UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232304

UNIVERSAL
LIBRARY

مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

مفضل حکیم شافی مطلق و مذل کریم راهی رحیق انوار جاليينوس دهر نقراط اوان ما فاضل جليل يونس

بهتمام ابراهیم افندی محمد عبدالرحمن بن حاجی محمد مرتضی افندی مغفور و تصحیح مدرس محمد مصطفی افندی سنه

مطبعه عامره ده قسطنطنیه محله سنده مطبوع

سے مرفوعاً اور موقوفاً مالک بوداؤد و نسائی و مالک نے وَبَعْدَ طُلُوْعِ الْفَجْرِ وَقَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقِيْلَ بَعْدَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ اور کہا بعضوں نے بعد طلوع صبح صادق کے پہلے نکلنے آفتاب دن جمعہ کے اور کہا بعضوں نے بیچ نکلنے آفتاب کے وَذَهَبَ اَبُوْ مَرْيَمَ الْغِفَارِيُّ اِلٰى اَنَّهَا بَعْدَ رَفْعِ الشَّمْسِ بِقَدْرِ رُمْحٍ اور گئے ابو مریم غفاری صحابی رضی اللہ عنہ طرف اسکے کہ تحقیق وہ ساعت جمعہ کی قدر ایک نیزہ آفتاب کے بلند ہونے کی ہوتا ہے ایک ہاتھ تک قُلْتُ وَالَّذِيْ اَعْتَقِدُهٗ اَنَّهَا وَقْتُ قِرَاءَةِ الْاِمَامِ الْفَاتِحَةَ فِيْ صَلٰوةِ الْجُمُعَةِ اِلٰى اَنْ يَقُوْلَ اٰمِيْنَ جَمْعًا بَيْنَ الْاَحَادِيْثِ الَّتِيْ صَحَّتْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ كَمَا بَيَّنْتُهُ فِيْ غَيْرِ هٰذَا الْمَوْضِعِ کہا مصنف نے اور کہتا ہوں میں ان حدیثوں میں جو اعتقاد کرتا ہوں میں یہی کہ تحقیق وہ ساعت یہی وقت بیٹھنے امام کے اوپر کو نماز جمعہ میں تا وقت کہنے امام کے آمین کو جمع کرنے کو درمیان حدیثوں کے جو صحیح ہوئی ہیں نبی صلی علیہ وآلہ وسلم سے جیسے کہ بیان کیا میں نے اوسکو بیچ غیر اس جگہ کے ف کہا فخر الدین رح نے کہ مصنف نے منتہی میں حدیثیں روایت کی ہیں اور اوسمیں یہ وقت نہیں کہا اور کہا کہ میں نے اور غیر اسکے نے جو کہ واقف ہوا ہی قول بہت پر تجربہ کیا ہی کہ وہ اسی وقت میں قبول ہوتی ہی پھر مصنف دلیل سے ترجیح قول اول کی امام نووی سے تائید لایا اور کہا وَقَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ وَالصَّحِيْحُ بَلِ الصَّوَابُ الَّذِيْ عَلَيْهِ الْاَكْثَرُوْنَ اَنَّهَا بَعْدَ الزَّوَالِ لِحَدِيْثِ اَبِيْ مُوْسٰى الَّذِيْ سَتَعْرِفُهٗ اور کہا امام نووی رحمۃ اللہ علیہ نے شرح مسلم میں اور صحیح یہ اور درست ہے کہ درست ہیں ہی سوا اسکے دیگر ہی کی ثابت ہوئی صحیح مسلم میں حدیث ابی موسیٰ اشعری کہ کہا رسول کیا اوسکو نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سے کہ تحقیق وہ ساعت جمعہ کی کہاں ہے اوسکے خطبے کے لئے منبر یا اخیر نماز تک مسجد کے مقابلے میں سیدھے کی وجواب مقابلے میں خطبے کے کہا ذکر کیا علی اوا عمال روزہ جمعہ کے یہ ہیں کہ جمع کرے نبی نبی سے اور بیمار لوا وے اونا خوان کو تو وے اور بنا وے اور خوشبو لگا وے اور پتل لے اور کنگھی کرے داڑھی میں اور جو کچھ میسر ہو صدقہ دیوے اور بعد روانگی کے حاضر ہووے مجلس میں قوم مرنی کی اور مشغول فکر اور دعا میں رہے غروب تلک کہ تحقیق وہ ساعت قبولیت دعا کی ہے بعد عود کے نماز جمعہ کے ملاقات کرے بھائی مسلمانوں سے اور عیادت کرے بیماروں کی اور جنازے پر حاضر ہووے اور زیارت قبور کی کرے اور مجلس نکاح میں حاضر ہووا اور طلب علم اور طلب فقہ کی کرے ساتھ حلال کے اور کہے سات بار ہر دن جمعے میں اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِيْ وَاَنَا عَبْدُكَ وَابْنُ اَمَتِكَ وَفِيْ قَبْضَتِكَ وَنَاصِيَتِيْ بِيَدِكَ اَمْسَيْتُ عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوْءُ بِنِعْمَتِكَ وَاَبُوْءُ بِذَنْبِيْ فَاغْفِرْ لِيْ ذُنُوْبِيْ فَاِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ اور جو کوئی ہو رہا ہی اوپر ترک جمعے کے بغیر ضرورت کے کہا جاتا ہی منافق اور اس کتاب میں کہ محو کی جاتی ہی اور زبردستی جاتی

اور بجا لاوے اسکو ف ثابت ہوا اور ثابت صحیح سے کذا فی وطائف اتنی احمد ف قبولیت دعا کا ف حال وصف ہے ہم کا مگر نیوا لیکا اور وقت ظرف ہی واسطے دعا کرنیوالیکے فوق درمیان اوقات الاجابۃ اور احوال الاجابۃ کے ع عِنْدَ النِّدَاءِ بِالصَّلٰوةِ اذان کے واسطے نماز کے نقل کی یا بودا ؤد و حاکم نے ف فرمایا آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے دو عورتوں کی جانتیں درگاہ عزت و کبریا سے ایک دن و چیزوں میں سے دعا ہی نزد وبگیر الاذان وَالْاِقَامَةِ دت س حب اور درمیان اذان و اقامت ترمذی نسائی ابن حبان نے ف کہا میر کہ شاہ رحمہ اللہ نے کہ زیادہ کیا ترمذی پس کہا نہیں ہم یا رسول اللہ یعنی اذان اور تکبیر کے درمیان میں فرمایا سَلُوا اللّٰهَ الْعَافِيَةَ یعنی مانگو اللہ تعالیٰ سے عافیت دنیا اور آخرت میں اور حاصل یہی کہ وہ حاصل اذان کے پیچھے ہی کہ متصل کرے ع فخر وَبَعْدَ الْخَيْمَتَيْنِ اَنْ يَّسْئَلَ بِهٖ كَرْبٌ وَشِدَّةٌ مد عَلَى الصَّلٰوةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ کے واسطے اوس شخص کے کہ اوترے اور سر غم پھنسے ف کرب کہتے ہیں فلاح غم سخت کو اور شدت کہتے ہیں عذاب اور محنت کو اور احتمال کہ یعنی حضرت لفظ کرب کا ورنا بت کا ع وَعِنْدَ الصَّفِّ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ حب ط صف جہاد کے اللہ کی راہ میں جہاد میں نقل کی یا بن حبان طبرانی نے مرفوعاً اور موقوفاً ضامطوا اِضْمَامَ الْكَرِبِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا د اور نزدیک ملنے لڑائی والوں کی بعضے اوسکے بعضو ف یعنی جب مسلمان کافروں پر حملہ کر کر ملجاویں اور زحم زحم لگنے لگیں ع وَعِنْدَ اِقَامَةِ الصَّلٰوةِ اور بیچ نماز فرض کے نقل کی یہ نزدیک نسائی نے ف کیونکہ بہت ایسا قبولیت کی ہی اور یہ وقت نقل فرض کے ہی بعد سلام کے اور اگر بعد متعین معمول مراد کہیں امید ہی کہ ہی عام ہو ع فخر وَفِي التَّشَهُّدِ مد اور بیچ تشہد کے نقل نے ف فرمایا پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے کہ بیچ حالت سجود کے بندہ پروردگار اپنے ہوتا ہی پس اس وقت میں بہت دعا کرو فخر وَعَقِيْبَ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ ت اور بیچ نقل کی یہ نزدیک ترمذی نے وَكَذَا بِسَمَاعِ الْخَرْطِ م موص اور خصوصاً بیچ ختم قرآن کے امید قبولیت کی ہی نقل کی ہی طبرانی نے مرفوعاً اور ہیثمی نے اوسکی سند کو جید کہا ہی خُصُوْصًا مِنَ الْحَاطِمِ خصوصاً ماہیتے والے سے یعنی دعا و نکی وقت قبولیت رکھتے ہی اس سے واسطے طبرانی نے وَعِنْدَ شُرْبِ مَاءِ زَمْزَمَ مس اور نزدیک پینے پانی زمزم کے لئے

ما شاء الله لا قوة الا بالله

بفضله حکیم ثانی مطلق و مدبر کریم ما هی بر حق انا فاضات جالینوس دهر بقراط اوان ما فاضات شیخ بوعلی

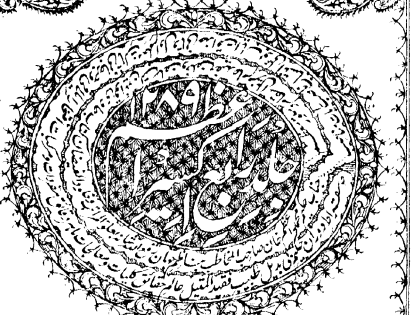

باهتمام برادران محمد عبدالرحمن بن حاجی محمد و شیخ خان مغفور و بمباشرت فیض خدمت اقدم محمد مصطفی خان سلمه

در مطبع [illegible] ۱۲۸۹ صورت طبع یافت و کاپوی محله مطبوع گردید

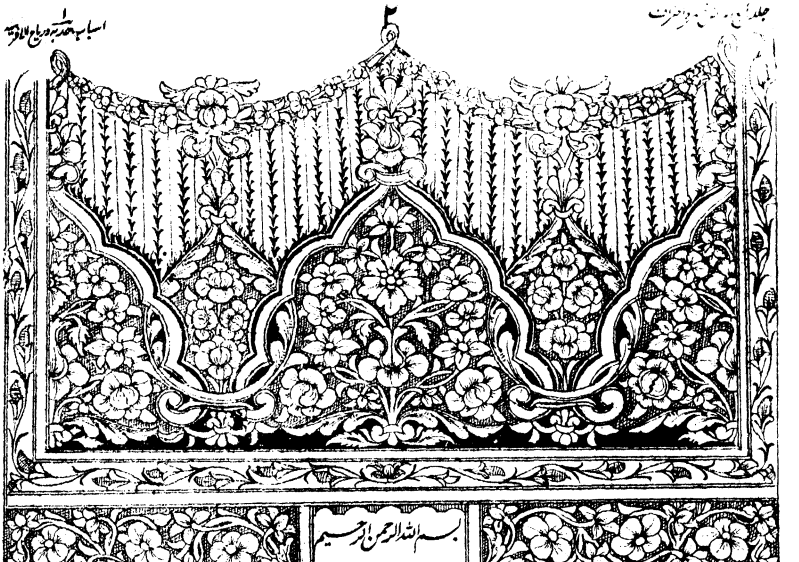

بسم الله الرحمن الرحیم

امراض ظهر و اطراف یعنی بیماریهای پشت و دست و پا و آن سیزده مرض است

اعنی حدبه و ریاح الاضراس و وجع الظهر و وجع خاصره و دوالی و داء الفیل و وجع مفاصل و نقرس و عرق النسا و وجع ورک و وجع اکبه و وجع رکبتین و وجع عقبین و وجع کف پا

حدبه و ریاح الاضراس

حدبه عبارت ست از زوال قعرات پشت و آن اگر بجانب خلف باشد یعنی بسوی پیش باشد حدبه المقدم و لقصف گویند و اگر بجانب آخر باشد حدبه المؤخر و لقعاء گویند و اگر بجانب راست یا چپ باشد حدبه الجانب نامند و ریاح الاضراس اضافه بسبب است که سبب ریاح غلیظ حادث شود و لسباب حدبه بقول شیخ یا بادی بود مثل ضربه و سقطه و مانند آن و یا بدانی از رطوبت مالی فالجی مزلق مرخی رباطات یا رطوبت غلیظ لازم مشیمه رباطات فقاره و اکثر اگر اجزاء از رطوبت فالجی افتد حدبه التوالی باشد نه بسوی قدام و خلف و قیاس ریح غلیظ محتبس سر نقار مصدر و منفتح نقرات باشد و یا از ورم عضلات نقار و خراج و قصد و خشاء و طرفی بود و بیشتر ورمی بسهال و سوی ال بر نضج و رم و انفجار او صحت یابد و گاه گاه از ورم صلب بود و انچه از تشنج مادی یا یبسی افتد قلیل الوقوع سریع القتل ست و این همه یا باشتراک میان چند فقرات و بتدریج بود و چنانچنین نباشد و حدبه و خصوصا انچه بسوی خلف باشد بر بنیه مکان را تنگ کند و سوء تنفس حادث شود و چون در صبی حادث گردد و سینه را از حسن انبساط قصاع او منع کند و اعضای نفس توف باقی مانند و بدان نسب نفس تنگ گردد و لهذا بقراط گفته کسی را که حدبه از ربو و یا سر فه قبل از بلوغ بهم رسد بلاک گردد و بیشتر کسان را حدبه در ریاح اقرب بیشتر حادث شود چون طعام قبل از وقت او بخورانند و قصاب حدبه را ساقها با یک شود و انطاکی و غیره میندیشند که او وضع پشت و حدبه و اشال آن از نوازل بود و بر باد آنها اصالة سروی غالب باشد گاهی از غیر او بود و تقریر جهل این آنست که دماغ بدان اشل قریب محمام ست که ایم بجزء بسوی آن مصاب شود و به تکاثف گردد پس سر شود و بسبب حمات تنفیه طول زمان کثرت پذیرد و دران جمع گردد و قوت از تصرف طبیعی و سوی عاجز اید و دین هنگام که بدان تنگ شود و سیلان کند پس اگر چیزی از مناخر مندفع گردد زکام شود و یا بریک جانب آن بند شود مثل شقیقه و لقوه افتد و یا بسوی بدن نافذ گردد پس

۲۰ اگر ... انتقال یابد ... سر ... دفع ... راحد ... آن ... بری ... فوق ... نوش ... الاکه ... نفع ... ضعف ... نفوذ ... نفوذ ... نفوذ

اگر خاص بیک جانب بود مثل خالج افتد و اگر عام مفاصل بود تعقد و تشنج و وجع مفاصل افتد و اگر فقرات را زائل کند التواء حدقه افتد و تشنج عضلات متوالیهای محوف بود پس بلوغ افرسه افتد و اگر بسوی نصف اسفل نازل شود وجع در ک و خاصره افتد و یا یک پای را عام باشد پس عرق النسا افتد و یا در ابهام مخاصه متحیر گردد پس فقر سر اقتد و یا ساق را مع ورم قرحه کند پس دار انمیل افتد و یا عرق ذات تلافیف حادث کند پس دوالی افتد **طریق تشخیص** اسباب بدین وجه اول تقدم اسباب بادی مثل وقوع ضربه و سقط دریافت کنند اگر یافته شود سبب همان باشد و اگر ملمس و رم محسوس گردد و وجع ناخوش شدید دوتپ حادث و عظم منفض نزدیک قاروره و ناربت آن باشد سبیش ورم حار بود و اگر ورم و دیگر اعراض و نباشد گاهی در زیاده شود و در آخر گرگرد و بعد درد و بدشت حادث شود و سبیش ریح باشد و اگر این آثار یافته نشود و روغن در انجا بمالند پس اگر روغن بدیر جذب شود و تقدم تدابیر مطلب و وجود دیگر علامات بحسب مثل منفذی رنگ سرخی ملمس نزدیک و سبیش طوبت باشد و اگر روغن بسرعت نشف کند و دلائل بسوست بدن و مقاسات حمیات حادثه و سقوطات یافته شود سبیش یبوست باشد **علاج** اگر از مضره بسقطه باشد فصد کنند و در فقره از دست بموضع آن خانیده بعد آن بادویه قابضه مانند قسط و سنبل الطیب و مرسلیخه با سرکه ضماد کنند و اگر دوال فقره بسوی داخل بجهت راست یا چپ باشد آنرا بعض محاجم خالی یا بموضع محجمه ناری بیرون کشند و طلای زفت و مثل بادزی عاقرقرحا جهت جذب فقره سود دارد و بعد قرار گرفتن فقره بموضع خود ادویه قابضه ضماد نمایند تا آثار ایران شکل قائم دارد و اگر بسبب ورم باشد فصد بایق کنند و بعد از نضج منضج صفرا از مسهل آن تنقیه نمایند و در مسهل ورم یاسوم سنای مکی کیتوله سورنجان نیچه اشاه اضافه کنند و ضماد ملینه مثل لعاب حلبه بزرگ تخم کتان و گل خفشه و تخم خطمی و بیه بیط و مغز اسقاق گاه ضماد کنند و روغن گل نیمگرم کرده بمالند و اگر بسبب ریاح غلیظ باشد بعد از نضج منضج بلوغ از مسهل آن که دران هلیلجات ثلثه هر یک شش ماشه سورنجان نیچه اشه بوزیدان سه ماشه نیز اضافه کرده باشند تنقیه کنند بعد ازان حب سورنجان بطریق حب ایارج غدد الند و فقرات را بروغن قسط و روغن بید انجیر بمالند و بر موضع متقصص محاجم ناری نهند و اگر بسبب طبع بت فالجی یا تشنجی افتد علاج فالج و تشنج از تنقیب و تعدیل مزاج و کمادات و مرهمات و اضمده و غیره خانیده و ایضاً در ریاح الافرسه ماء الاصول از پوست بیخ بادیان و کاسنی هر یک هفت ماشه اصل السوس بیخ رفس سداب تخم کرفس بادیان هر یک پنجماشه ذخانیوس هر یک چهار ماشه انجیر زرد چهار عدد مویز منقی دو تولچه گلقند عسلی چهار تولچه بدهند و نخود یا یک وقت نخود اب مرغ تنها و دیگر وقت نان با شوربای مرغ دهند حصول نضج بمرتقبه بدان از کند رسکبیج صبر خاربقون مقل هر یک چهار ماشه حب سورنجان بطریق حب ایارج حب سورنجان که در قول ابن الیاس بیاید بدهند و بعد تنقیه روغنهائی که در قول شیخ بیاید بمالند و ضماد یکه برای حدقه بیحی در همان قول مسطور مرهم و اجزای آن مساوی گرفته باضافه گلاب بادیان و سداب در روغن بابونه بکار برند و از اذخر و سداب و قیصوم و خام و مرزنگوش و اکلیل و بابونه هر واحد یکتوله نخم تخم بید انجیر سه تولچه جوشش کرده در حمام نطول سازند بعد به روغن بید انجیر بمالند و بدانند که ریاح افرسه و حدقه در ابتدا علاج نپذیرد و مرهمی و اچه از هر هم یا تشنج میسی باشد لاعلاج است **اقوال حذاق** سویدی مینویسد که خوردن سرطان نهری در قرن بریان کرده و کذا خوردن کرب سلوق و مطیب بسیار جهز و زیت برای ریاح افرسه مجرب من است و سنبل الطیب و کذا سنبل رومی نافع مرض مذکور است **شیخ** میفرماید که علاج حدقه بر طب و یابس علاج فالج و تشنج رطب و تشنج یابس است در وجوب استفراغ و ترک آن و کیفیت ضمادات و نطولات و مانند آن و قانون علاج حدقه بر که یابس خود دانیست که قابض مسخن و محلل باشد و چون اقتضاء ریه قوابض کنند ممکن است که روابط قوی گردد لیکن چون مادهٔ تحلیل نشود بهتر است که بعضو دیگر منتقل گردد و اگر آن باسفل مثل پا بها انتقال کند و در ان فالج حادث شود یا درد و ورم و مانند آن و چون تنقیه سابق شده باشد در استعمال قوابض باک نیست و گاهی قبض تشنج و تحلیل در یک چیز مجتمع بود چنانچه در خلاصة السرو برگ آن و برگ خار و قصب الذریره و اسهل و شنه و رسن مجتمع است و گاهی هر کیب داده میشود ادویه قابضه را برده مثل گل سرخ و اقاقیا و گلنار را با ادویه حارهٔ سخنهٔ محللهٔ مثل حب الغار و جندبیدستر و برگ نافی و غیره **و اما** روغنهای نافعه برای حدقه رطب و روغن اشیای حارهٔ قابضه است مثل روغن سرو و مثل روغن سداب و در اضمده ادویه محلله قوی التحلیل مثل برگ خربق سفید و جندبیدستر و سداب باضافه کنند و از روغنها روغن سداب و روغن جندبیدستر و روغن عاقرقرحا و فرفیون تخذ برین صورت فلفل جندبیدستر عاقرقرحا

شحم حنظل فربیون حلتیت جمله یک درقیه کوفته در روغن سداب یکهفته انداخته و بافتاب گذارند هر روز دو بار حرکت دهند و بعد هفته صاف نموده تپه پنبه را در
مذکور کنند و مدارات همچنین بعمل آرند و مکرر آن سه مرتبه این تدبیر کنند پس استعمال نمایند روغن قوی برای رطوبی و بلغمی هر دو بگیرند اسهال شیخ و آفسنتین هر دو
وجزء مساوی دو عاقرقرحا و اکلیل الملک و قرطاما و اذخر و سلیخه نعکوفته و در اب خوب بجوشانند و صاف کرده بقدر نصف آب روغن آمیخته با بیخه خانند
و چند بار چنین تکرار نمایند و در ان جند بیدستر و فربیون و اسهل سوده آمیخته استعمال نمایند کرا بین مقوی عضو مغشوش راح و محلل طوبات غریبه غلیظه است

ضماد برای حدبه بگیرند بیدمشک سائله قسط قصب الزیره اسهل مکلوا وقیه فربیون درم روغن نارد بن قدر حاجت و اما علاج حدبه و دق
علاج او ارام عسرة النفض و انفجار ا بتحلیل خاص باو رام صلبه کنند و کرضماوات برای حدبه رطبه این ضماد جیست بگیرند بزوج در اسن و کوفته هر دو
در اب برگ سرو بجوشانند و بر موضع ضماد کنند و این ضماد نافع رطب و دریحی ست بگیرند راسن و اسهل و بزوج کوفته در شراب مهرا بیزند و مقل حل کنند با مثل
مرهم گردد و استعمال نمایند و چون معالجات بمشروبات و ضمادات و مانند آن فائده نکند داغ استعمال نمایند تا استه خارائل شود و موضع سخت گردد

اسمعیل و یوسف مینویسند کر اگر سبب علت مادهٔ غلیظ باشد علاج آن علاج خلط است اول تنقیه بادویهٔ مسهل که در علاج فالج مذکور شد باید کرد
و لعوقات جالینوس مثل لعوق کرنب لعوق سکنجبین عنصلی هر یک علاج بوا آر اسود و ارو ما ادویهٔ اضمدهٔ گرم و محلل چون جاوشیر و مقل اشق و سکبینج
و حلبه و اکلیل الملک ست و ادویهٔ مقویه قابضه و ادویه که هم گرم و هم محلل و هم مقوی ست مع نسخ بر روغن همانست که در قول شیخ گذشت لیکن در
روغن مذکور روغن سداب سداب رطب اطبخ خاد ویه است اولی تر است کر ادویهٔ محلله مقویه چون جوز السرو و مانند آن بکار برند تا منفعت تحلیل
و تقویت یافته شود و اگر بسبب ریاح غلیظ باشد حب سکبینج و روغن بید انجیر ما الاصول البزور که مسخن ملطف باشد بدهند و این دو انزا مخصوص ست

وج نارد بن ما سارون مصطکی ما چینی هر یک پنج درم مر ده درم زرنباد و رنج هر یک سه درم تخم کرفس تخم مرمل هر یک چهار درم سا بیده بهمن بسرشتی بکدرم
بثلث رطل آب شیر گرم و ضمادات همانست کر در قول شیخ مسطور شد و انچه از ضمده و سقط بود و علاج آن در جایگاهش مذکور گردد ابن الیاس گوید کر اگر از
ورم حار بود بعد فصد و اخراج خون بقدر قوت هر صبح جلاب از عناب ۱۰ عدد عنب الثعلب ورم با شکر سفید و تخمین هر یک ده درم بنوشند و غذا ما شعیر معدهٔ

تلیین طبیعت با بن مطبخی لین نمایند سنای مکی نهضت درم بنفشه خیلو و تخم کاسنی اصل السوس کوفته هر واحد سه درم عنب الثعلب پنج درم ترید محلوک کوفته
یکدرم در سه رطل آب بجوشانند تا بکرطل آید صاف نموده فلوس خیار شنبر و تخمین هر واحد یا نزده درم مالیده صاف کرده نیمگاه بنوشند و چون بدن تسکین یابد
و ورم زائل گردد اضمدهٔ قوی المللین مثل این ضماد نمند کنجد مقشر بست درم بار یک سا بیده برگ مرزنجوش تازه سوده پنجدرم آمیخته بر پارچه پالیده بران موضع
نهند و آین ضماد دیگر از اول بیشتر تلیین دارد مقل دو درم پیه باکیان و بط دو غالی بوغ مساوی گاوسی درم مقل را در اب گرم حل کرده و شحوم مذکوره گداخته خوب
حل کنند و استعمال نمایند و بر قرار ادویان حاره مثل این روغن قسط بمالند قسط تخم مرا مو خز هر واحد سه درم سلیخه ششدرم مهرا نیمکوفته در آب گرم چهار رطل نشانه بدرد
ترکرده بر آتش ملایم بجوشانند تا بکرطل آید صاف نموده روغن کنجد یکرطل آمیخته بر آتش نرم گذارند تا آب فانی شود و روغن بماند بر قرار بالا ندر آگر از بیخ غلیظ
باشد هر صباح جلاب از بادیان انیسون و اصل السوس مقشر کوفته هر واحد سه درم بدهند و غذا فرزه نخود با شیره یا بادام سائیده و یا هر صبح
این شربت اصول ۱۰ دهند اصل السوس بیخ بادیان انیسون بیخ کرفس بیخ کبر بیخ غافث هر واحد بست درم بادیان تخم کرفس انیسون تخم شبت هر واحد پنج درم
همه را دو چهار رطل آب بجوشانند تا دو رطل بماند صاف نموده عسل سرخ پنجاه مثقال صاف آمیزند بقوام آرند دوده درم از این گرفته در آب گرم حل کرده نوشند
و بر قرار روغن بید انجیر یا این روغن بالا ندر تخمین چهار درم خار خسک کوفته ده درم در سه رطل آب بجوشانند تا بکرطل آید صاف کرده بران یکرطل روغن کنجد
انداخته باز دیگر آبش ملایم بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند تخمین طبیعت بمطبوخ سورنجان یا با بن جنبد سورنجان کنند بسورنجان یک مثقال بدبد
بهوف صمغ یک مثقال حب النیل غاریقون انیسون هر واحد نیم درم صبر سقوطری یکدرم مقل مصطکی هر واحد یک دانگ همه را با بار یک سا بیده بجوشیده مرهم سازند
گر فرس سرشته حب سازند و این یکشربت همه وصبح خورده تا آخر روز بران صبر کنند تا اسهال نیک کند و در آخر روز غذا انجوذ ار با شیرهٔ حب القرطم گوشت

ضماد برای حدبه رطبه
این ضماد سورنجان را در آن
بسیاری از موضعان داخل کنند
آنرا ده درم بنفشه علاج

مالیان سازند و اگر چیزی از مرض باقی ماند بطولات مغشیه سریع مثل این بطول استعمال نمایند بابونه اکلیل شبت خام مرزنجوش پرسیاوشان برگ کرنب گ سپیدانجیر برگ یحیان برگ خطمی هر واحد یک کف سه راو آب خوب بجوشانند بفطول کنند و بر موضع متقطع مجاجر ناری نهند و اگر سبب او ضربه یا سقطه باشد بسبع دست رو فقار بموضعش نمایند و اطلیهٔ حار جاذب خون مثل این طلاء مرقسطا و کبر و سنبل کرنب و سلیخه مساوی کوفته بخته بسرکه خمر حل کرده استعمال کنند و اگر سبب آن تشنج باطات بسیار شدید موذی یا برودت شدید مشیخ باشد این قلیل الوقوع سریع القتل و الهلاک لا علاج ست ابن ماسویه گوید که علاج حدبه حادثه از زیاح غلیظه و رطوبات باستفراغ بدن از حب مسهل بجهنج کنند و در ایام راحت گلقند عسلی تنها یا مع مصطکی و نیسون استعمال کنند و آب گرم نبوشند و روغن بان و زنبق بر موضع بمالند و بطبیخ مرزنجوش نخام و قیصوم و اذخر و سداب بشویند و غذا گوشت بریان سازند و بالجمله علاج این هر نوع مثل علاج تشنج استدلالی کنند و این ضماد حدبه بطولی را نافعست سنبل رومی و قسط صبر هر واحد بمثقال نیم درم لاذن و قصب الذریره واقاقیا هر واحد پنج درم گل ارمنی گل سرخ هر واحد ده درم جوز السرو مقشر درم ادویه سابیده با آب مورد بر پشت ضماد کنند و اگر به نشود بر موضع دماغ صلیبی نهند ابو منصور گوید که حدبه اگر از ضربه یا سقطه افتد ضمادهٔ مقویه مثل ضماد مرتب از گل سرخ و برگ مورد و روغن گل و مانند آن سازند و اگر از رطوبت لزج باشد جب قیطون یا حب سورنجان بخورند و روغن بید انجیر جاوا الاصول یا ماء البنفسج و لاغر گیرند و تعاهد بادرنج انمایند و نسخه آن چهانست که در قول نوع گذشت لیکن در اینجا گل سرخ عوض مرزنجوش و روغن زنبق که دران میعه و جندبیدستر و فریون حل کرده باشند و با آب پودینه و مرزنجوش و شیخ مطبوخ فطول کنند و با ضمادهٔ گرم که در رباب عرق النساء خواهد آمد ضماد سازند و روغن انجوذ را با روغن جوز تواءبل کنند و از اغذیهٔ یاد کرده و غلیظه حذر نمایند و ایضاً حدبه از خراج که در فقار پشت برآید حادث میشود و علاج اول افصد باسلیق ست و ضماد با دوئیهٔ مقویه مثل گل سرخ و آس و مانند آن و روغن گل شرب ماء البقول و مزرخبا شنبر و اگر این مرض طفل را افتد بر پهنهٔ مالش روغن و ضماد او اقتصار کنند چنانچه مذکور شد ابن ماسویه گوید که حدبه خلقی را علاجی نیست و غیر آن را معالجه بتقیه و ادهان و اطلیه نمایند و مقتضای فتیل مادر اوجاع پشت بهتر از مشروبات ست و از ریاح بعضی آنست که غلبه کند و بستخوان سرشکند و بعضی آنست که از عضوی بعضو دیگر منتقل شود و علاجش مبهف شود و محلل از مشروبات و غیره ست و آنچه برای هر ماده از دواست معلوم شده پس باعادهٔ آن طول نمیدهیم مگر آنکه باین مرض مختص ست از انجمله مثل فاریقون ست و ریوند ذنبیلی و تربد اگر این مساوی سوده جمع کند و از ان یکدرم بخورد و تکرار نماید از حدبهٔ رطوبی خلاص یابد و از مجربات ست و چنین از فلفل و سعد و نیسون چون بخورند و عصاره کرفس یا طبیخ حی العالم مع قوت و از مجربات طلا روغن عاقرقرحا و بید انجیر و سداب و خردل جوز و بادام ست مجموعاً و منفرداً این وقتی ست که ماده بارد باشد و اما در مادهٔ حار لابد ست از فصد و شرب شربت ورد و بارد جمع پشک بزدر سرکه سرشته طلا کنند و مکند آب کشنیز بر روغن بنفشه و بادام و از مجربات انجیر و قرطم و صنوبر بطبوخ اول ست و آنرا چه برای اخراج اخلاط از اجزا بپشت و سُرین مجرب ست آن را روغن لفط زنوم ست شربا و طلاءً و مثل انیست علاج دردِ پهلو و حاصره ایضاً در تذکره نوشته که اسباب حدبه جماع در حالت ضعف دماغ و امتلاست و حرکت سخت بعد تفنیه بمثل هریسه و بعد استفراغ و علاجش در رواء اعصاب و اتخاذ فولیس مع امتلاء و کثرت اخذیه مولده خلط غلیظ و بخار غلیظ ست و علاجش انیست که چیزی بهتر از تقی بتر بد بقبضت و غسل دبورق نیست بعد آن فصد باسلیق و وجع محاجم رجبت بنجذ به و اگر چه ناری باشد و استفراغ بایارجات کبار و تناول مشروذ بطوس و تریاق اربعه و معجون هرمس بعده سعادت استفراغ و معاجین همچنین مع ملازمت اضمده و فطول بر محل مقطع مثل اشق و حرف و زنجبیل و میعه ممزوج بمایعات متبوع بادبان حاره مثل روغن قسط و بابونه و غار و نارد ین و نرگس و آن ضماد مجرب از ترکیب ماست ترمس حلبه با قلا جو مساوی کوفته بخته نصف این خلفل کوفته و ربع آن انجیر خشک و ربع هر واحد از تخم کرفس و اشق و میعه و زعفران و بیخ کبر بسل سرشته بکار برند و این معجون در هر سه روز یکمثقال استعمال کنند و سه روز بگذارند که مجرب ست از روزگار تجربه یابن ماسویه امراض عصب خطا کرده فاریقون تربد مناف سورنجان هر یک ده درم بلیله کابلی بسپایج مستقی خولنجان هر واحد پنج درم مبنج اشق قسط دارصینی هر واحد چهار درم صبر مصطکی عاقرقرحا جغطیا ناخب الفار تر فلفل فلفل هر واحد

فرهنگ ایران زمین

سه درم دو سه چند آن مغسل مجون سازند و بردارند و از اعلاجات جید آن بستن بصاص ست یکبار پس نان گرم پس جاورس گرم پس نمک گرم پس صاص همین خوب

سرهندی گویند کنجد از دوای غار یقون و غیره در قول انطاکی گذشته مجرب صحیح ست و چون خلط رنج طبیب را مانده گردانده از پشت و سرین و غیره خارج نشود

پس دهن فغط در قوم استعمال نماید و این جب هندی ریاح افسرده و حدیه رطوبی را بلد تنقیه مغنی از ادویه دیگر است و بسیار کسان ازین به شده اند تخم کرفس فلفلوه فلفل دار فلفل یا دیان نمک طعام شیطرج هر واحد یکدرم بدبا زده درم بلیله زرد تربد مقشر مجوف هر یک پنجدرم کوفته بیخته قند سیاه سی درم بقوام آورده دران جمیا بقدر بادام سازند یکی از ان بخورند و این اکثرات تجربه کرده ام و صحیح یافته شد و خطا نکرده یا هرازه و مداومت در ایکه در قول ابو منصور گذشته نیز تجربه شده است

وجع ظهر یعنی درد پشت

شیخ میفرماید که وجع پشت در عضل او تارد اخل و خارج مطیف صلب میباشد پس اگر از لمس درست درد کند بسبب در خارج باشد و الا در داخل بود و هر چه که باشد یا بسبب برودت مزاج ساذج واقع در پشت و یا بلغم خام متولد در عضلات و فقرات پشت یا انصباب آن از بدن در عضلات و ربا طات اوتار پشت و یا دخول ریح در اعضای مذکوره حادث شود و یا بسبب کثرت تعب و برداشتن بار گران و حرکات سخت و پشت خم کرده نشستن و یا بسبب کثرت جماع و گاهی از اسباب حدیه افتد چون هنوز مستحکم نشده باشد و یا بسبب مشارکت بعض اعضا بود چنانچه بسبب ضعف گرده و هزال و ورم آن و یا بسبب امتلای شدید رگ بزرگ موضوع بر طول پشت از خون و یا بسبب ورم و جراحت در قصبه ریه و گاهی بمشارکت رحم باشد چنانچه قرب ایام حیض یا در اقتناق رحم و هنگام دردزه و گاهی درد پشت از علامات بحران بود طریق تشخیص این اسباب اگر درد بی ثقل تبریح حادث شود و زمین گردد و از مشی و ریاضت و مالش چیزهای گرم تسکین یابد و هنگام سکون و در شب و در سرما اشتداد نماید و در پشت سردی محسوس گردد بیشتر بر رداءت مزاج باشد و اگر درد مع ثقل و تقدم تناول چیزهای سرد مولد بلغم و افزونی درد و ثقل بمذکوره بر برودت مزاج یافته شود و در محل لمس موضع وجع بود بسبب تولد بلغم باشد و اگر درد و ثقیل لازم بر یک وتیره بود و بعد غضب تعب و جماع متعب و جز آن که تحریک مادة کند حادث شود بسبب انصباب بلغم باشد و اگر درد تعدی و منتقل باشد و ثقل کمتر بود و از چیزهای گرم و تکمید و تدهین راحت و از اغذیه منفخه ضرر یابد بسبب خون ریح در پشت باشد و اگر التهاب و لذع مع خفت بدن و عدم ضربان در نگینی قارده و گشنگی و سکون باشیای سرد بود بسبب حرارت ساده باشد و اگر درد مع ضربان در تمام پشت از ابتدای فقرات پشت تا آخر فقرات قطن بود و حرارت آن موضع و سرخی رنگ آن باشد و هنگام حرکت در دشدت کند و شدت تشنگی و سایر علامات غلبه خون موجود بود بسبب امتلای رگ باشد و اگر تقدم تعب و برداشتن چیزی گران و مانند آن و کثرت جماع و یا علامات اسباب حدیه و یا آثار ضعف و هزال و ورم گرده و یا ورم و جراحت قصبه ریه و یا قرب حیض و یا اقتناق رحم و طلق و یا علامات بحران معلوم شود بسبب یکی ازین اسباب باشد علاج هر کدام بسبب سردی مزاج یا بلغم خام یا ریح باشد علاج ریاح افسرده کنند و یا منضج از مطبوخ پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی سورنجان مکوه با دو نخود سه هفت شاهبسفایج پنجاشه از هر چهار ماشه انجیر زرد چهار عدد مویز منقی دو تولد با گلقند جملی سه تولد بدهند بعد نضج تنقیه بجب سورنجان و حب منتن کنند و جهت تعدیل مزاج مجون چوب چینی با عرق چوب چینی دهند و دفن قسط و سداب دابونه بمالند و معاجین جاوه و مالعسل دهند و در روغنهای گرم جند بیدستر آمیخته بمالند و ضماد جاوه مثل مقل اشق جلبه بابونه حب الغار بلباب تخم کتان و روغن بیدانجیر آمیخته ضماد سازند و غذا نخود و آب گوشت طیور با مصالح گرم دهند و تقلیل غذا سازند و جائیکه مادة نباشد صرف تعدیل و مالش و غنهای گرم در بار دو سرد در حار کفایت کنند و ایضاً در ریحی هر چه در ریح البواسیر گذشت بکار برند اگر سبب التهاب گرم بزرگ باشد فصد باسلیق کنند و بعد از نضج بمنضج صفرا تنقیه از مسهل صفرا نمایند و اگر بسبب تعب و کثرت جماع باشد روغنهای گرم بمالند و ترک سبب کنند و اگر از اسباب حدیه بسبب ضعف گرده و هزال و ورم آن و یا بسبب ورم و جراحت قصبه ریه و یا بمشارکت رحم باشد علاج هر واحد مذکور شد بیان توجه تمام

ذکر بعض ادویه مفرده و مرکبه نافع درد پشت خوردن بوصیر سه درم دکندا پوست زدد رقیق نارنج که دهان مغز سفید نباشد و شیشه کرده از روز یکشنبه سه هفته در آفتاب آویخته و کذا مداومت خوردن جوزه انجیر دکندا خوردن پوست سنگدان چرز دکندا جلة قوابض هر واحد در وجع ظهر بار مجرب سودمندی ست

و شربت بانخواه و کذا ماهیزهرج و پوست بیخ آن سه درم و کذا سرمن و کذا اموسیائی بقدر نخود بحار العسل و کذا آب کرفس تازه بعسل و کذا بندق هندی بقدر نخود و کذا ترمذ و کذا زاغ غلفل بعسل و کذا انیسون و کذا جاورا و کذا فوه الصبغ بعسل و کذا حب الغار و کذا طبیخ برگ سنبلاو و کذا فاوانیا و کذا فراسیون و کذا حلتیت و کذا جاوشیر کذا زعفران و کذا زاوند مدحرج و شربت و ضماد شاه تره و کذا انقر حب محلل بعسل و کذا مرزنجوش و کذا پیه گوزخرو کذا اسیسالیوس و کذا روغن تخم ترب و کذا کما فیطوس و کذا روغن بطم و کذا اسعد و کذا روغن فندق و کذا انجم حرمل و کذا انجم باگیاه شبت بعسل سرخته و کذا روغن آجر و خوردن نار جیل و کذا لقاء جامه و کذا اسفرزه صمغ بریا بر بیوز بر سرخ و یا بکشابانه روز اب تر کرده بعسل و کذا گوشت گوزخرو کذا کرنب پخته و کذا لحم سقنقور و کذا مارماهی و کذا لحم گوزن و کذا املاز مست اکل فقع بسنانی و قاقم و روغن ثاجیل کنند کذا روغن خردل و کذا روغن جعرکمنه و کذا روغن تخم انجره و کذا روغن قرطم کذا پیه گوزخرد و روغن قسط و کذا روغن جندقوقا و کذا روغن تنفذند و کذا پیه شتر مرغ و ضماد برگ خرزهره کذا گل آن و کذا مرزنجوش سوده بموم و زیت آمیخته و کذا قصب الزیره بسرکه سرشته و کذا انسرین و کذا پشک بزوآرد جو ساوی بسرکه سرشته و کذا بیخ قثاء الحمار سوده در پینه پخته و کذا آرد ترمس پخته و کذا زفت یابس گداخته بزفت سوده بدان آمیخته و بر پاچه مالیده و کذا لحم ابن فرمن کذا سرگین کبوتر و حرف و شب حقنه سکبینج و کذا روغن خسک و تویشیدن مرغزی و کذا پوست و شق و فطول شور ماهی گوشت گوزن هر واحد نافع در پشت یا رد ست و خوردن کشنیز خشک با شکر و کذا اسفاناخ سرد پشت حار را نافع بود و دیگر ماهو دانیم درم با عسل و یا با اشق و فرفیون هر واحد نیم درم بیامیزند و از یک مثقال تا دو مثقال بخورند اخراج بلغم و تسکین درد پشت نماید و کذا غاریقون دو درم یونه کنیم درم درد پشت بلغمی را مفید ست و دیگر خوردن لوبان برای مرجع مر ظهر مجرب ست و اگر شاخ آهو دراوند کرده بگل حکمت گرفته در آتش بسوزند پس سوده قدری از ان با روغن گاو بخورند در درد پشت ریحی و بلغمی را سود دارد و دیگر اول پشت را بروغن چرب کنند بعد به سپند ان یعنی اهلون آب سا بیده طلا نمایند و در اقبا نشینند در درد پشت و تمیگاه دفع کردد و کذا جاورا با آب ساستن دوا ئیکه در درد پشت بلغمی را مجرب ست غاریقون یکدرم با هودانه سکبینج اشق هقل ازرق هر واحد نیم درم فرفیون نیم حظ حظ حجازی مقرمض و روغن بادام چرب کرده هر یک ربع درم باهم آمیخته بجوزند. روغن کرفانه در درد پشت و کرست نیم حظ حظ غاث سوخته جان نیزه کیاه سیاه فرفیون ابر ساجند بیدستر هر کدام سه مثقال جاورا دو مثقال نیکوب کرده در سه طلا آب دکلیز هر دو روغن بید ست و اگر نباشد روغن بید انجیر بجوشانند آن قدر که آب فانی شود و صاف نموده نیمگرم بر پشت و کمر و عانه جالند ضماد کرنب نقیه بسیار مفید ست در آبچه کرخانیا تحلیل و صابون حل کرده نیمگرم ضماد کنند حب چهار برگ که برای درد پشت ریحی و وجع مفاصل و درک و تمیگاه و کردن و شانه و همه درد های ریحی را بسیار نافع برگ تنبا کو سبز نازک کذا نازبا هندی کونیل کوبند و برگ نازک بید انجیر مرخ و برگ نازک تاتوره و برگ نازک عشر و نمک طعام هر یک چاتوله سا بیده جمله اقدار مخلوط سازند شربتی یک حد و سبع و یکی شام و روغن بزیره در هشت برگ بالند و جوارش اسقف در روغن فلی و معجون مسیحی و معجون تریدی و فلاسفه و حب اذراقی هر واحد نافع در درد پشت ست **اقوال اکابر** شیخ میفرماید در احب ست که در علاج درد پشت بسوی معالجات اوجاع مفاصل و معالجات حدیه و برد مراجعت کنند چه طریق علاج هر واحد ست امآ تعالجه بالرد بشروبات و ضمادات و مروحات مذکور در ابواب گذشته باید کرد و آنچه از بلغم خام باشد باید که استفراغ شامل ایارج شمحظل و حب منقن نماید معالجه آنکه از تعب ماندن آن باشد بغذای جید و مروحات معتدله رد و غذاهای نیمگرم باید کرد و آنچه از اجاع باشد علاجش علاج کسی ست که از اجاع ضعیف شده باشد و آنچه بسبب گرده باشد علاجش علاج ضعف گرده است و علاج کما کان بسبب امتلای رگ بزرگ فصد بابض میکنیم نیز هست که این فی الحال تسکین نماید خصوصا چون اتباع مروحات از روغن گل ماندن آن کنند و آنچه بسبب حدیه باشد علاجش علاج حدیه ست و اکثر درد پشت بسبب برودت یا بسبب ضعف گرده بود پس می باید که اکثر علاج از این دو جهت باشد و کلام مستوفی در علاج گرده و ایضا در تسخین پشت در باب حمایه ذکر کردیم لیکن معالجات خاص بوجع پشت باید استعمال روغن فرفیون تنها ست و از مشروبات مجربه برای آن تریاق ارابعه است یا روغن بید انجیر با آب کرفس و اینکه نقوع شخم سیاه مرخ بسیار سه چار درم روغن گاو و دیگر درم عسل بنوشند این تا چاره در زود استعمال کنند و خوردن بلیون و دمان او خیلی مفید و مجرب ست سهل مارد مزاج حار را از اصحاب این در وجعی که ست و اما مضادات پس تضمید سنجد زهره در دوکنه را به کنند و تضمید بشبل جاوشیر و مقل و اشق و سکبینج

وجنبد بیدستر و فرفیون سفرد و مرکب بر روغن خار و حب او در روغن سداب تخم او در روغن بید انجیر و روغن بیدانه بسیار نافعست و آنرمر و خلفات روغن فیرزج و روغن قسط و روغن سداب ست و روغن سوسن آ خاصیت عجیب ست و اولی آنست که اول پشت را گرم کنند و بپارچه و رشت بمالند پس تمریخ نمایند چرجانی و ایلاقی گویند اگر سبب در دپشت ماده خام بود علاجش نپاییدن ماده باشد بمادالاصول در روغن بید انجیر و استفراغ بقی و دواهی مسهل چون حب منتن و حب سکبینج و ایارج فیقرا مرکب با تخم خطمی فراوان اگر مزاج را تحمل کوفته شب با نخود تر کنند و صبح جویشی دهند و صاف کرده مسهل و روغن گاو آمیزند صواب بود و اگر سبش سریع غلیظ باشد و اکثر در دپشت و خاصه را ازین میباشد معالجه بمادالاصول مع روغن بید انجیر کنند و این حب سکبینج در دپشت و تشکاه را سود دارد بگیرند حلبه و حب الرشاد و تخم کرفس و ناخواه و زنجبیل برابر سکبینج برابر همه کوفته و بیخته با هم سرشته حب سازند و صبح دو درم تخم زرند و اگر سبش سودا مزاج سر و ساده باشد تبدیل مزاج کنند و بجز بنیا و شنز و بطوس چیزی نخورند و اگر سبش سرد و مادگی باشد آسایش چوبینه و طعام سبک و لطیف خورند و روغن بشت و بابونه بکار برند و اگر سبش استلای رگ پشت بود رگ باسلیق و ابیض زنند و روغن گل بمالند و طعام سکبینج و گویند که در دپشت اگر از بر رودت مزاج یا کثرت بلغم خام باشد علامتش سفیدی رنگ قارورده و طبوخی نعنع و تقدم تناول اغذیه غلیظه یا لزجه دهن و بلدو عادت در طوبت زبان و قلت تشنگی و رشدت در و بعد بیداری از خواب غرق و ایذا از تناول نواکه رطب و آب سرد و امتلاست پس هر صبح جلاب از بادیان و اسپوس و صل السوس هر واحد دو درم و گلقند عسلی ده درم در هفت و غذا نخواب بشیره بادام و بعد ظهور نضج در قارورده تنقیه بدن از اخلاط بلغمی غلیظ لزج بصبر و زنجبان یا بصبر یا بحب قوقایا یا بمطبوخ سوزنجان کنند و در هر هفته یکبار تی بقیات که در باب اصول مذکور شد یا بید استعمال نمایند و بر پشت روغنهای گرم مثل روغن بنفشه و خیری و خام بمالند و از اجتماع و طعام شب فواکه آب سرد خذر کنند و بر تناول حب منتن مداومت نمایند و یا گلقند ده درم در آب گرم حل کرده بنوشند یا سپستان بخورند و این حب صاحبان این مرض را نافعست شم خطل شیطرج سکبینج هر واحد یک دانگ صبر جند بیدستر هر واحد یک درم مقل ازرق یک درم سوزنجان کشیدا گر کوفته بیخته با آب گندنا حب سازند و این یکشربت ست و اگر از تعب کثرت جماع باشد ترک آن کنند و راحت و خواب جمام نمایند و هر صبح جلاب از عناب الثعلب سه درم و شکر سفید ده درم بنوشند و غذا مزوره ماش و شیره بادام و بعد ظهور نضج در قارورده تنقیه بحب سوزنجان و حب منتن و حقنه خوی کنند و در غذاهای گرم بمالند و از بقول بارد رطب پرهیز نمایند و سجون فلاسفه نافعست و تضمید بصبوغ منتنه و آن در قول شیخ گذشت و تنطیل با آب شیح و قیصوم و مرزنجوش و اکلیل و پودینه و بعد خروج از آبزن مالش بر روغن سداب مفیدست و بدانند که استعمال ادویه نافع اوجاع مفاصل از رطوبت مدر بول اوجاع پشت از بر رودت و رطوبت رضخت بخشد اگر سبش کثرت تعب کثرت جماع یا سود مزاج حار یابس باشد هر صبح آب عناب الثعلب با شکر و شربت آلو و شربت آلو و شربت آلو

علاج در وقت تابع بروودت بخورند و گلقند و نوشیدن آب مطبوخ عود و اسهال طبیعت باشد و باشد شاهب سوزیان کنند و مالش پشت بریت و سختن آب بیمگرم بران و غذا نخواب بعضه استلقا نماید و علاج در وقت پشت تابع حرارت بعضه باسلیق در ابتدا و شرب شیر تخم خربزه اسکنجبین و نوشیدن آب ارزن و استعمال شربت آلوده تبریه موضع بصندل و گلاب کنند و غذا مرغ نه ساق یا غوره سازند و در موضع سر و بخوابند و بپشت آب سرد بریزند خصوصاً گر دیده آنچه سبب بروودت و بلغم باشد تفیه بلغم مثل جب الیارج یا قتیه مجوج بلغم مغشی سریع کنند و معجون مجوج و معجون نجاح خورانند و بالاصول بروغن بادام تلخ یا روغن خروع استعمال کنند و اگر باده بسیار باشد بریشل شورباهای تخم دار بعسل اقتصار نماید و در روغن بلسان جالنده و پشت را بخرد قدر دشت مالیده بعضه شوهم حاره مثل پیه بلسون یا پیه نهنگ چرب کنند و این دو انیکو ست بگیرند روغن قسط و روغن بابونج و روغن خار و دران جند بیدستر و کندر و تخم انجره هر واحد سه درم فرنیون یک مثقال حل کرده بریشت بمالند و اگر دیر حلل بیت برگ غار بپزند و بشب پشت بمالند و صبح حمام نماید و در پشت کنه انصفیه بود و یا سلق و برگ خرزهره بعضه سوختهای گرم مثل جاکینه پخته ضماد کنند و یا روغن بنفشه وده درجه بگیرند و فرنیون و جند بیدستر و بیضه هر واحد یکجو و حل کرده بمالند و قی بترب لازم گیرند و گاهی از درم پشت یا دیگر عارض شود و علاج مثل سابق است بسبب میر عوض میتوان کرد در وقت حادث از سرمی مزاج و بلغم خام بعدی و اسهال تریاق ربع بطبیخ بزور و اصول آب سخود یا و طبقات و رمهای مزاج دهند و حلیه ایکوند و آب بپزند و بریاچیلیده بر موضع درنیگرم بر بندند و چون خواهند که جدا کنند بحمام برند و خرقه را جدا سازند و این مبرد مکین را جمع ظهر غیب الفصلت شحم حنظل حب سکبینج هر کدام دو جزو جند بیدستر مثقال هر کدام نیم جزو شیرمی بعدرم و آنچه اثقب کثرت مجاست باشد ترک کنند. و در روغن بنفشه روغن بابونه بالسویه حل

فجع خاصه یعنی درد تهیگاه

اسباب این مثل اسباب درد پشت باشد و کذا علامات آن علاج علاجش بعلاج درد پشت کنند و خوردن حلوای تخم مرنجندی مفرط و درد کمر و مغلظ منی ست و اگر از ریح الابواسیر باشد علاج آن نماینده خوردن مقل بقدر درم و شرح وقت خواب و کذا جوب مقل و معجون آن مجوب ست پوست زیان ناش مهذبی کرده ران جنیت و تخمیل و تخم شبت داخل کرده باشند نافع و این ضماد برای دفع ریح و کمر و زانو تجربه رسیده افیون یکتوله شنگرف قسط تلخ صبر زرد از هر واحد نیم تولد راب ادرک حل کرده طلا کنند در آفتاب یا نرد آتش عضو را خشک کنند و دوسه روز بهمین منوال بعمل آرند و بقول اهل هند برای درد کمر این حلوا نافع ست تخم شنبلیله مغز تخم از تخم هر یک شش دام روغن بشکر هر یک دوازده دام شیر گاو نیم آنار اوام مزار بندی سوده در روغن بریان نمایند پس شیر آمیخته بجوشانند چون غلیظ شود شکر انداخته حلوا سازند بمقدار مزاج خورند و ایضاً تخم ارنده تلک لاموری سیده چوب هر واحد تولد آرد گندم نیم پاو گیرند نوازین نانی از یکطرف پخته بر بندند مفید بود شیخ میفرماید که اکثر این درد یحی و بلغمی بود و علاج این بعلاج درد پشت قریب ست و از علاج خاص باین درد نیست که گیرند حلبه وجب الرشاد و باقی اجزا همان حب سکبینج ست که در مجمع ظهر در قول جرجانی مذکور شد و اگر بسبب درم در عضو باشد تشارک و باشد عارض شود علاجش علاج آن بود و بسبب سودمزاج حار ساده یا مع ماده کمتر افتد مگر بسهیل مشارکت اعضائی مجاور و علاج و علامت آن ظاهر ست که مرائی گوید که درد یحی محمول شفافات سخنه مترتب از مقوی اشتق و انیسون زنجبیل و تخم کرفس و شحم حنظل سورنجان هر چهار درم و مثال آن سریع التاثیر ست بنابر قرب موضع علت خصوصاً میگوید که حقنه مغشی شش دانگ و مخرج بلغم بعمل آرند ابو منصور مینویسد که لبذ و تخم کرفس سکبینج و فانیذ ساخته بخورند و اجب الرشاد سه درم بعسل استعمال کنند تا آنکه درم که بعد به این قتیله بکار برند که غرق النسار اینیز فعست گیرند حب الریاش و بورق سکبینج پوده تنه از ان قتیلها سازند و مؤلف اقتباس گوید که اگر بسبب کثرت جماع باشد ترک آن نمایند و روغن لبوب سه بعه مالند. رود و سه روز حمام متواتر کنند و دواالمسک جهت هر دو علت خوبست بامار اللحم ساده مزج با چهارم حصه شراب هند و فذاقلیه زنگبیل خاکینه بانان خشکار خوراندن و خوردن دی بیضه مرغ با صطکی عظیم الاثر ست

دوالی

علت ست از فراخ شدن رگهای ساق و قدم بسبب کثرت نزول خون سوداوی بسوی آن دو گاه از خون صرف غیر سوداوی و گاهی از خون بلغمی غلیظ افتد و به چونکه باشد باده این مرض اکثر خونی بود که دران عفونت نباشد و الا دران پای از تقرح و اورام خبیثه سالم نماند و اکثر بیکان و پیاده روان و حمالان آن سلطانی را که بر پا بسیار ایستند چنانچه خدام امرا و سلاطین و از کوب طویل عارض گردد و خاصة چون ایشان استکثار اغذیه مولد سودا نمایند و در بلدان حار رطب مثل

انگار بسیار افتد و بیشتر عقب امراض حاده واقع شود بسبب انتقال ماده بسوی آن و بستدعین مذکورین آن دو گاهی ابتدا از اقطه ضایعه و اوجاع مفاصل ابتدا عارض شود و صاحبان خیلولا از آسان نگیرند و زود والی گاهی علاج نپذیرد و گاهی از اقطع کنند و از قطع آن بسبب فقدان راه غذا عضو ابلغ شود پس سودا وی از ایشان چون قطع منع کنند امراض سودا وی و الیغولیا از ان عارض گردد و چون من صاف باشد از قطع آن خوف عروض مالیخولیا نبود و گاه دوالی جهت حرارت مزاجی یا عارضی ماده متصف شود و بقروح انجامد گیبا نی در شرح قانون مینویسد که مرضی را مرض قریب بین علت در پای بود عقب ثالث دوالی و مالیخولیا عارض شد بعد ازان بازمرض پای دوالی و عارض گردید و الیغولیا زائل شد و تکرار این هر دو حال بران قرینه با مشاهده کردیم و دو مرض در یک سال بران میگذرید و اکثر دیده شد کسی را که الیغولیا بود بعد بوست دوالی در ساقها ی او ازان خلاص یافت با بحکمه تشخیص این مرض همین بست که گاهی بسطر گردد اگر در ساق و قدم ظاهر شود و گر گره گره گردد ران پدید آید و حرکت ثقیل در نظر بسیار و سریع و شوار گردد و تمییز نوع ماده آن از اعلامات مخصوصه هر دو اصل ازان و رنگ عضو و تدبیر سابق و از وقت حاضر پوشیده نیست چنانچه رنگ سرخ قانی دلیل خون صرف بود و این سلم ست و رنگ تیره مائل بغبرت یا سبزی بر خون سودا وی دلالت کند و این بتشقق و قروح سرعت نماید و در رنگ مائل بسفیدی و شفافیت و نرمی عضو بر خون بلغمی گواهی دهد علاج هر قصد ازان قصد عروقی ممتلی نمایند از دست مجالند و میفشارند تا خون تمام بیرون آید و تنقیه سودا مسهل و ما الجبن کنند و ترک ریاضت نمایند و از اغذیه مولد سودا احتراز کنند و بقبول انقیاع و این جز اطلای قطران و کذا از هر چه بزر مضیه بود و در علاج مهلت روا ندارند و معالجه این دو الفیل احد شناسند اقوال حکما مصنف اقتباس گوید که بعد قصد با سلیق یا صافی تا دو هفته قی فرمایند بقاصله یک روز بعد تنقیه بما الجبن طبیخ افتیمون فواکهی علویخان و سفوف الاجر و رد و حب الاجر و رد موجبات نجاح کنند و با با بارج فیقرا و حجر ارضی و الاجر و رد مغسول با طبوخ افسنتین تربدی و حب غاریقون علویخان پس از غنمهای محال ابقا بضه مقوی عضو بالذ و چون تحکم و کهنه گردد حریق را بشگافند بطریقیکه در قول شیخ بیاید اگر از عود آن ترسند بعد بریدن رگ دافع دهند بعده اورید قابضه بارده مثل مورد و مانند و جز السرو اقاقیا و خصاره حبة التین و رائک اشباه آن ضماد کنند تا باز عود نکند و ساق و قدم را قوت دهد و ضعیف و الاغر شدن ندهد شیخ الرئیس مینویسد که اما تو بیرون دوالی نیست که استفراغ خون از عروق دست و تنقیه سودا و اخلاط غلیظ و اصلاح تدبیر باید کرد و ترک هر مغلظ و حکات متعبه و قیام طویل کنند بعد ازان بقصد این عروق متوجه شوند و هم خون سودا وی که اندران باشد بیرون آرند و در آخر آن فصد صافن نمایند بعده در هر یک مدت تعاهد تنقیه بدن بمثل ما یبع فیقرا یا بک مجرا بعده کنند و حتی الامکان ابقا نمایند و شرب افتیمون و ما الجبن لازم گیرند و حرکت اصلا ترک کنند و استعمال باط بر پای بستن آن اسفل سوی فوق و از عقب آن لفوسفند و معذلک اطلاق بقابضه مخصوصا زیر باط استعمال نمایند و اولی آنست که حرکت نکنند و شی ننمایند مگر بعد بستن پا سیما در موضع خصوص بعد تنقیه بقصد و استعمال پاسیما و نفس عروق دوالی خاسته چون سیاهگو در رخون نیت که بران حرف پاشیده باشد طلا کنند و طلای مس مطبوخ در نطول آب آن و پشک بود آرد حلبه و تخم ترب و تخم هر چیز این قبیل ست و اگر سوای قطع تدبیری سود مند جلد را بشگافند و دوالی را اخراج کنند و در طول آن شگاف دهند و در عرض نه دراب چه خون که اندران باشد بیرون آید و ممکن آقدام سائل شدن و بهند بعد تنقیه آن بشق کردن در طول نمایند و گاهی سل و قطع اصلا نمیکنند و در ان هنگام باید که استیصال آن نمایند و الا ضرر دهد و اقبال سل بدانع بست و جایز ست که سل گهای سرخ سوای سیاه کنند و اما با سیاه انچه از تنقیه نوشتیم اولا بعمل آرند و گاهی قرحه نشود تا مبالغه در تنقیه کنند و بعد آن اسهال اخلاط سودا وی و غلیظ نمایند و قطع بسل و داغ واجبست که مولدات خلط سودا وی ترک نمایند و مداومت تنقیه بدن کنند تا فضول سودا وی پیدا نشود و دوالی حادث نکند اگر چه ماده بسوی آن غیر مسدود باشد یا حرکت کند انچه معتاد اوکه از پای بسوی اعضای اشرف بود یا آنکه بقط و شق خطر رد ماده منقوع آ عضو تحسیس بسوی اعضای حالیه ست فلذا اصواب آنست که بقط و سل و غیر و بعمل نیاید مگر بعد تنقیه ماده باقی ایلاقی و جرجانی گویند که علاج دوالی نیز همین ست که اول تنقیه بدن و ترک مشی کنند بعده رگ را بکشایند و خون فاسد ازان بیرون کنند و بعضی را جلد شق کنند پس گهای سطبر و طول بشگافند و اخراج ماده که اندران باشد بکنند و بعضی را گها چنانکه توانند کشید بیرون کشند و بهر نده وین را بتازی سل گویند و باید که جمیع عروق قطع کنند و الا در معالجه کنند و داغ کردن صواب تر از سل بود و تا تنقیه بدن نکنند دست کاری نشاید کرد و بهر آنکه جراحت مندمل نشود و پیوسته ازان رطوبات سیلان کند

ابن الیاس گوید که فصد باسلیق و اخراج خون بقدر قوت و حسب واجب کنند و هر صبح جلاب با عناب ده عدد و عنب الثعلب سه درم و شکر سفید سه درم بنوشانند و غذا ارزن و ماش و نخود و بیشتر با دام سازند و بعد ظهور نضج و قاروره تنقیه غلظ سوداوی بمطبوخ افتیمون یا بحب آن کنند و چون تنقیه بدن گردد بعد چند روز فصد آنعرق کنند و علامیت بمالند تا باریک شوند و عصابه محکم بر بندند و صاحب این مرض از اغذیه غلیظهٔ مولد سودا مثل گوشت نمکسود و لحوم مرگاو و بز و مانند آن احتراز کند و در رفتار و ماندگی پیاده تقلیل نماید **نخچیندی** گوید که بعد فصد باسلیق و ترک اغذیهٔ مولد سودا مثل لحوم تقر و اسپ و شتر و امثال آن و ترک خشی و خوابیدن بارگران و تعلیق پیاده رکوب هر صباح شربت عناب با آب عنب الثعلب و هندبا و بعد تنقیه سودا فصد از بغل راست بر ساق نمایند و بران عصابه عریض محکم غیر مولم بندند و گاهی معالجه بدستکاری میکنند که جلد را شق کرده و دوالی را نظاهر ساخته در طول میشگافند و خون از ان بیرون می آرند **قرشی** و سدید و خضر گویند که از هر چیز مولد مادهٔ غلیظ پرهیز کنند و فصد از هر دو دست بتدریج و قبی بالغه و استفراغ سودا و بلغم بعد نضج نمایند و دوالی را بمقراض بحجارمنی بلیغ النفع ست و کذلک بمبضع افتیمون یا حب و بحار الجبن یا بشیتره تازه و اگر باین تدبیر سرائل نشد احتیاج باظهار عروق تسعه از زیر جلد بدشق آنها در طول و مسائل کردن خون و یا قطع آنها افتد بعد از ان ادویهٔ قابضه مثل گل سرخ و گلنار و مورد استعمال کنند تا تولد مادهٔ ابار دیگر منع کنند و گاهی از ین خوف حدوث الیخولیا و امراض سوداوی مثل قطرب و دار الکلب و غشی و خفقان گردد و چون این علت مستحکم شود علاج نپذیرد و غذا قلیل بعضی میرود مثل چوجهٔ مرغ با آب نماق و مرغ دورات مرهند بر احت اگر نکند رود و حمام داخل نمایند و بر عضو آب نیگرم ریزند **انطاکی** در تذکره گوید که تخلیهٔ مادهٔ آن بفصد و قی عود کند و انچه در نفرس دار الفیل فرگوزگرده بدان طلا نمایند مع لزوم راحت و در تذکره نوشته که در قسم سوداوی بلغمی علاج دار الفیل بعینه کنند و علاج قسم دموی بالفصد السلیق از طرف مخالف کنند اگر مرض سیکپای باشد الا از هر دو جانب شکافند و ابتدا بفصد خلاف پای علت سازند اگر تولد مرض ستاقب باشد الا ابتدا بدست راست نمایند و خون بتدریج بحسب احتمال قوت خارج کنند و چون بدن پاک گردد جلد بشگافند و عروق قطع کنند تا خون آن بیرون آید و اگر بعد تضمید قوابض خوف عود داده باشد قطع عروق بالکلیه نمایند و علاج قسم مرکب از جمیع اخلاط مذکور یا بعضی آنها بدانچه مذکور شد بحسب غالب مرکب نمایند و اصفا بحر مرین این مرض نیفتد لیکن از ان مرکب بمیاشد چنانچه از زردی عروق ملتویه مشاهده میشود پس اگر چنین باشد در علاج آن از نیز مرعی دارند **ابن نوح** گوید که ابتدا بفصد باسلیق و سهال سودا کنند و این متواتر نمایند و از جمیع چیزها که صاحبان مالیخولیا ازان پرهیز کنند احتراز سازند و چون این تدبیر مدتی بطول آنجامد بعد ازان از عروق دوالی یکی یا دو هر کدام که بزرگتر و روان باشد بگشایند و همچنین یکی بعد دیگری بگشاده باشند و از آبمالند تا هم خون برآید و بعد ازان بتعاهد فصد و اسهال سودا و پرهیز از مولدات سودا امر کنند **میلانی** مینویسد که اول در علاج دوالی اینست که پیش از هر چیز در صبح نانشسته سکه گاو در آب شدید الحرارت که قریب بجوش شده تا اجزای بدنه سکه را ببرد بگذارند و بنوشند و مقدار سکه اندک اندک هر روز افزوده از یک درقیه تا دو اوقیه و زیاده ازان کنند و بران مداومت نمایند از چهار ماه تا شش ماه یا زیاده ازان مع ترک اغذیه ریه بعد ازان در تنقیه شروع کنند که این مواد بدن او را نضج و اصلاح دهد و درین نفع بسیاست

داء الفیل

مرضیست که در ران ساق و قدم مانند پای فیل بزرگ شود و اکثر بسبب تخلف غلظ سوداوی بود و گاهی بسبب غلظ بلغمی غلیظ افتد و گاهی از خون جید عارض شود چون بسیار نازل شود و پای بدان اغتذا نماید اول پای سرخ شود پس تیره و سیاه گردد و بسبب این شدت استیلا ضعف عضو بحدت کثرت حرارت و شدت جذب و بسبب شدت حرارت پای از حرکت و احوال سمین بر دوالی برین عاضو کند گاهی متقرح شود و ازان خوف اکله بود و این مرض در دی از قدم است و مستحکم ازان که عضو را باطل کند بشود و خفیف ازان محتاج بعلاج جذوی دوالی بود **انطاکی** گوید که حقیقت داء الفیل ورم یعنی سودا یا بلغم بر پای باشد پس مجاری آن از قریب یا نهایت پای غلیظ شود و مادهٔ او اکثار از هر چیز مولد سودای غلیظ مثل لحم بقر و ماهی زبرک سمت و معدلک خشی و بر هم نشستن بارگران و نوشیدن آب قبل هضم و خوردن چیزی که قبل از انخلاع صورت نگیرد هضم شود و همچنان پرا متلا از زیاده کند علامت سودا وی آن التهاب و احتراق مع تیرگی عضو ست پس اگر عرافت ماده زیاده شود و قرحه کند و بکشاید و اگر کعب پای با ساق متساوی گردد و معدلک سخت شود و در علاج ازین امید

صحت نیست واگر فصل اکلا زسبی وتقرح وسیلان کند قطع عضو واجب بود وبنا بر حفظ باقی بدن والا علاج خفیف آن کنند وعلامت بلغمی سردی عضو وسستی مس وقلت حرکت وتقرح قلوت وریح آنست باتحمله تشحیط سیاه مذکور وشمول والی کنند وصلابت درم وحرارت ملمس عضو وکمودت رنگ آن وخشونت وشقاق خفیف یا تقرح بباده سودا وی وعدم این آثار بباده بلغمی دلالت کند علاج مانند مرهم والی علاج کنند وتنقیه بکرات ومرات وتفاریق دیر فرق نمایند وبعد از تنقیه در بعضی اوقات قصد باطن جهات ساق چپیا بدن زلو بسیار مفید بود واودیه محلله مقویه قابضه مثل اقاقیا وامک عصاره حبه التیس صابر مانند آن استعمال کنند وساق را تا زانو بعصابه سنگی بندند واگر بسبب غلظ بلغمی باشد بعد از نضج بسهل بلغم حب سورنجان تنقیه کنند ودر هر هفته یکبر تنبه قی نمایند وتقلیل غذا کنند واز اغذیه غلیظه ومقول وفواکه بارده احتراز نمایند وکمتر یکبار باشد وبعضی اینهم باشد سایبده واطریفل صغیر آمیخته بنجر انند ودر صیف ومرداقا قیا وبوست انار بسرکه سرشته طلا کنند ودر بین مرض اودیه گرم قوی بالسمان نهاد استعمال نکنند وشب وضماد ومرهم بود بنفشه ودهنی اسعروف بطبوخ سبعه اودیه رابا جوست سهله ستوده اند بایلیله سیاه بایلیله زرد افسنتین اقتیمون اسطوخودوس خشخاش غافث اسقولوقندیون بدستور مقرر جوشانند وصاف کرده بنوشند وآزمایشی فقه برای این مرض نیست که بایلیله است تلثه پانزده درم نیم کوفته بیخته درم یک دودرم کوفته بیخته بسبس قدر حاجت شکر بعد تنقیه تمام سه درم از ان سنجر زند وزد اطبای هند بعد فصد قی مکرر ضماد ایلوه دیوان لوبان تخم سویه بسرکه سایبده مفید وایضاً کچری میتهی خورده بالایش ادویه مقیه وشد نوشیده میا الغنی کردن ومبالغه مرچ سیاه واجود تخم سویه چوب چینی بانزنگ چوب نی برابر سایبده شهد آمیخته نیکو ضماد کردن نیز نافع است

اقوال حذاق شیخ سیفرماید که در الفیل مرض خبیث است کمتر بهبود یابد که بحالش بگذارند اگر باید اگر موی بتقرح گردد وخوف اکله بود سوای قطع آن از بیخ علاج نبود وچون در ابتدای آن تدارک کنند ممکن است که استفراغات وخصوصاً بقی سخت نفع کند وگاهی اخراج بلغم وسودا وفصد کنند اگر اضطرار باشد بعد ازان قوابض بر پای ضماد نهایند واما چون متحکم گردد امید رفع آن بعلاج مکتفی است وبدانکه جمله علاج این مرض که دران امید صحت بود مبالغه در علاج دوستی واستعمال محللات قویه گوئیم که لیسیدن قطران آنرا نفع میکند وگاهی سلعه در پای تولد کند وبزرگ شود ومشابه دار الفیل گردد وعلاجش آهن کنند چرچانی مینویسد دار الفیل اگر سرخ باشد علاج او آسان بود وهرگاه که رنگ متغیر شود ودرشت گردد علاج مکتفی بود وعلاجش قی متواتر بود بادویه که بلغم غلیظ وسودا را از جای خود برکند واگر بفصد حاجت باید رگ باسلیق زدن صواب باشد وآرام گرفتن ودنا رفتن هم پای برابش نهاده داشتن واگر ضرورت حرکت باشد عضلها از قدم ذا نوتا بن ان چه بندند دگام آهسته نهند ودر هر هفته شربتی ایارج فیقرا یا جوارشی آمیخته سنجر بند وپیوسته ماء الجبن سکنجبین افتیمونی ساخته بافتیمون وانارکی نمک نفطی خورند وهرگاه که برخاستن ورفتن خواهند اول اودیه قابض بر ساق وقدم طلا کنند وبعصابه بربندند وبعد از انکه قی بسیار کرده باشد وتنقیه بسهلات کرده خاکستر کرنب بزیت انفاق بمالند وبعد از ساعتی مرهم ذیل بر آن طلا کنند وتخم ترب وتخم جرجیر کوفته بیخته بدان سرشته طلا کنند وتر مرس کوفته بیخته طلا کردن ودر وقت خفتن آن نشستن وبدان نطول کردن سخت سودمند ست محمود گوید که سبب اگر خون سودا وی باشد فصد باسلیق کنند بحسب سن ووقت خون برآرند وتنقیه بدن بادویه مطبوخ افتیمون یا حب آن نمایند ودر هر هفته شربتی دو سه مرتبه استعمال نمایند ویا این حب بخور نمک تدبیر این علت نافع ست قنطریون دقیق شیم حنظل هر واحد یکنیم درانگ تربد یکنیم درم مقل کتیرا مصطکی هر واحد یک دانگ کوفته بیخته بآب بادیان سرشته جماسازند واین بکشربت بست وبعد تنقیه فصد باطن کنند وپای را بعصابه بربندند ودر بستن از پشت پای آغاز کنند وتا بالائی انو بر ساند وچون تنقیه تمام بدن نمودند وخاکستر کرنب دیوه نان وآرد شیلوکه بآب شناهای انگور یا چوب انبج یا بدغن شبست وآب برگ کرنب سرشته باشد طلا کرده بربندند وتا یکدو روز نگشایند بعده اعاده طلا بران نمایند وبه بندند وبدستور اول بگذارند وصاحبان این مرض را طول قیام وکثرت مشی وتعلیق پا بهادر کوب اغذیه غلیظه مولد سودا اجتناب کنند واگر خلط غلیظ بلغمی باشد هر صبح مطبوخ اصل السوس بادویان هر واحد سه درم یا گلقند عسلی ده درم بنوشند وغذا نخورد تا ساعتی بگذرد وبعد ظهور نضج در قاروره تنقیه بدان بحب صبر یا تقرح آن یا بحب سورنجان یا معجون آن کنند وادمان قی در هر هفته سه مرتبه باین مقوی نمایند حمل السوس بیخ خرزه وتخم اراد وتخم شبت تخم ترب هر کدام بیخ او بادیان

تخم سرمق کنکر زده هر واحد یک درم در آب خوب بجوشانند و صاف کرده دران نمک یکدرم عسل نیم درم آمیخته بنوشند و پرهیز نمایند بر دهن کنجد آلوده و حلق آبدار تا بعد خوابانند اگر نیمه مانند قطور لفل صفیر یک مثقال استعمال کنند و در هر روز یکبار غذا خورند و از غذیه غلیظه و لبنیه خودداری کنند و از فواکه تره و بقول آب سرد اجتناب نمایند و آب معتوف نفع کند فلفل سیاه و زنجبیل و کندر هر واحد سه درم قرص نمایند و هر قرص را با نیم یک عدد بیضه مرغ آبدار یک سیاه بهم صبح یک مثقال بخورند و بعد بصبه بکنند و از فواکه تره و بقول طبیب آب سرد پرهیز نمایند و ترک شستی بالکلیه نمایند بعد گویند که علاج او اسهیل بقصد بابلیق از دست مقابل پای عمیل متقیه بدان بمطبوخ افتیمون کنند و ما الجبن بنوشانند و از غذیه روغن سوداوی چرب و گوشت چرب مرغ و حملان صغار و زرده بیضه خداسا زند باین علت مریض احتراز نماید هر آنگاه چون مستحکم شود به نگردوچه رجائی است و بر تقویت عضو مواظبت قیام و شب بیاتی با بسرکه سرشته بران طلا کنند و از غل تا فوق مفاصل قوی بر بندند بعد طلا این قرص گویند که گر دراید ایا بعد علاج کما ینبغی نماند به شود یا بران حال بایستد و زیاده نشود و علاجش لازم در قرص رازشی و قیام است بعد ازان حب سورنجان کبیر سمی تمیم الزنجی نفع کند بعده اعاده قی و اسهال بمرارت متوالیه نماند و افته لطیف سریع الانضمام خورند و اگر عضو قی کردن قریب باشد از تحمر کرنب و شوره و خاکستر کرنب و تخم فطراسون و پشک بزه آرد و عصاره آب انار طلا نماند و یکدو روز بدارند که تخلیه پیدا کند تخلیه پیدا آن شود که جایها نوس گفته که هر که طحال دردی ممتلی از خون سوداوی باشد بعد رفتن بیاده پا بسیار دوالی یا دام الفیل پدید آید هر آنکه آنها تحمل اسهال بدهای حاد و ادارند خصوص گویند که آنچه از غلیظ سوداوی باشد تنقیه بدستور دوالی کنند بعده او دیه قابضه بالای اسهال نماند اگر ممکن باشد ترک کند تا اسهال نماند باز نیفزاید پرهیز فراید قصد کنند و آنچه از غلظ غلیظ بلغمی بود درمان قی در هر هفته دو روز متواتر و استفراغ بلغم کنند در دو دم اطریفل صغیر با نیم درم کنند روغن درم تخمیل هر دو را متعاقب نمایند و بصبر و مرزانقا یا شراب قابض و آب برگ سرو و جوزان بر پای طلا کنند اگر ضعف نماند و اگر ضعف نماند و علاجش بقصد بابلیق پس بابلیق بعد از تنقیه بشراب قابض و ص

مسطوره گردد و بقول صاحب کامل گاهی این مرض در مفاصل کبیره و اذنین و فقاریه کبد و طحال غیر آن حادث شود حتی که سبب ابدا این علت معلوم نگردد و باجمله سبب کلی فاعل این اوجاع سوء مزاج حار مرتهب یا بارد مجهد یا بارد بس مع بعض است که در مقام بدن یا در عضوی از اعضای رئیسه انتقاد و آن مسلوخ میباشد یا مادی و ماده ذی قوام بوده مثل خلط یا غیر ذی قوام چون صفرا یا سوداء یا مرکب از ماده مرکبه از بلغم و صفرا و یا از بلغم و سوداء و صفرا و یا از خون بصرف و خون صفراوی و خون بلغمی و خون سوداوی نیز حادث شود و از صفراوی صرف ربع بسیار که میباشد و از سوداوی صرف بقول شیخ گاهی ماده این چیزی از جنس سرم باشد شیخ گوید و گاهی گوید متولد گردد این مرض از ماده افتد گاه در مرض قریبا و گاه در مرض مفصل یکی باشد و بطبیعت بسوی آن دفع کند و عامت که در مفاصل بی درم باشد چنانچه در مرض مفاصل بی درم چنانچه در اکثر انواع مادی و در صدر شان این مرض از سوء مزاج ساده بغایت کمتر بوده و بیشتر از ماده افتد که در گوشت گردد اگر در مفاصل صرف آید و بباشد که از آن ماده رطوبات غلیظه متولد شود و اما در عضو واحد و تارة زنی آید از آنست که این مرض بی تشنج بوده و فاصله این هر دو سه ساعت که چنانچه نشود و در یوم الیاس گوید که وجع مفاصل و فترت از خلط حادث بود از اختلاط صفرا برای ترقیق ماده و استمداد از آن بنابر انصباب کرافتد و لهذا این مرض صبیان را خوجه سرایان و زنان را بسبب قلت صفرا و ابدان ایشان حادث نشود و صاحب شفا را الاسقام مینویسد که گاهی ماده اوجاع مفاصل فاسد گردد و حمله و الم و نوع حادث شود و هر چیزی که از جایگاه خود بجای دیگر آنجا رود مس کند حتی که از جامه پوشیدنی لیذ لیابد و ممکن بست که ماده در صدت و حرارت آنچنان گردد که در استخوانها نفوذ کند و آنرا بشکند و اطبا آنرا وجع الشوک گویند و بدانکه سبب کلی اوجاع مفاصل مادی ضعیف مفاصل ست و اجتماع یا انصباب ماده دران و موجب ضعف مفاصل یا سوء مزاج مشترک ست و خصوصا باید دید ضعف او در خلقت نه از جهت سوء مزاج او باشد جذب حرارت او و خصوصا چون عادت بحرکت و اوجاع باشد یا باسباب خارجی چون تعب کثیر بغیر از رکوب الم ضعف مفاصل یا بهایا عضو مفاصل یا ضعف او از اعضائی دیگر و حرکت مواد بالطبع بسوی آن و امتداد در پیها و سرین بسیار افتد و باعث اجتماع و انصباب ماده در مفاصل بسیار ست چنانچه وعث و سکون و ترک ریاضت معتاد و استحمام و ضعف هضم و تناول طعام قتالوا غذیه غلیظه مثل لحم بقر و مولد جنس مواد محرک این مرجع و اکل اطعمه نامواقف بغیر ترتیب تواتر حمام و شرب شراب غیر مخمر و ریاضت و اوجاع کثیر خصوص بر امتلا و نوشیدن آب بر بسیار در حمام و اردمان حمام بعض استحمام بر شکم سیری و کثرت ارکام و نزله و ترک استفراغات معتاده مثل قی و اسهال و حبس خون بعض بواسیر و معالجه قوانیج بحیله که ورده توهمی گردد و فضلات معتاد را بباطراف دفع کند و آنرا قبول الکند پس بباطراف مندفع گردد یا حرکات بدنیه و نفسانیه اخلاط را بر جوش آورده بمفاصل افگند و احداث مرض نا کوره نماید و اکثر غضب شدید بشعور حرارت در بدن و نهیب مواد ساکنه باعث این مرض میشود و بالجمله آرام سکون و ریاضت بعد امتلا و کثرت اجتماع بر امتلا قوی ترین اسباب این مرض ست و شیخ و دیگر جالینوس مینویسند که هرگاه اخلاط خام در بدن جمع شود بیشتر بطرف اسافل و ادوار بول بالطبع یا بالقسر مستفرغ نگردد و بضعف اعضا گردد و باجزاء مفاصل اگر بسوی مفاصل مندفع شود و باجتماعات عفنی اگر در گر مابی باقی ماند عفن گردد و یا بورم و مزاج چنانکه در کنج ران و نقبل مواد جمع شود و مزاج گردد اگر در گوشت نرم صلابت آید و اما اگر طبیعت آنرا در اسهال بول دفع کند و بول غلیظ دائم غیر رقیق آید ممکن بست که از غلظ آن لیمن گردد و این علت بدان دفع شود و اگر چنان نباشد یکی از علل نا کوره پدید آید و اگر این مواد خام را اعانت کند حرکت مفاصل متعب یا ضربه یا سقطه یا غضب و هم و سهر ضعف قوت مواد خام منجذب گردد و نافذ شود و اوجاع مفاصل حادث شود و اکثر این اخلاط و فضلات معتاد ثانی و ثالث میباشد و این علت پیران را و اصحاب امراض حرمند را و ناقهین را که تدبیر و علاج ایشان اصعب باشد بسیار افتد زیرا که قوت ایشان از هضم جید ضعیف شود خصوصا اگر معالجه آنها بمسکنات سوداوی استفراغ دائمی و دفع بالغ کرده شود و همچنین کثرت می پذیرد اوجاع مفاصل بسبب آنکه خالی تر از سائر اعضا و حرکت او اکثر و مزاج او ضعیف و بارده و ضعیف اورا طراف بعید از مدبر اول ست و بسیار باشد که مواد میان پیوند با نتجر شود و مثل گچ گردد خصوصا خام از ان و بیشتر گچ در مفاصل صاحبان این علت پدید آید خصوصا میان انگشتان پس انگشتها بهم پیچیده گردد و گاهی ساکن گردد و گاهی در داشته آید کند و گاهی ساکن گردد و مثل این صاحبان مزاج گرم را بیشتر افتد و اکثر انچه میان انگشتان و در پیرو گاه او فترت فرو فی پدید آید از وی و سوی بود و دیگر سی را که اوجاع مفاصل عارض شود بیشتر امور او را نافرس عارض گردد و اوجاع مفاصل از جمله امراض متواتر تست بهر آنکه مبنی بر مزاج و الدین بود و بسیار باشد که معالجه موجع مفاصل و تقویت آن و دفع مواد از ان باد دیه سقوط و اده سبب هلاکت شود زیرا که فضولی که بفاصل ماندن و بفاصل آمدن معتاد بود باز گردد و باعضای رئیسه برسد پس اگر بارد گیرد فاصل جذب نکند صاحب آنرا در خطر اندازد و اگر حار فضول که در ان اوجاع مفاصل و نقرس حادث شود

فصل بیست سبب سبب حرکت خون و اخلاط دیگر اندران و فصل خریف نیز مواسطه ردائت اخلاط دران آن هنگام که صاحب ادجاع مفاصل و نقرس را اداره تسهیل
و دوال پدید آید از مرض اول خلاص یابد و گاهی ادجاع مفاصل در حیات باقی میماند کند و صاحب خلاصه گوید که چون روزگار برین علت دراز گردد و مادهٔ مفاصل
محبس ماند لطیف آن تحلیل شود و غلیظ آن تحجر آرد و باشکلی که مناسب آن مخلط باشد مستحیل گردد پس مادهٔ بلغمی بصورت گچ گردد و مادهٔ سودی صورت سنگ پذیرد
و سوداوی مثل آنگشت گردد و گاه در فنی مینویسد که ماده مفاصل پیشتر متحجر گردد و این بواسبب خطای طبیب بود در استعمال محللات قبل تنضیج مادهٔ و اعتدال
قوام آن پس لطیف تحلیل پذیرد و کثیف آن باقی ماند تحجر گردد و یا از خلط مستعمل مخدرات برای تسکین موجع کند و یا آنکه در اصل مادهٔ غلیظ بود و لزج باشد و مصنف
شفاء الاسقام گوید که موجع مفاصل امرض اعسر نماند از برای آنکه یا ابتدای آن بالکلیه خلاص از ان نمی یابد بلکه بقیه آن تا مدت عمر او می ماند و یا عوض صاحب را در
بود و بسبب اندفاع مواد دیگر بسوی اعضای رئیسه و شریفه بسوی اطراف تا فطاق گفته که این مرض معد فیه بسبب کثرت مولد بسیار افتد و ازین جهت نزد اکثر عرض
ملوک معدود ست طریق تشخیص اسباب و ادجاع مفاصل اولا این امر دریافت کنند که سبب شور مزاج ساذج ست یا مادی و این چنان باشد که نظر کنند که موضع
درد بالا انتفاخ دورم و بدن تغیر رنگ ست یا بانتفاخ دورم و تغیر لون و از مریض پرسند که در و تدریج عارض شده یا دفعة و باورد سبکی مدانجا معلوم می شود
یا گرانی پس اگر جای درد بالا انتفاخ دورم و بی تغیر رنگ محسوس شود و مریض گوید که مرض اندک اندک عارض شده و درد بالا ثقل ست باید دانست که سبب
سوء مزاج ساذج ست پس اقسام او را کیفیت موضع المتلبس دریافت کنند اگر ملمس گرم معلوم شود و سرعت نبض و رنگینی قاروره و سن و مزاج و فصل و تدبیر متقدم
و غیره آثار حرارت دریافت گردد بدانند که سبب حرارت ساده ست و اگر ملمس سرد بود و دیگر علامات برودت هزیز مدرک گردد سبب برودت ساده باشد
و اگر بدست موضع و دیگر آثار خشکی معلوم شود سبب یبوست باشد و اگر با وجود معدهٔ گرانی انتقال حرد از جای بجای دیگر و تمدد شدید بود و صاحب مرض
میوه ها و طعامهای مولد ریاح بسیار خورده باشد سبب ریح باشد و اگر موضع در و منتفخ و دستورم و با تغییر رنگ باشد و بیمار عرض مرض دفعة دفعة دفعة

علاج کلی اوجاع مفاصل

بدانکه سوزنجبان که خصوصیت بسیار بمفاصل دارد داخل کردن آن بدو سهل منهاد اوجاع مفاصل حاره بارده و نسب سعد و منهاد بعد از تنقیه مناسب بود و اگر مادهٔ قلیل باشد پیش از تنقیه هم مضائقه ندارد و استخوان آدمی سوخته بگلاب جهاسا ذندقدری بدهند که جهت تسکین درد مفاصل محرب نوشته و صاحب تحفه گوید که خوردن استخوان سر انسان سه روز هر روز یک مثقال با مثل او شکر سفید آمیخته جهت رجع مفاصل و عرق النساء صرع بغایت آزموده است و تشنج میفرماید و ذکر کرده اند که از بعضی که تخلف نمیکنند البته خوردن استخوان آدمی سوخته است شخصی از یهودیان استعمال میکرد و از ان انتفاع می یافته برای نفرس و اوجاع مفاصل البته و جرجانی گوید که این دوا بوقت ضرورت و درد صعب باید داد و منفعت دیگر نست که داده را غلیظ کند و از سیلان نزلهای مفاصل باز دارد و بدین سبب بعد استفاغها بدهند تا فضلات را باز نمانند و بعضی گفته اند که استخوان آدمی را بسایند و بیاشامند و بعضی گفته اند که استخوان آدمی را شرط نیکند و میگوید یا انچه من دیدم آدمی را سوخته و بگلاب سرشته و شکر طبرزد هر یک سه درم بعد استفراغ تمام بدهند تا فضلات را بسیلان باز دارد و بعضی گویند که من دراوجاع مفاصل استخوان سوخته بزر تاجره کرده ام هر روز یک مثقال با سوجان و از ان بسیار کسان بهشد و نوازی گفته که مادهٔ این علت از افضلات ربعیه اکثر غالبا از ریح نباشد بسیار معالجه این مرض علت ریح کردن مناسب هر فضلت واجب دانسته لهذا بیشتر سوزنجبان و اسارون در علاج این علت داخل ست وقتی در جمیع انواع آن کثیر النفعست بلکه اکثر از اسهال مستغنی میسازد چون مادهٔ بقی و اسهال منفعه نگردد و پس باید که مدرات تویه بدهند چون استخوان محرق انسان و یا از هر حیوان که باشد و اگر کسی عادت بنوشیدن شراب یا بنگ یا بخور دن افیون داشته باشد وقت معالجه این علت و استعمال منضجات و سهلات منع از ان نماید کرد و اگرچه استعمال مسخرات مطلقا در جمیع مفاصل همچنین در سهلات منع آمده لیکن می باید که شراب بسیار و عرقیات فاخره مقویهٔ اعضای رئیسه چهارم دیا سوم حصه مخرج مذکوره بدهند مانند عرق کیوره و گاو زبان ساده و عنبری و بادرنجبویه و صندل ابریشم و عرق عنبر و تنبول مرکب ابریشم مرکب و عرق نرد کشه مرکب مناسب مزاج محمل آن مرد و انیوانی را چون بید مشک و بادرنجبویه و یا از طیل و یا از عنبر و یا از ظفار الطیب و یا از ظفار الطیب و جاوتری و یا از جوز بوا و یا از ظفار الطیب و جاوتری و یا از ظفار الطیب و جاوتری و یا از ظفار الطیب و جاوتری

تبرید بسیار از طبیب کند استعمال نماید و اگر صفرا بود و انچه تربیت کند از تربیت کمتر بعمل آمده و اگر بلغم باشد انچه سخن و خفیف باشد بکار برند و اگر سودا بود انچه تسخین و تربیت نماید استعمال کنند و این فعل مره و اگفته نقط بلکه در همه تدبیر مثل تطویل و بیداری و حرکت و سکون بعمل آمده و اجب است که اول و لقوت و اوجاع مفاصل نظر کنند که از کجا خلط منصب میگردد و آن خلط کدام ست و آیا آن هنوز در انصباب ست و یا منصب شده و تمکن گرفته پس اگر هنوز در انصباب باشد معالجه بقطع انچه جاری میشود و منع او تقویت عضو یکه بسوی آن سیر نزدیک باید کرد تا از قبول نکند و قطع انچه جاری میشود با متناع از اغذیه و تدبیر سوء لد انخلاط بود و انچه منصب و متولد شده استفراغ آن باشد لیکن در استفراغ موافق انخلاط بود باید کرد خصوصا از انواعی که شیخ میفرماید که چون تدارک اوجاع مفاصل در ابتدای ظهور آن کرده شود علاجش سهل بود و اگر تمکن و اعتیاد یابد خصوصا متولد از اخلاط مختلفه علاج او مشکل باشد و چون معلوم شود که سبب بیش سوء مزاج ساذج ست تدبیر ش آسان ست زیرا که آن اکثر اسباب ساده بلا مزج میباشد پس تبدیل مزاج کفایت میکند و اعظم چیزیکه دران احتیاج بسوی آن میشود تنقیه مصلح او خون ست و همچنین گاهی وجود دیگر سوی سبب الم میشود و پس تبدیل مزاج کفایت میباشد و بزرگترین ما یحتاج الیه دران تنقیه بلغم بود تا خون را گرم کند و گاهی میشود که سبب وجع کردن و این محتاج بتربیت ست چنانچه معلوم شده و اما چون سبب شدید باشد باید که ماده را که [illegible] سبب میکند بجذب آن بسوی خلاف جهت و تقلیل آن منع کنند و تقویت عضو نمایند تا اثر قبول نکند و ماده موجود را تحلیل کنند تا معدوم گردد و در ین جمله بقوانین کلیه رجوع کنند و بدانند که صواب آنست که در ادویه تبدیل نمایند چه گاهی دوا عضوی را نفع کند و گاهی در وقتی فائده نماید و بعد ازان ضرر کند و تحریک درد نماید و واجب ست که شراب اصلا ترک نمایند تا آنکه صحت تام یابند و بعد آن تا چهار فصل گذرد استعمال آن نکنند و اگر معتاد آن باشند بتدریج ترک آن بایکرد و شراب عسل عدت ایشان را نفع کند و باید که ایشان ترک بحمام نکنند حتی که در مفاصل بارد و اگر ازان رستگاری نباشد گوشت طیور کوهی خصوصا گوش غزال و هر نحم قلیل الفضول خورند و اگر اولاد در پشت حادث شود و بعده بسوی دستها منتقل گردد و قصد از دست گیرند تا خون و خلط از طرف میل آن خارج گردد و باقی فواید در علاج مفاصل حار و بارد مسطور گردد ایضا تسخین در باب تحریر از اوجاع مفاصل مینویسد کسی که معتاد این اوجاع باشد استعمال فصد و اسهال هنگام ربیع و عند قرب نوبت او واجب ست و تدبیر معتدل در لطافت استعمال کنند و بالجمله واجب ست که اگر سبب عروض این مرض کثرت اخلاط بود نگذارند که آن کثرت پذیرد بلکه با استفراغ و تقلیل غذا و استعمال ریاضت جید آنرا که کنند و اگر سبش فساد اخلاط باشد مقابلة آن با استفراغ انچه مجتمع گردد و بمضادت تدبیری که او را متحلل نماید باید کرد زیرا که بلغم متولد میشود و بسوءت مبرات و طبیب آزاد مقابلة آزاد میاندازد همچنین سودا از انچه متولد میگردد و مقابلة تولد آن میاندازد و چون تنقیه کرده شود صواب آنست که تقویت عضو نقوابض نمایند تا فضول را قبول نکند و خصوصا و تنقیه خوف انصراف ماده بسوی اعضای رئیسه بسبب تقدم تنقیه نباشد و آن مثل اقاقیا و آب عصی الراعی و حضض و امثالست و ایضا مالش مواضع بنمک سوده بزیت مگر انکه سبس شدید باشد و اگر درم بلغمی باشد صاحب او زدن ندهد مرخ در مرارت در ربیع و شتا بکخورد و در ریاضت معتدل در کوب استعمال نماید و در انچه نقرس اوجاع را برانگیزد افراط نکنند و انچه عادت او نبود یکبارگی بلا تدریج ندهند و اگر اتفاق آن افتد مالش روغنهای مقویه استعمال کنند و باید که اجتناب از لحوم غلیظه و ماهی شور و نمک سود و از بقول مثل چغندر و گندنا و خیار نماید و اما خربزه تولد خلط مائی مصفر بود و با دو ارا نفع کند و حال او دو باید ان مختلف باشد و از شراب بسیار و غلیظ بلکه جمله شراب را بطرز کنند و بحری جید المضم سریع الهضم اعتماد نماید و واجب ست که از استلا و ترک ریاضت و معدلک از افراط در تعب ریاضت خصوصا بر استلا و اوجاع اجتناب کنند و از استحمامات کم کنند که آن تذویب اخلاط و تسییل آن بسوی مفاصل کند و اما آب چشمها از انا نفع بود در وقت مرض انچه در ابتدای حمامات و بعد فراغ ازان و در وسط دخول ایشان دران نفع کند و غسل آب سرد در مفاصل ست اگر مانع آن ضعف عضو نباشد و گاهی این ضرر حمامات دفع کند و باید که بر طعام البته خواب نکنند که آن مضرترین اشیا بر ای ایشان ست مجوسی گوید که اوجاع مفاصل اگر ضرام حادث نمیشود از دو مان امتلای اغذیه و اشربه و قوانر تخمها و سکر و استعمال جماع دائم لا سیما بعد امتلا از طعام و شراب مع سکون و راحت و ترک ریاضت و استحمام و مانند آن از اسبابی که ازان فضول در بدن کثرت پذیرد و لمذا جالینوس منع کرده است از معالجه کسی که از صاحبان این مرض حزیرین بشراب و فواکه و جماع باشد و هر گاه او چنین باشد برای کسی که مقاد این مرض باشد سزاوار نست که اجتناب کند از تناول طعام و اشربه غلیظه لا سیما انچه ازان غلیظ تر و مضر

باشد و از سکر احتراز نماید و از جماع منع کند و اگر باستعمال آن در اوقات متباعده مضطر باشد در حالت سخت معده بعد آرد و از جمیع فواکه لا سیما طلب اجتناب کند اگر اراده استعمال آن کند موزه و انجیر خشک مخرد و مانند آن استکثار نماید و حلوا ترک نماید و ریاضت قبل از غذا و بعد مضغ آن و استحمام بعد اندک یا ضت بدرنگ و بالش بدن بدان قدر حاجت استعمال نماید و بعد استحمام بساعتی غذا تناول کند و از تناول غذا هنگامی که بقیه غذای سابق در معده باشد حذر نماید این تدبیر مطلقا اجتماع فضول اردیه نسبت و تعاید بتقیه بدن بقی و بار بار بوال نماید بعد از ان حذف نظر کند اگر جمیع مفاصل از سوء مزاج حار یا مادهٔ حار عارض شود غذا لحوم طیور بسیار الا فرخ ضان قلیل الفضول مثل بحم کاذی ان بچه آن و تیهو و بعد ان بیوناش و کبک و مرو بادرنگ و خیار و بوراز بموال آن با نار غوره و زیت و مانند آن دهند و اندکی نخورانند و تعاید بقصد قبال از وقت مقرر و شربت مطبوخ فواکه و خیارشنبر و آب اجاص و خشخاش و نشاسته بیشکر نمایند و اگر از سوء مزاج حار یا مادهٔ حار یا مادهٔ بلغمی عارض شود تغذیه بلحوم حیوان کوهی و دشتی از طیور و وحوش و بوال گرم سازند و تقلل حب بلعم و حب اخضر او پشته بشکر و سویق شیرین فرمایند و تنقیه بدن بحب بسوط مثل حب اصطوخودقون و حب سورنجان و حب شیطرج و حب بنفسج و مانند آن کنند و صاحب را باید که قریب بجماع صبر نماید و اگر از سوء مزاج یابس یا مادهٔ سودا وی عارض شود باید که استفراغ بدن بطبوخ افتیمون کند و افاذیه مرطبه و معدله دهند باین تدبیر باید که تدبیر کسی که معتاد او جماع مفاصل فرسن و عرق النسا باشد قبول نوبت حدوث آن کند و از استعمال آن هر آنچه عارض حی شود دور کند و اگر عود کند خفیف قلیل الوجع باشد و ما بهر گاه این مرض را مبتدا و در صدد دفع نماید باید که در ان تدبیر یکی در سه قسم از اقسام او بر نحوی که گفته شد استعمال نماید

علاج اوجاع مفاصل سانج

یعنی آنکه ذی مادهٔ باشد و سوء مزاج سانج محدث و موجع فاعل حار باشد یا بارد یا بس چه رطب سانج موجب الم نمیشود و بسبب سانجی تعدیل کافی بود و بدانچه در اقسام مادی مذکور گردد و ایضا اگر حار باشد بجهت تبدیل بهردات و مهضات و شربت لیمو و سکنجبین و بانی نافع گفته اند و گاهی درین بشرط خوف تصابب یا ده قدحا محافظت احتیاج باستفراغ اندک خون و صفرا فقط پس فصد کنند و قدری خون برانند و سهل صفرا و نند تا ماده که مستعد انصباب بود مستفرغ شود و موضع اگر صلابت از ریزش ماده محفوظ ماند بهر آنکه الماء جاذب سواد ست و اگر یابد باشد در تسخین کوشند با استعمال ادویه حاره و تدابیر سنخنده و اگر خواهند اندکی با غر بسمین داخته مخرج آن مستفرغ سازند لیکن درینجا ترک استفراغ اولی ست بسبب احتمال خروج صفرا با بغر و اگر یابس باشد این تدبیر فقط باید که بتر طیب پرداخته شود و دهن بادام کوه و گل و قیر و طی بیه مرغ و بابط و مغز ساق گاو و مالیدن و اندیه مرطبه چون شیر گاو و خوردن سوداوی ست

علاج اوجاع مفاصل دموی

اول فصد باسلیق از جانب درد کنند و اگر در هر دو جانب درد باشد از هر دو جانب خایند بعد آن تبرید و تسکین و شیر جات مادره چون شیر گاو و روغن خیار و خاکشی و خیار و تخم خربزه و خارخسک و مغز تخم کدو و مانند آن شایسته عناب گل نیلوفر تخم کاسنی بیخ کاسنی عنب الثعلب خیسانیده سورنجان سوده با شیره و بهندبه تخم خطمی لزین خیلی مفید ست و بعد از نضج از مسهل صفرا کردان ایلیلجات و سورنجان باشد تنقیه کنند و بعضی سنای مکی نیز داخل میکنند و احتیاط کنند که شربت مسهل روز بحران اتفاق نیفتد و آنچه حرارت و التهاب شدید بود و پیش از فصد با بعد آن آب کشک جو آب اناریین در روغن بادام و آب تمر هندی را آلو بخارا یا گیس بین داده و نیز روزی بارد سود دهند دست و تا که مرض مرتبا و تزاید باشد جهت رفع ماده طلای زرد و یا صفد لبن گل سرخ فوفل ما میثا اقاقیا مانند آن از ادویه رادعه قابض سرد و آب کشنیز سبز آمیخته مضاف کنند و اگر درد شدید باشد افیون و زعفران و بیخ لفاح و مانند آن از ادویه مخدره اضافه کنند و در اتمام اندکی از ادویه عطایا مانند خطمی و خشخاش و فحل نامند بعد از ان اکلیل الملک بابونه میفزایند و ضماد سورنجان سه ماشه عنب الثعلب چار ماشه کوفته بجمله بروغن گل شش ماشه و سفیدهٔ سرخته نیز مفید ست و در اتمام حلبه یکتوله سرکه یکنیم توله اسپرغم توله سخته ضماد کردن بسیار نافع ذکر ادویه مفرده نافع اوجاع مفاصل عارض صفراوی محکوک برسن یعنی حجر زبرای مرد هجر بلوه برای زنان کذا عصاره کاهو و کذا اذریون و کذا حی العالم و کذا آب درخت بیخ خلاف بآرد جو و کذا خولان هندی با آب کاسنی عصاره کاهو و آب کاسنی حل کرده و کذا آب خشیشه الزجاج و یا خشک آن با آب باره و اندک سرکه سرشته و کذا آب عنب الثعلب و بوش و بندی و کذا برگ بنفشه سبز با آب و آرد جو و کذا خضض کی و آب کاسنی و گرفتن حجر مغنیطس در دست و نهادن عضو در آب سرد و در تسکین اوجاع مفاصل حار هر واحد از حجر سویدی ست و آثار طبای دیگر

مستعمل ست کہ شربت بنفشہ بغیر مرجان کذا صبر و کذا اصل نیلوفر شربت بنفشہ و بزر قطونا و سکہ کذا آب برگ منصاف و عصارہ طلب بے کذا آب بقلہ شور ان تازہ و کذا شنبلیلہ کذا آن گل سوسن بجان ست و کذا آب گن جوہ کذا طلب بے کذا بیخ سرو بے سوسن و کذا لعلوش مدبندی و کذا لقطوریون و قیصوم و آرد جو و کذا آب جدوار و کاہو و کذا آب کلنگبین و روغن گل و آرد جو و کذا لعفاف و آب ہی العالم و کذا آب برگ چغندر و کذا آب برگ خرفہ کذا بیخ خطمی و بیخ قنصب فارسی سودہ بسر کہ سرشتہ و کذا بیخ قنب کوفتہ بعد بلیدن گرفتن مجرر شتی در دست ہر یا حد نافع و بقول حکیم علی رو غن گل در صلابہ بدست امرسہ حل کردہ در مقابل علاکردن نافع و جع ست و کذا اصماد سوسن جان با آب شنبلیلہ سرشتہ سودہ

ذکر بعض ترکیب برای وجع مفاصل حار از مطب اساتذہ کباشیرہ کاسنی شیرہ خارخسک ہر یک شش ماشہ گلاب عرق کیوڑہ شربت بزوری بار دہر یک دو تولہ داخل کردہ بنوشند در سوت سہ ماشہ صندل سُرخ دو ماشہ سوسن جان کیاشہ بزوری گل سرشتہ ضماد نمایند **ایضاً** سوسن جان کیاشہ سودہ با طریفل صغیر بکتولہ نوشند **ایضاً** سوسن جان کیاشہ سودہ با طریفل صغیر بکتولہ سرشتہ بخورند شیرہ گاسنی نباشہ نبات یکتولہ نوشند و گاہی شیرہ خارخسک شش ماشہ عرق شاہترہ دو تولہ عوض گاسنی بکنند **ایضاً** سوسن جان کیاشہ سودہ بگلقند دو تولہ سرشتہ بخورند با لایش عرق عنب الثعلب یق خارخسک ہر یک بیخ تولہ شربت بزوری بار دو تولہ نوشند **ایضاً** کہ باب باشہ نباکاشی شش ماشہ بعرق عنب الثعلب دو تولہ یکجوش دادہ شیرہ تخم خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ بدہند **ایضاً** سوسن جان چار ماشہ گل بنفشہ اہلیلہ سیاہ تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ نبات یکنیم تولہ **ایضاً** سوسن جان سودہ کیاشہ با طریفل صغیر بکتولہ سرشتہ تناول نمایند بعد آن شیرہ تخم خربزہ شیرہ تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ عرق عنب الثعلب دو تولہ نبات یکنیم تولہ نباکاشی نباشہ داخل کردہ نوشند و گاہی در قبض سنای مکی چاہاشہ ہم افزودہ میشود **ایضاً** تخم خیارین کوفتہ نہ ماشہ عرق عنب الثعلب تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ گل سُرخ سوسن جان تخم خطمی ہر یک چار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند دو تولہ نباکاشی بیخ ماشہ غذا شوربای قلیہ بانان یا خشکہ باشوربای

ایضاً سفوف سوسن جان بار دکہ بعد فصد تنقیہ بکار آید و مجرب ست سوسن جان مصری بوز بدان پوست بلیلہ زرد مغز تخم ہندوانہ مغز بادام مغز تخم خیار کاشنیز مغز تخم خشخاش مساوی کوفتہ بیختہ شکر سفید چند بمہ آمیختہ ہر روز شش ماشہ با عرق خارشترہ دو تولہ نوش دند **ایضاً** مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ مغز تخم ہندوانہ تخم خشخاش تخم کاسنی تخم خرفہ ہر یک دو تولہ سوسن جان بوز بدان ہر دو احد یکتولہ کوفتہ بیختہ با شیر جات استعمال نمایند **ایضاً** ضماد مغز نافع شدت دوم مفاصل حار و نقرس انیون دوم دوم خطمی دوم دوم آرد جو بست دوم با آب عنب الثعلب بسہ ضماد نمایند **ایضاً** عنب الثعلب تخم خطمی تخم کاسنی تخم خشخاش مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ مغز تخم ہندوانہ ہر یک دو دوم آرد جو چہار دوم تخم کاہو بست خشخاش گل سُرخ نوفل سوسن جان تخم گل رمنی اقاقیا زرد چوب صندل سُرخ ہر دو احد یکدوم انیون نیم دوم آب سایبدہ ضماد کنند **ایضاً** کہ در وقت ہیجان دہ تسکین الکرند مجرب ست انیون زعفران مساوی در شیر گاو سایبدہ روغن گل ہمہ تخم ضماد کنند و بعضی ہوم داخل میکنند و اگر مغز نان میدہ عوض زعفران کنند و بعد گرم شدن ضماد تبدیل آن نمایند نیز تسکین موجع بی عدیل ست **ایضاً** کہ در ابتدا ہموم صندل سُرخ گل خطمی عصفض کی عصفض ہندی ہر یک شش ماشہ آب عنب الثعلب تازہ ضماد نمایند و در انتہا برای تحلیل ورم مغز خلوص و قولہ سفرجانیدہ گاہی با بعد فصد سلیق عنب الثعلب شش ماشہ آرد جو گل خطمی ہر یک شش ماشہ گل سُرخ چار ماشہ بعرق عنب الثعلب و روغن بادام ہر یک نیم پاو جوشانیدہ شربت بزوری دو تولہ **ایضاً** بعد تنقیہ عناب شاہترہ کاسنی کوفتہ گل سُرخ سوسن جان جوشانیدہ شربت بزوری غذا نان و شوربا **اقوال خذاق** سویدی گوید کہ اگر قبل ہوا جم در بیت اول آب سر و الطراف بنوشند مجرب النفع ست **و اگر** فوفل صندل سفید مساوی گلاب سرشتہ دیا برگ سودہ تازہ یا خشک صندل سُرخ زدہ رد سودہ دیا صندل سُرخ سفیدہ اقاقیا آب کاہو سرشتہ دیا آب ہی العالم صغیر و صندل سُرخ و فوفل و گلنار یا ہم سرشتہ دیا آب خرفہ زرد زرد و صندل سفید و سُرخ زرد آب عنب الثعلب و فوفل زرد زرد دیا آب بارتنگ تازہ و قدیمہ و فوفل زرد زرد دیا آب برگ بیخ سفیدہ زرد زرد و فوفل یا عصارہ گیہ التیس زرد زرد و اقاقیا و قدیمہ بگلاب سرشتہ دیا گل خشخاش گلنار و اقاقیا و مصطکی بگلاب سرشتہ دیا آب گن گلیتی و آب تفہ گرم عوض گل خشخاش و گلاب دیا قدیمہ و اقاقیا و قدیمہ دانہ البیض سفیدہ و مصطکی و گلنار با آب کاسنی و گلاب

سرشته هر کدام ازین نمادات وقت احساس مع چاد انگشت بالا تر از موضع درد نهاده نماید و مع حدوث مع مفاصل عجب بن ست تصحیح میکنید اگر احاط خون گرم کثیر الکمیت باشد و بقصد مقدار فاضل آن اخراج نماید و باقی را بطوبت بلیله زرد کابلی دانفسنین و شابره و هلیله زرد و آلو بخارا و مویز هندی تقدیل کنند و اگر آنجا تب باشد آب عنب الثعلب با آب کاسنی و آب کاسنی بخار شنبر و یا آب لیلاب مع بنفشه خشک و شکر تبرشاشانند و اگر پیلگرن شود و در مفاصل مادهٔ خام باقی ماند زرین آبها آب کرفس مع آب بادیان افزایند بعد از انکه مدین یک مثقال مایع فیقرا یکشبانه روز تر کرده صاف نموده باشند و اگر بعض اعضا مخدر مادهٔ منصب بسوی عضو الم باشد صرف عنایت کنند بتعدیل اصل سوء مزاج آن که سبب این مادهٔ متولد میشود و انصباب میکند بعد ازان اماده نمایند بتقویت نفس عضو آلم بالطلیه و اضدیکه از اشتداد او تقویت عضو و تحلیل باشد تا تخفیف مادهٔ حاصل شده در عضو نماید و آن مثل حی العالم و پوست انار و سماق و پوست چون پوست انار و اطلا یا سنگ سجو فشانند تا مهم شود پس سماق وحی العالم سوده و آرد جو بدان آمیزند و بر عضو آلم بیکدم و روز ستان و سه روز تابستان محکم کنند و گاهی تقویت عضو بطلای مرتب از اقاقیا و تخفیف و صندل سرخ و شیاف ماه شاه و نوفاق و گل ارمنی با آب عنب الثعلب کرده میشود و چون ادا دهٔ متبرید قوی باشد صندل احمر مقشر سوده با آب کشنیز سبز و کافور طلا کنند

بوعلی سینا مینویسد که اگر مادهٔ دموی باشد یا غلبه دم بود باید که مشغول باقصد شوند از طرف مضاد و اگر مرض عام بمفاصل بدن باشد پس از هضم و مطرف رگ زنند بعد ازان استعمال قی کنند و خصوصاً اگر درد در اسافل بدن باشد چه قی برای آن از اسهال نافعتر است بعد ازان باسهال متوجه شوند و ابتدا بادویهٔ قوی نمایند اگر عدم نضج و غلظ مادهٔ مانع نباشد با وجود آنکه رفق اهم و تدریج اوفق است بعده باتباع مسهلات منقی بتدریج کنند و بعضی اطبا زعم کرده اند که ابتدا بر فق بعد رفق کنند و فتح بر قوی هنگام نضج نمایند و صواب بین آنست که اگر مادهٔ رقیق صفراوی باشد تعجیل استفراغ نمایند چون نضج به بینند و اگر غلیظ باشد بتقدیم چیزیکه ترقیق و نضج آن کند و آنرا مهیا باند دفاع بسوی جهت استفراغ کرده اند باکنست و فیما بین آن تخفیف باطلاق طلایم کرده اند و مارا شعیر نمایند تا آنکه نضج ظاهر شود و استفراغ تمام تر بنفض ست لیکن بچیزیکه بکدر و مجلس اجابت کند از مشروب مثل آب کاسنی و عنب الثعلب بخار شنبر و یا از خشکه ذوات سواب تر ست و چون ابتدا بانحطاط نماید باستفراغ غیر مبرد بتحریک نکنند که گاهی تحریک خلاط از مواضع آن بسوی مرض کند بر عایت بحرانات در روز چهارم هفتم و یازدهم نمایند و وقت بحران فاضل برای ایشان چهاردهم ست پس اگر ممکن بود به افعت استفراغ تا تنضج کنند و اقتصار بر تطیلات باب سرد یا گرم یا تکرار کنند و اول آب سرد بریزند و اما طلیهٔ حاره و مخدرات همه مضر اند حار بسبب جذب اده و مخدر بواسطهٔ عجز دفع آن ایضاً اطلیهٔ مبرده غلیظ را نرم میکند و رقیق را غلیظ می نماید و اطالت مرض میکند و سوای آن ایشان را مضرست زیرا که ترطیب مفاصل می نماید که بتخلیص بسبب تشبث خود خیر شود الموفقست و بزودی قوی البزور مثل بادیان و کرفس گاهی احتراق فضول میکند و تحریر او می نماید و چون نضج تام شود استفراغ بمثل سورنجان و جوزبویان و جوب آن نمایند و فصد بر فق کنند و روز چهارم هنگام ایضاً طلا بمثل طلای بادیان تمامتر قدر کنند از انکه در اول امر دوای سهل ضعیف نوشانند تا که آن تحریک مادهٔ ساکن کند و معده بر اسهال نکند بلکه گاه ترقیق سوداوی جاده دیگر نماید و بسیلان او بسوی عضو کند و واجب ست برای کسی که اراده تناول دوا کند آنکه تاخیر فرا نماید و بعد ساعت تناول کند و مشغال نان بشراب اندک از پیش ساعت در حمام داخل شود و غسل کند بعد ازان بدانچه موافق بود افتد از انماید بعده اورا استعمال کند چه اورا مادهٔ او وجع مفاصل پاک کند بهر انکه او را هضم کند بدعرق ست و خصوصاً در فرس حاد با وجود آنکه اکثر از اهل وجع مفاصل حاد و بارد را مزه طب باسهال کثیر از مشروب هفته انتفاع می یابند چون مبادی ایشان بحرارت میکشد صحت می یابند و امابدان نحیف و مبتلی متحمل اسهالات و ادرارات بسیار نمی باشند و ایشانرا ازان احتراق خون بهم میرسد پس عاجت طین جمع امور نمایند و آثار و عاده از عضو و رد حالیکه مادهٔ قوی الانصباب کثیر الحرکت باشد بنابد کرد زیرا که آن دو امر دی پیاپی میکند یکی آنکه مادهٔ رابعقب شاردو از حرکت او باز دارد پس مدفع عظیم پیدا گردد و چون بمثل این دواقع شود استعمال ملینات کنند دوم آنکه اکثر اده بسوی اعضای رئیسه باز گرداند و در خطر اندازد و اما اگر اده بسیار نباشد تقلیل حرکت بود و بس و اوبال نیست الا آنکه در عرق النسا باشد که زیاده اند عرق میکند پس واجب بود که اندک ضعیف باشد و باترک کنند و مشغول باستفراغ شوند و اما در آخر آن واجب ست که مشغول شوند بانچه محلل و ملطف مخرج مادهٔ از خون بسوی ظاهر باشد و اگر نه بحجامت شرط و مص و بالغ و بحجرت و بنفطات باشد که بدان سیلان مواد کنند و تا زمانی که مندمل شدن نه پذیرد از نفطات بیرون نیاید و بعد از دست و بعد به شیر تخم و شیر انجیر و باید که محلل و منفط دوای ملین آمیزند و الا عودی

تجویز مفاصل گردد و بهر آنکه تنفیط نیز مثل تحلیل ست و تضعیف غلیظه و آمیختن شحوم با دویه محلله و منفطه نفع میکنند و از سردی اقتناب نمایند و زنده کنی محللات قویه را اول امر قبل از تنقیه نباید برد که جذب مواد بسیار و تحلیل لطیف آن رنگ شیت باقی و جسس آن خواهد کرد لیست باید که رعایت این در اکثر امر کنند و خصوصاً اگر ماده کالیز یا سودا وی باشد و هرگاه اوجاع استدعا نماید و تحمل آن نباشد از مسکن مجع بشروب مطلیه سنگاری نباشد بطلیه تسکین و بلطفت تحلیل ماده کنند یا تجویز برند مخدر استعمال نکنند مگر عند الضرورت و بقدر یکه تسکین حدت در نماید و استعمال و در حار بجرأت و اقدام بیشتر نمایند و بسیار باشد که تخدیر نفع کند از جهت آنکه تغلیظ ماده متوجه کند پس محتبس گردد و از نطول سکون نافع نیست که چون کاهو در سرکه بپزند تا مهر اگر در دو بران نطول کنند و از مسکنات وجع مخرو انیست که گبیز ند افیون چهار مثقال زعفران یک مثقال در شیر گاو بسایند و مغزان حمید بدان آمیخته ضماد نمایند و ایضاً تخم شوکران شش درم افیون یکدرم زعفران یکدرم شراب غلوره شیرازی بقدر وطی مخلوط سازند و ایضاً بزر البنج و افیون و سپندان اقاقیا و مغاث بشیر گاو طلا کنند و بهر گ آن سپوشند و ایضاً صبر بره درم افیون ده درم عصاره بنج شش درم شوکران چهار درم عصاره کاهو تیس شش درم بیخ لفاح بست مثقال زعفران چهار مثقال لفاح را در سرکه بپزند تا مهر اشود و بدان آمیخته طلا کنند و ایضاً بیرمج سوده در روغن گاو آمیخته بر موضع درد مالش نمایند و ایضاً از معجونها افیون طلا سازند و از مخدرات ریختن آب بسیار ست اگر نفس بیشتر و ایضاً بزر قطونا را با آب گرم تر کنند چون منتفخ گردد بر روغن گل بهم زده سرد کرده طلا کنند و یا بیرمج رود و انک بطلا و عسل بخورند صاحب کامل گوید که اگر عمدهٔ وجع مفاصل و نقرس از مادهٔ دموی باشد و مفصل آلم مائل بحمرت بیننده باید که بمبادرت بفصد بایسلیق نماید و بحسب احتمال قوت و سن و فصل خون بیرون آرند و در رفصد بشوربا های بیخ هرغ یطور زیر بریان و یا با آب ماهی خوش غذا سازند و بعد از ان آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب کاسنی مجموع چهار اوقیه جوشانده کاف گرفته فلوس خیار شنبر پنج درم مالیده بنوشانند و اگر تپ باشد یارالشعیر شکر و آب انار بین بنوشانند و تدبیر امراض حاده پردازند و بر موضع درد طلای نرم یا ضماد لین با آب کاسنی و آب کاسنی و آب عنب الثعلب طلا کنند و بران حرارة کدو و پوست تربزه و پوست خیار نهند و یا خرنج بلوط بگلاب و سرکه بانذک کافور سرکرده بگذارند و تبدیل آن کنند و یا آب کاهو و آب حی العالم بمغزان و آرد جو و اندک روغن گل سرشته و یا اندک آرد جو بلعاب بزر قطونا سرشته بر نهند و بفصل علیل از اسپیدول بسرکه ضماد کردن مسکن وجع ست و قیء مطلی بر مجعول از آب خرفه و آب حی العالم و آب کاسنی و آب کاهو و روغن گل و سوم سفید بانذکی سرکه و غیره اشیای مقوی مفصل و مانع انصباب ماده بسوی عضو بکار برند و اگر در آغاز مرض آب سرد بر عضو ریزند لاسیما در مرض نقرس در در ساکن کند و همچنین اگر آب عنب الثعلب و آب کاسنی و آب کاهو سرکرده بریزند که این خاصیتی ست درین باب و چون درد داشتن اد نماید باید که بعضو اضمادهٔ محدره نهند و گبیز ند مغاث بیخ درم سپندان آرد جو هر دو حب سه درم پوست بیخ لفاح دو درم افیون یکدرم زعفران نیم درم همه را باریک ساییده آب برگ کاهو و آب حی العالم سرشته ضماد کنند و اگر ساکن نشود این ضماد استعمال کنند که تسکین اوجاع بسیار میکند **صفت** آن افیون یکدرم زعفران دو درمی هر واحد چهار درم باریک ساییده بشیر نیم بشیر گاو سرشته مغزان آمیخته روغن گل که دران موم سفید گداخته باشند بران انداخته خوب صلایه کرده بر مفصل ضماد نمایند و بالایش برگ کاهو نهند **صفت** ضماد برای نقرس و وجع مفاصل حار بگیرند خطمی و بزر قطونا و آرد جو و زرده بیضه و سردی شراب و روغن گل و بران ضماد سازند. دیگر آرد جوده درم گل سرخ و برگ سوسن و برگ نیلوفر و بنوشاذ هر واحد پنج درم خشخاش سیخ تخم آن بست درم بنفشه ریحانی و محلب و خطمی هر واحد هفت درم عدس هفتاد و سه دانه مرکب هر واحد دو درم زعفران و کافور هر واحد نیم مثقال همه را باریک ساییده بزر دو بیضه پنج بیضه دو روغن گل و روغن بنفشه یا روغن نیلوفر آمیخته بر عضو دردناک ضماد کنند و اگر گرمی و التهاب مقشر در آب کشنیز طلب بانذک کافور سوده ضماد نمایند نفع کند و دیگر گبیز ند مغاث خطمی و سپندان آرد جو و سورنجان سفید و صندل سفید مساوی کوفته بیخته بروغن کنجد یا روغن گل و اندکی سرکه سرشته بر مفصل درم ضماد کنند اگر از حرارت باشد و باید که در استعمال ادویهٔ مبرده اسراف نکنند که آن تبرید و تغلیظ ماده کند و درین هنگام تحلل و استفراغ آن مشکل گردد و اگر در انحدار نرم باشد دران صلابت پیدا کند لاسیما ادویهٔ مخدره که آن عضو را از حذر و نقصان و حس و اعراض نماید و راندا ستراحت آنست که هرگاه بینند که جرارت اندکی تسکین یافت و بعد آن در ساکن شد باد ویهٔ مقویه اشیای محلله بغیر اسخان مثل آرد جو و خطمی و بنفشه اضافه نمایند و بدانکی گلیل الملک افزایند و ایضاً آرد جو با آب کشنیز یا آب سفرجل سرشته ضماد کنند و اگر تحلیل قوی تر ازین اقتضا نماید استعمال کنند **صفت** آن گبیز ند آرد جو و آرد باقلا

و بنفشه خشک و خطمی هر واحد یکجزو صندل سفید اکلیل الملک هر واحد نیم جزو باریک سوده با آب کرنب و آب کشنیز بسرشته و هر گاه حرارت ساکن شود و در زنگ گرم و مادهٔ غلیظ باقی ماند باید گرین ضماد کنند این ضماد را مصعفت آن بابونه اکلیل الملک آرد جو خطمی بنفشه خشک هر واحد و درم زعفران یکدرم همه را باریک سوده با آب کرنب بیامیزند و بعضو آب بیگرم کردن بابونه و اکلیل الملک و مرنجوش بر نجاسف بمجسب شاید و هٔ حاجت بسوی تحلیل جمع شانیده باشد نطول کنند ایلاقی و چرجانی مینویسند که اگر علامات خون ظاهر باشد ابتدا بفصد کنند اگر وجع در مفاصل دست راست بود فصد بفت انداز دست چپ گیرند و اگر در دست چپ باشد از دست راست کشایند و در قطر تا خلاف در محاذات باشد و اگر در پهونداپای راست بود فصد بایستی از دست راست کنند و اگر در پای چپ باشد از دست چپ کشایند و اگر در هر دو پای یا هر دو دست بود رگ از هر دو دست بزنند یکبار در حالت واحد و خون بمقدار قوت بیرون آرند و چون فصد دو سه روز بیاسایند اگر متی نماند پس اگر قوی کفایت نکند بعد قی کردن دوای مسهل دهند و اول نطولات و ضمادهٔ مسکنه بکار برند و اگر ورم مسهل تا ظهور انتضج در قرار و ره ممکن بود ورم باید کرد و مسهل بعد ایام نضج دهند و در مسهل دادن آنوقت مداخمت کنند که حرکت مادهٔ سخت قوی نبود و در درد متعلق نباشد والا و ضماد حار مخدر در ابتدای هر مرض هر روزیان دارد و استعمال آب گرم بسیار عصب مفاصل را نرم و تر و ضعیف کند و اول نگاه کنند که مادهٔ تمامه در مفاصل ریخته شده و از حرکت ساکن شده یا هنوز در انصباب بست پس اگر متحرک شده و حرکت او قوی بود استعمال ادویهٔ رادعهٔ تقویه بکار نبرند زیرا که در قول ابی علی گذشت و اگر این خطا کرده شود دفع نیابد و گرد و ورم یا اعراض دالهٔ بر میل ماده بسوی اعضای رئیسه پدید آید زود ادویهٔ ملینه بران گمارند تا انچه از ماده فرو آمدنی است فرو اید و در ریخته آب گرم و نمگرم در این حالت سود دارد خاصه که بابونه و بنفشه در ان پخته باشند و مفرحات یاقوتی بخورانند و صواب تر آن باشد که هر گاه ماده بسیار نبود و هنوز در حرکت باشد و حرکت او قوی بود زود یا استفراغ مشغول شوند و اگر علامات صفرا ظاهر شود اول قی فرمایند پس هر گاه آثار نضج ظاهر گردد مسهل قوی تنقیه کنند و در علاج صفراوی میل بچیزهای سرد تر باید کرد و در علاج دموی باشیای بارد کمتر از ان باید کرد در صفراوی و در امراض موضعی صفراوی سکنجبین سود دارد لیکن در بیماری که مرض مکتسب تر شد از بیماری که مرض متولد باشد از بهر دو امر یکی آنکه ترشی سرکه مضعف عصب است دوم آنکه قوت ترشی لطیف تحریک مادهٔ ساکن نماید و مادهٔ مرض بیامیزد و در گرداجاری گرداند و بجایگاه در رساند و در اوجاع مفاصل و نقرس موی اول استفراغ بمطبوخ هلیله زرد و غیره کرد و در قول مسیحی گذشت باید کرد و آن مطبوخ مهلک تمام نوشانند چنانکه استفراغ تمام کنند و اگر با این اوجاع تپ بود آبهائی که در عنوان قول مذکور شد بدهند و اگر حرارت کمتر باشد ده درم هلیلهٔ زرد در صد درم مهلب یکشبانروز تر کرده مالیده صاف نموده ده درم لعاب اسپغول باوی بیامیزند بدهند اگر مزاج سالم بود یعنی از اعتدال خارج نشود استفراغ بمطبوخ بجای ان و بوزیدان و حب سوسنجان باید کرد و بعد مسهل اورده یکدرم سوده بدو از بهر آنکه مادهٔ این مرض فضلهٔ هضم ثانی و ثالث ست اورا بر بول آن زیرا پاک کند بانی حاجت کرد در قول بولی مسطور شد ابن الیاس گوید که اگر دموی باشد اولا فصد کنند بدستور یکه در قول ابلاقی گذشت و بر موضع درد خرقهٔ کتان آب برف سرد کرده نهند و یا این طلا بکار برند صندل سفید شیاف مامیثا فوفل سفید اب انزروت گل رنبی بوشن تر کی گل سرخ همه اورسکه و گلاب سوده طلا کنند و هر گاه چیزی از این حاضر نباشد طلاب سرکه تر کرده ضماد نمایند و برگ قصب تبع را سرکه سوده ضماد کردن نفع کند و یا آب سخت سرد بران ریزند که فی الحال تسکین بخشد و هر صبح جلاب از عناب ده عدد عنب الثعلب نم کاسنی هر واحد صد درم بشکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مرورنه بنواش شیر و بادام دهند و اگر یاوی تپ التهاب باشد غذا ما را شیر تخم کاسنی و جلاب و یا آب انار بی معطور شحم آن ساوقیه با شکر سفید ده درم بدهند بر موضع درد زرد بصندل سفید و سرخ و گلاب آب خوفرا و آب حی العالم و آب کاهو طلا کنند و بر مفاصل آب کشنیز تر و آب حی العالم و پوست خربزه و پوست خیار شنبر را بپیمایند و بر سر گرم خوب باهم زنند و بر موضع ضماد نمایند فایده ظاهر شود در قارره سه تلبین طبیعت بابن مطبوخ نمایند سنای مکی بیخ ورم عنب الثعلب بنفشه خشک یا تر بنیلوفر تخم کاسنی تخم خبازی خطمی هر واحد سه درم سوسنجان سفید دو درم هلیلهٔ زرد و سیاه هر واحد هفت درم گل سرخ پنج درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید و در ان خیار شنبر یانزده درم ترنجبین ده درم مالیده صاف کرده بنوشند تا آخر روز صبر کنند بعد ه بزور ده بنواش شیرهٔ بادام غذا سازند و اگر درد سخت باشد چند انکه مریض متحمل آن نباشد تضمید عضو باضمده محدر مثل اصل السوس بیخ لفاح تخم خشخاش سیاه هر واحد دو درم افیون یکدرم زعفران نیم درم درم سپغول سه درم همه را باریک سوده با آب برگ کاهو یا آب برگ حی العالم ضماد سازند تجمید می دهد

کرا و الا فصد کنند بطریق مسطور و بادهات طلا نمایند مثل خرقه سهلول در گلاب سرد کرده و یا اقاقیا و غیره او دیه کذ در قول ابن الیاس گذشت هر چه از ان حاصل شود یا مجموع مساوی بگلاب آب کاسنی و اندک سرکه ضماد نمایند و یا بزفتها مضروب بماست و سرکه یا آب خرفه یا حی العالم او هر جا میسر شربت و ینار یا عناب یا شربت انار و سکنجبین بانی خوشانند و از انچه صاحب این علت را نفع می کند آب عنب الثعلب و آب کاسنی ست و غذا فروارات طبوخ بشیر خشخاش و ماش که آب انار سیخوش و تبر هندی ترش کرده باشند یا بیرباج دهند و اگر تب باشد ماء الشعیر بدهند و تلیین بطریق سعفه بر لبن مثل نفشه و عناب و سپستان و سنا و تنجبین کنند و چون آثار نضج در قارورده پدید آید اسهال باین مطبوخ بعد سه ساعات ایام سحران نمایند پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه هر یک ده درم سنای مکی پنجدرم سورنجان سه درم شقال تخم کاسنی دو درم ریوند چینی یکدرم کلقند بغدادی پانزده درم فلوس خیار شنبر دوازده درم تنجبین پانزده درم بستور مقرر مرتب ساخته سحرگاه بنوشند و گفته اند نیز اوراد که در اضمده جهة ادجاع مفاصل حار بارد در مسهلات آن نیز سورنجان داخل کنند بسبب خصوصیت آن باین مرض و تسکین آن وجع را و تقویت مفاصل و تنقیهٔ آنها از نزلات و تنگ کردن مجاری و مسالک آنها تا مواد بسوی آنها بار دیگر نزیند و هنگام استعمال مسهل باضمدهٔ که در ان تحلیل باشد مثل بنفشه و خطمی آرد جو ضماد سازند بعد ازان هر دو را قوی التحلیل یا ضد مثل بابونه و اکلیل و شبت و زرده بیضه و پیه یا کیان و بیدمشک و سپستان و مغز فرنان و مغز ان کرانیز التحلیل ست ضماد کنند و اگر حاجت باجزای افتد که ازان قوی تر در تحلیل باشد بایل ضمدهٔ متقوی سیدمرو اشق و مرزنجوش و بابونه و خطمی و بنفشه و خطمی آرد جو ضماد سازند بعد ازان هر دو را مخلوط نمایند و در غذاهای لطیف مخلوط نمایند و در غذا کنند از انکه در تحلیل رسم اسراف نمایند تا ماده تجمع نگردد و بلکه گاه تعیین اختیار نمایند و گاهی تحلیل بپردازند تا اثر او باستقصا گردد سعید گوید که اگر در جمیع مفاصل تقرح حادث شود باید فصد باسلیق کنند و بعد ازان هر بار بمرهم گاشامیلون یا الشعیر نمایند اگر بسبب الغرباشد رغن بادام بدان مضاف سازند و اگر الغر نبود و جلاب غیر باشد آب انار نوشانند و بعد تعدیل طبیع آلو بخارا و جلاب تر هندی بشربت بنفشه و آب عناب یا سکنجبین کنند و آب کاسنی بشکر و لعاب اسپغول بجلاب بنوشانند و غذا بزوره زیرباج یا آب انار سازند و از اغذیه حاره حذر کنند و تبرید موضع بصندل و آب حی العالم و آب عنب الثعلب و آب کاهو و جراده کرده و آب خیار و اندک سرکه مکافو نمایند و در ابتدای عرض بعضو آب سرد بریزند و از حمام منع کنند و هر گاه مرض بایستد بمبردات لم کنند و بر موضع آب یاچین بریزند و جماقول در تدبیر این آنست که ماده اگر در سیلان باشد علاجش بچه یکدیگر رجوع کند باید کرد و اگر منقطع گردد علاج آن باشیای محلل نمایند خصوصاً گویند که در دوسی فصد از جانب مخالف گیرند و افضل آنست که دو سه روز در فصد تاخیر نمایند تا ماده اندک نضج یابد و تلیین بمثل شربت بنفشه مکرر و آلو بخارا و تر هندی و آب عناب و انار و بفتالوی حامض نمایند و اشربهٔ که در تپ و سوی بیابیه استعمال نمایند و از اغذیه در ایام ابتدا ماء الشعیر بشکر یا شربت نیلوفر و رغن بادام یا سویق بشکر و هندبا و هر گاه اشتهای بر انگیزد اسفاناج یا بقلهٔ یمانی یا مرزه یا ملوخیا یا مرزه با رشتا یا کدو و مدسیه سابخ از غوره و سماق و بیاس و انار ترش سازند و قرانصوه یا ان سرکه بزبت بخورانند و از محوم با کلیه اجتناب کنند و بادویه را در ان قبض باشد مثل صندلین و گل سرخ و گلاب آبهای بارد که بقول سابق مذکور شد و طلای نرود فواکه مانیتا و اقاقیا و خولان و مانند آن با اندک سرکه ضماد سازند اگر بشدت درد مضطر شوند ضمدهٔ مخدره مثل انیسون و سیر و مرزنجوش و غیره و با آب کاهو ضماد کنند و این هنگام ابتدای عرض تزاید آن بحل آرند اما وقت انتفاع واجب ست که باضمدهٔ که در ان اندک تحلیل باشد مثل بنفشه و خطمی ضماد نمایند بعد و بدانچه در تحلیل قوی تر از ان باشد مثل اکلیل الملک یا بونه ضماد کنند **انطاکی** گوید که در مفاصل حار اول فصد پس تنقیه بحسب ماده کنند بعد ازان طلا و ادویهٔ مثل آب کشنیز و حی العالم و العبه نمایند بعد بحللات مثل آرد جو و بقلا و بعد انحطاط بمثل بابونه و اکلیل الملک نبات بر قوت تحلیل آن نمایند و اگر در نیخ احمر یان مانع خواب باشد بدایت تسکین آن واجب بود و مثل طلای استخوان سوخته و عدس و لفاح و افیون و زعفران و مرزنجوش و از ادویهٔ دین علط و زسورنجان خالی نگذارند که بر اقصاء ماده بدان تضییق آن مجاری را و منع آن مادهٔ نازل را بار دیگر ادجاع واقع شده و انچه در مصار عا بطبع نافع ست بزقطونا سکه در رغن گل و خطمی بار دجوه و گل سرخ و مورد و کدو و کاهو و خشخاش ست مطلقاً میرعوض میگوید که اول فصد باسلیق ابطی کنند خاصه انجا که در اندر اساقل بدن باشد و اگر در اعالی بود فصد قیفال مناسب ست و تدبیر یکه بقول صاحب کامل گذشت بحمل آرند و چون وجع اشتداد کند بهیچ یک از ان تدابیر تسکین نپذیرد از استعمال ادویهٔ مخدره چاره نباشد و ضماد بنفشه و خطمی و بزر کتان سازند و گاه و گل سرخ و افیون و زعفران نیز مخدر و مسکن وجع ست و چون درد تسکین یابد مخدرات را بردارند و بمرهم بنفشه و گل خطمی و بیدمشک و آرد جو و سورنجان مساوی بازرده تخم مرغ و روغن گل ضماد سازند و بدین مجمل راه ادجاع مفاصل حار مستعمل ست پوست هلیلهٔ زرد ده درم گل بنفشه تخم کاسنی تخم

سنای مکی افسنتین هر کدام نیم درم تخم هندی بست درم آلو بخارا دو عدد قیه همه را در چهار صد درم آب بجوشانند تا بربع آید صاف نموده بنوشند و شربت ورد مکرر و شربت سفرجل یا سقمونیا سود مند ست و این نسخه تمام دارد ۲ اسپغول سه قیه در یک طل آب بجوشانند آتش ملایم سپس پارچه بفشارند تا الحاب آن بالکل بیرون آید آنگاه سه قیه موم سفید و شش قیه روغن زیت آمیخته ضماد نمایند **شریف خان** در شفیه شرح اسباب مینویسند که بعض اطبا گفته اند که اگر درد و هم در مفاصل باشد فصد هفت اندام کنند و اگر مختص با ساق باشد با سلیق کشایند و چون مختص با علی بدن بود رگ سر و زنند و گاهی محتاج بتکرار فصد میشوند و بسیار باشد که فصد فی الحال صحت بخشد چنانچه حکیم عابد سرهندی نوشته که این مرض بمولانا احمد عارض شد و دست و پای او بیکاره انگشتها کج گردید و به شکلی قرار نبود و از زندگی یاس شده بود پس فصد هر دو با سلیق یکبار گرفتم بعد از ان شربت نیلوفر بحساب نوشانیدم و دیگر هذا از مرض اثری باقی نماند و بعض اطبای احمق علاج بمضی موضی بهمین تدبیر بر قیاس عمل من کردند و بیمار را هلاک ساختند چه هر قیاس صحیح نمی باشد بلکه بعد فصد مطبوخ مناسب نضیجه ماده گاه در بول نضج ظاهر گردد مجبوب موصوف برای این علت هندوان جوشانده بخیال شیطرج هر یک چهار درم سورنجان بست درم رمانیه چهار درم نمک دو درم مقل یا نزده درم آب کرنب سرشته چهار سیر تا نزدیکیم درم تا سه درم و باید که مسهل بحسب مخصوصه فاصل بعد مسهل عام مثل مغز فاوس محلول در مطبوخ یا نقوع هند و بعد تنقیه طلای نرد ضماد کنند **صفت** آن صندل سُرخ گل رمنی نوفل اقاقیا حضض یکی مرداسنگ سفید اب اسلیه یا آب کشنیز یا عنب الثعلب تازه بقدر کفایت بشکل نرد سازند و آجب ست که در دموی اهتمام بتبرید بیشتر از ترطیب کنند و در صفر اوی بمبالغه کردن در ان هر دو باک ندارد و چون خون صفراوی باشد اولا دیکه بکمبین قلیل الحموضت دهند و گویند که چون دموی استیلای حاصل شود اول مطبوخی کرد قول سبحی گذشت بدهند و چون سه روز گذشته دو نضج زیاده ظاهر گردد و دران سناء هفت درم مغز خیار شنبر ده درم افزایند و روز چهارم نوشانند چنانچه دین معالجه دمعالجه این زمان نوعی تفاوت ست و ستور ذکر میکنم تلو ذکر این هر دو علاج نظر ابصیرت حاصل شود چنانچه آن مرحوم در موی و در کبار زمان و ازیاده و غیر آن حسب حالات مزاج و خلط غالب بعد فصد تسکین این مطبوخ یا نقوع در آب سرد اگر مستعمل سفر مزمود باشد سنتی که آن عنب الثعلب عناب بیه ستان اصل السوس مقشر گل بنفشه گل سرخ گاؤزبان گل گاؤزبان تخم خطمی خبازی شاهتره در هنگام زیادتی سود افتیمون ابی بسفایج افزوده میشود و دران گلقند یا ترنجبین چهار تولد حل کنند گاهی کاسنی هر پسیاوشان می افزایند و از ان او در یه هر یک دو درم یا سه درم کنند و بعد دو سه روز یک اسپغول یا هر دو درم مغز خیار شنبر هفت تولد در روغن بادام دو درم افزایند گاهی شیر خشت و خمیره بنفشه هر یک چهار تولد گاهی تربنجبین نیز بقدر دو درم یا شقال زیاده میکنند و این مسهل در یاسه تر تبه استعمال نمایند گاهی بیان دو مسهل احتمت میدهند و منضجات استعمال میکنند بعد تنقیه می نمایند گاهی مسهلات یکروز در میان بدون منضجات میان آنها استعمال کرده میشود و در ایام راحت از مبردات و اعنابات داشر بت معمل می آید و بعد از مسهلات مفوی سینه سورنجان معمولی چند روز توانند استعمال میکنند گاهی همون سورنجان و خیوا زمرکبات بکار می برند **مصنف** اقتباس نوشته که فصد با سلیق نمایند بستوریکه در قول بلاقی و بیع عرض مسطور شد دیگر از فصد با نعی باشد با یکدو فروتر از جای درد مجامعت باشر طنمایند و در قلیه و در بدان موضع پاکی زده محجم نهاده بزور بکند که فی الفور در راه در میکند و اگر اندکی باقی ماند بدان جا همان زمان زلو انداز ند و آب سرد بر آن کاسنی دکوه هر یک یکنیم او قیه با نیم او قیه شربت عناب طلای نرد علویجان ضماد کنند **صفت** آن مغاث بغدادی در هندی تخم خطمی مورد مازد جو سورنجان و گل رمنی هر یک چهار درم کوفته بیخته در اب برگ دکوه سبز کشنیز آمیخته بشکل نرد ساخته وقت حاجت باب کشنیز سبز و دکا هو بکار برند و یا بدا شته کرده تر نرد خیار با در نگ هر یک دو درم برگ دکا هو برگ کاسنی برگ گلاب برگ خرفه هر یک سه درم در سرکه و گلاب رشته ضماد نمایند و در اثنا راد ر و روغن بادام و روغن گل اندک افزایند و این ضماد نیز همین اثر دارد ضماد گل سفید در گلاب سوده لعاب اسپغول حضض گل هر یک دو درم آب کشنیز سبز و دکوه دکاسنی و دکا هو و بنفشه و افزوده نرد بیست نشخاش و شیاف ماهیشا هر یک دو درم سرکه سه درم آب انار کوهی و برگ نپه باقی همین اثر دارد و غذا بنوالش آش جو دهند و فاصله سه روز از فصد تسکین همین ساده دو آب گرم یا دآب

هرگ تربد خیارحل کرده تی کنانند و بعد ازان دوای سابق نوشانند یا آب مصطکا را بدین وجه اوقیه باقیه بچسبین یک اوقیه و تا کیفیته برین تهیه ثابت ماند و در هشت درم وقتا فوقتا مکرر مسفر خیار شنبر هفت تولد تربد نیچسبین مثل تی لتشربت آلو مسهل جاری تولد روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده تلیین طبیع نماینده در روز نهم شیره خیارین مغرکده شیرین معتدل پزده به هر یک هفت ماشه لعاب بهدانه سه ماشه در گلاب پاوسیر پرآورده شربت جلنار و اجاکنیم تولد اسپغول چ ماشه کف زده بنوشانند و همین قسط تا پانزده روز بگذرانند در روز شانزدهم این مطبوخ منقول از حاوی کبیر بدهند و نسخه این هاست کدر قول ابن الیاس گذشت الیکن بی جا عناب نه اوقیه دگاقنده درم و شربت آلو مسهل علوی یکی به درم روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده در روز هفتم بهم بدهند و نسخه این هاست کدر قول ابن الیاس گذشت الیکن بی جا عناب نه اوقیه دگاقنده درم و شربت آلو مسهل علوی یکی شیرین نکنیم ماشه گل سرخ یکماشه در شربت بنفشه دو بار دوده تولد آلو پخته بلیسانند و گلاب هفت تولد نیز بنوشانند و پوشیده نماند که پیش ازین قصد استعمال اطلیه یا ریه تنقیح مواد غلیظه که مانع نفوذ ادویه اند لازم است

علاج اوجاع مفاصل صفراوی

مانند علاج اوجاع مفاصل دموی خواهد مگر انکه درین قسم تربد تسکین زیاده باید کرد و یا دوده یا ریا دوده یا ریا سرکه در آب کشنیز بسرشت ضماد کنند و در نیچا اجتماع ادویه مخلله نیبایشد و ازین جهت و برای ادرام حادث مفاصل از هجرات سست اسپغول کوکنار مهوزن کوفته بخیسته در آب بیز تقاطر اشود و در روغن گل بقدر حاجت آمیخته ضماد نمایند اگر تسکین حرارت زیاده مطلوب باشد اسپغول را تا کوفته فعل نمایند و ضماد اسپغول را سرکه آمیخته نیز مفید بود و آب کدو و آب خیار و آب حی العالم و آب بابونه و مانند آن ضماد آدنظولا بکار برند و هنگام غلبه درد و خوف غشی ادویه مخدره بقدر تسکین در ضماد کردن ادویه بسکنه اوجاع خوردن لازم و مانند وجوه وجع مفاصل از صفرای صرف کمتر حادث میشود و از دوم صفراوی اکثری افتد درینجا نیز ابتدا بفصد لازم ست و بعد طبوخ تنقیه صفرا بسهل آن یا بمطبوخ هلیله کبلیه گرد آگر طبع نرم باشد بنضجات اقتصار رزند و ماده را تحریک ندهند و بعد اسهال مرارات بادرچون کاسنی و خیارین و مانند آن با شربت بنفشه یا بهیچین بدهند آنچه گاه ماده مرض صفرا صرف باشد قی کردن نفع تمام دارد و بفصد حاجت نباشد و از ادویه مسکن وجع عدس مقشر و سوخته و سورنجان تخشخاش سفید و بلوط در سرکه تر کرده و تخم کاهو کوشنیز خشک ست تنها یا مرکب بحسب حال مریض بخورانند و عند استعمال سورنجان مراعات مفاصل بتدهین آن باید کرد و در سختی آب سرد و بسیار بر مفاصل ضماد اسپغول در آب گرم لت کرده در روغن گل آمیخته تسکین دهد و همچنین سورنجان سفید و نبات سادی سه درم با آب سرد خوردن مسکن درد شدید است و کذا استخوان سوخته سورنجان هر واحد یکدرم عدس مقشر دو درم با یک سوده هر روز یکبدرم بخوردن درد بنشاند و اگر کشنیز خشک نیم یا هچند آن شکر بخورند درد بنشاند و شکم قبض نماید و اگر تخم خشخاش سفید دو درم با هموزن شکر بهمدیگر بسایند و ساکن کنند و قبض رفع نماید و آنچنان ای مخدر هنگام درد شدید توان داد و تخم کا هو بر البنج سفید بهر یک پنج ماشه شیطرج انیون هر یک یکماشه مثل جلغوزه جدا ساخته یکی ازان بدهند و اگر کوکنار بقدر حاجت در آب تر کرده مالیده صاف نموده در شب نیوشند آنقدر که کیف کند و وجع مفاصل عرق النساء شدید که هیچ دوا سود ندارد تسکین میدهد و تباقی ادویه بیفزوده و مرکبه در علاج اوجاع مفاصل دموی مسطور شد بحسب حالت جایز از انجا اخذ نمایند **اقوال اکابر شیخ** میفرماید که در علاج مفاصل حار واجب ست که معالجه بچیزهای سرد و مرطب بقوان معالی نفذه و فواکه و لطوفات و قیء و طبیات کنند در ریاضت باعتدال نمایند و تمام آب شیرین سناز ند بعد ازانکه باطراف آب سرد در خانه اول حمام رسیده باشند و آنرین نیگرم استعمال کنند بعده در آب سرد فقه در آیند و بر پای آب سرد بریزند و باید کا سمان اورا زکچیزی نمایند که در ان گرمی بسیار نباشد مثل شربت سرد و سقمونیا مسهل و این دوا جیست و وزان اورا روغن بنفشه و جع ست بگیرند مقشر تخم خربزه و مقشر تخم خیار و مغاث و سورنجان سفید هر واحد یکچهارم انیون ثلث جزو همه را سوده آمیخته جایزم با شکمه چهار درم سنجرزند که حاضر النفعست **اطلیه** اطلیه مبرد قابض مثل صندل گاهی المهید کنند بلکه اصلیای مفتره ملین بود و ایذا بمبردات بسبب قدید آن بود انچه مرخی باشد مثل مغتج و روغن گل و قیر طی استعمال نمایند و گاهی بر موضع خرقه بطول بسر که می نهند و از هجرات آب برگ نی تازه ست که چون بدان طلا کنند در ساعت درد ساکن گردد و ایضا بلوط را باریک سابیده خوب بجوشانند و ساعتی طویل بدان نطول سازند و اگر تسهل میدهد باشد و بتکثیف و تجدید مثل آب کاسنی و آب عنب الثعلب آب حی العالم و آب بقلا یمانی و خیار و کدو و مانند آن مبدل آرند و چنین چند شجم دا مثال آن بخورند چه آن تبرید تلیین هر دو کند و لعاب اسپغول در تبرید بر قوی ست و ایضا صندل با میثا و مانند آن در هر گاه در درد ساکن شود باید که بردارند و در کفند از انچه در آخر بقایای اوجاع مفاصل و فقر مرحان نفذ گوارا ست

که گیرند صبر زرد و زعفران هر سه مساوی و با آب کرنب یا آب کاسنی بجوشند مقدار چهار مثقال و قدیمی تر قرص طلا کنند و قدیمی تر قرص طلا کنند و قدیمی تر قرص طلا کنند

تبا نیست که در علاج هر علتی دوی در تواند صاحب کامل گذشت لیکن بنیچه اصل السوس ۶ ض ۲ ب سوسن ۳ ست و وزن زرده بیضه بنفشه عدد ورق کل
نیز در اکثر ادویه آورده نیست که در استعمال اضماده سپرده اسراف نکنند و اما غلط داشت او دوچ و قوت مرهم تبر بد در استعمال مخدرات باک نیست زیرا که ضرر دوچ بیشتر
از ضرر سپرد مخدر ست و چون در دوچ باشد باضماده مخدره مثل برگ قطونا ای مضروب بسرکه و جوارده کدو و آب فیارد آب حی العالم ضماد کنند یا بقرد و مرهم فلونیا
رومی یا برشیا بخورانند و قضیه موضع باستخوان کنده سوخته و سورنجان و عدس تخم خشخاش ۶ ض برگ آن و تخم کاهو و بیخ آن نمایند و مرهم گاه در دبالکل ساکن نشود
و حرارت زائل گردد این ضماد مستعمل کنند آورده جوارده باقلا خطمی بنفشه خشک شبت اکلیل الملک صندل سفید هر واحد ده درم هر یک را کوفته بیخته ضماد کنند و اگر بعد
زوال درد و حرارت مخاطی باقی ماند بشبت و اکلیل و بابونه و خطمی ضماد نمایند و بعضی اطبا در ابتدای این علت نوشیدن شربت ورد مکرر جهل درم با نگبین
بساده بست و درم بهترین دوا من نافع دانسته اند و لیکن احدی را ندیدم که از این معالجه شفا یابد بلکه بنایت نیاوتی مرض میکشند پس اگر از تبر بد قوی در ابتدا بسبب
حرارت مزاج چاره نباشد آب بنفشه و انیسون و سکنجبین بگلاب بدهند و غذا ماء الشعیر و لیکن این مرض را صفرای صرف کمتر حادث میشود **محمد بن زکریا**
گوید که اگر این صفرا صرف نباشد فصد کنند و تنقیه بصفرا بقیه مات آن نمایند و هر صبح شربت نیلوفر یا بنفشه یا شربت حصرم با نگبین بنوشند و غذا ماء الشعیر
یا بنوا شه بشیر خشخاش از قرهندی ترش کرده با آب خوره با سفاناخ یا کدو یا خیار بدهند بقدر تلیین طبیعت بحقنهای لینه بمثل تخم خیار بنفشه و عناب و پستان
و چون خفته نماند بعد تنقیه مطبوخات یا نقوعات کدران سنای مکی و هلیله زرد و عناب و پستان و قرهندی و شاهتره و کاسنی آلو و شمش و شیر خشت و تخم خیار
باشد و یا آب انار بن شیخ مرو شیر خشت کنند و او و سکنجبین مع شکر عدس انگشتوان سوخته و سورنجان مساوی سوده سفوف سازند و سه درم مخلوط با این طلاهای
مخدر مسکن الم است مغزان زرده بیضه با ندک تخم شوکران و افیون و یا نبرالبنج مع زعفران طلا کنند باقی همانست که در قول ابن الیاس گذشت
ابن هبیره گوید که علاج مفاصل و نقرس حادث از مره صفرا باسهال را تبدائی موچ بمطبوخ یا شربت و روغ بنفشه نگبین مبرد کنند و شربت مرزنجوش با آب انار و شیر خرفه و تخم خیار و شیر خرفه و لعاب اسپغول نمایند و از فصد عذر کنند و فصد تبر طبیب بدان باید کرد و طلای عضو با آب ابارتنگ صندل سائی و شاهی و سفیدآب
و کافور و گل ارمنی و گلاب و آب حی العالم کنند و اگر درد قوی باشد بادویه افیون یا بیرنج اضافه نمایند و یا علب بسرکه آلوده نهند و غذا فرورفته ماش اصفاناخ یا کدو و بهند
و کاهو بخورانند و اگر تب باشد از غذا منع کنند و تدبیر ملازم امراض حاده پرداز نه دچون از ده هفته بگذرد و بهبود یافت کم کنند زیرا که علاج در آخر مرض مخالف اول آن
میباشد **قرشی** و مختصر مینویسد که مفاصل صفراوی چون اکثر از دوم صفراوی میباشد لهذا در جهت که در علاج آن نیز ابتدا بفصد کنند پس اسهال بمطبوخ فواکه قوی
بسوز نجان و بزیدان نمایند و از اطلیه در ابتدا بمثل آب عنب الثعلب و آب شنبلیله اقتصار کنند و در استعمال رادعات باردها فراط نکنند که گاهی کثرت آن بهلاکت
انجامد و چون مرض از چهار ده روز تجاوز کند و حدت ساکن گردد تطیل اعضا بطبیخ خطمی و سبوس گندم و بابونه و روغن بنفشه سازند و اندیه و اشربه انچه در دوی گذشت
و هر چه دفع صفراوی بیاید باید داد و صبح و شب شربت آلو و بنفشه بلعاب بهدانه یا لعاب اسپغول او دن نیکوست و از تنقیات دو درم مع بیخ خرفه با نگبین استعمال کنند و آنه
مدرات تخم خرفه و خیارین در آبگیه پرسیاوشان دفوه الصبغ جوشانیده باشد شربه برآورده با نگبین یا شربت نیلوفر داخل کرده بدهند **محمد بن زکریا** شرح اسباب نوشته که تقدم
بعضی از نمایند که بقول قرشی ایشان آن افتراز اسهال ست زیرا که قلع ماده بتحریک سخت کنند و دران شرط نضج هم نیست و اطلیه و اضمده و اندیه و اشربه انچه در دوی گذشت
و حبس مانع از تحلل و انچه در شیخ گفته که تقویت عضو بر دافع کنند تا ماده را قبول نکند مخصوص بتست که اگر ماده قلیل باشد و این ضماد جالینوس ذکر کرده حفص صبغ سفید
شیاف ماهیشا زعفران هر واحد یکدرم کرنب سبز سابیده طلا سازند و کذا طلاب آب عنب الثعلب و آب کاسنی و کذا حلاب آب کاسنی و گلاب و آب شنبلیله از زیره شیرگاو سوده
طلا کنند و دیگر کاهو در آب عنب الثعلب سبز سابیده طلا سازند و کذا طلاب آب کاسنی و کذا حلاب مقشر و گلاب و آب شنبلیله از زیره شیرگاو سوده
سرد استعمال نمایند و هر گاه گرم شود تجدید آن کنند و هر زمستان گرم هر گاه سرد شود و تبدیل آن نمایند و دیگر که در آخر مرض مستعمل سازند برگ کرنب طبخ کرده و بادام
بسابیده و زرده بیضه اندکی سرکه و آرد جو و روغن گل اضافه کرده بر مفاصل فرمایند و از حکم اجتناب کنند الا بضرورت ضعف و در ابتدا آبش جو بشکر با پست جو
اقتصار دهند و زندو قریب شراب نگذرند **ابن الیاس** قتباس مینویسد که دادا مثل دوی مذکور فصد کنند و جمیست باشرط نمایند و بالای آن نرم جسپانند و فوفل و شیر

بتصدیعات صفراوی فرماینده وضماد سپستج کرز تالا بسا برسر آب عسا باشد و کاکنج اسوار کاکنج دیچنین برگ گلاب کاسنی و کاکو با لعاب اسپغول و سرکه و کافور نیامیزند بتقریع آلوده بهند و یا آب انار بن مصطکی شم آن دو نیم اوقیه باشربت آلو یک اوقیه و یا مارالقرع و یا مارالخیار و یا آب بهندانه و شربت انارین چهار تولهٔ غذا آش جو با شربت نیلوفر دهند و یا اسفاناخ و قطعت با برنج و روغن بنفشه شربت تلبین خیارشنبر شش تولته بنجبین پنج تولهٔ گلقند چهار تولهٔ تخم بهندی شش تولهٔ در آبهای مذکوره بالا بیده روغن بادام داخل کرده بدهند و روز تخم شیرخشت تخم کاسنی و مغز تخم خربزه تخم خیارین هر یک هفت ماشه اعناب بهدانه و ریشه خطمی هر یک سه ماشه در گلاب و عرق بید شکست شاهتره هر یک شش تولهٔ برآورده شربت بنفشه سه تولهٔ حل کرده اسپغول هفت ماشه خورده بنوشانند و وقت دو پاس قرص شلاده بنوشانند و بعد از آن خوراننده و بعد از نهار روغن بنفشه پانزده درم و اغذیه بهند تا سه سهل تمام شود و تب نیز بقع گردد و روز شانزدهم علیوخ بلیله زرد باضافه سورنجان سه درم و شربت ده درم بدهند و روز هفدهم سورنجان دو ماشه در گلقند بکوبد آمیخته بلیسانند و شربت کاسنی و خیارین هر یک هفت ماشه اعناب ریشه خطمی هر یک نیم ماشه در گلاب نیم ماشه چهار ماشه و عرق بید شکست سه تولهٔ برآورده شربت بنفشه و شربت نیلوفر هر یک دو تولهٔ تخم ریحان هفت ماشه خورده بنوشانند و وقت شب این حب دهند و روز بیست و دوم سورنجان سه درم گل سرخ پنج درم صبر سقوطری یک مثقال بسا برده شربت بنفشه و شربت نیلوفر هر یک دو تولهٔ تخم ریحان هفت ماشه دهند و روز بیست و سوم وقت شب این حب دهند سورنجان سه درم گل سرخ پنج درم سنا چهار درم تخم بادیان شوی گل بنفشه هر یک سه درم فیقرا کبیر یکدرم شربتی سه درم پنج درم دهند تا نوبت روز بیست و هفتم برسد پس اگر دردی باقی ماند وقت شب این حب دهند پوست هلیله زرد سنای مکی گل سرخ تربد بنفشه سورنجان هر یک پنج درم صبر سقوطری یک مثقال بسا کاسنی هیزم کلیم درم تخم بادیان شوی هر یک نیم درم بیاشامند و فردای آن تبرید بنفشه بدین نوع مطابق شیره بنفشه شربت سیب کیتو آلوده بلیسانند و بالای آن شیره تخم خربزه و تخم هر یک نیم ماشه شربت بزوری معتدل سه تولهٔ تخم ریحان هفت ماشه و بقاصلهٔ دو روز بهمین نمط هر شب جهانخورانند و صبح شیره قطونا و فرهیون و بهند چهار پنج مثقال تنقیه کامل حاصل شود و در دفع گردد اگر اندکی در باقی ماند ضعف بسیار بود این دوای علیوخ بهند سورنجان یکماشه هر بار خطائی عود حیله کشنیز خشک گل کاسنی هر یک سه جزو مواریدیق کبوده سودا طباشیر هر یک چهار جزو تخم خربزه تخم کاسنی تخم خرفه خربزه تخم خرفه خیارین هر یک پنج ماشه در گلاب و کبوده هر یک شش تولهٔ برآورده شربت بزوری شربت سیب کیتو آلوده بلیسانند و شیره تخم خرفه خربزه تخم خرفه خیارین هر یک پنج ماشه در گلاب و کبوده هر یک شش تولهٔ شربت نوشادر و عرق بید شکست هر یک چهار مثقال زعفران یکجو در شربت خربزه دو تولهٔ بلیسانند و شیره تخم کاسنی تخم خربزه و بادیان هر یک پنج ماشه در گلاب و کبوده هر یک شش تولهٔ شربت نوشادر سه تولهٔ بهند و روغن گل یا دهن بالیدن انفع اشیاست در همین هر سه نسخه باشد و بجوارش عود ترش و یا جوارش نوشادر حل کرده ترش علیوخ نرماشه خورد و بر قدر گلاب شش قولهٔ نیامیزند

علاج اوجاع مفاصل بلغمی

در ابتدا بطبیخ شبت و اصل السوس مصل آمیخته قی کنانند بعد از نضج مادهٔ بمنضج بلغم نمایند و بعد از اصل السوس تخم کاسنی هویزسنتی تخم خربزه تخم خطمی سورنجان بوزیدان جوشانیده گلقند داخل کرده منضج دهند و انیسون با دنجبویه پرسیاوشان خوه الصنیز بنجبویه حال در منضج ملی فرانیده و بعد نضج از مسهل بلغم و حب سورنجان تنقیه نمایند و بعد منضج مذکور سنا تربد زنجبیل برنگ کابلی خیارشنبر افزوده مسهل دهند و در مسهلات این ادویه مخرج بلغم و مخصوص مفاصل مثل تخم حنظل و سورنجان و بوزیدان و تربد و اهلیله زرد و تنطوریون و حجر ارمنی و حب النیل اصل کنند و اگر وجع مفاصل نزل باشد و بعد خواب تحریک نزله نکشاند نماید سهل سب الریح استعمال نماید و اسطوخودوس و گل بنفشه که منفی دماغ اند ضرور داخل کنند و بعد تنقیه استعمال سورنجان بنجبویه یحیی بن خالد هم لوه مدرات و بالش سرخ تاوره و روغن حنا و روغن بادام و اراق معمول سازند و بجون جغیده اذاراقی مسفوف سورنجان نیز مفید و سورنجان حضض جلد تخم خطمی عنب الثعلب بغیره و مدرات مذکوره آرد جو و بابونه و اکلیل الملک و جدوار و غیر آن ضماد کنند و دیگر ادهمی که مجلا و مرتبا باشد اکلیل الملک و بابونه و شبت و خطمی سپیه و مرکی و صبر و عنبر بید ستر و فرفیون و لعاب حلبه و نرگستان و مانند آن لعوق جامع تلیین و تحلیل باشد ضماد کنند و روغنهای گرم مثل روغن بید انجیر زنار دین و قسط و بادام تلخ بالمناد و روغن هم و یا چربی بشیر و روغن بابونه آمیخته بالیدن نیز خیلی سودمند است

ذکر ادویهٔ مفرده مفیده مع مفاصل و مواریدی مینویسد که ضیان آن یا همین بری ست و اختلاط مری شیر بطلبد صاحب اوجاع مفاصل بلغمی و خصوصاً نقرس

تخم ماهو دانیم درم مصل و ضماد زیت که دران پوست نارنج پخته باشد و شربت بنفشه و جلوس طبیخ آن و شربت تربد و طلای روغن تخم مرا کنار روغن تخم خرفه

مخلوط بموم زرد و شرب و تضمید و تکمید بسا سطوخودوس و تدهین بروغن تخم نارنجیم یا گل آن و اکل ناجیل و طلای بروغن آن هر واحد مجرب بن ست و اطعای دیگر دوشنه که شرب روغن بید انجیر دو درم بما العسل و اکل خردل مطبوخ بنقاوه دام شرب برگ یا هیو دانه در شوربای خردس بپرسیاوشان و کندر بسرکه و کذا فاغره و کذا اسارون و کذا سنا که انفع الادویه در اوجاع مفاصل ست چه اخراج مواد از عمق اعضا میکند و کذا غاریقون سلاو تولوثات با کنجبین و کذا شیر بای خورس بشهیت مصطکی و دار چینی یا بقرطم و بسفایج پخته و کذا اکل ثوم و کذا کنجبین عسلی و کذا حلتیت نیم درم سکبینج نیم درم صبر وقت خواب تا بجوز و کذا عصاره چندبیدستر و غاریقون نارپشت نخل مال پخته و کذا فربیون زنج درم سکبینج و مقل ازرق هر یک نیم درم و کذا طبیخ بیخ انزخ تا ایله کثیره **وضماد** برگ بید انجیر کوفته با نشنی پخته و کذا بیخ سماق محلول بروغن کتان و کذا سرگین کبوتر و کذا پیاز بزرگس تنها یا بعسل و کذا بیخ تصب فارسی کوفته بسرکه سرشته و کذا جاوشیر موز سرخ منقی سوده و کذا بیخ قتاد الحمار مطبوخ در روغن و کذا قثاء الحمار و مثل او بسرکه و کذا بیخ اوبسرکه سوخته و کذا تخم سداب مثل آن کندش و یا بعسل و کذا حنظل سرخ و کذا عصاره حندقوقا و کذا روغن آن و کذا قنبیط دو جزو بادیان کیجزو با آب حبه تازه سرشته و کذا پشک شتر و کذا آب برگ خرنهره و کذا ارتنیج و کذا ابن عرس سوخته بسرکه آمیخته و کذا عصاره ترنجان با نمک و کذا خطمی و پیه مرغابی و کذا حرف کوفته با رد و خشکار آمیخته بشراب سرشته و کذا آرد حلبه با آب کرنب بسرکه سرشته و کذا مقل ازرق و شحم بطو حلک البطم و کذا استخوان سوخته و اشق و کذا مغات باطمی و سورنجان و آرد جو یا بسرکه و کذا زرده بیضه در روغن گل و شحم حنظل و در روغن بادام تلخ و کذا روغن زقوم و موم نرد و کذا پشک بز با نمک طعام یا بعسل و کذا ترمس سوده بسرکه سرشته و کذا شونیز و کذا عصاره قنطوریون دقیق آرد ترمس و کذا نافیا و کذا عسل و سداب و کذا ارماغ نرگاو بروغن گل آمیخته و کذا نمک طعام و آرد گندم و عسل **وشرب وضماد** زراوند مدحرج و کذا مر مکی و کذا مقل الیهود دو درم و کذا جاوشیر و کذا سداب تنها یا با ثبت پخته و کذا ارمنیذ و کذا اشق یک مثقال و کذا ثبت تنها یا مطبوخ بزیت و کذا شیطرج تنها یا با عسل و کذا بزنگ کابلی که مخرج طبوبت فضیلیه از مفاصل ست و کذا رفت رومی و کذا پیه روباه و کذا ثعلب بعسل و کذا عنبه و کذا حلک البطم و کذا دارشیشعان و کذا انجدان و کذا انزروت و کذا هو صلیب

ونطول طبیخ کرنب و کذا آب کبر تی و کذا طبیخ کشوث و کذا طبیخ کمون **وجلوس** در طبیخ خرگوش زنده در آب گرم انداخته مهر انجته و تعلیق سبه زنده گلوبند است یا پای دو اسا ک حجر مغنطیس بدست و لبس فنک هر دو اجزاء نافع اوجاع مفاصل باذن الله

ذکر بعض ترکیب از تصانیف متاخرین هوذه بن علی بید الحجر سه چهار ماشه با مطبوخ مناسب یا با عرق بادیان بجهت وجع مفاصل بلغمی تجربه رسیده **دیگر** بادنجان بریان کنند و شق نموده قدری زردچوب و نمک سوده بریان پاشیده به بندند که در رود رم را زائل کند **دیگر** هیو دانه با آب برگ بید انجیر برای مفاصل موجع رکبه مجرب ست **دیگر** خوردن ساگ پنوار در روغن پخته مجرب نوشته و کذا ست اوبان یکماشه خوردن مجرب **دیگر** خوردن سنای مکی سه ماشه بسهیل مدار وست جهت مفاصل در ایام بوا سیر سود دارد و بعضی استعمال او با عسل مجرب نوشته اند **دیگر** که در تسکین اوجاع بارد قوی الاثر و معمول ست لوبان با آب سایده یکمرتبه بر عضو مالند و با تش تکمید کنند **دیگر** برای وجع مفاصل که حس حرکت باطل شده باشد بسیار مفید ست بول سیاه اول روز یک مرخ در برگ تنبول بخورند روز دوم دو مرخ و چند روز بر این ادامت نمایند **دیگر** سورنجان بوزیدان مصطکی گل مرخ هر دو اجزاء یکماشه سنای مکی سه ماشه سوده بخورند بالایش شاهترة تخم کاسنی بیخ بادیان هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند سه تولد فعل کرده بدهند **دیگر** سورنجان مصطکی هر یک ماشه سوده بگلقند دو تولد سرشته با اسطوخودوس چهار ماشه سوزنقی دوازده جوشانیده نبات یکنیم تولد تودری چهار ماشه پاشیده بخورند **دیگر** برای درد پای و جمود صد از تزلزل بلغمی اسطوخودوس چهار ماشه سورنجان دو ماشه اصل السوس سی سیاوشان هر یک چهار ماشه بعرق شاهترة پاوآفتاب جوشانیده گلقند دو تولد **دیگر** بعد تنقیه برگ سداب بادیان انالابجی گلان سورنجان پودینه جوشانیده گلقند **دیگر** سورنجان بوزیدان خارشتر بابونه هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت دینار دو تولد **دیگر** تخم کرفس انیسون گاوزبان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه سورنجان گل مرخ هر یک دو ماشه جوشانیده گلقند دو تولد فعل کرده **دیگر** معجون سورنجان خورده بعد آن بادیان شش ماشه اصل السوس چهار ماشه نیم سیاوشان شش ماشه گل مرخ چهار ماشه جوشانیده گلقند دو تولد فعل کرده بنوشند **دیگر** بعد تنقیه معمول ست سورنجان نیم مثقال بوزیدان مصطکی هر یک نیم درم هر سه را سا بیده در گلقند دو تولد آمیخته با عرق خارخسک عرق گاوزبان و عرق خارشتر هر یک هفت تولد شربت معمول دو تولد

تا هفت روز بخورند و دیگر کہ بنایت مجرب نوشت سورنجان هفت درم زیرهٔ سیاه بریان پودینه هریک دو درم فلفل یکدرم قند سفید دوازده درم کوفته بیخته شربتی سه درم بگلقند دو تولہ و دیگر کہ در ساعت نفع کند زنجبیل سورنجان هریک یکدرم صبر دو درم شربتی دو درم و دیگر برای مفاصل بعد تولہ بیخ بادیان بسطوخودس سورنجان هریک چار ماشه مویز منقی ده دانه چوشانیده بگلقند دو تولہ دهند و برای شیر بیخ دایه مقرر کنند و دیگر مسهل بعد نفیع در مفاصل یارد بدرهند بادیان بیخ کاسنی سورنجان پرسیاوشان تربد موصوف هریک چار ماشه عنب الثعلب پنجاه مویز منقی ده دانه زنجبیل و ماشه سنا نه ماشه چوشانیده فلوس خیاشنبر شش تولہ گلقند چار تولہ روغن بادام چار ماشه داخل کرده بنوشند روز دوم اطریفل کشنیزی کمتوله خورده بالایش شربت بزوری ابرق شاهتره و عنب الثعلب جل کرده بدرهند یا سورنجان اصل السوس بادیان هریک چار ماشه مویز منقی ده دانه چوشانیده گلقند دو تولہ داخل کرده دهند بعد دو مسهل بجای سورنجان گل خطمی کنند اگر اسهال نه باده شود و اگر بعد سه مسهل قبض طبع باشد سورنجان بویزیدان سوده بگلقند سرشته بخورند بالایش عرق عنب الثعلب و ق خارشتر عرق شاهتره بنوشند صبح وقت خواب شب عب بر الساعة بخورند حب بر الساعة کہ مسهل اخلاط غلیظ از مفاصل و اعماق بدن بدست و در وجع مفاصل و نقرس و عرق النسا و وجع الورک بیعدیل صبر سقوطری سورنجان پوست هلیلهٔ زرد سنای مکی مصطکی رومی مساوی کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده جهار ساز ند شربتی دو درم وقت خوابیدن بخورند و روغن زرد و حب مسهل هندی جهت درد مفاصل و نخوآن هلیلهٔ کابلی سه هریک پنجاه گوگل هموزن همه کوبند جهار دانه گولی ساخته یکی از آن هر روز بخورند و روغن زرد خوزنه و حب مسهل هندی که امراض اعضای علی الخصوص در مفرزها را کند و دفع کند و ابدیه قلاع بلغمی مسطوره شود و دیگر کہ در وجع مفاصل و ضربه و باد و قفل کند از جاهای قبله گاهی چوم سبوس جوارین پنج سنجده و سیدهٔ ماش مقشر قند سیاه کنه هریک چار دانگ جوب بقدر نیم دانگ بسته یک حب نهار بخورند و چیز مُرخ بخورند و بر آتش ست نگذارند تا هفت روز حب کچلا کہ برای اوجاع باردهٔ مزمنه مجرب ست و شوی دیگر امراض بادی و بلغمی مثل فالج و لقوه و استخت نافع کچلا یدرد پنج خطل فلفل گرد هریک دو درم کوفته بیخته در عسل یا شکر نیم پاو قوام نموده بسر شند بقدر مخوذ یا قدری کلان از آن جهار ساز ند یک حب بادویر هر روز آب بخورند و طریق بدرکردن کچلا اینست کہ کچلا را اول در آب یا شیر تر کنند چون نرم شود مقشر کرده بقدر ناخن تبر اشد و خشک ساخته بکوبند بکار برند حب اسگند معمول مجرب اطبای هندجهت جمع مفاصل و درد زانو و پشت بعد تنقیه بریرن دامست نمایند سورنجان موصلی سیاه دارفلفل اجوابن پیلیا موال سفرکنجوه هر درم اسگند نیم تولہ جمله را بدرد پنج نخسیل اسگند نگوری هریک دو دانگ کوفته بیخته با قند سیاه کنه برابر ادویه جمله بقدر کفایت با بی بندند خوراک یکوب یا زیاده علی قدر شخص حب بدهارہ برای دردمفاصل و انزو پشت فلفل اجمود دارفلفل باهی برنگ دیودار سورنجان شیرین چیته بلوبان نمک سنگ فلفلویه هریک دو درم کوفته بیخته بدهارہ پوست هلیلهٔ آمله نخسیل یکهشت درم کوفته بیخته با جلاب قند سیاه کنه حب بقدر سه درم بندد هر روز یکی از آن بخورند ایضاً برای دردمفاصل سورنجان شیرین برنگ کابلی هر دو حصه زنجبیل مقل اسگند بویزیدان بهاره موصلی سیاه هریک شش حصه شیطره فلفل گرد بزیرهٔ سیاه هریک سه ماشه مویز منقی بر برادویه بیم بسا کوفته بیخته با مویز صلایه کرده حب بقدر کنار دشتی بندند یک صبح و یکشام خورند ایضاً بدهارہ اسگند تربد موصوف هر واحد یکنیم تولہ فلفل فلفل فلفلویه هر واحد یکتولہ زنجبیل سورنجان شیرین بادیان هریک ماشه شیطره نانخواه هریک شش ماشه قند سیاه کنه یا آنقدر حب بسازند خوراک حسب مزاج ایضاً از عمال اطبای هندبرای دردبندها تمام اعضا و استخوانها که بهندی ٹهر پیمون گویند پوست هلیلهٔ زرد هلیلهٔ سیاه بادیان فلفل دارفلفل کابلی زیره سفرکنجوه هر واحد یکجزو مویز منقی پنج جزو حب بسازند دو درم هر روز بخورند

حب سم الفار بجهت وجع مفاصل معمول بعضی اطبا سم الفار سفید شش ماشه سورنجان سفید شیرین یکتوله آب لیموی کاغذی هفت دانه کهرل کنند بادو شیرهٔ کتائی گرد کهرل نموده حب بقدر فلفل گرد بسته یکی هر روز بخورند تا بست و هفت روز نه آب پیر دو دال مونگ پرهیز نماید حب مفاصل از معجبات حکیم فرزند علیجان که در مفاصل بلغمی نفع آن بصحت تجربه پیوسته سورنجان تلخ اهلیلهٔ تربد سفید سنای مکی افسنتین نمک سیاه هر شش حنظل اجمود هر یک شش ماشه اول اجمود را در آب گرم انداخته مالیده و در آب و مجلا دویه کوفته بیخته حب برابر موشه بندند اگر فاصل از چهار سال بود جمله نسخه بخورند و اگر از دو سال باشد نصف خوراک آن وقت شب قدر سه مثقالی با آب گرم روغنی که در هندی جوگر اج نامند و در ازای وجع مفاصل بار مجرب ست دارفلفل چوک پیلیا موال چترک سندهی پاپه بارنگ اندرجو هینگ زیره سفید بهاره نگی پنج سرشعه جوا کهار گرچ پیل اجمود فلفل گرد مورد یا زیره سیاه هریک چهار درم ترپیلا شش درم گوگل یک سیر جمله را کوفته بقدر سه درم غلوله بندند و یکی صبح

بهاره نگی پنج سرشعه جوا کهار گرچ پیل اجمود فلفل گرد مورد یا زیره سیاه هریک چهار درم ترپیلا شش درم گوگل یک سیر جمله را کوفته بقدر سه درم غلوله بندند و یکی صبح

و یکی شانم مغز ندوا جمیع تشیما و چیزهای بادی پرهیز کند **روغن وراق** که برای درد مفاصل یا رد مجرب و معمول ست برگ حنا و نازبو دو هشوه دا کا سنجد ۱۲ تا ۱۳ و سنبها لو و کلو و گاهی برگ قوم عوض مکوکرده میشود هر سه برابر گرفته آب برآورده و بهمچند آن روغن کنجد آمیخته بجوشانند و آب برگماد و روغن کنجد اگر هر یک پاد آنا شاهل اسپند تخم شبت هر دا حد یکتولا اجوان ششما شد دران انداخته بسوزند و تفکیک روغن بماند و آب بسوزد صاف کرده افیون دو ماشه سورنجان تلخ یکتوله سا بیده آمیخته نگهدارند و بگرم بمالند **سفوف سورنجان** که برای درد مفاصل اکثر بها آمده سورنجان هفت درم گل سرخ سنای مکی هر یک پنج درم پوست هلیله زرد تربد بموصوف مغز بادام شیرین مصطکی سه السوس هر یک سه درم زعفران یکمثقال قند سفید ده درم شربت انزرد و درم تا چار درم وگاهی دو زن هلیله تربد هر یک چهار درم کرده میشود دو نسخه حکیم اکمل خان پوست هلیله کابلی بلوزیدان هر یک پنج درم پوست پنج برگ خا هلیله سیاه هر یک سه درم تمونیا یکدرم عوض هلیله زرد ده تربد بو مصطکی و در السوس ست و وزن سنای مکی ده درم و مغز بادام و قند سفید هر یک پنج درم و زعفران سه درم شربت ده درم

دیگر که جمیع اقسام مفاصل را نفع بخشد سورنجان بادیان هر دا حد یکمثقال زعفران ربع مثقال قند سفید سه ماشه گلاب سه مثقال بکوبند **شربت مفاصل**

پوست پنج کبر پوست پنج بادیان هر یک بست مثقال تخم کرفس بادیان انیسون نانخواه ماهیزهر هر سه سورنجان هر یک ده درم پوست پنج کرفس پوست درم تمر هندی یکتولا بطریق معلوم بپزند **ضماد نافع** درد مفاصل بار د و بعد تنقیه معمول انجبیل قسط تلخ سورنجان هر یک سه درم جو بوا نصف عدد افیون یکماشه او ده یکوفته بیخته بروغن بابونه یا روغن حنا د اگر نباشد بروغن کنجد آمیخته بمالند و ضماد کنند و اگر جذبه و گلنار و قرظ در آب قیصوم تازه سرشته و یا برگ مورد تازه و مصطکی و کندر و اقاقیا و عصارهٔ طرفا بخته هنگام احساس بهبادی درج چار انگشت بالا تر از موضع آن ضماد نافع بدرد صنع حدوث وجع بمفاصل بلغمی مجرب سوزنی ست

ضماد هندی که بحهت وجع مفاصل مجرب بغز تخم اژدمباش سیاه میده چوب پهلک مول کوشت تلخ دیودار مغز پنبه دانه کلنجی کنجد سیاه سرو الی اث شش مقشر تخم بسها دی کوفته بیخته با آب پنجه ضماد نافع **ضماد مجرب** حکیم کمال الدین حسین حبت درد مفاصل و عرق النساء وجع الورک بارد و گیزند بشکل بزرگ یکدانگ که چند روز اول در ادا حلبه خوانیده باشند و بارد و غن سداب روغن بنفشه حل کنند و اگر روغنهای مذکور موجود نباشد بدل آن روغن بید انجیر کنند قدری آب و سرکه اضافه نموده بجوشانند که چون مرهم شود بعد ازان بر موضع وجع ضماد کنند و قرصهای بید انجیر را بروغن مذکور الوده بر بندند و صبح بحمام رفته بشویند

عرق موصوف قند ریطیفان که بحهت ادجاع مفاصل مجرب و باه یکتاست منقول از بیاض استاد حلیه الاعتماد بادیان اجوان پوست هلیله زرد برگ چیا یانه هر یک آنار یا و بالا پوست بلیله کا کرانگی هیل تمر چوبچینی هر یک نیم آنا تلسی یک آنا تلسی یکسیر سه سیر دست و چار آنا آب تر کرده بعد یکشبانه روز چار دره آنا عرق کشند شربت یکدرم بیخته و در نسخه دیگر سه مول بجای پوست بلیله است و بلغمی عوض تلسی **مطبوخ** منضج ماده وجع مفاصل و عرق النسا بادزیا منضج الدا باحه سورنجان بوزیدان هر یک سه ماشه انجبیل دو ماشه بادیان بادرنجبویه گاوزبان هر یک پنج ماشه سوزنی بست صد دانیون چار ماشه گل بنفشه هفت ماشه عناب ده عدد نه ماشه نیکوفته جوشش داده گالقند چار تولا بدو صاف نموده بنوشند و بعد نضج ابزای سه لا قرابنه یا مطبوخ سورنجان و هند **مطبوخ سورنجان** که در ادجاع مفاصل مستعمل سورنجان بادیان پوست بیخ بادیان تخم کرفس انیسون قنطریون دقیق هر یک دو درم هر سه پرسیاوشان گاوزبان بادرنجبویه هر یک سه درم گل سرخ هلیله زرد هر یک چهار درم سنای مکی هفت درم جوشانیده صاف نموده گالقند ده مثقال تر نجبین بست مثقال دران حل کرده منضج بنوشند **نوع دیگر** اصل السوس بادیان بیخ بادیان تخم کاسنی هر یک سه درم تربد سفید سورنجان هر یک دو درم هر سه را در دو طاآب بجوشانند تا سوم حصه بماند صاف کرده سی درم تر نجبین بالیده بقدر مذکور بنوشند **مطبوخ هندی** نافع ادجاع مفاصل بلغمی مزاج و هم مفید با درنگ ست بدین اره که سگند هر یک یکتوله اچوب چینی سه ماشه نبات یکتوله دو نیم آنار آب بجوشانند هر گاه چار حصه بماند صاف کرده صبح بنوشند و همین قدر شام **معجون سورنجان** بنسخهٔ یحیی بن خالد که در ادجاع مفاصل جواره معمول ست سورنجان دو درم سنای مکی پنج درم اسارون انجبیل زیره سیاه دارفلفل هر یک دو درم با عسل سه وزن بسته شربتی بخماند **نوع دیگر** بنسخه هندی نافع ادجاع مفاصل و نفث سریع التاثیر ست سورنجان شیرین هفت درم سنای مکی پوست بلیله زرد هر یک سه درم تربد بموصوف هر دا حد دو درم زیره سیاه شیطره اسارون زنجبیل دارفلفل برگ حنا بارد هر دا حد یکدرم عسل سه چندان دو یه **معجون سنا** بجربزی ادجاع مذکوره سنا نیم طل انیسون بادیان هر دا حد هفت درم کوفته بیخته

بروغن گاو دوازده درم لت کرده بیک نیم رطل عسل و شکر یا لمنا صفه بقوام آورده بسرشت خورا ک سه درم **معجون عشبه** که او جاع مفاصل و علل عضای تناسل
و جمیع امراض باردماغی را نافع ست عشبه معربی بست و هشت درم دارچینی سورنجان هر یک پنج مثقال شقاقل عود هندی اندرجو مصطکی زعفران عاقرقرحا
هر واحد یکمثقال جدوار قاقله صفار دبکبار قرنفل حوالنجان نخجیلان زنجبیل سنبل الطیب مرّ سانج کبابه دارفلفل همن سفید دریج بسباسه جوزبوا فلفل کرکم
رودرم عنبر اشهب مشک خالص هر واحد یکدرم ورق طلا ده عدد ورق نقره بست عدد نصف عشبه را دو دوازده رطل آب بجوشانند تا چارم بماند صاف نمود و
نصف باقی را بادویه دیگر کوفته بیخته با سه چندان عسل مصفی مقوم آب مذکور بسرشت شربت اکیدرم تا دو درم در روز نسوخ دیگر از عود تا عاقرقرحا تیز هر یک دو مثقال ست
و عشبه بست و هفت توله **معجون چوبچینی** نالین حکیم علی که بعد تنقیه نافع و رود را صلا رود را دی ضعف قوی کسل محسن رنگ و جه ست چوب چینی هشت تولّه
مصطکی عود غرقی زعفران هر یک پنج تولّه دارچینی سنبل الطیب سورنجان شیرین سازج اشنه قرنفل دانه هیل فلفل گرد را فلفل بزیدان خشخاش شیطرج گل سرخ
زیرهٔ سیاه انیسون خولنجان جوزبوا همین هر یک سه تولّه مشک یکتولّه عسل سه چندان اگر خنب بیدستر حصیل پیاله نشود بدان آن چدوار اندازند خورا کا دو مثقال

اقوال فاضل مصنف اقتباس نوشته که اول بطبیخ تخم شبت و تربد پوست سیاه که مالایی اصل السوس بهیا شد و جوز القی هر یک نه ماشه نمک طعام سه تولّه
نوشانیده پی کنانند چهار روز متوالیا حاجت بمهل نشود والا این منضج دهند اصل السوس انیسون از هر یک پنج ماشه سورنجان شیرین عنب الثعلب زنجبیل شیطرج گل سرخ
هر یک هفت ماشه قنطوریون دقیق هفت تخم کرفس یک ماشه انجیر زرد پنج عدد مویز منقی دو تولّه گلقند عسلی سه تولّه و غذا دو نیم دو تخم داب برغ فقط و وقت شام
نان باشو. بای برغ دهند و بعد چهار پنج روز اگر اکثر منضج دقار وره پدید آید تنقیه بحب سورنجان و یا صبر یا شیطرج فرمایند و بع اضافه بعضل دو یه سهله در
مطبوخ و الا جمت حصول منضج شربت اصول چاپا تولّه دو روغن بید انجیر مرکب ماشه و ماهیزهرج و اسارون هر یک سه ماشه در منضج اضافه نموده سه چهار روز دیگر نوشانند
تا حصول نضج پس تنقیه نمایند و چی که در قول صاحب حاوی بیاید نیز جمت تنقیه ستوده ست و بدرقات تنقیه نمایند و پی بر پی نکنند تا ضعف پدید نیاید و منضجات
میان سهلات میدارده باشند و جمت تحلیل این جنها گذارند تخم شبت با بونه تخم بادیان خطائی تخم خطمی سیعه حصیر بید بستر فرفیون لعاب حلبه و کتان هر یک دو درم
و روغنهای گرم مانند روغن بابونه و شبت بزیره بمالند و از خوردن فواکه رطبه و لبنیات و نوشیدن آب سرد و از جماع و امتلای شب اجتناب و ورزند و بعد یکماه
این ماالاصول هند بپوست بیخ بادیان و کاسنی و کرفس و خرهر یک نه ماشه بپوست بیخ کبیر بیخ مورک یک یک هفت ماشه انیسون بادیان خطائی قنطوریون صعتر
بوزیدان ماهیزهرج هر یک چهار ماشه سورنجان شیرین یکتولّه گلقند عسلی چهار تولّه قرطم تخم خربزه هر یک یکمثقال تولّه در گلاب سه پاو بجوشانند که سوم حصه بماند بالیده
صاف نموده روغن بید انجیر ساده نه ماشه داخل کرده هر روز صبح تا ده روز بنوشند که باز منضج خوب حاصل شود پس وقت شب جمی از مجوب مذکوره بخورانند و صبح در
مالالاصول برگ سنا یکمثقال تولّه تربد سفید اکبر آبادی ریوند خطائی هر یک نه ماشه زنجبیل سه ماشه معز نیمقی سه تولّه معز خیارشنبر هفت تولّه تخم بیخ شش تولّه اشرست دینار
چهار تولّه روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده بنوشانند و وقت شام غذا دان باشور بای برغ دهند و صبح این تربد دهند مصطکی سه ماشه در معجون سورنجان
نه ماشه آمیخته طبیاند و بالای آن بادیان بابونه انیسون اسارون قنطوریون دقیق صعتر هر یک سه ماشه اصل السوس پنج ماشه در گلاب
یکمنیم بادبجوشانند که بنوا آید بالیده صاف نموده شربت بزدری حارسه تولّه تودرین نه ماشه کف زده بنوشانند و وقت دوپهر غذا بدستور داده همین نمط چهار پنج
مسهل هند تا تنقیه از عرق بدن حاصل شود پس معجون سورنجان کبیر یا معجون چوبچینی حکیم معصوم علیخان با عرق چوبچینی و با ماه فرفیون هندو در آبزن اقم
نشانند و یا آبزن علو سنجان و یا صاحب کامل ضماد اقم در روغن جوحل جمالند و روغن زرد علو سنجان در روغن سرخ حکیم کمل خان که تجربه بنده هم آمده بهمالند
و انگبار و تکمیدات و سفوفات بکار برند **صفت معجون چوبچینی** پوست اهلیله کابلی زرد دو اهلیله سیاه و آمله دو دارچینی و بسباسه سنبل الطیب اسارون دزعفران
و قرفه سورنجان شیرین و سعد کوفی و کندر و دارفلفل زنجبیل بادیان دمی دانخواه تخم شلجم و تخم زرد کو دو بزیدان دشقاقل عود هندی همه برابر چوبچینی برابر
تمام نرا کوفته بیخته با سه چندان عسل قوام کنند شربتی سه مثقال **صفت عرق چوبچینی** گیرند چوبچینی سه صد مثقال دو ریزه ریزه نموده در پنجاه رطل آب بیجانند
طبخ نمایند تا سی رطل بماند پس گیرند سنبل الطیب گل سرخ ورنباد و عود ترکی دخام دگاو زبان و مرزنجوش کف بادرنجبویه و قاقلیا سان العصافیر عشبه بزرگ

خارخسک کتابه چینی هر یک پنج مثقال بادیان ناخواه دارچینی قرنفل جزبوا بسا سه تخم زردک سمنین شقاقل خصیة الثعلب هر یک ده مثقال پوست ترنج سکوتی خولنجان قرفه عاقرقرحا هر یک شش مثقال صندل سفید تخم کرفس غلغلیه هر یک پنج مثقال نعناع تازه برگ ترنج هر یک یکقبضه ریحان تازه یکدسته مصطکی زعفران هر یک دو مثقال مشک تبتی یک مثقال عنبر شب دو مثقال نبات مویز طائفی هر یک یکرطل همه را جز ا ایکشب در طبیخ چوب چینی بخیسانند پس عرق کشند شربتی هر صباح و شام ده پیالی بیمگدم آشامند و دو سه قدم راه روند که حرارت غریزی افروخته شود **صفت** عرق ماه فروردین تالیف حکیم عین الملک ماه فروردین بهی سیر خولنجان ناگلیسر سه هر یک نیم مثقال چوب چینی یک آثار دانه هیل و آثار سنای مکی سه آثار قرفه خصیة الثعلب هر یک پاو سیر در عرق قندی سه سبو ترکرده بعد سه روز پالس صندل سفید پوست ترنج و نارنگی هر یک پنج آثار زعفران دارچینی هر یک شش مثقال عود هندی قرنفل عنبر شب مشک هر یک دو مثقال شربتی بگلاب **صفت** آبزن نیلوفر البنج سیاه و سفید وج ترکی سورنجان تلخ بیخ کبر اکلیل نجمیل سداب بصد مرزنجوش پوست خشخاش مغز تخم بید نجیر بزیره سیاه نمک هندی گز گندنا هر یک نه تولا برگ شبت و کرنب و انگور ده عشر هر یک پاو آثار در آب شیرین اندر دیگ کلان بجوشانند که خوب مهرا گردد پس گفتار زنده دست و پا بسته بیندازند تا پخته شود صاف نموده روغن بیدانجیر هر یک بست و پنج تولا روغن احمدی تولا اضافه نموده در دیگ کلان بنشانند که آب وتا گلو باشد تا کیپاس نشسته دانه بدر متواتر بعمل آرند و چون از دیگ بیرون آیند روغن جوا صل بماند **صفت** روغن جواصل که بنابر فیض الله بیگ تالیف نموده شد بسیار سفید افتاده بود جواصل یکعدد خطاش هفت عدد هر دو را در گلاب آب باران بجوشانند که پیه تمامه بالا آید از دست برداشته بگیرند روغن قسط و بابونه هر یک بست و پنج تولا آب بقدر حاجت بابونه بسباسه سنبل الطیب بونیدان خولنجان زرنب کبیر بچری زراوند طویل دارچینی عود صلیب زیره سیاه بیخ نی کهنه فوه زرچوب از ابله هر یک دو تولا قسط تلخ زنجبیل هر یک سه تولا مغز تخم بیدانجیر سرخ سورنجان تلخ هر یک هفت تولا نیکوفته یکشبانه روز خیسانیده بجوشانند که چهارم حصه آید بالایده صاف نموده زعفران یکتولا مصطکی سه تولا جدا در گیسم تولا جند بیدسیاه میعه سائل هر یک نه ماشه حل کرده بکار برند **صفت** آبزن علویخان بگیرند آب کبریت بست من واگر نباشد آب خاصه دران بابونه اکلیل مرزنجوش هر گز خار اذخر برگ نارنج بهار نارنج اسطوخودوس بیخ نمام گل بابونه سمین سفید وج ترکی فوه الصباغین بوبیدبزیری و کوهی برگ صنوبر بیخ بید مغربی برگ سداب هر یک دو کف بجوشانند تا ثلث آب برود صاف نموده ثلث وزن آن روغن نیت داخل کرده گرگ دیار و باه و یا کفتار دیا بز کوهی هر کدام که باشد زنده بسته در عین جوش دران اندازند تا مرا شود پس بمعمل آرند **صفت** ضماد یکدرده درم را در اول مرتبه نفع بخشد سورنجان تلخ زعفران جدا جدا خطاطی هر یک چهار ماشه و آب برگ مکوه جدا جدا سائیده در سفیدی بیضه مرغ آبسخته نیم گرم نموده بر مفاصل گذارند و برگ شبست سبز گرفته در ماهی تابه نهاده بالایش سر پوش پوشیده بر آتش نهند تا پخته شود پس بروغن گل چرب نموده نیم گرم بر بندند صبح و شام **صفت** روغن زرد نواب علویخان زرد چوب یک اوقیه اصل السوس سورنجان تلخ هر یک نیم اوقیه دارابله ربع اوقیه ریوند خطائی یکنیم استارد چهار آثار آب شیرین خیسانیده صبح بجوشانند که یک آثار آب بماند فرود آورده بدست مالیده صاف نموده روغن گل و بابونه هر یک صد درم داخل کرده باز بجوشانند تا آب بتمامه بسوزد و روغن بماند قرنفل سه درم سنبل الطیب دو درم بامیران چینی پنج درم سوده آبسخته نیم گرم بکار برند **صفت** روغن سرخ فوه الصباغین پالوج ترکی نرنباد سلیخه سعد نجمیل بی ریشه اذاق داسکشمان جوزبوا قرنفل سانج هندی هر یک هشت تولا نیکوفته یکشبانه روز در چهار آثار آب شیرین خیسانیده روز دیگر بجوشانند که بنهمه آید بالایده صاف نموده روغن کنجد روغن سرشف هر یک دو استار داخل کرده باز بجوشانند تا آب بتمامه بسوزد و روغن بماند صاف نموده در شیشه نگاهدارند **صفت** روغن علویخان مغز قلمکار و بیه زهر یک سه اوقیه زرنگ شمیلست هر یک چهار درم کوفته آبسخته بر سنگ سماق صلایه کرده روغن گل دو اوقیه را بر آتش گداخته روز راوند طویل دو درم البنج سفید هر یک یک کف نیکوفته بادویه سوخته در روغن انداخته آتش ملایم پیش برند تا سوخته نگردد و چهارم حصه روغن بسوزد پس فرود آورده فرو دن صبر هر یک یک کف سوده پاشیده کنجیز بزنند تا یکسان شود پس بکار برند **صفت** روغن جواصل نواب علویخان جواصل یک عدد سنبل الطیب بساسه سورنجان تلخ بونیدان خولنجان زرنباد چوبوا زراوند طویل عود صلیب زیره سیاه هر یک دو درم قسط بحری قرنفل بیخ نی هر یک سه درم زعفران پنج درم خطاش نه درم دو صد درم روغن نیتون

در یک مسی قلعی دار کرده گلاب نیم من آب دو من بر سر آن ریخته آتش زیر آن کنند تا روغن بالا آید بگیرند و استعمال نمایند و دستور انکباب در قول شیخ باید **صفت** گاو دراقم جاورس پنجه دانه کنجد هر یک نه تولد نارجیل کهنه پنج تولد در پارچه پهنه دو تا بسته بکار برند **صفت** سفوف سورنجان علوبخان درخلان وجوز مقل مرکب خواهد آمد و این نسخه نیز از دست سورنجان شیرین گیاشه کشنیز دو ماشه نبات برابر بعجور ند بعد ازان شیر بتخم خربزه یکتولد شربت گاو زبان یک تولد بنوشانند **ایضاً** منه سورنجان دو ماشه بسفایج نجبیل تربد سفید ربالسوس پوست هلیله زرد هر واحد یکماشه سنا مغز بادام شیرین هر یک دو ماشه تخم خطمی تخم ماشه سقونیا یکنیم ماشه کتیرا گل مرخ هر یک یکماشه جمله یکشبه ربت مسته بالای آن شیره قرطم یکنیم تولد تخم خربزه یکتولد شربت ورد مکرر سنائی چهار تولد بنوشانند **صفت** دوا نواب علوبخان که بنا بر مزاصادق تالیف نموده بود و موعی الیه همیشه در شب شراب می نوشید و صبح بنگ افیون مقطر و حرارت در مزاج از لطفو نیت میدانست یک یک درد مقاصل ۵ درم در هر دو دست و پا پیدا شد اول تنقیه بقصد بایلیق هر دو دست کردند و بفاصله یک هفته مسهل دادند بعد چند ماه که ضعف باقی مانده بود از استعمال این دوا در یکهفته صحت کلی یافت سورنجان شیرین یکدرم طباشیر دانه هیل عود صلیب کشنیز خشک ۲ چینی هر یک نیم درم کوفته بیخته و شربت نشاسته تخم انجره ورق طلا یکعدد ورق نقره دو عدد آمیخته بلیسانند و بعد رقد بشیر تخم کاسنی و تخم خربزه هر یک دو درم در گلاب یا عرق بید و شکر هر یک هفت تولد شربت نوا کرده تولد بنوشانند **ابو سهل** مینویسد که اگر این مرض از خلط بلغمی باشد بعد تلطیف آن بجب شیطرج و حب منتن و حبیکه از تربد و غاریقون و ایارج فیقرا و تخم خطمی و سورنجان و ماهیزهرج و بزیدان و شیطرج و صبر و مرمل و فوه فک هندی و اشق و جاوشیر و سکبینج ساخته باشند تنقیه نمایند چنانچه ضماد ازبانوه و اکلیل الملک جلبه و نبرک کتان و برگ خارمرمل و برگ کرنب و بیخ مقاث و صمغ عربی و روغن بنفشه ساخته بکار برند و طلا م تربد و صبر و درم و مرهم درم زعفران یکدرم گل خاپخ درم قسط از هند جمیع هر واحد سه درم کوفته بیخته بسرشته بعسل آمیزند و ایضاً طلائی نحو تنها سوده با آب کرنب سرشته نیکوست **شیخ** میفرماید که در مفاصل بارد تریاق نیز نافعست و خصوصاً بعد استفراغ آن تنقیه نمودن باقی آهستگی و تحلیل آن نماید و تقویت جمیع اعضا کند چنانچه که اسهال ایشان بلغم تنها نکنند بلکه مع صفرا نیز اگر اسهال بلغم صرف نکنند فی الحال انتفاع یابند و صفرا عود ننماید و سیلان بلغم بسوی عضو بار دیگر نکند و باید که مسهلات ایشان شدید الحرارة بسیار قوی نباشد که اخلاط را بگداز و بسوی عضو رئیس کند مثل آنکه از ان دو چند اخذ کنند و سورنجان در ین مستحد کثیر النفعست بسبب اسهال اخلاط بارد رانی الحال و در ان نفضی و یکرست که عقب اسهال تبعض تقویت کند پس از این نفع ممکن نیست که فضول مجذوبه بدو ایکه از اتفاق استفراغ نشود و جمع کند و ایضاً بقوت دوای اسهال سیلان در مجاری منع نماید و این فصل سورنجان خلاف سائر مسهلات و مستفرغات حارهست چه اکثر انها توسیع مناقذ کند و آنرا واسع فراخ بگذارد و لیکن سورنجان مضر معده است پس واجب بود که با مثل غلغل زنجبیل و زیره مخلوط سازند رکاهی بادی مثل صبر مقعو نیا برای تقویت اسهال ادویی آمیزند و بعضی ذکر کرده اند که در جمیع الغراض فصل سورنجان است و در ان ضرر بعده نیست و حجر ارمنی نافع اوجاع مفاصل ست از مسهلات معروفه حب بنفع و حب منتن ست و ایارج روغن عظیم النفع بعرق النسا و نقرس ست و حب الغیل نیز نافع بود و ایضاً صاحب الملوک و بزیدان و ماهیزهرج و رعی الحمام و قنطوریون و غلغل و صبر و فاشرا و فاشرستین و حرمل و اشق و انزروت و مقل و تربد و عاقرقرحا تخم مسهل برفق نجبیل یکدرم غلغل نیم درم مغز قرطم دو درم بیخ جلاالغراب سه درم شربت هزده قیراط تا بست و چهار قیراط قرص الرشش یا هفت مجلس اجابت کند **ایضاً** زیره سیاه زنجبیل سورنجان هر واحد یکدرم صبر دو درم کوفته بیخته دو درم بطبیخ شبت بخورانند که فی الفور نفع کند **ایضاً** گیرند روغن بنفشه و عنزروت و یارروغن بید انجیر و عنزروت یکروز با ایارج فیقرا و یکروز تنها تا هفت روز گاهی با آب شکوفه بنفشه و شبت مطبوخ اخذ کنند **ایضاً** گیرند سورنجان بزیدان و ماهیزهرج و غلغل و زنجبیل و انیسون دو دو تولد بیسل سرشته هر یک بخورند **ایضاً** گیرند سورنجان بی دوم شحم خطمی ده درم و هر دو را در پانزده رطل آب پزند تا بماند شربت ان هر روز نیم رطل با روغن بید یا عجیب بست **مسهل** خفیف نافع انزوت سرخ سه درم سورنجان سه درم سوده بروغن صد جوز آمیخته آب شبت بجوزند که نیز عنف سهال کند و تخفیف بخشد **دوا نیکه** هر روز استعمال نماید تنقیه باو را رکند گاهی طوس کما در یوس جنطیانا تخم سداب هر واحد نیم درقیه کوفته بیخته هر روز یکمثقال بعد هضم طعام سابق با سه درقیه آب سرد نشا بخورند دو ایارج هر سه عجیب عظیم النفعست کسی که در بیست چند روز آنرا بخورد و مفاصل او را تقویت دهد و آن اخراج فضول کند اکثر تبریق و الوار پرس ق اللعابه شود و چون اورام و اوجاع مفاصل من گمرد باین تدبیر منسوب بچنین انتفاع یابند بگیرند اهل خشک یکمثقال

مجرطلات

ودر اب آنقدر گرم بپوشد تا بتش بلایم بحوشانند تا آب سیاه گردد صاف کرده یک رطل ازان گرفته سه اوقیه روغن کنجد بران انداخته بنوشند و بران غذا حصرم بیخورند

ضماد ات تضمید بسرگین گاو بسیار قوی ست در ادجاع مفاصل و پشت و زانو و گویا که از بسیار ضماد ات افضل ست **ضماد قوی** گیرند بیخ کمند یکنیم رطل نطرون اسکندرانی یک رطل سهلک ابطم فیقون هر واحد اوقیه ایرسا دو اوقیه آرد حلبه یکنیم رطل ازان ضماد مرتب سازند ایضاً مقل و جاوشیر و پیه گذشته بسیار نافعست برای آنکه از ماده خالی گردد و مفاصل باشد **ضماد و مصاص نطرون** دبق اشق قورد ازان ضماد بسازند یا بگیرند فیقون و روغن سوسن سوده طلا نمایند **ضماد قوی** گیرند بورق و عاقرقرحا مسک و میوزج و نوره و مهرا آمیخته بعسل و اندکی سرکه بر مفاصل طلا کنند **ضماد جید** محلل اشق و حنضل مساوی بشراب کهنه و زیت، انفاق بلدر دا قاقیا سایده ضماد سازند و ضماد بنجاکستر عرطنیثا بسرکه و عسل بسیار عجیب ست و از ضماده نوعی جیدست که احتیاج بدان برای تقویت عضو و تحلیل بقایا نیافتد و حاجت بدان بعد استفراغ تام باشد و ازان جمله این ضماد ست بگیرند اهل حوز السرو دستنجاسوخته مساوی هر واحد یکچهارم و شب یمانی سدس جزو و زراوند سدس جزو و غری السمک بقدر کفایت برای همه **و دیگر** که در بسیار امراض بکار آید و تقییح و جذب خارد استخوان بوسیده از عمق کند راسته خارنقصت بین نماید گیرند تخم انجره پاک کرده وزیره فلفل دارفلفل هر واحد دوازده مثقال اشق دوازده مثقال مقل و قرد ماما عود بلسان و کندر و میعه یهود ورا تیانج هر واحد دوازده مثقال موم سه رطل زیت هشت رطل شیر بز پخته دهنی هشت مثقال روغن سوسن مقدار یکدرگ اقحوان و یرنجاسف هر یک شش مثقال روغن گل مقدار کفایت باشد عهد را آمیخته عمل کرده استعمال نمایند **و دیگر** که عرق النساء و درد پست و پا و درج سائر مفاصل را فی الفور نفع خفته گیرند حلبه و وزفرنج گل ندانسته بران عسل مقدار کفایت ریزند و بر آتش بجوشانند تا هر اشود و نگهدارند **و دیگر** مثل آن زفت معدنی سه رطل در دی سرکه شسته کرده سوخته دو رطل بورق کنیم رطل صمغ عربی و موم و کبریت هر یک نیم رطل عاقرقرحا نیم رطل قرطاسیا یکدرم مثل این یعنی مذکور روغن حنطل روغن چندبیدستر و روغن خردل و روغن حبق زرد و روغن قسط و روغن قسط بغایت نافع و خصوصاً با بیعه و روغن حنطل اخوذ از طبیخ عصارهٔ او بر روغن گل تا آنکه آب برود یا روغن قسط باطلیت و ازم مرخات نافعه روغن زیت ست که دران افعی پخته باشند و این صحت تام بخشد و ازین قبیل ست روغن خناقس گیرند خناقس مذبوح دو دانه عدد و آب برگ مرماحوز زیت کنند یک یک رطل زراوند چهاردرم چندبیدستر سه درم قسط سه درم هر یک را باهم بپزند تا آب برود و روغن بماند **و از نطولات** درین باب اینست که مزنجوش شبت و برگ خارسک و زیره جوشانیده نطول کنند و ایضاً آنچه نفع بدان نماید مخمر مفاصل و یکه ست یعنی یکیک در هر چند ازین سدس جزو جرجل کوفته داخل کنند و دران سنگ گرم کرده اندازند و زیر جامه بخور بدان نمایند و در طبیخ گور خر که جمیع اجزای او دران جمع کرده بشبت و خاک بزور و گندنا پخته باشند بنشانند و مثل این ست طبیخ کفتار و رواه و صوف ام انیست که آب را جوش شدید دهند چندانکه دو ثلث آن کم شود و دران کفتار یا رواه تازه یا بیخ کرده مع خون آن اندازند تا منتفخ گردد و آب صاف کرده دران بنشینند و یا برین آب زیت اندازند و بپزند تا آنکه مجموع شود و یا حتی که آب برود و روغن بماند و دران بنشینند **و استحمامات** مر طبه حاره ایشان را مضرست بسبب آنکه اخلاط را بگدازد و توسیع منافذ کند مگر در آنچه بشیمه یا اوراما استحمامات یابس مع مالش بنطرون و خاک اندغان در برگ گرم و عرق آوردن برای ایشان نافعست **مسکنات حارهٔ لینه** گیرند حلبه و در سرکه مخمر بپزند بپس عسل بران ریخته طبیخ دهند تا منعقد گردد و بر صلایه بمثل فالیه سوده طلا نمایند و فرقه گفتند که موضع بسته دو سه روز بگذارند و تدارک خشکی آن بروغن گل سازند و این ضماد در ابتدای مرض و نزاید آن نیکوست **و ایضاً** در اوائل و در بقایا العاب حلبه و بزرقطونا و روغن کنجد با هم زده مثل عسل غلیظ کرده طلا کنند و اگر درد شدید بسیار نباشد بکزبره طری کرفس ضماد کنند **و اگر قوی** تر باشد باید و ایرسا و آرد حلبه و آرد نخود و بزرقطونا و عسل قلیل و روغن حنا اندک ضماد نمایند **و ایضاً** خاکستر کزبره با قدری طلی چربی و روغن بابونه بسیار نیکوست **صاحب کامل** گوید که هرگاه وجع مفاصل از برودت و مادهٔ بلغمی باشد باید که اول مریض را سه روز گلقند عسلی یا نیکبه دران زیره سیاه جوشانیده باشند بدهند و غذا از خود اب بزیت غسیل سازند و تقلیل غذا کنند و از فواکه منع نمایند و روز چهارم بقاروره نگاه کنند اگر آزار خام بینند یا باریج فیقرا و قرد بسفید هر واحد یکمثقال کوفته بجوشانند با عسل سرشته تلیین طبیع نمایند بعد ازان این ماء الاصول دهند **صفت** آن پوست بیخ کرفس مویز بادیان و تنطوریون هر یک ده درم نیسون تخم کرفس بیخ اذخر فقاح اذخر سوسنجان پوست بیخ کبر کما ذریوس بلوزیدان عرب بلسان عود بلسان پوست سلیخه هر واحد سه درم حلبه پنج درم مصطکی سنبل الطیب فوه هر کدام دو درم شیطرج یکنیم درم مویز منقی بست و پنج دانه را

درچهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده مقدار چهار اوقیه ازان با یک مثقال روغن بید انیجر چند روز بدهند تا آنکه آماس نضج پدید آید و غلط تلطیف پذیرد و در ساعت دهند و دران بر یکهفته اقتصار نمایند و روز سوم بحب شیطرج یا حب سورنجان تنقیه فرمایند و بعد ازسهاب سفید باریج گوشت دراج و تیهو تغذیه کنند و چند روز راحت دهند و دران ایام بر یکهفته شکری آب بمیکه قناعت نمایند و اگر فصل تابستان باشد بعد غذا باشیای ملطفه و مقطع مثل آب شبت و قرب و کنجبین عسلی قی آورند و بعد تنقیه بدن اضمده نافعه استعمال کنند و باید که از استعمال ادویه قویة الاسهال قبل از ظهور علامات نضج حذر نمایند زیرا که اگر چنین اتفاق افتد اجزای لطیف را خارج کند و غلیظ باقی ماند و دران هنگام نضج او مشکل گردد و مدت مرض دراز شود و گاهی دران امر بعد صحت انجامد چه درین حالت خلط محتقن متحجر و متخلف میگردد **صفت** ضماد نافع وجع نقرس و مفاصل باید زراوند طویل حب الغار جنطیانای وحشی تفر ایسوه هر واحد ده درم اشق زیره تخم کرفس هر کدام دوازده درم همه را باریک سوده آب کرنب شسته ضماد کنند **طلای دیگر** گیرند لعاب تخم مرو لعاب تخم ریحان هر واحد بست درم لعاب تخم کتان ده درم اشق صبر مر کی زیره تخم کرفس هر واحد دوازده درم باریک سوده با آب کرفس سرشته ضماد نمایند **طلای دیگر** گیرند لعاب تخم مرو لعاب تخم شاهسفرم هر واحد بست درم لعاب بزرکتان ده درم افتیمون زیره تلقد سیس منیر قرطم سلیخه مناث هر واحد یکدرم نخ سیل چهار دانگ فرفیون نیم درم عدس سه کنیم درم زعفران سه درم همه را باریک سوده بزرده بیضه و روغن سوسن روغن قسط و روغن نارو بن هر واحد اوقیه پیه کبوتر بچه پیه خرس پیه شیر هر واحد اوقیه سرشته بموضع درد طلا کنند و اگر موضع را بآرد شیلم و آرد کرسنه بشراب سرشته ضماد کنند نفع کند و ایضا بحضض و اشق مساوی بشراب کهنه سوده بزبیت سرشته ضماد کنند یا ضماد بسرگین گاو و پشکل بز بوجاکستر کرنب باریک سوده بمسل سرشته استعمال نمایند در هرگاه ضماد از محضض و اشق نمایند آنرا بشوینند و آبکیه دران بابونه و اکلیل الملک و شبت و قنطوریون دیوبست بیخ کبر و حاشا و صعتر پونه و حندقوقی جوشانیده باشند بران نطول کنند و اگر این ادویه بسر کوبیده باشند و بر موضع طلا کنند نافع بود پس اگر مرض بر استعمال این تدبیر ساکن شد فبها والا بقاروره نظر کنند اگر دران نضج ظاهر باشد حبوب موصوفه برای این مرض که مذکور گردد بدهند و اگر علامت نضج ظاهر نباشد اعادهٔ ما الاصول نمایند و لیکن میان اشیای سخنه ملطفه بحسب طاقت مزاج مریض فعل کنند و همچنین روغنهای گرم بحسب مقدار کیفیت یا رو دکیت خلط غلیظ بران اندازند و آن روغنها مثل روغن بادام تلخ و روغن بید انجیر و روغن قسط و روغن نارو بن مرروغن بان سست و هر گاه خلط نضج و تلطیف پذیرد حبوب استعمال کنند و اگر این کفایت نکند معجونات مجلهٔ مدایا حبات کباد بکار برند و بعد ازان معاجین سخنه چون تریاق و مثروبطوس و مانند آن بعمل آرند و تدبیر او ادویه نمایند و این همه آنست که من اکثر و برین امر اعراض عفنی ادجاع مفاصل و نقرس و عرق النسا بعض ادویه را استعمال کردم و ازان منفعت بین ظاهر شد و در وقت دیگر آنرا استعمال ننمودم و فائده نکرد و تا آنکه مرا اعتیاج استعمال دوای دیگر افتاد و این امر دلالت می نماید بر آنکه گاهی مادهٔ مرض مرکب باشد از اخلاط مختلفه میباشد پس بعض ادویه آنرا موافق می افتد و بعضی ازان موافق نمی آید لهذا صناف این ادویه در نیجا و در مقام ذکر ادویه مرکبه بحسب کفایت بیان خواهم کرد و ادویه و معجونات سخنه ملطفه قبل از نضج و تنقیه نباید داد و الا خلط سفان مستولا محال گردد و الا بعد نضج و تلطیف خلط و تحلل عضو که دران مادهٔ محتقن باشد و حصول تنقیه بدن و قلت خلط ادویه سخنه و معجونات قویه استعمال نمایند که آنها استفراغ بقایا و تحلیل کنند و اگر سن مزاج مریض و فصل موجود استعمال آنها واجب کند از غائلهٔ آنها امین باشند و عند ذلک مسرف را استعمال آن نمایند شاید بر آنکه مثل آن پیدا کند در اعضا را گرم و خشک نماید و گاهی بر تشنج و حمیات حاده انجامد همچنین الی مان استفراغ نماید کرد و لا سیما چون مدت مرض از گرد و گذرد ازین ازمان و ابطای آن زیاده کند زیرا که استفراغ دائم اخراج اجزای لطیف خلط نماید و غلیظ ازان باقی ماند و مفصل متحجر گردد و تحلل نپذیرد **بیان حبوب** نافع وجع مفاصل از مادهٔ بارد بلغمی **صفت** حب سورنجان ایارج فیقرا الیه از هر واحد شش درم سورنجان بوزیدان ماهیزهج هر واحد سه درم تربد بهشت درم مقل اوراق آب کند ناتر کرده او دیه بدان سرشته جهار سازند شربت دو درم و نیم **صفت** حب شیطرج نافع اوجاع مفاصل نقرس باد و قولنج راسود مند است هلیله زرد ایارج و شیطرج هر واحد پنج درم تربد هفت درم شحم حنظل نوه هر واحد چهار درم سورنجان و بوزیدان و ماهیزهج هر واحد شش درم فرفیون نچسیل و بیخ و صعتر و فلفل سفید هر واحد یکنیم درم تخم کرفس نانخواه و انیسون هر واحد یکدرم صمغ را در اب کرنب تر کشند و بران بیخ درم نخ نیانداخته در سایه خشک کنند و ادویه بدان سرشته حبوب سازند شربتی از دو نخود تا سه درم **صفت** حب مفاصل سورنجان بوزیدان حنظل هر واحد یکدانگ فاریقون صبر هر واحد نیم درم تربد مقل هر واحد یک درم ادویه بسایند و مقل را آب گرم تر کرده بسایند

وادویه سرشته جهاسازند وبآب گرم بخورند **حب دیگر** هلیله زرد پنج درم صبر سقوطری هرچ خرد از بجیبل هر دو احد نیم مثقال ازاغلفل وفلفل شیطرج وسقونیا و نمک هندی هر یک ربع مثقال باریک سابیده بآب عنب الثعلب سرشته جهاسازند شربتی دو درم ونیم تا سه درم بآب گرم **حب دیگر** نافع وجع مفاصل زاده و بارد ایارچ فیقرا جارد رم غاریقون دو درم فوه زراوند شیطرج سکبینج هر احد یک درم سورنجان بونیدان ماهی زهره هر احد نیم درم تربد پنج درم کوفته بخته بآب کرنب سرشته حبوب بندق **حب** نافع اوجاع مفاصل ونقرس چون ازمادهٔ بلغمی باشد وتولنج ودرد پشت را مفید هلیله زرد وسیاه وآمله سکبینج هر احد چهار درم اشق تخم کرفس بادیان ناتخواه صعتر شامی راسن جرمل سورنجان سفید شحم حنظل نمک هندی هر یک درچینی بجیبل قاقلیا وج زعفران سعد سلیخه هر احد یک درم وثلث درم صعتر دو درم فانید سنجبی تره هر احد دو درم شقونیا سه درم همه را باریک سوده بآب گندنا که دران اشق وسکبینج احل کرده باشند سرشته جهاسازند شربتی از دو نیم درم تا سه درم بآب گرم **صفت حب** نفط نافع اوجاع مفاصل عرق النسا ووجع ظهر وبواسیر هلیله زرد صبر شحم حنظل حرمل ماهی زهره عنزردت هندی سعد سداب جاوشیر فقط سفید هر احد یک درم اودویه یک کونته بیخته بصمغ رابآب گندنا ترکرده در ساون سوده بانغط بیامیزند وادویهٔ خشک بدان سرشته حبوب سازند شربت دو درم ونیم تا سه بآب گرم **صفت حب** بلیلهٔ سنج مفاصل هلیله بلیلهٔ آمله بجیبل صعتر فارسی هر واحد چهار درم سماق هندی سیزده درم نمک هندی دو درم سورنجان سفید فانید سنجبی هر واحد دو درم مقل پانزده درم مقل را در آب عنب الثعلب یا آب کرنب حل کرده همه بقدر فلفل سازند شربتی دو مثقال **حب دیگر** کرمج مفاصل ونقرس بارد رافع درد هر سورنجان چهار درم فلفل دو دانگ بجیبل یک پودینه کوهی زیره هر واحد یک دانگ کوفته بخته بانعسل بسرشند شربتی مثقالی **حب سورنجان** نافع این مرض سورنجان ماهیزهره هر یک شحم حنظل هر گبر دنا شیطرج دارفلفل هر احد دو درم تربد صعتر هر واحد دو درم نمک یکنیم درم افیسون اصطکی هر واحد یک درم فانید سنجبی چهل درم همه را باریک سابیده بآب کرنب حب سازند شربت سه درم **حب دیگر مجرب** هلیلهٔ سیاه بلیلهٔ آمله بجیبل شیطرج هر واحد چهار درم صعتر فارسی شش درم سورنجان بست درم نمک هندی دو درم مقل پانزده درم بآب کرنب سرشته جهاسازند شربتی از دو نیم درم تا سه درم **نوع دیگر** هلیلهٔ زرد صبر سقوطری هر واحد دو نیم درم افتیمون چاپارد انگ نیم شحم حنظل دارفلفل خرد ال سفید بجیبل سورنجان هر واحد چهار دانگ نمک هندی فلفل سیاه هر واحد یکنیم دانگ شیطرج هندی نیم مثقال سقونیا یک درم فانید سنجبی یک درم همه را باریک سابیده بآب کرنب سرشته جهاسازند در سایه خشک کنند شربتی سه درم بآب گرم **حب شیطرج** دیگر نافع صبر سقوطری پنج درم هلیلهٔ زرد سه درم بجیبل فلفل خرد ال فلفل هر واحد یکنیم درم حرمل هندی نیم شیطرج هر واحد دو درم فانید سنجبی چهار درم همه را باریک سوده بآب کرنب یا آب عنب الثعلب سرشته سه درم **حب دیگر** تربد هلیلهٔ زرد هر واحد هفت درم بلیلهٔ کابلی چهار درم سنای مکی ده درم قصب الذریره کتیرا غاریقون نمک هندی هر واحد یک درم تخم کرفس انیسون هر واحد چهار دانگ سورنجان دو درم افتیمون یک درم ثلث حب الیلین هفت عدد واگر بانیفته نشود سقونیا می شوی یک درم بگیرند کوفته بخته جهاسازند خشک سازند شربتی دو درم ونیم آب گرم وشربت بنفشه **صفت معجون** نافع اوجاع مفاصل بارد سورنجان ششدرم پوست پنج کبر خنادار فلفل زیره سیاه هر واحد چهار دانگ نوشادر نمک سیاه کف دریا میعه یابسه هر واحد دو دانگ قرنفل بجیبل هر دو درم یک درم سایه بعسل گف گرفته بسرشند شربت دو اتیدای مرض سه درم وچون علت قوی گردد پنج درم **معجون دیگر** سورنجان ده درم بجیبل حرمل حنا فلفل پنج پنج هر واحد دو درم باریک سوده بعسل گف گرفته بسرشند شربتی سه درم **جرجانی** واليلاتی مینویسند که اگر علامات بلغم وخلط خام ظاهر گردد اول نضج باده بگلقند عسلی وآب بطبوخ بادیان یا آبه بادیان طب نمایند وباچند روز مداالاصول هندبعده بحب منتن وغیره تنقیه کنند پس ازان باقی ماده را بحدرات ومارالاصول پاک کنند واگر فصل تابستان باشد واز قی مانعی نبود اول ازهمه تدبیر قی کردن امر کنند واگر مسهل حاجت بینند پس ازان مسهل هندبتدریجی که در قول صاحب کامل گذشت واگر مادهٔ علت دراز بود وسختی صفرا بابلغم آمیخته بود وبیشتر چنین باشد مسهل سخت گرم نشاید داد وبیخ صفر خالی نباشد بسببی که در قول شیخ گذشت فرماید نخست که در جمله ادویه مستعمل این علت سورنجان خاصیتی ومنفعتی نیک ست وآن اینست که ادویه دیگر مناقد ماده بکشاید وفراخ کند تا مادهٔ مرض بدان بگذرد ودفع شود ولیکن آن منفذ ها همچنان کشاده بماند وفضله که در بدن باشد دیگر بار دران منافذ فرود آید سورنجان بعد استفراغ منفذ ها را قوت دهد تنگ کند خلط فرونی وخلط رقیق زا از سیلان باز دارد ولیکن دران دو مضرت ست یکی آنکه معده را زیان دارد ودیگر آنکه عضلها نیز فاعل را صلب کند پس مضرت دباختلاط

زیره و زنجبیل فلفل از معده بازدارد و از پس او بادیه بلیعه و محلل چون پیه مرغ و بطریر عضلها طلا کنند و بعضی اطبا استعمال حریر سوخته نکنند و ندارد لیکن نبات اورا بزیره و مانند آن پزند و هفت فرانج بطبیخ آن کنند **صفت** سهل سورنجان درم نیم بوزیدان سه درم ماهیزهره درم نیم تربد چهار درم فربوه دو درم گرفس انیسون پوست حنظل هریک دو درم همه را درکنیم رطل آب بپزند تا نیم رطل بازآید صاف کنند این شربت قوی باشد **صفت** حب قوی بگیرند تربد درم شحم حنظل عصاره قثاء الحمار ماهیزهره هریک دانگی نیم تنطوریون دقیق سورنجان مقل هریک دو دانگ فربیون یکدانگ این یک شربت بود **صفت** حب ضعیف سورنجان نیم درم صبر یکدرم سقمونیا یک دانگ **صفت** حب سورنجان بزرگ گیرند اراج نیم درم سورنجان چهار درم شحم حنظل دو درم ماهیزهره هریک دو درم بوزیدان نمک نفطی مقل هریک سه درم فاریقون پنج درم سپند عاقرقرحا شق جاوشیر سکبینج هریک یک درم آب سداب جب کنند شربتی سه درم تا چهار درم **صفت** حب قوی بلیله کابلی بلیله آملج شیطرج قاقله ماهیزهره سقمونیا برابر شربت سه درم تا چهار درم **صفت** حب معتدل و حب شیطرج در علاج فالج مذکور شد **صفت** مالاالاصول قوی بگیرند پوست بیخ کرفس پوست بیخ کبر پوست بیخ بادیان هریک ده درم تخم کرفس و بادیان انیسون ناخواه سورنجان بوزیدان ماهیزهره هریک پوست حنظل شیطرج تنطوریون دقیق هریک پنج درم همه را در سه رطل آب بپزند تا بنیم رطل بازآید صاف کنند شربتی ده درم با یک مثقال و نیم سپید انجیر کمجون را معران ضعف اعصا و اوجاع مفاصل اسود و ارتشوشه آن و قرابادینات سطوریت **صفت** طبیخ گفتیم و گفتار را بتازی ضیع گویند و لنگ را بتازی عرج مانند و گفتار که در طبیخ بکار آید پیره ماده باید دانست اضبعة العوجا گویند از بهر آنکه گفتار چون پیشود لنگ گردد و طبیخ او بین گونه سازند که گیرند گفتار پیره آنرا نیک کوفته ریزریز کرده در آب همچنان درست بار پوست شکم ناشکفته اندازند و نشست و نمک نیز دران اندازند چندان بجوشانند که مهر شود و آن آب را صاف کرده در آبزن اندازند چون نیمگرم شود چنانکه دست دران توان داشت بیمار را دران سه روز نشانند هر روز دو بار صبح و شام و هر بار در ساعت دران بنشیند و چون ازان بیرون آیند باب گرم بدن را بشویند و پاره پیه بپوشند و از هوای سرد محفوظ مانند و اگر این علاج در اول ماه کرده باشد در میان ماه دیگر بار این طبیخ تازه کنند و سه روز دیگر همین ترتیب بکار برند و هیچ پرهیز در آخر ماه اگر گفتار بدست نیاید رو به پاگوشت گوزیدن آن باشد **ابن الیاس** گوید که اگر درج مفاصل و نقرس بلغمی باشد چرصبح جلاب با دیانی انیسون و اصل السوس هر واحد سه درم و از گلقند عسلی ده درم بنوشند و غذا مزوره تخود و شیره خرفه قرص لفلف و دارچینی و زعفران سازند و این دو اتا روز ششم یا هفتم بدهند و چون نضج در قارورده ظاهر شود امهمان باین حب آورند **صفت** آن صبر سقوطری سورنجان تربد خراشیده بزرگ از هر چوب کرده چهار حب یکدرم بوزیدان ماهیزهره هر واحد نیم درم فاریقون نصف درم شحم حنظل دو دانگ نمک هندی یکدرم و دانگ مقل مصطکی هر واحد یکدانگ همه را باریک کوفته بیخته با آب کرفس سرشته مهماسازند و صبح بخورند و صبر کنند تا آنگاه استفراغ نیک کند بعد از آخر روز تخود آب و لحم بنوشند و روز دیگر غذا سازند و روز سه روز راحت داده این معجن بدهند تخم تره تر بگرگ و بیخ آن و تخم شبت و بادیان و اصل السوس هر پنج خرزه هر واحد ده درم آب خوب بجوشانند و صاف کرده نمک و عسل آن اندازند بنوشند بعد نوشیدن نخود آب نمکین و فی کنند و بعد فراغ از قی گلقند عسلی ده درم و بادیان سه درم آمیخته بخایند و فرو برند و از فواکه رطب خذر کنند و در ایام راحت هر صبح جلاب بنفشه عسلی ده درم یا اگر گلقند عسلی ده درم بدهند و غذا مزوره تخود و شیره خرفه قرص سازند و اقسام تزیید بدن صاحب این مرض کنند چه بلغم عسر النضج و تحلل بود بسبب سهل یا دوا مسهل منقطع نشود و در ابتدا بجوب قوی الانحدار و اسهال حسارت نکنند که آن گاهی دقیق را تحلیل کند و کثیف از اخلاط باقی ماند تحلیل نشود و در مرض طول کند و تضمید موضع باضمدهٔ مسخنه و ملطفه سازند مثل این ضماد **صفت** آن زراوند طویل حب الغار خطمی انا هر واحد ده درم اشق صبر زیره هر دو را چهار درم هر دو را با سرکه ضماد نمایند **ضماد دیگر** نافع این مرض بزرکنان لعاب تخم مرو لعاب تخم شاهسفرم هر واحد بست درم مغز حب القرط سیفه بنفشه هر واحد یکدرم بخیسیل عفران هر واحد نیم درم همه را باریک سوده بروغن بنفشه و سرکه بسرشند و بر دو طلا نمایند که نفع این زود ظاهر شود یا ضماد سرگین گاو و غیره که در قول صاحب کامل گذشت یکبار بزند و موضع را با بیکه دران مرتج جوش قیصوم و غیر آن کرده باشند بشویند و بروغنهای گرم مثل روغن بنفشه و روغن مومیائی یا روغن مومیائی نمایند و تناول تریاق کبیر و مثروذیطوس نافعست و یا حب شیطرج بخوراند **صفت** آن اهلیله زرد تربد هر واحد یکدرم ایارج فیقرا یک مثقال شحم حنظل نیم یک

شیطرج هندی خردل زنجبیل موج هر دراحد نیم درم ناخواه تخم کرفس انیسون سکبینج مقل هر واحد یکدانگ با یک پیمانه دوقلی سداب آب کرنب جل کرده ادویه میدان سرشته مهاسازند دراین دو خوراک ست **صفت** حب نافع این علت سورنجان باسثقال لمیله سیاه بلیله آمله زنجبیل شیطرج هندی هر واحد بسه درم کوفته بیخته با سکنجبین یا کرفس سرشته جهاسازند شربتی ازان دو درم **رمحبندی** گویند که هر صبح شربت از بادیان و اصل السوس تخم کرفس با گلقند عسلی یا شربت عصل یا سکنجبین بنوشند **صفت** ماء الاصول نافع برای اصلاح سوداویلغمی پوست بیخ کبر و بادیان و کرفس بیخ انوخه هر یک پنج درم پیساوشان جلجب بلسان اصل السوس بوزیدان هر یک چهار درم سوجع صعتری هفده عدد مویز منقی سی عدد همه را کوفته بوزن چهار سیر آب بجوشانند تا آنکه نصف او باقی ماند صاف کنند شربتی ازان پنجاه درم با پنج درم گلقند و یکمثقال سورنجان و مغز انوزه تخم خربزه تخم خرفه عنبر اشهب زعفران دو درم چینی دو تا روز هشتم بدین مداومت نمایند و هرگاه آثار نضج بنگرند بجلب یا یارچه یا حب شیطرج یا حب سورنجان یا معجون آن مسهل آورند **نسخه** معجون سورنجان سفید ششدرم نوزیدان نابینز بیخ پوست بیخ کبر تیزه سیاه شیطرج هندی هر یک دو درم نوشت هلیله زرد نیم درم تخم کرفس بادیان مغلف سفید صعتر تمک هندی برگ مناکف دریا هر یک یکدرم و درم گل سرخ جلجلان هر یک سه درم تربد سفید پانزده درم زنجبیل سه درم مقل نیلی نه درم عسل یکصد و پنجاه درم روغن بادام یک ستار شربتی ازان یکی ستار آب گرم و هلیله اصلم سه درم و ابهل معجون ضعیف الاسهال مستقبا الاقوی ست زیرا که طبیعت بر دو ابهل مخالف دیگر ست در فعل و ضعف یکدیگر مانع از تمام فعل اوست و چنانچه در شرب ابهل دو یسه مسهل دیگر که اثر قوی دارد تقدم قی آب گرم کنند پس آب اصل السوس پس آب شبت یا تخم ترب که آنرا اثر قوی ست و تقدم مقیئات قویه نکنند و از استفراغ مادهٔ غلیظ و خام مدد کنند مادهٔ رقیق خارج گردد و کثیف غلیظ باقی ماند و ابهل در مقاصل ضعف نباشد و صواب آنست که دو اتلطیف و نضج کنند پس استفراغ بدوای مخرج بلغم نمایند مع اعتماد در تلطیف این ادویه تسهیل و تنبیه بر مزاج خارج از اعتدال و بایکه که تکرار مسهل بحسب احتمال قوت و نضج مادهٔ نمایند و این چنین مسهل سریع النفع ست لعاب بزرکتان لعاب تخم ملو لعاب تخم ریحان مغز حب قرطم هر یک ده درم سلیخه مغاث هر یکدرم و نیم زنجبیل زعفران هر یک نیم درم روغن سوسن یا روغن بنفسج قسط دو درم ادویه سوده با لعابات و روغن آبیخته مضمضا کنند و نطول آب سطوخ با بونه و اکلیل الملک و قیصوم و مرزنجوش و حاشا و صعتر و پودینه هر واحد یکجزو نافع ست **حب** نافع این نوع ایارج فیقرا سورنجان هر یک یکدرم شحم حنظل کتیرا انیسون شیطرج ما میزه هر یک دو درم زنجبیل هر یک دو دانگ مقل نیلی با آب کرفس حب ساز ند این کیفیت ست **مطبوخ** نافع وجع مفاصل بارد بلیلجات ثلثه هر یک سه درم قنطریون دو درم سورنجان دو درم نیم تخم کرفس سون بادیان هر واحد یکدرم سنای مکی سه درم جوشانیده صاف نموده با پنج درم گلقند دوده درم فلوس خیار شنبر ثلث درم غاریقون و یک مثقال روغن بادام بدستور معمول مرتب ساخته سحرگاه بنوشند باقی چنانست که در اقوال سابقه گذشت **سعید** گوید که اگر مادهٔ فاعلا القرس و مفاصل یعنی باشد نضج مادهٔ بگلقند عسلی و سکنجبین مزوری کنند و غذا نخواب سازند و هرگاه مادهٔ نضج یا بد اسهال او یا با پنج بحب سورنجان نمایند و تقویت قوت باسفیدباج و ریاکنند و آب شبت قی آورند و ازادویه تویه و اسهال در ابتدای مرض حذر کنند بهر آنکه تحلیل لطیف و اقتاء غلیظ نماید و خروج او مشکل گردد و تصفیه عضو مختص و سرگین کار و پشکل زبعسل سرشته باید کرد و عضو را با آب ریا حین بایسر کرکه کهنه کردان پوزینه چوشانیده مالند بشویند **فصد** و قرحی مینویسند که علاجش قی و اسهال ست بعد نضج تام چه انتظار نضج درین واجب ست و خصوصا چون ماده غلیظ باشد و اشربهٔ منعنا علو بشکر یا گلقند یا خمیره بنفشه دهند و یا شربت لیمون آب مطبوخ اصل السوس اگر با تشنگی و میل بحرارت باشد و با شربت اصول و سکنجبین عسلی یا زوری با آب اصل السوس یا طبیخ اصول سکنجبین عسلی نوشانند و در هر شب معجون نهیب یا معجون ورد یا معجون فلاسفه تخم زوفا و بعض شیء بهادانه کهنه دران کما فیطوس ست و در قول شیخ گذشت که آن برای ادرار و تحلیل عجیب النفع ست **اتخاذیه** از محرم منع کنند مگر بعضرورت محرم طیور و بهم وحیوان دشتی بهتر از غیر اوست در ایام ابتدا آب تخم خربزه و شکر یا بسبل یا عسل تنها دهند و بعد چند روز استفراغ مادهٔ غذا کبوتر بچه یا تخم دیجه یا شوربای خروس بی شبت و بعضی پس عصافیر سرخ بابا بزیر جاره دهند و حتی الامکان تقلیل غذا کنند و تنقل مغز خوزه و مغز چلغوزه نمایند **مستدفعات** حب مفاصل نافع مطبوخ سورنجان یا ایارج لوغاذیا یا حب منتن یا ایارج فیقرا تنها تقوی بنا یارقون و تربد و هندوا گر مغلی حلوکه دران تربد و هندوا نیز ساوده افتد مکیفیته قبل از استفراغ استعمال نمایند لولبی ست **مقیئات** تخم ترب یا آب گل آن سکنجبین عنصلی یا ترب و سکنجبین مذکور **ادویه موضعیه** نطول که در قول شیخ گذشت استعمال کنند و از دهان هر دو مخات روغن حنظل و روغن بنفشه

در روغن خردل ست وازمرکبات نافع زیت که دران افای پخته باشد واین صحت کلی بخشد وبقیع بعسل بعد حمام نافع بود و پیه شیر و پیه بلسون نافع النفع ست **ضماد** حلبه واکلیل الملک بزرکتان وکندر واقیع سوده مرهم اضافه نموده نیکو سم استعمال نماید و بسرکنجبین کاو در رساعتی کرکره باشد ونطول محل مرتب زابونه واکلیل الملک وحلبه وآرد فول یا برسوس مرهم نجوشاند واسطوخودوس و برگ فاویشبت بعلمی و برکزتان و باد یان و بیسون و برگ کرنب نافعست وچون بطبیخ اسطوخودوس ضماد کنند اوجاع مفاصل را ساکن کند **استحمامات** حمام طب آب شیه پرسیاوشان کاه مضرست واما حمام مجفف بسبب فی طاعریق چون آن نمک اشنان و نطرون جا نداشته نافع بود و حمامات آب نفطیه وزاجیه و نطرونیه و آب دریای شور سودمند ست یا کمیز کوکرد و نطرون نمک بورق و برگ غار و مرزنجوش و جوشانیه و آب آن استحمام نماید بعد تعرق کثیره و آبزن معمول آب طبیخ ادویه مذکوره یا زیت که دران کفتار یا کوخرپا نوکوشیا ره باه پخته باشند یا آبیکه دران بیضه جوشانیه باشند نافعست زیت سلا آقحوانی زیت ست و میکویند این بعد تقیه بدن باید تا بسبب قبوت جذب تحلیل اخلاط سوی مفاصل منجذب نکردد و اگر چیزی جذب کند اندک باشد و طبیخ این حیوانات زنده بهتر ست **تضمید** سحمه آنها نیز تسکین مجمع مفاصل و تحلیل مادهٔ آن کند و تفقه مفاصل و صلابت آن ببرد و پختن تنقیه طبیخ آب نماید و مبرغ زیست مذکور آسانتر و باقی فاروق دین عظم النفست و پختن مرغ باقی بعده اکر دین علاج اصلا اثر نکند سه روز هر روز صبح دو درم نقط سفید یا مثقال شراب بخورانند کر آن خلاص نماید **انطاکی** کوید کر در مفاصل سودیه تنقیه ضماد بعفران و روغنهای رخیه بسیار سود و عاقرقرحا کفتند و انچه نفع حی کند درین نوع کلقند عسلی و ام السبعین طبیخ قرطم و ماهیوانه و دارچینی شیست و حلبه پست کلا و طلا و نطولا و مصه مطلقا و بکتر و انچه درین علت نافعست و غیره تجربه کرده ایم از تریاک یا این دو است مغز بادام خردل سنا بهر واحد یکنیز بدو سرنجان نیم خرد تر شیطرج عود هندی عاقرقرحا هر واحد بهر چهار جزو صبر مصطکی هر واحد شش جزو با سه چند آن عسل مشتهی اذان سه درم و نفع میکند این را بسعون سورنجان و حب آن و بیجون هرمس و منجاح و شربت و خاصتا انچه بنظر طبیب تالیف یابد از غاریقون و زعفران حنظل و مرقطا و همچنین باشش ان در روغن قثاء الحمار و آرد جو بستقونیا و طبیخ صعتر کاه کندم **مولف خلاصه** کوید که جمعی از قدما و از الاین مرض باشیای دور اعتماد کرده اند و شک نیست که این قول نزدیک بصواب ست چه هرکاه مقاد یره خداوند این علت رسوب غلیظ و لزج پدید آید نظر بر اندفاع خلط خام مجاری بول علت زوال مرض ست **صفت** دوای مدرکه محلل زکریا در استیصال فقرس و اوجاع مفاصل یاد کرده بنهایت هی ستاید تا نخواهد برگ سداب خشک بسهل تمکم کرفس یا دیان موقوچ کراهم بخور قوه الصبغ مغز بادام تلخ سنبل الطیب قسط زراوند هر چهار درم هر کدام نیم درم از ان بستمال نمایند و از ایام زمستان شروع کنند و تا وسط ربیع رسانند و بعد مرهم چاپ است از خوردن دواخانه نخورند و تنقیه بدن قبل از استعمال این بصفوف لازم دانند و بعضی اطبا کفته اند کر مالش و روغن زیت کر اندران فربی پخته باشند جمیع اوجاع مفاصل را زائل میسازد لیکن تنقیه و دستعمال ماده در استعمال ضمادات و مرهمات لازم ست از جمله تدبیر یکه علیین غایه و عظیم اثری عجیب دارد استعمال آبزن بطبیخ ضبعه و عرسیات و طریق آن در علاج تفقه مفاصل در قول صاحب کامل سطور خواهد شد و اکر بجای ضبعه و عرسیات و جاه نیابند و یا آزاد آب و روغن زیت چندان بجوشانند کر آب بسوزد و رکن بماند بحسب صرف حاجت و بهمان طریق عمل کنند بهمین اثر دارد و هیچ دوا برابر این نیست مکر آنکه بسبب شدت عفونت متر فهان و آسودکان را احتمال این نمی تواند شد.

علاج اوجاع مفاصل سودائی

فصد باسلیق و یا صافن کنند بزرک فرانزند پس اکر خون غلیظ و سیاه برآید دافع کیرند و اکر سرخ و صاف آید فوراً بند کنند و بضع و تلطیف ماده پرداخته بعده فصد نمایند و بعد نضج مادهٔ منضج سودا سهل آن دهند و یا حبت نضج ماده این مطبوخ بدهند اصل السوس بیخ کبر بسفایج هر یک پنج ماشه بادرنجبویه عنب الثعلب بادیان هر یک شش ماشه سورنجان چهار ماشه کلقند سه تولا فذا نخورد اب کبک دراج و بیجر مرغ دهند و وقت شام نان باشور با و بعد حصول نضج تنقیه بدن مطبوخ افتیمون تربدی علو نجان کرده سورنجان اضافه کرده باشند باید کرد و وقت شب حب الاجر دهند اکر اندک دیکرات تنقیه نماید و بعده جهت تعدیل سورنجان سه ماشه در معجون نجاح و یا افتیمون یکتولا آمیخته بخورانند و بدرقه کلاب کنند و یا معجون عشبه و چوب چینی بکار برند و از ترطیب بدن غافل نباشند و در تحلیل افراط نکنند و با ضمده ملینه محلله چون بابونه حلبه تخم کتان بهتل و جاوشیر و اقیع هر یک دو درم آمیخته مدت عدد رسانیده ما پیه زوروغن کاو یا آمیخته ضماد کنند و تیر وطی کرا. روغن سوسن و قسط و بید انجیر و قرطم و بابونه و موم و پیه کرده نرم پیه ما کیان و پیه بط ساخته باشند نافع بود و روغنهای کرم و تر بجا لند و آبزن و نطولات مناسبه بکار برند و حمام و ریاضت مبتدلها پیش از تناول غذا سود مند ست و باید کرد که اول موضع اورام را بروغن بابومن یا روغن کل چرب نمایند و یا بمغز ساق کاو که در روغن یاسمین کداخته باشند بمالند و ضماد را بر کاکنند صفت

فی تحقیق امور

نهاده برآن گذارند و این حب برای رجع مفاصل که از خلط غلیظ سوداوی باشد سودا دارد و ایارج فیقرا هر درم غاریقون بسفایج هر یک نیم مثقال تربد بوصوف ثلث مثقال سورنجان بوزیدان نمک هندی سکبینج هر یک ربع درم کوفته بیخته جمله بقدر اقراص مفاصل سوداوی و تقویت قلب زرنباد گل گاوزبان گل بنفشه هر یک نیم مثقال بگیرند و بقدر مقرص هر یک نیم ماشه سوده بهلیله مربی یکعدد سرشته بنجوز بدالیش عرق کیوره عرق عنب الثعلب بنوشند و این سفوف چو کهنه جهت مفاصل و نقرس و آتشک و دیگر امراض سوداوی مجرب و محلل النفخ است چوب چینی تراشیده چهار درم عشبهٔ غرقی دو درم سورنجان اقیقون هر واحد یکدرم بسفایج هفت ماشه سنای مکی نه درم گل بنفشه صندل سفید هر واحد یکدرم کوفته بیخته سفوف سازند و شب ماشه بآب بنجوز نیفزاید که در اصحاب مفاصل سوداوی و صبست که اصلاح احوال ایشان کنند و استفراغ سوداء نمایند و قرطیب بدان کنند تلیین بافذیه برخوضات و مانند آن سازند و اجاج تحلیل صرف بدون تلیین کثیر نباید کرد و خیانچه در اصول کلیه معلوم شده ابن الیاس گوید که در رجع مفاصل و نقرس سوداوی هر صبح جلاب با اصل السوس و بادرنجبویه و گاوزبان و بادیان هر واحد سه درم و از شکر سفید دو درم بنوشند و غذا مزورغ مخود و شیر بزغاله و قرص لحوم تیهو و کبک و دراج خورند و مطمور و نضج در قدار و رقنقیه بدان بجسب سورنجان یا بحسب طبیعت آن یا بحسب شیطرج کنند و با تلیین طبیعت و استفراغ خلط باین حب نماید حبوب آن بابلیله زرد سیاه سبز سقوطری بادیان هر واحد یکدرم فاغل دار فاغل نخبیل خرزهر اسر واحد نیم درم رشد طرخ نمک هندی بقل هر واحد یکدانگ هموار ابا یکسا بیده بآب کوفسنگ کرنب سرشته جمله سازند و این دو شربت سنت آویاغلط سوداوی را بایان بطبیخ مستفرغ سازند سنای مکی هفت درم بلیله زرد سیاه و کابلی هر واحد پنج درم مویز طائفی ده درم شاهتره هفت درم بلیله آمله اسطوخودوس هر واحد چهار درم غاریقون نیم درم سورنجان آن گونه یک مثقال قنطوریون اصل السوس بادرنجبویه گاوزبان افتیمون هر واحد سه درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک نیم رطل آید افتیمون در صره بسته بدان اندازند و ساعتی صبر کرده از آتش فرود آرند و دران خلوص خیار شنبر و تخم بید هر واحد ده درم بالیده صاف نمایند و ایارج فیقرا یکدرم بران انداخته سحرگاه بنوشند و بران صبر نمایند چنانکه استفراغ جمیع کنند معجونه در آخر بدزرورد خود نخود و مغز قرطم و تخم کاهو و بادیان و تخم بنجوز بدان سازند و بر بنجوز بدان علت ست بلیله زرد سیاه و کابلی هر واحد پنج درم مویز منقی ده درم فاغل دار فاغل نخبیل هر یک بیخ کبر هر واحد سه درم همه را کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی ازان یک مثقال و مفاصل را بروغنی که تمشه الش نماید آن را طلا کنند برگ غاره ده درم عاقرقرحا پنج درم قسط تلخ سه درم مرحوم چهار درم نطرون سه درم باریک سابیده بروغن یاسمین آمیخته بر کاغذ طلا کرده بر موضع بچسپانند و بایان یا بانخ یا شعم دادیان حاره ضماد کنند مجندی گوید که قصد کنند اگر احتیاج آن بود و بعد احتیاط تمام بقدر قوت و سن بفصد و بعد نضج بابن بطبیخ مناسب تنقیه بدان نمایند و تسخیر او همانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن وزن سنا پنجدرم و اهلیلجات مانند هر واحد سه درم و شاهتره یکمشت و از بلیله تا اسطوخودوس هر یک سه درم و از قنطوریون تا افتیمون هر یک دو درم و تربیجبین پانزده درم و روغن بادام یکدرم ست باقی بدستور و اگر اراده قوی تر کردن آن باشد یک مثقال ایارج فیقرا افزایند و تدبیر مفاصل سرد و خشمای گرم تر کنند و تحلیل آب او و نیز محلله مثل کحیل الملک و بابونه و نطولی و شبت و نزبر کتان و مانند آن نمایند و خشخر گویند که استفراغ سودا بقصد و اسهال بعد انضاج بطبیخ افتیمون کنند و چون از منی خالی شد و اثر شربت جلاب بارد و هندبا و حار تشنگی و خوف از حرارت نباشد و گاهی دران اصل السوس نیز بیفزایند و هر یا ماالشعیر شستشو کنند و قلیه بابنه و صعتری و دمو سی سازند مثل آش جو ملوخیا و اسفاناخ و مع تسخین آن مثل عسل ابار و تحلیل الحرارة و خصوصاً صاد سودای احتراقی و با ضمده محلله بابنه ضماد سازند و تقیر و طیات و شحوم و ادهان حار رطب مثل پیه با کیان و دبط و روغن گنجد با عناب و لعاب حلبه و تخم کتان مالش کنند و این نطول قریب باعتدال و نیکو ست بابونه اکلیل الملک گل بنفشه خطمی خبازی جوشانیده بآب آن نطول کنند و شغل آن ضماد خایند حکیم شریف خان مینویسد که اسهال بعد انضاج تمام کنند مثل ماالاصول مقوی با قیقون و سپغایج و مانند آن و علامت نضج سکون جمیع ست و اسهال بسب اقیقون سورنجان با مع طبیخ آن خایند و معجون نخاع نافع ست و ترکیب مسهل نیز هیره نافع سودا در بالیخولیا نماید گوید شد و زرنی را رجع مفاصل سوداوی عارض شد و امتداد نمود و معالجه بسیار کرد و نفع ظاهر نشد پس علاج او استادلوقی بمارالجبن مع ادویهٔ مناسب فرمودند و صحت یافت و سودا احراقی بود مؤلف گوید که در زمانه من نیز زنی را رجع مفاصل حاد بود و اطبا بانواع علاج بکار بردند حتی که حب هم الفارهم داده و هیچ فائده نه نگشت بلکه از آخر روز تا تمام شب دورهٔ اشتداد رجع مفاصل معتاد بر زنده معین شد چون اخرج او با حقنه رجوع کرده بعینه که سبب مرض مذکور مادهٔ سوداوی ست و علاجش منع شرب آب نوشانیدن عرق عنب الثعلب و گاوزبان عوض آن و دادن ماء الجبن بسفوف سودا نمود و مرجوع شد و الله تعالی اعلم

ازان نجات یافت واین علاج نزد اکثر دیسن ۔ فرط حرارت مخ بین فن کردیم **مصنف اقتباس** نوشته گاه مجع مفاصل بعد زوال سوزاک آتشک افتد واین در هندوستان کثیر الوقوع میباشد علاج باشواری می پذیرد و علامتش آنست که دردی شدید بود با ورمی مائل بسیاهی و سوزشی و طاوسی رنگ و شدت بول و خروج آن با وقت علاجش اصلا نصف ۔ با سلیق و با بهت انام کشانیده بفاصله سه چهار روز مجامعت با شرط کنند و بفاصله یکهفته ماء الجبن نوشانند با سفوف سوینجان و حب سوینجان علویخان و سفوف اجوره و حب آن که مایلخولیا گذشت **صفت** حب سوینجان علویخانی سوینجان شیرین پنج درم تربد سفید غاریقون سفید گل سرخ مسطگی سنای مکی هر یک نه درم تخم بادیان اجوره عقربی اجوره مغسول اسپرک یکدرم حب الیل یکدرم بکوبند و بغربال ریزه کنند سه درم و سفوف سوینجان ایشان در علاج مفاصل اسموده مرکب خواهد آمد و بعد الفراغ ماء الجبن اگر دردی و ورمی باقی مانده باید دره انتقد باید کرد در فصل بهار و موجع مناسب تنقیه بفصده و مسهلات سود اکنند بعده بفاصله یکهفته چوبچینی نبذ خورانند و تخصیص زدت هفت مثقال مرخ مفاصل بعد زوال آتشک میداشت و بهر روز پانزده مثقال شده بود و در ران راست بقدر سه پشه سوزشی بود که در روز سه چهار مرتبه نوبت بنشی رسید من سمعا بجوار آن چوبچینی نبذ کرده در هفته دو با نتیجه آن نوده در بهمن تدبیر آبا که معموده صحت کلی یافت و بعد از بیرون آمدن این معجون همراه عرق چوبچینی خوراندم برادهٔ چوبچینی ده تولد سنبل الطیب گل سرخ چوبچینی کبابه عود خام گل گاو زبان برگ نیلوفر خشک در نجبویه اندر جوشیده بر ابریشم مقرض مغز قرطم سعد کوفی صندل سفید دارچینی سوینجان شیرین مجموعه الغلب بوزیدان هر یکی نه مثقال زعفران دو درم مشک عنبر هر یک یکدرم مرهای آماسیت عسل مقوم سه شد شکر نبات دو مثقال **صفت** عرق چوبچینی گیرند چوبچینی سه مثقال سعد زرنباب هندی هر یک ده مثقال عود هندی گاو زبان مجموع عقربی بسفایج خیر بوا برگ نیلوفر خشک در نجبویه گل سرخ از هشته خولنجان شیرین اسارون اندر جوشیده هر یک نوله خار خسک دیان تخم خبز خشک هر یک پانزده تولد تخم بادنجبویه دو شاهتره هر یک بست تولد ناگیشر همین تودرین بوست بیدروین بوست بیه بوست ترنج مثقال قرنفل بوزیدان هیل بوا جوز بوا بسباسه اصپغول هر یک تولد چای خطائی بادیان خطائی بوست بیخ گوگرد هر یک چهار تولد سیدالیتی پنجاه عدد سوینجان تازه فضاء برگ ترنج هر یکی قبضه عرق شاهتره و دارچینی هر یک شش گلاب پنج شیشه مشک عنبر اشهب هر یک یکدرم شرحی ازده تولد تابست تولد و دیگر امراض باهم نفع بسیار دارد چنانچه نزاد وضیق و رطوبات معده و آبادفرنگ و ادرار حیه و داء الاسد و قولنج و جرب و جع الورک و ارتعاش و عرق النساء و یرقان و نفخ معده و پیسزه و سوزاک کهنه و قرح و قروح خبیثه عسر الاندمال و مفت حصات کلیه و مثانه است و دیگری را بسبب آتشک مجع مفاصل شده بود و تحالی انگشتهای هر دو دست و پای مانند ثریا نیم پخته شده بود مدتها کی خمیدگی و در مفاصل دست و پا و مرهما نند سیب چکنت نگ و نجالی بود از مدت دو سال میداشت حکیم ماء الجبن هم داده بود هیچ فائده ازان بظهور نیامده من او را تا سه ماه جوب عناب السلاطین معمول بقاعده یکسال زده صد خوراندم و غذا شوربای مرغ حق گوبانان خشکار تنوری مقرر داشتم و بجای آب عرق کما فیطوس و بادیان دادم و در دوست معهود چهار هم حصه درم باقی ماند پس جوب مذکوره را موقوف داشته خاکستر استخوان بازدی مرغ سلیمانی سه باشه سهاگ یکباشه نبات برابر سوده در مسکه گاو تازه بکنیم تولد آمیخته لیسانیدم و نان با عرق جوانسه تولد و شربت بزوری چهار تولد نوشانیدم و آبی غذا بدستور معین داشتم در مدت سه هفته بهمین تدبیر صحت یافت **حکیم علویخان** می نویسند که یکی از اطبای عصر را مدت بست سال رد مفاصل بسبب آتشک بوده و ازین معجون چوبچینی باعشر دقم مرض مفرط او بکلی گردیده باشد مفرق بانزده درم چوبچینی موصوف بهمه صفت هفتاد درم گل گاو زبان بسفایج مستقی بادرنجبویه هر یک ده درم مویز منقی یکصد رطل مجموع را در پنج من دیم گلاب و عرق بیدمشک شب بخیسانند و روز دیگر در دیگ سنگی یا مسی تازه قلعی کرده انداخته سر آن را بطبق سفالی پوشانیده و اطراف آن را بخمیر و گل حکمت محکم نموده مقدار پنج من دیم هیزم قلیل قلیل در شاخ در شاخ در زیر آن بسوزانند تا تمام رسد پس دیگ را فرود آورده بمالند و بپالایند و بنابت سفید یک من تبریز عسل مصفی کرده علاوه نیم عراقی داخل نموده در قدر مصاف بجوشانند و کف آنرا گرفته صاف نموده بقوام آورند پس بگیرند دارچینی سیالانی بهمن سرخ بهمن سفید سنای مکی خولنجان سوینجان جی نه مثقال معطگی ده مثقال هر یک نه درم چوبچینی اعلی سی پنج درم عنبر اشهب نیم مثقال عنبران چهار دانگ لیست بلیله کابلی پانزده درم کوفته بیخته معجون ساز نند هر روز دو مثقال از نیم صبح و بعین قدر شام تناول نمایند و در انضوره دیگر ترنج گلگاو زبان از هر یک ده درم از جوز و مغسول دو نیم درم اضافه نموده وزن چوبچینی چهل نیم درم نموده بسیار مفید آمد حکیم غلام امام در قرابادین معمول نوشته که این حب جهت درد بند باکه بسبب آتشک باشد بسیار مجرب است

خراسانی بلادر گلاه دوسه گروه اجمود اسبند هرباحه یاشه قند سیاه وروام کوفته بقدر کفایت وشتی حب سازند وسر روز یک حب صبح ویک شام خورند بمجلس نرفته فربه رنگ بدندان نرسد غذا کچری ودال مونگ خشکه نان گندم پرهیز از ترشی وباری در نخورد زصحت میشود واگر دبن جوش کند عضله بهوآن بدرگ نفخ بسهل خورند بفیده زاید شود واین معجون چوب چینی وزراشقرا امرچه یاره راد جاء محاصل خصوص کرببب آتشک باشه یافصت چوبچینی سه مثقال قرنفل جوزبوا بسباسه گل سرخ ازهر نه مثقال خولنجان سعد کوفی هرواحد یک مثقال اصل السوس پنج مثقال فلفل سیاه سعد مکی سورنجان بوزیدان سنای مکی لسان العصافیر هریک پنج مثقال شحم حنظل وافتیمون هریک پنج مثقال عاقرقرحا راسخ هریک پنج مثقال اعسل مصفی سه وزن ادویه معجون سازند قدر شربت درامزجه ضعیفه یک مثقال ودرامزجه متوسطه دو مثقال ودرامزجه قویه سه مثقال ماهظه پرهیز نمکه دارفعل ودر نسخه دیگر حکیم شریف خاقانصاحب وزن چوبچینی چهار دام مازو قرنفل تاسعد هریک سه باشه وازدار چینی تا لسان العصافیر هریک پنج مثقاله وازشحم حنظل تا جدوار هریک دو ماشه نوشته وعوض قاقله بهمین وزن ماشه دانه بهل سه ماشه کشنیز خشک چهار باشه افزوده ودر وصف آن قلی نموده که برای تقویت باه ودفع مفاصل کرازسبب آتشک بهمرسیده باشد بی نظیر ست مجرب میر بهمار الدین درخلاصة التجارب مینویسد که شخصی علت مفاصل کنه دراکثر مفاصل دست او وهریک قدر باد نگ کوچک شده دانه درنگ آن بسیاهی مائل بود وماده آن از سود اویت خالی نبود بجاروست الیدان وهمین الفاصل گاه گاه احتمال صحت یافت واگنشتان واوجال اصلی رسید دام مردی دائم الخمر بود واکثر اوقات اغذیه غلیظ خوردی امادر اوقات علاج از آنها پرهیز نمود صفت روغن مانکور یا سیاه راسر و دم بیفگندند وشکم او پاک نموده پاره پاره کرده دراب برگ شبست سبز انداخته بجوشانند وبیالایند وروغن کنجد ده چندان اضافه نموده بجوشانند تا آب سوخته روغن هم صرف بمانده پس بکار برند دین روغن

در تحلیل اکثر اورام خیشه سود مند ست

علاج اوجاع مفاصل مرکب

وپیشتر ازین معلوم شده که این اکثر از مادهٔ مرکب از بلغم وصفرا و یا از سود اوصفرا باشد باید که سورنجان مصطکی بوزیدان هریک یک باشه سوده در کلفته بکتوا آمیخته بجوشانند بالایش شیرهٔ بادیان شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه در مرقیات برادرده صاف نموده شربت بزوری داخل کرده بنوشند ومعجون سورنجان همراه تربد مذکور بسیار فائده میکند ومعجون عشه نیز درین باب مجرب ست واز ادویه محلله مانند اکلیل الملک بابونه وشبت وخطمی وبیصر وبلاب حلبه وتخم کتان وخماز بنسه ورروغن گل ورروغن بید انجیر وروغن خماز الست خصوصاً که سورنجان تلخ وبیخ نی وجدوار هردان اندا خته باشند وصابون وخمار راب سایبده نیکوتر درین نفع میکند واگر مواد بسیار باشد میباید که بعد از نضج از منضج مرکب بحسب ترکیب مواد استعمال مرکب بحسب غلبه خلط تنقیه کنند آنگاه بعض ازاکیب مفیدین نوشته مسطور میگردد بحسب اجال اصل آنرا مثلاً اگر تب باشد سورنجان گل بنفشه پرسیاوشان بادیان هریک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده شربت بزوری معتدل دوتولا داخل کرده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند غذا شله روز دوم شاهتره شش ماشه افزایند وگلقند بجای شربت کنند واگر یابسه نرم تب باشد اصل گل بنفشه هریک چهار ماشه موبز منقی ده دانه خیارین کوفته پنج ماشه جوشانیده گلقند دوتولا خاکشی شش ماشه بهمند وبا سجون سورنجان خورده گل بنفشه اصل هریک چهار ماشه بهدانه سه ماشه جوشانیده گلقند در تولا حل کرده خاکشی چهار ماشه پاشیده بنوشند غذا کچری واگر یابسه باشد سورنجان بوزیدان مصطکی گل سرخ هرواحد یکماشه سنای مکی سه ماشه کوفته بخرند بالایش شاهتره تخم کاسنی پنج بادیان هریک شش ماشه جوشانیده گلقند سه تولا داخل کرده بنوشند واگر در دکشن ران وبواسیر وورد مقعد ورباح دعسر بول باشد موبز منقی گل خطمی گل بابونه خیارین جوشانیده نبات داخل کرده اسپغول پاشیده بدهند واگر جوش در اعضای باطن اعالی ودخول در سر فربا شد بادیان اصل السوس هریک چهار ماشه شاهتره تصب الزریره هریک شش ماشه پرسیاوشان گاوزبان هریک چهار ماشه گلو شنبلیت جوشانیده صاف کرده شهد داخل کرده بنوشند واینضاً معجون سورنجان بخورند بالایش عنب الثعلب بهفت ماشه گل خطمی گل سرخ گل نیلوفر تخم کرفس تخم کاسنی تخم خربزه تخم خیارین هریک یک ماشه جوشانیده گلقند دوتولا واینضاً در مفاصل مرکب شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ تخم خیارین هریک شش ماشه شیرهٔ اصل السوس شیرهٔ زریره مفید ست هریک چهار ماشه نبات دوتولا دهند یا تخم کاسنی خارخسک بادیان گلقند بدل خیارین ودخربزه ونبات کنند واینضاً سورنجان مصطکی هریک نیم ماشه سوده در گلقند یکتوا آمیخته دو بخرند بهمه شیرهٔ خارخسک شیرهٔ بادیان هریک پنج ماشه دراب برآورده این شربت بزوری دوتولا داخل کرده بنوشند تسخه شربت انبست تخم خیارین خارخسک

تخم کاسنی بیخ کاسنی گل بنفشه بادیان هریک دو تولد در سه پاو آب تر کنند صبح جوشانده صاف کرده با شکر سفید نیم آتا یکپاو امرار زند بعد سه چهار روز ترک کرده رطبی پذیرد منفع و مسهل دهند **ایضاً** بمسهل گلقند دو تولد در عرق گاوزبان چهار تولد عرق کاکوه پنج تولد آلبه ده صاف کرده شربت بزوری بارد دو تولد تخم بحان چاشنی پاشند بعد عنب الثعلب بنفشه گل مُرخ پرسیاوشان هریک هفت ماشه اسهل السوس چهار ماشه تخم خیارین کیتوله بیخ بادیان خافسک هریک پنج ماشه شب در آب گرم تر کرده صبح صاف نموده شربت بزوری بارد دو تولد داخل کرده بنوشند **ایضاً** سورنجان ماشه سوده بگلقند دو تولد سرشته شیره تخم کاسنی شیره تخم خیارین هریک شش ماشه شربت بزوری بارد دو تولد فحاکشی شش ماشه دهند بعده اگر قبض شدستای کی سه ماشه سوده و شیره بادیان هفت ماشه افزایند بعده سورنجان بوند یان هریک چهار ماشه تخم کاسنی کوفته خیارین کوفته هریک شش ماشه جوشانیده گلقند دو تولد داخل کرده دهند یا گل مُرخ قصب الزریره هریک چهار ماشه افزایند بعده معجون فلاسفه چهار ماشه فاخر خمک شش ماشه افزایند **حب سورنجان** مسهل اخلاط از مفاصل بنسخه حکیم صالح خان حال حکیم علوی خان سورنجان سورنجان بیوست ابلیله زرد پوست ابلیله کابلی بوند یان هریک دو مثقال صبر سقوطری تبد سفید بدر یم هریک شست مثقال سقونیای مشوی مقل ازرق هریک یک مثقال مقل ادویه را گوفته بچخته بآن سرشته حبوب سازند شش رتی یکدرم **نوع دیگر** مفاصل بلغمی صفراوی را بسیار مفید بنسخه ذکاء الله خان سورنجان صبر سقوطری بیوست ابلیله زرد هر واحد یکنیم درم مجموع مثقال ثلث درم سقونیای اصیل یکنیم دانگ عنزان یکدانگ خراک دهند در متاسه درم گاه گاه موی را سیاه کند در اوجاع مفاصل عرق النسا معمولست بترک خلط نیم آثار رد و اثار آب بچوشانند تا بنیم سیر صاف نموده بانیم آثار روغن کنجد بچوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند آگر برگ حنا یا گل آن تازه گرفته بکوبند و آب آن صاف کرده اگر پاو سیر باشد بار روغن کنجد نیم پاو بچوشانند تا روغن بماند و نیکو گرم مالش سازند تا فتر باشد **روغن مفاصل** حکیم احمد خان کرد اوجاع مفاصل مجرب است افیون هشت دام روغن کنجد یک آثار شیر گاو یک آثار کچله بست عدد افیون را در شیر حل کرده پس روغن دیگچه داخل کرده در ظرف آهن بچوشانند بآتش ملایم تا شیر رود و روغن بماند فرود آرند و صاف نموده استعمال کنند **سفوف سورنجان** معمول حکیم شریف خان در مفاصل و عرق النسا و مسهل اخلاط و مستعمل بعد نضج ماده مفاصل سطبر منضج تا پنجروز سورنجان مصری ده درم سنای کی هفت درم بیوست ابلیله زرد مغز بادام مقشر هریک سه درم مغز عنزان نیم درم سقونیای مشوی یکدرم مجموع شش درم تند سفید سی درم واگر باده بلغمی بود تا بسفید نیم مثقال اضافه کنند و روز نیم سقونیا نیم درم نهایت خوراک یک مثقال آب سرد قدری نسخه حکیم غلام امام مزین ابلیله چهار درم مست و تر بدست درم در یک خنده دو درم عوض سقونیا و گل مُرخ نوشت رقندیم وزن دو برابر **نوع دیگر** از اختراع حکیم علوی خان که برای جمیع اقسام مفاصل منفرس دیرینه پشت و عرق النسا مجرب المنفعست و تشنج را که از مواد غلیظ باشد زیر سفوف را نافع بسیارست و معمول سورنجان هفت مثقال غنچه گل مُرخ سنای کی هریک پنج مثقال بیوست ابلیله زرد تر بمجوف خراشیده بروغن بادام چرب نموده مغز بادام شیرین هریک چهار مثقال بوند یدان بسفیاج بستنی هریک یکدرم ربّ السوس هریک بیست مثقال سقونیای مشوی الاجود منفسل مجرا دینی منفسل هریک یک مثقال عنزان دو دانگ تند سفید ده مثقال کوفته بچخته در شیشه گاهدارند مقدار نصف درم تا یکدرم بآب سرد شربت منضج که برای نضج مواد بلغمی و سودا دی در مفاصل و تقریح و وجع طرف و تبهای اطراف مستعمل است بآب پانزده دانه آلو بخارا را دزده عدد مویز منقی بگیرند انگبین بست عدد بیوست بیخ کاسنی بیوست بیخ بادیان عنب الثعلب تخم خیارین اصل السوس قطر یون دقیق گاوزبان تخمین یادو بجو بیه هر واحد دو تولد بیوست بیخ کرفس نانخواه انیسون تخم کشوث بیوست بیخ کبر گل مُرخ هر واحد یکتوله تخم کاسنی چهار تولد بادیان کنیم تولد سورنجان یک دقیه بوند یدان دو نیم تولد چلغوزه تخم خیارین هریک پنج تولد تمر یا موصوف شش تولد نبات سفید یک من تر انگبین بست تولد بدستور شربت بسازند نوراک هفت تولد یعنی گاوزبان و بادیان سه ای تهیج بحسب سورنجان با سفوف سورنجان برای وجع مفاصل فائده کلی دارد **ضماد محلل** گل بابونه گل خطمی سورنجان بیخ فی اکلیل الملک مضغ کی کوفته بچخته با آب عنب الثعلب و روغن حنا بگدد **منضج** عنب الثعلب اصل السوس هریک چهار ماشه بنفشه تخم کاسنی پرسیاوشان بیخ بادیان هریک پنجماشه سورنجان نیکو کوفته سه ماشه تخم خطمی شاهتره هریک شش ماشه شب آب آنچه نموده صبح جوشانده گلقند دو تولد داخل کرده بنوشند بعده مسهل دهند **مطبوخ سورنجان** نافع در دمفاصل بلغم صفرا سورنجان شیرین بیخ گل مُرخ بیوست ابلیله زرد هریک چهار درم بنفشه گاوزبان پرسیاوشان اصل السوس هریک سه درم بعد موصوف بادیان هریک دو درم انگبین نیم درم انچه بچخته بدست مویز منقی هریک پنج عدد سنای کی شش درم نبات سفید یکدرم بستور بجوال آرند **منضج و مسهل** که برای ارجاع مفاصل معمول و مجرب است بادیان بیخ عنب الثعلب

پرسیاوشان گاوزبان سورنجان گل بابونه بادآورد خطمی خیارشنبر هرکیک شش ماشه تخم کاسنی بیخ کاسنی اصل السوس هرکیک هفت ماشه تقطر یون و قیصوم انیسون تخم کرفس بیخ کرفس پوست بیخ کبر نجبیل هرکیک یک ماشه مویز منقی بست دانه آلو بخارا هفت دانه در آب جوشانیده گلقند چهار تولة مالیده صاف کرده بنوشند و بعد از یکهفته بنفشه نه ماشه سنای مکی یکتولة افرایند و فردای آن مغز فلوس شش تولة روغن بادام شش ماشه داگر مناسب اند تر بدهند چرم داخل نمایند و بهمین نهج یکروز در میان دو میل دیگر بدهند پس معجون سورنجان مسهل تا سه روز متصل بدهند و بعد از تنقیه کامل معجون سورنجان مداومت نمایند بعد ازان تدهین بادبان مناسب عمل آرند

نوع دیگر از مطب علویخانی شاهتره بادیان هر یک شش ماشه سورنجان اسطوخودوس پرسیاوشان عنب الثعلب گاوزبان نفشه گل نیلوفر گل خرنج هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه تولة داخل کرده بدهند گاهی اصل السوس پنج ماشه عوض شاهتره و سورنجان اسطوخودوس گل نیلوفر میکنند بعد مسهل بدهند دیگر گل بنفشه هفت تخم کاسنی کوفته گل خرنج خارخسک عنب الثعلب گاوزبان پرسیاوشان تخم خرنزه هر یک شش ماشه بادیان چار ماشه مویز منقی دو تولة جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشانند و بعد ظهور نضج سناکی مکی پوست بلیله زرد هب قرطم هر یک پنج ماشه در مطبوخ داخل کرده فلوس خیارشنبر شش تولة گلقند چهار تولة روغن گاو سه ماشه افزوده مسهل بدهند و طول کدیمت مفاصل مفید یچ بادیان نمیکوفته پوست بیخ کاسنی تخم خیارین نمیکوفته تخم خرنزه نمیکوفته سورنجان نمیکوفته پرسیاوشان عنب الثعلب گل بابونه در آب جوش داده صاف کرده نطول نمایند مغیره در آن نشینند و بعد خروج ازان روغن سورنجان مالش فرمایند دیگر کدر وجع مفاصل حکم تریاق دارد و امر مسهل و قدری عنب الثعلب در آبجوش شانیده صاف کرده آنرا نمایند و نطول سازند و بعد فراغت روغن گل با خاکه دران اهل خشک سیده آمیخته باشد مالیدن مفید است

اقوال طبا سینی گوید که هرگاه ماده مرکب از بلغم صفرا و خلط صدیده باشد باین دو اطلاکنند مغض صندل زعفران صبر مرشیاف ما میثا هر واحد دو درم کوفته بیخته چهار درم کوفته بیخته آب عنب الثعلب آب کاسنی سرشته بکار برند **جرجانی** گوید که این مطبوخ نافع وجع مفاصل ست اگر از بلغم و سودا باشد بلیله زرد دو کابلی و سیاه هر واحد پنج درم مویز ده درم شاهتره هفت درم بسفایج خارتیون کوفته بلیله الاطلاق هر واحد دو درم پوست بیخ کبر هر یک هفت ماشه داگر سه حلل آب بجوشانند تا یک حلل بدیران سه درم افتیمون اندافته بحالند و صاف کرده نیم حلل ازان گرفته دران تربد یک مثقال اهلیج فیقرا یکدرم نمک نفطی نیم درم داخل کرده بنوشند **ایلاقی** وجع جانی مینویسند که اگر ماده مرکب از صفرا و بلغم باشد تنقیه بحسب سورنجان کنند **صفت** آن صبر یکدرم سورنجان دو مثلث درم یعنی چهار داگ بلیله زرد چهار داگ مقونیا یکدانگ گل خرنج مصطکی هر یک یکدانگ داگر عوض صبر اهلیج فیقرا کنند بهتر بود دیگر بلیله زرد تربد هر واحد یکنوبت مقل نیم جزو تخم حنظل مقونیا هر یک ثلث جزو کتیرا عشر جزو شربتی سه درم دیگر بلیله زرد یکدرم صبر چهار داگ ماهیزهرج بوزیدان هر یک دو داگ مقونیا یکدانگ جمله یکشربت ست **صفت** مطبوخ سورنجان بگیرند بلیله زرد بست درم بنفشه گل سرخ هر یک پنج درم تخم کاسنی سه درم سورنجان نیمکوفته دو درم پودینه نباشد یکدرم مصطکی الکنده در سه حلل آب بپزند تا بیک حلل آید صاف کنند شربت دو ثلث رطل با دواء تقیه شکر **صفت** جمی که مرض مرکب از صفرا و بلغم را سود دارد اهلیج فیقرا شش درم سورنجان بگیرند ماهیزهرج هر یک سه درم بلیله زرد هفت درم مقل هشت درم خربق سیاه دو درم تخم حنظل سه درم آب گندنا حب سازند شربتی سه درم **صفت** مطبوخ سورنجان دیگر که صاحب صفرا و بلغم را سود دارد بگیرند بلیله زرد پانزده درم تربد بسفایج هر یک چهار درم سورنجان دو درم تخم کاسنی بادیان تخم کرفس هر واحد یکدرم گل خرنج سه درم همه را کنجیم سن آب بپزند تا هفتاد درم باقی ماند صاف نموده بدهند **حکیم یامین** میگوید که اگر ماده مرکب از بلغم و صفرا بود اول قی کنند دو سه روز متواتر تا بعده جهت نضج مواد مطبوخ سورنجان دیگر که در قول ایلاقی گذشت بدهند پس از حصول نضج تنقیه بدن نمایند بحسب سورنجان مع اضافه بعضی ادویه مسهل در مطبوخ مذکور چنانکه برگ سنا کنجیم تولة مویز منقی دو تولة ریوند خطائی نه ماشه بنفشه یکتولة خیارشنبر هفت تولة گلقند چهار تولة شربت بنفشه شش تولة شربت سنا و دینار هر یک دو تولة غوغای ام نجباشه اضافه نمایند غداوقت شام شلهٔ اسفاناخ دمند در روز دیگر این تهرید و بعد شیره بادیان دو کاسنی هر یک هفت ماشه لعاب ریشه خطمی سه ماشه دو گاوزبان چهار ماشه شربت بنفشه سه تولة اسپغول تخم سیحان هر یک سه ماشه دمیدن خط چهار پنج مسهل داده جهت تعدیل مزاج سورنجان شیر بز بدهند شکر نیلوفر بنفشه گل کنیز ماشه سوده در اطریفل کشنیز یکتولة آمیخته لیسانند و شربت بنفشه بزوری متصل هر یک دو تولة در عرق دو کاسنی هر یک هفت تولة بدرقه نمایند و اگر ماده مرکب از خون بلغم باشد تنقیه بصد بار لیق کنند بعد مدتی مسهل مرکب از ادویه مطفیات خون مخرج بلغم دهند لیکن باید که دو سه روز قی کنند سورنجان سیاه سه ماشه شربت نیلوفر فرنزدی متصل هر یک تولة لیسانند و بالایش گلاب نه تولة بنوشانند

نسخه مرکب سورنجان

نسخه مطبوخ سورنجان

علاج ادجاع مفاصل بحری

گلقند چهار تولد در گلاب عرق بادیان هر یک سه پاره چوب دارو صاف نموده بنوشانند و غذا شوربای برنج و دوغ باتان و بنه و بجای آب عرق بادیان بوده بعد از نضج تنقیه بمسهل ملغم و بانیجی کوریج الهوا سه گرفته با ضافه سورنجان نماید و بعد از تنقیه مقل یکماشه در معجون سورنجان نه ماشه آمیخته بسیاستند و بالای آن عرق مصطرق فوطه نوشانند و چو گرایج را دریں باب اثر عظیم ست و نسخه آن در علاج رجع مفاصل بلغمی گذشت و معجون سورنجان هر امراض حاره مثل شیره بادیان و نیسون و تخم کشوث و زیره سیاه و شیرینی حاره مقول ست در روغنهای مقوی محلل مانند روغن گل یا بونه و شبت بمالند و خوردن معجون کاسر ریاح نیز مفید تقدیم اضاد مزمن مرقوم ست که اگر برگ شاخ انگ صاف کرده در ظرف گلی ریزند بالا نهاده و ریسمان آن قدری گندم نهاده آتش نرم سپز چون پخته شود گندم برآورده خشک نموده آرد نمایند و بقدر کف دست با آب خورده باشند برای دردیکی هر چه که باشد نافع قانون انکباب برای دردیکی نیز مفید ست برگ سرخ گل منبها و برگ کرنجوه برگ سپیدهوش ده ماشه کباب نمایند گلگونه غرغره شمول العلیب نباد اسکنه نانخواه بهنگره مشک کوفته زرد چوب دارصلبا آرد دال عدس جمله سوده خشک بمالند و یا در روغن یا بونه آمیخته بمالند بالای آتش پنبه که نمده بنهند برای دردیکی در هر جا که باشد مجرب ست و ایضاً برای دردیکی از هر چه باشد یا موز عضو دفعته در آید و در روغن شدید پیدا کنند زنجبیل شسته ابار یک سوده خشک مالش کنند و اگر نصف وزن آن گل یا بونه آمیخته بمالند نافع تر بود و اگر بر روغن یا بونه آمیخته بمالند اولی تر باشد و بعد مالش انگبیه یا پاچه به بندند و اگر با سهل جمود برابر ساید همچنان خشک بمالند و بالای آن پنبه نهنه به پیچند جهت درد مفاصل مفید ست و برای دردیکی که از ان دست و پای ماند مرچ گانه و نمک شور هر دو آب پیازیده جوش داده لیسپ سانه نمده بران برگ انگ زده نهاده پنبه چیده بپیچند و در هوا کشاده نسازند و قتا سر دشود حکیم اندرابی مجرب حکیم ازرانی ست **روغن زنجبیل** که جهت رجع و صلابت مفاصل و دردیکی و ریاح غلیظ مجرب ست روغن کنجد یا روغن بنفشه یا روغن بید انجیر یا روغن کنجد هر یک نیم پاو آب هفت بره یا بز کوفته گرفته برابر جمله یعنی نیم آنرا بسهم آمیخته بقوام نرم بجوشانند تا روغن بماند بر مضمون موقوف سه صد کرت بمالند و بالای آن برگ هفته یا برگ انگ مزبور بنهند **ضماد** برای دردیکی عاقرقرحا کابیسل اجوین اجوین اسانی زنجبیل زنجبیل سیاه به روغن بید انجیر ضماد کنند و دیگر که ادجاع اورام دیکی مفاصل ران فصد جدد ارند پیش ازین سبع کدوی تلخ که بهندی کهه نامند کالی تریی جوز ابو افیون زنجبیل کچلا بساوی کوفته بیخته کچلا را سوده با آب برگ بید بتوره سرشته ضماد نمایند و اگر توانند در آفتاب نشینند تا خشک گردد بستر الاشب مالیده برگ بید انجیر گرم کرده بران بست بخپانند و بعد از خشک شدن باب گرم بشویند و دیگر در اعضا را که بسبب باد بواسیر سرد و جهت کدا مرجب ست فضل و جوز قاقلا نوشادر بهر یک سه جزو زنجبیل یکجزو سورنجان پانزده جزو روغن گردگان بست جزو دوم زرد پنج جزو زرد دسنبه دیگر جلیه پنج جزو زنجبیل داخل ست و هر چه در علاج رجع مفاصل بلغمی مذکور شد سبب استعمال نمایند و علاج ریاح افرسه عبد اسطقوس گردیدن شیخ میفرماید که علاج مقابل دیکی مثل علاج حدید دیکی باشد انچه دران مع مانع تسکین درد منعی ریست انست که گیرند فوه و ناخواه و خطمی نارند و بپوینه و تخم شنا و سورنجان بدو زیدان دو بهیزه هر دو مغلشا جزایی سلوی انیسون نصف یکجزو شیرخشت یا دو جزو

علاج تحجر مفاصل

بدانکه چون بر اصحاب مفاصل نسانه در اگردد باده اندر پیوندد با تحجر شود و تلف و صلابت پدید آید و ازین سبب روارت مادهٔ منصب چون غلیظ بارد لزج میباشد بدیر زایل میشود معالج را باید که اصلاح مجاری ده و مخدره و با محلله و یا مادات تحویه پیش از نضج ماده استعمال کرده باشد و گاه این تحجر بتپه میرسد که جمله ورکت مطلقاً متوقف گردد و اکثر مفاصل که بعد زوال آتشک افتد تحجر دران پدید می آید بالجمله بعد تنقیه موضع را باد بان و تخم دلعابات گرم مانند و بانجیر مطبوخ یا آرد جلبه اکلیل یا بونه مطلا کنند و با دام حمام مرطب متواتر استعمال نمایند و در انجا نشسته روغنهای طبیعه محلله مانند روغن بنفشه و روغن بید انجیر و زنبق و سورنجان بمالند و جهت حصول نضج مواد این مطبوخ را بنوشند سورنجان شیرخشت گل بنفشه گل گاوزبان بهفتاد انگبین بادرنجبویه عناب الثعلب گ شاهتره گل سرخ هر یک هفت ماشه بونیسون دو بنج عقربی هر یک چهار ماشه گلقند چهار تولد دو غذا صبح تا شام مرغ تنها دهند و وقت شام نان باشو با خورانند تا پانزده روز دو روز شانزدهم بعضی ادویه مسهله مانند برگ سنا و هلیله سیاه هر دار صد گیرند قوله مویز منقی دو تولد تربد نیم سیر نوزده حطای هر یک شش ماشه خیار شنبر نیم سیر شش تولد روغن بادام هفت ماشه در مطبوخ اضافه نمایند لیکن وقت شب جهت سورنجان ما یابجات

کبار نه ماشه خولنجان نه ماشه ترنجبین نه ماشه عرق گاوزبان الکفار زند دو وقت دو درم بخورد با آب چهار درم مرغ دهند بوقت شام نان باشورا خورانند روز سوم هفت هم این تیر مذکور نوشانند سوم نخجان شیرین دو ماشه صعتی یکماشه در جوارش عود شیرین و شیر بز یا بز شیر ساده هر یک شش ماشه آمیخته ملیسانند بعد بوسوم نخجان شیرین یا در نخجوبه یک یک هفت ماشه گاوزبان انیسون هر یک پنجماشه گشوث و ریوند عقربی هر یک سه ماشه عرق گاوزبان وجوانسه هر یک نیم پاو بجوشانند که بنیمه آید الیده صاف نموده شربت بزوری سه توله تخم خبز خشک و تودرین هر یک سه ماشه کف زده نوشند وقتا بدستور خوراندن و همین ضبط هفت سه سال یکم زیاده داده بفاصله شست روز چوب چینی بنوخوراندن تخم خبز خشک یکروز درمیان کنند و روغن چوب چینی سه مثقال تا بصحت انجامد اگر مریض مفلوک باشد تا چهل روز متوالی این سفوف و نخمها استعمال نماید **صفت** سفوف سوم نخجان شیرین یکدرم برگ سنا هر یک پنج درم تربد بنفشه ده درم تنجبیل اسارون شیطرج هندی دارفلفل یا دیان هر یک دو نیم درم حب النیل سه درم ریوند خطائی چهار نیم درم نمک لاهوری یکقدر ذایقه شرحتی دو مثقال **صفت** ضماد پیه بط دو درم غالبی مومیائی گاو هر یک یکنیم تولد سوم سه تولد تخم کتان جامه هر یک دو تولد اسپغول سائلده مرمصطکی یکمثقال و سوم نخجان هر یک پنجماشه بدستور مقرر بسازند و بجیزبرگ رو بسین آن گرم فی الفور تسکین دهد و تحلیل دهد یکهفته ماشه و برگ سه نه و برگ بنگ ۱۸ و برگ کریله و برگ عشر هر واحد نافع و صاحب دار اشکوی نخجو برگ جماذور برگ یا زانجبرات نوشته **فکر بعض ادویه** نافع صلابت مفاصل تعقد آن گویند که ضماد اشق مخلوط بزیت و عسل یا محلول بسرکه تند و کذا احمآن و کذا انجیر مطبوخ و کذا انجیر خشک بزنبوخته بسرکه سرشته و کذا پشک بزکوهی بسرکه و کذا الکلیل الملک و کذا انجدان بروغن سوسن و کذا جاوزالسوقا تازه با انجیر خشک سوده و کذا الما فیطوس من کذا لغط و کذا موم مزفت داشق هر سه برآتش گداخته و کذا دبق در اتینج و موم مخلوط و کذا خیری زرد و کذا روغن آن بموم زرد و کذا انجیر و کذا فاکستر گرم بسرکه مزیت و کذا چرک بدن که در حمام برهی آید و کذا موم و کذا پیه خرس کذا جاوشیر و کذا عاقرقرحا **وجلوس** مزیت که رباه زنده دران مرا نجته باشند یکذا در آب گرم حتی **وشرب** ضماد خطمی و بیخ آن در آب مطبوخ و کذا مسکه هر واحد نافع ست دیگر خوردن گوشت خایه پشت سحوای مسمی بدلال تعقد مفاصل و صلابت آنرا مجرب نوشته و گویند که بستن قطعه سرب بتعقد مفاصل بیحا طبیع تخم ثبت نمیکند و نه آب پخته کثیر التفسخ و کذا تضمید انجیر بکنجد داشق **ضماد** کذا بحجت تعقد مفاصل مجرب ست یکنخی مقشر مقل سرخ من بابونه آب مرنجبوش بسایند تا مثل مرهم شود ضماد خایند و دیگر تخم مفاصل را نافع و محلل صلابت ست حلبه مغز بادام تلخ سوده داشق و مقل بروغن کنجد یا حنا یا سوسن حل کرده باهم آمیخته ضماد کنند **اقوال حکما** شیخ سفر مایدا برای مفاصل که در طریق تخجر باشد نیکوست بگیرند مغز تخم بید انجیر سه او قیه زیا یک او قیه روغن گاو یا بز یک بسایند و بران یک او قیه عسل انداخته بر مفاصل ضماد کنند و گاهی درین سرکه کهنه یک او قیه داخل میکنند و ایضا ابن سینا نسخه که با رباب و اصل نخجه و متجفه صاحبان فرزه حاره و سواد خایط انداخته و اجب ست که تحلیل ایشان بالا تمامیں کنند بلکه واجب ست که ملینات و محالیات معا استعمال نمایند و از انچه بدان جراست از نخجر کنند اصمغه معمول از آرد گرسنه و ترمس بسکنجبین بست و از انجدان و فاشرا با پنیر و از حضض و اشق بشراب کهنه و زیت انفاق دیگاهی درین آرد با قلادا دخل کرده میشود و انچه نخجر مفاصل را یا آزار کند در طریق تخجر باشد نافع بود اضعده و مرهخاک **نطولات** که در علاج اوجاع مفاصل یا نمی خایط الاخلاط ذکر کرده یم و آرد ترمس بسکنجبین بسه کلاغ زوج آب ایشان را نفست و ایضا نخ محروث و ایضا تضمید بسپلوس در آب حل کرده که این نخجر مبتدی را منع کند و همچنین نطولات با یکدران پودینه و حاشا بخته و یا بسرکه جوشانیده باشند و پنیر کهنه مطبوخ با عاصله در مرقد خیار شنبر و نطرون در فرنیون و آب خاکستر و کرنب سوخته **صاحب کامل** گوید که هرگاه مفاصل صلابت و تعقد عارض شود دیگر ندرد و باه زنده و در زیت انفاق پخته دران نشیند نیکو مریض را بشانند که این تعقد عصب را تحلیل کند و روغن بنفشه و پیه بط و مکیان و لعاب حلبه و لعاب بزرکتان و خطمی سفیده و مالت و اگر مقل و لعاب حلبه گداخته در باه و نی سوده بر تعقد طلا کنند نیز مر تحلیل نماید و ضماد کنجی در آب مرنجبوش یکسایه نافع تعقب ست **ضماد** دیگر موم و تخم کتان هر واحد یکوزه و حلبه نیم جزو بابرگ سایبه گداخته بسرشته و بر تعقد طلا کنند که آزار نیز مر تحلیل کند و بهر گاه بیت نقرس و وجع مفاصل طول کشد و عضو لاغر گردد و دران انزمنی علاج منفعت ظاهر شود **عجیبه** ضبه عجر استوده ست **صفت** آن بگیرند ضبه عجر جاودست و پای او را محکم بسته بنده آنرا زنده در دیگ پر از آب شیرین اندازند و آن گوشت گوارنده صالح و خون دیاه و سفید هر واحد یکمن کبیر و تخم گذر جرجیر بلسم سداب بلباب و بادیان و برگ فرفخ کنجدای بنطی هر واحد پنج درم زیت خوشبو یکرطل کرنب بنطی بقشا دو من پیاز یکصد و پنجاه انداخته خوب بجوشانند تا آنکه سوم حصه آن آب باقی ماند صاف نموده بیمار را اندران بنشانند مان آب نمیگرم باشد نمی گویند دران تا یکساعت

نشستن ممکن بود و همچنین تا سه روز استعمال کنند و هر روز مطبوخ را تازه نمایند و آنچه از دارین علت دوزیت که اندران فاعی سخت باشد نشستن منفعت بین نماید ابن الیاس گوید که علاج تنقیه مفاصل اینست که هر صبح جلاب از بادیان و اصل السوس هر یک سه درم و گلقند مسلی دو درم بنوشانند و غذا مرزه خود دهند و ستیه بدن بسیر و مطبوخات مذکوره در علاج وجع مفاصل یاد کنند و موضع را بر روغن کنجد و پیه بط و غیره گرم کرده بمالند و آبزاده یا روغن بادام یا ضد وجع یا روغن زیت اتفاق یافته و آن زیت را در آبزن انداخته مریض را دران بنشانند که این تنقیه و صلابت را بسیر دوا یا بعضو این ضماد کنند صفت آن جلبه بزرگتان کنجی هر را حده درم سوده بغلف یا روغن سوسن بسر شند و تناول کنم گوزخر مطبوخ بنخود سیاه و اگر نباشد سرخ نافع بود و یا دست و پا و موضع تعفد را داد آب مطبوخ شبث و اکلیل و بادیان و حاشا و برگ غار و بیرنجاسف و نمام و شاهسفرم نهند و دلم پیه بط و نمر ساق گاو و در روغن زیت یا کنجد یا یاسمین گداخته بمالند و حساحبین علت از تناول شیره ترتیر شاهسپرم و میوه‌های تر و جماع و مخدوشتن در آب سرد و طعام شب احتراز کنند و تعاهد قی نماید اگر زمانا تابستان باشد و مداومت تناول اطریفلات و معاجین مرمیات گرم باید کرد خنجندی گوید که در تقعد و تحمیر تره وهای ملین و مرخی دیگر محلل استعمال کنند و جلوس بر طوبات محللهٔ ملینه ایشان را نافع بود و در استفراغات مانع از اجتماع هوا و تقصا نماید و این ضماد تجمر را نفع کند جلبه تخم کنان کنجد ترتیر لعاب خطمی مثل پیه یا کیان مردی زیت مردی روغن سوسن بدستور مقرر مرتب ساخته بر موضع ضماد کنند و دیگر آنرا جلبه ترس بزرگتان انجیر الیه جمیع را علی الرسم جمع کرده ضماد نمایند و کشرت جلوس در آبزنهات و تسخین باد بان ملینه و محلله مثل شحوم طیور و مخها ایشان را سود مند ست و لعاب بزرگتان لعاب تخم خطمی کنجد مسوق آب مرزنجوش جمیع را مخلوط نموده بر موضع ضماد کنند نقرس و آن عبارت ست از درد و ورم مخصوص در مفصل کعب و انگشتهای یا خصر صادر از گشت لهذا بین جهل گفته که مفصل ابهام پا را نقورس گویند و ازین اسم نقرس اخذ کرده اند از روی تسمیهٔ حال باسم محل و بعضی گویند که اگر در بند دست و انگشتان او در درم افتد آنرا نیز نقرس گویند و شیخ میفرماید که نقرس از جملهٔ وجاعی ست که گاه ابتدا از اصابع و سیما از ابهام کند و گاهی از عقب و گاهی از اسفل قدم و گاهی از جانب آن و بعده عام گردد و گاه تا ران صعود کند و گاهی در ام کند و باده این درد تا ورک و عصب نباشد بلکه در رباطات و اجسام محیط مفاصل از خارج بود و چنانچه جالینوس گفته و لهذا چنان اتفاق نیفتد که در ارام او جاع صاحبان نقرس مرض دیگر پیدا شود و چنان عارض شود که جلد خصیتین اصحاب نقرس در اگردد و نقرس صفراوی بیشتر بزرگ مغاجات کشد و خصوصا عقب تبرید بسیار و صاحب کامل می نویسد که در نقرس شدید تر از سائر اوجاع مفاصل میباشد زیرا که ماده در نقرس بمفصل ابهام میرود و در مفصل صغیر ست و سعت آن ندارد و بدین سبب تمدید شدید بمفصل می نماید بهمین جهت هرگاه ماده بسیار بود و امر دفاع او بمفصل صغیر مشوش انگشت باشد روی بود هرگاه اندفاع آن بمفصل کبیر مثل سُرین باشد محمود بود و بهتر آنکه این مفصل متفرق گردد و تمدید او نکند و جاع او لاسیما بعد استلاء طعام قوی ترین اسباب این مرض ست و لهذا بقراط گفته که بصبیان و خواجه سرایان نقرس لاحق نمیشود و جالینوس در تفسیر این قول نوشته که اگرچه خواجه سرایان جماع استعمال نمیکنند اما گاهی تدبیر ملایم ابدان خود از روی فضول مثل اغذیهٔ بسیار و سکر مفرط و حضور و عشرت و ترک ریاضت و استحمام استعمال می نمایند و بدین سبب هنگام استعمال این تدبیر ایشان را نقرس حادث میشود و اما از صبیان احدی را ندیدم که از این مرض عارض شود مگر هنگامی که آنرا در جماع مفاصل در دست و زانو حوادث میشود بدانسبب فی الجمله در دو در مفصل قدمین پیدا میگردد و ایضا بقراط بقراط گفته که زن را نقرس عارض نمیشود مگر آنکه حیض او منقطع گردد و سبب آنست که فضول مجتمعه در بدن آن بجریان حیض از ان خارج میشود و جالینوس ذکر کرده که بعضی زنان را دیدم که نقرس ایشان احادث شد و حیض آنها منقطع نشده بود زیرا که ایشان کثرت تناول غذیه را دیده بودند و ایضا بقراط گفته که مرض نقرس در صیف و خریف در اکثر امر حرکت میکند و گاهی رجع نقرس صورتی بود بسبب ضعف عضو یکه در بدن او داده ضعیف باشد و گاهی نقرس در وجع مفاصل از هم و غم یا سهر و غیره از اعراض نفسانی هنگام حرکت فضول در باطن بدن در ریختن آن بمفصل عارض شود و اکثر این مرض در وجع مفاصل و عرق النسا سبب اعارض گردد و کثرت مقدار ماده و اشره کند و آرام در ام صحت استعمال نماید و اطعام کند و استعمال ریاضت کم نماید و مفاصل او ضعیف بالطبع و یا بالعرض گردد و موادیکه بمفاصل ریزد یا دموی باشد یا صفراوی و یا سوداوی و یا بلغمی باشد و گاهی این علت که از غلظ بلغمی لزج متولد شود هرگاه که شدت او در مفصل طول کند غلظ و لزوجت او بسفرزلی قی از زبان هنگی متولد شود مثل آنکه در سفانیه پیدا میشود و هر گاه چنین باشد بصحت مفصل سهیل نباشد و یا ماده محدثه این مختلط از مواد اربعه بود و بر آن از طبوخ خلاف علت مستدلال نماید و آنچه حدث آن امتثال این علت باشد و توقف بران مستر باشد در هر گاه باورد نقرس در ام بود و اکثر مدت او طول کند و در چنین وقت تسکین باید

واین وقتی باشد که ماده غلیظ بود و بهر گاه لطیف باشد زیرا که مدت ادوار سکون فتور و آن الیاس گوید که سبب شدت در دو نقرس تنگی موضع و رم و کثرت مادهٔ عصاری متحصل آن و کثرت حدوث آن از رطوبات و کثافت جلد این مواضع ست که ماده آن بسرعت تحلیل نمی پذیرد و اقسراطی گوید که در واین شدید تر از باقی انواع مفاصل سر آن باشد که این عضو اکثر مواد می میباشد و از سوء مزاج ساذج نادر افتد و ماده منصبه بسوی این عضو اقرب سیلان دارد و بسیار بود و معهذا آن تنگ ست و ایضاً مواد محدث نقرس از مخالطت جسم خارج جاد خالی نمیباشد و بهمین جهت این مرض خواجه سرایان و زنان و کودکان عارض نمیشود و صاحب ترویج گوید که این مرض از امراض متوارثه و مزمنه ست از خواص است که موضع صرع و تشنج گردد و الم شدید کند و گاهی مرجع از ماده رای کعب و عقب ابتدا کند الا آنچه از مفصل ابهام آغاز نماید کثیر الوقوع ست و آبو منصور گوید که سبب اغلب مبتلایان باو اطراف ست و این بسبب قوت اعضائی نیست شوصعت اطراف در ترکیب بود و سبب تولد این فضلات تخمه متواتر و سوء هضم طعام و جذب کبد کیلوس غیر منهضم بسبب تولد حرارت عرضی و یکبار از جماع یا حرکت سخت یا احتمام و مانند آنست بقراط گفته که در نقرس و صیف و ربیع اصحاب مره سودا را بیجان کند جالینوس گفته که در د نقرس مشایخ کمتر بوده از آن صحت نیابند بنابت گفته که اگر نقرس در جانب راست بود بهتر و خفیف تر باشد از آنکه در جانب چپ بود بالجمله نقرس نیز از سوء مزاج ساذج و مادی مثل سایر مفاصل حادث میشود و اسباب و طریق تشخیص و علاج هر سبب این هاست که در اوجاع مفاصل مسطور شد و در اینجا نیز بعض علاج آن جز اقوال الحاقی نماند که مذکور میشود مدتر که از خواص مجربه نوشته که تعلیق موی کودکی که سن او از چهل و نه ساله رسیده باشد بر صاحب نقرس مسکن مرد آنست و رازی گفته تعلیق ساق است بلیز جانب راست نقرس صاحب آن از جانب چپ نقرس تسکین در د نماید و مکرر تجربه کرده ایم تعلیق زنبور در پارچهٔ سرخ بسته نیز بالخاصیة نافع نقرس حار دیار دنوشته اند

علاج نقرس حار

بدانکه در اینجا افراط تبرید باید شربه و اطلیه نشاید اگرچه صفراوی بود زیرا که در ان خوف اعادهٔ مادهٔ از مفاصل بسوی اعضای نبیسه ست و این موجب هلاکت گردد و اگر اینچنین خطا رود بهر تقدیری در اعضای نبیسه ظاهر شود و خایه رود خایه بزود و دی آب تخم مرغ یا طبیخ حشایش مرخیه و جاذبه چون بنفشه و بابونه و مانند آن بر مفصل مؤلمه بریزند و مفرحات یاقوتیه خوانند **سویدی** گوید که ضماد عصاره کشنیز سبز کوفته با نوفل بسرکه سرشته و کذا سویق شعیر با آب جعل العالم صغیر سرشته و کذا عصارهٔ خیار سفید با مثلم حصه آن سرکه آمیخته و شرب نیم درم ماهو دانه و کذا طبیخ برگ آن هر دو را برای نقرس حار مجرب من ست و ضماد عصارهٔ جعل العالم تنها و با حنطل سفید و کذا عصارهٔ ماهیتا با آب کشنیز سبز و کذا الحلب تنها و سویق و با بسرکه و کذا آب عنب الثعلب بصندل سفید و یا با بوش در بندی و یا برو غن بنفشه کذا عدس مطبوخ و سویق و کذا آرد جو و سفرجل بریان و سرکه و کذا اشوکران و کذا اسفاناخ مسن مخلوط بروغن گل موم و کذا افیون و زرده بیضه بریان شیر زن و کذا صندب مع علم او کوفته و کذا زعفران الحدید بگلاب و سرکه سرشته و کذا سفیداب و آب جعل العالم و روغن گل و کذا آب کاسنی با آب کشنیز و اندک سرکه یا سویق و کذا شیر زن بربع درم زعفران و خرنوبه افیون و کذا آب خرفه و صندل سفید و طلب کذا با قلا المطبوخ سوده با پیه گوسالهٔ سرشته و کذا امناخ و مرهم جعل العالم و مرهم نارنج یا خون ابن عرس در دیگ سوخته بسرکه آمیخته و کذا خشخاش سیاه و کذا آب کرنب و آرد حلبه و سرکه و کذا صندل سرخ بگلاب سوده و اندک سرکه و آبغوره و کذا خبث الحدید بدو روغن گل و کذا زعفران در دو درم افیون یکدرم در شیر زنان حل کرده **و بلیغ** عدس بیان هی دانه برناشتا **و نطول** طبیخ کرنب و عصارهٔ آن **و تعلیق** حجر مغنیس و کذا پای خرگوش است بر پای نقرس است و پای چپ آن بر پای نقرس چپ و کذا پای راست ضفدع بر پای راست و پای چپ آن بر پای چپ صاحب نقرس بر واحد نافع نقرس حار ست **مسیحی** گوید که اگر نقرس موی باشد باید که ابتدا باخراج خون نماید بعد ازان نظر بخلط غالب کند اگر [illegible] او در چهار عضو اصفر اشل بلیله زرد و آلو و تمر هندی و شاهتره و سنبلتین و صبر و مقل نیا استعمال نماید و اگر بلغم بود با دو میوه ایلاج آن مثل تمر هندی و حماض و مقل اشق و کبابه و صبر تقیه کنند و ضمادات مبرده طفیه مثل ضماد معمول از برگ کرنب جوشانده و نرم نرمه بیضه خام سوده و روغن گل ست و یا روغن گل با آرد جو آمیخته و اگر اعضای چوبی یافت کند از عصی الراعی و عنب الثعلب برگ خشخاش و آرد جو و روغن گل و گلنار و سرکه مرتب سازند و مرهم تمر هندین آنست که زبرجد طوفا در سرکه با هم زنند و روغن گل آمیخته بر برف سرد کرده استعمال نمایند و چون گرم شود تبدیل آن کنند و اگر حاجت بضمادی باشد که در تبرید کمتر ازین بود خطمی را بسرکه بهم زده استعمال کنند و اگر درد شدید بود چند انکه طاقت برد شست آن نباشد حاجت بضماد مخدر آید مثل کاهو و لبن خشخاش و کشنیز تر و لفاح

چون هر واحد بآرد جو بیامیزند و بر موضع گذارند قوی تر ازین نافیون ست و باید که شرط استعمال این آن شناکنند که آن مضرر دارد و هرگاه استعمال نمایند تا آنگاه اندک دیر تسکین یابد استعمال آن ترک باید کرد زیرا که آن تخدیر عضو و اضماء حرارت غریزی را دیسکند و اگر اتفاق استعمال آن با زراط غیر واجب گردد بر عضو مهم لعابات ملول بر وی من یابونه تنهند که این تضیع و اعادهٔ حرارت غریزی مسیوی عضو نماید و هر گاه نقرس از غلط صفراوی حاد باشد بجست که تنقیهٔ آن مخلط کنند بعده تبرید قوی طبیعت باستعمال چیزی نمایند که معتدل حدت و لذع کند و استفراغ بادویه لینه کنند که در ان لذع و حدت نباشد و آن شش نفشده و لهایه زرد و زنجبین و خیاشنبر ست و اگر اعتیاد بقوی نزافتد بایارین ادویه سقونیا استعمال کنند و حدت او بکتیرا و لعاب اسپغول و لعاب بهدانه بشکنند و بر عضو خرفه و طحلب و کاهو و اسپغول جوارش کاهو و برگ بید و نیلوفر و آب کدو و آب عصی الراعی و آبکاهو تهند و اگر درد شدید باشد و حاجت بچیزی افتد که تبرید تلطیف بیشتر کند باین قیه طحلی اندکی افیون و عصاره لفاح آمیزند و مداومت بیخته آب سرد بر عضو کنند که این عضو بغایت ضعیف ست حب که سهال نقرس صفراوی کند صبر یکدرم سقونیا ربع درم گل سرخ دو دانگ سوز نجان مغیث نیم درم چماماز دو این یکفیرت ست طلا برای نقرس حار صندل گل سرخ شیاف مامیثا فوفل بوشن و بندی هر واحد یکجزو افیون ربع جزو بسرکه و آب طلا کنند و وا اگر تحلیل نقرس خواهد بعد سکون حرارت و لهیب و کمند موم را بروغن سوسن گداخته لعاب حلبه لعاب اسپغول و زرکتان و خطمی آن حل کرده ضماد نمایند **ابو منصور** گوید که اگر نقرس از حرارت باشد و آثار خون ظاهر بود فصد باسلیق اولست محاذی مرض گیرند بعده آب آلو و زنجبین بنوشانند اگر از ین طبع نرم نشود و شربت ورد قوی یا زنجبین محلول گلاب سکنجبین معمول از تخم کاسنی و خیار یا شربت آلو که در هر کدام از نها سقونیا بقدر حاجت حل کرده باشند بدهند بعد از ان در آخر امر مطبوخ سوز نجان بنوشانند پس اگر آثار صفرا نباشد مطبوخ یکدانگ یا دو دانگ بنوشانند بعده فصد کنند و اگر تبدیل مزاج کند استعمال نمایند مثلا ماء الشعیر سرد کرده آب انار دهند اگر التهاب شدید باشد پس اگر مرض نحیف بود بران روغن بنفشه یا کدو بقدر یکدرم یا روغن بادام دو درم چکانیده بدهند و اگر التهاب شدید نباشد بجلاب سرد دهند و اگر نحیف نبود ماء الشعیر فشکر صرف بدهند و آب آلو و عناب تر هندی و جلاب سکنجبین مسهل از تخم خیار و کاسنی و تخم کشوث بنوشانند و یا لعاب اسپغول و لعاب بهدانه بجلابات با روغن بنفشه و روغن بادام حسب حال بدهند و چون مرض کم پدید باشد بهتر و افضل آنست که نمی کنند بعد استلاء از طعوم و اقراص سرد بیرون بردی بعده آب خیار انفشرده بسکنجبین یا آب چغندر یا سفوف تخم آن یا کنکر زده خورده قی آورند و در ابتدای امر با دویه لینه مثل عدس آب عنب الثعلب طلا کنند و یا چغه بلوط بسرکه و گلاب و کافور سرد کرده بران گذارند و تبدیل نمایند هر گاه گرم شود و از آن دویه مسکن می دهند که گیرند سوز نجان و عدس مقشر هر واحد یکجزو استوخان سوخته سرخ بزه شکم هموزن همه واز دو درم تا شش درم سنجد انند دو اول امر آز انفع میکنند رشحات آب بسیار سرد بر عضو دو یا آبیکه دان مورد یا بلوط درخت بنق یا پوست انار یا برگ شاخهای گل سرخ خوشانیده باشند دیا در آب قدری اقاقیا سوده حل کرده سرکنند و بر عضو زنند و چون موتی بر مرض بگذرد عضو را در آب گرم یکلحظه نهند پس آمرده در آب سرد گذارند که نفع کند و هر گاه تنقیه بدن بفصد و استفراغ کرده باشند این طلا نمایند **صفت** آن گل سرخ صندلین گل ارمنی هر یکبست درم شیاف مامیثا ده درم فوفل سفید اب دو بوش و بندی هر یک پنجدرم آب کاهو بسرکه خشک کنند و بسرکه یا گلاب طلا کنند و اگر درد قوی باشد چیزی از دو یا سخ در دنبل بیخ و افیون و سیرچ و شوکران همان مخلوط سازند و آنچه تسکین عجیب وجع کند انیست که بزر قطونا را در سرکه با هم زنند بسر کرده بر عضو نهند زیرا که سرکه بر عضو غوص کند پس تبرید ماده ایسیخ دران نماید از انصباب دران منع کند و بزر قطونا سرکه را از تلذیع مانع آید و دیگر عدس مقشر را با آب خشخاش تر سوده اگر کافور در فعل کرده طلا نماید و یا برگ نی تازه با بیخ آن بسرکه بسایند و ضماد کنند چون دو اند کی تسکین یابد باید که با طلیه چیزی از ادویه بارده محلله تسخین نکنند مثل آرد جو و خطمی سفید و بنفشه خشک آمیزند و یا مغز خربزه تا هم الشود پس سایده بآرد جو سرشته ضماد کنند **ضماد** محلل در هم جارود در آخر مرض ان اضماد کنند موم و زرنیخ سوسن گداخته لعاب حلبه و لعاب تخم کتان آمیخته طلا نمایند و اگر تو بیا بیند زاگر تو بیا را سوده و ساییده همگرم ضماد کنند تحلیل قوی بدون تسخین نماید و همچنین سویق شعیر با آب سرشته ضماد کردن قوی تر ازین آنست که این سویق را با آب کشنیز تر بسرشند و بیاگیزند خطمی سفید و آرد جو و بنفشه خشک و اندک بابونه و اکلیل الملک و آب کرنب سرشته ضماد سازند تا گرد در عضو تشنج و میل ظاهر گردد و هم بر روغن بنفشه و موم و آب کاهنی و عنب الثعلب بسازند و هفت دانه بهل آرند و غذا همان زیت و هم طبیر کوهی و درشتی و کمک بطریق تمام و در سیاسه و هم میتوانند بهندوانه گیرو شیرخی و شراب بقدر کفایت بسازند **انطاکی** گوید که علامت و علاج نقرس مثل صحیح مفاصل ست الا آنکه نقرس حار را لفظ میکند طلا بجاهای حار و کشنیز و خاسه کرده آرد جو و دقیق بهل آمیخته بتعلیق موی کودک تسکین آن کنند همچنین فربهدن بهل دانه عدس بریان هر روز تا چهل روز طلا نماید و افیون نیز مسکن هر دو است

علاج نقرس بارده و مرکب

هرچه در علاج مفاصل ساذج و بلغمی و سوداوی و مرکب بسطوبت بعد تشخیص سبب بحسب سبب محدث مرض بدان علاج کنند **سویدی** گوید که طلای روغن گاو خشک و ضماد صعتر خلط بگندمرد نباشا خلیده و نطول طبیخ شلجم برابر اجزا هر واحد برای نقرس حار مجرب من ست **وضماد** شیر انجیر آرد جو و کذا انجیر و حلبه و سکر و کذا اسفاناج بسکر و کذا اقحوان البهود و آرد جو و نطرون و کذا لوگر و کذا لوگر و نطرون و یا بسه گرم کرده و کذا آب کرنب بحلبه و سکر و کذا زبل البقر سفیده کوفته و شراب کهنه و کذا اسکبین کبوتر و کذا اتصل و کذا حنظل سفرجل و مالش بدان و کذا حاشا شیر زنبیت خوشبو یا مکوشت موز و کذا زبد البحر بغیر پنبه دانه آسیخته و کذا صاب البان بسکر یا آب شلجم و کذا اسکیل مشکوره کذا زهر مس کرده و کذا اسفرخیاره شنبر روغن بان و کذا اپوست بیخ کبر و کذا اکحم صدف و کذا کبریت گل و صوفت تنها یا بزیت خوشبو و کذا پیه ربدا بزیت و کذا صمغ سداب کذا اقاقیا تنور که مجرب ست و کذا باداورد بآرد باقلا آسیخته و کذا زعفران و پیه بز نر و پشکل آن و کذا روغن قوم موم زرد و کذا زبرگ بید انجیر سوده پخته و کذا صدف کلان و سکوره بان بنشسته سوخته و کذا روغن بیضه و کذا بحر اسپوس آرد باقلا آسیخته با آب گرم و کذا مامیران حبشی و کذا اخوان فهد بسکر حل کرده و کذا اخوان با کیان سفیده و کذا زنگار بسکر حل کرده **و شرب** ماهیوده انجیر درم سه با لبسل کذا برگ بنفشه مویز با پخته و کذا تخم خطمی کذا دار فلفل کذا انجبیل مرمای آن و کذا آب نخود و کیشاه نرم تکریده صاف نموده یک طل بغداوی عسل شیرین کرده هر روز تا سه روز متواتر و کذا اپوست بیخ کبر سوده با لعسل گرم و کذا طبیخ بلیون و کذا اصل نرسوخته و انیسون و باویان مساوی هر یک نیم درم یا قیه تا سه روز و کذا اسکه عنصل و کذا آب پونه نهری **و شرب ضماد** تفر الیهود و دود و مر و کذا طبیخ فاوانیا و کذا اشق و کذا جاورشیر و کذا صبر و کذا وچ و کذا اسفرجل آب خیار الفیل و کذا اسفرجل پیه دانه بعسل کذا بیخ قیق و کذا راسن و کذا پیه ربدا و کذا اصل خلاف شیر و کذا ابارشیشعان و کذا ابارساسا و کذا ابرگ سرو و کذا زفت و کذا اسداب بستانی و کذا شیطرج بعسل و کذا تخم بیضه و سرنج و کذا انفحه سفید و کذا انخواه و کذا اوچ و کذا زراوند طویل و کذا احلتیت و کذا اسکبینج و کذا اپونه نهری **و نطول** و ضماد طبیخ شلجم و بخور تفر الیهود و تعلیق طلا خالصه کذا مرجان بپای و جلوس بجلد خرس کذا زبرطبیخ حماما و غسل بضه و طبیخ کشوث هر واحد نافع نقرس بارده

ابوسهل گوید که اگر نقرس از خلط غلیظ بارد باشد باید که اول دریافت نماید که یست و بفیبت او و آنگاه او در جسم بدن است یا بسوی عضو الم عضوی دیگر پخته پس اگر در جمیع بدن باشد باید که اولا تنقیه جمیع بدن بقی فرماید بدین نمط که اطبخه کثیر مختلف بخوانند و طلای حلبه نوشادنه بقی کنانند سه مرتبه در شش روز بعده مرتب کند و کسکنبین عنصلی تر کرده و خرق و نطرون جوشانیده هر روز چند بار بعضو نطول کنند **و اگر** خلط سودا وی غلیظ باشد باید که اول به تجوف بسیار استعمال کنند بلکه دو انیکه تسخین او اعتدال تامین نماید مثل خردل تر بزرکتان و قطف و سعد و طلا و تنقیه بدان از سودا با فتیون و سفیدابج و خرق سیاه کنند و اگر خلط مرکب باشد دو اوتنقیه بحسب موافق ترکیب آن استعمال نماید و بدین سطوبت اسهال او نقرس تر کب داری کند باید که زرد پانزده درم تربد سفید سفیدابج سنای مکی شاهتره هر واحد چهار درم سورنجان مفتح کاسنی کرفس و باویان و گل سرخ هر واحد دو درم دو سه جلال آب بجوشانند تا یک جلال بماند صاف کرده با دو درم نبات سفید بنوشند **حب سورنجان کبیر** برای نقرس بارد یابس فیقرا ده درم شحم حنظل قنطریون هر واحد پنجدرم فتیون دو درم سورنجان بوزیدان با بهزج هر واحد پنج درم تربد سفید ده درم زنجبیل شیطرج خردل فلفل جندبیدستر جاشیر تمر هندی با حلتیت قند مقل هر واحد نیم درم سه با خته دو نیم درم تا سه درم از ان بخورند **طلا** برای نقرس بارد و یبسه سالمه جندبیدستر فتیون صبر اقاقیا مساوی بشراب کهنه طلا نمایند و با بیکه دران با بونه پخته باشند فعول کنند و بروغن بنفشه بدن مالش نمایند و بقول و سیه و جاشیر و حلبه و تخم کتان و شق ضماد نمایند **ابن نوح** گوید که اگر نقرس از مادهٔ مبنی باشد ابتدا بقی کنند بعد استعمال اطعام آب ترب که دران خرق خلانیده باشند و ترب را در سکنجبین تر کرده باشند بعد ازان حب سورنجان مهروف بمقیم الزمنی یا حب شیطرج یا حب بیانی بخورانند و حقنه حاده که در علاج

عرق الصلیا یا حقنه که در قول موسهل گوشت معجل زنده داده یه مبال مزج مثل قیا و المالک و تریاق خوانند و آرد شیلم یا آرد کرسنه بشراب سخته روغن سداب آمیخته ضماد کنند و در انحطاط بقاع سود محلول که دران اندک خطمی سفید و قدری عسل انگور سرشته باشند ضماد سازند و بگیرند کنجد بسته در هر برگ مرتبه گوش تره در هر دو هر دو اسا سیده بلعاب حلبه آمیخته بگذرم ضماد خانیه و چون در وشدت کند طبیخ ضبنه عرجا با ثعلب که در علاج وجع مفاصل یا فی در قول الملاقی مسطور شده بکار برند غذا نخود آب گوشت طیور کوهی و آنچه تغلیظ خون کند مثل لحوم وحوش و ازین دو اجتناب جمیع مضرات که در علاج کلی اوجاع مفاصل مسطور شد احتراز نمایند و مجون هرس نافعست و دوای مرمحمد کربا استعمال کنند و آن در وجع مفاصل یا فی مقبول صاحب خلاصه گفته که بشت و جالینوس گفته که نقرس را دوای ملطف و مرنافع بود و چه تلطیف قوی کند ملم افاعی ست لیکن در اصحاب ابدان صلب به گرفشت استعمال کنند که نقرس از ایشان بهر دو متوسطین مهر زین بهتعمال آن باک نیشوند و مدرات بول غلیظ مثل تخم سداب بری و زراوند مدحرج و حنظل با حبوبه بدهند و تریاق الافاعی قلع این مرض سیکند چون در ستان هر روز بعد بضم طعام مخبر زده و هم او گوید که ابن سینا استعمال سبوز نده خاکستر او بسر کرده بر نقرس طلا کنند که رفع بسیار نماید و متقدمین آن ادویه مانع انصباب ماده بسوی قدم نباید دانند زیرا که برگشته بر ریه میریزد و مرض مختنق گردد بلکه لزوم تریاق کبیر نمایند که خلقی کثیر از ان صحت یافته و حامض و آب چشمه با نقرس سود مند بود و جهودی گفته که در نقرس چیزی نافعتر از روغن گل نکلانج ندیدم چون سه درم روغن بادام شیرین بدان آمیزند و آن سرا بیون گویند کسی که اراده تحجر از نقرس کند باید که لطیف غذا خاید و ادامتا بهضم کند و اغذیه غلیظه نخورد و کسی که استعمال سخت آب نمک بر پای خود دارد ممکن از نقرس محفوظ ماند و همچنین کسی که بنمک ان ضماد کند و آهن با سویه گفته که صاحب نقرس را اصلا یا بار یک فیقرا با روغن بید انجیر نافعست و ثابت گوید که در نقرس از استعمال دو ادویه شدید القبض مثل آب اناء و اگور و مانند آن و ایضا از قوی التحلیل حذر کنند و جالینوس از ابن زن گفته که اصحاب نقرس را پوشیدن موزه در تابستان نفع میکند و جالینوس گفته که سیر را با یک سوده بر نقرس که اخلاط غلیظ باشد ضماد کنند و بگذارند تا آبله افتد بعد ۳۰ روز که دیده آب نمک بشویند که این نیکوست و چون نقرس هیجان کند این دو انجوزانند سورنجان و مصطکی و شکر سفید مساوی وقت خواب سه درم آب گرم بدهند و اگر باید المزاج باشد زیره و نجمیل دران زیاده کنند و تعاهد ادویه مدره قلع تام نقرس را و اوجاع مفاصل که از ادویه عاد آن و اسهال در اوجاع اسافل بدن استعمال نکنند مگر بعد قی و رنه اکثر مرض زیاده گردد **حصفت** حب ماهیانی سکبینج واشق و جاوشیر و حرمل و شحم حنظل و صبر و بلیله زرد هر یک هشت مثقال شیطرج و تربد از قیقیون و شبرم و مقل و قرنفل و مقرنبا هر یک چهار مثقال فربیون و جند بیدستر و مصطکی هر واحد یکنیم مثقال صمغ را در آب تر کنند و ادویه بدان سرشته جماسازند شربت سه درم **واما دوگویند** که از مجربات برای نقرس را دطلا و نطول هبوال انسان و سرکه و کبریت و نطرون و دم خیض گرم هست و گاهی بدان آرد ترمس و جلبه سرشته میشود و مع اراعیکه در مفاصل گذشت زیرا که ماده هر دو یکی است و بدا نند که قوم و کنبا را نفع آشیای ست که درین علل غذا و طلا استعمال کنند چنانچه سداب و سورنجان از اصل وجع اعی آنست و آنچه تسکین بر فی الحال نماید نباید دن کیوتر بیخ کرده رد گر باگر به ست و طلا بخون آن و از اجل ادویه معجون هرمس ست و نطولات او کاهو و زیت کهنه و زعفران ست سر هندی مینویسد که این درخت حنظل مجرب ست و جالینوس گفته که آن نافعترین چیزها و علاج نقرس و وجع مفاصل ست حنظل را مع پوست شحم و تخم آن کوبنده در آب بجوشانند تا آنکه قوت او در آب آید و صاف کرده روغن بنفشه با بجوشانند تا آب فانی شود و روغن باقی ماند و بردارند و استعمال کنند

عرق النساء و وجع الورک

عرق النساء دردی بود که از مفصل ورک ابتدا کند و از طرف وحشی ران نزول نماید و تا انگشتهای پا رسد و وجع الورک دردی بود در سرین و چون این دو در سرین جاند اگر عرق النسا مستقل گیرد و در شیخ میتوسید که عرق النسا مجموع اوجاع مفاصلست و آن دردی ست که از پیوند سرین آغاز کند و از پس آن نازل شود و گاهی تا زانو و تا کعب کشد و بهر قدر که عدت او را زاید گردد نزول او زیاده شود بحسب قلت و کثرت مادهٔ آن و گاهی تا انگشتان رسد و ازان پای دران لاغر شود و رکوع و استوای قامت دشوار گردد و گاهی با نخلع طرف فخذ یعنی حق ورک انجامد و هر عضو که دران وجع مفاصل بود اگر مادهٔ آن مستاصل شود بسرعت عود کند و اما عرق النسا و نقرس بسرعت عود نمایند از ادنی سبب این نباید وضع عضو بود در اسفل و این علت مورقی بود خصوصا نقرس و مادهٔ عرق النسا اکثر در مفصل باشد بعده در عضده عرضه در آید و چون در دکند بیها بانصباب و از جمیع بدن از فوق بسوی آن گرد و غیر از مواد محتقنه را دال مر و گاهی اتفاق افتد که در مفصل نبود بلکه در عضده عرضه باشد و بسا ست که رطوبت مخاطی در حق ورک بود و زیاطی را که میان زاده و حق ست مستر خی گرداند و ورک از مفاصل سازد و قبل آن حال و میان این دو انکاز د انخلاع عارض شود و آن مربع الخروج باشد و عرق النسا

این نسخه از کتابخانه ابن سینا ابن سینا فخر الدین رازی نسخه خطی

اشد و اوجاع مفاصلست دفع کردن ازان ایمن گرداند و اما وجع الورک آنست که دران درد ثابت در سُرین باشد و نازل نشود و گاه باشد که چون منتقل بعرق النسا گردد و آنگاه بضعف در ورک سبب طول علت و بسیاری اشیای صلبهٔ بسبب ضربهٔ لاحق سُرین یا بسبب دمان رکوب عارض شود و اسباب این همان اسبابیست که جاء مفاصلست الا آنکه این از بلغم خام افتد و بیشتر از انتقالی بود از اوجاع رحم مزمن باقی مدت طویل قریب دو ماه و گاهی زیاده و احیاناً مختلف نیز فوز استلای عرق مذکور گرگ خوردن و امثال و ارام باطنی در غور بود افتد مگر آنکه ارام مذکور بسبب فور خود شکل ظهور ارام سائر مفاصل ظاهر نباشد تا گفته اند که اگر بر ران صاحب وجع الورک سُرخی بقدر سه انگشت بدون درد ظاهر شود و دران فحاش سخت عارض گردد و صاحب آن خواهش بقولات کند و هیچ دزیدن و هیچ موسی گوید که فرق میان عرق النسا و وجع مفاصل آنست که در دو مرض اندر ظاهر استخوان ان بود و تا مفصل نزانو دگاهی تا کعب و تا طرف پای از جانب وحشی منتهی گردد و صدوث آن یا از خلط بلغمی غلیظ محتقن در مفصل سُرین دگاهی درین علت بسبب لزوجت این خلط درک منخلع گردد و چون زمانه بدین علت دراز شود پای لاغر گردد و ازان لنگی حادث شود زیرا که بسوی پای فذا کما ینبغی نرسد و لاغر شود و اندا بقراط گفته کسی را که وجع ورک عارض شود و مزمن گردد و پای او منخلع شود تمام پای او لاغر شود و لنگ گردد و شد یا تیرا این علت آنست که در جانب چپ عارض گردد و حرجانی گوید که نسا رگیست که از سُرین تا شتالنگ و تا انگشت کوچک فرود آمده و چون ماده این علت درین رگ دائم میشود و وجع مزمن طول آن سیر کند اند عرق النسا گویند و اسباب عرق النسا و درد سُرین همانست که در باب اوجاع مفاصل مذکور شد و علاج نیز یکیست لیکن آن بهر تکلیفی میپوندد فائز تر است و درین باب گوشت بسیار ست و ماده مرض غائرتر بود و علاج بهر دو جا گاه یاد کرده می آید و علامات نیز همانست که در باب مذکور یاد کرده شده و علامت مختصهٔ بعرق النسا آنست که در بر اعضای بالا رطوبتی نخاطی بود و قامت بشواری راست تواند کرد و بالجمله علاج جمیع ورک عرق النسا حسب سبب تشخیص آن مثل اوجاع مفاصل خواهد و اگر ازان فائده نشود عسل بالا در طلا کنند و همچنین بشیر نرقوم و حنبد بیدستر با شیر آنچه ضماد خواهند کنند تا آبله افتد و مواد ازان جاری شود و باید که جراحت را مدتها شیرین نهند و اگر ازین تدبیر هم نیشود داغ کنند

علاج عرق النساء وجع الورک

هرچه در علاج اوجاع مفاصل دموی و صفراوی مذکور شد حسب سبب بکار برند لیکن بعد فصد عرق النسا نمایند در ابتدای مرض نیز بر خیارات ضماد کنند و ایضاً در دموی بعد فصد منضج از عناب ده دانه شاهتره گل بنفشه تخم کاسنی بیخ کاسنی پرسیاوشان خیارین کوفته کل سُرخ هریک شش ماشه بادیان بیخ بادیان گاوزبان تخم خطمی هریک چهار ماشه موز منقی دو توله جوشانیده گلقند سه توله الیده صاف نموده بدهند و بعد چهار چیز زیلیه سیاه افیمون تر به موصوف هریک شش ماشه فاغیون سه ماشه نبیجیل حرمایشه سنای مکی تخم قرطم هریک احد یکتوله داخل کرده مغز فلوس خیارشنبر شش توله تخم بیخ عرعر بادام پنجاه اقراص معمول هندوانه بعد مسهلات سفوف سورنجان استعمال نمایند و یا سورنجان سه ماشه باطریفل صغیر توله سرشته باعرق کوه و یا باشاهتره تخم زندم مقل بریغن گل سوده ضماد سازند و گاهی سورنجان با فتیل باشیرهٔ تخم خیارین شش ماشه شیرهٔ خارشتر چهار ماشه نبات دو توله گاهی با شیرهٔ خارخسک شیرهٔ تخم خربزه هریک شش ماشه نبات کنیم تولیده میشود گاهی در عرق النساشیر و جیخ ابی فصد صافن یا عرق النسا از جانب مخالف نموده شیرهٔ خیارین شیرهٔ کاسنی عرق عنب الثعلب شربت نیلوفری نوشانند و صندل سُرخ با آب کشنیز سوده ضماد میسازند و گاهی در وجع شدید فصد باسلیق کرده لعاب بهدانه شیرهٔ تخم خربزه شیرهٔ خیارین شیرهٔ خارخسک شیرهٔ بادیان شربت بزوری داده افیون بر دغن خلا مالیده میشود و بهتر آنست که دینجا ر ادعات و قاطعات زنهار طلا نکنند و در ابتدا چیزهای مرخی غیر شدید الحرارة مثل تخم کتان و بابونه و روغن شبت و مانند آن ضماد کنند و اگر از خلط ضماد را دع کرده باشد و دران خوف خلع مفصل بود تدارک آن بسیرین مرخی در حمام گرم و سخت طبیخ او دیه مرخی نیکو کرم بر عضو نشانیدن جایز تر تازه یا روغن کنجد نیکو کرم باید کرد اقوال مهرجیجی گوید که در عرق النسا و لا فصد باسلیق باید کرد بعده خلط غالب اگر صفرا باشد بصبر و آب بادیان و آب کاسنی در هلیله تنقیه آن کنند و ایضاً قاتی کردن بعد طعام از نافع بود و بوعلی همینویسد که در علاج عرق النسا و اوجاع ورک و کبد را سخت باید کرد بقوانین مذکوره در اوجاع مفاصل سرجمع کنند و بدانند که فرق در علاج ایضاً میان اوجاع مفاصل آنست که در بجاد وای رادع در ابتدا گاهی ضرر شدید کند زیرا که داده عمیق بود و رادع در انجا جسب آن نماید ماده را بجان گرفتار تحلیل آن دشوار گردد و بجای مفصل هیاسازد چه آن غیر سریع هیاتحلل ست بلکه وجعست که اگر اراده تسکین میدانند ابتدا باشد تسکین میدانند مگر آنکه چنان اتفاق افتد که ماده بسیار رقیق باشد و علاج ایضاً در بلد بارد و فصل بارد و در مردم فربه و شوار و در دشق چپ شوار تر ست و تا ماده دموی نا نخورده چیزها نصف ست

وفی الحال زان انقطاع یابد لاجرم فصد لازم دست گیرند بعده از پای هر فصد پای نکنند مگر بعد فصد دست وقی کردن مدران نافع بود و تا اسهال گاهی ضرر کند و فصد باسلیق قوی کنند تا اسهال اراده رسوی اسفل جذب نکند مگر آنگاه معلوم شود که ماده قلیل ست و بهتر آنست که مدرر فاته کنند پس فصد پاکشاینده باآنکه فصد عرق النساء در عرق النسا نافعتر از صافن ست مگر آنکه در متعدد رجانب وحشی نبود بلکه نوع دیگر باشد که ابتدا و در طرف انسی بود که در این صافن نافعتر از عرق النساست باآنکه این هر دو شبیه رگ واحد اند و مثل باسلیق و قیفال ست نیستند لیکن جالینوس ذکر صافن بزرگ بالبض میکند فقط و فصد رگ بالبض نافعتر از عرق النسا و صافن هر دو ست و فصد رگی که میان خنصر و بنصر باسلیق بکشایند و بعد آن فصد عرق النسا گیرند و گویند که فصد این رگ نافعتر از عرق النساست چنانچه اسیلم نافعتر از باسلیق در امراض کبد و طحال است

صاحب کامل گوید که اگر عرق النساء حار باشد ابتدا بفصد باسلیق از جانب علیل کنند و حسب مساعدت قوت و سن و فصل اخراج خون بقدر حاجت نمایند و باغذای سهل الانهضام مثل سحوم بچه مرغ و مکیان و شبوه و مانند آن باسفاناخ یا خبازی یا چغندر پخته غذا سازند و از اغذیه که کثیر الغذا بطی الانهضام و ایضاً از استعمال غذیه حریفه شیرین و سازفوا که حذر کنند و در عضو آب معتدل الحرارة بریزند و بر روغن کنجی یا آش نمایند و اشیای مبرده قابضه نزدیک آن نبرند که مانع از تحلل کند و فضول را بسوی داخل عضو منعکس سازند پس انحلال او دو شوار گردد و بهر آنکه این عضو کثیر اللحم ست و قوت او دیر سپرده تا مفصل علیل نرسد بلکه یاره را در انجا محتقن نمایند و از تحلل آن ازبا زدارند و آفت زیاده گردد و در داشته او کند و بهتر آنست که مسح عضو بر روغن کنجی کنند که آن از دیگر روغن ها دیر آورده باشند و بعضی از در خانه اوسط حمام داخل کرده باب معتدل الحرارة فطول کنند هر روز تا یکهفته بعد از ان بعضی از دیه سمسار دهند مثل جب سورنجان که دران صبر و بلیله زرد و سورنجان مساوی افتد یونزن نه درم بخورانند و عقب آن مطبوخ فواکه تقویی مشکر و سورنجان بدهند بعد از ان ابتدا می مرض کرنب بطی کوفته بقدری بهغاث و زرده بیضه دانذی زعفران حل کرده بر عضو ضماد کنند **صفت** مطبوخ فواکه گیرند بلیله زرد و کابلی و شاهتره هر واحد هفت درم بلیله آمله هر واحد چهار درم آلو بخارا بست عدد و مویز طائفی بست درم تمر هندی پانزده درم سناوه درم بفشه پنجاه درم کماذریوس پنجاه درم تربد کوفته سورنجان هر واحد سه درم غاریقون کوفته دو درم تخم کرفس یاد یان انیسون هر واحد یکنیم درم هر دو را دو چار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده پانزده درم فلوس خیار شنبر در خل کرده نیکو نرم صبح نبوشند و بعد از ان بسبوس باریک سوده بسکنجبین شسته ضماد کنند و در اول مرضماد یکه سابق مسطور شد استعمال نمایند و چون مرض انحطاط پذیرد این ضماد بکار برند **صفت** آن گیرند کل بابونه واکلیل الملک مرزنجوش هر برگ خار هر واحد ده درم تخم حرمل پنجاه درم باریک ساییده با آب مقل محلول سرشته ضماد کنند و هر گاه ضماد را بعد انمایند باب نیگرم آنرا بشویند و آبیکه دران بابونه واکلیل الملک تنطوریون و پوست بیخ کرفس و حاشا و شبت و صعتر خدق قوی جوشانیده باشند بران نطول سازند و اگر این دو به را در سرکه بخته بر عضو طلا کنند منفعت بین نماید و قوفلوس فگر کرده با یک درم از اول مرحقنه اینه بعمل آرند بعده فصد باسلیق کنند و اگر درد شدت کند روغن خند کرده دران اندک اندک طرون آمیخته و قدری صوف از زق دران تر کرده باشند بر عضو تمریخ نمایند تا فع بود و این **بهتة الله** گوید که چون عرق النسا از کثرت خون غلیظ حادث شود و الا فصد باسلیق از طرف مرض گیرند و بعد فصد انچه تسکین حدت خون کند مثل شربت آلو کنجبین بیدمشک با سپغول بجلاب یا آب انار چاشنی زا زنبوشانند و اسهال ملیّن بحسب سورنجان کنند و اگر زمانه مساعدت نکند حقنه اینه بکار برند از بیخ نی سوده بسر که سرشته ضماد نمایند و آب ریا حین بر عضو ریزند چون زمانه مرض متوسط گردد بر روغن نیلوفر نا شیں عضو نمایند و امر بدخول حمام کنند و بزودرات غذا سازند و اگر بنشود و فصد عرق النسا کشایند و از مالش عضو بر روغن قبل تنقیه بدن حذر کنند و چون صلاح بابد از بیخ مرغ بریان یا اسفیدباج آن غذا دهند و از حلوا پرهیزند و اگر عرق النسا حادث از خون صفراوی باشد اسهال مرض بطبیخ بلیله کنند و شیر تخم خیار تا خن بشربت نیلوفر و آب ترمندی کنجبین نقوع بشربت بفشه نبوشانند و بعد چند روز از اسهال چون قوت عود کند فصد باسلیق و یا هفت اندام کنند و بر بدن مالش نمایند و غذا بمرغ و مثل ماهی رنگ خیار و کاسنی و کدو سازند و بر عضو طلاب سرکه نمایند و فصد عرق النسا گیرند و هنگام صلاح غذا بچه مرغ با آب بهی و قی دهند

ابو منصور گوید که عرق النسا اگر از حرارت بود با سلیق از دست محاذی وجع کشاینده بعده فصد عرق النسا کنند بعد ازان قی کنانند پس از ان مطبوخ سورنجان نبوشانند **صفت** آن بلیله زرد بست درم بنفشه خشک گل بنفشه هر یک هفت درم تخم کاسنی تخم کرفس هر یک سه درم سورنجان سفید کوفته دو درم در دو رطل آب بجوشانند تا دو ثلث رطل باقی ماند صاف کرده دو درم شکر سفید آمیخته بنوشند و از پرهیزات دیرآنست که طبیب مزاج با تجربه

از آب شیر برن داغند یکمرطبه کنند و از برگ لب تازه سوده یا اصول قصب سوده بسر که سرشته ضماد کنند و کسی که از مطبوخ مذکور ادویت کند این جنب هند صفت آن صبر کبره رم مقر نیا مریخ درم گل سرخ یکدانگ سونجان سفید یکدرم تخم کاسنی کوفته و بادیان هر یک نیم درم جمله را ساخته بدین کیفیت ست و ثابت گفت که در عرق النسا بادویه مقوی پیش گل سرخ و صندل مامیثا و مریخ و انیون و مانند آن ضماد نباید کرد و گران غلط بابطء بدن و عرق آن منع کند پس انحلال آن مسهل گردد و چنین گفته که عرق النسا چون از امتلای رحم بود در صاحب او ضربان استدا کننده تجربه کرده ایم که بهترین آشامیدنی ضرر آنست که در عرق النسا اصعد و قبل از نضج بقصد قی و اسهال هر چه زودتر اجب بود استعمال نمایند و بدان سرانیون گفته که اگر مریض متحمل باشد بهترین آنست که در روز هفته کنند پس فصد او بکشایند که این دو جذب غلظ را مخل قوی تر ست محمد اکبر مینویسد که مجرب ترین جملها در عرق النسای موی آنست که در حمام آب گرم غسل کنند و ندانی طب خورند و در روغن پیه مرغ دبط و مانند آن بمالند تا کیفیت بعد از ان گرم عرق النسا میان خنصر و بنصر را بمقابل در دکشایند بعده فصد ما بلیق نمایند و آنگاه در قوی بود در روغن شبت در روغن گل و کنجد گرم کرده بمالند که در روغنها اندیشه دیده شد که بعد تنقیه دواع داده شد صحت کلی روغنود و طریق دواع دیرین آنست که سیچ آهنی گرم کنند و بالا تراز ساق لگد هشت انگشت مضروم بر رگ عرق النساداغ نمایند این رگ گره دار باشد و بعد بستن ران تا زانو بتیزی ظاهر شود و اگر در ساق ظاهر نشود میان انگشت خنصر و بنصر پای داغ بخط عرضی هند و بهتر آنست که هم دیگر پای را داغ دهند و هم دو رگ بالاتر از کعب آهست داغ نمایند و اگر مرض نخماسود مدد میان ساق شگافند و آن رگ الصناره برداشته بهر دو داغ دهند که البته از الام مرض گردود احتراز از ضماد و ترشی لازم و دانست

علاج عرق النساء وجع الورک بارد و مرکب

هر چه در علاج اوجاع مفاصل بلغمی سودا دی مرکب مسطور شد بعمل آرند و آنچه در پی بخاطر فقیر می آید موافق حاجت بکار برند ذکر ادویه مفرده نافع عرق النسای بارد بعد تنقیه تمام و قصد حسافر ضماد کردن تریاق فاروق متواتر خورد و آن هفت بار بعد هر سه روز یکبار بمقدار یک مثقال در هر مرتبه مجرب ست سویدای ست و گذاریخ بکر بکشوث جمت عرق النسای بلغمی و شرب و ضماد و قطر در عین تحقیق و گذا اعلک الاعظم و گذا سیعه سالک یک مثقال و گذا شم خطاف و گذا بیخ اذکا و گذا انفحه ادویه ست و گذا دمالو و گذا تقر الیهود و گذا دمالو و گذا حب بلسان و گذا عود بلسان و گذا لبن بلسان و گذا فربیون بعسل و گذا سداب بعسل و صمغ آن و گذا شیطرج بعسل و گذا دوقو و گذا حلتیت و گذا زنباد و گذا ابوبنیه ذهبی و گذا بیخ سوسن سفید و گذا سرکه فصل و گذا کندش و گذا قرطا ماذوره مر و گذا مقل ازرق گذا انکخاره و گذا انیسون بعسل و گذا خولنجان در درم و گذا حرف و گذا شم لغاره **وضماد** برگ سه سن کوفته بشراب پخته و گذا اخاکستر سخو در مریم سبز کرده و گذا مغل سبز و دلک بدان و گذا حاشا رسویق بزیت کنه و گذا چرک بدان کرده حمام جمیع شنوبزیت و گذا انجی بدان مخلوط بروغن ارسا و مویا بروغن حنا کرده شیطرج عالم المسل و گذا شیطرج و بیخ راسن آمیخته تا نیم ساعت تا ربع ساعت داشتن و گذا قسط بحبک در دخرو با دیان بگیرند و صبر بگیرند و با آب صبر تازه سرشته و تنها با آب صبر تازه یا بزیت کهنه سرشته و گذا مغز بیه دانه بعسل گذا زفت و با دام چرب و گذا زاج بشراب کهنه و گذا لوبیه بگیرشتی و گذا امیران چینی و گذا گل ارمینی بر گرآن **وشرب** فوه الصبع عالم المسل گذا هند فارسیقون در دو درم جبل سیر در متواتر و گذا کما فیطون بعسل تا چهل روز و گذا قسط هندی بعسل و گذا روغای خشک عسل و گذا زنجبیل و گذا کبر محلل بعسل و گذا فربیون مصطکی و دارچینی و گذا تخم سداب از دو درم تا دو درم هفت روز متواتر و گذا احب الهیوا نیم درم و گذا فلفل و گذا احب الیس و گذا اپست بلیله کابلی و گذا سعد بریخته در جوز انسیون بگیرد و با دیان بگیرد هر زنجبیل او قیه سه روز متواتر **و حقنه** مطبوخ جنبی راسن و گذا بطبیخ زیتا و گذا قوم که مقوی فعل حقنه ست و گذا آب برگ کبر و اطراف نرم او و گذا روغن قرطم در می شیر **و تدبیخ** فربیون یکدرم بزیت کهنه ده درم و گذا قسط هندی بزیت کهنه گذا روغن قسط و گذا زیت کنه و گذا انحاض تر آب زیت پخته تا مراشود و صاف نموده با بدیگر جوشانیده تا آب فانی شود در روغن باقی ماند و گذا خضاب بزیت پخته **وحمول** فتیله بحمول از پشکل گاو **وتعلیق** و شرب و هر هر احد نافع عرق النساست **ذکر ادویه مفرده** که مفید درد الورک ست بیخ کبر بمزوج بکشوث سه تسکیل الورک را در محرر سبه یدی ست و گذا شرب بلیله کابلی در بلغمی و گذا شرب ضماد ریوند و گذا شرب سکبینج عین بصلی و گذا شرب ضماد دارچینی و گذا شرب تخم ماهوذه نیم درم بسجلاب با عسل و گذا شم قاوندی چون سعد درم ارزان در شوربای گندم یا در مرغ گوشت نخوشند و بعد شرب آن قدری از شحم مذکور در مرغ بریان بر آتش گرم کرده بر ورک بمالند از جمله ادویه ست **وشرب** تخم لهیون و گذا فربیون نیم درم یا دو درم سهله و خوشبو دقل ازرق و گذا زراوند مدحرج بعسل و گذا زعفران و گذا طبیخ اسارون تا دوازده روز بجهت من را و گذا تربد خراشیده ده درم و گذا مدادوت ا گل انجیر و گذا انزروت دو درم سر و غن جوزبه گذا فاوانیا بعسل سه شربت **وشرب وضماد** سنا و گذا خاکستر سکبینج

وکذا بودینه بری وکذا اسارون وکذا اصعتر بری وکذا اشق ودشقان مسهل وکذا زاجر هندی وکذا زفت رطب مکذا مرمکی وکذا اسوس نجان کذا دارچینی وکذا خطیطای رومی وکذا شیح ارمنی وکذا زوفن وکذا افسنتین رومی وعصاره آن کدو می از آنست وکذا برگ سرو مسهل وکذا انقاع از خرد وکذا حسک وکذا فاریقون وضماد و حرمل وکذا برگ کبر وکذا آرد قرص بسرکه پخته وکذا سقونیا و آرد جو و سرکه وکذا صدف بحری سوخته وکذا آرد شیلم بسرکه سرشته وکذا احلیان بسرکه سرشته وکذا کندش وکذا زوفن تیغ کرآن روغن یاهمین بفید ست بوم زرد آمیخته و کذا سرگین کبوتر و کذا عصاره حنظل تا و روغن آن وکذا روغن حب الغار و حقنه سکبیج و کذا مطبوخ ایشان هر واحد نافع ست باقی اکثر همانست که برای عرق النساء مسطور شد اقوال اکابر مصنف اقتباس مینویسد که سبب عرق النسا مادهٔ فضلیه بلغم خام بود لیکن از خوبیت و سوداویت هم خالی نباشد پس فصد باسلیق کنند و بفاصلهٔ سه چهار روز عرق النسا کشانیده و بیاید که دو سه روز روزه بدارند و غذا کمتر خورند بعده فصد کنند و پس از ان این منضج دهند اصل السوس انیسون تخم کرفس هر یک پنجاه شاهتره بادیان بادرنجبویه مکوه برگ شاهتره سورنجان هر یک هفت ماشه بیخ کبر بیخ کبر بیخ سه ماشه گلقند سه توله و غذا نخود اب پخته مرغ بدهند و بعد حصول نقیع بدستور یکه در وجع مفاصل گذشت مسهل دهند در روغن شبت و گل کنجد بمالند و اگر اتی ماند زاغ دهند بطریقیکه در قول محمد اکبر مسطور شد و باید که در معالجه این علت تساهل نکنند تا لنگی نیارد و تنقیهٔ ماده بکرات باید کرد و میان دو استفراغ بسیار فاصله نباید داد تا ماده عود نکند زیرا که مادهٔ عرق النسا بخلاف سائر اوجاع مفاصل بسرعت عادت میکند و انضمام وجع مضاعف بمفاصل ورداوعات پیرامون ندارد حکم چهار برگ که در علاج وجع الورک گذشت نوشته شد و نیز انچه نفع دارد و پیچیدن روغن هفت برگ بسیار مفید صفت آن آب برگ کریده باره ماسی و شبت و نیشکر و تارتوره و عشر و سنبهالو هر یک چهار روغن کنجد بپزاید و آب باران نیمه همه بیجوشانند که روغن بماند صاف نموده روغن گل نیم پاو آمیخته بازبجوشانند که بنیمه آید پس سورنجان تلخ بزالبنج قسط تخم گل بابونه هر یک یکنیم توله مصطکی یکتوله بیمغز یا بسه وجزء هر یک هفت ماشه سوده داخل کنند و همه را مجبوب کرده علاج وجع الورک بیاید و در انجا هم نفع میدارند و علاج وجع الورک انیست که اول فصد باسلیق کنند و بفاصله ابزورسه روز بمقیئات بلغم قی نمایند و باقی علاج مشترک که در علاج وجع المفاصل بلغمی نوشته شد تا این هنگام است بیخ بربوینه عاقرقرحا تخم شبت حلبه هر یک دو درم زرچوبه چهار درم ها کنگی قنار الحاخشک هر یک شش درم پوست درخت عشر کهنه تخم بیدانجیر هر یک هژده درم آب شور شب خیسانیده صبح بجوشانند تا خوب هم اگردد بدست مالیده آب غلیظ گرفته بگریبت کنند هر یک شصت درم سورنجان تلخ بیخ بزرسطی هر یک ده درم در آب مذکور انداخته شراب دو آتشه اضافه نموده ناسه پاس متصل کم نزل کنند که مانند مرهم شود بپارچه سفت مالیده برجای درد گذارند دیگر قوی تر از اول آب دو باجوا دو منده ا هر یک نه توله قند سیاه نیم پاو در روغن بیدانجیر چهار توله حلوا بیزند بعده بزرالبنج بزرکتان حلبه تخم شبت زنجبیل هر یک چهار درم با بونه سورنجان تلخ کبور کچری قسط تخم هر یک سه درم شراب کهنه چهار توله آمیخته جای دردرا بر روغن چرب کرده گرم گرم بر بندند حسب که در دسه سال را دریدت دوماه زائل میکند پوست بیول کهنه اسبند لاهوری ابهل مرچ تمرکی بدیاره گلو سنبر گوکرو زنجبیل تخم چرسپندهی دار بلادر افلفل سورنجان شیرین هر یک نصانه بزگ سرسن یکتوله کوفته بیخته و آنچه مطبوخ آمیخته جهاساز ند بقدر کفاف صحرائی برگ سناتر به سفید پوست ابهل زرد بیخ بیخ بیخ بیخ بیخ هر یک سه توله زنجبیل بیخ بیخ هر یک یکنیم توله مکوه چهار نیم توله مقل ازرق نه درم صمغ عربی مرچ درم سوده باروغن سابقه ضم نموده جهانبند روز یک حب سیح و یکی شام بدهند آنجا که هیچ تدبیری سود ندهد باید کرد آب مطبوخ روباه و یا زاغ سیاه صحرائی دغفق و هدهد وضفادع صحرائی و بچه گرگس و کلس گرمچه بدست آیند سه تر الایک یا دو هر چه بهم سه تا روز نشانیدن نفع کثیر میبرد اگر ازین هم نفع ظاهر نشود باید که چوب چینی بقدر نهند و بعد انقراغ از چوب چینی که باقی ماند مرغ دهند و خرچ آنرا تا چهل روز سائل دارند بعده براهم هدله شل مرهم ابیض اصفر علاج کنند و اما انچه از انتقال مادهٔ وجع عرق افتد اول در اصلاح رحم کوشند پس معالجهٔ وجع الورک پردازند در روغن بهت و حلتیت بمالند و بقول محمد زکریا عرق النساء هم از انتقال مادهٔ رحم افتد و گذشتی را عدد استقاط حمل هم در رحم منتقل بعرق النسا گردد اول رنگ عرق النسا زرد شناسند و شناسائی جانب حشی باید زرد خون بوزن نیم پاو گیرند و وقت خواب اسپند لاهوری سه ماشه با آب گرم بخورانند روز مطبوخ مشکطرا شیع دهند با یکعدد حب چهار برگ که در علاج درد پشت مرقوم شد تا یکهفته و غذا مرغ خوش گوبانان خشکار دهند ابو سهل سنگبید که اولاد در عرق النسا فصد باید کرد بعده اگر خلط غالب بلغم باشد تنقیه بحب شیطره حب بنفش و حب سورنجان کنند و حقنه بعد تنقیه از قنطوریون و خطمی و شبت و سوسن گندم و اگر صفرا غلبه کوفته دنقال و مری عسل روغن بادرنجبویه روغن قسط بعل آمند و اقوی از ین حقنه معمول از ماهیزهر چه قنطوریون و زراوند و بیخ کبر و خرنق سیاه و سفید و حرمل سورنجان و عاقرقرحا و حنظل و ماذریون و مغز قرطم و تخم شبت سنت هر یه آب خوب بجوشانند و از ان آب یکدل گرفته روغن بادرنجبویه یا روغن بان بقدر ده و اقیه بران اندازند

عرق النسا

همگرم مقشه کنند و اگر عقب این حقنه التهاب دگر بهم رسد بعد آن حقنه مطفیه استعمال نماید و مدام حقنه قویه بحال نرساند تا آنکه رطوبت لزج منعقد که آن موذی ست خارج گردد بعد ازا ستعمال آن حقنه باز ایستد و چون بحضور آمد امر بمرهم نمایند بر رگ غار بست دوم عاقرقرحا پنج درم قسط هفت درم حرف چهار درم نطرون سه درم کوفته بیخته پس بگیرند روغن بنفشه نیم طلا و در روغن مومیائی و اقیه بگدازند و بران ادویه اند اخته حل کنند تا مستوی گردد و بر کاغذ طلا کرده بر موضع درد بچسپانند دیگر بگیرند صوف درد رروغن سداب یا روغن بنفشه گرم چنان یاروغن تفاله انگار تر کرده نطرون و عاقرقرحا و سرکه بمالند آمیخته بر موضع نهند و اگر مرض باین علاجات زائل نشود باید که ملول نشوند بلکه مریض را چند روز راحت داده باز حکیم علاج شروع کند و این فصل بمرارت کشند کذا محاله بمجلی حاد ساقد قا ایضا این دوا فی نضع کند اما در ابتدای مرض هیچ طعام نخورند و اما بعد ازان باده یا منقی مثل کشمش و جوز القی و تخم سرنج با آب طبوخ شبت مع نمک بکنجبین عسل بخورند اگر حاجت بقوی تر افتد بخربق سفید کنند در هر گاه مفصل درک قریب خلع گردد و مرض مزمن شود باید که بر جن درک داغ نهند در سه یا چهار موضع و چون راحت آید بسرعت مندمل شدن ندهند بلکه بسیار روز ها ادویه مجففه اکاله بران نهند تا آنکه جمیع مادهٔ عضو ازان خارج گردد و بعد از ده علاج آن اعضا بطریق مرهم نامبرده مریض را اندک با طعام معتدل المقدار دهند و از جمله مندملات استلا و اخلاط خام مثل تدخل طعام و پرهی شکم متواتر و سکر و جماع و حرکت بطعام بغیر قیء اجتناب نماید شیخ میفرماید که عرق النساء و وجع الورک و وجع رکبه را سخ قائم مقام ادرام غلیظ در استحقاق علاج اند و اقدام بر استعمال محللات قوی قبل از تنقیه نباید کرد و قی النفع از سهال ست بسبب تحریک سهال مادهٔ را بطرف درد و قی تحریک ایذان حرف کند و چه بهتر آنست که از بروق و حل بوجود آید و اگر بقیئات قویه محتاج الیه برای اخلاط غلیظه بارده تنقیه کنند باید که ترتیب این باده یه ملطفه مسخنه کنند و ایضا ما بلغنی ایضا ما بلکه اکثر مفصد احتیاج افتد بتنقیه مدرات و مشروبات نافع او جاع مفاصل و دوای هر سن خاصه استعمال نمایند و این ابیار العبیا عجیب است کما ذ بروس حنظلیا تا هر دا حنه او قیه زراوند مدحرج دو او قیه تخم سداب خشک یکدرطل کوفته باریک بیخته یک ملعقه تخم زنده و ایضا ضماد ات مفاصل محلله و آب چشمه با استعمال کنند اگر کفایت نکند و تقنما بعد از آن بعد ازان محاجم بشرط و بغیر شرط بر سر پا استعمال نماید و محجرات و منفطات بران نهند و تا حصول صحت مندمل شدن ندهند و در ضمادات مستعمله اندرین باب حدت آن برای دفع مرض مجلی افراط نماید یکی برای تحلیل ماده و دیگر برای جذب آن بسوی خارج و حدت آن نهادن برای مضی گرده بود و او آنست که گاهی تخفیف ماده کند و تحجر آن نماید و غیر قابل علاج گرداند فاعلم ذا واجب ست که از ما قبلیین غافل نباشند و گاهی ضماد محاجم و وضع آن برای جذب افتد

فطولات و آبزنات بگیرند در روغن حنا یکدرطل سرکه نیم طل نطرون ربع طل عاقاقیا یکنیم او قیه و در ان صوف زود فاتر کرده تمکید موضع نماید و آبزنات ازسیاه اده یه مفرده محلله مذکوره درین باب استعمال کنند تا مادام رخوات مثل وغرقی فرفیون و روغن حنا و روغن جند بیدستر ست و بعد تنقیه استعمال نمایند و قیر حلیت بجای شیر و فرفیون و ادویان مذکوره بعمل آرند **اطلیه** و ضمادات این همه محلل جذاب ماده بسوی ظاهر از عمق ست تخم سداب بی حساب الغا را نجدان نطرون شیح ارمنی قرد مانا شجم حنظل نا نخواه هر واحد چهار مثقال سداب تازه رفت موم اشق هر یک ثمن من بار دو شش مثقال اجاوشیر چهار مثقال کبریت چهار مثقال بستور هر یک سه مثقال و اگر بر عرق النساء شکنجه کند مثل دوا را لخول و افصل ازان باشد و مرا هم محجر و منفط بسیار نیکوست و باید که نفاطات را بکشایند بعد ده دوای مجفف بدان بپاشند و باز اعاده تنفیط کنند تا آنکه صحت یابد ایضا بورق یکدرطل زیت یکدرطل ازان طلا سازند و ایضا ضماد نافع موینج کمنیم طل دو دی سوخته دو درطل عاقرقرحا یکدرطل حرف کنیم طل یا زرد کبریت بورق هر یک نیم طل زیت سه قوطه لات جمع صنوبر بابار دگذاخته همه را بدستور مرهم جمع نماید و استعمال کنند و ایضا بگیرند کبخ و گوگرد سوده و بکیوزفت و بر سرین طلا نماید و بالایش کافاده بگذارند تا آنکه از خود آبله افتد و از مجر بلطانیست که گچیر ند نبات شیطرج سبز ترتیبان و باریک بسانیده و با پیه بجمع کرده بر سرین و موضع درد نهند و به بندند و چهار ساعت ماشش ساعت بگذارند پس حمام داخل کنند و چون اندک عرق کند در آبزن داخل نمایند و ضمادان بعد از دو هر موضع صوف بزاج هفته تا ده روز نهند و اعاده کنند که این از خود زایل و ثانیا غنی کند و ایضا مومیائی زاج و ایضا ثافسیا و موم و روغن سداب ترتیب ایضا عاقرقرحا قطران و زهر نسبوس طبرزد و مویز خ دانان مرهم سازند و گاهی دران حرف زیاده کرده بیشود و انجیران مرهم و روغن انور انفع کند قیر طل فرفیون ست و ایضا روغن حنا هشت او قیه سگبر چهار او قیه نطرون دو او قیه عاقرقرحا یک و قیه او دل عاقرقرحا را کوفته در روغن حنا تا سه روز خیسانند و جوش خفیف داده بمان سرکه و نطرون انداخته در ان صوف آلوده بر موضع درد نهند و دیگر مثل این از اطلیه بگیرند موم صفی صد مثقال ملک الاناط بست و پنج مثقال تخم ریحان دوسوسن دو بار ده درهم هر واحد شش مثقال قطران پنج مثقال هر هم بسازند و بر موضع درد و عرق درک طلا کنند و اسیما اگر مادهٔ محدث آلم خون را سخ و نقرس مفصل یا ملغ غلیظ زجاج متشرب عرق مفصل باشد هر هم تمکین

نسخه دوای دیگر
نسخه دوای دیگر

عرق النسا بگیرند زیرت کنه ۱۲ دوله ۱۲ دوقیه برادهٔ اسرب ۱۲ دوقیه نمک طعام و نمک لانباط هر دو احد عشر مثقال برادهٔ مس سه اوقیه زنجار و کندش و سنج مازریون سیاه و زراوند مدحرج هر واحد دو اوقیه و گاهی درین عاقرقرحا یک اوقیه افزایند انجدان و تخم سداب شتی و حسا الغار و برق فنطل و شبم و انخوا ه و قرطما هر واحد چهار مثقال سداب بستانی و نفت خشک و نمک لانباط و راتینج و اشق و پیه گوسالهٔ هر واحد شانزده مثقال جاوشیر شش مثقال گوگرد غیر سوخته چهار مثقال روغن حنا شانزده اوقیه و دیگ گیرند نفت چهل و دو اوقیه زراوند و دو اوقیه و نیم موم کیر طل صمغ صنوبر چهل مثقال کبریت غیر محرق یک طل بورق یکنیم طل سنجیر یک قسط عاقرقرحا نیم طل قرطما یک قسط بارزد نیم طل گداقتنی را گداقتنی و شک را سامیه جمله مخلوط سازند بمالند **مسهلات** اسهل نیک باهم النفع حسب سورنجان و حب منتن حب شیطرج سه و مثل حسا الفواخ و مثل معجون هرمس کدر ربع بخور تنقیه چیزی نیست و کسی که آنرا بخورد مفاصل و رودناک و عرق کند و دران اسهال بسیار نیست بلکه تنقیه تا بطیف کند و اجزای او در مسهله شحم حنظل و تنطوریون و صمغ و ماهیزهج و شیطرج و عصارهٔ قثاء الحمار ست و دیگر فنطل و عدد و سورنجان آنقدر و حب باشد بسیرون آنقدر و بهر روز دو غن کنجی بر گرده پوشند. یکشب بگذارند و صبح آن زمان روغن در دیگ کرده بران یک کیل روغن منصف آب انداخته بپزند تا آنکه حنظل سخته شود پس آنرا در کرده آب روغن را بجوشانند و بران نان پاکیزه کوفته بقدر یکا منعقاد بران گردد و مثل غالیه شود انداخته ازان بتادق بقدر بندقه سازند و ازان هر روز عدد مریض بعد استحمام بخورد و دو جه دیگر طبیخ روغن بصابهٔ حنظل ست و چون تنقیه باسهال موقی کرده شود و مرض طول کند حمولات و حقنها ازاد و یچ و مسهله خون مثل طبیخ قثاء الحمار و حنظل مزهره گاو دعا قرقرحا و تنطوریون و حرف شیطرج و طبیخ هلیله بعمل آرند که ازین همه درین وقت ایشان را نافع بود و گاهی بر کند و گاهی در حقنه فرنیون داخل کرده میشود و قبل از تنقیه بسیار مرعت از سائر علاج منع کند و ازاد نخوان نافست و خصوصاً هرگاه تنفیط نفع نکند و بیشتر سجع خود بخود عارض شود و بادی علت مندفع گردد **صفت** حقنه سجعه حنظل و حرف و سنج کبر و تنطوریون و قثاء الحمار و شیطرج و نوشادر جوشانیده باب آن حقنه کنند و بشغل آن بزرگ ضماد نمایند و از قضمای نافعه برای آن این حقنه ست و ایضاً بسر که سبوس گرم کرده ضماد سازند و گاه در انجا خون بیست باشد زنبور بهمراه موضع خون دراع سخت دهند تا خون ازان جاری گردد **مجوسی** گویدکه هرگاه عرق النسا از رطوبت و بلغم باشد باید که امر باستعمال فی کنند بعده او در یه مسهله مثل این حب دهند **صفت** آن غاریقون و تربد هر واحد چهار دانگ صبر و سورنجان و شیطرج هر واحد نیم درم شحم حنظل دو دانگ همه را بار یک سابیده جمله را سازند شربتی از دو نیم درم تا سه درم حب شیطرج نیز دهند و بعد تنقیه بدان تضمید و رک بر اتیانج و مویز و عاقرقرحا سوده بسکنجبین یا بشراب مسل شسته باید کرد و ایضاً این ضماد بعمل آرند **صفت** آن پوست بیخ کبر و پونه عاقرقرحا هر واحد یکجزو عصارهٔ قثاء الحمار و حب الغار هر واحد نیم جزو همه را بار یک سابیده بشراب مسل شسته بر سر من ضماد کنند **ضماد دیگر** عاقرقرحا و نطرون هر واحد دو درم کبریت یک درم زفت رومی پنجدرم زفت را در روغن بنفش یا نیت گداخته ادویه آمیخته ضماد سازند **دیگر** درین باب نسخهٔ این همانست که در قولنج بوسهل گذشت **دیگر** حرف و فرفیون پوست بیخ کبر هر واحد یکجزو آب مزنجوش یا ریکسا سابیده بر سر من ضماد کنند و باید که بر موضع روغن حنا باندک بورق دعا قرقرحا و مویز سوده و در روغن مصطکی و ماند آن باندک **ضماد** ملوخ فلوس موم صمغ دردم حلک ابعلم بسنجد بیخ زنگار دو مرقنه و قطران و بیخ سوسن هر واحد پانزده درم ادویه را سابیده موم و قطران گداخته بیامیزند و بر دوک **ضماد** کنند و اگر مرض باین تدبیر ساکن نشود چیزی از جوب مسهل نافعه این بدهند و اگر فصل تابستان باشد باید که در اثنای این قی جاهی شود استعمال کنند بعد به اضعف مذکوره بعمل آرند و در آبزن آبگینه دران بابونه دا کلیل الملک و برنجاسف و تنطوریون و پوست بیخ کبر و سداب کرفب جوشانیده جا هفت نشلند بعد لذان که قطن و دوک ابروغن نارین یا روغن قسط یا روغن ناجیل و مانند آن مالش کنند تا آنکه مرض نقصان پذیرد و اگر علت باین تدبیر تسکین نیابد بهاید که دران **حقنهای** نافع عرق النسا استعمال نمایند و نخست آن این **حقنه** ست **صفت** آن خارخسک و شبت دیابونه و اکلیل الملک و سداب هر واحد یک کف تنطوریون دو قبق ده درم حنظل کوفته دو صد درم قثاء الحمار کوفته پنجدرم عاقرقرحا کوفته سه درم پوست بیخ کبر و قرطم و مغز تخم بید انجیره کوفته هر واحد پنجدرم جلبه چهار درم همه را در هفت رطل آب بپزند تا یک نیم رطل باز آید دو ثلث رطل ازان گرفته بران عسل و روغن سوسن و زنبق هر واحد یک اوقیه بگیرند و نیم درم مقل و درم جندبیدستر نیم درم آسیخته همه را در هاون بسایند با ندک آب طبوخ در روغن تا مخلوط شود و بدان حقنه کنند و عقب حقنه بر پشت و سرین و روغن قسط و سوسن مالش نمایند و یکدیگ بیخ سوسن آسمانجونی نیم رطل کوفته در سه رطل آب بجوشانند تا بیکرطل آید و مصاف کرده چهار اوقیه ازان گرفته روغن زنبق و مری و عسل هر واحد یک اوقیه نداخته خوب بهم کلند و نیمگرم حقنه نمایند که فهست و دیگر قوی تر

از اول شبت و بابونه و خاراسک و سماب هر واحد بیست درم قنطوریون دو پوست بیخ کبر هر واحد سه درم جعده و قرطم و بزرکتان و بادام مقشر هر واحد پنج درم حنظل پخته شش عدد سکبینج و راتینج و جاوشیر و کندر بطی هر واحد سه درم شیطرج هندی دو درم سپوس گندم یک کف همه را در شش رطل آب بجوشانند تا یکنیم رطل بماند و نصف رطل از آن مکرر مری در روغن فسط و نارد ین و سوسن هر واحد اوقیه بوره ارمنی یکنیم درم آمیخته نیمگرم حقنه کنند و دیگر خاراسک و قرطم کوفته و تخم بید انجیر کوفته و مغز خشخاش کوفته هر واحد یک کف حنظل کوفته در عدد سداب گفتا هر واحد یک پشته و شش رطل آب بپزند تا یکنیم رطل بماند روغن بید انجیر یک اوقیه آمیخته در سه نفعه بدان حقنه نمایند که عرق النسا را نافعست و ایضاً حقنه بحب ارشاد در آبی تخته صاف کرده روغن زیت اندک آمیخته در وقت عرق النساء در وقت طرز انفع میکند حقنه دیگر گیر یک اوقیه زیت مرد دو اوقیه عسل و یک اوقیه نطرون نیم اوقیه ملک البطم سه اوقیه آب شیرین خوب جوشانده حقنه کنند و بران صبر نمایند که اسهال خلط مخاطی کند و گاهی اسهال خون نماید اگر در طول کند باید که استعمال چیزها متواتر نماید در دو اوقیه قنطوریون بری عصاره قثاء الحمار و روغن قثاء الحمار افزایند صفت حقنه دیگر نوشادر چرچ دندانه طوال قنطوریون دقیق دو پوست بیخ کبر و خربق سفید و سیاه و حلبل سورنجان و حنظل و عاقرقرحا و مازریون و منقر قرطم و شبت همه را در آب خوب جوشانده و قیه آب صاف کرده روغن نارد ین و روغن زنبق هر واحد دو درم آمیخته نیمگرم حقنه کنند و بران صبر نمایند و نگذارند که از این حقنه التهاب عارض شود و باید که حقنه اول که در آن عناب و سپستان و جوکوفته و بنفشه خشک و پرسیاوشان و خطمی سپوس گندم و برگ خلاف زی و روغن بنفشه داخل بود داخل آرند تا حدت عارض از آن حقنه تسکین یابد چون این علاج استعمال کرده شود و بساکر نشد باید که فصد عرق النسا قریب عقب کنند و اگر یافته نشود فصد درگ شسط قدم بارگ باطن او نمایند و چون در داشته آید که فلوبای رمی رسیده که آن تسکین پذیرد عضو نماید باد و یه که گذشته شده که ایارجات کبار فیون یا پوست بیخ تلخ آمیخته بر موضع درد طلا کنند و باید که از ادویه محذر دخه نمایند در استعمال آن تکنند مگر هنگام ضرورت چون درد شدت کند نه بر اکراه دوام استعمال آن تا ابطال حس عضو و انحماد ماده نماید پس درمان هیچ علاج سود نهد و از چیزیکه صاحب این مرض زان امتناع باید خوردن این معروف ست که از نافع نیافته ام صفت آن بگیر نیشکر کی ده درم سورنجان پنجدرم شیطرج هندی سه درم زعفران نیم درم ادویه آبار یک باید و شکر سفید هموزن آن آمیخته رود رم تا سه درم بخور ند بر آب تیمگرم و چون مرض طول کند باید که ایارجات کبار استعمال نمایند و با بهاشل آب های شور که بر قبرقی و قطی و آب قیتوی رود غن قثاء الحمار حقنه کنند و مصیصه که دران تخم حنظل سرشته باشند بخورانند و در آب چشمه کبریتی و قطی و آب دریای شور و مانند آن نشانند پس اگر تسکین نیابد مجاجم ناوی برعرق ورک نهند و زلو نیز بران موضع چسپانند که این اکثر نفع میکند و ماده را از نفس مفصل سوی ظاهر ورک جذب می نماید و چون این ادویه سود ند هد گاهی شرب نفط سفید یکدرم تا یکمثقال با شراب سه درم با سه روز فائده کند و ایضاً مجرب است استعمال بنفط نافع عرق النساء و وجع تطن بست و چون علت مزمن شود و قریب بود که مفصل از مکان خود خارج گردد باید که بر انع استعمال کنند تا طوبت فاسد فانی شود و آنرا بسوی خارج جذب نماید جرجانی را دیالمی مینویسند که در عرق النساء و وجع الورک اگر علامات بلغم ظاهر بود اول قی فرمایند پس اسهال بحب شبت و حب شیطرج و مانند آن کنند و حقنه کردن بدون قنطوریون باریک شمم حنظل و شبت و آبکامه و مانند آن سود دارد و اگر حقنه گوی باید چوبهای بوزیدان و ماهیزهرج و عاقرقرحا افزایند و اول حقنها نرم کنند پس تیزتر و گاهی بر گهای بازدن حاجت بود و بعد قی و اسهال مرهای مذکور باید داد و نسخه آن در قول شنیع گذشته سه درم از ان با سه درم شکر بدهند و گاهی نهادن سود مند بود و گاهی محاجم با شرط و اخراج خون بسیار سود دارد و در وقت مرض راه راحت کردن صواب باشد و مراغ آن اگر آماده باشد گوه حقنه و ورک سر انگوان که دران داخل بست ضمادات ول ضمادهای لینه باید نهاد پس گونه بگیرند زرده تخم مرغ و اندکی زعفران سرشته بگیرند بکار برند دیگر اکلیل الملک با بونه حلبه و خطمی هر یک بست درم مقل و اشق و جاوشیر هر یک ده درم پیچیده در پوسته مرغ و مغز سای گاو و موم هر یک دو درم سرکه سی درم روغن بقدر کفایت ادویه خشک را کوفته و مصوغ داد و سرکه تر کرده داخل نموده و موم را با پیه و روغن گداخته همه را بسرشنده هنگام جدا کردن با آب گرم و اطریفل با بونه و اکلیل الملک و شبت و مقل و مغز تخم کرفس بشویند و اگر این ادویه بسر کوبیده طلا کنند سود دارد دیگر ضماد مقرح خردل هموزن او سرکین کبوتر نرم سوده بطبیخ انجیر و باشیر آن سرشته ضماد کنند تا آنکه ریش گردد و زدن راب جاری شود و چند روز بگذارند تا ماده پاک گردد و باز دل و ثافیا با هم گردد و طلا کنند و همچنین مومیز بوره و فربیون و عاقرقرحا هر یک سه درم سرشته جاذب بلوه و بظهر و مقرح پست آبن سرایون گوید اگر عیار اعتمال کند صواب آنست که دو روز متواتر حقنه کنند پس اگر نزدند قسطالون لوقا گوید که گیرند عصاره قثاء الحمار دو درم زرد روغن زیت کهنه یکجزو بیجوشانند تا روغن بماند هر کجا ورم و درد عسر باشد طلا کنند که درم کند پس صلاح یا بد محمد زکریا گوید اگر

قنطاریون بیاشه حنظل بدل آن است و تبیار باشد که صاحب ق النسا و در دمفرن را اسهال خون افتد و مرض زائل شود **صفت** شیاف که در دسر سوزنجان و شیشت را سود دارد سکبینج جاوشیر مقل اشق زنجبیل انزروت سوزنجان شحم حنظل نمک هندی جندبیدستر زنبار قسط ماهیزهر سرگ سداب انیسون باونیان مساوی قانیذ مساوی و بعضی سیه و جبلمنگ آن زیاده میکنند و مایع هر سن بسیار تا قسط در فصل سیع چند روز متواتر دهند کمتر آن میکفته دو طبیخ کفتار و طبیخ زوبا نشستن سود دارد و آنرا که جمیع علاج فائده نکند فقط سفید انار دمی تا مثقالی سه روز با شراب و هند **ابن الیاس** گوید که در عرق النسا هر صبح جلاب انباوبان انیسون و تخم کرفس هزاری سه درم و گلقند عسلی دوه درم بنوشانند و غذا مزورهٔ نخود اب بمغز قرطم و هندبا هر صباح جلابی اد خشکنبیج ۳ درم و صل السوس سه درم بخورانند و صاحب این مرض از تناول طعام کثیر الغذا بعلی الدوام مضاعف و سائر غذا که زشت خواری و آب سرد اختراز کنند و باشیای جدید التحلیل و بایارو ضماد کنند زیرا که این عضو کثیر الصحت قوت دوا تا مفصل نرسد بکار عضو اصلب کند و از تحلیل منع کند و هرگاه نضج در تارورده ظاهر شود تلیین طبیعت بمطبوخ سوزنجان یا سیب صبر یا نقوع آن نماید و ملینات و مسهلات و حبوب منقی بلغم استعمال نکنند مگر بعد نضج تام تا ماده را قبل تحلیل نشود و کثیف آن بکچ نگردد پس در ادشد تا بخاید و بعد تنقیه تام این ضماد و نطول بکار برند و نسخهٔ این هر دو در علاج عرق النسای حادرقول احاصب کامل گذشت و در هر هفته سه مرتبه فی کنند و با این ضماد کنند که در شفای این مرض از ضماد و نکور قوی تر است

صفت آن پوست بیخ کبر بوبینه علق قرحاهر دا حد دعد دعصاره قنا و الحار صاب الغار بهر دا حد پنج درم قطرون قسط تخم هر دا حد دو درم حب الرشاد کبد درم همه را باریک سابیده بحریر غیر ظیف رفت پنج درم را برو غن زیتق یا زیت که افته او دیه بدان آمیزند و ضماد کنند و اگر مرض این معالجه زائل شود فبها و الا از سه الجه طول نشود نذیر اگر مفصل و رک عمیق فارست ماده غلیظ از ان تمامه خارج نمیشود و این هفته حال آرند خار خسک قرطم هر دو کوفته هر دا حد یک کف شبت و بابونه و سداب هر دا حد هشت قنطریون زیتق و پوست بیخ کبر هر دا حد دوه درم حلبه و بزر کتان هر دا حد چهار درم سنای مکی ده درم سپوس گندم یک کف زیره سه درم همه را و شش رطل آب بپزند تا بیک نیم رطل باز آید صاف کرده مری رو و غن قسط و نارون دسپوس هر دا حد دوه درم مورد ارمنی نیم درم فلوس خیار شنبر با زنده دوه درم آمیخته و محقنه انداخته نیکو هر هفته کنند و اگر مرض مزمن کردد و طول کند باید که قی و هفته متواتر کنند و در مسهلات قنطریون رقیق دسوزنجان و بوزیدان زیاده نمایند که این ادویه را با وجود استفراغ بلغم خاصیت شریف در عرق النساست و در علاج این اهمال نورزند که بسرعت بسوی لنگی می انجامد و اگر در اداشته او نماید و مریض اطاقت برداشت آن نباشد مخدرات مثل خایهٔ ای و بی و بر شحمهٔ بادبند تا مریض مانی استراحت نماید و قوت او جزع کند بعد ازان اعادهٔ علاج کنند و بدون احتیاط شدید دوای مخدر استعمال نکنند و آنین عضو صاحب این مرض را تا نخست **صفت** آن سوزنجان پنج درم بادیان مغز بادام مقشر هر دا حد سه درم زعفران نیم درم سنای مکی ده درم شکر برابر همه شربتی سه درم با آب بالش عضو بروغن اقحوان الحار در و غن قسط و زنبق نماینه و در آب کبریتی و نظر فی فذاجی نخطی و آب دریای شور ریزانند آن نشانند و اگر باین حاجات تسکین نیابد بر حق و رک محاجم ناری نهند و تعلیق علق نمایند و الا بحکم آخر الدواء الکی داغ بران موضع گذارند **ابن نوح** گوید که اگر عرق النسا از خلط بارد خام باشد اولا قی استعمال کنند بعد به حب سوزنجان کبیر سه روز بعد بقیم الزنجی بخورانند **صفت** آن ایارج فیقرا تربد بدیر هر یک دوه درم شحم حنظل قنطریون رقیق سوزنجان بوزیدان ما هیزهر هر یک پنج درم فربیون دو درم زنجبیل شیطرج فربون فلفل جندبیدستر هر دا حد یکدرم همه را سائیده شربتی از دو نیم درم تا سه درم هفته بادویه داده کنند و انچه خصوصیان این مرض است هفته یک بار سوزنجان است که در قول مجوسی گذشت و یا حروف باب پنج نیت دران انداخته هفته نمایند و چون در دشدت کند ایضا یک مثقال ازان بر دو غن یا شیر بخورند و یا **شیاف** عرعر غنا شحم حنظل سکبینج بردارند و فتیلهٔ محمول از سرین ممجف و انزروت یا خرق معقود بسبل نهاده و بعد تنقیه مالش و غن فربیون نفع کند و یا مغز تخم سپیدانجیر بسر که بسائیده و بسبل نهاده کشند و بهمچنین ضماد و پوینه که آنرا در جذب ماده از عمق خاصیتست و فقط از نیز این خاصیت ست و همچنین فقاع از خرا و چون امر مضطر کردد و ادمان هفتها کنند تا که سجح پیدا نماید که ایشان از سجح به شوند و چون مرض مزمن شود و طول کند ضماد مقرح کرده قول جرجانی کذشت بکار برند تا آنکه آبله فکنند و از ان آب سائل شود و نکذید باب کرم نماینه و چند روز بکذارند و اکر مرض زائل نشود اعادهٔ آن کنند و مریض را کرسنه دارند تا اخلاط او قلت پذیرد و اکر طول کند و خوف خلع رئیس رک باشد بدیر سر زان داغ مثل ابره نهند و صاحبان این مرض صحت خود مداومت قی نمایند و تلطیف تدبیر کنند و از غذهٔ غلیظ و قوارت سکه اجتناب جویند و جالینوس کوید که سواری برای مرجع الورک مضرست زیرا که بسوی آن فضلات بریزد و تیاذق کوید که علاج عرق النسا مشکل ست چون نان با مزجرد طبیخ کرده او دو سر پاچه با قلیه

و محمدبن زکریا گفته اگر چون ادویه دواع سرین باشد باید که بمکان او رد کنند تا مستوی گردد بعد ه دواع الدار او بعد دواع غیر محکوم بست و گفته که وجع الورک را نوشیدن روغن بید انجیر بلیارج و آب خسک تا یکهفته نفع میکند و گفته بهترین چیزیکه حق تعالی درین موضع آفریده آنست که بر سرین عسل بلیار و طلا کنند تا آبله ببندد و گذارند تا آنگه آب جاری گردد بعد از مدتی مندمل شدن نرهند و این قائم مقام داغ است و گفته که مردی بر سرین افتاد و پس وی هم کرد و همیشه درد میشد تا آنگه بران جبر بر یکی زعفران بصبر بسته شد و صحت یافت **انطاکی** گوید که علاج وجع الورک مخالف وجع المفاصل نیست مگر در منع دواع او الا انجا بلکه ابتدا بالحلات کنند و فصد درست مقابل بوجع و بسالغه در تلطیف تا نیفتد اگر باده رقیق نباشد و نیچه مخصوص عرق النساست اکثار تناول حب ذهب است یکرتبه و حب سورنجان بار دیگر و پنجمین صبر و هلیله خورد و الیه آنرا بسیار نافع بوده کذا نطول تربیح کبر و حلبه و گرسنگی دران مجرب است بسبب تجفیف ماده و فصد عرق النسا گفته در حقه بجر بطبیخ پنج حنظل و پنج کبر تطهیر کن و شرب حب الرشاد و میعه سیت و کذا اسارب مطلقا و تخم آن شیرا و تریاق بعد تنقیه و داغ آزاد به افته **سعید** گوید اگر عرق النسا حادث زائل بود بست. منقیه معده بقی از سکنجبین و ترب کنند و حقنه بحقنهای تو به و اسهال دهد یا بارج نخایند و بمدرات مزاج مثل شربت عسل گاهگاه عسلی بایند و غذا خوراب و یا زیره با سازند و پرهیز سخت کنند زیرا که چیزی نافعتر برای خلط غلیظ از گرسنگی نیست و بر سرین آرد ترمس با شراب بر نشند ضماد نمایند و باش عضو بروغن نارون ساز ندیس اگر ساکن نشود و فصد رگی که بالای کعب ست از طرف پای علیل اگر یافته نشود فصد صافن کشایند اگر زمانه تطول کند در آب چشمهای گرم بقی بفطی در آب دریای شور نشانیدن و اگر خوف از خروج مفصل باشد داغ بران نهند **و اگر** خلط سودا وی باشد اسهال مرض بطبیخ افتیمون کنند و گاهگاه شکر بلی بایند و آب بیگه نوشانند و شیره مقل بجلاب آب بقوع با شربت نیلوفر بایند و غذا مزورة زیره یا جو بر عضو یرگ چنا تازه سوده ضماد کنند و سورنجان با آب و آب ریا میم ان ریزند و دراخر فصد عرق النسا گیرند و اگر در صلاح آن تاخیر کرده و حقنه قوی امهال نرند که بیان بشود انشاء الله تعالی **مؤلف** خلاصه و دیگر متاخرین مینویسند که بعد تنقیه این ضماد عرق النسا و مفاصل مزمن را سود مند دارا شکنه که سلیمانی نامند و سیماب هر کدام سه مثقال هر دو را با هم سا بیده با آب دهان حل کنند **سیماب** کشته شود و ده مثقال آب گاه گداخته اضافه نموده ضماد کنند و آن سفوف در تنقیه اصحاب مفاصل و عرق النسا و نقرس اعانت سود مند ست و از مجربات برا کلسوس و جمع کثیر با و می الزام امراض مذکوره نجات یافته اند سورنجان تر بیخ سفید رب السوس سقمونیا سای کی استخوان قحف آدمی شکر سفید مجموع مساوی کوفته بیخته نیخ دهم با بیکه دران کما فیطوس جوشانیده باشند بدهند این مسهل در تنقیه مفاصل کافیست **صفت** مرهمی که درین باب سخت سود مند ست و از مخترعات اوست گل مُرخ دو قبضه پوست بیخ قنب تازه شش قبضه هر دو را با دو رطل شیر بیز بگوشانند تا شیر شفید آنگاه صاف نموده بآتش ملایم دارند تا شراب جمله بسوزد و در تنه ظرف چیزی غلیظ مانند چون عسل بماند بستانند و دو رطل پیه بخصی بر بادی بیابزند و بهم زنند تا مثل مرهم شود آنگاه یک وقیه افیون با شراب حل کرده و یکدرم زعفران و یک وقیه زهر کرب اضافه نموده لت کنند و نگاه بدارند و عند الحاجت استعمال نمایند که در تسکین اوجاع مفاصل بی نظیر ست و گویند که خوردن اسبند بقدر چهار ماشه تا دوازده شب برای عرق النسا مجرب ست و بعضی گویند که از یک ماشه شروع کنند و متدریج بیفزایند و هرگاه حرارت زیاده محسوس شود باز اندک اندک بکاهند همچنین تا چهل روز هر شب وقت خواب بخورند که درین باب مجرب ست و در حدیث شریف وارد ست که برای عرق النسا بگیرند الیه گوسفند اعرابی و گداخته سه حصه سازند و دو هر روز بر ناشتا یکحصه بخورند و بعضی نهادن الیه شکافته بر سرین در وجع الورک تا آنگه متقیف گردد و بعده ازان جدا کردن مجرب و دانسته اند **صفت** حبی که بقول رازی صاحب تسکین درد عرق النسا کند و نیز شش باطلای کنید صبر سقوطری پوست هلیله زرد سورنجان هر واحد یکدرم جمله ساز د مجموع یکشربت ست و ادامت برین حب کردن مجرب ساقوست **حب سعد** که در قلع بلغم از مفصل و یک قوی الحمل است سعد سورنجان بوند یان هر یک نیم درم با هیر هرج دو دانگ سه بدرد ثلث درم شحم حنظل ربع درم فربیون دانگی بران کشربت ست **دوای هندی** که سبی بجا بردانه دو دوای هاکم ست جهت وجع الورک و وجع اگر که مجرب بالون اجوان کلونجی میتی هر چهار بر ابر بدون کوفتن بجا کرده هر صباح آنقدر که در گرفتن گشت آید با آب بجر بزند و در کاسه مسی فرو دل حسب مزاج مختار اند و بعضی مال گنگنی و تخم خیار اضافه میکنند صاحب تکمله هندی گوید که این شش تخم انقع از هاند و **دیگر** که عرق النسا را بجر انشته زنجبیل ستوه یکدیگر با ریک کوفته بیخته یکتولہ سیماب ان انداز ند و باهم حل کنند چند انگ هر دو یکذارت شود بردارند و قدری از ان می مالیده باشند روزی دو سه دفعه **روغن خفاش** نافع عرق النسا و نقرس و جمیع اوجاع مفاصل چند بید ستر قسط تازه هر یک سه درم زاوند چهار درم آب مرزنجوش رد روغن زیت هر دو اصد یکدرم طل شیر کن

بیخ لرده دوازده عدد آخال بقدر نصف هر یک را بجا کرده پنج نکه آب بر روی روغن باند ضماد کرده مانع عرق النسا را تحلیل کند از بیاض والد مرحوم سودجی علی بابونه شبت آذر حلبه تخم کتان سوده با آب کرده بسته ضماد سازند **مطبوخ** قوی الاثر برای استیصال وجع الورک و عرق النسا معمول محرر مصطفی انیسون هر یک دو درم بیخ جبل اذخر هر یک سه درم فوه شیطرج سورنجان بوزیدان هر یک پنجدرم بیخ کرفس بادیان هر یک هفتدرم حلبه نیم ثقی هر یک سه درم هر را چهار حلل آب بجوشانند تا چهارم حصه آب بماند صاف نموده ثلث مثل هر روز بار روغن بیدانجیر بقدر تحمل طبیعت بنوشند **نطول** کسیحت عرق النسا مفید ست بابونه اکلیل الملک بنفشه محل خطمی کنجد بقدر حاجت در آب جوشانده صاف کرده نطول فرمایند و بعد از ان روغن مالیدن بسیار فایده می کند

وجع الرکبه

یعنی درد زانو اسباب طریق تشخیص علل آن بعینه همانست که در اوجاع مفاصل مسطور شد لیکن این بیشتر از بیخ حادث میشود و آیضا در حاشیه بریشه خار خسک شیره خار خاسک نبات سفید بیخ بنه برگ چنار سوده ضماد نمایند و یا آرد جو یکجو و پشک بز دو جزو بسر که در روغن بید ضماد کنند که در روده هر از ناف بود و آیضا مصدع یاسلیق کنند اطریفل صغیر یکتوله خورده تخم کاسنی نیکو نه ماشه سورنجان سیاه شه بعرق بادیان و عرق عنب الثعلب هر یک هفت تولا بجوشانیده صاف نموده نبات کلیفه تولا حل کرده بنوشند و آیضا در روغن زانو و حرارت ملس آن سورنجان بوزیدان هر یک پاشه سوده با طریفل صغیر تولا سرشته بخورند بالایش عرق شاهتره هفت تولا طلاب هفت تولا خواهش سورنجان با طریفل سرشته همراه شیره تخم کاسنی شش ماشه عرق عنب الثعلب هفت تولا عرق شاهتره و نبات دو بند گاهای عرق کاسنی چهار اشرفی بزوری بار دو تولا عوض عرق شاهتره و نبات میکنند و اول فصد یاسلیق میکنیم بدواگر فائده نشود مسهل هند **واگر** باده باد شیره تخم ترمز با دیان و نبات بدهند و در روغن تخم سوسه طلا کنند و صاگ بنوار و در روغن سرشته بخورند و یا برگ فلفل بجوشانند و کوفته بر دغنهای گرم آمیخته ضماد نمایند **واگر** صابون سورنجان تلخ خایا بر آب سرشته ضماد کنند نیز مفید بود و این منفیع نافع اصل السوس بادیان پرسیاوشان تخم خطمی سورنجان هر یک پاشه بیخ بادیان بیخ کاسنی بیخ کرفس هر یک شش ماشه انجیر زرد پنج عدد نه دانه سپستان بست دانه کلقند یکتوله دو عدد سرسل مجوون سورنجان سه تولا بجوانند بدین سبب سهل تیز برای درد زانو نافست سورنجان پوست ابلیله زرد شحم حنظل مقل ترید بوصوف مساوی کوفته بیخته سرشته یا زند یک مثقال با آب گرم بخورند و این طلا برای وجع زانو که بمعمول حکیم حمل فالست حنظل کلان دو عدد در اردیم سیر آب بجوشانند که نصف بماند نصف بار روغن بنفشه بست و پنج درم بجوشانند تا که نصف آب بر رود بعد حب الشار سوده در ان انداخته بجوشانند تا که تمام آب بسوزد و روغن بماند فرود آورده سورنجان و بیخ بنفشه و خطمی هر یک سه مثقال کوفته بیخته حل کنند و در محل درد طلا نمایند **مطبوخ** بوزیدان نیز در زانو درد نوشیدن و حاصل اسوده دارد و نسخه آن همان مطبوخ قوی الاثر که در عرق النسا بارد در قول مؤلف خلاصه عنقریب مسطور شده لیکن در اینجا ما بیز بیخ سه درم عوض مصطفی را نیسون ست و در زان بیخ اذخر پنجدرم و شرح پنجدرم را قیه بادو مثقال ریوغن بیدانجیر تا وان نطول فرمایند و بعد فراغت طلا زان مالش روغن حاضر و رست **اقوال اطبا** سودجی همینو یسد که ضماد فرنیون یکدرم زیت خوشبوده درم موم دو درم کندر شراب سنبدوس محلول بروغن کتان بخپدرم و ضماد بادیان برای وجع که بمجرب من ست **وضماد** برگ غزنه هر سوده و کذا گل آن و کذا پشک بز متهاوی مثل آن آرد کندر بشراب یا سرکه سرشته و کذا جند قوتو کذا سرگین گاو بسرکه و با آرد جو سه کرد کذا گوگرد کهنه زیت دو جزو بجزئه آمود و کذا عصاره سداب بستانی **وشرب** تریدبا نجبیل که مخرج ماده بلغم زنج غلیظ از کبابست و کذا شحم حنظل و کذا فراسیون و کذا شنبلید کذا آن گل سورنجان ستا بنجبیل و کذا اطبوخ کلا فیطوس یا سوس کذا مطبوخ بابونه **وشرب وضماد** حلتیت و کذا جاوشیر و کذا قنه بصل و کذا زاج روغن بطم کذا ناخواه کذا شیطرج هندی و کذا تاقل ازرق و کذا پیکفتار و کذا تخم کرسنی طلی کذا مرقنکریب و کذا شبت **واکل** جوز هندی و کذا گوگرد کذا شاهی ابلیون مطبوخ تعلیق جاوه عظم نسر بجانب مؤلف هر دو احداث نافع وجع الرکبه ست **انطاکی** گوید که اوجاع که بشمول وجع الورک ست در انحصار ماده و سایر احکام لیکن از مجربات دیرین شرب انگرست و اندرود بروغن جوزه از اطلای این و روغن تخم ترب سست در بکه روغلی با گرد تخم سرس و عسل و کذا ضماد صابون با همچند آن خاصا **صاحب خلاصه** گوید که در زانو درد بستور نفرس علاج نموده بعد از تنقیه بدن ضماد آنکه

نذکر شد استعلا نماید مجون سورنجان موافق نسخه یحیی بن خالد که در علاج اوجاع مفاصل بلغمی مذکور شد محرب ست و ضماد دیگه دزان فیون و شنگرف ست
نذکر شد استعلا نماید مجون سورنجان موافق نسخه یحیی بن خالد که در علاج اوجاع مفاصل بلغمی مذکور شد محرب ست و ضماد دیگه دزان فیون و شنگرف ست

در علاج وجع ساق حاصر گذشت در وجع رکبہ بغایت سودمند است و این ہمہ را برای درد زانو و ساق ذکر و بشت و ساعد بغایت موافق است مصطکی رومی یک اوقیہ سوم روغن رکبہ ہر دو را باہم ذوبانیدہ روغن زیت بر آتش ملایم مجوشانند تا ہمہ گداختہ یکسان شود بردارند و عند الحاجت بگمارند بالله **مصنف** اقتباس مینویسد کہ علامہ شیخ بہائی قدس سرہ در وجع مفاصل گریافتہ و مالیدن روغن قاذی مرکب و روغن اسقیل مرکب و روغن جندبیدستر و روغن حنظل انار مختار عجائب نوابغ علوی خان بسیار فائدہ است و برگ آنکہ تنہا بر روغن سرشف چرب کردہ بستر عظیم المنفعت و کذا برگ بڑ و کذا برگ سلطان الاشجار

وجع الساقین

گویند کہ از اسباب این یک صنف مضم و خصوصا مضم ثالث سبب قدم بدگواری طعام از خوردن غذا بر طعام غیر منہضم و از اکل نیامدہ بقوت ہاضمہ و عجز آن از تجویف مضم سوم کہ خروج خون از بیرون یا بحیض یا سہال و ہوی و یا مطلق اسہال از رحیم و یا کشیدن مرض طویل چہارم غلبہ خلطی از اخلاط اربعہ و علامت ہر سبب از تقدم آن و وجود آثار غلبہ اخلاط بحکمہ کہ در تشخیص اسباب وجاع مفاصل گذشت پوشیدہ نیست و گویند کہ گاہی صاحب آنرا اندرون گوشت ساق بلکہ در استخوان آن چنان سردی محسوس شود کہ گویا در برف دفن کردہ است و بر ظاہر جلد گرمی بدرجہ باشد کہ گویا افگندہ اند مع کرب **علاج** در قسم اول و دوم بنہجی علاج خواہند کہ در محالش مذکور شدہ و حتی الامکان مریض را گرسنہ دارند و اگر تحمل آن نباشد تقلیل غذا و تلطیف آن کنند و بر مشل نخود اب اقتصار خواہند و در سوم تقویت اعضای رئیسہ کہ شدت مقویاتی کہ در امراض قلب و جگر و غیرہ مرقوم گشتہ و در چہارم اول تشخیص مادہ کردہ بحسب آن بدانچہ در اوجاع مفاصل مذکور شدہ تنقیہ نمایند بعدہ روغن گل تنہا و یا سوسنجان تلخ و زرد اہلیج و مصطکی ہر یک سہ ماشہ سودہ آمیختہ بالائد و ہم انچہ در وجع الظہر و غیرہ مفید است در انجا ہم نفع دہد و گویند کہ چون تجدد احساس در قصد سر رفع نمایند و فصد اسہ چہار کہ گذری فی الحال فائدہ مید ہد و از مسہل مستفی میسازد و در ہر چہار خلط و ایضا برای درد و رم ساق کہ تنہا سفید صندل سُرخ نوشت کچنار مرداسنگ ہر یک یک شنیز سودہ نما کہ در دی سوزنجان سودہ با طرفل صغیر سرشتہ ہمراہ گل بنفشہ تخم خربزہ کوفتہ خارخسک کوفتہ جوشانیدہ گلقند حل کردہ خوردن نافعست و ایضا برای درد ساق کہ گویا شکاف میشود شاہترہ گل سُرخ ہر یک ششماشہ سوسنجان سفید ریوند چینی ہر یک دو ماشہ جوشانیدہ شربت بزوری حل کردہ بنوشند و سوسنجان بیخ نی بگلاب دہ ضماد کنند و ایضا برای درد ساق موجبان بادیان جوشانیدہ مبنات مائل کردہ بدہند و صاحب تلخیص گوید کہ در معالجہ این علت تحمل و انداز زدن کہ منجر باستسقا می گردد و یا بفالج و بدرگ مفاجات میکشد

وجع الشوکہ

و این دردی شدید بود کہ اکثر در ساق پای دیاران و یا باز دافتہ میشود سبعی غلیظ تیز باشد و مادہ آن از اخلاط چہارگانہ بیرون نباشد و بیشتر از خون و یا صفرا و یا سودا و دو از بلغم غیر متر کب با خلط مذکورہ نمی افتد و شیخ و شراح قانون مینویسند کہ سبب وجع الشوکہ اخلاط حارہ رقیق صفراوی بود کہ در استخوان محال شود و مزاج موجعہ او را فاسد گرداند و وجع جانی در وجع مفاصل نوشتہ بسیار باشد کہ مادہ این علت در گرمی و تیزی میان حد بود کہ در استخوانہا نگذرد و استخوانہا را تباہ کنند و بشکنند و این مرض را بعربی وجع الشوکہ گویند و فرق میان اوجاع مفاصل و تقرس در وجع الشوکہ آنست کہ در اوجاع مفاصل و تقرس مادہ در گوشت و فضای بندگاہ بود و در وجع الشوکہ در استخوان باشد باجمال علامتش آنست کہ در وقت شدید با تمدد و خارش سوزش اعضا باشد و از رسیدن بار چہ دور دیگر چیز ہا در زیادت پذیرد و در اندرون طول عضو بود و باشد کہ مادہ بخیشت بدرجہ رسد کہ استخوان آن را بشگاند **علاج** او بعد زودی تمام فصد بایسلیق کنند اگر در پای باشد و الا اگر صافی نیستند و حسب خلط غالب تنقیہ بمن مشغول شوند و در صورت مرکب بودن از صفرا و بلغم پرہیز گیر خلط مناسب آن ترکیب ادویہ نمودہ علاج کنند چنانچہ در انواع علاج اوجاع مفاصل مفصلا مسطور شدہ و بعد تنقیہ روغنہا محللہ و آبزنات و اضمدہ و بجوشانات کہ در انجا مذکور گشتہ حسب مادہ بعمل آرند و بدانند کہ در جمیع امراض اطراف شستن مر آبزنات عظیم الاثرست و تشخیص او در ساق پای را ست این مرض عارض شدہ و ہنوز نوبت بعلاجش نرسیدہ بود کہ درین اثنا ساقش در مطول بتر قید و ہمانوقت بر

وجع العقب

یعنی درد پاشنہ اگر بسبب صدمہ از ضربہ یا سقطہ یا ضغطہ ہموزہ و مانند آن افتد اگر سبب بسیار نرسد و طلای نرم و یا گل ارمنی و ملایمتا در آب با گلاب حل کنند و آرام کردن درد و ای مخدر دادن و مجموعہ گذاشتن نیز نافع بود و اگر سبب نصاب مواد سیال از اعالی بدن بآنجا باشد بمادہ دعوی فصد کنند و در وجع کل

بماند و در بلغمی قی متواتر جهة تنقیه بسهولت بلغم فایده دهد و مرغن با بونه و فرفیون و زنبق و قسط بمالند و چون کمند گردد تیزاب قاطرونی که بسیار کثیر الشم بود و اگر بخته شود و رم خارج گردد باید که بدان زخم را وسیع کنند خواه از آلت دخوده از ادویهٔ اکال پس هرگاه عضو ادویهٔ پاک شود ضماد مازو را در سرکه ساییده بر بندند و یا خاکستر بلوط را با پیه مخلوط نموده بنهند و اگر ورم انفجار یا رنگ کبود برای نرم کردن جابه بیضات نهند یا چکتی بنبه بران بنهند تا آنکه نرم گردد بعده بشگافند و معالجه مرا جرح مدمله نمایند

ضعف مجاری و بطوی مشی اطفال

ضعف پای گاهی خلقی بود و این از اعلاج ست و گاهی از تعب کثیر از ست خای ساق و یا از انسداد طرق غذا بسوی آن باشد چنانچه مرد بسیار فربه را عارض شود پس در تعب علاج اعیا نماید بدانچه در آخر کتاب گفته آید و در ست خائی هر چه در باب ست خای مطلق مسطور شد بکار بندد و در انسداد ادویهٔ تقلیل غذا کنند انطاکی گوید که برای مشی اطفال چون بطی گردد بهتر آنست که نیم درم با نجان بکلاه آن در سایه خشک کرده سوده تا یازده روز بخورانند و کرنب اکلاً و نطولاً جزو شود کذا خوردن مطلقاً و مورد و گل سرخ و مازو و عدس و رجا ضماداً در وغن غار و زیت کوفته بخته مجرب ست و کذا مالیدن بدغن بدونا بسیار و شستن اطراف درحام با آب سرد و سودیدی جهت اطفالی که رفتار ایشان دیر شود و دیر کندی نوله سه گاه گرنب جوش کرده تنها و یا بجوز زیت و سیر خرشبو ساخته بخورانند بسرعت در رفتار آیند و مجرب صحیح ست مالش خاصهٔ ایشان بروغن جندقونا نیا خاصیت مجرب تر ایشان دیدن طبیخ تخم لیسان و کذا در طبیخ عنصد قوقا و کذا تدهین بغاصلیا در روغن آس بسی که آزاد خوب کوفته در آب زیت جوش دهند تا آب فانی گردد و در روغن بماند برای سرعت مشی ایشان نافعست

حمیات

یعنی تبها حمیات جمع حمی ست که از ابخاسی تب گویند و آن در اصطلاح اطبا حرارت غریبی ست که در دل مشتعل شود یا در عضوی دیگر افروزد و از انجا بدل آید یا از دل بگذرد و بروح و خون بطریق شریان یعنی عروق در تمامی بدن منتشر گردد و از آنرا گرم گرداند بحدیکه افعال طبیعی را ضرر رساند نه مثل حرارت غضب و تعب چنانچه نوبت آن بتشبیث و آفت افعال نرسد بدانکه حرارت که ببدن حیوان تعلق دارد بر سه قسم ست **اول** حرارت غریزی و آن نزد جالینوس حرارتی ناری ست که از مزاج اقوام بدن مستفاد میشود و از الم برودت و حرارت عارضی ازان محاصل میگردد و تا زمان حیات در بدن می ماند و بر بدن تقدیر تفایر میان او و حرارت غریبی ماهیت نیست بلکه تفاوت بینهما از ان جهت ست که غریزی مصلح بدن ست و غریبی بعکس آنست و ارسطو و دیگر محققین بر آنند که حرارت غریزی فاعلیه میشود بر مرکب متعدد نزد فیضان نفس ناطقه بسان فیضان نفس قوی دآن مقوم یعنی مجعول وجود بدن انسان ست و دائم که حیوان زنده ست و ما دام که موجود میباشد و بقول ابن ابی صادق آن جوهر حار لطیف لذیذ هوائی که از آغاز حدوث دلیع نیست و شیخ الرئیس و جمهور اطبا گفته حرارتی که ببدن علاقه نفس را از جنس حرارت اطقی نیست که آن ناری ست بلکه از جنس حرارتی ست که از بروج سماوی فائض میشود و بر بدن تقدیر میان حرارت غریزی و دیگر حرارتها دو غایرت بنوع و حقیقت ثابت میگردد و دوم حرارت غریبی که وجود ماهیت بدون انسان ست و در حیات و بعد ممات تا بقای بدن موجود می باشد از انست که بدن مرده سیاه و متعفن میشود اگرچه او را در برف دفن کنند **سوم** حرارت غریبی و آن حرارت محمرضه مؤدیه مضر بافعال ست یعنی حرارت غیر طبیعی که در بدن زنده حادث شود و از شان او ایجاد ی ابدان ست و آن نه مقوم موجود بدن ست و نه جزو ماهیت بلکه مغایر بروست قسم اول ثانی ست بقول اطبعی آن حرارت اطقی ست و آنرا غریبی نمایند چون بشتعل شود و کیفیت او حدت پذیرد و در بدن منتشر گردد و مضرت بافعال رساند **و مراد از افعال** افعال طبیعی افعال منسوب بطبیعت مدبر بدن ست از افعال حیوانی و نفسانی و طبیعی صادر از قوای بدنی و آن اشتهای طعام ست و نگوارش طعام و هضم غذا و نشست و برخاست و رفتار و گفتار و خواب و بیداری و جماع و مانند آن از امور طبیعیه که بروفق مجاری طبیعی باشد **اکنون** بدانند که جالینوس اقسام حمیات را بدو قسم تقسیم نموده یکی حمای عرض دوم حمای عرض حمیات اورام را جنس حمی عرض گردانیده و مراد آن از حمای عرض آنست که میان آن و میان سبب آن که عرض نبود واسطه نباشد مانند حمای مفنی که عفونت سبب آن بلاواسطه ست و عفونت خود عرض نیست بلکه آن سبب مرض ست و از حمای عرض آن که تابع مرض باشد مانند حمای ورم که آن عرض ورم ست و با وجود ورم تابع آن بود و ورم فی نفسه مرض ست و اکثر متقدمین این انحصار را اقسام حمیات در خمس کرده اند یعنی حمای یومی و غلظی و دق و چهال بدل و مع تب محارم تشبیه داده اند چنانچه شیخ میفرماید که همه انچه در بدن انسان ست از جنس خالی نیست یکی اعضای حماوی رطوبات و ارواح و آن بمنزلهٔ دیوار ای حمام و دوم رطوبات محموی آن شابه آب حمام ست سوم ارواح نفسانی و حیوانی و طبیعی و اخیر که در بدن پراگنده ست و آن همچون هوای حمام ست پس مشتعل شود بحرارت غریبی

از روی اشتعال اولی بدین قسم ثلثه باشد که در بدن انسان جنس جسمانی خارج از ان یافته نمیشود پس اگر حرارت تب بر اعضای اصلی از روی تشبث دل متشبث گردد چنانکه حرارت آتش شعله دیوار یا برای حمام یا منفاخ حداد یا دیگ طبخ متشبث شود و آنرا جز وقتی نماند و اگر حرارت باخلاط متشبث گردد از روی تغلب اولی گردد پس ازان در اعضا منتشر شود مانند آنکه آتش آب حمام را گرم کرده آب گرم در حمام بریزند و بسبب آن دیوارهای حمام گرم شود یا شورهای گرم در دیگ بریزند و بسبب آن دیگ گرم گردد ازان جز وقتی خلطی گوشید و اگر حرارت بار روح و اجزاء متشبث دل متشبث گردد پس ازان در اخلاط و اعضا پراگنده شود چنانکه آتش در حمام افروزند و هوای آن گرم شود و بعد از گرمی آن باب دیوارهای آن متعدی گردد ازجمی بوجه خواند و **مراد از اشتعال اولی** هر جنس آن بود که از سر رسیدن یک جنس مشتعل سر رسیدن مجاور آن که در جنس باقی ست واجب باشد و از سر رسیدن هر دو جنس باقی سر رسیدن آن واجب نباشد و ایضاً مراد از اشتعال اولی تشبث دل حرارت تشبث آنست بسببی استمرار در زنده حرارت که مشتعل بود متشبث متعلق بدان باشد از اخلاط و اعضا نیز متعدی گردد اما تا وقتیکه در متعدی الیه متشبث نشود و تعفن نشود و بدان تاسی نکند حرارت که بالذات متعلق گردد اعضا را نیز گرم سازد حال آنکه جوهر خلطی ست فقط لیکن چون در اعضا راسخ و قائم شود رقیق باشد و دیگر اینجا بر همین قیاس کنند **بالجمله** از تقسیمات حمیات بوجه غریب ست و دگر تقسیم حمیات از جهات دیگر کنند چنانکه بعضی از ان ماده ست و بعضی غیر ماده و بعضی مرکب از هر دو و بعضی غیر مرکب و بعضی لیلی و بعضی نهاری و بعضی مستقیم و بعضی مائل و بعضی عارض منکوس و بعضی مفرده و بعضی از هر که آنرا اشتداد و سورات باشد بعضی ازان متشابه بود و بعضی حاد و بعضی بارد و بارزه و بعضی بسیط و بعضی مرکب

بیان مستعدین حمیات

بعضی شراح قانون مینویسند که ساکنان مواضع خائر و متردد بکثرت کنندگان از نوالر طب مائی و کثیر الاستلاء و تخمها از عادت و کثیر المرار و ضعیف البدن و پیران و علفلان این همه کثیر الاستعداد بحمیات از سکان کوهستان مرتاض باشند و اقتصار کنندگان بر اغذیه جیده و معتدل الاخلاط و قلیل المرار و قوی البدن و کهول اند و چون این امور مذکوره تا که حرارت و رطوبت در بدن پدید کنند آنرا اشد للابدان از روی مستعد از حمیات نگر و الیس شیخ الرئیس میفرماید که شدیدترین ابدان از روی استعداد برای حمیات ابدان حار رطب اند خصوصاً چون رطوبت قوی تر از حرارت باشد و این کسان اعرق و بول و براز بود و ایضاً ابدان حار یابس مستعد برای حمیات حاده میباشند از تب یومی ابتدا کنند پس بعفونت و احتراق سرعت نماید و بساست که بسبب بس مزاج در دق افتند و قریب این هر دو ست ابدانی که در ان رطوبت و یبوست متساوی بود و حرارت متوسط باشد و این جنس بدن ازان جنس ست که در ان حمی مخاطا ابتدا کند بعده بحمای غلظی منتقل گردد بعد ازان آنکه در اینجای حرارت و برودت متساوی بود در رطوبت بسیار باشد بطیشان اینجنس حمیات عفنی در ابتدا عارض گردد و ابدان یا رطب بارد یا یبس متریا بدانچه عروض حمیات یا نامحمود سالا احیاناً محمود

بیان اوقات حمیات

شیخ میفرماید که حمیات را اوقات را بعه ست مثل اکثر امراض از ابتدا صعود تمیتی تزید و وقوف نزد منتهی و انحطاط یعنی کمی مرضی گاهی این اوقات کلی میباشد بحسب کل حمی از اول تا آخر و گاهی جزئی بحسب نوبت و خطره از ابتدا تا آخر انتهاست و اما نزد انحطاط مریض از نفس حمی هلاک نمیشود بسبب استیلای طبیعت بر ماده بمنع الا بسببی از خطای طبیب یا عصیان مریض غیر آن که ذکر آن خواهم کرد **و ابتدای** حمی زمانی ست که در ان ماده غامره در عضو ست و ابتدای کل و قتیست که در ضج یا خلاف مضاد نضج الا قری ظاهر شود و ابتدا در هر مرض موجود ست بخلاف دیگر اوقات و لیکن گاهی خفی میباشد چنانچه در سوفوخس که از اول روز ظهور او شاید باشد در صرع و سکته که بسبب سرعت استیلای ماده در ین هر دو زمانه ابتدا خفی میباشد و چون ابتدا خفی قلیل الاعراض باشد گمان میشود که ابتدا در ان نیست و چنین گاهی در بعد روز اول از حمیات حاده غامره در قاروره یا علامات دیگر نضج مثل نگ بول معاینه میگردد پس گمان میشود که آنرا ابتدا نیست و حال آنکه چنین نیست بلکه وقت ابتدا در ان موجود بود لیکن خفی باشد **و تزید** وقتی ست که در ان حرارت غریزی برای مقاومت ماده حرکت ظاهر کند پس علامات نضج یا علامات مضاد نضج ظاهر گردد **و انتهاء** وقتی ست که در ان قتال میان طبیعت حاده اشتداد نماید و حال غلبه یکی بر دیگری از ان هر دو در زمانه مستقبل ظاهر گردد و این وقت جنگ و جدال ست میان هر دو بدت اور حمیات ذوی نوائب حاده در نوبت واحد ست و این شناخته نمیشود مگر وقتی که بعد او ست باین نوع که بعد ضعیف تر از سابق بود و یا بعد نوبت واحد شناخته میشود در نوبت سوم از ان هر دو اگر این سومی بحکم تر و سریع الزوال از ان هر دو در نوبت باشد و بر دو نوبت زیاده نمیشود در اکثر بلکه

مقتضای امراض حادہ این ست و طبیعت متحمل نمیشود و در دفعت و مقاومت جلدی نمیکند و گرد امراض خشن نمیشود که منتہای آنہا بعید باشد پس گاہی در حمیات خشن شدید میشود و نوائب بسیار و خشت و شدت و غیر و جمیع احکام خود و اینجا نزدیک منتہی آنہا رنضج و صدا و تمام ظاہر میشود و انحطاط دقیق ست کہ دران حرارت غریزی بر ہ مستولی میشود و آثار مقہور بسیار دران حرارت تفرش جسم او اندک اندک می نماید و درین وقت حرارت باطن خفیف میشود و بسوی اطراف مندفع میگردد تا انکہ بکلی می پذیرد و بجاست کہ طبیعت غلطی نمیکند درین حالت در امثال این حمیات از خشت حادث در حرارت باطن پس گمان نمیتوان بد کہ مرض انحطاط نمود و طبیعت مستولی گشت و چنین نباشد بلکہ مرض طبیعت را مقہور میکند بقہر تام حتی کہ امید نمیشود از مقاومت پس ازان اعراض میکند و اعراض مرض خفت می پذیرد بسبب تک مقاومت پس عقب او صورت رد می نماید ازین ادرعت عام افاقت الموت نامند بدانکہ منتہی مختلف میباشد در امراض اندر قرب و بعد پس امراض حادہ جداً یعنی در کمال حدت بعید ترین منتہای آنہا تا چہارم روز ست و حمیات یوم ازین قبیل ست مگر آن مادر اصطلاح اطبا از امراض حادہ شمار نمیدہ اند کہ در حادبودن مرض کفایت نمی کند آنکہ منتہای او در قرب باشد فقط بلکہ مدتک از جملہ امراض می خطر بود و قرب حادہ جداً در قریبترین و دورترین امراض حادہ مطلقاً ست و او آنست کہ منتہای او تا ہفت روز میباشد چون محرقہ و غب لازمہ و بعضی از امراض حادہ آنست کہ در حدت کمتر ازین ست و او آنست کہ منتہای او تا چہارده روز میباشد و ما بعد ازین حادہ مزمنات ست باید دانست

پس مزمنات ست تا چہل شصت روز و زیادہ بران تا سالہا و معرفت اوقات امراض حادہ در مراتب آن بسیار طبیب را در تدبیر غذای مریضان چنانچہ عنقریب آید ذکر کنیم و بسیار حمیات ست کہ ابتدا و تزیید انتہای آنہا در نوبت داده مستوفی می باشد بسبب فرط حدت مادہ پس ان قابل تجزیہ دران بعینہ اوقات کلیہ باشد و نوبت بگیرد بانحطاط می کنند اگر مثل مصحت گردند و الا حمیات مختلف میباشد درین از منہ ارابع کلی باشد یا جزئی پس بعضی ازان آنست کہ ابتدای طول میکند چون غب کہ ابتدای او بسبب غلظ مادہ و کثرت قوام مادہ طویل بود و در باقی اوقات بسبب انکسار سورت مادہ و غلظ قوام او مدت آن کمتر باشد بعضی آنست کہ تزیید آن طویل میباشد مثل موٴلہ بسبب غلظ و کثرت مادہ آن یعنی آنست کہ انحطاط آن طول مینماید یا نہ محرقہ کہ بسبب حدت و لذع مادہ آن حرارت غریبہ بعد مفارقت آن باقی می ماند و انحطاط آن دران زمی گردد

معرفت اوقات مرض خصوصاً منتہی

بدانکہ شناختہ میشود اوقات کلیہ مرض گاہی از نضج مرض پس تشنج یا پس تصرع و سکتہ و خناق از امراض حادہ جداست و غب خالصہ و محرقہ حادہ لاجداست و ربع و قالع از امراض مزمنہ ست و گاہی از حرکت مرض پس اگر نوبتہای او کوتاہ باشد دلالت میکند بر انکہ منتہای او قریب ست مثل غب خالصہ زیرا کہ زمانہ نوائب او از سہ ساعت تا چہارده ساعت میباشد و اگر نوبتہای او دراز باشد دلالت نماید بر انکہ مادہ غلیظ ست منتہی بعید مانند غب غیر خالصہ و اگر آثار نوائب نباشد بلکہ بادہا و حارہ بود چون سونوخس پس مرض حاد باشد و اگر مادہ او غلیظ بارد بود یا مائل بغلظ پس مرض غیر حاد باشد و گاہی از سحنہ مرض پس اگر او سرعت لاغر گردد در چہرہ و پلوہا یا کف شود مرض حاد باشد و اگر بحال خود باقی ماند مرض حینذان حاد نباشد و گاہی از قوت پس اگر ضعف و ران سرعت نماید مرض حاد باشد و اگر ضعف ظاہر نگردد مرض غیر حاد باشد و گاہی از سن فصل پس در سن حارش شباب و در ہر دو فصل حار چون صیف و ربیع منتہای امراض سرعت می نماید و در انسان بارد مانند کہول و مشایخ و در ہر دو فصل بارد مثل خریف و سرما منتہای مراض بطی میشود و چنین حال بلدان ست کہ در بلد حار منتہی سرعت می نماید و در بارد بطو و گاہی از نضج پس اگر ادویہ متواتر عظیم ست مرض حاد بود و الا غیر حاد باشد و گاہی از زمزمہ پس اگر مدت مکث آن طویل باشد مرض مائل بازمان و غیر حاد بود و اگر قصیر المدة باشد مرض مائل بحدت باشد و اگر لزوم البتہ نباشد آن از قصر مدت و حاد تر در جنس او باشد و گاہی اوقات مرض شناختہ می شود از جہت اوقات نوائب پس اگر این بستر باشد بر تقدم و تاخر که تقدم نماید بطریق تفاضل کہ از اول شروع تا بیاده نماید مرض در تزیید باشد زیرا کہ از بعضی امراض آنست کہ تا آخر اوقات او یعنی انحطاط بر تزیید جاری باشد و سبب نوبت این امراض آنست کہ تقدم تزیید دران مستمر باشد گاہی از جنس غب بود و گاہی از جنس مواظبہ و اگر واقف شود بر وقت واحد بعد تقدم و فصول یعنی زیادتی ہای او نیز وقوف یابد پس مرض در منتہج شدن بسبب دلالت او بر وقوف ماده و عدم حرکت آن و اگر تغیر نماید پس مرض در انحطاط بود و نوبت حافظ ساعت واحد را بجوید کہ ہر روز در ہمان ساعت بیاید طول المدت باشد و چنین شناختہ میشود حال اوقات از تزاید اعراض یعنی کہ دلالت بر تزیید دارد و وقوف آنہا کہ دلالت بر وقت انتہا دارد و نقصان آنہا کہ دلالت بر انحطاط کند مدت از تزاید نوائب آن مدطول او در قصر او چہ مقدار زمانہ نوائب آید اگر بدستور سابق باشد پس مرض در اشتداد بود و اگر کم گردد پس مرض انحطاط بود و اگر زیاده

غالبا و تزیید باشد وگاهی در انتهاء وگاهی بواسب تخالف نماید و متشابه نباشند در شدت و در زیادت مدت **وگاهی** شناخته میشود از حال استفراغات پس اگر در نوبتی عرق یا اسهال عارض شود و نوبتی که بعد او باشد در شدت مثل اولی و یا فوق آن بود استقراغ بسبب کثرت ماده باشد نه بسبب قوت طبیعت بر دفع ماده و مرض **گوئیم** رهد بطول مدت **وگاهی** شناخته میشود از جهت نضج و ضد نضج چنانچه در وقت ابتدای کلی ذکر نمودیم و مثالا چون نفث باشد گر نضج یابول گردران عوارض ظاهر گردد پس آن مایل تزیید باشد بعد او اگر آن یا ضد آن کثرت نماید پس آن منتهی باشد و ایضا چون نضج یا خلاف او بسرعت یا نفث یا غمام ظاهر شود بدانند که منتهی قریب است و اگر تاخیر نماید بدانند که منتهی نمیست **و اما** شناخت اوقات جزئیه پس وقت ابتدای نوبت هنگامی است که دران نبض منضغط و فشرده گردد و معنی او و علامات حمیات مفنی معلوم شود و او آنست که در حرکت او نوعی فتور و ضعف و صغر و لطف ظاهر شود و رنگ سست و پامیدن تیرگی نماید و اطراف سرد گردد خصوصا طرف گوش و بینی تا وقتیکه دران انتشار حرارت ظاهر گردد و گاهی همراه ابتدا تغیر رنگ کسل و غم و بطوی حرکات و سبات و استرخای بارک و تثقل کلام و تشریره بیان هر دو شانه و پشت میباشد و گاهی در ابتدا لرزه قوی و گاهی سیلان آب بهن و اختلاج صدغین و طنین گوش و عطاش و کشیدگی اعضای بدن عارض میشود و در وقتیکه قوت بیشتر ضعیف میگردد و آن ابتدا را انتهاست و در وقت تزیید نصف اول آن و وقتی ست که نبض در ظهور و عظم و سرعت شروع می نماید و حرارت در جمیع بدن متساوی منتشر میگردد و نصف اخیر آن وقتی ست که همیشه آن حرارت منتشر باستوا در تزاید باشد و در وقت انتهاء وقتی ست که دران حرارت عارض بحال خود باقی باشد نه ناقص و نه شدید و نبض عظیم تر از انچه باشد و سریع تر و متواتر بود و در وقت انحطاط زمانی ست که دران اعراض ابتدا بنقصان کنند و نبض یا باعتدال آید و اشر ع نماید بعد او بدن و دران بعرق آغاز کند و باقلاع منودی گردد و تسییار باشد که نزدیک موت حالت مثل انحطاط عارض شود و گویا که مریض اقبال بصحت نماید و لازم ست که بدین التفات ننمایند بلکه بشناخت حال نبض کنند که آیا عظیم و قوی ست یا ضد آن زیرا که عظم و قوت دلالت بر بقای قوت و اعتدال دارد و صغر و ضعف بر قرب موت و چون صلاح خود دران بینی که بنزدیم برای تو مثلی یعنی بیان نمایم مثالی از اوقات جویند ربیع جنب پس تامل باید کرد که در عرب اندر اکثر اوقات قشعریره ابتدا کند بعده سردی و لرزه پس لرزه ساکن شود و سردی کم گردد و در گرم شدن آغاز نماید بعد ازان گرمی مستوی شود و تا این هنگام زمانهٔ ابتدا باشد بعده گرمی زیاده گردد و این زمانهٔ تزیید بود پس گرمی بایستد و آن منتهی باشد بعد ازان گرمی شروع بنقصان نماید تا آنکه منقلع گردد و این زمان انحطاط ست **و بدانند** که مدت مرض طول کند یا بحسب کثرت ماده و یا بسبب غلظت و یا بردت آن **وگاهی** بر طول مدت مرض فصل بارد و بلد بارد و ضعف حرارت غریزی و در شتی جلد و تنگی مسام اعانت کنند و دیگر اسباب طول مرض در علامات طول مرض مسطور گردد **ابو سهل** گوید که وقت ابتدای تب قتی ست که دران اندیدن اضطراب اثر از مرض ظاهر شود و این وقت تا آنگاه ظاهر شود چیزی از علامات نضج و اگرچه خفی باشد پس آن زمانهٔ ابتدا ست و آن از اول ظهور نضج تا آنگاه نضج کامل گردد آن زمانهٔ صعود ست و آن زمان وقت تزاید و نقصان مرض و خفت اعراض آن زمان انتهاست و تا بعد این وقت آن زمان انحطاط ست و بحسب انچه بسوی آن اضطراب را از معرفت این زمانه منتهی ست خصوصا در مرض حاد زیرا که تقدیر فذ اکبسب آن میباشد و بحران دران حادث میشود و بر مرض دران خوف میباشد و مرض بعد انتهائی میرد مگر از علت دیگر بهر آنکه محال ست که از امر مرضی هلاک کند بعد از آنکه انتهاء کند و بانحطاط رسد گاهی استدلال کرده میشود بر زمانه حمیا تیکه از آن افتراب باشد از نوائب آنها پس هرگاه نوبت از وقت خود قدر نماید و یا طول کند زیاده بر انچه سابق آن بوده و اعراض او قوی تر باشد دلالت بر تزاید و اضداد این حالات دلالت بر انحطاط کند و هرگاه نوائب اعراض آنها متساوی باشد دلالت بر انتهاء کند و مرض طویل الادقات و قصیر المدت قصیر الادقات میباشد بهر آنکه در حمی ربع و بلغمی گاهی نوائب بسیار مستدی یافته میشود و در خمس خالص گاهی لائل صعود در یک نوبت ظاهر میشود پس دلائل انتهاء در نوبت دوم ظاهر یافته میشود پس دلائل نضج و انحطاط در نوبت سوم ظاهر میگردد و شناخته میشود از اوقات حمی مطبقه از تزاید اعراض آن و نقصان آن و ثبات آن بر حالت واحده زیرا که از افتراب نباشد و دران اعتماد بر نضج و اول او کرده میشود و هر قدر که مرض حاد تر باشد حرکت او سریع تر بود پس او قات او تنگ گردد و در تعرف از منه او بسوی آنها افتد و شناخت و قصر مدت مرض طول او از شدت اذیت و شکایت او خفت آنها کرده میشود زیرا که ممکن نیست که امراض شدید النکایت زمن گردند بلکه یا بزودی هلاک کنند و یا بزودی منتهیه آنرا بحران دفع نماید و گاهی مرض قلیل النکایت و اذیت بیا باشد و مدت او هلاک مدت و طول کند شاید حمی یوم و در قصر زمان مرض خراج و سوی بلد و فصل حار بر بسیر ملطف

وقد اطبیل لطیف و بدان تعلق کم فرصو کم و فراخی رگها اعانت کند و اضداد این شیا معین طول زمانه مرض باشد و شدت حرارت تب و قوت اعراض و دوا علیتا و دلالت بر قصر زمان ادویه و اضداد این چیز ها دلالت بطول زمانه او کند خصوصا اگر دیر نجا نضج نباشد و مبادرت نوائب بکثرت تزید در اعراض و تقدم در دور و در قصر دولت مرض دلالت دارد و بالضد آن بضد آن و نوع حمی نیز دلالت بمدت زمانه او کند زیرا که حمیات یوم لا محالا اکثر دیر کرد تا چهارم روز منقضی گردد و غب خالصه چهارده تجاوز نکند و در اکثر امر منقضی شود و در مدت یکهفته اگر سلیم باشد و اما غیر خالصه که اعراض او با عراض بلغمی مخلوط میباشد آن بحسب مخالطت مادهٔ بلغمی بادی طول کند حتی اگر گاهی تا یک فصل زیاده ازان باقی ماند آن حمی ردی خیر سلیم ست زیرا که بادی حدت مستعد نضج و افساد احشا بود و حمیات لازمه مهد مدت کوتاه تر ازین دی فترات میباشند اگر تب دق که آن طویل ست دیر گاه حرارت در دق ازو ی اندکان و خفاشد یدتر بود و طویل تر باشد و بالضد آن احمیات مطبقه قوی الحرارة و احراق مثل غب ربیه رودی که از امراض حاده نامند زجهارده روز تجاوز نکنند و اوقاتی باشد که در غایت قوت حرارت و احراق نباشند گاه در غایت آن باشند در روز سوم و چهارم منقضی شوند و دیر گاه متوسط میان این هر دو فرمون باشند و یکهفته تا دو هفته منقضی گردند و درین حمیات خط بسیار عظیم ست زیرا بلغمی دیر طول میکشند مگر آنکه ربع سلیم ست و بلغمی غیر سلیم و حمیات دیر بادی قصیر مدت حمیات لیلی طویل ابو منصور گوید که ابتدا از ارتفاع حرارت بسوی قلب صعود باشد و صعود بدانگاهی که حرارت ببسط در بدن گسترده آنها تفکیک حرارت در جمیع بدن متساوی منبسط گردد و انحطاط چون حرارت از جمیع بدن بتساوی تحلل گردد و مواضع وسطی ازان خالی شود و گوید که ابتدا عرض نبض ست صعود و تفکیک دران بقوت و شدت زیادتی نماید تا انتهاء وقتی ست که واقف شود نه زیاده گردد و نه کم و انحطاط آنست که طبیعت قهر کند و آزا بسوی خارج دفع کند و خوف بر نضج نماند و طول مدت نوبت حمال اعراض آن در قوت و ضعف هر دو دلیل قوی بر تعرف اوقات حمی ست لا سیما اعراض دیر اگر ابتدای نوبت تاخر نماید در اعراض قوی تر باشد و دلالت کند بر آنکه در صعود جمیع ست و جاری میشود حکم تاخر وقت نوبت و اگر نوائب متساوی باشند تب در انتهاء نوبت در دیر گاه تب چار دتر بود و اوقات در اقوا قصر باشد حتی گاه گاهی در صعود قتل کند و در حمیات سلیمه اوقات رابطه بستوی میباشد و ایضا هر عرض که مثل این اوقات میباشد مگر آنکه بعضی اوقتی تر و دقیق تر از بعضی دیگر ست صاحب کامل گوید وقتی که مریض سان احساس نماید بتغیر و ضرر فعال و تازه ی بدان تا وقتیکه دران مرض ابتدا بانضج نماید آن وقت ابتداست بر قول صحیح و اما وقت تزید وقتی ست که دران طبیعت بانضاج مادهٔ مرض شروع نماید و مرض در قوت زیاده شود و قوت ضعیف کردد و اما وقت منتهای او وقتی کامل نضج ست و آن وقتی بود که دران مرض نهایت و زیاده گردد و اعراض سخت تر باشد و اما وقت انحطاط ابعد وقت منتهی باشد نزد سکون اعراض اخذ در نقصان و قمر قوت مرض او استراحت مریض تا آنکه مرض او منقضی گردد و اعراض کرده میشود بر بدن او قات از سه چیز در آن طبیعت مرض آعراض لاحقه او و نضج و عدم او ست اما از طبیعت مرض پس نظر کنند در اشیا نیکه بانحطاط مرض حادث شود و در آن اعراض خاصه او ست مثل قات بجنب کار اعراض خاصه او تب و جع خاصر سان ضیق النفس ست پس اگر ابتدای اعراض از ابتدای مرض متغیر و زیاده نشود در مرض در ابتدا باشد تا اگر قوت عظیم آنها زیاده گردد و بر بدن مریض ثقل آرد و قوت او کم گردد مرض تند زیاده باشد و اگر قوت و عظیم باشد نهایت او خود رسد و بدان طاقت گردد مرض نهایتهای خود رسد و اگر از سابق که شود مرض معتدل کار صحت و خفت یابد مریض انحطاط نماید و اما از اعراض لاحقه چنان بود که در بعض حمیات صداع مدید بعضی آن اختلاط ذهن و در بعض آن سهر و غیر آن از اعراض حادث میشود پس این اعراض هر گاه در قوت بیفزایند مرض در زیادتی باشد و هر گاه در قوت با انتهاء رسند و در حال واحد بایستند و در آن زیادتی ظاهر نشود و بنهایتهای مرض دلالت کنند و اگر کشوده و معتدل کار مریض نیک گردد دلالت بر انحطاط مرض نمایند و اما از نضج پس اگر در مرض ظاهر نشود چیزی از علامات نضج نه در بول و نه در براز فوضه در نضج مرض در ابتدا باشد هنوز چیزی ازین علامات نضج ظاهر گردد مرض تزید باشد و هر گاه نضج کامل گردد مرض بانتهای خود انتها باشد و درین هنگام در انحطاط شروع کند نزد ستاسر آحت مریض در نضجت مرض انحطاط ظاهر شود و پس اگر مرض از حمیاتی باشد که بادی در نوبت میکشند نظر کنند در اعراض لاحقه آنها در اوقات نوائب از حیث زیادتی و نقصان آنها و در نضج و عدم او آن چنانچه مذکور شد و در تقدم نوبت تنهٔ تاخر او و طول او و قصر او و طول مدت سکون او و راحت بدن ازان و در مساوات او در تقدیم و تاخیر و اعتدال او و در طول قصر پس اگاه نوبت تب و قتی که دران نوبت میکرد تقدم نماید یا در دلالت در تزید مجی کند اگر نوبت از وقت خود تاخر نماید تب او تخفیف نقصان باشد و درین باب مراد آنست که نظر چه نماید نزد او که بسیاری از حمیات ست که آنها در طبع او باشد که نوبت او از وقت معین خود هر روز تقدم نماید و بسیاری از آنست که تاخر کنند پس نگاه باید کرد اگر تب تقدم نماید تقدیم او از تاخیر اوست تقدم دران او در زیادت باشد و اگر تاخر کند از ان وقت مجی در انحطاط باشد و اما زیادتی در حصول نوبت و قصر و پس گاه زیادتی نوبت تب پیش از زمان سابق نوبت تب

وتدبیر مبادا شدید الزیادة تا بود تب و در انحطاط باشد و اتساوی در نوبت پس هرگاه نوبت تب در وقت واحد بود و زیادة او فی اتساوی باشد تب بانتهای خود برسد اگر چه نوبت حمی چنان باشد که تقدم نماید یا تاخیر نه تقدم و نه تاخیر مقدار واحد باشد تب بانتهای خود برسد و اما طول مدت سکون آن در حمیات ازان پس هرگاه مدت سکون نوبت تب قطع طویل بود و مسند لک بدن پاک از حرارت و سبک باشد این دلالت دارد بر آنکه تب در انحطاط است و اگر مدت زمان ترک و قصیر بودن غیر فرقی و غیر خفیف بود تب زیاده باشد و اگر زیادة نوبت تب متساوی نبود مانند ترک و باشد بر حال واحد باقی ماند و مرض اورا وقت نقوه حمی خفت و راحت بهم نرسد تب بانتهای خود نرسیده باشد و باید دانست که مدت زمان هر واحد ازین اوقات اربعه بحسب طبع امراض و قصر او باشد هر آنکه زیادة ابتداء و تزیید امراض حاده قصیر میباشد بحسب زیادة انحطاط زیرا که خلط محدث این امراض لطیف و حرارت قوی می باشد پس او در نضج مادهٔ مرض سرعت میکند و اما امراض متطاوله پس حمی زیادة او ذا اوقات اربعه طویل میباشد بهر آنکه خلط محدث این امراض غلیظ و حرارت ضعیف میباشد پس نضج مادهٔ مرض بطی میباشد پس زیادة او طول میباشد و در فصل تابستان قصیر المدة میباشد بحسب معاونت حرارت تابستان بر نضج مادهٔ و تلطیف خلط و مدت امراض حاده در زمستان اندک طول میکشند زیرا که سردی هوا اخلاط را خام میکند و در نضج تاخیر می نماید و دلیل بر این کوتاهی نوبت حمی ربع و مواظبه در زمان تابستان اوقات حاره است و طول آن هر دو در خریف زمستان اوقات باردة و هرگاه بصاحب حمیات مطبقه عرق حادث شود و بدان بحران تام نشود پس هست آن حلول کند نه زیرا که اخلاط میکند بکثرت خلط

تدبیر کلی حمیات

بدانکه تب مقتضی ست کثیر الوقوع و متنوع الاصناف و تدبیر اکثر انواع او با هم تا حد تمام دارد پس معالجهٔ آن تنقیح و عدم تساهل واجب تر از سائر امراض باشد زیرا که سبب هر جنس نوع و فصل حمی بر معرفت ایام بحران و شرائط استفراغات و جمیع جزئیات متعلقهٔ آن واز اجتناب از شرب سهل در بحران خصوص در ششم و داشتن آن وقوف نباشد بعلاج تب قیام ننماید و صاحب مزاج حار یابس کثیر الاستعداد بحدوث تب فی الست در علاجش نهایت احتیاط نماید که در اندک حرارت محمی دق می انجامد و جمیع اشربهٔ غیر حامضه در مزاج صفراوی احتمال استحاله بصفراء دارند بخلاف شربت نیلوفر که این با خاصیت مستحیل بصفرا نمیشود و آمیختهٔ آب بسیار در این اشربه نیز مانع استحاله است بنابر استیلای مائیت بر صفراء شیر باد نجبین نیز مستعد استحاله بصفراست و نگنجبین و سائر حموضات مصلح آنست و آب سرد در حمیات شدید الحرارت مفید ست خصوصاً کسی که معتاد بود بشرب آب سرد قوی المزاج باشد مگر آنکه احساس ضعیف یا دران ورم بود یا آنکه خلط غلیظ و خام باشد و مناخر بوی خاکشی خاصیت عجیب برای دفع حمیات یافته اند و آزاد در حمیات استعمال میکنند در هر گاه در احشا ورم نبود کنجبین مستعمل نباید کرد و تقلیل غذا در جمیع حمیات مفید بود و در روغن بادام در حمیات باعث از دیاد عفونت ست و روغن بادام ازین بحضرت خالی نبود لیکن درین هم تقلیل او لی تر و در حمی نزلی چند بادام خوردن مضایقه ندارد و خوردن عدس بعد زوال حمیات مانع نکس گفته اند و هرگاه با تب قولنج عارض شود تا سه روز نکشاید بلکه شاید بالشعیر نرم پزند و درین وقت حقنهٔ مناسب بکار برند و بدانند که در اکثر مردم با بس مزاج و راندک حمی استیلای حرارت غریزیه لعاب از دهن جاری میشود و این دلالت دارد بر رطوبت غریزی فضلیه که در ابدان ایشان ست و حرارت غریزیه آنرا گداخته بلکه عدم تشنگی گاهی با وجود حرارت مفرطه در بعضی مبنا بر آنکه رطوبت غذائیه بجای آب صرف میگردد و حاجت آنچنان شیدن نمیشود پس چنین مزاج بنا بر خوف ذوبان تبرید واجب ست و طبیب ناقص گمان غلبهٔ رطوبت او نموده مریض را بهلاکت می اندازد و اغلاط کلی در تدبیر کنهٔ اولی الالباب مخفی نیست که برای حمیات محرقه بسیار ست بعضی ازان متعلق بحروف و کتابات ست و بعضی ازان متعلق بخواص نباتیه و معدنیه و حیوانیه است چنانچه بخور بوم زهره مجمل و تعلیق طلق و قصب بنفسه که در روز شنبه اخیر از ماه بریده باشند و بخور راسقوان ماهی و دندان فیل و شرب سه قیراط ازان با درچند دان آبنوس و خضاب کردن بسیاهی و بخاء و مصطفر و زعفران با کف شیر شتر در طلق حمیات محرقه ست و کذا تعلیق هفت درم برگ مورد و یکدرم عقیقت بر ران چپ مرقه از ارق بر شتلا رجوان و از خواص مست که در شب سبوی قیر مقتول بر دهلیز ان یک کف خاک بدست چپ بگیرد و خاموش شود بجانبی التفات نکند تا آنکه در راه بجائی سه کلاغ نبارا نبارد و دیگر متفرق شده باشد و خاک آنچا بدست راست بردارد و هر سه را جمع کرده صاحب تب بنوشد و گرداگرد خود بپاشد و بخور او کند و بکلام نگذرد تا آنکه حمی تمام شود و پس تب زائل گردد و بدون بقیه تا علیم الکنون بدانکه چون بالجناس کلی حمیات سه جنس ست یعنی حمای یومی خلطی و دقی پس هر یک ازان و اقسام آن جدا جدا بتفصیل تمام مبسوط تمام

برای افادهٔ خاص و عام بتوفیق خلاق انام بعرض تحریر مسطیر مے درآید

حمیات یومیه

بدانکہ حمی یوم عبارت ست ازانکہ اول مرض طبیعی یا حیوانی یا نفسانی بحرارت غریبی گرم شود انگاہ آن حرارت بقلب سد و دران افزوده بتوسط شریانین بدیگر اعضا مع الطف ساری گردد و آنہا را گرم سازد و چون حرارت درین تپ متعلق و منشب بروح میباشد پس اگر متعلق بروح طبیعی باشد کہ در جگر ست حمی یوم طبیعیہ گویند و تقدیم تجرید و مسوم و مضم و تناول اغذیہ و ادویہ گرم نشان اوست و اگر بروح حیوانی کہ در قلب ست تعلق بود حمی یوم حیوانی خوانند و تقدیم مفرح و مفرح و مغلب و منشی و حرارت حمام شاہد و بیست و اگر بروح نفسانی کہ دماغ ست تعلق دارد حمی یوم نفسانی گویند و تقدیم هم و فکر و سهر دلیل آنست و ازین معلوم شد کہ حمیات یومیہ بحسب اقسام ارواح ثلثہ منقسم بر سہ قسم باشد یعنی حمی یوم طبیعیہ و حیوانیہ و نفسانیہ و حمی یوم اجمالی روح نیز گویند بسبب تعلق او بدان و در زبان یونانی بقیمار دس و بقول بعضی ابمیار سن منہ باز بانتقاق دارالسم حیوان و مبادی کہ متولد میشود و دیگر ذکر حمی میدود از انبات الیوم گویند و آن تپے کہ حمی یوم الزان نامند کہ بسبب تشبث آن شبی لطیف یعنی ارواح کہ بسرعت تحلیل میشود کمتر ست کہ از یکشبانہ روز تجاوز کند بخلاف دیگر حمیات دیگر متصل نگردد و آن کثیر الوقوع نیست و ندرت ارد و غیر آنکہ گاہ حمیات دیگر روی دہی یا بعضی متصل می گردد و اگر دہ سہ روز آن خطا کنند

اسباب حمیات یوم

بدانکہ حدوث آن از اسباب بادیہ یعنی خارجیہ و بادیہ و یا نفسیہ یعنی لاحق بروح اولا مثل غضب و غم باشد و مشیع الرئیس و بعض شراح قانون میگویند کہ اسباب جمیع اصناف حمای یوم اسباب بادیہ سخنہ بالذات و یا بالعرض ست منجملہ ملاقیات بدن از خارج مثل گرمی آفتاب و حمام و غیرہ و منتادلات از ادویہ حارہ و انفعالات بدنیہ مثل ریاضت متعبہ و نفسانیہ چون غضب و ازدحام و اهتمام ظاهری زیرا کہ تسخین بوسائل باطنی از ارواح تجاوز نمیکند و گاہ بعضی ازان حادث از سدد و تخمہ میباشد و آن حمی یوم ست کہ سبب آن بادی نیست بلکہ بدنی ست و اسباب آن بادی بود یا بدنی در داشتہ او بدان حاصر سد کہ تجاوز نماید از انچہ روح بدان متصل شود و گاہ ازان حادث نماید در دق و باید یکی از حمیات خلطی ابتدا زند زیرا کہ اسباب بادیہ گاہ اسباب متقاومہ یعنی سابقہ را حرکت می آورند پس اگر تحریک آن بعفونت کند حمیات عفونیہ پیدا شود و اگر این تقادم نماید حمی ق گردد و بعضی مردم گمان کردہ اند کہ حمای یوم نمیباشد بلکہ از تعب بدن و روح و این غلط ست زیرا کہ گاہی از فرط مفرطہ نیز حادث شود و این حمیات در اکثر اعزال میگیرند در یکروز گاہ از سدد تجاوز نمی نمایند اگر ازین قدر تجاوز کنند باید دانست کہ آن انتقال بجنس دیگر از حمیات نموده و معنی انتقال آنست کہ تشبث حرارت از روح بسوی اعضا بالطف تجاوز نموده و این قول محقق نیست چہ جایگہ من گفتہ بساست کہ حمای یوم تا شش روز باقی می ماند و بعد ازان انقضای تمام می یابد و غیر آن از حمیات مثل این نمیباشد ہر چند انتقال بجنس دیگر نماید زیرا کہ بعد آن اخری البتہ می ماند و انقضای حمی یوم چنان باشد کہ اصلا اثری ازان باقی نمی ماند و این تپ یعنی حمی یوم سہل العلاج بسبب قبول روح را تطفیہ و صعب المعرفت ست و همچنین ابتدای دق کہ صعب ست بسبب عدم ظهور علامات واضح مر مردم را در وقوع در حمیات یوم و اطباء رایشان را در وی حضر بدان اگر تدبیر غلط بر ایشان درین حمیات کردہ شود و کسی ست کہ بر مزاج آن حرارت و یبس غالب باشد پس بسرعت ازانذ کہ سخن بودی بجای دق میگردد اگر اعضای اصلی گرم کردند و یا بعنب انجامد اگر خلط گرم شود و بعد او بدنی کہ بران حرارت و رطوبت غالب تر باشد و آن ورمی مؤدی بحمیات عفنیہ میگردد و بعد از کسی کہ ذان حرارت بیشتر باشد سبب بدنی کہ بیوست دران بیشتر باشد کسی کہ مزاج او حار یابس باشد چون او را گرسنگی و تشنگی ہمسر شود مقارن او بیداری کشد و یا تعب نفسانی در یابد بدنی بزودی او را حمای یوم ہم میرسد بانکہ تشعر بہ و چون تدارک آن نمایند در فی الحال طعام خوراند بزودی او را حمای عفنی عارض گردد بسبب ہیجان صفرا و اگر تنگی غذا بران کنند بہ تلطیف تدبیر غلط نمایند مؤدی بحمی دق شود **صاحب کامل** گوید کہ حمی یوم از اسباب بادیہ حادث میشود و اسباب بادیہ بحسب تہ حمی یوم چہار قسم ست **یکی** جنس اشیائی کہ بدن از انقاء ملاقی شوند یا انچہ بسخن او بالفعل باشد مثل حرارت آفتاب یا آتش و ہوای حمام چون ان بمدت طول دہند و یا انچہ تسخین او بالقوہ نماید و آن بسہ قسم ست کہ قوت او بدیگر حارہ بدان مخالط باشد مثل آب قیر و آب گوگرد و یا انچہ تکثیف مسامہ نماید بالفعل مثل غسل آب سرد کہ فضول خالی زادہ را بطن بدن محتقن سازد و یا انچہ تکثیف آن بالقوہ نماید مثل انفعال آب شب و جمادا بدان چنان نیستند کہ ہرگاہ متکاثف شوند حمی یوم بآن حادث شود لیکن ابدانی کہ از اسباب حارہ طب حارہ یابس منحل گردد پس این ہرگاہ کثیف شوند آن بخارات را از تحلل منع کنند و حرارت دران محتقن گردد پس اگر مواد یکہ اندران ست غیر مستعد بعفونت باشد ازان حمی یوم حادث شود

واگر مستعد بعفونت باشد ازان حمی مختلط بهر نوع خلط بوجود بدن پیدا گردد و حمی حادث ازین طبقه حادسبب ذوی خطر باشد **دوم** جنس اسبابی که بقبول مرض دادن شوند بفتور انقیاد یه وادویه حادثه **سوم** جنس حرکت مفرطه یا برای بدن مثل غضب شدید غم وهم وبیداری **چهارم** جنس امراضی که در اعضای ظاهری بدن بادویه عارضه شوند مثل ورم حادث گردیدن ازان سبب قبض حرارت انگیخته بعضو وبعضو پیوسته متادی گردد تا آنکه بتعب سر وازان در شبانه روز بسوی سائر اعضا نافذ شود

علامات خاصه حمیات یوم

ممیز از حمیات دیگر بقول شیخ از خواص حمی یومیست کزان ازاسباب متفاوته بدینگ سابقه نمیباشد بلکه اسباب آن در حمله میباشد وبمقتضای خلط غلبه نموده آن در اکثر اوقات البته در سردی بوست و پادر فتن حرارت بمیان کسل وخوابی فرو رفتن بعضی از اختلاف وصفر آن نمیکند بلکه گاهی در ابتدای او شبیه بسردی و یا اندک قشعریره تشخص بسبب هیجان حرارت غریزی بمصاب عارض میشود و بسرعت زایل میگردد و گاهی دران بندرت لرزه عارض میگردد بسبب کثرت بخار مؤدیه عضلات تحت آن و آن اشتعال آن غیر لایح مکشف باشد بلکه از ندک خوش آینده بود مثل حرارت بدن تعب کشیده وصاحب سکر قهری که در ادوار اول نضیج و نبض نیک باشد پس حکم باید کرد بحمای بوست دیر آنکه بحول دین تغیر پیدا کند و اما حمیتی که حمای یوم بست ذمیچنین برازاد نضیج غیر مایل برنگی از رنگهای خلط بود گاه در ابوال غما متعلق بگاه طافی و یا خفه باشد یا نیکوئی رنگ اگر اتفاق افتد که رنگ تن برنگ اعتدال نباشد قوام آن البته معتدل باشد و رنگ آن مع اعتدال قوام بدان جهت تغیر میگردد که سبب تغیر بود که سبب تغیر بود که سبب تغیر بود

علامات انتقال حمی یوم بحمیات دیگر

دلیل آن اینست که حمای یوم بدون عرق یا تری و فی بدن و یا با عرق اندک بغیر تقاطر بعرق فرونشیند و مدت انحطاط آن طویل متعسر باشد بغیر آنکه بعض علامات اصلی آید بلکه نبض اثری از تیب باقی بوده اگر صداع باشد باقی مانده و این همه آثار دلالت بر انتقال آن بحمای عفنی خلطی یا دق می نماید و اگر اسباب شدید باشند و بلست آن طویل کشد انتقال بدق نماید پس اگر منتقل بدق گردد محبس شر را نهایت بسیار گرم معلوم شود و حرارت تب یکسان و آهسته در همه اعضا نماید و بر استلا و نزدیک اطعام زیاده تر گردد و نبض حافظ استوا با صلابت و صغیر باشد و سائر علامات دق که مذکور گردد نمایان باشد و چون انتقال نماید بحمای موی غیر عفنی که سوزش و خس نامند عروق بدن ممتلی و بر خاسته و نبض عظیم و امتداد و حرارت و انتفاخ چهره نماید و چون منتقل بحمیات عفونی گردد اقشعرار و فشار بدن و اختلاف نبض صعود و تضاعف آن ظاهر شود و حرارت سوزان یا بسوط و اعراض اشتداد نماید و اما بول پس گاهی دوران نضج قدیم باقی مانده و در اکثر نضج خاطر نگردد

اصناف حمیات یوم

بدانکه این تب باعتبار وقوع انتساب آن باسباب خلاصه قسم ست چنانچه شیخ میفرماید که از انواع حمیات یوم بعضی منسوب باحوال نفسانیه و بعضی منسوب باحوال بدنیه و بعضی منسوب بامور خارجیه است **اما** منسوب باحوال نفسانیه همچو آن حمای یوم غمیه و همچو فکریه و عشقیه و سهریه و نومیه و فرحیه و راحیه است که اکثر شدت هر یک از نیها عارض گردد **و اما** منسوب باحوال بدنیه بعضی ازان منسوب باعمال و حرکات بود و ازان تعبیه و متفزغیه و وجیعه و غشیه و وجوعیه و عطشیه است بعضی ازان منسوب بغیر اعمال و حرکات باشد و آن سدیه و تخمیه و مورمیه و تشفیه و غذائیه و شرابیه است **و اما** منسوب بامور خارجیه مثل حراقیه بحرارت آفتاب و سمومیه و نهشلیه ست و مثل بردیه و استحصافیه و اعتصابیه سیحی گویند که اصناف حمی یوم یا از ملاقات چیزیکه تسخین بدن از خارج کند مثل احراق شمس همائم و یا از امتناع چیزیکه تحلل بخار حار از بدن کند چنانچه از استحصاف جلد بسبب سردی و استحام با بهای قابض عارض شود و یا از تعب مفرط و یا از تناول چیزی حار از طعام و شراب و دوا و یا از دوم حار در کنج سال و فصل و یا از سهر و یا از غضب و یا از غم و هم حادث گردد **طریق تشخیص** حمی یوم را قسام آن اگر کسی شکایت تب کند و سببی از اسباب یاد کرده بران مقدم باشد و دران روز اول قاروره نبض او نگاه دی هر یض بسیار متغیر نبود و تب نرم ساکن از حرارت غیر سوزان باشد و بغیر لرزه و سردی طراف شروع کند و بدون عرق شائع بلکه با بندک تری بدن شبیه بعرق صحیح مزاجان بسرعت نائل گردد و باوی اعراض قویه مثل خشونت زبان و توا تر نفس و غیر آن که از لوازم حمی عفنیه است هیچ پیدا نباشد و نوبت واحد بود و معاودت نکند و گاهی آن نوبت دو سه روز باقی ماند بدانند که حمی یوم ست بعده شناخت اقسام آن چنین باید کرد که اگر با وجود علامات مذکوره نبض مائل بصفر و ضعف باشد و گاه بگاه سیل بصلابت کند و بول اصفرانی باسوزش و حرکت چشم نمودن خود و مع سکون حرکت آن و چهره مائل بزردی و خشک و کسل اعضا با ضعف اعضای رئیسه بود حمی یوم غمیه یا فرحیه باشد و فرق میان هر دو از تقدم غم یا فرح و اختلاف نبض یاد کرده **و اگر** این اعراض غمیه موجود بود الا حرکت چشم مع خود آن بسوی خارج و مائل بحمرا باشد و نبض حابل منخفض نبود بلکه وزین مع ضعف مائل بعظم بود بدان ادرک شموق باشد حمی یوم هیبه باشد **و اگر** آثار مذکوره موجود بود الا حرکت چشم معتدل باشد نه مائل بغوص نه بخروج نبود و مائل بغور باشد و نبض مختلف و شموق و غوص اکثر معتدل بود و چهره مائل بزردی باشد حمی یوم فکریه باشد **و اگر** چهره و مخ مائل بزرد و منتفخ باشد شبیه بانتفاخی که در سهریه بود و چشم مخ زیرین خاسته باشد گاهی لثه عارض شود و قاروره مخ حاد محسوس گردد و بانک درخشندگی باشد و نبض عظیم مثلی شاهق متواتر بود حمی یوم غضبیه باشد **و اگر** تقدم هیجانی و فعل جان و قبح آن و فرو رفتن چشم باشد و کدورت بول با زردی یا سفیدی آن و ضعف و صغر نبض و زردی چهره و انتفاخ آن بود و کسر و ماندگی در اعضا گوید حمی یوم سهریه باشد **و اگر** بسوق خواب و راحت بسیار و خصوصاً خلاف عادت باشد و امتلای بخاری در نبض بود حمی یوم نومیه و راحیه باشد **و اگر** علامات و قریب بعلامات غشیه باشد مگر آنکه سحنه چشم او مثل سحنه چشم صاحب فرح باشد غیر سحنه چشم خداوند غضب و تواتر در نبض کمتر بود حمی یوم فرحیه باشد **و اگر** علامت آن قریب علامت غمیه باشد الا اختلاف در نبض شدید تر و سحنه چشم سحنه مغرب بود در اضطراب آن و کشاده ماندن آن حمی یوم فرعیه باشد **و اگر** تقدم تعب و ریاضتی گویند حمی مذاصل از دیگر اعضا بود و ماندگی و یبوسی بدن محسوس شود و گاهی در آخر آن تداوت عارض گردد اگر نقب معتدل بود و حرارت مختلف یا بر بود

فاتح عرق نباشد و اگر نضج مفرط بود ندارت و عرق کمتر باشد و جلد خشک گردد و گاهی تابع او عرق خشک بود و نبض صغیر ضعیف و گاه مائل بصلابت باشد و بول زرد حمار و رقیق بود حمی یوم تعیبه باشد و ملمس جلد در تعب بحسب هوا باشد پس اگر هوا گرم بود ملمس گرم شدید الیبس نماید و اگر هوا سرد باشد ملمس جلد سرد قلیل الیبس بود و اگر مع درد سر یا چشم با گوش و دندان یا مفاصل و اطراف یا قولنج یا بواسیر و غیر آن از اوجاع و ملما باشد حمی یوم وجیعه باشد و اگر مقارنت غشی و سقوط قوت بغیر علامات حمیات یوم دیگر باشد و نبض در آن مختلف الاحوال بود و گاه ساقط و باطل گردد و هنگام غلبه بردرت و گاهی سریع و ظاهر شود و نزد استیلای حرارت و مشابهت نبض اصحاب بول خشک بصلابت مع ردویت باشد حمی یوم غشیه بود و اگر گرسنگی یا تشنگی بسیار کشیده باشد نبض صغیر بود و گاهی بسهل بصلابت کند حمی یوم جوعیه یا عطشیه باشد و اگر حمی یوم بدون ظهور سببی از اسباب بادیه عارض شود و علی الاکثر باشد و خصوصاً چون بدون استفراغ و مدارات وتری بدن انحطاط پذیرد باید دانست که حمی یوم سدیه است و علامات استلاء را بدان کثیر الدم مثل جوارش دموی مزاج و مولد آن یا غلیظ الاخلاط و لزج تاکید بر تشخیص این تب نماید و فرق میان استلائی موی و خلطی دیگر چنین کنند که درین تب آنچه سدد سبب غلظ اخلاط و لزوجت آنها باشد بران علامات معلومه برانی نهاد دلالت کند و کسل و تهوع و تمهل و سفیدی رنگ و کثرت آب و هر سه اشال آن در بلغمی و لاغری و خشکی و عظم و طحال و سوداوی مزاج در سوداوی باشد و در آنجا انتفاع بدن و تمدد و سرخی و غیره علامات کثرت خون نباشد و آنچه سبب آن استلای خون باشد علامات استلای آن از سرخی چهره و پر شدن رگها و انتفاع و تمدد و غیره آن در بدن ظاهر بود و اگر سدد افراط کند نبض صغیر باشد و اگر مفرط نبود صغیر نبض صاحب نباشد و اگر تغیر آروغ بد خاصیت و بول عدیم النضج مائی باشد و وجود تخمه و هضم عطش و لیس یافته شود و اگر سبب تخمه سهر باشد در روی تهیج و در پلک ثقل نیز بود حمی یوم تخمیه باشد و هرگاه آروغ متغیر بصحت گردد بشفای ادهم یابد کرد و اگر تقدم اورام ظاهری باشد و چهره سرخ و منتفخ و مزاج از حال صحت بود و لزوج حرارت شدید نباشد مگر آنکه تابع حرم بود و ندارت از بدن ترشح کند و نبض عظیم سریع متواتر باشد و بول مائی سفید بود حمی یوم ورمیه باشد و اگر تقدم ترک حمام معتاد و غلبه چرک شوستن گردد و غبار بر جلد و با خشکی و درشتی پوست بدن و سرعت و صغر نبض و سفیدی بول بود حمی یوم قشفیه باشد و اگر تقدم سیر در هوای گرم یا در آفتاب یا در حمام گرم اتفاق افتد و شدت التهاب سر گاه با ثقل و استلای سر بود و بر نفس عظیم باشد و ظاهر بدن بسیار گرم از دخل آن بود و تشنگی گرم و گرمی دموی و سوزش چشم و بیوست جلد و جه و گرمی آن و صغر و سرعت نبض بود حمی یوم حریه سمومیه یا حمامیه باشد و اگر تقدم رسیدن سرمی یا غسل آب سرد اتفاق شود و بدن در ابتدای لمس غیر شدید الحرارة معلوم شود و بعد طول لبث دست بر بدن حرارت زیاده محسوس گردد و نبض مثل نبض حمیات وجوه عبد و صغر زیاده نبود بلکه سریع باشد مگر آنکه سردی شدید بود و گاهی میل بصلابت کند و چشم غائر نباشد بلکه گاهی منتفخ بود و قاروره گاه سفیده گاهی رنگین باشد حمی یوم قصافیه از سرمی باشد و اگر تقدم افتسال آبهای قابض بود و چسپیدن جلد بر استخوان مثل جلد خشک کرده شده و دباغت آن و دشل آب رنج و پیچ انار و غیره داده شده مشاهده گردد و جدنانی از سرد ست حرارت زیاده محسوس گردد و نبض ضعیف تر و صغیر تر و سریع تر باشد و بول شدید البیاض و رقیق ترشش بول بزبور و در بدن لاغری و در چشم غور نبود حمی یوم استحصانی از سیاه قابضه باشد و اگر چهره و چشم سرخ و گرم و قاروره سرخ و دهن خشک و ذائقه آن تلخ و حرارت لمس در موضع جگر و معده باشد حمی یوم شرسیه یا غدائیه یا دوائیه باشد و فرق میان هر سه از تقدم تناول هر یک از آن ظاهر گردد و اگر یا علامات نیز روز کار هر ضعیف تا نضج بوجهی تنزع نماید

معالجات حمی یوم بطریق کلی

باید که بعد تشخیص سبب بالذات سبب موجب آن پرداز نه چنانچه در عرفی و همی فرعی و فکری از الا بهر واحد کنند و معرفت باره دهند و تدبیر قلب و ازالهٔ غم نمایند همچنین در غضبی و سهری تعبیی و وجعی و عطشی و جوعی نیز از اینهر واحد نمایند و اگر ازین تدبیر نرود علاج تب بلغمی کنند یعنی تدبیر نرود ضعیف دهند بالجمله در همه تدبیر باید سرد و مدبرین را استعمام خاصه نمایند و درین حمی حاجت بفصد و حجامت کمتر افتد و بقول قرشی علاج شش مقام بر سبب ست مثل تفریح و تسلی در غضبیه و غیره مثل استمانت فرح در فرحیه و مثل تقدیه و جوعیه مثل استفراغ در استلائیه و مثل تقطیع و تحصانیه و سدیه و مالش طالم دران و تنفیس دین صفر و بالغ النفوست و گاهی بادی حاجت بشیرة تخم خیار افتد تدبیر تر و تر طیب در اکثر حمیات یوم بلا محتی باشد نه اشربه و شعوم مرسکن باید پس حمام معتدل الهوا نماید شیخ میفرماید و اجست که جمیع اصحاب حمیات یومیه را قبل از سبع المضم مجرد نماند بهر آنکه محموم علیل ست و علیل موقف و آن قادر باصلاح غذای ردی در جوف غذای بطی الهضم نباشد لیکن بعضی را مانند صاحب حمای یوم تعفی

وجوعی و کسانی که در ابدان ایشان صفرا بسیار باشد و کسی که شکوه از تشعر به در ابتدا نماید بتناول لقمه نان مداب یا در شراب تر کرده رخصت داده اند تا ناقه تر باشد و همچنین کسان اند که اغذاد هند و اگرچه در ابتدای تب باشند بعضی اوقات توسع در غذا نموده اند و علاوه بر تلطیف یعنی غذا ترقه کرده اند مثل حمی سدی و استحصافی و دوری و اطفی آنست که تاخیر تغذیه تا انحطاط نماید سوای انچه استثنای آن کرده شد و آن تعبی و جوعی و حمی ست و در اینها تاخیر غذا مناسب نیست و آب سرد را و جب ست که در اول امر منع نکنند زیرا که قوت قوی ست و ضعف در آن نیست و آن افضل علاج ست در تبرید روح و اعضا لیکن اگر در انجا ضعف در اعضا باشد و یا تپ امتداد نماید و یا حمی سدی بود بهتر آنست که کنار دریان نمایند زیرا که کثرت امر بحکام ایشان نزد اقتضای نوبت در حمیات یوم برای چند اغراض ست یکی آنکه تلطیف دیگر تعریق و تحلل مسام و دیگر تبرید در ثانی الحال امکان هنگامی که خوف وقوع ضعف و انحلاط باشد منع کنند و باید که صاحب حمی سدی از حمام اجتناب نماید بهر آنکه بسیار باشد که حمام قوتان مرض عفونی نماید و همچنین تخمی مگر در انواعی که ذکر انها خواهد شد که در انجا تجویز حمام کرده میشود و صاحب ذکام حمام نکند مگر آنکه احتراقی باشد و جمیع اصحاب حمیات یوم را واجب ست که جلوس بر اب در هوای حمام طول ندهند بلکه در آب آن چندانکه برای تلطیف و تبرید تخواهند مگر صاحب حمی استحصافی و دکاکینی که ایشان طول دهند جلوس اندر هوای حمام حتی که عرق کنند و قائم تمام اگر بطریق انصباب یا طلا باشد تبرید مسلم نماید پس سخونت زیاده کنند و آخر هر حمی یوم حادث از سدی و ظاهری مثل استحصافی و تشفی یا سده باطنی مثل سدی پس اگر با تمام تبرید و دلک اشتریک کنند تقنیع مسلم نماید بعده اگر حدوث بسیار اعانی گردد تحلیل آن کنند و اگر ملاقات بلوث اندک کنند تخفیف بدن نماید و الا استفراغ پس سوی آن اصحاب حمی یوم را احتیاج نیست مگر صاحب حمای سدی یا متلائی و تخمی و دسنجی یا در حمای استحصافی بدن آن را زود متعفن یا شد ابو سهل گوید که معالجه جمیع اقسام حمی یوم علی العموم تمام و بلند اگر کرده میشود و معالجه هر یک از انها خصوصا این طور کرده میشود که استعمال حمام و غذا بطریق دیگر بحسب طبیعت سبب فاعل آن گردانند مثلا کسی را که این تپ از قبیل استحصاف بدن و از قبیل دوم در هم رخ باشد آن محتاج بود بلیسه کردن در هوای حمام زیاده تر خاصته کسیکه تپ او از قبیل استحصاف بدن باشد و اما کسی را که این تپ از قبیل نقیبل هم یا تعب یا سهر یا غم یا هموم باشد آن بلیسه در آب گرم محتاج تر بود و این برای تلطیف بدن ابود و لاسیما کسیکه حمای او از متعفنات سائمه ها زا حراقی شده و اما در دفن پس کسی را که حمی یوم از قبیل تعب باشد تاثیر آن نماید و بدان مائل باشد آهستگی و نرمی بسیار کنند چنانکه تلطیف و نماید و اما سایر اشخاص که ایشان را بسل الحق شود و بسیاری از اسباب دیگر باید که استعمال رو غن کمتر از صاحب تعب نماید و کسی را که حمی یوم از قبیل دوم در هم رخ باشد پس صاحب تعب اورا بروغن کمتر از صاحب حمای استحصافی بود و باید که مقدار طعام را برای اصحاب حمی یوم بحسب سبب فاعل تپ مقرر کنند پس کسی که تپ او از تعب باشد میباید که طعام او بسیار و از اصل انعقاد در صرات کثیره باشد و کسی که تپ او از بیداری یا از عوارض نفسانی باشد باید که از غذا بعد استحمام بغذای مرطب مولد خون محمود کنند و کسی که تپ او از استحصاف بدن یا از دوم در هم رخ باشد باید که در ان تبرید لطف استعمال نماید و اما شراب کسی که تپ او از تعب سهر و هم و غم باشد انتفاع بدان باید بهتر تلطیف و تسخین او چون مقدار معتدل استعمال کنند و اما کسیکه تپ او از استحصاف جلد یا دوم در هم رخ باشد آن از شراب مضروب زیرا که در ماده او افزاید و اما کسیکه تپ او از غضب یا تناول چیزی حار یا احراقی شمس سوم باشد آن از شراب صالح نبود زیرا که حرارت او زیاده کند و مذمی باید که معذلک قصد معالجه هر حمی از یوم بعد سبب فاعل آن نماید مثل آنکه معالجه حمی سهر بخواب و انچه از تعب باشد براحت و انچه از هم بود تسلی کنند و هر چیزیکه خاطر را مشغول دارد و نفس را سرور آرد نافعست بدرای حمیاتی که اسباب و عوارض نفسی باشد و اگر چه زود هم رخ باشد معالجه بطلاج آن دوم نماید چنانچه گوید که چون مدار علاج جمیع امراض بر دادن غذا و آب سرد و ندادن آنها و کردن استفراغ و نکردن آن در وقت در حمام و نرفتن و دانست در علاج این تپ تدبیر این امور ظاهر کرده میشود اما غذا پس هیچ کس را از صاحبان حمی یوم از غذا باز ندارند مگر کسی را که سبب تپ او تخمه باشد و دیگران را غذای لطیف خورد و گوارا باید داد تا الان خلط نیک تولد کند خاصه مرد صفراوی را که در ابتدای تپ فراشا یافته باشد اگر در آغاز تپ هم باشد غذا از چند ان در آب خالص یا در گلاب یا در آب انار یا در آب سرکه مزوج بشربت نیلوفر بدهند و اگر سبب تپ یاضت درنج و نایافتن غذا بوده باشد آسایش گزینند و اگر بیش سده دانسته و مسام و کثافت جلد یا شد یاضت معتدل دانش نخوتهای رشت یا بدتهای مختلف فرا یابد بعد حمام فرستند تا اخلاط لطیف گردد و مسام کشاده تر بسیار آید و انچه تحلیل پذیرد صاحب حمی استحصافی و دکاکینی را مطعم سودمند ترین چیزیست باقی را قول شیخ گذشت انطاکی گوید که انچه از سبب علوم شود مع هذا تحس و در هم باشد تدبیرش تدبیر آن مرضی است یا از قلت غذا بود و علاجش تناول غذا ست و همچنین قطع اسباب هم رضه اولا پس تدبیر بدن پس اگر از حرارت باشد

شیر بز بپوشیدن پارچه کتان یا معقول و خمیدن مثل گل سرخ و بنفشه و نیلوفر و مورد و خواب آشانده درین بروغنهای آنها و تبر جیاولا با آب اگر نفصل گیرا باشد و الا تقدیم نشستن در آب بگیرم کشند تا سام متحلل گردد بعده آب سرد برای تسکین حرارت و حبس آن بریزند و خوردن اغذیه بارده خصوصا با دوشل کردو خرفه و شرب ماء الشعیر بدینها و آلوده رمضدی و امر بحریات دوران فی کردن با آب هندوانه و تخم خبیث بیاده است و همچنین نوشیدن شربت فواکه عام الشیر باریونج و دیگر ادویه اگر تشریح یا صداع اعراض نکنند پس مجرب اینست که بگیرند گلقند سی درم عناب بست عدد خیرو بنفشه قرهندی چهستان هر واحد دوازده درم اگر قبض شدید باشد برگ سنا شانزده درم و اگر صداع قوی باشد جوشل گلقند اضافه کنند و هلیلج شش صد درم آب شیرین بچشانند تا یکصد درم باقی ماند صاف کرده بنوشند دراین مجرب است احتیاج بنکرار او کمتر افتد و همگی سبب حمیات یوم بدورت باشد یا بدن مائل بسوی آن یا مزاج یا بدو یا موجب او غذای یا بدو باشد از مجربات اینست که قی بشکر گرم کرده فرمایند تجربه کرده ام در علاج حمی یوم نفسه استعمال گلاب و صندل شربا و طلاء آرد و قابیه آب سیب داده و گلاب کرده بدان عنبر حل کرده باشند و در کبیه به آب عناب گلاب بکار فرو در گرما و جوانی و الا بنفشه و صندل انتباه تا اینجا علاج کلی حمیات یوم مذکور شد اکنون علاج جزئی هر قسم آن جدا جدا القلمی آید حسب سبب بکار برند

علاج حمی یوم غبیه

که از حرکت روح بسوی مرکز اصلی احتقان او در دران بسبب فطر عارض میشود از الاعم باقسام کلام و حیاها نامیده شده ای سرور او در حکایات نادر بشنوند یا قوتهای دماغ بارد و مخ زند از مشروبات عرق بید مشک و کیوره و گلاب و عرق گاوزبان و عرق نیلوفر شربت انار و سیب نیلوفر فرمایند آن نوشند بگاهی صلاح باستعمال شیره خرفه و کاهو و مغز تخم کدو و امثال آن اقتصار و صندل سفید و آب کاسنی سبز کشنیز تر بکار بود کافور و گلاب بر سینه طلا نمایند و بخلوه خوشبو بنشینند و در غضای سبز و خوشبو شمال سرد و نفس نفیف نیلوفر بمالند و فواکه بارده مثل خیار و تربز و خربزه و مورد را بدیده یا خیره و مورد را بدیده یا ترش کنند الا جود و منسول طبا شیر هر یک یکی ساشه آمیخته ورق نقره یکعدد و چیه و خربزه بالایش شیر خربزه نیلوفر و مغز تخم کدو هر یک هفت ماشه لعاب گاوزبان بخیاشه در عرقیات مذکوره بر آورده شربت یاقوت علویخان سه توله یا شربت نیلوفر فراهم کرده تخم شربتی بخیاشه یا تخم بالنگو یا شیره خربزه و هر یک از لباس نو پوشند و از چیزهای سخن مجتنب پرهیز نمایند شراب ممزوج بآب سرد و گلاب و عرق بید مشک و بندر و قلیه اسفاناخ تخم بذور آب هفت سر و هفت شند

اقوال حکما شیخ میفرماید لازم است که کثیر غذا آبزن نماید و اکثر قصد آن در استحمام آب حمام گردد سوای هوای اودیه و بعد از ان کثرت تمریخ کند که بدن بسیار آن نافع تر از حمام است و بمفرحات و عطریه خم تغال و رند بدیه سینه و اطلیه سرده از لعابات و عصارات و عرقیات خوشبو بنمایند و شراب ممزوج بآب بسیار نبوشانند که آن برای ایشان ضرر دواست **صاحب کامل** گوید کسی را که این تب زمستان هم حارث شود باید که حیله کند و در تسکین عم سرد نفس او بدانچه ملکن بود و اصناف آوازهای سرد آرد مثل نوحه آهنگ عود و طنبوره و نغمهای خوش بحیله بشنود و هوا ش بدن برفق اندک کند و در خانه اول حمام داخل کنند و در آبزن معتدل الحرارت دراز زند تا بدان حرارت بسوی ظاهر بدن جلب منجذب گردد و اغذیه معتدله مثل گوشت بره و بزغاله و جوجه مرغ و ماکیان و ماهی رضراضی و بهار رنگ خیار و دانجه مرطب بدن باشد بخورانند و دیگر فعه کثرت غذا نکنند و شراب ریحانی ممزوج بآب هندب مجب مجب بعادت بدین فصل موجود اگر موسم تابستان باشد در جاهای سرد نشانند و اگر زمستان بود در مواضع معتدل استکثار خواب نمایند و ایام مقوله این همه بتدریج آهسته آهسته حرارت در ابدان ایشان منتشر گردد **ایلاقی** و جرجانی مینویسند که در علاج حمی یوم غبی عنایت بدل بیشتر مصروف دارند و دیگر کلیات خنده و تزیین و تجمل و عجیب و الجان خوش مانند آن مشغول باید کرد و اغذیه لطیف سریع الهضم و مرطب چون بیضه نیم پخت و ماهی تازه خرد و قلیه کدو و خیار و اسفاناخ و ماش قشر کشک و کشک دوغ تازه صاف کرده بتفاریق دانند کم کم باید داد تا بر معده گران نشود و چون از گرمابه و آبزن فارغ شوند مغز تخم بنفشه و نیلوفر کوفته و بر جمیع بدن با همگی همان روغن شراب ممزوج بآب بالمناسبه در هند بهتر مزج خوابانند و عطر با گلهای بارد مرطب بیوایند و از جماع احتناب نمایند و بر سینه اطلیه بارد مرطب چون لعاب اسپغول آب برگ خرفه و برگ بنفشه گلاب صندل و اندکی کافور طلا نمایند و چند روز بدین تدبیر مشغول باشند تا این شود و حمی یوم جنسی مگردد ابن الیاس گوید که تصمید سینه بعصاره لبن و گلاب کنند و جمیع شربت یا ضربت بیشتر مرطب نماید هر کرا که باشد و در گلاب و عرق بارد یک مثقال نیوشند و بجزیره هندی مخبر و غذا سازند و مثل ابی شیطی پرستاما و جلوتمر کی که جهت اسهال ان افتد کند

علاج حمی یوم نهبه

گذرین از کثرت اهتمام بشی مطلوب و حرکت سخت برای روح حمی موقع و عرض عارض میشود و علامتش مثل علاج غبی نماید مگر خاصیت حمی مستمر را عادت مثل مگر شند و جاها عادت دفع کرده شد

زیرا که هر مفرح بر دو قسم است یکی مفرحی که متعلق بدل و دماغ است مثل بنفشه و گلاب و کافور و عطر و بید مشک و عنبر و امثال آن و دیگر مفرحی که متعلق بقلب است مثل بهی و نیلوفر و گاو زبان و بیدمشک و امثال آن و مفرحات قلب بر دو قسم است یکی مفرحی که بواسطه قوت قلب مفرح است مثل بهی و نیلوفر و گاو زبان و بیدمشک و امثال آن و دیگر مفرحی که بواسطه قوت دماغ مفرح است مثل بنفشه و گلاب و کافور و عطر و بید مشک و امثال آن و مفرحات دماغ بر دو قسم است یکی مفرحی که بواسطه قوت حار مفرح است مثل بنفشه و گلاب و بید مشک و امثال آن و دیگر مفرحی که بواسطه قوت بارد مفرح است مثل کافور و عطر و امثال آن و مفرحات بارد بر دو قسم است یکی مفرحی که بواسطه قوت بارد مفرح است مثل کافور و عطر و امثال آن و دیگر مفرحی که بواسطه قوت رطوبت مفرح است مثل گلاب و بید مشک و امثال آن و مفرحات رطب بر دو قسم است یکی مفرحی که بواسطه قوت رطوبت مفرح است مثل گلاب و بید مشک و امثال آن و دیگر مفرحی که بواسطه قوت رطوبت مفرح است مثل بنفشه و گاو زبان و امثال آن و مفرحات رطب بر دو قسم است یکی مفرحی که بواسطه قوت رطوبت مفرح است مثل بنفشه و گاو زبان

روغن بنفشه یا روغن نخم کدو بر آن چکانند و چادر بر کشیده سر را بخار آن گیرند و بعد انبساط آب گرد بر آیند بیندازند تا بیخ عرق کند مصنف گوید خاصیتی دیگر دارد که شربت بنفشه یا شربت خاکشیر هر کدام که باشد ده درم و یا شربت سیب و گلاب (۱) ده درم بر آن شکر کرده بنوشند و غذا الشعیر یا خوردنی که از شیر و روغن باشد بخورند یا کدو یا نیلوفر بر سر بگذارند و فطورات بارده کدوان مثل آش بارد مثل بنفشه نیلوفر خشخاش و برگ سفرجل بر آن بپزند و بر سر ریزند و روی بر آن بپوشند و نیلوفر و گل سرخ و بید بر آن بپوشند

علاج حمی یوم نوبیه و راحیه فوعیه

بدانکه تجارات حاره که به بیداری و حرکت از روح تحلیل شود چون خواب راحت طول کند تحلیل نشود و از آن تسخین بروح و تب عارض شود و گاه تب از فرح شدید عارض گردد مثل آنکه از غضب عارض میشود پس نوبیه و راحیه تعریق در هوای حمام و غسل معتدل آب گرم و مالش بدن بدستهای مختلف و تقلیل غذا و اما از آنچیزی که بر روح مطبق شده و یا ضعف معتدل کند واجب است که شراب بنوشند و روغن خیری و بابونه گرم نموده بر همه بدن بمالند تا بعد به آنکه بدان بسوس کند و بر روی تخم خربزه و گل بابونه بخوابند و چون شانه باشد غسل نمایند و غذا لطیف سریع الهضم مثل جوجه مرغ و نان رده دهند و علاج فوعیه قریب از علاج غضبیه است و عمده تدبیر در ان اهانت سرد و تحقیر او ست ابن ماسویه گوید که اگر از خواب بفرط راحت بفرط تب آید صبح جلاب از اصل السوس سه درم و شکر سفید ده درم بدهند و غذا بزوره ماش مغز بادام و یا جام الشعیر مرغ بخورد سازند و در حمام عرق آورند و آب گرم کنند بدان قیصوم و خام و اکلیل و شبت پخته باشند غسل نمایند و از شرب شراب آب بسیار احتراز کنند

علاج حمی یوم فوعیه

گاه از مزج تب عارض شود و بسیار اتفاق عارض میشود و علاج او قریب از علاج غضبیه است و باید که از خوف ایمن سازند و بشارات دهند و شربت سیب و شربت صندل و عرق بید مشک و شراب آبنار افعست و بقول اصحاب جلاب و هر صبح شربت سیب و گلاب هر کدام ده درم بنوشانند و غذا الشعیر یا چوجه مرغ دهند و صندلین و نیلوفر و گلاب بر گل ارمنی بر سینه طلا کنند و یا شربت عناب و درم و مفرح یاقوتی بارد یکمثقال دهند و غذا بزوره نرشک یا انار دانه یا سماق بلحوم ماکیان و تیهو و دراج سازند

علاج حمی یوم تعبیه

گاهی ماندگی بدن و تسخین روح بدان حد رسد که تب مضر افعال مهم سر و اکثر مضرت آن بر افعال حیوانی و نفسانی باشد باید که باب شیر زن همیگرم غسل کنند و مغز لوز نیم کوفته و عضلات رامیده و روغن گل یا بابونه بمالند و شربت نیلوفر و گلاب نوشانند و غذا کلیا پیچ زغال مرغ خوراند شیخ میفرماید که علاج ایشان راحت ست و استحمام با زبان و فتح بعد آن خصوصا بدهاصل و تناول طعام حسن الکیموس مع مقدار معتدم ایشان از مضمر مرغ و بره و بزغاله و ماهی صغار خاصی نزیرا که قوت ایشان ضعیف ست پس اجب نیست که قوت مهضم غذائی کنند که آن سبب حدت هضم گردد بلکه که مقدار ایشان و اندک اندک از ان غذای بسیار دهد مثل اغذیه مذکوره و ماند ان و همچنین چیز شت و مرغ خصی بهتر باشد و بعضی زعم کرده اند که تلطیف تدبیر صاحب عیا بیشتر از غیر آن باید کرد و این صواب نیست و باید که فواکه رطب تناول نماید و شراب مزج باب بسیار بنوشند اگر معتاد آن باشند و یا جلاب مانند آن اگر معتاد شراب نبوند و تبریز مزج دیگر صاحبان حمی یوم مروغن باید کرد و روغن بنفشه بهتر ازین و آبها ست دو واجب ست که تبرید عام بدن نماید خصوصا سر و کردن و فقرات پشت و همه مفاصل و بعد استحمام و باید که بستر او نرم کنند و پارچه او مجلس او مطر گردانند و اگر احتیاج بحمام افتد بسبب بقیه تعدد و ماندگی اعادهٔ آن نماید با هر چیزی که در باب آن نوشته شد از آبزن و تبرید سر و مالش صاحب کامل گوید که کسی که از این تب از تعب باشد باید که سکون و راحت در وهلهٔ اول بسیار استعمال کنند و خواب واجب کند و خواب بسیار استعمال کنند تا آنکه تعب زایل و سکون یابد و تب با انحطاط شروع کند بعد ازان در حمام اندر خانه او سط و فاضل شوند و در آب شیرین همیگرم در آیند و اگر آبزن نباشد آب متواتر بر بدن ریزند تا ازان بدن از حبس عارض از تعب بطبیب یابد و بعد خروج از آبزن بنفشه و نیلوفر و مرتک کثیر معتدل الاسیما مواضع مفاصل بمالند و استکثار روغن نمایند تا اعضا نرم گردد از سیلان لاحق بسبب تعب و اگر بدن را بدستهای بسیار در زمانه دراز ملایش کنند مفتر باشد بعد به بارد دیگر یا آبزن یا عاده نمایند یا آب همیگرم بران ریزند اگر سیلان شدید باشد ازین عمل و یا سه یا چهار تبر کنند و اگر اندک باشد یکبار یا دو بار کفایت کند بعد ازان از حمام بیرون آیند و ساعتی آرام کنند و غذا لطیف چوجه مرغ و یا بچه بره سازند و خوب پخته باشند و یا کاهو و کاسنی و خرفه بخورند و تخم غذا به نعناع بسازند و شراب بحسب مزاج بدن فصل بلد و عادت بنوشند پس اگر مزاج این اشیا یا اکثر آن بارد باشد و عادت مریض شرب شراب بسیار رود باید که شراب بمقدار معتدل

در کیفیت و کمیت باید اندک از مقدار معتدل استعمال کنند و اگر اشیای مذکوره یا اکثر آن حار باشد و عادت او بشرب شراب نبود و یا عادت شراب قلیل باشد بشیر انبک ابیض رقیق ممزوج بآب بسیار دهند و استکثار از اخواب رحمت و سکون نمانند و اگر بعد از ان بقیه تب باقی ماند اعادهٔ تدبیر مذکور را استحمام و غیره کنند سعید و ابن الیاس مینویسند که سکنجبین گلاب هر واحد دو درم نبوشند و غذا ماء الشعیر و یا مورهٔ ماش بکدو و یا کاهو و کاسنی و خرفه تخم زده و اناء بخور تشاصح نمایند بعد از انحطاط لازم ست که عادت را حال کنند و بحلو بش آب نیگرم نمایند و بر فاصل آب متواتر بزنند و بدن را بروغن بنفشه تر کنند و با عتدال مالیدن اکتفا کردن و بهوای حمام منع باید کرد و تا عرق نیاید بعد از اعادهٔ انرنجی نیاید و اگر در آب زمستانی شده و روغن خیری را روغن بابونه مالند و بعد خروج از حمام معمولات مذکوره غذا ساز ند و بگاه صلاح تمام محموم را چه بخور مرخ و اطراف جدی اجازت دهند و از همه تحفظات فخاشت حمی احتراز کنند

علاج حمی یوم استفراغیه

و در ین عارض میشود از اضطراب اسهال خلط تند اسهال قوی حرکت روده مفرط گاه از ان حمی مشتعل شود و اگر اشتعال بسبب ماندگی باشد که تابع اسهال بود و گاهی با دو سه لعله بسبب آنکه تسخین کنند این تب آسان شود و گاهی این تب بیع فصد بود و بهر آنکه فصد زائل کنند از بدن صوبت انجوره و دو صوبت نهاتا آنکه آزار خانه مرا بگرداند بسبب غلبه صفرا بالجمله شربت بارده قابضه مثل شربت سیب به و شیر ترنجبین خرفه دهند و اصفاء بارده مقویه مثل صندل گل سرخ و اقاقیا رسک آب مورد و گلاب بردل و جگر نهند و اغذیه قابضه بارده مثل برنج بازشک انار دانه دهند و فاذ زهر بارد مع گاو در ین باب اثری عظیم دارد و انچنین قرص طباشیر قابض مورد با قی استفراغات مثل فصد و حجامت و غیره ضعف زیاده شده پس برای رفع ضعف و تب شربت سیب و نیلوفر هر یک ۵ تولد و ماء اللیمو ساده نه تولد دهند و اگر قوی خواهند شراب تبریق نوشیا هم حصه بارد اللحم آمیخته نوشانند تخم مرو رید و زم مرد و گاو زبان منهری و شربت یا قوت با عرق عنبر و زرد گ استعمال نمایند و غذا قلیه ترکسی و خاکینهٔ بیضه مرغ و شیر برنج بادامی دهند شیخ ایضا مفرط باید کرد بدانچه در جواب آن معلوم شده و قتدیر تعلیل بدانچه تقویت بیشتر نماید بمقدار مضم باغذیه میرده و مرطبه کنند و در روغن بادام قوابض داخل کرده باشد و بعد از ضمادات و نطولات مقویه سخن بالفعل نمیکنم استعمال نمایند چه هر چیز که میکرم را اخراج و تحلیل قوت کند و از انجمله ست صوف که در روغن بادام یا روغنی که سرد زیاده از ان خوشبو باشد تر کرده بیفشارند تا آنکه اکثر اجزای روغن از ان جدا شود و بر قلب جگر مبرد رات نهند **ابن الیاس** گوید که برای حبس شکم هر صبح سفوف حب الریان بنج مثقال بآب بره بره درم هضم دیا پست چوچه یا درم بآب سفرجل ده درم بخورانند و یا بگیرند اسپغول تخم بارتنگ و تخم ریحان و صمغ عربی هر واحد یکدرم بدیریان نموده بروغن بادام چرب کرده فرو برند و غذا فرموده صحاق بخم با کیان و در اج و تیهو و هندگ اگر بادی خون پیچش نباشد و اگر با اسهال خون پیچ باشد گیرند سفوف نشاسته بیخ خرفه و بروغن بادام چرب کرده در گلاب آمیخته بخورند و غذا فرموده حاطوس بدیریان بمغز بادام بریان و تخم دراج و تیهو و هندو بر سده و جگر صندلین و گل ارمنی و اقاقیا مساوی کوفته بیخته بگلاب و یا آب کشنیز سرشته ضماد کنند و یا پارچه بگلاب و روغن گل آلوده بر سده و جگر نهند **چرجانی** و ایلاقی مینویسند که انچه بسبب دویه مسهل باشد بحبس شکم معالجه کنند و غذائی که قوت محلوط افزاید بدهند و این ماء اللحم سخت سود مند ست بگیرند گوشت تازهٔ پشت گوسفند که همان ساعت بیخ کرده باشند و از چربی پاک کرده پارهٔ تنک سازند و در پارچه کرده بیخ درم گلاب و نیم درم آب سیب تازه شسته آب به ترش ریان افگنند و چندان بگذارند که گوشت گرم شود و آب خویش بگذارد و بس آن آب را بگیرند بردارند و دیگر بار آبهای مذکوره بر افگنند و بگذارند تا باقی قوت و آب گوشت ازان جدا شود و در رنگ گوشت گوئی سفید گردد و باقی آب زدی بردارند و همه را یکبار در پاتیله کرده اندکی آب کاهو آب کشنیز بریان و آب کدو سبز و سیبا رانکی نمک انداخته جوش دهند تا پخته شود و پس اندکی صمغ عربی نرشاشته بریان وطباشیر سوده آمیز ند و بدهند و اگر قوت سخت ضعیف شده باشد عوض آب فواکه اندکی شراب ریحانی کنند که قوت زیاده کند و اگر پشم پاره برد روغن مصطکی یا روغن بنفشه تر کرده گرم بر سده نهند سخت نافع باشد و اگر تب سخت گرم باشد و دشنگی هم آرد در بدل و جگر ضماد با برد نهند و روز دوم حمام و آبزن بکار برند و غذا سرد و تر و سبک بدهند و انچه بعد فصد حادث شود همین علاج باشد لیکن بچیزهای قابض که قبض طبع نماید حاجت نباشد و هر چه سرد و مرطب باشد و انچه مسکن صفرا بعد سود و هر گونه که گاهی در فصد خون از مقدار واجب کم گیرند بعد از سبب انچرهٔ ساکنه و اخلاط متحرک شده و موجب اگرم ساختن حمی یوم پیدا کند در ین صورت باز بسرعت فصد کنند و خون زیاده گیرند تا حمی یوم بحمی غفیه انتقال ننماید

علاج حمی یوم وحیده

بدانکه گاهی در وشدید تسخین روی کند تا آنکه تب مشتعل گردد پس تدبیر تسکین موجع نمایند بدانچه در باب هر یک مسطور شد بعد از ان معالجه بعلاج حمی یوم تبدیل آرایش

و خمر این حمام در مزج و تغذیه با غذیه بارد رطب و نوشیدن جلاب و غیره و فانیذ و اگر از نوشیدن شراب خوف حرکت رجع باشد نباید نوشید

علاج حمی یوم غشیه

گاهی صاحب غشی را بسبب انبساط حرکات روح تحوتی که منقلب به تپ گردد عارض شود و بدین سبب که از تپ بقیه باقی ماند بعد زوال غشی و علامت بطلان تحوتی تمامتر از پاشیدن آب بر روی و کشیدن اطراف و کندن موی و چکانیدن دواء المسک محلول بگلاب در حلق و مانند آن و غذا شوربای چوزه مرغ آب انار سیخ شش پر سیخ و برنج خورانند و دیگر اغذیه سریع الهضم تخم کلم مسمن هندوانه گر برای انقاص حرارت و تقویت قلب در روح اصابع بنوشانیدن شراب انفذ مزج بماء اللحم بعمل آرند و دیگر می شراب خوف از تپ نکنند و چون از غشی خلاص یابند تپ شبیه بذبولیه و قیه باقی ماند بقانون آن از شیر بدقه طبیب بمثل ام الشعیر شیرینج و قرص کافور معالجه نمایند **ابن الیاس** گوید که شربت حماض و گلاب عرق گاو زبان هر واحد سه درم و مرغ یا قوتی یکدرم بدهند و غذا فروج بریان با گلاب و نعناع و سکبه تیهو خورانند اگر تپ باقی نبود و اگر باقی باشد ماء الشعیر مجوز مرغ دهند و بعد از صندل و گلاب طلاء سازند و یا شربت سیب با شربت نارنج هر کدام که باشد ده درم و گلاب و عرق گاو زبان و عرق بید مشک از هر یک ده درم مرغ یا قوتی یکدرم بنوشانند و اگر بیند خشک نیم درم طباشیر کبد آهک گل نیلوفر هر یک نیم دانگ از هر یک سه درم شربت سیب یک درم شربت بنفشه

علاج حمی یوم عشیه

گاهی بخارات در بدن حدت پذیرند چون غذا نیابند پس تپ پیدا گردد باید که طعام ندهند و مادامی که تپ باقی است و سوپ و غیره با غذیه بارده رطب مثل دوراب معمول از دود سفرجل بروغن بلوام و مثل جریه معمول از کشک جوع تقوان عبدالان اغذیه جیده الکیموس قویه مثل شوربای لحم جدی و کاهو و نباتات دیگر تره و شربت نیلوفر خیار تره و عرق گاسنی و کلوه و بید مشک هر یک شش توله بنوشانند و بقول ابن الیاس شربت سیب ده درم گلاب شش درم و یا رب سیب یا حماض هر کدام که باشد ده درم گلاب ده درم بنوشانند بر قول بارد مثل کاهو و اسفاناخ و خیار و باد رنگ بخورانند و آب نیمگرم استحمام نمایند و بر سر آب بسیار نیمگرم بریزند و روغن بنفشه یا بادام یا کدو یا شحاش بر بدن بمالند برای تر طبیب

علاج حمی یوم عطشیه

سبب این قسم از سبب جوعیه است و این از اهالی بابل است که بسبب فقدان آب سکن حرارت قوی در لبخره حدت پیدا شود باید که خیتاب بر مضمضه و غرغره و فانیذ پس آب سرد اندک اندک دهند تا آنکه تشنگی ساکن شود و دست و پا در آب سرد نهند و شیره بنفشه و بارده با شربت نیلوفر و فرهنداء تخم کاسنی و کشنیز سبز و گل سرخ و صندل سفید هر یک نه ماشه در آب برگ کاسنی و کلوه و کاهو سرشته بر جگر و معده ضماد کنند و خوردن دو بویدین فواکه بارده و غذا دوغ گاو کافیار یا گاو بز اگر تراش کشیده بدان داخل کرده باشند بنافع شکار بر کرده خوراند و شیره خرفه و آب نیلوفر و آلو بخارا و آب انار بین آب خیار و امرود و شمش بریرف سرد کرده و بوب بارده مثل سیب انار و ریباس و زرشک نوشانند و استحمام آب نیمگرم کنند و خواب در آسایش در مکان سرد اختیار نمایند و غذا سرد تر خورند شیخ مینویسد باید که آب سرد و آب فواکه بارد خصوصاً آب انار بنوشانند و تطیب بدان بابزن کنند و اگر استحمام بآب سرد ممکن نبود بینی قوت قوی دست و فضل گرم با بتحیل از ندا بن الیاس گوید که آب شدید البرد و آب فواکه بارد بنوشانند و یا آب انار میخوش سبز و قیه کبیر بسیار ده درم و یا آب خرفه نیجاه درم و شکر سفید ده درم به هندی غذا جاء الشعیر سازند و تطیب بدن بدخول آبزن و حمام نیمگرم و بعتق آب شیرین نیمگرم بر نمایند و بر بدن روغن بنفشه و کدو و بادام شیرین بمالند و در آب سرد در آیند

علاج حمی یوم سبعیه

و سدد گاه در سوم جلد بسبب قشف او یا قلت غسال او در یا کثرت نشستن گرد و غبار بر بدن و یا بسبب سیدن سردی بکثف و یا بسبب غسال آبهای قابضه مثل شبیه و زاجیه و یا بسبب احتراق شمس یا شدت گاهی در لیت عرق و سوائق و رطوبات و مجاری آنها و دوچون حمی سدیه میگوید اشاره باین قسم دوم میکنند و این عارض میگردد از قلت تحلل و کثرت امتلاء و استحقان و عدم تنفس و اجتماع بخار کثیر گرم که تحلل نشود پس حرارت مفرطه حادث شود و مادام که اشتعال آن در لطف اجزاء خود بود که آن را حمی یوم باشد و اگر در خلط ثقیل شود حمی سوء خواند و اگر این اشتعال در دی اعفونت گردد که سده و عدم تنفس آن را واجب کند منتقل بحمیات عفونت گردد و مثل این سده یا از کثرت خلط و غلظ و یا از لطافت و بالا از لزوجت آنها و یا بسبب وقوع چیزی از اسباب سده در آله نه در مجاری مثل برودت مقبض مجیر باید مضمضه یا در میان

گوشت یا غیر آن که در کلیات از موجبات سده مذکور ست و این تب پنجمی از حمیات یومه کم ست که منتقل بعرق گردد زیرا که درین مادهٔ مستعد تبخیر مفرط فساد در بدن بسیار پود و ایضاً درین تب عطش و التهاب و لزوم حرارت و فوارزه متوسط میان نایت و قلت ست باشد و این تب عرق بشکل کند بسبب انسداد مسالک آن و قلت مشابهت بحمیات غلظی بود در طول مدت چنانچه گاهی تا سوم روز و ما بعد آن باقی ماند اگر سدد بسیار و قوی باشد و تبخیر ضعیف مستحصا نیست از خارج نباشد و اگر سدد اندک باشد زوال آن بسرعت کند اگر چه تبخیر مفرط واقع نشود و این حمی میان حمیات یومه گاه منقطع شود و عود کند بسبب شبات سدد که آن سبب است پس گویا که آن از انواب باشد و این تب که منتقل بعرق و اقشعرار گردد پس دلالت کند بر آنکه آن عفونیه شده و حمی سدیه چون موجع بعد فصد در جانب راست بدن پیدا کند از ماده که فصد چاره نبود لاسیما چون تب ساکن شود و موجع دوام نماید یا بحمامه در خلط غلیظ سکنجبین مزی حاره سه چار تولد و گلاب و عرق بادیان هر یک هفت تولد نوشانند و غذا کشکاب بابادیان و مرغ آن مرغ که فربه سخته بود هند و مغز خیار شنبر هفت تولد مرتق بادیان و عرق بلوط و نجوبه و گلاب هر یک هفت تولد نوشانند و غذا کشکاب و شربت دینار هر یک چهار تولد روغن بادام پخته شوشانند و غذا وقت شام نخود اب پخته مرغ با بادیان و تخم خربزه و تخم طرطیز هر یک هفت مثاله در گلاب یا وآنار به آورده شربت کشوث طوخیان چهار تولد تخم کدو هفت مثاله بنوشانند و بعد از تلیین بحمام معتدل برند و روغن بنفشه بمالند بعد به آرد جو و باقلا و سبوس گندم و تخم خربزه خوب مالند و فسل کنند و هر گاه تب باز عود کند و نوبت آید باید که قبل از نوبت بچهار ساعت حمام بدستور نمایند بعد به جامه پوشیده خواب کنند تا عرق بدید آید آنگاه دو اسقاط سوئی نخست فصد کنند و بتدبیر سوم تنقیح و تنزیل دور روزی بتدبیر عضو سوف کوشند شیخ در علاج این تب مینویسد کان این سبب کثرت اخلاط و الامتلا محوجت ان یبادر الی الفصد و الاستفراغ و لان یفصد و لم یحم بعده فهو خیر له از انکه حمی حاصل شود و لیکون حضوره اوقت الفصد تدبیری الاخلاط و تخلیط بینها فان لم یکن بد فلا یجب ان یؤخر الفصد و الاستفراغ **مولف** گوید که قوله ان کان بسبب کثرة الاخلاط شرط ست و قوله و الامتلا عطف بر اخلاط ست و قوله فیجب ان یبادر الی الفصد جزای آنست و قوله و الاستفراغ عطف بر فصد ست و قوله و لان یفصد شرط ست و قوله فهو خیر جزای آنست و قوله و لم یحم بعده جمله حالیه میان آن هر دو ست و قوله و اذا حی شرط ست و قوله فلا وقت مبتدا ست و قوله الی وقت خبر آنست و جمله اسمیه جزای شرط ست و قوله و لتکون ضرورة بمعنی الا ان یکون ضرورة و تکون تامه ست پس معنی این عبارت آنست که اگر سبب این تب کثرت اخلاط و کثرت امتلا باشد نه غلظ و لزوجت پس واجب ست که بمبادرت بفصد و استفراغ کنند و هر آینه اگر فصد کرده شود و جوف تب نیاید آن بهتر ست بسبب کم شدن چیزی از ماده و خلاص یافتن طبیعت از ثقل آن پس طبیعت طرف ماده باقی متوجه شود و انضاج و تحلیل آن نماید و چون تب آید بعد فصد پس توقف در فصد و استفراغ از جهت انتظار نضج موافق تر ست و تبخیر آن زیرا که حدوث تب در منصورت غالباً وقتی باشد که چون فساد در رطوبات دیگر سوای خون نیز حادث شود و مخفی نیست که فصد انتشار و تفرق آن نماید پس امواد صالح مختلط خواهد شد و آنرا فاسد خواهد کرد و دران صورت عظیم ست چنانچه شیخ بعد ازین میفرماید که فصد اخلاط را جاری میکند پس اخلاط صالح و فاسد مخلوط میسازد و فساد را توقف دفع باشد الا اگر ضرورتی داعی الفصد بود مثل انصباب مواد بسوی قلب یا حدوث وجع بعد فصد در جانب راست بسبب کثرت ماده که از فصد اول خارج نشود پس درین صورت از اعادهٔ فصد چاره نباشد بهر آنکه این دلالت میکند بر آنکه ماده بسیار بود و فصد تحریک آن نمود و آنرا متهامر دفع نکرد بسبب کثرت آن پس معاودت بفصد واجب بود **اکنون** بدانند که این معنی بر تقدیر ست که غلظ دلان بکسر هر دو خوانند و اگر دلان مصدر به خوانند و شود پس قوله دلان یفصد مبتدا باشد و قوله فهو خیر جمله اسمیه جزای آن و قوله و لم یحم بعده جمله حالیه ست پس معنی آن چنین باشد که فصد مطلق و صاحب سدد حیرسان در حالی که حمی از تب باشد یعنی قبل نوبت و اگر از اتیان قبل از فصد لاحق شود توقف اولی باشد از روی انتظار نضج مگر آنکه ضرورت مثل انصباب مواد بسوی قلب و غیره باشد پس توقف نباید کرد و ایضاً بعد جمله مذکوره شیخ میفرماید که بعد تنقیه یکی که مفتح سدد و منقی مجاری باشد مشغول شوند و قبل استفراغ مبادرت بتفتیح مجاری نمایند زیرا که این گاهی سبب انجذاب اخلاط رقیقهٔ بسوی بعض مجاری چسپیدن حران میشود و درین احتراز بسیار ست و گاه او به مفتح و مسده هی احتراز آنگاه مواد غلیظ باشد و خاصتهٔ اگر مزاج در غلظت خونی باشد بالجمله ایضاً تقدیم فصد و استفراغ بر استعمال مفتحات گاهی فضول در خانهٔ اخلاط اجتماع آنها ازین تب افزاید و می نماید و از انتقال و بعضوت منع میکنند خصوصاً اگر بعد فصد و استفراغ مبالغه نمایند و قریب بتشفی گردد و اگر کثرت اخلاط محسوس نگردد بلکه سدد معلوم شود و آن از غلظ گرفتن آنها حادث شده باشد پس سیاست که زیادتی فصد و استفراغ احتیاج نشود بلکه حاجت بتفتیح و تفتیح مجاری ازدو به ازدیاد بود چون عرض حمی ست و تفتیح

کردن بجوالی چاره ممکن نیست زیرا که آب را فرو نیاید یا بکلی این کنجین سیاه نکند کنجین زرد ی طلا آب کاسنی تا آب بادیان تدبیح نماید و غذا از چیزی که در آن شحم و جلا باشد دور باشد زیرا که شحم و جلا زود متعفن شود و شکر و هندبا آنکه شکر قریب الغذا است بسبب بودن نشو غذایی دوائی و دران تقطیع و جلاست مخلوط کردن آن بکشک شعیر باک نیست بعد چون استفراغ کردند اگر استفراغ او واجب باشد و تقطیع نمودند مثل جوالی غیر حار که مکروه نشده واجب ست که نظر کنند اگر تب کم شده و شدت او زائل گردیده اگر نوبت سیکرد نوبت ثانی او از اول ضعیف شده و نظر بقاره کنند اگر از اعدیم النضج نیافتند بلکه مائل باعتدال قوام و رسوب دلون یافتند و دلالت بر بعضی نمایند اگر از دال بر بعضی نباشد او دلالت بر انضاج نمایند اگر آن تا پنج نوبت آینده اگر آن تا پنج نوبت باشد و تخم و دک یا شیافی کردمان جلای متحلل شد مثل لاین آرد بابلا تا آرد کرسنه و آرد اصل السوس نرم اندوده باند کی عسل و آب بایه کرد و اگر بقوی تر ازین حبات تقطیع کف بورق ست و اگر معلوم شد که حمام چیزی تقطیع او می نماید و تشجیر به پیدا میکند دران یک لمحه توقف نکنند زیرا که این سه دوا زجنسی نباشند که تقطیع او حمام کنند و چون از حمام بیاید لازم نیست که قریب طعام و شراب تنوند بگذرد بعد ازان از نوبت و اگر حال واجب کند که چیزی طعام بدهند و سبب ضعف طبیعت بر گرسنگی صبر نکند و انچه دران تقطیع باشد مثل ماء الشعیر رقیق که دران آب بسیار جوشانده باشد و بآرد نرس نیک پخته باشد نخورند اگر نوبت او معاودت نکند مرتبه دوم حمام کنند اگر خواهش او باشد یعنی از حمام اول بحرارت ضعیف حاصل شده باشد و صبر بسکون حرارت حمام نماید و بهند اگر نوبت ناقص از نوبت اول آید و قاریره و قوام و رنگ نیکو باشد بس و فوق صحت علاج و قلت سدد نماید و بعد اقلاع نوبت ناقص معالجه مثل معالجه سابق بدو اد حمام کنند و قدابذ بهند اگر نوبت مثل اول یا قوی تر ازان آید و بول محسن باشد و بلکه بکلیتین غیر تضجیع القوام باشد انتقال حمی نماید و حمی ضعیف شود علاج تب ضعیف ست **صاحب کامل** مینویسد که علاج این تب کثر بحی طبقه مزمل میکرد و پس می باید که هر گاه قوت سوء و فصل از انضمام نکند و بادرت بفصد نماید و بمقدار حاجت خون بر اند و اگر قوت قوی باشد اخراج خون بسیاری نماید که غشی ظاهر گردد زیرا که صاحب این تب مقتاض بفصد بیشتر از حیات دیگر ست بسبب استفان فضول امتلاء اوعیه و تحلل بعد ازان غذای مریض بماء الشعیر که دران بادیان یا پوست بیخ آن پخته باشد باید کرد و بعد به پاچیدا مکنجبین بالشربت لیموی یا شربت انفستین بدهند بهر آنکه این تدبیر نافع در تقطیع سدد و تفتیح اخلاط از بیخ عقده در داخل بدن و تقویه نفست و نشاید که مریض را اشیای مفتح سدد قبیل استفراغ بدهند زیرا که چون سدد بگشاید اخلاط در مجاری جاری گردد و ایمن نماید بود از انکه جذب شود باوی چیزی دیگر از اخلاط که در عروق ست و در مجاری پخ سبب کثرت آن و یا سبب غلظ آن و لزوجت آن دلالت سیما اگر مرور آن نهاد و مجاری ضیقه باشد پس سدده شدید تر و قوی تر شود و ترتب عفونت و الامحالة حادث گردد و چون مقدار شدت سدده از قوت تب بشدت آن شناخته می شود و چون استفراغ بفصد کردند روز اول براجی اذن گفته شد از مدت روز دوم تدبیر مکنجبین بالشربت لیموی یا شربت انفستین بدهند و بعد ازان بدو ساعت یا سه ساعت بماء الشعیر مع تفل آن غذا سازند و یا مرورقه زیره یا حبه سوده اگر ماء الشعیر نخورند زیاده زیره معمول از آب بسوس کنند هر بهند و چون روز سوم در تب نقصان بین ظاهر گردد و در مریض چیزی از علامات حمی عفن نباشد و نه در قاریره دلالت بر سده و عدم نضج بود باید که مریض الامر بخرامد حمام خانه رود بدن او باشیای جالی و منقی و مفتح شامل آرد جو و آرد باقلا او نشان بمالند و حمی باید که چون تب او دقت شتد اداد معلوم کنند حمام قبل آن وقت استعمال کنند و که از انچه باید میان هر دو نوبت فرق چهار ساعت باشد و هر گاه از حمام خارج شود بکنجبین بالشربت لیموی یا شربت انفستین بدهند و غذا بانچه روزه دوم داده اند بدهند و صاحب او را چیزی از شراب ندهند البته که آن تب او را قوی کند و در دردها معلوم اگر در نضج بول چیزی از دلائل حرارت و سده باقی ماند باید که اعاده مریض بدخول حمام نمایند و تدبیر او قبل تدبیر هر گونه رطوبت سازند که حمی زائل منقضی خواهد شد و در روز پنجم بکنجبین و جلاب بدهند و غذا بچوزه مرغ و دراج و مانند آن سازند و عبادت او در غذا بتدبیح رجوع کنند **جرجانی** دایلاتی میگوید که چون تدبیر کشادن سده لطیف کردن خلط غلیظ یک نوع ست علاج این تب انچه سده تولید کند و انچه از خلط غلیظ متولد شود یکی است و فرق در علاج هر دو پیش ازین نیست که اگر سبب این تب سده و امتلائی باشد اول فصد کنند و اگر امتلاء باخراط باشد بعد فصد استفراغ بمسهل موافق مادهٔ امتلا کنند و اگر امتلا سخت غرق نباشد تلطیف طبیعت بماء الفواکه و بکنجبین بسیار دهند بعد ازان تدبیر کشادن سده مشغول شوند و تا استفراغ نکنند تدبیر تفتیح سده نپردازند و وجه این در قول شیخ و صاحب کامل گذشت و اما تدبیر کشادن سده آنست که بعد اخطاء تب یا زوال نوبت در حمام داخل شوند و آب خنگ بر بدن میسا رند تند و در آبزن نشینند و دران تا دیر بمانند و روی و بدن را بآرد و جو باقلا و سبوس گندم و تخم خربزه که فتة داخل السوس و اشنان اصفهانی بمالند و اگر سده و قوت هر دو قوی باشد زاند که فتة جیتیه بسوس سرشته آب چل کنند و بر بدن بمالند پس بشویند

واگر این تب معاودت کند در نوبت ظاهر گردد و در نوبت قوی باشد بیحار ساعت قبل از نوبت تب در حمام در آیند و در آنجا نشسته چون از حمام بیرون آیند در خانه پاچه پوشیدن بیخ چند تا عرق آید و این تدبیر خوب است در علاج این تب و دیدن تدبیر نیز از تب بطبقه خلاصی یابند و سدها جای ندروفی را با طبخ مفتح باید کشاد چون نخجیر یا ماده و بزدری و آب گلابی و آب بادیان و کشکاب بطبوخ تخم بادیان یا پوست بیخ آن و پوست بیخ کرفس شربت افسنتین و فذاهم از کشک جوشانده با بادیان پخته و آب بید و سفرغل ادام سازند و اخلاط غلیظ را هم بدین اشربه و بدین تدابیر لطیف توان کرد و اسباب سوء لدسه ظاهر و باطن را بتوشیدن بازدارند و در اثنای سازندگی هم بر و فرمن نبشته و غیر آن سخت سود دارد و هم بالینوس میگوید که اگر ضد از زمان تب را علاج طبیب جاهل اتفاق افتد و او را از غذا باز دارد بعد سه روز حمی یوم تب جاوید رود هر آنگاه منع کردن از غذا در این تب با خلاط را تیز کند و هرگاه که این تب از پس سه روز نگسارد و نشان آن باشد که حمی عفونی گشت ابن الیاس گوید که اگر از سده در توهات ساعد جلاب با تخم کاسنی و گل نیلوفر هر واحد سه درم عناب به عدد شکر سفید و تخمین هر واحده دو درم بنوشانند و غذا ما را شعیر و هندبا تلیین طبیعت عمار الفوا کرد یا مطبوخ خرفه با تخم خلس خیار شنبر تخمین هر واحده دو درم و با آب انار سبز دو درم شعیر خشت پذیرد و هم نمانند و اگر بادی علامات امتلای خون مثل سرخی چهره و چشم و گرانی سر باشد فصد کنند و خون بقدر قوت و اجابت آرند دو درم صبح جلاب با عناب به عدد و نبشته تخم کاسنی هر واحد سه درم شکر سفید ده درم و تخمین ده درم به هندبا غذا بما الشعیر سازند و بعد انحطاط در حمام دخل کنند و دران مالش بدن با آب نیمگرم و سبوس گندم سازند تلیین طبیعت بآب فواکه آب آلو و تمر هندی و تخمین شعیر خشت نماید

علاج حمی یوم تخمیه امتلائیه

شیخ میفرماید که گاهی تخمیر با سخونه پیدا شود و حرارت شامل گردد و تلسب روح کند پس تب حادث شود و خصوصا بدان صفراوی بود آنانکه وسیع المسامند بهر آنکه اکثر فضول ایشان بجوفه و خانه گیرد و تخمیر بیشود و دران آروغ ترش کم باشد و شدیدترین مردم از روی استعداد برای این تب کسانی ست که بعد تخمیر در ریاضت و حرکت و آفتاب و حمام شروع کنند پس بحی رات دخانیه در ایشان کثرت پذیرد و خصوصا چون دران ابدان مایشان مرتبع و لذع و سیمار و شرکا باشد اما از ماده آروغ ترش و صاحبان آن کمتر اتفاق تولد حمی شود و اگر پیدا گردد ضعیف باشد بلکه پیدا نشود و از تقول بآروغ ترش گمان مایشود و کان بسبب غیر تخمیر بهت از استعمال طعای گرم و اسهال شدید یا وجع کالتفاق مقارنت اعدان افته و چون طبایع ایشان منطلق گردد انتفاع یابند و تب ایشان زائل گردد بسبب خروج فضول مخالی یا بانطفاء غذائی فاسد و علاج کسی که طبیعت او از ایشان محتبس باشد و کسی که مستطلق باشد مختلف بود بهر آنکه در اول تلیین طبع و در ثانی حبس شکم کعبد و ثوق نیقای بدر ای غذائی فاسد گردد و شیء و کسی که از تخمه تب کند طبیعت او در مجالس مرشود پس او را نصد کنند باسهال بر آن قوی گردد و گاهی کبدی شود و خفقان و سیاهی زبان ان دلالت کند و اعراض حمی یومیه امتلائی مشابه اعراض حمی مطبقه گردد و سپ چشم و روی سیار سرخ شود و التهاب شدید بود و نبض عظیم و سریع و وقار در سرخ گردد و اکثر تا سه روز باقی ماند و آنگه که حمی تخمیه گاه بحیار یا هفت دوره آید و معذلک حمی یومیه باشد لیکن نبض او صحیح بود بسبب عدم استقال از حمی عفنی اما حمی یومی گوید که با تجارب از تخمه گاهی این طبیعت بود و گاهی احتباس آن و آنچه بازنمی طبیعت باشد و اثر و اما آنچه با احتباس بود صعب تر باشد بسبب احتباس کمیوس ردی یا بجمله علاج تخمه است اگر طعام در معده باشد تقی اخراج آن کنند و اگر در امعا بود باسهال تلیین کنند بگلقند مجلوب در گلاب عرق کاسنی و عرق عنب الثعلب گاهی شیر خشت و تخمین حل کرده میشود و گاهی اقتصار بقوی ترازین می افتد و چون انتهای طعام ضعیف گردد و تب قائم بود او دیه سپی نهند مگر بعد زوال تب اشیای خوشبو بیشتر بهوا نند و اگر طبع نرم بود آب گرم بگلاب آمیخته جرعه جرعه بر نهند و گلاب گرم کرده را در نیجا تاثیر و نفع عظیم ست و اگر غذای فاسد بخوبی خارج نگردد و گلقند زیاده کنند و یا اول یقینات صفراوی را قی کنند و بعد نقای تمام شربت لیمون کاغذی و گلقند هر یک تولد بلیمون سکنجبین نقای لیمونی علو خان سه تولد عرق زرشک گلاب هر یک شش تولد نوشانند و بجای آب گلاب نهند و غذا کبر و ندهند و صبح شوربای بزغاله زرشک آلو سیاه و دخل کرده بدهند بالایش جوارش عود ترش نه باشد بلیسانند و وقت شام نان تنک باشد با هندبا و قال جمعه شیخ میفرماید که صاحب این تخمه خالی از ان نبود که طبیعت او قبض باشد یا نرم بود پس اگر قبض باشد اسهال او کنند اگر غذای فاسد در امعا باشد و اگر چیزی از طعام و فضل معده باقی ماند واجب ست که قی کنانند پس اسهال آورند و نظر کنند که مرض کدام جانب قل می یابد پس معلوم نمایند که آیا صواب تر استفراغ او بجذبها و حمولات ست و یا ضایای شوربا و نوش تا اسهال آید و یا انحدار غذای فاسد زود صاحب یابد یا هضم کند و دلالت بر صواب این تدابیر حال آروغ ست پس اگر طعام واقف بفوق آید شدق متعفن بود و صاحب گردد

بسوی اکثر التفات نکند و فلافل استعمال نماینده تا انحدار و انحطاط مع الاعضم حاصل شود و یا آنچه ضعیف تر از ان باشد مثل کمونی بکار برند یا فطولات و اضدهٔ یا عضم مذکور در باب ضعف عضم و اضدهٔ مسهل مروت بدلیل مسهل استعمال نمایند و چون عضم گردد و یا منفصل خارج شود و یا اعانت بحمول کنند و بران گرسنگی گذشته تا آنکه شبه در بطلان آثار تخمر خانه بعده غذای خفیف بمیزه الاعضم چیزی الکیموس تناول نمایند التجا بجواب نکند و اگر طبیعت نرم باشد نظر کنند اگر شی مستفرغ غذای فاسد باشد بس نکنند تا تمام مستفرغ شود و انتظار انحطاط نوبت کنند و دران هنگام در حمام داخل نمایند و غذا دهند مگر آنکه در انجا بسیار کار و شود یا رقوبت گردد و دران حالت اندر حمام داخل نکنند بلکه غذا دهند و تقویت معدهٔ او باشیائیکه معلوم ست و بعضی آن در باب مسهل مسطور شده باید کرد و ازین قبیل ست پشم پاره در زیت مقوی با فستین یا در روغن نارد ین تر کرده چندان افشره کمکه اکثر روغن ازان جدا گردد و بمعده نهادن و گرم استعمال دهد و انچه خارج شود و غیر جنس غذای فاسد یافته شود در روغن مغرجل فالج تازه در روغن بادام یا روغن نارد ین برای ایشان مضرت نیست و گاهی استعمال این روغنها بطریق قیر وحلی کرده میشود و خصوصاً چون حال احتمال استعن آنها بر شکم ایشان نکنند و گاهی احتیاج افتد باضدهٔ قوی تر از اضدهٔ مذکوره یا بیضه و آب فواکه نبوشانند آنگاه مثل آبدوغ تقدیم ایشان بچیزی نمایند که غذای او سبک بمعضم و مسهل باشد مثل خروس خصی و ماهی صغار خی و بر اغذیه تقدیم چیزی از فواکه و عصارات در لوب قابضه نمایند و اگر اشتهای ایشان منقطع گردد و تحریک آن از اشیای مطبوعه کنند و خصوصاً بسفر جلیات و چون ازین تدبیرات فارغ شوند معدهٔ مصلح نیابد استعمال جوارش ها که با عضم و مقوی معده و مفتح سدد هست باک ندارد و آن بعد زوال تپ و اعراض بکار برند بسبیل فصد درین آنست که دران تعجیل نکنند تا آنگاه الطلای تحمی بکار بر سبیل استعمال نمایند اگر ضرورت آن بسبب کثرت خون محتون حمی عفنی دامی باشد اولی چیزیکه نزد ارادهٔ فصد نبوشانند مار الشعیر ست و غذا مثل حصرمیه کبره و اندک بادام و فقاع اجاکاه و اوراسر دنمایند و شمومات بارده بکار برند و اقراص کافور که دران ریوند داخل نکرده باشند بدیهند تا زبان را سیاه نکند صاحب کامل گوید که اگر این تب با بنی طبیعت باشد نظر کنند اگر شی خارج غذای فاسد بود بعد سکون تپ اعراض را در حمام داخل کنند بعد ازان بنان سمید بسبل مع آب یا رب غوره یا سیب معمول ازان غذا سازند و اندک آب بیرون بار مرو قبل از غذا اقتصاص نمایند دیست چو و کعک آب با نار یا آب سیب بچوشانند و گاه گاه اسهال مفرط باشد حتی گه زبان خشی عارض شود باید که معالجه آن بعلاج عشی حادث از استفراغ نمایند بیاشیدن گلاب سرد کرده بر چهره و مالش ستها و غیر آن که در علاج عشی مذکور ست چون افاقه حاصل شود با غذیه مذکوره غذا دهند بغیر انکه در حمام داخل نمایند و اگر اسهال دوام کند سفوف حب الرمان در هندبه روغن سیب روغن مغرجل بر معده بمالند و تطریق مفرش باشد که روغن گل یا آب مغرجل قابض یا آب سیب که سه چندان باشد بجوشانند تا آب برود و روغن باقی ماند و باضدهٔ معول از صندل و گل سرخ و قاقیا و سماک و عصارهٔ بهیهٔ التیس و آب مورد و آب برگ انگور و آب عصی الراعی و مانند آن بر معده مضاد کنند و هرگاه اسهال منقطع شود بر یه روغن افستین بر معده بمالند و اگر معده بدو ضعیف باشد باید که کتمید معده بپارچه گرم تنها یا مبلول بروغن نبق گرم کرده یا روغن جزر یا سوسن یا مستطرق تر شده ان از روغنهای خوشبو کنند چون الرماک شود و اسهال منقطع گردد غذا چیزه مرغ یا تیهو بریان تنها یا در روغن یا کرد و تاج باب غوره یا آب انار و ماهی صغار خی شوی بر تقلیه باید داد و اگر اشتها ضعیف گردد چهار قلس سفر جلی جوارش تفاح مسک طبیب جوارش خوزی بقدر حاجت بدهند و صبیح در حمام داخل کنند و بر روغنهای خوشبو مالش نمایند در حمام تاویه نفخنده و اما انجا که طبیعت قابض باشد باید که تمام شکم رسیس نماند و نظر کنند که اگر طعام سبوسی معای قاق یا سبوسی معای قولون متحمد شده باشد از مرض سوال کنند که در شکم او بدرام جاگرانی یا سوزش محسوس میشود و فرق آن چه گونه ست پس اگر معلوم شود که طعام فاسد در اعلای شکم ست باید که جوارش کمونی که دران بورهٔ ارمنی و چند از فرنفی باشد که در نفخه نهاست بدهند و آب گرم بر شکم متواتر بریزند و اگر طعام فاسد سبوسی معای متحمد شده باشد آب گرم بر اسفل شکم فطول کنند و چون اسفل شکم تحریک بین نماید باید که شاه بره بر دارند یا حقنه ملین معمول آرند پس اگر مرض در امعا سوزش در یابد حقنه از عناب پستان دجره مقشر نبشته و روغن بنفشه و بیضه بطریق کمکی بستانند و اگر نفخ و ریاح حدیث کند حقنه که در ان چیزی مقشی سیاه مثل کرنس بادیان نزیره و جوزه و مانند آن داخل بود بکار برند بعد ازین حقنه غذا بچیزهٔ معمول از چشندر بطریق اسفیدباج چخته یا از اسفاناخ سازند اگر سوزش مرتفع شود و اگر ریاح محسوس گردد شوربای پنیرت جزیره دار چینی دهند و صباح آن مریض را در حمام داخل کنند و در آبزن نشانند پس اگر مریض چیزی گرانی در امعا احساس نماید غلوس خیار شنبر گاقند آب گرم مالیده بدهند و بعد ازین طبیعت غذا بشود برای

چوزه مرغ بطریق زیر بیان چشیده باید داد و در محراب تنگ و چون خواب تمام آید و تشنگی و الم سر کاهش نمود آغاز عادهٔ غذائی او تدریج نماید یا ملاقی و هر جائی مینوشند که اگر طبیعت قوی شود و سوای طعام فاسد چیزی دیگر بر نیاید پیوسته علاج مشغول نباید بود و چون آب گرم و چربه چوزه بخورند تا معده و امعاء از باقی طعام فاسد بشوید و پاک کند و بعد از خطاط تب استحمام نماید مگر آنکه بسبب استفراغ ضعف ظاهر شده باشد بعد از آن بطعام تقویت معده بگلقند یا میبه ساده یا سکنجبین ساده یا سکنجبین سفرجلی نماید و اگر در اسهال افراط خلط دیگر پدید آید و قوت ضعیف باشد از حمام منع کنند و معروف انار رانه دهند و تدبیر اسهال مثل مشغول شوند و اغذیه بارد که فساد کمتر پذیرد مثل سماقیه و ترشک و زرشک و انار شیرین و ترش مثل میبه ساده و بره بنه و اگر طبیعت وسماق و زرشک باید داد و لزوم آسایش کنند دست جو آب انار ترش و نان که خمیر آن بسرکه کرده باشند بخورانند و قبل غذا شربت بیدانار ترش مثل میبه ساده و بره بنه و اگر طبیعت قبض باشد و قی نشود و لزوم آسایش کنند دست جو آب انار ترش و نان که خمیر آن بسرکه کرده باشند بخورانند و قبل غذا شربت بیدانار ترش مثل میبه ساده و بره بنه و اگر طبیعت

بدانکه حمیات تابع اورام باطنی عفونیه باشد و گاهی بادی رقیق بود و آن تشهد و اما اورام ظاهری مثل دمامیل و خراجات که در اعضای ظاهر افتند خصوصا اورام بزرگ که در اعضای عددی زود بحرم سمی برخواهند مثل آنکه در بین ان از فضول جگر و ریئل از فضول ان زیر گوش از فضول مانع افتد پس تابع آن حمیات باشد و خالی نبود از آنکه انچه از ان اورام بسوی قلب متعادی گردد حتی که قلب را گرم کند آن سخونت تنها باشد یا مع عفونت بود پس اگر سخونت تنها باشد آن از جنس حمیات یوم بود و اگر سخونت با عفونت باشد آن از جنس حمیات اورام باطنی بود و اکثر انچه عارض میشود از این حمیات تابع اورامی که آن تابع اسباب بادیه مثل قرح و جرب و اوساع رضیه و قطع بود و مواد بسوی آن مندفع شود و در راه آن نزدیک حرم منحبس گردد آن حمیات از جنس حمیات یوم میباشد و اگر انچه عارض میشود از حمیات تابع اورامیکه

اسباب آن متقاربه مثل امتلاء بارسبای سابقه بودن حمیات عفنیه میباشد واکثر حمیات تابع ادرام حمی یومیه باشد چون حمیات تابع وادرام اصول مقدم بوده اکثر حمی عفنیه باشد هرگاه حمیات اصول ادرام تابع بوده یا آنکه گاهی بخلاف این باشد وتقراط این حمیات را حمیات شبیهه نامیده انچه از این یومیه غیر یومیه باشد واکثر این حمیات یومیه تابع ادرام دموی بوده وگاهی بهتبع حمره ومانند آن عارض شود **بالجمله** مبادرت کنند بفصد از رگی که در آن موضع ورم را مناسب تر بود بعد بقیهٔ مادهٔ ورم باسهال از نقوع حامض یا حلو پاک کنند وغذا اسفاناخ ونحو آن دهند علاج قلغونی یا حمره نمایند ودر علاج این تب شیخ سپغر باید واجب است که در آن تقدم فصد واسهال نمایند وعلاج ورم کنند انچه در باب وواجب بود وقلیطیف تدبیر نمایند وشراب البته نباید نوشید واغذیهٔ بغدانی کثیر التغذیه نمایند مگر بعد انحطاط تام ودر ان از مصفیات مبرده مرطبه چاره نباشد واضمادهٔ مبرده بحروف عضو علیل ادرام نهند بنحویکه ورم را حاصر نسازند مادهٔ آن خام نکنند بلکه بطریق سیلان او وسیلان قلب از وی تبرید نفوذ تمر سر دنماید **مجوسی** گوید کسی که حمی یوم از ورم حالب وغیره از ادرام حاره حادث شود باید که فصد از رگ موافق عضو وادرام کند وعلیه سوافقه طلا نماید مثل اطریفل مبرده وقابضه که دفع ومنع از انصباب مواد نماید واشیای مطفیهٔ مبرده چون ماء الشعیر وآب انار وجلاب لعاب اسپغول وشیر وتخم خربزه نوشانند وغذا بمزورات معمول بکار دارند واسفاناخ وقطف با آب حصرم وآب انار ومانند آن سازند وآسایش راحت در مواضع باردهٔ استعمال نمایند تا آنکه این ورم ساکن شود وتحلیل ونضج یا بدو انچه دران باشد مستفرغ گردد وازدخول حمام وشرب شراب حذر کنند تا انقضای ورم **صاحب حاوی** گوید که علاجش فصد واسهال مطبوخ فواکه وآب کوکنند وهر صبح جلاب از عناب آلو بخارا هر واحد دو مثقال تخم کاهو شش گل بنفشه هر واحد سه درم منوشند وتلیین طبیعت باین مطبوخ نمایند سنای مکی پنج درم بنفشه نیلوفر تخم کاهو گل سرخ هر واحد سه درم آلو بخارا وسیاه هر واحد بست عدد سپستان سی عدد بهلیلهٔ زرد پنج درم قرطم زدایی ده درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند خشک کنند با شیر خشت وتر نجبین هر واحد ده درم مالیده بنوشند وغذا ماء الشعیر دهند وگذارند که طبیعت قبض گردد بعد ازان تدبیر ورم باضمده واطلیه موافقه کنند وآب انار شیرخشت فلفل سازند وآرام رسکون لازم گیرند از تناول لحوم اجتناب ورزند **جرجانی** وایلاقی مینویسند که کی که فصد ان مرآن عضو را موافق تر باشد یکشانیده پس مادهٔ ورم واسهال ازبدن پاک نمایند چند روز غذا بانگیرند بعد علاج آماس که دیده مقام شد باز کرده آید شغول شوند هنگام استعمال اضمادات بارد مقوی بلا افراط ماشر بهٔ سپرو مقویه چون شربت انار وسیب ترش لیمو وترنج وآب فواکه برای تقویت ان فم معده وهند سعید گوید که علاج حمی حادث از ورم حالب ولا بد باسلیق از جانب مخالف مجاذی ورم کنند واخراج خون در چند نوبت بحسب اقتضای حاجت وبسعادت قوت نمایند وبعد فصد تبرید مزاج بنوشیدن ماء الشعیر وبعد آن کشنیز بین شب آب انار سیخوش شیر تخم خربزه تخم کاهو تخم خرفه با کشنیز سیاه نگیرند طبیعت قبض نشود آب نقوع مع شربت نیلوفر تلیین آن کنند وتبرید ورم باشیای قابضه مانند مورد وشل صندل وشیاف ماء میثا وآب جی العالم وگلاب نمایند وبعد سکون ورم تحلل آن مرغوب است ادرام حمام داخل کنند ودر بجای او نشانند تا مادهٔ مجتمعه در بدن بتحلیل یا بدو الش معتدل تغییر وفرو کنند وبعد صلاح با غذیهٔ لطیفهٔ مبرده مثل فرورات بقول ابا بر وغذا دهند وازاستلاء خوف کنند واگر در بدن خلطی نباشد تنقیه آن نمایند وبعد تنقیه بدن توسیع وغذا نمایند بخوراندن بیخ مرغ معمول با بهای سرد ومثل آب خوره وآب آلو وآب سماق وتفاح وبقولیون فرمایند تا دران بقیه صلابت باقی نماند پس اگر صلابتی در بدن باشد بر آن آب مطبوخ ادویه محلله بریزند بتقلیل غذا کنند تا آنکه عضو بحالت طبیعی عود کند ودر اغذیه واشربه اندک اندک تدریج نمایند تا از جوع ورم ایمن گردند

علاج حمی یوم مشفیه

یعنی انچه از غشی ودر شی پوست بدن افتد واین تب نیز مثل سدیه تابع عدم تحلل بسبب سدد وغیر خالص حاصل از چرک بود واگر فرد مزمن چون عادت خود را از حمام ترک نمایند تب کند ومبشیر ایشان کسانی باشند که در ابدان آنها بخار صفراوی پیدا شود بسبب مزاج ابدان ایشان واغذیه وآبهای ریزه وبسبب احوال عارض ایشان از سهر وتعب موجب سخونت پس جلاب گرم از شکر سفید وتر نجبین هر واحد ده درم صبح بنوشانند واشربهٔ بارد رطب ورد وغنهای سرد وتر که در علاج حمی یومیه مسطور شده استعمال نمایند وعرق آوردن بلا عنف واجب بود وخواک سرد تر مفید آید وغذا ماء الشعیر دهند بقول شیخ علاجش تلطیف بدن واستعمال حمام وتعریق دران بعد انحطاط تب بست ویالش مثل سبوس گندم وآرد باقلا واز بلوام تلخ وتخم خربزه وقدری اشنان وبورهٔ ارمنی وغذای او مطفی مرطب سازند وشراب ممزوج بآب بسیار دهند ومعاودت حمام مکرات نمایند

علاج حمی یوم حریه

گاهی از حرارت هوا اگر حمی تمام و مانند آن حمی یومیه عارض شود بسبب گرم شدن بروح قلبی بحرارت هوای متشوق و اکثر این تب از شدت حرارت آفتاب باشد و اول تعلق آن بروح نفسانی بود و اگر دل سرد باشد یا بدن هوای او گرم گردد پس متادی بقلب شود و حمی گردد بعده در بدن منتشر گردد و گاهی دل تعلق آن بقلب بود بحرارت هوا و تقتضی حفظ سر از حرارت کرده شود لیکن اکثر حرارت شمیه در دماغ و سر اثر کند و همچنین اگر بدن پاک نبود سر او متملی گردد و غیر شمیه از تفیقه و حمامیه و غیر آن در قلب اثر کند **باجمله** اگر کسی ایشان را دست و پای او را بآب سرد بشویند یا در آب سرد فشانند که بحر بست سطح از اجماع اجتناب حضور بود و در عین گاه آب بیدسه کرد را برسر مالند و خرفه کرد کاهو و کرد و خیار خورانند و اگر تشنگی غلبه کند باب سرد بمضمضه کنند و اگر چاره نباشد اندکی آب نبوشند و شراب تفیق ممزوج سود مند بود و افشره تفاحه که با قند و گلاب مرتب شده بسیار تشنگی را ساکن کند و اگر انبه خام را پوست و تخم دور کرده بخورند آنرا ریزه ریزه تراشیده یکدرمی در آب بگذارند تا که آب ترشی بردارد بعد از ان صاف نموده با نبات سفید شیرین ساخته بخورند رفع نوازت بادیه سوم می نماید و ایضا اگر انبه خام را در خاکستر گرم پنهان سازند تا که گداز شود پس برآورده پوست او دور کرده با تجا بخورند بدستور شیرین ساخته بخورند از آن نیز سمیت هوا پلید است و ایضا تر بهندی را فع ماندگی راه و مسکن تشنگی است و رفع قیمت هوای حار مینماید و افشره آن بسبب اقبال طبیعت و خرص قوی ترست و اگر کسی و سایه دره گلاب و نبات حل کرده صاف نموده بخورند مسکن تشنگی و را فع سمیت هوا است **اقوال حکما** مصنف اقتباس مینویسد که اول این نخلجه بویانند گلاب و روغن بنفشه گل همرا برابر آب گل سداگلاب و دو چند صندل سفید چهار باشه کافور کما شه و خرقه بابک چین تر کرده بر سینه و دل و پیشانی گناشند و بیاشویند و شربت نیلوفر یا شیرجات سرد و خنک و بوسیدن ریاحین نگهدارند نیز برگ نارنج و لیمون کاغذی گل سیب و بادام و نیلوفر و نسرین یاسمین نافرمست و این پاشویه کنند برگ سپیدسا و گل جاندنی و نیلوفر و سوسن گندم و شونیز هر یک پشت مشت در جای سرد پوشیده تن و کشاده روی و دست و پای شستن مناسب بود و نوشیدن آب سرد و فواکه ترش نیفست و غذا کشکاب شربت نیلوفر و هندوانه و خربزه گاوی که در ان کدو یا خیار یا بادرنگ بگذرد تراشیده عاند انداخته باشند بانان تنک و بارنج و هندوانه و اسفاناخ و تفاح و بمانیه همراه اچار آمله و بالیمون کاغذی و یا مرباهای تر هندی بدهند و آب سرد با گلاب بالملاسه نوشانند و خشکه گیلانی با مرباهای کرده بسیار مضیقت **شیخ** میفرماید که در علاج این تب ابتدا نمایند میوجات از نوطلات بر سر و سینه از روغنهای بارد و خصوصا روغن گل بر برف سرد کرده بر سر و سینه از جای بجای بدستور مواظبت بزیرند و آب سرد بنوشانند آن از آبهای فواکه بارد بنوشانند و علی الدوام این تدبیر بعمل آید تا آنکه تب او خطاط نماید و چون تب مفارقت کند و رحام داخل نمایند و از نزل خوف نکنند اگر بادی باشد و استحمام با آب نیگرم نکنند و هوای حمام را گرم شدن ندهند چه از زن آب گرم بر سر از خوف نکنند که از آن تر طیب و تحلیل حمی نماید و حاجت باحتجام نیشتر از حاجت ابتبرید نبود و چون از حمام خارج شود سر او را در روغنهای سرد مثل روغن گل و نیلوفر غرق دارند **صاحب کامل گوید** که علاج حمی یوم حارث از حرارت شمس و سمائم مجلوس در مواضع بارد نمایند که در آن باد شمالی آید و باشتقاء صندل سفید گلاب کافور و نیلوفر غرگل سرخ زیره اگر اکثر ضرر واقع بصاحب این تب در سر میباشد و باید که بر سر او گلاب بکجوز و روغن گل نیم خرد و سر کرده بر برف سرد کرده متواتر بمرات کثیر از قاصله بزیرند بعد ازان در بین نطول صندل سفید آمیخته پارچه کتان بدان آلوده سر کرده بر سر نهند و پارچه را ساعت بساعت تبدیل نمایند تا آنکه تب او خطاط نماید در آن هنگام اندر خانه او سط حمام دخل کنند و بر سر و سائر اعضا آب شیرین نیگرم متواتر بریزند تا بدین تر طیب بدن و تحلیل خلط روی حاصل شود و آنگاه بدن را آب نفشه و نیلوفر و بابونه جوش و هندبه بهتر و نافع تر و تطیب بدن باشد چون بدن از حرارت آفتاب و سمائم بس اکتساب کرده باشد و همچنین می باید که بعد استحمام برای تر طیب سر اندک روغن بنفشه و نیلوفر و بابونه بر سر بریزند تا ازین تر طیب جید اکتساب نماید چون از حمام برآیند ساعتی استراحت نموده ما شیر سر کرده بشکر نبوشند اگر حاضر باشد والا نان را با آب سرد بر برف تر کرده بخورند و یا پست جو با آب گرم شسته بر برف سرد کرده باشکر طبرزد بدهند و یا سر کوزیت بمغز خیار و خربزه مغزدار کوده و ماش بغیر تو ابل گرم نهند و اگر خواهش چیزی از فواکه باشد قبل غذا تفاح و آلو و انار دانگور که بسیار شیرین نباشد بر برف سرد کرده بخورانند و بعد غذا از سیخواب و سکون نمایند **ایلاقی** وجه جانی مینویسد که ده درم سرکه و بست درم گلاب پنج درم روغن گل در شیشه کرده خوب بجنبانیده بر برف سرد کنند و پارچه بدان تر کرده بر سر و سینه نهند و صندل و کافور را نیز درین افزوده بسایند و ریاحین بارده مثل بنفشه و نیلوفر و نارنج بر سر کرده بسایند و خیار بادرنگ را بر برف سرد کرده بشکنند و بسایانند و پای را در آب گرم نهند و اگر درین آب بابونه و اذخر و بنفشه و نیلوفر و شاهسفرم و شنگوفه بپزند سخته باشند نافع تر باشد و در خانه آب سرد مهیا باشد و بعد از ورزش بسیار یا بنفشه و نیلوفر و صندل و کافور و سپیدآب تخم خیار

ودران بنشینند و بر بستر نرم بخوابند و ساعتها دران خانه باد دادند تا باشد که عرق کنند و آب سر و پیاز نوشند تا بر معده گرانی نکند لیکن نگذارند که خوابشان گیرد و خوش گردند و اشتهای شربت نفقه و دنبلو فر و غوره و ریباس و تریخ و آب انار بدین سرکرده اند کی بر روغن گل بریان چکانیده بنوشند تا تشنگی و درد سر نشاند و بعد از خطاط تب حمام نمایند و از نشستن در خانه گرم و هوای گرم اجتناب کنند و اگر در آبزن نیمگرم نشاند سود مند باشد و اگر نشرند گاه باشد روغن انوری دور دارند **ابن الیاس** و نجندی گویند که در تب یوم حادث از حرارت آفتاب زیر باد کش مهلول بگلاب بنشانند و آب سرکنگلاب بپیرینند و فرقدکنان در سرکرده و گلاب بر برف سرد کرده تر نموده یکی بعد دیگری بر سر نشانند و هر چند جلاب تر نمایند خوشکر سفید تر نمایند هر دو را صد دره و دم و پاکنجبین در گلاب هزار صد دره و دم بر برف سرد کرده بنوشانند و غذا را شعیر مرغ و نمک آب انار تر ش یا سرکه تر ش کرده و بعد از خطاط مرغ سرد با دنبل بکند بعده یکساعت راحت داده روغنهای سرد بر بدن مالند و بکاهو و خشاش مطبب نمایند و نوت تر ش بر برف سرد کرده تنقل نمایند اگر این تب از کثرت **حمام** آب گرم حرارت هوای حمام عارض شود شیر مرغ و تخم خرفه و تخم کنجبین سیاه ده دره و دم بنوشانند و غذا را بشعیر سازند و آب نمایند و سکنجبین سفید ده دره و دم و هر دو را مخلوط نموده بنوشند

علاج حمی یوم مستصفیه

و این مرض دو قسم است یکی آنکه از سردی و غسل آب سرد حمام ظاهری کثیف گردد و بخار هوای محاور در باطن محتقن شود و بطریق گیرد و تشنیف گفته شد پس تب یوم پیدا شود و بسیار است که بمفوت غذا مدتی گردد و دوم آنکه از غسل آب های قابض مثل شبیه و زاجیه مکاثف مسام ظاهری بشدت عارض شود پس اخوه محتقن گردد و این مرض

علاج حمی یوم شرابیه

هرگاه شرب شراب صرف قوی بسبب گرمی او جگر و دماغ و صعود بخارات گرم و اشتعال حرارت حمی یوم حادث شود شراب را موقوف نمایند و تسکین حرارت کنند و بطلیع صداع محماری پرداخته و نوشانیدن آب انار و شربت غوره بر برف سرکرده و بالش و پا بر روغن بنفشه و نیلوفر و روغن گل آرام و خواب نطول یابد چنانکه سرد و تر گویند که شربت حبالآس را خاصیت عجیب است اکثر تسکین و قلع آن فی الفور میکند و شربت ریباس و انار و سیب و مانند آن را بآب سرد اندک اندک بدهند و بگیرند صندل ترش ملشه شربت انار بن نعناع تفاح لحمی و علی نجان چارتوله در گلاب و بید مشک کیموزه عرق زرشک هر یک چهار تولہ نوشانند و اگر درد سر شدید باشد قی کنند کبرات و مرات و یاسمین طبیخ بنفشا آب لوز دو تر هندی و شیر خشت در گلاب و بید مشک اغذیه از بوارد و مفررات و بچه مرغ آب غوره و آب انار سازند و گاهی صبیتج جلیبین را با الفواکه و مانند آن و بفصد و قی اقتدا و خصوصاً چون صداع ایشان دوام نماید باید که در حمام بعد از خطاط تدریجی کنند و آب نیم گرم بسیار بسر ریزند و روغن بنفشه بنوشانند چنانکه دو چون از حمام خارج شوند و یکساعت آرام کنند اغذیه مذکوره دهند و استکثار خواب نباید و هرگاه از خواب بیدار شوند اعادهٔ تدریجی نمایند و بروغن خیار کبوتر بمالند

علاج حمی یوم غذائیه و دوائیه

گاهی اغذیه بدویه حار حمی یوم آرد و غیکه حمی یوم شدید در اکثر ایام و ماغیه و در روح نفسانی و حمی یوم حمایه قلیبیه در روح حیوانی میباشد حمی یوم غذائیه گویند بدیه در روح طبیعی بود و علاجش ادرار بصرفات مرفه مثل لعاب اسپغول شیره تخم خرفه و خیارین و خربزه و کنجیر بسیار ماده را آب سر و بر برف بست تلیین طبیعت بمثل شیر خشت و تمر هندی و یا آب انار و ترنج و شیر خشت و یا شربت ورد مکرر و یا شربت آلو سهل نمایند و اصلاح جگر اول شیاست بمثل آب کاسنی و بقول بارده دیگر چون کاهو و خرفه و کنجیر مبرد مبادات میوه از صندل کافور و گلاب و عصاره گل هر نرخ و عصاره تخم و بقول بارد سرد بالفعل و تلطیفه با غذیه بارده رطبه مثل ماء الشعیر شکر و روغن بادام شیر برن و مفرزه معموله بکبد و اسفاناخ و سرمق بروغن بادام کنند و هر چه در علاج حمی یوم حریه مسطور شد در اینجا سود مند باشد صاحب کامل گوید که علاج حمی حادث از تناول غذای حاره شربه حاره جز با نیدن مریض رجای سرد دست اگر فصل گرما باشد در مقابل باد شمالی باشند و باد کش بجنبانند و لعاب بزرقطونا و شیره تخم خرفه زمه جلاب آب انار بر برف سرکرده بنوشانند و اگر خواهند غذا پست جو یا گندم بآب سرد شکر و سفرجل و سیب در وقت شب لعاب اسپغول بهدانه با بنات و یا جلاب روغن تخم کدو یا روغن بادام بدهند و اگر فصل سرما باشد کاهو مربی و کاسنی مربی و خیاری نخورانند و غذا موصوف معتدل الرطوبة ابتدا و انتها دهند و اگر دیوم گرما باشد خرفه و منزخیار به بارزنگ و انوبخارا و توت و شقاقل و پخته نرم خورند و تضمید کبد و معده بصندل گلاب و قرص طباشیر و سیماب آبگینه بآب کشنیز بآب کاهو و آب خرفه بدهند و روغن بنفشه و روغن گل و موم سفید نمایند و صاحب این مرض نزدیک شراب نگردد و در حمام داخل نشود **مصنف حاوی** گوید اگر بسبب تناول اغذیه یا ادویه اره یا شرب شراب صرف قوی باشد جلاب آب و بخارا و عناب واحد بست عدد تمر هندی و شکر سفید و تر بخیبن هر یک واحد ده درم نوشند و غذا ماء الشعیر یکبار آخر روز تلیین طبیعت بنفشه خرفه و اگر نمایند یا آب انار و ماء الشعیر تخم خرفه سکنجبین ساده ده درم نوشانند و اگر ماء الشعیر نخورد باشد غذا پنیر و ماش و شیر و با دوغ سازند و با جلاب شکر سفید ده درم گلاب ده درم بپرست چو شه سه بر برف سرکرده و تمر هندی و شربت خرفه و انار و آب غوره و آب انار و تخم خرفه و ترنج شیرین و ترش و شیر خشت و آب کاسنی و بقلش اطراف و آرام و خواب و تندیه بزودی یا ریباس یا زرشک یا انار دانه و مص انار شیرین و ریباس و بعد انخطاط تمام آب نیم گرم نافست

علاج حمی یوم زکامیه و نزلیه

هرگاه از زکام یا نزله حاره بلغمیه سوداوی بجگر عاده ناریه و اجتماس آن در دماغ باعث انسداد مسامات راس و تکاثف آنها از سوی و یا از استدای انخلاط حمی یوم عارض گردد علاج و علاج نزله و زکام کنند و فصد نمایند و اگر مانعی بود بر لقره گردن حجامت کنند و غیر هر بنفشه و شربت آن در عرق کوه بلرات و هندبا اسهال بطبوخ نرم فرمایند و تسکین سر فرقه توجه نمایند و از گوشت و شراب منع کنند و بعد نضج نزله و تسکین تب بر سال در حمام داخل کنند و در علاج تساهل نکنند تا عودی بهر سام و فات الجنب نگردد **ابن الیاس** گوید که گرداورد کافور بادام شیرین هر یک سه درم و عناب پنج دانه بکوبند و با شیر خشت بیاشامند و اگر قوت قوی و علامت خون ظاهر باشد فصد کنند و اخراج خون بقدر قوت و اجب نماید

علاج حمی یوم زحیریه

و سبب این همانست که در وجع گفته شد اول بما لایغیر متوجه شود که بدان آن جزئی فزونی پذیرد و عفونت الطین و عفوت نشادرین یا سب الکلیه دارد

حمیات خلطیه

و مراد از خلط در اینجا عام طبوبات بدن ست نه زیرا که تپ گاهی از عفونت منی و مانند آن از اقسام طبوبات ثانیه حادث میشود بالجمله حدوث تپ از اخلاط بر دو گونه است

یکی آنکه حرارت غریبه خلط را گرم نماید بقدار طبیعی که تعفن بحرشش ندهد و تپ آرد و این نمیشود مگر در خون فقط زیرا که سوای خون خلط دیگر بسبب سردی مزاج یا قلت مقدار اصلا تپ از حرارت غریبانی خود بدون حدوث عفونت در ان نمی تواند کرد بخلاف خون که آن گرم مزاج و کثیر المقدار ست هرگاه زیاده گرم شود و بحرشش ندهد تمام اخلاط و ارواح و اعضا را گرم میسازد و این نوع را حمیات غریبانی نامند و بقراط آنرا سونوخس نامیده یعنی تپ دائمه و لازمه و لازوم این تپ نسبت بحمی یوم بود جهت اشتمال آن بر اکثر علامات مادت

مرض دوم آنکه حرارت غریبه خلط را متعفن سازد یعنی گنده کند و بدان سبب تپ آمیزد زیرا که اخلاط چون عفونت پذیرند گرم شوند و عضوی را که دران تعفن گرد مذکر گرم سازند پس عضو یکه متصل آنست بحرارت لوگرم شود و همچنین عضوی بعد عضو دیگر بحرارت گرم گردد تا آنکه حرارت بقلب منتهی شود و بتوسط شریانین بجمیع بدن تشبث نماید و این قسم را تعفنی و عفونی گویند و تعریف آن چنین میکنند که او عبارت از آنست که تعفنیدن اخلاط بسبب عفونتی که اندران حادث شود گرم گردد و بعده آن گرمی بروح و جرم قلب متادی گردد و آنگاه بسائر اعضاء رسد و تعریف عفونت چنین کرده اند که آن فسادی ست که جسم رطب را عارض شود از فعل حرارت غریبه و آن جسم بالنسبه از استمداد و خاصیت خود برآید و نوعیت او باقی باشد یعنی باهمی که پیش از حدوث این فساد مسمی بود بعد وقوع تعفن نیز همان اسم مسمی باشد و بعضی گویند که تعفن گندگی و بوسیدگی را گویند که صلاحیت هضم ازان منقطع شده باشد و لیکن قابل تفتیح و تحلیل بود و حدوث عفونت چنان بود که حرارت غریب قلیل از مرطوبت کثیر خام آمیزد و آنرا بتواند پختن و نتواند تحلیل کردن و بدالنسبب جوهر آنرا فاسد سازد و بوسواند و لازم نیست که از تعفن پذیرد یا طبع یعنی بالقوه غیر رطب باشد بلکه رطوبت چنین یعنی بالفعل فاسد و اگرچه بالقوه خشک بود چون صفرا و سودا یا بر گ بود و تر و بر گ گل تر که بر هم نهاده دارند اگرچه بالقوه خشک ست لیکن گنده میگردد و اسباب عفونت چهار چیز ست

اول آنکه از غذای ردی حادث شود و چون مادهٔ متولد ازان صالحا بعفونت باشد و این بسبب رداءت جوهر آن بود مثل صحناهای مصری که از ماهی ساخته میشود و مثل گوشت خشک کرده و یا بسبب بعد قبول آن برای نساد و اگرچه جید بجوهر باشد مثل شیر که بسبب لطافت خود و مثل ماهی که بسبب کثرت رطوبت و قلت حرارت خود بسرعت متعفن میشوند یا بسبب آنکه خون مائی رقیق ازان پیدا شود و بدالنسبب باندک حرارت بجوشد و بعفونت پذیرد مثل فواکه و بقول بسیار طبیب مالک و یا بسبب آنکه مستحیل بخون نیک نشود بلکه خلط ردی مانند و حرارت غریزی طبخ و اصلاح آن عاجز آید و حرارت غریبی آنرا متعفن سازد مثل آنکه ذخیره بادرنگ و امرود و شفتالو و زرد آلو و سیب و بهی و شیرینه و مانند آن متولد گردد و یا بسبب رداءت صنعت آن بود اگرچه اصل جوهر آن ردی نباشد مثل آنکه گوشت خام پنیر دبانان فطیر بسازند و یا در طبخ سوخته باشد و یا آفتی دیگر رسیده باشد و یا بسبب وقت آن باشد مثل خوردن طعام قبل از اشتهای صادق چه بسبب ترتیب خوردن آن با شل آنکه اشربه و فالوذجات و فواکه بالای طعام خورند یا طعام لطیف بالای غلیظ تناول نمایند و مانند آن از تناول اقسام اغذیه مختلف باهم در یک وقت تناول و هم آنکه سبوس سده باشد که مواد را در مجاری بند کند و مانع تنفس از اقسام قریح گردد بسبب مزاج ردی یا دهن طاقت هضم جید یا باعث آن مزاج نبود و ایضا رفعل قوی تر از ان باشد که در غذا و خلط هیچ فعل و اثر نکند و آنرا خام گذارد و شاید این مزاج یا اخلاط ردی پیدا نماید و یا آنچه پیدا کند آنرا کما سازد و بسبب تقطیع آن مزاج در هضم و بسبب تحریک آن بحرکات صرآن مادهٔ متولد را و این اسباب معین در تولد سدد و حدوث عفونت اند سوم آنکه بسبب امور خارجی از هوا یا ردی مثل هوای وبائی و هوای بیشه ها و آبهای ایستاده و متعفن شده و جلود مستفحله باشد که از زناره مسامات و تنفس باخلاط و ارواح رسد و مواد متعفن سازد و گاهی چند امور ازین اسباب جمع میشود تا حدوث عفونت مدد میدهد و گاهی حادث میشود یا بسبب کثرت خلط و یا بسبب غلظت آن یا لزوجت آن پس هرگاه سده حادث شود عفونت در اخلاط پیدا گردد و بسبب سد مسامات و خاصة اگر عقب سده حرکات و احتمامات و غیره وقت حرکت و احتمام بر استلاء تحرک کرده شود یا سیر در آفتاب یا تناول سکنجات بر استلاء یا ترک مراعات هضم سده و بعد و ترک تلافی تقصیر اگر آن تقصیر متعین سده و کبد باطلیه و کمارات تخمه برای هضم واقع شود یا استعمال طعام قبل از اکمال طعام سابق هضم شود که این همه امور در سده ی مذکوره گرمی پیدا میکنند و مادهٔ عفن را در حال پیدا میکنند یا عام در بدن باشد و یا در یک عضو بسبب ضعف آن یا بسبب شدت حرارت غریبه حادث

آن یا بسبب دوآن که گرم تر شده صعوده اند بدان گردآمده و در انجا عفن شده باشد صاحب کامل گوید یا بسبب که ازان اخلاط متعفن شوند پنج است و آن کثرت مقدار اخلاط و غلظ آن و لزوجت آن و سدد عارض ازان و عدم تنفس تا این سدد بود بسبب آنکه خلط را چون تنفس معدوم گردد عفن شود چنانچه رطوبات خارجی را عارض میشود در هر گاه هوا بدان آمیزد و انواع حمی عفنی بپیارست بعضی ازان بسیط بعضی مرکب بود اما انواع بسیط که آن معروف بنجاالصد است چهارست بسبب عدد اخلاط اربعه یکی حمی مطبقه و آنرا سوخوس گویند و حدوث آن از عفونت خون بود و بآن خطر باشد زیرا که مریض را راحت نبود دوم حمی حادث از عفونت صفرا و آنرا اغب گویند سوم حمی حادث از عفونت مره سودا و آنرا ربع گویند چهارم حمی حادث از عفونت بلغم و آنرا حمی امواظبه نامند و هر یک از احداث این حمیات را به منقسم میشود باصناف دیگر چنانچه حمی دموی بر سه قسم است و تفصیل هر یک در مقامش خواهد آمد اما حمی که از عفونت اخلاط ثلاثه دیگر افتد هر واحد ازان منقسم بدو صنف میشود یکی آنکه دائمه بغیر فتور باشد دوم آنکه آنرا اوقات نوبت باشد و این هر دو آنست که اگر خلط داخل عروق عفن شود حمی دائمه پیدا کند و اگر خارج از عروق عفن گردد حمی زنی فترات حادث نماید و اما حمی حادث از عفونت خون مطبقه میباشد زیرا که خون داخل عروق ست چون بگنجد آن عفن میشود او در جمیع خون ساری میگردد و حرارت دران بسیار و مختلف میشود و دائم تا آنکه این شی عفن تمام فانی گردد یا فتح یا اصلاح یابد آنگاه هر دو امر لاحق شود و آن تب از خلط دیگر دائمه بر آن میباشد که چون خلط داخل عروق متعفن شود و آن تحلیل و استفراغ بوجهی از وجوه بعرق و غیر آن بسبب کثافت و تمادی بحرکه ما نده بدین جهت حرارت بعد از قضای نوبت اول باقی ماند و دوام کند تا آنکه نوبت ثانی لاحق شود و همچنین حرارت از ان نوبت باقی ماند و بحرارت نوبت ثانی متصل گردد و کذلک در سائر نوائب تا آنکه مثل مطبقه شود و اما اخلاط متعفن خارج عروق احداث تب نوائب بر آن نمیکند که خلط متعفن تمام نه رسیده است بلکه اندک اندک بجائیکه دران متعفن شده جمع میشود و اجتماع او در وقتی که میان هر دو نوبت از نوائب حمیات ست بظهور نمی رسد گاهی اتفاق افتد که خون خارج عروق متعفن گردد همچو مطبقه پیدا شود و این هر آنست که چون در عضوی از اعضا مقدار کثیر از خون جمع شود و رم پیدا کند و بسبب انسداد منافذ آن عضو از ورم عفن گردد و بدان نسبت خون متعفن گرم شود و آن عضو را رم بسبب آن گرم گردد و این گرمی از آن عضو بجاورت از عضوی بعضوی و در شرایین عامه گردآنکه گرمی بدان اصل شود بعد ازان حرارت بقلب بتوسط شرایین بجهد بدن برسد و دائم تب لازم گردد تا آنوقت که ورم پخته شود و مادهٔ عفن ازان برآید و بدین اسباب بعض حمیات مطبقه گردد و بعضی ازان بنوائب دوا آید

انطاکی گوید که حقیقت حمی عفنی آنست که اخلاط متر اکم میشوند و مجاری حرارت را بند میسازند پس عفونت بقدر حرارت غریزی واقع میشود چنانچه در ابلهان و صلادت چون آب بآنها رسد مشاهده میکرد و گاهی عفونت حادث میشود بسبب فساد خلط از روی کیفیت کز نج یا خلیط شود و حبس کند در هر جا که باشد چون نفوذ منع گردد تعفن بمرسد و احتراق و اشتعال واقع شود و یا عطش داخل عروق و دران هنگام تب دائمه نامند بدین حقیقت منفک نمیشود و از افصول در زمان میباشد که زیاده میشود و انحطاط حمی پدید دیا محفوظ الادوار بود بسبب بقایا یا صحت در قوت تا که بدان نسبت ما محفوظ مانده یا محتاط باشد اگر فساد آن اجزای اخلاط باستفرغ کند رود یا بتحلیل و اشد حمیات عفن چه تعفن او تمامتر لزوم موت ست و مطلق خارج عروق دانچه انتقال مطلق حمی دانزده گویند لیکن هر خلط که خارج عروق تعفن پذیرد لازم نیست که تب او دوری باشد چنانچه از کلام اطبا مفهوم میشود بلکه اکثر تب بود و تب موی را رد نمیباشد بهر آنکه نوبتها برای خلطی باشد که در خارج عروق تعفن شود فقط و خون آنجا تعفن نمیشود دیگر در ایام بزرگ دران وقت حمی مطبقه باشد مثل حمی داخل عروق و ملخص آنست که هر خلطی که در داخل عروق متعفن شود تب او مطبقه باشد و کذا دموی که مادهٔ آن در خارج عروق تبع او را متعفن گردد و اسباب حمیات علی الاطلاق فساد هیولانی قوا که مر لاسیما انکور و انتقال عرق ب آنست و خلط آن با دهان قبل هضم سابق ازان هر دو گویند خون شیر و سر که در یکدیگر زوایا تمام سدد و ملاحات و انچه لطیف و نسار او سریع التعفن باشد میفزاید که خلط قابل عفونت باصفراست بتخمر شود ازان دخان لطیف حاد و یا خون که متخمر گردد ازان بخار لطیف و یا بلغم و ازان تخمر نماید بخار کثیف و یا سودا و ازان متعفن شود دخان کثیف غباری و عفونت صفرا تب غب یعنی یکروز در میان و عفونت خون تب مطبقه یعنی اطباق نوبت بنوبت بدون ظهور فترة و عفونت بلغم در اکثر اوقات تب دائمه یعنی زنی نوبت در هر روز و عفونت سودا تب ربع یعنی در روز در میان واجب میکند و تمکان خون داخل عروق ست پس عفونت او در داخل عروق باشد چنانکه در اول عظیمه و اما صفرا و بلغم و سودا گاه در داخل عروق متعفن میگردد گاه در خارج عروق دان دماغ و معده و جگر و یا سایر اعضا و امعی رود تفرات و همان از سینه در پهلو تفرات

ملخص ترجمه عبارت شیخ در باب حمیات از فن اول قانون که بعد از بیان اسباب حمیات گفته است که اخلاط چون در داخل عروق عفن شوند حرارت غریزی را بسبب عفونت خود خاموش گردانند و بدین سبب حرارت غریزی در باطن بدن محتبس شود و بسبب احتباس حرارت غریزی در باطن بدن حرارت غریزی در ظاهر بدن زیاده شود و بسبب زیادتی حرارت غریزی در ظاهر بدن حرارت غریزی در باطن بدن زیاده شود و بسبب زیادتی حرارت غریزی در باطن بدن حرارت غریزی در ظاهر بدن زیاده شود و همچنین حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن بسبب عفونت اخلاط زیاده شود و بسبب زیادتی حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن عفونت اخلاط زیاده شود و همچنین عفونت اخلاط و حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن زیاده شود و بسبب زیادتی عفونت اخلاط و حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن زیاده شود و همچنین حرارت غریزی در باطن و ظاهر بدن

وچون در خارج عروق عفن شده باشد بسبب دیگر یا شد مثل عفونت دم اعضای باطنی که بتحلل عفونت آن بقلب سده واجب میکند دوری وفوتی که بدای هر واحد از اینها
تا مدتی مذکور شد پس تب هر یک بنوبت عارض میشود و میگسارد مگر تب بلغمی را اگر چه بگسارد اما در بدن بقیه ضعیف ازان باقی می ماند و ایضاً خلط صفراوی که گاهی تب حاد
رگهاستعفن وگنده شود تب او لازم باشد و چون در داخل عروق عفونت پذیرفته باشد لزوم تب واجب کند و نگسارد بلکه دائماً لازمه باشد یعنی از ابتدای بروز حالت
بود گاهی گرمتر میشود و گاهی آهسته تر و ازان نوائب او شناخته میشود اما اگر عفونت خلط داخل عروق اندر جمیع عروق و سیده باشد یا در اکثر عروق که قریب بقلب
بوده باشد اشتداد و انقصانات آن ظاهر نشود در تب لازم بر یک تیره باشد نه کم شود و نه زیاده و اما چون خلاف این باشد در یا ماده هم اندر داخل عروق نهاده
عفن شود و از یک عضو یا شد یا مختلف و بجنس او و تغییرات ظهور بین نماید و عفونت خارج عروق منقطع میشود و باز از سر نو عود میکند و تب نیز همیا باشد بهر آنگه ماده که در
بعض مواضع خارج بدن در انفضیه متعفن میشود در مدت نوبت بران حرارت عفونت می آید پس طوباتی که بدان حرارت معفنه تعلق باشد بسبب آن فانی و تحلیل گردد
و از بدن خارج شود بعرق و بخار و غیره و استفراغات زیرا که محسوس سرع عروق نیست تا مانع از تمام تحلل و خروج آن باشد پس ماده یت و اخلاط آن که حاصل تب و حرارت
نیست باقی ماند بهر آنگه حامل حرارت و عفونت را بود از جسم رطب لابد است چنانچه دیده میشود از حال عفونت اگر اس مفرایل که آتش مذکر مشتعل میشود تا آنگه جمله خاکستر میگردد
و دران حرارت باقی نمی ماند چون در خلط محترق بعفونت حرارتی باقی نماند تب باطل شود تا آنگه باز دیگر آتش مذکر ماده در جای عفونت جمع شود و در آنجا بقیه حرارت از عفونت
اولی باقی ماند و اگرچه ماده عفونت باقی نماند و لیکن موجب باشد بهنوز ملت تعفن اولی در ماده اولی پس ماده ثانی که بران وارد شود بسبیل تعفنین مشتعل گردد و در ادم عفونت بزودی
حرارت متصاعد نشود نضج نکند و بطوبات تعفن تحلیل و خاکست شود بجهار و خرد و تصدی گردد تا آنکه حد مشترک میان مشتعل و قابل اشتعال منقطع شود و ماده فانی گردد و مجاور نگیرد
نیاید بقیه تب باقی نماند تا انقطاع تجلب ماده دیگر بسوی موضع آن باشد و اما چون عفونت داخل عروق باشد قلب ماده آن بسرعت نشود و تحللات او متعذر بود بسبب کثافت
جرم عروق و تنگی آن و بسبب ضعف و سرایت عفونت نزدیک ماده دیگر باعث اتصال بعض ماده که در عروق ست بعضی دیگر پس آنچه مجاور آن باشد متعفن شود بعد ه بجاور دیگر
دور کند و اینها ظاهر آنچه محصور در عروق ست اتصال بسیار بقلب بسیار و پس عوان بخار ازان بسوی قلب دوام می نماید و از قلب بسط شریانی بسوی جمیع بدن میرسد و فتحه
حاصل نمی شود الا بر مدت دائم و لازم باشد از بن جهاست که گویند بدان اورا حمیات نائبه مختلف میگردد و سه گونه است یکی عرضت اجتماع خلط متعفن و الطاسی آن دوم
سهولت تعفن خلط و عسر آن سوم عرضت استفراغ او و بطوبتی آن پس باقی تب پانزده بهر روزه حادث میکند بنا بر سرعت اجتماع او بجائیکه و ران عفن شود بسبب کثرت مقدار
او در بدن و سهولت تعفن او بسبب طوبات او و بطوبتی آن استفراغ او بسبب لزوجتا و ه سودا پی حادث میکند که هر روز نوبت کند و روز نه بهر آنگه بطئی اجتماع است بسبب
قلت مقدار آن و عسر تعفن ست بسبب یبوست و پس آن و سریع الاستفراغ ست بسبب آنکه لزج نیست و اما مرکب صفراب یکروز در میان حادث می نماید زیرا که متوسط آن
مابین سودا و بلغم و احوال مذکوره یعنی اقل مقدار از بلغم ست و اکثر مقدار از سودا و اینس مزاج از بلغم ست و اعتب مزاج از سودا و آن الطف جوهر از نه هر روز بوعست پس
بهمین اسباب دوار نوائب حمیات مختلف میباشد و برای همین اسباب بعینه مدت زمانه نوبت حمیات مختلفه میشود زیرا که حمی مواظبه در اکثر امر نوبت او هر دوازده ساعت
میشود بسبب غلظ بلغم و لزوجت آن که بسرعت تحمیل نمیگردد حمی ربع در اکثر امر بست و چهار ساعت می ماند و این بسبب غلظ خلط و پس او بود که آن بسرعت متعفن
نمیشود و چون عفن گردد بسرعت تحلیل نشود و این بهر آنست که مثال او مثال جسام صلب همچون سنگ پرتیه و آهن ست که آتش دران هر روز بوعست عمل نمیکند بخلاف
عمل کردن بسرعت بطئی بسر نمیگردند اما حمی غب خالصه اکثر دوازده ساعت یکبار می نماید و این بسبب لطافت خلط می باشد آن و قلت لزوجت او ست
که بسرعت متعفن میشود و بسرعت از عرق مستفرغ میگردد و گاهی مدت زمانه نوبت هر واحد ازین حمیات یکبار که تا هر تر از زمان مذکور دیگر تب در او اثر نمیشود و آن را
سه سبب ست یکی طبیعت خلط و این چنان باشد که هر گاه خلط غلیظ تر و اشد لزوجت و ابرد و مزاج باشد زمانه نوبت تب او اثر خواهد بود و هر گاه قلیل اللطف
و اجود مزاج و اقل لزوجت بود مدت نوبت آن کوتاه تر باشد و دوم مقدار قوت مریض و این هر گاه قوت مریض قوی باشد تا آنکه خلط را دفع کند
و اخراج آن بعرق نماید مدت نوبت قصیر بود و اگر ضعیف بود مدت نوبه طول باشد سوم سخنه بدن زیرا که چون بدن متخلخل و اسع المسام بود زمان نوبت
حمی قصیر تر باشد بهر آنکه خلط ازان بسهولت و سرعت تحلیل می یابد و چون بدن کثیف تنگ مسام باشد نوبت تب طویل تر بود چه خلط بسرعت تحلیل نمی شود

تحلل
تحلیل

وهرگاه جمیع اسباب قصر نوبت تب مجتمع گردد مدت نوبت حمی کوتاه تر باشد از آنکه میباشد هرگاه مجتمع شود اسباب بطول نوبت حمی مدت زمان نوبت تب دراز تر بود از آنچه میباشد چون مدت نوبت تب کوتاه تر بود صاحب تب بدان نسبت زودتر اقتضای نوبت حمی تازه میکند و وقت نوبت ثانی پاک بدن از تب پاک شده راحت یابد و هرگاه مدت آن دراز تر بود محموم را حمی پاک نشود تا آنکه نوبت ثانی آنرا لاحق گردد پس میان هر دو نوبت وقت راحت نباشد حتی که بدین سبب تب شبانه روزی دائم گردد پس باید دانست که اطراف جمیات مداملازم النظام ترتیب بود مادام که خلط عفن متغیر از حال خود بنوع دیگر از اخلاط بدان مخلوط نشود و در تدبیر مریض خطا واقع نگردد پس هرگاه خلط عفن از حال خود متغیر گردد بتحمیل نوع دیگر شود مثل آنکه خون بتحمیل گردد هنگامی که آن محترق متعفن شود پس اجزای لطیف او تحمیل بصفرا گردد و اجزای غلیظ او استحالت بسودا نماید و هرگاه از اخلاط دیگر دو یا اخلاط دیگر عفن مختلط گردد یا اخلاط دیگر عفن سازد و هیچ برانگیزد که بحسب طبیعت آن نوبت کند و اگر در مریض تدبیر کند از آن اخلاط دیگر در بدن او متولد شود استعمال نماید جمیات مختلفه بحسب طبیعت هر واحد از آن برانگیزد و بدان نسبت نظام ادوار جمیات فاسد گردد یا قبل وقت آن تقدم نماید یا ادوار دیگر غیر ادوار که قبل آن بود حادث شود و زیادتی و کمی در آن بحسب مقدار تغییر اخلاط و مقدار صدوث آن باشد این را بیتا الحد گویند یا الاعضی طبعا گویند که بسبب اختلاف ادوار جمیات اختلاف کیفیات اخلاط است پس مزاج صفراویا بس ست و حرارت قوی کیفیات فاعله و یبوست قوی کیفیات منفعله است پس هرگاه حرارت در ماده کمیت مند یبوست روز دیگر مانع آن گردد و بلغم چون بارد رطب ست و برودت ضعف فاعلتین بر طوبت ضعف منفعلتین ست منع او یعنی فتره او اندک وقت باشد و آن شش ساعت ست و کمتر او بهنجوه ساعت باشد چون مرسودا بارد یابس ست در دو ان ضعف فاعلین اعنی برودت و قوی منفعلین اعنی یبوست مجتمع شده ممکن آن بسیار دراز میباشد و آن هشت ساعت ست و اخذ آن بست و چهار ساعت بوده بو علی مینویسد حیاتی که از انواع اقلاع و تفتیر میباشد گاهی نظام آن در مقدار دو روز یا طوبت و راحت دو روز نه اشتداد و انتقاص شکسته میشود بسبب اختلاف مواد در کثرت و قلت و غلظ و رقت و یا بسبب اختلاف آن در جنس بطوریکه بعضی مواد منتقل شود پس جنس ماده دیگر بخلاف آن در نوع بهر سه نه در کثرت و قلت و غلظ و رقت فقط بلکه در جنس و طبیعت چنانچه تب بلغمی بصفراوی منتقل شود چون تخلیص بسبب استعمال کنند و تب صفراوی ببلغمی انتقال نماید چون افراط تبرید تغلیظ کند و گاهی ترک نظام آن از سوء تدبیر مریض بود بخوبی که تغلیظ غذا و تکثیر آن کرده شود پس غلظ ماده زیاده گردد و این موجب عسر تحلل آن شود پس نوبت بطول کند و یا بسبب ضعف مریض زیرا که هرگاه قوتها ضعیف گردد در سرعت تحلل ماده قاصر نباشد پس نوبت طول کند و فتره کوتاه گردد و یا بسبب کثرت حس مریض زیرا که چون حس قوی بود نوبت را از ابتدای حرکت ماده تا آخر آن ترک نماید پس نوبت اطول محسوس گردد و بدانند که نوائب تب قطعه در اکثر امر ابتدا بالقشعریره یا سردی یا لرزه می کنند و چون قشعریره و سردی و لرزه علامت حرارت غریزی و برد مسلط بر گردد و سردی که از سوزش حرارت بود نسبت آن بقشعریره کردن اولی از انست که نسبت آن بسردی کنند و اکثر انچه از سوزش عارض شود مثل خلش سوزش هر عضوی و آماتحلل ماده بعرق بهتر آنست که حرارت عفنه طوبت ماده را میگدازد و تحلیل میکند و رادیت آن باقی می ماند چون این طوبت غیر محصور در عروق ست از انواع او در مسام از عرق سهل میباشد و نوتهای تب لازمه تفتر میکنند و منقلع نمیگردند اما بسردی نمیکنند مگر بسبب ضعف قوت یا بسبب میل حرارت بغریزی بسوی باطن بیاعث ماده پس سرد گردد و این علامت ردی ست نباید دلالت او بر عجز قوت و بر کثرت و غلظ ماده و عدم نضج ماده هنوز گاهی در بعض حمیات سردی و قشعریره هر دو جمع شوند بسبب آنکه ماده متعفن مرکب از بارد و از لزج بود گاهی بعض حمیات عفونت ترکیبی یابند که در هیئت تب لازمه شوند و این شلاجان باشد که چون خلط ابتدای تعفن در موضعی نماید پس گاه بران عفونت آید خلطی از جنس او یا از غیر جنس او در موضع دیگر متعفن شود پس این عفونت ثانی بزنان اطراف نوبت عفونت اول ملاقی گردد و بدو اتصال متصل شود همچنین هی کرتب اصلا لازمه معلوم شود گاهی حمیات عفنه باقسام دیگر از تر آمیزند که در باب احوال حمیات مرکبه مفصل ذکر کرده شود کیفیتی یابند و پیدا آنکه ادوار حمیات گاهه دراز میشوند گاهی کوتاه و طول آن بسبب غلظ ماده یا از رحبت آن یا بسبب کثرت آن یا سکون آنی یا بسبب ضعف قوت یا بسبب ضعف حس و بسبب انسداد مسام میباشد پس غلظ تحلل نمی پذیرد و قصر آن بسبب اضداد این اسباب میباشد پس آنچه اکثر اسباب دراز می بیشتر جمع شوند بطبق آن تب نیز دیر تر گذرد و آنچه اکثر اسباب کوتاهی بیشتر گردانند زودتر گذرد و گاه بود که تب هفت سریع و طویل بیشتر بطویلی آنها بسبب آنست که ماده قابل بطی الحرکت بسوی معدن عفونت بسبب غلظ خود باشد و این شامل ماده ربع بود در سرعت نوبتها یا بسبب آنست که ماده کثیر مشتمل بلغم بلغم عاجی که اذا ذاب

آن بلغمی گردد و یا ماده لطیف بود مثل صفرا بمجرد آنکه سریع الحرکت بسوی معدن عفونت و زودی ترین حمیات عفونیه حمای لازمه ست که عفونت دران داخل عروق میباشد بعد ازان حمای مقلقه که عفونت دران در جمیع بدن یا در نواحی قلب بود و مشایخ را حمای صالبه یعنی حمی که دوام نماید و استدادا و کند کمتر عارض شود بسبب سردی مزاج آنها وقلت تحمل ایشان و اما نبض پس احوال آن در حمیات عفنه مختلف میباشد بسبب اختلاف آنها در اجناس آنها و بسبب اختلاف نوع واحد از انها در شدت و در ضعف و در قوت اعراض ضعف آنها بسبب اختلاف ماده در غلظ و لطافت و قلت و کثرت و گاهی نبض بر اصلابت در نبضات عارض میشود بسبب ورم حارشدید التمدد یا ورم حار در عضو عصبی یا ورم صلب یا بسبب شدت یبس یا هنگام استیلای سردی در ابتدای آنها و گاهی نبض لین میباشد بسبب مادهٔ طبلیه یا بلغمیه و دموی بسبب ورم و عضو لین مثل فوق الکبد و الاکبد و الطحال و الثدی فرس و یا بسبب تشنج متوقع نزول مادهٔ حمی بقلع اعرق و نبض در ابتدای نوائب ضعیف منضغط میباشد بسبب اقبال قوت بر ماده و اشتغال آن بتنقیه و ترویح

قول کلی در علامات حمیات عفنیه

مسیح گوید که طبایع حمیات شناخته میشود از خلطی که آن ماده اوست و این چنان باشد که کنند بزمانهٔ فترات و سهولت آن اگر او چه قدر ست پس واقف شود بر نوع تب و معرفت تب لازمه چنان باشد که در هر نوبت ابتدا لبزه نکند و بتمامه قلع نشود بلکه آهسته گردد فقط و حمی نائبه را چنان دریافت کرد شود که تمامه منقلع شود بعده در نوبت دیگر لبزه ابتدا کند و اما اقلاع بعرق در بعض نائبه بود و در بعض آن نباشد و اما در لازمه اصلا نباشد علامه مینویسد علاماتی که حمیات یکدور و زتقدم نماید و منذر آنها باشد آن بیخوابی و ملیدو کرب و گرمی بدن کمتر از حرارت تب و تمطی و تثاوب و کسل و گرانی دست و پا بعده خواب و تمدد و شدت گرانی سر و ضربان صدغین و گرمی گوش و چشم و غیر آنست که در قول شیخ بیاید پس اگر تدارک این علامات بسرعت نکنند لامحاله آزار تب شدید شیخ میفزاید و گاه دلالت میکند بر حمیات عفونت تقدم اسباب سابقه آن خصوصا چون آزا سبب بادی نباشد و ایضا نبض و نفس که حرکت انقباض آنها سریع باشد بسبب حاجت به تنقیه و دفع بخار دخانی شدید تر بود نسبت بجذب هوای سرد و درین حمیات حرارت سوزان بود نه ملایم مثل حرارت حمی یوم و اگر حمیات عفنی را ملیدو تقدم کند و ملیدو حالتی ست که آزا مخالطت کند حرارتی تسریع نبض و تبا عتدال مزاج بود و مصحب آن ماندگی و فکر و کسل و خمیازه و فتور اعضا و نوم و بیداری و گاهی تنگی نفس و کشیدگی رگها و استخوان پهلوها و صداع و ضربان سر باشد پس گاه طول کند و حمیات عفنیه افگند و ضعف و زردی رنگ پیدا کند و گاهی همراه ملیدو تقدم حمیات کثرت آب دهن و بینی و غثیان و کثرت بول و براز بسیار عفن و گرانی سر و تهیج و انتفاخ سحنه بود و تواتر و نبض عارض شود نه از سبب خارجی مثل ماندگی راه یا غضب و غیر ان اگر حمی آفتاب و بیداری و چون انضغاط نبض دران عارض شود نوبت بیاید و علامت آغاز تب باشد و انضغاط نبض فشار دادن نبض و صغر مختلف ست که دران نبضات کبار تموی واقع شود و سرعت قوی نباشد و اما اختلاف نبض در زمانهٔ ابتدا و تزید انواع حمی دلائل حمی عفنی ست و اگرچه در تب غب بسیار ظاهر میشود بسبب خفت مادهٔ آن که صفراست و در زمان انتها و انحطاط نبض مستوی گردد و از علامات حمی عفنیه خالی بودن دوریهٔ اول از عرق و تری بدنست و حمی یومیه بخلاف این میباشد و زمانه تزید آن مختلط غیر متناسب و غیر متشابه بود و طول زمانهٔ تزید نیز دلالت میکند بر آنکه حمی عفنیه ست و از دیاد عظم نبض بر استمرار دلالت بر تزید مینماید بعده از علامات اوست که اگر تب مقلعه باشد یعنی حمی که میگذارد و بنوبت باز می آید ابتدا لبزه یا قشعریره کند و در اکثر اوقات عرق یا تری جلد بگذارد و منوبتها دور شمارد و اگر تب لازمه باشد مع تفتیر یا غیر تفتیر مشابه حمی یومیه در نبض و بول فی تمام نقا و سکون اعراض نبود و اکثر با تب عفنی اعراض بسیار از تشنگی و صداع و سیاهی زبان و خصوصا نزوز نائه انتها بود و تعلق کثرت پذیرد از کرب و اضطراب شدید که مقابل مادهٔ وقوت آزا واجب کند پس گاهی مادهٔ وقوت غالب شود همچنین نبض گاهی بعظم و قوت و گاهی بصغر و ضعف افتد کند و اما صلابت نبض گاه میباشد و دائم بودنش واجب نبود مگر آنکه با تب ورم صلب یا عضوی بود و یا ورم در عضو صلب مثل عشا و عضله و عصب و رباط باشد و اگرچه ورم صلب نبود و یا اتفاق شرب آب سرد افتد یا چیزی دیگر از اسباب صلابت نبض مشابه بس جرم رگ و مجاهدهٔ بجران باشد و تا وقتیکه نبض قوی نگردد و بسرعت قوی سریع نشود هنوز حمای یومیه بود و بجای عفنی منتقل نگردد و دوام در ابتدای تب خام بلی نضج بود با قلیل النضج و این نشان قلت و ضعف مادهٔ باشد و گاهی بول بد بو غلیظ و گاهی حاد بود و بدا آنکه از حمیا

مادهٔ مهلکه کمتر خلاص یابند مگر بر نهج عضو بسبب انتقال مادهٔ آن در مفصل آن عضو و چون تب بعد سکون ورم و رفع ذوات الجنب مانند آن مثل ذوات الریه و ذوات الصدر باقی ماند باید دانست که بقیهٔ مادهٔ ورم هنوز باقیست و ماده بسوی موضعی میل کند که در آن در دماغ شود

علامات حمیات لازمه

در حمی دائمه اختلاف نبض یعنی آنکه یک حرکت آن سخت سریع از دیگر باشد بحسب تب بسیار ظاهر بود و در اکثر آن غیر منتظم و بی وزن باشد و تب دوام کند و منقطع نشود بعد بست و چهار ساعت که آن مدت الطول حمیات دائره اعنی ربع دائره هست و همراه او از احوال مذکوره حمی مقلقه مثل تقدم لرزه و غیران نباشد و این دلالت میکند بر ان لزوم او هست زیاده تر از یک شبانه روز و شدت اختلاف حال آن نزد زمان متعدد کم شود و گاه اشتداد نماید

ذکر امور فارق حمیات عفنیه و مشترک در بعض آن

آنچه از حمی بسبب عفونت صفرا بود در حرکت آن یک روز در میان باشد خواه آن حرکت ابتدای نوبت بود چنانچه در غب بالقوه یا ابتدای اشتداد باشد چنانچه در غب لازمه مگر قسمی از آن که معروف بحرکت هست حرکت آن بسیار خفی بود و آن مثل لازمه مطبقه باشد و غب خالصه که مادهٔ او صفرای خالص بدون آمیزش بلغم و غیره میباشد حادبود بسبب لطافت ماده و حرارت آن عظیم سوزان باشد بسبب قوت صفرا لیکن او سلیم ست بسبب آنکه صفرا بسبک بطبیعت ست و بسبب آنکه از یک روز زمان راحت هم بود و مدت نوبتهای او کوتاه تر از مدت دیگر حمیات باشد بسبب آنکه مادهٔ آن لطیف تر بود زود پخته شود و زود تر تحلیل پذیرد و غب غیر خالص الطول مدت از خالصه بود بسبب غلظ ماده و خالصه کم ست که تجاوز از هفت نوبت کند مگر از خطا مثل استعمال اطعمه و غذاهای سرد بسیار و غب دائمه کثیر و کمیفته منقضی گردد و آنچه از عفونت خون باشد آن تب دائم لازمه بود و حرارت آن بسیار و عام باشد مع نرمی که در لذع مثل صفراوی نباشد و اکثر در چهار روز بانتها رسد اما این تب باخطر باشد از بهر آنکه لازم بود کدامی روز از ان بحران آسایش نیابد و اما تب بلغمی مواظبه در حرارت نرم بقیاس صفراوی باشد و مدت او طویل بود بسبب لزوجت ماده و غلظ و سردی و کثرت آن و بدان سبب نضج و تحلیل بدیر یابد و عظیم الخطر ست بهر آنکه مدت اقلاع یا تقیه را دانک بود و مصحوب آن فساد و ضعف در فم معده لابد باشد و این اعراض دیگر از خشی و خفقان و سقوط اشتها آورد و بلغمی لازمه مشابه تر بدق بود در لزوم تب و نرمی حرارت و لاغری اعضا بسبب آنکه ماده مضر قلت تغذیه را نقیض لین نباشد بآنکه گاهی از بلغمی نیز مثل دق نضج صلب میگردد بسبب برودت مصلب آلوده و دران هنگام اعتماد در فرق هر دو بر علامات خاصه بدق بود و هر قدر که ماده تب بلغمی با خلط خالص کمتر بود نوبت آن کوتاه تر باشد مگر آنکه قلت خلوص او مائل بسودا بود پس مدت او دراز تر باشد و اما تب ربع غیر حاد بود بسبب برودت ماده و غلظ و بس آن و دشواری نضج و تحلیل آن و طویل باشد بنا بر اسباب مذکوره و گاهی خالص آن تا یکسال بگذرد و غیر خالص آن در مدت کوتاه تر باشد لیکن در ربع خطری نیست زیرا که زمان راحت آن طویل میباشد و بر آنکه حاد نیست بنحویکه تابع او اعراض شدید مثل صفرا باشد و سلیم تر از بلغمی باشد بسبب آسایش مریض تا دو روز و ربع و غب دائره و مفترهٔ منقضیه میگردد نبقی یا اسهال یا عرق یا در بول دارا محرقه منقضی شود مثل این استفراغات در بعد و بدانکه زمانهٔ ابتدا در غب طول کند و انتهاء در مطبقه و انحطاط در محرقه و انتهاء انحطاط در مواظبه با آنکه ربع لازمه دائمه و مواظبه تمام الاقلاع گفته یافته میشود در ربع جمیع اوقات آن طویل بود و مواظبه غیر لازمه انحلال یابد و چون معالجه حمیات بطریکه سزاوار آنست نکنند خصوصا حمیات در سیه حال مریض بدبول و دق مؤدی گردد خصوصا در حمیات حاده که دران تغذیه صاحب او واجب بود و غذا ندهند بسبب غرض اقبال بطبیعت بر نضج ماده و یا نوشانیدن آب سرد واجب باشد و آب ندهند بسبب غرضی که ماده را خاموش گرداند و مدارک عدم نوشانیدن آب بتطفیه دیگر نسازند پس اشتعال زیاده شود و بدن خشک گردد و بدق انجامد بالجمله اگر غرض در غذا دادن و آب نوشانیدن بر اعانت امر قوت و تطفیه قوی تر از بهر دو غرض مذکور یعنی نضج ماده و عدم خام شدن آن باشد اقدام بر دادن غذا و آب سرد کنند و ازین هر دو منع ننمایند و از مراعات آن هر دو غرض مذکور غفلت کنند

دلائل اعراض حمیات

بدانکه مادهٔ دلائل حمیات چند امرست یکی تدبیر متقدم که او در زمان صحت چگونه بوده ست مثلا اگر مریض اغتذا بمولدات صفرا مثل عسل و فخر و خرما

وحلو یا حنوده باشد دلالت کند بر آنکه تب صفراویست چنانچه کثرت اکل و شرب و راحت و سکون استحمام بعد طعام دلالت بر تب بلغمی نماید و تغذیه بعد سه و کرب و تنفیط دال بر تب سوداوی بود و دوم از احوال و اعراض موجوده که مذکور گردد سوم از حال براز فضول و سن و مزاج و سحنه و نبض و قاروره و قی و براز دهان چهارم از حال تب در لرزه و عرق و کیفیت حرارت و از نوبتهای او پنجم از حال اشتها و تشنگی و از حال تنفس ششم از مقارنات مثل صداع و سهر و هذیان و قلق و غیر آن بحجت آنکه حمیات را اعراضی چند ست که دلالت میکنند بر احوال آن پس بعضی از آن اعراضی ست که دلالت میکنند بر غلظ و صفر حمیات مثل کیفیت حرارت و کمیت آن زیرا که بعضی از آن آنست که لذاع عند یذ از اول اخذ تا آخر آن بود بسبب حدت ماده و بعضی آنست که اول لذع کند بعده ضعیف شود بسبب تحلل ماده و حرارت نرم گردد و بعضی آنست که لذع کند بسبب سردی ماده و غلظ آن و بعضی آنست که حرارت او رطب بود مثل تب بلغمی و بعضی آنست که حرارت او یابس باشد مثل تب صفراوی و اما مضمسه که دلالت بر جنس حمی مینمایند مثل اعراض خاصه بحالها چون ابتدای نوبت آن بخس و تشعریره و لذع حرارت در آن و اما ضمیمه که دلالت میکند بر خباثت حمی مانند قلق و هذیان و سهر و تشنگی سخت و شدت حرارت و اما اعراضیست که دلالت بر نضج ماده و غیر نضج آن میکنند مثل احوال بول که اگر آن قوام او لون او راسخ و رسوب معتدل باشد دلالت بر نضج ماده تب کند و اگر کدر یا غلیظ احمر و اصفر و ابیض باشد دلالت بر خلاف نضج کند و اما عرضیست که دلالت میکند بر آنکه ماده در مقاساتش نگه گردد و اما عرضیست که دلالت بر سلامت حال از ضد آن میکنند و آنها عنقریب مذکور شود و بدانکه برای سخن احکام بسیار ست شلا چون رنگ او تغیر گردد بر صحاصیت یعنی سفیدی و سبزی دلالت کند بر بردوت اخلاط و قلت حرارت غریزی یا بر تبرید و انتفاخ چنانچه عارض میگردد کسی را که سبب جلای او تخم یا شد و مانند سرعت منضود و دلاء عرق و کشیدگی و باریکی نبض که دلالت بر شدت حرارت و یا بر رقت اخلاط و سرعت تحلل آنها بسبب تسلم منیاید برای حرکات فی نفسها یعنی خیر بران آنها بر مجرای طبیعی و خروج آنها از عادت یعنی قشویش آنها یا سقوط آنها و لا لیست بر احوال حمیات پس بودن آنها بر مقتضای طبیعت دلالت کند بر خفت مرض و سلامت و قشویش آنها بر حرارت او و سقوط آنها بر هلاکت یا بر سبب بارد و برای اشیای دیگر نیز که عنقریب مذکور گردد و آنچه از اعراض حمیات بعضی آنست که در وقت منتها صیا شد مانند هذیان و اختلاط ذهن بسبب انتهاب راس و بعضی آنست که در هنگام ابتدا صیا شد مثل تشعریره و سردی و سبات لاکن در اوائل حمیات لاحق میگردد بسبب ضعف دماغ و سیل حرارت بسوی باطن جانبیکه ماده هست و کثرت صعود بخارات از اضطراب مبتدی در بدان تلاکه اشتعال آنرا تحلیل نماید و اعانت این سبات و تشعریره بر دوت نفس دماغ کند و بر دوت خلطی که در سدد عفونت و حرارت ست و اشیائی که از ان حال تب و آنکه او از کدام نوعست شناخته میشود و آن حال تب ست در حدت او و اینین او و حال تب در وقوع آن از اسباب ماده یا یا سابقه بر شرائط مذکور یعنی حمی حادث از اسباب ماده اکثر از قبیل حمیات یوم میباشد و از اسباب سابقه حمیات عفونت و حال تب در لزوم آن و اقلاع آن و فترات آن و حال تب در اخذ آن بلرزه و سردی و تشعریره که دلالت بر مادهٔ خارج عروق میکند و یا خلاف آن و این دلالت بر مادهٔ داخل عروق مینماید و کدام وقت میباشد چنانکه میباشد از لرزه زیرا که لرزه و تشعریره چون در ابتدا صیا شد دلالت میکند بر بساطت حمی و اگر و غیر آن میباشد دلالت مینماید بر ترکیب آن و حال تب در تحلل آن بعرق بسیار و اما ذکر یا خلاف آن بهر آنکه تب صفراوی ترک میکند بعرق بسیار بخلاف بلغمی و سوداوی گویند که در موی عرق تا تمام انقضای آن میباشد

و حال تب در سابق و سن و سحنه و فصل و صناعت و حال نبض و قاروره

کلام در نافض و برد و تشعریره و تکسر

بدانکه تشعریره که آنرا بفارسی فراشاد و در هندی پُهریری گویند حالتیست که در وی یابد مریض در بدن خود از ان اختلاف در سردی و خلش بعض آن در ظاهر یعنی در جلد و بعض آن در داخل اعنی در عضلات و سوی برتن خیزد و تکسر یعنی شکستگی اعضا که آنرا در هندی بڑ پھوٹن گویند آنست که در یابد آدمی در خود حالتی که گویا بپیوندد اعضا و استخوان او را چیزی گران کوفته اند و او مقدم بر تشعریره بود و گویا که تکسر تشعریره ضعیف ست و نوعی از انست چنانچه نافض تشعریره قوی شدید ست و اما برد یعنی سردی آنست که مریض در اعضا و متون عضلات خود سردی صرف احساس نماید یعنی در بدن او نیست که بادی خلش و جنبش باشد و اما نافض یعنی ارزه آنست که علیل نتواند که اعضای خود را از نگاه دارد از جنبش و لرزش حرکات غیر ارادیه که در ان واقع شود

و تسکین ساکن نشود و گاهی مریض سری بغایت احساس کند و گمان کند که او در برفست و گرم نشود و گاهی چنان اشتداد نماید که بیمار در یابد که مفاصل اعضای او را از یکدیگر جدا میشوند یا قرع استان و گاهی آواز دندان شنیده میشود و گاهی انسان از چارپائی بر زمین می افتد بسبب اضطرار و لهذا مریض را ضبط مینمایند پس نافض مرکب از دو چیز باشد که یکی حرکت ارتعادیه و دیگر برد بود بالجمله صعوبت و سهولت و سرعت و بطوی نافض بحسب اشتداد و انتقاص و رقت و غلظ ماده بود پس آنجا که ماده غلیظ یا بارد یا رقیق یا حار بود و او فاقد قوی باشد نافض غایت قوی افتد و یا العکس آنجا که ماده سوزنده و گرم بود چنانچه در غضب خالص اگر چه نافض دران قوی باشد لیکن بسرعت زایل شود و اگر ماده غلیظ و لزج بود چنانچه در سوداویه نافض بطی الزوال باشد و گاهی بر قوی باشد و باوی نافض قوی نبود در مثل حمیات بلغمی و ربع و بیش عدم مادهٔ سوزان و ضعف قوت دافعه عضلها باشد و از اسباب اشتداد لرزه شدت دفع قوت دافعه عضلاتست که از خود دفع موذی نماید لهذا هر چند سبب نافض قوی تر و لزج تر باشد نافض شدید و مفرط گردد و همچنین هر قدر که سبب لرزه آور ابراد رقیق تر باشد لرزه شدید تر باشد و خون در حالت لرزه بداخل فرو میرود و سبب فراشا و برد و لرزه بقول جرجانی و شیخ بیچ گونه نسبت یکی تیزی و سوزش غلط که بر عضلها بگذرد و بسوزاند دوم عجز قوت و ضعف حرارت غریزی سوم سردی هوا چهارم سردی غلط و آن بلغم و سوداست پنجم میل حرارت بباطن و توجه آن بسوی ماده از جهت آنکه ماده در باطن باشد و فرق میان آنکه سبب فراشا و لرزه تیزی و سوزش غلط باشد و آنکه سببش سردی غلط باشد آنست که اگر سبب تیزی و سوزانی غلط باشد بیمار با آنکه سردی نمی یابد بسوزد و که سوزن انداز اعضای او میزنند و اگر دست بران گذارند گرم باشد و سبب گرمی باطن تشنگی غلبه کند و اگر سبب سردی غلط باشد بدان ماند که تن او در میان برف نهاده اند و اگر دست بران نهند گرم نباشد و فرق میان نافض و قشعریره آنست که قشعریره زیاده ازین نباشد که بظاهر سرما همی یابد و باطن گرم باشد و حرکات غیر ارادیه چون لرزیدن اندامها و بر سیم زدن دندانها هیچ نباشد و نافض خالی نباشد از آنکه یا بیمار اعضای خود را از هم کنده میرا و فرو تواند داشت و همه اعضا را چنان بلرزاند که پندارد که استخوانها از هم گشاده میشود یا بجمله فرق میان هر دو در مقدار قوتست یعنی نافض قشعریره قویست چنانچه قشعریره نافض ضعیف ست و سبب احساس لرزه در نوبت تپ و عدم ادراک آن هر وقت با وجود بودن ماده موجب لرزه در عضو آنست که هرگاه خلط حار یا بارد اندر بدن ساکن بود عضو یکه آن خلط اندر انست باوی الفت گیرد و بجاورت آن عادت کند و ازان منفعل نگردد و احساس حرارت یا برودت از نکند زیرا که سوء مزاج حاصل ازان خلط و ران عضو مستوی شده بنحویکه مزاج اصلی را باطل کرده و مقاومت باقی نمانده پس هرگاه آن خلط بحرکت درآید و متفرق و پراگنده گردد خواه بسیار باشد یا اندک بسببی از اسباب مثل حرارت مفرقه یا غیر آن منفعل گردد ازان عضو یکه غیر ملائی آنست و احساس حرارت یا برودت آن بسبب سوء مزاج مختلف خود نماید و انسان نزد حرکت او و مرور او بر اعصاب عضلات بلرزد چنانکه نزد سخت آب گرم یا سرد بر جلد او لرزه میکند تا آنکه سوء مزاج مختلف بران مستولی گردد و بالوف آن شود پس از فیت ساکن گردد و اعضا از حرکت بایستد و بسبب آنکه نافض عارض میشود از بلغم (رجاجی منتشر در بدن و مئودی بحمی نمیگردد و گاه او را ادوار میباشد و قوت آن مانند قوت نافض مئودی بحمی نمیباشد و داده که احداث اعیا بقلت خود مینماید لرزه بکثرت خود قبل از تعفن پیدا میکند پس اگر متعفن نگردد مئودی به تپ نشود و گاهی بر دو نافض عارض میگردد دیگر فرد در قلت حرارت بسبب غذا و مانند آن آنچه تو بطبیعت بسوی داخل و غور حرارت واجب کند مثل ورم باطنی و نافض و برد بر حمیات بر آن مقدم میباشد که خلط خام او لا بسوی عضلات میریزد و آن بهر برودت خود نسبت بعضلات مئودیست بعده چون بعفونت شروع کرد بگرمی ابتدا می نماید پس برودت او محسوس نمیگردد و گاهی لرزه بر حمیات مقدم میباشد بسبب لزوم خلط و قوت دفع قوت دافعهٔ عضلات چنانچه لرزه میکند انسان از سخت آب بسیار گرم بر جلد او و خصوصا چون آب متور باشد و گاهی اولی شی لادفع سبب گرمی غریزی بسوی باطن میشود پس سردی مستولی میگردد و بالذع حار سردی میباشد گویا که سردی مشتمل بر ظاهر بدن بود و لذع حار نزد غشای باطن باشد و گاهی لرزه بسبب گرمی سخت حرارت بسوی باطن میباشد چنانچه در ادوام مابطنی بنابر توجه طبیعت بسوی آن مع خون و روح برای اصلاح آن پس ظاهر بدن سرد میگردد و بدان سبب بیمار لرزه و سرما می یابد و گاهی نافض و قشعریره دالالت میکند بر صحت در حمیات لازمه و این در منتهای حمیات محرقه یافته می شود و بر آنکه دالالت می نماید بر آنکه مادهٔ صفرا محتبس مرده داخل از عروق خارج شده

لیکن اگر آن بانضج و در وقت بحران نباشد و تابع او خفت نبود دلالت میکند بر آنکه این قدر لرزه بسبب غلبهٔ قوت نیست بلکه بسبب کثرت ماده موجب لرزه هست و قسمی از لرزه هست که دلالت مینماید بر موت و او آنست که تابع ضعف قوت و سقوط حرارت غریزی و تنفس باشد و بقراط گفته که هرگاه لرزه چند مرتبه در تپ غیر مفارقه بر مریض ضعیف معاودت نماید این از علامات موتست **و اما** اسباب قشعریره کمتر از اسباب لرزه میباشد **انطاکی** گوید که گاهی نافض بحسب کثرت خلط کثرت می پذیرد و لهذا نافض بلغمی عظیم میباشد و در صفرا ضعیف بود و همین جهت آنرا قشعریره مینامند همچنین اکثر اطبا تقریر نموده اند و قوی بعکس این گفته اند یعنی نافض صفراوی قویتر میباشد بسبب حدت آن و کاردونی هر دو قول را جمع کرده و گفته که نافض در صفرا حاد تر و در زمانه کوتاه تر میباشد و در بلغم بالعکس پس صعوبت در صفرا بحسب کیفیت و در بلغم بحسب کمیت بود و این قول نیکوست و اما نافض در صفرا اولاً بقوت ابتدا مینماید و در ضعف تدریج میکند بسبب لطافت ماده و در هر دو خلط بارد بعکس این میباشد لاسیما سودا بسبب کثرت تحلل در آخر هنگامیکه تلطیف می پذیرد **مجوسی** گوید که انچه سزاوار است دانستن آن ازمان نافض در سائر حمیات آنست که در زمان ابتدا از پشت میکند و در مردان ابتدا از اطراف دست و پا مینماید **فائده** بقول شیخ هیجان تحریر و دوار مقدم بر بدو رست و حمیات مشایخ مدفون غیر ظاهر میباشد و بساست که سبب طول حمی غلظ دراحشا میباشد پس مریض را باید بخوابانند و پای او کشیده دارند و احساس احشای او نمایند تا موضع غلظ ظاهر شود و معلوم گردد که آیا در انجا ورم رست یا نه و چون زبان مرضی با وجود خفت حمی سیاه گردد دلیل آنست که حمای او مدفون در باطنست و تراشیدن موی سر باعث تکثیف جلد آن و عدم تحلیل انچه میگردد پس بخارات بداخل برگشته اشتداد حمی مینماید قرشی گوید که لمس حلق شعر موجب تکثیف جلد نمیشود بلکه انفتاح مسام و تحلل انچه که محتبس در سر باشد واجب میکند لهذا گاهی ازان ذهن صحیح میشود دفعةً و گاهی بدان تب نیز خفت می پذیرد و موجب آن اینست که بعد حلق شعر سر را هوای سرد برسد پس باید که اختصاص آن بحلق شعر در سر او عدم پوشیدن سر بجا میباشد حکیم شرف خان مینویسند دیده ام که در اکثر از مستر دن موی سر مرض منکس گردد و عود نموده و ایضاً دو کس که معتاد بحلق راس در هر دو سه روز بودند میگفتند که حمیات باز ائل میشود و تخفیف مییابد بتراشیدن موی سر و زیاده میشود و اذیت و قلق حاصل میگردد هنگام ترک آن و باشد که این بسبب عادت بود و احوط آنست که ترک حلق راس در حمیات و بعد آن چندروز نخایند و اگر بمعتاد بودن باشد

طریق تشخیص حمیات خلطیه

هرگاه در تپ حرارت قویتر از حرارت حمای یوم باشد و نبض و نفس و بول شدید التیقظ بود و در نبض و نفس اختلاف و تواتر و حرکت انقباض سریع باشد و نبض گاهی بعظم و قوت و گاهی بصغر و ضعت اتحد کند و فاروره بی نضج و گاهی بدو یا غلیظ باشد و زمانهٔ تزید تپ طویل بود و تشنگی و در دسر در اکثر و ضعف و تغیر رنگ بدن و زبان و ذائقهٔ دهان و نوبت اول از عرق و تری بدن اکثر خالی بود حمای خلطی باشد **بعده** از مریض سوال کنند که تپ هر وقت میماند یا گاهی می آید و گاهی میگسارد **اگر** گوید که همیشه میماند باید دانست که مادهٔ آن داخل عروق ست پس نظر کنند اگر با آن سرخی روو چشم و انتفاخ و تمدد گاه و شیرینی دهن و تشنگی و ثقل و کسل بدن بود و نبض عظیم لین قوی ممتلی سریع متواتر غیر کثیر الاختلاف و بول سرخ و غلیظ باشد و عرق نکند موگرمی او کمتر از محرقه و غب خالص باشد و در اکثر خلق و کام و لهات و لوزتین ورم کند و با تنگی نفس و خارش بینی و حوالی چشم و جایگاه حجامت و فصد و سبات و عسر کلام و سیلان اشک بود و بغیر لرزه و قشعریره ابتدا کرده باشد و سائر علامات نبلهٔ خون یافته سونوخس باشد و این تپ دو مویست که از غلیان خون افتد **و اگر** این اعراض بشدت باشد و تپگر متر از سونوخس و مشابه تر بمحرقه بود و با قلق و کرب و لسیب و ضیق و عظم و سرعت و تواتر نفس باشد و نبض سخت مختلف غیر منتظم و بول احمر قانی و کدر و بد بو بود حمای مطبقه باشد و مادهٔ این خون متعفن داخل عروقست **و اگر** با عراض مذکوره درد پشت و خارش بینی و ترسیدن در خواب سوزش و خلش در جلد و کثرت خمیازه و کثرت تهوع و کرب و ثقل شدید تر و غیر آن از علامات جدری و حصبه بود حمای جدری و حصبه باشد **و اگر** با تنگی دهن و تشنگی شدید و غشیان و قی یا اسهال

صفراوی یا قبض شکم و کربه قلق و التهاب بدنیان و صداع و بیخوابی و خشکی و تشقق لبها و سقوط اشتها و سرعت نبض و رقت و فاریت بول بود اگر صفرا متوجه بدماغ نبود والا قاروره سفید و رقیق بود و این مقدمه بسرسام باشد بشرطیکه ماده بر عاف مندفع نشود و تب مکرر در میان شدت کند و بی لرزه و سرما آید مگر بر سبیل بحران و عرق نماید مگر در آخر یا در بحران و زمان شدت آن از چهار ساعت تا دوازده ساعت بود و غب لازم باشد و آن تب صفراویست که مادهٔ آن داخل عروق متعفن گردد **واگر** این عوارض بشدت باشند حتی که نباض خشن و زرد بعده سیاه گردد و سرعت و تواتر نبض و غور عینین و ضربان صدغین و اسهال صفرای کراثی و با اختلاط عقل و ذهن و خفقان و خشی و افراط گرمی در سینه بود حمی محرقه باشد مادهٔ آن صفرا یا بلغم سوخته است که در داخل عروق قریب قلب یا بقعر جگر باریه یا فم معده متعفن شود **واگر** تب هر روز شدت کند و بی لرزه و سرما آید و شدید نباشد و نبض سریع و قارورهٔ غلیظ و کدر بود و در شب و روز کمابیست و چهار ساعت مقرر کرده اند شش ساعت فترهٔ کند و اقل زمان شدت آن هشت ساعت بود و دیگر علامات حمی مواظبه سوای لرزه یافته شود تب لبقه باشد و آن تب بلغمی است که مادهٔ آن داخل عروق متعفن گردد **واگر** روز چهارم شدت کند و با آن سردی و لرزه و عرق بنا شود و زمان شدت تب بست و چهار ساعت بود و دیگر علامات ربع دائره سوای لرزه موجود بود ربع دائره باشد و این تب سوداوی است که مادهٔ آن داخل عروق متعفن شود **واگر مریض** گوید کتب گاه می آید و گاهی زائل میشود باید دانست که مادهٔ آن خارج عروق است و درین صورت گاه کند اگر مریض از درد سر بسیار شکوه کند علامت تعفن بادهٔ در دماغ بود و اگر با تب قی و درد معده باشد علامت تعفن بادهٔ در معده باشد و اگر با اسهال بود علامت تعفن آن در احشاء و امعاء و سایر بقایا باشد و اگر با درد باشد علامت تعفن در جگر بود و اگر با سرفه باشد تعفن در صدر بود و علی هذا القیاس پس بپرسند که تب هر روز می آید یا یکروز زیاده و روز در میان یا زیاده بران و در شب می آید یا در روز و گرمی یا سردی در باطن بادهٔ محسوس میشود یا در ظاهر **اگر** گوید که هر روز می آید و سرما شدید در اطراف باشد و تا دیر بماند و حرارت او قوی نبود و گاهی در ابتدا حرارت قوی ظاهر شود و در آخر کم گردد و چون وقت نوبت تب بدن را لمس نمایند حرارت در اول امر نیک ظاهر نشود مگر بعد از آنکه موضع دست گرم شود و مسام کشاده گردد و تری بر بدن پیدا بود و عرق کمتر آید **واگر** آید اندک بود و در تمام بدن شائع نباشد و باوی عطش بسیار نباشد و نه عظم نبض و اشتها کم شود و اکثر در فم معده درد محسوس گردد و نفخ در شکم بود در تبهل بدن و تیرگی چهره و زردی رنگ و قی و اسهال بلغمی و رطوبت دهان باشد و نبض ضعیف صغیر مختلف و در ابتدا متفاوت بود و در آخر متواتر گردد و بول گاه رقیق سفید و گاهی غلیظ کدر سرخ بود و بر از زمر رقیق بلغمی باشد و تب با ثقل و سبات و کسل شروع کند و نوبت تب طویل باشد حتی که حرارت در بدن تا ابتدای نوبت ثانی باقی ماند و شش ساعت زائل گردد و اقل زمان نوبت آن هشت ساعت و بیشتر تر و زده ساعت بود و گاه غشی بسبب ضعیف فم معده و سقوط اشتها عارض شود و ان تب بلغمی است که مادهٔ آن خارج عروق متعفن گردد و ایضاً این تب در مزاج بارد رطب بلغمی و سن صبیان و مشایخ و فصل سرما و سواد بلاد سرد تر و مردم بسیار خوار و اهل راحت و سکون و کثیر الاستحمام و ریاضت بعد طعام اکثر عارض شود **واگر** گوید که تب یکروز در میان می آید پس اگر قشعریره و لرزه شدید و سرما قلیل مع لزوج و نحس ابتدا کند و بدن زود تر گرم شود و حرارت از لمس بدن قوی حاد لذاع محسوس گردد و با صداع و سهر و کرب و قلق و بغض کلام و غضب و خشکی دهن و زبان و تشنگی شدید و غثیان و قی صفراوی یا اسهال آن بود و نبض در ابتدای نوبت صغیر ضعیف متفاوت و بعد اندک مدت عظیم قوی سریع متواتر مختلف گردد و بول نادری و بدبو و تیز بو باشد و تب بعرق کثیر مفارقت کند و اکثر در امزجهٔ حار یابس صفراوی و سن شباب و فصل گرما و هوای گرم و خشک و کسیکه اغذیه و اشربهٔ حار یابس خورده باشد یا او را غم یا سهر یا تعب شدید لاحق شده باشد یا رژه بسیار داشته باشد یا صناعت او با آتش باشد مثل حداد و قوقار و لاغر را عارض شود و مدت نوبت تب از چهار ساعت تا دوازده ساعت بود و اکثر در دورهٔ چهارم منتهی شود **واگر** تا دورهٔ هفتم امتداد نماید از نقی تجاوز نکند غب خالصهٔ دائره باشد و آن تب صفراویست که مادهٔ آن خارج عروق متعفن شود **واگر** درین تب مدت سرما و لرزه دراز تر باشد و حرارت در مدت کمتر ازان بود و قت نوبت بالانظام و مدت نوبت تا دوازده ساعت افزون باشد و تا بست و چهار ساعت یا سی ساعت مریض امید زندگانی دارد و باشد که تا چل و هشت ساعت آسوده ماند و این

گمان تب ربع شود و عدد نوبتهای او از هفت نوبت البته افزون باشد و نضج ماده بدیر تر ظاهر شود و عرق کمتر از غب خالصه آید و در سرگرانی بود و سخنه زود گداخته نشود و کرب و کاهلی و بیخوابی غیر مفرط و ضعف معده و بد مزگی دهن یا زیاده و بول غلیظ و رنگین و گاهی بسبب صعود ماده بدماغ کمرگ یا سفید باشد و نبض در آخر نوبت مختلف بود لیکن در عظم و قوت چندان نباشد که در غب خالصه بود و غب غیر خالصه باشد و ماده این صفرا مخلوط برطوبت است پس اگر صفرا بر رطوبت غالب بود علامات او قریب بعلامات غب خالصه باشد در قصر نوبت و شدت لرزه و کثرت عرق و زردی بول و دراز و تلخی و خشکی دهن و تشنگی لیکن شدت این اعراض بحدی خالصه هرگز نرسد و اگر رطوبت بر صفرا غالب باشد علامات او بعلامات تب بلغمی قریب بود و اگر هر دو ماده برابر باشند در قوت و علامات نیز همچنان میان این و آن باشد **و اگر گوید** که تب دو روز در میان می آید و با لرزه و سرما باشد و زمان نوبت آن بست و چهار ساعت بود و با ثقل و تکسر شدید و سردی قوی در سایر بدن و وجع در مفاصل و نبض در ابتدای نوبت صغیر بطی متفاوت شدید الاختلاف باشد و چون بدن گرم گردد حرارت او غیر حاد و غیر لذاع بود نه مثل غب بلکه فوق حرارت مواظبه و نبض سریع و متواتر گردد و در عظم بیفزاید لیکن بقیاس حمی غب صغیر متفاوت باشد و تشنگی اندک و بول بدبو یا نضج و در ابتدا سفید مائل بسبزی و خام بود و بعد ابتدا حال او مختلف شود و رنگین گردد و عرق بقیاس تب بلغمی بسیار بود و بقیاس حمی صفراوی بسیار نبود و در وقت انحطاط حمی سردی قلیل تر از حمی غب باشد و بول سیاه شود و در وقت انقضای آن نبض بطی متفاوت مختلف و بول مختلف اللون غیر نضیج بود و حمیات مخلط و صلابت طحال برین تب تقدم نماید و مزاج مریض بارد یابس و مسن کهولت و فصل خریف و هوا بارد یابس و تقدم تناول اغذیه مولد سودا مثل عدس و کرنب و قنبیط و لحم بقر و تیس و تمکسود و غیره یا فراط بود ربع دارد باشد و آن تب سوداویست که مادهٔ آن خارج عروق متعفن گردد و این علامات و قیست که این تب از تعفن سودای طبیعی باشد اما هر گاه از عفونت سودای غیر طبیعی عارض شود پس اگر از احتراق بلغم باشد نوبتهای او دراز بود و اکثر عقب مواظبه افتد و عرق بطی تر و نبض مائل بلینت و لیب اندک و بول سفید و غلیظ و آثار یابسی مزاج بود و سردی ملمس و کاهلی و قلت عطش و کثرت خواب بر آن که از لوازم بلغم ست پیدا باشد و اگر از احتراق خون بود وجود علامات غلبهٔ خون و شیرینی دهن و سرخی بول و غلظ آن بود و سخنه و سن و مزاج دموی و فصل گرم و عادت اشیای گرم تبران دالالت کند و اکثر بعد مطبقه و حمیات لازم دموی عارض شود و نبض عظیم متواتر و نفس عظیم شدید و تشنگی سخت و لرزه و سرما اندک و تری بدن بسیار باشد و اگر از احتراق صفرا بود نوبت قصیر و کثرت عرق و نبض سریع متواتر و عطش شدید و کرب و لیب و قلق و اضطراب بسیار باشد و تا قشعریر و برد ابتدا نکند و تواتر نفس و تلخی دهن بود و سر و فصل و مزاج و سخنه حار یابس بران دلالت کند و اکثر عقب حمیات صفراوی افتد و اگر از احتراق سودای طبیعی باشد علامات تعفن سودای طبیعی که مذکور شد باشد و نفس و صلابت نبض و کدورت قارورهٔ بود و افکار رویه و خواب پریشان و وسواس و کبودی و لاغری بدن و تیرگی رنگ و کثرت اشتها باشد **و اگر گوید** که تب دو روز می آید و یکروز نه ربع معکوس باشد و آن تب سوداویست مرکب از دو ربع **و اگر گوید** که تب روز پنجم یا ششم یا هفتم یا زیاده بران می آید و با آن علامات ربع یافته شود و حمی خمس یا سدس یا سبع و جز آن باشد **و اگر گوید** که تب بشب می آید و بروز رها میکند تب لیلی باشد **و اگر گوید** که تب بروز می آید و بشب رها مینماید تب نهاری باشد و مادهٔ این هر دو تب بلغم باشد **و اگر گوید** که تب را دوری و نوبتی معین نیست و علامات آن مختلط بود حمیات مخلطه باشد **و اگر گوید** که در باطن سردی و در ظاهر گرمی محسوس میگردد و علامات حمی بلغمی یافته شود و بول بارد خام کم حرارت از نوبت تب بلغمی و نبض بطی متفاوت بود و در اکثر هر روز شدت کند لیکن گاهی بسبب غلظ و قلت مادهٔ مستحیل بربع و غب گردد و مدت نوبت او از چهار ساعت تا بست و چهار ساعت بود و در اکثر قبل ازین منقضی شود حمی القیانوس باشد **و اگر گوید** که در باطن حرارت و در ظاهر برد بود کم معلوم میشود و در اکثر تب نوبه آید تب لیفور یا باشد پس اگر بلغمی بود بول خام و نبض بطی و متفاوت باشد و تب نرم بود و بنوبت بلغمی آید و اگر صفراوی بود تب لازم باشد و برود غب اشتداد کند و دیگر آثار صفرا پیدا بود **و اگر** وقت آمدن تب غشی حادث شود حمی غشیه باشد پس اگر بدور تب بلغمی هر روز دو دره کند و با ثقل سر و تمیع رو بود و رنگ روی صاحب او بر یک حال نماند اکثر رصاصی بود و گاهی زرد و گاهی مائل بکبودی و سیاهی و گاهی بسبزی و چشمها تیره گردد

باسیر و دل سسته بود وقت بیجان لب و سیاه مثل لب کسی نماید که شاتوت خورده باشد و در سرهای پهلو درد و نفخ پدید آید و اگر قی آید ترش باشد مادهٔ آن بلغم خام باشد و اگر یاوی صفرا غلیظ مخلوط شود او دوار او اگر شر مثل بلغمی باشد اما سوزش احشا و قی صفراوی و دیگر آثار ترکیب صفرا بران گواهی دهد و اگر دورهٔ او در اکثر بدو رغب آید یا لازم باشد و با آن تشنگی شدید و کرب و لیب و غم بود و در ابدان حار یابس مزاج حادث شود و بدن بدو عجلگی افته شود و نبض صغیر مستوا تر بود و در یکدو نوبت سقوط قوت و نبض پدید آید و در مدت اندک مریض بیمار سالها نماید مادهٔ آن خلط حادسی صفرای کرانی یا زنگاری باشد و اگر تب عام بود و بخلق کثیر حادث شود و علامات و باظاهر بود و ظاهر بدان سخت گرم نباشد و در باطن سوزش و بیقراری و حرارت قوی بود و باوی عظم و تواتر و تنگی نفس و بدبوی آن و شدت تشنگی و خشکی زبان باشد و گاهی با غشیان و سقوط اشتها و جع فواد و عظم طحال و اگر کرب شدید و تململ بود و گاهی سرفهٔ خشک و سقوط قوت و اشراف برغشی و اختلاط عقل و تمدد شکم باشد و با آن سهر و استرخای بدن و فتور در حرکات بود و گاهی با وی بثور اشقرا و احمر عارض شود که گاه بسرعت ظاهر شود و جلد غائب گردد و قلاع و قروح حادث شود و در اکثر نبض متواتر صغیر بود و تب در اکثر شب اشتداد نماید و گاهی صاحب اورا حالتی مثل استسقا حادث گردد و اسهال مراری و غیره افتد و براز او نرم بدرنگ و گاه سیاه و اکثر کفناک بدبو باشد و در ان اعضا و اخلاط گداخته برابد و بول مائی مری سودا وی بود و اکثر صفرا یا سودا بقی برابد و عرق بدبو آید و تب با اعراض مذکوره بقوت آنها ابتدا کند و غشی و سردی دست و پا و پیشر غش و تشنج و گزاز موی گردد حمی وبائی باشد و اگر تب تابع اورام بود و در ریا ثقل در عضوی باشد و آن عضو گرمتر از سائر اعضا بود و نبض در ابتدا صغیر و در انتها سریع الانقباض باشد بعد عظیم و سریع و متواتر گردد بحسب عضو و ماده پس منشاری یا موجی گردد بحسب عضو و در عصبیت و لجاجت و بول در اکثر شر رنگ بود بسبب میلان مادهٔ بسوی درم حمی دری باشد و اگر علامات مخصوصهٔ حمیات بعضی با بعض مرکب و مجتمع یافته شود و هر گاه در تب اول لرزه آید پس لازم گردد و هیچ عرق نکند و یا در میان تب هر وقت سرما و لرزه معاودت کند و از پس دو سه لرزه یکبار عرق کند و ایضا هر گاه در تب لازم لرزه قوی باشد و مدت سرما ندان دست و پا سخت دراز گردد و تب مرکب باشد پس اگر نوبت تب یکروز دراز تر و آهسته تر از نوبت غب بود و یکروز کوتاه تر لیکن گرمتر باشد و اکثر در یکنوبت دو سه دفعه قشعریره ظاهر شوند و قشعریره هنوز ثابت باشد و ابتدای تب و تزید آن شدید الاضطراب بود و انتهاط طویل باشد و هر گاه معلوم کنند که بدان گرم میشود و تب عنقریب بانتها میرسد قشعریره معاودت کند و منتهای او در اوقات جزئیه و کلیه قبل منتهای حمی بلغمی و سریعتر از ان بود و بطی تر از منتهای حمی صفراوی باشد و همچنین انحطاط طویل بود و کمتر بعرق فرق کند و روز سوم تب مشابه روز اول در نوائب بود و چهارم مثل دوم در تفتر باشد و در نبض عظم و سرعت و تواتر از غب کمتر بود و در اضداد آن یعنی صغر و لطو و تفاوت قلیلتر از تب بلغمی باشد و بول بطی النضج بود و قی مخلوط از صفرا و بلغم و همچنین براز باشد شطر الغب باشد و این تب مرکبست از مادهٔ بلغم و صفرا پس اگر بلغم غالب بود نوبتها در ازتر باشد و قشعریره ضعیفتر و تصاعد نبض قویتر بود و اطراف بسرعت سردی قبول کند و دیر گرم گردد در ابتدای مرض و تشنگی اقل و قی صفرا کمتر و بول شدید البیاض و خام و عرق کمتر و سن کودکی یا پیری و مزاج بارد بلغمی و همچنین عادت بخوردن اشیای بارد رطب و فصل و بلد و صناعت بارد باشد و اگر صفرا غالب بود نوبتها کوتاه تر باشد و اطراف زود تر گرم گردد و تشنگی و قی صفراوی زیاده تر باشد و عرق بسیار کند و قشعریره بلرزه مائل باشد و قویتر بود و زود تر زرگذرد و بول رنگین تر باشد و سن شباب و فراج گرم و عادت بخوردن اشیای گرم و مانند آن از فصل و بلد حار باشد و اگر صفرا و بلغم هر دو برابر بود اعراض و دلائل نیز برابر پدید آید و قشعریره صرف نا غیر نافض و نه متعدی منفض باشد و چون ترکیب این تب از مادهٔ صفراوی و دلالت بلغمی باشد و او آنست که اگر اطبا با سم شطر الغب خالص مخصوص نموده اند لرزه ضعیف باشد و گاهی برود و قشعریره در ان تکرار کند تا آنکه مادهٔ نضارج عرق کند آن صفراست در منتهی غلیظ گردد و در ان حرارت احشا و شکم مع برد اطراف کمتر نماید و نبض بسیار صغیر و متفاوت باشد پس اگر لازم صفراوی بود لرزه نباشد و نسبتا قشعریره و نبض اعظم و اسرع و کرب شدید تر باشد و اگر هر دو را تمام ترکیب یابند نافض البته نبود و غب لازم را عارض شود که قبل نضج بلغمی تخفیف یابد و اگر چه غب لازم در شدت رابع نبود قبل از رجوع بلغمی در شدت لسبب غلبت صفرا و کثرت بلغم

معالجه کلی حمیات عفونیه

بدانکه تب صفراوی لازمه و خصوصاً محرقه محتاج تبرید زیاده میباشد بعد آن تب دموی بعد آن تب بلغمی بعد آن تب سوداوی و هر گاه تب عارض شود باید که
اول از علامات مادهٔ آن دریافت کنند بعد آن بحسب احتیاج تبرید و تسکین نمایند و بهتر آنست که بلیلجات را در حمیات ندهند و خوردن لبنیات در حمیات باعث ازدیاد
عفونت بود و گویند که علاج حمیات عفنی حادث از عفونت خون یا صفرا یا سودا یا بلغم داخل عروق قریب از علاج آنست که مواد اوخارج عروق باشد زیرا که اختلاط
آن بعینه بمان اختلاط است جز آنکه این محتاج بفرط تبرید و تلطیف باشد و اگر چه تبرید بسیار تفتیح را بطی سازد الا آنکه تسکین بسورت آن میکند زیرا که در حدت زیاده بود بسبب
تحلب مواد آن در عروق و در خطر شدید تر باشد بسبب کثرت کیفیت آن و فائدهٔ جلیله که در آخر حمیات اطفال مسطور گردد از اینجا ملاحظه نمایند مسیحی مینویسد که حمی
عفنیه علی الاطلاق سوء مزاج مع مادهٔ هست و لهذا احتیاج به تبدیل کیفیت و نقصان مادهٔ میشود و کیفیت حمی حرارت و یبوست ست پس حاجت در ازالهٔ اولی بتبرید
مبرد و مرطب می افتد و مادهٔ حمی مختلف میباشد و اگر چه در جمله عفن بست چنانچه در غب صفرای عفن ست و در ربع بلغم عفن و در ربع سودای عفن پس در استفراغ هر
واحد از این اخلاط حاجت می افتد باو دیگر که از نشان آنها استفراغ آن خلط بود و از حمیات بعضی آنست که سوء مزاج در آن قویتر از مقدار مادهٔ میباشد شش حمی عفن
پس آن محتاج به تبرید و ترطیب بیشتر از استفراغ ست و بعضی آنست که مادهٔ در آن بیشتر از مقدار سوء مزاج بود مثل حمی ربع و حمی بلغمی و در آن حاجت باستفراغ
زیاده تر از تبرید و ترطیب باشد و هر گاه چیزی باید که هم تبرید و ترطیب کند و هم استفراغ داده تبرید باشد هر گاه یافته نشود باید که ترکیب دهند و برای هر واحد از جنس
اغراض اشیا نیچ موافق باشد استعمال نمایند شیخ الرئیس میفرماید بدانند که غرض در معالجهٔ حمیات عفنی گاهی متوجه میشود بسوی تب پس تبرید
و ترطیب مزاج احتیاج افتد و گاهی متوجه میگردد بطرف مادهٔ هنگام یکه احتیاج باستفراغ مواد بود و انضاج در مادهٔ غلیظ لعدیل اوست بتبرید
و تلطیف در مادهٔ رقیق لتعدیل او بتغلیظ و تکثیف و بسا ست که بین هر دو غرض مذکور تناقض واقع میگردد چه ذات تب مستدعی تبرید ست و خلط مقتضی
انضاج و استفراغ و تحلیل و این در اکثر امرض استعمال دوای حار صورت نبندد پس درین هنگام رعایت اهم از هر دو امر و اجب و گاهی تناقض میکند مقتضا
شدت حرارت تب از تبرید مثل آب هندوانه و ماء الخیار و سائر بقول و مقتضای مادهٔ از تقلیل و انضاج پس این تناقض منع میکند از نوشیدن
آب فواکه و بقول الاکثر مادهٔ بکمیت و کیفیت قوی نباشد و بالجمله حزم و احتیاط آنست که تاخیر آب فواکه تا یکه فته نشمایند و اقتصار بر ماء الشعیر کنند و جمیع
فواکه با صحاب تب عفنی مضرست بسبب غلیان و فساد آنها در معده و مباست که در یک چیز انضاج و تلطیف و استفراغ و تبرید نیز یافته میشود چون
سکنجبین و بدانکه گاهی شدت و حدت تب بدرجه رسد که در تبرید سبب از انضاج و استفراغ خصمت ندهد بلکه منفعت تبرید بلیغ برای تسکین باشد و نخوفها
چون قوت را طاقت مقاومت و صبر نباشد و اگر قوت را صامد و صابر آن باید قطع سبب نمایند و تدبیر خلط از انضاج کنند و غذا را قطع سازند
و تدبیری نمایند که مانع تحلیل باشد و اگر قوت را قاصر باید مشغول بتعدیل مضادات آن گردند به تبرید و انعاش قوت بغذا و چون تقویت قوت بالغعل
آن دو قسم مضادات نمایند متوجه بمرض شوند و تنضیج و استفراغ پردازند و چون درین حمیات تبرید نمایند باید که بحیثی نکنند که در آن قبض و تکثیف باشد
مانند اقراص مبرده که در ابتدای این حمیات موافق نبود مگر بعد تنضیج و استفراغ و اقراص موافقتر برای کسی ست که تب او متشبث بعمده و جگر گاه باشد
گویا که تب دق بود در اول دوم و تشبث و بدانند که علاج حمای عفونت مخالف علاج دق ست زیرا که علاج دق منحصر بمضادات مرضست و علاج
حمی عفونیه مقصور بر مضادت مرض تنها نیست بلکه بران و بر قطع سبب آن و اگر چه بشتا کل مرض نباشد و تغذیه بصدیق قوتست از جهت اینکه
آن دشمن قوتست از جهت آنکه دوست دشمن آنست و آن ماده ست زیرا که آن عین بود دوست و از بهجت معالجه حاجت در تدبیر باو بقانون که جداگانه گردد و باید دانست
که ممکن نیست معالجه تب مگر بعد از معرفت آن پس اگر نشناسند جنس و نوع حمی را باید که تلطیف تدبیر نمایند و چون که مریض را نوبت تب ملاقی گردد و مگر آنکه تکسر دق
باشد و تحریک طبیعت در روز نوبت بهیچ چیز حمی الامکان نکنند و معالجه باستفراغ و مانند آن ننمایند و باید که مراعات حال قوت در جمیع آن از تدبیر غذا و استفراغ نمایند پس
اگر قوت قوی باشد و غالب بر بدن خون بود و یا مایخلط غالب خون باشد فصد واجب ترین چیزیست و خصوصاً چون دم سرخ غلیظ باشد و اصفاری نبود که بای نزد فصد
خوف غلبهٔ صفرا و حدت آنست و بعد از فصد اسهال لطیف و باید خصوصاً اگر در انحطاط باشد بالشعیر و شیر شت اندک و یا ماء الشعیر و سکنجبین تا طبیعت

نرم نشود و در مثل شیر شرشت مانند شربت بغشه زیاده نمایند و غایت غرض ازان تلیین باشد نه اسهال و اطلاق عنیف و بهتر نزد من استعمال حقناست بقدریکه محتاج الیه رقوت باشند و از حقنهای مشترک النفع خفیف حقنهٔ مرتب از روغن بنفشه و آب برگ چغندر و زردهٔ بیضه و شکر سرخ و بوره ست و چون این تلیین و ابتدا بکار برده شد در انتها محتاج بضعیف تر ازان باشد نگر در ابتدا احتیاج میان بوده ست و این هنگامیست که طبیعت محتبس باشد بعد ازان متوجه باد دار شوند مثل سکنجبین مطبوخ با بیخ کرفس و مانند آن بجده تعدیل و تلطیف مسام نمایند بچیزیکه بسیار گرم نباشد مثل دارش روغن بابونه و تظلیل بشراب لیمو ترش و آب شیرین نیکوتر پس اگر تب ممتد بسیار باشد تبرید و تظلیل جائز نیست و چون در بابند نگر خلط داخل امراض معده ست قی فرمایند بچیزیکه در ان مخالفت در عادت نباشد بلکه مثل سکنجبین با آب گرم اگر خلط را طبیعت تحریک بقی نماید و در تحریک قی مخالفت طبیعت نکنند اگر آنچنان میل خلط بجانب امعا باشد و احساس بقراقر و استحدار اشغل یا مانند آن نمایند بلکه درین هنگام تحریک باسفل کنند و تدبیر خواب و آب و استفراغ جدا نگر گردد و هنگام امر انحطاط تب بظهور علامات نضج و بعد استفراغ اخلاط در استعمال حمام و شراب فقیمز مزج با آب و اش بروغنهای ملایم باک نیست

و بدانکه چون صداع و تب باهم مجتمع گردد اولاً علاج تب کردن اولی ست و بدانند که گاهی صداع تب را کرده باشد و انحطاط آورده باشد بسوی تزید با نمی آرد بسبب وجع دماغ پس لازم ست که اولاً بتسکین صداع پردازند و چون بلغم شیر خوار تب بهمرسانده و اجبست که اصلاح شیر مادر او نمایند باو دیه مناسبه و چون فاروره بیاورند باشد در تب دلالت بر ورم کبد مینماید و علاجش آشامیدن ماء الشعیر و سکنجبین ست پس هرگاه حدت تب ساکن گردد بتدبیر مذکور قصد ورم نمایند بتحلیل و تلیین و چون با تب قولنج باشد ماء الشعیر نیاشامند بلکه شوربای خروس بنوشند اگر واجب بود تلیین بحقنهٔ لین نمایند و روغن در حقنه بسیار داخل کنند بعده ماء الشعیر رقیق نوشانند اگر ضرر باشد و گاهی با تب فالج بهم میرسد پس اولاً معالجهٔ تب نمایند و سکنجبین ممزوج بگلقند و نخود اب بزیت برای ایشان نیکو ست اگر تب استمال آن نمایند و ترک کنندهٔ عادت در تدبیر خود گاهگاهی تب در خود احساس مینماید و آنرا مضر نیست زیرا که سبب ترک عادت در تدبیر ست و عود بسوی آن اکثر در علاج او کفایت میکند **صاحب کامل** گوید میباید که در علاج عام حمای عفونت سه چیز استعمال نمایند یکی تسکین حرارت تب و مقاومت آن دوم استفراغ خلط عفن سوم تدبیر بغذا و اختیار آن آما تسکین حرارت تب باید که باشیای مبردهٔ مرطبه از اغذیه و اشربه و ادویه کنند الا اندر اوانیست که اشیای بارد و مبلغا استعمال نمایند لیکن بحسب آنکه مقدار مزاج مرض از واجب کند و بحسب مزاج طبیعی بدن و بحسب سن مریض و فصل موجود و بحسب مزاج بلد **اما** بحسب مقدار مزاج مرض چنان باید که هرگاه تب قوی الحرارت و حدت بود احتیاج بتکثیر استعمال اشیای مبردهٔ مطفیه افتد و اگر حرارت تب قوی نباشد در استعمال چیزهای سرد تقلیل نمایند و باید که استعمال اشیای مبرده بحسب مقدار خروج بدن از اعتدال در حرارت باشد و این حکم عامست در جمیع امراض حادث از سوء مزاج مقدر باید کرد لیکن باید که معرفت حقیقی این چیز طبیب را ممکن نیست مگر بحس و تخمین صناعی زیرا که اگر طبیب را معرفت مقدار کیفیت مرض ممکن بودی علاج آن باشیائی که بمقاومت مرض فاکنند خواهد کرد و بدان صحت حاصل خواهد شد و این بحدس و تقریب و طول عادت و ریاضت در مزاولت امراض دریافت گردد **و اما** علاج آن بحسب مزاج طبیعی بدن چنان باشد که هرگاه مزاج طبیعی بدن بارد بود احتیاج در تب باستعمال اشیای قوی التبرید باشد و اگر مزاج طبیعی بدن حار باشد حاجت باستعمال چیزهای قلیل التبرید افتد و همچنین از مجاری میشود در سائر علاج امراض حادث از اصناف سوء مزاج برین مثال **و اما** استعمال اشیای مبرده بحسب سن مریض و فصل حامر و بلد مسکن مریض چنانست که اگر این همه اشیا یا اکثر آن حار باشند و اجبست که تلطیف حرارت حمی و تبرید آن بسیار باشد و اگر همه یا اکثر آن بارد باشند باید که تبرید و تلطیف اندک بود و علی هذا القیاس می باید که علاج سائر اقسام سوء مزاج باقی یعنی برودت و رطوبت و یبوست برهمین قانون باشد که ذکر کردیم و تدبیر استفراغ و غذا بحسب صورت

تدبیر خواب

شیخ و جرجانی مینویسند که بیمار را در ابتدای نوبت تب از خواب منع کنند خصوصاً اگر اندیشه مقدمهٔ تب فرا شاید سردی یا لرزه باشد و اما تزدیک انحطاط سود دارد و مباست که در وقت انتهاء ضرر نکند و خداوند تب گرم را در تابستان در شب نخفتن نشاید و اولی تر آنکه در بیجا مه پوشیده دارند و هوای خانه سرد کنند تا هوا که بنفش نگردد خنک بود **تدبیر آب سرد** بقول شیخ صاحب تب را از آب سرد منع نباید کرد لیکن چون باده خام و غلیظ باشد در ترسند که غلیظ تر و خاسر گردد و منع نفع نماید **صاحب کامل** طول کند باید داشت و بدانند که چون قصد نفع کنند بعده استعمال آب بطریق بدنمایند شفا حاصل نشود یعنی استعمال آب سرد در کمیت و کیفیت آنچنان نمایند که خلط را خام کند

واخاد حرارت غریزی نماید دران شفا نبود واگر چه پیش ازان قصد نافع کرده باشند و الماظ رقیق صفراوی را آب سرد بهترین چیزهاست لیکن اگر معده یا جگر ضعیف باشد یا هردو یا باردباشند یا در اعضای شکم مریض ورم بود یا در اندام او درد باشد یا مزاج او قلیل الدم باشد یا حرارت غریزی او ضعیف بود یا هیچ یک را عادت شرب آب سرد نباشته مثل مردم بلاد گرم یا سخت لاغر باشد آب سرد نباید داد چه ایشان بسرعت تشنج میکنند و فواق هم میرسانند و اما مزمن حیثیت که ماده حار بود یا غلیظ که نضج یافته باشد و بدن قویه و حرارت غریزی او قوت قوی او حشا سالم از آفات باشد و مزاج اصلی بارد نبود و عادت آب سرد خوردن بوده باشد پس آب سرد افضل شیی بود و گاه طبیب در حیات محرقه آب سرد کثیر المقدار تا یکمن و نیم بمریض بدهد چنانچه رنگ او بسبزی گراید و لرزه بر او افتد پس اکثر تب صفراوی مستحیل یعنی گردد و گاهی طبیعت قوی شود و ماده را بعرق و بول و اسهال دفع کند و عافیت حاصل گردد و ایضاً چون در بعض مواضع ورم یا خوف مضرت حرارت تپ تشنگی بود و گمان شود که تب از تشنگی مؤدی بذبول اگردد از آب سرد منع نکنند و سکنجبین گاهی تشنگی را ساکن کند و تقطیع نماید و اطلاق آورد و مضرت او بسیار دیر مثل مضرت آب سرد نیست و دران جمع ماده و تکثیف آن نبود و بهمچنین جلاب ممزوج با آب بسیار پس اگر یکی ازین هر دو با آب ممزوج کرده بدهند مضرت او در تغلیظ و صلب کردن ماده کمتر باشد و چون شرب آب سرد جایز نبود سبب آن بودن بدن مستعد بانسداد و مسام و دران اقدام نمایند خوف آن باشد که قبض مسام احداث نماید و سبب تپ دیگر شود بنا بر حدوث سدهٔ دیگر جدید و گاهی این سده و تپ شدید تر از اول باشد و چون آب سرد بمقتضای ضعیف رسد فعل آن مقصور افاسد کند و اکثر فرو بردن طعام و شراب و دهندن دشوار گردد و در عشق و تشنج و ضعف مشانه یا گرده یا قولون پیدا کند و اگر تشکی را رضا صاحبان تب منع آب سرد و اجب است که در صحت خود ازان ضرر یابد بلکه چون بینند که سخنه تومیت و عضلات غلیظ و مزاج عار یا پس و استفراغ عاده کرده باشند احیاناً در اکثار آب سرد رخصت دهند **مجوسی** گوید که ازشان آبست بسرد و ترطیب پس اگر تپ از نهایهٔ طبقهٔ دوم قوی باشد و علامات نضج ظاهر و قوت قوی و عادت مریض شرب آب سرد بود و مضروی از اعضای شریفه ضعیف نبود و ازم نباشد صاحب او را از شرب آب شدید البرد منع نباید کرد والا شرب آن ممنوع ست و اگر چه فصل گرما و تب در غایت حدت باشد لاسیما هرگاه معده و جگر ضعیف بود بلکه آب معتدل البرد بدهند و هرگاه تب نائبه بلاوا باشد باید صاحب او را آب سرد در وسط نوبت تب بنوشانند لیکن در وقت ابتدای نوبت آب سرد ندهند بهمچنین هرگاه تب خیر حاد باشد و غلط خام بود از شرب آب سرد منع باید کرد و اگر از شرب آب مضرتهای بسیار دارد چنانچه بقراط در آیت امراض حاده ذکر کرده که نفوذ و انحدار او بطی گردد و نضج او مختل شود و در معده دیر بماند و در اکثار امر فواق پیدا کند و طعامی را که در معده باشد فاسد کند و اگر اتفاق افتد که در معده صفرا غالب بود آب دران فاسد گردد و مستحیل بصفرا شود و چون بعد طول مدت از معده بسوی رودها صائم منحدر گردد ازان بسوی جگر گردد و صدر دوتیه بسهولت نافذ نشود و هرگاه امر بهمین باشد او را ربول و تشکین عطش درین حال نتواند کرد زیرا که از معده بسرعت نافذ نشود و بعمق بدن نرسد و اندا نشاید کرد آب نوشند مگر بعض اشربه مثل سکنجبین و جلاب تا زود تر از معده فرو رود و در مضرت غسل آنست که مزاج گرم کند و صفرا را تیز نماید

تدبیر سکنجبین

جرجانی و امالی مینویسند که سکنجبین شربتی ست مرکب از سرکه و عسل آب و یا از سرکه و شکر و گلاب و جمله در سکنجبین سخت نیکوست از بهر آنکه سرکه بطبع سرد و خشک است و یا سردی تیز و نفوذ کننده بهت مضرت او در اعصاب و اعضای عصبی چون معده و رحم عظیم باشد هیچ جزوی ازوی نماند که مضرت سرکه بدو نرسد و منفعت او آنست که ریاح را تحلیل کند و رطوبت غلیظ و لزج را لطیف گرداند پس هرگاه ازان سکنجبین سازند مضرت سرکه بعسل شکسته شود و مضرت عسل سرکه و منفعت هر دو بمنفعت آب حاصل شود و او آنست که تشنگی را بنشاند و صفرا را ساکن کند و کام و دهان را تر دارد و رطوبت غلیظ و لزج را که در مجاری نفس و مجاری اغذیه باشد لطیف کند و رطوبتی را که بسبب ضعف و بدشواری بر آید بآسانی بیرون آرد و سدهای اندام اندرونی بگشاید و خلط رقیق را با ربول و عرق بیرون آرد و گاهی تلیین طبع کند و اسهال آورد لیکن باید که بسیار ترش نباشد تا این منفعتها باثر باشد از بهر آنکه سکنجبین ترش اثری قوی کند منفعت و مضرت او بسبب بود و سکنجبین ترش بزودی منفعت نماید علامتش آنست که مرض باخطر ست و ماده نضج پذیر نیست و در خامی و غلظت بحد یست که سکنجبین آنرا

لطیف نمیتواند کرد بلکه غلیظ تر میکند زیرا که اجزای لطیف آن تحلیل میشود و باقی لزج تر میگردد و بسیار باشد که قوت قوی بود و سکنجبین بطوبت لزج را لطیف کند و بآسانی از آن بسر فرو برد و آلات تنفس را پاک کند و اگر قوت ضعیف باشد رطوبت بسر فرو نرود بلکه خلط و خناق پیدا کند پس سکنجبین واجب است که اندر حال باده از کمی و بیشی و غلظت و رقت آن نگاه کند تا ماده نضج نیز یابد و در بسیار امید خلاص است اگر امید می بیند و فصل زمستان باشد سکنجبین معتدل دهد تا خلط را بپزاند و لطیف گرداند و اگر تابستان باشد آب سرد بسیار میزند تا تشنگی ننشاند و قوت تپ را بشکند و حرارت ناری را ساکن کند و سودمند باطنی را لکشاید و لبی یخ و مبرد بروی نرود دهند تا خلط را لطیف تواند کرد و نباید از دو علاج بهان بسیار لزج نشود و بدین سبب در حمیات محرقه و مطبقه و غب سکنجبین معتدل با آب یا گلاب آمیخته سخت موافق آید و در حمیات بلغمیه سکنجبین بزوری یا سکنجبین که از سرکه فصل یا از سرکه که برسازند موافق باشد و فصل زمستان قوی تر از فصل ساده باشد در انضاج و تلطیف و تفتیح سدده تا بید دانست که سکنجبین ترش و مضر تست یکی آنکه خداوند سرفه را زیان دارد دوم آنکه بسبب زدانیدگی خوف بود که گرد بدن صفرا یا خلط شور و تیز نباشد آنرا بزداید و با معا فرود آرد و گذد آن را معا سبب سحج گردد خاصه اگر معا ضعیف باشد بدین سبب سکنجبین معتدل دادن صواب تر باشد تا ازین مضرتها امین تر باشد **صاحب کامل** گوید که از اشربهٔ دوایی سکنجبین بست و آن شربتی است موافق برای صاحبان تپ اما سکنجبین ساده موافق اصحاب حمیات صفراوی و محرقه است زیرا که سبرد و مطفی و منقع لزوجت خلط و ملطف و منفذ در عروق و مفتح سدد و مخرج خلط عفن بابول است الا آن صالح نیست برای سرفه و امعا که بسبوسی آن خلط حاد بپزند زیرا که آمیزاجز اشد و دران جراحت کند و اما اگر معمول از بزور باشد آن نیکوست برای حمیات بلغمی بهر آنکه قوتیست در تلطیف و تنفیذ و ادرار بول **شیخ** میفرماید که بهترین سکنجبین آن است که شکر او را بتاید هموار فروشکند بعده سرکه تند شراب آنقدر بران ریزند که بالای شکر نماید بلکه آنرا بکشوف بگذارد پس آنرا بر آتش گذارند که آتش او را نرم باشد یا رجا گستر گرم نهند تا شکر در سرکه بدون آنکه جوش زند بگدازد پس کف او را بردارند و ساعتی نگذارند و حرارت بسیار نباشد تا آنکه سرکه و شکر ممزوج گردد و بعد از یکدیگر دو انگشت بالای آن باشد بران ریزند و بجوش و پختن مبالغه ننمایند آنرا

تدبیر جلاب و ماء العسل

صاحب کامل مینویسد که جلاب مطفی و مبرد و مسکن تشنگی ست و ماء العسل ملطف و منقطع بالغم لغیر تبرید شدید ست و از جمله اشربهٔ دوایی شربت بنفشه طین طبع و معلس خشونت قصبهٔ ریه و صدر و مسکن تشنگی ست **ایلاقی** و **وجرجانی** گویند که هر گاه بیوست غالب بود جلاب رطوبت بیشتر از ماء الشعیر دهد پس پس مزاج یابس عوض سکنجبین جلاب باید داد و در تپهای حاده اگر قوت قوی باشد و علامات دلالت نماید بر آنکه امتهار در پیچم خواهد بود سوای جلاب چیزی دیگر نباید داد و اگر صفر سخت غالب باشد و خوف استی الحلاب در معده بصفرا بود چندان آب باوی آمیزند که غلبه آب را بود تا تشنگی ننشاند و صفرا نیفزاید و آنچنین جلاب از آب بهتر باشد زیرا که زود تر منحدر گردد و اگر آب کمتر باشد طبع را بیشتر نرم کند و جلاب پخته بهتر از خام باشد و غذا بیشتر دهد لیکن در تلطیف طبع ضعیف زیادت و ماء العسل همچنین باشد و چون خوف کند که ماء العسل در معده مستحیل بصفرا گردد ایضاً آب بسیار آمیزند چنانکه آب بر عسل غالب بود تا تشنگی نیارد و اگر در دهن گرده غلظی باشد باد را بول آزار بیرون آرد و اگر در نواحی سینه و شش رطوبتی باشد آسانی برانداز د لیکن در انضاج رطوبت سکنجبین قوی تر ازان باشد و اگر خلط غلیظ تر و لزج در نواحی صدر و ریه جمع شود علاج آن بچیزی ملطف باید کرد تا قوت او در غشای صلب که استر پهلو با دو قایه و غلاف اعضای باطنی ست بتواند گذشت و خلط را لطیف تواند کرد و قوت ماء العسل بیش ازان نیست که بالغم را که سخت غلیظ نباشد لطیف کند مردم مطروب و سرد مزاج را سود مند بود زیرا که در پاک کردن سینه و شش سکنجبین قوی تر از ماء العسل باشد و بدانکه اگر در اعضای اندرونی چون جگر و سپرز ورم صلب لازم باشد ماء العسل مضر تر بود و صاحب سدد را هم مضرت بسیار که جگر را طحال آنرا بسبب شیرینی زود تر و بیشتر جذب کند پس زیاده از مقدار طبیعی بکشد سجخ یکدیگر در مجاری تنگجد و سده زیاده گردد و دهن گهانگ شود و در سکنجبین قوت شیرینی بسیار شکسته میشود و جگر و سپرز را در جذب آن چندان شوق نباشد و بقوت سرکه زود تر لطیف میگردد و سده کشاده میشود و گاهی ماء العسل ساده و انسان تندرست را کید و مجلس صفرای کفناک می آرد پس اگر احساس چیزی از اینها نماید زنهار ماء العسل نخورد تا زمانیکه تندرستی و گاهی در حرارت و بائی مستقر اغ صفرا بسیار افتد و هر چند استفراغ میشود حرارت و کربه زیاده میگردد و این علامت غایت حرارتست و ممکن است که روده را بجراشد و سحج تولد کند

پس ماء العسل باید داد و نه جلاب نه سکنجبین بلکه آب بسیار سرد دهند و نوشیدن ماء العسل عقب ماء الشعیر موافق نباشد بلکه صواب آنست که ماء العسل پیش از ماء الشعیر خورند تا زود فرو گذرد و راه ماء الشعیر گشاده کند اما چون طبیع قبض باشد و حرارت مفرط بود عوض جلاب ماء العسل آبگینه باید داد تا سوء هضم نکند

تدبیر ماء الشعیر

اطبای قدیم کشکاب را اندر علاج تپها بر آن اختیار کرده اند که علاج جمله امراض بصدد آن باید کرد و در حمیات محرقه و مطبقه و تب غب حرارت غریزی ناری میشود باده تپهای عفونی بعضی سوخته و نضج نیافته و بعضی خام باشد و تدبیر دفع انچه سوخته باشد و تدبیر نضج انچه خام باشد بهر دو باهم باید کرد و در وقت بیمار در بدن نگاه باید داشت و قوت را به تبدیل مزاج و فذا نگاه توان داشت و انچه مزاج آنرا ابدل کند و نگه دارد اشربه بادرست و انچه قوت را نگاه دارد چیزی غذائیست و معده مریض را از شربت و غذا محتملی نشاید کرد و بهر آنکه طبیعت را بسه کار مشغول کرده باشد یکی هضم شربت دوم هضم غذا سوم نضج ماده و این مشکل باشد و با این همه عوض رطوبت که حرارت تب از بدن بیمار گداخته و تحلیل کرده باشد بدان باز باید رسانید از بهر این کار شربتی چند که این منفعتها در وی یافته شود هیچ مثل کشکاب نیافته آنرا اختیار کردند و بقراط در ستایش ماء الشعیر میگوید یکماندران جلاء لزوجتیست و آن معتدل در لینیت و جلا و ازلاق و استوای قوام و رطوبت بود و در معده ثقل زیاده نکند و نفخ پیدا نه نماید و بسبب آنکه طبیع او در ست تشنگی بنشاند و بباب لینیت و استوای قوام او تعدیل ماده و تلطیف آن و تلیین صلابت آن کند و از بهر آنکه سرد و رست لقه یل گرمی و خشکی نماید و بحجت آنکه تمام پخته باشد زود بهضم شود و بدین سبب حفظ قوت نماید و تن را غذا دهد و بنا بر آنکه باندازه جهت مزلق و جالیست بزودی در عروق گذرد و غسل آن کند و اندران نچسپد و این خاصیت در چیزی سوای کشکاب نیست از بهر آنکه از چیزهای لزق و جلا کم آمده بینی که در چیزهای دیگر که بقوام کشکاب سازند لزوجت و نرمی و هموار ی قوام باشد لیکن الضاج و جلا نباشده و ازان در رگها آلودگی بسیار بماند و در معده مزغ نیمبرشت همچنین لزوجت و لینیت ست لیکن برهم معده و رنگ بسیار کند و نضج نیست و از هم معده ناگوارید فرورود زیرا که فعل هم معده اشتهاست و هضم کردن نیست و بسبب بسیاری در رنگ کردن بر هم معده غثیان آرد و ازین جمله معلوم گردد که خاصیت لزوجت و جلا در ماء الشعیر ست و سوای این کشکاب را دو خاصیت دیگر ست یکی آنکه قوت او یکسانست و اندران قوتهای متضاده نیست چنانکه در بعض خوردنیهای دیگر ست مثلاً عدس که جرم او قابضست و آب او مسهل ست و ماء الشعیر بسبب آنکه قوت او یکسانست غذائی که او دهد بغایت نیک بود و قوت افزاید دوم آنکه تن را غذا دهد و قوت را نگاه دارد ایضم خاصیتی دران یافته شود نه بینی که منفعتهای کشکاب یکیک در اشربهٔ دیگر یافته میشود چنانکه اگر غرض تسکین حرارت و تلطیف ماده بود آن سکنجبین یافته شود و اگر غرض ترطیب بدن باشد جلاب طوبت ازماء الشعیر زیاده کند و اگر غرض اعتدال قوام غلط رقیق باشد آب سرد این غرض حاصل شود لیکن منفعت اغذیه و حفظ قوت با دیگر منافع جز بکشکاب یافته نشود بنا بر علیه اگر تلطیف تدبیر مطلوب باشد کشکاب بدهند تا طبیعت مشغول بهضم چیزی غذائی گردد و بدانند که هر چه ماء الشعیر بنوشند منفعت ماء الشعیر باطل کند و سبب اضطراب گردد زیرا که هر گاه چیزی با دی در معده جمع شود قوتهای مختلف ظاهر گردد و طبیعت در هضم و تصرف آن متحیر شود خاصه طبیعت بیمار که هضم نیک ممکن نباشد و بدترین چیزها با کشکاب سکنجبین بهر آنکه کشکاب را فاسد کند و هموار ی قوام را باطل نماید و او را قبل از هضم از معده فرود آرد پس صواب آنست که چون ماء الشعیر بدهند پیش از کشکاب بدو ساعت سکنجبین دهند تا تلطیف خلط کند و مستعد دفع طبیعت نماید و معده را در ست کند بعد ازان ماء الشعیر دهند تا در معده زیاده از دو ساعت در رنگ نکند و معده مستعد هضم آن باشد آنرا نیک قبول کند و زود بهضم نماید و خلطی را که سکنجبین لطیف کرده باشد بشوید و دفع کند و عروق و مجاری خلط را پاک کند و گاه دفع بادرا بول و گاه بعرق نماید و اگر بعد از ماء الشعیر چهار ساعت شربتی دیگر از سکنجبین بنوشند هر چه کشکاب آنرا تعدیل کرده و نضج داده باشد زود دفع شود و سردی و تری که از کشکاب حاصل شده باشد بهمین رسد و ترتیب دادن چنان باید که در ابتدا ماء الشعیر رقیق دهند و نزدیک انتها ازان منع کنند و اگر بیماری حاجت آید بر جلاب یا سکنجبین قناعت کنند و آنجا که حاجت حفظ قوت باشد ماء الشعیر غلیظ دهند و در انخطاط کشکاب بدهند و انجا که در درد روم یا اعراض صعب باشد عوض کشکاب جلاب یا سکنجبین بدهند و کشکاب که نیک پخته نباشد نه غذا دراشاید و نه علاج **رئیس الشیخ** و شراح قانون بستند

۲ نسخه برگزیده در طب نفع در تب غب و اخلاط آرد و تب محرقه و مطبقه و تب غب حرارت غریزی ناری میشود باده تپهای عفونی بعضی سوخته و نضج نیافته و بعضی خام باشد و تدبیر دفع انچه سوخته باشد و تدبیر نضج انچه خام باشد بهر دو باهم باید کرد و در وقت بیمار در بدن نگاه باید داشت و قوت را به تبدیل مزاج و فذا نگاه توان داشت و انچه مزاج آنرا ابدل کند و نگه دارد اشربه بادرست و انچه قوت را نگاه دارد چیزی غذائیست و معده مریض را از شربت و غذا محتملی نشاید کرد و بهر آنکه طبیعت را بسه کار مشغول کرده باشد یکی هضم شربت دوم هضم غذا سوم نضج ماده و این مشکل باشد و با این همه عوض رطوبت که حرارت تب از بدن بیمار گداخته و تحلیل کرده باشد بدان باز باید رسانید از بهر این کار شربتی چند که این منفعتها در وی یافته شود هیچ مثل کشکاب نیافته آنرا اختیار کردند و بقراط در ستایش ماء الشعیر میگوید یکماندران جلاء لزوجتیست و آن معتدل در لینیت و جلا و ازلاق و استوای قوام و رطوبت بود و در معده ثقل زیاده نکند و نفخ پیدا نه نماید و بسبب آنکه طبیع او در ست تشنگی بنشاند و بباب لینیت و استوای قوام او تعدیل ماده و تلطیف آن و تلیین صلابت آن کند و از بهر آنکه سرد و رست لقه یل گرمی و خشکی نماید و بحجت آنکه تمام پخته باشد زود بهضم شود و بدین سبب حفظ قوت نماید و تن را غذا دهد و بنا بر آنکه باندازه جهت مزلق و جالیست بزودی در عروق گذرد و غسل آن کند و اندران نچسپد و این خاصیت در چیزی سوای کشکاب نیست از بهر آنکه از چیزهای لزق و جلا کم آمده بینی که در چیزهای دیگر که بقوام کشکاب سازند لزوجت و نرمی و هموار ی قوام باشد لیکن الضاج و جلا نباشده و ازان در رگها آلودگی بسیار بماند و در معده مزغ نیمبرشت همچنین لزوجت و لینیت ست لیکن برهم معده و رنگ بسیار کند و نضج نیست و از هم معده ناگوارید فرورود زیرا که فعل هم معده اشتهاست و هضم کردن نیست و بسبب بسیاری در رنگ کردن بر هم معده غثیان آرد و ازین جمله معلوم گردد که خاصیت لزوجت و جلا در ماء الشعیر ست و سوای این کشکاب را دو خاصیت دیگر ست یکی آنکه قوت او یکسانست و اندران قوتهای متضاده نیست چنانکه در بعض خوردنیهای دیگر ست مثلاً عدس که جرم او قابضست و آب او مسهل ست و ماء الشعیر بسبب آنکه قوت او یکسانست غذائی که او دهد بغایت نیک بود و قوت افزاید دوم آنکه تن را غذا دهد و قوت را نگاه دارد ایضم خاصیتی دران یافته شود نه بینی که منفعتهای کشکاب یکیک در اشربهٔ دیگر یافته میشود چنانکه اگر غرض تسکین حرارت و تلطیف ماده بود آن سکنجبین یافته شود و اگر غرض ترطیب بدن باشد جلاب طوبت ازماء الشعیر زیاده کند و اگر غرض اعتدال قوام غلط رقیق باشد آب سرد این غرض حاصل شود لیکن منفعت اغذیه و حفظ قوت با دیگر منافع جز بکشکاب یافته نشود بنا بر علیه اگر تلطیف تدبیر مطلوب باشد کشکاب بدهند تا طبیعت مشغول بهضم چیزی غذائی گردد و بدانند که هر چه ماء الشعیر بنوشند منفعت ماء الشعیر باطل کند و سبب اضطراب گردد زیرا که هر گاه چیزی با دی در معده جمع شود قوتهای مختلف ظاهر گردد و طبیعت در هضم و تصرف آن متحیر شود خاصه طبیعت بیمار که هضم نیک ممکن نباشد و بدترین چیزها با کشکاب سکنجبین بهر آنکه کشکاب را فاسد کند و هموار ی قوام را باطل نماید و او را قبل از هضم از معده فرود آرد پس صواب آنست که چون ماء الشعیر بدهند پیش از کشکاب بدو ساعت سکنجبین دهند تا تلطیف خلط کند و مستعد دفع طبیعت نماید و معده را در ست کند بعد ازان ماء الشعیر دهند تا در معده زیاده از دو ساعت در رنگ نکند و معده مستعد هضم آن باشد آنرا نیک قبول کند و زود بهضم نماید و خلطی را که سکنجبین لطیف کرده باشد بشوید و دفع کند و عروق و مجاری خلط را پاک کند و گاه دفع بادرا بول و گاه بعرق نماید و اگر بعد از ماء الشعیر چهار ساعت شربتی دیگر از سکنجبین بنوشند هر چه کشکاب آنرا تعدیل کرده و نضج داده باشد زود دفع شود و سردی و تری که از کشکاب حاصل شده باشد بهمین رسد و ترتیب دادن چنان باید که در ابتدا ماء الشعیر رقیق دهند و نزدیک انتها ازان منع کنند و اگر بیماری حاجت آید بر جلاب یا سکنجبین قناعت کنند و آنجا که حاجت حفظ قوت باشد ماء الشعیر غلیظ دهند و در انخطاط کشکاب بدهند و انجا که در درد روم یا اعراض صعب باشد عوض کشکاب جلاب یا سکنجبین بدهند و کشکاب که نیک پخته نباشد نه غذا دراشاید و نه علاج **رئیس الشیخ** و شراح قانون بستند

که قسمی از ماء الشعیر آنست که دران جرم شعیر باشد لیکن بمثل قوت و صورت باشد یعنی اجزای لطیف آن در آب آید و این قسم را در علاج و مطبوخ در نفحست آرند یک پخته باشد و بهتر آنست که دران آب بقدر ربست سکوره و چوبک سکوره باشد و بعد پختن قریب و خمس آب باز آید پس آب بسرخ رقیق ازان بگیرند و بهترین قسم رقیق ماء الشعیر که غذای آن کمتر و قرطبی او و اخراج فضول و انضاج او بسیار و مدر بیدار او معتدلست و زود تر بهضم شود و کمتر ترش گردد و قسم دیگر ماء الشعیر آنست که دران چیزی از جرم جو آرد آن باشد و بهتر نزد ما در بین قسم آنست که طبخ او و نهایت مفرط نباشد بلکه آنقدر باشد که نفخ او زود شود و بجد از وجعت شدید نرسد و این قسم غذا بیشتر دهد و سهل و انضاج کمتر کند و بسیار باشد که این ترش گردد در معده بارد و در جوهر خود و اگرچه آثار حرارت غریب از باب سع، مزاج بسیار عارض شده باشد و ماء الشعیر را گاهی مطبوخ میسازند از جو مع پوست آن اگر اراده تقلیل غذا و فرط غسل و اخراج فضول باشد و جو را کردن میان سنگچین و ماء الشعیر با هم کم ترکیب و مفسد ماء الشعیر در اکثرست و واجب نیست نوشیدن ماء الشعیر بر قبض شکم بلکه نخست قبل او بحقنه یا شیاف طبیع را نرم کنند پس کشکاب دهند و اگر کسی بیاورد معده ماء الشعیر ترش گردد کشکاب رقیقتر نوشانند و اگر باز ترش شود هیچ نگرفس و مانند آن انچه مسخن معده و مقوی حرارت آن باشد بادی بیزند و اگر ازین نیز ترش گردد ناچار قدری فلفل بدان آمیزند خصوصًا اگر مادهٔ سخت رقیق و گرم نباشد و اگر ماء الشعیر در معده نفخ کند محمود و مزاج مذکر مهربان ممزوج سازند و اگر سنگچین صبح بنوشند و تقطیع اخلاط کند و فضول را برای دفع آماده سازد عقب او بعد دو ساعت ماء الشعیر رقیق مذکور بخورند تا انچه سنگچین آنرا قطع کرده غسل و جلاء دهد و بعرق و ادرار اخراج آن نماید و خوف نیست در نوشیدن سنگچین هنگام شاکه غذا از معده مفارقت کرده باشد و گاهی حاجت بتقدیم جلاب ماء الشعیر افتد تا در تطبیب افزاید و این هنگامیست که غلبه یبوست بر بدن و زبان بیننده و گاهی احتیاج شود بتقدیم قبل آن برای تلیین طبیعت چیزی از آب ترنجبین و تقدیم این همه بدو ساعت باشد تا میان دو عمل مزاحمت واقع نشود حکیم شریف خان مینویسند که اجماع واقع شده بهت بر انکه هیچ غذای دوائی کثیر المنافع مثل ماء الشعیر نیست و مشتمل بر ده خصالست یکی انکه بارد است دوم منضج سوم مسکن مواد محترقهٔ چهارم منقی معده پنجم سهل النفوذ در شرایین ششم مذید بقم معتدل الغذا هشتم مسکن عطش نهم چیزان خلاط فاسده نمیکند دهم تفتح در معده نمیشود و اما مرخی معده و مضر احشای بارد و نفاخ نیست و مصلح آن گلقند و در مقدار آب که اندران جو بپزند حکما را اختلافست نزد بعضی دو چند جو آب باید و نزد بعضی بیست چند و نزد دیگری چهار چند جو آب بکیصد جو و نزد دیگری پانزده چند آب و بهترین طریق ساختن آش جو اینست که جو مقشر جید در ظرف مس قلعی دار کرده آب صاف کرده چند جو باشد بران ریزند و با تش ملایم بپزند در اثنای پختن تبدیل آب سه چهار بار نمایند و بهتر آنست که هفت آب تبدیل کنند بعد از ان مالیده صاف نموده همراه گلاب عرق کیوره شربت انار یا نبات سفید استعمال کنند و علامت جودت جو آنست که در هنگام مضغ مالیده شود و آب که دران جو پخته میشود سرخ گردد و فربهی جو نیز علامت جودت آنست بسبیل اکثری و بگاه تقویت منظور بوده بر بعض ماء الشعیر الحمص دهند و طریق تحصیل آن اینست که گوشت بپزند تا گداز شود بعد از ان همراه کشک جو بپزند و صاف نموده بکار برند و طریق دیگر آنست که بهنگام فرو دآمدن آب پخنی گوشت اضافه نمایند و طبیخ جید دهند ماء الشعیر بقوام مستوی آید پس صاف نموده بکار برند و ماء الشعیر محمص قابض شکم ست و طریقش اینست که جو را مقشر ساخته بریان نمایند بعده چنانچه رسم ست بپزند و اگر خشخاش و دیگر ادویه قابضه مناسبه اضافه نمایند صواب تر باشد

تدبیر استفراغ خلط متعفن

در قانون و شروح آنست که چون قوانین مذکوره در اول عرض تپ استعمال کردند بعد مراعات آن واجبست که مشغول شوند بانضاج و استفراغی که بسبیل تقلیل و تخفیف باشد و آن مذکور شد بلکه بسبیل قطع سبب بود و ماده را چاره چه بارد تا نضج نیابد بی ضرورت استفراغ نکنند چه گاهی استفراغ خلط خام سبب هیجان و عدم استفراغ تمام عائد بکثرت آن خلط میگردد و موجب استحالهٔ سائر اخلاط بسوی آن خلط میشود و گاهی بسبب استفراغ قبل از نضج خلط دیدن باخلط تنک مخلوط میشود و باعث تحریک خلط خبیث از عدم انضاج و پس بخروج خلط طیب غالبًا کثرت می پذیرد و غرض از انضاج خلط تعدیل قوام مادهٔ ست تا بآسانی دفع قابل گردد خلط رقیق متشبع و غلیظ ناشف و لزج چسپنده هر یک ازین مستعد برای دفع سهل نیست بلکه محتاج آنست که رقیق اندک غلیظ و غلیظ اندک رقیق گردد و لزج تقطیع پذیرد و پس بطریق مناسب و این صناعت واجبست که بداند از استفراغ خلط قبل از وقتیکه دران نضج در عارضه ظاهر شود ممتنع یا متعسر صعب ست و بساست که

استفراغ می‌نضج بحرکت می‌آرد مواد را فعل کامل نمی‌نماید و بساست که مادهٔ خبیث را با طبیب خلط مینماید پس باید که بعد از نضج متوجه استفراغ آن گردد تا بآسانی و بی‌مانعه خارج شود و اما اگر ماده بسیار متحرک منتقل از عضوی بعضوی باشد و بداند که مهلت تا نضج نیابد یا از اثر مرام سرسامیه و غیر آنها حادث گردد یا اگر آن ماده را در بدن گذارند قبل از زمانی که در آن نضج و متوقع باشد در خطر اندازد چیزهائیکه نضج خلط رقیق لامحالة الطول از زمانها باشد که در آن توقع نضج خلط معتدل بود پس نزد وی استفراغ آن نمایند و انتظار نضج نکشند زیرا که خطر در یکی تر از خطر آنست و با وجود این طبیعت متحرک و متوجه بدفع آنست بسبب کثرت اذیت آن و چون طبیعت در دفع آن عاجز جهد از استفراغ چاره نباشد و بداند که فصد از قبیل چیزی نیست که در آن انتظار نضج شامل انتظار او در مسهلات نکشند و انتظار نضج در اخلاط دیگر که نمیشود تا خلط منفرد دفع شود و چون تاخیر فصد از ابتدای مرض شود در انتهای آن فصد نباید کرد زیرا که بیفائده است بلکه بساست که هلاک کند باعث موافات او ضعف قوت را و همچنین اگر خوف حرکت و غلبه خلط از اخلاط باشد و احتیاط واجب کند استفراغ را و اگر چه نضج نیافته باشد باید که آنرا حرکت ندهند مگر در ابتدا و اما نزد انتها مطلقاً هیچ خلطی را بحرکت نیارند از آنکه طبیعت غلبه نماید و نضج دهد و اگر بحرکت نیاید خود بخود چندانکه بدان ماده مرض مندفع شود حرکت دهند آنرا بسرعت و قوت تحریک طبیعت پس اگر آن بنفسه حرکت کند یا حرکت دادن آنرا بفعل او بگذارند و معارضه بدان نکنند چه طبیب معین نه منازع و این است که بقراط آنرا بآنچ نامیده است چنانچه گفته می‌باید که دوای مسهل بعد نضج مادهٔ مرض استعمال کنند فلما در ابتدای مرض استعمال آن نباید کرد و گفته مرض میباید یعنی کثیر الهیجان باشد و قریب نیست که در اکثر امر مرض چنین باشد و قبل این استفراغ ضروری که در وقت او نیست و آن وقت حصول نضج تمام است مثل تغذیه مریض در وقتی خود نباشد و آن وقت فراغ طبیعت از شغل مادهٔ است و نسبت این استفراغ بمنع کردن از عادیت مادهٔ نسبت این آغذیه است بمنع سقوط قوت و هر گاه استفراغ استعمال نمایند مراعات وقت اقلاع تب یا وقت فترهٔ یا وقت سردی نمایند و استفراغ با سهمال روز نوبت نکنند و نه فصد کشایند و استفراغ صناعت مضادت دهست میل استفراغ طبیعت نکنند و نوران خلط بچیزی از تحریک روز نوبت ننمایند و حال آنکه حرکت نوبت نیز مشوار اخلاط است پس دو تحریک جمع شده کار مشکل گردد و با عجله پرهیز نمایند از تدبیر غلیظ در وقت نوبت آنکه در مالیخولیا شکر نخورانند و نه جلاب تا تدبیر غلیظ نوبت را بشورانند و بسبب تنگ کردن مجاری و دوران خطرست بلکه از عادت طبیعت تبطیخ غذا نمایند مگر آنکه ضعف مفرط گردد زیرا که طبیب معین و حافظ طبیعت بهست زمنازع و معاند آن و بدانکه بساست که احتیاج بدوای قوی ضعیف افتد اما قوت او از نخست آنکه اسهال خلط غلیظ الزج نماید و اما ضعف او از حیثیت آنکه اسهال یک مجلس یا دو مجلس آرد و استفراغ کثیر با بهم کنند تا باعث سقوط قوت نگردد و در آن درصد آنست که تا ممکن بود یعنی استفراغ خفیف باشد بدفع آن کوشند و اگر ممکن نباشد تکثیر عدد و مرات فصد کردن مرتبه بعد دیگری خون بگیرند بهتر است از تکثیر مقدار که یک دفعه خون بسیار برارند و حاجیست که استفراغ خون بسیار نکنند پس از چیزی که احتیاج باستفراغ آن نیست مثل ادرار و اخلاط صالح بسیار استفراغ نکنند و خون سامان برای استفراغات خود بساست که حاجت آن افتد هنگام مصارعت با مرض در قوت ضعیف گردد از مصارعت بحرانات منتظره و مشتهره مسهلات خیار شنبرست و گاهی بران تقوم یا اندک مقدار جلاب داده میشود و گاهی احتیاج باستعمال مثل صبر میشود و چون مادهٔ غلیظ باشد و بهتر آنست که غسل و تریت صبر در آب کاسنی و آب عصیده کنند پس چنبر بسته استعمال نمایند و اما بلیلهٔ زرد را قوی استعمال نمایند و دائم در کار استعمال او دائم قرار یافته شود مگر بیزند زیرا که بلیله بعد اسهال مقبض مسام و منحبس اشتهاست و اگر از آن چاره نباشد بعد نضج تمام استعمال نمایند و آب انار بین عظیم النفع است و خاصه بشحم آنها افشرده یا در اوقات غلبهٔ یبوست و صفرا و حاجت بتر طیب و از مسهلات بعضی مرتب از بنفشه و سقمونیا ست بنفشه بقدر یکمثقال و سقمونیا تا یک قیراط باشد و گاهی در ان اندک صمغ داخل کرده میشود و گاهی زبرجد مطفیه در آن سقمونیا داخل کرده شود و دواء مرتب میکنند مثل چب باین صفت بگیرند کشنیز و طباشیر گل سرخ هر واحد نیم درم کافور یک طسوج سقمونیا از نیم دانگ تا یک دانگ و بخورانند با بگیرند شیر خشت پنج درم و ترنجبین پنج درم آب سیب شامی و آب سفرجل مساوی از هر یک ده درم و آب شنبر ترسد سی جزو آبها را بهم نموده در آن شیر خشت ترنجبین تر کرده صاف نموده بقوام آرند نا قریب بانعقاد در سد پس نقش فرود آورده بگذارند تا گرمی آن فاتر گردد بعد که کافور یکدانگ سقمونیا یکدرم سوده بران بپاشند و بر هم زنند و در مکان معتدل یا مائل ببرودت نگاه دارند از حرارت محل تحلیل نشود شربتی از آن دو درم تا دو درم و نیم درم که هست نگاهی از شیر خشت ترنجبین

دو درم

دشکل طبرزد تا طف یعنی برفی سازند و مقوینا و کاهور دران بمقداری داخل کنند کر دریک شربت آن مقدار کافور تا یک طسوج و مقوینا تا نیم دانگ آید پس مرغوب طبیعت باشد نبی کراهت ابن عباس گوید کرا ما استفراغ خلط عفن باید که باد و یکه کنند کر ازشان آنما استفراغ آن خلط محدث حمی باشد و این چنان باشد که اگر آن تب غب بود باد و یه کر ازشان او استفراغ خلط صفرا دیست و اگر ربع باشد باد و یه کر ازشان آن استفراغ خلط سودا وی بود و اگر مواظبه باشد باد و یه کر ازشان دی استفراغ بلغم باشد و اگر تب دموی بود بفصد و اگر تب مرکب باشد باد و یه کر ازشان ما و استفراغ خلط غالب مرکب بود چنانچه عنقریب مذکور گردد و باید کر از سائر ادویه مسهل انچه استفراغ بدن بمقدار محدث مرض کند داده شود و گفتیم کر این چیزیست کر طبیب را معرفت حقیقی او ممکن نیست و جز این نیست کر شناخته میشود این بحدس و تخمین صناعی بتقریب و این امریست کر آنرا میشناسد کسی کر ریاضت در صناعت طب و مزاولت امراض مت طویل کرده باشد و انشاء الله کر دوای مسهل در ابتدای مرض ندهند و خلط نضج نیافته باشد مگر آنکه خلط ناجح باشد پس هرگاه خلط را انجح بینند و آن از جائی بجائی انتقال کند و مرض ایذا رساند و قلق آرد می باید کر دران هنگام استفراغ خلط را دال امر نمایند و انتظار نضج نکنند تا مرض استراحت یابد و با آنکه ذکر کردم سزاوار نیست کر استدلال نمایند بر مقدار چیزی کر احتیاج باستفراغ او باشد از کمیت خلط مستفرغ بلکه می باید کر نظر بکیفیت او کنند پس اگر انچه استفراغ باید آن خلط محدث حمی باشد باید کر استفراغ آن بمقدار محتاج الیه نمایند چون قوت قوی باشد و ماهر گاه انچه باسهال خارج شود ضد خلط محدث حمی باشد باید کر قطع او کنند و منع از استفراغ او نمایند زیرا کر این از دیاد مرض مینماید و قوت مریض احتمال آن نمیکند بسبب آنکه چیزیکه درین حال خارج میشود آن خلطی است کر احتیاج بسوی آنست و سزاوار نیست کر هنگام استفراغ خلط کر حاجت باستفراغ آن باشد دشمش امور نظر دارند و آن قوت مریض و سن او و فصل و بلد و سکن مریض و عادت مریض و استفراغ و نظر بسبل خلط است و تفصیل این امور سته مع پنج امر دیگر در قول جرجانی می آید جرجانی و ایلاقی مینویسند کر هرگاه طبیب خواهد کر در تهیای عفونی استفراغ فرماید نخست یازده چیز نگاه باید داشت یکی وقت نوبت تب دوم قوت بیمار سوم مزاج آن چهارم سحنه مریض پنجم معرفت مادهٔ تب ششم حال خاصه و نضج مادهٔ هفتم جانب میل مادهٔ هشتم سالهای عمر بیمار نهم هوای شهر سکن بیمار دهم فصل سال یازدهم عادت بیمار اما انچه تعلق بوقت نوبت دارد انست کر بنگرند اگر نوبت تب مستوی بود و معلوم باشد روز نوبت هیچ استفراغ نکنند و اگر بضرورت حاجت استفراغ باشد بانقضای نوبت تب توقف باید کرد و اگر تب لازم باشد و فتیکه تب آهسته شود یا در روز و شب آنوقت کر هوا خوشتر باشد بعمل آرند و انچه تعلق بقوت بیمار دارد آنست که اگر قوت مریض قوی باشد خلطیکه خارج می باید کرد یکدفعه بیرون آرند تا بدن یکبار پاک شود و اگر قوت ضعیف باشد استفراغ بنماید کرد لیکن بهر تعدیل مزاج اشربهٔ بارده و مسکنه استعمال نمایند تا هر وقتکه مزاج باعتدال باز آید قوت نیز بدان رجوع کند پس دران هنگام استفراغ خلطیکه احتیاج باستفراغ آن باشد باید کرد و اگر قوت سخت قوی نباشد و نه سخت ضعیف استفراغ بمقداریکه یعنی اندک اندک بدفعات کثیر باید کرد تا قوت بحال خود بماند و ساقط نگردد و مدت میان هر استفراغ چندان باید کرا خلط خام منضج پخته شود و قوت که باستفراغ اول کمتر شده باشد اندران مدت بجای خود باز آید بعد ازان استفراغ بار دیگر کنند و حکم فصد بلا انتظار نضج و غیره همانست کر از قانون منقول شد و اندر بیشتر وقتها طبیعت چون نضج تمام کرده باشد خلط را دفع کردن آغاز کند پس نگاه کنند اگر طبیعت کار خویش میکند بران باید گذاشت و اگر اندر کار خویش تقصیر میکند طبیعت را بچیزی لطیف اعانت باید کرد و اگر چنان باشد کر طبیعت هیچ دفع نمیکند طبیب تدبیر استفراغ کند و امداد طبیعت بحسب وجوب حال نماید و بداند کر استفراغ یکبه ضرورت کنند و نه در وقت او نمایند از برای آن کنند تا پیش از انکر اخلاط بحرکت آیند و روی بعضوی نهند آن ماده را کمتر کرده باشد چنانچه مریض را غذا دهند در غیر وقت غذا مثلاً در انتهاء آن بهترین وقتهای تغذیه بست تا قوت او ساقط نشود و انچه تعلق بمزاج بیمار دارد آنست کر بنگرند اگر مزاج گرم بست و مرض هم گرم استفراغ بتمرهندی و شیرخشت و بنفشه و مانند آن کنند و اگر مرض سخت گرم نباشد و خواهند کر استفراغ کنند بسلیمه و شاهتره و امثال آن جائز بود و انچه تعلق بسحنهٔ مریض دارد آنست کر بنگرند اگر بیمار لحیم و فربه باشد کثیر الاخلاط بود یا استفراغ کردن دلیر باشد و اگر خشک و لاغر باشد بتعدیل مزاج مشغول شوند و از استفراغ باز دارند و انچه تعلق بمادهٔ مرض دارد آنست کر نگاه کنند اگر بیماری خون یا خلط مساوی خون باشد فصد اولی ترست خاصة اگر دل سرخ غلیظ بود بعده اگر طبیع قبض باشد بچیزی لطیف نرم کنند چون شربت بنفشه و شربت لکو

ل
چون بیمار نگاه دارد
مسهل استعمال نکند
خلط نضج نیافته باشد
اگر خلط ناجح بیند
انتقال کند
مریض ایذا
دوای مسهل
خلط نضج
استفراغ
خلط
مزاج
بیمار
مادهٔ تب
خلط
سن
فصل
بلد
عادت
مریض
استفراغ
نظر
سبل خلط
استفراغ
تهیای عفونی
استفراغ
خلط
نضج
مادهٔ
مزاج
قوت
بیمار
سحنه
مریض
معرفت
مادهٔ
تب
حال
خاصه
نضج
مادهٔ
جانب
میل
مادهٔ
سالهای
عمر
بیمار
هوای
شهر
سکن
بیمار
فصل
سال
عادت
بیمار
نوبت
تب
مستوی
معلوم
نوبت
هیچ
استفراغ
حاجت
استفراغ
نوبت
تب
توقف
قوت
مریض
قوی
خلطیکه
خارج
یکدفعه
بیرون
تا بدن
پاک
قوت
ضعیف
استفراغ
مزاج
اشربهٔ
مسکنه
استعمال
مزاج
باعتدال
قوت
بحال
استفراغ
مدت
استفراغ
خلط
نضج
طبیعت
خلط
دفع
طبیعت
کار
طبیعت
استفراغ
طبیعت
اخلاط
بحرکت
بعضو
ماده
قوت
غذا
قوت
مزاج
بیمار
مرض
گرم
استفراغ
شیرخشت
بنفشه
مرض
گرم
استفراغ
بیمار
لحیم
فربه
کثیر
الاخلاط
استفراغ
دلیر
خشک
لاغر
مزاج
مرض
بیماری
خون
خلط
مساوی
خون
فصد
دل
سرخ
غلیظ
طبیع
قبض
چیزی
لطیف
نرم
شربت
بنفشه
شربت
لکو

و غیر آن که در آغاز علاج کلی در قول شیخ الرئیس گذشت و اندرو قت استفراغ نگاه باید کرد تا خلطیکه بیرون میشود مادهٔ مرض هست یا نه اگر قوت قوی داده مادهٔ مرض باشد چندان باقی کند تا مقدار حاجت بیرون آید دگر نه استفراغ منع باید کرد تا مرض زیاده نشود و قوت ضعیف نگردد و بسیار باشد که باد یا غلیظ و لزج باشد و قوت سخت قوی نبود و طبیب را حاجت استفراغ باشد پس مسهل قوی که فعل او اندک باشد استفراغ کند تا قوت دارو خلط غلیظ را بجنباند و دفع کند و کم فعل او استفراغ بسیار نکند تا ضعف نیارد و در چنین حال از مسهل قوی مقداری اندک باید داد یا مسهل باید ساخت باین صفت تربد نیم درم سقمونیا یک طسوج با هفت درم گنقد بسرشند یا غاریقون نیم درم و سقمونیا باید ستود نکو و اگر این ادویه با عصاره گل سرخ تازه یا با شربت ورد خورند جائز است **وانچه** تعلق بخاص می بخشکی ماده دارد آنست که مستفرغ قبل از نضج نکند الا اگر در بدن اخلاط بسیار بینند و یا خوف تحرک اخلاط و انصباب آن بسوی عضوی شریف باشد و مستفرغ که پیش از نضج کند از بهر آن کند تا مادهٔ نضج نگیرد و طبیعت راسکباری حاصل شود و منضج باقی مسهل گردد و بر مستفرغ که بر تنقیهٔ بدن کند بعد از ظهور علامات نضج باید کرد و گر نه هر چه بیاشامند علامات نضج باید کرد و گر نه هر چه بیاشامند علامات نضج باید کرد و گر نه هر چه بیاشامند

یکیم و دم تربخبین یا شیر خشت بست و دم راب به گداخته بقوام آرند و یکدرم سقونیا با دیگر ادویهٔ سرشته جمله شش شربت صفت قرطبا شیر مسهل معده را قوت دهد و حرارت ساکن کند گیرند قرطبا شیر و عصارهٔ ترشک هر یک یکدرم سقونیا گل سرخ کشیرا هر واحد یکدانگ جمله را با آب کاسنی سرشته قرص سازند و اگر خواهند با آب عنب الثعلب یا آب کاکنج قرص بسته خشک سازند و بدست شکسته وقت حاجت بخورند صفت جوی کرد رتهای گرم و درشتی سینه باید داد بقشه یا رام شیر خشت یکدرام هر دو بعسل خمیر شربت سرشته حبها سازند و از آن اگر حاجت باشد که هر روز طبع را جابت کند بقدر باید تا هر شب پنج درم شیر خشت بخاید

تدبیر تغذیهٔ صاحبان حمیات غلیظه

الوسط میگوید که تدبیر حمیات عفنیه سه نوعست یکی تدبیر غلیظ و آن در قوت و مرض هر دو زیاده کند دوم تدبیر لطیف و آن قوت و مرض هر دو را کم کند سوم تدبیر متوسط و او حفظ قوت بر حال خود نماید و مرض زیاده نکند و ازان کم نماید و تدبیر عام برای حمی عفنیه استمزاج کرده میشود از مرض و قوت مثل آنکه اگر مرض قریب البستی و او آنست که در چهار روز منقضی گردد باید که تدبیر او از باب اللطیف باشد و اگر بعید المنتهی باشد باید که تدبیر در اول امر غیر لطیف بود تا قوت ضعیف نگردد و بهگاه منتهی رسد تدبیر لطیف استعمال نمایند اگر طبیعت مغیر بعضم غذا از انضاج مادهٔ مرض مشغول نشود و اما قوت اگر صحیح قوی باشد باید که تدبیر از اول امر لطیف بود و اگر ضعیف باشد باید که از لطافت تدبیر در اول امر تقلیل نمایند و در لطافت او نزد حضور منتهی زیاده کنند و دران بجد غایت لطافت نرسانند و اما تدبیر خاص بهر مرض پس معرفت آن از نوائب جزئیه استخراج کرده میشود و این چنان باشد که واجب ست که منع کنند از غذا در اوقات همیجان تب و اندکی قبل از ان و اما در اوقاحهٔ مرض و سکون آن باید که تدبیر غذا بحسب و جوب مرض و قوت آن کنند و حاصل این تقریر آنست که اعراضی که بدان استدلال بر امر تدبیر کنند یا یعنی که آیا لطیف باید یا غلیظ سه گونه ست یکی قوت که آیا آن قوی ست یا ضعیف دوم مرض که آیا او قریب المنتهی ست یا بعید المنتهی سوم نوائب تب که آیا هر روز نوبت میکند یا بطور دیگر یا پس مادهٔ غذا شناخته میشود از حال مرض در حدت و تطاول آن که آیا لطیف می باید یا غلیظ یا میان هر دو و در وقت تغذیه در یافت میگردد از نوبتهای مرض و اقلاع آن در بعض اوقات یا آهستگی آن که این وقت تغذیه ست **بوعلی سینا** مینویسد که موافقترین اغذیه برای صاحبان تب اغذیه رطبه ست خصوصا برای کسیکه مزاج او رطب باشد مثل صبیان و صاحبان سکون و زنان و معتادین اغذیه رطبه بس موافق می آید از جهت که او شبیه بمزاج اصلی اینچنین کسانست و ازین جهت که ضد مرضست و چون تب شروع کند و طبیعت قبض باشد تا ثفل تمامه خارج نشود غذا ندهند البته و واجبست که ملاقی شود ایشان را نوبتهای دائره در ترتیب مقلعی یا نوبتهای شبانه روزی فتره در حالیکه شکم ایشان خالی از غذا باشد البته زیرا که اگر ایشان را درین وقت غذا خورده باشد طبیعت بهضم مشغول شود و از نضج و دفع باز ماند و مرض مستحکم گردد و ازینجهت واجبست که تا خیر تغذیه تا انحطاط و بعد آن نمایند و اگر اتفاق توافق وقت انحطاط با وقت عادت غذا افتد آن بهترست و بدانکه از تغذیه و تدبیر بعضی آنست که کمال لطیف باشد یعنی خون رقیق ازان متولد شود و قلیل التغذیه بود و بعضی آنست که غلیظ بسیار بود یعنی خون غلیظ ازان پیدا گردد و کثیر التغذیه باشد و بعضی آنست که مابین هر دو باشد پس بعضی آن مائل بلطافت بیشتر و بعضی مائل بکثافت اکثر بود و لطیف کامل در لطافت منع غذاست و غلیظ در کمال غلظت استعمال اغذیهٔ اصحاء و حالت مرضست و اغذیهٔ متوسط مائل بلطافت آنست که از غذا اقتصار کنند بر اب انار و جلاب بسیار رقیق و بعد آن ماء الشعیر رقیق و بعده ماء الشعیر غلیظ و بقول بارد رطب مثل سرمق و اسفاناخ و بقلهٔ یمانی و مانند آن و بعد آن کشک شعیر یعنی آنکه صاف کنند و آن متوسط ست و متوسط مائل بغلظ گوشت مرغ و پاچهٔ بره و بزغاله ست و الطف از آنها کبک و پاچهٔ مرغ و الطف ازانها تیهو و ماهی تازه و دراج و الطف از انها بازوی پاچهٔ مرغ و تیهو و بعد ازینها شربت رقیق العوام و ماهی بسیار کوچک و الطف آنها کشک شعیر و الطف ازان نان سمید محلول در اب سرد بجد یکه رقیق باشد و اما غلیظ آن غذاء قویست و کشکاب بهترین غذا برای صاحبان تب ست زیرا که آن جامع بغلظ قوام و اتصال اجزا از زودی طلاست و از ازالق و جلاو تطریب لیست و مضادت بحمی و تسکین تشنگی و سرعت نفوذ و غسل و بدون قبض ست و از نجهت رسوب نمیکند و در منافذ متشبث نمیشود و اگر چه تنگ باشد و در ان لصوق نمیرا و بیمری نیست و گاهی جلا شل بلغم نمیماید و چون خوب پخته شود البته نفخ نمیکند و قد ما بر گاه محتاج میشدند بسوی تلطیف الطف از تدبیر بکشک آب آن استعمال میکردند ماء العسل رقیق کثیر الماء و زیرا که غذائیت آن اندک ز ماء الشعیر و تنفیذ او برای آب ترطیب او بدان و جلای او و تفتیح او و ادرار او بسیار ست

وحرارت او کمتر و آن لاهب از زیادتی قوت مینماید و اگرچه کم باشد و متصل آن سکنجبین عسل ست زیرا که او غلیظتر و غذائیت آن بیشتر و تقطیع و جلاء و تفتیح آن قویتر ست در این تسخین و مضرت باحشای حار مثل عسل نیست و اما الآن فی زماننا عسل الاقصب که آن شکر ست خصوصاً صاف آن تفصل از عسل زنبور ست و اگرچه جلای او کمتر از جلای عسل ست و همچنین سکنجبین شکری ولیکن این مقدار سکنجبین تنها گاهی مورث سحج میگردد و این امراض حاده مخوف ست و برای نوشیدن مارالشعیر و سکنجبین سه ساله جدا نوشته ایم و بدانند که مقتضی تلطیف تدبیر طبیع مادهٔ مرض و تمکین طبیعت از انضاج آن و تحلیل آن و استفراغ آنست و اولی اوقات برای تلطیف وقت منتهی ست زیرا که در آن هنگام اشتغال طبیعت برای جنگ ماده اشتداد مینماید پس نشاید که طبیعت از ادهٔ بخیزی بگیرد که آن بضعف غذاست مشغول گردد و خصوصاً نزدیک بحران و اما قبل از آن قتال مستحکم نمیشود پس در آن وقت در غذا دادن ضرر بسیار نمیباشد و از آنچه مقتضی تلطیف تدبیر ست آنست که بقصد یا اسهال شکم یا حقنه یا تمکین در حاجت بود پس در هیچ حالت باید که از قضای آن حاجت فارغ شوند بعده غذا دهند اگر غذا واجب بود و مانعی دیگر مثل احتباس ثفل یا ورم معده وغیره نباشد و مقتضی تغلیظ تدبیر قوت ست و بهترین اوقات برای تغلیظ و قوت کردن آن وقت مشغول بسیدن مادهٔ مرض نباشد و آن اوائل مرض ست و احوجیت که تدارک ضرر تغلیظ بدون غذا در دفعات نمایند که تفریق غذا نیز باعث خفت بر قوت مثل تلطیف میگردد و فصل تابستان بحیث زیادتی تحلیل او حاجت بزیادتی تغلیه و تفریق آن دارد زیرا که در آن قوت بهضم بسیار فعّه و فائق میکند و بهر آنکه تحلیل دران بتفاریق میباشد پس واجبست که بدل نیز بتفاریق باشد و در فصل زمستان امر بالعکس بود زیرا که در آن بحیث قلت تحلیل آن احتیاج بسبیل بسیار نمیباشد پس اگر بدل یعنی غذا یکبار دهند بقوت وفا کند و از غذا در یک دفعه فراغت یابند یعنی اندک غذا بیکدفعه کفایت کند و حاجت بتفریق آن مثل تابستان نباشد و فصل خریف زمانهٔ ردی ست موجب ضعف در قوت و زیادتی رداءت در مادهٔ میشود و از بحیث دران احتیاج بتلطیف میان حفظ قوت و میان قهر مادهٔ نباشد پس بسبب وجوب رعایت هر دو امر زیرا که اگر تلطیف بسیار کنند قوت ضعیف گردد و اگر تغلیظ نمایند مادهٔ در مقدار و فساد زیاده شود پس در تدبیر معتدل تفریق اندک اندک اولی بود و بالجمله تفریق با ضعف قوت اولی ست و بعد از آنکه اگر اقتضای قوت بغذا برای حفظ و بقای او نبی بود هر آینه واجب تر آن بود که تلطیف غذا بکمال تلطیف کرده میشد لیکن قوت متحمل آن نیست و ضعیف شود و چون قوت ضعیف شد علاج النفع نکند زیرا که معالج قوت ست نه طبیب و اما طبیب فاضل دست که آلات یعنی تدبیرات بادویه و اغذیه بسبوی قوت میرساند و چون این دانست نباید که نگاه کند اگر مرض بسیار حاد باشد و او آنست که منتهای آن قریب بود در روز چهارم یا هفتم و معلوم کردند که قوت در این مدت که میان ابتدای آن تا منتهای آن ست ضعیف نخواهد شد تخفیف هر شغل بر قوت و تسلط این برادهٔ نمایند و شغل او بغذای بسیار نکنند بلکه تلطیف تدبیر نمایند و هر چند بتر که طعام مطلقاً باشد خصوصاً در روز نجران و اگر بینند که مرض حاد ست لیکن بنرد کمال حدت بلکه حاد مطلقاً باشد لازم ست که تلطیف تدبیر نمایند لیکن بغایت کمال لطافت مگر نزدیک منتهی در روز نجران خاصةً مگر بسببی عظیم مثل شدت ضعف قوت که در آن هنگام تغذیه واجب بود و اگرچه بحران باشد و اگر مرض مزمن باشد یا قریب الزمن در طول منتهی باشد تلطیف تدبیر نمایند زیرا که قوت تا منتهی باوجود تلطیف تدبیر سالم تواند ماند لیکن با این همه در جمیع اصناف لازم ست که اول تدبیر غلیظ کنند تا قوت باقی ماند و آخر تدبیر موافق منتهی الطف نمایند تا طبیعت بتمامه مشغول بدفع مرض گردد در میان ابتدا و انتها بتدریج از غلظ بالطف روند تا آنکه قوت محفوظ ماند تا قریب منتهی پس آن هنگام طبیعت را بر ماده واگذارند و مشغول بغیر آن نگردانند و چون معلوم کنند که قوت قویست بساست که حال واجب کند که اقتصار بر جلاب و مانند آن تا یکهفته نمایند و خصوصاً در حمیات اورام پس اگر خوف ضعف از تلطیف باشد اقتصار بر ماالشعیر کنند و چون بر طبیب حال مرض مشکل گردد و نداند که آن حاد یا مزمن یا متوسط ست پس میلان بتلطیف اولی ست از میلان بزیادتی با مراعات قوت و احتمال و کسی که گمان کرده که تغذیه و تقویت در مرض حاد اولی ست بحیث آنکه در آن تفتح مزمنی نیست در درست طبیب استقراء نیست هرگاه خواهد بعمل آورد و بعمل نیاورد خطای او معلوم شده و بالجمله چون خوف از سقوط قوت کنند تعدیل اولی ست و ابدان صفراوی مقتضی تدبیر مخالف اند از آنچه گفته شد از تلطیف و ترک غذا و خصوصاً چون هضم بسیار باشد زیرا که ایشان را اگر غذا ندهند و اگرچه در ابتدای تب باشند بلکه در اصعب وقت از ان که آن وقت منتهی ست حال ایشان خالی نیست از دو امر یا

بحیث انکه اگر ضعیف القوة اند غشی بر ایشان طاری گردد و بزودی هلاک گردند اگر مبادرت بغذا نکنند و اگر قوی اند زود بضعف افتند و علامات ذبول بر ایشان ظاهر گردد از بار یکی بینی و فرو رفتن چشم و لصوق صدغ و بساست که غشی بر ایشان قبل از ذبول افتد بحیث انصباب صفراوی بلاذع بمعدهٔ ایشان و از بعضی مردم کسیست که گوشت در بدن او بسیار باشد لیکن چون غذا ازان منقطع گردد ضعیف و لاغر شود و متحمل منع غذا نبود و هر کسی که حرارت غریزی او در کمال قوت و کثرت و یا ضعیف در کمال ضعف و قلت باشد بر ترک غذا صبر نتواند کرد و از ایشان کسیست که او را بهم میرسد الم و جع در معده بسبب انصباب صفرا و صداع بمشارکت معده و صعود ابخره و ایشان ازین قبیل اند در عدم صبر بر ترک غذا و ایشان بساست که قناعت مینمایند بماء الشعیر و بساست که محتاج میشوند بآ میختن آب انار و مانند آن بدان برای تقویت فم معده و بساست که احتیاج قی بسهولت قبل از طعام ایشان را میشود و اکثر از ایشان چون ضعیف میشوند قریب بغشی میگردند و بسیش شدت ضعف نمیباشد بلکه انصباب صفر الفم معده میباشد و چون انگبین ممزوج بآب بسیار یا شراب ممزوج بآب بسیار بنوشانند اخلاط صفراوی قی نمایند و قوت ایشان بحال آید و چون بعضی از ریوب قابضه بلیسند تسکین یابند و پیران و ضعیفان و صبیان ازان قبیل اند که صبر بر گرسنگی نتوانند کرد و اما کهول بسیار صبر میتوانند کرد و قریب آنها جوانان خاند خصوصاً که متلذذ اعضاء و فراخ عروق باشند در هوای سرد و تر بسیار باشد که اطباء خطا مینمایند در امثال این مرضی از دو جهه دیگر زیرا که منع مینمایند از ایشان غذا را در اول امر و چون قریب بتمام میرسد و معلوم میکنند که قوت ساقط میشود در اثنای قوت غذا میخورانند بضرورت پس خطا مینمایند از دو وجه و اگر ایشان را غذا امیدادند در ابتدا آن خطا و غلط کمتر از بن غلطی بود و عارض میشود برای این مرضیکه ایشان را نزلات خام و صفراوی و بیداری بسبب قلق عدم نضج بهم میرسد و قلق و تململ میکنند و بزیان میگویند و مواد قوتهای ایشان را منضغط میسازد و بخارات ایشان کثرت مینمایند پس میشوند صداهائی که در خارج نباشد و بر بستر از پهلو بپهلو گردند و تخیل مینمایند امور غیر واقعه را و عشه میشود و لب زیرین ایشان اختلاج میکند بسبب وجع فم معده و نفوس ایشان محزون میباشند بسبب ثقل معده و صعود ابخره رديه بسوی قلب **ابن عباس** گوید که تدبیر غذا در حمیات باید که بحسب طبیعت مرض و بحسب وقات او و بحسب قوت مریض و بحسب اوقات سال و بحسب عادت مرایض و بحسب سحنهٔ بدن بحسب میل اشتها و بحسب اوقات نوائب تب و بحسب عرض اسباب مانعه از تناول غذا مریض باشد اما بحسب طبیعت مرض چنان بود که چون حمیات و غیره امراض بعضی ازان حاد و بعضی متطاوله میباشند واجبست که تدبیر مریض غذا بحسب حدت مرض و تطاول آن بود از بهر آنکه امراض حاده را اقسام ست بعضی ازان در غایت حدت باشد و او آنست که در روز دوم و سوم و چهارم و پنجم منقضی گردد و بعضی از انها حاد بقول مطلق ست و او آنست که در روز هفتم و نهم و یازدهم یا چهاردهم منقضی گردد و بعضی آن حادست که دران انحطاط بود و او آنست که از چهاردهم تا بستم تجاوز کند و بعضی آن ازین هم بطی باشد پس اگر مرض در غایت حدت باشد باید که غذا در غایت لطافت بود مثل آب خالص ممزوج بجلاب و یا جلاب و یا ماء العسل و سکنجبین و اگر از ان قبیل باشد که در روز هفتم منقضی شود باید که ماء الشعیر بشکر یا جلاب یا شربت بنفشه دهند و اگر ازان نوع باشد که در روز نهم تا چهاردهم منقضی گردد ماء الشعیر بالفل او دهند یا ماء الشعیر مصفی در روزی دو مرتبه یا ماء الشعیر در اول روز و بعد نیم روز مزورهٔ کدو یا اسفاناخ یا غیر آن و همچنین امر جاری می شود در تدبیر امراضی که آن کمتر و حدت ازین میباشند بدانچه غلیظتر ازین تدبیر باشد و هر قدر که مرض در حدت شدیدتر بود باید که غذا لطیف تر باشد و هر قدر که مرض دراز تر باشد غذا غلیظتر بود تا آنکه در بعض امراض حاده ماء الشعیر رقیق بدهند و انچه دراز تر ازان باشد ماء الشعیر غلیظ و ماء الشعیر بفل آن دهند و اما امراض متطاوله مثل حمی غب غیر خالصه و حمی مواظبه و حمی ربع و مانند آن از امراض متطاوله باید که اندران تغلیظ غذا کنند و تلطیف نمایند در مقدار غذا افراط نمایند تا آنکه مرض منتهی رسد پس هرگاه تلطیف غذا در مثل این امراض کنند از سقوط قوت نزد منتهای مرض ایمن نباشند و مریض را چندان قوت نباشد که بدان مقاومت مرض کند چون مرض قویتر نزد منتهی باشد واجبست می باید که تلطیف غذا تا قلیل او در امراض متطاوله بهنگام منتهی بود تا قوت بمقاومت مرض از هضم غذا مشغول گردد تا او را بر نهضت دهد و مقهور گرداند و قدما تشبیه داده اند قوت مریض را

بزاد راه و مرض را بسفر طبیب را بمسافر بهر آنکه مسافر اندازهٔ زاد برای سفر بحسب قرب و بعد سفر میگیرد همچنین طبیب اندازهٔ قوت برای مقاومت مرض بحسب کوتاهی و درازی مرض میکند پس اگر بیند که مدت مرض کوتاه است و منتهای آن قریب بلطیف غذا و تقلیل آن نماید مثل مسافری که سفر او قریب باشد آن محتاج بزاد قلیل بود و اگر مرض دراز بیند حفظ قوت از ابتدای مرض کند تا قبل از منتهی ساقط نشود و چون بوقت منتهی رسد قوت قوی باشد همچنین مسافر اگر سفر بعید باشد مقدار کثیر از زاد مهیا سازد تا قبل از رسیدن او منزل مقصود خرج نشود و قوت او ضعیف و ساقط نگردد **واما** تدبیر غذا بحسب اوقاتی مرض چنان باید که در ابتدای مرض اغلب باشد تا نقل مریض از غذای غلیظ بغذای لطیف بکبارگی نشود که این آزار مریض بود و قوت او تخلیل و ضعیف گردد بعد ازان از غلظ عدد اکم کنند و اندک اندک بتدریج لطیف آن نمایند تا آنکه مرض بمنتهای خود منتهی گردد پس در آن هنگام باید که غذا در غایت لطافت بود مثل ترک غذا و اعتماد بر جلاب و ماء العسل و شربت بنفشه تا قوت بمضمر غذا مشغول نشود و عنایت او بقاء دست مرض و مدافعت آن مصروف گردد و چون مرض در انحطاط شروع کند باید که تغلیظ غذا کنند و تدبیر مریض بتدبیر ناقهین نمایند **واما** تدبیر غذا بحسب قوت مریض چنان باید که نگاه کنند اگر قوت مریض قوی بود و مرض بسیار حاد باشد و مرض منتهای خود سیده باشد تدبیر بغذای بسیار لطیف نمایند یا ترک غذا و یا بجلاب و شربت بنفشه مبرد چه آب اگر قوت ضعیف بود و مرض حاد نباشد و منتهی بعید باشد تغذیه مریض بغذیه مائل بغلظ در دفعات کثیر اندک اندک کنند تا بدین تدبیر قوت او تا وقت منتهی محفوظ ماند و اگر قوت قوی و منتهی بعید بود غذای مریض باغذیه معتدله در یکبار نمایند و اگر قوت قوی و منتهی قریب باشد تغذیه مریض بغذای لطیف کنند چنانکه غذا نه بسیار العسل و جلاب غذا سازند و اگر قوت معتدل و منتهی بعید باشد غذای مریض باغذیه معتدله در یکبار نمایند و اگر قوت معتدل و منتهی قریب باشد تغذیه مریض بغذای لطیف در دفعات کثیر سازند بدین آنکه زیادتی در غذا و تغلیظ او در قوت افزاید و در مرض نیز زیادت کنند و لطیف غذا و کمی آن قوت و مرض هر دو را گرم کند و غذا معتدل در جوهر خود و کمیت خود حفظ قوت بر حال خویش نماید لهذا سزاوار است که هرگاه مرض از امتلا باشد و قوت قوی بود لطیف غذا کنند و کم نمایند و هرگاه مرض از استفراغ و قوت ضعیف باشد تغلیظ غذا کنند و از کمیت او بکاهند و آنرا بدفعات بسیار دهند و هرگاه قوت ضعیف و مرض از امتلا بود و یا قوت قوی و مرض از استفراغ باشد غذا معتدل در جوهر و کمیت خود باشد **واما** تدبیر غذا بحسب اوقات سال باید که غذا در تابستان قبل از نیمروز دهند در وقتی که حرارت غریزی دران قوی باشد و سائر اغذیه که مریض بدان غذا کنند باید بالفعل بود تا نفس آن زائیک قبول و بسوی آن سائل تر باشد و اگر فصل زمستان باشد باید که غذا نزدیک نیمروز کنند در وقتی که اندران حرارت غریزی قوی بود و در جمیع بدن منتشر شده باشد و اخلاط را عداد و آماده باشد بالفعل بود و همچنین میباید که در سائر امراض بعمل آرند **واما** تقدیر غذا بحسب عادت باید که نظر کنند اگر عادت مریض در صحت او اکثار غذا باشد باید که ازان غذا قطع نکنند و منع نمایند و اگر چه طبیعت مرض آزا واجب نکند و اگر عادت او تقلیل غذا بود باید که از غذا منع نمایند و بالطف اغذیه غذا دهند **واما** تدبیر غذا بحسب محنهٔ بدن چنان باشد که اگر بدن متخلخل کثیر التحلل باشد باید که صاحب او را از غذا منع نکنند و بحسب وجوب طبیعت مرض غذا دهند و اگر بدن مریض مستحصف باشد باید که تقلیل غذا و تلطیف او کنند و ازان منع نمایند اگر آنرا واجب بینند **واما** تقدیر غذا بحسب اوقات نوائب چنان باید که نگاه کنند اگر نوبت نائب باشد و او دوار او مختلف نبود باید که از غذا منع کنند در وقت نوبت و قبل آن بحسب تا آنکه حرارت بکاهد و نوبت منقضی گردد پس اگر مریض را انقضای تمام نوبت تب صبر نکند باید که تا بودن حرارت در اعلای بدن با منبسط بودن آن در سائر بدن غذا ندهند لیکن بعد انحطاط حرارت غریبه از سینه و شکم و خفت آن ازین مواضع و رسیدن آن بسوی اطراف و اما در حمیات مطبقه باید که از غذا در اوقات صعوبت حمی منع نمایند که این اوفق و اجود در انهضام و اسرع برای انحدار او بسبب خفت حرارت باشد **واما** هرگاه نوائب تب مختلف و منتظم باشد باید که مریض را غذا در وقت حاجت بدان خوراند **واما** تدبیر غذا بحسب اشتهای مریض و میل او بسوی غذا آنچه بدان میل دارد و آنست که هرگاه مریض را اغذیه کثیره متنابعه نافعه موافق باشد مگر بعض آن در منفعت کمتر از بعض بود و در مریض میل بغذای اقل منفعت کند باید که اتباع اشتهای مریض نمایند و او را غذائی که نفس او بدان مائل باشد بدهند که این او را موافقتر از کثیر المنفعت باشد بسبب قبول نفس او آنرا و همچنین حکم در سائر اشیا که بدان معالجه بعضی تدبیر او نمایند جاری گردد **واما** تقدیر غذا بحسب اسباب مانعه از غذا که مریض را عارض شود چنان باشد که هرگاه مریض فضلهٔ

غذا باید از معای او چیزی از نفل باشد بایکه بچیزی البته غذا ندهند تا آنکه معدهٔ او پاک نگردد و اثفال از معای او فارغ نشود و همچنین اگر مریض محتاج باسقراغ عدد مسهل یا حقنه باشد فبها و الا بفصد یا غیر آن باشد باید که غذا ندهند تا آنکه استفراغ بدن و تنقیهٔ آن کنند پس بر این قیاس باید که تدبیر بغذا در سائر امراض باشد و این را دستوری گرداند که در باب اعطای غذا بمریض بران بنا کرده شود **جرجانی و ایلاقی** مینویسند که هرگاه طبیب اراده حفظ قوت مریض نماید از چیزی غذا چاره نباشد لیکن اول دران رعایت ده چیز مدنظر دارد و ازان جمله نه چیز همانست که در قول ابن عباس گذشت و دهم مرفعیت و سوای آن مسائل که در قول بوعلی و ابن عباس مسطور شد در بیخام مرقوم گردید چنانچه گویند **اما آنچه** تعلق بطبیعت مرض دارد آنست که حال مرض در تیزی و آهستگی و میانگی بنگرند زیرا که مرض یا حاد بود یا مزمن یا متوسط میان این هر دو پس تدبیر غذا بحسب طبیعت مرض بحسب درجهٔ آن اندر آشفتگی و آهستگی باید کرد و حال درجات مرض نیز در قول سابق مذکور شد اما در مرض که در غایت الحدت باشد اگر قوت قوی بینند از غذا منع کنند و هیچ غذا که دران کثافت باشد ندهند بلکه یکبار غذا باز گیرند تا طبیعت بر مرض مستولی گردد و دری بمادهٔ مرض آرد و آنرا نضج دهد و دفع نماید و اندکی جلاب شکری با آب بسیار آنچنانکه گذشت و مویز جلاب سخت ظاهر نباشد و الطبا این را تدبیر فی الغایت اللطافت نامند و اگر مزاج مریض یا فصل سخت گرم باشد بعد این جلاب اندکی سکنجبین معتدل ممزوج با آب یا گلاب بسیار دهند و یا خوش جلاب سکنجبین دهند و در مرض حاد مطلق آب انار و غیره سخت اندک باید داد و اگر صفرا سخت غالب باشد آب انار ترش و شیرین باید داد مگر در روز ششم که جلاب بالمار المشیر باید داد و یا آب انار این اندک و در روز هفتم که بحران باشد هیچ نباید داد و اگر تشنگی غلبه کند گلاب سرد کرده بدهند و این را طبیبان تدبیر لیس فی الغایت اللطافت گویند و اگر مرض ازان فارغ باشد گر روز نهم یا چهار دهم یا میان آن بحران کند هر روز دو بار ماء الشعیر غلیظ یا با ثفل او باید داد و این را تلطیف تدبیر مطلق گویند و هر چند مرض آهسته تر باشد تدبیر غلیظ تر باید کرد و آب مرغ و بازو و تیهو در اوایل مرض چون ماهی تازهٔ خرد و زرده بیضهٔ مرغ نیمبرشت باید داد و این را در مرض تدبیر غلیظ گویند و در صحت تدبیر لطیف **و آنچه** تعلق باوقات مرض دارد آنست که گیلبار ناگاه تغیر تدبیر نکند رسم رازیان دارد تکلیف بیمار را بدین سبب در ابتدای امراض که تغیر تدبیر باید کرد چیزی غذا داده شود و نه اندر وقت نوبت حمیات عفونی و نه نزدیک آن نه در وقت تزاید نوبت هیچ چیز که بغذا ماند نشاید داد تا آنکه کشکاب رقیق هم نباید داد **و آنچه** تعلق باشتهای مریض دارد باید دانست که در اکثر احوال اشتهای بیمار ساکن باشد پس اگر چیزی آرزو کند و طبیعت آنرا نیابد اشتهای گیلبار ساکن نشود و قوت ساقط گردد و اگر هوض آن چیزی دیگر بدهند که نافع باشد و طبیع بیمار بآرزو دران نگراید آنچنین نشود و مدتی دراز بهمان حال بماند و چنانکه باید هیچم نشود زیرا که طبیعت او آنرا قبول نکند قوت را دران حظی نباشد بلکه خلط ردی ازان تولد کند و مرض او دراز تر گردد و مضرت آن بزرگ باشد بدین سبب اولی تر آن باشد که بطبیب متابعت اشتهای مریض کند و اگر داند که آنچه آرزو کرده سخت مضر نیست و اصلاح او بچیزی دیگر ممکن باشد تا ازان منع آرزو کرده چیزی تواند ساخت بسازد و آرزو را باز ندارد و بداند که مدت اندر متابعت اشتها بیشتر است یا در اشتها باز داشتن پس در هر کدام ازین هر دو که ضرر کمتر باشد آنرا اختیار نماید **و آنچه** تعلق بفصل سال دارد آنست که فصل ربیع اگرچه فصل اعتدال ست لیکن از بهر آنکه اندرین فصل اخلاط اندرین بحرکت آید و بگداز و زیاده شود غذا اندک تر و دیر تر ازان باید که در زمستان تا استلا بدان نباید **و آنچه** تعلق بسالهای عمر دارد آنست که بنگرند اگر بیمار کودک ست غذا باز نگیرد **ظ** و اگر مریض پیر بود هم منع غذا نشاید و اگر چه بزیادتی غذا صابر تر از کودک باشد و بعدم غذا مثل کودک بدان مضرت نرسد و هر وقت بغذا و مدد بتفاریق محتاج بود تا حرارت او خرج نشود و خامه نگردد و غذا بسیار یکبار هم نشاید از بهر آنکه حرارت او را فرو گیرد و بمیراند چنانکه بیرم بسیار آتش اندک را فرو گیرد و بمیراند و حال هر دو جوان و کهل اندرین باب میان حال کودکان و پیران باشد **تدبیر خرمچی** گوید که شراب تخین و تلطین و تقویت بدن و تجدید هضم میکند لیکن ارباب حمیات صفراوی را و در حمیات حاده نباید داد اما در حمیات متطاوله مثل عب غیر خالصه و تپ ربع موافق چون آثار نضج ظاهر شود شراب سفید رقیق کرنه کهنه و نه نو باشد با قدری آب ممزوج کرده مقدار معتدل بدهند که اعانت طبیعت بر انضاج ماده و تلطیف آن نماید و بر هضم یاری دهد و طبیع را نرم کند و در اول نماید و خواب آورد **ظ** و شخصی را که در سر خود گرانی در یابد نباید داد زیرا که از نشان مطرانیست

امتلای راس ماز فضول بجهت آنکه حرارت اورا تدفع آن بسوی سر زودی کند و باوی باخلاط بدن مرتفع گردد و صاحبان حمیات ضعیفه چون قوت ایشان ضعیف باشد و علامات نضج ظاهر بود از نوشیدن شراب مائی رقیق نفع یابند جرجانی گوید که شراب شیرین از بهر آنکه بسیار غلیظ باشد سده آرد و خداوندتب صفراوی و دموی را سخت زیان دارد لیکن انچه بطعم و قوام معتدل بود صاحب سر فرد را سود دارد و مناسب تنفس را پاک کند مگر غلط غلیظ و لزج را پاک نتواند کرد زیرا که از قوت منضجه و جالیه باید و العسل و سکنجبین معتدل که تکثیر ابدین باب برای پاک کردن باشد

معالجات حمیات حاده

شیخ میفرماید که ابتدا از تدبیر تنقیه و ادرار و تعریق و انضاج پس استفراغ بعد از بعد آن و انچه گفته شد از تقدیم این همه از انجمله است که حفظ آن در نیجا واجب بود و اما وجوه تسکین شدت حرارت به تبرید هوا و تبرید غذا و اطعیه و ضمادات و بادویه باشد و باسماک مثل لعاب اسپغول و لعاب بهدانه و آب برگ خرفه و رب السوس و دهن بنفشه تسکین عطش نمایند بهر انکه بگاهد تشنه جلق صاحب مرض حاد تا نماند و خشک نگردد از محمات نافعه بسیار است و گاه انتفاع یابند باستعمال حقنهای محمول از اب هندوانه و خیار و کدو و برگ خرفه بروغن گل و اندکی کافور و انتفاع بسیار دهد بکره مهما امکن هوای مسکن سرد کرده باشند و تبرید او بمنع عفونت و بدبو و تعلیق بادکش بسیار کنند و نیز بسیار به برته نشانند که آن تبرید هوا کند و اگر خانه قریب العهد بگچ گل از گل خالص باشد و خصوصا آنکه اندران بجای کاه قطن بردی یعنی گوندل داخل کرده باشند بهتر است و چون دران فوارها و رشاشات بریزند و آب شیرین دران سیلان کنند و بستر بر حوض تشکیه پوشیده بود و فرش که بران خواب کنند از بوریای طبرستان و مانند آن باشد و سائر فرش از اطراف بدبو به و ریحان بران گلاب پاشیده و سیب و نیلوفر و گل سرخ و بنفشه بود و گرد فرش او طبقها نیکه دران انواع شمومات باشد از ورق فواکه خوشبو بارد مثل سیب و به و اقسام امرود خوشبو بگلاب پاشیده و نیلوفر و بید که بران صندل و کافور زده و اندک شراب خوشبو پاشیده نهاده باشند بغایت مفید بود این بود تدبیر هوا **واما** تدبیر غذا آنست که معلوم شده از شرب ماء الشعیر و جلاب وغیره و اگر با تبرید اراده تنقیه بن باشد ماء الفرع و آب هندوانه و قثاء مشوی خاصته و اما ماء الخیار دکاهو با سکر بغایت نافع و انچه مصلح تسکین عطش و ایشانست انقاع معمول از نان سیده یا ماء الجبن مرتب از دوغ بعد تصفیه شدید ست و گر با تبرید اراده قبض باشد آب انار میخوش و ترش و آب غوره و آب قوت سیاه و آب برشی لیمو غیر کمین و آب ترشی تریخ و آب زرشک و مانند آن مثل آب سماق بدهند **واما** اطلیه و ضمادات از عصارات مذکوره و خصوصا گلاب با عصاره برگ گل سرخ تازه بصندل و کافور سازند و آب کشنیز و آب کاسنی را اینها تبرید بسیار ست و لعاب اسپغول با سکر و گلاب از بن قبیل ست و نطول کردن بر جگر بمبردات اعظم و انفع چیزیست بجهت انکه چون مزاج جگر اعتدال یابد دران صلاح اکثر اعراض بود و بسا ست که آب صلاح یابد اگر آنجا نزاز دسرفه و یا درسر او گرانی یا تشد دباشد هر دو اصد دلالت بر کثرت بخارات کند پس لازم ست که بر سر ایشان آب یا سکه نریزند بلکه مشغول باکباب بر بخار آبهای مطبوخ با بونه و گل نیلوفر و امثال آن بحسب وجوب حال شوند بعد جذب مواد بسوی اسفل و منع صاعد آن بمثل حقنها و مجمره و پاشویه و اگر نزاز و گرانی سر و غیره نباشد از نطولات و طلا انچه بخوابهند استعمال نمایند و مضر ترین نطول در مثل حال امتلای سر د و شدید شیر یا سر ست نیز اگر بسا ست که احداث ورم در سر نماید و هلاک گرداند و سالمترین اوقات تنطیل راس با امتلای او آنست که بخارات صفراوی خشک باشد نه تر بلکه در مثل این وقت بسا ست که ضرر زند بلکه نفع نماید و بخارات صفراوی شناخته میشود از حال خواب و بیداری و رطوبت منخرین و سیوست آن پس اگر خواب یا سیات یا زنی نمیشوم در باید از تنطیل امر تنخ حذر کنند و کوشش در جذب ماده بسوی اسفل نمایند و اگر سرخی در چهره و بینی بسیار باشد در ابرای خون از منخرین و تبرید جگر با ضمده باکی نیست و هر گاه تبرید کنند از علامات تبرید شدید بهنگام تفرق و تحلل پرهیز نمایند بلکه رعایت آن واجبست زیرا که بسا ست که سبب طحال مرض میگردد با وجود آنکه اکثر طحال مرض سالمتر از حدت آن بود و واجبست که در حمیات حاده از دفع سمج حذر نمایند زیرا که آن ضعف قوت زیاده مینماید و طبیعت از ریختن فضول بسوی امعاء و دفع از ان نفرت میکند مگر آنکه بسبب غلبه فضول باشد و گاه فضول بسوی اعالی رجوع مینماید در دو شلر سیف دفع دران در دسری آرد و گاهی سرشت تشنجات

را در تعلیقه ماده رتبه برای انضاج و در تنویم موقع عجیب میباشد انتباه ذکر اعراضی که در حمیات حاده اشتداد مینماید در اخر بحث حمیات مسطور گردد انشاء الله تعالی

حمیات دموی

و آنرا مطبقه گویند بدانکه متقدمین حمای مطبقه تب دائمه را گویند از هر خلط که باشد و تب دموی را نیز نامند بسبب دوام و اشتمال و عدم فتور آن تب در دور بسبب اطباق نوبت بر نوبت هنوعی که فترة ظاهر نشود لیکن اکثر اطلاق مطبقه بر حمای موی عفنیست و گاهی بر دموی غلیانی نیز اطلاق کنند بالجمله حمای دموی بر دو قسم ست **قسم اول** آنکه از گرمی و جوش خون در حوالی دل و جگر و اجتماع بخارات گرم ازان اندر فضای سینه بدون عفونت حادث شود چنانچه حمای یوم از گرمی روح و حمای ق ل از سخونت اعضا بغیر عفونت افتد و این قسم را در یونانی سونوخس گویند و سبب گرمی و جوش آن سدد ست که از کثرت خون حادث شود پس حرارت غریزی محتقن گردد و حرارت غریبی ناری مشتعل شود و خون را گرم گرداند و بجوش آرد چون حرارت بر تضعیف قوی افزاید و گاهی سخونت و غلیان خون بسببی قوی از اسباب حمای یوم افتد که اشتداد نماید زیاده تر از اشتداد اسباب حمای یوم بنوعیکه از اشتعال روح تجاوز کند و این قسم حمای دموی از انواع حمیات عفنیه نیست زیرا که درین عفونت نیست و بدین جهت حرارت و اعراض او خفیف تر دسوزش و اذیت او کمتر و مدت او کوتاه تر از عفنیه میباشد و از اقسام حمیات یوم هم نیست زیرا که سخونت اول درین اندر خلط میباشد و بدین سبب در یکروز منقطع نمیشود بلکه در اکثر اوقات میکشد و ایضاً بغیر تنقیه ظاهر مثل فصد و رعاف زائل نمیگردد لیکن جالینوس آنرا از جنس حمای یوم شمرده و تابع او ابن سرافیون ست و از قسم حمای دق نیز نیست زیرا که درین تشبث حرارت اولا در اعضای اصلی نمیباشد و زینجهت بتحریر و تبدیل مزاج بغیر استفراغ منقطع نمیشود و بعد تناول اطعام قوی نمیگردد و مزمن نمیباشد و ایضاً درین حرارت حادهٔ ناریه و سخونه ممتلی منتفخ میباشد نه منخرط نحیف و شیخ و جرجانی مینویسد که حمی سخونت و غلیانی آنست که بقراط آنرا سونوخوس نامیده یعنی مطبقه بسبب اطباق او و دوام او سوای غیر آن از حمای عفونت و گاهی سونوخس را شامل گویند نامند و آن از جمله حمیات ست که میان حمیات عفونت و حمیات یوم باشد و نه اینست و نه آن و فرق میان این تب و حمیات یوم آنست که سبب این تب اولا گرم شدن خونست و سبب حمای یوم گرم شدن روح و فرق میان این تب و حمیات عفونت آنست که سبب تب عفونی عفونت اخلاطست و سبب این تب عفونت خلطی نیست بلکه این حمای حاده ست نه حمای یوم و نه حمای دق و نه حمای عفونت لیکن بیشتر منتقل میشود بحمای عفونت و بحمای دق و جالینوس آنرا مثل حمیات یوم دانسته بسبب خفت احوال و سهولت علاج و قلت اعراض آن بنسبت حمای عفنیه و بسبب آنکه گاهی در دور روز زائل شود چون فصد کنند و از خون مقدار کثیر اخراج نمایند و سونوخوس غلیانی در ابتدا مشابه تر بحمای یوم بود لیکن حرارت حمای یوم در سوزش و اذیت کم باشد و اکثر تاثیر این بقرب قلب بود و زائد بر ربع یعنی تنگی نفس حارث شود و اندک بعضی آنرا حمای ربویه گویند و بسلاکت میرساند و حرارت آن رطب بخاری حمی می باشد یعنی اگر دست برانندام او نهند گرمی او مانند گرمی کسی باشد که از حمام بیرون آید و حرارت قشفیه نبود چنانکه در محرقه بسبب بیرون ماده میباشد و وقوع سبات و عسر کلام بر ایشان رویست و مورث سرسام و تب دموی بیشتر اندر بلاد گرم و تر و در سن کودکی از ده سالگی تا چارده سال و در جوانی تا سی سال و در فصل ربیع و کسانرا که فربه و فراخ رگها باشند غالبه گوشت و شیرینی و شراب خورده را عارض شود و ممکن ست که در سونوخس عرق از حرارت تعفن نپذیرد و بطبقه منتقل گردد و یا بسرسام و جدری و حصبه تبهت رقت و غلیان خون انتقال نماید **قسم دوم** آنکه از عفونت خون حادث گردد و این بر دو نوعست **نوع اول** آنکه از عفونت خون در داخل عروق افتد و مطبقه حقیقیه بهم میرساند و این تب بسبب قلت و کثرت تعفن اجزای خون بر صنف بست و هر یک را نامیست یکی متزائده که از زائد فی الصفوت نیز گویند و آنست که در ابتدا ضعیف بود بعد به ساعت قوت و صعوبت او هم افزاید تا آنکه در آخر صعب گردد و صفحه صحت شود یا هلاک کند یا بحمای دیگر انتقال نماید و این بدترین انواعست و علاج آن مشکل تر باشد زیرا که اگر بر اکثر اجزای خون بیشتر از انچه تحلیل میابد عفن میگردد و این یا بسبب کثرت مقدار خون بود که چون یکچهارم از ان عفن شود عفونت در اکثر اجزای آن ساری گردد پس تب از روی تزاید دوام کند و یا بسبب کثرت رطوبت و غلبه بلیدیت خوانی عفونت از یکچهارم آن بسوی اجزای کثیر آن بسهولت سرعت کند و یا بسبب ضعف قوت مدبره بدن از حفظ خون چنانکه باید پس عفونت بسوی آن سرعت نماید و ایضاً در اکثر اوقات تحلیل

انچه از خون متعفن شده قوی نباشد پس متعفن متحلل زیاده گردد و یا بسبب تلزیدن و کثافت آن پس جزو متعفن ازان بسرعت تحلیل نشود و باجزای دیگر خون درین عفونت ساری شده متعفن گردد و ایضاً ازین حالت ترویح کم شود بسبب تنگی منافس پس جزو متعفن بر جزو متحلل زیاده گردد و دوم متناقصه که آزا منحط نیز نامند و این آنست که ابتدا بشدت کند بعد آن بمرور انحطاط پذیرد تا آنکه در اخر ضعیف گردد و این سالمترین انواع ست و اعراض او در نهایت شدت نبود زیرا که دلالت کند بر آنکه تحلل اجزای خون دران بیشتر میشود از انچه متعفن میگردد و بنابر اضداد اسباب مذکوره یعنی بسبب قلت مقدار خون و رطوبت آن و فوت قوت و تخلخل بدن سوم متساویه که آنرا متشابه نیز گویند و او آنست که از اول حدوث آن تا آخر آن بر یک حال واقف بود و حال او در صعوبت و سهولت میان هر دو نوع مذکور باشد زیرا که دلالت کند بر آنکه آنچه تحلیل میشود مساوی آنست که تعفن می پذیرد بسبب توسط اسباب مذکوره یعنی توسط خون در کمیت و کیفیت و توسط قوت در صحت آن و ضعف آن یا بسبب اجتماع بعض اسباب تزایدی مع بعض اسباب تناقصی و بسیار باشد که این نوع هفت روز بر یک حال متشابه باشد بعده دران تفاوت و نقصان ظاهر شود و کندی در مقالات خود گفته که این تب در اکثر تجاوز ازده دوازده روز نمیکند زیرا که از امراض حاده ست و بعید است که همگی خون بدن یکدفعه عفن نشود الا آنکه موت بران سبقت کند و بوعلی میگوید که جالینوس گمان نموده که تب دموی از عفونت خون نیست باینکه چون عفونت میپذیرد آن عفونت تلطیف او مینماید و در ان غلیانی پیدا میکند و بدانسبب صفرا میگردد و خون نمی ماند پس دران هنگام تب صفراوی باشد نه دموی و محرقه بود یا غب و معالجه آن بعلاج این هر دو باشد و این قول او خلاف قول اقراطست و حق صحیح قول بقراطست که گاهی از عفونت خون تب پیدا میشود و جالینوس گوید که تب دموی باسایر حمیات مرکب نمیشود زیرا که عفونت چون در خون باشد و بدان شایع شود بر غلط باشد در عروق و درین هنگام ترکیب متصور نمیشود بحیثیتی که غلط غیر او نیست و درین قول تناقض ست بمذهب او که مذکور شد بالجمله سبب این تب امتلای خون و سده ست و اکثر صدوث آن از ریاضت و تعب بود و خصوصاً غیر معتاد و ترک استفراغ خون و بعد آن استعمال ریاضت سخت گاهی عفونت در خون واجب میکند کثرت مائیت خون یا زیاد خوردن خواک مائیه رطبه پس خون مستحیل بعفونت گردد و یا کثرت غلظ خام پس آنرا صبا بعفونت گرداند مثل آنکه متولد شود از خیار و یا از زنگ و امرود و مانند آن و این تب لازم بود زیرا که مادهٔ آن داخل عروق ست و فرق نکند بسبب عموم ماده و انتشار او در جمیع بدن بتوسط عروق و اقتضای آن با مجاران نیک باشد یا بگرگ و اقسام او سه ست چنانچه مذکور شد و بدترین آنها آنست که زیرا که تحلل دران کمتر از تعفن بود و بحران آن در اکثر تا روز هفتم باشد و اقتضای آن یا بستفراغ محسوس مثل رعاف یا غیر محسوس مثل تحللات خفی بود گاهی بحرقه بود سام منتقل گردد و گاهی از تبدید سپید بلیثر غس منتقل شود و گاهی بسجری و حصبه انتقال نماید و هر گاه دران سبات و نفخ شکم که دلالت مثل آواز طبل آید و تاخیر عارض شود و اسهال نفع ننماید بعده بر بدن او بثور سبز عریض پیدا شود آن از علامات موتست و علاج این تب صعب تر بود و آمارقت خون و غلظ آن شناخته میشود از انچه خارج میشود از ان در بول و براز و عرق و نفث و مانند آن و ایضاً دموی عفنی در تمام بدن ستوی یا شبیه بستوی در اکثر بیماشد و از اعلامات انتقال آن بسخاق و جدری و سرسام و صداع و اختلاط ذهن بظهور علامات آنها ست و از مقادیر هر یک معلوم شود و از مقادیر طول آن از نادر علامت نضج در قاروره و نبض فی تاخر انحطاط و جود اختلاف حال آن در مدت تزید و انتهاء و نقصان آن حتی که آن مثل مفرحات گاه ساکن شود و گاهی شدید گردد و این اختلاف دلیل ست بر آنکه بدن مملو از غلط خام ست و اما بمدت بحران آن دلالت میکند و ظهور علامات نضج اگر در سوم و چهارم اثر نضج ظاهر نشود در روز هفتم چنان نکند و همچنین اگر در روز هفتم اثر نضج و بحران پدید نیاید علامات طول مرض و آمیزش غلط خام با خون باشد و آنچه که غلط خام آمیخته نباشد ممکن ست که روز چارم بحران کند **نوع دوم** آنکه از عفونت خون در خارج عروق افتد و آن تبی ست که از او ارام دموی عارض شود و حمیات اورام دمویه مثل حمیات حادث از ورم غشای دماغ و از ورم آلات تنفس یا ورم معده یا جگر یا مراره یا طحال یا امعا یا گرده یا غیر آن از اعضاست و این نوع را حمای دمویه عرضیه گویند و علاج این همه در مقام هر یک مذکور شد و حمیات ورمیه علیحده نیز مسطور گردد

علاج تب دموی

در سوم نوخس فصد ہفت اندام بایا سلیق کنند و گفته اند که چندان خون برآرند که مریض غش کند و بعد فصد علاج تب صفراوی نمایند و ایضاً لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرۂ عناب پنج عدد و عرق شاہترہ و عرق عنب الثعلب ہریک شش تولہ برآورده شربت بنفشه دو تولہ داخل کرده خاکشی پنج ماشه یا شیشه به بهند و بحبت شام لعاب بهدانه یا اسپغول عرقیات شربت نیلوفر خاکشی بنوشانند و ایضاً اگر با بیکی و کندی حواس و قلت اشتها باشد بکجبین سیاه معرق عنب الثعلب و شاہترہ حل کرده بخورانند و ایضاً اگر بعد سوزش کف پا باشد عناب پنج دانه شاہترہ شش ماشه عرق شاہترہ ده تولہ خیسانیده یا جوشانیده شیرۂ خیارین ہفت ماشه شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی پنج ماشه داخل کرده بنوشند و ایضاً شیرۂ تخم کاسنی شیرۂ تخم خرفه ہریک شش ماشه عرق شاہترہ پنج تولہ گلاب چار تولہ شربت نیلوفر دو تولہ بدہند و یا عناب ہفت دانه تمرہندی سه تولہ در عرق شاہترہ مالیده شربت نیلوفر داخل کرده خاکشی باشیده دہند و یا شاہترہ شش ماشه عناب ہفت دانه بنفشه شش ماشه تمرہندی دو تولہ اگر بمزاج گرمی زیاده باشد خیسانیده والا جوشانیده نبات خاکشی داخل کرده دہند و یا زرشک و تمرہندی در عرق شاہترہ خیسانیده با شربت عناب وغیره در سیاس و انار ترش دہند و باشد که سیاه الشعیر و سیاه الفرع حاجت افتد و اگر با سوزش بول باشد عناب پنج دانه بہدانه سه ماشه جوشانیده شیرۂ خیارین شیرۂ خارخسک ہریک شش ماشه شربت نیلوفر دو تولہ دہند و روز دوم اصل السوس بنفشه ہریک چار ماشه افزایند اگر یاد نگیرد و مانند باشد بعد فصد لعاب اسپغول کبوتر شیرۂ تخم کاہو شیرۂ تخم خیارین ہریک شش ماشه در عرق شاہترہ نه تولہ گلاب چار تولہ برآورده شربت لیمو چار تولہ داخل کرده خاکشی پنج ماشه باشیده بنوشند روز دوم آب آلو بخارا ہفت دانه افزایند روز دوازدہم مسهل خیارشنبر دہند پس اگر بول اندک اندک آید و صلابت نشانه مهسوس شود عنب الثعلب پخته بروغن گل آمیخته قرص بسته بر موضع نشانه ببندند بالجمله درین تب گاہی فصد تنها کفایت میکند و بتدبیر دیگر حاجت نمی افتد و گاہی با وجود فصد به تبرید و تلطیف خون بشل شیرۂ کاسنی و کاہو و کشنیز و شربت عناب و صندل و بنفشه و نیلوفر و انار و آلو و مانند آن هر چه سرد باشد و لعاب اسپغول و آب آلو که هر واحد مطفی خونست و ترک لحوم و اقتصار بر مزورات ترش و تلیین طبیعت بمثل آب انارین و تمرہندی و شیر خشت احتیاج میشود و گاہی بصورت اختلاط صفرا بمسهل خفیف صفرا مثل نقوع مقوی رودیا آب انارین مع هلیله زرد محتاج میشوند و شاہترہ و عناب در تب دموی دخل تمام دارد استعمال آن ضرورست و در چنین تب عرق آوردن نیز مفید بود و تدبیر معرقه در حمیات الطفال خواهد آمد و آب گرم زیر پشت داشتن نیز عرق می آرد و پاشویه به دستور و تا که منظور آوردن عرق باشد بدن را نشف کرده باشند و خود را از پارچا پوشیده دارند و لبعض متاخرین مینویسند که در تب سوم نوخس بعد فصد اکحل مطفیات خون مثل شیرۂ کاسنی و خرفه و خیارین و تخم کاہو شش ماشه و تخم کاسنی شش ماشه و عناب کلان و آلو بخارا ہریک ہفت عدد در گلاب و عرق کاسنی و بید ساده ہریک شش تولہ برآورده تمرہندی سه تولہ مالیده صاف نموده سکنجبین ساده چار تولہ داخل کرده بنوشانند و یا اسپغول با شربت نیلوفر بدہند و غذا آش جو با شربت نیلوفر و یا کچری مونگ دمان باکدو و اسفاناخ و کشنیز سبز کرده ان عدس یا بنوشش پخته باشند از آلو و غیره و ترش کرده بخورانند و اگر حاجت تلیین باشد مغز خیارشنبر شش تولہ ترنجبین گلقند ہریک چار تولہ آلو سیاه نه عدد در گلاب یکپاو مالیده صاف کرده روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده بدہند و صبح تبرید سابق با اضافه لعاب بهدانه و ریشه خطمی ہریک سه ماشه اسپغول ہفت ماشه باشیده بنوشانند و دو روز داده جهت تعدیل مزاج شربت نیلوفر سه تولہ در عرق نیلوفر و عنب الثعلب یک شش تولہ بنوشانند و در مطبقه ایضاً ابتدا بفصد نمایند و خون بقدر صالح بگیرند و تطفیه بشل شربت نیلوفر و سکنجبین ساده با شیرۂ تخم خیارین کنند و اگر در فصد خون غلیظ برآید سکنجبین و آب آلو و زرشک تمرہندی و آب شاہترہ و آب بادیان و طبیخ اصل السوس و بیخ کاسنی و مانند آن از معوضات و ملطفات دہند و اگر خون رقیق آید شربت عناب و انار و آب کاسنی و جز آن از مبردات مطفیات استعمال نمایند بعد فصد و اصلاح قوام خون آب انارین و آب تمرہندی و شربت خشخاش منقوع آلو و نیلوفر و کاسنی و تمرہندی و بنفشه و شربت آلو و نیلوفر و عناب و مانند آن بحسب حاجت و ملاحظه قبض و لینت طبع هر کدام که مناسب باشد استعمال نمایند و آب هندوانه با شیر خشت جهت تطفیه خون و تلیین طبع نفع تمام دارد و آبکیه عناب لبسیار دران جوشانیده باشند صاف کرده و سرد ساخته بجای آب

گاهی دادن در حمیات دموی عظیم نافع بود و خشکی و ضعف را کم کند و مجرب صاحب خلاصة التجارب است و آب سرد را در تسکین حرارت و دفع عفونت و تغلیظ خون دخل عظیم است و لطیف غذا و ترک آن دو سه روز نمایند و اسهال لطیف صفرا بشل نقوع مسهل یا مطبوخ فواکه یا آب انارین مع هلیله آورند و یا بتر هندی و عناب و آلوی بخارا تلیین نمایند گاهی بقرص کافور حاجت افتد و بقول مصنف اقتباس و مطبقه تا هفت روز همان تدبیر کرده سونوخس مذکور شد بعمل آرند و ترک غذا تا سه روز اگر توانند بغایت نافع بود والا اندک اندک غذای لطیف بدهند روز هشتم مطبوخ آلو و یا نقوع آن و یا مطبوخ شاهتره تلیین طبع نمایند و روز نهم شیر و کاسنی و مغز تخم کدو و تخم خیارین هر یک هفت ماشه لعاب اسپغول و بهدانه هر یک سه ماشه در گلاب و عرق کاسنی و شاهتره و نیلوفر و قند سفید هر یک چهار تولد برادرده شربت نیلوفر سه تولد داخل کرده تخم نیلوفر چهار ماشه پاشیده بنوشانند و غذا بریخ و بنوماش مقشر یا عدس و یا شلهٔ اسفاناخ دهند و همین نمط روز دوازدهم سه مسهل داده بدین سو روز پانزدهم بدستور دهند پس اگر اندکی تب باقی مانده باشد باید که روز شانزدهم مطبوخ مذکور پوست هلیلهٔ زرد هلیلهٔ سیاه هر واحد یکتولد شربت ورد کر را هلیلجی چهار تولد اضافه کرده بنوشانند و غذا بدستور دهند و روز هفدهم قرص طباشیر لین چهار ماشه لعاب بهدانه سه ماشه گلاب کاسنی عرق و یا آب بید ساده عرق نه تولد برادرده شربت بزوری بارد یا معتدل سه تولد تخم شربتی هفت ماشه بدهند و شوربای برغاله با نان تنک و با بریخ خورانند و اسفاناخ در قلیه اندازند اقوال حذاق مسیحی گوید که در حمیات مطبقه نیز حفظ اعراض عامه که در علاج کلی حمیات عفنیه مذکور شد عنی استفراغ ماده و تبدیل سوء مزاج و تدبیر غذا باید کرد و ماده این حمیات داخل عروق محصور است چنانکه دران فرو نمانند بلا احتیاط و حذر تا عفونت بخون خون اگر گردد حتی که چون بطبیعت حل هر انچه ثقل آن میکرد آسان شود در انضاج باقی و تحلیل آن و تغیر آن بجودت قادر گردد و سوء مزاج در پی حرارت تب و میبس آنست پس باید که همه تدبیر آن مبرد و مرطب باشد الا آنکه رطوبت آن اشیا دائم طلب باید کرد زیرا که استعمال اشیای رطبه در هر تب مامون العاقبت ست و اما برودت آنها دائم طلب نباید کرد بر انکه استعمال اشیای بارد غیر مامون در عاقبت است در جمیع حمیات و لهذا اشیای بارد بالفعل مثل آب سرد را استعمال آن بتجدید و تحصیل کثیر احتیاج افتد زیرا که واجبست که آنرا بعد انضج مادهٔ مرض و هنگامی که قوت قوی و عادت مطابق باشد و کدام عضو شریف ضعیف و دوارم نباشد استعمال نمایند شیخ میفرماید که غرض در علاج تب دموی استفراغ خون کثیر ست تا انکه غلیظ شود قریب گردد و تغلیظ جوهر خون اگر بسیار رقیق آبی یا صفراوی باشد و تبرید آن و تنقیهٔ آن از خلط و ترقیق آن اگر غلیظ باشد بتر شی یا لطف خون در کسیکه مولدات خون غلیظ مثل عدس و ماش و مولدات خلط خام مثل خیار و باد رنگ و بیخ کاهو خورده باشد و انضاج مادهٔ فاعل تب و تحلیل آن اما استفراغ مثل فصد اگر فتن از دست نیست و در هر فصل که تب عارض شود و انتظار بحران و انضج نباید کرد و گذاشتن آنکه تخمر باشد که ازان صدر کنند و گذارند تا طعام هضم گردد بعده فصد نمایند پس اگر تب دوام کند فصد کنند و مرة بعد اخری فصد نمایند تا آنکه قریب بغشی گردد یا دار غشی افتد اگر بدن قوی باشد زیرا که غشی نیز بتبرید مزاج قوی مثل سائر مبردات میکند و اگر ضعیف باشد از ابا ک میکند و بعد انکه فصد و نوشیدن آب سرد بسیار کند که استعمال دیگر غشی میسازد و تفریق در فصد اولی ست انچه که استحیای آن واجب کند مثل نحوف انصباب خون نبسوی مخالف نباشد زیرا که اکثر دران که قریب غشی رسد بلاغ بود و بسا ست که تالیع فصد بالغ فی الحال اسهال صفرا و عرق باشد و یا بدیکه عرق از هر وقت نشف کنند تا بسیار آید که اکثر ازان صحت حاصل شود و انچه از ضعف و غشی بفصد بالغ عارض شده باشد تدارک آن بغذای لطیف و سکون نمایند و لازم ست که مدام تلیین طبیعت کنند از مثل آب انارین و آب انار شیرین و منجوش تا بحد شیر خشت و تمر هندی و شیاف خفیف و گاهی نزدیک انضج احتیاج استفراغ بمثل هلیله و شاهتره و خیار شنبر و مانند آن میشود و اگر حال مریض احتمال فصد از دست نکند فصد رگ پیشانی یا حجامت میان دو شانه کنند پس اگر چیزی ازین بسبب عارض ممکن نباشد اسهال نمایند بطریقیکه در محرقه میکنند و تبرید بچیزی کنند که مفتح باشد مثل ترشیها و مقطع بود مثل سکنجبین بزوری بارد و سکن غلیان باشد مثل شربت عناب و اگر نه اگر از قضه غشی عارض شود نان در آب غوره تر کرده بخورانند و اگر ارعاف خود بخود عارض گردد قطع نکنند مگر نزدیک بمقاربت غشی و اما تغلیظ خون مثل عناب کنند و آن اینست که عناب یکصد عدد در اب پنج رطل بجوشانند تا سوم حصه بماند و مالیده صاف کرده با شکر بقوام آرند و هر قدر که شکر کم باشد

بهتر ست و ایضاً عدس خصوصاً معمول بسرکه ترش تیز از سیر قبیل ست و از خوردن رب عناب یا جرم عدس اگر ماده غلیظ باشد ضرر کنند و اما تربد آن
بمثل آب تفوح عدس سرد کرده و آب برگ کاهو افشرده سرد کرده و شربت آب سرد اگر با نعنی نباشد مناسب بود و گاهی چندان می نوشانند که رهدوی افتد
و رنگ سبز میشود پس گاهی ازان صحت حاصل میگردد و گاهی منتقل بحای بلغمی میشود و علاج بقرص گل وغیره کرده میشود و این علاج امراض متقدمین ست
و بعض متاخرین بسبب آن بخود کرده اند و نوشیدن ماء الشعیر علاج برای آنست ولیکن در حالت نرمی طبع و بهترین اوقات نوشیدن آن وقت
شدت غلیان و کرب و اشتعال و تواتر خفقانست و میدانند که اقتصار بر تبرید و ترک فصد و اسهال در سدد و حقن می افزاید و عفونت و حرارت
در ثانی الحال زیاده میشود **واما** تلقیه آن بمثل مسهلات صفرا بحسب اختلاف و جوب قوت و ضعف باید کرد **واما** منضجات خلط خام که باخوان
باشد مثل عناب و سپستان و بنفشه و شاهتره و بادیان گل سرخ و تخم کاسنی و کشوث و مویز منقی و آلوی بخارا دهند زیرا که گاهی خلط خام بسبب
عفونت خون میگردد و در اخر تب مثل قرص کافور و قرص طباشیر خورانند و این قرص نیکوست بگیرند طباشیر صمغ عربی کتیرا نشاسته هر واحد سه درم
تخم خرفه پنج درم مغز تخم خیار چنبر چهار درم مغز تخم کدو شش درم رب السوس هفت درم و ازان قرص سازند نسخه دیگر و خصوصاً نزد ضعف جگر
بگیرند گل سرخ سه درم عصاره زرشک دو درم مغز تخم بادرنگ و خیار و خربزه و تخم خرفه و طباشیر هر واحد یکدرم صمغ و نشاسته و کتیرا هر واحد نیم درم
ریوند چینی و زعفران و کافور هر واحد یک درم قرص ساخته استعمال نمایند **واما** اغذیه پس عنابیه و عدسیه ترش کرده و رمانیه و سماقیه دهند
و اگر از چیزی ازین خوف قبض شکم باشد کسر حموضت او بشیر خشت یا شکر کنند و بآلو و بقر عیه و حماضیه و فواکه امرود چینی و انار و سیب شامی
و بقول کدو خیار و بادرنگ و کاسنی و بقلهٔ مبارک و حماض و کشنیز و مانند آن دهند پس اگر صداع یا خفقان یا سهر یا سبات یا رعاف مفرط مضعف
قوت و غیر آن از اعراض صعبه عارض گردد بدانچه در موضع آن در اخر این بحث مذکور شود معالجه نمایند **صاحب کامل** مینویسد که راس افضل
چیزیکه امتیاج بسوی آن در علاج تب دموی در اول حدوث آن اعنی در روز اول و دوم و سوم میشود آنست که صاحب او را فصد کحل یا سلیق کنند اگر
قوت و سن و فصل مساعدت کند و از خون مقدار کثیر برارند تا آنکه او را غشی عارض شود زیرا که اگر این بعمل آرند یا تب قلع گردد و یا خفیف شود و مدت او
کوتاه و صاحب او از خوف ایمن گردد و اما آنجا که قوت و سن و مزاج مریض و فصل اخراج خون بسیار یکبار گی واجب نکنند باید که بحسب وجوب حال اخراج
خون اندک اندک نمایند که این تخفیف تب کند و بعد فصد آب انار شیرین و ترش با ندک سکنجبین ساده یا آب تمر هندی بجلاب یا رب غوره و رب آلو
میخوش یا رب ترشی ترنج و مانند آن آب سرد یا ببرف اگر فصل گرما باشد استعمال باید کرد و غذای او روز فصد اگر قوت قوی باشد بزورهٔ معمول از
کدو و اسفاناخ یا بیخ کاهو یا شاخ خرفه یا مغز خیار یا مغز بادرنگ یا مغز خیار یا آب غوره یا آب انار ترش یا آب ترشی ترنج یا آب عصارهٔ زرشک بعد پختن مالش
سازند و اگر قوت ضعیف باشد باید که مریض را روز فصد شوربای بچهٔ مرغ و تیهو و دراج و مانند آن دهند و روز دوم از فصد باید که نظر کنند که آیا
این مرض از امراض در غایت حدتست و یا از حادهٔ مطلقه و یا از حادهٔ که لبی باشد پس اگر از امراض حاده در غایت بود که از روز چهارم تجاوز نکند
و قوت قوی باشد باید که صاحب او بر جلاب یا شربت بنفشه و آب انار میخوش یا رب غوره اقتصار نماید و اگر قوت ضعیف باشد ماء الشعیر با سکنجبین یا سک
آب انار میخوش دهند و اگر از امراض حاده مطلقه باشد که از ده روز تجاوز نکنند و قوت قوی بود مریض را در اوقات روز آب انار میخوش بشکر یا بجلاب
یا آب ترشی ترنج بشکر یا با آب غوره اقتصار کنند و باوی چیزی از قبض نباشد و بعد دو ساعت ماء الشعیر چهل درم باده درم نبات سفید بدهند
و بعد چهار ساعت پانزده درم سکنجبین ساده با آب سرد دهند و وقت خواب شب لعاب اسپغول و لعاب بهدانه بجلاب یا آب انار بدهند و اگر بدین
شربت خواب نمایند منفعت بین یابند و صفت آن اینست بگیرند آلو شیرین بزرگ سی عدد تمر هندی نیم رطل و هر دو را در سه رطل آب بجوشانند
تا یک رطل باقی ماند صاف کرده بران آب انار میخوش و ترشی ترنج هر واحد یک رطل انداخته بآتش معتدل بپزند تا بنصف باز آید و بران یک رطل
نبات و ربع رطل گلاب انداز ند و جوش داده کف بردارند و از آتش فرود آورده سرد کنند و ازان هر شب پانزده درم تا بست درم با دو درم

تخم خرفه بار یک سوده بخورند اگر حرارت قوی و تشنگی شدید باشد باید که اندک لعاب اسپغول بوزن نیم درم طباشیر اضافه کنند و اگر مریض ضعیف باشد باید صحت خود معتاد بکثرت تناول طعام بود باید در هر روز دو بار عادت غذا داشته باشد باید که ماء الشعیر دو مرتبه در بهر روز بدهند پس اگر نفس مریض بچیزی از زین مائل نباشد مریض را دار اخر روز نزدیک بار یک کوفته بشکر و آب سرد یا پست جو یا پست گندم مغسول با آب گرم و سرد کرده با نبات بدهند و اگر این واجب نبود و سرکه و زیت بمغز بادرنگ و خیار و روغن بادام و شکر طبرزد که بران برف انداخته باشند و مانند آن دهند و اگر مرض از مراضی باشد که از نشان او انقضا در چهارده روز یا هفده روز باشد صاحب او را قبل طلوع آفتاب آب انار یا شربت مذکور بسیار الخیار و آب تربز باید داد و بعد طلوع آفتاب ماء الشعیر بشکر بدهند و در ساعت چهارم تخم بیجین ساده با آب سرد بنوشانند و بغذای تحلیل از مزورات معموله از بقول مذکوره با آب غوره و غیره غذا دهند و لاسیما اگر قوت ضعیف و عادت مریض بخوردن دو بار در روز باشد و اما اگر امراض در بیشتر از زین مدت انقضا نمایند باید که غذا زیاده تر از زین و غلیظ تر که در تدبیر امراض گذشته بدهند و تا باید که معدهٔ افقد حال طبیعت ننمایند اگر قبض باشد تلیین بلغوس خیار شنبر و تربجبین و تمر هندی و آلو و مشمش خشک و شیرخشت بحسب حاجت کنند و آلو بخارا در شربت بنفشه تر کرده بدهند و اگر احتمال این ننمایند شفا معمول از خطمی و بورهٔ ارمنی و شکر سرخ و اندک تربجبین ساخته بردارند و اگر طبیعت ازین چیزها اجابت نکند حقنهٔ لین معمول از شکر و روغن کنجد و آبکامه یا معمول از جو کوفته و بنفشهٔ خشک و برگ چغندر و سپستان در روغن بنفشه و شکر سرخ و آب چغندر افشرده در روغن کنجد و مری و مانند آن استعمال نمایند و مریض را ماء الشعیر بشاید داد اگر طبیعت قبض باشد مگر بعد استعمال چیزی که تلیین طبیعت نماید و اگر بدهند جنایت کثیر بر مریض کرده باشند و همچنین هرگاه مریض محتاج بفصد باشد بدون استعمال فصد ماء الشعیر نباید داد و همچنین اگر مریض اوردی در بعض اعضای باطنی در باید سزا وار نیست که ماء الشعیر و یا غذا و یا تربد دهند الا بعد سکون درد و چون زبان درشت یا سیاه گردد و فوکان سپغول در لعاب اسپغول و روغن بادام شیرین و نبات مسح کنند و اگر تشنگی سخت باشد لعاب اسپغول و جلاب و روغن بادام شیرین بدهند و ماء الشعیر با ندک آب انار و آب بهندوانه بدهند حرجانی و ایلاقی مینویسند که در سوء نوخص مبادرت بفصد با سلیق و هفت اندام کنند و جالینوس میگوید آنچه از فصد و حجامت مانعی باشد و در احتساب آفتی نباشد علاج آن با آب سرد کنیم و اگر در احتساب آفتی باشد بنوعیکه تدارک آن توان کرد یا مضرت آن کمتر از مضرت تب باشد علاج آن هم با آب سرد کنیم و بعد ازان اگر قوت قوی باشد بکشادن سده و کم کردن استعمال مشغول گردیم و اندر سرد و آفتی در کشادن و کم کردن استعمال ادویهٔ بارد بکار بریم محمد زکریا گوید سبب آن باشد که اندر تب حاده آب سرد دهند و تب فی الحال ساکن شود لیکن بعد ازان تب آهسته تر آید یا شاید که تا چهل روز یا بیشتر پرسد و تا رعاف پدید نیاید یا عرق نکند زائل نشود و سبب این آن باشد که طبیعت در تهیا صبا هیجان باشد و سبب آب سرد ازان باز مانده و دران تاخیر افتد پس رطوبت واجب است که نیک تامل کند اگر هیچ علامت تهیئه هیجان بیند در آب سرد تاخیر کند والا اقدام بر شرب آن نماید زیرا که خطر راب سرد دادن بیش ازان نباشد که بیماری دراز شود و اگر نه بدهد خطر آن بزرگ باشد چنانکه در علاج تب محرقه یاد کرده آید و میگوید که من بسر دو طریق را آزموده ام نوشیدن آب سرد را کم خطر تر یافتم و بعضی طبیبان گفته اند که اندرین تب استفراغ همچنان کنیم که در تب محرقه و هم بدان ادویه کنیم و جالینوس میگوید هرگاه در سوء نوخص فصد کرده شود ممکن نیست که باتپی دیگر منتقل شود و بدین سبب اندرین تب هیچ علاجی نافعتر از فصد نیست خاصه چند انکه عدد عشی رسد و اگر قوت چندان باشد که متحمل عشی گردد خون بدو سه دفعه بیرون کنند و هم او گفته که اندرین تب بهیچ حال تاخیر فصد نشاید کرد زیرا که اگر فصد کرده نشود و مریض را اتفاق رعاف یا عرق نیفتد خوف آن باشد که بیمار بمفاجات بمیرد یا بسرسام منتقل گردد و یا تب بعفونی شود از بهر آنکه طبیعت خون بسیار را که گرم شده از سیل کردن بعضوی و از عفونت نگاه نتواند داشت تا بالجمله هرگاه در فصد تاخیر کرده شود بیم باشد که همه ابواب علاج باطل گردد زیرا که اندرین تب هم حرارت را تسکین باید کرد و هم امتلا را کم باید کرد و کم کردن امتلا بفصد بود یا باسهال یا باداربول و اندر تاخیر فصد حرارت خون زیاده گردد و قویتر شود و قوت بدان سبب ضعیف گردد و با ضعف قوت فصد ممکن نبود و اسهال و ادرار هر دو حرارت زیاده کند یعنی بسبب تقلیل رطوبت و انتهاب واجب کنند و انتهاب مقتضی تسکین ست و تسکین حرارت بچیزهای سرد نتوان کرد و سرد بیهاسده زیاده کند و بسبب سده امتلا تیز فزاید و استفاغ

بخارات در داخل بدن زیاده شود پس تب اشتداد نماید بدین سبب تا خیر فصد با وجود مساعدت قوت خطای بزرگست و هر وقت که طبیب بسر بیمار رسد فصد باید کرد و اگرچه بعد هفت روز زیاده روز بود و قوت مساعد باشد بدان التفات ننماید کرد که چند روز گذشته است خاصة اگر علامات استلاء بر حال خود باشد و قوت مساعد بود و اگر قوت و فصل و سن و بلد و عادت بیمار بعضی موافق فصد باشد و بعضی نه عوض فصد حجامت باید کرد و اگر از بن اسباب بیشتر مساعد فصد باشد فصد اولی تر باشد لیکن خون بتفاریق اندک اندک بیرون باید کرد و بعضی طبیبان گفته اند که فصد در ابتدای مرض باید کرد و در تزاید و نزدیک انتها فصد نشاید کرد خاصة اندر انحطاط و بسیار کس اندرین تب بفصد واقع در خیر وقت او هلاک شدند زیرا که قوت در تزاید مرض و در انتها و انحطاط مساعدت نکند چنانکه در ابتدا کند بدین سبب طبیب را با وصف ضعف قوت در فصد دلیری نشاید کرد اگرچه همه اسباب دیگر موافق باشد و اگر قوت ضعیف بود در ابتدا نیز فصد جایز نباشد و اگر قوت قوی باشد و احوال دیگر موافق نبود اعتماد بر قوت نکند و فصد یا حجامت بعمل آرد و بهر گاه که قوت مساعد باشد مضرت ناموافقت اسباب دیگر اسهل باشد و بیمار خلاص یابد و بعد فصد آب هندوانه یا آب لیمو بگلاب دهند و شربت ریباس بشکر موافق ست اگر فصل گرما باشد این شربه آب سرد یا برف سرد کرده باید داد الا شربت ریباس که آنرا بی برف دادن به و اگر تشنه نیز اگر سردی آن و سردی یخ و برف معده را برنجاند و اگر اندر احشا ورم باشد یخ درم فلوس خیارشنبر و سی درم تخم خربزین و ده عدد عناب و ده عدد آلوی سیاه در یکمیم من آب بجوشانند تا سوم حصه بماند مالیده صاف نموده بدهند و فلوس خیارشنبر و تخم خربزین در آب عناب و آب عنب الثعلب و آب کاسنی حل کرده صاف نموده هر بامداد موافق باشد و ماء الشعیر آب انار شیرین دهند و بست و اسپغول و شکر در آب اند دهند و بر موضع درم را ابتدا اصندل و قوفل و گل ارمنی و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب کشنیز تر ضماد کنند و در اخر صبر و زعفران با آب کشنیز ضماد سازند و یا برگ خطمی و اندکی اسپغول در آب عنب الثعلب و آب کاسنی تر نمند و در فصد تا خیر کنند صفت ضماد دیگر درین موضع سود مند باشد موم روغن انی سوم سفید و در روغن گل یا روغن بنفشه و آب کاسنی و کشنیز تر و آب ساق و برگ خرفه و دوسه قطره سرکه با هم بر نمند و بر خرقه کتان طلا کرده بران موضع نمند و اگر ورم در جگر یا معده یا در فم معده باشد از آمیختن چیزی مقوی باین اشیا چون مصطکی و آب به و اندک سنبل چاره نباشد و اگر فصل تابستان باشد ضماد سرد بر نهند و اگر زمستان باشد نیکو تر نهند و اندرین تبها این قانون نگاه باید داشت که نخست فصد کنند پس کشکاب دهند و اگر صفراوی عطش بغایت آمیخته باشد و تب تیز سوزان باشد و چون تب محرقه بنوبت غلبه گرفته شود و اعراض قویه پدید آید هم اولی تر آن باشد که اول فصد کنند لیکن بعد فصد اعتماد بر قوت باید کرد و در تسکین حرارت بموجب قانون و اندازهٔ حرارت مبالغه باید کرد باقی همانست که در قول صاحب کامل در علاج حمای محرقه خواهد آمد ابن الیاس گوید که بعد فصد حجامت هر صبح جلاب از تمرهندی و شکر سفید یا ترنجبین هر واحده نیم درم را با سرد حل کرده بنوشند و یا گیزه آب انار بدین وجه آنها فشرده هر واحد سه اوقیه و شکر سفید و ترنجبین هر واحده نیم درم و یا روب قاسح خون مثل رب حصرم و ریباس و لیمو و بهر کدام که باشد ده درم و گلاب ده درم بر برن سرد کرده بنوشند و غذا ماء الشعیر سازند و تلیین طبیعت برب آلوی سیاه و بنفوج شمش یا بنفوج فواکه مع ترنجبین و شیر خشت و ماء الفواکه نمایند و اگر قوت ضعیف گردد بسبب استفراغ خون و اخراج آن غذا ماء الشعیر بجوزهٔ مرغ دهند و استفراغ بدن باین مطبوخ کنند صفت آن سنای مکی پنج درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی گل سرخ هر واحد سه درم تمرهندی ده درم آلوی سیاه عناب هر واحد بست عدد سپستان آلوی کوهی هر واحد چهل عدد همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید و شیر خشت و ترنجبین هر واحد پانزده درم مالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و تا آخر روز بران صبر کنند تا استفراغ صالح نماید بعده در اخر روز ماء الشعیر بست درم غذا سازند و اگر حرارت قوی و تشنگی شدید باشد لعاب اسپغول و لعاب بهدانه هر واحد ده درم بر روغن بادام پنج درم و طباشیر نیم درم به دهند و زبان و دندان را در هر روز سه مرتبه بسرکه و گلاب بشویند بعده بر زبان او هر دو لعاب مذکور بر روغن بنفشه مسح کنند تا نفع میکند ایشا و اگر شربت عناب اگر با تب سرد باشد و اگر نباشد شربت ریباس و حصرم و لیمو و ترنج و غذا ماء الشعیر مع عدس و سرکه دهند و زیراندود کرد خلاف یا کدو فرش کنند و حوالی او کدو و خیار و به و سیب و ظروف پر از آب بنهند و مسکن او در مهب شمال یا زیر بادکش بسلول بگلاب باشد و باید که بدن را بسیار جنبا

تب دموی مطبوع سهل

پوشیده دارند تا مستشاق هوای سرد نمایند و سردی هوا مسام را بند نسازد و اگر با این تب سرفه در دریلو و سینه باشد هر صبح جلاب از بنفشه و نیلوفر هر واحد سه درم عناب و سپستان هر ذا حده عدد و از شکر سفید و ترنجبین هر واحده درم بنوشانند و تلیین طبیعت بشربت بنفشه و ترنجبین یا شیر خشت یا فلوس خیارشنبر هر واحد بست درم کنند و اگر باوی سهر باشد سحرگاه شربت خشخاش ده درم دراب گرم حل کرده بدهند و اگر قبض طبع باشد و از تلیین وشیاف اجابت نشود در این حقنهٔ اول بعسل آرند بنفشه خشک سپستان نیلوفر هر واحد سه درم جو کوفته یکشت برگ چقندر یکدسته همه را در دو رطل آب بجوشانند تا نیم رطل بماند صاف کرده شکر سرخ ده درم آنگاه مربیخ درم روغن بنفشه ده درم بران ریخته حقنه کنند و بعد از تلیین طبیعت بسکنجبین ساده و قرص طباشیر تلیین نمایند و هرگاه در بدن بعینه مرض باقی ماند و تحلیل نشود و ماده در عروق هنوز باقی باشد بگیرند تخم کاسنی سه درم پوست بیخ کاسنی سه درم پوست بیخ کبر هر واحد هفت درم تخم خربزه و تخم خیار و تخم بادرنگ هر واحد پنج درم همه را نیکو فته در دو رطل آب و نیم رطل سرکه تند یکشبانروز بخیسانند پس بجوشانند تا ربع آن بماند صاف کرده شکر سفید یکمن بدان افزاید بقوام جلاب آرند **خبیصهٔ هندی** گویند که بعد فصد هر صبح شربت تمرهندی یا شربت انار یا شربت عناب با آب شدید البرد یا با یخ یا برف بنوشانند و غذا بمزورهٔ عدس محض با آب فواکه ترش و مزورات مطبوخ بزرشک یا سماق سازند و تلیین طبیعت بشیر خشت و تمرهندی یا شربت ورد و مکرر و شیر خشت یا آب انار این مشحومین و شیر خشت یا شربت آلو مسهل یا بقوع مشمش و عناب و سپستان و آلو و گل سرخ و ریوند چینی کنند و اگر حرارت قوی و تشنگی سخت باشد و باوی سرفه بود لعاب بهدانه یا بزر قطونا یا مانک نبات که بسیار شیرین نگردد و بر دهن بادام و طباشیر بدهند و اگر باوی سرفه نباشد اشربهٔ مذکوره و سکنجبین ساده با آب برف و لعاب اسپغول بنوشانند و اینچنانه نافع این مرض ست آب کاسنی سکنجبین و شربت صندل یا آب شاهتره یا آب هندوانه هست سه روز یا پنج روز بدهند و اگر مرض ضعیف بسیار باشد کعک باریک سوده بشکر و آب سرد یا پلپت جو بشکر بدهند و گاهی اقراص کافور طباشیر داده میشود و ما را القرع این تب را نافع بود و اگر قبض طبع باشد تلیین بحقنهٔ لین کنند و این تلیین نافع این علت ست آلوی بخارا عناب سپستان هر یک پانزده عدد مویز منقی ده درم تمرهندی ده درم گل سرخ سه درم شاهتره یک قبضه تخم خرفه کوفته تخم کشوث بنفشه بادیان تخم کرفس هر یک دو درم طباشیر از زرد سنای مکی هر یک پنج درم جوش خفیف داده دو شیشه کنند و سه روز در آفتاب داشته بعد سه روز هر صبح چهل درم باده و درم سکنجبین ده درم خیره بنفشه بنوشانند **ابو منصور** گوید که اگرچه مطبقه در ابتدا باشد مبادرت بفصد کنند و خون بسیار برارند و اگر زبان مرض سیاه گردد و اعراض تب محرقه عارض شود تدبیرش بدانچه در باب او بیاید باید کرد و فصد نکنند و روب حامض ندهند و تقلیل غذا نمایند و چون فصد کنند و هنوز در ابتدا باشد اما روب ندکوره در اغذیه استعمال نمایند و آب سرد و قرص کافور نیز بخورانند و چون از تب خارج شوند از شراب الحوم و شیر بهی پرهیز کنند تا آنگاه که صحت یابند و بعادت خود رجوع کنند و بقراط گفته که کل تب دائمه اگر در روز سوم منقطع شود بهتر و امیدوارتر ست و اگر در روز سوم شدت کند و دلالت بر شر و صعوبت نماید و اصحاب صناعت گفته اند که اصعب امراض و اعظم آنها حمیات دائمه ست و نیز ابقراط گفته که مریض را در جمیع امراض حاد بشب با جلاب اسپغول و بعد از آن بنوشانند و بعد تنقیه یا ظهور نضج گل ارمنی از یکدرم تا دو درم بدهند که خاصیت او تعدیل خلط و منع مادهٔ مائل بصدر ست و محمد بن زکریا گوید که اگر دین تب تاخیر در فصد کنند لیکن اعتماد بر بزر آب سرد شدید البرد در مرض نمایند و بیمار نباشند که زنگ سبز گردد و از تعاد کند پس اگر تب آهسته گردد کفایت باشد و اگر عود کند اعادهٔ آن نمایند تا آنگاه آهسته گردد و تب نرم شود و بعد تدبیر حمامی این کنند و این تدبیر حمی بسیار نافعست و تجربه و امتحان آن کردم و از ان خلق کثیر از خطر عظیم خلاص یافته و نوشیدن آب سرد ترک نکنند و از روم او نیامیزند مگر آنکه تب با ورم معده یا جگر باشد و با وجود این نیز نوشیدن او نگذارند اگر حاجت بسوی آب شدید باشد از ورم معده ترس خوف نکنند الا آنکه ورم در رحم یا گرده یا شانه و خاصره در مجاورت ریه و صدر باشد و علامتش شدت التهاب تب و هیجان خفقانست اگر چنین حال دوام کند از اطعمهٔ سکلجبین

فصل هفتم

فصل هشتم

فصل نهم

و دران نجات نبود زیرا که قلب چون مختنق گردد دلالت کند بر غلیان خون و درین هنگام آنرا خلاص نبود مگر بنوشیدن آب سرد تا آنکه رنگ سبز گردد زیرا که اشیای بارد بالقوه درین بدانجا احتیاج بسوی آن باشد نرسد و اینچنین کسان اگر درین حال آب سرد ننوشند بعد اندک مدت ایشان را غشی افتد و عروق در جوف آمنا و دماغ بشگافد و عاقبت یا قی خونی نماینده هلاک شوند و در ننوشیدن آب سرد ضرری نیست الا تطویل مدت تب و تبلید آن و صلابت ورم در احشا و ازین هلاک عاجل دفع گردد اما چون فصد و آب سرد استعمال کنند و بقیهٔ حرارت او باقی ماند آب انار یا گلقند یا ماء الشعیر یا سکنجبین یا قرص ورد علاج کنند و من طریق جالینوس در امراض حاده اختیار نمودم و آن تبرید مع ترطیب ست و اگر چه این نضج و بحران را بطی میسازد زیرا که من این طریق را حریزد دیگر را خطر دیدم و نسیگویم که من طریق بقراط را انتظار بحران سلوکی نمی نمایم ولیکن من آنرا در معرفت انتها و نضج و هنگام ادنی ضعف که در قوت عارض شود و گفته که هر گاه در تب مطبقه فصد را تا خیر افتد رب ترشی ترنج و تمر هندی دهند که آن عفونت خون را منع کند و تطفیهٔ حدت او نماید این جمله قید گوید که علاج تب دموی فصد در ابتدا ست و خون مقدار کثیر خارج نمایند زیرا که اخراج خون درین تب علاج عظیم ست و لازم نیست که با یام سابق از ابتدای آن التفات نمایند چون اهتمام بفصد کنند بلکه رعایت قوت کنند پس اگر قوت قوی باشد در سادس ایام فصد کنند و در استفراغ بزودی از روز نهای بحران احتیاط نمایند تا قوت را از جهاد عائق نشود و متاخرین تا روز سوم فصد میکنند و روز چهارم را فصد احتراز مینمایند زیرا که در ان توقع بحران بعرق یا بر عاف ست و محتاج تر از انواع ثلاثه این تب بسوی فصد متزائده ست پس باقی انواع با آنکه نوع اخیر محتاج بفصد بود بلکه حاجت درین هر دو از روی اضطرار شدیدتر ست و بعد فصد مریض را ماء الشعیر و بعد آن سکنجبین بنوشانند و آب انار میخوش و آب تمر هندی و آلو بجلاب بدهند و شیرهٔ تخم خرفه و تخم خیار سکنجبین و لعاب اسپغول بجلاب بنوشانند پس اگر التهاب زیاده شود ماء الفرع سکنجبین بنوشانند و اگر مریض ضعیف گردد ماء الشعیر بدفعات دهند و زبان را بجزفه تکستان در لعاب اسپغول آلوده سالند و اگر سبات عارض شود تقویت سر بصندل و گلاب و آب حی العالم نمایند و تبرید سینه بگلاب یا کافور کنند و اگر سرفه حادث شود لعاب بهدانه و شربت خشخاش استعمال کنند و چون تب ساکن شود مزورات معمول بکند و دواسفاناخ و بیخ کاهو و شاخ خرفه خورانند و هر گاه صحت یابند در حمام داخل کنند و غذا بیخهٔ مرغ با بهای مطفی حدت خون مثل آب سماق و آب خوره سازند خضر بن علی گوید که اولا ابتدا بفصد و تطفیه و تلطیف غذا و تلیین طبیعت بحقنهٔ لین که دران جوداخل بود و فتیلهٔ مسهل و آب تفوع آلو در روز دوم نمایند و همچنین در روز سوم طبیخ آلو و شمشم و عناب و سپستان و گل بنفشه و سنای مکی و خطمی و تخم خیار با شیر خشت و ترنجبین استعمال کنند و غذا پست جو یا آش جو بشربت نیلوفر و استعمال تفوع تمر هندی و آب انار میخوش مشموم مناسب پس اگر تلیین قلع آن نگردد و حال متوقف بینند و قاروره سرخ غلیظ باشد و مرض بروز هفتم رسیده باشد و حال از تلیین متغیر تر روز دهم بدستور باشد در روز دهم ربوند خطائی طفل را ربع درم و بادام را نیم مثقال در شربت آلو و عسل خیارشنبر ده درغن بادام بدهند و عقب آن شوربای بیخهٔ مرغ بیخ بنفشه پخته باید داد پس اگر تب در روز یازدهم زائل نشود تلیین طبیعت بحقنهٔ لین در روز دوازدهم کنند و اگر حقنه بمریض مناسب نبود شیرهٔ گل بنفشه و سنای مکی و نیلوفر شامی هر واحد یکمجزو و اصل السوس ربع جزو در عرق گاوزبان عرق نیلوفر پرورده ترنجبین سه جزو حل کرده شربت آلو و نیلوفر شیرین ساخته استعمال کنند و چون روز چهاردهم نیز تب منقلع نشود ریوند و خار یقون در عسل خیارشنبر بدهند و اگر نفخ در فم معده بود تخم کشوث و اضداد نمایند و غذا شوربای چوجهٔ مرغ باشد تا آنکه تب قلع گردد و این معالجات ازین حیثیت نیست که آن تب دموی ست بلکه از انجهت ست که آن تب عفونیه ست و این وقتیست که تب دموی صرف نباشد بلکه مختلط بصفرا بود و بهتر علاج صاحبان تب اصلاح مزاج هوای داخل بقلوب الیشا بنست و آن بصندل و گلاب و سرکه نمایند و اگر مناسب وقت باشد آب سرد نعم العلاج ست انطاکی در زبدته میگوید که علاج تب دموی فصد و اخراج خون باستقصا ست و اگر چه بدفعات بود بحسب قوت بعد ازان استعمال مبردات مثل ماء الشعیر و ریباس و فواکه خصوصا عناب و آلو و تدبیر مثل روغن بنفشه و سرکه و صندل و تغذیه بمثل هنوماش عدس و زرشک و آنچه مخصوص بمطبقه ست شربت عناب و مطبوخ خوافه و ماء الفرع و ماء الشعیر ست این همه بعد از فصد استعمال کنند ذکریا در تذکره مینویسد که علاج سوماخس کائن از خون داخل عروق بلا تعفن فصد ست تا بغشی رسد اگر چه

و روغنهات باشد بعده تبرید بربوب فواکه اشربهٔ آنها و بکنجبین و تمرهندی و گاهی حاجت بماء الشعیر افتد و بسیار باشد که بحر دفصد قلع گردد و بسا
که بماء القرع و مالش بروغنها فی گردد غب ندکور گردد احتیاج بشود و حلاج مطبقهٔ کائن از تعفن خون آنست که اگر اکثر خون یا بعض آن تعفن نپذیرد مبادرت
بفصد ست اجماعاً و اگر کل متعفن گردد جالینوس و تابعین او از فصد اولاً منع میکنند و دلیلی برای ایشان نیست و بهر حال اصلاح خون واجب ست
تا صاف گردد باستعمال مولدات آن مثل شربت عناب و خشخاش و ریباس و اصول و تغذیه بچیزیکه مولد آن باشد سوای لحوم و مثل هوا شی چیزی
نیست و عدس با سرکه بالغ النفع ست و مزورات آلو و انبر بار لیس هندو آبی برای این تب مجرب و از ترکیب منست و نسخهٔ آن بهمان مطبوع اخیر ست
که در علاج سرسام و موی در قول مؤلف خلاصه مذکور شده و آن طبوخ از خواص عجیبه ست آنرا باید داشت و مالش بدن خصوصاً دست و پا مبرد و کشنیز
و سرکه کند و بعصفر و حنا خضاب بر پای بندند هر گاه تعفن خون از غلط دیگر باشد علاج مرکب نیابند و از معجنات شربت چهار مثقال از آب کشنیز با آب دیناں بنوشند
حمیات صفراوی

شیخ الرئیس میفرماید که حمیات صفراویه سه قسم ست غب دائره و غب لازمه و محرقه پس غب دائره یا خالصه باشد و آن از صفرای خالص بی دو یا غیر خالصه
و آن از صفرای غلیظ الجوهر باشد بسبب اختلاط صفرا بلغم از روی اختلاط مازج موصد یعنی ترکیب او از آن گونه باشد که هر دو ماده یکی شده باشند و امتیاز
میان هر دو نمی توان کرد و قرشی در شرح قانون مینویسد که عفونت صفرا یا در خارج عروق باشد و آن یک قسمست که آنرا غب دائره گویند و یا در داخل عروق
باشد و آن دو قسمست زیرا که آن یا قریب از اعضای شریفه مثل قلب باشد و آنرا محرقه نامند و یا چنان نباشد و آنرا غب لازمه خوانند و محرقه نیز اگرچه
لازمه ست مگر آنکه هر گاه او مخصوص باسمی گردید این باسم عام مخصوص شد بعده هر واحد ازین سه نوع یا مادهٔ آن صفرا تنها باشد و آن خالصه ست و یا
چنان نباشد و آن غیر خالصه باشد پس اقسام حمای صفراوی شش باشد اکنون هر واحد را در سه قسم بیان مینمایم **قسم اول** در غب دائره و این را
در یونانی طریطاوس گویند و در هندی اکثره نامند و آن تب صفراویست که یکروز در میان آید بالارزه و سرما و مادهٔ آن در خارج عروق متعفن گردد پس
اگر آن ماده صفرای خالص باشد غب دائرهٔ خالصه گویند و اگر صفرای محیه یا مرهٔ صفرا باشد آنرا غب دائرهٔ غیر خالصه نامند و چون مادهٔ غب خالصه
صفرای خالص ست و اندر گوشت و مفاصل بپوست و اقع امید سرعت قبول نضج و تحلیل درین بیشتر ست اما بجهت وقوع خطا و مبالغه در تبرید ماده
بی نضج دیر استفراغ ماند پس بسیار باشد که این تب بغیر خالصه منتقل گردد و بطول کشد و باشد که از جهت تدابیر گرمی و خشکی افراط بحرقه و اسهام
منتقل شود و در غب دائره در ایام ابتدا قویتر و شدیدتر باشد و در ربع بخلاف این بود و ایضاً لرزه ابتدا بقوت کند بعده اندک اندک نرم گردد
و بسرعت زائل شود و در ربع بعکس این باشد و حرارت غب سالمتر از حرارت محرقه بود و هر قدر که لمس دست را بدن بعض طول ابتدا التهاب زیاده نگردد
بلکه گاهی التهاب آن کم گردد و در محرقه التهاب زیاده شود و نبض او سریع غیر مستوی در انقباض و انبساط بلکه مختلف دران هر دو باشد و در ابتدا وقت
انبساط حمی از قضا غلظ نبض لابدست و خاصهٔ این تب ست که یکروز در میان آید اما اگر دو غب مرکب گردد دو نوبتهای او مانند تب بلغمی هر روز عائد شود
پس گاهی رعایت غب بنوبت کند در غلطی افتد بلکه واجبست که رعایت دلائل دیگر نماید از نبض قاروره و تدبیر سابق و دیگر علامات مادهٔ
صفراوی و نوبتهای آن مؤکد آنست و لهذا گفته اند که اعتماد کلی بر نوبت حمیات نکنند در دلالت بر نوع مرض بلکه با وجود آن لحاظ دیگر عوارض هم میباید
کرد شدت عوارض دلالت بر صدت ماده میکند و ضعف بر برودت ماده و اگر سه غب مرکب شود در بعضی صورت نیز تب هر روز آید اما یکروز نرم و یکروز زیاده
همچون شطر الغب که مادهٔ صفرا و بلغم او خارج عروق متعفن شده باشد و دو جدا شده اند یکروز در میان آنست که چون سه غب جمع میشود یکروز نوبت
یک غب میشود و در روز دوم نوبت دو غب و اجتماع دو غب باعث ازدیاد اعراض ست و فرق درین و در شطر الغب مذکور از اعراض لازمهٔ هر یک توانند کرد
و اصحاب غب را گاهی حب خلوت عارض شود بسبب اذیت از روشنی و کلام و آواز با و بسیار باشد که غلیان صفرا نزد دیگر احساس نمایند و فرق
میان غب خالصه و غیر خالصه آنست که مادهٔ خالصه لطیف خفیف باشد و نوبت او در چهار ساعت تا دوازده ساعت منقضی گردد و اکثر ایشان زیاده

نشود پس اگر از زین بسیار زیاده گردد آن غیر خالصه باشد و در اکثر مدت نوبت خالصه تا هفت ساعت بود و گاهی از چهار تا هشت و نادره ساعت باشد و در این صورت در چهار یا پنج دور منقطع شود و انقطاع او بخروج صفرا در اسهال یا قی یا عرق یا بول دهد باشد و همچنین خالصه از هفت دوره زیاده نگردد اگر در علاج غلطی واقع نشود و گاهی بسبب لطافت ماده در یک نوبت منقضی گردد و در آن ادرار بول یا عرق یا قی یا اسهال منقی بدن از صفرا واقع شود و منضج در بول روز اول یا در سوم یا در چهارم یا در هفتم ظاهر گردد پس اگر از هفت دوره زیاده تر شود آن از جمله غیر خالصه باشد و همچنین اگر مدت لرزه آن طول کند غیر خالصه باشد و تزید نوائب خالصه و تقدم لرزه آن بر یک نمط محفوظ النسبت و متشابه باشد و در غیر خالصه مختلف غیر منضبط بود و همچنین در خالصه تشابه نوائب بر جدو احد باشد و چون صاحب او آب زیاده نوشد از بدن آن بخار رطب برخیزد و تری بر پوست ظاهر گردد گویا عرق خواهد کرد و گاهی عرق آید و در غیر خالصه از آن گرانی بسیار و تمدد در سر و رباید و گاهی بعرق وافر منقطع نشود و گاهی بلرزه قوی ابتدا کند و تزید آن مستوی نباشد بلکه گویا زیاده شود پس تقدم کند و ناقص نماید و اعراض صعب دران کم بود و ایضاً غب غیر خالصه اکثر از انتقال حمیات دیگر واقع شود و در اخر نوبتها عرق کمتر از خالصه آید و بول در خالصه رقیق میسا شد و در غیر خالصه غلیظ و فرق در غب غیر خالصه و شطر الغب آنست که شطر الغب را دو مادهٔ متمایز که با هم ممتزج و متحد نباشند واجب کنند و موجب غیر خالصه مادهٔ واحد بود که آن فی نفسه ممزوج از بلغم و صفرا باشد گویا که شی واحد اند و بدین سبب فعل هر دو احد از ین دو خلط با نفراده محسوس نگردد و لهذا برای شطر الغب دو نوبت یکی نوبت صفرا و دوم نوبت بلغم بود و در اے غب غیر خالصه غب خالصه کنونت غب خالصه گاهی تمدد ی از طول کند و قریب شش ماه بماند و گاهی در اخر بتهیج ر و د و پاک و تر هل و بنظم طحال مؤدی گردد ثابت بن قره گوید که تقدم نوبت در حمیات دلالت بر تزید مرض کند و تاخر آن بر انتقاص مرض دلالت نماید و درازی گوید که تقدم نوائب دلالت میکند بر رقت اخلاط و تاخر آن دلالت نماید بر غلظ و کثافت آن و مجندی گوید که گاهی بحران این تب به بثور لب میشود و آنرا بفارسی تبخال گویند و بدان تب زائل میگردد و آنرا بمبرات آزموده ام و علی بن زین گوید که این تب از حمیات سلیمه است البته هلاک نمیکند مگر آنکه تب دیگر گردد و فرشی گوید که چون در دوم یا در روز اول عارض شود در روز چهارم قوی گردد و در روز هفتم مفارقت کند و اگر در روز سوم عارض شود در روز پنجم قوی گردد و در روز نهم مفارقت نماید و در روز یازدهم بحران گردد قسم دوم در غب لازمه و دائمه و آن حمای صفرای لازم دائم ست که یکروز در میان شدت کند و بی لرزه و سرما آید و سبب این تعفن صفرا ست در تمامی عروق بدن بعید از قلب و در این تب اعراض نسبت بغب دائرهٔ خالصه بیشتر باشد و نسبت بمحرقه کمتر و لرزه دران نبود مگر بسبیل بحران و عرق نیز نباشد مگر در اخر دور یا در روز بحران و فرق میان غب دائم و محرقه ازروی اعراض آنست که حرارت و سوزش در محرقه شدید تر بود و فترات درین ظاهر تر باشد و کرب و غثیان و اختلاط عقل و خفقان و غشی و سیاهی زبان درین نباشد بخلاف محرقه و بدانند که مادهٔ غب لازمه اگر صفرای خالص بود و خطا در علاج نشود از یکهفته تجاوز نکند و شدت و خفت اعراض بسبب خلوص و عدم خلوص مادهٔ اینست که صفرا باشد و آهرن گوید که گاهی حمای غب بعد سه یا چهار نوبت حمای محرقه میگردد قسم سوم در محرقه و آنرا بزبان یونانی قادسوس و قوسوس و قاریقوس و قاریطوس مندا باختلاف نسخ و آن تب لازم حاد شدید بریک و تیره و قوی الاعراض ست و بقول شیخ محرقه از جنس غب لازمه ست بسبب لزوم آن الا لفاوت اشتداد و فتور محرقه غیر محسوس بود و اعراض این شدید باشد بسبب حدت ماده و کثرت آن و یا وقوع آن بقرب قلب و در عروق فم معده یا در نواحی جگر خاصه و بالجمله در اعضای شریفه قریب قلب و اما در غب دائره صفرا در لحم و بسوی جلد بود و در غب لازمه در عروق بدن بعید از قلب پراگنده باشد و هم او میگوید که محرقه مثل غب دائره بر دو گونه ست یکی محرقهٔ صفراوی و آن مثل غب خالصه ست در غب و سبب آن کثرت عفونت صفرا ست یا در داخل عروق تمامی بدن یا در عروق قریب نواحی قلب خاصةً یا در عروق نواحی فم معده یا در عروق کبد دوم محرقه بلغمی و آن مثل غیر خالصه ست و از بلغم شور افتد که در عروق متصل نواحی قلب متعفن گردد چنانچه اقراط را بر اینه میسا گفته و بلغم مالح از مائیت بلغم مع صفرای حادیه شود پس صفرا که متعفن شود در اویت مخالط مائیت بسیار بلغمی باشد و لهذا سدید گوید که بلغم شور در حکم صفرا ست

در حدت و فقوذ و چون در عروق نواحی قلب و فم معده و کبد تعفن باید حدت و اشتعال عظیم ماند صفرا بهم رساند و چون محرقه در اعراض شدیده تر از عجب
بدین سبب واجب بود که مدت این کوتاه تر از غب باشد در غیر صورت یا بزودی خلاصی خواهد شد از مرض یا بهلاکت رو نماید و پیران را حمیات محرقه
خالصه کمتر عارض شود و اگر عارض گردد اکثر هلاک شوند و اما کودکان و جوانان را بسیار افتد لیکن در صبیان خفیف تر و قلیل الخطر باشد سبب
رطوبت امزجهٔ ایشان و در شبان صعبتر بود بسبب نارسیت امزجهٔ ایشان و کثرت ابخرهٔ آنها معین آن و بساست که در صبیان مع سبات افتد
بنابر انکه حرارت غریزیه تشویر ابخره بسوی راس کند و بقراط ذکر کرده کسی را که در تب محرقه رعشه عارض گردد اختلاط ذهن رعشه را از ان زائل گرداند همچنین
زوال اختلاط عقل بر عشه گردد و اکثر محرقه بقی یا اسهال یا رعاف منقضی شود و سیم او گفته که اگر در محرقه سرفه اندک عارض گردد و تسکین عطش نماید
و حرارت در محرقه در اکثر اوقوی در ظاهر نبود و در باطن قوی باشد و نکسر عضداران گفته از غیر خود بود و چون صبیان را عارض شود از ضد ایشان
کراهت کنند و از قبول نمایند و شیر که مص کنند فاسد و ترش گردد و گویند محرقه که باشت اعراض بود مسمی ست بحاده و نکس در محرقه کمتر افتد و اگر افتد
سبکتر از دیگر باشد بشرطیکه سوء تدبیری کرده نشود و الا بر فرسوم هلاک میکند و رازی فرموده که خارج بعضی اعضا با خفقان در همان روز موروث مرگ ست
و اسهر در فصل بهر و افتد بدتر باشد و بحران این تب بیشتر اندر روز ششم یا هفتم بود و اندکی از ششم بگذرد امید خلاص پدید آید و اندکی از هشتم بگذرد
غالب دران خیر بود و اندکی از چهاردهم بلکه از دوازدهم بگذرد که ضرر کند و اندکی از هفدهم بگذرد و اگر خطائی در تدابیر نکنند هیچ خوف نباشد جهت سرسدن ماده
فی الجمله و بقا و مت قوت و تقلیل سبب و الفت دل بآن و سکفته اند که در محرقه چون ناگاه راحت پدید آید بی آنکه بحران ظاهر بوده باشد استقراغی
یا انتقالی و بدون متکیفن باشد بشرهٔ بارد و موافقه و بدون انتقال از هوائی بهوائی لائق تر و سرعت نبض آهسته شود و قوت ضعیف باشد زود
بمیرد و در ین تب نه تشعریره عارض شود و نه عرق مگر نزد انقلاع آن سائر اعراض حمای غب در ین تب قویتر و شدیدتر باشد حتی که در ین زبان
یا سیاه شود و آن بد تر ست و یا خشن گردد و این سالمتر ست و یا زرد شود و آن متوسط میان هر دو باشد و غثیان بی قی نشان بودن ماده است
در حوالی معده و محرقه با مطبقه بسیار متشابه ست و فرق میان هر دو آنست که مطبقه بطور غب استداد نماید داین را استداد از روی غب بود
و قویتر ازان باشد و بادی سرخی رنگ رود و چشم مفرط نبود بلکه اندک باشد و نه پری گرما و نه تمدد در بدن بود و نه حالت شبیه بربو و ضیق النفس
چنانچه در مطبقه باشد و بقراط گفته هر که را حمای محرقه باشد بعده در آخر لرزه حادث شود تپ او منحل گردد و اگر منحل نگردد و قوت مریض قوی باشد
با خطر بود و اگر ضعیف باشد هلاک گردد و جالینوس گوید که از خواص حمای محرقه ین زبان و رعاف ست و حمیات محرقه در زنان قلیل الخطر از انست که
در مردان بود بدانکه اگر محرقه در ایام از واج معنی جفت استداد نماید این علامت بیست در روز ششم هلاک کند و در روز چهارم بدان مبتلا باشد و در ان عرق سرد و غیر ان بود

علاج کلی حمیات صفراوی

شیرهٔ مغز تخم کدوی شیرین از دو درم تا سه درم تنها یا با شیرهٔ تخم کاهوی مقشر از دو درم در عرقیات مثل عرق شاهتره و عرق العنب و سیلو و فو سیاده
هر یک چهار یا پنج تولد بر اورده شربت نیلوفر دو تولد داخل کرده خاکشی از یکنیم درم تا دو مثقال پاشیده بنوشند و اگر قوت ضعیف باشد و یا تب
خفقان بود عرق بید مشک گلاب عرق کیوتره عرق گاو زبان بقدر سه سه تولد نیز اضافه کنند و صندل سفید را در گلاب سائیده پارچه بدان تر نموده
بر جگر و دل نهند از برای قلق و اضطراب و خفقان بسیار مفید بود و عطر خرس و صندل و گلاب و نیلوفر و کشنیز سبز بهوا یانند و در غلبهٔ هذیان روغن گل
و سرکه و گلاب آمیخته پارچه بدان تر کرده بر سر نهند که صداع را نیز کثیر النفع ست و ایضاً هر گاه با تب دردسر و یا بهار در آب گرم صرف نهند یا در آبیکه ادویهٔ
بارد در ان جمع شانیده باشند و الحاصل هر نوعی شرط استعمال کنند اگر امر شدید باشد و لحاظی بارد استعمال نمایند و گاهی محتاج شوند بفصد سرد و گاهی حاجت
بفصد با سلیق افتد اگر باده حوالی قلب بود و قوت و خون مساعدت آن کند بالجمله اگر صداع و سهر بسبب تصاعد ابخره یا عرض دیگر لاحق شود
تدبیرش بدانچه در مقام هر یک مسطور ست و نیز ذکر اعراض حمیات حاده در اخر بحث حمیات مذکور گردد باید کرد و اگر سرفه باشد لعاب بهدانه در

تبریدا ضافه نکنند واگر در دگلوبات شیره عناب داخل کنند وغیر غرغره مناسب نمایند وزود شدت حرارت شیره مغز تخم تربوز زیاده کنند وتا چهار روز بهمین بزور اکتفا نمایند ودر پنجم شیره تخم خیارین بلا اضافه سازند مگر آنکه در این پنجم روز قوت تب افتد که در آن هیچ وجه تحریک خوب نیست وخیارین بسبب قوت ادرار محرک ست واگر حاجت تبرید زیاده باشد شیره تخم خرفه نیز داخل نمایند ودر روز هفتم تخم خیارین از سفوف دهکنند ودادن شیره تخم کاسنی بعد از ششم مناسب بود بسبب قوت تفتیح وهیس آن وحرارتی که در انست در ابتدا استعمال نمیکنند مگر در تب یرقانی که قبل از روز هفتم نیز استعمال آن میتوانند واگر حاجت باشد بوقت شام اندکی از مبردات مثل لعاب بهدانه که در عرقیات مذکور ه برا ورده باشند شربت نیلوفر ویا شربت انار وخاکشی افزوده باید داد وعند قبض طبیعت شربت بنفشه وبزرقطونا استعمال کنند وقرشی بوقت شام تخم خیارین را نیز حکم نموده لیکن استاد مرحوم در کمال شدت تب استعمال سپیدمرمود ونداد برای خشکی زبان بمضمضه از لعاب اسپغول مفید بود ونیز اسپغول را در پارچه بسته در اب انداز ند وبر سر ولب بمالند از برای خشکی آنها مفید ست ودر تب صفراوی جمیع اشربه پرهیز ترش احتمال استحاله بصفرا دارند مگر شربت نیلوفر که بالخاصیت مستثنی میشود وبشرطیکه بالغی نباشد دادن شیره آلو بخارا وشیره زرشک ومسکنجبین مناسب باشد وغثیان وقی را بهم نافع آید وگاهی عند کمال شدت تب بسبب ادرات که فوریا قرص آن استعمال کرده میشود اما آنچه که ماده بنسبت حرارت غالب تر باشد نضج وتنقیه مقدم دارند مع رعایت تبرید وبعد تنقیه تبرید افزایند ودر ابتدا مسهل قوی نباید داد بلکه قبل از هفتم بهیچ وجه تخریک خوب نیست اما اگر حاجت قوی باشد تلیین طبع آب فواکه نمایند وجائیکه تب شدید باشد احتیاج بمضیح نمیشود در روز هشتم ودهم ودوازدهم از مسهل بارد تنقیه کنند وایضاً اگر تب زائل نشود بالبقیه ماده در یافت گردد در روز هشتم مسهل داده در روز نهم مبردات دهند ولیکن تلیین نسبت بابعد مسهلات وخوض فاکشی اسپغول کنند ودر روز دهم مسهل نمائی داده در یازدهم استعمال تبرید نمایند پس اگر بقیه حمی باقی باشد مسهل سوم دهند بعده اگر ازین تجارب نیاید وتب باقی ماند از تبرید شدید باز نمانند وبعلاج غب غیر خالصه میل کنند وایضاً بعد مسهلات وعدم زوال حمی اقراص طباشیر یا کافور مع بعض مبردات یا سکار الخیار مشوی ویا مار المهدی بطریق مخصوصه آنها میدهند ومعمول آنست که بعد پنجروز از مسهل قرص طباشیر ملین یا قرص زرشک صغیر با آب کاسنی هفت مروق وشربت بزوری وخاکشی بدهند وگاهی عوض کاسنی مروق چکیده کاسنی کرده میشود وبعد ازان بعلاج تب مرکب پردازند غذا در ابتدا آش جو وکچری مونگ دهند وگاهی برنج جریش کوفته دراب پخته شربت نیلوفر وانار واستال آن اضافه نموده بعد گذاشتن آن دراب سرد سینوشانند واکثر مرضا ازان لذت می یابند واگر تب شدید نباشد در مرالشعیر عوض شربه مذکوره شکر یا نبات اندک اندازند صفت قرص طباشیر ملین که بعد تنقیه گاه تب باقی باشد در حمیات صفراویه ومحرقه معمولست طباشیر چهار درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین هفت صمغ عربی کتیرا تخم خشخاش هر یک یکدرم بلعاب اسپغول سرشته تراص سازند خوراک پنج ماشه صفت شربت بزوری بنسخه معمول بیخ کاسنی تخم خیارین تخم کاسنی تخم خربزه خارخسک هر واحد یکتولا بهدانه یکونه جو پنج ابا بته کنند صباح جوش داده صاف نموده بانیم آنار شکر سفید بقوام آرند میرزا علی شریف نوشته که در تب صفراوی اول عرق عنب الثعلب وم تولا رئیس الاشربه دو تولا شربت نیلوفر دو تولا خاکشی چهار ماشه دهند وبجای شربت مسکنجبین نیز خوبست بشرطیکه سرفه نباشد ودر تزاید محرقه تخم کدوی شیرین دو تولا رئیس نسخه اول سفیر افزایند ودر شدت حرارت لعابات بارد مثل بزرقطونا وبهدانه وشیره کاهو سفیر افزایند وتبرید دو وقت کنند ودر روز چهارم خیارین ومغز تخم خربزه مغز تخم کدو وانه ششم روز تخم کاسنی بر بدلیه بسفیر افزایند ودر روز هفتم کاهو ودر روز هشتم مسهل از تنجبین ودشیر خشت وخیار شنبر وگلقند وتمر هندی دالوی بخارا وگل سرخ برادویه تبرید افزوده بدهند واگر سرفه لاحق باشد خطمی خبازی داخل سازند روز دهم مسهل لعاب بهدانه واسپغول شربت نیلوفر وبحسب حاجت شیره مغز تخم کدو بعد از ایند ولعاب ریشه خطمی از پیچش امین سازد واستاد در نسخه مذکور بعد مسهل تخم کاسنی نیز میدادند واگر از امراض صدر مثل ضیق وغیره باشد سپستان اصل السوس گل بنفشه گاو زبان مویز منقی در مسهل داخل سازند وهلیلجات قبل از شانزدهم دادن ممنوع ست وغب خالصه زیاده از چهارده روز نمی ماند اگر باقی ماند غیر خالصه باشد پس از پانزدهم شیره اصل السوس وعنب الثعلب افزایند وپس ازان در مسهل هلیلجات وسنا نیز اضافه کنند سویدی مینویسد که ضماد گل کدو نافع گرد ناک التهاب حادث در حمیات صفراوی ومجوب سنت وشرب مارالقرع با نبات وکذا از ترشی تربخ وکذا آب غوره وکذا آب هندوانه واکل جرم آن وکذا الفقوع مشمش خشک وکذا اکل نیلوفر وکذا اکل گل بنفشه اکرملین نیز مست وکذا آب لیمون وشربت آن که مسکن قی نیز ست وکذا خیار شنبر وکذا اسپستان که الفع ادویه حرقت البول ست وکذا تخم کشوث که مفتح سده ست

وکذا سویق قرع وکذا لیست جوز صماد وشرب صندل سفید وفرش برگ وشاخهای خلاف وکذا قصب فارسی درخانهٔ صاحب تب وتغذیه بیزوره خیار
وکذا اسفاناخ که افضل اغذیهٔ صاحبان حمامی صفراویست بعد چهار دهم وشرب جغنه تخم اسفاناخ هر واحد نافع حمامی صفراویست **انطاکی** در تذکرهٔ خود
مینویسد که عنب یا خالصه باشد واو آنست که یکروز نوبت کند ودروز دیگر زائل شود ویا کثیر المادهٔ سریع التحلل باشد واو آنست که هر روز آید ویالااز مبدود
واو آنست که منفصل نشود واغنیا از اهل این صناعت قسم دوم را مرکب از دو عنب مینامند وچنین نیست وازین معلوم شد که حکم کلی بجمیع که هر روز آید
بنحویکه آن بالغمی ست خطاست وهمچنین حکم بمطلق زمان دوری برانقطاع حمیات وعمده درین علامات خلطیه ست بالجمله خالی نیست که اشعار واقع شود یا بقوت
ماده از روی کمیت یا کیفیت یا هر دو معًا یا ضعف آن همچنین وهمه از علامات معلوم شود پس دم اول دا حبست مبادرت بقی از آب وغسل وآب بیندوانه
تا انکه ملحی از دهن منقطع شود وآب دران شیرین گردد بعد ازان در پنج اقسام باقی خالی نیست که طبیعت نرم باشد یا نه ودر صورت اول سکنجبین بهار والشعیر
وعناب وشرب آب انار وماء القرع بشربت نیلوفر یا بنفشه کفایت کند ودر صورت ثانی بمرتبندی دراکلو وگل بنفشه افزایند ومطبوخ خربق بیخ سفید وبزرگتر
وشربت ورد صاف کنند واین مجموع در سه اقسام اول خصوصًا در قسم سوم واگر ازین ادویه میسر نشود در قسم اخیر سه ما در قسم سوم نیز ودر حبیبت مبالغه در ترتیب
در هفتهٔ اول بخوب انتقال این تب بسوی دق واکثار از آب فواکه بعد هفتهٔ مذکور دگفته اند منع آن اصلا واولا واین احکام بحسب اقسام غب متغیر میشوند
چنانکه گفتیم بعده فصد بعد تلیین ونضج نه قبل آنها جائز بود هرگاه علامات امتزاج ماده آن باخون ظاهر باشد والاغب خالصه بشط الغب منتقل شود چنانکه
محرقه بتشنج یا دق انتقال مینماید هنگام تقلیل تبریدو واجبست تازگی بدن باد مان باردهٔ مثل روغن کدو ونفشه ومورد ولبر شن گلها ودقرب آب
ولباس مصقول وغسل دست ویا بآب سرد واستنشاق وطلا بمورد ودصندل که هر دو در سکنجبین وگلاب وآب کدو تر کرده باشند خصوصًا که تب با صداع
باشد وگاهی حاجت باستعمال کافور افتد چون اتفاق اسهال شود باشدت حرارت والا بآب خلاف وزرشک اکتفا نمایند وهرگاه قوت در نوبت
ساقط شود استعمال بسلوقها روز راحت جائز بود خصوصًا در سردی والا اطریه یا مزورده آلو وخرفه کفایت باشد وکدورا با سرکه دریخا فائده اعظم ست
واین دوا از تراکیب من مجربست **صنعت** آن سنای مکی گل بنفشه بیستان عناب هر واحد واقیه گل سرخ تخم کاسنی مغز تخم کدو خیار هر واحد
نیم واقیه همه را در چهار صد درم آب بیز تا پنجاه درم بماند بازنده درم خیارشنبر وبست درم ترنجبین بالیده صاف نموده استعمال کنند وسه مرتبه تکرار
آن نمایند پس اگر از اقسام اول ماحوقه باشد بعد ازان این حبوب بقدر یک مثقال باشربت بنفشه وآب تمرهندی **صنعت** آن صبر زرد چینی
وست بلیلهٔ زرد هر واحد یکجزو سقمونیا گل سرخ مصطکی انیسون کتیرا هر واحد نیم جزو ماء القرع یا خلاف جهار مانند وبتکرار استعمال کنند اگر تب
زائل نشود واین از عجیبات ماوعدیم الخاصیت **صنعت** مسک الارواح هنگام سقوط قوی از نوائر حمیات بکار آید وباقی احراق وفتور وخفقان
واگر بدماغ از نکایت تپ وصل شود ولاغری واد بار قوت شاید زائل کند گلاب عرق بید عرق لفاح هر واحد یکجزو که مجموع پنجاه درم باشد دران
مصطکی ریزند وبادیان هر واحد یکدرم بکوبند تا نصف بماند صاف کرده در هر طول این شربت سیب وشربت بنفشه وشربت ورد وخوشبو
هر واحد سه واقیه داخل کنند وبقوام آورده استعمال نمایند **صفت** نقوع کدو اخر حمیات مستعمل میشود وآنرا متاصل میسازد وایضًا از عجیبات ماست
پوست بلیلهٔ زرد وبلیلهٔ سیاه هر واحد واقیه سنای مکی گاوزبان تخم کاسنی شاهتره زرشک کشنیز خشک هر واحد نیم واقیه یکوبند وبا مثل نصف آن هر واحد
انجیر منقی وانجیر وسپستان ترکرده بعد کشش ساعت ازان بنوشند وبعد چهل ونهشت ساعت تبدیل آن نمایند بعد ازان در حمام داخل کنند وبمورد ونارو
وعدس وقاقم گل سرخ سوده بسر کرسر شته مالش کنند وبعد آن بجناء وعصفر بسر کرسر شته وکشنیز سبز دست وپا خضاب نمایند واحت للامرید وشل تخم ریحان
وبزرقطونا وتخم مرو خبزه واز عجیبات شرب آب قطاب بشکر در غیبت وتعلیق زعفران ودرجان وبخور مری بکر وخرقهٔ حیض اول اد **وایضا** در زبده مینویسد
که تنقیهٔ صفرا نمایند بمسهلات مع اصلاح اغذیه وتبرید چنانکه در علاج دموی مذکور شد مع مبالغه ماء القرع وتخم بندی وبجوبصیر
وآنچه اختصاص بغب دارد قرص بنفشه سماء القرع وماء الشعیر وآب تمرهندی بخیارشنبر ست وکذا شربت لیمون وبلیلهٔ وکذا صرمایدکه فرش تخم خربا

وصفصاف وبرگ بی فارسی نمایند وبزودی لعاب مثل تخم مروا سپغول بنوشند وانچه تجربه کرده ایم قی کردن بهندوانه آب جسل ست پس استعمال شربت ورد وبنفشه بسکنجبین وایں علاج بعینه برای محرقه نیز بهست **قرشی** وسدیکا ذروقی مینویسند اگر باغلبه صفرا درخون باشرت باشد فصد نمایند یعنی در ابتدا نکنند بلکه بعد انکه نضج وتنقیص صفرا بحقنه ولین واخراج خون انذک نمایند وخصوصًا اگر غیر خالص باشد ودرایام اول سکنجبین ساده وشربت نیلوفر بهند واگر تشنگی یابند باشیره تخم خیارو خربزه ومغز کدو بدهند تالفتیج سدد وتسکین عطش شود اردو تبریدنمایند وگویند کداولی آنست که مدرات زاد رحمیات بعد روز چهارم استعمال کنند وبعد انکه نضج اگر اصابت تلیین باشد شربت بنفشه ونیلوفر وبهتر شربت دینار یا یکی ازان هر دو وشربت آلو والعاب اسپغول شربت بهلیله بشربت نیلوفر یا بنفشه یا حاض یا نیلوفر یا سیب بنوشانند وشربت سیب بلیله وحاض وقتی باید داد که تپ باضعف قلب ومعده باشد یا توقع حاض یا حلو بشکر یا شربت بنفشه یا نیلوفر بهند واولی آنست که در ادوار نضج تاخیر دو سه روز نمایند زیرا که در توقع قوت اسهالیه ست وایضًا دران غذا گیست یا آب انارین یا شربت بنفشه واولی انکه بشربت ورد وکمر یا بهلیله بهند زیرا که آب انار اسهال یا بحصر میکند پس اجبست که انچه باوی جمع کنند ایضًا مسهل بالحصر باشد نه لین مثل شربت بنفشه بلکه مانند شربت ورد ویا تمرهندی در اب گرم مالیده باشکر یا شربت بنفشه بهند واین اولی ست بهر انکه شربت بنفشه مصلح تمرهندی ست واین نیز اصلاح آن مینماید وآب بهندوانه بشکر یا سکنجبین بغایت نافع[۱] وبالفرع نیکوست واولی تاخیر آب فواکه تا روز ششم وهفتم تست واین وقتیست که بدان اراده تلیین قوی واسهال باشد بحیث انکه خوف آنست که غب خالصه بغیر خود منتقل گردد اگر رطوبت اکثر تب آب فواکه نمایند تلیین طبیعت هر روز دو مجلس یقینا وحقنه لین کنند اگر طبیعت باشیره مذکوره نرم نگردد در اخر روز دوم وشب هنگام احتیاج باشربه اضافه نمایند مدرات مثل تخم خیارو بادرنگ وخصوصًا اگر تپ باتشنگی باشد وهرگاه عطش افزاید کند شیره تخم خرفه تنها یا مغز تخم خیار باسکنجبین ویا شربت آلو بدهند وگاهی در تب صفراوی خصوصًا خالصه احتیاج بخواباندن کافور در بعض اشربه مذکور افتد واگر انچنان غلیان وقی نباشد آب زلال تمرهندی باشکر ویا تبریدنمایند وگاهی برای تلیین ریوند چینی اضافه میکنند ودر فعل قویتر میگردد ویا بشربت نیلوفر وسکنجبین اگر با مثل این اشربه شربت دینار افزایند تا فتر باشد[۲] ویا نقوع از تمرهندی چهل درم عناب ۲۰ عدد گل نیلوفر پنج عدد بنفشه سه مثقال خیسانیده در اب آن بست درم تربخبین سپغول حل کرده نیم درم ریوند چینی افزوده بنوشانند اگر طبیعت قبض بود یا بشربت تمرهندی یا شربت آلو بالمودران حل کنند واگر طبیعت بسیار نرم باشد که موجب ضعف گردد پس شربت حماض یا شربت انار ترش منقع یا سکنجبین ریباني دهند وگاهی این قوابض نزد قبض طبع واشال آن اگر معده ضعیف مستعی باشد استعمال میکنند وتلیین طبیعت دران هنگام بچقندهای لینه وفتائل مسهله مینمایند پس اگر قی وغثیان بشل شربت انار منقع منقطع نشود دیگر طباشیر وصماق وکشنیز خشک وزرد وبار یک سایبده بشربت سیب استعمال کنند وگاهی نزد شدت غلیان صفرا والتهاب آن درین کافورا فزوده میشود ومسهلات لقوع معقوی مثل شیر خشت وریوند وآب انارین بلیله دهند وبلیله الزم النضج تا مادو هفته ندهند چنانچه شیخ فرموده که آن مسدد ومقبض بعد اسهال ست وایضًا اگرچه آن مسهل صفراست لیکن دران بیمین وتخفیف بسیار ست واز ان خوف دسنطاریا پس احسن درین تپ ترک آنست ویا چیل درم شربت ورد کمر یا بست درم سکنجبین باآب بسیار سرد بدهند که مسهل بالحصر ست ویا مغز خیار شنبر شربت بنفشه ورد وغن بادام شیرین دهند وخصوصًا اگر یاب سرفه وخشونت در سینه باشد ویا تمرهندی ومغز خیار شنبر در اب گرم مالیده شکر ورد وغن بادام داخل کرده یا شربت بنفشه عوض شکر کنند واز کدو ریوند افزایند وگاهی ترنجبین یا بغیر خشت اضافه میکنند واگر تپ صفراوی غیر خالص باشد گلقند افزایند واولی آنست که تاخیر مسهل تا نضج کنند الا آنکه صفرا متحرک صیاح باشد باوجود انکه خطا استفراغ قبل از نضج ورغبت مراض صفراوی کمتر از انست که در غیر اوست[۳] ودر روز نوبت خصوصًا که روز سحران روز نوبت افتد مثل هفتم ویازدهم استفراغ نباید کرد واولی ایام برای استفراغ هشتم ودهم ودوازدهم وشانزدهم ست وامادر روز ششم خطر عظیم ست زیرا که گاهی دران سحران المضطر الی المحذور متقدم میافتد چنانکه در روز ششم بسهل تاخیر اتفاق افتاد الا سحران در روز ششم ردیست بهر انکه قبل ازانتهاء بود پس اگر سحران روز اتفاق مسهل شود غالبًا هلاک کند وخصوصًا اگر مسهل قوی ومواد بسیار باشد اغذیه باید که تاخیر غذا دهند یا سه روز نمایند وبرای شربت مناسبه اقتصار در روز بعد ازان ماء الشعیر یا شیره مغزتان در اب سرد تر کرده ویا شیره پست جود خصوصًا اگر با غثیان باشد مرکب از هر دو یا شربت نیلوفر بهند واگر ضعف

[۱] ریوند چینی با شربت بنفشه وشربت نیلوفر وسکنجبین بسیار نافع ست
[۲] یا نقوع از تمرهندی چهل درم عناب ۲۰ عدد گل نیلوفر پنج عدد بنفشه سه مثقال خیسانیده در اب آن بست درم تربخبین سپغول حل کرده نیم درم ریوند چینی افزوده بنوشانند اگر طبیعت قبض بود یا بشربت تمرهندی یا شربت آلو بالمودران حل کنند واگر طبیعت بسیار نرم باشد که موجب ضعف گردد پس شربت حماض یا شربت انار ترش منقع یا سکنجبین ریباني دهند وگاهی این قوابض نزد قبض طبع واشال آن اگر معده ضعیف مستعی باشد استعمال میکنند وتلیین طبیعت دران هنگام بچقندهای لینه وفتائل مسهله مینمایند پس اگر قی وغثیان بشل شربت انار منقع منقطع نشود دیگر طباشیر وصماق وکشنیز خشک وزرد وبار یک سایبده بشربت سیب استعمال کنند وگاهی نزد شدت غلیان صفرا والتهاب آن درین کافورا فزوده میشود ومسهلات لقوع معقوی مثل شیر خشت وریوند وآب انارین بلیله دهند وبلیله الزم النضج تا مادو هفته ندهند چنانچه شیخ فرموده که آن مسدد ومقبض بعد اسهال ست وایضًا اگرچه آن مسهل صفراست لیکن دران بیمین وتخفیف بسیار ست واز ان خوف دسنطاریا پس احسن درین تپ ترک آنست ویا چیل درم شربت ورد کمر یا بست درم سکنجبین باآب بسیار سرد بدهند که مسهل بالحصر ست ویا مغز خیار شنبر شربت بنفشه ورد وغن بادام شیرین دهند وخصوصًا اگر یاب سرفه وخشونت در سینه باشد ویا تمرهندی ومغز خیار شنبر در اب گرم مالیده شکر ورد وغن بادام داخل کرده یا شربت بنفشه عوض شکر کنند واز کدو ریوند افزایند وگاهی ترنجبین یا بغیر خشت اضافه میکنند واگر تپ صفراوی غیر خالص باشد گلقند افزایند واولی آنست که تاخیر مسهل تا نضج کنند الا آنکه صفرا متحرک صیاح باشد باوجود انکه خطا استفراغ قبل از نضج ورغبت مراض صفراوی کمتر از انست که در غیر اوست[۳] ودر روز نوبت خصوصًا که روز سحران روز نوبت افتد مثل هفتم ویازدهم استفراغ نباید کرد واولی ایام برای استفراغ هشتم ودهم ودوازدهم وشانزدهم ست وامادر روز ششم خطر عظیم ست زیرا که گاهی دران سحران المضطر الی المحذور متقدم میافتد چنانکه در روز ششم بسهل تاخیر اتفاق افتاد الا سحران در روز ششم ردیست بهر انکه قبل ازانتهاء بود پس اگر سحران روز اتفاق مسهل شود غالبًا هلاک کند وخصوصًا اگر مسهل قوی ومواد بسیار باشد اغذیه باید که تاخیر غذا دهند یا سه روز نمایند وبرای شربت مناسبه اقتصار در روز بعد ازان ماء الشعیر یا شیره مغزتان در اب سرد تر کرده ویا شیره پست جود خصوصًا اگر با غثیان باشد مرکب از هر دو یا شربت نیلوفر بهند واگر ضعف

[۳] در غیر اوست در روز دوم وسوم وچهارم وپنجم

و نبض یابند که دران هنگام شوربای بچهٔ مرغ واجب بود واگر ضعف مدرک نشود بهار الشعیر و مانند آن بدون بچهٔ مرغ غذا سازند و هرگاه ضعف بسیار و مرض در انتها یا قریب بانتها باشد شوربای بچهٔ مرغ دهند در معده فاسد گردد بسبب اشتغال طبیعت دران هنگام بدفع مرض از غذا و کرب آرد و تشویش زیاده گردد و بدان تقویت معتده حاصل نشود پس هرگاه تب خفت پذیرد و اشتها بجنبد مزورهٔ انار دانه یا آلو یا زیرباج یا لیموئیه یا اسفاناخ یا خرفه یا ملوخیه یا بقله یا سماق دهند و اسپناج در روغن بادام شیرین بریان کنند و بسرکه یا آب لیمو ترش سازند اگر سرفه نباشد و بعضی کسان قناعت بمزورات نکنند بلکه محتاج بچهٔ مرغ در ایام ابتدا باشند بلکه در روز نوبت والیشان متحامل بدن اند و اما غیر ایشان را غذا در روز نوبت و در حالت قبض طبیعت نباید داد

ادویهٔ موضعیه تسکین صداع ایشان و تنویم آنها بچند بائی باید کرد که در علاج صداع حار و در سمر که بسبب حرارت بود مذکور شد مثل خشخاش و بنفشه و نیلوفر و مانند آن و ترطیب زبان ایشان بدانچه در جفاف اللسان گذشت مثل لعاب بهدانه و اسپغول و مغز خیار و تبریه جگر ایشان بنهادن خرد و مسلول گلاب و آب کاسنی یا آب خیار بابندگی سرکه بر محل جگر نمایند و گاهی بانگ کاه فرو دران اضافه کرده میشود و شستن دست و پا با آب گرم و آب سبوس گندم برای ایشان نافع بود بجهت تسکین صداع و کشیدن ابخرهٔ متصعده بسوی دماغ ایشان و وجیست که در ابتدای نوبت با آب گرم و سکنجبین قی کنانند و در وقت شدت حرارت شیرهٔ برنج و بارلنگ شربت آلو با سکنجبین استعمال کنند و نزد ابتدای عرق و ادرار عرق ایشان را سکنجبین با آب هندوانه یا آب سرد یا بشیرهٔ تخم خیار نمایند و عرق را مسح کنند تا هوا دراو زیاده گردد و در مسکن آب بپاشند و دران حرارات آب زیاده کنند و نزد ایشان از فواکه سیب و مرود و به و زعرور و خیار و از ریاحین برگ مورد و برگ بید و اوراق اشجار بارد خوشبو مثل برگ سیب و ریحان بران آب پاشیده و از گلها گل سرخ و نیلوفر و گل بنفشه بدارند و جمیع گلهای بارد خوشبو مرتب از گلاب و آب خلاف و نیلوفر و آب مورد و بید بمانند و اندک سرکه دران افزایند اگر اجزای باشد قریب سرکنگبین و گاهی حقنه بمثل آب هندوانه یا آب خیار ایشان را نافع کند **بعض متاخرین** دستور العمل علاج تب صفراوی چنین نوشته اند کار اول مسکنات مثل شربت بنفشه یا شربت نیلوفر یا شربت گاوزبان در عرق شاهتره و عرق نیلوفر و عرق کاسنی حل کرده خاکشی باشیده دهند و یا از روز اول تب شربت نبات و آب گلاب و عرقیات ادویه بکار دهند و یا شوربه کنند با زشیرهٔ کاهو یا شیرهٔ خرفه یا شیرهٔ مغز تخم کدو و بشرط تشنگی بسیار و گرمی زائد سفیرانید و شربت انار داخل کنند و بعد چهار روز اگر تپ و تشنگی تسکین یابد و منضج صفرا خواهند تقویع دهند تا زود تر نضج یابد اگر سرفه و نزله نباشد آلو بخارا را از شک تخم کاسنی گاوزبان شب در آب تر کرده صبح ملایم صاف نموده شربت بنفشه حل کرده خاکشی باشیده دهند و اگر تپ و تشنگی ساکن نشود تا هفت روز لعاب بهدانه و شیرهٔ مغز تخم کدو و شربت بنفشه ادویه سبک دهند که همین نضج خواهند داد و تا چهار روز چنانکه مسهل مهلک ست دوای قوی نیز ممنوع ست مگر دیرقان بسرکت کبد که بحران او روز چهارم مشخص آید و تمر هندی و آب کاسنی و آب تربوز و غیره جائز داشته اند اما بر گاه غلبهٔ صفرا بود و تب یکروز در میان یا هر روز آید شیرهٔ تخم خربوزه شیرهٔ تخم کاسنی هر یک شش ماشه سکنجبین دو تولد داخل کرده دهند و در شدت تشنگی و احتراق تبرید زیاده کنند و شیرهٔ خیارین و شیرهٔ تخم کاهو و لعاب اسپغول بفزایند بلکه قرص طباشیر کافوری سه چهار ماشه نیز دهند و اگر اسهال بود قرص طباشیر قابض هم بدهند و در محرورهٔ کمتر آب کاسنی سبز عرق سکنجبین نیز خوبست و برای اخراج صفرا قرص طباشیر ملین و شربت دینار بحسب تقاضای وقت و مزاج دهند عرض تا روز هفتم که روز بحران تسکین مزاج نموده باشند و درین اثنا اگر خود بخود اسهال شود قرص طباشیر افیونی چهار ماشه و کشنیز خشک چهار ماشه و کافور قدری و تخم کاسنی بریان شش ماشه و شربت حب الآس یا شربت بهی یا رب آن دو تولد دهند و در صورت بودن سرفه ترشی موقوف دارند و بهدانه سه ماشه و اصل السوس چهار ماشه را نخماض سازند بالجمله بعد از هفت روز که روز نوبت نبود مسهل از مغز فلوس شش تولد و تمر هندی سه تولد با لعاب اسپغول داده و اگر قوی خواهند تر نجبین و شیر خشت هر یک چهار تولد افزایند و اگر در شدت گرمی و تشنگی در آب کدوی مشوی و شیرهٔ تخم خیارین یکتولد مغز فلوس و تمر هندی مالیده نیز میدهند و بعد از نقای ماده اگر حاجت شود برای تسکین حرارت زائد ماء القرع با شربت نیلوفر یا سکنجبین یا قرص کافور دهند که برای تسکین صفراوی بیحان آن نافعست و مزیل حرارت و مسکن تشنگی و همچنین ماء الخیار و آب تربوز و آب کاسنی درین باب باشد بشرطیکه مقوی نبود و اگر ضعف بود

روز هشتم بود مسهل بعد زوال نوبت دیگر تسکین بعد سه چهار ساعت دهند لیکن مسهل روز نوبت گاهی مضر و گاهی مهلک است و اگر غب دائم و ملازم باقی گردی بود چهارم روز بعد تسکین حرارت و عطش منفجع بطور طبیخ نیز جایز است بنفشه نیلوفر کاسنی هر یک پانزده خیسانیده یا جوشانیده نبات یکنیم تولچه خاکشی چهار ماشه داخل کرده دهند و اگر منظور باشد که بهم تسکین تب شود و بهم تفجیع مادّه حاصل آید لوام شیره مناسب یک روز مثل شیره گاهو یا شیره مغز تخم خربوز یا شیره خیارین شش ماشه نیز آمیخته جایز است از روز پنجم منفجع صرف دهند و بعد از گذشتن هفتم روز بحران بدستور مسهل بدهند و در میانه روزهای مسهل تبریدیات منفجع باید داد بحسب تقاضای حال بسیار و گاهی غیر خالصه باشد در اودیه سابقه باد یان گلقند افزایند تا ملیّن نیز تفجیح باید و اگر عطش بود خیارین هم افزایند و غذا کهچری یا آش جو یا کدو دهند ایضاً بعضی علاج آن بطریق کلی و دستور العمل چنین فهمیده اند که تا روز سوم شیره مغز تخم کدو با لعاب اسپغول و شربت نیلوفر بدهند و روز چهارم شیره تخم گاهو یا خیارین عوض تخم کدو نمایند و روز پنجم که روز نوبت است مسکن باید داد و بجای شربت سکنجبین گیند و در روز ششم که روز سکون است فی الجمله تحریک مناسبت شیره مغز تخم گاهو یا کاسنی و خیارین عوض تخم کدو کنند و درین روز مسهل جایز نیست که خطر ناکست و روز هفتم که روز نوبت اول بحارین است بجای تخم کاسنی و خیارین شیره مغز تخم کدو بدهند و از نهند و درین روز هیچ وجه تحریک جایز نیست و روز هشتم مسهل از فلوس خیارشنبر و ترنجبین و شیرخشت و آب تمرهندی خمیره بنفشه و گلقند با عرق کاسنی و نیلوفر و عرق بادام نوشانند و روز نهم شیره تخم کاسنی و مغز تخم کدو لعاب بزرقطونا و شربت نیلوفر و عرق بید مشک بخورانند سکنجبین بعد مسهل درین روز لعاب بخیر صدوح صحیح مناسب نیست و روز دهم مسهل روز هشتم بدهند و روز یازدهم که روز اندار و روز دقت نیست فی الجمله تحریک در مواد برای استعداد دفع بروز بحران آینده ضرور است شیره تخم خیارین بدهند و باحتیاط ضرورت تسکین شیره تخم کدو لعاب بزرقطونا و لبابی تسکین ضرورت مسهل اخراج بقیه ماده از مسهل با شربت نادرین و یا شربت نیلوفر و عرق کاسنی و بید مشک و هندوانه اگر بقیه تب باقی باشد روز دوازدهم نیز مسهل روز هشتم بدهند و روز سیزدهم هر چند روز نوبت درین روز بقانون مقرر تسکین ضرورت دلیکن چون تنقیه شده از تحریک ضرری متصور نیست و از برای استعداد تحریک روز چهارم که روز بحران حقیقی این تب است فی الجمله تحریک ضرورت شیره تخم کاسنی و خیارین با لعاب بزرقطونا و شربت نیلوفر بدهند و روز چهاردهم که روز بحرانست و استعمال محرک هیچ وجه جایز نیست شیره مغز تخم کدو و هندوانه با لعاب بزرقطونا و شربت بنفشه عرق بید مشک یا بید ساده بدهند و روز پانزدهم باعتبار آنکه بعد از بحرانست اعانت بر دفع بقیه ماده کباقی مانده و از تحریک طبیعت دفع نشده محرک باید پس شیره خیارین و لعاب اسپغول و سکنجبین داخل نمایند و اگر تا پانزدهم تب زوائل نشود و در شانزدهم باز آن مسهل دهند و بعد از شانزدهم حکم حمیات مرکبه صفراویه دارد بعلاج آن باید پرداخت

علاج غب دائره

هر چه در علاج کلی حمیات صفراوی نوشته شد بعمل آرند در روز نوبت غذا ندهند و در آغاز نوبت قی بسکنجبین و آب گرم کنند و اگر در وقت شروع لرزه تشنگی غالب بود آب گرم هر جرعه بنوشانند و بعد رفع لرزه و سرما آب سرد بدهند و سکنجبین بیشوقت نیز مناسبست و چون تب فرو آید پاشویه فرمایند و پاها در آب گرم نهند و دماغ را تا بقیه حرارت از سر فرو کشد و عرق که آید از بدن پاک نشف کنند تا ماده از راه عرق مندفع گردد و در ابتدای نوبت خواب نباید کرد و در روز راحت اشربه مطفیه مثل شربت آلو و تمرهندی و نیلوفر و لعاب اسپغول و بارالشعیر بنوشانند و اگر حاجت بسیار باشد قرص کافور هندوانه اسمال صفرا بسیار الفواکه مثل آب آلو و تمرهندی و آب انار مع شکم آن افشرده و شربت ورد و کمر و شیر خشت و مانند آن که در ان تلیین اندک مع تسکین مفرط باشد باید کرد و غذا از مرورات ترش معمول از تمرهندی و شیرخشت و انار و منیوشق و از بقول باردشل کدو و کاهو و کشنیز سبز و خرفه و اسفناخ سازند و گویند که آب کاسنی سبز با سکنجبین یا شربت دینار مجربست و آب تمرهندی با نمک یوم راحت و بدون نمک روز نوبت انفع ست و اگر پراسپ که برزالوی او میباشد بقدر چهار سرخ در گلوری یان نهاده قبل از آمدن لرزه بمک گیرد مجرب است برای دفع لرزه مجرب نوشته و گر بعضی تراکیب نافع تب صفراوی از مطب اسماء شده کرام لعاب اسپغول شیره مغز تخم کدوی شیرین هر یک شش ماشه در عرق کاسنی و عرق عنب الثعلب و عرق شاهتره هر یک پنج تولچه برآورده شربت نیلوفر دو تولچه حاصل کرده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند و گاهی جوش تنگ و عرق عنب الثعلب و عرق شاهتره شیره خیارین و لعاب بهدانه سه ماشه و عرق بید ساده کرده میشود و گاهی بجای خیارین و عرقیات شیره کاسنی داخل کرده

دیگر تبرید آلو بخارا ده دانه بعرق شاهتره ده تولا دست مالیده لعاب اسپغول یکتولا نبات یکتولا داخل کرده خاکشی چارماشه پاشیده بنوشند و **دیگر** آب سه تولا شیره تخم کاسنی شیره تخم خربزه هر یک شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه گلاب چار تولا گلقند دو تولا بدهند و **دیگر** سکنجبین لیموئی سه تولا بعرق عنب الثعلب هفت تولا گلاب چار تولا حل کرده خاکشی شش ماشه پاشیده بنوشند و گاهی شربت لیمون دو تولا و بجای عرق مکوه عرق شاهتره ده تولا عرق کیوده چار تولا کرده میشود و **دیگر** بعد مسهل لعاب بهدانه شیره تخم خیارین شربت بنفشه اسپغول پاشیده و گاهی تخم خربزه شش ماشه خمیره بنفشه دو تولا عوض شربت بنفشه بکنند و گاهی بعد مسهلات آب تمرهندی سه تولا شربت نیلوفر دو تولا خاکشی پنج ماشه عوض شربت بنفشه دهد اسپغول کرده میشود و **دیگر** خیسانده گل سرخ بگل بنفشه گل نیلوفر هر یک شش ماشه خیسانیده صاف نموده شیره تخم کاهو شیره تخم خیارین هر یک شش ماشه نبات دو تولا داخل کرده بنوشند و **دیگر** عنب الثعلب هفت ماشه گل بنفشه شش ماشه گل نیلوفر هفت ماشه اصل السوس چار ماشه خطمی خبازی هر یک پنج ماشه شاهتره شش ماشه تخم خیارین کوفته نه ماشه آب گرم تکرگ تصفیح مالیده صاف نموده نبات خاکشی داخل کرده بنوشند **دیگر** مسهل حامی صفراوی فلوس خیارشنبر شش تولا ترنجبین چار تولا آلو بخارا ده دانه گلقند چار تولا بعرق بادیان عرق شاهتره عرق عنب الثعلب هر یک ده دام مالیده صاف نموده روغن بادام تازه شش ماشه داخل کرده بنوشند غذا دو پهر نخود و برنج و شب شلغم و نهار بجای آب عرق شاهتره عرق کاسنی عرق مکوه هر چند مناسب دانند **دیگر** فلوس خیارشنبر شش تولا تمرهندی چار تولا شکر سفید چار تولا بعرق شاهتره بسکنجبین بسیج تولا مالیده صاف نموده روغن بادام داخل کرده بنوشند **دیگر** برای مرافق بار طبیعت روغن گل بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب تخم کاسنی بسیج کاسنی بسیج بادیان هر یک شش ماشه مویز منقی دو تولا خطمی خبازی گاوزبان اصل السوس هر یک شش ماشه تمرهندی دو تولا شب خیسانیده صبح خام مالیده گلقند داخل کرده صاف نموده بنوشند **ذکر بعض ادویه مرکبه** مفید تب صفراوی این حب زهرمهره در تب قی صفراوی و تسکین حرارت معمولست زهرمهره خطائی سائیده دو جزو مروارید صلایه کرده یکجزو هر دو را باز باهم خوب صلایه کرده حب بگلاب بسته بقدر دو ماشه بدهند **حب** برای تب صفراوی و لرزه بنگ چار جزو کافور یکجزو سائیده حب بقدر فلفل بندند تا چار عدد چار گهڑی پیش از آمدن لرزه و تب بدهند **وحب الشفا** معمول علویخان نیز مجرب است **دوا** اگر تب لرزه صفراوی را نافعست تمرهندی دو دام در آب گرم بمالند و شکر سرخ دو دام داخل کرده صاف نمایند و الی السپغول بقدر دو دام در قدری آب انداخته بنوشند و بعد یک گهڑی شربت مذکوره بنوشند دو سه روز بهمین طور عمل آرند که مجرب و ملین طبیعت ست غذا شربت تمرهندی با خشکه ریان یا کچوری مونگ **دیگر** گیرند ست گلو و طباشیر موزن و هر دو را سفوف ساخته یکماشه در تب که با لرزه و سرمای شدید آید بدهند روز اول بر طرف شود و اگر گلوی سبز را با تو تیا طباشیر سائیده یا نیسانیده بدهند نفع بین کند **دیگر** برای تب غب بعمول اطبای هند بیخ نیم و گل و برگ ببول دانه جوهر یک دو دام در چهار سکوره آب جوشانیده شیر گرم بنوشند **دیگر** برای تب گرم مستعمل ایشان آمله برگ بهنگ بادیان هر سه را دو سه سائیده در شیر بز کهام باشد بیامیزند و در هر دو کف دست و پای خود مالش کنند تب فرو آید **دیگر** شیره تخم کاهو شیره تخم خرفه هر واحد دو درم داب اورده آب تمرهندی دو تولا افزوده اسپغول مسلم یکتولا خورده بنوشند و یا شیره برگ شاهتره و تخم کاسنی هر واحد دو درم آب سائیده سکنجبین ساده دو تولا داخل کرده بنوشند **سفوف** که حمیات حاره را مجربست قند یکجزو تخم اسفاناخ دو جزو شکر مساوی خوراک دو درم صبح و شام آب **دیگر** که تب و لرزه را عجیب برگ خیال و کوکنار مساوی کوفته بپخته قبل از نوبت بدو ساعت هر قدر که زرد و انگشت آبگرفته بخورند **مطبوخ آلو** که لطیف العمل ست و در تب غب جهت دفع حرارت و تلیین شکم در حالت ضعف قوت و فصل گرما و عدم قدرت باستعمال مسهل قوی توان داد آلو بخارا بست عدد تمرهندی ده درم هر دو را در دو طل آب بجوشانند که مهر شود پس صاف کرده قند سفید ده درم آمیخته بنوشند و چند روز برین مداومت کنند **مطبوخ هندی** که برای تب لرزه صفراوی عجیب الفعل ست خس خسک نشنیز هر یک سه ماشه بیخ بید مکه گلوی سبز همه مساوی بگیرند و هر روز بقدر دو دام ازین ها و بیه در یک سیر آب بجوشانند تا نیم پاو آب بماند صاف کرده بنوشند و در مجربات نوشته که این ادویه هر یک پنج ماشه گرفته جوکوب نمایند در سه پاو آب بجوشانند تا نیم پاو بماند صاف نموده بدهند تب گرم دور شود و هر فرض که از شرب شراب پیدا شود مفید بود تا پنجروز یا هفت روز بکار برند و صاحب تکمله سواي خس بجهت تب صفراوی مفید نگفته

وگفته که اگر زیاده تبرید خواهند خس نیلوفر صندل سفید بگیرند و اگر قبض مطلوب باشد دار غلفل یا زیره سفید زیاده کنند و برای دفع قبض مویز منقی اضافه نمایند و در سفوف اصل السوس مناسب است **ایضاً** گلوی سبز و بهمیه پاپا گل نیلوفر خس صندل سفید و سرخ برگ با نسبه بستور جوشانیده بدهند و اگر احتیاج تلیین افتد ملیله داخل سازند یا مغز فلوس بیفزایند و اگر مریض از خوردن ادویه تهوع کند ادویه مذکوره عرق کشیده دهند **نقوع** برای غب از مجربات حکیم علی جناب بنفشه آلو بخارا بست عدد تمرهندی دوازده تولد در آب تر کرده قدری باران آب اول شب صاف کرده بیاشامند و مداومت کنند و روز نوبت ندهند مگر وقتیکه مریض طفل باشد یا وقت نوبت در اوائل روز باشد و بعد از نوبت هرگاه اشتها شود غذا بریخ و شربت تمرهندی بدهند الا وقتیکه اسهال عارض شود پس بقوابض بارده مثل قرص کافور و قرص طباشیر قابض و یاقوتی بارد و شربت صندل و امثال آن علاج کنند و در ین حال روز نوبت از خوردن و رق الخیال و کافور بجسب مزاج وقت غلیه ترکیب کرده دهند

اقوال حذاق سویدی گوید که شرب آب انار ترش هشت ارقیه بادوا و بیکجبین و کذا تخم خیار بکجبین و کذا مغز تخم کدو در حمای غب مجربست و شرب طباشیر کذا مجربست و کذا آب لیمو سه عدد کذا ماء الشعیر و کذا ماء العناب بهمدانه و اختلاط برنج قطونا و مشروبات و مزورهٔ خیار و کذا برگ قطف بروغن بادام و اندک سرکه و قرش برگ و شاخ برگ صنعت در مسکن و تعلیق چشم سرطان نهری بر صاحب غب و اختلاط کدوی کوچک مرئی بسرکه در غذای مریض هر واحد نافع حمای غبست و فاذزهر معدنی زاجن در آفتاب نهند و عرق کنند و آنرا صاحب حمای غب بلیسد کربا ذرائل شود و تب بشکند **مؤلف اقتباس** مینویسد که درین تپ تبرید خفیف از انچه در محرقه گفته شود بکار برند و لیکن چون در بحران لرزه و نوبت و آسایش میباشد پس رعایت نه چیز واجب دانند **اول** آنکه در ابتدای نوبت و در وقت شدت سرما و لرزه و اشتداد تب هیچ قسمی از اقسام غذا نباید داد و بعد از فرو شدن تب بوقت اشتها در دادن غذا و آب سرد مختار اند و در ابتدا دادن مسهلات قویه و مایلیجات منع نمایند بلکه بنجابشنبر و ترنجبین و آلوی بخارا و گلقند تلیین طبع فرمایند و یا بمطبوخ که در قول ابن الیاس خواهد آمد و یا بمنقوع شمش کی در قول صاحب کامل بیاید **دوم** آنکه در شروع نوبت سکنجبین ساده چهار تولد در گلاب و آب هندوانه هر یک یکنیم پاو داخل کرده نوشانیده قی کنانند و سه چهار نوبت تکرار نمایند و بسر مرغ از خارج مدد کنند تا قضای تام حاصل شود و بعده طباشیر سه ماشه در شربت لیمون کاغذی دو تولد آمیخته بلیسانند و شربت صندل ترش و سکنجبین مقطری هر یک شش تولد و تولد در عرق بید ساده و نیلوفر و گلاب هر یک شش تولد داخل کرده بدرقه نمایند و بعد از انقضای دوره جست در دسر و رفع بیهوشی یا شویکنند و ضماد جوشعر در شیر نرسانیده بپیشانی و صدغین نمایند که فی الفور درد را دور میکند و بهوش می آرد و همچنین ضماد دال بهوشعر در شیر نرسانیده و ایضاً دال خشک کذا ضماد برگ بید ساده تنها و کذا برگ گلاب چنانچه بسیار کسان بدین تدبیر بزودی صحت یافتند و حاجتی به تنقیه نیفتاد و غذا پاک خرفه با دال بهوشعر پخته با برنج و یا کدو به لیمون ترش ساخته بنان تنک دهند **سوم** آنکه در روز هفتم چون بحران تام نشود و پس باید که بروز هشتم یا دهم و یا دوازدهم سکنجبین مناسب اسهال صفرا نمایند چنانچه بعضی را از شربة گل سرخ و بنفشه یک یکتوله برگ سنا یکنیم توله و آب آلوی بخارا پانزده عدد گلقند چهار توله شیر خشت چهار تولد ترنجبین شش تولد شربت ورد مکرر چهار تولد سکنجبین ساده سه تولد ده دوازده بار اجابت طبع بفراغت شده و بعضی انجیر ترنجبین هر یک شش تولد گلقند و شربت ورد مکرر هر یک چهار تولد سکنجبین سه تولد تمرهندی هفت تولد روغن بادام هفت ماشه پانزده مجلس بلکه زیاده اجابت شده و بعد ان نوبت باز کرده و حرارتی کیده و یا دو دوره آمده پس بحر در مراعات غذا و کم خوردن نوبت بدوره سوم رسیده و صحت تام یافتند و افضل آنست که ترنجبین را در تمهای جاده صفرا و یه بی ترشی استعمال نمایند کرد بنا بر آنکه این نیز مانند کدو مستحیل بصفرا میشود لیکن باید که بعد از نوبت سوم انچه که بلغم فزا بود بسرگذ هند که بسیم انتقال فی الحال فی الحال بغیر خالصه و تب بلغمی دارد و این هنگام سکنجبین بزوری معتدل و اصولی نفع عظیم کند و ساده مضر بود و انطاکی در ابتدای ظهور باری غسل با آب سرد از نبوده اند نوشته و بعضی اشتها حاصل یا سای من در شروع دوره و در حوض پر از آب سرد تا بگلو نشستند منجمله آنها بعضی در مرتبه اول و بعضی در دوم و بعضی در سوم صحت یافتند چهارم آنکه در روزهای آسایش آب سرد بسیار و دیگر مبردات و مرطبات و حامضات مضعف معده اصلا ندهند که در وقت غیر حرارت ضعف آورد و آن تنها بسی مضر و نفع بطول میکشد و ممکن ست که خلط دیگر متولد شود و وحشت زیاده گردد و چون درین تپ مجال آسایش بسیار ست پس بدادن آب سرد بسیار دیگر مبردات چندان ضرری نکنند کذا فی الاندرینا چنانچه الکه در قرب نوبت تن خود را پوشیده دارند و بامری مرغوب غیر مضعف مشغول نمایند وقتی کنند

واگر نتواند انداخت ملین معدل صفرا مثل آب افشرده انارین نرم تولد تریخبین یا بنج تولد دهند و در روز راحت تقریع فواکه و شابه تره بسنجد جامع الجوامع بدهند شستشو کنند
در وقت مطلوبه پرتب فرود آمدن لرزه اشد یابد سرد که مقوی قلب باشد مانند شربت بنفشه و لوز و لیمون کاغذی و سکنجبین تفاحی لیمونی علویخان در گلاب و عرق بیدمشک داخل کرده بدهند
و یا طباشیر دران آمیخته و سکنجبین ساده و شکر تری آب تربزه دهند فی الفور حرارت دشنگی و کرب باز بایستد و در اعتطاط باید که دست و پا را در آب نیم گرم لحظه بدارند و بنا بر فشنگی
و درشتی زبان سپوسته آلوی سیاه و بازرد الو و یا تمرهندی و یا بیدانه در دهن دارند و یا از لعاب اسپغول و بیدانه و ریشه خطمی گلکار به برآورده لحظه بلعیده مضمضه نمایند تا هشتم که
روز سیزدهم از غذا مطلقاً باز دارند و اگر ضعف بسیار باشد بر کشک و شربت کاسنی و امثال آن اقتصار نمایند و در روز چهاردهم بهشت بنجبین گیرند و کذا فی النبض الکبیر
هشتم آنکه چون نوبت از هفت زیاده شود و معلوم نماید که غذا خالص نمیخیزد پس ضرور ما بعد الجوع آن رجوع نمایند و در نضج مواد بیشتر اهانت فرمایند کذا
فی اصول الاکرام بخشودی منهم آنکه بعد از گذشتن روز چهاردهم ملاحظه فرمایند که اداره کدام جانب متوجه تر است مثلاً اگر میل او بدانند فرمعده علاج تلخی دهان
وغثیان و قلع و قلت اشتهاء باشد پس باید که اول اوگرای خوشش برنخواهد و بمقتضیات صفرا فی کند لعبده طباشیر سرشاه در مرباهای سیبچه بده دو تولا آمیخته با گلاب بنهاد
بدهند و اگر اداره بر اسفل مائل بود علاج مقتضی بیخبین شکم یا قیض و قضع دوال بود پس تنقیه بمسهلات مرکبه نمایند و اگر میل بحد جگر بود و علائش احساس ثقل بسیار بجانب
درشکم بود باندکی در دو پس بعد رات بارد هاد از نمایند و بر خلاف جانب میل ماده بیخ یکی را دفع نمایند که آن باعث ضعف و آفت عظیم دیگر دد کذا فی الاکلیل فائده
بدانند که بعد از نضج و تنقیه ماده وجهت تحلیل باقی آن در حمام معتدل برند در روز راحت که نفع عظیم دارد تا دو سه روز بلکه یکهفته متواتر قرص طباشیر بین باشد در شربت
کشوث علویخان یکنیم تولا با مروق کاسنی و مکوه هر یک نیم تولا شربت بزوری معتدل چهار تولا بدهند کذا فی المفتاح ابو سهل گوید گاه آفرا غر کرده میشود مادهٔ
حمای غب را در اشیای مدر صفرا بیول اگر حرکت آن بسوی جگر باشد و استفراغ کرده میشود و بقی اگر حرکت آن بسوی فرق بود و در فرم معده ریزد استفراغ کرده میشود و با سهال
از حفنهای امینه اگر حرکت او بسوی ما معا بات دهد استفراغ کرده میشود و بعرق از مروحات اگر حرکت او بسوی ظاهر بدن باشد گاهی تلطیف کرده میشود سوم مزاج حمای
غب را بچیزی که تلطیف آن با الطبع کند مثل کاهو و کشک شعیر و بشرب آب سرد گاهی تلطیف آن بچیزی کنند که مطفی او باشد بعرض مثل خیار یا کی استفراغ ماده حمای
یا بسهل کنند زیرا که هر گاه استفراغ کنند بدن سرد و زود گرد و گاهی طفای آن بچیزی کرده میشود که جامع هر دو امر باشد مثل استحمام و استعمال روغن سرد در حمام تبرید
و تلیین اعضا که سبب تخفیف آن و نزع آن کرده هست و باید که استعمال کنند از ین اشیا انچه مریض خواهش آن کند و انچه معتاد آن باشد پس اگر شوت حمارات
او با استحمام دیگر و دوم مرتبه باشد اجازت آن دهند و اگر صاحب تپ یعنی شراب قبل از نضج ماده تب بنوشند همی زیاده و قوی گردد لاسیما غب بجهت انکه شراب مادهٔ
تپ را زیاده کند و تبدیل تقیق آن نیز نماید پس سود زیاده گردد و هر گاه بعد نضج بنوشند نفع کند از جهت انکه آب را که بدان ممزوج سازند بسوی اعضا برساند پس
تبرید و ترطیب آنها کند زیرا که آب تنها عسر النفوذ هست و از جهت آنکه تحریک استفراغ بول و عرق کند و از جهت آنکه تقویت قوت کند و از جهت آنکه غذای بدن شود و چون
که شراب صاحب رقیق سفید ممزوج آب بسیار باشد و طعام او چنان باید که کیفیت آن سرد و مرطب و کمیت او بمقدار امکان هضم مریض باشد و آن مثل کشک جو و زردهٔ
بیضهٔ ماهی رضراضی و کدو و خیار و کاهو و بقلهٔ سیمانی و خرفه و جوجه مرغ و بازوهای اوراج و کلیا پچه بدی هست پس بعضی از ینها ترطیب صرف کنند چون زردهٔ بیضه
نیم پخت و بعضی تبرید و ترطیب هر دو کنند چون ماهی رضراضی و بعضی تغذیه و تبرید و ترطیب و تنقیه مادهٔ تب را مثل کشک جو و لبنداب این افضل تر پریت کرصاحب
حمای غب آنرا اول کند بوعلی سینا مینویسد واجب تر باید دارند اصولی را که گذارکردیم در علاج کل حمیات عضفه از استعمال غذا و جمیع ابواب که مراعات او در همه
واجب است و بنا بر آنست و التفات نکنند بسوی قول کسی که در ابتدا بمسهلات قویه و بلیله و مانند آن رخصت داده الا بصفتی که مذکور شد بلکه لازم ست مبادرت
حرارت تبلیین خفیف مثل انکه در انجا ذکر کردیم و مثل تمرهندی که بقدر چهل درم شب در اب گرم تر کرده صاف نمایند و شیر خشت یا تربخبین بدان آمیزند و یا اب انار ترش
دشکر و مثل طبیخ بلیله تربخبین و مویز منقی و یا قنوع آلو تربخبین یا شیر خشت یا شربت بنفشه یا خیرهٔ بنفشه و گاه لعاب اسپغول مقشر شربت مثل شربت آلو لاق
و تلیین میکنند بطبیخ عدس بلدار و یا اغصانهای لینه مثل جمله طبیخ خطمی و خبازی و اصل السوس و روغن بنفشه و بصاره چقندر و روغن بنفشه و بورق
بدستور معلوم و این تلیین بجمله ذخیره وقتی باید که حاجت بدان مس کند بسر آنکه صواب آنست که مادام الشعیر و مثل آن از شربت و مانند غذائیه ازا غذیه و مزورات تند هند

آب انار ترش ... شکر ... بنفشه ... بورق ... روغن بنفشه ... بصاره چقندر ... تلیین ... شربت ... غذا ... مادام الشعیر

اگر هنگامیکه تلیین طبیعت کرده باشند بدانچه مذکور شد باوجود آنکه استمال در ابتدا در تب غب خالصه کمتر مضر بود اما در دوش او در غیر آن و اگرچه آنرا نیز ضرر بزرگست اما اگر ممکن بود که فصد نا سده دوره نکنند عمل نمایند و لکن اگر چون خوف کنند که مرض هیاج خواهد شد فصد کنند پس از انچه از مطاوعت قوت بر دوره حاصل شود کمتر از غیر این خواهد بود و دوم آنکه تحریک بچیزی روز نوبت نکنند مگر بضرورت و غذا ندهند مگر نزدیک شراب و غذا نمایند و باید که در دو نوبت بر مریض در وقتی باشد که آن گرسنه بود و در معده او چیزی نباشد بلکه واجبست که هر صباح یکچیز بنوشند و بعد از ان بدو ساعت مالالشعیر بدهند و روز یکه نوبت نباشد و یکچیز بعد نوبت نیکوست و یکچیز پنهان دن پای در اب گرم تا بقای حرارت را جذب کند و مستحب ست که در یکچیز خصوصا داروا خرشیره بزور مر باشد و یا قبل نوبت بسه یا چار ساعت و بعد نوبت مالالشعیر دهند و چون تلطیف واجب گردد و این قریب بمنتهی باشد مثل آب انار و آب سفرجل و مانند آن بدل مالالشعیر نوشانند و تدریج تدبیر او در جمیع مذکوره سابق نمایند و هر قدر که ممکنست قریب گردد تلطیف تدبیر کنند و در ایام اول بکشک جوزان و اب سرو ترکرده یا بخبزه و یا شیره او و اب گرفته غذا بایدساخت و گاهی از بنواش و عدس ساخته میشود و هرگاه طعام در معده او ترش گردد سوای مالالشعیر بسیار رقیق چیزی ندهند و اگر اصلا چیز نخورد بهتر که فرس اندران اندک قوی کنند و اگر معده سرد زیاده باشد و تب غیر شدید و غیر خالص بود در ان اندک فلفل داخل کنند حسب رایی بقراط پس اگر علامات برقرب بحران دلالت کند بمالالشعیر و آب انار و یکچیز اکتفا کنند و فواکه نیک برای ایشان انار شیرین و چاشنی دار و آلوچه تر و خام است و ماهند دانه چیزی عظیم النفع است با وجود لذت آن تلیین و دار و کسر شدت حرارت کند و عرق آورد و دستنبویه کوچک مضرت نکند و از بقول کدو و خیار و بادرنگ کاهو سست و بدانکه مقصود در تغذیه صاحب غب یا تر طبیعت چنانچه در آخر آن مطاوعت تهو و خروس خصی و مغز سر جدی بکسی که غثیان نباشد و زرده بیضه داده میشود و یا تدبیر طبیب هر دو چنانچه مثل آب کشک جمیده هند و در تبرید بسیار افراط نکنند خصوصا در ابتدا اگر آنکه التهاب شدید در پایند و یا خوف انقلاب و بحرقه یا غب لازمه باشد پس اگر بیمار هجران برسد و نضج در قارورده به بینند و آن رسوب محمود یعنی سفید مستوی القوام متشابه الاجزاست پس اگر میل طبیعت بدفع ظاهر از بینند استفراغ بمسهل کنند و از انجمله سقمونیا بقدر یکدانگ در حلابست و یا طبیخ هلیله تبرهندی و سپستجبین و مویز تا حاصل کاسنی و بادیان و خیارشنبر بدستور یکه میدانند و مختار از کرآنرا مقوی بشاهتره و سنا و سقمونیا کنند و ایضا قرص طباشیر مسهل موافق ایشانست و آبن سخه مستعمل در ین مضمضت بگیرند پوست هلیله زرد و چهاردرم بنفشه بست و درم سقمونیا یکدانگ با آب سرد بخزند و بعد از ان بمعالجه بادرا بپردازند و اگر در انجا حرارت مفرط والتهاب عظیم باشد و استفراغ کرده باشند در نوشانیدن ایشان چیزی از مطفیات قویه که در تدبیر بیماران مرارا گفته شد باکی نیست و گاهی عوض آن بر اضعه که بر سینه نهند قناعت میکنند و اما حمام باید که قبل از نضج قریب بر اید نگردند و بعد نضج و نزدن خطوط آن فصل علاج ایشانست و خصوصا معاد آنرا و با وجود آن خطر اید ادخال ایشان بحمام قبل نضج سالمتر از شمل این خطر در غیر غب الصه ست و دانسته که حمام ایشان معتدل در حرارت خوش هموار طب باشد که دران عرق بر فق کنند بحیثیکه قلب ایشان بالتهب نگردد و بر وغن بنفشه و روغن گل مضروب با آب لیمو ترش کنند و دران مقام اطول ندهند بلکه بسرعت بیرون آیند و معاودت موافق تر برای ایشانست لمالطات مقام مترو خروج از حمام در آب بگرم و نشینند و بقدر استمداد از دران مقام کنند که آن موافق بود و بعده چون از آبزن بجمام خارج شوند شراب بیضه قریق ممزوج بآب یا بزنوشند و بعد چاشت تناعم بسیار کنند و اگر اداره مرض چیزی باقی باشد از ان نضج یابد و بعد از ان باغذیه سبزه و مرطبه و بقول بدین صفت غذا سازند و بعد از انطباط از نوشیدن شراب مضرو بآب گرفتن نکنند و تدارک کنند آب نا فذ در اعضا بقوت شراب و مخالطت آن با آب چیزی را که در شراب تسخین اندک باشد پس درین هنگام شراب ممزوج بسیار شدید و تر طیب کنند و اگر در انجا اعراض از عطش و صداع و سهر و غیر آن باشند علاج آنها در ذکر اعراض مذکور گردد و چون بعد بحران چیزی از حرارت لازم باقی ماند سکنجبین با آبهای مدر مثل آب مرزنگوش سابق نمایند و هر قدر که ممکنست قریب گردد تلطیف تدبیر کنند و در ایام اول بکشک جوزان و اب سرو ترکرده یا بخبزه و یا شیره او و اب گرفته غذا باید ساخت و گاهی از بنواش و عدس ساخته میشود و هرگاه طعام در معده او ترش گردد سوای مالالشعیر بسیار رقیق چیزی ندهند و اگر اصلا چیز نخورد بهتر که فرس اندران اندک قوی کنند و اگر معده سرد زیاده باشد و تب غیر شدید و غیر خالص بود در ان اندک فلفل داخل کنند حسب رایی بقراط پس اگر علامات برقرب بحران دلالت کند بمالالشعیر و آب انار و سکنجبین اکتفا کنند و فواکه نیک برای ایشان انار شیرین و چاشنی دار و آلوچه تر و خام است و ماهند دانه چیزی عظیم النفع است با وجود لذت آن تلیین و دار و کسر شدت حرارت کند و عرق آورد و دستنبویه کوچک مضرت نکند و از بقول کدو و خیار و بادرنگ کاهو سست و بدانکه مقصود در تغذیه صاحب غب یا تر طبیعت چنانچه در آخر آن مطاوعت تهو و خروس خصی و مغز سر جدی بکسی که غثیان نباشد و زرده بیضه داده میشود و یا تدبیر طبیب هر دو چنانچه مثل آب کشک جمیده هند و در تبرید بسیار افراط نکنند خصوصا در ابتدا اگر آنکه التهاب شدید در پایند و یا خوف انقلاب و بحرقه یا غب لازمه باشد پس اگر بیمار هجران برسد و نضج در قارورده به بینند و آن رسوب محمود یعنی سفید مستوی القوام متشابه الاجزاست پس اگر میل طبیعت بدفع ظاهر از بینند استفراغ بمسهل کنند و از انجمله سقمونیا بقدر یکدانگ در حلابست و یا طبیخ هلیله تبرهندی و سپستجبین و مویز تا حاصل کاسنی و بادیان و خیارشنبر بدستور یکه میدانند و مختار از کرآنرا مقوی بشاهتره و سنا و سقمونیا کنند و ایضا قرص طباشیر مسهل موافق ایشانست و آبن سخه مستعمل در ین مضمضت بگیرند پوست هلیله زرد و چهاردرم بنفشه بست و درم سقمونیا یکدانگ با آب سرد بخزند و بعد از ان بمعالجه بادرا بپردازند و اگر در انجا حرارت مفرط والتهاب عظیم باشد و استفراغ کرده باشند در نوشانیدن ایشان چیزی از مطفیات قویه که در تدبیر بیماران مرارا گفته شد باکی نیست و گاهی عوض آن بر اضعه که بر سینه نهند قناعت میکنند و اما حمام باید که قبل از نضج قریب بر اید نگردند و بعد نضج و نزدن خطوط آن فصل علاج ایشانست و خصوصا معاد آنرا و با وجود آن خطر اید ادخال ایشان بحمام قبل نضج سالمتر از شمل این خطر در غیر غب الصه ست و دانسته که حمام ایشان معتدل در حرارت خوش هموار طب باشد که دران عرق بر فق کنند بحیثیکه قلب ایشان بالتهب نگردد و بر وغن بنفشه و روغن گل مضروب با آب لیمو ترش کنند و دران مقام اطول ندهند بلکه بسرعت بیرون آیند و معاودت موافق تر برای ایشانست لمالطات مقام مترو خروج از حمام در آب بگرم و نشینند و بقدر استمداد از دران مقام کنند که آن موافق بود و بعده چون از آبزن بجمام خارج شوند شراب بیضه قریق ممزوج بآب یا بزنوشند و بعد چاشت تناعم بسیار کنند و اگر اداره مرض چیزی باقی باشد از ان نضج یابد و بعد از ان باغذیه سبزه و مرطبه و بقول بدین صفت غذا سازند و بعد از انطباط از نوشیدن شراب مضرو بآب گرفتن نکنند و تدارک کنند آب نا فذ در اعضا بقوت شراب و مخالطت آن با آب چیزی را که در شراب تسخین اندک باشد پس درین هنگام شراب ممزوج بسیار شدید و تر طیب کنند و اگر در انجا اعراض از عطش و صداع و سهر و غیر آن باشند علاج آنها در ذکر اعراض مذکور گردد و چون بعد بحران چیزی از حرارت لازم باقی ماند سکنجبین با آبهای مدر مثل آب مرزنگوش سابق نمایند و هر قدر که ممکنست قریب گردد تلطیف تدبیر کنند و در ایام اول بکشک جوزان و اب سرو ترکرده یا بخبزه و یا شیره او و اب گرفته غذا باید ساخت و گاهی از بنواش و عدس ساخته میشود و هرگاه طعام در معده او ترش گردد سوای مالالشعیر بسیار رقیق چیزی ندهند و اگر اصلا چیز نخورد بهتر که فرس اندران اندک قوی کنند و اگر معده سرد زیاده باشد و تب غیر شدید و غیر خالص بود در ان اندک فلفل داخل کنند حسب رایی بقراط پس اگر علامات برقرب بحران دلالت کند بمالالشعیر و آب انار و سکنجبین اکتفا کنند و فواکه نیک برای ایشان انار شیرین و چاشنی دار و آلوچه تر و خام است و ماهند دانه چیزی عظیم النفع است با وجود لذت آن تلیین و دار و کسر شدت حرارت کند و عرق آورد و دستنبویه کوچک مضرت نکند و از بقول کدو و خیار و بادرنگ کاهو سست و بدانکه مقصود در تغذیه صاحب غب یا تر طبیعت چنانچه در آخر آن مطاوعت تهو و خروس خصی و مغز سر جدی بکسی که غثیان نباشد و زرده بیضه داده میشود و یا تدبیر طبیب هر دو چنانچه مثل آب کشک جمیده هند و در تبرید بسیار افراط نکنند خصوصا در ابتدا اگر آنکه التهاب شدید در پایند و یا خوف انقلاب و بحرقه یا غب لازمه باشد پس اگر بیمار هجران برسد و نضج در قارورده به بینند و آن رسوب محمود یعنی سفید مستوی القوام متشابه الاجزاست پس اگر میل طبیعت بدفع ظاهر از بینند استفراغ بمسهل کنند و از انجمله سقمونیا بقدر یکدانگ در حلابست و یا طبیخ هلیله تبرهندی و سپستجبین و مویز تا حاصل کاسنی و بادیان و خیارشنبر بدستور یکه میدانند و مختار از کرآنرا مقوی بشاهتره و سنا و سقمونیا کنند و ایضا قرص طباشیر مسهل موافق ایشانست و آبن سخه مستعمل در ین مضمضت بگیرند پوست هلیله زرد و چهاردرم بنفشه بست و درم سقمونیا یکدانگ با آب سرد بخزند و بعد از ان بمعالجه بادرا بپردازند و اگر در انجا حرارت مفرط والتهاب عظیم باشد و استفراغ کرده باشند در نوشانیدن ایشان چیزی از مطفیات قویه که در تدبیر بیماران مرارا گفته شد باکی نیست و گاهی عوض آن بر اضعه که بر سینه نهند قناعت میکنند و اما حمام باید که قبل از نضج قریب بر اید نگردند و بعد نضج و نزدن خطوط آن فصل علاج ایشانست و خصوصا معاد آنرا و با وجود آن خطر اید ادخال ایشان بحمام قبل نضج سالمتر از شمل این خطر در غیر غب الصه ست و دانسته که حمام ایشان معتدل در حرارت خوش هموار طب باشد که دران عرق بر فق کنند بحیثیکه قلب ایشان بالتهب نگردد و بر وغن بنفشه و روغن گل مضروب با آب لیمو ترش کنند و دران مقام اطول ندهند بلکه بسرعت بیرون آیند و معاودت موافق تر برای ایشانست لمالطات مقام مترو خروج از حمام در آب بگرم و نشینند و بقدر استمداد از دران مقام کنند که آن موافق بود و بعده چون از آبزن بجمام خارج شوند شراب بیضه قریق ممزوج بآب یا بزنوشند و بعد چاشت تناعم بسیار کنند و اگر اداره مرض چیزی باقی باشد از ان نضج یابد و بعد از ان باغذیه سبزه و مرطبه و بقول بدین صفت غذا سازند و بعد از انطباط از نوشیدن شراب مضرو بآب گرفتن نکنند و تدارک کنند آب نا فذ در اعضا بقوت شراب و مخالطت آن با آب چیزی را که در شراب تسخین اندک باشد پس درین هنگام شراب ممزوج بسیار شدید و تر طیب کنند و اگر در انجا اعراض از عطش و صداع و سهر و غیر آن باشند علاج آنها در ذکر اعراض مذکور گردد و چون بعد بحران چیزی از حرارت لازم باقی ماند سکنجبین با آبهای مدر مثل آب

فشرده وشکر وسکنجبین بخورند یا خیار شنبر مالیده باشند با شکر و شربت وردی بکار برند سکنجبین با برف یا آب سرد هر دو احد لقد رحاجت
بنوشانند پس اگر باتب صداع وکرب باشد باید که حقنه لینه کردن مارالشعیر وعناب وپستان بنفشه ونیلوفر وخطمی وسپوس گندم ورونن بنفشه وشکر سرخ
وآبکامه داخل باشد استعمال نمایند تا ماده را بسفل جذب کند وسکون مرض سر دباشد که بران بارشاهی گذرد اگر فصل گرما باشد واگر موسم سرما بود در هوای معتدل الهوا
دارند وبعد از استفراغ روز دوم نگاه کنند اگر روز نوبت باشد آب انار چاشنی دار وجلاب با ندک تخم خرفه باریک سوده ویا آب تر هندی مالیده صاف کرده با ندک آب بنفشه
ویا آب خیار با ندک تخم خرفه وطباشیر بنوشانند در میان نوبت بعد رفع لرزه وسرما آب سرد قوی البرودت بنوشند اگر در معده وجگر ضعف وورم نباشد ولاسیما اگر
خلط نضج یافته باشد چه آنرا در شکستن تیزی حرارت فعل نیک ست وضد کنند از دادن آب سرد در وقت نوبت تپ کسی را که تپ او غب خالص نباشد یا غیر لوا حمیات
نامیسبا شد تا آنکه نضج ظاهر گردد و در وقت لرزه هم ندهند واگر در روز نوبت نباشد مارالشعیر چهل درم تا پنجاه درم با شکر یا شربت بنفشه ده درم بدهند وبعد چهار ساعت
پانزده درم بالست درم خبیص سیاه دو آب سرد بنوشانند وانرا بنوشش کمکند و بنابد که سکنجبین عقیب مارالشعیر ندهند و نه بادی آمیزند تا آنرا از معده قبل هضم آن نافذ کنند
وبدن را غذای جید رسد وایضاً مارالشعیر تربد و تنویم میکند باید دام کرد در معده باشد قبل رسیدن آن بجگر واستعمال آن بجگر واگر مریض سکنجبین قبل از مارالشعیر
بیک و دو ساعت بدهند باک نیست کدین موافق تنکیست و ایضاً بعد مارالشعیر بچهار ساعت سکنجبین بدهند تا مارالشعیر را از معده و امعای دقاق بسوی جگر
بسهولت نافذ کند و بعد ازان سیکه دو ساعت مرور معمول بکند و یا قطف یا اسفاناخ و بقلهٔ بیمانی و خبازی و بیخ کاهو هر کدام از نیمناک حاضر باشد با آب انار و آب
غوره و در غن بادام یا سرکه و زیت بروغن بادام یا مغز بادرنگ و خیار و کاهو و خرفه با آب جصرم و آب انار و آب آلوی تازه یا آب ترش مانند آن از غذیه که آنها صاحب این تپ سائر حمیات را موافق اند چنانچه بقراطاد رکتاب فصول خود ذکر نموده که اغذیه مرطبه موافق جمیع صاحبان تپ اند ولاسیما بکودکان
وزنان وکسی که ارطب مزاج باشد وصبیان ارطب مزاج از مردان پس ایشان محتاج اند بحمیات که ترطیب زائد تر تا بحال طبیعی خود بازگشت کنند
ومع ذلک باید که فصل گرما باشد اغذیه ایشان سبوف سو کنند و ازین جنس نمایند در کسیکه معده یا کبد او ضعیف باشد در شب چیزی از شربت غوره و یا آب انار و طباشیر
ولعاب اسپغول و شیر و تخم خرفه هر دو احد لقد حاجت آب سرد بهند و بران خواب کنند در روز نوبت مارالشعیر ندهند و تاخیر غذا تا وقت انقضای نوبت یا وقت خفت
آن کنند پس اگر نوبت در اخر روز باشد باید دادن مارالشعیر کم بسیار رقیق باشد در اول روز با کی نیست دیموره تدبیر سر چال باشیای سرد مسکن نمایند تا آنکه علامات نضج
در بول پدید آید پس این تپ اگر خالص باشد اکثر بهفت دوره نوبت کند و هرگاه علامات نضج ظاهر گردد مریض را در حمام معتدل الحرارت داخل کنند و در خانه آب گرم
بنشانند و آب شیرین معتدل الحرارت بران بریزند تا ماده را تحلیل کند و نضج او کامل گرداند و اگر صاحب این تپ را بحمام بعد از هفتم داخل کنند و اگرچه علامات نضج
ظاهر نشود باکی نیست لاسیما اگر مریض معتاد دخول حمام هر روز باشد یا نفس او بسیار یا باستحمام تر دد کند آنرا موافق تر بود لیکن دخول در حمام در روز غیر نوبت
باشد و معده او خالی باشد و نشاید که مریض را دلک بسیار استعمال کنند تا ازالهٔ مادگی پیدا نشود و باید که غرض طبیب در ادخال او بحمام ریختن آب معتدل الحرارت
بسر مریض باشد تا لقایای صفرا تحلیل گردد و ترطیب خشکی بدن نماید و باید که ریختن آب گرم بر بدن بتدریج باشد یعنی اولا نیکو گرم پس اندک گرمتر ازان بر بدن آب
معتدل و در حرارت و بعد ازان بتدریج بکه بندکور شد بپردازند و اگر نفس مریض مائل بسردی از ما ری یا بچه مرغ کوچک باشد در خورانیدن او باک نیست
که آن ترطیب بدن او کند و لیکن ماهی بطریق سکباج و بچه مرغ آب غوره و آب انار و مانند آن بپزند و اگر مریض را عطشیان عارض شود و در دهن تلخی را بیابد در
استعمال قی بسکنجبین و آب گرم و پاک کردن معده او مضایقه نیست و بعد قی شربت انار یا شربت غوره با آب سرد و گلاب بنوشند و از سائر اشیا که در ان حدت
و حرارت باشد از غذا و غیر آن اجتناب نمایند و سکون و راحت بحمل آرند غضب نیاورند که این مقوی صفراست پس صاحب حمای غب خالصه چون این تدبیر استعمال
نمایند تپ او از نهفت دوره تجاوز نکند و بسیار باشد که در چهارم و پنجم و ششم دوره منقضی گردد **جرجانی** و **ایلاقی** مینویسند که سبب حمیات عفنی دو چیز است
یکی اجتماع خلط عفن در بدن دوم حرارت و فساد مزاج که از عفونت تولد کند پس علاج بدفع خلط و تعدیل مزاج باید نمود تب غب جانب سکین حرارت غریزی و تدبیر
مزاج فاسد بیشتر از تنقیص ماده باشد لیکن اولی تر آنست که با تدبیر مزاج از تدبیر کم کردن ماده نیز غافل نباشند و موافق ترین چیزی مر ایی آن آب ارزن است

که در قول صاحب کامل گذشت و شربت آلو و شربت بنفشه و مقدار پانزده درم خمیره بنفشه گلاب مالیده صاف کرده و مقدار دو درم اسپغول بشربت آلو آمیخته
گرداین شربت را حرارت غریبه را بنشاند و طبع را رازم کند پس اگر با تب صداع و کرب باشد تلیین طبع بقدر تلیین اولی تر باشد **ضعفت حقنه** بگیرند بنفشه و خطمی و بزرقس
گندم هر یک ده درم غب بست عدد و پستان پنجاه عدد کشک سی درم همه را در چهار آثار آب بجوشانند تا بیک آثار آید صاف کرده مقدار پنجاه درم ماست استار
ازین مطبوخ بستانند و سی درم شکر سرخ دران بگدازند و پنج درم آبکامه آمیخته بهل آرند **دیگر** بنفشه و نیلوفر و خطمی و بابونه هر یک ده درم سبوس گندم ده درم انجبره
پنج عدد و پستان پنجاه عدد جمله را بهم بجوشانند و پنج درم آبکامه آمیخته بهل آرند دیگر

هر دو احده سه درم و از تربخبین مثل شکر سفید هر واحده درم هنوشند و یا تمر هندی بست درم با شکر سفید و تربخبین هر واحده درم دو آب سرد حل کرده و یا جلاب آب انار بن مشجوم بسیار و قیه از شکر و تربخبین هر واحد دو درم و غذا مالشعیر و یا هر صباح جلاب آلوی سیاه ده عدد و از تربخبین مثل شکر سفید هر دو احده درم بدهند و همین تدبیر تا روز ششم بگذرانند بعده روز هشتم تلیین طبیعت کنند بمقوع فواکه یا مطبوخ آن یا بمقوع مشمش یا باین مطبوخ **صفت** آن سنای مکی گل سرخ هر یک پنج درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی تخم خبازی هر یک بیست درم آلوی سیاه عناب هر واحد بست عدد آلوی بیلی سپستان هر واحد سی عدد همرا در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آبدد دران شیرخشت و تربخبین هر واحد یازده درم مالیده صاف کنند و هر گاه هنوشند و آخر روز بران صبر کنند بعد ازان با مالشعیر چهل درم غذا سازند و اگر مطبوخ از مطبوخ مذکور باشد و بر شراب او قادر نبود شربت ورد مکرر سی یا چهل درم با سکنجبین ساده بیست درم و آب سه رطل هنوشد و این تلیین کسانیست که فصل تابستان قوی و مریض را تشنگی شدید نباشد و الا این جفته تلیین کنند **صفت** آن سنای مکی پنج درم یا هفت درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر واحد سه درم گل سرخ پنج درم عناب سپستان آلوی بخارا هر واحد بیست عدد سپوس نیم یک کف ابلیله یک سته بر یک چقدر یک یا قه خطمی یک کف کشک چکیده یک کف همرا در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند دران خیارشنبر و شکر سرخ و شربت بنفشه ورد و غن بنفشه هر واحده درم داخل کرده در حقنه انداخته بعد از آرند و چون استفراغ بدن و تنقیه از اخلاط صفراوی کردند تبدیل مزاج بجلابات مبرد مثل سکنجبین ساده یا آب هندوانه و شیره تخم خرفه با شکر سفیده درم نمایند و اگر با این تب سر فرود در دردناحیه پهلو باشد هر صبح شربت بنفشه و تربخبین شکر سفید هر واحده درم هنوشند و یا جلاب از تخم کاسنی سه درم و بنفشه و نیلوفر هر واحد چهار درم و از شکر سفید و تربخبین هر واحده درم و غذا مالشعیر دهند و اگر از تب چیزی بعد این تدابیر باقی ماند و تبدیگر مسمل فاکور سما آورند و چون تب بالکل زائل شود بایدکه هر صبح سکنجبین ساده و گلاب هر واحده درم قرص طباشیر لئین بکثقال بدهند این دستور تا روز چهاردهم و بعد انقضای چهار دهم هر صبح شیره خرفه با سکنجبین ساده دهند و اگر احتیاج تلیین باشد قرص طباشیر لئین با آب نقوع سه اوقیه و تربخبین بیست درم بدهند و غذا مرورده آب انار شیرخش یا آلوی کوهی یا تمر هندی با کرد و اسفاناخ با مزوره با شاهسفاناخ و کدو دهند **صفت** قرص طباشیر لئین نافع درین تب طباشیر دو درم تربخبین مغز تخم خیار مغز تخم کدو هر واحد یکنیم درم شیر اصبع عربی خشخاش سفید نشاسته هر واحد نیم درم همرا با آب یکسا ییده بلعاب اسپغول سرشته قرص سازند در سایه خشک کنند شربتی ازان بکثقال و بدانند کازشان حمیات تسخین ایران و تخفیف آن بکثرت تحلیل و آن محتاج ست در رد او بحالت طبیعی بسوی چیزیکه تبرید و تطیب کند پس اگر فصل گرما و سن جوانی و مزاج اصلی حار یابس و مزاج عرضی نیز تحمید باشد ابتدای تبرید و تطیب زیاده تر افتد تا بحالت طبیعی خود رجوع کند پس می باید که هر صبح شیره تخم خرفه چهل درم با سکنجبین ساده ده درم هنوشند و بر روی سر کنند اگر چه وعده ضعیف نباشد و شربت حصرم و آب انار و طباشیر و تخم خرفه ایشان را نافع ست و چون مرض منقضی شود و تب زائل گردد و بیمار که از ده مرض منقطع شده مریض از حمام داخل کنند و چون از حمام خارج شود زمانی طویل استراحت کنند تا بشره بحال طبیعی عود کند پس سکنجبین ساده ده درم گلاب و عرق بید هر کدام که باشد ده درم هنوشانند و غذا مرورده زرشک انار دانه و تمر هندی با مغز بادام و شکر سفید و لحوم بچه مرغ و ماهی صغار اعنی دهند **سجنبدی** گویند هر صبح سکنجبین ساده ده درم شربت بنفشه نیلوفر نوشانند خصوصاً اگر یا صداع باشد یا شربت تمر هندی یا شربت اجاص و شربت بنفشه و تلیین طبیعت روز فترده آب انار بن یا شم آن افشرده بشیر خشت و شربت ورد مکرر یا شربت آلو مسمل یا مقوع مشمش نمایند و غذا مالشعیر یا هنواش ترش یا آب فواکه حامضه و یکدو و اسفاناخ و این مطبوخ نافع این تب ست سنای مکی پنج درم لوبیا سبک زرد سه درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر یک ده درم تمر هندی ده درم عناب سپستان هر یک ده عدد ریوند چینی نیم مثقال شیر خشت تربخبین گلقند بغدادی هر یک ده درم بسم مقرر مرتبا ساخته صباح هنوشند و الا این جفته تلیین کنند و نسخه آن همانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن در اینجا عوض تخم کاسنی آلو و گل سرخ و شکر سرخ و شربت بنفشه و ورد و غن آن تربخبین ده درم و روغن کنجد پنج درم ست و وزن عناب سپستان هر یک یازده عدد و چو فته پنج درم باقی بدستور و چون این تب پس شد او نماید باید که تلیین طبیعت باشیائی کنند که با وجود تلیین او تبرید نیز کند مثل تمر هندی آلو و آب هندوانه بسکنجبین ساده یا شیره تخم کدو یا تخم خیارین با شربت بنفشه نوشانند و چون

چون اصابع بخورانیدن قرص کافور باشد نباید خورانید مگر بعد ظهور نضج در ادرار وبعد تنقیه وچون اراده تبرید جگر بنمایند خرفه بدهند ونمایند بعد خلو معده از طعام بعمل آرند وعلی ابن زین گوید که معالجه غب بمبردات شدید نکنند که آن تغلیظ ماده کند وتب طول نماید وادرام پیدا کند سعید ابن بیته الله گوید که چون حدوث این تب از سخونت مزاج وخروج او در حرارت وبیوست وامتلای بدن از صفرا بود واجبست که علاج او باستفراغ مادهٔ زائدهٔ عفنه وتبرید مزاج وترطیب آن نمایند پس بدین سبب لازم ست که ابتدا بتبیین طبیعت بآب آلو وآب ترنجبین بشیر خشت، وآب انارین بشیم آنها باشکر یا بشربت ورد مسکنجبین وبرف وگلاب کنند واگر التهاب شدید باشد وقوت قوی واستلا بسیار بود وحال بفصد اقتضا کند فصد مریض در روز راحت نمایند وروز دوره بر استعمال مبردات مثل مارالشعیر قبل دوره بچهار ساعت اقتصار کنند تا مریض آنرا قی نکند وهزاج او حدت پذیرد وبعد ان بسکنجبین وآب انار آب سرد بنوشانند ودر زمان لزره آب انار چاشنی دارد وآب ترنجبندی بدهند ودر زمانهٔ التهاب وشدت عطش شیرهٔ تخم خربز ومارالقرع بسکنجبین شکری ولعاب اسپغول آب انار وجلاب بنوشانند وآخر روز مارالشعیر بدهند ودر شب شکنار مبردات کنند وسحرگاه قرص کافور بسکنجبین خوراند واگر قوت ضعیف باشد در روز راحت غذا بمزوره سازند واگر قوت بسیار ضعیف وخوف حدوث غشی در روز دوره باشد قبل نوبت اندک از مغز بادام مبلول بآب انار ترشین بخوراند واگر قی زیاده شود وب بهی یارب غوره بدهند واگر عرق کثرت نماید قطع آن بسالش روغن مورد کنند واگر خلط لزج نماید قرص طباشیر قابض آب سیب استعمال کنند وشیرهٔ انار وانار ترب بهی نوشانند وتبرید معده کنند وآب بسماق وگلاب کنند پس اگر علامات نضج ظاهر شود در حمام داخل کنند وبر سر مریض آب شیرین معتدل الحرارت ریزند وچون تب مفارقت کند از بیخ مرغ کوچک آب غوره یا آب انار یا آب انبرباریس غلیظ سازند بعیت وسکون امر نمایند ابو منصور گوید که جوانی زاده یم که آنرا حمای غب بود وچون نوبت چهارم آمد بایستاد ودر وقتی که مفارقت میکرد وجد النشد واعراض او در افزایش شروع کرد پس بمبادرت بفصد او کردم ودر رود دفعه خون او بسیار برآورد وتب منقطع شد وخروج تام از ان یافت والیوم در حمای غب خالصه نظر کنند اگر مریض قوی وطبیعت قابض ودر زمانهٔ تنقیه او بعید باشد اسهال بآش اکبار دکنند یا منقوع باسلیه وغیره که از مخزر کریاد قول جرجانی مسطور شد بکار برند واگر نوبت بصبح باشد مارالشعیر بشیر خشند چه اگر قریب نوبت دهند آنرا قی کند وغذا بمقبول بارد سازند ومزوراتی که دران تبریدی وترشی باشد زنهار ندهند محلول دراب بانار یا سرخش وشکر بخوراند وبست جو را وآب گرم ترکنند ویگذارند تا سرد گردد بعده بآب سرد شسته باشکر بنوشند واگر غذای قویتر خواهند زیر پاچ یا عدسیه مزوره بکدو وسرکه وشکر ورونغن بادام بازعفران ویاسفیدباج سفاناخ وکدو بطریق مزوره وکاهو وشاخهای چغندر بسلوق ورونغن بادام یارونغن کنجد شیرین یا بسماق ترش کرده یا مصیل وبادام سوده آمیخته ویا مزوره ماهی کوچک وکدو وشاخ خرفه ویاسرکه وباداهم خوراند واز لحوم اجتناب نمایند وازمغز خیار وبادرنگ نخورند ومارالقرع وآب بهدانه بجلاب وسکنجبین ویخهندا تعدیل مزاج کنند ولیکن تبرید وتلطیف بقدر حرارت حمی باید واگر طبیعت از خود دو سه مجلس بیرون آید بمسهل نیز بهند وسائر تدبیر بعمل آرند ودل آبهای مسهلهٔ آب انار بنوش بلعاب اسپغول هر شب بنوشانند ودر جگر آرد در شب در اوقات خلو شکم خرفه در صندل وگلاب ترکیب ده سرد ساخته بر نهند ووقت غذای اول قبل نوبت بسه ساعت وبعید تر ازان نیز نه کمتر از دو ساعت مقرر سازند زیرا که اگر بقرب نوبت باشد تب قویتر وگرم تر گردد در ایام راحت وبعد انحطاط حمی از جمیع اشیای مسخن از اغذیه وتعفه مسهره وحمام ودشستن در آفتاب جمع کردن واگر تب التهاب وحرارت شدید باشد در نوشیدن مارالقرع یا مارالخیار با آب بهدانه یا لعاب اسپغول باب انار نیخوش یا جلاب تکثیر نمایند ومارالشعیر بسیار دهند واگر روز دراز باشد در غذا کمی باشد بار دیگر مارالشعیر بنوشانند وقرص کافور هر روز سحرگاه قبل مارالشعیر بقدر دو ساعت بسکنجبین سیب داده نخوراند واگر تشنگی وسوزش سخت باشد این جمله که مسکن عطش مطفی لهیبست بعمل آرند صفت آن بگیرند مارالشعیر دوازده قیه لعاب اسپغول یک قیه رونغن گل وبارونغن گل خام یک قیه سفیدی هیضه خام دو عدد بهم بر آمیخته بدان جمله کنند وسحرگاه تب مفارقت کند ونوبت نکند بر سه روز سه بار بسر روز بدهند وبعد از مرغ وبزغاله بخوراند بعد ازان بعادات اورد کنند خضر گوید که در وقت نوبت نقوع عناب وآوی بخلاب شربت سیب وفرشیون ساخته بنوشانند واستاد من گفته که واجبست احتراز از انکه محموم را نوبت ملاقی شود ومعده او خالی باشد پس قبل از وقت نوبت بشش ساعت غذا دهند تا وقت نوبت غذا هضم شود ووقت وقت جماد ادا قوی باشد ودران وقت باغذا محتاج نبود زیرا که چنین ست امر در سائر حمیات نائبه پس اگر غلطی افتد وغذا بقرب نوبت داده شود فی الکند بلکه گرم

که سکنجبین بلغمان حل کرده باشند و بعد قی تسکین نیابند و خواب آورند و شربت لیمون یا نیلوفر یا نارنج دهند و از شیدن کافور مورد در شب اجتناب کنند زیرا که هر دو سهر آورند و بسیار باشد که اطراف صاحب تب سرد گردد بسبب غور حرارت آن بسوی باطن بتحریک حرارت غائره بسوی سر پس اطراف را داب گرم سازند و شرب آب سرد ترک نمایند و گاهی کبد ایشان ضعیف میگردد پس بتقویت آن بشربت اصل السوس با دگلقند کنند و تنقل بگلقند و شربت لیمون دهی فرمایند

علاج غب لازمه

بدستور علاج غب دائره معالجه فرمایند اما در نیچ نسبت بغب دائره بیشتر بنفیج ماده کوشند و مداوی مبردات شدید چندان مبادرت ننمایند خاصه اگر غب ایام بود و تا اثر نضج ظاهر نشود و تنقیه نفرمایند و در ابتدا جوشانده لین یا آب فواکه و گلها و شربت بنفشه و مانند آن تحریک طبع نکنند و از حمام باز دارند و شربت لیمو و نارنج و شیرهٔ تخم کاسنی و آب ترمهندی و آلو بخارا نافع و در نیچ بر بدالعاب بدانه لعاب اسپغول پنج ماشه شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه در عرق غب الثعلب و عرق شاهتره و عرق بید برابر ده درهم بیامیزند و دو تولا حل کرده خاکشی باشیده بدهند و گاهی شیرهٔ خیارین نیز افزوده میشود و یا خیسانده تخم کاسنی نیکوفته عنب الثعلب گل سرخ گل نیلوفر هر یک شش ماشه اصل السوس مقشر پنج ماشه نبات یکنیم تولا بنوشند و اگر تب تجاوز از بیست روز نماید قرص طباشیر ملیح سه ده یکمثقال در یکسنجبین دو تولا آمیخته بخورانند بعد ازان شیرهٔ تخم کاسنی شیرهٔ تخم خیارین هر یک هفت ماشه در عرقیات مناسب برآورده شربت نیلوفر ده تولا اضافه نموده بنوشند و اگر بغیبت همراه باشد عوض قرص طباشیر قرص گل نمایند و اگر تب اول روز مع سر آید و باز لازم گردد دو بار نزد و سر فه باشد لعاب بدانه شیرهٔ تخم کاهو در اب برآورده شربت نیلوفر خاکشی داخل کرده بنوشند روز سوم شیرهٔ تخم خیارین نه ماشه بجای کاهو کنند بعد دو سه روز عنب الثعلب خلمی هر یک هفت ماشه بنفشه شش ماشه نیلوفر اصل السوس مقشر هر یک چهار ماشه خبازی شاهتره هر یک شش ماشه سپستان پنج دانه جوشانیده شربت بنفشه دو تولا خاکشی شش ماشه داخل کرده بدهند و بعد دو سه روز که خلل نزله و سرفه کم شود گل سرخ تخم کاسنی اضافه کنند و روز دهم مغز فلوس شش تولا گلقند چهار تولا سنای مکی شش ماشه روغن بادام پنج ماشه افزوده شربت و خاکشی موقوف کرده مسهل دهند و بجای آب عرق مکوه و غذا سه پهر شله دیگر روز تبرید لعاب بدانه شیرهٔ تخم خیارین در اب برآورده شربت بنفشه اسپغول شش ماشه داخل کرده بنوشند در روز دوازدهم در مسهل گلقند یکتولا سنای مکی شش ماشه زیاده کنند روز دیگر همان تبرید بعده اگر آب مفارقت نکند و نضج مذکور عناب پنج گاسنی مهر بنفشی اضافه کرده دو روز در میان داده روز شانزدهم بر اجزای مسهله مسطوره افزوده مسهل سوم دهند بهمان تبرید بعده اگر باخلط جگر و اندک تهیج چهره باشد شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ تخم کاسنی و عرق مکوه و عرق شاهتره برابر برآورده شربت بنوشند غذا شله آب آمیخته با کشک نوشیدن دهند و اگر باسر فرو مغ طبع باشد شیرهٔ تخم خربزه بریان شیرهٔ اصل السوس عرق بادرنگ برابر برآورده بر سب بهی داخل کرده بادرنگ یا شیره فصل ربا باشد و بعد نضج منفیج و مسهل نکس گردد منفیج مع تسکین مثل بهدانه سه ماشه جوشانیده شیرهٔ تخم ترنج شش ماشه شربت نیلوفر ده تولا خاکشی شش ماشه دهند باز عناب ده دانه اصل السوس چهار ماشه بابهدانه جوشانیده و بجای شربت نیلوفر شربت بنفشه داخل کرده بنوشانند بعد مسهل برعایت علامه دهند و اگر بصداع مبرق و قی بادی کشنده شش ماشه لعوق عنب الثعلب ده تولا گلاب چهار تولا اندک گرم کرده سکنجبین ساده دو تولا حل کرده دهند دوم روز شیرهٔ مع تخم هندوانه شش ماشه افزایند باز برعایت نضج عناب پنج دانه گل بنفشه چهار ماشه لعوق عرق مکوه هر یک پنج تولا جوشانیده شیرهٔ خیارین شش ماشه شیرهٔ کاهو شش ماشه شربت بنفشه دو تولا خاکشی شش ماشه داخل کرده دهند باز اگر تب کم شود تبدیل شیر جات چنانچه گاهی بجای خیارین شیرهٔ مغز تخم هندوانه و گاهی مغز تخم کدو و گاهی بجای کاهو شیرهٔ تخم کاسنی باز خیارین و کاهو کنند باز اگر اندکی در دسر مراقی و بخارات باقی بود شیرهٔ کاهو شیرهٔ مغز تخم هندوانه هر یک شش ماشه نبات دو تولا اسپغول شش ماشه روز دوم عوض کاهو خیارین و عوض تخم هندوانه شیرهٔ خربزه بهمان وزن نمایند و اگر باطپش سر و سینه و تمام بدن از حد تجاوز و خفقان باشد فصد کنند و اگر خلل کم موجب سمت قفا فرمایند و عناب پنج دانه آلو بخارا بیفت دانه جوشانیده صاف نموده شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه شربت نیلوفر ده تولا خاکشی چهار ماشه دهند **مصنف اقتباس** مینویسد که اول برای تسکین و تعدیل حرارت و صفرا تبرید مثل سکنجبین ساده چهار تولا در آب پنج دانه بست دانه پنج تولا داخل کرده صبح دهند و وقت شام مسهوس اسپغول نه ماشه خورده شیرهٔ خیارین نه ماشه با شربت آلو و یا لیمو

چار تولد بخورند و با شوید از گل سیلو فرنجشکی و بنفشه و گلوکوه و برگ بید ساده و سپوس گندم و مشک شنبر سر یک دو قبضه سازند و از گلها بنفشه و تخم کاهو و گل ارمنی و صندل سفید و کشنیز یک سه ماشه ضماد بر سر نمایند و لخلخه از گلاب عرق بید مشک هر یک یکنیم تولد آب گل سد گلاب آب کادی آب کاهو یه دا حد یک تولد صندل سفید نصف تخم کاهو گل ارمنی هر یک چار ماشه ساخته بجویانند و غذا آشش جو و با برنج با لاک و ماشش دهند و روز چهارم شیره بنفشه یکتولد و سیلو فرنجشکی شش تولد برادورده آلو بخارا بهفت عدد و تمرهندی چار تولد با لیه شربت سیلو فرنجشکی چار تولد داخل کرده بنوشانند و وقت شام آب انار سه تولد و ذبات سه تولد داده رعایت طبیخ نشود و شیافات و حقنهای لینه بادام طبخ را بکشایند و اگر فصل سرد و سن نیز گرم مزوفی الحال بسهال صفرا پردازند بخیار شنبر و تمرهندی و تر نجبین هر یک شش تولد آلو بخارا بست عدد گلقند چهار تولد شربت آلو مسهل پنج تولد روغن بادام هفت ماشه و انتظار نضج نکنند چه اکثر این علت از امراض حاده است و تعلیل بتعجیل باید کرد و الا بهلاکت میرساند کذا فی اسرار الاطبا و وقت شام غذا شکه اسفاناخ دهند و صبح شیره خیار بزی کاسنی هر یک سه ماشه لعاب لینه مطی سه ماشه در گلاب و عرق بید ساده و سیلو فرنجشکی شش تولد برادورده شربت سیلو فرنجشکی داخل کرده بسپغول نه ماشه خورده بنوشند و غذا به بستور دهند و در خلاصة التجارب نوشته آب سرد و هر ساعت بجرع کردن صفرا نضج دهد و تسکین حرارت نماید و عرق بجنبانند و این تب تا یکهفته هرگز نمیکشد و یا تمام زائل میشود بسبب لطافت ماده کذا فی المحیط **بعضی** گویند که بخست تدبیر تسکین حرارت و تعدیل و تسکین صفرا کنند بمثل سکنجبین دراب هندوانه و لعاب اسپغول و شیره تخم خیارین با شربت لیمو یا شربت آلو اگر ضعف در معده نباشد و همچنین کشکاب آب سرد و آش انار و زرشک و تمرهندی و تلیین طبیعت کنند هر روز دو مجلس بشربت بنفشه و ادویه یا تمرهندی یا بانگ شیر خشت اندرین آبها یا در سکنجبین قمندی یا دراب انار این تشنه و اگر ازین مقصود حاصل نشود با شیافات نرم و خنک مدر کنند مثل شکر و بنفشه و اشباه آن و آلو سیه بریخ خنک کرده خورد ون هم نفع عظیم کند و بعد ظهور آثار نضج به بینند اگر غلبه خون یابند فی الحال فصد کنند و خون بمقدار مناسب بگیرند و فصد ناقص نیز کنند و بعد فصد مراعات قوت و تسکین صفرا کنند و شربت نهار غذای لائق و چون قوت مارا تزاید بعد شبانروزی اقلا اسهال صفرا کنند از نیلیات مناسبه و اگر بعد نضج در خون غلبه نباشد و سحنه و فصل و سن هم مقتضی آن نبود فی الحال بسهال صفرا شتوند و همچنین آش و اگر بقی نیز لختی صفرا دفع کنند مفید بود و غذا با و شربتها خنک کرده بسیار مفید بود و آنچه که قوت ضعیف باشد بعد تنقیه مثل گوشت بچه خروس در آش داخل یا بگردود کباب آب انار زده یا اندک خشکیلا و دشمر آلو برنج سرد کرده نافع باشد معتدا در آزار و آش آلو باندک گوشت و جقندر درین مرض بسیار نیکو بود و همچنین آش انار و اگر بزیادتی علاج محتاج شود خفیف علاجهای محرقه بکار برند **شیخ** میفرماید که علاج غب لازمه چون علاج غب دائره هست لیکن مراعات باحوال نضج ماده پیش ازان باید کرد که در غب دائره و تبرید بسکنجبین معمول از تخم خیار و تخم کاسنی خاصة هر دو کوفته نمایند و بعد ازان بدو ساعت مانا الشعیر دهند و تلطیف غذا کنند و حقنهای لینه در ابتدا استعمال نمایند و با دار یردارند و با یکدو اسهال برفق کنند و مسهلات در ابتدا نباید داد الا مثل شربت بنفشه و آب فواکه مثل آلو و تمرهندی و حقنهای قویه استعمال نکنند مگر حقنه لینه

علاج حمای محرقه

طریق علاج این همانست که در علاج کلی حمیات صفرادی مسطور شد و هرچه در علاج غب دائره و لازمه گذشت حسب حاجت بکار برند و نظر کنند که حرارت غالب ترست یا ماده اگر حرارت غالب تر باشد اول بتسکین آن کوشند و در محرقه تسکین حرارت بیشتر از غب مطلوبست و افراط تبرید درینجا ضرور و بسیار حاجت تسکین حرارت اشربه قوی التبرید مثل شربت آلو و تمرهندی و سکنجبین ساده و لعاب اسپغول و شیره خرفه و آب بسیار سرد بهندوانه برای اطفای حرارت قلب شربت صندل و شربت حماض ترنج خوردن و خرقه بصندل و گلاب اندکی کافور سرد ساخته بر سینه نهادن نفع تمام دارد و قرص کافور حرارت قوی بنشاند و قصد در تبرید و تری تلطیفه درین تب خطر عظیم دارد چه اکثر مؤدی بدق میگردد و درازی گفته اکثری را دماغ و معده و قلب از شدت حرارت بریان میگردد و اعصاب ایشان مشنج میشود هنگام تقصید در تلطیفه برعایت تقریب بحران عمل کنند اگر ماده بر حرارت غالب بود اول بنضج او کوشند بمنضج بارد بدیه مسهل صفرا دهند و در اخر بتسکین حرارت رجوع نمایند و در ابتدا مسهل قوی نباید داد و در حالت قبض یا الفواکه دهند و در صورت لینت شکم آب انار مع تخم آن کوفته بنوشانند و اگر فربا شد آب عنبه سرد کرده دهند که تسکین عطش و سرفه میکند و افشره آلو کم ترشی مفید میشود **ذکر بعض ادویه** نافع تب محرقه شیره تخم کاهو نه ماشه لعاب اسپغول نه ماشه لعاب

بهدانه سه ماشه عرق مکوه عرق بید ساده عرق کاسنی گلاب هر یک پنج تولهٔ شربت نیلوفر دو تولهٔ **دیگر** با لفت الدم باشد لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ پوست پنج انجبار پنج ماشه شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه در عرق مکوه عرق بارتنگ برادرده شربت بنفشه دو تولهٔ خاکشی شش ماشه داخل کرده بنوشند و اگر قرص بسیار باشد شیرهٔ اصل السوس سه ماشه افزایند **دیگر** که بعد سه روز از اسقاط حمل تب آید و سر نرهم بود لعاب بهدانه سه ماشه شیرهٔ اصل السوس پنج ماشه در عرق عنب الثعلب عرق شاهتره برادرده شربت بنفشه دو تولهٔ خاکشی شش ماشه داخل کرده بدهند **دیگر** اگر تب قوی و غنودگی و بول از بهر دو موقوف از کثرت انصباب صفرا و حرکات مواد مخبر بطبیعت و ضغطهٔ ماده باشد و عمر جوان و فصل گرما بود اول فصد باسلیق کنند و تبرید لعاب بهدانه سه ماشه عرق بید ساده عرق کاسنی عرق نیلوفر هر یک چهار تولهٔ گلاب دو تولهٔ شربت نیلوفر دو تولهٔ خاکشی شش ماشه وقت شام و شیرهٔ عناب پنج دانه شیرهٔ مغز تخم تر بزو شیرهٔ تخم کاهو هر یک شش ماشه عرقیات ده تولهٔ شربت بنفشه دو تولهٔ خاکشی پنج ماشه بحهت صبح دهند و پاشویه کنند و شاخ بر یاها بکشند **دیگر** برای تب حاد تبرید دهند و هر روز یک شیره اضافه کنند تا روز سوم این دهند لعاب بهدانه شیرهٔ تخم خیارین شیرهٔ مغز تخم کدو شیرهٔ تخم کاسنی پنج ماشه آلو بخارا پنج دانه در عرق عنب الثعلب عرق شاهتره برادرده شربت نیلوفر دو تولهٔ خاکشی پنج ماشه داخل کرده بنوشند روز هفتم چون بیقراری زیاده بود دو تولهٔ بادرنجبویه و بول سوزان باشد شیرهٔ تخم کاهو و مغز تخم تربزو خرفه سیاه هر یک یکتولا اضافه کنند و خیارین موقوف نمایند روز هشتم این مسهل دهند شاهتره پنج ماشه عناب الثعلب گل سرخ هر یک هفت ماشه گل نیلوفر شش ماشه تخم خیارین تخم کاسنی هر یک یکتولا شب در آب گرم تر نموده صبح مالیده صاف کرده مغز فلوس بیست تولهٔ تمرهندی چار تولهٔ تربزبین دو تولهٔ گلقند دو تولهٔ مالیده صاف کرده روغن بادام پنج ماشه لعاب اسپغول یکتولا اضافه کرده بنوشند وقت تشنگی بجای آب عرق کدو بیاشامند وقت دو بهر نخود وار بسه پرشاله ملایم بخبزند روز دیگر تبرید داده فردای آن در مسهل بنای کی هفت ماشه اضافه کنند **دیگر** اگر در تب محرقه از خصیازده بذیان عارض شود پاشویه و تخلیه و تبرید بکار برند و خیسانده موقوف نکنند و بار چه در سرکه و روغن گل تر کرده بر تارک سر نهند **دیگر** اگر با سوء تنفس بنا بر جبان باده بود انتظار نضج نکرده برای تنقیص مادهٔ هیاج مسهل خفیف دهند **دیگر** اگر با تهوع و تشنگی باشد لعاب اسپغول شیرهٔ کاسنی هر دو اصل یکتولا در عرق بادیان ده تولهٔ برادرده گلاب دو تولهٔ اسکنجبین دو تولهٔ اضافه کرده خاکشی پاشیده دهند و نارنگی نخبته جائز دارند **دیگر** اگر مرد مخمی صفراوی مزاج و از خون خالی عرق باشد فصد نکنند که مهلک ست و عوض تبرید گل بنفشه گل سرخ هر یک چار ماشه در عرق عنب الثعلب ده تولهٔ جوشانیده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو تولهٔ خاکشی چار ماشه دهند اگر آثار زیر ظاهر شود گل سرخ موقوف کرده بعد از سه ماشه اصل السوس چار ماشه افزایند و عوض خیارین شیرهٔ مغز تخم هندوانه و شیرهٔ کاهو کنند **کافور** نافع است محرقه و دق و مسکن حرارت صندل بگلاب سوده زهر مهره سوده کات سفید کتیرا تخم خرفه مقشر تخم خشخاش هر یک یکدرم کافور عنبر هر دو اصنم درم مغز تخم کدو مغز بعد از نیم دو واحد یکنیم درم بلعاب بهدانه یا اسپغول جهاسازند و باقی نسخ حب کافور در حمای دق خواهد آمد **سفوف هندی** مفید است محرقه دست گلو طباشیر نیم مثقال سوده صندل سفید سوده کات سفید مرواریدسوده هر واحد یکمثقال کافور عنبر هر یک نیم مثقال سفوف ساخته بقدر مناسب بشربت نیلوفر آمیخته خورانند **قرص طباشیر** کذا در حیات حاره مستعمل طباشیر یکتولا زرشک دو تولهٔ تخم کاهو سی مقشر مغز تخم کدو سی شیرین مغز تخم تربزو مغز تخم خیارین هر دو اصل یکتولا گل سرخ تخم کاسنی تخم خرفه تخم کاهو گل ارمنی هر یک سه درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین گرد ساق هر یک پنج درم درم زرشک طباشیر هر یک هفت درم تربزبین ده درم کافور یکدرم زعفران یکماشه بدستور قرص سازند **قرص کافور** بعد مسهلات اگر حرارت باقی باشد و سرفه نیز بود معمولست طباشیر صمغ عربی کتیرا اصل السوس سفید هر یک چهار ماشه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو اصل السوس مقشر هر یک یکتولا بزرالبنج دو ماشه کافور سه ماشه زعفران یکنیم ماشه کوفته بیخته بلعاب بهدانه قرص ساخته سه ماشه ازان ساییده در شربت نیلوفر سرشته بلیسند **اقوال حکما** صاحب اقتباس گوید که هیچ تدبیری نافعتر از مسکین حرارت نیست و آن بدستوری نمایند که در علاج غلبهٔ مره مذکور شد لیکن در ینجا در تبرید مبالغه نمایند و آنچنان باشد که وقت صبح ماء القرع و ماء الخیار بوزن چهل درم

گرفته شربت صندل چهار تولا آمیخته بربوف سرد کرده و بیاشوره پرورده اول قرص طباشیر کافوری سه ماشه در شربت لیمون کمیتو تولا آمیخته بلیسانند پس صبح بنوشند اگر چه اقراص بعد تفتیح و تنقیه بعمل می آید لیکن در بیخاجت انتظار تفتیح درین امر هیچ قصور نباید کرد و ازدرازی مرض بسبب تبرید کثیر نباید ترسید و در خلاصة التجارب نوشته که سکنجبین کثیر از شیره خیارین و تخم خرفه و کاسنی آب هندوانه گرفته و از آب لوتر هندی و انگ سرکه فانگ صندل وقد بقدر کفایت ترکیب داده باشند عظیم النفع ست و نزد فقیر نقوع عشر سه تولا در گلاب و عرق بید ساده و نیلوفر هر یک هفت تولا و شربت نیلوفر و سکنجبین بقطری هر یک ده تولا ازی عظیم دارد و از صندل سفید و گل بنفشه و کتب بید و کشنیز خشک کاهو هر یک پنج مثقال بر سیشانی و صدغین ضماد نمایند و صندل سفید و کشنیز مشک و تخم مورد هر یک یکتولا در گلاب دو مرغ گاه سوده بر معده و جگر و دل نهند و نگذارند که خشک گردد بلکه بعد هر ساعت بگلاب یا روغ تر سازند و خیار و بادرنگ تر بیاره کرده بیوایند و تخم و مغز آنها بر تارک سر و حوالی دل نهند و بر کف دست و پا بمالند و این لعوقه هویا نند آب برگ بید ساده و بید مشک و طباشیر و کشنیز سبز و عرق بید مشک و گلاب را هم یکتولا حمضی کی صندل سفید بوش در بندی هر یک چهار ماشه گل ارمنی نه ماشه کافور یکماشه و غذا آش جو با شربت نیلوفر و هندوبه و یا اسفاناخ و بنوباش و کشنیز سبز بانان و یا برنج خورانند و همیسان تا هفت روز نگذارند و روز هشتم این مسهل دهند گل بنفشه گل نیلوفر عنب الثعلب تخم کاسنی گل سرخ هر یک پانزده آلو بخارا ده عدد سیب در گلاب و عرق نیلوفر هر دو یکنیم پاو خیسانیده صبح مالیده صاف نموده خیارشنبر هفت تولا تربخبین پنج تولا گلقند چهار تولا شیر خشت سه تولا مالیده باز صاف کرده شربت آلو مسهل علیخان چهار تولا روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده بنوشانند و بجای آب برعرق نیلوفر و بید ساده انگشانمایند و وقت شام شوربای اسفاناخ خورانند و روز نهم این تبرید دهند طباشیر ده ماشه سوده در خمیره صندل ساده کیلو آمیخته ورق نقره کعدد پیچیده بلیسانند و بالایش شیرخیارین و مغز تخم کدو و تربز هر یک پانزده لعاب بهدانه و ریشه خطمی هر یک سه ماشه در گلاب و عرق بید ساده و کاسنی و نیلوفر هر یک هفت تولا برابر ورده شربت نیلوفر چهار تولا حل کرده اسپغول نه ماشه کف زده بنوشند و وقت دوبیر غذا خشکیر گیلانی با اسفاناخ دهند و همچنین سه مسهل دهند پس نگذارند اگر اندک تپ باقی باشد جهت رفع آن طباشیر سه ماشه در شربت نیلوفر دو تولا آمیخته بلیسانند و بالایش مالوقع یکنیم پاو و شربت صندل سه تولا و شربت نیلوفر یکنیم تولا بدهند تا روز پانزدهم روز شمار زدهم اگر تپی باقی مانده باشد باز مطبوخ بلیله زرد و شربت ورد کرا البلیج چهار تولا بنوشانند و غذا وقت شام شوربای بچه برنج خواره با برنج دهند و روز هفتدهم هم قرص طباشیر ملین سه ماشه در شربت انار شیرین دو تولا سرشته باشیره خرفه و کاسنی و خیارین و تخم خربزه هر یک پنج ماشه لعاب اسپغول سه ماشه در گلاب و عرق بید مشک نیلوفر هر یک بیست تولا برابر ورده شربت بزوری معتدل یا بارد چهار تولا حل کرده تخم ریحان هفت ماشه پاشیده بنوشند و غذا بدستور دهند و تا سه هفته نیز سد خیره و شربت و مفارقت و ادویه مطبوخ بلیله حاجت آید گذاشته لا کلیل ضمیر پیرایه الدین قلمی فرموده که هرگاه اثر نضج پدید آید و حرارت و اعراض همچنان برجای باشد سعرگاه قرص کافور و سکنجبین با یدادو بوقت طلوع آفتاب کشاب سرد کرده بعد از ادای نماز شربتها سرد کرده دهند و آب سرد بستور تفتیح کنند اگر از احشا بسیار آفتی نباشد و بعضی بعد ظهور نضج قصد فرموده اند و بعد از ان مسهل صفرا و کشنیز خشک و تخم خیارین آنقدر که مزاج متحمل آن تواند کرد در طبقه پس فصد وقتی واجب شود که علامات استمالهٔ خلط ظاهر بود و قوت قوی الاستفراغ صفرا باید کرد و چهار شربت و اگر عمل آن ضعیف باشد سنای مکی داخل باید ساخت و سائر ملینات قوی گرم نباشد هم نیکو بود و مسهل قوی رخصت نیست و بعضی اندکی سقونیا و ملینات با مصلح آن تجویز کرده اند جهت سرعت عمل و تبرید بعد مرض و اگر قوت یارا مناسب بداند و بعضی در تنقیه خیز فرموده اند اگر طبع هر روز بشقفت خویش دو سه مجلس اجابت صفرا کند و این علامت جهت آنکه آن خلط ال بر غلبهٔ خلط بدست و میل کردن طبیعت بدفع آن و بلاشک چون مددی نباشد بزودی طبیعت ازان عاجز آید و تدارک نپذیرد پس ناگاه مسکه مریض را ازان اجابت خفت عظیم حاصل شود و مطبوخ از علامات چنان دریابد که خلط کم و قوت وافر است و سهان مقدار نقا حاصل میشود اگر مددی نکند جائز باشد و استفراغ را در سوم و چهارم و پنجم روز تاخیر نباید کرد که بعد ازان قوت استفراغ کمتر باشد و ماده مهیاج ست کذا فی النبض الکبیر و اینجا زهفت روز نگذرد و قوت نیکو بود در روز هشتم استفراغ کنند و اینجا زهشت روز در نگذرد و قوت وفا کند در روز دهم استفراغ جائز بود اگر محتاج باشد و چون ازو هم نگذرد باستفراغ حاجت نشود چه اگر قوت بر جای ست نیکو قادر بود و مرض نیز فی الجمله خشک شده ست دگر قوت ضعیف ست خود استفراغ نشاید کرد و در هیچ مرضی مخالف قوانین العلاج نوشته بسیاری مردمان در که حرارت این تب غالب و اشتهای طعام ندا شتند و از شدت تشنگی آبخ یافتند و احشای ایشان هم از آفتی خال بود و بعد ظهور نضج که روز نهم سیر باشد و در تب البته تفتح ظاهر گردیده بود

۴ اشارت بر اینکه مسهل در اول مرض نباید داد

۴ نیکو گردانیدن ترکیب مسهل در ضعف مزاج و گردانیدن مسهل در وقتی که نضج ظاهر شده باشد

دوغ گاوی بریخ و یا الفرسود کرده ۱ دم همراه طباشیر سه ماشه بنابر منع آن از غفونت و آنانکه معتاد بهم بوده و در گاهی بی نان گاهی با نان از جزات گاوی بسیار میدادم و تبرید عظیم می بخشید چنانچه اندکی فراشاید امیکرد و بعد ازان هر روز بهانوقت تا سه چهار روز فراشاید ستور میشد بلکه غشیان و سوع وقی هم پدید آمدی و تب هم بهمانقدر بحال خود بود و فترنا ظاهر پیدا میکرد ولیکن جهت رفع فراشا و تب و در گیر عوارضات طباشیر گرگ سماق مردانه هیل دست گلو هر یک سیکما شسوده در شربت لیمون نیلوفر هر یک یکنیم تولا آمیخته لیسانیدم و غذا چون میخواستی بلاو و خشکگیلانی با جزات مقرر داشتم از روز چهار دهم بخیر میگذشت و بروز هفتاد هم و هژدهم صحت کلی می یافتند و باید دانست آنجا که از خشکی زبان و دهان ابها بتر قدد و بیمار بسیار بریخ بود باید که پیوسته آلو بخارا و یا زردالو و یا تر هندی در دهان قابض و یا بیدانه و یا بدکه لعاب از بیدانه و رشته خطمی و اسپغول و تخم خطمی و گل خطمی و گاوزبان همه و یا هر چند دست آید در اب شیرین برادرده لحظه مضمضه کنند که بسی سکینت و شیخ الرئیس و شراح قانون مینویسند که علاج محرقه بعینه علاج غب الصفراست و چون محتاج باستفراغ نشوند مثل آنکه گفته شد یعنی از ملینات برای تنقیص مادهٔ بجهت تخفیف بر طبیعت در انضاج باقی ماده و اخراج چیزی که در امعاء و قریب او باشد تا بخارات ازان بسوی سر و قلب صعود نکنند و ورث قلق بیشتر نگردد پس تعجیل در ان آنرا است و اما استفراغ تام بعد نضج باید کرد و فصد گاهی التهاب پیدا میکند اگر دران صفراء بسیار خارج نشود و گاهی نفع می نبخشد اگر در انجا قارورده کند و سرخ باشد و محرقه محتاج بتلطیف بتبرید شدید تر است زیرا که مرض حاد تر و بحران و منتهای آن سریعتر بود و همچنین بتبرید بالفعل چیزیکه آنرا بخور نداز غذا و دوا باوجود دوا بودن آن باردبقوه و چون از سقوط قوت خوف کنند از تغذیه چاره نباشد و اگرچه اشتهای او نداشته باشند و خصوصاً از شخصیکه از ان چیزی بسیار تحلیل شود بسبب تحلیل بدن الله و ایضاً محتاج بود بتلیین در ابتدا قویتر مثل شربت و رد مکر بسکنجبین و آب سرد و برف یا شربت بنفشه یا حقنه لینه یا مواد و انچه دسبوی اصل مصاعد نشود و ایضاً بمعالجات حمای حاده که مذکور شد بجمیع اقسام موصوفه از شربه و ملینات و غیره و گاهی هنگام فتور قلیل از تب خواک کردن براب ترهندی شکر محلول نیکو بشد و گاهی اندکی کافور در ان داخل کرده میشود اگر احتیاج به تبرید قوی باشد و سکنجبین و شیره تخم خرفه و شیره تخم کاسنی ایشان را خوبست و هندوانه یعنی مغز تخم آن نزدیک کمال اصطباح آب و مغزاو همراه سکنجبین و امثال آن تا مستحیل بصفرا گردد و برای ایشان بهتر است و در شرب آب سرد انچه مذکور شد از نبودن ورم در جوف و ضعف در معده و کبد و ضعف حرارت غریزی معتبر دارند پس اگر مانعی از موانع مذکور نباشد چنان باید نوشانند که نوبت بسرگردیدن رنگ بیمار بسرخ و گاهی از اخلاط دهن طلب آب را فراموش میکنند پس واجبست که هر وقت اندک اندک از ان بنوشانند بجرعهای بسیار تا خشکی بر حلق و دماغ ایشان مستولی نگردد و خاصه شخصی را که زبان او خشک دیده شود و اعراض مفرطه آغاز بدانچه در ذکر اعراض مذکور گردد و هر چه در ابواب آنها مسطور شد معالجه باید کرد و باید که ارباب رصاحب محرقه احتیاط کنند در ان خطر بزرگست و واجبست رعایت نفس ایشان چه شدت و توانائی دلالت بر ضعف قوت و کثرت حرارت کند پس رعایت آن باید نمود بخوشبو و تبریدات مقویه شربًا و طلاءً نمایند و نواحی صدر را تشنج شدن ندهند بسبب کثرت حرارت و یبوست و باید که حفظ رؤس ایشان نمایند بسرکه و روغن گل و صندل و گلاب و کافور و مانند آن انچه تبرید راس و رفع ابخره ازان و حفظ رطوبت آن کنند و تظلیل بطبوخات کرده ازان بقولات بارده بنوشانند چنانچه سابق مذکور شد برای توسیع مسام و اخراج حرارت باید کرد و چون گاه بیداری بایشان داده شود نمایند معالجه آن کنند بمنومات مثل شیره تخم خشخاش و مغز تخم کدو و مانند آن و نوشیدن شربت خشخاش اگرچه از خشخاش سیاه ساخته باشند در مثل این حال بد نیست و دوا آخر محرقه یعنی در منتهی با قبل آن اقراصی که برای آن نیکوست قرص کافورست و در ان قرص سکنجبین بشیره تخم خیارکاسنی و تخم خرفه هر واحد دو درم بسکنجبین انبوست و پنج درم تا سی درم بحسب حاجت برای ایشان موافق بود و اگر آنچه اسهال باشد قرص طباشیر غالب مناسبست **قرص کافور** که نیکوست طباشیر گل سرخ هر واحد دو درم و نیم تخم خرفه تخم کاسنی هر واحد سه درم مغز تخم کدو مغز تخم خیار هر واحد دو درم صندل سفید یکنیم درم رب السوس نشاسته هر واحد یکدرم کافور یکنیم **ایضاً** گل سرخ چهار درم مغز تخم خیار و خربزه و بادرنگ تخم خرفه هر واحد دو درم صمغ عربی نشاسته کتیرا رب السوس هر واحد یکدرم زعفران دو دانگ کافور یکنیم دانگ شربت دو درم و بهرگاه مرض انحطاط بین نماید بجام گرآب مائل بسبزی باشد باک نیست و حمام نرصاحبان حمای محرقه برای کسی محبوب تر نیست که تب او از بلغم شور باشد **مصنف ملکی** گوید که هر گاه حمای مطبقه از غفونت صفرا باشد و قوی الحدت و حرارت بود و بغلبه اشتداد کند مثل حمای معروف بقوسوس آن محرقه است پس می باید که استکثار تبرید و تلطیف حتی الامکان نماید که این تبرید

موافق ترین چیزیست که در این مرض استعمال آن کنند و اگرچه در نضج و بحران در کند دران ضرر نیست و هرگاه درین تدبیر تقصیر کنند مریض را خطر دارد و بدین جهت باید که مریض را در اول روز ماء القرع سی درم و جلاب ده درم دطباشیر سوده نیم درم دهند و اگر با وجود آن عطش و کرب شدید باشد ماء القرع با قرص کافور باید داد و بعد از ان عقب آن ماء الشعیر یا آب انار بدهند و وقت خواب با ماء الخیار یا آب هندوانه با ندک جلاب یا شربت خشخاش یا شربتی که در ترتیب وی مسطور شد با نیم درم طباشیر و یکدرم تخم خرفه و یکدرم مغز تخم خیار و نیم درم مغز تخم کدو بدهند و این همه در فصل گرما یا ربیع بر بزر سرد کرده باید داد و تبرید جگر و معده بخرزهرات لینه مبلول و قدری علی مبرد معمول از آب کاسنی یا شنیز و خرفه و گلاب مضروب بسوم سفید که بر دهن گل و روغن بنفشه رانده باشند کی سرکه ساخته باشند باید کرد و سرکه را نیز نباید کرد و اگر فصل تابستان باشد و نیلوفر و بنفشه تازه و صندل و گلاب کافور بیابند و مسکن او سرد باشد زیر بالش کرد ران با آمیزد و در مواضعی که دران هوا شمالی آید و آب بپاشند و گل سرخ و گل سپید و بی فرش سازند و حوالی او ظروف گلی پر از آب سرد و بر وی باشد و دران شکر گیزه اندازند تا مریض دران نظر نماید و اگر فصل زمستان باشد قدیر وطی بگیرم نشند و مسکن معتدل الهوا باشد و اگر جایگاه مریض سرد باشد بجاهای معتدل پوشیده دارند و دیگدارند تا هوای سرد استنشاق نماید و تلطیف حرارت خارج از طبع کند و تقویت حرارت غریزی کند سینه و قلب را بست و تدارک حتن حرارت بداخل بدن منع نماید و اتحلل آن عائق نباشد و مریض را بکثرت کلام و آواز سخت اهل خانه و همسایه ایذا نرسد و همواره باین تدبیر ملازم باشند تا آنکه مرض بمنتهای خود برسد و وقت بحران حاضر آید پس دران هنگام باید که تلطیف غذا بالغایت کنند و بر جلاب و آب سپید میخوش و شربت بنفشه اقتصار فرمایند تا بحران تمام شود و مرض باضمحلال افتد و باید که نظر کنند اگر بدانند که بحران بعرق خواهد شد دران شک نبود دران مریض را از جای سرد بموضع قلیل الریح نبرند و اگر بینند که بحران بنوع دیگر خواهد شد در مکان او بگذارند و چون بحران کامل شود و مرض رو بانحطاط آورد انگاه بتدبیر ناقهین پردازند و هرگاه در بدن بقیه مادهٔ مرض باقی ماند و تحلیل نشود و در گرما بقایای اخلاط محتاج بتلطیف و تنقیه باشد باید که مریض را آب کاسنی و آب کشوث مروق هر واحد بست درم با یکدیگر بیامیزند و قدحی سکنجبین هر روز بدهند تا این تلطیف بقایای مادهٔ غلیظ کند و تنقیه آن از طرق مجاری نماید و اصلاح جگر و ادرار بول کند و دران منفعت کثیر در بقایای اخلاط ست و اگر با وجود این حال قبض طبیعت باشد باید که نقوع مشمش استعمال نمایند تا آن تنقیه بدن و اخراج بقایای اخلاط حاد از ان برفق و سهولت کند **صفت آن** بگیرند آلوبخارا و عناب و مشمش هر یک بست مدّ سپستان سی عدد مویز منقی بست درم تمر هندی بست درم گل سرخ بیفت درم بنفشهٔ ریحانی تخم کاسنی تخم کشوث هر واحد چهار درم سنا شش درم شاهتره ده درم بادیان انیسون هر واحد دو درم پوست بلیلهٔ زرد کوفته پانزده درم در سرشش رطل آب جوش تغلیف دهند و در ظرف فراخ دهن بر وزر آفتاب و شب در خانه گرم بدارند و بعد سه روز صاف کرده ازان هر روز چهار اوقیه با یک اوقیه سکنجبین و یک اوقیه شربت بنفشه بنوشند و باید که تدبیر صاحب مرض دران باین تدبیر نمایند و از نظر احتراز کنند زیرا که ادنی تغایر صاحب مرض را عظیم کند بغذا باید داد چون در غیر وقت او استعمال نمایند و اما در امراض متطاول مضرت خطای اندک ظاهر نشود مگر آنکه ازان استکثار کنند و دران ارمان نمایند **ایلاقی وجرجانی** مینویسند که درین تب باطن گرمتر از ظاهر میباشد پس تدبیر تسکین حرارت دران تعویز باید کرد و اصل تسکین حرارت چهار گونه ست تبرید بهوای خانه و خوراندن اشربه و اغذیهٔ بارده و استعمال ضمده و ادهان بارد بر سر و سینه و جگر اما تبرید بهوای خانه و تبرید غذا و معالجات حمیات حاده مذکور شد و اما اشربه سکنجبین که از شیرهٔ تخم خیار و بادرنگ تخم خرفه و تخم کاسنی ساخته باشند و آب آلو و آب تمر هندی سخت موافق باشد لیکن اگر طبیعت نرم بود آب انار دانه و بست جلاب تر بود و اگر زمخی طبع بیش ازان نباشد که هر روز یک مجلس یا دو مجلس اجابت کند چیزکه زمخی طبع زیاده نماید نباید داد و تدبیر باز داشتن باید کرد و اگر لینت طبع زیاده تر گردد بقبض آن بردارند و بشربت ریباس و شربت سیب و شربت انار و لیمون و شربت ترشی تریخ با گلاب هر ساعت باید داد و شربت صندل سپید موافق بود و آب هندوانه و آب خیار تر بیش و ماء القرع با ندک آب غوره یا اندک شکر با سکنجبین باید داد و هر روز ازین شربتها اندک اندک بتجرع نمایند و هرگاه اثر نضج پدید آید و حرارت تب و اعراض آن بر مال خویش باشد سحرگاه قرص کافور با سکنجبین بدهند و وقت براندن آفتاب کشکاب سرد کرده خورانند و اگر دماغ معده و جگر و اعضای اندرونی ضعیف دو درم و در دماغ آب سرد منفعت نافع باشد بالجمله در اب سرد دادن انتظار نضج باید کرد **صفت** شربت صندل بگیرند صندل سفید سوهان کرده

پنجاه درم دیکتیانه روزیا بیشتر در سر کپچ استار و آب عدس و پنج استار و آب کدو طل خیسانیده بجوشانند تا بنیمه آید مالیده صاف نموده باشکر دو طل بقوام آرند شربتی دو درم بقدیه تخم خرفه و اگر کسی را سفرو باشد این شربت بی سکر و آب غوره برای او بسازند و بسیار باشد که بیمار بسبب بادام تخره دماغ از خود شیرین غافل شود و اگر چشنده باشد آب تخم دو دو نخود هر گاه اثر غفلت ظاهر شود و هر ساعت در دهن او مالند آب بیگانه نوشانند و اگر حاجت باشد لعاب اسپغول رقیق با جلاب خام یا آب انار بدهند و دو درم آلبالو بخایند و دانهٔ تمر هندی بدارند تا دهن تر دارد و تشنگی ننشاند و اگر انفی از نطولات بر سر نباشد بر دماغ گل یا نیلوفر مرده کرده با آب بنفشه بر سر نطول کنند که تشنگی بنشاند و اگر انفی نباشد زنگار و نشادر و سرفه باشد یا در سرگرانی یا بند دلیل صعود بخارات بر دماغ باشد با وجود این موانع هیچ از این نشاید کرد و مضرترین چیزی با این موانع دو شیدن شیر بر سر است از بهر آنکه بیم بود که رسام قولنج کند لیکن اگر بخار صاعد بسوی سر بخار صفرا باشد این و خمها با آب سرد و شیر سرد سود بود و فرق میان بخار صفراوی و بخار بلغمی آنست که بلغمی صفرا انجواب نباشد و بینی خشک شود و بخار بلغم سخر اتر باشد و سرگران تر باشد و غفلت و سبات با آن باشد و اگر در این حال بینی او را دی سخت سرخ باشد خون از بینی آوردن صواب باشد و الا تدبیر اما لازم ماده بجانب پایها باید کرد و بسیار باشد که سبب تشنگی گرمی و خشکی تب باشد پس شربت شربت منشاش بمقدار تغییر با حرارت و دیوست تب برابری کنند و بجواب رود نزیرا که در جواب تری کشکاب و سرو بنی میگیرند شهتا لبقدیدن رسد و تشنگی زایل شود و اگر بسیار شربت باز خنثی علامت دارد و بکلیت تغیر عادت ننماید از بهر آنکه خفتن بران شکل دوان را خشک گرداند و بسیار تشنه شود **صفت** جوی که تشنگی بنشاند مغز تخم خیار و خیار با رنگ تخم کاهو در ربالسوس اصل السوس تر تخمین مساوی ساییده بلعاب اسپغول یا بهدانه جهسا سانند و در دهن گیرند **صفت** قرص طباشیر که تشنگی بنشاند طباشیر پنج درم کتیرا صمغ عربی نشاسته هر یک سه درم ربالسوس هفت درم تخم خرفه مغز تخم خیار با رنگ مغز تخم کدوی شیرین هر یک چهار درم بلعاب اسپغول قرص سازند و بهر صبح روغن بادام در دهان گیرند و ساعتی بدارند پس بریزند و قریان را بمندیل در شت بمالند تا بخار و در شتی زبان برخیزد و عقب آن اندکی لعاب اسپغول با جلاب آمیخته بدهند و در اکثر اوقات روز غرغره کنان بگلاب و صندل آغشته بر سینه نهند تا نفس آن باعتدال شود و سرکه و گلاب و روغن گل و امثال که فرد هر ساعت بسوایند و بر جگر نیز خرقه کنان بگلاب سرد آغشته بدارند لیکن از این احتراز نمایند در وقتی که بیمار در ان عرق کند و بشره او را سرد نکنند تا تحلیل را که نزدیک ست باز ندارد و مرض طول نکند و اگر چه در این تب درازی مرض سالمتر از تیزی تب بود محمد بن زکریا میگوید سحرگاه آب آلو دهند و بامداد کشکاب و بنیوز آب خیار یا آب هندوانه و وقت خواب لعاب اسپغول و در فرو نشاندن حرارت هیچ تقصیر نباید کرد و بیشتر طبیبان اجل گرگویند مبالغه کردن در تسکین حرارت در بحران تاخیر کند انفات نباید کرد که من هر دو طریق را آزموده ام تسکین حرارت را بی خطر سالمتر یافتم و فقاعدا از تسکین حرارت باز نپسندیدن مریض بمرض ست تا احتراق حمی دماغ و معدهٔ او را بریان نکند و اعصاب را نگشد و قوهٔ خشک تولد نکند و بسیار باشد که بسبب تشنج خشک حارث دماغ اعصاب عضله ضیق النفس پیدا گردد پس سینه و گردن او را بموم روغنی که از روغن بنفشه سازند چرب دارند و اگر در ان بنفشه و خطمی کوفته بیخته بر سر شند سخت موافق باشد بر سینه و گردن کدو تراشیده و برگ خرفه کوفته بروغن گل سرشته نهاد کنند و تدبیر غذا چنانکه در غذای صفرا ئره مذکور شد باید کرد و اگر بیمار غذا نخواهد یا بغذا زبان بود در روزی دو بار کشکاب باید داد یا دو دم آلو وقت که قوت تب اندکی در ان ساکن شود و در روز یکبار تب سوزان تر و صعب تر بود کشکاب آب آلو آمیخته باید داد تا هر بار بسیار برای شهری تعب نکشد و قادر بصعوبت تب معدهٔ او از شربتی سرد باز چیزی که بغذا نماند خالی باشد و چنانکه پیش ازین در تب دق صعوبت حرارت آن امر بطعام فرموده تا خوف سقوط قوت نباشد و اگر بیمار را اشتهای طعام نباشد تدبیر او در ذکر اعراض حمیات حاده خواهد آمد و اطعمهٔ خوشبو که اشتهای طعام بجنبانند پیش او هیچ بار نرود چون مرغ ملفوف بخمیر و مشوی در تنور که پیش او بشکافند و بسیار باشد که بسبب فصد صفرا تیز تر شود و لکن اتب سوزان نگردد پس اول در قاروره نگاه باید کرد اگر قوام او غلیظ و رنگ او سرخ باشد فصد باید فرمود و اگر برخلاف این باشد فصد نشاید کرد بلکه تدبیر اسهال نمایند بنوعیکه در علاج غلبهٔ خالصه دائره مذکور شده و اگر طبیعت نرم باشد و نحس آن حاجت آید قرص طباشیر قابض باید داد و از جلاب و سکنجبین چند باید کرد **صفت** قرص طباشیر مسک بگیرند طباشیر و گل سرخ هر یک دو درم و نیم تخم خرفه تخم کاسنی هر یک سه درم ربالسوس نشاسته هر واحد یکدرم کافور نیم درم عنبر دو دانگ شربتی دو درم و کشکاب از پست جو بسازند قطاه پنج درم چب الآس نکوفته دو بی پاره کرده بپزند و بنوشند و اگر دران گل ارمنی یکدرم و صمغ عربی نیم درم داخل کنند قوتیه باشد و شربت سیب

وهبی وریباس آزاد موافق باشد واین سفوف مطین گرانا نافع بود وصفت آن اسپغول بریان کرده گل قبرسی طباشیر هریک دودرم صمغ عربی یکدرم واگر اسهال خونی باشد درین سفوف که بادام الاخوین ریوند چینی زیاده کنند ویا شربت بهی دهند یا آب سماق یا آب برگ خرفه یا آب برگ حماض وغذا مزوره انار دانه یا سماق یا زرشک که دران برگ خرفه وبرگ حماض پخته باشند بدهند وکعک در آب سیب وآب سماق دیگ باشد ابن الیاس گوید که علاجش علاج غب خالصه است وهر صبح جلاب از تمر هندی وشکر سفید وترنجبین هریک واحده درم دوآلوی سیاه ده عدد بنوشانند وغذا مالشعیر یا بنفشه ونیلوفر وتخم خشخاش دهند ویا آب انار این بشیخم افشرده سه اوقیه وشکر سفید وترنجبین هریک واحده درم بنوشانند وتلیین طبیعت بماء الفواکه یا نقوع مشمش یا بمطبوخ فواکه نمایند وطبیخ المحتبس نگذارند ودرنیمروز آب صادق البرد بیاشامند ولیذانبی علیه الصلوة والسلام فرموده که الحمی من فیح جهنم فابردوها بالماء وبباید که مبالغه در تبرید وتلطیف نمایند زیرا که تاخیر در تبرید وتلطیف درشل این مرض خطرناکست واگر تشنگی شدت کند واز مطبوخ کراهت نمایند اورا غثیان باشد باید که معالجه بشربت ودرد کر چل مثقال باسکنجبین ساده بست درم وبرف دومن کنند واین وقتیست که باتب سرفه نباشد وهرگاه ایشان را سعال خصوصاً با سهر عارض گردد هر صبح جلاب از شربت بنفشه وشربت خشخاش هرکدام که باشد ده درم با تر نجبین ده درم بنوشند وتلیین طبیعت باین مطبوخ کنند سنای مکی پنج درم بنفشه نیلوفر وتخم کاهو تخم خیارین هریک واحد سه درم سپستان عناب هرواحد بست عدد زوفا سه درم بست رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید ودران شیرخشت وترنجبین هریک واحد بست درم مایده صاف نموده سحرگاه بنوشند وتا آخر روز بران صبر کنند تا خوب اسهال کند بعده داخر روز غذا بماء الشعیر سازند ودر هر حال از تبرید وتلیین غافل نباشند وچون ببینند که مرض بنیان میگیرد باید که موی مقدم سر او بتراشند وخرقه کتان بسرکه وگلاب وصندلین وروغن گل آغشته بهند تا دوع ماده وتبرید مفرط کند وتقویت دماغ نماید وساعت بساعت تبدیل آن نمایند ویا بگیرند صندلین گلاب وسرکه وآب خیار وآب بید وشیر در فرتان ودر شیشه فراخ دهند سر اندا خته خوب جنبانیده هر ساعت لطخه سازند واگر سر شدید عارض شود لیسیدن شربت خشخاش در شب باکی ندارد ومسکن ایشان مثل بال وزیر خصات مبلول بگلاب باشد وزیر آنها برگ بید وبرگ گدو فرش کنند وحوالی ایشان ظروف سبز از آب بهند ودر وبری آنها خیار وکاهو وکدوی تر وسیب وگل بنفشه تر ونیلوفر بریدارند وبباد کش که بران گلاب پاشند تروپخ نمایند وبر سینه بگلاب وصندلین وکافور طلا سازند واین وقتیست که فصل گرما نیز باشد وامابهر گاه سرما باشد در مکان معتدل سکونت اختیار نمایند وخوشبوئی بارد مقوی دماغ مثل بنفشه تر وصندلین وگلاب بپویند وهرگاه تنقیه بدن کردند وعرق از اعضا پاک شد هر صبح شیره تخم خرفه بست مثقال باسکنجبین ساده ده درم بنوشانند یا آب نقوع خواکه پنجاه مثقال یا آب بهند ودو ماء الخیار هریک واحد پنجاه درم بقرص طباشیر طین کهربا مثقال وغذا مالشعیر بتخم خشخاش وبنفشه ونیلوفر تا آنکه چهارده روز بر مریض بگذرد وبعد انقضای این مدت سکنجبین یا شربت سیب یا شربت حماض بگلاب بدهند وغذا مزوره زرشک یا آلوی جبلی یا تمر هندی یا انار دانه یا مغز بادام وپیچ مرغ سازند وهرگاه حرکت کند وقوت قوی گردد بعد بست روز در حمام داخل نمایند وباید که هوای حمام معتدل باشد تا کرب نیارد وبعد خروج از حمام در مسلخ استراحت باید کرد زیادهٔ معتبه تا آنکه بشره بحالت اولی عود کند وحرارت بشره ساکن شود وحرکت مکتسبه از حمام زائل گردد وبعده شربت سیب یا شربت بهی هرکدام که باشد ده درم با گلاب ده درم ویا آب سکنجبین ساده وگلاب وعرق بید هریک واحده درم بنوشانند وجامهٔ صندلی گلاب بران پاشیده بپوشند وامتصاص انار مسخوش یا انار دانهٔ مسخوش وسیب قرمز بهی ومغز خیار ربا وبادرنگ وبهدانه وبنفشه خشک وآلوی رطب یا خشک وشقتالوی خشک کرده وسکنجبین سفرجلی وشربت انار وشربت سیب وشربت لیمو سازند **هجندی** گوید که هر صبح شربتی از سکنجبین ساده یا شربت نیلوفر یا شربت تمرهندی یا آلو وجلابات بلعاب اسپغول غیر صادق البرد بنوشند ودر مسکن بارد بنشینند وتلیین طبیعت بتمر هندی وشیرخشت وشربت ورد کر ببرف وپخ ویا نقوع مشمش وفواکه خشک وآب بهدانه سازند وتنقل از انار وبهی کنند وآب انار بترنجبین نوشانند یا شیرخشت وبهدانه وغذا مالشعیر بمغز بادام مکرر ویا کاهو واسفاناخ پخته خورده ترش کرده یا خیرتر ش ومانند آن ویا نان مغسول پاک بگلاب شکری کرده بدهند وتلیین طبیعت بمحتضای لیمنه بشل ترنجبین عناب وسپستان وجوکوفته وبنفشه خطمی وچقندر سازند وآب صادق البرودت سیاه وتیمر زخصوصاً در فصل گرما منع مکنند واگر اعضا چ بزیادت تلیین باشد بمطبوخ هلیلهٔ زرد وفواکه خشک وریوند ناسپنده واگر بمطبوخ اکتفا کنند تلیین طبیعت بشربت وردکر مع شربت وبنفشه

یا شربت آلو مسهل نمایند و از حبس شکم حذر کنند تا ماده مرتقی نشود و سرسام حادث نگردد و چون مسهل دهند خصوصاً با بیداری عارض شود در صبح شربتی از شربت بنفشه یا بنفشه یا شربت عناب و نیلوفر بنوشانند و در هر حال از تبریده و ترطیب و تلیین غافل نباشند و این مطبوع آنرا نافعست و نسخه او چنانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن در اینجا وزن نیلوفر و غیره هر یک دو درم و عناب سیستان هر دو احبه یا نزده عدد و شیر خشت ترنجبین یک پاو نزده درم مست و غذا بنوماش مغز بادام و چون میدهند که هذیان نیک طلق مقدم را مس مریض نمایند و بخز قدری درشت بمالند و محاجم بر کتفین و فخذین و ساقین بغیر شرط نهند و پاها بشویند و باشنان و باشیای خشنه بمالند و زنهادن ادویه بارده بر سر مضر نیست پس ترک او نمایند و قرص کافور یکدرم بشربت صندل یا آب خیار یا هند وانه یا ماء القرع برای ایشان نافعست و آنچه بر زبان او از صفرا یا سودا باشد بخز قدکتان که دران سپیغول و شکر باشد بمالند **ابن بیطار** گوید که طبیب باید که در اول امر بدت را از اعتماد نماید مسهل قوی نماید بلکه اول که مریض آب آلو آب تمرهندی بسکنجبین مرتب آنچنان که سابق نوشتیم بنوشانند و ماء الشعیر دهند و بعد از دو ساعت آب انار مخوش بدهند و در بقیه روز ماء القرع یا ماء الطباشیر و جلاب و شیره خرفه بسکنجبین و لعاب اسپغول بدهند و در اخر روز ماء الشعیر بنوشانند و در شب بسردات دهند و تبرید جگر بصندل و گلاب بخز قدالوده نمایند و هرگاه علامات نضج ظاهر گردد و صحت باقی باشد باید که مریض را اقراص کافور دهند و صبح ماء الشعیر بنوشانند و آب انار مخوش بدهند و اگر تشنگی شدید بود آنرا و خلط نضج یافته بود مریض را بشربت آب بیرفت سرکه داده در وقت التهاب فراط نمایند و در افراط آن قبل از نضج حذر کنند بلکه استکثار در شربت شیره تخم خرفه و لعاب اسپغول بسکنجبین نمایند پس اگر طبیع قبض باشد تحریک آن بشربت بنفشه کنند و اگر اسهال اشتداد نماید مریض را قرص طباشیر مسک دهند و رب بیع بدهند و نیلوفر و صندل و کافور بجویانند و در خوشی سالک کنند و بیمار چها بپوشند اگر موضع شدید البرد باشد رو بگذارند که استنشاق هوا نماید تا مزاج قلب باعتدال آید و خدام را امر کنند که از آواز قوی باز نمانند و بعد از انحطاط مرض غذا مزور ات تب از آب غوره و سماق سازند و بعد صحت داخل حمام کنند و از پنجه مرخ معمول بآبهای مذکوره غذا سازند و اگر خوف جوع مرض باشد آب با سفی بسکنجبین یا قرع شمشم بشربت بنفشه بنوشانند که آن اخلاط حاد را بسلامت برادر انشاء الله تعالی **ابن نوح** گوید که مرقه محتاج تدبیر در علاج بمثل آنست که در حمای خبث گفتیم مگر آنکه آنرا قوی سازند بجهت بادی این تب در قوت و حرارت بر حمای غب و مریض را در این تب هر شب آب آلو و تمرهندی بنوشانند الا اگر طبیعت هر روز دو مجلس اجابت کند و سحرگاه قرص کافور لازم گیرند و بعد طلوع آفتاب ماء الشعیر و در روز هر ساعت ماء القرع یا ماء الخیار یا آب تربوز بدهند و غذا نان مغسول یا مفتوت مخبص بشکر سازند و در آب نوشیدنی اندکی سپغول اندازند و لعاب او بجلاب و آب انار بنوشانند و امر کنند که روزی چند یا دام در دهان گیرند و انچه زبان از خشونت و زردی یا سیاهی باشد بخز قدکتان بمالند و لعاب بزرقطونا و شکر لعق کنانند و پارچه در صندل و کافور و گلاب آلوده بسر کرده بر جگر و سینه در اکثر اوقات بدارند و آب شدید البرد بنوشانند بنوعیکه در باب حمای مطبقه مذکور شد تا آنکه رنگ سبز گردد و در عده افتد که با بن حدت تب را در ساعت ساکن نماید پس بیمار عرق کند و صحت یابد یا قریب بصحت گردد و اگر طبیعت بشدت انطلاق نماید آب بیدمشک قابض بدهند و جلاب و سکنجبین و شکر ازان دور دارند و رب انار و سیب و بهی ترش ساده بدهند و اگر بیمار بان شدید باشد کثرت دو شیدن شیر سرنماید و بر دغن بنفشه سعوط فرمایند و جالینوس گفته که اشیای قابضه در امراض حاده مثل امرود و بهی استعمال نکنند مگر آنکه بمریض غشی یا ذرب باشد و جالینوس هرگاه مریض را ضعیف دیدی و در رعده او صفرا بودی آمزاطعام نمیخوراندی در وقتیکه التهاب تب اندران بودی بجهت خوف ضعف طبیع و اراده تعدیل معده آن و اخیرا گفته که صاحب حمای محرقه را آب سرد ندهند مگر بعد ظهور نضج که آن بتلیه حمی و تغلیظ ماده و احداث سدد مینماید و ثابت گوید کسیکه از اصحاب حمیات حاده در سر خود شعل دریابد دو شیدن شیر بران نشاید و نه چیزی باز روغنها و آبها بران نهند و نه سعوط بکار برند و لیکن در سیخالت استعمال آن کتاب بطبیخ بابونه باید کرد و دست و پای اندران باید نهاد و ابن زکریا گفته که در ین تب مریض را منع نکنند اگر اراده نوشیدن آب سرد در رب نوا کرش نماید و در تبرید و ترطیب آن قصور نکنند که دران خوف هلاکت ست چنانچه سابق مذکور شد و اخیرا گوید که هرگاه در امراض حاده احتیاج بنوشیدن سکنجبین و ماء الشعیر افتد البته سکنجبین نباید و ماء الشعیر نیز شل او ست و در محرقه اسمان بجز یکه مزج صفرا بشد نبقات تمام

علاج غب غیر خالصه

در ابتدا سه روز پنج روز تبرید برای تسکین حرارت دهند لیکن باندازه تبرید بر قدر اخلاط صفراوی و بلغمی و بر مقدار تیزی حرارت باید و رعایت حرارت و اعانت نضج و تجویز

مسهل بحسب حاجت تواند کرد و اعتنا بتقویت معده نباید کرد و اندک شربت تلمو و سکنجبین بسیار ذوی بزوری بهتر از شربت آلو و تمر هندی باشد بعد ازان نقوع یا جوشانده آن ایام مسهل استعمال کنند و در ان سنای مکی نیز داخل نمایند و هرگاه مسهل در روز هشتم یا دوازدهم استعمال کرده شد پس بعد یک مسهل یا دو مسهل انرا استعمال منضجات چاره نباشد لیکن منضج بعد استعمال تربد یکروز مقدم مسهل بدهند و در ان هنگام منضج راقوی سازند بنحویکه در اول وصول و مانند آن داخل نمایند و چون معلوم کنند غلظ و لزوجت و کثرت در خلط و قوت مساعده باشد استعمال تربد روا دارند و غاریقون بدهند و هرگاه از مسهلات فارغ شوند و تیزی تپ بشکند لیکن هنوز باقی باشد قرص ورد و صفیر و قرص بنفشه صغیر و کبیر مانند آن شربت بزوری یا دو معتدل حار استعمال باید کرد و گاهی هنگام قبض شکم شربت و مانند انرا استعمال کرده میشود لیکن استعمال اقراص با نقوع مناسب یا مطبوخ یا با آبکامه ی مروق یا با جمیده تخم کاسنی نمایند و گاهی نقوع و منضجات و مسهلات را بکلی مروق استعمال میکنند و بعضی از ایشان بسبب علاج ضعف الاعضا بامد و بدانند کنیکوترین تدبیر آنست که بعد هر دو سه روز خصوصا وقت آغاز نوبت قی فرمایند یا رعایت حال بادکه غالب باشد استعمال مدرات مفید بود و شیره گاسنی و بادیان و خیارین و تخم خربزه با سکنجبین بدرستی موافق است و اگر روز نوبت ترک غذا ممکن نبود در اخر تپ حریره یا آش جو یا اندکی بیست گندم توان داد و بقول حکیم ارزانی باد چیز نان خمیری باشربت نبات بهتر از بیست بود **صفت** قرص طباشیر لین که در غب غیر خالص بعد تنقیه لاجل احساس گرمی کنند عنوبت طباشیر گل سرخ هر یک پنج درم تخم کاهو مقشر مغز تخم خیار خیار و تنگ مغز تخم کدوی شیرین هر یک سه درم سیب سوسن دو درم تخم خربزه نیلوفر سانی ده درم قرصها سازند خوراک چهار ماشه و نیز **صفت** دوا لنیکه برای غب غیر خالص کمنه مجربست برگ انبه و برگ نی و برگ تمیم و گل بابونه و اشته هر یک سه تولا انیسون کنیم تولا در یک سبوچه چوش کرده قبل از نوبت بخورانند یا سنند و گل بابونه و افسنتین هر دو احد یکماشه در شربت قنطوریون یک تولا آمیخته بخورانند و بالایش شربت کشوث علویخان چار تولا در عرق مکوه و شاهتره و کیوده هر یک چار تولا حل کرده بنوشانند غذا شوربا بحمی مرغ بنان خشکار و تا یکهفته استعمال نمایند **اقوال محرره مصنف** اقتباس مینویسد که تخمیس طی حفظه فرمایند که تفاوت از خالصه چه قدر و قسمت بحسب اعراض و لوازم خواهد بود چنانچه اگر صفرا بر بلغم غالب بود و بسیار رود از خالصه البته معالجه خالص پردازند بازیادتی رعایت جانب منضج و در هشتم این ملین عظیم الاثر شربت خیارشنبر هفت تولا گلقند چار تولا شربت ورد مکرر چهار تولا سکنجبین ساده تولا روغن گل هفت ماشه و روز نهم شیر که بزور بارده در عرق گاسنی و نیلوفر مکوه برادر ده شربت نیلوفر فرو هیتولی دهند و بهمین نسخه تا دوازده روز نگذارند و در روز سیزدهم جهت تنضیج این مطبوخ دهند برگ شاهتره تخم گاسنی مکوه بنفشه گل سرخ هر یک هفت ماشه شربت سپستان سی عدد تخم کشوث سه ماشه گل نیلوفر پنج ماشه آلو بخارا هفت عدد گلقند چار تولا روز پانزدهم در مطبوخ نوست هلیله زرد هلیله سیاه سنای مکی هر دو احد یکتولا خیارشنبر هفت تولا شربت ورد مکرر هلیله چهار تولا ترنجبین هفت تولا روغن گل هفت ماشه اضافه نموده بنوشانند و غذا وقت شام شلغم با شوربای بچه بزو دهند و روز هفتدهم نخل گل سه ماشه مروق گاسنی مکوه هر یک هفت تولا شربت بزوری بارد چار تولا تخم شربتی هفت ماشه دهند و بهمین نسخ، انقضای تپ ثابت مانند و علویخان در عشرهٔ کامله نوشته اند که طریق تدابیر فی الجمله آنست که ببینند اگر بول غلیظ و سخت رنگین باشد و علامات امتلای خون ظاهر بود فصد کنند بعد از اعتدال بعد ظهور آثار نضج و در غیر روز نوبت و بحران قوی بعد از فصد بدنه او شربتهای جالی و مائل بگرمی نضج خلط دهند مثل کشکاب کاندران تخود و اندک بادیان و یا صعتر و اشباه آن بچه باشند و آش حلیم چو کدران تخود و اندک شبت و زیره کشنیز و چوبه مرغ پخته باشند و مانند سکنجبین بزوری و اصولی و نقاع شربت و اشباه اینها و بعد از نضج تمام بتلیین ملایم دفع خلط فاسد باقی کنند **و اگر** بلغم بر صفرا غالب باشد پس بعد از اندرسر دهها و تر شیها نهند و بول شوند که مدتی دراز باید و در دفع آن بزودی نکوشند بلکه در نضج مواد و تعدیل مزاج و تقلیل خلط فاسد بر فق بعد از نضج و مراعات قوت بلوا جی متوجه باشند و بالجمله احوط آنست که روز نوبت قبل از آمدن آن سکنجبین عسلی و یا عنصلیه چار تولا در اب سرمق نیم آثار و نمکطعام یکتولا آمیخته بدهند قی کنانند و دو سه مرتبه تکرار نمایند تا تنقیه بقی خوب حاصل شود پس جهت تقویت و تسکین گلقند و سکنجبین لیموئی هر یک دو تولا آمیخته بلیسانند و بالایش گلقند عسلیه چهار تولا در گلاب و عرق بادیان هر یک نیم پاو جوش کنند که بنیه آید صاف نموده بنوشانند و غذا نخود اب چوچه مرغ دهند و یا نان بشوربای مرغ یا نان تنک دهند و بعد از دوازده دوازده دوره جهت حصول نضج این مطبوخ دهند پوست بیخ کاسنی و بادیان برگ شاهتره بادرنجبویه یکموه گل سرخ هر یک هفت ماشه افسنتین انیسون هر یک سه ماشه مویز منقی یکنیم تولا

بنفشه سه ماشه بریسیاوشان اصل السوس هر یک پنج ماشه گلقند سه تولد و بعد از حصول نضج تقیه بچون خیار شنبر کنند با ضاد و بعضی اد و یه در مطبوخ مسکل ریویه خطائی هفت ماشه برگ سنا دو تولد بوست بلیله زرد بلیله سیاه هر واحد یکتولد خیار شنبر شش تولد ترنجبین هفت تولد شربت دینار چهار تولد روغن بادام هفت ماشه و وقت شام غذا به ستور دهند و صبح قرص افسنتین سه ماشه در جوارش مصطکی نه ماشه سرشته همراه مربای مکوه و کاسنی هر یک هفت تولد شربت بزوری سه تولد دهند و سه چهار روز استعمال نمایند بعده این مطبوخ دهند شکاعی بادا ورد تخم کشوث افسنتین خافث هر یک سه ماشه مکوه بادرنجبویه تخم خربزه قرطم هر یک هفت ماشه مویز منقی یکتولد شربت افسنتین دو تولد و چون بعد چهار یا پنج ماه ببینند که بکمال تدبیر نرسیده و قاروره بسی غلیظ در نگمین ست باید که فصد باسلیق و یا اسیلم کنند چنانچه گذشت و این دو اد دهند شیره تخم کشوث سه ماشه گلوی سبز تخم خربزه هر یک نه ماشه در گلاب و عرق مکوه هر یک نیم پاو شربت بزوری هارسه تولد اول قرص افسنتین سه ماشه در شربت بزوری معتدل بگنجم تولد بلیسانند نوبت اول یا دوم یا سوم موقوف میشود و الا آنکاه که بعد ازشش ماه صلابت در سپرز پیدا گردد پیدا آید اگر چه رهائی از نیوشربت و خصوصا که سرفه و یا اسهال هم بار باشد پس این دو اد بهند قرص کبر سه ماشه در جوارش مصطکی و خمیره گاوزبان هر یک هفت ماشه آمیخته بلیسانند و تخم کشوث پنج که هر یک پنج ماشه مکوه برگ شاهتره بادرنجبویه تخم خربزه هر یک هفت ماشه گاوزبان اصل السوس مقشر هر یک پنج ماشه عرق مکوه یکنیم پاو جوش کرده شربت افسنتین دو تولد خاکشی و تخم ریحان هر یک پنج ماشه داخل کرده بنوشانند **دوای** علوی خان که بعد هفت هشت ماه و درین باب از مجربات ست قرص زرشک چهار ماشه جدار خطائی جندبیدستر هر واحد ابقدر یک نخود در شربت کشوث والداوشان دو تولد آمیخته بلیسانند بعده بادیان نه ماشه انیسون تخم کشوث هر واحد یکمثقال آمله مربای هر یک یکدانگ مکوه هفت ماشه در عرق مکوه و شاهتره و بادرنجبویه هر یک هفت تولد جوشش کرده الیده صاف نموده کنجبین بزوری چهار تولد خاکشی هفت ماشه داخل کرده بنوشانند **دوائی** که از مجربات حکیم شرف خان ست و راقم هم اکثر جا استعمال کرده هر گز تخلف نکرده گلقند و کنجبین سیاه هر واحد یکنیم تولد آمیخته بلیسانند و شربت بزوری سه تولد در گلاب و عرق کاسنی و مکوه هر یک پنج تولد یکنیم پاو نوشانند تا دو هفته و بپرسیده نماند که در اکثر چون مدت این تب دراز گردد ضعف ریه و جگر و دم جگر و سپرز و ما سار یقا عارض شود پس باید که معالجه عضو موقوف کوشند بدستور یکه هر یک بجای خویش بیان یافته لیکن منجر باستسقا گشته بهلاکت می انجامد کذا فی نبض الکبیر و بداند که بعد زوال این تب تا حصول قوت تمام از استعمال آب سرد و دیگر سرد یها و تر یها و تر شیها اجتناب ورزند تا مورث امراض صعب نگردد **و اگر** بلغم و صفرا برابر بود پس در علاج حد اوسط اختیار نمایند و عنایت بر قوت مصروف دارند و اگر در نضج و ادرار و تعریق و تفتیح مسام کوشند و آنچنان نباید که بجمام بردند و نجز عرق استعمال نمایند و بتنقیه کمتر مشغول شوند اگر آنچنان ضرور قی داعی باشد کذا فی التلخیص و قرص مرد کور بجهت نافع در قول جرجانی و ایلاقی خواهد آمد و آمیری را که از مدت پنج ماه مبتلا بلعاب غیر خالص بود و اندک صلابت جگر و تهیج مره و اطراف میداشت این دوا داده مرد و ادرا الکرم صغیر بنسخه والد علوی خان هفت ماشه در ورق طلا یکعدد پیچیده او ان بلیسند بعده شیره تخم کشوث هفت ماشه تخم کاسنی و مکوه هر واحد یکتولد در گلاب عرق مکوه و شاهتره هر یک ده تولد بر آورده صاف نموده در دیگچه قلعی دار انداخته زیر او آتش چوب کنار و شاخ کنند و سفال آب انداخته مدور بشکل فلوس ساخته هفت عدد در آتش خوب سرخ نموده از دست نگرفته دران اندازند تا هفته یا نه بار تکرار نموده صاف کرده شربت کشوث علوی خان سه تولد خاکشی هفت ماشه داخل کرده بنوشند و غذا تورشه بچه بریان خشکار مقرر دارند تا دو هفته همین دوا و غذا دوام و بجای آب عرق مکوه نوشانیدم در مدت دوازده روز صحت کلی یافت و شصت و کسری ماه غیر خالص داشت و در شروع ماه ششم زیر بواسیری و در قیمگاه و معالیق جگر و سپرز بدر رسیده پیدا گردید و ضعف کمال و سقوط اشتها بمرتبه رسیده بود من بعد معاینه حال اول فصد اسیلم چپ کرده خون بمقدار شش تولگر فتم و این دوا دوام شیره بادیان و قرطم هر یک نه ماشه و بادیان خطائی هر یک هفت ماشه گاوزبان هفت ماشه لعاب تخم مرو چهار ماشه در گلاب و عرق بید مشک هر یک هفت تولد بر آورده شربت کشوث گاوزبان و بنفشه هر یک دو تولد داخل کرده نیم فرنجک چهار ماشه تودری بین دو ماشه کف زده بنوشند و غذا یلاو بنوا ش بقلیه زرد کی شلجمی که بروغن گاو زبانه پخته باشد و هوم بیله عزن فصد بادی منده و ضع دراجها سه ها بلغم و خون آلوده خارج شد و خیره و درد موقوف گردید لیکن دو روز تب بوقت مقرر انذک خفیف آمد جهت رفع تب روز دیگر این دوا دادم قرص گل صغیر سه ماشه در جوارش عود شیرین چهار ماشه و شربت بنفشه یکنیم تولد ورق طلا یکعدد آمیخته بلیسند و بالایش شربت بزوری اصولی علوی خان و شربت کشوث ایشان هر یک

سه تولیخا کشی یکتوا در عرق مکوه و شاهتره هریک یا دو آنارد داخل کرده بچشانند که بنیمه آبه صاف نموده بنوشند و غذا بدستور روز دوم آمدن عرق شروع گردیده تا چهار روز بعد از آمدن لرزه عرق بمعمول خود می آمد روز پنجم عرق موقوف شده و تب خفیف همان وقت می آمد و همین سیر در سه هفته از دور تب هم نجات یافته و اشتها بحالت اصلی آمد مسیحی گوید که هرگاه حمای غب غیر خالصه باشد باید که مریض را طعام بخورد و احتیاط بخوراشند پس لازم ست که مسالک از غذا کمتد اگر قوت قوی و مرض غیر النضج باشد و غذا با عتدال استعمال نمایند اگر قوت ضعیف بود و مرض کثیر البعد از النضج نباشد و نشاید که صاحب غب غیر خالصه را در حمام قبل از نضج ماده داخل کنند و هرگاه صاحب این تب قوی باشد باید که روز فترة غذا دهند در روز نوبت ترک غذا کنند تا روز غذا انتعاش قوت او گردد در روز ترک غذا النقصان در مرض پیدا کند بسبب فنای ماده و اگر قوت او تحمل این را نداشته باشد و عادت او این را واجب کند باید که هر روز غذا دهند ولیکن غذای او در روز نوبت لطیف تر و خفیف تر باشد و واجبست که درین تب آرام و سکون اختیار کنند زیرا که حرکت در ماده تب ضرر بیشتر ازان کند که حمام میکند و ایضاً طبیعت را از انضاج ماده منع نماید و در سکون ماده در موضع خود بقرار و سکون ماند بطبیعت را امکان استیلا بران باشد و ایضاً گاهی صاحب این تب را تصدیع دوست شکم با صدهٔ منضج بلغم معده و شکم و مرض تمدد حادث در شکم بسبب بلغم فائده بخشد و ایضاً حسوهای که بسرعت هضم شوند از انا نافع بود زیرا که هرگاه چیزی عسر الانهضام تناول کند قوت او ضعیف گردد و مرض او طول کند بحیثیت آنکه آنرا هضم نکند بسبب سلبغم گرداند در مادهٔ تب و در عسر نضج آن افزاید پس بدانسبب تب دراز تر و دشوار تر گردد و آنچه استعمال حقنها در غب خالصه باید لین باشد چه مادهٔ او لطیف سهل الاستفراغ ست و در غب غیر خالصه حقنهای حاده می باید و هرگاه در ین تب بدل در بدن بسیار و قوت قوی و سن شباب و فصل ربیع باشد باید که فصد صاحب او کنند و هرگاه خلط بلغمی غالب باشد معالجه بشیای مقطع و مسخن باید کرد تا غلظ بلغم و از وجب او قطع گردد و بر ودت او تسخین باید پس سهل الخروج و استفراغ گردد و در غب خالصه عنایت بتلطیف مصروف دارند و گاهی معالجه غب غیر خالصه باشیای مدر بول کرده میشود اگر اشیای مذکوره شدید الحرارت و مبین نباشند والا در حرارت تب بیفزایند و جز و رطوبت قیموی که بلغمست فانی سازند و غلیظ تر باقی ماند و آنرا غلیظ عسر التحلل گردانند پس میباید که از دریچه نای حاریا بدن باعتدال نمایند و مع ذالک امتناع بقوییت معده کنند و گاهی درین علت استفراغ مادویه سهل صفرا و بلغم بر فق نفع میکند و پنجمین قی بعد طعام مفید میشود و استفراغ در غب غیر خالصه و پنجمین در تب بلغمی و در حمای سوداوی باید که بعد از نضج و بعد تر قیق خلط و استعداد او برای خروج باشد شیخ میفرماید امور یکه بدان علاج غب غیر خالصه میکنند خلاف غب خالصه باشد آن امور ایست که بدان مشارک بود حمیات باید و از عدم آن رخصت داده میشود و آن چند امرست یکی آنکه در خالصه انتظار نضج در استفراغ نمیکنند دوم آنکه دران انتظار اکثر تا زمانه انحطاط نمیکنند اگر انتظار نضج کنند بخلاف غیر خالصه که دران با وجود نضج تا کز زمانه انحطاط نیاید مواد و خروج آن بسهل و حمام بوجه حسن نشود سوم حمام که آن برصاحبان غب غیر خالصه حرام کرده شده چهارم تغذیه هر روزه با قرب تغذیه از انچه ادنی مضرور باشد و واجب که یکروز غذا دهند و آن یوم راحتست و یکروز نه و آن یوم نوبتست و در اغذیه ایشان انچه جالبی و گرم مانند باشد می باید و تغذیه در اوائل علت غلیظ تر بود از انچه در اواخر خالصه باشد بعده بتدریج بتلطیف کنند فوق تلطیف غب خالصه و تلطیف دران در اوائل بگذرسنه داشتن بیشتر از تلطیف بعذای بسیار لطیف بود پنجم آنکه تبریدکتر باشد بسبب قلت حرارت مادهٔ آن ششم آنکه در ابتدا حقنه کمتر بعمل آرند اگر میلان مادهٔ بقعر کبد و اعضا معلوم شود و بلغم غالب بود هفتم آنکه انتظار نضج در اسهال قوی ایشان بیشتر کنند هشتم آنکه در مادالشعیر ایشان قوت منضج محلل باشد مثل آنکه برای کسیکه در معدهٔ او مادالشعیر ترش گردد بیان کردیم بلکه قویتر ازان باشد پس گاهی احتیاج میشود بآنکه دران زوفا و صعتر و پودینه و سنبل بسبب مزاج بسزنده و چقندر ایشان را نافعست و خلط نخود سادالشعیر و در آخران نخود اب نافع بود دوم آنکه در قرب غیر خالصه از خالصه و بعد او ازان نظر کنند و بسبب آن تخالف میان علاج او و علاج خالصه کنند پس اگر غب غیر خالصه قریب بسیار از خالصه باشد میان هر دو بمخالفت اندک خلاف ورزند زیرا که هرگاه قاروره ایشان غلیظ بینند قصد کنند و چون قصد نمایند احتیاج بحقنه نیفتد و بدانکه نافع تر برای ایشان از قی کردن بعد طعام چیزی نیست و از مسهلات و ملینات در اوائل آن انچه قریب باعتدال ست آنگاه کنند

مطبوخ و سکنجبین ست و گاهی باین هر دو خیارشنبر داخل میکنیم و قویتر ازین آنست که دران قدری تربد داخل کرده شود و هنتا و ابتدا نزدن بهتر از مسهلات دیگر ست و آن حقناست که دران قوت خادر خشک یا بونه و چغندر و قرطم و بنفشه و سپستان و انجیر و اندکی تربد و دران خیارشنبر و روغن کنجد و بورق باشد و گاهی حاجت بحقنهٔ حاد از ین فتد بحسب بحدی از خالصه و اما معینات بر انضاج مثل سکنجبین مخلوط بانجیری از گلقند و سکنجبین اصولیست و بعد روز هفتم و حصول نضج مثل طبیخ افسنتین ست که آن نافع لطف ماده مقوی معده بهت و دران قوت اسهال دادار و تفتیح نیز هست و انجبین آب بادیان و آب کرفس یا سکنجبین نافعست و اگر از روز چهاردهم تجاوز کند بخوردن قرص در وصیف یک نیست و اگر مرض طول کشد از نشق قرص غافث و طبیخ آن و گرم کردن نواحی شراسیف بکمادچه باشد و ضماد ازین قبیل ست گر ازان چاره نیست و الا بیشتر تضمید پوست شکم ایشان بدانچه انضاج نماید و ارخای تمدد کند اگر انجا باشد و چون معلوم کنند که نضج حاصل شده استفراغ دادار خماند و خوف نکنند و آرمستند غات جیده برای ایشان اینست که گیرند ازایر بیخ درم و تربد بهفت درم و عصارهٔ کاسنی و غافث هر دو احد سه درم و تخم کرفس و بلیلهٔ زرد و کابلی هر دو احد پنج درم و بابک کرفس جهار سازند شربتی ازان دو درم و آزین قبیل ست این مطبوخ جیدتالیف مابگیرند غافث و افسنتین و بلیلهٔ کابلی هر دو احد پنج درم تخم خربزه و تخم خیار و تخم کاهو و تخم کرفس و شکاعی دو دانگ و تخم کرفس و شکاعی دو دانگ و تخم کرفس و شکاعی دو دانگ

بگیرند بنفشه ریحانی چهار درم تربد سفید یکدرم سقمونیا نیم دانگ رب السوس نیم درم بار یک سابیده شکر سرخ پنج درم آمیخته با آب گرم مخمر کند که آین دوا هنگ دران تب بست چه ازنشان این قرص اسهال صفراء بلغم بست و سزاوار نیست که دوای مسهل در اول مرض استعمال نمایند مگر بعد ازانکه خلط نضج باید و علامتش ظاهر گردد الا آنکه مرض مباح باشد و ماده منتقل از موضعی بموضع دیگر باشد و مریض لاقلق بود که دران هنگام استفراغ خلط کنند و دران تاخیر نمایند و اما اگر خلط ناضج باشد و علامات نضج ظاهر نگردد دوای مسهل استعمال کنند زیرا اگر استعمال آن کنند لطیف خلط مستقر غ گردد و غلیظ او تنها باقی ماند نضج او متعسر شود و ایضاً استعمال حقنه باید کرد هرگاه ماده مائل بجانب مقعر کبد یا معاوی باشد پس اگر خلط بلغمی غالب تر باشد حقنهٔ حاده که غسل امعا از بلغم کند استعمال نمایند و اگر خلط صفراوی غالب تر باشد حقنهٔ معتدل میان لینه و حاده بعمل آرند و اگر خلط مائل بفوق و ناحیه فم معده باشد و مریض تلخی دردهن یا لزوج معده یا غثیان دریابد باید که استفراغ بقی بعد غذا استعمال نمایند که او مسهل تر برای خروج اوست پس اگر خلط بلغمی غالب باشد بدان اشیا چیزی بلطف مقطع مثل پودینه و ترب و صعتر آمیزند و اگر صفرا غالب بود مریض را کشک جو و ماهی تازه و سرکه و کاسنی و سرمق و مانند آن خورانند و چون استفراغ بقی کنند باید که معده را پاک نمایند و مع ذلک نخبیز آبگم استعمال کنند و در معده چیزی از غذا و غیر آن باقی نماند پس هرگاه دانند که معده پاک شده شربت سیب ساده یکنیم شربت بدهند و هرگاه ماده مائل بجانب محدّبه بگیرند و قریب قعر سیف جانب راست ثقلی بهمرساند و یدر بول دافذ یدرکه استعمال نمایند و لکن دوای مدر بول قوی الحرارت نباشد بلکه مثل طبیخ کرفس و دیان بود و اگر مغز تخم خربزه و بادیان و دو قوسادی بار یک کوفته بوزن دو درم بجلاب یا نخبیز بوقت خواب آب سرد بخورند سخت موافق باشد و چون این چیزها طبیعت را لین کند و از سه هفته در گذرد و اگر علامات غلبهٔ خون مثل سرخی رنگ و عظم نبض و غیر آن ظاهر بینند فصد موافق لازم نمایند و بحسب حاجت و قوت خون گیرند بوصفیه و تفتیه بجوجهٔ مرغ و تیهو استعمال کنند هر روز قرص طباشیر یا مین یکمثقال با سکنجبین یکنیم اوقیه آب سرد بدهند و اگر علامات غلبهٔ خون ظاهر نباشد فصد نباید کرد پس اگر علامات غلبهٔ بلغم ظاهر بود داده یک استفراغ بلغم باسهال قوی کنند بنوعیکه در علاج تب بلغمی مذکور گردد و فیما بین استفراغات زمانه مقداری باید که بدن دران قوی بود و خلط نضج یابد و قوت را بتواتر استفراغات ضعیف نسازند که حفظ قوت اندر مرض مرزورترین تدابیر ست و بعد استفراغ در بین تب چون بطول انجامد قرص زرد صغیر که بطباشیر ساخته باشند هر روز یک مثقال با یک نیم اوقیه سکنجبین ممزوج با آب سرد بدهند و اگر قارورهٔ رنگین و نبض سریع باشد و الشیر که اندران باد یان پخته باشند استعمال نمایند و قدغه بلیمو لطیف مثل بچهٔ مرغ و تیهو معمول بطریق زیرباج با مطبخی یا اسفیدباج سازند و غذا روز و غیر نوبت بکار برند روز نوبت ترک غذا کنند و تلطیف او بعد انقضای نوبت نمایند تا روز ترک نوبت حفظ قوت و روز نوبت قوت را مشغول بمقاومت مرض افنای ماده کرده شود و اگر نوبه مریض متحمل ترک غذا روز نوبت نباشد و از اعادت بترک غذا بنود باید که در روز نوبت تفتیه بحریرهٔ مرتب از سبوس گندم و شکر و روغن بادام سازند یا کشک جو با چیزی از پست گندم آب سرد بقدر مسیل نفس عایل دهند و این بعد انقضای نوبت یا انحطاط حرارت غریزیه بسوی اسفل از سینه و شکم بدهند و باید که از اغذیه یطبی الانهضام اجتناب نمایند و اگر عادت شراب باشد بعد ظهور علامات نضج در بول و بعد یکساعت از غذا اندک شراب ابیض رقیق که نه کهنه و نه نو باشد با آب ممزوج بنوشانند که ازان انتفاع یابند و اگر شراب قبل از نضج استعمال کنند حرارت زیاده و قوی گردد بسبب ازدیاد صفرا و تدویب خلط و انتشار آن در مجمع بدن پس سدها پیدا شود و بخلط نیک بیامیزد و آنرا نیز فاسد گرداند بالجمله روا نیست که شراب درین تب در غیر آن استعمال نمایند مگر بعد ظهور علامات نضج و ایضاً باید کرد درین مرض تفتید معده بصباد مسخن و مقوی آن و تنضیج خلط بلغمی و بالغ از نوآرد او اندران نمایند و این ضماد آنرا نافعست بگیرند لادن سه درم و در روغن سوسن مخلوط بروغن گل هریک هفت درم بگدازند و گل سرخ پنج درم و سنک و راسک هر دو درم باریک سوده آمیخته بر معده در حالت خلوی آن از غذا ضماد کنند و ایضاً استحمام بآب گرم کردن اندران با بونه و اکلیل الملک و زنجبوش جوشانیده باشند استعمال باید کرد و بر معده بریزند لاسیما اگر خلط مائل بطبا هر چه مثل لزوج و حدت و بثور ظاهره اندران محسوس گردد و استحمام درین تب خاصّه و در حمای بلغمی و ربع استعمال نباید کرد و دیگر بعد از نضج زیرا که اگر استعمال آن قبل از نضج کنند خلط نامنضج را بسوی محیط بدن میکشاند و بدان سبب سوء هضم زیاده گردد دوم آنکه چون خلط غلیظ بحرارت حمام بگدازد در بدن منتشر گردد و باخلاط جیده مختلط شود و آنرا متعفن سازد سوم آنکه استحمام تحلیل

لطیف ماده کند و غلیظ آن باقی ماند و نضج و تحلل آن متعسر گردد و صاحب این تب را میباید که راحت و سکون استعمال کند تا خلط ساکن ماند در موضع خود تا آنکه نضج یابد و از حرکت و تعب اجتناب نماید که این اذیت خلط را انتشار داده در بدن گرداند و باخلاط جدیده بیامیزد و آنرا فاسد کند و احاله آن بعفن نماید و در اینوقت اگر زیاده و مکث آن طول کند میترسند که جالینوس ذکر کرده که این تب بمردی جوان عارض شد و بر آن شش روز قیام نمود و من شخصی را دیدم که از این تب در آخر فصل تابستان جانی گزید فاضل بیچ مکث نمود با وجود آنکه تدبیر او نیک کردم بالجمله ناز و آلت که در این تب تدبیر یکند ذکر نمودم استعمال کنند و از ما سوای آن اجتناب ورزند **جرجانی** و ایلاقی مینویسند که بعد این تب از غب خالصه بمقدار طول نوبت تب باشد پس بمقدار یکه از دوازده ساعت افزون باشد بعد و از غب خالصه بدان مقدار بود و علاج باندازه درازی آن متغیر سازند پس اگر سنخ الصه نزدیک باشد علاج او اندکی بگرداند و اگر از آن دور تر باشد علاج بیشتر متغیر سازند و اگر قارورده غلیظ و رنگین باشد سخت فصد اولی تر بود و اگر اتفاق فصد نیفتد از تلیین طبیع بحقنه یا شربت چاره نباشد و حقنه نافعتر بود و بر اشربه و اغذیه باردهٔ چندان دلیری ننماید کرد که در غب خالصه باید کرد و اگر در هر چند روز طعام لایق قی بخورند و قی کنند سخت سود مند باشد و بعد از نضج بمسهل معتدل باید داد و لکشکاب که از جو و نخود و ماش و نیم چربند نافعتر باشد و اما پختهٔ عانت بر نضج نماید سکنجبین بزوریست یا گلقند یا سکنجبین سرشته بآب بادیان گلقند دران مالیده و اگر گلقند را در آب گرم بدست مالند و اندکی بادیان دران جوشانیده صاف کنند و سرکهٔ آمیخته بسکنجبین سازند شربتی لطیف منضج باشد و چون اثر نضج پدید آید با آهستگی تدبیر استفراغ باید کرد و چیزیکه بعد نضج بدان تنقیه کنند گلقند گداخته بهست که سکنجبین آمیخته قدری خیارشنبر دران حل کرده باندکی تربد تر کیب داده باشند و شربت افسنتین مسهل موافق دافع معده و مقوی آنست تا غذا بهضم کند و ازان بلغم تولد نکند **صفت** شربت افسنتین رومی پنج درم تربد سفید تراشیده پنجگونه نیم درم زنجبیل نیم درم درسه من آب بجوشانند تا یکمن بماند صاف نمایند و هر صبح سه چهل درم باده و درم شکر یا یکدرم صبر بتوشند **نوع دیگر** افسنتین بمقدار درم مصطکی اذخر خراسانی هندی سنبل صبر غاریقون گل سرخ هر یک دو درم زعفران نیم درم جمله را در دو من آب بپزند تا بمصف آید صاف کرده یکمن عسل یا شکر یا سکنجبین آمیخته بقوام آرند و در بعضی نسخها یکدرم هیزج بادیان و یکدرم بیخ گرفس و انیسون و ناخواه یا بادیان و اسارون هر یک نیم درم و انفاع یکدرم زیاده کرده و قرص هفته درین مرض مستعمل نافعست و نسخه آن در قول صاحب کامل گذشته لیکن در اینجا وزن سقمونیا و انگلی نوشته و اثر نضج خوب ظاهر نباشد این مسهل نباید داد و گاهی دران قرص یک دانگ پوده بند و انیسون زیاده کنند و دانگی کتیرا در آب گرفس یا آب کاسنی یا گلاب حل کرده او بیه بدان بسرشند و چماسازند و بکار برند نافع بود و مطبوخ شیخ بوعلی سینا که در قول او مسطور شد بقدر صد درم با نیم دانگ سقمونیا مسهل موافقیست لیکن ده درم تخم رازیانه در ان بسیار ست گمان برخطای نسخت اگر چنان بزرگی فکر بالغ کرده باشد از دو درم تا پنج درم کفایت بود و بعد تنقیه قرص طباشیر و قرص گل و مانند آن موافق باشد و نسخه قرص طباشیر هماست که در ذیل علاج این تب مسطور شد و نسخه دیگر که در تهاکه باشنگی و سرفه بود سود مند باشد اینست **صفت** آن طباشیر گل سرخ صمغ کتیرا هر یک چهار درم مغز تخم خیار و خیار با دورنگ تخم خرفه اصل السوس هر یک هشت درم زعفران دو درم نشاسته سه درم کافور یکدرم سایيده بلعاب اسپغول بسرشند و قرص سازند شربتی یک مثقال **صفت** قرص ورد براعی غب غیر خالصه که دران صفرا بر رطوبت غالب باشد نافع گل سرخ ده درم سنبل الطیب پنج درم اصل السوس پنج درم تخم کاسنی مغز تخم خیار هر یک چهار درم قرصها سازند از هر یک مثقالی **نسخهٔ دیگر** در تیب غیر خالصه که صفرا و رطوبت برابر بود نافعست گل سرخ ده درم سنبل دو درم مصطکی یکدرم تخم کاسنی پنج درم شربت یکمثقال **صفت** قرص بنفشه اگر یابت سرفه باشد سود مند بود بنفشه گل سرخ هر یک پنج درم مصطکی یکدرم مغز بادام مقشر پنج درم گل ارمنی نشاسته رب السوس هر یک سه درم صمغ عربی مغز تخم کدو مغز تخم خیار هر یک پنج درم سرشتی یکمثقال **صفت** قرص بنفشه اگر یابت سرفه طبع قبض باشد نافع بود بنفشه ده درم تخم خشخاش تخم کاسنی مغز تخم خیار هر یک پنج درم کتیرا رب السوس هر یک چهار درم قرص سازند و هر صبح یکمثقال با جلاب بخورند و اگر احتیاج باسهال شود چهار درم سقمونیا و بعقت درم تربد زیاده کنند و شربت دو درم نمایند **صفت** قرص غافث که در آخر تهای کمن نافع وضد اوند یرقان و درد جگر را مفید بود عصارهٔ غافث پنج درم گل سرخ سنبل الطیب هر یک دو درم طباشیر سفید سه درم تخم کهن ده درم شربتی یک مثقال **صفت** قرص مازریون که در غب غیر خالصه که باشنگی و درد سر بود و طبع قبض باشد سود مند بود مازریون هفت روز در سرکه تر کرده

نسخهٔ قرص طباشیر

نسخهٔ قرص ورد

نسخهٔ قرص بنفشه

نسخهٔ قرص غافث

خشک نموده آرد جو طباشیر زرد نبات سفید مساوی شربت یکمثقال **صفت** قرص قرطل در تپهائیکه با اسهال باشد سود مند بود قرطل وطراثیث وبلوط وحلالس وتخم حماض برابر شربت یکمثقال دهند **صفت** قرص زرشک در تپهائیکه با تشنگی وگرمی وضعف معده وجگر باشد سود مند بود زرشک چهار درم گل سرخ دوازده درم اصل السوس عصارهٔ غافث مغز تخم خیار وخیار بادرنگ نشاسته کتیرا صمغ عربی طباشیر زعفران تخم خرفه هریک دو درم لک ریوند چینی سنبل الطیب هریک یکدرم کافور نیم درم ترنجبین چهار درم ترنجبین را در آب حل کرده او دیسوده بدان بسرشند وهر قرصی بوزن یکمثقال سازند شربتی یک قرص **صفت** نسخهٔ دیگر اوکده در تپهائیکه با ورم معده وجگر باشد نافع بود زرشک سازده باک کرده مقل السوس وگل سرخ وتخم خیار وتخم خربزه هریک سه درم مصطکی وسنبل وعصارهٔ غافث هریک دو درم فوه وریوند چینی زعفران یکدرم وتخم کشوث تخم کاسنی هریک سه درم طباشیر یکنیم درم ترنجبین شش درم قرصها سازند شربتی یک مثقال دلبیار باشد کخلط صفرا باشد وحاجت باضماد کردن شکم آید وشستهٔ ضماد همانست که در قول صاحب کامل گذشت لیکن درینجا مصطکی دو درم زیاده است واگر دو درم مازو چینی وود درم سماق داخل کنند قوتیر باشد واشیای مدر بول بعقار ضعیف نافع بود وبهترین چیزها درین باب سکنجبین بنفشه ی بود **ابن الیاس** گوید که علاج غب غیر خالصه شطر الغب آنست که هر صبح جلاب ازتخم کاسنی واصل السوس هر واحد سه درم وشکر سفیده ده درم بنوشند وغذا مالشعیر بانخود وهاریان پخته وماهیر صباح جلاب ازسکنجبین ساده ده درم وگلقند ده درم بیاشامند واز شرب آب سرد وفواکه رطب ولقول صدر کنند وسزاوار نیست که در ابتدای مرض مبادرت باستعمال مسهلات قوی وافراط در اسهال کنند وچون علامات صفرا غالب باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی واصل السوس هر واحد سه درم وشیلوه چهار درم وآلو بخارا عدد واز شکر سفیده وترنجبین هر واحد دو درم بنوشند وبهمین طریق تا روز هفتم گذراند وبرگاه آثار نضج در قاروره پدید آید آسهال باین طبیخ سازند **صفت آن** سنای مکی پنج درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی بادیان اصل السوس مقشر کوفته هر واحد سه درم اسطوخودوس سپستان کوفته هر واحد چهار درم هلیلهٔ زرد کابلی هر واحد پنج درم مویز منقی ده درم آلوی سیاه عناب پستان هر واحد سی عدد جلاب یکرطل آب یکجوشانند تا بیکطل آید دران فلوس خیارشنبر نارنده ده درم ترنجبین بست درم مالیده وصاف نموده سحرگاه بنوشند وبران تا آخر روز صبر کنند تا نقیه نیک گردد بعده در آخر روز بمالشعیر گردان نخود پخته باشند غذا سازند بعده یک یا دو یاسه روز بحسب قوت وواجب داند بعد ازان قرص مفتشه نخود ازانند کر آنی اسهال صفرا ومایغرنیک کند ونسخهٔ آن همانست که در قول صاحب کامل گذشت لیکن در پنجا بوست هلیلهٔ زرد یکدرم عوض مگرست باب خالص نرشته قرص سازند وآن همه یکشب بمتست صبح باب گرم یا جلاب شکر سرخ ده درم بخورند واگر درین تب بلغم غالب بود هر صبح جلاب از اصل السوس سه درم گلقند ده درم بنوشند وغذا مالشعیر بانخود وپودینه ودارچینی دهند وبرگاه خلط مالک بجانب مجرب جگر محسوس گردد وعلامتش آنست که قریب اسهال سکرانی وابشاد وبدره مثل بادیان وشنیز نارنده استعمال کنند داغذیهٔ مدره مثل نخود ودارچینی دهند واگر باده بجانب مقعر کبد میل کند وعلامتش احساس ثقل در معده وقی وتوسع مسامت تلیین طبیعت بمجون خیارشنبر هفت مثقال یاسنای مکی هفت درم وشکر سفیده ده درم کنند واگر زرد نوبت مرفین متحمل ترک غذا نباشد مالشعیر بانخود پخته واندکی از شکر سفیده بهند فاضل ازین مرض آنست که هر صبح از شربت سکنجبین ساده وگلقند شکری هر واحد ده درم تجاوز نکنند وبر شرب اودیه بسیار مطعم قناعت نمایند تا مادهٔ لطیف شده بسهولت سر صعود نکند واز ان سرسام متولد گردد لاسیما اگر بادی صداع یا صاحب مرض ضعیف الدماغ باشد ولهذا بقراط گفته که تب در مشایخ مزاجان این بیماری در ایشان بسلامت حمی ملین آن خورد نشوند وبر تسخین اقدام ننمایند مگر بعد احتیاط وتثبیت وبعد تنقیه سکنجبین بزوری وقرص مرد نافع بود واجزای قرص ورد همانست که در قول جرجانی گذشت همراه دو بدالبا یک سالیده مآب بادیان مرشته قرص سازند در سایه خشک کرده هر صبح یکمثقال بخورند واگر تب مرتفن گردد قرص فتنه دهند بعد ازان هر صبح سکنجبین ساده ده درم وگلقند ده درم مالیده بنوشند وغذا زیباج از لحوم مالکیان وتیهو وکبک ودراج وگذارند بطبیعت قبض شود بلکه در هفته اول قوت وطاقت تلیین آن نماید وتصفیه معده در بن مرض بضماد مقوی معده ومسخن آن ومنضج مادهٔ که در معده باشد باید کرد مثل این ضماد **صفت آن** سک رابک مصطکی لادن علک الانباط گل سرخ مساوی لادن را گداخته وباقی را سوده بدان آمیخته وهر هفته ضماد سازند ودر هر بار اندکی لادن بیفزایند اکلیل الملک مجوز بیخ شبت ورا ب پخته آب گرم بشکم بسیار بریزند واز معالجه این علت غافل نباشند که بعرضت مؤدی بسده وه استسقا میگردد **حجندی** گوید که بدین غیر قریب از تدبیر غیر خالص است الا آنکه دولت مبرق قبل الدوار در روزهای نوبت باید کرد وقبل ازان بمالشعیر وبعض شربه ملطفه مثل سکنجبین مشغول شدن باید تا مرض طول نکند واگر مرض طول کند بمالشعیر دران بوست بخ بادام

و برگ او دو تخم او پخته باشند بدهند تا آن تلطیف مادهٔ اخراج آن بق و بول کند و صفا بخشد و تبخیر آن کنند خصوص وقت ازبه بجهت [illegible] چیزها خیزد آن مرد و دیگر بنا آنکه تبخیر آب آبجوش نهادن دست و پای در آب گرم زیاده تا گرمی و بخار آن بجمیع بدن رسد پس اگر زائل نشود و مدت دراز گردد قرص ورد که در حمیات بلغمیه گذارد و قطع صبر و کاسنی و بادیان بدهند و اگر از سه هفته تجاوز نکند بتدبیر اصحاب حمای بلغمی پردازند لیکن اصل مراعات احوال نضج ست و تدبیر بسکنجبین مرتب از تخم خیارین تخم کاسنی واستعمال حقنهٔ لین معتدل این دو اوائل بهتر از مسهل ست و نوشانیدن مدرات و گفته اند اگر گاورده غلیظ بینند فصد کنند و نان کم چگونه فصد درین تب نافع باشد چه آن مرکب از بلغم و صفراست و فصد دران بیچلود مفید خواهد شد و روز نوبت غذا مایل الشعیر بشیر و مغز بادام بعد انقضای نوبت بدهند و بعد ظهور علامات نضج پس از روز چهار دهم اسهال بایستی کنند و قرص بنفشه آزنافع ست و ازاقراص نافعه برای این تب قرص ورد صغیر ست بنسخهٔ آن گل سرخ ده درم سنبل الطیب سه درم رب السوس یکدرم مغز تخم خیار تخم کاسنی هر دو احد یکدرم جمله را ده سا ساید قرص سازند شربتی ازان بمثقال در این قرص حمیات مرکبه اگر دران صفرا غالب باشد نیز نافع بود ابن نوح گوید که برسهال این قرص در دو خیار اند گل سرخ ده درم مغز تخم کدو دو خیار هر یک پنج درم صندل سفید سقمونیا هر یک نیم درم کافور ربع درم با آب خرفه قرص سازند و بقدر قوت بخورند و در روز نوبت هیچ علاج نکنند مگر قی بسکنجبین و آب گرم و باقی همانست که در قول مجمدی گذشت

حمیات بلغمی

بدانکه از قانون و شروح آن مستفاد میشود که تب عفنی بلغمی که از اورینانی مقیاردوس و لیوسس گویند بر دو قسم ست یکی نائبه که هر روز نوبت کند و مادهٔ او خارج عروق یعنی معده و دماغ و ریه و جز آن بواضع خالی در بدن متحقن گردد و از آنجا بوی مواظبه و در یونانی امقر یتوس و اصطر مایوس نامند دوم لازمه که مادهٔ آن داخل رگها متعفن پذیرد و از آنجا التهقه گویند و تب بلغمی را در اوقات کلیه مثل سائر حمیات بود و کمتر اوقات ابتدای آن در اکثر هجده روز باشد و انقلاع آن در اکثر بحران میان چهل و شصت روز بود و اسلم آن تلقی الفترات باشد که بعد آن گرمی در بدن باقی نماند و لاسیما کثیر العرق که آن دلالت کند بر رقت ماده و قلت او و تخلخل بدن و انقلاع او از مسام بسبب غلبهٔ بلغمیت بر ماده و طول اوقات این علت زیادهٔ تر دیاس باشد با وجود آنکه انحطاط او نیز دراز تر از غب بود و بلغم عفن گاه زجاجی باشد و گاه حامض و گاه حلو و گاه مالح و اکثر تب بلغمی عارض شود باصحاب استسقا که نوازل آنها بسوی معده ریزد و در ان متعفن گردد و بدانکه اگر تب سردی باشد نبض ضیق و صغیر گردد بسبب تکثیف برودت و تقبیض آن و علامات بلغمی دانی آنست که آنچه بسبب بلغم زجاجی و حامض باشد سردی در حامض کثرت نماید و لرزه در زجاجی شدید تر بود لیکن در ابتدا اندک باشد و سردی دران بیکبارگی خلیدن بلکه اندک اندک در اطراف ظاهر شود بعد ازان بحدی رسد که اطراف مثل برف سرد گردد و گرم نشود مگر بدشواری و بیکبارگی گرم نشود و نه بتدریج متصل بلکه اندک اندک مع عود سردی و گاهی سردی او را در ابتدا تشعریره مخالط گردد پس سردی بسبب مادهٔ باشد که عفن نشده و تشعریره بساعت آنکه متعفن گشته و اعظم سردی و لرزهٔ آن در ادوار منتهی باشد و این تب از مادهٔ نباشد که بخس پیدا کند تا سبب لرزه بطریق نفض یعنی دفع اجزهٔ دخانیه گردد زیرا که عفونت این عفونت چیزی نرم ست و لیسار باشد که در نوائب اول بدون سردی و لرزه ابتدا کند بلکه تا مدتی تاخیر نماید گاهی سردی بود و لرزه تا مدتی نباشد و اما انجاز بلغم شور باشد تشعریره بدان تقدم نماید و سرما و لرزهٔ او اشتداد نماید و چون مدتی بگذرد سردی قویتر شود و اگر چه باندازهٔ سردی زجاجی نباشد و اما انجاز بلغم حلو باشد در اوائل آن تا اکثر نوائب تشعریره و سرما و لرزه کمتر تقدم نماید و سردی آن کمتر از سردی هر انواع بلغم باشد و حرارت این تب اکثر اوقات مرید دون التهاب و گرب و بلا عظم شوق بسوی هوای سرد و آب سرد و کشادن بدن و تململ و نفس عظیم و نافع باشد بخلاف سائر حمیات که مواد آن حار باشد و گاهی حرارت او در زمانهٔ تر دید بقدر ساعتی یا دو ساعت متوقف گردد و گمان شود که آن بانهاست و آنی نخورد تر دید باشد زیرا که باز در زیادتی شروع کند و همچنین آنرا در زمانهٔ انحطاط و قوفات باشد و رنگ صاحب تب بلغمی مائل بسبزی خرد دری میان سفید باشد تا آنکه مجموع مثل رنگ ارزیز نماید حتی که در منتهای تب که در ان سرخی رنگ مثل منتهای دیگر حمیات نباشد و تواتر و صغر نبض او شدید تر از تواتر و صغر نبض ربع و غب باشد لیکن سریعتر از نبض ربع بود و گاهی بطی تر از ان یا مثل او در ابتدا باشد و شدید الاختلاف مع عدم نظام بود و در صبیان و ضعیفان این تب اختلاف نبض بسیار بود و دلائل نبض بر تب بلغمی از صحیح زین الملت و تقدمة المعرفة مولد بلغم و تخمه او سحنهٔ بلغمی و زنی مس و ضعف

هم معده و سقوط اشتها و گاهی غطی المحال او مسبوق آروغ ترش بسیار در اکثر اوقات نیز بر تب یلغمی دلالت کند و تب لقمه مشابه ترین حمیات بدق ست از جهت آنکه حرارت او شدید نباشد و نه مفاقت کند بلکه ساکن لازم بود و مریض را خفت بدن لابد باشد بسبب ضعف هضم کم قلت اغتذا از لازم ست و لهذا بعضی معالجه آن بعلاج این کنند و بموت مریض نجامد و فرق میان هر دو آنست که لقمه بعد تناول غذا اشتداد نمیکند و سخنه محمله و منتفخ و نبض لین میباشد و ایضا تقدم هذا بر یلغم افزا چون کثرت اکل و شرب و عدم تنقیه و استحمام بران گواهی میدهد و تب بر دو مواظبه میشد بیگرد و بسن و بلد و فصل نیز شاهد او باشد بخلاف دق که نبض در ان صلب محمد بود و حمه روز بروز بگداز د و عقب خوردن یلغم حرارت استعال نماید و از آثار امتلا و عفونت هیچ پیدا نباشد و علامات مطابقت بدید آید و گویند که تب لقمه بزنان و پیران و خواجه سرایان و بسکاران و نزل فراجان اکثر افتد و صاحبان تخمه زاروغ ترش و کسانی را که در املای یلغم حمام کنند یا حرکت عنیف نمایند و کسانی را که میوهای سرد تر خورند و با لاخص آب سرد نوشند و یا شربت ترش خوب سرد کرده و یا مضعفات معده خورده باشند و بران حرکات عنیفه کنند و ایضا کسانی را که چیزهای یلغم افزا بسیار خورند و استفراغات کمتر کنند و چون کمنه شود و هم او واطراف ظاهر میشود و منجر باستسقا میگردد و بحران این بعد روز چهارم بود و اکثر میان بست و سی و ز دانند و بعرق باشد یا بسهال و اکثر اوقات دوار تب یلغمی در آخر روز و هنگام تمام و عشا آغاز کند و ضعف معده خاصه لازم این تب ست چنانچه غطم المحال لازم رابع و صداع لازم غب باشد و بعد نضج و تلطیف ماده عرق بسیار آید لیکن از ان تب زائل نشود و جالینوس گفته که روی ترین حمیات دائره یلغمی نابیست حیخندی و ابن الیاس مینویسد که حمای یلغمی دائره تب طویل عسر البرء زمین ست که بسرعت زائل نشود و بسیار باشد که تا شهور باقی ماند و مع ذلک خطرناک نیست و منجر باستسقای لحمی گردد اما سیاهگاه رزمستان یا تریف حادث شود و اسلم او آنست که نوبت او قصیر و عرق دران کثیر باشد و در لقمه نضج شدید تر و در سرعت و تواتر بود و قاروره بسیار غلیظ و رنگین و کدر باشد و در رشح ساعت فتره کند و از بقیه حرارت خالی نباشد و علامات این تب عرق نکند مگر نزدیک انقلاع کلی دوار تب یلغمی آنست که دران اعضا گرم نشود و آنرا زمهریری نامند **انطاکی** گوید که در حمای مواظبه گاه حفظ ادوار بود و گاهی تقدم و تاخر نماید بسبب حرارت مزاج بر دوات آن اگر شدید سه روزه تغییر شود و تجدید کسل و خمیازه و فاذه و قلت حرارت بتدکند بعده عراض انذاریه و سراغ عرق ان یادتی نماید و بیش از سه شبانه روز نیاشد مولد یلغم مثل شیر و ماهی نمسل آب سرد و جلوس بر سنگ و جماع عقب تناول چیزهای بارد دست و علامتش لین نبض و صعف آن و لذا و بعده اختلاف آن و سفیدی قاروره و رقت آن بسبب بسیط دست و فساد معده و سوء هضم در بیجا شل صداع رخو لازم بود و قلت عطش مگر آنکه یلغم شور باشد و قلت حرارت الا آنکه یلغم حلو یا مالح بود و فرق در یلغم خالص حلو و مالح آنست که صلابت نبض و مالح باشد و فرق این نبض حلو مع تشویش و از علامات او اختلاف بدن در حرارت و برودت در یکوقت و قلت عرق و تدریج حرارت بزیادتی ست **انتباه** حمیاتی که در اکثر احوال از جنس حمیات یلغمی باشد مثل حمای التقیا لوس و لیفوریا و تب لیلی و نهاری و حمای غشیه غلطیه همه جدا نه کور گردد ۵

علاج حمای مواظبه

تا روز چهارم برای تسکین تبر دیف خفیف مثل عرق شاهتره و عرق عنب الثعلب و شربت انار و شربت نیلوفر و سکنجبین ده خاکشی هر یک بمقدار مناسب باید داد و یا گلقند بعرق عنب الثعلب و گلاب مالیده صاف نموده سکنجبین داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشانند و اگر تسکین نیابد شیرهٔ مغز تخم کدو یا تخم خیارین استعمال کنند و بعد دو سه روز چون حرارت ساکن شود جوشانده او و یه مناسبه دهند و گاهی نزد حرارت هوا و بودن مریض جوان حار مزاج یا بودن تب شدید الحرارت میان اقسام یلغمی خیسانده استعمال کرده میشود و بالجمله چون ماده این تب غلیظ ست روز پنجم او دویه قلیل الحرارت از منضج یلغم گرفته شب ایشان مقرر کنند و صبح مالیده صاف نموده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده بدهند بعد از نضج روز مسهل از مسهل یلغم گزان ماده یه شدید الحرارت دور کرده باشند تنقیه کنند و در مسهل دوم یا سوم داخل نمودن سنای مکی و تربد سفید و هلیلهٔ کابلی نیز منع نموده اند و در مسهلات او شل کمتر هندی و آلو و عناب و غیره از ادویه صفرا داخل نکنند مگر نزد مس حاجت بدان و فتی کردن نزد آغاز نوبت نفع کثیر دارد و تا آمدن تب معده را از غذا خالی دارند و در ابتدای نوبت خواب نباید کرد و اگر لازم تدبیر تب نزد و قرص افیمک یا قرص گل بآب کاسنی سبز عروق یا با چکیده کاسنی و شربت بنفشه و خاکشی دهند و گلقند و سکنجبین هر دو مزوج نموده و یا شربت انار و سکنجبین باهم مخلوط نموده نیز نافع بود و غذا در بین تب و در حینی که بدیر زائل میشود موقوف نباید کرد و چون خاکشی بلغم آزاد عرقیات مناسبه روز اول یکجوش و دوجوش و همچنین تا

این کتاب در مطبع انطباعی مراض حمیات و علاج حمای مواظبه و ادویه مفرده و مرکبه و غیره از تصنیف حکیم محمد شریف خان متخلص بشریف در سنه ۱۲۹۰ هجری نبوی در مطبع نامی منشی نولکشور بزیور طبع آراسته گردید

هفت روز یک یک جوش زیاده داده باشربت بزوری و باشربت بنفشه دهند و باز تا آخر هفته دوم هر روز یک یک جوش کم کنند برای تب بلغمی و مرکب سیار مفید بود لیکن این نسخه خاکشی مطبوخ مخصوص بحمیات داخل عروق ست که نفوذ و تفتیح سدد از جوشانیدن زیاده تر حاصل میگردد و الماذ در حمیات مذکوره عرقیات نیز بجهت لطافت مخصوص ست و دستور بعض متاخرین در معالجه حمای بلغمی اینست که بهر تفتیح بادیان اصل السوس هر یک چهار ماشه انیسون سه ماشه جوشانیده صاف کرده گلقند مالیده دهند و گاهی زرشک در منضج می افزایند تا گرمی ادویه را اعتدال دهد و اگر تفتیح نیز خواهند شربت بزوری یا کنجبین بزوری داخل سازند و بعد از گذشتن هفته وظاهر شدن انضج مواد پرسیاوشان پنج ماشه ترید سفید شش ماشه مویز منقی دو تولا انجیر زرد سه دانه برگ سنا یا تولا در منضج افزوده جوشانیده صاف کرده مغز فاوس خیار شنبر شش تولا گلقند چهار تولا مالیده باز صاف نموده روغن بادام چهار ماشه اگر نباشد شیره مغز بادام هفت عدد آمیخته مسهل دهند و اگر بهر اخراج بلغم کثیر غلیظ مسهل قوی تر خواهند بوقت چهار آهری شب باقی مانده حب ایارج هفت ماشه با آب گرم خورده خواب کنند و صبح مسهل مذکور نوشانند و به همه که یک روز اول از مسهل قوی نیچه مسهل از بادیان منفشه خطمی هر یک شش ماشه سنای مکی یکتولا گل سرخ پنج ماشه مویز منقی دو تولا تخم کاسنی نه ماشه بیستان یازده دانه گلقند یا شربت بنفشه دو تولا دهند چون سه روز برآید روز دوم مسهل قوی که مذکور شد بدهند و للاسده و قبض شود و پنجمین تا ظهر ایارج صبح یک روز اجابت نشده باشد صبح مسهل جوشانده دهند که شکم دم گردد و نفخ شده حالا قیاه گردد و اگر بعد از ان تب مفارقت نکند و دو هفته بگذرد قرص گل صفیر با عرق بادیان وغیره دهند ذکر ادویه مفرده یونانیه وهندیه که در تب بلغمی نافعست نوشیدن طبیخ خافث بسکنجبین یا برای حمای بلغمی و تفتیح سدد بهترین سویدیست و کذا شاهسپرم آب کاسنی صحرائی الاسیا بسکنجبین مجوب اوست و شرب طبیخ بادیان بسکنجبین شکری و کذا آب بادام و یا طبیخ آن و آلماذ طبیخ سیار بسکنجبین و کذا طبیخ بیخ اذخر بسکنجبین و کذا تخم بادرنجبویه و کذا نانخواه و کذا قشار کندر و کذا خارپقون و کذا ریوند بسکنجبین بعد تفتیح و کذا اوست شیر آزاد و حجت ماءالجبن کالبلیله سیاه و باشا هتره در ربیع و خریف بعد کمال تفتیح و قی کردن بقطعهای تر ب سکنجبین تر کرده یا آب تر ب بسکنجبین آمیخته یا تخم ترب کرفته جوشانیده صاف کرده بسکنجبین آمیخته و تعلیق آستخوان بازوی راست خروس سرخ کرده بر صاحب تب بلغمی و کذا چشم راست خرس و غلط دار چینی در اغذیه و اکل کرنب هر دو اصناف نافع تب بلغمی ست و دیگر در بیاض استاد مرحوم مرقوم ست که اگر خانهٔ عنکبوت سفید صاف کرده نصف عدد تا یکعدد در قند سیاه پخیده بی اطلاع مریض پیش از نوبت لرزه و تب بلغمی در ربع بخورانند دفع شود باید آزمود و چون گرم لسیار ست در تب صفراوی زنهار ندهند دیگر شب یمانی نبات مساوی کوفته بیخته قبل نوبت از یکماشه تا دو ماشه آب سرد بخورند و اگر بیکاری را بریان نمایند بهتر ست اما کسی را که سر خشک باشد اور انباید داد و این دوا بعضی کسان را شکم براند و فی الفور تب زائل شود دیگر که صاحب دار الشفا سیح بجهت تپهای بارده مزمنه از تجارب خود نوشته روز اول دانه فلفل یک عدد شب در آب میانند صبح دانه فلفل با آب آن بنوشند و روز دوم دو عدد و روز سوم سه و همین نوع تا چهارده روز بجا آورده دانه فلفل رسانند انگاه یکی یکی کم کنند تا بیکی آیند انشاءالله تعالی شفا بخشد دیگر که تپهای مزمن را مفید ست برگ شفتالو دو نیم عدد همراه یکعدد فلفل سیاه ساییده علی الصباح بنوشانند چنی که بهمه وقت نافعست دیگر جهت حیات مزمنه از حکیم ارشد تخم کشوث چهار ماشه در آب جوشانیده صاف نموده بسکنجبین بنوشند و اگر خواهند دو نیم ماشه تخم کشوث ساییده در کنجبین آمیخته بلیسند و باالایش عرق عنب الثعلب بهمین طریق تولیا میاشامند دیگر حکیم علی گوید که در علاج حمای بلغمی خواه مائیه بود خواه لزجه یا فعتر از این دوائی یافته نشده زنجبیل سفید یدی ریشه باشش مثل آن نبات سفید کوفته بیخته سفوف کنند و هر شب یک مثقال بخورند دیگر نافع تب بلغمی کنجد سرخ که سر عدد با یکدو فلفل گرد و آب سایید بنوشانند و اگر مغز تخم خربزه آب سوده در بینی چکانند تب لرزه را فرصت ندهد دیگر نافع حمای بلغمی برگ آک زرد شده در انگشت خاکستر نمایند و وقت صبح بقدر چهار سرخ باشهد خورند ذکر ادویه مرکبه یونانیه وهندیه که مفید تب بلغمی ست تربد برای حمیات بلغمیه اول گلقند دو تولا مخربزه بعده شیره تخم کاسنی شیره تخم خیارین هر یک چهار ماشه عرق عنب الثعلب و عرق شاهسپرم هر یک پنج تولا برابر کرده شربت بزوری یا دیار شربت نیلوفر دو تولا داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشند دیگر برای تب دردی گلقند دو تولا ارد گلاب چهار تولا عرق کوه عرق بادیان هر یک پنج تولا مالیده صاف کرده خاکشی نباشیده بنوشند دیگر در حالت قبض طبع شربت بنفشه با آب گرم بدهند و اگر تشنگی بسیار نباشد شربت بنفشج یا شربت انجیر موافق بود و یا شربت ارد سپستان

وبسفایج وانجیر دوسیر نسقی واصل السوس وشکر وترنجبین دیگاهی سنا نیز داخل کرده بسازند باشیرهٔ تخم خیارین کاسنی بدهند **حب فطم** برای حمای مواظبه مفرح حب الفطم بگیرم تربد موصوف یکدرم غاریقون سفید یکدرم فرفیون سه برگ نیم درم نمک هندی دودانگ کوفته بیخته جمله بسازند بعرق بادیان جمله یکشربت **حب هندی** جهت دفع تب مزمن بسنبد بریان نیم تولا سیاه زاج فلفل دارفلفل هر یک یکتولا کوفته بیخته درقند سیاه سه دنیم تولا آمیخته بوزن نیم بهلوی غلوله بسازند وبآب گرم نهار بخورند **نوع دیگر** بجهت تب دلرزه پشکری بریان سماگه بریان نمک لاهوری اجوائین خراسانی هروا حد یکدام کوفته بیخته بآب برگ دستوره ساییده جمله بقدر نخود بسازند ودوگانه پیش ازآمدن تب لرزه یکحب بادوحب بخورانند **حب سم الفار** برای تب لرزه معمول حکیم غلام امام کات سفید چهارتولا گل سرخ چهارماشه سم الفار چهارسرخ هرسه راساییده حب بقدر فلفل گرد سازند وچارگهڑی پیش ازآمدن تب یکحب بخورانند دازترشی ودیاوی وروغن پرهیز کنند وحب آمدن بیرون وحب رام بان نیز درحمیات بلغمی نافعست **دوای هندی** برای تب لرزه از بیاض استاد مغفور دارفلفل وفلفل گرد وقرنفل وسنبل هروا حد یکدرم اجوائین وزنگ شور سرهریک نیم درم سفوف کرده بقدر یکدرم بخورند **ایضاً** برای تب هرروزه بلوط جوانسه اندرجو ملیٹی چهال نیب هریک شش ماشه شب ترکرده صبح جوش داده شهد انداخته بنوشند **ایضاً** برای تب لرزه هرتال طبقی منسل کنیری هردو دراردآب گیگوار چهارپاس کهرل تمام بعده درسکوره نهاده گل حکمت نموده خشک کنند ودردهآثار پاچک پشتی بسوزند پس نخاکستر آن وزنادول بقدردو برنج دربرگ تنبول بامصالح یادرماش یاجوزات بدهند روزدوم دوم یک یکبرنج دهند غذا کهچڑی مونگ **دوای نافع** تب بلغمی برگ تلسی شش ماشه فلفل گرد چهارعدد دارفلفل یکعدد نبات سفید یکتولا دراب ساییده بنوشند **سفوف** نافع تب لرزه بلغمی فلفل سیاه دانه قاقله کبار نبات سفید مساوی کوفته بیخته ازسه ماشه تاشش ماشه خورده بآشند **سفوف قنب** کهجهت تب ولرزه معمول ست فلفل گرد دارفلفل کلونجی چرایتهٔ گیرو هرواحد یکماشه برگ قنب ده ماشه کوفته بیخته یکماشه بآب سرد یکگهڑی پیش ازنوبت تب بدهند واگر مریض طفل باشد ازیکماشه کمتر بدهند **شربت** کهبرای تب بلغمی باسرفه وربو دوسواالقنیه معمولست بادیان تخم کاسنی تخم کشوث بسفایج سازج هندی سلیخه اساروں بیخ سوسن صعتر سنبل الطیب انیسون تخم فرفیون تخم شکاعی بادآورد گل خافث زوفای خشک هرواحد یکدرم بیخ بادیان بیخ کاسنی گل سرخ ریوند طائی لک محلول شکر تبخال پرسیاوشان گاوزبان عنب الثعلب هریک دودرم اصل السوس تخم خربزه تخم خیارین هریک سه درم مویز منقی چهاردرم انجیر زرد هفت عدد قند سفید یکطل بدستور شربت بسازند خوراک دوسه تولہ **نوع دیگر** معمول درتب بلغمی زمرکب بیخ بادیان بیخ کاسنی اصل السوس شاہترہ بادآورد شکاعی گل خافث هریک سه مثقال تخم کاسنی تخم کشوث بادیان تخم خیارین تخم خربزه هریک دومثقال قند سفید یکمیزان بدستور مرتب سازند **قرص افسنتین صغیر** حکیم عابد سرہندی نوشته کهدرین تب جدید وعلیق شدید وضعیف حادث ازبلغم حلو یاحامض یازجاجی یامالیخ درقوی معده وکبد وضعیف آن وبسیط یامرکب باتب دیگر این قرص راتجربه کرده ام افسنتین رومی کهنهایت تلخ باشد تخم کرفس اساروں انیسون مغز بادام تلخ مساوی باریک ساییده بآب سرشته قرص سازند ودرسایه خشک کرده بانداز آب استعمال نمایند **قرص فرفیون** فرفیون تخم موج بمنویسکه مرتعش دیدم کهازقرص افسنتین منتفع نشد وباستعمال این قرص فرفیون نجات یافت انیسون افسنتین مغز بادام تلخ سنبل الطیب صبر زرد هریک چهاردرم عصاره قرص ساذج هندی اساروں هریک سه درم مصطکی تخم کرفس هروا حد یکدرم کوفته بیخته درگلاب قرص ساسازند وبقدر یکدرم بالطبع افسنتین استعمال کنند **مطبوخ** کهبجهت حمای بلغمی مفید بیخ بادیان گاوزبان انیسون اصل السوس عنب الثعلب شکاعی بادآورد مویز منقی تخم کشوث انجیر زرد درعرق گاوزبان وعرق عنب الثعلب وعرق بادیان جوش داده شربت دینا یاگلقند چارتوله حل کرده استعمال نمایند **ایضاً** بادیان یکدرم بیخ بادیان اصل السوس گاوزبان بیخ کرفس هرواحد دودرم برسیاوشان سه درم گلقند دوتوله انداخته بنوشند **ایضاً** کهباسرفه نزلی باشد اصل السوس چارماشه دارچینی دوماشه مویز منقی ده دانه بعرق بادیان ده تولہ جوشانیده شربت بنفشه دوتولہ خاکشی شش ماشه داخل کرده بدهند **نقوع** نافع تب ونزله گل بنفشه شش ماشه بهدانه سعماشه گروفای خشک چارماشه شب خیسانیده صبح شیرهٔ خیارین شش ماشه نبات یکمیزان داخل کرده خاکشی شش ماشه پاشیده بنوشند **اقوال الکا** برعیسی بن یحیی گوید که حمای بلغمی راموافق باشد بهرآنکه هرروزدارد میشود پس معالجه آن برای کل چنان باید کرد کهتطفیه کنند واستفراغ بیشتر نمایند والله اعلم تفصیل باید کرتر کهکنند تاانکه بران

چهار نوبت بگذرد پس مجموع را شیای ملطف ماده و مرقق آن بنوشانند بعد ازان چون غلظ لطیف گردد استفراغ باد و یه مسهل بلغم نمایند دا عتنای کلی بمعده کنند
و خاصه بقرص آن دغایت بارمعده در وقت منتهای مرض باشیائی کنند که اعانت در استفراغ ماده نماید مع ذلک شیای مقوی معده از داخل و خارج استعمال نمایند
و باید که غذا قلیل التبرید قوی التلطیف و تقطیع باشد و از اغلظ ابتدا کنند و مدام تلطیف برفق نمایند تا آنکه نزد انتهای مرض لطیف گردد بعد ازان بهاده بتدریج
بسوی غلیظ تر کنند شیخ الرئیس در شرح قانون میفرماید که علاج تب بلغمی ثالثه مختلف میشود بحسب اوقات او اعنی ابتدا و انتها و انحطاط و بحسب اطوار
نضج و خلای او اندرین تب و بحسب مواد آن اعنی بلغمیه حامضه و بلغمیه زجاجیه و بلغمیه ملحه و حلوه و علاج جمیع اصناف او مشترک میشود در وقت ابتدا
اندر سه چیز یکی در وجوب تلیین معتدل بگلقند وغیره وقتی سیمانزونیت دوم در وجوب استعمال ملطفات و مقطعات و مدرات و چون بر تب سه روز بگذرد
ماده در بسبب تب رقیق گردد پس اگر تا خیر مدر تا سه روز کنند انسب ست و قبل آن تحریک ماده کنند و ایدا رساند و هیچ نفع نکند و سوم در استظهار بتلطیف تدبیر
بر اعتدال و بساست که در سه روز اول برمالا الشعیر بشکر اقتصار کرده میشود باید دانکه منتهای او قریب تر بود دیا بسبب رقت ماده و یا باعث قلت
آن و اگر بیقین معلوم شود که منتهای او بعید ست تلطیف تدریج کنند با وجود آنکه گرسنگی و خواب و ریاضت بران اگر ضعیف نکند بغایت نافع ست درین مرض
بلکه دریاید تا هفتم روز بتغلیظ میل نمایند بعد ازان بتدریج تلطیف کنند لیکن استظهار تلطیف تدبیر اولا واجب میکند پس اگر ظاهر گردد که منتهی بعید ست
ممکن بود که تلافی ضعف حاصل از تلطیف بتغلیظ تدبیر نمایند بعده بتدریج تلطیف تا وقت منتهی کنند و هرگاه از روز هفتم تجاوز کنند تلطیف تدبیر
قیام نمایند چه این ضعف آرد و در ضعف فم معده افزاید و هر قدر که طول او مبتشر محسوس گردد تلطیف کمتر کنند با وجود آنکه تلطیف در تب بلغمی بالجمله
واجب تر ست از آنچه در ربع واجب بود و لمذ الازم ست که در خوراندن او مثل بچه مرغ سرعت نکنند بلکه نان بمزورات دهند مگر آنکه خوف ضعف کنند
یا الحطاط ظاهر گردد بعد ازان علاج مختلف میشود اگر سیش بلغم شور و حلو باشد دانچه سبب از جاجی و حامض بود که ازین جمی فزود مرویوس تهریری
کردن دران گرم نشود حادث میشود بانکه در اولیین یعنی حادث از شور و حلو احتیاج تلیین بدوای لین و بابرید اندک می افتد و در ثانیتین یعنی زجاجی
و حامض بدوای سخت تر حاجت میشود بسبب غلظ و لزوجت ماده و در اولیین احتیاج میشود بتقطیع بملطفات مقطعات که در ان تسخین بسیار
نباشد و اگر چه تخفیف کمتر بود و در ثانیتین حاجت میباشد بچیزیکه تلطیف بتسخین و تقطیع بحرافت خود نماید و خصوصا هر گاه بلغم مختلط بسودا
باشد در مثل او لابد ست از بیهون کوفی و معجون کبریت و استعمال ملحات مثل مری و اوفی او ویکه در ابتدا استعمال کرده شود گلقند عسلی و شکری هشت
تا روز هفتم و ایضا استعمال آب بادیان و آب کاسنی و آب کرفس محسب حاجت با گلقند بعد روز هفتم بدیست و کنجبین شکری یا عسلی شدید المنفعت ست
و ایضا مار العسل بزوفا و ممکن ست که بدین تدبیر برسند بانکه اراده تلیین کرده شود و خصوصا مسهل مرتب از گلشکر فارسی که آن مسهل ملین ست
و اگر احتیاج بقوت تلیین آن فتد در آب لبلاب بمالند و اگر اراده تلیین زیاده باشد خیار شنبر فوانند ان مخلوط سازند و ایضا گلقند مرتب بشیر و ترنجبین در آب لبلاب
حل کرده و بران الحاح بمسهلات در ابتدا و بعد آن نکنند و خصوصا اگر بادا ماده بلغم صفرا باشد چه خروج آن بزودی بفساد مزاج خواهد شد و بسیار مردم در ابتدا مثل
دوا را لتر بدر بر شربت و مثل تمصطکی در هفته دو دفعه و مثل جب بزدورد و بره بخوراننده و مسخنه دوا را لتر بد ست که گیرند نخیل و مصطکی هر واحد چهار درم تربد نیچه درم
نبات سفید مثل مجموع ادویه کوفته بیخته هر شب بقدر یکمثقال یکم و زیاده بحسب مزاج بخوراند و این وقتی میسر میشود که اگر طبیعت نرم نباشد و اگر هر روز دو دم تنبه
احابت کند احتیاج آن نباشد و آماز دمن انتظار نضج بسر ست و تلیین بچیز با نکه اولا ذکر آن نمودیم اولی ست بلکه واجب ست که اندکی از بلغم بیرون آرند
و باقی تا نضج بگذارند و این هنری داند که اندک بغیر تکلیف بود بعده بمدرات متوجه شوند تا بقیه او با دراز برایند بهمچنین کرا هت کرده شود از دو انکه مشابه بود
بآب گلوره ترهندی و غاریقون و مانند آن انچه مضعف معده بار خا باشد و اسهال اجزای رقیق نماید و غلیظ باقی ماند اگر ماده مائل بزیادتی برود
یا شد مغرغره طرم آمیزند و اگر ماده مائل بصفراویت باشد شربت بنفشه و خیسو بنفشه یا طبرخشت یا بنفشه خشک سوده بیامیزند و استعانت بحقنهای لینه معمول
از عسل و نمک آب بقدر ورود غن کنجد و قی باب تب تر تر بسکنجبین بزوری تمام کرده و مانند آن نمایند و اگر احتیاج بقی کردن بیشتر باشد بسبب کثرت عروض غثیان

ضعف معده و دران افتاد
سوداویه و دران ضعف
بسیار باشد
بسبب ضعف معده
بسیار خا باشد
بسبب ضعف معده
بسیار خا باشد

وتغیر دائقه دهن تخم ترب سوده یا یکمثقال بآب سرد بخورانند وقتی باوجود آنکه مضعف معده هست بسبب تحریک سخت لیکن بسیار شدید المنفعت و قالع این علت بسبب اخراج مادهٔ آنست ولازم ست که در قی تار و زهفتم برای نضج انتظار کنند تا در ابتدا از سختی آن ورم معده حادث نشود و اگر بر مریض قی کردن متعذر باشد بران اجبار نکنند و اگر آنرا قی خود بخود آید وخصوصًا در ابتدای دوره بند نکنند مگر وقتیکه از افراط نماید و ضعیف کند بسل مینه و شربت نعنع و انیخه بعد ازین ذکر آن خواهیم کرد بحبس آن پردازند و اگر در سر عارض شود نطولات بابونجی مع نمادینی دست و پا را در آب گرم و بستر بسا قین بقوت استعمال نمایند و اگر احتیاج بمار الشعیر افتد آنرا باصول مثل بیخ بادیان و کرفس بمقدار معتدل بپزند واستعمال نمایند و یا انجبین عسلی یا وی دهند اگر مار الشعیر در معده ترش نگردد و یا مار العسل بدان مخلوط سازند اگر ترش گردد در اوائل وقت شرب مار الشعیر آنست که در بول مریض ابتدا رنگینی باشد پس واجبست که اول گلقند بخورانند و بعد دو ساعت مار الشعیر بنوشانند و لازم نیست مالش بدن بمرخات محلله و ریختن نطولات ملطفه اگر مرض در ابتدا بود یا در بدن خلط متحرک باشد که آن ارخای احتقا بتسخین طلب خود نماید و از آب سرد اجتناب کنند و هرگاه بول فی نظیر تر و سرخ تر بینند فصد کردن بنیست و واجبست که در ان هنگام سکنجبینات زیاده دهند و بدانند که مالشین ازین معالجات نافعه برای شتا نست و هر قدر که بلغم رقیق تر و غلیظ تر باشد مالش نافع تر بود و گویند که مالش منضج عنکبوت مع روغن نیتون بسیار نافع ست با نخاصیته و هرگاه مرض در تزید شروع کند و بعد از تزید بابد که اکثر عنایت بقوم معده مصروف دارند و انچه تقویت آن کند استعمال مضوفات متخذ از پودینه و مصطکی و انیسون ست و استعمال قی بنحویکه مذکور شد بترتب مع تقلیل غذا و گلقند که در زیادتی تزید و بعد ورود بهفتم و نهم بدان اقدام نمایند

مقوی فم معده که در ان دار بول بسیار بود مثل انیسون و مصطکی محلوط سازند و آب گرم دهند و خصوصًا در ابتدای دوره که آن مقارن ست لازم ست و سرکه را نیز مع گلاب نطفیهٔ عطش کاذب خواهد کرد اگر آن هیجان نماید و اکثر در استفراغ بلغم و خام در وقت تزید رخصت میدهند و اولی آنست که انتظار نضج تام نمایند و هرگاه مرض بحدت شروع کند و شدت نماید باین قرص انتفاع یابند بگیرند بلیلهٔ زرد و صبر و عصارهٔ غافث و عصارهٔ افسنتین هر واحد پنج درم زعفران و مصطکی هر واحد شش درم قرص بسازند هر روز یکدرم و هر شب تیم درم از ان بخورند و چون بنضج پدید آید اعانت نضج بمثل برگ کرفس و بادیان و بیخ اذخر و برسیاوشان نماید و اگر معلوم شود که مادهٔ بسیار بارد ست باستعمال اندک فلفل در غذا و استعمال اندک شراب رقیق زبان بارکای شیست و گاهی اعانت کرده میشود در انضاج و تحلیل از روی صنعت قوی بهم در خات محلله و این مواد فعترست درین مرض از انکه در سائر حمیات بود و لازم ست که در تدبیر بهم در خات اعتبار قوت و تب و لازه کند اگر قوت قوی باشد و تب بسیار صعب نباشد در قوت مرد خات افزایند و الا در روغنهای لطیف مائل باعتدال مثل روغن بابونه و خیری و سوسن و زنبق استعمال نمایند

وهرگاه مرض از روز چهارده‌م تجاوز کند از استعمال دوائیکه تلطیف بیشتر کند مثل آب بادیان و کرفس چاره نباشد و گاهی ببزور آنها و انیسون و نمامثل سکنجبین بروند که دران زوفا و حاشا افتد و تا استعمال قرص گل حاجت آید و گاهی درین قرص برای تقویت معده احتیاج شود بزیاده کردن کندر و مصطکی و سعد و افسنتین و مانند آن بحسب وجوب مشاهده یعنی اگر اراده تقویت معده بیشتر باشد مصطکی و سعد افزایند و اگر اراده تحلیل مع تخفیف بود کندر و افسنتین و امثال آن زیاده کنند و شراب رقیق ایشار ا بعد گذشتن چهارده روز نفع کند بسبب تلطیف خود و تقویت حرارت غریزی و ادرار و تعریق او و چون نضج و قوت طبیعت بینند اقراص افسنتین بخورانند و بعد آن چون دریافت کنند که سردی در آغاز زائل شده و مرض در ابتدا نیست آب گرم که دران مثل تخم کرفس و انیسون و حبق جوشانیده باشند بنوشانند و ایضًا امثال و مثل تخم کشوث و بادیان و تخم کدر استعمال کنند و قویتر از ینها نطولات و بخورات و مانند آن مثل ملک و غیره ست و گاهی در نافض شدید و مطبوخ بابونه بنسخه مینود شانند بگیرند نخجبین و صعتر و نانخواه هر واحد سه درم کشنیز چهار درم گل سرخ پودینه هر واحد سه درم مویز منقه درم بر سم مقرر بجوشانند شربت ست و قیه

وهرگاه نضج تام بنگرند استفراغ وادرار نمایند باده یکه قوی باشد و مثل دوا الکبریت بخورانند و اگر باده از بلغم بارد تر مثل زجاجی و حاض باشد تریاق فاروق بدهند و ایضًا لازم ست که بعد تنقیه قرص ورد کبیر آب بادیان خورانند و هر شب ۲ دانگ المرتبد و حب صبر معمول انجا فت یا مرتب با فاویه دهند و از انجمله این مستقرغات مطبوخ بابونج بهفت ست بگیرند بابونج هفت درم تربده درم بلیله سیاه غافث هر واحد پنج درم نمک هندی سه درم بادرد و شکاعی هر واحد چهار درم انیسون سه درم با آب کرفس بجوشانند و بقدر حاجت از سه اوقیه تا هفت بنوشند و قویتر از ان این قرص ست بیخ بادیان بیخ کاسنی اصل السوس هر واحد ده جزو بابونج هشت

عصارهٔ خاشخاش پنج تخم کرفس یاریان هر واحد چهار گل سرخ سنبل الطیب پودینه هر واحد هفت قرصاسازند وازدرم تا دو درم استعمال کنند **مطبوخ جدید** برند پنج مذکور وزبره واحده مویز منقی هفت انیسون مصطکی هر واحد شه کاهی بادارد وخافث هر واحد چهارده درسه رطل آب بپزند تا بیک رطل بازآید وچندروز برنهار بنوشند تا نفع ظاهر شود **قرص جدید** نزدازیان واشتداد نافض بر نهند بگیرند بایارچ عصارهٔ خافث افسنتین شکاهی بادارد ودهر واحد پنج تخم کرفس یاریان انیسون هر واحد سه نمک نفطی چهار تخم کشوث هلیلهٔ کابلی هر واحد ده غاریقون پانزده قرص وربسبت تربدسی وازان اقراص سازند واین مسهل قویست **ایضاً** صبر هلیلهٔ زرد ریوند مصطکی عصارهٔ خافث افسنتین هر واحد یکجو زعفران نصف جوزسا بیده استعمال نمایند واین خفیف تراز اول ست **ایضاً** ایارج هلیلهٔ کابلی نمک هر واحد چار تخم کرفس یاریان انیسون هر واحد یکمیم درم افسنتین پنج قرص ودر دسه شکاهی بادارد ودهر واحد دو درم کوفته بیخته جوشانند واین درنفع قریب نسخهٔ سابق ست **مطبوخ جدید** خافث پنج اصل اسوس ناخواه هر واحد سه تخم کرفس یاریان هر واحد چار گل سرخ پنج پنج مجوشانند وهر روز سه اوقیه بنوشند نرم دارد وانضاج وتحلیل بقیه **ایضاً** اصول ثلاثه یعنی پنج یاریان ودنج کرفس وپنج کاسنی هر واحد ده انیسون تخم کرفس هر واحد دو درم شکاهی بادارد وخافث افسنتین هر واحد پنج قطور یون سه درم جوشانیده چهار اوقیه ازان بنوشند هرگاه دربلغم غدویت وغلظ باشد **ایضاً** حشیشهٔ خافث شاهتره شکاهی بادارد وافسنتین هر واحد پنج مویزه هلیلهٔ زرد ده درم دراین برای بلغم شور اگر انگه صفرا یران غالب باشد موافقترست واگر خارپقون تاکید رم وثلث سفوف کرده یا بعسل آمیخته چندروز بجورند بآب گرم تطاول مرض رامنع کنند باخراج بلغم غلیظ وتخم انجره مثقالی بعد پنج سیاه خوب ست سفوف کرده یا بعسل بدهند واگر برای محموم خوب بسهال نباشد باید کرد ران بسبب ضعف جگر یوند وتخم کشوث زیاده کنند وبسبب ضعف معده مصطکی وانیسون وبسبب ضعف طحال وغلظ اوپنج کبیر واسقولوقندیون بهر آنکه اگر شیره این تب عظم طحال بود وگاهی برای آن بزیاده کردن سعد وحب البان وحلبه احتیاج شود ومع ذلک در استعمال سفوفات حتی الحال شدت تب کنند تا افراط تسخین واقع نشود **واما مستفرغات** که آن قویتر محتاج الیه درین مرض هنگام نضج ست ازانجمله اینست که در شربت مذکورهٔ سابق حب ترببدزیاده کرده شود وحقنهای قویه استعمال کنند واز قبیل آن این حب ست مصطکی یکدانگ عصارهٔ افسنتین ربع درم شحم حنظل یکدانگ ایارج فیقرا نیم درم کبکبین عسلی جهاساخته بآب گرم بخورند ودنجملآن حب مصطکی وصبرست واگر اراده مایل بحرارت باشد بگیرند از اقراص طباشیر مسهل سه قرص وتربد مثقال وسقمونیا نیم مثقال وعصارهٔ غافث دو مثقال وبقدر قوت بخورند کذا اخراج بلغم وصفرا کند ودر حرارت نیفزاید **وایضاً** غافث وافسنتین وپرسیاوشان وهلیله وشاهتره ومویز منقی مساوی جوشانیده بترنجبین یاگلقند شیرین کرده بقدر حاجت بنوشند که هرگاه در ماده ثوریت از اختلاط صفرا باشد نفع بخشد واگر بدن مستحی اسهال نباشد توجه بملطفات وبدرات ومعرقات ازدنا وتبخیر آب جوشانش وحمام نماید وانجمله چنرکه هنگام عدم احتمال بدن باسهال قوی اصلاح بدان فند نفع بسزا مسهل ست **وهرگاه** مرض وبا خلاط آورد ودرین هنگام بقول اطعمه قبل الطعام باک نیست **واما اغذیه** انسان بپرلطیف مثل سرکه زیست وگاهی دران اندک مری می آمیزند وقصداً دراخر تب الماغذای قویتر بهتر وچکیدهٔ مرغ وگاو بهترست که دراین خصوصا نزدیکتر چیزیکه دران تقطیع باشد مثل سرکه وخردل ومری داخل کنند واگر بلغم حامض روی لحن باشد کذا وتخم خواب بهترین اغذیه برای انسان بود وچون دران زیره وشبت وزیت داخل سازند وایضا بواردهٔ معمول از چغندر وآبکامه وسرکه زیت مغسول وکواسیج مثل کامه کبر وکاسنی خشت وصعتر واسفناج وبلیون واجتناب از بقول سرد وحلت نماید وقت غذا بایست خفت نوبت یا اقلاع آنست وقبل نوبت مکرر از چهار ساعت فاصله نباشد واما اندازهٔ خواب ایشان باید که مساوی بیداری باشد تا کر تنفیح موکول بخواب تحلیل بیدار باشد وحمام ایشان راشدید المضرست مگر بعد انحطاط **تدارک قی** ایشان چون افراط نماید باید که درین استعانت بمثل سیب وشربت انار رغناب معروف نمایند واگر حاجت بقویتر باشد بگیرند انار دانه منبوش ده درم کندر سفید مصطکی هر واحد پنج درم پودینهٔ خشک هفت درم ودر دو رطل آب بجوشانند ودران چند شاخهای پودینهٔ تازه انداز ند تا آنکه آب بنصف آید **تدارک اسهال** ایشان هرگاه مفرط گردد اما حابس او بدانچه معلوم ست از قوابض معتبره یعنی تصرف در اسباب بسته ضرور یه که منجملآن غذاست وازقوابض دوائیه نمایند واما تلافی ضعف آن بخورانند وعقب آن چوجهٔ مرغ بریان یا مطبوخ وبخورات یا روانخ منعش قوت مثل روانخ کباب دنوا کرخوشو چوان سیب وبی وامرود سازند **واگر** تبخیر در وجه واطراف عارض شود باستعمال مثل این قرص انتفاع یابند

بگیرند انیسون و لک مغسول هر واحد پنج درم بادام تلخ مقشر و زعفران و مغز خربزه هر واحد چهار درم تخم کرفس و بادیان منقاح از خرهر واحد سه درم عصارهٔ غافث سه درم و نیم سنبل الطیب شش درم ایارج فیقرا هفت درم گل سرخ ده درم و ازان قرص ساخته استعمال نمایند و گاهی احتیاج بمثل امرسیا و دواء الملک و دواء الثعلب

افتة قرص برای طول حمی با سردی گل سرخ مصطکی سنبل الطیب بادیان تخم کرفس تخم کاسنی عصارهٔ غافث افسنتین هر واحد چهار درم طباشیر پنج درم قرص سازند و بوزن یکدرم تا دو درم همراه ده درم گلقند که در طبیخ بادیان بقدر دو اوقیه پالیده باشند بدهند و ناگزیر بعد سرشته را منفعت عظیم است در حالت طول این علت و گاهی احتیاج افتد و طول سردی بحالش بدین طور کرایند از منکبین و ارمنین کمند و هر گاه در دست و پا حرارت منتشر گردد و گرم شوند پس اگر شبیه بسانگی محسوس گردد باید لک جوع گفتند و اگر سخونت بدلک اشتداد نماید باید لش بروغن گرم مضایقه ندارد تا آنکه عضو بسخونت مجاور الیه رسد پس آنرا ترک نمایند و بعضو دیگر متوجه شوند و از روغنهای نیک زیت شیرین ست که دران قبض نباشد و روغن بابونه و روغن شبت مطبوخ در ظرف مصاعف و چون از مالش روغن فارغ شوند روغن رااشفه کنند تا کرب نیارد متبدید مسالم و اگر عقب لک بمالیدن روغن کمند باکی نیست و بدانچه حفظ معده و ایشان از ضعف نمایند آن مالش فم معده بمثل روغن بابونه و روغن نارد ین و روغن شبت ست و قویتر ازان روغن راسن ست و دارنا صندرهٔ نافعه اینست که بابونه و اذخر مصطکی را در شراب مع رو در چند آن عسل پزند و اگر اشتهاساقط بود بهتر آنست که بشراب استعمال کنند بلکه بسفرجل کردان خرمای خام خرمای پخته دا کلیل الملک و افسنتین چه شانیده باشند ضماد نمایند **صاحب کامل** گوید که علاج حمای موانعه مثل علاج سائر حمیاتست اعنی بتلطیف حرارت غریبه و تنقیهٔ ماده و چون ماده درین تب بیشتر از حرارت بود باید که عنایت دران اکثر باستفراغ خلط بلغمی مصروف باشد و لهذا سزاوار آنست که تدبیر صاحب اودر آغاز حدوث آن باین طور نمایند که صبح سکنجبین دوا وقیه با لک آب آمیخته بدهند و بعد گذشتن سه روز صبح گلقند شکری هفت درم دهند و بعد سه ساعت دوا وقیه سکنجبین دیگر قدری آب آمیخته باید داد و اگر دران حرارت قوی لمقاع و بلوغ نگین بود و مریض تشنگی یابد باید که در سحرگاه پنج درم گلقند دهند و بعد طلوع آفتاب ماء الشعیر کماندران باد یان پخته باشند چهل درم بدهند و بعد چهار ساعت دوا وقیه سکنجبین باب سرد باید داد و باید که اگر ماء الشعیر دهند قبل از نوبت بخشش ساعت بدهند و گر از چهار ساعت میان آن و ابتدای نوبت فاصله نباشد تا حاضر شدن وقت نوبت منحدر گردد و معده ازان خالی شود و چند روز همین تدبیر بعمل آرند تا حرارت منقضی گردد و اگر در بخاحادت و حرارت نباشد ماء الشعیر استعمال نمایند کرد و گلقند و سکنجبین بطریق مذکور استعمال نمایند تا آنکه علامات نضج پدید آید و غذا مزوره معمول بچشند و گرمی و کرویا و دراز چینی باشد و اگر فصل تابستان بود سرکه زیت معمول بشکر و فلغل و طرخون و کرویا دهند و اگر قوت ضعیف باشد تیموده و ارج مطبوخ و مشوی و مکعب خوانند و تواابل و بقلفل و زیره و دراز چینی باشد و هر گاه علامات نضج ظاهر گردد تنقیه بعضی از دو یه مسهل بلغم مثل تربد فاریقون و مغز قثم باید کرد اما حب مسهل بلغم **صفت آن** بگیرند تربد یکدرم غاریقون چهار دانگ حب الغیل نیم درم ایارج فیقرا چهار دانگ نمک هندی یکدانگ همه را بآب یک سایه جها سازند و بآب سحرگاه بخورند نافعست باذن الله تعالی و دیگر بگیرند تربد سفید و مغز قثم هر واحد یکدرم غاریقون چهار دانگ نمک فلفلی دو دانگ تخم کرفس انیسون هر واحد یکنیم دانگ همه را بآب یک سایه حب بندند و در سحر با آب گرم بخورند و در هر هفته یکبار گاه در وسط او گاهی در اول آن استعمال دنمایند قی بعمل آید سکنجبین کردان ترتب فیسانیده باشند اول تربد را بخورند و بعد آن سکنجبین با آب گرم مع اندکی نمک چرش نوشند تا این تقطیع بلغم و تلطیف او کند و خروج او سهل گردد و اگر قی وقت نوبت استعمال کمتر بهتر باشد و اگر قی بر خلو معده آسان نبود اندک ماءسے شوید مع ترتب بخورند و ایضاً استعمال قی تنجم ترتب و تخم سرمق سکنجبین عسلی سرشته و آب گرم کردان شربت جوشانیده باشند با نمک چرش باید کرد و ایضاً در ین تب گاه گاهی آشیای مدر بول مثل کرفس و بادیان تازه استعمال کنند و این باغذیه مخلوط سازند و یا این طبیخ اصول نوشند **صفت آن** بگیرند پوست بیخ کرفس و پوست بیخ بادیان و تخم آن هر درد انیسون و حاشا هر واحد بقدر حاجت و در آب خوب پخته صاف نموده گلقند دران مالیده بگیرند هر دو بیخ مذکور و اصل السوس هر واحد دو درم شیش غافث و حاشا و افسنتین هر واحد هفت درم مویز طائفی بست درم شکای بادام دو هر واحد چهار درم مصطکی سنبل الطیب و احد کنیز درم بلیلهٔ کابلی بلیلهٔ سیاه بلیلهٔ زرد هر واحد پنج درم در چهار رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف کرده هر روز چهار اوقیه ازان با هفت درم گلقند شکری بخورند و هر گاه مدت این

دارنگ رود و بدان عادی بایام شود باید که عنایت بانهم معده و تقویت آن نمایند بنحویکه تصفیه آن بضمادی کنند که دران لادن گل سرخ و رایک مسک باشد و اندکی سکنجبین اصیل بسه درم لادن دو درم گل سرخ قصب الذریره هر واحد پنج درم زعفران یکدرم همه را بایک سایند بقوص و یکسو سن یا آب مرزنجوش و نمام و مانند آن بسرشند و این دوا برای تقویت فم معده و تلطیف بلغم بدهند **صفت آن** قرص ورد یکدرم مصطکی عود خام هر واحد دو دانگ همه را بایک سوده با هفت درم گلقند بسرشند و باید که گلقند را خوب بجانیند تا انضمام او بسرعت گردد و عمل او نیک شود و اگر قرص خافث باسکنجبین بدهند بسیار موافق بود و پس اگر بلغم بسیار و قادر و سفید باشد سکنجبین عسلی بگیرند و بهرگاه خوف حدوث سدد در جگر و برودت مزاج آن باشد قرص فستین یا قرص لک سکنجبین بزوری بدهند و از کثرت تشنگی آب و لاسیما آب برنج سرد کرده منع کنند و بهرگاه این تب طول کند و بول سفید و فصل سرما و سن پیری و مزاج مریض بارد رطب باشد باید که مریض را تریاقی کبیر یکروز در میان بوزن دو دانگ تا نیم درم با بیگدانه دران زیره و حاشا یا قدری اسارون جوشانیده باشند بدهند و اگر معجون فلافلی و غیر آن از معجونات حاره مثل مشروطیوس و سنجبین یا بقدر سه قدح نافع باشد و آنا بهرگاه فصل گرما و مزاج علیل حار و سن شباب باشد تریاق و جزیری و معجونات حاره نباید داد و برا قراص که ذکر آن کردیم سکنجبین شکری یا عسلی یا گلقند بحسب مشاهده قوت مریض و ضعف آن و سائر اشیائیکه بموافقت آن استدلال را محتاج بسوی آن کرده شود قصاصا نمایند و باید که صاحب این مرض را زنهار فراگیرد جمیع اشیائی مولد بلغم مثل شیر و ماهی و غیر آن منع کنند و موز سفید که دران ندکی قبض باشد و شکر و عسل بکار مغز قرطم و پسته و جبة الخضرا بخورند در بعض اوقات جوارش شکر بدهند که بدان انتفاع یابند و از حمام منع کنند تا وقتیکه علامات نضج ظاهر گردد و در پی استخلاط شروع نکنند که زن ریدست و بعد ظهور آثار نضج حکم بحمام نمایند و آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش نمام و بزنجاسف و شیح و مانند آن از اشیائی ملطفه نطول و آبزن سازند **ایلاقی** و هر جا فی مینویسند که در علاج تب بلغمی قوانین مذکوره و ابواب گذشته فراموش نکنند و معالجه بحسب انواع بلغم نمایند پس اگر ماده بلغم شیرین باشد ادویه معتدل در حرارت و تلطیف استعمال کنند و گاهی چیزی سرد بدان آمیزند مثل اجوین گلقند یا سکنجبین سرشته و مانند آن و اگر ماده بلغم ترش یا زاجی باشد ادویه فوتیر و گرمتر و ملطف ترمثل فلافلی و کمونی و مانند آن دهند و حمل در علاج جمیع انواع بلغم آنست که در ابتدای مرض غایت بسیه چیز مصروف دارند یعنی طبیخ بقدر اعتدال دوم قی باندازهٔ معتدل سوم تبخیر ادرار بول یا دویهٔ ملطف معتدل و اگر دانند که ماده غلیظ است از غذا در ابتدای مرض منع نکنند بلکه تدبیر معتدل کنند و آنچه که تدبیر مریض بطعام در اول مرض غلیظ کرده شود و عادت او همان باشد پس عادت او پیوسته جاری ندارند بلکه بعد یکهفته ازان برگردند و بالجمله تدبیر غلیظ درین تب جائز نیست چنانچه در تب ربع جائزست و اولا مزوره تنهائی گوشت بدهند پس اگر از ضعف قوت ترسند مزوره بمرغ باید داد و بهترین تدبیر در علاج این تب آنست که در ابتدای مرض خاصته در ابتدای نوبتها قی فرمایند سکنجبین عسلی و آب گرم و انچه بآسانی را یغنیمت شمارند و اگر چیزی برنیاید لطیف باید و کند و با معاودت نوبت آنچه از ماده غلیظ باشد بخست چیزی ملطف چون سکنجبین ساده یا زوری بدهند و قی باب ترب و سکنجبین بزوری آورند و اگر ترب را در سکنجبین خشک ترکنند و صبح برارزده آن سکنجبین بنوشند و بعد از یکساعت ترب را تخم ترب و شست و آب جوشانیده صاف نموده سکنجبین قدری آمیخته بیاشامند نیک بود و ادلی تر آن باشد که قی بعد یکهفته فرمایند و بهترین اشیا برای تلطیف ماده گلقند ست در آب گرم حل کرده و بعد یکهفته اگر حاجت بچیزی ملطف تر افتد تا بیکه دران گلقند حل کنند بادیان یا تخم کرفس بچوشانند که لطیف تر شود و سکنجبین بزوری و سکنجبین ساده و عسل که دران قوت زوفا باشد ملطف ست و لیوخانا بن سرافیون بر آنست که تا هفت روز نگذرد آب بادیان و مانند آن نشاید دادن بعد هفته سخت صواب باشد و چون از بسیاری یکهفته بگذرد اگر چه اثر نضج ظاهر نشده باشد بشب و ما الترتیب دهند اگر طبع نرم نباشد و صبح پنج درم گلقند بخورند و عقب او ده درم سکنجبین عسلی بنوشند و آنچه از سرما و از زوه سخت قوی باشد شربت صعتر و شربت مرزنجوش مرتب دهند **بود صفت** شربت صعتر بگیرند صعتر و انخواه و زنجبیل و گل سرخ و پودینه و کشنیز خشک هر یک سه درم مویز منقی بیست عدد جمله را در دو درم آب پزند تا سوم حصه باقی ماند صاف کنند و پیش از وقت نوبت یک ساعت مقداری درم گرم کرده بخورند **صفت** شربت مرزنجوش بگیرند مرزنگوش و اذخر و پودینه و بابونه و عاقرقرحا نیکوفته از هر یک پنج درم جمله را شل شربت صعتر بهم زنند و هرگاه اثر نضج پدید آید بین جلسه آورنده نسخه آن همانست که در قول صاحب گذشت لیکن در اینجا وزن تربد چهار دانگ و حب النیل یکدرم و نمک نفطی دو دانگ ست و مثل یکدانگ فرموده و نوشته که جهانباب کرفس سازند **صفت**

نسخهٔ ماءالاصول

ماءالاصول که بعد ظهر ارتفاع نافع است و اگر بول کند بگیرند بیخ کرفس و بیخ بادیان و بیخ اذخر و پرسیاوشان و انیسون هر واحد یک مشت مصطکی نیم درم دو درم جمله را در یکمن آب بپزند تا بیک سیر آید صاف نموده هر صبح چهل درم گرم کرده دو درم گلشکر در آن الیده صاف کرده بنوشند صفت مسهلی که تنقیهٔ بدن نماید و تب بلغمی کند و از ترکیب مجدد زکریاست ایارج فیقرا نیم درم شحم حنظل یکدانگ فاریقون نیم درم عصارهٔ افسنتین یکنیم دانگ مصطکی یکدانگ جمله را شایسته با کنجبین عسلی بخورند و اگر فصل سرما و مریض بارد المزاج باشد تریاق اربعه با آب بادیان بدهند و اگر ماءالاصول که در قول شیخ گذشت و در آن قنطوریون دقیق سه درم داخل است اجزای آن در دو من آب بپزند تا نصف بماند و هر صبح سی درم با گلقند هفت درم بدهند نافع بود و اگر سه درم مصطکی در آن داخل کنند بهتر باشد و اگر آبادی صفرا باشد این ماءالاصول دهند و نسخهٔ آن همان نسخهٔ مطبوع دیگر است که در قول صاحب کامل گذشت لیکن در بیخ بادیان بیخ کرفس و حاشا و سنبل الطیب و ماهیزهٔ کاسنی مطروح است و عوض آن بیخ اذخر هفت درم انیسون سه درم مست و وزن مصطکی دو درم و بادام و بیخ درم و هلیلهٔ زرد ده درم و هلیلهٔ سیاه هفت درم نوشته و این حب تنقیهٔ دماغ و معده کند و نسخهٔ آن همان مطبوع است که در قول شیخ گذشت و در آن ایارج هفت درم مست لیکن در بیخاو وزن ایارج فیقرا هشت درم و عصارهٔ غافث چهار درم مست و گل سرخ چهار درم و مقل سه درم افزوده مقل را در اب کرفس حل کرده ادویه سرشته جهاسازند شربتی بکنیم درم تا دو درم و اگر از مسهل مائی باشد اعتماد بر ماءالاصول و اشیای ملطفه باید کرد که هم عرق آرد و هم ادرار بول کند و قرص گل در بیخالت و بعد ظهور اثر نضج سخت نافع باشد

نسخهٔ قرص گل

صفت قرص گل بنسخهٔ ابن کریا گل سرخ ده درم اصل السوس عصارهٔ غافث هر یک شش درم عصارهٔ افسنتین سه درم مصطکی اسارون سنبل الطیب عود خام فقاح اذخر هر واحد یکدرم شربتی سه درم بماءالاصول و گلقند فوخ دیگر اگر مرض طول کشد ماده سخت غلیظ باشد نافع بود انیسون تخم کرفس بادیان هر یک سه درم بوست بیخ خشک قاقله خیرو اوا هر یک دو درم عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین فقاح اذخر یونه چینی سنبل الطیب فطر اسالیون مصطکی زعفران هر واحد یکدرم گل سرخ ده درم شربتی سه درم بماءالاصول و اگر پشت پای و پشت چشم و روی تهیج و ورم ظاهر شود این قرص گل یا یارج فیقرا بدین ساخت و نسخهٔ آن همانست که در قول شیخ برای تهیج و جه و اطراف گذشت لیکن در بیخ بوینه خشک چهار درم ریوند چینی شش درم عوض مرا حوزنوشته و جمله را با آب عنب الثعلب سرشته و مصا سازند و هر صبح یکنیم درم بماءالاصول بدهند صفت قرص گل بنسخهٔ جالینوس که در تبهای کهنه که بارزهٔ صعب و آماس پشت پای و روی باشد سود دارد انیسون گل سرخ هر یک چهار درم سافج هندی اسارون افسنتین مغز بادام تلخ عصارهٔ غافث هر یک سه درم تخم کرفس یکدرم با آب کرفس سرشته قرص سازند و با آب بادیان و کنجبین بدهند و اگر ناخواه سوده بعسل سرشته سه درم بدهند در آخر نهایی که با لرزهٔ شدید باشد و بدبرگرم شود نافع بود ابن الیاس گوید که در تب مواظبه اول اپنجبی باید کرد تا لطیف بالغ بحلابات ملطفه و ماءالشعیر مرکب بالطفاشت و هر صبح جلاب اگر کنجبین ساده ده درم گلقند شکری ده درم در میان مالیده بنوشانند و غذا ماءالشعیر که دران بادیان سه درم پخته باشند بمقدار چهل درم بدهند و اگر حرارت قوی باشد و مریض لهیب و کرب و عطش دریابد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم و شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا ماءالشعیر با تخم و بادیان پخته دهند و در نیمروز چون حرارت و تشنگی اشتداد نماید کنجبین ساده ده درم با آب سرد بنوشند و یا هر صبح جلاب از تخم کاسنی و اصل السوس هر واحد سه درم و شکر سرخ یا گلقند ده درم بیاشامند و هرگاه آثار نضج در قارورهٔ از قوام در سوب بینند تنقیهٔ بدن باید کرد مطبوخ کنند صفت آن سنای مکی پنج درم اصل السوس سه درم بادرنجبویه گاوزبان هر واحد چهار درم تربد خراشیده کوفته دو درم گلقند سی ده درم بادیان افسنتین رومی تخم کاسنی پوست بیخ کبر هر واحد سه درم سنبل رومی یکنیم درم هلیلهٔ زرد و کابلی هر واحد هفت درم مویزطائفی ده درم حب القرطم پنج درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید فلوس خیارشنبر پانزده درم دران مالیده صاف کرده بر اک سرد دارد یا ایارج فیقرا یکمثقال انداخته سحرگاه بنوشند و تا آخر روز در بیان صبر کنند تا تنقیه نیک نماید و در آخر روز آب کشک جوکه دران دراج و تیهو پخته باشند غذا سازند اگر قوت ضعیف باشد والا ساده بدهند بعد دو یا سه روز راحت داده این حب سحرگاه بخوراند و نسخهٔ آن همان حب تربد و مغز قرطم است که در قول صاحب کامل گذشت و اگر وقت نوبت مقوی که لطیف بلغم نماید و قوی آورد بدهند نافع باشد مثل آنکه تر راد اب خوب بپزند و صاف کرده دران آب کنجبین ساده ده درم و نمک طعام یکدرم انداخته بنوشانند طبیب زیرک باید که در معالجه این تب طول نشود زیرا که بطی البرء عسر الانقلاع کثیر العود است و در هر هفته یکبار و بحسب قوت تفقد امر طبیعت نماید پس اگر طبع قبض یابد تلیین آن بمسهلی که معین

خیاشنبر وحب ایارج وحب غازیا بادیگر دو روز ایام دیگر مدرات بول مثل بادیان وانیسون وتخم فرفیون وتخم خربزه دهند وقرص دردو قرص غافث آزانافع دست وهرگاه مرض طول کند بر تقویت فم معده گلقند یا مصطکی نجایند وفرو برند واین ضماد بر فم معده نمایند صفت آن قصب الزیره سک ا مک گل سرخ هر واحد ده درم عفران نیم درم همه را باریک سوده با آب مرزنجوش نرم وقیصوم بسرشند وباید کد خدا الشعیر بالجوم تهیه ودراج ونخود ودراز چینی وبادیان هیندو عقب آن گلقند ده درم یا مصطکی یکدرم خوب بنامیده فرو برند وهر صبح قرص غافث یکدرم با نجبین بزوری ده درم بخورند صفت قرص غافث بگیرند عصارهٔ غافث تر نجبین هر یک شش درم طباشیر گل سرخ سنبل الطیب هر واحد دو درم همه را باریک سوده با آب خالص بسرشته قرص سازند صفت سکنجبین بزوری تخم کاسنی بادیان تخم کشوث هر واحد سه درم عصارهٔ غافث دو درم پوست بیخ کرفس پوست بیخ نرگس پوست بیخ بادیان هر واحد بیخ درم انیسون یکدرم همه را نیکو فته در سرکهٔ کهنه ربع رطل وآب دو رطل بکشاید تا دو رطل تر کرده بیجوشانند تا بنصف رطل آید وصاف کرده شکر سرخ وخانیذ یکرطل داخل کرده بقوام آرند واگر فصل گرما ودمن شباب وتشنگی باشد بسکنجبین ساده وآب برگ کاسنی وبادیان بنوشند وهرگاه آثار نضج پدید آید مطبوخات یاقتها تنقیه نمایند نسخهٔ مطبوخ مناسب آن بادرنجبویه گاوزبان هر یک سه درم تربد سفید یکمثقال بادیان انیسون چاشنیتین چاشنی تخم کاسنی هر یک دو درم پوست بلیله کابلی پوست بلیلهٔ زرد وهر یک سه درم فلوس خیارشنبر ده مثقال گلقند یازده درم روغن بادام شیرین دو درم باقی اجزا مع اوزان همانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن بیخ نرگس بسنبل وحب قرطم وایارج مطروح دست واگر اراده اسهال مفرط باشد ایارج سردار وکلند وهر قدر که خلط غلیظتر باشد دلک نافعتر باشد وهرگاه فم معده ضعیف باشد بادنیه شافه وتاخوردش معمول نسازد ومری وچشمه وزیت غذا سازند وفم معده را بروغن ناردین یا روغن بان بمالند ومطبخ وکلند ومانند آن بدهند وچون ازبحاره ورنجاوز نکند اصلاح بسکنجبین بزوری افتد وآن قرص غافث ایشان را نافعست نسخهٔ آن عصارهٔ غافث تر نجبین هر یک ده درم سنبل الطیب گل سرخ هر یک پنج درم طباشیر دو درم شربتی یکمثقال سارالاصول ویابادیان طبیخ پوست بیخ کرفس وبادیان هر واحد ده درم وتخم این هر دو دو نخواه وانیسون ذیره وانیسون هر یک پنج درم در چهار رطل آب بپزند تا دو رطل بماند صاف کرده دو اوقیه ازان باده درم سکنجبین مخ یکدرم قرص بندکور بدهند وشونیز باعسل برشته سه درم خوردن ازنا نخواه نافعترست چند روز بران مداومت نمایند ابو منصور گوید که علاج حمای ملتهبه دایره آنست که در ابتدای نوبت تب زسکنجبین عسلی او قیه با آب نیمگرم قی کنانند وقی پرمریض زشتی نکنند بسکنجبین وآب بسیار بنوشانند وانچه بسهولت برآید عنیمت دانند وجد وهستفاث نمایند وهر شب این دوا والتریه بخورانند تربد مثل سرمه سوده ده درم مصطکی وزنجبیل هر واحد یکدرم نبات هیچند مجموع شربت یک مثقال الا آنکه طبیعت دوبار در روز وشب اجابت کند وچون صبح شود گلقند شکری پنج درم با انیسون ومصطکی بخورانند وعقب او سکنجبین عسلی یک اوقیه بنوشانند که این تدبیر ادرار قوی نماید ونفع بلیغ بخشد ووقت طعام اوحی الامکان بعید تر از وقت نوبت کنند وسکنجبین غرغره فرمایند ودماش سینه وفم معده بروغن ناردین یا روغن بابونه یا بعض ادهان حاره ملطفه کنند وتقویت فم معده وکبد بکنند ومصطکی وسعد ومانند آن نمایند واگر احتیاج حقنه باشد آب شبت یا بونه سپستان وملذک عسل وروغن کنجد گاه گاه بعمل آرند واگر حمای بحار الشعیر مس کند تخم کرفس وبادیان بپزند پس اگر در معده ترش گردد نباید داد واین تدبیر تا یکهفته بکار برند اگر در طول نوبت او اعراض اوکمی رو نماید ودر وقت نوبت تاخیر کند بهمین تدبیر بگذرانند واگر تب را زائد یا واقف بینند اسهال قوی باین معجون آورند ونسخهٔ آن همان مسهل ست که در قول ایلاقی گذشت بعد ازان تعدیل تدبیر نمایند اگر مریض ضعیف باشد بجوشانده مرغ ولحوم بریان وقلیها ومطبخات دهند واز شوربا وثرید اجتناب کنند واگر تب از چهار ده روز بگذرد وقرص ورد بابطیخ پوست بیخ کرفس وغیره که قول مجندی مذکور شد بدهند ودر هر روز وشب یکبار ورد دوا والتریه اسهال کند واگر ضعف قوی باشد معجونی که در دهند وهرگاه درتب نقصان بین نماید لزوم حمام کنند وهر روز قبل از غذا عرق آورند ودر سیر از شرب آب سرد نمایند که آن تب را بغایت دراز میگرداند بسبب تغلیظ خلط وتحمید او واگر تشنگی باشد آب گرم مستکین او نمایند بسبب کد تغلیظ خلط وتحلیل آن واگر صداع عارض شود بر سر آب گرم مطبوخ منزع بخ

والکلیل الملک و نمام بریزند و بروغن سعوط بنابید کرد و اگر سرما و ارزه تب باشد اول نماید وقت نوبت آب گرم کردن مصطکی و حبق و غیره ادویه که در قول سبع گذشت جوشانیده باشند بنوشند و زیر جامه و آب طبیخ حبق و بابونه و اذخر و مرزنجوش و نمام و شبت و یا طبیخ عاقرقرحا تجویز نمایند که آن منع سردی حادث در بین تب و در ربع نمیکند و اگر ماده غلیظ جاه رباشد و علاجش طول نوبت و شدت سماجت مزه و بین ست سکنجبین بنه هند که آن غلظ او می افزاید و اگر ماده رطب این باشد و علاجش خروج او در قی یا برازنست سکنجبین باید داد که آن جلای خلط بارد و تفتیح سدد جگر و گرده و اسخراز خلط رطب نماید و شراب قوی کهنه صرف نافع بود

دواین قرص نافع سوداوی مزاج درحمی بلغمی ست بگیرند انیسون و مصطکی و گل سرخ هر یک چهاردرم ساذج هندی و فستین دکرنبه و تخم کرفس یک دودرم عصاره غافث و مصطکی دیابان هر یک سه درم مجموع بکنیم و درم کوفته بخته قرص سازند هر روز یکدرم با آب گرم و سکنجبین عسلی بخورانند سعید گوید که علاج حمای نائبه بخمیه بنجبی باید که ملطف و قطع باشد و بدین سبب باید که مریض را سحرگاه سکنجبین و آب بنوشانند و بعد آن گلقند شکری دهند و بعد صبح ماء الشعیر انذ قرابا چهار ساعت از زمان نوبت بدهند اگر حرارت قوی و بول رنگین و مریض شاکی تشنگی باشد پس سکنجبین بعد زمانی بدهند و تلبین طبیخ با آب ترهندی و سکنجبین کنند و باید که تلبینه نیم مد بگلاب و آب مورد و راک نمایند و اگر حرارت اندک باشد عوض ماء الشعیر گلقند دهند و اسیکه در ان مصطکی جوشانیده باشند بنوشانند و بهر گاه علامات نضج ظاهر گردد و قوت قوی باشد تنقیه بدن باید رج یا بحب صبر کنند و اگر قوت ضعیف بود قرص بنفشه و شکر دهند و اگر قوت متحمل آن نباشد حقنه کنند و بتخم مرزنجوش و سکنجبین و آب مطبوخ شبت قی آورند و اگر قوت ضعیف بود و تغذیه ممکن نباشد ماء الشعیر که در ان پودینه پخته باشند بیاشامند و سکنجبین بنوشانند و اگر در معده ترش گردد عوض آن بزوره زیر یاج یا بسرکه و مری و شکر غذا سازند و اگر زمانه طول کند و خوف سقوط قوت باشد غذا بدیاج و تهیو مطبخ کنند و ادویه نخایدین مصطکی نمایند و اگر مریض را قی عارض گردد و بدان متسلی باشد بعکس آن نپردازند و خاصه در ابتدای نوبت و اگر قی کثرت نماید ربب انار با پودینه بدهند یا رب جمرم یا انار دانه که در ان پودینه جوشانیده باشند و اگر سردی عارض در ابتدای نوبت عظیم باشد آب طبوخ انیسون بنوشانند و زیر مریض آب مطبوخ مرزنجوش نهند و شراب عسل بنوشانند و اگر زمانه تب دراز گردد و تهیج و جواد اوان بسبب برودت خلط غالب رو نماید قرص گل سکنجبین بخورانند و اگر مزاج بارد باشد قرص لکی هند و تدریج در غذا دهند و سائر عادات کنند تا آنکه بدن قوی گردد قرشی و خضر مینویسد که علاج تب بلغمی انضاج بلغم ست و تنقیه آن و تقویت فم معده قی در هر نوبت یا اکثر نوبتها اشربه سکنجبین یا شربت لیمو یا شربت نیلوفر مع لیمو یا شربت فتر اصل هندبا و همچنین شربت بنفشه و سکنجبین یا شربت دینار و شربت ورد با سکنجبین بزوری یا عنصل با آب گرم و یا جوشانده تخم خیار و بادرنگ و کاسنی و زرشک با سکنجبین ساده یا بزوری با شکر دهند و بزور با وجود تسکین تشنگی و تبرید حرارت تب انضاج بلغم حاصل میکنند و آب لیمو با شکر نافعست و شربت انار شیرین هنگام سرفه نیکوست و نزد تشنگی آب اصل السوس یا شربت لیمون یا سکنجبین شیرین کرده جرعه جرعه بدهند و گاهی مارالعسل حار یا جلاب گرم یا آب اصل السوس استعمال کرده میشود اگر حرارت قوی نباشد و گاهی گلقند با شربت لیمون یا سکنجبین بزوری یا عنصل بخوشانده کاسنی و زرشک و اصل السوس و تخم خرفه و پرسیاوشان استعمال میکنند هنگامیکه غلظ بلغم با شربت ورد و سکنجبین یا شربت نیلوفر مستعین اگر در معده ضعف نباشد و قریب اقراص گردند در هم حیات عضیه تا آنکه مرض بلست روز زسد و هرگاه از بست روز تجاوز کند و زیادة او طول کند و ذا کل نوذ احتیاج بقرص زرشک کبیر یا قرص ورد کبیر افتد یا مثل قرص انبار لیس را نیز بشربت بوست بیخ هندبا و یا قرص گل بدهند و برای اقراص غافث فعل عجیبست درین تب و طبیخ غافث و شکاعی و با دارد و شاهتره و کاسنی و کشوث و اندک خطمی شکر با سکنجبین تنها یا بگلقند بدهند و گاهی این ادویه با دویه یطین طبیعت مثل ترهندی و آلو بخارا و سپستان ترکیب میدهند و ازان شربه بسازند و اما آلو بخارا یا ترهندی تنها ایشان را مضرست و آلو مضرتست ده درم گلقند و سی درم سکنجبین آنرا نافعست و در دار التبرید نزدم یا مثقال و تا دو درم یطین طبیعت اگر معلوم کنند که در جگر ضعف ست شربت دینار یا آب کاسنی مروق باندز آب سماق و مروق بشکر تنها یا باریوند اگر احتباس طبع معتاد بود و قوت متحمل باشد باید داد و ادرار و نرمی و لایش بدن و تقویت فم معده آنرا نافع ست مستقرغات منجبه یا آنها نفوع طبوباتر نجبین ست و بعد روز هفتم و ظهور نضج در قاروره و مستقرغات ایشان غاریقون اندر مطبوخ و در لعوق داخل کنند و اگر در نضج دیر گردد سکنجبین بزوری و اصولی دهند و بعد ظهور آثار نضج در بول در روز شانزدهم این لعوق دهند غاریقون ریوند تخم کشوث غافث هر و احد نیم درم پوست بلیله کابلی یکدرم در شربت اصول یک درم تمیجه بلیسانند و از مستقرغات جوارش این طبوخ ست سپستان

سی عدد تخم خیارو کاسنی وخاریقون واصل السوس وزرشک هریک دودرم بسفایج وقنطوریون وسنای مکی وهلیلهٔ کابلی وهلیلهٔ زرد وهریک بیخ درم جوشانیده صاف کرده خیارشنبر ازده درم ترنجبین یا شکر یا گلقند بست درم مالیده با ترنجبین نموده با تربد بروبوند هریک نیم درم مقل ازرق وکتیرا هریک ازرق دو دانگ کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده بمغز خیارشنبر بپیچید و یا حب الیارج یا الیارج فیقرا و یا حب الراوند وهلیلهٔ کابلی وخاریقون ومقل ازرق وکتیرا وتربد هریکی دو دانگ کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده بمغز خیارشنبر بپیچید و یا العوق خیارشنبر با مذرک خاریقون بدهند واگر قوت ضعیف باشد اقدام بر استفراغ ایشان نکنند زیرا که انهاض قوت آنها تلیین طبیعت ایشان است بروبوند وسکنجبین یا بفتائل مسهله یا حقنهای لینه که دران قطرم وبسفایج وقنطوریون افتد بایکرد واعتنا نمایند هر شب بادار ایشان بمثل تخم خیارین وخربزه وتخم کرفس شیره برادر سکنجبین یا وده داخل کرده وخصوصاً اگر تب از بلغم شور باشد مقیمات تخم تربد سکنجبین عسلی وآب گرم یا سکنجبین آب اصل السوس یا بیخ خربزه واصل السوس جوشانیده صاف کرده سکنجبین اخذیه یا ماده این مرض اگرچه غلیظ بلغمی است لیکن بطول میانجامد پس محتاج بتنکیه غذا بیشتر از صفراوی بود و مادام که قوت متحمل باشد در دادن شوربا درین تب تاخیر نمایند تا روز چهاردهم وبعد از چهاردهم شوربای بیچ مرغ یا دراجینی وشبیت یا بقه طرا استعمال کنند و در ایام اوائل نخود ابکر در روغن بادام یا الشیر بشکر یا عسل وبعد از پختن بمغز مرغ یا دراجینی بیامیزند و بدهند و در ایام اواسط نخود ابکر در روغن بادام یا الشیر بشکر یا عسل وبعد از پختن بمغز مرغ یا دراجینی بیامیزند و بدهند و در ایام اواخر نخود ابکر در روغن بادام یا الشیر بشکر یا عسل وبعد از پختن بمغز مرغ یا دراجینی بیامیزند و بدهند و مصطکی و یا دیکه عقب آن سکنجبین بزنجبیل یا عسل

گلقند شکری چار تولہ در گلاب یا دو آتار و عرق بادیان نیم پاو بجوشانند که بنیم آید صاف نموده بگیرم بنوشانند و غذا نخواب چو مرغ و یا شوربای بچه مرغ با اندک روغن بادان تنک دهند تا بکهفته و در قوانین العلاج مرقوم ست که تلطیف غذا در اوائل لازم بود چون بنوشانش بریخ و ماش مقشر و شوربای چوجه مرغ بعد نضج واجب باشد برای حفظ قوت و یا گوشت مرغ کلان بعد چهار درهم و نخواب بگوشت کبوتر بچه بعد پخت و کیم و بجای آب در ابتدا برابر العسل کلقند و رز تد و بعد هفته بمقیئات بلغم قبل از نوبت قی کنند بکرات و مرات و قید یکهفته جهت آنست که معده رنجانیده میشود و در هم پیدا میناید و روز نهم ملاحظه نماید که بلغم از کدام قسم ست پس مناسب آن ادویه بکار برند چنانچه در بلغم زجاجی ادویه قویه و گرم ملطف تر باشد مثل شکامی و بادا و رد و افسنتین و قاقله و جعده و قنطوریون دقیق و بر نجاسف و مانند اینها و در بلغم اصناف خفیف از اینها به بهند و اغذیه منضج گرم در ریخ البسیار دهند و بعد انقضای دوره غذا دهند و جهت تقویت معده این ضماد کنند لاون سکاللسک مصطکی افسنتین سعد گل سرخ هر واحد یکتوله آب برگ ریحان و پودینه سبز و تا یازده روز زیر تدبیر ماند و لیکن جهت حصول نضج این مطبوخ دهند اصل السوس مقشر انیسون پرسیاوشان هر یک پنج ماشه بادرنجبویه شاهتره هر یک شش ماشه مویز منقی یکتوله انجیر زرد سه عدد گاوزبان پنج ماشه خیرو بنفشه گلقند عسل هر یک سه توله و یا مطبوخی دهند که در قول ابن الیاس گذشت و روز شانزدهم وقت شب معجون مسهل حلیونجان سه ماشه یا معجون کبد مکور گرد و خوراند و صبح در مطبوخ مذکور گرد سنا یکتوله تا دو توله پوست هلیله زرد هلیله سیاه هر واحد یکتوله ریوند خطائی تربد سفید هر یک هفت ماشه زنجبیل سه ماشه خیارشنبر شش تولہ تربجبین پنج تولہ شربت دینار سه تولہ روغن بادام پنج ماشه و آلو بخارا ده عدد اضافه نمایند و وقت دوپهر نخواب دهند و وقت شام نان تر بدیشور با و یا شله بخوراند و روز هفتم هم تربد بهند بدین صفت قرص افسنتین سه ماشه در جوارش مصطکی مرکب حلیونجان نه ماشه آمیخته بلیسانند و اصل السوس مقشر گاوزبان هر یک پنج ماشه انیسون چار ماشه بادیان بادرنجبویه هر یک هفت ماشه در عرق گاوزبان و گلاب و عرق شاهتره هر یک شش تولہ جوشانیده مالیده صاف نموده شربت بزوری اصول حلیونجان سه تولہ تودرین یا حرف هفت ماشه اضافه کرده بنوشانند و غذا بدستور و همین طور سه چهار مسهل زاده بعده قرص خافت سه ماشه و شربت افسنتین یکتوله آمیخته با مطبوخ که در ان اصول ثلاثه ست و در قول شیخ گذشت عوض افسنتین مصطکی سه درهم و گلقنده ده درهم داخل کرده دهند صفت معجون مسهل تربد سفید برگ سنا حب النیل مدبر هر یک سه درهم گلقند غاریقون هر یک دو درهم سقمونیای منشوی یکتوله مغز تخم هندی چار تولہ در سه چند عسل و قند قوام ساخته بیامیزند شربتی از کدام نا دو درهم در دوا التر بر شب یکمثقال دادن درین باب بسیار نافع ست و بعد از حصول نضج باید که باز تکرار آن تقیه نمایند بدستور سابق و اگر ازین تدبیر هم مفارقت نکند ازین نگذرند اگر قاروره رنگین و غلیظ باشد فصد باسلیق و اسلیم یکشایند و خون بقدر قوت بسیار بگیرند جهت اخراج بلغم غلیظ و مولد سفته عاجل النفع ست و اگر ازین تدبیر نیز باقی ماند مرد قدوار المبارک بشربت بزوری دهند و هرگاه مرض طول کند قرص گل رازی دهند و نسخه آن همانست که در قول البلاقی بعد قرص گل بنفشه ابن زکریا بنوع دیگر مسطور شده و آنجا که بعد چهار پنج ماه یاکم و زیاده تهیج و آماس در پشت چشم و پای پدید آید باید که قرص گل بالایارج فیقرا گردد چنانکه در قول مذکور گذشته بدهند و بتدبیر سوداالتفیذ رجوع نمایند و لیکن بقیاصلیه یکروز تا سه هفته وقت شب دوای رازی دهند اجزای آن همان مسهل ست که در قول ایلاقی گذشت با نبات مساوی آمیخته شب بدهند و صبح شربت دینار کبیر چهار تولہ در عرق عنب الثعلب و بادرنجبویه هر یک هفت تولہ دهند و روز دیگر دوا المحکم کبیر نه ماشه و شربت افسنتین و سکنجبین فهری هر یک دو تولہ در عرق مکوه و بادآتار حل کرده بدهند و بخور برگ نیم و بادیان جهت عرق آوردن و در رفع این تب معمول ست و بخور عاقرقرحا همین اثر دارد و انطاکی نوشت تنقیه سه ماشه در شربت افسنتین یکتوله المسیدن در رفع این تب از تجربات خود ترقیم فرموده و همچنین بخور لئه حیض نیز که اول بار او را حیض آمده باشد و در عشره کامله در حمای ملیمی دائره مرقوم ست که بعد از گذشتن چهار ماه یک فنجانه کشاب با نیم مثقال فلفل سیاه سه ساعت قبل از نوبت دادن در سه روز رفع این تب میکند بجمله کثرت ادرار و رفع لقص و بقراط در فصول نوشته که آب گرم قبل از نوبت بر سر بیمار الکاب کردن از تجربات نست و قاضی ثناءالله صاحب حوهم در معالجات شفائی قلمی فرموده اند که در تب بلغمی دائره ولازمه تا چهل روز سوای گلقند عسلی و کجین ساده مسادی دادن بهتر ازین چیزی دیگر نیست

علاج حمای لنقه

علاجش بعلاج حمای مواظبه نمایند مگر اقدام بر تسخین ملطفات دریجا باحتیاط و تدریج نمایند زیرا که ماده کاین تب در عروق محصور ست از سخت تحلیل نشود بلکه باستعمال ادویه محللهٔ ملطفه متحرک و متموج گردد و حرارت آن بسوی اعضای رئیسه خصوصاً قلب بطریق عروق رسد و آن گرم گردد و بدق مؤدی شود و ایضاً از خوف حدوث سرسام باردست چنانچه وجه آن عنقریب در اقوال مبین گردد و در دادن مبردات نیز آن دلیری نشاید که در ترتیب صفراوی نزدیک ماده را تمام کند و مرض بطول کشد و فساد آن بجگر رسد و نخچیر باستسقا شده علاج مشکل گردد و آنجا که سرفه باشد ترشی دور باید داشت و جوب بسکن سرفه بدون مخدری ساخته در دهن دارند و آنجا که دماغ قوی بود و صداع نباشد تنقیهٔ بلغم بقی گاه گاهی بعد طعام بقی مناسب یا باسهال برفق بعد ظهور نضج بمسهلی که سخت گرم و تیز نباشد مناسب بود و آنجا که صداع باشد بحقنه و شیاف شکر تلیین طبع اولی ست و دیگر تدابیر که در غیر خالصه مذکور شد حسب حاجت بکار برند غیر از مخدرات بالجمله جهت تلطیف خفیف و تقویت معده سکنجبین گلقند و عرق بادیان دهند و اگر دماغ ضعیف بود سکنجبین نباید داد و بر گلقند تنها خواه بعرق بادیان و امثال آن بحسب وجوب بمشاهدهٔ حال اقتصار ورزند و تلیین طبع بمغز خیار شنبر کنند و بعد نضج تنقیه و ادرار بول نمایند و بعد تنقیه قرص گل سود دارد و آنجا که در سینه خشونت بود مطبوع بنفشه و سپستان و پرسیاوشان و اصل السوس و خطمی فائده نماید و استحمام بعد تنقیه تام کثیر النفع ست بشرطیکه در دماغ ضعف نبود و صداع نباشد و اگر لقمه کمنه مشتبه بدق باشد طبیخ اصل السوس بادیان پرسیاوشان هریک چهار ماشه مویز منقی ده دانه ناخنواه دو ماشه تر تفل چهار عدد جوشانیده نبات یکتولا داخل کرده دهند بعد از ان مسهل بدهند و دستور العمل بعض متاخرین در علاج این تب آنست که هفت روز نضج ماده بدین دو اکنند گل بنفشه اصل السوس بادیان هریک چهار ماشه عناب هفت دانه جوشانیده گاهی شربت بنفشه در ان حل کرده خاکشی باشیده بنوشند و روز هشتم بدین مطبوع مسهل دهند گل بنفشه بادیان عنب الثعلب اصل السوس هریک نه ماشه پرسیاوشان شش ماشه عناب ده دانه جوشانیده صاف نموده مغز خیار شنبر تخمین هریک شش تولچه گلقند چهار تولچه بالمیده باز صاف کرده روغن بادام شش ماشه انداخته بنوشند روز نهم جوشانیدهٔ مذکور روز دهم مسهل مسطور روز یازدهم دوای روز نهم روز دوازدهم مسهل مذکور روز سیزدهم و چهاردهم پانزدهم عنب الثعلب تخم کاسنی هریک چهار ماشه گلاب یانزده تولچه جوشانیدهٔ مذکور داخل نمایند روز شانزدهم این مسهل دهند عناب ده دانه گل بنفشه گاو زبان بادیان کموه اصل السوس هریک نه ماشه بوست بیخ کاسنی شش ماشه سنای مکی یکتولا جوشانیده فلوس خیارشنبر تخمین گلقند روغن بادام بابوزان سابق افزوده بدهند روز هفدهم هلیلهٔ مربی بگلاب شسته بخورند بعده دوای روز چهاردهم بدهند غذا شوربای قلیه خشکه روز مسهل میانه روز نخود اب و شب شوربا و خشکه روز نوزدهم قرص گل صفیر با سکنجبین بزوری معتدل سرشته بخورند بعده شکاعی بوست بیخ کاسنی عنب الثعلب هریک چهار ماشه بیخ شاه گلقند حل کرده بدهند بعد ازان همین ادویه استعمال نمایند تا خاطر جمع شود اقوال افاضل شیخ الرئیس می فرماید که علاج حمای بلغمیه لازمه مسمی بلقمه علاج بلغمیه مانند بهریروزه ست و فرق فیما بین آنست که در ین تب باید که استعمال ملطفات حاده تا آهستگی نمایند و اگر اقتصار نمایند بر مثل سکنجبین و گلقند و حلاب عسل و آب انار مسل و آب بادیان و کرفس و اصول ثلثه یعنی بیخ کاسنی و بادیان و کرفس نفع کند زیرا که این ادویه نضج ماده برفق نمایند و تحریک آن بسوی اعضای رئیسه نکنند و گاهی کامخ مشبت و کامخ کبر ایشان را نفع نماید و خصوصاً در وقت ظهور آثار نضج در ماده و تدبیر غذای ایشان در مراعات زمانها تبوسیع در اغذیه کثیر الغذا و قلیل آن یعنی بتجویع و تلطیف و قوت قوة و ضعف آن مثل تدبیر مواظبه ست که در سابق مذکور شد و ازادویه کبیره برای ایشان قرص عشره ست که در ان ده ادویه ست در قرابادین نوشته و ایضاً ازادویه کبیره مجربه برای ایشان این قرص گل ست گل سرخ شش درم رب السوس شانزده درم سنبل الطیب هر واحد چهار درم معطکی کهربا هر واحد سه درم انیسون دو درم و ایضاً این قرص خافث مسهل آن خافث چهار درم گل سرخ یکدرم و ثلث طباشیر دو درم و نیم ادویه سوده بآب قرص سازند و ایضاً خافث ساده قیه گل سرخ نیم رطل سنبل الطیب نیم رطل طباشیر چهار اوقیه و ایضاً این قرص افسنتین بسنبوسهٔ آن افسنتین اساروں تخم کرفس انیسون مغز بادام تلخ شکاعی بادام دعصاره خافث مصطکی سنبل الطیب هر واحد دو درم جرجانی و ایلاقی مینویسند که علاج این تب هیچون علاج تب بلغمی نباشد جز انکه در علاج این تب باشربه و ادویهٔ مفتحهٔ ملطفه چندان دلیری کردن نباید توان کرد و خاصه اگر باوی صداع یا ضعف دماغ بوده باشد زیرا که نیم آن باشد که در وقت تزاید ماده تطییف تر گذشته بدماغ برابد و سرسام آرد پس اولی در آن باشد که معده را بگلقند قوت دهند و برای تلطیف خلط از سکنجبین ساده

نسخه خواجه عبدالله

یا سکنجبین کہ دران پنج بادیان پخته باشد یا جلاب با بادیان با یک قرص جوشانیده تجاوز نکنند و از قرص گل نیز تجاوز نکنند و از بهر این بقراط گفته است که تب مردم پیر زارزم و آهسته تر باشد و نرمی و آهستگی تب ایشان خوره نشاید کرد و بر چیزهای گرم دادن دلیری ننماید کرد والا بعد احتیاط تمام و اگر دماغ قوی باشد وصداع نبود و تب آهسته باشد بعد نضج تنقیه بلغم بسیج کنند کہ دران شیح حنظل باشد و اداریون بسا والاصول نمایند و قرص محافت و قرص افسنتین سود مند بود

صفت قرص غافث بگیرند غافت سی درم گل سرخ شصت درم طباشیر چهل درم شونیز دو درم **نوع دیگر** عصاره غافث شش درم گل سرخ سنبل طباشیر ترنجبین هر یک دو درم شونیز یک مثقال وصفت قرص افسنتین در قول شیح گذشت یک مثقال ازان با پنج درم گلقند و یا نزده درم سکنجبین ساده بدهند و نسخه قرص گل نیز در قول مذکور مسطور شد لیکن در اینجا عوض ربا السوس اصل السوس نشسته و شاهتره و انیسون بطروخ ست و شربت آن یک مثقال و چون اکثر این تب در آخر مؤدی باستسقا میگردد پس هرگاه علامات آن پدید آید بعلاج آن مشغول باید شد و نسخه ما را الاصول که ادارا بول نماید و مزاج را باصلاح آرد همانست که در علاج حمای مواظبه در قول ایلاقی بجوالۀ اول صاحب کامل مذکور شد **مصنف** حاوی صغیر نوشته که در تب لفته هر صبح جلاب با تخم کاسنی سه درم و پوست پنج آن پنج درم و از شکر سفید و ترنجبین هر دو احد عده درم بنوشاند و غذا ما الشعیر یا اندک نخود پخته بدهند و یا جلاب از کنجبین ساده ده درم آمیخته گلقند شکری ده درم دران مالیده باشند داخل کرده بنوشند و از آب شدید الرق منع کنند و در غذا تقلیل باید کرد و اقدام ملطفات قویه در پنجا تدبیر بیح و صدر کنند و هرگاه اثر نضج در قاروره ظاهر شود تلیین طبیعت باین مطبوخ نمایند سنای مکی پنج درم تخم کاسنی اصل السوس مقشر نیکوفته یا دیان گل سرخ بنفشه نیلوفر هر دو احد سه درم مویز سرخ طائفی ده درم آلوی سیاه عناب هر دو احد بست عدد همه را در سه رطل آب بپزند تا بیکرطل آید و دران فلوس خیارشنبر و ترنجبین هر دو احد پانزده درم مالیده صاف کرده بگاه بنوشند و تا آخر روز بران چیزی نیاشامند هرگاه اسهال خوب نماید جلاب با دارشکر سفید و عرق گاوزبان هر دو احد درم و تخم ریحان دو درم بنوشند و در آخر روز غذا بما الشعیر کہ دران نخود و لوبیا پخته باشند بدهند و دو یا سه روز راحت دهند پس قرص بنفشه مقوی المسقه نیلوفر و ترید و یا معجون خیارشنبر پنج مثقال در آب گرم حل کرده بنوشانند و باقی علاج و تدبیر او مثل علاج مواظبه باشد غیر آنکه قرص غافث و لک درین تب لائق نیست **ابن نوح** و نجندی بجهت امتناع با قدام مسخنات مینویسند که توبه بتقویت معده بگلقند و قرص ورد نمایند و اگر دماغ صحیح باشد و تب آهسته بود مدرات قویه مثل ما الاصول و برزر و ما العسل و دوا المسک و کمونی و فلافلی دهند و ازقی بمقطعات مثل سکنجبین و آب گرم باز نشانند و نان بعسل و کامخ کبر یا مرقۀ معمول با نخود آن صعتر بخورانند بقراط گفته کسی را کہ تب بغیر صفرا باشد نریختن آب گرم بر سر او بمرات کثیر سود دارد و تشنگی هندی گوید که افضل علاج حمای بلغمی قی کردنست و لیکن بعد روز هفته تا معدۀ او درم نکند و آنهرن گوید که اطبا حمای بلغمی را تشبیه داده اند بچوب ترکه در آتش انداخته باشد پس دخان او بسیار خیزد و سوختن آن کم باشد و آبن سرافیون گفته که صاحبان تب بلغمی را اجازت حمام ندهند مگر بعد ظهور نضج چرا و ایشان را صرد دهد و علی بن زین گوید که درین تب آمالش و روغن صندل کنند کہ ابطا تحلیل نکند و محمد زکریا میفرماید که درین تب اعتماد بر ادارا بول غلیظ باشد بمثل غافث و شاهتره و باد اورد و شکاعی و اشق و کندر و مانند آن و وجع طویل و خوابی ان اطباکی گوید که علاج حمای مواظبه بعینه علاج حمای المتقه هست لیکن در المتقه مزید اعتنا بمستحفین واجبست زیرا که خلط در قعر عروق ست و ایضاً مدرک خشن و دوای خشن یکیه مفتح باشد مثل ما العسل و کرفس برای اضماع و ایضاً تبخیر یق زیرا که عرق دران بحی آید مگر در اقلاع کلی **میر عوض** گوید که اگر درین تب دماغ ضعیف و رنجور باشد استعمال مسخنات جائز نیست و باعث احداث لیثرغس میگردد و معرقات درین باب فائدۀ تمام دارد **صفت** سفوفی که درین کار آزموده ست بیارند حلزون چندانکه خواهند و یک شب در سرکه ترکنند آنگاه اپنجه ران از گوشت باشد بیرون اندازند پس آن حلزون را بسوزانند چندانکه سپید گردد و بعد از تنقیه خلط فاسد بقدر ثلث درم تا دو ثلث با شراب یا روغن گاو بوقت نوبت یا ظهور شدت بدهند بدان بیمار را بپوشانند کہ از عجایب تجارب ست و کم دیده شد کہ صحت نگیرد

صفت مطبوخی کہ علی بن زین در حمیات مزمنه بارده میستاید صعتر گل سرخ زنجبیل هر یک سه درم کشنیز خشک چهار درم پودینه سه درم پنج درم مویز منقی هفت درم همه را در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده ثلث رطل بگرم بنوشند و دواجی صاحب دارا شکوهی در ذیل ادویۀ مفرده نافع حمای مواظبه مسطور شد **مؤلف** اقتباس مینویسد که در اینجا بهتر از مواظبه را دارا کرده شد و باستفراغ کمتر متوجه شوند و دار استعمال مسخنات شدیده

در ابتدا سعف جنانب نمایند تا مورث سرسام گشته موجب هلاک گردد کذا فی الاقربادوای نواب علویخان که در رفع این تب بعد سه چهار ماه از صحت یافتن قرص گل سه ماشه در شربت بفشه یکتوله بطبیعی سانند و بالای آن تخم کاسنی و تخم عرق کموه و گلاب هر یک ده توله تر کرده در جوی انداخته بطور رهنی بچکانند و هفت مرتبه تکرار نمایند بعده وظرفی مسی قلعی دار که بر آتش اخگر جوب کنار سرخ کرده باشند انداخته صاف نموده سنجبین زبوری و تولد را داخل کرده بنوشانند و در خلاصة التجارب نوشته که بعد تنقیه این دوا بسی مفید است تا نخواهد مقشر یکتوله شب در آب شیرین خیسانیده صبح صاف نموده یک پیاله آن بعسل شیرین کرده بدهند دوائی که حکیم بقاالله خان از تجربات خود نوشته اند از قلعی کبد قرنفل دو عدد تخم عرق کاسنی دکموه هر یک یکدرم تولد شست شیشه صبح بدست مالیده قند یکتوله افزوده صاف کرده دهند و هر روز تفاوت نیم تولد دیگر اجزا بمقدار بیفزایند تا چارده روز پس هر روز نخود یکه اضافه کرده شد نگاهند تا بهر یک بوزن روز اول برسد بعده بگذارند و چون هشت ماه بگذرد سر فرو بتبع اطراف پدید آید این دوا دهند تخم شیرخشت کموه خشک شیرخشت گلوی سنبوسه یکدرم تولد واصل السوس مقشر هفت ماشه و تخم کشوث سه ماشه در عرق کموه و شاهتره بر دو یا ثار برادرده مثل کوکنار هفت نوبت بچکانیده شربت بزوری حمار و شربت کشوث والد علویخان هر یک دو توله داخل کرده و هفت عدد پیاله آب نادیده در آتش سرخ کرده هفت کرت از دست پناه گرفته در ان انداخته صاف نموده بدهند ولیکن باید که اول قرص انهنتین سه ماشه در شربت کشوث دو تولد بلیسند و بالای طعام مصطکی سه ماشه در دوا الکرکم آمیخته بدهند صبح و شام تا یکهفته که عظیم الاثر شست و سالی تا مدت نه ماه لقمه داشتم و هر چند تنقیه و تعدیلات بکرات و مرات بکار بردم سودی نمیکرد حکیم کبیر علیخان بخاطر احوال و قاروره و نبض فرموده فی الفور امر بقصد سیم نمود و این دوا را دند شیرخشت فتاح از هر هفت ماشه شیرخشت تخم کشوث سه ماشه در عرق کموه و انیسون هر یک هفت تولد برادده بار بای سفال آب نادیده در آتش سرخ کرده هفت مرتبه دراغ داده شربت قنطوریون نواب علویخان دو تولد داخل کرده خاکشنی و تخم بادرنجبویه هر یک سه ماشه کفت زده بنوشند تا دو هفته استعمال این فرمود در مدت یک هفته ازین تدبیر صحت یافتم

حمیات که اکثر از قسم بلغمیات بود

و گاهی از صفرا نیز باشد بدانکه اقسام سودا البته نباشد و هر یک ازان مخصوص باسمی و احکام ست و آن شش قسم ست **اول** الفیالوس که آنرا فیالوس و انفالیوس نیز گویند و در سریانی فرسولوسوس نامند و آن تبی باشد که درمان اندرون بدن بر ودت محسوس شود و بیرون آن حرارت باشد و حد و شان این تب انست که بلغم زجاجی بعد که در باطن و قعر بدن حاصل شود و آن موضع را لسبب برد خود سرد گرداند پس انچه از ان عضو شود از ان بخار گرم در ظاهر بدن منتشر متفرق گردد و در ظاهر لسبب آرد و انچه متصل نشود در باطن سردی آرد و بر ودت او قبل از زمان نوبت بهر آن ظاهر نشود که تا وقتیکه آن ساکن باشد عضو یکه او اندر ست ازان الفت گیرد و از سردی او متفعل نشود و چون حرکت کند وقت نوبت و ملاقی گردد بعضوی از اعضای باطنی مجاور آن عضو که مالوف او نیست ازان منفعل گردد و سردی او احساس نماید و هرگاه بعفونت دران آغاز کند حرکت نماید و اندک متفرق گردد و لسبب غلظ و لزوجت خود در تمام بدن عام نگردد تا در ظاهر بدن نیز سردی ازان حادث گردد و این تب تا دیر میماند و بنحر باستسقای لحمی گشته بهلاکت میرساند و بیران ازین تب کمتر نجات می یابند **دوم** لیفوریا که آنرا لتوریا نیز گویند و آن تبی ست که اندران در باطن بدن حرارت بسیار محسوس شود و در ظاهر آن بر ودت و این تب در اکثر بلغمی بود و گاهی صفرا وی حادث از صفرای مجید بسیار غلیظ و آن عطش از بلغم چنان عارض شود که بلغم در باطن چون مشتعل شود و هضم گردد آن موضع را گرم گرداند و بهر آنکه چیزی که ظاهر بدن را گرم کند لسبب غلظ و شدت برد او بسیار متحلل نشود و پس ظاهر بدن بانتشار بخار آن لسبار گرم نگردد و بهر آنکه قوت مع خون و روح بسوی خیر اذیت که آن باطن بدنست متوجه شود پس ظاهر بدن از حرارت خالی شود و بارد گردد چنانچه در غشی و خصوصا ظاهر گاه در ظاهر بدن بلغم خام زجاجی بارد باشد که آن عانت بر برودت ظاهر بدن کند و ایضا بهر آنکه بسیار باشد که ازان بلغم که در باطن بدنست بخار قلیل ضعیف الحرارت منحل گردد و بسوی ظاهر بدن صعود کند و آن لسبب حرارت منفصل گردد و اندک مدت حرارت همراه آن باشد بعده آن حرارت ازان بخار زائل شود مثل آنکه از بخار آب گرم زائل میگردد پس هرگاه آن زائل شد و آن بخار بلغم در اصل قبل از عفونت شدید البرد بوده پس سردی آن عود کند و ظاهر بدن را سرد سازد و این نوع در اکثر تابستان بود

واما آن تب از صفرا چنان عارض گردد که هرگاه صفرا اندک غلیظ در باطن باشد بعفن نشود و آن بموضع برآگرم گرداند و ازان تبخیر بسیار بسبب قلت و غلظ آن تحلل نشود کظاهر بدن را گرم سازد همان حالت که در بلغمی مذکور شد عارض شود یعنی سخونت باطن بحرارت حقونیه و برودت ظاهر بسبب عدم تحلل ابخرهٔ کثیره بسوی آن فاعل این نوع صفراوی را الطیفوریا سم جنس ست و صفراوی نوعی ازانست و لیفوریا در مدت طویل تر از شطر الغب پیدا شد بسبب اتحاد شدید صفرا با بلغم انطاکی گوید که قیاس مقتضی آنست که لیفوریا از صفرای محترقه داخل عروق و بلغم چصبی قریب سطح جلد کد حرارت بحد حلل او نرسد عارض گردد و درین نوع اگر برودت ظاهر اشتداد نماید حرارت باطن بحدی تسدید زبان و آثار کرب و قلق و اختلاط عقل و تقل رسد پس در علاج احیای طمع نیست و این حالت را چند بار مشاهده کردیم که در سیان هفت عقب اموت رو نمود و اگر چنان نباشد بطلاحش پردازند سوم متی که دران هر دو احداز حرارت و برودت معاً در هر یک از باطن بدن ظاهر آن در حالت واحد یافته شود یعنی آنکه حرارت در موضعی از ظاهر بدن و برودت در موضعی دیگر از ظاهر آن یافته شود و همچنین حرارت در موضعی از باطن بدن و برودت در موضعی دیگر از باطن آن یافته شود شیخ میفرماید که مثل این تب اگر باشد پس چنان افتد که ماده بارد بلغمی باشد که بسبب تعفن یکی ازان در باطن بدن حرکت کند و دیگر در ظاهر آن و همه بانکی ازان هر دو در ظاهر و باطن بسیار منتشر نباشد بعده و قتیکه هر دو در تعفن شروع کنند هر یک ازان بخار حار لطیف بنوای خود رساند و آن هر دو چون بار دست بیخار خود واگرم نمایند و بجوهر خویش سر دسازند بسبب تبرید خلط بارد در حال حرکت معلوم شده و آن مرور مادهٔ بارد را عضاست که بر برودت آن انس نداشته باشد و گوئیکه صدوث او چنان بود که در خارج بدن یکی رطوبت صفراوی و دیگر بلغمی یا سوداوی باشد پس عفونت ضعیف حادث شود که بدان صفراوی بنابر سرعت قبول او تسخین را بسبب حرارت خود گرم گردد پس ظاهر بدن و باطن ازاگرم گرداند و اما رطوبت بلغمی و سوداوی پس بر تسخین او این عفونت قوی نگردد بلکه سپیدابی آن نماید پس بگذارد و سائل گردد و آن بارد دست ظاهر بدن و باطن را سرد سازد چنانکه برسد و جائیکه برسد و برطوبت متغیر باشند و یا مختلط باشند و بادی انفصال آنها بحرارت ضعیفه سهل باشد همان دم حمای غشیه و آن تبی ست که چون ابتدا کند غشی حادث گردد و بسیار در ربع نوبت بیهوش دمی قوت و بی طاقت شود و دران غشی بسبب مادهٔ آن افتد و آن را گرد بسبب بلغم خام تخمی مشرف بسیار در بدن کرا کثرت او قوت مقهور گردد و لیکن ازان بجانب دل و فم معده بزیاده عارض شود و دران اکثر اعانت در آن نصف فم معده کند و آن بلغم چون بتحرک شود در عفونت شروع کند قوت حیوانی و طبیعی را اگر مقهور گرداند و متحیر کند و ازتدبیر غشی در تبه عاجز شود چنانکه اگر قوت را یا ماده بگذارند تبه یا ماده وفا نکند و اگر با استفراغ ماده و با تنقیه مشغول شوند ماده عصیان ننماید بسبب غلظ و کثرت خود و بحرکت ذاتی قوت و روح حرکت کند و اگر با استفراغ ازان باسهال یا قیء سختی مشغول شوند قوت متحمل آن نباشد و چگونه تحمل نماید که در نیجا بادهوا و مکون مادهٔ غشی افتد و با این همه حاجت ایشان با استفراغ باشد بسبب غلبهٔ ماده بکیفیت دکمیت او و ایضاً حاجت ایشان بعد افاقت باشد بریاکه اخلاط ایشان خادم بود دران خونی بنا شرکه غذا بدیشان دهد و الغاش قوت نماید و بدن بی غذا باشد بسبب تحلیل حمی و عدم وصول تغذیه و اگر تحلیل نیز غذا دهد نه مادهٔ فاسد زیاده گردد و اگر غذا نه دهد قوت ساقط شود و در ابتدای آن چنان عارض شود که بسوی قلب چیزی از مادهٔ بارد محدث غشی بریزد پس نبض صغیر و بطی و متفاوت شود بسبب برودت مادهٔ مصبوب بعده و بطبیعت در تسخین مادهٔ و تلطیف آن جهد کند و عفونتی که بعض اجزای آن را بسوی قلب تحریک داده بران اعانت کند پس قلب از ضرر برودت آن خلاص یابد و در ضرر حرارت آن افتد پس نبض سریع و خصوصاً در انقباض آن گردد و سع ذکی صغیر و بطی و تفاوت غالب بود و اگر باین تب در بعض اجناس مرض زحیر باشد امید صحت آن نباید داشت و سردی اطراف و عرق سرد غلیظ و قتل از نوبت در انواع این تب سبع انضغاط نبض و عدم زوال این عوارض بعد رفع غشی بیمار را بدوزخ دوم و یا سوم ملاک میکند و اگر با این عوارض دقت دوره ششم دم گرد و ابتدای سیاه بر بدن پدید آید عنقریب ملاک گردد و ایضاً این تب در بعض اوقات از صفرای غالب غلیظ عارض شود و گاهی از اخلاط طریقه رویه افتد و اکثر آن صفراوی شدید الرقت و غوص ردی اللون بود سپس باشد که از آن تعفن در اندیدن حادث شده باشد و این نوع حاد بود که نبض و قوت را در یک یا دو نوبت ساقط کند و با تهیج زوبانی بود که در بدن بسرعت حادث شود و گاهی بادی قوت تا روز چهارم و فا نکند و شیخ الرئیس این نوع را از کیموسات صفرا و حادث شود حمای غشیه و قید نامیده بسبب تعفر اعضا و انخراط آن بسرعت و عروض غشی و گاهی غشی در حمیات از اسباب دیگر افتد مثل مرور شدید و سهو و استفراغ

مفرط و حرکت مفرط و تدبیرش در ذیل تدارک اعراض حمیات حادهٔ مسطور گردد **انطاکی** گوید که از حمیات مرکب تپی ست که از اخلاط مختلفه نامنده بسبب وقوع غشی و دیوتت آن و این حوادث شود بسبب کثرت تحلل اوده فاسد بسوی فم معده و قلب پس قوتها و حرکات ضعیف شود و حس غالبًا برود و بادی بمجرد قوت بسرعت و سقوط نبض ظاهر گردد و این گاهی از بلغم غلیظ مراری باشد و نوبت آن آید و بادی علامات آن ظاهر شود و گاهی از صفرا بود و نوبت غب آید و در سر رود حال دماغ بهتر تهیه شرط نیست بلکه اکثر بیهوشت و گاهی صفراوی آن فعل محو تر کند و انواع این تپ عسر بعید البرء ست بلکه اکثر اطبا گفته اند که صفراوی قطعًا هلاک کند و بحرانش کمتر دوا بحرکت خود مجذب اخلاط زیادتی طرف قلب و معده کند و ترک آن نیز موجب ترآکم آن گردد و غذا مختلط بصفرا شود و فاسد گردد و ترک آن سقوط کلی قوت و اجب کند پس از نهجت عسر گشت **پنجم** حمای نهاری و آن تپی باشد که نوبتهای در روز عارض شود و فترتهای او بشب و این تپ دراز تر و دردی تر بود از تپ لیلی زیرا که ماده او از مادهٔ لیلی غلیظ تر ست و الا بسبب حرارت روز تحلیل بیشتر و بسیار باشد که بسبب طول خود و عروض او در گرمی روز در تپ دق اندازد و اگر این خبیث بنود سے عروض او وقت انفتاح مسام و تحلل بخار نگردیدی پس عارض نشود مگر بسبب کثرت مادہ و قوت آن و مع ذلک طبیب محتاج بود که صاحب آنرا غذا شب دهد و نگذارد که بر استلای معده خواب کند پس تکلیف بیداری خواهد و اگر قوت را ساقط میکند و مقاسات حمی در گرمی روز و بیداری در سردی شب ضرر دوم دانند و بالجمله این از حمیات عسر العلاج ست **ششم** تپ لیلی و این تپی باشد بعکس نهاری که نوبت آید و بروز زیادت کند و این نیز مثل نهاری ردلیست و طویل المدت بلید البحرکت غلیظ المادهٔ عسر الانفعال از فعل طبیعت و مادهٔ این هر دو تپ بلغم زجاجی لزج ست که در بدن منتشر گردد و لیکن عفونت بسیار نیافته باشد

علاج انفیا لوس

علاجش مثل علاج تپ بلغمی نمایند اول سکنجبین و گلقند با عرق کاسنی و بادیان و عنب الثعلب و خاکشی دهند بعده مطبوخات مناسبه از اصول و بزور و اوراق مناسبه استعمال کنند و بعد از یکهفته و یا زیاده از ان چون ماده نضج یابد بر همان مطبوخات سنا و تربد و غاریقون و خیارشنبر و گلقند و روغن بادام افزود و مسهل دهند و در استعمال ادویه منضجه و مسهله و غیر آن و اختیار اغذیه و جز آن همان قاعده که در علاج مواظبه و لشقه گذشت مرعی دارند و این تپ نیز مثل جمیع حمیات بلغمی محتاج بتقویت معده بود و گلقند با **مصطکی** و انیسون جهت تقویت معده در سائر حمیات بلغمی نفع تمام دارد و انطاکی گوید که در علاج این تپ نزدمن لابد ست امتزاج چیزی از علاجات سودا و بعضی گویند که علاجش خفیف از شطر الغب نمایند بلکه بعلاج حمای شبیه بلغمیه پردازند چنانچه ذلک معلوم و گرم داشتن بدن در اینجا مفید ست و صاحب خلاصة التجارب نوشته که علاج این بعلاج حمای شبیه بغلطیه و مواظبه نزدیک ست و لیکن ذلک گرم کردن ظاهر بدن در اینجا جائز نباشد و در وقت نوبت بیکبار اندر آب سرد غوطه خوردن اگر از فصل و سخنه و عرمانی نباشد علاجی نیکو بود و نفس گرفتن بمقدار امکان بخلاف مفیه ست و فاغل سیاه کوفته در عسل و سیر غالب طعام بتفاریق و جندبیدستر بعسل آب نافع بود **شیخ** میفرماید که علاج انفیا لوس و لیفوریا قریب از علاج حمای بلغمی ست که سابق مذکور شد و نائبه و لازمه بلغمیه نیز هر دو در طریق علاج متقارب اند و لازم ست که اولا ابتدا بسکنجبین عسلی و شکری کنند و ایضًا گاهی درین هر دو بر ب غوره مطبوخ بعسل و شربت ورد امر کرده میشود اگر عفونت شدید و حاجت بمسکنین بسیار باشد بعد ازان بتدریج از طریق نوشیدن بزور مثل باد یان و کرفس و آب اوراق آنها تا وقوع صبر و قرص ورد **بمصطکی** و حب صبر و ایارج فیقرا و حب خافث نمایند در هر دو احتاج بعده فرا بتدوقی بآب لوبیا و ترب و شبت و پودینه و مدرات استعمال کنند و از مسهلات نافعه درین هر دو تپ آنست که از هلیلهٔ سیاه و زرد تربد و شکر سازند و از انچه نفع بلیغ دارد حقنهای مائل بحدت ست که در ان مغز قرطم و قنطریون و قیقر و شبت و بابونه و خارخسک و اکلیل الملک و مری و عسل افتد **مجوسی** گوید که ابتدا نمایند اولًا در علاج انفیا لوس باستعمال گلقند در هر روز بنجا بیدن نیک بوزن هفت درم و بالایش آب نیمگرم بنوشند و بعد دو ساعت ازان دوا و قیه کنجبین بزور بیاشامند و اگر سردی شدید یابد لوبا خام باشد گلقند و سکنجبین هر دو یعنی بکار برند و غذا بچه مرغ بطور اسفیدباج یا زیرباج یا مطبخی بدار چینی و زیره و کرویا و ما آن پخته بخورند و بعد هفت روز این دوا دهند **صفت آن** تربد یکدرم غاریقون چهار دانگ صبر سقوطری نیم درم کوفته بیزند بسکنجبین بسکنجبین بیامیزند و سحرگاه خورده بالایش آب گرم بنوشند و بعد اسهال فردای آن صبح قرص گل با گلقند بدهند و اگر در معده ضعف باشد اندک **مصطکی** و عود بدان اضافه نمایند

والا در سعده ضعف نباشد و در انجا حرارت بود قرص گل سکنجبین بخورند و بر سر و سینه حمام داخل کنند و آب بسیار گرم بران ریزند و در حمام زیاده قیام ننمایند لطیف خلط گدازند و غلیظ باقی ماند و مع ذلک در ملک معتدل در سایر بدن اه استعمال نماید بعد ازان بسائر تدابیر اصحاب حمای بلغمیه پرداخته در جرجانی و ایلاقی گوید که علاج هر دو نوع یعنی الفیالوس و لیفوریا یکی گیرند یک هفته و بیشتر عنایت بقی باید کرد و وقتی بسکنجبین و تخم ترب و مانند آن باید فرمود و از اول مرض تا هفت روز بهر صبح هفت درم گلشکر بخاید و بعد دو ساعت سکنجبین ساده بست درم بنوشد و بعد یکهفته لتقوع صبر و ایارج فیقرا و حب صبر و شربت گل دهند **صفت** حب صبر صبر سقوطری دوازده درم لهیلهٔ زرد چهار درم مصطکی سه درم گل سرخ انیسون زعفران هر واحد یک درم کندر یک مثقال هر یک یک درم شربتی دو درم **صفت** لتقوع صبر صبر سقوطری چهار دانگ سوده در آب کاسنی چهل درم حل کنند و یک شبانه روز گذاشته بنوشند و اگر عوض صبر ایارج فیقرا کنند روا باشد **نسخهٔ دیگر** هلیله زرد پیخ درم در دو من آب سبز تقاله نیم من باز آید صاف کنند و دو درم ایارج فیقرا در ان حل کرده در شیشه کرده در جای گرم نهند و روز سوم سی درم ازان گرفته نیم گرم بنوشند معده را از خلط لزج پاک کند و صلاح متولد از بخار معده را زائل نماید **صفت** شربت گل گل سرخ اقماع جدا کرده دو من آب بگیرند و دو من آب بپزند تا به نیمه آید صاف کرده دو من عسل دو من شکر انداخته بقوام آرند **صفت** سکنجبین سکنجه که بعد از نضج باید داد و منفعت او همانست که در قول مجوسی گذشت و در اخر این حمیات کمونی و فودنجی و مانند آن سود دارد و بعضی اطبا گفته اند اگر این تب بمرد پیر باشد بعد از جش مشغول نباید شد زیرا که ازان خلاص نیابد و اگر مرد کامل و قوی باشد ادویهٔ ملطفه مثل دوا المسک مرهما را لاصول بدهند و اگر فصل زمستان باشد شلیشا و مثرود یطوس و تریاق کبیر نافع بود **ابن الیاس** گوید که بهر لطیف بلغم را ابتدا هر صبح جلاب از بادیان و بادرنجبویه هر واحد سه درم و گلقند شکری ده درم بنوشانند و غذا مزورهٔ بنوشانند و غذا مزورهٔ مخدوم و مغز بادام دهند و تلیین طبیعت بطبوخ ترمد و معجون خیارشنبر قرص بنفشه کنند بسکنجبین بزوری با قرص غافث و لک و گل بخورانند و اگر سرخی شدید یا بول غلیظ سفید خام باشد تخم کرفس و بادیان هر واحد سه درم با گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا مزورهٔ مخدوم و مغز حب قرطم بلجوم ماکیان و تیهو و دراج دهند و یا هر صبح سکنجبین بزوری حار که دران خصاره خافث باشد ده درم با قرص غافث یکمثقال بخورانند و غذا لخواب و مغز حب قرطم و اصفری و زیره و کرویا و هر گاه نضج تام در قاروره بینند این حب دهند که آمزانا نافع ست و قاطع بلغم زجاجی غلیظ از عمق بدن بقوت صبر سقوطری یکدرم غاریقون نیم درم تربد سفید یکدرم مقل یکدانگ بار یک سائیده بآب کرفس سرشته جهار سازند و این یک شربت ست سحر گاه بخورند و تا آخر روز زیان صبر کنند و هر گاه اسهال نیک کند جلاب بار و از شکر سفید و عرق گاو زبان هر واحد ده درم تخم ریحان دو درم بنوشانند و غذا لخواب و گوشت ماکیان و گوسفند بسازند دو یا سه روز راحت دهند بعد بسکنجبین بزوری ده درم با قرص گل یکمثقال بخورانند و باقی تدابیر او تدبیر حمای ملغمی ست

علاج لیفوریا

و قسم سوم که دران حرور بر معا محسوس گردد و محالجه این هر دو بعلاج الفیالوس کنند اما تدبیر لیفوریا محتاج برفق در استعمال ادویهٔ حاده یا قطعه از تدبیر الفیالوس ست و دلک بدن و تبخیر او بر و غنهای گرم بسیار کنند و رب غوره بعسل بنوشند و هر چه در علاج مواظبه مرقوم شده بکار برند لیکن بگرمیها اینجا آن جرأت نتوان کرد و دلک متمادی و گرم داشتن تن اینجا عظیم نافع بود و باید که مصطکی با کندر یا قاقله بخایند و الطافی گوید که قیاس مقتضی آنست که علاج قسم سوم مذکور که مرکب از الفیالوس و لیفوریا ست مرکب از علاج صفرا و بلغم باشد و اگر لیفوریا از صفرای غلیظ افتد علاج آن نزدیک بعلاج عبس خیز خلاصه باشد و دلک در اینجا نیز بسیار نافع بود و بتدبیر مرکب از تدبیر بلغمی و صفراوی مثل شطر الغب پردازند و گلقند با سکنجبین بغایت نیکوست و بقول الطافی اولا بعلاج صفرا معالجه نمایند بعد ازان مالش بدن از بوریا منی و نصب الزیره محلول در غالیه یا روغن بابونه و قی کردن با آب عسل و هندوانه در ین نوع بغایت فعل محمود دارد برای عتمادی نمایند **ایلاقی** و جرجانی مینویسند که علاج تبی که حرارت در باطن باشد بر رفق باید کرد و در ابتدا سکنجبین بده و گلشکر باید داد و در اخر مرض نقوع صبر و ایارج فیقرا و آب بادیان و آب کاسنی و قرص گل و مانند آن و قوانین که در علاج حمیات بلغمی مذکور شد مطالعه باید کرد صاحب **کامل** گوید که تدبیر صاحب حمای معروف بلیفوریا بتدبیر حمای بلغمی باید کرد و بحسب مشابهٔ نضج خلط و خامی آن پس اگر خام باشد تدبیر او باشیای ملطف سازند

مثل گلقند و معطکی تا یکه اندران ما دیان تخم کرفس انیسون جوشانیده باشند و سکنجبین عسلی و عنصلی با آب حاشا یا آب پودینه کوهی دهند و قرص افسنتین و بعض اوقات سکنجبین و ایضاً معجون جلتیت احیانا بحسب مشاهدهٔ حاجت بسوی آن و ایضاً معجون فلافلی و تریاق و لکین این حکیما بعد تنضج و تنقیه بدوای مسهل مرکب از تربد غاریقون و ایارج فیقرا و شحم حنظل و حب الغیل و غیر آن که اسهال بخلم کند استعمال نمایند و اگر فصل مزاج چون احتمال این ادویه نماید بلطبوخی که دران بیلهٔ کابلی و هلیلهٔ سیاه افتد تنقیه کنند و در حمام داخل نمایند و بر بدن آبا یکه دران بابونه و اکلیل الملک و حاشا و پودینه پخته باشند نطول سازند و مالش بدن بروغنی که اندران بابونه و شبث و قیصوم یا شبت مطبوخ بود و بار و غن بنفشه نماید مصنف حاوی و نجمندی مینویسند که هر صبح جلاب از بلغو و بلدر نجبویه هر واحد سه درم با گلقند شکری ده درم بنوشند و غذا مرورهٔ ماش مخلوط سازند و هر گاه حرارت و تشنگی افراط نماید و مریض را طاقت آن نباشد تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحده درم بنوشانند و غذا ماء الشعیر با تخود در معالجهٔ این تب از ملطفات و مسخنات غیر شدید السخونت غافل نباشند زیرا که حدوث این تب از خلط بلغمیه لزجه غلیظه است و اعراض لازمهٔ او ملتفت نشوند و از قلق مریض و لیبوک که عطش او خوف نکنند و هر روز جلاب از بادرنجبویه سه درم و گلقند شکری ده درم و از مصطکی نیم مثقال بدهند و با بادیان و تخم کرفس هر واحد سه درم تخم کاسنی و معطکی و سکنجبین بزوری ده درم داخل کرده دهند و لیکن مطبوخ بعجتها نیکه در حمای بلغمی انگذشت باید کرد و هر گاه آثار نضج در قارورهٔ ظاهر گردد اسهال مطبوخی نمایند که دران اسطوخودوس و ترید و خاریقون باشد و خوردن قرص افسنتین و معجون فلافلی و تریاق کبیر و شربت و بطوسان ایشان را نافع است و اگر مزاج موسم بفصل احتمال ادویه ملطفه و مسخنه قوی الاسهال نکند مطبوخی که دران آلو و عناب و سنا و شاهتره و هلیلهٔ زرد و کابلی و سیاه باشد با مغز خیارشنبر بنوشانند و بر گاه بدن پاک شود و اعراض ثانیه ساکن گردد در حمام غیر شدید الحرارت داخل کنند و بر بدن ما و آب مطبوخ بابونه و اکلیل الملک و شبت و قیصوم گرم بریزند بعد خروج از حمام روغن بابونه و شبت و مانند آن بر بدن بمالند و گاهی این نوع حمی از زادهٔ صفرای محترقهٔ غلیظه افتد پس هر صباح جلاب از تخم کاسنی و اصل السوس و نیلوفر هر واحد سه درم و شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشانند و غذا ماء الشعیر با تخم کاسنی و اصل السوس دهند و اسهال مطبوخ خولنجان یا مطبوخ هلیلهٔ زرد و خیارشنبر نمایند و هر صبح نوشیدن شربت دینار و سکنجبین ساده نیز نافع ست

علاج حمای غشیهٔ بلغمیه

هنگام غش علاج غشی نمایند و بعد ازان علاج تب بلغمی کنند و حقنهٔ کلین کردران اندک حدت باشد بعسل آرند و مالش بدن بپارچهٔ درشت سازند و خوراک آورند و هنگام گرسنگی در زمان ابتدای نوبت بماء الشعیر شکر یا عسل شیرین کرده و بنان کرده زیاد الکسر ترکرده باشد غذا دهند و هر صبح کمیقتال تخم کرفس جوشانیده سکنجبین عسلی بنوشانند و بادیان و گاو زبان و تخم کاسنی و گلقند حب جلابیت افزایند و وقت غشی استعمال یاقوتیها نافع ست و اگر از صفرای غلیظ باشد علاج غشی صفراوی نزدیک بود و این شربت اسهال بر وفق کند نافع تب غشی و مرکب ست آلو بخارا با مزدد عمدهٔ سنای مکی شاهتره گل سرخ مویز منقی تخم بادیان تخم کاسنی تربد سفید هر واحد کیتوله گاو زبان بسفیدهٔ تخم بنفشه گل خافث هر یک دو درم تخم کشوث یکدرم شکوفه سرخ و اگر عوض آلو دو تولهٔ ترمندی تر کرده آب آن انداخته جایز ست خوراک تا سه تولهٔ اقوال حذاق شیخ میفرماید که علاج این تب شوارست چنانچه محرش گوید ست طرق علاجش تقیه تبرید عنت از ادویه لطیفه بسوی ادویه قویه و خصوصاً اگر طبیعت بنفسها جابت نکند پس تقنیهٔ مادهٔ کرا صعاد عروق قریب آن باشد از فصول نمایند و در مادهٔ باقی عروق بعیده تلطیف مدرک استعمال کنند که آن بهترین مستفرغات ست و جالینوس گفته که من از استفراغ اکثر صاحبان این تب حاجز بسیم مگر بمالش بدن و بهترین وجه در مالش ایشان آنست که اول قدما را از بالا بزیر فرو بمی مالند پارچهای درشت خراشیده جلد پس از نهار از بالا بزیر بعد ازان دستها را از دوش تا کف دست بخوبی جلد سرخ گردد پس ران پشت و سینه و شکم را از فوق بتحت و باز رجوع نمایند بمالش ساقها و ران و غیر آن بترتیب اول و بهر تبه که پوست سرخ شود و چنان سازند که زمانهٔ مریض نهم مالش بگذرد و نیم در خواب اگر ممکن باشد و بالجمله قانون علاج ایشان تلطیف مادهٔ ست بغیر تسخین بسیار و از ملطفات نافعه مثل ماء العسل ست و خصوصاً با قوت رنوفا و یا تخم کرفس یعنی اندکی ازان در اب او پخته باشند و مانند آن چون سکنجبین و جلاب و صبح بدهند و اگر آنچه اسهال مفرط باشد ماء العسل را زیاده تر علیه دهند تا قوت تلطیف کرده آن اسهال کم و معتدل دفع کند و غذا بیشتر و هر دو سکنجبین عسلی نیز ایشان را نفع کند اما در تابستان و آنرا که عادت شرب آب سرد و مبرد باشد آب سرد مبرد موج کرده

باید داد و در زمستان آب سرد البته نباید نوشید و بر آبگرم اقتصار نمایند و تناول جملهٔ شربه گرم کرده ایشان را اولی ترست مگر نزدیک فصل سخت گرم و سخت بیقرار کردن گرمی و تشنگی سخت و موافقترین چیزیکه برای تشنگی دهند سکنجبین مسلی ست و شربت بنفشه ایشان را اولی و انفع بود و خصوصاً اگر تب ایشان غیر قوی باشد و این نکته بود و خصوصاً در پیران که اکثر تب قوی باشد و صاحبان این تب را بعد غذا از شراب چاره نباشد برای اعانت هضم و طبیب واجب که نبض صاحب این مرض را مراعات نماید پس هرگاه بیند که قوهٔ او ضعف و سقوط شروع میکند مریض را نان در شراب مغموز بآب ترکرده بخوراند اگر ورم احشا مانع نباشد زیرا که اگر ورم مقارن این علت گردد نه علاج را وجهی باشد و نه امید خلاص را یعنی هرگاه مثل این تغیر در نبض حادث شود و ورم در اعضای اندرونی بود دون طعام از انجمله است که بتوسط آن محتاج نماند تا دشتهٔ او خشی پس فرا ندیدن آن نفع نخواهد کرد و باید که عقب آن طعام مالش بدن استعمال نماید و اما غذائی که بران خورانند بعضی در شب بخورند و از پس آن بخسپند آن ماء الشعیر ست و بران مزید نکنند مگر هنگام سقوط قوت و اگر زیاده کنند نان در جلاب یا ماء العسل تر کرده بخورند و جام برای صاحبان این تب مضر ترین اشیاست و همچنین هوای گرم و سرد لیکن اگر در آن اندک خلط صفراوی باشد وقتی سهل بود و تخفیف نماید بسیار نافع بود و بالجمله تبرید کردن برای حاجت برادرون دران خلط اولی ست **جرجانی** و ایلاقی مینویسند صواب آنست که اول آن شروع تب تا سه روز ماء العسل دهند و هیچ چیز دیگر ندهند و اگر قوت ضعیف باشد اندکی کشکاب بدهند و آن از کشک جو و نخود نیمایم و یا دو حصه کشک و یک حصه نخود بحسب مشاهدهٔ حال بپزند و اگر بچیزی دیگر حاجت آید اندکی نان در جلاب یا ماء العسل تر کرده دهند و اگر در ابتدای مرض قبض طبع باشد نخست تنقیه روده بحقنه از آب چقندر و اندکی بورهٔ ارمنی باید کرد و بدان اعتماد نباید کرد ان قبض نباشد چون روغن خیری یا روغن کنجد با لبن دستهای مختلف و پارچهٔ درشت تا غلظ طبیخ شود و در زمستان روغن خیری بهتر باشد و جای خواب او خشک باید معتدل در حرارت و برودت و خواب معتدل سود دارد و خلط الضبح دهد و خواب بسیار مضر بود در اعضای باطنی گرانی پدید کند و آب سنجبین آمیخته بنوشند و از آب سرد پرهیز کنند و در سرما آب گرم بدهند و اگر آب گرم بدون سکنجبین بنوشند جائز ست و اگر ماء العسل بدهند بزودی هضم گردی مادده باشد ماء العسل ساده صواب تر باشد و اگر بطبیعت مجیب باشد تدبیر قبض نباید کرد دیگر آنکه خوف سقوط قوت باشد و اگر بسیار ماء العسل نفرت کند و یا اسهال از مدتها در کند عوض آن ماء الشعیر یا آبگندم باید داد و اگر حاجت باشد که اندک مسامحه و مدارا نه کنند هم باهم پزند جائز باشد و فصد کردن هیچ وجه جائز نبود **الطاکی** گوید که جالینوس در صناعة الیسیر گفته که علاج این بفضلهای امین حقنهای قلیل الحدت و قلیل الجذب برای تنقیهٔ مادهٔ امعا باید کرد پس اگر از بلغم باشد این فتیله بکار برند سنای مکی بمغز سرکین موش نمک بورهٔ ارمنی تخم خطمی تخم خیار شنبر هر واحد نیم جزو شکر سرخ ربع جزو عسل مقدوم سرشته مثل شیاف سازند و بروغن گل چرب کرده بردارند و بعد ساعتی تبدیل نمایند و یا این حقنه بعمل آرند خطمی سنای مکی هر واحد یک اوقیه عناب پستان تربد سفید از خر هر واحد نیم اوقیه تخم کاسنی رب السوس هر واحد سه درم شحم حنظل بورهٔ ارمنی تخم کرفس هر واحد یکدرم با چقندر و پاچه بپزند و نیمگرم بدان حقنه کنند با نمک زیت اگر سرما باشد و الا در روغن کنجد و نمک را نباید اگر قوت متحمل باشد و ملازمت تغییر بحمامات اربعه بدن کنند و ابتدا بسالقین سترطنیست پس هرگاه اعراض ساکن شود ماء العسل بنوشاند و اگر شکایت حرارت کند بماء الشعیر آزا ممزوج سازند و جدا نمایند که آب مستعمل ایشان در شرب و اکل مدبر تخم کرفس مصطکی باشد و غذا آب کعک بشکر غالب سازند و اگر قوت ساقط گردد بچهٔ مرغ در قرابزند و بچه زا بان شیره برآید بنوشانند **ابن الیاس** گوید که ابتدا بپاشیدن آب سرد بگلاب بر روی صاحب این مرض کنند و شکم او بملایند بدست و پای او بعضا بها محکم ببندند تا ماده باسفل منجذب گردد و دو دمین و مینی او مند کنند تا حرارت غریزی بداخل مرجوع کند و سکنجبین ساده با آب گرم در حالت غشی بنوشانند تا مواد را از قعر معده باسفل منجذب سازد و استفراغ بقی نمایند و هم صبح جلاب تخم کاسنی و بادیان هر یک سه درم و گلقند شکری ده درم بنوشند و یا تخم کرفس درم چهار صاف نموده سکنجبین ده درم بران انداخته بنوشند و غذا ماء الشعیر بشکر سفید شیرین کرده بدهند و بحقنه لین کردن ادنی حدت باشد حقنه سازند مثل این حقنه سنای هفت درم اصل السوس بادیان بنفشه قطر یون دقیق هر واحد سه درم برگ چقندر یک باقه سبوس گندم یک کف جوشانیده صافه نموده روغن سیتون یا بادام و عسل و شکر سرخ هر واحد ده درم نمک دبورهٔ ارمنی هر واحد نیم درم بران ریخته حقنه کنند **قرشی** حکایت کرده که این تب والد او را عارض شد و از خود رفت بالکلیه و غایت غلظ گشت نموده بود پس تنقیهٔ او بعد نضج ده مرتبه نوردم بادویه که دران غار یقون و تربد دانهٔ آن بود و غشی و سقوط نبض و ضعف از رنگ و مطراب نفس و غیر آن

زیرا که بعد از نضج مرض ضعف قوت و سقوط نبض و غشی و امثال آن بسبب ضعف طبیعت و ضعف قوت نیست بلکه بسبب ورم احشا و اعضای رئیسه است و ورم احشا و اعضای رئیسه بعد از نضج مرض نمیباشد و اگر باشد بسیار کم باشد و بسبب آن ضعف قوت و سقوط نبض و غشی و امثال آن نمیباشد و اگر باشد بسیار کم باشد و بسبب آن ضعف قوت و سقوط نبض و غشی و امثال آن نمیباشد

درحالت این ماده بحال نجود بود واین همه نزد فزاع از تقیه دهم بطرف گردیده از ابتدای مرض تا آخر آن شوربای بچوزع از ان قطع نکردم وشوربب در غیر ایام تقیه وقت صبح شربت لیمو نهاده وشربت سیب ویا شربت بنفشه وباصل السوس بعض ایام بود وآخر وقت شربه تخم خیار این بکنجبین مصنف اقتباس گوید که درین تپ هیچ چاره بوجود تر آنکه اندک اندک غذای تریاقی منضج بدهند مانند شوربای مرغ که نخود دران افتاده باشد باندکی انار دانه کوبی وهمچنین شوربای مرغانی قبل از نوبت وایضاً دوا نیکه باعاصیت حفظ قوت وتحلیل ماده وتقویت معده واعضای رئیسه می نماید مانند فاوذنج وبهوا هره وجدوار وغنبه ومشک واشال اینها بقدر دو سه ماشه وشربت سیب وبابهی ویا شربت یاقوت دو تولہ سرشته همراه عرق کیوره وباد منعلی حلوه واشباه اینها وقبض شکم بالضیاف تیز وحقنه اگر هم درحالت غشی بکشایند وعوض آب ماء العسل دهند که دران قوت بعض ادویه ملطفه باشد مانند مصطکی وبادیان وبادیان خطائی وانیسون وماننداینها وحجامت برساقین ومیان کتفین نمایند که همان وقت هوش می آید وهمچنین بستن رانها وبستن عظیم الاثر است وچون نوبت تپ بگذرد وضعف بسیار باشد ماء اللحم ساده رابا شراب ریحانی چهارم حصه بنوشانند وغذا نان تریدا دل در شراب ریحانی بعده دشوربای مرغ خوراند وباقی معالجه همه انچه در بواطن بالغنی نوشته شد بعمل آرند مع رعایت ضعف

علاج حمی غشیه صفراویه

بعلاج حمی محرقه علاج کنند وادل گلاب وعرق بیدمشک برنج سرخ کرده بر رو وسینه زنند وبطا اطراف ودلک ووضع مجاجم بیدمشک وبابغی نمایند واین لخلخه بموبایند عرق بیدمشک وگلاب وآب سیب وبهی وخیار وکشنیز سبز هر واحد یک تولہ صندل سفید تخم کاهو گل ارمنی هر یک سه ماشه کافور یک ماشه و مویهای بدن را از موچیده برکندن فی الفور بهوش می آرد وهمچنین ریختن آب شیرین تازه برناخنهای دست وپا از آفتابه وبا از مشک بفاصله یک وجب وهمچنین مالیدن سرکه وگلاب وچون بهوش آید این دوا دهند شیره ترشک ومغز تخم کدو وخیارین وکاسنی هر یک نه ماشه درعرق نیلوفر وترشک وکاسنی وبیدمشک هر یک شش تولہ برآورده شربت لیمون وصندل ترش هر یک دو تولہ داخل کرده بنوشند وبا آب منصور انارین نه تولہ بانبات سه تولہ دهند وغذا نان شیرینیاب انارین وعرق بیدمشک خورانند ویک گندم قبل از تپ این دوا دادن در منع دور آن اثر عظیم دارد وگل ارمنی هفت ماشه درآب دو یا یک فنجانه بریخته سرد کرده وعرق ترشک سه تولہ وشربت سیب ترش وشربت لیمون هر یک دو تولہ آمیخته بنوشانند وهمچنین گل قبرسی ویا قبولیا ویا بنفشا پوسی ویا دختستای نافرست وهمچنین نوشیدن مسکه در آب ویا وآیضاً مقطر سرکه دور تو این العلاج مرقوم ست که بدو رگ دوم قرص طباشیر کافوری علیخان سه ماشه وشربت صندل ترش دو تولہ یا دو نخ گاوی دادن وجائه باریک کهنه رد وغی کرصندل سفید دران سائیده باشند آغشته برسینه ودل نهادن عظیم الاثر ست وغذا آش جو بامیوه صندل وانار عرق بیدمشک دهند وبرنشته بهار بیگ بید ساده وبرگ ترنج وریحان وسداگلاب فرش نموده بالایش در بستر صندل سفید در گلاب سوده بپاشند ونگذارند که خشک شود وهمچنین گل ترنج وسداگلاب وحنا ونیلوفر وگلاب وگوزبل ویاسمین وچون دو سه نوبت از عایه مذکوره بنچه گذرد وپس همگی بمعالجه غب خالص پردازند وتصنف اقتباس نوشته که مرضی ایشس از شروع دوره سرکه قطر سه تولہ در آب یخ یک فنجانه دادم ووقت شروع دوره طباشیر ست گلوداه بسیل هر یک یک ماشه سوده در شربت انارین دو تولہ لیسانیدم وچهار سقفا را امر کردم که آب چاه تازه شبیه بین از مشک برسینه ناخنهای هر دو دست وپا بفاصله یک وجب برزنند ونوبت ریختن آب بهر چهار مشک تمامه نرسیده بود که این نوبت سوم سبک تر از سه نوبت سابقه تقضی گشت ووقت عصر این دوا دادم زهره کیا شه جوا هر هره دو ماشه در شربت لیمون دو تولہ آمیخته با شربت انارین وشربت ترشک دو دو تولہ در عرق بیدمشک وعرق ترشک وعرق صندل هر یک پنج تولہ بخورند وغذا قورمه پنجو شیر خواره بانان روده وا چار مقطر که دران لیمون کاغذی وکچورا بنه افتاده باشد ودمپای کرونده و تخم هندی مقرر داشتم دوره دوم چهارم بهمان سابقه بکار برد م وشیر برنج دو حصه روغن گل خام یک حصه آمیخته بترتیب سرالیدن امر کردم بفضل آهی بخیر گذشت وصحت کلی یافت وتقول حکیم میر ضیاء الدین عبرت کنجبین تفاح علیخان در کیوره وگلاب وعرق کاسنی دادن وپاشویه کردن وشاخها کشیدن نافع است اقوال صهره انطاکی گوید که اگر این تپ ضعف را باشد پس اگر قوت ساقط بود انچه آزموده ایم اینست که یک قیراط عنبر با دو مثقال شعیر وسه دم مساوی در عرق گلاب هر روز صبح بدهند ویک قیراط عنبر با بست درم شعیر وسه دم مساوی در عرق گلاب وسه دم شعیر وسه دم مساوی در عرق گلاب وسه دم شعیر وسه دم مساوی در عرق گلاب وسه د

جزاوفاکده و یا خیار هر واحد یک جزو نعناع نیم جزو صندل ربع جزو سرکه مثل مجموع ادویه گلاب و آب سیب هر یک مثل سرکه و نصف آن بادرنگ کافور و سعتر استعمال نمایند این همه از مجربات ماست پس هرگاه قوت عود کند یا موجود بود این حقنه بعمل آرند صنعت آن خطمی گل سرخ بنفشه هر واحد یک اوقیه تخم شاهتره و کاسنی و خبازی و پستان و عناب هر واحد نیم اوقیه سبوس گندم رب السوس حناستکا پاک کرده هر واحد ربع اوقیه چوشانیده صاف نموده آب بقدر عرق کنجد هر واحد سه اوقیه تخم نیم اوقیه آمیخته حقنه نمایند و مکرر بعمل آرند اگر قوت احتمال نماید مع ملازمت شرب ماء الشعیر سکنجبین و بعد سکون انحطاط مداومت آب انار این نمایند و قبل ازخطاست زیرا که بجنس خلط استحیل شود و هرگاه غشی تواتر کند لعلک و شراب و شکر تکرر کرده نوشانند که غذا نافع و هضم اعانتش قوت بعسرت نماید و بخلنجبین علاج کنند بوعلی مینویسد که تفصید سیئه او صندل و گلاب باید کرد و اعانش قوت بغذای اندک اندک نماید ولیکن غذای او مثل نان در آب انار تر کرده یا برنج سرد نموده مے باید اگر مریض را اشتها باشد و همچنین در آب فواکه مقابضه دیگر و اگر برای قوت احتیاج بمصوصات معمول از برنج مزبسر که در آب خوره و بقول بارد و خصوصاً کشنیز سبز باشد نافع بود و ابن الیاس گوید که هر صباح آب انار پن شجم آن افشرده سه اوقیه با تخمین دو درم و یا تخم هندی و شکر سفید هر واحد دو درم بنوشانند و یا گیزه آلو سیاه ده عدد و عناب پانزده عدد و تمر هندی و شکر سفید و تمر خجین هر واحد ده درم و جلاب ساخته بنوشند و غذا مانند الشعیره در آن نیلوفر و تخم کاسنی پخته باشند هر ساعت یک آب انار پخوانش آمیخته بدهند و تلیین طبیعت هم از الفواکه شمش باید کرد و ابتدا متقطع او مبالغه نمایند تا غشی مبادرت نکند بسبب سقوط قوت و مریض نواکه بارد مثل بادرنگ و خیار و سیب ترش همه بر برف سرد کرده بخورد و بر سینه بصندلین و گلاب و کافور و افاقیا و آب بیدمشک سازند و زیرا و برگ خلاف فرش کنند و حوالی او طروف گلی پر آب نمایند و اهر کنند که مریض هنگام گرمی نان در آب انار بن ایذه بخورد ابو منصور گوید که مبادرت کنند و ما الشعیر یک آب انار سیخوش و آب سیب ترش آمیخته بدهند و بیمار را در بکان هوا دارند و پیراهن او را بصندل و گلاب تر کرده بپوشانند و بدن او را صندل و گلاب بمالند و حوالی او برف بیارند و تبرید هوا بسازند و فرد یک او برگ بید و آلمو و سیب هم در تبرید فرش کنند و بنفشه و گل سرخ و نیلوفر هیولا نماند و در خانه گلاب بپاشند و هر ساعت اندک اندک نان بیده و آب انار میخوش تر کرده بخوراند و بجلاب معمول باب حصرم و خیار و کدو بدهند و آب سرد نوشانند و قبل نوبت اقدام نماید و آب انار که در آن نان بیده تر کرده باشند یا ماء الشعیر یا تخم اب رقیق آب بیار آمیخته نوشانند و اگر قبل از نوبت دادن این غشی افتد دانش کابتاب و لعلک سوده در اب سرد آمیخته یا ماء الشعیر لعلکی بنوشانند و اگر غشی شدید تر باشد لعلک سوده بشراب رقیق که با تخم تر آن آب سرد آمیخته باشند و جور سازند و یا ماء الشعیر یا ماء القرع و روغن گل سرد کرده حقنه کنند و از هوای گرم و حمام و تعب و سموم و جمیع اسباب استفراغ احتراز بر حذر باشند و غسل باب سرد کنند و در هر وقت و اگرچه در ابتدای نوبت باشد غذا بازبند و اگر حرارت تب او نهایت شدید باشد دو نخ باقوس کافور نوشانند

علاج تب لیلی و نهاری

انچه در حمیات مطلق مذکور شد همان قانون استعمال نمایند و لطایف تدبیر کنند و هر چه بهم افزایند و در الشیره و زیره و مرده و شربت بزوری تعریق بجا هم و ریاضت سود دارد و توثیق با تخم رو لیست و ابن الیاس گوید که در حمی نهاری صبح سکنجبین ساده بگلقند شکری مزمن نوشند و غذا ماء الشعیر بخ پخته تلیین طبیعت بفلوس خیارشنبر کنند و باید که بشب غذا بهند و نگذارند که بر متلاطخواب کند و هما حراب اگر لیف بیدی نماید دلیلی اسلم و اقصر تست و بعلاج نهاری حمله کنند عیناً که غذای او در روز وقت خلو نوبت باید داد

حمیات سوداوی

و این دو قسم ست یکی ربع دو خمس و سدس و مافوق آن و این جنس اسطور گردد پس اگر مادهٔ ربع خارج عروق متقفن گردد و تب روز چهارم آید و آنرا ربع دق گویند و در یونانی طط راطاوس نامند و این اکثر افتد و اگر داخل عروق عفن شود تب لازم باشد و بروز چهارم شدت کند و آنرا ربع دائم خوانند و این کمتر افتد و اگر در ربع مرکب شود در روز آید و یک روز نه و آنرا ربع معکوس نامند و اسباب ربع تناول مولدات سوداست مثل بادنجان و مجم بقدر بعده انچه تعفن او نماید و آن حرارت غریبی ست و از اسباب تولد سودا یکی ضعف طحال ست که بدان سبب سودا از انجوذ جذب نکند و از خون جدا نتواند کرد و در بدن بسیار گردد و سودای طبیعی دردی خون طبیعی ست و غیر طبیعی حراقی و رمادی ست که از سوختن اخلاط حاصل شود پس انچه از احتراق خون حادث شود آنرا

سودای دموی گویند و ربع که از تعفن آن افتد ربع دموی نامند و آنچه از احتراق صفرا متولد شود سودای صفراوی گویند و ربع که از عفونت آن افتد ربع صفراوی خوانند و آنچه از احتراق بلغم پیدا شود سودای بلغمی خوانند و ربع که از تعفن آن افتد از اربع بلغمی گویند و آنچه از احتراق سودای طبیعی تولد کند سودای سوداوی نامند و ربع که از عفونت آن عارض شود ربع سوداوی گویند و تصفحا طبا گمان کرده اند که ربع از سودای طبیعی متولد نشود زیرا که آن متعفن نمی شود بسبب یبوست خود و عدم رطوبت و مثل این قول نباید شنید بهر آنکه از شان هر رطوبت بالفعل آنست که تعفن پذیرد و اگرچه ذرا ستعداد عفونت متفاوت باشد زیرا که آنچه یابس بالقوه باشد بعید الاستعداد و برای عفونت از رطب بالقوه بود و اکثر ربع عقب اعراض و حمیات مختلفه و عقب حمیات متفقه بسبب اختلاط اخلاط متولد آنها و از عفونت آن اخلاط حادث گردد زیرا که هرگاه مدت طول کند اخلاط اکثر متعفن شوند بسبب عبور طبیعت از تدبیر آنها و مستفرغ نگردند بسبب عصیان آنها و سودا اکثر پذیرپس و قتیکه آن عفن شود ربع عارض گردد و بسیار باشد که ربع عقب مرض طحال پیدا شود و معدلک آن در اکثر اوجع یا صلابت طحال خالی نبود و سالمه ربع آنست که از ورم طحال یا غیر آن حادث نشود و نه باوی بود و طحال بود زیرا که ربع که از ورم طحال پیدا شود بیشتر با استسقای زقی و فیذمائی مؤدی گردد و ربع سلیم از امراض ردیه سودا و یه مثل مالیخولیا و صرع و سکته و فالج و تقرس و دوالی و اوجاع مفاصل و جذام و برص اسود و جرب و سرطان و مانند آن خلاص میگرداند و دران امان از شیخ طب ست زیرا که در ربع مخلط یابس ست و آن در اکثر مرض سلیم و کم خطر بود بخلاف حمی صفراوی و اگر در علاج آن خطا نیفتد مدت دراز آن بر یکسان باده نشود و اگر از مذر علاج خطا کنند یا ماده نهایت غلیظ و سخت خام باشد تا دوازده سال لزوم نماید و فوق آن و تصفحا طبا گفته اند که مردی کهل را این تپ تا بست سال لزوم نمود و رازی گوید شخصی را دیدم که تا پنجاه سال تپ ربع داشت و آطبای گفته میگویند که اقل مدت این تپ آنست که در نیم سال منقلع گردد و از معالجه من اکثر در چهل و پنج روز زائل شده و در دوره یا تا دهم منقلع گردیده و گاهی بعد موقوف شدن سه دوره بانجو خود و ربع طویل اکثر با استسقای انجماد و ربع صیفی در اکثر قصیر المدت بود و خریفی طویل باشد و شیخ الرئیس گفته که فصل خریف دشمن صاحب حمی ربع ست و آثار علامات حمی ربع دائره آنست که اولا بسرماولرزه اندک شروع کند بعده در ربع نوبت سرمای او بیفزاید بعد ازان نزدیکتهی اندک کم شود و بعد ازان بتدریج کمتر گردد چنانچه در بلغمی و چونکه ماده غلیظ و سرد باشد دیر گرم شود و هرگاه بدن گرم گردد حرارت مشتعل بر تمام بدن نباشد بلکه در نیجا حرارت بافشعریره بود و این تپ مؤدی بضعف بعسر شود لیکن نزد نضج زائل گردد و نوبت ربع بست و چهار ساعت انگاه باشد که ماده آن سودای خالص صرف بود و اگر از احتراق خون یا صفرا یا بلغم باشد مدت نوبت او ازان کم گردد و بسیار باشد که حمی غب و فصل تابستان افتد و تپ ربع در زمستان بازگردد و اکثر حمیات مختلف المواد حمیات مخلطه که نوبتهای آن از انظام نبود مؤدی گردد بسبب اختلاف بقایای اخلاط باقی بعد حمیات پس هرگاه آن بقایا مستقر بر شده گردد و بر ربع استقرار نماید و نبض در ربع مائل بصلابت بود بسبب یبوست مخلط که آن شریان را بسوی داخل میکشد گویا که شکل نبض پیدا شود و مائل بسقوط بود تا وقتیکه مخلط سوداوی متحرک نشود و هرگاه حرکت کند نبض مختلف بسیار گردد بسبب غلظ ماده و تفاوت او نزد قرب خلط باشد و این دلالت تام بر ربع ست و اکثر تران اتفاق افتد اجماط غیر ستوی او انقباض شدید السرعت بر خلاف آنکه در غب بود و نبض ربع اشد احساس از نبض بلغمی در صغر و قوا تر باشد و لیکن مثل او در رطبه بود و دخول در ربع اندر جمیع اوقات مرض ذر عدم نضج مشتبه بود بسبب برودت ماده و غلظت آن مگر نزد منتهای جید لیکن احوال او در رقت و غلظ و صفای کدورت و الوان او مختلف باشد زیرا که سودا از اخلاط متولده شود و از علامات نضج ماده که ربع کمی سرما و لرزه است و غلظ و سیاهی قاروره و لینت نبض و تبدا نکه چون حدوث این مرض ابتدا کرد از سودای طبیعی نهایت کم می باشد و در اکثر بعد از نهای عفنی دیگر بسبب احتراق آن خلط احداث می نماید پس علامات هر خلطی که از احتراق آن سودا حاصل شده باشد و ابتدا ظاهر بود و در وسط زمان علامات مرکب شود بسبب اختلاط و اضمحلال خلط اول بعلامات سودا ے خالص رجوع نماید

علاج کلی حمی ربع

بدانکه تب ربع مانند مالیخولیا بر دو طریق می باشد یکی آنکه بیشتر سودای طبیعی باشد دوم آنکه سبب واحتراق خلطی از اخلاط اربعه باشد پس علاج قسم دوم مشترک باشد بعلاج سودا و علاج آن خلطه که از احتراق آن سودا حاصل شده باشد و بحسب غلبهٔ خلط بدانچه در مالیخولیا مسطور شد و هیچ در اقسام این تب مذکور گردد علاج باید کرد و درین تب بسیار پرهیز میکنند و بعد از چهل روز که ماده نضج یابد تنقیه کنند و دستور استعمال هلیلجات ثالثه در مسهلات انواع حمی ربع امست که در ربع صفراوی پوست هلیلهٔ زرد نه ماشه و هلیلهٔ سیاه و کابلی هر یک چهار ماشه و سناوات هم جایز ست و در سودا آبهٔ بمکس آن و در بلغمی هلیلهٔ زرد متروک و عوض آن غاریقون و تربد و زنجبیل و فاصل میکنند و درین تب اگر ضرر بطحال و تغیر و حال کبد می باشد پس لازم که همیشه از احوال جگر و طحال باخبر باشند تا صلابت نیفتد و گاه گاهی جهت تقویت آنها و اتباد اسکنجبین و رو و سطرمض و آخر آن بعد از نضج قرص رشک و غافث و اسکنجبین بربوری و بهند و روز نوبت غذا ندهند و روز غیر روز نوبت غذا ندهند غذای اصحاء بهند لیکن مائل تر طیب باشد و از طعامهای غلیظ و سنگین سر دتر و شیر و حبزات و آنچه مولدات بلغم بود پرهیز باید کرد و آب درین مرض کم استعمال نمایند و تر و ضرورت اندک اندک بنوشند بطریق مکیدن و معتدل در حرارت و برودت باشد بلکه بعوض او عرق گاو زبان و شاهتره و یا عرق عنب الثعلب مناسب ست مگر بعد خوردن طعام که در مرتبه آب خالص نهند و اگر آبهن تاب یا طلا تاب بود بهتر ست و در ابتدا هر صباح ادرار قوی کنند نشاید داد چون خربزه و شیرین و بادیان و مانند آن که بجهت استفراغ رقیق ماده و بقای غلیظه . نضج تا نپرسکند و قصد و جمیع اصناف تواند کرد مگر آنجا که خون سنج و صاف آید که درین حالت البته نباید گرفت که ضرر دارد و در شروع هر ماه قصد اسهل کردن و قدری خون گرفتن در جمیع اقسام ربع سودا دو روز نوبت طحال را مالیدن و منجم بلا شرط بران نهاده بسیار یکبدن مجرب حکیم را زانی مرحوم ست که نهایت نفع میدهد و اگر مجمّره ناری نهند بهتر باشد شیخ مینفرماید که درین مرض اولی گاه گاه کنند که آیا از سودای دموی ست یا سودای بلغمی یا سودای صفراوی و بعد ازان تدبیر هر واحد بدانچه مخصوص آنست و مذکور شد باید کرد لیکن برای جمیع اصناف آن احکام علاج ست که دران مشترک اند و آن اینست که ماده همه را کم کنند ابتدا ایسر اجب ست که تامل نمایند اگر غلبهٔ خون بینند و خصوصاً اگر ربع از سودای دموی بود دران هنگام فصد کنند و خون بقدر حاجت بگیرند و گاهی کثرت خون در دوامت او واجب میکند اخراج خون بسیار و اگر حاجت فصد نباشد و فصد نمایند ضرر کند از جهت ضعف و از جهت اخراج ضد سودا که آن خون ست و از جهت تحریک اخلاط بسوی خارج و در ابتدا از خلط محدث تب لخت استفراغ نمایند برای تخفیف نه برای تنظیف یعنی اخراج ماده تمامه که این وقت نضج باید و لیکن استفراغ بعد یکروز از نوبت باشد تا طبیعت از مجاهدهٔ روز نوبت استراحت یابد و واجب ست که در ابتدا ادرار قوی کنند و باید که مرخیات استعمال نمایند و اگر در شربات مرخیه صواب نباشد بسبب ضعف معده بدل آن جلنهای موافقه مطبوز مثل بنفشه و عنصلی و خبازی بعمل آرند لیکن جلنه لین باشد چه در جلنهٔ قوی الگاه رخصت داده شود که مرض منتهی رسد و اگر طبیب دلیری کند و در ابتدا اسهال قوی سود ا بمرات نماید و آن مرض را تمام منع کند صواب باخطا باشد بنابر خوف انصباب یا وجع منجر بر عضوی شریف و واجب ست که روز نوبت از خوردن طعام منع نمایند و تکلیف صوم و بند و آنرو از آب سرد باز دارند و در باقی ایام گوشت تیهو یا بچهٔ مرغ در ابتدا تا سه چهار روز ضرور ست بعد ازان بچهٔ مرغ تنها بهتر و دوا و غیر روز نوبت گلقند و آب گرم مالیده در روز دو مرتبه صبح و شام بدهند و یا سه درم گلقند در دوم سکنجبین بدهند و طبیب سزد اند که واجب ست استعمال دوا به مخرجهٔ به خلط محترق در ترکیب که اسهال بدان در ابتدا کنند پس اگر سودای صفراوی باشد بتیهی از جنس هلیله و بنفشه اگر بلغمی باشد چیزیکه دران قوت از تریدیهود و اگر سودا وی باشد چیزیکه دران قوت از بسفایج و امثالهما باشد استعمال باید کرد و ایضاً امید اند که مارا لجبن بهترین بدرقه برای استعمال قوای موجوده در ادویهٔ مذکوره ست و گاهی استعمال مارا لجبن تنها بنهاج میرساند خصوصاً بهنگاه حرارت مسلط بود و گلقند خوب جوشانیده آب صاف او گرفته قائم مقام مارا لجبن ست و خصوصاً بهنگاه در معده ضعف باشد و یا خلط بارد غالب بود

والیضاً قی از اسوزنا نافعست دیران وخصوصاً قبل از طعام وبعد طعام دیگر نیز خصوصاً روز نوبت قبل از نوبت خصوصاً اگر سودا بلغمی باشد ونفع او در ابتدا تمام نیست بلکه در بهر وقت باشد نوعی واجب ست که در ابتدا دوائل نضج نا قبول نضج کامل سختی نکشند در استفراغ فضول بچیزیکه گرمی قوی نماید و بچیزیکه خشکی قوی آرد از دواو از ترک غذا و نیز بچیزیکه باسهال ضعیف کند والیضاً نیچیزیکه در ابتدا از تلطیف تدبیر ضعیف نماید و بداند که چون ربع وفصل گرما ابتدا کند باید که اولا ما را لشعیر بسکنجبین خوشانند تا تلقیح طریق برای درو فضول نماید و بسرعت منقضی گردد و این بعد فراغ نوبت مقدم بسر یا چهار ساعت باید وهمگاه ربع در سرما عارض شود مدارات بکار بزند زیرا که قی واسهال ران فصل تعسیر می باشد و برای خوردن اقراص وچی نیست وبدانند که اشیای بارد رطب سهل الانتضام جهة الکیموس موافق این مرض ست از جهت تپ واز جهت مضادت یکی از دو کیفیت سود اکه آن بیوست ست پس واجب بود استعمال آن نما نیز مثل استعمال اشیای حار رطب بنگامی که خوف ضرر نضج نباشد از جهت اطفای حرارت وخام کردن ماده وتبدیکه از ان ضرر بنضج نباشد و یا مخلوط سازند بدان چیزیکه تعدیل برودت آنها کند و رطوبت آنها کم کند و آن اشیای معدل برودت حار باعتدال اند و از جمله اشیای بارد یابس احتراز نمایند و اشیای بارد رطب موافق این مرض مثل کاسنی ست وکاهو وخربزه وشقاقل واجب بود اجتناب از امثال اینها یا بسبب شدت برودت واین و مثل کاهو موجود ست و در خربزه شیرین نیست و یا بسبب شدت ادرارئ تغلیظ خون یا انفصال مائیت واین در خربزه موجود ست و یا بسبب تهیئه بزود مخالط برای عفونت واین موجود ست و شقاقل او با یدکه رعایت امثال این امور در اشیای بارد رطب کنند و اما اغذیه حار باعتدال یا باعتبار زائد در رطوبت بسیار نافع ست خصوصاً چون اراده تعدیل حرارت او بنگام عدم ارادهٔ استعانت بدان بر انضاج بارد رطب کنند مثل آ حیتن انچه بکاسنی و در ابتدا نخوف نیست تناول چیزی که در ان ملوحت وحرافت با تقطیع باشد اگر خوف سورت حرارت نباشد و اما در آخر مرض ازان چاره نیست وقرص قسنین تا آخر مرض نافع ست وانچه بربع نفع کند شستن در آب گرم پیش از قبل انقضاء ربع نزدست واستحمام که در طب کنند و عرق نیار و بسیجان حرارت نماید و لزوم آرام و سکون و ترک ریاضت و حرکات بدنی و نفسانی مثل فکر و هم وغم و تعب کنند و جمیع چیزیکه سودا وی مختلج بر تحلیلات بود بعد مختلف باشند و اندازهٔ احتیاج بسبب تسخین یا تبرید بسبب اختلاف خلط محترق وحاجت او بسوی مجففات نباید آن باشد که دران قوت تقطیع وجلا واطلاق بود نه بسبب تجفیف که آن دریغا بالذات مطلوب نیست و باید که رعایت امر معده نمایند با وجود وجود عقوبه یا مین قوی الحرارت ولطیف آن حسب وجوب حال سودا که بسیار بارد یا حار بسیار بارد اعتبار باشد در رعایت طحال وکبد و تدبیر آن کنند تا صلب نگردد و در مرض نکند و گاهی در تنقیه تقی احتیاج باب ترب و تخم آن مخلوط بسکنجبین افتد و گاهی استعمال کرده میشود و تقدیم خوردن چغندر بنمک و یا ماهی و خردل و مانند آن انچه جلا عمل کند قبل آن و گاهی استعمال میکنند بعد از ان بشرب آب بسیار پس عقب آن بسکنجبین می نوشند و قی می کنند و انچه آزا نفع می کند تناول آن روز نوبت وقی کردن بران و از مضرت سرما و ازیده و حدت تپ این میباشد اینست که قوم بعسل بخورند و بسکنجبین عسلی نوشند و از طعام ممتلی شوند پس آب گرم نوشیده قی کنند و در نگاه نوبت منقضی گردد و شب اندک غذا و بعد صبح استحمام نمایند و پیش ساعت قبل از نوبت طعام برای قی بماهی و ترب و شبت بخورند که این اکثر نفع می کند اگرچه قی نباید و قی کرد (قبل از نوبت برای هر خلطی که باشد تخفیف نوبت و اقلاع آن می نماید و تدبیر جید انیست که روز نوبت ترک غذا کنند اگر بانی از ضعف وغیره نباشد و بنا بر اقتضای نوبت غذا نخورند و روز دوم در حمام داخل نشوند اما اگر ساده نضج یافته باشد بر سوم مقدر حمام تمانیدو اگر نضج نشده باشد در حمام تا دیر نه نشینند سواء ی آنکه تمین آب گرم بر علت بیفضا ریکه ازان بدن لذت یابد و تر طب نماید بگونه انانکه بعد تنور ان خلط سرد و روز سوم استعمال قی کنند برای دفع فضول طعام و برای آنکه حمام آزار قبض کرده و گرد آورده باشد و با وجود این برای صاحب ربع سزاوار ست که استعمال قی در روز نوبت نکند گیلانی می نویسد که انچه نزد ما تجارب متواتره صحیح یافته شده اینست که روز نوبت قبل از ان به پنج ساعت تخمیناً اهرمکنند بتناول قدر صاع از حلوای لذیذ و لاسیما انچه بمغز بادام شیرین ساخته باشند بعد ده از ناشته پر لذیذه انچه از ان لذت یابند اگر خواهند بنوشند و دو سه ساعت بران صبر کنند بعد ازان آب گرم ساده یا آبی که در ان چیزی از تخم رب کوفته و از شبت و قدری سعتر نیمکوفته و نمک جوشانیده باشند بنوشند بقدر آنکه ازان تکم شیرین و بعد آن حرکت کنند تا انچه خورده است قی شیشه

پس باستقصائی نماید کرا این تبر تخفیف در نوبت و تقلیل اماده مرض میکند عقب او نفض بلیغ حاصل میشود و قرشی در شرح قانون نوشته که حاجت در علاج حمی ربع بتر طبیب در اشربه و اغذیه بیشتر است از انچه در جمیع حمیات مادی باشد کمتر از حاجت تب دق و این بر آنست که ماده آن شدید الیبوست است و اما حاجت او به تبرید کمتر بود و صاحب این تب بسنجات خفیفه کثیر الرطوبت انتفاع یابد و حاجت درین تب بانضاج ماده زیاده تر از دیگر حمیاتست زیرا که ترقیق ماده را بدین اعراضی دشوار تر است از ترقیق غلیظ رطب لهذا انضج آن در مدت دراز تر میشود و ادرار قوی بسیاست که اخراج رقیق ماده کند و غلیظ آن بگذارد و پس اقدام بران نباید کرد مگر بعد نضج تام و باید که درین تب حتی الیسار لین کثیر الدهن باشد برای تلیین امعاء و ترطیب آن و ازالهٔ ضرر یبس ماده و درین تب منع از آب سرد بیشتر از انست که در تب صفراوی و دموی و کمتر از تب بلغمی و منع آن در خیر و قت نوبت اولی است و این بر آنست که حرارت نوبت مضرت برودت آزا اندک تدارک سے نماید

علاج ربع دموی

از فصد و مسهل غیر هر چه در علاج الیخولیای دموی مسطور شد بعمل آرند اما اگر فصد خون سرخ و صاف برایند بکنند و بدانند که ماده از شدت غلظ بدنی آید پس اگر بحمام و دیگر تدابیر مرطبه باصلاح آورده فصد نمایند بعد فصد شوربای مرغ و تیهو و گوسفند جوان که دران بنوماش مقشر و نخود نیکو فته پخته باشند با فتیت آب تمر هندی و آب انار ترش سود دارد و ایضاً اسهال سودا بالمجبن مقوی با فتیتون مانند آن انچه مخ سودا بغیر تسخین باشد مثل مقشه و شاهتره و هلیله کابلی و بسفایج و مغز خیار شنبر و تربخبین نماید و برای ادرار کنجبین و ماء الشعیر بنوشانند و اگر بعد فصد سلیق یا صافتی چهل روز نگلقند و کنجبین ساده یا افتیمونی هر یک دو تولا آمیخته بلیسانند با لش گلاب کشنه هفت تولا بنوشانند بعد تنقیه سودا بطبوخ افتیمون فواکهی حکیم علویخان نمایند نیز سود مند است **اختیار حکما** شیخ میفرماید که اگر سودا دموی باشد بعضد رگ باسلیق انتفاع یابند بعد ازان استفراغ لطیف کنند بمسهلی که دران منقیات خون از قوای شکاعی و باد اورد و بسفایج و شاهتره و هلیله کابلی و عناب آلو و گلقند افتد و این نوع ربع سریع القبول برای علاج ست **مجوسی** گوید که در اول حدوث او نظر کنند پس اگر بض عظیم بود و دران اندک سرعت باشد و اول سرخ غلیظ بود و سن منتهای شباب باشد باید که مبادرت بفصد باسلیق یا بهفت اندام از دست چپ نمایند و نگاه کنند اگر رنگ خون سیاه و دردی باشد خون بمقدار حاجت اخراج نماید اگر قوت مساعدت کند و اگر خون سرخ بود باید که بند کنند و چیزی ازان بیرون نیاندازند و هرگاه فصد بطریق صواب واقع شود باید که تغذیه مریض بغذاهای محمود الکیموس مثل لحم بچه مرغ و مالی الیهو و خروس خصی فربه و میفه نیم پرشت و گوشت بزغاله و بره نیک پخته مثل زیرباج و طباهج و اسفیدباج و مجنبه که دران دارچینی و کرویا و شبت افتد باید ساخت و از اغذیه مولد خلط غلیظ سودا وی مثل بزبزرگ و بقر کامل و کوالیخ و الیان و کرنب و عدس و سائر حبوب مانند اینها منع کنند **ایلاقی** و جرجانی مینویسند که علاج ربع دموی که از کثرت در خون طبیعی تولد کند آنست که اول رگ باسلیق یا الحال از دست چپ کشایند اگر خون تیره و سیاه برایند مقدار حاجت بیرون آرند و رگ فراخ برزنند تا دردی خون بیرون تواند آمد و اگر سرخ جمید باشد هیچ بیرون نکنند و فصد و استفراغ روز نوبت نشاید کرد بلکه روز سوم ازان مثلاً اگر روز شنبه نوبت باشد روز دوشنبه فصد کنند و اگر روز دوم از نوبت در حمام معتدل داخل شوند و چندان بنشینند که رطوبت حمام در رگها و اعضا اثر کند و قبل از آمدن عرق بیرون آیند نفع کند و خلط نرم و پخته گردد و بعد فصد غذا دراج و غیره دهند که در قول مجوسی گذشت و در اول مرض عنایت بجگر و طحال مصروف دارند و سکنجبین و ماء الشعیر بسیار بنوشند و اگر قوی تر خواهند هفت درم شاهتره و پنج درم سنای مکی و پانزده درم فلوس خیار شنبر زیاده کنند و تا بست روز از مرض نگذرد ازین مسهلات هیچ ندهند و شربت بعد مسهلات آب کاسنی و سکنجبین دهند و یا آب انار ترش و یا آب آلو و سکنجبین

واگر حرارت قوی نباشد سکنجبین بآب بادیان تر صواب باشد وقی کردن در جمیع انواع ربع نفع دارد **ابن سینا** گوید که این تب اگر حاد شاز احتراق خون باشد و بدن ممتلی و نبض عظیم و چهره سرخ بود فصد باسلیق یا کحل نمایند و اگر علامات خون ظاهر نباشد فصد نکنند بلکه هر روز مالوس الشعیر سکنجبین زوری بنوشانند و بعد آن سکنجبین ساده دهند و هنگام قبض طبیخ آب آلو و عناب با شکر بامداد و آب کاسنی و سکنجبین و آب انار سیخوش و جلاب بنوشانند و وقت نوبت سکنجبین با گرم دهند و در ابتدای حدوث آن اشربهٔ بنفشه دهند و اگر التهاب عظیم باشد اندک ببردات استعمال نمایند و غذا روز راحت اگر قوت ضعیف باشد زیرا جاج دهند زیرا که پرهیز سخت تحلیل قوت کند و در زمان انتهاء تطبیخ تدبیر کنند و در روز دوره از غذا منع نمایند تا طبیعت بهضم آن مشغول نگردد پس هرگاه علامات نضج ظاهر شود تنقیهٔ بدن بطبوخ افتیمون کنند و وقت دوره آب طبوخ شبت قی کنانند و بعد آن ده درم گلقند شکری بخورانند و عقب او آب گرم بنوشانند و در نیمین طبیعت بحقنه حریص گردانند و هرگاه مرض از چهل روز تجاوز نکند قرص بسکنجبین ساده بدهند و اگر تهیج در پیها ظاهر شود قرص افسنتین بسکنجبین بزوری بدهند تا علامات نقاوی ظاهر نشود و در حمام فسحت ننمایند و هرگاه خلط نضج یابد بحکمت اندک اندک امر کنند و در حمام داخل نمایند تا آنکه علامات نقا پدید آید و بدین تدبیر ملازم باشند تا آنکه تپ منقضی گردد **ابن الیاس** گوید که اگر در ابتدا علامات خون ظاهر باشد فصد باسلیق یا هفت اندام از جانب راست کنند و هر صبح طلاب از اصل السوس و تخم کاسنی هر یک سه درم و گلقند ده درم بنوشند و غذا مزورهٔ بنوماش و نخود و مغز بادام سازند و بعد ده روز نقیهٔ سودا باین بطبوخ کنند **صفت آن** سنای مکی پنج درم بادرنجبویه گاوزبان بادیان اسطوخودوس بسفایج نیلوفر هر واحد سه درم گل سرخ چهار درم بنفشه تر یا خشک پنج درم بلیلهٔ زرد کابلی دانفیتون در صرهٔ بسته هر واحد هفت درم شاهترهٔ تر یک دسته اگر نباشد تخم آن سه درم مالوی سیاه عناب پستان هر واحد بست عدد تر بد خراشیده دو درم بلیلهٔ آمله هر واحد سه درم همه را در چار رطل آب بجوشانند تا یکنیم رطل بماند فلوس خیارشنبر و تخم خیارین هر واحد پانزده درم مالیده صاف کرده بهرگاه بنوشند و در اخر روز هر روز نخود و بنوماش و مغز بادام مع لحوم ماکول تهیود یک غذا سازند و در اول مرتلین طبیعت باستعمال ملینات لطیفه مثل سنا و بنفشه و آلو و مویز در تبخین یا ماء الجبن کنند و اگر بمثل این اشیا طبع نرم نگردد این جقنه لین بعمل آرند سنای مکی پنج درم بنفشه نیلوفر هر واحد سه درم پستان بست عدد مویز سرخ ده درم سبوس گندم یک کف بر گ چقندر یک دسته همه را در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کرده روغن کنجد و اکثار مایه هر واحد ده درم فلوس خیارشنبر پانزده درم داخل کرده بکار برند و روز نوبت غذا ندهند و دام بقی از سکنجبین و آب گرم و نمک و روغن کنجد تا پنج **ابو منصور** گوید که اگر در ین تب بول غلیظ و بدن سرخ و عروق ممتلی ممتد باشد ابتدا بفصد باسلیق کنند از دست چپ بعد از ان بعض ادویه مسهل مذکور در باب الخولیا بدهند و این بطبوخ بنوشانند **صفت آن** بلیلهٔ زرد و سیاه هر یک ده درم سنا و شاهترهٔ هر یک پنج درم آلو بخارا بست عدد عناب پنجاه دانه تخم کاسنی بادیان هر یک سه درم در دو رطل آب بجوشانند تا نیم رطل باقی ماند بر ان شش درم افتیمون اندا خته از اتش فرود آرند و صاف کرده بنوشانند و قبل دورهٔ آن روز نوبت بسکنجبین و آب خیگرم می کنند و در دیگر روز ها آب کاسنی وغیره که در قول البلاقی گذشت بدهند **افطاکی** گوید که اگر از خون محترق باشد اولا فصد باسلیق از دست راست کنند اگر طحال صحیح باشد والا از دست چپ و این تفصیلی خلافیکه در بخار قسمت رفع میگردد دو خمر موج خون مادام که رنگ آن متغیر گردد مقتضا نمایند اگرچه بدفعات باشد اگر قوت از گرفتن آن در یکمرتبه قصور نماید در هرگاه فصد کنند خون سرخ بیرون آید قطع نکنند و قطع او واجب بود والا سودا غلبه کند و خطا کرده کسیکه فصد خیر باسلیق در بخار نموده و این زلهٔ فاضل ست و بعد از فصد ملازمت این نقوع واجب **صنعت آن** انجیر مویز هر واحد دو اوقیه عناب پستان آلو بخارا تمر هندی هر واحد یک اوقیه انواع هلیلجات هر واحد نیم اوقیه بدستور مرتب ساخته بنوشند و در هر سه روز تبدیل نمایند و بعضی طبیخ این مینمایند پس اگر بعد این تدبیر طول کند تدبیر یکه در ربع سودا وی بیاید واجب بود **میر عوض** نوشته که اگر قوت دسن مساعدت کند اول رگ باسلیق زنند راست یا چپ بطریقیکه در قول الطاکی گذشت اگر خون سیاه بیرون آید جیدست اگر رنگ آن متغیر گردد و هرگاه که خون سرخ خالص برآید قی الفور بند کنند از اخراج آنچنین خون مورث مضرت کلی ست انگاه نقوع اجزائیکه در قول مذکور مسطور شد در عرق گاوزبان و عرق شاهترهٔ شب تر کرده صبح صاف نموده بنوشند و این مطبوخ قرشی تخم بادرنگ و کاسنی و خیار و کشوث هر یک سه درم صندل السوس

اونه شکر بیرک دو درم گاوزبان پنج درم باشربت خناب و سکنجبین سود مند ست و بعد از طبخ مطبوخ نضیج مطبوخ مهیل نه در قول ابن الیاس گذشت با ضافه تخم کشوث سه درم مویز منقی ده درم هلیله سیاه پنج درم زرشک بان دام یکدرم بکوبند و بشربت خناب و ماء الفواکه و ماء الربع و ماء الشعیر نیم سبه و خیرون مدت دراز شود بنوعیکه در ربع سوداوی باید علاج نمایند

علاج ربع صفراوی

هر چه در علاج ما یحولیای صفراوی مسطور شد استعمال نماید و ماء الشعیر ساده یا مبرد بشکر یا شربت نیلوفر نافع بوده اگر با شربت نیلوفر شربت بادرنجبویه و برق گاوزبان اضافه نمایند احسن باشد و یا جلاب بارد نزد شدت تشنگی و یا حار هنگام عدم تشنگی و سکنجبین در بعض اوقات و یا شربت نیلوفر و یا شربت سیب بعق گاوزبان عرق نیلوفر و تخم ریحان بهم بندد یا مطبوخ خرفه شرح داده شد که در قول میرغوض مذکور شد استعمال نمایند و گاهی اصطباح بمثل شربت آلو یا لقوی آن افتد چنانچه حکیم علی گیلانی مبتلا باین مرض شده بود بهشتی قرشی را در خواب دید که اشاره باستعمال آن بخار امود پس استعمال او بطریق دوا و غذا و شرب او کرد و بعد یازده روز تب مفارقت تمام نمود و بقول ابن ماسویه ترشی ترنج نافع حمای ربع حادث از احتراق صفراست و وجه است که در مسهلات این نوع مثل شاهتره و هلیله زرد و سقمونیا و افتیمون و سنا و تمرهندی و بنفشه داخل کنند و در ینجا حمام بعد نضج نفع دهد و غذا بنواش و برنج با غوره بهتر ست و اگر قوت ضعیف بود در وزر احت گوشت طیور نیز توان داد **اقوال اطبا** شیخ میفرماید که اگر سودا صفراوی باشد طبیب بایدلازم ست استعمال تبرید و ترطیب بالغ از ادویه مثل شیره غرفه و خیار و سکنجبین و غذا مثل ماء الشعیر و نشستن در آب معتدل و غسل کردن بران و تلیین طبیعت در ابتدا بمثل آنکه از بنفشه و سپستان و عناب آلو و ترنجبین کنند و آنکه از ماء الجبن نمایند بقوت بسفایج که بعد اخذ ماء الجبن دران بجوشانند یا سکنجبین افتیمونی و شربت ورد و آب لبلاب و خیار شنبر و اما اسهال تام بلسانست که بعد بست روز میسر آید زیرا که نضج در مدت ظاهر شود اگر باده سودا جمع صفراوی باشد بعد ازان تدریج نماید بچیزیکه تلطیف و تقطیع نماید مثل افتیمون و تربد و بسفایج و سنا و اگر احتیاج باصلاح معده صاحب این نوع ربع افتد یکدرم ذخات از اذهان اطلیه نمایند در حرارت آنها از مثل بابونه و افسنتین و اکلیل الملک و مانند آن تجاوز نکنند و بسیار گرسنگی جهت آنکه در روز نوبت گاهی آنرا مواتی نشود و اگر چه روز نوبت اقتصار از غذا بر اندک غذای تلف کنند و از منقیات نافعه درین نوع طبیخ بلیله سهت و افتیمون و سنا با سکنجبین که دران بنفشه مطبوخ باشد و گاهی آنرا حلتیت بر نشاسته مخورانند خصوصا روز نوبت و قی میکنانند اگر از خود نمیکنان شود جرجانی و ایلاقی مینویسند که علاج ربع صفراوی نزدیک دموی ست اول نصد کنند و هر روز که نوبت تب نباشد در آبزن گرم نشینند و ماء الشعیر سکنجبین و آب انار ترش و آب کاسنی و آب باویان تر بنوشند بقانونی که در علاج ربع دموی مذکور شد هر یک بوقت و جایگاه خویش و طبیعت مطبوخ هلیله و غیر آن که در قول شیخ گذشت نرم کنند و اگر اول بچقنه نرم استفراغ نماید صواب باشد و اگر روز نوبت در ابتدا که وقت حرکت خلط باشد قی کنند سود مند بود **صفت** مطبوخیکه بران قی کنند هلیله زرد کابلی هر یک هفت درم منفشه افتیمون سنای مکی هر یک چهار درم تخم ترب تخم شبت تخم خربزه بیکموفشنیز خربزه هر یک پنج درم همه را پیزند و صاف کرده بمقدار صد درم یا کمتر ازان بانجبین آمیخته نیگرم بنوشند و اگر مدت دراز شود این قرص استعمال کنند **صفت آن** غافث انیسون تخم کرفس عفران هر یک سه درم ریوند چینی لک مغسول سنبل الطیب پوست بیخ بر جب البان هر یک چهار درم گل سرخ تخم کشوث هر یک شش درم با دیان پنج درم کوفته بیخته با آب کرفس قرصها سازند شربتی دو درم با سکنجبین یا با آب باویان یا آب کاسنی **صفت** قرص دیگر ترکیب تا بت بدین وجه گل سرخ زرشک طباشیر هر یک سه درم تخم کاسنی تخم کشوث هر یک دو درم صمغ عربی نشاسته ربالسوس هر دا حد یکدرم لک مغسول ریوند چینی عصاره غافث هر یک نیم درم قرص سازند شربت یکدرم **صفت** سکنجبین افتیمونی که در ماء الجبن بکار آید افتیمون دو درم بسفایج ده درم گاوزبان پنج درم باد رنجبویه سه درم خربق سیاه دو درم بسفایج و خربق را نیکو فته و افتیمون و خربق را جدا جدا در حصه بسته جمله را در صد درم سرکه و صد درم آب بپزند تا بنیمه آید صفوا افتیمون را مالیده صاف نمایند و یکمن شکر داخل کرده سکنجبین سازند و طعام هر روز مزوره ماش دکدو و قلیه خیار و زیر باج بمغز بادام هندوانه تابسه هفته نگذرد و اجتناب از جوجه مرغ ندهند الا اگر قوت ضعیف باشد و بعد از چهل روز گوشت بره و بزغاله دهند و از میوها انار باید داد **سعید** گوید که اگر تب ربع از احتراق صفرا حادث شود نضج را ماء الشعیر خوشانند و بعد آن سکنجبین و تربد و ترطیب مزاج کنند و اسهال نمایند و خون خارج نکنند بلکه قی در روز نوبت بسکنجبین و آب گرم کنند و غذا

سکنجبین افتیمونی

روز راحت بمزورات سازند و نزد صلایح اجازت بچرخ مرخ دهند و در حمام داخل نمایند و از تعب و صوم و سهر حذر کنند **ابن الیاس** گوید که اگر از احتراق صفرا بود هر صباح جلاب از تخم کاسنی و اصل السوس هر واحد سه درم آلوی بخارا ۱۰ عدد و شکر سفید و ترنجبین هر یک ده درم بنوشانند و غذا ماء الشعیر یخ دو بچه مرغ و بعد نضج تمام تنقیه بدن از صفرای محترقه بایارجات مطبوخ کنند **صفت آن** سنای مکی هفت درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر واحد سه درم هلیلهٔ زرد گل سرخ هر واحد پنج درم مویز سرخ ده درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید فلوس خیار شنبر ترنجبین هر واحد ده درم مالیده صاف نموده بنوشند و در آخر زرد بمرود ماش مع تخود و مغز بادام و مغز خربزه و سرمق خذ اسازند و با یکدیگر بسایند هفت درم و با دو بچه مرغ هر یک سه درم و با شکر سفید ده درم جوشانیده صاف نموده معجون نضج مثقال داخل کرده میل نوشند **صفت** معجون نضاج مستعمل درین تب پوست بلیله و آمله و بلیلهٔ سیاه و کابلی هر واحد ده درم تربد سفید بسفایج افتیمون هر واحد پنج درم کوفته بیخته بعسل گرفته تبرشند شربتی ازان هفت درم و یا این حب بخورانند که اسهال سودا بر فق نماید پوست بلیلهٔ کابلی بسفایج اسطوخودوس افتیمون هر واحد یکدرم نمک هندی یکدانگ گل سرخ دو دانگ مصطکی نیم درم تیرا یکدانگ کتیرا را در آب گرم حل کرده او دیه کوفته بیخته بدان سرشته جهاسازند و این یکشربت است **جندی** گوید که درین نوع هر صبح سکنجبین ساده و شربت دینار سمار الجبن بنوشانند و علاجش قریب از علاج رمونیست مگر فصد و سکنجبین افتیمونی آنرا نافع بود و اکثر استفراغ او بقی را بتدای نوبت باشد و بعد نضج تنقیه بایارجات مناسب کنند تخم کاسنی بنفشه نیلوفر هر یک دو درم تمرهندی ده درم سنای مکی پنج درم هلیلهٔ زرد پنج درم عناب ده عدد فلوس خیار شنبر ترنجبین هر یک ده درم روغن بادام شیرین یکدرم بسم مقرر تناول نماید صبح بنوشند **محمد بن زکریا** گفته که ملاک علاج ربع اسهال سودا و ترطیب بدنست و گفته که برای حمیات مادی چیزی بهتر از اسهال نیست که آن التش ملتهب در فضولست پس اگر فضول را نیابد منطفی گردد **الطائی** گوید که علاج ربع صفراوی بسکنجبین ساده و ماء الشعیر و ترنجبین و خیار شنبر و افتیمون سیر است و هر نوع از انواع ربع که بطول کند علاجش بعلاج ربع سوداوی باشد لسبب تخلص سودا باستحکام احتراق پس بعلاج آن باید پرداخت **مصنف** علاجه بعد ذکر علاج قول ابن الیاس گفته که روز نوبت بسکنجبین و آب گرم یا آب خریزه بندی و غسل و آب گرم قی آورند و جهت تلیین شربت ورد مکرر و سکنجبین و شربت بنفشه استعمال نمایند **صفت** مسهلی که بغایت مناسبت سنای مکی پنج مثقال گاوزبان پرسیاوشان بادیان شاهتره تخم کاسنی هر یک پنج مثقال عناب بست دانه آلوی بخارا ده دانه در یک کاسه آب بجوشانند تا بنیم آید صاف نموده شیر خشت چهار ده مثقال فلوس خیار شنبر نه مثقال مالیده صاف نموده و روغن بادام یکدرم خلط فربه فرموده شود

علاج ربع بلغمی

نضج و اسهال بدستور بالا بنحو بایای بلغمی نمایند و در مسهل آن مثل هلیلهٔ کابلی و تربد و بسفایج و غاریقون داخل کنند بلکه شحم حنظل اگر بلغم لسیار غلیظ باشد یا مطبوخ افتیمون تربدی و حب غاریقون علویخان تنقیه نمایند و قی بمقطعات مثل طبرخ شبت مع سکنجبین که دران ترب تر کرده باشند خصوصاً نزد ابتدای نوبت کنند بعده گلقند بخورانند و سکنجبین بزوری بنوشانند و پنجه در ربع سودا وی بباید حسب حاجت بکار برند چنانچه مطبوخ خبیث در قول الطائی گذشت بعده سکنجبین بزوری و کذا آب کرفس با شکر و حب لقیت خیلی سود مندست و قرص زرشک جهت تقویت جگر و قرص خافث برای تقویت طحال باید داد و آنجا که سرما و لرزه قوی باشد در ابتدای نوبت بخار طبیخ بنفشه و بابونه و گل خیری و گل سرخ بعد گرفتن چادر بر سر بیمار رسانند **اقرال** مره شیخ میفرماید که گر اسهال دامنی باشد سکنجبین عسلی با آب کرفس و بادیان و مانند آن انچه منضج و ملین طبع باشد و گری باعث ال کند چون گلقند عسلی ده درم یکی از هر دو و آب سکنجبین هر روز بهر دو و اگر احتیاج بتلیین زائد افتد در ابتدا اندک مسهل بلغم از قوت تربد و بسفایج آمیزند اندک اندک تدریج کنند تا بقوت غاریقون برسند و قی سکنجبین بزوری عسلی و مانند آن مثل آب طبیخ خربزه و تخم ترب و نمک آورند تا آنکه در نضج شروع کند و تکمید معده و تضمید آن بدانچه قوی تر باشد حتی که خرما و انجیر و مانند آن مثل حاشا و مصطکی سازند همچنین تمریخ آن بادیان همراه روغن قسط و گابی نزد زیادتی غلظ احتیاج افتد بقی کردن از سکنجبین که دران قوت خربق سفید باشد چنانچه خربق را شب در سکنجبین کنند و صبح صاف کرده آن سکنجبین را در آب گرم نوشند بلکه گابی حاجت آید تا آنکه خربق سفید در ترب خورند و یا قوت خربق در ترب باشد و یا خربق بذاته اگر خوف ضعف قوت نباشد و این قرص ربع بلغمی را نافع مرکبی پنج درم زعفران فلفل اسالیون هر واحد پنج درم

سنبل الطیب چهار درم و نیم جندبیدستر سه درم و نیم تخم کرفس و یاهر واحد چهار درم حماما پوست سلیخه سعیه هر واحد دو درم و ثلث سیسالیوس اندرو خوان معجون هر واحد یکدرم و دو ثلث درم و ایضاً اگر اراده بلغمی باشد این حب مسهل بعد نضج در پنجروز یکمرتبه خوردن نافع بود افتیمون ناخواه عاقرقرحا هر واحد هشت درم تخم کرفس بادیان انیسون هر واحد سه درم نمک **فغطی** پنج درم ایارج فیقرا تربد سفیده هر واحد سه درم شربتی دو درم و نیم **ایلاقی** دو جرجانی گویند که در ابتدای مرض هیچ استفراغ قوی نکنند بسبب خامی ماده که لطیف آن از استفراغ بیرون آید و غلیظ باقی ماند عسر تر شود و هر روزه دو درم جلنجبین دو بار تازه در آب بادیان ده درم آب کرفس جوشانیده صاف کرده بخورند و اگر اراده تلیین طبیعت باشد پنج درم مغز تخم قرطم و ده درم شکر و نیم سر آب لبلاب آمیخته بخورند و اگر وقت لبلاب نباشد پنج درم هلیلهٔ سیاه کوفته و پنج درم مغز قرطم آب فقوع موزیخورند و اگر جلنجبین مسهل هر هفته یکبار بخورند صواب باشد **صفت آن** تربد و ثلث درم یعنی چهار دانگ زنجبیل نیم درم دانگ سفیداج نیم درم گلنگبین ده درم آمیخته بخورند چند یک شربتست و اگر مریض محرور و فصل گرما بود و المجبن شکر دهند تا طبع نرم شود و اگر حقنهٔ نرم سازند صواب بود **صفت** حقنهٔ نرم انجیر شکری ده عدد حسک دو درم سبوس گندم ده درم با بونه پانزده درم شبت پنج درم در یکمن من آب بپزند تا سوم حصه بماند صاف کرده پانزده درم روغن کنجد تازه ده درم شکر سرخ و یکدرم نمک دران حل کنند و بکار برند و طعام هر نرم دهند و اگر طبیعت برگ چغندر را سفاناخ پز نرم و با آبکامه خوشبو کنند و شوربای خروس سپید پز کنجشک و از فواکه انجیر شکری و مویز دهند و اگر روز نوبت وقت سواک کند آب اشت و ترب و عسل و نمک صواب باشد و کسی را که قی دشوار بود ترب را چون درم بپزند و در دیگ بگذارند و اندک نمک بران پاشند و بالای آن صعتر دیگر از ترب بپزند و بران نمک اندازند و همچنین سه چهارم نهاده کنجبین عسلی بر سر آن ریزند و یکشب بگذارند و صبح چند انکه توانند از ان ترب بخورند و طعام ماهی شوربا چغندر پخته و بامرود سوده بخورند و بعد هر آن کنجبین آب نیکو گرم مونشند و ریاضت و مالش آهسته هر دو سود دارد و مسام را بکشاید و اخلاط را نرم کند و هر گاه اثر نضج پدید آید مسهل مثل مطبوخ افتیمون بنشند و نشوه آن هر هفته یکبار بخورند و نسخهٔ آن نیز در قول صاحب کامل خلیفه آمد اگر کسی هست که این مرض بدین صفت آن افتیمون یکدرم ترنجبین یکدرم مغز بادام دو دانگ سفیداج چهار دانگ انیسون تخم کرفس بادیان یکی دو دانگ ایارج فیقرا یکدرم غاریقون یکدرم نمک هندی یک قیراط هر یکی نیم درم آب پرسیاوشان جهار مثقال شربتی یکدرم وقت خواب مطبوخ صبح بنوشند و اگر بدین هفته هر دو درم و نیم وقت خواب بخورند و بعد آن سعوط بعد نضج در هر هفته یکبار بخورند و نسخهٔ آن نیز در قول مذکور تیاید و هر گاه مست دوا رنگ شود و فصل سرما آید معاجین گرم مثل معجون حلیتیت و فلافلی بخورند **صفت** معجون حلیتیت بگیرند برگ سداب مرفلفل انگزه هر چهار برابر کوفته بیخته در شهد مصفی بسرشند شربتی نیم مثقال تا بت بن قمره و محمد زکریا میگویند که اگر وقت نوبت مثقالی از ین معجون بخورد و خود را در جامهٔ گرم بپوشد تا عرق کند سخت نافع بود **نوع دیگر** زنجبیل فلفل ناخواه سلیخه هر یک سه درم حلیتیت چهار درم سنبل الطیب ده درم پودینه کوهی انیسون هر یک پنج درم عسل مصفی سه چندان دو یه شربتی یکدرم تاب بادیان و کرفس **صفت** فلاسفلفل سیاه فلفل سفید دارفلفل هر یک بست درم عود بلسان سیزده درم زنجبیل تخم کرفس سلیخه سیسالیوس سادروان هر واحد شش درم پودینهٔ کوهی انیسون هر یک پنج درم سنبل الطیب حماما هر یک چهل درم عسل مصفی دو چندان دو یه شربتی یکدرم تا یکمثقال **صفت** قرص که اندرین تب سود دارد برگ سداب حماما هر یک چهار درم افتیمون هفت درم انیسون سعد هر یک سه درم جندبیدستر یکدرم رب السوس هفت درم تخم خشخاش سفید شش درم کبریت سوخته دو نیم درم کوفته بمثلث سرشته بعد ظهور نضج و استفراغ قبل از نوبت بسه ساعت مقدار دو درم با آب گرم بخورند و اگر هر هفته مشروط بیطوس و تریاق بقدر دو دانگ بخورند نیکو باشد **سعید** گوید که اگر تب حادث از احتراق بلغم باشد مریض را گلقند به نهند و آب بادیان بگنجبین بنوشانند و هنگام ظهور علامات نضج بطبیعت آب عناب و هلیله کنند و از اغذیه غلیظ پرسیز کنانند و بعد نضج اگر شراب بنوشانند و داخریزیاج بچهٔ مرغ به نهند و اگر معده ضعیف گردد قرص زرنب بگنجبین بخورانند و از افراط در غذا و امتلا از ان حذر نمایند **ابن الیاس** گوید که هر صبح جلاب از اصل السوس مقشر نیکو فته و تخم کاسنی هر واحد دو درم گلقند عسلی ده درم جوشانیده صاف کرده بنوشند و غذا مرورک بخود و مغز تخم قرطم خاکیان و تیهو و تدرو و سار زند و این تدبیر تا ده روز کنند بعده بقارورهٔ نظر کنند اگر اراده نضج یافته باشد باین مطبوخ اسهال آورند **صفت آن** سنای مکی هلیلهٔ سیاه و کابلی افتیمون در صره بسته هر واحد هفت درم تربد تراشیدهٔ کوفته دو درم بادیان تخم کاسنی تخم شوشت افسنتین رومی اسطوخودوس بسفایج هر واحد سه درم بادرنجبویه گاوزبان هر واحد چهار درم مویزطا

فصل دوم در علاج حمیات

فصل سوم در علاج حمیات

ده درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا یکنیم رطل بماند فلوس خیارشنبر و تربخبین هر واحد پانزده درم دران مالیده صاف کرده غاریقون نیم درم بران افزایند سحرگاه بنوشند در روز دوم از نوبت و بعد مسهل و بعد یوم نوبت قرص غافث یکمثقال بشکنبین یزوری ده درم بخورانند در روز نوبت منع از غذا کنند و با آب آرم کردن شیت و ترب و بیخ خرزه و نمک و عسل و اصل السوس جوشانیده باشند تی آورند زیرا که اخلاط در وقت نوبت و هیجان از قوران میباشد و حرارت تب آزار مرتفع میسازد پس غلط بسهولت خارج میشود **بخندی** گوید که هر صباح مطبوخ اصل السوس و تخم کاسنی و باد رنجبویه با گلقند شکری بنوشند و بعد ظهور آثار نضج در قاروره بمطبوخات تریدیه استفراغ کنند و از این مطبوخ نافع این نوع ست سنای مکی هلیله کسیله و کابلی مادر نجبویه هر یک پنج درم تربد یکمثقال گاوزبان افتیمون درصره بسته هر یک دو درم بادیان تخم کاسنی کشوث هر یک دو مثقال عناب ده عدد غاریقون نیم درم فلوس خیارشنبر تربخبین هر یک پانزده درم روغن بادام شیرین یکمثقال بسیم معهود تیار ساخته بنوشند و این قرص غافث آزار نافع ست

نسخه آن عصاره غافث یکجو و سنبل الطیب نیم جزو طباشیر پنج جزو تربخبین بقدر یکدرم از ادویه جمع گردد و این قرص بخمیات کنه و یرقان و درد جگر و طحال را نیز نفع کند و تفتیح سده نماید شربتی ازان یکمثقال ست با ده درم سکنجبین بزوری **صفت آن** پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر یک ده درم بادیان تخم کرفس پوست بیخ کبر هر یک سه درم در سه رطل آب تیکرطل سرکه یکشبانه روز تر کنند بعده صاف نموده مقابل هر رطل آن نیم رطل شکر اضافه نموده بقوام آرند

علاج ربع سوداوی

بطریق مالیخولیای سوداوی علاج نمایند و ایضاً علامتش نزدیک بعلاج ربع بلغمی ست و گلقند دو تولا اول بخورند بعده عرق گاوزبان عرق نیلوفر عرق بیدمشک عرق عنب الثعلب سکنجبین ساده دو تولا آمیخته بنوشند و گاهی برعایت تنکیت طحال عرق کاسنی و عرق شاهتره و عرق بادیان عوض عرق گاوزبان و نیلوفر و بیدمشک داخل کرده میشود و یا اصل السوس تخم کاسنی گاوزبان اسطوخودوس عنب الثعلب مویز منقی بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی تخم خیارین خیسانیده گلقند داخل کرده دهند و بعد نضج در سهل ادخال افتیمون اسفاریج سنای مکی ضرورست و ملیلجات بدستوریکه در علاج کلی ربع گذشت داخل نمایند و یا منضج داده از بادیان چهار ماشه بارنجبویه شش ماشه جوشانیده گلقند یکنیم تولا داخل کرده بدهند و اگر خواهند شربت افتیمون یا افتیمون بصره بسته داخل سهارند و در مسهل فلوس خیارشنبر شش تولا و تربخبین یا شیرخشت و افتیمون بصره بسته و بسفاریج واسطوخودوس داخل کنند لیکن بعد نضج کامل و یا این منضج بدهند شاهتره گاوزبان بیخ کاسنی اصل السوس مقشر افتیمون درصره بسته هر واحد دو درم سپستان مویز منقی هر یک بست عدد بسفاریج یکدرم انجیر چهار عدد گلقند دو تولا **بالجمله** بعد ظهور نضج در قاروره و بعد سبک شدن لرزه و باقی ماندن قشعریره که انیهم دلالت بر نضج میکند مسهلات قوی و جوب مخرج مسودا و هاش بدن و ادرار بول و آوردن عرق نفع کند و استعمال این مادیر قبل از نضج بغایت مضر بود و باید که درین تپ اسهال بدفعات نمایند مع رعایت قوت فیما بین مسهلات زیرا که خلط سوداوی عسر الانفعال ست دیکدو مسهل بتمامه برنمی آید و نقای تام حاصل نمیشود بلکه لازم ست که بعد هر مسهل ماده را هیا با ستفراغ بسهل منضجات سازند بعد ازان با هستگی و نرمی مستفرغ نمایند بکرات و مرات تا قوت ضعیف نگردد و ماده بتمامه مستاصل گردد و هیچ استفراغ روز نوبت خالی نباشد مگر قی و بعد نضج اگر حاجت فصد باشد باسلیق کشانیده و باشد که بفصد صافن حاجت آید و اگر مزاج ضعیف شده باشد اول خیسانده سبک بدهند و در ابتدای نضج گاهی شربت نیلوفر و گاهی شربت بنفشه یا عناب و گاهی عرقیات و شربت انار تخم فرنجشک بدهند چون مار الجبن قریب نیم آثار رسد مسهل باین طور دهند افتیمون در بار چه بسته سنای مکی هر یک یکتولا بسفاریج پنج ماشه تربد سفید شش ماشه در عرقیات جوش داده صاف کرده مغز فلوس هفت تولا گلقند چار تولا روغن بادام شش ماشه با مار الجبن مخلوط کرده بنوشند و سفوف لاجورد و شربت سودا نیز استعمال کنند و تربد بصرف عرقیات و شربت انار و تخم ریحان دهند و در وقت المسک جلوه قرص انبر بلدیس بوعلی سینا نیز بکار برند و غذا کبجر مخی در تخم داب و گاهی مار الشعیر در تخم داب یا همراه شربت انار شیرین و همه

ذکر بعض ادویه یونانیه و هندیه که نافع تپ ربع ست حب الشفا از بیاض حکیم علویخان که جهت صداع مزمن و جمیع امراض حاره و یابسه نافعست و در تپ ربع و سائر تپهای مزمن مستعمل زعفران دو دانگ گل سرخ گل ارمنی زنجبیل هر یک دو نیم دانگ ریوند چینی بیخ دانگ افیون تخم قاقوزه

هر واحد یکمثقال کوفته بیخته با بیکه دران شیر خشت حل کرده باشند سرشته جا بقدر نخود سازند پس برای تپ ربع پیش از نوبت یکساعت با آب گرم مستعمل فرو برند و برای امراض گیرد و حب صبح بخورند مجرب است **حب بلیله** حکیم محمد جعفر علاج تپ ربع محمود آقا بابن حب بدین طریق تناوله بود که در اول یوم در ساعت وقت طلوع آفتاب دو مثقال ازین حب تناول نمایند و بالایش قهوه دارچینی یک پیاله بنوشند و غذا درین روز نخود آب گوشت خروس بچه سازند و در دوم گلقند هفت مثقال سکنجبین هفت مثقال با عرق گاوزبان یا آب رحل کرده بنوشند و غذا آرزو شوربای گوشت بره تناول نمایند و در جمیع احوال از حموضات و لبنیات و بقولات پرهیز سازند بگیرند پوست بلیلهٔ زرد پوست بلیلهٔ کابلی بلیلهٔ سیاه برگ سنا هر یک پنج مثقال ایارج فیقرا سه مثقال عصارهٔ افسنتین یکنیم مثقال تمر هندی شوی شاهتره هر یک یکمثقال نمک هندی کیدانگ کوفته بیخته بروغن بادام چرب ساخته جهار سازند در دو مثقال با قهوه مذکور یا گلاب بخورند و در روز نوبت این حب ذهب یکعدد صبح یکشام فرو برند **صفت** حب ذهب طلای مکلس فاذزهر معدنی جدوار خطائی برگ قنب هر واحد یکمثقال جوز بوا مصطکی زعفران هر یک چهار دانگ دارچینی قرنفل هر یک نیم مثقال صمغ عربی دو دانگ کتیرا یکدانگ کوفته بیخته بگلاب سرشته جهار سازند بقدر نخود **حب حلیلت** که حمیات ربع را سود دارد بلیلهٔ زرد عصارهٔ غافث هر یک دو درم حرف یکدرم حلیلت یکنیم درم ادویه را کوفته بیخته با آب جهار سازند و خشک کنند شربت یکدرم با آب گرم **حبی** که برای تپ لرزه مجرب است ریوند چینی یکماشه تخم دهتوره یکنیم ماشه سونٹھ سه ماشه کوفته باب ادرک یک پهر کهرل کنند و جهار برابر باش هندی بندند و حسب مزاج بدهند و بعضے تا چهار عدد خوراک این برای تپ صفراوی گفته اند **ایضاً** که بحبت تپ ربع مجرب برگ دهتوره سیاه برگ پان گنگیری فلفل گرد هر یک دو نیم درم بار یک ساخته قدر فلفل سیاه حب سازند یک صبح و یک شام با آب گرم بدهند در دو سه نوبت دفع شود و یک حب دو گهڑی پیش از لرزه بدهند و اگر گرمی معلوم شود شیرهٔ بادیان بهگرم مزنوشند **ایضاً** که ربع را نافع است پلاس پاپڑه پوست سرخ ازدی دور کرده مغز او مختم تخم کنجه مساوی بسایند و قدری آب بیخه بقدر فلفل جهار سازند و هر روز یکحب بخورند مجرب نوشته **دوائی** که تپ ربع را دفع کند کلونجی جهار درم باریک ساییده باشند خورند جهار روز متواتر روزیکه تپ آید از صبح آن شروع کنند **دیگر** که برای دفع لرزه و تپ معمول است سونٹھ بهل یک عدد ساییده یکساعت پیش از نوبت بخورند و بالایش آب لیموی کاغذی نیم عدد افشرده بنوشند همچنین تا سه نوبت **ایضاً** برای تپ ربع برگ تنبول مغز بادام هر یک سه عدد برگ قنب یکنیم ماشه نبات شش ماشه ساییده قبل شش گهڑی از آمدن تپ بنوشند **دیگر** که راز الله تپ ربع مجرب نوشته انگزه یکماشه نمک دو ماشه هر دو را در یک سیر آب بجوشانند هرگاه چهار دام بماند بنوشانند درد و رو دفع شود **ایضاً** که در جمیع انواع ربع و تپ مرکب مجرب آنک یعنی چونه مقدار سه چهار ماشه یا کم زیاده در آب حل نمایند و یک عدد لیمون کاغذی دران افشرده بگذارند هرگاه با جزای غلیظ آنک نشیند آب صاف از آنرا که بالا ایستد بنوشند و در آنرا نیز باید کرد این دوا وقت شروع نوبت تپ یعنی ظهور سرسل و گرانی بخورند اگر یکبار کفایت نکند یکنوبت دیگر بدهند **دیگر** دافع تپ ربع نوشاد در سه سرخ فلفل گرد دو عدد کوفته بیخته روز نوبت خورانیده باشند **دوائیکه** آنرا جرانکس دهتوره گویند برای دفع تپ لرزه مجرب تخم دهتوره در سکوره کرده دهن آن بندند نموده گل حکمت کرده در آتش نهند که سوخته خاکستر گردد پس برآورده آن خاکستر بقدر یک سرخ دو نوی مرچ را تا چهار سرخ با قدری آب دهند تا چند روز **ایضاً** منسی بجراکس دافع تپ ربع یعنی وصفراوی نائیه تو تیای سبز پنج ماشک هر نال ورقی دو ماشک چونه صدف پانزده ماشک باریک ساییده با آب لیمو کهرل نمایند و یک قرص بسته در دو سکوره نهاده گل حکمت کرده در چهار مربع یکدرعه پاچک پشتی نه و بالا داده آتش دهند چهار گاه سرد شود برآرند خوراک یک سرخ در بتاسه غذا شیر برنج در سه روز تپ دفع میشود و در ربع روز نوبت آن صبح دهند و این دوا هر تور که کمنه شود تاثیر او زیاده می شود دور کنند و حکیم ارزانی جنت مکانی وزن نیلهٔ تهوتیه نیم درم و هر نال دو چونه گوگنه هر یک دو دانه است و نوشته که رشتهٔ پنبه کنوار تا دو پاس کهرل کرده و سفال خام نو پخته طلا نموده سفال دیگر بران پوشند و کناره هر دو سفال کتابهم پیوسته باشد از گل و پوست شتالی محکم کرده در آواه گلال یا در پاچک پشتی آتش هندل یکن آتش سیار باید داد چون سرد شود برآرند و مرد کلان را تا دو نیم سرخ در شکر یا برگ تلسی گوفته باید داد و از ترشی و یادی و روغن پرهیز باید کرد و تپ ربع کمنه زائل می شود و بعضی کسان را کازین دوا تی شود نفع زود تر دهد و چونه صدف و گهونکه عبارتست ازانکه صدف یا گهونکه را در آتش نهوند تا سوخته سفید شود **ایضاً** یکسیر

چهار درم زرنیخ سرخ دو درم توتیای سبز یکدرم سایسیده در آب یکپاس کهرل کرده بدستور آتش دهند خوراک یک سرخ غذا شیر برنج **دیگر** که بخاصیت عمل کند در ربع اکثر تجربه شده زرنیخ سرخ اشخار آبک سادی سحق کنند و در سفال کرده زیر او آتش دهند تا پخته گردد و اندازه پختگی او آنست که ریزه از چوب نی یا کاه در میان دوا ایستاده کنند که چوب بسفال برسد و آتش متوسط کنند پس ریزه چوب بیرون آورده نظر کنند اگر سیاه شده و آتش رفته باشد و رنگ دوا بگردد دوا پخته شده باشد پس خرد ساخته بازسایسیده بقدر یکسرخ در تباسه پیش از نوبت بدهند و در زراحت هم دهند **دوائی** که تپ ربع را مجرب نوشته و دیگر تپهای مزمن سوده بدهند پس از هضم برچ سیاه برگ تلسی هر سه برابر با هم کوفته بقدر یکمیک ماشه یا کسری زیاده بحسب مزاج و سن مریض پرشی بندند و یکی از ان یک گیری پیش از آمدن تپ با آب سرد بدهند و در پرهیز هیچ نیست و سمندر پسل انچه بار یک سرد و دراز همچون خشخاش خرد باشد بهتر است **شربت** که مصنف دار الشفا برای بهجت حیات سودا وی باز مجربات خود نشمرده گل بنفشه گاو زبان هر یک پنج مثقال در یکمیم پیاله آب بجوشانند تا نیم پیاله بماند صاف نموده با شصت مثقال قند سفید بقوام آورده هر صبح در هفت فاشق آب حل کرده دو مثقال تخم ریحان و قدری گلاب اضافه نموده بنوشند **قرص** که دین تپ مجرب سر هند است بادیان ریزه سیاه هلیلهٔ سیاه قرص ساخته استعمال نمایند که از نوبت سوم تجاوز نکند فاحفظ فانه من المفیوض **معجون ربع** از مجربات حکیم عماد الدین محمود چون روز نوبت قبل از تپ نه ساعت مقدار دو خوله تا نیم مثقال تناول نمایند البته در سه نوبت قطع کند و مسمی است بحب لولو چند حلیت دار چینی قرنفل شونیز مرصاصی میعه سائله مر یک سه درم افیون سداب فلفل گرد هر یک یکدرم عسل بر ابر جمله **اقوال حذاق** سویدی گوید که شرب غافث و کذا سکر اکا شتر غاز و کذا الاجور و چهار قیراط اگل عجیب دارد و کذا هوفا ریقون در شراب و کذا پنیر مایه خرگوش بقدر یا قلا و کذا تخم بنگ تلخک دو درم و کذا شونیز سوده بسکنجبین و زشنیز کرتب بسیار طول کند و کذا خردل و کذا قسط و کذا آب کاسنی و کذا غاریقون و کذا پوست درخت آزاد درخت با هلیلهٔ سیاه و شاهتره در ربیع یا خریف و کذا آب کاسنی صحرائی و کذا کرفس با قه جوش شدید داده صاف نموده بسکنجبین کرده نانخواه و کذا آب برگ بادروج و کذا برگ حنه قوقا و تخم آن هر کدام چهار عدد و کذا پنیر مایه بزغاله بقدر سه باقلا و کذا بابونه و کذا ریوند و کذا تخم لسان الحمل چهار عدد قبل شروع نوبت و کذا شوربای خردس پیر یا قرطم کوفته و بسفاج پخته و کذا خاکستر شاخ رگان چون در نیم ماه بسوزد و دو سوا نشده او کلام نکند تا الفراغ از سوختن آن و کذا طبیخ نعا سقولوقندریون و کذا اطریفلین چهار برگ یا چهار تخم آن شراب **اکل** خرشف و کذا لسان الحمل مسلوق بروغن بادام و کذا گوشت خار پشت و کذا لحم افعی مدبر که در تریاق می اندازند و کذا عنصل بریان و کذا برم طرشقوق و کذا کرنب و کذا ترب و کذا لحم ناقه در روز راحت در چهار دوا که مجرب یا لقی است و کذا اسپیچه با کیان که افضل غذای صاحب ربع است و کذا دراج و تیهو و زرزور و کذا نخود با طیب بدار یعنی مصطکی **و تعلیق** هر یک یکعدد در پارچه بسته بر صاحب تپ و کذا صین الدیک در خرقه کتان بسته و کذا کرم عکوب که آن حرکت در سر او میباشد چون در جلد مدلوع بینند و کذا اعضای کربان سگ سیاه رنگ بول کند بند و آنرا بسته و کذا قرن حیه مقرنه و کذا فقره گردن بط و کذا استخوان غوک و کذا استخوان بیست و کذا قطعه لحم تیس و کذا ذنب بز که در پارچه سرخ بسته و کذا عظم سور اخ دار بازدی خروس و کذا موی دنبه بز نر در خرقه کتان بسته و کذا هم راست منصرف کذا دندان گاله یر تساح و کذا جزء الطیب یکعدد که مجرب صحیح هست و کذا استخوان غوک و کذا سنبع کنبوت بر پارچه بستن و کذا البالای موش کور و کذا جلد فیل و کذا عظم تمساح که در بازوی خیالی بشتد از جانب چپ گرفته **ملیع** فاسد فرض تقدیر باقلای کرم خورده داخل کرده و کذا سپش سر دسوراخ باقلا کرده بموم بندد نموده **دیگر** تخم زنج و کذا عرق بیخ پرسیاوشان و کذا اجلد ماهی شت و کذا بیخ بقلة الحمقا و فوشین لباس زن صاحب الفاس و شرب بتعلیق مذکور و کذا دوقو کذا بیت و کذا بندق هندی قطع چوبه بستی از درخت بنجکشت از دست خود دانگا بدان بسوزاند نافع حمای ربع هست و اگر بگیرند شکر نعنه درم سقمونیا بیخ دو درم مجموع را مثل دو درم ربع بدان تنقیه کنند مجرب هست **ابوسهل** گوید که در حمای سودا وی یعنی ربع اگر در صاحب آن آثار غلبه خون بینند و قوت قوی و سن و فصل محتمل باشد فصد از دست چپ باید کرد و بسوی خون نگاه کنند اگر سیاه باشد بیرون آرند و اگر سرخ نباشد فی الفور بنگرند و قصد تلطیف غلظ کرد آن ماده تب هست و تهیه آن برای خروج سازند و هنگام علامات نضج ظاهر گردد هویدا که مهال سودا هست بخایند و شاندند تا نضج ماده نکنند و با فضول غلظ ناخارج نگردد و دوا غذا در تب ربع باید که مولد خون نیک باشد تا بحرارت و رطوبت خود داده این تب لاعلاجی سودا وی که آن بار و یا بیس هست مقهور سازد و قوت دهد آن خایسه و **تلطیف** معدل ربع باشد و این هر آنست که گاهی از غلظ سودا وی در معده و ملحال ریاح و نفخ غلیظ سودا وی پیدا میشود و این تب که باشد مشتمل الرطوبین و غسل و حریره

معمول از زیت و مری و بقول بعضی شکم بر آنکه آنچه در بدن مجتمع شود بتدریج خارج گردد و غیر مؤکله خلط غلیظ باشد زیرا که غذای غلیظ از استفراغ منع کند و خلط سوداوی افزاید و همچنین مؤکله خلط رادی و خلط بارد و نفخ باشد و قابض شکم نبود و در این تب او لا حقنه کردن بحقنهای لینه نفع کند تا ترطیب بعد است این خلط نماید و آنرا مهیا استفراغ کند و بعد استعداد حقنهای قویه استعمال نمایند زیرا که این خلط بشدت خارج میشود و ایضاً در این تب در هر چند روز ینا اول حبی هادمثل خردل و فلفل و غیر آن از معجونات ملطفه نفع نماید و در این تب مشی معتدل و دراک معتدل سود دارد و باید که دران حمام در ابتدای مرض استعمال نکند و چون تب ربع طویل المدت میباشد پس میباید که تدبیر غذا دران از ابتدا غلیظ باشد تا قوت قبل از رسیدن مرض بمنتهای خود ضعیف نگردد بعد ازان هر قدر که مرض بمنتهای خود قریب گردد از تدبیر غلیظ کم نمایند و رطافت او بیفزایند تا آنکه چون مرض بمنتهی رسد تدبیر بغایت لطافت رسد بعده چون مرض در انحطاط شروع کند تدبیر را لغلظ اندک اندک باز آورند تا آنکه در تلطیف او عمل کرده باشند و این برای انتعاش قوت و بهبود بدن بصحت بود و این تدبیر سیست عام در جمیع امراض مزمنه و هرگاه تب ربع بمنتهی رسد باید که تلطیف تدبیر نمایند و آرام و سکون اختیار نمایند تا مادگی و حرکت فعل طبیعت را قطع نکنند بعده چون مرض منتهی گردد و خلطی که آن ماده مرض ست نضج یابد دوای مسهل سودا بکرات و مرات بخورند و بعد ازان مریض را چنری از تریاق بخوراند تا آن لطیف بقیه این خلط و تحلیل آن کند و تنقیه بدن ازان نماید و بدل تریاق دوا الحلیت و مثرود لیطوس جائیست و نشاید که مریض را چنری از این معجونات قبل از نضج و رسیدن مرض بمنتهی و تنقیه بدن بمسهلات بخوراند تا بیجان و تحریک خلطی که آن ماده تپ ست نماید پس بسوی اعضا برند و باخلاط نیک که در انجاست مخلوط گردد و احالهٔ او بطبیعت خود گرداند و هرگاه این عمل در موضع واحد از بدن کند تب در شدت افزاید و سوء مزاج غلبت گردد و اگر عمل او در دو یا سه موضع بود بحسب آن حمیات ربع حادث شوند و تب مرکب گردد شیخ الرئیس میفرماید که اگر سودای سودای صرف از قبیل مرة دمی خون باشد اسهال او در ابتدا نکاه قبض باید لیلا فانیذ تنکبوست و استعمال گلقند عسلی و شکری خوبست و در آخر آن استفراغ بمثل طبیخ هلیلهٔ زرد و سیاه و شاهتره و موز نمایند و چون ماده مرض نضج یابد در زمان هنگام تبریز بحسب قصد موقع مهیت از باسلیق فصد نمایند بشرطیکه غلبهٔ خون ظاهر گردد و بالای طعام قی بالقوت یا آب سنگ حضیض و حاجت کنند و دارمان او نمایند که آن اصل بزرگ ست و استفراغ بادویه و حقنهای قویه سازند و دوا دیگر در مثل این وقت استعمال کنند آن افتیمون و بسفایج و غاریقون و اسطوخودوس و حجر ارمنی و الجورد هر دو مغسول و غیر مغسول و آب برگ بنفاقلون بشربت عسل ست و گاهی نمرد عصیان ماده احتیاج بحرق سیاه افتد و گاهی در صفراوی سنا و شاهتره با فتیمون و قی بسکنجبین کفایت کنند و بعد استفراغ برای ربع بلغمی و سودا دوای آن تریاق و مثرود لیطوس و دوا الحلیت بخورند و فلفل تنها و اراب و مثل خردل بخورند و این اشیاء مادام استعمال کنند بلکه در هر سه روز یکبار و در ابتدا و قبل استفراغ در مدت بعیده تر از ان مجبنین فلافلی و مانند آن از جوارشات حریفه مقطعه و بحبی از این چیزها قبل از نضج تعجیل نکنند زیرا که اگر طبیب تریاق و مانند آن در ابتدا بخوراند ربع را ربع دیگر مرکب کند و گاهی امراض دیگر آید و خصوصاً صفراوی و حریف و اگر در اخر این مرض فصد واجب گردد بران اقدام نمایند و جالینوس گفته که خلقی کثیر را از ربع بایتاپیر ساخته و بعد نضج ایشان را مسهل نوشانیده و بعد ازان عصارهٔ آتین و پس ازان تریاق خوراندیم و گوئیم که طبیعت و فلفل بر رده مفرد بسیار نافع ست چون نضج ظاهر شود و وقت انتهاء رسد و صاحب تب ربع را صحنی و کاهی کبر و خردل و آبکامه و مانند بخورد ران قوت ملطفه قوی باشد بخوراند و گاهی طبیب را احتیاج افتد بعد چهل روز از تب بخوراندن مثل دوا الحلیت بقدر کنار ناخن صبح و همین قدر هر شب اگر تب حادث باشد و اصل او صفرا بنود و از اعراض نافعه درین وقت یعنی بعد ظهور نضج در رسیدن منتهی و نرم شدن اخلاط این قرص صفت آن بگیرند عصارهٔ غافث و زعفران هر واحد سه درم اسقولوقندریون و لک و ریوند و طباشیر هر واحد پنج درم تخم حماض و تخم خرفه و گل سرخ و سنبل الطیب و تخم کشوث و انیسون و تخم کرفس و بیخ کبر و حب البان و باذیان هر واحد چهار درم آب کرفس سرشته قرص سازند و بآب بادیان و کاسنی و کشوث بخورند و این دوا نافع ازبسیار وجوه ست چون مادهٔ نضج یابد بگیرند مر کی بست و بهفت درم سنبل الطیب سیزده درم فطر اسالیون پانزده درم انیسون ده درم عاقرقرحا قسط فقاح از هر یک پنج درم بشراب کهنه یا بعسل تحلیل سپرشند و شربتی مثل جوزه و گاهی الطباد آخر این مرض در ابی قلت ایذا ان و کثرت حرارت بتلطیف ماده ناقص این صفت میخوراند بگیرند زرنباد بنج و بیخ نلفاح یک قیراط و حلتیت قریب سه باقلا و ایضاً ازین قبیل ست

چون بگیرند بود سیه بستانی چهار مثقال نخم انجره بست مثقال افیون یک مثقال از اقراص بسازند شربتی یکدرم بعرق گاوزبان و بارهنگ و آنچه ایشان را استعمال او بعد ظهور اثر نضج تا آخر آن نیکوست امینست که بگیرند مویز نصفی با هر دو از دشتی و مورد تازه هر دو احد پنج درم را خیسانیده خوب بجوشانند و صاف کرده یک اوقیه از آن بنوشند و ایضاً تخم کرفس و تخم انیسون و قرطمانی هر دو احد پنج درم سعتر دشتی و غافث هر دو احد هفت درم نانخواه چهار درم سکاعی سه درم مویزده درم در سه رطل آب بجوشانند تا یکطل آید و دوای حیدر برای ایشان امینست بگیرند نانخواه و سنبل الطیب و دوسنه هر دو احد ده درم کرویا و انیسون هر دو احد هفت درم حلتیت پنج درم زنجبیل چهار درم سلیخه سه درم در عسل بقدر کفایت بسرشند شربتی یکدرم با آب کرفس و نیان و ایضاً قرص باین صفت عصارهٔ غافث ده درم اسقولوقندریون و طباشیر و بابان و سنبل الطیب و زعفران هر دو را درم درم یک و ریوند هر دو احد چهار درم تخم خرفه و تخم خیار هر دو احد شش درم با آب کرفس قرص سازند و بسکنجبین بخورند و چون لرزه استدادی نماید آن کردن آب بیمکر و قرص آنرا نفع کند و اگر این کفایت نکند بدانچه مذکور شد بحسب وقت آنرا قوی سازند و تبخیر منطولی که در ان شیح و بابونه و مانند آن پخته باشند با چیچیده بدهند و اگر مسهلات که بعد نضج بدان محتاج گردند هلیلهٔ کابلی شش درم افتیمون افسنتین هر دو احد پنج درم هلیلهٔ زرد عصارهٔ غافث آلمه هر دو احد چهار درم تخم کرفس انیسون بابان هر یک دو درم چوشانده ازان بسازند و اسهال بآهستگی نمایند و یا بگذارند کشمش ده درم هلیلهٔ کابلی افتیمون هر دو احد شصت درم شاهتره و غافث سکاعی قنطوریون غلیظ هر یک شش درم غافث پنج از هر دو احد پنج درم در پنج رطل آب بجوشانند تا یکطل بالاید حب خفیف چون در هر پنج روز یکبار استعمال نمایند در پن تب نافع بود و مجرب است تربد سفید هر یک ده درم کرویا انیسون هر یک هفت درم نانخواه هشت درم تخم کرفس بابان هر یک سه درم بسفایج شش درم غاریقون هشت درم نمک هندی پنج درم ایارج فیقرا یازده درم با آب پودینه جهاسا سازند شربت یکنیم درم و هر گاه با وجع طحال بود باین دوا انتفاع یابند و هر قوی اسهال کند اسقولوقندریون یازده درم غاریقون دوازده درم هلیلهٔ سیاه ایارج فیقرا هر دو احد ده درم هلیلهٔ کابلی افتیمون هر دو احد بشت درم سکاعی بادرد کما فیطوس عصارهٔ غافث هر دو احد هفت درم شرط فایج کبر هر یک پنج درم تخم کرفس انیسون بابان هر یک سه درم از ان معجون یا حب سازند

تغذیهٔ ارباب ربع

صواب تر آنست که تدبیر ایشان در اول هفته تا سه هفته بقدری تلطیف مائل کرداند بغیر آنکه قوت ضعیف گردد و این چنان باشد که از لگوشت و زهوبات احتراز نمایند زیرا که این تقلیل ماده و تخفیف اعراض بر ایشان و قصر مدت مرض ایشان نماید و بعد ازان لابد ست از اغماض قوت بمشل ماهی رضراضی و بیضهٔ نیمپشت و بچهٔ ماکیان و تیهو و هر گاه مریض بمدت مثل مدتی که دران زهومات منع ست برسد و آن سه هفته هست و مرض کم نگردد از مراعات قوت چاره نباشد و خوراندن غذائیکه آن قویتر ست مثل گوشت ماکیان و بره و بزغاله و پرندهٔ نرم گوشت مانند تدرو و دراج و ماهی جیدکه بزرگ جثه نباشد و بدانکه شرط در غذای صاحب ربع آنست که جامع چهار خصلت باشد یکی آنکه نافع خلط نباشد بلکه محلل نفخ مولد از سود اباشد دوم آنکه غلیظ نباشد بلکه لطیف غلیظ بود سوم آنکه قابض نبود بلکه مایین شکم باشد چهارم آنکه خون محمود بود و اگر غذا که چنین باشد آنست که دران حرارت و رطوبت بود و کیفیت تغذیه قبل نوبت و اختیار ساعات و کمیت تقدیم در باب تدبیر غذا در علاج کلی حمیات عفنی معلوم شده و ایضاً معلوم کرده اند که گاهی احتیاج بغذا در وقت نوبت و قریب آن بسبب کبود در انجا میشود لیکن صواب آنست که تب بر خلو شکم ملائی گردد تا طبیعت بمادهٔ غذا فیاده مرض مشغول نشود تا آنکه مادهٔ مرض را دفع کند و شراب سفید رقیق ربع را نافع بود و صاحب کامل گوید که هر گاه علامات غلبهٔ خون یافته نشود قصد نشاید کرد و قدما استفراغ بچیزی از ادویه مسهله در اول مرگ نمیکنند مادام که خلط خام باشد لیکن میباید که طبیعت معتدل بزمی اندک باستعمال اغذیهٔ ملین شکم مثل بقول معمول بر دارند و سکر و زیت ماشد چون اسفاناخ و چغندر و مرسق و شورباهای خروس و قبره و مویز خراسانی و آلوی شیرین و انجیر خشک باندک مغز قرطم و هر گاه طبیعت قبض شود تلیین او با آب آلوی شیرین و مویز و سناو خیارشنبر و تربخبین یا ماء الجبن بشکر و مانند آن باید کرد و اگر باین ادویه طبع نرم نگردد و هفته لین باشد قدری از روغن بنفشه و مری استعمال نماید و باید که تعدیل غذا در بن تب کند و دران غذای غلیظ عسر الانضمام استعمال نکند که در مادهٔ تب فراید و غذای

لطیف هم استعمال نمایند که قوت را ضعیف نکند فلهذا باید که تحلیل غذا نماید تا حفظ قوت بوقت منتهای مرض کند و از غلظ او ادراک اندک کم نمایند پس هرگاه تب بمنتهای خود برسد دران هنگام تلطیف غذا باید کرد تا قوت بسلامت مرض مشغول گردد و همچنین در سائر امراض و در هر روز یکلقمه کم دهند و سکنجبین متواتر اقتصار نمایند و روز نوبت تب از غذا منع کنند تا طبیعت بهتر مقاومت مرض مشغول گردد و حمام درین تب البته استعمال نمایند کرد مگر بعد منتهای آن را بخطاط و استعمال مشی آهسته و مالش بدن بمقدار معتدل سزاوار است تا مسام بکشاید و ماده رقیق گردد و مداومت مثل این تدبیر درین تب تا ظهور علامات نضج استعمال نمایند و هرگاه آثار نضج ظاهر گردد او دیه مسهل سودا مثل این مطبوخ استعمال کنند **صفت آن** هلیله کابلی و سیاه هر دو احده دو درم بلیله آمله اصل السوس مقشر هر یک پنج درم آلوی بخارا بست عدد مویز منقی بیست درم سنا پنج درم افسنتین روی برگ بادرنجبویه بسفایج کوفته گاوزبان گل سرخ هر یک چهار درم اسطوخودوس سه درم هر دو را چهار رطل آب بجوشانند تا یکرطل آید هفت درم افتیمون اندک از آتش فرود آورده ساعتی صبر کرده افتیمون را خوب بمالند و آبش را وقیه صاف کرده غاریقون یکمثقال صبر سقوطری دو مثقال هر دو را سنجبین دو درم مرتب ساعته دو دانگ باریک سوده بران انداخته بنگرم منوشند و مسهل در روز دوم از نوبت استعمال کنند و بعده قرص غافث دو مثقال با دو اوقیه سکنجبین عسلی ممزوج آب بدهند و روز نوبت سکنجبین که دران تربد کرده باشند آب گرم مطبوخ شبت استعمال نمایند و قی آورند و باید که صاحب این تب بعد از نضج در هر هفته یکبار این دوا استعمال نماید **صفت آن** بلیله هندی دو کابلی هر دو احده هفت درم بسفایج افتیمون هر دو احده درم همه را نیمه سائیده سه درم ازان با مثل او شکر سلیمانی معجون سازند و بالایش آب گرم منوشند و این دوا روز دیگر از روز نوبت بخورند و هرگاه زمانه این تب متمادی شود و مدت او طول کند و فصل سرما بدان لاحق گردد و آثار نضج ظاهر گردد باید که دران بعض معجونات حاره مثل معجون علیت یا حب جلیت در هر سه روز یکدرم مثقال تا یکدرم استعمال کنند و باقدری از معجون فلافلی بخورند و نسخه آن در علاج ربع بلغمی در قول البلاقی مسطور شد و این معجون دیگر نیز حمای ربع را بعد نضج سود دهد و نسخه او همان معجون جلیت نوع دیگر است که در قول مسطور مذکور شد لیکن درینجا وزن ناخواه و سکنجه هر دو احد شصت درم ست باقی بدستور و ایضاً در هر هفته معجون مثروذیطوس یا تریاق کبیر هر دو احد بقدر حاجت و مقدار تحمل طبیعت مریض بدهند تا تلطیف خلط نماید و باید که ازین معجونات قبل از نضج مادهٔ مرض حذر نمایند که ازان مضرت بسیار حاصل شود و باید که ازانها حذر کنند اصحاب مزاج حار و در سن شباب و فصل تابستان و اگر این کسان را ضرورت خوردن آنها داعی گردد اندکی از انها با حتیاط استعمال کنند و در اکثر امور درمثل این حال اقتصار نمایند بر قرص غافث بسکنجبین یا گلقند و بر استعمال قی در روز نوبت و برتناول سکنجبین تا یکدو دران پودینهٔ سهری و افتیمون جوشانیده باشند و اما هرگاه فصل زمستان و سن مریض سن شیخوخت و مزاج او بارد رطب بود و خلط ابتر نضج کرده باشد پس بدادن این معجونات حاره باکی نیست و پرهیز مریض از غذیه بدهیا پس دشوار سودا و غلیظ الجوهر نمایند و باید که صاحب این تب را شراب بعد نضج مادهٔ مرض دهند و لیکن شراب کهنه نباشد و نه ممزوج باندک آب باشد و چون این تب بمنتهای خود برسد تدبیر غذای صاحب او بتدبیر لطیف کنند مانند تیهو و بچهٔ مرغ و مزورات در وقت منتهی یا بازدی طیور و گردن آنها و امثال آن تا قوت بمقاومت مرض مشغول گردد و مادهٔ او پاک شود و آرام و سکون و قلت حرکت اختیار نمایند تا طبیعت بمرض مشغول گردد و حرکت از مقاومت عائق نشود و باید که عنایت بجگر و طحال درین تب مصروف دارند و عنایت باین هر دو تا ضعیف نشوند و باید سود دران هر دو یا غلظ مادت نشود باین طور نمایند که صاحب او را قرص زرشک یا قرص غافث بسکنجبین در وسط مرض و آخر او بعد نضج بدهند و آماد ابتدای او سکنجبین انوه یا سکنجبین بیهیت را استعمال کنند **ابن الیاس** گوید که اگر از عفونت سودا باشد هر صبح جلاب از گلقند زده دو درم و تخم کاسنی سه درم دو پوست بیخ کاسنی پنج درم بنوشانند و غذا مزورهٔ بنوشانش و تخود و مغرعب قطع بدهند و هرگاه اثر نضج ظاهر شود اسهال سودا بحبوب مسهل سودا که در ربع بلغمی مذکور شد یا بمطبوخ افتیمون یا حب آن نمایند و تلیین طبیعت بمعجون سکباج و سنا و تخم شاهتره و بادرنجبویه و گاوزبان کنند و باید که در درین تب اسهال متواتر ننمایند و باید که کسر لزه و فراشادرین تب سبد لگد ادرار و تعریق نمایند و تناول شوربای خروس پیر یا تخود و بسفایج چنانچه در باب قولنج گفته شد ایشان را نافع است

و ایضاً کشتهٔ لؤلؤ تریاق کبیر یا مشروید یطوس در هر یک دو مرتبه سود مند بود و تناول این معجون برای این تب نفع بین دارد سنبل الطیب فرنج هر واحد پنج درم
حاضر انجبیل هر واحد یک درم حلتیت دو درم ناخواه سلیخه هر واحد چهار درم همه را باریک سابیده بعسل کف گرفته معجون سازند شربتی ازان یک مثقال تا یک و نیم
یا تاب کرفس و برای حفظ کبد و طحال قرص زرشک کبیر یا صغیر بمثقال بسکنجبین بزوری یا ماء الاصول بدهند ابن نوح گوید که درین تب قصد تقریباً کس نماند
کرا رادهٔ قریه شدن بدن خود نماید و نگاه کنند اگر اعراض او کم نشود و در وقت او تاخیر گردد با استفراغ قویتر پردازند و اگر تب از چهل روز تجاوز کند و مریض فربه
توانا باشد توسع غذا بران نمایند و هر صبح بقدر جوزه فلانیا بمقدار کنار دوا الحلتیت و همچنین وقت خواب بدهند و در غیر روز نوبت بحمام عرق آورند و سرا سر
بنوشند و خاصیت دوای حلتیت ست که آن تشکین بر رود تب منع لرز کند و همچنین آب جرجیر افشرده عمل کند اگر بقدر دو یا سه اوقیه ازان بنوشند و کذلک
اگر یکدرم قسط یا عود بلسان یا غاریقون یا بیخ سوسن آسمانجونی هر کدام که باشد بهار العسل قبل از نوبت بخورند و ایضاً مالش بروغن که در ان قسط و عاقرقرحا
یا شیح پخته باشند قبل از نوبت تسخین بدن و تشحین ازره کند و ادرار بول نمایند و بعد انهضام غذا این قرص بخورند بگیرند عصارهٔ غافث سه درم لک روند
حب الیان هر یک چهار درم بادیان سه درم زعفران دو درم آب کرفس سرشته اقراص بوزن مثقال سازند و یکی ازان بسکنجبین یا آب بادیان و کاسنی
و کشوث بخورند و اما از اصحاب حمای ربع کسیکه تخیف البدن باشد و بر مزاج او یبوست غالب بود با غذیه و ادویهٔ حار یابس علاج کنند اگر این در ترتیب دق
آرزو می اندازد بلکه معالجهٔ او بمطبات و مسخنات نمایند مثل استکثار دخول حمام بغیر انکه از ان عرق آید و ریختن آب بسیار بر بدن او و نشستن در ابزن و مالش
بروغن کنجد و خیری و شراب رقیق بمثل او آب مزج و اعتماد در اسهال او بر بالرجین با بانات کشته و غذای او خروس پیر مع بسفایج و نخود باشد
در روز دوره قی بسکنجبین و گلاب و آب نیمگرم آورند و لزوم این قرص نمایند **صفت آن** گل مرخ زرشک طباشیر هر یک دو درم تخم کاسنی و کشوث
هر واحد یکدرم ریوند عصارهٔ غافث هر یک نیم درم رب السوس سه درم اقراص بوزن یکدرم سازند و یکی ازان بخورند و بگیرند افتیمون و سایده و مویز منقی
سرشته هر صبح بخورند و غذا بسرکه زیره مع نخود کنجد و شکر طبرزد سازند و هر روز گلقند بخورانند دوست دیبا و آب گرم بدارند اگر مع ذلک در دهن او رطوبت باشد
سکنجبین معمول از تخم کاسنی و بادیان و کرفس بدهند و زرده بیضه دانچه در عسل ترکرده بخورند و تنقل بمغز بادام و پسته و فندق و مغز چلغوزه و شکر فانیذ و حبة الخضرا
و کنجد مقشر و مویز طائفی سازند و گرد و پیش او روز دوره طعامهای پر آب گرم که دران بابونه و شیح و پودینه جوشش داده باشند بدهند و بسیار چیا پوشند تا بخار او
ببدن رسد و زود گرم شود خصوصاً در قرشی مینوشند اگر از درخون کثرت یابند بعد چند روز که نضجی حاصل شود فصد کنند پس اگر خون رقیق مائی برآید فی الفور بند نمایند
و ابتدا باستفراغ خفیف کنند و بعد نضج تام باستیصال سودا پردازند بتدریج و بدفعات و بعد نضج و تنقیه در آخر آن تریاق فاروق در دوا المسک حلو خوردن نیکوست
و ایضاً بعد سه هفته قرص غافث و قرص زرشک ریوندی بدهند و معتاد استعمال ریوند در اوقات متفرقه نمایند و از آب سرد منع کنند مگر در وقت دوره
در روز نوبت ترک غذا نمایند مگر انکه نوبت در آخر روز آید و گرسنگی اشتداد نماید پس اولی آن باشد که معده را مثل ماء الشعیر بشکر یا شربت نیلوفر یا بزرهٔ ملوخیه
یا اسفاناخ یا کاسنی یا خرفهٔ مطبخ بروغن بادام مشغول دارند و در روز راحت غذا مثل بچهٔ مرغ و ماکیان فربه و بره یکساله بطور سفید پاچ پخته یا با نارداند و مویز و ما
با آب لیمو و شکر سازند و از مسهلات این مطبوخ نیکوست عناب سپستان تمر هندی آلوی بخارا هر یک ده درم سنای مکی بسفایج شکاعی یا دارو تخم ریحان
شاهتره بلیلهٔ سیاه و کابلی گل بنفشه گاوزبان هر یک پنج درم تخم خیارو کاسنی زرشک افتیمون هر یک سه درم جوشانیده صاف نموده پانزده درم مقوا
خیارشنبر و یکدرم روغن بادام و پانزده درم گلقند داخل کرده بریوند چینی یکدرم و چکر رسنی و لاجورد و مقل ازرق و کتیرا و صمغ عربی هر یک ربع درم تقویت داده شربت
و مطبوخ افتیمون و حب آن هر دو نیکوست و کذا افتیمون بشیر لفاح و ایارج لوغاذیا و محمودة و واجبست که اعادهٔ استفراغ مرة بعد اخری نمایند تا بدان ناگردد
و سفوف مسهل سودا بهار الجبن مشکور ست و کذلک آب شاهتره و شربت شاهترهٔ مرکب تنها و با ریوند فائده دارد و باید که در ابتدای نوبت قی بسکنجبین و صمغ شیشه
و اصل السوس آورند و در غیر نوبت قبل از غذا و اگر بعد غذا باشد بهتر ست و بعده به تقویت معده گلقند و شربت لیمو دهند و اعتنا باوداء ایشان نمایند
در بعض اوقات و خصوصاً نزدشدت حرارت و عطش بشیرهٔ خیارین و خربزه و کاسنی و روز دوم از نوبت دو درهم داخل شوند و در ابزن آب شیرین نشینند و آب

حمام بیشتر از هوای او استعمال نماینده وقت ابتدای نوبت دریافت کنند که ابتدای هیجان از کدام مکان است پس هر جا که معلوم شود بدانند که محل مادهٔ مسبّبهٔ عفونت همانست و آنموضع را برو دغن بابونه دنمک چرب کنند و اطراف بمالند و در اتاق گرم نمند **انطاکی** گوید که انچه از نفس سوداباشد واجبست که اولا این مطبوخ بنوشانند که آن عجیب النفع کثیر الفائده است من تالیف آن نمودم و بتجربه صحیح یافتم **صنعت آن** جو مقشر سی و شش درم آلو بخارا اسطوخودوس بسفایج تمرهندی هر واحد پانزده درم افتیمون عصی الراعی عناب تخم کرفس پنج خطمی تخم شاهتره تخم کاسنی تخم خرفه مغز تخم خیارگاو زبان هر واحد هفت درم پوست بیخ کبر گل بنفشه گل سرخ هر واحد چهار درم همه را کوفته درده چندان آب بجوشانند تا چارم حصه بماند صاف کرده نیگرم یا شکر یا شربت بنفشه بنوشند و تا شش روز تکرار این در ایام راحت کنند اگر قلع آن نکنند و تمام نضج ظاهر شود سفوف سوداباء الجبن چندروز بدهند والا شیر شتر یا فتیتون دهند تا نضج تمام گردد پس سفوف مذکور بدهند و اگر زائل نشود ایارج لوغاذیا دهند و دادن تریاق کبیر خطاست بسبب قبض پس از وی حذر کنند و واجب بود حمام در روز راحت و اندران نگیر جلوس در آبزن و تر طیب با دهان بارده نمایند و هرگاه نیوست زیاده شود اطعقان با شوربای کلم یا پخه جایز بود و اکثر آن زائل میشود و گوشت غاریقون یکدرم و حجر ارمنی دو مروارید هر واحد نیم مثقال و این مجموعست چند بار روز دوم از نوبت استعمال نمایند و بدل حجر ارمنی لاجورد کنند و اما اغذیه بقول مثل اسفاناخ و کدو و ماکیان و بره فربه بدهند و هرگاه نوبت بروز خود استیعاب نماید غذا ندهند و الا جائز است اگر مضم و سعت کند و از مجربات مثل طبول الگاو میباشد و کذا اگر فرس و بخر فرستین و تعلیق یاقوت و خلد و موش و اکل طحال خاریشت و بخر زبره او و دزنبت نوشته که شراب افتیمون و بسفایج و لاجورد مخصوص بر بست و از مجربات مروارید محلول در ترشی ترنجست و بخر تخم او و شراب آب کرفس شکر در خواص آمده که پارچهٔ زن ذات النفاس قبل غسل او چون بپوشد ربع را زائل کند و کذا خوردن لحم قنفذ و تعلیق عظم مشقوب او بازوی خروس و بدهند **مؤلف** اقتباس و خلاصة التجارب نوشته اند که چون زمانهٔ این مرض و نوبت آن دراز است و زمان شمارش بسیار و خلط سوداوی لیسی حاصی ست تدابیر آن برفق باید کرد و در ابتدا غذاهای معتادهٔ لطیف چون بچهٔ مرغ و گوشت بچه بز شیر خوار که دران زردک و یا شلجم و یا چقندر و یا اسفاناخ و یا کشنیز سبز افتاده باشد بر بخن گاو پخته بآبان تنوری خشکار دهند و استفراغات قوی نباید کرد و محرکات خلط و چیزهای گرمی و خشکی افزاد در باید داشت و در تعریف طبع بزوال آن نباید کرد خصوصاً که اندران فصل عارض شده باشد و همچنین بیشتر از هفتاد روز در دفع آن نباید کوشید و اهتمام در نضج مادّه درین تب بیشتر باید کرد و از جهت یبوست و غلظت مادّه در تعدیل مزاج بچیزهای مائل بگرمی و بسیار رطب باید کوشید و اگر در روز نوبت طاقت ترک غذا نداشته باشد قبل از نوبت لبشش هفت ساعت اندکی از غذای سبک معدل سوداو هندو مدرات و معرقات و هر چه در قبض اخلاط دفع کند همه مضر باشد و بدین جهت خربزه نفع نکند با وجود ضدیت طبع آن با سوداو آنچه آفتی در سیر زباشد اول بعالجهٔ آن بر داز ند که تب بزوال آن زائل میشود و اگر بیمار دسترس مالالجبن نداشته باشد عوض آن آب شاهتره و یا آب کلوی سبز مروق با سکنجبین افتیمونی دهند که همان اثر دارد و در ذخیره نوشته است آنچه که ماده سخت غلیظ باشد هر بامداد هفت درم گلقند باده درم سکنجبین سماده سرشته بدهند و موز منقی با مغز پسته و بادام منقل کنند و هرگاه غذا خواهند نخود آب بمرغ فربه جوان دیاز یر بیاز مرغ بوقت اشتها بکار برند و از فصل متعب دور باشند و گویند که بدین تدبیر بسیار تبهای ربع زائل شده است و در اوائل این مرض اگر مزاج مادّه غالب و نرم و اشتهای طبیع حاجت آید حقنهٔ معتدل لبن در هفته یکبار و غیر روز نوبت و شیاف لبن معتدل از شکر و بنفشه و مغز خیار شنبر و مانند آن بکار برند در هفته یکدرت نافع بود و در آغاز نوبتها اگر قی کردن لازم گیرد عظیم نافع بود و قدری سکنجبین عنصلی بگلقند آمیخته صبا حای غیر نوبت دهیا سکنجبین افتیمونی با گلقند سرشته هرگاه طبیع از حرارت خالی باشد عظیم مفید آید و نضج و تحلیل سوداو نیکو کند و پنیر تازه بی نمک با عسل خوردن غذای نافع بود در روز سوم از بره و بعد از تقیه بمسهلات سوداو تخریر بحب الشفا و امثال آن لازم بود بدستوریکه در حب غیر خالصه مذکور شد و حب الشفا را درین باب اثری عظیم ست چنانچه پراو استاد از نیکسال این تب داشت و اطبا از علاج آن عاجز شده بودند ازین دوا در دو نوبت خورد و صحت یافت بگیرند نخبیل نخجیر دو جزو تخم جوز مائل سه جزو جمله را مانند یک سابیده با دو برابر آن عسل سرشته و در حریف حضرت استاد در ربع پیدا شد و چهار ماه کشید و نوبت آن دو آخر روز قرار یافت و غذا نخواب مرغ فربه و قلیه و پلا و چرب بگوشت بره فربه و شوربای گوشت گوسفند فربه و جوان و امثال اینها و گاهی اندک سرکه گبری کم ترش با طعام و گاهی

حب الشفا مائل

گلقند با سکنجبین عنصلی صبح خورند ی دارسر دیا دمیوهای سرد و تر آب سرد و دیگر گرم و خشک خورد کردنی و تنقیه نیز کم فرمودی و چون نوائب ضعیف شد قبل از نوبت بدو ساعت مقدار باقلا مرکی را باد و دانهٔ فلفل سوده با یک قاشق آب گرم بخورند جهت منع تلفن خلط و دست و باد و تن را گرم نگاه میدارند و آنرو طعام و آب در صباح اندکی بخورند تا بسیاری خلو معده اخلاط را زود در حرکت نیارد و قوت برجای ماند چند نوبت چنین عایت نمودند صحت یافت و این دوا در اکثر اوقات سهلی خفیف آزمودیم و نافع آمد **بالجمله** اگر ربع از سودای طبیعی باشد چیزهای گرم و تر بکار باید داشت و در نضج سودا محض کوشیدن و هیچ سختی نکردن و در جملهٔ اقسام آن بر نهج مرض لایحه باید ساخت انگاه بر نضج آن بدستور کوشیدن و آنجا که آفت للحال سبب آن شده باشد اولا علاج سپرز باید کرد و بسیاری را دیدیم که علاج سپرز ایشان کردند و ربع ایشان بدان زائل شد و بعضی ترک طبیبان را دیدیم که محل نبض را بر ساعد بفتیله داغ میکنند و ربع کهنه بدان زائل میشود و بسیاری را اندر خریف در جائیکه دو شب می پزند نشانیدن دو سه شبانروز و خود اگر گرم نگاه داشتن در انجا و بوی بخار دو شب شنیدن و بخار و هوای آنرا در یافتن بسی نافع آید و مجرب است با وجودیکه علاج ربع در خریف صعوبتی دارد لیکن اینجا بصحت کمتر باشد ممکن العلاج بود اندرین فصل بخلاف اینجا در زمستان فصل فند و نوباشد و آنجا که دو شب سوزیی پزند و غلبه باشد هوای آن انسب بود **میر عوض** مینویسد که استعمال مروارید محلول در اقسام تهای سودا وی باعرق گاوزبان و امثال آن از مجرباتست و این دوا در این باب بغایت مجربست سیاه دیگ صبر تر یک قطعه و پوست بالای آن تراشیده مغز را در بر اتش دار ند و قدری زردچوبه و اندکی نمک سیاه بران پاشیده از اتش فرو آورند و در پارچه انداخته بفشارند آنگاه از وی بیرون آید مقدار یک فنجان بنوشند انشاء الله تعالی در سه روز زائل سازد **نوع دیگر** که در سه روز فائدهٔ تمام دهد پوست درونی درخت نیم پنج درم در نیم آثار آب بجوشانند و چون نیم باد بماند صاف نموده سه چار قطره سنگ جهان با آن تافته اندران فرو برند چند انگاه آب مذکور سه دام بماند سر کرده بنوشند و من جوانی را دیدم که از زندی بس دراز بان علت مبتلا بود هیچ دارو سود مندی نیامد آخر بزرگ گرنجه با بیست و یکدانه فلفل سیاه با آب سایده صاف نموده چند روز نوشید صحت کلی یافت و باید دانست که دقیقهای طبی به فرمنکه سخت بزرگ اند گاهی استعمال ادویهٔ مخدره قبل از نوبت بسبب تحدر طبیعت را از ورود نوبت آگاه منماز د و چون چند نوبت باین نوع بگذرد بسیار از علت پاک بیرون آید بإذن الله تعالی **صفت** دارو نیکه در این کار عجیب الاثرست ورق الخیال پوست خشخاش برابر کوفته هیجده قبل از ورود نوبت بدو ساعت چند انکه بدو اگشت بر اید بخورند لیکن باید که سخت بدن را از اخلاط پاک کرده باشند **نوع دیگر** افیون یکماشه فلفل سیاه دو ماشه انگشت چوب کیکر شش ماشه هر سه را باهم سایده بدارند و مقدار یکماشه یا کم و زیاده مریض قبل از ورود نوبت بدو ساعت رو بجانب قبله ایستاده فرو برد و باید که قبل استعمال این دوا بدو پاس غذا میل نموده باشد و الا ناشتا قی آورد و فائدهٔ دوا فوت شود و یک خوراک کافیست والا در سه روز زائل میکند بإذن الله تعالی

علاج ربع لازمه

در اینجا نیز سخت بنگرند که مادهٔ مرض از کدام خلط حاصل شده پس در غذا و دوا و تنقیه مراعات آن کنند بدستور یکه در اقسام ربع دائره مفصل مسطور شده مع رعایت حرارت و برودت انچه لائق حال باشد از انجا اخذ نمایند و ایضاً اینجا در هر حال فصد باسلیق و یا صافن واجب بود و دار بول نیز بعد از نضج در اینجا بسی نافعست بما الاصول معتدل و سکنجبین و امثال آن هر چه درگری و سردی معتدل باشد اگر حاجت تلیین بود ملین مناسب یا مطبوخ افتیمون دهند در ابتدا بحقنه لین بسند کنند و مسهل قوی بعد نضج تمام باید داد وقتی در روز نوبت بسکنجبین و آب گرم فرمایند و عقب قی بگلقند و شربت سیب و مانند آن تقویت معده نمایند و استحمام با آب شیرین و مالش ملایم نفع دارد **شیخ** میفرماید که قانون علاج در این قریب قانون ربع دائره ست و در اشیا انک مخالفت دارد از انجمله اینست که میل بسوی اعتدال در سخنات و بسوی تبرید در این تب اولی بود و بسبب لزوم تب پس واجبست که در علاج این مثل سکنجبین و گلقند و سکنجبین بزوری و مانند الاصول معتدل و افشرجات بعسل استعمال کنند و بجمله آن اینست که فصد در این واجب تر بود زیرا که ماده در عروق محصورست خروج او بفصد سهل باشد و از انجمله اینست که در غذا رخصت لحوم در این مرض کمتر و بسبب کثرت استعمال قلت بین و از دیاد تسخین لحم اعلا قی و جرجانی مینویسند که اتفاق ربع دائره کمتر افتد و اگر باشد بسبب آن بود که ماده در دو یا سه عضو باشد و بهر یکی بنوبتی دیگر آغاز کند و علامتش همانست که مذکور شد لیکن تدبیر طعام و شراب در اینجا باید که

همه مائل باعتدال باشد و ادویه ترچیزه مسکنجبین ساده دگلشکری و گلشکر بود و اگر حاجت آید مسکنجبین بزوری و گلنگبین و ماء الاصول معتدل و آب بادیان تر و آب فرس استعمال نمایند و فصد باسلیق تا مدین تب سود دارد و گاه باشد که بفصد صافن حاجت آید **ابن الیاس** گوید که هر صبح مسکنجبین ساده یا بزوری معتدل باین نسخه منوشانند **صفت آن** تخم کاسنی بوست پنج کاسنی بادیان هر دو احد سه درم تخم خربزه تخم خیارتخم بادرنگ هر دو احد پنج درم نمکوفته در دو طل آب و نیم طل سرکه کهنه بکشایند روز فیسانیده بجوشانند تا چهارم از آن فانی گردد از آتش فرود آورده صاف کرده شکر سفید یکطل داخل کرده بقوام آرند و بگیرند گلقند شکری ده درم و در مسکنجبین آمیخته بدهند و باقی علاج او مثل علاج ربع دائره ست از تنقیه خلط سودا و فصد باسلیق و هفت انعام درین تب اولی ست اگر علامات خون ظاهر باشد و مریض بحسب سن و قوت و فصل متحمل آن بود **الو منصور** گوید که معالجه این مسکنجبین و گلقند و ماء الاصول بادیان و هندبائی کنند و فصد باسلیق کنند بعد ازان صافن بکشایند پس ازان شروع بادرابریسم نمایند اگر بلید البوارت بود و غذا بنخود اب و سرکه زیت سازند **انطاکی** گوید که علاج حمای ربع دائمه دو قسمند مثل ربع دائره ست بتنقیه زیادتی گرداند و ادامهٔ حادث ازخون کردان فصد صافن فرماید و اوخر علاج کنند و در ابتدای علاج بیشتر توقی باید کرد ازان تحلیل مدهنی باید دید و از علامات تحلیل آن تسهیل موی سفید بسبب شیب علاج آن مواد را و عمل او در رطوبت غریبه پس سیاه بیشتر و چنانچه شان حرارت غریبه اندانست هرگاه استدامت نماید موسفید گردد بسبب انطراق و لیدن باشد که ازین طی زحمت شرب سفیداج مطبوخ بجوزبیشکر شیرین ساخته **مصنف** افتیمن میتوسید که نزد من بهترین آنست که اول گاو یا سلیق و یا صافن فرماید و چند فتح جهار اورد گلقند گلشکر و مسکنجبین هر یکی دو تولد بلیسانند و بدرقهٔ گلقند بچهار تولد در عرق شاهتره و جاورنجبویه یک هفت تولد الیه دصاف نموده بدهند و بعد دو ساعت که مفده این مطبوخ دهند برگ شاهتره باد آورد بسفیداج قیتمون هر یک هفت ماشه فستین سه ماشه تخم کشوث دراسه تبسه گاو زبان یکپنج ماشه موینقی نیم تولد گلقند سه چهار تولد غذا نخود اب چوزع بعد یکپاس از دو ادوقت دو پنجاه باشوربا دو پلاو بچه مرغ دهند و تنقیه بمطبوخ افتیمون نماریقون نواب علیخان نموده جهت ادرار مسکنجبین بفتیمونی بزوری ایشان در گلاب بدهند و جهت تقویت خمیرهٔ مروارید و مالیخولیا دهند **صفت** خمیرهٔ مروارید بگیرند مروارید یکتوله ابرق کبوتره و سبز مشک صلایه کرده بسد شیب سبز طباشیر گل بنفشه گاو زبان هر یک نه ماشه بسفیداج دو پنج عقربی تخم بادرنجبویه هر یک هفت ماشه کوفته بیخته آلده مرببی بکلان بست و پنج عدد دو کبوتره یکپانزده روز فیسانیده مالیده سه بار چندان قند قوام ساخته دوق طلای محلول سه ماشه حل کنند شربتی هفت ماشه نه ماشه **صفت** مارالله گوشت جلوان بزپنج اثار گوشت بچه مرغ سه حدود گل سرخ پنج تولد بسفیداج تخم فرنجمشک بادرنجبویه شاهتره گاو زبان بستان افروزنه هر یک سه تولد گل گاو زبان چهار تولد برگ گاو زبان هفت تولد ابریشم مقرض خام بست و پنج تولد صندل سفید سه و نیم تولد مویز منقی سی تولد زعفران سه ماشه ریحان سبز دو دینه برگ ترنج پنج هر یک نه تولد گلاب پنج شیشه آب شیرین چهار شیشه بدستور مقرر یکشند شربتی ازنه تولد تا پانزده تولد و قرص زرشک کبیر و قرص گل کبیر درینجا بسیار نافع ست و آنین جب راقم برای ربع دائره و لازمه از مجربات ست درسه چهار دوره بهبود هر گز تخلفی نمیکند و لیکن بعد از تنقیه بوست پنج بقلهٔ یمانی صحرائی که آنرا بهندی کهوچه گویند سه تولد زنجبیل صبر سقوطری هر یک یکنیم تولد کوفته بیخته جهابقدر نخود سازند شربتی یکجب قبل از نوبت باب گرم و صاحبزادهٔ مظفر علیخان را ازنه ماه ربع لازمه بود و از مالجبین هم فائده نشده بود بلکه ضعف زیاده گردیده بنابر تقویت خمیره و مالله مسطور وجهت رفع نوبت حب مذکور دادم در سه چهار نوبت موقوف شد لیکن وقت نوبت تپ خفیف می آمد پس جهت رفع دوره عوض حب سفوف طباشیر دست گلود دانهٔ هیل هر دو احد یکماشه نبات برابر روز نوبت اول و دو بنابر رفع تپ هر روزه شربت افتیمون اصولی علیخان سه تولد در عرق شاهتره و گاو زبان هر یک هفت تولد نوشانیدم و غذا پلاو دو قورمه بادان تنوری مقرر داشتم و خمیره و مارالله بدستور دادم در یکماه صحت یافت **ایضاً** نجف خان بهادر را از مدت یکسال و سه ماه تپ ربع می آمد و از ماء الجبن نیز فائده نشد و رنگ همه بدن سیاه شده بود و اندکی سختی در سپرز هم بود و از ضعف طاقت قیام و قعود هم نمانده حکیم میر ضیاء الدین عبرت علاج باین طور فرمودند که وقت صبح قرص کبر سه ماشه در خمیرهٔ صندل تر شی رازی یکتوله ورق طلا یکعدد و سرشته شربت سیب و شربت افتیمون هر دو احد یکنیم تولد در عرق شاهتره و عرق تل بابریشم ساده هر یک هفت تولد حل کرده دادند و غذا وقت دو پهر پلاو کبری با چار آلده و قورمه بچه بز بادان خشکار مقرر نمودند و وقت شام شربت یاقوت علیخان دو تولد در عرق شیرینه تولد تخم فرنجمشک هفت ماشه **صفت** عرق شیر بسفیداج هر دو نیم عقربی تخم شربتی تخم فرنجمشک گاو زبان هر یک پنج تولد ابریشم خام بست و پنج تولد گل سرخ گل شکی هر یک

بسفت تولد آب انار و دلایتی هر یک نیم آثار آب تربزد و آثار سیب دلایتی نیم آثار کسیر و یک آثار برگ خرفه نیم آثار و سه فلوس نبات یک آثار بشربت نیلوفر نیم آثار عرق کشنده شربتی از نه تولد تا بست تولد قبل از وقت دوره یک گهڑی در دای آبکه پخته و بیمون کرده زکراد و نه نارنج دائره مسطور شد نوشانیده ند ازین تدبیر در سه نوبت بگینم ماه ارزه موقوف گشت لیکن بر روز دوره تپ بمعمول خود می آمد برای رفع آن سقوف برگ بادرنجبویه سه ماشه با نبات برابر می داد ند و هر روز سه بت کشوث والد علوبخان و شربت افسنتین هر یک دو تولد در گلاب و عرق سیه مشک هر یک هفت تولد سنوشانیدند و سیمین تدبیر رد دماه صحت کلی یافتند لیکن سیاهی بدن باقی بود بجهت رفع سیاهی و ضعف خمیره گاوزبان عنبری با عرق زرد کک علوبخان دادند در مدت سه چار ماه سیاهی رفع شد صحت عرق زرد کک بگیرند زرد کک از پوست و استخوان پاک کرده پنج آثار گل گاوزبان گل فرنجمشک گل سرخ هر یک نه تولد برگ گاوزبان بسفایج دروبج عقربی هر یک هفت تولد ابریشم خام چهل تولد صندل سفید پنج تولد اشنه سنبل الطیب هر یک چار و نیم تولد عود خام و عود غرقی هر یک سه و نیم تولد زعفران نه ماشه مشک عنبر اشهب یک ماشه شربتی از هفت تولد تا پانزده تولد باشربت متبول نواب علوبخان چهار تولد و تخم فرنجمشک نه ماشه

علاج ربع معکوس

و این هم نوعی از ربع ست که در دور دوم می آید و دیگر روز نه و همه سبابی علامات این مانند ربع دائره بود لیکن ربع اسلم ست و این را در بلکه مهلک ست کذا فی الاندیس یا و علاجش تقریبا همانست که در ربع دائره مسطور شد ولیکن باید که در اینجا در تقویت و تفریح و تسکین بیشتر از اسهال و ادرار کوشند و سقوف با درنجبویه و یا شاهتره در بین باب مجربا ست و همچنین سقوف تخم هردو و نبات مساوی شربتی سه ماشه دگاهی این نوع در آخر ربع دائره می افتد و در دوره چهارم بهلاکت می انجامد و گاهی از ابتدا شروع میکند و در دوره ششم یا بعد وض عشی بلاک مینماید قسطا بن لوقا گفته که نوعی از ربع ست که آنرا منعکس گویند و او آنست که دو روز نوبت کند و یکروز راحت دهد و علاجش لطیف تدبیر در روز اول کنند تا غذا بطبیعت نقل نماید و در شب بدن روز روغن حمام و راحت نماید و استعمال قی روز سوم کنند زیرا که حمام ترقیق اخلاط نماید پیلان او بسوی معده کشد

حمیات دیگر از انواع حمیات سوداوی

که آن خمس و سدس و سبع و تمن و تسعه و عشر ست هر یک بمبدل داسامی هر یکی از ینها بحسب دوره اما خود ست مثلا اگر سه روز در میان آید خمس گویند زیرا که روز مع روز ترک آن پنجم روز باشد همچنین اگر چار روز در میان آید سدس خوانند و باقی را همچنین قیاس کنند تا عشر که هشت روز در میان آید و زیاده از عشر نیز اتفاق افتاده است قرشی گوید مردی را دیدم که تپ او در بیست و چهار روز یکنوبت می آمد و حکیم ارزانی میگوید سیصد و سی و سه روز در زبان او را تپ می آمد و شرح اسباب نوشته که شخصی را در بیراه و بیابان تپ می آمد بالجمله بقول شیخ این حمیات را در یونانی فیماطوس نامند و قومی مثل این حمیات را دوازده نامیده اند بسبب طول دوران آنها و الحاصل گفته حمای خائفه و سمی مزاقیه و متعدیه از مجاری طبیعی و این مسمی باسم دوار آنست پس حمای خمس گویند اگر در پنجم روز واقع شود و همچنین دیگر اقسام آن و وجود خمس اجماعی ست و اما ما فوق آنرا جالینوس منکر ست و دیگران اثبات آنها میکنند چنانچه قول قرشی وغیره مذکور شد و سدس و سبع و ما فوق آنرا ابقراط نیز ذکر کرده و جالینوس گوید که من در عمر خویش ازین تپها هیچ ندیده ام و نه خمس جلی قوی را دیدم که آن حمی مثل ذقی ضعیف ست و میگوید بعید نیست که سبب این تپها تدبیری بود یعنی بسببی از اسباب بادیه باشد چون حرکت و ریاضت قوی و دفعة یا طعام و شراب و دوایی نا موافق یا چیزی از اعراض نفسانی چون فرحت و غضب و غم و فکر اندوه اثر کند هر وقت که بسببی از این اسباب تازه شود تپ تولد کند یعنی سبب ادواره و عودات آنها عودات تدبیر دادوار آن باشد نه ادوار مواد که منصب گردد و میگوید که واجبست در امتحان این تپها رعایت کردن اینچنی اغلاط واقع نشود یعنی امتحان نمایند که آیا این حمیات از عودات تدبیر ست یا از ادوار انصبابات مواد و شیخ الرئیس میفرماید که جالینوس مثل منکر ست برای وجود این حمیات یعنی دلیل ندارد زیرا که میگوید ندیده ام و میگوید که نمیتواند شد پس ماننده منکر شد و مثل حجیت گر برای امثال این تپها اصل دیگر یعنی سود تدبیر گفته و چون بلفظ بعید نیست گفته و بالجزم نگفته که سبب این تپها آنست لهذا ماننده موجب شد لیکن ابقراط تحقیق قول در وجود سبع و تسع نموده و این در نظاهر متعذر و مستحیل نیست تا احتیاج رجوع در آن بسوی تاویلی افتد که حدوث آنها از عودات تدبیر ست و اقوالی که بقراط در باب این حمیات گفته امنیست که سبع طویل المدت ست و قاله نیست و تسع در مدت دراز تر از آنست و ممکن نیست و گفته که خاصی دیگر سن

حمیا نیست زیرا که قبل از نسل یا بعد آن افتد و این معنی بر تجربهٔ اوست و شیخ گوید که ما گمان نکنیم که این قول بقراط را که خمس هیچ مرا از هیچ بهت و جه امنیت که از نسل مراد وی باشد و مراد او از این خمس مطلق نیست بلکه مراد او از این آنست که بعضی از صنف خمس از بدترین تباهست بهر آنگاه و قبل از دق و بعد آن بود زیرا که حمیات چون طبع را کند و اندار ساند در اکثر اعضای رئیسه گرم شوند و دق را ادا کنند و ایضاً دق چون سبقت کند بعید نیست که در اخلاط اندر آخر دق رادیت و عفونت عارض شود پس حمای خمس حادث گردد و واجب نیست که انکار از امر اضی کرده شود که مشابهٔ آن در زمانی یا بلدی اتفاق نیفتد و ایضاً واجب نبود که گوئیم حمای خمس را مادهٔ خاص لابد است زیرا که ربع بسبب آنکه مادهٔ آن سوداست دوره بطریق ربع نیکند بلکه بنا بر آنکه او قلیل و غلیظ ست و بعید نیست که در بعض ابدان سودا غلیظ تر و قلیل تر باشد و از نا عفونت عارض شود و بنگاه تحرک او بسوی مستودع اجتماع او در ان طبی تر باشد پس جائز ست که نوبت بطور خمس نماید بغیر لزوم مادهٔ خامس چنانکه مروی ثقه از من گفته که حمای تسع را مشاهده کرده ام و ما خمس را بتکرار دیده ایم و برای آن مضطر نگفتن این سخن نبوده ایم که در انجا خلطی دیگر بود **الحاصل** این حمیات از قبیل حمای ربع اند زیرا که مادهٔ این تبها از جنس مادهٔ ربع بود لیکن آن ماده غلیظ تر و کمتر باشد و لهذا بسرعت نضج و منتفی نشود پس زمانهٔ راحت دران طول کند و اگر از این تبها از سودا نی یا بلغمی باشند و بشتر بعد حمیات دیگر عارض شوند **علاج** معالجهٔ این تبها چنان علاج تب ربع باید کرد لیکن چیزهای بغایت گرم و مسهل قوی نشاید داد مگر بعد از انکه نضج تمام پدید آید و اگر استفراغ بحسب حال کنند صواب باشد مثلاً اگر صاحب تب لاغر خشک مزاج باشد تنقیه بادویهٔ مخرج سودا الی حد قرابتی نماینده و اگر لحیم جسیم بسیار خوار و بادویهٔ مخرج بلغم و روز نوبت قوی بسلطفات و مقطعات خلط غلیظ لازم گیرند و مراعات جگر و سپرز و معده مرعی دارند بدانچه در حمای بلغمی ذکر یافته و گلقند و سکنجبین قلیل الحموضت نفع دارد و اشربهٔ واقدیه بحسب حرارت و برودت مزاج اختیار نمایند بهنگیکه در اقسام ربع مفصل مذکور شد **شیخ** میفرماید که علاج اصناف این حمیات قریب از علاج ربع بلغمی ست و احتیاج در علاج آنها بیزیادتی صوم و تلطیف تدبیر و نوم را صنعی بود تا مادهٔ غلیظ بدان تحلل و نضج یابد و ایضاً احتیاج بتغلیظ تدبیر افتد تا قوت ضعیف نگردد و این هر دو معنی بتلطیف و تغلیظ متضاد بتین ست و تا وقتیکه این حمیات قوت را ضعیف نکنند خوب نمیکنیم چنانچه تلطیف تدبیر را استعمال صوم تا مدتی بر مریض می نمائیم و تلافی ضرر تلطیف هر وقت که میخواهیم تغذیهٔ جید العذا و سریع الهضم و مزید خون متولد ازان و غیر مغلظ مادهٔ و غیر مزید آن بکنیم و ازنا فعترین معالجات برای این فکر دانست بخربق و تخم ترب و ترب که دران خربق خلانیده باشند و تخم سرنج و استفراغات بالا بردن و بعد ازان استعمال تریاق و مانند آن ازمعاجین کبار و در بن هنگام نفع میکند تعریق بادویه در حمام گرم بغیر استعمال آب و بغیر استعمال مرطبات **چوسی** گوید که حمیات که در هر پنج یا شش روز نوبت میکنند چون حدوث آنها از خلط سودا وی مفرط الغلظت باشد در علاج آنها احتیاج بتدبیر اصحاب حمای ربع می افتد از تلطیف مخلط و استفراغ آن بادویه مسهل سوداو تلطیف غذا و ترک تخلیط و استعمال قرص غافث و سکنجبین و گلقند احیاناً و بصوم در روز نوبت و فی سکنجبین که دران ترب قطع کرده تر کرده باشند و آب شبت و نمک هندی و عسل و بیمه انچه مانند اینها استعمال کرده میشود در علاج حمای ربع که چون مدت او طول کند **جرجانی** گوید که مراعلاجی بود او را این نوع تباهی آمد و من همچنانکه جالینوس گفته گمان برده که این غلام هر وقت تخلیط میکند و بدان سبب هر وقت این تب تفی همی آید پس گوش بران داشتم و بر ورق تقویم وقت ابتدای نوبت تبرید نشان کردم و مدت نوبت آن نگاه داشتم و روزهای راحت که بی تب بود معلوم کردم و ابتدای نوبت دیگر نشان کردم و مدت نوبت آن نگاه داشتم چند نوبت همچنین نگاه داشتم معلوم شد که تب سبع ست و مزاج او گرم بود او را دیگر روز بعد روز نوبت صباح سکنجبین بشیره تخم خرفه دادم و بعقب آن بعد چند ساعت کشکاب دادم و بروزهای دیگر گلشکر با سکنجبین ساده دادی و غذا از برنج و با بخود و شبت و گوشت بره با مرغ و دو روز پیش از روز نوبت نخود اب دادی یا زیر برنج مزوره مغز بادام و روز نوبت جز سکنجبین توری سخت انار نک آب آبغوره هیچ ندادی و این چنین بحمت نگاه آب ساده تنها خورد قبل از آمدن نوبت آن روز مسک غذا نمودی و از اجزای معجون نجاح جمی ساختم و بعد روز نوبت بدو روز مقدار دو درم دادی و این چنین بارها دادم بدین طریق علاج تب او زائل شد **ابن الیاس** گوید که علاج او اخراج بلغم غلیظ از بدنست و اینکه هر صبح جلاب از بادیان و اصل السوس خرشا شیده کوفته هر دو احد درم و گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا مزورق نخود و مغز خربق و لحوم دراج و تیهو دکبک هندو تلیین طبیعت بمعجون خیارشنبر با معجون نجاح کنند و در روز نوبت ام بصوم دهد غذا بالکل نمایند و قی با طبیخ تخم شبت و تخم خربزه و بیخ آن و تخم ترب و برگ و بیخ آن و نمک و عسل و نکنر زد آور زده و باقی تدبیر آن مثل تدبیر حمای ربع ست

و در معالجه این تب اهمال ننماید چه مودی بربع بعرت میشود اگر اخلاط بسیار و رطوبت مفرط گردد و اگر رطوبات وافر و اخلاط بسیار نبود بدق انجامد **ابن هبته الله** گوید که علاج حمیاتی که بنوبت خمس و سدس و ما فوق آن آید بترک بد پرهیزی و اسهال مفرق باشد زیرا که این حمیات حادث میشوند بالسبب فرط احتراق یا بسبب رداءت تدبیر و بدین جهت واجب است که در علاج این تبها تمسک ننمایند بدانچه در علامت حمای بلغمی و سوداوی مذکور شد اگر بدن نحیف باشد اسهال سودا و تدبیر اصحاب ربع کنند و اگر فربه باشد تدبیر ارباب تب نایبه بلغمی نمایند **ابو منصور** گوید تبی را دیدم که هر هفت روز نوبت میکرد و مریض نحیف البدن حار یابس المزاج بود پس لزوم اسهال بماء الجبن نمودم و در تدبیر غذای او تلطیف کردم و در بست و هفت روز نوائب او منقطع شد **سدید** و غیره شراح قانون مینویسند که مادهٔ این حمیات لابد شدید الیبوست باشد والا عفونت را در زمانهٔ بسیار بطی قبول نکند و هرگاه چنین باشد تلطیف و تدبیر غذای آن جائز نبود مگر در روز نوبت فقط و امام ارامار حمیت حال بدن او مثل ابدان صحیح مزاجان میباشد پس واجب آید که غذا در این ایام مثل آن باشد که در حالت صحت بود و مائل تر بترطیب یا اندک لطیف تر باشد زیرا که تغذیه از مرطبات است پس مثل معدل این ماده باشد **انطاکی** گوید که علاج این انواع متسخین و تلطیف و استعمال ادویهٔ مخرج بلغم و سودا است مع جاری داشتن بدن در این همه بر مجرای صحت باغذیه و ما را در این باب علاجی مجرب نیست زیرا که هیچ از این تبها ندیده ام و لیکن میگویم که چون اسفاج بجوشانند و آب او گرم ما در ما بنوشند علاج ناجع باشد بسبب تحلیل و دوای اول سودا را و بسبب ثانی بلغم غلیظ را بنا بر تلطیف آن و در تزهتا گوید که مختص بدان نیسوس و با دارد و دکشوث ست و سه برگ بیخ شرشا و در خواص ست که بخورند بر گیرند فیل تب را ببرد **شریف خان** مینویسند که زنی را تب بود و معالجهٔ او طبایی تامل نمیکرد نه هرگاه تب او طول نمود پسر او نزد من آورد و چون در حال او غور کردم دانستم که حمای خمس ست پس علاج او به تنقیه و تلطیف نمودم زیرا که مادهٔ آن از صفرای محترقه بود بعد ازان ماء الجبن نوشانیدم و نفع بلیغ نمود و باء الجبن جزو ادویهٔ خفیفه مثل قرص انبر باریس و غیره ممکن نبود و حدت مادهٔ و ضعف مریضه از استعمال سفوف لاجورد و غیر آن از ادویهٔ قویه مانع بود و سن مریضه قریب شصت سال بود و صورت تب او این بود که گرمی او بشدت می آمد در روز دوم بشدت کم ازان و در روز سوم کمتر از شدت دوم و در چهارم کمتر از شدت سوم و در پنجم اشتداد مثل شدت روز اول میکرد بعده شدت ششم مثل ثانی و در هفتم مثل سوم و در هشتم مثل چهارم و در نهم مثل پنجم شد میکرد و به جهید بهبوت مدتی بود **مؤلف** گوید که از کلام این اشرف الحکما مدرک میگردد که آن حمای خمس لازم نبود پس قول بعضه که این حمیات دائره میباشد اگر نه بشاید

حمیات مرکبه

بدانکه ترکیب این حمیات ترکیب حقیقی نیست بلکه ترکیب باعتبار سبب و حمیات مرکبه از امراض مجتمعه بهت نه از مرکبه زیرا که مرض مرکب آنست که از اجتماع دو مرض یا زیاده بران مرض وحدانی پیدا گردد و احکام و علامات و علاجات او غیر احکام و علامات و علاجات مفردات او باشد چنانچه شیخ الرئیس مثل اوجاع و امراض و بثور داده زیرا که آن مرکب از سه مرض مفرد یعنی سوء مزاج مادی و تفرق اتصال و مرض ترکیبی ست و آنرا احکام و علامات غیر آنست که برای مفردات اوست مثل زیادتی مقرحه در حجم عضو و جمع ریح و انفجار و اما سل مرض مرکب بترکیب حقیقی نیست زیرا که آنرا علامات مفردات او اعنی قرحه ریه و تب دق نیست و نه علاجات و احکام غیر آنکه برای مفردات اوست و همچنین تب مرکب مثل اشطر الغب که آنرا علامات غیر علامات مفردات او از غب و بلغمی نیست و نه علاج غیر از علاجات آنها پس تقسیم حمیات بمفرد و مرکب مجرد اصطلاحست نه از امراض مرکبه از روی ترکیب حقیقی چنانچه آن معتبر در تعریف مرض گفت **بالجمله** حمیات یا یکدیگر ترکیب می یابد و اقسام مرکبات او بسیار ست و ضبط او ممکن نیست **گاهی** از انواع داخل در دو جنس بعینه مرکب شود مثل ترکیب تب دق با حمای عفنی و حمای یوم با حمای غلیانی **و گاهی** از یک نوع داخل در جنس واحد مانند آنکه از دو غب الصه یا غیر خالصه مرکب گردد و بر دورهٔ ما بعینه بلغمی هر روز نوبت کند اگر روز راحت غب اول روز نوبت غب ثانی خواهد بود و یا از دو ربع مرکب شود و در روز اخذ کند و یکروز ترک نماید و آخر ربع معکوس گویند چنانچه سابق مذکور شد و یا سه ربع ترکیب یابد و نوبت بلغمی هر روز آید چون در هر دو روز راحت ربع اول روز نوبت ربع ثانی و ثالث باشد و یا سه غب مرکب گردد پس اگر بطریق مبادله آید نوبت روز سوم شدید تر باشد بسبب اجتماع اعراض دو دوره زیرا که آن روز منتهای دور روز اول و ابتدای یوم ثالث بود و همچنین روز پنجم و این ترکیب از سه غب مشابه اشطر الغب باشد چنانچه ترکیب از دو غب مشابه نایبهٔ بلغمی میباشد

ویا از دو خمس تکیب پذیرد و دو روز آید و دو روز نه و یا خمس مرکب شود و سه روز آید و یکروز شود یا از دو سدس ترکیب یابد و دو روز نوبت کند و سه روز ترک نماید و مانند آن **و گاهی** از دو نوع و یا اکثر از آن داخل در جنس واحد مرکب گردد مثل غب بالغبی چون حمای معروف بنسبط الغب مثل ترکب حمیات اورام مثل غب بامحرقه و انجازین هر دو از دو ربع سفراویه ترکیب یابد **و گاهی** واقع میشود ترکیب حمیات بوجه دیگر و آن آنست که از دائره یا عطف دائره یکنوع بالازمه همان نوع مرکب گردد مثل غب دائره بالازمه و مواظبه بالثقه ربع دائره بادائمه و یا عطف دائره یکنوع بالازم نوع دیگر ترکیب یابد چون غب دائره بامطبقه و یا غب بالثقه و یا غب بالثقه و یا ربع دائره و یا موالظبه بامطبقه و یا موالظبه باغب لازمه و یا موالظبه باربع دائره بامطبقه و یا ربع دائره باغب لازمه و یا ربع دائره بالثقه و یا ربع دائره بالثقه و یا عطف دائره یکنوع بادائره نوع دیگر مثل غب دائره بامواظبه و غب دائره باربع دائره و موالظبه باربع دائره و یا عطف دائره یکنوع بالازم نوع دیگر مرکب شود چون مطبقه باغب لازمه و یا بالثقه و یا باربع دائمه و غب لازمه بالثقه و یا باربع دائمه و لثقه باربع لازمه و سخن گروهی که گفته اند دو تب لازمه مرکب نشود معتبر نیست **و گاهی** انواع ترکیب واقع میان حمیات بنوع دیگر بود مانند آنکه دو خلط ممتزج باشند یا منفرد و مانند آنکه هر دو متساوی در مقدار باشند یا مختلف و مانند آنکه حمیات سداخله باشند و یا مباداله و یا مشابکه و تفصیل این آنست که صاحب کامل گفته که ترکیب بعضی حمیات **با بعض دیگر** بر دو وجه بود یکی بر جهت امتزاج پس اگر دو خلط مجتمعه هر دو تب بهم مخلوط ممتزج باشند از اول ابتدای نوبت آن هر دو و انقضای آن مانند ذات الواحد بود دوم بر جهت مجاورت پس اگر هر دو ماده از دو خلط منفرد و یا متساوی در مقدار باشند بحکم نوبت آن هر دو در دو وقت مختلف بود و همچنین انقضای آن هر دو و هر واحد از اخلاط مرکبه یا متساوی در مقدار باشد و یا بعض آن بیشتر و بعضی آن کمتر باشد و آن بر سه قسم است اول ترکیب حمیات بر سه قسم است اول ترکیب مباوله و آن انگاه باشد که ماده هر دو تب یا خارج عروق بود یا داخل عروق و در وقت بحران انقضای آن هر دو در زمان واحد باشد و ثانی ترکیب مشابکه و آن انگاه باشد که ماده هر دو تب یا خارج عروق بود یا داخل عروق و دیگر خارج عروق باشد الا اینکه در یک وقت ابتدا کنند و ثالث ترکیب مقارنه و این وقتی باشد که چون هر دو از دو تب دوره خود را تمام کنند تابع او دیگر مقارن آن گردد و ماده او داخل عروق باشد خواه خارج عروق و شیخ میفرماید که اصناف ترکیب حمیات سه گونه بیش نیست یکی ترکیب مداخله و آنست که هنوز یک تب در بدن باشد که تب دیگر داخل شود پس باید که در اعراض مشترک گردد دوم ترکیب مباوله و این آنست که بعد گسار یدن یک تب دیگری داخل شود خواه بهجرد مفارقت اولی خواه بعد زمانی پس اگر بدل از اولی باشد در بقای حرارت بعد اقلاع آن سوم ترکیب مشارکه و او آنست که هر دو تب بیکدفعه در گیرند خواه ترک آن معا باشد یا نه و مشارکه را مشابکه نیز گویند جهت شدت مداخلت و مجوسی گوید که گاهی سه نوع از حمیات مذکوره مرکب گردد و گاهی چهار نوع یا زیاده بر آن از اختلاف ترکیب مرکب شوند شارح اسباب مینویسد که ترکیب حمیات عفنیه یا ثنائی بود و آن تاسی و شش قسم است و یا ثلاثی باشد و این یکصد و شصت قسم بود و یا رباعی باشد و آن یانصد و شصت قسم بود پس جمله انواع این هر سه ترکیب بهفتصد و پنجاه و شش میشود و گفته اند که حمای دانوق آن نیز برین قیاس بود و از هزار قسم تجاوز نکند و حکیم رازی نوشته که ترکیب حمیات گاه بر سبیل انتظام بود اگر از اقسام مرکبات با وقات محفوظ آید و گاه بر سبیل اختلاط باشد چنانچه تبی لازم بود و گیسار و دیگر و با انتظام و اینچنین تب را مختلط گویند و حمیات مختلطه جدا نکرده خواهد شد و سمرقندی گوید که از حمیات مرکبه کثیر الوقوع آنست که از ترکیب صفرا و بلغم افتد و لهذا این تب میان سائر مرکبات مخصوص بسهم اخص گردیده و آن شطر الغب ست و این علیحده مسطور گردد **الحی اصل در معرفت** حمیات مرکبه چهارت تمام در کار ست نادر تشخیص نوع آن مغالطه نیفتد لهذا گفته اند که بر نوبتهای حمیات اعتماد کلی نباید کرد بلکه در تجامی باید که هیچ یک از اعراض لازمه مختصه بهر واحد است دلالت نماید زیرا که در ترکیب بهم اختلاط حمی افتد و اعتبار نوبت ساقط میگردد چنانچه گاهی تب مرکب دوره شبانه روزی یا دو روزه مرکب میگردد بسیاری میکند مثل آنکه از ترکیب دو غب دائره نوبت تب هر روز می آید همچنین از ترکیب سه ربع دائره و این نوبت هر روزه دوره تب بانبغی ست پس هیچگاه معالجه نبندد بهر تبی بانبغی که ملاک گردد و آنرا بحیا معلوم شده که دلالت نوائب بر نوع تب ضعیف ست پس در معرفت نوع تب اعتماد بران نکنند بلکه لازم ست فرق تمام میان این حمیات باعراضی که لائق هر واحد از مواد باشد **مشیخ** و شراح قانون مینویسند که اگر این حمیات از غب خالصه مرکب شوند چنان عارض گردد که نوبتهای او بقصر عرصت کند تا آنکه اولا اضعف از ان تسلا شی گردد و غب ثانی باقی ماند مثلا چون صفرای خالص در دو موضع متعفن شود دور موضعی صفرا انگ در موضع دیگر

صفرا بسیار باشد بالفرض نوبت هر واحد از انها بسوی قصر جلدی خواهد گردید بسبب شدت حرارت و حرکت صفرا و بساست که نوبت سی که مادهٔ آن اندک ست خود ظاهر نگاهی بر ترکیب حمی معاودت مشعیره بعد سکون تب دلالت کند زیرا که باز آمدن مشعیره دلالت میکند بر اخذ نوبت تب دیگر پس تب اولی داخل شده و طبیب عالم بر اکمل مرتب واعراض او را عیب ست که ترکیب تب را اول روز یا دوم دریافت نکند و این نزدیک طبیب مجرب که معالجه بدقت نظر میکند آسان ست اما در این زمانها اگر در وسط هم دریابند غنیمت ست و شناختن ترکیب حمای دق با تب عفونت سخت مشکل ست خصوصا چون مرکب شود تب دق همراه بلغمی اشفه که مادهٔ آن بلغم شور باشد زیرا که اطباء در این مرکب فترات و ابتداهای لرزه و تشعیره و معاودات عرق را ملاحظه نمایند اگر اوقات جزئیه برای این حمیات باشد و فترهٔ بود و الا بر علامات انچه اظهر بود در عفونت دلالت کند از تغیر بول و نبض و از دم تب و لذع آن نگاه کنند و علامات دق را فراموش ننمایند و گمان کنند که در اینجا حمیات عفونت فقط لازمه یا مرکبه از لازمه و دائره و گاهی ترکیب حمیات متعدده متوالی گردد حتی گاه باشد تب واحد متصل متشابه که شبیه بسه نوبه خمس باشد در روز اول آن در آن هنگام از رجوع کردان بسوی دلائل چاره نباشد و عمده در این انتقای علامات سنوخ خمس و غلبهٔ عفونت که از نبض و قاروره و احوال مریض معلوم شود و سر گاه نوبتهای حمیات کوتاه باشد لاتصال آن لاحق نشود بلکه فیما بین هر دو تب فترهٔ ظاهر گردد مثلا چون تب مرکب از دو عفونه خالصه باشد و سر یکی از این هر دو در روز گیر دویکی هفت ساعت یا نه پس و قوف گردد و غب دوم از روز دوم هفت ساعت گیرد البته اتصال نخواهد شد گر بسبب امر عظیم از کثرت عدد و حمیات خصوص کثرت عدد در حمیاتی که از تراکیب طویل باشند مثال آن چون چار حمیات تصویر و مرکب شوند پس یکی از اول روز تا نیم روز گیرد و دیگری از نیم روز تا مغرب و سومی از مغرب تا نیم شب و چهارمی از نیم شب تا اول روز بعد به نوبت سی که از اول روز شروع میشد خواهد آمد و باعث تلاحق خواهد شد و گاه گاه حمیات مختلفه بصورت واحد ظاهر شوند و الا واحد برتر از این منقلع شود بسبب سرعت تحلل مادهٔ او که صفراست در مرتبت باقی ماند و اقلاع او متعسر گردد خواه سر دو دائره باشند یا لازمه یا دائره و لازمه و گاهی باشد الغب مرکب شود غب دیگر یا بلغمی یا سوداوی پس اگر یا غب باشد غب قلع گردد بسبب صدت مادهٔ شطر الغب خالص بماند و اگر یا بلغمی یا سوداوی باشد شطر الغب منقلع شود و بلغمی یا سوداوی خالص باقی ماند زیرا که شطر الغب منسبت بلغمی و سوداوی الطف ست بسبب بودن صفرا جزوی از مادهٔ آن و هر گاه مبینند که حمای طبقه ست و بادی از دو بود و عرق نباشد و یا مبینند که گاهی در لرزهای بسیار عرق بگیرد تبه گردد بر مرکب بودن آن گواهی دهند و همچنین هر گاه در تب لذعه افراط در سردی دست و پا و تعبض آن مبینند و اما سردی و تعبض اندک گاهی در لازمه میباشد **صاحب کامل** گوید که اینچه از حمیات مرکبه ترکیب او رجحت مجاورت باشد معرفت او سهلست از اوقات نوائب حمیات و مدت زمان آن پس اگر حمای دائره با تب نائبه مرکب گردد استدلال نمایند بر حمای نائبه بالزنه که در وقت نوبت تب افتد و در ایام مدهٔ آن والا انچه ترکیب او رجحت مخارجت باشد معرفت او عسر شاق ست بسبب اختلاط علامات بعضی به آن بعضی دیگر لاسیما اگر اخلاط ممتزج متساوی باشند که این اعسر و اصعب بود و اگر یکی از دو خلط در ترکیب آنها غالب تر باشد معرفت او سهلتر بود زیرا که علامات خلط غالب ظاهرتر باشد و منزاوا آنست که درین باب جودت تمیز و حسن نظر استعمال کنند و در حمیات مرکبه بر نوائب آن در استدلال بران اهتمام ننمایند زیرا که گاهی حمیات غب نوبت در سر روز میکنند و اطبای ناقص مقرر میکنند که آن حمای مواظبه ست و گاهی حمیات ربع نوبت غب میبینند پس گمان میکنند که آن حمای غب ست و در این علاج ناموافق استعمال مینمایند و بدان سبب نوبت تب زیاده میشود و شدت میکند تا آنکه مریض بدان علاج هلاک میگردد بهر آنکه در ان ضد محتاج الیه استعمال میکنند و لهذا میبایدکه استدلال مرتب از نقض طبیعت او و از اعراض خاصه بدان شمایند تا دلالت صحیح شود و علاج بموقع خود واقع گردد پس اعتبار نوائب حمیات نباید کرد **بعضی** گویند که در هر دو احد از ترکیب غلطی واقع میشود لیکن در ترکیب مدانخله و مشابکه اکثر غلطی می افتد و طریق تمیز رجوع بسوی اعراض هر واحد ست و واقف نمیشود بر کیفیت حمیات مرکبه مگر کسیکه معرفت حمیات مفرده را محکم کرده و دران تبحر داشته باشد و لذا نشاید که کسب معرفت نوع تب از دور آن نمایند زیرا که اتفاق افتد از حمای غب انچه دور او در هر دو روز باشد و این بقدر آن باشد که دران از صفرا و بلغم مشترک بود و گاهی مریض در یکروز و شب دو یا سه مرتبه تب کند و آن تب از جنس واحد بود و گاهی از دو جنس مختلف باشد و گاهی تب کند بحمای غب پس حمای ربع یا بلغمی یا دق و گاهی یکی تب لازم بود و دیگر دائر بران و گاهی اوقات نوائب مقارب کنند و یا در یک وقت متفق شوند و گاهی متباعد گردند پس نظام او دار فاسد شود و این مثل مریضی باشد که او را حمای غب و ربع آید پس یکروز غب نوبت کند و روز دیگر ربع بران نوبت نماید

و در روز سوم غب آید و در روز چارم فترة افتد و در روز پنجم اتفاق نوبت هر دو افتد و دران امر مشتبه شود و بر اسباب او وقوف دشوار گردد و ایضاً گاهی باین عرض اتفاق افتد که روز چارم او حمای یوم آید بعارضی که او را از عوارض آن عارض گردد پس در نظم فساد زیاده شود **قرشی** در شرح قانون مینویسد که چون تب چند روزی دروغی دگیر دعده میکند روز بگذارد ممکن نیست که یک تب باشد زیرا که اگر یک تب بودی یا اقتضای اخذ در هر روز کردی و البته ترک نمودی یا مقتضی ترک بودی و روزهای بسیار متوالی اخذ کردی پس لابد از حمیات مرکبه باشد و عدد تب بحسب عدد ایام اخذ بود و ضابطه در معرفت عدد حمیات تردد ترکیب و معرفت اسم نوع حمی آنست که ایام اخذ تب با ایام ترک آن ضم نمایند و یکدیگر را بیفزایند و از حاصل آن اسم هر واحد از حمیات مشتق بود و عدد حمیات بحسب عدد دو تنها باشد مثال این آنست تبیکه چهار روز اخذ کند و سه روز ترک نماید پس این چهار تب باشد و حمای ثمن بود زیرا که ایام اخذ چهارست و ایام آن ثمن باشد بدانکه ایام اخذ با ایام راحت هفت ست و چون یکدیگر را زیاده کنیم مجموع هشت روز باشد و مشتق ازان ثمن باشد و همچنین تبی که سه روز اخذ کند و شش روز ترک نماید این سه تب باشد و تب عشر بود اما حمیات هر آن باشد که عدد ایام اخذ سه بست و اما آن تب عشر بهر آن بود که سه با شش نه روز باشد و چون بر ین یکروز افزود یم عشر باشد و مشتق ازان تب عشر باشد و غیر ازا بر ین قیاس نمایند **علاج** حمیات او لا کیفیت ترکیب تب بغور دریافت نمایند بعد بحسب آن هر چه در حمیات مفرده مذکور شد ترکیب داده بعمل آرند باما راعات فصل و حال مریض و ابتدا و انتهای مرض و این بر ثیات موقوف برای طبیب ست تا بر چه مناسب بود بعمل آرد و آنچه تب از احتراق اخلاط باشد گاهگاه استفراغ فرمایند و بمیثرز در تسکین کوشند و از اشربه و اغذیه بهر چه لطیف بود بدان امر نمایند تا مادهٔ زیاده محترق نگردد و در جملهٔ تقویت جگر و محال لازم دانند و همچنین قوانین که سابق مذکور شد در اینجا نیز مرعی دارند و بعض ادویهٔ مفرده و مرکبه که در اینجا مسطور نگردد مناسب جا جهت استعمال کنند

ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه که نافع حمیات مرکبه بست تشرب باد او رد و کذا از وذ آن خراست و کذا اغاریقون و کذا ریوند بعید بفتح تاء و کذا گل تخ سه پا چهار برگ آن و اکل سرطان نهری بریان با نمک فلفل سیاه و کذا الحمة از پشت چند مرتبه و تخور سرگین فیل و کذا سرگین طاوس و کذا دندان فیل و کذا از خ سفید و کذا قشقه بستانی و قطاییا استخوان بازوی راست خروس سوراخ دار و کذا چشم راست خروس و کذا کرم قز خشک کرده در خرقه کتان پیچیده و کذا هر دو لب بالا و زیر گربه و موش و کذا قطعهٔ سگ بین گوزان و قطعهٔ شاخ آن هر دو امذ نافع حمیات مرکبه و مزمنه بست و اختلاط انیسون و راد و یربه حمیات و مرکبه مقوی فعل آنست و تولید شیران تلخیم غافث بسکنجبین در حمیات مرکبه و مزمنه و تفتیح سدد و مجرب سودمندیست و استعمال نقشه با گلقند در حمیات مرکبه بلی عدیل ست و اراقم اکثر شربهٔ او با شیر گاو یا شیر بز با دیان و شکر بعمل آورده و در حمیات مرکبه و بلغمیه مفید یافته و خوردن ریوند با شیرهٔ خرفه نیز برای اکثر اقسام تب مجرب نوشته اند و اگر تخم کشوث بقدر چهار ماشه در آب شیره برآورده یا جوشانیده صاف نموده سکنجبین داخل کرده بنوشند تنهای مزمنه را نافع ست و اگر خواهند دو نیم ماشه تخم کشوث سایده و سکنجبین آمیخته بلیسند و بالا بشربت عرق بنفشه نوله بنوشند **دیگر** که در حمیات مرکبه و مزمنه کثیر النفع و معمول ست بگیرند گلوی سبز نیم دام تا یکدام از انار یا شیر یک پارچه بنوده و ظرف روغن گلی از اندازهٔ آب خالص بران ریزند و زیر آسمان گذارند صبح در صافی نافته آنرا با شیر یک مناسبه بنوشند و گاهی همراه قرص شکر قرص گل نیز استعمال کرده میشود و اگر این دو را با سایسه یا جوشانیده با قرص طباشیر دهند نفع بین میکنند و بدانکه گلو گیر در رحمت نیم رسیده بهتر باشد و درین باب سیر یا الصق شده و شیر بزی که بتازگی بوضع زائیده گاهی در حالت بودن سر از اصل السوس بقدر شش ماشه خیسانیده و بصورت غلیه شیر حرارت شیرهٔ خیارین افزوده میشود و گاهی دانهٔ دیگر مثل کاسنی و بیخ کاسنی و بیخ بادیان و تخم خطمی و گل بنفشه و شکاعی و غیره حسب حاجت همراه آن خیسانیده داده میشود **دیگر** بعمل آرند هندبا یه بهفت ماشه ماساوی آن شهد در آنجا شانیده نوشیدن نافع حمامی ست **دوا** برای حمای مرکب از نزلهٔ اصل السوس بهمراه بر یک چهار ماشه پرسیاوشان بنفشه هر یک پنج ماشه جوشانیده صاف نموده شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه نبات یکنیم توله داخل کرده بنوشند **ایضاً** بنابر تب مرکب گل سرخ گل بنفشه اصل السوس تخم کاسنی بنکوفته هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یکنیم توله آمیخته خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** بنفشه بهفت ماشه اصل السوس چهار ماشه الو بخارا پنج دانه تخم کاسنی نه ماشه در آب گرم تر کرده صبح بگلقند داخل کرده مالیده صاف نموده خاکشی پنج ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** اگر بعد مسلات در جگر حرارت باقی ماند قرص در دو صغیر جلد ماشه سوده بشربت انارین دو توله سرشته بخورند بالایش آب کاسنی سبز روق دو توله شیرهٔ تخم خیارین شش ماشه

نبات بکنیم تولهٔ بنوشند **فائده** چون تپ غفنی بعلاج معمولی از داده منضج و مسهل داخل نشود تو بحال احتشا باید کرد واز مس کردن شکم اگر درد و شود دلالت بر ورم کند واگر تپ نباشد بر بیج واگر از مس کردن ضعیف بدون عسر سوء تنفس گردد آفت در عضلات باشد واگر نی عسر کردن سوء تنفس نشود و چون عسر قوی باشد گفته سوء تنفس ملازم در پیدا شود باید دانست که آفت در احشاست خواه در جگر باشد خواه در قعر معده و در نفس جگر درد نمیشود بحکمت عدم حس الا بواسطهٔ غشای مغلل آن **ایضاً** اگر بعد مسهلات تپ بدون تشنگی باشد و در شکم صلابت بود گلقند بکتولهٔ لسکتبین ساده بکنیم تولهٔ بر شته بخورانند بعد آن کاسنی شاهتره و مویز منقی بعرق شاهتره جوشانیده شربت بزوری دو تولهٔ خاکشی چار ماشه بنوشانند دوم روز شیرهٔ مغز تخم هندوانه شیرهٔ تخم خربزه هر یک شش ماشه افزایند با قرص گل صغیر چار ماشه سوده و بشیده بدهند بعده اگر اسهال شود طباشیر نیکاشه سوده بشربت انار بن برشته بلیسانند بالایش شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم خرفه هر یک شش ماشه نبات یکتوله بنوشانند و اگر اسهال بستور باشه بارتنگ چار ماشه دانهٔ بهیل سه ماشه سوده با آب پخته شربت انار شیرین دو تولهٔ زهر مهره یکماشه سوده داخل کرده بدهند بعده شیرهٔ خرفه شیرهٔ مغز تخم هندوانه شربت انار شیرین زهر مهره دهند اگر اسهال موقوف شود و صلابت جرم ظاهر گردد کاسنی سه ماشه گل سرخ چار ماشه عنب الثعلب چار ماشه در عرق عنب الثعلب یا سیر جوشانیده گلقند دو تولهٔ داخل کرده بدهند **ایضاً** برای تپ بعلاقه یکبد گلقند یکتوله در عرق عنب الثعلب تولهٔ گلاب دو تولهٔ مالیده صاف کرده شربت بنفشه یکتوله خاکشی پنج ماشه داخل کرده بنوشند باز اگر شکایت درد و قراقر شکم باشد عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ اصل السوس تخم کاسنی شب دراب گرم تر کرده صبح مالیده گلقند داخل کرده صاف نموده شربت بزوری خاکشی اضافه کرده بنوشند **ایضاً** اگر تپ و سرفه و خلط جگر باشه عنب الثعلب اصل السوس گل گاوزبان دراب جوشانیده مالیده صاف کرده شیرهٔ تخم خیارین شربت بنفشه خاکشی داخل کرده بنوشند باز تخم خطمی و خیازی و گل بنفشه افزایند **ایضاً** اگر بعد مسهلات وقت تپ بدن باز اندرون سوزان باشد قرص بنفشه که نگاه گردد با آب کاسنی مروق بدهند **ایضاً** برای حمای مرکب بعلاقه یکبد اول تبریدات داده روز سوم چنانچه معمول ست منضج از بنفشه خطمی عنب الثعلب گاوزبان هر یک چار ماشه مویز منقی دانه زهره جوشانیده گلقند دو تولهٔ داخل کرده بدهند و بعد نضج و مسهل سنای مکی تولهٔ گل سرخ شش ماشه در طبیخ و منزوع خیارین پنج تولهٔ تخیین چار تولهٔ روغن بادام شش ماشه بستور معمول افزوده بدهند بعد ازان اگر تپ مفارقت نماید و از چهارده روز تجاوز نماید قرص زرشک خورده بالایش از کاسنی دو تولهٔ جگیده ساخته با شربت بزوری دو تولهٔ خاکشی شش ماشه پاشیده بدهند **ایضاً** در حمای کهنه بعد تنقیهٔ بحمت تفتیح سدد کبد و ادرار و دفع بقایای مواد طبوی و تقویت جگر شیرهٔ خیارین شش ماشه شیرهٔ اصل السوس چار ماشه نبات یکتوله خاکشی چار ماشه دهند باز شربت بنفشه دو تولهٔ در عرق شاهتره عرق عنب الثعلب هر یک پنج تولهٔ حل کرده خاکشی پاشیده باز شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم کاسنی هر یک شش ماشه شیرهٔ بادیان چهار شیرهٔ خارخسک شش ماشه شربت بزوری معتدل دو تولهٔ خاکشی پاشیده باز بجای شربت گلقند دو تولهٔ شیرهٔ تخم خربزه شش ماشه افزایند باز آب کاسنی سبز مروق هفت تولهٔ شیرهٔ تخم خرفه شش ماشه لعاب بهدانه سه ماشه شربت بزوری بارد و دو تولهٔ بدهند باز قرص طباشیر سوده افزایند غذا شله **ایضاً** چون بعد تنقیهٔ معمولی تپ باز عود نماید آب کاسنی سبز مروق هفت تولهٔ لعاب اسپغول شیرهٔ خیارین هر یک شش ماشه شربت بزوری بارد دو تولهٔ خاکشی پنج ماشه غذا شله باز قرص زرشک صغیر چار ماشه سوده بگلقند سرشته همراه آب کاسنی دوازده تولهٔ شیرهٔ بادیان شش ماشه شربت بزوری دو تولهٔ باز شیرهٔ خیارین شش ماشه افزایند **ایضاً** حمای مزمن آب کاسنی سبز مروق چار تولهٔ شیرهٔ اصل السوس چار ماشه شربت بنفشه دو تولهٔ خاکشی چار ماشه دوم روز گلقند دو تولهٔ آب کاسنی ده تولهٔ شیرهٔ خیارین شیرهٔ عنب الثعلب هر یک چار ماشه شربت بزوری معتدل دو تولهٔ خاکشی پنج ماشه باز بجای خیارین شیرهٔ مغز تخم هندوانه شش ماشه و بجای عنب الثعلب اصل السوس چار ماشه کنند باز همه شیرجات موقوف نموده آمله بریلی یکعدد بورق نفوره پیچیده باشیره بادیان شیرهٔ خیارین شربت بزوری دهند **ایضاً** برای تپ کهنه و سرفهٔ شدید وقی و صلابت معده شیرهٔ کلوه شیرهٔ اصل السوس شیرهٔ خیارین در عرق کلوه عرق شاهتره برآورده شربت بزوری خاکشی داخل کرده بنوشانند و کلوه خشک مغز خیار شنبر اراب کلوه سبز جل کرده نیگرم بر شکم ضماد سازند بعده ازالهٔ عنب الثعلب گل بنفشه گل نیلوفر اصل السوس خطمی خیازی تخم خیارین خیلسانیده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده بدهند **ایضاً** بعد مسهلات برای بقیه

تب وسه گرفته بند رحمایت تب احشائی قرص زرشک صغیر چار ماشه بسکنجبین ساده یکتوله سرشته با شیره خیارین و شیره کاسنی هریک شش ماشه عرق نکوه عرق گاوزبان عرق کاسنی هریک چار تولة شربت بزوری دو تولة خاکشی شش ماشه صبح وبجهت شام لعاب بهدانه دو ماشه عرقیات شربت بزوری خاکشی اگر آثار نزله وزکام ظهور نماید دو سه روز نقوع خفیف نزله بهدانه سه ماشه خطمی شش ماشه اصل السوس گاوزبان هریک چار ماشه نبات یکتوله بهر نضیج عنب الثعلب تخم کاسنی پرسیاوشان گل بنفشه پنج کاسنی خطمی هریک شش ماشه گاوزبان اصل السوس هریک چار ماشه دراب کاسنی نیم آثار شربت تر کرده صبح مالیده صاف نموده شیره خیارین شش ماشه شربت بزوری دو تولة خاکشی پنج ماشه داخل کرده سه چار روز داده در منسل سنای مکی یکتوله فلوس خیارشنبر شش تولة گلقند ترنجبین هریک چار تولة روغن بادام شش ماشه افزوده مسهل دهند بعده تعدیل وتقویت نمایند **فائده** دراوام حارکا احشا وتهای مزمن ومقاسات مرض تکیسات آب کاسنی زاساتذه ماثورست چنانچه مردم نحیف باجی وسرفه ومسلولین بالوقت ضرورت ملین مثل التفریح ومانند آن مکرر کرده معمول ست وبرای تعدیل بعد تنقیه بکار می برند **ایضاً** برای تب کبد وکثرت تشنگی وعقب نوشیدن آب فی الفور بول کردن وسوزش بدن شیره گلو درعرق شاهتره برابر ده شربت انار داخل کرده اسپغول پاشیده بنوشند اگر ازاسپغول طبیعت برهم شود عوض آن خاکشی کنند **ایضاً** برای حمای مزمن دوم وسوم عرق وسل خاکشی چهار ماشه بعرق عنب الثعلب ده تولة عرق کیوره دو تولة نمکی گرم کرده شیره اصل السوس چار ماشه شیره وتخم کاسنی شش ماشه نبات یکتوله بازشیره خیارین شش ماشه شربت بزوری دو تولة وخاکشی شش ماشه پاشیده دهند **ایضاً** برای حمای مزمن شدید عرق وسل گاوزبان اصل السوس پرسیاوشان هریکه چار ماشه شیره خیارین شش ماشه عرق عنب الثعلب ده تولة شربت بزوری دو تولة خاکشی شش ماشه پاشیده دهند بعده ایضاً برای حمای مزمن شدید عرق گاوزبان اصل السوس پرسیاوشان هریکه چار ماشه شیره خیارین شش ماشه عرق عنب الثعلب ده تولة شربت بزوری دو تولة خاکشی چار ماشه پاشیده دهند وبجهت شام سفوف ست گلو دو ماشه طباشیر نیم ماشه نمکنول گنه سه ماشه دانه هیل کیماه دار فلفل سه عدد بعده همراه عرق عنب الثعلب نه تولة دهند بعد ازان صبح در سفوف مذکور ماخواه یکمرتبه سوده عوض نبات آمیخته همراه شیره اصل السوس شش ماشه عرق عنب الثعلب هفت تولة نبات یکتوله بعد غذا شد بعده عوض اصل السوس شیره بادیان شیره عنب الثعلب یک چار ماشه دهند وسفوف مذکور دستور سفوف اول بدهند بارنج وسفوف بادویه مفتح چار بار دمع تقویت معده باید داد دار فلفل سه عدد ماخوذ ده مرتبه نمکنول گنه سه ماشه اصل السوس چار ماشه عنب الثعلب هشت ماشه سوده بقدر مناسب درگلقند یکتوله سرشته تناول نمایند بالائش عرق کسوه عرق بادیان هریک پنج تولة بنوشند غذا بلا دغدغه **ایضاً** حمای مزمن مرطوب مزاج شاهتره شش ماشه سوزنبقی دو تولة دار فلفل چار دانه بعرق بادیان هفت تولة گلاب چار تولة جوشانیده شیره تخم خیارین شش ماشه شربت بنفشه فرد تولة خاکشی چار ماشه دهند باز شیره تخم کدو شش ماشه عوض خیارین کنند باز شاهتره موقوف نمایند **دوائیکه** درحمای مرکب از بلغم وصفرا خصوص بعد تنقیه معمول ست کیجین گلقند هریک چار درم بهم آمیخته بخورند عقب آن شیره بادیان شیره تخم کاسنی شیره تخم خیارین هریک سه درم درعرقیات مناسب کشیده شربت بزوری بار دو هفت درم اضافه نموده بنوشند وگاهی خاکشی بقدر سه درم نیز اضافه کرده میشود **ایضاً** که برای تب مرکب از صفرا وبلغم مجرب نوشته کاسنی کشنیز خشک هریکه بکتوله اجوده ماشه دار فلفل شش ماشه جمله را سه حصه نمایند یک حصه دراب پنج تولة شب ترکنند وصبح آب صاف آن بنوشند وچار تولة دیگر آب دوبار ماخته بدارند وشام بنوشند وهمچنین تا سه روز هر دو وقت بعمل آرند **دوائیکه** برای حمای مزمن نافع اصل السوس مقشر شش ماشه بلوی درخت نیم نه ماشه الائچی کلان شش عدد بهکونه دراب جوش داده گرفته بهمند صبح صاف نموده نبات دو تولة انداخته بنوشند **سفوف هندی** که درحمیات مرکبه نافعست گلابیه شیره دانه هیل هریک نیم تولة نبات سفید یکتوله خورد کرده از چار ماشه بمشش ماشه معلوم ست **سکنجبین بزوری معتدل** جهت تنهای مرکب وتلقیح مصدره جگر وسپرز نافع دادوار اول سکنجبین تخم کاسنی بادیان تخم کدو شش هریک سه درم تخم خیارین تخم خربزه هریک پنج درم بیوست پنج کاسنی پوست پنج بادیان هریک هفت درم همه را نیکوفته بسرکه تند بست درم وآب سه طل یکشبانه روز تر نمایند وبجوشانند وصاف کرده با یکمن شکر بقوام آرند وبکار برند **شربت کشوث** در تنهای کهنه که قریب بدق باشد بهواره مجرب ومعلوست تخم کاسنی بادیان هریک پنج مثقال پنج کاسنی

اصل السوس تخم کشوث تخم خیارین از هر یک ده مثقال تخم خیارگل کشوث ریشکه کشوث تخم خرزهره بیخ بادیان رب السوس هر یک هفت مثقال قند سفید شصت مثقال شیر خشت سی مثقال بسرشتو در تب نمایند **ایضاً** مسی لبترات الحیات که بعد از بست روز در جمیع حمیات جهت اصلاح مزاج احشا و دفع تخلیل بقایای مواد و سکنجبین بزوری بسیار نافع است زرشک سی مثقال تخم کشوث بیخ مثقال تخم کاسنی چهار مثقال گل کشوث ریشکه کشوث هر یک سه مثقال گل سرخ بادیان گز مازج هر یک دو نیم مثقال جوشانیده صاف کرده با قند و یا شکر بنجاه درم بعوام آرند و هر روز از بیخ مثقال تا هفت مثقال در تب صفراوی و دموی باشیره و خیارین و کاسنی و اگر حرارت غالب تر باشد با قرص کافور در حمای بلغمی و سوداوی و حمیات مرکبه با قرص زرشک صغیر و با قرص ورد صغیر بکار است داشت باشیره تخم کاسنی و بادیان و با بدون این ادویه بنوشند **شربت بزوری** بستون نسخه بست و یکم بعمل آمده برای تب مرکب و حمیات کهنه و ادرار بول و حیض و اخراج سنگ گرده و مثانه و دفع یرقان و تفتیح سدد جگر و سپرز نافعست تخم کاسنی بادیان تخم خرزهره تخم خیارین مغز تخم کدو هر یک پنج مثقال رب السوس بیخ کاسنی گل خافث تخم خطمی اصل السوس سنبل الطیب بنفشه انیسون گاوزبان هر یک سه مثقال کوفتنی را نیکوفته جمله را یکشبانه روز در بیخ رطل آب تر نمایند و مویز منقی بیست درم آمیخته بجوشانند تا در رطل بماند صاف نموده قند سفید یکمن اضافه کرده بقوام آرند شربت یک اوقیه و اگر تشنگی باشد بعوض آن شاهتره یا فستین انداز ند و هرگاه چهار مثقال ریوند خطائی با یک سوده بعد قوام آمیزند دیدار اخراج سنگ نافعتر آرد **شربت** برای تب مرکب از صفرا و بلغم بیخ بادیان بیخ کاسنی اصل السوس شاهتره مویز منقی هر یک چهار درم تخم خرزهره تخم کشوث شکاعی بادادورد گل خافث هر یک سه درم تخم خیارین تخم خیارین تخم مصفر تخم کاسنی بادیان برادهٔ صندل سفید گل سرخ گل نیلوفر هر دا حد دو درم قند سفید سه چندان ریه **ایضاً** برای تب مرکب که قریب عرق بود نافعست تخم کاسنی بادیان بیخ کاسنی تخم خطمی اصل السوس گاوزبان هر یک سه مثقال مویز منقی بیست و پنج مثقال سنبل الطیب گل بنفشه بادادورد شکاعی هر یک دو نیم مثقال قند سفید نیم سیر ترنجبین یا دو سیر بقوام آرند **ایضاً** که برای تب با تهیج اطراف مجرب ست بیخ بادیان بیخ کاسنی هر یک چهار درم مویز منقی دو لوله بادیان تخم خیارین تخم خرزهره بنفشه شاهتره اصل السوس گل نیلوفر تخم کشوث برادهٔ صندل گل سرخ عنب الثعلب گاوزبان ریوند خطائی گل بنفشه هر یک دو درم قند سفید یکنیم رطل **شربت بزوری معتدل** برای حمیات مرکبه و امراض جگر معمول تخم کاسنی تخم خیارتخم بادرنگ تخم خرزهره هر دا حد یکمثقال در ربع آن بیخ کاسنی دو مثقال و نیم بیخ بادیان یکمثقال و ربع آن قند سفید دوازده مثقال طبرزد معتاد تیار سازند **طبیخ افسنتین** که در تب مرکب بکار آید انیسون تخم کرفس افسنتین رومی اسارون بادیان بیخ اذخر هر کدام بقدر حاجت جوشانیده صاف نموده استعمال نمایند **عرق نمک** معمول اهل فرنگ برای رفع تب کهنه و استسقا و یرقان نمک سانبر ریان نمایند که سرخ شود و هموزن آن گل کرانان ظرف میسازند مخمر و کرده بار یک سایند بهم بسته در شیشه گل حکمت کرده اندافته عرق چکانند شربتی دو سرخ تا چهار سرخ **قرص زرشک** نافع از برای حمیات مرکبه و سدهای جگر و استسقای حار زرشک لک معمول دارچینی گل سرخ تخم کاسنی تخم کشوث هر یک دو مثقال ریوند صینی یکمثقال کوفته بیخته اقراص سازند شربتی دو درم با سکنجبین و آب کاسنی عنب الثعلب و دق **قرص گل** که جهت تپهای گرم کهنه بواسیر بکار است گل سرخ اصل السوس مقشر هر یک چهار درم طباشیر سنبل الطیب قشور بیخ مواد دو درم ترنجبین سی درم گلاب قرص سازند و بیخ یا شه همراه یکپیمانه کاسنی و شربت بزوری دهند **قرص بنفشه** که تب نیاسا فرانافع ست بنفشه مغز بادام مغز تخم کدو مغز تخم خیارین هر یک بیخ درم رب السوس گل ارمنی مشک هر یک سه درم مصطکی یکمثقال سنبل الطیب یکدرم کوفته اقراص سازند شربتی یکمثقال **مطبوخ** که در حمای مرکب بکار آید بادیان بادادورد عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ گل نیلوفر تخم کشوث بیخ کاسنی هر یک سه درم الوی بخارا هفت دانه هر دا در نیم آنار آب بپزند بر گاه سوم حصه صاف نموده یکپیمانه بیاده یا بزوری یا گلقند بقدر سفت درم اضافه نموده نوشند **مطبوخ** که برای تب کهنه مدیل ست گلوی سبز شاهتره تخم کاسنی هر دا حد یکتولا شب در آب کرده صبح جوشانده صاف نموده دو تولا شربت بزوری آمیخته نوشانند و اگر بلغم غالب باشد عوض کاسنی مالی کرده وای هندبیدست داخل کنند و شربت بزوری معتدل آمیخته هند و اگر سرفه هم باشد اصل السوس مقشر نکوفته دو درم افزایند و اگر زبان بوشل تخم کشوث و گل خافث و افسنتین و شکاعی باد اورد و بیخ کاسنی تخم خرزهره افزایند **مطبوخ هندی** برای تپهای کهنه و تپ دیرینه مغز تخم صندل سرخ کشنیز تخم خیارین گلوی سبز هر یکپاره کوفته حصه سازند یکحصه در هشت سیر آب بجوشانند هرگاه یک سوم باقی ماند صاف نموده بخورانند اگر طفل باشد دو ثلث کنند و **ماء السندباء الیابس** کبابه

کاسنی سه حمیات مرکبه مثلثیت دوبار یا زیاده باشد از آب برگ کاسنی نضج بسیار نمایند یا بار با تجربر سه یا گیرند تخم کاسنی چهار تولہ و نیلوفر کبود دو مثقال آب یا دو عرقیات مناسب مثل عرق بادیان کہ بقدر نیم رطل باشد ترشانند و اندکی گلقند شربتی یا ملائمہ در صافی کنند کہ ہر چہار گوشہ آن از چہار چوب بستہ باشند داخل نمودہ بہفت مرتبہ مثل بیضی بگیرند قطرہ قطرہ بچکانند بعد ازان آب صاف گرفتہ با شربت مثل شربت بزوری و با اقراص مثل قرص گل بکار برند و دادن چیل روز یا بست روز یکم در زیادہ محل بررای طبیب بست و از ابتدای شروع تا انتہا مقدار تخم کاسنی ہمین قدر باشد و در اوائل مزجہ ضعیفہ و در صبیان از دو تولہ شروع نمایند **اقوال حذاق** صاحب کامل گوید کہ علاج حمیات مرکبہ باید کہ مرکب از علاج تب مفرد بود و این چنان باشد کہ درین تب نظر کنند وجود تمیز و حدس و تخمین صناع استعمال نمایند و بدان دریافت کنند کہ آیا حمی مرکب از دو خلط ست یا از سہ یا بیشتر ازان اگر از دو خلط باشد نظر کنند کہ آیا آن ہر دو با یکدیگر ممتزج ست و یا ہر دو جدا ازان ہر دو منفرد در موضع از بدن پس اگر چنین باشد باز نظر نمایند کہ آیا دو تب مرکب متساوی در قوت ست و یا یکی ازان قویتر از دیگری و یا شدیدہ تر خط پس ہر گاہ دو تب متساوی باشد در علاج آن احتیاج افتد بامتزاج تدبیر ازادویہ دافذیہ موافقہ ہر واحد ازان ہر دو با یکدیگر مزج متساوی و اگر یکی ازان ہر دو قویتر از دیگر باشد باستعمال تدبیر موافق حمای قوی زائد تر و قویتر باید و موافق حمای ضعیف کمتر و ضعیفتر و ہر گاہ از دو تب یکی شدیدالخطر از دیگر باشد باید کہ توجہ علاج و تدبیر بسوی تب شدیدالخطر بود تا ازان مریض ایمن گردد و ہمچنین میباید کہ در سائر حمیات مرکبہ برین قیاس عمل نمایند و از انجا کہ حمیات مرکبہ کثیر العدد و مختلف الاقسام اند و نقصانست ممکن نیست کہ برای ہر واحد ازان ترکیب خاص و کلام مفرد وضع نمائیم زیرا کہ شرح آن طویل گردد لیکن برای معالج علاج این حمیات باید کہ در علاج حمیات مفرده مراعات باشد و صورت ہر واحد ازان و علاج آنہا بانفراده شناخته باشد زیرا کہ اگر عارف آن باشد ممکن بود کہ سائر حمیات را کہ از ان ترکیب یابند بجودت قیاس علاج نماید مثال این حمای شطر الغبست کہ عنقریب مسطور گردد جرجانی گوید کہ ہمچنانکہ تنہای مرکب ممتزج بود از حمیات صفراوی دو سوی دلغمی و دموی علاج نیز آمیخته باشد و بر طبیب واجبست کہ بنگرد تا علامات کدام تب قویست و ترکیب آن از چہ مادہ ست پس تدبیر علاج بحسب آن نماید و در تنہای مرکب و حمیات خمس و سدس و غیر آن اولی تر آن باشد کہ استفراغ کمتر کند تا اخلاط کم نشود و حرارت با عضای اصلی متعلق نگردد و بدان دا انکند و قوت بسبب کثرت استفراغ ضعیف نشود و مقاومت مرض نکند مادام کہ قوت بر حال خود باشد از طول مرض اندیشہ نباید کرد و آنجا کہ حرارت قوی باشد قرص کافور دادن صواب باشد لیکن ترکیب قرص از چیزہای بارد رطب باید کرد چون مغز تخم خیار و بادرنگ و تخم عزیزۂ ہندی و تخم کدوی شیرین و بہدانہ و تخم خشخاش و تخم کاہو مغز بادام و کیتراو خذا باید کہ میل بسردی و تری داشته باشد و حبی باید کہ عفوست کمتر پزد چون زیرباج و حصرمیہ و مرزنجوش و بادرنجبویہ و شربتہا کہ در و خیار و اسفاناخ داخل کنند زیرا کہ در و اسفاناخ سرد تر ست و اگرچہ ناگست چون در شربتہا باشد از عفوست دور بود و **ابن الیاس** گوید کہ او گاہ در یافت نمایند کہ آیا امتزاج دو خلط امتزاج متحد مستحکم ست یا غیر متحد غیر مستحکم چنانچہ در عنب غیر خالص شطر الغب و باید کہ نظر کنند و بحدس دریابند کہ آیا آن ہر دو خلط داخل عروق ست یا در خارج آن و بنگرند کہ آیا یک مادہ ازان ہر دو شدیدتر در حدت و بیشتر نظر ناگست چنانچہ در حمی معروف بشطر الغب میباشد پس علاجش گاہ با استفراغ گاہ با تطفیہ باید کہ بہر جمع جلاب از تر ہندی و شکر تر بخیبن ہر واحد ده درم بنوشانند و غذا را بالشعیر تخلیط دہند تا اخلاط بعد از ان محترق نگردد و ازا ستکمال احتراق منع کنند و یا جلاب از بکمبین سیاه ده درم و گلاب و آب کاسنی ہر واحد پانزده درم با یک مثقال قرص طباشیر لین بیاشامند اگر قوت قوی باشد و مریض الف و خشک بدن نبود و اسهال بالین خفیف مثل این لین کنند سنای مکی نیفشته ہر واحد ہفت درم گل سر خ بیخ درم تخم تر ہندی ده درم کاسنی سه درم تمر ہندی ده درم فلونیا خیاشیر ہر یک سه درم بخبین با پانزده درم و لیکن تدبیر این تنہا بحسب غلبه یکی از دو خلط دو تب باشد پس اگر صفرا غالب بود و تشنگی شدید و کرب و لیسب قوی باشد تطفیہ بسرارت و استفراغ صفرا بنمایند و اگر بلغم غالب باشد و او ادی عطش و لیسب و کرب نباشد تلطیف خلط و استفراغ بلغم نمایند و اگر بیشتر از دو خلط باشد سه بود و یا چهار تدبیر بحسب اجوبه غالب و اخف و اثقل و خطر شدید تر باشد باید کرد و اگر بینند کہ جمیع اخلاط مستفرغ شده اند باید کہ صرف عنایت بتقویت قوت نمایند تا مقاومت و قوع یابد و بلیه کبری دوا فته عظمی نماید و اگر مزج ذلک حرارت قوی و تشنگی شدید و کرب و لیسب قوی و ذبول ناری بدو بود نبض صلب بود و بدان نرمشی و ذبول شرع مکروه باشد سکنجبین ساده آب کاسنی و قرص کافور و مار الشعیر بسر طانات نہری بہ ہند و مبالغه در تبرید بدن و تطیب آن نمایند **جحدی** گوید کہ بحدس صناعی دریابند کہ تب مرکب دائمست یا دائره خلطیه ست یا بدقیه

ولازم ست کہ تفتیش اسباب اعراض نمایند بعدہ معالجہ باہم کنند یا بلا تغیر زوال تپ دوم بدون زوال اول نشود و محمد زکریا گفتہ کہ ممکن نیست تصور حمیات مرکبہ بعلاج مخصوص بدان بلکہ معالجہ بترکیب علاج مفردات آن کنند و باجملہ شربت تمرہندی و سکنجبین سادہ بعرق کاسنی و گلاب بدہند و از قراص فوعہ در شرل این حمیات قرص طباشیر یکمثقال با دہ درم سکنجبین ست و اگر قوت قوی باشد اسہال بجثہ لین نمایند و بمسہلات تفیفہ مثل سنا و تمرہندی و شیر خشت و ترنجبین و خیارشنبر و گلقند و مانند آن و اگر دہند بول شروع کند و بیا سر فرو باشد قرص کافور شربت خشخاش بخورانند ابن نوح گوید کہ طبیب راستر از آنست کہ التفات بنظام ادویہ نکند بران حکم نتایہ بلکہ باید اسعان نظر در اعراض و دلائل آن کند پس ازان معالجہ بحسب آن در قوت و ضعف و خلوص و اختلاط و نماید و بر کسیکہ ہر روز تپ کند اقدام بعلاج تپ بلغمی نکنند چون اعراض بدان شہادت ندہند و نہ بر کسیکہ یکروز در میان او را تپ آید بعلاج حمای غب بلکہ حکم باعراض و دلائل او باید کرد و علاج حمیات مرکبہ از علاج حمیات مفردہ استنباج نمایند و ہرگاہ مریض را دو یا سہ تپ آید و یکی ازان خطرناک باشد علاج تپ خطرناک نمایند و از دیگر خوف نکنند و مثال این آنست کہ شخصی را تپ ربع باشد پس از اندرم معدہ یا جگر یا دیگر اعضا تنفس و تپ حادث شود در ینصورت ہمگی قصد مادہ این تپ و رجوع کند و ربع و نوبت او ناگذارد و اگرچہ قوی باشد چون بینند شخصی را تپ غب می آید و نوبت تپ بچہار و ہشت رسد و جمیع اعراض حمای غب در او معلوم و مشہود گردد لیکن آن خلط کہ قوی نباشد تا کہ در غب خالصہ باشد پس علاجش در علاج تپ بلغمی بقدر مشاہدہ قوت اعراض و ضعف آن مرکب باید کرد بہار الدین گوید کہ در حمیات مرکبہ علاج ہر یکی بتدابیر معلومہ مفردات آن باید کرد و زیادتی اہتمام در مراعات قوت بواسطہ بودن مریض ہر روز اندر تپ و بعد از نضج و کمتگی مرض چون بدان مخبری رفع نوبت یکی کردہ شود بمان دستور ہر روز آن دوا باید داد و در رفع نوبت دیگری نمودن اگر چہ ممکن بود کہ بر رفع کینونت رفع جملہ شود جہت قادر شدن طبیعت بتحلیل مادہ فاسد و اگر از ازالہ بعضی مشکلتر بود اسہال را رفع باید کرد و نوائب خلط عسیر را گذاشتن تا نضج بیشتر شود و مریض قوی بزند و قوتی یاتن او بازآید و مزاج علاج را قابل تر شود آن ہنگام ازالہ آن نیز آسان باشد و اشتباہ میان مرکب از غب خالصہ و غیر خالصہ در علاج یکدیگر نیز قریب باشد و در خمس و سدس و غیرہ اگر ترکیب واقع شود علامات و معالجات اشتباہ بعلامات و معالجات ربع باشد و امادر مرکب از حمای دق و حمای عفنی علاج آنست کہ خلط فاضل فاسد را برفق استفراغ کنند بعد نضج تمام و بعدہ قانون علاج دق مرعی دارند و انبجا کہ دق با حمای سودا وی افتد کہ از احتراق بلغم افتادہ باشد کمتر بود علاج آن سخت مشکل باشد جہت آنکہ با وجود بسی غالب تدبیر پرہیز یکی ضد تدبیر دیگری باید و ایضاً چون با حمای بلغمی بسبی قوی اتفاق افتد و در چنین محلہا جز توسل بخواص اشیا چارہ نباشد و امامرکب از غب لازم بود از علامات و معالجات این تپ قریب بعلامات و معالجات مفردات آن باشد و چون طبع را بینجا تحیر بیشتر واقع ست تدبیر باحتیاط تر و باہتمام تر باید کرد

شطر الغب

بقول شیخ و شراح قانون این تپی ست مرکب از دو تپ کہ یکی غب دیگر بلغمی باشد و مادۂ او مرکب از صفرا و بلغم بود کہ جملہ یا علیحدہ متعفن شوند و آن را غب غیر الصہ حادث شود و پس شطر الغب ہر روز نوبت کند نوبت بلغمی و دیگر روز نوبت غب بلغمی ہر دو باشد و این بر سبیل مشابکہ و توافق بود کہ ہر دو تپ یکبار گی اتفاق کنند و یا بر سبیل مبادلہ و جوار کہ یکی بعد اقلاع دیگری دگر دو یا بر سبیل مراغادہ و طرکہ یکی بر دیگری در اثنای آن داخل شود و دو مشہورترین اقسام در معرفت نوع اولست پس ثانی و در شطر الغب گاہی ہر دو تپ لازم باشند اگر عفونت ہر دو خلط داخل رگہا باشد گاہی ہر دو دائرہ باشند کہ منقلع نشوند اگر عفونت ہر دو خلط در خارج عروق بود گاہی صفرا وی غالب باشد اگر عفونت او داخل عروق باشد و بلغمی بخلاف آن بود یعنی مواظبۂ دائرہ و گاہی این ہر دو بالعکس باشند و اما شطر الغب خالص تپ مرکب از غب دائرہ بلغمی لازم نیاید گویند و ماسوای آن ہر سہ قسم مذکورہ را غیر خالص شمارند و این ہنر او در فصل استنقاص نیست زیرا کہ مرجع اصطلاح ست و در معالجہ بحقیقت نفع نمی بخشد باجملہ شطر الغب چہار قسم باشد یکی خالص و سہ غیر خالص و گاہی دو تپ سابق بسوی عفونت صفراوی بود گاہی ہر دو معاً متوافق باشند و ایضاً گاہی مادۂ فاعل حمای بلغمی غالب بود و گاہی مادۂ فاعلۂ حمای صفراوی غالب باشد و ہر چند کہ باشد مادۂ بلغمی بنوبہای صفراوی را در از تر گرداند و در بحران بطی تر سازد و مادۂ صفراوی نوائب بلغمی را کوتاہ تر کند و گاہی شطر الغب ست طویل بماند تا ماہ و الحق آن تشدد بسبب اختلاف علاج ہر دو مادہ و غیر طبیعت و گاہی از شطر الغب مرض حاد پیدا شود و گاہی از قاتل ترین حمیات بود زیرا کہ مؤدی بدق و با مراض مزمنہ عسیر العبر گردد بحیث بدسے نتایہ رسد گاہی استدلال بر شطر الغب از وجوہ مختلفہ بود پس گاہی از عادات واقع شود و گاہی از اعراض و وقوع از عادات مثل آنست کہ انسانی را در بدن او تولد صفرا بسیار گردد

وعفونت زود تر پدید آید آزار ممکن و ریاضت معتاد ترک نماید و افزید و اصناف تدابیر مزبوره بالغم استعمال کند و بلغم بسیار شود پس هر دو خلط متعفن شوند مرض شطر الغب باشد و اگر انسانی باشد که در بدن او تولد بلغم و عفونت آن بسیار گردد بعد آن یا ضعف بسیار نماید و تولدات صفرا از اصناف تدابیر سخنه استعمال کند و صفرا کثرت نماید و هر دو متعفن شوند مرض شطر الغب باشد و یا سل او تولد صفرا و بلغم واجب کند سخنه که جوان گردد بعد کودکی و غلبهٔ رطوبت و یا کهل شود بعد جوانی و صحت مزاج پس حال کودکان از سالهای کودکی بسالهای جوانی بر سند همچون شخصی باشد که در بدن او تولد رطوبت بسیار باشد و ریاضت و تدبیرهای گرم کننده استعمال کند و حال جوانان از جوانی بکهولت رسد همچون شخصی باشد که در بدن او صفرا بسیار بود و بر ریاضت معتاد باشد پس از ریاضت باز ایستد و تدبیر رطوبت افزا استعمال نماید مدتی بیشتر حالها ماه اعراض هر دو شطر الغب باشد و اما اعراض مشترکهٔ هر دو چیزی باز نگردد و بر زند حال نضج و علامات او و حال تشنگی و قلت و کثرت و حال لمس و اختلاف و حال تشریه و لازمه در تکرار و احوال و قات و فوائد هیچ کدام را گوید کار حمیات مرکبه که آنرا تمام خاص ست آن تب را مطر یطاوس نامند آن شطر الغب ست و او خالص باشد یا غیر خالص چنانچه سابق مذکور شد و گاهی این تب از دو حمای متساوی در وقوت مرکب شود گاهی از هر تب که یکی قوی تر از دیگر باشد پس بر شطر الغب خالص استدلال نمایند بچهار دلائل یکی آنکه دائم بود بسبب علمی یعنی همیشه دوم آنکه آزار نهتا در هر روز باشد لیکن قوت یکروز ضعیف سهل و دیگر روز شدید صعب بود بسبب نخفت او حرکت بلغمی دائمست در یکروز مفرد و بدون لرزه بنا بر بودن ماده او داخل عرق و بسبب صعوبت او در روز دیگر بنا بر بودن نوبت غب دائره ست و حدوث لرزهٔ شدید که باغب می افتد با وجود آن حرکت تب بلغمی که هر روز نوبت میکند سوم آنکه اندران در اوقات نوائب صعب لرزهٔ شدید حادث گردد و گاهی لرزه دو سه یا چهار مرتبه در یکروز تکرار نماید چهارم آنکه نوبت متساوی در قوت بود شدید متساوی شدید و ضعیف متساوی ضعیف باشد و آنا مطر یطاوس غیر خالص بعضی از آنست که مرکب از حمیات متساوی در قوت باشد و بعضی آنکه یک تب غالب تر در ترکیب آن از دیگر باشد اما آنچه متساوی در ترکیب باشد پس آنچه از آن مرکب از غب دائره و موافقه باشد در ان لرزه هر روز آید لیکن روزی ضعیف با قشعریره و سردی اطراف باشد و روز دیگر بلرزهٔ شدید و بعد از دو روز دیگر بلرزه متوسط و بعد از سه روز دیگر بلرزه شدید و سردی اطراف باشد و روز دیگر از اعراض تب بلغمی تنها ظاهر گردد و روز دوم اعراض بلغمی مع اعراض صفراوی ظهور نماید و آنچه از آن مرکب از غب لازمه و لنقه باشد در ان لرزه قشعریره نبود و آنچه از آن مرکب از غب دائره و موافقه باشد آن تب بسبب آنکه بود الا آنکه مخالف او باشد در ان که لرزه آن شدید نبود زیرا که لرزه در ین نوع بسبب تب بلغمی بود و آن شدید نباشد بلکه شبیه بقشعریره بود و بادی خفی نبود و بلکه سنبله باشد مثلا باشد و هر گاه ترکیب این تب از حمیات غیر متساوی باشد اعنی اخلاط محموله آن غیر متساوی بود پس علامات تب غالب تر ظاهر تر باشد و علامات تب ضعیف تر خفی تر بود سید اسمعیل در ذخیره گفته که گاهی در شطر الغب ماده بلغمی ماده صفراوی را عسر ترکند و بالعکس نوبتهای تب صفراوی دراز تر گردد و بجوان دیر تر کند و گاهی ماده صفراوی ماده بلغم را لطیف کند و زود تر نضج دهد و بدان سبب نوبتهای تب بلغمی سبک تر شود و بجوان زود تر کند لیکن بهر حال نهای مرکب عسر تر بود و دیر تر گذرد و با بحران در تب عرق کمتر آید و در خفت اعلائی نوشته که اگر تب یکروز آید و دوم روز هیچ اثر آن نباشد غب خالصه بود بشرطیکه خالصه دیگر نباشد و اگر دوم روز تب نیاید اما اثری ضعیف از ان پدید شود غب غیر خالصه بود و اگر یکروز تب نشدت آید و دوم روز نیز آید اما کمتر از ان شطر الغب باشد و گاه باشد که سنبله خالص مرکب شود و مانند شطر الغب که یکروز زیاده هی آید بسبب آنکه یکروز نوبت یکه غب میشود و در روز دوم نوبت دو غب و در روز دوم نوبت سه غب و همچنین تا عدد آن آثار بلغم در غب مرکب وجود آنها در شطر الغب توان کرد مصنف خلاصة التجارب گوید که بسیار باشد که شطر الغب بعد بیست روز علاج پذیرد و مخفی نماند که چون این مرض از دوازده متخالف فی الماهیت واقع میشود طبیعت را در تدبیر آن تحیری عظیم حاصل میگردد و سالم اصناف شطر الغب آن بود که از هر دو تب نا بحا افتد و فرق آن در دو نهتا ظاهر و باشد و در غیر گذرد از دو فایده پشتابه بیشتر واقع شود و احتیاط عظیم در تشخیص آنها واجب بود سمر قندی گفته که این تب در از بود و بسیار روز نا کشد گاهی تا یکسال امتداد نماید بردی باعث اضطرار فاسد کند علاج معالجهٔ آن متوسط در تدبیر و تسخین میان حمای صفراوی و بلغمی مفرد نماید و عمده در علاج اکثر تنقیهٔ بلغم و صفرا باشد تا بقی و اسهال او در وقتی که بسبب غلبهٔ خلط بطور نضج و تعاهد تی روز نوبت نماید تسخین ساده یا بزودی نبود شد بسبب شدت حرارت و قلت آن و غلبهٔ یکی از هر دو خلط بود مگر دیگفته دو قرص گل و قرص فاقت بجوزند با بجمله طریق دوا دهند ازین تب نیز همانست که در علاج غب غیر خالصه مذکور شد مع ملاحات اوقات و حسب غلبهٔ خلط دانند ابن الیاس علاج هر دو گاه نوشته چنانچه در احوال غب غیر خالصه گذشت و آنرا دیگر که در علاج حمیات مرکبه مسطور شد حسب حاجت در اینجا استعمال نمایند و شطر الغب بسهل

نشاید ماحاسیکه نضج خاطر نشود اما اگر طبع قبض بود یا مینات توان داد و هرچند نضج خاطر نشده باشد و دستور العمل بعض اساتذه در علاج شطر الغب اینست که منضج از بادیان پرسیاوشان سوخ منقی ببدانه در یکنیم یا و آب جوشانیده چون نصف بماند شربت گاو زبان آمیخته دهند و یا بر نجاسف چهار ماشه مجموعا بنفشه هر یک شش ماشه بادیان چهار ماشه عناب پنج دانه در عرق شاهتره یا عرق عنب الثعلب هفت تولد و یا هر دو نیم نیم پاو جوشانیده صاف کرده شربت راصل السوس ماشل کرده دهند و اگر سرفه یا نزله و زکام باشد حموضات ندهند و بادیان بفشته عنب الثعلب گل بنفشه زرد فای خشک سه ماشه و نیم ماند آب بجوشانند هرگاه سوم حصه بماند شربت زوفا دو تولد یا شربت خشخاش مکتوله یا دو قرص داخل کرده دهند و اگر مواد با قراط باشد ادویه منضجه یا از آن داخل سازند مثل بادیان پنج بادیان کاسنی عناب پستان مویز منقی جوشانیده صاف کرده نبات یا گلقند حل کرده دهند و برای تلیین شکم بعد از گذشتن چهار روز هلیله زرد بریان کیمد و وقت شب نیز مانند شربت دهند و هرگاه ماده بنضج یابد ادویه مسهل مثل خیارشنبر و روغن بادام افزایند و در طبوخ مذکور گل سرخ سنای مکی داخل کنند و هلیله زرد برای اخراج مادهٔ صفرا و هلیله کابلی برای اخراج مادهٔ بلغم و هلیله سیاه برای اخراج مادهٔ سودا نیز مسهل داخل سیکنند و اگر عادت قبض باشد هلیلجات خوب نیست و یا گل خطمی شش ماشه تخم خطمی پنج ماشه بارتنگ خطمی چهار ماشه بنفشه شش ماشه وغیره برای اصلاح هلیلجات داخل کنند

ذکر بعض ادویه نافع تب ولرزه افیون چهار درم صندل سفید زعفران هر یک دو درم دارچینی یکدرم فلفل سیاه دو نیم درم کوفته بیخته جمله سازند بقدر یک سرخ و یک حب قیل از یکساعت بدهند و طفل را نیم حب تا سه سرخ بدهند **حب هندی** که در ازاله تب لرزهٔ صفراوی و باغی مشترک المنفع و مجرب است دارفلفل قسم خرد که آنرا مکپیپل گویند مغز تخم هر یک سه ماشه زیره سفید برگ مغیلان هر یک یکنیم ماشه مارپک ساییده بآب جمله بقدر نخود سازند و یکحب صبح و یک وقت ظهر و یکحب وقت شام بدهند همچنان سه روز بکنند **ایضاً** که تب ولرزهٔ مزمن را مجرب است پر اسپ مقدار نخود افیون یکسرخ برگ نیم دو نیم عدد برگ شفتالو یکنیم عدد جمله را سوده در قند سیاه آمیخته سه حب سازند سه گهڑی پیش از آمدن تب یکحب فرو برند چون تب شروع گردد یکی دیگر بخورند اغلب که بحب سوم اصتباح نیفتد و اگر مریض قوی باشد از جمله دو حب سازند و افیونی را افیون بیشتر اندازند و نیم برگ نیم و شفتالو باید که در طول بستانند نه در عرض **قرص غافث** که جهت شطر الغب و تپهای کهنه مجرب است عصارهٔ غافث شش درم طباشیر ده درم سنبل الطیب دو درم گل سرخ پنج درم بآب قراص سازند شربتی یکدرم **مطبوخ** بجهت بقایای شطر الغب بهتر مصطکی هر یک نیم درم اصل السوس پنج بادیان پنج گرفس هر یک دو درم شکاعی غافث هر یک سه درم تخشیر خشک گل سرخ هر یک چهار درم ترنجبین بیست درم بسه رطل آب بپزند تا به نیمه آید صاف کنند و بهر روز نیم رطل بیامیزند

اقوال اطبا شیخ میفرماید که در علاج شطر الغب واجب آنست که عنایت شدید بهتقراغ مادهٔ بطریق اسهال قوی و ادرار و تعریق بیشتر از تطفیه باشد و در مسهلات انتظار نضج لازم نبود مگر آنکه از جنس ملینات باشد و تشویش مجرب کند یک قوی نیارد مثل آب لبلاب یا گلقند اگر بلغم غالب باشد و مثل ترنجبین و شیر خشت و لعوق تمرهندی و شربت بنفشه اگر صفرا غالب بود و مثل مرکبات ازین هر دو اگر هر دو خلط مساوی باشند و بعد ظهور نضج اگر استفراغ بهر دوای قوی کنند معاینست و ایضاً واجبست که قی بجهت مادهٔ غالب باشد یا آب ترب یا سکنجبین گرم نزد غلبهٔ بلغم و یا سکنجبین با آب گرم نزد غلبهٔ صفرا و باید که ادویهٔ معتدل نمایند اگر در نوشیدن مطبوخات قبل از نضج سرعت کنند خوف سرسام باشد **واما** ادویه نافعه در زمانیکه از زیدن تا منتهی باشد برای اصلاح مادهٔ و التضاج آن و تلافی آفات آن از مفردات افسنتین بهتر است که روی وجیه باشد و لیکن استعمال او بعد هفتم روز و ظهور نضج باید داد اگر در استعمال او جلدی کنند تحریک خلط نماید و اخراج او نکند و کرب و ضعف و غشیان پیدا کند پس برادهٔ سبب قبض خویش تبدیل مادهٔ او تحلیل نیابد و جالینوس و اطبای سابق او بسیار الشعیر که دران ازکی فلفل باشد معالجه می نمودند و بعضی اطبا گفته اند که جالینوس در سهو فروفته بخوبکه بتجویز ان لازم می آید و تامل نکرد که فلفل تب برا فزود و بسیار الشعیر تبدیله مادهٔ کند و این محارض خطائی کرده که مختص باین معنی نیست بلکه مختص بقانون مقرره در معاضدت طبیعت است که چون طبیعت برای مقابله مثل این مواد بمدد برخیزد بادویه مرکب از مبردات و مسخنات باشد تا طبیعت میان هر دو قوت دو اسے مرکب تمیز کند پس قوت مبرده را بسوی تپ و ناحیهٔ قلب برای اطفای حرارت و تبرید قلب مصروف گرداند و مسخنه را بمادهٔ برای تحلیل و التضاج آن و کسیکه معالجهٔ شطر الغب

بغیر این کند وطبیعت برتمیز قوتین قوی نباشد بهرطور که علاج کند سود ندهد وآن کس که اعتراض کرده میگوید که لازم آن بود که ملطفات بدون تخمین قوی مثل کرفس وشبت استعمال می نمودند است که ممکن بست که فاضل لسبب قلت خود بدان گرمی نباشد تا آنکه بتسخین او بشکند وملطیف او از تلطیف کرفس بسیار کم نباشد وماء الشعیر معاون اوگردد در ایصال قوت او ومر استیصال افراط حرارت او وترکردن مواد را تا نفوذ قوت او در مواد سهل گردد پس از عجیب آنست که جالینوس را از کسانی شمار کرده که جاهل ناآشنا بتخمین که فاضل ملهب حمی ست وآنرا بجای شخصی شمرده که ازین غافلست تا آنکه قوی بخلط فاضل یا مار الشعیر داده و امام کرمات ازادویه که استعمال آنها در وقت میان تزید وانتها واجب بود مثل اقراص افسنتین واقراص وردست قرص خفیف جید برای شطر الغب نسخه آن همان قرص گل ست که در ادویه حمیات مرکبه مسطور شد دیگر برای تب ملتهب گل سرخ شش درم تخم حماض صمغ عربی هر واحد چهار درم نشاسته سه درم نرشک طباشیر تخم خرفه هر واحد دو درم کتیرا عنفران سنبل الطیب ریوند چینی هر واحد دو دانگ کافور یکدانگ قرص لسانه قرص دیگر چه برای صاحب این تب وخصوصا اگر مزمن وناک شکایت اسهال وسعال کند سنبل الطیب عود زعفران نرشک یا عصارهٔ او هر واحد سه درم ریوند چهار درم طباشیر گل سرخ با قماع او لک صمغ بریان کهربا هر واحد پنج درم تخم حماض بریان شش درم گل ارمنی هفت درم ازان قرص لسانه نسخه دیگر که جدیست گل سرخ شش درم نرشک صمغ تخم حماض هر واحد چهار درم سنبل الطیب غافث طباشیر نشاسته تخم خرفه تخم خیار هر واحد دو درم تخم کاسنی کشوث هر واحد یکنیم درم رب السوس یکدرم لک ریوند هر واحد نیم درم همه را جمع سوده قرص نمایند حب جید برای این مرض وجمیع تپهای مزمنه وحمیات موذی احشا وخصوصا هرگاه ماده ملغمی غالب تر باشد صبر اسطرکی هلیلهٔ زرد ریوند مطائی عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین گل سرخ هر واحد یکجزو زعفران نیم جزو بآب کاسنی جهاسا زند شربتی دو درم مسکنجبین نسخه جید صالح در قرب بتفتیح ومسهل ست صبر اسطرکی عصارهٔ غافث عصارهٔ افسنتین گل سرخ هر واحد یکجزو زعفران نیم جزو بآب کاسنی ساخته دو درم مسکنجبین بخورند ابن عباس گوید که شطر الغب حمای ضعیفی خطرست زیرا که بدن صاحب او از تب خالی نبود بسبب لزوم تب ملغمی بران وتکرار شب ودر روز نوبت غب صعب باشد ولرزه دران اشتداد نماید وحرارت دران قوی گردد بول رنگین بود وبدن نکاهیت قوی بردارد بسبب اجتماع دو تب بر بدن وبسیار باشد که کرامر این تب بدق انجامد بسبب شدت تکلیف او بدن را وافنای او طوبات آنرا پس در ابتدا باید که صاحب او را مار الشعیر بشکر نوشانند وبعد سه ساعت سکنجبین یا جلاب بدهند ورود نوبت بمزوره معمول از کرده وبنوشانش قطف واسفاناخ یکبار زیرباج ویکبار بآب انار غذا سازند وروز خلو نوبت بچوزهٔ مرغ یا تیهو بطریق اسفیدباج یا زیرباج یا مشوی بآب انار وآب غوره ورود نوبت شیرهٔ تخم خرفه بجلاب وآب سرد ومغز تخم خیارین بدهند پس اگر بدن درین تب قوی باشد وآنرا لاغری وخشکی عارض نشده باشد باید که در بعض اوقات اسهال بفلوس خیارشنبر وتمرهندی وانذک ترید نمایند ودر بعضی اوقات هقنه این بعمل آرند ولیکن تدبیر درین تب بحسب قوت یکی از دو تب باید کرد پس اگر حمای غب قویتر وشدید تر دانویت باشد قصد تلطیف حرارت وتنقیهٔ صفرا میشتر کنند واگر تب ملغمی قویتر وشدیدتر بود قصد تلطیف غلظ واستفراغ بلغم اکثر نمایند واگر هر دو مساوی در قوت باشند قصد تعدیل علاج واستفراغ هر دو غلط مجموع باید کرد وهرگاه این تب طول نماید قرص طباشیر ملین بسکنجبین بدهند تا چندروز واگر حرارت قوی وبول سرخ ودر نبض دقت وصلابت وسرعت باشد وبدن راتب کفایت رساند ودر جفاف شروع کند باید که قرص کافور دهند وعقب آن مار الشعیر نوشانند وتدبیر اصحابی ق بعمل آرند ودر تدبیر بدن وتطیب آن بداینچه در علاج حمای دق مذکور گردد حتی الامکان حیله سازند جرجانی ودایلاقی گویند که طریق صواب در علاج این تب آنست که مدبر تلیین طبیخ وقی وادرار بول وتفتیح مسام وتعریق وتنقیهٔ بدن از ماده بچیزهای سهلتر وبسکتر وبدان طریق که آسان تر باشد فرمودن از تدبیر تسکین حرارت کنند واستفراغ قوی بعد تفتیح کنند واگر حاجت تلیین پیش از تفتیح باشد دانهٔ صفرا وملغم هر دو برابر بود وفلوس خیارشنبر با تمرهندی وقدری ترنجبین وشیر خشت واشربهٔ ازان نوع که در مرطبات غیر خالصه مذکور شد ودرین باب گلقند وسکنجبین بزوری شکری وسکنجبین سادهٔ عسلی وشربت غوره عسلی ونقوع صبر در آب کاسنی وآب بادیان وآب انیسون باشد وادرار بول باب نخود وشیرهٔ بزور در عرق بادیان کشیده باید کرد وغذا هم بران ترتیب باید که در مرطبات غیر خالصه مذکور شد وروز یکه تب قوی تر باشد مزوره با آب غوره وآب انار ترش واسفاناخ ومغز بادام وآنروز که تب آهسته تر باشد در اجاج وتدروبریان کرده با آب غوره دهند ودر طعام مخرد شبت وصعتر

صاحب این تب را در ابتدا مار الشعیر بشکر نوشانند وبعد سه ساعت سکنجبین یا جلاب بدهند وروز خلو نوبت بچوزهٔ مرغ یا تیهو بطریق اسفیدباج یا زیرباج یا مشوی بآب انار وآب غوره ورود نوبت شیرهٔ تخم خرفه بجلاب وآب سرد ومغز تخم خیارین بدهند

وآبکامه واندک باریان وزیره داخل کنند هریک بحسب غلبهٔ بلغم وصفرا وتدبیر استفراغ نیز برین ترتیب واد ویه ازان نوع باید ساخت وبا بجمله در علاج این تب باب علاج غب غیر خالصه مطالعه باید کرد **صفت** حب مسهل که بجذب رطوبت باشد دارای یارج فیقرا یکدرم تخم حنظل نیم درم سقمونیا ربع درم یعنی بکنیم دانگ کتیرا دو دانگ مقل یکدانگ جمله سازند چنانچه سمت وجهی یکدرآخر تپهای کمن هرشب دو درم بهنه سوای چهارم اجزای همان حب جدیست که در قول شیخ گذشت ونوشته که در بعضی نسخها عوض بلیله زرد صبر مقرطرنجست واگر عصارهٔ غافث وعصارهٔ افسنتین بیسر نشود غافث وافسنتین موض آن کنند وقرص گل که در آخر تپهای گذشت سود دارد وشربت آن دو درم بود وهمان نسخه قرص خفیف ست که در قول مذکور مسطور شد ودو نسخهٔ قرص گل دیگر نیز همانجا نوشته که ربت منسخهٔ اول دو درم وشربت نسخهٔ ثانی دو درم بود **این جمله** الحد سنیو مسید که انواع این تب شش ست یکی آنکه هر دو خلط دران متساوی باشند وعلاج او متوسط نمایند مثل گلقند وآب گرم وماء الشعیر وشربت سکنجبین وغذا مرورهٔ زیریاج دوم آنکه غالب خلط صفراوی باشد وعلامات او از قصر نوبت وتزاید وعرق وقی ظاهر بود وعلاج این نوع استعمال سکنجبین مطبوخ دراب بنیگرم ست وشرب ماء الشعیر بطلاب استعمال سکنجبین آب سرد بعد ازان وتنقیهٔ بدن ومطبوخ وتعدیل مزاج بطلاب استعمال سکنجبین آب سرد وشرب آب آلو وآب تمرهندی بشیرهٔ تخم خرفه وسکنجبین وهرگاه اعراض او خفت یابد غذا مرورات دهند واگر قوت ضعیف باشد بسهتمال شوربای بچه مرغ زیریاج یا آب انار حاذ دهند واگر قوت قوی باشد در اندیه اسراف نمایند وگاه گاه اسهال ملایم تجویز نمایند سیوم آنکه بلغم غالب باشد ودرین لازم ست که گلقند بکوراند وبعد آن آبکه ران مصطلی وعود چوشانیده باشند بنوشانند وسکنجبین بزوری استعمال کنند وتنقیهٔ بدن بحب صبر نمایند پس اگر زمانی حب طول کند قرص غافث بسکنجبین استعمال کنند وغذا بزوزه زیریاج سازند **شجندی** گوید که هر صحیح شربت سکنجبین ساده وتخم کاسنی وتخم خرفه بنوشانند اگر بادی تشنگی باشد وبا تخم خیارین اگر صفرا غالب بود وبا شربت لیمو وسکنجبین بزوری معمول دارند تخم خیارین وکاسنی دو اجزا وآلمین بحقنه بمعتدل بادلی از مسهلات مشروبه وشرب مدام ست وباید که تدبیر ملطف بگرسنگی پیشتر از تقذیه باشد وقتی بعد غذا نافع ست سکنجبین ساده گلقند این مرض را قطع کنند وغذا ماء الشعیر تخم دوباریان وبیخ آن درو فاسنبل ولوبینه وزیره وصعتر وکرویا وحب مزاج بعجز بادام یا بچوزه مرغ اگر قوت ضعیف باشد بریاج وهرگاه آثار نضج ظاهر شود وآن استیلای طبیعت بر قوادهٔ مرض ست ودقت آن انتهای انحطاط بود پس اسهال باسکنجبین وگلقند وغذا دارای مسهل نمایند که آن اقوی معده وتنقیهٔ آن نماید وخلط موجب مرض را اخراج کند واچه این امراض را نفع کند بنهادن دست وپا در اب گرم وبنهادن آب گرم بر جامه وبخور از بادیان وبیخ آن زیراد تا عرق آید وبعد استفراغات ومسهلات پس از روز چهارم قرص افسنتین وتفاح یا قرص گل صغیر بسکنجبین بزوری بخورانند **الطائی** گوید که اگر قوت ساقط نبود نترس وحبیست که بطبیخ شبت عسل کنند وبسکنجبین دایگر هر دو گرد یا نکته تقای عالی بران ظاهر شود بعد ازان ماء العسل انار یاقوت کبود بخورند ونترسند اصول یا سکنجبین بزوری روز دیگر وباین حب صحیح مجرب ورین حب از ترکیب شبت **صفت آن** صبر خایه یاقوت هرواحد یکجزو زرد بلیلهٔ زرد هرواحد نیم جزو گل سرخ سقمونیا حلتیت سکبینج هرواحد یک جزو مصطکی نیم جزو با آب کرفس جهار سازند شرقی یکمثقال بشربت اصول مطلقاً وسهار العسل در نهار وسکنجبین در سهر دوازده ودر هفته دو مرتبه بخورند مظاهر ست که اگر اچی اقلاع باشد دو اقلاع رود آن واجب بود والا قصد بدان روز خفت کنند وغذا بدهند که قبل نوبت باشد اگر قوت ساقط بود در استفراغ بکاهند ودر غذا بیفزایند خصخص گوید که برای صاحب این مرض سزاوار تست که اول مکان وداعت نماید تا خلط در موضع خود مستقر باشد آنگه نضج یابد تر اگر حرکت ومحنت اخلاط را قبیح گرداند وآزار عروق منتشر نماید وبا انحلاله یک مزعج گردد وآنرا نامستعد سازد ودر معالجه تب بیفزاید واز معالجه این تب غفلت نباید کرد که آن مؤدی بسدد وسقا میگردد **میر بهاء الدین** در رساله التجارب نوشته که طریق اصوب در علاج ابتدای تمام ست باستفراغ لیکن قبل از نضج تمام نمی باید فرمود در اوقات لاانفک باقی کاندر خلط لحمی دفع کنند واگر قبل از نهر نوبت بقی آن خلط استفراغ کنند نیکو بود وزمزم داشتن طبیخ بسفند وشیان معتدل ولعنات خفیف باید تا از مر خلطی لحمی دفع شود اما چنان باید که غلیظ ورقیق هر دو دفع شود واگر بسکنجبین حرارت احتیاج بسیار بود اولا دران باید کوشید بنوعیکه مانع نضج نشود وبعد نضج استعمال صفرا وبلغم باید کرد لیکن اگر غلبهٔ بلغم باشد آب لیلاب باشربت مرزنجوش کرده نیکو بود واگر غلبه صفرا باشد سناد شیر قشت در منضج مناسب بود واگر هر دو خلط غالب باشند فلوس خیار شنبر در اب مرزنجوش حاذق اندک تر بدهند مناسب بود وشربتها وغذاها که در مطلق غب غیر خالصه مذکور شد اینجا موافق باشد لیکن

موضع تحریر است که در اول مدار مرض بر استفراغ نیست

در نوبت صفرا شربت وغذای صفرا شکن باید داد و در نوبت بلغم مقطع و منضج بلغم بکار باید داشت و در رارو تعریق بعد از نضج تام و بعد از استفراغ بمسلطه نیکو علیم نافع آید و دیگر تدبیرهای سابق مرعی باید داشت و حالینوس قبل از نوبت بلغمی بچند ساعت کشکاب با ندکی فلفل سابیده فرموده است و نافع یافته و زن جوانی را که در فصل خریف در رسی شطر الغب داشت از نایبترین و اعراض بلغمی بیشتر رنجه میداشت بعد بست و پنج روز کرتوانب آن ظاهر و مقرر شده بود در صباح نوبت بلغمی مسبوقت پیشتر از نوبت شربت کشکاب جو با نیم مثقال فلفل سابیده دادم و دیگر هیچ ندادم و آن نوبت بخیر گذشت و همین صحت یافت و آنچه مرکب از غیر نایبتین باشد چون طبع راحملت آسایش نیست علاج باحتیاط بسیار باید کرد و در استفراغات برفق تمام مرعی داشتن و هر خلط که غالب باشد طریق تنضیج و تدبیر برفع آن بیشتر کردن اگر مساوی باشند صدر وسط نگاهداشتن عنایت بر عایت قوت هر چه تمامتر باید نمود و قرص گل کاذ فوری اندر آخر این تب از لازمتین نافع آید و مخدرات وقتیکه تب لازم باشد نباید داد مگر وقتی که نیک کهنه شده باشد لانگاه حافظ الصحت و امثال آن نافع آید مصنف اقتباس مینویسد که بسا باشد که این تب تا بسیکال میکشد پس باید آنرا معالجه بر طبع ملال نیارند و علاج خفیف از غب غیر خالصه نمایند و لیکن در نیجا بر تقدیر در نضج و تفتیح مسام و تعریق بیشتر از غب غیر خالص کوشند باد خال حمام معتدل و هجور و هر گاه این تب کهنه گردد و مریض را سخت بلرزاند پس استفراغ باد و یه قویه نمایند اگر بتمامه صحت کلی حاصل گشت فبها والا باز منضجات حاره استعمال نمایند تا ماده پخته قرار نوبت گیرد پس آنرا بمخدرات مانند حب الشفا و حافظ الصحت و قنب و غیره گذرانند و تلاحظه کنند که تب جهت دادن منضجات بعد از تنقیه برای آنست که چون ماده این تب مختلط ست و در اول غلبه بود نوشتهای او غیر مضبوط هر گاه در اول قرص منضجات حاره در گیر فیها داده شود صفرا را بیشتر بحرکت آورد و ماده اگر م ترساند و فساد آن یا خلط با داخل عروق سرایت کند و تب لازم پیدا شود و لیکن چون تب کهنه شد و ماده سرگشت و تخفیف یافت و طبیعت بآن خوگر شد پس آن هنگام منضجات و گرمیها بزودی تحلیل آن کنه و مجال آن فساد ندهد و تلاحظه قرار گرفتن نوالب برای استعمال مخدرات بهر آنست که چون محل حرکت و قبول تلفین خلط مقرر شد مخدرات در قرب آن محل طبع را مشغول میسازد از انشای فعل مقرر و اخلاط و بخارات را در وقت آن تسکین میکند چنانکه آن وقت بگذرد و حرارت غریزی اخلاط مجتمعه را تحلیل کند و نگذارد که تلفین پذیرد و هر گاه آنوقت مقرر گذشت بر حسب اقتضای طبع مرضی تلفین دران کیفیات و حالات پدید می آید تا بار دیگر بمحل نوبت میرسد انشای آنصورت میکند و چون محل نوبت مقرر نیست هر گاه که کیفیت مخدر بر طرف شده ماده بحرکت آید و فعل خود تمام میکند بر حسب مقتضای طبع مرضی و تاخیر استعمال مخدرات از تنقیه بجهت آنست که چون خلط بسیار در غلبه باشد تنجذیر بتسکین آن مشکل بود و ممکن نیست که از مخدرات غلط یابد و بیفسرد و فسادات دیگر سخت تر ازان بظهور آید که علاج آن مشکل گردد و در عشره کامله نواب حلوسجان هر قوم ست کسی را که تنقیه نکرده باشند و تب کهنه شده باشد و تحلیل خفت یافته حاجت بتنقیه دیگر نباشد و بی تکلف مخدرات بکار برند و دستور استعمال مخدرا آنست که قبل از نوبت بچهار ساعت چند مقدار یکه دانند که آن مقدار بیمار البته می گیرد پس به بینند که اگر مزاج مریض ضعیف ست از اشربت مقوی که غذایت محض دران نباشد و هند مانند شربت سیب و عرق کاذ و بید مشک و مانند آن و اگر زیادتی چیزی تنضیج و تحلیل و تعدیل محتاج بود در سکنجبینات منضج حل کرده یا در شربت عسل یا در عسل تنها یا در شربت دینار و هند و اگر مریض مخدری معتاد بوده باشد و بجهت مرض ترک آن کرده ازان مقداد او مقداری دهند که تحذیر کننده اگر تحذیر آن مضرتی نداشته باشد هیچ افیون که تحذیر آن مضر بود و الا بحسب احتمالها مثال آن تحذیر اولی باشد و انجا که مریض را در مدت گرفتن مخدرات امساک غذا مضر بود پس باید که قبل ازان غذای مناسب مزاج اندکی بخورانند آنگاه مخدرات بعمل آرند چنانچه اگر نوبت بعد ظهر آید باید که صباح غذا دهند و خصوصاً که بیمار نازک مزاج باشد و انجا که با وجود تحذیر سر ما و ازده و حرارتی پدید آید در اثنای آن حذر واجبست از مسکنات سر ما و ازده و حرارت چیزی بکار داشتن و در اثنای راحت تدارک بمبس و حرارت با دویه مقوی ما عضای رئیسه که معتدل باشد باید کرد و مانند شربت به و انارین و سیب و گاو زبان و عرق گاو زبان و بید مشک و گلاب و امثال اینها و در روز نوبت قبل از مخدر و بعد ازان تا انقضای نوبت دست و پا و پشت مریض را گرم داشتن و آسایش جستن تا ممکن بود از آب سرد و گیر تر بیما و سر و بیما و تر شیها اجتناب واجب زدن و تا سه چهار نوبت بدستور مخدر بکار برند و هر گاه نوبتی بدین تدابیر بگذرد پس باید که تا سه روز دیگر نوبت را همین دستور گذارند انگاه چون صحت مزاج قرار یابد بتدریج از پرهیزها برون آیند و اگر مخدر بکار نبرند و باشربه و اغذیه علاج کنند اتجا طبع را بلعبها و صنائع و غناهای مرغوبه مشغول دارند تا تفریح از و حاصل گردد فائده بدانند که بسیار بیای مملکه در دین تب در ماه هفتم و هشتم و یا کم و بیش پدید آید امنیست

بیان نوبت مخدر آنرا و دستور استعمال آن

صلابت جگر و طحال و اختلاج معده و دل و جگر و غشی متواتر و تهیج رود و دست و پا و سدهٔ ماساریقا و اسهال کبدی **واما** در صلابت جگر و طحال این دو داوهند قرص کبر سه ماشه در سکنجبین بزدی دو تولهٔ بلیسانند و انسیون هر یک سه ماشه تخم خبکشت بیخ کبر بیخ کرفس ریوند خطائی فواح از خر هر یک پنج ماشه برگ شاهتره پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب هر یک هفت ماشه جوشکرده گلقند سه تولهٔ سکنجبین عنصلی یکنیم توله داخل کرده بنوشند و انیخ خار صحرائی جبل عدد برگ گزدو تولهٔ زراب شور پنج نشکر خوب هر اشود و الیده صاف نموده مقدل اشتق هر یک چهار ماشه ساگ گند بک هر یک سنیم ماشه برگ سدابه شش گرنارنج هر یک یکنیم مثقال گل گزبرگ سرو هر یک سه ماشه سرکه دو نیم تولهٔ آمیخته موضع صلابت را اول بروغن گل چرب نموده ضماد سازند و غذا شوربای بچهٔ مرغ بابان رده و هند و بجای آب بر عرق کوه و گزا کتفا کنند **واما** در اختلاج معده و آب دریای شیرین هفت آثار آهن تاب کنند و بخیسانند هفت آثار ازان گرفته مصطکی چهار ماشه برگ تنبول ختنه عدد الاینچ کلان چهار عدد بادیان خطائی شش ماشه بخوشانند که بنیمه آید صاف نموده نبات سه تولهٔ داخل کرده بنوشانند و غذا شوربای سنگجاره بابان تنک دهند و جای اختلاط بپارچه درشت الیده روغن جوز بسالند **واما** در اختلاج دل خمیرهٔ گاوزبان عنبری نه ماشه با عرق عنبر هفت توله بدهند یا انوشداروی لولوی علویخان با عرق گاوزبان عنبری دهند **واما** در اختلاج جگر جواهر مهره یکماشه در جوارش آمله نه ماشه در ق طلا یکعدد و شربت یاقوت علویخان دو تولهٔ آمیخته با عرق سیب مرکب معصوم علیخان سه تولهٔ و عرق بارتنگ ساده و تخم فرنجشک نه ماشه بدهند و غذا پلاو و قلیه زردک و شلجم بخورانند **وانیکه** بر سه اقسام اختلاج را نفعست الاجوارد مفسول مصطکی پوست پنج کبر هر واحد یکماشه سوده در وارد المسک معتدل نه ماشه در ق طلا یکعدد آمیخته بلیسانند بعده شربت یاقوت سه تولهٔ در عرق عنبر پنج تولهٔ با عرق نرگس هفت تولهٔ تخم شبری هفت ماشه بنوشند و هرگاه قسمی از اقسام اختلاج زیاده گشته احداث غشی نماید پس این نخلجه و ضماد بکار برند که فی الفور بهوش می آید صفت نخلجه گلاب و سرکه مقطر هر یک یکتوله شونیز و منبل الطیب و عود خام هر یک سه ماشه عطر عنبر مجموعه هر یک سه ماشه مرتب ساخته پیش بینی دارند صفت ضماد دال نمودن مفشر بشیر سوده سه تولهٔ عود خام سه ماشه روغن گل سه تولهٔ سفیدی بیضهٔ مرغ دو عدد عطر گلاب سه ماشه و بعد بهوش آمدن این دو داوهند عرق کیوره و عنبر و گاوزبان عنبری هر یک پنج تولهٔ تخم فرنجشک هفت ماشه **واما** در غشی متواتر بدستوری علاج کنند که در مقام آنها نه گذشته شد **واما** در تهیج رود و اطراف ضماد از انسیون و برگ عنب الثعلب نمایند **واما** در سدهٔ ماساریقا و اسهال کبدی علاج بهتر نمی نمایند که در مقام آنها نه گذشته شد **حکایت** نواب نظام علیخان راشطر الغب لاحق شده واز قدیم مراقبت در مزاج میداشتند در مدت یکنیم ماه صحت یافتند لیکن بعد پانزده روز باز عارض شد چنانچه وقت خواب اندکی حرارت بالرزه خفیفه سه چهار بار می آمد و تب تا چاشتگاه می ماند و هفت ماه بران منقضی شد و سقوط اشتها و لاغری بدن و اختلاج قلب و ضعف بدرجهٔ غایت شده بود طبا تدقیق قرار داده مهردات شدیده مثل قرص کافور و مارالقرع هر دو وقت میدادند و اندک تهیج رود و اطراف هم ظاهر شده بود چون رجوع علاج بمن فرمودند از فصد باسلیق دست راست فون بوزن دوازده تولهٔ گرفتم و این دو داوا دوم شربت یاقوت نواب علویخان و شربت کشوث والد او شان هر یک دو توله در عرق کیوره و عرق عنبر و ماءاللحم ساده هر یک سه تولهٔ حل کرده تخم فرنجشک چهار ماشه پاشیده و غذا مطبخی بالائی جوزات گاوی و شراب که وقت شام معمول قدیم بود از وزن معمولی چهارم حصه بعرق کیوره دو حصه ممزوج کرده دادم و عوض غذا دو عدد کباب شامی و یکتولهٔ کشمش دادم اختلاج بحد اخراج خون چهارم حصه ماند بود و وقت شب دوره تب هم بقدر نیمه آمده صبح قرص زرشک کبیر سه ماشه در دو وار الکرم صغیر چهار ماشه شربت بزوری صعودی علویخان یکتوله ورق طلا یکعدد آمیخته لیسانیدم و بالای آن هر دو گلابی سبز بخوان سه تولهٔ شیره انیسون سه ماشه شربت کشوث والد علویخان دو تولهٔ نوشانیدم و گفتم که اکثر اوقات دانهٔ انار شیرین و لایتی که چهارم حصهٔ آن دانهٔ ببول شیرین متقل فرمایند و غذا بدستور و وقت شام جواهر مهره جدوار خطائی اظفار الطیب هر یک یکماشه در شربت یاقوت و کشوث هر یک یکتوله ورق طلا یکعدد آمیخته شربت سیب و لایتی دو تولهٔ تخم شربتی چهار ماشه و بهر روز مربوق گلو یکتوله و انیسون یکماشه اضافه نموده تا ده روز بهر دو وقت دوا و غذا بدستور دادم شستم و از روز یازدهم مربوق و غیره بند نموده یکباره شروع کردم که ستون آغاز نهادم روز بستم اختلاج و تهیج و لرزه همه موقوف شد لیکن تپی خفیف بجوار ہی آمد روز بست و یکم تبدیل غذا کرده پلاو مرغ می گوه و شوربای مرغ سلیمانی و نان خشکار دادم و بعد یکماه دوا انوشدارو لولوی جواہر دار هفت ماشه ورق طلا یکعدد و عرق عنبر هفت توله ماءاللحم ساده سه تولهٔ مقرر داشتم و متقل دانهٔ انار بدستور بود و بهمین تدبیر دو دست یکنیماه صحت کلی یافتند **الصفا** زنی حامله را شطر الغب عارض شد

و نامرت هفت ماه کشید و سخت تنگ هم میداشت و در شروع ماه بشتم اسهال کبدی پدید آمد و بعد سه چهار روز وضع حمل شد و قت نیم روز ناگاه انخلاع قلب پیدا شده و قت ظهر دوره آمده بیهوش گشت من لحنه و ضعیف دیگر سابق نوشته شد بعمل آوردم بعد یک پاس این دوا دادم جواهر مهره لاجورد مغسول هر یک یکنیم ماشه شربت سیب کشوث هر یک یکتولا شربت نیلوفر انیسون هر یک چار ماشه ورنشک و زیره کلانجار هر یک چار ماشه و باد یان هفت ماشه معاً کاغذ و نباتی پنج ماشه شربت حب الاس و خشخاش هر یک یکتولا مفسول دو ماشه تخم فرفیون مسه ماشه تخم فرفیون مسه ماشه تخم فرفیون مسه

حمیات وریمیه

چنانکه تابع ورام بود بسبب حدوث ورم در ظاهر یا باطن ورم بر دو قسم است **اول آنکه** بر تبع اورام ظاهر بدن پدید آید واین نخست از جنس حمیات یوم باشد زیرا که اکثر حمیات متولد از نضج این اورام مسبوق بقلب ستادی شود وسبب تب گردد بدان عفونت ماده آنها واسباب این اورام در اکثر اسباب بادیه باشند چون زخم وسقطه وضربه وگاهی این حمی یومی مستحیل بجنس دیگر حمیات شود سبب آن صعوبت ورم وکثرت وبدی آن ماده باشد وسبب کثرت ماده استلا بود که از اسباب سابقه حاصل شده باشد چنانچه شیخ میفرماید که گاه عفونت اورام ظاهر بسبب عظم ورم ما قرب او از قلب ستادی لبسوی قلب گردد تب از غیر جنس حمای یوم معنی عفنی شود واکثر امثال این بحمیات عفنیه از اسباب سابقه بدینه واستلا آت باشد وگاهی از قروح بود که لبسوی آنها سواد خلیطه متوجه شود ودر لحوم رخو محتبس گردد وعفونت آن لبسوی قلب ستادی شود وآن نضج گونه که اگر تب از ورم حادث از سقطه یا ضربه باشد آن از جنس حمای یوم بود ودر این خطر بسیار نیست واگر ورم ابتدا از غیر سقطه وضربه باشد خطر او بسبب شرب عفونت بود بالجمله علامت این تب آنست که بعد ظهور ورم در اعضای ظاهر چون بدن ران ومنجل وپس گوش تب عارض گردد وعلاج این قسم در علاج حمای یوم در ذی تفصیل مذکور شد

دوم آنکه بر تبع اورام باطن افتد واین تبها هفتی باشند دهنی وآسانی این تب بحسب دوری ونزدیکی عضو متورم از دل باشد ونوبتهای تب بحسب ماده بود وبسبب قلت وکثرت ورقت وغلظت آن وتنهای تابع اورام باطنی بحسب کثرت اورام آن بسیارست وتعفن اورام باطن را علامای خاص ست همچنین حمیات آنرا اسمای مخصوصه ست مثل قرانطس که دریونانی اسم ورم حار بحجاب داخل یا نفس داخل ماست وتابع او تب بود که آنرا حمای قرانطیسیه گویند مثل سرسام که در فارسی اسم ورم راست وتابع او تب باشد که آنرا حمای سرسامیه نامند مثل شاق که نام ورم نواحی حلق وحنجره ست وتابع او تب بحسب ماده او بود وآنرا حمای خناقیه نامند مثل برسام که اسم ورم غشای صدر وضلاع وعضلات باشد وتابع او تب با سرفه وضیق النفس باشد که آنرا حمای برسامیه گویند مثل شوصه که نام ورم غشاست وتابع او تب باشد که آنرا حمای شدیده نامند مثل ذات الریه که اسم ورم حار ریه ست وتابع او تب وسرخی چهره وتواتر نفس وسرفه دائم بود وآنرا حمای ریئیه گویند واما نامهای اسمای وآنها که آنرا حمیات آنرا اسم مخصوص نیست مثل ورم جگر ست وتابع او تب گرم با تشنگی وتنگی نفس وسقوط شهوت طعام ودردی در کتف وچنبر گردن زیر پهلو وقبض شکم بود وهمچنین ورم معده ست وتابع او تب وسقوط قوت وشهوت ودر استخوانهای صدر باشد وهمچنین ورم مریست وتابع او تب گرم باشد وعسر بلع ودر میان هر دو کتف وهمچنین ورم طحال وتابع او تب سوداوی بود وهمچنین ورم معا وتابع او تب بحسب ماده ورم ودرد پشت وقبض طبع باشد وهمچنین ورم گرده ست وتابع او تب با درد گرگاه بود وهمچنین ورم مثانه وتابع او تب گرم واختلاط عقل وهمچنین ورم رحم وتابع او تب همچون تب ورم مثانه بود وبدانکه بمثل این اورام گاه تب پیدا شود که ماده آن حار نفسه باشد مثل خون صفرا یا مرکب این هر دو یا حار بعفونت باشد مثل یکی از اورام باده حدوث تب ممکن نیست مگر باین وجه وگاهی حمیات اورام قوی بود وگاهی آهسته وگاهی از جنس ربع وگاهی از جنس موالید وگاهی باوی تشنج پیدا شود وآنرا در باب تشنج مفرداً گوید تب حمیات حادث از اورام باطن آنست که از ورم قسم جگر در بعض احشا باشد پس در دل تشنگی والتهاب اشتداد نماید وبران دلائل منحالطت صفرا بسیار باخون دلالت کند مانند سرعت نبض وتواتر او ونارسیدن بول وزردی رنگ وغیر آن واگر از اورام باطنی مثل ورم صماخ وغیر آنست که سابق مسطور شد وگاهی مختلف میشود حمیات آنها در شدت وضعف بحسب قرب از قلب وبعد ازان وایضاً آنچه ازان در اعضای لحمیه باشد تب او شدید تر باشد وآنچه در غشائیه مانند آن بود تب او ضعیف تر باشد وآنچه در جوار شرایین بود تب او شدید تر باشد وآنچه در جوار ورده تنها باشد تب او ضعیف تر بود واین حمیات از اداوار خفیفه خالی نبود واگر چه لازم باشد بحسب مواد منصب لبسوی اورام آن باد وارد بحسب تألم آن وبحسب کثرت آن وبحسب جذب حرارت والم در انجا بس براهی بر خلط دور لائق او باشد وبدانکه بسیار باشد که ورم در ذات الجنب ومانند آن زائل شود وتب باقی ماند باین دلالت کند بر آنکه بقایای تمام ماده واقع نشده واین حمیات چون طول کشند بدق مودی گردند وخصوصاً هر گاه اورام در جگر باشد واورام حجابیه چون محکم گردند مهلت دقی ندهند چه اگر خفیف باشند بلا انتقال بمرض دیگر زائل شوند واگر قوی باشند در اکثر بلا اهمال هلاک کنند وعلامات داعی اعراض باحمیات در ماراللهتصنیع یافته میشود یکی علامات داعی اعراضی که دلالت بر عضو علیل کنند مثل نبض منشاری ودرج ناخس بر ورم نواحی صدر وهمچنین سرفه خشک ودلاً وسرفه

تماثیا و مانند آن از اعراض ذات الجنب الی برودم نواحی سینه و مثل تشنج که اکثر همراه ادوام حار در اعضای عصبیه باشد دوم علامات و اعراضیکه دلالت بر جنس ماده کنند مثل دلالت شدت و تب بنوبت غب بر اینکه مرض صفراویست و مثل حرارت ملایم و عالی شبیه بهیجت و سرور بر اینکه ماده دمویست و مثل سفیدی رنگ بدن و موضع محاذی ورم بر اینکه بلغمی ست سوم علامات و اعراضیکه بر حال مریض دلالت کنند و آن احوالیست که بسلامت مریض بشارت دهند مثل نرمی ورم و سکون تب و اعراض ظهور ریم بسیار در قاروره و احوالیکه بهلاکت مریض منذر باشد مثل عود تب بعد سکون آن و ظهور تقیح و ثعل و حرقت در موضع دیگر با عدم قاروره و خلو آن از ریم و نگاهی مختلف بیمایشند اورام باطنی در احیاب جمی دقوت آن و دوام آن و فترهٔ آن بحسب عظم ورم فی نفسه و عظم عروق آن بحسب اعضای آن زیرا که از اعضای باطن بعضی آنست که قریب از قلب باشند مثل فم معده و حجاب و یا شدید المشارکت بقلب باشند مثل کبد و ریه پس هر دو بصورت تب قوی دائمه لازم باشد و بعضی آنست که بعید از قلب قلیل المشارکت بدان باشند مثل گرده پس بسبب اورام خود حمیات قویه و لازمه واجب نکنند بلکه اکثر آن مفترقه باشند و از جنس حمیات مختلطه و حمیات غب و ربع و خمس و سدس و دباوی از مقشعره باشد و اورام آن مشکل گردد که آیا این حمیات اورام ست یا حمیات مذکوره و ثقل در موضع گردد و ناحیه کمر گاه و درد و اختصاص حرارت بعضو زیاده از حرارت معاودان دلالت کنند و چون ریم در عضوی مجتمع گردد و آن قریب از عضو رئیس باشد یا قوی المشارکت باوی و یا شدید الحس بود و آن عضو عصبی باشد پس با وجود باشد او حمیات تابع اورام آنرا قلق عظیم و تشنج عارض شود و گاهی تابع آن اعراض غریبه دیگر باشد مثل ورم رحم که همراه آن با تب صداع و درد گردن و حرارت بود و اگر حرارت درین اورام مشتعل گردد بسیار شدید الحرارت نباشد خاکه در محرقه مگر آنکه ازام عظیم باشد مثل آنکه مادهٔ ورم بسیار غلیظ الجوهر حار بود و سبب در عدم شدت حدت در سیخ آنست که عفونت در اورام غیر باشی و غیر متحرک بسوی خارج بدن نباشد بلکه مختص بعضو واحد بود علاج بدانکه علاج این حمیات علاج حمیات عادیه کنند از تسکین و تبرید و تنقیه بعد از علاج اورام از روح و از خاء و تحلیل و انضاج و تغییر و تنقیه و الحاح زیرا که اصل درین تنها علاج ورم ست مع مراعات علاج تب از تبرید و ترطیب و این حمیات در علاج خود مخالف علاج حمیات ساذجهٔ عادیه یعنی خالی از ورم اند باین نوع که درین حمیات بنوشیدن آب سرد و بدخول حمام رخصت نیست و اگر ورم صفراوی باشد نهادن پارچه سبوسل باشیای بارد مبرد بالفعل از خارج بر ورم مثل آب کاهو و حی العالم و خرفه و کشنیز باندک آرد جو سفید مدام بر بردت مکرر کرده و تبدیل آن جائز بود و گاهی زیت الفاق و روغن گل برای ارخاء جامع القبض بدان مخلوط کرده میشود و اگر گاهو منسول بهر دو غر ریدان انتفاع یابند **بالجمله** احتیاج به بیان علاج مستقل برای این تنها هیچ نیست بهر آنکه عرض ورم ست پس باید که بعلاج ورم هر عضوی که بجای خویش مسطور شده متوجه شوند که بزوال آن ورم تب خود زائل گردد و دوام باطنی حاره قصد در ابتدا ضرورست و بعضی ادویه معمولا باساتذه نافع تب ادوام احشا در علاج حمیات مرکبه ضبط یافته ازانها نیز ملاحظه فرمایند

حمیات وبائی

بدانکه وبا تعفن و فسادست که در هوا عارض شود و از کیفیت اصلی متغیر گردد و هر گاه هوای ملکی متعفن شود و از راه دهان و بینی و مسام و شرایین بدل رسد روح آنرا فاسد گرداند و رطوباتیکه اندر دلست جهة آنرا متعفن سازد و از دل بدماغ و جگر رسد و ارواح و رطوبات آن هر دو را نیز فاسد و متعفن گرداند پس حرارت غریزی بسائر اعضا سرایت کند و در تب عارض گردد و بدمام سبب لازم باشد اگر زود دی تدارک آن نشود هلاک گرداند و اگر سمیت مفرط در ان باشد مهلت علاج ندهد و چون با تنهٔ هوا در ابدان و ارواح سریعتر سمت بنا بر آنکه ضرورت استنشاق او از سته ضروری باعث زندگی حیوان زیاده از همه امور ضروریست که دمی و لحظه خالی ازان نمیتواند ماند بجهت کمال حرارت و لطافت روح حیوانی و دوام احتیاج او بتروید و اتصال مدد هوا پس هر گاه آن هوا عفن فاسد گردد اخلاط بدن خاصة اخلاط نواحی دل را زود گنده سازد و چون سبب عام ست مرض نیز عام گردد و اکثر خلق آنملک را عارض شود مگر کسی را که بدن او از اخلاط بد پاک باشد و مسامات او کشاده نباشد و مزاج او قوی بود و بتدبیر دافع آن فساد مشغول باشد و گاه باشد که فساد آن هوا ابدال حیوانات دیگر نیز سرایت کند و حیوان بسیار هلاک گردد و سبب وبا بسه گونه ست یکی اسباب سماوی از اخلاقات او ضاع کواکب با هم و تاثیر شعاع آنها بر بعض از بعض و تغیرات هوا و مولدات و احتقان ابخرهٔ رديه در وجوف زمین و صعود آنها و اختلاط بهوا و افساد جوهر آن و غیر اینها از امور یکه بر مردم مخفی باشد و سوای ذات

عالم السر والخفیات احدی را بران اطلاع کما ینبغی حاصل نیست دوم اسباب ارضی مثل جبال و قتال عظیم که در ملکی واقع شود و کشتگان را دفن نسازند و متعفن گردند و هوای آنجا نیز متعفن گردد و مثل آبهای ایستاده و آب نیستانها که متعفن گردند و یا مزابل و قاذورات و مستنقعات جلود که تعفن بسیار یابند و باعث فساد هوا گردند سوم اجتماع اسباب سماوی و ارضی هر دو موجب فساد هوا و این بدترین وبا باشد و علامت وبا آنست که هوا بنفس و استشمام مردم را خوش نیاید از ان تفریحی در احتی نیابند بلکه متنفر و متاذی گردند و چون بر بلندی بایستند و بر هوا نظر کنند آنرا کدر آلود و دود و دناک و غلیظ مشاهده نمایند و بر سر عمارت بچوده و فرو چیده و کاهی بی آنکه دودی باشد وحیوانات دنی الحس مثل لقلق و هدهد و خطاف بگریزند و آشیانهٔ خود را بلکه بیضه و بچهٔ خویش گذاشته بملک بعید که هوای آن خوش باشد بروند و غوک و حیوانی که از عفونت پیدا شوند مثل مگس و مرغ و هوام و حشرات بسیار شوند و حیوانات و حشرات که زیر زمین مسکن دارند مانند موش و ماروکژدم و مور از پاره از سوراخ خود باز بر زمین آیند و باز دران فرو روند و انچه زیر زمین بایند میرند و آشامیدنی و طعام بقت تغیرات هوا بود در حرارت و برودت متوالی بغیر محل و زیاده از دستور و عادت و فصل و وقت و غبار ناکی هوا و غلظت و تیرگی در طوبتهای بی محل ممتد با تعاقب حرور و برد و در اواخر تابستان شهب و رجوم و ستارهٔ دنباله دار و سرخیها بسیار ظاهر شوند و حال فصول سال از وضع طبیعی خود متغیر گردد خصوصاً تابستان که گرمی تیزی هوا اندران فصل و بسیاری زرع نبات خبیثه باران در موسم خود کم بارد و لیکن ابرهای غلیظ متراکم بسیار باشد و هوای خوش مصاف بی بارکم باشد و غلات را و ان ملک نقصان عظیم رو دهد و خریف ضعیفی در پیش شتاکی گردد و وبا رانند که در بلاد حاره و در امن که وبا و فساد هوا نسبت بجاهای دیگر بسیار واقع میشود و در بلاد برد و دیار حاره که آثار الطوبت و دور از کوه کمتر می افتد و وبا که در فصل ربیع افتد روی ترو خبیث تر باشد و فساد و هوام ضرر شکننده مگر کسی را که بدن او مستعد برای قبول اثر آن باشد و استعداد صبیان و جوانان برای قبول و باشد بیشتر از استعداد کهول و مشایخ بود و بالجمله حمای دبائی بدترین اقسام حمیات است و خصوصاً اگر طاعون یا دوی یا بود و مردم از ین بلغ کمتر رهائی یابند اللهم احفظنا من شر کل بلاء و وبا و شیخ الرئیس میفرماید که گاهی عارض میشود بواسطهٔ استحالهٔ در کیفیات اولیهٔ بسوی حرارت و برودت و در رطوبت و جوهر او بسوی تغیر و عفونت چنانچه آب را عارض میگردد و متغیر در طعم و رنگ و بد بو و متعفن میشود و این را دانا نند و چنانچه آب متعفن نمیشود در حالت بساطت خود بلکه بجهت اختلاط او از اجسام ارضیهٔ خبیثه که بدان ممتزج گردد و آنرا از بساطت او خارج کند و جعل را کیفیت دوم یعنی تعفن سرایت همچنین هوا متعفن نمیشود در حال بساطت خود بلکه بنا بر مخالطت او از بخرهٔ ردیه که بدان ممتزج گردد و برای جمله کیفیت ردی حادث کند و این اختلاط گاهی بسبب وزیدن بادهای بسیار باشد که بسوی موضع نیک خالی از فساد ابخرهٔ ردی رساند از مواضع بعید ردی که دران مغاک آبهای بد و اجسام گنده در سمر کرده باشند یا دران دبای قتال بود و آن اجسام را دفن کنند و نسوزند و گاهی بسبب قریب ارضی از موضع حادث دران باشد و گاهی عفونات و ابخرهٔ بد در باطن زمین پیدا شود باسبابیکه بجزئیات آن شعور ندارم پس آن بظاهر بر اید و مضرت او بآب و هوا پدید آید و هرگاه بسببی از ین اسباب مذکوره هوا متغیر شود و با تولید کند و حمیات حادث بسبب هوای بایس کمتر بود از حادث بسبب هوای رطب مگر صفراوی در هوای بایس بسبب آن نیز بسبب حدوث حمیات صفراوی گردد و آما حمیات دبائیه از هوای که در رطب افتد و حمیات در هوای طیب اکثر بود لیکن آن در حدت کمتر و در مدت دراز تر و در تابستان خشک کم باران کمتر حادث شود و در حدت بیشتر و در صحت با هلاکت بیشتر باشد و افضل فصول آنست که حافظ طبیعت خویش باشد و نسبای همه این تغیرات از استحاله در کیفیت و در طبیعت شکلی از اشکال فلک ست که من بعد جواب داده شود اعم و اگرچه قوم منجمین دران چیزی غیر منسوب بحجت صحیح میگویند لیکن واجبست دانستن این امر که سبب اول بعید برای این تغیر واقع در عالم کون و فساد از دبا و غیره از اشکال سماویست و سبب قریب او احوال ارضی و دران هنگام قوای فعالهٔ سماوی از قوای کواکب و غیره و قوای منفعلهٔ ارضی مانند دو عناصر تطیب شدید و اجب کنند در هوا بانگیختن ابخره و افخنه بسوی آن و انتشار او دران و تعقیب آن بحرارت ضعیفه که کائن در اخته و هرگاه هوا باین طور گردد و بسوی تعلیب و دو مزاج روح را کار دهد و بست فاسد کند و انچه حادی او طوبت ست عفن شود و حرارت خارج از طبع دران حادث شود و او از طریق شرایین در همه بدن منتشر گردد حمای دبائی افتد و خلقی را زمردم عالم گردد خاصته که در نفس ایشان استعداد بود زیرا که فاعل تنها چون حاصل شود و منفعل مستعد نباشد فعل و انفعال حادث نشود و استعداد ابدان برای انفعال دبائی آنست که بدن متصل باخلاط ردی باشد چه بدن پاک از فضول ردی از ین کم منفعل میشود و ایضاً ابدان ضعیفه از ان

منفصل گردد و مثل آنست که کثرت جماع نماید و همچنین اینها اسباع مسام طبیعی الا استحمام و گاهی در حمیات وبائی مریض خاص بی احرارت زیاده معلوم نکند و مضر بقوا نباشد و مع ذلک بسرعت مهلک باشد و اطباء را متحیر شوند و اکثر کسی را که از صاحبان اقسام این تب فنفس بر بوشوید میبرد زیرا که عفونت در قلب مستحکم شود و آن قویترین سبب بلاکت

علامات وبا

چیزیکه دلالت کند بر وبا از آنجائیکه قائم مقام اسباب است عبارت است که رجوع و شهب در ابتدای هر تعریف کثرت نماید و قبر گاه هوای جنوب و مشرق در زمستان بسیار و زیاد وزد و غلظت و سیاهی و ضبابی یا بندگان بدان کنند و همواره غبار ناک غشک یا بند و باران نیاید باید دانست که مزاج زمستان فاسد شده و آب و هوای تابستانی خبیث بردی بوده و بران قلت باران در فصل ربیع مع سردی دلالت کند بعده چون هوای جنوب در تابستان کثرت نماید و روزی چند هوا مکدر گردد و باز مدت یکهفته یا زیاده بران صاف شود بعده سردی بشب و شدت گرمی در روز و ابرها و کدورت هوا و حرارت حادث گردد و با بیاید و حمیات وبائی و جدری و غیره احداث نماید همچنین هرگاه تابستان بسیار گرم نباشد هوا بسیار تیره بود کاشجار را غبار ناک کند و در خریف شب و نیران و نباز ک باشد این علامت و با است و همچنین هرگاه در فصلی ببینند که هوا در روزی چند مرتبه تغییر شود در روزی صاف گردد و آفتاب صاف برآید و روز دیگر مکدر شود و آفتاب در پرده غبار طلوع کند حکم حدوث و با باید کرد و اما علاماتی که بسبیل مصاحبت برای سبب ست مثل آنست که خوکان و حشرات متولد از عفونت بسیار بنظر در آیند و موش و دیگر جانوران که در قعر زمین سکونت دارند بر ظاهر زمین برآیند و چون مدهوش و متحیر و بی حس باشند و حیوان ذکی الحس مثل ثعلق و مانند آن از آشیانهٔ خود بگریزند و همچنین هرگاه بیضهٔ دو بگذارند ایلماقی و جرجانی مینویسند که معنی و با فساد هوا ست همچنانکه آب جوها در آب دادن دیر بماند و با سبب آنکه چیزی از رقوت نباتات بدان آب بیامیزد طبیعت او از زمال خویش بگردد و عفونت پذیرد هوا نیز بسبب آنکه در میان درختان و میان مغاکها دیر بماند و با سبب بخرهٔ دیه یا دخان که بادی آمیزد و حرکت بادهای خوش معتاد با وز نرسد و او را بجمنباذ طبیعت هوا بگردد و عفونت پذیرد و هیچ چیز با روح هر حیوان شدیدتر و امتزاج از هوا نیست و هرگاه که هوا ردی گردد ضرور مرض بحیوانات عارض شود و المذ اجانوران که حس آنها لطیف تر ست مثل بر ستوک و لک لک از جائیکه هوای آن ردی گردد بگریزند و دیگر باره هوای تر بیشتر از ان افتد که از هوای خشک و بدین سبب در تابستان گرم و خشک و با کتر باشد و بهر فصل که بر طبع خویش باشد چنانکه مثلاً در خریف هوا سخت گرم و سخت سرد نباشد و باران معتدل آید و در فصل زمستان سرما و باران بسیار نباشد و بی سرما و باران معتاد نبود و فصل بهار بر غایت اعتدال باشد و بی گرما معتاد نباشد هرگاه که فصول سال بر ینگونه باشد امراض سال بسیار نباشد و بیماری کمتر باشد و باید دانست که هرگاه و باید پدید آید هوای خانه بهتر از هوای صحرا باشد و تا در بدن خلط بد نباشد هوای بد در ان اثر نکند لیکن اگر شخصی باشد که جماع بسیار کند یا بهر روز حمام نماید و مسام و بدان سبب گشاده باشند در مسام و هوای ردی در اید و اخلاط را فاسد کند اگرچه در بدن خلط ردی نباشد هوای بد در ان اثر کند و هوای بد سبوط و نباتات را تباه کند و همه حیوانات را زیان دارد و هر کدام از سبوع و گوشت آن جانوران بخورد که از ان نباتات خورده باشند مضرت آن بدو رسد و اکثر اوقات و با در آخر تابستان یا در فصل خریف افتد و گاه باشد که همه علامات تب وبائی در یک شخص پدید آید و گاهی بعضی از ان ظاهر شود و بعضی نه و قلت و کثرت ظهور آثار او بحسب کمی و زیادتی رداوت ماده ست **الطائی** گوید که تب وبائی پیدا میشود نزد تغیر آب و هوا و خروج آنها از بسیاطت یا یکی از ان بهر دو و این تغیر واقع میشود یا بسبب علوی مثل قلت امطار و تناثر شهب و صواعق یا شروق ذی شعاع مثل مریخ که دران هنگام اجزای سمیه در هوا و آب منفصل میگردد و از ان تعفن موجب فساد ابدان لازم میشود و یا بسبب سفلی مثل دخان و غبار و مثل مردهای گنده و روائح سمیهٔ اعتباس آن بخره و کثرت زلازل و مثل منابع و مواضع بریخ و کمان و شدید ترین با آنست که عقب جنگ افتد زیرا که بوی آدمیان قوی الفعل ست و گفته اند که این تب مخصوص بسه علامات است **اول** تغیر چیزیکه خارج شود پس از نفس بوی عفونت شمیده شود و کذا حال فضله بوی مع کثرت تلون بسبب تشنج هوای فاسد و شرب آب متعفن **دوم** عموم آن باکثر مردم بسبب تشنج ایشان بهوا و شرب ایشان آب و اکل فواکه که آنرا فساد نکرده داخل شود و اکل لحم حیوانی که آنرا همین فساد بهر سد و اگر ایشان نجات نمی یابد مگر کسیکه بقوت مضاد عفونت مثل تنقیه و استعمال ادویه مانع ازان اختیار نماید **سوم** تقدم چیزیکه برد یا دلالت کند مثل قلت باران و هر ب

حیوان ذی‌کل مثل کبک ولقلق بکثرت ضباب وآز علامات اوکه محتمل مشارکتست تواتر نبض ونفس وشدت کرب وغش مع خفت حرارت وظاهر وخروج مواد بالوان مختلفه
درقی اکثر وصداع ست **علاج** بعلاج تب دموی پردازند وچیزهای خوشبو بویانند ودوا والمسک بارد ومفرح بارد خوارانند ویا قویتا وتریاق الذهب وجواهرش مرجان
ومعجون راحت راوزین باب منفعت عظیم ست وبرچه درعلاج دق بیاید حسب حاجت بکار برند مگر جام وشراب وتیتاز که درینجا نشاید ویا بجز ظهور تب اول فصد باسلیق
کنند وخون بسیار گیرند وبعد آن قرص طباشیر کافوری سه ماشه رب نانارش یکتوله سرشته بجوارندوبالاپش شیره کاسنی وخیارین ومغز تخم کدوی شیرین وزرشک هریک
نه ماشه وتخم کاهو هفت ماشه وآلوی بخارا هفت عدد درگلاب وعرق بید مشک ونیلوفر وبید ساده هریک شش تولهٔ براورده شربت نیلوفر ولیمون هریک دو توله
داخل کرده دهند واز گل بنفشه وصندل سفید وتخم کاهو بعضض هریک سه ماشه برصدغین وپیشانی ضماد نمایند وپارچهٔ باریک در دوغ ویا در آب صندل
سوده تر نموده برسینه نهند وگذارند که خشک گردد ووقت ظهر آب افشردهٔ انارین نه توله باشربت صندل ترش ویا شربت سیب لیمونی حلوبخانی دو توله دهند
که بسیار نافع ست وهمچنین افشرهٔ لیمون کاغذی وتمرهندی وفالسه وگرنده وانناس وراحت جان هریک را حد سفید وغذا خشکه گیلانی ویا دیگر غذاکه ذری تر باقی
باشد بامرباى تمرهندی وگرنده دانبه داچار مقطر گردان آمد وچون مرد لیمون افتاده باشد خوانند وآب سرد وبرف دیا بشوره پرورده شکم سیر یکبار نوشیدن علی‌الاتصال
واندکی اندک نوشیدن ضرر عظیم میرساند وگاه فرد گلاب وصندل وسرکه درگلاب پاش کرده ساعت بساعت درخانه بپاشند وبرگ ترنج ولیمون کاغذی وسیب وبالنجان
وانبه وبید وکشنیز وکاهو وبید مشک وبید ساده وگل نیلوفر تازه وگل جاندنی وگوژمال تودهٔ تودهٔ درخانه گرد بستر بپاراهند بلکه بربستر هم ریزند ولمحه لمحه رشاشات بعرق
بید مشک وگلاب بریخ سرد کرده بپاشند وبیمار را درسخنان بدارند وعطر خوش دیاسمین بسفید بویند وبربدن خود مالند ونوشیدن گلابی نه ماشه درآب سرد یکپیاله
نافع ست وکذا در سرکه آب سرد ممزوج بالمنا صفه وکذا هم گلها چون گل ها غستانی وغیره وهمچنین نوشیدن سرکه مقطر بوزن پنج توله دریک پیاله آب یخ وخمیر صندل
ترش وعرق نرشک وعرق فواکه ای العفو رنفع سید هد **دوا انیکه** درحمای دبائی مستعمل قرص کافور چار ماشه بشربت انارین یکتوله سرشته بخورند بالاپش آب
کاسنی تازه مروق آب عنب الثعلب سبز مروق هریک هفت تولا سکنجبین ساده سه توله حل کرده بنوشند غذا در حالت حرارت یکوقت آش جوبا نبات دهند
ووقت ضعف گوشت بچهٔ مرغ وبزغاله وطیور خفیفه مثل تیهو وکبک بخوصات مثل نرشک وسماق وغوره اصلاح داده چه وقت ضعف مزیل لحم رواست واگر گرمی تب
زیاده نباشد زردهٔ بیضهٔ مرغ جایزست وبک وقت هرچه مناسب باشد وغذای غلیظ مثل گوشت دواب وشیر وفواکه ممنوع ست **ایضاً** که درین تب درحالت قبض
توان داد آلوی بخارا هفت دانه گل سرخ گل بنفشه هریک شش ماشه تمرهندی سه تولا عناب پنج دانه درعرق بید ساده وبید مشک وکیوره عرق گاوزبان هرواحد
سه تولا عرق عنب الثعلب عرق کاسنی عرق شاهتره هریک پنج تولا گلاب چار تولا خیسانیده خام الیده صاف کرده گلقند یا خمیرهٔ بنفشه سه تولا الیده وبیان
نموده بنوشند واگر حرارت کم بود پنج بادیان شش ماشه بادیان چار ماشه کشنیز سبز دو تولا داخل سازند واگر تلیین قوی العمل خواهند شربت ورد کار چار تولا فلوس خیار
وخمیرهٔ بنفشه هریک سه تولا وبلیلهٔ زرد نه ماشه بیفزایند باکی نیست وگاهی برای دفع عفونت سکنجبین ساده نیز داخل سازند که نافع تمام حال ست وعمل زود تر گردد وچره
سنای مکی نه ماشه وگل نیلوفر شش ماشه اگر حدت نباشد جایز ست **ایضاً** که درحال لینت طبع توان داد شیرهٔ زرشک پنج ماشه شیرهٔ عناب پنج دانه شیرهٔ ترنج
شش ماشه شیرهٔ تخم خاص چار ماشه درعرق صندل وکیوره هریک دو تولا عرق کاسنی عرق بارتنگ هریک چار تولا گلاب آب لیمو دینه آب لیمو ترشی یکپیاله اراده
شربت سیب شربت انارین منفعت شربت بهی شربت ترنج شربت غوره هریک یکتوله داخل کرده هریک بارتنگ چار ماشه پاشیده دهند واگر حرارت زائد باشد قرص کافور
قابض سه ماشه یا اجزای قرص مذکور چار ماشه سوده همراه دوا دهند وبرای تقویت قلب باشربت سیب سرشته دهند وگاهی شیرهٔ دانهٔ هیل سه ماشه اگر گرمی
کم باشد تخم ریحان بریان چار ماشه پاشیده دهند **شربت فواکه** که جهت فساد خون وتب محرقهٔ وبائی وحرارت گرده وقی صفراوی واسهال مراری نافع ست
ودر مرض حصبه وجدری که باغلبهٔ صفراویت بهمرسد بسیار بفید ومعمول عناب بلب دانه بساق انار دانهٔ ترش شکنیز خشک هریک پنج درم همه را کوفته درعرق صندل
وعرق کاسنی هریک نیم رطل شب خیسانیده صبح بجوشانند هرگاه نصف نمود آب انار شیرین آب بهی شیرین آب امرود آب هندوانه آب نیشکر آب سیب
شیرین هریک ده درم عرق بید مشک گلاب هریک بست درم قند سفید دو چند شربت ترشی ترنج یکمیخد داخل کرده بقوام آرند واگر آب آلو وآب حصرم وآب ترهندی

هم اضافه کنند قوی‌تر گردد **اقوال حذاق** شیخ میفرماید که جمله علاج ارباحی وبائی تجفیف و تقلیل مواد است واین بفصد و اسهال باشد ولازم مست که در ابتدای بیماری باستفراغ کنند پس اگر ماده غالب دموی بود فصد کنند واگر اخلاط دیگر باشد استفراغ آن نمایند و باید که تبرید خانه حمامیانی باصلاح هوای آن نمایند اما تبرید خانه باین طور کنند که گرد اگرد فواکه و ریاحین بارده و برگ شجر بارد مهند و لخالخ و نضوحات معمول از فواکه بارد الرائحه و از کافور و گلاب و صندل بکار برند و در خانه اهر روز چند بار بپاشند و خصوصاً گلاب و خلاف و نیلوفر و اگر در خانه رشاشات آب شده بسته بود و اما اصلاح هوا عقریب ذکر کنیم و بر ایشانی که استعمال کنند قرص کافور و بوب بارد و آب را سب و رائب مسکه گرفته و گلاب که در ایام فصل ترش خوشبو حل کرده باشند و ایضاً سرکه آب سرد و نوشیدن آب سرد بسیار بسیار سخت سود مند ست و اما اندک اندک گاهی همچنان حرارت کند پس اگر امر متمادی گردد بانکه شراسیف بکشد و دست و پا سرد شود و بیماری و اختلاط عقل طول نماید و سینه بلند و بست شدن بنظر آید از استعمال پوشش گرم جاذب حرارت بسوی خارج باره نباشد و چون اشتها ساقط گردد غذا بزور بخوراند زیرا که اگر کسیکه بر خوردن آن دلیری کند بقهر بخورد طبیعت او بطعام اقبال نماید معذوره ماند پس لابد ستاد از جبر کردن بایشان بر غذا دادن و واجبست که اغذیهٔ ایشان از ترشیها و مجففات باشد و قلیل المقدار بود بهر انکه اغذیهٔ ایام مرض بایستی زودی باشد پس کثرت او از جهت رداءت و ایضاً از جهت استلاء ضرر کند **جرجانی** و ایلاقی مینویسند که تدبیر کسیکه او را تب بادی بود آنست که اول بدن را از اخلاط فزون پاک کنند و هوای خانه بیخ و میوهای خوشبو و بصندل و کافور و گلاب و ریاحین بارد چون بنفشه و نیلوفر و برگ بید خوش کنند و بهر ساعت اندک گلاب و سرکه آب بید بپاشند و هر صبح قرص کافور بدهند برب غوره و برب سیب و برب امرود و برب ترشی ترنج و برب ریباس و برب لیمو انچه حاضر باشد و اگر از بن هیچ حاضر نباشد سرکه آب بیا میزند و سر کنند و در ان قرص کافور حل کنند و یا مصل ترش در گلاب بگذارند و قرص در ان حل سازند و بدهند و شربت مصل در گلاب حل کرده و سرکرده بی قرص کافور سود مند باشد و شستگی بنشاند و آب یخ که بغایت سرد باشد اگر یکبارگی شربتی تمام بخورند سود دارد و اندک اندک زیان دارد و بر تشنگی صبر کردن سخت ضرر دارد و خاصتهٔ بر طعام و اگرچه آرزو نباشد اندکی از طعام ترش باید خورد **سعید** گوید که بعد فصد اگر خون غالب باشد و بعد تنقیه اگر خلطی دیگر ظاهر بود اصلاح کیفیت اخلاط جسم کنند باستعمال شربات مبرده که در حمیات حاره استعمال کرده میشود و استکثار ربوب قابضهٔ مثل رب سیب و رب حصرم و انار کنند و فواکه مبرده مثل امرود و سیب دانار دسبی بخورند و آب ترنجبین و سکنجبین رمانی و یا شیرهٔ خرفه آب انار چاشنی دار و کنجبین ساده بنوشند و سحرگاه و اقراص کافور برب ترنج بدهند و تبریه سینه بصندل و کافور کنند و در زوایای خانه گلاب و سرکه بپاشند و غذا قوابض مطفی حدت خون مثل سماقیه و رمانیه دهند و از دخول حمام منع کنند و اغتسال بآب سرد نمایند و از اغذیهٔ حاره و شیریه بنی خذر کنند **ابن الیاس** گوید که فصد و اسهال و اخراج رطوبات فضلیه از بدن کنند و هر صبح جلاب از ترنجبین و شکر سفید هر واحد ده درم آب برف بنوشانند و یکسنجبین ساده و گلاب هر واحد سه درم آب برف حل کرده بدهند و یا قرص کافور یا قرص صندل هر کدام که باشد یکمثقال با شربت حماض یا ترنج یا سیب ترش بخورند و غذا مزوره از آب عنوره یا زرشک یا انار دانه یا سماق مع بچه مرغ و مخرم و اسفاناخ سازند و انار ترش مع شحم الهور دو عدد یا زیاده بکنند و یا گیرند آب حصرم و آب سماق و آب لیمو و آب ترنج و آب نارنج هر واحد یکرطل و در آشتی لغیشک قوام سازند و هر صبح سه اوقیه آب برف بنوشند و گیر مخلل و راب و آب آن دو دنگ سکه دور کرده ایشان را نافع ست و باید که تبرید خانه بپاشیدن آب و نهادن فواکه بارده و اطراف اشجار بارد مثل بید و شاخ نگورو برگ سیب و ریاحین بارده و گلها و گل سرخ و صندل کنند و خانه را هر روز چند بار بپاشند و اگر در ایام که گلاب آمیزند بهتر باشد و اصلاح هوا گفته بخور انکه بذر کورگرد و در بصد غین صندل و کافور و گلاب ضماد سازند و باید که اغذیهٔ ایشان اندک و از ترشیها باشد مثل سرکه و سکنجبین و مصل و مضیوه و زرشک و انار دانه سازج و اگر قوت ضعیف باشد با بچه مرغ بسازند و از استلاء و یا خامت و حرکات سخت و اعراض نفسانی و هر چه بحرکت اخلاط و سخن بدن باشد حذر کنند **انطاکی** گوید که اول فصد و اجبست بعد تنقیه و ملازمت اشربهٔ باره مثل شربت بنفشه و ریباس و لیمون و گل حامض و قی تا آنکه معده پاک شود پس استعمال مسهلات مذکور در حمیات حاره بعد ازان عنبر و فاذزهر یا گلاب بعد شرب گل ارمنی یا مختوم و طلا با سپند و کندر و ان کافور و صندل حل کرده باشند و بایشان سرکه و پودینه و آس و بخور عنبر بالادن یا طرفا و از مجربات درین تب آنست که گیرند سی درم گل سرخ خشک و بست درم گلقند شکری و دهند هر روز گلاب خالص و همه را در چار صد درم آب بپزند تا چارم باقی ماند صاف کرده ده درم روغن گل آمیخته نیگرم استعمال نمایند که سریع النفع بایند و اگر

اعراض شتاد نمایند بادی بست درم خمیره بنفشه یا گل و کمتازه باشد یا خشک آمیزند حکیم ارزانی مینویسد که هرگاه تب وبائی ظاهر شود بزودی تن را از اخلاط فزونی پاک کنند بی انتظار نضج زیرا که بقول او عطریات بارده چون سیب و لیمون و نسرین و غیره که در قول جرجانی گذشت معطر دارند و محافظت کنند تا بادخاصه در نهایه و چون بتر بیع حاجت آید هوای خانه را بسا دکش بخیبانند و سقف خانه بلند باید و مسکن هر چند که از زمین برتر بود بهتر آنچه که اسباب ارضی موجب وبا باشد و آب شدید البرودت یکبار شکم سیر دادن بعده جرعه جرعه بر لحظه دوشانیدن نفع تمام دارد و صندل و کافور و سرکه و گلاب بر سینه نهادن و در شیشه کرده هر لحظه بو دادن سود مند است و پوشیده نماند که اهم جهات درین مرض تقویت دل و دماغ است و ازالهٔ عفونت و چون عفونت در جسم کثیر الرطوبت زود اثر کند واجبست که از اغذیه رطبه و هوای رطوبت ناک حذر کنند و لزیجیات که تخمیر عطریات در خانه بر سبیل دوام نفع تمام دارد زیرا که بخور خوشبو هم مصلح سواست و هم مخفف او و کذلک تقویت میدهد دل و دماغ را و خشک میسازند رطوبات را و ازالهٔ میکند اخلاط را اما بدیکه مجمر در پایه باشد و بخور بدرجهٔ اعتدال بود چنانچه بیمار را هیچ مضرتی ازان نرسد و نفس خفگی نکند میر بهاء الدین نوشته علاج این تب آنست که نقل هوا کنند اولاً انگاه بدستور یکه در تدبیر اصلاح هوای وبائی گفته شود از غذا و شربت زود و اما مرعی دارند و عوض مجالسین گرم کافوریات اندر ترشیها خورند و اگر نقل ممکن نباشد باید که تا ضعف و اعراض قویه پدید نیامده مبادرت کنند بخشک ساختن بدن با سفرانج رطوبات زائده بقصد و مسهل سبک و یا ملین قوی و با استعمال غذاهای ترش مشک کنندهٔ بدن و تریاق مثل مرغکی از آب غوره و لیمو و یا سماق بریان کرده باشند و بنیره و کشنیز خشک آمیزا لا میده و بیاندرانند کوفته آگنده و خشکه پلاو و شوربا طعامی دیگر که رطوبت کم تریاق و ترش باشد و قرص کافور انهم بدهند و اندروغ بی مسکه نافع بود هر روز فرنکیونیت و گل ارمنی و گل مختوم میشربت اندر ترشیهای مذکور یا گلاب عظیم مفید آید و در تشنگی و گرسنگی صبر کردن عظیم مضر بود و اگر اشتها کم بود اندک بزور طعام باید خورد چنانچه امتلا نشود و خلو نیز نماند و تدبیر مسکن و بوییدن تریاقیات بدستور یکه در حفظ از هوای وبائی گفته شود اعظم تدابیر بود و لیکن گرسیما و تجرات گرم دور باید داشت و در تقویت دل بدانچه ممکن گردد و طریق استفراغ آنست که اگر خون غالب باشد فصد نیکو کنند و ازپی آن تریاق خنک چون کافوریات و اشباه آن بدهند و اگر خلط دیگر غالب باشد استفراغ آن کنند بسلینات قوی و تریاق و مسهلات تریاق سریع العمل قلیل المقدار و اینجا انتظار نضج نباید کشید که مجال تنگ ست و غرض تقلیل رطوبات ست نه رفع سبب و احتیاط عظیم در مسهل باید کرد که مبادا چون دل ضعیف ست فسادی کند و آنچه اکراض بدن ظاهر شده باشد استفراغ نتواند کرد و توسل بتریاقات خنک و معتدل باید کرد و جزع من نسبکی در اول حال بعد فصد تمام اگر هر صبح و شام معصور انار ترش یا شوری عصیر غوره که حب الشفاعی بزنگ انار دان حل کرده باشند غرد و مراعات غذا بمقدار لائق در شب و روز کنند بهترین تدبیری باشد مؤلف قبالص میگوید که اگر غلبهٔ خون یافته شود باید که اول از رگ باسلیق زده خون بقدر حاجت بگیرند پس همان روز و یا فصل و سه روز از فصد ملین مبارک در گلاب و عرق بید مشک مالیده روغن گل اضافه نموده بدهند و اگر آلوی هندی و تر بچین و شیر خشت هم ضم کنند میشاید و مسهل هر گز ندهند و رعایت قوت و ضعف ملحوظ دارند زیرا که همه اعضای رئیسه ضعیف اند مبادا که آن اندک از مواد سمیه بر ایشان ریزد و فسادی عظیم پیدا کند و برگ مفاجات بکشد و خانه و مسکن بیمار را لحم لحم بسر آرد که علتیت دران حل کرده باشد بپاشند و بعد از تنقیه و استفراغ رطوبات تریاقات بارده و رطوب حامضه و شربت صندل استعمال نمایند و بهر حال در تقویت اعضای رئیسه کوشند و چون پوست شکم طرنجبینه گردد و اطراف سر دشوند زود و دشوار بود پس درین حالت چاره نباشد جز آنکه تریاقات حاره نیز مانند مشروح دیلطوس و تریاق فاروق دهند و لیاس پشمینی و یا دیگر گرم کننده بپوشانند و لختی بدن را بحالت مالیدنی سخت و جدوار سه ماشه در مسل سه تولا آمیخته بلیسانند و بجای آب ماء العسل دهند و سالی یکبار مسهل پیدا شده بود و در روز دوم آن اگر تعداد در همه اعضا پدید آمدی در روز سوم یا چهارم بثرهای سیاه مانند حصبه بر همه بدن ظاهر میشد و ضعف و نزدیکی تشنگی و بیحالی و بیقراری غلبه میکرد و با سوزشی و بدبوی دان و بر روز پنجم و یا نهم بهلاک می انجامید و چون الطباء روزهشتم چنانچه معمولست مسهل میدادند و دیگر تدابیر سنا بکار می بردند همه علامات مذکوره زیاده میشد و بر روز نهم یا دهم انطباق مرض پدید آمدی و بعد یکپاس هلاک گشتی و هر کسی که نزدمن میرسید بی انتظار روز نجران بر روز دوم یاسموم یا چهارم یا دل فصد با سلیق و یا اکحل میکردم و خون بقدر قوت میگرفتم و بعد پنج شش گهڑی بقدر شش هفت تولا و گلقند چهار تولا در عرق بهی نارنج و گلاب هر دو یا دو آثار و شربت آلو مسهل نواب علویخان چهار تولا در روغن بادام شش ماشه میدادم و بجای آب گلاب عرق بهار نارنج و گاه و گاه زبان و قت شام

غذا خشک گیلانی با مربای تمرهندی خوردیم و صبح زهر مهره بزری کیماشه بطبلشیر دوماشه در شربت سیب دو تولا آمیخته لیسانیدیم و بالای آن شیره منعنع زده و منعنع کمتر و بهریک نه ماشه لعاب بهدانه و اسپغول هریک سه ماشه در عرق بهارلیموی کاغذی چهار تولا عرق گاو و زبان عرق بید مشک هریک شش تولا برادورده شربت بسه تولا تخم فرنجمشک هفت ماشه داخل کرده نوشانیدیم ازین تدبیر انطباق مری هم نشدی و همه اعراض منکره برطرف شده بصحت انجامید و اگر احیانا کسی را انطباق مری پدید آمدی مجمره بناری و یا شیشه حجامت بر فقره دوم از فقرات گردن وزیر زبخ میگذاشتم و دران وقت زردی بیضه مشک هشت دوعدد در آب باران پخته بقطر شربه کرده با پارچه نان رده میداوم و ازان مریض صحت می یافتی چنانچه قریب پانصد کس باذن الله تعالی بهمین تدبیر شفای کلی یافتند و دو سالی اندر آخر فصل زمستان هوا متغفن پیدا کرده مورث تب مطبقه و موی شده بود و خلقی کثیر ازان هلاک میشد چنانچه روزی وقت چاشتگاه نواب نظام علیخان رامع بعضی ندیمان دفعتا در سر گرانی اعضا با تکسر پدید آمد و بعد از ظر تب شدید با غشیان و هذیان عارض شد وقت عصر فصد المحل همه کرده خون اگر فتم کرشتی انجامید همه اعراض شدت تب همان زمان موقوف گشت لیکن اندکی تب و در سر خفیف باقی ماند پس من شیره خیارین و کاسنی و زرشک هریک نه ماشه و تخم کاهو هفت ماشه آلو بخارا هفت عدد در گلاب و کیوره و عرق کاسنی هریک شش تولا برادورده شربت عناب و صندل هریک دو تولا داخل کرده هریکی را همین قدر دادم و بر سر خطها از صندل سفید و کاهو کشنیز و گل ارمنی هریک سه ماشه کرده م و بر سینه و دل صندل سفید و گل ارمنی در دوغ سایه یده بارچه پاره ملوا تر کرده نهاده م و غذا جزوات گاوی و مربای کرونده و تمرهندی با خشکه گیلانی مقرر ساختم و لخلخه از بوش در بینی و گل ارمنی و دراغستانی و حضض کی و صندل سفید هریک سه ماشه آب کشنیز سبز و ریحان سبز و گلاب کهنه هر واحد یکتولا کافور یکماشه تیار کرده بوپانیدم و بر جبهه تسکین حرارت میکردم که خواب آید و همین تدبیر صحت یافتند

تدبیر اصلاح هوا و حفظ از وبا بدانکه در ایام وبا تندرستان را واجبست که اگر اخلاط فرونی در بدن یابند تنقیه او نمایند اما بی حاجت تسکین بهتر از تحریک ست چه بسیار باشد که تحریک بی حاجت بآفت انجامد جهت ثوران اخلاط ساکنه و احداث ضعف در طبیعت و هر چه مفتح مسام بود چون ریاضت و کثرت جماع و استحمام و جز آن ازوی باز مانند و ملازمت زهر مهره خطائی بقدر یک قیراط دافع ضرر هوای وبا ست و همچنین خوردن نارجیل دریائی بقدر ربع تخ بانگلاب و گل مختوم نیز رافع مضرت هوای وبا ست و بوئیدن ترنج و فرشکردن برگ آن مجلست و بوییدن نارنج و برگ آن و همچنین لیمو نیز دافع فساد هوا ست و بخور موم جهت دفع عفونت هوای وبا نافعست و تبخیر کافور سعد و صندل و سک عود و عنبر و مشک و ترنج و طرفا و برگ غار بالخاصیت اصلاح هوا میکند و آب بید و گلاب در خانه باشیدن نیز نافع بود و پیش کسیکه پیتا مدام باشد هوای بد او نیرسد و همچنین نگاه داشتن سیب و بهی و نارنج و بنفشه و گل سرخ نزد خود از اشر هوای وبا محفوظ دارد و گویند که برای اصلاح هوا بخور در ترنج و طرفا مجلست و کذا بخور عنبر و شم او خوردن ترنج و نارنج و سرکه همچنین و پیاز مشهور النفع ست و اگر شیم آنها باشد و بقول گیلانی شرب و باشیدن در موضع و بخور کردن صبر خاصیت عظیم دارد و بقول حکیم ارزانی روغن گاو بسیار خوردن و ببدن مالیدن درین ایام نفع تمام دارد

شیخ الرئیس میفرماید که اصلاح هوا یا عجب اصحا باشد یعنی کسانیکه هنوز از هوا مریض نشده باشند و یا بحسب اصحا و مرضی آنا آنچه بحسب اصحا بود عرض دران آن باشد که تجفیف هوا و منع عفونت آن کنند بهر چیزیکه باشد پس اصلاح بخور عود و صندل و عنبر و مشک و قسط شیرین و میعه و سندروس و حلتیت و علک و قرنفل و علک الیهلم و لادن و عسل و زعفران و سک و سرو و عرعر را شته و غار و سعد و از خروا بسل و وج و شابانک و باوام تلخ و اسارون کنند و گاهی ازین مفردات ترکیب میدهند و در آن سرکه و حلتیت بپاشند و اما بحسب اصحا و مرضی تبخیر بصندل و کافور و پوست انار و سیب و مورد و بهی و آبنوس و ساج و طرفا و ریباس نمایند و بابکه تبخیر همچنین را بکنند و واجبست که از بدن اخراج رطوبات فضلیه کنند و تدبیر او از هر وجه از قلت غذا مائل بتخفیف سازند مگر ریاضت استعمال نباید کرد و نه حمام و نه شربه و بر تشنگی صبر نکنند و اصلاح هوا باید پاشیدند که کرد باید کرد و میل غذا بمجموعات کنند و تقلیل آن نمایند و لیکن لحم را استعمال کنند در مجموعات بپزند و هلام و قرابیص و مصوص مرتب بسکر و خیر آن از سماق و آب غوره و آب لیمو و آب انار ترشش تناول نمایند و مخللات نافعه بخورند و خصوصا کبر در سرکه پرورده و حلتیت با لخاصیت نافع ست و منع عفونت میکند و انچه از وبا خلاص گردانده استعمال تریاق و مثروذیطوس قبل تاثیر وبا و حدوث همچ ست مع سائر تدبیر صواب از غذیه وغیره و دوا معمول الصبر و جوزه و مخلوق هر یک بکجزو بهر روز از ین قریب بیکدرم استعمال نمایند که این نافع و باست **ابو منصور** گوید که اگر در گرگان باران بسیار بارد و اسهر شب و روز دو ده نماید در بیع

جنوبی دران بگذشت باشد و یا هوا اندران در اثر گذر غبار ناک غیر متحرک بود و مع ذلک جنوبی گذر باشد لازم ست که مبادرت به تنقیهٔ بدن از فضول اخلاط حار رطب کنند
و اگر در انجا ادنی دلیل فوران باشد فی الحال قصد نمایند و لحظه دران توقف نکنند و لحوم و شیرینی و فواکه رطب و حلوا و حمام و اغتسال بآب گرم و شراب مزور ترک نمایند
و اگر از لحم چاریان ناچار باشد بچهٔ مرغ و دراج و بره و بزغاله معمول بسرکه نخورند و در اغذیه اکثار سرکه نمایند و بوب نواکه ترش قوابض که سابق مذکور شد استعمال کنند و کثرت شرب
سکنجبین شکری ترشش نمایند و لازم مجلسی که در وازه او بسوی شمال باشد باید کرد و از جمیع اشیای مرطب بدان حذر کنند و اگر در آخر تابستان حرارت شدید باشد
و خریف شدید آید کثیر الغبار و بطی المطر و برد بود باید که تبرید مجلس نمایند و ترطیب بماء الشیر آب کنند و لازم ست آرام و ترک تعب و جماع و سیر در آفتاب و صوم و مداومت
گرسنگی و تشنگی نمایند و آب برف ننوشند و صباح سویق بشکر و آب برف خورند و از اغذیه ممسوخه و شراب حذر کنند مگر شراب ممزوج آب بسیار و ماء الشعیر نوشند
و خصوصاً ابدان حادهٔ یابسه و استکثار از کل خیار و بادرنگ و کدو و مانند آن و اغذیهٔ مبرده نمایند و قیلوله در مکان سرد لازم گیرند پس اگر درین زمان بسیار مردم
و بهائم مریض شوند و در هوا اندک شعاعات ظاهر شود و کسیکه مریض شود بسرعت بمیرد و نفس مریضان تنگ گردد و در دهن ایشان بدبو شود و کرب و سوزش و تشنگی
و سردی دست و پا بیفزایند قی کنند و در اسهال مادهٔ بد مختلف برآید باید که از ثمرات و بقول که دران فصل پیدا شوند و شرب آب که بر ظاهر زمین ایستاده باشد احتراز
نمایند و در خانه نشینند و از هوای بیرون بگریزند و در خانه هر روز آب و سرکه آمیخته بپاشند و در هوا بوی عفن و بدبا نتخیر بصندل و عود و رطب و عود و گلاب
تر کرده و کافور و قسط و کندر و میعه و مسک و مرنمایند و پارچهٔ صندلی بپوشند و بر دروازه پارچه در گلاب تر کرده آویزند و غذا از سرکه و عدس و سماق و کشک سازند
و آب و سرکه ممزوج چرعه چرعه بیاشامند و شراب تند نمایند و گلاب در آب بسرکه بنوشند و قرص کافور آزناخ بوده اگر بدن پاک باشد و گاهی خناق در بیع کثرت نماید
در بعض سالها و مع ذلک قاتل ردی باشد پس باید که اقدام بفصد سرد و حجامت ساقین و اسهال شکم نمایند و هر شب بگلاب که دران سماق تر کرده باشند و برب
قوت شامی و برب جوز غرغره سازند گاهی سکنه و فالج در سر اکثرت نماید باید که تعاهد تنقیه بحبوب مذکوره در باب آنها کنند و تمریخ و تعطیس و غرغره و تقلیل غذا
و تلطیف اوشامند و بالجمله باید که از نظر عرضی کنند که دران حادث شود و تعاهد باید داد آن کنند و در دفتر گفته که اگر گرد وای صبر و زعفران و مر که در قول شیخ گذشت
هر روز در وقت و با کینه قال با شراب ممزوج با آب یک اوقیه بخورند سخت سود مند ست و ندیدم احدی را که این دوا در ایام وبا خورد و سالم نماند محمد زکریا گوید باید دانست
که این ادویه در هر حال استعمال نباید کرد در جالینوس گفته که شرب گل ارمنی بسرکه و آب سرد و باران نفع کند و تریاق الافاعی خیلی سود مند ست **ایلاقی** و جرجانی گویند
که در ایام وبا از خانه بیرون نشوند و هوای خانه را احتیاط کنند که ردی نگردد بنا بنظور کردن هر روز چند بار عود و مصطکی و چوب گز و غیره که در قول شیخ گذشت لبخور
بسوزند و نگذرند در سر کهل کرده هر روز اندرون و بیرون خانه دو سه دفعه بپاشند و چون در هوای تر وبا بیشتر ازان افتد که در هوای خشک بدین سبب در ساز اغذیه
مرطبه بازدارند و طعام خشکی فزا باید خورد و گلو نشتها بسماق و زرشک و ریباس و انار دانه و غوره و سرکه باید بخیت دارد عادت کمتر باید خورد تا امتلا پیدا نکند و خلقیت
در مزاج سرد تر نسود دارد و این جمله تدبیر تندرستان و تدبیر دفع مضرت و باست و باید دانست که در ایام وبا گرسنگی و تشنگی صحیح و مریض را سخت زیان دارد
خاصةً بیمار را که حفظ قوت او می باید و باید دانست که اندکی غذای نیک خوردن امید وار تر از طعام بسیار گرفتن باشد **صاحب کامل** گوید که امراض حادث از تغییر هوا
گاهی بسبب تغیر جوهر هوا و استحالهٔ او بسوی فساد و عفونت بود پس هر مردم امراض رویه مثل طاعون و حمیات خبیثه، هلک و جدری و غیره پیدا کند و امراض
وبائیه بجمیع مردم حادث نشود لیکن انچه حادث از تغیر جوهر هوا باشد از نشان او ست که آن اکثر بکسی افتد که در بدن او اخلاط ردی مشاکل جوهر هوای ردی
در الوقت مستعد بقبول موثر دران از بن امراض باشد پس اگر حدوث آنها از فساد و استحالهٔ جوهر هوا بود چون این حال برای هوا در اکثر اوقات مزاج و طوبت
بدان حادث میشود لهذا واجب ست که احتراز از حدوث این امراض و الا بفصد کنند بعد از هوای سهل که از نشان او استفراغ فضول حار باشد بعد از آن باستعمال
تدبیر سرد مجفف و باجتناب از ملاقات هوای گرم و سمائم و تعرض بآفتاب و استعمال سکون و راحت در جای سرد و قرب آب جاری و مکان بطن شمال رویه
و فرش خانه بسرگ بید و مورد و گل سرخ کنند و ظروف که دران مورد کوفته مطیب بگلاب و صندل و کافور باشد بنهند و تضمیخ مطیب بدان در بادیزنجات باشد
و تخمیر در مکان بصندل و کافور نمایند و آب و سرکه ممزوج دران بپاشند و بآب شیرین سر غسل کنند و ترک استلاء غذا نمایند و بر گرسنگی و تشنگی صبر کنند

واز نحوم مواشی مسن و اغذیهٔ مولد کیموس ردی اجتناب نمایند و اگر وبا دران هنگام در کدام مواشی افتد از لحوم آن ماشی اجتناب و رزند و بر لحوم طیور مثل بچهٔ مرغ و در بچ و تیهو و کبک و مانند آن مطبوخ بسرکه و عدس و آب انار و آب غوره و آب سماق و حماض و رند شکم و بوارد معمول بعضی اینها و مغز خیار و بادرنگ و بیخ کاهو و کاسنی هر قدر که نمایند و از حلواء فواکه شیرین و سریع الفساد ضرر کنند و انار و امرود و بهی و سیب چاشنی دار و ترش مثل آلو و شفتالو و توت و مانند آن بخورند و آب برف بنوشند و قریب نیمهٔ نگردند و بر سیب و برب ریباس و برب حصرم و شربت لیمو آب برف بنوشند و درین باب از تناول گل ارمنی بسر کهٔ مزوج با آب پیچ یا مصطکی استفراغ یابند و اگر فصل تابستان شدید الحرارت باشد و مردم را تشنگی بسیار عارض شود باید که قرص کافور با کنجین ساده یا برب غوره دهند و چون اکثر کسانیکه بران اشیاء خوف حدوث امراض وبائیه بود صاحب مزاج حار رطب و طفل یا صاحب سن حداثت باشد زیرا که مزاج حار رطب بر ابدان اینها غالب بود پس ایشان را میباید که استکثار از اخراج خون بفصد و غیره کنند و در استعمال اشیای مبردهٔ مجففه که مذکور شد بیفزایند و همگی پرهیز از تدبیر و اشیای مسخن مرطب نمایند و همگی امراض وبائی ممالک اکثر در هنگامی حادث شود که چون خریف شدید یا قلیل المطر عقب تابستان شدید الحرارت باشد مثل حمیات محرقه و صفراوی که دران تی صفراوی مدرک و عطش باشد پس درین هنگام واجبست که اقدام باستعمال تدبیر پرهیز مرطب نمایند مثل مارالشعیر و لعاب اسپغول و لعاب بهدانه بجلاب و برب و خوردن انبوز و مغز بادرنگ و خیار و مزورات معموله بقطف و بقلهٔ ریباس و بیخ مرغ معمول بعدس و آب غوره و آب انار و دوغ بادام و نوشیدن پست هم آب سرد و نبات و مانند آن از تدبیر و ازما سوای این اجتناب و رزند و تا بیکه نظر کنند با عراضیکه درین وقت حادث شوند و در مردم منتشر گردند پس اقدام بحفظ از حدوث آن مرض کنند بدانچه از اغذیه و ادویه بدان مرض نافع بود بهر آنگاه که واهی حوانیق و اوجاع حلق کثرت نمایند و نزد آن بفصد و حجامت بر سماق و استعمال حقنهٔ لبن و غرغره بگلاب که دران سماق تر کرده باشند و برب توت باندک آبگشنیز تر و آب مطبوخ عدس آب انار میخوش و مانند آن از انچه درین مرض بدان انتفاع می یابند اقدام نمایند و گاهی در بعض اوقات امراض بارد بلغمی مثل سکته و فالج و غیر آن کثرت نمایند پس میباید که اقدام نمایند بتنقیهٔ بدن از جوف بانچه آنرا مانع تدبیر مستعجل طلب کردن علاج امراض بارده مذکور شد و همچنین لازم ست که هرگاه در مردم غیر این امراض حادث شود تدبیر بسیر نیکه نافع آن عرض باشد بتنقیهٔ بدن از غلظ حدوث آن و ایراد بدل بمواد موافق آن از اغذیه و ادویه کنند و ایضاً چون این امراض وبائیه گاهی حادث گردد از قبیل بخارات عفنه مخالط هوا مثل بخارات متخیله از مرده‌های مردم و بهائم و مثل از آنیکه دران بقول و فواکه بسیار افتد پس عفن شود و واجبست که باوجود از تنقیهٔ ابدان و تدبیر مضاد و مرض حادث در بدن که مذکور شد لزمان بلاد و اماکنیکه دران اقامت این افتد جدا شوند اگر این ممکن بود و الا بمکان بالای آن باد که بدین عفونات گذر کند سکونت اختیار نمایند و یا در سرداب‌های خویش بوده و در خانه‌که دران بوا بسیار بنیاشد و سرکه باشد و بخور درد یا صین باردهٔ فرشکن و تبخیر در مسکن بخورات خوشبو مثل عود و صعتر و صندل و کافور و مشک و مانند نماینده و اگر تبخیر موضع بکند و سندوس کنند خیلی موافق بود و اگر از اشتمام ریاحین بارد خوشبو نمایند پس کسیکه ارادهٔ خلاصی از امراض وبائیه کند باید که تدبیر بدین مثال نماید **حجندی** گوید که چون وبا عفونتی ست و هر عفونت را لابد ست که از حرارت غریبی باشد که در جسم رطب فعل کند و این چنان باشد که حرارت غریزی نامقاومت آن ضعیف بود فلهذا انچه وبا را نفع کند یا بتقلیل رطوبت بود تا مادهٔ گم گردد و تا شیر اورا کم قبول کند و این مثل استفراغات بفصد و اسهال و قی بود و یا بلطفای حرارت غریبی فاعل عفونت و آن مثل اشیای باردهٔ فالضد تقاومه بود و میباید که این اشیا هجفف باشد تا بتقلیل مواد نیز نفع کند زیرا که اشیای مرطبه مهیا برای عفونت بود تکثیر مادهٔ و همچنین بتکون و یا بتقویت حرارت غریزی باشد و این یا بچیزی بود که در ان خاصیت تقویت و منع فساد باشد چنانچه در تریاق و یا چنین نباشد چنانچه در طلیت و دود و نحو عقربی و مانند آن **خضر** گوید که تدبیر وبا آنست که هنگام ظهور علامت او قبل از حدوث او مبادرت بسوی استفراغ بفصد و بادویهٔ مأمون الغائله خالی یا ممیت مضاف بسوی آن ادویه تریاقیه باید کرد اگر امثلهٔ محسوس گردد بحسب آن مثلاً زیرا که ابدان نقی از هوای وبائی کمتر منفعل میشوند و تا ممکن باشد ترک تحریک اخلاط در ایام وبا باستفراغ خصوصاً بمسهل اولی ست و تعدیل مزاج بشرب آب انار میخوش لشکریا کنجین ساده یا شربت حماض بالیمو یا ریباس یا حصرم یا سیب ترش آب سرکه بلکه بسرکه نمایند و جماع و شیرینیها و فواکه شیرین و سریع الفساد مثل شفتالو و خربزه و آلو یا لوشیرین و تر و هر انچه از زیاده خلط برد ادت یا حدت و حرارت یابد اکلا او را استحاله بسرعت حادث شود ترک نمایند و از اغذیه غلیظه و دیر هضم مثل لحوم مواشی بزرگ جثه اجتناب و رزند و از شوربا و از شراب تو پرهیز کنند و گفته‌اند که آن مدر

ضرر نکند بلکه گاهی نفع کند خصوصًا چون بگلاب و عرق بید ممزوج بود و بران تقطر بمبردات ترشح کنند و باغذیه بطیفه مثل بچه مرغ و تیهو و دراج بطریق زیرباج یا با آب انار وغیره کرده قول صاحب کامل گذشت یا بخرفه و برمحففات اقتصار نمایند و صحنهای شامیه نافع است و کل جوامض نیکوست و نوکر خوشبوش سیب بی‌ترش و انار و زعرور و انار و ترنج و انچه سریع الفساد نباشد بخورند و از بقول کاهو و کاسنی خصوصًا بسرکه خورند و از جریره و رشاد و پیاز الا بسرکه پرورده و گذشته و مانند آن اجتناب نمایند و در اب شروب گل ارمنی بخوشانند و یا بانک سرکه آمیزند و در مسکن آس و خلاف فرش کنند و اندرون خانه و بیرون آن چند بار سرکه و گلاب آمیخته هر روز بپاشند و طرفا بسوزند و صندل و کافور و عود و لبان گل سرخ و غیره تبخیر سازند و استنشاق موهم و هوای حادث را نیز بوی مرد و مقابر نافع است و در زمان بقراط بزمین سودان وبا عارض شده بود حتی که بشهر بقراط قریب شده دام مردن بجمع کردن هیزم خوشبوداران غیره گرداگرد شهر و تدخین آن نمود و بدان فساد هوا اعتدال یافت و از وبا سالم ماندند و ازین حکمت بقراط و فضیلت او ظاهر شد و آنچه قدما بر موافقت آن برای مقاومت وبا اتفاق دارند تریاق الاقاعی ست حتی که جالینوس گفته که در وبای عظیم که بر اسپان واقع شده بود خلاص نیافتند مگر کسانیکه استعمال او کردند و صبر و غیره اجزای او هم است که در قول شیخ مسطور شد نیم مثقال ازان با گلاب بعض اوقات تناول نمایند **صفت** شربت که وبا و طاعون و جدری و حصبه را نفع بخشد و تقویت معده و کبد هم زیاده و تقویت قلب و تسکین جوش خون و قمع صفرا و رد ع انبوه کند و خفقان و خمار را نافع بود آب گل سرخ و آب انار ترش و آب ترشی تربخه و آب سیب میخوش هر دو را صد کیجر و آب بهی و سرکه خمر هر دو را صد و بیست مقابل هر رطل ازین مجموع پنج درم گل ارمنی آمیخته یکشبانه روز بگذارند بعد ازان صاف کرده با بعد ازان شکر افزوده شربت بسازند بعد فرو آوردن از آتش بگلاب فوقیصوری خوشبو کنند و بزرگان ازیک اوقیه تا دو اوقیه و اطفال کم ازان استعمال نمایند **انطاکی** گوید که واجبست تقدم بفصد بعد تنقیه بچیزیکه مخرج غلظ فاسد را غالب باشد و کثرت اکل بقول وی طاعون و هوامض و قلیل اشیای مولد خون مثل گوشت و شیر پنهان این همه مع اصلاح هوا حتی الامکان باید و انچه متعلق باحکام او و استیفای علاج ازوست در طاعون بخقریب مذکور گردد و در زینهار گفته که ملازمت بخور بسیه و مقل و فرش در مکان بهور و فتاع و شم سازد و سیب و بهی و تقلیل حمام نمایند و ترک لحوم و حلویات و خصوصًا چون سال ربیعی باشد **بعض متاخرین** مینویسند که هر گاه آثار حدوث وبا ظاهر گردد باید که مردم آن بلد مبادرت به تنقیه بدن از فضله و حجامت دقی داسهال داده و تعریق و غیره بحسب واجب و تخفیف در طوبات باستعمال محففات و تعدیل غذا و مسکن نمایند لیکن نباید که بمسهلات قویه مضعف قلب و دیگر اعضای رئیسه مثل تربد و غاریقون و حب الملوک و حب السلاطین و سقونیا و مانند اینها تنقیه کنند بلکه بسلیمات نهند مغز فلوس بارد و روغن بادام و بلیله بروغن چرب کرده و ترنجبین و شیر خشت و اشال الیها و **تقلیل** غذا و شراب بهترین محففات است و حلوه نیز مضرست بلکه تقلیل غذا در کل امکنه تناول نمایند و بمقدار یکه پرزوری هضم شود و ثقل نیارد و سوء هضم نیارد و فضول بسیار ازان تولد نباید و ازا غذیه ذواکد رطلیه سریع العفونت مانند گوشت بسیار و روغن بسیار و شیر یعنی دماهی و شیر و ماست و انگور و شقالو و هندوانه و خربزه و خیارین و کدو و بقول و اشال آن پرهیز کنند و شستن در گرمابه و حرکت ملایم دادن بهتر از سکون مطلق ست و باید که ملاحظه نمایند اگر حدوث وبا از اسباب سماویه باشد لازم ست که در مکان عالی پست سقف بلند در دروازه مسکن نمایند و هوای آنرا تعدیل و اصلاح کنند و هوای خارج را داخل شدن ندهند و اگر از اسباب ارضیه باشد واجبست که در مکان بلند و صحرای بلند وسیع ساکن شوند و اگر از بردو سبب باشد دران هنگام خانه بهتر است که دهنهٔ آنرا بسوی مشرق آب و فواره و نهر باشد و سرکه در ان بسیار و سیر پرورده باشند بر سطح خانه و در و دیوار و تحقق اکثر اوقات بپاشند و از کدر ازجح و ازاد و نطویل و غیرها و دیگر بخور که در قول شیخ گذشت مجموع یا پنجه میسر آید با عسل سرشته تبخیر نمایند و لطخه ساخته بپوشند و لیکن سجدیکه دخان تبخیر ازیدان مرتفع نرساند و بهتر بوسیدن خوشبوها بمراعایت ضد مزاج شخص و هوا چنانچه در مزاج حار طیوب با رده مانند کافور و نیلوفر و بنفشه و صندل و در مزاج بارد طیوب حاره مانند مشک و عنبر و لادن و جندبیدستر و امثال اینها بپوشند و دائم پیاز میسر در سرکه پرورده بپوشند و پارچه اندر آنها کرده پیش بینی دارند و اگر ضرورتی داعی نگردد از مکان بر نیایند و الا سرکه بسیر و پیاز پرورده قدری با خود ببرند و دائم خرقه بدان تر کرده نزدیینی و دهان بدارند و بر رودی در مکان خود معاودت نمایند و هیچ چیز نخورند در ان بسیر و پیاز و سرکه بیامیزند و اغذیه ترش مثل چربی و روغن تناول نمایند و شیر یعنی مطلق تناول نکنند و از لحوم حیوانات آن بلد حتی الطقدور نخورند و تریاق الطین و برشعثا و فلونیای رومی و شربت کادی و مفرحات یاقوتیه و جدوار خطائی و فواذ زهر معدنی هر چه میسر آید گاه گاه

بحسب مزاج و لائق تناول نمایند و هر روز خوردن نیم درم تا یک درم ازین دوا مفید صبر سقوطری مرکی زعفران کشمیری مساوی کوفته بیخته بعسل کف گرفته معجون سازند ولیکن هنگامیکه هوا سرد بود و سردی بر مزاج غالب باشد نه گرمی که دران مضرست و خود را از غم و هم و غضب محفوظ دارند اگر تشنگی غالب باشد جرعه جرعه آب بیشتر دهند و گاهی بر مضمضه تنها اکتفا نمایند و اگر سرکه بمقدار یکه تغیر فاحش در مزه ننماید با آب بیخته بنوشند بهتر ست ازآب خالص بر اگر سرکه بهترین مصلحات آب و ناقصترین اشیاء دوا بست و اگر سرکه نباشد آب راجوش دهند و اگر توانند که آب آن بلده و خصوصا آب چاه و حوض و تالاب انتوشند اولی ست و آب جاری را چندان مضرت نیست و باوجود این امور اسپید دار فضل پروردگار بوده وسواس و فکر و اندیشهٔ باطل را بخود راه ندهند زیرا که واهمه خلاق ست انتهی قال الشیخ الرئیس حمیات جاریهٔ حصبه را غیر از حصبه را غیر از آنچه ما ذکر کردیم از امراض مهم و بحران سلطه خواهد بود

حمیات اطفال

بدانکه تبها که بصبیان حادث میشود اگر تب غلظی سیاه بسیط بود یا مرکب از نوع آزا بطوریکه در طریق تشخیص حمیات غلظیه مسطور شد تشخیص نموده علاج آن بسکنجبین از علاج تب زرد کاهی کنند لیکن طفل شیرخواره را چون تب عارض شود اصلاح شیر دایه کنند تا استعداد عفونت ازان مندفع گردد و نیز قوت طفل بسبب ضعیف قادر بر احالهٔ ادویه و اصلاح آن نیست و غرض ازین آن نیست که آن در علاج کافی ست بلکه این جمله شرائط ست گاهی اصلاح شیر به پرهیز میکنند نه بادویه بالجمله اگر تب دموی حادث شود و طفل را از شش ماه باشد بعد از سه روز نباید که سرهای گوشش او را شرط زنند و قدری خون گیرند و اگر در بنجا زالو چسپانند نیز مضایقه نیست و گفته اند که اگر چه اخراج خون از دیگر مواضع معروف نیز سودمند ست لیکن خون سر گوش بدواتی تر و در از الاغشی و ضعف قوت بیحد به پرسیده دگاه باشد که خون بعد از شش روز دیر بیرون نیاید و چون گردن گوشهای او را سخت بمالند خون آسان گیرد و اگر طفل صغیر و مرضعه جوان و دموی مزاج باشد بلا توقف مرضعه را مصدر کنند و استعمال کافورنشاید و از مسخنات پرهیز فرمایند و مطیبات خوانیچون عناب و کشنیز و شاهتره و امثال آن که در حمامی دموی مذکور شد استعمال نمایند و عناب جوشانیده صاف نموده سرد کرده در شبانه روز بنبات نوشانیدن در ازالهٔ تب بغایت موصوف قوی الاثرست و در انجا که باوجود این تب صداع نیز ریخ دهد و از اخراج خون نتوان نشست بنید بریو باشویه کنند و طبیعت را بشانه نرم فرود آورند و شموم و طلای مناسب بکار برند و مبادا که لازم ازین نوع حمی ست که عرق نمی آید مگر در یک تب، غافت می نماید و لهذا العرق درین بسیار مفید ست و تدبیر مرقه انست که گاه گاه نی تازه و تر و آزا کوفته بفشارند و بر تارک سر و کف دست و پای مریض بمالند و بدن را بسیار چیها گرم دارند که عرق بسیار خواهد آمد و اگر تب صفرادی باشد بتلطیف طبیعت مرضعه بسیار القوا که و دیگر ملینات مناسبه نمایند و اگر طفل تناول غذا نمیتوانند باشند قدری او را نیز بنوشانند و الا تدبیر مرضعه کافیست و اگر در مزاج مرضعه غلبهٔ صفرا دریابند او را فصد نمایند و جهت تسکین صفرا و کسر حدت آن سکنجبین باعرق کاسنی و خاکشی سنگ بشوو یا دیگر اشربه و ادویه مسکنهٔ موافقه بخورانند و از اشیای مولد صفرا طفل و مرضعه را باز دارند و اگر طبیع او قبض باشد اشیاء ملینه آزا مخلل سازند و اگر حنای تر ازنرم سوده بر کف دست و پا و تارک سر کودک بمالند حرارت قوی را فرو نشاند و آب انار شیرین و آب خیار با طباشیر بدهند که سود مند ست و اگر بتعریق احتیاج باشد همان تدبیر معرقه که در تب دموی مذکور شد بعمل آرند و باشویه نیز سفید داگر صداع ستیز آن باشد و ازین تدبیر تسکین نیابد و اطلیه و شمومات پردازند و بقول شیخ درین نوع تب طفل را آب انار با سکنجبین و مانند آن بخورانند لیکن استعمال حموضات وقتی باید که معدهٔ طفل از شیر خالی باشد و بعد از تناول حموضات بزودی شیر باو ندهند تا ضرر تعجین و فساد و سمیت شیر محفوظ ماند و باشویه که در تبهای گرم بجهت ازالهٔ صداع و جذب حرارت سود دارد اینست گل بنفشه گل خطمی برگ بید برگ کنار سبوس گندم هر واحد بقدر حاجت جوشانیده استعمال نمایند و بعضی چند تیکوفته و بعد جوش آب هندوانه می افزایند و شاقه لینه که در تبهای گرم بکار برند سریع المعلم ست اینست که گل بنفشه سه درم گل خطمی دو درم سنا نیخ درم مترخشک هفت درم نمک سنگ یکدرم مغز تخم کوفته بقدر حاجت شیاف سازند و بر روغن بادام چرب کرده استعمال نمایند و اگر تب بلغمی باشد زنجبیل سف در آب جوشانیده یا نقوع ساخته گاه گاه میداده باشند و بعضی گفته اند که این دوا بعد از سه هفته طفل و مرضعه را چند روز دادن فائده تمام میکند و در ابتدا هر بامداد مرضعه را آبیکه دران بادیان و بیخ کاسنی و اصل السوس جوشانیده باشند با گلقند بدهند و طفل را نیز قدری ازان بخورانند و آب سرد کمتر دهند در تشنگی و گرمی بسیار نباید و بعد از نضج ماده اگر مرضعه را مسهل بلغم دهند مناسب ست و سائر تدابیر و ادویه مجربه که در تب مرکب بیاید بحسب حال بکار برند و از هر چه مرطی و مضعف معده است پرهیز کنانند و اگر تب سودادی باشد و این کودکان را در افتد پس بجهت تفتیح ماده اول مرضعه را طبیخ مویز منقی و بادیان و اصل السوس و بسپستان با گلقند بدهند

وغذا نخواب سازند و بعد از انقضای چهل روز مسهل سودا دهند و چند نوبت تنقیه فرمایند و اگر طفل غذا خوار باشد بریرنج قوی هرگز نفرمایند لیکن از استعمال قوای رطبه سریع الفساد چون خربزه و شفتالو و بقول شدید البرودت چون کاهو و کاسنی و هر چه بارد یا بس بود اجازت نهند بعد ازان دوا لحلیت بر ضعفه دادن سود مند است و همچنین هنگام دوریه مجربه ربع و چون این تب مزمن میباشد غایت امر و قصد درمان مراعات نضج مادهٔ سوداست بارعایت قوت و تا هنگامیکه دادن ادویه برخوفه کفایت باشد بطفل ننماید خوراند و باقی تدابیر حسب انواع مادهٔ سودا دی یعنی سودای طبیعی و احتراقی در انواع حمای ربع بتفصیل مذکور شد و اگر تب مرکب باشد هر چند اقسام او بسیار است لیکن انچه کودکان را بیشتر افتد شطر الغب و غب غیر خالصه است و قانون علاج آنها اینست که در علامات ترکیب آثار غلبهٔ هر غلط که دریابند ادویه مخصوصهٔ آن در ترکیب نسخه مرعی دارند و اصول تدبیر تنضیج و تنقیه و پرهیز سخت و سکنجبین اصول و قرص گل و شربت دینار سود مند است و اگر قبل از وقت نوبت لرزه قدری مار العسل و گلاب بنوشانند نفع تمام دهد و در آغاز لرزه از آب سرد باز داشتن ضرور است بلکه آب گرم دهند و چند ساعت پیش از نوبت انگشتی چند از عسل یا سکنجبین عسلی لیسانیدن لرزه و تب کمتر اسود دهد و ناخواه سودهٔ بعسل سرشته بمین حکم دارد و اگر مصطکی باریک سوده همچند آن نان خشک سوده بیامیزند و مقدار نخود جهاسازند و بعد از طعام بخورانند مفید است و آسیار باشد که در تب غائبهٔ بلغمی بعد از گذشتن چهل روز قبل از نوبت چند ساعت مقدار نخودی باز جند بیدستر خوراندن نفع کلی بخشد و جز بوا قدری بعسل سرشته پیش از نوبت خوراندن و از آب باز داشتن در منع لرزه سریع الاثر ست لیکن بنگ را استعمال شرط ست اقلا دو سه نوبت و مدار کار در علاج حمیات مزمنه بر تقویت معده ست و دیدانند که طفل غذا خوار را که از شیر باز گرفته باشند اگر توانند کرد او را از گوشت و روغن باز دارند و بعد از طعام هر چه خواهش نماید و شدید المضرت نباشد میتوان داد و زیرا که اندیشه اطفال در ام تغذیه بر خلاف تدبیر بزرگانست و در اکثر امور مرتابعت طبع بیمار در صورت از مان مرض خصوصا کودکان را در خوراندن اغذیه واجب ست و تکفیر غذا در هیچ صورت جائز نیست که موجب ضرر و فساد کلی ست **فائدهٔ جلیله** در حمای عفنی اگر ماده و موسم حار بود به تبرید و تسکین محتاج باشد و اگر ماده زائد بود بتنضیج و استفراغ و اگر حرارت تب محتاج بتسکین و کثرت ماده داعی استفراغ بود اول بتسکین پرداخته بعده باستفراغ ماده پردازند اما کثرت تبرید بلا ضرورت و یا استعمال مفتحات و مدرات قویه مثل کاسنی و گلو و شاهتره و امثال ید که موجب غلظ ماده و طول مرض میگردد و اگر ورم سبب تب بود در صورت تبرید مضرورم مرست پس مفتحات و مدرات معتدله قلیل الحرارت ضرورت می افتد بلکه ورم اگر در تب حادث شود رعایت ورم بیشتر ملحوظ باید داشت که امور علاج حمی بمعنی ست بر دفع ورم یعنی حرارت حمی محتاج تبرید ماده محتاج اسهال ست و این هر دو در ورم نمیتوان کرد و اگر بعد اخراج ماده اثر تب باقی باشد مسکنات و مبردات لطیف کافی بود و اگر مادهٔ قلیل غلیظ در عروق باعث سده و عفونت اخلاط باشد و از اسهال دفع نگردد لابد بمحللات و مفتحات مع رعایت تبرید رجوع کرده آید مثل بادارد و شاهتره و گلو و اذخر و افسنتین و تخم کاسنی و غیر آن باد گیرد و یه مدهٔ باردهٔ و در بی وقت لطباخی خنگ کنند و غیره که سید بهند نفع میکند

حمای دقیه

بدانکه معنی دق در لغت بهر دو بهزال ست و چون حرارت این تب ملایم و نرم باشد و بهزال و لاغری لازم دارد بدین نام مسمی گشته و در اصطلاح اطباء تب دق عبارت از انست که حرارت غریبه او الا باعضای اصلی خصوصا بقلب تعلق گیرد چنانکه رطوبات بدن را بتدریج فانی سازد و آن تب را بحسب انتقال حرارت از رطوبتی بر رطوبت دیگر سه دو چهار ست و تنضیج آن موقوف بر دانستن این مقدمه ست که در بدن ده جنس رطوبت ست یکی را رطوبات اولی گویند که عبارت از اخلاط اربعه ست دوم رطوبات ثانیه که از اخلاط ثانیا در بدن پدید می آید و آخرین یا فضول باشد همچون عرق و اشک و منی و مخاط و شیر و حیض و مانند آن و یا غیر فضول یعنی آنکه از حالت اولی استحاله یافته و اعضا نفوذ کرده باشد و هنوز جوهر بدن نگردیده و این نوع غیر فضول چهار قسم ست **اول** رطوبتی که ضلع صورت خلط کرده و هنوز قبول صورت عضوی نکرده مصور در رگهای باریک بود که از آن عرق شعریه ساقیه گویند و چون ازان منفصل شود در اعضا حاصل گردد و مغذی بدن این رطوبت ست باستحالات دیگر و بسبب بیمار یها بسیار میشود بقبول عفونت و فساد و فجاجت و غلیان **دوم** رطوبتی که با فواه ساقیه شعریه گذشته در همه اعضا پراگنده ست بسان شبنم و مستعد برای تغذیه آنها و آن بعینه رطوبت اول ست چون ازان جدا و منفصل گردد

اضافی که در اصل نسخه بود در حاشیه نوشته شد

دشمن درشت و بلند ست ۱۲

واسطی الله نگهدارد باید و این رطوبت اجزای فاضل را نیز لازم میدارد و هرگاه که بدن غذا را بطبیعت اندرین تصرف کند و دیگر بار بگذارد و غذا سازد سوم رطوبتی است که قریب العهد بجوده نعقاد باعضا گردیده و بحسب مزاج بجوهر اعضا مستحیل شده نه از جهت قوام یعنی غذای آنها گشته بصورت مزاج عضوی یافته لیکن هنوز بصلابت عضو نگشته از جهت قرب عهد بسیلان و این قابل تر برای تحلل از اجزای قویه اعضاست چهارم رطوبتیست که اتصال اجزای عضای مقرر بیکدیگر از ابتدای خلقت بدانست و این زیادهٔ منی که از ان اعضا متکون شده در اعضا حاصل ست و از بطلان قوی و تفرق و تفتت بهرسد و مثال رطوبت قسم اول یعنی مصوره دوم یعنی رطوبت طلیه روغنی ست که در چراغدان باشد و مثال قسم سوم یعنی رطوبت قریب العهد بانجماد روغن بنشرب در جرم فتیله ایست و مثال قسم چهارم یعنی رطوبت ماسکه اجزای مرکبات رطوبتی ست که بدان اجزای پنبه اتصال دارد و ازان فتیله ساخته شده پس هرگاه حرارت غریزیهٔ قسم اول را ازین رطوبات که اندر عروق صغار محصور ست تمام کند و در افنای قسم دوم شروع نماید چنان باشد که شعلهٔ چراغ روغن مصبوب در چراغ را فنای کند بکار بدان رسد که روغن داخل فتیله خرج خواهد شد و این درجهٔ اول تپ دق باشد و باسم جنس یعنی مطلقاً مخصوص گردد و در یونانی آنرا اطیقوس نامند و علاج این آسان بود لیکن تشخیص بدشواری توان کرد و چون این قسم دوم را نیز فانی سازد و در افنای قسم سوم شروع کند چنان باشد که شعلهٔ چراغ روغن چراغ را فانی نماید و در افنای روغن متشرب در جرم فتیله شروع کند و این درجهٔ دوم دق باشد و بزبول مسمی گردد و بیونانی قارلیموس یا رسموس گویند و ذو بول را سه مرتبه ست ابتدا و وسط و انتها و تشخیص این درجه آسان بود لیکن علاج بدشواری پذیرد و مرتبهٔ اول این درجهٔ دوم قابل علاج بود بسعی تمام و مرتبهٔ دوم که وسط آنست ممکن العلاج بود بجد و حذق کامل و مرتبهٔ سوم که انتهای اوست مریضی که بانتهای این درجهٔ دوم رسد کمتر خلاص یابد و علاج نپذیرد و خصوصاً چون نوبت بکلی لحم و ظهور عظام بسبب نحافت و خشکی رسد و اگر این قسم سوم را نیز تمام کند و در افنای قسم چهارم شروع نماید این چنان باشد که گویا شعلهٔ چراغ حرم فتیله و رطوبات اصلیهٔ آنرا در احراق شروع کند و این درجهٔ سوم دق باشد و باسم مفتت و منخشف موسوم گردد و در یونانی انجیس و اماطس خوانند و این امکان علاج ندارد و بدانکه گاهی دق گویند و ازان مراد جنس حمی دق بود یعنی هر قسم را دق گویند و گاهی ازدق مراد در درجهٔ اول ازدرجات ثلاثهٔ آن باشد بهرآنکه چون هردو قسم دیگر باسم خاص یعنی ذبول و مفتت مخصوص شده قسم اول را باسم عام یعنی دق مخصوص کردند و حدوث دق یا از اسباب سابقه بود و یا از اسباب بادیه اسباب سابقه چون حمای یومیه و در میعهٔ محترقهٔ و غیر خالص و غیر خالص شطر الغب و ورم حار سینه و جگر و گرده و شانه و امعاء و رحم و سدهٔ ماساریقا و حرارت ششش معده و جگر و گرده و غیر آن که حرارت بدل یابد و اسباب بادیه چون غم و غضب و تعب و بیخوابی و جوع مفرط و عطش ست و لاسیما در شباب مزاج گرم و خشک و فصل تابستان و جز آن که دل را گرم کند بغایت زیرا که مبدای دق دل ست آملی گوید که حدوث این تپ ابتدا از دل اغلب از اسباب بادیه بود چون بدن مستعد برای قبول آن بهرسد مثل حرکت مفرط که آن تسخین و تجفیف بدن کند یا قلت ورود اغذیه بر بدن یا استعمال اغذیه و ادویهٔ مسخنه یا سهر دائم یا افکار دائمی در قرارت کتب الحاح نظر در مسایل علوم یا غضب مفرط بسبب اشتعال ارواح و افنای آن حدت و ناریت و بسیار باشد که تدبیر طبیب در دق اندازد و این یا بسبب غفلت او از جانب قلب بود در امراض حاره از استعمال مضادات مبرده و یا بسبب منع او مریض را از استعمال آب سرد هنگام شدت تشنگی و شدت تشنگی آن بجهت خوف ضعف معده و یا از اضطرار او نزد سقوط قوت و تواتر تشنگی با استعمال اشیای حار مخش قوت مثل شراب و ماء اللحم و ماء السکنجبین و غیر آن از ادویهٔ مفرحه و اغذیهٔ لطیفهٔ محاره پس هرگاه بقلب رسند و بدان سوء مزاج حار بود و ان حرارت متمکن گردد و در دق اندازد و یا از بسیاری تقلیل غذا بود هنگامیکه حاجت داعی بهتمال تکثیر غذا باشد پس حرارت مشتعل گردد و باعضا متشبث شود و گاهی دق حادث شود بسبب طول امراض زیرا که آن جوهر اعضا را فاسد و ضعیف کند چنانکه از غذا نفرت نماید و اجتناد و اشتعال آنها زیاده گردد و تب قوی شود و در دق اندازد و گاهی دق بسبب افراط استعمال افتد و گاهی از درد شدید مسخن روح شیخ و بعض شراح قانون مینویسند که گاهی حرارت جگر و ریه و معده مؤدی بدق میگردد اگر حرارت این اعضا بدل متعلق گردد لیکن نفس حرارت آنها دق نبود بلکه دق آنست که بسبب قلب باشد یعنی هر چند حرارت جگر و ششش و معده هم بذبول میکشد لیکن تا آن حرارت بدل که معدن حرارت بدنست اداء نکند این مرض متحقق نگردد و این مرض از قسم حیاتی ست که کمتر از نوبتها و اوقات نوائب نیست و گاهی دق بعد مدت یوم افتد و گاهی بعد حیات عفونت و اورام و دق و اکثر از انتقالی میباشد و کمتر که ابتدا از عارض شود و اعضای اصلی را مشتعل گرداند خلط مورث قتال آن

مشتعل نشود بلکه لازم ست که حرارت در روح اولاً گرم کرده بعد از آن گرم کند بدن را پس سخونت پذیرد اگر آنکه سبب بسیار قوی عارض شود که خاص گرداند تعلق حرارت بعضو را بعضا سوختگی مثل واخراق مشتعل آنکه در جوف قلب حرارت قوی پیدا شود و بسبب واحد گاهی سبب دق میگردد و گاهی سبب حمای یوم میشود و مثل غم و هم وغیره اسباب بادیه پس بسبب شدت تعلق او دق حادث شود و بسبب ضعف تعلق او حمای یوم متولد گردد مثل آتش که آن چوب را بردود و چه بسوزد و یکی بر دو جهه تسخین آن تغییر دهد و این بجهت تعلق ضعیف بود دوم بسهیل اشتعال او آن تعلق قویتر از آنست و حمای عفونت دوری بسیار بدق منتقل گردد بسبب شدت حمای عفنیه یا کثرت لطیف فذا دران یا منع آب سرد یا قلت مواعات جانب قلب باطلیه اضعاف و خصوصاً دار امراض اعضای مجاور قلب مثل جانب بسیار باشد که اضطر الطبیب در دق انداز د چنانچه در قول اوّل گذشت و گاه دق مفرد بود و گاهی با حیات عفونت او دارام مرکب شود و بدترین ترکیب او با حمای خمس و مدس و سبع ست بهر آنکه بدترین حمیات احتیاج استفراغ بسهل قوی باشد و در دق رخصت آن نیست و دق در اول امر عسر المعرفت سهل العلاج ست بسبب دشواری شناخت آن در ابتدا و اشتباه آن بحمیات دیگر خصوصاً بحمای لفته هست از جهت عدم غلبه خشکی بر اعضا و عدم ظهور آثار خاصهٔ آن و بسبب سهولت علاج آن قلت فنای رطوبات و بحال بودن قوای اعضاست و در اخر آن بسهل المعرفت صعب العلاج ست بسبب آسانی معرفت او ظهور خشکی اعضا و غلبه یبوسه بر تمام بدن و صلابت و دقت نبض و غیره علامت مختصه آنست و باعث دشواری علاج فنای رطوبتی که بدل آن متعسرست و آخر او بول البقر غیر قابل علاج ست زیرا که اعادهٔ رطوبات منویه یا وجود سقوط قوه تنها غیر ممکن ست بامکان عادی **انطاکی** گوید که حمای دق آنست که تعلق آن بسوی اعضا تجاوز کند حتی که در رطوبات اعضا بسبب حرارت مشتعله درین تبخیر کند چون دهن برای چراغ گردد چون نفوذ کند استخوانها را بار یک شود و موت رو نماید و از نجهت بعد تمکن لا علاج بود و قبل تمکن آن عسر العلاج پس اگر تشبث او بغیر اعضای رئیسه بود معالجه آن سهل باشد و اگر با عضای مذکوره متعدی گردد یا اولاً آنها متشبث شود پس اگر بقلب تشبث نماید بسبب باقی اعضا بلاواسطه متعدی گردد و مفضی بهلاک شود قطعاً لاسیما در کسانیکه مزاج و رطوبت آنها لطیف باشد مثل اهل حبش یا از دیگر عضو رئیس بسوی قلب متعدی شود بعد آن بسوی باقی اعضا پس معلوم شد که مخوف ترق آنست که اولاً بقلب تشبث کند زیرا که او رئیس مطلق ست بقول اصح بلکه قائلین بتقدیم دماغ تصریح نموده اند که تپ قلب مخوف ترست پس این قول اجماعیست و اختلاف کرده اند در انکه متشبث بدماغ اولاً مخوف ترست یا متشبث بکبد بقرائط و اتباع او و رازی و مسیحی و ابوالفرج یسوعی اول رفته اند و ابن قره و بختیشوع و فاضل جالینوس یسوعی ثانی و دیگر و فریق بر مذهب خود ما استدلال نموده اند و ما را تا حال ترجیح احدی درین مسئله محض نشده و از شیخ الرئیس چیزی درین باب ندیدم و بدانند که اقسام خلط هشت گونه ست چهار از ان اخلاط معروفه ست و چهار آنست که در قانون آنرا بر طوبات ثانیه مسمی ساخته و آن در اعضا مثل تری یا شبنم پراگنده شده پس لاجرم این تپ چهار قسم شده بحسب عدد رطوبات ثانیه اول متشبث بر طوبتی که در عروق ست و آنرا دق مطلق گویند و دوم متشبث بر طوبتی که در عظام ست و مسمی بحضوص یبست و این بدبول موسوم گردد و سوم آنکه متعلق بر طوبت منویه باشد و این رطوبت مصحوب با عضا از اول خلقت بود و از منی حاصل شود و جمهور اطبا را بر انحصار دق درین سه نوع اند و ابن اخیر را دق نفتت نامند و صحیح موافق بقوم اطبا اسم این مرسله ست و چهارم دق نفتت ست و آن تعلق تپ بر طوبتی ست که از اعضا متفتت گردیده و آنست که تماسک جوهر عظام بدانست و اسباب دق مثل اقسب و هم و سهر و کثرت تناول مجففات و جماع خصوصاً بخلو معده ست و آنرا اسباب آن طول حمیات محرقه و امراض و مصابرت عطش دران و خطا در غذا یا در زیادت مقدار او یا در مقدار او ست و گاهی از ورم مفسد بسبب حبس حرارت افتد قدما کثرت تعرق و اشیاع هوا را بس خصوصاً برای صاحبان یابس مزاج و آنرا بس مثل پشم و موی بغیر حائل بودن چیزی میان او بدن یا در گرما و آفتاب گرم مثل آهن گرمی و آنرا کثرت تعرض ایضاً و در زنجبیل مینویسد که تپ دق حرارتی ست که از اعتدال تجاوز کند حتی که با ستخوان او طوبتی که در انجاست بتدریج متشبث گردد و اول او را دق مطلقاً و ثانی او را دبول و آخر آنرا تفتت گویند و اول آن مدرک نمیشود دگر با بر نبض او با مستوفظ نفس خود را زیرا که هرگاه غذا در هضم شروع کند این تپ مشتعل گردد چنانچه بنگام ورود دهن در چراغ روشن میشود و باقی اقسام او سهل الادراکست زیرا که ذبول بدن را تخلیل و لاغر کند و رنگ بگرداند و چون باعضا رسد آواز باریک شود و چشم و بنا گوش فرو نشیند و ناخنها کج گردد و این تپ یا لذتب عضوی افتد بسبب استعمال یا سوء تدبیر یا خطای طبیب و یا تخلیط در اغذیه و ادویه واقع شود

وتلافی آن ممکن نبود دگاهی بابتدا آگاه شود چون هم وهم وکد افراط نماید ودق شدید تر از ردی خطر آنست که با بس مزاج ذلاغرا در شل ملک حجاز بفصل گرما حادث شود ابو منصور از جالینوس نقل کرده که ابدان صفراویه نخیفه یا بسه مستعد برای وقوع در حمیات اند بهر گاه از طعام وحمام امساک نمایند ودر ریاضت وسهر وجماع اسراف کنند در دق افتند واکثر حمیات دق ذبول نزد حرو بیس در قلب یا معده یا جگر بود دچون دق بعد حمیات قویه یا طویل المدت شروع گردد دق نخیف ردی باشد وچون عقب حمای یوم آغاز کند آن دق مبتدی غیر مستحکم باشد پس اگر معالجه نکنند ایضاً بذبول مؤدی گردد وایضاً جالینوس گفته که ذبول بدایم که سبب آن ورم رودهٔ قولون بود که مدت آن دراز گشت وبذبول انجامگرد دیده ام که سبب آن ورم مری ومثانه وگرده وورم طحال وورم اساریقا بود وبهر گاه که از پس ترق الامعاء ودرازی مدت آن تب آهسته پدید آید ومعلوم شود بسبب اسباب که نشکی بدرال وفواتی آن تولد کرده هست حکم باید کرد که تب دق ست وچنین گفته بتری که یکهفته بماند واگر آهسته ولازم بر یک حال بود زیاده شود ونکم آن دق باشد پس اگر دو هفته باقی ماند مستحکم گردد واگر سه هفته بماند سخوخت پذیرد وچون گوید حمای دقی که از اسباب سابقه حادث شود آن از ابتدا ذبولی بود واز چه از شل اسباب باریه افتد آزاد ابتدا دقی گویند وچون زیاده شود از ذبولی وسل نامند **طریق تشخیص** تب دق واقسام آن هر گاه تب حادث شود دو سه روز زیاده دوام کند ومنقطع نشود وقوی الحرارت نبود وبادی چیزی از اعراض حمیات حاره مثل تشنگی وقلق وگرمی خشکی زبان وسیاهی آن وتکسر وضعف بدن وصداع وبدبوی بول وعظم واختلاف نبض ولرزه وغیر آن از اعراض تابع حمیات عفنی نباشد ودر ان فترت وبهبودیت پدید نیاید ومع ذلک حرارت ساکن بلایم دائمی قائم بریک حال باشد مگر عقب غذا هر وقت که بجوز نشتد آنماید ودر شب وقت خواب زیاده شود آن تب حمای دقی **وایضاً** نبض وفیق صلب متواتر ضعیف ثابت بر حال واحد وبول مائی بود تب آهسته ولازم باشد وهر گاه دست بر بدن بیمار گذارند سخت گرم نبود ودر لمس حرارت کم از حرارت سنون وغیر آن از حمیات غلظیه محسوس گردد ودر ابتدای لمس ساکن تر باشد وچون مساعی دست بر بدن ماند گرمتر نماید وبقوت وسوزش همواره فزاید ودر مواضع عروق وشرایین گرمتر از جای دیگر بود وحرارت متشابه بود وکم نشود **وایضاً** پر حمای لازمه وفترة کند چنانچه در تب دائره وبیمار از اول حرارت سخت آگاه نباشد زیرا که آن سوء مزاج تفرق ومستوی شده هست ومثل ملح اصلی گردیده لیکن نزد تناول چیزی از غذا حرارت زیاده موشتد گردد ونبض قوی شود واندکی سیل بعظم نماید چه طعام در حق مدفوق بمنزله گرد وغن در چراغ باشد که روشنی آنرا مدد دهد وچون تب از غذا زیاده میشود امید احمال اطبا از غذا منع میکنند ومریض بلاک میگردانند وادلائل قویه این تب ست از نیجاست که بعضی اطبا برای امتحان این تب گفته اند که صاحب تب را در اوقات مختلف طعام بخوراند پس اگر چنان یابند که بعد طعام اورا دائم تب زیاده میشود وچهره او سرخ میگردد ونبض او منظم وسرعت میگیرد پس شک آن تب دق باشد واگر چه بعد تناول غذا در سائر حمیات لاحق اشتعال وتغیر در احوال رو مینماید اگر اضطراب بحرکات طبیعت واجب نماید لیکن در تغیر واشتعال دق ودیگر تبها فرق بسیار ست وآن اینست که در تبهای دیگر بعد غذا فزاش وطول نوبت تب وتکسر وگرانی اعضا وسردی دست وپا واختلاف نبض زیاده میشود ودر دق چنین ظاهر شدن تب هیچ نباشد بلکه بادیگر تب مرکب نباشد وایضاً اشتعال دق مثل اشتعال سائر حمیات بعد تضاغط نبض نباشد ونه بر ادوار معلوم بلکه مدفوق در هر وقت که غذا بجوارشتعال پدید آید واگر بول را بتفحص نظر کنند وبهیئت دوان محسوس گردد این همه دلائل درجه اول باشد وهر گاه این درجه بعد ذبول بتاخر کند صلابت نبض وضعف معتبر وتواتر آن شتد انماید وخصوصاً اگر سبب قوی در بدن واسباب شد که تحلیل نشود تواتر وبسیار از دیماید وچنین عرضت میگیرد ونبض انقسم معروف بذنب الفار گردد وآن نبضیست که بتدریج در اختلاف از نقصان بسوی زیادتی شروع کند ویا بالعکس واین بر آنست که طبیعت جد کند تا از نیت خلاص یابد پس نظم طلب نماید واز صغر برای طلب نسیم بنظم منتقل گردد بعد ازان ضعف غلبه کند پس بصغر انتقال نماید وچنین مستمر انتقال کند واقسام نبض ذنب الفار در کتاب نبض بتفصیل اتم وشحشم وذبول که مادرم باشد اگر از شرب شراب حادث بود بدل ذنب الفار نبض مرتعش باشد یعنی در وقت مثل مسل جوید لبسبب افراط تحلیل شراب رطوبات واعراض زیاده لے مثل ضعف نبض وصغر اوبسیار شدید نباشد زیرا که بدین حدت نرسد بلکه بحالت سوء گردد وبا عجز وبول وبهیئت وسوء چون صفائح محسوس ظاهر تر شود ودل اندکی غلیظ گردد وچشم غائر شدن گیرد ومریض لاغر شود وگوشت او نقصان پذیرد ودر جلد اخشکی وچهره او لاغری رو نماید وگاه بول بر تبه اول باشد علامات مذکوره نیز کمتر پدید آیند وچنین زیاده تر میگردند تا بحدی که بر تبه دوم رسد واگر دلم که بعقیب از گوشت ذخون وقاذگی در رطوبت وقوت باقی بود دو استخوانها گوشت پوشیده باشند ونبض

زیاده و دقیق معلب نباشد و علامات مذکوره قوی مستحکم گردد امید صلاح در جای ملاح قائم بود و دکتر ماهر تبه بیلائق مرض زائل شود و هرگاه زبول با نهایت رسد غور و چشم استاده نماید و چرک خشک چشم کثرت پذیرد و سر استخوانها از بر عضو و از چهره بلند و ظاهر گردد و صدغین فرو نشیند و جلد پیشانی کشیده گردد و رونق و تازگی از جلد و چهره برود و میان ما نند که بران غباری افتاده است یا از آفتاب سوخته و برداشتن ابر و پلک گران گردد و چشم پنکی آلود و پوشیده بغیر خواب بود و بینی کوژ یا مایک شود و گوشها تنگ و کوچک فرو رود و جبهه بلند شود و استخوان سینه ظاهر گردد و آواز باریک شود و عروق ظاهر و خالی از خون نماید و موی در اگر دو پیش افتد و کتفها برافراز و شکم لاغر گردد و پشت چسپد گویا که جلد خشک ست کرشیده شده و بادی جلد سینه بکشد و هرگاه از درجه دوم تجاوز نماید و بدرجه سوم رسد و هیئت در بول پدید آید و خشکی بهر رجه رسد که گوشت بهمدیگر تحلیل رود و موی بریزد ان گیرد و ناخنها سخی و متقوس گردد و بچربی نویسد و استخوان پیش نماید و پس اسهال ذوبانی عارض شود و مغفور و فا بگذارد و طمع در صحت او نباشد و زود بمیرد **و اطبا گی** گویند که هرگاه زبول بمرسله انتقال نماید طهور حرارت کم گردد یا معدوم شود و نبض تسفلی گردد و قارورہ ہیئی صفراوی و ناخنها سبز نماید و از آن واز مخفف الصدر کشیدگی محسوس شود و آواز باریک و ساعتها دقیق گردد و تلمسه خشک شود و نفس تنگی کند و سرفہ تخفیف نظر نماید و اگر مرج دلک اسهال باشد و دران خون آید بیمار در چهارم یا در دوازدهم یا در زمهفتم زیر اگر او ذوبان سنت تخفیف سرعت کند و گویند که از علامات دوام کثرت سپش قریب مدت و تغیر الحجه **تعلیم** این همه که مسطور شد از دلائل دق مغفور بود اما از دلائل ترکیب دق باحمیات عفونیه آنست که باوجود دوام تب نرم نسبت عفنی مشتمل گردد و از قشعریره یا لرزه هم خالی نباشد اگر مادهٔ تب عفنیه خارج از عروق بود و ایضاً با بر تب که مرکب شود از اعراض خاصه ادویان دانست و نیز از دلائل ترکیب او با تب عفنی بقای حرارت خشک بعد آخر انحطاط نوبت و بعد عرق وافرست و زیادتی در زبول و خفاف نسبت باآنکه حمای عفنی واجب کند در هیئت در بول و براز بعد از عرق ظاهر و تب عفنی قضی بود قضا غلط نبض واقع در ابتدای نوبت بران دلالت کند چنانچه از این قضا غلط البته در دق هیچ موجود نباشد و بدانند که گاهی دق منشعبت بعمده ابتدا نماید پس مزاج جگر بسبب مجاورت معده فاسد گردد و تبهای قدیمین در او پدید آید و چون علامات اسهال دانستی که هرگاه

کافور یا دویه مطبوخ مخلوط نموده بخورانند و همچنین شربت آب بابونه ممزوج کرده وقت بحضور غذا دهند و در تب تق مرحیات و مضعفات معده استعمال کنند و دویه مرطبه در آب جوشانیده اندران نشینند پس بر گاه بیرون آمده خشک نمایند و در وقت حاجت بدان بدن را مالند و در وقت مذکور در گوش دهینی نگاشته و بشور بای گوشت بزغاله یا جوزه مرغ و بطوان بادرنگ و آش جو غذا سازند و نمک و طعام بیشتر کم اندازند و زردی بیضه نیم پخت نیز مناسب بود و از اشیای خشک و نمکین و تیز و گرم و گرسنگی و تشنگی و غم و غصه احتراز کنند و در مساکن بارده و صبا بادشمال و کنارهٔ آب مسکن سازند ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه که در تب دق مستعمل است بگیرند گلهای سنبر که بر درخت تمر پیچد بقدر یکتولچه گرفته شب در آب ترکنند و صبح آب زلال آن گرفته با نبات شیرین ساخته بنوشند و بدین مداومت نمایند که مجرب است و اگر سرفه هم با شد چه پیچ با شه اصل السوس مقشر نیکوفته با گلو بگیرند و همراه تریاق الترنجا استعمال کنند و اگر حرارت زیاده با شد شیرهٔ خیارین با مغز تخم کدو بقدر هفت ماشه نیز با آب زلال آن اضافه کنند دیگر تخم کاذبان بادام شیرین مغز کرده با آب سیخته بقدر حاجت بدهند و بعضی اوقات طباشیر و سکنجه نموده و نفیع این در سرخ دق بسیار مجرب است و معمول حکیم یقاخان دیگر شیرهٔ تخم اسفناخ در دق مجرب نوشته و شیرهٔ مغز بادام با شکر نیز نافع دیگر گوش خرد را شربت طرزه زده پنج با شش قطره خون او و آب باران سیخته بنوشند و غذا از الشعیر با شد همچنین سه مرتبه کنند گویند که مایوس را شفا میدهد دیگر گویند که تخم لاسه حیض زنیکه اول بار او را حیض آید مطلقا اگر حمای دق را در اسهال خفیه است و در ای کسانیکه اکثر مردم خانهٔ آنها بمرض دق مرده باشند اگر یوم شنبه با یکشنبه اتفاق قضای میت شود باید که شلوار بند آن میت را بیرون آرند و بعد برداشتن جنازهٔ آن فوراً آن شلوار بند را در دهلیز خانه بسوزانند انشاء الله تعالی باز این مرض کسبی با صاحب آن خانه نخواهد شد و گویند که این عمل مجرب است آبزن که در حمای دق بکار آید فوائد عظیمه و تدبیر نمایند گل بنفشه خشخاش مقشر نیکوفته تخم خطمی برگ کاسنی برگ بید برگ خبازی تراشه کرده تراشه تربوز تراشه خیار تخم کاهو برگ آن برگ خرفه برگ اسفناخ همایا هر چه زیاده میسر آید در آب بسیدر بجوشانند و مریض را دران بنشانند لیکن بسیار بیرون از آب باشد و آب بیکدم بوده بعد برآمدن و نشستن کودن بدن بروغن بیدمشک طلی کرده و دشتهاش فغیره مالش بدن سازند و از دیگ طباخی هندآزن از شیر بزنا شیده یا ده گاه مفید دست و بدن را بدان مالش کرده با شند حب شفا برای مزمن دق و مسلول و زلات حاده و تقویت قلب جدا از مجربات حکیم ملوخان مروارید سوده یکمثقال شکر تعالی مغز تخم خیارین صمغ عربی هر یک شش درم گل نیلوفر یک مثقال تخم خطمی سفید یکدرم کتیرا مغز تخم کدوی شیرین تخم کاهو بستان افروز مغز بادام شیرین صندل سفید تخم خرفه مقشر زده السوس سرشیم ها هر یک نیم شب هر یک دو درم کافور قصوری یکنیم داغکا فیون صمغ عربی زعفران هر یک نیم درم کوفته بیخته بلعاب بدانه نشاسته طباشیر صندل سفید تخم خرفه مقشر زده السوس سرشیم ها هر یک چهار درم مزاج بسیار گرم را السوس یکدرم و مغز نیم درم کنند بهر بست حب کافور جهت تپ تق نافع و خشونت سینه و سرفه را دافع بزر البنج نیم ماشه گل ارمنی گل نیلوفر مغز تخم کدو مغز تخم کاهو مغز تخم بهندوانه هر یک دو ماشه طباشیر رب السوس تخم خرفه کافور هر یک سه ماشه صمغ عربی چهار ماشه تخم خشخاش سفید مغز تخم خیارین هر یک شش ماشه کوفته بیخته بلعاب اسپغول جمله بقدر زنجبد سازند بهر صبح هفت حب با شیرهٔ تخم خرفه و دوده و شیرهٔ تخم خیارین دو درم و رب انار شیرین ده درم با شربت نیلوفر مخلوط نموده در سه روز نفیع بین یکنوع دیگر جهت تق و محرقه و وقت لیت طبع نیز مفید است مروارید زهره صندل سفید بگلاب سوده هر یک دو مثقال طباشیر گل نیلوفر تخم خرفه مقشر بادام صمغ عربی بریان تخم خشخاش سفید بریان هر یک بریان رب السوس هر یک یکدرم زعفران نیم درم بزر البنج افیون هر یک یک دانگ کافور نیم مثقال بشربت انار شیرین صبح بنده و بعوق صندل شیرهٔ تخم خیارین هند ایضاً از ملوخان که مجرب با تخلف ست رب السوس تخم خطمی گل ارمنی هر یک دو درم صمغ عربی کتیرا طرطران سوخته نشاسته گل نیلوفر تخم خشخاش مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خربزه صندل سفید تخم کاهو گل گاو زبان کتیرا هر یک یکمثقال مغز بادام شیرین یکدرم زعفران هر یک یک دانگ افیون یکسیر سوخ بلعاب اسپغول بسرشته تخم خشخاش سفید بریان صمغ عربی وقت صبح بیخ مدیره آشیم و شام سه عدد با شیر خرده آبخیه سلاوه یا مرکب کافوری تالیف الله حکیم ملوخان این برای امراض شدید الحرارت و حمیات حادهٔ و تب دق کبا اسهال با شد مجرب کافور قصوری نیم مثقال طباشیر سفید مروارید سفید صندل سفید شیرینج مقشر هر یک دو مثقال مغز بادام شیرین مغز تخم کدو هر یک چهار مثقال گل ارمنی زهره هر یک یکمثقال صمغ عربی دو دانگ صمغ زرد عربی صندل حل کرده با نخ زده بیسلایه کرده نیست سایه و انچه نوقتی ست کوفته بیخته مجموع را نیکو بسرشته جهانبد زنجبد سازند شربتی یکمثقال انچه نباسب با شد و اگر یکی دو دق و سرفه معمول آب عنب الثعلب سبز مروق هفت تولد شربت نیلوفر فرود تولد اخاکشی شش ماشه و هر روز نیلیته آب دق افزایند و هر گاه سرفه غلبه کند لعاب بدانه سه ماشه شیره اصل السوس چهار ماشه غیره شوشانج پنج ماشه اضافه نمایند باز شربت سابق افزایند و روز دیگر با شکر گلقند کرده و تولد زعفران هفت تولد مالیده صاف کرده دهند بعد رفع دو روز آب خیار هفت تولد شربت بنفشه

دو تولہ خاکشی شش ماشہ بجاے خیرہ خشخاش سیر و بوقت شام خیرہ مذکور ہمراہ لعاب بہدانہ شیرۂ اصل السوس شربت بنفشہ خاکشی بعدہ قرص طاق کافوری بتخیرہ ایضاً سیمیقہ ہمراہ آب خیارشنبر شربت بنفشہ خاکشی داخل کردہ بلیسند پاے آب خیار یکیک تولہ افزودہ تا دو ولوزہ تولید سازند بعد ازاں اگر دست و پا ورم کند بداز آب کوہ مروق ہمراہ قرص کورہ شربت عجاز بسند ایضاً برای تپ دق و ضعف جگر و سرفہ طباشیر صنع عربی یک نیم ماشہ بشربت بزوری بار دو آمیختہ ہمراہ شیرۂ خیارین یکتولہ شیرۂ تخم خشخاش سہ ماشہ داخل کردہ بزاورہ شربت انار شیرین یکتولہ خاکشی شش ماشہ داخل کردہ بخورند ایضاً برای دق و سرفہ و زحیر لعاب بہدانہ لعاب بیضہ خطمی عرقیات نبات بار تنگ گرانمایہ نشود چہار تخم درعرق عنب الثعلب خیش دادہ رب سپستان بادام داخل کردہ تخم فلوس خیار شنبر سہ دانہ بر بغرض چرب کردہ خوردانیدہ بنوشانند ہرگاہ دانہ بیرون آید سفوف الطین بتخیر اشہ بر عن چرب کردہ ہمراہ لعاب بہدانہ لعاب بیضہ خطمی شیرۂ تخم خرفہ عرقیات رب سیب بار تنگ تخم مرد داخل کردہ بخورند ایضاً برای سرفہ شدید و تب قریبی دق بعد استفراغ حسل ہفت ماہ تخیر شیرۂ خشخاش غرہ بہدانہ سہ ماشہ عناب چہار دانہ سپستان پنج دانہ تخم خطمی پنج ماشہ دراب جوش دادہ صاف کردہ شربت بنفشہ خاکشی داخل کردہ بنوشند چون در نبض صغر تواتر معلوم شود سپستان موقوف کردہ شیرۂ مغز بادام مقشر و تخم کاہو اضافہ کنند بعدہ چون طبع نرم گردد رب سیب بار تنگ عوض شربت و خاکشی کنند و وقت شام لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرۂ اصل السوس و ماشہ در عرق گاؤزبان برآورده رب سیب بار تنگ داخل کردہ بنوشند دو قرص سلطان کافوری مرتب سازند ایضاً برای دق مزمن باتپ خلطی آب کاسنی بہزر مروق شیرۂ تخم کاسنی شیرۂ تخم خرفہ در عرقیات و شربت بزوری بار تنگ افزودہ بہ بندد برای تقویت جارش آلہ مرتب سازند ایضاً جہت دق مروق قرص طباشیر کافوری چہار ماشہ سودہ بگلقند دو تولہ سرشتہ بخورند بالائش شیر برنج پاسہ سیر نبات دو تولہ بنوشند اگر حمای خلطی باتپ دق عرکب نباشد شیر خر و مزدن دوغ آب ریواس والا ممنوع ایضاً اگر جوانی بکثرت جماع و ریاضت مبتلا بق گردد و بہر روز یکبدہ بار اسہال نیز آید سفوف ست گلو گاؤزبان صنع عربی طباشیر ہر یک دو ماشہ چہار ماشہ کوفتہ بیختہ بار تنگ مسلمہ نامہ آمیختہ ازین معجون بقدر نہ ماشہ ہمراہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرۂ تخم خرفہ شش ماشہ شیرۂ تخم خیارین ہفت ماشہ عرقیات دو تولہ شربت خشخاش دو تولہ تخم ریحان شش ماشہ پاشیدہ دہند ایضاً برای حمالۂ صفراوی و زنی مزاج و حرقت بدن و دست و پا بعد غذا شیرۂ مغز تخم ہندوانہ شش ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ در عرق عنب الثعلب دو تولہ نبات یکتولہ خاکشی شش ماشہ بہند روز دوم شیرۂ خیارین شش ماشہ افزایند و بجاے خاکشی اسپغول کنند روز سوم عناب پنج دانہ تخم کاسنی شش ماشہ اضافہ کنند پس اگر ضعف بسیار و نبض دقیق و بعد طعام سرفہ خشک و نزلہ بسوی حلق متوجہ بود حمای عفنی ہمراہ دق نباشد برای ترطیب مزاج و تسکین تپ گدائی شیر برنج پاسہ سیر نبات یکتولہ خاکشی شش ماشہ چند روز دہند باز ہمراہ قرص طباشیر چہار ماشہ سودہ بشربت پاشیدہ بدہند و شیر برنج پاسہ سیر نبات معولست ایضاً برای دق آب انجبار شیر بز ممزوج نمودہ تا نیم پاؤ شروع کنند و یکدام ہر روز بیفزایند تا یک آثار رسد باز یکیک دام ہر روز کم کنند تا بہ نیم پاؤ رسد لیکن خاکشی چہار ماشہ پاشیدہ خورده ماشند و پرہیز ازاشیاے کہنہ گذار گر دیگر فائدہ نبیند چند بار بہمچنین بفزایند و بکاہند و الا موقوف سازند دوائیکہ برای دق معمول اہل ہندست سبوس نخود سہ دام در قدح آب شب تر کنند و صبح صاف کردہ از یک دام حلوای سبز دودہ مدود از غلظی نصف مغز اخ نخودہ در میان آب شیرہ کشیدہ از پارچہ گذرانیدہ ہمچنین سہ ہفتہ بنوشانند دواء المسک بار دو نافع خفقان خشکی عمار دق و سل مرواریدنا سفتہ کہ بای شمعی بسد لبر بشم مقرض ہر یک دو درم طباشیر سفید غنچہ گل سرخ کشنیز مقشر صندل سفید تخم خربزہ ہر یک چہار درم مشک خالص دو دانگ بدستور مقرر مرتب سازند بانبات مقوم سہ چند ادویہ شربتہا تا یکدرم تا یکمثقال لنوع دیگر برای دق کہ بالاسہال باشد مشکنا فورہر واحد یک دانگ صندل سفید یکدانگ کہلہ مرجان ہر سہ نرہ آہو طباشیر گل سرخ پوست بیدمشک زرشک کشنیز مقشر بریان گاؤزبان نشاستہ بریان ہر واحد یکنیم درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین گل بنفشہ قرص تخم خرفہ بریان و ق نقرہ ہر یک دو درم قند سفید دو چند شربت حب اللوس یکچند ادویہ بدستور مرتب سازند سفوف کردہ وقت مسل اسہال بسرفہ خشک کہنہ با حرارت مزاج بود بسوداوی محلست کتیرا سفید چہار و نیم دام صنع عربی دو نیم دام نشاستہ یکدام اصل السوس ہفت و نیم ماشہ مغز تخم خیار مغز تخم سرد مغز تخم ترنجبین ہر یک سہ درم و نیم کافور نیم درم سرخ صندل سفید دو دام بیخہ قند سفید شش دام بیخہ سفوف سازند و اگر بسیمین اجزا معجون سازند نفع زیادہ کند ایضاً برای دق از ہیاض الدم رحوم کتیرا صنع عربی طباشیر ہر یک پنج دانگ

هر دو اسد سه درم قند سفید نیم رطل شربت نیلوفر نیم رطل شربت مرتب سازند **عرق کافور** از الدکیم علیخان نافع سوء مزاج حار یبوسی ورق و مخ تخم هاد و گل نیلوفر گذد تازه باتوتیا ره هر یک یک قبضه بگ کاسنی چوبه نقشه هر یک پنج من تبریز صندل سفید شقال گل سرخ دو من تخم خرفه سنیم من چلپاشیر سفید کتیرا هر یک ده شقال عرق بید مشک تر نیلوفر عرق بید ساده هر یک یک من گلاب دهن بدستور مقرر عرق کشند و روت عرق کشیدن کافور قصوری بست شقال سوده صدقه نظری که عرق دران چکد پیاله عاج بران چکد و زنسوده دیگر حکیم مروح وزن گل سرخ یک اوقیه گذد تازه نیم من صندل سفید ده شقال و عرق بید مشک دهرق بید ساده هر یک دو من ست دگل بید شاهتره گل گاوزبان گل بید مشک هر یک یک وقیه آب دیان سیب شیرین پنج شیرین امرود شیرین هر یک نیم من صندل سرخ تخم کاسنی مغز تخم کدو تخم خربزه گاو تخم خربزه گاو تخم خیار هر یک ده شقال عرق کاسنی دو من آب بقدر ضرورعوض یک کاسنی و تخم خرفه و طباشیر کتیرا و عرق نیلوفر مرقوم ست **نوع دیگر** قوی تر ست کافور پنج درم برگ کاهو کاسنی بید مشک و بابونگ و خاکشی عبه شیرین هر یک چار تولا تخم کاسنی مغز تخم کدو گاوزبان گل سرخ تخم خرفه تخم خیارین تخم تربوز تخشیر خشک خبازی خطمی کاهو قرص نیلوفر صندل سفید تخم کاسنی گل نیلوفر گل گاوزبان تازه خیارباد و رنگ و کدو شیرین و پرسیاوشان هر یک نیم تولا

طباشیر هر یک یکنیم درم تخم کاهو سه نیم درم مغز تخم خربزه سه درم تخم کاسنی چهار درم مغز تخم کدو معظم ربالسوس یک مثقال کافور یکنیم درنگ کوفته بیخته اقراص سازند **قرص طباشیر کافوری** نافع جمیع تبهای گرم دق و تب دق و حمیات محرقه و مسکن تشنگی کافور یکدرم طباشیر سفید مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ تخم کاسنی تخم خربزه تخم کاهو گل سرخ صندل سفید هر یک چهار مثقال کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال **قوص دیگر لولوی** از اقراص ملوکیان که برای تب دق وسل وخفقان حار وحمیات محرقه وقتیکه با اسهال باشد ابدالی نفث الدم وقی الدم واسهال دموی و کبدی وغده بانی مجرب النفع ست مروارید نا سفته طباشیر سفید سرطان سوخته تخم خشخاش سفید تخم کاهو تخم خربزه مقشر کتیرا هر یک سه مثقال کهربای شمعی ربالسوس شنبلید گل سرخ هر یک دو مثقال مغز تخم خیارین پنج مثقال صمغ عربی بسه محرق هر یک یک مثقال کافور قیصوری یکدرم زعفران بریشم مقراض هر یک دو درنگ کوفته بیخته آب بابا تنگ سبر سرشته اقراص سازند شربتی یک مثقال **قرص** مجرب جهت حمی حاره دق که با اسهال نبود مروارید نا سفته زهر مهره سایسیده هر یک یکنافه طباشیر گلاب استانی صمغ عربی بریان گلنار فارسی تخم خلمی بریان گل سرخ گل ارمنی اقاقیا پوست بیرون پسته حب الآس دانه پیل هر یک ودر اصله نشاسته تخم خشخاش تخم کاهو مکشنیز مقشر هر یک سه ماشه مغز خربزه مقشر بریان صندل سرخ صندل سفید هر یک چهار ماشه کوفته بیخته بشیره برگ بانتنگ اقراص سازند خوراک نیم درم تا یک درم **ماء القرع و ماء الخیار** هر دو بهاری جهت تبهای گرم دق و دموی صفراوی و اخلاط محترقه و سرفه و حمیات مزمنه و تب یابس مزاج و سرفه تشنگی نافعست طریق ساختن آنها انست که یکدیزه خیاره یا کدو تازه از سر کار چیده باز بندند پس گل زرد یا آردجو که ضخامت آن بقدر یک انگشت باشد گرفته در تنوری که شدت گرمی آن فرو نشسته باشد بدارند تا بریان شود صبح از تنور بیرون آورده گل را خمیر دور کرده سر آن را بریده بیفشارند ماء که برآید صاف نموده همراه شربت نیلوفر بدهند اول روز بهفت توله شروع نمایند بعد ازان یک دو توله هر روز اضافه نموده تا یکعدل سه تولهٔ شربت نیلوفر نیم تا سه و اشربة الاقة که مقتضی وقت باشد و اگر اصطباح شربت نیلوفر نیاید باشد بنفشه و برف سرد نموده بکار برند و پس ازان بدستور هر روز کم نموده دادن اصل روز نیاید و دکموقوف بر رای طبیب ست و باید دانست که ماء القرع مستحیل بصفرا میشود پس مسافر که خوف استحالهٔ یابد باشی مناسب استعمال نماید و ماء الخیار مستحیل بصفرا نمیشود پس مسافر که خوف استحالهٔ یابد باشی مناسب استعمال ترشی باشد سویق جو با شربت نیلوفر برای اصلاح آن نیکوست و ماء الخیار اندرانست بماء القرع زیاده وارد و داده می شود لازم است در دفع میکند مستحیل بصفرا نمیشود و ماء **البطیخ الهندی** جهت آب بزور جهت حمی دق جهت تبهای گرم و حرارت جگر نافع و بعضی نوشته اند که مثل آب کدو مستحیل بصفرا میشود لیکن بقدر چند چاروق قی میکند و اندکی مسهل است و آب تب صفراوی بود تب را نافع است و بصفرا استعمال کرده آب دوا مستحیل بصفرا گشته و باعث از دیاد حمی صفراوی گردیده بعد از تنقی آب کردن موقوف کرده آب تربز استعمال نموده باعث از دیاد حمی عفنیه نگردیده تسکین حدت حمی دق نموده و طریق استعمال مقدار شربت او مثل ماء القرع ست و صاحب قادری گوید که یکهفته از ابتدای تب نگذرد استعمال دهی مودیگر قولست که بعد یکهفته اگر علت کثیر المادیست جائز نیست که ماده را تمام کنند بهمین جهت تقشیع سده و ادرار بول و یرقان و مواد محترقه و امانت هضم با تربز هندی جهت مواد صفراوی مجرب و همکه باشیر خشت و اشال آن جهت تبهای حاده و دفع غلظت روی الکیفیت که کم مقدار باشد مفید و مولد خون رقیق و لطیف تر بدن و مخرج سپرز و سدهٔ بارد و مصلح او گلقند گل و قند و اشال آن و در تبهای حاده مسیر فاتح شود خوراندن او صلاح ندیده نیکند کافور قیصوری نیم مثقال مروارید نا سفته یاقوت رمانی طباشیر قاقلهٔ صغار و کبار هر دانه یکدرم صندل سفید تخم شاهتره بیخ انجبار مغز تخم خیارین مغز تخم هندبانه مغز تخم کدوی شیرین تخم خشخاش سفید هر یک سه درم آلو بخارا نوق حب الآس تخم کاهو تخم خربزه صمغ عربی نرگس گل سرخ ربالسوس هر یک چهار درم و میرچوبین شش درم تخم کاسنی مکشنیز مشک هر یک هفت درم عرق گلاب بید مشک هر یک هشت درم بیخته رب بشیرین رب انار شیرین هر یک دو درم بیخته نبات سفید دو ازده مثقال آب هندوانه هر دو را حل کنید و آب عناب بست دانه اندرین خشک کوفته بیخته روب دو آبها و نبات را بقوام آورده آمیزند شربت یک مثقال مفرح با دو نافع و موافق بر سلول که بالبت طبع بود صندل سفید گلاب سوده طباشیر گل سرخ تخم خربزه مقشر بریان کشنیز مقشر بریان بسکر با نبات هر دو سود

مروارید سوده گلاب آبپوست بیرون پسته گل نیلوفر گاوزبان هر یک ده درم تخم خیارین مغز تخم کدو شیرین هر یک دو درم زعفران کافور هر یک دو دانگ ورق نقره یکدرم قند سفید سه چندان وبگر سفر سیبار باشد صمغ عربی بهدانه السوس تخم خشخاش سفید گل بنفشه هر دو اصد یکدرم افرایند نقوع نافع تب دق باتکلوی سبز بخکه رفته یکتولهٔ اصل سوسن مقشر نکو نه شش ماشه تخم خطمی خاز هتر گل نیلوفر هر یک هفت ماشه در پاو آب گرم شب بخیسانند صبح آب صاف گرفته شیرو تخم کاهو تخم خرفه هر یک شش ماشه بسائیده بنگذر بر آورده نبات سفید کنیم تولد ذخال کرده نوشند و چند روز بدین مداومت نمایند یاقوتی بارد نافع تب دق وبخار سودا دی سوخته تالیف حکیم علوی خان مرحوم دیده ناسفته کهربای شمعی هر دو اهفت ماشه یاقوت سرخ عنبر شب کافور هر یک دو ماشه ورق طلا یکماشه ورق نقره یکنیم ماشه گاوزبان سه ماشه زعفران سه ماشه بسد مجرق ابریشم مقرض هر یک شش ماشه آمد شیرینه ده چهار تولد ترنجبین شش ماشه صندل سفید یکتوله طباشیر بهمین کشنیز مقشر پوست بیرون پسته گل نیلوفر گل سرخ هر یک هفت ماشه شربت سیب شیرین شربت انار شیرین دلالتی عرق بید مشک گلاب عرق گاوزبان هر یک ده تولد نبات سفید نیم سیر بدستور مقرر ترتیب سازند فوراک یکدرم اقوال متقین صاحب کامل مینویسد که در اول امر هنگامی که قوت متماسک بر اعضا گوشت باشد و بدن نیک حال بود بنبض عرق صلب باشد و سائر علامات مشتبه باشد و خوب ظاهر نشود در آن صحت و صلاح ممکن بود چون بتدبیر لائق تدبیر نمایند و اول انچه لائق استعمال بود اینست که مسکن ایشان در فصل گرما اندر موضع سرد باشد که دران هوا شمالی وزنده و یا هوالی او ظر و من گلی نو پر آب سرد شیرین من نهند و یا چنین بار دشل گل سرخ و نیلوفر و منبفشه و گل سیب دام رود و برگ انگور و مورد تر و صندل و گلاب و کافور پیش دارند و خواب بر فرش نرم کنند و اگر فصل سرما بود در جای معتدل الهوا بنوعی که از ان فراشا گرد و ساکن باشد و از تعب و حرکت و بیداری و گرسنگی و تشنگی و جماع باز دارند و تحریک غضب و غم نسازند و هر روز ما الشعیر یا نبات بقدر حاجت بدهند و بعد نوشیدن آن جلاب رشد ینخشخاش یا شربت عناب بقدر دو اوقیه با آب صرف بدهند و در آبزن کآب او شیرین نگرم باشد در آیند و بعد از خروج آن بچوزه مرغ یا پاچه بزغاله بطور اسفیدباج بچیزی از کدو یا بیخ کاهو و اسفاناخ و قطف بخته غذا سازند و در بعضی اوقات حریره معمول از آرد سفید شکر و روغن بادام و اطریجه بخورند و گاهی جای ها بلی بطور اسفید باج با بریان بره و روغن بادام با کباب آبزن آب و نمک انداخته و گاهی با روغن بزنوسن صحیح الجسم غذا کنند و اگر در انجا تپ ظاهر نباشد و آهسته بود بشیه تازه ملا سیما شیر خر غذا سازند و بیشتر نیمبرشت ایشان را موافق بود و کدام نوع خیار و بادرنگ و بیخ کاهو و بیخ کاسنی هر روز مزه ای بدهند آن و غذا ای ایشان در روز دوم تبه اندک اندک بمقدار یکه معده بسرعت بهضم کند و اعضای آنها قبول کنند باید داد و از آنجا که اغذیه شیرین و شفتالو منطی و سیب پخته و عناب تر بخورند و کفار اینها نکنند و انجیر و انگور بدنیست اگر بمقدار معتدل و پخته باشند و موز بخورند و حلوا با انچه بخشخاش تر و شکر و انچه از بادام تر یا مغز تخم کدو شیرین و مغز تخم خیاره مانند آن بسیار زند و آبشان را از آب سرد منع نکنند و از اغذیهٔ حمایا بیس پرهیز کنند و چگیر یا پرچه بلبول بصندل و گلاب و بقدر مطلی مصول گلاب و آب خرفه و آب کشنیز تر و آب جی العالم و روغن گل در روغن بنفشه بدارند و چون پارچه گرم شود باسر تر از آن تبدیل سازند و تر روغن بنفشه جید و مرطی بمغز تخم کدو در روغن نیلوفر اغشته ساز نمایند و آبا سان ایشان پارچه کتان ملایم مثل تستری و قصب باشد اگر ممکن بود و اگر پارچه ایشان بصندل و گلاب رنگین کردن توانند در رقوت نفوس اعضای ایشان بیفزاید و اما کسی که دران چیزی از علامات نزول ظهور کند و تب ظاهر بود باید که از هوای سرد حذر نماید تا نزلات عارض نگردد و هر روز قبل از طلوع آفتاب قرص کافور آب انار یا آب هندانه یا ماء الفرع یا ماء الخیار بدهند و چون آفتاب طلوع کند بار اشیر کرده دران خشخاش تر مغز تخم عناب پخته باشند بدهند بران روغن بادام شیرین یا روغن تخم کدو یک مثقال چکانیده بنوشانند و بعد سه ساعت ازان اندک شربت خشخاش یا شربت عناب یا جلاب بدهند و در آبزن آب شیرین کرده دران گل نیلوفر بنفشه دو پوست کده و جوشانیده باشند بنشانند و این در خانهٔ اوسط حمام و یا در جای معتدل الهوا باشد و خانهٔ گرم حمام داخل نکنند نه در موضعی که کرب یا عرق نخانیده و آبزن بکث معتدل نبود پس بر بدن او روغن بنفشه یا روغن تخم کدو بمالند بعده غشف کنند و اندک صبر نموده غذا دهند یا سفید باج گوشت بچه مرغ در روغن بادام و اطریه در ان قطعه کرده و سرکا هو باشد و سائر انچه مذکور شد و بعد عصر باز مثل صبح در آبزن نشانند و بدستور غذا دهند و هنگام خواب جلاب یا شربت عناب بلعاب بزر قطونا و لعاب بهدانه و شیره تخم خرفه کرده در آب شیرین بر آورده باشند بلیکدم روغن بادام شیرین بدهند و سائر تدبیر بسیر و مرطب مع استعمال قیر طی هر روز بعمل آرند صفت قرص کافور بگیرند مغز تخم خیار مغز تخم خربزه هر دو از هر یک نیم درم گل سرخ ربع السوس طباشیر هر دو اصد درم صمغ عربی نشاسته کتیرا صندل سفید هر دو اصد درم تخم خرفه یکدرم کافور نیم درم تا نیم مثقال همه را بآب یکسایسه بلعاب

کافور

اسپغول سرشته اقراص سازند و اگر با این تب لبعث فکم باشد این قرص هندصفت آن خشخاش سفید مغز تخم کدو تخم خربزه مغز تخم خیار مغز تخم هندوانه مغز بیدانجیر هر واحد شش درم صمغ عربی طباشیر تخم خاکشا گل قبرسی هر یک سه درم نشاسته دو درم گل سرخ پنج درم کافور نیم درم یک سایبه بلعاب بزرقطونا قرص سازند رطوبات یک مثقال آب سیب و آب امرود آب بیجکاوه بدهند و بعد طلوع آفتاب آب پیست چون ازان درک حب الآس و قطعات پخته باشند و بران صمغ عربی و گل ارمنی بقدر حاجت انداخته بنوشند صفت قرصیکه تب دق را نافع ست اگر بادی باسهال بود بگیرند مغز بیدانه و مغز تخم کدو مغز تخم خیار بریان هر واحد پنج درم گل ارمنی و شاهیلوط هر واحد چهار درم گل سرخ تخم خاکشا کهر بلعاب الآس هر واحد سه درم طباشیر صمغ عربی هر واحد دو درم بیدانجیر یک سایبه آب بیرشته قرص سازند و بوزن یکمثقال بآب سرد و آب سرو آمیخته وقت سحر بخورند و غذاش مقشر بریان یا مرغ مقشر بطور اسفیدباج پخته بدهند و اما کسی که دران علامات ذبول خوب ظاهر شده و اشتها الا بجائی نرسیده باشد که دران صحت ممکن نیست ایضا بنده بیرنگ که پرداز ندو سحرگاه قرص کافور با بادرنگ شیره خربزه یا شیر زنان کمک آن را نیز بدهد و غذا که داده باشد استعمال نماید اگر با بوی تب قوی حادث نباشد بعد ازان در آبزن نیم گرم در جای معتدل یا در خانه اوسط حمام قریب دروازه بنشانند و اندک کمک دران نمایند پس بیرون آمده در آب سرد شیرین درآیند اگر فصل گرما باشد و اگر سرما بود آب نیم گرم باید بعده روغن بنفشه خالص بدن مالند و اگر روغن آن میسر نباشد روغن تخم کدو نافع تر باشد بعد ازان اندک صبر کرده طعام الشعیر شیرین پخته باشند و بعد سه ساعت باز اعاده دخول آبزن آب نیم گرم که دران بنفشه و نیلوفر بپوست کنده و دم داده باشند و تخم خطمی و بنفشه تخمکوفته و گل بابونه تخم خطمی و بنفشاری و برگ کاهو و حی العالم مانند آن جوشانیده باشد ریا یکدو دران اندک مکث کرده بیرون آیند و در آب سرد شیرین که سرد تر باشد استعمال نمایند و غذا بعد از ان بدان راکلیف رسد فراش کند در آیند بعده از ان خارج شده بر روغن بنفشه و نیلوفر الش کنند و پاچه پرشوند و غذا چون بچه مرغ یا تیهو یا ماهی یا ران گوسفند و غیره از اغذیه سریع الانهضام سازند و از غذا متمتلی نشوند لیکن غذا بمقداری باید که بسرعت هضم شود و هنگام آخر روز که معده از غذا خالی شده باشد جریره که بسرعت هضم گردد استعمال نمایند و این جریره درین مرض انتفاع یابد صفت آن جو مقشر کوفته بست درم با قلای سفید کوفته ده درم باش مقشر خشخاش سفید هر واحد هفت درم بادام شیرین مقشر پنج درم همه را سرسه رطل آب پیزند تا پخته گردد صاف کرده آب کدو بران انداخته بار یگر خوب بپزند بعده آب آن صاف نموده بر چهل درم آبزین آب بست درم آب انار میخوش و چهار درم روغن بادام ریزند و مغز ران سیده بقدر حاجت دران شکسته از چهار ادویه نایم طلال ازان بنوشند و اندک صبر کرده بآبزین نشینند و بدستور صبح دوان عمل نمایند و چون از آبزین خارج شوند معده خالی بود و هر چه خورده است خوب هضم شده باشد و از معده و امعاء گذشته پس لعاب و جلاب یا آب انار و شربت خشخاش که مذکور شد بدهند و اگر تب قوی نباشد شیر زنان از بستان بکنند یا شیر بز بجوز دو شیدن بز تازه و اگر در انجا حرارت و تب ظاهر باشد نزدیک شیر نگذرند و روغ گاو بدستور یکدو رسل مذکور شد بدهند و بر سینه قیر طی سرد مضاد کنند و اگر در بعض اوقات طبع قبض گردد خیار شنبر و تخم بین و لعوق اجاص یا آلو تازه یا قوصی مضروب بنفشه تر کرده و مانند آن بدهند و لازم ست که از زمی شکم حذر کنند که آن دین مرض مانند موم ست در هنگامه که طبیعت نرم گردد سفوف الطین بشربت حب الآس و آب سیب یا صمغ عربی و گل ارمنی یا قرص طباشیر قابض که عنقریب ازان در ذکر کرده باشند بشربت آس دهند و این قرص بدهند که در مثل این مرض نافع ست صفت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیار و بادرنگ بریان هر واحد سه درم صمغ عربی نشاسته گل قبرسی هر واحد کتیرا درم خشخاش سفید بریان چهار درم تخم خرفه بریان طباشیر تخم خاکشا شاهیلوط هر واحد دو درم صندل سفید کلیدر هر کافور نیم درم همه را با یک سایبه بلعاب یا سپغول قرص سازند و از یک مثقال تا سه درم بر آب سیب بخورند و بدیع که بران کمک سوده اند فقیر با بزور کمتر معمول بیماران مقشر بریان مطبوع بنقطه سفرجل که اندک بلوط سوده بران پاشیده باشند غذا سازند شاهیلوط و غیره از عرود کنار خشک بخورند و هر گاه امر مساعد این تب بذبول سودی گردد و بس بدن و جفاف او مستمر شود در علوبات قائی گردد و تا دگی حیات ازان بر دو دران علاج سود ندارد و شفای او سبیل نیست لیکن بهر حال ضرر او راست که حفظ قوت او نمایند تا مدتی حیات او باقی ماند و این چنان باید که شیر زنان از بستان بکنند و بر بدن شیر تازه هنگامی که روشیده باشد نطول سازند و اگر ممکن باشد که در آبزن شیر نشاشند بعد آن زنده و چون ازان بیرون آیند بر بدن او آب شیرین که دران بنفشه و نیلوفر جوش داده باشند بریزند بعده روغن بنفشه خالص بدن مالند و غذا الجمله چیزیکه ازان در مزاج تیهو گفته شد یا مرغ آبی و بحری و اندکی شراب انداخته باشد و اگر خواهند عوض مرغ چینی قطعه عود خام انداز ند و شوربای آن بنوشند و یا ماء اللحم اگر گوشت بزغاله گوسفند یا بچه مرغ آب سیب دهی سازند و اندکی کمک دران آمیزند که این حفظ قوت او نماید ان شاء الله تعالی باین نوع بسازند گیرند گوشت مرغ و یا یک

تب دق را نافع ست اگر بادی باسهال بود بگیرند مغز بیدانه و مغز تخم کدو مغز تخم خیار بریان هر واحد پنج درم گل ارمنی و شاهیلوط هر واحد چهار درم گل سرخ تخم خاکشا کهر بلعاب الآس هر واحد سه درم طباشیر صمغ عربی هر واحد دو درم بیدانجیر یک سایبه آب بیرشته قرص سازند و بوزن یکمثقال بآب سرد و آب سرو آمیخته وقت سحر بخورند و غذاش مقشر بریان یا مرغ مقشر بطور اسفیدباج پخته بدهند و اما کسی که دران علامات ذبول خوب ظاهر شده و اشتها الا بجائی نرسیده باشد که دران صحت ممکن نیست ایضا بنده بیرنگ که پرداز ندو سحرگاه قرص کافور با بادرنگ شیره خربزه یا شیر زنان کمک آن را نیز بدهد و غذا که داده باشد استعمال نماید اگر با بوی تب قوی حادث نباشد بعد ازان در آبزن نیم گرم در جای معتدل یا در خانه اوسط حمام قریب دروازه بنشانند و اندک کمک دران نمایند پس بیرون آمده در آب سرد شیرین درآیند اگر فصل گرما باشد و اگر سرما بود آب نیم گرم باید بعده روغن بنفشه خالص بدن مالند و اگر روغن آن میسر نباشد روغن تخم کدو نافع تر باشد بعد ازان اندک صبر کرده طعام الشعیر شیرین پخته باشند و بعد سه ساعت باز اعاده دخول آبزن آب نیم گرم که دران بنفشه و نیلوفر بپوست کنده و دم داده باشند و تخم خطمی و بنفشه تخمکوفته و گل بابونه تخم خطمی و بنفشاری و برگ کاهو و حی العالم مانند آن جوشانیده باشد ریا یکدو دران اندک مکث کرده بیرون آیند و در آب سرد شیرین که سرد تر باشد استعمال نمایند و غذا بعد از ان بدان راکلیف رسد فراش کند در آیند بعده از ان خارج شده بر روغن بنفشه و نیلوفر الش کنند و پاچه پرشوند و غذا چون بچه مرغ یا تیهو یا ماهی یا ران گوسفند و غیره از اغذیه سریع الانهضام سازند و از غذا متمتلی نشوند لیکن غذا بمقداری باید که بسرعت هضم شود و هنگام آخر روز که معده از غذا خالی شده باشد جریره که بسرعت هضم گردد استعمال نمایند و این جریره درین مرض انتفاع یابد صفت آن جو مقشر کوفته بست درم با قلای سفید کوفته ده درم باش مقشر خشخاش سفید هر واحد هفت درم بادام شیرین مقشر پنج درم همه را سرسه رطل آب پیزند تا پخته گردد صاف کرده آب کدو بران انداخته بار یگر خوب بپزند بعده آب آن صاف نموده بر چهل درم آبزین آب بست درم آب انار میخوش و چهار درم روغن بادام ریزند و مغز ران سیده بقدر حاجت دران شکسته از چهار ادویه نایم طلال ازان بنوشند و اندک صبر کرده بآبزین نشینند و بدستور صبح دوان عمل نمایند و چون از آبزین خارج شوند معده خالی بود و هر چه خورده است خوب هضم شده باشد و از معده و امعاء گذشته پس لعاب و جلاب یا آب انار و شربت خشخاش که مذکور شد بدهند و اگر تب قوی نباشد شیر زنان از بستان بکنند یا شیر بز بجوز دو شیدن بز تازه و اگر در انجا حرارت و تب ظاهر باشد نزدیک شیر نگذرند و روغ گاو بدستور یکدو رسل مذکور شد بدهند و بر سینه قیر طی سرد مضاد کنند و اگر در بعض اوقات طبع قبض گردد خیار شنبر و تخم بین و لعوق اجاص یا آلو تازه یا قوصی مضروب بنفشه تر کرده و مانند آن بدهند و لازم ست که از زمی شکم حذر کنند که آن دین مرض مانند موم ست در هنگامه که طبیعت نرم گردد سفوف الطین بشربت حب الآس و آب سیب یا صمغ عربی و گل ارمنی یا قرص طباشیر قابض که عنقریب ازان در ذکر کرده باشند بشربت آس دهند و این قرص بدهند که در مثل این مرض نافع ست صفت آن مغز تخم کدو مغز تخم خیار و بادرنگ بریان هر واحد سه درم صمغ عربی نشاسته گل قبرسی هر واحد کتیرا درم خشخاش سفید بریان چهار درم تخم خرفه بریان طباشیر تخم خاکشا شاهیلوط هر واحد دو درم صندل سفید کلیدر هر کافور نیم درم همه را با یک سایبه بلعاب یا سپغول قرص سازند و از یک مثقال تا سه درم بر آب سیب بخورند و بدیع که بران کمک سوده اند فقیر با بزور کمتر معمول بیماران مقشر بریان مطبوع بنقطه سفرجل که اندک بلوط سوده بران پاشیده باشند غذا سازند شاهیلوط و غیره از عرود کنار خشک بخورند و هر گاه امر مساعد این تب بذبول سودی گردد و بس بدن و جفاف او مستمر شود در علوبات قائی گردد و تا دگی حیات ازان بر دو دران علاج سود ندارد و شفای او سبیل نیست لیکن بهر حال ضرر او راست که حفظ قوت او نمایند تا مدتی حیات او باقی ماند و این چنان باید که شیر زنان از بستان بکنند و بر بدن شیر تازه هنگامی که روشیده باشد نطول سازند و اگر ممکن باشد که در آبزن شیر نشاشند بعد آن زنده و چون ازان بیرون آیند بر بدن او آب شیرین که دران بنفشه و نیلوفر جوش داده باشند بریزند بعده روغن بنفشه خالص بدن مالند و غذا الجمله چیزیکه ازان در مزاج تیهو گفته شد یا مرغ آبی و بحری و اندکی شراب انداخته باشد و اگر خواهند عوض مرغ چینی قطعه عود خام انداز ند و شوربای آن بنوشند و یا ماء اللحم اگر گوشت بزغاله گوسفند یا بچه مرغ آب سیب دهی سازند و اندکی کمک دران آمیزند که این حفظ قوت او نماید ان شاء الله تعالی باین نوع بسازند گیرند گوشت مرغ و یا یک

دق کنند و دو دیگ سنگین انداخته قدری گلاب بچکانند و سر دیگ بپوشیده بر لوله آتش ملایم کنند و چون آب گذارده و نظر فی صاف کرده بگیرند و گوشت را باز بر آتش گذارند و هر قدر که آب بر آید آنرا صاف کنند و گوشت را بپشانند تا هیچ تری در گوشت نماند پس این آب را باز در پاتیل انداخته بچوشانند تا پخته تر گردد و مقداری نمک و کشنیز آسیخته استعمال نمایند و چیزی از اشتهای آن کنندان منع نکنند و روغن خوشبو مثل صندل گلاب و کافور بپشانند و هر دو طعام و کافور بسازند و قسمطی صندل و گلاب و کافور بگیرند بسایند و در مسکن یاسمین شاهسفرم و نیلوفر و گل بنفشه و گلهای نوا گر بپوشند و گر فصل گرما باشد هوای اطاق را بآب سرد و خالع خوشبو بپاشند و مسکن ایام خزان باید که در آن از شمالی آید و هوای سرد و گلاب سرد کرده پاشند و باین حالت تب به یکسو میل او باشد استعمال نمایند زیرا گر از آن اندک مدت حیات هوا را تغیر خواهد شد و موت بسوی آن سرعت خواهد کرد انشاء الله تعالی شیخ الرئیس متقرر باید که علاج دق تبرید و ترطیب ست و هر دو احداث این هر دو تمام میشود و تقریبا سبب او در نوع اسباب مفرده او مبتنی تسخین و تجفیف و گاهی سبب یکی از آن هر دو سبب ضد دیگر میشود و مثل سبب تبرید که آن گاهی سبب تجفیف میگردد و آن ضد ترطیب ست انتهی تبرید باشد تغیر و گاهی ترطیب و امثال آن و ایضا گاهی سبب ترطیب سبب تسخین میشود و آن ضد تبرید ست همچون شراب که آن ترطیب میکند لیکن تسخین نیز می نماید پس لازم ست که رعایت این امور نماینده هر گاه حاجت به تبرید قوی داعی باشد نه آن بیس بود و هر آن را پیش یا پس ازان چیزی که در آن قوت ترطیب باشد مثل ماء الشعیر و شیره خرفه و لعاب اسپغول و مانند آن دهند و همچنین اگر حاجت به ترطیب قوی میرود انقد مثل ماء اللوز شراب لازم ست که یا هوی یا پیش یا عقب آن چیزی که در آن قوت تبرید باشد مثل شربت نیلوفر و بنفشه هر آنچه خرفه و تخم خیارین بدهند و اگر سبب دق حدوث علاج او اولا واجب بود در هر که خواهد که تبرید او از فنون مختلفه مثل ترطیب و تقویت ترکیب دهد موافق بود کسی را که تب بسیار باشد و نماید پس واجب ست که ابتدا نمایند او را قراص کافور و مانند آن در تسخین چون در وقت تب نباشد و هنگام طلوع آفتاب ماء الشعیر و هست باسرطانات اگر از آن کراهت نکنند یا جلاب یا آب انار و نزد خواب لعاب اسپغول اگر ضعف معده و غیر آن مانع نباشد و قدما بیسیر چیزها دانسته که معلوم شده از اشتر سیر چه مثل شربت نیلوفر و بنفشه و انار و صندل و از بقول مثل کاهو و خرفه و کاسنی و از اقراص مثل قرص کافور و از اضمده سیر چه مثل صندل گل رمانی آب بگ کاسنی گلاب و خرفه و مرزنجوش و تخم بهی خرفه و حمام کنند و لازم ست که وضع اضمده بسیار سرد را بر اعضای قریب با اعضای تنفس طول نمایند گاهی او بنفس آواز مضر عظیم ساند و واجب ست که مریض براحت و خواب و سکون و فرحت میل کند و از هیچ غضب و حزن و غم آزاد و اجتناب نماید و بر ایشان واجب بود که اضمده سیر چه خوشبو استعمال کنند که آن حاضر النفع اند و خصوصا بر سینه و قریب او و سرد کرده باشند و در ان قبض نباشد زیرا که قبض با وجود احداث تسخین ضعیف قوت را زایل مخوص ساخته میکند و باید که مدام تبدیل و نمایند تا دیر گرم نگردد و بدن و قلب را گرم نسازد و بام راعات شدت تبرید او زیرا که اگر سرد بسیار کند چنانست که عضو را ضعیف کند و چون قریب اعضای تنفس باشد بعید نباشد که حجاب و غیر را تحدیر نماید و از اخراج نفس سهولت منع نماید و تدبیر مرطب نخالطه آن اندیشه و فاکه ست و آبزیات و مروخات و مضادات و شوقات و سعوطات و راحت و سکون و عدم هجوم گرسنگی با تشنگی بر مریض و گر ادویه سیر چه برای مادتوقین که تبرید صرف باشد یا با ترطیب امام طبا زا نها پس جمیع آن غذائیه ست یا آنکه بران غذا غلبت غالب باشد مثل ماء الشعیر مطبوخ بسرطانات از جهت سرطانات و باید که دست و پای آنها بکند و دهما حالا مش آن دور کرده باب سرد و نمک و فاکسر سرد تر میبا زیاده بشویند تا پاک و صاف از بوی بگردد و بعد ده روز الشعیر بپزند و مثل روغن گاو رقیق همچون آب مثل آبهای بقول مذکور در علاج حمیات حاده و مثل لعاب اسپغول و امثال سرکه تجفیف شدید و قوت تحلیل ست پس واجب ست که بچیزی که مقاومت هر دو خصلت یعنی تجفیف و قوت تحلیل نماید مثل آبهفتن او آب بسیا یا بعضی مطبوخات ملینه چون لعابات بنوشند و در شیر خرشک کرده اند که با وجود ترطیب او سرد باشد حتی که قوی تبرید او را فضیلت بر تبرید روغن گاو داده اند لیکن آن کسی را موافق بود که او را بجوشانیده باشد و ماده و غلظی بها بصفوت نبود و لازم ست که از بسفتن شیر در معده خذ کنند و آنچه روغن بستن آن کنند شکر ست و چون خوت حدوث عفونت از شیر گردد اسهال بر وفق نمایند و اگر خوت تخمین شود چند روز ترک نمایند و دران ایام معالجه بقرص کافور طباشیر و آب خوشگوار آب انار سیب کنند بعد اعاده شیر کنند و آنرا دویه سرد که دران ترطیب نیست مثل اقراص معلوم یعنی قرص کافور و قرص بسد بارد و مثل این قرص طباشیر ست

صفت آن طباشیر گل ارمنی هر واحد چهاردرم گل سرخ ششدرم تخم خرفه منزوع تخم خیارین منزوع تخم کدو کاهر واحد سه درم قرصاسا نذ شربتی دودرم واین بسیار نیکوست

ایضاً قرص بقم باتنگ نشاسته صمغ کتیرا هر واحد سه درم گل ارمنی طباشیر هر یک چهاردرم تخم خشخاش پنج درم مغز تخم کدو دوخیاتخم خرفه هر واحد شش درم مغز بادام پنج درم تخم نرپزه منزوع تخم خیارشنبر تنگ هر واحد نیم درم سه درم رب السوس سه درم بلعاب بزر قطونا قرص سازند وآما روغنات واطلیه وضمادات هر دو وشستوقات وسعوطات بسر دهاست که سابق معلوم شده وبهترین مرطبات بروغن کدو وخشخاش وبنفشه است وآما فرش هر دو مطبآنست که محرک بود از ادویه تلگاب پاشیده ویا کتان از جنس آنکه در طبرستان میسازند ویمان اورا زخیر میسخن مثل پنبه وپشم نباشد بلکه از جنس کتان محلوج باشد ودرام تجدید آن کنند ویا فرش از چرمی باشد که دران آب پر کنند ویران دوخت نبجی باشد که آب نبسط کرده اند واجتماع او را بدارد وترب فرش آب ومجاری آن بود زیرا او برگ درخت بارد رطب مثل بید وحی العالم وبقول طب ویاحین بارد مثل گل سرخ باشد وایضاً برگ شجر بارد وشاخهای نرم انگور مانند آن ذکر اوویه مرطبه برای مرقومین اما انچه بتجربه باشد ذکر او در دیگر کتب رفته والحال کلام در کیفیت نوشیدن شیر ومرهم ودر کیفیت استعمال آنزبان وحمام ودر استعمال مرطبات واطلیه وسائر تدبیر باقی ماند وطریق نوشیدن شیر در باب سل ودیگر صدره معلوم شده پس باید که آن قانون باشد وبعد شیر زنان مثل شیر بز نکو کدام شیر نیست وبعد ازین شیر بز نیست وباید که علف او از حشایش وبقول بارد رطب باشد چنانچه معلوم شده وآنها خصوصاً شیر خرفه وتق نمایند اگر آزار قالعی باشد ودر شیر باکی نیست مگر آنکه عفونت واقع یا متوقع بسبب مادهٔ حاصله در بدن باشد وشیر بهرای صاحبان وتق از اول تا آخر آن نافع ست وشیر زنان از پستان مکیدن موافق تراز حلب شیر است وقانون در نوشیدن مرطبات

الاآنچون نجوی باشد که عرق نیارد و نه گرم کند و نفس اتغیر دهد بسر آب و از هوای او گرم تر باشد و حرارت آب او نیکو گرم بود و نوعیکه در بسیار نفوذ کند و اندا نرساند و عرق نیارد و چون صدیدن و قوق ماده میا بعفونت نباشد و خصوصاً چون این علامه میا بود و طعام منضم نشده باشد و دران وقت نخست حمام نیست بلکه واجب است که حمام در هنگامی کند که اراده منبسط شدن منضوم از حمام در بدن باشد و دران بسط طویل کنند بلکه بسرعت بیرون آیند و بعد ازان چیزی از مرطبات غذائی دارجریه که زود منفتح کند و معول از جوشیخ و چون مدوق رود حمام نشکی عارض شود و بمارالشعیر و مارالرائب و بشیر خرتسکین آن نمایند و لازم ست که او خال ایشان در حمام پس انواع آشامانیدنی باشد که بادی بالجمله تعنب سد و قدر مواضع دیگر بدین جمله اوده ایم از ان اندکی اعاده میکنیم که بایل واجب ست که در محفه محمول کردان فرش نرم گسترده باشد بسوی حمام برند و حتی که دران بخانه اول حمام بنشیند بمضمضه نرم نقل کنند از انجا بحمام راصحالم بود و دران خانه یاد خانه اوسط اگر گرم نباشد لباس موکنند و دیگی ازان هر دو خانه لبث نکنند مگر بقدر نقل از محفه و انفاض قلیلی و بقدر برآمدن لباس بعد ازان در خانه سوم گرم شده یا لحرارت نبود و دهلیز متوسط و دران بقدر احتمال خود برای آنجا مقام نمایند انیست انچنان که گفته اند در دمن بهتر آنست که آنجا در خانه اوسط معتدل باشد و نفس هرگاه بعد آبزن معتدل از آبزن بارد مفارقت کنند بمندیل یا بغچه پوشیده بپوشند و بفرش و محاذ خود نقل کنند و عرق بنادیل کشف نمایند و در عرق جالند و قداد هند

در تغذیهٔ اصحاب ق

تفرق غذا بر ایشان واجب ست و کیا رشکم سیر مخور و بهترین اغذیهٔ ایشان ماءالشعیر جوست و نان گندم مغسول در آب سرد و البان اگر مانعی از هضوعت و غیره ازان نباشد و روغ گاو کوزان کثیر الغذا ست تر کرده و باش و کدو و از فواکه هندوانه ست و اگر با قبال طبیعت و شهوت صادق و قوت معده احسام نمایند بخوراندن فتیرهٔ بنی نمک باک نیست و اگر قوت ضعیف باشد بشوربای زیره بارد خوشبو کشنیز تر بطبوخ بمثل ادرج و تربه و مصاصه نارد روگاهی اصطباغ میشود بعد خوردن شوربا نبوشیدان اندک شراب رقیق ممزوج آب بسیار و گاهی بخوردن حصوصات انجم در راج و تیهو و کبک و بچهٔ مرغ و بلدام ترش یا قرص حامض از دجم یا غالد و عجم یا حجل آید اگر در انجا قوت معضم باشد دماغ معصوص و قریص و امثال ایشان نافع و مقوی و مشل این حال سنت و گاهی نزدوا فراط ضعف زیاد اللهم خلوط بشربت فواکه باردتر مثل انار دره و بهترین همه آن شیرین سحابی بران ریخته باشد و هرگاه ضعف نهایتی متمادی گردد و احتیاج افتد بخوراندن آب گوشت ماخوذ از اضلاع بزغاله نبهک مذبوح کرنا زه اما و دیگر بچه آن آب سیب چه مثل اینجا سمت آن شیرین سحابی بران ریخته باشد و هرگاه مرغ نباشد

واما آب سرد کدبیار شدید البرد نباشد و در آنجا سیدان ادانجا باک نیست مگر آنکه مائی باشد و این مانع یا درم شکوه و حجاب باشد یا در بدن اخلاط غلیظ یا اخلاط خام و بدآنکه مشکل بعضو نباشد و علامت نضج ظاهر نشده باشد و اگر نشان نضج ظاهر بود بشربت آب سرد خوف کمتر باشد و تجشیر اگر دق استقائی از دسر سام یا بسام باشد دران منع نفرمایند آب سرد انجا بر آن دلیل ست زیرا که دق چون دارد شود بر امراض مضعف قوت دلو دهی دلیل عظم دعجز ست بر ضعف قوت مادر گرد و پس هرگاه دق را بوجود اضعاف نوشیدان آب سرد مطابق شود ضرر در جنس نگیرد از دق فقد و آن مشارکت این جنس ست و بر دق مخالفت درحرارت و برودت بود بدان شیخ حجت دق الم هر مضاعین ضعیف ست که بتازگی در بدن پیدا شده باشد و بآنچنین آب بسیار سرد مفرط گاهی ایشان را در سرحال ضرر کند و حرارت غریزی اعضای اصلی ایشان را فاسد کند و گاهی او موت ایشان سرعت نماید یا بقدر یکه از دق نیز می شود شخوخت ایشان را سبب بود

در تدارک احوال تابع دق

از انجمله عشی ست و تدبیر آن از روی تغذیه بمقویات و مفرحات ذکر کردیم و از انجمله استهال ست و لازم ست که معالجه و تدارک آن نمایند زیرا که دران خطر عظیم ست و ازانجا معالجه اورا و لا نیست کرد ماءالشعیر ایشان آب پست انار دانه یا سیب یا نمازدند یا در جوی برای ایشان جاودس بریان یا صعنج یا عدس کرده جوش کرده و فعل کنند و با شیر مطبوخ بسنگ گرم یا تابش تنها تا آنکه مائیت او برود و خصوصاً با جاودس و این نخجیر انند گل یعنی پنج دم شاه بلوط بریان گل سرخ هر یک چهار درم طباشیر کرما هر یک سه درم تخم حماض حب الآس تخم نرگس هر واحد شش درم آب بهی قرص سازند و صبح از نیکه درم تایک مثقال آب مرد و جوز انند و هنگام خواب با سپنول بریان با آب سرد و شربت سیب یا بهی بدهند و چنین سفوف طباشیر کرد ران قفل کی ست بسیار نافع ست و اگر بسیج مؤدی گردد معالجه بجفتهای او که مذکور شده باید کرد و آن از مشروب موافق تیست **ابوسهل** گوید مادام که حمی دق در مرتبهٔ اولی و ثانی بود معالجه او ممکن باشد در هرگاه و در مرتبهٔ ثالث یعنی ذوبال سد لاعلاج ست زیرا که بمنزلهٔ پیری گردد که علاج او نیست و ممکن ست که درین وقت تسکین حرارت او کنند و اما ازالهٔ او بالبتة ممکن نیست و علامات و قوع در ذوبال نیست و آن در تشخیص مذکور شد پس هرگاه بدان در الغرای ضعف بآن حد رسد البتة علاج او نیست و اما او میکرد و بدن خوش و خوشحالت و تازگی در رنگ و قوت باقی و افزود و علاج او ممکن مصلاح او مرجو باشد و در اکثر امر علت زائل گردد و موافق ترین آشامیدنی ایشان شیر بود شتر طیب ست و چنینی نافع تر دین امراض

قوله الغذائی

در هوای او نه نشینند بلکه در آب شیرین معتدل الحرارة مدتی صاف نشینند بعد در آب سرد کمیابی درآیند بعد ازان بیرون آمده در دفن بخفته جامانند و ماء الشعیر نوشند و غذا باهای مضر اصلی و بقول رطب ساز دور احت و سکون لازم گیرند و در دم بستر دفن بخفته و کم بستن شاق نماید تا ممکن باشد خواب را طول دهند و از بیداری و فکر و غضب و تعب و جماع حذر کنند و تدبیر سر دم رطب استعمال نماید و معالجات بر گرسنگی و تشنگی و چیزهای بتان اطعام ایشان را مضر بود و اگر حمامی آب این هر روز ده یا سه مرتبه استعمال کنند افضل باشد خصوصاً کسی را که دران این تب انزکرده و نقصان ظاهر شده باشد و لازم ست که حمام چنان باشد که عرق نیاید و در سکوب نماید و در حرارت بدن البته نیفزاید و نه چنان باشد که ازان در بدن فراشاقد و در حمام ماء الشعیر صبح نوشند و بعد دو ساعت در آیند و داخل شوند و پس ازان خارج شده در دفن بمالند بعده صبر کنند تا آنکه ماء الشعیر از معده و منعی گردد و بعد ازان باز در آیند و حمام مدآیند و بدان آنقدر بسر نمایند که بدن بتنفخ و سرخ گردد و باعتدال پس ازان بیرون آیند و در آب سرد یکبار فرو روند و دانان خارج شده در دفن بمالند و طعام متناول کنند و اگر حرارت قوی نباشد و شکایت بیمزه نباشد و موافق باشد و موافقت عرق البان شیر زنان ست پس شیر خر پس شیر بز و در شیر اندک شکر اندازند معده بسته نگردد و پس شیر بدل ماء الشعیر نوشند و بعد ازان بخوابند و اگر شیر بسر ان مستحیل گردد و یا بدن بعد تناول آن گرم تر یابد از ان شود و باید کرد بدال و دوغ ترش که مسکن او خوب در کرده باشد بنوشند و یا ماء الشعیر عدول نماید **قرشی** مینویسد که علاج دق در ابتدا سهل ست اگر چه بسعر فت و صعب بود و چرا نباشد که دران نه احتیاج بافضاج ست و نه باستفراغ و نه بتقدیر غذا گو بحسب احتمال قوت معده و دران کفایت میکنند تبدیه و تر طیب با دویه و اغذیه و مشروبات چنانچه رغبت لیکن لازم مرغیات معده اند از کنند زیرا که ضرر ضعف آن عظیم ست و چرا نباشد که انها طیب سریع التکثیر بدل ما یتحلل ست تا مقابل فرط تحلیل کنند و چون باذن تب عفنی باشد بچیزی علاج کنند که دفع آن مشترک باشد و بر قوای سال نماید تا حمی عفنی زائل شود و علاج دق سهل گردد و چون گاه قریب زوال شود محتاج بعلاج قوی گردد و طریق نیک اینست که در ربع اخیر شب شیر و تخم خروس بکنجبین قلیا الحموضت یا بشکر سفید و بقدر شیره کافور بدهند و چون آغاز علاج کنند قدم از ماء الشعیر نپذیرند و بعد دو ساعت اندر آیند که در ماب او خیارچه که در وی تخم خربوزه و گل بنفشه و جوشانده مغز ها با آنچه ازینها حاضر باشد جوشانیده فصل کنند و تا دو ساعت ایشان نشینند بطریکه سر ایشان بلند و در هوای سرد باشد و چون ازان بیرون آیند دغن بنفشه یا گل و بماند و در گوش و بینی و چکانند بعد ازان بیاسایند آنگاه نوره بشویهای گوشت بزغاله یا بره یا کبوتر فربه یا بنشاسته یا بماهی خوب بریان اگر شیر استعمال نکنند غذا سازند از زردی هیضه گرم کرده یا خیر شت بدهند و در طعام ایشان نمک کم اندازند و چون گاه قریب منعقد شوند شراب بیمزه و آب بسیار مخروج کرده باشند شوشند و بران تنقل بقرص لعیه یا بفرخیایزن یا بقرص کافور یا تخم خرفه و شکر یا جلوا از شکر و نشاسته یا روغن بادام یا القرع و بهدانه و تخم خشخاش و تخم خرفه و مغز بادام نماید و گاهی درین اندک کافور افزایند و بیستشید بعد ازان بر فرش کتان نرم پرا نیده بروی خواب کنند و گاهی برای ایشان فرش پشمیاک موضوع بر حوض بیسازند و وقت عشا باغذیه مذکوره غذا سازند و مجلس ایشان قریب آب و فضای سرد کنند و دران هوای سرد بسیار آید اما اختیار نماید و فرحت و آرام فرمایند و بروی ایشان گلها و ملونات بشمو اسی فرش کنند و نزدیک آنها تشریح عنبای ملایم و اوتار از فواکه سیب و خیار و امرود و سازند و بشقابها لوز و خوبانی و الو و هندوانه و انگور که بسیار شیرین باشد نقل نمایند و خوشبوهای سرد لذیذ بسیار بنویند **ابن الیاس** گوید که جمیع جلاب با شیرینی شخشاش ده درم و شربت عناب ده درم و یا از شیره تخم خرفه بست درم و یا شکر سفید ده درم و یا از آب هندوانه و یا از ماء الخیار هر کدام که باشد ده درم بنوشانند و غذا ماء الشعیر یا بچه کوچک ماکیان و ماهی خرد و ضرر اضی یا با ربا و هندوانه و ازین و تمرخ بدان مقبل آیند و بعد خروج از حمام ماء الشعیر کهنه ازان بچه مرغ تخمیه باشند غذا سازند و با پارچه کتان بصندل و گلاب و کافور نرنگین کرده بپوشانند و بر سینه ایشان بصندلین و گلاب و کافور ضماد کنند و گاهی بدوغ و رائب مسکه آن دور کرده غذا دهند و اگر با وصف تب ظاهر نبود شیر تازه جوان و شیر مرغلوط بخشانش طلب بدهند و از سهال و عرق حذر کنند و از آب سرد باز نمانند الا اگر معده و جگر ضعیف باشد و اگر عروق دق از اعراض نفسانی مثل غم و غضب و هم باشد نگذارند که فرحت او نماید از الحان و حکایات خوش مزمل هم و حزن و تکلف غم باعتماد کلام و حیلها و ملاهی و لعب عجیبه و اداخال آنرین و استحام آب گرم نماند و هم صبح جلاب از شربت خشخاش یا از شربت بسیب شیرین گلاب هر واحده دو درم و مفرح یاقوتی باندکی گلقند بدهند و غذا ماء الشعیر یا سفاخ نانی و کدو و تعفیه صدر بصندل و کافور و گلاب کنند و اگر حدوث او از سر مفرط باشد علاجش تقدیم بیداری و فائز بودن چشمها مائل نیکی و انتفاخ جمیع بدن و بودن نبض ضعیف و بول سفید رقیق ست و علاجش خواب و راحت و استحمام و تمریخ بروغن بنفشه و بادام و کدو ست و هر صبح شربت خشخاش

ده درهم و یا شربت بنفشه با تخم بین هر دو اصده درهم نوشند و غذا مرزنگوش و مغز بادام و اسفاناخ و هندوانچه از اسهال قوی باشد که آن حرکت روح یا حرارت غریزی را مستفرغ عارض شود و علاجش حمدوث دق عقب اسهال است و علاجش چنین بعد از قرص طباشیر تابض همراه رب سیب و گلاب سیب و سفرجل حساب و غذا مزورهٔ صحاق با بچه مرغ یا زشک بچه مرغ و تضمید سینه و معده با دویه مقویه قابضه مثل صندلین و گلنار و اقاقیا و رانک گل آرمنی و گلاب و انچه از فاقه مغرطه و گرسنگی و تشنگی شدید باشد علاجش اینست که هر صبح آب هندوانه سه اوقیه با شکر سفیده دو درهم و یا شیر تخم خرفه بست درهم در رب سیب و بهی و حاضر کرده باشد دو درهم گلاب بست درهم نوشانند و غذا از الشعیر بچه مرغ ماهی کوچک مرغابی کوچک هندو یا مارالشعیر که دران سرخان پخته باشند بیاشامند و نوشیدن لعاب اسپغول و بهدانه بشکر و روغن بادام با نشاسته نافع بود و هرگاه تپ ظاهر شود و بدن در ذبول شروع کند تدبیر کرده در قول صاحب کامل گذشت بعمل آرند و هنگام خواب لعاب اسپغول وغیره بدستور و هندوانه اگر در معده ضعف نباشد و اگر دران ضعف باشد بشب اقتصار بر دادن رب انار شیرین و جلاب نبات مصری بگلاب و عرق بید مشک هر واحد دو درهم نمایند و تدبیر هوای ایشان کنند حتی که در سرمازیرا که تدبیر آن افضل از تسخین ست و شمو سیکه دران گل سرخ دکافور و صندل باشد در سیحان بگلاب پاشیده بوینند هرگاه در شب از خواب بیدار شوند جلاب بارد شکر مصری بگلاب هر واحد دو درهم و یا شربت عناب و لعاب اسپغول و بهدانه یا شیر خرفه بدهند و چون صبح گردد بدستور رفتار اول نوشانیدن جلاب و داو خال آبزن و حمام و تدبیر تابران مرتبه مذکوره بعمل آرند و بعد عصر مثل صبح آبزن بکار برند و غذا مزورهٔ ماش و مغز بادام و کدو و اسفاناخ و مغز کاهو دهند و در معده و سینه ضعف نبود مثل صندلین و گلاب و جوارش کمون و کافور ضماد کنند لیکن اضعف معده تا دیر ندارند و نسخه قرص کافور جهانست که در قول ندکوره مسطور شد لیکن در نجا مغز بهدانه بعوض مغز تخم خیارست و وزن صندل یکدرم باقی بدستور و کذا اقراص دیگر و حریره و چون علامات ذبول خوب ظاهر گردد اگر هیر شود کدو در آبزن شیر تازه و روغن بنفشه نشانند اولی باشد و چون از آبزن بیرون آیند آب شیرین مطبوخ بنفشه و نیلوفر بدن ریزند و بروغن بنفشه و کدو و نیلوفر چرب راچرب کنند و اگر غذا بکمک سمید در روغ تر کرده دهند نافع باشد و غذا از ماش و خود و کرده و گوشت بچه مرغ و تیهو و ماکیان و نوشانیدن آب انار و سیب ترش هر دو ده درهم شکر سفید ده درهم در نیم لیتر از ایشان را نافع بود و در وقت ضعف قوت این مار اللهم ایشان را نافع ست بگیرند گوشت ماکیان و تیهو و دراج و کبک و درنج سفید نهاده مثل گلاب عرق کشند و هر روز سه اوقیه بدهند و شربت محامض با سیب بگلاب و بید مشک هر واحد دو درهم با مفرح یاقوتی بار دیکه مثقال نوشانند و غذا مار اللهم بقرع انبیق برآورده و باقی تدبیر همانست که در قول صاحب کامل گذشت چرجانی و ایالاتی ذخیره می نویسند که تدبیر این تپ به تبرید و تطیب بود و آن از هیچ وجه باشد یکی تدبیر هوای خانه و مسکن و مفرش و اوچنان باید که در فصل گرما اندر خانه خنک که باد شمال اندران گذرد بیارایند و اگر در خانه آب جاری باشد و بستر بر لب آب کشند یا سر بیران آب نهاده بیارایند و اگر بالای او دار زند غایت نیک باشد و یا طرف پر آب گرداورد و یاسین بار د طب وغیره که در قول صاحب کامل گذشت پیش او نهند و باد کش از کتان ساخته و تر کرده آهستگی بجنبانند و بدست بر از کتان وغیر آن که در قول شیخ گذشت بسازند پیش از خوردن طعام و یا بعد انتظار غذا از نرم معده بر سینه و کتفهای او خرقه بصندل و گلاب و آب کشنیز تر و آب برگ خرفه و آب حی العالم و در قرص گل ارمنی و نیلوفر و در روغن بنفشه آلوده بر نهند و چون گرم شود بردارند و دیگر بنهند و در شبانروزی از دو یا سه بار زیاده نهند و اگر از سردی آن خرقه تن بیمار بلرزد آنرا نیمگرم کرده بر نهند و بشب روغن بنفشه و کدو بر ناف و کف پا و دست و پیش و گوش و مقعد بمالند و اگر فصل سرما باشد هوای خانه معتدل باید تا زکام نشود و بدست از کرباسهای شسته و نرم باید که پر از نشیب بسیار بود و کسوت مرضع بحسب فصول اختیار نمایند و مثل دگر مالکان و توزی باید بصندل و کافور خوشبو کرده و در سر اکرباس نرم گشت و دوم تدبیر حمام و آبزن و تسخیع باید که حمام و آبزن نیمگرم باشد و حرارت آب چنان باید که بیمار را خوش آید و اگر در آب او نیفشه و نیلوفر و برگ کدو و برگ کاهو بپزند سخت نیک باشد و اگر کدو بتر اشند و اندکی کشک جوشیده در آب آبزن بپزند هم نیک باشد و در حمام و آبزن نهاده ازان ندارند که پوست از آب نرم شود و تری پذیرد و آنرا که در بشکنند گوشت تختی برجای بود صواب باشد که اول در آبزن نیمگرم نشانند و بتدریج آب مائل بسردی دارند تا که نوبت آب سرد رسد و چون از آبزن فارغ شوند روغن بنفشه یا کدو یا بادام را باندکی آب بهم بزنند پس اندام او بدان چرب کنند و بجامه دبستر باز آرند باقی همانست که در قول شیخ گذشت سوم تدبیر شربت دوغ و اوان و طرق استعمال این هر دو بحسب اصل مفصل مسطور شد دیگر بر گاه ترسد که بسبب دوغ تبی یا اغفونی تولد کند دوغ با قرص طباشیر دهند نسخهٔ قرص مذکور همان ست

که در قول شیخ گذشت لیکن مرهیخا بزرن گل ارمنی کوفته بیخته با آب باز تنگ بالعاب اسپغول سرشته اقراص سازند هر قرصی یک مثقال چهارم تدبیر اشربه دادویه باید که در جمیع مجموعه قرص کافور با شربت خشخاش یا همراه آبها که در قول صاحب کامل گذشت جلاب آسیخته بدهند و وقت برآمدن آفتاب کشک آب بسطان بخته یا آب انار شیرین با جلاب آبخته بنوشانند و بعد چهار ساعت از دادن مارا شیر بسیت درم شربت عناب یا شربت خشخاش با آب سرد آمیخته یا شامنه و وقت تهیج لعاب اسپغول و جلاب خورند یا شربت عناب یا شربت خرفه و شکر و روغن بادام یا لعاب بهدانه و جلاب و اگر معده ضعیف باشد از این شربتها هیچ تخم نوشند بترآیا نا شیرین و برای کشکاب سرطان سرطان ماده بهتر باشد و نشان ماده آنست که سوزنی دران فرو بندا گر طوعی همچون شیر از وی برآید نشان ماگی باشد و اگر سرطان بدست نیاید عناب و خشخاش اندر کشکاب بپزند و روغن بادام بران چکانیده بدهند **صفت** کشکاب کبک دراول نزول نافع بود گیرند بط القرع و کشک جوده سرطان صاف کرده شسته اندران بپزند و روغن بادام بار و غن گل بران چکانیده بدهند و طریق شستن سرطان در قول شیخ گذشت و نسخه قرص کافور در قول صاحب کامل مذکور شد نسخه دیگر قرص کافور گیرند تخم کاهو هفت درم گل سرخ شصت درم هریک ده درم طباشیر نه تخم خیار بادرنگ هریک دو درم تخم خرفه شش درم مغز تخم کدو هیژده درم ربا السوس سه درم کافور نیم درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول قرص سازند **نوع دیگر** طباشیر گل سرخ هریک بیست درم تخم خرفه مغز تخم خیار و بادرنگ مغز تخم کدو صندل اسپید هریک سه درم تخم کاهو کاسنی هریک چهار درم سرطان سوخته ربا السوس هریک واحد یکدرم زعفران کافور هریک نیم درم تبخیسن ده درم کتیرا صمغ عربی هریک یکنیم درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول یا بلعاب بهدانه سرشته اقراص کنند و در بعضی نسخها عود خام و سنبل الطیب هریک یکدرم زیاده کرده اند و کافور یکدرم ست و اگر الطبع نرم باشد مغز تخم خشخاش و هندوانه آن در قول صاحب کامل گذشت و یک نسخه قرص قابض در قول شیخ در تدارک احوال تابع دق مسطور شد شبانگاه یک مثقال اسپغول بریان کرده نیم درم صمغ عربی بریان کرده و نیم مثقال گل ارمنی و یکدرم سرطان سوخته بارب بهی یا با شربت حب الآس هندوانه تخم تدبیر اغذیه هرگاه شربت و کشکاب و شیر و روغن و غیران نخورده باشد بهضم شده باشد غذا دهند و هر قدر که غذا خواهند خورد و آنرا اندک اندک بتفاریق خورند بچند نوبت تا گرانی نیارد و حرارت تب قوی نشود و از اغذیه ماش مشمش کبر با کاهو اسفاناخ و کدو و مغز بادام پخته باشند و اقی باشد و کشک جو با مدس سرخ و کدو و ساق کاهو یکجا بپزند و بار و غن بادام یا شیرهٔ مغز بادام بدهند و فلفلیه کدو و قلیه خیار و قلیا اسفاناخ دادن جائز ست و اگر نان پاکیزه را در آب گرم تر کنند پس آب از ان بریزند و نان را در آب تخ آغشته بخورانند حرارت تب را باطل کند و اگر قوت ضعیف باشد بدل آب سرد بشراب مزوج ترکنند چنانکه شراب یکچهارد و آب سرد چهار دو باشد و اگر وقتی صفرا غلبه کند مخصوص و هلام و قرص که در قول شیخ گذشت موافق باشد و زیره بای اگر سخت ترش نباشد بدراج و چوزه مرغ خانگی و مغز بادام مسپار و باشکیه یا شنی کرده نیک بلند و نان نطیر نشاید خورد و آب بسیار سخت سرد زیان کلی دارد و هر چه که خداوند ذبول را سود دارد موافق باشد و طبوبت افزاید در قول صاحب کامل گذشت و مارا اللهم بستة **ابو منصور** گوید که لازم مار الشیر کنند و اغذیه بمعمول از بقول با رد طبع مثل خرفه و ملوکیه و کاهو کدو و خیار و بادرنگ دهند و اطلیه بارده مثل صندل و گلاب و آب خرفه و کشنیز تر و کافور بعد خلو معده از طعام بر سینه گذارند و در فصل سرما در مسکن ایشان آتش روشن نباشد و لباس حار خفیف بپوشند و خاصة سرایشان پوشیده دارند تا کام و نزلها پیدا نشود و دست و پا را غرملایم کنند و اگر روز طویل باشد در آبزن مرتب مسموم قبل از وقت عشاء داخل شوند و قرص کافور بهر قلب و کبد که حمیات محرقه را بیش تر کوست نسخه او همانست که در قول حمی جاثی گذشت الا در بیجاوزن طباشیر پنج درم و تخم کاهو نه درم تخم خیارین پنج درم و تخم کاسنی دو درم زیاده شهریتی و دو درم **صفت** سفوفیکا اصحاب دق را دهند چون طبیعت ایشان نرم باشد گل سرخ طباشیر هر یک پنج درم گل ارمنی صمغ عربی هر یک دو درم عصاره مزه شک عصاره سماق هر یک سه درم تخم حافر شقر گلنار هر یک دو درم مقل کلی یکنیم درم کشنیز سه درم کتیرا هر یک نیم درم کوفته بیخته دو درم نرم ازان صبح و شام و بشب بارب بهی و رب ریباس ساده بدهند و جالینوس گفته که اصحاب دق محتاج بشرب آب شدید البرودة مقدار کثیر آن نیستند زیرا که با عضای اصلی ایشان بسبب لاغری و قلت گوشت و خون خود باضر میکند و در مزاج خلقی کثیر را در ابتدای قوی ایشان اندر دق آب سرد فقط نوشانیدم و دران نشانیدم صحت یافتند و اهرن گوید که اصحاب دق محتاج باسهال نیست چنانکه حمیات یعنی بدان محتاج اند و محتاج بچیزی ملطف و مفتح سدد ست چنانکه حمیات یوم بدان محتاج اند ثابت گوید که اگر اصحاب دق از شرب شیر التهاب پیدا شود بسوی دوغ گاو نقل کنند و یک مثقال این قرص بدهند آب خیار بزه مار و نسخه او همانست که در قول شیخ گذشت و دران بار تنگ ست لیکن می بنجا گل سرخ شش درم زیاده ست و وزن مغز بدهانه نیز شش درم ست و عود

اشتهای ناهموار
شستشوی ناهموار

ساعتی مانا الشعیر سرطانی که در لبان قطع کرده زنجبیل باشد بنوشند و بکدوده سرق و بقیه بمانی و مانش مقشر بدغن بادام غذا سازند و هرگاه طبیعت ایشان متحمل گردد عوض الشعیر آب پست جوکه بدان صمغ بریان یا شیره باشد بنوشند و تحمل بدن نکرد یا گفته بهتر من چیزیکه بدان تبرید قلب اصحاب ق کنند و تسکین عطش ایشان کنند لیست که آب صرف افشرده بر برگ خرفه انداخته بگویند و آب آن افشرده بر بدن سر کنند و دران اندک آب جو مخلوط کرده پارچه بدان آلوده بسینه گذارند و چون گرم شود تبدیل آن نمایند تا وقتی که مرض ملطوف بدن خود احساس نماید و تشنگی او ساکن گردد و بدان روغن گل مخلوط سازند اگر دشکم و رم جا باشد و تازه که باب سرد شده و در آب سرد کرده باشند بجوشند و در حالت ضعف باید که از تبرید قلب باحتیاط بگریزند و بجهتین از اندیشه یاردو هوای سرد که این مودی بذبول بارد میگردد و آب بمنصور مینویسد که من شربت کدر را دیدم چون صدر ابتدا باشد و بچیزهای حاده و خصوصاً که با طفال باشد و اما بالغین و خاصه که سوداوی اند نیاز باحتیاط ضباط و خذا استعمال کنند و چند کس را دیدم که ایشان را سل مزمن و مدارض شد و مبادرت بشرب شربت کدر نمودند و مطلع گشتند و باید که هر کس بقدر قوت خود و مقدار مرض خویش تحرز نماید و بصفت شربت کدر گیرند آب آلو و آب ترشک آب توت سیاه و آب حامض آب سیب ترش و آب سرکه و آب بهی و آب ریباس و آب غوره و آب هندوانه و گلاب و آب خیار بن و سرکه خمر هر یک ده استار کدر نشقی ده استار گرفته بکوبند و در دیگ اندازند و نیم من آب بران انداخته بجوشانند تا آتش ملایم تا بدور طل آید بعد از ان آب را با تمام جمع کنند و بران دو نیم من نبات سفید انداخته بقوام آورند بنیم و آنرا در دو شقال کافور خالص و نیم استار طباشیر سوده آمیزند بدور طرفی بردارند و استعمال نمایند و باقی همانست که در اقوال سابق گذشت **مجندی** گوید که هر صبح شربت نیلوفر یا حامض شربت صندل و خشخاش شیره تخم خرفه یا آب ترنج یا ماء الخیار یا ماء القرع هر کدام که حاضر باشد بنوشند و غذا ماء الشعیر مع گوشت بزغاله و بچه مرغ و ماهی کوچک و صغار اصفانیا خیه و قرعه بیاچه بزغاله و دوغ باد انجشتا شاش بقدر قوت خود و چون تب ظاهر بود بدن در ذبول شروع کند آبهای مذکوره با آب انار باد و شقال ازین قرص کافور بدهند نسخه **آن** طباشیر مغز تخم کدو مغز تخم خیار تخم خرفه هر یک چهار درم گل بنفشه درم عود هندی کتیرا صمغ عربی هر یک دو درم اصل السوس صندل سفید زنجبیل نشاسته شکر طبرزد هر یک سه درم کافور عنفران هر دو الحد یکدرم کوفته بیخته بگلاب بلعاب اسپغول قرص ساخته در سایه خشک کنند شربتی یکدرم و یا قرص کافور و قرص خشخاش که در قول صاحب کامل گذشت بقدر یک شقال و شیر خربزه نزان هر کدام که خواهد بدست درم بخورانند باقی تدبیر در اقوال سابق گذشت **انطاکی** گوید که بلاک امر در تب ق تبرید و توقیر طوبات ست تا حرارت مشتعله از تحلیل بدان مشغول شود و الطف آن باغذیه مولد خون بود که التصاق و تشبث آن بسرعت گردد مثل شیره بادام شکر و شوربای بچه پاکیان و کدو و خرفه و از مجرب اینست که پاکیان را قطعه قطعه نموده بکوبند و با مغز بادام سوده در شیشه کنند و سر او بندند نموده در آب نهند و بپزند تا مغز اگردد و استعمال نمایند و اکثار گل ارمنی و گلاب با شکر و با لش بر غذاهای مرطبه مثل خفشه کدو و کاهو و فاغیه و مورد و فرش گلها و تبرید گردا گرد و بیار و شستن در بازان بنیکشت محل و تعدیل هوا و تبرید او حتی الامکان و اساک از جماع و از لباس مخمف مثل پشم و موی و از قرب آتش و آفتاب نماند و منزاورا سرت برای ایشان ملازمت لعابات و در غذاها و راحت و اساس معقول و کتان و شرب شیر تازه با شکر بسیار نافعست و از انچه تجربه کرده ایم اینست که بگیرند آب کاهو و گلاب و آب علیق هر واحد یکجزو آب لیمو نیم جزو بدان صندل و از نه جو و سفیداب خلکه را کرده بر بدن طلا نمایند تبکرار بسیار ملازمت چیزها نکه مذکور شد دگاهی احتیاج میشود نزد شدت اعراض بقطع زفر پس ان هر بنگاه مثل او چیزی نیست ولیکن غذا ما الشعیر سبز عناب و قطونا سبی دانه مورد و سیب باشد از انچنین آب خرفه بشکر ست و از اسهال مفرط اجتناب کنند تا قوه تهاب بسرعت تحلیل کنند و در اکثار از خیار بدن با پسای شستن آنها با آب خیمگرم و در روغن گل لازم ست و هر تب دق که در رطوب باشد بسهل تبرید و با العکس و کذا اگر مرکب شود بنسبت باضافه هر یک آن **ایضاً** در تبرید گوید که همه انچه در سل و قرحه گذشته و قرص گل و کافور و ریوند و شربت عناب و طبیخ افتیمون و فواکه و شیر تازه بروغن بادام و شکر و گل منتظم و شوربای چوزه مرغ با نواع بقول استعمال کنند گیلانی در مجربات خود مینویسد که با قرص کافور خاصه سفید بهم با شراب انگوری وقت سحر قبل از طلوع صبح و شیره خرفه سفید بهم وقت طلوع آفتاب و غذا در چاشت سفید بهم گاهی یک روز دفع میشود و گاهی تا سه روز سفید بهم دادگر بیمار قوی باشد بحمام میفرستیم که تبدیریج در آب گرم در آید چون خوب گرم شود غافل در او در آب سرد بیندازند آب سرد چنان کوزه غافل بر سر او بریزند بدین حیله چند دقوق شفا یافته اند **صفت قرص کافور خاصه** که فوق شربت زعفران چهار درم مغز تخم کدو پنج درم مغز تخم خیار بن چهار درم تخم خربزه کوفته بیخته بسل اقراص سازند و این حب بتدریج ق زائل میکند **صفت حب مذکور** زعفران یک انگ فلفل گل ارمنی مغز تخم کدو مغز تخم هندوانه گل نیلوفر کشنیز مقشر صمغ عربی طباشیر تخم خرفه هر یک دو مثقال تخم خشخاش مغز تخم خیار بن

هر یک سه مثقال کافور نیم مثقال کهربا سفید سرشته بقدر نخود جهله ساز نده و صبح بعقب حب باشیره تخم خیارین سه مثقال شیرت نیلوفر شربت قارا هر یک پنج مثقال بدینده و نسخه دیگر بدین گل رنگی نیم مثقال وطبا شیر سه مثقال و تخم خشخاش سه نیم مثقال کافور دو مثقال ست و مر یعنی کوفته مرکب داشت و مواد غلیظ نیز فی الجمله در بدن او بود زانرو از جمع مقاصل چنان بست بود که اصلا حرکت نمیکرد و بغایت بی قوت بود اول روغن بنفشه بزرانو مالیده شد نهایت نافع آمد واندکی تریاق عراقیده شد واندک منضجی که در تب لغمی هیدیم و بشیاف یکدرم تعجیل طبیعت کرده شد یک تب لقه مفارقت کرده و صحت رفع تپ تق دو هفته باین ادویه مداومت فرمودیم تپ زائل شد و قوت گرفت اودیه این ست نبیذ زیب تازه و قرص عنبر محلول در عرق کاسنی و عرق نیلوفر و عرق بید مشک هر یک دو مثقال قرص کافور خاصه نیم مثقال چون هیوا گرم بود بشبانه روزی چهار مرتبه این داده میشد و یکدرم تبه آب هندوانه با اندک قرص عنبر محلول و غذا دیگر اگر نیز می طلبید اندک اندک داده میشد غذای مذوق و هر چه باو بید هند باید که کم کم باشد اگر چند دفعه بدهند باکی نیست بلکه لازم ست سیوم گویدکه تدبیر این تپ بحسب درجات آن منقسم بسه قسمت تدبیر درجه اول بشرب ماالشعیر و بعده بشرب شربت فشخاش آب سرد کنند و اگر جسم خالی از عفونت باشد شیر خر نوشانند بعد اعتنا بآن خرد دادن غذا بدان از خشاش بارد مثل کشنیز و کاسنی و جو نوشانیدن آب شیر من و بعد شرب شیر مرقوق را آب انار نیز نوشانند و از بقول بارد مثل کاهو و خربزه غذا سازند و خیار خوانند و غذا از شوربای بچه مرغ دیپاچه بزغاله شیر خواره بدفعات دهند تا هم عنصر ایشان فاسد نگردد و حریره از آرد سفید و شکر و بادام ساز ند و در آبزن کبار قبل از طعام و بار دیگر بعد آن نشانند و در اب و لیو فر وکاهو بجوشانند و در حمام داخل کنند و موم و روغن بنفشه و کدو بر بدن مالند و بعد غسل در حمام در سکنجبین دوشانده و کافور حصه دل بوپاشند و بر فرش طب خواب کنند اگر جوا طلب کنند جلواری شکر و فشخاش مرد روغن بادام دهند و گلاب بر سینه بمالند و لباس نرم بپوشانند و اگر تب ظاهر بود قرص سحر گاه و ماالشعیر صبح و بعد آن آب انار دهند و سفوف سپرد بهند و از اسهال یا استعمال سفوف حب الرمان خذر کنند و علاج درجه دوم استکشار از مشروبات بارده طبیعت مثل ماالشعیر که در آن خشخاش پخته باشند و شربت شیر خشخاش کافور در حمام داخل کنند و رد و فتهای مرطب بمالند و تعدیل هوای مسکن کنند و غذا بیخه مرغ و بزغاله خرد و ساز ند و بر بستر طب خوشنجو بخوابند و کسر تبه ی حرارت قلب ایشان کنند بهر چه ی کنیوی آن سبیل یابند و تدبیر درجه سوم اینست که طبع در صلاح او نباید داشت پس اگر اسهال عارض نبود موت او قریب بود باجمله تدبیر این قسم بسا صعب ست زیرا که شفای او نیست الا وقتی که تدبیر مرض تند تدبیر مریض تند و تدبیر مرض طب خانه باشد و حفظ قوت او کنند و از چیزی که اشتهای او کند منع نسازند کذا فی تدبیر گاهی مرض تاخیر خانه باشد تا مدتی حیات او طول کند خضر گوید که غرض و علاج آن مقصود بر تبه دو طب ست پس اگر مرطب غیر مبرد دهند انچه تبرید کند شریک نمانده و اگر مبرد دهند انچه ترطیب نماید قرین او سازند اگر مزاج مریض طب نباشد مثال این نیست که شراب مرطب ست لیکن غیر مبرد زیرا که او گرم ست در مزاج خود پس می باید که از ان اندک با آب بسیار ممزوج کرده دهند تا مایت ترطیب کند و همچنین عایت کنند انچه از مبردات دهند بنوعیکه بدان چیز یکه در آن طیب باشد مخلوط سازند یا آن چیز در نفس خود مرطب مع تبرید باشد مثل تخم خیارین و مغز تخم کدو در آبزن داخل کنند بعد آن روغن بنفشه و بادام ماالشعیر نوشانند و غذا از بقول بارد مرطب سازند و هر روز اگر دران تریا قیت مرجه دست یابند استعمال شود کافور آن دو ا انسفعت شد بدینمایند و شیره تخم خیار و مغز تخم کدو بشربت انار شیرین و شربت خشخاش با قرص طباشیر کافوری بدهند و اگر اسهال از شرب شیر یا دوغ بهم رسد گلقند چند روز بخورانند تا شکم باعتدال آید بعده اعاده با آن قرص که شیره نرد بزه با قرص مذکور نمایند باقی همانست که در قول قرشی و غیر آن مسطور شد میگوید که اگر در دق اندر مرتبه اول تبرید و ترطیب باغذیه و ادویه مبرده مرطبه چون ماالشعیر و جوزه مرغ و شربت عناب و نیلوفر و شیره خرفه و سکنجبین بدهند خوشحال و زرد آلو بخورانند و انچه در درجه دوم باز دیک آن برسد بعلاج قوی تر محتاج باشد پس در آخر شب شیره تخم خرفه در عرق گاو زبان گرفته باکی از شیره مذکوره یا قند سفید شیرین ساخته و مقدار شیره کافور ساجی اندران حل کرده بدهند و اگر قرص کافور وغیره کرد رقول صاحب کامل گذشت دهند رواست و در وقت طلوع آفتاب نیم سیر ماالشعیر با نیم درم قند سفید گرم بامه بحسب میل طبیعت بنوشند و انچه از شیره شیرین مذکور شد بر تقدیری توان داد که خوفی از استسقا الرا و نباشد و الا جز از شربت نیلوفر و شربت خاص و لیمو و ترنج و سکنجبین و انار ترش نتوان داد و سفوف سرطان تالیف صاحب تحفه جهت دق و سل سرفه و لیست طبع و منع نزلات حاره بغایت نافعست و چون کار خود او زدین بسی بذبول رسد حین وقت از علاج وی دست باز دارد و بهیچ آفریدی که از غذیه و اشربه و غیر آن او را پدید آید منع نفرمایند باقی در اقوال سابق گذشته مصنف خلاصة الحکمت میگوید که هر چند

اعطا بتجویز شربت بنفشه و نیلوفر مصروف سفر و الا شربت بنفشه و نیلوفر و لیمو و فهو نموده اند لیکن انچه احقر تجربه یافته شیر خرفه را درین تب و شدت بسیار ست و الوالی آنست که مطلقاً آنرا استعمال ننمایند شریف خان مینویسد که من علاج مرقوق که بدرجه دوم رسیده بود بشربت بنفشه دادن خیر خرفه دوم با شربت بنفشه و فرود و قتی قرص طباشیر قابض و گاهی قرص کافور حسب حاجت استعمال کردم و شیر اولا از هفت تولا شروع نمودم و تا سه روز بر همین قدر توقف کنانیدم بعد ازان هر روز یک یک تولا افزودم تا آنکه بپانزده تولا رسید بعده بر همین قدر و قفه نموده باز زیاده کردم پس هنگامی که آنرا سود مضر و غیره عارض گردید از شرب او باز داشتم و بعده بار دیگر داده و جالینوس گفته که اگر تدبیر آبزن و مرخ آب نبودی بعلاج مرقوق بسبیل قی می یافتم مولف اقتباس مینویسد که تدبیر سیر دوم طب ازانه بود باید کرد اول در تدبیر لباس و هوا و مسکن و مفرش چنانچه در خانه که آب را گذرنباشد و باشمال را مهنوه باید که طبقهای بسیار بر آب گرداو نهند و خیار و بار رنگ و کدو ترنج و نهند و انه پاره پاره کرده دران اندازند و همچنین گلهای بار دخوشبو و غیر خوشبو مانند گل نیلوفر و بنفشه و گرنل و کدو و چاندنی و گل سُرخ و سدا گلاب و سدا سماگن و یاسمین و بیله و هار سنگهار و بید مشک و کرنه و نارنج و کاغذی و دادودی پیش نظر دارند همچنین از گلها و برگهای سر تودوده تودوده گرد اگرد و بیارا نهاده دارند و لحیه بصندل و گلاب و سرکه و آب سیخ آنرا تر دارند و در شبانه روزی چهار پنج مرتبه تسجید نمایند و زمین و در و دیوارهای خانه را با آب گلاب و سرکه تر ساز ند و شاخهای تر مانند خرفه و بقله بیخانی و چاندنی و بید مشک و باقلا و کشنیز سبز مع گل پیش بیمار دارند و در هر چند ساعت تازه ساز مدد و تمام در دن و بیرون خانه را بگل سفید خوشبو که آنرا هندی پنڈول گویند و یا گل ملتانی و یا گل ارنی و فیشاپوری تازه تازه بمالند و باقی همانست که در قول جرجانی گذشت دوم تدبیر حمام و آبزن اگر در آب حمام گل بنفشه و نیلوفر و برگ کدو و خطمی و کاهو و کشنیز همه هر یک سه قبضه سبز بند باشد و آبزن باین طور سازند گل بنفشه و نیلوفر و گرنل و کاسنی و خیار و سدا گلاب و باقلا و بار سنگهار و سدا سماگن و چاندنی و کشنیز هر یک پاو آنار برگ بید و کاسنی و کاهو و کشنیز و گلاب و خطمی ریعبازی هر یک نیم پاو چهار مقشر نیم آنار خیار و بار رنگ و کدو هر یک نیم آنار و سیخ تولا مغز تربوز سه پاو گلاب هفت شیشه آب شیرین بقدر حاجت براده صندل سفید شش تولا همه را بهر موازنه با بست آید بکار برند و دو ساعت نجومی قبل از آبزن آش جو بدهند و اگر از یکساعت نجومی در آبزن نشیند همان به بخیه باید کرد و اگر پاس مغوش نشانیده بر دارند و گوشه های او گرفته با بستگی در آبزن فرو گذارند و دو سه مرتبه بر دارند و بگذارند پس بیرون آورده روغنهای مرطب بالبدن و یکساعت نجومی استراحت فرموده غذاهای تر و یه مرطبه مانند گوشت بزغاله و بره و بچه مرغ خانگی که درمان جو مقشر تخته باشد بدهند و باقی در قول شیخ گذشت سوم تدبیر تبریح ادهان مرطبه چون روغن کدو و بنفشه و کاهو و بنفشه و بادام و یا خرو مسکه گاو و یا بز و باید که بعد نیم ساعت به پنبه نرم دود تن را پاک نموده باز تجدید تبریح نماید و بعد از غذا تدبیر چهارم تدبیر داردن شیر خرو زن و زن هیچم تدبیر داردن دوغ و طرق این هر دو در باب سل مسطور شد ششم تدبیر استعمال محبوب و سفوفات و اقراص و معجونات و ماء الجبار و آب هندوانه و این همه در ذکر اد و یه نافع دق مسطور شد هفتم تدبیر اضره و اطلیه باید که قبل از غذا بکار برند بدین صفت کشنیز سبز و گل سُرخ دستان افروز هر دو را سه یکتوله کشنیز خشک تخم کاهو صندل سفید گلاب رنی هر یک هفت ماشه کافور سه ماشه بر حوالی دل همه کاسنه و پارچه کتان بران چسپانیده گذارند که خشک شود و همه را در چوبانه کی کافور بسیار مجرب ست هشتم تدبیر تنقل سبزو بارده مانند مغز تخم خیار و بار رنگ و تربز و کدو و نیشکر و غیره باید که بر بوف سرکرده میان هر دو طعام بکار برند و اگر اغذی کافور و نبات سوده بران پاشند بهتر باشد همچنین دانه انار و للبی و بهدانه و سیب و زرد آلو و ناشپاتی و تربز و عناب و انگور تازه در عرق بید مشک و برف پرورده نهم تدبیر اغذیه انچه در نیجا سود مند ست اینست نوشاش سلم و مقشر که با پالک هندی و روی و بارگ کاهو با کشنیز و با کاسنی و با خوبه پخته باشد یا نان تنک و با خوبه پخته و بکاهو سبز خرد و بارگ کاهو و بار رنگ و پزنده بوتوری و همچنین و امثال اینها تناول نماید و لحم بز غاله و بره پخته و بکاله با پچه بز و با چوچه مرغ و ماهی خرد و هندوانه و الشیر ساده و سرطانی و لحی بسبی نافعست فائده هر گاه که طبیب زبردست کنار و شاه بلوط و سنجد و زعرور و قرص طباشیر قابض الولوی علی یتمان و حب و سفوف مانولوی ایشان و هندسنور قرص در ذیل او دیه که مرکب گفته صحیفت حسب مذکور با شیر سرطان سوخته بشیر مقرض مروارید ناسفته کهربا صندل سفید لعل یاقوت رمانی و سلیمنی هر مهره خطائی انجبار روم الاخرین مغز هندوانه شاه تره بیان شاخ نیم مفسول عصاره لحیة التیس صمغ عربی حب الآس کتیرا رب السوس هر دو احد کیدم مغز تخم کدو و خیارین و کاهو هر دو احد کیدو درم سبد سوخته اقاقیا نی مسول طرا ثوث گل ارنی و قبر بری و مختوم و داغستانی هر یک یکدرم زعفران یانیوس هر یک سه جبه کافور چهار جبه بلباب همدانه جمعا سازند شربتی یکدرم با عرق بید مشک هفت تولا صحیفت

سفرجل مذکور مرویده نانسته بسام هریک سندل سفید زنگ ابریشم مقرض طباشیر بیدمشک تخم خشخاش انار دانه مهل کشنیز خشک انار دانه سماق هریک کهربا مصطکی گل کاسنی هریک یک مثقال ورق طلا عنبر اشهب هریک دو دانگ ورق نقره یک مثقال دیکدانگ تخم بادرنگ تخم شربتی هریک سه مثقال شربتی از یک مثقال تا دو مثقال با ورق بادرنگ وفدآش جوبریان تا چهارم حصه آن عدس مقشر پخته دهند ورازی فرموده که حساالآس ومانند آن درآش جو پخته دهند وهرگاه که بیمار از ضعف غشی آید باید که ماءاللحم ساده ویا ممزوج بشراب چهارم حصه آن دهند یکبره بزغاله از چربی پاک کرده بوزن یکنیم پاو در پاتیله قلعی دار نهاده گلاب وبید مشک وآب باران هریک پاو آکنده داغل کرده سرآنرا پوشیده بآتش ملایم پزند تا آب از گوشت جدا شود وگوشت هنوز ناپخته باشد ازو بگیرند وبسیار بزنند تا هیچ تری در گوشت نماند پس آن آب را در پاتیله انداخته دراندکی روغن بادام ویا گاو مطیب ساخته وانداکی کشنیز خشک ونمک لاهوری اضافه نموده بجوشانند که بنیمه آید بنوشانند وهر روز تازه تیار سازند ماءاللحم کبرب منقول از قوانین العلاج که درین باب بسیار مفید است گوشت بزغاله پنج آنار کشنیز خشک دانه مهل آمله انارسیج هندی هریک یک تولهٔ نمک لاهوری ویا زیره در روغن گاو بریان کرده سیب والایچی رومی عدد کسیر ویا دآنا سندل سفید سه تولهٔ گل سیلوفر گل گاوزبان تخم خرفه هریک شش تولهٔ مغز تخم کدو پنج تولهٔ برگ گاوزبان ابریشم خام خاکشی هریک نه تولهٔ آب تربوز خیار ولیمو شربتی هریک نیم آنار گلاب وبید مشک هریک یک آنار عرق گاوزبان وبید ساده هریک دو آنار برگ آتیج وریحان وپودینه سبز هریک یکقبضه بدستور عرق کشند شربتی ازهفت تولهٔ تا نه تولهٔ مختار ابن مهل فرموده که خاکشی مدبر باشیر برزدین باب عظیم الاثر است وطریق او اینست که خاکشی هرقدر که خواهند در پارچه صفت دوتهه بسته در دریائی گلاب آن شیرین بودیکصد ویک مرتبه غوطه دهند ودر سایه خشک ساخته باشیر بزیا غیر مایاده آب بعمل آرند ودانند که چون نوبت بزبول رسد وعقب آن غشی تواتر وخفقان وانسهال زبانی وسیجی وزحیر وتهیج اطراف افتد وعرق بسیار آید درین حالت دست از علاج باز نکشند وبیمار هرآرزوئی که از اقسام اطعمه واشربه دردل داشته باشد هرگز باز ندارند که قرب موت است تا خواهشی زردل نماند وما انچه تب ق صاحب ادرام باطنی را افتد باید که همگی عنایت در تحلیل واصلاح آن مصروف دارند وانچنان باشد که آبزنهاد حقنهای محللهٔ معتدله وهمچنین اضمده واغذیه واشربه بعمل آرند ودر هردو ائیکه تحلیل واصلاح ورم نماید اگرچه گرم بود بکار برند خصوصاً که زیاقیتی دران باشد ودر استعمال مبردات چندان دلیری نباید کرد که ضرری عظیم میرساند وصاحب خلاصة التجارب نوشته که زنی را از صعوبت وضع حمل سوء تدابیر درحم ورم پیدا شده بود ومدت آن در ازگشته وتب آهسته چند روز ظاهر وگاهی مخفی بود دی دبزبول انجامید والده او کاز اطبابت وقوفی داشت حقنهای نرم ومنضج ومحلل ومعتدل چون شیر گاو وماچه دران ترکرده وفرزجهای محلله در هفته دو سه نوبت او را فرمودی همین تدابیر آن ورم تحلیل یافت وخلاص شد وایضاً دختری بنوجوان را درغب خالص بسبب کثرت استعمال مبردات ورم حمر پیدا شد وتب خفیف وحبس حیض داشت ونوبتش نزدیک بزبول رسیده بود واطبا تب ق تجویز کرده قرص کافور بدماراشیر سرطانی میدادند وهیچ فائده نمیشد ومن ازسایه فارو وه ونبض رودیگر عوارض دریافت کردم که تب دق نیست همه عوارض از ورم حمر انداورام باستعمال حقنهای لیه منضجه معتدله محلوبخان وفرزجها واطلیهٔ اضمده کردم ودواشیرهٔ حب کافح وتخم خربزه هریک نه مثقال صمغ عربی چهار ماشه درعرق مکوه واشیر خارهریک نه تولهٔ برآورده شربت کشوث علوبخان وشربت بزوری هریک دو تولهٔ داخل کرده دادم وغذا شوربای بچه مرغ با نان تنک مقرر کردم همین تدبیر در مدت دو ماه صحت کلی حاصل شد واما در حالت ترکیب تب ق باجی عفنیه بعد از رعایت اشتراک تدبیری نمایند که نضج وتحلیل خلط عفن کند وانچنان باشد که اگر تب مغرا وی بود شربت بنفشه وآلو بخارا دهند واگر تب بلغمی بود سکنجبین مطبوخ افسنتین وشربت بزوری حار وهند واگر تب سوداوی باشد مطبوخ بسفایج وغیره دهند واگر اعتیاج باستفراغ آید جهت رفع عفونت برفق مغز خیار شنبر باشیر خشت وتخم بین وگلقند ورونن بادام دهند بعده قرص گاو صنیر وطباشیر ویاز شک باشربت بزوری ومرق بید ساده ویا گاو دهند وبعد از زوال تب ق منی بمعالجه تب ق مشغول شوند ومعالجه اکمل نگذارند که طبع نرم گردد واگر زم شود باید که بزودی تمام درحبس می کوشند بدستور یکه سابق نوشته شد وشحمی از حلو لیت بمنزله بارد مبتلا بود وحمی شطر الغب از مدت شش ماه میداشت آخر سقوط قوت واشتهاء والاغری بدن بدرجهٔ غایت رسید ومورد اطبا حمی دق بسبب انتقال شطر الغب تجویز نموده بقرص کافور آب بید ساده ودیگر جوارات علاج میفرمود ند وتا مدت نه ماه هیچ سود نکرد چون من بن رجوع کرد تب بلغمی لازمه زنی تشخیص کرده قرص افسنتین سه ماشه درخیره گاوزبان عنبری نه ماشه سرشته همراه مروارید گلوکه هر درخت نیم هیچ بسه تولهٔ واصل السوس هفت ماشه وشربت کشوث علوبخان وشربت بزوری معتدل هریک یک تولهٔ داخل کرده دادم وگفتم که هر روز مرق یکنیم تولهٔ وهر روز شربت ششماشه اضافه نمایند تا یکهفته ووقت شام حب سیماب مطبوخ

صمغ عربی کوفته مقدار نخود مستحلب باید داد و غذا شوربا بی بچه مرغ و شکر اره و خوراک نان رده تنوری مقرر کردم و گفتم بعد هفته مرق و شعیر بدستوری که اضافه نموده بعد بکاهند و بعد از هر دو مضاعف میدهند تا بکمونه و همچنین بکاهند بحسب معمول دار خلاین تدبیر در مدت دو ماه صحت کلی یافت

ورق الشیخوخه

یعنی ورق پیرانه هر چند این مرض از جنس حمیات نیست لیکن عادت اطبا بران جاری شده که از اعداد حمی ورق ذکر میکنند زیرا که این هر دو مرض در بعض اوازم چون وقت هجوم و علائمی آن مشترک اند و انسان بصورت ورقی می نماید اگرچه میان اسباب و منشاء ها تباین است و ورق الشیخوخت استیلای یبوست بر مزاج است بغیر تب گاهی با وجود غلبه خشکی بر مزاج در حرارت و برودت معتدل بود و این کمتر است و گاهی با خشکی برودت نیز غالب بود و این حال را ورق الشیخوخت و ورق الهرم بهر آن نامند که بدن را پیش از رسیدن وقت پیری احوال پیری از قبول و پذیرش و شکل بر اعضا عارض شود و در این مرض پیران سریعتر از نوجوانان افتند و جوانان سریعتر از صبیان واقع شوند باآنکه گاهی جوانان و صبیان را نیز عارض شود و اسباب این مرض نوع است یکی استیلای برودت از شرب آب سرد و غیر وقت او چنانچه بعد حمامه مجامع و عقب حرکات سخت و ریاضت قوی یا در حالت ضعف بدن در هنگامیکه مسامها کشاده باشد و قوت تحلیل شود و اعضا بعد از شستن آب سرد و بسوی اعضا دویده شود پس آب اعضای باطن را سرد کند و معده و حرارت غریزی ضعیف نماید و بدان سبب قوت فاذیه از کار بایستد و همچنین در حمیات مفرطه که مزمن شده باشد و قوت ها ضعیف شود از آب سرد خوردن سردی غالب شود و ماده بغیر سرد و قوتها از کار باز ماند چنانکه در آخر زمانه پیری باشد و دوم تجارات رديه اخلاط باردة که اجانب اصل معدن مزاج اند بر اعضا و اندام عارض شود و حرارت او منطفی شود و مزاج او بسوی بیج اعضا سرایت کند سوم حرارت که بسبب یا حمیات محرقه یا وجاع شدیده و غیر آن مطوبات را تحلیل کند و بنهای مطوبات حرارت غریزی بغیر مرطوب آن برخود بپیچد پس بدید آید و یا آن حرارت مطوبات را بگذارد و این اخلاط و حرارت غریزی مختلق و مخمر در بدن خود نماید و عقب او بسبب خود حرارت و یبوست عدم و رود بدل بسیط ضعیف گردد و برودت و یبوست غلبه کند چهارم استفراغات قوی که موجب ماده و حرارت غریزی و دران استفراغ خارج شود و قوتها تحلیل گردد و حرارت غریزی ضعیف شود و مزاج او را فراط تبرید باشد و معده و افنده بارده و در علاج اصحاب حمیات حاره ورق و دیگر امراض گرم باید نسب حرارت غریزی متعلق گردد و مزاج بتغیر شود و سردی غالب آید باجمله چون این مرض مستحکم شود علاج نتوان کرد اگر آدمی علاج بودی پیری و موت را باز شود نتندی و علامات این مرض آنست که بدن و چهره خشک و بدرنگ بود و باشد که رنگ را سبزی گراید و بصورت مدقوقان بود و علامات ذبول نخافت و ضعف پیدا باشد دیگر با وجی شتال التهاب و تب نباشد بلکه اکثر ملمس بارد و یابس بود و اگر یا یبوست برودت باشد بعض مرض شامل بعض اصحاب حمی ورق نبود بلکه ضعیف بطی متفاوت باشد بگر آنکه ضعف اشتداد نماید که در آن هنگام نبض نتواند شروع کند و قصور صادر کسی از امور این مرض از شرب آب سرد بسیار باشد و بقول ایشان سفید رقیق مائی باشد و احوال مرض اخشکی زود فی انضاف اعضا شابه احوال پیران باشد و قلت اشتهاء و ضعف هضم بود علاج تبدیر مزاج بسوی در تعدیل مزاج کوشند تا مرض مستحکم نشود مثلا جدرا خطائی گیاهی چاهار جزء نیم باشد و خیرو گاوزبان عنبری نه باشد ورق طلا یکمد و آبخته بگیرانند و شربت یاقوت حلو سپان دو قوله و عرق عنبر شش تولد عمل کرده تخم شربتی و مغز تخم کدو یک سه باشد پاشیده بنوشند و بعد یکساعت نیمجوش نیمبرزدی بیضه مرغ خیمه شت خورانند و بالایش چهل درهم شراب انگوری بدهند و بعد دو ساعت حمام و آبزن سازند که مرغ بیض گل بابونه و گل حاشقانه و تخم گاوزبان و تخم انجره هر یک دو مثقال در آن پخته باشند و بعد یکساعت ازان شوربای بگیرند بزیر یا مرغ و یا کبوتر چه که در آن خاصیتی و خواص بسیار در تعجیل حمل کرده باشند باران دهند و بخواب کنند و چون بیدار شوند دو غذا نیک هضم شده باشد دو عرق نرگس سوسن و خیری تنها یا بموم پرهیز بدن را تا دو وقت شام ماء اللحم با شراب مزج اعتدال بدهند و بعد فاصله نیم ساعت نجومی و دوای صبح نوشانند و بعد هضم دو غذا خفیف با نان مرغ بدهند و خوردن مرغای نخصیص چه جزئی و انانس موثر شمرده شده است و همچنین ایستیدن اصل تنها و همچنین نوشیدن شربت سیب چهار تولد عرق کیوره و بار نجبویه سیر یک شش تولد عنید و ازنی گفته که شیر گاو تازه نیم پاو با سه تولد قند سفید تا دو هفته خوردن رافع این علت ست و باید که تا بعد از استحمامات قویه نکنند و الا مرض متغیر شود از هفته با کاک گوگرد بلکه تسهل و تدریج استعمال نمایند از هر چیز محلل بود با ندرد و ترک ریاضت کنند شیخ بیفزاید که صاحب علاج این مرض هنگام استحکام بر جای نگذارند که مستحکم نشود و نزد استحکام بر جای نگذارند که زمانه بالاک اندکی در پی کند بدون آنکه شفا حاصل گردد و قانون در سالها بدان تمرین و تجربت ست و از مرطبات عسلی حمامت چنانچه مرقوم شد

واکثر استعمال نکنند بعد بعضی طعام زیرا که اگر آنرا عقب تناول طعام استعمال نمایند قوت اساسا قطع کند و قسم متنها معمول از کلابی پچه و نخود و گندم بریان کرده و انجیر خشک و بابونه و تخم بیخ طرفا و اصطفیه رو غن گنجد و ادرکی بر روغن بان استعمال نماید و شیرینی از پستان نکیدن ایشان راشد بدالنفع ست و سل برای آنها نهایت نافع بود چنانچه اودر اصحاب حمی دق نهایت سقوم هر غذای مرطب سهل الهضم و سریع الاستحاله که در دهان زود حرکت نباشد مثل باقلا و ورزه و بیضه نیم پخت و شراب رقیق خوشبو قلیل المقدار برای ایشان نافع بلکه بدلوا وقت سقت واجب ست رعایت ترطیب در آبزن و اضمده و مرهمات و اقراصیه و غیره که در باب حق یاد کرده ایم و بدان چیزی کمی از روغن مخلوط سازند ایلاقی وجه بجائی مینویسند باید دانست که این علت را علاج از مهر آن باید کرد تا محکم نشود و چون محکم گردد زود هلاک کند و در سل علاج این مرض آنست که بعد نماینده تا زایل گردی و تری با عتدال باز آرد و آنچه در ان اعانت کند حمام و آبزن بعد انهضام طعام ست و این حقنه آنرا موافق باشد حقنه لبن سویق جو که در پاک کرده بکوبند یک مشت نخود و یکمشت گندم و دو درم شبت دوده درم بابونه دوده درم خاکشک دوده درم بیخ سیاه فربه درنیم من آب بپزند تا دو سه ارزان آب بردو صاف کرده مقدار دوده استار یا بیخ من ازین شور با بستانند دوده درم روغن گاو دوده درم روغن گنجد تازه و سپندرم روغن بان بدانند که هموار گداخته هم بیامیزند حقنه کنند سه روز متواتر و چون ترک نمایند و بازایین حقنه سه روز دیگر بکار برند و چون فروگیرند و بگذارند دو از حقنه کنند چند بار برین ترتیب این حقنه بعمل آرند و هر بار که حقنه کنند از پس آن اعضا را بروغنی لطیف مثل روغن نرگس و سوسن و خیری چرب کنند و هر صبح تربنج مربی بخلیسل پرورده و شفاقل پرورده با مغز آن مصل آن بخورند و پس از یکساعت پنج زرده بیضه نیم پخت یا بیشتر بخورند و بالای آن مقدار چهل درم نانخواه و درم شراب انگوری بخورند و دو ساعت بران صبر کرده و حمام روند و چون ازان حمام برآیند آسایش کنند پس شوربا ی لحم بره بخورند و قوابل چنینه بخورند و شیرینی از عسل سازند اگر اراده خورد ن شراب بعد طعام کنند از صد درم زیاده نخورند و بدین نرگس و مرزنجوش و بنفشه و صلیب سود دارد و هر گاه قوی بدان باز آید و اثر تری ظاهر گردد و مافیین کیا چون حماد المسک و شود و طوس و تریاق کبیر موافق باشد و از جماعت دوا باشد ابن رفوح گوید که بکند بهر چیز لطیف تا بدین فرسود و این چنان باشد که عسل هر بیات چهار وقیه مثل عسل بخمیدن مویج دو ساعت آن بدیهند بشنوبای کوهی بره و کبوتر پیچه خدا سازند و بر شیر رقیق صاف بنوشند و در آبزن که اندر آب آن بابونه و مرزنجوش خته باشند بنشینند و خوشبوی با خود بیوشند و بعد تجویز کنند و در شب اول روز بدن را بموم روغن گل از بدن چربی یا نرگس ساخته باشند چرب کنند ابن الیاس گوید که هر صبح شربت سیب شیرین ده درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا بدهند بیضه نیم پخت و هر روز بعسل بلعوط و ناکیان و مارالعلم و نخود اب بلعوم نرخاله و بهمدد و حسل با شکر سپید ایشان را نفع بین کند و ایدان ایشان را بغیر طی تعهد از مرض بنفشه و کدو چرب سازند و مرهم خاکستر و پنبه بطوکیان و مرغابی سازند مجندی گوید حق آنست که شفا در بن مرض متعذر ست زیرا که آن تبر طبیب باشد و ترطیب با غذیه بود و آن بعضم تمام نشود و هضم در ایشان ضعیف بود بسبب برودت و آن محتاج سنین بسیار باشد اکثر اوقات بضعف نامند و بمرض قوی مبتلا شوند گرفتن چیزی برای ایشان از شراب محرق معده مهضم نتواند و مرض مزمن شود

ذکر اعراض تابع حمیات

شیخ میفرماید اعراضیکه در حمیات شدید پیدا گردد مثل ناقص و پرود و قشعریره و عرق بسیار و ضعف خرطوقی ضعیف و اسهال مضعف و قیء و عطش شدید و حمیات کثیر و سهر لازم و فتور در زبان و خطاس سخت و صداع صعب و سهال متواتر و سقوط اشتها و بلیموس و قوت کلبی و شهوت ردی و فواق سخت مجموع میگوید که کاهی حمیات را اعراض کثیر مختلف تابع میشود و بسبب بعضی از ان مثل اکثر صحبی بلا میزاج آن بود و علاج آن مثل علاج سهر تب باشد مثل صداع که در تب بسبب بخره حاره متصاعد بسوی سر عارض شود علاج تب و علاج صداع یک نوع تدبیر باشد و بسبب بعضی اعراض مخالف مرض بود و علاج او مضاد علاج مرض باشد و چون قصد بعلاج یکی از ایشان نمائیم دیگری زیاده شود و چون درین هنگام می باید که تفکر کنند هر کدام ازان هر دو که قوی تر و غالب باشد بر مریض قصد بمداوات آن نمایند و عنایت بعلاج آن باشد پس اگر عرض قوی تر عظیم الخطر بود قصد علاج او کنند و از عرض غیر خائف نباشند و اگر عرض قوی تر خوف ازین نشد میتواند باشد قصد بمداوات عرض کنند بعد از انکه از عرض خائف نباشند مثال آنکه شخصی را تپ موی باشد علاج این آن قصد بست مگر انکه معده آن علیل بود بسبب تخمه که کدو یا اعراض شود و یا فساد طعام که در معده او فاسد گردد و از انجا غثیان و لذع و تقلب نفس عارض شود بسبب این قوت او ضعیف گردد درین صورت اقدام بر فصد نباید کرد زیرا که اگر فصد آن کنند ضعف قوت و انحلال زیاده شود بسبب نقصان حرارت غریزی باخراج خون بلکه قصد علاج معده و تقویت آن نمایند تا انگاه امر تسقیر گردد بعد فصد مریض کشایند و اینجا مثال

دیگر انست که انسانی را تب حار باشد و آنرا غشی عارض شود بسبب طبیعی یا عرضی و مقتضی حال آن باشد یا نباشد و بعد از آن غشی سخنه از خلط محترق یا از خلط محترق و صفراوی گردانده باشد و آن تب شراب در تب افزاید لیکن غشی بازروی خوف اعظم ست بیرون قیاس معالجه حمیات و اعراض مهلکه و سائر امراض که بادی باعراض رديه باشد بايد كرد چنانچه در اوجاع قولنج هنگام اشتداد صاحب اوجاع را شیای مخدره مسکنه اوجاع دهند اگرچه در سبب مرض افزاید و آنرا اعراض تابع حمیات قبض شکم و غشی را غیر تست كه در قول شیخ مذكر شد سعید گوید كه بعضی تبی كه تابع اعراض غریبه باشد از استعفار اعضای رئیسه بشارکت بود و استدلال بران بنشجی عظیم باقی متواتر یا بحال متلق یا عرق نفرط یا سهر موذی ست بعضی تلوین مینویسند چند اعراض غیبیه در حمیات حادّ پدید آیند اگرچه مهلک اند لیکن باید كه در تدبیر هم نگذارند و آن تشنج یا بس رقی الدم و نتف الدم و در رشح دود سرکه بعد از تقیه افتد و حبس النفس و کرب و عسر البلع و احتلام و غیر آنست كه در تحول شیخ گذشت و از ابتدا هم مهلک اند خصوصاً كه بعد از تقیه افتند

تدبیر ناقض و تشعریره و برد

یعنی لرزه و فرلشاه و سردی آبی کردن آب گرم یکنیم مجرب ست و بعضی ادویه مانع لرزه در انواع حمیات خلطیه مسطور شده و بقول شیخ آنچه اینها تابع اورق بود آن بسرعت صلاح یابد و تحلل تدبیر نباشد و بحرانی را واجب ست که معارضه نماید بدفع از داد و یرارده و حابسه و نه بازنچه ضعیف کند و بحرانی را گاهی بیتوت ست یا دلش نرم گردد آن پوشش مالیدن روغن شبت و بابونه اگر احتیاج افتد ساکن نماید و اقوی از اعراض مذکوره چون دوام کند در حمیات باشد یا در غیر آن لازم ست که دست و پا را در موضع کثیر برنبذند بر روغن بابونه و اصل السوس یا آنند و بعضی تقویت این روغن بمثل قاقله و جند بیدستر و سداب و رشح و پودینه و بعد ش و غلفل عاقرقرحا می نمایند گاهی این تجاوز میکنند باستعمال لطوخات خردل و حلتیت و گاهی این ادویه را بعینی از قاقلیا تا آخر در آب بی پزند بعده دران روغن را جوش میکنند و آب جرجیر درین باب شهاتست اگر بر بدن بمالند و یا در روغن بپزند چنین بپودینه و شتی را آب اوست صفت روغن جیدبرای این عوارض بگیرند شبت خشک و مرو پودینه و سداب و غلفل عاقرقرحا در آب شراب نیک بجوشانند بیس صاف کرده نصف او روغن کنجد داخل کرده بپزند تا آب فانی شود و در روغن بماند بحالش استعمال نمایند یا از روغنهای قوی دشمل لرزه تب ربع روغن قسط و روغن قیصوم و روغن سوسن و روغن بادام تلخ ست و در یک وقیه روغن بقدر سه درهم غلفل و یک دانگ عاقرقرحا سوده آمیزند و افسنتین در روغن کنجد جوشانیده یا زیت کردران کرفس پخته باشد استعمال نمایند و دخول در زیت گرم بسیار نافعست و گاهی اصلاح بشربت افتد و اکثر آنست که شربت آب بسیار گرم داد تا طباب بر سجار آن تسکین یابد نماید و اگر از بیرون آب نیسون و پودینه و تخم کرفس و مصطکی و چرچیر و شبت و مانند آن بجوشانند و تخویر یا بیکه دران مثل شیح و قیصوم و پودینه و شبت و اذخر و سداب و مرزنجوش قسط جوشانیده باشد یا بیکدو بزور حار جمیع ادویه توی لایدار ا تسکین لرزه نماید و آنرا تحویر مسکن لرزه عظیم در تب ربع و مانند آن گویند از اخلاط غلیظ عارض شود و انیست که قسط یک مثقال با آب گرم بخورند یا غاریقون مثل او در آب گرم و غاریقون را منافع عظیم ست و گاهی بالآن اندک افیون می آمیزند خواب و عرق می آرد و شدت لرزه و فیر را دفع میکند و ایضاً اگر بسر ما مقدار مثقالی با آب گرم بخورند و ایضاً با عسل و زن مثقال با آب گرم و ایضاً قطر اسالیون مثقال با آب گرم و آزم کرمات تریاق فاروق و تریاق مکیم غرّه و کوفی و فوتنجی و فلافلی ست و شربت عسل کردران مثل سداب و حلتیت و عاقرقرحا و غلفل جوشانیده باشد حسب مجرب که مریض کیساعت قبل از لرزه بخورد و بستر دراز شود و هوای آب و آتش و پوشش گرم مورد پس تعدیل یا منع او نماید بگیرند سیسه و مرزانجوش و جاوشیر و غلفل هر واحد یک جزو و برو غن گاو سرشته بقدر با قلا بخورند ایضاً بگیرند جاوشیر و جند بیدستر و زردچوبه حلتیت و عاقرقرحا و افیون اجزا مساوی و مثل او ساخته استعمال نماید نسخه دیگر جند بگیرند جاوشیر و سکبینج و انجدان و زیره سیاه و تخم کرفس و غلفل هر واحد کمتر مثقالی نیم المجموع در عنفران بزرانند جند بیدستر و فرفیون و مرو نانخواه و زنجبیل هر واحد دو دانگ تخم حرمل و عاقرقرحا هر واحد یک مثقال مثل مجموع سازند شربتی یک بندقه با آب بسیار گرم و گاهی دران بنوشیدن شراب گرم کرده و او دیه دافنده گرم و اسهال مثل ایارج و سفرجلی و قرصی حاجت افتد بلکه اگر لرزه متعب و خصوصاً بدون تب باشد حبس تب باشد چنانچه گذشت این شفای موست صاحب کامل گوید که علاج لرزه و تشعریره اینست که مریض آب گرم جرجیر بسیار دفع نوشد و مضلات ساقین را و بعضا بهای مریض بر بندند و اسفل قدم و کف او بمالند و دست و پای او در آب گرم گذارند و لرزه دم بدم بیشتر شود اما نماید پس اگر لرزه و تشعریره مدام بسیار پیدا شود و بابد که دلش بدن بدستهای بسیار باعتدال نماید تا آنکه دلش هائر بدن را عام گردد و در زمانهٔ اعراض او دست را بر وغنی که دران حاشا و پودینه و بابونه و اندآن پخته باشند

چرب کرده باشند و اگر تب بلغمی و سوداوی قوی باشد در این روغنها اندک فلفل یا جندبیدستر حل کنند و اگر خائف باشد که مریض بترسد و از ترس هذیان گوید و یا از ترس حادث اثر اغلاط بلغمی خلط رابع را منضمت بین نماید و همچنین بود پونه که نهری اگر با مرامیسل بخورند گیلانی گوید که وقت لرزیدن بدن هر دو پای مریض را در آب گرم نهند و روغن شبت و روغن بابونه گرم کرده بر مهرهای پشت و بر پست و پای بمالند قدری افیون در ترک الخیال یا با قوی معتدل یا حامض مزوج کرده بخورانند قبل از لرزه و عقب آن گلاب گرم کرده بدهند.

تدبیر افراط عرق در حمیات

بقول شیخ مجرائی راحتی الامکان نباید کرد و چون ضرورت افتد و ناچار تجاوز کند باید که ترویح و تبرید بمکان نماید و اگر کفایت نکند مریض امکان سرد رگهواره نشاند یا بجایی و عرقی که آید آنرا باز ننشف نکنند که این سبب اوزار و تکثیر اوست و گاهی غشی می آرد پس ننشف اورا غشی افزاید و ترک ننشف عرق را حبس کند و لازم ست که بالش بدن بر روغن گل قوی و بر روغن مورد و بر روغن بنفشه و بر روغن گلنار نهاده و با پنبهٔ نرم و سبب نرخت و گل سرخ و گلنار رو گیرد تو البض دراب جوشانیده صاف کرده و دران روغن انداخته بپزند تا آب فانی شود آن روغن را سرد کرده بمالند و گاهی حبهٔ الآس و گلنار کوفته با شل غبار سوده و مانند آن او دیه قابضه بر بدن می پاشند و حبس عرق میکنند و گاهی حبس میکنند سرکه ممزوج بآب عصارهٔ حصرم و طبیخ گلنار و طبیخ نانو و طبیخ مورد و آب بید عجیب ست و آبی العالم چین اثر دارد و چون امر مشتد گردد و ازین ادویه حبس عرق نکرد و طلا بعابات بارده و بصعتر نمایند و خصوصاً چون در اشال این صنف کافور آمیزند خصوصاً چون باین هر دو طلا کرده سهای سرد ترویح نمایند و در مشتداد امر اواجب ست که بروت بردست و پا نهند و یا اطراف دران نهند و یا آب سرد غسل کنند اگر بران صبر نماید و حرارت شدید و جوانی و قوت قوی باشد عیاش گوید که اگر عرق مفرط باشد و خوف سقوط قوت بود باین مریض بر روغن مورد یا آب مورد و بنفشه یا سوده با گلاب و یا بر روغن خلاف چرب کنند و یا گل سرخ خشک نازه سوده بر بدن پاشند و اگر بکان مریض گرم باشد بجای سرکه دران هوای سرد آید نقل کنند تا بدن بدان قوت یابد و عرق بایستد. جرجانی گوید که در بیماری داشتن عرق آنست که جامه بسیار کنند و هوای خانه خوش گردانند و اگر حاجت آید برگ مورد و ترد آب بهی بر روغن گل بجوشانند تا آب برود و در روغن بماند پس بدان مورد و گلنار و گل سرخ و مصطگی و بهی پاره کرده در آب بپزند و بقدر چهارم حصهٔ آن آب روغن باقی بجوشانند تا آب برود و روغن بماند و اگر ماند و نیز کوفته با ادویهٔ مذکوره بپزند قوی تر باشد و برگ مورد سوده بر بدن پاشند و اگر افراط عرق از صدگندر و اعاب بالسپغول دهد انه آب صمغ عربی آمیخته طلا کنند بعضی متاخرین میگویند که اگر عرق بحرارت غریزی و علامتش آنست که گاه و پاس یا چهار پاس نهایت یکسانه در زمانه و بهر لحظه بیار راحت و نفخت رود پدید آید و اگر عرق ضعف و ثقل دم بر هم ظاهر گردد و همان زمان آنرا حبس کنند و الا نفس ایشان را هلاک سازد و این عرق حبس آن عجیب الاثر ست آب بهی و سیب هر دو عصفر و آب جلنار و آب گل سرخ تازه و حب الآس سائیده هر کدام تولهٔ روغن گل یا بر بهمه آمیخته بجوشانند که آب اسوخته روغن همان مصالح سوده تخم مورد و گلنار همچنان بنشیند و مانده که ماهر کدام هفت ماشه سوده آمیخته بمالند

تدبیر رعاف مفرط

تبرید و اطلیه و اضمده باردهٔ کافوریه و افیونیه استعمال نمایند و آب سرد بسر بنهند و طلا و نشوق روغن بادام و لوبیا و سکه افضل دو دیه مانع رعاف ست و بقول شیخ خواجه بیست که بمنع رعاف بجرانی مبادرت نکنند تا ممکن بود چون باز نشستن رعاف در حمیات حاده واجب گردد دست و پا ببندند و مجمجه بجانبی که مقابل منخر راعف باشد بر جگر یا طحال نهند بعد به تبرید آن موضع که از طرف او غوین آید باید کرد و حتی الامکان تا وقتیکه از تبرید رعاف باز نشود مجامع نماید و در بعضی اوقات بعض تطورات مذکوره در باب رعاف بجا کنانند و اگر با همی نباشد تبرید مذکور در باب آن نمایند و گاهی از باب تبرید رعاف بهم و احتیاج اعانت آن هر عفات معلوم نافتد و دران شفای ربع باشد و اگر خوف افراط رعاف باشد انچه مذکور شد بعمل آرند. جرجانی گوید که بیخ برسرو پیشانی نهند و پنبهٔ آب سرکه خر ترکرده و در بینی نهند یا قطرهٔ ازان آب در بینی چکانند و شخصی را دیدم که بیخ تدبیر رعاف او باز نتوانستم داشت از دست همانجانب فصد فرسود و هم مقدار بست و در هم خون بیرون کرد هم در حال باز ایستاد

تدبیر قی مفرط

اگر جوانی باشد بزودی نهشانند تا ضعف و غشی نیفتد پس باید که پوست سماق و طباشیر و نشاسته هر واحد یکپاشه سوده بشربت انار بین منضج دو تولهٔ آمیخته بلیسانند و آب سیب شیرین و به بدهند تا تمرش کمی و گلاب هر یک هفت تولهٔ پوست بیرون پست هفت ماشه بجوشانند تا بنیمه آید صاف کرده بنات. تولهٔ اقل کرده خوشانند

او از صندل سفید و تخم خرفه و تخم سورنجان و گل سرخ هر یک نه ماشه در آب برگ عود و سیب و بهی تر شسته بر فم معده ضماد نمایند و بشیاف نرم ماده را با سفرجل مالش ساختن نگیوست و اگر بقی سودا بر آید اکثر اوقات میسازد و ضرورت سیب دکنجبین بقطری هر یک دو تولهٔ آب بدون نوشانند شیخ میفرماید که قی بحرانی را نیز قطع کنند دگر بضرورت یعنی خوف مغط قوت و در اکثر اوقات قی و غثیان ایشان بقی منقطع میشود در بعضی چنین یکبار استفراغ خلط موذی از ان کفته شد شربت لکنجبین ساده و آب گرم و گاهی اضداد افتد بقوی کردن تدبیر پس بدل سکنجبین ساده سکنجبین بزوری کنند و اگر خلط متشرب در طبقات معده و غلیظ باشد بهتر آنست که امثال شل مبعنسول و ایارج کنند و اگر متشرب نباشد اکثر ایارج و مصبر نفع کند و اگر متشرب غیر غلیظ باشد سکنجبین با آب گرم آزاپاک کند و بعد ازان تعدیل او بشربت آب انار این نماید و اگر اقی کنند بارد یگر غذا شتابد اعتدال تو سکین یابد و همچنین شربت صنداع ماننا رادانه و گاهی تسکین او تبرید معده نماید اگر قی صفراوی باشد و واجب نیست که اشیای عفص مسکن قی بعضوصت و مخصوصت قابضهٔ او از خلط متشرب قریب نماید زیرا که آنها روی سبب دیتشرب خلط را افزاینده و اما خلط غیر متشرب را گاهی اشیای عفص دفع کنند و اگر هیچ غلیظ مالیخولیا باشد و گاهی معده را ریق کردن آن از فوق قوی نماید اگر خلط رقیق باشد و اما چون قی از صفرا دوام کند و از قبیل متشرب نباشد استعمال قوابض خصوصاً اضی نافع بود مثل ضماد مرتب از پوست بیخ انار و مانند آن چون اقاقیا و گلنار و گل سرخ بشراب ممزوج یا بسرکهٔ ممزوج و تبراهی قی سودای مفرط اسفیج در سرکه کرده معده نهند و اگر حاجت بادویهٔ قوی تر افتد ادویهٔ مذکوره در باب قی استعمال نمایند ایلاقی و برجانی میبینند که هر گاه مادهٔ تپ در حوالی فم معده باشد غثیان و تموع و کرب قی و قی کثیر کند پس اگر اراده قی کردن باشد بسکنجبین مروی با آب گرم صواب باشد و اگر ماده منتشب بمعده غلیظ باشد ایارج فیقرا که مبعنسول دران باشد سود مند بود یا حب صبر باید داد و بعد از آن آب انار ترش و شیرین دهند تا حرارت ایارج را تلافی کند پس اگر قی اشتداد کند و از افراط آن ضعفت گردد شربت انار که دران پوست نیفته باشند و آب سیب ترش یا آب بهی که پوست بیرون دران جوشانیده باشند آنرا باید داد مجوهی گوید که اگر با تپ قی عارض شود شربت انار منقع یا رب ریباس یا رب بهی یا رب غوره یا رب هندوانه پوست سیب یا آب سیب ترش یا پوست بیرون پخته جوشانند و بر معده ضماد صندل گلاب آب سیب آب سرد و آب بید باندکی راک لادن نهند

تدبیر اسهال

که صاحبان تپ را عارض شود علما شیر کشنیز بریان کبتر انگل رسنی اسپغول مساوی سفوف ساخته دو درم با شیرهٔ تخم خشخاش و خرفه هر یک هفت ماشه لعاب بهدانه مشام شربت خشخاش دو تولهٔ بدهند و اگر با اسهال خون هم یا باشد قرص کهربا ساخته با شیرهٔ کشنیز خشک و خرفه و خشخاش بریان هر یک نه ماشه شیرهٔ بهدانه ساخته لعاب ریشهٔ خطمی چهار ماشه شربت خشخاش دو تولهٔ شربت حب الآس دو تولهٔ سبوس اسپغول پنجماشه دهند و غذا بنوماش مقشر پاسبرج بدهند بوعلی مینویسد که علاج این و رباب اسهال گفته ایم بدان رجوع نمایند و انچه بطریق اغذیه نفع کند ماش بریان و عدس بریان کشنیز ست هر کدام ازین هر دو بعد چوشانیدن و رنجتن آب ازان بانار دانه ترش کرده و بجز ندان عباس گوید که اگر با تپ طبیعت نرم باشد آب پست جو بضع عربی دگل قبر هی هر دو را حد کیدم بدهند و اگر دران حب الآس با قطعات بهی بجوشانند بهتر باشد و شربت سفرجل و شربت بیاس بنوشند و سفوف معمول از اسپغول و تخم ریحان اندکی صمغ عربی دگل قبر هی و طباشیر بدهند و غذا بنوره و زیرباج نرسیب و انار دانه یا بخرفه یا حماض معمول السماق یا غوره یا رز شک سازند و اگر صلاح نبابد آب پست جو نوشانند پس قرص طباشیر قابض شربت سفرجل بجز ران قند و اگر ایشان طبیعت باخون باشد سفوف مطین یا سفوف کهربا با آب سماق یا آب خرفه وغیره کرد علاج آن مذکور ست بدهند و معذا باید که نظر کنند اگر اسهال از جوان حادث شده باشد قطع او مستحب نیست بلکه آنرا ترک نمایند تا دام که قوت متحمل باشد مگر آنکه اسهال اسراف نماید و قوت ضعیف گردد پس انچه طبیعت کند اسهال قاهر

تدبیر عطش مفرط

شیرهٔ بزور بارده مانند خیارین و سفرجل تخم کدو و هندوانه هر یک نه ماشه شربت نیلوفر هیار تولهٔ و یا افشرهٔ مرهندی بگلاب و هندوانه و لعاب بهدانه و اسپغول هر یک نه ماشه در گلاب نیم یار دمدام بهدانه و یا آلو و یا بیخ درخشت و مضمضه با نیما کردن نفع کثیر دارد شیخ میفرماید که واجب ست چوب کردن سرد و خشی یا رد مثل بیخ رز تخم کدو و کاهو بسیار سرد کرده و بیرسر سبز بندد و بر تارک و نهند اگر نافعی مثل زراوند و غیره نباشد و ایضاً آبهای میوه مثل جرادهٔ کدو و خرفه و کاهو یا بید بندد و در دهن گرفتن لعاب بهدانه مخلوط بروغن گل علی الخصوص و حب مغرضیا و با درنگ و کدو و خشخاش سیاه و صل السوس حب مرقوم در قرابادین برای خشکی و از شیای خایند نی گلیکیرا

تمر ہندی سبب و عطش گاہی از یبوست بود و آنرا خواب قطع کند و گاہی از حرارت باشد بیداری آنرا منع نماید

تدبیر خشونت و لزوجت و سواد زبان

شیخ میفرماید که لزوجت را بخیران یابشاخ بسیار در روغن گل و شکر طبرزد آلوده بجوشاند تا آنگاه پاک شود و یا باسفیدہ و اندک نمک در روغن گل زیرا که از نمک کردن بر مقرحیت بسیار شود و نیز خشونت او نیز لزوجت یابد و بیست باید که پستان یا تخم آلو یا نبات بقدر باقلا در دہان گیرند و بدانه تر طیب زبان و منع خشکی او کند و باید که زبان بسیار گشاده و بر پشت خواب کنند که این ہر دو زبان را خشک نمیکنند و باید که سیاہی بر زبان نشان نگذارند یا بمجالیات علوی بخارانند و الا بخار نخبه بسوی صعود کند و صرع آرد و سلسله اندازد

تدبیر سبات

که باصحاب حمیات عارض شود روغن گل و سرکه برابر آمیخته بر تارک همان دو یا سه بار مثل مرتجوش و گرگ بپوشانند و بقول شیخ بکلام و آواز ہای بلند از سبات باز دارند و عضای او محکم بینند که از ان الم زیاد بحسب قوت آگاہی نباشد و شیاف لطیف بر دانه اگر قبض طبع باشد و در اوقات راحت تپ نایبه یا فتره تپ لازمه میان کتفین فقار گردن صحبت تمام

تدبیر سهر

یعنی بیداری که آزار اق نیز گویند شیخ میفرماید که روغن خشخاش و استشاق بارد روغن تخم کاہو و روغن نیلوفر و کدو و الصاق چیزی از مخدرات مشهوره بر صدغین و انگبای اجزوه او دیه مرطبه و اشام نیلوفر و افاح و ریحان بکلاب پاشیده از بعید و نطولات مرطبه جمله معلوم شده و چنین اگر غلظ ماده مانع نباشد خوردن شربت خشخاش و لعوق او بعده بسیر نہادن چراغ ماده و بروی مریض و غیره و باب سهر نکو کردن و چون خفت و سکون از نوبت یا از شدت تپ زیاده مبادا و شستن رو و آب طبیخ خشخاش سیاه باندکی سرکه مزیج مریض آن نماینده اگر دراین اخلاط بورق باشد آب طبیخ نام دا کلیل الملک با قحوان خشخاش و شستن و بیخار اوا کاباب نودن نفع کند صاحب کامل گوید که ہرگاه باتپ سهر باشد باید که مریض انخشخاش تازه بشکوفه بخارانند و روغن بنفشه و روغن تخم کدو مریی به بنفشه تر بنوشانند و بنفشه تازه بر سر صدغین و بناگاہ بر جبهه گفته و خشخاش مع پوست و بنفشه تازه و گل با بونه و جوارد کدو و مانند آن تکمیه سر خانه و این تدبیر وقتی بعمل آرند که سهر از علامات بحران نباشد و ہرگاه سهر بسبب ان شدت کند بعض نمایند و طبیعت او را بچیزی مشغول نسازند و قاید که شیر از سر بیمار دور دارند زیرا که گاہی ضرر عظیم میکند و از ان خوف دارم و ہر آنکه در شیر تحلیل قوی ست پس اگر در سر یا ماده ملاقات کرده تحلیل آن نماید سعید گوید که مریض را خشخاش بهم الشعیر پخته بدہند و شربت خشخاش و بنفشه و بنفشه تازه را فیون ہو یانند و بر صدغین ہو دان طلا سازند

تدبیر عطاس شدید

بقول شیخ گاہی ضرر عطاس شدید بایشان بسیار شود زیرا که بکشیدن دماغ و اعضای صدر اید از سازند و سر ایشان را از بخار مختلی سازد و قوای ایشان را ضعیف کند و گاہی زعاف آرد پس واجب ست که پیشانی و بینی بمالند و بدہن بکشانید و منکب را بزور بمالند و سر را گردان را بکشد و قلب وضع آن کنند و دست و پا بمالند و گوش را روغنهای نیمگرم مائل باندک حرارت اندازند و تر طیب عضلات و نک بروغنهای طبا بسازند و زیر قفا تکیه گرم کرده نهند و از خواب یکبارگی بیدار نسازند و از غبار و دهان و ہر چیز یکه رطوبی او حدت باشد احتراز نمایند دست و گل با کوا اسفیج بحری بوینید ابن عباس گوید که آبزوع بسیار آورند و حصر نفس نمایند و اطراف و سایر بدن را بسیار گردان یا بروغنهای مرطبه مثل روغن بنفشه بمالند و اندک در گوش چکانند و نفره قفا بتوقد گرم یا بشیم تکمید نمایند و آنچه گفته مطشه ۲ باشد و در مزاج ممتلی گرد و و اراده آمدن او کنند فصد کافذر بینی و فصل کنند و گردن بسوی بالا کشند و کند تا بر بینند

تدبیر صداع و ثقل راس

بعد از ہر تخلیه که نمایند و پاشویه بعمل آرند شیخ میفرماید که در صداع ایشان دست و پا و خصوصا ساعدها را بعصابه بر بندند و کف پا را بمالند و شیاف طین جاذبه باده بسوی اسفل بردارند و تقویت مبرودات معلوم نمایند و اگر از ضعف باسر فه مانع نباشد نطول سر بطبیخ گل سرخ و بنفشه و جوارش کبد و مانند آن و چنین روغن گل در روغن بید نمایند و اگر این کفایت نکند بطلای مبرده ملینات مثل بابونه و خطمی و کلیل الملک و مخدرات مثل خشخاش مخلوط سازند و شیر بر سر سترده شده مگذارند زوال تپ پس اگر قوت قوی باشد شیر نیم بروشند و اگر ضعیف باشد شیر تازه بدوشند و از شیر نزاعتای طب بدنی سبانی حذر کنند و چنین از جمیع مرطبات از نطولات و ادہان اجتناب نمایند و بمعالجات

وقتی نمایند که بخار رطوبی و سر بایس قلیل النوم باشد و چون امتلاء و سرسام بخار رطب کثرت نماید جذب ادویه مسهل اسفل شیافات و حقنها و بستن اعضای ساقطه حتی خصیتین باید کرد و در ثقل سر و اجب ست که کلاه دوشیدن شیر بسر یا روغن بنفشه و روغن بان یا نطول یا سعوط اجتناب نماینده بلکه تبخیرات بطولانیه باونجی کردن بنفشه و سیوس مانند آن کنند و سام ابشناید اقتصار و زند و صاحب کامل گوید که دواهای صداع عارض در تب آنست که گلاب و سرکه و روغن گل یا بزر بنفشه و روغن گل و روغن بزد و گلاب سه بخروه و سرکه یکجزو باشد و اگر نه گلاب یا آب خیار یا آب جو اده کدو و باد هی مخلوط سازند نفع بین نماید و اگر با این قدری صندل و گلاب و بنفشه تازه و نیلوفر آمیزند نیکو باشد و چنین اگر بنفشه تازه بر سر نهند و اگر بسداع یا بزر کاهو نخشود این جمله استعمال کنند صفت آن افیون یکدانگ آرد جو خطمی هر یک یکدرم شیاف مامیثا پوست خشخاش هر یک نیم درم همه را با یک سپیده تاب کاهو آب خرفه و اندکی سرکه آمیخته بر سر نهند و روغن نیلوفر مکرر تجمل کنند و در بینی چکانند و نیلوفر و بنفشه تازه بسویند و ماء الشعیر و آب انار بنوشند و اگر دانند که در معده چیزی از صفراست که بخار او سوی دماغ برمی آید بکنجبین و آب گرم نوشیده قی کنند تا آنگاه معده پاک شود و عقب آن شربت قرفه و شربت نرمنه ی آب خیار شنبر بنوشند انشاء الله تعالی

تدبیر سعال

در سرفه ایشان لعاب بهدانه و اسپغول و شیره تخم خرفه بشربت خشخاش نوشند و این حب پیوسته در دهن دارند مغز تخم کدو مغز بهدانه مغز تخم خیار بن تخم خطمی خبازی نشاسته کتیرا طباشیر هر یک سه ماشه در لعاب اسپغول سرشته حبها بقدر نخود سازند و آنچه باشربت نیلوفر دهند شیخ میفرماید که سرفه اکثر اشیان را از حرارت یابس عارض شود و پس باید که استعمال دلوقهای خشخاشیه مرتب بغرغرات بارد و نشاسته و امثال آن در دهان دارند و قیروطیات بسرد مرطبه معمول از زرد روغن گل خالص لعاب اسپغول آب خرفه و مانند آن استعمال نمایند صفت ملکی گوید که اگر با تب سرفه باشد باید که در ماء الشعیر عناب سپستان و اصل السوس قشر کوفته بپزند و صاف کرده خبیره بنفشه و دوران مالیده و با شربت بنفشه حل کرده و روغن بادام یا روغن چکانیده بنوشند و لعاب بهدانه و اسپغول با اندک نبات سفید و روغن بادام یا دهند و حریره معمول از آب سویق معمول از جاودانی خشک کوفته بشکر و روغن بادام دهند و قدا بزوره اسفاناخ و رطفه و سرنج و خبازی همانش مقشر کوشنیز تر و خشک بروغن بادام ساز دهند و وقت خواب این معجون دهند مغز تخم کدو خیار و بادرنگ هر دو احد چهار درم صمغ عربی نباشته کتیرا طباشیر هر دو احد دو درم مغز بهدانه یکدرم همه را با یک سپیده بچربی چغند دو درم بگلاب یا با شل او شکر بدهند.

تدبیر وجع معده

بقول شیخ از انصباب صفرا بسوی معده میباشد پس اگر در ابتدای دوره تب عارض شود اندک شربت سیب بسکنجبین دهند و بعضی مقدار این هر دو هر یک دو توله با گلاب نیم پاو نوشته اند و بسکنجبین بتنهائی چهار توله و آلو بخارا ۱۰ عدد و گلاب نه توله بدهند و تا استیلاء اسفاناخ خورانند

تدبیر بدبس طبیعت

هرگاه قبض شدید باشد شیره گل بنفشه کنیم دو توله آلو بخارا پانزده عدد گلاب پاو انار کفنده چهار توله بالیله مبارک دهند و بقول صاحب کامل طبیخ خیارشنبر و خربق سپید و آلو و مویز و بنفشه و گل سرخ هر واحد یکدرم بدهند و العوق خیارشنبر و بهدانه و قبل قدا آلو بخارا آشیرین بسیار با شربت بنفشه بخورانند و آب لبلاب با شکر سرخ و آب انار بن بیشمم آنها افشرده با شکر بدهند و اگر از این اجابت نشود با مرخیران تناول قدیه اندا یابد و بعد بسیط بسیعت از چهار روز تجاوز نکند خطمی لبن معمول از آب چغندر با فشره شکر سرخ و مری و روغن کنجد استعمال کنند و یا حقنه کردرا ۱۰ چه بقشر کوفته بست و در مرد سه طل آب بجوشانند تا بیک طل آید و دران بست و دم خلوس خیارشنبر الیده صاف کرده هفت دم روغن بنفشه و مثل او مری داخل کرده باشند پس آن بدو یا شیاف از خطمی و بورق و شکر سرخ و یا شیاف از زگس استعمال کنند و قدا بزوره لبلاب بروغن بادام یا اسفیدباج بریزیت سازند

تدبیر بطلان اشتها

جوارش فواکه ناشه با عرق نرشک شش تولد بدهند و اگر آثار ماده در معده دریافت گردد اول تنقیه آن بقی و مسهل نمایند پنج بوعلی سینا نوشته که گاهی سداب و خطمی بدهند و شنیده شود از علاماتیکه در باب بطلان شهوت طعام گفته شد پس اگر نفع این بقی یا اسهال نماینده اگر نه داخل در زمره نگشت در علاج بر آنچه مخیر بوده رایج که در انتفاع یابند مصروف دارند چون ماده تلخ یا ترش قی کنند گاهی از شدت ضعف قوت بود پس معالجه سوء مزاجی که ضعف واجب کرده بیفزایند آن نمایند بانچه معلوم شده بلا بدست که قی مرتب بیفزایند یا یک اشتها را بگیرد و مثل مویز پست جوشانیده و عرق نرشک و جوارش منسوب بصاحبان تب یعنی جوارش طباشیر مرا آمد و اندک شربت مفرح آب با گلاب آب بیخ

فواکه مفص خوشبوشل هی وسیب باپند وانار که سرکه قریص ماهی یا خلاوه مانند آن بلیسه وبعد یا مدار اول اضعف مرتب الغوا که گردان تستقیم صبر باشد خیار بقلوه بدمعده نهند وطلاش معده بروغنهای خوشبو شل بروغن گل وسفرجل بسیار نافعست حمای کامل گویند بسقوط شهوت غذا مع حمیات اشتهای بیوبیدن اندیشه نجهند بجهانند مثل شمیدن پلو مرغ که آبدوغلان مواد تنور بریان کرده پیش روی مریض بنگاشتن تا بوی وی رسد شمیدن سویق مطبوخ وان گرمزمک پخته وشمیدن فواکه خوشبو قابض چون سیب ودهی وکمیدن آلماء وانار افتن تعلل نمایدن را برغنهای خوشبو مالیدن وراک صندل آب سیب بدیه وآب طلع در روغن بدیه بقدم معده ضماد بستن وبایدکه برای دادن غذا بمریض شخصی استعمال سازند که ازان بیم خوف ودیگر اند وقوال قبول نماید امر بیمار ضعف نماید که اگر کسی غذا تواند زیرا که ترک غذا قوت ضعیف وعلیل کند واگر غذا ب شهوت بعد مفارقت تب ناقص عارض شود بعضی اوقات بدهند بمقدار احتمال قوت استفراغ نماید ورباتی گویند اگر بیماران سهل بود وبا وجود بدهیر مذکور بیاشهوت طلایم مثل انکه پیاده رفتن ودر گهواره نشستن وبآواز بلند خواندن مانند آن از رعیت بعدن زایلش طایم نماینده قبل از غذا انکه از شراب نستین نخورند یا پنجه جرعه از سرکه فصل نوشند که این منفعت بین نماید واغذیه که خوشبو مثل نان گرده وکباب گربه واغذیه که در حالت صحت خوش همیکردند پیش روی آورند که این شهای بیماران آبجنبانند

تدبیر پولیموس

که آنرا جوع البقر نامند گلاب وعرق بید بمشک به دوربار بسر وسرکه چهار حصه آمیخته بهندسه بکنجبین تفاحی ورب سرو رده بهند وغذا نان شرید ورباب سرکه شربت دوران باشد خورانند وبقول شیخ واجب ست که علاج کنند بشمومات ودخل خراسانی یا زنجبیل بسرکه وایضا مصوصات ونان پاکیزه گرم دگوشت بریان بیوایند ودست وپای به بندند وگوش وموی بکشند وتقویت دماغ بمطبوخات برزه طبه نمایند زیرا که اکثر پولیموس از باب حمیات بسبب بطلان حس فم معده بواسطه مشارکت شعبه مصب که برای حس ان دماغ بفم معده آمده میباشد ودبدن طلب غذا میکند لیکن حس فم معده تقاضای غذا نمی نماید

تدبیر شهوت کلبی

شیخ میفرماید که معالجه آن بدسوعات بارده وبجلاوات نمایند وبقول جرجانی از تنجبین ومغز تخم کدو مغز تخم خیار ومانند آن حلوا سازند ودر روغن بادام بدهند

تدبیر غشی

بقول شیخ گاهی غشی در حمیات بسبب انصباب صفرا بسوی فم معده عارض شود پس می باید که قبل از نوبت یا نزدیک نوبت قطعه نان سمید با آب انار در آب غوره بدهند وبداند که چون غشی وتب جمع شود غشی اولی بعلاج ست واگر اجتماع طعام افتد انرا نان مزوج بسه درم شراب کهنه والاشربت سیب کهنه که مفصول وبایست اوتحلیل شده باشد بدهند بسیار باشد که قصد غشی فرایند وحقنها این موافق تر بود وقتی ایشان را نافعست وبستن ساقین ونهادن دست وپای در آب گرم وهرگاه افاقه از غشی کرده بهتر آنست که بپست جو سرد کرده که دران انار دانه باشد بخورانند تا از سقوط قوت لمین گردند صاحب کامل گوید که هرگاه صاحب تب را غشی عارض شود باید که نظر کنند که سبب در صدوث او چیست پس اگر او انصباب صفرا سوی فم معده باشد آب سرد بروی صاحب وزنند فم معده وشکم او را بمالند دست وپای او بصابها محکم بندند تا ماده باسفل منجذب گردد ویک لحظه دهن وبینی بگیرند تا حرارت غریزی بباطن جوهر که با دو شراب عتیق ممزوج باب سرد بحلق بکاشند وبچکانند تنجبین در آب گرم در شمال این حال نافعست بدانکه اصعد از فم معده بسوی اسفل وبا خروج او بقی واگر غشی بسبب اسهال عارض شود معالجه بسیار تمام بیرون کرده ماسوای تنجبین در آب گرم کنند وگلاب وصندل وکافور بیوایند وباکشن بخبانند مع پاشیدن گلاب بسیار سرد بر چهره وزنان بشراب تر کرده بهند وشربت سیب وشربت سیب بهی نوشانند بر معده آبهای قابض مثل آب بهی وآب مورد وآب شاخ انگور ضماد کنند واگر غشی بسبب خبث حمی ورارت خلط عارض گردد باید که در وقت نوبت تب محکم زیرات ساق بر بندند وقدم در کف پا ودست بمالند تا ماده از باطن بدان ظاهر آورد واز اعضای شریفه بسوی اعضای خسیسه منجذب گردد واز خواب در زمانه نوبت منع کنند زیرا که انسان خواب ست که مواد را بسوی فم دل بدن متوجه میگرداند بسبب حرارت غریزی را فرو میکند وایضا از غذا باز دارند تا حرارت غریزی بهضم غذا از انضاج ماده واصلاح آن مشغول نباشد بگردد ودماغ را تسلیم نیفزاید که لطفای حرارت کند وقتا ما هرگاه غشی در ابتدای نوبت بسبب عارض شود باید که غذا قبل نوبت بچهار ساعت بدهند اگر تنظر کنند که اگر قی صعب با فم دهان بشراب رقیق تر کرده دهند واگرچه شراب در قی فزاید لیکن تقویت قوت حیوانی کند بدن را نقاد بدو شربت سیب

و آب او و آب بهی را بهندد دست و پای مادیه بندند و بمالند تا ماده را باطراف جذب کند و بسوی خارج سیراب نماید و اگر آن غشی قوی باشد مریض اقبال از نوبت سیب امرود و انار بخورانند تا معده بدان قوی گردد و حفظ قوت حیوانی نماید اما هرگاه که تب ابتدا کنند غشی عارض شود باید که صاحب اورا نان مهیا بشراب گرم کرده بدهند تا نفوذ او بسوی اعضا بسرعت گردد و در تطیب آن نهایت درجه تجنیف آنها باز دارد سعید ابن بطریق گوید که اگر غشی تابع اسهال بود حبس آن نباید و اگر تابع عرق نباشد آب سماق بنوشاند و آب برنج بر نهار یا شامند و اگر منقطع نشود بدن کهربا و گل رمنی و مرمازه و برگ سومن و برگ طرفا کوفته بیخته بعد چرب بکندن بدن بروغن بید یا روغن گل بیاشند و مسکن موجب شمال یا خیوش سازند و غذا چه، باکیان آب سماق دهند مؤلف اقتباس مینویسد که فی الحال گلاب یا عرق بید مشک بر بریت سرکرده بر رو و سینه زنند و جلابات بلی شرط کنند و شراب ریحانی سه درم ممزج بآب سرد در حلق چکانند و نان شرید در شراب و آب برنج چند لقمه خورانند تا قوت باز آید پس جهت رفع حرارت شربت سیب و صندل تر ش در عرق بید مشک نوشانند و اگر مریض عادت غشی قدیم داشته باشد باید که آنرا قبل از شروع نوبت چند لقمه نان تنک در آب غوره و یا انار کوهی و یا سیب دیابسی تر ش یا لیمون کاغذی دانه کی شراب ریحانی تر نموده خوراند

تدبیر ضیق النفس

تقوع پستان پانزده عدد آلوسیاه پنج عدد عناب هفت عدد بنفشه نیلوفر غب یا الثعلب هر یک هفت ماشه با شربت بنفشه ده تولد بهندوقیه و یلی موم زرد سه تولد در روغن گل هشت تولد گداخته آب جراده کدو برگ خرفه هر یک یکنیم تولد صندل یکتولد کتیرا هفت ماشه داخل کرده بر سینه مالند شیخ میفرماید که ضیق النفس اشیان عارض میشود یا بسبب تشنج و میبس عضلات نفس و یا بسبب ملاء خانقه نازل بحلق و یا بسبب ضعف مستولی بر عصب که بسوی عضای نفس آمده و معالجه اول بر اهم مرطبه نماید و معالج دوم مدر باشد و معالج سوم تعدیل مزاج و مانع خناق باشد و معالج سوم تعدیل مزاج و مانع والش گردن بچند یکه میبرد و مرطب بود دگاهی بر سعده نیز مثل جراده کدو و خرفه و صندل بر روغن گل و مانند آن نماده می شود

تدبیر شدت کرب

آنجا که کرب بسیار بود در گلوارده شده بخیانند و در برگ بید ساده و سیب دلیمو و ترنج و ریحان و گل سرخ و سداگلاب زیاده فرش نمایند و لحظه لحظه آب سرد کصندل سفید در آن بدهند باشند تر دارند و باد و رنگ و خیار و سیب و بهی و کدو و ترنج بریده بجوبانند و در ظرفی کلان گلی که پر از آب شیرین باشد انار خاته نزدیک بیمار دارند و بگویند که پیوسته نظر بر آن دارد و با القرع باشربت نیلوفر فوشانند و آب حی العالم سبز بروغن گل با برآمیخته و صندل سفید دو حصه افزوده بر تارک سر و معده و دل گذارند و حقنه معتدل علویخان بکار برند و نگذارند که کرب مستمر گردد و بخارات غلیظه آن بدماغ برآید و از اختناق موش سافته هلاکت آنجا بد بوعلی مینویسد که چون کرب بسبب حصول خلط لاذع در فم معده و حصول اذیت او بقلب کثرت غایه تبرید معده و اغذیه کند و ترویح بمرحه نمایند و در موضع قریب حرکت آب مفرح شیرگاو و شاخهای سرو و ریاحین بارده از نیلوفر و گل سرخ و نفوضجات بارده مرتب از نواکه خوشبو بارد و صندل سکوت در زند و بسیار باشد که کرب ایشان راحته باز دهمول از آب کدو و خیار و آب حی العالم بر روغن گل نفع نماید

تدبیر عسر الازدراد

برای دشواری فرو بردن طعام شراب با بهی بروغن گل بمالند و یا آب گل سداگلاب و ریحان سبز هر یک هفت تولد بروغن گل نتوانند بچوشانند تا چه آب بسوزد در روغن گل بمالند گل ریحان و فرنجمشک هر یک نه ماشه آمیخته بمالند و حقنه بارد علویخان فی الفور نفع بین می نماید شیخ میفرماید که اگر عسر از دراد در ترتیب مطبقه عارض شود قصد کنند و از مرفق خون برآرند و غذا بسرکه دکاهو دهند اگر اشتهار دران اندک جید باشد والا بماء الشعیر اقتصار و رزند و از قوابض شکم جذر کنند و اگر قبض طبع باشد حقنه آویخ سیاه خوب

تدبیر برد اطراف

در سردی دست و پا اندکی جدوار و بسیاسه بمالند و جوارش هالیلنوس بخورانند و بقول شیخ اکثر حرارت ایشان بسوی باطن بای حمایت اعضای رئیسه مدفوع است سردی شود بحرارت غریزی تسخین بسوی سر مینماید پس دست و پا در آب گرم نهند و آب سرد بسر نشانند

تدبیر کثرت احتلام

باید که این معجون بدهند تخم نیلوفر تخم کاردی هر یک یکنیم تولد طباشیر تخم خرفه گل نیلوفر هر یک یکتولد تخم بالنگ خرد و مغز تولد شربتی نه تخم آب بروف

تدبیر تشنج یابس

باید که سینه و گردن را بقیر و حلی گرازروغن بنفشه بادام هفت تولا و موم سفید سه تولا و تخم خطمی یک تولا سوده آمیخته مرتب ساخته باشند چرب سازند و از تراشیده کرده و خیارشنبر گ خرفه و اسفاناخ و جوه مقشر هر یک یکلیم تولا و روغن گل دو نخود تولا بر گردن و سینه ضماد نمایند آنرن علو خان نافع تشنج یابس مجرب است فذای رقیق مرطب مانند شوربا چی چه مرغ فقط نوشانند انما یاکل فواق دق الدم و نفث الدم نیز از عوارض حمیات سخت و تدبیر اینها معلوم است که در محل هر یک بطور شرح مع رعایت تب

ناقض بلاحمی

یعنی لرزه بی تب پوشیده نماند که هر چند این مرض از اقسام حمیات نیست لیکن بعضی اطبا مثل سم قندی وغیره بعد بیان حمیات و بوجه کثرت عروض و حمیات آنرا در اینجا ذکر نموده اند بالجمله گاهی لرزه بدون آنکه بدن را گرم کند و بغیر آنکه مودی بحمی گردد باد و اراحارض میشود و بسیش در اکثر اشخاص زمستانی میباشد و از دیگر اقسام نیز گمان الوقوع هست که بلا عفونت در بدن منتشر گردد و براده متحرک شود و بسوی عضلات بریزد و ببرد درت خود آنرا ایذا دهد و به تب نه انجامد بسبب خلوا و از عفونت و علامتش ضعف که بسهیل دوره تب بانقی هر روز می آید بدوقت معین بی تشنگی و بدون کرب عالج تاطیف تدبیر و اخراج بانقم با سهال و ادرار نمایند و تعریق بحمام و ریاضت و تعب کنند و این از سهال و ادرار اگر نزد اسهال مواد و جمیع اعضا منتشر گردد پس بهتر آنست که در تعریق و تقطیع مسام سعی بلیغ نمایند و این چنان باشد که قبل از نوبت لرزه بحمام بروند تا در آن خشت دارند و اگر حمام میسر نیاید این بخور گیرند اشنه سنبل الطیب برگ گزبرگ نیب برگ قنب برگ نی هر یک نیم پاو با دیان یک چهارک ورسیوچه چوشانیده بکار برند و یا برگ نیب خشک و شاهتره برگ گز خشک و شونیز تنها یا هر یک چرب نرمندی اندافته دخان گیرند که در دوسه نوبت رفع می نماید و گذا بخور کبریت و بخور مومی انسان و بخور گاو نگه و چون کمتر گردد باید که تنقیه بدن نماید بطریق یاد کرده های مواظبه گفته شد و اگر بعد تنقیه هم بماند دوا را الحلیت قبل از نوبت بنوزن یک بندقه بشربت انسنتین و شربت کشوث علوخان هر واحد یکتوله با بیسانند و بالایش شربت بزوری حار شربت با دنجبویه هر یک دو توله در عرق بادیان و با دنجبویه هر یک هفت تولا عرق انسنتین سه تولا بنوشانند در دوسه نوبت رفع دور دمی نماید همچنین چند بیدستر چار چه فلفل گرد یکنیم ماشه در دوا المسک تلخ هفت ماشه آمیخته بخورانند و شراب ریحانی یکنیم تولا بعرق شاهتره چهار نیم تولا عرق انسنتین سه تولا آمیخته نوشانند و ایضاً شونیز تخم با دنجبویه هر یک یکنیم ماشه عسل دو تولا آمیخته و ایضاً گوشت خشک موشک پران سه ماشه در عسل یکنیم تولا و ایضاً گوشت خار شپت و ایضاً گوشت سم کوبکنیم ماشه و ناخواه یکنیم ماشه عسل دو تولا و ایضاً سفرجل بدسه ماشه عسل دو تولا بسعوط اطراف و بالش نرم و تخ مرغ بروغن قسط و راحت عظیم الاثر ست همچنین خوردن قسط شیرین یک مثقال و غیره آن خارقون با آب گرم

احکام نکس

بدانند که نکس باز آمدن مرض را گویند قبل از انکه بحال صحت اول از قوتهای بدن وغیره آمده باشد نکس از اصل مرض بدتر بود بنابر انکه مردم اول در صحت و در مرض افتند و قوت کشیدن بیماری دارند بخلاف نکس که مریض دران ضعیف تر بود و در حالت ضعف قوت می افتد و قوت او از مرض ضعیف شده پس طبیعت مقاومت معاودت مرض نتواند کرد و نکس جمی تر قوست که زود تر افتد زیرا که هنوز قوت در نهایت ضعیف باشد که مرض باز عود کند و نکس نوعست یکی آنکه بسبب خطای تدبیر یا طبیب در تدبیر افتد و این سالم تر ست از انکه بدون خطای تدبیر پدید آید و خطا چنان باشد که در حالت نقاهت مریض سوء تدبیر نماید یا طبیب نابرد جودت هضم و قوت صفرای آمیلیا نوشدارو یا گلقند عسلی یا قرص گل وغیر آن او در نه گرم و هوا زان گرمی و اشتها افزاید و کثرت اکل باعث زیادتی مواد گردد **دوم** انکه بدن خطا نکند با وجود صواب تدبیر افتد و این نوع بدتر از اول ست زیرا که دلالت بر بقیه مواد در پی مرض در بدن و حرکت او موجب مرض دارد و بقیه مواد مرضی که بعد بحران باقی ماند بر دو نوع ست یکی آنکه بمدارک او نماند یعنی بحران باسهال یا دراری و عرقی یا با دراری و عرقی اعانت کنند و هر مرضیکه قبل از نضج بحران کند از امراض حاده و یا بحران ناقص بود و زود یا کبالاتی نباشد حدت قلت نضج پس بی نکس نباشد **علامات نکس** شیخ میفرماید کسی که تب او بحران تام و در روز اول کامل نشود بلکه چیزی باقی ماند یا خوف نکس باشد و ایضاً اگر سکون او بغیر بحران و البته از نکس بسنگاری نباشد و خصوصاً چون بحران ناقص مثل حمدری یا یرقان یا عرب باشد و با جمله بسبب جلد [illegible] مادهٔ فاعله و جلد باند و است لال کرده بیشود و بنکس از ضعف قوت و سقوط اشتها و فقیان و خبث نفس و قلت هضم و فساد طعام

در معدهٔ محموعت یا دهانیت و انتفاخ شراسیف و نواحی کبد و طحال و فساد خواب و طول بیداری و شدت تشنگی و شدت تهیج روی که علامت عظیم نکس ست خصوصا در پلک بالا و خاصهٔ در ورم آن و بقاعی تن مع انحلال تهیج وجه قوادانچه بر نکس دلالت میکند نیست که بدن طعام را نیک قبول نکند و بدان لاغری زائل نشود و خصوصا چون اعراض دیگر که مذکوره ظاهر شود یا شدت کند در اوقات نوائب مع ضعف اولا بوده باشد تا گاهی استدلال کرد و میشود بر نکس از آنکه نبض چون دران قوانزده سرعت باقی ماند و از غائر شدن خراجات بحرانی و غیب گردیدن آنها و آزبول چون دران نگینی بسیار از زردی یا شقرت یا سرخی باقی باشد و یا آن خام بود و دران سوپ معلق در اسب نبود و چون بول مرض مشابه بول طبیعی او نباشد و بعض فصول ادرار بر نکس بعض آن بود مثل خریف که در ان نکس بیشتر افتد از انکه در سائر فصول واقع شود و بعضا جنس مرض اعانت در دلالت بر نکس کند مثل حمیات دریه چون حرارت و تلهب در احشا بعد آن بماند مثل صرع و سدد او جاع گرده و جگر و طحال و تقدم و نوازل و انچه از نوازل پیدا شود چون رمد و غیره و امراض نفس گوئیم که از جملهٔ علامات نکس هوای خریف ست و استعمال سفنات و مقویات عضو و حلول و استلا و جماع و تعب و دیگر اعراض نفسانی مناسب مرض علاج در بر دو نوع نکس علاجی خفیف از اصل مرض بعد آزمند و لیکن در نخبار دارد و تعریق بیشتر از سمالک شدن و رشته پر هیز در دست دارند تا بزودی صحت حاصل گردد و میسر باشد که بسبب کردن پر هیز حاجتی بعلاجی دیگر نباشد و بالجمله اصل کلی تقویت قوت ست بحکمت عملی و تعدیل مادهٔ علت بتقلیل بارسال مناسب و تسکین بتقریح و ریاضت معتدله و نقل هوا انجندی گوید که شیخ الرئیس در قانون گفته رائی آنست که در ان مبادرت بمعالجه نکنند تا آنکه وجوه اخلاط گردد زیرا که آن در کثرت خبیث باشد و مراد شیخ بمعالجه در نخبا معالجه بمسهل مانند آنست و الا بمطفیات و مصلحات مزاج از مبادرت چاره نباشد تا نکس بسیار نشکند جالینوس گفته که انچه حفظ از نکس کند آنست که چون تب ساکن شود و اعراض زائل گردد مدتی بران پر هیز کرده باشد قرار گیرد و کمتر مدت آن باشد که یکهفته پر هیز کند تا آنکه روز بحران بزرگ بران بگذرد و بعد هر مرض مدت بحران مرض پر هیز باید کرد و به تدریج بغذای اول باز آید

احوال ناقهین

بدانکه ناقهین جمع ناقه ست و ناقه کسی را گویند که از بیماری خلاصی یافته باشد و هنوز بحال صحت تام و قوت باز نیامده باشد و این را ناقه حقیقی نامند و اگر از مرضی برهند بمرض دیگر گرفتار شده باشد آنرا ناقه حقیقی نتوان گفت بلکه مریض بود بمرض دیگر انتقالی و یا خود بعضی از اعراض مرض سابق باقی بود او را بالنسبه ناقه غیر حقیقی گویند و خصوصا رحمیات شیخ میفرماید که گاهی ناقهین از نکس عارض شود چون ایشان را حالاتی که در باب نکس گفته شد بسیاری پدید آید گاهی ایشان را اشتداد قوت و ضعف آن بحسب آنکه در تدبیر ناقهین بباید عارض شود و گاهی ایشان را حالتی عارض گردد که از چیزیکه تناول نمایند انتفاع نیابند و بدان آنها بقوت رجوع نکنند بسبب بقای سوء مزاج و عدم تولد خون صالح و گاهی ایشان را خراجات عارض شود چون بدن آنها از اخلاط فاسد باستفراغ تمام پاک نشده باشد و بقیهٔ آن بعضوی ریزد و خراج تولد کند گاهی ایشان را فساد بعضل عضا عارض گردد بسبب اندفام مادهٔ فاسد بسوی آن و گاهی ایشان را امراض عارض شود ضد مرضی که اول بوده باشد چون بر ایشان افراط در چیزی ضاد مرض اول او اطارد تبدیل کنند و مرض اول دیگر بود و بالعکس مثل آنکه عارض شود ثقل زبان و فالج و قولنج بارد و سکته و صرع و صداع لازم و شقیقه و ما نند آن چون تهیج بر وجه طبیعی باندازه تجاوز کند گاهی ایشان را که بسیار عارض گردد و آزار آب نیگرم زائل کند گاهی ایشان را حالتی عارض شود که سفید گردد بسبب عدم شعور ایشان در کثرت تناول غذای مولد بلغم و بسبب تحلیل رطوبت غریزی که سیاهی مورد نقائم دارد چنانچه زراعت را عارض شود که هرگاه آب نیابد خشک شود و سفید گردد و بعد ازان چون بحال تندرستی باز آیند سیاهی موی آنها عود کند چنانچه نوع اینین عارض گردد اگر آنرا بدترین نوعی ابرص دانند

تدبیر ناقه

شیخ میفرماید واجبست که ناقه در هر چیز رفق نماید بران افزیه ثقیل وارد نکنند و نه چیزی از حرکات و حمامات و اسباب مزعجات حتی که اصوات و غیر آن که خفی و مهیج باشد و بتدریج بریاضت معتدل ملایم نماید کان بسیار نافعست و چیزیکه در خون او افزاید از غذیه لطیفه چون شوربای چوجه بریان و غیر آن استعمال نماید و لازم است آزار مرض و فرحت سر و اختیار کند و لازم استعمال فرحات و خصوصا جماع اجتناب نماید و شراب باعتدال آن نرا نافعست و خصوصا شراب لطیف رقیق و اولی ناقهین که را میشان را توسیع در غذا منع کنند کسی ست که بحران او وضع شده باشد چه آن مستعد برای نکس ست و مثل او اکثر محتاج باستفراغ بود و بعضی از متقدمین بقیهٔ مواد و مبحرین

اسهال مسهل لطیف باشد لاسیما چون برای صفراوی باشند یا مائل بزنگ خلط وقوا او از اخلاط لیکه از ان تب عارض شده باشد و داشتها خلی بابند و چون ارادهٔ
آن کنند ناقه را راحت دهند و تقویت قوهٔ هضم او برفق از اغذیه و ادویه نمایند بعد از ان استفراغ کنند و گاهی محتاج افتد باستفراغ و تقویت مکرر و معاً نباشد دیگر وقت
استعمال ادویه صرف نیابند و درین هنگام غالباً ادویه مسهله سازند و یا بادویهٔ قوای ادویه مسهله موافقه مخالف مزاج مرض مثل آلو و شیر خشت و ترنجبین و مانند
آن برای اصحاب صفرا ممزوج نمایند و برای ارباب بلغم جانجبین و ترنجبین و گاهی ایشان را در انقیع باید پس عروق آنها بان پاک گردد و گاهی این فعل مدرات
معروفه مثل تخم خیارین و خرفه و خار خسک و شاخ بز ممزوج کنند و بدیگر ادویه غیر مشهوره حاجت نیفتد و آنا فصد پس ناقه را باخراج خون کم احتیاج افتد و گاهی حاجت
نیز بدان افتد اگر بقیهٔ از خون باشد و بران انتفاخ سخنه و علامات خون دلالت کند لاسیما چون مثل بقیهٔ تب در عروق از نبض و قاروره دریابند و بتوز دلیها
پدید آید و گاهی بلیبب احتجاج گردانند بقصد صاحب تب روایت خون او بنا بر بقیهٔ رادیت اخلاط ردیه دران پس لازم گردد که خون روی او خارج کنند
و دران باقیه خون جدید فزاینده و اولی در استعمال مستفرغ آنست که بملایمت نماینده چیزی دفعهٔ بعمل نیارند و خواب روز گاهی ناقه را ضرر رساند بنا حاجت
او بدان آنرا بسبب طبوبت حاصله از سوء هضم حادث از تخلیط طبیعت از جهت تحریک روح بسوی داخل و خارج و گاهی آنرا نفع کند بنا سایش او یا گرم کردن
او بسبب انتعاش قوت و حرارت و تحلیل بقیهٔ مواد و چون موافق نیفتد پس گاهی تب آرد بنا بر مثل بقیهٔ تب در عروق از نبض و قاروره دریابند و بتوز دلیها
که نقی از مواد موجبه حمی و غیر نقی از ان باشد آنست که اعراض ایشان بر تدبیر یکه در مرض بود از فزوده و غیره دو سه روز تا قریب او جاری دارند و بالجمله مقداری که
از روز بحران کم قریب روز صحت او باشد تتبع او نمایند بعد از ان بتدبیر ما فوق او بتدریج یعنی در غذا تدریج نمایند و واجب است که برای ناقه تقی و آنکه تب او ملیم باشد
تلطیف تدبیر او نمایند یعنی غذا کمتر تنکند تا بدن او گرم و حال او بگردد و حرارت گرسنگی و لازم نرسد که رد بدن او از لاغری حاصل در اندک ایام بسوی فربهی دانند کب
روز نکند زیرا که قوت او با قیست پس خون صالح بسرعت متولد شود و با خلاف او یعنی بغیر تقی و غیر سلیم الحمی خلاف این کنند یعنی تدبیر مرض بعد زوال او چند روز
جاری دارند تا گاه اشتها نشود بداند که در ان استمالت و اگر اشتها شود و بهضم مشغول باید دانست که آن غذا از بفضل خوش زیاده از طاقت و فوق قوت طبیعی نرسد دارد
و قدرت بر هضم و تفریق نداد در بدن ندارد و یا در بدن او اخلاط سیار است و طبیعت مشغول باین امت و با قوت معدهٔ او بسیار ساقط شده و قوت جمیع بدن از حرارت غریزی و مساعدات
پس احالهٔ غذا لائق طلب کردن طبیعت از ان غذا برای اعضا نکند و امثال اسهال از ناقیین که در بدن ایشان از خلاط کثیر و قوت معده و بدن آنها ساقط بود اگر چه
در ابتدا خواهش طعام کنند لیکن حال ایشان مؤدی بسقوط اشتها گردد زیرا که آفات و استیلای خلاط ردی قوی و زیاده روز بروز گردد و ناقه را که اشتها نباشد بعد
اشتها شود بسبب انتعاش قوت بهتر از انست که او را اشتها باشد بعد از ان اشتها نبود پس اگر اشتها دوام کند و بدن بقوت و فربهی نگراید قوت اشتها آلهٔ
آن یعنی عصبه جس فم معده هر دو صحیح باشد و قوت بهضم آرا و یعنی قعر معده هر دو ضعیف بود دو آلی آنست که بتدریج کند ناقه از میوه و بیخ مرغ سبز غاله و بجاد
رجوع نکند و نه نوزد عروق او تنگی باشد از بقیهٔ ماده یا از حصول بدن بسبب حرارت مرض و سنجبین گاهی ایشان را سمج پیدا کند بسبب ضعیف اعضای ایشان و همچنین سایر
نزشیها و از تدبیر نا قابل نقل ایشان بسوی هوای متضاد آنست که با نها باشد و از تدبیر ایشان مراعات چیزیست که واجب بود حذر کردن او در نوع مرض آن تا
مقابله کند بدانچه امن بود از ان مثل صاحب سام که واجب بود بران خوف کردن از خشونت سینه تا در سعال نیفزاید و واجب نیست که ناقه در حمام عرق آورده گوشت او
ضعیف شده تحلیل گردد و چون عرق در ناقه کثرت نماید بدن آن فضول باشد در اشیدن بنی سهو بعنی قدر اندک کند بنا بر انکه سام را بند کند در کام و نزاید پیدا نماید خصوص در بهاری
واجبست که غذای او در کیف مس الکموس سهل الانهضام باشد و لاز مست که بصبر گرسنگی و تشنگی نکند و گاهی احتیاج افتد بمائل کردن کیف غذا بسوی نعنع از مرض
سابق بسبب بقیهٔ از او بنا بر احتیاط و بدانکه غذای ناقه بطریقه سیاله در غذا شدن سریعتر باشد در غذا دادن کمتر و غلیظ تر تخنیه بصدق آن بود اطعمه باشد یا اشربه قوی
که ایشان را بار داشت خود آنند آنچه بدان بقیهٔ حرارت نکند بلکه لازم است که تدبیری نمایند بدانچه او معتدل بود و او را حرارت لطیف مع طبیعت کامل سریع القبول
برای هضم باعث شده غذای او در مقدار چندان باشد که بهضم و انفصال آن نیک گردد و آنرا بتدریج بفزایند اگر نقل در معده بینند و ده قرار کند و سرعت

تغذیه ناقه

استخوان و پوست بطوری او بسیار و ازان کم کند اگر از نقل و غیره چیزی زبون و اندوه چون ناقه یکبارگی متملی شود و معده او کشیده گردد اگر تب کند و بجنین واجب نیست که در قبه آب بخورد چه بیشتر دران خطر باشد و اما وقت غذای او وقت اعتدال هواست در اوائل شب تابستان یا نیمروز فرستان الا آنکه شما و غیره استعمال نماید و درین صورت واجبست که غذائی را که آن کمتر از برگردن شکم باشد تفریق نماید و آب بسیار سرد از قبیل چیز نیست که ناقه ازان اجتناب کند چه گاهی بعض احشا را ضعیف کند و گاهی تشنج پیدا کند و دیده شخصی را که بدین هلاک شد و بدانکه اشتهای ناقه گاهی کم شود بسبب ضعف یا اخلاط در معده و یا وی در اکثر مثل غشی بود بنابر انجوزه فاسده بسوی قلب و گاهی کم شود بسبب جگر یعنی قلت جذب او و ضعف بجگر ظاهر شود از رنگ و از برازرقیق سفید و گاهی کم شود بسبب اخلاط در همه بدن و تخمه و گاهی بسبب ضعف قوت بدن و حرارت غریزی یا در معده خاصتهٔ باشد پس تدبیر هر واحد بانچه معلوم ست بر فق ترکه ممکن بود باید کرد و بدانند که سکنجبین سفرجلی برای ناقه بین ترین دواست و خصوصا چون اشتهای ایشان ساقط باشد بسبب ضعف در معدهٔ آنها و از سیج درامان باشند و اما مقویات معده که گرمتر ازان باشد مثل قرص ورد و مانند آن گاهی سبب نکس گردد **صاحب کامل** گوید که ناقه بین از مرض آمنند که از حمیات و امراض حاده خلاصی یافته باشند و ازان خارج شوند پس ابدان ایشان ضعیف و خون در انها قلیل میباشد آما ضعف بدن بسبب اینهاک مرض آنرا و استعمال تدبیر لطیف در ایشان و کثرت تحلل ابدان آنها بحرارت تب بود و اما قلت خون بسبب احراق حرارت حمی خون را و افنای آن بسبب کثرت تحلل و قلت غذا و لطافت آن پس حرارت غریزی در ابدان ایشان بهمین اسباب ضعیف گردد فلذا محتاج بتدبیر لذاغش مزیادتی قوت میباشند و اول انچه سزاوارست استعمال او در ایشان اینست که تدبیر ایشان بعد انقضای مرض تا سه روز مثل تدبیر ایشان که در وقت مرض بود از تلطیف غذا و خوردن مزورات و مانند آن بدستور باشد تا از عود مرض بدان امین باشند بعد ازان نقل نمایند بسوی غذا که آن غلیظ تر ازان باشد اندک اندک بتدریج مثل گردنهای بچه مرغ و تیهو و رانها و بازوهای آنها بعده انتقال کنند تا سینهٔ آنها و تا ماهی رضراضی یا ربی و جبلی و نهری پس ازان بپاچه بزغاله و بره و گردن آنها پس بلحم آنها اندک اندک همواره برین زیاده نمایند در هر روز بمقدار یکه قوت ایشان متحمل باشد تا انگه بغذای رسند که عادت آن داشته باشند بتدریج و اگر شراب خوار باشد در ابتدا شراب بیضی رقیق خوشبو مزوج بآب دهند بعده ازان ترقی بقویتر ازان نمایند تا آنکه بمقدار عادت خود کند در وقت صحت او بود برسد و استحمام بآب شیرین بگرم در خانه اوسط حمام نمایند هرگاه در انجا حرارت ظاهر نباشد و دران قیام الطول ننمایند و آدا استلای غذا و شراب و اصبر بر رجوع عوطش و ایضا اغذیه سخته و ریاضت سخت و نشستن در آفتاب غضب و بیداری و جماع حذر کنند زیرا که این همه مستعین مزاج ایشان و تحلیل جوهر ابدان آنها مقدار اکثیر نمایند و بدانند قوت آنها ضعیف گردد و بآسانی تفقد در او ناقه نمایند که بدان او چنان باک نشسته باشد و در بدن او بقیهٔ ماده باقی بود و از علامات یکه این را بدان معلوم کنند آنست که صحت مرض بحران یعنی باستقراغ یا دوم یا خراج یا غیر آن از اشیائیکه بدان بحران میباشد نباشد و یا بحران غیر تام و ناقص غیر کامل باشد پس اگر در شهر عادت یا تواتر یا در بول رنگینی معلوم کنند و یا تلخی در دهن یا تشنگی یا گرانی در بدن یابند و یا عرق بسیار آید یا سیما در وقت خواب اینهمه دلالت میکنند بر انکه در بدن فضولست و آن محتاج بتنقیه ست پس اگر باد وجود اینها کلال در مفاصل یا تعب در بعض اعضای او دریابند توقع خروج خراج در ان عضو نباشد و چون ملاحظه از علامات مذکوره بنمایند باید که از عود مرض حذر و احتیاط بسیار کنند و تدبیر ناقه مثل مرضی یا قریب ازان باستعمال اشیائی بپردازد مطفیه و تلطیف غذا و استفراغ بدن نمایند لایسیما اگر مریض مع ذلک ناقص الاشتهای باشد و یا اشتهای غذا بود و نخورد و بدن او فربه نشود که این دلالت آن نماید که بدن او غیر نقی ست چنانچه بقراط در کتاب فصول گفته که چون ناقه از مرض چیزی از غذا نخواهد و یا از ان بخورد و بدن او زیاده نشود بدن او محتاج بتنقیه باشد و چون این حال بیند باید که تقلیل غذای او و تلطیف آن و تنقیهٔ بدن نماید زیرا که اگر این تدبیر نکنند مرض عود کند و بدن مریض صحیح نماند چنانچه بقراط گفته ابدا نیک باک نیستند هر قدر که آنرا غذا دهند بسیار شیر نخورد پس بدین جهت میباید که نظر کنند اگر علامات خون در ان ظاهر باشد فصد کشایند و از خون مقدار حاجت و احتمال قوت اخراج نمایند و اخراج او زیادتی نکنند زیرا که ناقه از مرض محتاج بزیادتی خون جدید در بدن خود باشد و اگر علامت صفرا فی هر تبود باید که استفراغ بدوای مسهل صفرا کنند که الطف باشد و اسهال دوائی بود مثل مطبوخ فواکه و خیارشنبر و تنجبین و لبلاب یا بنفشه خشک بشکر یا شربت ورد تا بدین از عود مرض امین گردد بعد ازان در تدبیر بحر کوشد شروع نماید پس اگر بیند که ناقه را بعد استفراغ غذا نیک هضم نمیشود و طبیعت او نرم نمیشود و بدن او زیاده نگردد باید دانست که ناقه در مقدار غذای خود زیادتی میکند چنانچه بقراط گفته که ناقه

ازمرض چون غذا بخورد و بدن او ازان قوت نیابد این دلالت کند بر آنکه او غذا زیاده ازان میخورد که بدن او تحمل آن نیست پس برای این واجبست که تقلیل از غذای او کنند و هر صبح گلقند پنج درم تا هفت درم او را دهند و بعد ساعتی سکنجبین سفرجلی یا نزده درم مناسب است درم شنوشانند که این زمان فعست و چون این تدبیر در ناقه استعمال کنند بحال صحت خود رجوع کند و قوت او زیاده شود و بدن او بسرعت فربه گردد چنانچه بقراط گوید باید انکه در زمان اندک لاغر شوند رجوع آنها ببسوی فربهی در زمانه اندک بود و آنکه در زمانهٔ طویل لاغر شوند بفربهی در زمانهٔ طویل رجوع کنند **ابو منصور** گوید برای کسیکه از حمیات حاده بیرون آید سزاوار آنست که از رجوع باغذیهٔ صحیح مزاجان پرهیز نماید و غذا نیکه در حال مرض خورد بران اقتصار نماید و آنگاه اندکی قوی تر از ان باشد بعد ازان بتناول اغذیهٔ اصحا اندک اندک تدریج کند و از تعب و تراکم بهم مسکون گرم و جمیع مستحفات بدن و غیر آن که سابق مذکور شد اجتناب نماید و لاسیما کسانیکه از مرض بجهان تام خارج نشده باشند و کسانیکه در ایشان آثار یکه ببقایای مرض دلالت کنند باقی باشند مثل زیادتی تلخی در دهن یا تواتر در نفس یا قی یا طعم غریب در دهن یا اختلاط در نشا و میش در خواب و مانند آن که در قول سابق گذشت پس تدبیر ایشان خاصه تدبیر مرضی نمایند تا اینکه آثار منقضی شود و صحت او پدید آید و غذا و آب اندک اندک خورند و دفعةً بسیار نباید نوشید و خاصه در فصل خریف و از آب بغیر سرد البته نوشند و اگر اشتها قوی باشد و هضم ضعیف بود بقدر اشتها تخورند بلکه بقدر هضم حتی چون هضم جید شود غذای او انگه گردد بعد ازان بحرکات و مسائر اعمال خود که عادت او در حالت صحت باشد تدریج نمایند و کسی را که از خوردن غذا بدن قوت نیابد بلکه طبیعت او نرم گردد از مقدار غذا و از شرب آب کم کنند و سکنجبین سفرجلی دهند در جگر او ضمادات مقوی آن نهند و ناقه را غذیهٔ غلیظ دیر الهضم ندهند تا آنکه قوت او بکمال رسد بلکه غذای رقیق سریع الهضم دهند اگر غذای او هضم نشود و شراب ابیض رقیق یا عرق بدهند و از قوی متعرض نشوند و بقراط گفته که استمالی بدن از شراب بسهل تر از انست که از طعام متملی گردد **ایاقی** و جرجانی مینویسند که ناقه بهر عادتی که از ریاضت و طعام و شراب داشته باشد تدریج نمایند و از فکر و غم و هم و جمیع انواع استفراغ اجتناب کند و مروحه و صفراوی را آب بزور و شراب لطیف ممزوج سود دارد و کثرت خواب در روز حرارت غریزی را ضعیف کند و تب آرد و دوام اشتها بسبب غلبهٔ سودا و انصباب آن بسوی فم معده از طحال او بود و تکاه ناقه بشب عرق لبیاز کند بر دو حال دلالت نماید یکی آنکه طعام نفرزون از کفایت میخورد دوم آنکه در تن او هنوز فضله هست پس تدبیر او بریاضت و بتدبیر لطیف باید کرد و بقراط گوید که عرق لبیاز در خواب بغیر سبب موجب آن دلالت کند بر آنکه صاحب او غذا را بیشتر از حمل بدن او بر بیاز پس اگر این بغیر تناول طعام باشد دلالت نماید بر آنکه محتاج باستفراغ است و لبیاز آنست که خلط رقیق لطیف بعرق خارج شود و غلیظ از و باقی ماند و غلاظش آنست که مریض بعد عرق هیچ راحت نیابد و ضعف بغیر افراید و هر چند حرارت غریزی قویتر شود تحلیل پوشیده تر باشد و ازینجا معلوم گردد که کثرت عرق کار طبیعی نیست سبب آن بکثرت ماده هست یا انفتاق مسام یا عجز طبیعت از هضم طعام یا حرکتی و ریاضت قوی **ابن الیاس** گوید که تدبیر ناقه این ازمرض تدبیر مشترک میان تندرستان و بیماران است پس بباید که صرف عنایت بتفقد امر نبض فاخره نماید اگر علامات بقیهٔ ماده معلوم شود و آن در قول صاحب کامل گذشت و یا مرض فی نفسه تقلب و خبث نفس قلت نشاط و باید بداند که در بدن او عرق و فضلات محتاج بتنقیه هست پس بمبادرت نماید به تنقیه آن از حسن تدبیر یکی تدریج و از معالجات قوی و استفراغات سخت حذر کنند بسبب ضعف قوت ناقه و قلت احتمال او و برای معالجه قوی تدبیر بالغ در حفاظت پس هرگاه بنقای بدن او و خلو عرق او از بقیهٔ مواد فاسد یقین شود تدبیر آن بتدبیر مرض از تلطیف غذا و خوردن نار الشعیر یا مزورات نماید تا آنگاه سه روز از تب و مرض او بگذرد و از عود مرض ایمن گردد بعده بدانچه غلیظ تر باشد اندک اندک تدریج نماید و در اول روز چهارم از انقضای مرض گردنهای بچه مرغ دهند و در روز پنجم گردن و بازو های آنها و در روز ششم این مع رانهای آن و در روز هفتم اینها مع سینهٔ آنها هم نمایند بعده انتقال بیاز بچه بره و بز غاله و گردن آنها نمایند بعد ازان بلحوم آنها اندک اندک نقل کنند و هرگاه در ایشان قوت حرکت و نشاط در یابند استحمام بآب نیگرم نمایند و از فرح مفرط و فکر کثیر و غضب و سهر و بحث و مطالعه و قرائت کتب حذر کنند و اگر بدن ناقه از تناول غذا فربه نشود تلیین طبیعت و اسهال او بر فق نمایند بملینی که بی غائله باشد مثل مطبوخ فواکه و نقوع مشمش تر بنجبین و شیر خشت و یا هر صبح سکنجبین بسیاده و گلاب هر واحده ده درم با یک مثقال قرص طباشیر ملین بدهند و غذا از مزورات آلوی کوهی و مغز بادام و اسفاناخ یا از تمر هندی یا از ماش مقشر و مغز بادام سازند و اگر ناقه را بعد استفراغ غذا نیک هضم نیابد بتقلیل غذا کنند و هر صبح سکنجبین سفرجلی

ذکر تعذیه ناقه بعد از استفراغ

ذکر تعذیه ناقه بعد از استفراغ

ذکر تعذیه ناقه بعد از استفراغ

وگلاب هرواحده درم هوشانند وغذا زیخ بچه مرغ وهند وهمچنین اگر ماده را عرق بسیار آید نه بیرا و تقلیل غذا ست تناول انچنین سوخ حلی آنرا نافع بود مؤلف اقتباس مینویسد که در ناقهین برغذا و شراب دوا نکید مرض بود وهم مبالغه بسیار نشاید کرد که مبادا مزاج گردد و مرض ضد بسیاری اول پدید آید و بهلاکت انجامد وهمچنین گذشتن سه روز از تب مشوربای گرد انهای بچه مرغ کبا بنک روغن بادام ویا ماده گاو پخته باشد همراه برنج قسم اول وکمنه ویا نبان تنک که دران شربه کرده باشند بهند و قدری گوشت گردن هم دهند و بهر روز بدستور یکه در اقوال سابق گذشت شوربا و گوشت اضافه نمایند و چون اشتهای طعام کم بود باغذیهٔ معتاده تحریک اشتها نمایند وجهت تقویت معده و برانگیختن اشتهام ایای سیب با مصطکی و شربت سیب و به ویاقوت وجوارش انار برنج وجوارش عود ترش و انوشاروی لولوی علوی خان و نخبین نفاحی ایشان در گلاب قرنفلی ویا با گلاب وعرق گیوژه وعرق سیدشک وعرق عنبر بهند قبل از طعام وکباب گوشت بزغاله ویا چوجهٔ مرغ که دران زیره وقاقله کبار وپوست بیضه دریا خشک وپیاز و انار دانه جمله باهم کوفته در شکم او پر کرده باشند کباب کرده بانان دهند و اگر سرفه باشد انار دانه را موقوف سازند و عطاهای مناسب مزاج بهوینند و چون در خواب عرق بسیار آید بریاضات و سواری معتدل و تنقیهٔ بدن بدفعات بسلینات لائقه دمانند آن دفع نمایند و چون در روز بغیر از خواب هم عرق آید بلاسببی از اسباب خارجیه دلالت برضعف طبیعت و کشادگی مسام کند در بن وقت مصالحات مانند گل سرخ و گل گزو برگ سرو و تخم مورد و برگ آن بر بدن بمالند و چون خواب کمتر آید تدبیر سهر بردارند و اگر سرفه باشد و بلغم بدشواری برایرعسل و اب اذاخته گرم آگرم بنوشانند و بجای آب برابر العسل اکثفاوزنه ویا العوق کتان ویا حب الصنوبر لیسانند و تلبینه در کتان بریان در عسل نیز نفع سید هد و همچنین خوردن بادام هفت هشت عدد با همین قدر مویز منقی و همچنین خوردن لوز با دام و شیرینی نرم و یا سفوف زوفا تنها با نبات دهند و یا مرکبی سازند از رب السوس و صمغ عربی و زوفای خشک هر یک سه ماشه و یا از فلفل گرد دکاکر اسنگی هر دو برابر و شنگ دو ماشه و اگر از ین سرفه رفع نشود ملین بسیار ک با تر نجبین در روغن بادام دهند و روز دوم صبح مطبوخ زوفای خشک پنج ماشه اصل السوس پنج ماشه عناب هفت عدد مویز منقی یکپاره گاو زبان چار ماشه بنفشه هفت ماشه با دشربت بنفشه دهند و غذا شوربای مرغ بانان تنک خورانند و همچنین سه چهار بار بعمل آرند بعده لعوق بادام دهند و اگر سرفه بلغم با سانی برایرب السوس تنها در دهن دارند و کذا صمغ عربی و یا زوفای خشک سوده با نبات در دهن اندازند و اگر سرفه خشک بود باید که لعوق با قلا دهند و یا قوذا و یا خمیر گخشخاش و یا شربت خشخاش در عرق گاو زبان و مکوه دهند و یا تنها بلیسانند که بسیار نافعست و همچنین داشتن کتیرا و یا شیر خشت در دهان ذاقه را بعد غذا انکی از قسم شیرینی خورانند تا جودت هضم پدید آید و غذا در فصل گردا و قت صبح یکپاره و ساعت روز برامده و اگر اشتها بسیار باشد و قت ظهر نخود بریان مقشر یوزن یکنیم تولد و یکم و زیاده و کشمش دو چندان بدهند و یا شالی بریان که بهندی پرل گویند دو یا سه تولا بنیم وزن آن نبات دهند و وقت شام غذا بدهند و در فصل سرما غذا در روزی دو سه مرتبه اندک اندک و متفرق دهند

بیان محبسران

چون مؤلف هیچدان رساله کبحران بتفصیل تمام و تبسیط تام جداگانه تالیف نموده لهذا در اینجا بتحریر برخی از فوائد ضروریه و ایام مسهل و بحران وغیره و علامات بحران و تدبیر در روز آن اقتصار و رزیده به انکه بحران تغیر بدنیست که تابع مجادله میان طبیعت و مرض باشد و این بهر آنست که قوت یا مرض تنازع و محاربه و اجتماع در قهر و غلبه خود و فنا دهٔ مرض و اخراج او از بدن میکند و همچنین مرض مقابله قوت و جهد در غلبه خود و ظفر بران مینماید پس هر گاه قوت بر مرض ظفر یابد بحران حمیدا باشد و مریض سالم ماند و هر گاه مرض بر قوت مظفر گردد بحران ردی بود و مریض بلاک شود و پس هر بحران یا جید باشد یا ردی و هر واحد ازین هر دو یا تام باشد و یا ناقص و بحران جید تام آنست که طبیعت غالب آید و ماده مرض را یکبار گی از جمله بدن خارج کند و مریض فی الحال صحت تام یابد و بحران ردی تام آنست که مرض غالب آید و فی الفور مریض بلاک گردد و این هر دو نوع امراض حاده افتد که مدت آن تا چار روز یا هفت روز یا چارده روز بود و بحران جید ناقص آنست که اگر چه طبیعت غالب آید و بحران نیک کند لیکن جمله ماده را یکبار گی دفع نسازد بلکه ما بقی را اندک اندک بدفعات دفع کند و بحران ردی ناقص آنست که مرض غالب آید و بحران بد کند اما یکبار گی بلاک نسازد بلکه طبیعت را بعد ازان اندک اندک ضعیف سازد و بلاک نماید و این هر دو نوع از امراض غیر حاده افتد که مدت آنها کمتر از چهل روز نبود و بقول قرشی بحران جید تام گاهی بدفع کلی و بازالهٔ ماده مرض از جمیع اجزای بدن باشد و از بحران استفراغی نامند و گاهی چنین نباشد بلکه بازالهٔ ماده مرض از نواحی اعضای کریمه

وشریف بسوی بعض اعضای جسیم و اطراف بود و این را بحران بانتقال گویند و بعضی تحلل و ذبول را از اقسام بحران ناقص شمرده اند لکن شیخ الرئیس میفرماید که گاهی از بحران ناقص آن باشد که قریب بحران بود و آن در بحران جید ناقص تحلل ست و در ردی ناقص ذبول بدن و این هر دو در شمار بحران ناقص مرتب آثار اند و از قسم بحران نیستند زیرا که شرط بحران آنست که دفعۃً بود و این هر دو مدتی بحیاند و ایضاً مسیحی گوید که از امراض بعضی آنست که انقضای آنها بحران باشد و آن امراضیست که سریع الحرکۃ بود و بعضی آنست که انقضای آنها تحلل اندک باشد و او آنست که بطی الحرکۃ بود و انقضای این را بحران نگویند بلکه نضج و تحلل نامند پس هر مرض که زائل شود یا بنضج و تحلل بود چون مادۂ فاعل مرض اندک تحلیل شود تا آنکه بتدریج فانی گردد و یا بحران دال بر پیروزی این یا باستفراغ بود چون مادۂ فاعل مرض بسوی خارج حرکۃ دفع گردد و یا بانتقال و خروج چون آن یا دو بعضو غیر شریف مندفع شود اما نضج تحلل در امراض طویلۂ مزمنہ و مواد بارد بود اندک اندک مثل تب لثہ و ربع و مرض مزمن را علامات مانعہ و حرکات سمعیہ نمیباشد و اما بحران باستفراغ در امراض قصیرۂ حادہ باشد مثل حمیات صفراویہ که دران دفعۃً استفراغ افتد یا برعاف یا قیی یا اسہال یا بعرق یا ادرار بول و یا بخروج خون از مقعد و یا بدر و حیض و انتقال آنست که طبیعت برباده مستولی شود و آنرا بضعیف تر عضو دفع کند و در ردی از ان رم و خراج حادث شود و این را بحران بانتقالی گویند و همچنین هر مرض که هلاک کنند یا بر سبیل بحران هلاک نماید و یا بر سبیل ادبار و ذبول آنست که قوت اندک اندک تحلیل پذیرد **فائدہ** هرگاه بحران در ابتدای مرض افتد قتال باشد و هرگاه در وقت منتهای او بود تام باشد و در انحطاط مرض بحران اصلا نیفتد و وقت بحران احد است و آن وقت منتهی ست و وقت موت و احد نیست بلکه گاهی در ابتدا و گاهی در انتها بود و بحران تام در وقت منتهای مرض باشد و بحرانیکه تام نباشد گاهی در وقت تزید مرض بود بسبب محرک بدشل مرض فهیت سریع الحرکۃ و مثل معالج چون اشیای مستفرغہ قبل نضج مادۂ مرض استعمال کند و بحران واقع در وقت منتهای مرض اکثر فاضل محمود باشد و بحران واقع در تزید مرض اگرچہ در سلامت بود بحران ناقص باشد و اگر ردی و بهلاکت بود دران مریض سخت بد حال گردد و بردی ترین وجوه باشد بالجملہ بحران تام مزبور قلیل الانتہا نباشد اگرچہ باریک تام بود و بر استیلای طبیعت و قوت مادۂ ردی دلالت کند و اگر ردی باشد بر عجز قوت و هلاکت دلالت نماید **فائدہ** افضل بحران آنست که بعد نضج تام افتد تا مادہ بالکلیہ بدان منفرغ شود و ایضاً با وجود نضج تام طبیب بنقای بدن بدان وثاقت نماید یعنی با ندارۂ مادۂ محدث مرض ندارۂ مادۂ منفرغ باشد و ایضاً هرگاه اندفاع مادہ حاصل شود عقیب او خفت ظاهر گردد و ایضاً سلیم الاعراض بود و چنان باشد که روزی از ایام انذار بدان خبر دهد پس در روز بحران محمود واقع شود مثل روز هفتم و چهاردهم و هفتدهم و توقع بحران تام الدفع در امراض حادث از مواد رقیقہ حاده و در قوت قوی باید کرد و امید بحران انتقالی در قوت ضعیف و مادۂ غلیظ باید داشت و ایضاً حال بحران تام الدفع مختلف بود زیرا که اگر مادہ دران شدید الرقۃ باشد بعرق بحران کند و اگر از ان کمتر در رقت بود و اگر بسیار گرم باشد بر عاف بحران نماید و الا بادرار و اگر رقیق نباشد با سهال قی بحران کند **فائدہ** بدانند که بعضی اعضا را بحران مخصوص آن بود پس بلغم بینی و ریم گوش بحران امراض سر باشد و چرک چشم و اشک از بحران امراض چشم و نفث از بحران امراض سینہ همچنین خراج پس گوش از بحران امراض راس و خراج بلغل بحران امراض قلب و خراج کنج ران بحران امراض جگر باشد و این اندفاعات بحرانی باشند اگر مواد مستدفعہ بسیار و دفعۃً آید و در ایام با جوری بود و اگر مواد اندک بود و بدفعات بسیار ریزد آنرا در حقیقت بحران نگویند زیرا که حرکت دفعیۂ قویہ از لوازم بحران ست و کشادن خون بواسیر بحران جید برای امراض بسیار ست و بهترین بحرانات رعاف ست پس اسهال پس قی پس بول پس عرق پس خراجات از قبیل بحران انتقالیست و بسیار باشد که بدین امراض یکبارگی زائل شوند اگر خراجات سلیم باشد و اگر ردی بود اعضا را میرانند و گاهی بحران تام یا ناقص بعضو مجرب و قوی و سلطان و برص و عضد و دوالی و انتفاخ اطراف و غیر آن بود و بعضی از اقسام بحران انتقالی آنست که خراج مودی نگردد بلکه مثل لقوہ و تشنج و سترخا و وجع ورک و پشت و زانو و یرقان پیدا کند و بهترین انتقالات آنست که بسوی اسفل باشد و بهتر خروج و انتقال آنست که بسوی خارج و بعد نضج تام و بعد از اعضای شریفہ بود **فائدہ** طبیب میتواند که از احوال مشاهده مثل نضج بول و نفث و ضد آن بر بحران جید و ردی استدلال کند و هرگاه مرض علامات بحران را که مذکور گردد قبل از وقوع نضج تحریک نماید آن دلالت بر بحران ردی کند و اگر در انحطاط مرض باشد دلالت بر بحران ناقص نماید و اگر نضج تام باشد بر بحران جید تام دلالت کند بحران تام جید باشد یا ردی نزد منتهی بود گاهی نزد شروع و در انحطاط وارد گردد و بدین سبب بحران تام در سردی مشدید هوا در تنگ کند پس طبیب واجبست

که تلافی ضرر سردی هوا بهنگام حدوث بحران بعرق نماید ومسکن مریض را گرم کند وبداند که بحران در وقت راحت واقلاع نوبت یا مرض کمتر واقع شود ودر وقت تفتیه از شدت در حمیات لازمه بندرت وانادر که بحران در امراض سلیمه اکثر تاخر نماید ودر امراض قتاله تقدم کند ومریض از عهده عرض والتزام نیاید دفعة نه بسهیل تحلل مگر آنکه استفراغ محمود یا خراج محمود انتهی وبهر بحران که در ایام باحوری یا فتد امید وار تر باشد واینچه در غیر آن بود بر برودت حال مریض دلالت کند وبسیار ردی باشد بهر آنکه ماده در غایت رداوت بود وطبیعت متحیر مضطرب ولهذا در امراض سلیمه بحران در روز آن واقع شود بهر آنکه طبیعت غیر مضطرب باشد وبالجمله حرکت بحران قبل وقت او یا بسبب رداوت ماده وشدت حرکت ومدت آن بود وچنانچه در امراض حاده ویا بسبب قوت مرض وعجز طبیعت از مقاومت او ویا بسبب امری خارجی محرک مواد وطبیعت مثل خطا در ماکول ومشروب وبسبب تحریک دوای مسهل در غیر وقت او ویا ریاضت ویا تعارض نفسانی چه عوارض نفسانی را مدخل در تحریک بحران قبل از وقت او وتبدیل جانب اوست چنانچه فزع بحران را اسهالی یا قیئی یا بولی میگرداند بعد از انکه اگر عرقی باشد وسرور وخضب آنرا عرقی میسازد بعد آنکه اگر بولی یا اسهالی باشد وچون تقدم مقاومت بنحوی باشد که قوت را چنان ضعیف گرداند که تا قرب منتهی باوی ثابت نماند آن قبل موت باشد وهرگاه قوت را قبیه تا منتهی باقی ماند دلیل سلامت باشد وهر روز یکه دران وقوع بحران محمود باشد دران روز علامات ردی پیدا شود واگر دلالت بر انحطاط

تقسیم ایام مرض

بدانکه جمیع ایام مرض سه گونه‌اند بعضی ازان روزهای بحران باشد واز ایام اجوری گویند وبعضی روزهای خبر دهنده که بحران کی خواهد شد واز ایام انذار ومنذره گویند وبعضی روزیکه نه از ایام باحوری باشد ونه از ایام انذار اما بسبب انحراف بحران دران روز نها واقع میشود واز ایام واقع فی الوسط گویند یعنی متوسط میان ایام باحوری وایام منذره ومسمی بدان بهر آن شده که از شان بحران سلت چون تقدم یا تاخر وقوع او نماید دران روز افتد

ذکر ایام مسهل

بدانکه جهت ی خلاق اطبا درین عصر برای استعمال مسهل روز مقرر ست واین ۸ و ۱۰ و ۱۲ و ۱۶ و ۱۸ و ۲۲ و ۲۳ و ۲۵ و ۲۶ و ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ و ۳۲ و ۳۳ و ۳۵ و ۳۶ و ۳۸ و ۳۹ باشد واین وقتیست که روز نوبت یا روز شدت درین ایام نباشد واگر باشد پس باید که در روز بحران که قوی نیستند مثل نهم ویازدهم ومانند آن مسهل ندهند وبعضی اطبا استعمال مسهل در روز ششم میکنند واین از خطر خالی نیست بنا بر بودن او در روز بحران ردی بسیار ودر روز پنجم وچهارم اگرچه روز انذار ندلیکن رداوت در انها مثل ششم نیست پس اگر ضرورت از بیجا ماده دفیره واجب گردد ومهلت ندهد ومعلوم شود که درین هر دو روز بحران واقع نخواهد شد این هر دو اولی بمسهل از ششم اگر نزدیک بحران باشد ودر بعضی بالعکس وچون تب مواظبه باشد یا دوغب بطریق مبادله مرکب شوند درینصورت احسن آنست که مسهل بعد رفع نوبت یا قبل از آمدن او بحیکه عمل مسهل تا وقت آمدن آن منقطع شود استعمال نماید ولهذا بعض اطبا در شب که ربع یا کمتر از ان باقی ماند استعمال مسهل میکنند یعنی در روز نوبت معلوم کنند که نوبت کدام وقت می آید مثلا اگر در نصف روز نوبت باید مسهل بهر شب باقی مانده باید داد که عمل مسهل تا وقت آمدن نوبت منقطع گردد واگر طبیب مناسب داند بعد از نوبت مسهل دهد وگاهی رای طبیب حکم میکند با وجود این حکم که تب روزی قوی آید وروزی ضعیف وروز ضعف روز بحران قوی باشد مثل هفتم ویازدهم وروز قوت روز هشتم ودهم باشد پس درین هنگام اگر مسهل در هشتم بعد زوال نوبت استعمال کنند اولی ازان باشد که مسهل روز ضعیف استعمال کرده شود واگر بعد زوال نوبت نیز باشد زیادت وثوق بهشتم ودهم از هفتم ونهم بود واگرچه هشتم نیز روز بحران ردی میباشد لیکن دران بحران نمی افتد مگر در کمال ندرت وبهتر آنست که حالات را نظر کنند اگر بحران واقع نشود مسهل استعمال کنند والا نشاید یسیا اگر علامات بحران شروع گردیده باشد وبدانند که چون تب عارض شود پس زائل گردد وبعد چند روز باز آید درینصورت اولی آنست که مسهل در روزی دهند که روز بحران باعتبار مرض وبنکس هر دو نباشد واگر این نسبت بهر دو میسر نشود پس اعتبار بنکس بهتر باشد

ذکر ایام بحران

بدانکه اطبا ایام بحران را باستقرا وتجربه ثابت کرده اند وآغاز حساب بحران که بران امر مسهل وتقدیه موقوفست اطبا چنان مقرر کرده اند که اگر روز آغاز بیشتر از نصف باقی ماند آنرا در برابر اعتبار میکنند واگر کم از نصف باقی ماند آنرا اعتبار برابر نمیکنند بلکه داخل در روزی مینمایند که این باقی حرز آن روزست بالجمله اگر تپ مثلا در دو پاس اول روز شنبه آید آنرا روز اول تپ شمار کنند واگر بعد از دو پهر آید آنرا در حساب ندارند بلکه شمار روز اول از روز یکشنبه کنند مگر آنکه تپ نائبه باشد ونزد شیخ الرئیس اولی آنست که اعتبار وقت ابتدای نفس تپ کرده شود ودر انجا خروج از حالت طبیعی ودر مزاج خوب ظاهر شود واما ابتدای صداع وتکسر اعضا را اعتبار نیست وانداختن مریض خود را بر بستر از معتمده علیه نباشد وچون زمان برآید بعده آنرا تپ حادث شود پس حساب از تپ کنند نه از زمان دیدن وآیام بحران که در ان جمیع مستفرغات ممنوع ست این چیزهاست روز نخست ۴ و ۶ و ۱۱ و ۱۴ و ۱۷ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۴ و ۲۷ و ۳۱ و ۳۴ و ۳۷ و ۴۰ واجد چهلم روز نزد محققین بحران قوی لازم نبود مگر شصتم وهشتادم وصدم واگر چه بعضی چهل ودوم وغیره نیز گفته اند وبقراط گفته که ازایام بحران بانحطاط باشد قوی تر از حدقت در بحران است در اکثر امر تجربه وقتیکه گاهی متصل شود ایام مثل یوم واحد در بحران گردد واین اکثر بعد بستم بود باستفراغ باشد یا بخروج دامیدنیست که اقتضای امراض بعد چهلم بحران باشد لیکن بنضج وتحلیل وبدانند امراضیکه در ذرطاق نوبت کنند مثل حمای غب واکثر حاده چون بحران آنها سریعتر باشد در روز ذرطاق بود ولهذا در غب انتظار یازدهم کرده میشود وانتظار چهاردهم نمیکنند مگر کمتر چنانچه اگر نوبت تقدم یا تاخر کند پس بحران در سیزدهم افتد وهم شبیکه در روز حدقت نوبت کند مثل ربع دسدس وثمن بحران بطی ترکند وبحران آنها در حدقت اکثر باشد شش چهلم وشصتم وهشتادم وماه چهارم وسال چهارم

ذکر ایام واقع فی الوسط

یعنی ایامیکه در وسط ایام مسهل وایام بحران واقع اند وآن ایام بحران انذ که قوی نمیستند وآن شش روزست ۳ و ۵ و ۹ و ۱۱ و ۱۳ و ۱۷ ودر برای اینها احکام ایام بحران ست بهرآنکه درین روز ها نیز تغیر وحرکت واقع میشود پس تحریک از مسهل وغیره نباید کرد وبقول شیخ مسیحی روز ششم نیز از ایام واقع فی الوسط ست وایضا مسیحی دوازدهم وپانزدهم را نیز ازین ایام شمرده

ذکر ایام انذار

بدانکه مراد بانذار در ینجا اخبار بوقوع امر عظیم در مستقبل ست محمود باشد یا مذموم ودر عرف عام آن اخبار بوقوع امر مذموم در مستقبل ست چه اگر اخبار بوقوع امر محمود باشد آنرا بشارت نامند بالجمله بعضی از ایام بحران که مذکور شد منذر بعضی آنست چنانچه روز چهارم بهفتم ویازدهم بچهاردهم وهفدهم هم به بستم ویا بست ویکم ویا بست وچهارم به بست وهفتم وچون انذار بمجی خبرداد نست پس هرگاه علائم بحران در روز هفتم خواهد شد تغیری در روز چهارم خواهد بود واین تغیر خبر میدهد بمجران روز هفتم اگر علامات بحران نیک باشد وصلاح بعضی احوال بود ویا مننذر بروز ششم باشد اگر علامات او بد بود خصوصا در محرقه ونائبه وبحران در هفتم یا بهم یا اندار چهارم در خطب بسیار میباشد وروز نهم نیز منذر بیازدهم ودر اکثر بچهاردهم باشد وچهاردهم یا بهفدهم یا بست وچهارم یا بست ویکم منذر بود بست ویکم واگر علامات نضج در روز هفتم ظاهر شود بحران در روز یازدهم یا چهاردهم افتد

علامات بحران

بدانکه احوال امور که آن علامات برای وقوع بحرانست مثل هیجان مرض وقوت حرارت وقلق واضطراب وجستن از پهلو بپهلو گردیدن وگرانی سر وانحطاط ذهن وصداع ودوره گردن وسبات وسدر ودوار وخیالات در چشم وظلمت بصر وطنین دودی واختلاج لب وغثیان وتشنگی وخفقان وغشی ودرد فم معده وسوزش معده وتغیر رنگ چهره وتنگی نفس وشواری آن ودرد پشت ولرزه ورعده ورعشه وتغیر نبض از حال خود باشراف یا انخفاض وعبور بول وقبض شکم وغیره اعراض صعب باشد پس هرگاه این علامات یا بعضی او در شب پدید آید دلالت کند برانکه بحران فردای این شب باشد واگر در روز ظاهر گردد دلالت نماید برانکه بحران در شب آینده متصل آن روز خواهد بود پس اگر با وجود این علامات نبض موجی مع تری جلد وسرخی وانتفاخ جلد وبول

نگین مائل بغلظ و در مرض مزمن لرزه قوی و بعده تب استدا و کند و در داعیائی و قوته قوی و علامات جید باشد و لاسیما اگر براز و در بول کم شود و لاطئت ببحران عرق کند **و اگر** نبض عظیم و شاهق یا صلب سریع و انتفاخ عروق و خارش بینی و سرخی رنگ چهره و چشم و پره بینی دفعةً و تمدد در جانب چپ یا مالیخولیا بغیر وجع و دیدن رشتهای سرخ و تباریق پیش چشم و سیلان اشک دفعةً و شدت اشتعال سر و صداع ضربانی و درد گردن و ترقوه و خشین و صمم و سدر و عطاس باشد دلالت بر بحران رعافی نماید **و اگر** انقباض نبض با انخفاض آن و سفیدی قاروره و ثقل او در دشانه و تنوی نافه و انتفاخ قضیب و حرقت اعلیها و اعتاس براز و قلت عرق و صلابت ظاهر بدن باشد بر بحران ادراری دلالت کند **و اگر** ناریت بول و اختلاج لب زیرین و غشیان و ظلمت و غشاوهٔ چشم با تاریخ و تلخی دهن و درد فم معده یا سیلان لعاب و خفقان معدی و صداع بعده لرزه و سردی شکم و ضیق النفس و سقوط رنگ و زردی چهره باشد ببحران خبیث دلالت نماید **و اگر** نبض صغیر مع قوت و عدم صلابت آن و منخفض و قراقر شکم و ثقل شراسیف و تمدد دران و درد پشت و اختلاج در عضلات شکم و قلت بول و عرق و گرانی در اسفل شکم و انتفاخ دران و کثرت رنگینی براز از سابق و آمدن او زیاده تر از عادت و بلندی و تنوی شکم باشد دلالت ببحران اسهالی کند **و اگر** سائر علامات دال ببحران دیگر نیابند و گرانی در رحم و در تمیگاه و در اعضا و درد و تمدد در انجا و اختلاج در فرج و کشادن فم رحم و فور تر آمدن آن در اینها حکم نمایند که بحران طمثی خواهد بود **و اگر** نبض عظیم مائل بقوت و فقدان سائر دلائل توجه داده بطرف دیگر و عادت سیلان خون از مقعد و ثقل و اختلاج در نواحی مقعد در درد مگر گاه و ضربان در حوالی میزه و پشت و نبار و اعضا شکنی باشد بحران از کشادن عرق مقعد و خون بواسیر باشد

علامات بحران انتقالی

و آن قوت تب مع ثبات وجع در موضعی از بدن و احتباس استفراغات از بول و براز و عرق مفرط و رقت و سفیدی بول و تاخیر نضج یا عدم او مع صحت قوت و جودت نبض و لاسیما در امراض سلیریه بطیه عدیم النضج باشد تعدده وجع و انتفاخ عروق در مثل بغل و کنج ران و پس گوش و شدت التهاب و حتی که دران عضو ضعیف ست یا وجع مفاصل یا وجع متعب بر جهت انتقال داده دلالت کند پس عسر بول و گرانی سر و ثقل سمع و سبات و عروض ضیق النفس دفعةً علامت دالیه بر نقل ماده بسوی اعالی باشد و ثقل و درد در ناحیهٔ اسفل مع التهاب و انتفاخ در کنج ران یاد زانو و ورم و خواب جنس تهیج دران بر رود علامت انتقال ماده باسفل باشد و چون قوت صحیح و علامات جید باشد و رقت بول زمانهٔ دراز دوام نماید این منذر بخراج بود و همچنین تورم مریض صحت بغیر بحران ظاهر بعده بود ن شیریان صدغین شدید الانبساط کثیر الضربان و رنگ پژمرده و نفس متواتر و گاهی سرفهٔ خشک دلیل عروض خراج در مفاصل ست و فصل زمستان و سن کهولت از دلائل وقوع بحران بخراجست بلکه از اسباب اوست و آمد دلائل توجه بر بحران خراجی تا خر بحرانات دیگر از اوقات آنهاست و در اثنای مرض حاد زیاده از نبست روز و ایضاً ناجود تا خر آن بحرانات تمام نباشد و خراجات در امراض مزمنه تا سطا و الاکثر در اعضای سفلی باشد و در مرض حاد تر در اعضای علیا و در متوسط در هر دو جانب زیر و بالا

علامات دالیه بر بحران جید

بهترین علامات بحران فاضل آنست که نضج تام شده باشد بعده در روزی از ایام بحران محمود که مذکور شد مثل هفتم و چهاردهم واقع شود و آثار روزی مناسب از ایام انذار منذر بود و با استفراغ نافع باشد نه بانتقال و نه بخراج و استفراغ او از خلط فاعل مرض و در جهت مناسب باشد و بیسار احتمال و بسهولت کند و حال قوت و حال نبض که در اوقات علامات صعب قوی متین باشد و خصوصاً چون هر دو در قوت از دیاد نمایند و اختلاف نبض کم شود و مستوی گردد و ایضاً اگر عفت اعضا مذکوره مریض راحت و خفت یابد و اعراض که با بحران باشد نقصان پذیرد و حرارت ساکن گردد و رنگ بیمار نیک شود و نبض او قوی گردد این دلالت ببحران جید تام کند

علامات دالیه بر بحران ردی

اصول این آنست که مخالف علامات جیده مذکوره باشد و این شامل آنست که حرکت بحران قبل منتهای مرض و نضج بود و آنکه در روز غیر یا جوری باشد و آنکه بادی نبض در صغر و سقوط اخذ کند و استفراغ از غیر خلط محدث مرض بود و آنچه که علامات بحران مع احوال متوسط میان احوال بحران جید و احوال بحران ردی

ل

ظاهر شود بحران ناقص غیر تام باشد آعنی مرض بدان منقضی نگردد لیکن انقضای او تا روز یا حوری که قریب او خواهد آمد تاخیر کند مثل آنکه بحران در روز هفتم افتد در ان مرض منقضی نشود بلکه بقیدا ازان باقی ماند که بحران او تا روز نهم یا یازدهم متاخر گردد و اگر بدان انقضای مرض باشد مرض معاودت کند و مریض نکس نماید و نکس هرگاه مع اعراض رديه باشد و قوت ضعیف گردد مهلک بود و اگر قوت قوی باشد مریض انمان سالم ماند

تدبیر روز بحران

بقول شیخ لازم ست که در روز بحران و انچه قریب آن باشد تدبیر مریض بتدبیر خاص بمرض و مسکن و مقوی طبیعت نمایند و البته حرکت ندهند بدو او قرشی گوید که هرگاه بحران جیده تام بعد ظهور علامات نضج و تو فرقت و غیره حادث شود یا عارض نشده باشد سزاوار نیست که تحریک مواد از عضو دیگر مثل جذب بحجامت کنند و نه دران جذب بدوای مسهل و نه بغیر آن از تنقیح مثل ترطیف و تعریق و قی و امثال آن نمایند بلکه بر طبیعت بگذارند و این ترک تحریک و عدم تعرض طبیعت در بحران کالمیست واما در بحران ناقص باید که اعانت طبیعت نمایند بدانچه موافق حرکت بحران باشد مثلاً اگر علامات دفع طبیعت ماده مرض را بامهال ظاهر شود و قوت قوی نباشد و بیماده و ثقل در امعا باشد دران هنگام باید که اعانت طبیعت بمقیء ملین نمایند تا فعل طبیعت آسان گردد و حرجانی و غیره مینویسند که روز بحران مریض را هیچ وجه حرکت نباید داد و مریض را ساکن باید داشت و کار بطبیعت باید گذاشت اما اگر دانند که اگرچه طبیعت غالبست لیکن در اتمام کار خود محتاج باعانت ست میتوانند که آزار یاری دهند بحسب اراده او مثلاً اگر دانند که طبیعت ماده را بر عاف دفع خواهد کرد و محتاج اعانت ست سر را گرم دارند و آب گرم بسیار بر سر ریزند و اگر بتعریق حاجت باشد آب گرم پیش او نهند و بردائی بسیار بر او پوشند مع ظروف آب و عرق را بسیار چه خشک همیکنند تا بیشتر آید و محتاج بقی نبود قی فرمایند و اگر حاجت بتلیین داشته باشد تلیین طبع نمایند و اگر مقشر باید ادویه نوشانند چنانچه در علاج صداع بحرانی گفته شد و همچنین هر استفراغ بحرانی که مفرط شود و خوف ضعف گردد بحبس او باید کرد و هیچ استفراغ بحرانی را بی ضرورت نباید بست و در بحران منافی هرگاه معلوم شود که بعضوی از اعضا ماده منتقل شده خواهد ریخت و ریختن ماده بدان عضو آفت قوی خواهد آورد و با که آنعضو اقوت دهند و ماده را بعضوی دیگر از خسیس تر بود و ریختن ماده بدان کمتر مضر بود باز گردانند بطریقیکه سهل تر باشد و طریق باز گردانیدن ماده از عضوی بعضوی چند وجه ست **یکی** آنکه عضو که بر او اسوت بربندند چنانچه تمام گردد تا بسبب الم ماده بدان سو باز گردد **دوم** آنکه بر عضو که بر او اسوت مجمره بیشه یا شاخ یا کله و گذارند یا دو یه جاذبه گرم ضماد نمایند **سوم** آنکه اگر ماده در دست راست بود بدست چپ کاری سخت کنند و بار گران بردارد **چهارم** آنکه اگر ماده در سر و چشم باشد باید که او دیه مسکن درد بران استعمال نمایند و پاسهار اسخت بمالند یا در آب گرم گذارند یا بر طبا یا بپاها از ساق تا کف بربندند تا ماده از بالا فرود آید همچنین هرگاه ماده بباطن خواهد افتاد و در وی بمعده و سینه آرد باید دماغ را نیز قوی بربندند تا بطرف برگردد و اگر از بول تعریق باز ماند و عرق با دار بول و اسهال یقی و قی با سهال بالجمله ماده را که از عضوی باز گردانند بجانب مخالف باید گردانید بعضوی دور تر یا نزدیک تر مثلاً کسی را که از کام مرد و دهان خون براید خواهند که بجای مخالف که قریب باشد باز گرداند بجانب بینی باز گردانند و اگر خواهند بعضوی دور تر باز گردانند از اعضای اسفل گی کشایند همچنان کسیکه کبوسیر دارد و بعضوی نزدیک آنرا خواهند گردانید رگی از اندکهای نیمهٔ بالا بگشایند و هرگاه خواهند که ماده را از عضوی باز دارند قانون کلی آنست که نخست در ساکن نمایند که بعد سکون آن باز گردانیدن سهل باشد و هیچ وجه بعضوی شریف و قوی الحس و ضعیف ماده نشاید آورد و تا ممکن بود بعضوی خسیس که قریب تر باشد و قوی بود و حس کمتر داشته باشد باید آورد و چون باز گردانیدن ماده مطلوب شود تمهل نباید کرد که رجاع ماده در ابتدا آسان بود بجهت قلت ماده **پوشیده نماند** اگر ماده در بدن اندک باشد و قلیل المکر که تبود باز گردانیدن او بدون استفراغ کفایت باشد و مضرت نرساند اما اگر بدن متسلی و ماده کثیر الحرارت بود الا مع استفراغ باید کرد تا آفتی دیگر زنجامد و در اخراج او رعایت محاذات لازم شناسند مثلاً اگر ماده بجانب دست راست بود فصد از دست چپ باید کرد یا از پای راست و بالعکس و اگر بجانب راست مائل بعرق بود بدان جهت رگ باید زد از دست راست یا از پای راست و اگر بجانب چپ مائل باعلی باشد فصد از دست چپ باید کرد و همچنان اگر ماده در پای راست بود فصد از دست راست کنند و اگر در پای چپ بود از دست چپ کنند و همچنان برای ارجاع ماده و جذب از دست چپ باید زد و برای ارجاع ماده دل و سر زاز دست راست و اینکه گفته شد از رعایت مخالفت و اخراج ماده و اعتبار بر تقدیر یست که هنوز ماده در انصباب و ریزش باشد و بعد از انکه

مادہ از نوران و منصاب ایستاده باشد فصد برای ازالۂ مرض بالطرف مقابل عضو مؤوف باید کرد و گذاشت از اعضای ظاهری بعد استقرار مادہ تنقیہ از ذات عضو باید کرد که درین هنگام امالۂ او بیفائده ست بسبب سکون حرکت آن

اورام وبثور ظاهر بدن

بدانکه اورام جمع ورم ست یعنی آماس و آن زیادتی غیر طبیعی ست که در عضوی حادث شود از مادۂ فضلیه بمعدده بنهجیکه موجب ضرر گردد و درد آرد پس گوئیم او یا غیر بسیط و مواد یکه ازان اورام پیدا شود شش ست یعنی اخلاط اربعه و مائیت و ریح و هر ورم یا حار باشد و یا غیر حار و ورم حار یا از خون باشد یا از صفرا و نزد شیخ الرئیس ورم حار عام تر ازانست که حادث شود از خون یا از صفرا فقط بلکه از هر مادۂ که حادث بجوهر خود باشد چون خون و صفرا و یا حار بالعرض بود که از اورام بعفونت عارض گردد چون بلغم که بعفونت گرم شود و سوداء احراقی حار باحتراق که در ماده حاصل شود و دران باقی ماند از حرارت چندانکه آنرا مدخل در اورام سرطانی سازد پس مادۂ ورم اگر خون باشد فلغمونی گویند و اگر صفرا باشد حمره نامند و اگر سر دو ماده مرکب باشد و خون غالب بود غالب را مقدم میدارند و فلغمونی حمره گویند و اگر صفرا غالب باشد حمرۂ فلغمونی گویند و آما ورم غیر حار یا از مادۂ بلغمی باشد یا سوداوی یا مائیت یا ریحی عاورام بلغمی دو نوع ست اگر مادۂ آن مخالط و داخل جوهر عضو و غیر متمیز بود ورم رخو گویند و اگر خارج ازان و متمیز در غلاف باشد سلع لینه گویند و اکثر اورام زمستان بلغمی باشد حتی که حار ازان سفید رنگ بود و اورام بلغمی مختلف بود بسبب غلظ بلغم و رقت او حتی که مشابه مادۂ سوداوی می گردد و آما ورم حادث از مادۂ سوداوی سه قسم ست اگر سوداء داخل عضو و مولم بود سرطان گویند و اگر ساکن بادی باشد صلابت گویند و اکثر ازین هر دو بحسب بلغمی بود و اگر خارج بود و مولم نباشد اقسام غدد بود که ازان جمله ختازیر و سلع ست و آما اورام مائیه اگر عام بود استسقا و اگر خاص بود قیلۂ مائی و ورم حادث در قحف از مائیت و مانند آنست و آما اورام ریحی دو نوع ست اگر ریح مخالط عضو و ملایم بود تبخج گویند و اگر مجتمع و صلب بود نفخه گویند

وبثور

جمع بثره ست و آن از جنس ورم بود زیرا که بثور اورام صغار ست چنانچه اورام بثور کبار ست و بثور نیز مانند اورام بعضی دموی باشد مانند جدری و شرای موی و بعضی صفراوی مثل شرای صفراوی و نمله و جاورسیه و جمره و نار فارسی و مختلط مانند حصبه و نمله متاکله و مسایر و جرب و تآکیل و غیره و بعضی بلغمی مانند شراب بلغمی و بعضی سوداوی مانند عرق مدنی و جرب سوداوی و ثولول و بعضی مائی مثل نفاطات و بعضی ریحی مانند نفاخات شیخ و شراح قانون میگویند که اورام و بثور حاره که از خون باشد یا از دم محمود بود یا از دم ردی مذموم و هر واحد ازین هر دو یا غلیظ یا رقیق باشد پس اقسام ورم دموی چهار بود یکی متکون از خون محمود غلیظ و این مختص باسم فلغمونی مطلق ست و این لحم و جلد هر دو را اخذ میکند و با ضربان میباشد دوم کائن از خون محمود رقیق و آن فلغمونیست که جلد را تنها فرا میگیرد و این شوکه و شرای دمویست و با ضربان نمیباشد بسبب غلظ ظاهر جلد از شرایین سوم حادث از خون ردی غلیظ و ازین انواع خراجات ردیه حادث شود پس اگر رداءت و احتراق او اشتداد نماید حمره حادث گردد و اگر احتراق و خشکریشه پیدا کند و بدتر ازان نار فارسی ست چهارم حاصل از خون ردی رقیق ست و این فلغمونی مائل بحمره بود مع رداءت و خبث پس اگر رقیق تر باشد حمرۂ فلغمونی باشد و اگر رداءت او زیاده تر بود حمرۂ ذی نفاخات و نفاطات و احتراق و خشکریشه حادث شود و چون مادۂ ورم حار کثیر باشد ورم بسیار بزرگ گردد ازان جمله اورام طاعونیه و قاله بود و این اصناف اورام ردیه و مانند آن در سال و با کثرت مینامیند و ردی از اورام حاره آنست که بسوی انحطاط که تابع اوزمی و کوچکی میباشد منتهی نشود و نه بسوی جمع ریم بلکه بسوی فساد عضو مؤدی گردد و متعفن گرداند و فساد عضو گاهی از فساد مادۂ او باشد و گاهی بسبب عظم آن ورم و دوام آن از عظم ورم و کثرت ماده نباشد بلکه گاهی از خبث ماده بود و بدانکه اورام کمتر از مادۂ مضر دیر حرف باشند و اکثر آنها هم کمتر بوند از سوداء و بدانکه هر ورم که در ظاهر بود و با دوی ضربان نباشد آن ریم نکند صاحب کامل گوید که ورم غلظ و انتفاخ ست که در عضو حادث شود از فضل مادۂ که تمدید و ملای آن نماید و این ماده یا بانصباب نماید بسوی آن از عضو دیگر او را دفع کند و از نفس خود پاک نماید و یا در همان عضو متولد شود و انصباب ماده از عضوی بعضو دیگر بسبب اجتماع این اسباب بیست بیماری

لہ زیرا که اعراض اورام بیشتر از اعراض بثور ست

لہ زیرا که اورام بثور کبار ست

لہ زیرا که بثور اورام صغار ست

لہ زیرا که اورام بثور کبار ست

لہ زیرا که اورام بثور

یکی قوت مضعوف دافع ماده چون اعضای رئیسه و شرایین و اورده دوم ضعف عضو قابل ماده که اعضای قوی آنرا دفع نماید و ضعف اعضا یا بالطبع بود مثل جلد و لحم غدوی که در مغابن ست و یا خارج از طبع باشد مثل اعضائیکه بدان آفات رسیده یا در حالت حمل یا بعد آن سوم کثرت مادهٔ فاضل در بدن بسبب سوء تدبیری انسان در صحت او مثل کثرت اغذیهٔ رديه و قلت رياضت و استحمام چهارم ضعف قوت غاذیه که در عضو قابل ست پنجم فراز بودن بخاری که در ان فضول از عضو قوی بسوی عضو ضعیف جاری گردد ششم بودن عضو قابل ماده در اسفل از موضع عضو دافع و اما ماده در عضو بسبب ضعف غاذیه آنعضو بود پس غذائیکه بسوی آن آید انهضام تام نیابد و فضله دران باقی ماند و بعد آن اندک اندک زیاده گردد تا انکه عضو ممتلی و متمدد شود و دران درم حادث گردد پس هرگاه درعضو از اعضا درم پکیارگی پیدا شود آن از انصباب فضل یا ماده از عضوی دیگر بسوی آن باشد و این در اورام حاره بود و هرگاه درم بتدریج حادث شود و اندک اندک بیفزاید این یا از انصباب فضل اندک اندک و یا از فضول متولده در عضو باشد و این در اورام باردهٔ بود و هر واحد از اورام یا مفرد بسیط باشد و صدورث او از خلط واحد و یا از خلط اربعه بود و یا مرکب باشد و صدورث او از بیشتر از خلط واحد بود و اصناف این اورام بسیار ست زیرا که گاهی از ذو خلط و گاهی از سوداوی و گاهی از چار مرکب گردد و گاهی یا از اخلاط متساوی در کمیت باشد و یا یک خلط از ان بیشتر باشد و بیشتر بلکه بود و لهذا اورام مرکب بسبب زیادتی و کمی در ترکیب بسیار بهم رسد و شناخت این اورام از اخلاط مختلطه بود پس انچه مرکب از اخلاط متساوی باشد شناخت او دشوار و تیز او صعب بود و انچه از ان مرکب از اخلاط مختلف در کمیت باشد تعرف او از دلائل خلط غالب بود و از ین اورام مرکب بعضی را اسمی نیست که بدان معروف ست و بعضی را اسمی نیست **جرجانی** و ایلاقی گویند که مادهٔ اورام و بثور گرم یا خون بود یا صفرا و یا خون طبیعی از حال خویش متغیر گردد سیلان نکند و یکجا جمع نشود و از ان آماس نخیزد و هرگاه که لختی صفرا یا خون بیامیزد خون گرمتر شود و تیز تر گردد سیلان کند و از ان آماس بثور پدید آید و چنین صفراوی طبیعی که از اجمره گویند تا دام که بر حال خویش بود از ان آماس تولد نکند از بهر انکه بس لطیف بود لیکن اگر از حال طبیعی بگردد و بسیار بود یا خون در رگها بگندد و بهم اندر آمیزد سریقان زرد از ان تولد کند و اگر سخت گرم شود و در یک عضو گرد آید و بسبب لطافت و رقت در گوشت نیاید و نفاذ بر جلد آید از ان نملهٔ تولد کند و اگر غلیظ تر بود و لختی در گوشت نیز بماند از وی نملهٔ شاکوله تولد کند و همچنین از سوداوی طبیعی سریقان سیاه تولد کند و چون از حال خود بگردد از ان آماسهای و بثورهای دیگر تولد کند چنانکه گفته آید **انطاکی** گوید شک نیست که خلط مندفع بسوی موضع مخصوص هرگاه لطیف باشد مانند بخار صافی مثل سرکه وصول او بجلد بسوی آن متوجه شود بطریق رشح بود پس عرق و لحم را کفایت نرساند بلکه بسیاست گران اذیت مطلقاً حاصل نشود بغیر جلد و اگر بضد این باشد حکم بالعکس بود و ضرر عام گردد پس بر ین اصل واجبست که هر دو مرکب از خلط لطیف مخصوص بجلد حادث شود بغیر اختلاط بجلب سرعت برؤ آرد گاهی باشد که بتأکل اگر لطافت او اشتداد نماید و انفجار او سهل گردد چون از حدت خالی باشد والا منعکس شود همانچه گفته شد **مسیحی** گوید که ورم در دیسکند بسبب حرارت ماده و بردت او کم فراز متعاقب او یا حدت او کم نخس و تاکل نماید و یا کثرت او کم تمدد و ضغط آرد و پس بعض این آلام بسبب سوء مزاج و بعض آن بسبب تفرق اتصال باشد و یا بسبب اجتماع این هر دو و ورم صفراوی بحرارت و حدت خود در دکند پس مزاج بحرارت او متغیر گردد و تفرق اتصال بحدت او شود و ورم سوداوی کمتر درد نماید و لیکن شدید التمکن و کثیر الاذیت بود برای عضو بود و ورم بلغمی از سوداوی زیاده درد کند و از صفراوی کم و تغیر مزاج و بضغطه و تمدد الم آرد و ورم دموی تمدد و الم بسبب کثرت ماده و تغیر مزاج بحرارت او آرد **ابو علی** گوید که سبب وجع در اورام تفتح آنهاست بسرآنکه چون راه ان حالتی شبیه بغلیان و احتراق عارض میشود پس وجع هیجان کند تا انکه غلیان او ساکن گردد و درم بهم بسنده بمنزلهٔ قطاستر از احتراق چیزی و آماخربان مخصوص باورامی ست که در قعر لحم پاشند و انچه ازان در جلد باشد ضربان نبود مثل ورم که آنرا حمره نامند **مصنف** خلاصة الاعتبار گوید هر تفرق اتصال که در عضوی پدید آید پس اگر بسبب جمع و احتباس خلطی یا ریحی یا مائیتی اندر خلل و یا تجویف آنعضو بود تا هم ان عضو بیشتر از دستور و مقتضای اصلی و طبیعی گردد و بعضی بزرگتر و برآمده تر شود آنرا ورم خوانند و بفارسی آماس گویند و بعضی خرد تر آنرا بثره نامند و از ینجا واضح گردد که بثره مطلقاً آماسی باشد خرد و ورم مطلقاً بثره بود بزرگ تا اکثر اطبا بران رفته اند که ورم در اعضا بغایت نرم چون جرم دماغ و در اعضائیکه بغایت صلب اند چون استخوان هرگز نیفتاد شد و شیخ نافع و مدعی این هر دو است و اصح قول شیخ ست چنانچه میگوید که ورم عارض میشود با عضای لینه و گاهی عارض میگردد چیزی شبیه بورم در استخوان انهاکه حجم آنها غلیظ گردد و در رطوبت آنها زیاده شود و غریب نیست که عضوی قابل زیادتی نفذا فضول را قبول کند چون دران نافذ گردد

یا لندلاج حادث شود وبسرآسیکه مادهٔ غالب آن گرم باشد آزارورم حار کرده وانچه مادهٔ غالب آن سرد باشد آزارورم بارد خواهند دید بگر طبایع نسبت بکیفیت فعلیه ایشان وکیفیت وعدم فعلیه ایشان

اسباب اجتماع مواد اورام وبثور

بقول سید بهاء الدین سبب جمع وحبس مادهٔ ورم در اعضا یا سابق بود بر چون امتلا وفساد خلط ودفع طبیعت بدان محل وضعیفی وذوبولی عضو وقابلیت او مر قبول خلط فاسد را ویا لاحق وبادی بود چون رسیدن زخم وآسیب والم وکوفت وجاذبی یا ماسک خارجی بعضو وسبب جمله بثور تغیر اخلاط بود از حال طبیعی واشتغال طبیعت بدفع آن بخارج بدن جهت عجز او از تحلیل آن اولا ویا مسارعت برفع ومنع آن از داخل وبقول همر قندی وخجندی وابن الیاس مختصر سبب حصول مواد واجتماع آن در اعضا اسباب ستهٔ انصباب مادهٔ ست که در قول صاحب کامل گذشت ویا اسباب بادیه مثل ضربه یا سقطه که بعضوی برسد وبحیث تواند حرارت دران سبب وجع وصدوث ضعف دران خون بسوی آن انصباب نماید وبنابر امتلای آن ورم پیدا شود وبقول انطاکی از اسباب اورام هر حرکت سخت یا استلقاء وبعد عهد بلا استفراغ ووضع مجوز یا خرطست وهم او گوید که بثره عبارت از تاکل جلد یا نتوا وبر اوضاع مخصوصه هست مادهٔ او خلط فاسد بود واگر چه بسیط باشد وسبب فاعلی او انتفاع مادهٔ فاسد بحرارت بود بنوعیکه جلد را مس کند وغایت او افساد وتاکل جلد ست وصورت او مختلف بود

علامات اورام وبثور

بایدکه کیفیت وجع ولون وملمس آنها در یافت نماید اگر در وجع ضربان وتمدد باشد ورنگ او سرخ وملمس او گرم بود ورم دموی باشد واگر در وجع حرقت والتهاب بود ورنگ او سرخ مائل بزردی وملمس او گرم مستراز اول باشد ورم صفراوی بود واگر در دنبود ورنگ او سفید وملمس او سرد وملایم باشد که دران انگشت فرو رود ورم بلغمی بود واگر با نقصان حس باشد ورنگ او مائل بسیاهی وملمس او بارد وصلب بود ورم سوداوی باشد واگر مرکب از دو خلط بود رنگ وملمس دو در آن بحسب آن باشد واگر قلت وجع با ثقل بود ورم مائی باشد واگر با خفت بود ورم ریحی باشد وانطاکی گوید که جمیع بثور از شراسخ باشد از رطوبت بود پس چیزیکه از ان ترشح کند اگر مائل بسفیدی باشد از بلغم بود والا از نون واگر غیر رشاح باشد از یبوست سوداوی بود اگر صلب تیره ومتبر الحراف باشد والا صفراوی بود وبرای مادهٔ مرکب از بثور محکم بسیاط دست پس صفراوی ترشح کند اگر یا یکی از دو خلط طیب بنی تواند یا بلغم مکتشف بود واگر یا مادهٔ مائل بصبر خی باشد مع تو فر علامات صفرا از نیرو خلط حابض خون صفرا بود وعلی هذا القیاس

معالجات اورام وبثور

در قانون در شروع آن مسطور ست که از اورام بعضی حار وبعضی بارد خو وبعضی صلب ست واسباب آنها یا بادیه ست مثل ضربه وسقطه ونهشه ویا بنیه مثل امتلا وهر دو حادث از اسباب بادیه یا بامتلای بدن ویا بعدم اعتدال اخلاط متفق شود وحادث از اسباب بنیه وارثیه موافی با متلای بدن خالی نیست از انکه یا در اعضای مجاور اعضای رئیسه باشد مثل مفرغات آنها ویا نباشد پس اگر در اعضای مجاور آنها نباشد جایز نیست که قریب آن را دعات کنند واگر در مجاور آنها نباشد جایز نیست که چیزی از محللات قریب او برند را بتدا بلکه واجب ست که اصلاح عضو دافع کنند اگر او را عضوی دافع باشد ویا اصلاح همه بدن نمایند اگر او را عضو واحد نباشد وبعد اصلاح هر دو انگاه که رو ع نماید وبسوی خلاف جذب کند وقبض نماید بر ورم استعمال کنند بالجمله غرض باستعمال را دعات در ابتدای اورام منع ماده از زیادتی نفوذ در عضو متورم ست وتکثیف عضو وتقویت او تا نفوذ ماده را قبول نکند بسبب برودت یا قبض آنها واحتیاط از استعمال آنها در صورت بودن عضو ورم قریب از اعضای رئیسه چون مفرغ فضول آنها بر آنست تا آفت بسوی آنها برو ع قبل اصلاح عضو دافع یا کل بدن عود نکند ودر حکم امتنعت وگاهیکه از دفع طبیعت ماده کشیده یا رد به را بر سبیل بحران یا بر سبیل دفع امتلا از عضوی یا از بدن باشد وآنکه از ورم حار حادث از اسباب بادیه بود واگر از اسباب سابقه باشد وبدن متمثل بود دو منع از محللات بر آنست که جذب مواد میکنند پس گاهی بر تحلیل قادر میشوند وزیادتی ورم واجب میکنند واصلاح بمثل معوقات یا بفصد یا استفراغ بمسهلات وغیر آن نمایند وگاهی جذب بسوی عضو موضوع در جانب مخالف انصب باده واجب نیست که بدوای جاذب یا باستفراغ شود بلکه حاصل شود بمثل ریاضت عضو جانب مخالف یا برداشتن چیزی گران بران یا وضع محاجم وبسیار باشد که ماده از دست متورم منجذب گردد چون بستن دیگر چیزی گران بردارند وساعتی امساک آن نمایند واما قابضات واجبست که قابضات را دعه در اورام حارهٔ بارد مزاج صرف غیر مخلوط بچیزی حار باشند

وایضاً بارد بالفعل بکار برند در اورام بارده مخلوط بچیزیکه اورا قوت حاره مع قبض باشد مثل اذخر واظفار الطیب باشند و واجبست که حار بالفعل بعمل آرند و چون قدری اورام حار وبارد در تزیید معالجه نمایند واز ابتدا بعید شوند از قابض گرم کرده باشند و محمل بدان آمیزند تا آنکه بانتهار سند پس دران هنگام مساوی میان رواد ع ومحل مخلوط سازند و در انحطاط بر محل وهر جی اقتصار نمایند و واجبست که در ورم بارد رخوا نچه تحلیل او کند نشاف مبیس بیشتر ازان باشد که در ورم حار بود و آنا ورم حادث از سبب بادیه کمتر انجا امتلاء از اخلاط نباشد یعنی انچه باعتدال اخلاط باشد واجبست که معالجه آن در ابتدا بار خاو تحلیل کنند والا اگر در انجا استلاء باشد معالجه او مثل معالجه اول نمایند یعنی قسمیکه از سبب بادی موادی باستلای بدن باشد و بدانچه علاج او کنند آن استعمال رواد ع بعد اصلاح بعضو بایهم پیوسته دارند ابتدا پس خلط میان آنها و میان خبات پس اقتصار بر محللان و مع خبات آنها چون عضو متورم مقرح عضو رئیس باشد مثل مواضع غدد ویه از گردن و حوالی گوش برای دماغ و بغل برای قلب و کبد ران برای جگر البته جایز نیست که قریب او دوای رادع نمایند نه بسبب آنکه این علاج اورام نیست چه این معالجه آنست غیر آنکه بر روی این اورام میکنیم که علاج نکنیم اورا مانها را وجذب نمائیم در زیادتی اورام وجذب مواد بسوی آنها و خوف نکنیم از اشتداد ضرر بعضو متورم بسبب طلب مصلحت عضو رئیس و بسبب خوف این امر که چون ردع ماده کنیم بسوی عضو رئیس بازگردد دوازان ضرری بهمرسد که تدارک او ممکن نباشد پس ما پیروی وقوع ضرر بعضو خسیس میکنیم ازینجهت که عضو رئیس انتفاع یابد چنی که چند میکنیم در جذب مادهٔ عضو رئیس بسوی خسیس و قوتم این اگرچه بمحاجم واضعدهٔ جاذبهٔ باشد و چون مثل این اورام وخصوصاً در مواضع خالی از لیف عضل ریم کنند پس گاهی خود بخود بشگافند یا بموجب انضاج وگاهی احتیاج بانضاج و شگاف هر دو افتد و انضاج تمام میشود بچیزیکه دران باد وجود حرارت تسدید وتغریه باشد که بدین هر دو حرارت غریزی طابخ منضج محصور گردد و بایدکه دوای منضج حاب الفعل مائل باعتدال باشد و بایدکه رطب بود و سکه طلب انضاج بمثل این منضجات نمایند بران واجبست که تامل نمایند در حال عضو پس اگر حرارت غریزی دران ضعیف یابد و عضو را مائل بفساد بیند بران مغریات و مسدودات استعمال نکنند و مفتحات استعمال نمایند و شرط عمیق بران زنند بعد ادویه که دران تحلیل و تخفیف باشد استعمال کنند و بسیار باشد که در م غائر بود پس احتیاج بجذب او طرف جلد افتد و اگرچه بمحاجم ناری باشد و این جذب گاهی ممکن بود بدلک وگاهی بوضع ادویه محمره مقرحه جاذبه از باطن و مع حمایت قویتر ازان هر دو تدبیرست و این باید که بعد تنقیهٔ بدن باشد پس هرگاه ورم پسوی ظاهر منجذب گردد استعمال رواد ع جایز نبود بلکه استعمال مرخیات واجبست و قصد و استعمال بسبب خوف رجوع مادہ بسوی باطن جایز نیست و آنا اورام صلبه سود اوه مجاز جدا بتدا قانون دران آنست که یکبار تلیین آن نمایند بدانکه اسخان او و تخفیف او اندک باشد تا اجزای کثیف او تحجر نگردد بسبب شدت تحلیل بلکه همه مستعد تحلیل گردد بعد ازان محلل قوی بران استعمال کنند بعده اگر از تحلل خوف تحجر باقی باشد بار دوم بر تلیین آن متوجه شوند و بهمواره همیان بعمل آرند تا آنکه او بهم فانی شود در بر دومدت تلیین و تحلیل و اورام نفخیه یعنی ریحیه مثل تهیج را معالجه بچیزی نمایند که تسخین کند با وجود لطافت جوهر برای تحلیل ریح و توسیع مسام ایضاً واجبست که اعتنا بجسم مادهٔ محرث بخار کمتر نمایند یعنی تنقیه ازان ماده واجب بود اگر امتلا بسیار باشد والا واجبست که درین ادویه مذکوره قوت منقی درجرم مقطع باشد و مدت بر دو مگر استعمال مسخنات محلل ریح و استعمال ادویه مفرحه مخلخل مسام و وضع آنها زمانی طویل بر عضو ست و استعمال حمام بایس گرم و گاهی محاجم ناری و علاج بانها جایز نیست تا وقتیکه تنقیه تمام بدن از فضول حاصل نشود و آزاورام بعضی اورام قرحی ست مثل نمله پس باید که تبرید اشل تبرید فلغونی نمایند و لیکن بر تلیین آن سزاوار نیست و اگرچه ورم مذکور اقتضای تلطیف مینماید بلکه میباید که تجفیف آن نمایند الا قلیلی در زمستان گوید که قاعده در اورام آنست که علاج همه بضد اوست و اگر مستند بعضو رئیس باشد تقویت او بران مقدم دارند و انچه واقع بر تنقیه باشد اکثار کرده شود و دران بوضعیات و غیر اورا بتنقیه سبقت کنند و در تذکره مسطور سیدکه اورام را چهار زمانه ست بلکه هر مرض را و آن ظهورست و آنرا ابتدا نامند و تزیید و قوت و انحطاط و شک نیست که واجبست در اول اصلاح بتنقیه و در دوم مروع و در سوم امتزاج رادع و محلل و در چهارم اقتصار بر محلل و زمانهٔ اول همیا بودن مادہ برای ابتدای مرض یا ظهور اوست پس واجبست نظر در چیزیکه بدان علاج در بیوقت باشد بلکه واجب بود صرف مهم انظار بسوی آن و بالجمله قانون برای علاج مطلق ورم مبادرت بفصد و تبرید ست در هر حار مطلقاً برای اصلاح کیفیت بدان و رخطا بایس و اصلاح کیفیت و کمیت پرورده و در غیر پرورده پس بعد از ان تنقیه بسهار الشعیر و جاوشیر خیار شنبر کدوی مشوی و مزج اغذیه بدانچه تولید خون کم نماید مثل بقول و ماش و عدس و تبرید موضع

ع نفخیه زیرا که سبب اورام نفخیه ظاهر شدن ریح است

ع غالب زیرا که غالب اورام بارد بالفعل ست

ع تنقیه زیرا که علاج اورام بعد اصلاح بتنقیه ست

بمثل مورد ونفشه وصندل وسرکه وکشنیز تر وورم بارد به تنقیه ودر همه اگر تکون ماده وقرب او از جلد ظاهر شود استفراغ بشرط نباشد تا مودی تعفین وفساد عضو وحرارت نگردد وبعد اصلاح بشطوط مذکوره این قانون عام مست وآنچه تحلیل اورام حار میزودی نماید حنا ومورد ست هر دو بسرکه وآب کدو وکشنیز سرشته وکذا حی العالم وسفیدهٔ بیضه وآرد باقلا وآرد جو وسخالات همه معاون خصوصاً سنبادج وبرای اورام باردهٔ شیح وغار یقون وقطران ومیعه وسائله وزعفران وآرد حلبه وفرفیون واشق وسرگین گاو بعسل یا زیت وبرای مرکب بدانچه ترکیب بانها کرده شود عبد العزیز گوید که علاج اورام در ابتدا تنقیه ست ودر تزاید طلای رودع وآن هر دوای بارد قابض ست مثل صندلین ونوفل واقاقیا وآرد جو وگل سرخ وکاسنی وعنب الثعلب ودقوق بارد اورام محللات وآن هر دوای حار رطب ملطف ست مثل اکلیل الملک وبابونه وتخم کتان وحلبه وقرطم وبیخ خطمی وموم وبیاز مطبوخ ودر انتهی محللات فقط پس اگر تدبیر مذکور فائده نکند بتضیج پردازند بدانچه در دمامیل بیاید ودوای مجرب برای ورم حار طلای شیرگاو با سفید البست وکذا تمر هندی زرشک وصندل ودر برای ورم حار ودر ذناک اسپغول ولپوست خشخاش کوفته جوش داده بروغن گل آمیخته مجرب ست وآز مجربات تامه برای اورام تخم خطمی ست یا دو چندان تخم خرما بسرکه وانجربات کامله برای تحلیل اورام پشک سوخته با حلبه یا قلاست وترک لحم وشلغم بجمله اورام وبثور مناسبست ودر ضرورت اصلاح لحم بموضعات نماید وعلاج اقسام ورم بتفصیل مسطور گردد

فلغموني

ورم غلیظ کثیر الانتقال ست که مادهٔ او خون باشد شیخ الرئیس مینویسد که اولا اسم فلغموني را در زبان یونانیان بر بهر التهاب که در عضوی حاصل میشد اطلاق میکردند وبعد ازان هر ورم حار را میگفتند وبعده ورم دموی را بدان موسوم ساختند وکم اتفاق افتد که فلغموني بسیط باشد وآن در اکثر با ورم حمرا یا صلابت یا تبیح مقارنت کند وبدانند تا وقتیکه طبیعت مقهور باده نگردد ازان ورم فلغموني در ظاهر حادث نشود وباید دانست که چون بثور دملی در مقدار تجاوز نکند مسند بدل عظیم جامع نام گردند ومسیحی گوید که اسم فلغموني واقع میشود بر کل التهاب که در عضو حادث شود وگاهی از سوء مزاج حار بلا ماده وگاهی از سوء مزاج حار بلا ماده بود پس اگر از سوء مزاج حار بلا ماده باشد در عضو التهاب فقط شبیه بحمی که دران عضو تنها اخذ کند حادث شود وهمچنین همواره اشتداد نماید وازان در عضو فساد حادث گردد واگر از سوء مزاج با ماده باشد ویا خون تنها بود ازان ورم معروف بفلغموني خاص حادث شود وصاحب کامل گوید اگر خون جید معتدل در مزاج وجوهر او باشد وبعد حصول او در عضو عفونت حادث شود ازان ورم مسمی فلغموني خالص حادث گردد واحوال این ورم دموی بحسب عضو حادث دران مختلف بود پس هر گاه در سر وچهره باشد ماشرا نامند واگر در غشای دماغ حادث شود آنرا سرسام گویند واگر در طبقهٔ ملتحمه افتد آنرا رمد خوانند واگر در حنجره افتد خناق نامند واگر در غشای مستبطن اضلاع پیدا شود آنرا ذات الجنب واگر در ریه بود ذات الریه گویند واگر در حجاب حاجز حادث گردد برسام نامند واگر قریب ناخن پیدا شود داخس واگر در لحم خرد که زیر بغل وکنج رانی در گردن وپس گوش ست پیدا شود دوران سه بعرف تولد کمتر آنرا طاعون واگر بعرف ریم کنه خراج گویند وچون غیر ازین اعضا حادث گردد آنرا ورم فلغموني مطلق گویند وچون این ورم ریم کند آنرا انطما نامند

اسباب فلغموني

بقول شیخ فلغموني را اسباب ست که بعضی ازان سابق بود از امتلا یا رداوت اخلاط یا ضعف عضو قابل را اگرچه امتلا ورداوت اخلاط نباشد وبعضی ازان بادی مثل فسخ یا قطع یا کسر یا رض یا طبخ یا حرق نار یا تعب یا قروح که در عضو کثرت نماید پس بسوی آن میل کند بسبب موجع وضعف وگاهی بسوی آن مواد میل کند پس در مسالک ضعیف تر محتبس گردد چنانچه در قروح وجرب مولم اورام در مواضع خالی عارض میشود وانطما گوید که سبب او کثار را غذیه رطبه ست مطلقاً وحار رطب بسرعت استفراغ داصحار در آفتاب وپوشیدن پشم وبرداشتن چیزی گران وسکر باستلا وکذا احلام

علامات فلغموني

تمدد وضربان وانتفاخ وحرارت ملمس سرخی رنگ ورم وتپ تشنگی وکرب عظیم بعضو محرت بولست شیخ میفرماید که از علامات او حرارت والتهاب زیادت جمیع وتمدد وقلت قبول برای نفاذ ست وضربان اگر ورم غائر یا قریب شرایین باشد ویا عضو عصب ای حس او آمده باشد وهر قدر که شرایین بزرگتر بیشتر در عضو متورم باشند ضربان در او شدید تر باشد وتحلل اگر قابل تحلیل بود یابد کردن وسرعت تر باشد وچون فلغموني در عضو حساس باشد تابع او در شدید بود وهر چه زنگ باشد واو را لازم گردد کاهر وقی صخار آلفضه که خفی باشد ظاهر شود ومنتهی

لم چگونگی التهاب غالبا در سبب انتقال خون وانبساط ادویه نباشد

فلغمونی بتدریج عظیم و تمدد ظاهر گردد و انتهای این دو بتهای این دو درین هنگام ریم کند اگر قابل ریم کردن باشد و انحطاط او بلینت و ضعف مرض آغاز کند و فلغمونی ردی آنست که بانحطاط شروع نکند و نه ریم کند و مثل این مؤدی بموت عضو و تقفن او گردد و بسیار باشد که این بسبب عظم ورم و کثرت مادهٔ او بود و بساست که بسبب خبث ماده بود اگرچه ورم کوچک باشد و بیاشند که آنچه تحلل پذیرد ضربان در خفت و لهیب در سکون شروع کند و آنچه ریم کند باز زیاد ضربان و حرارت و ثبات اینها معلوم گردد و آنچه عفن شود بعسر نضج و تیرگی و شدت تمدد دریافت گردد و محجوسی گوید که اگر خون محدث فلغمونی معتدل المزاج غلیظ الجوهر باشد ازان فلغمونی در لحم حادث شود و علامات مذکوره قویتر و تمدد و ضربان شدیدتر باشد و اگر خون با وجود اعتدال رقیق الجوهر بود ازان فلغمونی در جلد پیدا گردد و علامات مذکوره در ان ضعیف تر باشد و بادی ضربان نبود و چرجانی مینویسد که مادهٔ خون دار اورام رموی بیشتر با صفرا آمیخته بود پس گاه باشد که مادهٔ صفرا که با آن آمیخته بود زود تحلیل پذیرد و باقی صلب گردد گاه باشد که رطوبتی رقیق با خون آمیخته باشد و آماس همچون تبخیر نماید و برنگ سرخ و بیلس گرم بود و صلب نباشد و گاه آماس سخت شد در وضربان آهسته گردد و تخضر گوید که مال ورم رموی یکی از چهار چیز باشد یکی آنکه تحلیل پذیرد و درین ورد ورم کم شود و اعراض او اندک اندک خفت یابد آنکه بالکل زائل شود دوم آنکه ریم کند و خراج گردد و درین تمدد و ضربان دوام نماید و حرارت و درد اشتداد کند بیشتر از انچه قبل این باشد و اعلای او بنتو و تمدد اخذ کند و بنزدی و کبر اندک اندک میل نماید و چون نرم شد در دساکن گشت و حرارت خفت نمود نضج یافته باشد سوم آنکه صلب گردد و این بسبب تحلل رطوبت آن و بقیهٔ مادهٔ صلب بود و درین در دساکن شود و عظم ورم کم گردد و صلابت از زیاد پذیرد گاهی صلابت آنچنان گردد که زائل نشود چهارم آنکه عفونت و فساد پذیرد و این بسبب عدم مبادرت بعلاج او بود تا آنکه افواه عروق و منافذ در جلد سست فاسد شود و تنفس عضو معتد و مکروه گردد پس فساد و تعفن بسوی آن سرعت کند و این فساد مسمی بغانغرایاست و چون عوارض آن مستحکم گردد آن سقاقلوس باشد و علیحده مسطور گردد و میر بهاء الدین مینویسد که رنگ فلغمونی بسرخی تیره گراید و باشد که بسبزی مائل شود و چون انگشت بران بسختی فشارند سرخی آن زائل نشود و اگر مادهٔ آن نیک بود زود پخته گردد و سر کند و ریش آن بزودی صلاح یابد و باشد که تحلیل پذیرد و ریم نکند و چون پخته شود درد و ضربان تسکین یابد و محل آن از خارش خالی نباشد **علاج** فصد کنند و زالو چسپانند و تبرید لعاب بدانه و شیرهٔ عناب و عرق کاسنی و عرق عنب الثعلب براورده شربت نیلوفر داخل کرده خاکشی باشیده بنوشند و تقلیل غذا نمایند و آش جو مانند آن از اشیای باورده غذا کنند و بعد نضج از منضج صفرا بمسهل آن تنقیه نمایند و در سه روز اول را دعات مانند صندلین و فوفل و گل ارمنی و گل سرخ و عنب الثعلب دراب کشنیز سبز و آب کاسنی سبز و آب عنب الثعلب سبز سایبده ضماد کنند و آنین مرهم رسوت نیز درین باب مفید بود و گیر مرهم رسوت یکدرم سفیده دو درم روغن گل روغن بنفشه هر یک چهار درم روغن موم راگداخته رسوت سایبده بیامیزند و اگر اده از دفع اعضای رئیسه بود و در پس گوش یا زیر بغل یا بین ران ورم باشد و همچنین اگر درد شدید باشد استعمال را دعات رطب نبود بلکه مرخیات معتدله چون موم و روغن گل با معتدلات استعمال نمایند و ستور یکدرد اوراق مغابن مسطور گردد و در بعضی جا ارسال علق چنان فائده میکند که در باقی نمی ماند اکثر نزدند و انتها بعلل می آید و بعد از سه روز تا سه روز دیگر اده و یه معتدله مرخیه مانند بزرکتان با بونه اکلیل الملک آرد بخطمی با را دعات بیامیزند و بعده در زیادهٔ انتهاء معتدلات مساوی با را دعات کنند و در زیادهٔ انحطاط بر معتدلات مقتصر اقتصار نمایند و هرگاه مادهٔ تحلیل نشود و ریم کند و درد و تپ شدت کند آنوقت منضجات مانند بزرکتان و حلبه و شیر انجیر ضماد کنند و ضماد آرد جو رب مویز همچنین جزات با هم پخته از منضجات قویه ست و چون نضج یابد درد و تپ ساکن شود و اگر دست بران ننهند فرو رود آنرا از اده یه مفجره و یا آهن منفجر گردانند و هرگاه مادهٔ بکلی مستفرغ گردد مرهم زرد با مرهم خل استعمال کنند **و گر ادویهٔ مفرده** نافع اورام حار ضماد عصارهٔ جزادهٔ کدو و سرشب و ضماد خامان که آن حجر صرفت محلوک بر مسن کی اخضر با آب و ضماد بیخ فاشرا که آن کرتة البیضاست و ضماد گل کدو و ضماد برگ شمشاک بگلاب سرشته و ضماد ملوخیه که آنرا سمسم المانند دوا بگوشت پخته میخورند هر دو احد مجرب ست و ضماد برگ سبز قصب فارسی تنها و بسرکه و گذا تخم قطف و شاخ نرم او و گذا کدوی خام کوفته و گذا برگ یا گل بنفشه تازه کوفته بآرد جو آمیخته و گذا بابونه و آرد جو رب انگور که محلل ست و گذا آرد تمر بسویق و آب آمیخته و گذا اسفیداب ارزیز با آب عنب الثعلب و گذا گلنار و مغره بسرکه و گذا مادهٔ محلول با آب و گذا انکبه غیر مقشر و گذا تخم حماض سواقی کوفته و گذا آرد گندم مخلوط ببعض عصارات باورده و گذا آب کشنیز سبز و برگ

وسرکه وکذا گل نیلوفر بگلاب سرشته وکذا عصارهٔ تارهٔ او وکذا تخم اسفناخ بگلاب وکذا رصاص محکوک بعض او ببعض بایکی از عصارات بارده وکذا آب کرنب بسویق وکذا تخم او وکذا خطمی مطبوخ بروغن گاو وکذا منفیحست وکذا خبازی مطبوخ مدقوق بروغن گل آمیخته وکذا گل حنا سوده بگلاب سرشته یا بسرکه آمیخته وکذا آب خرفه تازه بسویق وکذا دم الاخوین وکذا ابهر وج بسویق وکذا بیخ او بگلاب وسرکه وکذا برگ سرو آرد جو وکذا گل سرخ تازه سوده یا خشک بآب پخته وکذا صندل سفید مطحلب آب کاسنی وکذا صندل سرخ وآب خرفه وکذا آب کاسنی بآرد جو وروغن گل آمیخته وکذا گلاب وسرکه وحنا وکذا مرداسنگ بگلاب سنی وکذا عدس مقشر وسویق وکذا حب الاس سفید وقوی تر از سیاه ست وکذا قوطر دابتدا وکذا گل مختومه وسرکه وروغن گل وکذا شاهتره وسرکه وگلاب وکذا آب بهی وسرکه وجوکذا مازوی سرخ وروغن گل یا بسرکه وکذا اسفیدهٔ بیضهٔ اکلیل الملک کذا ریند بسرکه وکذا غبار آسیا بگلاب وروغن گل وکذا اسفاناخ بگلاب ابتدا وکذا پوست انار ترش مکذا حضض وعدس مقشر بگلاب وسرکه سرشته وکذا بیخ نیلوفر وکذا برگ بریخ وکذا روغن گل وسفیدی بیضه وزعفران که مسکن غلیانست وکذا شکر تر سس سوده وآرد جو بآب سرشته وکذا گلنار سوده بآب حی العالم سرشته وکذا شکوفهٔ انگور وکذا حجر الیهود ذکر برای مرد وانثی برای زن **وشرب وضماد** تخم خشخاش وکذا گل بنفشه وکذا زشک مطبوخ وکذا آب خارخسک وکذا آب شاخ انگور وخیوط وبرگ نرم او وکذا ابلیلهٔ زرد وکذا کافور وکذا ریحان کافوری وکذا عنب الثعلب وکذا آب کاکنج وکذا خولان **وشرب** عرق عناب بشکر وکذا انزبنجبین وکذا مقل مطبوخ بسرکه وکذا نیل هندی ربع درم **واکل وضماد** بقدهٔ قطف بروغن بادام وکذا کاهوی بستانی وکذا [illegible] مطبوخ وکذا بقلهٔ سیاسی وکذا عدس مقشر وکذا بقلهٔ عنب الثعلب **وتعلیق** کهربا بر صاحب ورم حار **وتبخیر** سرکه برسنگ آسیای گرم انداخته وخلط ورم غلیظ کثیر الاسفر بهر واحد نافع ورم حارست **ذکر ادویهٔ مرکبه** نافع اورام گرم **تنزوی خطائی** که در اقسام اورام مجرب النفع ست حنا صبر سقوطری ازان هر درم حار را میگوید :: کافور گل سرخ هر یک سه مثقال پوست بلیلهٔ زرد اقاقیا گل ارمنی عدس عصارهٔ امیثا هر یک پنج مثقال افیون پنجاه مثقال زرد چوب دو مثقال آب مامیثا ترکرده وخشک نموده اقراص سازند **حب راوع** مانع اورام وبثور گیر ورسوت بلیلهٔ اقاقیا بوسه مازو فوفل صندل سرخ مرداسنگ کات سفید برابر گرفته حبها سازند وبآب برگ عنب الثعلب یا سرکه طلا نمایند **حب محلل** که در تحلیل اورام وغدد لوزتین کار تنزوی خطائی میکند جدوار صندل سرخ کریلهٔ خشک کالی زیری گل ارمنی رسوت خسته انبه عنب الثعلب تخم خطمی بابونه اکلیل الملک فوفل هر واحد دو درم زرنباد زرد چوب هر یک یکدرم آرد عدس آرد جو هر یک سه درم حب سازند وبآب برگ مکوه سپندیا سرکه ضماد کنند دیگر بریند چینی کات سفید گیرو عرض کریله وخسته انبه وگل ارمنی وبابونه واکلیل وفوفل وزرنباد وزرد چوب وآرد داخل ست **دوا برای** درم دموی کل در هوای سرد بعد فصد سر ودوار سال علق عناب چهار دانه بهدانه سه ماشه سپستان نه دانه تخم خطمی شش ماشه در عرق شاهتره جوش داده نبات یکنیم تولد داخل کرده بنوشند وعنب الثعلب پنج ماشه مغز فلوس یکتولد تخم خطمی چهار ماشه در آب مکوه سبز ضماد نمایند بعد دو روز آرد جو گل اکلیل الملک عوض مغز فلوس کنند اگر قدری گرده باقی ماند عنب الثعلب پنج ماشه گل بنفشه شش ماشه گل سرخ اصل السوس هر یک پنج ماشه خبازی شش ماشه در نسخهٔ سابق افزوده شب در آب گرم تر نموده صبح مالیده صاف کرده شربت نیلوفر دو تولد داخل کرده بنوشند ومغز فلوس یکتولد عنب الثعلب اکلیل الملک گل خطمی هر یک پنج ماشه بابونه نه ماشه در آب مکوه سبز سائیده ضماد کنند **ایضاً** برای کلهٔ متورم در هوای سرد بعد فصد قیفال در تبرید نکوره تخم خطمی افزوده جوش داده بنوشند وضماد مغز فلوس عنب الثعلب گل خطمی کنند بعده زلو چسپانند اگر قدری ورم باقی ماند جهت تحلیل در جوشانده سپستان خبازی افزایند ودر ضماد محللات چون بابونه اکلیل الملک اضافه نمایند **ضماد راوع** ومحلل جدوار رسوت آب کشنیز تازه ضماد کنند وگاهی صندل سرخ وگیرو افزوده آب عنب الثعلب تازه بعسل می آمیزد بعده ریوند چینی افزایند واز آب برگ تبت مطبوخ بشویند **ایضاً** که تسکین وجع وتحلیل ماده نماید تخم خشخاش کوفته در شیر گاو بپزند وبازنسایند تا مثل مرهم شود پس گل سرخ وقدری زعفران سوده وموم صاف در روغن گل گداخته آمیزند وضماد کنند وگاهی برای فرط تحلیل بابونه وخطمی وحلبه وغیره افزوده میشود در سن یکهزار ودو صد ویجاه ویک هجری نواب نظیر الدوله جهانگیر محمد خان بهادر را ورم گلو نسبت عارض شد واز فصد وتنقیهٔ معجزهٔ اطبا انکار بود مؤلف همین ضماد

حکایت

بعسل آلوده واستعمال دوسه مرتبه بعون سبحانی حقیقی بهبودرم تحلیل گردید وبعطای خلعت فاخره واضافهٔ مواجب نوازش فرمود **ایضاً** زه در تحلیل ورم دموی یا بتهٔ آبان کنند صندل سرخ زعفران برابر آب کشنیز سبز و یا شیاف امیثا و مضض و صبر با آب کاسنی سبز طلا کنند **ایضاً** که در وقت انتهاء کار آید سبوس گندم گل خطمی با بونه آب کرنب طلا نمایند که مسکن درد و محلل ست و یا آرد جوده درم مرروغن کنجد ده درم آب خالص صندرم پخته طلا کنند **ضماد** که برای تنقیح اورام معولست گل خطمی گل بنفشه گل بابونه اکلیل الملک حلبه تخم کتان تخم شبت مساوی کوفته بپخته در آب پخته ضماد نمایند و بالای آن برگ پان بندند **ضماد منجر** مستعمل در اورام حاره بعد تنقیح از روت تخم مرو کتیرا مغز خشت مرتبندی مغز تخم بید انجیر خایه نیم زمان برگ چقندر کوفته بشیر گاو پخته زرده تخم مرغ روغن بید انجیر زیره گاو داخل کرده ضماد نمایند واگر جلد آنجا سخت باشد مسحوق قوتیا گرین کبوتر را سنجی پاشیده ضماد نمایند **ایضاً** سفیدورم مغز پنبدانه مغز گردگان خمیر ترش برگ کرنب پخته پیاز پخته مزدل سرگین کبوتر درهم آمیخته مثل مرهم سازند **طلای نردی** کرد جمیع اورام حاره مجرب ست صندل سرخ گل ارمنی شیاف امیثا مضض گل بنفشه آب کشنیز سفید اب از زیر فوعل و کهنی برزالبیج سفید مرداسنگ ریوند چینی از هر یک یکجزو افیون بیخ الفاح از هر یک نیم جزو کوفته آب کشنیز تازه وگلاب و سرکه داشال اینها سرشته اقراص سازند **مرهم حل** که درین باب مجرب ست مرداسنگ ده درم صلایه نموده با ده درم موم سفید و بست درم روغن گل حل کنند و قدری سرکه اضافه نموده مرهم سازند **اقوال الحکما** بوسهل گوید که هرگاه حدوث قلنجونی از سبب بادی حادث از خارج مثل صدمه وضربه وقطع باشد باید که استفراغ غلظ مجتمع دران ورم تحلیل از اشیای نرمی ومحلل باسخان وترطیب آن و باشیای جامع ماده وبشرط نمایند واگر حدوث او از سبب سابق باشد مثل امتلاء دربدن که ازان چیزی بسبوی عضوی بریزد وورم حادث کند واجب ست که در علاج آن ابتدا نمایند اولاً باستفراغ جمیع بدن بقصد بعد ازان معالجهٔ عضو وارم کنند پس اگر در دشدید نباشد استعمال نمایند اشیائیکه منع کند ماده را که انصباب نماید بسبوی عضو بقبض خود وفانی کند انچه دران حاصل شده به پیس خود وتقویت عضو نماید **تلطیفیهٔ حرارت** او وتعدیل مزاج او مثل ضماد مرتب از حی العالم و پوست انار مطبوخ بشراب و یا سماق و آرد جو بدستور واگر درد شدید باشد بعضو چیزی نهند که قبض او را غائی او نماید مثل قیروطی معمول از موم و روغن گل چون دران بشیم یا اسفنج آغشته بران نهند بارد در گرما و نیم گرم در سرما و بعد آن بالای عضو اند کی اسفنج پهلدار بشراب قابض یا آب سرد ممزوج بماند کی سرکه گذارند بعد ازان نگاه کنند اگر علامات رسیدن ظاهر نشود استعمال نمایند او دیگر از شان آنها دفع و تخفیف بقدر وجع باشد بماند درهم مرتب بقلقطار و اگر علامت جمع رسیدن پدید آید اولاً معالجه بضماد مفتح نمایند وآن ضماد یکه ومرتبه استعمال کنند و آن ضماد اشیائیکه دران قوت قبض باشد مخلوط سازند و آن مثل ضماد مستخرج از آرد جو وشراب یا بسرکه ممزوج ست بعد ازان سنگاف دهند و ریم که دران باشد خارج کنند بعد معالجه نمایند باشیائیکه دران تجفیف و قبض باشد فقط و از اشیای مرخی حذر کنند پس اگر ضعف پیرانه باشد بسرکه ممزوج یا بشراب بنوشند و اگر در انجا درد حار نباشد ضماد مرتب بدهس واگر درد هم باشد ضماد مرتب بقلقطار و صبر بران گذارند و بالای آن اسفنج سبلی بشراب قابض نزد کثرت احتیاج بتقویت تا بسرکه ممزوج نزد فرط حاجت بتلطیف نهند و چون ورم از انصباب فضول بسبوی یکی از اعضاء و اطمینان او دران میباشد و دلالت میکند بر انکه این فضول را استفراغ از ان عضو باید کرد لیکن اگر حدوث او از سبب بادی باشد و در بدن امتلاء نباشد ابتدا ای امر استفراغ انها و باشیای مرخی محلل و اشیای جمع کنندهٔ ریم و شطر بمشار الیه نمایند واگر حدوث او از سبب سابق بود پس نشاید که ارادهٔ تحلیل فضله حاصل دران عضو باشیای مرخی نمائیم **ایضاً** سزاوار انست که علاج او باشیای مانع دوافع نمائیم تا آن فضول بسبوی عضوی عضو ما زاد عضای رئیسه جلیل الخطر ممتنع نگردد بلکه سزاوار آنست که اولاً استفراغ جمیع بدن ازان غلط کرده شود بعد ازان اشیای دافع و مانع و مجفف و مقوی استعمال نمایند ماده وای دافع برای منع مادهٔ منصب بسبوی آن عضو بود و ماده وای مجفف برای فنای ماده حاصل در عضو و ماده وای مقوی برای تقویت عضو ست تا انچه دران حاصل شده از نفس خود دفع نماید و انچه بعد آن بسبوی او بریزد آنرا قبول نکند و قلنجونی را در ابتدا بعد تنقیه جمله بدن اگر از سبب سابق باشد باید که علاج باشیای دافع و مانع فقط یعنی راد عات نمایند و اما در صعود و در منتهی ازین جهت که دران دو وقت بسط مواد میان ابتدا و انحطاط باید که اشیای معالجه مرکب از اشیای قابضه و محلله باشند و قابضه در وقت صعود بیشتر و قویتر و محلل در وقت انتهاء بیشتر و قویتر بود و اما در انحطاط چون حرارت کم شود و در موضع غلظ یا سیاهی باقی ماند و آلوفتی ست که دران علت قلنجونی بالحقیقت نباشد پس باید که علاج باشیای مر

وحل نمایند و تنقیه باقی فضول از عضو کنند و بغیر این معالجه کنند **بوعلی سینا** مینویسد که چون فلغموني از سبب بادی حادث مشود خالی نباشد از آنکه یا ملاقی شود بعد دقای بدن یا استلای آن پس اگر در حالت نقاط ات کند احتیاج بجز علاج ورم نباشد و آن اخراج مادهٔ تولید محدث ورم است و این بمرخیات و محللات ملینه بود بمثل نماء آرد گندم مطبوخ بآب و روغن و گاهی شربتی غنی کند و مؤنث را کفایت باشد و خصوصًا چون ورم کثیر المادة بود و اما اگر با استلای بدن ملاقی شود پس واجبست که ورم را بمرخیات مس نکنند که جذب کند بسوی عضو زیاده از انچه تحلیل ازان نماید بلکه لازم مست که تنقیهٔ ماده بقصد کنند و گاهی احتیاج باسهال افتد بعد ازان باستعمال مرخیات نمایند و قریب مست علاج این از علاجیکه سبب او استلای بدن باشد و فرق آنست که این محتاج بزرع بسیار در ابتدا نیست چنانکه او محتاج بدانست بلکه گاه ازان آغاز سبب سابق تغیر بادی باشد و اجبست که ابتدا باستفراغ نماید از فصد و ازاسهال اگر حاجت این باشد و حاجت باستفراغ یا بنا بر آنست که بعد از غیر نقی بود و یا بر آنکه مرض عظیم باشد پس از استفراغ و تقلیل ماده و جذب او بسوی خلاف چاره نباشد و اگر در بدن فضول بسیار نباشد عضو را از ورم ضعف حادث میشود پس مواد بدن بسوی آن منجذب میگردد و اگر چه در مواد کثرت نباشد و لازم مست که درین رعایت شرائط معلوم از فصل و سن و بلد و غیره نمایند و ابتدا بروارع کنند الا در مواضعیکه شرط آن در معالجات اورام گردشته تجدده در تزیید با دخال مرخیات بار وارع مقابله نمایند و هر قدر که در تزیید باقی نماید مرخیات را اندک اندک بیفزایند و نزد منتهی و قوف در سدید ن حجم و تمدد بنهایت مرتبه مرخیات رطبه غالب نمایند و مجففات در منتهیات خلاص کننده مست و اما مرخیات رطبه برای توسیع مسام و تسکین درد مست و مجففات بهر آنست که بریخ و منع بقیهٔ ماده از بودن ریم کند پس اگر تمامهٔ اصل نشود و چیزی باقی نماند که بیم آنرا چیزیکه دران حدت باشد تحلیل نماید و گاهی از روع شدت در بسبب احتقان ماده و از کار عضو بنا بر تغلیظ بر وارع عارض شود و گاهی ازان ارتداد ماده بسوی اعضای رئیس گردد و گاهی صلابت و رم عارض شود و گاهی عارض گردد که عضو بدرستی و سیاهی افتد که خصوصًا چون معالجه بدان در اخر ام و قرب انتها کرده شود و ابتدا نکرده شد و در طبیب را محتاج باد و یه مرخی ماده بغیر جذب میگرداند گاهی بادی تبرید ضعیف بود که نافع ارخا نشود و الا از ارتداد ماده بسوی اعضای رئیسه استفراغ این میسازد الا آنکه انچه از مواد موجب ورم از اعضای رئیسه بر سبیل دفع ازان آمده باشد و اعضای قابلهٔ ازان مثل مغرغه باشند برای آنها پس دران حالت بسوی دفع و دفع البته سبیل نیست و چون خوف سیلان و رم بصلابت باشد مرخیاتی که دران تسخین و تحلیل بقوت باشد استعمال نمایند **اما ادویهٔ راوعه** پس انچه متوسط مست عصارات بقول بارده مست که اکثر در مواضع دیگر ذکر کردیم مثل عصارهٔ خرفه و کدو و گاهی عصای آلو و غیر آن و عصارهٔ عنب الثعلب خاصهٔ جرم او کوفته برای ضماد نیکوست و عصارهٔ برگ اسپغول نیز و قرطی با آب سرد و گاهی دران اسفیج در سرکه و آب سرد تر کرده کفایت این امر کند و کاکنج تو بیست در ابتدا و همچنین پوست انار و حی العالم و سوتیق مطبوخ بسیار و خصوصًا در سرکه ممزوج با آب ایضًا سماق و ملحلب بسیار نیکو پس اگر احتیاج بقویتر ازین افتد دران صندل اقاقیا و مامیثا و فوفل و بنج و حشیشهٔ معروف بحشیش الاورام در ابتدا خیلی جیدست و گاهی اعانت بتجفیف و قبض انها بنمایند کرده میشود در تطبیب در ابتدا بسیار خطیرست و چون افراط در تبرید واقع شود گاهی بفساد عضو و فساد خلط محتبس مع ورم انجامد و ورم در سبزی و سیاهی آغاز کند پس اگر خوف چیزی ازینها باشد ضماد آنموضع بارد وجود لبلاب و چیزیکه دران ماء رخا باشد بایکرد و اگر ازینها چیزی ظاهر شود شرط بران موضع زنند و خون گشایند و انتظار ریم نفتح کنند و این انگاه مست که ماده منصب بسیار مفرط بیند و گاهی بعضی عضو پیرو از شروط بعضی غائر تر و بعضی ظاهر تر بود و این بحسب مکان درم و حال عضو باشد و بعد شرط بآب پای شور و سائر آبهای شور نطول سازند و پیچیزیکه دران ماء رخا بود ضماد نمایند و اگر حاجت رشح نطول نباشد اقتصار بر مرخیات کنند و تدبا نکه استعمال ادویهٔ قوی الریع در اول و قوی التحلیل در آخر در دست مهما امکن حذر کنند و پیچیدن از آب سرد حذر نمایند مگر در شکل حمره و از تحلیل شدید در د حادث میشود پس اگر اراده تدبیر تسکین وجع در ابتدا باشد نزدیک آب گرم و روغنهای مرخیه و ضمادات از امثال این ادویه نگردند و لیکن بگل ارمنی در آب سرد گداخته یا مع روغن گل اجازت دهند و افضل روغن گل آنست که از گل وزیت باشد چه در زیت اندک تحلیل ست و بعد س مطبوخ بگل سرخ و یا مع روغن گل پس اگر این ادویه و امثال او فائده نکند لبلاب مستعمل کنند که آن شدید الموافقت در ابتدا و انتهاست و سرق و خار خسک و کرفس و بادروج همچنین اثر دارد و بسیار باشد که تسکین وجع نماید شراب شیرین مطبوخ بروغن گل بلکه عقید عنب و انک و موم بر پشم یا صوف زوفا در گرما سرد کرده و در سرما نیکرم نهند

یا اسفیج در شراب قابض یا سرکه در آب سرد تر کرده گذارند و زعفران را در تسکین وجع داخل کنند چه گاه بینند که ورم طریق خراج سلوک مینماید تبرید ترک نمایند وطریق تفتیح و کشادن اتخاذ کنند پس هرگاه ورم بانتهارسد از مثل شبت و بابونه و خطمی و بزرکتان و مانند آن چاره نباشد بلکه از مهم داخلیون و با سلیقون و ورم مهم طلقطار تجفیف بغیر وجع ست و لمذا الاستعمال او نرد سکون لسیب از فلغمونی نیکوست و اگر خوف ریم کردن نباشد صالح بود و بهتر آنست بالای او صوف در شراب قابض تر کرده نهند و لحم محتاج بتجفیف از عصب بیشتر ست و کتر لحم از روی حاجت بسوی تجفیف آنست که شراب کمتر باشد و بساست که حاجت بشراب قابض تفتیح افتد و بسیار باشد که در جذب ورم از عضو شریف بسوی خسیس بجوانب حیله کنند بعد معالجهٔ آن نمایند و تفتیح آن کنند و انچه حاجت بتفتیح از اورام چاره افتد آنست که سر اورا با سپغول و حوالی آنرا بمطفیات ضماد سازند و الطیه و ضمادات بارمرع طلا نمایند زیرا که گفته اند الم الاورام کامل گوید که اگر حدوث فلغمونی از سبب خارج باشد پس اگر بدن غیر ممتلی بود علاج بامشیای مرخیه کنند و ادهان باشد که بروغن بنفشه گرم و آب گرم آنرا غرق سازند و بادهٔ حرجیه و حلبه و شبت و خطمی ضماد کنند و باعتدال ریزند تا ورم تحلیل شود پس اگر در ورم چیزی از خون و ریم جمع گردد باید که تشگاف و شرط بغیر خوف از انصباب باده استعمال نمایند مگر انکه بدن ممتلی باشد پس اگر چنین باشد تنقیهٔ بدن از خلط روی موجب ورم کنند یا بفصد یا بسهال و بعد ازان تشگاف دهند و اگر حدوث او از انصباب ماده باشد باید که اولا ابتدا باستفراغ بدن بفصد از رگ موافق آن عضو کنند اعنی اگر ورم در اعلای بدن فوق ترقوه باشد فصد سر و نمایند و اگر زیر آن باشد هفت اندام کشایند و اگر در اعضای سفلی باشد فصد باسلیق از جانب علیل گیرند و خون حسب حاجت بمقدار سبب و سن مریض و مزاج و عادت او و فصل بیرون آرند بعده بعضو دارم در اوال مرا دام که ماده در انصباب باشد باشیای سرد قابضه برای تقویت عضو و دفع ماده و منع او از انصباب به تبرید و قبض آنها مثل صندلین و فوفل و گل ارمنی و ناقیا و رشیاف مامیثا و گل سرخ و آب کاسنی و آب حی العالم و آب کاهو و جرادهٔ کدو و طلب و اسپغول مضروب بیکی این آبها ضماد کنند و اگر عدس مقشر را بجوشانند و یکی از ین آبهای مذکوره بسایند و بر ورم ضماد نمایند بدان انتفاع یابند و بدیگر اده و یه که از شان آنها تسدید ماده و منع او از انصباب ست صفت دوای نافع درین باب بگیرند صندل سفید و سرخ هر واحد سه درم گل ارمنی و فوفل هر واحد یکنیم درم همه را بار یک سایده بجریر گذرانیده با آب حی العالم یا آب خرفه یا آب کاهو آمیخته ضماد سازند و بعد ازسه یا چهار روز زنند تا انکه ورم مرتفع شود باید که با شیای قابضهٔ مانعهٔ اشیای محلله مثل با بونه و اکلیل و خطمی مخلوط سازند و با آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب کشنیز و مانند آن بیامیزند و باندک در تحلیل افزایند تا انکه ورم بمنتهای خود برسد و انصباب ماده منقطع گردد پس انگاه باید که اشیای مانعهٔ محلله متساوی در مقدار و قوت باشند مثل طلای زرد و بوشن و بهدی محلول آب عنب الثعلب و آب کانج و آب شبت و مانند آن از آبهای محلله و باید که نگاه کنند پس اگر باورم در اوال امر وجع شدید باشد اشیای مبرده و مقویه استعمال کنند بلکه سزاوار آنست که اشیائیکه با آن قبض و ازعاج باشد استعمال نمایند مثل قیروطی مرتب از نرمه ورونن گل با شراب شیرین و دوران پشم چرک آلوده تر کرده بر موضع لزوم نمایند و مع ذلک بالای عضو خرقه کتان مبلول بسرکه ممزوج بآب سرد گذارند و در قرص از چیزهای شیرین و تیز و ازاغذیه چیزهای معمول بکار دو بنوشاند و اسفاناخ و سرمق و سرکه زیت و مغز بادرنگ و خیارا قتصار نماید و اگر حرارت قوی و در اینجا تب باشد مار الشعیر و آب انار و کشنیز و تخم خرفه و مانند آن بنوشاند و هرگاه ورم در انحطاط شروع علت سزاوار آنست اشیای مبرده بهیچ وجه و بسبب استعمال کنند بلکه میبایسته که با شیای محلله مثل بابونه و اکلیل الملک و خطمی و شبت و پرسیاوشان و صبر و مانند آن بلعاب بزرکتان یا آب کرنب آمیخته ضماد نمایند و اگر باین چیزها اندک نعظران آمیزند نفع بخشد و اما هرگاه ورم در ریم کردن آغاز نماید باید که با شیای مسخنهٔ مثل تخم مرد بزرکتان آب و روغن بنفشه آمیخته ضماد کنند و اگر فصل گرما باشد با سپغول ضماد سازند و اگر این هر دو جمع یم و انفتاح دفع کنند بنان خمیر آرد جو مطبوخ با آب و روغن بنفشه یا زیت مغسول یا روغن خیری ضماد کنند و بر ورم تا بکه ادراج صلح بازکردن بیت مسیل چوشانیده باشند مظلول نمایند و تا گیزند انجیر سفید و زیره شیرین و بوش کرده شیره و ابرار سه بدان تخم کمان و تخم مرد و حلبه بسرشند و بگیزند آرد سبوس دار و بشیره انجیر و روغن بنفشه بسرشند و بگیزند غیر سرشته طبوخ و تخم مرد و بزرقطونا و باهم سرشته بر ورم ازوم نمایند این نضج دهد و اگر شیرهٔ انجیر مطبوخ گرفته بزرکتان و حلبه را در هم بکوبند و پس با روغن بنفشه و روغن بنفشه و روغن بنفشه و

جرجانی و ایلاقی مینویسند که اگر آماس از امتلا باشد اولاً فصد نمایند و حجامت کنند بعده ادویهٔ مسهل چون آب فواکه و مطبوخ بلیله و بنفشه و لبلاب دهند و بعد از ادویهٔ رادع بکار برند و در میان ادویهٔ محلل بادارع مرکب سازند و بآخر همه محلل بکار برند از ادویه رادعه سابق مذکور شده و ادویه که در او جاع مفاصل حازم سطور شده در ینجا سود دارد و آن دو دار در میاشد و نباید بکار برند شیاف بامیشا و حضض و زعفران و حماما و صبر کوفته بسرشته طلا کنند و برای تحلیل موم صلعت یکجو زوفا شش جزو گداخته با روغن باریک سوده بسر شند و طلا کنند و چون خوف صلابت ورم باشد کشنیز تر بسایند و در ان روغن گل داخل کنند تا آنکه مثل مرهم گردد ضماد کنند و چون گاه ورم متغیر گردد و بسبزی یاسیاهی مائل شود شروع در تحلیل نمایند و چون گاه ورم سرخ و موضع فراخ مثل مخابن باشد تا پخته نشود چاره نباشد پس صواب آنست که اول تنقیهٔ بدن از مادهٔ ردی کنند پس ادویه منضجه بر نهند تا قانیوس گوید که اگر ورم عظیم و ضربان صعب بود امید تحلیل نباید داشت و ادویه منضجه و محلله غیر مسخنه ضماد باید کرد[1] صفت ضمادیکه ماده را تحلیل کند و ورم را گرم نکند و نگذارد که صلب گردد و جالینوس آنرا وصف کرد آرد جو را بسرکه یا آب کشنیز تر بپزند و ضماد کنند لیکن این ضماد در اول مرض نباید نهاد و چون گاه بینند که درد و ضربان و حرارت ورم کم نشود باید دانست که در بدن استلای قوی ست و اختلاط ردی از عروق با عضای بسیط چون گوشت و عصب و غشا و مانند آن رسیده و در اجزای آن فرو رفته پس علاج او آنست که اول تنقیه بدن کنند بعده بروم شروع نمایند یا زلو چسپانند پس آرد جو پنج درم روغن کنجد پنج درم آب صاف پانزده درم بپزند تا سطبر شود طلا کنند و اگر حاجت بجلل قوی باشد بدان ضماد سازند و اگر بینند که ریش خوناهر کرد ادویه مقرحه نهند و اگر ورم در عضوی بود که در ان عروق بسیار باشد یا قریب مفصل بود زود تر باید شگافت تا رگها و بندگاه را فاسد نکند و اگر در لحم باشد تا اتمام نضج نباید شگافت[2] ابن سینا گوید که علاج فلغمونی بحسب سبب موجب آن مختلف ست اگر بحسب مادی باشد و بدن غیر ممتلی بود با دویه محلله مثل موم و روغن و آب نیلوفر کند و با آرد جو حلبه و خطمی ضماد نمایند و با آب ریاحین بشویند پس اگر دران خوف شروع شود زنند و اخراج آن نمایند بعده با دویه منقی و مدمل معالجه نمایند و اگر سبب فاعل او مدتی باشد اول فصد نمایند ما دام که فضول در اعضاب باشد از جانب مقابل و بعد استقرار آن در عضو از جانب مخالف و بعد فصد ادویه رادعه فضول مثل صندل و گل ارمنی و سفیداب ارزیز و شیاف بامیشا و آب کاسنی و اقیون و آب گاهو و آب حی العالم و طحلب و مانند آن بعضو نهند پس اگر ورم عظیم باشد و خوف ضغط شریانین و اطفای حرارت غریزی و فساد عضو بود شروع نمایند زدن و گذاردن تا خون ازان سائل گردد بعد ازان بدانچه مانع فساد باشد معالجه نمایند و اگر با ورم تپ باشد مریض را از غذا منع کنند و ماء الشعیر بنوشانند و بعد ازان کنجین دهند و باید که شیره تخم خرفه با آب ترنجبین و جلاب بدهند و چون بر ورم چهار روز گذرد ادویه مبرده کم نمایند و انگه آب بنسبت آب کاسنی اضافه کنند و چون حدت برخی باشطاط آید ضماد کنند و در ان پرسیاوشان ست و آن در قول صاحب کامل گذشت بر عضو نهند و اگر امر بر یکم کردن مؤول گردد بقیروطی تضیج دهند و اگر نضج دشوار شود بچفند رو روغن کنجد ضماد سازند نیکو مگر منفجر نگردد و بشگافند و بر و غن گاو یا مسکه معالجه نمایند و بعد پاک شدن بانمال آن پرداز ند ابن الیاس گوید که بعد فصد جذب خون بسوی خلاف بوضع محاجم کنند و تلطیف تدبیر نمایند پس ابتدا باین ضماد مانع مواد از انصباب و مضیق مسامی و مغلظ ماده بعمل آرند فوفل گل ارمنی اقاقیا صندل سرخ صندل سفید شیاف بامیشا هر واحد سه درم کوفته بیخته آب کاهو یا آب حی العالم ضماد کنند و اگر درد شدید و یا ماده مندفع از اعضای رئیسه باشد رواذع بالاتر از موضع ورم برای منع انصباب ماده ضماد نمایند و بنفس و گوشت و شراب مریض حفظ کنند و هر صبح جلاب از عناب ده عدد و آلوی سیاه پانزده عدد و شکر سفید ده درم بنوشانند و یا بگیر آب نارین مشموم هر واحد پنجاه درم بشکر ترنجبین هر واحد ده درم و یا سکنجبین سیاه ده درم باشیرهٔ خرفه سه اوقیه بیاشامند و اگر بالا سر فه باشد شربت بنفشه ده درم بنوشند و غذا ماء الشعیر دهند اگر حرارت قوی باشد و اگر حرارت ضعیف و خشکی غیر شدید بود مزورهٔ ماش بمزورهٔ دام و اسفناج خورند و تلیین طبیعت بماء الفواکه یا بمطبوخ آن نمایند و اگر حدوث او از خون ردی فاسد باشد و حرارت غریزی ضعیف بود معالجه بمبردات نکنند که آن حصن حرارت غریزی کند و اختلاط رویه را بسرعت متعفن سازد بلکه علاج منضجه کرباوی تحلیل باشد مثل مغز نان با آرد جو مطبوخ آب ورو غن بنفشه یا روغن خیری کنند و بر ورم آمیزند و ان حلبه و بزرکتان و تخم خطمی و بزر خربق سیت مغسول جوشانیده باشند فطول سازند و یا بگیر زیر سیاوشان و انجیر لجیم و زوفای رطب تخم کتان و حلبه و تخم مرو و بیخ سوسن دو هم را در آب و زیت بپزند ضماد نمایند و بیاز

[1] فائده جالینوس گوید که ادویه منضجه و محلله غیر مسخنه ضماد باید کرد و ادویه مسخنه ضماد نباید کرد

[2] زیرا که اگر پیش از نضج شگافته شود ماده بسیار بیرون رود و ضعف قوت بسیار پیدا شود

مطبوخ بروغن خیری یا روغن زیت چون بر ورم ضماد نمایند آنرا نضج دهد و چون نضج یابد شق نماید باقی بهانست که در قول صاحب کامل گذشت **حجندی** گوید که بعد فصد در ابتدا ضمادات را دعه مثل اقاقیا بگلاب و آب کاسنی و آب کاهو بکار برند و در صبح شربت عناب یا شربت انار یا شربت تمرهندی یا شربت آلو وبلو و خوشه شده یا کنجین بنفشه خیار این بعد از ان تلیین طبیعت بجهتهای لینه و فاتل خفیفه نماینده و اسهال مطبوخ فواکه شیرخشت و تر نخبین و شربت ورد مکرر یا اگر اخلاط مسهل آورند و اشخه تسکین در دنماید سفیدی رقیق بیضه بهت چون بروغن گل بهم زنند و خورند و کستان بدان آلوده بر ورم نهند **ابو منصور** گوید که اگر ورم از خون و صفرا بات فصد کنند و اگر در بدن اخلاط رديه عفنه باشد و مریض بعید العهد از استفراغ نبود مسهل نوشانند و ایضاً گی کنند تا بدن او پاک گردد بعده میل باغذیه نمایند که اخلاط جیده پیدا کند و اسهال مطبوخ هلیله یا ماء الفواکه نمایند و درین تاخیر نکنند بعده در ابتدا بادویه مبردهٔ یعضوص مثل ادویه مذکوره در باب نقرس حار طلا کنند و اگر فائدهٔ نکند از ادویه مخدره مثل بزرالبنج و افیون و سریج مخلوط سازند و یا ضماد از برگ بنج نر و مغز نان سفید بسازند و بعد سه شقه رباب کشنیز تر سوده و انگ کافور افزوده ضماد کنند پس گاهی ورم باین تدبیر سر میدهد و ریم نمیکند و اگر لیس و ضربان ساکن نشود یا ورم در لحم خوک در بیخ گوش و بغل و کنج ران باشد آن لامحاله ریم کند پس ادویه مبرده ترک نمایند و جانب منضجه مثل این ضماد استعمال کنند بگیرند تخم مرو و تخم کتان و سرگین کبوتر و همه را بخیر جمع کرده ضماد نمایند و یا موم بمنقی از تخم بنبش او نبک سرشته ضماد سازند و یا انجیر چوشانیده بسایند و اندک راتیج آمیخته ضماد کنند و یا انجیر خرد کوفته بروغن سوسن یا روغن کتان ضماد نمایند و یا جریره بروغن گاو پخته ضماد سازند و ادویه مبرده مذکوره استعمال کنند مگر بعد تنقیه بدن و البته قصاص شود. **خضر** گوید که اچه از دفع عضو رئیس در معاین باشد مرخیات مثل روغن گاو و والبه استعمال کنند و گاهی نطول با آب گرم کفایت کند و آنچه از ضربه و سقطه افتد دوای رادع دریجا نیز جایز بود مگر آنکه ضعیف بود مثل روغن گل بیگرم و آنچه از سبب بدنی باشد روادع مسکن و منضج مثل قیروطی موم سفید و روغن گل و آب کشنیز سبز نیگه و استعمال کنند و نرقوت وهج و عدم التهاب اندک زعفران دران افزایند و گاهی آب کشنیز تنها یا آب کاسنی یا آب عنب الثعلب یا آب بارتنگ یا آب غرفه کفایت باشد و گاهی گلاب می آمیزند و سرکه نیز اگر درد نباشد و بعد ابتدا منضجات محلله و ملینه مثل حلبه و تخم کتان با روادع آمیزند با کما در و آب مطبوخ انها نطول و شغل انها ضماد سازند و یا زیدی بیضه و اندک پیاز بریان در روغن گاو کنند و زعفران و خمیر آرد برای نضج ضماد کنند و اگر جلد غلیظ باشد مثل سرگین کبوتر و کندر را فزایند و استاد دین برای ادرام جراحه و ادرام صلبه امر بطلای خیارشنبر بروغن بادام شیرین می نمود که درین انضاج و تلیین و تحلیل ست و مرهم ذیلیون تنها در انتها نیکوست **انطاکی** گوید که علاج خلفونی اولاً قصد ست پس تبرید و نطول بشل بابونه و اکلیل و خطمی و کشنیز بعد ازان این ادویه مخلوط بشل صندل و خولنجان و گل سرخ و مورد و سرو و مازو بعده در اخیر خاصهٔ چنانچه در قاعده در معالجات ادرام گذشت و از آن ادویه ابتدا گلنار بغوره ست و بخته شاخ و کاهو و برگ کنار و حنا در وسط و این با اطیان و مصاص محرق در اخیر و کذا کدو و گل سرخ و انچه ازین هر دو از روغن بغوره باشد **گیلانی** مینویسد در خلفونی کز سبب خارجی باشد و در بدن امتلا نبود و ایضاً در انجا که عضو سیاه گردد بر ورم شرط عمیق زنند تا بموضعیکه در ان ماده بهم رسیده و جالینوس ذکر کرده که شرط خفیف در خلفونی سبب فساد او و ابلاک عضوست و شرط عمیق سبب شفا و صلاح اوست[ط] و در ابتدا خوف از محللات بجذامر میباشد[ی] تکمل ماده و ازدیاد حجم آن پس ورم زیاده شود دوم تحلیل لطیف ماده و تکثیف غلیظ آن بدان پس ورم صلب گردد سوم ازدیاد وهج و بزیادت و استحان او و بدانکه سبب ورم گر بادی بباشد استعمال روادع قویه دران البته جایز نیست و خاصه اگر در شدید باشد[ک] فلذا در بیخالت اقتصار بر مثل روغن گل کنند اگر احتیاج بقوت دهد بود و اگر چنین نباشد لازم ست اقتصار بر مرخیات محلله نمایند اگر ورم قابل تحلیل باشد و منضجه اگر قابل بیم کردن باشد و بعد نضج مفجرات یا شگاف بهتر و باندان بمال از دو عمده درین باب حفظ قوای عضای رئیسه و تقویت ارواح ست بشل مفرحات یاقوتی مع شربت گاو زبان و اگر خراج موافقت کند اندکی از تریاق دهند پس اینچه بر ان استفراغ و اخراج خون بلکه روح عزیز گردد واجب بود و خوف از فاسد او باشد غنی سازد و اگر تسلیم گلاب قسم اعلی منفعت عظیم دهد و منع مادهٔ کثیر ست و چه بسیوی قلب شاهده کرده ایم و این امور از امور ایست که عادت اطبا بکمان آنها جاری شده مگر برادولاد خود ها و داماد و تلامذه و اولاد خود فرق نمیکنیم بالجمله اگر منع ذلک بن متسلی باشد اصلیتاج باستفراغ و تبدیل مزاج و منع لحم و اصلاح اغذیه مثل مذکور است مانند آن افتد و اما چون سبب بدنی باشد منع لحم اگر ضعف شدید عارض نشود و اصلاح اغذیه و استفراغ واجب ست و اگر چه در بدن امتلا ظاهر نشود

گرانکه بدن بسیار پاک باشد وجمله فضول همان باشد که مادهٔ ورم شده ولیکن این بسیار بعید است وآثار ورم را در ابتدا شرط است که در معالجات کلی اورام مذکور از انجمله اینست که ردع واجب بود وقتیکه حدوث ورم از دفع عجرانی یا از عضو رئیس بسوی مغابن نباشد یا آنکه درین نیز استثناست زیرا که گاهی ردع در مثل این صورت جایز بود اعنی هرگاه حدوث ورم از دفع عضو رئیس باشد واین انگاه است که خطر ورم بیشتر بسوی هلاکت بود مثل خناق که صعب قاتل که دران ردع جایز است واگرچه مادهٔ او از دفع دماغ باشد بنظر خلاص بعض بالفصل وعدم رجوع مادهٔ بسوی دماغ وبر تقدیر رجوع گاهی قتل کنند وبر تقدیر قتل دران هلاکت بخلاف خناق صعب آنا وجوب تحلیل را فرو میرد وچون انطفای او نهایت رسد خون عفونت وفساد نپذیرد واز سیاهی وموت عضو وفساد جوهر او حادث گردد حتی که حوالی او از جلد وغیره متعفن شود وتقدم علاج را تا وقتی که بحد فساد وتعفین عضو نرسیده باشد بلکه بزوال رونق ونضارت رنگ آن آغاز کند وحس آن عضو باطل گردد وضربان او ساکن شود آنرا غالغرا یا مانند وشیخ میفرماید که عضو افساد وتعفن عارض میشود بسبب مفسد روح حیوانی که اندر انست ویا بسبب بالغ آن باز وصول بسوی عضو ویا بسبب جامع هر دو معنی یعنی مفسد ومانع آنا مفسد مثل سموم حاره وباردهٔ مضاد جوهر روح حیوانی ومثل ادرام وبثور وقروح رديه كساعيه سمي الجوهر وآنکه بران خطا واقع شود چنانچه در سرخ تن روغن در قروح عائره خطا شود پس گوشت متعفن گردد وبه تبرید شدید بر ادرام حاره پس مزاج عضو فاسد شود وآنا مانع سده هست وآن سده یا عرضی بادی بود مثل بستن بعض اعضا محکم پس این چون دوام نماید عضو فاسد شود بسبب احتباس روح حیوانی ازان یا احتباس قوت ساطه بر روح حیوانی که در قلب از نفس منتشر میشود پس مزاج او فاسد شود وهلاک گردد وگاهی سدهٔ بدنی بود مثل ورم حاردی ثابت عظیم غلیظ المادهٔ مسدد منافذ وداخل نفس کوبدان روح حیوانی زنده بود واین بادوجود آنکه حبس کند مزاج را نیز فاسد کند وانچه ازان در ابتدا بود در حس عضو ذوی حس فاسد نشود غالغرا یا مانند وخصوصا آنکه در ابتدا فلغمونی باشد وانچه را استحکام بود نچه که حس عضو ذوی حس باطل شود واین بفساد لحم وقریب او حی که استخوان بود ابتدا آرّیا عقب ورم آنرا سقاقلوس خوانند وگاهی غالغرا یا سقاقلوس گردد بلکه آن طریق بسوی اینست ودیر این عارض میشود در لحم عظم وغیر آن وچون شروع کند که افساد او در عضو ساعی گردد وانچه گردد فاسد بود ورم کند وگاهی مؤدی بفساد گردد واین هنگام برای این جمله عارضه اگله گویند وبرای حال جزو از عضو که عفن شده موت گویند واگر مادهٔ این مرض غلیظ نبود بی فساد عضو الزام نشدی بلکه منفذ میشد **انطاکی** گوید که این مرض در بلاد اره پیدا نشود مگر بندرت زیرا که حقیقت او غلظ مادهٔ او مع یبوست بنحو یکه حس را باطل کند بسبب خمود حرارت غریزی وآن طالب تکثیف ست واین بر رودت مفرط حاصل شود ومبدای این مرض را غالغرا خوانند **علاج** اگر این مرض در ابتدا بود بزودی تمام بردرم خنثر عمیق زنند چندانکه بجای مادهٔ فاسد برسد پس آب نمک مطول سازند وبعد اخراج خون اشیای بالغ عفونت تجفیف وتقطیع وتطویبات متعفنه بران عضو طلا سازند مثل آرد کرسنه یا گلاب وسکنجبین ساده سرشته وگل ارمنی ومازوی سبز وشب یمانی باریک سوده بفصل آمیخته وهرگاه نوبت بامانت حرارت غریزی رسیده باشد علاج او بجز بریدن آن عضو نیست پس فی الفور بقطع آن عضو پرداز تا فساد او بدیگر اعضای مجاوره سرایت نکند وآنرا نیز فاسد نسازد واگر قطع ممکن نباشد حوالی آنرا داغ کنند تا از فساد او دیگر اعضا سالم ماند وبعد قطع بمدلات رجوع نماید وهرگاه بداشته که مادهٔ این مرض بدیم میکند بزودی آنرا بانچه میتوانند برای بچتن معلات مرضیه بکار برند زیرا که اگر این ورم صلب شود علاج بکتر پذیرد پس اگر بصلابت نموده باشد گاهی بدوای ملین بران نشود وگاهی بحلل تا باشد که صلب تر نشود وبا بطال عضو نگراید **انطاکی** در زمهریر میفرماید که هرگاه تغیر عضو از هیئت طبیعی گردد متارک او نمایند بدانچه در فلغمونی مذکور شد پس اگر اهمال نمایند یا رداع بعمل آرند ام عضو بفساد مئول گردد واحتیاج بقطع آن افتد **شیخ** میفرماید که غغرا یا مادام که در ابتدا است امید علاج آن باشد واما

هرگاه فساد در گوشت عضو مستحکم گردد از دور کردن جمیع آن چاره نباشد پس هرگاه بینند که رنگ عضو متغیر شده آن در طریق تعفن باشد در صورت ذات صفت که مبادرت بلطخ آن از دوائی نمایند که منع عفونت کند مثل گل ارمنی وگل مختوم بسرکه پس اگر این فائده نکند از شرط غار مختلف الوجوه در مواضع چسپانیدن زلو وفصد گاهای قریب آن که کوپک باشند چاره نبود تا خون ردی برآید مع حفظ برای آنکه مطیف بموضع ست بمثل اطلیهٔ مذکوره و بر نفس موضع مشروط چیزیکه تعفن را منع کند ومضاد او باشد از آنچه آنرا خواص قتی بود مثل آرد کرسنه بسکنجبین یا مع آرد باقلا خصوصًا مخلوط بنمک بهندوانچه بران طلا میکنند حلتیت ست وتخم قریص نیز وزراوند مدحرج وآب برگ شفتالو یکیک جزو زنکانیم جزو باب بسایند تا بقوام عسل آید بر قرحه دحوالی آن طلا کنند وباقی ادویه در علاج قروح متاکله در علاج قروح متفحنه خواهد آمد **گیلانی** گویند که در غنغرایا ادویهٔ مانع از تعفن اعضا بران گذارند وآن کرسنه بسکنجبین بچندین آن شیلم یا آرد باقلا دقیقتر ازین آنست که با آن نمک آمیزند یا قرص اندرون یا جوزکهنه وایضًا حشیش قریص وتر مس تلخ آمیزند پاک کند وبعضی اطبا علاج باین چیز را بعد قطع وتقدیر وازالهٔ لحم فاسد باحتیاط میکنند پس دران هنگام استعمال نمک بگیرند تا کنند وبرای او دوا مرکب سازند از آرد جو وآرد گندم باب زیت پخته درهم سابیقون درهم مافا یقون استعمال کنند واز پخته خشک پنیه را قلع کند امینست کرنان را بکرفس یا بیا دوج یا بیخ سوسن یا بیخ جاوشیر یا زراوند مدحرج هر واحد از اینها بکوفته بعسل بسایند ودر ابدان نرم آرد بیخ سوسن بعسل کفایت کند **صفت** دوای نافع غانغرایا از صفات اورنبا سوس بگیرند زنگار وعسل وشب مساوی باب سایبه الطوخ بدان بسایند وانچه قلع غنغرایا کند آرد بیخ سوسن ست چون بترب ونمک ضماد کنند وگاهی سرکه بان نیز می آمیزند وایضًا آنرا قلع کند ضماد مغز شاهبلوط وچون برگ مورد را بشتراب پخته بعسل بسایند وایضًا ترب بسرکه سوده آنرا قلع کند مانند داغ تا آنکه بعمق برسد

حمره وحمرهٔ فلغونی وفلغونی حمره

بدانکه حمره ورم صفراوی ست که بفارسی سرخ باد گویند واو دو قسم ست یکی آنکه او صفرای صرف باشد وآنرا حمرهٔ خالص نامند دوم آنکه او صفرای ممزوج باخون رقیق باشد وآنرا حمرهٔ غیر خالص خوانند وعلامت خالص آنست که ورم سرخ شفاف براق شدید الحرقت باشد وچون بانگشت غمز کنند سرخی ازانجا متفرق گردد ومائل بسفیدی نماید وباز بسرخی گراید وساعی باشد یعنی باعضای مجاور بسرعت متعدی گردد وبابت وتشنگی والتهاب وقلق بود وغیر خالص همین علامات باشد الا بسرعت متعدی نشود وبغمز انگشت سرخی او کمتر متفرق گردد ودران رنگ ورم سرخ مائل بخلط وبول سرخ وغلیظ ونبض سریع مائل بعظم باشد **وشیخ** میفرماید که عادت اطباست که ورم دموی صرف را فلغونی وصفراوی صرف را حمره نامند ومرکب ازین هر دو را بسم مرکب ازان هر دو اما بقول اقرب مقدم دارند پس اگر خون غالب باشد فلغونی حمره واگر صفرا غالب بود حمرهٔ فلغونی گویند وفرق در حمره وفلغونی آنکه بدان تمیز از فلغونی کرده شود آنست که حمره سخت سرخ ورنگ او ظاهرتر بود از بقایای صفرت در فلغونی سرخی مائل بسیاهی یا سبزی باشد واکثر رنگ خون آن در گوشت پنهان بود وسرخی حمره بنهادن انگشت باطل شود ومکان او سفید گردد بسبب لطافت مادهٔ حمره وتفرق آن پس سرخی او بسبب عود کند وسرخی فلغونی برخلاف این باشد ودر سرخی حمره زردی همچون رنگ زعفرانی بود واین در سرخی فلغونی نباشد وورم حمره در ظاهر جلد بود وفلغونی غائر در گوشت نیز باشد وحمرهٔ خالص یعنی از صفرا صرف مثل مویز سیاه مایل شود باطراف خود ورنگ او موضع او زرد باشد نه فلغونی وحمرهٔ صدیده در موضع ورم وحوالی او آبله پیدا کند واین در فلغونی کمتر بود وحمرهٔ خالص دست را دفع نکند وفلغونی دفع کند وهر قدر که زیادتی خون بر صفرا غالب باشد حرارت ظاهرتر بود اگر اده مخلوط باشد وجع وضربان در فلغونی شدیدتر بود ودر حمره تپ شدیدتر ازان باشد وگاهی حرارت حمره بحدی رسد که جلد را سوزد پس بسمی بحمرهٔ گردد وفلغونی چنین نباشد والتهاب حمره کم از التهاب فلغونی نبود بلکه بیشتر بود لیکن تمدد فلغونی ووجع او بسبب تمدد بسیار باشد ولهذا وجع حمره کمتر بود وحمره در رخسار بیشتر حادث شود واین معروف بسام اشراست واو لاازر بیشتی ابتدا کند ودورم از دیاد نماید ودر همه چهره منبسط گردد وگاه حمره از کستبن استخوان زیر جلد فلغونی حادث شود آن ردی ست واختلاف میان حمرهٔ فلغونی ومیان فلغونی حمره معلوم شده **ومسیحی** مینویسد که ورم معروف بحمره یا از خون باشد که مرهٔ صفرا بادی مخلوط بود وآن ردی ترست ویا از خون رقیق بسیار لطیف باشد که از حرارت بادجوش زند واین در رداءت کمتر از اول ست ومائل ترسوی داخل بدن بود واز حمره بعضی خالص بود واز آنست که در جلد افتد واز

تجاوز نکند و بآن از علامات حرارت و حمرت شدید تر از حرارت و حمرت فلغمونی ظاہر شود و چون بر موضع اولی نشیند خون از موضع غمز جدا شود پس رجوع کند و در دو ضربان و تمدد و تمضض او از فلغمونی کمتر بود و منضمان غیر خالص بود و او آنست که از خلط غلیظ تر از خلط اول حاوث شود و لہذا ورم و آن شدید تر باشد و بسوی داخل بدن مائل تر بود و گاہی فلغمونی با حمرہ مخالط میشود یا بتدا وی و یا بآخر و بیشتر پس باسم مرکب از ہر دو اسم نامند و ہر گاہ ورم حمرہ از خون گرم غلیظ حوشنده حاوث شود ران قرحہ ذی قشر صلب و ورم حار موجع حاوث گردد و بادی آبلہا نبود و ہر گاہ از مثل این خون پدید شود الابادی زرداب مخلط باشد و آن آبلہا باندک شبیہ بآبلہ سوختہ آتش و چون آن آبلہا بشگافند از حرقہ بہر سمکہ آن قشر صلب باشد و مجوسی گوید کہ اگر اصفراوی چیزی از خون رقیق مخلط گردد ازان ورم معروف بحمرہ حاوث شود و علامتش سرخی در ظاہر جلد و حرارت و الم بسیار شدید و ضربان و وجع سخت و سائر این عوارض شدید تر ازان باشد کہ در ورم فلغمونی و حمرہ فلغمونی بود و ہم او گوید کہ اگر خون جید نباشد و نہ معتدل المزاج بلکہ شدید الحرارت بود و مع ذلک رقیق باشد ازان ورم سختی بحمرہ حاوث شود و آنرا حمرہ خالص گویند و این در روایت کمتر از حمرہ مرکب از خون و صفراست و طبری گوید کہ سبب فاعل مرض حمرہ فساد خون واحد از دو اصفراست بنحویکہ دران اندک صفرا آمیزی حتی کہ جوش زند و زیادہ شود از مواضع فراخ تر از موضع او کہ عروق ست پس عروق دقاق منتج بر لحم زیر جلد و غشا بشگافند و ما بین جلد و لحم بریزد پس اگر خون اکال شدید الحدت باشد در موضع عمیق گردد و لحم را اکند کہ و اگر حار باشد و اکال نبود زیر جلد و غشا منبسط گردد و این حدت در خون از خرد ن المعدہ مارہ مثل فلفل و سیر دہای شور و جلاء و عسل و نوشادر این نمیند صرف و مانند آن حاوث شود و ہم او گوید کہ حمرہ منقسم میشود بدو قسم یکی منبسط زیر جلد پس در جلد سرخی ظاہر شود دوم عمیق در لحم و این بحمرہ فلغمونی شہرت دارد و گاہی این نوع عضو را فاسد کند و بمیراند و گاہی بگشاید و زائل شود حسب قلت مادہ و کثرت نضج و صلاح آن و صورت حمرہ بر دو نوع میباشد یا منقطع مستبعد و ذی خطوط و یا ملتام متصل و رنگ او حسب جوہر او بود و حرجانی و الیاتی مینویسند کہ حمرہ دموی ست دموی کہ از خون گرم مردی تولد کند و قوام خون رقیق بود و باشد کہ اندکی بغلظت گراید و اکثر در آخر قرحہ گردد از بہر آنکہ مادہ او خون ردی باشد و انطاکی گوید کہ حمرہ بقول اصح دموی ست کہ از خون باشد و زند اکثر اصفرا بود و علامت حمرہ حاوث از صفرا حمرت ناصع و شدت براقیت و حرارت و التہاب و سہولت غمز و ذہاب لون بدان و عود آنست و حمرہ کائن از خون عکس این بود و مرکب بحسب آن علاج در صفراوی خالص سوای فصد مانند علاج فلغمونی نمایند لیکن درین تبرید زیادہ کنند و در فلغمونی تجفیف نفرط سازند و کدو و برگ خرفہ و کاہو بسایند و بلعاب اسپغول مرشتہ ضماد کنند و دیگر ادویہ مبرد و مرطب طلا کنند و درین نوع حاجت باضمادہ محللہ نیست و در غیر خالص بعد فصد مسہل صفراوی دہند بعدہ اطلیۂ رادعہ بکار برند و در تبرید و انتہا محللات نیز داخل سازند موافق حاجت بدستور فلغمونی و ضماد اقاقیا صندل لبن گل سرخ گلنار سماق آب کاسنی و کشنیز و کدو تخم کشنیز تر برگ خرفہ برگ بارتنگ و اسپغول در ابتدا نافع ست و علاج فلغمونی حمرہ و حمرہ فلغمونی مرکب از علاج ورم دموی و صفراوی نمایند اقوال حذاق شیخ الرئیس میفرماید لازم ست کہ دران استفراغ بدن باسہال صفرا نمایند و اگر حاجت بمعاودت اسہال افتد بعد فصد بعمل آرند و این بحسب مشاہدۂ غلبہ ابخرہ دماغ بود بعد ازان متوجہ تدبیر او میرود مات مقودیہ معلومہ زرباب فلغمونی گردند و آب سرد بریزند چند انکہ رنگ موضع او متغیر نشود و بالجملہ تبرید در حمرہ واجب ترست زیرا کہ لہیب و وجع التہابی دران بیشتر بود و استفراغ در فلغمونی بہر آنکہ مادہ در ان حاصی تر و غلیظ تر باشد و واجبست کہ مبردات او در ابتدا قوی القبض باشند و قبض او بریزود ت او غالب بود و امادر قرب انتہا برودت او شدید تر از قبض او باشد و مع ذلک حذر نیز کنند تا مادہ بسوی عضو شریف بازنگردد و ایضاً حذر نمایند تا عضو سیاہ و تیرہ نگردد و در طریق فساد آغاز نکند و ہر گاہ چیزی ازین ظاہر شود در ضد طریق قبض و تبرید شروع کنند یعنی او دیہ محللہ ملینہ بکار برند پس اگر حمرہ روان بر جلد باشد معالجہ بچرک رصاص مع شراب عفص مطبوخ یا برگ چقندر مطبوخ در شراب نمایند و علاج کنند بچیزیکہ دران تحلیل و تجفیف قوی مع تبرید باشد و آن مثل این مرہم ست بگیرند پشم کہنہ سوختہ بدوان شستن دوازدہ درم و نیم انگشت قلب درخت صنوبر مثل او موم زرد پانزدہ درم چرک رصاص نیم درم پیہ بز کہنہ با آب شستہ پانزدہ درم روغن مورد بیخ او قیہ و ایضاً خفیف تر ازین مرہم مرتب از چرک رصاص با آب سداب و روغن گل و موم ست ابو سہل گوید کہ حمرہ حادث از سبب بادی در ابتدای امر محتاج باشیای مرخی عضو مستفرغ مادہ آنست مثل ضماد مرتب از آرد جو خاصۃً بعد شرط موضع بسا کے

ومعالجه حمرهٔ حادث از سبب سابق اولاً باستفراغ بدن بدوای مسهل صفرا کنند واگر بانعی از اسهال باشد بقصد نمایند بعد ازان علاج بدوای سرد و مرطب نمایند مثل کاهو وحی العالم بعد ازان بهنگام تسکین حرارت مثل علاج ملغونی بشرط زدن وبضماد او ویه محلله کنند **صاحب کامل** گوید که حمره گاهی غیر دم باشد وحدوثش از منفذای تنها بود و گاهی با دم باشد وحدوث او از تخالط صفرا با خون رقیق بود پس هرگاه حمره از غیر دم باشد باید که تنقیه بدن بادویهٔ مسهل صفرا مثل هلیلهٔ زرد و تمرهندی و آلوی بخارا و مانند آن نمایند و باشیای سرد مطفیه مثل جراده کدو وحی العالم و خرفه و آب کاهو و آب بارتنگ و غیر آن که در دوم ملغونی مذکور شد بموضع ضماد نمایند و اگر حمره با دم باشد باید که مبادرت بقصد کنند اگر مانعی مثل سن پیری و طفلی و مزاج بارد و غیره نباشد و اخراج خون بمقدار حاجت کنند و اسهال بشکم بمطبوخ فواکه نمایند و در ابتدا بر عضو اطلیه که در باب دوم دموی برای ابتدا مذکور شد طلا کنند و در صعود و منتهای دستور فرماید که بهمین طریق علاج دوم مرکب از دوم حمره و ملغونی با دویه مرکب از ادویه مواقفه هر واحد ازان در دوم نمایند و اغلب در دوای مرکب موافق با قوی تر دوم از دو مین باشد **ابن الیاس** گوید که علاج حمرهٔ خالص اینست که هر صبح جلاب از عناب ده عدد آلوی سیاه بست عدد تمرهندی ده درم با شکر سفید و تر نجبین هر واحد ده درم بنوشانند و غذا مالشعیر مع جراده کدو دهند و بر موضع دوم اشیای سرد مطفیه مثل جراده کدو و طحلب و آب حی العالم و آب کاهو و آب بارتنگ ضماد کنند و لیکن طبیعت باید بمطبوخ نمایند سنای مکی هلیلهٔ زرد هر واحد هفت درم تمرهندی ده درم آلوی سیاه و عناب هر واحد بست عدد آلوی کوهی سی عدد تخم کاسنی سه درم منفشه نیلوفر هر واحد پنج درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید بشیر شصت و ترنجبین هر واحد پانزده درم مالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و تا آخر روز بران صبر نمایند تا از قصف را مقدار صالح اخراج نمایند بعده و آخر روز بهار الشعیر کرده ران عناب و منفشه پخته باشند غذا سازند دو یا سه روز راحت دهند بعده اگر چیزی ازنا ده باقی باشد نقوع مشمش با شکر سفید و ترنجبین بنوشانند و اگر دوم حمره غیر خالص زائد المحو باشد مبادرت بقصد کنند و تلیین بمطبوخ فواکه و طلا بدستور ملغونی نمایند **حجندی** گوید که هر صبح شربت آلو و تمرهندی بنوشانند و غذا مالشعیر باشیای تر شل فواکه دهند و طبیعت را بمطبوخ هلیلهٔ زرد مع ریوند و تمرهندی و سنا و مانند آن نمایند و چون حمره بسعی اخذ کند بران ادویهٔ بارده مثل این دو اطلا سازند بگیرند خیث الرصاص و بسیانه و برگ چغندر و مطبوخ بشراب کهنه بسایند و بدان طلا نمایند یا مرهم سداب که در قول شیخ گذشت بعمل آرند **الطاکی** گوید که فصد کنند در حمرهٔ دموی مطلقاً و در صفراوی اگر دوا بدستور استفاده نماید خلاف اگر اطبا بعد ازان رجوع نمایند بمحللات ممزوجه بعد تلیین بهار الشعیر و تمرهندی و خیار شنبر و هلیله و واجب است شرط در استفراغ ماده بعد تبرید التهاب بملاحات و امر جبات اینست که قیموليا و سفیداب و حنا با آب کشنیز و حی العالم بسرشند و طوخ بدان سازند که این محلل در دماغ است پس اگر توجه شود و صبر و سفیداب بروغن گاو و سرشته بر سازند که این عجیب است و شخصی خبر داده که باین مرهم چندین مبتلا شده و شل او نیافتم و از خاصیت اینست که بقدر و شرط زند دون که ازان خارج سازند که آن زائل گردد و همچنین مرداسنگ با آب مورد و اگر الید را بشگافند و بر حمره نهند آنرا زائل کند و همچنین حرام مغز و حجر بقر در سرکه است و جزالسرو برگ او و زعفران مجموع یا مفرد ضماداً و جزالسرو آرد جو جهت حمرهٔ عارض مختص است و آن دو مویست و سحیق او با سحیق تبخم چون آب برگ قصب فارسی بسرشند حمره را زسعی و عود او ببدن منع کند و در زینهت گفته که علاج حمره بعد تنقیه خلط نباتی اسپغول بسرکه است و آرد جو با کاسنی و بنفشه و بارتنگ پس اگر مع ذلک علامات خون باشد ماده مرکب بود و علاجش نیز مرکب باید **گیلانی** مینویسد که اگر حاجت بفصد افتد فصد نیز کشاید اگر مانعی نباشد و حمره از خون رقیق بود یا خون بادی غالب باشد و هر قدر که مادهٔ او رقیق تر باشد حتی که مائل بسیوی خارج بود منع فصد بیشتر باشد و هر قدر که مادهٔ او غلیظ تر بود حتی که ورم عالی تر باشد منع فصد کمتر بود بعد ازان تصفیهٔ خون بمثل شربت آلو و عناب هر دو یا بنقوع فواکه و بهار الشعیر و بهار العرق مع سکنجبین یا آب هندوانه و یا شیرهٔ تخم خیارین و خرفه بسکنجبین نمایند و بعد ازان تصفید باشیای هر دهٔ مطبه مثل جراده کدو و آب خرفه و کاهو و بارتنگ و عنب الثعلب و صندلین و فوفل و کشنیز و سرکه سازند و این قسم حمره با مضمدهٔ محلله محتاج نیست و غذا یا حصرمیه بکدو و دارگیه با سفاناخ بروغن بادام یا شیرهٔ آن دهند **طبری** گوید که حمره سه نوع است یکی اسلم و او آنست که منبسط زیر جلد و رقیق و درخشنده و منقطع غیر متصل باشد و چون بران

انگشت بمنند سرخی ازان زائل شود و بعد زمانی عود کند و این نوع دریکروز زائل شود چون فصد کنند و شرط نکنند دوم همین نوع ست الا آنکه متصل غیر متفرق بود و این نوع محتاج بفصد و شرط و طلا بسرکه کهنه و گل ارمنی ست و گاهی احتیاج بادویهٔ قویه مثل شیاف امیشا و آب عصی الراعی و مانند آن شود سوم آنست که در جلد عمیق باشد و رنگ او بسیاهی مانند زائل بود و این نوع محتاج بشرط عمیق ست و این نوع ست که جالینوس بر طبیعی که رای بشرط خفیف داده بود تشنیع کرد و ام بشرط عمیق و فصد هر دو دست نموده و جالینوس درین علت و امثال آن از حیات دموی امر باخراج خون بحدی نموده که بر مریض غشی افتد و در ابتدای مرض تبریه موضع به تبریه قوی نمایند بعده طلا بشیاف امیشا و برگ سوس و آب عصی الراعی و گل ارمنی و سرکه کنند و اغذیه درین همه باید که عدس مقشر مطبوخ بسرکه و شکر باند کی عناب و سائر مزورات مسکنهٔ خون باشد و نوعیکه در گوشت عمیق بود آنرا حمرهٔ ملغمونی گویند پس اگر موضع سیاه شود طریق معالجه او اینست که سیاهی آهن بر گیرند تا بموضع صحیح متعدی نگردد و بعد اخذ لحم علاج بر هم خل نمایند و هم او گوید که علاج حمره فصد و اخراج خون بسیار و پرهیز مریض لازم و اما اشعیر و مزورانست و از اطلیه گل ارمنی و سرکه و گلاب و تبریه موضع بخرقه مبرد مبلول در اب عنب الثعلب و آب حی العالم و عصی الراعی و آب برگ اسپغول و آب برگ بید و آب جزاره کدو و مانند آن و اگر زائل نشود بر موضع شرط غیر عمیق زنند کر آن از شرط بسرعت زائل شود **بعضی** شراح قانون نوشته اند که سزاوار آنست که در اول ظهور این حمره فصد رگ دست نمایند سپس رگ قیفال و اگر این رگ ظاهر نبود هر انچه ظاهر باشد بکشایند و اگر فصد ما نعی باشد باید که دوای منقی استعمال کنند و اسهال مریض مسهل صفرا نماید و میباید که این علاج در جمیع اقسام حمره که در سائر اعضای بدن بود استعمال کنند و یا حقنهای قویه بعمل آرند و لطوخ موضع باد ویه که برای حمره مذکور گردد باید کرد و در دفع ماده که بسوی مواضع بریزد باد ویه مبرده نمایند و انچه جمع شود بتحلیل آن باشیای مسخنه مدطبه کنند قبل از انکه عضو تیره رنگ یا سیاه گردد و باید که مدام دویه ملطوفه بران رطب باشد و لطوخ در هر اندک مدت کرده شود و اول فاول با هفتج لین رطب مسح کنند و انواع حمره را بتدا احتراق باشیای میباشد که جامع رطوبت مع تبرید بغیر قبض باشند مثل حی العالم و خرفه و برزقطونا و عدس الماء و کاسنی و کدو و عنب الثعلب و کاهو و شیاف امیشا و برگ عوسج **طلا** برای حمره و جمیع اورام حارهٔ ملتهبه در جمیع اعضا یگیرند صندل سرخ و سفیدج و فوفل و شیاف بامیشا و گل ارمنی مساوی و آب کشنیز طلا نمایند و ایضاً برای ایشان مرهمی که از موم و روغنها با آب سازند و با دی اندکی افیون یا شوکران یا بیرنج آمیخته باشند نیکوست و او دویه مرکبه و مرهم مرکب از موم مصفی و روغن گل باید که روغن چلدچند موم باشد و روغن گل مرتب از زیت اتفاق بی نمک باید و موم و روغن در صلایه حل کنند و بران آب سرد اندک اندک بقدر یکقیر طی آنرا نشتر نمایند بریزند و اگر با آن اندکی سرکه سفید صاف مخلوط سازند دوا بهتر گردد و ایضاً سفیداب و گل قمولیا مع عنب الثعلب و یا مرداسنگ بروغن گل و یا قلقطار بروغن و سفتج و سفیداب بسرکه و خصفس و اقاقیا بسرکه تا انکه حرارت ساکن گردد پس میباید که او دویه ببسیطه مثل کهربت زرد بسرکه و روغن گل و یا سداب بسرکه و روغن گل و یا سداب بسفیداب و سرکه و زیت و یا مرداسنگ با آب کشنیز و امثال این قرص بعمل آرند یا گیزم مرداسنگ و سفیداب و زعفران و گوگرد زرد و سفتج و ایضاً ضاد بخیوط کرم و یا طراف علیق و بسیار تنگ نمایند بعد ازان عدس افزایند و اگر آب بارتنگ یا آب عنب الثعلب بشراب بسایند و بران قرص را لطوخ سازند منفعت عظیم نماید و همچنین اگر تخم کرفس بریان کرده بشراب و زیت پخته بسایند و بر قروح نهند و یا گل قمولیا با آب عنب الثعلب سوده لطوخ موضع بدان نمایند و یا گیزند مرداسنگ چلدارو قیه و در اب کشنیز یا سداب و آب چقندر بسرکه یکطل بسایند و موضع را بدان لطوخ سازند و چگاه این قروح مزمن گردد در حمره دیده یا یعنی ساعیه که با آبلها باشد چرک رصاص بشراب مخلص سوده بر موضع لطوخ نمایند و چون اکاله یا استقیر و طی معمول بچرک رصاص استعمال کنند و عدس مقشر مطبوخ بسرکه بر موضع ضماد کنند و اما در حمرهٔ دیده که زیر جلد باشد گیزند خبث رصاص و با آب سداب سوده استعمال نمایند و یا هر سه شبم کنکه در قول شیخ گذشت بعمل آرند و دیگر در حمره که سبب و تاکل بسرعت نماید گیزند پوست انار شیرین شش درم مرداسنگ شش درم پشم غیر مغسول سوخته شش درم قلب چوب صنوبر سوخته سه درم موم دوازده درم سفیداب هشت درم کندر دوازده درم شب یکدرم و بشراب و روغن مورد آمیخته استعمال کنند

حمرهٔ اطفال

و آن سرخ باده مصروفست باید که اول تنقیهٔ مضعفه و تعدیل خلط نمایند و بلیلهٔ سیاه و چوابنه و شاهتره و سرپوکه و عناب و برگ حنا و گل منڈی و کشنیز خشک و گلو

ضماد بسیار نافع است

وصندل سرخ دو درهما هر یک ۴ درم ۴ دندی وفیل کنتهی وچاسو برگ نیم گل سرخ چوب کادی برگ گزبادیان کاسنی زرکچور اصل السوس پنج خراسانی رست زرد چوب نگنه بابری گل مصفر وامثال آن ادویه مصفی خون دهنده ورست صندل سرخ هر یک دو ماشه زرکچور سه ماشه چاکسو چهار ماشه افیون زرد چوب برگ حنا هر واحد یکماشه مرداسنگ نیم ماشه برگ نیم برگ بکابن هر یک پانزده عدد کوفته بیخته در آب جمابقدر جاوررسن بسته وقت صبح بکیف باشیر مادرش میداده باشند واگر حاجت باشد حجامت وزلو بکار زند واگر بثور متقرح بود مرهم سفیداب مفید ودر بثور سیاه وقرحی قتال باشد **حب سرخ باده** مجرب ومعمول پوست هلیلهٔ زرد سر بهوکه گل سرخ برگ شاهتره تخم کشنیز نیکوفته دهنده صندل سرخ هر یک ۴ درم ۴ دندی نیل کنتهی هر یک سه ماشه برگ حنا دو ماشه زیرهٔ سفید فلفل سیاه گل گنجال هر واحد یکماشه برگ بکابن برگ نیم هر یک پنج عدد اورا کوفته بیخته در اب برگ حنا وتخم کشنیز کرشب در آب خیسانیده صبح آب صاف آن گرفته باشند دران جمابقدر نخود کلان بندند وغذا کچری وخشکاگیم نمک وپرپیاز شیرینی وترشی وگوشت نمایند **دوای سرخ باده** برای کسیکه اطفال اوبابن مرض اکثر مبتلا شوند باید که یا در وجود طفل قبل از حمل چند روز برین دوا مداومت نماید بلکه بادرش در عین حمل بخورد عناب هفت دانه صندل سرخ صندل سفید برگ حنا گل سرخ ۴ درم ۴ دندی نیل کنتهی هر یک سه ماشه شاهتره هفت ماشه پوست درخت کچنال گل منڈی هر یک چهار ماشه سر بهوکه پنج ماشه نمک سفید دو تولهٔ بطریق جوشانده یا خیسانده استعمال کنند **روغن** که برای سرخ باده ولی نظیر ست چاکسو صندل سرخ کمیله هر یک سه نیم ماشه سپیداری چهاله سنگ جراحت کات سفید لوهچون وج خراسانی هلیلهٔ زرد پشکری حنای خشک هر واحد پانزده درم ماشه دهمایه یکدام برگ نیب یکدام برگ بکابن دو دام نیله تموته یکماشه فلفل سیاه هفت ماشه روغن سرشف یک چٹانک ویکپاو دال برگها بانصف لوهچون بسایند ودو قرص بندند وروغن را بر آتش نهاده دران قرصها بسوزند بعده همه را دو سه وده انداخته آمیزند ویکپاس در ظرف آهنی یا دست چوب نیم حل نمایند ودوقت حاجت بمالند **سفوف** که درین مرض مجرب بلاتخلف ست زرکچور زیرهٔ سیاه برگ حنا برگ نیم تیس نیل کنتهی وچٹی هلیله چری سنس بید مجیٹهه پوست انار دهمایه یکبن رکت چندن او جلا چندن سورانجن دهنیه دوای اول یکجزو دوم دوجزو سوم سه جزو دهچین دوای خیر یکهفته جزو میشود گرفته بیخته نگهدارند وقت حاجت طفل را از یکماشه تا نه ماشه بحسب سن شب در آب تر کرده صبح صاف نموده بدهند وناشته خوراک طفل کلان که قریب سن بلوغ باشد واگر طفل بسیار کوچک بود بدادهٔ طفل قدری میداده باشند واگر ازین مرض بدن طفل ورم کرده ومتقرح شده باشد فعل این دوا آب برگ حنا ساییده ضماد سازند **ایضاً** اگر اطفال کسی ازین مرض هلاک شوند جهت اصلاح خون حیض که غذای جنین میشود در حالت حمل بمادر طفل بدهند که نفع کلی دارد **مجرب** ست شاهتره اصل السوس کشنیز بادیان برگ حنا گیرو برگ نیب سر بهوکه آمله الایچی خرد نیلوفر صندلین گل سرخ مساوی سفوف سازند شربتی دو درم با آب بعد ماه پنج تا نهم ودابتدای ماه هر روز تا سه روز خورند **ضماد** برای سرخ بادهٔ اطفال گل مصفر برگ نیب صندل سرخ زرد چوب آبسا ییده ضماد کنند واگر سوخته شود رست کات سفید صندل سرخ سفیداب آب کشنیز سبز ضماد نمایند **مطبوخ** که برای فساد خون وسرخ بادهٔ اطفال مجرب ست صندل سرخ برگ حنا کشنیز خشک هر یک چهار درم گل مصفر دو درم هر را نیکو کوفته هفت خوراک سازند دو سیر آب جوش داده هر صبح بنوشند ودر ثقل آن آب دیگر انداخته شام جوش داده بخورند وآن ثقل را سوده ببدن بمالند وآب گرم بنوشند غذا نان گندم وروغن بی نمک وگاهی عناب شاهتره دهمایه گرنج زرنباد پوست هلیلهٔ زرد عوض گل مصفر افزوده وهر یک نیم ماشه برای طفل یکسال شب خیسانیده صبح جوش داده صاف نموده داده میشود **ایضاً** مسهل مغز فلوس خیار شنبر گل سرخ عناب پستان چاکسو زرکچور صندل سرخ چکه دانه هلیلهٔ زرد هلیلهٔ سیاه بادیان جوش داده بعمل آرند **نقوع** برای سرخ بادهٔ سر بهوکه پنج ماشه برگ نیم شش ماشه شاهتره چهار ماشه گیرو برنگ کابلی برگ هر یک دو ماشه گل منڈی برم ۴ دندی چاکسو چراپته رست صندل سرخ زرکچور پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه پوست هلیلهٔ مدهر یک یکماشه جو کوبنوده قدر حاجت شب تر کرده صبح صاف نموده بدهند **ایضاً** نیل کنتهی نکند باری برم ۴ دندی سر بهوکه هر یک شش ماشه شاهتره پنج عدد شب اب خیسانیده صبح در بهانی ریشه کشیده صاف کرده بدهند بالای ماوپوری گرم بخورانند دو سه روز فائده بخشد برای جوان یک خوراک ست وبطفل مسن بقیاس

ماشرا

اسم سریانی ست وآن ورم دمویست که در رو وپیشانی ظاهر شود وگاهی تاسر مرتقی شود وبهمدرد سر اعلم گردد ولقول جرجانی ماشرا آماسی ست سخت گرم وسوزان

ومادهٔ آن خون گرم باشد مختلط باصفرای بسیار وحمرهٔ خالص بدان نزدیک باشد واکثر ببینی ورود حوالی چشم پدید آید واز سر بینی آغاز کند همچون حمرهٔ خالص وگاهی این علت راهم در بینی وردی دیده‌ام ممکن بود که در یک اندام نیز افتد وآنطاکی گوید که نوعی از حدرم حارسمی باشد است ودر ورد پشت بران تقدیم نماید بسبب قوله مادهٔ او در شریان عظیم واقع بران ورم تقی شود تا آنکه ظاهر گردد در چهره وحلق بشدت سرخی والتهاب وکثرت خون وطبری گوید که این مرض صعب عظیم الخطر ست زیرا که چون در ردی اشتداد نماید مادهٔ او کثرت پذیرد گاهی بسوی حنجره وآلات تنفس وعضلات داخله غوص کند ونفس منقطع گردد وهرگاه ورم از چهره مبدء جلد سر صعود کند وعقل ثابت باشد ودلالت برسلامت کند وبر انکه دماغ سلیم ست وبر انکه مادهٔ قیتی ست وآن در سطح رو ست پس اگر ورم ابتدا کند وبسوی سینه وحلق نازل شود دلالت بر فساد وخطر عاجل وگاهی مادهٔ بسوی قلب نزول کند ودر یکروز بکشد **بالجمله** علامتش سرخی شدید با خارش در چهره ست وانتفاخ پیر وگوش ورخسار وبینی با وجع وضران شدید وتب حاد وتشنگی ولهیب وکرب وقلق **علاج** اینچه در قلعونی مسطور شد بعمل آرند وگویند که در نجا اگر ماغی نباشد چند ان خون برارند که نوبت بغشی رسد واگر فصد ممکن نبود بر ساق حجامت نمایند وبعد اخراج خون تلیین طبیع باب فواکه کنند واگر بعد فصد استفای خون باقی بود بروز دوم یا سوم باز فصد کنند واشربهٔ مبردهٔ مغلظ خون مثل طبیخ عدس وکشنیز خشک یا کشک جو یا عناب یا ماش مقشر موافق بود واگر عناب هی دانه جوشانیده آب آنرا با سکنجبین مدبهند نفع تمام رهد وعلاج این مرض در امراض سرخ مسطور شده **اقوال مهره** ابن الیاس گوید که فصد سر وگردن نماید اگر باقی از سن مضعف نباشد وخون بقدر قوت وواجب بیرون آرند وبر صبح علاب از آلو وعناب وتمر هندی با شکر سفید وترنجبین بنوشانند وتلیین طبیع بالفواکه یا مطبوخ آن با بنفسج مشمش نمایند وهنگام اسهال بر سینه وحلق با شیای رادعهٔ مقویه مثل صندلین وفوفل وامثالها ضماد سازند تا ماده در انجا زیر دست وقهای لینه وشیافات غیر حاده بعمل آرند وبالجمله تلیین طبیعت برفق وملایمت نمایند بعده تبرید سر وچهره بصندل وگلاب وکافور کنند وغذا را شعیر دهند وبعد تنقیهٔ تام وخلو سر ورگها از اخلاط مشتعل فاسد هر صبح سکنجبین ساده وگلاب هر واحد ده درم با قرص طباشیر لین که بمثقال بدهند واین قرص با آب سرد بسته وهم وآب بندوانه با شیرهٔ خرفه هر واحد بست ودو مخور انند وطبیعت را تا حصول تمام صحت محتبس نگذارند **حنجندی** گوید که بعد فصد هر صبح عناب یا شربت ترمس هندی بنوشند وسکنجبین ساده بشیرهٔ تخم خیارین گربا آن تشنگی باشد وغذا آش جو با سفانخ وعدس با کشنیز خشک وعناب وجراده که دهند وغرارات ترش در نخا اولی ست واز فواکه انار ترش سیب ترش ومبی وخیار وهندوانه مانند آن خورانند وتلیین بمقوع فواکه یا شربت آلو مسهل وشیر خشت وتخم خربزه شربت ورده کار سازند ودر اوائل استعمال راعات خطر دارد وبعد تنقیه شربت اندبا شیرهٔ تخم خرفه بنوشند **طبری** گوید ما هم که قوت اطاعت کند فصد از بر دو دست وصافنین وحجامت بر ساقین نمایند وتلیین طبیع بچیزی بسیار خفیف مثل آلو وتمر هندی کنند وتضمید صدر وحلق با شیای مبرده ومقویه نمایند پس تبرید سر بدوا بی بیارچه مبلول بگلاب وانذک کافور کنند واگر چشم منطبق گردد بکشایند ودر ان شیر وفتر وآب کشنیز تر کرده سرمه حل کرده باشند بچکانند ولزوم شرب ماء الشعیر تا آخر واز غذا برمزورات مرتب بعد سه مقشر اسفانخ وکاهو وکاسنی مسلوق ومطبوخ ومانند آن اقتصار ورزند وگاهی درین علت احتیاج بفصد لاقین وتنخر بن ورگ زیر زبان افتد وهرگاه قوت اطاعت کند بفصد این همه باک نیست واین ستیارام میکند که عدس وکشنیز خشک تخم بیرون کرده خوب جوشانده صاف نموده با سکنجبین بنوشند وبعضی اطبا در شاهین سفوف سیخورانند نشاسته کتیرا صمغ فارسی تخم خرفه تخم کاسنی مساوی سوده اذکی کافور آمیخته مقدر واجب با سکنجبین بسخرند وبعضی درین سفوف مغز تخم خیار ومغز تخم بادرنگ افزوده قرص میسازند وآنرا قرص کافوری نامند **ایلاقی** وجعانی مینویسند که نزد ظهور اشرا مبادرت بطلای عصارات بارده چون عصاره کاهو وعصی الراعی وحی العالم ونیلوفر وکشنیز تر وکاسنی وعنب الثعلب وتر اشیه کرده واسپغول ومانند آن سازند واستفراغ صفرا بآب انار ین وطبیخ لبلیه زرد نمایند وحقنهای قویه آنرا نافع بود وفصد نیز بعد تسکین حدت صفرا نافع باشد وعصارات مذکوره باموم سفید وروغن گل سازند آسیخته طلا سازند ودر آخر گربران موضع شرازند صواب بود وادویه محلله که در خومنی مذکور شد بکار برند وباشر اگر بسبب بادی باشد واز قروح حادث شود آرد جو وآب کشنیز تر ضماد کنند وشرطزدن واجب بود خاصة اگر سیل بسیاری کند یا صلابت شود واز اطلیه عصار گوشفاع بروغن گل وآب سداب بسرکه ورروغن گل وقیمولیا یا سفیداب وسرکه وروغن گل ومرداسنگ با آب برگ چغندر با آب کدنه واگر آب هر دو یافته شود

نزدیک واصل شدن بخلط عاد و فصد واجب است الآن

بعد از فصد بنوشانند

بعد از فصد بنوشانند

بسبب ورم زبان

بسبب ورم حلق

سداب بقدر خشک بگیرند دوا برای ماشرای مذکور مرداسنگ دانگ گلنار زرد و سفید اب از هرکدام سه مثقال کتیرا مرهم نافع ماشرا و سنه و حرق نیلوفر گیرند خرفه یکتر طل و در گلاب و روغن کنجد بپزند و با چاراوقیه روغن گل و دو نیم اوقیه مرداسنگ و دو نیم اوقیه سفیداب با آب کشنیز تر تا آب خرفه سوده قدری مغزتان بادی آمیخته مرهم سازند دیگر برای ماشرای مزمن روغن بید انجیر یکرطل موم پنج اوقیه مرداسنگ چاراوقیه زنگار دو نیم اوقیه این هر دو را بصبر بت و بارو روغن موم گداخته بیامیزند **انطاکی** گوید که فصد کنند بس حجامت ساقین و شرب آب تره هندی و جوکده دی و شوی و خیاشنبر و پلید و نیلوفر و بنفشه و لعاب و انچه در جرمه مذکور شد مع لزوم شرب عناب کشنیز و صندل **سرهندی** گوید که شخصی را از دوستان بین این مرض عارض شد و صعوبت او بحد کمال رسیده چون قوت باقی بود فصد کرفتم پس بقوع مشمش دادم کاران هر روز یکدو بار اجابت میشد و بر روی او از شقیقه تا شقیقه دیگر و از نوی پیشانی تا زنخدان بضماد هندی که در ان پلا هم هست و دیگر اجزای آن درام مرض سر در علاج ماشرا مسطور شد در آب باریک سابیده نیکو ضماد کنانیدم و از روز اول صحت شروع کرد تا آنکه شفای کلی یافت و آن ضماد را یاد دارند که عمل شریف بجربست اکثر دردخانات حاره و باردرا شرب آب او و ضماد بشغل او استعمال کرده میشود و در دو روز فایده مینماید

ورم رخو

که اسرا آوزیبا نامند و آن ورمی ست بلغمی نرم سفید رنگ و با آن حرارت و درد و نباشد و چون انگشت بران نهند فرو رود و موضع غمز ساعتی بهمان غمز ماند الا اندکی از ریح بخاری بود که دران اثر انگشت نماند و بقول شیخ هرقدر که ماده این ورم رقیق تر باشد نرمی و افزون تر و نفوذ انگشت سهلتر بود و در حالتیکه آنرا غمز کنند متمانعتی که در تهیج نباشد و هرقدر که ماده غلیظ تر باشد زائل بصلابت و برودت بیشتر بود و بسیار باشد که آن از بخار بلغم بود و پس آن از قبیل تهیج باشد و فرق او و سیما و ورام سودا وی بقلت سختی و قلت تیرگی کرده میشود و چون او را ضربه و مانند آن عارض شود ماده بسوی موضع او سواسی بلغم جذب نشود و پس غیر ورم بلغمی پیدا نکند و این کم باشد و از زرد خالی نبود و مسیحی گوید که ورم معروف به تهیج ورم رخوست که بادی الم نبود و حدوث او از ریح بخاری بود و شل آنکه زین در ابدان تسقیان و از یابس و کسانیکه مزاج اعضای اصلی ایشان فاسد شده باشد پدید آید و یا از بلغم منصب بیکی از اعضا و جبری گوید که این ورم رخوی در هر جا آن باشد که از تسیلان رطوبت رقیق یا از رطوبت شیرین بسوی عضوی بود و چون با آن حدت و لذع نیست در نیخا و جع نباشد بلکه عضو را از خاصیت تهیج آرد و او یا از زین رطوبت مذکوره باشد و یا از ریاح نفاخه غلیظه رطوبی مرتفی از معده هنگام نقصان حرارت او و گاهی این ورم از نقصان حرارت جگر و کثرت رطوبت او بود و این همه سلیم سریع الزوال ماند تا آنکه از تغیر قوت محیله دم و برد کبد مفرط نباشد پس اگر از تغیر قوت باشد آن مودی باستسقا گردد و اگر از کثرت رطوبت و یا از ریاح بسیار مع صحت قوت بود آن سلیم ست و آنطاکی گوید که سبب ورم رخو استعمال مؤلدات بلغم و شرب آب بر مثل شیر خصوصا فواکه چون خربزه و خالصه شمس ست و ماده بلغم ست اگر از غمز فرو رود و عود او بعسر باشد و الا ریح و بخار بود و همه مغیر لون و موجب وجع نیست **علاج** بعد از تنقیح بمنقیع بلغم از مسهل آن و حب اهلیج متعقبه کنند و یا از مطبوخ ترنجبین بسر دارو ی غاریقون و ایارجات کبار تنقیه نمایند بعده اضعده و اطایه مجففه بفعل آرند خصوصا که پیش از ان عضو را بپارچه خشن بسیار مالیده باشند و نطرون را با آب و سرکه سابیده ضماد نمایند و یا نمک و خاکستر کرنب و سرگین گاو و شبت و صبر و سرکه سابیده ضماد کنند و در نسخه نفیس خاکستر کرم عوض کرنب ست و مجرب و صبر و بورهٔ ارمنی برابر لفت و دیگر اضعده محلله مثل سرگین گاو و درم هم با سلیقون نافع و نیکو بر بدن گرم کرده مجفف مدهن و عضو در آب نمکین و آب گرم بتی و آب بورقی و شبی و شستن بآب دریای شور بارد نافع بود و اگر مرض طول کند و بدن صلب باشد سرگین کبوتر و خردل و نمک و صبر و تخم مرو سلق سوده با آب مورد و سرکه ضماد کنند و اگر ورم خود بکلی یا جائی دیگر ترتیب الفضج باشد گل بابونه گل خطمی تخم کتان کوفته پخته بشیر گاو و پخته بروغن گل آمیخته ضماد نمایند که منضج و مفیست **دگر ادویه نافع اورام بلغمی** خوردن بیخ زرنب مطیب بجوز و تخم کرویا و یا انطول با آب طبیخ او برای تحلیل این اورام مجرب ست و **دگر** ضماد فلفل بخط بهم با خلیولی دگر انیسون و اصطرک بهم با آرد جو و اذاسر که بشنوز سوده و کذا بابونه و تمر هندی سوده و کذا سرکه بسرکه پخته و کذا مقل و نیچ آن زعفران و کذا نمک دسر که و صابون و کذا نمک و مویز منقی و کذا برگ سوسن یا بیخ او با شراب کنند پخته و کذا حرف و شل او انسنین مخلوط بسرکه و کذا برگ چغندر مطبوخ و کذا برگ نیل و کذا برگ خرزهره و کذا اشا بسفرم سوده بسرکه و کذا انجیر کوفته تازه جوزفت پخته که منضج ست و کذا سبوس گندم بشراب پخته و کذا نرباد طویل و کذا

نماد وتمع مع آب وکذا انزروت وسُمّ وطرفون وکذا لادن وکذا اکلیل الملک وکذا بیخ نرگس ودرونج وکذا ملک البطم وکذا اسفیداج وکذا انار مشک سوده با آب شربت
وکذا اسگین کهربا آرد جوزیت وآب آمیخته **وشرب وضماد** اشق وکذا حاشا بسرکه وکذا مقل ازرق وکذا کاشم وکذا دوقو برگ آن وکذا آرزوق وعرق وکذا سعد
وکذا سورنجان وکذا حرف وکذا نیل هندی وکذا شیح ارمنی وجبلی وکذا حب القلقل وکذا هوفاریقون وکذا راسن وکذا اصعتر وکذا مرمکی وکذا اسفیدج سوخته وکذا تخم الجزه
وکذا اذخر وکذا کندر وکذا خاریقون **اقوال فضلا** مسیحی گوید که تبیخ عارض از بیخ بخاری بسرعت زائل شود وآنرا مالش بسیار کرده در روغن گل وسرکه کفایت کند
وعلاج تبیخ حادث از بلغم منصب بسوی بعض اعضا در اطل صدوث ادویه شیاف نماید که زائل شده تحلیل پذیرد باشد وعلامتی باید که بران دلالت کند اسفیدج
در سرکه ممزوج بآب تر کرده نهند وهر گاه اسفیدج جدید نباشد باید که بنظرون وآب خاکستر نشویند واگر بدن نرم باشد سرکه ممزوج بمقدار طلایم استعمال کنند واگر
سخت باشد غیر ممزوج بکار برند پس اگر حاجت بدوای قوی تر ازین افتد در وقت قابضه با خلاط چیزی بدو شبی شبیه بیانی با سرکه ودر وقت محلله با مزاج خاکستر آن
بیفزایند واگر تبیخ در دست یا در پای باشد واسفیدج بران نهند باید که بر باط بر بندند بنوعیکه از اسفل بندند بسوی فوق آورند واز اسفل نرم وازفوق سخت بر بندند
تا عضو چیزی را که بسوی آن بریزد باو اط قبول نکند **بوعلی** گوید که تنقیه با سهال کند وپرهیز از مولدات بلغم امر ضروریست وعلیه ازان واجب است که ادویه او
بچیزی باشد که جامع تجفیف وتحلیل بود ولازم ست که موضع را بخرقه درشت بزود بسالد پس بران مجففات استعمال نماید ومس کردن آب بران واجب است
واز ادویه جیده در ابتدا استعمال اسفیدج جدید بغوس در سرکه ممزوج بآب یا سماول در آب بورق وخاکستر بالسب دور عبر اسفیدج تجفیف وتحلیل ست وهر قدر
که مرض بلدتر زیاده باشد سرکه که دران اسفیدج ترکنند اندک تیز تر گردانند ودوقت منتهی آنرا بنهایت حدت رسانند وتنها مخلوط بروغنهای شدید التحلیل با اسفیدج استعمال
کنند وقابضه در نوقت اسفیدج سماول در آب خاکستر چوب انجیر وانگور وبلوط وامثال آن استعمال کنند ولازم ست که اسفیدج را جمیع جوانب کشاده دارند تا ماده بجانبی نگریزد
واگر اسفیدج نیافته نشود عوض او پارچه دوتکرده بآب خاکستر استعمال نمایند چون یکی بعد دیگری بران ادامت نمایند اگر کفایت کند والا آمیخته تر بست وقابضه نیز نفع
کند روغن گل بسرکه وخاکستر نسبه خته است وگرنه بسه خته تنها نیکوست وگاهی بآب کهنه بیخ عجیبست وگاهی تنها وگاهی با اسفنج وبعض مجففات مانند سعد وسورنجان وامثال آن نافعست
اگر ماده غلیظ نباشد وآب مورد نیکوست در ابتدا وبعد آن اگر ماده بدان برسشد وچون بدن درم رخو عضلی یا رباط یا وتر باشد در ادویه او چیزی باید که ازان تلیین حاصل شود ومخلوط
سازند واگر مع ذلک ورم باشد بسیبی گرفته شد واجبست که اول تسکین وجع بمثل روغنهای رطب ومبخره وقیروطیات ازریت کنند وفطول بشتر اسعود فالبعض
نمایند وبعد ازان آب خاکستر وامثال آن استعمال کنند واز اطلیه جیده اینست که گیفیروم وحضض وسعد وصبر وزعفران بلندک ماقیا وگل ارمنی وسرب وسرکه وآب
کرنب بسرشند وایضا برگ طرفا ونمک وزیت وگل ارمنی بسرکه ضماد کنند وایضا برای کسیکه یارد گیزند چرک حمام وجوش کرده بنوره بقوام آرند تا شش خیر گردد وطلا
نمایند وایضا موضع را بزیت طلا کنند وبران اسفیدج یا شیم بسرکه ترکرده نهاده بر بندند ودو روز بگذارند وآنرا بخیر نافع ست وآنچه او را نافع بود اینست که برگ سوسن را نوب
جوش داده بمیشرند وبران نهند که این عجیب ست وهمچنین شبت وحضض در سرکه وآب خاکستر سوده واز اطلیه قوی النفع سرگین گاو وکندر وسعد داشتن
وقصب الزیره وسنبل وفستین ست همه نافع بود وگاهی تر بهل عارض در اقدام حوامل را فتاح قصب که ازان جاروبها میسازند در سرکه تر کرده بران نهادن
نفع میکند وبهتر آنست که آنرا سابیده ضماد کنند وگل قبولیا بسرکه وشبت یمانی نافع ست وآن اطولات آبلیغ کرنب یا شبت یا طبیخ پوست ترنج سخت در سرکه
تا نافع استعفاد واز امراض دیگر باشد علاج بسبب آنرا زائل کند **صاحب کامل** گوید که اگر تولد ورم رخو از بیخ بخاری باشد بالاقتضای مرضی که تا بیخ او بود
زائل شود واگر از اصناف ماده بلغمی بسوی بعض اعضا باشد علاجش باستفراغ خلط بلغمی از ادویه مسهله مثل ترید وشحم حنظل ومغز قرطم وسبج ابارج وحب آن
وادویه مفرده ومرکبه نماید وازاغذیه سموله بلغم مثل ماهی وشیر وامثال آن مریض پرهیز کند وباید که تسکید وتحلیل نمایند مثل سرکه وآب ممزوج مانند کنطرون
اسفیدج نوشادر چرک آلوده مرکرده بر عضو نهند وباید که نگاه کنند اگر بدن مریضی که درمان ورم پیدا شده نرم باشد آب غالب تر ازسرکه وفطرون اندک گیرند
بدن سخت باشد سرکه غالب تر وفطرون بیشتر کنند بسبب سردی بدن از اعمال طبیعی بر بادی دره شیاف مجففه واگر بدن معتدل باشد سرکه وآب مساوی کنند
واگر بدن صلب بود وادین ودوا کفایت کنند اندک شب یمانی وقدری خاکستر چوب انگور بدان مخلوط سازند واگر این هم فائده نکند بگیرند صبر دو قسمتین مساوی

کنطرون
آب سرکه
شب یمانی
خاکستر چوب انگور
صبر

دیار یک سایه بسر که و آب سرشته بر عضو ضماد کنند و چون این ادویه استعمال کنند باید که عضو را بپوشند بطریقیکه در قول مسیح گذشت اگر این ممکن باشد و ایضاً
سفت مرصع برابر یک سوده با آب مورد و اندکی سرکه آمیخته ضماد کنند لاسیما در ابدان صلب که این نافع است **طبری** گوید که معالجه ورم رخو بحسب موضع مختلف بود
پس اگر ورم تبخیر دهد و چشم و رخسار باشد علاج بکم کردن غذا و اقتصار بر اشیای ناشفهٔ محدوده کنند مثل لحم تیهو یا کبک یا تدریج یا لحم حمل ضعیف پرورانیدن کباب کرده و از
شرب آب بسیار و از آبیخ و بریدن منع کنند و در آب مجدد و بسرد هوا بعد طبخ آن در ظرف آهنی تا آنکه نصف او فانی شود اقتصار نمایند و تقویت معده بمعجونیکه مصطکی
کنند و باین ضماد دیگر مصبر و مر داشته و مصطکی و سنبل الطیب مساوی و از موم و روغن بادام و روغن گل حاضر کرده باین آمیزند و نرم معده ضماد کنند و بعد از آن
امر بریاضت بارسانیدن و تحریک جمیع اجزای او و دخول حمام عقیب یا حضت نمایند و غرغره بمری طبی و امثال آن عادت فرمایند در بعض اوقات بوضع مصطکی و اذاخر تر بین مرتفع
و باین تمام پرهیز گاهی از غیر او غنی سازد **و اگر** تبخیر در دستها باشد و این گاهی از سیلان رطوبت و ریاح نافخه حادث شود بر معالجه مذکور حال طبیعت افزایند اگر از آن
خالی باشد باین حب نارمشک و نارد ین اقلیطی و زنجبیل چینی و دار فلفل بهر یک واحد یکدرم گل سرخ و عصارهٔ سوس بهر واحد یکدرم و مصطکی بهر واحد دو
درم سقمونیای شوی دو ثلث درم صبر سقوطری هموزن همه ادویه باین همه ابسا یند پس بلیلهٔ سیاه ده درم و برگ ترنج مثل او در شراب کهنه بجوشانند تا مهرا گردد و صاف
کرده او یه مذکوره سرشته جهاد بقدر مغلفل سازند و در موا خشک کرده دو درم بخور انند و زیاده و کم بقدر قوت مریض و هنگام غذای اول سازند و بران طعام محمود
اندک نبیذ کهنه سرخ رنگ بیاشامانند و واجب نیست که صاحب این مرض شراب سفید و خوشی و شراب تازه نوشد و از جمیع فواکه رطب اجتناب نماید و تقویت جگر او
باین ضماد کنند فوفل ساخته بهر واحد دو دانگ پوست پسته ترنجبین درم نصف الذر یره کبیر درم زرشک دو درم گل سرخ و خشخاش بهر واحد یکدرم همه ابسا یند و اندک
در شراب جید و آب سیب بسرشت و اول مورد حمل کنند و بمقدار جگر تراشیده بران مالیده در هر روز یکبار بر ناشتا ضماد کنند و هنگام خوردن طعام آنرا برد ارند و از آنچه
بالش بر تبخیر دستها بدان نمایند این و روغن بست بگیرند زوفای خشک و زیره کرمانی و صعتر فارسی و خاکستر چوب انگور مساوی پس همه را در روغن نارد ین بجوشانند
و بکلاژند تا نیکو گرم بماند پس بر دست او بالش کنند پس اگر تبخیر او بیستن محتاج گردد بر کف و باطن او فارغا بمثل بست کرده و خاکستر چوب انگور در روغن گل نهند و از ظرف انگشتان
تا وسط ساعد ببندند که این از اله او و تقویت عضو نماید **و اگر** تبخیر در پا باشد معالجه باین جمله علاج نمایند و بقی کردن بدین طریق تا ابتدا طعام او سالم و تر بسیار
تیز کنند بعده شور با نیکه دران ترب بسیار برگ سرخ پخته باشند از شور با و ترب و سرخ بخورند و بالش آب گرم و نبیذ تازه نوشند تا مستعلی گردند بعد ازان برخ
بر روغن بادام چرب کرده با هستگی در حلق اندازند تا آنکه همه انچه در معدهٔ او باشد بیرون آید و این عمل وقتی نمایند که از روز شش ساعت گذشته باشد و دران روز
چیزی نخورند و نه دران شب و اگر تشنگی برخ دهد اندک جلاب یا قدری شربت سیب شیرین و اندکی آب جرعه جرعه بنوشند و چون صبح شود بار دیگر بهمان طریق معالجه نمایند
که ترب بسیار بجوشانند تا مهرا شود پس آب آن گرفته سکنجبین آمیخته بنوشند پس برخ استعمال نمایند تا آنکه معده پاک گردد بعده مداومت نمایند بر اطعمهٔ نا شفهٔ مخنثه
و برکه مقدار آنها انچه ممکن باشد و اگر در سینهٔ او خشونت و اضطراع او باندکی باشد بموم و روغن بالش آن نمایند و دران آب گرم بسیار ریزند **و بعد انکه** پرهیز و تقلیل
طعام و تقویت معده از اله این مرض کنند و بمعالجه حاجت نیفتد پس اگر تخفیف نشود حمل طبیعت او بیک دفعه یا دو دفع بحب مذکور نمایند و تنقیه معده و جگر او کنند
و ازان چیزها موقوف نکنند اگر بطعام او بردارند که بدهند تا تقویت حرارت غریزی و تجدید هضم نماید و اگر بعد هضم طعام باشد زیاده ازان بدهند پس اگر هم درانش نشود
دست و پای را این روغن بمالند بگیرند کرفس و شونیز در سرکه بجوشانند تا مهرا شود پس آن سرکه بگیرند و شل او روغن گل بران ریزند و بار دیگر بجوشانند بعده
دران اندک خاکستر چوب انگور حل کنند و در ان اسفنج یا پشم تر کرده دائم بر پای نهند تا آنکه تبخیر تحلیل شود و اگر تحلیل او دشوار گردد بسختی بمالند در فاده دران دوا
تر کرده ما ظرف انگشتان تا وسط ساق بنهند ازین تدبیر از نگاه مست که تبخیر از سیلان رطوبت باشد و اما هرگاه از اندفاع ریاح و رطوبت غلیظ باشد باید که
فصد مریض کشایند و بصورت خون او نگاه کنند پس اگر غلیظ سیاه باشد زیاده اخراج آن نمایند و اگر مائل بسرخی خالص و رقت بود ازان کم گیرند و معالجهٔ او
مجهد تدابیر مذکوره نمایند و پرهیز از اطعمهٔ مولد ریاح کنند و این سفوف برای او ترکیب دهند مرا خوزخشک و شقاقل تر و برگ مرزنجوش و صعتر فارسی تر و قاقله
خشک و زیره سیاه و کندر ذکر و مصطکی و عود خام و وج ترکی همه برابر سابیده دو دانگ ازان بخورند و دران جرعه شراب کهنه نوشند و این سفوف تبخیر را ببرد

بغیر تدبیر دیگر چون از ریاح غلیظ باشد الا آنکه طبیب را داعیست که رعایت مزاج مریض نماید تا مدت نپذیرد و این علاج که ذکر رفت علاج رطوبات است چون بصحبت قوت کثرت نماید و علاج ضعف قوت در باب استسقا ذکر رفت خود نوشته که اگر سبب او مادهٔ مزاج باشد علاج باصلاح مزاج کنند و بعد از آن تا حضور برغن و نمک و سرکه اگر سبب او مادهٔ بلغمی باشد بعد نضج اسهال بلغم یا یارج یا حب ریوند نمایند و بعد از اصلاح مزاج بگلقند عسلی و سکنجبین عسلی و نوشیدن آب کاسنی و بادیان سکنجبین بزوری و قرص ریوند با کلک این قرص افسنتین کنند افسنتین سه جزو تخم کشوث تخم ترب یکیک جزو عصارهٔ خافث یم جزو کلک مغسول یکچیز و کوفته بهفت آب مقل محلول در آب بادیان رطب قرص سازند شربتی ازان دو درم باده و درم سکنجبین بزوری و دوا اگر کرم خاصه دریی مرض باشد برگ ترب سکنجبین و اگر الا اصول نیکوست و غذا نخود و اب بازیرباج و قلایا و مطبخات با ادویه حاره و لحوم خفیفه مثل بیک و عصافیر و لحوم صید خورند و پرهیز از حموضات و مرطبات و اجبست بعد از ان لتقویت عضو بسرکه و آب مزوج بنطرون کنند و یا بگیرند شب یمانی و در سرکه حل کنند و این سرکه با آب کنجد بشسم پاره بدان آلوده بران نهاده ببندند و مالش بنمک و زیت نفع کند و بیرگ طرفا و برگ آس با برگ دلب ضماد کنند و یا بسرکه و گل ارمنی طلا سازند و یا صبر و مرو اقاقیا و شیافه ماهیشا و زعفران و سعد و گل ارمنی سوده مثل بندق ساخته وقت حاجت با ندک سرکه و آب کرنب طلا کنند و اگر تبخیر بر چهره و پلک باشد بگلاب و آب کاسنی و اندک سرکه طلا نمایند و اگر ورم در عصب باشد بر برگ کرنب و اندک کندش و سفید اب باب مورد ضماد سازند و بخیتن آب سرد از افائده کند **جرجانی** گوید که این دوا طلا و التزیل گویند بگیرند اجزای بندق که در قول بولس گذشت مع حضض و بسرکه و آب کرنب سرشته بندق کنند همچون مهره و شطرنج و بوقت حاجت بکار برند **دیگر** پورهٔ ارمنی و سعد و گل ارمنی و زیرهٔ سیاه و پشک گوسفند و قصب الذریره و خاکستر برگ کرنب و آرد جو همه را بسرکه سرشته ضماد کنند و شب یمانی و حضض سوده هر دو بسرکه و آب خاکستر طلا کردن سود دارد و اگر آماس در روی و پشت چشم باشد طلای تربل با گلاب و آب کاسنی و اندکی سرکه سا بید طلا کنند و تبخیر عارض بواسیات و امراض طولیه را بسرکه و گلاب و روغن گل و آب مورد و آب اسفیج تر کرده بر موضع نهند و برگ طرفای طلب و برگ مورد تر و حنای تر کوفته ضماد کردن سود دارد و طریق گرفتن آب خاکستر اینست بگیرند چوب انجیر یا چوب بلوط یا چوب انگور خشک و سوخته خاکستر آن در آب کیشب تر کنند و صبح صاف کنند و سرکه بدان آمیخته نیم یا خرقه تر کرده بر موضع نهند که همه آماسهای نرم و آبناک را سود دارد **ابن الیاس** گوید که هر صبح مطبوخ بادیان و اصل السوس هر یک سه درم با گلقند عسلی دوازده درم بنوشانند و غذا نخود اب و شیرهٔ مغز تخم دهند و بعد از نضج تمام تنقیهٔ بدن از بلغم بحب ایارج یا بهجون خیارشنبر مع سنا کنند و زیت و نمک مالند تا مادهٔ او سیلان کند **انطاکی** گوید که علاج ورم خوتنقیهٔ بقی و استفراغ خلط سبل ایارج و معاجین مجلا چون فلاسفه و ترک مثل با قلا و شیر و نمان حادر آس و بورق و طرفا و سرو و مالش و زیت ست و هم او گوید که این ورم مختص ست بمزید نظولات در ابتدای او با دویهٔ حاره مثل طبیخ اکلیل و با بونه و کمادات بپارچهٔ گرم و شنیز و نمک و سبوس پس هرگاه متوقف شود ضماد مثل حضض و زعفران و اقاقیا و سلاقه سوسن و سرگین گاو و گل ارمنی نماید همیا انچه میسر آید بعسل اگر حرارت نباشد و بعسل و سرکه اگر حرارت باشد و مفرط نبود و الا آب کدو و کشنیز سرشته و در اسخطاط صبر ممزوج کنند و صبر با حنا و روغن بادهٔ گاو و لغایت نافع و کافیست و این تدبیر منع از تولدات خلط و رطوبات مثل شیر و غیره باید کرد

سلع

درم غلیظ ست که از گوشت جدا بود و بدان چسپیده نباشد و بهر طرف که گردانند زیر جلد در جای خود بگردد و در عظم از مقدار تخود تا بقدر خربزه مختلف بود و از کمیت باشد محتوی بر مادهٔ آن و مادهٔ این ورم بلغم غلیظ بود که از عروض بر دو بس غلظ او افزاید و سبب تولد او تخمه و سوء هضم ست و از آزار هندی رسولی گویند و اگر در گلو باشد غرغامند و شیخ و جرجانی میگویند که سلع از جنس و میلات بلغمی ست که احتوای اخلاط بلغمی نماید یا متولد از بلغم باشد و قوام

آن مختلف بود بعضی نرم گردشت باشد و بعضی مانند عصیده و بعضی چون عسل و بعضی با شد که ماده آن خشک گردد و اگر بشکافند چیزی مانند ارنق و امثال آن در باید و بسیار باشد که در غیر این مواضع مسلع چون مسلع چیزی پیدا آید و چیزی مسلب پیدا شود که بعید نبود بموجب الحاق او بسود اوی الا آنرا بلغمی گرداند یم و گاهی تقدید عصب باعث گردد و شاید مسلع دسلع نباشد و فرق میان مسلع و اطاشت آنست که مسلع از نهفته طرف متحرک بود و آن گره بطول حرکت کند بلکه راست و چپ بجنبد و بسیار باشد که از طرف چپ شبیه بسیلان شود پس اگر خواهد استعلاج بجهت بستن بران کرده شود زائل گردد و تحلیل یابد و صاحب کامل ذخیره گوید که اقسام مسلعه چهار است یکی تحیه و شحمیه بر آن گویند که شبیه بشحم رنگ و بوی و طعم بود و آنرا بدین اعتبار تر یاشد و بغیر فرو نشود و نزد غمز بهر شود دوم عسلیه آنرا شبیه بنیگویند و مسمی بعسلیه بر آن شده که شبیه بعسل در رنگ و قوام بود و آنرا بعد از اطاشت قدری رقیق تر از همه اقسام بسیار داند و آنرا اعضوتی بود و مائل بزردی باشد و نزد غمز قطاس تر از زیر کند و بسرعت رجوع نماید سوم آرد الیه و این را بسبب بسیار بودن آرد الیه بدین نام خواند و آن لفظ فارسی است مرکب از آرد که شهرت دارد الیعنی رد غنا زده که از سکه گداخته گرفته باشند فاطلاق او بر حریره غلیظ میکنند که از آرد در خمر مثل عصیده میسازند و ماده این غلیظه خشکته از عسلیه بود و اندا غلیظ مائل بسیاهی بود چهارم شیر از زیرا که شبیه شیر از در سفیدی و غلظ بود و این لفظ را در فارسی اطلاق میکنند زیرا که شیر مثل چریره غلیظ میسازند یعنی اقسام مذکوره این درم مختوی بر مثل این اشیا میباشد و شحمیه بهتر تحمیه بهتر است انواع ست و صاحب ادانک الم هنگام مس معاوم کند و اما بر سه اقسام دیگر در لمس نرم و در حس کم میباشند و ابن هبته الله گوید که استدلال بجلدی صغار از تحریک او زیر جلد نزد غمز بران کرده میشود و مسلعه غدد یکه بسیار صلب بود و بیج او تنگ باشد و عصائیه که بزرگتر از غدد بود و بیج او فراخ باشد و شهید نه پس منتفع گردد و بسرعت عود کند و اصل او ضیق و حسم او مثل لحم و سم بود علاج علاجش انتقیه و غیره مانند علاج ورم مختوی کنند پس گوگرد و مرهم تا خلیون و مانند آن او دیجلا و ضماد نمایند و اگر مزمن باشد او دیه جاده مانند فلاقیون نهند و یا آتش کرده بتمامه بپرون کنند پس مرهم و ملد بکار برند و گویند که بستن برگ گوگرده بر و غن چرب نموده و گرم کرده روزی دو سه بار تا هفت روز در تحلیل مسلع کوچک نافع ست و کذا تخم سن در آب سوده نهادن سود دارد و اگر بر آن موضع شرط زنند و شب یمانی سوده بر انجا گذارند و چند روز همین طور جراحت تازه نموده استعمال کنند اثری تمام دارد و این دوا سود مند ست جز سفید نمک لاهوری با آب لیمون سایبده نخستین مسلعه را شرط زده بران طلا نمایند در چند روز تحلیل رود و در تکمله نهضی نوشته که اگر زر دچوب وارطه سماگه را سرمه ساکرده بر قطعه پنبه نموده بر اندا فته بر بندند در چند روز رفع شود و اگر جوشه یان و بیخ لوشه هر دو برابر بآب کهل نمایند و بقدر نیم تخود در میان رسول گذارند بعد سه چار روز منفجر شده ماده برآید بعد ازان مرهم گذارند و تا بسته شدن آب هر گز نساشند که بیم خود ست ضماد که مسلع را زبخ برکنند سیچ چونه سند و ریخال گنجشک همه برابر بصابون قدر کفایت کهل کرده بر بیخ رسولی بمالند و بالایش چار و اغ دهند هر گاه ماده دفع شود بر و غن گاو مرکنند و بالای آن برگ بیل خرد نرم بپندند دیگر صابون سیچ چونه نوشادر شنگرف همه برابر سابیده بار و غن کنجد خمیر کرده بر رسولی کلک زده طلا کنند که خواهد قیصلاح زخم آن سبیله سیاه کند دیگر افیون سم الفار نیله توتیه سیچ دودره چهر کوفته بتخته آب حل کرده بر رسولی بمالند دیگر چوک نیله توتیه سیچ نوشادر بر و غن کنجد بمالند مرهم داخلیون که برای تحلیل جمیع صلابات و مسلعه و خنازیر و تعقد عصب و تسکین اوجاع معمول ست و غن زیتون کهنه از سی تا چهل درم مرداسنگ بست درم تخم خطمی اسپغول تخم کنوچه جلبه تخم کتان هر یک پنج درم تا هفت درم تخم بار تنگ شب دراب ترکنند و صبح لعاب غلیظ ازان بگیرند و مرداسنگ باریک ساخته در زیت اندا خته بر آتش نرم گذارند و بچوبی حرکت دهند تا مرداسنگ بسته نشود پس از انگه و غن سیاه گردد از آتش فرود آرند و لعاب را دران انداخته بجوشانند تا غلیظ گردد پس فرود آورده بر هم زنند و گاه گاه اندکی از زرنیخ بدان بیامیزند و گاه گاه بر هم زنند تا قوی الاثر باشد رفت و خاکستر چوب انگور و درم ضماد هر یک سه درم خبث الحدید یکدرم هر یک ساخته اضافه نمایند اقوال الطبا مصنف اقتباس نوشته که اول تنقیه بدن از بلغم یا اردجات کیاد مطبوخ یا اقیمون تربدی خواهند یکرات و مرات تا استیصال بلغم شود پس اول آنست که پوست را آهستگی بشگافند بنحیکه کپسه مسلعه پاره نگردد و از دست بر آرند که بهم ازان باقی ماند پس باید که بنابر منع از داد و سیخ آهنی با آتش سرخ کرده داغ دهند و بمرهم مندمله مندمل سازند و سی را اگر قوت شگافتن نداشته باشد باید که مقل ازرق و اشق و مرداسنگ و مرکی هر یک یکتولہ لسبرکه در روغن گل بر ابر رشته ضماد نموده بالایش ضعف اسرب که مقدار جو آن باشد و آنرا نیکو فرا هم گرد همواره بر انجا نهاده و بالخاصیت آنرا دوا بنگ مدت تحلیل می نماید و دستور اخراج مسلعه که بکر بتجربه در آمده اینست که مسلعه نو بود یا کهنه سوای مسلعه گلو سه روز متواتر

تیزاب فارقی یا سبز در مرهم رسل و اعجاز آمیخته بر جوالی آن باید گذاشت و روز چهارم تیزاب سفید اندکی در ان آمیخته بنهند و چون ورمی و دردی که ان بدید آید
آزار بهم ابیض کافوری و مرهم اصفر حکیم لقا خان تسکین باید نمود و طلا از کنجد سوده و بنوشادر بنوند خطائی هر یک واحد یکتولہ در روغن گل مسرکه سرشته بر پوست
خوک بچه بقدر عظم سلعه آلایده بران گذارند و بعصابه محکم ببندند کجوالی بوسیده در دو سه روز خود بخود جدا گشته بیفتد پس بگذارند اگر ازریشه آن مانده باشد
آنرا آهن دیا روغن گاو داغ داده بمرهم سیاه و بمرهم اعجاز مندمل سازند در قوانین العلاج مرقوم ست که طلای نوشادر عنبا در بین باب اثری عظیم دارد چنانچه بازاصحاب
باستعمال تیزاب اصلا نیفتند **ابن الیاس** گوید که هر صبح جلاب از بادیان سه درم و گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا موزه خود و مغز قرطم دهند و چون
اثر نضج در قاروره بینند باید که تنقیهٔ بدن از اخلاط بلغمی غلیظ سازند بحب اباریج و حب لوغا دیا یا بحبوب خیار شنبر مع سنا بطبوخ کهٔ دران تربد باشد تا بزرگی زیادہ
گردد و لزوم موضع باضمهٔ محلله مثل مرهم دیاخیلون کنند کدران گاهی تحلیل وزائل میکند در ابتدا اگر شیر ازیه باشد علاجش باد و یه محلله و یا قطع و شگاف هست
و همچنین اگر عسلیه بود و چون شگاف ممکن نباشد بران ادویه حاده محرقه مثل فلفیون در دیگ بروگ نهند و اگر آرد ماليه باشد دران ادویه محلله نفع نکند بلکه محتاج
باد و یه منضجه یا قطع باشد و اگر شحمیه باشد دران ادویه محلله و منضجه فائده نکند و از سوای قطع و اخراج ما فیها علاجی نیست و چون بشگافند گیسه را بتیغ تیز
داز علاج نافع عظیم برای شیر از یه اینست که مویز شقی و مقل و آهک و صابون بران نهند این نوع گوید اداه که سلع کوچک ضعیف باشد باد و یه محلله که در باره صلب
نکو گردد و علاج او نشاید و انا دو یه مخصوصهٔ او اینست که اشق را در سرکه تند حل کرده بدان ضماد نمایند و یا نمک سنگ بیخ کنب بزفت و زیت آمیخته و بیابون مقشر
ضماد کنند و این مرهم با سلیقون درین باب قویست موم را تیغ پیه گاو زفت مساوی گرفته بدان ضماد نمایند و اگر سلع بزرگ باشد و دران ادویه اثر نکند علاجش
بجز تعیین او باد و یه معفنه و یا بشق و اخراج او نباشد و چون در علاج کوچک تساهل نمایند بزرگ گردد و آما سلع که در مقدم گردن باشد در علاج او این دوا انجع
گیر نه فلفل سیاه و سفید و دار فلفل و فلفل دراز چینی و قرفه و خولنجان و نوشادر و تخم قثای بری و نعنع همه مساوی کوفته بیخته نیم وزن جمله شکر آمیخته بکشش
کوفته بسر شند و بناوق سازند و صبح بر پشت خوابیده و سر بسوی خلف داشته بنده قه در دهن گذارند و بگردانند تا آنکه حل شود و بتدریج فرو برند تا نوبت بسیج بنهادن
رسد کر این سلع را بسر و تا آنکه چیزی از ان باقی نماند و محمد بن زکریا گفته که اگر سلعه بزرگ باشد آنرا شق کرده چیزیکه دران باشد اخراج آن نمایند پس دران روغن
یا دوای حاد گذارند تا در چند روز متقعر ساخته بیرون آرند خضر گوید که در ابتدا بعد تنقیهٔ بدن از بلغم غلیظ این ضماد بعمل آرند قنه زده و درم علتیه پنج درم حاشیه
هفت درم فلفیون سه درم مقل ازرق چهار درم سکبنج سه درم قنه را در سرکه حل کرده همه را با آب کشنیز سبز سرشته ضماد کنند و بعد هر سه روز تبدیل ضماد نمایند که
نضج و انفجار آن نماید اگر سلعه نرم باشد در انجا دیگر شق دیگر جائی میتوان کرد اما خلاصت شیخ و جهانی مینویسد که اگر سلع غدری و صلب تر بود علاج او سوای قطع
و شگاف نیست انطیلس گفته که اولا پوست را که بالای سلع ست صاحب او بدست چپ بکشد یا کسی دیگر بدست خود گیرد و بکشد تا پوست از سلع برخیزد و جدا
گردد پس آن پوست را آبهستگی بشگافند و چون جلد شگافته شد و پوست سلعه ظاهر گردد کنارهای جلد از هر دو جانب بصفاره کشیده دارند و گیسه سلعه از
گوشت قطع کنند و گاهی کشط او آسان بود و گاهی دشوار باشد و در بصورت آنرا آبهستگی از قدامین سلخ کنند تا گیسه در دست یا چیزیکه در جوف آن باشد بیرون
آید و چون بیرون آرند و جلد از موضع شگاف فاصل نباشد بسبب کوچک بودن سلعه خون از جراحت پاک ننماید و جراحت را بسار العسل بشویند و بدوزند تا زود التیام
روی نماید گوشت بران نهند و اگر جلد بسیار فاصل گردد بسبب بزرگی سلع آن پوست افزون را قطع کنند تا زشت نباشد پس جراحت را بسار العسل شسته
بدوزند و اگر سلعه قریب عصبی یا رگی بود و از ان کشط توان کرد بکشط آن خوب نیست و اگر محل سلخ بقدمین باشد و خوف قطع چیزی غیر سلع باشد آنچه از و
بیرون توان کرد بیرون کنند و بر باقی روغن گاو و کهنه تیز گرم یا دوای حاد نهند تا آن باقی بوسیده گردد و به الحام او شروع نماید تا آنکه معلوم شود که چیزی از گیسه دران
باقی نمانده و چون سلع بزرگ را اخراج کنند دران روز از پنبه آتزار پیش سازند و معالجهٔ او بدو اگذارند و چون شگاف دهند باید که گیسه را تمام بکشند و اگر بعضی از آن
باشد و اگر سلخ آن ممکن بود و گیسه را مع سلعه بیرون کنند بهتر باشد و اگر چیزی از گیسه باقی ماند دوای حاد دران گذارند پس بروغن گاو و الحاق نمایند تا اگر
قوام سلعه نرم باشد چون عسل و مانند آن احتیاط در نگاهداشتن گیسه بیشتر باید کرد تا دریده نشود بلکه حیله کنند تا بگیسه بیرون آید پس اگر خرق عارض شود

صعوبت آنست که آنرا بدوزند واستوار کنند وبر باطات بربندند وهرگاه چیزی بسیار ازان سائل شود وآن سبب ضعف بسیار گردد واجب است که مراعات صاحب را بمقویات طبیعت نمایند وهنگام خواب حفاظت نمایند زیرا که گاهی بران غشی سرعت میکند وبا یکه معالجه نمایند کسی راکه بران خوف غشی باشد وبسیاری از صاحبان سلع متحمل سلخ نباشند ونه ادویه عاده بسبب عظم مرض وایضاً بسبب مزاج ایشان وسوای شگاف احتمال ننمایند پس لازم است که در ایشان سلعه را بشگافند وانچه ازان بیرون توان کرد بیرون آرند واز برادر دن کیسه تعرض نکنند بلکه هر روز بعد اخراج ماده مجتمعه وران روغن گاو وغیرهم بنهند که ازین کیسه بوسیده شده خود بخود بیرون آید واما علاج سلعه عصبیه شهدیه آنست که در ابتدا بچیزی حاز نکنیه نمایند پس موزنفتی ضماد کنند واذی آنست که جلد را بشگافند پس بران ماهم نهند وگاهی دوای حاد مثل آبک وصابون دریا ودیگر آن که در منفجرات خراج مذکور گردد در شگافتن جلد کار آهن کنند واین فایده بگیرند آبک چهار درم زردی شراب سوخته دو درم مطرون دو درم میعه یکدرم دراب رماد جوش خفیف داده در حقه رصاص بدارند وهمواره آب رماد تر دارند تا خشک نگردد وایضاً این دوا که برای تآکیل وغدد ومانند آن نیز نیکوست بگیرند خربق سیاه وزرنیخ سرخ هریک دو جزو قشور مس چهار جزو وبروغن گل لطوخ سازند ویا بگیرند تخم انجره وقشور مس وزرنیخ واز لنج واحراق اوتر سند وبروغن گل ضماد کنند واز اقضده جیده برای سلعه وسائر نواجلت حاره نیز واجب است که دران خلط نرم باشد امنیست لادن قنه مقل اشق چرک خانه زنبور عسل ملاک البطم مساوی واز ان مرهم سازند واز نفوذ وبات ملاکرت لنج امنیست بگیرند بورق ونصف او خربق واز ان مرهم بموم وروغن بموم وروغن گل بسازند وایضاً آبک سنج جزو قلقطار یکجزو زرنیخ یکجزو ساییده استعمال کنند واما علاج کامشابه سلع بود وآن قسمی از تقدست اگر اخراج او ممکن بود مثل سلع وضرر او بعصب وغیره از عضو مجاور نباشد بشگافند واگر در دست وپای در جائی متصل عصب واوتار بود باخراج او متوجه نشوند که صاحب او در تشنج افتد بلکه آنرا بگذارند وبران چیزگران بندند تا تحلیل شود وعلامت مثل این آنست که غمز بران تخدیر عضو کند **طبری** گوید سلع که در ان ادنی صلابت باشد واز زیر دست بلغزد وچون او را مس کنند صاحب او اندک الم احساس نماید علاج تتقیه صاحب او دست اگر قوانین ازان مانع نباشند بمطبوخ افتیمون وایارجات محمر بمقویات وصاحب او را باب ترب جوشکرده وبسکنجبین وتخم سرمق دلکنز زدامر بقی در هر اندک مدت کنند ولزوم پرهیز وترک طعام شب نمایند وتقدیر غذای او بحسب بدن ومزاج او کنند تا انگه در بدن او فضول غذا کر بطبیعت آنرا بسوی آن موضع دفع کند سفیدی نماند وگاهی معالجه باهن کنند اگر عضو سلیم باشد وعلاج او بسه طریق ست

طریق اول آنکه ضماد پرهم اسرنج کنند تا آنکه نرم کند پس هر هم دیاخلیون مرکب بخاکستر چوب انگور وخاکستر زفت حتی که مثل آب رقیق گردد بعده بسوزنی آن نقطه کنند پس اگر رقیق شود تحلیل گردد بحضور آبا هن مس نکنند وبران صبر نمایند تا انکه تحلیل شود واگر مثل آب گردد ومتوقف شود چنانکه نم گردد وتحلیل نپذیرد بران اضعده کشاینده بنهند تا بکشاید وانچه دران باشد خارج گردد پس در اخراج غشای او که بران محتوی باشد تلطف نمایند وچیزی ازان بگذارند چسپیده نماند بعده علاج موضع بمرهم منبت الحم که آن مرهم مرداسنج ست پس مرهم تخم کتان که آن مرهم راتیخ وکندر ست باید کرد وقبل ازکرد وطریق دیگر مرا مرهم وضماد مذکور در بیان باب بیان نکنیم **صفت** مرهم اسرنج بگیرند زاسرب وبرسنگ خشن بآب بسایند وسوده آنرا خشک کنند دو درم ازان بگیرند واسرنج سه درم بعده موم روغن تخم بطوپیه ناکیان بسازند وتسقیه او بقدر الحاب حلبه والعاب تخم کتان کنند تا انکه ممکن باشد بعده از آتش فرود آورده بران او بیه مسحوقا فاخته در ان بسایند تا نرم گردد ومخلوط شود پس بر سلع ضماد کنند **صفت** مرهم دیاخلیون مرکب بگیرند همه لعابات مثل لعاب اسپغول ولعاب حلبه ولعاب بزرکتان هر یک سه درم مرداسنگ خام صد درم زیت اصفر یکرطل صغیر وهمه را برفق بجوشانند تا بغلظ شروع کند بعده پنج درم گل زفت که از گداختن زفت زیرا باقی مانده باشد نصف وزن آن زفت بگیرند وخاکستر چوب انگور پنج درم وآرد ترمس تلخ سه درم وصعاطر الحدید یکدرم بران انداخته بسایند تا مخلوط گردد وبر سلع ضماد کنند پس ماغلب ازطبیعت این مرهم آنست که سلعه را تحلیل کند وگاه ازد واآستاد بوا باهر علاج سلعه صلب که زیر بایض زانوظاهر شده بود وازمس او بسجد بدخوف وقوع ضرر بود بلزوم این مرهم بعده مرهم اسرنج خود پس سلعه بالکل زائل شده باز عود نکند واما ضماد یکه آنرا منفع سازند واز آهن غنی گردانند اینست که بگیرند گندم یکمشت کبر وبرگ خرزهره یکمشته دهر دو را در شیر بجوشانند وبهتر شیر میش است تا انکه مثل حاگلین گردد پس بر سلعه ضماد کنند واگر الصبب

صلابت جلد انفجار یابد و شود اگر زود قدری اشق و اندکی قوابل مس سوده درین ضماد افزایند که آن بسهولت بکشاید و جهت این دواکه در کشادن خراجات بعد نضج تجربه کرده ایم اینست که چرک خانه زنبور و برزکتان هر دو یکوبند و بعسل آمیخته بر سلعه ضماد کنند و چون آنرا بکشاید بران نگذارند تا غائر نکند و اما مرهم صفت این مرهم آنست که بگیرند موم در روغن گل و بران اندک سفیدهٔ ازیزه قدری مرواسنگ کوفته تخته تخته داخل کنند و حرکت دهند تا مخلوط شود پس در ماون انداخته بران آهک سفیدهٔ بیضه رقیق انداز ند و بسایند تا مخلوط گردد بعد ازان آب سرد بسر بران ریزند و بیامیزند تا مفصول و سفید شود بعده بدان علاج کنند بهر جراحت و هر خراج را که اراده اثبات لحم آن باشد پس سرگاه سطح جراحت با سطح جلد برابر گردد ازین مرهم موقوف کنند و بهم راتیغ و کند علاج آن نمایند و نسخهٔ اوه بعینه همین منسوخ است دران کندر و صبر تتیغ بقدر واجب زیاده کنند و اگر نبات لحم زائد شود حتی که بر سطح جلد بلند گردد بران قطعهٔ پنبه نهند و بالای آن قاه قاه نمک خشن بپاشند مذکیاگر این لحم زائد را کم کند بلکه از بیخ و بن منحسم گرداند و مرهم علاج کنند طریق دوم آنکه سلع را بسر میضج معروف بپزده از موضع اسفل سلع شگاف دهند بعده فتیلهٔ قوی از پنبه منفوش بدان نهند و هر روز فتیله را تغییر و طول فزایند تا آنکه سلع بشگافد و ازان مادهٔ گداخته و ریم برآید پس غلاف او خارج کنند که آن بسهولت برآید چون موضع بپوسیده گردد بعده طابق آنکه مذکور شد علاج کنند طریق سوم آنست که نظر کنند بسوی سلع و بمقدار نشست او بموضع دیگر عضو پس جلد او بشگافند اگر ازان مایعی نباشد و شگاف صلیبی دهند و سلع را بمنارهٔ بگیرند و از جائیکه بدان متشبث باشد بر فق جدا کنند تا مع غلاف برآید پس کرهم مسکن و مجمع منبت لحم که مذکور شد علاج کنند و دران چیزی از نشحم نزدیک کنند که آن فی الفور تسکین اوجاع میکند و معالج جدید نماید که جلد شگافته مشوش نشود و این طریقه را بعضی حذاق چنان اختیار میکنند که سلعه را چند روز ملحم می بندند تا آنکه در جای اندک زجلد مجتمع گردد بعده اخراج او بر ایشان آسان میشود و موضع اثر کوچک میگردد و بدانند که اخراج سلع و شگافتن خراجات و مداوای خنازیر آهن البته نشاید مگر بعد فصد و استفراغ و لزوم پرهیز در مزاج مریض باعتدال و پس واجب ست که طبیب ازین غافل نباشد کیلا یتوسید که گاهی علاج سلع بعد فصد و استفراغ و تنقیهٔ بدن بانیطور میکنند که حیل برای اخراج او و فصل موافق نمایند و آنرا صلیبی یا بطول بشگافند و بصناره برداشته بمشرط یا بتوک آن شگاف استیصال آن کنند تا بعد التحام عود نکند و سلع که در حدود دیا فوخ یا القریب گوش باشد باید که از شگافتن شریان حذر نمایند پس اگر از خطا نوک نشتر بشریان رسد آهن داغ دهند بعد ازان که بریدگی که دران صنع صنور داشق دکند رو ماند آن باشد علاج کنند و اما دوانیکه بعد اخراج سلع بدان پر کنند دا حتیاج تکرار ندارد بلکه در یکبار کفایت کند آن زور معروف بسرقولون بست و نسخهٔ او امینست که بگیرند زوفای کوهی دو درم مصاف نیم درم کلنار سه درم جنبت بلوط یکدرم گل ارمنی هر واحد دو ثلث درم و همه را سا بیده بحریر بیخته موضع سلعه بدان پر کنند و ببندند بغیر آنکه آنرا آب رسد پس در یکهفته بصحت یابد و همچنین سائر خراجات شگافته را چون بدین زور در اول پر کنند در یکهفته الزان آن نماید

غدد و عقد

گاهی در بعض اعضا ورم غددی چون بندق و جوز و کمتر و زیاده ازان پیدا شود و بیشتر بر پشت کف دست و بر پیشانی باشد و در اول ورم خوبان بود که اگر بران نگزنمایند متفرق گردد بعد ازان عود کند و در اکثر وگاهی عود نکند و بقول طبری بعضی ازغدد طبیعی بود چون غدد پیچ زبان و قریب او و غیبغب و گردن و بغل و بن ران و این نوع را احتیاجی بعلاج نیست و بعضی غیر طبیعی باشد که در بنجا مقصود ست و این در جمیع مواضع از اعضای بدن حادث شود و باجمله غدد جسمی ست صلب که در ظاهر بدن از ماده غلیظ بلغمی و گاهی سوداوی متولد شود و از برد و یبس منعقد گردد و گاهی زیادتی قبول کند و آنرا غدد سلعیه گویند و چون زیادتی قبول نکند آنرا سلعهٔ غدیه نامند و غدد در حقیقت از اقسام سلع ست لیکن فرق فیما بین هر دو آنست که غدد سخت باشد و زیادتی قبول نکند مگر بندرت و او را اگر بپوسد بخلاف سلع و گاهی بشد غدد یه کوچک عارض شود و آنرا جنس اورام غددی نوعی ست که آنرا فوجسلا گویند و گویا که مخصوص ست باین اسم انچه پس گوش باشد و جرجانی گوید که نوعی از غدد ست که آنرا بسامیر گویند و آن با تباع شیخ جدا مسطور گردد **واما** عقد دو نوع ست **یکی** ریحی و این در دو مواضع معرا از لحم مثل پشت کف و قدم و چه چون بنده قوجزه و غیره پدید آید **دوم** ابتدا هنگام عمر غائب شود و بعده بهیئت خوبا زآید و آن یا ماورد رباشد و یابی ورد بود **دوم** لحمی یعنی انچه در جوف او بود بجنس لحم غددی مستحیل گردد و این بلمس صلب باشد و بعمر متفرق نگردد و بعض متقدمین این را ثالیل منه فخه نامند بسبب صلابت آن و این در جمیع اعضا

ونزد مفاصل حادث شود حتی که مفاصل را از تحریک بسهولت منع کند واکثر عروض این بعد خراجات بود ومیشتر در انگشتان پای در اساقل حادث شود واز بسیار منع کند وگاهی عصب بهنگام لمحوق تعب منعقد گردد واز آن مشابه سلعه بود وفرق آن در سلعه مسطور شد وگاهی بعد بریدن شق عصب وتشنج واوصلابت وعقدة عارض شود وایضاً گاهی در اعضا بعد انجبار آنها صلابت وتشنج پیدا شود **انطاکی** گوید که گاهی اخلاط بکیفیات دیگر جمع شوند بعضی ازان مثل بندق باشد بهر دو جانب نقط حرکت کند وآنرا عقدتا مند وبعضی ازان مخالط جلد باشد واصلا حرکت نکند وآنرا غدد خوانند واین گاهی ریحی بود بغمز انامل شود وعود کند وانچه ازین پس گوش باشد آنرا فوجیل گویند واز عقد بعضی صلب بود بعد کسر یا شق پیدا شود واین را علاجی نیست **علاج** در غدد مانند علاج ورم صلب کنند وبعد تنقیه بطریق غیل غدری خورانند وبستن پایهٔ اسرب بران مفید بود وچون اسرب در اب ثعلب سوده طلا کنند وبالایش قطعهٔ اسرب ببندند در تشکین وجع وتحلیل عده تا فعتر باشد واز ادویهٔ سوده طلا کردن نیز سود دارد وبقول بعض محققین در ازالهٔ عقد وسلعه چیزی نافعتر از بادیان وکندش نیست واز تناول اغذیه غلیظ مولد بلغم وسود احتراز کنند ودر شبور غدری هم منضجه ومحلله بران نهند وبرگ خطمی را در نرم کردن او خاصیتی هست چون بران ببندند وبرگ نیلب واکاهاس پیل وبرگ سنبل اودراب جوشانیده تا آن بپزند وثفل آنرا ساییده ضماد نمایند وبعد چند روز که نرم شود برگ بیل وبرگ کتانی کوفته نیلگون ببندند که منفجر گردد وزائل شود وعقد را بسالند وچوب خرب بکوبند تا بهن ومتفرق گردد بعده صبر ومقل وقاقیا وگلنار وعفص السک ضماد کنند وبالایش قطعهٔ اسرب ثقیل نهاده محکم ببندند وبعد سه روز کشایند پس اگر عود کند تا بهن بیرون آرند واگر بادی در باشد بایکره قیروطی بسالند پس ببندند تحلیل شود وعقد را بسالند وشبت ومرزنجوش وسعتر وروغنهای خشک وبیخ سوسن وتخم کتان وقرطم نیکوفته نطول سازند وروغنهای معتدله مثل روغن بابونه وسپست درگرس ونسرین بسالند وعقد لحمی را بروغنهای نیکرم ومرهم وامخاخ بمالش نمایند واز دمان حمام کنند واگر فائده نشود ذمق کرده بیرون آرند واگر شق ممکن نبود مدام بدست بکوبند ولزوم بستن اسرب نمایند وبسیار باشد که سه روز واگر علاج نکنند در عقد ریحی او دویه محلله ضماد کنند واز دمان محلله بسالند واز دمان حمام نیز منع نکنند **اقوال حکما** شیخ میفرماید که علاج غدد از جنس علاج سلعه ست وبسا ست که کفایت نماید اینکه بکوبند وبشکنند وبران اسرب ثقیل محکم ببندند پس آنرا تحلیل کنند وخصوصاً چون زیر اسرب طلای محال مثل دیاخلیون دمانند آن از اضمدهٔ محلله طلا نمایند وایضاً واجبست که بعد تحلیل واسرب ببندند که این سبب منع معاودت اوست وعلاج مثبور غدد یه شکستن اوست وافشردن چیزیکه اندران باشد وبستن اسرب بران وعلاج فوجیل علاج اورام غدد واورام پس گوش ست ودوای مخصوص او اینست که خاکستر خرمهرهٔ بشحم کهنه غیر نمکین سرشته ضماد کنند که این دو انظیر خود ندارد وایضاً خاکستر اسود بقیر وطی رغن سوسن کنند مخلوط ساخته استعمال کنند که خناز یر را نیز نفع کند **صاحب کامل** گوید که علاج تعقد که در بدن حادث شود مرهم داخلیون ست وبر سر آن از غدیه مولد بلغم وسود وا استفراغ بدن از ین دو خلط واگر این فائده نکند باهمام بران بغمز قوی نمایند وبشکنند بعد ازان قطعهٔ اسرب یا دیگر چیزی صلب بران محکم بندند که ازین تدبیر زائل شود ودهم او گفته که عقد غدویه را نگاه کنند اگر شبیه بسلع باشد باید که علاج او بعلاج سلع نماید واگر از ان جنس نباشد وآن تعقد صلبیت ست علاجش بادویهٔ مثل داخلیون وغیر آن کنند پس اگر نفع نکند آنرا بچیزی سخت بزنند غیر متصل تا آنکه بشکند پس آن زائل گردد انشاء الله تعالی **ابو منصور** گوید که عقد عارض در قدم ودست کثیر الاستعمال که آن معروف بقردن ست علاجش آنست که اگر ممکن باشد قطعه را ازان ببرند پس شرط منست وبران دوای حاد بپاشند یا عسل بلادر طلا کنند بعد ازان روغن گاو ونمک بران طلا سازند تا آثار اورا اصلاح دهد **داود** گوید که علاج غدد وعقد بر بط اسرب ومالش بادبان حاره کنند وصبر وحضض وصمغ زیتون مجربست وکذا از روغن آجر وطلای بارود وبورق وسندروس در خواص ست اگر بچیزها جداة بگیرند وبخته تنها مجرب اند انواع آن ببرو مجربی مر اخیرین داده وفاکستر حلزون وکرم شحم زیت طلا کردن وکذا صبر نافع **طبری** گوید که اگر غدد زیاده نشود علیه السلام ودر موضعی نباشد که ایذا دهد وضرر بحرکت کند برای اخراج او وجهی نیست واگر زیاده شود وایذا رساند اخراج آن نمایند مگر آنکه زیر استخوان یا زیر عصب باشد دوا چون اراده تذویب او باشد از ضمادات ومراهم که در سلع ذکر کردیم بعمل آرند واگر ظاهر بر جلد بود تذویب او آسان باشد بمرهم دیاخلیون مرکب یا غیر مرکب که در سلع بیان نمودیم ضماد کنند وبالای مرهم پارچهٔ اسرب بشکل غدد ومانده محکم ببندند ولزوم این دوا نائم نماید پس اگر تحلیل نشود وزائل گردد واگر تحلیل نشود در نرمی وتنک شود

آنرا بیرش تبدیر سلع بود باضمده محلله و در فند و نوعی ست که در وکند سیما انچه ریشانی ظاهر شود و دران نوعی ست که آنرا در دنیا شد البته سیما اگر سر به پدید آید پس اگر طبیب اخراج او مناسب داند جلدا و صلیبی بشکافد غیر آن و علاج او بهم کند و حفظ جلد ش شده و منجی نماید که پاکنده نشود و عقد لحمی اگر در گوشت باشد شکافته بیرون آرند که قطع لحم منعقد خارج شود و اگر در عصب باشد با خراج آن متعرض نشوند بلکه ضماد برای تلیین نمایند چه عقد بسرعت نرم شود و عقد یرقی که با درد باشد بر اهیم ضماد نمایند و انچه بغیر درد بود بران پارچه اسرب محکم ببندند که آن بسرعت زائل شود و اگر بر کفت و قریب ازان باشد زود بسمالند و بجزیری گران کوبند که الم آرد پس در ساعت زائل شود و اگر بر مفصل باشد بشدت غمز کنند که آن در مفصل فرو رود و زایل گردد و اگر قریب مفصل باشد بنرمی گشت دفع کنند تا آنکه قریب از مفصل گردد پس بران غمز کنند تا فرو رود و اگر با دی الم باشد بدو او الش متعرض آن نشوند و گاهی از تریخ یقیر و طیبات و استعمال نطول و آب گرم زائل شود و اما آنچه در اعصاب از عقب منعقد گردد باید که چند روز غمز و قیر و طی بسالند بعده امر بدخول حمام و تمطی متمدد اعضا دران کنند که آن بسهولت منحل گردد و گاهی در اعصاب چیزی معروف بتقریح از شل ثقیل حادث شود و او متمدد گردد حتی که در طول او قدری بیفزاید بسبب فرط تمدد پس الم شدید آرد و این محتاج باستفراغ بدن بفصد و دو او بود بعده بتمریخ دواما انچه از شق عصب تعقد افتد آن اصلاحی نیست و بهر تخفیف تمریخ نمایند و اما آنچه عقب تعب و اعیا و انچه از ادرام صلبه و ورم از دین و غدد تین زیر جنک حادث شود این همه نزد ذکر انواع ادرام صلبه در خوه ذکر خواهیم کرد

خنازیر

ورم صلب شبیه بغدد ست که در لحم در خوبی در گردن یا زیر بغل حادث شود و اکثر این ورم در مقدم گردن یا جوانب او باشد و یک غده یا دو یا زیاده ازان بود و هر واحد ازان در خلاف خاص آن باشد چنانچه سلع و این ورم را خنازیر بسبب آن نامند که اکثر در گردن خنازیر میباشد و بقول قومی بهر کجا که خنازیر کثیر الاولاد بود و این ورم کثیر العدد باشد بالجمله مادهٔ او بلغم غلیظ ست که از تخمها و سوء هضم و تخلیط غذا و قلت تنقیه در بدن جمع شود و باعضای نرم ریزد پس صلب گردد نزد بقای او دران لحم و مال او در اول امر قریب بحال فلغمونی بود و اگرچه مادهٔ او بلغمی بود لیکن خالی از سودا و یی هم نباشد و شیخ میفرماید که خنازیر مشابه سلع بود در نتو و قبول غمز و فرق میان هر دو آنست که خنازیر از گوشت جدا نیاشد مثل سلعه بلکه آن گوشت چسپیده باشد و اکثر در لحم خوشخاص شود و خنازیر بسیار بزرگ کمتر بود و گاهی از یکی آن بسیار پیدا شود و در بین مشابه ثالیل بود و گاهی منتظم العقد باشد و مثل جمائل گردد و گویا که مثل عنقود بود و بالجمله خنازیر غدد صغیر دسی ست و بعضی خنازیر بادرد بود و بعضی بی درد و این را علاج دشوار تر ست و گاهی در علاج او احتیاج بشگافت و بوسیده کردن آید و در مرهم شدید الاستعداد بخنازیر در ناحیهٔ گردن و سر کسانی ست که گردن آنها کوتاه و امزجهٔ ایشان مرطوب باشد و اکثر مواضع تولد خنازیر گردن و بغل ست و وجه تسمیهٔ او بخنازیر بسبب کثرت عروض او بخنازیر باشد بنا بر حرص و کثرت تخمهای آنها و یا بسبب آنکه شکل گردن صاحب او در اکثر مشابه گردن خنازیر بود که بسوی راست و چپ میل نکند و اسلم خنازیر آنست که صبیان را عارض شود و دشوار تر او آنست که جوانان را عارض گردد و آطبری مینویسد که خنازیر علتی ست که متولد شود از غلظ خون و فساد آن همچنک سودا دی الکیفیه و غلیظ گردد پس سرکه کمیت او کثرت نماید از گاهی باریک بیرون آید و در عضو بایستد و بسبب برود غلظ خود حرارت مغلیه را زعضو باطل کند و دائم غلیظ و سخت گردد حتی که در ورم صلب سلعیه بهم رسد و جمع موضع بزرگ شود و عام او جنس آحاد باشد و آن در ورم صلب سودا دی متحرست و او بر سه نوع بود یکی آنکه مثل غدد بسیار بمکان عضو تحیز نباشد و حرکت کند حتی که متحیل شود که آن میان جلد و لحم ست و این اسلم انواع اوست و فرق میان این نوع و سلعه آنست که سلعه رخو باشد و ملمس آن ملمس گوشت چرب بود و این صلب تر باشد ملمس او ملمس عظم و عصب بود و فرق دیگر آنکه در سطح خنازیر شبیه بعجز و عقد صلب ظاهر شود و سلع املس مستدیر السطح مستدیر الشکل باشد دوم آنکه در شکل مثل نوع اول بود و سوای آنکه متشبث بموضع بود چنانکه حرکت نکند دیگر بدین نوع در سرطان آنست که با وجود تشبث او بموضع بزرگ بران عروق سبز در اطراف او شبیه بپای سرطان معوج ظاهر شود و خنازیر عروق پدید نیاید سوم آنکه منبسط بود و در جلد بسیار ظاهر گردد و متقرح شود پس بصورت او شکل صورت انجیر خام باشد چون شق گردد و این بدترین انواع خنازیر ست علاج جهت تفتیح مواد مطبوخ اسطوخودوس بسفایج با دیان با در نجبویه پوست بیخ با دیان

حاشیه
مالا بد منه و اختصار تمام بنده
این نسخه که کاتبش نوشته و
کسر عبارت در گوشت بود

شاهتره عنب الثعلب هر یک بقدر ماشه انیسون سه ماشه انجیر زرد چهار عدد مویز منقی دو تولا گاقند عسلی چهار تولا بنوشانند غذا وقت نیم روز نخواب مرغ تنها یا نان خشکار با شوربا و وقت شام شوربا دنان بعد هفت هشت روز جهت تنقیه وقت شب حب واصلی و یا حب خیزران خورانند وصبح مطبوخ مزبور برگ سنا یکنیم تولا تر بسفید ریوند خطائی هر یک پنج ماشه زنجبیل دو ماشه بلیله سیاه یکتولا مغز خیار شنبر شش تولا ترنجبین چهار تولا شربت دینار شربت اسطوخودوس مسهل علویخان هر یک دو تولا روغن بادام پنج ماشه اضافه کرده بنوشانند و بجای آب عرق بادرنجبویه و شاهتره دهند و غذا وقت دوپهر نخواب و وقت شام شله پخته مرغ و یا نان ثرید در شوربای مرغ بدهند وصبح عود صلیب نرکیا شه دانه بهیل دو ماشه سوده در جوارش جالینوس هفت ماشه آمیخته و در نکوره یکعدد پچیده اول نخوانند بعده انیسون تخم کشوث هر یک سه ماشه بادرنجبویه بادیان هر یک شش ماشه گاوزبان پنج ماشه جوشانده صاف نموده شربت بنفشه حارسه تولا تخم کنوچه دیا حرف پنج ماشه کف زده بنوشند و همچنین چهار پنج و یا زیاده مسهل داده بزابر تعدیل مزاج اطریفل غذدی دهند و بهتر آنست که قبل از تنقیه منضج سه چهار روز بمقتضیات بلغم قی متوانه کنند **بالجمله** اول تنقیه بدن از بلغم و سودا کنند بعد ازان پنج سوسن ساییده در مرهم داخلیون آمیخته ضماد سازد واگر تحلیل نشود آرد جو و تر مس با بول کودکان ضماد نمایند تا نضج یافته منفجر گردد پس مرهم زنگار نهند واگر ازین مرهم فائده نشود بشگافند و بیرون کنند بعد آن ادویه مدمله بکار برند و آنچه ضماد اگر در ابتدا بکار برند تحلیل کند و در انتها متقرح ساخته به سازد برگ خای خشک موی میش هر یک سوخته آب آب نادیده هر یک تولا نیله تو تیه سوخته یکتولا در سکنه میش سیاه آمیخته بعسل آرند **دیگر** که در دو هفته متقرح ساخته به بیساید با بون آب آب نادیده هر یک سه تولا قند سیاه یکمنه سه ساله شش تولا در آب شور حل کرده بکار برند و گاهی مصطکی و ریوند چینی و حلیه هر یک نیم وزن هر دو دوای مذکور افزوده میشود و قوت پذیرد و صاحب دانش نوشته که ضماد بندق هندی و همچنین تخم سرس در رفع خنازیر مجرب است و اگر تخم سرس با آب ساییده بقدر کفایت دشتی جهاسا ساخته هر روز یک نیشتر بخورند نیز نافع بود **ذکر ادویه** نافع خنازیر اطریفل غدی که درین باب مستعمل ست بلیله سیاه پانزده درم پوست بلیله آمله تربه موصوف هر یک هفت درم افتیمون دوده دو درم بسفایج اسطوخودوس غدد گلوی گوسفند خشک کرده هر یک پنج درم سنای مکی چهار درم غاریقون زرنباد شیطرج نوشادر هر یک سه درم انیسون قرنفل سنبل الطیب قرنفل جزبو اخیر نیلوا مصطکی هر یک دو درم کوفته بیخته بمعجل مصفی سه چند بسر شسته شربتی پنج درم و در نسخه دیگر بلیله آمله تربه هر یک پنج درم بسفایج اسطوخودوس سنای مکی هر یک هفت درم باقی بدستور **حب هندی** که جهت خنازیر و سلعه و غدد گلو مجرب حکیم شاه محمد ست الایچی خرد پنج دانه سونتهه مرچ پیپل هڑ بهیڑا آمله هر یک پانزده درم بلیله بلیله آمله تربه بسفید خراسنی مغز املتاس هر یک دوازده درم بخته جوز بوا کرده در پنج سیر آب شب تر کرده صبح بجوشانند چون سوم حصه بماند بدست مالیده آب غلیظ آن بگیرند و بست و پنج دام بخته گوگل کوفته دران حل کرده بازر اندس نمایند و جوش دهند چون غلیظ مثل معجون شود او نیکرا اول کوفته بیخته نگاهداشته اندا خل کرده جهاسازند و هر روز نیم دام خام تا نیم دام پخته مجزند **سفوف غدد** نافع خنازیر غدد گردن گاو میش که بجانب زنخ میباشد بست عدد خشک کرده قرفل یکتولا جوز بوا چهار عدد بلیله سیاه پنج ماشه زنجبیل یک آنار کوفته بیخته سفوف سازند خوراک یکتولا وقت صبح در سرما استعمال کنند واز شیرینی و بادی پرهیز نمایند واگر مزاج حار نباشد او تولا بخورند سه روز خورند و سه روز بگذارند همین طور چهل روز **بعل آرند ضماد** مجرب و مخرج حکیم کمل خان صبر مرکی ناخواه ایرسا تخم کتان هر یک دو ماشه زرا وند مدحرج فلفل سیاه فلفل سفید چربایته اشق مقل را تنج حلیت قسط فرفیون قنه هر واحد یکماشه حلبه نیم ماشه کوفته بیخته در آب قرص سازند و وقت حاجت اندکی در آب حل کرده ضماد نمایند و در خلاصه قرص ست که در ظرفی گرانبیخ گرد بسازند آب و طعام خوردن مفید بود و مهم داخلیون دمرهم رسل خصوصاً بر پوست تازه خوک طلا کرده استعمال کردن بغایت نافع ست و قیر و طبا اگر از پیه خوک سازند بهتر باشد **دیگر** بقول خضر اگر مار خانه را بسوزند و خاکستر او بزیت سوده طلا کنند خنازیر را تحلیل کند و بر د مجرب صحیح ست و چون از زیر ذقن بازدک نظر دون سوده طلا کنند اورام گلو و خنازیر را تحلیل کند **دیگر** برگ اراک یعنی پیلو در بول شتر ساییده بهند و بالایش برگ پان بند نماید منفجر و محلل ست **دیگر** منضج سرطان تازه کوفته ضماد نمایند و صبح و شام تازه کنند تا سه روز بعده شام تازه سیاه و نمک شور برابر کوفته صبح و شام تا سه روز ضماد نمایند بعد نضج بادویه منفجر سازند **دیگر** سرگین گاو خشک بالبونه اشق خطمی بار یک ساخته بهم آمیخته ضماد کنند **دیگر** تخم کتان تخم حلبه تخم کرنب سوده ضماد کنند **دیگر** محلل مجرب

زراوند کند ش هرکدام یکجزو اشق دوجزو باقدری عسل نرم گرداند وباقی ادویه کوفته بیخته بدان آمیزند وپوسته ضماد نمایند **دیگر** مجرب ایرسا زاوند فت
هریک جزوی درمرهم داخلیون مثل هرسه ممزوج کرده برخنازیر گذارند واگر سم اسپ سوخته داخل کنند اولی تر است **دیگر** مجرب اسحاق رفت برگش نرم بگدازند
وبیخ کلم سوخته برابر آن بیامیزند وضماد کنند **دیگر** منضج ومفجر تخم کتان تخم کنوچه بیخ سوسن کبود تخم حلبه درشراب پخته سرگین کبوتر قدری کوفته آمیخته طلا کنند
اقوال مهره شیخ الرئیس مینویسد که اصل معول علیه درعلاج صاحبان خنازیر استفراغ وتلطیف تدبیر است واز استفراغ فاضل تی است واز اسهال بلغم غلیظ
وخصوصًا بحب واصلی چاره نیست **وایضًا** بگیرند ازتربد وزنجبیل وشکر مساوی وتا دودرم بخورند که این با وجود اسهال بلغم غلیظ غیر سخن بست ومسیح هم نیست وفصد
نیز نافعست ولازم ست که لامحال از قیفال باشد واما تلطیف تدبیر چنان باید کرد اجتناب نمایند از اغذیهٔ غلیظ وشرب آب بران وتخمه واسلاء ومهما امکن گرسنه نماند
وهر اسپنج امتلای سرازماده نماید ترک نمایند وواجبست که حفظ سر نمایند از انچه مواد را بسوی آن مائل گرداند از منتصبات مالیه مثل سجود ورکوع طویل وقیلوله
واز دعا کیکه جذب مواد بسوی سر کند مثل کلام بسیار واواز قوی وضجرت وخجالت ارباب خنازیر را در اکثر اموافق نیست وبسیار باشد که خنازیر یکه در دهان
وتحمل آغاز کند بسوی حال اول عود نماید وجمله تدبیر خنازیر مشاکل تدبیر سقیروس از جهت نفس مرض بود وخنازیر چون بزرگ شود جراحان علاج ادویه هم
وبدوای حاد میکنند واین بدوی بتقرح ونساد اوفتد ودپس دراشال این لابدست از استفراغ وتنقیه وتلطیف تدبیر در غذا واستعمال ادویه محلله بمایلیق بحال
وهرهم رسل منسوب بجوارین راز خنازیر تا دحه اشر عظیم یافته ایم والمکین برفق ومدارات وآزمودهم نیک برای خنازیر مثل دیا خیلونست وگاهی باین مرهم ادویهٔ
دیگر که آرا قوی تر کنند مخلوط میسازند مثل بیخ سوسن خاصةً بسبب خاصیتی که اندانست ومثل پشک که سفند ونزدمثل حرف وبیخ قثاء الحمار وموم تازه وانجیر
که بران نهند رفت ست آرد بدان سرشته یا باعنصل یا بیخ کرنب سوده بدان سرشته وبیخ کبر مع مقل وترمس بسرکه وعسل ویا بسکنجبین وبا بسرگین گاو ومجموع
یا مطبوخ بسرکه واین همه با بیضهٔ خوک یا زیت جمع کنند **دوای جید** حلبه چهار جزو انیک ونظرون یک یکجزو بعسل آمیزند **وایضًا** بیخ قثاء الحمار وبرگ خار
سوده با علک البطم یا خاکستر آن هردو بدان سرشته **وایضًا** آرد کرسنه وپشک بزوگوسفند وخصوصًا گوهی بهول کودک آمیخته بطوخ ساختن **وایضًا**
این دوادام مکی ده جزو اشق هفت قسمت کرآن بازدست وچرک خایهٔ زنبور عسل یکیک همه رابسایند **وایضًا** درهاون دبق ممضوغ وراتیانج
هرواحد یکرطل قسنه سوده جمع کنند وآن بطوخ جیدست وآزادویه جیده موم صمغ صنوبر پیه خوک بی نمک فراسیون زنگار اجزا مساویست ازان بطوخ نیکوست
وایضًا راتیج یکجزو قشور مس دوجزو شب یمانی زرنیخ هرواحد چهارجزو ازان بطوخ سازند وآزادویه نیک دوادار القطران دردوای قثاء الحمار ودوای الکلب
ددوای سمی اسند وسن وادویه مرتب ازحیاتست ودوای ساده ازحیات اینست که بگیرند ازمرده ودردیگ مطین بگل حکمت دردتنور خاکستر کنند بعد
بسرکه مخلوط بعسل بالنا صفه بسرشند وآزادویه جیده را ازقرد مانا وحرف وسرگین کبوتر بزیت ست وهمه مفرد انیز نافع ست وهمچنین آرد کرسنه آنها
وتنها بسرکه وعسل یا بزفت وزفت ومومم **وایضًا** بگیرند مویز بیخ کوهی ونطرون وراتیانج آرد کرسنه وباعسل وسرکه آمیزند ویا بگیرند بیخ سوسن وتخم کتان
ودرشراب جوش داده بعده سرگین کبوتر بقدر مناسب آمیخته مثل ضماد بسازند که آن عجیب ست وبول شتر اعرابی وتخم اذان ضماد گاه درهم گاه وخلوط طلا دادویه تجربه کرده شده ونافع یافته ومغاث ازاضده عجیب ست وقبضی ازاطبا یعنی کندی زعم کرده که مشاش شاخ بزچون بسوزند وتا کیفته هربروزده درم بخورند ازاو
به سازند وبایدکه درهرماه یکهفته بعمل آرند وبدانکه نوعی ازخنازیر آنست که دران سرطانیتی باشد ودرمثل آن واجبست که ادویهٔ حادهٔ مذکوره را بروجهی گل
بسرشند وسه روزترک نمایند پس استعمال کنند وخنازیر یکه مزاج آنها حارتر بود لازم نیست که برآنها افراط ادویه جاذبه کنند بلکه آزامثل سویق گندم بآب سیستین
کفایت باشد وقویتر ازان مرهادویه چندان حضض مخلوط بآب کشنیز ست وتدبیر غالب داشتن آب کشنیز وتغلیب دوای دیگر بحسب مشابهه وموجبات

التهاب وقلت آن باشد واگر در علاج خنازیر حاجت باستعمال آهن باشد باید که استعمال او در خنازیر مجاور عروق کبیره وعروق شریفه وعصب باحتیاط باشد زیرا که مردی در شکافتن بعض خنازیر خطا کرد وشعبهٔ عصب راجع را جراحت رسید وآواز باطل گردید وگاهی عصب بالزخم نرسد لیکن ببهنه شود وبسبب برد کثیف گردد ومزاج او بد شود پس فعل او باطل گردد تا آنکه مزاج او بتسخین عود کند وگاهی خطا کنند وجراحت بوداج رسد وهلاک باشد فلهذا چون از جانب سلیم شکاف دهند واجب ست که اسخاز خنزیر قریب او باشد بگیرند وباقی را بدوای مادآزا باطل کنند واز جانب آفت تعرض ننماید مجوسی گوید که علاج خنازیر بتنقیهٔ بدن از فضول بلغمی یا دویهٔ مسهل بلغم وسود او بقصد وپرهیز از اغذیهٔ مولد این دو خلط مثل اغذیهٔ غلیظه چون لحوم بقر وبزرگ بز وهریسه ومیغوره ومیفته منعقد ومانند آنست وتقلیل غذا وتلطیف او ورياضت قبل غذا واستحمام باب شیرین واما ادویه باید که در اول صدوث او ادویهٔ مفتحا استعمال نماید وباشکاف دهند وداؤ که دران باشد بیرون آرند ودران هنگام چیزیکه بخورد وبوسیده سازد علاج نمایند واما بهگاه بران زمانه دراز گردد باید که معالجه باشیای ملینه محلله نمایند مثل مرهم ویاخیلون چه آنرا درین مرض ودر سائر اورام صلبه فعل عجیب ست وبابن ضماد تصفید سازند صفت آن گیرند آرد باقلا وآرد جو هریک واحد دو درم بیخ سوسن آسا نجوفی ودیوبخ خطمی ونرفت رطب هرواحد بیخ درم پیه مرغابی وموم سفید هرواحد درم مادویه کوفتنی را بار یک بکوبند وبه بول طفل خنزیر ان ملت کنند وگداختنی را بگیرند بزیت افشاق کنند وادویه بدان سرشته بر خنازیر ضماد کنند ودر هم رسل ومرهم مشگوف آنرا نافع ست صفت ضماد مضیج خنازیر آرد جواورد ترمس مساوی بار یک کوفته بحوک گوزک خنزیر مختلم ونرفت رطب بسرشند کذا ین تحلیل ونضج آن نماید وچون نضج یابد وبکشاید دوای حادمثل فلفیون بران استعمال نمایند وبعد ازان روغن گاو وتا انچه فلفیون خورده باشد ساقط شود پس اگر چیزی ازان باقی ماند بران اعادهٔ فلفیون یا دیگ بردیگ نمایند پس روغن گاو تا آنکه پاک گردد وچون پاک وصاف شود لذوم درهم زنگار بران کنند تا آنکه مندمل گردد طبری گوید که علاج جمیع انواع خنازیر دواحد ست وزیادتی وکمی بحسب اوقات نوع واقع شود پس نگاه کنند بقوت مریض ومسن ومزاج او اگر ضعیف القوة حادزاج باشد تعرض باستفراغ ادکنند مگر بعد از الفواکه واصلاح اغذیهٔ او نمایند وبر جوزهٔ مرغ زیرباج وبریان زیادتی نکنند واز طعام شب قطعاً منع کنند وبانگ شراب جید البجر اجازت دهند واگر قوت او اطاعت کند نفد، باسلیق ازجا بسی نمایند که دران خنازیر باشد پس اگر خنازیر دراعضای سفلی باشد فصد بکرد فیاده ووقعت حسب قوت گشایند واز انجا بران ضماد کنند براینچه تلیین وتحلیل آن ضمادات ست کربسوی عضو خون صحیح بیارد وتسخین موضع باعتدال نماید وتحلیل کند مثل ضماد معروف بضماد ابرش تا آنکه تلیین او نماید صفت آن بگیرند زفت بابست درم فاکسته چوب انگبر پنج درم زوفای رطب پنج درم سرگین گاو واگر نباشد گاو خشک کهنه ده درم تخم حلبه سه درم آرد ترمس نانج پنج درم صمغ ابرای نیم درم همه را کوفته بیخته بدوم را بسرکه بسرشند واز انچه بیرون آید از ترمس بر خنازیر ضماد کنند وبعد از ساعتی بگشایند وبعد از ساعتی دیگر بشویند وبعد از ساعتی دیگر ضماد کن

مثل ریگ برد یگ بعد بعد ازان بهم ضل علاج کنند مگر آنکه دران موضع خطر باشد مثل حلقوم وحنجره ومری ویا در پیخ گوش واگر خنازیر در گلو وابتدا ظاهر نشود و مکمن است که در جمیع اعضای بدن پدید آید چنانچه غدد وسلع ظاهر شود و آنانوع متقرح را بهترین معالجه قلع او و آهن و استیصال او و داع موضع ست تا شدید و تنگ از قبول فضول گردد و اما هرگاه زیر عظام باشد اوگاهی استخوان را خراب کند و بشکند و گاهی صاحب را هلاک کند و محتنق نماید و چالینوس ذکر کرده که خنازیر دستقیر دس و دار الفیل از یک ماده افتند خفیف تر و خشک تر آن مادهٔ سقیر و بس ست پس مادهٔ دار الفیل پس مادهٔ خنازیر و طریقیکه در معالجهٔ خنازیر ابو ماهر موسی بن سیار سلوک مینمود آن قصد باسلیق البطی و استفراغ بمطبوخی ست که مذکور گردد بعده لزوم پرهیز و اقتصار بر مزورهٔ زیر باجات و منع از امتلای طعام و خوردن فواکه و لزوم آن و صفا خنازیر با خلیون و مرهم حرانی پس باین تدبیر تحلیل و تذویب او میگردید نسخهٔ مطبوخ مذکور هلیلهٔ سیاه و کابلی وزرد تخم دور کرده هر واحد هفت درم آملیلهٔ سنا اسطوخودوس خافث قنطریون انسنتین رومی بعده شکاعی هر واحد سه درم افتیمون پنج درم بارنج صینی دو درم در پارچه صره بسته در حالت طبخ انداخته موزبسقی پانزده درم همه را در پنج رطل آب بپزند تا بیک رطل آید افشرده صاف کنند و قبل دو ساعت از نوشیدن او این حب بخورند **نسخهٔ آن** خرق سیاه شیر تازه جوش داده خشک کرده نیم درم شحم حنظل کنیم دانگ حب الغار و دو دانگ نمک نفطی یکدانگ سقمونیای مشوی سه طسوج همه را سوده بعسل سرشته حب کوچک پسن ساخته بخورند و بعده دو ساعت مطبوخ مذکور بنوشند اگر مزاج متحمل باشد و قوت مساعدت کند سه شربت ازین در مدت بست و یکروز بخورند و میان هر شربت فاصلهٔ هفت روز دهند و گاهی در معالجهٔ سلع و خنازیر و غدد اگر در مواضع صعب باشند و قطع آنها با آهن ممکن نبود و نه وضع دوای حاد بداغ بارد میکند و آن اینست که گیرند انبوبهٔ آهن و بعد نهادن بر سلعه یا خنازیر مص قوی دو یا سه روز متواتر کنند حتی که مص خرق آن نماید پس فتیلهٔ پنبه کنند و ران سند و هر قدر که آنرا بخورد فتیلهٔ پنبه زیاده نمایند تا آنکه از جرم او چیزی باقی نماند پس علاج بمرهم کنند و این طریق در علاج آن محمود ست جز آنکه ایام او طول میکند **جرجانی** و ایلاقی مینویسد که از تراشیها پرسیر کنند و اسهال بحب واصلی و حب خیزران نافع بود و وجهای دیگر مخرج بلغم غلیظ و سودا چون حب افتیمون و مانند آن نافع و الله اعلم

صفت حب واصلی سنبل الطیب و سلیخه و حب بلسان و عود بلسان و اسارون و دار چینی و مصطکی و زعفران هر واحد یکدرم صبر شارزده درم اسطوخودوس شحم حنظل هر یک پنج درم تربد هفت درم سقمونیا چهار درم نمک هندی دو درم حب دستور حب سازند شربتی دو نیم درم تا سه درم **صفت** حب خیزران افتیمون سه درم غاریقون دو نیم درم شحم حنظل کنیم درم افزوت چهار درم تربد هفت درم جاوشیر چهار دانگ شارزده درم سقمونیا یکمثقال آب گند تا حب کنند شربتی یکدرم و اول چیزهای نرم کنند طلا کردن سود مند بود چون پیه مرغ خانگی و پیه بط و مانند آن پس ادویهٔ تحلیل کننده بکار برند چون مرهم ریا خلیون و مرهم رسل هر آنکه این مرهما حرارت غریزی را بدان موضع آرند بتحلیل بدین حرارت شود و در نسخهٔ مرهم ریا خلیون در بخا اسپغول داخل نیست باقی اجزا بهستور **صفت** مرهم رسل بگیرند مقل و کندر هر یک سه جزو اشق پنج جزو جاوشیر و مر و بازد و زنگار و زراوند هر یک دو جزو مرداسنگ چهار جزو راتینج چهارده جزو موم بست و چهار جزو روغن زیت صد و بست جزو اول چهار اشیاء را بکوبند و صفا بسر که حل کنند و بازد و موم و روغن بگدازند و همه با هم آمیخته بکار برند و اگر خواهند که مرهم ریا خلیون را قوت زیاده دهند زفت و زراوند مدحرج هر یک یکجزو بادی بیامیزند و مرهم شود و آنرا بشگافند و بمرهم زنگار بگیرند زنگار و درم علک البطاط و موم هر یک پنج درم روغن زیت سه استار خایه سخت مرهم سازند و بعضی اطبا درین پنج درم راتینج زیاده کنند و هر گاه که مادهٔ مرض بریده شود و گوشت بوسیده پاک گردد او دیه را روی نهند گوشت بکار برند و روغن مغز تخم شقاقل بریان کرده در بینی بچکانیدن سود مند بود **ابن الیاس** گوید که هر صبح جلاب از بادیان و بادرنجبویه هر واحد سه درم و گلقند عسلی ده درم بنوشانند و غذا نخورد اب بمغز خبه قرطم و برین مداومت نمایند تا آنکه نضج در قارورده پدید آید بعد ازان تنقیهٔ بدن از فضول بلغمی بقی کنند باین طور که تخم شبت و تخم ترب و برگ آن و بیخ آن و بادیان و اصل السوس در آب جوشانند صاف کرده نمک و عسل بران انداخته بنوشند و بپرمزغ بروغن کنجد آلوده قی آورند و بعد قی ده درم گلقند عسلی خایسیده فرو برند و غذا بنخود و اب مغز مرطب سازند و تلیین طبع بحب ایارج یا بحب فوقایا یا بمطبوخی که دران تربد و اسطوخودوس و غاریقون باشد و یا استفراغ بدن بحب صبر مذکور در باب فالج نمایند و از قدید و خیره اغذیهٔ محمود بلغم و سودا پرهیز کنند و بگیرند اشق هفت درم آرد کرسنه هفت درم قثاء الحمار برگ غار هر واحد سه درم علک البطم

چهار درم بارزد چرک خانهٔ زنبور عسل هر واحد سه درم همه را بار یک سابیده با بول طفل نابالغ سرشته بر خنازیر ضماد کنند و آزادویه جیده برای این مرض بیه خوک و صمغ شجر صنوبر بر مساوی حل کرده هست تا آنکه یکدات شود بدان ضماد نمایند و یا بگیرند پیه خوک و آرد کرسنه مساوی دو برابر با بول نسناس اعرابی حل کرده ضماد سازند **حجندی** گوید که اصل السوس در جلاب کرده در قول سابق گذشت افزایند و غذا حمصیه بلوم طیور فاضله یا خرفان دهند و در دوای متی هیچ خرزهره عوض بادیانست و لبنیات و لحوم صید ترک نمایند و اسهال با بارج لوغاذیا کنند و تدبیر عمده در علاج این مرض استفراغ در هر وقت ست و ضماد سم محلول در شراب کنند و کذا آرد باقلا و بادام تلخ بلعاب حلبه و انذک سرکه آمیخته و اطریفل غدد ی این مرض را نافع ست **نسخه آن** بلوست بلیله کابلی ترید سفید غدد گردن میش در سایه خشک کرده هر یک ده درم پوست بلیله آمله افتیمون هر یک هفت درم سفیداج اسطوخودوس نوشادر هر یک پنج درم غاریقون خیربواقرقرحا سنبل الطیب قرنفل جوزبوا زنباد هر یک سه درم انیسون مصطکی دارچینی هر یک دو درم ادویه کوفته بیخته بعسل سه چندادویه بسرشند شربتی ازان سه درم طلای نافع پشک بزنر مکی ارسا رزفت آرد باقلا قدر مساوی رزفت وقدر اگر داخته ادویه بدان بسرشند و طلا نمایند و میرخ موضع با مخانع و شحوم نافع ست و شخصی را دیدم که خنازیر او قطع کردند و دست و پایهای او بعد قطع مسترخی گردید و بالجمله علاج با دویه مفرده اولی از آهن ست و ثابت گفته که چون فتیله را بسوزن شتراعرابی طلا کرده بعد تنجر خنازیر دران داخل کنند نفع عجیب بخشد و علی این بن عیسی گوید که مشاش شاخ گوزن سوخته هر روز دو درم تا یکماه متواتر خوردن خنازیر را ببرد و این نوع گوید که این دوا بسیار قوی التحلیل ست مرد اسنگ را البته بسایند و در پنج دانه زیت بپزند تا آنکه غلیظ گردد بعد به پنج دانه زیت کهن خرد ل اندازند و حرکت دهند تا غلیظ شود پس استعمال نمایند و دیگر اشق بسر کرده تند حل کنند و بعسل بسرشند و آیا دبق مقشر را بضع نرم کنند و با را تنج آمیخته بر پارچه طلا نمایند و لزوم بر موضع کنند و یا بگیرند برگ دفلی و بپزند تا مهرا شود بعده سابیده ضماد کنند و یا بگیرند پشک بز کهنه و بسرکه و عسل بسایند تا ممزوج گردد ضماد نمایند که این بلیغ النفع ست و یا بگیرند تخم ترب و بمغز بادام تلخ بکوبند و بدان ضماد کنند و یا بگیرند جلبه تخم کرفس تخم کتان و بعد سحق بخطمی آمیزند و لزوم دانمایند و یا بگیرند سرگین گاو خشک و بخطمی آمیخته لزوم کنند و یا بگیرند پیچ کبر و کوفته بیخته بشیر دختران بر خنازیر طلا کنند و بالای آن برگ چقندر نهند و صبح و شام این عمل نمایند و چون بینند که در اکال او شروع کرد آنرا از الان بردارند و از پشم سیاه در سرکه نمک کوده مسح کنند و یا آرد مرمس سکنجبین بر شته ضماد نمایند **الطاکی** گوید که علاجش تلطیف غذا حتی الامکان ریاضت بر گرسنگی و تنقیهٔ اخلاط بقی و اسهال ست بعد ازان ضمده کردر علاج سلعه گذشت مثل داخلیون با خاکستر ابریسا و چون انجیر را بپزند تا آنکه مهرا گردد و با و با خاکستر پشک بز بیامیزند و ضماد نمایند خنازیر را تحلیل کند و کذا زفت و خولان و سفیداب و گاهی قطع میکنند و پاک مینمایند و بر محل او داغ میدهند و درین خوف نیست مگر آنکه بشریان رسد **میر عوض** مینویسد که اولا نقیع ماده وقتی نمایند بدستوریکه در قول ابن الیاس گذشت و بعد دو سه روز از قی بجب و اصلی تنقیه فرمایند و در هر چند روز اسهال آورده باشند و سم گوخر سوخته خاکستر آزاد بارغن بر سرشته طلا کردن ماده خنازیر را تحلیل کند و پشک سوخته با سرکه و شهد سرشته ضماد نمودن فعلی عجیب میکند و در ربنه هندی با سرکه سابیده مالیدن ازین قبیل ست و پیوسته این ندابیر بکار برند اگر تحلیل یافت فبها والا انجنه تگرداینده لشکافند و با دویه حاده تمام گوشت فاسد بر باینند بعد ازان بمراهم مدمله علاج کنند **گیلانی** گوید که مرهم جیده که در مرهم ریاضت در هفته تحلیل کند و آن در قول شیخ گذشت در تحلیل ادرام صلبه و غدد یه و سرطانیه عظیم النفع ست و در استعمال من بسیار آمده و ایضا این دوا خنازیر را نفع کند آماک بعسل یا پوک حمام با نیت و با شحم خنزیر و یا بگیرند آماک بیخ و حلبه چهار چهار جزو بعسل آمیخته بران الذارند که این دوا غلیظ را تحلیل کند و انچه لائق نفع باشد آزا نفع دهد و دیگر برای خنازیر بگیرند زیت کهنه دو رطل موم یک رطل تلفو نیا چار اوقیه نظرون چار اوقیه سیر دوازده راس اول سیر را مقشر کرده چند روز در زیت ترکنند بعده بجوشانند تا سیر مهرا گردد پس دور کرده او یه گداختی در زیت بگدازند و از آتش فرود آورده نظرون سوده بران بیاندازند و این دوا مفرح خراجات عظیمه ست **ایضا** خاکستر چوب انجیر دو اوقیه شب یمانی یک اوقیه بورق یک اوقیه زفت رطب یک اوقیه صفت دوای محلل خنازیر بگیرند شب یمانی زرنیخ صبر هر واحد چهار درم قشور سماق دو درم زنجبار زرد یک درم موم بقدر کفایت این را در پاره برد غن گل سرشته چند روز بگذارند بعد از ان استعمال کنند

نسخه ابو الفتح غزنوی

ورم صلب

آماس سخت بغیر درد است که در عضوی پدید آید و آنرا در یونانی سقیروس نامند و آن دو نوع است یکی سقیروس خالص و آنست که بادی حس و المنبهات و آن لاعلاج ست دوم سقیروس غیر خالص و آنست که بادی قدری حس باقی باشد و بغیر درد بود و علاج این دشوارست پس سقیروس یا از سودای غلیظ صرف اصلی حادث شود و رنگ او اسرمی بود و یا از سودای مخلوط ببلغم و رنگ آن مائل تر برنگ بدن باشد و یا از بلغم تنها افتد که صلب شده باشد و رنگ او رصاصی بود بارد والملمس و در صلابت از سودا وی کم باشد و خالص در اکثر امر برنگ اسرب باشد و در صلابت شدید بود و گاهی بالای او موی باریک که یعربی زغب گویند پیدا شود و گاهی از آن آن باشد که رنگ او بمجون رنگ بدن بود و از عضوی بعضو دیگر منتقل گردد و آنرا قونوس گویند و گاهی برنگ بدن صلب عظیم باشد که نبض نشود و نه انتقال نماید البته و هر سقیروس یا مبتدی بود یعنی از ابتدا عارض شود و او آنست که از اندک اندک ظاهر شود و زیاده گردد و یا مستحیل از ورم دیگر باشد مثل فلغمونی یا حمره یا خراج در موضع خالی و اکثر صلابت احشا بعد از ورم حار عارض شود چون بسیرات از مزاج از غدیه و ادویه علاج کرده شود و گاهی سقیروس سرطان گردد و هر دو بعد آن از سرطان بحسب کثرت التهاب دران و قلت آن و ظهور ضربان اندران و خفای آن و ظهور عروق حوالی آن و غیر ظهور او باشد بالجمله ورم صلب اکثر بعد ورم حار حادث شود **علاج** در سودا وی بعد نضج از مسهل سودا و در بلغمی از مسهل بلغم بمسهل مرکب از سودا و بلغم بمسهل مرکب هر دو خلط تنقیه کنند و محللات ملینه مانند مرهم داخلیون استعمال نمایند و پیه خرس و پیه روباه و مغز سناق گاو و اشق و مقل و لعاب اسپغول و روغن بابونه بمالند و لعابات حلبه و لعاب بزرکتان و بیخ خطمی با پیه بط جمع کرده بر ورم ضماد کردن ملین صلابت ست و یا اولا بخیار شنبر و روغن بادام شیرین و موم لطوخ سازند و آنرا تحلیل نشود و مثل خطمی و بعد به بابونه و اکلیل الملک و حلبه فزایند و روغن سوسن و روغن بابونه بگیرند و بمطبوخ خطمی و بابونه و اکلیل الملک و سبوس گندم نطول سازند و اگر تحلیل نشود و ریم کند علاج خراج نمایند **ذکر ادویهٔ مفرده** نافع اورام صلبه ضماد بخور مریم و کذا غالیه مجرب سوید ست **وضماد** جزر السر و کوفته بشیر تازه آمیخته و کذا ترمس تلخ بسرکه و عسل و یا تنها مدقوق و مطبوخ و کذا برگ کبر یا پوست بیخ آن بسرکه و یا تمر آن و کذا صابون و کذا سیخ ارمنی و کذا شبث و کذا شونیز بسرکه و کذا برگ نسرین یا گل آن بسرکه بیخته و کذا تخم فنجکشت و کذا سرگین کبوتر تازه و یا بسرکه و یا بآب و کذا سرطان نهری زنده کوفته و کذا برگ نسرین یا گل آن بسرکه بیخته و کذا تخم فنجکشت و کذا سرگین کبوتر تازه و یا بسرکه و یا بآب و کذا سرطان نهری زنده کوفته و کذا زوفای خشک بشراب کهنه و کذا بیاز نرگس بریان کوفته روغن خیری آمیخته و کذا عدس مقشر بسرکه بیخته و کذا مرداسنج و جزر السر و برگ او و بطلا آمیخته و کذا نطرون و انجیر و تخم کتان کوفته نیک بیخته و کذا ارتینج و آرد جو و انجیر و زفت بیخته و کذا ارسا بعسل آمیخته و یا بشراب بیخته و کذا بزرکتان با آب سوده و یا عسل آمیخته و یا بانفصل هریان و زیت آمیخته و کذا شراب کهنه و موم زرد و مقل ازرق آمیخته و کذا شراب کهنه بگیرند و شبلم نیم جوشانده و گذاپیه بزباده و خاکستر چوب انگور و کذا سنگ مرمر سوده برابر تنیج و زفت آمیخته و کذا حلزون بتمامه کوفته و کذا آرد جو و سرگین کبوتر و عسل با آب بیخته و یا رقت عوض عسل داخل کرده و کذا اصل السوس مقشر باریک سوده با آب بیخته و کذا فراسیون و سیرگرده بزه و کذا آرد باقلا و آرد حلبه بعسل و کذا انجیر خام کوفته نیک بیخته و کذا زیت کهنه و کذا سرگین کبوتر و آرد جو و کذا کندر و کذا از روت و نطرون مساوی آمیخته و کذا روغن آجر باشق محلول آمیخته **وشرب وضماد** مغاث و کذا میعه سائله و کذا مغرب الحلب و کذا اشق و کذا اوپست بیخ کبر و کذا ارسیاوشان و کذا پیه مرغابی و کذا جاوشیر و کذا سورنجان و کذا مصطکی و کذا جوز بوا و کذا افتیمون **وشرب** حرشف مطبوخ و آب تازهٔ آن و کذا کرکم هر واحد طین صلابتست **ذکر ادویهٔ مرکبه** دوا کنیکه در تلیین اورام صلبه نافعترست پیه بط پیه ماکیان مغز سناق گاو موم زرد همه را برابر روغن بگدازند و بر عضو نهند یک شبانه روز و قبل از وضع دوا بر عضو تنطیل کنند بطبیخ خطمی یا آب صرف نیکو مرم و تنقیه مکرر نمایند و هر بار نخست تنطیل لازم دانند و چون نرمی در ورم پدید آید محللات بکار برند **ضماد** که بورم صلب مجرب ست سبوس گندم خوب بکوبند تا باریک شود از پارچه گذرانیده با اشق و سکنجبین عسل سرشته بر موضع ورم بندند **دیگر** خاکستر خرما و جزو خطمی بکجز کوفته بیخته بشهد و یا سکنجبین آمیخته ضماد نمایند و آب نیگرم تخم خس بسیار نافع ست **دیگر** بجهت اورام صلبه بسیار نافع ست زوفای خشک عنب الثعلب تخم مرو کتیرا از روت حلبه بزرکتان کوفته بیخته بشیر تازه بیخته زرده تخم مرغ روغن گل داخل کرده درمان بدسته بمالند تا بحدی مرهم شود نیگرم ضماد کنند و گاهی نان خشک برگ چغندر نیز داخل کرده معجون

دیگر کر ادرام صلبه را نرم سازد کنجد شاهدانه گل سرخ بزرکتان حلبه بابونه اکلیل الملک تخم شبت مساوی کوفته بگلاب سرشته ضماد نمایند **دیگر** پشک گوسفند تخم بید مقل دو اطیون زراوند مدحرج مساوی بشیره انجیر خام سرشته بر پارچه کشیده ضماد نمایند **دیگر** مضج ورم صلب مغجر توتیای سنجر سماگ بریان سعی هلیلهٔ هر واحد یکدرم سیدهٔ گندم تخم حلبه هر یک دو درم چهال پسته یونه چنبی هر یک شش درم جداجدا کوفته هیئت در آبکیه برگ سنبهالو برگ نیشبوش داده باشند آمیخته ضماد نمایند

مرهم اشق که در تحلیل صلابات و خنازیر مسلمه از مجربات حکیم علی ست خردل لف دریازاروند طویل تخم انجره کبریت زرد مقل اشق هر یک دو جزو زیت کنند و از ده جزو او دو یه را بنهایت نازک بسایند کر شل غبار گردد و مقل و اشق را در زیت حل کنند و ده جزو موم زرد گداخته اضافه کنند و او دو یه را بران ریزند و بسالنه تا مرهم شود و چون خواهند کر استعمال کنند یکجزو از ین مرهم و یکجزو روغن گل یکجزو روغن زیت با هم مخلوط کرده ضماد کنند و اجتناب از سبزیات و مرطبات و السراکم سنگی و تشنگی بیمار لازم ست و این مرهم عظیم المنفعت ست در تحلیل ادرام صلبه و غدد یه و سرطانیه و تخصیصی خصلت سالدار بعد هٔ او غدده سقیروسی بشکل گره قریب بنصف قطعه آن بود و قطر فاصلهٔ دراز تر از یک شبر بود. و این مرض زیاده از سی سال داشت پس علاج او بدین مرهم نمودیم و در مدت چهار ماه صحت یافت و این مرهم نزد اکثیر الاستعمال ست و بطریق مخالفت استعمال آن مینمایم گاهی بطریق مرهم دگاهی بطور ضماد بطبیخ وغیره ضماد نمایند و دیه او مثل غبار سابیده در زیت و موم اضافه کرده و مقل و اشق را بسرکه تند حل کرده او دو یه مسحوقه بدان آمیخته ضماد کرده مشود و غالص تر و سریعتر در نفع میکرد و فائدهٔ عظیم ترمی نماید لیکن گاهی جراحت قلیلی میکند فاگر بزرگ خطی سفید کوفته بگاهان تا شل میگردد بعد بر هم مذکور و مرهم را طیون مسلمی سرشته بر ورم گذارند و اضماد و مامیل و تحلیل او را م صلبه حتی که مادهٔ مختار به افعال عجیبه و آثار غریبه ایشان بظهور میرسد **اقوال اکابر** ابو سهل گوید ستیروس کر از نبض غلیظ حادث شود علاجش باشیای ملین نمایند و اشیای لیکنه نرم کنند با یکه مزاج آنها از حرارت رو بسرد باشد و با یکه از ین چیزها بوست در ریه اول باشد و مع ذلک واجبست که مسدد و مغری باشد بمقدار اندک تا ورم را تحلیل بسیار نکند و تخفیف و تسهیل او نباشد و با یکه کیکی تلیین او دو بار دیگر تحلیل او نمایند تا تلیین بکار نیست که بدان خلط غلیظ مستعد برای تحلیل گردد و تلیین باشیای قلیل الاحتراق التجفیف حاصل شود و اما تحلیل بنا بر آنست که بدان چیز یکه تلیین آنرا صیا ساخته فائق گردد و تحلیل باشیائی حاصل گردد کر تسخین و تجفیف نماید **شیخ** مینویسد کر از ین ادرام انچنین داشته باشند علاج او واجب بود و اعتماد بعد تنقیهٔ بدن بدوای مخرج خلط فاعل مرض کر گاهی آن تنقیه بفصد بود اگر خون با سیار سیاه باشد بدوائی با یکه تحلیل و تلیین هر دو نماید و مدوائیکه محلل و مجفف بود علاج این نکنند که او مؤدی بشدت تجفیف خواهد شد بسبب تجفیف غلیظ و تحلل لطیف و واجبست که برای علاج آن دو دوره مقرر سازند یکی دوره تحلیل بسیار نباشد و دوره دیگر برای تلیین و این هر دو دوره متعاقب متعاون باشند و لازم ست کر آلعضو را در دوره تحلیل کر نمایند و جذب غذا بسوی عضو مقابل و بحرکت آن مقابل در ریاضت آن را بجاع آن کنند و در دوره تلیین آنرا شکم سپر نمایند و جذب غذا بسوی آن کنند بسالش و مانند آن و بطلای نرنت و حاجت بقوت ادویهٔ محلله و ملینه و ضعف آنها مختلف بود بحسب تخلخل عضو و تکاثف و شدت صلابت آن و آیضاً ترکیب ادویه چنان باید کر جامع هر دو قوت باشد و واجبست کر کثرت حمام نکنند و ملینات کر بآنها ادرک تحلیل بود آن مثل شحم ست چون بیه ماکیان و مغ غالبی و گوسالهٔ و گاو نر و گوزن خاصه و مخ آنها و پیه بز نر و پیه خرآنرا نیکرست و شحوم درندگان چون شیر و گرگ و پلنگ و خرس و مانند آن چون روباه و کفتار و شحوم جوارح طیور و لازم ست کر بدان مثل اشق و مقل و قنه و مصطکی مخلوط سازند اگر تحلیل خواهند و مفرد استعمال کنند اگر تلیین منظور باشد فاضل شحوم مذکوره پیه شیر و خرست در ارحاب صلبه و کتان تحلیل و تلیین ست و باید کر درین شحوم و امثال آن از ملینات نمک البته نباشد بلکه واجبست کر فعل او مثل فعل آفتاب در موم از روی تلیین نرم و ذوب باشد و بحدی نرساند کر تجفیف نماید و از محللات کر دران ادرک تلیین باشد مقل صعتلابی و زیت کنه و روغن حنا و روغن سوسن و قنه و لادن و سیعد و زوفای رطب ست و بهترین آنها آنست کر در عنف و جفاف کمتر باشد و در رطوبت شدید تر بود و مصطکی نیز قریب او دو یه مذکور بهست و در روغن حنا و روغن سوسن و انجیر بستی و بید انجیر تحلیل قلیلی هر دو موافق کفایت ست و از ملینات یا منت کر بگیرند در دی روغن کنان و در دی روغن کنجد و هر دو را بجوشانند و بعد از انکه نیک بجوشد چربی چکتی را بنهند و استعمال کنند و گاه او دو یه مجوبه برای او امینت کر بگیرند قثاء الحمار و بیخ خطمی را زان هر دو لطوخ سازند و اگر بادی مبعه آمیزند بهتر باشد و چون بلینت در ورم ظاهر شود لازم ست کر باشن محلول در سرکه کند بسیار روز ها لطوخ سازند بعد ازان معاودت تلیین نمایند و اگر قه و باشیر کار تر

ویا بگیرند قدحی واشق و مقل و همه را بسایند و بروغن بان و روغن سوسن و اندک لعاب حابه و تخم کتان لت کنند و مثل مرهم بسازند و چرک حمام از او دویه شدید النفع
چون در مراهم اورام صلبه افتد و اگر چرک حمام یافته نشود بدل آن خطمی و نظرون استعمال کنند و از خمیره جیده وقت تحلیل ضماد اتیست که در خانیزه کردیم و ضماد
نابر پس و قوادن و چون ورم شدید الخطر باشد از سر که چاره نبود ولیکن واجبست که استعمال سرکه در ادویه دراخر ازم باشد نه در اول آن و انگاه باید که مبالغه
در تلیین واقع نشود و مع او خلال فترات تلیین و باستعمال سرکه آهستگی و ملایمت نمایند و اگر باستعمال ملایمت نکنند بعصب ضرر کند و متحجر نماید و طبیب باستعمال سرکه
بیشتر دانیجا نماید که ورم در عضو لحمی باشد مثل آنکه در طحال بود و گاهی طلای موضع بسرکه کنند و تخمیر بدان نمایند بعده طلا بمثل جاوشیر پس اشق و ابتدا باندک قدیق
کنند بعد ازان در قوت زیاده نمایند بعده بتلیین تدریج کنند و واجبست که بر ورم روغن لین که در او قبض نباشد استعمال نمایند و آن موافق تر از آبست
و خصوصا روغن شبت مرتب از شبت رطب و اینچه از صلابات در او قار و عصب باشد معالجه بقطعات نمایند و از معالجات جیده بهر این تخمیر از سنگ گرم
خصوصا سنگ آسیاست که بران سرکه ترش پاشیده باشند و بهتر چیزها که از ان تخمیر کنند نارقشیاست و لازم ست که مبالغه در تخمیر و تدفین نمایند تا انکه عرق
ظاهر گردد و گاهی طلا بسار قشیا شد بسرکه سوده میکنند و نفع میکند و واجبست که در ینجا نیز در استعمال سرکه آهستگی نمایند تا تفرق لطیف و تصلیب کثیف نکند و قوت
عصب را با فراط فاسد ننماید و آن را در ابتدا در دست پس بهر استعمال افترات نمایند و در میان آن تلیین کنند و چون ابتدا نمایند تخمیر عضو کنند بدانچه ذکر کردیم
و دران هنگام طلا با دویه موافقه نمایند و این در عضو لحمی اسلم ست **مجوسی** گوید که اگر حدوث سقیر و س از قبیل بقایای ورم حار از کثرت استعمال ادویه مبرده قابضه
بران و تحجر و تصلب ماده باشد پس علاج آن با شیای باشد سخنه نمایند و آن اشیائیست که اسخان آنها در درجه ثانی و ثالث و میبس آنها در درجه اولی باشد و از ادویه
که چنین باشد مغز ساق گاو با موم و روغن بنفشه ست و پیه گوزن و نرگاو و پیه خرس با مقل گیلان زند و استعمال کنند و یا مرهم داخلیون استعمال نمایند و یا بگیرند مقل الازرق
واشق هر واحد پنج درم مرزنجوش تازه باریک سوده سه درم پیه قاز ده درم مقل واشق را با آب گرم حل کرده با ادویه آمیزند تا مثل مرهم گردد و بر ورم صلب بدان ضماد
نمایند و آماورم صلب هرگاه از ماده سودا وی باشد که بسوی عضو میریزد یا دران تولد کند پس علاجش بشرب ادویه مسهله منقی سودا مثل مطبوخ فیقیون و شرب
ماء الجبن مرتب از پنیر پایه باین سفوف کنند **صفت آن** لمیلهٔ سیاه پوست بلیلهٔ کابلی هر واحد هفت درم افتیمون بسفایج هر واحد چهار درم نمک نفطی
یکنیم درم همه را باریک کوفته سه درم بماء الجبن مقدار حاجت بدهند و پریمز یعنی اغذیهٔ غلیظه مولد سودا مثل لحوم بقر و عدس مکرب و نخود و کلم نزنند
آن کنانند و بر موضع مرهم داخلیون ضماد کنند و یا باین ضماد **صفت آن** بگیرند اشق و مقل ما رزد مساوی و در ماون با بانک چربی با کیان و لبط و روغن با
و یا روغن سوسن بسایند تا مثل مرهم گردد و بر پارچه طلا کرده بنهند و یا این ضماد بعمل آرند بگیرند انجیر سفید شیرین در آب خوب بجوشانند تا انکه پخته شود پس سیر آن را در هاون
و مزرکتان خطمی سفید مساوی انداخته در هاون با بانک روغن سوسن بسایند تا هموار گردد و بر ورم ضماد کنند که این در تحلیل و تلیین نافع ست **ضماد** محلل اورام
صلبه بگیرند پیه شیر و پیه خرس و پیه گوزن هر واحد پنج درم مقل واشق و جاوشیر هر واحد دو درم و شحم را بروغن گل بگدازند و صموغ را با آب گرم بسایند و همه را
آمیخته بر ورم بمالند و ایضا سیعه سائد با زیت کهنه گرفته بر ورم بمالند **طبری** گوید که در ابتدا فصد باسلیق از نهر رود دست کنند و در میان هر دو فصد فاصله
چند روز بحسب اقتضای قوت مریض قهد بعد ازان اگر ما نعی نباشد بحجیکه در معالجه سرطان مذکور شود استفراغ ماده نمایند و چند روز بگذارند پس مطبوخ افتیمون
که نسخهٔ او در علاج مالیخولیا مسطور شد تنقیه کنند و از اغذیه بر قلیل تر از لطیف ترحی الامکان اقتصار ورزند و از اغذیه غلیظه بالکل منع نمایند انخورش باشد
یا میوه و امر بنشستن در چشمه یا ظروفی دیگر بتی و شرب آبهای آنها کنند که این استیصال او کند و بهبود میجوئیکه برای ابتدای این ورم ابوماهر موسی بن میمار
ترکیب داده اینست **لسنخهٔ آن** عصارهٔ غافث خالص افتیمون لمیلهٔ سیاه و کابلی ایارج فیقرا هر یک ده درم اسقولوقندیون دلکه هر واحد پانزده درم
افسنتین بومی صفطری و گاو زبان هر یک پنج درم سلیخهٔ هندی و بوزیدان و تودری و شیطرج و مصطکی هر یک سدرم همه را باریک سلیسه بیوزند منقی سرشته
در پنج روز دو مثقال ازان استعمال کنند پس اگر احا طبیعت نمایدازین باشک صعت باید و اگر حل کنند باندک سقونیای مشوی در سیب قدری تبدآزا قوی سازند
و این معجون تنها بهتر از استعمال این ورم هنگام ابتدای آن منع کند و آنرا ببرد پس اگر ابتدای این ورم در بلدی باشد که هوای او معین مرض بود طریق سبب

یا تولید سودا مریض سیلد دیگر که هوای او معین طبیعت بر مقابلهٔ مرض باشد نقل کنند پس هرگاه این مرض زیادتی کند و هنوز حس عضو زایل نشود بدوایی مذکور علاج کنند و در معالجهٔ او اینقدر زیاده نمایند که دائم این ضماد استعمال کنند بگیرند مرهم داخلیون و مرهم اسرنج که هر دو در معالجهٔ سلعه مذکور شده هر واحد پنج درم آرد ترمس ده درم جوز الخشک که آن عود زنجی ست و خاک رفت و یازفت که دران پونه باشد یا هر دو هفت درم همه را در آب کشنیز سبز حل کنند و این همه برای تحلیل این ورم نافع ست و بقراط ذکر کرده که کشنیز خام با بیدست و بران استدلال نموده که آن تحلیل خازیر و اورام صلبه میکند و جالینوس ازان در ادویهٔ مفرده بیان نموده و اگر این قول او صحیح نبودی جالینوس این ضماد را بدین آب ذکر نکردی و این ضماد مع ازوم بر پنیر و تلطیف غذا این ورم را البته می برد و ایضاً این ورم را بدین قیروطی ضماد میکنند بگیرند اسرب محکوک پنج درم مرداسنگ سه درم موم مصفی ده درم و این را زیت بنجو شانند و بلعاب حلبه فرو نخم کتان تسقیه نمایند بعد ازانکه نرم شود و حل کنند تا آنکه مخلوط گردد این ضماد را حرانیان اسقیفا، منداو آن مجربست و طلاکرد این ورم در معالجهٔ او در کثرت استفراغ باشیای موافقه و پرسیر مریض ست و ما چون سخت محکم شود و حس عضو برود پس پنجه دران حاصل شود البته مستحیل و متغیر گردد و هرگاه مستحیل نشود از حال متعرض نشوند و آنرا علاج نبود ابن الیاس گوید که تنقیه کبدی نافع غالب بران نماید بدین طور که هر صبح جلاب از اصل السوس و بادنجبویه هر واحد سه درم گاشنده ده درم بنوشانند و غذا زوزه و مخ دست و مغز فرخ مهند و چون نضج در قاروره ظاهر شود استفراغ بدن بطبوخ افتیمون یا بحب آن کنند و یا گیرند سنای مکی هفت درم بادنجبویه اصل السوس هر واحد سه درم بادیان دو درم و باشکر سفید پانزده درم جوشانیده صاف نموده ماءالعجین بنخاع هفت مثقال سحر گاه بنوشند و بگیرند شیر شتر و خرس ده رطل و پلنگ شش درم جوارش طیور و همه را بگدازند و بادی میعه و مقل و مصطکی مخلوط کرده بدان طلا کنند صفت ضماد دیگر محلل اورام صلبه بزرگ تا آن عظم کنوچه تخم خطمی هر واحد ده درم حلبه پنج درم انجیر سفید بست درم همه را با انجیر دران کوبند تا هموار گردد بر ورم طلا نمایند حجندی و غیره مینویسند که هر صباح مطبوخ بادنجبویه و گاوزبان و اصل السوس دیابان با گلقند بدهند و غذا حمصیه بلبوم فاضله لطیفه سازند و اجتناب از اطعمهٔ مولد سودا مثل عدس و برنج و مانند آن کنند و استحمام خفیف استعمال کنند و در حمام مکث نباید کرد و تنقیهٔ بطبوخات نمایند که دران سنا و بسفایج و خار یقون و بلیلهٔ سیاه و کابلی باشد و اگر عضو ضعیف المحس گردد عسر البرء باشد بر مقدار حس او و دران هنگام باید که دوام از ان مالیه ماده بقصد و اسهال بمخرجات سود اکنند تا ضرار او عظیم نگردد و اغذیهٔ محمودهٔ مثل چوجهٔ مرغ و دراج و مزورات خوراند تا ورم زیاده نشود و علاج اورام صلب و علاج نقرس بارد یابهم نزدیک ست از مطالعه باید کرد صفت دوای نرم کننده خلاسیون گرنب و راتیانج و اشق و مقل همه بسرکه حل کرده بر نند و پیه بط یا خطمی نرم کننده ست گیلانی گوید که در علاج این بمبادرت بتنقیهٔ بدن از خلط فاعل کنند و اگر علامت خون ظاهر باشد تنقیه بقصد نمایند بعد ازان بادویهٔ مسهلهٔ مخصوصهٔ ماده بعد نضج آن و اگر علامت خون ظاهر نباشد اولاً نضج ماده نمایند پس مسهل استعمال کنند غیر انکه در بصورت تنقیه یک دفعه نباید کرد بلکه بدفعات نمایند نضج دهند پس استفراغ نمایند و همچنین تا هنگامیکه نقای تام حاصل گردد بعد ازان اصلاح غذا کنند تا خلط نیک عوض مادهٔ متحلل تولد کند و در بعض اوقات مفرحات مقوی قلب دهند چه ماده سود اوسیت بعد آن تدبیر قطع مادهٔ منصب بعضو بالش عضو مقابل او یا بطلای زفت بر عضو مقابل کنند و تدبیر تحلیل مادهٔ مانقی نمایند بانبطور که بر عضو ملینات فعلاً مثل شحوم نهند و بعد لینت ماده دوای محلل که تحلیل او قوی نباشد بران گذارند پس اگر چیزی از ماده باقی ماند تکرار تحلیل آن نمایند تا آنکه ماده بتمامه فانی گردد لیکن محل عضو متخلخل باید که ضعیفتر از محل عضو متکاثف باشد و همچنین محل عضو لین بمنسبت محل عضو صلب و درین اشتقاء تا هر حمام کنند مگر استکثار آن ننمایند بلکه استعمال او در اوقات متباعده باشد و رطب بود و دران آبزن استعمال کنند و دران حشایش مرخیه مثل تخم خطمی و خبازی و رونن بنفشه و جعفه شیرزاد نهند همواره باین تدبیر بپردازند تا آنکه بالکلیه زائل گردد انطاکی گوید که صلابات گاهی از ورم ضوبعیه عارض شود چون علاج آن بدگرد چنانچه سوشود و یا خشک گردد بغیر تحلیل و در علاج این قسم گاهی جهلا ابتدا بتنقیهٔ خلط سودا دی میکنند بحجت علم ایشان که صلابات نشود مگر از سودا و حال آنکه علاج این در بادی اگر این تنقیه عضو بود بدنچه در ورم خوانند گذشت و طیباد بادام حاره چون روغن پسته و بادام مثل یاسمین یا زنبق و بنفسه دات مانند بزور و خطمی و انجیر در سرطان بیامیزند روغن کنجد و روغن گاو و مسکه را درین فعل نیکست و اگر انچه ذکر شد صلب اصالة باشد علاجش تنقیهٔ خلط ست و نصد گاهی بسبب ابقاء اخلاط در کبد بود و گاهی

بسبب برودت در کیفیت خاصه و لذا گاهی فصد در سودا وی کرده میشود و در بعضی از مطبوعه قدیمون بشربت فواکه شیرین کرده افصد نیست لاجرم دوا صحیح گردد پس بر گاه بقای ماده یقینیت شود علاج بوضعیات مذکوره نمایند واگر در غیار باکیان بهیئه آن و مثل بادام و مویز اقتصار روند اولی باشد زیرا بشربت گفته علاج بدین هم بعلاج سهل میشود

مسامیر

و آن جمع مسمار است و مسمار عقده مستدیر سفید مثل سر مسمار بود و مسامیر از بعضی گویند که در پوست جای کرده و در گوشت نشسته باشد و شکل او مستدیر هیچ متحرک نبود و در رنگ آن سفید از بعضی آن باشد که ماده آن رطوبتی بود افسرده و لیسیار باشد که از خراش جلد و بعد خراجات و عقب علاج آن عارض شود بعده و جسم کثرت نماید و اکثر آن در پای و افغانستان پای در اساقل بدن حادث شود و از راه رفتن باز دارد و مسامیر زیاد تعلیل است و بعضی از گیاه انواع عدد شمرده اند چنانچه جرجانی و ایلاقی مینویسند که نوع دیگر است از عدد که آنرا مسامیر گویند و آن چیزی باشد همچو ثولول انگور یعنی چنانکه ثولول بیرون پوست باشد این اندرون باشد و گوشت نشسته علاج باید که آنرا شق کرده مثل سلعه بیرون آرند و اگر اخراج آن ممکن نباشد مدام بر پوست بکوبند و بمالند و لازم است لسبر بران کنند و از زوت و نوشادر و زنگار یا صابون سرشته طلا کردن از علاج خاص او نوشته اند باقی علاجش از بحث عدد و تالیل اخذ کنند و بساست که اگر علاج این نکنند سرطان گردد که اقال الشیخ

سرطان

عبارتست از ورم سوداوی صلب تیره رنگ موذی مولم که تولد او اکثر از سودای محترق یا احتراقی محترق از ماده صفراوی صرف و یا محترق از ماده بلغمی مخالط صفرا بود و گاهی از سودای محترق از سوداباث و از سودای صرف دردی خون حادث شود پس اگر ماده او سودای صفراوی بود البته متقرح گردد و این بپوست و پنجه از احتراق بلغم و قدری صفرا افتد اکثر آنست که متقرح نگردد و این عسر العلاج ست و گاهی متقرح شود و اگر ماده از سودای محترق باشد دیر دیر و سوزش دصعب بود و رنش نگردد **فرق** درین ورم و سقیروس آنست که سرطان بار در شید و سوزش و ضربان و سرعت از زیاد و انتفاخ بود و در حوالی این رگها ظاهر گردند و سرخ نباشند چنانچه در فلغمونی بلکه مائل بسیاهی و تیرگی و سبزی و ایضاً غالباً حدوث این ابتداً باشد و غالباً حدوث ورم صلب انتقالی از ورم جایی بود و ایضاً سرطان گاهی متقرح گردد و ایضاً فرق با سقیروس حقیقی آنست که سرطان راحس در موضع متورم بود و از البته حس نباشد و اکثر این در اعضای متخلخل عارض شود و لمه از دزنان بالکل افتد و ایضاً در اعضای عصبیه و طبیه مثل پستان و رحم در زنان و مردان را بیشتر در حوالی حلق و حنجره و در خصیه و قضیب و در امعا و معده و ایضاً در دری و سایر مواضع طبیه افتد و بر گاه بر پشت عارض شود در اکثر قاتل بود و در آبتدای عروض خفی الحال باشد و چون سرطان ظاهر شود از معرفت او مشکل نرود در اول شهور او در اکثر ام اجوده علامات او پدید آید و در ابتدا بقدر ماه یا ماه قلمی کوچک بسیار سخت گردد شکل تیره رنگ باشد و در موضع آن مانند حرارت بود بعد ازان زیاده شود تا آنکه مثل خرزه گردد و هر چونکه زیاده گردد رگهای تیره و سبز شبیه بسیاهی خرچنگ پدید آید و بشعله آتش مانند که پیوسته ملتهب باشد و در و سوزش و التهاب ضربان بمقدار کم و بیشی آمیخته صفرای سوخته باسود ا بود و چون سرطان متقرح مشود قرحه سیاه بولن آگاه ظاهر گردد و لب او غلیظ سرخ یا سبز منقلب بخارج باشد و در ان شبیه بشحم بود و ازان زرداب بدبو سیلان کند و با درد و سوزش خفقانیت و غشی شود **بالجمله** از سرطان بعضی شدید الوجع و بعضی قلیل الوجع و ساکن بود و بعضی متمادی تقرح گردد و بعضی غیر متقرح باشد و گاهی متقرح بغیر متقرح منتقل شود و گاهی علاج او با آهن بسوی تقرح بگرداند و لهای او را غلیظ تر و صلب تر کند و ازین ورم مسمی بسرطان بسبب یکی از دو امر باشد اعنی یا بسبب تشبث او بعضو مثل تشبث سرطان بصید کننده او و یا بسبب صورت او در استدارت آن در اکثر مرئی رنگ او و حدوث عروق ما و مثل پاهای آن گاو **و بدانند** که ماده این مرض فاسد حاد خالص ست چون مستحکم گردد بهتر شود بخلاف ماده صلابت و ایضاً بخلاف ماده جذام که ماده او اگرچه حاد و مفسده ست لیکن باین مرتبه نیست و خالص ست بلکه منتشر در ظاهر بدن بود و لهذا جذام طول کند و ایضاً به شود بنسبت سرطان آنکه اصل سرطان مرضی ست بغایت مخفی و خطرناک که طمع در اصلاح آن نباید داشت و اگر در آغاز پرسند و تدابیر صائبه بکار برند میشاید که توقف کنند و از زیاد تی باز مانند **علاج** فصد کنند و زالو بپاسانند و بعد نضج مسهل سودا بمسهل سودا و مازالجبن تنقیه نمایند و بتسکین حرارت بگوشند و چیزها بیکه در ان حدت بود استعمال نکنند و غرغرها طریفل غدری مجربست و سنگ آسیا و سنگ آهن تیز کن و اسرب با آب عنب الثعلب سبز آب کشیز سبز با هم بسایند پس هم آمیخته روغن گل افزوده طلا کنند تا ورم رها زیاده نشدن بعد ازان

سفیده از زیر گل ارمنی آب کاهو بروغن زیت آمیخته طلا نمایند تا محافظت از تقرح نماید واگر متقرح گردد سفیده از زیر توتیای مغسول بروغن گل طلا سازند تا مدتها باید دگویند که اگر سنگ پشت مجموع سوخته بروغن گاو طلا نمایند سرطان متقرح را عجوبه و بعید دلیست و در بیاض استادی مرحومی مسطور است که روغن سیاه را خوب جوش داده بر کرده استخوان پشت سنگ پشت تازه باشد یا خشک کوفته در روغن انداخته حل سازند چون غلیظ شود طلا نمایند که سرطان و جمیع قروح را نافع است و اسرب سوخته نیز مجرب نوشته اند و بعضی اطبای هند مینویسند که برای سرطان که از اوهیت گویند آماده منقی شب در بول ماده گاو نازاییده تر کنند و صبح سایبده طلا نمایند و بالایش برگ نیم تیگرم کرده ببندند و گویند که گیاه که کنده بونجی که بطرف میوات میباشد اگر آنرا در بول گاو نازاییده بسایند و بر سرطان طلا کنند آنرا زائل میکند و اگر پنج سرخ مقدار چهار درم در دوغ گاو خوب بپزند تا شل مرهم گردد و بر موضع سرطان بهند پس منع کند آنرا از زیادتی در ابتدا و از تقرح بعد از ان و منقیه از مال متقرح نماید و بهترین ادویه استخوان گربه ست که آب هلیله و بلیله و آمله سوده طلا نمایند **ضمادا** حکیم علویخان که در ازالهٔ سرطان متقرح از مجربات پوست انار عدس مقشر گل مغره هر واحد یکتولا کوفته بیخته در شش توله قند سیاه کهنه سه ساله و اگر زیاده از سه سال باشد بهتر دو بهم آمیخته بکار برند و از خواص این دوا آنست تا که در قرحه فسادی واقع نباشد تمام دار قرحه میماند و چون دوا بقدر یکجو نیز آنجا نماند پس بداند که قرحه بصحت انجامید و اگر قرحه متقرح خبیثه را هم نافع ست و در بیاض حکیم جمل خان مسطور ست که ادویه رامع قند مساوی گرفته تاب سخت کرده استعمال نمایند لیکن باید که گرد سرطان مثل حلقه ضماد نسازند و بالای سرطان از دوا هیچ نسایند نهاد که بی این نفع نمی بخشد **مرهم سرطان** مقول و مجرب حکیم بقا خان شنگرف فلفل سیاه کاکنج زرد چوب هر یک یکدرم تر پهله سه درم برگ بهی گرخشک شده افتاده باشد یکدرم جدا جدا کوفته بیخته سیماب سوم سفیده هر یک یکدرم روغن گاو یکقدر حاجت دوم بروغن گداخته جمله را یکجا حل کرده مرهم سازند و بر سرطان و دمل بر پارچه طلا کرده بچسپانند و گرد اگرد سرطان دو قطعه اسرب را با آب کشنیز سبز و سرکه با هم سایبده طلا نمایند **ایضا** که در دبشناند و جراحت را باصلاح آرد صندل سفید یکدرم بوش دربندی افتا قیا هر یک دو درم شیاف امیثا موم سفید هر یک چهار درم سرطان سه خته یکعدد روغن گل قدر حاجت بدستور مقرر مرهم سازند و بعمل آرند **ایضا** برای سرطان و قروح پستان از بیاض مجربی مسقول زبان گنگ سوخته یکعدد در سنگپور سنگ جراحت تنزوی خطائی دانهٔ بهیل از زوت هر یک دو ماشه کافور بهیم سینی شنگرف رومی صندل هر یک سه ماشه ظفل گرد بست و یکعدد روغن گاو دو دوام **اقوال حذاق** شیخ میفرماید اینچنین توقع در علاج او باید داشت آنست که چون ابتدا کند پس گاهی ممکن بود که منع کنند حتی که در حال قوت باقی ماند نازیاده نشود یا حفاظت نمایند تا متقرح نگردد و گاهی در بعض احیان اتفاق افتد که سرطان ابتدای پیدا شود و او مستحکم نشود و لیکن باشد که در ان سرطان خفی عارض شود و در ان اصلاح مشکل آن باشد که بقراط گفته که حرکت ندهند پس اگر حرکت دهند بساست که مؤدی بهلاکت گردد و اگر ترک نمایند و معالجه نکنند پس گاهی مدت طول کند مع سلامت و خصوصا چون اصلاح اغذیه کنند و غذائیکه تبرید و ترطیب نماید و مادهٔ سارکن سالم پیدا کند مثل مارالشیر و ماهی رضراضی در زردهٔ بیضهٔ نیمپرشت و مانند آن اختیار نمایند اگر در انها حرارت باشد دوغ گاو تازهٔ مسکه صاف کرده بدهند و بقول رطبه چنی که کره بجوانست و گاهی سرطان کوچک منحل قطع باشد و اگر ممکن بود که بچیزی باطل گردد پس امکانست که باطل شود بقطع شدید الاستیصال متعدی بطائفهٔ قطع او از مطیف و رم سیال جمیع عروق ساقی آن بود حتی که از ان چیزی باقی نماند و بعد از ان خون بسیار از ان سائل گردد و تقدم تنقیهٔ بدن از مادهٔ ردیه مهما و فصد کنند بعده حفظ او بر بقای ما بازغذیهٔ جیده در کمیت و کیفیت و تقویت عضو بر دفع نمایند با وجود انکه قطع او در اکثر اوقات شر افراد گاهی نفعه قطع بلاغ حاجت افتد گاهی در دفع خطر عظیم او چون سرطان قریب اعضای رئیسه و نفیسه باشد و بعضی قدما حکایت کرده اند که طبیبی قطع پستان مسرطن انبیخا و نمود پس در پستان دیگر پیدا شد گویند که ممکن ست که پستان ثانی در طریق سرطان کردن باشد و این حالت را موافق افتاده باشد و ممکن ست که بسبب انتقال مادی باشد و این ظاهر تر ست **ذکر ادویه موضعیه** برای سرطان که بدان اراده چیزها غرض کرده میشود یعنی ابطال سرطان اصلا و این دشوار ست و منع از زیادتی و منع از تقرح و علاج متقرح پیش انکه بدان اراده ابطال سرطان کرده شود در ان مثل دوائی اختیار کرده شود که در وی تحلیل باشد برای انکه زیادهٔ ردی حاصل شده و دفع باشد برای انکه مستعد برای حصول بود در عضو از ان و شدید القوة و التحریک بنا

والهذا واجب است که دران ادویه یعلماء اجتناب ورزند ازین جهت انچه ادویه جیده دران از معدنیات باشد مغسول بود مثل توتیای مغسول وگاهی بدان
ازرود خمها مثل روغن گل مع روغن خیری مخلوط کرده میشود و آنا منع زیادتی تبرید تحصل کرده شود بدان تجسیم ماده و اصلاح غذا و تقویت عضو یا ادویه را دعه
معروفه در استعمال الطوخات معدنیه مثل حکا که سنگ آسیا و سنگ مسن و مثل لطوخ مرتب از حکاکی محکوک از صلایه و دسته اسرب بر طوبت مصبوب
بر صلایه مثل روغن گل و مثل آب کشنیز و آیضا تضمید بآب غوره کوفته جید نافع ست و آنکه بدان ازاری بمنع تقرح کرده شود پس لطوخات مذکوره برای منع تقرح
ست اگر دران سوزش نباشد پس آن همه نافع ست خصوصا چون بحکا که مذکور ازرسته و صلایه اسرب آسیخته شود و هرگاه فی الجمله گل مختوم یا گل ارمنی
یا زیت اتفاق یا آب حی العالم باسفیداب اسرب باشد که این ترکیب نیکوست و انچه بلیغ المنفع ست تضمید پس سرطان نهری تازه بهت و خصوصا ماقلیمیا
واما علاج متقرح پس انچه برای آن جید ست اینست که پارچه کتان در آب عنب الثعلب تر کرده مدام بران دارند و هرگاه قریب خشک شدن رسد بران آب اید
چکانند و یا گلیز مغز گندم و کندر و سفیدهٔ ارزیز هر واحد یکدرم گل ارمنی و گل مختوم و صبر مغسول هر واحد دو درم همه را سا سیده بر سرطان رطب بطریق زوز
و بربا بس بطریق مرهم مرتب بر روغن گل استعمال کنند و نفع میکند آزاد و ایرالتوتیا یا توتیای مغسول بآب خرفه یا لعاب اسپغول **صاحب کامل**
گوید که سرطان چون مستحکم و بزرگ گردد ممکن نیست که آن علاج قبول کند و بعید ست که بمشود و قومی قطع او بآهن میکنند چون در عضوی استیصال قطع
او ممکن بود حتی که از نسیج او چیزی باقی نماند و اما هرگاه در ان این ممکن نباشد پس مخاطره او از چند وجوه باشد یکی آنکه گاهی در عضو شریفی عروق بزرگ بود
و ازان خروج خون چندان عارض شود که بر مریض خوف باشد و اگر عروق و شرایین ببندند آفت باعضای رئیسه رسد که ازان این عروق و شرایین منشو
کرده باشد و ایضا ممکن نیست که اصل آنعضو باشد و اما هرگاه این همه را در ابتدای او دریابند باید که اولا فصد از عروق موافق عضو که دران مرض باشد
از جانب خلیل گیرند چون قوت و سن و مزاج و فصل و مانند آن مساعدت کند و اگر مرض بزن باشد می باید که اعتنا باد ار حیض نمایند و تقیهٔ بدن باد و آنکه
مخرج مرئ سود انکنند مثل طبیخ افتیمون و غاریقون و غیره از ادویه که استفراغ خلط سوداوی نماید و باید که برای استعمال آن یکدو دفعه قصد ا کنند بلکه بیشتر
تا آنکه بدن ازان خلط پاک گردد و این جب موافق ست برای استفراغ خلط سوداوی و مرئ سودا انگبین بلیله سیاه یکدرم افتیمون یکدرم اسطوخودوس مسقلیون
هر واحد یکنیم درم سنگ فطمی دو دانگ خربق سیاه نیم درم غاریقون یکدرم همه را با یک سامیه آب سرشته جهار سازند شربتی ازسه تا چهار درم و چون
استفراغ بدان ازان خلط نمود نمی باید که تدبیر صاحب و مدبر معتدل مائل بر طوبت مسکن حدت سودا نماینه تا انچه از بدن پیدا شود خون نیک باشد
و مسکن مریض در جای معتدل الهوا مقرر کنند و با غذیه محمود الکیموس غذا سازند مثل لحوم بچه بز و جوجه مرغ و بچه میش و ماهی خراضی مرتب بطبیخ نیک با
بقلهٔ یمانی و کرد و قطف و ایضا ماء الشعیر و ماء الجبن و مسقوف مسهل سودا خورانند و آنا انچه بر عضو علیل گذارند باید که در اول و قبل استفراغ اد ویه که منع
و دفع ماده را عتدال نماید چون آب عنب الثعلب و آب کاسنی و کاسنی و کشنیز و مانند آن باشد و چون استفراغ بدان و تنقیهٔ او از خلط سودا وی کردند ادویه محلله
باعتدال استعمال باید کرد مثل دوا مرتب بتوتیا **صفت آن** توتیای کرمانی سوده مغسول دو درم اسنگ و سفیداب اندزیر واحد یکمجز و موم ربع جزو ادویه
کوفته بیخته موم را در روغن گل گداخته ادویه آمیخته مرهم سازند و دوای مرتب بقلقطار منسوب بجالینوس استعمال کنند و مرهم بنفشه درهم سهل این را و سائر
ادوام صلایه را نافع ست چون سرطان متقرح گردد و معالجه بایرین مرهم باید کرد **صفت آن** بگیرند سفیدهٔ ارزیز و توتیای مغسول مساوی و بروغن گل و آب
عنب الثعلب یا آب خرفهٔ سبز بر آب کشنیز تر یا لعاب اسپغول یا آب کدو یا آب خیار هر چه از ینها حاضر باشد سا سیده بر متقرح نهند و گاهی این دوا را قبل از تقرح
می نهند زیرا که از تقرح او منع میکند و آین دوا آنرا نافع ست **صفت آن** بگیرند ها دن اسرب یا ارزیز دو دسته اسرب دو دان گل ارمنی یا گل مختوم اندازه
باسرکهٔ ممزوج بآب و یا شیر شتر خوب بسایند تا آنکه سیاه گردد و بر سرطان متقرح طلا نمایند و اگر بادی حی العالم و روغن گل بسایند نافع باشد باذن الله تعالی
ابن الیاس گوید که در ابتدا فصد کنند و بهترین جلاب انخم کاسنی و اصل السوس هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم بنوشانند و غذا مزورته نخود و باش
بغرند و دام و بعد ظهور اثر نضج در قارورهٔ تنقیهٔ سودا بطبیخ افتیمون و غاریقون نمایند و مبالغه در تنقیهٔ بدن ازان خلط کنند و با این جب نخورانند و بلسخه ابن [illegible]

گه در قول صاحب کامل گذشت لیکن در سنجاقزن نمک یدانگ و خارقیون نیم درم و هلیله کابلی یکدرم عوض خربق ست و آب کرفس جهاسازند زیرا این کیفیت دیمارالجبن بافتیون بدهند و بعد تنقیه بتربیح سکنجبین بزوری ده درم در آب گرم حل کرده بنوشانند و غذا زیر یاخ لحوم تهیو و ماکیان و غیره که مذکور شد و اگر اجارت نزدیک باشد غذا المشیر یا بچهٔ مرغ سازند و ایضاً بعد تنقیه ادویهٔ محلله مثل توتیای مغسول بروغن گل و روغن خیری بروزم نهند و از نهادن ادویهٔ مضعفه التجفیل و قوی الفعل بر عضو متورم حذر کنند و چون سرطان تقرح گردد و ازان زرداب سیلان نماید استعمال این مرهم او انافع بود توتیای مغسول و گل ختوم و گل سرخ و گل ارمنی و سایری درهاون رصاص بدسته آن بار و غن گل سحق بلیغ نمایند و طلا کنند و این دوا نیز نفع بلیغ نماید بگیرند سرطان تری تازه و شکسته کرده بران نهند هر روز یک قبضه یا دو قبضه و یا گیرند خاکستر سرطان یا قیروطی روغن گل دیده ستور مرهم استعمال نمایند **تجفیف** و **تجفیدی** و البومنصور گوید که در اوائل فصد الکحل و رگهای مناسب موضع او کنند و خون بقدر احتیاج بیرون آرند و از اغذیهٔ مولد سوداء و صفرا مثل عدس و قنبیط و بادنجان و لحم وحشی و البقر و شراب سیاه غلیظ و ماهی آن که خون نابیط و ماهی آن که خون نابیط و ماهی آن که خون نابیط

وادویه معدنیه مغسول که تحلیل آن باعتدال باشد و سوزنده نبود سود دارد و توتیای مغسول که بارزغن گل طلا کنند ممکن بود که مادهٔ غلیظ سرطان را بتمامه تحلیل کند بهتر که فاصله کرده در میاید و علاج ازین نوع کمتر ازین آن که بران حال بماند و زیاده نشود و من بکار آن سرب را که با کاسنی یا کشنیز یا کاهو بسایند و توتیا و سفیداب و صبر بریک اندکی در دسته وصلایه سرب سوده در ابتدای ظهور سرطان آزموده ام زائل میکند و گل مختوم وغیره که در قول شیخ گذشت با کاهو یا با آب اسپغول

در دسته صلایه سرب سوده طلا کردن بغایت سود مند دانند و در ذخیره کوفته ضماد کردن سرطان تازه را تحلیل میدهد و گفته اند که سود دارد خاصه اگر حرارت و سوزش و ضربان باشد و گل ارمنی بسرکه حل کرده طلا کردن نافع و پرگاه ریش گردد ماکستر سرطان نیز، و اقلیمیا بریک برابر در قیر وطی روغن گل و بکار آن سرب با آب برگ خرفه آبی گاهی سوده با لعاب اسپغول طلا کردن سود دارد **طبری** گوید که بسوی مریض نظر کنند اگر آزا قوت مصالح باشد تنقیه بفصد کنند حتی که قریب بغشی گردد و بر اغذیه مولد خون نیک مثل زیره یا جات بلحوم جدی یا حملان صغار و بچهٔ مرغ و نرده بیضه نیم برشت و نیمه خوض و مانند آن اقتصار نمایند و حفظ قوت او فرمایند بعد ازان استفراغ باین وجب کنند **نسخهٔ آن** بگیرند خربق سیاه درشیر بز سه روز تر کرده خشک نموده باهیر یج حب الغار هر واحد سه طسوج حب النیل نیم دانگ شحم حنظل یکنیم دانگ افسنتین رومی غاریقون هر دو احد دو دانگ ایارج فیقرا نیم درم سکاقطی سقمونیا هر واحد یک دانگ و دو شعیره کوفته بجریر بیخه بآب کرنب نبطی بر شند و چهار مثل فلفل سازند شربتی سه درم و ثلث بشورباهای سفید باج بهفت روز پرهیز دارند بعد باین حب بخورند و بعد آن ده روز صبر کنند پس ازان یکشربت مطبوخ افتیمون بنوشند بعد از شرب دوا باز مانند و بدن را راحت دهند و دو ایام راحت طریفل کبیر استعمال نمایند اگر مزاج او تحمل آن باشد استعمال او در هر سه روز بودن یکنیم درم کنند و غذا خفیف تر از پخ بران قدرت باشد و مصالح تر و کمتر در کمیت باشد و قریب چیزی از قوا که نگذرانند ازین استفراغ دائم استعمال نمایند مگر آنکه مانعی ازان باشد پس اگر باینند که این معالجه دران اثر نمیکند و انجم و صلابت او کم نشود بران دوام نمایند و اگر این معالجه اثر نکند پس مس او با آهن دران خط سرطان و بعض اطبا گذارانده اند که عروق او ببداغ اتصال دارد پس اگر بدین اراده آن کرده اند که فضول تجاذب میکند بسوی او از دماغ از عروق دقاق و از سائر اعضا در سست و اگر اراده عروق منتشبثهٔ او کرده که متصل بداغ اند غلطی کرده پس اگر انسانی بر قطع او اقدام نماید و بران جسارت کند آزا قطع کند بطوریکه شرح آن میکنم یعنی آزا و حوالی او را بسوزانند کند بموم و روغن که تسقیهٔ آن با سرب محلوک و لعاب اسپغول و لعاب بهدانه کرده باشند و آزا شسته خوب حل کنند تا مخاط گردد و ضماد این چند روز متواتر کنند تا آنکه نرم گردد بعد ازان پارچهٔ درشت بمالند حتی که عروق حوالی او ظاهر گردد و غلیظ شود بعده ابتدا کنند در قطع عروق حوالی او و داغ طرفی که ازان آغاز کرده بعد ازان آغاز بصاره بگیرند و در قلع او استقصا نمایند حتی که استیصال آن گردد بعده موضع را بصوف تا بایند موضع را بصوف تا بایند و بمرهم روغن معمول بروغن بنفشه بیامیزند و در ها دن کرده آب عنب الثعلب بران انداخته حل کنند تا آنکه نوب ازان جذب کند و قوت آن اخذ کند پس بدان صوف آلوده موضع سرطان را بدان صوف بر کنند و اسفیذج تازه در آب عنب الثعلب تر کرده بالای صوف نهند تا از خشک شدن منع نماید و آنچه دران من تجربه کرده ام تر آنست که بر موضع هر روز شیر دختر از پستان بدوشند بعده آن مرهم نهند و بالایش آن اسفیذج تا آنکه موضع ریم کند و تحلل ابتدا نماید و بیوم شیخ بقایای او بگذارد و دانرا پاک شود و موضع خشک گردد و خدد کند تا از اکه او را مس نمایند بادویه حادهٔ پس هرگاه مده کرد و موضع نرم شد صحت یابد الا آنکه زمانهٔ صحت او بعید گردد تا آنگاه که اندیشهٔ عروق متصل آن باشد فانی شود و خوف زوال گردد و بهترین چیز یکه بطبیب درین مرض عمل نماید احتراز و ترک اقدام بران با هن بست مگر هنگام ضرورت و آنا چون سرطان مستحکم شود و در اعضا بافتیشبث گردد و جسم موضع باطل کند بسبب فرط صلابت و منع روح از سلوک درین بقعه علاج آن نیست و امید صحت او نباید داشت و هر مرض چنان بیستکه علاج نزد انتهای آن کرده شود و نه هر که نزد ابتدای او معالجه نمایند بلکه بعضی مرض چنان باشد که در ابتدای او قبل از انکه مستحکم گردد علاج او کنند مثل امراض سودا و یه و بعضی آنست که نزد استحکام او علاج کنند مثل نزول الماء و جشم و اشال این بسیار ست پس این جمله را چون در ابتدای علاج کرده شود زیاده نشود و بزرگ نگردد و استداد نماید و علاج این مرض در ابتدای او استفراغ بدن دائم ست و اقتصار بر اغذیه محمود و اگر اطبا درین مرض غلط میکنند زیرا که حدوث این و حدوث سلعه یکی نیست و استبال از معالجهٔ این میکنند تا آنکه مستحکم میگردد پس واجب ست که طبیب هشیار باشد نزد جمیع زوائد یکه در بدن ظاهر شود بخوف آنکه سرطانی و ماء الفیل باشد و گاهی سرطان در بعض اوقات صلب شود حتی که عروق او کشیده گردد و چندان الم آرد که مریض را بیقرار گرداند در ین صورت باید هم سرطان

ضماد کنند نسخه آن موم روغن بروغن بنفشه وپیه بطباسازند وبران اندک سفیداب واندک آرد ترمس پاشیده برهم زنند تا مخلوط گردد واین مروخ معروف بقیروطی سرطان گویند نافع موم ورغن بروغن بنفشه ساخته آتش فرو آورده لعاب بهدانهٔ شیرین واندک پیه گردهٔ بزبی نمک وقدری زوفای طری وابهل بسرقوطری بران اندازند بعد ازان تسقیه بآب جرادهٔ کدو یا آب برگ خلاف یا آب برگ خبازی دهند ومخلوط سازند وخوب حل کنند بعده برسرطان بمالند ببرگاه صاحب اورا استفراغ مفصد کرده باشند تا موضع مستر خی نگردد وجذب نکند واین عرق سرطان رازم کند واز تمدد منع نماید چون مگرد واورا مزائل شود وصاحب اورا بیت نیابد

اورام ریحی ونفاخات عضلات

بدانکه ورم ریحی دو نوع ست یکی آنکه ریح مخالط ومداخل جوهر عضو بود وملایم باشد واز آسیب گویند دوم آنکه ریح مجتمع در موضع واحد در جوف عضو یا میان فضای دو عضو بود وصلب باشد واز انفخ نامند ومقول شیخ اورام ریحی انچه از بخار لطیف غیر متبدد بود مشابه بنسیج ومانند آن باشد وانچه از بخار ریحی غلیظ بود نفخ گویند واز اعراض بود ومثل رق منفوخ باشد وگاهی بضرب دست آواز کند وخصوصاً چون در فضائی باشد که دران جمع گردد مثل معده وامعاء ومیانها وعضلهٔ مجلل عضلات ومیان استخوانها واغشیهٔ لطیف بعضلات ومیان عضلها وهمچنین انچه مطیف باوتار باشد وگاهی در افضیه متحلل نشود بلکه اعضای متصل را تمزیق نماید ودر ان داخل شود بااندران متولد گردد پس معوج بتمزیق آن شود وریح باقی میماند ومحتبس میشود بسبب کثافت وغلظ خود بسبب کثافت عضو که محیط آن باشد وضیق مسام او وگاهی انسان بعضوی مثل زانو توهم ورمی محتاج بلشگافت کند پس از اشگافت دریح صرف ازان برآید واز عجائب مشاهدات راقم اینست که حافظ فضل کریم ادرم زانو عارض شده وهر بار که ورم را بخش میکرد ناگاه آواز بلند می آمد بعد چندی باستعمال محللات آلودم زائل شد واز وی نیز موقوف گشت وچون گوید که گاهی ریاح منفخه زیر جلد تولد می یابد وگاهی زیر صفاقات که بالای استخوانهاست وآنکه محیط بعضلات ست میباشد وگاهی این ریح بر شکم میان لطن وصفاق جمع میشود واز اد استسقای طبلی نامند وفرق میان این ورم وميان ورم خوسسی با وزیبا آنست که با وجود یکه درین انگشت فرورود اثر غمزا وباقی نماند وازان آواز مثل آواز طبل آید بالجمله علامت نفخه سبکی ورم وعدم گرانی ست وآنکه مانند مشک پر باد باشد واز انگشت فرورود وزود بحال خود باز آید واثر او نماند علاج بعد از نضج بمنضج بلغم زن مسهل بلغم تنقیه نمایند واستعمال گلقند وگلاب وعرق بادیان وشربت بزوری حار نفع دارد ومجموعی شرط بر موضع ورم نهند ورغن بابونه ونرگس وهفت برگ بسائند وجاورس دارزن راگرم کرده بدان تکمید کنند وسور نجان تلخ زنجبیل بابونه نمک طعام هر یک شش باشد سوده در روغن بابونه ورغن نرگس هر یک دو تولا آمیخته بنیگرم بسائند وایضاً سنبل الطیب وزر البنج هر یک نه ماشه سایبه در روغن گل سه تولا آمیخته وضماد زعفران سه ماشه در سفیدی بیضه مرغ حل کرده ویا صبر یکتولا مغز خیار شنبر دو تولا نرا عسل الثعلب سبز ضماد کنند وبالایش برگ بید انجیر سرخ بروغن گل ویا بابونه چرب نموده بر بندند وهر چه در علاج ورم نرخ برای تنبیه مسطور شد بکار برند شیخ الرئیس میفرماید که انچه مشابه تنبیه باشد علاج ازین جنس علاج او بود واما در علاج نفخ احتیاج بچیزی افتد که جلد را مستحکم تر از انچه از ان باشد آنرا تحلیل نماید وآنرا بر موضع تا مدت طویل نگاه ممکن بود وان مثل مراهم وادویان ومانند آنهاست وکمتر ازان میاه سائله وامثال آنست واولیت که در غایت لطافت باشد تا بسبب لطافت اجزای او بخوص مفرط متکمن بود وگاهی احتیاج ببوضع مهاجم بغیر شرط آید تا نفخ را تحلیل کند واز آنجا دویه موضعیه آن روغنهای گرم مطیف الاجزاست مثل زیت که دران چون سداب وزیره وبزورالبطمه مثل تخم کرفس وانیسون وفاشخواه وشبت ومانند آن پخته باشند واز انجمله مخلوطی برای نفخ که در اعضای وتریه وعضلیه افتد اینست که گیر ند چرک دیوار حمام وآب حل کرده در پاتیله انداخته بران آبگ آب نادیده اندازند بقدر یکه دران احتمال قوام مثل قوام گل باشد وجوش داده بدان لطوخ سازند وگاهی از سراب وآبگ جوشانیده مرهم میسازند هم جید معتدل بگیرند زوفای خشک ربسایند وبقدر وطی مرتبا بموم زرد وروغن شبت بپاشند واز ان مرهم لطوخ بسازند ونفوخ که در عضلات بسبب کوفتگی عارض شود واجبست که از دویهٔ حاره مفرطه وحریفه اجتناب نمایند تا عضو از ان متوحش نشود ونفرت نکند بلکه چون بمحللات معالجه کنند چیزی از مسکنات وجع بدان مخلوط سازند ومثل این علاجات بسهل مفضج ست که در زیر حل کرده صوف زده فادران تر کرده باشند واگر یا حرارتی باشد بروغن گل صوف زده فاتر نمایند واگر زوفای رطب در روغن گل حل کنند بهتر باشد واینهمه نیگرم مائل بحرارت استعمال کنند ونگذارند که سرد گردد زیرا که سردی مثل این ضرست واگر در انجا از بادت ادرد باشد پس بران دو غنهائیکه دران تسکین درد باشند مع منع مادّه

که در ابتدا بابد استعمال کنند چون روغن بنفشه در روغن گل بابند کی روغن بیدمشک پس هرگاه اندک خفت یابند داده و بعد از آن چون قوت تحلیل زیاده باشد آمیخته شود مثل نطرون و سرکه پس خاکستر پس مرهم محلله مثل مرهم مذکوره **ابن الیاس** گوید که هر صباح جلاب از تخم کاسنی و بادیان هر واحد سه درم و از شکر سفیده دو درم بنوشند و غذا مزوره نخود و ماش بمغز بادام و یا بهر صبح سنجبین بزوری داده درم در آب گرم حل کرده بیاشامند و غذا مزوره زیرپای مجوم مالیدن و تیمو و از منفجات حذر کنند و لطیف تدبیر نمایند و در نفخه در جلاب مذکور تخم سداب سه درم داخل کنند و غذا نخود و اب و مغز قرطم و عضو معلول را بروغن بابونه و سداب بمالند و یا بگیرند تخم کرفس و انیسون و نانخواه هر واحد ده درم در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف رطل آید صاف کرده روغن زیت نیم رطل بران ریخته بملایمت بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند و بر عضو بمالند **خنجندی** گوید که هر بامداد شربت از تخم سداب و بادیان و نانخواه و تخم فنجنگشت هر واحد یکدرم بادویه درم گلقند بنوشند و غذا حمیصه بلحوم فاضله و برتناول معاجین محلل ریاح مثل فلافلی و تریاق اربعه دو درم هر کدام که حاضر باشد بکنند الا دوست نمایند و روغن چندبیدستر و مانند آن بمالند و تکمید بآبرد جو و جاورس یا سبوس گندم و نمک کنند و خاکستر چوب انگور یا آب برگ سرو و طرفا و اهبل بر شیشه نهاده نمایند و یا آب رماد بشویند یا اسفیج بدان تر کرده تکمید کنند و طریق آن در علاج درم خود قول جرجانی گذشت **خضر** گوید که نطول تا بیکه دران سبوس گندم یا بابونه و اکلیل الملک و حلبه جوشانیده باشد بر عضو نمایند و در تهیج لطوخ بنج لان در آب عنب الثعلب یا آب کشنیز کنند و اگر از ضعف جگر باشد علاجش در امراض جگر مذکور شد و عمده درین همه اصلاح غذا و تلطیف آن و حذر و احتیاط از ردائت هضوم ست **بعضی** متاخرین مینویسند که اگر تهیج در آخر تبهای بلغمی افتد و بر رو و پشت چشم و پا پدید آید ما را الاصول پوست بیخ بادیان پوست بیخ کاسنی از هر یک هفت ماشه بیخ کرفس اصل السوس سقمونیا هر یک پنج ماشه عنب الثعلب با در نجبویه هر یک هفت ماشه مویز منقی دو تولہ مصطکی چهار ماشه گلقند عسلی چهار تولہ چهار پنج روز داده تنقیه بدن نمایند و بعد از تنقیه شربت بزوری حار چهار تولہ در عرق انخره تولہ دهند تا کیفیت و غذای شوربای مرغ بانان خشکار و ضماد جدوار یا زنبار در اعنب الثعلب سازند و اگر خوابش سوء مزاج جگر باشد علاج سوء القنیه نمایند و اگر از بخار رطوبت باشد بنجی که در سوء القنیه مسطور شده علاج او نمایند و اگر اسباب مذکوره نباشد و تهیج تمام بدن را شامل بود و فرق درین تهیج و استسقا آنست که در تهیج تشنگی اصلا نمیباشد بخلاف استسقا که تشنگی در هر سه نوع آن لازم ست اول تنقیه بلغم نمایند بعد علاج خفیف استسقای لحمی بکار برند و شستن بمطبوخ اشتر خار و کذا با آب خاکستر چوب انگور به تیزاب فاروقی و ایضا طلای تخم مورد در سرکه و گلاب و روغن گل نافعست و بدانند که این مرض بی خلل جگر کمتر افتد و اگر با تهیج اندک صلابت فم معده و قبض شکم و غلبه خفقان و سوء تنفس باشد فصد باسلیق کنند و در روز دوم مغز خیار شنبر با گلقند و گلاب و عرق گاوزبان و روغن بادام دهند و بعد ازان اگر خشکی دماغ و بیخوابی باشد روغن بادام و خشخاش بر ابر بر تارک سر مالند و اندکی در بینی و گوش چکانند و خمیره گاوزبان با عرق بید مشک و کیوره دهند و بخوردن حریره امر کنند

دبیله

عبارتست از ورم بزرگ جمع و رنگ آن مانند رنگ جلد بود و با آن درد نباشد مگر بسبب عروض عفونت در ماده یا باستعمال ادویه ذوی حدت و نزدیم کردن در داخل او حبائی باشد که دران مواد غیثیه جمع شود و گویند که دبیله مثل دمل بزرگست مستدیر و مستطیل و گاهی منبسط بود و گاهی رنگ آن همرنگ دمل باشد لیکن در اکثر مخالف از دمل بود و بر رنگ جلد باشد پس اگر باده حاصله دران حدت بود باطنوا او الم بود و اگر باده بارد غلیظ باشد الم کمتر بود و سبب دبیله ماده عفنه غلیظه غیر نضیجه تقلیل الحدت منسه بهت متولد از فساد غذا السبب سوء هضم و تخمه یا اغذیه غلیظه که هضم نشود بحیث قلت حرارت و کثرت کمیت غذا و رداءت کیفیت آن پس متعفن و فاسد گردد و چون ماده حار نبود و دبیله باشد پس انچه ازان پیدا شود یا چیزی مثل روغن بود و یا مانند لعین که دران باشد و یا مثل عسل بود بنا بر غلظ که اندران باشد و یا مثل پیه گداخته که جمود او محکم نشده باشد زیرا که قدرت آن ندارد که نضیج یابد و یم سفید رقیق بهم رسد و بهمین جهت انچه در دبیلات پیدا شود اجسام مختلفه بود مثل زگال و صوف و سنگریزه و ناخن و اشیای شیاه و نیلگون و آهنی و آسیا شبیه بمخزف و گل سیاه بد بود مانند آن و آبله ایرا زمن ذکر کرده که در بیمارستان دبیله را شگافتند و ازان قطع مشابه زرنیخ زرد برآمد و ازان قطعه گرفته بر آتش نهادند و قطعه زرنیخ نیز بر آتش گذاشتند و بوی هر دو یکسان

بود و سپیش آن بود که باده بکیفیت زرنیخی در طبع او پیدا شده و حرارت ضعیفه در ان تر کرده پس زرنیخ در ان پیدا شد چنانچه در معدن متولد میگردد و هر چه در دو بسیله انواع اجسام پیدا شود برین قیاس باید کرد اما تغیر مضم و سوء هضم و تخمه از اسباب بسیار بود بعض آن مخصوص بچوهر بعض آن مخصوص بکیفیت و بعض آن مخصوص بکمیت باشد پس انچه مخصوص بچوهر بود آنست که معده و آلات هضم ضعیف گردد و انچه مخصوص بکیفیت بود آنست که کیموس متغیر شود و انچه مخصوص بکمیت ست آنست که مقدار کیموس بیفزاید یا کم گردد و بدین معانی هضم فاسد شود و انچه مذکور شد حادث گردد و این نوع گوید که دو بسیله بادرم بلا ورم بود و بیش ضعف هضم و سوء هضم ست یا بسبب کثرت اکل یا تناول اغذیهٔ غلیظه یا ضعف معده و جگر یا هر یکی طریق که در مزاج قلب بر دوت پیدا کند و بدانسبب هم معده سرد شود پس هضم ضعیف گردد و از تخمه رطوبات غلیظه از جه در عضوی پیدا شود و این رطوبات گرد آگرد آن اجسام فاسد کند و برای نفس خود موضع بسبب طول مکث او دران بهم ماند بعده رنگ این رطوبات متغیر گردد یا بسوی سفیدی و آنرا شحمیه یا مسند و یا بسوی زردی و آنرا صفراویه گویند و یا بسوی سیاهی و آنرا عقدیه خوانند بعد ازان در ین رطوبت اجسام صلب مختلف که از جنس رطوبت باشد متولد گردد ملکه از جنس اصناف اجسام صلبه باشد مثل ریزهٔ موی و پارهٔ استخوان و قطع خرقها و رنگ گرچ و چوب و غیر آن که در قول طبری مذکور شد چون باشگافند در آن این اشیا یافته شود و بعض آن بسیار بود و بعضی نی بود باشد و تجمدی گوید که مادهٔ محدث ورم یا مجتمع از فضای مخصوص باشد و آن دو بسیله است یا چنین نباشد و آنرا اسامی دیگرست و مادهٔ دو بسیله گاهی حار بود و آنرا خلط نامند و گاهی چنین نباشد پس باسم دو بسیله مخصص گردد و گویند که از خواص دو بسیله است که با آن رود البته نباشد و بر اجسام غریبه محتوی بود مثل مردی زیت و گل و غیر آن که مذکور شد و این اجسام از حرارت غریبی در فضول مختلفه متولد شوند که بعض آن از احتراق صفرا و بعض آن از انعقاد او و بعض آن از انعقاد دم و از احتراق او و بعض آن از احتراق خون و بعض آن از احتراق سوداء و انعقاد و غلظ او پیدا شود و علامت دو بسیله آنست که جای غمز او کمتر فرو رود و از جای غمز بر یم و خون و مائل بصلابت باشد و الله اعلم گوید که دو بسیله عبارت از اجتماع اغذیهٔ زیاده از حاجت ست میان صفاقات و تجاویف و این مجتمع را بسبب خامی او و میل او از مسالک طبیعی فاعل آن از حرارت ضعیفه منقسم گرداند بچیزی که مشابه بود گاهی مشابه مولود گشته گاهی اگر اصل او بلغم بود و خاکستر اگر سودا باشد و خشت سوده اگر خون سوخته بود و زنگار اگر صفرا باشد و بریم اگر قریب از طبیعی بود و گاهی مشابه مولود نباشد و سبب همه اختلاط اغذیه و تناول اشیای خام و شرب بالای اکل قبل از هضم و قلت ریاضت و لزوم دعت ست و علامتش ظهور تودست زیر جلد مع سلامت جلد و استدارت شکل غالبا و نرمی او و قلت درد مگر که باده را اغذیهٔ جاده محتوی باشد **علاج** اول تنقیهٔ بلغم کنند بعد ازان دو بسیله بمحلله مانند مرهم داخلیون استعمال کنند و از لعاب فطی و تخم کتان و حلبه و پیه گوزن و پیه بز گاو و دروغن گل مرهم ساخته ضماد نمایند تا نضج یابد پس بشگافند و مواد دردی را بیرون آرند بعده او دو بسیله را بکار برند و علاج این قریب از علاج خراج ست سوای آنکه اخراج چیزیکه در دو بسیله باشد در یکدفع نشاید بسبب کثرت آن و مخافت روح بدان تا غشی نیفتد بلکه استخراج مادهٔ بدفعات کنند و ضماد لعنهٔ لبستانی تازه جوشانیده و کذا سرگین کبوتر بسرکه و عسل و کذا حرف و کذا جلبه کذا عرق کشتی گیران بغبار آسیا شسته و بسیله را بشگافند و ضماد خطمی بسرکه یا شراب پخته و کذا پیاز نرگس و کذا پرسیاوشان و کذا آرد جو با آب پودینه و عسل و کذا سیر سوخته تنضج دو بسیله کنند و جلاء قنه بعسل و کذا اشنگ بزور شراب آمیخته تحلیل دو بسیله نماید و خوردن لبلاب پخته بروغن بادام یا روغن کنجد تازه و کذا ضماد برگ و خیوط آن کوفته نیز نافع دو بسیله ست **ابن الیاس** مینویسد که هر صبح جلاب از تخم کاسنی و اصل السوس دگاو زبان هر واحد دو درم دو از شکر سفیده دو درم مزج نوشند و غذا مزورد ماش و نخود با مغز بادام خورند و تنقیهٔ بدن بمطبوخ فواکه نمایند که در ان تربد و هلیلهٔ زرد و خیار شنبر گاه قدر باشد و بهر تلیین طبیعت سنای مکی هفت درم منقشه خشک و اصل السوس و پر سیاوشان هر واحد سه درم تربد درم خراشیده کوفته دو درم هلیلهٔ زرد هفت درم جوشانیده صاف نموده بنوشند بعد ازان تا طبیعت تدبیر نمایند و اگر با ضعف قوت باشد چوچه مرغ پر مزوره داخل کنند و دو بسیله را با دمان سکنجوم و العنه ملینه منضجه و بمرهم داخلیون ضماد نمایند و چون نرم گردد و پختگی بشگافند و انچه اندران باشد بدفعات پاک کنند و بعده از پنبه کهنه پر کنند تا تنقیهٔ آن تمام کنند بعد ازان الحام او بمرهم نمایند که برای او مال قروح مذکور گردد و نوعی از دو بسیله ست معروف بدو بسیله منکوسه و او آنست که از زیر جلد بعید باشد و غائر عمیق بود و انچه دران جمع شود در عمق جمع گردد و با آن در دو لبغ باشد

و علاجش علاج دبیله است مع احتیاط و حذر از مسهلات قویه و استقصاء در معالجه و اسهال چندانکه استفراغ بتدریج اندک اندک نماید **انطاکی** در زینهت منویسد که علاجش مبالغه و تنقیه است بعده تلیین و انضاج او پس شق و استخراج ماده و اگرچه بدفعات باشد بحسب قوت پس منقیات از مراهم پس مدملات و از الطف چیزیکه بدان پاک کنند صابون و بزرکتان و بزر قطونا و گندم خایسیده و انجیر و قرطم است و قسمی ازان دبیله منکوسه است که بحسن ظاهر نمایند و کمتر آنست که مریض ازان سالم ماند و چون بشگافند مواد یکه دران باشد ظاهر گردد تا شگاف باستخوان نرسد و در تذکره گوید که استفراغ خلطی نمایند که علیه آن معلوم شود و تحقیق گردد تولد ماده ازان بحسب او و مرکب بحسب او و چون بتنقیه یقین گردد فتح ماده او آنبطول مثل طبیخ بابونه و حلبه و اکلیل الملک و خطمی کنند و عقب آن ادهان مرخیه مثل مسکه و روغن بنفشه و موم استعمال کنند بعده هر تخم ذی لعاب چون اسپغول و بزرکتان برنیت برنشند پس اگر منفجر نشود بیخ نرگس بروغن گاو یا روغن سوسن و خرول بکار برند و اگر شگافند آبهن بشگافند و مبادرت باین نمایند کرد و بعده پاک کنند اگر قوت را امکان آن باشد در یکدفع والا بدفعات متعدده زیرا که ماده خارج نمیشود مگر باقدری از ارواح و چون پاک کردند بسیار العسل بشویند و بهم جاذب و پنبه کهنه پر کنند و مرهم و اطلیهٔ ادرار بر آن طلا نمایند و شان عظیم بست و مظهر فائده نهادن ماء قبل از شگافتن بود و قسمی از دبیله آنست که آنرا منکوسه نامند و آنست که بسوی باطن قریب تر باشد و این چون بسوی باطن بشگافند هلاک کند و شگافهای بادویه مذکوره علاج کرده شود و بکشاید و ایضاً آمال او بموت باشد اگر چه عضو غیر مجوف بود بسبب غلبهٔ سلامتی در بعضویت و اذ جوبات حشو او بصبر و مر و اسنگ و روغن گاو دست دهد با وجود این مبالغه در پرهیز از زفر و هر چیز سرد مثل خربزه و بعد کشادن و اداشتن باز شود بالخصوص اگر چرب بسبب تولید او ماده را و اجبست بعده اگر ماده دلالت بر وجود بلغم کند مثل خروج او سفید مائل بغلظ و شفافیت تعاهد استعمال خارپشت و شحم حنظل و روغن بادام و عسل کنند و دیا برسود مثل تیرگی و غلظ او و غرابت اجسام خارجه از دم حجر از منی معجون اسطوخودوس نمایند که این را سرغریب بست و یا بصفرا مثل زردی ماورقی حاد صبر و بلیله با آب بنفشه یا گلاب چرب بسته بدهند و یا خون باشد فصد جانب محاذی کنند نه مقابل باز روی خلاف و اهین آن بخوف انجذاب آب ماده سمی بسوی بدن و از چیزیکه دبیلات را بشگافند استست که رتیلات را بآرد جو بپزند تا مهر اگردد و بران نهند و کذا سگبن کهنه تر و پشک بز بعسل و دواصت که چون سنگی را بر بنهند بگدازد و پیش از انکه بر زمین رسد بگیرند و در گردن صاحب دبیله بیاویزند فائدهٔ تمام دهد **طبری** گوید که بسوی آن نظر کنند اگر صلب باشد فصد مریض کنند اگر ازان مانعی نباشد و استفراغ بدن او نمایند اگر قوت اطاعت او کند پس بمطبوخ افتیمون یکه فغه یا دو دفعه بحسب حاجت و مقدار قوت و اقتصار بر اغذیهٔ محمودهٔ کنند مثل تهیو و بچهٔ مرغ در راج و اگرد نگذشته باشد مزورات معمول بسر که و شکر سفید و مانند آن دهند بعده نظر کنند بموضعی که دران دبیله است پس اگر تصفید او جایز بود و چیزیکه آنرا نرم کند مثل پیه بط و پیه خرگاهی و ترب بزو پیه خرس اگر یافته شود ضماد نمایند و واجب نیست که شحوم در نهایت حدت باشد مثل پیه شیر و پیه نسر و پیه عناق الارض چه گویند که این حاد ترین شحوم ست پس شحوم مذکوره سابق جمع کرده ازان موم و روغن سازند بعده بر آتش آرا تسقیه دهند بلعاب اسپغول و لعاب حلبه و بهم بزنند تا مختلط گردد پس بر دبیله ضماد کنند تا نرم گردد و اگر باین دو انرم نشود بهم داخلیون که در دان مرد اسنگ و اسرب محکوک با آب شبت داخل کرده ضماد نمایند و اگر این مرهم آنرا نرم نکند باین موا ضماد سازند بگیرند مطبوخ بلعاب اسپغول و لعاب حلبه و لعاب تخم کتان و مع اشق بکوبند تا مثل مرهم گردد بعد از ضماد کنند که این خراجات صلب را نرم کند و اگر باین نشود بگیرند اشق و زفت و علک الانباط و بهم را با آنش در شراب بگدازند بعده بر پارچه طلا کرده بچسپانند که آن نرم کند و هر چه دران باشد بیرون آرد و اگر آنچه دبیله را ضماد کنند برای نرمی شیر زق فارسی مطبوخ بگیرند و مجاورس مقشر ست و بعد از طبخ در ماون بکوبند تا مثل مرهم گردد بعده موم روغن بیضه شحوم مذکوره سازند و بر آتش تسقیه آن بلعاب حلبه و لعاب بزرکتان نمایند بعده از آتش فرود آورده اندک مرد اسنگ بران اندازد پس با گندم مطبوخ مع شیر زق جمع کرده باریک و نرم بسازند بعد ازان بر دبیله ضماد کنند اگر سرما باشد گرم کرده و اگر گرما باشد همچنان و تضمید او چنان باید که یکبار ضماد نمایند و دیگر وقت ترک کنند و اگر باید دبیله نرم نشود و متعرض بشگافتن نشوند و نقل مریض ازان بلد و هوا بضداد آن از بلد و هوا کنند و یا ترک معالجه نمایند تا آنکه فصل مقابل آن فصل آید و بالجمله دبیله را بآهن مس نکنند تا وقتیکه نرم شود و ریم بسطح جلد بیرون آید حتی که حاس بیان احساس نماید پس هرگاه اراده شگاف او نمایند بسوی موضع او نظر کنند اگر قریب قلب یا جگر یا خصیتین یا طحال یا معده باشد شگاف او بطول دهند از بعید ترین مواضع از عضو شریف

واپخه دران باشد یکبه فعه خارج نکنند بلکه در چند روز و بدفعات بیرون آرند پس اگر اپخه ازان خارج شود شحمی باشد آنرا بپزند تا کنه شود پاک کنند و اگر عسلی باشد تا پخته و سرکه بر سازند و اگر نطفی یا صدید سیاه باشد با پنبه و سرکه و نمک پر کنند و همواره آنرا بپالایند تا آنکه آنرا پاک کند و بمقدار خورا و نظر کنند و دریافت نمایند که آیا او بحجاب رسیده است یا نه پس اگر رسیده باشد احراز نمایند و چنانکه کنند در نهادن زفاده و بستن بر اشکالی که ریم بسوی خارج بیرون آید و بر شکلی بخوابند که ریم ازان سیلان کند و بند نشود و مراهم مناسب بهر یک استعمال نمایند و اگر بحجاب نرسیده باشد امید وار تر و سالمتر باشد و علاجش بهر هم منبت لحم و جالی کنند و موضع مبطر انگذارند که ترساند و یا چرک کند پس اگر چرک نماید بشراب کنه بشویند و اگر تر ساند بمرهمی که دران قلقطار افته علاج کنند و چون ابتدا بتحتم کند مرهمیکه دران کندر و راتینج و گلنار افته استعمال نمایند و چون هر دو لب او قریب شوند و الحم ممتلی گردد در زرنشک که معروف بسر قولنجست و آن گلنار و گل سرخ و دقاق کندر و مر باشد استعمال کنند کذا این غشار اصلب کند و از انتقاض منع نماید و زیادتی و کمی در علاج بحسب رای طبیب ست و این علاج بر جنس دبیله بهت و از دبیلات نوعی ست معروف بدبیله منکوسه و آن در اکثر احوال قاتل بود و البته نضج نکند و اگر شگافند سوای خون ازان بیرون نیاید و چون شگافت تا باستخوان رسد آنجا یرقی گرفته منکور شد ظاهر شود چه غائر بود و گاهی غشای موضوع عظم را بوسیده کند و بغشای مستبطن اضلاع برسد و منکوسه بهر آن نامند که ریم آن زیر آن میرسد و بسوی خارج او بیرون نیاید که بشاید و علاجش همان علاج ست که مذکور شد سوای آنکه واجبست که غایت بمالجه او بیشتر از اول بود و اگر دبیله رخو باشد و دائم اپخه حوالی اوست آنرا متعفن سازد مضر نیست که حوالی دبیله را دائم متصل بلیغ دهند تا موضع سخت گردد و متعفن نشود و فرق میان دبیله و میان دماميل و خراجات بسیارست بعضی ازانست که مذکور شد و بعضی آنکه خراج بطول اجرا چون بشگافند دران کیسه نیابند و دبیله و عاکیسه یافته شود و لهذا آنرا دبیله نامند و معنی او انست که آنرا دو کیسه هست زیرا که دبیله یعنی کیسه هست پس در یکی از دو کیسه آن مدرر آب فاسد متعفن بود و در کیسه دیگر اشیای غریب باشد که مذکور شد مثل چوب و ذکال و ریزهٔ ناخن و پشم و مو مانند آن و واجب نیست که طبیب جسارت کند بر دبیلات ندبر علاج آن مگر آنکه چون صاحب او را جود قوت و صحت بنیه و حسن قبول برای معالجه دریابند و در مقالهٔ بعض یمین خواهیم که واجب ست که مجیبی بشرطیابد که موصوف بر دبیله نهند پس اگر بر مرض ازان غشی نشود امید صحت او باید داشت زیرا که دفع محاجم ماده را بسوی خارج بیرون آرد پس شگافتن سهل بود و گمان من آنست که امر بوضع محاجم وقتی کرده اند که چون دبیله بر مواضع سلیم از بدن باشد و آنرا بماهر معالجهٔ دبیلات تبلیین و تحلیل می نمودند یکدیگر را اشاره بشگافتن البته کرده باشند

خراج

عبارت ست از ورم حار کبیر الحجم با الم و ضربان که در آخر پخته شود و ریم کند و بقول بعضی فرق میان خراج و دبیله آنست که در خراج ماده اندک بود و در دبیله ماده بسیار باشد و شیخ الرئیس و غیره مینویسند که خراج از جمله دبیلاتست اپخه از اورام حار ریم کند و اسم دبیله واقع میشود بر ورم که در باطن او موضعی فارغ باشد که بسوی آن ماده بریزد پس بماده که باشد دران بماند و خراج آنست که از جمله این حار باشد پس ریم جمع شود و گاهی بود که ابتدا کند بجمع ریم و تفرق اتصال با طن و گاهی چنان ابتدا کند بلکه ابتدا کند بابتدای اورام حاده صحیحه که اوقات اربعه او دران متمیز نبود چون ظهوری بعده امر او نزد منتهی شود گاهی بود که بریم یا بخذا خلاط مختلطه و مصبیه و رطبه و صفراویه و غیر آنها و با وجود این بعضی اطباء درمی را که دران اخلاط باین جنس باشد باسم دبیلات مخصوص کرده اند و چون این خراج از مادهٔ غلیظ بود که بطبیعت آنرا بسوی عضوی دفع کند پس ممکن نیست که در جلد نافذ شود و بطریق بخار یا عرق ازان تحلیل گردد و نیز ایضاً ظاهر است که تحلیل پذیرد چنانچه در استعفاء بلکه باتصال عضو متفرق گردانند بسبب غلظ خود بتفریق ظاهر رود و خلل آن بتفرق ساکن گردد و در اکثر اوراسر تر ظاهر شود و خصوصاً اگر ماده حاد باشد پس آن خراج آغاز بتعفن کند و لحم حوالی خود را بسبب حدت و عفونت خود بوسیده سازد حتی که ریم جمع شود پس آن ریم نضج یابد پس منفجر گردد بافساد و جلدی که بر انست و تاکل آن و گاهی احتیاج شود بتقویت در انضاج و انفجار بمنضجی و مفجری و گاهی حاجت آن نیفتد و بهر قدر که خراج را ارتفاع شدید تر و سراوت تر و سرخی دگرمی سخت تر بود غلظ محدث او در حرارت شدید تر و آن در نضج و تحلیل و انفجار سریعتر باشد و خصوصاً بلند بلند صفیری شکل مثل دل بزرگ و اپخه خلاف این یعنی پهن و فرو رفته کم سرخ بود آن غلیظ الماده ردی مائل بسوی باطن قلیل الوجع ثقیل الحرکة باشد

وویرتر پخته شود وچون سرکند زخم آن کشاده بود واکثر آن باشد که چند جای سر کند و با پنبه یکی شود و در دی تر از آن نیست که از غبار ابسوی بمالش شبه دین بر عضو یکه بگذرد آنرا فاسد کند واز این قبیل ست که بسوی جانبین ممتنع شود و هر عضو قابل آن نیست که در ان خراج حادث شود و چنانچه در مفاصل خروج خراج مادر بسیار پس اگر در انجا خراج پدید امر عظیم باشد و ماده سخت مفرط بود و بد ترین و خبیث ترین خراجات آنست که بر اطراف عضله کثیر الخصب قوی الحس برآید اگر او در آفت او بیشتر باشد و خراجات مختلف باشند در بدت نضج ریم آنها بحسب خلط در لطافت و غلظ او و مزاج در حرارت و برودت و اعتدال او و بحسب فصول و سن و جهت عضو و خراج نضج نیابد و ماده که اندر انست مستحیل بریم نگردد بسبب قلت حرارت غریزی در عضو و بسبب غلظ جوهر ماده و گاهی در باطن بکشاید بحیث ظاهر نشود بسبب غائر بودن ریم در گوشت و یا غلظ جلد یکه بر آنست و گاهی بر نضج ریم واقف شود بسبب سرعت و گاهی واقف نگردد بحسب جوهر او در غلظ پس بسبب عرضه نشود و اگرچه نضج یابد و در وقت پس بسرعت نرم گردد و بحسب لحم که بسیار یا اندک بران باشد **اسباب خراج** و وقوع بسوی ریم استلا و کثرت ماده و فساد گشت و اسباب این اسباب او تحمر در ریاضات رد یه سهت و امراضیکه باستفراغ ظاهر پحران کنند و آفات نفسانی از غموم و هموم مفسده خون و نومی از خراجات که آنرا طرمیوس نامند و آن خراجیست که منفجر شود در زیر و شبیه بلیم جید بیرون آید بعده از ان ریم بار دیگر ظاهر گردد و قسمی از خراجات که آنرا تین گویند و آن خراج قرحی ست مستدیر سرسخ که صاحب او از تب خالی نباشد و در اکثر امر در سر بوده و گاهی در غیر آن حادث شود و بسبب خون سودا وی کثیر المقدار ست که در اطراف بلغمی بدان آمیخته باشد پس قوام ماده و رنگ آن و نضج آن مختلف بود **دلائل** خراج بودن ورم و جمع ریم در اثنای گرمی موضع و رم و سختی آن و ضربان و اشتداد وجع در اکثر اوقات و ضعف عضو **دلائل** نضج کامل ماده خراج و سخن ریم علامت نرمی ورم و فرو رفتن از زیر انگشت وقت لمس و سکون شدت درد و ضربان و ظهور اثر خاش در او

احکام ریم

بدانکه ریم جیده آنست که سفید و هموار بود و از بوی بد بسیار نباشد زیرا که سفیدی ریم دلیل قوت طبیعت ست و هواری قوام دلالت کند بر انکه طبیعت در ریم فعل مستوی و تصرف تمام کرده و از انیکه پخته و ریم متفق الافعال از قوت ماضمه بهت و فعل او در عاصی و مطیع مختلف نیست و عدم شدت بوی بد دلیل بعید بودن او از عفونت قویست و ریم ردی آنست که بد بو باشد دال بر عفونت که آن ضد نضج ست و دلالت بر اشتداد حرارت غریبی و عصیان ماده از قبول نضج میکند و چون ریم مختلف الاجزا و الوان و قوام بود آن نیز از جنس ردی مخالف جید باشد و اگرچه در رداءت مثل ریم بد بود اما بر عفونت نیست و هر ریم که در بدن حاصل شود آنرا لابد ست از عفونت بسبب فعل حرارت غریبی و یا نضج یعنی طبخ ماده و رم و یا تیز بسبب ضعف حرارت غریزی و عدم جدوث حرارت غریبی و ان در زمن متکلم مستحیل بکیفیت ردی گردد و یا استحالهٔ منع دیگر مسیحی گوید خراجی که جمع شود در ان مبائن گردد اجزای عضو که با هم متصل بود حتی که فیما بین آنها فضائی بهم رسد و این یا عقب مرض دیگر باشد و یا غیر تقدم مرض دیگر بود پس اگر عقب مرض متقدم باشد آن مرض یا فلغمونی مفرد و یا فلغمونی مرکب با حمره بود و اگر بغیر تقدم مرض دیگر باشد این نزد تولد ماده در بعض اعضا یا اقصاب اوازعضوی دیگر بسوی آن بود پس تفرق میان اجزای آن کند حتی که در ان فضا پیدا شود و در ان آن ماده جمع گردد و آن ماده اگر رطوبت باشد چون مدت بدان طول کند بانواع مختلفه متغیر گردد و در ان اجسام شبیه بسنگ و در دی شراب و غیره گردد و بیشتر مسطور شود و خراج که جمع گردد اگر در باطن بدن باشد و لایه یا غشای عضوی از اعضا منفرط و مشوز ست و اگر در ظاهر بدن باشد معرفت او سهل بود بانچه لمس او را آید و نمایاز خاص ملمس او چون بدان بنمگرند و گاهی جای غم خراجاتی که جمع گردد مختلف بود بحسب نوع رطوبتی که در ان مجتمع شود و مثل رطوبت رقیق در ریم قلیل از مخاطی و عبیط و دم و علقه و هر واحد از این بلمس و غم مدرک گردد مؤلف خلاصة التجارب مینویسد که هر خراجیکه بدید آید و باز گردد نیکو نباشد و هر خراج که بر جهات گوشت دارا فتد بهتر باشد جهت سرعت قبول نضج و انقاء مال و هر خراج بحرانی که محل آن کشاده تر شود اولی بود جهت تمام آمدن ماده و مرض متقدم و هر خراجیکه بر عضو بهتر باشد بزودتر پخته شود **علاج** در اول امر فصد کنند و مسهل بارد دهند اگر خراج در اطراف بود و الا نفی انرا بهتر باشد قی بهتر از مسهل نوشانند و از ادویه که اقوال تحلیظ کرده پرهیز کنند و بتقویت قوت پردازند و نزدیک جمع شدن ریم تضمید بمنضجات خفیفه که در ان باوجود حرارت تغریه نیز باشد مثل خطمی و بزرکتان و تخم سیسبر و انجیر خشک و موم و زیت و کندر و روغن عنفران نمایند و نطول بآب گرم سازند و نزدیک ظهور علامات نضج و نرمی ورم اگر از خود نشکافد انفجار او بادویه مفجره اولی ست

والا نگاف دهند و انچه دران باشد بدقعات بیرون آرند اگر ماده بسیار باشد بعده از پنه کشه پاک کنند و بهمان مدت مرتب بمثل سفید اب و تونیای کرمانی وگلنار و مازو و مرداسنج و مزروت مندمل سازند اقوال حکما ابو سهل گوید که چون خراج بجمع ریم ابتدا کند باید که نظر کنند پس اگر ابتدا بتحلیل ماده و قدرت بران طبع در منع او از بودن ریم باشد استعمال اشیای محلله کنند و اگر طبع در تحلیل ماده نباشد اشیای قیحه استعمال نمایند و چیزها نیکه در تحلیل او منع او از ریم استعمال کرده میشود آن ضماد معمول از نان گندم هست چون طبع او بکدرت نمایند و ضماد مرتب از آرد جو بطبوخ بالطبع انجیر خشک پس اگر باو وجود استعمال این اشیا جایز نوضع مستد و شده باشد بران شرط غیر عنیف زنند بعده بران ضماد مکرر دران آرد جو بطبوخ افتد بهتر و اگر نیابند که درم مکتز از انچه باید تحلیل میشود باشند که آن محتاج تحلیل بیشتر ازین مقدار است پس انجیر او در یک تحلیل آنها بیشتر باشد مثل زوفا و پودینه کوبی و نمک بیزند و اگر نیابند که درم میل بصلابت کرده باضماد جیج قثاء الحمار و بید بط و مکیان و جیج خطمی آمیزند و اگر در تحلیل او طبع نباشد او را گلاسیا مسکن جیج مثل قیروطی جوان ابقی اگر باستعمال کنند بعد ازان اشیای مفتحه باشد نطرون آب نیگرم و زیت نیگرم و ضماد مرتب از نار و گندم مرآبه زیت با حتدال بتحلیل استعمال نمایند و چون ریم کامل گردد خراج ازانجا فتد پس او را با شیانیکه تنقیه و غسل نماید مثل ماء العسل علاج کنند بعد ازان بحسب ملاحظه حال زخم معالجه فرمایند و این چنان باشد اگر زخم سلیم زخم حار باشد باید که در عداد جنس مرهمی که تجفیف نماید بغیر سوزش و بدون قبض شدید مثل مرهم مرتب بشبّ و استخوان سوخته و قلقطار استعمال نمایند یوحنا میگوید که ما استعانت و افیت انچه بدان علاج اورام دراه آمل نکنند مگر انکه خون بجوع ماده بعضو شریف باشد چنانچه بیان کردیم و چنانچه جمال الدین خلطی میکند پس مرست که دران خراج حار او ورام حار او غیر خراج مشترکست و از ندیکه بدان مخصوصست آن تحلیل ماده ایست که دران جمع شود و این بردو وجهست یکی ازان تدبیر بصوابست چون مثل بسیار خارج از معتاد بنا محلّه آنست که تدبیر انضاج ماده ریم در کشادن او بعد ازان باید کرد و اگر که عاید فتح محفظ او عاید تا جیج و انفجار و فعه تا نساقط نکند بلکه وجهست که رعایت کنند بطبیب صاحب رای اگرچه بدقت قوت و حفظ آن ماید بدانچه معلوم ست و باید که صاحب رای بید را بانده بعید خذا سازند مگر آنکه خراج در احشا باشد پس بعید و رجاجت بتلطیف نفوذ آید دوم تدبیر خارج از صواب بحسب حال داد آنست که چون مرض عظیم باشد خراج در عظم خود مجوی و از معتاد و خون استعجال امر دانتظار انضاج اندران باشد و یا داشت که قوت با نضاج چنان آن وفا نکند و اگر تدبیر انضاج کنند آن مؤدی بتاثیر غیر انضاج خواهد شد پس از نگاف چاره نباشد مع احتیاط در رسیدن آهن با عضای کریمه قریب خراج که در مس جدید بدان خطرست و بهمچنین هرگاه معلوم کنند که ماده چنان غلیظ ست که انضاج نخواهد یافت و یا خون کنند که حرارت غریزی در عضو چندان قلیل ست که انضاج نخواهد فرمود یا خون نمایند که آن بسبب قلت خود احاله ماده بغیر انضاج حقیقی خواهد کرد و یا خراج قریب مفاصل و اعضای رئیسه باشد پس خوف فاسد کردن او اعضای متصله آنرا باشد و اگر تدبیر غیر انضاج باد و یه مغریه یا مضجعه کنند بعید نبود که مغریه نفوذ نسیم را در منافذ منع کند و مضجعه حرارت ضعیف را حرکت دهد و این همه بر تعفین عضو اعانت نمایند پس در امثال این امور لابدست از شرط فائر و نگاف عمیق بعده عقب آن ادویه که در غایت تحلیل و تجفیف باشند بکار برند و واجبست که نگاف و شرط در طول لیف عضو عضو بود اگر آنکه اراده بطلان فعل آن عضو از خوف وقوع تشنج باشد پس لیف را در عرض قطع کنند و سالم ماند از انچه خوف بود و اگر طول لیف باطول بدن بود گرد اعضای مخصوصه مثل الیات زیر بغل و کتج ران که بعرض واقع ست و بهمچنین اگر طول لیف با چیزها و شکمها یا فته میشود گرد اعضای مخصوصه مثل پشانی و زیر یک عضو نگاف داده و شرط زده آب و روغن و چیزیکه دران شیخ باشد نباید کرد و اگر چاره نباشد از شستن آن بآب و عسل یا آب تنبر یا بسرکه ممزوج بشویند پس گرم و مرطوب بعد نگاف استدا نمایند بعد ازان مقشر ضاد کنند و اگر اجتناب نمایند ملحمات و مرهم استعمال نمایند و بدانند که از نگاف مؤلم زرداب چرک نا صوست و لکین چون ازان درست نگاه داشته شد چاره نیست مگر از آنست که بران صبر کنند تا آنکه موضع کمی قلیل العمق عرق تقیح باید و باید دانست که خراج عضوی مرتفع تیز سر کمتر محتاج بنگاف قبل نضج و بعد آن بود

تدبیر انضاج خراجات ظاهری

واجب ست که حرارت او دیه منضجه او قریب از حرارت بدن باشد و از اندک تفریه بود و ازین در اول درجات فطول با آب نیگرم ست و تضمید با جو گندم یا جو گندم و خاکه درین بهتر ست و نان آب و زیت یا بوم و زعفران و دقاق کنند و رفت بدروغن گل یا پنه خشنیز و یا ضماد بخطمی و بزرکتان و الصاق ضماد از انجیر خشک تیز ترین فرید تهایا بدو خصوصا چون دران زوفا و صعتری داخل کنند یا با بیکه دران این هر دو یا ندک نمک پخته باشند بسیار میزند و گاهی دران پنبه یا روغن زیاده کرده میشود و قوت تاثیر حرف با علک البطم ست و ادویه مرکبه از موز و سعیه و قنه و مرداسنج و مرداسنج و مصطکی در ذوقای طب و صنع جیج قثاء الحمار و جیج دم الاخوین و مرهم جالینوس

بروغن بید انجیر شیرین موم و خصوصاً چون آنرا بروغن زیت بگدازند و بچنین با یونوس و مرهم با سلیقون و از بتلا و دیرین با چای سنگ و قشیشا باشوت که بران نهند تا آنکه از خود بیفتد

تدبیر خراجات ظاهری بعد نضج

چون خراج غلیظ الجلد بود و با وجود نضج امید انفجار او نباشد و نزدیک آن دق و او تار و عصب باشد پس واجبست که شگاف دهند و شدیدترین آنست که در میب مفاصل باشد و برای شگاف موضع ریم را بجویند و جهد کنند که شگاف باسفل واقع شود مگر آنکه ممکن نبود و اگر بر خراج سمین باشد بقدر یکدرم ریم از ان برآید شگاف فند تا سمین با سوای خود ملتزق نگردد و اگر موضع خراج خفیف باشد جملهٔ آنرا در طول بشگافند و بر اندند جائیکه دران ریم باشد بس ظاهر شود و خصوصاً چون بانگشت بچشند یا ملاحظه بانگشت دست دیگر کنند که آیا چیزی از بخش مندفع میشود و موضع ریم ظاهر گردد از سیل رنگ او و بسفیدی و نرمی جای سرمی باشد و گاهی جای سرمها بزردی و سبزی بود اگر ریم جید نباشد و معتمد لمس ست نه بصر لیکن بصر معین او بود و واجبست که در شق خطوط طبیعی را از چپ نالزم نمایند مگر نزد ضرورت در اعضائیکه وضع لیف انها در طول مخالف وضع شکنها باشد پس اگر اتباع شکنها در شگافتن خراج پشیمانی نماید جلد پشیانی بر وا فتد بلکه این محتاج آنست که مخالفت چنین افتد و امادر مثل بن ران واجبست که شگاف هم بر شکنها در عرض جلد دهند و چون خراج را شگافتند و اخراج نمودند چیزی را که اندر انست باید که مبادرت بالصاق جلد بالحم کنند تا خشک مثل خرف و صلب نگردد و چنان نشود که التصق نگردد و دران جای خفاجات شود که آن همواره متسلی گردد و مثل خراج اول عود کند و هر قدر که پاک کنند باز متسلی گردد و در حقیقت از جنس ناصور شود و قبل از انکه الزاق او نمایند فی الحال باید که آنرا پاک کنند و اگر حاجت آید که بر سر سیل خرقه بر گذارند پنبه که بر دران داخل کنند و بدان پاک کنند و بنجار بس الزاق او نمایند و بعصابه بر بندند بنحویکه در رباط کموت و قروح خارجه مذکور گردد و صواب چنین باشد و واجبست که در شگافتن رعایت سر الطی که ذکر کردیم مرعی دارند بعد شگاف از تنضیج نرموضع و لحم تر و بعید تر از عروق و شرایین و اقتار نمایند و بدانند که شگاف مختلف بود بحسب مواضع چنانچه انطیس گفته که خراج اگر در سر باشد بشق مستوی شگاف نمایند بدار استی بیخ نبات شعر و اگر در موضع چشم باشد مورب مشابه وضع چشم و اگر در بینی عارض شود مستوی بقدر طول بینی و اگر نزدیک چشم باشد هلالی شبیه بسر هلال و کجی او بسوی اسفل بود و اگر در خلین و پس گوش باشد مستوی طولی و اگر در ساعد و مرفق و بازو و ران و ساق باشد همدر طول و بچنین در عضل شکم و پشت و در کنج ران و فخل شگافی کنند که از عرض نیز اخذ کنند تا صور نگردد و اگر قریب ران یعنی در سرین باشد مستدیر مورب و بچنین اگر نزدیک مقعد باشد و در پهلو و اضلاع بورب و اضلاع هلالی شکل مقرن بود و اما در خصیه و قضیب مستوی در طول بشگافند و مدام حریص باشند بانکه شگاف متابع شکل کیانی باشد اگر چه قدرت بران باشد و حفظ از سیدان او بعصب کنند و ایضاً واجبست که مدام تفقد وضع لحم موضع و لیف عضله نمایند زیرا که ما حرص بیشتر میکنیم بانکه شگاف باستیعاب موضع اندک باشد تا قطع حادث نشود و لیکن موضع التحام حسن و غیر وحشی باشد لیکن در بعضی حال نمیتوان کرد مثل شریان بزرگ که نزدیک عصب یا لیف عضله قطع نشود

شگاف بجهت خراج

اگر کوچک باشد چنین کنند بران بود از موضع سیلان کند پس شگاف در موضع نماید اگر بزرگ باشد شگاف چنین نهند بعد از انگشت سبابه چپ در ان داخل کنند و از انجا شگافند بنوعیکه تا سر او منتهی گردد بعد ها یضاً شگاف ثانی داخل نمایند و علی هذا حکم بران آید و اگر خراج را موضع مستقل باشد و حکم بخراج چیزیکه در ان باشد شگاف در ان موضع دهند و اگر مستدیر باشد و از اشکالی بود که از پنجه دران باشد از یک شگاف خارج نشود شگاف در اسفل او در رویا سر موضع نمایند بقدریکه بداند که هر چه دران مجتمع گردد فی الحال سیلان کند بعضی گفته اند که خراج را در مفصل یا عضو شریف یا موضع او قریب استخوان یا غشاء باشد از شگاف قبل از استحکام نضج او عجلت کنیم تا مگر ریم چیزی از ان اعضا فاسد نکند و گوئیم که این تدبیر وقتیست که چاره از شگافتن نباشد پس اگر امید باشد که آن خراج دیگر بشگافتن ندهند و همچنین اگر امید باشد که آن دو دیه بمعجونی و یا بمداوای دیگر مندمل شود که قائم مقام شگاف باشد میسار باشد که جلد را بشگافند و بدانند که از ان هیچ ریزش نشود تا که خالص تر باشد و تا مداخلت سلیمه که دران بسیار دارات نباشد مثل آب آشامیدنی و آب گرم نضج و انفجار نماید و اما خراجات مفضه از ان ضرر شدید باید بسبب آنکه آب گرم بسبوی آن جلب ماده نماید و چون ماده نماند که خراج را آب گرم اصلاح داده پس فی الحقیقت بود که او کند

مفجرات ظاهری

بدانکه تنضیج بیخ گرسیر و مرهم صعب یا سنگفاذ خصوصاً آب و عسل و روغن موسی ش داده یا بیخ قصب تازه بعسل سرشته و یا زفت خشک بکرخانه زنبور عسل با مرهم اوبوسیر

وبگیرند موم مرتاضج دروغن گاو بهر واحد یکطل نفت شمع عسل هر واحد نیم طل نگار سه وقیه زیت قدر کفایت دوا را الثوم نیم رنیکوست وبگیرند اشق سفید الیعلم چهار وگلنار الیعلم چهار کبریت زرد سه نطرون سه جزو ازاین جمله سازند آنچه تجربه کرده ایم امنیت تگیرند مغز پنبه بقدر جوز بیوه خمیر آب پخته وپیاز پخته وخرول وسرگین کبوتران ضماد سازند پس بعرض بلگاف دهند وایضاً داخلیون در لعاب دل گیاه خته وصابون با بیخ بنفشه آرد اویه مقبره قائم مقام نگان امنیت کرمهم مرتب الاصل بلادر وزفت رطب مساوی برانش جمع کرده بر خراج تانیمروز بدارند پس آنرا بشگافند وایضاً انچه قوبیت بگیرند اشنجار وآهک آب نارسیده پس در آب چندانکه آب بسراید امنیت ترکنند وجوش دادهٔ صاف نمایند ودرین آب سه بار تکرار اشنجار وآهک نمایند پس بگیرند دوظرف مس که وه آتش نخورند تانگ نخفته گردد ودیگر نوزن نگ اعلی وچهارم حصهٔ او نوشادر در لعاب حرف وشیره عسل بلادر آمیخته استعمال کنند وبالگیرند زراییج وسلیمه بازیت کنه آمیخته بآتش ملایم نرکال نمند تاهمه حل گردد پس مثل مرهم سازند نگاه دارند خصوصاً چون در اناخیال بالگیرند کنجشک یا سرگین بلغ داخل کنند وبعضی لبلبا بکنج ذکر کرده اند وازادویه محلله بردهای حار محلل را بر حضور دیگر وزده مرتبه تکرار نمایند مع تخفیف حضور وتخلخل او بکلیات فاعل آن از اینچه دران رطوبت حار باشد بهره قدر کار تحلیل شود ذکر اردضع دهاو تمکید کم کنند دا حبست کند تدبیر ازادویه ملینه خالی نگذارند حتی اگر سختی او نرم شود اگر سپید اگردد ودریم منجمد نگردد پس اگر یم زائل وتحلیل شود وصلابت بماند از استعمال ادویه ملینه تنها واحبست وادویه ملینه یم ادویه محللهٔ آنست مثل بوره وخرول وسرگین طیور وزرنیخ وآهک وقرباده ومثل کندر وعلک البطم ومصطکی ودیگر آمیزند یا سرکه وزیت کهنه جمع کنند ودوا مرتب شود ودوا مرتب باقوان ودوا مرتب ازمقل قرحاوه مویزج وبلوط بعسل وقبل هر دو اصدازین موضع را بآب گرم صاف کنند ودوای مار قشیشا ودستنبه آن امنیت بگیرند مجموع قشیشا دوازده درم اشق مثل اوآرد باقلا شسته درم وبرابر اتباع رطب آمیخته بجلطوع سازند وبرریم نهند وبگذارند تاآنکه از خود بیفتد وبادیه کرنی الفور استعمال کنند که آن بسبب خشک گردد وآبین دوای مرتب ازمقل وبوره نوشادر بگیرند نوشادر دوبرابر دیگر دوبرابر مرداسنگ یکجزو وثلث جزو زیت کهنه یکجزو ودو ثلث جزو ازان بلطوخ سازند چون دو وقت نگذشته اضطباب یابگلاب یاداغ افتد چنانچه سابق ذکر کردیم چرجانی گوید که اول استفراغ باید کرد وداده را بجانب مخالف جذب نمایند چنانچه در علاج اورام حار معلوم شده لیکن مکرر باید کرد تا بسبب استفراغ وجذب ماده بعضوی شریف بازنگردد وبعد ازان تدبیر نزا میدن ماده باید کرد وحفظ قوت باغذیه پسندیده کنند ودوای مرتب انعاقرحا وغیره وکذا دوا مرتب ازنوشادر باقی ریم را تحلیل کند وجراحت را پاک نماید ازبیرون طلا کنند هردو در قول بوعلی گذشت وکذا دیگر تدابیر ابن الیاس گوید که در اول امر فصد وا خراج خون بقدر قوت وحسب واجب کنند بعد ازان تنقیهٔ بدن واستفراغ مادهٔ محتقنه آن وبهر صبح جلاب را بخناب ده عدد وتخم کاسنی صد درم وشکر سفید وترنجبین هر دو احده درم بنوشانند وغذا مزورنه باشد بعد ازاین اگر نضج در قاروره ظاهر شود پس استفراغ بدن از غلظ موجب او نمایند ونزدیج ریم تقصید بمنضجات کنند پس بشگافند مجوسی گوید هر که تصمید خراج بخرقا مطبوخ بارغن گاو کند نضج نیک نماید وایضاً انجیر بروغن گاو پخته ضماد کنند وبا تخم بنجیر وکنجو پاریک سوده با آب سرشته بر خراج چسپانند پس اگر دریم عسر النضج معلوم شود چند مرطبوخ بروغن کنجد گرم ضماد کنند وهرگاه سرد شود تبدیل آن نمایند که این نضج دهد ومیل وخراجات کند وایضاً چون پیاز با آب پخته باریک سوده بروغن زیتون بجوشانند وگرم بر ورم بندند نضج داده وجمع ریم کند وچون بعد نضج بشگافند وبدهند وبهمین مثال تدبیر سایر اورام که محتوی بر سواد باشند وازالبطا مانند جاری میشود حضر گوید که سرگین گاو را چون با سرکه آمیخته بر خراجات حاره نهند بسکن آن نماید وداستان دمن گفته که چون صاحبان اورام را ببینند که اورام ایشان ریم میکند پس بگذارند تا هرچه خواهند بخورند ونوشند وپرهیز بسیار نکنند تا مادهٔ بادیه شود وریم جمع گردد وچون ببینند که ریم نمیکند بلکه تحلیل شدن گرفت پس پرهیز کنند وبدپرهیزی نکنند تا مادهٔ زیاده نشود وتحلیل ضعیف نگردد وایضاً گفته که کثرت شوربا ها وسبوسهای تر مقروح نکنند تا ریم زیاده نگردد وتکثیر غذا کنند یکبار بلکه امر متوسط باشد وایضاً گوید که استعمال مسهل بعد انضج در اورام بادیه اصلح است پس اگر طبیعت ایشان قبض باشد بحقنهٔ لین تلیین نمایند نه بادویه مسهله وبعد تنقیه پرهیز انیدن مادهٔ مشغول شوند وچنان محافظت کنند که عرض دوای ضماد منضج کمتر از عرض خراج بود تا خراج بهمین نشود ودجای بسیار پخته خراب نکند ومیانگاه وکحل بادبه خراج راسعی باید کرد تا زود تر پخته شود ودرابت اداروا مع منضج ضم کرده استعمال کنند تا جذب وسیل مواد وخام ماندن ودیر پخته شدن حاصل نشود وبعد ازان منضج بغیر اداروا مع بکار برند واگر ریم بعد تنقیه مداومت حب الشفا یا حافظ الصحة نماید تاریختن خلط بمحل مرض وتعفن آنرا منع کند وقوت را نگاهدارد واداروا کم سازد وصاحب آنرا ازان آگاهی نباشد بهتر

نسخهٔ دوای قاروره شناسی

نسخهٔ دوای قاروره شناسی

له نیز گاه باده در دین باشد مقوی طبیعت مسهل وسبل باشد

بعضی از فضل کند و تعارض بسیاری از فضل طبیعت و فضل سیلان فضل طبیعت و فضل مسهل واقع شود از امر

بلکه واجب باشد وگاه باشد که مادهٔ غالب پخته باشد در محل علت وجای آن وصلاح پرانیدن آنجا که نباشد اگر لختی صبر باید کرد تا شرط زمند چنانچه در جراحات میکنند تا اندک مادهٔ آن بی جذب دفع گردد آنگاه مراهم محلله نشند مناسب بود وزلو چسپانیدن بر جوالی مرض عظیم نافع آید وآنجا که محل علت از رنگ مقرر نگردد جز زلو انداختن دود شکاری چاره نباشد وتحقیق نماند که نزاع بتحقیقت از اصناف فلغمونی نست ومراعات کیه در تدابیر آنچی بحسب اختلاف واسباب سابقه وبادیه وغیره مذکور شد جملهٔ باد دستورهای اینجا نیز مرعی باید داشت واینجا اهتمام در پرانیدن بیشتر باید کرد وآنجا اهتمام در تحلیل وغلامی راتب گرفت حضرت استاد اورا برنداشتی حب الشفا داب مصور انار دادند ونیم شب عرق آمد وخراج بر ساق او ظاهر شد وقت عصر حضرت تیزاب گرم کرده بسر چوب بر میانگاه آن خراج قطره قطره نهادیم وآن بر لخظه بزرگ شد چنانچه ساعت بتوی مقدار نیم مثقال محرومی بر آمد وتکرار تدابیر بدستور کردند در ساعتی دیگر بیشگافته دوخوی چرکین بیرون آمد وبهمه عوارض زائل شد والحق راحت را بهم الصلاح فرمودند

دمل

وآن بثرهٔ بزرگ صنوبری شکل دراکثر ومولم در ابتدا بود واین نیز از جنس خراجات ست وابتدای خراج بود ومادهٔ آن خون حادست که بآن رطوبت غلیظ فاسد آمیزد وتولد او از زیادت هضم وازحرکات وریاضات وجماع وسواری وکثرت حمام بر امتلا وخصوص مردم فربه را دراکثر اوقات میباشد خون مثل گوشت وشیرینی وایضاً عدم جماع بسبب تو نزاده باشد وبسیار بر امدن دملها مانند بخراج بود وبدترین دمل آنست که غائر تر باشد وبقول طبری علت او یا از کیفیت باشد یا از کمیت پس اگر از کیفیت باشد آنست که با خون رطوبت غلیظ فاسد آمیزد وخون را فاسد کند واز فساد آن کیفیت حاده پیدا شود ورگ منحل آن گرد دمیان جلد ولحم افگند ودمل حادث گردد وگاهی عمیق شود واگر از کمیت باشد آنست که خون کثرت پذیرد واز مقدار خود بیفزاید وغروق ممتلی گردد واحتمال دارد که وسط عضو افگند واین نوع عمیق کم شود وسلیم ست وبقول نجمذی دمل که در میانه افتد مذموم بصحت باشد[1] ولقراط گفته که چون صاحب دمل در روز چهارم یا هفتم یازدهم تب نکند آن ببباشد. **علاج** مانند غلغمونی علاج آن نمایند ومبردات خصوصاً مخوش ومصفیات خون بنوشند وتقلیل غذا وترک لحوم وحلویات وشراب کنند وایضاً از روز اول تا سه روز در ادویات مثل صندل وخوفل واسپغول بگلاب بر هم زده وبمانند آن ضماد کنند وبرگ نیم دراب پخته بران بستن برای تحلیل وانضاج مادهٔ نافع بود وبجز برگ نیم یا برگ سپهالو نیز محلل اورام ست وهمچنین برگ پیوتن وبرگ عباسی همگی کرده بستن مفیدست وچون آرد جوبا زردچوبه تر بزند واندکی روند چینی سوده آمیزند وطلا نمایند در پختن اورام نهایت سودمند ومعمولست وتخم کنوچه وتخم ریحان وکذا انجیر زرد در شیر وعسل پخته ضماد کردن نیز ماده را می پراند وهمچنین ضماد آرد گندم با مذک بورق ودروغن بزرکتان واگر بعد پختن از خود منفجر نشود برگ نیم وسنک هر دو را سا بیده بران نهند وخمیر ترش وشیر گین هر دو تخم کنوچه وآبک آب نارسیده در زردی بیضه وعسل حل کرده ضماد کردن نیز مفجر قویست ویا آهن بشگافند وبعد بر امدن ریم بمراهم منبت لحم مرتب از گلند دوم الاخرین وما زو وافلیمیای فضه ومومیا ودروغن علاج نمایند واگر قرحهٔ رطب پر چرک ویا سیلان زرداب باشد زدودات مثل زرود معمول از گلنار ومرصبر زرد چوب سوخته واسرنج وخوفل سوخته وکبات سفید بکار برند وکسی را که هر سال دمل برآید تنقیهٔ بدن او هر سال لازم شناسند تا از سرطان واکله وجذام ایمن ماند **ذکر ادویهٔ یونانیه نافع دمامیل** اگر بادرنجبویه سبز هفت عدد در ذکر صاحب دمامیل بجهند صحت یابد وازمجربات کرده سویه ست وضماد قاقله زرد ومثل او مومیا زرد برای تفتیح دمل نیز مجرب اوست وکذا خمیر آرد گندم وکذا سعتره با بی مالک وکذا گندم خایسیدهٔ روزه دارو کذا کنجد بریان کنند وبسیوشن رسد با برگ چقندر وکذا مومیا ودروغن زرد وکذا چکتی دنبه کوفته برای صلب هر واحد هر نفتح آن مجرب اوست وبستن برگ حی العالم کبیر در ابتدای دمل در تحلیل وتسکین الم آن نیز مجرب خود نوشته **وضماد علک البطم** بسرکه سوده یا بموم زرد آمیخته وکذا تخم خطمی وبرگ وبیخ آن تنها یا با شراب پخته وکذا زیت وسنک با عسل ویا بموم بنفشه وکذا تخم انجره کوفته آب دهن روزه دار سرشته وکذا قرفا نا وسرکه وکذا اصل السوس کوفته پخته وکذا زراب السوس وکذا پیاز پخته تنها یا بریان کرده سوده وروغن خیری آمیخته ویا با عسل ورکسنه وکذا چرک چراغدان وکذا بیخ قثار المحار مثل او صمغ بلم ویا پیه بز وکذا مصارهٔ قثار المحار وصمغ عربی وکذا انجیر در شراب پخته ویا مطبوخ با برسیاوشان وکذا مقل وزعفران وکذا ابورق وعلک البطم وکذا میعهٔ یا مسه مخلوط با دویهٔ دمامیل یا میعهٔ سائله وکذا انزروت با آب شیر یا لمناصف پخته سوده وکذا اموز وانجیر مساوی وکذا آرد باقلا وآرد علبه بموزن وکذا اخروط کوفته بشرابیکه سرشته وکذا زرنیخ سرخ وپیه بز وکذا آرد جو در حرف

[1] بزرگ دملها خوف شود
گرد دملها بحث شد
کسی را که دملها بر آید
این نشان مستحسن است

دسکره وکذا آرد جو وپوست بیخ کبر وکذا اکلیل خارم وقطران وکذا کبریت وعسل وپیاز نرگس وکذا عصاره گندنا نمانک وکذا بزر کتان وشیلم وسرگین کبوتر وکذا اغری السمک بسکره وعسل گداخته وکذا زوفای رطب وکذا گل زوفا کران خراسب وکذا موم زرد ورغن کنجد وآب چشمه وکذا استقودونیا بعسل وزیت وکذا برنج سوده پخته وکذا پیه بقر بانمک آمیخته وکذا زباد هر واحد منضج ومفجر دمامیل وخراجاتست **وشرب** شقایق النعمان منع خروج دمامیل کثیره وتعدیل مزاج استفراغ مادهٔ آنها کند وکذا اهلیلهٔ زرد استفراغ مادهٔ دمامیل نماید وکذا انزروت که منضج ست وضاد آن نیز وکذا ارخام هر روز یکمثقال العسل برناشتا سه روز متواتر مزیل دمامیل صعب ست **واکل** ریباس بکثرت نافع صروف دمامیل ست وکذا شخصیکه بران دمل کثرت نماید وکلیه حمل نخورد وپس طعنه کند که بعد ازین کلیه دیگر نخواهم خورد جلد دمامیل ازان دور شود **وضماد** کندش وآرد جو وشراب کهنه در ابتدا تحلیل دمل کند وکذا ابوشت بیخ کبر محل اورام ضبیثه است وکذا آب کشمش سبز وآرد باقلا در ابتدا تحلیل دمامیل وخراجات کند وکذا بیخ درخت گل سرخ **دوا** روزیکه دمل ظاهر شود آبک بروغن کنجد یا بسفیدهٔ تخم مرغ سرشته ضماد کند که زیاده نگذارد که جسم نمی پذیرد **ایضاً** که در منضج وتفجر دمامیل مجرب وعجیب ست تخم کتان جلبه مساوی کوفته درآب بپزند وقدری قنه حل کرده فرو آرند وضماد کنند **ایضاً** که دمل وسائر اورام را منضج دهد جلبه تخم کتان خسته ترمهندی سرگین کبوتر آرد گندم برابر کوفته آب وشیر بپزند وکرضماد نمایند **ضماد منضج** که در دمامیل واورام صلبه وخراجات زجعیات والرحیم علویخان ست انزروت تخم مرو کتیرا خسته ترمهندی لعنر تخم بیدانجیر تخم کتان هریک یکمجز وخمیرمان دو جزو همه را دشیر مادگاو بپزند تا مهر شود پس زرده تخم مرغ یکعدد زنبور گاو یکتولچه صابون عراقی یکتولچه داخل کرده مثل مرهم ساخته ضماد نمایند ودر نسخهٔ دیگر تخم بچان بجای تخم کتان وروغن گل وروغن بابونه عوض زنبور گاو وصابون ست ونوشته که اگر صلابت دمل زیاده باشد برزکتان آرد حلبه بابونه اکلیل الملک زوفای خشک برگ چشمه گل خطمی مقل ازهریک یکمجز داخل کنند وبجای روغن گل روغن بید انجیر نمایند واگر بسیار سخت باشد مغز خلاطین ربع جزو داخل کنند وچون نضج یافته باشد وبسبب سختی جلد منفجر نشود صابون عراقی وسرگین کبوتر از هریک جزوی آب زنبور گاو ربع جزو داخل کرده ضماد نمایند واگر این هم منفجر نشود یک قیراط سم الفار آمیزند که در دو سه روز نهایت تا پنج روز مادهٔ صلبه می برآرد **ضماد مفجر** که در مرهم دمامیل یکمثقال سرگین کبوتر سرگین خردس هر یک یکمجز وبا هم سرشته ضماد کنند **طلا** مفجر دمامیل ومجرب بعید ال وسریع الاثرست وکار نشتر مینماید آبک آب نادیه کبوتر درخت ذات الذنب که بهندی بڑ گویند سوخته خاکستر کرده هر دو مساوی بآب سیاهیه بردمل بموضعیکه دانمودن خواهند بگذارند **مرهم شمانیه** که جهت نضج دمامیل وخراجات انجر بالست کتیرا تخم کتان تخم لنوچه سرپیش هر وجوه گل خطمی از زروت مساوی کوفته بیخته با شراب سرشته نیکوگرم استعمال نمایند **مرهم** جهت پرکردن زخم دمل وغیره معمول روغن کنجد چهار دام داغ کرده سیندور یکدانگ انداخته بسوزانند تا که سیاه شود پس موم سفید دو درم انداز ند بعده سنگ بصری مرداسنگ هریک دو دانگ سوده انداخته فرو آرند ودر نسخهٔ دیگر نیله توتیه کیاشه عوض سنگ بصریست **ذکر اودویهٔ مفیدهٔ دمل** گونهبول وراب مل کرده برآتش پنبه زده وبر پارچه طلا کرده بردمل بچسپانند نوبت استعمال سه مرتبه در سند دمل وخیارک دفع گردد وبهتر ین ادویه ست **دیگر** محلل ورم ومسکن درست اجوا بن باریک سیاهیه درآب لیمو واگر نباشد درسرکه بپزند وبیگرم برورم گذارند **دیگر** اسگند ناگوری درآب سیاهیه هر روز دو بار طلا کنند **دیگر** از بیاض استادی مرحوم پوست اریطه تخم دور کرده باریک بساید و پارچه بپزد مودهٔ بردمل چسپانند وضماد اکاسیل گوارخام سیاهیه نیز برای دمل دیگر ادام نافع نوشته **دیگر** مغز خسته انبه بآب سیاهیه بیگرم طلا کنند که در تحلیل ادرام کار جدوار میکند **دیگر** که ورم را تحلیل کند پوست بیخ ارند مودهٔ بیخ بسکپیره وسونف سیاهیه بیگرم طلا سازند بدستن برگ دهتوره سیاه بیگرم وکذا برگ سرس وکذا برگ بڑ بردغن زرد چرب کرده بیگرم بر ورم نیز محلل ست **دیگر** بسکپیره کچله کالی زیری مرچ برگ نیم زنبسی برابر آب سیاهیه طلا نمایند **دیگر** که ورم را در ابتدا فرو نشاند وبعد از ان نضج دهد وبکشاید وگشاده را زیم وچرک پاک کند وخشک گرداند بالجمله را دع منضج مفجر دمل ست وبعد یل گوگل مین پبل هر دو باریک سایه بر پارچه نماد وبچسپانند وضماد بیخ بسکپیره بآب سیاهیه بیگرم همین عمل دارد وعجیب النفع ست **دیگر** که تحلیل کند گوگل بهینبه وایلوه وآنبه بلدی هر سه را باریک سایه در آب لیمو بآتش نرم بپزند وبجولی بگردانند تا ماند سرشش شود فرو آورده بدار نرد طلای نموده باشند **دیگر** برگ گوارا بآرد جو ضماد کردن محلل ست وکذا کاپنبل کیمجز وزنجبیل کنگنی هر یک دو جزو سرکه

سایبده گرم کرده دیگر کودم را بپزاند پوست پیل سایبده ضماد نمایند و تخم برو اسن بسایبده نیگرم طلا سازند و تخم تمهندی کوفته در آب پخته بکار برند که معمول
دیگر برگ کنگنی برگ تمهندی بریخ جوش داده سایبده بالای ورم بندند دیگر در پخته کنند دیگر برگ سدا گلاب برگ نیم برگ انار برگ سپندان تو آب شسته در بارچه
پیچیده از گل آلوده دفعا گستر گرم دفن نمایند بعده برآورده نیگرم بردمل بندند و برای سرعت نضج پیاز نیز داخل نمایند دیگر برگ سرو دال مونگ پیخال کبوتر بر سه
سایبده نیگرم بندند که منفجر گردانند دیگر کوی خوردنی قدری در آب پخته ضماد کردن همین عمل دارد دیگر گوند سبجه تر سیاه کهنه پیخال کبوتر بر سه در هاون
بگویند که مثل سبجون شود قرص کرده بردمل گذاشته برگ بڑ بایسد انجیر با برگ پیپل گرم کرده بندند که برای نگشادن دمل و تحلیل صلابت آن مفید تمام ست دیگر
قرحها و رنگ زیبی نیز ضماد این تغیر النفع ست دیگر برای دفع دمل و خیارک سبوس گندم سبوس اجوین هر واحد یکدرام آهن کهنه دو ماشه نمک شش ماشه هر را
در بول بخته نیگرم ضماد نمایند دیگر میده لکڑی گوگل سهاگه در آب سایبده بر بارچه طلا کرده بردرم چسپانند ضماد کردن انفجار دمل قوی ست تخم سرس مین پیپل
زنگار هر واحد نساشد روغن بهیی یازدگ نیم هر یک یکتولا البوه تخم حلبه هر یک شش ماشه اکلیل الملک گوگل السی هر واحد هفت ماشه کوفته بیخته بشراب تند
آمیخته نیگرم ضماد نمایند ایضاً صابون ریوند چینی مقل مین پیپل سایبده بر بارچه طلا کرده نیگرم بچسپانند ایضاً برای کشادن دمل چونه آب دیده در
صابون آمیخته در یکروز سه چهار بار طلا نمایند و ببندند ایضاً جمال گوته سفزار جیل بارلیک سایبده بردمل گذارند زود میکشاید ایضاً مفرح تمهندی
پنج مثقال بکوبند و چرک چراغ نیم مثقالی در آب گرم بگداز ند با هم آمیخته نیگرم ببندند ایضاً منضج و محلل اورام جدوار نخبیل پوست کالیسفرفلفل سیاه
کالی زیرهی مساوی کوفته بیخته در آب گرم آمیخته بهم زنند و بر آتش پخته ضماد کنند ایضاً منضج و مفجر تالی مکمانه با برنگ هر دو برابر کوفته بیخته و در شراب انگوری
کنند پنج روز بپارچه مالیده بچسپانند و صبح و شام تبدیل کنند نهایت تا سه روز ایضاً آرد موناک وجوآرد لوبیا آرد عدس گیرو هر یک برابر سرکه و آب پخته بردم
دمل ضماد کنند که مجرب ست مالیده بران حصا به ببندند که دیگر پاس نشگافد و اگر بپاسیر کار از مقعد برامده باشد از بارچه دوخت اندک خاریده بماند و چون
خشک شود بردارند و در روزی سه چهار مرتبه بگذارند و زود بردارند و باز بقولول دیگر همین طور بماند بطرف شود و اگر بدرد طرف شود و اگر بدرد طرف نشود گرد آهن
طلا نمایند آبش جاری ساخته بطرف نماید مهیری معمول المبای هندی که در پختن اورام از شتمام دارد آرد جوار چهار دام در یک آنار جهت یا دفع
بطوریکه فرنی بپزند تا غلیظ گردد بردارند و اگر قوی تر خواهند آرد حلبه و تخم سن سوده هر یک یکدام ایلوه سوده نیم دام اضافه نموده بدستور بپزند و بعمل آرند و گاهی شیک
گوسفند سوده در ین پخته بعمل آورد و سریع الاثر یافته و داخل نمودن دیگر ادویه منحصر برای طبیب ست هر هم مجرب برای برانیدن و کشادن دمل و فتده و
زنگار اجوان بزرگ کان حلبه را بتیج هر روزه جزالقی مقل هر کی قوتیای هندی نخیل ریوند چینی شیر خشت شیر انجیر شیر آکاره دویه را کوفته بیخته در شیر یا سایبده موم
ورو غن اگر اخته هم سازند هر هم زال که برای نرم دامیل مجرب زال بست و پنج مثقال سنگرف زرنیخ هر یک نیم درم سنایه تو تیه یکدرم و جاوار
مرداسنگ هشت درم سایبده موم پنجاه مثقال بروغن کنجد بقتاد و مثقال گداخته بدستور مرهم سازند اقوال اکابر شیخ الرئیس میفرماید که چون دمل ظاهر شود
علاجش تا قریب سه روز علاج اورام جاره باشد بعد ازان تحلیل و انضاج مشغول باید شد گاهی تحلیل شود و این کمتر بود و گاهی بنضج باید و واجب ست
کرازعلاج دمل غافل شوند زیرا که بسیار باشد که بخراج عظیم انجامد و ازین استفراغ بقدر واجب از فصد یا اسهال ایمن گرداند و چون با دمل هزبان و قاعده اصل
باشد از تنضج چاره نبود پس اعانت بران باستعمال منضجات کنند و مبتلا کثرت خروج دامیل را اسهال و طایم کردن جلد بحجام مستعمل علی الدوام و دریافت
ازان خلاص نماید و از منضجات او تخم کنوچه که بشیر پخته ست و انجیر و خرزل و عسل یا انجیر تنها بعسل و گندم خایسیده برای انضاج و نیکوست همچنین
موبیز بمورق سرشته یا انجیر بخرزل مخلوط بروغن بدن و دوای دملی معروف بدوا الخمیر ده دوا باین صفت انضاج برفق کند روغن گاو یکلیتر او قیه خمیر ترش او قیه

جوامع گفته‌اند طبری گوید که علامتش فصده مریض است در استفراغ او به‌دیه که مخرج صفرا بود صفرا مرت باشد شل سقونیا و انسیتین و شربت ورد و کمر بعده لزوم مریض بماء الشعیر و حریره و عرب‌ها از نشاسته و شیر زود اگر فصل ربیع باشد مارا بهین بروغن بادام نوشیده و غذا از پخه‌ا مالکیان رطب با ماش بریان و سازده و حریره تدبیر سلوک ترطیب و تعدیل حرارت سلوک نمایند و دائم بعضو موم بروغن گاو زرد غفث ساخته و بران مالند که رطب باشد بعالجه باشد و اگر در شهری باشند که هوای او گرم و خشک بود بسوی بلاد که هوای او بارد رطب کثیر الرطوبت باشد نقل کنند و اگر فصل گرما بود و مسکن او بیابانیدن آب و باد کشن و فرش برگ بید خوش سازند و امر شیدن بنفشه و نیلوفر نمایند و هرگاه مریض اراده پیچیدن رشته بیرون آمده فاید به موضع ریختن بمالد پس آهستگی آزاد بپیچد و علامت خروج و انقضای او ظهور خارش در موضع ست و علامت ابتدای خروج او نیز خارش موضعست و فرق میان اول و دیگر آنست که خارش اول با الم بود و خارش دیگر بالذت باشد پس هرگاه رشته بگسلد یا بحال طبیعی موضع آن دهن کشاده ماند از اسفل صلب و متر شح بدیع متصل گویا کاوسر گین کثیف ست پس اگر رشته در عضوی دیگر ظهور نماید این موضع بر گردد و اگر منقضی گردد ایضاً بعد زمانی به‌شود و ملتحم گردد و اما سیله دهن کشاده باشد و ریم که مذکور شد ترشح کند و در رشته در عضو دیگر ظاهر نشود و یقین کنند که در بدن بقیه نیست و جراحت ملتحم نشود تا آنکه طبیعت آن فضلات را تحلیل نکند و باشته از موضع دیگر بیرون نیاید و اما چون نقضی گردد و موضع او بقدر حمصی باقی ماند علاجش آنست که ثر الا یابرف آنرا بخراشند تا منبسط گردد و از آن خون برآید پس ترک نمایند که آن خشک ریشه کند و به شود و همچنین اگر چیزی در ملک بر جهان ظاهر میشود و علاجش بعینه همین ملاح ست و بهترین اشیاء در معالجه نوشیدن مارا بین و ترطیب بدن با غذیه ست پس اگر در بدن او متلاطم شود مستفرغ او باشربة خفیفه کنند و اولی آنست که از هفته لینه بروغن اسپرک باشد مجوسی گوید که هرگاه علامات این مرض ظاهر شود و جائی از عضو آبله کند واجب ست که ابتدا به تبیر ترطیب بدن کنند با غذیه محمود و خوردن بخوم معتدل المزاج و دخول حمام و فطول آب گرم در جای مرتفع از خوردن بقول حریفه مثل پیاز و سیر و خردل و ترب و از تناول اغذیه غلیظه و حریفه مثل کوامیخ و ماهی شور و لحم نمک سود و غیر آن مانند آن پرهیز نمایند و علاج صبر بقطوری هر روز یکدرم بخورد و بر موضع بصد جلدا نماید تا این حدوث او منع کند و آما چون ظاهر شود باید که از نظر کنند اگر صاحب والتهاب و تپ باید طبیعت معتدل باشد ابتدا بفصد باسلیق از دست مقابل موضع مرض کنند و اگر طبیعت مختبس تب باشد اسهال بهار الفوا کرده نماید باوی اشیای سهر برده مرطب مانند ماء الشعیر و غیره استعمال کنند و اگر بدن تب نباشد و حرارت در جای خروج رشته بود باید که صاحب ورا نقع صبر آب کاسنی بدهند و چون خوب ظاهر گردد آنچه از آن ظاهر شود آنرا بقطع استر برند بدین بران به پیچند و هر قدر که از آن بیرون آید بران پیچند و اندک اندک با هستگی بکشند تا منقطع نشود و چون به بر آید در بدن بهتری از آن باقی نماند و او بر موضع گذارند و روز سوم ربع مثقال روغن کنجد یکدرم و اندک خاکستر فی حراحت سه درم بوره یکدرم موم را در روغن گداخته او به بران انداخته سر هم ساز ند و بر موضع طلا کنند و ایضاً با پنبه فتیله ضماد کنند و اگر رشته بگسلد به موضع را بطول سوی با بوته که از آن رشته آمده باشد ریشگافتن از بهر آنکه در آنجا باشد خالی گردد و در آن روغن زرد و پنبه کوفته نهند تا باقی آنرا بخورد و بعده با دوئیه نبیت بخم علاج کنند بخندی گوید که بعد فصد به هیچ منضجات فضول غلیظه نوشانند تا آنکه آثار نضج و قدار و ظاهر شود و بعده تنقیه مطبوع افتیمون و جوبز مطبوخات مخرج سوداء کنند و اطریفل صغیر مخلوط بسنا و شاهتره از انا فعست و هرگاه حادث شود و طبع قبض باشد تحقنه لینه یا بطبوخ فواکه و بلیلجات تلیین نمایند و غذا ماء الشعیر و ماش مغز بادام دهند اگر با آن تب باشد دالا گوشت طیور فاضل و محلوان خورانند و از گستن رشته احتیاط نمایند و قلامی را دیدم که از انقطاع رشته بعد چهار پنج روز عذیره و ضماد خاکستر فی وغیره کرد آن در فیل علاج نگذاشت اصابت بر خروج رشته می نماید باقی همانست که در اقوال سابق مسطور شد ابن نوح گوید که انچه منع حدوث او کند انست که اصعب طبیعتون باقوتا یا آنچون مجون بخورند یکدیگر بلیله و بلیله و آنکه در نخبیل و تربد و قتبیل هر دو احد یکجو کوفته چیزه باشل آن فانید سرشته ده درم از آن بخورند و این مجون سه اضافیتی ست و منع این مرض و ترک محم و شراب البته کنند و از خوردن فقول و فواکه در بلاد یکه عادت تولد این مرض دران باشد پرهیز باید کرد و چون التهاب آبله ابتدا کند صبر با سه روز نخورانند و علاج کنند و چون رشته برآید بر قطع او سرب یکدرم به پنج بعده ضماد آرد گندم و روغن بید و روغن گل بر موضع نهایند گیلانی گوید که در وقت منع رشته از خروج بعد تکون ماده بوجهی از وجوه جائز نیست و اصل آن علت دوام صحت یکی تنقیه بدن از مواد و دیگر کار از این مرض پدید میشود و دوم تحصیل خون نیکو طبیب مزاج بیمار را خلاط طبیه در طوبات مذبه کردان حدوث و تلزج و حرارت دانسته آن نباشد و مار الشعیر عناب آلو بخارا استعمال کنند اگر در طبیعت قبض باشد و الا مار الشعیر ساده با غرغره و امثال آن دهند و اگر ش مضوبه و غنهای مرطب کنند و اگر محام مرطب طلای عضو با طلیه طبیه در ریختن نطولات مرطب رخشا کش مرطب پرهیز نزل حدوث خلاط معذب آن

نمایند و صحیح تقییل او ابطال آن نیاسیتی ست و مادهٔ آنرا در مدت ده روز مستاصل گرداند و نسوز آن در قول این نوع گذشت و ضماد محرر با نیست که در سر کتجه کوبیده بپزند و موضع را بروغن گل مسخن کرده بران نهند و چون برگ صبر را بکار دارند تراشیده بموضع بنهند و در هر وقت که اشد از امور و معالجات مایر موضع و علاج مجربست گویا کمیان این هر دو مرض و صبر اعانت و مقایلیست حلیمیت ست و چون رشته بگسلد از ان باید جماع شدید و احوال با نکه از ان بر مریض خوف باشد حادث شود لهذا از استارت کرده اند که عضو را که دران رشته برآید در آب گرم غرق کنند تا بحرارت آب بیرون آید بعده با گشت امر کرانند تا نمک دفع کنند و در طبیعت رفت جذب ست بهر چه که خواهند استعمال کنند در سیر که از بقایای ریسانند و انگاه از سبل مرتب کنند و درین مرض نیکوست و ایضاً گیر نرگس مرچ نخی و سایه بهسل سر رشته بران موضع ضماد کنند و این دوا یکه گر مقرر حصل نمایند نیز نفع بخشد و بعد شکافتن و الم هر سه حل شده مرهم جدوار تالیف مرتبه مالند خضر گوید که استفراغ مادهٔ نمایند اگر سود داری باشد پیش شربت شاهتره مربا بریوند و بلیلهٔ سیاه و مجر ارمنی و اگر از بلغم فسود بود با غاریقون و بلیلهٔ کابلی آمیزند و افتیمون مطبوخ مثل مالیکان فرد و شورباهای چرب و حریره بوجه تحکم کرده و مغز تخم خیار و مغز تخم کدو در نهند میر عوض میدهد که درین زمان بطور اطبای هندچنان رواج یافته که اول روغن زرد بر تمام درم رشته همی مالند بعد ازان برگ عشر بستانند روغن بران مالیده گرم نمایند و بر تمام درم تکمید کنند بعده شهد بیزی کرده ای هندی ست معروف با یک سوده با پول آدمی سرشته قرص سازند بر سوراخ نهاده بر بندند از پنج بیرون می آورد و اگر عوض مهای مذکور آرد ماش هندی یا موشه چاول عام گذرد یکتا نک آب دراندک آب سرشته قرص ساخته بر بندند بعد باش روغن تکمید بدستور هم نافع بود مصنف اقتباس گوید که اگر کل فصد صافن، و یا با سلیق از جانب دیگر کنند و تنقیه بمسهلات بلغم و سودا بکرات و مرات فرمایند و حمام معتدل متواتر استعمال نمایند و قطع صبر بآب کاسنی بسر رود و یا هفت روز بدهند که قلع این علت میکند و وزن صبر روز اول نیم درم و در روز دوم یکدرم و در روز سوم یکنیم درم و در روز چهارم دو درم باید و از روز پنجم تمام درم هر روز بکار نهند و همچنین تا هفت روز دهند و شب خیسانیده صبح باشکر بدهند هر گاه رشته گسسته شود و عضو رم کند انعضو را در آب شور یا در آبکیه شب یمانی دنگ طعام و تکمید دران جوشانیده باشند بدارند و اضعده و اطایهٔ آلوده و نطولات جاذبهٔ منضجه مدد نمایند تا باز نبودی پدید آید انجا را بشتر شگافته تمام بر آرند و هم اجاز و غیره مندمل سازند و خوردن اطریفل قتیلی علویخان که قاتل دیدان است و اطریفل هامان منع از حدوث آن میکند و در رفع این مرض عظیم الاثر ست صفت اطریفل هامان گیرند پوست هلیلهٔ کابلی بست درم پوست بلیلهٔ آملا فیقمون هر یک ده درم زنجبیل شیطرج هندی سعد کوفی زوفا قسط تلخ هر یک سه درم سانج هندی دو درم سپستان سطوخودوس هر یک هفت درم خاریقون پنج درم مصطکی انیسون قرنفل خیر بو اکند جوز بوا هر یک دو درم فلفل دارفلفل دارشکا شاهر یک چهار درم عسل سیاچاول دو نیم شربتی از سه تا چهار درم مؤلف جوامع گوید که علاج آن بطریق عموم آنست که اهل مکنته بلید یکه دران این مرض عام باشد و خصوص مبتلاون بدین مرض در فصل بهار البته تنقیه بدان نمایند از فصد و مسهلات بصفراء بلغم مانند جوب تمر هندی و صبر قوقایا و قمع صبر بمطبوخ افتیمون و ایلیلج و سنا یا مثل فلوس خیار شنبر شیر خشت و یا شربت ورد مکرر و یا شربت بنفشه مع روغن بادام و دوا بالسته بدو حب عصاره ریوند و مارچوبه امثال انها بعد از منضجات و تنقیه استعمال کنند اطریفلات چند روز مانند اطریفل سنائی و افتیمونی قتیلی و معجون قتیلی که قامع مادهٔ آنست و کثرت اتحمام نماینده روغنهای مزاج را تصفیهٔ خون و فصد و حجامت و اخراج خون بقدر ضرورت و قوت و بعد از ان اشیای معدله مزاج خون از اشربه و ادویهٔ مناسبه بیاشامند و اغذیهٔ لطیفه بدو تولید خون صالح لطیف خورند و اجتناب از اغذیه و اشیای مولد آن مثل پنیر خشک شوربا گندنا و ترهٔ تیزک و گوشت گاو و مرغ پیر و پنیر و خوری و تخمه آشامیدن آب خلیظ را کاهنده بعد از ظهور رشته قدری یا پنه را کوبیده آب نرم ایران بنفشارند و آهسته آهسته آزا بکشند تا بر آید و بگسلد و آب پاز به ایران بیفشرده و باشند اگر تمام آن میکند فبه بر آید بهتر بزودی دهن آن نرم را بند نمایند که هوا یا آب داخل آن نگردد و اگر قدری بر آید و باقی بآسانی بر نیاید از انجال خود بگذارند بران آب پاز به بفشارند از قطعهٔ پاز را بران گذاشته انچه بر آمده از انچوب بایل سرب بچیده بمصابه بر بندند و بعد از نیکی کشاده بر آن آب پاز به بفشارند و علامیت آنرا بکشند تا بر آید و اگر باز بتمام بآسانی بر نیاید بدستور بران آب پاز را فشرده و قطعهٔ پاز گذاشته به بندند و بعد نانی بدستور بکشند همچنین بعمل آرند تا تمام آن بر آید و اگر رشته بگسلد و رم کند رود رد شدت نماید از ان تب بهم رسد و مریض بی قرار شود این همه از کشیدن شتاب آن همانست که دران روغن چراغ یعنی روغن بزرگمان و شیشه و غیره است و دوزخیل علاج مسطور شده بر پارچه بالیده مرهم گذارند و هر هفته تبدیل نمایند سه چهار روز نگیرد و پس اگر خود بخود نیفتد نگیرد و نشتر نزنند و علامیت بفشاندن که چون آن

برابید پس فتیله بصابون آلوده و یا برگ نیم سوده بر دهن آن گذارند تا بند نگردد و بران آن ضماد را گذارند تا باقی نیز پخته شود و چون چرک آن برابر صدقه آزاد بر چون مناسب
تلخیص: **طریق استعمال منضجات و مسهلات** درین مرض اگر ماده صفراوی باشد گاوزبان شاهتره بسفایح اطلوخودوس بادرنجبویه گل بنفشه
گل نیلوفر افتیمون هر صره بسته هر یک در مثقال آلو بخارا آلو سیاه انجیر در مثقال صفر اصفهانی چهارتان هر یک ده دانه مویز منقی بست دانه تخم بندی زرشک هر واحد دو مثقال
او دویه را سوای افتیمون شب در آب دور طل خیسانیده صبح بجوشانند تا آنکه سوم حصه آب بماند پس صره افتیمون را انداخته یکدو جوش دیگر داده فرود آرند و افتیمون را
بمالند و فشرده و در کنند پس صاف نموده سکنجبین افتیمونی پانزده مثقال داخل کرده بیاشامند در روز دوم تخم خرزه تخم خیارین هر سه یکمونه هر یک دو مثقال در طبیخ دو درجه بین
و مثقال بعد طبخ اضافه کنند در روز سوم بیخ بادیان اصل السوس عنب الثعلب پرسیاوشان هر یک دو مثقال فلوس خیارشنبر پانزده مثقال ردغن بادام یک
مثقال داخل کرده بیاشامند و شب حب تمر هندی یا صبر یا قوقایا و حب مصاره یونس هر کدام کمتر از مثقال بخورانند روز چهارم این مسهل کامل جامع بدرجه تنظیر آن
دقیق تخم کاسنی گل سرخ هر یک مثقال سنای مکی چهار مثقال عود حلیلین بم عناب ده دانه پوست اهلیله کابلی اهلیله سیاه هر یک دو مثقال سعد اروئیه منضج روز اول حوالی الو
و انجیر صمغ عربی و تخم هندی در شک و مغز تخم خربزه هر یک ده مثقال بیخ بادیان بست دانه کنند در سه حل آب شب ترکرده صبح به ستور
بجوشانند و صاف کرده شیر خشت گلقند هر یک ده مثقال برای جزای مسهل سابق افزوده سکنجبین مویز کرده یونه چینی یکدرم سوده بران پاشیده خنک هر یک صد
اهلیله مربی بگلاب شسته با یکدانگ مجرا رنبی مغسول آن میوه تخم زرد و بالایش شربت گاوزبان ده مثقال در عرق بیدمشک و گلاب هر یک ده مثقال حل کرده بیاشامند صد و شصت
منضج روز اول در روز هفتم تسعیر روز دوم در روز هشتم منضج روز سوم شب نهم جوب مذکوره و صبح آن مسهل روز چهارم بیاشامند در اثر جوارش هاضم اطلوخودوس و بادرنجبویه
داخل کنند در کاهیدن و افزودن اوزان اوویه منضج و مسهل بحسب مزاج و سن مریض موقوف بر رای طبیب ست **و اگر ماده** بلغمیست داشته باشد روز اول منضج از گاوزبان و خبث
بسفایح تنظیر و تبرید و تبرید خشک عنب الثعلب پرسیاوشان اطلوخودوس انسنتین هر یک دو مثقال انجیر در دو نوبت روز اول مسهل بست عدد جوشانیده صاف کرده انجیرین
گلقند هر یک پانزده مثقال حل کرده صاف نموده بنوشند روز دوم پوست بیخ کابلی بیخ بادیان اریسا بیخ کبر اصل السوس هر یک دو مثقال بیفزایند روز سوم فلونیا خیارشنبر پانزده مثقال
روغن بادام یک مثقال داده کنند شب چهارم اهلیله کابلی تیه بسفیده هر یک دو دانگ نخجیل غاریقون فهم حنظل مقل ازرق کتیرا هر یک یکدانگ سوده بروغن بادام
چرب کرده حب ساخته بورق طلا سه عدد بپیچیده وقت خواب فرو برند و عقب آن آب نیمگرم بنوشند و یا اهلیله فیقرا غاریقون نرم سفید یونه چینی تربد سفید هر یک نیم درم نخجیل
نیم دانگ سقمونیای مشوی یکنیم دانگ مجرا رنبی مغسول و یا مجرا لاجورد نیم درم مصطکی مقل ازرق کتیرا انگ بندی هر یک درنخود با دو مثقال شربت بنفشه شربت بنفشه شربت بنفشه شربت بنفشه شربت بنفشه شربت بنفشه شربت بنفشه
و صبح او دویه روز اول و دوم و سوم سوای زوفا و عنب الثعلب پرسیاوشان دوم اطلوخودوس انسنتین و انجیر و بیخ کاسنی و اریسا گرفته پوست اهلیله کابلی پوست بیخ کاسنی
گل سرخ هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال شیر خشت پانزده مثقال داخل کرده مثقال بران پاشیده بنوشند در روز پنجم اهلیله مربی یک عدد
شسته مصطکی سوده نیم مثقال آمیخته بخورند بعد آن نبات سفید پنج مثقال گلاب عرق بادنجبویه هر یک ده مثقال شربت نموده بنوشند در روز ششم تسعیر روز اول روز هفتم
تسعیر روز سوم در شب هشتم اهلیله لوغاذیا چهار مثقال حب ساخته فرو برند و بالایش آب نیمگرم بنوشند در روز ششم تسعیر روز چهارم بنوشند و غذا دهند این ایام میان روز نخود آب
گوشت مرغ جوان یا دراج با یکپاو شب پلاو از یکی ازین گوشتها و در روز پنجم بنوشند بعد پنج شش روز دیگر اهلیله مربی مصطکی با شربت اسطوخودوس پنج
مثقال و عرقیات مذکور و تخم خربزه مغز تخم خیارین یک مثقال بخورند **و اگر** ماده سودا و یبوست داشته باشد روز اول گاوزبان شاهتره بسفایح با درنجبویه عنب الثعلب پرسیاوشان
اصل السوس تخم گل بنفشه گل نیلوفر هر یک دو مثقال عناب انجیر زرد هر یک ده دانه جوشانیده صاف نموده تربد چینی سفید هر یک پانزده مثقال حل کرده بازده مثقال
بنوشند در روز دوم و سوم تخم خیارین تخم خربزه پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان بیخ کشوث افتیمون در صره بسته هر یک دو مثقال اضافه نمایند و شب پنجم هاضم
یک مثقال سوده بروغن بادام چرب کرده و بجوشان بنوشاج دو مثقال سرشت بالخته بورق تقره پیچیده وقت خواب فرو برند عقب آن آب نیمگرم بنوشند و صبح پوست اهلیله زرد پوست
اهلیله کابلی اهلیله سیاه گل سرخ هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال شمش اصفهانی دو ازده دانه مویز منقی بست عدد فلوس خیارشنبر پانزده مثقال شیر خشت دو مثقال
بادام دو مثقال عوض پرسیاوشان بیخ کشوث در نسخه مذکور داخل و دوم و سوم افزوده سه روز هندی نخجیل اهلیله مربی یکعدد دانگ آمیخته ورق طلا

دو عدد برگ چغندر و بعد آن تخم بالنگو یک مثقال قرصت گاو زبان پنج مثقال گلاب ده مثقال بنوشند در ششم روز دوای روز اول قدری هفتم نسوده روز دوم مجدداً بدهند شب هشتم دوای شب چهارم قدری هشتم دوای روز چهارم نوشیده شد در این ایام وقت ظهر شوربای قیمه با نخود آب گوشت مرغ جوان بخورانند شب پلاو و قلیه چلاو و بعد این چهار روز مداومت بخوردن هلیله سبز با گلاب شسته و شربت از نبات و گلاب و عرق گاو زبان و عرق بید مشک هر یک پنج مثقال تخم شربتی یک مثقال باشد باید کرد و اگر اجتناب این مرض را و اجتماع صفا حاصل باشد دو نه مضحکات و مسهلات آن مسوغ عمران و اهمال نماید و اگر زن بود و ادرار طمث منظور باشد در سود اوی تخم کشوث و خسک و شکاعی مضحکات و در بلغمی حلیله و خربق سفید انه و شکاعی و کمازریوس و اگر صفراوی باشد تخم خیارین تخم خربزه تخم کاسنی تخم کاسنی کشوث و مانند اینها از مضحکات و مسهلات آن استفاده کنند و اگر اندک ماده باقی مانده باشد چند روز بعد فراغ از مسهل مداومت با مطبوخات مذکوره و معجون تفتیس نمایند

سفعه

و آن بقول شیخ از جمله شور قرحیه است که اول به شور مستحکم خفیفه متفرق در چند مواضع آغاز کند و بعد آن بقروحی که بران خشکریشه بود متقرح و ریش گردد و مانند سرخی باشد و تر سر کوچکان بسیار حادث شود و آنرا بهندی گنج نامند و صاحب اگنجه فرماید لوغ زائل گردد و گاهی در سر و گاهی در سایر بدن افتد و آن دو نوع ست یکی بطب کاذان زرد آسیلان کند و آنرا شیر بچه و سعفه رطبه نامند و دوم با بس این نوع بنهایت خشک باشد و پوستهای تنک سفید ازان جدا شود و بقوبائیت یا بس ابتدا کند و بسیار باشد که در سر ا قوران کند بسرعت و در گرد ما زائل شود و بسبب سعفه رطوبت رديه حادة اکالاست که با خون آمیزد و ایضاً اخلاط غلیظه ردیه پس غلیظ ازان زیر جلد متحبس شود و ورم و شور پدید کند و رقیق ازان منتشر گردد و بجلدت و تاکل خویش جلد را ریش و فاسد کند و ازان زرداب لزج سیلان نماید بسبب نوع یا بس آن خلط سودا وی بسیار که رطوبت حریفه با وی آمیزد پس سودی جلد منفذ گردد و آنرا فاسد کند و بخورد و فشور ازان جدا گردد و صاحب کامل گوید که سعفه قرحی ست که در سر حادث شود و آنرا خشکریشه بود و آن انواع ست قوی را زائل شود مدتی گویند و حدوث او از بلغم شور بود و علامتش آنست که او قروح بود با وی در جلد سر سورا خهای باریک شود و در سورا خهای او رطوبت شبیه بشهد بود و قوی را زانست که آنرا قنی نامند و آن قروح مستدیر صلب ست که بالای آن سرخی باشد و در حوف او چیزی مانند تخم انجیر بود و سخ است که آنرا جوز خوانند و آن نیز قروح مستدیر صلب بود با وی و در سر سورا خهای باریک بود الا سورا خهای بین کمتر از سورا خهای سعفه شهدیه باشد ازان رطوبت مانند آب گوشت بیرون آید و نوعی دیگر ازان شور کوچک سرخ ست که در شکل مسپستان مشابه باشد ازان رطوبت شبیه بمائیت خون برآید و نوعی ازان یابس سفید رنگ شبیه بشوره است که ازان پوستهای سفید جدا شود و آبن الیاس گوید که حدوث سعفه نیز بنحوی از فضلات عفنه در رطوبات فاسده بود و این اکثر بصبیان حادث شود خصوصاً صبیان فربه را بسبب کثرت رطوبت ابدان و کثرت جمع و تجارات ضعف اعضای ایشان و نوع سعفه شهدی نسبت اشعاره افاسد کند نوعی دیگر از سعفه ست که بر بدنش الابر معروف ست و در سام و درج موسیا حادث شود و ازان رطوبت مانند آب گوشت سائل گردد و بقول جلبری مادهٔ مولد این نوع فضول غلیظ سمکیفیت حارهٔ حریفه بود و گاهی دیگر آنرا سعفه محمرا نامند و در جلد سر حارث شود خاصته در هنگام موی سر تراشند جلد سر سرخ خالص الحمرة ظاهر شود و باشد که رنگ او بسیاهی مائل بود و صاحب وارس دست رجوع در باید و جالینوس ذکر کرده که اگر این قرحه کند صاحب وارس شفا نیابد اگر متقرح نگردد بعلاج موافق معالجه نماید صحت یابد و گاهی با آن خارش اعم بود و گاهی ازان پوست باریک جدا شود و تجدد نیز گوید که مادهٔ سعفه معروف بروس ست بر صفراوی حاد بود و صنفی دیگر از سعفه ست که آنرا سعفه سودا گویند و آن مائل بسیاهی باشد و قرحانی و ایلاتی مینویسند که سعفه شیر مینه یعنی شیر بچه بشر باشد که بر سطح بدن برآید و در گوشت غائر نباشد لیکن بعضی فراخ شود و در درد و خارش و سوزش کمتر بود و سعفه بیشتر بر جلد سر برآید شیر مینه بر سر روی و دیگر اعضا برآید و سوزش شیر مینه زیاده از سوزش سعفه دسائل تر از سعفه بود و آنچه از سعفه برآید ریمی بود غلیظ و لزج که قوام او چون قوام انگبین بود و باشد که رقیق تر بود و باشد که خشک بود و هیچ از وی سیلان نکند و باشد که شور بر آید چون نمک و آنچه از شیر مینه سائل گردد رقیق بود و آنرا طالی گویند که سعفه قرحی ست در اعضای رئیس و از فساد خلط پیدا شود و مادهٔ او مختلف باشد و گاهی مادهٔ او مرکب باشد و علامات او آنست که اگر بسبب یکی از دو خلط طب یعنی خون یا بلغم باشد سعفه رطب باشد پس اگر از بلغم بود سودا دارد و سپیدی مائل باشد و الا اگر از خون بود سرخی زند و آنچه بسبب یکی از دو خلط یابس یعنی صفرا یا سودا باشد علامتش تقشف و پیس و تیرگی سودا وی ست و زردی صفراوی و خروج پوست مثل سبوس از هر دو گاهی با صفراوی رطوبت مراری بود و در جلد صفر سرخی پیدا شود

علت نوعی از اقوام عرب که بدن ایشان بسیار سرخ باشد و چون عرق کند سرخی بیرون آید گویند که از دو سبب کرده است یکی آنکه ایشان در آفتاب بسیار باشند دوم آنکه ایشان بسیار شراب خورند و این سرخی از سعفه نیست

وایام مرض رابنج وقرقاما مند وصحت هنگام بلوغ مفارقت کند وگاهی بمناسبت سودائی فاسد شود پس بگردد ومورد بد وبعضی ازان شهدیه باشد ودر جلد سر ورانج مثل سوراخهای قرص شهد گردد وبعضی ازان مشابه انجیر وتشقیق وتمیز آن بود وبعضی ازان آنست که بادی جلد بسیار نرم گردد وخون سیلان کند زود الاله سوء بسبب نسیان دبابان وفصول بسیار مخلصت بود ودر انچه گفتیم بران عود میکند وقیه بهاء الدین مینویسد که قوبع آزر کیلی کی گویند نوعی از سعفه بود ویسیار باشد که بوست را خورد ومسامه را به بندد وبچوچ محل بیاض نماید چنانچه بعضی کلان راه واقع میشود وقسم دیگر سعفه متقرح بود واز اشهدیه گویند واین بردوی ودیگر اندلعها بیشتر ازان افتد که بر سر باشد که بوست را بخورد ومادهٔ این خلط مخلوط از صفرا وبلغم شور وچطری گوید که فرق میان شهدیه وسعفه جلبانست که بالای سعفه جلبه بوست باریک طب نماید وزیر او ریم بود واز آن قطعه متصل باشد چنانچه گاهی در بقیه سر مقدار چارانگشت یکقطعه بود وشهدیه بکشوف باشد ودر سوراخهای او صدید واقف نماید مثل وقوت مسل وشهده وغیر ذلک بالواق قطعه بر اصل بود وسوراخها کشاده باشد بخلاف سعفه واز این رض نوعیست معروف بمجرب آن شبیه بدامیل ومزاجات ست که در جلد سر ظاهر شود وسعه بیاشد ودریم کند ومثل مذ وباقی ماند بعد مخمل متلاشی گردد ودر انواضع دیگر ظاهر شود وجالینوس گفته که اکثر دیده ام که این علت باولا وصیادان ماهی حادثه میشود وبابن قبیل ایما کرده بسوی آنکه این علت از انجارات خلیه ظلمانیه تخیه میباشد علاج اگر طفل شیر خواره باشد تنقیه مرتضع کنند بعد سر ورو واسهال از طفل نیز خون گیرند بحجامت وچسپانیدن زلو دور مریض جوان تنقیه اورا بعد سه مهل حسب غلبه خلط نمایند بر ابغذیه تنقیه مثل قلیه کبد وا سفاناخ وزرد تخم مرغ اقتصار ورزند وبعد تنقیه وصلاح حرکات باطلیه بعد طلا نمایند مثلا نرد چوب مغز اوام تلخ گلنار رانیخ کاغذ سوخته مازریون برگ مورد بیخ سوسن اقاقیا قنبیل جملها بهر چه ازینها بهم رسد بار یکسا خته بسر کرده روغن گل آمیخته طلا کنند ودر سعفه بعد تنقیه غلط سوداوی نمایند وتر طیب فرج باغذیه ومحام وغیر آن از تدابیر مرطبه کرده ام امراض سوداوی مسطور ست بعد ازان آب گرم ولعابات مثل لعاب تخم خطمی وبنفشه وتخم کتان بر سعفه ریزند وقیه روغنی وتخمی ودر هنای بار دجالند وهمان روغنها در بینی چکانند واگر سعفه غلیظ صلب باشد هر بامن نخ اشنه تاخون آلوده گردد وبس سرکه وتمک آب صابون بمالند ویا بر آن نرلوچسپانند بعده بدای سعفه که قوی التجفیف باشد مثل مرهم اسم طلا کنند بیان ادویه مفرده نافع سعفه اگر بعض ادویه محام مغسل بهندوستان سموی سرو سدر بشویند تا آنکه پاک گردد وخشک شود وسر ابمنشه مغرغشت کرده بروغن گل چرب نمایند ودر بگ سوسن کوفته بیخته بران پاشیده بچسپانند ولباس پوشانیده از حمام بیرون آرند وچنین سه یا چهار مرتبه عمل آرند مریض صحت یابد ومجرب سودیست واگر خاکستر هر وی سوخته نرد خروج از حمام دبعد چرب کردن بروغن گل بسعفه کبوس نمایند نیز مجرب وست واگر در جائیکه سعفه باشد رگی نزدیک تفصد نمایند وفصد اوکرده خونی کزان خارج شود بر سعفه طلا نمایند یا بخاصیت مجرب نوشته وگذارند مثل غبار سوده بسر کرده طلا کردن مجرب ست وسکه خوردن وطلا کردن سعفه یابس را مجرب ممدوح الیه ست وضماد خای قریش بر سعفه مجرب نوشته وگذاضماد ایر ساوا گر کنار بر وغن کنجد بر شیشه اندا خته تا چهل روز در آفتاب بیاویزند مثل روغن گل بسازند وسعفه را مکرر بدان چرب نمایند یا بخاصیت مجرب ست وطلای روغن گل شفتالو بوم زرد وگل شفتالو بقر ص آب وگذا استخوان فیل سوخته وگذا آب ترشی ترنج بهمان آمیخته بتکرار نیز از مجربات اوست وضماد بول انسان زبت یا خاکستر چوب انگور وگذا سرگین کبوتر با آرد جو وگذا قسط هندی سوده با آب یا بسل گذا غرای السمک بسر که حل کرده وگذا کرویا ویا قرو ماسوده بسر که سرشته وگذا دبیخ بسر که سوده وگذا مغز تخم بید انجیر مجرب بلسان دزنبخ زرد چوبه اجاد سوده مساوی بهسل سرشته وگذا راصله کوفته بعسل بخته وگذا آرد حلبه بورق وآب چغندر وگذا تر مس تلخ بسر که وعسل وگذا سفید اب بروغن گل وگذا خوت تنور بسر که وگذا سکبینج بسر که وگذا افیون وتمک تر آ بر شته ضماد کردن وبعد سه چهار ساعت آب گرم شسته وگذا تخم شفتالو سوده وگذا خون روباه ونمک وخرزهره تر وگذا آب کرفس وآب بادیان دزنبخ زرد وگذا سرشن سوخته بسر که هر واحد نافع سعفه است واگر مریض حمام غسل کند وخشکریشه از سعفه بشوید وهنگام بیرون آمدن از حمام سعفه را بروغن گل چرب کرده بر اقبیل طلائی خشک بچسپاند وپارچه پوشیده از حمام بیاید سه مرتبه این عمل کند سود مند بود وچنین کبوس کاغذ سوخته نربت ویا بسرگین فیل سوخته وگذا تهمین بروغن زنبق وکبوس سم موش سوخته بروغن گل سعفه بطبیخ کبیکج بمرات وگذا آب کبریتی وگذا وضماد حب الصنوبر با روطلا وسعوطه رتنه دهنای که تمام شب بدان ضماد کرده خشک نموده سایيده باشند دزنبخ طلا درس وگذا سکبینج بآب نامه تعلیق ملق بر صاحب سعفه واقتطاط از مرد مثل ضماد سوده باده وبه سعفه نیز مفیدست وبقول اطبای هند گل تنبا کو سوده ویا پوست تنه کفش کنهنه سوخته بروغن سرشته آمیخته ویا برگ اندرزم کوفته بقدری نمک سایيده ویا کوکه که چیزی سرخ ست سایيده باجزات بیخته ویا خرد ل نصف بریان ونصف خام ساوه

بیرون سرشت آمیخته و با سم اسپ سوخته بدهد و نیز آمیخته و با شیر بکاهین نمکسوده در روغن سرشت سوخته تا برگ فراش سایبه قرص بسته در روغن تلخ سوخته صاف کرده
و یا کلونجی بسرکه تا برگ چندغام سوده و با سگرین بز سوخته بر سفعه طلا کردن هر واحد نافع ست **ذکر بعض ادویهٔ مرکبهٔ معمول در اقسام سفعه**
و دوا نیکو جهت سفعه اطفال هم بست نیلهٔ تخم خیاره که شه دوده خاکستی که خود بیان نمایند و دام در روغن سرسون بریان نمایند پس بیخ آهنی خوب بساینده بر سر طلا نمایند دوا
اند کی سوزش میکند بعد ساعتی ساکن شود و اگر آماسی شود گوناسوخته نیم پاو خاکیله هر واحد دو دام سهاگه بریان خاکستر گلمن هر واحد نیم درم تر یاده مکنند و وزن تو تیا دو
هر یک نیم دام کنند در روغن مذکور حل کرده بکار برند مفید تر باشد **روغن اوراق** که نافع سفعه ست و جوب برگ یاسمین برگ سیب برگ فراش برگ بیکپر برگ بید انجیر
برگ بکاهین هر واحد دو درم سایبه قرص نموده در پاد آثار روغن کنجد بسوزند که سیاه شود وصاف کرده کیله مرد انسنگ برگ حنا سهاگه بریان نذ چوب سوخته کات سفید با نجی
سوخته آمله سوخته **خلفل** گرد سوخته هر واحد دو درم نیله تخمه نیم درم سایبه در روغن انداخته بچوب پنبه حل نمایند و بعد از شدن موی سر مالند **ضماد**
مفید سفعه و مجر حنای عشک کیله چند بری هر یک یک دام نیله تخمه نیم دام کتیرا شش دانگ نوشته بیخته بروغن سرشت آمیخته بمالند و ساعتی دمانند تا بتابش نشینند و اگر آرد نخود
و اند کی نیله تخمه سوخته بار یک ساخته در جغرات ترش آمیخته کف مال کنند تا ماند خمیر شود پس موی سر تراشیده بمالند و بعد یکپاس بشویند نیز نافعست **ایضاً** هادی
سوخته آمله سوخته برگ حنا هر یک دو تولهٔ سهاگه بریان کیله مرد انسنگ فلفل سوخته هر واحد یکتولهٔ نیله تخمه کنیم ماشه کوفته بیخته بروغن تلخ آمیخته بعد حلق سر مالیده باشند
مجرب ست **ایضاً** که در سفعهٔ رطب و یابس و جرب مجرب گوگرد دیماب توتیای سبز هر یک سه ماشه گل سوخته تنور یکنیم تولهٔ کهرل کنند که سیاه شود در روغن تلخ آمیخته
بمالند بعد یکساعت سرگین گاو میش مالند و بعد خشک شدن مالیده و در کنند و آب سرد بشویند سه بار کافی ست **ایضاً** برگ حنا چار تولهٔ با نجی مرد انسنگ کیله کتیرا
سهاگه هر یک دو تولهٔ نیله تخمه سه ماشه کوفته بیخته بار وغن تلخ آمیخته بکار برند **ضماد** که سفعهٔ یابس تو با را مجرب ست مغز تخم کدو ده جزو توتیای مغسول دو جزو شنگرف
هفت جزو شیر تازه ضماد کنند که در سه بار مائل کنند و تضمید نیل با سرکه بهمین نیل ست **طلای سفعه** که همواره معمول ست آمله سوخته نیله تخمه سوخته مرچ سیاه سوخته
پوست خشخاش سوخته مرد انسنگ بریان همه را باریک سائیده در روغن زرد که یکصد درکیره تا از آب تشت باشد آمیخته طلا کنند **طلای هندی** که جهت هر نوع سفعه
و شوره سر اطفال مجرب ست کیله گیرو کات توتیای سبز شوره قلمی هر یک یکجزو مرد انسنگ فلفل گرد و هر یک دو جزو سرگ حنا چار جزو سائیده بروغن تلخ رائج کرده آمیخته بعد طلق
سر مالند **ایضاً** که برای سفعهٔ عائیه شدید العفونت کثیر الصدید بی نظیر ست نیلهٔ تخمهٔ برشته فلفل سیاه سوخته هر یک نیم تولهٔ عدس دست سوخته آمله پوست انار
گوناکیله سوخته هر یک یکتوله سائیده در روغن سرشت آمیخته طلا نمایند **ایضاً** تنبیل تنکار زرد چوب با نجی در روغن تلخ نه پاس کهرل کرده بکار برند **هم سفعه**
که قروح سر را زمجربات ست کیله حمام دانسنگ از زرد چوب سبز پوست انار زرد چوب هر یک سه ماشه موم را در روغن گل گداخته بسرشد سرکه انگوری قدری اضافه کرده
بهم زنند و موی سر تراشیده بمالند و اگر روغن گل نباشد روغن کنجد و گلاب داخل کنند **نوع دیگر** که در جمیع انواع سفعه مجرب ست کاهو زرد با نجی شش سرخ زرد چوبه
گل سرخ اقاقیای مغسول هر یک یکدرم گلنار کاغذ سوخته هر یک دو درم سفیدار سه درم موم زرد هفت درم روغن گل بیست درم بهم سائند **اقوال اکابر**
ابو سهل گوید که سفعه سرگرد بدنی باشد که خون بران غالب بود با یکره معالجه بفصد قیفال کنند بعد چهاست بریکی از دو صدمه نمایند اگر فصد کفایت نکند و فصد گاه پیشانی
کشایند و اگر در بدن غلبهٔ یکی از اخلاط دیگر باشد تنقیهٔ بدن بدوائی مسهل آن مخلط نمایند و اگر در بدن استلا نباشد و مرض ضعیف بود در ان از تنقیهٔ بدن اجتناب باشد و باطلیه
از ادویهٔ مقطع و ملطف و محلل و معدنک بالذع کفایت باشد و این غرض حاصل شود در هر گاه ادویهٔ محلله را ملطفه را در روغن در سرکه مخلوط سازند **صفت** دواء القرطاس نافع
سفعه قبائل سر اسپر سوخته مغسول از هر روز کاغذ سوخته هر واحد دو جزو گوگرد و غیر سوخته یکجزو بسرکه سیاه کنند **دیگر** گوگرد خاکستر کندر شحم حنظل بسرکه تند سائیده
طلا نمایند **دیگر** صمغ صنوبر گلنار مساوی بسرکه در روغن گل سرشته طلا کنند **دیگر** خاکستر چوب انگور زرد و نذ مرد سنج در سرکه در روغن گل مخمر در سائیده طلا نمایند
دیگر مرد انسنگ زرد چوب مساوی بسرکه در روغن گل بسرشند **دیگر** کشنیز خشک سوخته نزدیک تنور خاکستر سرکه در روغن گل طلا کنند **دیگر** برای صبیان مازو خاکستر مدت
بسوزند سائیده مادی نمک آمیزند و استعمال کنند **دیگر** برای بیهشان مرد انسنگ بادام تلخ سوخته مازو زرد چوب مساوی بسرکه در روغن گل طلا کنند **دیگر** برای
سفعهٔ عائیه طبیخ خرزهره بشویند پس این طلا کنند تو با را تخم خاس مرتنبیل هر واحد دو جزو خاک کندر شب یمانی هر واحد چار جزو زراوند قلقطار خاکستر چوب انگور بسرکه

یکجزو بسکه روغن گل طلا سازند شیخ میفرماید که طلا جش قریب از علاج توبا ست و مقرب ذکر کنیم لیکن الآن میگوئیم که سعفهٔ یابس نفع میکند استفراغ خلط صفراوی وسوداوی و بلغم شور مثل طبیخ اهلیله با قیقون که دران صبر و تمر نیز داخل کرده باشند و بعد آن استعمال کنند چیزیکه باقی بایه طبیب کند مثل مار الجبن بشابهٔ رطب بگیرند از جملهٔ یکطال اهلیلهٔ سیاه و زرد هر واحد سه درهم اقیقون دو درهم تمر نه فلی دو دانگ بآن هر روزه بیزند و بعد ازان بردارند الجبن اقیقون اقتصار نمایند اگر طبیعت تحمل باشد و افراط نکنند و یا بر چیزیکه احتمال آن کند و از هر چیز یکه دران شیرینی مفرط باشد خصوصاً حلوا و یا تخمی یا شیرینی یا شوریت بود اجتناب نمایند و بر اشیای قهقهه مزاج افراط سالم که دران نفع نباشد اقتصار و رزند و طبیب بدن را بوجوه معتدل از حمام و غیره و کنند و نصد اندر عروق دستها گیرند گر حاجت بدان باشد و یا از رگی که آنرا مفصورا فذا میرسانند مثل رگ پیشانی در سعفه بحاوث بر سر و رگ که در جلد سر باشد و رگ پس گوش آن در اکثر اهل بر سر میباشد و ایضاً حجامت هرگاه در سر باشد و اگر در اعضای سافله بود فصد صافن کشایند چون این فعل کنند سعفه راطب بخار آلوده گردد و جهد دران نمایند تا نگاخون آلوده گردد و جهد دران نمایند تا نگاخون بسیار ازان سیلان کند بعد آن علاج بادویه مخصوصه نمایند و خصوصاً چون بعد سائل شدن خون نمک و سرکه بمالند و سعفهٔ یابس را حمام متواتر بغیر اطالت جلوس دران و نهادن مضبور بخار آب گرم و تیمگرم در روزی چند یا دو ان شیحم قدیم بر طب بفزایند و تدهین سعوطات نفع کند و در استفراغ آن احتیاج بود بادویه که جذب سودا بقوت نماید و استعمال آن کنند و بعد آن مار الجبن بدستور یکه مذکور شد استعمال کنند و نچپانیدن زلو قریب سعفه باک نیست بعده از خایدن دغون آلوده کردن چاره نیست بعد آن ادویه موضعیه استعمال نمایند و قومی زعم کرده که خون فصد از رگ قریب سعفه مثل رگ پس گوش برای سعفه سر علاج اوست باید که آنرا طلا نمایند بعده بآب چشمه زراج بشویند **واما ادویه موضعیه** برای سعفهٔ رطب پس برای مبتدی و انکه بر بدن رطب و ابدان اطفال باشد مثل حناو مثل وسمه یا مازو سوخته برد غن چکلی زنبه ست که این بغایت مجرب ست و مثل ادویه مرطب از قوابض مخفف چون پوست انار بسر که در دغن گل و گاهی دران مرداسنگ داخل کرده میشود و گاهی احتیاج باستعمال دوائی افتد که دران جلانیز باشد مثل زراوند و تدبیر باشد که سعفهٔ متوسطه را مانند پوست بسر که و نمک اشنان سبز صعتر بخشد و خشک شده خشکر شیشه آن یا قطرگرد و دوا از آدویه درین مرتبه توتیا و اقلیمیا و کاغذ سوخته بسر که است و یا گیزه مرداسنگ و چرک نقره و بادام تلخ سوخته و زرد چوب هر واحد یکدرم بسر که در دغن گل و همچنین تخم سوسن آسمانجونی و عود بلسان و کور سلی محلول حب الاثل سوده و ایضاً حدید سوده بسر که و ایضاً بادام تلخ و مازو سبز هر دو سایه یه ازان طلا بسر که سازند بعد تواتر آن دو به

روغن گل و سرکه عمل کرده استعمال کنند و دیگر روغن کنجد بر سر مالند و بران برگ سوسن باریک سوده و پاچ سوسن آسمانجونی سوده بپاشند و دیگر پارچه سبز دوردار خشک ساوی کوفته بحریر بیخته دو درم مغز دو درم سر ماهو دو درم سر برگ بادرنجبویه دو درم روغن کنجد گداخته بدین اندازه مرهم سازند و این مرهم را بر جبهه صالح برای ابدان نرم سست و ما مرگاه بدیت سخت و درشت باشد این مرهم را استعمال کنند صفت آن بگیرند مرداسنگ مازو اقاقیا گلنار و برگ سوسن و برگ خوزه هر و برگ حنا و پوست انار تر شش و مغز خوشه انار هر یک دو درم چوب و قلیمیای فضه و چوک آن همه ساوی باریک سایه بحریر بیخته بر داون بسر کوزه تازه حل کرده وقت حاجت استعمال کنند و دیگر نمک دراج هر دو سوخته نارنج و زرد چوب و چوک نقره هر دو اسنگ و خاکستر سپاب و زراوند طویل ساوی باریک سایه بر روغن گل و سرکه بر داون حل کنند بر سعفه کثیر الرطوبت که بدان بران نپاشند طلا کنند و دیگر غوزه تنبوه و سرگین کبوتر نمک ساوی باریک سایه بزیت سرشته بر موضع طلا کنند و دیگر غوزه سرخ را خشک کرده زمانی طویل استعمال کرده باشد باریک سایه و دوغان تنبوه بهوال اطفال نابالغ بسرشند و بر طشت برنجی طلا کنند و دیگر شبانه روز بگذارند پس نان خراشیده بر روغن گل سرشته بر موضع طلا کنند رفع بخشد تیل آگیرین را دفع فائده کند بتر والا فصد هر دو رگ بیس گوش نماید و بخوبی گراز آن برآید بر به طلا کنند و انچه در سعفه رفع کند اینست دیگر خاک سیاکان نقره باریکسایه بروغن گل فربه سرشته و بر موضع طلا کنند بعد حلق خوره و دیگر زاج البیض بگیرند کاغذ سوخته و اسرخ تن مسلول عنزروت هر واحد یک دقیه گوگرد چهار درم هر باریکسایه بهم سرشته استعمال نمایند و یا گیرند قرطاس سوخته و بر کوه سرشته بر سعفه طلا کنند که آنرا به سازد و هر گاه سعفه را بپاشد باشد که ازان بپوست سفید جدا شود باید که تدبیر صاحب باغذیه مطبخ کنند بروغن بادام شیرین و روغن تخم کدو یا روغن خشخاش معوط کنند و این دو نهنبار بر سر نهند مالند و اگر سعفه صلب باشد لازم ست که زرنباد تا آنگاه خون برآید بعد ازان بفلفیون با سرکه طلا کنند و بعد ازان بهم طلا سازند و آب سرطان و فتیله مرهم روغن فیلو و سعوط کنند و چون سعفه در رو عی رض شود باید که گیرند روغن بنفشه و روغن گل هر دو یک سر کرده بپالایند و طلا کنند و اگر سعفه در رو یا بس باشد بگلابی ریشی دکافور مذعفران بسرکه و گلا چل کرده طلا کنند که ازان بپوست سفید جدا شود و باید که تدبیر صاحب باغذیه مطبخ کنند بروغن بادام شیرین و روغن تخم کدو یا روغن خشخاش معوط کنند و این دو نهنبار بر سر نهند مالند و اگر سعفه را بپاشد باشد که ازان بپوست سفید جدا شود و باید که تدبیر صاحب باغذیه مطبخ کنند بروغن بادام شیرین و روغن تخم کدو یا روغن خشخاش معوط کنند و این دو نهنبار بر سر نهند مالند و اگر سعفه صلب باشد لازم ست که زرنباد تا آنگاه خون برآید بعد ازان بفلفیون با سرکه طلا کنند و بعد ازان بهم طلا سازند و آب سرطان و فتیله مرهم روغن فیلو و سعوط کنند و چون سعفه در رو عی رض شود باید که گیرند روغن بنفشه و روغن گل هر دو یک سر کرده بپالایند و طلا کنند و اگر سعفه در رو یا بس باشد بگلابی ریشی دکافور مذعفران بسرکه و گلا چل کرده طلا کنند

سودا نهای اوکشند پس بزنگار پرنماید جالینوس در مقالهٔ اجناس گفته که بهترین زنگار در این باب آنست که از مس گیرند این نوع سفعه را باین قول مخصوص کرده وگفته که بعد زوال این مرض در روئیدن موضع نباید دشت بهرنگ جلد را قاس میکند بعد حکایت کرده او صاحب سفعهٔ شهد یه را دیدم و از حال او سوال نمودم گفت که این بر اصل است اگر مارض شود در سر ما رجوع میکند پس جالینوس معلوم کرد که آن محتاج بتشف ست وآن مرد را از حمام بعد اده بر دو آنرا مرتب قصد ابر افیه ناشفه کرد و فصد وتنقیه سراو نمود ودر فانی قلیل از ان صحت یافت وعلاج سفعه معروف بهٔ قبل الا بله مستغرق بحساب امکان بست نزد استعمال قوانین آن بعده موی را بمویه بکنند تا بعد اصول آنها ظاهر شود وبعد آن محاجم بغیر شرط در مواضع متفرقه بنهند تا ان زد راب شبیه بر عرض برآید پرهیز گاه از نزد راب پیچ نماند بار دیگر محاجم بسر کرده نهند تا بیچ موها سفید گردد وگاهی برای آن این دوا میسازند زاج والا روغن جل باین طریق سازند که گیرند سرکه یکطل ودر دیگ سنگین اندازند بسیار تا بجوش آید پس بیرون کنند تا آنگه سرکه فانی شود ودر روغن بماند پس گیرند ازین روغن بست درم وقرنفل یکدانگ فنفه وشیطرج هندی دکمر یا کاآن صمغ هوبندی ست وارتنج آن صمغ صنوبر ست هر واحد یکدانگ کاغذ مصری سوخته ودوا چینی خشک بالا یه سوخته ودر سنج هر واحد نیم درم تخم ترنج سوخته یکدرم وبالا یه معروف بدوای دفس ست ودچنین ابن اسحاق گوید که دیدم مرضع سوخته وزنجفر از هند وابن سیار گوید که دوران زنجفر را تجربه کردم ونفیدیافتم این همه را بسایند ودوران روغن جل کنند وبر مصروعی که مجموع زمان جدا کنند طلا نمایند که در یکرتبه کفایت کند وچون دوا را باهوا زعلاج این مرض بعلاجات بسیار غیر از کنند ومونو دند ودوران علاج سود نکرد وهرگاه طول کند دیگر گاه کنند یده علاج کردم واز ان صحت یافت غیر آنکه بعد از ان دیدم که موی او بسیار ضعیف شده وعلاج سفعه معروف بمجمر گرسنه دشتی صاحب اوست واصلاح غذای او وبر او آب طبوخ حشائش محلله بزیره وحمامات برساقین کنند چه ازتقلیل غذا وجذب ماده باسفل بدن زائل میشود ودر اهوا زجاریه را دیدم که این مرض را چون زائل شد غذای اوکردم وآن باندک سعی زائل شد واین علت بر دم کبار دکسی که حرارت او قوی باشد کم حادث میشود وبصبیان اکثری افتد وگمان میکنم که شرط ازنین دران مفید باشد لیکن من کتابی ندیده ام وحنین ابن اسحاق این مرض را در کتاب حشائش ذکر کرده وگفته که حشیشه معروف بفیل گوش چون بیزنده وآب او بیفشارند وبر سر صاحب مجمر بزیزند آزار تحلیل کند وعلاج عام سفعه مجرا بعد از استعمال قوانین فصد واسهال وقطع چار رگ وفصد پیشانی وطلا با بن طلاست بگیرند آب کدو وآب برگ بید وآب برگ خیازی وبرگ خطمی هر چه را جمع کنند بعد موم روغن بروغن نفشه ساخته باین آب اندک اندک تسقیه دهند تا آنکه از ان بسیار تشرب کند بعده در ان نمانده تخته بران قدری زید الصبر وبسیار اندک مومیا سوخته اندازند وبسفیدهٔ بیضه حل کنند تا مختلط گردد پس بر مواضع مجرا طلای تخین بدان نمایند وسه روز بر ازند بعده آب گرم وسرکه بشویند تا پاک گردد بعد از ان مرهم داده بهمین طریق بدوا عات اعاده بدان نمایند پس اگر فائده شود بهتر والا بگیرند برادهٔ مس بران آب پاشیده ودر موضع که آنرا باید سه گذارند تا زنگار کند بعده بگیرند زنگار آن دور سرکه حل کرده اندک روغن گل یا روغن بنفشه بران چکانیده بر موضع طلا کنند واز قرصه کردن حذر نمایند وبهر گاه که جدا رد متغیر گردد دوا را گوشت تشنه کرده ترک نمایند تا مستقر شود وبعد آن اعادهٔ آن کنند وبهر وقت که استعمال شود تنقیه نمایند وجماعتی را دیدم که برای این مرض فصد درگ مخرون وماقین کردند واین مرض صحت یافتند ابن الیاس مینویسد که علاج سفعه شیر بنج انیست که اگر با حرارت مزاج باشد بیخ صبح جلاب با عناب سه عدد وشکر سفیده درم بهر بنده غذا مزوره گاه بگاه بقرابادام واسفاناخ سازند بعد از ان تنقیه بدن بمطبوخ بالیله یا بمطبوخ شاهتره وبالیله سیاه وکابلی کنند واز عدسیه با گوشت بچه مرغ غذا دهند وبعد تنقیه بقرص سفعه طلا نمایند وترکیب او در قراصاحب کامل گذشت لیکن من بهتر از ان نزد یچ سه بار دانم تلخ هر یک بست درم ومقل پنج درم سرکوفته ویا طلای زراوند طویل تخم خیار ویا همان قول مذکور شد بکار برند وصاحب سفعه را بباید که محاجمت بر نقره کند واگر آثار غرغر غالب باشد وفصد ممکن بود فصد سر برگیرند ودر سفعهٔ مبتدی وخصوصاً صبیان زرد چوب وپوست انار ومرداسنگ خارا وروغن گل وسرکه نفشه کنند وعلاج سفعه یابس آنست که شیر زنان ودرونهای سر دریبنی چکانند وهر صبح شربت بنفشه وزنجبین هر واحد وهم نوشانند وغذا غرغره مذکور دهند وآب گرم ومواظبات بادوه مثل لعاب اسپغول وطلب بهدانه بران ریزند واگر سفعه صلب غلیظ باشد باهن بخارند چنانکه خون برآید وبران زراوند اندوده بر سر بستوری بر مرداسنگ هر یک پنج درم بروغن گل مالند کی سرکه حل کرده طلا نمایند وعلاج سفعه شدیدی آنست که تنقیه بدن از اخلاط غلیظه سوداویه بمطبوخ فاقیون یا مطبوخ بالیله یا عجب بالصبر خیقون کنند وموضع او را بزنگار پرکنند بعده هر انچه دوران باشد نشف نمایند وعلاج سفعه معروف بمجمر گرسنه آنست که بهر صبح جلاب با اصل السوس سه درم وشکر سفیده درم وبهدانه وخذاخو ناب مغز بادام ساده دهند وبعد از نضج تنقیه بدن از صفرای محترق بدیه بمطبوخ بالیله

یا بسبا فتیون کنند و بران مجمه گذارند و آنچه دران باشد امتصاص نمایند تا کلا ازان رطوبت بماند و بعد ازان گل ارمنی و مرداسنگ مدبر بسر کرده روغن گل طلا کنند و در علاج سعفه بحمرا فصد قیفال اخراج خون بقدر قوت و حاجت سست و تنقیه بدن بمطبوخ اقتیمون با هلیله و این طلا کنند کاغذ سوخته اسرب سوخته انزروت هر را صد درم کهربت سه درم بسر کرده استعمال نمایند و باطلای خرف تنور و غیره که در قول صاحب کامل گذشت بسر کرده استعمال کنند و یا بقیر طی معمول از موم و روغن بنفشه که دران اندک کف دریاد فره و صدف سوخته داخل کرده بلیفیدی بیشه سر شسته باشند طلا نمایند ابن نوح گوید که چون سعفه غلب باشد نگاه کنند اگر مریض قوی و بدن ممتلی بود اتد البصد سر و نمایند بعده فصد رگ پس گوش کشایند بعد ازان فصد بعضی عروق سر اگر ظاهر تر باشد بگیرند و حجامت نیز تقدیم کنند بعده دوای مسهل حسب وجوب صورت بنوشانند و از اغذیه مثل لحوم بقر و جوز و روشکار و قدید و ماهی و تمر و اغذیه بمخره مرتب ازجو پرهیز کنند پاپه میز کشند و نجوم طیور زرده بیضه و ماهی کوچک غذا سازند بعد ازان بعلاج سر قصد نمایند و سر را بروغن کنجد چرب کرده بران عود بلسان سوده بپاشند و بمقابل بسر که حل کرده و یا صاب البان بسر که سوده طلا کنند و باب سپوس گندم بقدر ثلث آن سرکه انداخته گرم کنند و بدان سر را بشویند و بعد ها باب چشمه بشویند و اگر سعفه شرمن شود و دوالم کند این طلا کنند یا برند نمک زرد یا هر دو سوخته و گوگرد و دیگر ادویه طلائی که دران نمک فراخ است و در قول صاحب کامل گذشت آمیخته بسر که و بروغن گل طلا نمایند و در سعفه یابس سرطان زننده یا سر بخوش کوبند و افشرده در بینی چکانند و اگر سعفه با طفال باشد بر گوش آنها شرط زنند و خون آن برنشانند و طلا نمایند و مرهمی سعفه را سفوف هلیله و افسون و شنگار بخوراند و اگر بدن او ممتلی و قوی باشد فصد کنند و حب اصطمیقون حب اهارج بدهند و امر پرهیز و ترک جماع و استعمال ریاضت کنند و این طلا سعفه صبیان را نافع زرد چوب و هاون زده و مرداسنگ پوست انار سیاه و بسر که بروغن گل آمیخته طلا کنند و اگر سعفه بر روی باشد و عمر او نفع میکند و آن لاد مان حمام و اکباب بر آب میگرم هر روز فصد پیشانی بعده چسپانیدن زلو بران و باخت بخار مزند تا خون ازان سائل شود پس نمک و سرکه بمالند و بران مرهم احمر موصوف طلا کنند و نفع میکند آن از طلای صابون و نهادن آن تا آزار امص کند پس باب گرم شستن و بمرات اعادهٔ این کردن و یا بطلای عصارهٔ خرفه مداومت کنند و آنچه از ادویه سعفه را نفع کند چون بران مفرد یا مجموع طلا کنند شیاف مازیشا و مازو حضض و زرد چوب و بورق و دهن بادام تلخ و سرکه و مر مگوگرد و صمغ و مرداسنگ و موم سفید و زرده بیضه و بول گاو و زرنیخ و زرنباد و نوشادر و شحم حنظل و جوسوخته مویز کبریت گل ارمنی خشک مویز فی خشک و شب یمانی و صبر و لبان و برگ زیتون و قطران ست گویند که سعفه رطبه را به کند چون کاغذ سوخته بسر که سوده بران طلا کنند محمد بن زکریا گفته که این طلا برای سعفه رطب بست و بهتر ازین روغنی نیست بگیرند در خرف تنور کهنه دو جزء نمک یک جزء بایک سا بیده بسر که طلا کنند و گفته که در علاج سعفه و فرح مرد بیدر و حصف و حب آن تکلف نمیکند اعتماد بر سر که و نمک کنند که چیزی بهتر ازین در تجفیف ماده نیست مع امن از ورم ابن ماسه الله گوید که علاج سعفه رطبه که ازان زرداب سائل شود و فصد قیفال ست اگر مریض قوی باشد و یا حجامت کنند اگر مریض ضعیف بود و رگ سر مثل سر گوش پس هر دو گوش یا رگ پیشانی بگشایند و بعد فصد اگر یکی از اخلاط بدن زردی باشد و قوت متحمل تنقیه بود مستفرغ بدن کنند اگر غالب صفرا باشد بمطبوخ هلیله یا قرص نفشه و اگر غالب بلغم باشد بحب صبر و مریض را از اغذیه غلیظ مولد آن مثل ماهی و لحم بقر و شیر بپرهیز کنانند و بقلیل غذا کنانند و سهل الهضم مثل بیچ مرغ و هندو قصد راس بزر و غن آس و روغن گل یا برگ علیق و برگ حنا و پوست صنوبر و عدس کنند و چون انصباب فضول بایست در علاج این مرض اورده علامتی نیز آنکه چون حرارت کند موقف باشد بصعفت طلا برای سعفه رطب حلوث بابدان صبیان زرد چوب دو درم خاور غام و کشنیز سوخته هر واحد سه درم مرداسنگ یک مثقال سپوند کبد رز سپوست انار بیخ درم مازو و سفیداب هر واحد چهار درم بادام سوخته شش درم اقلیمیای نقره فند و گلنار دو درم الاخوین و صاحرق هر واحد دو درم مرهم اورده کوفته بیخته بروغن گل و سرکه بپرورده بر سر مکرر طلا نمایند که تجفیف و دفع آن کند و علاج سعفه یابس بتر طیب بدن ازاغذیه مر طبه مثل ماهی صحوری و کالیمان و زرده بیضه کنند و سوم و روغن بیه مالیان بر سر طلا نمایند و در مریض اگر هر روز چند نوبت در حمام داخل کنند و بر سر ش آب نیمگرم ریزند و اگر مریض جوان باشد از جماع آنرا منع کنند و اگر این مرض با طفال باشد رگ پس گوش بگشایند و دخون آن بر سر طلا کنند و بعد ازان بر هم احر طلا سازند و سر را باب چشمه بر سبوس طبوخ باب و سر که بشویند چرجانی و ایلاقی مینویسند که سعفه بیشتر از خلط صفرا بالجمله شور ردی تولد کند اما بخیه زخوص صفرا وی متولد

شود بیاورد تیق وسوزان بود و نیچه از طبیخ شود تولد کند بدین هم لوخلیط باشد پس استفراغ صفرا بطبیخ بلیله و نستین مسقونیا باید کرد و تنقیه بلیخ بحسب حرارت و قوا یا کشند پس سر و اطلاکرات و این طلاکه مکان را سود دارد نافع است هر روز فربه و غن گل بریان کرده بسایند و بسر کرده طلا کنند و هر سه روز از ان روغن بدینی کودکان چکانند و بعضی طباشیر و زرشک و بعضی آهک با بوی اعلی نیز تر و سعفه نکو برد و باشد بشرط ای حرخ بود علاج آن حمام ست و روی بر بخار آب گرم دشتن و رگ پیشانی زدن و دیو چه انداختن گل ارمنی و کافور با سرکه و گلاب طلا کردن و باقی در اقوال سابق مسطور شد **مجوسی** گوید که علاج سعفه کهنه از ان نزدیک سیلان کند و از شیر هیچ گویند اگر با حرارت بود بحالت ست و شربت شراب کهنه بین قدر نوشه باش با بوی بنفشه دادم و استفاده کرد و دواهای مقرحی و تنقیه بدن بطبیخ شاهتره و بلیلجات و بعد تنقیه طلا بقرص سعفه و علاج سعفه یابس نیست که هر صبح شربت خیلو فریا بنفشه یا تخم خبیث بمار الحبن نوشند و استفراغ خلط موجب کنند در طبیب مزاج باشد که بطبیخ بلیله بشکل هلیله خیره و قرصیه و علاج سعفه اسود و قصه تیفال ست و اخراج خون بقدر قوت و حاجت و فصد و استفراغ بطبیخ افتیمون و طبیخ بلیله بعد از نضج و علاج دهاء القرطاس آنرا نافع بود و گذاشتیر طی که در قرطاس ایاس در علاج سعفه مزمن گذشت **انطاکی** گوید که بعد تنقیه حجامت سر کنند در سعفه رطب ترطیب او در سعفه یابس مثل العبد و شحم و اندیجوبات برای سعفه رطب اینست که مرد مقل و صبر و حبالبان و زرد چوب بدره کرد و بوال انسان سرشته بهرات طلا کنند و بعد آن بطبیخ ترمس مالیده و بر ای سعفه یابس آرد جو سوخته و سرکه و موم طلا کرد و گاهی روغنها بعد از ان اورد ست طلا را پیه نیز نیز دد بعد آن بروغن بطم چرب کنند **گیلانی** مینویسد که چون این مخرز از ادویه مختلفه میباشد لابد ست در علاج او از اخراج آن مواد و آن بشکل طبیخ افتیمون و غیره و بچه مخرج صفرا و سودا و بلغم شود بر هر سه مواد معالجه باشد یعنی از شان آن مواد دفع این هر سه غلط بود مثلا پوست هلیله زرد بهنت تا ده مثقال با افتیمون سه درم شب در آب تر کنند و صبح جوشی خفیف داده خوب مالیده صاف کنند پس سه برابر مقدار حاجت سایده بر آب آن طبیخ حب بسازند بجوز بعد طبیخ نوشند بعد تنقیه باقی مع ترطیب بشکل هلیله بر شاهتره چنانچه در قول شیخ گذشت باید کرد و بعد از ان بمار الحبن می دهد و افتیمون کنیم دهد اقصا و رند و گاهی فصد رگ مخرجین و افتیمون برای سعفه که در روی باشد میکشانیده لیکن سعفه که بدو اندر کم صعب علاج باید دانست که ادویه و ضمادیکه مخصوص سعفه و جرب را نیز هر قسم که باشد باید که از چیزی که گوگرد و از قبیل وی میبعد سائل خالی نباشد که این سر از اسرار اطباست لیکن می باید که استعمال آن بمدار هوائی بود که بارو نباشد و باید که استعمال بعد از موضعیه مطلقا بعد تنقیه و استفراغات باشد و از علاجات سعفه یابس استفراغ مادهٔ ذاالطرادوست بطبیخ مرکب از افتیمون و هلیله بین و مخم کاسنی و شاهتره و گل سرخ و قرنفلی و تربخبین مع ترطیب مزاج باشد و مرطبه و غیر آن که در اقوال سابق گذشت **مصنف** خلاصة التعجاب گوید آنچه از قرحه وسیع نبود و در وکند و ریم رقیق و سوزان ندارد اول تنقیه صفرا کند انگاه قوابض بر سر کرده روغن گل حل کرده طلا کنند و اگر خون غالب باشد اول نکتی خون کم کنند بفصد قیفال یا بشرط گوش و رگ پس گوش و رگ پوست سر و رگ پیشانی اگر علت بر سر و روی حوالی آن باشد و اگر باعضای پائین باشد فصد صافن یا باسلیق نسب بود انگاه مهل دهند حجامت حوالی مرض هم نیکو بود بر مرض چسپانیدن تا هر جای خصوصا بقیه اگر پیش فراخ شود و بطوبت غلیظ نرخ از ان ظاهر گردد اول استفراغ بلغم باید کرد انگاه طلاهای مناسب و حق تست کسی را که برداشت سوزش سر کرده نمک باشد الا تیتراب فاروقی باید و بعد آن مم روغن بادام چند انکه یکبار چرک آن کشیده شود پس چند روز بر آساید باز یکبار مداومت تیتراب و روغن با مهلت نماید تا انگه ریش باصلاح آید بهترین علاج برای مطلق سعفه بود و این بس عجیب ست و مداومت طلای موم و روغن فقط و بصابون و آب گرم شستن کسی را که طاقت تیتراب نباشد علاج بی بدل ست سعفه اطفال را زود باصلاح آورد و کف گوشت جوشیده و بریان مکرر مالیدن این مجرب ست و انجا که ریش شبیه تیتراب کاری موم و روغن فقط هر دو باید و بسیار آزموده ست و انجا که نشکی سعفه غالب بود بجای روغن بخار آب گرم آن محل را نرم باید داشت و نرم شدن آن محل و خون آن بیرون کردن بعده مرهمی که از مومیا و انگبار و روغن بنفشه و سرکه سازند طلا کردن هم مناسب ست و بچنین مرهمی که از سفیدهٔ تخم مرغ و شمش بهمین حکم دارد لیکن اگر مرد را خشک تو بال مسح نوشته رضا و اند کسر کنند بهتر بود و انجا که ریش سخت گرم و عفن باشد گل ارمنی و کافور در سرکه گلاب حل کرده طلا کردن و ضماد اجزای مصلح خلط بکار داشتن نافع بود و مرد را سنگ دوست انار روز زود و طویل و نرد و چه بسیار با دو چندان حنا گوفته بیخته در سرکه و روغن گل حل کرده سعفه اطفال را نافع بود و سام ابرص را خشک کرده سحق نموده با روغن زیت طلا کردن بغیبه بود و سحق آن از اگر در روغن بریان کرده طلا کنند بهتر بود و سرگین نیل را سوخته با روغن گل طلا کردن مفید بود و انجنین هره خوک را با سل طلا کردن و سعفه مورق را علاج

روغن بس

سلعه نیز اگر بطبیخ مرکب از حرف کشتوان و هلیله و بلیله و آمله و انجیر و افتیمون و بعد تنقیه بلیخ بحسب حرارت و قوا یا کشند پس سر و اطلاکرات و این طلاکه مکان را سود دارد نافع است هر روز فربه و غن گل بریان کرده بسایند و بسر کرده طلا کنند و هر سه روز از ان روغن بدینی کودکان چکانند و بعضی طباشیر و زرشک و بعضی آهک با بوی اعلی نیز تر و سعفه نکو برد و باشد بشرط ای حرخ بود علاج آن حمام ست و روی بر بخار آب گرم دشتن و رگ پیشانی زدن و دیو چه انداختن گل ارمنی و کافور با سرکه و گلاب طلا کردن و باقی در اقوال سابق مسطور شد **مجوسی** گوید که علاج سعفه کهنه از ان نزدیک سیلان کند و از شیر هیچ گویند اگر با حرارت بود بحالت ست و شربت شراب کهنه بین قدر نوشه باش با بوی بنفشه دادم و استفاده کرد و دواهای مقرحی و تنقیه بدن بطبیخ شاهتره و بلیلجات و بعد تنقیه طلا بقرص سعفه و علاج سعفه یابس نیست که هر صبح شربت خیلو فریا بنفشه یا تخم خبیث بمار الحبن نوشند و استفراغ خلط موجب کنند در طبیب مزاج باشد که بطبیخ بلیله بشکل هلیله خیره و قرصیه و علاج سعفه اسود و قصه تیفال ست و اخراج خون بقدر قوت و حاجت و فصد و استفراغ بطبیخ افتیمون و طبیخ بلیله بعد از نضج و علاج دهاء القرطاس آنرا نافع بود و گذاشتیر طی که در قرطاس ایاس در علاج سعفه مزمن گذشت **انطاکی** گوید که بعد تنقیه حجامت سر کنند در سعفه رطب ترطیب او در سعفه یابس مثل العبد و شحم و اندیجوبات برای سعفه رطب اینست که مرد مقل و صبر و حبالبان و زرد چوب بدره کرد و بوال انسان سرشته بهرات طلا کنند و بعد آن بطبیخ ترمس مالیده و بر ای سعفه یابس آرد جو سوخته و سرکه و موم طلا کرد و گاهی روغنها بعد از ان اورد ست طلا را پیه نیز نیز دد بعد آن بروغن بطم چرب کنند **گیلانی** مینویسد که چون این مخرز از ادویه مختلفه میباشد لابد ست در علاج او از اخراج آن مواد و آن بشکل طبیخ افتیمون و غیره و بچه مخرج صفرا و سودا و بلغم شود بر هر سه مواد معالجه باشد یعنی از شان آن مواد دفع این هر سه غلط بود مثلا پوست هلیله زرد بهنت تا ده مثقال با افتیمون سه درم شب در آب تر کنند و صبح جوشی خفیف داده خوب مالیده صاف کنند پس سه برابر مقدار حاجت سایده بر آب آن طبیخ حب بسازند بجوز بعد طبیخ نوشند بعد تنقیه باقی مع ترطیب بشکل هلیله بر شاهتره چنانچه در قول شیخ گذشت باید کرد و بعد از ان بمار الحبن می دهد و افتیمون کنیم دهد اقصا و رند و گاهی فصد رگ مخرجین و افتیمون برای سعفه که در روی باشد میکشانیده لیکن سعفه که بدو اندر کم صعب علاج باید دانست که ادویه و ضمادیکه مخصوص سعفه و جرب را نیز هر قسم که باشد باید که از چیزی که گوگرد و از قبیل وی میبعد سائل خالی نباشد که این سر از اسرار اطباست لیکن می باید که استعمال آن بمدار هوائی بود که بارو نباشد و باید که استعمال بعد از موضعیه مطلقا بعد تنقیه و استفراغات باشد و از علاجات سعفه یابس استفراغ مادهٔ ذاالطرادوست بطبیخ مرکب از افتیمون و هلیله بین و مخم کاسنی و شاهتره و گل سرخ و قرنفلی و تربخبین مع ترطیب مزاج باشد و مرطبه و غیر آن که در اقوال سابق گذشت **مصنف** خلاصة التعجاب گوید آنچه از قرحه وسیع نبود و در وکند و ریم رقیق و سوزان ندارد اول تنقیه صفرا کند انگاه قوابض بر سر کرده روغن گل حل کرده طلا کنند و اگر خون غالب باشد اول نکتی خون کم کنند بفصد قیفال یا بشرط گوش و رگ پس گوش و رگ پوست سر و رگ پیشانی اگر علت بر سر و روی حوالی آن باشد و اگر باعضای پائین باشد فصد صافن یا باسلیق نسب بود انگاه مهل دهند حجامت حوالی مرض هم نیکو بود بر مرض چسپانیدن تا هر جای خصوصا بقیه اگر پیش فراخ شود و بطوبت غلیظ نرخ از ان ظاهر گردد اول استفراغ بلغم باید کرد انگاه طلاهای مناسب و حق تست کسی را که برداشت سوزش سر کرده نمک باشد الا تیتراب فاروقی باید و بعد آن مم روغن بادام چند انکه یکبار چرک آن کشیده شود پس چند روز بر آساید باز یکبار مداومت تیتراب و روغن با مهلت نماید تا انگه ریش باصلاح آید بهترین علاج برای مطلق سعفه بود و این بس عجیب ست و مداومت طلای موم و روغن فقط و بصابون و آب گرم شستن کسی را که طاقت تیتراب نباشد علاج بی بدل ست سعفه اطفال را زود باصلاح آورد و کف گوشت جوشیده و بریان مکرر مالیدن این مجرب ست و انجا که ریش شبیه تیتراب کاری موم و روغن فقط هر دو باید و بسیار آزموده ست و انجا که نشکی سعفه غالب بود بجای روغن بخار آب گرم آن محل را نرم باید داشت و نرم شدن آن محل و خون آن بیرون کردن بعده مرهمی که از مومیا و انگبار و روغن بنفشه و سرکه سازند طلا کردن هم مناسب ست و بچنین مرهمی که از سفیدهٔ تخم مرغ و شمش بهمین حکم دارد لیکن اگر مرد را خشک تو بال مسح نوشته رضا و اند کسر کنند بهتر بود و انجا که ریش سخت گرم و عفن باشد گل ارمنی و کافور در سرکه گلاب حل کرده طلا کردن و ضماد اجزای مصلح خلط بکار داشتن نافع بود و مرد را سنگ دوست انار روز زود و طویل و نرد و چه بسیار با دو چندان حنا گوفته بیخته در سرکه و روغن گل حل کرده سعفه اطفال را نافع بود و سام ابرص را خشک کرده سحق نموده با روغن زیت طلا کردن بغیبه بود و سحق آن از اگر در روغن بریان کرده طلا کنند بهتر بود و سرگین نیل را سوخته با روغن گل طلا کردن مفید بود و انجنین هره خوک را با سل طلا کردن و سعفه مورق را علاج

روغن بس

و اصلاح تمام پذیرد و معذلک تیزاب کاری را اندران اثری نیک بود و مؤلف اقتباس نوشته که سعفه یابس اکثر در سر افتد و باشد که تا بردی رسیده و متورم رسد پس اول سنگ سر و زنند و بعد اصلاح سه چهار روز گرگ پیغالی زنند و باز بعد اصلاح سه چهار روز گرگ پس گوش کشایند و تقیه بدان بار کنند و سفوف ملاجد و صبر آن شود و بعد علویخان فرایند و بعد از تقیه تنقیه تنیین برگ خاصه مرو زرد سوخته بورق بریان هر یک تولد و در روغن سرشت سرشته طلا کردن نافع است و همچنین اغرغر اسمین و کذا اسکنگاه وی مجرب است اگر تخم ریحان باره من سیاه و سه یکه نفته بپیسانند و سعفه طلب کرانا شهد بریزند اکثر زنان بسبب حیض افتد باسیلان بریم از هر چون بود و حیض رشدت رسد و باشد دران مضدقه فعال گیرند و بعد اصلاح سه روز برگ هر دو صاف زنند و بعد چهار روز تقیه نفص عضو نماند گذاشتن زلو و تقیه بدان و دواج مطبوخ افتیمون اسطوخودوس علویخان کنند و جهت تسکین درد این بخور بکار برند برگ قنب سبز و برگ گلاب و برگ انار و برگ نیب و پوست درخت انبه کنه هر یک سه تولد اصلاح نیم قولد هر روز صبح و شام آبی بشویند که طبلان برگ نیب برگ بهت و برگ انار سبز هر شانیده باشد بعد به بابن مریم مندمل سازند مرد اسنگ منسول زرد چوبه چهل من سوده بیرنگ عنابی خشک قنبیل هر یک سه ماشه موم سه تولد زرد روغن گل گداخته مرهم سازند مسر هندی گویند که نوعی از شورست که شور کوچک سفید بعد تراشیدن موی سر پدید آید و بعد چند هفته بشود و آن مسر العلاج ست و برات دیدم که باین تدبیر منقطع میشود یعنی حلق را بس کنند و قدری خود لک لیموقطع کرده تراشیده حلق سر نمایند که این منع صدوث آن اطلاقی کند

قوبا

عبارت ست از خشونتی که در ظاهر جلد حادث شود با خارشی و رنگ که گاهی مایل بسیاهی گاهی مایل بسرخی بود و کنارهای او در اکثر سطبر و سرخ باشد و قوبا بفارسی دسته گویند و بهندی راد گویند و اکثر حدوث آن از خون حاد لطیف بود که آنرا مرّ سودا غلیظ مختلط کرده گاهی از مخالطت علوبت رقیق و بلغم برقی حادث شود و باین قوبا مزمن بود که از ان پوستها همچون فلوس ماهی جدا شود و این سه شابه ترین قوبا بسعفه یابس ست و از قوبا نوعی ست خبیث مؤدی بجذام و آن قوبا ساعی بود و خبیث تر از همه میفزاید که قوبا از سعفه یابس از خبث و ادراد و آکال بسیار غائر بعید نیست و سبب باقریا سبب سعفه یابس و سر تخته قوبا از دوی صحت آنست که مادهٔ رقیق و دخانی باشد و بعضی از قوبا بطیء دوی ست که هنگام خارش تری ظاهر شود و این سیاه المزمست و بعضی از ان یابس اکثر آن از بلغم شور بود که با احتراق تحمیل بسودا گردد و بعضی از قوبا مستقر بود بسبب شدت خشکی و کثرت غور و آن مثل برص سوداوی منشکر شه باشد و بعضی از ان غیر مستقر بود از قوبا بعضی ساعی خبیث بود و دانست که مادهٔ حادر رقیقه دران غالب تر باشد و بعضی دانقب بود و دانست که اجزای غلیظ ارضی دران غالب تر باشد و بعضی از قوبا نوبود و بعضی از ان مزمن دوی و قوبا مرض خبیثی ست و طبری گوید که قوبا شبیه به بثور منبسط متقشره بود که در سطح جسم حادث شود و در اکثر مدت بر اشکال یا شده گاهی بر استدار منبسط شود حتی که مسافت بسیار از جلد در گیرد گاهی بهندرت بشکل مستطیل یا شده و قوبا سه جنس ست و انواع آن بسیار بود و تپر جنس اول او موی ست و دانست که کار فساد خون در مخالطت علوبت فاسد بود و جنس دوم علوبی ست و آن از فساد علوبت و سخونت و غفونت او بود و جنس سوم سوداوی ست و آن از غلظ سوداوی هنگام احتراق اخلاط و استحالهٔ آنها بسوداء الفتد در رنگ موی سرخ بود در رنگ علوبی سفید مخالط بسرخی یا زردی و رنگ سوداوی یا تو با بود شدید بدین نشانها انعقاد اخلاط صدفی یا غلظ موجب او بود و دران حدت حادث شود و گاهی با آن خارش لذت دهنده بود و این قبا بر مخالطت غلظ خلط حرفیت باسبب فاعل او باشد و اگر خارش مستلذ نباشد بگاه مولم بود دلالت کند بر آنکه آنچه بدان مخلوط شده غلظ لزام حادست و آیا لاقی گوید که سبب این مرض دو چیزست یکی خلط ردی در بدن دوم قوت طبیعت که اخلاط را بنابر اشفاق بر اعضای رئیسه سوی ظاهر بدن دفع کند و خلط ردی رد گونه باشد یا حاد رقیق و غلظ متش غلش و دقذ فه و سوزش و سیلان ست یا غلیظ سوداوی مختلط باخون و علامتش خشکی قوبا و عدم غلش ست و اگر مرکب بود علامات مرکب باشد و از اطاکی می نویسد که قوبا حذر است و بعضی اطبا تخصیص حذر از بدانچه در سر باشد کرده اند و قوبا بغم آن دو هر چه نکه باشد قوبا خشونتی ست و چون خبیث گردد و آنرا حکلازم شود و سبی کند و در اغلب از مقدمات جذام بود و سبب آن فساد مادهٔ دموی و حاد آن رقیق یا غلظه مشل تخم تمر و بادنجان ست و علامت آن بود نقش تنگ خلط ست و خروج علوبت از جلب آن و خشکی او و از یابس آن علاج جدابت اگر کم باشد الیه بن و تخفیف چون روغن گندم و روغن بنفشه و پوست ناریل و چوب شیشم و پاک خشتی و روغن گل بادام تخم خیار و تخم خربزه و تخم کدو و تخم بطیخ و تخم خرفه مانند صمغ بادام تخم خرفه و تخم بطیخ و تخم کدو و تخم خیار و تخم بادنجان و بابونه و بیاسه گرده آبلیو تمار با سنگ گرده خشت تخم بیخ بالنگ بری بیخ کسوندی تخم تمر هندی هر چند آب لیموست و دهیا بابون و رست و دهیا و هر یکی از اقراص هر چند

در سرکه سابیده و یا در ماء العسل و کذا آب قطونا بان دست آن و یا آب برگ سیم و یا برگ ها سنگار و یا آب برگ کاه بندریا که در تنوم بشکال می روید تنها و یا با سهاگ یمانی و یا بورق در آب برگ ملتاس بمالند و اگر لمنه و یا زاید بود علاجش مثل علاج جوب کنند و بعد فصد هفت اندام و یا با سلیق هر چه مناسب باشد تنقیه بمطبوخ افتیمون و یا شاهتره کنند و ما الجبن و هندبه تدبیر خفیف جذام بکار برند در مرق شاهتره کذا الفوع براده شیشم با شربت عناب تا چهل روز نوشیدن از مجربات ست و اطلیه قویه چون طلای سعد مطلا نماینده باید که پیش از طلا زلوچه پیا بند و یا از چیزی بگذارند خون فاسد ازان برآید و اگر قند سیاه کمنه قدری گرفته بدست نرم کرده بموضع داغ چسپیا بند و بر دارند و تا یکپاس همچنین کنند همه ریش او برآید بعد آن خواهد شد شیه لنجه طلا کنند کذا در رفع آن از مجربات استاد مرحوم ست و گیاه تنوپسی که بغایت تیز ست جهت قوبا و برص سیاه مالیدن نافع و بعد زوال قوبا او دیه را چند روز طلا کنند تا عود نکند و آنرا که بدو یا بنشود شق نماینده اگر ممکن بود بسوزن های حاد نمنده اگر نشود فاسد را بخورد بعده بهرهم سفید آب و مانند آن جراحت را مندمل سازند در قوبای متقشف نوازا فصد کحال یا بالیق کنند و اگر زبن باشد بهره و مصافن کشانیده و بمنبع سودا یا مطبوخ افتیمون تنقیه داده تنقیه بمسهل سودا و حب لاجورد و مطبوخ افتیمون غاریقون علوخان کنند پس از انجبن یا جوب چینی خورانند و غرغره دادن اطریفل افتیمون علوخان با بین عرق نیز مفید ست شاهتره نیم آنار سرخ چوب گز برگ گز دگل بید بگلابین و تخم کاسنی و گل کاسنی و سکوه و افتیمون هر یک بست تولد برادهٔ شیشم و آبوس هر یک سیزده تولد منذی با بیخ و برگ گل یک آنار عناب کلان کنیم با دو سفایح هفت تولد در نیخ عنقرنی چار تولد گل بنفشه و گاو زبان نه تولد گل نیلوفر یا دو آنار شب خیسانیده مصنع و شقیه عرق کشته شتری از نه تولد تا بست تولد با شربت عناب سه چهار تولد روغن گاو کشت بزغاله شیره خواره و چربی مرغ بنان گندم و بجای آب عرق کاسنی و گلاب برابر و میان طعام آب دریا و هندوانه کرا و دیه مفرده نافع قوبا نمنه او پیاز و زراوند و فربق سیاه و بادام تلخ کم جوب ست و صلتیت دنبه و سرشیر و کره و بیخ ست و دوع و بیخ قثاء الحمار و قرفه الدار چینی و سرگین خرگوش و فربق سفید هر واحد بسر که سوده و کذا تمک بسر که و زیت یا بسر که و روغن گل و کذا لعاض خام با شراب پخته بعد غسل موضع بسر که و نطرون و کذا بیخ آن بسر که آغشته و کذا کندر مخلوط بزفت و سرکه و کذا سرگین کبوتر آرد جو و کذا کبریت بزیت و یا بروغن بادام و کذا حروف بعسل تنها یا بسرکه نیز و کذا خرمره سوخته و کذا کلف دیگ تنها یا با شراب کنه و کذا عصاره قثاء الحمار یا برگ آن و کذا مغز تخم هندبه انجیر و زنبخ هر دو با سان سوده بعسل آمیخته و کذا شیلم و پوست ترب و نمک و کذا شیلم انجیر را آرد جو و سرکه و کذا تخم تربیخ و رقهای دوده و کذا قثاء کنند و پیه بط و کذا گل شقاق النعمان و کذا آب شبت تازه بعسل جوشانیده تا توام آن غلیظ گردد و کذا شبت و سلاب و عسل کذا دارچینی بسرکه و عسل مرکذا سرگین ناخته آب ترب و کذا تخم شهدانج بگو گرد آمیخته و کذا کندش تخم ترب و کذا حلزون تمامه کوفته و کذا حلبه و انجیر بسرکه سوده و کذا آب برگ انجیر و نطرون و کذا شب یمانی بعسل و کذا برگ تمیز کذا روغن گاو دوساب و عسل و کذا مغز تخم بید انجیر و شاخ گوزن سوخته و تخم گندنا و کذا فاغیه زنبور عسل و چرک بدن کشتی گیر که مجرب ست و اکل وضماد طرق سیاه و کذا جوز جندم و کذا شحم حنظل و کذا مسکه تازه و کذا ترشی ترنج و قوبا بهمی افتد و کذا دارچینی و کذا فسه زمن و کذا سرمه نیم سوخته و کذا سرکه عنصل و کذا اسفاناخ و کذا گاو زبان سلوق بروغن بادام تا چهل روز دو آبن سرا بیون گوید که علاجی نافعتر و قوبا را از مداومت استعمال آب گرم نیست و کرا دویه هر کیبه که در قوبا بتعمل حب طلا که برای قوبا بعمول مؤلف و عجیب الاثر ست مرداسنگ گوگرد آله سار نوشادر سهاگ بریان فلفل گرده از دوکات سفید صمغ عربی تخم ترب برابر نیله تونه تونه نصف کیزوه کوفته بیخته با لیمون جهاسازند وقت حاجت قوبا را خاریده با لیمو یا آب ساده سابیده طلا نمایند و اگر بجای تخم ترب لیمون دخل کنند بهتر ست ایضاً مجرب گوگرد کتا پاپا نیله تونه تونه سندروس سرچ سیاه سهاگه تیله مرداسنگ هر واحد یکدرم سیماب دو درم اول گوگرد و سیماب را یکجا کهل نمایند که هر دو سیاه شود و بس ادویه دیگر کوفته بیخته خوب بسایند و با آب جهاساخته وقت حاجت بسر که سابیده بمالند ایضاً که اکثر برای غرابتیا عی ماند و مجرب ست بابچی گوگنجی سرسون هر یک دو درم تخم بنوار چهار درم نیله تونه تونه دو ماشه کوفته با آب لیمو سابیده بقدر کنار دشتی جهاساز ند وقت حاجت یکسب بسر که یا با آب ترب سوده ضماد کنند و در نسخه دیگر کوتمه عوض نیله بحتو تونه ست و زن همه برابر و بدیع ترش سرشته بکار برند که جهت گیج داغ معمول و مجرب ست حب قوبا که درین باب مجرب ست پلاس پاپره کند یک سهاگه بریان افیون برگرفته آب لیمو کم کرده جهاسازند و قوبا را خاریده آب لیمو حل کرده طلا سازند و در نسخه دیگر که آنهم معمول ست چنی گوند کات سفید مازو عوض پلاس پاپره ست ایضاً مجرب سهاگه نوشادر پشکری تخم بنوار افیون هر یک دو ماشه چونه کیاشه دو تنکه جمله گشنیز جل کرده حب بندند و قوبا را خاریده آب لیمو و اگر نباشد آب ساده سابیده بمالند ایضاً مجرب سهاگه خام دال گندک بابچی سیماب هر یک چهار ماشه تا دو چهار ماشه

قوبا

آب لیمو حب بسته بدستور طلا نمایند و دو نخود دیگر قوتیای سبز صندل سفید عرض مال و ابچی ست و دزن همه را ایضاً برای داد و مجرب احقر العباد نوشادر گندک یک تولد هر یک نه ماشه مازو شش ماشه سفیده سماگه هر یک پنجاه شه نیله تتوته از یکدیگر ساشه دوا لیمو بیرنه نزل کرده حب بسته بدارند وقت حاجت در آب ندکوره حل کرده قدری داد و اگر ایده طلا نمایند دوای قوبا یعنی داد مقوا از ریاض استاد علیه الاعتماد سند در پیه مرغ هر دو را بدشته چوب پنبه صلایه کرده بمالند و دیا صمغ عربی مازو سبز کوفته در سرکه حل کرده طلا سازند دیا شوره قلمی بر گ گل بگله برابر دوا لیمو سود طلا نمایند دیا زد و چوب چغندر بان آب سایده بمالند ایضاً کرد را از القوبا مجربه برگ نورسته خیاشنبر بگبز ترشی انبه بگبز و شاخهای نرم نقوم و دجزه بار یک ساییده موضع قوبا را خایده ضماد نمایند در دو سه بار زائل شود ایضاً ترشی انبه و تولد قوتیای سبز شمامه هر دو را باریک بسایده دیکنیم او آب آمیزند و در شیشه کرده در آفتاب گذارند وقت حاجت قوبا را خوانیده با پر مرغ آلوده بمالند و این دوا در اصلاح قرحه او بگما زیبی نیز فقیست ایضاً مفید قوبا لوبان کوندر شکر سفید آب لیمو سایده طلا کرده باشند ایضاً مجرب تخم نیلوفر سماگه کات سفید لیفون برگ صدبرگ در آب سایده حب بسته آب لیمو یا آب شبنم سایده ضماد نمایند ایضاً آک صندل مغز گوند خیه ال سماگه کات مساوی آب سایده قوبا را خایده بمالند دو دز نخود دیگر گندک آنوله سا تخم نیلوفر عرض صندل و گوندور را ست روغن گندم نافع قوبا و صفه و محلل دلین و سکن سوزش و حرارت دفعیدا و ام صلبگندم صاف شب ده آب تر نموده صبح در شیشه کرده بطریق دوغل جنبر روغن برآرند روغن گندم را بمالند و صبح تر تخته سنگ یا صفیر آهن گرم نمایند و از بالا قطعه آهن بقایت گرم گذاشته بخیش کنند انچه بطوب سیاه گردد اگر دو اور ابستانند و همچنان گرم بمالند روغن پوست ناجیل از مجربات والد مرحوم پوست جوز هندی رو سیر ابچی یک سیر گوگرد شتری یا بسیر اشفا چغدیم نیمکوفته در شیشه پر نموده بطریق چوبه بچکانند و موضع را دوخایده بمالند نوع دیگر از مجربات احقر پوست سخت ناجیل کهل توتیای سبز نوشادر آک آب نارد یه مکا هر یک دو نیم درم هیر انیکوفته روغن کنجد بست درم مزج کرده در شیشه آفتابی یا دار طرفی کنه بطریق پتال جنبر روغن کشند روغن پاچک دشتی که خشونت جلد و قوبا می نمزا دفع کند بگیرند پاچک دشتی دو دیگ گلی بر سازند چند انکه چهار انگشت کنار ه دیگ خالی ماند دسوچه پهول آب پر کرده بر سر آن دیگ گذارند بجای سوراخ آن تنه پاچک دشتی که در شین روشن کرده باشد آن دیگ را گذارند دیار یک نذکور را بر دیگدان نهاده زیر او آتش چوب کنند و ساعت بساعت سوچه را که بالای دیگ ست بردارند و انچه عرق مانند بته سوچه جمع شده باشد بانگشت شلیده در ظرفی بگیرند و باز آن سوچه را بر دیگ گذارند همچنین کنند تا انکه هیچ عرق بنیاید پس مرغی را که در ظرف گرفته باشد قدری بر قوبا بمالند بعد خایدن آن پاچک دشتی نوع دیگر برای هر قسم داد و اگونته نافع ست بیاند پاچک دشتی یک آنار و هر تال پنج دام پخته در روغن کنجد یک آنار و هر تال راد روغن حل کرده هر صد پاچک را از زمین روغن غلاف کنند و در ظرفی گلی ته تبه نهاده و کل حکمت نموده بطریق پتال جنبر روغن بگیرند اغلب که از دو سه بار زیاده حاجت استعمال نشود روغنی که برای قوبا و جرب بهجت سود مند ست زنبق ده درم گوگرد پنج درم سیماب خیتوله روغن زرد یک آنار شاهجهانی سیماب یا گوگرد سیاه تا سیاه شود انگاه زنبق را حل کرده و پاد آنار و روغن بانگشت خوب لت کنند و بر پاچه آب نارسیده بمالند بر سینخ آهنی پیچیده بر شته محکم کرده بطشتی پر از آب بیاویزند و آتش هیزم در روغن باقی را اندک اندک بر آن پاچه بمالی بزنند و روغنی که بچکد از روی آب جمع کرده وقت حاجت بر جرب و قوبا بمالند که فی الفور زائل میکند ضماد که برای داد آن صماد ست سیماب یک تولد گندک یک تولد سا رگندک هر دو را شسته شسته سوای سیماب هر سه دوا را یک ساییده دو تولد روغن زرد و اغ نموده در تهالی کانسی دو سه مع سیماب نذکور گانسی خوب حل کنند تا که سیاه شود نگهدارند وقت حاجت بالا دیا چک دشتی بمالند که در یک گهڑی بها حاصل الشفاست ایضاً که برای قوبا و جرب و قروح خبیثه از مجربات حکیم ملوخیان ست ابچی کالی زیری تخم نیلوفر گندک آنمله سا رسا دی کوفته شب آب خیسانند و صبح در کهرل بمالند تا نرم گردد روغن کنجد دخل کرده بر موضع قوبا و جرب و قروح بمالند و بعد از دو سه ساعت آب گرم در کرده دو سه بوس گندم بشویند اگر بمالیدن بر طرف نشود هر روز تا سه چار شای یک بیماله ماست خوری از آب آن بنوشند کله انشاء الله تعالی هر قسم قوبا و جرب که باشد بر طرف کرد و طلا که برای داد معمول ست تخم نیلوفر آمله لاکه را برابر کوفته موضع اول اگر پخته جرب بمالند بعد ادای ندکور را با آب طلا کنند دو سه نوبت دیگر کات عرض لاکه دو دیگری ابچی مرقوم ست ایضاً معمول مازو سماگه بریان گندک چاچه کشته پاپله هر دو احد یکتوله مرچ سیاه شش ماشه نیله توته سه بریان سه ماشه در عرق لیمو سایید جهانند در وقت حاجت طلا کنند ایضاً مجرب سماگه تلیه گندک کله شکر سفید برابر کوفته بیخته آب طلا کنند ایضاً معمول مجرب گندک آمله سا رگندک چاچه کشته سفید ال کوته ابچی هر یک یکتوله تخم نیلوفر پوست شش تولد کوفته بیخته آب شبنم مشترک

بکار برند ایضاً کہ جست تو با جوب دبی نظیر ست سہ اگر بریان فلفل سیاہ اہلیلہ زنگی پوست بیخ پالک جوئی ہر چہار بر ابر در آب بلیمو سحق کردہ بر موضع قوبا طلا نمایند در سہ روز ستاصل گرداند بحیکہ مجال عود نماند و در نسخہ دیگر بجای فلفل ست و درخت پالک جوئی باگل بگلنیر گویند ایضاً از بیاض استادہ مرحوم تخم نیلوفر آنرا بپیل بپیل سُرخ برگ سنا ہر واحد یک تولہ کوفتہ بجنبانند بگاہ ہا زدہ وقت حاجت بقدر کفایت دو مثقال آشفتہ طلا نمایند اگر قوی باشد مکیتولہ مصطکی نیز افزایند و در نسخہ دیگر سعد و برگ آک زیادہ است و نوشتہ کہ مجموع را ساییدہ در روغن ترش آبیختہ بکیرند زرد آفتاب دادہ شدہ بر موضع دار طلا کردہ بگذارند تا خشک شود و طلا بر طلا کنند تا سہ بار پس بشویند مرہم برای رادیو ست مجرب حکیم علی مالک الطبل الشرق مقرر اوند مرہم گل چربی بزموم ہر یک یک تولہ بر ستور مرہم سازند اقوال مہرہ سیحی گوید کہ اگر قوابی از اخلاط حادہ لذاعہ باشد بایدکہ معالجہا بشاہی میکند ملطفہ کنند و اگر از اخلاط غلیظہ بود باید بہ قوی التلطیف و تحلیل نمایند و لا استفراغ عادہ باسہال کنند و تدبیر اپیچہ کہ مضاد علت باشد مائل گردانند و مداومت استعمال آب شیرین گرم کنند بعد استحمام طبیعہ رفیعت استعمال کنند پس اگر قوا کثیر الرطوبۃ باشد طلای مجفف استعمال نمایند و اگر غیر رطب باشد چیزہا کہ جلا بغیر تجفیف کنیر نمایند و قوہ باہ را بکاہ آنچہ جلا بغیر تلذیع نمایند مثل آرد جو و باقلا و آب چغندر مطبوخ و سبوس ہیدہ و تخم خربزہ بمقدار استعمال کنند و اگر بالجمع نباشد آرد ترمس نخود و تخم خربزہ بخواست بسر کہ استعمال نمایند تدریجی قوا بامنعفت قوی عظیم نمایند اگر روغن گندم بر رب ترشی ترنج طلا کنند و اما قوابای صبیان و ابدان نرم رطب را مسح آب دہن قبل از خوردن چیزی و آب شقاق النعمان و آب حماض و ایضاً مازو و بلیلہ سیاہ اگر ہر دو بسر کہ بسنجند کفایت باشد و اما قوابای کثیر الرطوبت محتاج باد و یہ قویہ باشد ہمچو خربق سفید و سیاہ و کبر برگ فنجنگشت و تخم آن بحیکہ بعضی از نیما یا ہمہ یا موم در اینج آبیختہ طلا نمایند و اما قوا بانیکہ از اشیای حارہ ہیجان کند باید کہ دران اشیای قوی بلادغ استعمال کنند مانند میثاق کنند و یا کف دریا و کتیرا و یا گوگرد و قبقر البہود و اتوبال مس بصمغ پس اگر قوا بانرمن و متمکن گردد احتیاج باد و یہ قویہ مرکبہ افتد مثل این دو داخربق سفید چہار مثقال آن در ترمس صمغ شتر نظرون ہر واحد سہ مثقال ساییدہ طلا نمایند و یکبار اشق آرد ترمس ہر واحد یک مثقال بورہ سُرخ دو مثقال بسر کہ تند حل کردہ طلا کنند و بعد اندک زمان آب گرم بشویند و سہ روز این عمل کنند و اما قوابای کہ دران جلد تنفشر گردد و با خارش باشد و آن بر اصل سودست می باید کہ دران اخراج خون کنند اگر ہمہ بدن محتاج تحمل بفصد باشد بعد از دو یہ مسہل خلط سودا وی بنوشانند و چون تنقیہ بدن کردند طلا بخربق سفید و سیاہ با گل مغسول و میا ذیج کبر و صبر بسر کہ شقاق النعمان میخ کرم ابیض بسر کہ نمایند و اگر در اینجا خارش باشد بگیرند برگ خرفہ بیخ سبز و در روغن شیرین سبز نمادر اگر دو در سر کہ ساییدہ بران روغن کنجد و موم سرخ گداختہ اندازند و حل کنند بعد بران گوگرد و غیر سوختہ پاشیدہ بر ہم زنند تا ہموار گردد و در آفتاب دیاد حمام طلا کنند بوعلی سینا مینویسد کہ قوابا در اصل علاج محتاج باد و یہ جامع تحلیل و تقطیع و اذابت و تلطیف مع تسکین مؤثر تلطیف باشد اول ازین ہر دو بحسب مادہ غلیظہ بود و ثانی بحسب بارہ حار رقیق و بحسب غلبہ یکی از دو امر محتاج بتغلیب یکی از دو تدبیر باشد و چیانیدن زلو بستہ بر ین علاج ست و احتیاج بود در امر تنقیہ و اتباع آن بحاجامت بطریقیکہ مشاہدہ واجب کند و تنقیہ و ترطیب و تدابیر مطبخ بحیکہ سفعہ بدان محتاج بود و ہمچنین حمام از بزرگترین معالجات اوست و گاہی احتیاج بمفارقت ہوای خشک افتد و قوی گفتہ کہ انچہ منع حدوث قوابای کند و حادث آنرا صحت بخشد انیست کہ کم مغسول کہ غسل او بصبر باشد یکدرم با سہ او قیہ مطبوخ ریحانی خورند و چون قوا منتشر گردد و کثرت پذیرد علاجش علاج جذام است

معالجات متفرقہ

اما برای قوابای اموتوسط اناطیہ مفرزہ ترشی ترنج ست و برای قوی نیز صمغ عربی بسر کہ و صمغ بادام و صمغ آلو بسر کہ و میعہ سائلہ بسر کہ و خردل بسر کہ بغایت مفید و آب کبر تجی و آب شور و زہد کف دریا و سرشیش چرم و آب دہن انسان روزہ دار و چرک دندان او و تخم خربزہ و تخم خشخاش و آن با سرکہ ست و روغن بادام تلخ نیکوست و سنگ سبویہ و برگ کبر بسر کہ و سنگ سبویہ ہر قوابا نرمنجا خاصیت نفع میکنند و اقاقیا و مغات و روغن گندم قوابای ارض ہر بدن ضعیف و قوی را صلاح انجشیم و زرچوب و تبراہی ہندی ہمہ ادست ریختن آب گرم بران بنده المشرع و فن بنفشہ کنند و این فعل علی الدوام نمایند و گاہی طلای با مالشیر آنرا بسر و خصوصاً با کرماج و سعفہ رطبہ را نیز مفید بود و لعاب اسپغول و آب برگ سبز آن و آب خرفہ و صمغ آلو نام برای قوابای صبیان ست بگیرند صمغ بادام و سرشیش چرم سوختہ و بسر کہ آمیختہ طلا کنند و یا بگیرند سرشیش نجاران و کندر و گوگرد و سر کہ سحق کردہ مستعمل نمایند و اما قوابای نرمن ربوی محتاج باد و یہ قوی تر بود مثل عصارۃ ترشی ترنج

سہ بار بگذاران کہ اضعف قوی ساید و تطبیع ماده غایه دوم در اصول قوی تر شی ترنج طلا کنند و اما قوابای کثیر الرطوبت

مقوم مطبوخ دشمل روغن نخود و روغن بنفشه و روغن گندم خاصتهٔ وصف بادام تلخ و گوگرد و پشک بز سوخته و کف دریا و قطران و زفت هر دو عجیبت اینچنین ادهمیت طلا بنقط سفید و سرگین حیوانات مذکوره در باب صفه و فنجکشت و کبر اشق و خربق و حب الیان و افیا خاصه لاسیما چون ازان تیر حلی بروغن خردل بسازند بسیار نیک بود و اشق بسرکه و قرطاما و کندش و خاکستر کهنه تر زرد و چوب و تخم جوجه و عسل بلاذر نفایت مفید و ازمرکبات انیست که بستانند قرطاما و سابیده و باروغن گندم بیامیزند خاکستر سپیدهٔ گوگرد بصفه بطم و شجر حب الیان بسرکه بسیار قوی ست و برای قوباهای مقشر نیز و باگیزند روغن گندم و روغن کنجد و موم و سرکه طلا کنند تا بگیزند یا بوره آرسنی نیم مثقال روغن گندم سه درم ترشی تربح قنطیمون تخم جوجه شونیز نخود تخم سیاه زاج سوخته هر واحد یک درم ازان طلا سازند دیگ سپوجه کهنه بندر بسرکه طلا کنند تا بگیزند زاج و مر و کندر و شب و کبریت و صبر و بطلا سرشته طلا نمایند دوای جید حب الیان، زهر جوگو گرد زرد چهار پر نیلوفر کاه مجفوف باریک سابیده بسرکه در روغن طلا کنند تا بگیزند شب و کبریت و دقاق کندر و اشق در سرکه گداخته بکار برند تا بگیزد سرگین سگ و اشنان گاذران و کبریت ابیض و سداب و دخان تنور و پوست انار و خاکستر حلم و زنجبار دو سرخ و کبریت صفر مساوی و در سرکه ذریت حل کرده طلا نمایند مجوسی، صاحب جامع گوید که حدوث قوبا از مرّ سودا میشود چون کثرت اغذیهٔ مولد آن کنند و از انچه دران انتفاع یابند فصد و شرب دوای منقی سودا و پرهیز از اغذیه مولد آنست و الا انچه بدان تطلیهٔ موضع نمایند سنگ سوهیه بسرکه سست و بلیله زرد را باریک سابیده بصمغ آلو سرشته بسرکه حل کرده بر موضع طلا نمایند و یا علک البطم یا مذک مومیزیت که گداخته و بر آن گوگرد باریک سوده و سرکه آمیخته لزوم موضع کنند و یا گیزند سرگین زنند و سرگین سوسمار باریک سابیده بسرکه سرشته بکار برند و اگر قوبا بر چهره باشد بگیزند گندم و برقطعهٔ آهن یا سندان خوب گرم نهاده بمطرقه بران بکوبند تا بشکند و مطبوخ آن که ازان سیلان کند بگیزند و بر قوبا طلا کنند و یا بگیزند تخم کشت و باریک ساخته بسرکه طلا نمایند و یا بگیزند سرشیر چرم بخیدرم و کندر و درم سوده بسرشیر دراب گداخته بسرشند و بر قوبا طلا سازند و اوفق علاج در قوبا که بار بآزموده ایم آمعال ماء الجبن بجب افتیمون ست طبری در علاج قوبای سر گوید که علاج عام قوبا متفرع بدن ست بسبب خلطی که فاسد شده و بدترین انواع او سیاه سودا وی ست و اکثر انچه در استفراغ بدن هنگام حدوث آن استعمال کرده میشود مطبوخ افتیمون و مطبوخ افسنتین بست و این نسخه اوست بگیزند بلیلهٔ سیاه و کابلی وزرد هر واحد ده درم بعد دور کردن هسته آنها افسنتین رومی ده درم شاهسفرم خشک سه نیم مثقال هر یک پانزده درم سنای مکی بیخ سوسن آسمانجونی یا میران چینی هر واحد بیخ درم افتیمون هفت درم همه بالطریق مطبوخ سخته یکشربت ازان مقدار یک و بست درم گرفته سه طسوج سقمونیا و یک درم غاریقون دران حل کرده نیمگرم مرنوشند اگر یکشربت کفایت نکند معاودت آن نمایند در خلقی تجربهٔ این کردم و ازان مع لزوم پرهیز صحت یافتند و قومی را از اهل عباد دیدم که در اکثر ابدان ایشان قوبای سیاه بود معالجه آن بشرب نقوع صبر نمودند و برای علاج او بصبر و نقند و چند روز قیام نموده این نقوع نوشیدند و ازان صحت یافته بوطن خود باز گشتند حتی که در بصره مکانی که دران مقام میکنند معروف و برای ایشان در انجا مکانات مرتب شده اگر بگیزند صبر سقوطری خالص پنجاه درم وزرد چوب ده درم و میران چینی پنجدرم و آنرا با مویز مع تخم راب کاسنی ترکنند و در آفتاب سه روز بدارند بعده هر روز ازان یک قوچ مقدار چهل درم با سه درم روغن بادام خوشند دکسی را که از ایشان بوا سیر باشد درین اجزا مقل زیاده کنند و بر روغن بخشه شمشش نوشند و غذای او شوربای گوشت فربه باشد و بدین ده روز تا بست روز قائم بانند و در هر روز یکبار در حمام غسل شوند پس بغیر طلا ازین صحت یافتند و باز گشتند و اکثری را الا ایشان سبب کثرت تولد آن در بلد آنها سوال کردم بیان نمودند کسی که در بلد ما قیام کند و بنوعی از ما ی شور تعرض ننماید آنرا این حادث نمیشود و هر که آن ما ی را تابع مرتبه مخمور آنرا این مرض پیدا گردد و ادویهٔ انواع قوبا را در اکثر ابدان طلا نمایند و جالینوس آنرا ذکر کرده چرک دندان اطفال ست چون بر بالشند و در روغن گندم و در آخر آن چون طول کند حریل کوفته باز بدر سرکه حل کرده ست و اهل هوا زین حریل را سوخته و غیر سوخته بسرکه استعمال میکنند و آنرا دوا الخفس نامند و این دران حسن التاثیر ست و آنرا بعبرت تعلم میکنند و ما اهل عراق آنرا بصمغ آلو محلول بسرکه طلای نمایند و آنرا قطع زوائل میکنند لیکن الم شدید می آرد و بدین جهت او را بدیم که چون قوبا با طفال حادث میشد خبر ما میگرفت و آنرا شل مسجون ساخته مدام بر قوبا بخمر بدان میکرد و قوبا بسرعت از سطح جلد منقلع میشد و دران سوزانیها مثل فوربدن سوزن ظاهر میگردید و ازان آب زرد ترشح میکرد و مدام آن آب را نشف میساخت تا آنکه پاک میشد و سوزانی فارغ ظاهر باقی می ماند بعد بدو روز گنم و یا تخود دیگر بطلای نمود و قوبا خشک میشد و از جلد جدا میگردید و من این را در مردم کلان استعمال کردم و تاثیر نیک نمود و آنرا طلیه قوبا نیست که زیت چراغ روشن کرده

وخان لوگیرند وشیر انجیر وان آمیخته بر قوبا بمالند تا مدتی کند وضع باید پس اعمال آن نمایند واگر از استعمال این خارش بسیار پیدا شود موضع را بسرکه بشویند و بر فرش مثل چوب کنند کانین خارش ساکن شود و چند پسر زال را دوبیه پوشیده میکردند از ایشان در نهر کهندی حدیده فرنگا را آن ابسرکه گرفته ست ودر استعمال کردم وبدان نفع یافتند و قوبا قریب الصدد اصلاح می یابد بعید العدد گاهی متسبر میگردد و بعد فصد و استفراغ بران زلو چسپانیدن بدفیست تا خلطی راکه خارج از عروق بدان واقعست سلب تصاص نماید و رنگ آن قوبا مریض بور و کثیر المدد باشد و ازان صفاوی مثل تخشور جدا شود و گاهی ازان خون سائل گردد و دیرین بسیار و شواهست و جامعی را دیدم که این نوع ایشان را حادث شده بجمیع ابدان آنها عارم گردید و بجذام مبدل شد و این از بعض علامات جذام است پس واجب ست که علاجش علاج ابتدای جذام باشد و ذکر این نزد ذکر جذام بهتر ست و نوعی از قوبا صنار الشکل عظیم الحکه ست و این ملالت میکند بر انکه خلط سوداوی ادویه لازم ست و این نوع علاجی جربی معروف ست و این اکثر در ضیعیتین و در کره حادث شده بیشتر و انسان بخارش آن ایذایی یابد آنرا بجوش آب میگیرد و علاج جرب کثیر الحکه است و سوای این در بارستان دیدم که برای این نوع وصف طلا بقطران میکردند و آن اثر نیک می نماید و محکه افی الحال زائل میکند و اضافه دیدم که دران مالش آب انار خیر بخشی می افزاید میکنند و عقب آن دوغی گل جالند و دوغی ازان صغیر شبیه به شور ست و آن بقوبای متناثر معروف ست و این بعد استفراغ و بعد خیر بخشتن بسیوس گندم و تخم خربزه و آبهای گرم و مالش بروغن گل زائل میکنند و آنچه از خادم سقلابی در علاج قوبا استفاده آن کردم در کدامی از کتب ندیدم رایک ست که بسرکه گرم حل کرده بر قوبای خشک طلا کنند که این در یک دو دفعه آنرا زائل میکند و قابل موصل بدار چینی بسرکه حل کرده بر قوبا میگذارند و بعد الغتی دو ساعت زیاده و فراخ نمیشود و ایضاً اگر گویند که علت معروف بجذام که در جلد پیشانی شبیه بقوبا ظاهر شود و فیر انکه رقیق بود علامات پوست بایک جدا گردد و با آن اندک خارش بود و صورت او صورت حریره یا آرد هالهست که آنرا بر چیزی طلا کنند پس خشک گردد و سفید رنگ شفاف رقیق نماید و شخصی را دیدم که بر چهره و اندامش مرض عام شده بود و سبب فاعل او رطوبت رقیقهٔ فاسدهٔ متفرقه کیفیت ست که در دماغ مجتمع شود و این اکثر در مقدم سر بود پس طبیعت بنا بر تنقیه دماغ از اقرب موضع مقدم دماغ کدان جبهه ست دفع کند بعد به بران تجمد و خشک شود و بر شکل بذکور گردد و با آن خارش بهم آن باشد که دران خلط فاسد از یک حرارت بپس نزع مسام کند و این علت عسر ست علیل ازان صحت نمی یابد مگر بسیر بهتر تمام و لهذا بر مرضی که در سر حادث شود چون فاعل آن خلطی باشد که از دماغ متشرح شود عسر البرء بود و در علاج این استفراغ بدن حسب امکان ست و فصل اولی استفراغ سرست بچیزی که مشاکل سن مریض و مزاج او باشد و چون ازان فارغ شوند مداومت شستن پیشانی با آب گرم خایند و عقب آن بوم و روغن ضمادکنند و اگر این کفایت نکند آرد عدس و گل سرخ در سرکه بجوشانند تا آنکه مثل حریره غلیظ گردد و بر پیشانی بدفعات متواتر طلا غایند و هر گاه دو روز بدین طلا کنند روز سوم آب گرم بشویند و اگر آرد با قلا یا آرد کرسنه و آرد جو با آب طبوخ زوفای سعتری بپخته ضماد کنند آزادل کند بعید گوید که علاج قوبا اولا بفصد بعده با سهال مره سودا و ادخال مریض حمام و تعدیل خلط سوذی بشربت آب انار و آب آلو بجلاب کنند بعد از ورزه زیرباج یا بچرخ مرتب باب خورده دهند و بعد تنقیه و استحمام تعدیل فضول اگر قوبا متمکن بالج در رحم بود عسر الزوال باشد و بخارش شدید و سقوط قشور غلیظ و شدت خشونت بران استیلا کنند و این را بطلای جرب طلا غایند بصفت طلا که این نوع قوبا را نافع کند شیاف مامیثا و موزعفران و آرد تربس کندش و کف دریا و بورق کوفته بسرکه حرکرده بر موضع طلا کنند و ایضاً از انچه بدان انتفاع یابند اینست که تشریح نزیع و یا بتربت و سرکه بمالند و آب چقندر یا آرد جو و تخم خربزه و سپوس آب گرم بشویند و اگر قوبا بانوع کران باشد ملینات مثل موم و روغن و کثیر الاستعمال کنند و پیه بط و مرغ یا سگ بمالند و آب گرم بشویند و اگر حادث در بادان صبیان باشد آب دهن روزه دار و یا بصبح آلو و سرکه طلا غایند ایلاقی دیر جائی مینویسند که نظر کنند که آیا خلط مفرد یا مرکب ست اگر خلط مرکب بود استفراغ از خلط مکیسان باید کرد و اگر یکی از اخلاط غالب بود تدبیر استفراغ از خلط غایند و از خلطهای دیگر غافل نباید بود و اگر خلط تنیز در رقیق بود استفراغ بلا دویه باید کرد و کدهٔ علاج جرب بذکور شد و استفراغ خلط غلیظ بدار دها باید کرد و علاج امراض سوداوی چون الیغوریا و غیر آن مسطور شده و مدام و عمار رقش و آب گرم شیر بخشستن بهتر بود و علاج آنست و بعد حمام طلایه استعمال نمایند تا اگر قوبا بادویه یا بخصف باید دانست که اندک بود یا دویه جالیه باید و اگر زمن بود ادویه قویه یا جالیه مقطعه باید پس اگر قوبا قلیل الرطوبه بود و در گوشت فرو رفته نباشد کشکاب غلیظ مالیدن سود دارد خاصه اگر آرد جو و آرد باقلا بدان بسته شود و چقندر و سپوس گندم و تخم خربزه در آب جوب پخته طلا کنند و تخم ترب با نشاسته

بعلاج ازان نفع تمام
طلا غلیظ
و اگر قوبا غلیظ
و اگر قوبا غلیظ

دو سر که ترکرده طلا نمایند در روغن گندم با ترشی تریخ آمیخته طلا کردن سود دارد و همچنان سرکه سوده نافع بود دو کوبیدن را طلای چوب دندان برنا شاسود دارد و مضمضه آن و کشیدن بسرکه با ترشی تریخ حل کرده دوای مجرب است قوای تحریک کنندهٔ از آن کنند و با زنند بسرکه سود دارد لک بسرکه حل کرده و مانند آن و اگر از قوت باطوبت بیشتر بود مضمضه دانه وضع و کشیدن و شیاف مامیثا و مقل و توتیا مس و سنگ سبویه با سرکه طلا کنند و آنچه بین ادویه زائل نشود اول زائل توتیا چه یابند تا خون زدن راحذب کند بعده بران مجوز نهند تا خونی از کار زیاده باقی نماند باشد خارج نماید پس موم و روغن گل ساخته باشند طلا کنند و یک شب بماکنند و روز دیگر آرد جو و آرد خوشه گندم خرزهره و سپس گندم را کشنیز و آب پخته طلا نمایند و شب سر باز کرده دیگر روز بطبیخ بابونه و بیخ خطمی و حمام بشویند و اگر چیزی باقی ماند دیگر بار بوجه بران انداز ند و همین علاج را دو یکبار اعاده نمایند و الشق بسرکه حل کرده قوای کهنه اسود و ارمه یا کنند ش دهند و چوب نیز افزایند صفت دوای قوی تر گیرند ذاریح و بارو و روغن گاو سوده سه روز نگذارند پس روغن ازان صاف کرده آن روغن طلا کنند تا قوا باد و رکند یکو شت پدید آید پس نرم و علاج کنند و دیگر باز نوشادر با صابون گاو یک سکوه و بسرکه یک سکه بپزند تا نرم شود و سایيده طلا نمایند و دیگر سرشم های چهار درم کهنه دو درم بسرکه حل کرده طلا کنند و دیگر از دکتیرا و خبث ابر بسرکه حل کرده طلا کنند و دیگر برای خوابانیدن خصیه باشد سفید اب پشت دیم گوسفند دو درم موم یخ کیدم بسرکه طلا کنند و هرگاه قوا باز علاج پاک گردد بران ادویه را دعه کند آن موضع را قوت دهند طلا باید کرد تا ۰ عادت نکند ابن الیاس گوید که در ابتدا قصد نمایند بعد نضج ماده متقیه بدن از خلط محدث آن بطبیخ افتیمون و بطبیخ اهلیله تقوی بتهوع کنند و بعد تنقیه تا سه اهلیله زرد مصبح آلو و صبر مساوی سایيده بسرکه کهنه در روغن گل آمیخته طلا نمایند و اگر قوا رقیق بهتری باشد مورد و مغاث مساوی سایيده بسرکه تنها سرشت طلا کنند و اما هرگاه زمن شود و جلد با آن متقشر گردد این طلا بکار برند قرد و مانا مومیایی هر واحده درم یخ سوسن آسمانجونی گوگرد زرد هر واحد نیم درم پشک بز هر واحد شش درم همه را با یک سایيده بسرکه کهنه سرشت طلا کنند افطاکی گوید که تنقیه بقصد و اسهال کنند بعده اطلیه مناسب مثل شنیز خیطرون و بیست و شب و ریوند و عصفر و نمک و شونیز و تخم حنظل بسرکه برای هاروبسل بکار برند و از مجربات من برای جمیع انواع ادویه دواست مرکی فکر کف دریا گوگرد شب یمانی مساوی بقطران سرشته بعد خاریدن طلا نمایند و ملازمت حمام کنند گیلانی مینویسد که بیشتر در علاج قوبای قوی بقصد و اسهال بالغ نافع سود دارد اخلاط سوداویه احتیاج می افتد به طبیخ افتیمون را مدخل تام است در نضج قوبای طولی و سوداوی و قوبا یکه ماده او روی باشد و قصد دیدن و بعد از نضج و علاج موضعیه مستعمل در قوبا مختلف بود بحسب اختلافات مرض از جهت ماده و جنس او و کیفیت او بحسب دوارت و قرب بصلاح و از جهت مرور زمانه بران دانه جهت موضع مرض و غیر انها بحسب این امور ادویه موضعیه باید و علاج قوبای نرمن علاج قوبای سوداوی ماده است و اگر چه ماده او در اصل روی باشد مثل اقاقیا و ثیه کثیر المنفعت در قوبا یکه قوی الماده نباشد روغن بوست ناچیل است و طریق ساختن آن انیست که پوست تازه ناچیل را صاف کرده خرد خرد بشکنند و در آب تر کنند تا نرم شود و آب بسیار نباشد بلکه چندان تر کنند که نم بردارد و بیارچه صاف کرده در شیشه مطین انداز ند در دهن او سنجهای کاه یا نی نهند و در وسط طبق سوراخ کرده بر دیدان نهند و سر شیشه از ان سوراخ دار نگون بیرون کنند و زیر او بقابلهٔ آن در دیگدان قدح نهند و بر طبق آتش ملایم روغن کنند پس روغن سیاه حاد که از ان بجلد نگاهدارند و بطریق طلا بعد طلا استعمال نمایند و بشویند و باز طلا کنند و همچنین بمرات عمل نمایند که بعون الله تعالی نفع تمام نماید و کذلک طلای لبان مصعد که از نفع بخشد باین طریق که لبان را کوبند و در ته دیگ فرش کرده در وسط آن قدح نهند و بر سر دیگ ظرفی وصل کنند و اطراف را با آب پر نمایند و زیر دیگ آتش نرم کنند پس از ندی آب در قدح و زیر سرپوش چیزی سفید مثل آرد تند بوجهی شود و آن هر دو را نگاهدارند و نزد حاجت چنین استعمال کنند که بگیرند از ندی از هر دو مصعد نکوبند و در آب بسطوراً هسته چند بار بدان طلا نمایند که نفع تمام نماید و اما عمارت هست که از مسلمین او لاد بشر یخ روغن زرد با مساوی او آب گداخته بطبقیه ظرف آنرا در آب گرم نهند تا مگداز و صاف کرده نوشند و یا روغن بادام بیاشامند و این امل ست هر روز مقدار سه درم و از ابتدا نوشند و بعد از آن تا ده درم یا زیاده از ان بیفزایند و بران نپزش ماه مداومت نمایند بعده اگر احتیاج تنقیه شود مسهل سود دار استعمال کنند بعده روغن پوست ناچیل با لبان مصعد با آب قطرا و استعمال کنند که از ین هر دو چیز قوبا باقی نمی ماند خصوصاً اگر رعایت تدابیر دیرین مدت و بعد این کنند و میل آن بترطیب گردانند ابو سلیمان گفته که معالجهٔ قوبا باد و یه قوی التجفیف نمایند و استفراغ بدن باسهال کنند و بران ادویه منقیه بطلا استعمال نمایند مثل نخود و هر دو زبان و حرکه که بمجوز باشد چون زفت یا مرهم

یا رانیج آمیزند و بر بیل بندند و بر کرانه آن بریج تنها خوابانیده باشند و اگر تورباتی که در ریش دهنهای دیگر باشد باین علاج تنها و بروغن گندم صحت یابد و اگر قوبا مزمن باشد بر گ بنفشه خشک شده با سرکه بسرشند و بر کرانه بریج تنها خوابانیده و اما اورویه مرکبه اینست که گلیز ندر سرخش خجاران نیم اوقیه کندر کنیم درم سرکنجم درم تولی اوقیه یراورسرکه گداخته بر قوبا طلا کنند و ایضاً بگیرند تلقطار یک دقیه صمغ یک دقیه گوگرد زرنیخ ابقیه بورق نیم اوقیه قاقله شصت حب و سایبه بسرکه سرشته طلا کنند بر بریج صحیح آنرا زساعند و چون خشک شود باب سرد بشویند و ایضاً بگیرند تلقد بیس دگبریت زرد و قطران و کندر رسادی و برای قوبا بر سر کوبرای حکه و رشراب شسته بکار برند و اطلاجات قوبای مزمن روی بجهت تنقیه بدن و اصلاح حال آنست که بران دوای حاد بپاشند تا بخرد و گوشت ظاهر گردد بعده مرهم ملین کنند تا آنکه صحت یابد و بین طلاقوبای ریوی مزمن را نافع ست رانک کثیر اتخم خرنیه مسادی بسرکه سرشته طلا کنند **ابو الحسن** گوید که قوبای دموی زائل میشود بقصد در مستقرح و طلا بشاهی مضاد که حلا کنند بمثل سنجد خرنیه تخم آن داشان و آرد بلوط و آرد شخر و چون بانها مذکور بدقات بشویند سپس این طلا بران نهند گیرند صمغ عربی صمغ فارسی دکتیرا مساوی داشق نصف کیچوز دو سرکه تر کنند تا نیم بگذارد بعده بدقات بران مالند که آنرا زائل کند و در ابتدای او روغن گندم نفع کند و اگر بران وثره بگشند از سرکه که دران مازو تر کرده باشند قوبا منتشر و فراخ نشود و اگر بعد قصد دم مستقرح طلا ستعمل گردد بران زلو چپانند که استیصال و غایه و اما علوی یا نوشیدن مطبوخ افتیمون دوم مثقال ایارج فیقرا دو غرغره بسریج و دعا قرحا جار العسل حل کرده زائل کند و اگر مریض حار مزاج باشد بعد صد او با کی نیست و با دویه ناشفه اضافی قابضه طلا کنند مثل اقاقیا خامی و هی و نیج بگلنار و گل سرخ سوده هم حسب حاجت بسرکه حل کرده و ایضاً آب دهن صائم قبل افطار در آخر روز بران اندا ختن نافع بود و چرک و ندن او بران جالنوس از نخ بدان طلا کنند حرمل و کندش و سکسوده بسرکه حل کرده ست و ایضاً آنرا تنزیع میسوزن کشادن عیسون آن بسوزن و مالش بسرکه و پیچ آن بخرد نفع بخشد و اما سوداوی بطی الزوال عسر البرء بود و ملاجش قصد با سلیق و شرب مطبوخ افتیمون دلوفاذ یا با آب هلیله سیاه و مویز ست و طلا بشحم بطم و خافی و چرز حوم مورد فن طلا نهم نمایند و جمیع انواع قوبا را شرب آب چشمه کبریتی و جلوس در آن و آبهای گرم و شمن بدان بسیار نافع ست و در همه لزوم اصلاح اغذیه و قتی الجمله محمود نماید و زهر نوع آن که متصرگردد و در گوشت شود و تیغ کند یا سفید گردد و دوای حاد بران نهند تا آنرا ستاصل گرداند بخرد و بعد ازان علاج او هم بکنند و مالش جمیع انواع او بحک جلی که موجب بحک تقشری ست و او آنست که چون حیوان دران سر کنند بدان تعلق گردد و خاصه بصوف اغنام و از ناب الفحل آن محکوک شکل ست و بران خارکه چک بود و ازان آب بسیار بر آید چون بیفشاند پس آب و یا آب برگ او قوبا را بمالند در بگیرد آنرا که کنند و ایضاً این قولول را نفع کند اگر بدان بمالند و اما انواع قوبا بیاریست بحسب یک بالتنزع آن بحسب بدان دافع چنانکه نوع سوداوی ازان چون در جلد بگیتی گردد و زمانه او طول کشد و پیرینگلند سودای بجذاگر دد و ایضاً را بر زیاند پس هرگاه اتفاق این حال شود باید که معالجه او معالجه اورام کنند و در ابتدا مرهم ملین کرده بر قوبا طلا کردن تا خیر عجیب دارد و بعد از کتب آنرا نافع تر از آنرا تجربه کردم و سریع الاثر یافتم تا حتی که آن گاهی زالو در یک طلا میکند **محمد حسین** مینویسد که پوست بیخ پالک جوهری و هلیله سیاه هر یک دوازده مثقال بکار برند چهار نیم مثقال مازو سبرکات هندی هر یک سه مثقال کوفته هشت پاس آب لیموی کاغذی بساینده پس اقراص ساخته در آفتاب خشک نمایند و نزدیک حاجت باب سایبه طلا نمایند بعد از تاکه موضع قوبا را بخرد و رشت و یا کیسه حمام مالیده باشند پس بگذارند تا خشک شود و خشک ریشه آن خورد بخرد چهار اگر دو اگر احتیاج باقی باشد باز بدستور طلا نمایند اگر این قرص آب برگ پالک جوهری تازه بسایند و بمالند بهتر و قوی تر گردد و چند دفعه بعون الله تعالی زائل میگردد و نیز مالیدن گل بعون سوده با سرکه تا حدی محرق خفیف ست و اگر بدین تدابیر اصلاح نیابد محتاج بجراحت نمودن و اخراج مواد باشد بران سیر سوده گذارند تا آبکه کند و مجروح شود پس ان مرهم سفیداب یا خیراتین گذارند

تالیل و سماریه و عقصه قرنیه و امثال آن

بدانکه تالیل جمع قولول ست که بفارسی نخ و هندی سه مانند و آن شیر صلب مستدیر ست که در بدن سر دیده ش نوع بور یکی تنکوس او نست که نیمه بسط بود بلکه از مشیمه بیرون شیر صلب باشد غیر آنکه مستدیر بود و در گوشت فرو رفته باشد گویا که در لحم مرکوز ست و گویند او آنست که بیخ او دو شطایا باشد قدم تنبیتی متشقق بزرگ مستدیری شطایا شد به الیبس سوم متعلق چهارم سماری که سر او چون سر نخ بزرگ بهین بود و چون او باریک اندرون بدن فرو رفته بجوهر سمار یعنی سیخ سپیدی مائل آهن گرم سرد میکنند و دران بورق مصبوره حل کنند و بمالند و آنا علاج نوع متکوس آنست که تقرح گرفتا ند بعد قصد استفراغ سبده از روغن نورد بران آیا اغلفند

آهن گرم سرد میکنند و دران بورق مصبوره حل کنند و بمالند و آنا علاج نوع متکوس آنست که تقرح گرفتا ند بعد قصد استفراغ سبده از روغن نورد بران آیا اغلفند

سلدران خون ظاهر شود بعد از ان بسر کشیدن و بر دغن گل چرب سائیدن تا آن زائل شود و هرگاه گرد و مرهم کبیر علاج کنند و بدین نوع چون زائل شود در بریدن شتر

امتیاس او در رگهای کوچک خشک گردد یا خلط سوداوی یا مرکب از سوداء و بلغم که طبیعت اظهار بشره و دفع ساخته باشد بقول شیخ سبب فاعل این هر دو طبیعت است و سبب مادی خلط غلیظ سوداوی که گاهی سوداء از بلغم پیدا کرده خون کثرت پذیرد تحیل گردد و گاهی نفس خون را بسبب انتقان و کثرت او عدم سبب تعفن استحاله بسوی خشکی و سردی عارض شود مضاف بمادر عرق صفار که در امثال آن خون تعفن نپذیرد و بسبب قلت او و قرب او انا سباب خارجی که آنها در تحفیف بلغم از تعفین میباشد لاسیما چون خون در جرم خود جاری نباشد گاه باشد که ثولول پیدا کند گاه قتی در عضوی پدید آید و گاهی با نلان یکصد جزء پدید سبب آنها شود و هر گاه آن ثولول بزرگ لتف یا ملل کند بهتر باشد بگیران ساقط شود و باشد که تآلیل متفرق برآیند و بهتر منصور گردد که تآلیل را بعضی گویند که تآلیل سیاه مختطا منده آن جوبی سبک کاوز سوداء تجوف شود غالبا انتلاف ذی طول قصر و فرو رفتگی و شقوق که در جمیع آن باریک باقی غلیظ ابر هم پدید گاهی بسبب خبث ماده در رنگ علاج شوشه بار بسر که خشک یا سرکه هر دو زنگبر بالمدن روغن گل و مرچی بط و مرغ مفید بود و بعد از تنقیه بلغم و سودا بمسهل کشند بعد آن حب الفیطون خورنده اگر ازین چیزها فائده نشود باهن قطع کنند یا دوای تیز مانند فلفیون بمالند و هر گاه گوشت زیاده خورده سوزش کند هم سفیداب را استعمال کنند و نوشادر را نرم سوده و زنگار با آب باران سرشته طلا کردن نیز تآلیل را ساقط کند و همچنین مداراتکه نگریزی که کاشک گویند در آب سایبه طلای برقیق ساختن بدر اسقاط آن مجرب است و اگر ثولول را با خنگیر تراشیده تخم نیا دزشیر درخت انجیر سوده ضماد کنند در یکروز نفع مید هد و یا زرچوب سایبه در کاغذ چیده بطور تقیل ساخته سر آنرا سوزانیده ثولول را بآن داغ کنند و از دست برکشند دگویند که گشنیز خشک در آب سایبه ضماد کردن مجرب ست در روسه نوبت خشک شده می افتد و سر گنبن جاوس سبز طلا کردن و یا صدف سوخته بسرکه ضماد نمودن و کذا برگ و شاخ خوزبران مالیدن مفید بود اگر ثولول را زیاچک پشتی خاید چه زه بجی در آب چل کرده بمالند در روسه روز بیفتد و اگر از پاره شب یمانی مکرر بمالند که خون آلوده شود و یا پشک بز بسرکه سایبده طلا کنند و یا سهاگه تلیه بنصف بریان و نصف خام با آب لیموی کاغذی سرشته بمالند و یا با بجی بسرکه سایبده بر بدن بمالند و یا چوکه در آب لیمو سایبده طلا نمایند نیز مفید بود و صاحب تحفه نوشته که اگر تخم خشک اندر اول هلال لعبد تآلیل گرفته هر یک از ایک عدد تخم دانه سوده مجموع را در لعبد بسته از میان هر دو پای از بالای شانه آن لعبه را بجانب عقب بیندازند در آخر آن ماه جمیع تآلیل برطرف میشود و بعضی گویند که این عمل بجمعه در آمده و اگر برگ پان گلگیری گیرند بر بران چونه بمالند و فقیرا آن ساخته در زانگشت و سیاه گرفته بسه بمالند چنانچه از نشان نیز خراشیده شود در اندک مدت همگی منقلع گردد و اگر سه کلان باشد در سه روز همچنان کنند تا بتمامه منقلع شود در بین باب مجرب ست ذکر ادویه نافع تآلیل طلای روغن گندم و کذا حلتیت و مغز انجیر خشک و کذا آب چغندر سرخ و کذا کندر بسرکه روزیت هر واحد در قلع تآلیل مجرب سویدی ست و ضماد بیخ درخت خلاف سوخته و کذا برگ آن بسرکه و کذا سرمه سلیمونی و عسل و کذا اسگرین بجوشر آب دهن و کذا حلتیت بشیر انجیر یا عسل و کذا تخم بید انجیر بسل و کذا آب برگ انجیر بگذا انجیر خام بنظر دران آرد گندم سوخته و یا تنها سوخته بهوم نرد آمیخته و کذا اشق بسرکه و کذا فرفیون بزیت و کذا سام ابرص کوفته و کذا خاکستر اودبزرقطون دبورق و کذا پیاز عنصل بیان و کذا خاکستر شاخ انگور بسرکه و کذا موم سوخته و کذا گل سرخ سوخته یا خام سوده و کذا سرگین گاو بسرکه و کذا سداب و نطرون و کذا سرگین گنبشک با آب دهن مذروه و کذا صندل احمر بدیشراب و کذا مرتشیثا و رانتج و کذا خون سگ پشت و کذا پشک موش و کذا خاکستر با بجان بسرکه سرشته و کذا تخم بید سوخته بسرکه و کذا آهن ربا سوخته و کذا خون بز و کذا خون خرپشه نیز آمیخته و دلک بالجرد و ضرب آن و کذا بخور بوب شاخ تازه و داغ بشاخ آهن گرم نیز مجتلیا بنیه که مسه چهار مرتبه هر واحد را در تآلیل ست اقوال حکما ابو سهل گوید که تآلیل را باین طور قلع نمایند که بگیرند ماده شب یمانی و مرچی بط سرشته طلا کنند و یا تخم جرجیر بسرکه روز سه گاه دو بار بمالند تا مثل مرهم گردد هر روز بر آن کثیر طلا نمایند و یا برگ مورد و برگ کبر و یا سرکه خشک و کذا زاج بسرکه سوده و خوب بنطی سوخته بسرکه بمالند هر روز از این هر دو روزی چند بار بمالند و اگر آزاد حوالی آن را شرط زنند در آن شیره انجیر چکانند یا دوای جاوا کل مثل دیگ بدیگ و غیره بدین نهند پس هر گاه سیاه شود متاکل گردد و بران اندک دردی نرسد حتی که انچه متاکل شده باشد متقلع گردد و اعاده دایمن تدبیر ضرات کنند تا اگر جلد نازک خوب و اگر در بدن کثرت آن باشد تنقیه بدن باید و بعضی سوداء نمایند تدبیر آن چیزیکه تسلیب تلیین نماید مائل گردانند شیخ میفرماید که اما بارت تآلیل خون فاسد

قاعده در سیاهی تآلیل و سرخی آن و کثرت تآلیل در بعضی مواضع و قلت در بعضی مواضع و خشکی و تری آن

دیاستفراغ سود داری ست که ازان چاره نیست اگر مرض کثرت پذیرد و از اقتصاد و اعتدال تجاوز کند و همچنین تدبیر مولد خلط نیک و شریف آن الا آنچه ذکر او در ابرات گذشته و اما علاج خصوصی باید که دران مجفف و قابض بود و چون ضعیف ازان بر ای ثولول خفیف استعمال باید کرد مثل مالیدن روغن پسته و دانهم و طبیخ گندم صمغی با سرکه و آب گندنا بسماق مدغن بان و ایضاً بسرگ کبر و جوز السرو مدغن همان و کزبار نیز نیز خوب ست و برگ مورد تر برای خفیف و قوی و پوست جوز تر و تخم خشک و خروب با دهن و قلت اذیت او برای ثولول عظیم قوی نیکوست و پوست بیخ غرب و خاکستر او بسرکه و آنچه جدید و بانع التقع ست انیست که بگیرند مرحل و حناکوفته بخته با آب سرطلا کنند و اما قوی ازان برای ثولول قوی بکار برند مثل طلای مرتب از نوره و زرنیخ و اشخار و خصوصاً با سیماب کشته لاسیما نخاکستر بلوط و زیت و نمک آب پیاز و بلیوس و پشک بز و ایضاً ذاریج بهزرنیخ و ایضاً عسل بلاذر و اسقاط او قوی ست و شیر تره چون تلکر یران مالند ساقط کند و مدینه کرم بگیرد نیز از مسقط عظیم او ست و شونیز بهول چون ضماد نمایند عجیب ست و زیر بزر ایضاً و حلتیت و مرهم حارنجو و بیلات که آن مرهم بلاد رست که سابقاً یاد کرده شد ترکیب مفتل پوست جوز رطب و زجاج و آهک زنده هر واحد یکجزو کوفته بیخته بران نهند و یا گیزند نگارو کاغذ سوخته هر واحد پنج درم شحم حنظل شش درم بورق ششدرم نوشادر چهار درم اشخار و زرنیخ زرد هر واحد هشت درم زاج سه گاه و شش درم استان فارسی هفت درم کوفته بیخته آب صابون طلا نمایند و آنرا بعد تکمیل قلع او ست و این گاهی با نجوبه پر طیور بزرگ و یا آهن بود که تجویف او بمقداری باشد که دران ثولول ماند کی و شواری در آید و چون او را مادهٔ قطاع باشد پس دران ثولول باند کی زور در آرند و بران چیپده نزدیک بیخ آن اندک بفشارند که آزار بسیار حاصل کند یا بصنارهٔ ثولول را بکشند تا آنگه بیخ او کشیده گردد چون بدینجا رسد آلهٔ تیز که تابیخ او را قطع کنند و بعد قلع آن روغن زرد بران نهند و ایضاً هرگاه دوای حاد بران گذارند و قلق آرد دوای حاد بران روغن زرد نهند و چندی ترک کرده باز اعادهٔ او کنند تا آنکه سقوط آن تمام شود و گاهی قلع آن باین طور میکنند که از آنچه متصل ارست بآهن لطیف مقور جدا میسازند بعد ازان دوای حاد میگذارند و چون بکرم قطع آن بارسترهٔ تیز حتی الامکان مع مراعات سطح جلد بعد ازان مالش موضع بصابون و سعد و گل مُرّ نمک تا خون بکلی ازان سیلان کند سائل گردد و بعد آن مابقی ساقط گردد و بطبری گوید که علاج ثولول حادث در پیشانی و روی همه انچه در علاج عدسیه و حنطیه بیاید بایدکرد و گاهی امر مقلع او میکنند که این اصل انقلاع ست باعروق او بباید آنچه بران طلا کنند و در دیگر روز باید بعد دو روز آنرا زائل کند برگ حسک جبلی رطب ست این سه بران مالند که آنرا خشک کند و میگذارند و ایضاً بعضی در سه که حل کرده طلا کردن آنرا زائل کنند و من درین باب استعمال سکنجبین کنم یا زبرق یا کبد مرد برگ مورد تر سه درم نمک حلیز نزدیک انگ و سیاه و بران یکی را بعد دیگری تا آنگه خون برآید بعد ترک آن کنند و ایضاً بعد دو روز تا آنگه بسیار شود و زائل شود و این را در همه استعمال کنند و هرگاه بزرگ و مشتد و صلب گردد روغن گل و عسل ساعتی بران تا آنگه دران خون ظاهر شود و بعد ازان بشویند و بر روغن چرب کنند که خشک کند و بگذارند غیر آنکه را جب ست که بعد استعمال روغن از آب سرد و هوای سرد محفوظ دارند و بآب گرم نشویند اگر موضع متقرح و گرم شود مرهم کافور دران استعمال نمایند و نوع ثولول تینی را که بدترین انواع ست نیز بعلاج مذکور معالجه نمایند پس اگر این علاج دران فائده نکند اولی آنست که دوای حاد بر روغن نوره بران نهند تا آنگه اصل گردانده و دیدم که سعب او بر روغن نوره منقطع شد و بیخ او مثل دیگر هم مورد ظاهر شد بران هم دوای حاد نهاده شد حتی که منقلع گردید پس بران مرهم منبت محکم گذاشتم تا آنکه اصلاح یافت و از بافع ترین چیزی که دیدم آلیار ست استعمال کنند نیست که بگیرند چوب آس رطب و بکیلوفر و ادرش نشند تا گرم شود و بعبارت دیگر نشیش دهد پس بگیرند و بر آن ثولول بمالند و این آب و بر ثولول بمالند و این در روز بچند بار کنند و در شب بهر روغنی که خواهند بمتران روغن گل ست چوب ساز نمد که آن نمیرود بعد یک یا دو هفته و باز هموز کنند و ایضاً او گفته که علاج ثولول متشقق ذات شظایا که سبب فاعل او خلط یا بلس رضی سوداوی بود نوشیدن ماء الاصول بروغن بادام تلخ ست بعد شرب بطبیخ افتیمون و دلک آن با آب برگ حسک جبلی با آب بورق و بعد که گفته شود بورق و اگر متقرح و صلب گردد بران روغن نوره چکانند ضماد چنانچه سابق مذکور شد و انچه بدان علاج ثولول کنند بعد تنقیه و اصلاح خذ الثور او بروغن گل موم و شحم ست و اگر تا چهل روز بر روغن و بعد آن بر روغن گل بمالند بر قطع گردد و بعضی از مائل مذکور کرده اند که طلای او با آب ظرکیه فعه یا دو دفعه خشک کنند بنگذند و این دو اکه چون با آن کرده ام استعمال کنند گیرند آب آهنگران که در آن آهن گرم سرد میکنند و دران بورق و صبر مرحل کنند و بمالند و آنا علاج نوع منکوس آنست که تقرح کرده اند بعد فصد استفراغ بعده از روغن نوره بران آبا اقلند تلطیران خون ظاهر شود بلاذر ان بسرکه بشویند و بر روغن گل چوب سازند که آن زائل شود و هرگاه که گرد و مرهم کبیر علاج کنند و درین نوع چون دانه او بزرگ شود و بر بیرون منتشر

از بدن یا قریب از عضوی شریف بود و پس واجب ست که بران مرهم داخلیون چند روز نهند که یا از تحلیل کند و یا بتحقیق کند و فضلات او را مانع گردد پس پرهیز نشتر بکشاید تا زهر اندران باشد رسائل شود و خشک گردد و آسیب تر چیزی که برای قلع تآلیل متعلقه و سایر متشبثه حکم استعمال نمایند این دو است و این مشهور ترکیب این ستیارست بگیر مرگ و زرنیخ زرد و فلوس فاکستر غرب مساوی پس بعضی از بعضی کرده و نفخ سرشته بر ثولول طلا نمایند هر ثولول و هر سایر که باشد ازین کم شود زائل گردد و دیرین تقدیر مستمر از نیست چه مجرب ست و بعضی مردم برای این عمل بلادر بیان کرده اند و این خطای بزرگ ست لاسیما در بلادر گرم که مورث سامیه میگردد و گاهی بحیح بدن تعدی میشود و گاهی ازان مرض صحت می یابد و باز بعد یکسال عود میکند شخصی را دیدم که قریب صد تآلیل بلادر آنرا زده بود همه را بطریق اسقاط قوت و ایراث حمیات مطبقه هلاک گردانید پس واجب ست که انسان از استعمال عسل بلادر عذر نماید و ادامتوعات مثل شیر انجیر و شیر بادیون و شیر خرنوت در استعمال آنها نهایت خطرست و سالکتر چیزی که استعمال نمایند همان ست که ذکر کردیم و اگر انسان اراده تعدیه بغیر آن کند پس معتبر چیزیا روغن نورد ست که مذکور شد مجوسی گوید که حدوث تآلیل در سایر از غلظتین خلیطین بلغمی سودا وی میباشد و صواب آنست که از استفراغ بدانی طبوخ افتیمون یا غاریقون یا حب تیقرون معمول بانتیمون ست و پرهیز از سودا این هر دو غلط و انچه از خمره قلع آن کند شپک بزبار یک سوده بسر که سرشته بر ثولول نهادن ست و مالش موضع در روزی بمرات با سر که خرمو نک قلع آن نماید و یا گیزه قشور سس و بار یک سا بیده و بسر که بسرشند و لزوم موضع کنند و یا گیز نرطاریون و بار یک سوده بثلث سرشته بر ثولول نهند و اگر این ادویه فائده نکند دواهای حاد مثل خلد نیون و دیگ بر دیگ نهند که این ادویه را بانجور و د بسوزد بعده ببریج او روغن زرد گذارند حتی که خشک شیشه را قلع کند بعده اما دوای حاد کلند بعد آن روغن زرد تا آنکه جمله مستاصل گردد بعد ازان مما لجه او دوای نسبت محکم نمایند گاهی نفع میکند اما نه تنگ غلفل و اشحار اشان فارسی و بورق مساوی بار یک سوده با آب قنا بری یا آب حصابون بسرشند و ثولول را بهوی بربندند دو بار این دوا پاشند که در روز سوم آنرا ساقط کند صفت ضماد یکه تآلیل را قلع کند بقوت نگار مرس سوخته شحم حنظل ابورق نوشادر اشحار زرنیخ زرد زهره گاو اشنان فارسی هر واحد بگیر و آب آب نادیده خیر جزو بار یک سوده با آب حصابون یا آب اغتن سرشته بر ثولول لزوم نماید بعد از انکه جیع او بوسته باشند دیگر آبها آب نارسیده و زردی شراب بار یک ساخته با آب دهن سرشته بر ثولول ضماد کرده باشند که این خشک نماید و بسوزد و اگر این ادویه نکند باسته قلع کنند بعده دوای حاد و بر هم زنگار و بعسل بلادر انرا دفع دهند تا آنرا ساقط گرداند و بسوزد و باید که آنرا با آهن قطع نکنند مگر بعد استفراغ بدن از خلط غلیظ این فوج گویند که گاه آماده و هنوز منقطع نشده باشد و در طریق خروج بود و باید که تنقیه بدن کنند اما در رطب لین از بلغم و اما در صلب یابس از سودا بعد ازان طلاع رطب نمایند باین طور که بگیر رطب نیکو نوب بخلی که این قوی ست بمالند و میل باغذیه لطیف سوله خلط محمود مثل اسفیدباجات و حوم مطبوخ و حملان کنند و استکثار دخول حمام نماید و شراب رقیق مزوج آب بسیار نوشند و اما بر صلب زرنیخ زرد بموز یکونه سوله کلانند و سه روز بران بگذارند پس بگشایند انچ برآرد و اگر چیزی باقی ماند اعاده او نمایند و یا بپوست صفصاف بسر که سرشته طلا کنند و یا عسل بلادر بران نهند که آن قلع او نماید و یا قلع او کنند و حوالی او شرط زنند بران دوای حاد پاشند و هر گاه سیاه شود و روغن زرد بران نهند تا آنگه ساقط گردد و از جمیع مولدات سودا پرهیز کنند قلی بن یحیی گفته که اصل این کرم سرگین را آب بسایند و بر ثولول طلا کنند که این در ساعت بیتصال او کند و هو بار انیز زائل کند و همچنین خون سگ و بول آن چربجانی را یا لاق سیه نیوسند که اصول استفراغ سودا باید که در تدبیر برای تری نافوذ کنند و استفراغ بجار الجبن کردن صواب تر باشد و از چیزیا یکه در بین باب بسکار آید انیست که مانده شب بجانی با شحم حنظل ضماد کنند بر گ کرنب تر با لبدن نافع بود و کزازه بکوبند و بسر که سرشته ضماد سازند نیخ مرآرد و آب صابون و اشنان و آب اشخار آنرا شوینده و اگر مازو سوده و بسر که سرشته ضماد کنند نفع بخشد و کعب بول که از زمین برخیزد و صنی طلا کردن مجرب ست ابن الیاس گوید که هر صبح بلادر با تخم کاشی و بادیان هر یک سه درم شکسفیده و درم نیوشند و غذا شربه خوش و مقرا و دام سازند هر چند تا دل این جلاب بود غذا تا پنج روز مداومت نمایند و هر گاه نفخ و قاروره ظاهر شود مستفرغ بدن بمطبوخ و حب مذکور کرده در قول مجوسی نماید و بصدقه بچیز یکه قلع او نماید ضماد کنند و شیر انجیر خام با شیر انجیر فاسیا بران بگذارند و یا گیز نرفطا فیلون و بار یک سا بیده بسر که سرشته طلا کنند و یا هر دو زنگار طلا نمایند و یا گیز نرین دو را از هر قوی تر در قلع او ست اشنان سبز فارسی زهره گاو زنگار مرس شحم حنظل نوشادر آب نادیده مساوی هر را بار یک سا بیده آب اشنان بسرشند و بر ثولول طلا کنند و باید که آهن قطع نکنند مجنیدی گوید که علاج او ضد ست اگر اضطیاج آن باشد به هر صبح

شربت از بابونج و اصل السوس و گاو زبان بشکر بنوشند و غذا از حمیص خورند و تنقیه بدن بعد نضج بمطبوخات که بدان خارقیون باشد بکنند و بعد تنقیه تمام اضمده و اطلیه استعمال نمایند و حق آنست که بران اداویهٔ حادهٔ کاکالیه نهند تا آزار سیاه کند پس آن را دفن کنند و دفنند انطاکی گویند که اتباع تنظیف بدن کنند و اگر چه مقصد باشد بعد ازان قطع نمایند و بچرب یا نجیر نگریزند چه این مجرب است، و همچنین پیاز نمک و سرکه و سرگین کبوتر و گنجشک بجوزی و آب دهن روزه دار و خاکستر کرم و صفصاف و پشک گوسفند و شتر و عبه آنچه رو غرباید گویند شرشیر گیلانی مینویسد که از غرائب چیزیکه دیده ایم اینست که یکی را از صبیان که سه سال و قریب بهشت سال بود تاکیل سیاه در جمیع بدن او عارض شد و مرهمی بادی طاقی شد و او را امر کردند که کبیر از خویش بادوده مرتبه دقائق سفیده دو آب غیبه تنها صاف کرده نگاه دارد و هر گاه بنوشید او را حسب گفته تخصیص عمل کرد و در ده مجالس ما اجابت شد و در شب دوم از ان مرض بتمامه زائل شد و این از عجائبات ست و گاهی از تاکیل نوعی باشد که بنداره ساقط شود و اگر نیز تاکیل باریک تر باشد بقطع او پرداخته و اگر نیز آن بزرگ بود حوالی آن شعر تراشند و بران لهای حاده پاشند و اگر نیز قطع بود بدیهٔ حاده و داغ استعمال کنند و اولی بود و اگر آن داغ از طلا باشد بهتر ست و اگر چه این مرهمنافی مراعات سطح جلد ست و بعضی از استعمال عسل بلادر منع کلی نموده اند و آن حق نیست زیرا که بعض مرهم از خوردن عسل بلادر و لبسل و نیز ضرر نمی یابند و لیکن چون آزار بسیار جز یار مرض آن نمی ساقط کنند اصلاح او تمامه خاید و گاهی بخرم نقطع قطع میکنند باین طریق که گیرند موی قوی یا رشته ابریشم خوب بافته و بدان نیز تاکیل محکم به بندند که آن ساقط کند لیکن قطع آن باهن بسرعت بسیار دوا نمی نماید گرداند با وجودیکه آن خط ناک بسیار ست اگر در وقت خود واقع نشود الخ هر گاه بدن متحمل باشد و وای نجرب بگیرند در ربیع و فلقه بین بیضه بسته سر ساده علی الاکثر مخاط سازند تا مثل مرهم گردد و بر سایر نهند بعد از آنکه تنقیه او کنند و دیگر بگیرند شخار و آهک و زنگار هر واحد یکنیز و در آب سار یا سوال طفل نابالغ سرشته بدان مالی کنند که آن نافست مرهم که قطع تاکیل و سایر کند زنگار کاغذ سوخته هر واحد یکدرم آب عروس و آب صابون اول هفته و درم عسل هشت درم فرنیوش شده درم بنیز تا مرهم شود و بدارند بهمان الدین گوید که تخم حنظل با شب یمانی طلا کردن مفید بود و طلا کردن مغی آدمی بعد از آنکه قولنج خواهد یا شد و صلابت آزار اندکی دهد که نافع بود و طلای نورة محمول چند ساعت هم نافع آید و در ربیع با مویز که نوشته طلا کردن قوی بود و قولنج را در اول آن هم تا بیده دافع کردن عظیم مفید آید و مداومت سرمه سنگ و سمار یه را اگر قولنج ندید بسنگاری بیرون آورند و الا آزار بسیار کند و صفوفه که چکاز سر خالص بران بسته دارند تا مخاط آنرا تحلیل کند و اگر نوشادر و انزروت و غیره کوفته در زیل طلای مسطور شده بران بندند عظیم نافع آید و تیز اب فارو قی نهادن بسیار مفید بود و مسل بلادر هم قوی بود و در ربیع همچنین و سیاه کشته و خاکستر بلوط و نمک طلیات را با آب پیاز سرشته طلا کردن یکشبانه روز بران گذاشتن نافع بود و معنی نماند که هر دوای تیز و قوی که بر بشرات نهند باید که احتیاط کنند که از عرض شعر زیاده نشود تا عضو صحیح را نسوزاند و ریش نکند

عدسیه وحنظیه

دان شوری ست که اکثر بپشانی و روی حادث گردد و شبیه بتاکیل بود غیر آنکه المسح پسیده بود شکل اول شکل عدس و شکل ثانی بشکل گندم در مقدار طول هر دانه از انها باشد و عدسیه زرد رنگ پسیده پس بود و حنظلیه بشکل گندم و دراز تر از اول هر شری باشد و بعضی گویند که رنگ عدسیه سرخ و حنظلیه زرد بود و سبب اول طوبتی ست که با مخلوط صفرا فاسد شود و غلیظ گردد و سبب ثانی طوبتی که بخون غلیظ شود و غلیظ گردد و بعضی بعکس این گفته اند و آن اقرب بصواب ست علاج تنقیه بدن بادویهٔ منقی طوبت و اخلاط غلیظ فاسد که کنند تا آنکه معلوم شود که بدن پاک شد لزوم پرهیز از جمیع ما غلیظ نماید بعده تطلیه او باین طلا کنند گیرند صمغ بلوط یا موم در روغن بگدازند و در ماون انداخته بران بمانند صمغ آلوه و مویز یخ و شیطرج هندی که نوشته اند داخل کرده بر موضع طلا نمایند تا آنکه خشک شود و بعده مرهم تجدید بران کنند تا آنکه بریزد و خشک گردد و بعضی اجلا رفت وضع را بر قرقه الیدر بران می نهند و آزار اصلا در گذاشته جدا میکنند پس گاهی در یکروز فوه خارج می نماید چه را انچه بر چهره انسان باشد و آنچه آزار بسیار نیست که خاکستر فی شیطرج سوخته بماند سر ریش گداخته بران چسپانند تا خشک شود پس بسختی جدا سازند و دگر و متواتر تا بحدی آزار ندهد آنگه منقطع گردد و از ملطفه او دیگر همان استعمال کنند آنست که از روغن حسب المقدار موم پسیده پسیر خالی و پسیا کیان قیر طی ساخته هر روز کیار و در شب یک بار بر موضع لزوم نمایند که این آزار ساقط کند و بسوختگی را این ملت بر کشود اضع از بدن او برده و این دوا را تا چهل روز استعمال کرد پس آنگه بگذارد و دوا استقرع

سلعه یکی از امراض اعضای اعلام و شور طبع عدسیه وحنظیه

آزار عدسیه و حنظلیه بسیار ست

زائل و ساقط شده و طلا به کند ش گو گرد و پورق بسر که نیز نافست و اگر کز مانج یا ریک سوده بسر که سرشته بران نهند در چند نوبت از بیخ بر کنده شود ابن الیاس گوید که علاج حدیه نافست اگر خون غالب باشد بعد از تنقیه بدن بطبوخ هلیله آنرا بسرگ کبر و خروب و ورد و آب شونیز حاله و یا سه هلیله و سنا آلوده کند ش و کبریت و پورق بسر که بیامیزند

توشه

شتر و تقرح مستدیر مثل نخود است از نکه کدر اکثر اوقات بر عمق رخساره ها خذ کننده گاهی در تعدد و فرح پیدا شود و سبب حدوث او غلط غلیظ بود که دران حدتی باشد یعنی خون فاسد مخلوط بصفرای محترقه فاسده و یا بلغم غلیظ محترق مع صفرای محمیه باشد گاهی بسیط بود گاهی مرکب بود و علاج در ابتدا فصد سر و دماغ است خون بحسب قوت و سن فصل کنند بعد تنقیه بدن بطبوخ هلیله یا بطبوخ فواکه مرطبه تربد شاهتره و هلیله نامند و بعد تنقیه تلم مرهم زنگار و مرکبا و یعاده که در تکمیل گذشت بران نهند تا انگه فانی گردد و هم صحیح ظاهر شود و یا استیصال آن بحراشیدن از آهن یا قات کنند تا انگه خون و زرداب ازان سائل شود بعد علاج بمرهم احمر اسود منسوب هم نامند و صاحب اوا زا تناول گوشت و شیر نی با کلیه و ازا غذیه حریفه و بقول کردان حرافت باشد مثل سیر و پیاز و ترب و خردل و ملتوت آن حذر کنند و بطول نجوزی شرب اشربهٔ مطفیه و سکنجبین تلیین طبیعت بطبوخ هلیله بقوی جرید و نقوع فواکه و آب شاهتره مرقق نافع بود و سودیری گوید که نخود و پشک گوسفند بسر که و یا عسل بالصه یا شیر انجیر یا شیر خرام عجین سوده یا زهره بز نر یا برگ بید مسلوق یا خاکستر گوشت گوسفند سوخته یا ماشا نافع قوتوشت

نفاطات و نفاقات

بدانکه نفاطات آبها باشند که اندرون آن خون یا آب تنک باشد و مشابه با بادیه سوخته از آتش بود و سبب آن رقت و غلیان خون ست بحرارت نار یه حتی که از ان مائیت جدا شود و در اطراف عروق زیر جلد مندفع و در انجا محتبس گردد و نفاقات آنست که دران بجز بیض هیچ نباشد و مادهٔ آن ریح بود در جلد معتبک شده و شراسی قانون میسوینده که گاهی این هر دو لفظ را یک معنی اطلاق میکنند و گاهی میان هر دو فرق می نمایند و این بهتر ست پس نفاطات را بآبلهای هوائی و نفاطات را بحائی مخصوص گردانند و لابد مائیت در قوام غلیظ تر از هوائیت باشد و این در نوع بود یکی مائی که بسبب مائیت مندفع از غلیان اخلاط باشد که ازان مادهٔ کبار گی زیر جلد تصاعد کند و بسبب فرط کثافت جلد از نسبت با تحت او در ان نافذ نشود و بکار نفاخه مائیه باقی ماند دوم صوری یعنی آنکه بدل مائیت خون باشد و از انچه اول حادث شده عارض شود لیکن مادهٔ این غلیظ تر از اول بود و در ین خون بیشتر از مائیت باشد و از تحت جلد منفتح شود علاج نصد کنند و اعاب بهدانه شهد و عناب بعرق شاهتره و عرق اشنبلیب برآورده شربت نیلوفر داخل کرده بنوشند بعد از نضج تنقیه بمهوعل یا رد کنند و غرغره کردن انار و گلاب مدبر بسکر و عناب پنج یه مفید بود و هر چه مسکن حدت خون و مفاظ آن باشد از اشربه و اغذیه بخورند و در اول ظهور حدس مقشر بسر که سوده و یا پوست انار در سرکه آغشته طلا کردن و نافست و اگر بزرگ شود و آبها را بسوزن بشگافند و بپیشانند بعد از ان مرهم سفید اب از زیره یا مرداسنگ مدبر بگلاب و آب مورد طلا کنند و بعد شگافتن نفاطات و اخراج زرداب مرهم اسنگ مع گل خام و اقلیمیای نضده بر دفن گل بر موضع نهند تا صلب گردد و اطلاق که در نار فارسی گذشت نیز نافع بود و قلاع نفاطات از مرهم و اخلیلون و نهند ان کنند و مجموعه از سبوس گندم و نمک نیز نافع بود و هر چیز های گرم باید خورد و تنقیح مسام کنند و از مولدات ریاح حذر نمایند و انچه اغلبی باشد روزیاده شود تنقیه بلیه که اقوال اطبا شیخ و گیلانی مینویسند که تنقیه بدن و قصد و مانند آن و استعمال تدبیر مغذا بطریقیکه در سابق مذکور شده باید کرد و مبتدا کرتب ظهور باشد مثل مرس مطبوخ آب و مثل پوست انار یا پوست شاخ آن مطبوخ آب که نرم شود و نیگذرد بر موضع آن نهند و این بعد حصول علی با انگه خروج او مضر تر از بازگشتن مادهٔ او بسوی باطن ست مجمل آرند و الا در ان هنگام اولی آنست که ما هنت بر ابر اداده کنند و آب نیگذرد بر جلد بریزند تا بسهولت بر آید پس اگر نفاطات بر آید اداده علاج نفس آن کنند و لفظ جلد که مذکور باید کرد از سوختن بشگافند و انچه اندرون باشد سائل گردانند و در قیق از جلد گاهی بتفسه بشگافند و فضلیه که مولد بلا آزانیز بشگافند و چیزیکه اندرون آن باشد بآهستگی اندک اندک بیفشانند و اگر سوراخ بند شود نفاخه پر شود باید که مرتبه دوم و سوم علاج کنند و جلد را نضج دهند تا انگه براحت نزدیاد بدبل گردد بعد از دو حال خالی نبود یا صحت یابد و یا قرحه شود پس اگر قرحه کند علاج بر ابر اصفیدا جیه و مرهم سفیدیه و مانند آن نماید خصوصاً چون اندران شل ابر سا و خلل باشد مرهم حمره نیله چون ساعی و متاکل گردد و سائر انچه اندرین کور غذ بکار بندما بن الیاس گوید که علاج این هر دو تنقیه بدن از اخلاط و مرهم تفاحات نفوذ

والخراج خون بقدر قوت دهن و باید که هر صبح ملاب با نقاب ۵ صد درم شکر سفید ده درم نثور شده و قدری سیب دهند هر صبح ملاب خون باشد مثل شربت کدر که آن کاوی ست و شربت ملاب و شربت لاکور و سیب و سرب بهی هر کدام که باشد ده درم ملاب ده درم بدهند و آب اناریین نفع کند بلطیفشیل قذا سازند و اگر تشنج شود و در اعضائی باقی کند روغن بادام تازه تخفیف تغییر حاجت بود و هر صبح ملفوف و قلقطار دین صاحبه فرماید نجندی گوید که نصف ارزگ مناسب عضو و اخراج خون بقدر قوت نوعی حاجت کنند و اغرغره قابضه غلظه مثل شربت انار و شربت ماهی ض سب و سماق بنوشانند و مرورات ترش مثل ماهیه در شکیه و حصرمیه بعد پس هند و بعد شکاف چون مصلح تجفیف زیاده باشد سفیداب و مرداسنگ و گل مختوم خشک سوده بران پاشند حکیم علی مینویسد که این دفعا نافعست پیه بط بگدازند و با آن مرداسنگ سوده آمیزند و بر پارچه مالیده بر جراحت نهند و یا اصل السوس با آب

مثل او نمک یکدرم داده و یه خشک را سابیده بر همه زیت نیم قوطوی انداخته بپزند هر گاه مثل مرهم گردد استعمال کنند

بثور لبنیه

اکثر در سن شباب بر رخسار و بینی بثور سفید مثل نقطه شیر عارض شود و چون آنرا بفشرند چیزی مثل روغن زرد منجمد برآید آنرا در فارسی روغاره و بهندی مهاگ گویند وسبب او مادهٔ صدیدی ست که بسوی سطح جلد بطریق تجارات بدن مندفع گردد و در مسام حاصل شود و بسبب غلظ خود تحلیل نشود و گیلانی از بطری نقل کرده که این مرض معروف بزیروان ست و وجه تسمیهٔ او بدان بهر مشابهت او بدانهای کمون ست که آن زیره باشد علاج تنقیهٔ بدن و داغ بفصد سر رود سون جبوب مناسبه کنند و بعد تنقیه مطفیات خون استعمال نمایند و روی را بجالیات مثل آرد کرسنه و پوست بیضهٔ مرغ و استخوان سوخته و قیمولیا و آرد باقلا بشویند و اگر کفایت نکند چیزی که دران تجفیف و تحلیل باشد مثل خربق سفید و نصف آن ایر سا بسر که سرشته ضماد سازند و یا زرکتان مع بورق و انجیر و شونیز مع سرکه طلا نمایند

ذکر ادویهٔ یونانیه مفیده بثور لبنیه ضماد برگ سوس مطبوخ مجرب سویدی ست و ضماد سلیخهٔ مخلوط بعسل و کذا موی انسان سوخته بسرکه سرشته و کذا عصفر و سرکه و کذا اشک گوسفند و کذا آب برگ خرهره و کذا جلد مهر سوخته با آب سرشته و کذا خاه و کذا خبث الحدید بسرکه حل کرده و کذا سیماب بروغن گل و کذا سیماب سوخته و کذا سیماب خام بسرکه و عسل آمیخته و کذا زیره بسرکه و کذا اگر سنه بالعسل و کذا اقاقیا و کذا الکاف دریا و کذا نفت تنور بسرکه و کذا مرداسنگ بسرکه و کذا زاج بشراب کهنه و کذا خون خوکش گرما گرم و کذا بزرکتان و مرمر نطرون همه سوده و کذا ابوش در بندی و کذا مرسداب و برگ فلی سادی و کذا پیه یا کیان مسلی و پیاز کوفته عسل

وذرورو سلیخه و کذا سم خروشی سوخته بعد چرب کردن بثور بروغن گل نافع و کذا دم الاخوین و شرب و ضماد هلیله زرد و کذا دارچینی هر واحد نافع بثور لبنیه است و آبین طلا جهت بثور روی مجرب ست کافور زعفران هر یک نیم دانگ گل رنی گل مختوم هر یک یکدرم کوفته بگلاب و سرکه انگوری سرشته طلا سازند اگر بثور بر لب باشد مرداسنگ یکدرم صبر سقوطری نیم درم کوفته بیخته بروغن گل و سرکه طلا نمایند **ایضاً** تخم ترب تخم خربزه هر یک یکتولا آرد باقلا دو تولا در سرکه گرده خشک نموده مغز بادام قسط شیرین اکلیل الملک کتیرا هر یک شش ماشه کوفته بیخته نگاه دارند و همراه شیر میش بمالند نسورمطبست **ایضاً** الف دریازا و ند مدحرج تخم ترب هر یک سه تولا ابهل یکنیم تولا نصف نیم تولا بیخ سوسن آبا نجوانی نیم تولا کوفته بیخته با آب قرص سازند وقت حاجت با آب سابیده بر روی بمالند مجرب ست **ایضاً** مجرب کف دریا مغز بادام تخم مقشر هر یک را برابر نرم سابیده شب بر رو بمالند و صبح با آب گرم بشویند **ایضاً** از علویخان برای رفع مهاسه و صفائی رنگ تخم ترب بیخ نی گل خفته عدس القلب کتیرا هر یک شش ماشه کوفته بیخته با آب کیله و آب برگ حنا و سرکه سرشته شب بر رو بمالند و صبح با آب گرم بشویند اگر از آرد نخود و آب ملایم بشویند بهتر باشد **ایضاً** از بروت روی با آب لیمو سابیده شب طلا نمایند و صبح با آب بشویند و یک هفته استعمال نماید **نوع دیگر** از ادویهٔ هندیه نافع مهاسه مغز گوسفند سفید بروغن کنجد سرشته اندک اندک ساز ند و شب بر روی بمالند و صباح بشویند و چند روز مهاسه و کلف را دور کند و نسوز دیگر نمک سنگ عرض روغن ست و یکدیگر جوانسه و آب جوش داده ازان رو بشویند تا تخم خرما سابیده بشیر گاه اثمد ساز ند و با زرنباد کف دریا با آب سابیده اثمد نمایند تا چهرهٔ زرد کوفته بمرقی لیمو در پیاله چند بار تر کرده و خشک نموده سابیده صبح و شام بالند چهره را هم صاف کند و یکدیگر کلونجی بسرکه سابیده شب ضماد نمایند و صبح بشویند و کذا ناخواه و با کنار رشتی سوخته خاکستر آن با آب طلا سازند ذیا ثمر بگلاب خشک کرده بسابند و با آب دوغ آمیخته بر روضماد نمایند و یکدیگر نیم کوبیا با آنه لهدی یا تمک سنگ در آب سابیده طلا نمایند که برای مهاسه مفید بود و یکدیگر دافع مهاسه تخم ریشه کوفته بیخته بشیر ماده گاو سرشته مالیده باشند و یکدیگر پوست درخت سرس کهنه سیاه مسادی بسرکه آبیخته طلا سازند و یکدیگر هیئه صندل مرمع عدس لوده کوپل تر کوفته بیخته شب بر مهاسه طلا نمایند و صبح بشویند و یکدیگر مغز تخم کنار اصل السوس قسط تلخ مسادی با آب سوده بر رو طلا کرده باشند و روز دیگر قند سیاه و نیز داخل ست و جهت زود بر آوردن کهیل مهاسه قرنفل با آب سوده طلا کردن نافعست و یکدیگر از بیاض الدرعرم برگ نیم بیخ سوسن پوست سرس ها هم سابیده طلا نمایند و یکدیگر پوست درخت سرس پوست درخت خیار شنبر پوست درخت انار دار هلد لوده ناگرموته برگ نیب قسط تلخ باریک سوده طلا کنند چون خشک شود با آب گرم بشویند و یکدیگر برای مهاسه و صفائی چهره مجرب ست آرد نخود بریان مقشر شاه مرداسنگ شاه سفیده کاشغری چارشاه تا بیاشیر تمام بر رو بمالند و بعد خشک شدن با آب برگ نیب بشویند و بهر صفائی چهره بروغن بابونه آبین آمیخته بکار برند و یکدیگر خوکلان صندل مرمع صندل سفید گلاب

سایده بر روی طلا نمایند دیگر زرد چوب بقدر سه چهار ماشه در قلیای گاو نماوه تخمیر گرفته در خاکستر گرم تنور گذارند تا خوب پخته شود برآورده در آب سرد سوده ضماد نمایند و بعد دو سه گذری بسبوس نخود بشویند اقوال حکما طبری گوید کلا استفراغ بدن بمطبوخ افتیمون نمایند بعده تنقیه سرپا استعمال زیرین حب موسوم بحب قوقایا یا حب ایارج یا حب صبر و طب عالم ازین حبوب جهت ترکیب دهد و بحسب مزاج مریض زیاده و کم نماید و در تنقیه این شرائط و قوانین استفراغ استعمال کند بعد ازان کشتن و آب گرم مع اشتان و شکر و تخم خربزه و سبوس کنند پس اگر شور زائل شود و مریض متصلب و ال نپذیرد و لزوم این نماند نمایند خنک نگذارند و مریض بر علاج الانباط معدل کردن آن مبسر کاندا خته بسرشنه و اندک زیت بران ریخته بر دو ضماد کنند و اگر ازین زائل نشود دیگر خربق انگور و در سرکه حل کرده رقاده بدان لت ساخته بر دو نهاده تر و خواب بر بندند و صبح بگشایند و در حمام داخل نمایند و بر بخیتن آب گرم بسیار مکنند بعده احتیاط نمایند تا آنگاه عرق و تری بدن خشک گردد و زنان پیرارد بحضور دیدم که درین مرض رو غن خلوق و دلک براحت استعمال میکردند درین اثنا بیکدو بلکه آزار زائل می نمود و گیلانی ازو بس نقل کرده که چون شور در چهره ظاهر شود بسکنجبین آنرا لطوخ نمایند و بآهستگی آنرا بمالند و مطبوخ آن بنشب یعنی بحسب علت البطم و بادام تلخ بسر که سایده باید کرد و اگر شور غلیظ گردد گیرند صابون کنه آنرا غلیظ نمایند بقدر چهار درم و کندر یکدرم مرداسنگ یکدرم و آب سودهٔ هر یک را بدان لطوخ سازند بعد ساعتی بشویند غمره برای شور عارض در چهره بگیرند بورهٔ ارمنی دو درم گل مختوم یکدرم کافور نیم درم درم با یک ساخته بگلاب و سرکه سرشت طلا کنند و اگر شور رطب باشد بگیرند آرد نخود سرخ و آرد عدس سرخ و در شب بر رو طلا کنند و صبح بشویند سه روز یا پنج روز این عمل آرند غمرهٔ دیگر مجرب بگیرند جو مقشر کوفته و در پاتیله انداخته شیر تازه در و حل بران ریخته جوشانند تا شیر فانی شود بعده برآورده خشک کنند و بگیرند مرزنجوش و مجرب دو قیراط برابر واحد سه درم همه را کوفته بیخته بسفیدهٔ بیضه سرشته بر رو طلا نمایند و بآب سبوس بشویند ایضا اگر شور با خشونت بود نفع کند بگیرند موم و علک البطم هر یک دو درم مرزنگوش دو درم و در زیت گداخته بر رو طلا کنند و ساعتی بگذارند و سبوس کنند کذا این قلع آن کند تجربه یافته حشیش ایفون یعنی خشخاش رطب مع برگ و شاخ او بابونک و سرکه بسایند ایضا گیرند عفران و طلب و فوه و کندر و مرساوی و با پیه گوسالد و روغن مصطکی چیزند و بدان لطوخ سازند و یکساعت ترک کرده با سفنج نشف نمایند و این دوا برای رو و سائر بدن اصلاح نماید و رنگ بشره و خصوصا رنگ چهره را سریع کند ابن الیاس گوید که تنقیهٔ بدن بمطبوخ افتیمون یا حب آن کنند و تنقیه دماغ بحب ایارج نمایند بعده با بیکدو ران با بونه و نفته و گل سفید تسبیت جوشانیده با شند روغن بنفشه و اگر این علاج کفایت نکند خاکستر حب انگور و خاکستر خرمره هر واحد سه درم شونیز یکدرم این سه هفت درم زیر کتان گلنار هر واحد دو درم همه را کوفته بیخته بسر که سرشته طلا نمایند خضر گوید که بعد تنقیه بدن تضمید بمخففات و متعادل تریاق کنند و انچه درین تجربه کرده شده شونیز و بورق بسر که سرشته است و ضماد نبوشادر سوده و بزر کرفس و بزر کرفس و بزر کرفس

بچکیری علاج کنند که سیاه شود و او فوق چیزی که بدان معالجه نماید مرهم صاص محرق ست معالجین کفایت کنند آن موضع را داغ بلیغ دهند و بمرهم خیل علاج کنند تا اثری که باقی ماند شرح بوجه اگر بعد داغ مرهم سفید اب علاج کنند اخراو سفید شود و این مرض هیئت مرحلبهٔ بصر معاوده شود و سبب خوردن ترنجبا و ماهی شور و اهل او داغ راقبل استفراغ و شگافتن موضع استعمال میکنند ابن الیاس گوید که در اول امر قصد قیفال اخراج خون بحسب قوت و ضرورت کنند و استفراغ بدن بمطبوخ فواکه یا بمطبوخ خیلیله نمایند و هر صبح جلاب اندر آب انار بن شیم آن افشرده با شکر و شیخین هر کدام ده درم مروارید تنقیه ده درم نبشته مقدار نرده تخم هندی و مغز بادام و اسفاناج بجوشانند و بگاهی بدین معالجه تحلیل نشود و بشق و اخراج ماده محتاج گردد بعد ازان بمراهم مرطبه علاج کنند فجعه می گوید علاجش فصد رست و ترک اطعمه حریفه و لحوم شدید الحرارة و حلوای کثیره و باید که این بشرایت را بشکافند بعد معالجه بمراهم کنند گیلانی مینویسد اتفاقات که در زرد عارض شود علاجش اولا بالفصد تیفال و تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون و غاریقون و شرب سناد بلیله کابلی و مویز منقی و شرب ماء الجبن با سفوف نقی سود با شد و این سفوف دین باب نیکوست بگیرند بلیله کابلی هفت درم و سیاه هر واحده درم سه فلفل کوفته افتیمون هر واحد پنج درم اسطوخودوس چهار درم غاریقون شش درم نمک هندی دو درم همه را باریک کوفته سه درم از ان بانبیذ طلا یا الجبن ده درم شربت طبرزد بحجر زنگار کلین تنقیه بدن از سودا کند و هر گاه بدن پاک گردد بموضع تو چیپا شند آن خون فاسد محقن از موضع استفراغ خارج شود پس اگر موضع زخم شد تا پاک شود بعد ازان مرهم اجر مسهول از مرداسنگ زرد چوب سرکه و زیت طلا نماید و معالجه بعلاج قروح کنند که منفعت پیش ازین نوشته

بقیه

شود قروح و خشکی بچات و سیلان بود زرداب ست و آن از جنس صفرا و دیه بطبیعت ساعیه بود و اندر احوالی خود اسهل اسعب فساد بخورد و در اکثر بالا آن خفقان و غشی و دوگاهی بسبب گزیدن جانوری مثل پشه خبیث در تیلا عارض شود و بسبب کثرت حدوث آن در بلده بلخ سه سال بلیه شده و ابو منصور گوید که بلخیه قرحه منبسط در عمق او آنقدر عمق بسیار نباشد و شرایین و شرایین و مسانه را آن تاب بود و چون بلخیه بابد سوداخها و سر پا بسیار بدرک گردد و سبب دخان حاد فاسد بود و آبن الیاس گوید که بلخیه از نوع ردیه خبیثه ساعیه ست و حدوث او از اخلاط محترقه فاسده از صفرا و بلغم با سودای محترق بود و ارنطاکی گوید که بلخیه شوریست که در بلاد بلخ یافته شده بعد از ان بالفرات منتقل بلاد دیگر گشته پس بدان موسوم ساختند و سبب آن حرارت غریبی ست که غریزی آنرا از قلب دفع کرده پس انچه حوالی او از غشاهای ضلوع و صدر ست قرحه کند و ازین جهت غشی و خفقان هادی بود گاهی ازان حجاب صدر متاکل شود و قتل کند پس هرگاه خارج سیاه یا سرخ گردد علاج پذیرد علاج بقول شیخ علاجش مثل علاج سعفه ردی نماید و انچه خاص باین نفع کند طلا گل ارمنی و سرکه است بدو ام حتی که آن خشک کند و ازان تشنر بافراط نیفتد بگوشت صحیح رسد و ازان عفونت و فساد زائل کند و یا این دو اکه قوی مجرب شیخ ست بکار برند زراوند مدحرج و زنگار داشق و مقل و غرول مزاج مساوی بروغن گندم سرکه و اندک عسل مرهم ساخته طلا کنند و یا بجوشانند تا گوشت فاسد بزداید و چون گوشت صحیح پدید آید مرهمی که از دم الاخوین و مرداسنگ و کندر و سفیده ساخته باشند جراحت را مندمل سازند ابو منصور گوید که والا فصد کنند و سهل صفرا بهند و لزوم مار الشعیر و اغذیهٔ بارده نماید و معالجه قرحه باضمادهٔ بارده مثل مرهم سفیداب و مانند آن کنند و اگر امر مشکوار باشد آنجا محل آنکه ترش مقوی قلب مثل آب انار ترش و آب سیب و دیباس شکر با قشر ترنج صندل نوشانند و بر قلب و ضماد گل سرخ و صندل و خرفهای سه رده نهند و قرص کافور آب سرد و گلاب دهند و مقام او در موضع سرد و هوای باد ساز ند ابن الیاس گوید که تنقیه بدن از اخلاط غلیظ فاسده بمطبوخ افتیمون یا بحب آن یا بمطبوخ بلیله زرد و بهلیله سودی بغاریقون کنند و نوشیدن مار ماهی صول بدو زدن ایشان را نفع کند و از تناول گوشتهای شنیع باید تا بدین حد نکند و بر هم صول از مقل و زراوند مدحرج و زنگار و خرد و دمویج در ایاج سادی کوفته بنبیه بسر کرکند و اندک وغن زیت عسل سرشته طلا نماید ارنطاکی گوید علاج بلخ بطبوخ افتیمون بیست و نقوع صبر اهلیلج و بحب اسقیدونیا و بحب الملوک و بحب الصبر و بحب الاهلیلج و بحب الشبرم و بحب الافتیمون و بحب الغاریقون و بحب الحنظل و بحب الصبر و بحب الاهلیلج و بحب الشبرم و بحب الافتیمون و بحب الغاریقون و بحب الحنظل

بطم

شتر و سیاه بزرگ بقدر حب البلوط و خورده پشته سخت کند در ساق عارض شود و تقرح گردد و ازان زرداب سیاه سیلان کند و سبب حدوث او خون فاسد محترق سودا وی ست و شیخ در مقامی نوشته که بطم شتر سودا وی ست که در ساق مثل خط فارابیخ خضری که نظاهر شود و جای دیگر گفته که آن قروح سودا وی ست و او گاه او بعینه اره دوالی ست و علاجش از جهت تنقیه علاج سودا وی ست و قروح سودا وی که فانون علاج آنها نکرده گردد و جبری گوید که شتر ساق بشتر اسود کبار ست و آن عسر البرء ست و ازان نمکن

که صحت یابد و آنطلکی گوید که بطیء شبیه بطیء باشد در ایران و است بدرت و سبب آن فساد هر دو خلط بارد مخاطی غلیظ سوداوی و مختص بساقین باشد و خروج آن در وقت روز چهارم هلاک کند و دوی ماده سالمانان مایوس البرست علاج فصد باسلیق کنند و بعد ازان هر ات قی نمایند و هر صبح شربت عناب با شیلم فربا دیتا یا جارالبین بنوشند بعد از لوبر ساقین چسپانند و حجامت باشر طکنند و بعلاج سائر قروح خبیثه معالجه فرمایند **جلبری** گوید که علاج این فصد باسلیقین الطیین و حبابست مع استعمال قوانین فصد سابقه قوت بعد آن تنقیه معده بقی باحتراز و احتیاط از افساد چشم با نرم معده پس نگاه معده پاک گردد و از کثرت اخراج خون ضعیف شود بران زلو اندازند دو سه دفعه و بیضا دهان شرط بر حسب شاخ حجامت استعمال نمایند و از آبله معالجه بدان کنند رهن فلوره است که ازان هر سه شربه ازین شود نقطه دهند بران لحظه صبر کنند بعد به بسر که بغوشیده بر روغن گل تعرق آن نمایند و از آب احتیاط کنند که آن خشک گردد و این از بالغ ترین چیزی ست که بدان معالجه این شود نمایند و آنچه این شود را بدان طلا نمایند اینست خاکستر قیسوم و خاکستر چوب خاور ما میان چینی و زراوند طویل و پوست بیخ کبر بضای سوخته مساوی همه را بار یک سوده بسر که و اندک زیبا عمل کنند و آنچه ا صدوف سوخته و مر صبر مساوی سایبیده بسر که حل کرده طلا نمایند و بعضا بگیر نمیخ بروی طلب و کوفته آب آن بنفشه زند و جوشن هند تا غلیظ گردد بعده بدین قرحه طلا کنند و یا سقوریدس نزگر کرده کراین هر سه بعضی از ائل کنند و بعضی متاخرین از اهل جزایر نام نگرده اند که شستن این شور با آب محاض تجربه کرده ایم که از ان مریض انتفاع یافت و اکثر شور در اندک زمانه زائل شد و آنچه ا از اطبای این شور اینست که بصنعی فارسی بود عربی در سه که ترکنند تا آنکه بدان بعده بدان طلا نمایند و بعضی از اطبای ناقص شرعی که دران شکم مخلل بود مشعضی دی دند در ساقین او دند م کرد زند در ان امر عظیم دار وشد و ازان هلاک گردید پس طبیب را جائز نیست از استفراغ در شور ساق و روغن کرکره که مسهل دربا سوس و شور ساقین استعمال کرد و جانبی نمود ی هلاکت نمود و چون این شور منفور گردد در شیخ و زند و اب و دشت نماید با عث مرهم طلا کنند بگیر زنگار مستحیج بسر که و قلقطار و خاکستر تشان هر واحد بجوز و پیه م روغن بسیار زند و بران این انداخته حل کنند و بدان طلا نمایند تا آنکه زرداب او زائل شود و مرهم گردد و گوشت صحیح پدید آید بعده دور و تجبین که دران اندک زرد و باشد بنفشه داخل کرده باشند ضماد کنند بعد ازان بر هم مصلح قروح عفنه علاج کنند و چون ابتدا با ندمال کنند بر هم و سخ معالجه فرمایند ابن الیاس گوید که علاج تش فصد باسلیق ست و اخراج خون بقدر قوت و واجب تعاهدی دستکبین و آب گرم و هر صبح حلبا با زغناب ده عدد تخم کاسنی سه درم و شکر سفید و بنجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا شیر و رغ ماش و نخود و مغز بادام خورند و استفراغ بدن کنند بطبیخ اهلیله یا بطبیخ فواکه که دران ترید و شاهتره اندازند باید کرد و با یکدین طبیخ باین مطبوخ کنند سنای مکی اهلیله زرد هر واحد هفت درم آلوسیاه بست عدد تخم شاهتره گل سرخ هر واحد سه درم بنفشه نیلوفر هر واحد بنجبر م ترید و دو درم مویز طائفی ده درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آب بدران خیار شنبر قرنجبین هر واحد ده درم مالیده صاف کرده بران سقونیای مشوی نیم دانگ انداخته محکم بنوشند و بعد تنقیه تمام بران زلو چسپانند و یا شرطه زنند و بجامع امتصاص نمایند و مراد اجمال کنند که گاهی بقروح دیگر خبیثه انجامد و بران مرهم شکاکستر قیصوم و غیره که در قول طبری گذشت طلا نمایند

ثبور اصداغ

بثر نیست که بر بنا گوش ظاهر شود و بزرگ شبیه بر بامیل کوچک بود و بریم کند و صریح شود و رنگ و براق پدید گردد و چون طبیب حس او نماید گمان کند که مملو بریم ست و اگر بشگافتن او اقدام نماید سوای خون بسیط چیزی ازان بر نیاید و مدتها اکثر احوال ناصور گردد و التهام نماید و خام باقیه و در سراسر یک سقیه ظاهر شود و بیخ او غلیظ بود و بقول انطلکی مخرج ازان مایوس از صحت ست و خروج آن در وقت در روز سوم مهلک بود و برای نفسا در روز هفتم اگر تصرف در بحران کنند هر گاه در ایام افراد و امراض حاده بروز نماید دلالت بر سلامت کند و گاهی از صدع مرتفع شود و انداحتاق نفع یابد و بناصور و غرب ملحق گردد و در صحت نیابد بهر قدر که شدت نماید صداع حادث کند و بصر را تاریک گرداند بالجمله سبب آن مادهٔ غلیظ ست که از مسرا تل شود مع طوبتی که خون فاسد بدان مخلوط باشد و خلل از حرارت و خام ماند علاج فصد سر و تنقیه بدن و سر کنند بعد ازو مراضع نفیه نماید رشل آرد جو و خلی و آرد باقلا و سر مسوق کرسنه آب یا دیان و سرکه کهنه آمیخته و ایضا یوم و روغن محلل ضماد کنند و اگر تحلیل نشود و بشگافتن او متعرض نگردند و اگر طبیب جاهل بشگافتن او اقدام نماید مرهم نوغ کنند قبل ازانکه ناصور گردد و این شور معروف ست اکثر شور بلاد شام ناصور و موصل متولد میشود و بعد از استفراغ بسر

از ترک او و اصلاح غذای مریض علاج او نیست مگر بحکمت کبر تجربه ای او شده یا ملوفت ست چنانچه اهل مصر گویند که آن تحلیل نمیشود و گرد بدین حمات و اخذ فیلغله و مغسد خون ترک نمایند و تقاضا گی کویده که قانون در علاج او ازالهٔ موی ست هر قدر که ملول کند در تعلیق او بشق و پر کردن لگن بس قوی است

بثور قفا

و این بثیه بهنگام اصطباغ در پس سر و گردن عارض شود و گاهی با آن تپ و لیهب و سوزش باشد و بقرب نخاع عظیم گردد و در خطر اعظم و قاتل بود و کسی که او را این بثور برآید کم خلاص یابد مگر آن بثیه بدیل بنگ باشد و بسبب و فضول موی حادث که از دماغ در صحاری نخاع نازل شود و بسبب قرب او از دماغ او را غرزه معروف بود تدکر بران سر موضوع ست قتل کند و آن درد شدید کند چنانچه گاهی دماغ از ان دردم کند و بودی هلاکت گردد علاج فصد کنند و مسهل دهند و اصلاح غذای مریض نمایند و هر تبر بدی قرطیب دماغ روغن بنفشه و شیر زنان و بر بینی چکانند و بر سر مالند و هر تبر بدی بر موضع بثور بگ پیغول و بگ با رتنگ هر دو کوفته بلعاب اسپغول سرشته مضماد نمایند پس اگر صلب باقی ماند ترک کنند و مآهن مس تکنند که دران خاصیت تطهیر گویند دیده کسی را که این بثور برآمد قبل از نضج هلاک شده و اگر این و بثور صدفین را در علامات موت سریع داخل کنند چنانچه بقراط در سائر علامات دیگر نموده جائزست و آبن الیاس گوید که هنگام ظهور او فصد سر کنند و ادویهٔ خوان بقدر قوت و اجب نمایند و هر صبح کنجین سیاه و گلاب هر دو احده و دو مثقال مویز منزوع البذر و مقدار نرهٔ ماش دوازده درهم و حلوای حذر کنند و استفراغ بدن بمطبوخ اهلیله و مطبوخ فواکه نمایند تعضید موضع بثور بگ پیغول و بگ با رتنگ بر سبیل خلاف و کما هو یا آب جی العالم و عصی الرامی سازند و محمد حی گوید که علاجش ترک غذا دیه روزه و اطعمهٔ جاده است و فصد با سلیق و ترک کحم و راوائل و تلیین بطیبیت بسطوبات الهلیلج و تعضید بسبزگ کاسنی و مانند آن که سابق مذکور شد

بثور افروخوردن

و آن بثور در جلد شبیه بتآلیل ست بر پشت مریض او ضیق بود متی که گمان شود که آن چیزی متعلق یا مشابه طرف و تر باشد و لهذا قسمی را الان مسامیر نامند علاج آنچه دین نفع کند زیست که عصارهٔ قثاء الحمار و نمک بران نهند و یا روغن کنند بسر که آرد و نطرون و یا شیر آنچه بران لطوخ کنند و یا شیر علیتیت و یا سر ماهی شور که حارس گویند سوخته و زنگار بگو گرد زرد سوخته و یا برگ بادرنج تعلق بیض و یا آب سائل از چوب انگور ترکه زنده سوختن او برآید و یا پشک گوسفند بسر که و یا لطوخ زهره و زرد و یا ضماد بشراب و نطرون کنند و یا اندک نطرون بهوال طفل نابالغ و یا بسر گین گاو مع سرکه

بثور بادنجانی و فیلغجی و هود

طبری گفته که جالینوس این را از انواع جمرهٔ مذکر دهد گوئیم که ظهور بثور و انواع و الوان آنها بحسب جمر هر ماده پیدا گردد ماده شدید الفساد حاد حریف رقیق بثور رنگ او سیاه یا بادنجانی یا نیلجی بود و شدید ترین آن سیاه ست پس نیلجی پس بادنجانی و در اول ظهور این بثور سُرخ بود و در هر گاه بثور زائل شود اصول آن نما سیاه یا نیلجی یا بادنجانی باقی ماند و لهذا آن شدید باقی باشد و این دلالت میکند بر بقای ماده در عضو علاج او اجب است که معالج بنصد و اسهال و لزوم پرهیز نمایند بر موضع شیاف ماشیا و آب عنب الثعلب طلا کنند و تبر بدا و چند روز نخایند بعد آب جمگر مربران ریزند و ماده بر تبر بدکنند تا آنکه سیاهی و بادنجانیت و نیلجیت زائل شود پس هر گاه رقت جلد بقدر محسوس شود و ماده و اشراف آن ظاهر گردد استعمال شرط ضعیف بر قدر باک ندارد تا باقی ماده از انجا خارج گردد و اگر ماده پدید باشد بر موضع این ضماد بکار بندد بگیر نیلوفر سیمج و آرد باقلا و در سرکه و آب عنب الثعلب سرشته بر موضع طلا کنند و لزوم بقدر خورد مبلول دهان باید کرد تا آنکه تحلیل گردد و در زائل شود

بثور غریب

یعنی نادر الوقوع بدانکه طبری آنرا هفت نوع بیان نموده چهار از ان جدری و حصبه و نخله و جرب که عوام آنرا نار فارسی گویند گفته که علامت و علاج و سبب فاصل این همه ذکر کردیم هر نوع از این انواع اربعه باقسام بسیار مختلف بحسب اختلاف مواد و امزجه بدن منقسم میشود و آن سه نوع باقی که از آنها بر اطباء مشتبه میگردد اول موصوف بذرات الاصل ست و آن بثور بصغار شبیه بترفه قلیل الالم باشد بعده اصول او صلب گردد و حتی که اصلابت در اصول او شبیه بنبد محسوس شود و این بدترین انواع بثور ست و منقسم بدو قسم می شود یکی از ان منقلب میگردد و شمال عظیم می شود و این سهل ست و قسم دوم بر صلابت خود باقی میماند و تحدید او ادرک بود و این صلابت بسوء

تضیع نمی یابد بلکه تبدیل بمرض مشرع بمقصود بعده بقیهٔ آن صلب بمقدار باقی می ماند و بزمان دراز تحلیل می یابد بسبب فاعل آن خلط غلیظ سوداوی ارضی ست که از اقسام رطوبت متولد شود پشیم بهای بابین جلد و لحم آنرا بیفگند دوم ازین انواع فربه نفاخات سه گانه در اعضای لحمیه الا لاکه چک خطا هر شود بعده فراخ گردد پس عمیق شود و سبب فاعل این طوبتی ست که از بردت حگر پیدا شود و بحرارت حدت یابد و اگر بسیار باشد استسقای لحمی پیدا کند و اگر اندک بود در کیفیت اورام باشد از ان نفاخات بهر سد سوم از انواع مذکوره بثور سُرخ صلب کوچک ست که بغیر المرد موضعی ظاهر شود بعده مخفی گردد و بعد از ان در جای دیگر ظاهر شود و زمانی طویل باقی ماند و سبب فاعل این بخارات دموی غلیظ ست پس اگر بسیار باشد از ان شرای دموی حادث گردد و اگر قلیل بود از ان ابن بثور چهر سد سوم قدری و جمعندی از انواع بثور غریبه پانچ نوع گفته اند یعنی ذات الاصول و بثور سُرخ صلب که چهر دهد قول طبری گذشت بغیم و بثور اصداع و بثور نفاخ که سابق مسطور شد و نفاطی گوید که بثور غریبه اعنی قلیل الوجود که معروف بذات الاصول ست بسیش فساد سود است اگر مائل بهلاش باشد و فساد و ن اگر مائل بحمرت بود و هر دو نوع بعقده و تنه سرخ باشد غیر آنکه سُرخ گاهی مخفی نمود و گاهی ظاهر گردد و منتقل شود و گاهی ساکن شود و حکم شر است و اما سفید گاهی نرشح کند باوجود صلابت بیخ او و این شر الانواع ست و گاهی نضیع و شور گردد و سبب احتراق علاج بدانکه علاج بر این جمله اقسام تنقیه ست بمقصد مسهل حسب غلاظ و اطلیه و اضرده حسب هر واحد از ان چنانچه در اقوال اطبا مسطور گردد و الکوان بعض ادویه مخصوصه بثور یکه در وسم گرما و بثکان انچه از الیدن ممکنیوت و غیر آن باشد مسطور میشود و بس اگر در فصل صیف بثورات کوچک غلیانی سودا وی بر اطراف بهر سد اول فصد کنند و شیره عناب شیره کشنیز خشک تخ عنب الثعلب ق ش اهتره شربت نیلوفر خاکشی و هند بعده منضج از عناب و کاسنی و آلو بخارا و شاهتره و گل نیلوفر و سپستان و خطمی و خبازی و غیره داده فلوس خیار شنبر و سنای مکی و غیره افزوده مسهل و هند و اگر خواهند برای اخراج سودا و بلغم از پوست اطلیه زرد و اطلیه سیاه و سفید اطریفل هر یک چهار ماشه غاریقون سه ماشه تربد و صوف هفت ماشه شحم حنظل و ماشه منقل کتیرا هر یک نیم ماشه کوفته بیخته با آب حب ساخته آنرا شب چهار ده عرق عنب الثعلب نیم گرم بخورانند و صبح بدرقه مسهل بدهند بعد فراغ از مسهل از گل منڈی شاهتره هر یک پاو آنار صندل سُرخ چهار تیه پوست اطلیه کابلی هر یک نیم پاو خیکوفته در دوازده آثار آب عرق هفت آثار کشیده نیم پاو از ان با شربت عناب بنوشانند ایضاً برای بثور سُرخ اطراف وچشمهای سُرخ بعد فصد و تنقیه معجون مصفی همراه این عرق منڈی بدهند منڈی یک آثار پوست نیم چهار تیه هر یک نیم آثار سرمهٔ پوست اطلیه زرد هر یک پاو آنار صندل سُرخ عنب الثعلب خایج هر یک نیم پاو عناب پنجاه دانه از دوازده آثار عرق نیلوفر کوفته همه را در دوازده آثار آب تر کرده صبح عرق کشند و نیم پاو با شربت بنفشه سه تولہ بنوشند ایضاً اگر بثور هر دم زیاده شود و در گرد و بسبب غلیان خون بعد فصد عناب شاهتره چهار تیه پوست اطلیه زرد نیمه یانه باشد و هند بعده منضج از گل بنفشه شاهتره خیارین کوفته هر یک پنج ماشه بیخ کاسنی گاوزبان هر یک شش ماشه عنب الثعلب چهار ماشه نوزده دانه پستان بست دانه آلو بخارا هفت دانه جوشن اوده گلقند داخل کرده دهند پس مسهل بعد آن بدهند ایضاً بعد تنقیه شاهتره اطلیه زرد و سیاه و شاهتره هر یک شش ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده شهد داخل کرده دهند و بثور جدوار زنجبیل گورسوت مساوی با آب عنب الثعلب تازه سوده خمار دکنند ایضاً برای بثورات از فساد خون عناب پنجاه دانه شاهتره شش ماشه سرمهٔ پوست هفت ماشه سنڈی شش ماشه شب دو آب گرم تر کرده صبح صاف نموده نبات دو تولہ داخل کرده بنوشند حب نافع بثور هوش که بر بدن شود گیرو سوت اطلیه زنگی مرداسنگ کات صندل سُرخ مساوی گل خطمی سوده با آب برگ عنب الثعلب ضماد نمایند حب کرامات که برای جمیع انواع بثور و خصوص سودا وی معمول مرداسنگ پوست اطلیه زرد و قنبیل آبک آب نادیه کات سفید هر واحد یکچو نیله تهو تهه نخود آب حب سازند و وقت حاجت بر و فرن زند و سوده طلا نمایند حب نافع بثور کات مرداسنگ نیله تهو تهه بیان بیل گزی مساوی سایه حب بند زند وقت حاجت با آب سایه طلا سازند و نیز این حب نافع ست برای قروح که دران سوراخ مثل غربال پیدا شده مشهور به قرحهٔ اور تگ زیبی ست ایضاً نافع بثور کات سفید نیله تهو تهه بیان بیماری سوخته مرداسنگ پوست اطلیه زرد بر یوندظلی مساوی آب حب سازد و وقت حاجت طلا نمایند دوائیکه حبت بثور کر بر بینی و سر در موسم بر شکال بهم سد مفید ست خسته انبه کشنیز صندل سفید دیگر اورام کهه ایام برسات بسبب طوبت ظاهر شوند نفع داده زرد چوب سوخته چوبکلی هر دو برابر یکایک ساخته بروفن نمایند و بر پارچه نهاده استعمال سازند دیگر تشور دال عدس سوخته آمله سوخته برابر حنا کیله قدری واند کی نیله تهو تهه بیان بارد فن سایه بدر اتها بالملند ایضاً برای دفع و رم و بثور و سوزش آن خصوص شبر که بر بینی

پدید می آید دوم در دوره دوم در حرارت از حد حدی خارج نماید مفید و مجرب ست بکمان بید را در آب گلو سبز سایده مضماد نماید و آنچنان که شدت دوم در بران زائل نماید باشد نه دفعه سر و گیرند مقدری مرداسنگ با پکمان بید افزوده بگلاب سایده بکار برند مضماد کوشور متفرح را نفع بخشد روغن گل سه تولد در سرکه انگبینی پنج تولد با نمش ملایم بهم بشاشند تا سرکه برود روغن بماند پس اسنگ دوماشه برگ حنای خشک تنمیل شاهتره هر یک سه ماشه کوفته بیخته بآن خوب حل کرده ضماد نماید ضماد دیگر الباقی هندبرای هفت گیرند بر سینه میشود نوا در آشنه بلاگویند تخم سن تخم ترب تخم سعد جو شعیر شعف السی برابر کوفته بیخته بروغ گاو سایده ضماد میکرده باشند ایضاً که دمین باب آزموده ست آبنه هلدی سه درهم ماشه هاون نیاته توسه هر یک دو درهم ماشه او دسه سایده در روغن شعر شعف بقدر شش تولد آمیخته طلا کنند ایضاً برای هرض مذکور سپاری چهالیه بادام مع پوست هر دو اصد پانزده عدد هر دو را در پاچه پشت بالای آن گل طلا کرده در آتش چاک شتی پس وزند بعد به برآورده در روغن السی حل کرده دارند و بر شور مالیده باشند ضماد دیگر برای شور که زیر پنبل میشود صندل سرخ دو مثقال سریش آمیخته ضماد کنند ضماد دیگر نافع شور که با سوزش باشد گرمها زده کات سفید مسکر ضماد نمایند ضماد دیگر نافع شور که از مالیدن عنکبوت بر بدن میشود سنگ آب سایده طلا میکرده باشند دیگر برگ انار تازش برگ ترمنی در آب کیله سایده ضماد نمایند دیگر اجور سایده طلا کنند و بعضی قدری نمک شور نیز می آمیزند دیگر کنجی در شیر بز سایده طلا کنند یا آبنه هلدی بآب سایده و یا چوبچی سایده بمالند و یا چوبه آب بهم بار و غن سرشف یا روغن کنجی سایده طلا نمایند دیگر گل روز چوب آب یا صندلین دم مرداسنگ بسر که سایده یا زنجبیه سفید آب سایده یا جوارگیره با آب کوه طلا کنند دیگر تنگ نیم پلو اصل السوس ان گیسو هر یک نیم درهم سایده هر روز وقت ضماد کنند در سه روز صحت میشود دیگر خولنجان سوده با گل پس انگذه آن ضماد نمایند هر هم نافع برای شور که بر طوبت آن هر جا که بر سد شور دیگر پیدا شود و مکرر عمل آمده روغن تلخ خشت ام کیله با بچی سوخته هر دو اصد یکدرهم خایه دوم قلفل گرد سه درهم باشه مرهم ساز ند اقوال اطبا طبری گوید که در شور زارات الاصل تقیه بطبیخ افتیمون کنند و فصد با سلیق نمایند بعده تعدیل طعام کنند و لزوم شوربای زیره یا جی یا سفید با جی با کیان نمایند بعده تعمید آن صلابت در ابتدای ظهور مدام با سپغول یا غیره روغن کنند تا آنکه دمع کند پس هرگاه در مکم شود و ریم جمع گردد این طعام بکار برند بگیرند تخم کنوچه و اسپغول هر دو اصد یکجزء بعده برگ چقندر و برگ کاسنی کوفته در روغن کنجی بجوشانند تا نرم مثل مرهم گردد بعد ازان از آتش فرود آورده بران کنوچه و اسپغول ناکوفته مانده زرده بیضه انداخته ضماد کنند تا آنکه نرم شود و در بران برا قیت ریم ظاهر گردد بعده بشگافند ریم بیرون آرند و اگر ریم از احشا بر نیاید بر ترسد بگیرند اشق در روغن بیضه آمیخته بر سر شوره گذارند که این باعتدال بشگافد و ریم خارج گردد و از پنبه کهنه آتزار سازند تا زخم صاف گردد بعده علاج آن کنند و از آب حفظ آن نمایند تا آنکه خشک گردد و معالج نفاخات بسور اخ کردن از سوزان نمایند و زر باب ازان خارج کنند بدخول حمام و عرق آوردن ام نمایند بعده بقوت جگر یان ضماد کنند. بگیرند مصطکی و نانه شک دو فلس دو مر سنبل الطیب مساوی بعده موم زرد روغن از زرد روغن نارد بن یا روغن قسط بار روغن بلسان ساخته از آتش فرود آورده ادویه مذکوره کوفته بیخته آمیزند و هنگام طلو معده از طعام بر لم معده و جگر ضماد کنند تا سه روز و یا کمتر یا زیاده بعمل آرند بگیرند گل سرخ دو تصعب ابزیره هر دو اصد بگوزو یو دست بیرون پسته و سعد الیم کرم و گل جنا اگر میسر آید و الا حنای سوخته هم مساوی و با آب مورد طبخ آب سیب بخوش آمیخته بر جگر و فم معده ضماد کنند تا هر سه بخوبی گرم و زیر اگر اعتدال جوهر او دوی بهلاکت نیگرد و چنانچه فاضل جالینوس ذکر کرده که مردی از ارباب اسلس تفرق گیرد متورم بر روغن گرد و با شیای مرغبه بران ضماد نمود پس مریض راعرق لزج آمده هلاک شد علاج نوع سوم شور غیبه فصد صافن ست و بعد فصد استفراغ بطبیخ افتیمون و اقتصار بر اغذیه محمودهٔ مولد خون رقیق بادوئل تخم بهی و بیخ سپرغ رطب و سرنج و کاهو پخته و مانند آن و این طلا العمل آرند بگیرند برگ اسپغول ان برگ با تنگ دجرا و که کدو و جمر را با ریک سایده اندک آرد جو بران انداز نمد و با هم آمیخته بر شور ضماد کنند که آن ظاهر شود و موضعی که بران ضماد کنند قوی گردد ابن الیاس گوید که علاج نوع سوم شور غیبه فصد و اخراج خون بقدر زده بهست و هر صبح نخبین سیاه دو گلاب هر دو اصد و درم یا آب نرمنهدی و شکر سفید ده درم یا آب انارین شیم آنها افشرده هر دو اصد می درم یا شکر سفید درنخبین هر دو اصد و درم بر بشم و غذا لغرفهٔ نرمنهدی یا انار دانه بنبز یا بام و اسفانج و یا طباب از عناب و آلو سیاه هر دو اصد و درم دشت کرده نخبین هر دو اصد و درم نوشانند تا نخبین طبع بما دالفواکه یا آب نقوع شمش کنند انطاکی گوید که در اقسام شور ابتدا بفصد کنند نزد ظهور علامت خون پس دو روز بسهل پس دو روز منضج از وضعیات پس بمحلل بکار برند متی گاه منضج گردد بعلاج قروح معالجه نمایند این همه مع تطبیخ غذا و بس مناسب قوی در شور سودای این منضج استعمال کنند صنعت آن هم نیز بگیرند جوز سپستان آن هم نیز

یا خوفه یا بهندوانه یا تخم کدو ویا لعاب اسپغول وخاکشی سنگ شود یا ندک قند یا شربت کدر یا عناب اگر لینت باشد یا شربت صندل یا سیب یا دوغ گاو که مسکه گرفته باشند وبسیار ترش نباشد یا آب بهندوانهٔ رسیدهٔ شیرین وامثال اینها واگر بسیب بواسیر آن نمایند دستور اهل بنگاله در باب خشک کردن آبله آنست که از روز یازدهم ودوازدهم یازیاده که دانها رو بخشکی آورند زرد چوبه تازه یکوزن علف مصبر یعنی دو برگ تازه هر یک عشر وزن برنج سفید سدس وزن همه را آب باریک ساییده وقدری آب دیگر داخل کرده مثل دوغ غلیظ نموده بر تمام بدن باهستگی بمرهم بمالند که معین بخشکی وریختن خشک ریشه است بزودی داین درصورتیست که اندک نمی برد انها باقی باشد واگر خشک باشند مقدار ربع یا خمس هر چهار جزو روغن کنجد نیز داخل کرده بستور چهار روز دیگر تبه بمالند تا پوست دانها ریخته شود ودرین ایام تبرید باید داد از شیر جات وغیره که سبب اشتداد مرض شود واز اغذیهٔ حاره اجتناب فرمایند واگر در موضعی زخم گردد یا چیره بروغن گل تر کرده بران موضع اندازند یا پر اهن روغن گل تر کرده بپوشانند ودوام آن از بهر دو تر دارند تا التیام یابد ویا مسکهٔ گاو تازه بیکوصد یک آب شسته بگیرند بمالند اگر ازین ایام نباید بکار ایم معالجه نمایند دگر جراحت که از قتاد آبله گی شفتالو ومصبر ان برزند وپس بهم علاج کنند

تدبیر ازالهٔ خشکی ریشه

بقول جرجانی خشکی ریشه آن پوست را گویند که بر روی ریشها پدید آید هر گاه آبله خشک شود وخشک ریشه بماند بنگذارد اگر خشک ریشه خشک باشد وزیر او هیچ تری نباشد روغن نیگو بمالند یاران چکانند تازود بیفتد وبهترین روغن ازین کار روغن کنجد تازه است اما آنچه بر روی باشد روغن گسته بمالند وروغن کنجد ازان دور دارند واگر خشک ریشه سطبر باشد یا زیر پوست او طوبتی باشد آنرا باهستگی بی روغن بردارند ودر طوبت او زدی بچینند پس بنگذارد اگر عمق دارد یعنی بپوست فرو رفته باشد فرو رازصبر ومر وزرد چوبه ومرداسنگ وافلیمیای نقره وسفیدهٔ ازیزد اسنج بران پاشند واگر عمق ندارد وبا پوست برابر بود شب یمانی ونمک سوده بپاشند وبگذارند تا بار دیگر خشک ریشه آرد ودیگر بار آنرا هستگی بردارند وبنگذارند اگر در زخم خشک ریشه همچنان طوبت باشد همچنین علاج کنند واگر طوبت نبود بعلاج حاجت نباشد واگر دیگر بار خشک ریشه بردارد بروغن چرب کنند تا بفتد مجوسی گوید که چون جدری در جفاف اخذ کند تلخ بنگ سوده بروغن کنجد استعمال کنند وآنرا بر بدن در آفتاب طلا نمایند اگر فصل سرما یا ربیع یا خریف باشد در مکانیکه آنرا سرد نرسد وآنرا بیکه دران مورد جوشانیده باشند غسل کنند پس اگر متقشر نگردد بار دیگر اعادهٔ تلخ بعد سه روز نمایند انطاکی گوید که اگر صحیح بودن صحت دوثوق بسلامت باشد نمک در روغن حل کنند وآنرا بپر مرغ طلا نمایند ویا جامه بروغن تر کرده بپوشانند والا حذر ازان کنند بعضی گوید که در اواخر که خشک ریشه تمام ریخته باقی مانده اگر غده عارض گردد خذف یا رکا که در چاه یا نهر یا حوض یا تالاب میباشد برادرده مسایید به بمالند وضماد سبوس جو بآب برگ کاسنی بسیار مفید ومجربست وسبوس جو دو تخم خبازی وتخم خطمی کوفته باشیر بز پخته مثل مرهم نهادن نیز آزموده است واگر شیر بز نیابند بآب برگ کاسنی یا برگ عنب الثعلب یا آب خالص نیز مفیدست وایضا ضماد آرد جو با نصف وزن آن اویند چینی نافع ومجربست ازینها تحلیل یابد یا منفجر گردد

تدبیر حفظ اعضا از آفت جدری

اعضا یکه از آفت آبله نگاه باید داشت آن چشم ست وگوش ومنفذ بینی وحلق وریه وقلب ومعا ومفاصل از بهر آنکه مضرت این اندام عظیم باشد ومتقرح شوند آما چشم را بیم آن باشد که تباه شود ویا ران بیاض عارض شود واما گوش را خوف کری باشد واما منفذ بینی پس گاهی دران قروح عارض شود ومجرای هوا بسته گردد وگاهی قوت شامه زائل شود واما حلق گاهی دران خناق عارض شود وگاهی راه قرو بردن طعام وشراب گردد وگاهی باکلا انجامد آنچه مؤدی شود واما ریه گاهی از بثور جدری وحصبه دران ضیق النفس شدید عارض شود وگاهی درسل انجامد چون قرحه کند واما قلب گاهی محترق شود از شدت گرمی واما معا گاهی دران سحج وقروح عارض گردد که تمامی دوا دشوار باشد واما مفاصل بساست که بسبب بزرگی دانها وخباثت ماده حرکت آن دشوار گردد یا باطل شود

حفظ چشم

نشان آبله زیر زبان
بعد از ده روز

بقول شیخ بهتر آنست که مری جو داب کشنیز در چشم کشند و گلاب بدان ساق و کافور داخل میکنند و خصوصاً در اول روز نظر روی تنها نیز نافع و بعضی سرمه با آب کشنیز و آب ساق پرورده دران کافور داخل کرده در چشم کشیدن دلیلاً آب شحم انار نیکوست و خصوصاً در ابتدا و اما چون جدری ظاهر شود سرمه بگلاب و کافور موافق تر باشد و ایضاً گویند که استعمال لفظ سفید لبسیار خوبست و زمان در بلا دبا بعد جدری و حدوث آفت در چشم روغن پسته استعمال میکنند اگر عامه بات آزار قلع کند و اصلاح چشم نماید و هنگام ظهور بثره سیاف ابیض نیکوست و صاحب کامل گوید که عنایت باید کرد در آن بثره ظاهر نشود و پس آب کشنیز تر در آب انار چاشنی دار اندر چشم چکانند و هر گاه دران بثره ظاهر گردد کحل اصفهانی مزجی با آب کشنیز تر در چشم کشند و با گلاب که دران ساق تر کرده باشند در چشم چکانند قبل از انکه بثره دران ظاهر شود و طبری گوید که برای حفظ عین سرمه میکشند و این قطور بچکانند دیگر نوع آب کشنیز و آب عصی الراعی دهر دو بچاشانند پس صاف کرده کحل شلوذی با این آب خوب حل کنند و دران اندک کافور بیاجی داخل نمایند بعده مدام در چشم او این آب بچکانند تا حفظ مزاج چشم کند و از خروج بثره منع نماید و من این کحل را ترکیب دادم و تجربه کردم و ندیدم که هرگز بدان در وقت جدری الکحال محمود در چشم او بثره برآمده باشد ملح چینی یکدرم کحل اصفهانی سه درم نشاسته دو ثلث درم کافور اندک یک بار یک سایید به آب عنب الثعلب و آب عصی الراعی و آب کشنیز تر بدفعات تسقیه دهند و خشک کرده بسایند تا مثل غبار گردد بعده در چشم کشند یا بپاشند و یا بگیرند قطعهٔ اسرب صاف نرم و بردست بمالند تا انگه دست سیاه شود و چرک آن جمع گردد پس آن چرک را از کاردبر دارند بعد از انکه کارد را دست را بگلاب تر کرده باشند و چون آن چرک جمع شود اندک کافور بران آمیخته در چشم کشند و جرجانی گوید که چون نشان آبله بر بدن پدید آید ساق را در گلاب تر کرده صاف نمایند و اندکی کافور بران حل کرده شبانه روز چند نوبت در چشم چکانند و آب کشنیز تر و آب انار نرش و چشم چکانیدن چشم را از آبله نگاهدارد و اگر بگلاب بسایند و بچکانند سخت قوی باشد صفت شیافیکه از بیرون چشم طلا کنند حضض و صبر و شیاف ماميثا و اقاقیا هر یک یکدرم زعفران نیم دانگ همه را نرم سوده شیاف سازند و با آب کشنیز تر سایيده طلا کنند آبله را از چشم باز دارد و هر گاه که آبله در چشم پدید آمده باشد کافور را در گلاب حل کرده چشم چکانند و هر گاه اندر سیاهی چشم آبله بزرگ برآمده باشد سرمهٔ اصفهانی و کافور با آب کشنیز تر حل کنند و هر ساعت در چشم چکانند و اگر سر به بگلاب حل کرده بچکانند نیز سود دارد پس فاده بر پشت چشم و تخمهٔ اسرب بمانداز تا چشم را فرو نشانده دارد و گاه گاه بکشایند و با بر بندند و هر گاه بمیند کرایین تدبیر سود دارد و چشم سرخ باشد آبکامهٔ نبطی که ترش نباشد بچکانند و انطاکی گوید که خضاب کف پا در ابتدای ظهور جدری بحنا و زعفران و مصفر و سرکه تا روز انقطاع آن واجب بود و در ابتدای الکحال سرمه خاکستر برگ زیتون بگلاب و گویند که تعلیق عین هرهٔ معدنی معروف آبله را از چشم منع کند و انطاکی بجای برگ بهی و زیتون نیز محمود است و تسویدی نوشته که خضاب اسفل قدم بحنا و وشنه آن تمام شب در سالم ماندن چشم از آفت جدری جربست مجرب من ست و چون سرمه را بسایند و با آب ترشی ترنج مصفی هفت روز در آفتاب پرورده نمایند و بعد ازان در چشم کشند نظر را از جدری و حصبه ضعیف نشده باشد قوی گرداند و حکیم شریف خان مینویسد که والد ماجد سرمه آب خالص سوده در اول ظهور حمای جدری استعمال میفرمودند گیلانی گفته که از بچه تجربه کردم و نافع یافتم بلکه هر کسی که قبل ظهور جدری و حصبه استعمال دکرد چشم آن ازدی سالم ماند است که گیرند آب کشنیز تر و آب پیاز خشک و باهم آمیخته ساق و اندکی کافور سایيده در چشم چکانند و الکحال لفظ سفید حکیم عابد سرهندی در تجربه صحیح یافته و کشیدن زرد چوبه در آب لیمو سایيده و مداومت بران مع لزوم پرهیز دافع بیاض و راجح بصرست و امیران عوض زرد چوبه همین حکم دارد کذا قال و ابن بیطار و انطاکی گوید که پوست آبله سوده الکحال نمودن رفع بیاض عین حادث از جدری نماید و گویند که قطور آب نقوع بابیله و آمله نافع است و هر گاه آبله در چشم پدید آید باید که خشکریشهٔ جدری با آب حلزون که بهندی گوگنگا نامند سایيده مکرر در چشم چکانند و آب حلزون تازه تنها نیز مفیدست و اگر برگ کشنیز حاضر نباشد کشنیز خشک را جوشیده در آب ترکرده آب صاف آنرا در آب گلاب داخل کنند

حفظ گوش

گنجدی گوید که در گوش ما و شیاف ماميثا بسرکه و آب سوده و با آب باجیان تر بماند که نسبت و قدری زعفران بچکانند و بعضی گویند که صندل و شیاف ماميثا و آب غوره سایيده چند قطره در گوش بچکانند و فتیله نیز بران آلوده در گوش بگذارند و چکانیدن روغن گل یا روغن مورد بماند که کافوره گذاشتن فتیله آلوده

بآن نیز مفید است وهمچنین بچکانیدن آب مطبوخ پوست مغیلان یا ندو پوست انار مفرد ومرکب واگر شیره اندرون گوش برآید شیر دختر بچکانند واگر فائده نشود روغن گل آبیخ بچکانند

حفظ منقذ بینی

بقول شیخ اطلیه از مامیثا وصندل ورب غوره وسرکه بیکبار نرم واستنشاق سرکه تنها شدید المنفعت ست وحرجانی گوید که هر ساعت سرکه بگلاب در بینی برکشند ویا از مامیثا وغیره که گوید شیاف ساخته بگلاب سوده قطره از ان بچکانند در روغن گل یا روغن مورد واندک کافور بچکانیدن واندرون بینی طلا کردن سهل دهند یا شم وگویند که صندلین بآب کشنیز تازه یا آب مطبوخ کشنیز خشک یا آب انار شجم آن افشره بسایند واندرون بینی بمالند واگر شیره یا دختر تنها ویا بروغن گل بچکانند ویا مغز تخم کدو وخیارین وهندوانه سوده با شیر دختران بار بزیا آب خالص مفرد ومرکب بیا اندکی دم الاخوین وکذام هم وا سنگ بمالند واگر رعاف عارض گردد واز افراط او ضعف رو نماید او دویه مجانسه آن که در علاج رعاف مفصل مسطور شده بکار برند

حفظ فم وحلق

شیخ میفرماید که حفظ آن بمثل مکیدن انار وخایدن تخم آن در ابتدا کنند ومکیدن توت سیاه وغرغره برب آن وخصوصا هنگام آغاز شکایت درد حلق نافع وایضا دران هنگام واجب ست که رب آن با اندک اندک بلیسند وبقول حرجانی اگر سماق وگل سرخ ودعدس مقشر در گلاب جوشانیده بآب آن غرغره کنند سخت سود مند باشد وغرغره بآب سخت سرد هم مفید بود وگویند که غرغره بآب اسپرک بارد وقابض سازند انار خام ویا گلنار ویا مازوی سبز ویا پوست درخت مغیلان وغم آن خیسانیده یا جوشانیده نافع ست اگر سفرجل وبیشه گلا ویا برگ درمان مغز خیارشنبر حل کرده بکار بندند مفید وحکیم شریف خان منبو لسند که بهتر ز دمن آنست که عناب یکی بعد دیگری در دهن دارند زیرا که با وجود نفع او برای جدری جهت او جاع آن کثیر المنفعت ست ودر بیاض الدار مرحوم قرصت که پوست درخت گوندنی تخم برگ تنبول وبقدر دو چهار برنج سها گه بریان کوفته در پارچه صره بسته در آب تر کنند وبر لب ودهن بگردانند ودر حلق بچکانند

حفظ ریه

بقول شیخ برای حفظ شش چیزی مثل لعوق از عدس یا تخم خشخاش نیست وحرجانی گوید که هرگاه آبله بسیرون آید اگر در سینه آواز درشتی باشد ومرارت سخت قوی نباشد وطبیع نرم نبود اندک اندک مسکه وشکر بلیسانند اگر حرارت قوی باشد لعاب اسپغول ودبه دانه در دهن بادام ونبات سفید بدهند وآبن لعوق در بن باب نیکو باشد مغز تخم کدوی شیرین دو جزو مغز بادام مقشر وکتیرا هر واحد یکجزو وقند سه جزو کوفته بیخته بلعاب بدانه یا اسپغول بسرشند واگر طبیع نرم باشد لعوق از صمغ عربی ومغز بادام بریان ویا لعوق مرتب از مغز خیارین بریان ونشاسته بریان بلعاب اسپغول بریان بسازند وگویند که مغز بادام کوفته ویا گرنگبین وبابهدانه در دهن نگاهدارند اگر سرفه عارض گردد بلعوقات مجوبه بنا سبه وغیر آن علاج کنند واگر خون برآید زود متوجه حبس آن گردند بانچه در علاج نفث الدم گذشت

حفظ قلب

شیخ میفرماید که برای حفظ آن مطبوخ انجبار ودعدس که سابق مذکور شد بنوشانند تا حرارت را از نواحی قلب منع کند وطبری گوید که خرقه مبلول بگلاب بر سر سینه گذارند وگویند که این لگا با بعمل آرند که در قلب اضطرابی در یابند وچون خرقه خشک شود باز تر نمایند واگر این تسکین نیابد صندل سا ئیده اضافه کنند وبلعوق بنوشانند ومرواریدنا سفته سوده یکماشه فاذزهر معدنی سوده چهار سرخ باعرق نیلوفر یا عرق صندل یا عرق بهار بید بخورانند واگر بقدر گلاب وعرق گاوزبان اضافه نمایند خوبست واگر عرق صندل وگاوزبان نباشد صندل سفید برا ده کرده وبرگ گاوزبان بهر یک دو آنا در عرقیکه حاضر باشد خیسانیده مالیده صاف کرده بامرواریدفاذزهر سا ئیده بخورانند واگر خوش آید عرق کادی نیز قدری داخل نمایند

حفظ امعا

بقول شیخ اگر حفظ آن بعد ابتدا واجبست وآن بقوابض مقویه بود مثل صمغ وگل ارمنی واسپغول وچون اسهال در آخر مرض ابتدا کند معالجه باقوابض طبا شیر قابض بربید یاس وقرص تخم حماض نمایند وحرجانی گوید که تدبیر نگاهداشتن بر دوده آنست که چون جدری اندرون خطا طافتد شربت سیب الاترج

وقرص طباشیر وربهی وامثال آن دهند وگویند که اگر اسهال شود واز ان خفت وراحت حاصل شود زود متوجه حبس آن نشوند والا باغذیه دادن یکسان مطلقا حبس نمایند واگر میل گرمی بانبات از سه شانه تا یکتوله بخورانند نافع بود وکذا گل فوفل یعنی موچرس از نیم درم تا یکدرم نرم کوفته با ماست چکیده آمیخته مفید ودیگر سفوفات مناسبه باشیره بهدانه بریانی خشخاش جوشانده وصمغ عربی اگر سر فه نیز باشد بهتر واگر بیخواب عارض گردد سفوف الطین یا لعاب بهدانه وسپغول یا خطمی وشیره تخم خرفه وخشخاش وبابونگ وپوست بیخ انجبار اگر خوان آید وایضا کهربا ودم الاخوین وگل ارمنی وزهره وحوصله خطائی بالعابات وشیرجات مناسبه باید داد

حفظ مفاصل

بقول جرجانی صندل وشیاف مامیثا وگل ارمنی وگل سرخ واندکی کافور بگلاب سابیده وقدری سرکه برو چکانیده برمفاصل طلا کنند واگر مفاصل حرارتی بزنگ برآیند زود بشگافند تا مادهٔ مجتمعه دران خارج گردد پس تبیر درست کردن جراحت کنند ودرهم که سابق مسطور شد بکار برند تعلیم الشر کسانیکه در نهرض هلاک میشوند بعد از زیه شدن علت خناق وسوزش شدید وذات الجنب وذات الریه وسوء تنفس وسعج واسهال دموی صوی وزحیر وسقوط اشتها عارض میشود وبساست که بآخر خلفوتی ویا دبیله تولد کند وبهلاکت انجامد وگاهی همان شبره قرحه خبیثه پیدا کند ومتجر بنا صوگردد پس هرگاه عرض که دران یا بعد زوال آن عارض گردد تدارک آن نمایند بتدابیر یکه در باب هر یک مسطور ست لیکن چون بعد رفع جدری وحصبه حرارت آن تا چند روز در بدن میماند باید که دوای بسیار گرم استعمال ننمایند واز تناول اغذیهٔ گرم نیز باز دارند وانچه کاهد بعد زوال جدری وحصبه تب وسر فه باقی ماند باید که جهت رفع آن شربت بنیلوفر دو تولهٔ در عرق کهوه وشاهتره هریک شش تولهٔ خاکشی پنج ماشه دهند واگر حرارت زیاده بود قرص طباشیر ملین چار ماشه در شربت بنیلوفر یکتوله آمیخته ملیسا منقع در شربت صندل ساده وبنیلوفر یکدو تولهٔ در عرق بنیلوفر وگاوزبان هریک شش تولهٔ خاکشی پنج ماشه بدهند واگر طبع نرم بود قرص طباشیر قابض با شربت خشخاش دهند ویا شربت حب الآس وتخم شربتی ماشه

تدبیر قلع آثار جدری

بدانکه بقول گیلانی تا وقتیکه برنشان آبله یکسال نگذشته باشد دران علاج اثر میکند وبعد آن علاجش عبث ست وگفته که درین باب از نجربات من این عمره ایست که آثار را قلع میکنند ومیان زنان مشهور شده وآن اینست که گیرند بیخ نی فارسی ده درم مغز بادام تلخ بیخ سفید هریک هشت درم آرد نخود مغز پسته دانهٔ تخم خربزه هریک هفت درم کرسنه سرگین کبوتر هریک پنج درم مقل وموراسنگ هریک چهار درم مرا برساوقسط وشاخ گوزن هریک سه درم پوست بیضه وظفر وزراوند طویل وبلادهٔ عاج هریک دو درم کوفته بیخته بار دیگر باریک بسایند بعده روی بآبگرم بشویند ودویا سه درم ازین دوا گرفته بآب آمیخته بروی طلا کنند یا بمالند وبگذارند بهمچنین هر شب بعمل آرند وصبح بشویند وبرین مداومت کنند واگر هر صباح وشام تجدید آن نمایند اولی ابود وکذلک در هر عضو که اراده ازالهٔ آثار جدری وغیره ازان ویا تحسین لون آن باشد استعمال کنند شیخ میفرماید که آنچه آثار جدری قلع کند بیخ نی خشک کرده ذات واژدر باقلا وحکاکوچوب بید وحکاکه بیخ عنبر روت وتخم خربزه وپوست خشک آن وبیخ شسته ومارالشعیر وسفیدهٔ بیضه وطین متخلخل ومرداسنگ ودبات سفیده ونشاسته وبادام شیرین وبادام تلخ وازدغنهار وغن سوسن ست وروغن پسته وپیه خربزه وغن گل ومانند آن وآبی که از نسم شتر وقت بریان کردن آن برآید بغایت نافع واز ادویهٔ قویه کف دریا جوز نافل قسط اشق کندر صابون بورق استخوان بوسیده تخم ترب آرد ترب خشک کرده زراوند ترمس ست واز مطبوعات جید محسن لون انار شیرین ترش وشراب خوشبو وزردهٔ بیضه نیمپخته وشوربای ماکیان وکبک ودراج وتدرج فربه ست والادم ست که صاحب اوداومت نماید واز مرکبات اینست بگیرند استخوان سوخته وپشکل گوسفند که وخروب نو نشاسته وتخم خربزه وبیخ نعنسول نخود هر واحد ده جزو حب البان ترمس قسط وزراوند طویل هر واحد پنج جزو بیخ نی خشک بست جزو واز بن طلا بآب خیارشنبر ومارالشعیر یا آب یا قلا مرتب ساخته شب بر عضو گذارند وصبح بآب مطبوخ بنفشه بشویند ودیگر تالیف حکیم قرطین خروب جدید استخوان کمنه بیخ نی فارسی نشاسته ترمس تخم خربزه بیخ شسته حب البان قسط مساوی گرفته ازان نرمه سازند وایضا تر مس نخود سیاه جرجانی ودبالی مینالیسند ودانگیکه طلا کردن بکار آید نشان آبله بر را اینست مرداسنگ سفید کرده بیخ نی خشک واستخوان بوسیده وکف دریا وقسط واز زرد ومغز بادام تلخ وزراوند طویل

وتخم تره وتخم خربزه وتخم کنکر وآرد باقلا وبرنج وترمس وسفال بنودنشاسته وتخود ولوبیا وپشک گوسفند کنه وحب الیان را بمصفر طلا کنند صفت طلای دیگر آرد باقلا وتخود هریک سه درم تخم خربزه پنج درم مرداسنگ سفید کرده دودرم تخم خربزه پنج درم پنج فی خشک سه درم همه را بکوبند وبکشکاب سرشته طلا کنند دلیس ازانکه ازحمام بیرون آیند بعده پوست خربزه ونبفشه وسبوس وتخود همه کوفته در آب بجوشانند وروی بدن آب بشویند ودیگر بار تازه طلا کنند صفت طلای دیگر آرد باقلا پنج درم تخم کنکره دودرم ونیم قسط شیرین دودرم مرداسنگ سفید کرده دونیم درم بدستور سابق بکار برند صفت طلای دیگر قوتیر سفید اب مرداسنگ سفسول ترمس برادهٔ جاج هریک سه درم پنج فی خشک آرد تخود استخوان بوسیده آرد پنج مغز تخم خربزه حب الیان مقشر قسط هریک چهار درم همه را بکوبند وبلعاب تخم کتان سرشته شب طلا کنند وبامداد بنفشه وبابونه در آب بجوشانند وروی بدن آب بشویند مجوسی گوید که چون آبله منقشر گردد طلا گل کرکسب سفید با ندک نمک نمایند وتا پنج ساعت بگذارند پس با بیکه دران مورد انجیر جوشانیده باشند بشویند بعده دو یا سه روز بترک نمایند بعد ازان آرد برنج سفید وجاورس وامذکی زعفران طلا کنند ویکشبانه روز بران بدارند وصبح با بیکه دران سبوس وانجیر جوشانیده باشند بشویند تجدید وغیره مینویسند که آرد ترمس مغز بادام تلخ قسط شیرین تخم ترب تخم جرجیر هر واحد یکجو ونیم ساییده طلا سازند وبا پنج فی خشک وآرد باقلا ومغز تخم خربزه وبرنج ونبات ومغز بادام وآرد جو از هریک مقداری نرم سوده بسفیدهٔ تخم مرغ طلا سازند واگر آثار آبله شبیه بشند باشد پیه بط ومرهم داخلیون ضماد کنند ویا مرداسنگ سفید آرد تخود پنج فی خشک استخوان کهنه قسط حب الیان آرد برنج تخم خربزه کوفته بیخته آب خربزه یا لعاب حلبه وتخم کتان سرشته طلا نمایند ویا مرداسنگ را سفید سازند وبروغن گل آبیخته طلا نمایند وبدانند که مرداسنگ را سفید کرده بر آن درین او در داخل سکنجه که جلد را جلا میدهد وسفید ناکرده سیاهی می آرد وطریق سفید کردنش آنست که مرداسنگ ونمک مساوی سوده در ظرفی گذارند وبر سر آن آبیخته در آفتاب نهند چون آب گرم شود آنرا بریزند ودیگر آب بران اندازند وهمچنان تجدید آب میکرده باشند تا آنکه سفید گردد الطائی گوید که اینآثار جدری را زائل کند طلای صدای حدید بسر که سهت وهمچنین دوغ مطفی در آب لیمو وگذاردن ورق باب باقلا اطبای هند مینویسند که برای ازالهٔ نشان چیچک آبنه هلدی پنج سرکنده خرمهرهٔ سوخته مساوی کوفته بیخته بشیر میش آمیخته شب بر رو طلا سازند وصبح بقوع سبوس بشویند وبیا استخوان آدمی یا آهو بآب بشیه سوده طلا کرده باشند ویا خوبکلان در شیر گوسفند سوده مالیده باشند

حمیقا

بفارسی خلک وبادآبله وکورآبله وآبله پوح وآبله پوک وپوکک گویند وبسندی پنسانا ودرافغانی لاکرطاکاکراوا ودرملک الوه لنکر بتر نامند وآن نوعی ازجدری سلیم ترست که دانهای او بزرگ سفید متفرق بود وزیاده ازصد دانه نمیباشد واز قلت عدد او شمار میتوان کرد واز خواص او ست که بی تب بود وجمیع حواس وعقل ونفس مریض برقرار ماند وشیخ فرموده که حمیقا چیزیست میان جدری وحصبه وازین هر دو سالمتر ست یعنی مادهٔ او از کثرت مثل کثرت مادهٔ جدری نیست ونه دران حدت وفساد دست مثل حدت مادهٔ حصبه گویند که در ابتدای ظهور که هنوز کوچک بود دانها آبدار میباشند وبتدریج تا سه روز تمام پر آب میشوند وکمال میرسند وبعد ازان رو بانحطاط وپژمردگی می آورند وتا سه چهار روز دیگر تمام خشک میشوند واین را نیز از جملهٔ امراض وبایه وافزوده شمرده اند وهر شخصی را در مدت العمر یکمرتبه بر می آید وتا سه مرتبه نیز گفته اند وصاحب خلاصة التجارب تا هفت مرتبه نقل کرده بیشتر صدوث آن بعد جدریست وگفته اند که اول حمیقا بر آید بعد ازان جدری واعراض وعلامات آن قریب باعراض علامات جدری وحصبه ست لیکن در جمیع وجوه اسلم از انهاست ومدت مکث این کمتر واندیر هوای خشک مولد حصبه بطفال مرطوب وکسانی را که تدابیر رطوبت افزا از خوردن میوها وغذاهای تر داده اند مولد آبله بطفال صفراوی وآنهارا که تدابیر خشکی غذا داده اند بیدا میآید وگویند که انواع کلی آن دو نوع بمشابهه در امراه یکی انگر دانهای آن بتدریج ظهور میکند لیکن همان قسم که ابتدا آبدار میباشد زود بجفافی تا دو سه روز وبعد ازان رو بتخفیف می آورد وتمام دانهای آن آب بر نمیدارد بلکه بعضی دانها سرخ باخارش بر می آید وباز فرو می نشیند وزائل میگردد ودوم آنکه همان قسم آبدار بر می آید وزود بلند بر آب سے شود

و یا آن تب و خارش کم بسیار رود بزودی خشک میگردد و علاج این نوع محتاج بعلاج نیست انقدر تأمل شود و اگر حاجت افتد سبکتر از علاج جدری کنند و گویند که علاج ازینجا خواهند فرمود انشاء الله تعالی و بعد از سوم یا چهارم غسل آغاز دهند بآب سرد و هر روز یا یکروز در میان دو قدح آب برد بمانند دو تخم بالو و دو مثقال مغز بادام مقشر و پاشد پخته باچلوا و یا کدو و یا بلپل یا اسفناج پخته بار دهند و بادام و یا مسکه بسیار کم و اگر بی روغن باشد بهتر یا لعاب الشعیر یا لعاب بزرقطونا یا یکی از شربة مناسب مثل شربت کاهو یا جوار یا نیلوفر یا عناب و امثال اینها دهند و اگر خواهند مرهون بفرحات نکرده در جدری داخل کنند و حصبه بیاید و احیاناً اگر محتاج باعانت شود و بتاید خفیفهٔ جدری معاونت نماید بمثل غرغانیدن مطبوخ خیر زهد یکعدد زرد کعدد و نخود و بالو پست یکتولا لک خام سه ماشه جوشانیده صاف نموده باشیرهٔ تخم هندوانه و یا شیرهٔ تخم کدو و یا شیرهٔ تخم خربزه و یا شیرهٔ تخم خرفه مقشر هر کدام که باشد یکتولا خاکشی سنگ شونه ماشه یا مطبوخ خفیف و گرد سه روز دهند و از برای رفع خارش صندل سرخ سلیمه بر بدن بمالند و بگذارند تا خشک شود پس بآب غسل نمایند و هر عارضه که رو دهد بتدابیر یکه در جدری ذکر یافت معالجه نمایند.

حصبه

بثور بست سرخ رنگ متفرق بقدر دانهٔ جاورس و چون شروع کند اول در هم گردد خطوط مستدیر سرخ رنگ بالو پست ملتصق شبیه بنقشهای گزدین که بپدید آید و بعد ازان بهمان طور منضم دانها نمایند و پخته نشود و پخ نکند بلکه خشک ریشه بارنگ گردو و پوست او بماند سبوس جدا شود و دانهٔ او خون ریخ عفراوی داند که است و میل بخشکی دارد و دیر بی سبب شوراو کوچک تر باشد لیکن حصبه شنه تر است[1] و ازین هم از جملهٔ امراض وبائی است و هر گه مستعد حصبه باشد خشک و لاغر و صفراوی مزاج خصوص که تدبیر صفرا افزا از اوده یا غذیه و دواء جاره مثل خراو عسل و حلویات از قبل نموده باشد و هر گاه که زمستان خشک گذرد و سرما بحالت آن ولایت نباشد و تابستان گرم و خشک باشد آنوقت خوفین حصبه بسیار افتد و علامت خاصهٔ حصبه آنست که تپ اگر مرتد و تابیه باشد[2] تپ جدری باشد و غثیان و قلق بیحد بود و در بیشتر حالی یکبارگی بیرون آید و جدری در یک هفته زود تر اندر سر و زیر دان آید و بثرهای حصبه بزرگ نباشد و از پوست برداشته نشود و تقیح نیفزاید که حصبه گویا که جدری صفراوی است و میان بود و کم اشراحال فرق نیست بجز اینکه حصبه صفرا دوست و در هجوم کوچک تر و گویا از جملهٔ تجاوز نکنند و بادی بلندی معتد به نباشد و خصوصاً در اوائل اقدام جدری در اول ظهور او تنور بلندی پیدا شد و از جدری کمتر بود و چشم را تعرض از جدری کمتر کند و علامات ظهور این قریب از علامات ظهور جدری است لیکن تنوع درین اکثر و کرب و اشتعال اشد و در پشت کمتر بود[3] و علامات سلامت این علامت سلامت جدری است پس حصبه سریع الظهور و زود نضج سلیم است و صلب و اخضر و بنفسجی رداست و انچه بطئی النضج متواتر الغشی و کرب باشد آن قاتل بود و ایضاً انچه یکبارگی غائب شود و دردی بغشی ست و مجهود گوید که حصبه در چشم و حلق کمتر حادث شود و حدوث آن از خون رقیق بسیار تیز پیدا شد حتی که مرهٔ صفرا سیگردد و علامت حصبه تب محرقه و کرب و سوزش و خوف و قلق و اضطراب و بیخوابی و تشنگی شدید و خیث نفس و خارش بینی ست و اسلم آن سریع الخروج سرخ رنگ غیر شدید الحمرة ست و تجدیدی گوید که حصبهٔ سلیم آنست که تا روز چهارم و قریب آن برآید و ازاین گرایش کرده که چون جدری و حصبه با بینند که خروج او در شوار گردد و تب و کرب ساکن نشود و تخفیف نیابد و بادی غشی و خفقان بیحجان نماید مریض هلاک شود و ایضاً مراعات چشم و باقی اعضا ازان واجبست زیرا که من اکثر اطفال را دیدم که یک چشم ایشان درین مرض زائل شد و سپهسالار الدین مینویسد که سبب این مرض دفع طبیعت بود مر خون صفراوی حادرا که غلیان عفونی یافته باشد و از جملهٔ امراض افتاده و وارده ست یعنی چون در جائی پدید آید خلقی بسیار بدان گرفتار شوند بمخالطت مصاحبت و معاشرت و ملاقات یکدیگر و چون این مرض بیشتر اندر خریف و بهار و در بدی هوا افتد مردمی را که صفراوی باشند در تن ایشان بسیار پدید می آید و بیشتر افتد و این مرض در مدت عمر هر کسی را یک نوبت البته پدید می آید و دو نوبت هم دیده ایم و زیاده ازین نادر بود و انچه گفته طبیعت قوی بود اندر سه روز از سیر بسر و زکند و الا در هفته برآید و انچه از هفته در گذرد و هنوز هیچ بر و زنکرده باشد اکثر باخطر بود و دیدم شخصی قوی مزاج را که دو روز اندک تسلطی بود و در روز سوم از سر تا پا حصبهٔ سرخ بیرون کرد و بخیر گذشت و پرهیزی نداشت و دیدم چند کس را که اندر تپ گاهی فراشا میکرد مدتی سخت سرفه داشتند بعد هفته حصبهٔ سرخ برآمد و بسلامت رفتند و صحیح محصوب از درد پشت و پا بیجا خالی نباشد و در بلدهٔ ری باز جمعت مناسبت هوا و تدابیر مثل کثرت تناول انگور شیرین و دوشاب خرما و کشمش و شیرینهای دیگر و بدبوی در گردی روز این مرض بسیار افتد و بتجربه چنان یافتم که بول محصوب اکثر سرخ و غلیظ باشد چون لحظه بماند رسوبه پیدا شود چون بول از

[1] یکبار از اوقات حصبه تولد شنه است
[2] یکبار از اوقات حصبه تولد شنه است
[3] حصبه در اوقات بسیار بود و در بعضی اوقات کم بود و در بعضی اوقات بسیار کم بود و در بعضی اوقات بسیار کم بود و در بعضی اوقات بسیار کم بود

وسلامتی نفس آواز وقبض شکم اندرین مرض نشان خیر بود جهت دلالت بسلامتی آلات تنفس و کمال قوت و میل ماده بخارج و اختلاف ظهور و خفای آن نیک نباشد جهت دلالت بر عجز طبیعت و میل ماده باندرون و این در اکثر احوال مشند بوقوع اسهال باشد یا بقشی خصوصاً که رنگ آن بنفش بود و بهر گاه تشنگی و کرب عظیم شود و ظاهرتر سرد گردد و تنگ حصه رسیاهی یا بسبزی گراید هلاکت نزدیک بود و بیهوشی آنرا که قصد نکرده اند درین مرض سخت بد باشد و بسلامتی نهلک زود منتقل شود و اسهال قبل یا نزدیک و بعد از بروز ناقص هم نیک نباشد اما بعد از بروز تمام دو خور قوت و بعد یازدهم اگر آن بود که بحران فی یا فته مجرم بست و رعاف بحرانی درین مرض نیکو و اکثر با سلامت باشد و بهر گاه مصوب را اسهال خون افتد حال بد باشد تخصیص در اواخر لیکن ممکن بود اگر قوت بجای باشد و اعراض بد دیگر نباشد و امتلای دموی نبوده باشد بخیر خلاص یابد خصوصاً در اوائل و در انجا که خون ناب آید زود هلاک گردد و اگر آبکیزه نای قابض علاج کنند و احتراز و رم تولد کنند و هلاک گردانند و اگر اسهال خونی نباشد امید وار تر باشد اگرچه از خط خالی نباشد و تقیئی گویند که انواع ردی حصبه را از جمله طواعین برزند و درین قی اکثر کرائی و زنگاری و طعم دهن تلخ و چشمها زرد و نبض سریع و بول ناری میباشد و بهترین انواع این نیز آنست که با او نبض و نفس و شعور و میل بر غذا و آب برقرار باشد و بزودی و آسانی سرخ چیکه فصد برو نکنند در روز سوم از ظهور علامات و بعد از بروز تپ و سائر اعراض گردد و روز دهم خشک نشیند آرد تا هفتم و نهم صحت یابد و خلاف اینها همه بد و باخطر باشد و انچه روز ششم و هفتم بروز کند و سرخ رنگ باشد و بعد از بروز اعراض زائل گردد متوسط بود و انچه هفت روز گذشته و همنوز دانهای آن بروز نکرده باشد و اعراض آن بسیار شدید بود و اگر آنست که باخطر باشد خصوص آنکه سیاه و یا کبود و یا سبز و یا صلب و یا علتش بسیار و ملتهب و ظاهر بدن سرد بود و نفس و حواس برقرار نباشد و انچه از چهارده روز تجاوز کند ممکن البرء ست علاج انچه در علاج جدری مسطور شد حسب حاجت بعمل آرند چه علاج این قریب العلاج مثل جدری صفراوی بود و بعضی اطبا بالفعل و اسهال ابتدای این مرض مکروه دانند و اسهال بعد روز ششم از مرض جائز دانسته اند و بقول ابن الیاس و مجندی حق آنست که این هر دو غیر جائز ست بلکه ماده این مرض صفراوی در غایت روانت و فساد و بعید از انجاح و مصلح ست بلکه تدبیر صواب در این آنست که تسکین اخلاط و تغلیظ آنها مانع آنها از حرکت نمایند بشرب شربت عناب و یا عناب با آب صاف جوش کرده بغیر شکر و بوران مانند خاکشی یا شیشه بنوشند و یا شربت انار و مقل و سیب یا شربت انار و مقل و حماض بهر تقویت قلب بنوشند و غذا ما الشعیر یا عدس باشد و حق آنست که این مرض حذاقت و نطاسی را در معالجه خود مسخر می سازد زیرا گر اکثر طبیعت بگذارند و استقراغ و تلیین طبیعت نکنند خوف از تقای بعض مواد بسوی دماغ و حلق سرسام بود و اگر معالجه بتعجیل و استقراغ کرده شود بسلامت انجامد بسببی که مذکور شد بالجمله ماده اولا اصلا حرکت ندهند و از لینت طبیعت حذر کنند خصوصاً بعد روز هفتم چهار سال دران خطر ناک ست و بهر صبح شربت خشخاش بنوشانند اگر با آن سرفه و الم حلق و سینه باشد و انار شیرین بکنند و غذا بسکوت سابق بود و ازین معالجه تجاوز نکنند تا آنکه تپ ساکن شود و تیزی ماده شکسته گردد و درین مرض از نوشانیدن تریجبین و شیر خشت حذر کنند مگر آنکه طبیعت بسیار قبض شود کدران هنگام در الشعیر بنفشه و نیلوفر و عناب و سپستان داخل نمایند و با مداد شربت بنفشه بست درم در آب گرم بنوشانند و اگر طبیعت نرم باشد ماء الشعیر کدران حب الآس پخته باشند باندکی صمغ عربی و گل ارمنی بنوشانند و یا مثقال بازفرص طباشیر قابض باده درم رب حب الآس بدهند و بسی دامرود نکنند **صفت** قرص مذکور تخم حماض چهار درم گل سرخ هفت درم صمغ عربی طباشیر هر یک سه درم نشاسته بریان دو درم همه را با ریک سائیده بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند و با سوب بسی یا رب آس هر کدام که حاضر باشد مقدار ده درم بکوبند و غذا جاودس بریان با مغز بادام و جوو خشخاش بریان و باید که خاکشی مقدار یک کف در فرش صاحب حصبه و چیزی بر بدن او پاشند و مریض از تشنه اول چوزه مرغ مانند آن حذر کنند تا آنکه تپ او تمامه منقضی گردد و تا روز چهاردهم هم در روز بری مریض اگر تابستان باشد صندل و مورد بسوزند و اگر فصل زمستان باشد طرفا و شاخ انگور و انار و انجیر و ازین معالجه ملائم تقضای تمام مرض تجاوز نکنند ایلاقی و جرجانی مینویسند که چون ماده حصبه کمتر و تابه تر میباشد و سبب او غلبه صفرای سوخته و افساد او خون را بد و لاجرم شرسهای خداوند حصبه بسیار زیاده تا هنگام تیز صفرای سوخته برابری کنند و اصلاح خون نمایند چون کشکاب و لعاب اسپغول و مانند آن و کشکاب و لعاب را با آب خوره یا آب انار ترش و مانند آن با آب سیب ترش بدهند که مثال ماده حصبه بسیب آب ایستاده بهست که مدتی دراز اندر آبدان ایستاده باشد و عفن شده و حرارت آفتاب آنرا سوخته باشد و لطافت ازوی برده باشد پس هرگاه

آب پاکیزه و بسیار بدان آمیزد فساد او کمتر شود همچنین هیچ گاه که شربتهای سرد تر خداوند حصبه بنوشند و اندر معده و جگر او رود و در وی گیا بگذرد و یا خون بیامیزد خون او بصلاح آید باآنکه کشکاب خداوند آبله را و سینه و حلق را نیز سخت موافق باشد لیکن خداوند حصبه را موافق تر باشد و نیاید و پست آب سرد و آب بقوره و آب بیاض و آب ترشک خداوند حصبه را موافق تر باشد و ماء القرع و آب هندوانه و آب خیار تر ش نیز صاحب حصبه را موافق تر از خداوند آبله باشد و اگر با بیرون آمدن آبله تب سخت گرم باشد بدین شربتها حاجت آید و بدانند که طبع خداوند آبله و حصبه بگاه باید داشت تا اسهال نیفتد که اندران خطر باشد خاصةً اندر آخر حصبه سخت بباشد لیکن گاهی اندر ابتدای آن حاجت بتلیین طبیعی افتد اندر بعضی و معنی یکی آنکه صداع و حرارتیکه باشد بدان زائل شود دوم آنکه ماده لختی کمتر شود و علامت حاجتمندی بتلیین طبیعی و تقلیل ماده آنست که گاهی مقلی باشد و رنگ وی سرخ نباشد و نبض موجی لحوذ و تب گران باشد و سخت فروزان نباشد و آنچنین تپها را ابتدایی بلبیده گویند و هر گاه که احوال این باشد بفصد حاجت نبود لیکن باسهال حاجت باشد پس بایله زرد مقشر را در آب بجوشانند و صاف کرده نبات سفید داخل نموده بنوشند و اگر آب انار بین بانجم کوفته و نبات دران داخل کرده بدهند صفرا و رطوبت را کمتر کند و هیچ گرمی نکند و خداوند حصبه را اگر الوی سیاه بکار نبشند و در جلاب تر کنند و آن جلاب بنوشانند و آلو تر کرده چند دانه بجوانند و قت حاجت کم کردن ماده آن انسب بود و باید دانست که در حصبه تر نچبین نشاید داد زیرا که مضرت آن خداوند حصبه را بیشتر مضرت عسل باشد بر مرد مجرور و بیقراری و غثیان زیاده شود و بنفشه و آب لبلاب همچنین بمنش کشتن و تا سه زیاده کند و همچنانکه اندر آبله اولی تر آنست که اگر علامات غلبهٔ خون ظاهر گردد نخست لعقی خون کمتر کنند همچنین در حصبه اولی تر آنکه نخست لختی از صفرا کمتر کنند پس مشغول شوند خاصةً اگر آب سپست گرم و دهان تلخ و چشم زرد و بول ناری باشد و آنرا که طبع نرم باشد هیچ وجه تدبیر اسهال آوردن نباید کرد و همیشه اندر آبله و حصبه احتیاط باید کرد تا بعد از پختن طبع نرم نشود خاصةً اندر حصبه[1] و هر گاه که از نرم شدن طبع احتیاط کنند کشکاب از پست جوسازند یا از کشک جو بریان کرده تا طبع نرم شود و اگر زیاده ازین حاجت آید پست انار دانه و کشک جو بریان کرده نیمانیم بکجا بپزند چنانکه رسم ست و اگر طبع سخت نرم باشد صمغ عربی و طباشیر بران کشکاب افگنند و اگر بدین کار نرسد باید پیش از کشکاب مذکور بقدر سه درم سفوف الطین بارب بهی تر ش ده درم بخورند پس کشکاب بنوشند **صفت** سفوف الطین گل سرخ طباشیر تخم خاص سماق زرشک گل مختوم هر یک یکجزو پوست خشخاش صمغ عربی گلنار هر یک نیم جزو اگر کار دراز گردد دو دوغ ترش بالوده و مسکه را ازان جدا کرده با لعاب و صمغ عربی بدهند و رعایت کردن در حصبه آنست که در اول اندکی اسهال آرند و در آخر حصبه رها کنند که اسهال نشود ابن نوح گوید که اهرن گفته که علاج جدری و حصبه مثل علاج حمیاتست هر گاه با اسهال باشد و محمد بن زکریا نوشته که حصبه خبیث تر از جدری است و میباید که در حصبه اخراج صفرا بر فق لغیر اسخان کنند مثل آب آلو و انار ترش بشحم کوفته باشکر و ماء الشعیر و آب هندوانه و ماء الخیار و ماء القرع و لعاب بزرقطونا و مانند آن و اگر عقب شرب این ها غم و کرب هم رسد و بیم بیهوشی و غشی باشد آب گرم جرعه جرعه بدهند و ساعتی دران بنشانند و مالش بدن کنند و بجامه پوشانند تا بدان تسکین یابد **مصنف** گوید که جوانی کشمیری را در ری حصبه سیاه پیدا شد و نزدیک بهلاکت رسید حضرت استادی او را سه عدد انجیر خشک با مغز جوز دادند بخورد و صحت یافت و طریق علاجیکه بر مصوبان تجربه کرده ایم و بی خطر بوده آنست که در اوائل فصد و یا تقلیل دم نموده ایم و بعد ازان جهت تسکین و تقویت کشکاب ساده سرد کرده و آش جو که اندران عناب و انگبه شیرین سبز جوشیده باشد داده ایم و آنرا که ازین غذا نفرت شده بریخ انداز آب مطبوخ جو پخته داده ایم و بآب سرد و آب عناب جوشیده و اذخر بریخ و شقاقل و تسکین حرارت کرده و گاهی آب آلو جهت تسکین صفرا با آب عناب غلط کرده ایم و گاهی که ذهن سخت خشکی کرده هندوانه شیرین سرد کرده داده ایم و اگر شکم نرم بود منع عمل نموده ایم و آلو و هندوانه نداده ایم و آن هنگام غذا ماش بریخ انداز آب جو پخته فرموده ایم خصوصاً بعد بروز حصبه و بدین ترتیب و تدبیر هیچ مصوبی را خطائی نرسیده و بسیار از حصبهای بد بدین تدبیر صحت یافته اند و آنچه که بروز دیر میشود و ناقص بامتزاج ست و طبیعت را بیاری دادن احتیاج بایست که تن او را بجامه پوشیده دارند و جرعه جرعه آب سرد بدهند اگر قوت داشته باشد که قدری آب گرم ساعتی در شبیب جامه او دارند تا بخار آن تن او را نرم و سام او را کشاده سازد صواب بود و اگر چند عدد دانه آب عناب جوشانیده آب او دادن هم مدد بروز بود و اگر قبل از بروز طبع نرم باشد منع بروز کند

[1] بایست که در حصبه اسهال بروز نکند و اگر بروز کند بایست که بسیار نباشد و اگر بسیار باشد بایست که بسیار نباشد و اگر بسیار باشد بایست که بسیار نباشد

و با بیم صدوث اسهال باشد مزیدان بهی ترش و رب آن و مزیدان انار دانه و زند شک موافق بود قبل از عقد بوسیدار دیدم که در یخ و ترشی مبالغه کردند و حصبه بگرگرفت اگر گرانی در زبان و یا در گوش پیدا کردند و بیان ماندند و اتجاکر گرانی سر و صداع و یا بیهوشی و غفلت بسیار شود و امتلای خون باشد و قصد نشده و حصبه نیز هنوز بروز نکرده اگر ممکن بود تقلیل دم خیر ازان بهیچ تدبیری مفید نیاید و اگر امتلای دم نباشد و یا قصد در اوائل شده باشد ماده را از دماغ باز باید داشت بحقنه و شیاف و پاشویه و بوبانیدن کافور و لطخه بارد و مالیدن تیزاب بکفهای دست او و بعد بروز آنرا که صنغی باشد و غذایی قوی تر خواهد چو جوجه مرغ باید داد پخته یا کباب کرده و بقدر تری اندرزی هوای مولد حصبه شد در اطفال و کودکان و جوانان بود که سرد سخت و تشلجی پیدا کردند و بعد بکرور تب مطبقه قوی پدید می آمد و بوقت شب هنگام سرفه تب بیشتر میشد و اکثر را آواز گرفته بود و در روز پنجم حصبه سرخ بر تمام بدن ظاهر میشد و چنان تجربه شده که انجیر جهت سرفه میداد نافع بود و در حصبه را نمیزد و میکرد و ترشیها مضر بود و هم سرفرا و هم تب را و غذای نافع یعنی با شوربا برنج بود و گوشت گوسفند اندران چو شیده و حلیم گندم گوشت اندران چو شیده و بعضی را آش جو ساده و بعضی را نوخان برنج و بعضی را آش برنج و دیگر چیزها و ترشیها و سرکه را هیچ نمیدادند و بعضی کودکان معتاد میوه را انار المسی اندکی میدادند و بدین نوع تدبیر جمله صحت یافتند اکثر در هفت روز و دور یازدهم بحران تام بعرق بود و چون مرض هوائی و ضعیف بود حاجت به تنقیه نیشد و بیشتر احتیاج بتنقیه کودکان سخت مرطوب و مردم رسیده را باشد جهت قوت سبب تخصیص که تدابیر اکمل و شرب ایشان بدبوده باشد و حضرت استادی هیچ مصوب را نگفته اشتند که جامه پاک بپوشد جهت آنکه گزیدن سپوش برای بروز حصبه نیکو باشد بعضی متاخرین مینویسند که اگر صفرا در کمال غلبه و زیادتی و در طبیعت نیز تعفن باشد بزودی طبیع را نرم نمایند بملینات مناسب و دافع صفرا مثل ماء الشعیر یا شربت آلو یا تمرهندی یا آب انار بین معصور یا تخم و شیر خشت یا باین نقوع فواکه تمرهندی یخ تولا آلوی بخارا و زرد آلوی ترش هر یک پانزده دانه سپستان عناب هر یک بیست دانه در عرق کاسنی یا آب مروق آن بقدر پا سیر تر کرده مالیده و دو تولا تا چار تولا شیر خشت حل کرده بنوشند یا مغز خیار شنبر و تمرهندی در آب کاسنی مروق یا عرق آن حل کرده صاف نموده یا خمیر شیر خشت و روغن بادام بخورند اگر سرفه نباشد والا باین نقوع طلو بدهند عناب سپستان هر یک بست دانه خوبانی موبز منقی هر یک پانزده دانه در عرق نیلوفر یا کاسنی تر کرده با چار تولا شیر خشت بخورند یا مغز فلوس و سپستان را در آب هندوانه خیسانیده صاف کرده با شیر خشت و روغن بادام و یا مغز فلوس را در لعاب بهدانه و اسپغول و ریشه خطمی مالیده با شیر خشت و روغن بادام دهند پس بنگر اگر خون بنگر کمال غلبه داشته باشد جوان محرور المزاج را قصد اکحل یا باسلیق و غیره نمایند بعد ازان مطفیات و مسکنات صفرا و خون بدهند مثل شربتی که سابق مذکور شد و شربت نارنج و ترنج و لیمو و ریباس و غوره و توت و آلو و زرشک و سکنجبین هر کدام که مناسب باشد با عرق کاسنی یا آب برگ کاسنی و خاکشی سنگ شود و یا اسپغول پاشیده پس اگر غلیان و حدت ماده قوی و رقیق باشد متوجه بتغلیظ آن شوند بمرارات معتدله بمقدار یک غلیان و حدت آن کم گردد بسیار از صدمه شیرخشت تخم خیارین یا مغز تخم کدو یا مغز تخم بهدانه و بزشربت عناب یا نیلوفر یا کاسنی یا چار تخم کافوست آب انار ترش یا قرص آن یا شربت بوی ترش و سماق و مانند آن اگر سرفه نباشد و اما اگر غلیان و حدت چندان نداشته باشد احتیاج بتغلیظ نیست که آن بسیار ضرر دارد بلکه اگر اراده غلظتی داشته باشد ترقیق آن نمایند و اعانت طبیعت بر بروز بمثل آب برگ بادیان و برگ کاسنی و برگ عنب الثعلب یا خاکشی سنگ شود و عرق کاسنی یا چار تخم و شربت آن کنند و اگر برگهای مذکوره نباشد ریشه تخم آنها با خاکشی و شربت کاسنی و عرق گل و یخ آن بدهند و محافظت بعضی اعضای شریفه بتدابیریکه در حصبه گذشت باید کرد و از مالیدن روغن بر بدن اجتناب نمایند از این همه تدابیر قبل از بروز حصبه بهت اما بعد بروز مغلظات و مبردات البته نباید داد و ملاحظه غلبه صفرا و حدت شوران آنرا نیز از دست ندهند و معینات بر بروز می باید خورانید مثل آب بادیان و غیره مسطوره یا نقوع یا مطبوخ تخم آنها با ضافه یخ کاسنی و یخ بادیان و گل نیلوفر هر یک یکدرم تا یک مثقال بانگی از شربتهای مناسب دسته دوم خاکشی سنگ شود اگر حصبه در بروز تدبیری کند سه عدد انجیر و سی عدد سپستان و ده دانه آلوی بخارا دران

نسخه نقوع فواکه

نسخه نقوع طلو

مطبوخ اضافه نمایند تا آنگاه که دانها تمام برزنند و اگر این کفایت نکند یکی از مطبوخات مذکوره در جدری که مناسب دانند بدهند و بدن را گرم دارند و اندک اندک آب گرم بخورانند تا فی الجمله عرق آید لیکن با شرائط مسطوره در جدری از بسیار بودن نفس و حواس و غیره و اگر خشکی دماغ یا بیخوابی عارض گردد شیر دختر در بینی چکانند و یا پارچه بدان تر کرده بر تارک سر او بگذارند اگر ازین تخفیف حاصل نشود در گوش نیز بچکانند و بر کف دست و پا بجاهای دیگر چند قطره آب در روغن یاسمین بمالند تا سفید گردد مدبرین نمایند و غذا بیمزه رات بی گوشت و روغن مثل آش جو یا بادکی نبات یا شیر بی ترش مناسب یا بی شیرینی و شربت و یا ماش مقشر و کدو و اسفاناخ و خرفه و یا پلو بی عدس مقشر یا ماش مقشر و توربی با بادکی نمک و روغن بادام پخته همه چاشنی دار با آب انار و سیب ترش و زرشک و آلو اگر سرد نباشد و الا بی چاشنی با چلاو و نان در جمیع اوقات موافق و مناسب ست و هرگاه تشنه شود آب سرد که بهوا سرد شده باشد نه برف و شوره بدهند و اسپغول بران بپاشند و اگر سرفه نباشد سکنجبین ساده با عرق کاسنی یا بید ساده یا نیلوفر نیلوسکن عطش ست و اگر تشنگی بسیار غلبه کند و بهیچ نوع تسکین نیابد آب سرد مقداری کشیر بخورانند و قتی فرمایند که بسیار معین بتسکین تشنگی ست و در مکان معتدل الهوا در ابتدا بنشانند و در آواخر بعد ریختن خشکر نیشه از مکان سرد بهوادار نشانند و مبردات مثل شیره تخم خرفه و مغز تخم هندوانه و مغز تخم کدو و امثال آن و یا ماالشعیر یا کی از شربتهای مناسبه و یا اسپغول با عرقی و شربتی مناسب و سکنجبین و یا آب هندوانه رسیده و مغز تخم خیارین و کسیر و و یا دوغ گاو مسکر گرفته که بسیار ترش نباشد و یا سیوهای بارد ترش و چاشنی دار مثل انار و توت و آلو و ریباس اگر سرفه نباشد والا سرد و شیرین مثل شفتالو و انار شیرین و کپستان تازه و مانند اینها مناسب ست و آب سرد اکثر غسل کرده باشند نیکو و زیاد و روز در میان و بعد انکه اگر اسهال در اواخر این مرض عارض گردد زود متوجه حبس آن گردند بتدابیر یکه در جدری ذکر یافت قلب و دماغ را محافظت کنند و مغز و جگر و اعضای تنفس در این مرض بسیار لازم شمرند بخوشبوهای سوزشی مثل صندل بگلاب سوده و بید مشک و کافور و نیلوفر و مانند اینها خوراندن مروارید سوده و فاذزهر معدنی با عرقیات مناسبه مثل عرق بید مشک و بهار بید و نیلوفر و گلاب و اشربهٔ مناسبه مثل شربت صندل ترش و سیب ترش و ریباس و انارین و نهادن پارچه تر کرده بر سینه و جگر و تارک سر بسیار مفید ست و اگر در ابتدا اتفاق تلیین و اخراج خون نشده باشد بعد بروز متعرض آن نشوند مگر بضرورت بسیار قوی امسهلات قویه را حذاق اطبا در هیچ حال از مرض تجویز نکرده اند زیرا که در ان خطر از ملینات زیاده ست و از خوردن گوشت و روغن و چیزهای گرم و چرب و خوشبوهای تند و بدبو متعفن و از مکان گرم متعفن و از کثرت تناول غذا و سوء هضم و از خلو معده و از شرب آب ثقیل متعفن اجتناب باید کرد و در وقتی از اوقات که قبض بسیار عارض گردد و بسبب صعود ابخره و مواد بدماغ خوف حدوث سرسام یا اختلال حواس و یا رسیدن بخار آن بقلب و حدوث غشی باشد ناچار تلیین بشکم بملینات مذکوره و یا بحقنهٔ لینه باید کرد کنند بالجمله بعد از ظهور حصبه از مبردات و ملینات احتراز واجب ست اگر در اواخر طبع نرم شود و بشربت حب الآس و طباشیر و صمغ عربی و گل ارمنی و زهرهٔ خطائی و قرص طباشیر قابض و رب بهی و مانند آن باز دارند و اگر اسهال دموی بود بشربت انجبار و مثل آن معالجه نمایند و اگر ریح عارض افتد و خوف ضعف و سقوط قوت بود فی الفور بحبس او کوشند که افراط آن خطر دارد و ادویهٔ حابس آن در علاج ریح بتفصیل گفته شد و از اگر خواب نیاید در آخر مرض شربت خشخاش توان داد و سرفه شدید را بلعوقات معتدله دفع باید کرد و همچنین هر عرض را بادویهٔ مناسب آن تدارک نمایند و الله تعالی هو الشافی فی الصعاب هو الکافی

سرا

بشود بهمن مائل بسرخی بود و با خارش و کرب باشد و دفعهٔ حادث شود پس اگر دموی باشد سرخ تر و گرمتر بود و بسرعت ظاهر شود و در رو شدت کند و اگر بلغمی باشد سفید بود و در شب شدت کند و شیخ گفته که گاهی رطوبت ازان سیلان کند و در اکثر اوقات مرکب بود و حکه در شب

نسخه اگر سرخی بسیار باشد و بخارش بسیار باشد و بخارش بسیار باشد و بخارش

استند او نماید و سبب آن بخارات حارست که یکبارگی در بدن ثوران کند و آن یا از خون صفراوی پیدا شود و یا از بلغم شور و چون سرا موضع فراخ در گیرد اگر فصد نکنند خوف صدوث تپ غب باشد و طبری نوشته که شری مرضیست که جهال الطبیاران تهاون نکنند چنانکه در صداع خبطه تهاون نمایند و از تهاون در خبطه زکام پیدا میشود و از تهاون در زکام نزله تولد میکند و از تهاون در نزله ذات الریه و ذات الجنب و شوصه حادث میگردد همچنین از تهاون در شری فساد مسام و جلد میشود و از فساد او ضعف اعضا و از ضعف آن انصباب مواد بسوی آن و از انصباب مواد جرب و دمامیل و دبیلات و بثور رديه و فساد لحم میگردد و گاهی بسقوط اعضا می انجامد و شری یا از خون گرم حاد بود که دران حرافت باشد و چیزی از رطوبت فاسده غلیظه بادی آمیزد و یا از رطوبت رقیق فاسد باشد که بشوریت، حدت یابد و یا خون از رطوبات مالحه بادی آمیزد از سر نزول نماید و گاهی با رطوبت چیزی از اخلاط سودا دی فاسد الکیفیته آمیزد و بحسب سبب موجب رنگ شری و صورت او باشد پس اگر خون سخین باشد که در حدت کمتر از خونی بود که در حمره و نملة میباشد صورت شری بثور صغار سرخ رنگ بود و باوی کرب و قلق و حالت شبیه بحمی باشد و اگر خون از رطوبت فاسد باشد صورت او بثور کبار سفید رنگ بود و با آن غثیان و تهیج باشد و گاهی باوی قذف رطوبت بود و گاهی با نوع اول قذف صفرا باشد و گاهی خلط بسوی سطح بدن و تنگی مسام و ضعف از اخراج آن بسبب کثرت او یا غلظ او یا هر دو باشد پس مسام متورم شود و جلد متقشر گردد و از خطا بثور شود مثل بثور پس گردد و با آن حکه بود بسبب حرافت و ملوحت که در خلط است و تجنبدی گویند حق آنست که هر دو نوع شری در شب کثرت نمایند و خارش آرند لیکن در بلغمی بیشتر بود و این مرض از صفرا و سودا بکثرت افتد بسبب قلت تخمر بار بیوست آنها

علاج سرای دموی

فصد هفت اندام کنند و لعاب بهدانه شیرهٔ عناب شیرهٔ صندل در عرقیات مارد برآورده شربت نیلوفر داخل کرده بنوشند و گرد و پشکی هر دو سابیده بر بدن بمالند و یا سبوس گندم و تخم خربزه سابیده مالند و روغن گل و سرکه و گلاب مالیدن خیلی مفید ست و آب نیگرم بر بدن ریختن نافع و عدس مقشر با سرکه خوردن مفید و یا بعد فصد عناب پنج دانه شاهتره شش ماشه در عرق شاهتره ده تولة جوشانیده شیرهٔ تخم کاسنی شش ماشه سکنجبین دو تولة داخل کرده بنوشند و گیرو و نمک سانبر و سبوس نانخواه هر یک دو ماشه بر جلد بمالند تا تفتیح مسام و تحلیل بخارات کند و طین مغره با سکنجبین ساده خوردن و برگ بانس با آب جوشانیده غسل کردن و سبوس گندم و کشنیز خشک بر تنش انداخته دو آن بر تمام بدن رسانیدن از مجربات والده مرحوم ست و آب کاسنی مروق با سکنجبین و خاکشی نوشیدن و خاکشی و اسپغول هر یک دو درم با جلاب خوردن و جهی که در علاج ماشرا گذشت استعمال کردن نیز نافع بود و اگر فائده نشود و نضج ماده از منضج بارد نموده تنقیهٔ صفرا بمسهل بارد که دران ملیلجات نیز داخل کنند باید کرد و استعمال قرص کافورا بتربد مذکور نیز فائده میکند ذکر ادویهٔ نافع این نوع شر اشرب و ضماد عصارهٔ بارتنگ و کذا عصارهٔ کشنیز سبز بعسل و اگر مویز منقی و یا زیت خوشبو داخل کرده ضماد نمایند نافعتر باشد و کذا افسنتین و کذا تخم کاهو و کذا جار تخل نافع و شرب عرق بید ساده سی درم بشکر و بردن مریض در حمام و طلای بدن او با آب بید در حمام و کذا اشرب کشنیز خشک و شکر هر یک دو درم هر روز و کذا جوارهٔ آبنوس مثل غبار سوده که مسکن غلیان خونست و کذا نقوع تمر هندی و کذا آب لیمو و کذا نیل هندی نیم درم که مسکن جوشش خونست و کذا طرخون اندک خوردن و ضماد پشک گوسفند یا بز مثل غبار سوده بسرکه آمیخته و کذا بان گندم با آب کشنیز و کذا برگ خیار بعسل آمیخته و کذا عصارهٔ برگ آس یا جب او تنها یا بشراب و روغن گل پخته و کذا اسماق با آب گندنا سرشته یا تخم گندنا مساوی او آمیخته و کذا آرد جو و تخم گندنا مساوی و کذا مغره بسرکه یا آب حل کرده و کذا آب کاسنی و روغن گل و کذا برگ توت باریک سوده در حمام و کذا صابر بسرکه و غبار آسیا بسرکه و غسل و کذا لبقم و کذا خولان

آب حل کرده هر واحد نافع ست واگر دوغ گاو بنوشند وبهم طلا نمایند نافع بود واگر برگ کنجد جوشانیده غسل نمایند برای ماشراهم مفید ست
صماد شرای حار از بیاض اوستاد مغفور ضب الثعلب کشنیز کاکنج قدری آرد جو باهم آمیخته طلا نمایند ولباس سرخ قطعاً نپوشند
طلا حنض مازوی سبز صندل سفید زرد چوبه برابر کوفته بیخته بسرکه وگلاب طلا نمایند **عرق صدبرگ** بادی شراگر با حرارت
وسوزش باشد بسیار مفید ست گل صدبرگ زرد یا آثار در آب بیخ کیله دو آثار شب تر کرده صبح عرق کشند ودو توله صبح وشام بنوشند
واگر با قرص کافور دهند بهتر ست **اقوال حکما** ابو سهل گوید که شری اگر از خون باشد که حدت وسختی پذیرد باید که فصد کنند بعد آن مطبوخ
تمرهندی وآلوی بخارا وهلیلهٔ زرد وبنفشه بنوشند ویا آب انارین با تمرهندی بیاشامند ویا گیرند هلیلهٔ زرد دو درم ایارج فیقرا کیدرم
وبنکنجبین سرشته بخورند **شیخ** میفرماید که اگر خون غالب باشد مبادرت بفصد واجب ست بعده اسهال صفرا نمایند اگر قوت
متحمل باشد بمثل هلیله دو جزو وایارج یک جزو شربتی سه درم در بنکنجبین والسکبین او بمثل تمرهندی وآب انارین وآب انار میخورش ونقوع خوابانی
ومارالرائب وقرص طباشیر کافوری بآب انار کنند ونوشیدن آب گرم در روزی چند بار آزار نفع بخشد وتلیین طبیعت صاحب او کند ونقوع
سماق صاف کرده سه اوقیه نوشیدن تسکین تمام نماید وانا غذیه طفشیل وسرکه زیت بروغن بادام وسرکه زیت باب غوره ودوغ باشد
جرجانی ذا ایلاقی مینویسد آنرا که علامات خونی ظاهر بود در حالیکه بدید آید آب غوره طلا کنند وشربت غوره وآب غوره بآب سرد دهند
تا ساکن شود وهرگاه که تسکین شد فی الفور رگ زنند وحجامت کنند واگر آب غوره حاضر نباشد سرکه وگلاب وآب کرفس وروغن گل طلا باید کرد
وبنقوع تمرهندی ودوغ ترش تسکین دهند واگر بعد از فصد نیز معاودت کند وقوت قوی باشد بگیرند هلیلهٔ زرد دو درم ایارج فیقرا کیدرم
کتیرا یکدانگ وآب کرفس جهاسا خته بدهند واگر حرارت عظیم باشد آب انار ودوغ وغیر آن با قرص کافور یا قرص طباشیر باید داد واگر مدت
دراز گردد ونقوع صبر آب کاسنی یا آب عنب الثعلب بدهند واگر از غثیان بود برقی یاری دهند تا بخوبی فی کند **ابن هبته الله** گوید
که اگر شری حادث از خون صفراوی باشد فصد باسلیق کنند وآب آلو وآب انار وآب تمرهندی بسکنجبین بنوشانند واگر طبیعت نرم باشد
رب سبی یا آب بهی یا شربت سیب بدهند پس اگر علامات صفرا اظهار باشد آب انارین بشکر اسهال آورند واگر کرب آنرا لاحق شود شیره تخم خرفه
بسکنجبین یا سپغول بجلاب بنوشانند واگر ساکن نشود قرص کافور دهند وقد ابسماقیه وحصرمیه سازند وبدن را بآب عنب الثعلب
وآب کشنیز وکاکنج وقدری آرد جو وسرکه طلا کنند ودر اینکه بنفشه ونیلوفر دران جوشانیده باشند **ابن الیاس** گوید که اگر مبادرت
بفصد نکنند خوف غب بران باشد وبقدر قوت وفصل وهوا خون برآرند بعده تنقیهٔ بدن از صفرا بمطبوخ فواکه مقوی بسکنجبین یا
بمطبوخ هلیلهٔ زرد بفلوس خیارشنبر ویا شیر خشت وترنجبین هر واحده در م نمایند وهر صبح آب انارین بشحم آنها افشرده هر واحد
بست درم بترنجبین یا شیر خشت ده درم بنوشانند ویا بریاده آب هندوانه یا مارالخیار یا سکنجبین ساده یا مارالرائب هرکدام که باشد
ده درم بشکر سفید ده درم بدهند وغذا مزورهٔ آب انار ترش یا آب غوره بمغز بادام واسفاناخ وکدو سازند وقرص کافور یک مثقالی بمارالرائب
بست مثقال ایشان را نافع بود **طبری** گوید که علاج نوع دموی بفصد واخراج خون بحسب قوت کنند ومارالشعیر وسکنجبین ساده
بنوشند واقتصار بر مزورات معمول با آب غوره وآب سیب ترش وسرکه وکاهو وکاسنی واسفاناخ ومانند آن نمایند واگر زوال او
دشوار گردد وقوت اطاعت کند حل طبیعت باین مطبوخ کنند بگیرند هلیلهٔ زرد منقی بست درم آلوسی عدد عناب پنجاه عدد تمرهندی
منقی از لیف وحب سی درم ترنجبین مثل او تخم کشوث تخم کاسنی برگ عنب الثعلب کشنیز خشک قوت سیاه خشک کرده هر واحد
پنج درم همه را جوشانیده صاف نموده یکصد درم گرفته هفت درم فلوس خیارشنبر مالیده بار دیگر صاف کرده نیم دانگ اطفا کی شوی
انداخته بنیگرم بنوشند واگر ازین تدبیر زائل نشود وقاروره حاد باشد سفوف کافور بخورانند تشنج آن نگیرند تخم کاسنی تخم کشوث

نسخه سفوف کافور

تخم خرفه هر دو احد سه درم مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ هر دو احد پنج درم نشاسته کتیرا صمغ عربی هر دو احد یکدرم بیخ کآن حشیشهٔ سفید رنگ ست سه درم مازوی سبز یکدرم کافور سه طسوج کوفته بیخته سفوف سازند واگر قرص بندند بهتر بود و هر روز سه درم با دواو قیه سکنجبین ساده بخورند وغذا که مذکور شد تناول نمایند پس هرگاه قارورهٔ او بحالت طبیعی عود کند وشری زائل نشود آب کاسنی وآب عنب الثعلب وآب کشنیز سبز وآب انار ریحوش گرفته پست جویا آرد آن یک شبانه روز دران ترکرده برهم زنند تا لزوجت دران پیدا شود و بر هم بدن ضماد نمایند و هرگاه که خشک شود اعادهٔ او کنند و یک شبانه روز این عمل کنند بعد ازان در حمام داخل شوند اگر باین تدبیر زائل نگردد سرکهٔ بنفشه و روغن گل در حمام بمالند که ازین ضرور زائل شود واز طلای عجیب این نوع که بعد تنقیه بعمل آرند اینست که در آب برگ مو آب برگ بنفشه قدری صندل و بوشن حل کرده بکار برند این فی الفور یا دیگر دوا زاله آن نماید وگاهی درین نوع تقوع مذکور در علاج صداع حار نوشانیده میشود خصر مینویسد که علاجش فصد واسهال صفرا بر فق بمثل تقوع مسهل یا آب انار ین بهلیله بهت واستعمال تقوع حلو و حامض وتغذیه بمزورهٔ انار دانه وسماق وملوخیه وخرفه فرمایند در طعام وتقوعات کشنیز خشک زیاده کنند واستادن امر میکرد و بنوشیدن شیرهٔ تخم خرفه وتخم خیار هر دو احد سه درم شمار یکدرم در آب براورده شیرین کرده گیلانی گوید که عنب الثعلب تنها یا با کشنیز تر بدان نهند و یا مویز با تخم یکجا بندو بر خرفه مالیده بران نهند و باید که از اخذ اشیای حریفه یعنی مضده و مالحه واز حمامات وآفتاب وگرمی آتش پرهیز کنند و بر بدن او نشاسته عصفری طلا نمایند و برگ زیتون با آب خوب بجوشانند و سرد کرده بر بدن نطول سازند واگر مریض را این دوا بخوراند نفع دهد بگیرند بود ینهٔ نهری وجمیز هر دو احد دو درم طباشیر گل سرخ هر دو احد یکدرم کافور یک قیراط کوفته باب انار ترش یا آب خیار بدهند وگلاب وروغن گل بصارهٔ کرفس وکشنیز تر سمالند وتسکین لهیب بتقوع سماق یا تمر هندی یا شربت حصرم یا آب انار ترش یا دوغ ترش بوده فصد کنند وخون بمقدار معتدل برآرند واگر مع ذلک مرض در تزید باشد وقوت قوی بود فصد از دست دیگر بگیرند وخون مقدار کثیر برارند اگر قوت مساعدت کند وما الشعیر با آب انار چاشنی دار بدهند وغذای مناسب وقت شام دهند وگلاب سرد کرده وصندلین وآب کاسنی وکشنیز وآب خرفه وآب حی العالم وآب کاهو وآب عنب الثعلب وکانچ همه یا هر چه ازینها حاضر باشد طلا کنند وتدبیر مبرد مرطب لازم گیرند مثل ما الشعیر وغیره وحریرهٔ معمول از آب سبوس گندم وشکر وروغن بادام وماند آن دهند وتلیین طبیعت بما الفواکه وترنجبین نمایند اگر طبیعت قبض باشد وغذا مزورهٔ معمول از تمر هندی یا آلو یا زردآلو وسماق ونحوه سازند الفاظ گیلانی گوید که علاج دموی بعد فصد شرب ما الشعیر وتمر هندی بشربت انار وشربت ورد وشربت بنفشه بهت وطلا با طباشیر وانچه در علاج نار فارسی بیاید ودر خواص آمده که صاحب شرا چون جوخ احمر بر بدن خود بپوشد صحت یابد وکذا لباس حایض وکسیکه غسل کند با بیکه آفتاب او را ندیده باشد از شراشقا یابد وچون سماق بجوشانند وبصل آمیخته بر شرا طلا کنند آزا ببرد مؤلف اقتباس مینویسد که در شرا که از بخار خلط حادخونی یا صفراوی باشد اول فصد بهفت اذرع کنند ومطفیات خون ومسهلات صفرا بکار برند بعده این عرق مصفی خون دهند برگ شاهتره نیم آثار عنب الثعلب برادهٔ شیشم گل سرخ برادهٔ آبنوس گل نیلوفر هر یک یا دو آثار صندل سفید تخم کاسنی عناب کلان افتیمون تخم بادرنجبویه هر یک نیم یا دو شب دراب تر نموده صبح پنج شیشه عرق کشند شربتی ازنه تولی تا بست وپنج تولهٔ وبدانند که در تمریض تصفیح مسام وعرق آوردن بحمام بسیار مفیدست واین چنان بود که از برگ شاهتره وبرگ گز براغگر انداخته بجوش آرند واز چادر بدن را بپوشند سواری رود وهمچنین بخور خاکشی وکذا بخور چوب گلاب وهمچنین غسل کردن با بیکه دران نانخواه وبرگ شاهتره وگوگرد کنار وسبوس گندم ونمک طعام هر یک یکمشت جوشانیده باشند ومالیدن خاکشی سوده در روغن گل عظیم الاثر ومجرب ست وهمچنین

نسخهٔ روغن بنفشه خون

غسل بآبیکه دران سنوبس کنند دو قبضه خاکشی یک قبضه و نمک طعام نیم قبضه پخته باشد و ماء الجبن نفع کثیر دارد

علاج شرای بلغمی

گلقند و سکنجبین هر دو ممزوج نموده همراه گلاب و عرق عنب الثعلب خورند و حمام روند و آرد جو و تخم کرفس سرکه بسالند و بیاشند و سیده بر بدن بسالند و از شکر و اجوا این تحرز کنند و تنقیهٔ بلغم نمایند و یا سکنجبین ساده دو تولد بعرق شاهتره و عرق عنب الثعلب و عرق بادیان هر یک پنج تولد حل کرده خاکشی شش ماشه پاشیده بنوشند و عود و عنب الثعلب هر یک دو ماشه کشنیز خشک سه ماشه بر اخگر گذاشته دود آن بر بدن گیرند و ناخواه دگیرود سرکه سوده مالیدن نافع بود و گویند که ضماد بادام تلخ سوده در شراب کهنه آمیخته و کذا قنبیل و کذا اهیل و کذا انجیر خام سوده بنمک و سرکه آمیخته و کذا آب برگ انجیر و کذا آب گندنا و شنبر حصهٔ آن نمک و کذا فاوانیا و مصطکی و سیعهٔ سائل مساوی آب بادیان سرشته و کذا برگ سعد تازه و کذا مرداسنگ یکجو و گوگرد نصف جو بسرکه در روغن گل سوده و کذا سیر و نمک و کذا فلفل و نمک آب کرنب سرشته و کذا زنجبیل سرخ بر روغن گل مخلوط کرده و کذا کندر ساییده بزیت آمیخته و شرب کبابهٔ چینی یکدرم سوده با سه درم شکر و شربت وضماد اشق آب حل کرده و کذا مرزنجوش پنج درم و کذا اکرنب و کذا اقودری هر واحد نافع ست و در بیاض استاد مرحوم مرقوم ست که پشکری در آب ساییده گرم کرده بر بدن مالند و شکر در آب جوشش خفیف داده خاکشی پاشیده بنوشند و آهل هفت عدد در آب بیگرم خورد مجربست و تخم شبت قریب آنست و حلیت عجیب ست و زیرهٔ سیاه سالم و کذا فلفل کوفته آب سفید و کنجد زرد چوب نیز نافع و کذا شیرهٔ تخم قرطم دو تولد آب ساییده خوردن و بعده آب گرم غسل کردن فوراً زائل میکند و مجربست لیکن عند استلا تنقیه ضرور و سبوس اجوا این بسرکه ساییده و کذا حب السمنه دیگر و مالیدن نافع و مالش عاقرقرحای سوده بروغن کنجد آمیخته مجرب و آبن حب از بیاض والده ماجد منقول و مفید و معمول گیرو مویز منقی زنجبیل نمک سیاه هر یک هفت ماشه بقدر کنار صحرائی حب بندند هشت عدد و یکی بینداز نرد از هفت حب باقی هر روز نهار یکحب آب فرو برند و آبن ضماد نافع ست مغز بادام تلخ بورهٔ ارمنی تخم ترب ساییده بلعاب حلبه آمیخته بعد از تمهید آب گرم یا بعد خروج از حمام طلا نمایند **اقوال اکابر** شیخ میگوید که اگر از بلغم شور باشد آب جوز السرو رطب بمقدار یکه در قول شیخ بیاید با صبر بخورند و یا تخم بگشت سه درم بلبن حامض خورند و یا گلبرند پودینه دو درم طباشیر گل سرخ هر واحد نیم درم و آب انار ترش بدهند و یا سماق را دراب ترکنند و از نقوع او سه اوقیه گرفته دران یکدرم اهیل سوده آمیخته بنوشند و یا خشت نو در آب ترکنند و آب او صاف کرده مقدار چهار اوقیه ازان با یکدرم کبابه سوده بنوشند **شیخ الرئیس** مینویسد که اگر خلط بورقی باشد تنقیهٔ بدن کنند بهلیله کرکه نصف وزن او تربد باشد شربتی سه درم و آب جوز السرو تریک اوقیه با یکدرم صبر بدهند و عصفر ساییده بسرکه ترش بزنند و سه درم بدهند و آب مغره و یا خشت نو دراب تر کرده بنوشانند **ایلاقی** و جرجانی گویند آنرا که علامتهای بلغمی ظاهر بود هم اولاً اندک خون کم کنند بعده تنقیهٔ بلغم باین دوا نمایند پوست بلیله دو درم تربد سفید یک مثقال زنجبیل دو دانگ سقمونیا انیسون کتیرا هر واحد یکدانگ با آب کرفس جهاسا زند این یک شربت بود و هر صبح ده درم گلقند عسلی باده درم سکنجبین ساده سرشته بدهند و اگر گلشکر با نیم درم انیسون دهند رواباود و حمام و عرق آوردن و مسام کشادن هر دو نوع راسود دارد و سه درم تخم بگشت با سه اوقیه شیر تازه بدهند **سعید** گوید که اگر شری سفید باشد جلنجبین و سکنجبین مساوی بخورند و اسهال بابا یارج آورند و باید که کبابه بنیم مثقال و دو اوقیه سکنجبین خورند و غذا مسخن بدن مثل قلایا و مطنجات سازند و بر نهار در حمام بنشینند **ابن الیاس** گوید که اگر حدوث شری از بلغم بورقی باشد هر صبح سکنجبین عسلی ده درم بدهند و بگیرند بادیان و اصل السوس هر واحد سه درم و باشکر سفید ده درم جوش داده بنوشند و تنقیهٔ بدن بمطبوخ هلیلهٔ مقوی تبرید کنند و مالش بدن با پسته و آب کرفس نمایند **طبری** گوید که علاج نوع رطوبی از شری حل طبیعت مریض ست باین حب اگر قادر بوده او سفید باشد بگیرند مصطکی یکدرم سنبل الطیب

غاریقون تربد گل سرخ رب السوس هریک دو دانگ شحم حنظل سه درم افسنتین دو ثلث درم افتیمون نیم درم همه را بار یک ساییده در سکنجبین سرشته جماسازند شربتی ازان سه درم و ثلث و دو شربت ازان بخورند و بشرب سکنجبین بزوری ام کنند اگر بلد و فصل مانع ازان نباشد و امر بدخول حمام در هر روز دو مرتبه و بنجایسیدن مصطکی و انداختن آب دهن نمایند و ازاغذیه بر مزورات معمول بسر که و شکر اقتصار ورزند و اگر باین طریق زائل نشود و بقادوره سفید و قوت قوی باشد مطبوخ افتیمون بنوشانند و هر شب وقت خواب دو دانگ فضهٔ ایارج فیقرا بخورانند و اگر باین دوا نیز زائل نگردد این نقوع صبر پیاشامند بگیرند صبر سقوطری سی درم گل سرخ ده درم مصطکی پنج درم مامیران چینی سه درم همه را در ظرف چینی کرده بران آب کاسنی مروق بمقدار یکه آنرا بپوشاند انداخته دو روز در آفتاب بدارند پس هر روز صد درم ازان با سه درم روغن بادام تلخ بنوشند و اگر مریض را بوسیر باشد درین نقوع قدری مقل داخل کنند و تکمید مقعد او بروغن گل نیگرم کنند و این هفت روز بنوشند و غذا دران ایام مزورات شیرین بارغن بادام مفرط باشد و اگر باین تدبیر زائل نشود این سفوف کبابه دهند **نسخهٔ آن** بگیرند کبابه سه درم مازوی سبز دو درم وبیخ مذکور در نوع اول چهار درم تخم انجره پنج درم گل سرخ سه درم همه را ساییده سه درم بر نهار بخورند و بالایش بست درم سکنجبین بزوری بنوشند و استعمال بلیلهٔ هری در علت نافعست پس اگر چیزی ازان نماند در حمامات کبریتی بنشانند و آب آن بنوشانند و آب ریحان کردران بادام تلخ و آرد ترمس شامی و برگ آزاد درخت پخته باشند تا آنکه غلیظ گردد بر سوا ضعیکه باقی مانده باشد طلا نمایند بعد ازان امر بدخول حمام و دلک بسبوس گندم و تخم خربزه کوفته و مغز او اگر فصل او باشد باید کرد و از عجائب تجربه درین نوع که دریکروز زائل میکند تخم آزاد دو درخت سوده طلا کردنست و این مجربست دوران شبانه کذب نیست دو دیدم اطبای شام را که همه باین دوا درین نوع امر میکردند و تجربه آن کردم و نیک یافتم و هرگاه ازین هر دو نوع شری نوعی ثالث مرکب گردد از رنگ و صورت او ظاهر شود ازین هر دو علاج برای او علاج ترکیب دهند و دران تلطف نمایند و دو دیدم شخصی را که شرای دموی عارض شده چیزی شبیه بعرق بدو زبان ترشح میکرد و دانستم که این از بقیهٔ خلط محدث مرض ست که اندک اندک منحل میشود پس تلطیف تدبیر او کردم و لزوم حمام نمودم و ازان پاک شد و دیدم که امر شری بجرب مودی گردید و مکث او طول کرد و بغسل کردن در چشمهٔ کبریتی زائل شد **گیلانی** و مجوسی مینویسند که سکنجبین عسلی دو اوقیه با آملهٔ نیم مثقال تا یکدرم و یا با کبابه نیم مثقال تا یکدرم سوده و یا با یکمثقال پودینهٔ نرسی سوده بدهند و بآب کرفس و سویق شعیر بدن را کنند و انچه تجربه کرده شد و در هر نوع موافق آمد اینست پودینه دو درم طباشیر دو درم گل سرخ نیم درم کافور یک قیراط در آب انار ترش بخورانند و یا اهل بر نهار بدهند و اگر زائل نشود مطبوخ بهلیله و بقوا که بنوشانند و تبرید و ایارج قوت دهند و اگر نفع نکند مار الجبن باین سفوف نوشانند **صفت آن** بلیلهٔ کابلی بلیلهٔ سیاه هر دو احد پنج درم تربد سه درم بادیان و غاریقون هر دو احد دو درم همه را ساییده سه درم با نیم رطل مار الجبن ده درم شکر سفید بدهند سه روز تا پنج روز و هر روز مار الجبن اندک اندک بیفزایند تا یک رطل رسد **الطائی** گوید که علاجش بگلقند عسل و سکنجبین عسلی و تربد و غاریقونست و طلا بآب کرفس و بورق و کتیرا و طبیخ سبوس و با بونه و کاه گندم و کشنیز و کرنب اکلا و طلا را انجر بست و در بلغمی بزیت و عسل و کذا گند نا و می العالم بآب قصب طلا کنند **مصنف خلاصه** و غیره مینویسند که سکنجبین عسلی هنوشند و غذا بغیر فتق دهند و اندکی گرسنگی کشیدن مناسب بود **حبیب الشفا** بالای طعام بسیار نافع آید و اگر باشراغتیان بود بآب گرم و غیره مدد کنند تا قی تمام کرده شود و بعده طبیخ رازم باید داشت و در جمله احوال زم و لین طبع اولی بود و محورتی باستعمال اضدهٔ قابضه بر کرگاه بقایای حیض را پیش از پاک شدن منع کرد در روزه گرفت بعد یکروز این مرض پیدا شد اول روادع از خارج بدن بکار برد پس مسهل صفرا و بلغم خورد اندک نفع کرد لیکن مرض باقی بود هرگاه سردی و ترشی خوردی زیاده تر شدی و ما سخت مضرت کردی و هرگاه طبع نرم گردیدی بهتر شدی ناگاه پیش از عادت یا حیض او کشود و بآن صحت یافت و طوالفی نیز بچنین دو ظاهر شدند و هم سود مند شد و نا یکسال التماس حیض و شری میداشت و در هر روز و شب هفت هشت نوبت شراب میدید آمدی حکیم بایزید مرحوم اول الصدف

کوفته وجندان خون گرفتند که بیهشی انجامید بعده مطبوخ پوست خیار شنبر که در علاج احتباس گفته شد نوشانیدند وبخوراز برگ کرد وگل فنجکشت وبرگ داکودی داشته وخاکشی هر واحد یکمیشت وزطرفی گلی بوشش کرده هر روز وشب هفت هشت نوبت دادند وخدا شور بای لوه وابوفضل بنان رو مقرر نمودند وغسل مطبوخ برگ فنجکشت وخرزهره وگزوسنبل الطیب هر یک دو قبضه وحمول انجب توتیای علویخان کردند روزدوازدهم جیض کشوده وخون بسیار آمد وغشی افتاد وبعد بستن اطراف وپستان خون موقوف شد وبهوش آمد وصحت یافت وآنیضا نوشته اند که غسل کردن با یکه دران برگ فنجکشت وبزرالبنج وبرگ گنهره واحد یک قبضه ویا افسنتین وافتیمون هندی وسداب یک سته اجوشانیده باشند وکذا بیخ سرکنده وکذا برگ نیم وگز وزرنباد ولغی وسودا وی مجربست

علاج شرای سوداوی

اگر مانعی نباشد فصد کنند وبعد تنقیح از منقیح سودا بمسهل سودا یا بمطبوخ افتیمون یا شاهتره اهلیلجی علویخان وحب افتیمون تنقیه کنند ومارالجبن نوشانند واطریفل شاهتره وافتیمون علویخانی یا عرق چوبچینی دهند واگر ازین تدبیر رفع نگردد چوب چینی خورانند ومردآتشکی را ازین نوع شرا عارض شد ومقدود مارالجبن نداشت بمداومت سفوف مبارک مخ سودا امر کردم وازان نجات یافت وعرق گل نیلوفر مرکب نیز درین باب مجربست ودر بیاض استاد مرقوم نوشته که شرای بالیس روز دوسه مرتبه در آب گرم یا مطبوخ ادویه مناسبه نیگرم بنشانند ونقوع عناب وآلو وکشنیز وشاهتره با سکنجبین اثر تمام دارد اگر علی الدوام بنوشند وهرگز اکثر اتفاق این مرض افتد فصد واسهال هکر یابد کرد از محرکات مادة اجتناب لازم دارند وحکیم شریف خان سینوشیند که گاهی شرا در غایت ندرت از سودا حادث شود وچون بگیرند تخم مرو یکدرم تا یکمثقال دیا یک سایه بران اندک اندک آب بریزند ولعاب او برارند وبران مانند غن یاسمین چکانیده برنانشتاسه روز فوربند شرای سوداوی را زائل کند وگوید که مجربست واز ادویه الالقد درین مرض مارالجبن با دویه مناسبه است وآب شاهتره مروق وآب کاسنی مروق باجزاکیب مناسبه وآب برگ نیم وپاوسات وچوب چینی وترا کیب اینها

مسئله

بقول شیخ یک بثره یا بثور صفراویست که حوالی خود را نرک درم پیدا کند وساعی وتجاوز از مکان خود باشد گاهی قرحه گردد وپوست را اندکی بخورد جهت تیزی وگرمی مادهٔ صفراوی آن وگاهی تحلیل شود بی آنکه ریش گردد از جهت غلبت رداوت ورقت مادة وقوت طبیعت ورنگ نسله مائل بزردی بود وباحدت والتهاب باشد مع قوام ثولولی مستدیر ویخ آن در اکثر بعض باشد گر قسمی ازان کم فرو فوردون نامند بیخ او باریک تر از سر او بود گویا که معلق ست ودر بر نسله مشکل پندارند ودر بعضی مورد محسوس میگردد وبالجمله هر دو مرض جلدی ساعی که غائر بنبات آن نسله بود لیکن بعضی ازان جاد رسی ست وبعضی کاله وچون قروح گردد متعفن شود واسم تعفن مخصوص گردد وایضاً بقول شیخ بثور صفراوی اگر از صفرا لطیف بسیار لطیف حاد حریف در داخل جلد محتبس نشود حادث گردد ازان نسله تولد کند پس اگر لطیف تر ورقیق تر وحاد تر باشد ازان نسله سادجه حادث شود واین زیر جلد بود واگر ماده ردی تر وغلیظ تر باشد چنانکه دم حاد محترق یا صفرای سوخته آمیز نسله کاله حادث گردد واین جلد را بخورد در لحم غائر شود وقرحه لازد وجرحاني گويند كه نسله بثور خرد بود وبتدریج یکدیگر نزدیک وباهم پیوسته گردد وجای بسیار از حوالی خود فراگیرد وباسوزش وخارش باشد ولبلس گم بود در سوزش ومثل سوزش گزیدن ورجیه بود ولهذا مسمی بنسله شده وبعضی گفته اند که نسله روان وساعی از مکانی بمکان دیگر میباشد بخلاف روانی مورچه واز نیجاست که او را نسله گویند وگاهی عفص اوتپ تشنگی شدید پدید آید واکثر هر اتی که بر جلد پدید آید وبهبن باز شود ومتقرح گردد وغائر زیاده نباشد واز خارش وسوزش خالی بود واز انسله شمرده اند وساعیه نیز گویند وخلده دو گونه ست یکی آنکه مادهٔ او صفرای خالص بود واز انسله سادج گویند واین در ظاهر جلد ساعی میباشد فقط دوم آنکه مادهٔ او صفرای محترق حاد مختلط باندک خونی حاد محترق باشد واز انسله سادج گویند واین علامت نمایند زبخت وسرخی رنگ وخارش وسرعت تقرح وآنکه در ظاهر جلد ساعی باشد نشان نسله تماماً کامل بود وآنطالبی گوید که نسله بثور ست وظاهر آنست که از لطیف صفراوی حاد افتد که حرارت آنرا دفع کند بسبب کثرت نپرد بحسب مادهٔ وگاهی بتجاوز کند وتحقل گردد واز انرا ساعیه نامند ولابد ست که تقرح شود وگاهی مستدیر شود واز انرا جاوسر گیه نامند وگاهی پخته شود وچنانکه آبله دارد آبله نامند خواننده عزیز را لازمست که چند مسئله دانسته باشد تا بکمال تدبر قدم زند اول آنکه بدانند که بثور بر دو گونه باشد یکی آنکه بثور ساده باشد دوم آنکه بثور مرکب باشد بحسب مادهٔ وعلاج بثور ساده بعد تنقیه بدن از اخلاط نامنه بحسب مادهٔ وعلاج آن چنان زمین علاج در نسله سادج تنقیه صفرا کند بطبیعه

مبرده مجففه مثل مینا وصندل اقاقیا در سوت ورآب گلابی سبز وآب عنب الثعلب ضماد کنند واگر باده شدید بحدت ساکل باشد بعد تنقیه بطبیخ بلیله ودمر هندی طلا نمایند وطلا کردن بگل ارمنی ریسوت وکافور مفید بود بعد از سهیل اگر حاجت باشد فصد کنند ودر ابتدا دوایی التجفیف استعمال باید کرد ودر ادراک جراحت بر هم سفیداب فرهیم

ذکر بعض ادویه نافع نملہ گویند ضماد جوز السرو با برگ او با برد جوز کذا طعام وزنده فای خشک سرکه کذا آب کشنیز سبز تره ماء النعناع کندم و با آرد جوز کذا عصفر گل آمیخته کذا آب عنب الثعلب بسفیداب ودر روغن گل و یا با پست جوز کذا سماق کذا آب برگ مورد ودر روغن گل شراب وکذا سرد خشک سوده با ب زیت اتفاق در روغن گل آمیخته وکذا اقاقیا کستر بید بسر که وکذا برگ خلاف وکذا اقاقیا قطر اب کشنیز سبز کذا در روغن گندم وکذا ماز و بسر که سوده وکذا انجیر بسر که نمک کذا اسپند بسر که در روغن گل کذا بستان افروز بسر که کذا احجر البقر با بگا سنی وکذا پشک بز سوخته بسر که سرشته وکذا آب سداب سفیداب سرکه در روغن گل وکذا زعفران و پوست درخت توت وکذا صمغ مقشر اکلیل الملک عسل و پوست انار آب پخته وکذا موم نرد در روغن گل و شراب وضماد حرمی العالم نیز کذا خولان وکذا آب عصی الراعی و اکلوضماد خبازی و محسل علہ بمنک سرکه مبرات هر دو اصل نملہ را سود مند ست وضماد کذا فیطه بن لبسل وکذا آب گز تیون بری وکذا پوست درخت توت مزرف رطب وکذا سپوس گندم با یک سود هو زرف ورطب وکذا پوست درخت صنوبر کبار با قلقند سوده وکذا سوی انسان سوخته بسر که وکذا ضماد واکل سرکه هر دو اصل نملہ را رسی با زمار دا قوال اکلها مسیحی گوید رسیکه سعی میکند وآن نملہ است محتاج بود از جهت حدوث او از سبب جاراعنی مرض صفرا لبسوی اشیای بسرده محتاج بهنود لبسوی اشیای بطوبت اگرچه مادهٔ او یابس ست[1] وباجون معالجه این مرض مکرر باشیای سرد ورطب کردیم فائده نکرد سبب صعب بت علت بران قهر مرض سبب بحبست شدت وقوت اذعی که در بحقیقت او دفع نشد آنرا ترک نمودیم ودر علاج او اشیای سخن ومجفف استعمال کردیم وآنچه مقتضی بحسب سبب بست ترک ننمودیم صلاح[2] پس اگر این نیز نجات نبخشید ومرض آنرا قهر نمود گردانید باستعمال اشیائی که در غایت تسخین وتجفیف ست مثل زنجبیه وفلفل طارمائل شدیم واگر ازین هم فلاح حاصل نشد ومرض آنرا قهر نمود ساخت باستعمال چیزیکه در نهایت حرارت وبیوست بالفعل بود واز آنش ست مرکز بدیم وآن موضع را بدان داغ نمودیم نملہ بست قسم ست دو نوع ازان در ظاهر جلد حادث شوند وآن نملہ بسیط ونملہ مجاور ست وسوم غایة اکلها ست[3] او آنست که در جلد غایر شود وگوشت زیر او رود باید که معالج هر دو قسم اول از دو نوع قلیل التجفیف کند ودر علاج قسم ثانی مختلف بود بحسب کمیت وبیشی آن که در ابتدا ست باید که موضع او را بطلای سپر دهٔ مجفف طلا کند اگر نیکی لازم نیست که در تجفیف وتبرید قوی باشد وطلا نمودن بقیدر انگور یا بشراب مائی که در ان اندک قبض باشد کفایت وضماد او بسیب با انگور دلیق یا بارتنگ باشد وبعد ازان باشیائی کند در تجفیف شدید باشد ضماد کنند مثل ضماد یکه در ان باد هوا دیده مذکور عسل با عدس پست جوز اکل او و یا ضماد مرکب از پوست انار ومعلق یا شراب وپست جوز پس اگر مکث نملہ طول کند اشیائیکه در تجفیف شدید تر باشد استعمال نمایند ودر سرکه که تیزی او اندک شکسته باشد یا بشراب قابض حل کنند وآنرا نملہ که در ظاهر جلد باشد علاج او در ابتدای او باشیای متوسط التجفیف مثل میناب آب گداخته یا بیکه در دو آن فائده نکند باید که آنرا در سرکه یا آب عنب الثعلب یا آب بارتنگ حل کنند شیخ میفرماید که در علاج نملہ اگر استفراغ لازم قطع بحسب واجب نکنند بلکه علاج قرح نمایند چه بیکبار از آبله کند از موضع دیگر قریب وبیدا آرد آن موضع عود نماید ومجاوره جلد را تباه بیخ کند ودر اکحل لبسیار استفراغ ماده نملہ نفسه لازم نیست اما طبیکه بدان معالجه نملہ کند آنست که در نملہ کاکل زمر طبائی که جزو قرحه تمامل میکنند اجتناب نمایند در ابتدای او مثل کاهو دحی العالم ونیلوفر طلب خرفه استعمال نکنند بلکه گزیر ورست بود ومثل عنب الثعلب خصوصاً خشک سوده بکار بندند ودر ان تجفیف ست ومثل بارتنگ علیق عدس بعد ان وپست انار ومشاخ انگور پس اگر بدان خوف تاکل وتقرح باشد بالبدن مبرات چیزی از عسل با آنی یا دقاق کنند بر سر که استعمال کنند زیرا که چوب انگور وشیخ دسوخته آن سیلان کند نیکوست وپشک بز عسل و یا سرگین گاو بسر که وچون تاکل وتقرح ظاهر شود اقراص اندرون بشراب قابض یا سرکه ممزوج با آب یا عصارهٔ تفاح الحمار بنمک زهره بز نرو سداب بنطرون یا فلفل یا نطرون هیوال اطفال استعمال نمایند صاحب کامل گوید که چون حدوث نملہ از مره صفرا میباشد لهذا در علاج او اصلاح بشر بوجهای سهل صفرا مثل طبیخ فواکه مغوی بسقمونیا و آب لبلاب بفلوس خیار شنبر یا آب لبلابه وتمر هندی میشود بعده بران اشیای سرده مجففه طلا کنند وبحسب سبب محدث این مرض که آن مره صفرا ست واجب آنست که علاج باشیای باردهٔ رطب باشد لیکن چون نملہ قروح ست وقروح محتاج بدوای مجفف او بود بسبب رطوبتی که در ان میباشد لهذا مقارنست سبب محدث مرض ترک کرده شد وبسوی عرض قصد کرده شد واز ین جهت واجب بود که طلا بادویه مجففه استعمال کرده شود الا آنکه او دیه که در نملہ حادث ودر ظاهر جلد استعمال کنند در تجفیف کمتر بغیر لینی باشند

مثل شیان ما میشا واقا قیا و حضض آب کاسنی آب عصی الراعی آمیخته و عدس مطبوخ سعوق بگلاب یا بگیر بزگل قرمزی دارمنی وقیمولیا هر واحد یکدرم واقاقیا نیم درم خرد و همه را در آب شاخ غرقیا آب عنب الثعلب یا آب بارتنگ آمیزند و آنرا نوع دوم نامند که آن نخلط ما کابست باید که در آن ادویه تجفیف قوی تر باشند مثل قیمولیا سماق گل و گلاب استعمال کنند و یا موی سوخته طلا نمایند پس اگر این ادویه بسیار حاجت کفایت نکنند و مکث اطول کنند باید که تقرص معروف باندرون طلا کنند و نسخه آن در علاج جرب در قول صدر حالیه مسطور شده باید که آنرا خشک کرده وقت حاجت با ریک سوده بجریزیخته بگلاب آمیزند چنانکه اشتمل چرب چنانکه گرد بر بموضع طلا نمایند صفت مرهم نافع نخلط ما کابسار قروح مخلخ تجفیف بگیرند مازوی خام یکوزه مورد و خشک یکچ و بار یک سابیده در روغن گل کرد انیم درم مغداثات اوگاه افته باشند بیا میزند تا مرهم گردد بر بموضع طلا نمایند و اگر دران برگ آس یکوزه افزایند بهتر باشد فوع دیگر بگیرند مرداسنگ و زرد چوبه هر واحد یکوزه از نرم چوب گنبل زرد تنبول هر واحد یکوزه همه را بار یک سابیده موم در روغن گل کرده آمیزند تا مرهم شود و بر خلط طلا کنند ابن الیاس گوید که هر سبع جلاب تر هندی و شکر سفید و تخم خیار هر واحد ده درم شوند و با بگیرند عناب آلوسیاه هر واحد بست عدد و شکر و تخم خیار هر واحد ده درم و یا بگیرند تخم کاسنی و نیلوفر هر واحد سه درم با شکر سفید ده درم و غذا ما الشعیر سازند بعد ازان تا بیمن بطبیعت مطبوخ فواکه با شیر خشت و تخم خیار با فلوس خیار شنبر کنند و یا بگیرند طباشیر زرد قرمزی دانه خیار تا شیر خشت و تخم خیار شنبر هر یکی بسقه زیاد و نبوشند بعد ازان اطلیه سبعه و محفظه استعمال کنند و در اطلیه اوازمیرد ات اجتناب نمایند نیز اگر قروح ست با رتنگ و عليق و عدس و اقاقیا و صندل و حضض آب کاسنی یا آب عصی الراعی طلا کنند و یا بگیرند گل ارمنی و گل قیمولیا هر واحد سه درم اقاقیا و صندلین هر چهار یکیم درم و همه را با ریک سابیده آب بارتنگ و آب خرنوب بسرشند و بعلاج نوع متا آن تحفظات قوی التجفیف نمایند مثل قیمولیا و گل مرمخ هر واحد سه درم کوفته جفته آب عصی الراعی یا گلاب سرشته طلا کنند و اگر متمادی دفع من گردد و این دوا نفع نکند بقرص اندرون و طلای نرم طلا نمایند طبری گوید که علاج خلط حاد و واحد ست غیر آنکه عنایت بنماید اجب ست که مؤکد تر باشد و عمده در علاجش قصد ست و استفراغ با بن مطبوخ اگر قوت اطاعت کند و قوانین اطلاق آن نماید پوست هلیله زرد بست درم قرهندی از نیف و تخم اوپاک کرده بست درم آلوسی عدکشنیز خشک گ عنب الثعلب یکیک قبه کبیر عناب بی عدد توت سیاه خشک کف تر نجبین از خار پاک کرده یانزده درم تخم کاسنی بکشوث هر واحد پنج درم همه را چسه و اجب بیزند و صاف کرده وزن سه طبوخ سقمونیا بی شوی دران حل کنند و من سقمونیا را دران داخل نمایند و ازین یک شربت یاد نوشند و لزوم شرب اشیر یکنجبین سیاه تو تحمل شرب آن باشد و اگر نجبین آب کاسنی آب عنب الثعلب دهند و اگر معده او تحمل این هم نباشد آب عنب الثعلب بشربت سیب گلاب بدهند و در معالجه او طریق تطفیه حتی الامکان بنیز آنکه معده او ضعیف گردد سلوک نمایند و در این شهرتی ست که اهل حوان ترا ترکیب داده و استعمال نموده اند و آن تاثیر نیک دارد دیگر نداب ریباس آب غوره و آب توت سیاه و سرکه کهنه هر واحد صد درم و دران پرست تخم کاسنی مبیخ عنب الثعلب و کشوث هر واحد پنج درم بکوبند تا مهر اگر دد و اثقل صاف کرده شکر طبرزد یکنیم چند آن آب اندازند و بقوام شربت آنرا دوجا یه قطیفی درین اندک کافور افزوده چیزی کدرین مرض بدان طلا نمایند آنست که بگیرند گل ارمنی و صندل سفید و گل سرخ و جلنار و آب عنب الثعلب حل کرده طلا کنند و گاهی آب عنب الثعلب تنها طلا کرده میشود و چنین ابن سمجلة طلائی برای حمره و نملة تالیف نموده و سبحی بتر میساخته و تجربه کرده شد و نیک یافتم گل ارمنی و صندلین و بوشن و شیاف ماء یتاو تخم کاسنی و دران طباشیر و کافور افزوده و مستاخرین دران اندکی انیون زیاده کرده اند و من انیون را دران داخل نمیکنم این همه ایسانیه و در آب عنب الثعلب سرشته نباتی و رازشی نرم باریک سوا از اصفلی بس سازند و باین شکل بهم آن میسا زند که در سایه بدان آسان باشد آب عنب الثعلب گلاب بسیار اندک سرکه یکیک کنند بسایند و بر خلط حمره طلا کنند و نگذارند که خشک شود و بچیزیکه اطبای بصره نملة حمره را طلا میکنند نهست که بر بگ عصی الراعی حمی العالریه برگ اسپغول و برگ بابونه و برگ بید بگیرند و با ریک سابیده بران اندک آرد جو اضافه مخلوط میسازند و بر موضع حمره و نخلط طلا میکنند و در یکروز صحت می یابد و تحلیل میشود و بعضی اطباء در معالجه این مرض تغلیظی روغن استعمال میکنند و در صحت او تاخیر میشود و در مدت دراز به میگردد و حمره و نملة را چون التیام میشود اثر آن باقی می ماند و اگر بماند دراندک مدت زائل میگردد و ایضاً در مقام دیگر نوشته که گاهی حال طبیعت صاحب نملة آب لبلاب مقوی بسقونیا کردنیز میشود و بعده بر موضع آن باید زد و من این طلا نمایند گل مرمخ گل ارمنی باندکی سرکه و آب عنب الثعلب حل کرده بکار برند و البته روغن بدان مس نمایند و شرطی که سابق مذکور شد دراین صاحب حمره و نملة استعمال کنند و بعد استفراغ قصد کنند و فرق در معالجه حمره و نملة اگر قوی باشد همین ست که در معالجه حمره ابتدا بالفصد کنند و بالسهال آغاز نکنند و در نملة بابسهال ابتدا کنند بعده فصد نمایند ابن سینا ابن ماسویه

که علاج این باستفراغ بدن بود اگر نخلط سافج باشد بچیزی که اخراج مره صفرا بسهال کند مثل خیارشنبر و ناوس خیارشنبر و اگر الغرا گرنیفه نخایند و بعد سهال بر عضو اودیه بهر مخصوص مثل شیاف مامیثا و اقاقیا و گل ارمنی و طین ختم و مضغوض و آب کاسنی و آب بی العالم و عصی الراعی و گلاب طلا کنند و غذا مزوره آب غوره یا عدس مقشر سلیق بسرکه یا آبپه مرغ معمول بسرکه سازند و اگر نخلط شوب بخون قیق باشد علاجش اولا بفصد کنند پس سهال از چیزیکه اخراج صفرا کند و شرب سرداب و طلا از اودیه بهره قابضه که مذکور شد در پیش نمایند و در آخر دو به مجلله و سجبین علاج ماشرا نمایند زیرا که اگر خون حاد صفراوی حارث میشود و اگر نخلط باشد علاجش ما ذکر نمایه که در تجفیف قوی باشد باید که در صفت مریم که نخلط بتا کلا بالصفح سیکند ما ذکر سبز مرداسنگ و زرد چوب هر واحد یکجو و گلنار و سرو دو عصاره با تنگ هر واحد دو جزو سهلرد و بهرا جمع نموده بموم در ظل آفتاب بهمان چه جابانی و این نوع و ایلاق مینویسند که اول تسکین حرارت باید کرد و بمطبوخ هلیله مستفرغ صفرا کنند و اگر خون سخت غالب بود و از مسرخی و عظم مغرطور یافت گردد اول رگ زنند پس از سهال مشغول شوند و گر در آن موضع صندل مسرخ و فوفل شیاف مامیثا و سفیدالبه زنند و گل ارمنی هر واحد یکجو بپوست بهره مرخ و انجبار هر یک نیم جو هر اسا سیده بگلاب سرشته قرص سازند و بوقت حاجت بگلاب سوده طلا کنند و گر اندکی سرکه آمیزند صواب باشد و بران موضع که ریش نشده باشد مرهم سفیداب طلا کنند و اگر هنوز خارش و سوزش بود و ریش نشده باشد طلای مذکور بر جمیع اعضا طلا کنند همچنین موضع فایتون هم گردد اگر دان دهر وقت که بینوند بگر بیدراب جوشانیده بدان آب بنشینند و بعد از مدتی باب غوره و اشال آن بنشینند و قرص بر وا صیر رو با شد افطاکی گوید که علاج نمایه فصد و تنقیه و ترک هر چیز شور و شیرین و ترش و ریاضت سست و اکثار از شرب الاشیه مطبوخ هلیله زرد و فواکه ترباق او صبست و مرکباتی که از ان ترکیب یافته باشد و اولا باطیان بکشنیز و اذهان مرخ طلا کنند تا آنکه التهاب تسکین یابد بعد از ان مثل خولان یا مامیثا و اقاقیا و کچو در اورام حاره نکو شده و خاکستر شورو کرم و برگ قصب سبز و آس سفیداب و سرکه را وین مزید اقتصاص حجامت منع سمن و غیره هست و کذا کزیره کافور طلا

جاورسیه

جاورس دستدیر شبیه بآبله کوچک کاورس ست که سرا و سفید و بیخ او مرغ بود و گاه باشد که با آن درم و سوزش شدید و سیلان زرداب یا رود و بخار شدید اکثر شبها و سبب او هضم غلیظ تر از مادهٔ خاصیت و کمتر در حرافت و حدت مخلوط با قدری بلغم مالخ کرده داخل جلد محتبس شود و ولیه ای و متاکل نگردد بخلاف نمایه که آن ساعی باشد شیخ و طبری و غیر آنها جاورسیه را از اقسام نمایه شمرده اند و جرجانی را مانی گوید که کاورسیه شبیه بود و بسیاری و اندکی سختی و نرمی آن باندازهٔ ماده بود و باجمال بصلابت و قوت و صاحب خلاصة التجارب مینویسد که این موسوم بجاورسیه بجهت مشابهت آن در غرودی بگردن بدانه جاورس شده و رنگ آن از زردی بسیاهی گراید و علم آن بصلابت مایل بود نسبت بنمایه جهت اختلاط مادهٔ صفراوی این با بلغم و سودا و هم بدین سبب گرمی سوزش خارش این کمتر بود و تحلیل او دشوارتر از نمایه و علاج فصد کنند و جهت تنقیه صفرا و بلغم مطبوخ هلیله باترنجبین کرده بدهند و پوست انار و گل ارمنی بسرکه و گلاب طلا نمایند و اگر رطوبت بلغمی فزون تر بود و آن از قلت ترش توان دانست باید که مخففات قویه طلا فرمایند و این بمطبوخ صفراء و طوبت بلغمی بهتر ازان آرد پوست هلیله زرد و تمر هندی غلب الشعلب تخم کشوث تخم کاسنی از هر یک بقدر حاجت گرفته بجوشانند و صاف کرده بحسب سبب ترنجبین و سقمونیا و ترید یا کرده بدهند و چون علاج آن بعلاج نمله نزدیک ست بحاجت از انجا بگیرند اقوال کاتب شیخ سفیر باید که جاورسیه مشابه نخله ست در علاج لیکن از وی است که در مسهل مثل ترید باشد با وجود آنکه اسهال صفرا کند و اگر دران قوت اثر افقیون بود بهتر باشد بعد ازان بگیرند مازو و کزبره و بپوست انار و گل ارمنی و صمغ عربی بسرکه و گلاب بمقدار یکسو شش نیار د آمیخته بهر مرغ بران لطوخ سازند و شیر تازه و علاج این اصل موافق ترست و چون از اتحاد اتجاوز کند معالجه بمثل سرماهی شود سرخته شیراب مخلص نمایند و قوی تر ازین هرگاه احتیاج بتجفیف بلیغ افتد اینست که بگیرند برگ بادرنج و بگو بندد و دران قلقدیس داخل کردهم استعمال کنند و قوی تر ازین زنگار که گوگرد زرد سوخته ست ازان لطوخ بشراب یا آب چوب انگور که قوت سبع دارد بر آید بگیرند محمود گوید که علاج شش فصد ست و سهال بچیزی که اخراج صفرا و رطوبات کند و هر صبح جلاب با تخم کاسنی و نیلوفر هر واحد سه درم و آلوی سیاه ده عدد و شکر سفید دو درم بنوشند و غذا مرام شعیر اگر قوی باشد و اگر ضعیف بود و غوره از آلو کوهی و تمر هندی یا ماش مغز داده و اسفاناخ و کدو بدهند و باقی علاج اصل علاج نمله است خضر گوید که علاج این فصد و تنقیه بدن مثل نمله که دران مثل غالیقون و هلیله کابلی و شاهتره سبز و شربت شاهتره مرکب افتد و بعد تنقیه بدن بایکی دو دران موزج و با بونه و بورق جوشانیده باشد بنوشند و بجناد رسکه هر شش و آب کاسنی بعد غسل آب گرم بتنی لطوخ سازند و بگو گرد کنند شوره و بورق و نمک

سیاه کاورسیه مشابه نخله ست در علاج
کاتب شیخ
سفید باید که جاورسیه مشابه نخله ست در علاج لیکن از وی است که در مسهل مثل ترید باشد
علاج جاورسیه

طلا نمایند و قلطیف غذا بسیار کنند بلکه غذا از نخوم لطیفه سازند و هیچ آنچه در اکله سیاه بکار برند داده نشود و ملاست محامد نماند که از انفع اشیائی است برای این مرض ست شریف خان مینویسد که از مجربات والد من خوف چوب گزست برای خراج مواد فاسده و محرقه از مثل این امراض که گاهی مقتضیات سوء ملات دگاهی همراه ما بهیان استعمال کرده میشود و معجون عشبه الخراج من نافع جمیع علل مذکوره ست مؤلف اقتباس از خلاصه میگوید که تنقیه بمطبوخ فتیمون تمر هندی نافع و اگر در ابتدای ظهور شود بار غلا یا جاروسیه بسر سر هر دانه مقدار عرض آن قیر بار یا روغن مهند و چون خشک شود دیگر بمالند و چنان رعایت کنند که تیزاب از غیر سر دانه با طراف آن تجاوز نکند نفع عظیم بخشد و تحلیل منع نیکند و غدا در جاروسیه حریاقی دایا ساده باشد

جمره

دانها نیست که بر بدن ظاهر شود متفرق یا مجتمع همین بسیار خرج و هر دانه او قطع بزرگ از نخود در گوشت غالیس گردد و در داخل درد و سوزش نهاد و از خکر عضو و از دان مرض اتفاق و چون ابی شود گویند که بحبت همین در درد و سوزش از استعی جمره شده و داده او یم فیکر د بکار شکر شیشه گشته پوست از ان فرو می آید و بسبب صفرای غالط شدید الحدة و در داوت ست که در ان خون حاد میاید و قول جرجانی و ابطاقی و ابها الدین جمره شود سخت گرم و سوزان با خارش صعب خورنده بود و هر جا که پدید آید پوست را بسوزاند و بخورد و اندکی گوشت فرو رود و خشکر شیشه سیاه بر آرد و چون خشکر شیشه جایگه دانع کرده باشد و بدین مناسبت آنرا جمره یعنی آتش پاره نام نهاده اند و طبیعت بیشتر دارد داده او سودا مائل بود در گاهی از یک شعره بیش پدید نیاید در گاهی شعور تند و متفرق برآید و ابتدای آن با خارش سخت باشد اندر ان محل بزرگی مطلع ظاهر آن ابدا مقدار نیم نخود بود یا اندکی بزرگتر و بزرگتر آن اقبر نخود بود یا بزرگتر از ان لیکن حوالی آن ورم کند و محل آن چون خورده شود بزرگتر نماید و گاه باشد که هیچ شعره او پدید نیاید لیکن آن محل سخت بخارد و بسوزد و سخت مسرخ شود پس از ان بزرگ صاصی یا خاکستری گردد و گاه باشد که از سوزش و غفونت و سمیت ماده و درد حوالی آن چنان صعب گیرد و با شد که هلاک کند در سالهای بد یا در قرب آن این مرض بسیار افتد و ماده این شعره صفرا و سودا ی احتراقی عفن باشد و تشیع سیفزاید که اسم جمره و نار فارسی گاهی اطلاق کرده میشود بر هر شعوا که الی آبله آور سوزان مجاورت خشکر شیشه مثل مضمون خته آتش و یا داغ و گاهی هم جمره اطلاق میکنند بر شعور یکه مکان را سیاه کند و عضو را مثل انگشت گرداند بغیر طبیعت و کثیر السودا و بیت خالص و شعور او قلیل العدد کبیر الحجم ترسی باشد و گاهی در انجا شعور نبود البته بلکه در اول بسرخی و حکه مثل جربه شد کند گاهی آبله کند و ازان چیزی که زجای سوخته داغ سیلان کند بحکید و موضع را دی الوان یا اسود بود و گاهی صاصی باشد و سوزش شدید دارد بآن بود بغیر حرارت صادق بلکه مائل ببسیاهی یا سیاه بود و جمره طبی تر در ظهور و غائر تر از نار فارسی باشد ماده او ماده بتراو قویا بود و از صفرا محترق مخالط سودا باشد و لهذا ازان خشکر شیشه سیاه پیدا شود و جمره سوداویت شدید تر از نار فارسی باشد و در هر دو فرق زیاده نیست و گاهی با دی و با صناف غلبه و جاروسیه روی حمیات رویه قتاله بود و ازین بسبب یا باشد بسبب که مشابه بقلعونی گردد و مائل سوداویت بود در ابتدای امر و خصوصا در سال با دآن الیاس گوید که جمره حبات بهن شدید الحمرة مثل جمر بود و گاهی با دی تب شدید و التهاب و خشکی آرد و همن تشنگی سخت بود و اگر بسیار مائل شد با آن غشی عارض گردد و از نطاکی در تذکره مینویسد که جمره سبعی بجمره از جهت تشبیه او بسوزش مثل اسم آن در عضو بیجوه آتش شاره و آن فی الحقیقت صحت رت نوعیه ماده بیولانی او صالح برای شهد و غلبه نار فارسی و حسد فرنجی عروف در مصر بمبارک یا عتبار انی ست که هر جا حداز ان در محل خود نکرد و پس آن شعره زیاد بود یا اکثر فاعل او حرارت مضفه ست و ماده او آنچه احتراق یابد یا غلیظ گردد خصوصا از خلط بار یلیوس و صورتا و خشکر شیشه غائر مسبوط بود یا احتراق سوزش آرد و نخورد و دغایت او تسوید جلد و تفتیح آن و تخر عظام و صعود ابیب بخارات ست که قریب از کلا بود و ازان ذرداب سائل شود و اکثر از خون سوداوی بود و اسباب و غالبا ادمان مثل لحم لقر و باد و نجان و سیرست مع قلت ریاضت و کثرت غم و عدم تنقیه بدن و گاهی از دوای سمی مثل زنجبیل و فلفل و از عدوه خصوصا از قبیل جماع و خوردن چیزیکه نفوذ نماید بالای فاسد الکیموس مثل شراب لحم لقر و خلاصت سابق او حرارت بدن بلا عطش و تغیر نفس بلا اذیت در مجاری بعضو کف سیاه در بواس بدبوی برآرد زیاده از عادت ست پس گاه ماده بسوی موضع خروج متوجه گردد و ران هنگام علامات او حرقت عضو ست و حرارت آن تقطل حساس آن و سیاه شدن جلد آن و ظهور دوا مخالف رنگ طبیعی صحوب بعلامائی که مذکور شد و گویند که هر گاه خروج او در محلی باشد که صاحب او را نظر نیاید بیشتر هلاک گردن دلالت بموت کند و صحیح نیست که چون احتراق اثر کند در نخچه بران نمند و خوراو زیاده گردد جای طلح و صحت و نباشد و ایضا در نزیته می گوید که جمره و رم شدید الحرارة فالشدة است از اراده و شابه حرق نار بود مستدیر گرد و ملتصب باشد و کبتا یه بخشکر شیشه و غالبا قتل کند چون غائر شود و یا محاذی قلب باشد و یا سیاه گردد و صاحب او قتباس نوشته که علامت

حجره ظهور شرات متعدده مستقر در همه بدن و یا بر یک عضو خاص بود چنانچه دست و پا و چهره باعتبار آنکه سابق مذکور شد و بیشتر بتجلی الهای پر آب باشند و چون آب آنها بر هر جا که برسد پدید آید حجره و یا بتجاوز بشره و یا بسوزش پدید آید و بعد از چند روز تزاید مائل بصلابت و ریاوت باشد در آخر سیاهی پیدا کند و خشک ریشه سیاه برآید علاج اول تنقیه بفصد بنیت اندام نماید اگر مانعی نبود و مجامعت باشد طبع بر ساقین کشند و خون در هر دو بسیار گیرند و مار الجبن نوشانند و الا سطیوخ و شاهتره و افقیون فواکهی طبیخان دهند بعده نوشیدن نقوع خضض و طاکردن آن خیلی مفید است و باقی علاجش بطلیخ نماید الا آنکه در اینجا گاهی بشرط عمیق بر موضع حجره حاجت آید و در اطلیه نخاله کافور افزوده و در اینجا بکار برند و ادویه خاص که بیان معالجه حجره نماید انیست که بدی سرکه بر گل خالص بریزند تا بچوش آید پس کافور سوده بدان گل خوب مخلوط کرده طلا سازند و اگر گل ارمنی با گل ملتانی فراهم آید بهتر باشد و اولی آنست که بعد فصد پوست آمرود بهترش تراشیده آن موضع را شطر نمایند و بالایش نوگذارند و ضماد از گل ارمنی و سرکه سازند و یا مرداسنگ بگلاب سوده گل ارمنی و تودوکه کافور سه ماشه در سنگ گلابی که بست و یکرتبه در آب شیرین شسته باشند آمیخته بکار برند تا اگر حجره بر پای و ساق افتاده و زدوچه و ماء الجبن فائده نشود فصد جرر و صافن کنند و خون چندان بگیرند که نوبت بنشی رسد پس فشره انناس نیم پاو عرق کیوره سه تولا شربت یاقوت علویخان سه تولا تخم خربشک بنفشه پاشیده بنوشند تا سه روز تواتر و غذا دال مونگ مقشر خشکه و نان هموار خوب قوی پیاز علویخانی که در آبله فرنگ بیاید سوده در روغن گاو بست و یکرتبه نشسته آمیخته بران طلا نماید و روز چهارم وقت صبح حب مذکور بکمید و در بالایش جزرت سه تولا آمیخته دهند و بالایش ان سپید بوزن سه تولا دهند چون قدری روغن و قند سفید بهم مالیده خورانند تا یکهفته و غذا و طلا بدستور و وقت شام دوای فشره مذکور دهند که در دو هفته صحت میشود **اقوال حذاق** شیخ میفرماید که در علاج حجره و نار فارسی لابد از فصد است تا خون صفراوی خارج شود و اگر مرض مائل بالا شد چندان خون بگیرند که قریب بپیشی شود و گاهی در حجره حاجت بشرط عمیق افتد تا خون زهمی محقق آن وقت بیست ساعت خارج گردد و این وقتی بعمل آرند که مادهٔ مائل بصفراویت باشد و علاج بوضع او به پیش علاج حجره ضرور است لیکن واجب نیست که ضماد شدید التبرید باشد چنانکه در حجره گلو بود ایضاً متحمل اتحاد ادرک مادهٔ این بسوی باطن نشود و همچنین چنانکه نیست که ضماد شدید القبض استعمال تمام و جائز نیست استعمال محللات نه در اول ظهور او نه نزد اول سکون التهاب بلکه واجب است که اول به بخفه که در ان ادرک تبرید و تحلیل مع وفق باشد استعمال تمام مثل ضماد معمول از برگ بارتنگ مدرس مقشر نان بسیار سوس و گرد ایضاً مازو بسر که خمر و آرد و یکجیده در وقت ابتداء و بعد آن نیست که بگیرند نارتیل و شوکی کنند و در سرکه بجوشانند تا آنکه زبم گردد پس بسایند و بر خرقه نهاده بر ان محل بگذارند گاهی در هر وقت نیکوست و این مرض سائل نماید در ابتداء و انتهاء گاهی در دو به این وقت و بعد آن این افتد که بگیرد نرجز تازه و با بست بسایند و موید و انجیر شیرابه و روغن خشخاش سیاه و سه تا آنست که از این همه ضماد بسازند و لذا در بیکه و اکثر اوقات انیست اقیموذ یا قیطونا و زراوند مدوری و قشور بید سرخ بست انار یکجا و در هم زهره نخاس بگیرند و مثال این دو به ران نهند که متقرح نشده باشد و اما در متقرح لابد بست از مخفف قوی مثل دوای انذرون و اقراص سیدون و اقراص البنفسج و شراب رشته و سایر انچه در علاج حجره متقرحه و نمله و جاوه سیه گویند و واجب بست که بران ضمده در روزی دو بار و در شب یکبار یا دو بار ضماد نماید و حتی المقدور ضعفات استعمال نکنند و لازم است که انچه محیط موضع بود در موضع احتراق را بگل ارمنی مع سرکه و آب سایر انچه مبرد و امع باشد تعهد نماید و انچه قریب انیست صوف نوغار شراب تر کرده است پس هر گاه التهاب ساکن شود در قروح باقی ماند علاج مثل ابراهیم راسیه و مرهم دیابطالون و سایر ادویه قروح متاکل باید کرد و ایضاً این دوای مرکب مرداسنگ یکطلن بیت که نمیم طل زرنیخ یکطل هر داسنگ ارزنیت بنیز بند تا بیخچه بعده بران زرنیخ بریزند و ایضاً این دوا برای حجره که بر ساق کسیر و لب و مانند آن افتد و بالجمله باعضا یکه تجفیف و حاجت شدید تر باشد نافع بگیرند قلقطار و قلقدیس هر دو اهر هشت درم بوره ارمنی دو درم و آب سیدم استعمال نمایند و همچنین شپکه نیعسل ست پس هر گاه خشکریشه و بحران فاسد ساقط گردد و بهم صحیح ظاهر گردد معالجه بعلاج جراحات مبسوطه نمایند و گاهی خشکریشات و مجروحی را دوا و ضماد بر روغن اقحوان دهند ای ساقط کنند و روغن اقحوان را بجهت اشتمال ساقط خشکریشه و علاج باقی بعلاج جراحات صحیحه بسیار صواب ست و دوای جید مجرب برای قدما که بعض متاخرین بنسبت آن مجرد ذکر کرده بگیرند مغز حنظل و صبر و کندر و زنگار و صفیدا بساک و همچنین حجر گل ارمنی و ازان بناوق سازند و در سرکه آب حل کرده بران موضع طلا نمایند تا گانگرن و ران تقبض شدید پیدا شود و خشکریشه گردد پس با نهشه ساقط شود اگر زیر لو رطوبت باشد دریا محتاج گردد با نکه خلع او کنند و ساقط نمایند و همچنین بعمل آرند تا حجره سلخت گردد و جرجانی و ایلاقی مینویسد که اگر قوت قوی باشد و میچ انی نبود

اول برگ زنند وخون بسیار بیرون کنند چنداںکه نزدیک غشی رسد وگاهی برجایگاه مرض شرط باید زد وخون بردی بیرون کردن وضماد ها چنان باید که دران باقوت برودت قوت تعلیل تضعیف باشد چون ضماد جگ بارتنگ غیره که بقول شیخ گذشت همه اینها نیز وضماد کنند وطعام چیزی باید که بسردی وتری شی میل دارد سعید گوید که اگر خون غالب باشد فصد مرض کنند واصلاح مزاج بشرب ماءالشعیر وکشنیز تخم خرفه وجلاب بدهند وعضو را آب عنب الثعلب وشیاف ماءالطلا کنند واگر صفرا غالب باشد تنقیهٔ بدن بمطبوخ فواکه نمایند وماءالشعیر نوشانند وبعد دو ساعت سکنجبین بآبی دهند وتعدیل طبیخ نمایند اگر قبض کرد وآب ترنجبین ودشکر وعضو را بگل ارمنی وآب بارتنگ وگلاب آب کشنیز گویند ابن الیاس گوید که هر صبح جلاب از نیلوفر تخم کاسنی هر واحد سه درم وشکر سفید دو درم ترنجبین هر واحد ده درم وماءالانار بیضه آنها افشرده هر واحد بست درم بشکر دو ترنجبین بمقدار سابق بنوشانند وغذا ماءالشعیر دهند وتلیین طبیعت بمطبوخ فواکها بنقوع شمش یا بمطبوخ اهلیله معقوی بسکنجبین کنند ودیگر علاج اورا بعلاج حمله وجمره نمایند لیکن بر اطلیه بارع ای شدید البرد ع والتبرید بنشاید واز خاص ادویه که بدان معالجه این نمایند اینست که در دوی سرکه بر گل بر زنند تا بجوشد وبران افاقیا پاشیده طلا کنند خصه گویند که فصد واستفراغ صفرا کنند ومراعات سودا نمایند وباید که مبدئه بچیزی که ترقیق خون وتر طیب آن نماید ودر مائیت آن افزاید مثل حساء شعیر مبرد بعناب وتخم خیار بین بشربت نیلوفر مشغول شوند واز اغذیه بریزوراب مثل اجاصیه وقرا صیه وملوخیا اقتصار نمایند وچون تشنه شوند آب آلو دار آب خیار وآب بهندوانه ولعاب اسپغول بنوشند وشربت آلو بشیره تخم خیار دهند وچون مرض بانحطاط آید چوزهٔ مرغ بچه مقشر وتخم پیچ بر زبر بهند وازاد ویه موضعیه بر سکه وآب کشنیز اقتصار ورز ند وبر موضع جمع ریزند وبهند تا بگشاید پس دهن فرجه اندک مسکه بر دهن گاه بنهند وحوالی آن خرقه بسلول بگلاب وآب کشنیز سبز گذارند وچون پاک شود برهم سفید اب یا مرهم نوره علاج کنند تا مندمل گردد وگلگار نکند که ماده البته جمع شود واگر ریم باقی باشد وحرارت معاودت کند بران پارچه بسلول بگلاب گل ارمنی نهند وبعضی دکافور ولعاب اسپغول طلا سازند انطاکی در تذکره مینویسد که اولا بدارت بشرط واجب بود وعمیق نزنند بمانی تخرج جراحه بنوعی که مستاصل گردد بعد ازان انچه را خاقر طیب وجذب نماید چون حرام مغز پیه وبچه مرغ بر آن نهند پس اگاه ماده زیاده گردد فصد کنند والا شرب ماءالشعیر شربت ورد وسکنجبین سه روز کفایت باشد واز تبرید باطلیه قبل تنقیه حذر کنند تا ماده بسوی باطن منعکس نگردد واگر ماده نزد شرط برجلد صحیح سیلان کند بران شود پیدا کنند واگر قبل شرط فصد کنند جذب ماده بسوی داخل نماید بعد ازان این حب هر روز دو مثقال بدهند که آن سریع العمل حسن الفعل مشتمل بر صحت ادویه ترکیب مجرب من ست صنعت آن صبر یک قیه بسفایج نخم او قیه مقل نیا پوست بلیله مصطکی هر واحد سه مثقال مجموع نیم یک مثقال با آب کاسنی جهار ساز ند وچون تنقیه ظاهر گردد وضعیات نهند به بهترین آنها دردی سرکه ست بگل خالص وسفید اب سرشته بعد ازان انار تر شرین مانده دو سه را دو سه گاه تخته فرو چنین عدس مقشر پس اگر سوزش کرمی نشاند اغذیه باید داد از انعکاس ماده امن گردد موزه وکافور باشیل سوده بر نهند واگر داد التجاوز کردن لحم فاسد واجب گردد شکافتنها نهند اگر لحم فاسد بسیار نباشد والا باندکی زنگار نهند بعده مدبر الرنگ ودفن گاه وطین همرسم اصلاح اغذیه حتی الامکان می باید وهر انچه در اکاو در غلبه نکو ست در تحمل بود واز ادویه تا نجه در علاج این قبل از شگافتن اکتفا رضع مسکه ست وهمچنین بعد آن برای تطفیه آب کشنیز نزدوقوت لعیب شربت آلو بشیره تخم خیار مدر واریعه محلول شربت گاو طلا آنرا بسرعت صحت بخشد ودر سرجمره گویند که خون خروس بر برگ بید انجیر بپوست انار واجزای سرد را بجمره اختصاص عظیم ست بهمدانی الدین گوید که اگر چه غلبهٔ خون نباشد فی الجمله خون کم کنند بفصد یا بحامات خصوص حوالی جمره اگر مانعی نباشد وبعد ازان تنقیه بصفرا سودای احتراقی کنند بسهلی که دران تاثیقی نیکو بود وچون تقلیل خون لازمی باشد بسهل اقتصار لازم بود وگاهی احتیاج افتد تا نگه محل مرض باشرط زنند نافع بود وزالو چسپانیدن بسی مفید آید واگر کسی اطاقت سوزش دارد آهن نباشد اولی آنست که نیتر اق فاروقی آزاد اغ کنند وچندان تیز اب بگرم کرده بران نهند که دلان محل سوزاغ شود وچون بگرید آید وانجا که امی خواهی بجان انتقال افتد این عمل واجب بود ومرهم کوزهٔ قفاع طلا کردن عظیم مفید آید وبمحل ورم حوالی مرض گل ارمنی در سرکه حل کرده طلا کردن سخت مفید باشد وپوست بادزهٔ خرگوش هم حوالی مرض سبب عظیم نافع بود وغلای سماق نخود پیدا شود وتمام نرم نخود وحلق او ورم کرده مانند سوزش عظیم وتب کرده حضرت استادی او را از چرب پرهیز فرمود ونه غذاهای ترش ولوند وبوقت خواب معصور انار ترش شربتی تمام وبالای آن حب اشفای بزرگ میدانند وصبوحی آب بارتنگ سوده ودوشابه نوری چندین نوبت بر محل مرض وحوالی آن طلا فرمودند سبین علاج اعراض آن درسه نوبه طرف شد بعده بمرهم سفید اب جراحت آنرا باصلاح آورند این علاج بسیار تجربه پیوست انفع از بیضه مرغ

علاج جمره

نارفارسی

بشرگویا شد پرآب قیق باسوزش شدید وخارش بسیار ودرد وبحرانی وچون پراید بزودی خشک شیشه گردد وقبل ازظهور شهور در بدن خطوط سرخ وطاهری پدید آید مثل بانه آتش اندانار فارسی مسمی شده وگویند که چون درین سوزش آبلها ظاهر میشود همچنانکه از سوختن آتش پدید می آید بدین مناسبت آنرا نارگویند وتخصیص بفارسی غالبا بجهت آن کرده باشند که اولا این مرض اندر فارس پدید آمده باشد وثانیا اهل فرس از حدت سوزش آن آزا آتشک گفته باشند واندرعلاجی این شربه بشرهای خود از عنبلوی واز تخم خس اوبسیار پدید آید خصوصا طوبت وعفونت آن بهر جا یکه رسد وخشک شیشه سیاه کند وعلاجی پوست راسخی بخورد وبسود وطاشک بهمن شود واین شربه نیز درسالهای دبا وقرب آن بسیار واقتدر براثراین نیز تبهای گرم مهلک پدید آید لیکن بادهٔ این بدن گرمی وسودا دیت وعفونت نباشد کلا اندرچهره وبعضی این راجمره گویند وبعضی جمره ونارفارسی وآتشک گویند وهردو را مترادف دانند وابن ابی صادق گفته که این مرض را بسبب حدوث او ببلاد فارس بسیار ویا بسبب آنکه هرکه اولا علاج او اخذ کرده از فارس بود بدین اسمی مسمی شده وقشی نوشته که موصوف بفارسی بهر آن شده که اهل فارس در زمانهٔ قدیم عادت آتش میکرند ودرایام آتش آنها مشتعل میماند آن لاجماله قوی باشد بسبب دوام اشتعال التهابی پس این مرض را بدان بقوت آن تشبیه دادند وشیخ الرئیس میفرماید که گاهی هم نارفارسی طلاق گردد بشرطی برآنکه شربه از جنس غلبهٔ اکال محرق محدث آبله بود ودران بسی درطوبت باشد ومادهٔ او صفراوی باندک سودا بود وغور او کم باشد وشربه بسیار وکوچک بود گویا که در انجا خلط حاره کثیر الغلیان وشربه باشد ونارفارسی ازچهره در ظهور وحرکت سریع تر میباشد ومادهٔ او حاد بود وانچه در رحم ازان عارض شود در تحلل سریعتر باشد وانچه بعصب عارض گردد ثابت تر ودیرتحلل باشد وآن قریب ازچهره است لاانکه مادهٔ این صفراویت شدیدتر ومادهٔ او حاد بود واین صفراویت شدیدتر است وگیلانی ازطبری نقل کرده که نزد اکثر اطبا جمره ونارفارسی درصورت یکی هست ونزد یک بعضی آن نارفارسی جمره وتغله درصورت واحد ست دائم بعینین نیست زیراکه نارفارسی دانهای بزرگ باشند والم او شدیدتر وتحرم غالبگردد وتغله چنین نیست واما جمره محتاج بشرط شود وآنرا بعد زوال اثر باقی ماند نارفارسی چنین نیست وبعد زوال اثر باقی نماند بجز بقای آثار آن بعد زوال وآن را نقطاکی گویند که این بسبی نیز نارفارسی شده بسبب کثرت او در فرس بسبب آنکه آثار بشور حارث در ان مشابه بسوختگی آتش وجمره مختلب میباشد وگاهی خط وطاوداز شود وگاهی مستدیر گردد وتاکل نماید وبسرعت ظاهر شود ومادهٔ او خلط صفراوی مع اندک خون تیغ باشد واسباب او مانند اکال شبابی حار لطیف مذموم مثل قوم وخردل است وسیدرا آفتاب وقلت ماء مستفرغ علاج هرچه در علاج جمره گذشت بعمل آرند وبعد یکدو نیم بعد فصد وسهال شیابی اگر خون رارقیق وخلط گرداند ودر رابعیت او افزاید تا حرارت محترقه ازان زائل گردد وتوجه شوند وشل آب شاهتره تازه مروق وآبکی سنی سبز روق باروغن مناسبه استعمال نمایند وایضا جهت تسکین تلیین شربت عناب وشربت کدو وآب هندبا وآب نایرین هندبا ودر سرکه سوده طلا کنند تا متسع نگردد ودر تفرح شفتالو سوخته وسفال آنچه رده طلا کردن هم مفید بود وبقول شیخ طلای جوز کمته چوب برای نارفارسی بعد سکون التهاب باقی مانند قرحه نیکوست وبقول ابن طلبان ورادی وغیره ضماد آب کرنب پخته وشنگ وکزاتخم کرنب نمک کندا نارنگ کندا کدا آب برگ زیتون بری وکندا آب بابونه هرواحد نافع نارفارسی ست اقوال اطبا بطلی گوید که علاج این علاج جمره واحد ست از طلای او بعد فصد وسهال واستفراغ واستیلام مرض بالشعیر وشربت مذکور در تغله نیست که بگنبز بعضی بگذرد وکافور بگیرد ودر لعاب اسپغول لعاب تخم بارتنگ بیامیزند ودران خرقه تر کرده بران موضع تازمانی بدارند که مریض خوش آید وهرگاه که خرقه زائل کند وهرگاه دردآن بسردی این کم شود طلای آن بکار برند مجوسی گوید که نارفارسی گاه مفرد پدید آید گاهی در بعض اوقات باجدری ظاهر شود وعلاجش احد ست الا آنکه می باید که مواضع آبله بار انقب کنند بر آن سفیداب مروا سنگ صندل سفید وکافور بگلاب سوده ودران پنبه تر کرده نهند وموضع را هر وقت بدان تر دارند واما چون نارفارسی مفرد باشد باید که صاحب علت بمضمضه نماید وخون بمقدار حاجت حسب احتمال قوت وغیر آن برآرد بعد از آن بآبله ها بسوزن سوراخ کنند تا زرداب وسیلان کند بعده برهم سفیداب کوبند آن آنکه کافور باشد ضماد نمایند وهر وقت که دران چیزی از آب جمع شود سوراخ کرده همان هم طلا نمایند وبعد ازان گل رسنی با آب سرکه طلا کنند ایلاقی در جهانی نمیبینند

کراول فصد کنند و مطبوع بایلد و تدهین نمایند و هر بامداد کشکاب و ماءالقرع و ماءالخیار و آب هندوانه و لعاب اسپغول و شکر و مانند آن بنوشند و بشورابه شکر افشند و آب آن بچشند و اگر تخمی از پوست آن بمعترض ببرند تا آب ان مجتمع نگردد و آنچه از آن تراوش کند به چشند صواب باشد و هوالمهوا و اگر مضی در سر کرهل کرده طلا کنند و بنوشورهم سفید اب طلا سازند این هیئة الله گوید که علاج نارفارسی بنصف بود و اگر ممکن نباشد مجاست نمایند و با صلاح اخذ به پردازند و بعد آن آبله ها را بسفید اب وغیره کوره تول مجوسی گذشت هر دهن یا دام طلا کنند پس اگر طوبت مترشح بسیار باشد بمخضض فندروچوب وکافور آب کاسنی یا آب حی العالم طلا نمایند و غذا بچه مرغ باب غوره دهند این الیاس گوید که هر صباح جلاب آب انار بنشم آنها افشرده سه اوقیه و از قرص دی بده درم و از عناب آلو هر دو اصد رده عدد بشکر و نخبین بهاء اصد درهم بنوشند و غذا ماء الشعیر اگر تب ظاهر باشد طلا بزرور بنوباش باسفاناخ و کدو یا خرزه زرشک و مغز بادام اسفاناخ سازند و تلیین طبیعت بماء الفواکه یا بسفوف بایلیه کنند و با ماء داد آب هندوانه سه اوقیه بشکر سفید و تخبین هر دو اصد رده درم بدهند یا هر صبح آلو سیاه و آلو کوی و عناب هر دو اصد بست عدد و قرص دی بده درم گیرند و بشکر سفید ده درم بچه شانند و دران شیر خشت ده درم قرنجبین بست درم آمیخته سحرگاه بنوشند و بعد تنقیه بصندلین و فوفل شیاف مامیثا و سفید اب ارزن و گل ارمنی هر دو درم کوفته بیخته آب کاسنی یا آب حی العالم یا آب عصی الراعی یا آب عنب الثعلب سرشته طلا کنند و چیزیکه از انفع ماجل بخشد اینست که مضض فیخره گوید قول طبری گذشت طلا نمایند و یا گیرند مازو بهمه خام و فوفل مساوی و کوفته بیخته بسرکه ملمه و کلاب سرشته طلا کنند و از تناول حلویات و لحوم و شراب بالکل حذر نمایند انطاکی گوید که اولا فصد واجب بود و تنقیه صفرا و اکثار ماء الشعیر و بنفشه و شربت آن و شربت ورد و طلای محل بآب خرفه و برگ مورد و زعفران و سفید اب و کذا آزمیس بسرکه و عسل پخته و آبها بهفت مرتبه در آب نشسته بر دهن گل آمیخته و کشنیز سبز بسل و ایضا سرگین کبوتر بسل مع بزرکتان

آبله فرنگ

گویند که این مرض در سن نه صد و چهار و در ولایت فرنگ ظاهر شده و لهذا متقدمین یونان بطبای ایشان ذکر آن نپرداخته اند و الحال در جمیع بلاد شایع گردیده و به آتشک شهرت یافته و بعضی گویند که این مرض قدیم ست از عهد سکندر و مراد از شور غربه همین ست و بعضی این را مرض طاعون گویند بنابر آنکه میگویند که در عهد کیان جانوری پرنده شخصی خیال کرد و در همان وقت اثر آن در سواد رسیده فاسد گردیده مرض مذکور پدید آمد و از آن شخص بدیگران رسید بالجمله مرض مذکور چون حادث شود و ابتدا بشور قضیب و حوالی آن در مردان ماند فرجی زنان برآید و زودی قرحه گردد و بزرگتر می شود اسباب حدوث او جماع ست خاصة بازنی که اثر نجی از این مرض دران بوده باشد و مزاج او حار و اخلاط او کثیر الفساد بود خصوصا آنکه بادی بسیار مردان جماع کنند پس موضع مخصوص او بسبب کثرت وقوع منی با متعفن گردد و مرد مبتلا بدین مرض چون بازن مجامعت کند آن زن باین مرض مبتلا شود و گاهی این مرض از باهم خوردن طعام و باهم نشستن بصاحب آن حق کاز بول و براکردن در یکجا متعدی گردد و سبب بادی اخلاط محترقه ست که رنگ و مزاج را فاسد کند و این علت بسیار ردی و فاسد ست اگر تمامه زائل نشود گرد ندرت و نزد ظهور او در اکثر دم در کنج ران عارض شود و آن بیشتر اگر چه قرحه شود دیر گاهی تعفن شود و گاهی تعفن نشود و هلاک کند و بعضی اوقات حدوث این مرض او جماع مفاصل غیر آن از امراض رديه پیدا شود و گاهی جمیع تعفن بعض اجزای قضیب ساقط گردد و گاهی قرحه بینی عارض شود و تناخوان از دون آن بوسیده شده بینی فرو نشیند و گاهی تر قرحه در حلق پیدا شود سوراخ و درگام گردد و گاهی بهم انجامد انطاکی گوید که حب فرنجی در مصر مسروف بمرض مبارک ست بنا بر تفاوت آن نزد بعضی عرب حجاز بشجره آن مرضی ست که اولا اهل فرنگ را بعهد سپید منتقل شد بجزیره عرب و سن هشت صد و هفت پدید آمده و متزائد شده تا آنکه کثرت نموده و اطباء ذکر آن نکرده اند و متاخرین آنرا بنام فارسی ملحق ساخته اند و این جعل ست و دران بسط کلام بنابر عدم لزوم لغوای آن میدانم و میگویم که آن مرضی ست که بحجره معاشرت متعدی میشود و این فعل بجماع سریعتر گردد و تا سه روز اعراض اخلاط بود و بیش انچه از خون باشد علامتش آنست که آبله بزرگ بوسته سرخی او بسیار شدید و بزودی خون و طوبات مع التهاب خارش بود و اگر آنچه از صفرا باشد علامتش بالعکس مذکور و علت طوبت و زیادتی حدت و زردی رنگ ست و در مصر خشان نامند و آنچه از بلغم بود علامتش انبساط و نهاوت عدم خارش و کثرت طوبت و سفیدی آنست و آنچه از سوداباشد علامتش خشکی و صلابت و تیرگی هر خشش و ورم بندها ست و گاهی با بیشتر از یک ماده مرکب شود و علامتش اجتماع علامات مذکوره ست و اما اخلاط کریمان بدق فاسد گردد و بعرق دماغ زائل شود پس کسال متقل و تپ حادث گردد و از خلط حاصر یان در مفاصل پیدا شود و بعد از حمل او حد تنفیذ نماید هیئت بدن

او آنست که ابتدا از مذکیر و مخانین کند و چهار اطبا ابتدای آن بمراهم مدمله نمایند پس ستخم گردد و بدن بمیرد و ازان حذر باید کرد **عماد الدین** محمود شیرازی سیوسیله که مرض معروف با تشک در قدیم الایام نبوده و از امراض جدیده است و اندر اکتب قدما ذکر آن نیست و گویند که ابتدای ظهور آن در ملک فرنگ بوده و از آنجا بلاد فرنگ گویند و از جهت آنکه مانند آتش سوزنده است آنرا آتشک نامند و از برای آنکه اولا در بلاد ارمن بهم رسیده و از انجا ببلاد دیگر انتقال یافته ارمنی دانه خوانند و اطبای متاخرین در تطبیق آن بامراضی که در کتب قدما مذکور ست اختلاف نموده اند بعضی از اقسام نار فارسی دانسته بجهت مشابهت این بدن و بعضی از جدری افقاطات شمرده و بعضی از اقسام جرب جدا فی است لیکن باستقرا از انچه یافته اند از اقسام جرب نیست **سبب** و مادهٔ فاعل آن سودای محترق دیتعفن ست که دران غلیان و فوران بهم رسیده سبب استعداد میان ظاهر جلد بدن و یا باطن آن خاید و ازان ورم قابله بهم رسد و بانه زیرا که غلیان موجب انفصال جزای غلیظ سودا و یه از لطیفه و رقیقه سودا و یه است خواه آن ورم متقرح گردد و یا نه و بدین تقریر یا هیچیک از امراض سودا و یه منطبق نمیگردد زیرا که هیچیک آنها بطریق اندفاع سودای مذکور بواسطهٔ غلیان نیست و باجادری نیز زیرا که در جدری غلیان ست و بواسطهٔ آن انفصال می باید اجزای رطوبهٔ فاسده از اجزای صحیحه و در بین علت انفصال اجزای سودا و یه از رطوبیه است پس سید که این مرض غیر امراض مذکوره است **و علامت** آن مطلقاً ضعف تمام بدن و ضعف اعصاب و عضلات و مفاصل ست بنوعی که از برداشتن اندک چیزی عاجز شود بی تپ که باعث آن باشد و در بروز دانها احساس سوزشی نماید که گویا آن موضع را با آتش مراغ میکنند و رنگ آن موضع در اکثر احوال مائل بکمودت میباشد و در ابتدای کار بر آینده نیز حدت و سوزش باشد و رنگ آنها تیره بود و شب از موضع مفاصل بیخواب بیقرار و آرام باشد و اگر سبب آن مادهٔ ریاحیه باشد که باد فرنگ نامند در اندر مواضع مختلفه باشد و بسرعت از جائی بجائی نقل نماید و گاهی از سرعت حرکت و انتقال بجدی رسد که بانمک زبانی از دست بپا و از پا بدست و از دست راست بدست چپ و از پای راست بپای چپ و بالعکس و همچنین بجا انتقال نماید و در ایام اول بدن برآبله باشد تا هنگامی که دانها بر و تمام باشد و بعد از بر و بیرون بصلاح آیند و از خصائص این مرض ست که ادویهٔ آن باطلاء و ضماد و استفراغات تسکین چندان نمی یابند بلکه در اغلب اوقات اشتداد عظیم می نماید و محرمان این مرض را که بمعالجات مقرره در کتب باصلاح نیاید مانند صداع و رمد و درد گوش و دندان و امثال انها که با سهال و غیر آن زائل نگردد و معالجهٔ آن باد و یه مقرره مخصوصهٔ این مرض نمایند جهت آنکه امثال این احوال اکثر بواسطهٔ مادهٔ سودا و یه عسر الانقلاع میباشد و معالجات مخصوصهٔ این مرض استیصال آن عمده اند و نفع کلی می نمایند و انهذا جزء سهلند که این مراض البته از اقسام و یا از توابع آن اند که چون آن مرض زائل گشت امراض که تابع آنند نیز زائل میگردند و نیز از خصائص این مرض ست که گاهی دانهای کوچک صلب بر سطح بدن بی درد و وجع وقت برمی آیند و چند گاهی مانده پس نمی پذیرند و میگردند و **علامت** و حی آن یعنی حادث از خون جاوه محترق آنست که ردی آن مائل بسرخی و عرق ظاهر برآمده و بشر منتفخ باشد و غیر آن که در قول الخطائی گذشت و تدبیر سابق و مزاج و سن و سحنه و فصل بلد و غیره دلیل **و علامت** صفراوی آن که حادث از صفرای حاد محترق باشد ظهور دانهای خرد سرخ و پر آب و عدم حمرت قوی و هواری حوالی دانها و سوزش آنها و سرعت تقرح و خروج زرداب قیق از آنها باحدت و ورارت بهر جا که برسد متقرح سازد و دانهای این شبیه بجدری و نمله و صائر شود صفراویه باشد بانمک سیاهی و تیرگی و تدبیر مقدم و مزاج و غیره امور مذکوره شاهد آنست **و علامت** بلغمی آن یعنی حادث از بلغم محترق قلت حمره و بجور بزرگی و پهنای آنها و انتفاخ و پشت چشم و ثقل تمام بدن و کثرت بحاب و مائل بسفیدی بودن بشور باشد و تقدم تدابیر و غیره امور مذکوره گواه آنست **و علامت** سوداوی آن یعنی حادث از احتراق سودا قلت عدد دانها و تقطع و سواد و کمودت آنها و حوالی آنها و رنگ بیم آنها و کمی حدت و سوزش فلظ قوام مده و دیر باصلاح آمدن آنها بود و سائر امور مذکوره از تدبیر سابق و مقدمه و غیره دلیل گواه آنست **و بدانکه** اسباب این مرض چنانچه ذکر یافت بالذات سودا یست که احتراق یا تعفن و یا حدت یافته باشد چه هیچیک از انواع این علت خالی ازین نیست لیکن گاه مادهٔ آن سودا تنها میباشد یعنی سودای محترق از سودا و گاه سودای محترق از اختلاط دیگر پس انها چار قسم شدند گاه مادهٔ محترق از انها میباشد بدون یکدیگر با هم اتحاد یافته باشد و گاه با هم امتزاج و اتحاد تام نیافته و گاه ریاح میباشد خواه آن ریاح متولد از سودا باشد و یا از اختلاط دیگر و رطوبت گاه مائیت میباشد بدون یکدیگر با هم اتحاد نی

سرایت آنست که از بساشترت بازنان جاهلان صاحبان این علت واقع شوده بعد ازان آنچه در رحم واقع شود اگر نیک شود کمتر بعضی باشند که دایم مبتلا باشند و بعضی که صاحب این عرض گشته باشد نشیند دگاه از موا کاره و ملابسه همانسه نیز واقع میشود مثلا در یک ظرف و یک کوزه باهم طعام و آب بخورند و یا لباس یکدیگر را بپوشند و یا بر یک فرش باهم نشینند و هر چند گفته اند که این عرض از جمله امراض متوارثه نیست که از والدین باولاد سرایت نماید بطریق ارث لیکن در بعضی اطفال صاحبان این مرض دیده شده که سرایت نموده بهمان الدین گوید که ارمنی دانه که اندر خراسان باو با فرنگ مشهور ست بکثرت مشابهت اگر آن بجذری بعید در جهیدت نه در جمیع اعراض مانند اما بعضی یدیده یا بعضی را آبله های بزرگ و غالب باهم پیوسته بیکدیگر پدید آید و آب گیر در دخت بزرگ شود و در کند و بعضی را در دو دانها که نه باشد و بعضی را در اول حال شبیه بتمام طاهر شود و هیچ آب نگیرد و هیچنین خشکر شیه پیدا کنند و بزرگ شوده پوست را تخمی نخورد و بعضی را اندک آب گیر دو زود و پیش گردد و محل آن سوزش و درد و حرارت عظیم کند هیچ چهره گاهی بعضه خشک ال کال باگر دد و گاهی نمله بعد بیشتر طعوان اولا بر پوست سر بر دیا زند اگر چه گاه باشد که در اکثر اعضا بر آید بتدریج و انچه اول برآمده باشد هنوز باقی بود و بعضی را نه بلکه بیک نوبت بر اید گاه باشد که بر بعضی عضا غلبه کند خصوص بر سر و بعضی نباشد و یا کمتر بود تخصیص بر پاها گاه باشد که بشرات اندک و متفرق بود و اعراض آن غلبه حرارت مزاج ست و اندکی دفاریدن بدن در دو در مفاصل بم تر که حرکت بشکل تواند کرد در شبها در دو مفاصل بیشتر شدت کند آنرا گه دانه کمتر بر اید و هیچ مفاصل بیشتر نبود دگاه باشد که مرجع مخاطب بود چنانکه جیاز خواهد که خود را لمالک کند و گاه باشد که زبن ساز دو پاها بیکا شود و هیچ معلوج دگاه باشد که با دو در دو مفاصل پاها و سم کند و هیچ مفاصل دیگر بشیت چشم و وری پدید آید و شهای طعام کم شود و هضم ضعیف گردد و گاه باشد که از اول انها غالب آید و تا آخر بو هیچ نباشد و بحران تام آن چنانچه بعضی صدانه اند چون تخلیطی نشود در هفته ماه بود و قبول ازان چون علاج نیکو کنند تخفیفی نیکو یا بد و بعد چند روز باید دیگر دانه دیا در دو در مرهو د کند و بعضی را که مزاج قوی بود در اول خلاط بدر تن او نه باشد دانه کمتر پدید آید و اعراض آن کمتر تکلیف دهد و بسیار باشد که قبل از ظهور شرحرارتی در پوست بدن پدید اید و بعلاج و استفراغات گاهی که تشود دانه غلبه کند بیرون گاه بشره ظاهر شود و یا خود حرارتی دا عیانی در دو مفاصل پیدا شود و بعد بدتی از ایام بشره ظاهر شود و در دیم نرمی را گاهی گلوی او در دو دیگر دنا گاه آبله فرنگ بر آرد و بسیار باشد که اول بشره ظاهر شود انگاه ازین اعراض بعضی یا همه پدید آید و بدانند که این مرض از جمله امراض مسری بود لیکن بسیار سریع السرایت نباشد و از مجامعت با آتشک نزدیک تر از مصاحبت پدید اید و از بسیدن بخار تن و بوتن دیگر در حمام و یا رسیدن عرق دیگران بر لباس او زود تر از ملاقات و ادراک نفس او پدید آید و داوی این مرض خلطی بود عضو مرکب از اخلاط فاسده و لیکن بغلبت و سوداویت احتراقی بر آن غالب بود و این خلط عفن هر خلطی را که در بدن بیشتر و غالب تر باشد آزار عفن بیشتر و بجنس خود بیشتر میگرداند و گاهی فساد ماده بجدی سد که ریش او لا تعضو را بخورد و تباه کند و بسیار باشد که بشرات آن با عراض پدید آید و بشرات بطرف شود و درد و رم و بدی هضم باقی باشد تا مدت بسیار ان تام و با آن حرارت نیز گاهی ظاهر شود و کسی که اندرین مرض تخلیطات کند در علاج تقصیری نماید تا دو سه سال این بیشتر اندرین مرض باقی ماند و لیکن بی دانه و یا کم دانه چنین بود و اما بسیار دانه از مدت بحران تام مزکور در نگذرد و بعلاج صحت یابد و بعضی را که اخلاط بسیار در بدن باشد و بشره بسیار پدید آید و علاج نیک نیابد زود هلاک گردد علاج چون ماده این مرض خبیث متعلق باعماق بدن است لهذا معالجه آن با دویه سمیه نفاذه کرده میشود با انکه در ان خطست بسبب احداث آنها عضو بدن مفاصل و فساد بدن در ترک آنها اولی ست مگر بسبب اضطرار بحالت قوت مریض و بعد تنقیه و تقویت اعضای رئیسه که در ان هنگام آنها اگر شر ادویه نهند بشرط توافق مزاج بسرعت نفعی تر بخشد و بعض ترا کیب ادویه هندیه مثل سرکپور و غیر آنرا خاصیت عجیب باین مرض ست و اگر چه در ظاهر غیر موافق بود لیکن مجربین آنرا استعمال میکنند و ادویه یونانیه بدیر نفع میکنند لیکن آن سالم از ضرر نیست اما کثرت ضرر درین مرض نقصان کلی دارد که در مفاصل می آرد پس جمله اگر مریض محروری مزاج و یا نازک بلیغ ضعیف باشد علاج با دویه یونانی کنند مثل اعناب شاهتره سرسوکه چراتیه هلیله سیاه بنفشه صندل سرخ برگ حنای خشک اندران شربت آب گرم تر خایند و صبح آب بالا آن گرفته شهد سفید داخل کرده نوشند و بعد از چند روز فصد هفت اندام یا بسلیق کنند و در صورت حدت ماده بعد از نضج تنقیه صفرائی سودا وی مثل هلیله ای صفرادی خایند و مازاجین و شیر تربکار برند و آب شاهتره سبز دروق دادن نیز بسیار فایده میکند و استعمال عرق گل نیلوفر نیز مکرر شربت یا وسات عشبه و معاجین مناسبه بنفشه معمول ست و در حالت عدم حدت ماده بعد تنقیح تنقیه آن بدستور بالیخولیای بلغمی و سوداوی کنند و بعد ازان عرقیات صفی خون و معاجین عشبه چون سپستان استعمال خایند و اگر مریض غیر محروری مزاج و قوی باشد اگر غلبه خون بینند او لا فصد کنند و الا بسملات هندی مثل حوب دب السلطین

وغیره مسقوف حب الفیل و مسقوف مسهل سیاه و جوان تقیه نماینده و بعد ازان حب تو تیا یا مرارنگ و یا سکبینج و یا ملاد و غیر آن حسب ضرورت بکار برند و بدانند که چوب چینی و عشبه درین مرض فائده بالیغ معتنی نمایند خصوص بعد تنقیه و طریق استعمال چوب چینی در مجلس خوردن عشبه خواهد نوشته شود

طریق خوردن عشبه بدانکه عشبه سه نوع یاسمین مصر نیست و چون اطرف مغرب می آرند یا آنکه اولا اهل مغرب را اطلاع بر منافع آن حاصل شده بعد ازان در سایر بلاد اشتهار یافته عشبه مغربی نامند و مزاج آن گرم در اول سطر دوم و در آخر آن یابس سه و بعضی گرم و خشک در سوم نوشته اند و بهتر همین آنست که باریک و سبز رنگ باشد و چون بشگفتند ازان غبار ظاهر گردد و منفرد او سفید بود و منفعت آن در اکثر امراض مثل چوب چینی ست مگر در امراض حار مزاج صفرا و دانسته که چوب چینی مفید و این دوا مضر ست و در بعضی امراض بارد بلغمی سودا وی خالی این زیاده از چوب چینی ست مثل اوجاع مفاصل و نقرس و رد اعضای مخلوع مسطور نوشته اند که برای بواسیر نهایت مفید ست و در فالج و استرخا و لقوه و رعشه که چوب چینی و صرصر این و طباشیر میکند در ابتدای زحیر آتشک توان داد و دستور فصد و تنقیه قبل از استعمال آن و طریق طبخ و شرب و اختیار اغذیه و اشربه دران و احتیاط از اعراض نفسانی و حرکات متعبه و حمام و غیر آن بدستور چوب چینی بود و حاصل آنکه عشبه همچو چوب چینی و خیر و اجب شان حب چوب چینی ست مگر در عشبه خوردن نمک حلال نوشته اند و در مرض سرسام بخار و رنگ آن گرفتن تمام بدن یا بعضو مؤلف بدستور نافع افتاده و بعد از نوع بهبود حاصل شد چه بهتر بود و اخیر واجب ست مدت دادن این دوا نزده روز یا پانزده روز یا بیست یا چهل سفد معوض برای طبیب ست و هرگاه آب عشبه از برای شرب وفا نکند و عشبه قلیل باشد تفل آن را جوشانیده بکار برند در شرب آن نیز خلل نیست که سرد نوشند و اگر در گلاب مزج کرده بنوشند بهتر و راست و هرگاه این دوا بطریق موصوف و بچون استعمال نمایند باید که پرهیز موافق و معاجین چوب چینی عرض شود چوب چینی بوزن آن عشبه اگر گرفته باهمان ادویه ترکیب نمایند و بدان نسخ میل فرمایند و حکیم ازرانی رحمه نوشته که بعضی اوقات هر دو را مخلوط استعمال عشبه کوفته پخته باهمچند آن نبات سوده تا بست روز یا بیشتر یکجا بحسب حاجت و ضرورت با گلاب داده شود از تر شیها و لبنیات و فواکه تا آخر سر دردانشای خوردن دوا و بعد فراغ تا دو ازده روز پرهیز نموده و اتمام شخشیده و گاهی عشبه را بالصف دنبات کوفته بپخته در سه روز اول هر روز یکنیم مثقال و در مرض ضعیف دو روز مثقال و در متوسط دو نیم مثقال در قویه و سه روز دیگر دو نیم مثقال تا سه نیم مثقال باسه نیم مثقال تا چهار مثقال با گلاب تا نه روز داده آب بایه پرهیز و نقع تمام شود

و گر بعض ترا کیب از مطب ساتذه برای آتشک باتپ و غیره عوارض گر باتپ باشد شاه تره چهار پایه هر یک ششماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده شهد یک نیم قوله داخل کرده دهند و گاهی عناب و همایه صندل مسرخ تخم کاسنی نبات عوض اصل السوس شهد کرده میشود و گاهی درین آلو بخارا نیز افزوده میشود و گاهی شاه تره و همایه صندل مسرخ هر یک ششماشه جوشانیده شیره خیارین هفت ماشه شربت نیلوفر دو تولهٔ خاکشی پنجماشه و گاهی عناب گل نفشه گل سرخ عرق شاه تره و بجای صندل در جوشانیده و شیره و منفرد تخم کدو و شربت بنفشه بجای خیارین و شربت نیلوفر ذکر کرده میشود و گاهی کاسنی کوفته افزوده میشود و هرگاه اخراج حوادث منظور باشد چرا پایه شاه تره صندل مسرخ گل نیلوفر کاسنی کوفته هر یک ششماشه جوشانیده شهد دو تولهٔ داخل کرده دهند **ایضاً** اگر ازاده آتشک در ایام سیچ گرانی کوشش طبیعی و عسر حرکت در رشی و نفس عارض شود شاه تره پوست بلیله زرد هر یک ششماشه اسطوخودوس چرا پایه هر یک چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری دو تولهٔ حل کرده دهند بعد تعدیل مضمع ماده آبسی سهل دهند شاه تره گل سرخ عنب الثعلب پوست بلیله زرد بلیله سیاه گل خطمی گل نیلوفر گاو زبان اسطوخودوس هر یک ششماشه بیخ منفطل مناسای مکی هر یک نه ماشه جوشانیده گلقند سه تولهٔ تخمین چهار تولهٔ فلوس خیار شنبر شش تولهٔ روغن بادام ششماشه و وقت خواب شب شلهٔ ملائم و بجای آب عرق شاه تره و هندبه روز دوم اطریفل کشنیزی کمیتولهٔ عرق شاه تره و غیره یا سیر شیره تخم کاسنی ششماشه نبات دو تولهٔ بعد تفقیه مجون عشبه همراه عرق شاه تره و هندبه غذا داده و قلیه از لبمیات و جمیع مضات و بقولات جتناب نمایند و در ایام استعمال مجون عشبه گاهی موز منقی برده دانه گاو زبان ششماشه جوشانیده شربت بنفشه دو تولهٔ شیره خیارین ششماشه داخل کرده تولهٔ بهی سفید ششماشه با شیره و گاهی بلیله مربی یکعدد خورده بالایش گل مسرخ ششماشه کشنیز خشک چهار ماشه معرق شاه تره جوشانیده تخم شربتی نبات گاهی اسطوخودوس گاهی زبان گل مسرخ کاسنی کوفته جوشانیده گلقند هر روز که بحسب طبیعت شود تدبیر آن نیز بنابر **ایضاً** اگر بعد مسهلات شوبات زرد و نحل گرفته باشد پوست بلیله زرد شاه تره قصب الذریره تخم کاسنی کوفته عنب الثعلب سیاه روغن بادام ششماشه بلیله سیاه بیخ منفطل هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند داخل کرده دهند **ایضاً** برای شوبات و عطسه مخصوص شاه تره چرا پایه پوست بلیله زرد صندل مسرخ هر یک ششماشه جوشانیده شهد دو تولهٔ داخل کرده دهند صندل سفید برگ حنا

مرد اسنگ هر یک بکماشه بروغن خاطمیا و فرایند **ایضاً** اگر دهن آمده باشد و درد اعضا بود بلیله سیاه چهار ماشه دو هایه شاهتره چراینه نخم کاسنی صندل سرخ هر یک شش ماشه جوشانیده شهد خالص دو تولد بدهند و کیسه بر گ خمار یک چهار ماشه نیلوتهه سوخته یکماشه کاشغری مردا سنگ هر یک دو ماشه بروغن گل ضماد کنند **ایضاً** اگر خواب بقدر حد سن تمام بدن زفصل گرما باشد عناب پنج دانه شاهتره دو هایه کشنیز خشک هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند دو تولد مالیده دو بدهند روز دوم صندل سرخ نخم کاسنی کوفته هر یک چهار ماشه روز سوم بلیله سیاه افتیمون هر یک شش ماشه افزایند بعد دو یازده روز برای تنقیه بیخ خطمی باشه دخل کنند **ایضاً** شاهتره دو هایه صندل سرخ بلیله سیاه هر یک شش ماشه عناب پنج عدد جوشانیده شهد دخل کرده روز دوم چراینه شش ماشه روز سوم گل سرخ گلوبر یک شش ماشه افزایند بعد دو روز بیخ خطمی باشه اضافه کنند **ایضاً** اگر تب پنجدانه شاهتره دو هایه چراینه بلیله سیاه کشنیز خشک جوانسه هر یک شش ماشه جوشانیده شهد دو تولد دخل کرده روز دوم گل نیلوفر تخم کاسنی گل خطمی هر یک شش ماشه افزایند بعد بیست روز بیخ خطمی شش ماشه برای تنقیه دخل کنند **ایضاً** اگر از سکپور زخیره دهن آمده باشد پوست بیخ هریری چمال کچنال پوست کونار چمال پرسش جوشانیده مضمضه نمایند ریشه عناب پنجدانه شیره تخم خرفه شش ماشه عرق شاهتره یکدره وکاسنی ده تولد شربت بزوری دو تولد بنوشند **ایضاً** برگ چنبیلی کونار مازو سبز هر یک چهار ماشه جوشانیده مضمضه نمایند وچون لعاب دهن موقوف شود شاهتره چراینه هر یک شش ماشه صندل سرخ پوست بلیله زرد هر یک چهار ماشه جوشانیده شهد دخل کرده دو بدهند **ایضاً** اگر باتجاله دهن و درد گلو و سرفه از نزال باشد اصل السوس عناب گل نیلوفر مهدانه اسطوخودوس کشنیز خشک جوشانیده شربت بنفشه خاکشی دخل کرده بنوشند روز دوم شیره گاهوا فزایند چون مساجت حرارت داشته باشد لعاب مهدانه شیره گاهو شربت نیلوفر عرق شاهتره خاکشی برای تسکین دو بدهند

ذکر بعض ادویه مرکبه یونانیه که در مرض آتشک مستعمل است **دوائیکه** جهت آتشک مجرب و مکرر بعمل آمده بادیان دو درم شاهتره سه درم تخم کاسنی رشد گلقند دو تولد سه روز این منضج بنوشند بعده بگیرند حب الفیل بقدر نه ماشه تا یکتوله کوفته بیخته شکر تری همچندان آنرا بیخته بقدر شش ماشه با لکاب نیلگرم یا با آب گرم بخورند بعد اسهال غذا کهچری بلایم بخورانند روز دیگر تبریاز اسپغول و شربت دو بدهند روز دیگر در میان پرستوسهل بدهند اگر قوت ضعیف باشد دو سهل دو بدهند اگر قوت قوی باشد عوض اسپغول سهل سفوف حب الفیل بخورانند و بعد انقضای سه روز از سهل گیرند افیون یکدرام تنگ دو درم هر دو را با آب سایده ده قرص سازند دیگی را دود بدهند ده قرص که باقی ماند یک قرص صبح در فلیان گل کردران آب هم باشد با تش چوب کنار بطور تنباکو بکشند و یک قرص بدستور وقت دوپهر بکشند و این شش قرص بدستور سابق سه روز بعد آنرا غذا خوب پریان یا نان نخودبلی نمکدار بی روغن تا سه روز پس روز چهارم کهچری ملایم بدهند اگر دهن جوش کند اصهال کچنال مضمضه کنند **سفوف حب الفیل** که بعد تنقیه مهوا تنقیه سفید حب الفیل هشتاد دانه بارغن بادام چرب نمایند و بایگدانگ زنجبیل و دو دانگ ریوند چینی نیز در هاون گل سرخ کوفته بیخته با آب نیلگرم یا گلاب گرم بدهند **سفوف عشبه** که برای آتشک و جمیع قروح خبیثه موثر است عشبه مغربی چهار تولد پوست بلیله زرد صندل سرخ سنای مکی هر واحد یکتوله کوفته بیخته سفوف سازند دو هفته ماشه تا نه ماشه با آب نیلگرم یا عرقهای مناسب بعمل آرند و بعضی درین سفوف تخم گل عباسی و سرپوکه و باچی و گل سرخ هر یک سه تولد نیز می افزایند و معمول حکیم ارشد اینست عشبه دو خرزه سنای مکی کچور شکیرا بر سفوف کرده یکتوله با آب نیلگرم بخورند غذا دو پیازه گوشتاب خورند سفوف چوب گزکه درسخت جرب بیاید نیز بتدریج تنقیه مهوا دران خفته کنند و معموله معمول ست **نوع دیگر** که آتشک و دیگر امراض سوداویه جلدیه بعد تنقیه برای استیصال دیرینه ساسره معمول ست عشبه مغربی ده مثقال ریوند خطائی دو نیم مثقال هلیله انگلیزی یک مثقال یا دو بالا برگ سنا پنج مثقال پوست بلیله زرد و پوست بلیله کابلی بلیله سیاه پوست بلیله گل سرخ هر یک یک مثقال بلیله بالا برگ شاهتره یک مثقال کوفته بیخته نبات سفید نصف وزن ادویه آمیخته سفوف سازند و هر روز بقدر یکتوله همراه عرق شاهتره خورده باشند و اگر شکایت درد مفاصل هم باشد سوز بخان شیر من بوزیدان بقدر دو مثقال افزایند و اگر در مزاج مریض طوبت خالط باشد اسطوخودوس دو مثقال هم اضافه نمایند **شربت عشبه** که قالع مواد سوداوی دافع آتشک عشبه مغربی سه تولد چوب چینی سه درم عناب پانزده دانه برادهٔ صندل سفید و صندل سرخ جوانسه چراینه هر یک دو درم برادهٔ چوب آبنوس برادهٔ چوب بقیسار هر یک دو نیم درم شب آب تر کرده صبح جوش داده صاف کرده نبات یکرطل در ربع دخل کرده بقوام شربت آرند **نوع دیگر** که برای تصفیه خون و دفع مواد آتشک معمول و دیگر اقسام شپوره قروح واگاه حلق را بسیار میل عشبه مغربی بهشت درم آلو بخارا عناب هر واحد دوازده دانه شاهتره بنفشه جوشانده هر یک دو ازده درم برادهٔ چوب شیشم چهار درم همه را در دو رطل آب بجوشانند هرگاه نصف بماند صاف نموده با یکرطل شربت بنفشه دیا قند سفید بقوام آرند دوازده درم صبح دیگر قدر شام

باعرق شاهتره وبید مشک گلاب نیمگرم تابست مدر نخورانند وضماد آتش جوبجای آب عرق چوب گذارند گرعرق مناسب ندهند واگر قوی ترخواهند مدر ان عشبه بست درم نمایند دوقدح آب نیم گرم بکنند چهار درم موجه مقشر بست درم وشاهتره ذبغشه هریک دودرم ست وچوب چینی چهار درم مدقوق کرده مخلوط خرزه هریک ده درم عوض چوب شیشم دخل شربت پاوسات که بزبان اهل فرنگ شیشم راگویند جهت اصلاح قروح خبیثه وآتشک وجرب وقوبا وغیره امراض سوداوی مجرب ست واین نسخه قوی تر وانفع ازینجه متعارف است برادۀ چوب شیشم پاوسیر برادۀ چوب چینی نیم پاو در آب گرم سه آثار کیشب ودر روز تر دارند بعده جوش داده پاکیزه صاف نموده عناب بست وپنج عدد صندل سفید هریک سه توله شاهتره پوست پاکیزه زرد افتیمون بسفایج گل نیلوفر هریک دو توله گل سرخ گل بنفشه هریک سه تواله در آب مذکور یکشبانه روز تر داشته بعده بجوشانیده صاف کرده نبات سفید یکنیم آثار دخل کرده بقوام شربت آرند پس نصف آن جدا کرده دارند ودر نصف باقی سنای مکی ده توله سورنجان شیرین دو درم توله باریک سوده آمیخته نگاهدارند عرق نوشیدن این هر دو قسم شربت است که برادۀ شیشم بقدر نیم پاو یک توله در یکنیم پاو آب بجوشانند تا نصف بماند صاف نموده شربت غیر مسهل آن بقدر شش توله دخل کرده بخورانند وقت صبح دهین طور وقت شام وبعد پنج شش روز شربت مسهل آن بقدر دوازده توله همراه جوشانیدۀ مذکور وقت صبح میداده باشند استعمال آن تا دو هفته یا بست ویکروز درمیان مفوض برای طبیعت بست غذا دهین ایام استعمال این قلیه دنان وپلاو دهند واز محوضات وثقیلات وبنیات پرهیز نمایند وروز استعمال شربت مسهل از نان هم اجتناب اولی است **شربت چوب چینی** مسهل مواد آتشک چوب چینی گل سرخ بسفایج سنای مکی صندل سرخ صندل سفید بادیان هریک چهار درم نبات پاوآثار بدستور مقرر شربت مرتب ساز ند روز هفتم دو توله بخورند ضماد ال خشکه کچوری **نوع دیگر** قالع مواد سوداوی وقاطع مادۀ محترقه ونافع آتشک چوب چینی دو توله عشبه مذکوره سه توله برگ شاهتره بارتجویه برادۀ چوب شیشم گل منڈی برگ گاوزبان تخم شاهتره افتیمون در پارچه بسته تخم کاسنی برادۀ صندل سرخ هر واحد نه ماشه شب دراب چهار طل خیسانند وصبح بجوشانند که یکنیم طل باقی ماند صاف نموده بقدر سفید یکنیم طل بقوام شربت آرند شربتی سه توله **عرق گل نیب** که دافع فساد خون ونافع شور سوداوی وآتشک وشری وجذام ومجرب ست برادۀ صندلین عنب الثعلب نیلوفر گل خیرو هریک پاوآثار گل سرخ بنفشه گاوزبان بابلیه سیاه نیمکوفته هریک نیم پاو خس هندی نیم پاو درچهارم تخم کاسنی یکنیم پاو اسطوخودوس گل گاوزبان گل مصطگی هریک چهار درم الایچی خرد نیمکوفته دو درم شاهتره سرپھو کہ هریک نیم آثار گل کیوڑہ از دو تا چهار عدد عناب سپستان هریک پنجاه دانه مویز منقی دوصد عدد کشمش سبز صد عدد گل بنفشه یک آثار تا آدو آثار نبات پنج آثار همه را در آب هشت پاس ترکنند وهفت آثار عرق کشند خوراک روز اول چهار توله تا سه روز بعده پنج توله تا سه روز بعده هشت توله تا هفت روز بعده نیم پاو مدام مخمور ندوا گر خواهند درین عرق چاسی خطائی جوش داده قهوه خورند **عرق شاهتره مرکب** دافع آتشک وامراض مفاصل وریح ودرد تمام بدن ورافع مواد امراض سوداوی مثل آتشک وخارش قوبا وکلف وچهاجن واستعمال این بعد تنقیه در امراض مذکوره همراه معجون عشبه یا چوب چینی یا اطریفل شاهتره پوست مجمول ست شاهتره پوست بابلیه زرد پوست بیخ نیم کزیرگل باشد مثقال دخت مکوه سرپھو کہ هر واحد یک آثار چرایته نیم آثار بیخ پاچمین گاوزبان گل سرخ صندل سفید دو سرخ هر واحد پاوآثار بدستور معروف عرق کشند وشش توله باشهد دو توله بخور زیر بالنشتا یک چله **عرق چوب چینی** نافع شخصی که عادی شراب بود وآتشک برآورده باشد ومفرح ومسکر ست برادۀ چوب چینی گل سرخ برادۀ چوب شیشم سرپھو کہ شاهتره هریک نیم طل خارخسک یکطل پوست بابلیه کابلی گل منڈی هریک یک نیم طل پوست مغیلان شش ماشه قند سیاه بست آثار عناب صد عدد بهدانه خرما انداز ده قفیکه لاهن تیار شود عرق سبک کشند ودوقت دو آتشه کردن گل سرخ نیم من برادۀ مصطگی سفید ومرسرخ هر واحد شش توله خس هندی ده توله عرق نیلوفر مرکب گاوزبان عرق کیوڑہ هر واحد یک مینا آمیخته عرق کشند **منضج مسهل** که عرق آتشک معمول ست بعد فصد باسلیق یا هفت مدام واخراج خون فاسد بخسب طاقت عناب آبوبخارا هر واحد پنج دانه پستان یازده دانه تخم کاسنی تخم بادرنجبو بیدمشک برم دڑی برگ شاهتره چرایته سرپھو کچی تخم کاسنی بیخ بادیان تخم خرزه بسفایج افتیمون در پارچه بسته هر یک شماشه گل گاوزبان برگ گاوزبان هریک چهار ماشه مویز منقی یک توله شب دراب عرق کاسنی عرق شاهتره عرق منڈی هریک هفت توله تمر هندی مالیده صاف کرده گلقند دو توله دخل کرده بنوشند تا پانزده روز اما اگر حرارت مفرطه نباشد آلو بخارا گل نیلوفر تخم کاسنی خیارین حذف کنند همیان افزودن بعقل ودیگر بحسب مزاج مریض محول بر فکر معالج ست بعد ازان تمر هندی پنج توله گل سرخ مغز خسکدانه تخم الفیل بیشه خطمی

بیخ خطمی هر یک شش ماشه سنای مکی نه ماشه مغز فلوس شش تولة تخم بین چارتولة شیرخشت دو تولة در منضج افزوده دو آلو تنها را هفت عدد و سونیز منقی دو تولة و حلو عرق کاسنی عرق گاوزبان منوده دوزن عرقیات هر یک سی تولة گرفته بر ستور شب تر داشته صباح مالیده صاف ساخته شیرهٔ مغز بادام شیرین هفت عدد مالیده گرفته بنوشند و اگر سعده عاصی باشد و باین سهل اجابت بخوبی ننماید و اخراج مواد تکرد دپوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه افسنتین بروی اضافه کنند و اگر اسهال زیاده شود بعضی ادویه سهله کم نمایند مقدار دوزدیگر این تبرید و هند هلیلهٔ صرفی یک عدد پخته خشته دو درگرده بورق نقره یکعدد گرفته اول بخورند بالایش شیرهٔ عناب چهار دانه شیرهٔ تخم کاسنی نیجاشه در عرق منذی عرق شاهتره هر دا صدوده تولة برآورده شربت نیلوفر اهل کرده تخم ریحان نیجاشه یا اسپغول مسلم شش اشاره باشیشه بنوشند و اگر هنگام اجابت پیچ در رده باشد لعاب بیدانه خطمی نیجاشه باید افزود و بعد انقراغ از دو سهل باز رزمنضج بر ستور سابق نوشیده دو سهل حب لاجورد باید داد باین طریق که حب لاجورد یکتولة همراه عرق منذی عرق شاهتره نیم تولة یا دو تولة پیش از شب مانده بخورند و بخوابند بصبحی دم برخاسته سهل اغتنا شاهتره منذی تخم کاسنی چرایتة گل سرخ بیخ کاسنی مویز منقی سپغایج اقیمون سنای مکی مغز خشکدانه حب النیل هلیلهٔ زرد و خیارشنبر تخم بین خشت گلقند عرق منذی عرق شاهتره شیرهٔ مغز بادام بر ستور معمول سهل نوشند این طریق بعضی متاخرین بست و متقدمین در بعد قرص صبح با جوب خیارشنبر شامل میکنند این امر در ایام صیف بهتر است روز دیگر تبرید بر ستور داده فردای آن سهل حبوب بر ستور دهند و بعد از چهار سهل یعنی دو از خیارشنبر دو از حب لاجورد تا هفت روز شل تبرید بسابقه تبرید نوشانند و بعد یا نهٔ روز مطبوخ کوران پوست بیخ نیشکست و دو از دو نه هندیه نه کوکرده تا هفت روز بنوشانند و اگر مرض اهل نشود یک هفته مهلت داده حب بالا در هفت روز نهایت چهارده روز بخورانند و اگر از حب مذکور هم بیحرکت شد حب را ترک نموده دلیه گندم همراه جزات خوراینده شود و غرغره کردن ان معمول ست بعد آن زندوه اگر دم زیاده شود در شکل خناق پیدا گردد در گ قیفال زنند و نوچ پاشند و تدبیر دیگر حسب قوانین طبی باید کرد و در هر گاه از این نجات یابد ذاخری از قلاع و دردم لثه و حلق پیدا گردد و جریان رطوبت باقی ماند اگاه مذرورات و مسنونات و مضمضها کار بر ند سوای آن هر علتی که از اکال دو یه آتشک مانند تپ لحمی و غیره حادث شود و معالجتش بیاید **صفت** حب لاجورد که بهترین مرض معمول ست ایارج فیقرا یقون غاریقون جلاپا انگبزی شحم حنظل هر یک یک مثقال هر یک مصوف و دردم پوست هلیلهٔ کابلی یکدرم مجموع ده درم شربت بنفشه مثقال نیجبیل نمک لاهوری بابسوس هر دا صد گیاشه کوفته بیخته کثیر اسقال نرگس یک گیاشه در عرق بادیان حل کرده دران جمله قدر سونگ بندقدر شربت بکتولة همراه سهل مذکور **مطبوخ** که برای دفع آتشک مجرب نوشته بیخ خطمی دو تولة سنای مکی شاهتره هر دا حد بکتولة گل سرخ نیم تولة هر دا را کتیوله آب جوشانده هر گاه نصف بمانند صاف کرده بنوشند همین قسم تا سه روز و اگر در سه روز تفاوت نشود سه روز دیگر بخورند غذا دو به پرهیز سونگ شامر دال خشک و دیگر پوست هلیلهٔ زرد بلیلهٔ هلیلهٔ سیاه آمله صندل مرخ خارشتر عوض شاهتره و مضاد گل سرخ هست و وزن هر یک یکتولة **معجون عشبه** تالیف حکیم شریف خان بهمت آتشک اخراج مواد سودا دی و ملغمی روجع مفاصل معمول ست پوست هلیلهٔ زرد چهار درم پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه پوست هلیلهٔ شاهتره سپغایج مستقی تربد مجوب خراشیده افیقون از هر واحد پنج درم آمله سه درم هر یک سنای مکی ده درم عشبهٔ مغربی پنج تولة باشهد سفید سه وزن ادویه بدستور معجون بازند خورا گاه نیم تولة گاهی خوص عشبه چوب چینی پاپوآنار دیرین ترکیب نموده شده برای مواد سودا دی بسیار نافع آمد **نوع دیگر** نافع بقروح خبیثهٔ آتشک و اکلوره خارش و دردناک و اجاع مفاصل و مقوی اعضای تنها او مجرب ست بادیان صندل سفید هر یک دو درم سپغایج مستقی سنای مکی هر یک شش درم عشبهٔ مغربی دوازده درم شهد خالص بست و چهار درم قند سفید یک آنار دو به رابعد کوفتن بیخته وزن کرده بگیرند معجون سازند قدر خوراک یکدرم صبح و یکدرم شام با آب مطبوخ عشبه که یکدرم عشبه را با هفت آنار آب خالص جوش دهند هر گاه ثلث بماند صاف نموده قدری از ان بشهد خورند و باقی بجای آب خورد ن این آب استعمال سازند و آب گیر نخورند و اگر با عشبه یکدرم عجوب گرجوش دهند بهتر و قوی تر بود و در نسخهٔ دیگر وزن عشبه و سنا هر یکی هفت درم و مسل و قند سفید سه چند اده ست و قید استعمال آن با آب عشبه نیست غذا گوشت بزیاد ه یا مرغ بانان خمیر **نوع دیگر** که برای آتشک و اورام و خته استفاده و قبض و نفخ تصفیه خون نماید مجرب عشبهٔ مغربی ربع طل برگ سنای مکی بادیان هر یک دوازده درم سپغایج مستقی شانزده درم صندل مرخ چهار درم قند سفید بیع طل مسل نیم طل تقریباً در زرد بیاض وزن بادیان و صندل مرخ هر یک شش درم و سپغایج دوازده درم و قند و مسل هر یک نیم طل است و تربد سفید شش درم ساده کرده خوراک یکتوله

تا کمتر تولد و نوشته کاین معجون بتقویه سوداوی آتشک از بدن بالکل نماید و نطفه متوالد و متناسل اصاف کند و خارش و جماعت و کلفت را دور سازد و در مفاصل خشکی دماغ و جمیع امراض سوداوی را نافع **نوع دیگر** مجرب حکیم بهمنیان برای استیصال بلوای آتشک و قروح خبیثه و بثور سوداوی بواصیر و تصفیه خون معمول است عشر یک سنبلی هفت دینم تولد زنجبیل چینی شش تولد اسفناج برگ سنای مکی هر یک سه تولد اجوان برادره چوب شیشم برادره آنبوه جرایته هلیله سیاه هر یک پنج دینم تولد گل سرخ برگ سلاخته هر برگ همچه هر برگ خاعنب الثعلب هر یک یک تولد گلو انیسون گل بابونه گاوزبان هر یک نه ماشه عرقانی بیست و پنج دینم وزن همه ادویه بیست مثقال ساخته چهل روز در غلچه بدارند بعده از مکوله تا دو دینم تولد بخور بغداد تقور سودان روباهی نمک یاکر نمک **نوع دیگر** معجون حکیم نور الله خان نافع آتشک مقوی قلب مفید علل اعضای تناسلی و اوجاع مفاصل که بسبب آتشک باشد مشک خالص ورق طلا هر یک نیم درهم ورق نقره زعفران هر یک یک درهم سونجان بوزیدان هر یک پنج دینم شقاقل عنبر نیم دو درهم کهربای شمعی بریشم مقرض گل سرخ تخم خشخاش اسفناج مروارید ناسفته بادرنجبویه هر یک یک مثقال مغز تخم خربزه مغلب مصری هر واحد دو مثقال پوست هلیله کابلی کشنیز مقشر مغز تخم کدو شیرین مغز تخم تربوز هر واحد سه مثقال عشر مغزی بست تولد اول عشر را ریزه ریزه کرده شب و عرق گاوزبان دو عرق شاهتره و عرق عنب الثعلب هر واحد یک آنار گلاب نیم آنار ترکرده بجوشاند تا نصف بماند مالیده صاف کرده قند سفید نیم آنار عسل نیم پاو داخل کرده بقوام آرند بعد از سوده آنچه سخته معجون سازند و دو مثقال تا دو دینم مثقال بخورند و گاهی گاهی که میکنیم مثقال دیرین نسخه افزوده می شود بعد دفع مرض آتشک که گرمی و نقاهت باقی باشد فائده عجیب دارد **معجون چوب چینی** که مسهل اخلاط محترقه و مصلح خون فاسد و مجرب ست بادیان یکدرم صندل سفید یکدرم گلو تازه افتیمون هر واحد یکدرم پوست هلیله زرد هلیله سیاه پوست هلیله کابلی شاهتره پوست هلیله چرایته تربد سفید هر یک دو درم سنای مکی چهار دانگ عشر مغزی دوازده درم چوب چینی نیم پاو قند سفید یک سیر عسل پاو سیر بدستور مقرر معجون سازند **نوع دیگر** بهمت بادفرنگ و تقویت باه مستعمل حکیم بقا خان چوب چینی همه صفت و موصوف نیم پاو سنای مکی هفت تولد اسفناج فستقی صندل سفید و سرخ هر یک سه تولد بادیان دو تولد شهد خالص نبات سفید گلاب هر یک نیم آنار اول همه ادویه جدا جدا کوفته بیخته گرم هاون و نباتات و عسل را بقوام آورده ادویه سایر را ندک ندک دران انداخته حل کنند و در ظرف چینی بریزند مصبح چار تولد وقت شام دو تولد بخورند و دیگر وزن اسفناج چهار تولد و عسل سیر تا آنکه غذا زیر بریانی و پلاو مرغن گوشت حلوان **نوع دیگر** دافع مواد آتشک و فساد خون چوب چینی چهل مثقال مغز تخم کدو شیرین تخم خشخاش سفید هر یک چهار درم مغز تخم سرخ هلیله سیاه آمله پوست هلیله شاهتره صندل سفید کاسنی مغز تخم خیارین کشنیز خشک تخم کاهو هر یک سه درم طباشیر چوب گزنه هر یک دو درم ریوند خطائی یکدرم عسل چهل ادویه بشربت حسب حال **نوع دیگر** دافع مواد آتشک مستعمل بعد تقیه پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست هلیله آمله گل مصطفر صندل تخم مغز گاو چرایته اسفناج گل سرخ تخم کاسنی گاوزبان شاهتره مغز تخم کدو شیرین مغز بادام کشنیز مقشر هر یک چهار درم تخم خشخاش سه درم گاوزبان دو درم چوب چینی نیم پاو قند سه چند هر هم سفیده جهت آتشک و سوزش آن و دیگر جراحات و تسکین درد و اندمال عجیب الاثر ست سفیده کاشغری شسته مرداسنگ هر یک پنج درم کتیرا سریش افیون یکماشه رسوت یکدرم کافور دو ماشه موم سفید پنج درم روغن گل بست درم لعاب بهدانه دو ماشه سفیدی تخم مرغ یکعدد اول روغن موم را گداخته فرو د آورده ادویه سوده آمیزند پس لعاب بهدانه و سفیده تخم مرغ داخل کرده بکار برند **هر هم فرنگ** برای جراحت آبادفرنگ و هر زخم تیر و تفنگ و غیره قرحی متقول زیاطی مشائی مرحوم کافور سنگ جراحت هر یک دو ماشه مرداسنگ یکماشه تتیای کرمانی یکتولکه کتیرا سفید چهار ده ماشه رال یکتوله موم سفید یکدرم روغن گاو پانزده درم ادویه سایسیده از پارچه گذرانیده روغن و موم گداخته ادویه دران حل کرده از هفت آب بشویند و در ظرف چینی نگاهدارند و بر لنگه نهاده گذاشته بر زخم نهند **هر هم** را لطیف والد حکیم علوی خان که بحمت قرحه تفنگ بی نظیر و مجرب ست ال سفید اب قلعی موم الافیون مرداسنگ تتیای کرمانی اسرنج توتیای هندی گلنار فارسی نوشادر هر یک یک جزو موم دو جزو روغن گاو پانزده روغن موم اول توتیای هندی را در ظرف سفال آب ندیده بریان کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته موم و روغن گداخته سائر ادویه سفوف ساخته بر زخم کتان ثلیده بر زخم گذارند و هر روز یکدفعه زخم را با آب گرم یا آب چوب چینی بشویند **هر هم چوب چینی** که جهت جراحت آتشک نافع تر از همه ست مرداسنگ شکرف هر یک یک مثقال کمات هندی چوب چینی هر یک چهار مثقال موم سفید پنج مثقال مسکه گاو بست مثقال مستعمل سرخ سازند و گر نصف کات داخل سازند بهتر خواهد بود **ذکر بعض ادویه هندیه** که در مرض آتشک مجرب و معمول ست **بخور** که جهت زخم آتشک و نواصیر و بواسیر نهایت نافع و بعید ال سپند دو مثقال اجوان خراسانی

ناخواه هر یک یکتا نک شنگرف زغال هر یکی نیم تا نک همه را کوفته بیخته سفوف سازند و از مجموع چهارده پڑی بندند هشت زنم بر کرسی نشست و دو در اسهاری بوشیده یک پڑی از این سفوف بر آتش افگنند نهاده دود آن بر زخم رسانند و اگر بواسیر دونه اصیر باشد باید که چهار خرد کلنند و دران افگنند و دران سفوف بالای افگنند و دران مقعد بدان چهار نهاده دود بدستانند و اگر بسبب بیماری آتشک در کام سوراخ شده باشد باید که ده درین سفوف بطریق تنبا کو بکشند و بقول بعضی بحرین گشیدن مفید تر گفته خشک گشته درخت انبه زود از اله سوراخ کام می نماید **ایضاً** برای آتشک مجرب النفع رسکپور شنگرف هر دو احد شش ماشه توتیای سبز سه ماشه موم سفید دو دام روغن گاو چهار دام پاپچه بافته ربع درج نکنید برگ نیم و روغن ناکرسوخته روز نماند و صاف کرده موم را نداخته بگذارند تا خوب گداخته شود و کرم فرود آورده رسکپور انداخته حل کنند بعده شنگوف سوده انداز ند پس نیاتچه تخته ابلان از پارچه موم جامه کرده شش قتیلها نموده از یک قتیله با نکشت چوب کنار بخور گیرند بخور را از چادر پوشیده تا سه روز غذا این بخور شیر

حبوب حب السلاطین مخفی نماند که درین مرض اسهال این حبوب نافعتر از مسهلات دیگر است اگر مرض ضعیف نباشد یا مزاج او بسیار حاد نبود در استعمال مادهٔ این علت بهتر ازین مسهلی نیست و ترکیب آن بسیار است اما در نجا آنچه معمول دیبی غالباً است حوالهٔ قلم میشود جمعی که برای تنقیه درین مرض مجرب ست فاضل سیاه منعکر تخم مغز جمال گوته بدر نخبیل هر واحد پنجاه شه بقدر نخود حب بندند و پنج شش حب همراه آب گرم فرو برند غذا را وقت سه پهر کچری بارد غن بسیار خورند همچنین سه روز نافع است اگر دو یا بالا فاصله استعمال کنند دو در یاض او ستا و مرغ مرجان مرقوم ست که اگر یک صبح و یکشام تا سه هفته تخم زند هر روز یگان دست می آرد و برای قروح و نواصیر نافع بود **ایضاً** معمول شنگرف مدبر که آزاد آب لیموی گاه گاه روز بساید و خشک سازند سه ماشه گاه تخبیل از طفل هر یک نیم دام چوب چوک جمال گوته مدبر در سرکه گرمین هر یک دو دام هیرا بند گیرگاو بسایند و بقدر نخود حب ساخته سه چار عدد یازیاده بدهند غذا جزرات و برنج خورانند **ایضاً** تخبیل فلفل گرد سیاب مدبر که در سه پارچه بیفتند تا آنکه سیاهی او در رود و باقی سفید گردد کهرل کنند گوگرد مدبر که آنرا سوده در کنجی پر آهنی نهاده قدری روغن زرد انداخته بر آتش گذارند چون گداخته شود در شیر گاو انداز ند سه ماشه هر پنج دوا برابر مغز جمال گوته مدبر بر ابر همه بشیر گاو سایده مقدار دو جه حب بندند خوراک دو سه حب با آب گرم غذا شیر و برنج یا جزرات برنج **ایضاً** از بیاض والد مرحوم شنگرف یکدام مغز حب السلاطین مدبر چهار دام در آب لیمو چهل و دو پاس کهرل کرده جمله سازند و بقدر چهار رتی و تند سیاه بچیده بخورند و بغاصله سه روز این عمل داده بعده حب توتیا بخورانند **ایضاً** شنگرف مغز جمال گوته هر واحد سه ماشه مغز ناریل کهنه مغز بادام چهار عدد برگ تنبول هفت عدد خوب باریک سایده حب بقدر کنار دشتی سازند خوراک حب اگچری مرغین بخورند **ایضاً** از حکیم محمد جعفر مغز حب السلاطین مدبر بصافی بیچیده دو هفته حب بکوبند و هفت حب بندند یکی از ان پس سه از ان دو شب غذا گچری خورد و صبح یک حب از ان با عرق بادیان یا آب بخورند غذا فشکه و شکر و روغن زرد آمیخته آخر روز اگر حرارت محسوس شود و اسهال مفرط آید جزرات خورند و باغذا هم آمیزند روز دیگر تبرید لعاب بهدانه سه ماشه لعاب بیخ خطمی پنج ماشه نبات سفید دو تولچه اسپغول مسلم شش ماشه بادام شیرین و آنرز غذا گچری مونگ دال و روغن زرد جزرات باشد چهیدان هر شش حب بفاصلهٔ یکروز باید خورد **ایضاً** مغز جمال گوته نیلتهوتهه هر واحد یکدام مرض شده احتیاج دوای دیگر نخواهد بود و حب را تخلف ست لیکن شرط آنست که دو فلوس برای خوردن او دو پیمانه هر قدر که از خرید آن باقی ماند بتاسه آن خرید به بران فاتحه جناب سرور کائنات داده باطفال تقسیم نماید **حبوب توتیا** و مرداسنگ زنگار بدانکه حبوب این چند روز اکثر بعد تنقیه مفید می افتد و جایکه مادهٔ قلیل باشد قبل از تنقیه نیز نفع بخشد و ازین حبوب نا اسهال میشود و نه دهن جوش میکند لیکن بعضی رافغان میشود و پس بعد خوردن حب دو سه لقمه نان برو روغن مالیده خورند و یا قدری بالائی شیر بالایش بخورند و ازین حب توتیا همواره معمول ست بلیله زنگی یکتوله طباشیر شش ماشه نیلتهوتهه سه ماشه در آب لیموی کاغذی یاد آتا کهرل کنند هر گاه آب خشک شود مقدار کنار دشتی حب سازند یک صبح و یکی شام بخورند و از شیر برنج نماند **نوع دیگر** پوست بلیله زرد آمله کات سفید توتیای سبز هر واحد دو دام در آب لیموی کاغذی دوازده عدد سایده بدستور حب سابق بخورند و از شیر برنج پرهیز کنند **نوع دیگر** که قرحهٔ حلق و بینی را نیز نافع بلیله سیاه پنجدام نیلتهوتهه فلفل سیاه هر یک دو نیم دام کوفته با آب لیموی کاغذی یکصد و بیست کهرل نموده بدستور حب ساخته بخورند و دو نسخه دیگر در زمان بلیله چهار دام و فلفل یکدام و توتیای سبز بربع دام ست **مرداسنگ حب** که در ازاله این مرض بی نظیر ست مرداسنگ

کافور هر واحد دو مثقال قرنفل یکمثقال در اب برگ تنبول کهنه مصالح بود و بقدر نیم پاو باشد چهار پاس کهل کرده تره وحب بندند و یکشام و یکصبح و یکشام خورند شیر برنج یا اب مونگ بانان و روغن زرد هر قدر که خواهند خورند و بعد نه روز که اتشک رفع میشود اگر گرمی معلوم شود کاسه دوغ گاو کوران زیره سفید بقدر دو سه ماشه سائیده آمیزند و سه روز خورند **نوع دیگر** معمول جناب والد ماجد غفرانه له که درین باب بسیار مجرب است اجوان خراسانی اجوا جوانی هر یک یکتوله مرداسنگ سه ماشه قند سیاه کهنه سه توله در اب رخت بسکهیره کوشتاخ او سرخ باشد هشت حب بندند یکی میدانند روز هفت حب یکی صبح اب برنج پخته بی نمک بخورند و روزانه خفتن نه بهند غذا برنج بی نمک و یا نان گندم بی نمک و یا بارد روغن سیاه بخورند دیگر از همه اشیا پرهیز ند و غیر این حب انست که از دهن اب بسیار بدون چشانیدن هیچ خارج شود و معده مرض بالکل رفع گردد و سوراخ کام نیز بندد مجرب است بالاتفاق **نوع دیگر** مجرب از ریاض حضرت استاذی رحمه الله تعالی هلیله زنگی سهاگه کشته پاپڑ یا برابر داهد یکتوله مرداسنگ ششماشه نیلا تھوتھه سه نیم ماشه هر دو را در اب لیموی کاغذی تا سه روز کهرل نمایند بعده حبوب بقدر کنار دشتی بسته یک حب صبح خورده باشند و یکی بعد نظر غذا برنج بخار بی نمک تا هفت روز بخورند بعد ازان تا سه روز دیگر این غذا بخورند و اگر مزاج قوی باشد وزن مرداسنگ نیز یکتوله کنند **حب زنگار** که برای اتشک نافست کذا فی سفید دو تولہ زنگار جوتری هر یک سه ماشه افیون سیاه کی کهنه هر یک دو ماشه کونچل هندی بیخ چوگیا دو تولہ طلای شیر یا دو انار هر سه را سائیده مع طلای در ظرف پهول از دسته پهول سرنو سحق کرده حب سازند اگر خرچ یا داغ سیاه شود داد باشد بران طلا سازند یک حب بخورند **حبوب سم الفار** این حبوب نیز مثل حبوب سابق عمل کنند و در دو مثقال را هم دفع می نماید لیکن این استعمال این شرط است که از ترشی خصوصا از دال مونگ بسیار پرهیز نمایند والا ضرور رجوع مفاصل بشدت پیدا شود و بهترین نسخ آن انست سم الفار نیم ماشه نیلا تھوتھه دو ماشه کشته سفید بست ماشه مغز تخم نیب چهل ماشه سهوکه هشت ماشه در اب کنائی خمیر کهرل کرده بقدر نخود حب بندند صبح یک حب طلای شیر یا در کوه پیچیده بخورند از ترشی و بادی نیز پرهیز کنند **ایضا** برای رفع اتشک اوجاع مفاصل سم الفار یکتوله کشته سفید چهار توله در اب لیموی کاغذی در اب کنائی خرد و اب کنائی برنگ که آنرا ستیاناسی گویند هر یک سه پاو کهرل نمایند و بقدر مونگ حب بندند و یک حب صبح و یکشام در اجوا نه یا بالائی حبوات گاو و انفطر طلی نمایند پرهیز از شیر و دال مونگ ضرور ست دیگر هر چه خواهد بخورد **ایضا** مجرب برای اتشک مغز هندی پهل سم الفار کشته پخته سهاگه هر چهار برابر کوفته پخته اب لیمو کهرل کرده حب بسته بقدر دانه مونگ و زدا دو یکحب صبح دو حب تا هفت روز بخورند بعد ازان یک حب اضافه نمایند و دو حب صبح هم بخورند آخر روز برای دفع گرمی خشک یا ماست بخورند **ایضا** کهارش نیز نافع سم الفار یکماشه کشته سفید کافور چینه دانه الائچی سفید هر یک سه ماشه ادویه را در شیر برگ تنبول یکصد عدد حل کرده بقدر مونگ مومه حب بسته یکحب صبح و یکشام خورده بالایش بیژه پان بخورند تا چهارده روز بست و دیگر روز خورند غذا نان نخود بی نمک و یا نان گندم بارد روغن گاو بخورند **ایضا** مجرب است بیمار مصطکی عاقرقرحا هر یک بست ماشه سم الفار یکماشه لیموی کاغذی دو عدد دال سیماب سم الفار را در اب کی آب لیمو کهرل کنند تا سیماب کشته شود بعده ادویه دیگر کوفته بیخته بآن مخلوط نمایند و در اب لیمو باقی حصلا یه کرده بقدر مونگ حبوب سازند روز حب صبح باشوربای چرب کوشت بزو یک حب شام همراه شوربا بخورند تا سه روز یا زیاده غذا گوشت نبرند نان و گوید که اگر کسی این مرض موی بخیگیر و دست و پا و کمر بکار گیرد و یا دکام و قضیب سوراخ شود و این حبوب را در ترشی پرهیز دارد سر نوجوان گردد و درد ها بالکل برطرف شود **ایضا** که در افنای مادهٔ این مرض خیلی مفید سم الفار گل قیبولیا یعنی کهریا شی دانه هیل کات هندی کافور قیصوری هر واحد یکتوله کلا خالص نیم تار اول دو میر را حد اجد اصلا یه کرده مخلوط سازند و قدری قدری بگلاب اندافته کهرل نمایند تا همه گلاب جذب شود جدا جدا بر مونگ بست خشک خانه دیده بکوبند باسه چهار تولہ گلاب تنها یا شهد خالص یکتوله آمیخته نیمگرم کرده بوشند و تا بست دیگر وز استعمال نمایند و اگر یک چله بخورند دیگر نوانده مثل تقویت باه و زیادت اشتها و سرخی رنگ و دفع نقش آبی و درم خصیه حاصل شود در غذا دال تور و گوشت بز مدهن بانان گندم هر دو وقت خورند و اگر استعمال این حبوب بضرورت قوی بر مزاج حارکنند برای تبرید شیره تخم خربزه و کاسنی ذخیره و عرق کیوڑه و شربت انار و عرق شاهتره دهند **حبوب رسکپور** سیماب بلا بدله انکه حبوب این اشیا چوشش دهن و اکثر پیدا میکند و مادهٔ علت را بطرق آب دهن برمی آرد لیکن متعمل تکلیف آن جز مزاج قوی نباشد و ضعفا استعمال نمایند کذا فی جب رسکپور برای اتشک انفع و مجرب ست رسکپور دو ماشه الائچی سفید قرنفل عاقرقرحا هر یک شش ماشه کوفته بیخته باب سر شته جمله مقدار دانه فلفل گردنند بدستور یکی طلای تخم خربزه و هر جمیع بخورند **نوع دیگر** رسکپور مرچ سیاه هر یک سه نیم ماشه بیخ اندران هفت ماشه قرنفل بست و یکعدد در اب برگ پان حب بقدر نخود بسته یکی صبح و یکشام

خورده باشند غذاتان بی نمک باروغن بسیار نوع دیگر پیرای باد فرنگ زیباض استادم حرم رسکپور نیم دام قرنفل شانزده عدد فلفل گرد بست و کبید دارچل رسکپور را در روغن گاو بریان نمود فلفل و قرنفل اطلی و سوده بآن آمیخته در بست برگ تنبول بتر تیب حق نموده مقدار کفاره شتی حب بسته کبحب هرصبح بخورند غذا شیر و مرغ بپزند اگر دهن بچشد پوست پچنال پنج دام پوست اهلیله زرد نیم دام چهل دام آب بجوشانند تاده دام بماند مضمضه نمایند تاسه روز متواتر صبح و شام تودر نسخه حکیم الممالک که برای آتشک سالم قروح خبیثه عجب دلی شمل ست وزن رسکپور یک مثقال و ربع قرنفل ست و کبید دو فلفل سیاه نیم مثقال برای مرض متوسط در شدت یکست ونوشته که در مرض خفیف ربع مثقال از رسکپور و همان نسبت یعنی حسان قرنفل و فلفل کم نمایند نرم سوده با آب خالص یا آب برگ تنبول هفت عدد حبوب سازند روز اول یکعدد صبح و یکعدد عصر نرم بدهند و در باقی روز ها صبح یکعدد فزودن کافی ست و اگر مرض کامن مزمن مستحکم شده باشد حب مذکور را با آب عشبه مغربی بدهند و اگر مرض صداع شدید و حرقت در شانه و مجاری اول قی مصیب نموده باشد آب ریوند چینی بدهند باین طور کرده دو دم ریوند چینی را در نیم من تبر زنی آب حلوا ی مقدار بجوشانند که ربع بماند صاف نموده نصف آن صبح و عقب حب و نصف شام بیاشامند و اگر در سر جوالی آن جو شش بسیار رود چرکین آن جاری باشد نیز آب مذکور بدهند و در جذام شدید و قروح خبیثه و جرب طلبی یابس نیز یک عشبه بدهند و باید که در ایام شرب دوا و چند روز بعد آن از نمک و ترشی و ماست و تقبول و اشیای آنها اجتناب نمایند و بغیر از نان گندم در روغن گاو و گوشت بره تناول ننمایند و اگر بسبب جوشش دهن از خوردن نان عاجز باشند آرد گندم را بچه مرغ در روغن گاو حریره پخته میل نمایند و مصالح گرم در آن توان کرد دارچل پیاز و سیر و بقولات خلط نایند و در ایام اجتناب دولی ست و اگر جوشش دهن زیاده باشد باشیر بزه و دست مغیلان و مکات هندی مضمضه نمایند و دهن را بدان بشویند و اگر جوشش دهن بسیار زیاده باشد مرغ را کشته آلات اندرون آنرا بر اورده با پر و بال هر دو یک کرده آب بسیار جوشانند تا پخته شود و آب آنرا صاف کرده بآن مضمضه نمایند و بعد از فراغ از خوردن دوا و چاق شدن دهنها و جوشش دهان باید که این مسهل هم بهند تا اثر حکایت سیماب از بدن خوب دور شود سنای مکی اهلیله سیاه گل سُرخ مساوی نرم سوده صبح مقدار دو نیم مثقال آنرا با عسل سرشته بخورانند و غذا شوربای قیمه و تا چهل روز پرهیز نمایند خصوص از اجزاء حب سیماب که بصحبت باد فرنگ مجرب سیماب است باشد ناخواه هشت ماشه تند سیاه بیست ماشه اول ناخواه را با قند بسایند که خوب نرم شود بعد از ان سیماب اندرافته بسایند تا حاصل شود و دیگر آرد گندم اندرافته هفته و حب سازند و یک حب با آب سرد بخورند غذا کچری دوغن بی نمک در روغن هرگز نخورند که بسیار مضرت دارد اگر دهن شان غایه شوربای گوشت نمک و اربه هند و چال کچنال و بیخ هر سه بری جوشانیده از ان مضمضه سازند و اگر بسیار شدت کند فصد چار بند کنند و بر زخمها مرهم سیماب استعمال سازند و دیگر نسخ اورا قوال مسطور گردد حب بلادر که بمدتنقیه استعمال مرض آتشک نماید بلادر کلاه دور کرده هشت عدد بزر البنج سفید ناخواه کهنه سیاه هر یک هفت ماشه مغز اجیل تازه یکتوله سیماب چهارده ماشه طباشیر سفید شش ماشه قند سیاه که مهند چار تولا دو به با یک سیر پخته پس بلادر بعده سیماب آمیخته بسایند و قند سیاه مخلوط کرده چندان بکوبند که یکدلات گردد پس بست و هشت حب سازند و یک صبح و یک شام در صلوا یا بالائی نماده بلع نمایند و احتیاط دارند که هرگز حب بکام و دهان مجامات نرسد غذا شیر و بیخ یا شیر بیخ بی شیرینی و اگر سیر نشوند گوشت بزی پرچ و یا پلاو بخورند اگر تا چهارده روز بخورند بسیار مناسب است و آنقدر آب نکه یکوقت صبح خورده باشند چه هرکس که دو وقته مخمور بلا شک دهن میچوشد و بسیار میچوشد که کار مشکل می شود و این امر در استعمال هر حب بلادری یاد دارند ایضاً از بیاض استاد مغفور اجواین خراسانی اجواین هندی کنجد سیاه عاقرقرحا سیماب بهلانوه کلاه دور کرده هر یک هفت ماشه قند سیاه کهنه بقدر رود فلوس همه او دویه کوفته بعده سیماب و قند سیاه داخل کرده تا دو اندازه پاس در هاون دسته خوب بکوبند چون مانند موم گرده در سنگ کرنجوه پیدا کند بقدر کفاره شتی حب بندند و بخیب ثابت یا پاره پاره نموده هم راه جمرات بالائی در کرده زیر و بالا جمرات نموده معلق در حلق فرو برند و بالای آن نیم پاو جمرات بخورند وقت صبح نهار و شام و بعد از یکپاس غذا انجور بند و از دلال هنگ و روغن زرد و شیر و قند سیاه گوشت بز و شیرینی و بالائی پرهیز ند و دلال ماش همراه نان گندم یا کچری ماش یا بڑہ ماش یا کچری ماش که در روغن کنجد تر تیب داده باشند و اچار انبه روغن و اروها ی دوگوشت گاو بخورند و اگر مرض بشدت باشد اول مسهل بهند باین طور بجال گوشت مقشر نموده در روغن زرد تاپن کثیر اندوخته مغز اجیل یک فلوس همه کوفته سه پڑی تیار سازند دیگی صبح بخورند بعد از فراغ اسهال مرنج با جمرات بی نمک و شیرینی بخورند بعد از سه مسهل حب مذکور استعمال نمایند و در نسخه حکیم غریب الله خان امجد و عوض اجواین هندی دعاقرقرحا مسطور بود و از ین قند سیاه ۵ دام باقی بر ستور ایضاً بنسخه نواب کریم الله خان علاقرقرحا بهلانوه

اجوین خراسانی اجوین دیسی مانده سبز اجمود سیماب کنجد سیاه هریک نه ماشه قند سیاه کمند روغن بنفوس بیدستر سابق کوفته حب بقدر ربیعه ساخته باجزات بخورانند وقتیکه دهن آید از پوست گوندی و پوست بهول جوشانیده غرغره کنند و در نسخهٔ دیگر مغز نارجیل یک فلوس عوض مازو دست و دوزن کنجد سیاه و مغز سماق هریک بقدر یک فلوس ایضاً از حکیم صادق علیخان اجوین خراسانی اجمود اجوین ساده کچلا ہلیلهٔ سوه هریک چهار ماشه سیماب سه ماشه در کهرل اندافته روزی چهار کهرل کنند بعد ازان کچلا را کوفته داخل نموده چهار گهڑی بلوبند بعد ازان ہلیلهٔ را کلاه وده کرده چهار گهڑی دیگر کهرل نمایند و با دو زن ادویهٔ قند سیاه کمنه بیاویزند و شاذروان حب بسته یک صبح همراه جزات کربقدر پاوآنا باشد و یک حب شام همراه دوغ پاوآنا تا بشست روز بخورند و پرہیز از دال مونگ ترب وشیر و شیرینی نخایند و اگر خورد این حب جوشش دهن شود از پوست کچنال و پوست کنار دشتی و بلیله بلیلهٔ ماده صد آب جوشش داده مضمضه کنند دوائیکه بسحت خشک کردن زخم آتشک مجرب ست شنگرف بریان کرده زنگار مرداسنگ بریان کرده نیلهٔ تتهو تخمه بریان کرده لال هریک دو ماشه خرمهرهٔ زرد سوخته چهار عدد سپیداری چهالیه سوخته هریک مساوی اول شنگرف و مرداسنگ نیلهٔ تتهو تخمه هر سه را یکسان بیاسایند بعده خرمهره و سپیداری بیاسایند بعده نگارورا ل و باہم آمیزند مرخ را کهٔ یکنیم مرخ تا دو نیم مرخ باین طور کرا ول نان گندم بورن چهار دام بروغن زرد خوب مالیده اندکی ازان گرفته دو ادران انداخته غلوله بسته بخورند بعد ازان باقی نان بخورند دوائی مهمل که خیلے سود مند ست سنا کمپوره چهارہ فلفل سیاه هریک هفت دنیم ماشه مغز حال گوئے یکنیم عدد کوفته پیخته سه چڑی بندند و نیم نیم مغز حال گوئے سوده در هر چڑی انداخته بوزن ده ده ماشه پڑی بندند و سه روز بخورند بعده حب بلادر خورند تا پنج شش روز وقتیکه دهن آید دو سه ره تاب دهند بعده الایچی گل مرخ سنبل الطیب قوا کهیر منسلوا چمن سوده در دهن بپاشند و چهال بهول و مهر هیری و کچنال برگ پیپا بانسه برگ چنبیلی سپیداری شنگرف ادویه مضمضه کنند نوع دیگر که برای آتشک اقسام شود حب مجرب ست پنج فلفل فلفل سیاه هریک چهار درم جدا جدا سائیده باز باہم بسایند و سه حصه نموده هر حصه لفاصله یکدیگر روز بخورند گاهی دو حصه کفایت می کند غذا شوربای کابه بزکنند دوای حقنه که آتشک نو ازال مقرر حبنی پنیس و قرحه حلق و خانزیر را از سراز بجوبه لوشته پوست بیخ آک سی و پنجدرم دارچینی مرداسنگ هر دو احد یکدرم شنگرف دو درم باریک سائیده چاره قرص سازند و دهان یک قرص مقیمان خالی از آب تا وقت عصر بگذشته بطوریکه هوا نرسد پس غرغره بروغن زرد کنند و غذا نان سه سیر یخنی مسور و گوشت بره و غیره نماید فاحفظه و اجعله ذخیرة لهون الاسرار المکتومة ایضاً دافع آتشک شنگرف تو تیای سبز هر یک دو نیم درم بای بزنگ پنجماشه پوست بیخ آک ده ماشه داگر نوالح قوی باشد بست ماشه از حجامتش قرص ساخته در حقهٔ بی آب از آتش کنار دشل تنها کوکشند دو دو بر زخم دهند و گل او کهٔ مثل خاکستر شود بلعاب دهن بر زخم نهند این عمل سه روز نماینده یک صبح یکی شام غذا مغز مرغن باشد اول مسهل گیرند بعد ازان این عمل نمایند ایضاً شنگرف عاقرقرحا مبیجه سهاگه از هر یک نیلهٔ تتهو تخمه هم جوکوب نموده چاره پڑی ساخته قرص بست یک صبح و یکی شام در چلم حقهٔ گلی نهاده از آتش چوب کنار دشل تنها کوکشند چون از یکطرف سوخته شود منقلب نموده کشند واگر درین ضمن قی شود مضایقه ندارد غذا حلوا یا چوزه مقشر تری خورند و خاکستر گل سوخته بر زخم باشاندین سه روز نهایت هفت روز کافی ست واگر دهن جوش کند برگ یا سمین آب جوشش داده مضمضه نمایند واگر بعضو دیگر مرد باد چوش داده بخورند و زرور مختر مع و مجرب است برای خشک کردن زخم آتشک کته سفید سپیداری سوخته سنگ جراحت هلدی سوخته سیندور هر الاخوین اصل السوس مقشر ربر باریک سائیده بعد استعمال مرهم سکسور سه چهار روز داند مال زخم قدری ازین زرور چهپانیده بر بندند و هر قدر که زرور بچسپد زرور نسازند و از جائیکه جدا شود زرور دیگر ازین زرور هر روز بچپانند تا آنکه زخم خشک شود دیگر بوداره سوخته شش خرمهرهٔ زرد سوخته پنج عدد فوفل سوخته یکعدد نیلهٔ تتهو تخمه بریان کرده لال سفیدهٔ سنگ جراحت از هر یک دو ماشه کوفته پیخته زرور سازند دیگر نافع قرحه تنهب کیمخت چرم بوداره کاغذ خرمهرهٔ زرد سپیداری چهالیه سوی سرآدمی شاخ گوزن پیشکری هر دو احد سوخته کات مرداسنگ کندر ہلیلهٔ زنگی سفیدهٔ سوخته سیندور دو ال مازو گل ارمنی صبر کلنار اخروت مرکی ازین ادویه هر چه مناسب داند یا مجموع کوفته پیخته بعد چوب نودن زخم بروغن گل بپاشند دیگر مجرب چرم کهنه مدس نخود هر سه سوخته سائیده بپاشند و بداند که داده در زرور هر قدر که باریک بسایند در اثر قوی تر میشود دیگر که برای جراحت قضیب و جذام و بواسیر و هر جراحت راغشک کند آملهٔ سوخته لوده چهانی پیشکری سوخته و اندکی نیلهٔ تتهو تخمه در روغن بریان کرده جمله را باریک سائیده اول بر جراحت اندک روغن گاو مالیده بالایش این دوا بپاشند دیگر صاحب تکمله هندی نوشته که استخوان کاسهٔ سر آدمی سوخته زبان سگ سوخته کته سفید سه سر ساکرده بر زخم پاشیدن برای التحام زخم و تسکین درد آبجایت ست

روغن برای سوداخ کام که از آتشک شده باشد مجرب نوشته نکمه که دوای معروف ست هفت داناریه پاوسیر نکمه راجوکوب سازند و بارتیه ثابت آمیخته هر دو را در لنگی آب شب تر نخانه تازم شود صباح در شیشه گاه حکمت کرده اندازند چنانچه دو حصه شیشه خالی باشد و بطریق پتال چنتر بگانند و قدری بر سوراخ کام هر روز دو بار از دست نگاه دارند **سفوف مسهل سیاه** که بگالا جلاب معروف ست در اخراج سودا و بلغم و متصال مادهٔ آتشک بی نظیر و مجرب برات کثیر ست بگیرند سیماب گندک برابر دو برابر هر دو را یکجا در ورکهل کنند و هر چند زیاده بسایند بهتر باشد و تنگ تر خواهد آمد و بعده برابر هر دو جزو حب السلاطین فزوده هر سه را خوب بسایند بعد ازان سنگ بصری مساوی هر واحد از سیماب گندک آمیخته تا سه حق نمایند تا آنکه سنگ بصری بار یک گردد پس همه را بر داشته در ظرف گل پخته بگذارند و کهل شسته آب آن در ظرف مذکور انداخته چندانکه بر دو قدر دو انگشت آید و بالای آتش نشانند تا آنکه آب خشک شود و هنوز قدری تری باقی ماند که از آتش فرود آرند در سایه ته و بالا کرده نگاه دارند که خشک شود پس در ظرف شیشه یا چینی بریده اندازند و چهار شبر خ نمایند تا یکماشه در ذهن انداخته همراه شیشه نیم کرم از یکپاو تا نیم سیر فربه زنده غذا در وقت اکل سوای شیر و برنج دیگر نخورند مختار است و زن سیماب و گندک آمله سا هر واحد یکتولچه و نوشادر و عوض سنگ بصری گیرند نیم جزو قوم ست **نوع دیگر** که مواد را بخوبی برآرد سیماب گوگرد آمله هر واحد یکدرم همه را گلبطرح مرچ سیاه زنجبیل سه واحد سه درم مفرح حب السلاطین بهری دو گرده یازده درم مرد را ب باسی یکپاس کهرل نمایند و گلمدار نه خوراک تا دو شب چهره شربت نبات مضماد بجهت شوره آتشک از مطب آمله نیلهٔ تخم سوخته بلیلهٔ سیاه کثه سفید کیله برگ حنا مرد انگ مساوی سوده ضماد نمایند **دیگر** کیله مرد انگ حضض یکی رسوت گیرو هر واحد یکماشه بریده روغن گل ضماد نمایند **فتیله** که برای آتشک مجرب شنگرف زنگار هر یک هفت ماشه موم ست و یکماشه هر دو را جزا سوده در موم گداخته خوب حل کنند پس بریار چه یک طلاکرده هفت حصه آن یارچه نموده هفت فتیله سازند و هر شب یک فتیله در چراغ روغن گاو و روی جمار تعاقب کنند رنه بسوزند تا هفت شب و اگر دهن بیما چوش کند برگ چنبیلی چوشانیده مضمضه نمایند و غذا شیر مادهٔ گاو با خشکه و پرهیز از شیرینی نمایند **مضمضه** ناشع چوش دهن که از خوردن سیماب و سکپور و غیره بهم رسد پوست بلیلهٔ آمله و چرس کوکنار تنتریک شاهتره مساوی در آب شانیده صاف کرده با قدری **فوغیه** الجیه و شیره گاو مخلوط کرده مضمضه کنند **زرد رنگ** کوکنار تنتریک مطرح ست و مضمضه از پوست فیلان و پوست جهر بهری و پوست درخت ترنهدی و پوست درخت کچنال جوشانیده نیز خوب ست **مرهم سکپور** که جهت ازدیاد تولم آتشک و قروح خبیثه و اسکیس وزه و معمول ست دو الاخوین سه ماشه سکپور شش ماشه با هم سا بیده در روغن زرد که یکصد و یکپاب آب شسته باشند مخمر نی هنوده بکار برند و از یکجایت از دو اجدا شود در کرده باشند و بعد روییدن گوشت صاف از بین مرهم فزود رنه مناسب بعمل آید **مرهم شنگرف** که جراحت از دو اجاع آرد و مجرب ست شنگرف نیم درم رال یکدرم نیله تو تیا چار مثقال روغن کنجی یکپاو این دو به بار یکسا بیده در روغن آمیخته ده بار آب بشویند و بکار برند **مرهم سنگ بلیته** که در ان بال قروح آتشک و غیر آن بعمل ست سنگ جراحت یکمان بیه سنگ پلیته هر یک شش ماشه مرد سنگ یکمنی ماشه سکپور دو تولچه همه را با یک سا بیده در روغن گاو سه تولچه که آب شسته باشند استعمال آرند **مرهم سیاه** که برای آتشک مجرب ست روغن زرد هفت تولچه موم سفید سه دنیم تولچه رال هفت تولچه نیله تو تیا سه دنیم شانه زسوخته چرم کهنه سوخته سیماب برگ هر یک یکتوله مذکره ماشه اول برگ نیله را سیماب بسایند تا آنکه برگ سیاه گردد پس روغن زرد و موم گداخته از پارچه صاف کرده اول برگ نیله را خته خوب بسایند بعد ازان دو به اندا خته حل کنند و چون قدرے سرد شود خوب بسایند **من** بعد سه بار آب شیر من شسته نگاه دارند **مرهم چوب چینی** که برای آتشک بی نظیر ست چوب چینی یک تولهٔ شنگرف سیند ور سفیدهٔ کاشغری شسته مرد انگ سنگ بصری چندر س سیماب هر یک سه ماشه کافات سفیده نه ماشه سیماب را با دو به سا بیده برگ شیشم را با و آنا سوده آب آن برآرند و صاف کرده با روغن گل نیم پاو نیم موم سفید چهار دام نیز روغن هر گاه آب شیشم جذب شود او دو به آمیخته مرهم سازند **مطبوخ هندی** که چو شتهٔ آل آتشک زائل گرداند و فساد خون را بصلاح آرد خصوص گاه بعد از تنقیه استعمال کرده شود در اثنای نوشیدن آن احتیاط پرهیز نیست و اگر خواهند قلیه دنبهٔ بخورند و گویند که برای این مرض بهتر ازین دوا کم دیده شده و با ثابت رسیده و آمده پوست و درخت نیم پوست درخت کچنال و بیخ اندرائن پیلی جوال کطائی خرد و برگ بیخ هر پوست قند سیاه کهنه هر یک نیم پاو در سه آنا آب بمجموعه شانند هر گاه چهارم حصه بماند صاف نموده در شیشه نگاه دارند همه هفت خوراک ست بخورند اگر باز حاجت باقی ماند تر تیب کنند و بعضی شربت پاو سا سهل نه تولهٔ باین همه کرده می شنوانند و انفع میشود **اقوال متاخرین** انطاکی گوید که برای قسم حاره دانهٔ فرنگ چیزی را طب تر او لا از قصد با سلیق نیست بعد ازان تنقیه خلط

غالب پس فصد هفت اندام پس باقی علاج در بهترین اوردر موتی نست که این مطبوخ سه مرتبه متواتر نوشند صفت آن سنا خوده فاسول هر واحد پانزده درم بیخ فی فارسی حناب هر واحد ده درم گل بنفشه چهل درم کوفته و شش چندان آب بجوشانند تا سوم حصه بماند صاف کرده ببرب خرنوب نوشند دو صفر اوی گل بنفشه بست درم بیخ خطمی پانزده درم زیاده کنند بعد ازان بجوشانند تا هفته نوشند بعده خیاشنبر تا سی درم بدان نیز آمیزند پس معجون بنفشی یا انچه از سقمونیا و مرارید مرکب باشد بدهند اگر بران قادر باشند والا تکرار مطبوخ مذکور کنند پس هرگاه خشک شود بسر کوه صابون بشنه بند بخاکستر بندی و صفید اب و صبر و آب لیمو که دران قدری زنگار حل کرده باشند طلا نمایند و در قسم بار دان ابتدا بقی از مطبوخ شبت و ترب و بورق کنند و در سودا بشیر و بورق روغن گاو و سکنجبین نمایند بعده اسهال ملغم چربد و شحم حنظل فارقیون و اسهال سودا بلاجورد و افتیمون کنند و در مرارید هر چه که استعمال کنند از خلاص نمایند بلطف بعده به تبرید کنند چنانچه در قسم حار گذشت آنچه درین علت نفع عظیم نماید چوب چینی ست لیکن بعده پرهیز که مذکور شد استعمال نماید و اصل استعمال و کم فائده بسیار دارد نست که ده درم ازان بکوبند در شش صد درم آب بجوشانند تا سوم حصه بماند صاف کرده و طعام و شراب استعمال کنند و بجاراه گیرند و همچنین نگذارند تا آنکه صحت تمام حاصل شود و اهل مصر از اوروغن گل کرده استعمال می نمایند و آن نیکو نست و انچه از انفع کند مطبوخ عذبه بسنا ست و اما در استعمال نهر و ترخطرست و همچنین برخورند سیماب معمول بارد گندم و کرکم و کبریت و لبان و فرفیون و سلیمانی بطور حب مثل نخود و کذا تدهین اطراف ایشان باین نیز کرین همه بسیار خطر ناک ست و گاهی نجات بخشده فائده ده و اگر با قوت مزاج ملائی گردد و بسا ست که عقب او تنافیس اطراف و ضربان مفاصل شود بهاء الدین گوید که در نخست تنقیه باید کرد و غذاهای تریاقی کم رشتی بکار برند و تسکین حرارات بکافوریات و غیره نمایند و هرگاه که ترشی و سردی خورون در دو اعراض دیگر را فزاید باید دانست که خلط ملغم فضن بورقی داشباه آنست از سردی و ترشی حذر کنند و اگر بخلاف این بود باید دانست که خلط صفراوی محترقه است و ترشیهای تریاقی بکار برند تا آنجا که شرات یکبک پدید اید بتیز اب مدبر دفع هر یک نمودن عظیم نافع آید و مداومت خوردن و بوسیدن تریاقات بعد تنقیه مناسب هر خلطی واجب بود و حذر از شیر خیشاو گوسپند که خلط را تیز کند و بجوش زنجبل لازم بود و همچنین از هر چه باد انگیزد و در شراب درین مرض عظیم بود و در هر ماه چند نوبت ملینات قوی مثل خلوس خیاشنبر و رغنی مناسب یا نخشیر اندو مصور انار و قوع سنا حل کرده باید داد و در ملینات نیز مناسب بود و در هر سه ماه حجامت بر ساقین عظیم نافع بود و تیز اب مدبر زهر محل و رد مفاصل مالیدن مفید بود و هم تیز اب رد غن حوده که مرکب از ادرار ان حل کرده باشند مالیدن نفع تمام بخشد و در دها را و رد غن منتخم تلخ شقتالو و زرد آلو مالیدن بسی نافع آید و بخور برگ مورد و گذر صندل و انگزه در هر هفته چند نوبت زیر دامن مریض که بسیار دانه بود کردن بسی مفید آید محل مرض را طبیخ اشنر خار و گل سرخ و مورد و گز کرا اندک سرکه اندران باشد بسر و رشستن خصوص در گرما مفید بود و جدوار گلاب ساییده بر محل زخمها و رد طلا کردن نافع بود و چون از مباشرت عارض شده باشد بر شب جدوار ساییده با آب دراهلیل باید چکانید و با پر مرغ اندر فرستادن و بر خیسها مالیدن و رد و هر روز انه و آرد با آب ساییده بمالند بر دانها و در هفته یکنوبت یک مثقال و رد و مثقال اسپغول بسرشته بخورانند و اسهال چند واقع میشود و عظیم مفید می آید و اکثر را بدین نوع علاج کنند و مداومت خوردن جدوار هر صباح در گلاب ساییده و همچنین فاوانیا و گل مختوم و گل رمنی در شربت بهی یا در لعابی مناسب و ترب الشفاء مصور انا حل کرده و حافظ الصحت و تریاق کامل و اشباه انها بیخ این علت را بر کنند و اکثر آن بود که پیشتر از هفده ماه اصلاح نیکو کنند و بنیات اکثر آبدار ان را مضر بود الا دوغ آب گاوی تازه در گرما بعضی گرم فراجان را و بسیر کوفته نارو پیاز اندخام بسی نافع آید جلابها و اکثر انچه در بعدی نافع بود انها نیز نافع آید چه بیهاوگوشت نازک انها بسیار مضرت نکند و گوشت کبوتر بچه و امثال آن بسی مفید آید و گوشت قاز پشت و اسودای این مرض بود و بالجمله بدین تدابیر تعدیل و مراعات مزاج کنند تا وقت بحران تام و من بعض مردم بلغمی مزاج را در هر ماه دو سه نوبت سهل چپیال و اردم بسی نافع شود و بعضی را بعد مسهل مداومت معجون سیماب فرمودم صحت یافتند مدت این مرض چون در است برفق و مدارا تنقیه بدفعات و پرهیز اعانت قوت واجب بود و السلام مصنف اقتباس نوشته که اول تنقیه بدن بفصد کحل بود بالیق حسب حال هر یک کنند و بقا صد ائمه مفته بسهلات مناسب با بتیلخ شاهتره و یا آلو و یا افتیمون خواهی علویخان و یا افتیمون تریدی بدالدا شان نمایند و این هر دو ابنار نواب نظام علیخان تالیف نموده شد بسیار مفید افتاد چنانچه بدون تنقیه در سه روز هر دو انها خشک شده صحت یافتند سهاگه شنگوف هر دو برابر در موم زرد اقراص ساخته و یا در پارچه بافته فتیلها ساخته در دو آن بگیرند و حب چپیال و تنقیه طبیعی

آتشک اشری عظیم دارد بعده این جب قیطای نواب علیخان خورانند کاران جوشش مهن بهم نشود و مکرر تجربه در آمده دگاهی تخلف نکرده قیطای سبز بریان کهله بلیله سیاه سه تولد کوفته و غربال آهنی بر سر چوب نیب که بر سرش فلوس نصب باشد در آب بیاویزی کاقندی تا بیاندوده پاس بسایند و بقدر نخود جها ساخته وقت صبح یک عدد در بالای جزمت گاوی نهاده بلع نمایند و بالای آن نان میده بخورند سه تولد همین قدر روغن گاو دهند و تا یکهفته برابر خوراننده بعد آن چهار روز تفاصله داده اگر زخمی و یا دانه باقی نمانده باشد بایکه کهاتا یکهفته بدستور بدهند و از دال نخواشر گوشت بز پرمیز نخایند و دیگر همه چیزهای ناخوردنی بخورند و اگر تبدابیر نکرده بنشود اگر مناسب حال بیابود و اگر نیابود بهمین نوشانند و بعد تقیه حب جیپال مداومت بجوان سیماب و سفوف زنجبر که در قرابادین کبیر مرقوم است بکار بردن عظیم الاثر است و همچنین حب سیماب بلادر و سیکوبرد و غیره که از ان دهن بهوش می آید نافع آید در گاه دهن از خوردن جوب نکرده آمده باشد و در دم دهن و رد بجدی بود که تا دو سه روز بنیاید بهیچ قسمی از آب طعام در دهن ترفته باشد پس باید که فصد سر و کشند و خون داد گیرند و غرغره بطبیخ کله پاپنج کنند کبابات و مرارات کاشری عظیم دارد و همچنین از برگ و گل پیاز نیز همینو اید که اگر از خان قبض باشد فصد کنند و بدقعات در اخراج خون بهانه نمایند و بعد فصد مفطی ندارم یا بسلیق فصد گ سر و یا صافن نفع تمام دارد و از ذکر جوشش و سر دردی بود فصد گ پیشانی سود دهند دست و طفل و حامله را بجای فصد میان هر دو شانه یا بر هر دو ساق و بعد فصد چند روز آسایش دهند و آب انارین و آب ترهندی و شربت لیمو و ریباس و شربت نرشک بحسب تقاضای حال بدهند تا ممکن بود بتقیه بدن کوشند و دوا بدو نه آیند و این مطبوخ سنا فائده کامل دارد سنای مکی چهار درم شاهتره سه درم ترهندی بیست درم پوست هلیله سه درم پوست بیخ کبر یکدرم عناب پستان هر یک پانزده دانه عنب الثعلب تخم کاسنی نیمکوفته گل سرخ تخم خطمی هر یک یکنیم درم جمله را بجوشانند و شیر خشت بقدر حاجت داخل کرده بیاشامند و گهی و زیادتی ندهند و دوا بدو نه موقوف بر رای طبیب است و بجوان شاهتره سه مثقال بطبیخ عناب هر صباح خوراندن و رسیت روز زیاده ادرا خشک میسازد و هر گاه جراحت در دکر شود و تخصیه سرایت کند این مرهم شافی بکار برند شاه تره عدسی و کندر و انزروت هر یک یکمثقال روغن گل دو ازده درم موم سفید یکنیم درم آن در انزروت بجوش آنند از روت شاه تره اقاقیا گلنار دم الاخوین زراوند جمله را برابر یک ساخته بر جراحت یا فشند و اگر نرم هم نشود روغن کرد آنرا به نگرمه و این طلا استعمال نمایند زراوند طویل دو درم کندش یکدرم مغز زردالو تخم دو درم سیماب کشته دو درم همه را سابیده بسر کته نمایند بر روغن گل حل کرده در حمام بمالند و اگر از صفرای سوخته باشد بجهت تعدیل مزاج صفرا شربت نارنج لیمو و آب انارین و ترهندی دنگبین هندبه بعده دهند و اگر مانعی نبود فصد نمایند و الا حجامت فرمایند و این مسهل بسیار نفع دارد پوست هلیله زرد سنای مکی شاهتره هر یک پنج درم ترهندی آلو بخارا هر یک پانزده درم تخم کاسنی هیکوفته تخم خطمی عنب الثعلب زراوند خیکوفته گل سرخ هر یک یکدرم عناب پستان هر یک بست دانه شیر خشت یا تخم بین بست و درم جمله را مطبوخ ساخته شیر گرم بنوشانند و آب ترهندی مکرر ساخته یا یکبه انگ ستو یا صفرا سوخته می برآرد و نفوخ صبر که در علاج جرب ذکر یابد انجا نیز جلیل الاثر است و حب شامتره مفید است و اگر هر شش در روی و سر بهم بدآید گل ارمنی و درم گل مختوم یکدرم کافور نیم دانگ عنفران نیم درم مروارید سنگ مثقال همه را باریک سوده بگلاب و سرکه طلا نمایند و آنچه جراحت را زود خشک سازد و گوشت در حال بروياند زود رکندر درم و انزروت دو درم الاخوین ست و طرق استعمال او آنست که اول مریض را بحجامت تمام برند و جراحتها را نیک بشویند و بعده زرور مذکور بران افشانند و اگر از ملغم عفن عارض شود تنقیه بلغم بحب صاحب تخییقون و حب یارج و حب فو قابل داده آن نمایند و در سر هفته یکبار قی فرمایند و غرغره بسکنجبین و اکاکامه کردان عاقرقرحا سوده آمیخته باشد نفع دارد و دود مس گل سرخ صلبه تخم خطمی در آب بجوشانند و آب کرفس آمیخته در حمام بمالند و از روغن گل یا بونه و منفسا ساق گاو دو پیه بط دو درم قیروطی سازند و بعاقرقرحا و قسط بار یکسا بخته آن بزنند و بر مفاصل بمالند و اگر جراحت شده باشد کندر دو درم و انزروت دو درم و اسنگ دو درم الاخوین دو صبر هر یک برابر باریک سوده بران پاشند و هر چه بلغم افزاید خاصه گوشت گاو منع نمایند و این طلا نفع دارد کندش دو درم زراوند مدحرج دو مثقال زدد درم مویز هر یک مثقال همه را بسایند و بسرکه روغن گل حل کرده در حمام بمالند و اگر از سودا پدید آید سهال سودا مطبوخ افتیمون و حب سهلیه سودا نمایند و مطبوخ تمجون شاهتره و هلیله مزل و آملج مری نفع دارد و غرغره بسکنجبین عسلی کردان پوست بیخ کبر بشمیا یا یارچ فیقرا گر بسهل حل کرده باشند باب گرم سود مند است و این طلا فایده دارد کندش اقلیمیای فضه مروارسنگ هر یک دو مثقال سفال سفور کهنه سه مثقال گوز دیکدرم زراوند دو مثقال سیماب کشته دو درم زنجبر دو درم روغن گل در حمام بمالند و اگر جراحت باشد مروارسنگ کنند و گل سرخ و انزروت باریک ساخته بر جراحت بپاشند تقیه تا امکان بود دارد و تقیه بدن کوشند اگر طفل بود یا حامله بود دوا تقویه اند خورد بدین معجون طلا موست فرمایند کندر مقشر

ماده راساکن کنند و تجویز پوست بلیله زرد پوست بلیله کابلی پوست بلیله آمله تربد بچهلیل شاهتره هر یک پنج مثقال فتیل چهار مثقال افتیمون شش مثقال نوشادر عصیر و بیست مثقال فانیذ و کشمش کرده چند ساعت در لبو خیسانند و دو روز بساید و شش مثقال بخورانند فائده آنچه آبله فرنگ را خلاط مرکب باشد بحسب اوست نقیه و اشربه و ملطفه تصرف باید کرد و دانست که فصد در همه انواع نفع دارد اگر ورانی نبود بلکه عوض گوید که در نوع حمائی خشین فصد باسلیق کنند در این منضج و نه عناب شاهتره آلو بخارا گل بنفشه و نیلوفر و مویز منقی پرسیاوشان تخم کاسنی تخم خربزه چند خشک بابونه زرشک در عرق شاهتره و عرق نیلوفر و عرق بید ساده و چوشانده صاف نموده شربت عناب شربت دینار خیر و بنفشه حل کرده بنوشند و بعد از ظهور نضج در جمیع انواع مسهل باین نوع هندی غاریقون از غربال مویز گذرانیده یک مثقال با یخ فیقرا و دو گرم با شربت بنفشه سرشته جماسا خته آب گرم فرو برند و چون مسهل شکم براندسنای مکی پنج مثقال بسفایج خیکو نته عنب الثعلب هر کدام سه مثقال گل سرخ پرسیاوشان شاهتره هر کدام دو مثقال نیلوفر یک مثقال عناب سی دانه همه را دیگ کاچی آب بجوشانند چون از نیمه کمتر مانده صاف نموده شیر شست پانزده مثقال حل کرده بنوشند چون عمل دو اقطع شود شربت قند و گلاب و تخم ریحان میل فرمایند غذا نخود اب صفت جی که درین کار محبوب و معمول ست و جمیع قروح خبیثه فرنگ را سود مند ست سیاب سه درم مقل کثیرا صمغ عربی از هر دو ست ریوند چینی تر بد سفید بیخ دم غاریقون نشاسته زعفران سعطی هر یک دانم دو درم برگ حنا مغز پسته مغز بادام هر یک سه درم کافور سقمونیا ساج شوری جدوار هر کدام یکدرم سیماب را با آب لیمو و حنا بکشند و اجزای دیگر کوفته بیخته با آب لیمو سرشته جماباقند نخود سازند و یکدانگ آب گرم بدهند بعد از نقیه کامل و اگر حاجت افتد رگ بفت اندام زنند و بر حسب سیماب مداومت نمایند باین نوع فلفل سیاه چهار مثقال هلیله زنگی سه مثقال کوفته بیخته سیماب هفت مثقال قند سیاه پانزده مثقال آرد میده در روغن گاو هر یک شش مثقال همه را باهم آمیزند در کف مالی کنند تا سیماب کشته شود انگاه مجموع آجاره کش سازند هر روز نه بخش گرفته ازان دو حب ساخته یک صبح و یکی را آخر روز فرو برند و خود را باعتدال بپوشند و بجای کستر فندق و غیره که در قول اطفای گذشت طلا کنند و اگر اصر و بسبب سیماب ضعیف شده باشد اقلیمیای زرکوفته بیخته در سنگ عناق صلایه نموده هر صباح بمیل زرد چشم کشند تا بجای سیماب را بخورد جذب کند و قوت باصره را بحال آورد و الیدن این تغیر طعی سیماب برای بقیه این مرض سخت سود مند ست سوم تخم خیکونته مغز بادام گاو دسه مثقال روغن بیهدانه گرده کهنه آب شسته باشند حل کرده شش مثقال سیماب و چهار مثقال برگ حنا سود اضافه نموده کف مالی کنند تا سیماب کشته شود انگاه نه بخش کنند و هر روز یک بخش بخانم و بعد پس گرش زیر لحاف و کنج ران نرسانند و خود را باعتدال بپوشند و اگر جوشش در ده نخستین چند روز بحدت تسکین نرود آنچه خبازی بابونه دواخانی خاکشی بابونه صاف کرده زمان زمان در دهان گیرند و در آخر که لعاب فتر کمتر شود دفع جوشش خرفه و طباشیر و مساق مساوی کوفته بیخته بر جایگاه جوشش پاشند و اگر جوشش آبله نرم شده باشد این هر سه نوره صبح و شام بران گذارند سوم سفیدسه مثقال در روغن کنجد یا روغن گل ده مثقال حل کرده آب سه آب شسته در سایه خشک کرده و بیخته صلایه نموده دوازده مثقال کثیرا سفید سوده یک مثقال اضافه کرده صلایه کنند تا هم شود سهم سیماب نمایند و اگر خشکیهای سفید رنگ بشکل قوبا برد ست دهند و بعضو دیگر حادث شود فلفل سیاه در آب جوشانیده عضو موف را بر بخار آن بدارند یا آب نزا بلته کنند طلا کنند و باشد که بعد ازین علت اندر دست و پا افتاق فاحش هم پیدا شود بایستور یکدور علاج مشتاق بیاید عمل آرند صفت روناس آبله فرنگ اسود مند ست تو تیای سبز پیل سکبوقر نفل فلفل سیاه آمله عشر پیاری دهنی الائچ خرزهره گاو گوکرو آبله مار هر کدام یکدرم سیماب کهل شده کوفته بیخته آب لیمو کافتدی حل کنند تا سیاه شود انگاه بقدر نخود بزرگ جماساخته دو حب آب لیمو وقت صبح دو حب وقت شام بخورند و یک حب آب لیمو سایه بر خط اطلا کنند تا چهارده روز و اگر هان آید برگ چنبیلی جوشانیده مضمضه نمایند و ازین هم بهبودی نخواهی آشتک بحرکات سفید فل کهنه هر کدام دو درم اسرال پنج درم موم سفید شش درم تو تیای سبز قدر نخود سنه در یکجا شده روغن ماده گاو سه دام همه را بطریق مرهم ساخته بر لته کهنه مالیده بر نخواهی گذارند تا هفت روز صفت تدبیر یکه آشتک سود مند ست شلگرف یکدام بیخته بپوست بیخ آک خشک کرده انگشت چوب کناره بر کدام دو دام بیخته همه را چهارده حصه ساخته

فصل چهارم

فصل پنجم

یک سیر و یک شام ساعت بالا کشیده مثل تنباکو و چقه بکشند غذا شیر برنج بی نمک در یکهفته شفا یابد **عبد العزیز** گوید که محافظت دندان نزد شرب سمیات و حفظ بینی و چشم هنگام عطسه آنها واجب است و با لغد در سایبان شروبات سمیه چون شش دهن کبتر آرد و مضمضه بروغن گرم و یا بطبیخ پوست کنار یا آب یا آهن آنرا دفع کند و همچنین در دندان و برگ مورد و کندر و سعد و سنبل السوس دوم الاخوین دو دانگ و مساوی دو گاهی مخمس میشود و سیماب در بدن در موضع اختلاج می آرد و از تجربات برای اخراج آن انیست که سنا تر بتر پهلو گوگرد آمله سازجکار ریوند خطائی مساوی بسایند خوراک ششدرم تا چهل روز شب بیخ بخورند و در روز شور با بنوشند **بعضی** مینویسند که در ابتدا بهتر من عدل میر اصلاح فقد او تولید خلط صالح است هر گاه ماده آن موسی باشد بقصد احتیاج تمام شود[1] اگر بعد از قصد زیادی در خلطی یا بند مضعفات مناسب به انحطاط تضیع دهند و بعد از آن استفراغ لائق انحطاط استفراغ نمایند و اگر سودای صفراوی باشد تضیع آن کنند مانند مطبوخ نیلوفر و مثل السوس مقشر و بنفشه و بیخ کاسنی و خبازی هر یک سه درم الکوسا ده دانه با شصت عدد سه درم قاسه روز نوشند و بعد از ان تقیه بسهل مطبوخ هلیله زرد شاهتره افتیمون در صورت بسته بسفایج منقی تر بد سفید محلوک گل خرنج هر یک سه درم سنای مکی بیخ ورج شانیده مالیده صاف نموده دران مغز فلوس خیاشنبر و شیر خشت هر یک دو درم حل کرده باز صاف نموده روغن بادام بران چکانیده بگیرند نموده بنوشند و تر بد کوفته مطبوخ مسهل صفراست و اگر صد مثل بار دیگر همان منضج را بیاشامند پس آن مسهل است و بعد از استراحت در روز آخوب از بامداد تا چاشت فیقرا و خار یقون تر بد و ریوند چینی دو شم حنظل مقل و کتیرا و محمودا از هر یک دو دانگ کوفته بقدر آب سرشته بصورت سازند و فردا بر هر گاه عمل کنند سنای مکی تر بد بوصوف کوفته افتیمون گل بنفشه بادیان هر یک سه درم چوشانیده مالیده صاف کرده مغز خیاشنبر نیم چین هر یک دو مثقال دران حل کرده روغن بادام دو درم بران چکانیده بنوشند و فردا دیرین بابونه مرزنجوش هر یک دو درم فرسیون و مرزنجوش و اخر روز شربت نبات با گلاب و عرق گاوزبان و تخم ریحان بنوشند و اگر ماده آن سودا سوداوی باشد منضجات آن قریب منضجات سودای بلغمیه و مسهلات آن نیز نزدیک مسهلات آن باشد و لیکن در بسفایج و هلیله سیاه که عمده اند در اسهال سودا بیشتر باشد و مجوز امنی و لاجورد در جوب داخل نمایند از هر یک دانگی تا نیم درم و فاذنج شربت آخر روز درین بدستور و نکو رود از شربه موافقه اکثر انواع را شربت گاوزبانی مفتر و گاه گاهی افتیمونی ست اگر در ماده آن سودای بلغمی باشد و اگر سودای موسی باشد شربت عناب یا شربت بنفشه و یا گاوزبان و عرق شاهتره و گلاب و بید مشک و رواقات طفیان علت خذ الماش مقشر و بیخ شیرهٔ بادام و اسفاناخ بهر ست و اگر بچه مرغ و گوشت گوسفند در داخل کنند هنگامیکه که در قدر قدرا زان مرض ضعف قوت باشد نه نیست و حمام گاه گاهی مجوز ست لیکن بسیار گرم نباشد و دران توقف بسیار ننمایند و از تر شیها البته احتراز کنند تا باعث رجع مفاصل و اوجاع عظیم نگردد که دیگر طاقت سازد **اما علاج** باد آشک آنست که چون ماده باد آن خلط سوداوی ست علاج اصلی آن دفع ماده آنست باستعمال منضجات و مسهلات مخصوصه که ذکر یافت و بعد از ان تناول مانند جدوار بگلاب سوده بقدر دو دانگ و نبات و عرق بادیان و گلاب و تخم بادرنجبویه عقب آن بیاشامند و آشامیدن زنبار و انهسون هر یک نیم درم با نبات سه درم سفوف ساخته خالی از منفعتی نیست و دوا المسک مرخاص اکبر تریاق اربعه و از همه بهتر تریاق فاروق و شروبطوس ست از هر کدام که باشد یک مثقال آنرا سه حصه نموده روزی یک حصه را فرو برند و عقب آن سنبل الطیب و زرنباد و مصطکی گلاب جوشانیده نبوشند و آلیدن موم روغن جدواری تالیف حکیم عماد الدین محمود شیرازی بسیار نافست این را خصوصاً بعد از تنقیه ماده **صنعت آن** جدوار خطائی دو مثقال کندر مصطکی هر یک دو مثقال صابون رقی نیم مثقال برگ خناء شقال آب لیمو بقدر حاجت سورنجان قسط مغات زراوند طویل حب الغار مصاف مقل سکبینج جاوشیر زرنباد هر یک یک مثقال سیماب چهار مثقال روغن بابونه روغن سوسن و روغن زیت کنند روغن گل هر یک پانزده مثقال موم زرد مصاف ده مثقال پیه گردن بز بست مثقال موم را با روغنها بگدازند و بچهار را با گلاب بسایند و همه را با سرکه حل کنند و همه را باهم مزج نمایند و سیماب را با پنبه خوب بمالند تا کشته گردد و مطلق اشری ازان نماند داخل دوا نمایند پس خوب صلایه نمایند که یکسان مانند مرهم شود و چند روز بگذارند که خوب مزج گیرد و بعد ازان سه حصه نموده هر حصه بمالند و اندکی از میان دو انبرو کنند تا پس گوش و گردن و مقدار چهار انگشت پهنا بمالند و بر تمام مهرای پشت و سر و گوش و مرفق و بیخ و بندهای انگشت و رگ زانو و مفصلهای قدم بمالند و از چنبر گردن و تخم های سینه تا معده و میان ناف تا سر معده بمالند و بمقابل دل و جگر و زیر بغل نمالند که بدست و بعد ازان رختهای گرم بپوشند و از هوای سرد و طعوم حامضه اجتناب نمایند و غذا شوربای مجه مرغ و داش مقشر و بیخ و اسفاناخ بادرچینی بخورند و آب مجه مرغ بنوشند و جلاب قند و با نبات و گلاب و عرق گاوزبان و بید مشک و تخم شربتی

[1] بعد از قصد اگر سودا باقی باشد تضیع نماید و اگر خلط صالح باقی باشد استفراغ نماید

وفرنجشک بنوشند بجهت رفع مضرت سیماب اگر نوشند اندمان بدهان پارچه نقره نگاهدارند باسرکه دگلاب وآب برگ کشنیز تازه مضمضه کنند واز مرهمهای لبنیاج یقوان ایشان ایضا اجتناب نمایند وتا سه روز صبر نمایند اگر درین اثنا عرق بسیار آید وانما تمام سخت شود واو جاع بالکل زائل گردد سه روز دیگر توقف نموده پس بحمام روند وغسل کنند والا اصعب دوم اکسیر نخوهند کرد بحالت دوم پرهیز باید ستور مرعی دارند وبعد سه روز از مالیدن اگر اثری از امراض نماند بحمام روند وبدن را بصابون بشویند واولا وبعد ازان آب سبوس گندم وگل خطمی وبنفشه در آب جوش داده واگر مرض بسیار قوی وکهنه باشد وبمالیدن دو دفعه زائل نگردد حصه سیوم را نیز بدان بستور بمالند واگر بسیار قوی باشد بعضی از انها باقی باشد بران اثران موم روغن بمالند تا اصلاح یابد ودر امراض بسیار قویه شدیده مقدار سیماب را میتوان افزود وبشش مثقال رسانند ووزن سیماب زیاده ازین ومالیدن آن بالترتیب مذکوره مهلک بود واین موم روغن باین ترتیب بهترین ترکیبات بیقیه است ومن آزانچه بوده ام بخاطر آمده ام وازتجربات من ست وخوردن ترکیب زیبق خصوص باطیمانی در کمال مضرت ست واگر باادویه سهلها استعمال نماید چندان خطری ندارد بحمدت آنکه اودویه سهله نبودی زیبق را اخراج می نماید اگر وزن زیبق ومقدار شربت آن نیز کم باشد وبعد از زیبق در تاثیر دربن مرض چوب چینی ست بطریق مخصوص آن

جرب

که بفارسی گروبندی گویند مرضی ست که باسرخی ابتدا کند وبا آن خارش شدید وسوزش بود وگاهی ریم کند وگاهی نه واکثر در دستها وپایها ومیان انگشتان وشکم وپشت وخصیه وکنج ران ظاهر شود وگاهی در سائر جسم عارض گردد اگر باده بسیار بود در علاج ادواجال نماید ودر شب خصوصا وقت خواب شدت نماید وانواع امراض متعدیه ست که ازیکی بدیگر انتقال کند ودر فصل بهاری کاندر هوا اعتوقی بهم رسد دران بلاد بسیار افتد بالجمله سبب حدوث جرب یا مادخون بود بذاته ویا بسبب مخالطت صفرا قریب باستحاله سودا یا سودای محترقه ویا بلغم شور که یا خون آمیز وبسبب اختلاط این اخلاط باخون وکیفیت احوال آن در حدت وسکون وغلظ ورقت وکثرت وقلت انواع جرب واختلاف اعراض واوزار ودرد وخارش وغیره باشد چنانچه ذکر کرده شود وسبب فساد خون واحتراق اخلاط کثرت تناول اغذیه حریفه وغلیظه محلله مثل ماهی شور وگوشت خشک کرده وکثرت استعمال دو یه گرم مثل فلفل وزنجبیل وخردل وچیزهای شور وشیرین وشراب غلیظ تند است که خون را فاسد کنند ودران بین اخلاط غیر طبیعی متولد گردد وقوت دافعه آن را بعروق یا بیک دفعه کند وجلد بسبب ضعف خود آزا قبول کند ودران متجلس شود وجرب حادث گردد وقبول جرب جائی باخون غلیظ وخشن تولد کند که بر گمارد آمده باشد وطبیعت آنرا بظاهر ترفع کند بقول مخبندی ممکن نیست که جرب یا سودای صرف خالص افتد گوئیکه جرب بدو نوع ست یکی خشک که ریم نکند واز ان وقت خاریدن حلاوت حاصل نشود ودگر اندک تری ظاهر شود وشوآن خشک ریشه گردد واین بالالت بر غلظ ماده ویبوست او کنند وصحت او بدین باشد قدرتر کز ازان ریم وزرداب سیلان کند وگاهی ازان خون سیاه سائل شود وگاه باشد که دران حیوان مشابه بهیئه پیس متولد گردد واین بالالت بر رقت ماده ورطوبت او کنند وهرچه از بدن مکان واسع اختیار کند آن نیز از جمله جرب طبا شد الی اصل جرب بحسب اختلاف مواد وبحسب اختلاف آن در کثرت وقلت وحدت ورداوت وبساطت وترکب مختلف الصوره الاعراض میباشد مثلا انچه بران صفرای حاده غالب بود سرخ شود تیز وسرخ رنگ وبارود خارش شدید باشد وگاهی از شدت اعراض تب عارض گردد وازان زرد اجابد برآید وهرچه بران خون غالب بود رنگ آن مزمن ودر سائر اعراض قریب بصفرا وی باشد واحیانا ازان خون برآید پس اگر باسودا وبیت بود خون سیاه تیره باشد وهرچه بران سودا غالب باشد جمیع آن سیاه وکم درد بود وحکه بود وقلیلی دراز جاند وبدیر صحت یابد وهرچه بلغمی باشد شور بسیار رقیق مائی برآید وزایل شیع بماید واگر انچه بر فقد واشخص تمیز سر از جمیع شود بود خلط آن حاد تر وسوزش آن بیشتر وحدت آن شدید تر باشد وهرچه عریض تر ودر اطمینان شدید تر بود خلط آن در حدت کمتر باشد واسباب قولنه یاده گویند قریبا اسباب تولد شمل سفعه وخزاز قوبا بود وقریب آنهاست وعلاج وجرب تقشر خشک قوبار خریف کثرت پذیرد وجرب عظیم فاحش جراحت پدید آرد وبقوبا وتشنج منتقل گردد واتحلل گوید که جرب نام امراض عامه ظاهر وسطح جلد ست ماده آن جمله حریف ومالست بادمان مثل سیر وسکسو ودر انچه خون را غلیظ کند اگرچه حار باشد مثل بادنجان وخواز اعظم اشاگه آنرا پدید کند بجمله تهدست وقلیل آن حرارت ضعیفه ست وصورت آن بثور مختلف در کیفیت ست مصحوب بخارش مطلقا وتقرح غالبا وغایت آن فساد جلد ست وانواع آن مثل اخلاط باطراف ترکیب ست وممکن بود تحقیق اصل او کسی را که اندکی وقوف بر صناعت باشد زیرا که الوان او متابع اصول مادهٔ او بود وانچه ازان از صفرا باشد باوجود زردی رنگ تیزی سر او تلهب زیاده باشد پس اگر باندرداب بسیار مواد سائله بود جرب رطب باشد خون اگر سرخ بود والتهاب کند والا زرد بلغم باشد واو را لکب

و جانبین و برای هر کب حاکم آنست که غالب در رنگ داده بود و سم صدم تسادی و برای معتدل حکم اوست و جرب در بلاد طب حار شمال بصراز اخلاط گرم و دو غیر آنها از بلغم و سودا بسیار افتد و ایضاً کسی که از بلد حار یابس شمال مهاجرت بسوی رطب شمال مصدر روم انتقال نماید بسبب تحصاف ماده اولاً و لین مسام ثانیاً و در رنگ رطبش یافته نشود و بسبب تحلیل کردن حرارت او چیزیرا که در سطح جلد باشد و نه در عمق اسباب و چون بسبب نکاثف ظاهر سپر دری قوت حرارت غریزی بر جلد سواد پس اگر ساکنان آنها بسوی اقلیم سوم یا چهارم نقل کنند جرب بایشان مبادرت کند و بشمال بصر و اخوار هند کثرت نماید خصوصاً چون هوا خراب گردد و دا کثر انچه جرب را واجب کند قلت ریاضت مست مداومت اشیای رومی الکیفیت و قلت حمام و پوشیدن پارچهای چرک آلوده و ملازمت غبار و دخان و فرق میان جرب و حکه آنست و جرب مست و تولد کرم دران و کثرت ریم و تقرح بخلاف حکه و وجود جرب میان اصابع و پوست شکم و شکنهای آن غلبه کند بسبب رقت آن و التصاب اسواد بسوی آن و ایضاً و بذهبت مینویسد که حکه و جرب بثور و قروح مخصوص بمفاصل و مغابن و پوست شکم است غالباً و گاهی عام گردد بحسب ماده و انچه عظیم الفتنه مشتمل بر شمال زرداب باشد جرب بست و انچه از جلد ظاهر نشود و بنجارید ان اوندت یا بد حکه هست و گویند که فرق الکیفیه حاد قلیل الکمیه حکه هست و ضد آن جرب و یا مستقاد و جرب و حادث حکه و هر جوکه باشد باده و علاج هر دو واحد است و بعضی اسباب و آن ادمان جریف و مالح و قدید و حلاوات مع شراب سست پس خون فاسد شود و بسوی جلد مند فع گردد پس محدود الراس حاد قوی الحرکت باشد منظر بار دو نزاف رطب و بالعکس تو بهار الدین گوید که مادهٔ جرب تر بلغم شور لعوبود که با خوان آبنیز دو اند جلد متحبس گردد و ازین جهت متقرح بود و ماده جرب خشک سوداست بنابرانکه محترق که مخالط خون شده و بر پوست ریخته و ازین جهت تری و قرحه نکند و چون حدتی در هر دو باده و اقع است بدانجهت خارید ن دین مرض عظیم باشد و اندر هوای عفن و نمناک و کثار دریا این مرض بسیار افتد و بهمچنین از بسیار خوردن چیزهای شور و تیز و شیر متن عصفص چون دوشاب انگور و فراوا و اشباه آن و از خوردن مفرجات تمار هندی و بادوشاب جرب و جوششهای بد بسیار پدید آید علاج ادویه مصفی خون بنوشانند و تنقیه بقصد و سهل سوداوی را بعد ازین کنند چنانچه در علاج آبله و زنگ مسطور شود و رعایت غلظ غالب نمایند و همگی توجه بتصفیه خون و تلطیف آن مصروف دارند مثلاً عناب پنج دانه شاهتره ششماشه بعرق شاهتره و ده تولد جوشانیده صاف نموده شیره و تخم خیارین هاکاسنی ششماشه شربت بنفشه یا شربت نیلوفر یا بنات دو تولد داخل کرده بدهند و اگر حرارت زمزاج زیاده باشد بعد از سه ماشه زجوشانده افزایند یا خیسانیده بدهند و اگر سپ باشد خاکشی نیم ماشه یا شیره دهند و یا شاهتره نیم ماشه صندل سُرخ کوفته سه ماشه بلیله سیاه که فته هفت ماشه شب و آب ترکرده شربت عناب داخل کرده بنوشند و در وقت گل و سرکه و گلاب هر یک یک تولد با هم آمیخته دو گهری بدان بعده بر بدن بمالند و بعد دو سه گهری آب غسل کنند و یا شاهتره چراپته کشنیز خشک هر یک شش ماشه و پوست بلیله زرد یک تولد جوشانیده صاف نموده شهد خالص یکنیم تولد داخل کرده بنوشند و اگر خارش باضعف قلب باشد شیره عناب پنج دانه شیره صندل سُرخ سه ماشه در عرق شاهتره آورده شربت نیلوفر دو تولد داخل کرده بنوشند و اگر با تهیج چهره و دست و پا از نزله باشد شاهتره بیخ کاسنی تخم کاسنی بعرق شاهتره جوشانیده شربت عناب داخل کرده بدهند و اگر با سرخی چهره باشد بعد فصد با سلیق عناب شاهتره بعرق شاهتره مالیده آب ترهندی و شهد داخل کرده بنوشند و با عناب پنج دانه شاهتره کاسنی کوفته گل نیلوفر هر یک ششماشه کشنیز خشک عدس سلق هر یک چار ماشه جوشانیده نبات دو تولد بدهند و باز بلیله سیاه چراپته کشنیز خشک پوست بلیله زرد جوشانیده شهد داخل کرده بدهند و اگر با انتفاخ بدن از خارش باشد عناب شاهتره چراپته جهایتیم کاسنی کوفته بلیله سیاه کوفته جوشانیده کنجبین حل کرده بنوشند باز پرسا و شان گاؤزبان با دران بیخ با دران شهد خالص عوض هر چار بلیله و کنجبین کنند و اگر با نهایت تمام بدن بخارش و سوزش باشد بعد فصد با سلیق عناب بعرق شاهتره مالیده صاف نموده شیره گاهو نبات داخل کرده بدهند صندل سوخت آرد جو آب کشنیز تازه و بخن گل بمالند تا یا اطرنفل کشنیزی یکتولد بخورند بالایش شاهتره گل نیلوفر خیارین کوفته هر یک شش ماشه بعرق شاهتره یا آب انار جوشانیده نبات دو تولد داخل کرده بنوشند و اگر آب یابد باشد شیره خیارین شیره شاهتره هر یک شش ماشه شیره عناب پنج دانه کنجبین ساده سه تولد بدهند بعده آب کاسنی عرق شش تولد شیره خیارین شیره تخم شاهتره هر یک شش ماشه کنجبین ورسی دو تولد داخل کرده خاکشی شش ماشه یا شیره دو تولد شیره عناب پنج دانه شاهتره شش ماشه کشنیز خشک چار ماشه عدس ست شش ماشه بعرق شاهتره جوشانیده شربت عناب دو تولد داخل کرده بدهند و بدانند که صاحب جرب را شیر بهایت سطفی خوش آب کاسنی تازه آب شاهتره شربت نیلوفر دادن معمول ست و اگر با دهات اجنب بظاهر جلد آمده جوشش حکاک بهم رسانده عناب شاهتره بعرق شاهتره و عرق عنب الثعلب جوشانیده شیره منرتخم هندوانه شربت بنفشه داخل کرده خاکشی یا شیره بنوشند روز دوم خیارین افزایند با عناب شاهتره کشنیز خشک بعرق شاهتره جوشانیده شیره تخم خربزه

شیره کاسنی شربت بنفشه فرفخ کاسنی هندبا هر یکی یک مثقال سفیدباج کافوری یک نخود مرهم سفیدباج کافوری دو مثقال مخلوط نمایند اگر خارش زیاده باشد بعد از شستشو بآب مشک باشد بعد فصد تجویز مسهل کنند وحقنها پنج عدد شاهتره تخم کاسنی کوفته گل بنفشه هر یک شماشه گاوزبان افتیمون بنفشه هر یک چهار ماشه شب در آب گرم خیسانند صبح بجوشانیده صاف نموده گلقند دو تولد داخل کرده بنوشند بعد دو سه روز فرزند افتیمون بصرع بنفشه شماشه کنند و چرایته دو چایه با دیان کشنیز مشک مطروف دس هر یک شش ماشه آلو بخارا بمقدار دانه عرض گاوزبان دو افتیمون داخل کرده بدهند دو سه روز دیگر منضج داده سنای مکی نه ماشه پوست بلیله زرد نه ماشه خلوص خیارشنبر مغز تخم بنجمین چهار تولد روغن بادام نیجاشه افزوده مهل دهند و بعد یکهفته مطابق صفت کتوان خورده شیره عناب نیجاشه شیره کاسنی هر یکی شماشه سکنجبین افتیمونی دو تولد داخل کرده بنوشند و دواهی مالش خارش بکار برند بازشاهتره و چرایته صندل سرخ پوست بلیله زرد هر یکی شماشه خار شتر چهار ماشه در آب گرم خیسانیده صبح صاف کرده شهد دو تولد داخل کرده بنوشند بازشیره خیارین شیره تخم شاهتره هر یک شماشه عرق شاهتره دو تولد داخل کرده بنوشند بعد سه روز دیگر بهمین تجویز نمایند و اطریفل شاهتره تیار سازند و کراوده یه مفرده نافع چرب که سودیری گویند کراز دسس تلخ سه دیار یک سوده بسرکه سرشته طلا کردن مجرب من ست و کذا اسبوس گندم بسرکه پخته و کذا روغن شیطرج بلیله جامض گویند که ضماد شب یمانی با سرکه و عسل و یا با برگ کرم و عسل پخته و یا با عصاره برگ کرم در حمام و کذا پشک بز سوخته بسرکه سرشته در حمام و کذا پیه کهنه و سه دسر کرده حمام و کذا زرد غن گندم و کذا سمیزه بزرنیخ مسخ مرزنجوش و یا بسرکه کردکذا مامیران و کذا شیطرج بسرکه و یا بروغن گل و کذا کهیکاج بسرکه و یا بغبردن مساوی و دسر که و کذا کشنیز بزیت و یا بسویق و دسر که کذا شونیز بسرکه و روغن گل و کذا ناج سوخته بزرده بیضه مشوی در روغن گل و یا بسرکه و آب کشنیز و کذا اشیر انجیر سویق سرشته و کذا برگ خربزه بزیت و دواسنگ و کذا قشاء شیابسرکه و کذا سیماب و دسر که و دنگ و یا هم دواسنگ و کندش در روغن کنجی و کذا الکاف دریا بسرکه یا بشراب و کذا از گار دصمغ بطروق دس سوخته بانطرون کذا خرق سفید بضه و کذا روغن شیطرج چون شیطرج را دو شیر تازه بهزند تا مهر شود صاف کرده بنوشانند با پرهیز شاتته تا شیه فالگ سود و دزیت بما مانده و کذا دواسنگ سیماب مقتول و میه سائله و برگ فلی با آب سوده و کذا نطرون و تلقند و زنگار بسرکه کرده کذا اصفر بسرکه و کذا زیت آمیخته و کذا پیه بزرنیخ زرد زیت و کذا زبانون بسرکه سوخته بانطرون بسرکه و کذا نطرون و تلقند و زنگار بسرکه کرده کذا اصفر بسرکه و کذا زیت آمیخته و کذا پیه بزرنیخ زرد زیت و کذا زبانون بسرکه سوخته بانطرون بسرکه و کذا تخم خلیو بسرکه سوده بسرکه و یا آب بادیان سبز آمیخته و کذا آب جب کذا بسرکه و سیر سایبده و شربت تخم شاهتره و کذا افتیمون و کذا تخم بادرنجبویه کوفته و کذا آن و کذا اسنای مکی و کذا ادرنجبو و کذا آب خارخسک و کذا آب کاهو زبان بسلوق بروغن بادام و کذا تخم مرزنجوش و کذا انزروت سه روز متواتر بر روز یکبار بروغن و حنا سرشته و کذا انانس بسرکه پخته

سه توله بست وکیارشسته حل کرده بر بدن بمالند وچهار گهری در آفتاب نشینند بعده آرد نخود وحنا بالیده غسل کنند وسه روز متواتر بعمل آرند وگاهی وزن نیله تخم تهمه هم بشهد کرده میشود ایضاً از مجربات حکیم علی بگیرید گل ارمنی وصاف ده درم سرکه یک بسایند وبا صد درم مرغ یا گوسفند مخلوط کنند ودو درم سیله سائلا اضافه کرده بر بدن بمالند که جرب متقیح را هیچ چیز مثل این نیست وجرب که مدت دیرینه شده باشد اگر زنبق در روغن کنجد بپزند وآن روغن بمالند نیز عمل کند ودر جرب خشک نیز نافع بود ودر سیله سائلا برای دفع بوی گیرید ست ایضاً معمول حکیم علیخان برای جرب وقوبا تو تیای کرمانی تخم پنوار هر یک یکتوله مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین کالی زیری هر یک دو توله در سه سیر روغن گل هر یک چهار درام کهرل سازند تا مثل مرهم شود پس بمالند وغسل فرمایند ووالی که در جرب طب وبابن عجیب الثانیه فی مخفی از ساژه ایسیر ست گندنک چک مرد انگ سداگه کیلکات سفید پنیکر می مغسل هر واحد شش ماشه نیله تخم سه ماشه همه را باریک ساییده در روغن بسیسون حل کنند وبمالند وبعد دو سه گهری از آب سرد غسل نمایند ایضاً نافع برای خارش بدن وخصیه وقضیب نا تریش یک عدد دسر که انگوری بطرف بسی بی قلمی پنیرند تا مدار شود پس در کهرل انداخته گوگرد زرد پوست بلیله توتیای کرمانی مغز تخم خربزه بریان مغز تخم کدو بریان تخم خیارین مغز تخم خیارین کالی هر واحد یک مثقال گوفته بیخته ذامل کرده خوب حل کنند پس روغن کنار تقدیر حاجت انداخته درهم سازند تا مانند مرهم شود بر بدن بمالند ایضاً سفیدهٔ کاشنی شش ماشه شاهتره هفت ماشه مرداسنگ بلیله زنگی هر یک چار ماشه چوک دو ماشه کافور یک ماشه همه را سه یاریک ساییده در روغن چنبیلی حل کرده مالش نمایند ومجون شاهتره باعرق شاهتره بیخ تر باشد غذا کرمک ایضاً گوگرد ورم توتیای سنبر بریان سیماب سهاگه هر یک نیم درم در روغن کاو کهنه بست وکیا رشسته باشد آمیخته بر بدن بمالند وبعد دو گهری غسل کنند تجربه رانند که اگر برگ نیم نیم آنار در نیم آنار آب بجوشانند چون چهار ماشه صاف کرده ازان آب روغن کهنه مذکور بمالند وبعد یا دو ساعت آمیخته بکار برند سبا رشفید گردد ایضاً که در یک وزن روغن میکند سیم الفار سه نیم ماشه کبریت توتیای هندی هر یک هفت ماشه ساییده یا روغن گاو نیم شش توله در ظرف آهنی یا دسته چوب نیم تا چهار گهری بسایند بعده سوای سر گردن ومثل موم بان بر همه بدن مالیده در آفتاب نشینند بحدیکه سر تا گردن در سایه باشد وبعد یک پاس گل زرد کنجاره روغن بر بدن خوب مالیده غسل نمایند وبعضی اوقات تناسم الفار بقدر یکدو دانه سوده در روغن روئسه آمیخته بمالش آن صاحبان جرب را نه را ایما نموده مرد عمل یکدو بار صحت کلی حاصل شد روغن که برای خارش بعد یل ست باریکی بکتوله هر تلی زرد ششماشه سنگ سفید چهار ماشه جدا جدا ساییده آمیزند پس روغن سرسون یا وآنار در کوزهٔ گل کنیرا وگل چسپانیده وگلوی او در چوب دو شاخی بسته باشد انداخته بر آتش گذارند چون روغن خوب گرم شود او را سه حوقه انداز ند وتفیکه خوب سوخته شود آن روغن را در شست پر آب ریزند واز بالای آب روغن بدست بردارند ربطو یکه مسکه از دوغ برمی آرند ودر وقت صبح بر بدن بمالند وبعد چند ساعت آرد نخود وحنا بالیده غسل نمایند وگاهی اوقات م

آرد ماند پس بجوشانند تا آنکه سوم حصه بر و صاف کرده نگهدارند مقدار بیست درم یا اربعین درگاهی مقدار خیار شنبر و تخم بادرنجبویه اضافه می سازند و سه حصه و نیم افسنتین رومی مسهم فلفل شرقی درهم و الیلج هفت عدد برای خارش نافع ضماد گوگرد کوفته جرب بار آزموده است گند بک تولد تمار زلیقا توتیا کیلد مرداسنگ از هر واحد یک جزء حبه ابا یک ساییده سه حصه نماند و یک حصه در روغن زرد که سه چار تولد باشد آمیخته بر بدن مالند و سه چار گهری در آفتاب نشینند بعد از آن حنا و آرد نخود و آب آمیخته بر بدن مالیده غسل نماید سه روز چنین کنند و گاهی برای تقلیل حدت دوا و دفع بوی گند بک کافور یکدرم باشه و سیندسالگه سه باشه افزوده میشود و ایضا به نسخه معمول آنچه هندی گنده بک آمله سا کیلد بابچی سیماب فلفل گرد هر یک نیم تولد توتیای سبز سه باشه او به گوفته بخته با سیماب کهرل نخاند تا رنگ دوا آسمانگون شود بعد ازان روغن چنبیلی نیم پاو اندافته سخق بابغ نموده بکار برند ایضا معمول برای خارش کبریت سیماب بزالبیغ شنگرف هر واحد چهار باشه ساییده سه حصه کنند و هر روز شصه در روغن گاو که کهنه و کهنار شسته باشند آمیخته مالند ایضا اگر مکرر بعمل آمده گند بک آمله سا نیلا تهتهه سوخته سیماب پنجگی بریان فسل هر یک شش شماشه سوده در روغن زرد کهنه و کهنار شسته با شش شش تولا آمیخته طلا نماید بعد دو گهری آب نیمگرم غسل کنند و از آرد نخود و شوینده سه روز خارش دفع می گردد ایضا که برای جرب بهتر از ین نسخه نیست تخم نیلوفر یا بابچی تخم تره گوگرد هر واحد یک مثقال توتیای سبز نیم مثقال فلفل سوخته هر گه خاره یک پنجگانه سوده مرداسنگ کهیلا آمله سا هر یکدرم سیماب سه باشه مفرنج نیم به دو درم انزروت کاکوره سه گانه بریان هر واحد یکدرم در روغن گاو ده درم هر یک را در نظر گاهی نفی حل کرده طلا سازند و بعد سه گهری آب نیمگرم غسل کنند ضماد شنگرف که برای جرب در مسلست شنگرف بشت باشه نیلا تهتهه مرداسنگ کهیلا هر واحد شش شماشه سندروس یکدرم باشه سیماب سه باشه خارا و مرد روغن زرد نیم پاو اول سیماب و تهتهه و مرداسنگ ساییده او نیمه آمیخته که حل کرده نگهدارند و طلا کرده بر بدن مالش کنند و بعد دو گهری غسل نمایند ضماد دافع جرب مقبول مجرب مرداسنگ سفیده کاشغری کشته سفیده خای خشک هر یک شش شماشه توتیای سبز کافور بیکپوه هر واحد سه باشه کهیلا نه باشه سنگ جراحت چهار باشه همه را با یک ساییده در روغن زرد کهنه بست و کهنار آب شسته باشد بیامیزند و طلا کرده بر باشند ایضا اگر بیحد مستعصل مرداسنگ حنا کهیلا چوبا گهری خشک هر واحد یکدرم تهتهه نیم جزء کشته شنگرف و کوفته سفیده در روغن تلخ یا شیر آمیخته بمالند و گاهی در آفتاب نشینند و طلا جرب جهت جرب دوخته و کوفته کهیلا مرداسنگ هر یک چهار دانگ تهتهه شش باشه برگ تنبول اگر کند تا بحدی مرهم شود و بمالند و گاهی برگ حنا و کته و خصوص روغن حنا افزوده بسیار مفید یافته نوع دیگر که جربه مطلق را مجرب بست و حکیم خانا بگفته که نجربه کردم بدون نظیر یافتم گیرند کبریت حنا هر واحد یک مثقال پوست بلیله زرد سیاه یکمثقال شیطره هر یک نیم مثقال فلفل یکدانگ روغن کهنه کهنار سه مثقال بدستور معمول مرتب ساخته شب طلا نماید و صبح حمام آب سرد سر کرده شوینده و عماد الدین محمود طلای شمای مخلوط بسرکه تجربه کرده لوطیه قبرصی هر دو نوع جرب نرو خشک مجرب حکیم ممدوح اکثر اشخاص بدان اطلاع کنند جرب را از جمیع بدن بطرف نماید نقطه سفید زرنیخ زرد سبز هر واحد یکدرم نوشادر نیم درم نمک هندی یا اندرانی سه ربع درم سکابر بندی یکدرم نوع دیگر از مجربات حکیم علی زنگار یکدرم حنا و دو اوقیه هر دو را ساییده بر روغن تخم کتان تخم کرنا بر هر دو دست و پای خصاب کرده بخوابند و صبح شوینده مرهم حسنی حکیم عوض خان سیماب دو تولد آنیله تهتهه شغل شاه خای خشک نیم پاو روغن گاو نیم پاو یکصد و یک تبه آب شسته آمیخته حل نمایند بدست جا بجا هر روز بمالیده باشند تا یکهفته معجون شاهتره دافع فساد خون و گرمی مزاج و سفید جرب و حکه پوست بلیله زرد و کابلی پوست بلیله آمله برگ سنبر هر واحد یکتولا نیلا تهتهه دو تولد چرایته چهل الموس هر یک پنج درم تخم خشخاش دو مثقال گوفته بیخته بر روغن گاو جرب کرده بسه چند آن قند بقدر آمورده آمیزند معجون که برای جرب بدین مجرب نوشته تر بد سفید چهارده درم مغز چلغوزه ده درم مغز بادام مقشر بادیان هر یک بست درم مصطکی سوسن هر یک سی درم مصطکی دو مثقال زرد چوب دو درم ایرسا یک نیم درم کوفته بیخته باشند بجهت ریاضت خوراک یک تولد وقت شب حنا بشست مثقال گوند سجینه یک مثقال در آب خسته نیم گرم ضماد کنند سه تا یک هفته اقوال مجرب بدین سبع کویند که مجرب حاوی اقوی خون غلیظ حادث نمیشود باید که ابتدا بفصد کنند پس اسهال بهلیله و شاهتره بمرارت نماید و بعد تنقیه طلا آتی حال سازند و معالجه جرب رطب بادویه بسیار خشک کنند مثل این دواکه تنقیه در دو درم زراوند طویل چهار درم عروق الصبا بفین سه درم خاک سیماب فدد درم ساییده بسر که در روغن گل سرشته در آفتاب یا در حمام

طلا کند و دیگر کندش مغز هر دو سایيده بسر که سرشته طلا نمایند و دیگر زرنیخ سرخ مورد زرد و اسنگ بسماب کشته مورق الصبا فین کندش اشق بنج دانه تلخ برگ عزیر هفت دانه زراوند سایيده بسر که ذریت سرشته استعمال کنند و دیگر زراوند طویل مناث کندش اشق بادام تلخ عروق الصبا فین عدس مقشر مورد اسنگ چرک نقره بسر که ذریت سنجته بکار برند و دیگر برای قوباد سعفه و جرب نخل کندش کبریت زاج هر واحد سه درم مرداسنگ یا میثا هر واحد هشت درم تخم حرمل بریان زوفن زیت هر دو احد دوازده درم سماق کشته دو درم سایيده بزیت آمیخته استعمال نمایند و دیگر برای جرب رطب کبریت ابیض غیر محرق کندش نمک طعام خاکستر بلوط عاقرقرحا قنبیل بسر که روغن گل هر شش مثقال آمیزند و دیگر کندش هر دو خشک مذراند و طویل اشخار سرس سوخته زنجبیل مقول اشنان مرداسنگ گوگرد غیر سوخته زنجبیل مازو زنگار سفید اب حب بلسان سایيده بزیت و روغن گل و روغن بنفشه آمیخته استعمال کنند و این در قلع ثالیل و آثار سیاه و جرب و سعفه نافعست شیخ میفرماید که روغنها بصاحبان جرب ضرر کند و بکنجبین بیشان را نفع دهد اگر خوف سجع نباشد و اول افضل علاج جرب و انچه بیشتر بران اکتفا کرده شود آن استفراغ بست بچیزی که اخراج خلط حادمحترق دلغم شور نماید بعده اصلاح غذا دهند سپس بر طب چنانچه در اخوات این باب دانسته اند و استعمال شیای بایه تفعه که اس از سرعت تعفن او باشد مثل هندوانه و کاسنی و کاهو و مانند آن و ایضاً اخراج حجامه اصلاح ترک تمامی دهند و از مستفرغات جیده برای ما قسام مواد جرب طبیخ افتیمون بهلیله زرد و شاهتره و سنا و بسفایج فرستین ست و کاهی بران گل مختوم دکاسنی و مانند آن داخل کرده میشود و کاهی دران ما میران بجاطیبی که اندرانست و کاهی حقنه شامل می نمایند و ایضاً مقر طیقونه و حقنه نیکو و بالغ النفع ست طبیخ جیده گیرند بهلیله زرد دو میوز هر واحد بیست درم و در سه رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند و صاف کرده از جلاب دو درم ثلث رطل بیامیزند و حقنا بنشینند ده درم دران مالیده بازصاف کرده فارغ قون یکدرم داخل کرده بنوشند حب جیده کران حب شاهتره است بگیرند بهلیله زرد دو کابلی و سیاه هر واحد پنج درم صبر سقوطری هفت درم مقوینا پنج درم بادام آب شاهتره بسر شسته و بگذارند تا خشک شود و چند بار تسقیه بندو بگذارند تا خشک گردد و این عمل سه چهار مرتبه بنمایند پس حبوب سازند و دوای قوی جیده برای جرب فرمزن بگیرند بهلیله زرد و بهلیله دو آمله دو بنگ کابلی هفتسر هر واحد یکدرم تربد دو درم و بفایند سرشته قرص سازند و شرتی برای اسهال تام دوازده تا پانزده تا بست درم آب گرم گاهی درین حقنه فایده داخل میکنند زود شرب و گاهی انجرب زودی فرمزن خلاص میکردانند و دوام شرب صبر لیکن متواتر سه روز هر روز مثقالی بعده یکروز درمیان تا سه روز و یا سه روز ترک نمایند و معاودت نمواتر کنند و یا دیسانی تقدیم بحسب شباره و جرب نماینده معالجه بر سبیل مذکور بنوشند و بعد از ان نافع مستاصل جرب بست و بهتر انست که از مواد رو آبگاهی کسی کرده بنوشند و بالآن اندک آب بادیان کنند اگر از آب بادیان مانعی نباشد مثل حرارت مزاج و مقداریکه دران صبر باشد از یکدرم تا یک مثقال بود و چون متعمل عادت آن نباشند ترک نمایند و ایضاً انقوعات اجاصیه نافعست و یا بگیرند رب بهلیله زرد تخم خاکشک کردن آب عنبالثعلب او در انقاب دادن برای جرب طب از پنجدرم تا ده درم بشکر مخلوط نموده و این برای جرب صفراوی و برای جرب طب هست و ممکن هست که مثل این از جمیع سهلات گرفته شود و بعضی آن بمعجونی مخلوط سازند و کاهی با یکدیگر آمیخته دادن رواست و حبوب ساخته شود و تمام الیکن با افتیمون نیکوست چون هر روز بدستور یکه در خمیر این باب مذکور شد استعمال نمایند و با بهلیله و آب فشرده شاهتره چند روز متواتر دادن نافعست و انچه قائم مقام مقشیات برفق ستا نیست که حب صبر سقمونیا و زعفران مترتب سازند و ازان هر شربت پنج عصه بگیرند و این سنجد بهلیله زرد صبر سقوطری کثیرا کل سرخ هر واحد یکدرم زعفران ثلث درم و ایضاً بگیرند از دو الیکه دران برنگ می افتد و مذکور شد هر روز یا دو روز در دو درم تا سه درم و قومی گفته که چون استفراغات بکثرت نمایند و ازان فائده یافته شود پس اولی آنست که تخفیف نمایند و بر آشامیدن صاحب مرض هر روز صبح و شام بر بست گندم بشکر و آب بسیار اقتصار ورزند و گفته اند که انچه صاحب جرب یابس و مکاشفیه را نافع بود اینست که تا سه روز هر روز از روغن کنجد یکصد و سی درم با نصف آن سنکنجبین بنوشند و بعضی مردم آب عناب بدان مخلوط کرده اند و این را تجربه کرده ایم علاج بالنفع است الا آنکه مضعف معده هست و از دو کیات منا سبه برای این ادویه چرک نقره و مرداسنگ و قنبیل و عقرقرحا هست بسر که در روغن گل بسرشند و جرب قوی را بتیز بدان طلا نمایند و تخفیف تر ازین گل ارمنی و کاکنج و زعفران هر واحد یم درم بسر که و آب فصل و روغن گل عام برای تخفیف است و برای آنکه اندک قوی تر باشد بزیدالبخ بست بسر که در روغن گل سابیده در حمام استعمال نمایند و ایضاً آب انار ترش در روغن گل بلورق و بهتر آب انار آنست که دران قوت شحم اونیز باشد و همچنین آب عدس و مغوره و سرکه آمیخته در آفتاب نهند تا گرم شود پس طلا نمایند و ما سابقین که اعتماج استعمال افراقیه مثل ما چینی ست که حاجت خوردن آنها بصاحبان قوباد سعفه و بهق میشود اعنی انچه زمم از آنها باشد مثل اطریفل صغیر مقشمش و ایضاً مثل این معجون بگیرند شاهتره

هر واحد دو درم بلیله زرد چهار درم وشنیز مسلسل دو درم همه را آماده و پودر نموده برای جرب همه آنست که دران جلا باشد و گاهی کفایت کند انچه دران جلای او با قوت جلد و اصلاح مزاج آن باشد مثل آب طوکیه و محاض و چغندر و انار و مثل سماق سیده و آرد عدس مقشر و ایضاً اقاقیا سبر که و تخم و جوف خرزهره و نشاسته عصفر و آب کرفس و طبیخ حلبه آب چوبه غرب و گاهی احتیاج افتد چیزیکه در ان تحلیل قوی باشد مثل شحم حنظل و علک الانباط و آب فطناج و راتینج بسر که ذراریح بریان و خصوصاً زیره سیاه و بسر که در روغن گل بچنین فلقندر و اخوات آن و خرزهره بسیار قوی ست و گاهی کفایت کند سر کلاه کردن بهگ و راتینج کنند پس بار و غن کنجد بیزند و گاهی باد و یه جاده مثل روغن گل مخلوط بسازند تا منع افراط حدت کند و مثل پوست انار برای مثل آن یعنی برای قبض و تکثیف تا جلد قوی گردد و تاثیر ادویه جاده قبول نکند و از انچه تحجیر یه کرده شده تخم چرچیست که روغن آن بگیرند و جرب را خاریده در آفتاب گرم بدان مالش نمایند و یا قریب بکانون نشینند و تکرار این کنند که بغایت نیکوست **دوای جید** بگیرند مرداسنگ زاج سیاوی و باسمه که خرمیسایند و در کوزه گلی کرده در جای نمناک تا یکماه دفن کنند و بعد ازان بطریق طلا استعمال کنند که این بالنفع ست با وجود ثقلت لذعی که دارد شش زیره سیاه مقتول و چرک نقره و زراوند و کبریت و قنیه و اشخار دسمس سوخته و مغاث و نوشادر و عدس تلخ و تخم حمل اشق و زنگار و اشنان قصارین و سگ سفید نهای مذکور در باب دیگر و قشار الحار و ایضاً پوست چوب انگور سوخته بر موضع جرب بپاشند بعد چوب کردن بسکه پس ازان بر بندند و تجدید آن نمایند تا انکه زائل شود و گاهی قرد مانا بسر که و علک الانباط بسر که نفع بخشند اما ازاو و یه مرکبه جیده ایست که بگیرند سماب کشته و برگ خرزهره و اقلیمیا و مرداسنگ و بسر که و روغن گل طلا نمایند و شب و بران خواب کنند و صبح در حمام بدن را اولا بسر که داشنان سبز بشویند بعده بآب سرد بعد ازان بروغن مالش نمایند **دوای سهل** مرداسنگ زاج سیاوی بسر که یکهفته در آفتاب بسایند و نزد حاجت بدان طلا کنند و ایضاً زیبق مقتول و مبیعه سائده در روغن گل آمیخته استعمال کنند و ایضاً سماب کشته و مبیعه سائده و نیز الینج و قسط اجزا مساوی و ایضاً کندش یکچوز و مغره سرخ و بسر که طلا کنند و چون او و یه قویه مجففه محلله و یا به مقشفه استعمال کنند عنصب آن رده نهای معروف مثل روغن سعد و بید و نیلوفر و بنفشه و مانند آن مالند و خصوصاً و جرب یابس قلیل الرطوبت و در جرب طب چیزیکه در تجفیف شدید تر باشد استعمال کنند و در جرب یابس چیزیکه در تجفیف کمتر بود بعمل آرند و انچه اندران زیبق بقتل افتد آن را حتی القدور از نواحی معده و اعضای کریمه دور مانند و علاج جرب یابس و حک قریب بیکدیگرست و تجامات جرب و افذیه صاحبان جرب در علاج حکه مذکور گردد و چون باتندک مجامات ساقین در جرب فاحش نفع نمیکند **صاحب کامل** گوید که هرگاه جرب پیدا شود باید که مبادرت بفصد هفت اندام و شرب مطبوخ مقوی بصبر و تربد کنند و طبیخ بلیله و سنا و مویز بنوشند و صفت آن اینست پوست بلیله زرد کوفته پنج درم مویز منقی سی درم سنای مکی هفت درم شاهتره ده درم تمرهندی انزخم دلیف پاک کرده پانزده درم در سه رطل آب بجوشانند تا آنکه یک رطل آید صاف کرده همگی را بنوشند یا گیرند آب شاهتره افشرده دو ازسه روز تا پنجم وزد هر روز نیم رطل باشکره دو درم بنوشند بعد از انکه قبل او صبر مقر طری با یک ساخته یک مثقال آن با دیان سرشته همابسته در سایه خشک کرده خورده باشند و چون از این حب بدهند منفعت بین نماید **حب** برای جرب و فخر این همانست که در بن کثیرا و غیره یکدرم سست و در قول شیخ گذشت و آب کاسنی مثل نخود حب ساخته بر ناشتا از مثقالی تا دو درم بخورند و بعد آن آب افشرده شاهتره صاف کرده یک رطل بنوشند و حب شاهتره که تلخ جرب ست اجزای آن نیز در قول شیخ مذکور شد مثل نخود حب ساخته خشک کنند و از یکدرم تا یک مثقال یکروز در میان بخورند پس هرگاه بدن از غلط ردی پاک شد باید که اطلیه بحفظ استعمال کنند و از انجمله این طلاست مویز ج قرطما هر را حدره و درم کبریت اصفر انجدرم همه را باریک بسایند بسر که مرد و غن گل سرشته در حمام بدان طلا نمایند و دیگر مویز سقمونیا و مرداسنگ کندش و اشخار مساوی باریک ساخته بسر که در مرد و غن گل سرشته در حمام طلا کنند و دیگر بوره و زنگار قسط و کندش هر واحد دو درم سه دانه درم سوده بروغن گل آمیخته شب طلا کرده بر آن خواب کنند و صبح در حمام با شنان فارسی بشویند و دیگر آبک سفول بسر که سائیده در حمام طلا کنند و دیگر برگ خرزهره و خای مکی هر واحد دو درم زراوند طویل یادرج و گوگرد زرد هر واحد چهار درم همه را باریک سائیده بروغن گل و سرکه سرشته در حمام یا در آفتاب طلا کنند بعده با یکدران مرد و چرک سوسن جوشانیده باشند و بعد ازان بگل سرخ و صندل غسل کنند و دیگر کندش کبریت ابیض و زنجبر مساوی خاکستر چوب انگور همه را باریک سائیده بروغن گل حل کرده در آفتاب یا در حمام بدان طلا کنند و بآب طبیخ مورد و گل سرخ غسل نمایند و دیگر عروق بنج دم زراوند طویل یادرج هر واحد سه درم و چرک سوسن شاهتره هر واحد سه درم همه را باریک کرده بروغن گل سرشته در حمام استعمال کنند پس اگر با این دو یه صلاح یابد بهتر

والا ماء الجبن هر روز از نیم رطل تا یک رطل با دو قیه آب شاهتره تر در یک مثقال صبر جب ساخته قبل وجوه بنوشند و گاهی امر جب و حکه بودی بحد وث احتراقات و قوع علی الخصوص بدن میگردد و در آن هنگام تناول مطبوخ افتیمون و غاریقون و صعد آن با الجبن را جب ست و پیچیزی از اقراص سعفه و بادویه که در باب سعفه مذکور گردد و طلا کنند تا اگر جرب خشک باشد صحت او دشوا بود پس این طلا بکار برند **صفت آن** زاج و مرداسنگ سنای مکی و هنا هر واحد سه درم عروق چهار درم همه را با یک سایه بسر کوبند و روغن گل سرشته بعد تقیه بدن بدان طلا کنند این الیاس گوید که در ابتدا فصد کحل نمایند و هر صبح چلاب از عناب پستان هر واحد ده عدد بنفشه خشک تخم کاسنی هر یک سه درم با شکر سفید و ترنجبین هر واحد ده درم بنوشند غذا از نیم روز باشد و بشیر بادام و این چلاب تا هفت روز بنوشند پس بقاروره نظر کنند اگر دران نضج پدید آید تنقیه بدن بمطبوخ هلیله مقشوی بصبر و ترنجبین بدهند یا این مطبوخ سنای مکی هفت درم پوست هلیله زرد پنج درم سوزنی ملیخ ده درم شاهتره اگر تر باشد یکست و اگر خشک باشد پنج درم تخم آن ترنجبین بهی هست درم بنفشه و نیلوفر هر یک واحد سه درم آلوسیاه و الو کوهی و عناب پستان هر واحد بست عدد همه را با آتش معتدل در سه رطل آب بپزند تا یک رطل آید در آخر جوش افتیمون هفت درم در صرصر بسته دران اندازند بیده از آتش فرو آورده صاف کرده دران فلوس خیار شنبر و ترنجبین هر واحد بست درم بالیده سحگاه بنوشند و بران صبر کنند بعد از تنقیه باید رود آنچه رونده باشد ماش و مخمور و مغز بادام غذا سازند و یکروز راحت دهند بعد ازان بگیرند آب شاهتره افشرده سه اوقیه در دران شکرده درم حل کرده بنوشند تا هفت روز متواتر و اجب شاهتره بخورند که آن تنقیع بلیغی نماید **صفت آن** گیرند هلیله زرد و سیاه و کابلی صبر سقوطری هر واحد یکدرم سقمونیای بشوی در حرف سفرجل نیم درانگ تخم شاهتره یکدرم مقل یکدانگ همه را بایک سایه آب شاهتره سرشته جهت سازند دو این یک شربت مست و بحگاه بدان از اخلاط مختلفه فاضله پاک گردد و اطبای بسفه و جرب استعمال نمایند آن در قول صاحب کامل مذکور شد و این طلا از همه قوی تر مست بگیرند بورق منسول و کبریت زرد و کندش و قسط و مرگ خنزیر هر دو درم و مرداسنگ طوال و میعه سائله هر یک سایه و بسرکه کهنه در اب در روغن گل آمیخته در حمام بدان طلا سازند و یکساعت بدان صبر کرده بدن را بآب مطبوخ آس و برگ هوسن بعد آن با گل سرخ و صندل بشویند و دیگر نه خاکستر جرب انگور بست درم گوگرد پنج درم با یک سایه بسرکه روغن گل آمیخته در آفتاب طلا کنند و مداومت نمایند تا جرب باس باشد سرد و مسر بود پس با یکه هر هفته بدن روغن بنفشه و روغن گل و روغن بادام شیرین طلا کنند و هر روز در حمام از اول شنبه و دیگر چوب از حمام روغنهای مذکوره بر بدن طلا نمایند و خود دران ماء الجبن با افتیمون ایشان را نافع بود و بدن این طلا کنند مغز بادام تلخ سنای مکی مرداسنگ هر یک سه درم کهنی پنج درم همه را با یک ساخته بسرکه کهنه در روغن گل سرشته طلا سازند و هر صبح عناب ده عدد در آب خوب جوش داده صاف کرده بنوشند و بدن را نیز در روغن بنوشته و بدان طلا نمایند و کدو تر خورند و از افادیه غلیظه حذر کنند و خواکه ممخوش مثل آنار و سیب ترش بهی و هندوانه و خیار و بادرنگ و مانند آن تناول کنند چنانچه ذکر می گوید که نوعی از جرب خشکست آن اگر اندک خفیف باشد و مزاج آن تغیر نشود و قاروره رنگین نگردد و در نبض تغیر نبود و بساست که دران کفایت کند و مالش بروغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و کدو و بادام و مسکه تازه و استحمامات خفیفه با آب شیرین و دلک با رد تخم دسبوس گندم و بورق و غسل با بهای گرم را اقتصار باید نمود و مرطبات مثل الشعیر شیرخشت بادام و از اشیای ماکول مثل ماهی شور و گوشت خشک کرده و شراب صرف و استعمال اغذیه حریفه و حلویات اجتناب نمایند تاب کاسنی باندک آب بادیان بنوشند و الجبن بگیرند یا باشیر مرطب مثل شربت نیلوفر و بنفشه بیاشامند پس اگر بسیار قوی باشد و دران این تدابیر اثر نکند و آثار غلبه صفرا ظاهر گردد اگر احتیاج بفصد بود فصد هر دو اسلم کنند و صحیح شربتی از شربت دینار ی یا شربت نیلوفر یا شربت بنفشه یا ترنجبین جاری الجبن بنوشند و تلبین طبیعت بمطبوخی کردران هلیله زرد سنا و شاهتره و کاسنی و افتیمون بپزند **صفت** مطبوخ مسهل که برای این نوع نیکوست پوست هلیله زرد و هلیله کابلی و هنای مکی تخم کاسنی بنفشه و نیلوفر هر یک سه درم افتیمون گاوزبان اسفاج اطریفل هر یک دو درم شاهتره نیم درم تمر هندی پانزده درم سوزنی ملیخ ده درم ترنجبین بست درم فلوس خیار شنبر ده درم عناب ده عدد سقمونیا نیم درانگ غاریقون دو درانگ حجر ارمنی یکدانگ و میران یکدرم روغن بادام دو درم حب سازند و طلا مرتب از روغن گل و کلاب و آب کرفس و سرکه خوشخاش سوده بسرکه تمویه کنند و معمول از روغن بنفشه دو درم کرمان اندک کافور باشد نافع ایشان ست و تسکین حکه نماید طلا نافع این نوع عروق بورق قسط فیه بن کندش هر چه مساوی سه ساعت ششده درم بسرکه در روغن گل و هنا طلا کنند و سه ساعت بران صبر کرده بشویند بعد ازان بدن را بروغن گل بمالند و دیگر انواع جرب [illegible] و هر برگ فرزهره و حنا باقی

در قول صاحب کامل گذشت و نوع دیگر از جرب تر است پس باید که فصد کنند و استفراغ بطبیخ افتیمون با یک مثقال ایارج نمایند بصفت مطبوخ نافع این نوع جرب است هلیله زرد سه درم بهدانه درم شاهتره یک مثقال افتیمون دو درم تخم ترنجبین دو درم تخم شاهتره درم بگذند بقدر دو رطل آب بجوشانند تا دو رطل بماند و صاف کنند و بیاشامند و بعد از هضم خیارشنبر ده درم بگذارند و بنوشند و بعد از هضم یا شربت بنفشه یا شربت بنفشه با شکر یا شربت

استفراغ آب شاهتره بنوشند یا هلیله زرد و با شکر سفوف ساخته یا اطریفل شاهتره بخورند و قبوع صبر کرده در یک مثقال مداد آب کاسنی یکشبانه روز تر کرده صبح بنوشند تا شش دست روز ترک کرده باز دست روز بنوشند همچنین تا آنکه مدهم یا نه مثقال خورده شود و باقی خون را صاف کنند و جوب کهنه را نیست گردانند بصفت طبیخ شاهتره نوشند آمد، همان مطبوخ هلیله ست که در قول ابو منصور بذکر شد لیکن در هیجا وزن شاهتره هفت درم ست و مغز خیار شنبر یازده درم و شیر خشت سی درم و عوض نرگبین بست مثقال جوب را سود دارد و جب شاهتره مدقول شیخ گذشت شربتی ازان دو درم تا دو مثقال **مجون شاهتره** هلیله زرد ده درم سنای مکی شاهتره هر یک پنج درم ریوند چینی یکدانگ چوب کهنه دو درم کوبند بگشمش سرشته سه درم تا چهار درم آب فواکه دوقص برنگی صاحب کتر یراسود دارد نسخه آن نیز در قول شیخ مسطور شد و بعد ازین تدبیر باد و به طلا کردن آستعمال نمایند بگیرند مایران دو چک نقره و تنبیل دو مثقال سنگ وزرد چوبه یا بیسه کرد و روغن گل طلا کنند و دیگر اقلیمیای نقره و مداسنگ زده چوب خاکستر بوط و کندش سفال سفور کهنه گوگرد برابر روغن زیت طلا کنند و دیگر کچوب تر و خشک را سود دارد دیگر بذکر کندش دو درم و نیم چوبه یک درم و نیم بسه درم سیماب کشته سه درم بسه کرد و روغن گل طلا کنند و دیگر تخم زرد آلو بست درم مغز تخم زرد آلو بست درم سیماب کشته دو درم تمک طعام دو درم هر یکرا کوفته بسه کرده تر کنند و با جزات طلا نمایند و حمام داگر یا روده گنجی طلا کنند روا باشد و دیگر گرخشک را سود دارد قسط کشیرین کندش هر یک را صد گیرند سیماب سه درم روغن گل هر یک پنج درم در گرما به طلا کنند و دیگر گرخشک را سیماب کشته سه درم روغن گل در ماهون مالند تا چون مرهم شود در گرما به طلا کنند و دیگر خبث الفضه مداسنگ کشنیز سوخته کلنار تنبیل هر یک پنج درم کندش سه درم بروغن گل طلا کنند و در شمس دو بار ابن جزله گوید که علاج جوب رطب و یابس اینست با سلیق و تر طبب مزاج و تسکین احتراق خون شربت مبرات و اصلاح غذا نمایند و بعد چند روز از سهال مطبوخ خواهد و شربت آب شاهتره تر هلیله زرد و شکر و در آخر بادام مجبن کنند و بعد ازان اطلیه استعمال نمایند **صفت طلا** برای جوب رطب با بیسه زده چوب بورق تمک زاج قسط کشنیز هر یکدرم سیکه سماق بهمه سایه بروغن گل آمیخته بر بدن طلا کنند و آب گرم غسل نمایند بعد ازان مالش بدن بروغن کافور کنند **صفت طلا** برای جوب رطب برگ خرزهره کندش و سیماب کشته و اشنان و مداسنگ و چرک نقره و تمک طعام و زعفران تنور و مرساجی سایه بسه کرد و روغن گل سرشته بدان طلا کنند و با شنان شستن غسل نمایند و بر بدن آب بسیار بریزند و بروغن گل دگلاب مالش کنند خصوصا فرشتی مینویسد که ابتدا بفصد کنند و استفراغ دهند بطبیخ فواکه یا بطبیخ افتیمون یا سفوف سوداء یا مجون یا بیاشیر یا افتیمون و شکر یا آب شاهتره که دران هلیله زرد و سیاه دکاهی هر واحد چهار درم ترکرده باشند و شربت شاهتره مدبر بریوند و مجرا رمنی دم استعمال صبر و بست هلیله زرد ند و مداوم یک مثقال بآب کاسنی در علاج آن لبغایت نافع ست و دیر هضم است یا شیر شکر یا آب شاهتره شکنجبین یا شربت لیمو و شربت شاهتره یا نقوع حلو و محاض شکر استعمال کنند و شربت شکنجبین عنصلی برای یا نجی نیکو ست و آبن سفوف مبدل مزاج بماء الجبن جید ست بگیرند طرخ و گل سرخ و زنر قطونا و تخم خرفه با و رنگ و خیار کوه شنبر و تخم خرفه و خشخاش سفید و صندل سفید و شکر و باید که تعدیل مزاج جگر را باستعمال نقوع زرشک و آلوبخارا گل سرخ تازه و نیلوفر کنند و گاهی دران شیر و تخم خرفه شکری افزاید و استعمال نمایند و اگر آب شاهتره تر و آب کاسنی شکر نوشند آنرا نفع بخشد و گاهی دران مثل هلیله سیاه و گاه زبان تر میکنند و ازاغذیه سیر خیر تفه بهتر مثل لبقول بار در طب چون کاسنی و بقاء بانی و خرفه و اسفاناخ و مشل کشک جو و قرعیه دریا نیه و حصرمیه و احاصیه و عنابیه و کم بره با نار ترش و کم بچه سرخ و ذا لمکن بود تقلیل محکم کنند و از کشنیز خوردن کاهود کاسنی بسر کرده شکر نمایند و حریر های چرب و سفید باجات سازند و اطعمه حامضه و اکثار از روغن و لاسیما روغن کنجد و بادام و روغن گاو و مانند آن ازانچه دران کیفیت حاده و نباشد و کثرت شرب آب سرد شنبر و آب ریباب جوب را نافع ست و از مجربات انیست که آزردن اشیان مجرز شاهتره سرشته بپزند و بر روغن بادام و مخر فندق بخورند و برای ایشان علاجی نافعتر از حجامت و پاک کردن بدن و مداومت شستن با آب تر مس و تمک و لیمو و عقب و تدهین بروغن بنفشه و روغن حناو مالش دران بروغن گل سرکه با تمک آب کرفس و قلیلی از بورق نیست و بعد خروج از حمام با پرهای نرم از کتان ظلان بپوشند و بعد استفراغ بالغ و نقاهی تام مواظبت بر کثرت و زیق مفتول و کندش و اشق و زنگار و نوشادر که با نصف آنها مرداسنگ و سفیداب و مثل آنها تمک اندرانی و مثل همه اینها روغن بربان باشند و روغن گل بنفشه و گلاب و آب کشنیز سبز سر کرا فزوده طلا نمایند و گاهی احتیاج بکافور افتد زاید و بنه زنجبیل و برگ خرزهره سوده و میعه سائله و سرکه مغروز مجوز بروغن کنجد سرشته بسیار مست و لطوخ قطران نافع بود و غسل آب پای شور یا آب حمامات نافع ست و آدرسوس آرد و با طلاء مغز تخم خربزه با برگ سایبده بگلاب و سرکه آمیخته بدن طلا نمایند و تخم خربزه مالش کنند و آب بیمگرم که دران پوست درخت انگور و آس حلیه و سپوس تخم خیاری جوشانیده باشند نطول کنند و ضماد سپوس گندم با گلنار

نافع حرب ست انطاکی در تذکره گوید که دوا الکنا شیر یا الشعیر را آب شاهتره بسکنجبین سرکه حرب دسموی صفراوی کنند بعده فصد باسلیق دسموی پس شربه مطبوخ خولنجان واگر تشنه ادی گردد فصد اسلیق گیرند وگاهی حاجت بفصد و صفراوی بسبب لوت کیفیت داعی گردد چنانچه در جذام و آنچه از صفرا باشد مختص مطبوخ هلیله و نقوع صبر باشد و علاج حرب که از بلغم بود مطبوخ افسنتین ست و خوردن ایارج که بدوشل آن از صبر و غاریقون گردانند و علاج حرب که از سودا باشد شرب سفوف سودا جاء انجبن و طبیخ افتیمون اسطوخودس محموست نه آنکه الطبا اجمال او در نیخ کرده اند و انچه مرکب باشد باصول او در باید کرد و در همه از چیزیکه شیرین و نمکین و ترش و تیز زائد نه باشد باعتدال تا نائبه مطلقا و اگرچه واجب زیادتی مبالغه در دموی که ترک شیرین ست و در صفراوی نمکین در سوداوی ترش و تیز و در بلغم تیز زائد نه باشد مثل کبد و هندوانه و اسفاناخ و خوشاف و کاسنی و کاهو و در مجربات صحیحه کندی ست که اگر یک مثقال بزرگین بیرت بروغن کنجد سرشته مجوز حرب و حکاء حاصی را قلع کند و اگرچه کهنه باشد و احتیاج بتکرار این نشود و در سیاه ست شرب یک مثقال از صبر با نصف آن از مصطکی و اگر تکرار این تا هفت بار مورد و هر گاه نقاط شود و دهان پاک گردد او دیه مضمیه استعمال کنند بر آنکه قبل آن جائز نیست و افسنتین آنها سیاب کشته کبریت و نمک سوخته و زنگار و مه داسنگ و سرکه و قطران و صمغ صنوبر و خاکستر سعف نخل و اشق و برگ زیتون و آب او و گلاب و اک کشنیز و کرفس ست مجموع یا مفرد و مالش بآرد مغز خربزه و برگ مورد در حمام و طول مقام در آب گرم در روغن نفتهٔ ادهنی بدن را لیسیده پاک کند اینست که برگ خربزه را بپزند تا مهر گردد بعد از ان آب او بزنیت و سعیه بپزند که این روغن عجیب ست و همچنین شب یمانی و اطرون و خاکستر پشک

ایضاً در زیت نیسو نوشته که علاج حرب و حکه صدست مطلقا پس تیرید در حاب آب طلعن شود سیر روغن و عناب و تمر هندی بعده جوشیدن طبیخ افتیمون در یابس و هلیله و حماض و شربت اصول دیه بار یاج و اصلاح اغذیه و ترک جماع و هر چه خلط غالب را بپیدا کند و مالش تلطیف بدن بعد ازان طلا بآرد آسی حار با آب کشنیز حی العالم و عناب الثعلب و صبر و حلتیت و سعد یا اب و سکر و در روغن بادام و آب لیمو مجموع یا مفرد و بر آبی بار دو با آب کرفس انیزدت و حضض و صبر ایضاً و زیت و زنجبیل و کبریت بتکرار بعسل و آن را بطبیخ ترمس بدوبوتی و مغز خربزه بشویند و از حرب ها سگین کلب سفید شربار دو هناست زائن دوا از خواص مکیه و ایست که گوگرد را نیز سه اوقیا بساوی نیز و زوت بیم جزو صمغ صنوبر بیع جزو سفید اب مرزنگوش هر دو اصفن جزو لیسانیده از مان هر مرتبه دو درم بخورند و بحسب قوت خلط بایکدرم صبر باشد و بگذارند تا بیکدیگر دو از نمک سوخته و حضف و ظلف بزهر احد هر جزو بدهند و از زیت بشتاهم دهند طلا کنند و صبح بشویند و اعاده نمایند کلین محرب ست گیلانی گوید که چون این مرض از امراض مادیه ست در علاج او از استفراغ ماده و از الهٔ چیزیکه از ان حادث شده و آن شود و فرو رست چاره نیست دلیکن این امر دو هم الاکثر در علاج استفراغ ماده کفایت گردد و فصد استعمال نمایند هرگاه در خون کثرت بسیار باشد و خاصه در حرب یابس و ایضاً حاجت درین مرض بترطیب کاسر حدت اده شدید بود و لهذا بسیا باشد که فصد سبب حدوث حرب گردد بلکه بیشتر عقب فصد یکبارگی حارث شود و دمی علیه اولی از فصد ست چون حاجت باخراج خون باشد دبسا ست که در حرب و خامهٔ مطبوعان کرم کوچک سفید سیاه سر سپید بسیار میشود و حکه کثرت می نماید و در علاج او قیئ بحری مفرح آن کرم می افتد بمثل تجخیر از بزر البنج و از غرائب شفا بهره درین باب آنست که در هم ازین قبیل سا شکافته و آن معلوم از کرم کوچک بصفت مذکور بود و در دهنها بسیار بود جو یکه زراوند ناخوش ست و آن در هم را خرد در هم بود و کرم در غایت صعف بود و ندرت بهتر چیزیکه از تسهلات در علاج این مرض استعمال کنند آن حب صبر ست این بخاصیتی که از ندرانست نفع میکند و نسخهای او بسیار ست بهتر من آنها اینست که مینویسم و در غایت جودت و نفع ظاهر شده بتوفیق الله تعالی که بمثل او دنه بقدر یک طرخون تخم و نسخه او اینست که بگیرند صبر خالق مفسول و حجر ارمنی مغسول هر واحد چهار مثقال غاریقون شحم حنظل مقشور نیای شوی هر واحد دو مثقال بادیان نیم مثقال مصطکی یک مثقال روغن بادام شیرین بمقدار یکه حجر ارمنی و حنظل مقشور نیا از تک حرب گردد و بعسل خام مخروج گلاب بسرشند و وزن عسل چهار مثقال و وزن گلاب سه مثقال باشد و شربت تمام دو مثقال ست بران زیاده مکنند و در اکثر اوقات یک مثقال یا کمتر مثقال کفایت میکند بعد الضاج استعمال کنند و بعد اسهال پرهیز از امور رديئ الغذا بغایت نمایند و اگر بعد یکهفته از خلایق میهل مالش بدن با بزن و روغن حرب استعمال کنند نافع تمام بود و بعد ازان بعلاج دیگر احتیاج نگردد و صفت روغن مذکور بگیرند گوگرد زرد خالص یک بسا نیم درم روغن چکتی و نیم کلچی روغن گاو خوب لت کنند و باید که گوگرد بگیرند و روغن ده جزو باشد و بر آتش ملایم در غایت خشک شدن و انگشت نرنند تا گلان شود و گوگرد سوخته گردد و نافع باشد و الیدن با انگشت آنست اگر بی مالش بسار نباشد که گوگرد سوخته شود و باهم گرد و بعد ازان سیمیه بسانکه بقصب نیم جگه گوگرد بدان مالش دهند بدان نمایند و از سوی هوا اجتناب در روز نخورند تا سه روز صبر کنند و هر روز تبدیل لباس نمایند لیکن تجدید قمیص در روز اول

وقف بر مدرسه و مسجد و کتابخانه و حمام و آب انبار و سقاخانه و تکیه و بیمارستان و مهمانخانه و مسافرخانه و آسیاب و کاروانسرا و پل و راسته بازار و دکان و حجره و حمام و آب انبار و سقاخانه و تکیه و بیمارستان و مهمانخانه و مسافرخانه و آسیاب و کاروانسرا و پل و راسته بازار و دکان و حجره

پوشیده باشند باید که دو باید کرد این دوا بر سر و تقابل دل از سینه و پشت و بر فرق معده و نیمه معده و در حمام غسل کنند و در اغلب اوقات که از حمام بیرون آیند خصوصاً از جرب طلب سیما اگر بدان نیکو نشود صبر نمایند لیکن باش بدان سه مرتبه فقط در سر روز اول باشد و اگر در ان هفته سه مرتبه یا زیاده از مفرحات یاقوتیه بچیزی از ادویه مقوی قلب مثل شربت گاو زبان و شربت سیب بدهند و بیکبار زیاده بازدکی از ترياق فاروق دهند تنگی که اعضای کریمه از سیر و ذخیره قوت یابند و دوا را از قرب خود با نظار صرف کنند اولی و اتم باشد و اگر این موجود نباشد جائز است نسخه آن گیرند گوگرد خام ده درم مایران پنج درم شکر سفید پنجاه درم کنجد بقشر کوفته پنجاه درم با هم آمیخته هر روز پنج درم بخورند این وقتی دهند که اگر بسوی اسهال حاجت نباشد و تعریف نیز نکرده باشد و این دو ابر جرب را نافست بگیرند مرغ و بعد از سر گوشت بیزند چرب نکنند و بخورند

بخیسانند تا آنگاه پوست آنها نرم شود پس بجان سرکه بشویند و زیره و ابر فرفیون گل و سرکه که باقی مانده مرهم سنگ بسایند تا اوراق موجود شود بعد از آن اقاقیا مرداسنگ بسرکه در روغن گل بسایند تا مثل مرهم گردد و جرب شدید الحدة را بدان طلا کنند تا گویند که علاج جرب بطب و الا فصد و اخراج خون ست پس اسهال بحسب غلبه طبع اگر غالب صفرا باشد اسهال صفرا مثل مطبوخ هلیله زرد و شاهتره و مطبوخ خیارشنبر کنند و اگر غالب سودا باشد اسهال صفرا نمایند و تلیین طبیعت بدین نفع کنند آلو بخارا و تمر هندی هر دو را مجموع در سه رطل آب بجوشانند و در شب بگذارند پس مالیده صاف کرده ده درم نبات سفید انداخته بنوشند و اگر در طبع این سه اوشاهتره نباشد افزاید هر روز چهار اوقیه بنوشند بهتر باشد بسفوف رب هلیله آنرا بسیار نافع بود و آن در قول ابو منصور نگارشه و غذای ایشان را بقول او طرخ حسامی و سرمق و سلیق و کشک جو سازند و بعد تنقیه اطلیه کنند که دراز جلا باشد و شاآب حامض و غیره که در قول شیخ گذشت در حمام مالند و اگر حاجت بقوی تر از ان افتد آب کبریت سرکه در روغن استعمال کنند و اگر غالب سودا باشد ایضاً فصد کنند و ترطیب مزاج نمایند بمفرح افیمون یا بمطبوخ هلیله زرد و شاهتره و مانند ان هر روز چهار اوقیه ن

سازند وشاهتره وسنای مکی وخیارشنبر اورا زاله جرب صعب ومزمن را نیز تمام ست وطریق استعمال آن چنین ست که اندازهٔ متواتر هر روز یک مثقال باید داد وبعد ازان یکروز بدهند دیگر روز نوت دارند تا مجموع نه مثقال خورده شود بعد از تنقیه وتعدیل اطبیه مناسب بکار برند **صفت** طلائیکه جمیع انواع جرب وحکه را سود مند ست مرداسنگ سیماب سرخ هر کدام دو مثقال سرب را بگدازند وفرو آورده سیماب را دران انداخته حرکت دهند تا منعقد شود پس باهم داسنگ در هاون باریک بسایند وبا دو استار روغن گل سرشته طلا کنند ودیگر توتیای سبز نیم دانگ کبریت آملهٔ ساریکدانگ کافور چینی دو درم کوفته بیخته سه حصه نموده یکی ازان در یکدام روغن داده گاه گاه آبخته بر بدن مالیده دو ساعت بآفتاب نشینند بعد ازان گل آرد نخود با سرشته بر بدن مالیده بآب سرد غسل نماید وبکروز درمیان توقف نموده آن دو حصهٔ دیگر را نیز اگر حاجت افتد استعمال کنند **مولف** اقتباس گوید که اول رگ هفت اندام را زنند وتنقیه بدن بمطبوخ شاهتره ویا افسنتین ویا میران نواب علویخان نماید وبعد اگر نمک تفه دهند وترک لحوم کنند واگر بدین تدبیر زائل شد فبها والا بعد من ویا آب شاهتره ویا چوب چینی حسب حال نعل اسب را زند وطلای حب توتیای علویخان کرده آتشک گذشت در روغن گاو بسوزند وبکرتبه در آب شسته حلهٔ جرب کهنه را نافعست ودیگر تبه بعد از تنقیه بدن بر اقرحه آمده **ضماد** که بعد از تنقیه بدن هر روز گونه جرب را نافع ست آب برگ کهو مع تخم وآب خطا وانار ترش خام مع تخم وشحم رسکر هر یکی پنج تولهٔ روغن گل چهار تولهٔ در ظرف آهنی انداخته بجوشانند تا سر که آب بسوزد مالیده صاف نموده مغز تخم کوشیرین دو تا نیز بهر دو اضافه کنند مغز تخم نیلوفر نیم خوب بسایند تا دو پهر بعد مرداسنگ یکدرم توتیای سبز مغسول یک مثقال سفیده کاشغری یکتولهٔ آهسته بکار برند دیگر که جرب کهنه را در سه روز بسیار زائد باشد هلدی توتیای سبز کبریت زرد هر یک دو مثقال سیماب یکتولهٔ زاج کبود نیم تولهٔ دو تولهٔ کوفته بیخته با توتیا وغیره سوده در بیضهٔ مرغ سه چهار عدد مع سفیدی زرده بگیرند وبر تنور نهند تا خوب پخته گردد بعد برآورده اندکی در سرکهٔ گاوی که بسوت وکیار بلکه چهل روز در آب شیرین شسته آهسته بکار برند **مزراعلی شریف** در معمولات خود مینویسد که در جرب دحکه غایت شاهتره گاو زبان گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ خطمی خیارتره تخم خربزه آلو بخارا زرشک هلیله سیاه گلقند باضافهٔ آب انار این نه نیخ تولهٔ بهندبه بهندبه بفدر سوم بسفایج ویراده چوب انبوسل سنا وهلیلجات غاریقون بزنگ کابلی ترنجبین خیارشنبر روغن بادام بفدر امید گوئیکه تر باگرد مطبوخ داخل شود مستعمل اخلاط محرقه است واگر سرد ارد مع ترنجبین نموده شود مخرج بلغم ست ودرین مستعمل آملهٔ نیز داخل کرده میشود وقتیکه برگ مناهی تازه برگ پان بنگلی هر یک دو جزو سیماب کجزو باهم صلابه کرده توتیای سبز مرداسنگ فلفل سیاه تخم نیلوفر ارمنی سندور کیکیلا چوک هر یک نیم جزو آهسته کهرل کنند وروغن گاو یکصد ویکبار شسته هفت جزو روغن کنجد سفید ده جزو آهسته بمالند واین طلای جرب نیز نافع بود مرداسنگ برگ حنا شحم حنظل اقلیمیای نقره آرد عدس مقشر سیماب باید که اول سیماب را با سر که قتل کنند وادویه را بروغن گل آهسته ضماد کنند واین طلا نیز برای جرب وآبله ها مجرب ست مرداسنگ برگ حنا قنبیل نوره هر واحد یک مثقال توتیای سبز نیم مثقال کات یکدانگ باریک سایده در روغن گاو آهسته بر بدن طلا کنند وساعتی در آفتاب نشینند **طبری** گوید که انواع جرب بسیاست وکثرت انواع او بسبب اختلاف اخلاط جرب بلغمی وبسبب تمکن بعض اجزاء بعض بود من انجمله یاد کرد یک باب ذکر میکنم واگرچه طول شود وفرق میان انواع او وعلاج هر نوع ازان مشروحا میان میاید **نوع اول** آن دانه کوچک خشک ست که ریم نکند وآذا بریق دائم تلالو اظاهر نشود وازان جلد منقشف گردد وبا آن خارش لذیذ بود وغرآنکه عقب او وجع وحرقت باشد وسبب موجب او خلط حریف لذاع ست که آنرا چیزی از احتراق خون مختلط شود وآن غیر متحرک بود ومعنی این آنست که جالینوس ذکر کرده که خلط چون لذاع بخاری باشد واندک متحرک بود حکه پیدا کند واگر خلط باریم صورت باشد وبسیار بود حرکت انتشاری احداث نماید پس اگر زیاده شود تپ پیدا کند واگر خلط باریم صورت باشد وغیر متحرک واندک بود حکهٔ لذیذ وشور کوچک احداث نماید واگر متحرک باشد وغلظ او زیاده شود جرب یابس مختلط بحکه مع لذع پیدا شود واین خلط بوصفی که مذکور شد بهم میرسد از افراط نکردن انسان در خوردن سیر وپیاز نمکسود وماشی وبقول حریفه دکل اطعمهٔ حاره یابسه ومورث جرب گردد وهر نوع که باشد علاج این آنست که استفراغ مریض در اول ظهور این نوع از جرب نباید کرد بلکه اصلاح اغذیه نماید واقتصار کنند بر اسفیدباجات معمول از گردن بره وبچهٔ مرغ وحملان واگر مریض بدان ضرر یابد ضرور نیست معمول باش واسفاناخ دکدو وخرفه وبقلهٔ یمانی یا چربی مرتب از نشاسته ودران جوشانیده روغن کنجد مقشر بریان سوده داخل کرده باشند بدهند تا آنکه بدن او تری یابد وامر بآبزن ودخول حمام کنند بعده فصد نماید اگر ممکن بود از اکحل اخراج خون بحسب قوت او کنند وبعد فصد چند روز بران صبر نماید وبزراوند نظر کنند پس اگر تغیر نشود استفراغ باین مطبوخ کنند بگیرند هلیلهٔ زرد منقی بست درم

و بلیله سیاه و کاکا کل مسر هر نیم مثقال افتیمون شاهتره خشک هر یک پنج درم افسنتین رومی پانزده درم افتیمون رامع سه درم مامیران چینی و یکدرم ریوند چینی هر دو کوفته در پارچه حریر بسته وقت طبخ در اوبه اندازه یک عشر اثقل خشک بست درم و اگر تر باشد باندک پیش تر مهندی از زیت پاک کرده بست درم عناب سپستان هر یک سی عدد آلوبخارا بست عدد مویز منقی پانزده درم کشنیز خشک کف کبیر هر دو بار بستد و مطبوخ بجوشانند و ازان یکشربت بجسب قوت مریض و احتمال و صاف کنند و در آن پانزده درم شکر سوده انداخته بگیرم بنوشند و ازین مطبوخ در مدت پانزده روز سه شربت یا دو بجسب قوت او بنوشانند و اگر متحمل نباشد بر یکشربت اقتصار کنند و بعد ازین تدبیر بدخول حمام کنند هر روز یکبار نه صباح و نه شام و نباشد داخل شوند و عرق خفیف آرند که از بدن او سیلان نکند و بدن او تر نگردد و عرق بسام متعلق شود پس چهار چوب پاک کنند و مالش بدن او بدرد غن گل خالص خوب کنند و ساعتی بعد مالش مر خاطا و سط بنشینند بعده ببدن آب گرم بریزند و باشنان سبز شدید للملوحت مالش نمایند و چون از غسل فارغ شوند گیزند روغن گل اندک و گلاب مقدار صاح و ممزوج نموده بمالند و بسوی خانه سر و پیرون آیند و ساعتی توقف نمایند پس بدن پاک کرده لباس بپوشند پس هرگاه لزوم این تدبیر منود نه بصورت جرب رنقصان و زیادت او و مزاج آن نظر کنند اگر مزاج بسوی حرارت متغیر شده باشد لزوم شرب مارالشعیر مکعنبین معمول باصول کاسنی و بادیان صرف بغیر آنکه دران تخم بالنج کرفس شده باید کرد تا آنکه مزاج او باعتدال اید بحالت طبیعی عود کند و اگر مزاج او متغیر نشود و جرب بر حال خویش باقی ماند یا زیاده گردد اعاده باستفراغ بار دوم و سوم کنند دام بلزوم حمام و پرهیز نوعی که مذکور شد باید کرد تا آنکه نقصان در جرب آغاز کند پس هرگاه کم شود علاجش بدو طریق بود یا صبر بران معین تدبیر تا آنگه گم گردد و زائل شود یا تطلیه و باین طلا نماید تا بسرعت کم شود و طریق اول نزد من بهتر ست صفت طلا بگیرند خاک سیماب یکجزء اقاقیا میاهی فضی مثل او نوشادر ربع جمله کندش نیم جزو برگ خرزهره نیم خرد همه را بار یک بسایند بعده میده سایه یکجزو در روغن گل ده جزو گرفته باهم آمیزند و اگر حاجت ترطیب او بیشتر باشد روغن بادام بدان مذکر کنند بعده بران مذکر کرده بگذارند و اگر خواهند دوا را دو حصه کنند و در یکحصه سرکه آمیزند دیگر بغیر سرکه بگذارند بعده چهار روز متواتر ببدن مریض طلا نمایند یکروز بحصه که در ان سرکه باشد و روز دوم بحصه بغیر سرکه و روز پنجم در حمام داخل کنند و بسوهن و اشنان بدن او را خوب بمالند قبل از انکه عرق کند بعد از ان عرق آورند بدین آب گرم بسیار بریزند و بعد آن باشنان و تخم خربق کوفته مالش نمایند پس هرگاه احتمام خارج شود انچه بر جلد باشد زائل شود و حکه سالکن گردد و در جمله پرسیز قائم ماند و در غدد از سر که و روغن بادام تجاوز نکنند و آبکوه ما هر سبی بدن سیاه صاحب این نوع جرب را در اول امر او امر باقتصار بر سرکه و روغن بست روز شربت سکنجبین همیکرد بعده امر بقعود در آب چشمه گرم بقدر استعمال حمام و بعد آن روغن گل میفود و برین زیاده میکرد پس هرگاه از انچه ذکر کردیم فارغ شوند و جرب زائل شود نظر کند بحال مریض و انچه معالجه دران اثر کرده باشد پس اگر حال بدن وسعته او بدگرد و دلالتی خشکی پدید باید مارا بجهین روغن بادام و سکنجبین بسیار روز ها بنوشانند که بدان دوام یعنی ترطیب بدن او و تغیر خلط موجب این نوع جرب نسبوی رطوبت مذبه جمع کرده باشد و تعفنی اطباصاحب این نوع جرب را مر پرهیز تام میکنند چنانچه ذکر کردیم بعده مشی هر روز بقدر یکمیل او گرم و گرگرد و بعد ازان جلوس در آب مغرغسکین حدت آن خلط و حرارت خارج از اعتدال موجب فساد آن خلط میشود و این نیز طریق محمود ست غیر آنکه انچه وصف آن کردیم احوط و اسلم ست و ذکر طلاهای این نوع جرب بستقصائی کنیم بر آنکه در مقدار یکدرکه ذکر کردیم کفایت ست انتهاء گیلانی مینویسد باید دانست که اینها امور خطیره و علاجات بعید از صواب اند و اولی در علاج این قسم جرب آنست که مریض را مدتی مدید روغن گاو در آب گرم جوشیده گداخته یا مسکه بهیه بلا ملوحت هر روز یک وقیه بنوشانند و اندک اندک زیاده کنند تا آنکه بده یا سه اوقیه برسد پس بدن مریض مزاج او بدین ترطیب باید بعده اگر خواهند مسهلات بنوشانند و بهتر ین آنها حب صبر مذکور ست یا مزج جرب یعنی گوگرد در روغن بنبه گداخته با ندک میعه که مذکور شد بمالند و بالاثر جلوس در آب چشمه گوگرد نمایند اگر میان این همه تمامی بتر تیب مذکور جمع کنند امید ست کازان اثری تا زین نوع جرب باقی نماند نوع دوم جرب بعروق بجرب مروی ست و این در واقع بیشتر از نوع اول ست و خارش این لذیذ عقب الوام شدید باشد چنانکه قریب بود که مریض گریه کند و صورت او نیست که ازانه آن در جائی از جلد پدید آید که بعده انچه دران باشد بسیلان آغاز نماید تا آنگاه انغذ کند از جلد مسافت بقدر یکدانه ارخا دانه دیگر گرتا ازدانه اول پدید آید و میان هر دو خطی و صل شود که اندوانه اول سیلان کند پس خارش لذیذ در دانه اول دانه دوم بود همه بدین صورت باشد و چون دانه چندین یکی از خلط کف دست واقع شود انچه ازان سیلان کند مسافتی از جلد بعیده تا خذ نماید چنین

بر مفاصل واقع شود و نیچ سیلان کند از دانهٔ اول تا دانهٔ دوم میان حیوان نافذ در مسام تولد کند در حیوان شبیه بچه سپش پیدا شود که از دانهٔ اول رفتار کند تا آنکه بدانهٔ دوم
برود و آنجا بایستد و گاهی این حیوان مسبر سوزنی برآید و چون بر ناخن نشیند و پیش و پشی آفتاب یا گرمی آتش کند بر ناخن حرکت نماید و هر گاه در میان دو ناخن قرع کنند
انزان آوازی مثل آواز بچه سپش شنیده شود و این نوع جرب در معالجه سهل ترین انواع ست بهر آنکه چون استفراغ بدن بچیزی کنند که اخراج خلط سوداوی نماید بچیزی که
قتل این حیوان کند طلا نماید زائل شود و هر گاه خلطی در معالجه این نوع جرب کنند استعمال حمام در روغن گل نماید و این نوع باطریق آن گردانند که بدن تنقیه گردد و خلط جرب
این نوع جرب خلط مرکب ست کرمان سوزش و تیزی بود در آن رطوبت نمسه و نمه باشد و آن حلوتی ست که چون در امعا بود انسان در بیان و جب القرع تولد کند و هر گاه
بادی خلط دیگر مرکب شود مثل بخاریت غلیظ گردد و بسام در زیر جلد در آید و این نوع جرب پیدا شود و معالجه این نوع جرب آنست که تنقیه بدن موافق بحسب امکان نماید اعنی
بحسب اطلاق قوانین باین حقنهٔ خارشک با بونهٔ اکلیل الملک جلیه هر واحد یک کف شحم حنظل کوفته سه درم مرکب شبت برگ سداب هر واحد کف کف کبیه مامیران چینی
سه درم خربزهٔ خشک کال از خراسان می آورند سی درم خطمی سبز و سبوس گندم هر دو در صره بسته هر واحد کف کبیه همه را بپزند تا ادویه شود و مثل حریره گردد و پس صد درم از آن حقنه
یکدرم بورق و نیم درم نمک کوفته بپزند و درم روغن بنفشه و هفت درم شکر حل کرده بیفکنند و این حقنه پنج مرتبه یا چهار بار در مدت یک هفته بعمل آرند اگر قوت او متحمل
آن باشد بعده تا یکهفته ترک نمایند و از اغذیه غلیظه پرهیز کنند و بر زیر اجابت اقتصار نمایند و اگر شرت دخول حمام منع کنند و اگر احتیاج باخول حمام افتد جلوس او در ادخول اندک
بعد از ان این مطبوخ نوشانند بگیرند بلیلهٔ سیاه و پوست بلیله کابلی هر واحده درم پوست بلیلهٔ زرد و پوست بلیله یرونه کوفته شانزده درم هر یک پنج درم تخشیش غافث و قنطوریون
دماسطوخودوس غاریقون سفید و تربد سفید خارشیده هر واحد سه درم افسنتین رومی فتیمون هر واحد هفت درم مامیران چینی که کوفته کنیم و درم مویزمنقی بست درم همه را بسبوس
مطبوخ پنج درم بدیکصد درم از ان صاف کرده پنج درم شکر سوده در ان آمیزند پس عسل خیارشنبر علیحده برآورده پانزده درم در ان مالیده همگی را نوشند و از این مطبوخ سه نوبت
نوشند اگر قوت تحمل آن باشد یا زیاده شربت و اگر قوت او احتمال این نکند الا یکشربت بران اقتصار نماید و امر تخم جون جنبیدن بر سر هر روز کنند و اگر در خارش او
حدت شود تسکین او بکنجبین کند رنوع اول مذکور شد باید کرد و بعد تسکین مزاج او بصورت جرب از زیادتی و نقصان او نگاه کنند پس اگر زیاده شود یا بر حالت واحد بایستد
اعادهٔ استفراغ غلیظ نماید و اگر قوت او متحمل آن نباشد در لطافت پرهیز زیادتی کنند تا آنکه استفراغ ممکن گردد پس استفراغ بادرد دم و سوم نماید تا آنکه جرب کم دیده شود و بعده او طلا
کنند بگیرند زیبار جرار که استعمال نمیکنند و بجای کستر درخت انگور ریزه روغن گل قتل کنند پس کبریت زرد کنند شش برگ خرزهره و مامیران چینی و قلیمیای وقنده توبال سنجاب
هر واحد یکدرم همه را بارکبا سایده با سیماب مقتول آمیخته بر بدن طلا کنند سه مرتبه شش شش و در هر روز یکبار وقت شب صبح در حمام داخل شوند و باشنان دانه کی سر
مالش نموده بدن را بسرگ کنار یا خطمی یا بهره و بشویند بدن را بکدام روغن مس نکنند و طلا را ترک نمایند تا آنکه همه از جلد فرو ریزند و صاف گردد و در جمیع این ایام پرهیز از
که بهترین اشیا جمیع انواع جرب پرهیز صادق ست نوع سوم جرب معروف بجرب ناری ست و صورت این جرب بصورت نخله باشد و فرق میان هر دو آنست که این
بخار در وقت الم آزردن خارش نماید و رنگ نخله اکثر مائل بزردی و سفیدی و یا سرخی بود و رنگ این نوع جرب شدید الحمرة باشد و خارش او لذیذ بی الم بود و هنگام نهادن دست
بران تخاریت حاره برخیزد و دیر که دران جمع شود حار دقیق باشد و این نوع جرب اگر در رنگ مجاز و مکابدت شود و سبب وجب و خلط روحی حاد و حریف ست که از انجا لطافت
رطوبت فاسده غلیظ گردد و طلا جش فصد و بعض از هر دو ست و هر دو صافو ا ست اگر قوت را امکان این باشد و الا شعیر بنوشانند و استفراغ او بطبوخ بلیله زرد و شبیه
و آلوکوزک و رواس کثیره نوشد بدیفعات متوالی نمایند بعد از ان بصورت جرب بر مقدار اعراض او نظر کنند اگر سالک کم نگردد و این نوع بنوشانند و مرهندی از لیف نخم او
پاک کرده پنجاه درم آلوبخارا عناب هر یک پنجاه، عدد گل سرخ کشنیز خشک شوث بنفشه از هر یک کف کبیه برگ عنب الثعلب یک کف تخم کاسنی تخم کاهو هر واحد کف متوسط
ترنجبین بست درم همه را در ظرف آگینه یا چینی سبز کرده بر آن آب بقدر دو اصبع اندازند و دو روز در آفتاب دارند بعد از ان هر روز یک قدح از این آب با پانزده درم انگبین سیاه
بنوشند هر گاه جرب بنقصان آغاز کند این طلا بکار نبرند مگر سوم روغن بران اندک مامیران چینی و قدری کافور و قلیلی سرکه غیر گنده اندازند یکبار حل کنند و شب طلا نمود و
صبح در حمام داخل شوند و بدن را غیر از لک بآب ولا محمد وجود سبوس کنند و قبل از عرق کردن بشویند بعده بر روغن بدن را بالمدر عرق خفیف آورند و فصل کرده بیرون کنند
و در خول حمام یکبار بر نباشد و بار دیگر بعد غدا باشد و استعمال روغن گل و بعد از ابن نوع نیکوست نوع چهارم جرب معروف بجرب طبی ست صورت او

صبر دو درم سقونیا یکدانگ فرانیدون دو درم شربت سازند و هر شربت را پنج نشته ساخته بیشگیرانند چون صبح بنهارند و بند بالای آن ماء الجبن صاف کرده بنوشند و بعد یک
دو غن بادام شیرین حاصل کرده بنوشند و این را هفت روز بنوشند مگر آنکه اسهال افراط نماید که در آن حالت چهار روز یا سه روز بنوشند بحسب ما یی طبیعت اقتصار نمایند که آفت
در حقیقت این نوع جرب زائل کند چون مدت استعمال کنند نوع ششم جرب معروف بجرب جذامی ست و گاهی جرب سودا وی نامند و صورت او آنست که اورا
بمگ متفرق در بدن بود چون بکشاید از آن خون سیاه یا چرک رقیق سیلان کند و او خاش نماید مرکب باردو سبب غالب اخلاط و خلط سودا وی ست که خون فاسد غلیظ
با وی آمیزد و این خلطی ست که چون در بدن کثرت نماید جذام پیدا کند و این چون زائل شود آثار او سیاه باقی ماند گویا که جلد محترق شده و گاهی نسیان باین جرب هلاک کردد
و این نوع جرب بابل بصره بسیار افتد بسبب خوردن گوشت خشک و بر طعام غلیظ شده و مثل کوشیخ حرفه و اعلاجش بحسب موضع بدن مختلف بود اما چون در ساقین
باشد رسخت و بسرعت حل نبود و چون با علای بدن باشد شفای او سهل تر بود پس علاج عام او نیست که نظر بمزاج مریض و فصل سال کنند اگر فصل سرما باشد البته مقیا
او نکنند و اگر وقت گرمای شدید باشد ایضاً معالجه او نفرمایند کرد و در هنگام وقت ممکن باشد نظر بقوت مریض کنند اگر قوی باشد فصد باسلیق و فصد اسلم هر دو صافن
کشانیده و میان هر فصد فاصله ایام چندان باید که امن از سقوط قوت بود و تغذیه بغذای قوی تر کنند که جوز آن مولد خون محمود باشد مثل لحم بره و بچه مرغ و از
بقول کاهو و کاسنی و ترشیر ابیض جدا لجوهر هر دو مزمز بنوشند بعد ازان این مطبوخ بنوشند پس گیر ند عنب الثعلب و کاسنی هر یک را حد یکدسته و ازان آب چندان بازند
کز این اجزا دان آب جوش کرده شود افسنتین رومی خالص و پانزده درم شاهتره بست و درم خشخاش خانشت و تنظور یون هر دو را حد یکدرم اسطوخودوس صنای کی هر دو را حد
سه درم سقولوقندریون دو درم رکما فیطوس کماذریوس هر دو را حد پنج درم افتیمون شصت درم صبر بست پانزده درم مایه ران دو درم بیخ ریونه هر دو کوفته و بعد جمیع اجزا و یک
سی لعد و عناب وسی دانه آلوبخارا و بعضی پنج درم قرنفلی بست درم پلپل سیاه و کابلی هر دو را حد یکدرم و دو درم بیخ طلا صفیر آب بهی شانند تا یک طلا آید صاف کرده بکار برند
غارقیون او دو نلث درم تربد بر دو درم و ما الجبن دو درم و ما الجبن نمرین بهیر و انگ کنا نکه نفیع سود و بست درم شکر سفید انداز ند و بنوشند و این شربت سه شربات در مدت شش
دوازده ساعت باشد بعد از ان طعام نخورند بهیر و انگ کنا نکه نفیع سود و بست درم شکر سفید انداز ند و بنوشند و این شربت سه شربات در مدت شش
بیاشامند مگر آنکه این با نبی اضعف قوت باشد یا ضعف طبیعت و بدانکه بعضی از ریاضت و نقصان او نگاه کنند اگر مرض کم گردد دوا او بخشند و بند کنند
از غذا ها ی او کم کنند و دوا و بجوزه مرغ و شیر خانیده و انچه در بن جرب بدان طلا کنند این طلا ست بگیرند گز نبه و کندش و مایه ران هینی بهوره از هینی سا وی دهمه او سرکه
بجوشانند تا سه گرد و بعده بگیرند خاکستر افتیمون و خاکستر قصعه و نمک جام کز آنرا بدالقول بگیرند و خاک سیماب سا وی بقدر یکه مناسب اجزای مطبوخه باشد بعده
این همه را بسایند و بیرایکه جوشانیده دان از انداز بعده روغن گل یا روغنی که حوا منه کبیر نده در یک صاعت بیزند مع انکه کبریت و قدری نوشادر تا آنکه روغن قوت او
اخذ کند و کبریت بگداز د سوخته نگردد و بعده این روغن بروان او بریزند و باید که مقدار روغن وافر بود و همه را مخلوط گردانند پس این جرب جدا جدا طلا
کنند و اطبیعت این جرب نیست که منبسط شود و یکباره تحلیل گردد بلکه بروان در جای خود ثبیت شود و طلا و شب کنند و صبر و حمامه داخل شوند تا آنکه منخسف کردد
و بریزد و بدانها ازان که متصر شود و منخسف نگردد و بروان زو چسپا تند بعد قدم این همه تدابیر لازم ست که در ابتدای مرض قبل استفراغ بدوا آرچپا نیدن نرو نقد کنند
و از انچه معالجه این نوع جرب بدان می کنند فرب آب چشمه کبریتی ست و نشستن در ان و چیزی قرص تربد بنگام تابستان زمین آب جلوس در ان ندیده ام بگاهی این جرب بلا
بعد فصد و استفراغ بدو این معجون زائل می کند گیرند هلیله سیاه ی درم افتیمون دو درم مایه ران هینی دو درم بابک سایه بقسمش نا مویز منقی سی شته
هر روز یکدرم بخورند و با یکروز در میان پس در هر سه روز سه درم کنند و چیز یکه بدان تمام میشود و علاج این نوع جرب شرب ماء الجبن بروغن بادام و نکبیین شیر
اگر فصل ربیع باشد پس اگر تنقیص ازین جرب باستخوان رسد علاجش ناصور باشد از نمادون رهای حاد و بعد ازان علاج بهرهم نوع هفتم از جرب معرف
بمقمع ست و این دانها بزرگ متفرق بود که اصول اصلب چندان نباشد بلکه بحسب ظاهر شود در بیم در سرهای دانها و چون انسان بدانها نظر کند چنان ظاهر شود که گویا بدو نصف مقسوم ست نصف علامی و پر از ریم بود و نصف اسفل صلب سخ رنگ چون ریم بر آرند نصف ثانی چنان شود که ازان آب نیچکد باقی ماند و این نوع خارش کم دارد و سبب غالب او خلط غلیظ سودا وی ست که از فساد طبیعت بتوسط آن پیدا شود و سودا وی اگر در علاج تغیر نپذیرد مطبوع افتیمون ست

صبر دو درم مقرونا کیدانگ فرو برند و این دو شربت سازند هر شربت را نیم بندقه ساخته بشکاف چیزه صبح بنهار فرو برند بالای آن ماء الجبن صاف کرده بنوشند یک
روز فی ابداً شیر بن داخل کرده بنوشند و این را تا هفت روز بنوشند مگر آنکه مسهال افراط نماید که در این حالت چهار روز یا سه روز بگذارند تا طبیب اقتضا نماید که آن
در حقیقت این نوع جرب را زائل کند چون در وقت استعمال کنند نوع ششم جرب معروف بجرب سودا وی است و گاهی جرب سودا وی تا مسنه و صورت او آنست که اول
بدن را تفرق در بدن بود چون بکشاید از آن خون سیاه یا جسم زرد بای سیلان کند و او خاش نماید مرکب باد و تعب فاعل و خلط سودا وی است که خون فاسد غلیظ
با وی آمیزد و این خلطی است که چون در بدن کثرت نماید و این چون زائل شود آثار او سیاه باقی ماند گویا که جلد محترق شده و گاهی نسان باین جرب هلاک گردد
و این نوع جرب بابل بصره بسیار افتد بسبب خوردن گوشت خشک در طعام غلیظ شده مثل گوسفند و امثال آن بحسب موضع بدن مختلف بود اما چون در ساقین
باشد در صحت علی و بسرعت علی نبود و چون در اعلای بدن باشد شفای او سهل تر بود پس علاج عام او نیست که نظر بنزاج و بعض فصول سال کنند اگر فصل سرما باشد البته مقفا
او نکنند و اگر وقت گرمای شهر بما شد ایضاً معالجه او ننماید کرد و در هنگام وقت ممکن باشد نظر بقوت مریض کنند اگر قوی باشد فصد باسلیق و فصد اسلم و هر دو صافن
کشانیده و میان هر فصد فاصله ایام چندان باید که لامس از سقط قوت نبود و تغذیه بغذای قوی تر کنند که جوهر آن مولد خون محمود باشد مثل لحوم بره و بچه مرغ و از
بقول کاهو و کاسنی و از شراب بیض جید الجوهر هر دو مزج نموده بنوشند بعد ازان این مطبوخ بنوشند پگیرند عنب الثعلب و کاسنی هر دو را حد یکدیگر بر داران آب چندان بر آرند
که این اجزا دران آب جوش کرده شود و افسنتین بمی خالص سر پانزده درم تا هیجده بست درم خشک خام و تنظر یون هر دو احد یکدیگر را سطوخودوس سنای مکی هر چهار
سه درم اسقولوقندریون دو درم کما فیطوس کما ذریوس هر دو احد پنج درم افتیمون شصت درم مرزنجوش بست درم بایران دو درم ریوند هر دو کوفته و بعد جمیع اجزا در دیگ
سی بعد و عناب دهی دانه آلوبخارا بیفشرین نیم درم قرنفل بست درم دارچینی شش درم زعفران یک درم جمیع را در پنج رطل سفر آب بپزند تا یک رطل آید صاف کرده بگیرند
غالیقون او دو قلت درم تربد نیم درم هر دو را مسحوق دیگ را بگ تقریبا شی مشوی در دوا بگسلند باین مقدار یک سوده بحسب قوت کنند لیکن مبتدیان را در تخمیر وقت شربت مطبوخ
دو از ده ساعت باشد بعد ها یی دران حالت که نضج سوده بست درشکر سفید انداز نیم رطل شربت سه شربات بدین صفت بپزند و این شربت سه شربات بدین صفت بپزند
بیاشامند اگر تکاپوی این مانعی اضعف قوت باشد یا ضعف یابد مانع نشود بلکه بعد از بصورت جرب در زیادت و نقصان او نگاه کنند اگر مرض کم گردد دوا نوشیدن باید کند
از غذاهای او کله کنند و بدا و بجوزه مرغ و بیضه مرغ خایه دوا خایه دوا چون جرب بدان طلا کنند این طلا است بگیرند گوگرد زنده و کف دست شان مایران چینی بود گاهی مساوی و همه ارسر که
بجوشانند تا مرکب گردد بعده بگیرند خاکستر افتیمون و خاکستر قصعه و نمک جاجه کاز نیز به القوا بگیرند گوگرد و خاک سیماب مساوی بقدر یکه مناسب اجزای مطبوخه باشد بعده
این همه را بسایند و ریزیکه جوشانیده بدان اندازه بعده روغن گل یا روغن کنجد یا روغن بادام یا روغن کنجد هر دو یک مضاعف بیزند مرهم کنند که شربت و غدری نوشاد تا آنکه روغن قوت
اخذ کند و شربت بگیرد زرد سوخته نگرد و بعده این روغن بران او ریزند و باید که مقدار روغن وافر بود تا بدو نیم جا کفایت کند تا خلط گرد در پیش هر اثر این جرب جاید اطلا
کنند و اطبیعت این جرب زیست که منبسط شود و یکی را دیگری متصل گردد بلکه دانه در جای خود میق شود و طلا در شب کنند و صبح در حمام داخل شوند تا آنکه ضعف کرد و
و بریزد و بدانه ازان که متصل شود و نمخشف نگردد و بدان زنو چسپانند بعد تقدیم این همه تدابیر و لازم ست که ابتدای موقف قبل استفراغ بدوا از چسپانیدن زنو خدر کنند
و از انچه معالجه این نوع جرب بدان می کنند فصد آب چشمه یکه مرتبی ست و نشستن بدان و چیزی قرص تربد تا شیر زین آب و جلوس دران ندیدم و گاهی این جرب بدا
همه فصد و استفراغ بدوا این معجون زائل می کند بگیرند ناها سیاه سی درم افتیمون دو درم مایران چینی دو درم مایران یک سایبده بقسمتی که موزیر تقی سرشته
هر روز یکدرم مجوز بندو یا یکروز در میان پس در هر سه روز سه درم کنند و چیزیکه بدان تمام میشود و طلاع این نوع جرب شرب ماء الجبن بروغن بادام یا شیر بنفشه و شیر تخم
اگر فصل ربیع باشد بسیار اگر تعفین این جرب باستخوان سد علاج شش علاج ناصور باشد از نهادن دوای حاد و بعد ازان علاج هر هم نوع هفتم از جرب معروف
بمقمع ست و این دانها بزرگ متفرق بود که اصول او صلب چندان لمبدا از جلد باشد که تخم ظاهر شود و در سر سرای دانها بود و چون انسان بدانه ازان
نظر کند چنان نظاهر شود که گویا بدو نصف منقسم ست نصف علامی و پرازریم بود نصف اسفل صلب سخن نگاف چون ریم برآرند نصف ثانی بر جلد مثل قولوس صلب
کاز ان آتش سوخته باقی ماند و این نوع خاتم کم دارد سبب فاعل او خلط غلیظ سودا وی ست که از سیاه بلغمی متولد شود و سودا وی گردد علاج نوع هشتم آن پیدا شود و سودا وی گردد علاج نوع هشتم آن مصنوع افتیمون ست

اگر قوت متحمل باشد بعد به فصد باسلیق وپرهیز از غذائیه علیظه واقتصار بر جذورات تا آنکه ورد انهای او تکشف ظاهر شود وبعد از ان این معفوف هر روز دو بند برگ فیلگوش خشک
هلیله سیاه وکابلی تودرین هر یک پنج درم مایه ران چینی سه درم شاهتره ده درم شکر سفید مثل همه پس همچنه همکنجبر بریان جمله را بار یک سائیده با جوآیفته صبح بر نهار سه درم مخورند
وغذا سرکه ورونن کنجد وشکر یکجا کرده بدر هند وهر گاه وانها تکشف گردد واصول آنها صلب باقی ماند بدوام انجامد یا بالکل وخلش در پیچ ذانها وابن علت بیکند بر یکدیگر
ازان زائل شدوانتفاخات که از رطوبت بود تحلیل شده باقی انان حدت ورقت یافت پس ملح پیچپاشیدن زلو یا شرط بهتر وازانکنند ودو واجب نیست که البته طلا کنند چون
دران در وحارث گردد بلکه بالش وغن ودخول حمام استعمال کنند یا نوره ی مجدوش حکه مستلذه بغیر الم دران گردد واین علت کند بر آنکه باقی ازان خلط حریف لزاج ست وطلاع
او درین جنگام آنست کراین طلا بکار برند کندش هر درم برگ فاخته وهلیله سوخته هر یک سه درم سیماب مقتول نیکاکسته هر دو غن ده درم سیه سائیده پنج درم سایه باجوآیفته
بسر کرده زیت مخلوط سازند وازان سه روز طلا نمایند بعده در حمام داخل شوند واگر ازین خارش زائل نگردد دیگر بند سیماب مقتول یکچندو نوشادر دو چندو تیر طی بر غن گل خته
سرد کرده دران حل کنند بعد ازان بردانها تدریج طلا کنند وبر بدن او بیکدفعه یاد و دفعه طلا ننمایند پس اگر باین زائل نشود و متعسر گردد بشستن مبتلا شود چنانکه بر بتی ونوشیدن آب آن
بی شک زاله او نماید نوع هشتم چرب معروف بتدقوست واو نمست که انسان بدن خود را بخار دبس زیر جای خاریدن تشقف مفرط ظاهر گردد وهر جا بیکبار از بدن تشقف شود
وبا دندان سوزن نخلانند ازان خون سیاه سیاه غلیظ الاقوام برآید جمیع موی ها کربدن او باشد غلیظ وخشن ومفید گردد وخارش او بالم اندک باشد وحسب فاصل آن خون سیاه
محترق حریف الکیفیه لزاع محض بود بورود علاج آن اگر قوت مساعدت کند فصد باسلیق نمایند وترک تنقیه او بدو ابتدای مرض کنند ولزوم پرهیز سازند تا آنکه خارش زائل
در جلد ابتدا نماید وخارش کم گردد بعد اعادهٔ تنقیه بفصد باسلیق کنند ولزوم تناول اطریفل یاین نسخه نمایند هلیله جات ثلاثه هر واحده درم بعد دور کردن خسته آنها هلیله آماله
منقی الفستین رومی هر واحد پنج درم افقیون ده درم همه را سائیده بموزیر منقی بیشتر دهر روز دو درم ازان تناول نمایند پس اگر طبیعت او ازین متحمل گردد وبسر صحت
یابد واگر متحمل نشود ودر بنا نه دراز بشود واین معجون را در آخر مرهم بندد ام بخول حمام کنند مگر بعد استعمال این معجون بعده امر باستعمال روغن گل ودخول حمام کنند
تا آنکه خارش او زائل شود وتشقف وآثار باقی ماند دران هنگام ماء الجبن وغن بلادم تلخ وشیرین وسکنجبین یا هم متوالی بنوشند که تشقف زائل بعزم گردد وشب آن ودرین نوبت
اگر اراده نوشیدن دوا برای استیصال تشقف نمایند مطبوخ افقیون بنوشند بعده لزوم اغذیه مصلح خون مثل بچه بالکیان ودیا بچه بره کنند وبعد سفید مخرج بنوشند تا آنکه جلد
او صحاح شود وتشقف بالکل زائل گردد نوع نهم چرب معروف بهشوت ست وصورتش اینست که ذانها متفرق بهین باجلد بود وباآن خارش غیر لازم نباشد وچون آن را غز نمایند
ریم سرخ لزج گویا کاز عمق بدن برمی آید وذانهای او باستدارت فراخ شود ودر گوشت عمیق گردد وحسب فاعل این نوع رطوبت محض ست که از اندکی از صفر اخلوط گردد وبدان
تیز مخض گردد وعلاجش این معفوف ست بگیرند برصبر قطری نیخا وهر دو خبث الحدید بر بسر کرده بریان بروغن بادام ده درم گل سرخ پنج درم زرد چوب سه درم مایه ران دو درم
هلیله سیاه سه درم همه را سائیده وصبح بر نهار سه درم ازان بخورند وغذا شوربای مجرد غاله یا بره شیر خواره ودرین مدت نمایند تا آنکه ریم او کم گردد وبعده تنقیه بفصد وبطبوخ افتیمون
کنند وفاصله میان فصد وشرب داده روز کنند واگر قوت ضعیف باشد پانزده یا بست روز نمایند وچون فصد درین وقت نمایند ابتدا بتقشر وخشف رطوبت او کند پس این طلا استعمال
نمایند برگ فرزهره بسر کرده بندند تا مدار شود وبعده این سر کرده بگیرند وبر دو غن گل خوب برهم زنند ودر سر پنج درم زیت بگیرند بالش این نمایند که این نوع چرب را خاصه زائل کند وازبهترین
اشیاء برای این نوع چرب ست مگر آنکه در سرای مانع حمام باشد شتن بوریا شیر سی نرم هم سی کی اگر حال چنین باشد بدل انواع مطبوخ افتیمون کنند وسعوط بلوبا فستین
وبا هر چه بران اضافه نماید وهر نوع از انواع چرب که باوی فعل بهتر باشد استفراغ صاحب او بچیزی که باو بهتر آزادهد الجبن صالح تر او کند بعد از انکه از ادویه که بقابله او کند بدان اطمینان نماید

خاتمهٔ باب

در غرائب انچه از چرب حادث شود وغرائب معالجات ماخوذ از تجارب واز انچه مشاهده او صحبت قیاس عقل کرده شد واز انچه سبب نفع او مخفی باشد واین اوده بر اکه اراده او
ذکر او در غرائب انواع چرب بیکجا در ابواب سابق وفاصل نموده ام بلکه در اینجا نمایم باب جداساخته وآنرا نوادر ومعالجات وغرائب چرب موسوم کردم بهر آنکه دران طبیب باهر نگاه کند بسی
چیزها نماید که در آن مسبوق بقیاس او را ممکن باشد منع آنکه ذکر او تجربه کند وطبیب ناقص عذر کند از انکه چیزی از ان استعمال نماید بهانکه او را در انچه سابق گذشت فسحت فحشا
ازین باب ست گویم که قومی را در بصره دیدم که جلود ایشان نقشهای خوش شده بود وحق جل جلاله جامه وش گردیده وبشره مرخ شده واکثر بیماری بادرانی ایشان افتاده بود وخارش

عجیب بایشان حادث شد که آن هنگام سردی هوا در صبح اندک ساکن میشد و وقت نیم خارش بهمان می نمود و جلد متقطع میشد تا آنکه در چشم ایشان تبهیج ظاهر شد
نوزدهم کردند که اجواف آنها خارش می نماید و این نوع جرب در کدامی از بلاد دیدم و از حذاق اطبا درین سوال کردم و گفتند که سبب رطوبت غلیظ است که چیزی از صفح را
باو می مخلوط از آن بخار غلیظ که در ان حادثی ست پیدا شده مکان رطوبت بسوی جمیع اعضا سایلان میکند و تبهیج حادث میگردد بطوریکه آن رطوبت مع بخار غلیظ الفا
ست و خارش می آرد و چنین که اینچه باو می آمیخته دران حدت و حرافت ست و دیدم که ایشان معالجه انچه بقی کنانیدن دائم و مالیدن جمیع بدن بخالستر چرب با نمک مخلوط
بروغن گل معمول نیز بدین اتفاق دوسر که میکردند تا آنکه شروع تململ تبهیج او میکرد و بعد و بصورت مابقی از جرب نگاه می نمودند پس اگر شیع نمیکرد و بر بدن معالجه که آن قی و طلای مذکور
ست ادامت میکردند اگر شیع میکرد استفراغ او بدور و ایام باین تقویع می نمودند انصفتین سی مری یا نزده درم سنای مکی بهست درم ترنجبین سی و درم فلوس خیار شنبری درم
انتیمون دو درم مایه ران چینی سه درم صبر سقوطری بهست درم مویز منقی سی و درم همه را در ظرف چینی باده چند آن آب نیمسا نند یکروز در آفتاب دارند و هر روز صبح دم
ازان باپنج درم روغن بادام شیرین نوشند تا هر روز یک بار مجلس اجابت نماید و غذا شوربای زیرباج شیرین معمول باطراف یا بیخ مرغ باشد پس اگر اسهال زیاده گردد
مدتی آنرا ترک نمایند بعده معاودت نوشیدن او کنند و این تقویع را در هر هفته روز تازه گردانند که آن قوی گردد و چون زیاده تر ازین گذارند ضعیف شود و در هنگام شربا این
مطبوخ و طلب باید بست که از مراعات نزاع مریض غافل نماند پس اگر شربا بحدت پذیرد بدستوری طریق تسکین مزاج و تعدیل او عمل کند و این نوع جرب را کم دیده که بعد بستن
این تقویع باقی ماند در هنگام استفراغ مریض آن یکبارگی کنند جلد لاغر گردد و خشکی شدید پیدا شود و در جای بدن را که بخار در شیع نماید چون استفراغ باین نوع تبدیع خواهد تشف
حادث نشود و بخوبی زائل شود پس هنگام خارش اگل شود و جلد بنسبط اگر در طلع استعمال سوم روغن و دخول حمام کنند که موی ریخته بروید و این نوع جرب نوادر ست و ایضاً
جربی را دیدم که در بهار حادث میشود و آنرا او آنانست که صفاح سیاه و بعض تقاع بدن پیدا شد و صورت تقعه مثل سوختگی آتش لوپس نمک و سیاه گردد و الم شدید آرد
و اطباء حذاق میدانند که این از غلط سوداوی لذاع محترق ست و اختلاط او زسوء تدبیر و خوردن مالح و صحنانه دان برنج و بقول حریفه محترق میگردد و نوعی از سوداوی محرقه
حادثه یا بسه بهم میرسد پس گاه بسوی جلد میرزند آنچه مذکور شد پیدا میکرد و دیدم که علاج این نوع باین نوع دوا میکردند و آن غریب ست تصحیح بعض او بطریق قیاس ممکن
ست و بعض او از حد قیاس خارج لوبسوای آن تجربه که کردم بعد از انکه ایشان را دیدم که بران جسارت می نمایند پس آنرا حسن التاثیر قریب النفع یافتم و آن این نوع جرب را
در سه چهار روز زائل میکنند دکم دیدم از ایشان که بعد روز خرد و زائل نشد میگیرند مرا سنگ خام در درم کهربت آب نارسیده ده درم مایه ران چینی دو درم شکر سفید
پنجاه درم هر روز بر بامداد بخورند و بران آب تازه می نوشند و خلط سیاه مثل قیر قی میکنند و مبارباری خلرطی می نمود بامداد بران کرده غذا میسازند و دو سه شربت آب سیب
و قرص برف میکنند پس این نوع جرب را در چهار روز زائل میکنند و این نیز از غریب انواع جرب و غریب معالجات اوست و ایضاً اهل شام را دیدم که هر که را جرب
هر نوع که میشود خواه تازه خواه کهنه بعد استفراغ و قصد و اصلاح غذا میدهند تخم سفوف نارکیو میگیرند بزرگ شانزده مثقال و درم فتیل سه درم فلفل کفشیز
خشک بست درم مایه ران چینی پنج درم همه را سائیده سه چند آن شکر سفید بران می اندازند پس جریره از نشاسته ساخته بران این سفوف سه درم و تا چهار روز تا چهی درم
بقدر قوت مریض را داده بهند و این در جرب باثر محمود میکنند و طلای ایشان برای جمیع انواع جرب این علاست میگیرند نوشادر دو درم کندر سوخته دو درم صمغ عربی
پنج درم سیماب مقتول پانزده درم و این همه را در سرکه آمیخته بدان طلا میکنند پس اگر اق عجیب می نماید و آنرا تاثیر نفع ظاهر هست و چون بر ایشان صعب میگردد بقایای
جرب باقی میماند مریض را روغن کنجی و جند بدستور متواتری نوشانند بعده رایب تازه ایام متوالی و از انچه استعمال و میکنند چسپانیدن زرنب هیار بر بقایای جرب ست
و بدان انتفاع می یابند چون این بعد تنقیه مطبوخ و قصد باشد بدین غریب از معالجات ست و ایضاً اهل طبرستان در جمیع انواع جرب پاپس بعد استفراغ بمطبوخ
کنجد بر بیان کوفته لبشکر استعمال میکنند و بدان انتفاع می یابند و در جمیع انواع جرب طلب استعمال می نمایند جلوس در تشبه که بر تنی که اندک نظر دران آمیخته باشد
و جلوس ساعتی طول بعید بهند آب آن می نوشند و ادامت این چنین جرب بکیارگی میبرنده و این آبهای که بر تنی جمیع انواع جرب را نافع عود و ایضاً از غریب او ست که
استعمال آن میکنم و از اوائل آنرا اخذ کرده ام و آن در جمیع انواع جرب طب و یابس حسن النفع سریع التاثیر ست و بحسب مزاج انسان ترکیب داده میشود و آن
مریض ابعد استفراغ و قصد و اصلاح غذا خورانیده میشود و نخست آنرا نیست گلبرگ بکبر جرب آتش نارنده ده درم مایه ران سه درم نخود بریان کوفته پنجاه درم شکر سفید

حاشیه: فصل در قطع جرب — حاشیه: ایضاً از غریب او ست که بعد استفراغ و قصد و اصلاح غذا خورانیده میشود و نخست آنرا نیست گلبرگ بکبر جرب آتش نارنده ده درم مایه ران سه درم نخود بریان کوفته پنجاه درم شکر سفید

پنجاه درم این همه بوزن یکصد و سیزده درم شده هر یکدرم بدهند و تناول جلاب این تمام نیشود که ریا بلبته زائل میگردد و هر نوعه باشد و دوا مم تناول این ادامه میکنم بدخول حمام و الش و روغن گل و آنکه اقتصار نماید بخوردن مفردات و گاهی اضافه میکنم مزاجرای مذکوره و چون مزاج مریض حار باشد طباشیر و تخم خربزه و تخم کاسنی و تخم کاهو بوزن یکدرم و نیم و صمغ عربی و نشاسته مانند آن برای حفظ اعضای شریفه پیش تاثیر ادویه محمودی یا بم واجب نیست که طبیب باستعمال دوای مذکور فکر کند چه من آنرا ندیده ام الا بعد تجربه در جمیع امزجه در جمیع بلدان در جمیع اوقات سال و باید که امتناع از استعمال او در ایامی باشد که دران شرب دوا منع میکنند مثل وقتی که دوران آفتاب منقلب باشد قبل آن بچهار روز و بعد آن به هفت روز بعد ازاستعمال و امتناع نیست از غرغره کردن که بعد از استعمال آن نیست که گلیم زنده آلوده دست و بلیدی در دست هر دو احد بدست و دم لوشادر یزیق مقتول هر دو احد سه درم و این همه را در سرکه و عرق کنجد شاندار بخار یکه از آن برآید خود را نگاه بارند پس آن موضع را صاف گرفته بدان مواضع جوب بالش نمایند و بیش آتش نشینند تا مایکه خوش آید و هرگاه از گرمی آتش الم احساس نمایند ترک آن کنند همچنین در جمیع اعضا تا همه بدن شامل گردد اگر بر عمل این در یکشب فائده نباشد جوب مذکور زائل شود و همان معالجه شب دیگر بعده و همچنین مداومت نماید چون این همه ذکر کردم مرسم طلای کلی جامع بالفعل در فصل نهایت در نوع او بیان می نمایم بعد فصد و استفراغ و اصلاح غذا و آغوجوب نه در اول آن استعمال کنند این نسخه را دست کنند شش درم و نیم روغن زرد شش درم و نیم روغن عنب الثعلب پنج درم و نیم روغن حامض دشتی سه درم و نیم لیله سوخته پنج درم و تخم ریاس سه درم و نیم برگ خرزهره سی درم سیماب کشته نیم گاستر انگلو یا فاکستر حریر سه روغن گلیم دو درم اقلیمیای نصف درم و نیم سعیته یا بس طب هر دو احد یک درم جوز سوخته نیم بیدمشک نوشادر سه درم و نیم عاقرقرحا پنج انجدان هر دو سوخته یک درم همه را سابیده با زیبق مقتول بسیار بیزند بعد از ان بقطران لت کرده در دیگ سنگین بسیار فتیل الجوانب همه را بنشانند بعده بران طبق سفالین محکم کرده در تنور گرم شیب گذارند و صبح از تنور برآرند و گذارند تا آنکه سرد گردد بعد از ان همه را برآرند اگر شل حمیه گردد بهتر والا در تنور باز نشانند بعده سایده بقدر چهار حصه آن نگاه دارند بعد روغن گل و سرکه حل کنند چنانکه قیس ماند پس ان یک نخصوص طلا کنند در جای دیگر طلا کنند تا آنکه جای مال بنشود و پاک نگردد کسی که بسوزش او صبر کند طلا را نیکوتر گاهی مضایقه ندارد در این طلا موروف بسیاری ست بهر آنکه اول کسی که آنرا جمع کرده سیاه بن سوسی حرانی بوده و آن نادطلاست و تجربه و استعمال آن کردم در ازاستعمال آن هیچ ضرر ندیدم

حکه

یعنی خارش این مانند جرب بود لیکن بدین شهرت نیست و سبب حکه بخارات حریفه حاده و لزاعه ساکن زیر جلد ست و اخلاط حاده مثل خون رقیق حاد و مخالط صفراوی لذاع و این اخلاط و بخارات یا رقیق لطیف قلیل المقدار باشد و ازان حکه سریع البر و حادث شود بنابر سرعت تحلل آن و یا غلیظ کثیر المقدار بود و ازان حکه بطئ البر و حادث گردد بسبب بطیء تحلل و اندماج آن و آن اکثر عارض شود از تناول نمکسود و ماهی گنده شور و پنیر کهنه و سیر و پیاز و جز و البان و کولمبو و مانند آن هر چه خلط روحی پیدا کند و از قلت استحمام و کثرت چرک بر بدن و کسانی که بعد از حمام با آب گرم غسل نکنند و مالش بدن نمایند بیشتر در ین مرض افتند و این لیل قوی ست بر وجود غسل بعد جماع در شرع شریف و گاهی حکه بیران را حادث شود بسبب ضعف جلد ایشان و کثرت تولد بلغم شور در ابدان ایشان بنابر سوء هضم و حرارت غریزی و ضعف قوتها و از تحلیل بخارات محتقنه زیر جلد خصوصا اگر از اغذیه مولده خلط روحی مایه چون که مذکور شد کثرت نماید و صحت از دران طریشان دشوار ست و هرگاه مادهٔ حکه بغلظت مائل بود با سبوسه میباشد و تشیع میفرماید که اسباب تولد مادهٔ حکه ست لیکن آن قوی یا ضعیف فرق در جرب خواهد گفت که یا حکه بر اکثر شود نبود و چنانکه در جرب میباشد و حبوب زیر جلد بعد دفع طبیعت و یا بسبب فساد دسام و کم پاک داشتن بدن ست و یا بسبب ضعف دافعه چنانکه پیران و بعضی جوانان را در آخر امراض و در نقاهت عارض میشود خصوصا چون مادهٔ سیاه یا غلیظ باشد و یا بسبب اغذیه که ازان خلط روحی حریف پیدا شود مثل نخالهای نخلین و تیز و مانند آن و یا بسبب سوء هضم که بدان اغذیه نگردد و حکه گاهی خالی نباشد از قشور نخالی بود که از هضم چیزی اخذ نکنند حکه سن پیری کمتر علاج پذیرد و تدبیر و مداوای آن کرده شود و بالجمله مادهٔ حکه میان جلد جمع میشود و اگر ازان چیزی در بدن باقی شد ان جوبچه پاسوچه و شپیز نها مولد آن حکه دیگر خواهد و آنطائی گوید که حکه تنیر سطح جلد در لمس سست مع لذع مستلذ چون بخارند دیگر سیاه شود و جوب فرق نکنند و فرق میان هر دو مادهٔ جوب اول آنکه جلد سطح جلد نتغیر نیماند بخلاف جرب زیرا که کیفیت ردی تر در کیفیت کمتر سیاه شدن تبعی و صورت سوم ذکر کرده و اوانست که حکه قرحه نکنند و جرب بعبارت از کهنه شدن حکه است

نسخه طلای جامع

وایضاً بعضی حکه بمثل مالش و استحمام متحمل گردد مانند آنکه از سردی عارض شود در آسباب حکه بعد عمده از استحمام و بوشیدن جامه درشت حابس و کثیف ست و اکثار اشیای حابس معالج وقدید و ممارست غبار و دهان و جماع بعد تناول مثل گندنا و خردل و مانده آن اخلاط رقیقه هست و حضور آن شیر خفیف الادراک غالباً و خشونت اکاله قابل آن عارضه ضعیفه یا خفیه ست و خارج آن انتشار شیر و فرط تقریح و علامتش ترشح رطوبات و لین ملمس ست و در موسی ملغبی و بالعکس اگر از صفرا و سودا باشد و آن بته الله گوید که تولد حکه یا از خلط بلغمی غلیظ چسپنده زیر جلد ست که بسبب طحال لبث خود متعفن شود و قوت از دفع او عاجز گردد و یا بسبب خلط لزاج محترق در عروق و استرخای بر خلط غلیظ بهر رودت مزاج و تبدیر سر کنند و بدیر خلط را تبدیر مستحیل و مزاج جلد و بشرت سوزش نماید علاج باستوعر چه علاج کنند زیرا که اخراج مواد محترقه نماید مثل مطبوخ افتیمون و مانند آن بدهند بعد تر طیب خلط و تعدیل قوام او به صباحا خرمای تازه و بریانی مستفرغ نوشانیدن ماء الشعیر و ماء الجبن و بعد ازان اصلاح غذا و اما دارو آن نماید بسوی چه گیرکه ازان رطوبت شیرین متولد گردد و استعمال حمام و مالش اندران لازم گیرند و ازجماع بالکل منع کنند و تدبیر حکه سپرین اصلاح غذا و مداومت حمام و شستن بدن بطبیخ سپرغای مورد و گوشت خرنیزه هست و اگر حکه در مرفق مزاج حرارتیه بایسته باشد بایداز زدن بر سر بگذشتن شاخه بعرق شاهتره یا داتار خیسانیده صابون و شهد بکنواره دخل کرده بدهند و مرداسنگ سفید اب کافور هر یک پنج ماشه بسر کسوده روغن گل آبینه ضماد سازند بالجار حکه اگر خلط خون نبنید اول فصد کنند مناسب حال و ماء الجبن و مسقوف لاجورد و حب آن بدهند و روغن یاسمین سه تولد آب لیمون کاغذی کنیم تولد سهاگه یک تولد مرداسنگ نه ماشه بماند و بعضی گلاب و قدری کافور عوض مرداسنگ میکنند و در شیر میش یک اثار گاو کرده گنیم تولد سوده آبینه ضماد مذکوره سازند و آن گرفته بماند که در سه روز حکه را دور سر کنند و اگر بر بالای شیره مانده گاه بیابد دو تولد قدری گلاب تصبر اول خلط کرده هر هفت یک مفته بخورند و کذا در بالای دگلاب قدری رکسیج را ضافه کرده هر بدن مایل ان سودمند و در یابس و الیابس جرم قرنفل که اگر در مسکه سپرش نیم ماشه کرکه آب یکصد بار شسته باشند سیماب شش ماشه کیله دهند تا زمانیکه نقره شود نماند خارش دفع کند و قاتل سر تخم خشخاش آب لیمون سایبده و کذا جوشه یا شور و تخلی در روغن تخم آبینه و کذا عصاره لیمون آب سوده و یا خیار روغن گاو سر شسته و یا تخم بالنگ و تخم خشخاش سادی آب لیمون سایبده دو بار در آب گرم غسل کردن نافعست و یا سیماب با برگ خیار یا آب برگ پان یا آب لیمو بساینده تا چون خاکسته شود و پس در روغن گل آبینه بماند و بعضی گلاب روغن یاسمین عوض روغن گل نوشته اند و این جنس بهترست خارش نافع است افیون کیدام سهاگه دهدام نصف سهاگه بریان کنند و نصف خام دانند پس با هم خوب حل کرده مثل کندش جهانبند و عند الحاجت حب را در اب حل کرده بر موضع خارش خوب بمالند در دو سه روز فائده میکند و این دوا برای حکه که از هوای بارد و آب سرد پدید آید نافع بود اسگند شش درم خبیث سه درم فلفل سه درم شکر چهار درم سهاگه چهار درم خوراک سازند و این همه را برای خارش خشک بی شور بفرمایند ست تخم خشخاش کنجد بقدر شش برگ حنا سهاگه مرداسنگ هر یک شش ماشه بروغن یاسمین یا روغن گل یا آب لیمو سایبده قدری کافور آبینه بماند و بعد دو گندی غسل کنند ایضاً مرداسنگ یکتولد سیماب چهار ماشه آب ریحان روغن مادهٔ گاو گلاب هر یک چهار تولد روغن را با آب شیرین بست و چهار بار شسته آبینه مثل مرهم ساخته وقت حاجت بمالند ایضاً کبریای خارش خشک خوب ست هر گاه که بر بمالند گل ریحی یکدام کافور زعفران هر یک دو ماشه روغن بادام و تولد سر کهٔ آب گل کافیشه دو تولد سایبده بمالند فائده در بیاض الاستفاده بخط ایشان مطبوع ست که گاهی خارش شدید از نصیدن کنبله بدن پیدا میشود کنبله کرمی ست مشهور پس گاهی حقیقت دور آب سایبده بران موضع خوب بمالند و شیوند و یا چون آب سایبده مالش نمایند فائده دارد یا چون گلیم بشدت بمالند و یا قند سیاه کنند و یا برگ کنجد تازه بمالند فقط اقوال حکما ابو سهل گوید که حکه اگر از خلط حاد و ردی منبعث بود عروق باشد علاج باخراج خون نماید اگر بدن متحمل باشد بعد استفراغ اباده و ریوند و تقلیل ملیله و شاهتره و افتیمون و خربق سیاه و شحم حنظل کنند و بعد تنقیه بدلایه جالیه از خارج در حمام استعمال نماید تا گاه باده در عروق نباشد بلکه زیر جلد باشد فقط فصد و استعمال نکنند لیکن التفات باسهال نکنند در صرف عنایت فرمایند باستعمال دو دیه که علاج تنقیه از خارج نماید پس اتبعه کنند بغسل از آب گرم معده آب چندند و آب حمام خوض و سوس هیده سر کسر شسته و آرد باقلا و بوف خرنیزه و آب کرفس و هویزق و آب لیمو بیخ با قاطا مالش نمایند و اگر قوله حکه از خلط شور باشد باید که مالش بدن آبدار حلبه غسل و عصاره آن و مطبوخ حنظل کنند و از طبوخ حنظل کنند و از بعد انقاء کنند بگل سرخ و یا سر کرا تند بدین نحو آنرا قوام سهم بسر سه بعده نصف وزن گل سرخ کبریت سوده مخلوط سازند و در حمام بر بدن بمالند و اگر اراده کنند که قوی تر گردد کبریت سادی گل سرخ گردانند و بعضی نصف کنجد گنجیده آب کرفس تازه و دهان اندک سرکه آمیخته بر بدن در حمام بمالند و اگر حکه بسبب صفرا باشد باید که در حمام استعمام نماید آب شیرین گرم که در دهن مورد و شاهتره

وجوف خربزه پخته باشند بوعلی سینا مینویسد که علاج حکه بدین سبب بعد استفراغ اگر اقتباح بدان افتد بدانکه علاج چرب معلوم شده مثل نوشیدن روغن گاو و تزریق مثل استحمام بآب گرم و استعمال بالش از روغنهای بارد و خصوصا چون روغن آب کرفس داخل کنند و علاج چرب بیابس و حکه بابس قریب بیکدیگر ست واز ادویه لینه روغن خشخاش بسر که سوده است و ایضا بسر که سومن و ایضا صبر با آب کاسنی و ایضا نشاسته در ادویه داخل کرده میشود و آب کرفس بسر که و گلاب نیکوست واز ادویه قویه قیروطی ست که روغن افیون باشد بالش بدان حکه باسکن کنند ادویه قویه آنست که از ادویه اولی ترکیب دهند و روغن نوشادر داخل کرده بسر که طلا نمایند خصوصا بخصیه و ایضا شب بدان و قطران و این حکه باطول بر و فرج رانیه نفع کند بجزء تسیران در علاج حکه ایشان را عاض شود بطلای زردی شراب یا ندک شبت و طب انتفاع یابند و اما استحمامات برای حکه چرب مثل آب دریای شور گرم کرده یا آب سبوس یا طبیخ تفتا و الحار ست و اما غذا برای صاحبان چرب و حکه اینچنین ترتیب نماید و خون نیک پیدا کند و غذایه ناس بسیر و دلوت و دکوم معتاد او آصحاب حکه بقنفیذة الابد ست از استعمال و غنهای نرم و رمتنادولات مثل روغن بادام و شیر و اشباه آنها

عجوبی گوید که حکه عارض میشود از غلظ شور کز آتخاون رقیق آمیزد و از غلظ صفراوی لذاع چنگ کاهل شود باید که استعمال فصد و شرب ماء الشعیر کند تا مقوی تهریدنماید و از آن دکوم جوهای شور و اشیای مالح و حریفه پرهیز کنند و بر بدن آب سبوس کندم و آبکیه دران پوست درخت انگور پخته باشند بریزند و افراط استحمام آب شور نماید و رحام آب طبیخ پوست کرم و چند بر بدن کوفته و حلبه و سبوس بر بدن نطول کنند و چون سرکه گرم کرده بروغن گل بر بدن طلا نمایند و چنین آب طبیخ تفتا و الحار و الثه بدن باندک اندک مسکن و با قلا و خربزه تخم خربزه با یک سوده بروغن گل نافع باشد و اگر حکه از غلظ غلیظ بود و مدت او دراز گردد در حمام آب کرفس و سرکه و روغن گل و اندک بوره بالش بدن نماینده که تسکین آن کند و یا گیره بورق دافیون و بلک سا سیده بروغن گل و موم گداخته آمیخته و شب بر بدن بمالند و صبح در حمام داخل کنند که تسکین آن و تلطیف حرارت آن کند و بیضهٔ سالطه در روغن گل چون در حمام طلا نمایند نفع بخشد و اگر بهول اغفل نابالغ بر بدن طلا کنند بدان انتفاع یابند و استحمام بآب بحر نافع حکه ست و این و امانافع حکه بود بشیاف مامیثا یکجزء بورق نیم جزو قسط تلخ سدس جزو مر با را بیک سا سیده بسرکه ممزوج آب بسر شند و در حمام بدان طلا نمایند و اگر از غلظ رقیق باشد گلاب بدو سه کرشه شیافت و لحم خربزه بروغن گل و آب چندند طلا کنند و صاحب حکه را باید که بر بخار بدان اومان نکند و بران صبر نماید و باید که دامست پاک گلخن بدن از چرک دا عتنا تنقیف آن نماید و با چهای کتان پاک پوشد و از زدم تدبیر مذکور کند که حکه زائل گردد باذن الله تعالی

ابن الیاس گوید که علاج حکه فصد و استفراغ بدن بطبوخ فواکه یا بطبوخ هلیله ست و حجر صبح شربت بنفشه و تخم خبز هر دو اهده و دم رد آب گرم حل کرده نوشند اگر یابان سر فرد باشد و غذا در دره باش مغز بادام و اسفاناخ و کدو بتر خورند و با مغز هندی و شکر سفید بخورند و دم رد و با سکنجبین ساده گلاب هر یک دو درم نوشند و با هر سه نقوع شمش سه اوقیه گرفته مقدار نیم دانگ آن حل کرده یا شاه مندو غذا نیم درم تر هندی یا زشک یا آلوی کوهی بلغزه و ادام و اسفاناخ و کدو بخورند و ادام استحمام نماینده و دران بروغن بنفشه و روغن کدو و روغن گل بالش کنند یا تخم خربزه بالغ یا گیره آب چغندر و آب خیازی و بر بدن نطول کنند و اگر سبب حدوث حکه بلغم بورقی غلیظ باشد نقوع هر دو یا مطبوخ هلیله مقوی بخورند و صبر بنوشند و در حمام بالش بدن با آب کرفس و روغن گل و روغن بنفشه و سرکه باندکی بوره کنند و گاهی سبب آن بخارات لطیف بود که بسوی جلد آید و احتقان شود و بوی بدن بدو گردد و علاجش بالش بدن با آب گرم و روغن بنفشه ست و صاحب حکه را آب نرم پاک مثل قوزی و کتان بپوشد و دیگر مغز بادام مقشر و خشخاش مساوی و بسر که سا سیده در حمام بر بدن طلا کنند **طبری** گوید که انچه مشایخ عارف شود و لا علاج ست سوای آنکه طریق در معالجه ایشان باصلاح اغذیه و شرب بنیه متوسط رقت و لزوم داخل حمام و بالش بدین و روغن گل سرکه ست تا مادهٔ کصول علیه ایشان فصد و استفراغ بطبوخ افتیمون و لزوم اغذیهٔ طلبه و نوشیدن ماء الشعیر و اصلاح اغذیه حتی الامکان ست پس اگر زائل نشود و معاودت باستفراغ فصد و نوشیدن ماء الجبن و شیر خر غالبنده و در حمام بالش در حمام با آب تخم کرفس و سرکه و روغن گل و بورق رامرخی کنند بعد در حمام داخل شوند و عرق آورند و نشف عرق بپارچه نمایند پس بالش بدوای مذکور کنند و بغذا مشغول تا ساعت زمانی بنشینند پس اگر عرق مرتبه دوم آید دیگر باره شود و اگر عرق نکند بر بدن نشان انداخته بمالند بعده مبسوس بیده و آرد باقلا بمالند و شب اندک اندک و قدری گل بر بدن مالند و آمار جوانان و صبیان مضمد کنند کسی هلاک از ایشان ممکن باشد و استفراغ بابن طبوخ نگیزند آب شاهترهٔ مرزنجوش و مرطی و بران سه دم صعتر طری دو دم رد امیران پنج درم هلیله زرد سه مطبوخ تخم بنای شوی کوفته جوشانده نوشند و ازین سه شربت نوشند بعده بدانچه مذکور شد از آب کرفس و غیره در روز و بروغن گل در شب بالش نمایند و لازم ست پرهیز و اصلاح غذا کنند و کسی که از مزاج او صحت باشد ماء الشعیر و ماء الجبن یا شیر خر نوشانند و در صبیان شیر طفل دادن و مضمد محاجم

فایده بدانکه ادویه قویه که در قیروطی مذکور شد بجهت آنست که از ادویه اولی ترکیب دهند و روغن نوشادر داخل کرده بسر که طلا نمایند خصوصا بخصیه و ایضا شب بدان و قطران و این حکه باطول بر و فرج رانیه نفع کند

میان کتفین وپرهیز از اغذیه بد ریه و مالش بخرزی که مکرر شد کفایت کند وگاهی بغرغر گل ودخول حمام ایشان را کفایت باشد وچون این معالجات خاصه ذکر کردیم پس علاج کلی برای حکه مایای کنیم که هرگاه درچیزی ثبت دشود نیاشد فصد صاحبان حکه واستفراغ ایشان باد وبه که مخرج احتراقات بود باید کرد وما این که ذکر کنیم نافع اصحاب حکه است بگیرند آب کاسنی هر وقتی ودران فلوس خیار شنبر انداخته بجوشانند تا بنوشند وچیزی از ادویه بجوردو نفع وافضل حسن اشرد استفراغ اخلاط محترقه از خیار شنبر نیست وانچه بر بدن ایشان طلا نمایند وقطاتکنند ودر یکروز غاغه کند انیست که بگیرند برگ خربق وبرگ بیخ شاهتره پس سرکه بسیار کرده اندک خاکستر سیماب وقدری روغن گل بران انداخته بر بدن مالش نمایند که این تاثیر نیک دارد وبگیرند بردی سبز که بنوشند خشک نشده باشد وآب او برانیخته بلیله سوخته دران آب جل کنند پس بران اندک سرکه ودر روغن گل وقدری کندش انداخته آنش ملایم بجوشانند بگذارند تا سرد شود وبعده در حمام دخل شود وبیرون آمده بدان مالش کنند واین انفع ست واصحاب حکه را اگر کنند بدخول حمام وصبر در خانهٔ گرم تا آنکه بدن اوگرم شود پس بیرون آمده آب سرد نصف نمایند واشتیاق بدان کنند بعده وآب نیمگرم بنشینند وبرخود ازان آب بسیار بریزند واین در یکدفعه نجارات مختلفه بیرون آرد وبعضی مردم را چون حکه بنهیچ وجه پدید امیشود وکه تعمل استعمال می نمایند تا آنگاه عرق آید بعده در حمام دخل میشوند وبه بر خویشتن آب نیمگرم میریزند وخوراک خود سرکه وشکر وروغن بادام میسازند واین چیز حکه را زایل میگرداند واین مرتبه الله گوید که علاج حکه تابع خلط غلبه یافته باستفراغ بدن از حب صبر ست وآب کرفس ومخیره که سابق مذکور شد در حمام طلا کنند وجسم را بآب بحر یا آب حمامات بشویند پس اگر زمانه معتدل کند شیاف یا میثا وغیره که در قول مجوسی گذشت بر بدن طلا نمایند وعلاج حکه حادث از خلط حاد بعد از کمال واسهال بمطبوخ فاکره دو مرتبه حمام باید کرد وبدن را پاک دارند وانرا خلط جدید بعد اخلاط جذاب کنند واگر بقیه آن در جسم باقی ماند بآرد ترمس یا قلا وسفرجم خربزه یا رک سوده بگلاب وسرکه آمیخته طلا سازند وآب نیمگرم که در ان پوست بیخ کرنب وچغندر وحلبه وسبوس وتخم خیازی جوشانیده باشند بر بدن نطول نمایند اگر خلط شدید الحدة باشد اندک افیون در سوم در روغن گل گداخته بشب طلا کنند وبصبح در حمام غسل نمایند وباید که صاحب حکه را از استعمال غذائیه مالحه وحریفه منع کنند وبر بقول بارد مثل کاهو وکاسنی وبراد ترش وتخم خفیفه اقتصار وزیاده آن شراب ممزوج ننوشند ودر حمام موی عرض وروغن طلا کنند این نوع گویند که برای حکه گیرند گل ارمنی یا مختوم سه درم کافور عنفران هر یک نیم درم وسرکه وآب عصفر مطبوخ بر بشنند وروغن بادام افزوده چندان مرتب طلا سازند وبگیرند آب انار ترش وبابونج وروغن گل آمیخته بیزند تا اندک غلیظ گردد ودر حمام طلا کنند وبورق را بعد طبخ دران انداز ند وبعد از آن بسرکه ممزوج بآب سوده بدان طلا نمایند وبگیرند آرد عدس مغربل ودر سرکه وروغن گل حل کرده طلا کنند ودوای قوی در تسکین حکاک آب پوست جوز رطب ست یا آبکه در آن حلبه یا تخم حلتیت جوشانیده باشند وبگیرند مغز بادام تلخ وانار ونیلوفر سفید وبرابر آرد جو بر آب کنند وبران بگذارند وبادام وروغن کنجد بر آن بریزند تا سه انگشت بالا باشد وبگیرند مغز بادام وروغن گل وسرکه بسیار بر آن بریزند وبعد از آن بگذارند تا سه روز وبعد از آن بکار بر

آن کبریت و ربع آن عصاره کی و ثلث آن صمغ و عشر آن صبر ست جمله سازند و تا ده مثقال بخورند گیلانی از بولس نقل کرده که حکیمی عارض مشایخ از کبر سن قبایله نبیفتاد لیکن تخفیف میداد و ما حاکه شد ر ضمیر مشایخ از روایت غلط بود و باید که معالجه باستفراغ آن غلط کنند اگر صفرا بالغ فلبا و عفن شده باشد و یا از بلغم شور بود و این از سن بر خیزد و مزاج او و تدبیر او را و فصول و اوقات آن شناخته میشود پس اگر نخاط شور ست که خلط در عروق باخون ست ابتدا بفصد عروق باید کرد و اگر غلط بکیفیت تنها باید با یک استفراغ آن کنند و او یه مصلح آن دهند بعد بعلاج خارجی صروف شود مدتها تحامات بر نهار و بعد تناول غذا استعمال کنند و دراغات هر روز دو مرتبه در حمام داخل شوند و باید که با یک دران چشند یا حلبه یا سبوس یا خبازی برنی و بستانی یا جوشانده مخرجه باشد غسل نمایند بعد از آن دهنده ابا بارد ابا قلایا آرد نرس یا بدقی کرا از خربزه یا سازند نافع کنند و اگر مرض طول کند از حمام نمایند و با یک دران بود نیلوفر یا بید برگ خار و بیخ قثاء الحمار و کبر و آب خاکستر یاسر کرد فنک کنند بعد بران نطرون خشک مع دردی شراب بپاشند و دو ساعت بعد یک مثل و کندر یک مثل کبریت زرد یک مثل گل تمو لیانیم طرح کنند یا زرد اگر خواهند که عرق خشک بدن پاشند نیز جائز بود و باید که لطوخ بسرکه و زیت یا مومیائی یا با کبریت زرد یا با انیسون سرخ یا با انیسون مع اندک جوز الطیب و سکوتریت یا بحلزون سوخته سوده بعسل و یا بیخ حماض با باشایی نیقیه لطوخ سازند و اگر درد و اضعه قرحه شود مرهم طب که با سفیدوس میسازند استعمال باید کرد و یا موم بقدر را وقیه بیرد و دهن حنا کنیم او قیه گداخته کو گرد زرد یک وقیه آمیخته بعمل آرند و بدیگر گیرند دهل چوز کبار یک وقیه و با آب کرفس سایند یده در حمام استعمال کنند و کرفس تنها اگر بکوبند و بدن در حمام افتسال نمایند منفعت عظیم نماید بهاء الدین گوید که اگر چه حکما از قسم شیافیست اما چون بیان جرب و حکه مناسب بسیاست تدابیر آنرا با تدابیر جرب ذکر میکنند و تدبیر هر دو در تنقیه و تغذیه یک دیگر نزدیک باشد و اما استعمال دوا یه از خارج در حکه اگر نقد رما نؤ نشاید کرد از زرجرب و بدوا های حاد اصفایج منفعت دو آب انار تازه ترش و خوره بر دهن گل طلا کردن و آرد با قلا و تخم خربزه کوفته با آب کرفس و بوره طلا کردن و شستن بموم روغن گل جرب و شستن کافی بود و تیزاب فاروقی را زرم ساخته بدان شستن و بعد بدو روغن گل جرب کردن انفع علاجا بود جرب و حکه را و آنچه که حصف بهضم و ضعف قوتها سبب باشد علاج مقدما باید کرد و آنگاه که سبب چرک در کتافت جلد بود بفسل و دلش و غرغر صلاح باید کرد آنگه جرب و حکه بجرانی را زود علاج نباید کرد که اندران خطر بود مرض دیگر باشد و هر گاه مزاج بقوت آید جرب و حکه رو بی به بهتر شدن نهاد علاج به تیز آب اولی بود و حکه ما در زاد و حکه پیر را علاج و اصلاح تمام کم میسر گردد و آنچه بسبی مجرب ست در علاج مطلق جرب و حکه منه غسل ست با آب حدرن گوگرد و آن آب یا می شود

حصف که آنرا بهندی امهوری نامند

بشور که چک مثل گاورس ست که بر خلاهر جلد بفرو شوی بود یا خارش یا شد و چون خلش و دشل خلید دن سر خارید و دا مذ ا بشور شوکی نیز گویند و این در بلاد گرم و شدت گرما و بلاد آن هوائی که عرق بسیار کند و کثرت بشوند و چرک آن زود نضوب دود زکنند اکثر عارض شود و خصوصا چون هوای سرد و آب سرد بدان رسد و ازان جمله کثیف و سام بند شود و حسب با و طوبات رقیق حاد صفراوی ست که باخون آمیزد و بقول شیخ سوادی ست که کسل کند یعنی تخلف از حرکت سریع نماید بسبب تقل خود از تحوق عرق سریع الخروج بسبب رقت ماده پس در سطح جلد محتبس شود گویا که از نفس عرق ست که لطیف آن ترشح کند و آن نفس از ترشح عصیان نماید و در جلد محتبس ماند یا بخارات گرم غلیظ ست چون محتقن شود و از خروج باز ماند هنگام انسداد مسام سبب سوزش در سطح جلد محتبس شود و در انجا طوبات رقیق گردد و شور شود گاهی هیچ شور نباشد بلکه خشونتی مثل خشکر یزه یا حقاق سوزش اندک در جلد پدید آید چون ماده در نهایت غلظ بود و عرق آمده باشد و آنطفائی گوید که حصف رطوبت حاره ست که باقی ماند بعد ترشح عرق در بلاد حار تر زود سر دی هوا چنین سبب کثیف گردد و مثل ذره کوچک از ان برابد بانک خارش و درد و در حصر مجرالنیل نامند سبب حدوث او نزد زیادتی آب نیل و غالب شدن سایر اخلاط سقیمه و کثرت آب سرد ست ظهر می گوید که حصف چیزی ست شبیه بنملاکه چک مثل ذره بزرگ تر و مثل دانه جاورس که در بدن مردم نمودار شود چون عرق بسیار کند و در آب سرد رایند و هوای بارد نشیند و سبب میجب آن دو سبب ست یکی هوای حار جنوبی بود دم بخارات بسیار که از غلاظ حاصل گردد و پس یا رایکه انسان تعرض هوای سرد کند و در آب سرد غسل نماید و ناگاه عرق آید یقیناص باید نیل خود نشف کند آن از حصف سالم ماند اگر آب سرد غسل کند و سام تنگ گردد و آن بخارات حاره متوسط در غلاظ از خروج باز ماند بشور که چک بسبب تنگی و سام و صفراو پدید آید و تاثیر آن بحسب خلط غالب و بدن بود پس اگر غالب بران صفرا باشد سوزش او مختلط بحارش بود و اگر غالب خون باشد حصف با خارش بسیار زیاده در رنگ و مائل بسرخی بود و اگر غالب بر بدن او بلغم باشد در رنگ و مائل بسفیدی بود و کم در مرده یا خارش ضعیف باشد و یا سوزش و حدت نباشد و اگر غلاظ غالب

سود باشد جلد و سوزش و رنگ غیر میده از مجرای اعتدال و متوسط بود **علاج** آب سرد غسل کنند و صندل سفید گلاب سوده و یا گل سرشو لباب تخم خطمی آبیخته با گل سفید که هندی پنبه دانه نامند و یا خاد آب کاهی سرشته بدن ضماد کنند و بهر رنج چرکی تقنیع مسام آب گرم کردان سهوس گندم و بابونه و اکلیل جوشانیده باشند غسل کنند و بعد ازان سرکه و گلاب بمالند و اگر از اکل نشود تنقیه بفصد و مسهل بارد کنند و طعامیات خون دهند و بعد تقلیل اخلاط حاده اطلیه و اغتسال بعمل آرند و دیسکوس با موی احمر ساخته نایند و بدن را خنک ارند و منع عرق کنند باستعمال ادویه و غیره و طلا کردن روغن گل با مورد و یا سکر تازه با کیرا آمیخته سخت نافع آید و گاه باشد که مرض قوی تر افتد پس طلا سکر و روغن داخل باید ساخت **اقوال الکبار** شیخ الرئیس میگوید **قطع** ماده کند بفصد و اسهال اگر بدن زیاده باشد و هیچ مانع واجب ست که معتاد آن هر وقت منظم باستفراغ اخلاط حاده نماید و هیچ ازان باز نماند و اگر الا آن کند تمام پاک کردن بدن از چرک ست بعد از افتتال آب سرد و مالش و حمام گوشت خربزه مع آرد عدس بعد عرق آمدن ایشان را نیکو سفته بعد آن بشنا هسفرم بعده ایضاً هم خربزه بعد بدین آرد اقلاً و اما صندل الخ منع کند با وجود یکه او خارش پیدا می نماید پس اگر با کفو نباشد این قبیل نکند و ایضاً حنا اگر رنگ و را مکروه ندارد و ازان انتفاع یابد و هیچ مشابه آب انار و حامض عدس و آلو بخارا و تمر هندی باشد بتناول کنند و استعمال هر چیزیکه عرق را منع کند مثل طبیخ مورد و گل سرخ و آب کشنیز و گویند که آب در آفتاب گرم کرده آزار نفع کند و همچه آب سرکه دلان قطع ایضاً هیچ شانیه باشد و ترک حرکت و اجتناب از مواضع گرم عرق آور و طلب کاهنا نماید و دران باد بسیار آید و تدریج بیارکش بسیار و اغتسال آب سرد ازان منع کند و ایضاً مسوحات مثل روغن مورد و روغن گل و دیرین مسکه را خاصیت عظیم ست خصوصاً با کیرا و صمغ و ایضاً مسوحات یکه دران توت مرد اسنگ خبث و توتیا باشد خاصتهٔ و فاکه تر برگ مورد و زیره برگ آمرود برگ خار تازه و سداب و رقاق کنند و گاهی **تصعف** اطلای عزی السمک در آب گداخته نفع کند و گاهی در مرض قوی اعتیاد بهیچ چو کنند و کمیت افتد و اما انچه ازان قوچه کند معالجه آن بمثل زرد چوب و مازو و گل رمنی و سفید اب بسر کرنایند و مرهم سفید اب آزانیکو ست و گاهی آن قروح بضاد عظیم بر بسته و علاجش علاج حرق نار باشد و اگر آن متحکم گردد علاج بسعفه نایند **طبری** گوید که علاجش فصد ست اگر ممکن باشد و نوشیدن ماء الشعیر و اقتصار بر مرورات حصر میه و زیر اجیه و مالش بدن و حمام باین و دیگر انچه از دو اطلا بعد بورگ شقاقلا تور یک کف کبیر گرفته بارک ساییده آمیزند با لعاب اسپغول بر هم زده در حمام بعد عرق بر بدن طلا کنند و زمانی صبر کنند و دران نشینند بعد ازان بدن را بسپوس میده بمالند که ازین نشف **تصعف** و تجفیف او نماید و آنرا از جلد بیرانند و آنچه برای **تصعف** بعد بدن طلا کنند مغز خربزه با آب اوست و ایضاً تخم آن کوفته بر بدن طلا نایند و گاهی از برگ شقاقلا تنها طلا می نمایند و تکسی که بسوزش و دو الخطر صبر کند پس متر عین اشیا برای **تصعف** اینست که گویند سرکه و گلاب و انک کافور در شیشه بجنبانند بعده در حمام رفته عرق آورند و آنرا بپاچه نشف کرده بدوای مذکور مالش نمایند که او ساعتی **اهوای سام** نماید و دران خوص کنند و قطع بخارات و انانه **تصعف** همان روز نماید و بعضی را دو ایام کم را **تصعف** بهم رسید و بر بدن روغن مالیدند و **تصعف** باهم چسپیده و مثل قوباگردیده پس متر معالجه آنست که بروغن مس نکنند البته و لابد ست از استفراغ بدن بحسب امکان مردی از اطبای اهواز بمن میگفت که اگر **تصعف** را بمغز خربزه تر بمالند در یکروز آنرا زایل کند و با جمله بعد استفراغ و قلال طعام محمود انسان را **تصعف** نمی گرداند چون اشتداد نماید **تصعف** و دوشوار گردد و شبیه بجرب شود پس بهترین اشیا آنرا آب چشمه کبریتی ست **صاحب کامل** گوید که گویند مغز خربزه و با اندک شونیز سرشته در حمام بعد عرق طلا نمایند کثرت آستحمام با آب گرم مطبوخ اکلیل الملک سبوس کنند و از سخت آب سرد بر بدن منع نمایند و ایضاً مغز خربزه با روغن گل سرشته طلا کنند و بایگیزند سرکه و سنای مکی و نمک جریش و در حمام بدان مالش نمایند که نافع بود یا بگیزند مازو و زرد چوب مساوی باریک سوده و در سرکه و روغن گل سرشته و در حمام بعد عرق طلا کنند و ساعتی بران صبر کرده بسبوس آب سرد بشویند و آرد باقلا و تر مسوح آرد جو اگر بسر کرسرشته در حمام طلا نمایند **تصعف** را نفع دهد **ایلاقی** وجرجانی مینویسد که ابتدا بفصد کنند پس استفراغ بمطبوخ و شاهتره نمایند و در حمام با آب کشنیز و سرکه و گلاب طلا کنند و طلای خاصه سرکه در حمام نافعست و اگر مورد را بپزند و آن آب بسرکه و گلاب طلا کنند سود دارد و در آب سرد نشستن و سرکه و گلاب مالیدن فائده کند و غذا چیزهای سرد و تر باید داد **ابن الیاس** گوید که هر جبه جلاب با تخم کاهنی و هم السوس هر واحد سه درم و شکر سفید ده درم نبوشند و غذا مرد مه تخم دواش مغز بادام خورند و اگر آثار خون غالب باشد فصد نمایند و اخراج خون بحسب قوت و اجب کنند بعد ازان مالش بدن بمغز خربزه یا تخم آن کوفته در حمام و بایگیزند اندک سبوس حدریش و دیدان مالش بدن نمایند و کثیر استحمام کنند با آب گرم که دران تخم خربزه و سبوس اکلیل شست جوشانیده باشند و بایگیزند سرکه تخم خربزه و نمک جریش در حمام بدان مالش فرمایند و یا در حمام نشینند حتی که عرق آید و بعد عرق مالش بدن بمغز خربزه یا تخم اومع در نگاهند

و یا طلای بدن بآرد جو و آرد باقلا بسرکه مرهم کنند **نجندی** گوید کراین دو لوک آخر فلانیست جاورس جو بس گندم تخم خربزه اکلیل الملک مساوی سایه در حمام مالند بعد غسل کنند و مالش نمک در آرد حرد بس و اشنان و جو بس مرهم آخر فلانیست و بگذارند تا عرق آید و اگر عرق او بسبب سیدن سفری بدن و بند شدن مسام باشد بهر صبح جلابی کرده قول ابن الیاس گذشت باضافه گاو زبان تخم خربزه **ابو منصور** گوید که جهت شوری عرق ست مع قلت انفعال و علاجش اسهال صفراست و منع خربزه را طلا کردن بالجا حسیت درین نافع و اگر رقت او خبا شد نه تخم آن باندک سرکه طلا نمایند و موضع را بسرکه بشویند و نوشیدن آب شاهتره ست و آب طلع هم گرم این بدن بند و یا آرد عدس و اندکی کافور با آب کشنیز تر سرشت طلا کنند سعید گوید که طلا بصندل مازو در زرچوب بسرکه دگلاب کنند و یا کیر و اب تر کرده بر دهن گل طلا نمایند و یا بیکه دران بیرگ مورد و گل سنج جوشانیده باشند جسم را مفتوح کنند **ابو طغائی** گوید که خفیف تا وقتیکه عظیم نگردد طلا بآرد جو سفید اب آب بلوط و سرکه و گل رمنی در دهن گل نمایند و ملهم کنند بسیل اعظم گرد و فصد و اسهال بارد و تدبیر بندکه نیز بعد آزمند و کلام درین شکل چکه ست بغیر فرق

بنات اللیل

بشراسی کوچک چرمنگ بدن باشد که با خارش در وقتی جلد و کرب شدید در سر ماوقت شب پدید آید و خاصه این مرض ست که خارش درین اشتداد نماید و در ابتدا از خاریدن لذت یابند لیکن بعد خاریدن در وقت شدید سوزش و جای خارش بهم سود و سبب آن احتباس فضول و بخور و اجب التحلیل زیر جلد ست بسبب کثافت جلد و تنگی مسام بحیثی گاه نزد جوت هضم در شب بسبب اجتماع حرارت در باطن بسمارات کثرت نماید و بنا بر سردی هوا و فور حرارت مسام زیاده تنگ شود و عضل سیاه کثیف گردد این مرض حادث شود و چون اکثر عروض آن در شب بی باشد لهذا بنات اللیل نامیده اند و بعضی تشدیدین اطلاق بنات اللیل بر شراسی کنند زیرا که اوتیز اکثر در شب پیچان میکند و بقول گیلانی اسباب حدوث این مرض بسیار تمام حی شود و یکی آنچه بدن مثل غیر جسم مخلوقست یا عارض پس ناچار گاه بعضی جسد باشد و مسام امور بر بخاری طبیعی جاری بود لامحاله دخان و بخوبت و ابخره و اجب التحلیل بسبب تنگی مسام نمی آید آنچه بجنس جسم و در جسم و در اندام متصفن گردد و ذوب این مرض شود و دوم از جهت امور خارجی مثل سردی هوا و ریاح بارد و امثال آن و دیوان از شان شب آنست که هوای او سرد میگردد و بسبب ظهور این شور اگرچه در ابتدای رسوخ باشد الا کون آن و ادوار هر دو زمان در شب بود و لهذا اسمی بنات اللیل شده و گاهی این مرض در روز نیز عارض میشود و این نزدم تعمال آب سرد و ریاح بارده عارض گردد و چنانچه هنگام غسل با آب سرد و یا مسافران را وقت وزیدن باد سردی افتد **علاج** حتی تنقیه بدن از مواد یکه آن مادهٔ بخارات باشد بقصد سهل نمایند اگر احتیاج آن بود بعد از ان تدبیر تلطیف مسام بحمام و مروخات و دلوکات کرده علاج حکه و شرا و غیر آن مبسوط شد بایکه گردد بالقرص آب کنند سردی سر کرا نافعست چنانچه تبخیع الرئیس گفته آب کرفس سیاه ات منافع بسیاریست و از آن دو یا فته این دردی سر کرا سست تنها و بورق و خاذ غفران و ایضا صبر و مازریون و دیا بیست و خصوصا بعسل مهرشته و تجویز صبر با آرد عدس و اندک سرکه و عسل و مرچ بانی و ایلاقی مینویسد که اول فصد و تنقیه بمطبوخ بلیله و تلطیف صبر با آب ناوه خانه آن کنند و در حمام خناو آب کرفس طلا کردن و گذاشتن سود مند و نیز آب چغندر و گل آذربا قلا با سرکه طلا نمودن سود دارد و اگر این خارش طول کشد و ماده آن غلظ بورقی باشد آرد حلبه بعسل آمیخته در حمام طلا کنند و بلطیخ قناء الحمار یا بلطیخ تخم خطمی بنشویند و آب کرفس سرکه در دهن گل و یا آبیکه خرزهره دران جوشانیده باشند نافعست و آب انار با تخم خطمی طلا کردن سود دارد و اگر برگ سفید و دانه قیه که فتنه بسرکه کنند تا چون مرهم شود دریک وقیه گوگرد سوده آمیزند و در حمام طلا کنند نافع بود و کسی را که ذی کردن باشد سود دارد **صفت** دوای سود مند تخم کرفس بادیان انیسون هر یک یک مثقال ریوند چینی گل مُرمخ هر یک دو مثقال تخم جمین برابر همه شربت چهار درم در آب سیسنبر سه روز متواتر بنهند و آبن الیاس گوید که تنقیه بدن از مخاط ان بعصفه یا سلیق یا مغث نرم اسهال بمقدار الفواکه یا مطبوخ آن کنند و غذا فرو خاش و مغز بادام و اسفانخ دهند و توسیع مسام بغول حمام و الشن بن سبوس و تخم خربزه نمایند **الطاکی** گوید که معالجه بنات اللیل بچیزی نمانند که در شیوع فلوی دهکده کرده شد و انچه آنرا مخصوص است یا مرخ مفوت ست **صفت آن** کشنیز خشک تخم کاسنی تخم خرفه سادی کبابه چینی نصف بکوبند و شربت بنفشه و شیر سرباد الدین نوشته که اگر خلط فضلی بسیار در بدن نباشد مسام کشاده سازند بحمام و تر بخات شوند تن بآرد یا قلا بمالند چقندر بدن را لازم سردی محفوظ دارند و غذا در روز نخورند و شب هیچ نخورند و بالای طعام حسب الشفا یا حافظ الصحة بکار برند و از شربت دیبوه و غذای خشک مسدد حذر کنند و اگر خلط بسیار بود اول تنقیه کنند اگاه مسام جلد را کشانیده بدستور انچه گاه ده نخلط بورقی بود بعد فارغ شدن آن بایلی دو دیه نیک نضوج بعد از تنقیه بلغم تلطیف بماسمان بن بلطیخ تخم خطمی و اندک گلقند

و حمام شیرینه هر روز بعد از آن با آب گرم و سرد کردن مکرر علاج کنند و غذاهای سفت و چالی هندی ضعیف از علاج چرب و حمام تجویز نمایند و گفته که جهت تفتیش سار و حمام دو روز در میان کار فرمایند و نیز

بیرون آرند بعد ازان بزبنه کنند در روغن زرد تر نموده دران موضع نهند تا بقیه آنرا بخورد بعد ازان مرهم مدمل کار برند و اگر شیشه سوده آرد ماش زرد چوب سوده سرگین مرغ یا پاشیده مغز بادنجان سوخته روغن چراغ هر ادرهم نموده مرطوبی ساخته نیکو مدت شیشه حادث شود و محرب است **ذکر بعض ادویه نافع عرق مدنی حب که** بدون تکلیف بری آرد انگذ دیکسیر شاهی قند سیاه کهنه چهار سیر شاهی از همه هفت حب بندند هر روز یکی با سه تولد روغن گلد بخورند **ایضاً** سهاگه بریان کچوره قند سیاه شش ماشه نیشکر هر روز بقدر نه ماشه بخورند **دوای** مجرب بعض اصحاب مروارید سنگ یکماشه سوده در چهار چیتو روغن زرد آمیخته همراه کچری بخورند در ابتدای مرض که شروع آبله ظهور کند بدین هندکه بهمان روزه اول شود دیگر سهاگه نیم درم روغن سدهل کرده هر روز تا سه روز بخورند و غذا چرب باید خورد گویند که هرگاه علامت خروج رشته معلوم شود کافور چرب سیاه طلا کنند که برنیاید و مادهٔ او تحلیل گردد دیگر حنا و سوده در روغن گاو آمیخته طلا کنند که همه یکبار برآمده زائل گردد و یا سرگین کبوتر و قند سیاه طلا کنند و یا تخم خربزه سوده با قلی اشخار طلا نمایند **دیگر** برای دفع رشته صابون بلادر هر یک چهار دام روغن گاو نیم پاو اول بلادر را در روغن سوخته دور کنند پس صابون انداخته بسیز ند حل کرده بدارند و بر پارچه مالیده بچسپانند و از آب محفوظ دارند و این دوا ابتدای ظهور آبله نیز مفید و تا قرب پیازدا بریده عوض بلادر در روغن سوخته بدستور ساخته اکثر بعمل آورده خیلی مفید یافته **دیگر** افیون پیاز صابون روغن کنجد اول صابون و پیاز را ریزه ریزه کرده در روغن جوشش دهند پس افیون حل کنند که مثل مرهم شود بر بدن نارو حوالی آن ضماد کنند و هنگام تیاری دوا بخار آن بموضع رشته بدهند پس ضماد کنند و بعضی صابون دو ماشک و آب پیاز دو روغن کنجد هر واحد یکتا شک گرفته هر سه را در ظرف آهنی می پزند تا سخت شود پس کرده همه بر نار دی بندند در چند روز دفع میکند **دیگر** ابریک سیاه یکتوله ابریک کوفته در شیر آک یکتوله قرص بسته زخم را بشسته بر بندند و بالایش برگ تنبول نهند واز صبح تا شام بسته دارند در چند بار تمام بیرون آید و اگر هر تال را در شیر برگ آک سا بیده قرص ساخته بموضع آبله بندند و بالایش برگ پان و یا برگ آک نهند نیز نافع بود **ضماد** نافع عرق مدنی لال یکدام صابون دو دام افیون ده ماشه بار یک سا بیده در روغن کنجد سرشت دام پخته محلوط سازند که مثل مرهم شود بر برگ تنبول مالیده بصبح و شام بندند **ایضاً** مجرب آبتنبول تخم کنجد مردار سنگ سوده در سرکه جوشانیده موضع را بروغن گل چرب کرده بران بندند **ایضاً** آبتنبول تخم ریحان در آب لیمو سا بیده ضماد کنند و در هر پاس تجدید آن نمایند و ضماد برگ ریحان نیز نافع است **ایضاً** گنبایت سفید و محرب است پنجال مورسحرائی هشت جزو تنکار یکجزو هر دو را سا بیده بر بول آدمی پخته ضماد نمایند و سه روز بسته دارند بعده دوا را جدا کرده سر رشته با آهستگی بیرون کشند و باز ضماد نمایند اگر تمامه بر نیاید **طلا** برای شسته پیه بز یکتولد سیر نیم تولد سیر نیم تولد مشک سه ترنجی هر سه را بیموضع جراحت صبح و شام نهند تا جراحت را زیاده و اکرده تمام رشته را برآرد **اقوال حذاق** شیخ الرئیس میفرماید که محافظت از عرق مدنی در بلاد یکه پیدا می شود دو اندافند یکه تولد میکرد و بعضادت سبب دفع نایند دآن باستفراغ خون ردی از فصد با سلیق یا صافن بحسب موضع و تنقیهٔ خون بمثل شربت هر هزه لهلیج طبرخ افتیمون و شرب حب قوقایا خاصه و استعمال طریفل مرتب لبنسا و شاهتره و تطیب بدن باغذیهٔ مرطبه و تحمام و سائر تدبیر مرطبه معلوم باشد و هرگاه اثر اوظاهر شود صوابست آنست که تدبیر بعضو با منفذه بهره مرطبه مثل عصارات بارده معروفه بصندلین و کافور بعد تنقیه بدن استعمال نماید و ایضاً استظهار بچسپانیدن زلو بموضع آن کنند و از اطلیهٔ جیده طلا از صبر و صندل و کافور ست و دیگر مرد و نیز قطونا و شیر تازه چنیل اگر فائده نشود و تا بله کردن آغاز نماید بساست که از اسفنج کند و بگرداند و تخفیف یابد دران کنند اینکه صاحب و سه روز متصل هر روز یکدرم و نیم صبر بخورد و بران صبر طلا کند و یا برد هن اور طوبت لزج صبر طلا نماید و همچنین مدت ابتدای آن که خارج گردد و آگر ازین علاج متاثر نشود و بیرون آید صوابست آنست که برای او چیزیکه بدان بر بندند بران بآهستگی اندک اندک پیچیده میاساند تا بالکل خارج شود و بتقطع رسد سر او پاره اسپرست که بران به پیچند و بر ثقل او در جذب رشته اقتصار نمایند که بآهستگی منجذب شود و منقطع نگردد و در تسهیل خروج آن جهد کنند باین طور که در تسخیف و تخلی عضو و نطول از آب گرم و لعابات سرده و ادهان لینه بارده و لطیف استجازه و مانند آن مداومت نمایند تا خروج او سهل گردد و گاهی بدینآسانی اندک اندک بلکه اصلاً بمثل تقطیع رشته عرق مدنی بیرون آید بنوعی که بآن مقابله مرهم نرفت استعمال کنند و اگر حدس صائب گردد که آزا بشکافند و بالکل بیرون آرند و مانعی نباشد بشکافند و اخراج نمایند و از استعمال ادویه حاده حذر کنند که آن گاهی بالکلیه موجب گردد و هرگاه براو اخراد او مان دک بنرمک اندک اندک مداز خلف بآهستگی بمالند و از مخرج او بلطف بکشند بالکل خارج شود و خصوصاً چون بعیه تر از خلف او بشکافند و دو انجا زیراو میل دهند و دفع کنند و مداومت مسح کنند و آن بلیغ اندک اندک و بآهستگی بیرون آید و هرگاه این عمل بمان کنند بالکل خارج گردد و پس اگر منقطع شود و به پشیدگی گردد باز دفن او چاره نباشد تا اگر بار دیگر گرفته شود بعده بآهستگی بیرون آرند و معالجه موضع بعلاج

جراحات کنند **طبری** گوید که علاجش فصد بر بض ست و استفراغ خون اندک و اخراج صفرا بادویه که مخرج صفرا بی صورت باشد مثل سقمونیا و فستین و شربت و رکر بعده لزوم مریض بماء الشعیر و حریره مترتبا زنشاسته و شیر مزوا گر فصل ربیع باشد ماء الجبن بروغن بادام نبوشند و غذا از بچه ماکیان طبوب و با بچه بره سازند و در جمیع تدبیر از سلک ترطیب و تعدیل حرارت سلوک نمایند و دائم بعضو موم روغن گاو زرد روغن بنفشه ساخته و بران اندک زوفای طبا خته باشند بالبدا گر در شهری باشند که هوای او گرم و خشک بود بسوی ماکه هوای او بارد و طب کثیر الرطوبت باشد فتق کنند و اگر فصل گرما بود مسکن او بیاشامیدن آب و باد کش فرش برگ بید خوش سازند و امر شمیدن بنفشه فرمایند و گاه مریض را دو بچه پدین رشته بیرون آمده باید بر موضع روغن بلا درین آهستگی آزاد به چنانچه علامت خروج و انقضای او ظهور خارش در موضع ست و علامت ابتدای خروج او نیز خارش موضعست و فرق میان اول و دوم آنست که خارش اول با الم بود و خارش دیگر با لذت پس هرگاه رشته بگسلد یا بسهل طبیعی موضع آن دهن کشاده ماند از اسفل صلب مترشح یرقم متصل گردیا کارد سر گین کهنه بشک ست پس اگر رشته در عضوی دیگر ظهور نماید این موضع به گردد و اگر منقضی گردد ایضا بعد زمانی به شود و ملتئم گردد و اد هیکه دهن کشاده باشد و ریم که مذکور شد ترشح کند و رشته در عضو دیگر ظاهر نشود یقین کنند که ریشه بقیه آنست و جراحت ملتئم نشود تا آنکه طبیعت آن فضله را تحلیل نکند یا رشته از موضع دیگر بیرون نیاید و اما چون منقضی گردد و موضع او بحضر باقی ماند علاجش آنست که زاله یا برف آنرا انجار ند تا منبسط گردد و دران خون بر آید پس رک نمایند آن خشک ریشه کند و به شود و همچنین انچه در ملک جرجان ظاهر میشود علاجش همین ملاج ست و بهترین اشیاء در معالجه نوشیدن ماء الجبن و تطیب بدن با غذیه است پس اگر در بدن امتلا ظاهر شود استفراغ او باشربته خفیفه کنند و اولی آنست که از حقنه لینه بروغن بسیار باشد **مجوسی** گوید که هرگاه علامات این مرض ظاهر شود و جائی از عضو آبله کند واجب ست که ابتدا بتدبیر ترطیب بدن کنند با غذیه محمود و خوردن لحوم معتدل المزاج و دخول حمام و نطول آب گرم جای مرض و اخوردن بقول جریفه مثل پیاز و سیر و خردل و ترب و از تناول اغذیه غلیظه و مریفه مثل کواميخ و ماهی شور و لحم نمک سود و غیر ها و مانند آن پرهیز نمایند و صاحب صبر تمام طری هر روز یکبار مرهم بر موضع بصبر طلا نماید که کندن از صدوث او منع کند و آنا چون ظاهر شود باید که نظر کنند اگر صاحب والتهاب و تپ یا بد طبیعت معتدل باشد ابتدا بضد بالیق از دست مقابل موضع مرض کنند و اگر طبیعت محتبس و تپ باشد اسهال بماء الفواکه نمایند و بادوی اشیای سبر وه مرطبه مانند ماء الشعیر و غیره استعمال کنند و اگر بدن تپ نباشد و حرارت در جای خروج رشته بود باید که صاحب را لقوه صبر با آب کاسنی بدهند و چون خوب ظاهر گردد انچه از ان ظاهر شود از آنرا بقطع امر بر بندند و بران بچسبند و هر قدر که ازان بیرون آید بران بچسبند و اندک اندک با هستگی بکشند تا منقطع شود و چون بدین مرحله برسد و در بدن چیزی ازان باقی نماند و این موضع را بضماد ربع رطل روغن کنجد یکطل موم و اندک خاکستری هر دو را حدیده و در مرهم بوره کرده مرهم سازند و بر موضع طلا کنند و ایضا با سپوغل و روغن بنفشه ضماد کنند و اگر رشته بگسلد و موضع را در طول سوی ناحیه که ازان رشته آمده باشد شکافته تا از هلاکه در انجا باشد خالی گردد و دران روغن زرد و پنبه کهنه نهند تا بقی آنرا بخورد و بعده با دویه منبت لحم علاج کنند **نجیندی** گوید که بعد فصد بر صبح منضجات فضول غلیظه بنوشانند تا آنکه آثار نضج و قاروره ظاهر شود بعده تنقیه مطبوع افتیمون و حبوب مطبوخات مخرج سوداء کنند و طریفل صغیر مخلوط بسنا و شاهتره آزاد انا فعست و برگاه حادث شود و طبع قوی باشد بحقنه لینه یا مطبوخ فواکه و بلیلجات تلیین نمایند و غذا ماء الشعیر و اش مغز بادام دهند اگر با آن تپ باشد و الا گوشت طیور نخورند و محلوان نخورند و از گوسفند رشته احتیاط نمایند و علامی را دیدم که از قطع رشته بعد چهار پنج روز دیدم ورضماد خاکستری و غیره که آن در ذیل علاج گذشت اعانت بر خروج رشته می نماید باقی هانست که در اقوال سابق مسطور شد **ابن نوح** گوید که انچه منع حدوث او کند انست که اصحاب تحقیق یا قوقایا با آبی مجون بخورند یا گیاه بلیله و بلیله دار آنکه در تحلیل و تبرید و تنقیل هر دو اصل یکجا کوفته بجثه با مثل آن فانید بسرشته ده درم ازان بخورند و این مجون را خاصیتی ست در منع این مرض و ترک لحم و ترطیب بدن بقول دنواکه در بلاد یکه عادت تولد این مرض دران باشد پرهیز باید کرد و چون التهاب آبله ابتدا کند صبر تا سه روز نخورانند و طلا کنند و چون رشته برآید بر قطعه طرسوس یکدرم بر بیضه بعد ضماد آردگندم و روغن بیضه و روغن گل بر موضع نمایند **گیلانی** گوید که روغ منع رشته از خروج بعد تکون ماده بوجهی از وجوه جائز نیست و اهل ایران عایت دوام مرست یکی تنقیه بدن از مواد و دیگر اینکه ازان این مرض پیدا میشود و دوم تحصیل خون نیک طیب مزاج و اخلاط رطبه و رطوبات مذبه که دران حدت و لزوج و حرافت و مانند آن نباشد و ماء الشعیر بمناسبت آب انجارا استعمال کنند اگر در طبیعت قبض باشد و الا ماء الشعیر ساده با غوغ و امثال آن بدهند و الش عضو و غنهای مرطب کنند و اهتمام مرطب طلای عضو با طلیه مرطبه و ریختن نطولات مرطب از مشاکش مرطبه مزیل حدت و اخلاط مذب آن

کتابخانه تخصصی تاریخ پزشکی ایران و جهان
دولت تقدیم می کند به شما دوستداران تاریخ پزشکی
بخشی از مجموعه ارزشمند کتابخانه دکتر ایرج زهرایی
به نشانی اینترنتی www.iran-archive.com

نمایند وبجوش قنبیل ۱ در ابطال آن خاصیتی ست وماده آنرا در مدت ده روز مستاصل گرداند ونسخه آن در قول این نوع گذشت وضماد مجرب اینست که درسرکه تخم کرچه
پخته بموضع دارد وغن گل مسیح کرده بران نهند وچون برگ صبر ابکار وتراشیده بموضع بندند در هر وقت که فارغ از اجرء معالجات این مرض علاج مجربست گویا که میان این مرض
وصبر عداوت ومقابلت بحسب طبیعت ست وچون رشته بگسلد از ان او جماع شدید واحوال باهله که از ان بمرض خوف باشد حاد شود امید انشارت کرده اند که عضو را
که دران رشته برآید در آب گرم غرق کنند تا بحرارت آب بیرون آید بعده با نگشت اندک اندک دفع کنند ودر طبیعت رفت جذب ست بهر وجه که خواهند استعمال کنند مرهمی
که از مطبخ ریسانند وانگاه از سنبل مرتب کنند ودریرن غن نیلوست وایضاً گیرند اشق وپیاز کرکس مویخنی وسایید وبمس رشته بران موضع طلا کنند وبران مالند ویا گرمفرح سبل
نیز نفع مخصوص دارد وشکاف والعهم سبل بعده مرهم جدوار تالیف اطبا متعمال کنند مختصر آنکه استفراغ ماده نماید اگر سود داوی باشد بشل شربت شاهترة مدر باریوند هلیلهٔ سیاه
وصبر اریمنی واگر از بلغم شعور بود با غاریقون وهلیلهٔ کابلی آمیزند وانقیه مرطبه مثل مالکیان فربه وشورباهای چرب وحریره وتخم خیار ومغز تخم کدو در هند میسر عوض مقیاست
که درین زمان بطور اطبای هند چنان رواج یافته که اول روغن زرد بر تمام وبرم رشته همی مالند بعد ازان برگ عشر پستا نند در روغن بران مالیده گرم نماید وبر تمام وبرم
تکمید کنند بعده شهدیی که دوای هندی ست معروف بارپک سوده بابول آدمی سرشته قرص سازند وبر سوراخ نماده بر بندند از پنج بیرون می آورد واگر عوض معای مذکور
آرد ماش هندی یا مومیا چهار دانگ وزنجبیل کوفته یک دانگ در آب سرشته قرص ساخته بر بندند بعد بالش روغن خ تکمید بدستور هم نافع بود **مصنف اقتباس** گوید که اول
تصد صافن دیا باسلیق از جانب دیگر کنند وتنقیه بمسهلات بلغم وسودا بکلیات ومرارت فرمایند وحمام معتدل متواتر استعمال نمایند وقطوع صبر با آب کاسنی سبزسه روزه
ویا هفت روزه بر بندند قلع این علت میکنند وزمان صبر روز اول نیم درم ودر روز دوم یکدرم ودر روز سوم یکنیم درم ودر روز چهارم دو درم باید دانست ودر پنجم نیم درم هر روز تکاهند
وهمچنین تا هفت روز هند وشب خیسانیده صبح با شکر بدهند وهر گاه رشته گسسته شود وعضو رم کند انعضو را در آب شور ویا در آبکیه شب یمانی ونمک طعام وسرکه
دران جوشانیده باشند بارند باضعده واطلیهٔ الکده وه نطولات جاذبهٔ منضجه مدرنمایند تا باز بزودی پدید آید وانجا را بنشتر شگافته تمام بر آرند وبرهم آمجاز زغیره
مندیل ساز ند وخوردن اطریفل قنبیل علویخان کرقاتل ویدان است واین اطریفل باهمان منع از حدوث آن میکند ودر رفع این مرض عظیم الاثر است **صفت**
اطریفل هلمان مگیرند پوست هلیلهٔ کابلی بست درم پوست بلیلهٔ آملهٔ افتمون هر یک ده درم زنجبیل شیطرج هندی سعد کوفی زوفا قسط تلخ
هر یک سه درم سانج هندی دو درم اسفاناج سطوخودوس هر یک هفت درم غاریقون پنج درم مصطکی نیسون قرنفل خیر بو کندر جوز بوا هر یک دو درم خلفل فلفل
نارشک حاشا هر یک چهار درم عسل سیصد چهار وزن ادویهٔ شرتی از سه تا چهار درم **مؤلف جواهع** گوید که علاج آن اطریفل عموماً نست که لابل سکستنه بلکه درین
این مرض عام باشد وخصوص مقتادین بدین مرض در فصل بهار البته تنقیه بدان نمایند از فصد وسهلات مصفر او بلغم مانند مجبب تقو نیاد صبر وقوتا یا وتقع صبر مطبوخ
افتیمون ویا هلیلجات وسنا یا منفلوس خیار شنبر شیرخشت ویا شربت ورد مکرر ویا تنجبین وروغن بادام ودوا الشعر بدو حب عصارهٔ ریوند وبارنجبوی مثال انها
بعد از منضجات وبعد از تنقیه استعمال کنند اطریفلات چند روز مانند اطریفل سنائی وافتیمونی قنبیلی ومجون قنبیل که قاطع مادهٔ آنست وکثرت استعمال نمایند ودوی
مزاج را تصفیهٔ خون وفصد وحجامت واخراج خون بقدر ضرورت وقوت وبعد از ان اشیای معدله مزاج خون از اشربه وادویهٔ مناسبه بیاشامند وانقیهٔ لطیفه بروفق
خون صاف لطیف خورند واجتناب از انقیهٔ واشیای مولد آن مثل پنیر خشک شور وکنده تازه تیز ک وگوشت گاو ومزغ پیر وبز پیر وپنیر وچوری تخمه آشامیدن آب سرد
غلیظ را کلا نمایند وبعد از ظهور رشته قدری پیاز را کوبیده آب آنرا بران بفشارند وآهسته آهسته آنرا بکشند تا بر آید وبگسلد وآب پیاز بران بیفشرده باشند اگر تمام
آن بیکدفعه بر آید بهتر ورنه دی دهن آن زخم را ببندند تا هوا یا آب داخل آن نگردد واگر قدری بر آید وباقی بآسانی برنیاید از اجال خود بگذارند ودران آب پیاز بفشارند
وقطعهٔ پیاز را بران گذاشته آنچه برآمده آنرا بچوب یا هیل سرب پیچیده بعصا به بر بندند وبعد از زمانی کشاده بر آن آب پیاز بفشارند وعلامت آنرا بکشند تا بر آید واگر باین تمام
بآسانی برنیاید بدستور بر آن آب پیاز افشرده وقطعهٔ پیاز گذاشته به بندند وبعد از زمانی بدستور بکشند همچنین بهمل آرند تا تمام آن بر آید واگر رشته بگسلد ودرم کند ودرد
شدت نماید واز ان تب بهمرسد درمرض بی قرار باشد این همه را کنند ونسخه آن همانست که دران روغن چراغ یعنی روغن بزرگتان دشیشه وغیره است ودر ذیل
علاج مسطور شد بر پارچه مالیده بر دیدم گذارند وهر روز تبدیل نمایند صد سه چهار روز نخچه گردد پس اگر خود بخود منفجر نگردد نشتر زنند وعلامت بفشارند که چرک آن

بزاید پس قیمانه بصابون آلوده و بیارگ نیم سوده بر دهن آن گذارند تا بند نگردد و بران آن ضماد راگذارند تا باقی نیز پخته شود و همچو آن برآید بعده آنرا بر هم ریخته ملتیم سازند **طریق استعمال منضجات و مسهلات** درین مرض اگر ماده صفراوی باشد گاوزبان شاهتره بسفایج اسطوخودوس بادرنجبویه گل بنفشه گل خلوف افتیمون بصره بسته هر یک ده مثقال آلو بخارا آلو سیاه انجیر هر شش مغز خص اصفهانی پسته ان هر یک ده دانه مویز منقی بسته دانه تمر هندی نرشک هر واحد ده مثقال اورده بیه را سوده افتیمون شب در آب دو رطل خیسانیده صبح بجوشانند تا آنکه سوم حصه آب بماند پس صره افتیمون را انداخته یکدو جوش دیگر داده فرود آرند افتیمون را بمالند و انشره دور کنند پس صاف نموده سکنجبین افتیمونی یازده مثقال داخل کرده بیاشامند در روز دوم تخم خربزه تخم خیارین هر سه یکوفته هر یک دو مثقال طبیخ بنجبین و ۵ مثقال بعد طبخ اضافه کنند در روز سوم بیخ کاسنی بیخ بادیان اصل السوس عنب الثعلب پرسیاوشان هر یک دو مثقال دفلوس خیارشنبر یازده مثقال رب فرنج بادام یک مثقال داخل کرده بیاشامند و شب حب سقمونیا یا صبر یا قوقایا و یا حب مصاره یونس هر کدام که مناسب داند بنجیر انند صبح روز چهارم این سهل سهل کامل جامع هر چند قنطوریون تفتیح تخم کاسنی گاو سرخ هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال عود صلیبه یوم عناب ده دانه پوست بلیله کابلی بلیله سیاه هر یک دو مثقال سع اودیه منضج روز اول سوای آلو و انجیر صوبزید شمغل اصفهانی و مغز هندی نرشک سوم اودیه روز دوم سوم لیکن در روز اول افتیمون چهار مثقال پرسیاوشان بست دانه کنند در سه طل آب شب تر کرده صبح بجوشانند و صاف کرده شیر خشت گلقند هر یک دو مثقال براجزای مسهل سابق افزوده و سکنجبین مویز کرده ریوند چینی یکدرم سوده بران پاشیده و یکدرم نبوشند و روز پنجم یک عدد بلیله مربی گلاب تسما یکدانگ مجرا و منی مغسول آن خیسانیده بجوزند و بالایش شربت گاوزبان ده مثقال در عرق بیدمشک و گلاب هر یک ده مثقال حل کرده بیاشامند و روز ششم منضج روز اول و روز هفتم نسخه روز سوم و شب نیم جوب نکرده و صبح آن مسهل روز چهارم بیاشامند و در اثر چاره اسطوخودوس قنطوریون و بادرنجبویه داخل کنند و در کاهیدن و افزودن از ادویه منضج و سکنجبین و سکر ملتفت داشته باشد روز اول منضج اگر بادرنجبویه بسفایج قنطوریون و تفتیح روناس خشک عنب الثعلب پرسیاوشان هر یک دو مثقال انجیر ده مثقال شمغل مقل ازرق کتیرا هر یک یک مثقال سوده بروغن بادام چرب کرده حب سازند سه عدد بچهیده وقت خواب فرو برند و عقب آن آب نیمگرم نبوشند و یا اجاج فیقرا خانه یهود بریوند چینی تربد بسفید هر یک نیم درم شمغل نیم دانگ تخم خربزه تخم خیارین هر یک یک درم مصطکی مقل ازرق کتیرا هر یک دو دانگ هندی هر یک دو نخود با دو مثقال نقشه سرشته سکنجبین روناس یا اجاج و صبح اودیه روز اول دو درم دوم سوای زوفا و عنب الثعلب پرسیاوشان دو سطوخودوس و انسنتین و انجیر دو بیخ کاسنی و ایر سا گرفته پوست بلیله کابلی پوست گل سرخ هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال شیرخشت پانزده مثقال داخل کرده تربد بسفید موصوف دو مثقال بران پاشیده بنوشند در روز پنجم بلیله مربی یک عدد شسته مصطکی سوده نیم مثقال آسیخته بجوزند بعد آن نبات سفید پنج مثقال گلاب عرق بادرنجبویه هر یک ده مثقال شربت نموده بنوشند در روز ششم نسخه روز اول و روز هفتم نسخه روز سوم و شب ششم ایارج لوفا ذیاچهار مثقال حب ساخته فرو برند و بالایش آب نیمگرم بنوشند در روز چهارم بنوشند و غذا در این ایام میان روز نخود آب گوشت مرغ جوان یا ادویه یا کبک شب پلاو از یکی از این گوشتها و روز پنجم نسخه روز دیگر بلیله مربی و مصطکی با شربت سطوخودوس پنج مثقال و عرقیات مذکور و تخم خربزه خشک یک مثقال سخونده و اگر ماده سوداویت داشته باشد روز اول گاوزبان شاهتره بسفایج بادرنجبویه عنب الثعلب پرسیاوشان اصل السوس مقشر گل بنفشه گل نیلوفر هر یک دو مثقال عناب انجیر زرد هر یک ده دانه جوشانیده صاف نموده تربد چینی بهمن سفید هر یک پانزده مثقال حل کرده بازصاف کرده نیمگرم نبوشند و روز دوم و سوم تخم خیارین تخم خربزه پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان بیخ کشوث افتیمون در صره بسته هر یک دو مثقال اضافه نمایند و شب چهارم مطابق روز اول یک مثقال سوده بروغن بادام چرب نموده بمعجون بیخ دو مثقال سرشته بحب ساخته بورق نقره پیچیده وقت خواب فرو برند و عقب آن آب نیمگرم بنوشند و صبح پوست بلیله زرد پوست بلیله کابلی بلیله سیاه گل سرخ هر یک دو مثقال سنای مکی چهار مثقال شمغل اصفهانی دو دانه دانه مویز منقی بسته عدد فلوس خیارشنبر یازده مثقال شیرخشت دو مثقال بادام دو مثقال عوض پرسیاوشان بیخ کشوث در نسخه روز اول و دوم و سوم نفرزده تا سه روز همچنین بلیله مربی کیدد رگلاب سته الاجود مغسول کیلدانگ آسیخته در دن مطلا

دو عدد و بران بپیچیده بخورد بعد از آن تخم بانگوبک مثقال شربت گاوزبان پنج مثقال گلاب ده مثقال بنوشند در روز ششم دوای روز اول تا روز هفتم تسویز روز دوم همچنین آن روز شب هشتم دوای شب چهارم تا روز هشتم دوای روز چهارم بنوشند و درین ایام وقت ظهر شوربای قیمه یا خود اب گوشت مرغ بخورند شب پلاو و قلیه چلاو و بعد ازین چهار روز مداومت بخوردن بابونه مرتی بگلاب نشسته و شربت از نباتات و گلاب و عرق گاوزبان و عرق بید مشک هر یک پنج مثقال تخم شربتی یک مثقال باشیده باید کرد و اگر صاحب این مرض را اوجاع مفاصل باشد روغنیات و سهلات آن سوزنجان داخل نماید و اگر زن بود و ادرار طمث منظور باشد در سودا دوی تخم کشوث و سکدانه و شطراسفیوس و در بلغمی جلبه و خسک اند و شطراسفیوس و کمازریوس و اگر صفراوی باشد تخم خیارین تخم خربزه تخم کاسنی تخم کشوث و مانند اینها از مفتحات و سهلات آن اضافه کنند و اگر اندک ماده باقی مانده باشد چند روز بعد فراغ از مسهل مداومت باطریفلات مذکوره و معجون قنبیل نمایند

سعفه

و آن بقول شیخ از جمله بثور قرحیه است که اول به بثور مستدیر که خفیفه متفرقه در چند مواضع آغاز کند و بعد آن مقروحی که بران خشکریشه بود متقرح و ریش گردد و دائما مسترخی باشد و زبر کوه کان بسیار حارث شود و از ابهندی گنج نامند و صاحب او را گنجور نامند و موضع زائل گردد گاهی در سایر بدن افتد و آن دو نوع ست یکی طلب که ازان زرد آب سیلان کند و آنرا شیر نجیبه و سعفه طلبه نامند و دوم یابس و این نوع بغایت خشک باشد و پوستهای تنک سفید ازان جدا شود و بقوبائیت یا بسه ابتدا کند و بسیار باشد که در سر ناتوران کند و بسرعت و در گربا زائل شود و سبب سعفه طوبت رديه حاده و اکالست که بانخوان آمیزد و ایضا اخلاط غلیظه ردیه پیه ران زیر جلد محتبس شود و در رحم و ثبور پیدا کند و در تعلیق ازان منتشر گردد و بسرعت و تاکل خویش جلد را ریش و فاسد کند و ازان زرداب لزج سیلان کند و حسب نوع یابس آن خلط سودا دی است بسیار که طوبت رطوبه حریفه بادی آمیزد پس یبوسی جلد منفرغ گردد و آنرا فاسد کند و بخورد و فشوران جدا گردد و حسب بکالت گوید که سعفه قروحی ست که در سر حارث شود و آنرا خشکریشه بود و آن انواع ست نوعی را ازان شهدی گویند و حدوث او از بلغم شور است که آنرا جو دغانند و آن نیز قروح مستدیر صلب بود و انواعی دیگر است که او قروح بود به بادی در جلد سر سودا نهای باریک شود و در سودا نهای او طوبت شبیه شهد بود و نوعی از آنست که آنرا تینی نامند و حدوث او از خلط غلیظ سودا وی است که آنرا جو دغانند و آن نیز قروح مستدیر صلب بود و انواعی دیگر است که او قروح بود به بادی در جلد سر سودا نهای باریک شود و در سودا نهای او طوبت شبیه شهد بود و نوعی از آنست که آنرا تینی نامند و حدوث او از بلغم شور

واین مرض رانیز وقرام نامند و بصحت هنگام بلوغ مفارقت کند وگاهی بنابت سودا تمام فاسد شود پس بگردد و مدتها بعضی ازان شهدیه باشد و در جلد سر و رانج مثل سوراخهای قرص شهد گردد و بعضی ازان مشابه انجیر و ترشحیق و تبر بر آن بود و بعضی ازان آنست که بادی جلد بسیار نسج گردد و خون سیلان کند و ندوالا اسود بحسب سنان و بلدان و فصول بسیار مختلف بود و اگر فقیر بدان عود میکند و تدبیر بهاء الدین مینویسد که قمع آن زر کلی وکلی گویند نوعی از سعفه بود و بسیار باشد که پوست را خورد و سام را به نبود و هیچ محل بیاض نماید چنانچه بعضی کلان را واقع میشود و قسم دیگر سعفه متقرح بود و آنرا شهدیه گویند و این بر دو دیگر اند اما بیشتر ازان افتد که بر سر باشد که پوست را بخورد و مادهٔ این علت بلغم محترق بود مخلوط از صفرا و بلغم شور و قطری گویند که فرق میان شهدیه و سعفه علبه آنست که بالای سعفه علبه پوست باریک طب نماید زیرا و رم بود و آن قطعهٔ متصل باشد حتی گاهی در رقعهٔ سر مقدار چهار انگشت یکقطعه بود و شهدیه مکشوف باشد و در سوراخهای او صدید واقف نماید شل و قوت مسل مرشحه و خلیشی بالزاق قطعهٔ واحد بود و سوراخها کشاده باشد بخلاف سعفه و ازین مرض نومیست مرومت بعجز و آن شبیه بمدامیل و خراجات ست که در جلد سر ظاهر شود و سخت باشد و بریم نکند و مثل غده باقی ماند بعده منحل متلاشی گردد و از مواضع دیگر ظاهر شود و جالینوس گفته که اکثر دیده ام که این علت بالا و صیادان ماهی حادث میشود و بیان قول ایشان کرده بسوی آنکه این علت از بخارات غلیظهٔ ارد تجفیه میباشد **علاج** اگر طفل شیر خواره باشد تنقیه مرتضه کنند بعصاره سر رو و اسهال از طفل نیز گیرند بمجامست و چسپانیدن زلو و در مریض جوان تنقیهٔ او بعصاره سوسمل حسب غلبهٔ خلط خایند و بر افذیه تنقیه مثل قلیه کدو و اسفاناخ و زرد و تخم مرغ اقتصار و رزند و بعد تنقیه و صلاح خون باطلیه معصفه طلا نمایند مثلا زرچوب منزار و ابرسا و تلخ گلنار را تبخ کاغذ سوخته مازو برگ مورد بیخ سومن اقاقیا قنبیل جمله با هر چه ازینها بهم سد بار یکسان ساخته بسرکه و روغن گل آمیخته کاغذ و در سعفه یا بسه تنقیه خلط سودا وی نمایند و تر طیب نزیع با خذ یره طبه و حمام و غیر آن از تدابیر مرطبه کرد ر امراض سوداوی مسطور ست بعد ازان آب گرم و لعابات مثل لعاب تخم خطمی و بنفشه و تخم کنوچه و تخم کتان بر سعفه ریزند و قیر طی و شحوم و روغنهای بارد چون کدو و همان روغنها در بینی چکانند و اگر سعفه فلیغمی باشد تا هر بن نخواشد تاخون آکوده گردد پس سرکه در نمک آب صابون چون کدو یا بر آن زلو چسپانند بعده بداغی سعفه کرتوی التجفیف باشد مثل مرهم اصم طلا کنند **بیان ادویه مفرده نافع سعفه** اگر مریض ادرحمام غسل نهند و بمکان سعفه را بمنشافهٔ موی سر و سر ریشو نند تا آنکه پاک گردد و خشک شود جدا شود و سر را بنشفه نوشت کرده بر روغن گل چرب نمایند و برگ سوسن کوفته بیخته بران پاشند و لباس پوشانیده از حمام بیرون آرند و همچنین سه یا چهار مرتبه عمل آرند مریض صحت یابد و محبوب سودیی ست و اگر خاکستر بره دی سوخته نزد خروج از حمام و بعد چرب کردن بر روغن گل بسعفه کبوس نمایند نیز مجرب و ست و اگر در جالیکه سعفه باشد رگی بزرگ تفحص نمایند فصد او کرده خونی کزان خارج شود بر سعفه طلا نمایند با لخاصیت مجرب نوشته ذکر ایرند مثل غبار سوده بسر که طلا کردن مجرب ست و سکه خوردن و طلا کردن سعفه را بسر که مجرب ست و مصدوع الیست و ضماد حنای قریش بر سعفه مجرب نوشته و کذا ضماد ایرسا و اگر کلنار بر روغن کنجد در شیشه انداخته تا چهل روز در آفتاب بیاویزند مثل روغن گل بسازند و سعفه را کمر بدان چرب نمایند با لخاصیت مجرب ست و طلای روغن گل شفته الوموم زرد و کذا طلای خرزهره بقر بآب و کذا استحوان فیل سوخته و کذا آب ترشی تربیخ طبرخون آمیخته تبکر انیز از مجربات اوست و ضماد بول انسان بزیت یا نخاکستر چوب انگور و کذا سرگین کبوتر با روغن بد و کذا قسط هندی سوده بآب یا بسوسن و کذا غرنی السمک بسرکه حل کرده و کذا کرویا و یا قرقا ما سوده بسرکه سرشته و کذا دو بیخ بسرکه سوده و کذا مغز تخم بید انجیر و حب بلسان و در بیخ نرد حبد اجدا سوده مساوی بعسل سرشته و کذا حلیه کرمنه بعسل سرشته و کذا آرد حلبه با بورق و آب چغندر و کذا ترمس تلخ بسرکه و عسل و کذا خوف تنور بسرکه و کذا سکبینج بسرکه و کذا افیون و نمک بزاق سرشته ضماد کردن و بعد چهار ساعت آب سرد شستن و کذا تخم شفته الوسوده و کذا خون روباه و نمک و خرزهره بقر و کذا آب کرفس آب باویان مذر بیخ زرده کذا سرپش سوخته بسرکه هر واحد نافع سعفه است و اگر مریض بحمام غسل کند و خشک نشیه از سعفه بشوید و بهنگام بیرون آمدن از حمام سعفه را بروغن گل چرب کرده بر ان قنبیل طلغی خشک بچسپاند و پارچه پوشیده از حمام بآید و سه مرتبه این فعل کند سود مند بود و همچنین کبوس کاغذ سوخته بزیت و یا بسرگین فیل سوخته و کذا تمر هندی بروغن زنبق و کبوس سیم نرسوخته و نخود سعفه بطبیخ کبیکج بمرات و کذا آب کهرتی و اکل ضماد حب الصنوبر کبار و طلا سعوطرته و قدر رضائی که تمام شب بدان خضاب کرده خشک نموده سایيده باشند تدریجا لا ورس و کذا سکنجبین آب خام و تعلیق ملق بر صاحب سعفه را خلط زمرد مثل غبار سوده با دویه سعفه نیز مفید ست و بقول اطبای هند گل تنبا کو سوده و یا پوست تذکش کنده سوخته بروغن شرشف آمیخته و یا برگ ارند نرم کوفته بقدری نمک سایيده و یا کوکو که چیزی شبیه بانجدان آمیخته و یا خردل نصف بریان و نصف خام ساده

بروغن سرشف آمیخته و یا سم اسپ سوخته بروغن کنجد آمیخته و یا اثر بکلاین نیکوتنه در روغن سرشف سوخته و یا برگ فراش سابیده قرص بسته در روغن تلخ سوخته صاف کرده و یا کلونجی بسرکه تیز با برگ چغندر خام سوده و یا سرگین بز سوخته بسرکه طلا کردن هر واحد نافع است **ذکر بعض ادویه مرکبه معمول در اقسام سعفه و هو انواع سعفه اطفال مجرب** ست نیلة تهمة نکاشه دود دهنا کسی که تخم در بیان نمیکند دود دام در روغن سرسون بریان نمایند پس سبزه آسیائی خوب بسایند و بر سر طلا نمایند او را اندکی سوزش میکند بعد ساعتی ساکن شود و اگر آماسی سوخته نیم پاؤ کونار سوخته ربع پاؤ حنا کمیله هر واحد دو دام سهاگه بریان خاکستر گلخن هر واحد نیم دهم زیاده کنند و وزن تو تیا دو هر یک نیم دام کنند و در روغن مذکور حل کرده بکار برند مفید تر باشد **روغن اوراق** کنافع سعفه ست و مجرب برگ یاسمین برگ نیب برگ فراش برگ بکیره برگ بید نیم برگ بکلاین هر واحد دو دام سابیده قرص نموده در پاؤ آثار روغن کنجد بسوزند که سیاه شود صاف کرده کمیله مرداسنگ برگ حنا سهاگه بریان زرد چوب سوخته کات سفید با بچی سوخته آماده سوخته **مغلفل** اگر دو سوخته هر واحد دو درم نیله تهمة نیم درم سابیده در روغن اندافته بچوب نیب حل نمایند و بعد تراشیدن موی سر بماند **ضماد** مفید سعفه و مجر خلیای خشک کمیاچونه بری هر یک یکدام نیله تهمة نیم دام کتفشه شش دام کوفته بیخته بروغن سرشف آمیخته بماند و ساعتی دنا فتا نشینند تو اگر آرد نخود بیشتر داند کی نیله تهمة سوخته بار یک ساخته در خیزات تر تش آمیخته کف مال کنند تا ماند نخیر شود پس موی سر تراشیده بماند و بعد یکپاس بشویند نیز نافعست **ایضاً** هلدی سوخته آماده سوخته برگ حنا هر یک دو تولة سهاگه بریان کمیله مرداسنگ فلفل سوخته هر واحد یکتولة نیلة تهمة تخم کینبر ماشه کوفته بیخته بروغن تلخ آمیخته بعد حلق سر مالیده باشند مجرب ست **ایضاً** که در سعفه رطب و یابس و مجرب گوگرد و سیماب تو تیای سبز هر یک سه ماشه گل سوخته تهمة یکنیم تولة کهرل کنند که سیاه شود در روغن تلخ بیخته بماند و بعد یکساعت سرگین گاو میش مالند و بعد خشک شدن مالیده و در کنند و بآب سرد بشویند سه بار کافی ست **ایضاً** برگ حنا چار تولة باپچی مرداسنگ کمیله تهمه سهاگه هر یک دو تولة نیلة تهمة سه ماشه کوفته بیخته بار وغن تلخ آمیخته بکار برند **ضماد** که سعفه یابس تو با را مجرب ست مغز تخم گردوه جزو تو تیای سفول دو جزو شنگرف هفت جزو بشیتر از ضماد کنند که در سه بار اول کنند بقیه مذیل یاد کرده بدین ست **طلای سعفه** که همواره معمول ست آماده سوخته نیلة تهمة سوخته مرچ سیاه سوخته پوست خشخاش سوخته مرداسنگ بریان همه را باریک سابیده در روغن زرد کمیله و کبریته آزاب شسته باشد آمیخته طلا کنند **طلای هندی** که جهت هر قسم سعفه و خصوص سعفه اطفال مجرب ست کمیله خارمرداسنگ تا زه سبز پوست انار تازه سبز چوب جمله برابر باریک ساخته موم را در روغن گل گداخته بسرشده سرکه انگوری قدری اضافه کرده بهم زنند و موی سر تراشیده بماند و اگر روغن گل نباشد روغن گنجد و گلاب داخل کنند **نوع دیگر** که در جمیع انواع سعفه مجرب ست کاهو زرد اهی شش مرغ زرد چوبه گل مرغ اقاقیای مفسول هر یک یکدرم گلنار کاغذ سوخته هر یک دو درم سفیداب سه درم موم زرد هفت درم روغن گل بیست درم بهم سازند **اقوال اکابر** ابو سهل گوید که سعفه سر اگر در بدنی باشد که خون بران غالب بود اول بکه معالجه بفصد قیفال کنند بعد ازان مجامست بریکی از دو صرف خواهند اگر فصد کفایت نکند مرهم پشمینی کشایند اگر در بدن غلبه یکی از اخلاط دیگر باشد تنقیه بدن باید اتی سهل فقاط خواهند و اگر در بدن استعلا نباشد و مرض ضعیف بود در ان از تنقیه بدن استغنا باشد و با طلیه از ادویه قطع و بلطف و محلل و معدنک بالذع کفایت باشد و این غرض حاصل شود هر گاه ادویه محلله بلطف را بروغن و سرکه مخلوط سازند **صفت** دواء الدفرطاس نافع سعفه قوبا سل سهر بوخته مغسول انزروت کاغذ سوخته هر واحد دو جزو گوگرد نیم جزو سرکه بکجزو بسرکه سابیده طلا کنند **دیگر** گوگرد خاکستر کرده شهم حنظل بسرکه تنهد سابیده طلا نمایند **دیگر** صمغ صنوبر گلنار سمادی بسرکه در روغن گل سرشته طلا کنند **دیگر** خاکستر چوب انگور نرادند مدرج گلنار مازو نیم درسرکه در روغن مورد بسابند و طلا کنند **دیگر** مرداسنگ زرد چوب سماق بسرکه در روغن گل سرشته بدیگر خشخاش سوخته نخود در روغن گل طلا کنند **دیگر** برای اصبیان مازو خام وزنیت بسوزند و سابیده با دی نمک آمیزند و استعمال کنند **دیگر** برای پریشان مرداسنگ بادام تلخ سوخته مازو زرد چوب مساوی بسرکه در روغن گل طلا کنند **دیگر** برای سعفه مطبوع خرزهره بشویند پس این طلا کنند تو با ل نحاس مرقنبیل هر واحد جزوه خاک کند شب یمانی هر واحد چهار جزو زاوند قلفطار خاکستر چوب انگور سرکه

بگیرند و سعفران گل طلا ساز منه شیخ میفرماید که علاجش قریب از علاج قوباست و عنقریب ذکر کنیم لیکن الآن میگوئیم که سعفه یابس کم نفع میکند استفراغ خلط صفراوی وسوداوی و بلغم شور مثل طبیخ بلیله با فتیون که دران صبر و تمر هندی داخل کرده باشند و بعد آن استعمال کنند چیزیکه تقیه باقی باقی بالطبیب کند مثل مار الجبن بشابت بره طب بگیرند از جمله یکطل و بلیله سیاه و زرد هر واحد سه درهم افتیمون دو درهم نمک نفطی دو دانگ بآن هر روز آمیزند و بعد از ان برمار الجبن افتیمون اقتصار نمایند اگر طبیعت متحمل باشد و افراط نکنند و یا ربچیزیکه احتمال آن کند و از بچیزیکه دران شیرینی مفرط باشد خصوصاً خرما و یا تلخی یا تیزی یا شوریت بود اجتناب نمایند و بر اشیای قهقهه مرتوا فلط سالم که دران لذع نباشد اقتصار و روزند تر طیب بدن به طوبت معتدل از حمام و غیره و کنند و فصد اسفل از عروق دستها گیرند اگر حاجت بدان باس بود و یا از رگی که آنقصود را غذا میرساند مثل رگ پیشانی در سعفه حادث بر سر رگی که در جلد سر باشد و رگ پس گوش آن در اکثر امر بر سر میبا شد و ایضاً حجامت بر گاه و سر باشد و اگر در اعضای سافله بود فصد صافن بنمایند چون این فعل کنند سعفه را خوب بخارانند تا نمک خون آلوده گردد و جمد دران نماند تا نمک خون بسیار ازان سیلان کند بعد آن علاج با دویه مخصوصه نمایند و خصوصاً چون بعد سائل شدن خون نمک و سرکه بمالند و سعفه یابس را حمام متواتر غیر افراط الطالت جلوس دران و نهادن عضو بر بخار آب گرم و نیمگرم در روزی چند با دران شیوخ قدیم طب بغداد تدبیر مخصوصات فتح کنند و در راستفراغ آن احتیاج نبود بادویه که جذب سودا بقوت نماید و اسهال آن کند و بعد آن مار الجبن بدستوریکه مذکور شد استعمال کنند و بچپانیدن زوفا قریب سعفه پاک نیست بعده از خاریدن دخون آلوده کردن چاره نیست بعد آن ادویه موضعیه استعمال نمایند و قوی زعم کرده که خون فصد از رگ قریب سعفه مثل رگ پس گوش برای سعفه سر طلاح اوست باید که آنرا طلا نمایند بعده بآب چشمه روان بشویند و اما ادویه موضعیه برای سعفه رطب پرسپاری بتدری و آنگه بر بدن رطب و ابدان ما لطفال باشد مثل حنا و شاه سعه با زوسوخته بروغن چکیتی ذبه بست که این نبایت مجرب ست و مثل اروه بر رطب از قوابض مخصصه چون پوست انار بسرکه در روغن گل و گاهی دران مرداسنگ داخل کرده میشود و گاهی احتیاج باستعمال دوائی افتد که دران جلا نیز باشد مثل زاوند و بسیار باشد که سعفه متوسطه را مالش بسرکه نمک اشنان سبز صحت بخشد و خشک شده خشکر بشه آن باقطعه گردو و از آدویه درین مرتبه توتیا و اقلیمیا دکاغذ سوخته بسرکه راست تو با بگیرند مرداسنگ و چرک نقره و بادام تلخ سوخته و زرد چوب هر واحد یکدرم بسرکه در روغن گل بچنین بیخ سوسن آسمانجونی و عود بلسان و کور سلی محلوان حسیلان سوده و ایضاً حدرس و مغز بسرکه و ایضاً بادام تلخ و مازو بسرکه ساز ند بعد تولم کردن بآفتاب ایضاً گویند که بگیرند سرطان زنده بیاز خرش کوفته بیفشرند دبدان سوط کنند و بطوبت سرطان تنها و آما سعفه مزمن آنکه در ابدان صلب باشد و رالما احتیاج بود بمثل قلقطار و قلقند و سوری مزاج سحر و نمک و کبریت و خاک سیماب زرد چوبه و دواء القرطیشا بمثل نخاس و دخان تنور و نمک از قوابض محلله ست و ایضاً مثل مرداسنگ سفیداب و اما خرزن خشک از مفتحات قویات و سرگین کبوتر از محللات شدید الجلا و تجفیف ست و همچنین سرگین سوسمار و سرگین زرد و خصوصاً خرما و بیخ و تخم زرد چوب جمیع سعفه را نفع کند مرهم سرخ قرص از زرد چوب و حنا و زراوند بپوست انار و مرداسنگ و دواء الکبریت که ذکر کنیم و این دوا جدیست قیمو لیا و گوگرد سبز و خاکستر کدو و تخم خطمی سادی بسرکه یا دوای کشنیز سوخته و غیره یا دوای خاکستر چوب انگور و غیره و یا طبیخ خرزهره و غیره که همه در قول ابوسهل گذشت ادویه موضعیه ای سعفه یابس پس خرزن قوی ازان محتاج بدان حاذو کوآنرا بخورد تا نمک گوشت صحیح رسد بعد ازان معالجه بر هم قروح مثل مرهم زرد چوب بدر داسنگ و سرکه و زیت کنند و سعفه را بس که متر از ان باشد معالجه آن چیزیکه بدان علاج سعفه خرزن اول مذکور میکنند باید گرد و تر طیب بدن باقی نه و نشو قات و هشتها و غیر آن نماند و دوائی جید برای سعفه رطب یا بس خرزن بادام تلخ زرد خرد اول هر واحد نیم سکره بسکره یکدانگ سیاه دانه هر واحد سه مثقال فیلزهر یک مثقال زرد چوب و بورق هر واحد نیم مثقال دویه را سابیده و بهر دو روغن و سرکه گرد رب حل کنند پس بر هر سعفه و رب و قبل و قبا به تر طب شود و از اشتعمال کند خاصاحب کاما گوید صاحب سعفه را هی باید که بر نفره حجامت کنند و اگر ابگسانی باشد که در ایشان فصد ممکن بود خون بمقدار معتدل از رگ قیفال بیرون آرند و همچنین اگر آزار شریان های سهل ممکن باشد طبیخ شاهتره و بلیله کابلی و سیاه هندی خانه زرگوشت دشیه بنی پرهیز کنانند و اشیای سعفه تدبیر نماید و غذا بعد از بگوشت طائری که خفیف و لطیف باشد و بهای رضا عی سازند و بعد از ان هر نفس سعفه طلا کند صفت قرص سعفه زرد چوب مغز بادام تلخ هر واحد یکجزو با ریک سابیده مقل رو غجزو و سرکه یکپیمانه مرد تر کرده در هاون سوده با هم بسرشند و اقراص ساخته در سایه خشک سازند و وقت حاجت بار یک ساخته آب کاسنی بسرکه در روغن گل سرشته استعمال کنند و ایضاً این طالا کار بندصفت آن زراوند طویل را قطع بعد اقاقیا و گلنار سمادی که گوشته بیخته باریک

فصل سعفه

روغن گل و سرکه حل کرده استعمال کنند و دیگر روغن کنجد بر سر مالند و بران برگ سوسن باریک سوده و پاچ سوسن آسمانجونی سوده بپاشند و دیگر مانده سبز و مورد خشک ساوی کوفته سحیق بیخته و موم دو درم و سرمه و مرداسنگ و مازو هر یک سه درم روغن کنجد گداخته او بیه بران مالیده مرهم سازند و این مرهم جوب صالح برای ابدان نرم است و اما هرگاه بدن سفت و درشت باشد این مرهم استعمال کنند صفت آن بگیرند مرداسنگ و مازو اقاقیا گلنار و برگ سوسن و برگ خرزهره هر یک حناء و پوست انار ترش و مغز گل وزد چوب و اقلیمیای فضه و چوک آن هم مساوی باریک ساییده بحریر بیخته و در سادن بسرکه وزنت حل کرده وقت حاجت استعمال کنند و دیگر نیک وزراج هر دو سه درم مازو و زد چوب و چوک نقره و مرداسنگ و خاکسپاب و زراوند طویل مساوی باریک ساییده بروغن گل و سرکه در سادن حل کنند و بر سعفه کثیر الرطوبت که در ابدان کهول باشد طلا کنند و دیگر غرغت متوسر گین بوتر نیک مساوی باریک ساییده بزیت سرشته بر موضع طلا کنند و دیگر غوف سراج آخضر کرمانی طویل استعمال کرده باشد باریک ساییده و دوغان تنور بهول اطفال نابالغ بسرشند و بر طشت برنجی طلا کنند و دیگر شانه روز گذارند پس آن خراشیده بروغن گل سرشته بر موضع طلا کنند نفع بخشد تبدیل اگر این ادویه فائده کند بهتر والا فصد سر و رگ پس گوش نمایند و بخوبی گداز آن برآید بر سر طلا کنند و آنچه در سعفه نفع کند اینست اگر بگیرند خاکستر سیاه کان نقره و باریکساییده بروغن گل خوب بسرشند و بر سعفه طلا کنند بعد حلق تنوره دیگر از جالینوس بگیرند کاغذ سوخته و اسرب محرق هر دو اصدیک وقیه گوگرد چهار درم هر دو باریکساییده بسرکه سرشته استعمال نمایند و یا بگیرند قرطاس سوخته و بسرکه سرشته بر سعفه طلا کنند که آنرا به سازد و هرگاه سعفه یابس شده باشد گاز آن بپوست سفید بعد اشود باید که تریه صاحبی یا غذیه مرطب کنند بر روغن گاو شیر آن و روغن گل مخلوط کرده یا روغن خشخاش معتدل بر سر نیز مالند و اگر سعفه صلب باشد لازم ست که گاز نارا تا آنگاه خون برآید بعده بغلد فیون با سرکه طلا کنند و بعد ازان بر سر آن روغن بنفشه و یا روغن گل و موم مساوی طلا کنند و چون سعفه رو بعلاج گیرد بیاض شود و آب سفید از آن برآید بعده بگیرند سرب مقطوری مجزوء مرداسنگ نیم جزوء و مازو و روغن گل هر یک سه درم سرکه بسیار بشاید بگل ارمنی و کافور هر یک نیم درم کوفته طلا کنند که زایل کرده طلا کنند که زایل کرده طلا کنند که زایل کرده

سودا نهای لوکه نند پس بزنگار پرنیان جالینوس و قاطا جانس گفته که بهترین بزنگار دین بار آنست که از مس گیرند و این نوع سفعه را باین قول تخصیص کرده گفته که بعد ازالهٔ این مرض صدر و سینه موضع نباید داشت بهر آنکه جلد را قاس میکنند بعد حکایت کرده که او صاحب سفعه شهد یه را در حمام دید و از حال او سوال کرد او گفت که این مرض بسبب آنست که گر ما رفع سمی شود و در سر باز جوع میکند پس جالینوس معلوم کرد که آن محتاج بشست و آن مرورا از حمام بجاده برود آزاد امر باقتصار باقتهٔ یه نا شفته کرد و فصد و تنقیهٔ سر او نمود و در مدتی قلیل از آن صحت یافت و علاج سفعه معروف بروس الملا باستفراغ بحسب امکان بست نزد استعمال قوانین آن بعده سوی رایه چنین بکنند تا به اصول آنها ظاهر شود و بعد آن محاجم بغیر شرط در مواضع متفرقه بنهند تا از ان نزدیک شبیه بروغن برآید و بر گاه از نزدیک باز برند محاجم بسر کنند تا بیخ موها سفید گردد و گاهی برای آن این دوا میسازند داروغن حل باین طریق سازند که گیرند سه کرطال دو درم دیگ سنگین انداخته بست درم روغن گل بران ریزند و چوش دهند تا آنگاه سرکه فانی شود و در روغن بماند پس گیرند ازین روغن بست درم و قرنفل یکدانگ فصفه و شیطرج هندی و دکهر کا از آن صنع خوزهندی ست و ازنبخ آن آن صنع صنوبست هر واحد یکدانگ کاغذ مصری سوخته دو دار چینی خشک ابلیله سوخته دو سنجق هر واحد نیم درم تخم ترنج سوخته یکدرم و ایضاً معروف بدوای نفس ست و حنین ابن اسحاق گوید که بدین دوع سوخته و زنبخ افزایند و ابن سیار گوید که دران زنبخ را تجربه کردم و مفید یافتم این همه با سایند و دران روغن حل کنند و بر مصروع قوی که مجموع ازان بدکنند طلا نمایند که در یکرتبه کفایت کند و مرد بردار اهوا از علاج این مرض باطلاعات بسیار غیر از کنیدن مونو نمرده و دران علاج سود نکرد و هر گاه طول کرد و سوی لام کشیده علاج کردم و ازان صحت یافت غیر آنکه بعد ازان دیدم که موی اندر بسیار ضعیف شده و علاج سفعه معروف بجمر گرسنه و شتر صاحب دست و اصلاح غذای او در پرهیز و آب مطبوخ حشائش محلله پرنیز ند و حجامت بر ساقین کنند چه از تقلیل غذا و جذب ماده باسفل بدن زائل میشود و در اهوا جاریه زیاده دیدم که این مرض بدین اصلاح غذای او کردم و آن باندک سعی زائل شد و این علت بمردم کبار و کسی که حرارت او قوی باشد کم حادث میشود و بصبیان اکثر می افتد و گمان میکنم که شرط ازنین دران مفید باشد لیکن من کتابی ندیده ام و حنین ابن اسحاق این مرض را در کتاب حشائش ذکر کرده و گفته که حشیشه معروف بفیل گوش چون پنیرند و آب او بیفشارند و در سر صاحب سفعه بجمر پرنیز ند آنرا تحلیل کند و علاج عام سفعه حمرا بعد استعمال قوانین فصد و اسهال و قطع چار رگ و قصد پیشانی و طلا باین طلاست بگیرند آب کدو و آب برگ بید و آب برگ خبازی و برگ خطمی و همه را بسحق کنند بعده موم و روغن بروغن نفشه ساخته باین آمیزند تا آنگاه از ان بسیار تشرب کند بعده در هاون انداخته بران قدری زیره البحر و بسیار اندک دوع سوخته اندازند و بسفیده بیضه حل کنند تا مختلط گردد و پس بر مواضع حمرا طلای تخین بدان نمایند سه روز بدارند بعده آب گرم و سرکه بشویند تا پاک گردد بعد ازان مرهم داده بهمین طریق بدفعات اعاده بدان نمایند پس اگر فائده شود بهتر والا بگیرند برادهٔ مس بران آب پاشیده در موضعی که آزار باد سعد بلاذ ند تا بزنگار کند بعده گچ نیز بزنگار آن در سر کرده اندک دوغن گل یا روغن بنفشه بران چکانیده بر موضع طلا کنند و از قرعه کردن حذر نمایند و هر گاه که جلد او تغیر گردد و از گوشت متوحه کند صلاح ترک نمایند تا مقرح نگردد و بعد آن اعاده آن کنند و هر وقت که استلا شود تنقیه نمایند و جماعتی را دیدم که برای این مرض فصد رگ شخوص و مافین کردند و ازین مرض صحت یافتند ابن الیاس مینویسد که علاج سفعه شیر بنج انیست که اگر با حرارت مزاج باشد چون صبح طلا با عناب ده عدد و شکر سفید ده درم بهند غذا مزمنه کاش بمقرا و ادام و اسفاناج سازند بعد ازان تنقیه بدن بمطبوخ ابلیله بامطبوخ شاهتره و ابلیله سیاه و کابلی کنند و از عدس با گوشت بچه مرغ قدری بعده و بعد تنقیه بقرص سفعه طلا نمایند و ترکیب او در قول صاحب کامل گذشت لیکن در بخاوزن زده درم سب و یا دام تلخ هر یک بست درم و مقل پنج درم ست و یا طلای زیراوند طویل تحریر کرده و در همان قول مذکور شد بکار برند و صاحب سفعه را می باید که حجامت بر قفره کند و اگر آتا غرون غالب باشد و فصد ممکن بود فصد سر رگ بره و در سفعهٔ مبتدی و خصوصاً صبیان زرد چوب و پوست انار و مرداسنگ خفاره و روغن گل و سرکه نفع کند و علاج سفعهٔ یابس آنست که شیر زنان و روغنهای سرد و بینی چکانند و هم صبح شربت بنفشه و تخم خیرین هر واحد دو درم بنوشانند و غذا لغوزینه نکوتر دهند و آب گرم و لعابات بارده مثل لعاب اسپغول و لعاب بهدانه بران ریزند و اگر سفعه صلب غلیظ باشد باهن محمی چند انکه خون برآید بر ان زنوا نند و صبر سقوطری مرداسنگ هر یک پنج درم بروغن گل و اندکی سرکه حل کرده طلا نمایند و علاج سفعهٔ شدیدی آنست که تنقیه بدن از اخلاط فاسده بدیه بمطبوخ افتیمون یا بمطبوخ ابلیله یا بحب ایارج یا بحب صاصیقون کنند و موضع او را بزنگار پر کنند بعده هر انچه دران باشد نشف نمایند و علاج سفعه معروفه بروس الملا آنست که هر صبح طلا با زاصل السوس سه درم و شکر سفید ده درم و مغز بادام سازند بعد از نضج تنقیه بدن از صفرای محترقه بدیه بمطبوخ ابلیله

یا بسبب خشونت کنند بدان مجعده گذارند و نیکو دران باشد استعاص نمایند تا آنکه ازان رطوبت مانند و غن برآید بعد ازان گل ارمنی و مرداسنگ هر یک بسر کرده و غن گل طلا کنند و معالج سفعه همرا فصد قیفال اخراج خون بقدر قوت و حاجت سست و تنقیه بدن بطبیخ افتیمون با هلیله و این طلا کنند یا کاغذ سوخته اسرب سوخته از هر یک هر یک درم کهربت سه درم بسر کرده استعمال نمایند یا طلای خرف تنور و غیره که در قول صاحب کامل گذشت بسر که استعمال کنند و یا بقیر رطبی معمول از سرکه و روغن بنفشه که دران کف دریا و خرچه و صدف سوخته داخل کرده بسفیدی بیضه سرشته باشند طلا نمایند این نوح گوید که چون سفعه غلب باشد گاهگاه کند اگر مریض قوی و بدن ممتلی بود ابتدا البصد سر زنند بعده فصد سر کنند پس گوش کشایند بعد ازان فصد بعض عروق سر آنچه ظاهر تر باشد بگیرند و حجامت پفرق کنند بعده دوای مسهل حسب وجوب صورت بنوشانند و اغذیه مثل لحوم بقر و جزء روشکار و قدید و مالح و تمر و اغذیه بسمخه مرتب از جزء پیاز و گندنا پخته پیرکنند و بلحوم طیور و زرده بیضه دواهی کوچک غذا سازند بعد ازان بطلای سر قصد نمایند و سر را بروغن کنجی چرب کرده بران عود بلسان سوده یا قلل بسر که حل کرده یا حب لبان بسر که سوده طلا کنند و آب بهوس گندم بقدر ثلث آن سرکه انداخته گرم کنند و بدان سر را بشویند و بعده بآب چشمه بشویند و اگر سفعه فرمن شود و دوام کند این طلا کار بندنخاک زراج هر دو سوخته و گوگرد و دیگر ادویه طلائی گردران نمک فراوان است و در قول صاحب کامل گذشت آنچه بسر که و روغن گل طلا نمایند و در سفعه یابس بران زنند یا مرزنجوش بکوبند و افشرده دهینی چکانند تا آنکه سفعه باطفال اید بر گوش نمانشوط زنند و خون آن بیاشامند و بران طلا نمایند و بر ضعه راسفوف هلیله و افسنتین و مشک بخورانند و اگر بدن او ممتلی و قوی باشد فصد کنند و حب اصطمیقون حب ایارج بدهند و امر بهیز و ترک جماع و استعمال ریاضت کنند و آنچه از این طلا سفعه صبیان را نافع زند بر چوب رطب و ضاد و نه در مرداسنگ پوست انار بسایند و بسر که در روغن گل آمیخته طلا کنند اگر سفعه بر روی باشد و همراه بو نفع میکند و آنرا دهان جام و انکباب بر آب بگیرند هر روز دو فصد پیشانی بعده چسپانیدن زلو بران و یا خوب نگارند تا خون ازان سائل شود پس نمک و سرکه بالکنند بران مرهم احمر موصوف طلا کنند و نفع میکند آنرا طلای حبابون و نهادن آن تا آخر امس کنند پس آب گرم شستن و بعبرات اعاده این کردن و یا طلای عصاره خرفه مداومت کنند و آنچه از ادویه مفرده سفعه رافع گفته چون بران مفرد یا مجموع طلا کنند مثل ماهیتا و مازو و حصنص و زرد چوب و بلوط و غن بادام تلخ بسر که و مر و گوگرد و صمغ و مرداسنگ و موم سفید و زرده بیضه و بول گاو و حرمل و نیچ و زنبادر و شحم حنظل و جوسوخته مسیح کبروبرگ انجیر خشک مسیح فی خشک و شب یمانی جبر و لبان و برگ زیتون و قطران ست و گویند که سفعه را طبه را به کنند چون کاغذ سوخته بسر که سوده بران طلا کنند تحقیق که این طلا برای سفعه رطب ست و بهتر ازین دوائی نیست بگیرند خرت تنور کهنه دو جزو نمک یک جزو با یک سایه بسر که طلا کنند و گفته که در علاج سفعه و فرج رویه دو رصعف و جرب که آن تخلف نمیکند اعتماد بر سرکه و نمک کنند که چیزی بهتر ازین در تجفیف ماده نیست مع امن از ورم ابن ماسه الله گوید که علاج سفعه رطب که ازان زرداب سائل شود فصد قیفال ست اگر مریض قوی باشد و بحجامت اگر مریض ضعیف بود و رگ سر مثل گ پس هر دو گوش بار گ پیشانی بشکافند و بعد فصد اگر یکی از اخلاط بدن زیاده باشد و قوت متحمل تنقیه بود مسهل تنقیه بدن کنند اگر غالب صفرا باشد بطبیخ هلیله یا قرص نفشه و اگر غالب بلغم باشد بحب بسیر و مریض را از اغذیه غلیظ مولد آن مثل ماهی و لحم بقر و شیرین چون حلوا پرهیز کنانند و تقلیل غذا کنند و سهل الهضم مثل بچه مرغ دهند و قصد راس یا روغن آس و روغن گل بارگ خلیق و برگ حنا و پوست صنوبر و مدرس کنند و چون انصباب فضول بایست در علاج این مرض اورده علاجه بغیر آنکه بهمان حرارت کند موافق باشد صفت طلا برای سفعه رطب حادث با بدان صبیان زند چوب دو درم حنا و نخام و کشنیز سوخته هر واحد سه درم مرداسنگ یک مثقال ریوند یکدرم پوست انار نیچ درم مازو و سفیداب هر واحد چهار درم بادام سوخته شش درم اقلیمیای نقره وند گلنار سه درم الاخوین و صاحق هر واحد دو درم مادیه کوفته بخته برده روغن گل سرکه پرورده بسر کرده طلا نمایند که تجفیف و دفع آن کند و علاج سفعه یابس تر طبیب بدن از اغذیه مرطبه مثل انجیر خوردی و ماکیان و زنده بیضه کنند و موم و روغن بیضه ماکیان بر سر طلا نمایند و مریض را هر روز چند نوبت در حمام داخل کنند و بر سرش آب بیفگرم ریزند و اگر مریض جوان باشد از جماع آنرا منع کنند و اگر این مرض باطفال باشد رگ پس گوش بگشایند و بخون آن بر سر طلا کنند و بعد ازان بمرهم احمر طلا سازند و سر را بآب چشمه و سموس طبیخ آب و سرکه بشویند چرچانی و ایلاق مینویسند که سفعه بیشتر از خون مخلوط بصفرا یا بلغم شور روی تولد کند اما انچه از خون صفراوی متولد

نخم ۱۲ ۱۲ ۱۲

یوند گلنار وه خشخاش

شود ریحان و سوذان بود و نیچه از ملیم شود قولنجان کند ریحان خلیط باشد پس استفراغ صفرا بطبوخ بلیله و سنتین مسقونیا باید کرد و تنقیه بلغم حسب مرتوقایا کنند پس سعفه طلا کردن و این طلا کوکان را سود دارد و نافع است بهر دفع گل بریان کرده بسایند و بسر کرطلا کنند مدد بهر سه روز از ان روغن در بینی کودکان چکانند و بعضی طبا شور خشک و بعضی آهک بازیوه ای میزنند سعفه که بر بری افتد بشرط های بُرنج بود علاج آن حمام ست و روی بر بخار آب گرم دشتن و گرگ پشیانی زدن و دیوچه اندا فتن و گل ارمنی و کاهر با سرکه گلاب طلا کردن و باقی رساتوال سابق مسطور شد مجمندی گوید که علاج سعفه کودکان زنداب میلان کند و آنرا شیر بیچ گویند اگر با عوارت بود حجامت ست در شیر شربت عناب سکنجبین و غذا لوزه و ماش یا جوانجزا دام و اسفاناج دکدوهای عصرانی و تنقیه بدن بطبوخ شاهترہ و بلیلجات و بعد تنقیه طلا قرص سعفه و علاج سعفه اصل نیست که هر جمع شربت نیلوفر یا بنفشه یا بنجمین بخارا بهمین بنوشند و استفراغ خلط سوخب کنند و ترطیب مزاج باقدیه بطبیعی مثل ملوخیه و اسفاناخیه و ترغیه و علاج سعفه اسود فصده قیفال سعفه اخراج خون بقدر قوت و حاجت و فصل استفراغ بطبوخ افتیمون بطبوخ بلیله بعد از نضج علاج دوا القرطاس آنرا نافع بود و گذاشتن طی که در قول بن ایاس در علاج سعفه مُر اگر نشت انطاکی گوید که بعد تنقیه حجامت سر کنند در سعفه علاج ترطیب او در سعفه یابس مثل الجه و شحم و از مجربات برای سعفه رطب اینست که مرد مقل و صبر و حب الیان هر دو چهار یک بر کوبیده بسایند و بر دوال انسان سرشته برات طلا کنند و بعد آن بطبیخ ترمس بشویند و برای سعفه یابس آرد جو سوخته و سرکه بدهم طلا کنند و گاهی فرو رفته بعد بجوشانند و بر سعفه بریزند ریخ زند و بعد آن بر دو غن بلغم چرب کنند گیلانی مینویسد که چون این مرض از مواد مختلفه میباشد لابد ست در علاج او از اخراج آن مواد و آن بشکل طبیخ افتیمون و غیره اگر بخریج صفرا بود سوداو بلغم شود هر سه سواد معا باشد یعنی از شان آن مواد دفع این هر سه غلط بود مثلا پوست بلیله ریواس حب تاده مثقال با افتیمون سه درم شب در آب تر کنند و صبح جوشی ضعیف داده خوب مالیده صاف کنند پس صبر هر سه نوع مسقونیا بقدر حاجت ساییده بآب آن طبوخ حب ساخته بخورند بعده طبیخ نوشند بعده تنقیه باقی مع ترطیب بشکل مالیخون شاهترہ بهتر چنانچه در قول شیخ گذشت باید کرد و بعد از ان بر بار بخمین سی و سه درم افتیمون کنیم و درم انقصا ورزند و گاهی نصف درگ تخم خن و فاقون برای سعفه که در روی باشد میکنانیه لیکن سعفه که بر دوا تند کم صعب باید دانست که دویه موضعیه مستعمل در سعفه دو چیز باشد باید که آنچه چیزی که گوگرد و اقسام دی هیدرات سلفاتی باشد که این سری از سه اراطباست لیکن می باید که استعمال آنها در موائی بود که بارد نباشد و باید که استعمال ادویه موضعیه مطلقا بعد تنقیه و استفراغات باشد و از علاجات سعفه یابس استفراغ ماده فاعله او ست بطبوخ مرکب از افتیمون و هلیلجین و تخم کاسنی و شاهترہ و گل سرخ و تر بخمین بتر طیب مزاج باشر بهٔ مرطبه و غیر آن که در اقوال سابق گذشت **مصنف** خلاصة التجارب گوید آنجا که قرحه وسیع نبود و درد کند دیریم رقیق و سوذان تر آید اول تنقیه صفرا کند اگاه قوابض بر سر کار و روغن گل حل کرده طلا کنند و اگر خون غالب باشد اول سختی خون کم کنند بصد قیفال بشرط گوش درگ پس گوش و درگ پوست سر و رگ پیشانی اگر علت بر سر روی حوالی آن باشد و اگر باعضای پایین باشد نصد صافن یا باسلیق نسب بود آنگاه مهل بود هند حجامت حوالی مرض هم نیکو بود نه بر مرض چه پیدا ند تا بهر سی بتنقیه نگراید شش فراخ شود و در سوط غلیظ از خون ظاهر گردد اول استفراغ اعلی کرد آنگاه طلاهای مناسب و حق آنست کسی را که برداشت سوزش سر کرده نکند باشد الزیتی اب فاروقی بهار و بعد آن مرهم روغن لاله چند انکه یکبار چرک آن کشیده شود پس چند روز بر آساید و بار دیگر مرهم دست تیز اب در روغن با مهلت نماید تا آنکه ریش بصلاح آید بهتر من علاج برای مطلق سعفه بود و این بس عجیب ست و مداومت طلاهای موم روغن نفط و بصابون و آب گرم شستن کسی را که طاقت تیز اب نباشد علاج بی بدل ست و سعفه اطفال را زود باصلاح آرد و روغن کوشت جوشیده در بن مرض مکرر مالیدن بس مجرب ست و آنجا که ریش خبیث قدیمه باشد تیز اب کاری موم روغن نفط بر روغن باید و بسیار آزموده ست و آنجا که خشکی سعفه غالب بود بجام بخار آب گرم آن محل را نیم باید داشت و خرا شیدن آن محل و خون آن بیرون کردن بوجه مرهمی که از مرداسنگ و زرد چوبه و روغن بنفشه و سرکه سازند طلا کردن هم مناسب ست و همچنین مرهم شفتالو تلخ سوخته ساییده مالیدن و مغز لوام تلخ و شمش همین حکم دارد لیکن اگر مرداسنگ تو ال مس سوخته و مغز فاوانیا و سرکه نیم کنند بهتر بود و آنجا که ریش عمیق گرم و عفن باشد گل ارمنی و کافور در سرکه گلاب حل کرده طلا کردن و غذای مصلح خلط بکار داشتن نافع بود و مرداسنگ و پوست انار زرد را و نا طویل و زند و چوبه بر برگ باد و چند آن حنا کوفته سخته در سرکه گلاب حل کرده طلا کردن سعفه اطفال را نافع بود و سام ابرص لغشک کرده سخن نموده با روغن زیت طلا کردن مفید بود و سوخ آنرا اگر در روغن بریان کرده طلا کنند بهتر بود و سرگین فیل را سوخته با روغن گل طلا کردن مفید بود و همچنین هر خوک را با عسل طلا کردن و سعفه و عفونی علاج

سعفه را زکوه بر بخیرت
سعفه اطفال را مفید بود
کرمک را زکوه بر بخیرت
سعفه را زکوه بر بخیرت
بیخ را زکوه بر بخیرت
را زکوه بر بخیرت

روغن گل

واصلاح تام پذیرد ومعذلک تیزاب کاری را اندران اثری نیک بود ومخولف اقتباس نوشته که سفعهٔ یابس اکثر در سر افتد و باشد که تا بروی وسینه ودست هم رسد پس اول سنگ سر فرزنند بقیه اصلاح سه چهار روز دگر پیشانی فرزنند و باز بقیه اصلاح سه چهار روز دگر پس گوش کشایند بقیه بدن چار یکچندی سفوف الاجود وحب آن شونیزی علو بخان فرماید وبعد از تقیه تشیل برگ خافرهٔ او زند وسوخته بورق بریان هر یک تولد در روغن سرشت سرشته طلا کردن فیست وچندین دافعی دیگر است لیکن داسنی گلاوی وصفوا از تخم رسداس بارد وغن سیاه در یکهفته بهبود آرد وسفعهٔ رطب که آنرا شهد بره گویند اکثر بتان بسبب احتباس حیض افتد با سیلان ریح از هر بن مو وسوزش وشدت درد باشد ودران مضمد قیفال گیرند وبلغا اصلاح سه روز برگ سهر دو صافی زنند و بعد چهار روز تقیه نقص عضو نماند بگذاشتن زلوقتیه بدن ودوام بطبوخ افتیمون اسطوخودوسی علو بخان کنند وهمت تسکین درد این خورد بکار برند برگ قنب سبز وبرگ گلاب هر برگ اثار وبرگ نیب دو پست درخت انبه که هر یک سه تولد هر روز صبح وشام آبی بشویند که دلان برگ نیب برگ بهث وبرگ انار سبز هر شانیه باشد بعد ازین مرهم مندل سازند مرد انگ مسهل زرد چوبه قابل مس سوخته برگ هنای خشک قنبیل هر یک سه اشه موم سه تولد در روغن گل گداخته مرهم سازند سر هندی گوید که نوعی از شپش سرخ است که شپرک چپک سفید وبعد از شیدن موی سر پدید آید وبعد چندی پشه ودر آن سر الحاح ست ودمیرک دیدم که مابین تیز بیرنگ منقل میشود یعنی حلق راس کنند وقدری نخ ملک ایمو قطع کرده متصل محل حلق سر خانیده کرایین منع صدوث آن واطلاعی کند.

قوبا

عبارت ست از خشونتی که در ظاهر جلد حادث شود با خارشی ورنگ دگرگونی که با میل بسیاری گاهی مائل بسرخی بود مکنار های او در اکثر سطوح ومرخ باشد وانرا بفارسی کیوی گویند وبهندی داد گویند واکثر حدوث آن از خون حاد لطیف بود که آنرا مرهٔ سود اخلیط مخلوط گردد وگاهی از غالظت علوبت رقیق وبلغم بورقی حادث شود واین قوبا مزمن بود که از ان پوستها بچون فلوس ماهی جدا شود واین بشابه ترین قوبا بسعفه یابس ست واز قوبا نوعی ست خبیث مودی بجذام وآن قوبا ساهی بود وشیخ الرئیس میفرماید که قوبا از سعفه یابس اشبث واردا واکثل بسیار غائر بعید نیست وسبب قوبا تریاق بسبب سمیت وسریعه قوبا از روی صحت آنست که مادهٔ رقیق دفاعی باشد وبعضی از قوبا بخط بسوی ست که هنگام خارش تری ظاهر شود واین بیاض المزست وبعضی ازان یابس واکثر آن از بلغم شود بود که باحتراق تحیل بسوداگردد وبعضی از قوبا بمقشر بود بسبب شدت خشکی وکثرت غور وآن مثل برص اسود ومثل خشکریشه باشد وبعضی ازان غیر مقشر بود واز قوبا بعضی ساعی خبیث بود وداد آنست که مادهٔ رقیق دران غالب تر باشد وبعضی واقف بود واد آنست که اجزای غلیظ ارضی بران غالب تر باشد وبعضی از قوبا نو بود وبعضی ازان مزمن وی وقوبا بمرض خبر یقی شست وقطبری گوید که قوبا شبیه به بثور منبسط متقشره بود که در سطح جسم حادث شود ودر اکثر سته بر اشکال یابس باشد گاهی براستدارت منبسط شود حتی که مسافت بسیار را جلد بر گیرد وگاهی بندرت بشکل مستطیل باشد وقوبا بر جنس ست واقوام آن بسیار بود ترتیب جنس اول موی ست واد آنست که از فساد خون ومخالطت طوبت فاسد بود وجنس دوم طوبی ست واز آن از فساد طوبت ورخونت وغفونت او بود وجنس سوم سوداوی ست واز آن از خلط سودا وی هنگام احتراق اخلاط واستحالهٔ آنها سودا افتد ورنگ موی سرخ بود ورنگ طوبی سفید مخالط بسرخی یا زردی ورنگ سوداوی غبرته باشد وگاهی با قوبا حمره شدید بهمرسد هنگام انحطاط صفرا با خلط موجب او بود ودران حدت حادث شود وگاهی با آن خارش لذت دهنده بود واین تبدیر مخالطت خلط حریف با سبب فاصل او باشد واگر خارش مستلذ نباشد بلکه موذم بود دلالت کند بر آنکه آنچه بدان مخلوط شده خلط لذاع ست وآیاتی گوید که سبب این مرض وچیزست یکی خلط ردی در بدن دوم قوت بلیسیت که اخلاط را بنابر اشفاق بر اعضای رئیسه سوی ظاهر بدن دفع کند وخلط ردی دو گونه باشد یا حار رقیق وعلامتش خلش ودغدغه وسوزش وسیلان ست ویا غلیظ سوداوی مخلط با خون وعلامتش خشکی قوبا بود عدم غلش ست واگر مرکب بود علامات مرکب باشد وانطاکی می نویسد که قوبا حاز ست وبعضی اطبا تخصیص حز از بدانچه در سر پاشد کرده اند وقوبا بنوعی آن دو چون که باشد قوبا خشونتی ست وچون خبیث گردد آنرا حلاز لازم شود وهمی کند در اغلب از مقدمات جذام بود وسبب آن فساد ماده ورداءت اغذیه وداد آن باشیاهی منطقه مثل نحم نقرو یا دنجان ست وعلامت آن بودخشونت مگ خلط ست وخروج طوبت از رطب آن وخشکی او از یابس آن علاج حمایه ابتدا اگر گرم باشد بالمیدن اندکی خشونت چون رمض گندم ونخود بپوست نا چیل وجو بپوست شیرو یا چک شتی ورو غن گل وبادام تخم خربزه مانند صمغ بادام تخم خرفه وشنبلیله وصمغ بطم وشحوم مانند چربی بط وبط کیان نافع بود وبیاسه که آبلیمو تمادیا سنگ مرده خشک تخم بهدانه تخم کاسنی تخم تربزه هر یک صد درم آب بیهوده مداومت نمایند ودر سوت دهند یا بیله مرکبی از مثل ما ذکر نمایند هر چند

در سرکه ساییده و بیارند نان با عسل و کذا آب سقط لوبان دست آن و یا آب برگ سیم و یا برگ هار سنگاره و آب برگ کاه بندیا که در موسم برشکال می روید تنها و یا بهم آگیاسای و یا بورق در آب برگ الملاس بمالند و اگر لمه و یا زیاده بود علاجش مثل علاج جرب کنند و بعد فصد هفت اندام و یا باسلیق هر چه مناسب باشد تقیه بمطبوخ افتیمون و ریاشاهتره کنند و ما الجبن میخورند تدبیر خفیف جذام بکار برند و مرق شاهتره کذا القرع بیرانی شیشم با شربت عناب با تخم اسفرزه نوشیدن از نجربات ست و اطلیه قویه چون طلای سعد طلا نمایند و باید که پیش از طلا از لوچیپا تند و یا از چیزی بخارند کز خون فاسد از ان برآید و اگر تند سیاه کهنه قدری گرفته بدست زنم کرده بموضع داغ بچسپانند و بر دارند و نا یکپاس همچنین کنند بهمدیگر ریشه او برآید بب ۵ اگر خواهد شربت طلا کنند کز وقوع آن از مجربات استاد معروف ست و گیاه لتوبرسی که نهایت تیزست جهت قوبا و برص سیاه مالیدن نافع و بعد زوال قوبا او دیه راوعه چند روز طلا کنند تا عود نکند و از آنرا که بدوا بنوشد شق نماید اگر ممکن بود بدوا سای حاد ننهند اگر نشود فاسد زنجبر بعده بر هم سفید اب و ما تند آن جراحت را مندمل سازند و در قوبای متقشر نیز ادویه فصد کهل یا باسلیق کنند اگر زبن باشد بهر دو صافن کشانیده بنعیع سودا یا مطبوخ افتیمون نضیج داده تنقیه بمسهل سودا و حب الجوز و مطبوخ افتیمون غاریقونی علوخان کنند پس از آن بجبن یا چب چینی خورانند و خوردن اطریفل افتیمون علوخان باین عرق نیز مفید ست شاهتره نیم آنار سرسوخ یک برگ گزو گل سیب و گل بکاین و تخم کاسنی و گل کاسنی و کوه و افتیمون هر یک بست تولد برادر شیشم رآنجوس هر یک سیزده تولا منذری با بیخ و برگ گل یک آنار عناب کلان کنیم یا دسفایج هفت تولد در بیخ عنقرلی چهار تولد گل گاوزبان نه تولد گل نیلوفر یا آنار شب خیسانیده صبح شیشم عرق کشند شربتی از نه تولد تا بست تولد با شربت عناب سه چهار تولد و نفذ گوشت بزغاله شیر خواره و جوزه خ بیان گندم و بجای آب عرق کاسنی و گلاب برابر و میان طعام آب دیاد هند ذکر ادویه مفرده نافع قوبا سماد یا و پازوزاند و خربق سیاه و بادام تلخ کوبیده ست و حلیله زرد و سرشش و کرد و بیخ که بجوب ست و دوع دیج تخم الحار و قرفه الدارچینی و سرکهن هر گوش و خربق سفید هر دو احد بسرکه سوده و کذا نمک بسرکه ذریت یا بسرکه روغن گل و کذا احاص خام با شبر اب پخته بعد عسل موضع بسرکه و نطرون و کذا بیخ آن بسرکه پخته و کذا کندر مخلوط بزفت و سرکه و کذا سرکهن کهنه تر آبرد وجود کذا کبریت زنبت و یا روغن بادام و کذا جوز مصل تنها یا بسرکه کنیز و کذا خاره هره سوخته و کذا کف دریا تنها یا بشراب کهنه و کذا عصاره قتاد الحمار یا برگ آن و کذا مغز تخم میدانجیر و زنجبر و زردپالسان سوده بمسل آمیخته و کذا شیلم و کبریت و سرکه آمیخته و کذا شیلم و پوست ترب و نمک و کذا شیلم و آردجو و سرکه و کذا تخم ترنج و رقوبای وحشی و کذا تخم ترنج و رقوبای وحشی و کذا افتیمون و کذا شقاقل النعمان و کذا آب شبت تازه بمسل جوشانیده تا قوام آن غلیظ گردد و کذا شبت و سلب و مسل و کذا دارچینی بسرکه و عسل و کذا سرکهن خاکستر بیخ شهدانج بگوگرد آمیخته و کذا کندش تخم ترب و کذا اعلزون بتماسه کوفته و کذا حلیله و انجیر بسرکه سوده و کذا آب برگ انجیر و نطرون و کذا شب یمانی بمسل و کذا برگ بمیزه کذا روغن گاو و سداب و عسل و کذا مغز تخم بیدانجیر و شاخ گوزن سوخته و تخم کندنا و کذا خاکستر زنبور عسل و چرک بدن کشتی گیر که مجرب ست و اکل و ضماد خربق سیاه و کذا جوز جندبدستر و کذا شحم حنظل و کذا مسکه تازه و کذا ترشی ترنج و قوبای صحرا و کذا داچینی و کذا افسنتین و کذا سرکه بنفسه سوخته و کذا سرکه عنصل و کذا مغاث و کذا کاوزبان سلوق بروغن بادام تا چهل روز در آبن سرایبون گویند که علاجی نافعتر از قوبا از مدت است استعمال آب گرمزنیست ذکر ادویه هر کبه که در قوبا تستعمل حب طلا که برای قوبا بمعمول مؤلف و عجیب الاثر ست مرداسنگ گوگرد آمله سارفونشادر سهاگ بریان فلفل گرد مازوکات سفیده صمغ عربی تخم ترب برابر نیله تو تهه نصف کچوره کوفته بهیئت آبلیمون جهانسازند و وقت حاجت قوبا را خاریده بآب لیمو یا آب ساده ساییده طلا نمایند و اگر بجای تخم ترب فیون دخل کنند بهتر ست ایضاً مجرب گوگرد کشته پاپڑ یا نیله تو تهه سندروس سیاه سهاگه تیلیه مرداسنگ هر واحد یکدرم سیماب دو درم اول گوگرد و سیماب یکجا کهرل نمایند که هر دو سیاه شود پس او دیه دیگر کوفته آمیخته خوب بسایند و بآب جهانسازند وقت حاجت بسرکه ساییده بمالند ایضاً اگر برای غرغره تیار می ماند مجرب ست باکچی گوگنجی سرسون هر یک دو درم تخم بنج ار چهار درم نیله تو تهه دو دانه کوفته آب لیمو ساییده بقدر کفایت رشتی جهانسازند وقت حاجت یکجب بسرکه یا آب ترب سوده ضماد کنند دو نصف دیگر تو تهه عوض نیله بمقدار است و وزن همه برابر دو برابر ترش سرشته بکار برند که جهت گیج و اژمعمول و مجرب ست حب قوبا که در بن باب مجرب ست پلاس پاپڑ یه گندک سهاگه بریان افیون برابر گرفته بآب لیمو کهرل کرده جهانسازند و قوبا را خاریده بآب لیمو حل کرده طلا نمایند و دیگر بعضی گویند که آنهم معمول ست چنین گویند کات سفید مازو عوض پلاس پاپڑ یه ست ایضاً مجرب سهاگه نوشادر پیتکری تخم بنج ار افیون هر یک دو دانه چونه یکجا شده در آبلیمو چهار گهڑی حل کرده حب بندند و قوبا را خاریده بآب لیمو و اگر نباشد بآب ساده ساییده بمالند ایضاً مجرب سهاگه خام راسل گندک باکچی تخم بنج ار انیون هر یک چهار دانه باشد مازو چهار تا

فصل در ذکر ادویه مفرده نافع قوبا

آب لیمو حب بسته بدستور طلا نمایند و دو دستمال دیگر توتیای سبز صندل سفید عوض لال و باچی ست و وزن همه برابر ایضاً برای داد مجرب باحقر العباد نوشادر گندک آنوله هر یک نه ماشه مازو شش ماشه سفیده سه ماگه هر یک پنجماشه نیله توتیه آزیکا شه تا سه ماشه داروا لیمو بسرشته نرمل کرده حب بسته بدارند وقت حاجت در آب مذکور حل کرده قدری داد و را خایند طلا نمایند دوای قوبا یعنی داد مغول از بیاض ستاره علیه الاعتماد سنه در سپه مرغ هر دو بار شش چوب نیم صلایه کرده بماند و با صمغ عربی بماند سبز کرفته در سرکه حل کرده طلا سازند و قیاشوره قلمی یک گل بکلا برابر دو اسلیمو سوده طلا نمایند و قیاز رد چوب چمنداپان آب ساییده بماند ایضاً کور دزالقوبا مجرب برگ نورسته خیار شنبر بگوز ترشی انبه بگوز شاخهای نرم نوم دو جزء بار یک ساییده موضع قوبا را خایده ضماد نمایند در دو سه بار زائل شود ایضاً ترشی انبه دو تولا توتیای شش ماشه هر دو را بار یک ستا سیده در یکنیم پاو آب آمیزند و در شیشه کرده در آفتاب گذارند وقت حاجت قوبا را خاشیده با برسرع آلوده بماند و این نسخه را در اصلاح قرحه اورنگ زیبی نیز تجربت ایضاً سفیده قوبا لوبان کوز سیر شکر سفید آب لیمو ساییده طلا کرده باشند ایضاً مجرب تخم تنباکو را زدو چه سه ماگه کات سفید لیمون برگ صد برگ در آب ساییده جمله بمسئله آب لیمو یا آب شبنیم ساییده ضماد نمایند ایضاً آله صندل مسرج گوز چنبیل سه ماگه کات مساوی آب ساییده قوبا را خایده بماند و در نسخه دیگر گندک آنوله سازنجبار عوض صندل دو گوندروزال است روغن گندم نافع قوبا و سفده محلل و لیمو سکنجبین سنزش و حرارت و غیره او را مصلح گندم صاف شب در آب ترنموده صبح در شیشه کرده بطریق دوال جنبر روغن برآرند یه یا گندم را شته شب در هوا دارند و صبح بر تخته سنگ یا صفحه آهن گرم نهند و از بالا قطعه آهن بنهایت گرم گذارند شیشه بخیش کنند انچه رطوبت سیاه کرد آگرده او را بیندستانند و همچنان گرم بماند روغن پوست ناجیل از مجربات والده مرحوم پوست جوز هندی دو سیر باچی یک سیر کوگرد شتری پانسیر اشنا چند درم تمکو فته و شیشه پر نموده بطریق چوبه بچکانند و موضع داروخایده بماند نوع دیگر از مجربات احقر پوست سخت ناجیل پر طل توتیای سبز نوشادر آهک آب نامیده شکا یک یک دو نیم درم همه را تمکو فته روغن کنجی بست و درم مرهم کرده و شیشه مذکوره نظر فی که نه بطریق قیال جنبر روغن کش نمایند روغن پاچک دشتی که خشونت جلد و قوبا می نرم دارد کنند بگیرند پاچک دشتی دو درگ کلی بر سازند چند انکه چهار انگشت کنا ره دیگ خالی ماند دسبوچه پر آب بر کرده بر سر آن دیگ گذارند بجای سر پوش بر آنش پاچک دشتی که بدرستی روشن کرده باشند آن دیگ را گذارند دیا دیگ دیگر را بر دیگدان نهاده زیر او آتش چوب کنند و ساعت سا عت سبوچه را که بالای دیگ ست بردارند و انچه عرق مانده بر ته سبوچه جمع شده باشد بانگشت شلیده و ظرفی بگیرند و باز آن سبوچه را بر دیگ گذارند همچنین کنند تا انکه هیچ عرق بر نیاید پس عرقی را که در ظرف گرفته باشند قدری بر قوبا بماند بعد ضاد کنند آن پاچک دشتی نوع دیگر برای هر قسم داروا کو فته نافع ست بیاند پاچک دشتی یک تاره و هر تال پنج درام سنجیده و روغن کنجد یک آثار و هر تال راد روغن حل کرده هر عدد پاچک را ازین روغن علاف کنند و در ظرفی گلی ته پته نهاده دیگال حکمت نموده بطریق قیال جنبر روغن بگیرند اغلب کاز دو سه بار زیاده حاجت استعمال نشود و روغنی که برای قوبا و حب سخت سود مند ست زنجبیل ده درم گوگرد پنج درم سیماب پنجتولہ روغن زرد یک آثار شاهجهانی سیماب با گوگرد بسایند تا سیاه شود آنگاه نرنج را حل کرده و پاره آثار روغن بانگشت خوب لت کنند و بر پارچه آب نا رسیده بماند و بر سرع آهنی پهپه پر شته مکرر کرده بر شتی بر از آب بیاوند و آتش ملایم دهند روغن باقی را اندک اندک بر آن پاره می ریزند و روغنی که چکد از روی آب جمع کرده وقت حاجت بر حب و قوبا بمالند که فی الفور زائل میکند ضماد که برای داد و اقوبا مناست سیماب تولہ گندک آنوله سازند و گندک لوئیه مرداسنگ هر دو اصد شماشه سوای سیماب هر سه دوا را یک ساییده دو تولہ روغن زرد روا غ نموده بر تمالی کانسی اردویه مع سیماب از کشورگا کانسی خوب حل کنند تا که سیاه شود نگهدارند قوبا را با پاچک دشتی بخارند که مسرج شود مرهم بمالند تا یک گهڑی که عاجل الشفاست ایضاً که برای قوبا و حب و قروح خبیثه از مجربات حکیم علوی خان ست باچی کاسنی زیری تخم نیم پز اگر کندک آمله سار سماوی کو فته شب آب خیسانند و صبح در کهرل جالند تازه کرده روغن کنجد داخل کرده بر موضع قوبا و حب و قروح بمالند و بعد از دو سه ساعت آب گرم و سرد سوس گندم بشوینند و اگر بمالیدن بر طرف نشود هر هفته تا سه دفعه شاهی یکجا یه ماست خوری از آب آن بنوشند انشاء الله تعالی هر قسم قوبا و حب که باشد بطرف کردد طلا که برای داد معمول ست تخم تنباکو آمله لاکه برابر کوفته موضع داده اگر حب بماند بعد از ان دوای مذکور را با آب طلا کنند و در نسخه دیگر کات عوض لاکه دو درد یگری باچی مرقوم ست ایضاً معمول مازو سماگه بریان گندک چاچه کشته پاپڑ یا هر دا حد یکتوله مرچ سیاه شماشه نیله توتیه بریان سه ماشه در هر قی لیمو ساییده جمهانند و بوقت حاجت طلا کنند ایضاً مجرب سماگه تیلیه گندک شکر سفید برابر کوفته بخته آب طلا کنند ایضاً معمول مجرب گندک آمله سار گندک چاچه کشته سفید دال کوئه باچی هر یک یکتوله تخم تنباکو شش ماشه آب سیخته بخته

بکار برند ایضاً گویند که اگر بیرون سیاه گربه بیان فلفل سیاه هلیله زنگی پوست بیخ پاک جوئی هر چهار برابر وزن سایده بموضع کرده بر موضع قوبا طلا نمایند در سه روز ریشها اصل گردانند بحکیکه مجال عود ندهند و در نسخه دیگر شنیدم بجای فلفل سیاه دو درخت پاک جوئی بجای گل بنفشه نیز گویند ایضاً از بیاض استاد مرحوم تخم انواء آلمدینه پهل بول سرخ برگ سنا هر واحد یک تولد که در نسخه بجنه بنگها را زنده وقت حاجت بقدر کفایت در حضرات آسمینه سطلا نمایند و اگر قوباتر باشد مکیتوله مصطکی نیز افزایند و در نسخه دیگر سه درم برگ آک زیاده است و نوشته که مجموع را سایده در روغن ترش آبیخته کیروز در آفتاب داشته بر موضع داد طلا کرده بگذارند تا خشک شود و طلا بر طلا کنند تا سه بار پس بشویند مجرب حکیم علی علک لابطم اشق مقل زرانده هر چیز هر یک سه اشد روغن گل چربی زنبور موم هر یک یکتوله بدستور مرهم سازند اقوال مهره مسیحی گوید که اگر قوابی از اخلاط حاده لذاعه باشد باید که معالجه باشد بچیزیکه ملطفه کند و اگر از اخلاط غلیظه بود باید در قوی التلطیف و تحلیل نمایند و آنوقت از اسقفراغ داده بامساک کنند و تدبیر را بچیزیکه مضاد علت باشد مائل گردانند و مداومت استعمال آب شیرین گرم کنند و بعد استعمال طلا علیه موافقت استعمال کنند پس اگر قوبا کثیر الرطوبة باشد طلای مجفف استعمال نمایند و اگر غیر مطب باشد بچیزیکه جلا بدهد بتخفیف کثیر نماید و در قوبای ابیض آنچه جلا بیشتر تلذیع نماید شامل آرد و مجموع را بآب و باطلا چند روز مطبوع و سبوس میده و تخم خربزه مغشش استعمال کنند و اگر ابیض نباشد آرد ترمس منخود و تخم خربزه بنفشه است بسرکه استعمال نمایند و برای قوبا نهایت قوی عظیم نماید گرد روغن گندم بسرکه بترشی تربیخ طلا کنند و اما قوبای صبیان و ابدان نرم رطب را مسح آب دهن قبل از خوردن چیزی و آب شقاقل النعمان و آب عناص و ایضاً مانزوبلیله سیاه اگر هر دو بسرکه بسیار بکفایت باشد و اما قوبای کثیر الرطوبت محتاج باد ویه قویه باشد همچو خربق سفید و سیاه و کبریت و کبر و تخم آن همچنان بعضی از نباتیها مجموم را تلیخ آمیخته طلا نمایند و اما قوبا یکه از اشیای حاده هیجان کند باید که در ان اشیای قوی بالذع استعمال کنند مانند بامیثا بکند ریا یکلف دیا و کثیرا و یا گوگرد و اقرا الیهود ریاتو بال مس بصمغ پس اگر قوبا مزمن و متمکن گردد احتیاج باد ویه قویه مرکبا فتد مثل این دوا خربق سفید چهار یک آرد ترمس صمغ مخلوط نظر دن هر دو احد سه یک شقاقل سایده طلا نمایند و دیگر اشق آرد ترمس هر دو احد یک شقاقل بورق مسح دو شقاقل بسرکه تند حل کرده طلا کنند و بعد اندک زمان آب گرم بشویند و سه روز این عمل کنند و اما قوبائی که در ان جلد متقشر گردد و باخارش باشد و آن بحسب اسود ست می باید که در ان اخراج خون کنند اگر همه بدن محتمل و متحمل بفصد باشد بعد ادویه مسهل خلط سودا وی بنوشانند و چون تنقیه بدن کردند طلا بخربق سفید و سیاه با کمی مسهل و یا انزیخ کبر و صبر بسرکه شقاقل النعمان مسح کنند ابیض بسرکه نمایند و اگر در انجا خارش باشد بگیندبرگ خرنیوه سبز و در روغن شیرین سبز بند تا محمر اگر دو در سرکه سایده بران روغن کنجد و موم مسرخ گداخته انداز ند و حل کنند بعده بران گوگرد و غیر سوخته باشیده بهم زنند تا هموار گردد در راکتاب و یاد حاء طلا کنند **بوعلی سینا** مینویسد که قوبا در اصل علاج محتاج باد ویه جامع تحلیل و تقطیع و اذابت و تلطیف مع تسکین و ترطیب باشد و اول این هر دو بحسب ماده غلیظ بود ثانی بحسب ماده حار رقیق و بحسب غلبه یکی از دو امر محتاج تغلیب یکی از دو تدبیر باشد و چیاندن زلو بهترین علاج ست و احتیاج بود در امر تنقیه و اتباع آن بمجاری بطریقیکه شاهره واجب کند و تقذیه و ترطیب و تدابیر بحسب بچیزیکه سفعه بدان محتاج بود و همچنین حمام از بزرگترین معالجات اوست و گاهی احتیاج بمفارقت هوای خشک افتد و تحوی گفته که انچه منع حدوث قوابی کند و حادث آنرا صحت بخشد اینست که کلمه مسهول که غسل او بصبر باشد یکدرم با سه دانه مطبوخ ریحانی خورند و چون قوبا منتشر گردد و کثرت پیدا کند علاج خلاف علاج جذامیت

معالجات جمیعه

اما برای قوبا بی نوبتی سطاز ادویه مفرده ترشی تربیخ بست و برای قوی نیز و صمغ عربی بسرکه و صمغ بادام و صمغ آلو بسرکه و میده سائله بسرکه و غرول بسرکه مغایت مفید و آب کبر تیتی و آب شور و زبرد کف دریا و سرشیش چرم و آب دهن انسان روزه دار و چرک دندان او و تخم خربزه هر یک منقی و آب اسارش ست و روغن بادام تلخ نیکوست و سنگ سیوه و برگ کبر بسرکه و سنگ سیوه هر قوبا را بنجا خاصیت نفع میکند و اقاقیا و مغات و روغن گندم قوبا بی عارض هر بدن ضعیف و قوی را صلاح نخشد و زرد چوب و برگ قوبای مبتدی مداومت ریختن آب گرم بران بعده ملفوف و روغن بنفشه کنند و این فعل علی الدوام نمایند و گاهی طلای ماء الشعیر آنرا ببرد خصوصا با گرد ماج و سعد و عصفر علیه را نیز مفید بود و لعاب اسپغول و آب برگ سبز آن و آب خرفه و صمغ آلو نافع برای قوبای صبیان ست بگیرند صمغ بادام و سرشیش چرم و میده مساوی بدسبر کرا آمیخته طلا کنند و تا بگیرند سرشیش نخالان و کندر و گوگرد و سرکه محق کرده استعمال نمایند قوبای نرم بدی محتاج باد ویه قوی تر بود مثل عصاره ترشی تربیخ

سایه بر آن آن بگیرند مخلوط تقویح سلم و تلطیف داده و تلطیف و اصلاح بازد طلا کردی کنند و مستعمل

مقوم مطبوخ دشل روغن خردل روغن بنج و روغن گندم خاصتهٔ وصعتر بادام تلخ وگوگرد پشک بسوخته وکف دریا وقطران وزفت هر دو بحیث ایجنیان است طلا بنفط سفید و سرگین حیوانات مذکوره در باب صعفه فتجکشت ذکر اشق وفوتیق وحب البان وثافسیا خاصهٔ لاسیما چون ازان قیر ملی بروغن خرزهره مانند پشک سوخته واشق بسرکه وقوماتا وکندش وخاکستر کبوتر وزدچوب وخردل وحرف وتخم جرجیر وعسل بلادر بغایت مفیده وازم کبات نیست که بستاند قوه اناوسیاه ده بارگن گندم بیامیزند وخاکستر سرگین گوگرد بصعتر بطم وشجر حب البان بسرکه بسیار قوی ست وبرای قوبای مقشر نیز بیامیزند روغن زاج وکبریت سوخته بر یکدیگر صعتر ده درم بسرکه طلا کنند دیگر بیامیزند بوره اژنی نیم مثقال روغن گندم سه درم ترشی تریخ قفر البیود ده درم تخم جرجیر شونیز خرفه سیاه زاج سوخته هر واحد یکنیم درم ازان طلا سازند ویا تنگ سوخته کهنه وسرکه طلا کنند دیگر بیامیزند زاج وم وکندر وشب وکبریت وصبر وبطم آرشت طلا نمایند دوای جید حب البان ده جزو گوگرد زرد چهار جزو نگاه دارند بجز وبا یک سایند وسرکه در روغن طلا کنند دیگر بیامیزند کبریت و دقاق کندر واشق در سرکه گداخته بکار برند دیگر بیامیزند سرگین سگ واشنان گاذران وکبریت با بیض وسداب ودخان تنور وپوست انار وخاکستر حمام در زیج زرد ومرخ وکبریت اصفر مساوی ودر سرکه زنیت حل کرده طلا نمایند مجوسی ع صاحب جامع گوینده که مدتش قوبا از مرّ وسودا میشود چون کثرت اغذیهٔ مولد آن کنند واز آنچه دران انتفاع یابند فصد وشربت وادویهٔ منقی سودا در پهیز از اغذیهٔ مولد آنست واما آنچه بدان تطلیه موضع نمایند سنگ سوسیه بسرکه سرشت وبایله زرد را با یک سایند بصعتر آلوسرشته بسرکه حل کرده بر موضع طلا نمایند و یا علک المبطر با ندک مومزنیت گداخته وبر آن گوگرد با یک سوده وسرکه آمیخته لزوم موضع کنند و یا گیرند سرگین زرد و سرگین سوسمار و با یک سایند بسرکه سرشته بکار برند واگر قوبا بر چهره باشد بگیرند گندم وبرقطعهٔ آهن یاسندان خوب گرم نهاده بر قطع دران بخش نمایند وقطعی که ازان سیلان کند گیرند مرده قوبا طلا کنند و یا گیرند قطع کبشت و با یک ساخته بسرکه طلا نمایند و یا گیرند سرگین چرم نجیده نم کنند زرد درم سوده بسرکه سرشته وبر قوبا طلا سازند واوفق علاج در قوبا که بارها آزموده ایم آنست که بجبن بجب انقیمون ست طبری در علاج قوبای سرگیرد که علاج عام قوبا استفراغ بدن ست بجب خلطی که فاسد شده وبدترین انواع وسیاه سودا وی ست واکثر انچه در استفراغ بدن هنگام حدوث آن استعمال کرده میشود وطبیخ انقیمون وطبیخ افسنتین بهتر است واین نشنوده است بگیرند لیله سیاه وکابلی وزرد هر واحد ده درم بعد دور کردن خسته آنها افسنتین بومی ده درم شاهترخشک ویزنتی هر یک پانزده درم سنای مکی بیخ سوسن آسمانجونی ماهیران چینی هر واحد پنج درم افقیمون هفت درم همه بالطریق مطبوخ پخته یکشربت ازان مقدار یکصد وبست درم گرفته سه سلوچ شونیز وبکدرم غاریقون دران حل کرده بیمکرم نوشند اگر یکشربت کفایت نکند عاودت آن نمایند ودیر خلقی تجربهٔ این کردم وازان منع لزوم پرهیز صحت یافتند وقومی را ازاهل عباد دیدم که درا کثر ابدان ایشان قوبای سیاه بود معالجهٔ آن بشرب نقوع صبر نمودند وبرای علاج او بصبر و زقند وچند روز قیام نموده این نقوع نوشیدند وازان صحت یافته بوطن خود باز گشتند حتی کرد بصره مکانی که دران مقام میکنند معروفست وبرای ایشان در انجا مکانات مرتب شده اند گیرند صبر سقوطری خالص پنجاه درم وزرچوب ده درم وماهیران چینی پنج درم وآنرا با موبز مهم تخم دراب کاسنی تر کنند دو آفتاب سه روز بدارند بعده هر روز ازان یک قدح مقدار چهل درم باسه درم روغن بادام خوشند کسی را که آزایشان بود باسه درم روغن اجاز اقل زیاده کنند وبر روغن خشت مشبش نوشند وغذای او شوربای گوشت فربه باشد وبین ده روز تا بست روز قائم ماند ودر هر دو روز یکبار در حمام دخول شود بسپس بنیم طلا ازین صحت یافتند و باز گشتند وگفتند که اکثری را الایشان سبب کثرت تولد آن در بلد آنها سوال کرده معلوم نمودند کسی که در بلد ماقیام کند ونومی از ماهی شور تعرض نماید آنرا ازین حادث نمیشود وهر کرآن ماهی را تا پنج مرتبه بخورد آزاین مرض پیدا گردد وازانچه انواع قوبا را واد اجابدان طلا نمایند وحالینوس آنرا ذکر کرده چرک ودان اطفال ست چون بر بتبا باشند بر روغن گندم ودر آخر آن چون طول کند وبیل کوفته بازبدوده سرکه مل کرده ست واهل الهوا ازاین حمل را سوخته وبحیر سوخته بسرکه استعمال میکنند وآنرا دوا الخنفس نامند واین دران حسن التاثیر ست واخیرا بسرعت قلع میکنند واما اهل عراق آنرا بصعتر آلوحلول بسرکه طلای نمایند وآنرا قلع وزائل میکنند لیکن الم شدید می آرد وجون راه بدیم که چون قوبا با طفال حادث میشد غیر ما میگرفت واز اشتال معجون ساخته ام بر قوبا بخور بدان بیکرد وقوبا بسرعت از سطح جلد منقلع میشد ودران سوراخها مثل فوهٔ بدن سوزن ظاهر میگردید واز ان آب زرد ترشیح میکرد ومدام آن آب نمانده تا آنگاه پاک میشد وسوراخ فارغ ظاهر باقی می ماند بعد بهبود یکنیم ویا خود دیگر بار طلای نموده قوبا خشک میشد واز جلد جدا میگردید ومن این را درمردم کلان استعمال کرده م وتاثیر نیک نموده واز اطلیه قوبا نیست که زیت چرانغ روشن کرده

دهان او گیرند شیر انجیر بدان آمیخته بر قوبا بمالند بلوم مکنند و ضعیف باید پس از مدتی آن غایند و اگر از استعمال این دارو شیر سیاه شود موضع را سرکه بشویند و بر قوبا گل چرب کنند که از این دارو شیر سیاه شود و چند پیراز راه دیدم که معالجه قوبا باد و به پوشیده میکردند و از ایشان در یافتم که مدتهای مدید در زندگانی آن سرکه را استعمال کردم و بدان نفع یافتند و قوبا قریب العهد اصلاح می یابد و بعید العهد گاهی متعسر میگردد و بعد بعد و استفراغ بران زلو چسپانیدن بد نیست تا خلط را که خارج از عروق و دران وقت است متقاص نمایند و رنگ آن قوباء بیض بود و کثیر المدة باشد و از ان صفاق لحم مثل قشور جدا شود و گاهی از ان خون سائل گردد و این بسیار دشوار است و جماعتی را دیدم که این نوع ایشان را حارث شد بر جمیع ابدان آنها عام گردید بحدا رام موی شد و این بعض علامات بد است پس واجب است که علاجش علاج ابتدای جذام باشد و ذکر این نزد ذکر جذام بهتر است و نوعی از قوبا صفار اشکل عظیم الحمگه است و این بر دلالت میکند بر آنکه خلط موصوف او مرتفع ترین نوع است و این نوع بقوبای جربی معروف است و این اکثر در خصیتین و در گرده حارث میشود و انسان بخارش آن ایذای یابد و آنرا بجواب میگرد و لذا و علاج جرب کثیر الحمگه است و سوای این در بارستان ندیدم که برای این نوع وصف علاج بقطران میکردند و آن اثر نیک می نماید و حمگه را فی الحال زائل میکند و اضافه دیدم که دران بالش آب نا غیر پخته فی الفور اثر میکند و عقب او در دو عن گل بمالند و نوعی از ان صغیر شبیه به جوز است و آن بقوبای ستمانا شر معروف است و این بعد استفراغ و پرهیز شستن بسبوس گندم و تخم غرنیزه و آبهای گرم و بالش بر روغن گل زائل میکند و آنچه از خادم نقلا بی در علاج قوبا استفاده آن کردم و در کدامی از کتب ندیدم آن است که سرکه گرم حل کرده بر قوبای نشک طلا کنند که این در یکدو دفعه آنرا زائل میکند و قوبا موصل مزاد چینی بسرکه حل کرده بر قوبا بمالیدن زائل میکند و بعد از چند روز قوبا بحالتی می ماند فرو رفته و فراخ نمیشود و ایضاً اگر گویند علت معروف بکاک جبهه مرضی است که در جلد پشانی شبیه بقوبا ظاهر شود و غیر آنکه رقیق بود و از ان پوست باریک جدا گردد و با آن اندک خارش بود و صورت او صورت حریره یا آرد بالم است که آنرا بر چیزی طلا کنند پس خشک گردد و سفید رنگ شفاف رقیق نماید و شخصی را دیدم که بر جبهه بدین اوایل مرض عام شده بود و سبب فاعل او رطوبت رقیقه فاسده متغیر الکیفیت ست که در عراق دماغ مجتمع شود و این اکثر در مقدم سر بود پس طبیعت بنا بر تنقیه دماغ از اقرب موضع مقدم دماغ که آن جبهه است دفع کند بعده بران مجمد و خشک شود و بشکل بگردد و با آن خارش بهم آن باشد که دران خلط فاسد اندک حدت با پس ذیع مسام کند و این علت عسر ت علیل از ان صحت نمی یابد مگر بسر چیز تمام و لذا هر مرضی که در سر حادث شود چون فاعل آن خلطی باشد که اندماغ مترشح شود عسر البرء بود و علاج این استفراغ بدن بحسب امکان ست و افضل و اولی استفراغ سرست بچیزیکه مشاکل سن مریض و مزاج او باشد و چون از ان فارغ شوند مداومت شستن پشانی بآب گرم نماینده عقب آن بوم و روغن حمام کنند و اگر این کفایت نکند آرد عدس و گل سرخ در سرکه بجوشانند تا آنکه مثل حریره غلیظ گردد و بر پشانی بدفعات متواتر طلا نمایند و بهر گاه دو روز بدین طلا کنند روز سوم بآب گرم بشویند و اگر آرد با قلا یا آرد گرسنه و آرد جو با آب طبوخ زوفای سعتری بپزند ضماد کنند آن از ان کل کند بعید گوید که علاج قوبا و الا بعد بعده با سهال مره سودا و اخراج مریض بحمام و تعدیل خلط سوذی بشرب آبهای آب آلو بجلاب کنند بمقدار نیم روز یا پنج ساعت مرتب بآب غوره دهند و بعد بتنقیه دم بحمام تعدیل فضول اگر قوبا متمکن لاجع در جم بود عسر الزوال باشد و بخارش شدید و سقوط قشور غلیظ و شدت خشونت بران استیلا کنند و این را بطلای جرب طلا نمایند بصفت طلا یکه این نوع قوبا را نافع کند شیاف مامیثا و مرزنجوش و آرد تر مسوس کندش و کف دریا و بورق کوفته بسرکه تر کرده بر موضع طلا کنند و ایضاً از انچه بدان انتفاع یابند اینست که ترشی تریخ و مایا تبرب و سرکه بالمه و آب چغندر یا آرد جو و تخم خربزه و سبوس با آب گرم بشویند مداگر قوبا نفیر متحرک باشد ملینات مثل موم و روغن و کثیرا استعمال کنند و پیه بط و مرغ یا سکه بالمه و آب چغندر بشویند و اگر حادث در ابدان صبیان باشد آب دهن روزه دار و یا بصوم آلو و سرکه طلا نمایند ایلاقی دیده جائی میبینند که گمان کنند که گمان خلط سفرا و یا مرکب ست اگر اخلاط مرکب بود در استفراغ اخلاط کیسان باید کرد و اگر یکی از اخلاط غالب بود تدبیر استفراغ آنخلط نماید و از خلطهای دیگر غافل نباید بود و اما اگر خلط تیز و رقیق بود و استفراغ باید کرد که علاج جرب مذکور شد و استفراغ خلط غلیظ بدارها باید کرد که علاج امراض سودا وی چون مالیخولیا و غیر آن مسطور شده و مدام رفتن و آب گرم شیر بآن مستعمل بهتر بود علاج الانتشاء و وجه حمام اطلیه استعمال نمایند تا اگر قوبا از بود با بود یه مجتمعه باید بگذیری اندک بود با بود یه جالیه باید اگر مزمن بود ادویه قویه محلله مقطعه باید پس اگر قوبا قلیل الرطوبه بود و در گوشت فرو رفته نباشد کشکاب غلیظ با لیدن سود دارد خامنه اگر آرد جو و آرد با قلا بدان بسرشند و چغندر و سبوس گندم و تخم خربزه کوفته و آب غوره تخم تربد با نشاسته

بیاض ۱۲ سطر

فصل علاج خلط غلیظ و فرق آن از خلط رقیق

و ۱۲ سطر

در سرکه تر کرده طلا نماید و روغن گندم با تیغی تیز آمیخته طلا کردن سود دارد و همچنین زرد سرکه سوده نافع بود و کوکنار طلای چرک دندان بر نانشا سود دارد
وصمغ زرد آلو در سرکه با سرکه با تیغی تیز مخلوط کرده و هوای مخرب ست قوبای غیر کهنه را زائل کند و مانند سرکه سوده و مانند آن واگذارد قوبا طوبت بیشتر آرد نصف
و مانند وضع دکتیرا و شیاف امیشا و مقل و قبال مس و سنگ سبوس با سرکه طلا کنند و انچه بدین ادویه زائل نشود اول زنوچ پاشند تا خون بدی را جذب کنند بعده بران
مخرج نهند تا خونی که از زخم باقی مانده باشد خارج نماید پس سوم روغن گل که از روغن گل ساخته باشند طلا کنند و یک شب با گندم و روز دیگر آرد جو و آرد تخم خربزه پوست
گندم و کشنیز در آب سخته طلا نماید و شب دیگر رفیدر بطیخ با بونه و بیخ خطمی در حمام بشویند و اگر چیزی باقی ماند دیگر باید و چه بران اندازند و همچنین علاج را دیگر بار
اعاده نمایند و احتراز بسرکه حل کرده قوبای کهنه را سود دارد و با کندش و زرد چوب نیز افزایند صفت دوای قوی تر گیرند ذراریح و بارد و غن گاو سوده سه روز بگذارند
پس روغن از ان صاف کرده آن روغن طلا کنند تا قوبا را دور کند و گوشت پدید آید پس مرهم علاج کنند و دیگر باز موخامی سوراخ پنجه زرم در میان گاو یک سکوره سه کیه
یک سکوره بیهنه تازم شود و سایده طلا نماید و دیگر سرشم های چهار درم کهنه دوده سه سر اخل حل کرده طلا کنند و دیگر باز روغنیزار و غن بیهن ۱ بسرکه حل کرده طلا کنند و دیگر
برای قوبا یکه خصیه باشد سفیداب هشت درم کوکنار دوده درم مومیج کیدرم بسرکه طلا کنند و هرگاه قوبا از علاج پاک گردد بران او دیه را که آن موضع را قوت دهند
طلا باید کرد تا معاودت نکند ابن الیاس گوید که در ابتدا فصد نماید و بعد تنقیه ماده تنقیه بدین از خلط محدث آن بطبوخ افتیمونی یا بطبوخ اهلیله مقوی تیز کند
و بعد تنقیه تمام اهلیله زرد و صمغ آلو و صبر مساوی سایده بسرکه کهنه در روغن گل آمیخته طلا نماید و اگر قوبا رقیق هیئتی باشد مورد و مغات مساوی سایده بسرکه
تند سرشته طلا کنند و ماهر گاه زمن شود و جلد بالا آن متقشر گردد این طلا بکار برند قرد مانا مومیج هر واحده درم صبح سوسن آسمانجونی گوگرد زرد هر واحد نیم درم
پشک بز هر واحد شش درم همه را با یک سیده بسرکه کهنه سرشته طلا کنند انطاکی گوید که تنقیه بفصد و اسهال کنند بعده اطلیه مناسب مثل شاذنج پنجه بطرون
و بست و شب و بریوند و عصفر نمک و شونیز شبحم حنظل بسرکه برای چار بسمل برای بارد بکار برند آنگاه مجربات من برای جمیع انواع اورین دو است مرکبی لشکر
کف دریا گوگرد شب یمانی مساوی بقطران سرشته بعد خاریدن طلا نماید و ملازمت حمام کنند گیلانی مینویسد که پیشتر در علاج قوبای قوی بفصد و اسهال قیام
دانع سوداوی اخلاط سوداویه احتیاج می افتد بطبوخ افتیمون راه خاص ست در رفع قوبای رطوبی و سوداوی و قوبا یکه ماده او رموی باشد فصد مدین احتیاج نیست
و علاج موضعیه مستعمل در قوبا بحسب اختلافات مرض از جهت ماده و جنس او و کیفیت او بحسب دوات و قرب بصلاح و از جهت مرور زمانه بران واز
جهت موضع مرض و غیر اینها بحسب این امور ادویه موضعیه باید و علاج قوبای نمرض علاج قوبای سوداوی ماده ست و اگرچه ماده او در اصل رموی باشد بمثل او آزاد به
کثیر المنفعت در قوبا یکه قوی الماده نباشد روغن پوست ناچیل ست و طریق ساختن آن اینست که پوست تازه ناچیل را صاف کرده خرد و خرد بشکنند
و در آب ترکنند تا نرم شود و آب بسیار نباشد بلکه چندان ترکنند که نیم ریزاده بیارچه صاف کرده در شیشه مطین اندازند و در دهن او سنجهای کاه یا نی نهند و در وسط
طبق سوراخ کرده بر دیدان نهند و سر شیشه را ان سوراخ واژگون بسر دوات کنند و زیر او بقابله آن در دیگدان قدح نهند و بطبق آتش بلایم روشن کنند پس
روغن سیاه مادکه از ان بچکد نگاهدارند بطریق طلا بعد طلا استعمال نمایند و بشویند و باز طلا کنند و همچنین بمرات عمل نمایند که بعون الله تعالی نفع تمام نماید
و کذلک طلای لبان مصعد از انفع بخشد باین طریق که لبان را کوبنده درته دیگ فرش کرده در وسط آن قدح نهند و بر سر دیگ ظرفی دهن وصل کنند و اطراف
را با آب پر نمایند و زیر دیگ آتش نرم کنند پس لبان را که در قدح و زیر سرپوش چیزی سفید دخل آرد تند بوجمع شود و آن هر دو را نگاهدارند و نزد حاجت چنین استعمال
کنند که بگیرند اندکی از جوهر مصعد مذکور و در آب سسطوخا آمیخته چند بار بدان طلا نمایند که نفع تمام نماید و از عادت ست که اگر مرهم کنند او لا بنبر بیخ عرق زرد یا مسکه در آب
گداخته بطریقیکه ظرف آنرا در آب کرده مهنند تا بگداز و صاف کرده خوشنند و یا روغن بادام بیاشامند و این اولی ست هر روز مقدار رسه درم در ابتدا بنوشند و بعد ازان
تا ده درم یا زیاده ازان بیفزایند و بران نشش نامه داوت نمایند بعده اگر احتیاج تنقیه شود مسهل سودا استعمال کنند بعده روغن پوست ناچیل با لبان مصعد
با آب مقطر او استعمال کنند که ازین هر دو تدبیر قوبا باقی نمی ماند و خصوصا اگر رعایت تدابیر دیرین مدت و بعد ازین کندوسیل آن تربطیب گردوانند بولس گفته که معالجه
قوبا بادویه قوی التجفیف نمایند و استفراغ بدن باسهال کنند و بران ادویه منقیه بطلا استعمال نمایند مثل نخود و هر دو خربق و حرار که بر صخور باشد چون زفت یا نعم

یا رشح آبیه بدو زیرا که زیرا که آنرا بیخ تنها خوانده باشند و اگر قوای گدد ریش و دهای دیگر یا شد باین علاج تنها بدو روغن گندم بسمت یا بدو اگر قوی با مرمن باشد برگ تنباکو شست بسر که سایده ضماد کنند و یا برگ کبر بسر که سوده ضماد نمایند و اما دویه که نیست که بگیرند سر ریش بخار ان نیم او قیه کنند یکیم درم سر که زعفران قولنجان او دویه را در سر که گداخته بر قو بالطلا کنند و ایضاً بگیرند قاطر یک وقیه صمغ یک وقیه گوگرد زرنیخ او قیه زریق نیم او قیه قاقله شصت عدد سایده بسر که بر شته طلا کنند و در جایی صحیح آنرا نرسانند و چون خشک شود با آب سرد بشویند و ایضاً بگیرند تلقد بیض کبریت زرد نطرون و کندر مساوی و برای قوی با در سر که و برای حکه در شراب شست بکار برند و از علاجات قوی مرمن روی بعد تنقیه بدن و اصلاح حال آنست که بران دوای حاد بیاشند تا بخورد و گوشت ظاهر گردد بعده مرهم علاج کنند تا آنکه صحت یابد و این طلا قوی روی مرمن را تا نوع است راملک کبیر آنچم غریزه مساوی بسر که بر شته طلا کنند **ابو الحسن** گوید که قوی دوی زائل میشود بفصد و تنقیه و طلا با شیاهی غبار که جلا کننده مثل مغز خربزه و تخم آن داشان و آرد باقلا و آرد نخود چون با نیلوفر حمام بدغات بشویند پس این طلا بران نهند گویند عربی وصف فارسی دکتر امساوی و اشق نصف کچوره در سر که کنند تا هم گداز و بعده بدغات بران مالند که آنرا زائل کند در ابتدای او روغن گندم نفع کند و گربران دراسه کشند از سر که گردان مانده باشد قوی باشد و اگر بعد فصد استفراغ و طلا متسر گردد بران زرد چیا نند که استیصال زداید و اما طولی رانوشیدن مطبوخ افتیمون و مستعمل ایارج فیقرا و غرغره بهبوج و عاقرقرحا هم العسل حل کرده زائل کند و اگر مریض حار مزاج باشد بفصد او با کاسنی است و با دویه نا شفه و اشیای قابضه طلا کنند مثل اقلیمیای فی ابهی و زنجبیر بگلنار و گل سُرخ سوده بهمه بحسب حاجت بسر که حل کرده و ایضاً آب دهن صائم قبل افطار و آخر روز بران انداختن نافع بود و چرک و ندن او بران بمالند و از نخ بدان طلا کنند چرمل و کندش سه سوده بسر که حل کرده است و ایضاً آنرا تنزیع بسوزن کوشانند و عیون آن بسوزن و مالش بسر که و بیخ بخار ان نفع بخشند و اما سوداوی بطی الزوال عسر البرء بود و علاجش فصد با سلیق و شرب مطبوخ افتیمون و لوفا با آب هلیله سیاه و موبز است طلا بشبوم مطبوخ مالیدن و چیز دسوم مرد مغز دانم نمایند و بجمیع انواع قوی با راشتر آب بسیار تنزیع کنند و بعده بدان بسیار نافست و در همه لزوم اصلاح اندیه و تنقیه و ریاضات ممدوده نمایند و هر نوع آن که متعسر گردد و گوشت عمیق شود و بیخ کند یا سفید گردد و دوای حاد بران نهند تا آنرا ستاصل گرداند و بخورد و بعد از ان علاج او بهر چه کنند و مالش جمیع انواع او بحبک جبلی که معروف بحبک تنقیه ست واو آنست که چون حیوان دران سیر کند بدان متعلق گردد و فاصله بصوف افگنند و آنرا بالجبل کنان فتوقی شکل ست و بران خار که چرک بود و از دان آب بسیار بر آید چون بیفشارند پس آب را در یا آب برگ او قوی با با مالند در یکروز آنرا به کنند و ایضاً این قولنج کند اگر بدان بمالند و اما انواع قوی با بسیار ست بحسب کمی و بسیاری تنزیع آن بحسب بدان و مزه و بوی آنها و نوع سوداوی آنان چون در جلد عمیق گردد و در پنه نکند سودی بحال ندارد و طول گردد و ایضاً را بر بزیر اند پس هر گاه اتفاق این حال شود باید که معالجه او بعلاج او اخر اجرا کنند و در یک در سر که حل کرده هر قوی طلا کردن تا نیز عجیب دارد و در کدامی از کتب آنرا نیافته الا در تجربه کردم و سریع التاثیر یافتم حتی که آن گاهی زائل او در یک طلا میکند **محمد حسین** مینویسد که پوست بیخ پاک جوهی و هلیله سیاه هر یک دوازده مثقال تنکار بشته چهار و نیم مثقال مازو سبز کات هندی هر یک شش مثقال که فته هشت پاس آب لیموی کاغذی بسایند پس اقراص ساخته در آفتاب خشک نمایند و نزد حاجت با آب سایده طلا نمایند بعد از انکه موضع قوی را بتجویز شست یکبار نه باشد پس بگذارند تا خشک شود و خشکی پیشه آن خود بخود جدا گردد و اگر احتیاج اندکی دیگر باز بدستور طلا نمایند و اگر این قرص را آب برگ پاک جوهی تازه بسایند بحالت سبز تر قوی تر گردد و چند دفعه بعون الله تعالی زائل میگردد و نیز الیصل بعون سوده باز نگاه محرق نیفتد و اگر بدین تدابیر اصلاح نیابد محتاج بجراحت نمودن و اخراج جواد باشد بران سیر سوده گذارند تا آبله کند و مجروح شود پس ان مرهم سفیداب یا خیر آن گذارند

تالیل و مسایر و عقوبت قریبه و امثال آن

بر انکه تالیل جمع تولول ست که بفارسی زنخ و بهندی سسه نامند و آن شور صلب مست ریست که بدن رسیده و شش نوع بود یکی منکوس او آنست که غیر منبسط بود بلکه لمس شبیه به بشره صلب باشد غیر آنکه مستدیر بود و در گوشت فرو رفته باشد گویا که در طعم مرکز وست و گویند او آنست که بیخ او دوشطا یا باشد و همه عنقی متشقق بزرگ مستدیر دی شطایا شد یدالبیس سوم متعلق بچهارم مسماری که سر او چون سر میخ بزرگ پهن بود و بیخ او باریک اندرون بدن فرو رفته بحجم سما یعنی سیخ و سیفیدی مائل باشد چهارم قرنی و آن دراز و عمق یعنی سختی کج مانند شاخ بز باشد پنجم طرسوس که زیاده باشد از ان چرک و ریم بالاید و بسبب تولد قولول خلط غلیظ خشک مانند سنگ که زود

اعتباس او در گیاهای کوچک خشک گردد یا خلط سوداوی یا مرکب از سوداوی بلغم که بطبیعت بطاهر بشره و غ ساخته باشد و بقول شیخ سبب فاعل این همه رفع طبیعت و سبب مادی خلط غلیظ سوداوی که گاهی سوداوی بلغمی یا بس بسیار کرده خون کثرت پذیرد تحیل گردد و گاهی نفس خون را بسبب اختناق و کثرت او و عدم ذوبان تعفن استحاله بسوی خشکی و سردی عارض شود و خصوصاً در وقتی صفار که در امثال آن خون تعفن نپذیرد بسبب قلت او و قرب او از اسباب خارج که آنها در تعفن مدخلیت بسیار دارند از تعفن میباشند لاسیما چون خون در جوف خود جاری نباشد نگاه باشد که قبول بسیار دارد که قبول متنی در عضوی پدید آید گاهی تا آن یکمد جزء گ بدید آنچه گفته شود و هر گاه آن ثولول بزرگ اتفاق یابد طل کنند بهتر و بسیر که باشد دیگران ساقط شوند و باشد که تألیل تفرق پر آینده و این منصور گوید که تألیل دو نوع ست یکی از زان طب لین و دیگر صلب چاسی و از امسا میر گویند و سبب طب بلغم مشتبه بسودا ست و سبب یابس سودا بود و از آطای گوید که تألیل سه قسم ست آنچه از خط آمده از سودا تجشو ده غالبا مختلف ذی طول و قصر و فرع و شقوق که نبع آن بار یک باقی غلیظ بود و بر دیدگاهی مسبب خبث ماده و در وکند علاج شونیز با سرکه و نمک با سرکه هر روز بکر بالند و بپیوته مالیدن روغن گل و چربی بط و مرغ مفید بود و بعد از تنقیه بلغم و سودا مسهل کنند بعد آن حبا قیقون خورند و اگر از زین چیز ها فائده نشود با آهن قطع کنند یا دوای تیز مانند فلفیون بمالند و هر گاه گوشت زیاده خورد و سوزش کند مرهم سفیداب را استعمال کنند و فوشادر و اتروت و زنگار با آب باران سرشته طلا کردن نیز تألیل را ساقط کند و چنین دوا را شکنا نگریزی کرباشک گویند در آب سایبه طلای رقیق ساختن در اسقاط آن مجرب ست و اگر ثولول را با نخ گیر خراشیده تمو نیا در شیر دوشت آبجیسو ده ضماد کنند در یک روز نقع میدهد و یا از رچوب سایبه در کاغذ چیده بطور فتیله ساخته سر آن را سوزانیده ثولول را بآن داغ کنند و از دست بر کنند و گویند که گشنیز خشک در آب سایبه ضماد کردن مجرب ست در دو سه نوبت خشک شده می افتد و سرگین جاموس بسر که طلا کردن و یا صدف سوخته بسر که ضماد نمودن و کذا برگ و شاخ خرفه بران مالیدن مفید بود و اگر ثولول را تا یاچه کنی شتی خاید چنده بی در آب جمل کرده بمالند در دو سه روز بیفتد و اگر از پاره شب یمانی مکرر بمالند که خون آلوده شود و یا پشک بز بسر که سایبه طلا کنند و یا سماگا تیله یک نصف خام با آب لیموی کاغذی سرشته بمالند و یا بیخ بسر که سایبه بر بدن بمالند و یا چوکه در آب لیمو سایبه طلا نمایند نیز مفید بود و صاحب تحفه نوشته که اگر تخم خشک سداب اول هلال بعد تألیل گرفته هر یک نرا یک عدد تخم دانه بسته از میان هر دو پای از بالای شانه آن لته را بجانب عقب بیندازند در آخر آن ماه جمیع تألیل بطرف میشود و بعضی گویند که این عمل تجربه در آمده و اگر برگ پان گلگیری بگیرند بر ان چنانه بمالند و قفیله آن ساخته در زانگشت و سبابه گرفته بر مسه بمالند چنانچه از زانو نیز خراشیده شود در اندک مدت همگی منقلع گردد و اگر مسه کلان باشد دو سه روز همچنان گذشته باشد تمامه منقلع شود در ین باب مجرب ست و کرا دویه نافع تألیل طلای روغن گندم و کذا حلتیت و مغز انجیر خشک و کذا آب چقندر سرخ و کذا آب بسر که روزیت هر واحد در قلع تألیل مجرب سویدی ست و ضماد بیخ درخت خلاف سوخته و کذا برگ آن بسر که و کذا مرسلینوس و کذا سرگین بموتر آب دهن و کذا حلتیت بشیر انجیر با عسل و کذا تخم بید انجیر با عسل و کذا آب برگ انجیر و کذا انجیر خام بنظروں مالند گنده سوخته و با تنها پخته بوم زرد آمیخته و کذا لش بسر که و کذا فرفیون بزیت و کذا سام ابرص کوفته و کذا خاکستر او و بزکتان دو برق و کذا پیاز عنصل بریان و کذا خاکستر شاخ انگور بسر که و کذا ورع سوخته و کذا گل سرخ پخته یا خام سوده و کذا سرگین گاو بسر که و کذا سداب بنظرون و کذا سرگین گنبشک با آب دهن بر ذره دار و کذا صدا رحمدیه بشراب و کذا زمرد شیشه دار و تبیع و کذا خون سنگ پشت و کذا پشک موش و کذا خاکستر بادنجان بسر که سرشته و کذا تم بز سوخته بسر که و کذا تر بچه فته بسر که آمیخته و کذا سر طویخ سوخته و کذا خون بز و کذا خون خوشونیز آمیخته و دلک با جرو دشرب آن و کذا انجوبه شامی تازه و داغ بشاخ آس ثمرات و کذا بقتیله پنبه که مسه چهار رتبه هر واحد دافع تألیل ست اقوال حکما ابو سهل گوید که تألیل را بین طول تل نمایند که گیرند از نوشب یمانی و سچربی بط سرشته طلا کنند و یا تخم جرجیر بسر که در زهره گاو بسایند تا مثل مرهم گردد هر روز دو بار طلا نمایند و یا برگ مورد و برگ کبر و یا بسر که نمک و کذا زاج بسر که سوده و غرغره بنطی مسحوق بسر که بمالند و هر روز از ین دو روزی چند بار بمالند و اگر از ادویه اصول باشد از ادویه آنرا فرطرف نشند و بر آن شیر انجیر چکانند یا دوای حاد اکال مثل ریگ بره یگ و غیره بران نهند پس هر گاه سیاه شود و متاکل گردد و بران اندک رد غن زرد نهند حتی که آنچه متاکل شده باشد منقلع گردد و دوا حاد و این تدبیر ثمرات کند تا آنکه تمامه زائل شود و اگر در بدن کثرت آن باشد تنقیه بدن با دویه مخرج سودا نمایند و تدبیر را بچیزی که بر طبیعت بر تلیین نماید مائل گردانند تا شخ میفرماید که اما مبادرت بتقلیل خون افضل

وباستفراغ سودا امری ست کاز ان چاره نیست اگر مرض کثرت پذیرد وازانتصاد واعتدال تجاوز کند وهمچنین تدبیر مولد خلط نیک وغیر آن از انچه ذکر آید مرا نرا گذاشته
ودانا علاج شخصی باوده باید که دران تلخی وقبض بود وبسیار خفیف ازان برای ثولوا خفیف استعمال باید کرد مثل ایدن روغن پسته دائم ومطبوخ گندنه مصفی بترک
بهدسه روغنه وآب گندنا بسماق وروغن بان وایضا بیرگ کبر وحجر السرو وزیتون خام وکزبانج نیز خوب ست وبرگ مورد تر برای خفیف وقوی دیوست بوتر تجمیر
خشک وخرنوب باوجود قلت اذیت او برای ثولوا عظیم قوی نیکوست وپوست بیخ قرب وخاکستر او بسرکه وانچه جدید وبانع النفع ست انست که بگیرند جزء مل
وخاکستر پخته بآب سرد طلا کنند واما قوی ازان برای ثولوا قوی بکار برند مثل طلای مرتب ازنوره وزرنیخ واشخار وخصوصاً باسیماب کشته لاسیما نیکاست بلطخ
وزیت وتنگ آب پیاز وملبوس پشک بزوایضا ذراریح بزرنیخ وایضا عسل بالا ودر اسقاط اواقوی ست وشیر تلوع چون تبکر ایران مالند ساقط کند
ودوسه کرم کبیکیج نیز اسقاط عظیم اوست وشونیز بدل چون ضماد نمایند عجیب ست وزهر بوز نیز ایضا وحلتیت ومرهم حاد مفجر وبیلات که آن مرهم بلاد رست
ترکیب مکمل ایضا بگیرند ماهی سیاه ۱۰ جوز ۱۰ رطب ۱۰ وزاج ۱۰ آبک زنده هرواحد یکجزو کوفته بیخته بران نهند ویا بگیرند زنگار وکاغذ سوخته هرواحد پنج درم شمع حنظل شش درم بورق
ششدرم نوشادر وچهاردرم اشخار وزرنیخ زرد هرواحد هشت درم زهره گاو وشش درم استان فارسی هفت درم کوفته بیخته بآب صابون طلا نمایند وآزمحالجات قلیل
قلع اوست واین گاهی بانبوه پرطیور بزرگ ویا نقره ویا آهن بود که تجویف او بمقداری باشد که دران ثولوا بماند کوشواری در آید وجرم او حاد قطاع باشد پس دران
ثولوا بماند زود در آرند بران بچیده نزدیک بیخ آن اندک بخشانند که آزار بآن اصل کند یا صدارة ثولوا رابکشد تا آنگه بیخ او کشیده گردد بعده بآلتیر که تابیخ او
رسد قطع کنند وبعد قلع آن روغن زرد بران نهند وایضا هرگاه دوای حاد بران گذارند وتعلق آرد دوای حاد بران دارند وبران روغن زرد نهند وچندی ترک کرده بازاعادت
او کنند تا آنگه سقوط آن تمام شود وگاهی قلع آن باین طریق میکنند کاز انچه متصل اوست بآهن لطیف مقعر حدا میسازند بعده بران دوای حاد میگذارند وتوجه کرده قلع
قطع آن باستره عمیق ترحتی الامکان مع مراعات سطح جلد بعده مالش موضع بصابون وسعد وگل سرخ تا خونیکه ازان سیلان کند سائل گردد ومحتبس شود وبعد آن
باقی ساقط گردد بطبری گوید که علاج ثولوا حادث در پیشانی وردی همچنانچه در علاج عدسیه وحنطیه بیاید باید کرد وگاهی امر بقلع او میکنند که ایمن از انقلاع ست
باعروق وبرابر وآنچه بدان طلا کنند ودر دیگر روز یا بعد دو روز آزار ثولوا کنند برگ حسک جبلی رطب ست این را بران بمالند کاز آنا خشک کند وبعد بگیلند وایضا بصفع
درسرکه حل کرده طلا کردن آزار ثولوا کند ومن درین دو استعمال میکنم بگیرند بورق یکدرم برگ مورد تر سه درم نمک حلی نیز دیگر دانگ وبسایند وبدان یکی را بعد دیگری
بمالند تا آنگه خون برابد بعده ترک آن کنند وایضا بعد دو روز بمالند پس بفتیله وزائل شود واین را بعد یکدیفعه استعمال تکنند ومرهگاه بزرگ وبشتصلب گردد روغن قرص وقتی
ساعتی بران بمالند تا آنگه دران خون ظاهر شود بعده بشویند بدروغن چرب کنند که خشک کند بیگلند غیر آنگه واجب ست که بعد استعمال روغن از آب سرد وهوای سرد محفوظ
دارند وبآب گرم بشویند واگر موضع متقرح وگرم شود مرهم کافور دران استعمال نمایند ونوع ثولوا تینی راکه بدترین انواع ست نیز بعلاج مذکور صالح نمایند پس اگر این علاج دران
فائده نکند اولی آنست که دوای حاد وروغن نوره بران نهند تا آزار اصل گردانده دوسه روز که حساب او بروغن نوره منقلع شده بیخ او شل دوسه روز مدد ظاهر شود بران هم دوای حاد
نهاده شده تا منقلع گردد پس بران مرهم منبت لحم گذاشته تا آنگه اصلاح یابد وازبافته ترین چیزیکه در تالیل استعمال کنند نیست که بگیرند چوب آس رطب ولیطرفا در
دوآتش نهند تا گرم شود وبطرف دیگر نشیش قدری بگیرند زیرین آب بر ثولوا بمالند واین در روز مجول آرند وشب بهروغنی که خواهند وبهتر آن روغن گل ست
چرب سازند کاز آن بغیر حرده بفتیله وباز خود نکنند وایضا او گفته که علاج ثولوا متشقق ذات شظایا کسبب فاعل او غلط یا بدل ارضی سودا وی بود فوشیدن ماء الاصول
بروغن بادام تخم ست بعده شرب بطبوخ افتیمون ودوتک آن بآب برگ حسک جبلی وآب برگ مورد کوفته بیورق واگر متصلب گردد بران روغن نوره
چنانند چنانچه سابق مذکور شد وانچه بدان علاج ثولوا کنند بعد تنقیه واصلاح غذا مالش او بروغن گل موم درشیح مست واگر تاچیل روغن وبهتر آن روغن گل ست
بمالند تا قطع گردد وبعضی اوائل مذکر کرده اند که طلای او بآب ظهر کبد نفعه بابد وبعضی خشک کنند بیگلند واین دوا که مجرب آن کرده ام استعمال کنند بگیرند آب آهنگران که در آن
آهن گرم سرد میکنند ودران بورق بعصیر برحل کنند وبمالند واما علاج نوع منکوس آنست که متقرح گردانند بعد فصد استفراغ بعده از دروغن نوره بران آیلا فکنند
تا دران خون ظاهر شود وبعد ازان بسرکه بشویند وبروغن گل چرب سازند کاز آن زائل شود وهرگاه قرحه گردد هم کبیر علاج کنند ودرین نوع چون دانه اورد بزرگ شود در بعضی شرب

از بدن یا قریب بآن عضوی شریف بود و پس موضع عجب ست که بران مرهم داخلیون چند روز نشند که یا آنرا تحلیل کنند و یا تفریق کنند و فضلات اورا مانای گردانند پس بهتر نشتر بکشایند تا خون اندران باشد سائل شود و خشک گردد و از بهترین چیزها که برای قلع تآلیل متعلقه وسمایه متشابهه منکوسه استعمال نمایند این دواست دارمنع سوده بسرکه بدن سیاست یکیه نمگو گور روز نیخ زرد و غونیه قاقیا سترغرب مساوی پس بعضی بعجر کرده بعضی دنیفت سرشته بر تولول طلا نماید هر تولول دو هر مسایه که باشد ازین کم شود زائل گردد و دیرین تقدیر مستدام نیست چه مجرب ست و بعضی مردم برای این محل بلادر بیان کرده اند و این خطای بزرگ ست لاسیما در بلادگرم که مورث سایه میگردد و گاهی تجمیع بدن تعدی میشود و گاهی ازان مرض صحت حی یابد و باز بعد یکسال عود میکند و شخصی را دیدم که قریح متولد از محل بلادر آنرا لازم نمود حتی که آن را بطریق استفاطوقت و ایراث حمیات مطبقه هلاک گردانید پس موضع عجب ست که انسان از استعمال محل بلادر حذر نماید و مانا موجات مثل شیر انجیر بر شیر مازو نیوتن شیخ خ توت در راستعمال آنها نهایت خطاست و سلاکترین چیزها که استعمال نمایند همان ست که ذکر کردیم و اگر انسان اراده تعدیه بغیر آن کند پس معتبرترین چیز بارد غن نوره ست که مذکور شد مجوسی گوید که جهت تآلیل و مسایر اغلظین غلیظین بلغمی سود اوی بیمایند و صواب علماج آن استفراغ بدن بطبوخ افتیمون یا حب مغیث یقین معمول با فتیمون ست و پرهیز از مولدان هر رو غلط و آنچه از نخوره قلع آن کند شک نیز بار یک سوده بسرکه سرشته بر تولول نهادن ست و حاش موضع در روزی بهرات باسرکه خرد نمک قلع آن نماید و یا گیزه قشور رس و بار یکا سیده و بسرکه بسرشتند و لزوم موضع کنند و یا بار یک سوده بثلث سرشته بر تولول نهند و اگر این دو یه فائده نکند دوای حاد مثل فلد فیون و دیگ برد یگ نهند که این او را بخورد و بسوزد بعده بپیچ و ارغن زرد گذارند حتی که خشکر یشه را قلع کند بعده اعاده دوای حاد کنند بعد آن ارغن زرد تا آنکه جمله مستاصل گردد بعد ازان معالجه او بدوای نسبت لحم نماید گاهی نفع نکند سیما لغلظ اتخمان واشتان فارسی و بورق مساوی بار یک سوده بآب قنابری یا آب صابون بسرشند و تولول را بموی برنبند و بران این دوا بپاشند که در روز سوم آنرا ساقط کند صفت ضماد یکه تآلیل را قلع کند بقوت زنگار مس سوخته شحم حنظل بورق نوشادر اشقار زنیخ زرد زهره گاو اشتان فارسی هر واحد بگیرد و آب آبنا دیده نیم خرد بار یک سوده بآب صابون یا بآب افتیم سرشته بر تولول لزوم نماید بعد از انکه پنج او بوبته باشند و یگر آهک آب نارسیده و دردی شراب بار یک ساخته آب دهن سرشته بر تولول ضماد کرده باشند که این خشک نماید و بسوزد و اگر این ادویه نفع نکند باسرکه قلع کنند بعده بدوای حاد و بمرهم زنگار و بسل بلادر داع دهند تا آنرا ساقط گرداند و بسوزد و باید که آنرا با آهن قطع نکنند مگر بعد استفراغ بدن از غلط غلیظ ابن فوج گوید که گاه باشد که در یاد او هنوز منقطع نشده باشد و در یاد خروج بود و باید که تنقیه بدن کنند اما در ربط بین از بلغم آما در صلب جایی از سود ا بعد ازان علاج ربط نماید باین طور که بسر ربط بخور نبطی که این قوی ست بمالند و میل بافذیه لطیف مولد غلط محمود مثل اسفیدباجات و هو هم طبوخ و حمامات کنند و استکثار دخول حمام نماید و شراب تریق مزوج با آب بسیار نوشند و اما در صلب زنیخ زرد بهتر یکه نوشند سلاکنند و سر و زبران بگذارند پس گشایند انچ بزرگ دو اگر چیزی باقی ماند ادعاده او نماید و یا پوست صفصاف بسرکه سرشته طلا کنند و بعد ازان بمالند و بران نهند تا آن قلع او نماید و یا قلع او کنند و حوالی او شرطه زند و بران دوای حاد بپاشند و هر گاه سیاه شود و ارغن زرد و بران نهند تا آنکه ساقط گردد و از جمیع مولدات سود ا پرهیز کنند و حلی بزین گفته که بعضی گویم سرگین را با آب بسایند و بر تولول طلا کنند که این در ساعت استیصال او کند و قوبا را نیز زائل کند و همچنین خون سگ بر تولول آن جربانی و ایلاق سنبوسند که اول استفراغ سود ا باید کرد و به پرهای تری او فو کنند و استفراغ جارا لمجن کردن صواب تر باشد و از چیزها یکه درین باب بکار آید انیست که مازو شب یمانی با شحم حنظل ضماد کنند و بر گرد نبه تر مالیدن نافع بود و کزازا و بکوبند و بسرکه سرشته ضماد سازند زنیخ بر آرد و با آب صابون و اشتان و آسا شخار آزا شسته و نیدا گر مازو سوده و بسرکه سرشته ضماد کنند نفع بخشد و کعف بول که از زمین بر خیزد و منی طلاکردن مجرب ست ابن الیاس گوید که هر صبح طلاب انجم کاسنی و دارهای هر سه درم شکر سفید ده درم نوشند و غذا فروزه نخود و بقر با دام سازند و بر تناول این جلاب و غذا تا پنج روز مداومت نمایند و هر گاه نفخ مقدار رده خلاهر شود استفراغ بدن بمطبوخ و جوب مذکور کرده و بعد تنقیه بچیزیکه قلع او نماید طلا کنند و شیر انجیر خام با شیر تازه فیلون و بابا یران بگذارند فطاطیلون و بابا یکسا سیده و بسرکه سرشته طلا کنند و یا مرهم زنگار طلا نمایند و یا گیزه نیز این دوا را که از همه قوی تر در قلع اوست اشتان سبز فارسی زهره گاو زنگار مس شحم حنظل نوشاد ر آهک آب نارسیده و بار یکا سیده را با آب اشتان بسرشند بر تولول طلا کنند و باید که آهن قطع نکنند مجنیدی گوید که علاج او صد ست اگر احتیاج آن باشد مرهم

شربت از بابونه و اصل السوس و گاو زبان بشکر نبوشند و غذا حمیصه خورند و تنقیه بدن بمطبوخ مانقیون و بطبوخات که بدران خاصیتی باشد باید کرد و بعد تنقیه تمام اضمده و اطلیه استعمال نمایند و حق آنست که بران ماده یرقانی که کالا نشده تا آنرا سیاه نکند پس از آن رسوفن زند و نشاند انطاکی گوید کلا ابتدا بتنظیف بدن کنند و اگر چه مقصد باشد بعد ازان قطع نمایند و چون بانجیر زکر مریخ با قلا و انواع دهند که این مجرب است و چنین پیاز نمک و سرکه و سرگین سوتر و کنجشک بورق و آب و بن رمانه و ارو خاکستر کرم و صمغ ها و پشک گوسفند و شتر و مهما نچه در قرقبا نگور شد گیلانی مینویسد که از غرائب چیزی که دیده ام اینست که یکی را از صبیان که سن او قریب بست سال بود تآلیل بسیار در جمیع بدن او عارض شده و موی باوی ملاقی شده و او را مرکوف کف کبیر از موی باو دوم تر بد فاق سفید در آب نیفتاده صاف کرده نگاه نوشید و او حسب گفته شخص عمل کرد و دو مجلس او را اجابت شد و در شب دوم نشان مرض بتمامه زائل شد و این از مجربات ست و گاهی از تآلیل نوعی باشد که بذاته ساقط شود اگر چه تآلیل باریک تر باشد بقطع و پرانیدن و اگر چه آن بزرگ بود حوالی آن شرطه زنند و بران نمای حاده باشند و اگر بقطع بود باید که حاده و اداع استعمال کنند و اولی بود و اگر آلادواع از طلا باشد بهتر ست و اگر چه این امر منافی مراعات سطح جلد ست و بعضی از استعمال عسل بلادر منع کلی نموده اند و این حق نیست زیرا که بعض مرهم از خوردن عسل بلادر و بلسان منع ضرر نمی یابند و لیکن چون آنرا ممنوع زیادت و غن آن مخلوط کنند اصلاح او بتمامه خاید و گاهی بخرم قطع قطع میکنند باین طریق که گیرند موی قوی یا رشته ابریشم خوب بافته و بدان بیخ تآلیل محکم به بندند که آن ساقط کند لیکن قطع آن باهن بسرعت بهتر و از خطر او ایمن گرداند با وجود یکه آن خطرناک بسیار ست اگر در وقت خود واقع نشود و الا حی هرگاه بدن متحمل باشد و وای مجرب گیرند ذریح و ثلقد مین چند بید ستر سادنی بهلک الاعظم مخلوط سازند تا مثل مرهم گردد و بر سایر نمایند بعد از آنکه تنقیه او کنند و یکدیگر یکنیز از شخار و آهک و زنگار هر واحد یکنیز و دو آب ساده یا سیوا طفل تا بالغ رشته بدان علی بفشند که آن نافعست هر چند که قطع تآلیل و سایر کند زنگار را کاهند سوخته هر واحد یکدرم آب عروسی آب صابون اول هفته و درم مسل بشست و درم فرفیون شسته رهم بنیز تمام هر شود و بدارند و بهار الدین گوید که تخم حنظل با شب یمانی طلا کردن مفید بود و طلا کردن بنی آدمی بعد از آنکه ثولول را بخی خراشید و باشند و صلابت از اندکی دور کرده نافع بود و طلای نوره معمول چند ساعت هم نافع آید و ذریح با موبز کوفته طلا کردن قوی بود و ثولول را در راه اول آهن تا بیده داغ کردن عظیم مفید آید و مداومت سرو بس نافع و مجرب ست و سماریه را اگر تواند بدست کاری بیرون آورد و الا آنرا بخراشد و صمغه را کوچک از سر خالص بران بدارد تا بالتحلیل آنرا تحلیل کند و اگر نوشادر و ازنروت و غیره کوفته بر ذیل طلای مسطور شده بران بندند عظیم نافع آید و تیزاب فاروقی نهادن بسیار مفید بود عود مسل بلادرهم قوی بود و ذریح بهمین سیاه گشته و خاکستر بلوط و نمک طلیات را با آب پیاز سرشته طلا کردن یکشبانه روز بران گذاشتن نافع بود و مخفی نماند که هر دوای تیز و قوی که بر شیرات نهند باید که احتیاط کنند که از عرض شیر زیاده نشود تا عضو صحیح را نسوزاند و ریش نکند

عدسیه و حنظیه

و آن شوری ست که اکثر پیشانی و روی حادث گردد و شبیه بتآلیل بود غیر آنکه الم سخ پیچیده بود شکل اول شکل عدس و شکل ثانی بشکل گندم در مقدار طول هر دانه از انها باشد و عدسیه زرد رنگ چسپیده بپن بود و حنظلیه شکل گندم دراز نائل بسرخی باشد و بعضی گویند که رنگ عدسیه سرخ و حنظلیه زرد بود سبب اول طوبتی ست که با مخالط صفرا فاسد شود و غلیظ گردد و سبب ثانی حلوتی که بخون غلبه شود و غلیظ گردد و بعضی بعکس این گفته اند و آن اقرب بصواب ست علاج تنقیه بدن باده یه منقی حلوت و اخلاط غلیظ فاسد کنند تا آنکه معلوم شود که بدن پاک شد بلزوم پرهیز از جمیع غلیظه نمایند بعده تعاطی اد ویه باین طلا کنند بگیرند صمغ بطم با موم و روغن بگدازند و در ساعات اندکی بران اندک صمغ آورده موزج دشیطرج بهندی که گفته اند زند و عمل کرده بر موضع طلا نمایند تا آنکه خشک شود بعده مدام تجدید بران کنند تا آنکه بزیره خشک گردد و تجفیف اطبارفت و شمع را برقرقه الیه بدران می نهند و آنرا عدد روز گذاشته جدا میکنند پس گاهی دیده کوفته خارج می نماید عجب را انچه بر چهره ازان باشد و گاهی آنرا بهیچ وانیست که خاکستر فی شیطرج سوخته با ندک سریش گداخته بران چسپانند تا خشک شود پس سختی جدا سازند و مکرر و متواتر بعمل آرند که آنهمه منقلع گردد و از غلیظه او یکه بدان استعمال کنند آنست که از روغن حسب الغاره موم و پیه بط و پیه مرغابی و پیه پاکیان قدر وطی ساخته هر روز کیار و در شب یک بار بر موضع لزوم نمایند که باین آنرا ساقط کند و بسوء شخصی را این علت بر اکثر مواضع از بدن او بود و این دوا را تا چهل روز استعمال کرد پس آنهمه بغیر دوا استفراغ

سلعه یکنوع سنبوس از اورام صلبه است و آن دمل بزرگ است که بدیر رسد و بدیر بشکافد و بدیر بهبود یابد و بعضی گویند که سلعه ورمی است که در زیر پوست بهم

زائل وساقط شده وطلا به کند شش گوگرد وبورق بسه کرنیز نافعست واگر گزانج باریک سوده بسرکه سرشته بران نهند ودر چند نوبت ازریخ پاک کند شود ابن البیطار گوید که علاج عدسیه فصد دست اگر خون غالب باشد بعد تنقیه بدرنج مطبوخ هلیله آنرا بسرگ کبر خربق ومورد وآب شونیز هالند ویا صمغ بطم ومغ آلوده کندش وکبریت وبورق بسرکه نافع

توشه

بثره متقرحه مستدیره نحوه است از حکم زالاکه در اکثر اوقات در عمق رخساره احداث کند وگاهی در مقعد وفرج پیدا شود وسبب حدوث او غلظ غلیظ بود که در ان حدتی باشد یعنی خون فاسد مخلوط بصفرای محترق وقیاسه محترق مع صفرای محمیه باشد وگاهی خبیث ومولم باشد علاج در ابتدا فصد سر ودر اخراج خون بحسب قوت ومزاج فصل کنند بعد تنقیه بدن بمطبوخ هلیله یا بمطبوخ فواکه مع تریدشاهتره ویا هلیله نمایند وبعد تنقیه تمام مرهم نگارد ویگیرد ده یعادة که در تقلیل گذشت بران نهند تا انگه قالی گردد وهم صحیح ظاهر شود ویا استیصال آن بحجامت یدان ازآهن یا بنایات کنند تا انگه خون وزرداب ازان سائل شود بعده علاج بهم احمر واسود منبت کهم نماید وصاحب ابن البیطار گوید که بتاول گوشت وشیخی بالکلیه دور انداخته زیرا که مرهم حرافت باشد مثل سیر وبیاز وتره وخردل ومانند آن حذر کنند وبعد زوال مجذری شراشر عطیفه وسکنجبین وتلیین طبیعت بمطبوخ هلیله کقوی بعد بدفوع فواکه وآب شاهتره مرفق نافع بود وسویدی گوید که ضماد پشک گوسفند بسرکه ویاسل بلاصه یا شیر انجیر یا شیر خام وگیر یا شیر خام عصیر سوده یا زهره بز نر یا برگ سلق مسلوق یا خاکستر گوشت گوسفند سوخته یا حاشا نافع توشه است

نفاطات ونفاخات

بدانکه نفاطات آبدار باشند که اندرون آن خون یا آب تنک باشد ومشابه بآبله سوخته از آتش بود وسبب آن وقت وخلیان خون ست بحرارت ناریه حقی که ازان مائیت جدا شود ودر اطراف عروق زیر جلد مندفع ودر انجا محتبس گردد ونفاخات آنست که دران بخار ریح هیچ نباشد ومادهٔ آن ریح بود در جلد محتبس شده وشراح قانون میگویند که گاهی این هر دو لفظ را یک معنی اطلاق میکنند وگاهی میان هر دو فرق می نمایند واین بهترست پس نفاخات را بآبادهای هوائی ونفاطات را بمائی مخصوص گردانند ولابد مائیت در قوام غلیظ تر از هوائیت باشد واین ودفوع بود یکی مائی که بسبب مائیت مندفع از غلیان اخلاط باشد که ازان ماده کیمار گی زیر جلد تصاعد کند وبسبب وطء کثافت جلد از نسبت ماتحت او ودران نافذ نشود بلکه نفاخه مائیه باقی ماند دوم موسوی یعنی آنکه بدل مائیت خون باشد واز انچه اول حادث شده عارض شود لیکن مادهٔ این غلیظ تر از اول بود ودرین خون بیشتر از مائیت باشد وانتجت جلد منقطع شود وعلاج فصد کنند وبعاب بهدانه شهره وعناب عرق شاهتره وعرق اشنبلیب برآورده شربت نیلوفر داخل کرده بنوشند وبعد از نضج تنقیه بسهول یا رد کنند وخوردن اناردانه کذا امر مع قشر با سرکه وعناب پخته سفید بود وهر چه مسکن حدت خون ملفوظ آن باشد از اشربه واغذیه بخورند ودر اول ظهور عدسی مقشر بسرکه سوده ویا پوست انار در سرکه آغشته طلا کردن وخاستن نافع واگر بزرگ شود آبلها را بسوزن بشگافند وبیفشارند بعد ازان مرهم سفیداب نهند ویا بسفیداب ارزیز وبا مرداسنگ مدبر بگلاب وآب مورد طلا کنند ویا بعد شگافتن نفاطات واخراج زرداب مرداسنگ مع کاه سرخام وقلیایی فضه بدفن گل برموضع نهند تا صلب گردد واطلیه که در نارفارسی گذشت نیز نافع بود وعلاج نفاخات از مرهم راغلیون ومانند آن کنند وبگیرند از سبوس گندم نمک نیز نافع بود وچیزهای محلل ریح باید خورد وتفتیح مسام کنند واز مولدات ریاح حذر نمایند وانچه اخلاطی باشد وزیاده شود تنقیه باید کرد واقوال اطبا شیخ وگیلانی ومینویسند که تنقیه بدن وفصد مانند آن در استعمال همه بر عفو اطبا یقیکه در سابق مذکور شده باید کرد ودر ابتدا که قریب ظهور باشد مثل عدس مطبوخ با آب ومثل پوست انار یا پوست شاخ آن مطبوخ با آب کرنم شود ضمادکرده بر موضع آن نهند واین بعد حصول علم با انکه خروج او مضر تر از بازگشتن مادهٔ او بسوی باطن ست بعمل آرند واگر در ان هنگام اولی آنست که اعانت بر ابراز او کنند وآب بخیر کرده بر جلد ریزند تا بسهولت بر آید پس اگر نفاطات بر آید مداوا کنند علاج نفس آن کنند وبعد ملفوظ الجمله دست بکند باید کرد از سوختن بشگافند وانچه اندران باشد سائل گردانند ورقیق الجلد گاهی بنقبه بشگافند ونفاخه باید که مهلت دهند بلکه آنرا نیز بشگافند وچیزیکه اندرون آن باشد بآهستگی اندک اندک بیفشارند واگر سوراخ بند شود ونفاخه پر شود باید که مرتبه دوم وسوم سوراخ کنند وجلد را منضم شدن ندهند تا انگه جراحت زیرا ومندمل گردد بعد از دو حال خالی نبود که یا صحت باید ویا قرحه شود پس اگر قرحه کند علاج بمراهم اسفیداجیه ودر تتمیه ومانند آن نمایند خصوصا چون اندران مثل ارسا دخل شده مراهم حمر موخته چون سامی ومتاکل گردد وسائر انچه در انجا ذکر شد بکار بندابن الیاس گوید که علاج این هر دو تنقیه بدن از نفاطات موجبه آنهاست فصد

و اطریفل خون بقدر قوت دهند و باید که هر صبح جلاب با زنجاب و عرق نیلوفر و شکر سفید داده و دم بنوشند و غذا و سیب و هندبا و هر چه غلیظ خون باشد مثل شربت کدو که آن کاری ست و شربت عناب و شربت آلو و رب سیب و رب بهی هر کدام که باشد و دم بجلاب داده و دم بهندبا و آب انار این نفع کند و بطریقی قدما سازند اگر سنقر شیوه و دراصفائی باشد که در معالجه ابو تجنیف تغییر عجیب بود و بر جرم تلقطار و تلقنیس معالجه فرماید مجنهدی گوید که فصد از رگ مناسب عضو و اخراج خون بقدر قوت خوشتر کنند و اغریقون قابضه غلیظه مثل شربت انار و شربت حامض رب بریاس بنوشانند و مزورات ترش مثل همامقیه و مزشکیه و معصریه بعد پس بهندبا و بعد شکاف چون اصلاح تجنیف زیاده باشد سفیداب و مرداسنگ و گل سرخ خشک سوده بران پاشند حکیم علی مینویسد که این دوا نافع ست پیه بط بگذارند و با آن مرداسنگ سوده آمیزند و بر بیاچه مالیده و جراحت نهند و یا اصل السوسن تر سوده با روغن زرد حل کرده بر آن نهند و دیگر مرداسنگ و گوگرد زرد سادی بسر کرده و مرهم موروحا کنند تا غلیظ گردد و با نیت مطبوخ آن نهاده و نیز برای آنکه بذکر گیرد لب و مانند آن افتد و بالجمله برا عضائیکه دران حاجت تجنیف شدیدتر بود تا نفست گیرند تلقطار و تلقنیس هر دو را سه حشت جوز بورق دو جو و با سپید ماستمال نمایند و همچنین پشک بزمیل و وای جید مجرب قدما که بعضی متاخرین نسبت آن بخود کرده اند گیزند از هر دوا

مثل او نمک یکدرم مرواید خشک را سابیده بر همه زیت نیم توطولی انداخته بیزند هر گاه مثل مرهم گردد استعمال کنند

بثور لبنیه

اکثر در سن شباب بر رخسار و بینی بثور سفید بشکل نقطهٔ شیر عارض شود و چون آنرا بفشرند چیزی مثل روغن زرد منجمد برآید و آنرا در فارسی روغاره و هندی مهاسکه گویند وسبب او مادهٔ صدیدی ست که بسوی سطح جلد بطریق تبخارات بدن سنه فمی کرده در رسام حاصل شود و بسبب غلظ خود تحلیل نشود و گیلانی از بطری تفکر کرده که این مرض معروف بزیروان ست و وجه تسمیهٔ او بدان بهر مشابهت او بدانهای کمون ست که آن زیره باشد **علاج** تنقیهٔ بدن و دماغ بمقصد سر روده بسهولت جوب مناسب کنند و بستنقیه مطفیات خوردن استعمال نمایند و روی را بمجالیات مثل آرد کرسنه و پوست بیضهٔ مرغ دود استخوان سوخته و قیو لیا آرد باقلا بشویند و اگر گفایت نکند چیزی که در ان تجفیف و تحلیل باشد مثل خربق سفید و نصف آن ایر سابسکر که مرشته ضماد سازند و یا نمک گنان مع بورق و انجیر و شونیز مع سرکه طلا نمایند

ذکر ادویهٔ یونانیه مفید بثور لبنیه ضماد برگ سوسن مطبوخ مجرب سویدی ست ضماد سلیخهٔ مخلوط بعسل و کذا موی انسان سوخته بسرکه سرشته و کذا عصفر و سرکه و کذا پشک گوسفند و کذا آب برگ خرزهره و کذا جلد مهر سوخته آب سرشته و کذا خبث الحدید بسرکه حل کرده و کذا سفیداب بروغن گل و کذا سیر سوخته و کذا سیر خام بسرکه مثل آمیخته و کذا زیره بسرکه و کذا زنگار آبگینه و کذا اقاقیا و کذا کاف دریا و کذا زفت تنور بسرکه و کذا مرداسنگ بسرکه و کذا زاج بشراب کهنه و کذا خون خرگوش گرما گرم و کذا بزرکتان و مرو نظروان همه سوده و کذا ابوش در بندی و کذا مرو سداب و برگ فلی مساوی و کذا سپه باکیان سلی و پیاز کوفته عسل

وزرور سلیخه و کذا سم خر خشخاش سوخته بعد چرب کردن بثور بروغن گل کذا دم الاخوین **وشرب** وضماد بلیله زرد کذا دار صینی هر واحد نافع بثور لبنیه است آیین طلا جهت بثور روی مجرب ست کافور زعفران هر یک نیم دانگ گل رنی گل مختوم هر یک یکدرم کوفته بگلاب و سرکه انگوری سرشته طلا سازند اگر بثور رطب باشد مرداسنگ یکدرم صبر سقوطری یک درم کوفته بعد چرب کردن بروغن گل و سرکه طلا نمایند **ایضاً** تخم تربز پخته هر یک یکتولا آرد باقلا دو تولا در سرکه تر کرده خشک نموده مغز بادام قسط شیرین اکلیل الملک کتیرا هر یک شش ماشه کوفته بخته بگاه دارند و همراه شیر مرش بمالند کسوفر مطبت **ایضاً** کف دریا زرا وند مدحرج تخم تربز هر یک سه تولا اسپغول

سایده بر روطلا نمایند و یکسر زیره چوب بقدر سه چهار ماشه در قلیساق گاو نماوه بخمیر گرفته در خاکستر گرم تنور گذارند تا خوب پخته شود بر داورده دو آب سرد سوده ضماد نمایند و بعد سه گهری بسبوس نخود بشویند اقوال حکما طبری گوید که اول استفراغ بدن بمطبوخ افتیمون نمایند بعد تنقیه سر باستعمال این جوب یعنی صبر تا یا صاب ایارج یا صبر و طبیب عالم از این جوب جهی ترکیب دهد بحسب مزاج مریض زیاده و کم نماید و در تنقیه این شرائط و قوانین بجا آورد در استعمال کند بعد از ان لزوم شستن باب گرم مع اشنان و شکر و تخم خربزه و سبوس کنند پس اگر شیر زائل شود و مریض تصلب و ال نپذیرد لزوم این همه نماند خمایه خلی مخته دهند بر علاک الانبساط بعد حل کردن آن بسر کرانداخته بسر شده اندک زیت بران ریخته بر دارند ضماد کنند و اگر از این زائل نشود دیگر نپذیرد خاکستر چوب انگور در سرکه حل کرده رقاده بدان لت ساخته بر دارند و نهاده تر در خواب بر بندند و صبح بگشایند و در حمام داخل نمایند بریختن آب گرم بسیار امر کنند بعد از هوا محفوظ دارند تا آنکه عرق وتری بدن خشک گردد و از زنان پیر را بر جسته دیدم که در این مرض و عن خلوق و دلک براحت استعمال میکردند و این از تجربه و بلاآزائل می نمود گیلانی از بوسس نقل کرده که چون شور در چهره ظاهر شود بیشک چنین آنرا بطوخ نمایند و با هستگی آنرا بمالند و بطوخ آن بشب یمانی مع علک البطم و بادام تلخ بسر که سایده بالید کرد و اگر شود غلیظ گردد دیگر صابون کهنه آنرا غلیظ بدان نهند بقدر چهار درم و کندر یکدرم و اشق یکدرم و آب سوده بتر با لبدان لطوخ سازند و بعد ساعتی بشویند غمره برای شور عارض در چهره بگیرند بور و ارمنی دو درم و کل مختوم یکدرم کافور نیم درم دم بار یک ساخته بگلاب و سرکه سرشته طلا کنند و اگر شور رطب باشد بگیرند آرد ترمس و آرد باقلا هر دو احد یکچو و آرد عدس نیم چو در شب بر روطلا کنند و صبح بشویند سه روز یا پنج دزین بعمل آرند غمره دیگر مجوب بگیرند جو مقشر کوفته دو پاتیله انداخته شیر تازه دوره حل بران ریخته بجوشانند تا شیر فانی شود بعد بر آورده خشک کنند و دیگر بگیرند زرد چوب و دیگر اهر و احد سه درم و همه را کوفته بیخته بسفیده بیضه سرشته بر روطلا نمایند و آب سبوس بشویند ایضاً اگر شور با خشونت بود دفع کند بگیرند دو درم و علک البطم هر یک ده درم نیکو کوده درم مومیائی گداخته بر روطلا کنند و ساعتی بگذارند و صبح کنند که این قلع آن کند و اگر با یکدیگر حشیش افیون یعنی خشخاش رطب مع برگ و شاخ او و بانگ و سرکه بسایند ایضاً بگیرند زعفران و حلتیت و فوه و کندر و مساوی و با پنبه گوساله در و غنی مصطکی چاپ نیز بدان لطوخ سازند و یکساعت ترک کرده باسفنج نشف نمایند و این دوا برای رو و سائر بدن اصلاح نماید و رنگ بشره و خصوصاً رنگ چهره را سرخ کند.

ابن الیاس گوید که تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون یا چوب آن کنند و تنقیه دماغ بجب ایارج نمایند بعده آبکید دان با بونه و بنفشه و گلیل تسبت جوشانیده باشد روغن بنفشه و اگر این علاج کفایت نکند خاکستر چوب انگور و خاکستر خرمره هر دو احد سه درم شونیز یکدرم را بسرکه هفت درم و دو درم همه را کوفته بیخته بسرکه سرشته طلا نماید خصوصاً گوید که بعد تنقیه بدن تضمید بمخدفات و متاول تریاق کنند و انچه در تجربه کرده شونیز و برق بسرکه سرشته است و ضماد نبوشادر سوده و چرب کردن عضو بعد آن بروغن گل روغن خناو حاجتی باین تدبیر صحت یافته و تخم کتان با گل سرخ آنرا نافع ست انطاکی گوید که سبب شور لبنیه را غلبه یا دهٔ غلیظ لزج است و علاجش اولا فصد رگ بینی ست بعده استعمال حبیب که در شور بلبوغیه گوید خصوصاً در علاجات در طلق شور خصوصاً در بنیه شونیز و برق و نوشادر بسرکه و کفیل مصطکی و محمودی ان در جعل

شیلم

و آن تبوریست شکل شیلم ست که در رخسار یا در همه روی ظاهر شود و از خبث ماده و رداءت خلق نبود و از جمله علامات اوست که چون لمس کنند صلب باشد و حوالی او بمقدار درهم سرخ شود و اولی آنست که علاج او بسرعت نماید چه اگر بگذارند و مریض تساهل نماید عمیق شود و جمله ردی را در گیرد و گاهی جلد رو ساقط شود و در ان هلاکت علیل باشد و سبب آن خون حاد حریف فاسد الکیفیت اکال ست که از عروق باریک خارج شود و بین موضع بریزد و ممتنع نیست که این مرض در جمیع بدن حادث شود خصوصاً آنکه از خون بلغمی منعقد غیر خبیث الرائحه اخراج کنند خصوصاً اگر گرد آن سرخی گرد و دشل دهد مستدیر شود و نوعی از این در لب دیدم و آن شق گوید و از ان خون غلیظ سیاه ظاهر شد پس آنرا شق کردم و در اصل آن شل و انتشاخ دیدم و هنگام رفع او التهاب یافت و سبب او خون سودا وی ست که حرارت غریبی آنرا منعقد ساخته علاج فصد سر بدکنند و مستفرغ بدن بمطبوخ افتیمون نمایند و آن موضع را شق کنند گاهی از خون منعقد شبیه بعذره یافته شده و آنرا بیرون آرند

دیگر علاج کنند که سیاه نشود و اوفق چیزیکه بدان معالجه نمایند مرهم سفید اب و مرهم رصاص محرق ست اگر این کفایت نکند آن موضع را داغ بلیغ دهند و مرهم فضل علاج کنند تا اثری که باقی ماند مسرع بهبود باغر مرهم سفید اب علاج کنند اثر او سفید تر شود و این مرض بیشتر در بلیه بصره عارض شود بسبب خوردن خرما و ماهی شور و اهل اوداغ را قبل استفراغ و شکافتن موضع استعمال نکنند ابن الیاس گوید که در اول مرض قیفال اخراج خون بحسب قوت و ضرورت کنند و استفراغ بدن بمطبوخ فواکه یا مطبوخ هلیله نمایند و در صبح جلاب از آب انار بن بشیر آن افشرده باشکر و بنجبین هر کدام سه درم و یا آب هندوانه بقدر سه اوقیه شکر سه درم حب شده و نقره ورقه هندی و مغز بادام و اسفناج مجوز یدی گاهی بدین معالجه تحلیل شود و گاهی تشقق و اخراج ماده محتاج گردد بعد ازان بدانچه علاج کنند مجتهد گوید که علاجش فصد دست و ترک مطلقا حریفه رطوبه و حمام شدید الحرارة و جلاوی کثیر و باید که این عبارات را فشگا نند بعده معالجه برابر هم کنند گیلانی مینویسد احتراقات که در درو عارض شود علاجش و الا بفصد قیفال و تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون و غاریقون و شربت سناد هلیله کابلی و موز بقدر شربت ماء الجبن یا سفوف بقدر سودا باشد و این سفوف دین باب نیکوست بگیرند هلیله کابلی بازده درم سیاه بیه و احد ده درم سفیداج کوفته افتیمون هر واحد پنج درم اطریفل دوازده درم غاریقون شش درم نمک هندی دو درم همه را باریک کوفته سه درم ازان با نیم طرا با الجمد یوده درم شکر طبرزد بخز ندگاهی بدین معالجه تحلیل شود و گاهی تشقق و اخراج ماده محتاج گردد بعد ازان بدانچه علاج کنند مجتهد گوید که علاجش فصد دست و ترک مطلقا حریفه رطوبه و حمام شدید الحرارة و جلاوی کثیر و باید که این عبارات را فشگا نند بعده معالجه برابر هم کنند گیلانی مینویسد احتراقات که در درو عارض شود

کثرت صحت یابد و انطاکی گوید که بطیخ شبیه بطعم باشد در لون و است رطوبت و سبب آن فساد هر دو خلط بارد معامع غلبه سود او بود و مختص بساقین باشد و خروج آن در تب قی روز چهارم هلاک کند و ذوی مادهٔ سالمان مایوس البرست علاج فصد باسلیق کنند و بعد از آن بمرارت قی نماید و در هر صبح شربت عناب یا بنفشه فرمایند یا عاراهین خیشه بجوشانند و بر ساقین چسپانند و حجامت باشرط کنند و مبلاج سائر قروح خبیثه معالجه فرماید چلبی گوید که علاج این فصد باسلیق بالطبیعین و جلبات مع استعمال قوانین فصد سوداء قوت بعد آن تنقیهٔ معده باقی باقراز و احتیاط از افساد چشم لازم معده پس هرگاه معده پاک گردد و از کثرت اخراج خون ضعیف نشود بران زوانزاز ند دو... دفعه و ایضاً در ان شرط بعض مشائخ حجامت استعمال نمایند و از آنچه معالجه بدان کنند دو هن نوره است که از ان بر سر شره این شور نقطه و هن مدبران بخته گیرند عبده اسکه بشویند و بر دهن گل تعرق آن نمایند و از آب احتیاط کنند که آن خشک گردد و این از بالغ ترین چیزی ست که بدان معالجه این شور نمایند و آنچه این شور را بدان طلا نمایند قیسوم خاکستر چوب فاو مامیران چینی و زراوند طویل او پوست پیچ کبر دهای سوخته سادی همه را باریک سوده بسرکه و اندک زیت حل کنند... و ایضاً صدف سوخته و مرصعر سادی ساییده بسرکه حل کرده ملائما نمایند و ایضاً بگیرند پیچ بردی طرب کوفته آب آن هفت شبانه روز جوشانند پاگرده بعد بدین قرحه طلا کنند و یا سقورید یس ذکر کرده که این هر سه عضر از ائل کنند و بعضی متاخرین از اهل حران ذکر کرده اند که شستن این شهر آب خاص تجربه کرده ایم که از ان مریض انتفاع یافت و اکثر شور در اندک زمانه زائل شد و ایضاً از اطبای این شور انست که صمغ فارسی و عربی در سرکه تر کنند تا آنگاه که بدانند دعبده بدان طلا نمایند و ذرقی از اطبای ناقص شرح تی کردان شحم حنظل بود شخصی دراز دسا قیرا و در هم کرد ند و بران اعظیم و ارد شد و ازان هلاک گردید پس طبیب باید که جایز نیست از استفراغ و تنقیه ساق و روفس ذکر کرده کسی که مسهل در بر باسموس و شور سا قیرا استعمال کرد و خیانتی نمود هلاکت نمود و چون این شونه نگر گردد و در شیر و زراب او کاشرت نمایند با من مرهم طلا کنند بگیرند زنگار مستحرج بسرکه و قلقطار و خاکستر اغنان هر واحد یکجزو سه مرهم روغن بسازند و بران بن انداخته حل کنند و بدان طلا نمایند تا آنگاه زراب او ائل شود و منجع رم گردد و گوشت صحیح پدید آید بعد دو روز تعیین که دران اندک زرده بیضه داخل کرده باشند ضماد کنند بعد ازان بر هم مصلح قروح عفنه علاج کنند و چون ابتدا بازمال کنند بر هم وسنج معالجه فرمایند ام الیاس گوید که علاجش فصد باسلیق ست و اخراج خون بقدر قوت و واجب تعاهد قی کنیم و آب گرم و هر صبح جلاب از عناب ده عدد تخم کاسنی سه درم و شکر سفید دو تحجبین هر واحد ده درم بنوشند و غذا از دردهٔ ماش بنخود و مغز بادام خورند و استفراغ بدن بحجوم بالیه یا مطبوخ فواکه که دران تربد و شاهتره انداخته باید کرد و یا تلیین طبیع باین مطبوخ کنند سنای مکی هلیلهٔ زرد هر واحد هفت درم آلوسیاه بست عدد تخم شاهتره گل سرخ هر واحد سه درم بنفشه نیلوفر هر واحد پنج درم تربد دو درم موز بالفی ده درم همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید دران خیار شنبر قرنجبین هر واحد ده درم مالیده صاف کرده بران سکنجبین یا حی شوی نیم دانگ انداخته سحرگاه بنوشند و بعد تنقیه تمام بران زراچسپانند و یا شربت زنند و بحجامت اقدام نمایند و در ایام اعراض حاده و امراض مزمنه اصلاح نکنند که در قول طبری گذشت طلا نمایند

ثبور اصداغ

بثر بائیست که بر بنا گوش ظاهر شود و بزرگ شبیه بیاسمیل کوچک بود و بریم کند و مرخ شود و رنگ و براق و سترخی گردد و چون طبیب حس او نماید گمان کند که مملو بریم ست و اگر بشگافتن اقدام نماید سوای خون بسیط چیزی ازان بر نیاید و در اکثر احوال ناصور گردد و التحام نیابد و خام بماند و در سر اور یسیفیه ظاهر شود و بیخ او غلیظ بود و بقول انطاکی مقرح ازان یا موس از صحت ست و طبیع آن در دق در روز سوم مهلک بود و بای نفسا در روز هفتم اگر تصرف در بجوان کند و هرگاه در ایام افراد و امراض حاده بر رو نماید دلالت بر سلامت کند و گاهی از صدوع مرتفع شود و انا عاق نفیع یابد و بناصور و غرسی ملحق گردد و صحت نیابد و هر قدر که شدت نماید صداع حادث کند و بصر را تاریک گرداند بالجمله سبب آن مادهٔ غلیظ ست که از سر نازل شود مع بلغمی که خون فاسد بدان مخلوط باشد و خالی از مرارت خام بماند علاج فصد بر و تنقیهٔ بدن و سر کنند بعد لازم اصلاحیه عفنیه نمایند مثل آرد جو و خلی و آرد یا قلا قرمسل کرسنه با آب باویان و سرکه کهنه آمیخته و ایضاً بوم دو هن محلل ضماد کنند و اگر تحلیل نشود و بشگافتن او متعرض نگردند و اگر طبیب جاهل بر شگافتن او اقدام نماید مرهم بنفشه قبل از انکه ناصور گردد این شور معروف ست اکثر در بلاد شام حادث و موصل متولد میشود و بعد استفراغ بسته

از ترک آن و واصلاح غذای مریض علاج او نیست و محمات کبریتی برای او شدید الموافقت ست چنانچه اهل موصل گویند که آن تحلیل نمیشود مگر درین حمات و افاده بخلط و مفسد خون ترک نمایند و انطاکی گوید که قانون در علاج او از اندموی ست هر قدر که طول کند و تعلیق او بشق پر کردن کلکس قوی طبع

بثور قفا

و این بثیه بثور الصداغ در پس سر و گردن عارض شود و گاهی با آن تپ و لهیب و سوزش باشد و بقرب نخاع عظیم گردد و در خطر اعظم و قاتل بود و کسی که او را این بثور برآید کم خلاص یابد و آن بثیه بدو مثل بزرگ باشد و سبب او فضول موی حادست که از دماغ و صعابی نخاع نازل شود و بسبب قرب او از دماغ او را ذماغ مزه معروف بود تر که بران سر موضوع ست قمل کند و آن در رشد بدکند چنانچه گاهی دماغ از ان درم کند و دودی سهلا کت گردد علاج فصد کنند و مسهل و هند و اصلاح غذای مریض نمایند و بهتر بدیه تطبیب دماغ رغرغ بنفشه و شیر زنان در بینی چکانند و بر سر الندر بهتر بدیه بر موضع پر گ پیچول و برگ بارتنگ هر دو کوفته بلعاب اسپغول سرشته ضماد نمایند پس اگر صلب باقی ماند ترک کنند و با هن بس نکنند که دران خطر ست و نظیری گوید دیدم کسی را که این بثور برآمد قبل از نضج هلاک شد و اگر این و بثور صدفین را در علامات موت سرین داخل کنند چنانچه بقراط در سائر علامات دیگر نموده جائز ست و آبن ایاس گوید که هنگام ظهور او فصد سر رو کنند و اخراج خون بقدر قوت و واجب نمایند و هر صبح سکنجبین ساده و گلاب هر دو احده و در صبوح بنوشند و غذا از زوره ماش نوع مفرد و ادام سفیدا ناخ خورند و از لحوم مرطوبات خورند و استفراغ بدن بمطبوخ لیمله مطبوخ فواکه نمایند تصعید موضع بر گ اسپغول و برگ بارتنگ و برگ خلاف و کاهو یا آب جی العالم و عصی الراعی سازند و تجدیدی گوید که علاجش ترک غذا بدیه رویه و اطریفه ماده است و فصد باسلیق و ترک لحوم در اوائل و تلیین طبیعت بطبوخات الیلیلج و تصعید بر گ کاسنی و مانند آن که سابق مذکور شد

بثور افروخورون

و آن نوعی دیگر شبیه بثور آلیمان مستدیر ست و بیخ او ضیق بود حتی که گمان شود که آن چیزی متعلق یا مشابه بطرف و تر باشد و امعشی را مانند علاج انچه درین نوع گفته اند بهست که عصاره و قشار الخوار و نمک بران نهند و یا دقاق کنند و بسر که و آرد و نطرون و یا شیر آنچه بران اطبوخ کنند و یا شیر حلتیت و یا سر اهی شور که عامه این گویند سوخته و زنار بگو گرد و سوخته و یا برگ بادرنج بقلقدیس و یا آب سائل زیب انگور ترکه نرد سوختن او برآید و یا پشک گوسفند بسر که و یا طبوخ زهره و زنبور و یا ضماد بشراب و نطرون کنند و یا اندک نطرون بسوال طفل نابالغ و یا بسر گین گاو مع سر که

بثور بادنجانی و نیلجی و سود

طبری گفته که جالینوس این را از انواع جمره و نار فارسی ذکر کرده و گوید که ظهور بثور و انواع و الوان آنها بحسب جوهر ها و مواد پس اگر ماده شدید الفساد حاد رقیق باشد رنگ و سیاه یا بادنجانی نیلجی بود و شدید ترین آن سیاه ست پس نیلجی پس بادنجانی و در اول ظهور این بثور سرخ بود و در هر گاه بثور زائل شود و اصول آن تنها سیاه یا نیلجی یا بادنجانی باقی ماند و الم آن شدید باقی شدید و این دلالت میکند بر بقای ماده در عضو علاج و اجب ست که معالجه بفصد و اسهال و لزوم پرهیز نمایند و بموضع شیاف ماشیا و آب عنب الثعلب طلا کنند و تبرید و چند روز نمایند بعده آب نیمگرم بران ریزند و اعاده به تبرید کنند تا آنکه سیاهی و بادنجانیت و نیلجیت زائل شود پس هر گاه رقت مجلد بقیه محسوس شود و ماده و اشراف آن ظاهر گردد استعمال شیر طرخفیف بر قعه باک ندارد تا باقی ماده از اناخ خارج گردد و اگر ماده بعید باشد بموضع این ضماد بکار برند بگیرند از سوچ و آرد باقلا و در سر که و آب عنب الثعلب سرشته بر موضع طلا کنند و لزوم بقیه بخروج مهلول دران باید کرد تا آنکه تحلیل گردد و در زائل شود

بثور عرب

یعنی نادر الوقوع بدانکه بطری آنرا در هفت نوع بیان نموده چهار از ان حمدری و صعبه و غلیظ و جمور که عوام آنرا نار فارسی گویند و گفته که علامت و علاج و سبب فاعل این هر ذکر کردیم، هر نوع از این انواع ابعد با قسام بسیار مختلف بحسب اختلاف مواد و انواعی که بدن منقسم میشود و آنسه نوع باقی که امر آنها را باطبا مشتبه میگردد و اول موصوف بدرات الاصل ست و آن بثور صغار سفید مترفعه قلیل الالم باشد بعده اصول او صلب گردد حتی که صلابت در اصول او شبیه بغده محسوس شود و این بدترین انواع بثور ست و منقسم بدو قسم می شود یکی از ان منقلب میگردد و در مثل دل عظیم می شود و این سهل ست و قسم دوم بصلابت خود باقی میماند و تمدید او اندک بود و این صلابت بهبوط

نضج نمی یابد بلکه بتدریج متورم میشود و بعد بقیهٔ آن صلب منعقد باقی می ماند و نزیاده دراز تحلیل می یابد و سبب ظاهر آن خلط غلیظ سودا وی ارضی ست که از اخراق طوبت متولد شود و پیشینهای مابین جلد و لحم آزا بیفگند دوم از این انواع غریبه نفاخات ست که در اعضای لحمی اولا اکوچک ظاهر شود بعد به فزع گردد پس رقیق شود و سبب فاعل این طوبتی ست که از زبودت جگر پیدا شود و بحرارت حدت یابد و اگر بسیار باشد استسقای لحمی پیدا کند و اگر اندک بود و کیفیت او هم باشد آن نفاخات بهم رسد سوم از انواع مذکوره بثور صُرخ صلب کوچک ست که بغیر الم در موضعی ظاهر شود بعد مخفی گردد بعد ازان در جای دیگر ظاهر شود و زمانی طویل باقی ماند و سبب فاعل این تجلدات دموی غلیظ ست پس اگر بسیار باشد آن شرای دموی حادث گردد و اگر قلیل بود ازان این ثور بهم رسد و تمر قندی و نخجندی انواع ثور غریبه را نیز نوع گفته اند یعنی ذات الاصول و ثور صُرخ صلب که بهر دو قول اطبری گذشت بخیلی و ثور اصداغ بیشتر فقاکه سابق مسطور شد و اطلاقی گویند یکه ثور غریبه اعنی قلیل الوجود که معروف بذات الاصل ست اگر با اهل بیماض باشد و فساد و فوتی اگر با اهل بحمرت بود دو نوع سخت و تند بهم رساند غیر آنکه صُرخ گاهی لحمی نشود و گاهی ظاهر گردد و منتقل شود و محکم و استوار است و ما سفید گاهی نرشح کند باوجود صلابت بیخ او و این شر الانواع ست و گاهی نضج و شوار گردد بسبب احتراق علاج بدانکه مجالی این جمله اقسام تقیه ست بعضد مسهل حسب خلاط و اطلاء و اضمده حسب هر واحد ازان چنانچه در اقوال اطبا مسطور گردد و اکثر بعض او در یک مخصوص شود یکی در سوم گرما و بشکال انچه از مالیدن عنکبوت و غیر آن باشد مسطور شد و پس اگر در فصل صیف ثبورات کوچک خلیانی دارطراف بهم رسد اول فصد کند و شیره عناب شیره کشنیز خشک تر عنب الثعلب تر شاهتره شربت نیلوفر خاکشی دهند بعده منضج اعناب و کاسنی و الوبخارا و اشاهتره و گل نیلوفر و سپستان و خطمی و خبازی و غیره داده فلوس خیار شنبر و سنای مکی و غیره افزوده مسهل دهند و اگر خواهند برای اخراج سودا و بلغم از پوست اهلیله زرد اهلیله سیاه بصفایح هر یک چهار باشه غاریقون مسافته تربد موصوف هفت باشه شحم حنظل دو باشه مقل کتیرا هر یک نیم باشه کوفته بیخته آب حب ساخته آخر شب هراره عرق عنب الثعلب نیم گرم نخورند و صبح بدرقه مسهل دهند و بعد فراغ از مسهل ما از گل مختومی شاهتره هر یک پاو آنار صندل سُرخ چهارتوله پوست اهلیله کابلی هر یک نیم پاو نیکوفته در دوازده آنار آب عرق بهفت آنار کشیده نیم پاو ازان باشربت عناب نوشانند ایضاً برای ثبور سُرخ اطراف و چشمهای سُرخ بعد فصد و تنقیه معجون مصفر همراه این عرق مختومی بدهند یک آنار پوست نیم چهارتوله هر یک نیم آنار سرمهکرد پوست اهلیله زرد هر یک پاو آنار صندل سُرخ عنب الثعلب صفایح هر یک نیم پاو عناب پنجاه دانه زرد یکرو نقی کوفته همه را در دوازده آنار آب تر کرده صبح عرق کشند و نیم پاو باشربت بنفشه سه تولهٔ نوشند ایضاً اگر ثبور بر بدن شود و در گرد و سبب غلیان خون بعد فصد عناب شاهتره چهارتوله پوست اهلیله زرد خیسانیده باشد و بعد بعده منضج از گل بنفشه شاهتره خیارین کوفته هر یک پنج باشه پنج کاسنی گاوزبان هر یک شش باشه عنب الثعلب چهار باشه مویز منقی ده دانه پوست دانه جوشانیده شهد دو چمچه داخل کرده دهند پس مسهل بعمل آرند ایضاً بعد تنقیه شاهتره اهلیله زرد پر سیاوشان هر یک شش باشه اصل السوس چهار باشه جوشانیده شهد داخل کرده دهند و بثور جدوار نخجیل گیر و سوت مساوی با آب عنب الثعلب تازه سوده ضماد کنند ایضاً برای ثورات از فساد خون عناب پنجاه دانه شاهتره شش باشه سرمهکرده هفت باشه سنای شش باشه شب در آب گرم تر کرده صبح صاف نموده نبات دو تولهٔ داخل کرده بنوشند حب نافع ثور و جوش گیرو سوت اهلیله زنگی مرواسنگ کات صندل سرخ مساوی کوفته بیخته حب سازند و با آب برگ عنب الثعلب ضماد نمایند حب کرامات که برای جمیع انواع ثور و خصوص سوداوی معمول مرواسنگ پوست اهلیله زرد قنبیل آبک آب نادیده کات سفید هر واحد یکچو نیله تهوتمه نیم چو فی آب حب سازند و وقت حاجت برو فن زند سوده طلا نمایند حب نافع ثور کات مرواسنگ نیله تهوتمه بیان بیل گری مساوی سایبده حب بندند وقت حاجت با آب سایبده طلا سازند و نیز این حب نافع ست برای قروح کهدران سوراخ مثل عزال پیدا شده مشهور به قرحه لورنگ زیبی ست ایضاً نافع ثور کات سفید نیله تهوتمه بیان سپیاری سوخته مرواسنگ پوست اهلیله زرد ریوند مساوی آب حب سازند و وقت حاجت طلا نمایند دوائیکه جهت ثور که بر بینی و سر در سوم بر شکال بهم رسد سفید ست فسفه آبنه که سفید صندل سفید آب سایبده طلا کنند دیگر ادرام و ثور اگر در ایام برسات بسبب طوبت ظاهر شوند نفع دارد زرچوب سوخته و چونه کلی هر دو برابر باریک ساخته برو فن نمایند و بر پارچه نهاده استعمال سازند دیگر تشور دال عدس سوخته آمله سوخته برابر حنا کمیله قدری دانه کی نیله تهوتمه بیان باروفن سایبده بر داغها بالند ایضاً برای دفع ورم و ثور و سوز شرآن خصوص شبرهٔ کرتر سبی

پدید میاید و درد و حرقت از حد میگذراند نهایت مفید و مجرب ست بکمان بید را در آب گلو سرشته سایده ضماد نمایند و آنجا که شدت درد و ضربان زائد باشد زود و قصد سر و گیرند و قدری مرداسنگ با کمان بید افزوده بگلاب سایده بکار برند ضماد او که شوره تقرح را نفع بخشد روغن گل سه تولد در سرکه انگوری پنج تولد با تنش ملایم بجوشانند تا سرکه بر رود و روغن بماند پس مرداسنگ کوفته و باشه برگ حنای خشک فتیل شاهتره هر یک سه ماشه کوفته بیخته بآن خوب حل کرده ضماد نمایند ضماد هو الطبائی بنبد برای شوره کزیر گوشن بر سینه میشود نرا از اکثمه بالا گویند تخم سن تخم تره تخم سپنه جو شرشف کاسنی برابر کوفته بیخته بروغن گاو سایده ضماد میکرده باشند ایضاً که درین باب آزموده است آبنه بلهدی سه درهم باشه بالون نیلة موتمه هر یک دو درهم باشه او در به سایده در روغن سرشرف بقدر کشش قوام آمیخته طلا کنند ایضاً برای مرض مذکور سپاری چوالیه بادام مع پوست هر واحد یازده عدد هر دو را در پارچه بسته بالای آن گل طلا کرده در آتش پاک شتی بسوزند بعد به برآورده در روغن بادامی حل کرده دارند و بر شور مالیده باشند ضماد برای شوره که زیر بغل میشود صندل سرخ و سفید و بیخ انگ زرد و چوب سایده ضماد کنند ضماد نافع شوره که از سوختن شاشگدگیرد یا مازو کات سفید بسر کهضماد نمایند ضماد نافع شوره که از مالیدن منکوت بر بدن میشود سنگده که غلبه مشهور ست آب سایده طلا میکرده باشند دیگر برگ انار تازه ترش برگ ترمهندی در آب کیله سایده ضماد نمایند دیگر ایضاً سایده طلا کنند و بعضی قدری نمک شوره نیز می آمیزند دیگر کنجد و شیر نیز سایده طلا کنند و یا آبنه بلهدی با آب سایده و یا چوبنی سایده بمالند و یا چوبه باب لعیه یا روغن سرشرف یا روغن کنجد سایده طلا نمایند دیگر کهل در زرچوب با آب سایده یا صندلین در مرداسنگ بسر که سایده یا آبنه بوسفید و صندل آب سایده یا جوارگیر و آب کوه طلا کنند دیگر پتنگ نیم دانم سایده هر روز وقت ضماد کنند در سه روز صحت میشود دیگر خاطین سوخته یا گل پس آنگاه آن ضماد نمایند هر هم نافع برای شوره یکر طوبت آن هر جا که بسد شور دیگر پیدا شود و مکرر بعمل آید روغن تلخ شش درم کیله یا بچی سوخته هر واحد چهار درم فلفل گرد سه دانگ هر هم سازند اقوال اطبا جرجی گوید که در شوره زارات الاصل تنقیه بمطبوخ افتیمون کنند و فصد با سلیق نمایند بعده تعدیل طعام کنند و لزوم شوربای زیره یا جی یا اسفیدباجی یا کیان نمایند بعده تصفیه آن صلابت در ابتدای ظهور بدام با سپغول مغیر روغن کنند تا آنکه دم کند پس هرگاه در دکم شود و ریم جمع گردد این مضماد بکار برند بگیرند تخم کنوچه و اسپغول هر واحد یکنجه و بعده برگ چغندر و برگ کاسنی کوفته در روغن کنجد بچوشانند تا رنم مثل مرهم گردد بعد ازان از آتش فرود آورده بران کنوچه و اسپغول ناکوفته و اندک زرده بیضه انداخته ضماد کنند تا آنکه نرم شود و دران بر اقیت ریم ظاهر گردد و بعده بشگافند ریم بیرون آرند و اگر ریش ازان آهن برسد بگیرند اشق در زرده بیضه آمیخته بر سر شیشه گذارند که این باعتدال بشگافی و هر گاه ریم خارج گردد از شیشه آهنه آزار پرسازند تا رنم صاف گردد و بعده علاج آن کنند و از آب حفظ آن نمایند تا آنکه خشک گردد و علاج نفاخات بسوراخ کردن از سر سوزن نمایند و زیر آب از ان خارج کنند و بدخول حمام و عرق آوردن ام نمایند بعده تقویت جگر باین ضماد و کنند. بگیرند مصطکی و نانه شک و فوفل و مر و سنبل الطیب ساوی بعده موم روغن از روغن نارین یا روغن قسط بار و غن بلسان ساخته از آتش فرود آورده او در به مذکوره کوفته بیخته آمیزند و هنگام خلو معده از طعام بر نرم معده و جگر ضماد کنند تا سه روز این ضماد بعمل آرند بگیرند گل سرخ و قصب الزیره هر واحد یکنجه زوفا دو درم بیرون پسته و مصالیح کرم و گل حنا اگر میسر آید والا حنای سوخته بسه ساوی و آب مورد رطب آب سیب بخوش آمیخته بر جگر و نرم معده ضماد کنند تا چهره کسنبل نگردد زیرا که اختلال جوهر او موجب هلاکت میگردد چنانچه فاضل جالینوس ذکر کرده که مردی از ارباب ماسلس تفرق کبد متورم بر روغن گرد و با شیای مرغیه بران ضماد نمود پس مریض را عرق لزج آمده هلاک شد علاج نوع سوم شوربغیر بیه فصد صافن ست و بعد فصد استفراغ بمطبوخ افتیمون و انتصار به اندیه محمودهٔ مولد خون رقیق باید کرد لحم جدری و بچه مرغ طبب و سرمق و کاهو پخته و مانند آن و این طلا بعمل آرند بگیرند برگ سپغول و برگ بادنگ و جرادهٔ کدو و جه را با برگ سایده اندک آرد جو بران بیندازند و با هم آمیخته بر شور ضماد کنند که آن ظاهر نشود و موضعی که بران ضماد کنند قوی گردد این الیاس گوید که علاج نوع سوم شور غیر بیه فصد و اخراج خون بقدر قدرت و هضم کنجین ساده و گلاب هر واحد ده درم با آب ترمهندی و شکر سفید ده درم با آب انار این شیم آمیخته هر واحد سی درم شکر سفید دو کنجین هر واحد ده درم مرید بنشه و عزالزرد و ترمهندی با انار دانه مغز بادام و اسفانج و بالنگ با آب عناب و آلوسیاه هر واحد عدد و شکر دو کنجین هر واحد ده درم نوشانند تا لیمین طبع بماند الفواکه یا آب بقوع شمشیر کنند اقطاعی گوید که در اقسام شور ابتدا بفصد کنند تر ظهور علامت خون پس ادویه سهله پس ادویه منضجه از مضمیات پس محلل بکار برند هر گاه منضج گردد بعلاج قروح مساهج نمایند این همه مع تلطیف غذا و بلس مناسب و در شور سودای این منضج استعمال کنند صنعت آن مویز یکجو و عناب پنجاه

بسفاج هر واحد نیم جزو بنفشه تخم کاسنی تخم شاهتره هر واحد ربع جزو کوفته در دوه چندان آب بجوشانند تا ربع باقی ماند صاف کرده بشکر تا کیفیت نیمگرم استعمال نمایند بعده اسود سلیم تا دو مثقال استعمال کنند بعد ازان شب و روز بسکه و پیه ماکیان بر لب دارند و هر گاه نرم شود بجایه آرد باقلا مشق و فرو داده بیضه منغور سازند بعده پاک کرده مندیل نمایند و معالجه بشود صفراوی بشر باین دوا کنند **صنعت آن** گل بنفشه قنطریون عناب هر واحد یکجزو تره هندی نیم جزو گل سرخ تخم خرفه هر واحد ربع جزو آب انجا باشد جوشل همراه فرایند و بطریق اول بجوشانند و استعمال کنند تا آنکه تحلیل ظاهر گردد پس این حب استعمال کنند در هر سه روز دو مثقال **صنعت آن** صبر بلیله سقمونیا هر واحد یکجزو مصطکی نیم جزو با آب کاسنی جماسا زند دو سکنجبین ستمال کنند مفرد اگر ماده در طوبات بسیار باشد والا مجاری البدن و اگر خلط غلیظ گردد لزوم طبیخ برگ عناب کنند بعده با بیکه دران صبر مانده مورد و مغز خربزه جوشانیده باشند بشویند و بران سندروس تنها بپاشند اگر دران گوشت نازه نباشد والا باشکه بعده بر هم بیض مندمل سازند و قمالی بشویکه از لعاب باشد قوی کردن دست تا آنکه نقاطها هر گردد بعده استعمال معجون سجاح حدیدی ضده وفاق کنند و این حب مجربست **صنعت آن** شحم حنظل و مغز آن خاریقون انزروت هر واحد یکجزو تربد صبر جب بلسان نمک هندی هر واحد نیم جزو سقمونیا ربع جزو با آب بادیان جماسا زند شربتی یکنیم مثقال در هر چهار روز اگر در انجا حرارت نباشد تعاهد نوشیدن مایل کنند والا شیر گاو بقدر طعم بعده تحلیل آن بر دغن بابونه و بادام تلخ و قسط غالیه کنند و چون ماده خارج شود اطعام و بصر مرمانک روغن زرد کنند و مطبوخات نکوره و جوب بیخ ها از مجربات ماست صفت **حلتا** که سائر انواع شیر را نافع ست گل خرد هر و انسیون صابون اشق بزیت و پیه ماکیان پیزند تا یکدات شود استعمال کنند **صفت ضماد منضج** که انواع شیر و سائر علامات را مستحیل گرداند چندین مرتبه مشاهده شده کشنیز سبز پر سیاوشان نعلبی هر واحد یکجزو آرد جو صابون بزرکتان خمیر آرد هر واحد نیم جزو همه را در روغن زرد و زرده بیضه بپزند بعد ازانکه با بزک زعفران و مویز در سکر بهم زنند تا اجزا با هم سایند و بر پارچه پشمی در بلغمی و بر پنبه در سودا وی و بزکتان در باقی استعمال کنند و اما مفردات مجربه برای شیر پس فصل آنها خواهد مورد و نطرون و نجیر و سداب و بزکتان و سیر پیسل ست ضماد او بایه مطلقا و اما در ضماد تصلب لزیره حدیث صحیح و کذا در حنا لکن حدیث تصلب لزیره صحیح نیست

امراض جلد

جذام و این مشتق از جذم بمعنی قطع ست و بمناسبت آنکه این مرض قطع اعضا یا نسل یا عمر کند بدین نام مسمی ساختند و این مرض را داء الاسد نیز نامند و وجه تسمیه آن گویند که آن اکثر شیر عارض میشود و گویند که چهره صاحب آن مثل چهره شیر گردد و بهمین میگردد و آنرا مشابه بحنک شیر میگرداند و گویند کسی را که این مرض در گیرد شکار میکند او را مثل شکار کردن شیر یعنی در آخر آنرا هلاک می نماید و ایضا این مرض را سلطان عالم گویند که در تمام بدن حادث شود پس گاه قرحه کند و گاهی آن وصاحب آن زمانی دراز باقی ماند و اهل اندلس این مرض امرض کبری نامند و در اصطلاح بقول شیخ مرضی ست ردی کز انتشار سودای غیر طبیعی متولد تمام بدن حادث شود و مزاج او شکل اعضا را فاسد کند و بمباست که در آخر اتصال آنها فاسد نماید حتی که اعضا متاکل شود و از تقرح ساقط گردد و بقول صاحب کامل جذام علتی ست که سائر اعضا را خشک کند و فاسد گرداند بسبب یبوست و آن بمنزله سرطان حادث در جمیع بدن ست و الحاکی گوید جذام عبارتست از فساد اعضای غذا بنوعیکه هیچ چیز الغیر از سودا بخلط دیگر متعاهد ساخت اگر چه شود راجی چون مرغ و انگور یا شهد و از نیجاست که بعد از ستحکام علاج نپذیرد بسبب انتقاد او بکثرت او و به مجرد طبیعت از ان

اسباب جذام

بقول صاحب کامل حدوث او از ضعف قوت سفیده بود که در هم ست هر گاه این از برودت و یبوست و از غلبهٔ خلط سودا وی بر خون فاسد او باشد پس آن خون برای تغذیهٔ سائر اعضا سود از یبوست تجفیف و افساد آنها خاید و مسالک خلاط بدن و منی را فاسد کند حتی که این مرض منسل سعدی گردد و از آبا باولاد حادث شود و ابو منصور گوید که سبب جذام فساد خون و غلظ و جمود او در عروق دقیق دست حتی که صالح برای غذای اعضا نبود و از آن فساد از غذا بغلیظه متولد سودا باشد پس طبیعت را دو نوع او بسوی اعضای ضعیفه بسبب آلت و خبث او در بدن ممکن نبود و شیخ الرئیس و قرشی مینویسند که سبب فاعلی اقدم جذام یا شدت حرارت و یبوست در جگر یا در همه بدن ست که خون را بسوزد و سودای احتراقی گرداند و یا کثرت برودت مزاج جگر یا بدن که خون را کثیف و سرد و منجمد سازد و سودای جمودی گرداند و بسبب مادی او اغذیهٔ مولد سودا ست و ایضا اغذیهٔ مولد بلغم چون در دران تخمها ستوا تراقد و اندران حرارت عمل کند و اخلاط لطیف

آنرا تحلیل نماید و باقی کثیف را سود و اگر واند و امتلاء آلات و تباه و لات بر شکم سیری معینه اسباب حدوث این مرض بهمت مذکور میگردد و آسباب معینه او کثافت جلد و فساد مسام ست پس حرارت غریزی محتقن و ضعیف شود و خون سرد و غلیظ گردد و خصوصاً چون مجاری ضعیف از جذب سودا عاجز از تنقیه خون ازان باشد و بقوت دافعه احتیاج افتد و در عروق مقعد یا رحم ضعیف بود و مسام سفلی باشد و گاهی اعانت او فساد مزاج هوا کند خواه فی نفسه چنانچه بشدت حرارت خود خون را بسوزاند یا بکثرت برودت خویش انجماد خون نماید و یا بعفونت خود اجزای لطیف خون را متعفن سازد و مادت او باقی ماند و خواه بسبب مجاورت و مجالست مجذوم نزدیک این مرض معدی ست بسبب آنکه بخار ردی از بدن آن منحل گردد و کسی که قریب آن باشد تنفس کند و نماید و گاهی جذام بارث واقع شود و بسبب فساد مزاج نطفه که ازان پیدا شود زیرا که مزاج مستفاد در رحم بحالی که ازان باشد مثل آنکه اتفاق بود ملیخ در حالت حیض شود در هر گاه حرارت شدید هوا مع رداءت غذای غلیظ مولد سودا از جنس ماهی و قدید و نمکسود و لحوم غلیظ مانند نگاه و پنیر پخته و مرغ وحشی و صید کرنب و باقلا مجتمع شود و ضرر جذام افتد چنانچه در لسکند ریه بسیار بود و سودا چون بخون آمیزد قلیل و بد تولید کثیر و اعانت کند زیرا که لامحاله خون را غلیظ کند بدو جهی یکی بجوهر غلیظ خود و دوم بسبب برودت مجمد خویش پس این حاله بارد بطبیعت خود چون غلیظ گردد طبیعت او نقصان یابد و تضعیف او بحرارت بدن سهل تر باشد و هر گاه خون که در بدن ست سودا وی گردد مزاج بدن نیز سوداوی شود پس مزاج جگر هم مائل بسوداویت گردد و گاهی غلظ خون در مجذومین بدان حد رسد که در قصد ایشان چیزی مثل ریگ با خون آمیخته برآید و سودا گاهی سفت نفوذ شود و بسوی یک عضو پس صلابت یابد چنین پس یا سرطان سبب او گردد خود حادث کند و اگر رقیق خالی باشد گاهی پیدا کند و اگر بسوی سطح جلد سفت نفوذ شود بپرش دنبش بیق سیاه و کلف و قوبا مانند آن احداث نماید و گاهی در همه بدن منتشر شود پس اگر غفن گردد تب سوداوی پیدا کند و اگر متر اکم گردد و متعفن گردد تولید جذام نماید و انطاکی گوید که سبب مادی جذام کل غذای بارد سوداوی مثل گاو میش و بز و ماهی لیکن غلیظ که دوران مهضوم کامل نکنند الا بافراط در احتراق مثل بادنجان و خربا و نخجست واجب ست مبادرت بشرب آب عقب خوردن چیزی بالفعل و اگرچه زمانه بمقدار هضم گذشته باشد تا محترق نگردد و یا محترق بحرارت خود مثل ترم و خردل بسعد و سبب فاعلی او افراط میل از حرارت یا برودت ست و کذا از سبب بدن خصوصاً از جگر چه آن بالذات مهی غذاست و سبب صوری او قلب بدن از شکل طبیعی ست و سبب غائی او فساد و دست تجاری او تولد سودا ست پس اگر قوی باشد و ظاهر بدن منتشر گردد و یرقان سیاه پیدا شود و یا در باطن انتشار یابد پس ربع عارض گردد و یا غلیظ باشد و مخصوص بعضوی بود و درین صورت سرطان پیدا آید و یا عام بود پس جذام افتد و اخص ست قدمایین را سرطان عام نامیده اند و در حال رفت او اگر مخصوص بظاهر اعضا بود ازان قوبا تولد کند و اگر بباطن ست گرفتن اندرشت قوبا مقدمه جذام ست و اگر مخصوص بباطن بود قرقوع قصبه حادث شود و هر واحد در موضع خود مذکور ست و جذام از سودای اصلی انگذده آن در علاج مسمل ترست خصوصاً در ابتدا و از استعمال اصفر ابسوی سودا افتد و آن در خطر و نکایت شدید ترست و از اسباب فساد بواسط بشل مرارد مقوتان و ضعفوبات و قرب مجذومان و گاهی مادهٔ او مجلی بود مثل شخصی که در حالت حیض بازن مجامعت کند پس بازن نطفه بقیه خون حیض که در رحم باشد باهم آمیزد و چه فاسد پیدا گردد و آنرا اسباب جلیله او جماع بعد خوردن چیزی حریف و مالح مثل خردل و فجل و کواهم خشک کرده است چنانچه استرخای عضب و ضعف اعضا و دشواری حرکت و عجلت پیری کسی را بود که انعقاد او از نطفه باشد که از اشیای مفرط الرطوبة مع برودت مثل شیر و خربزه و کدو پیدا شود و تبعضی متاخرین مینویسند که سبب جذام سودای محترقه بود در هر خلطی که باشد و هر عضو بدن و اکثر بمشابهت مادهٔ حدوث آن که از اسباب بشتی می افتد اول آنکه بمصاحبت مجذومان که تخارات فاسد آنان ایشان چون بپوست و عروق و خلط رسد خلط را تحیل سوء و هر اخلاط فاسد خورد تا دوم آنکه بلمس رسد که تباهی مزاج نطفه مجذوم مقتضی انست سوم آنکه فساد هوا یعنی تعفن آن بزرگترین اسباب این مرض ست چهارم آنکه کسی که علوق او در حالت حیض اتفاق افتاده باشد پنجم آنکه در حالت نفاس باشد ششم آنکه بسیار خوردن غذاهای فاسد و مولد سودا مانند گوشت گاو میش و بز و ماهی گوشت آهو و قدید او و قند سیاه و سرکه و امثال اینها بود هفتم بسیار خوردن لوبیا و عدس باقلا و فول نخود هم خصوصاً و تنبل گوشت بینداز اضافه باشد هر چه از حرارت تعفن [illegible]

انواع جذام و علامات آنها

بدانکه بقول طبری و مجوسی و هر قدری جذام دو نوع ست یکی آنکه حدوث او از کثرت سودای اصلی بود که آن در وی خون و تغلی و باشد و ازین نوع اعضا فرو ریزد و گوشت در آخر بگندد حس آنها باطل گردد و موی بریزد و ازین نوع معروف بداء الاسد ست و گاهی ازین علتی سود و هر صاحب والمان شفای تمام یابد چون در اول احداث

او واقع گردد زود متحلل شود و سودا عادت از احتراق صفرا باشد و باین نوع تا کل اعضا متساقط آن بود و قریب نیست که صاحب باین صحت یابد و بتدریج کار عضو مستفاد میشود و کار آن سه نوع است چنانچه میگوید که جذام گاهی از سودای صفراوی باشد و بیشتر و در اعراض صعب تر و در سوزش و تقیح شدید تر بود لیکن قابل تر برای علاج است و گاهی از تفل و دردی خون یعنی سودای طحالی سالمتر و ساکن تر بود و تقریح کمتر و گاهی از سودای محترقی نفسه و در اعراض خود مشابه سودای صفراوی بود لیکن در قبول علاج بطی تر باشد و آنطاکی گوید که جذام را از فلگمان خون بود و علامتش انتفاخ چهره و شدت سرخی و فرو رفتن موی بسبب کثرت رطوبت ست و از احتراق صفرا بود و علامتش سرعت انتشار و قلت سرخی و هزال ست و از سودای محترقه اصالتا و علامتش بیس منظر تر و شعر و غلظ اطراف و کم شدن انگشتان و کج تا خوانده است و علامت این سه نوع تقدم قوا بسرخی با تغیر کی و کدورت سفیدی چشم و استدارت حدقه و گرفتگی آواز ست و سهل ترین انواع نوع اول ست و بعید ترین آنها از صحت نوع ثالث ست و جملگی قابل علاج اند تا وقتیکه اطراف از هم فرو ریزد و تجذی گوید که نوعی از ان از سودای صفراوی بود دو نوع دیگر آن از سودا و گاهی یا از سودا و آنگاه در دی خون و تفل ادست را تم و بید کرا ز اقوال مسطوره مفهوم میشود که انواع جذام از روی ماده شش نوع باشد چهار از اختراق اخلاط اربعه و دو نوع اکثر ست

سودای طبیعی یکدان و دردی خون بست و ششم از سودای مجهودی بزا بالخط بالبال و ربی اعلم بحقیقة الحال

علامات جذام مطلقا

شیخ نیز فرماید که هرگاه جذام ابتدا نماید رنگ بدن متمایل بسیاهی گردد و در چشم تیرگی مائل بسرخی ظاهر شود و در نفس تنگی و در آواز گرفتگی بسبب اذیت ریه و قصبة الریه پدید آید و عطاس کثرت نماید و در بینی غنه ظاهر گردد و گاهی سده و خشم سهر سده و خیالهای فاسد مشاهده کند و عرق در رقت و قلت آشفته گردد و عرق در سینه و ناحیه چهره ظاهر شود و عرق زبان غلیظ گردد و بوی بدن و خصوصا عرق و بوی نفس بدیگر گردد و اخلاق سوداوی از عجب و حسد پدید آید و خواب او ابهای هولناک سیاه رشاه پاره شود در خواب چنان محسوس گردد که گویا بر بدن او بار گران نهاده اند از ان رنجیدن موی و تمرط دران ظاهر شود و خصوصا در موی چهره و ابرو و گاهی موی متقلع شود و دناغ باشق گردد و چهره زشت و منتفخ شود و رنگ سیاه گردد و خون در مفاصل مجتمع شود و عفونت آغاز کند و تنگی نفس از دیاد نماید حتی که را باعث شدید و بر عظیم گردد و آواز در غایت گرفتگی شود و لبها سطبر گردد و رنگ او سیاه شود و در بدن زواید غدی شبیه بحبه ای کل دریونانی ساطس گویند ظاهر گردد و تجدد ان بدن در تفرح افتد کنه بگاه جذام غیر ساکن باشد و بحضرت بینی متاکل شود و تجدد بینی درست و پیاز هم فرو ریزد از ان زداب بدو سیلان کند و از بنا خفاء کند و موی باقی نماند رنگ بسیار سیاه شود و علاج پذیر نبود و نبض مجذوم ضعیف بود بسبب ضعف قوت و قلت حاجت بهر آنکه مرض بارد ست و بطی غیر سریع باشد بسبب ضعف و برودت و از تواتر لا بد باشد زیرا که نه سرعت ست دران و نه عظم و انطاکی گوید که علامت ابراقت سفیدی چشم مائل بسرخی ست و این اول علامتی ست که بتدا نماید حتی که گویند این علامت پیش از همه علامات بر بدن تقدم نماید راست ادارت چشمها و سرخی بدن و بول بعده و عرق کثیر نگین و بس تغیر آواز و خشونت پس گرفتگی آن پس بینی و نفس پس کشیدن بینی و استدارت چهره پس ریم کردن بدن اگر جذام مقرح باشد و گهی درست و گاهی سقوط آنها و درین وقت استحکام اگر قروح دوا نسخت او بلس بود و نبض و ساعد الی سریع متواتر صلب باشد گاهی طبی گردد اگر سودا اصلی بود پس هرگاه مرض توسط نماید تواتر بسرعت کند پس نخل پس ملتوی تا تشنج گردد و ماغه و سدد و غلظ لب گاه بادی باشد گاهی صرع عارض شود پس اعتماد بدلیل تنها و رابنود بلکه عمده دران تفرق اتصال و بخش تغیر هیئت و شکل ست و بالجمله این مرض خطرناک سعد والا مورد رنی نشدنی و نیست او در غلظ سرایت نگردی و سعدی نبودی و تقدیر او از مدت صحیح ثابت شده و موالف اقتباس گوید که چون آثار این مرض تمامه نیک ظاهر شوند پس هیچ یار را از میان مردم بیرون نکنند چنانچه مبروص بسبب سرعت سرایت آن علامتش آنست که اول رنگ رو و چشم رمهر تن سرخ شود و بسیاهی گراید و گوشها و خصوصا نرمه گوش او و بینی او رم خفیف کند رنگ سیاهی پدید کند و از سطح گردد و منتفخ بینی کوفته شود و بوی گنده از بینی و تمام بدن برآید و باشنهای پا بترقد و همچنین ناخنهای دست و پا بلکه کوز بد هیئت شوند و چهره او صعب نماید مانند چهره شیر و نبض مجذوم در جمیع اوقات ضعیف و بطی باشد و گاهی بتواتر مائل گردد و بول نیلابی و تشقی بود و انتباه بدنگ اطبا اتفاق نموده اند بر انکه جذام از جمله امراض معدیه سریعه و بقول شیخ ضعیف ازین مرض عسر العلاج ست و قوی مایوس از علاج و مبتدی قلیل تر از روی خلاف ست و اسع و مزمن عاصی تر و این مرض علام مزاج اعضاء را فاسد کند بسبب مضادت کیفیت او بکیفیت موافق جمیع اعضا حتی حرارت و رطوبت حتی که

با عضای رئیسه رسد و در آن هنگام قتل کند و اولا فساد اعضای از اطراف بداء اعضای زبره ابتدا کند و در آن وقت موی بر بزور و رنگ آن متغیر گردد و گاهی تقرح حاصل شود بعد از اندک اندک در جمیع بدن ساری گردد و اگرچه اول تولد او در احشا بود لیکن اول تاثیر او در اطراف باشد زیرا که ضعیف تر اند باوجود آنکه گاهی صاحب او قبل از عکاس خالد ظاهر و بر اعضاء رئیسه هلاک شود و موت آن بجذام و یا بسبب سوء مزاج او باشد و بحیائی از تشنج نقل کرده همچنانکه سرطان جذام یک عضو است جذام سرطان همه تن ست بدین سبب همچنانکه علاج سرطان دشوار است علاج جذام دشوار تر باشد لیکن از بهر آنکه جذام در همه تن بود و در مزاج همه بدن در آن یکسان گشته است علاج آن یک نوع باشد دیگر بار گی بعلاج آن مشغول توان بودن از بن رو طریق علاج آن یکسان بود و سهل تر باشد و سرطان در یک عضو بود و در مزاج آن عضو مخالف مزاج دیگر اعضا بود و با علاج از مداعات احشا و دیگر اعضا غافل نشاید بود طریق علاج آن از بن رو عسر تر بود و صاحب کامل گوید که جذام از امراض عسر البرء ست و چون این مرض مستحکم شود صحت او ممکن نیست و علاج او در آن هنگام بوقوف او بر حال خود و منع از تزیید او باشد و همچنین از امراض قوی مثل استسقاء و برص و مانند آن بسیار اند که بطبیعت در مقاومت بآنها ممکن نبود و اما چون در اوائل باشند گاهی صحت یابند بگر این هم بدیر و دشواری نزد او مان بعلاج و پرهیز باشد و آن بن نوع گوید که شریر ترین جذام آنست که از احتراق صفرا باشد و چون در ابتدای او لاحق شود ممکن ست که بشود و از تزیید بایست مدر هر گاه نوبت تقرح اعضا رسد تشکل و فاسد گردد بید ست که صحت یابد و مجندی گوید حق آنست که علاج این مرض صعب ست و بستدی در آن بسیار عسر البرء ست و قوی تر ممکن از آن البته امید صحت او نیست و غرض در معالجه این مرض دوام مرست یکی آنکه بر حالتی که او باشد از آن زیاده نشود دوم آنکه اعضا بسرعت متقرح نشوند و دانطاکی گوید که این مرض در بلاد باردو بکثرت بود و چون کثیر الوجود باشد شامل و در بلاد حلب بقلت بود مگر آنکه از آن صحبا نبد باشد مثل مصر و قوع او در روم نادر بود بسبب غلبه سردی تری در آن و در حبش و زنج یافته نشود بسبب فرط حرارت محال اخلاط کثیفه و لماده بند اگر تقلیل تخلیط اهل آن در اکل نبودی البته در ایشان بسیار بودی و سزاوار ست کسی را که احساس نبض مرض حال خود نماید مبادرت بعلاج آن کند و الا در جذام افتد بسبب وفور سوداء خون نزد ضعف طحال از جذب او و گذا ضعف قوت مغیره و بعضی گویند که این مرض بسیار مصدر دق ست بلکه مفسد اعضاء و محدث تشنج و قعقد و انچه مورو ثی بود خلقی و یا بجرانی اصلاح علاج نمی پذیرد و انچه هنوز کهنه نشده و ماده آن سخت گسسته و غلبه بیش ممکن الاعلاج بود علاج فصد باسلیق و صافن و اسیلم کنند و خون وافر گیرند و شاهتره چه اینجا سر بر هم که بالیله سیاه و مانند آن اوده یعنی صفی خون چند روز به هند بعد از ان تنقیح ماده حسب الواع سودا نموده اسهال سوداء ما ابجبن تنقیه کنند بعد حسب ماده او به یخصوصه آن بکار بند مثلا در سوداوی احتراقی معاجین و عرقیات و خیره و اقراص مطفی و صفی خون بعمل آرند و در سوداوی چوبچینی در یک مرتبه خون و ترکیب هندبه را استعمال نمایند و برای ترطیب استعمال ماء الجبن ساده نافع ترین اشیاست و خوردن شیر بز جوان سرخ رنگ نیز نافع بود و در هر ماه تلیین طبیعت و اخراج سوداء بسهل معتدل کرده باشند و در خریف و ربیع بسهل قوی هند و از جمیع محللات حرارت غریزی محترز باشند و روغن کدو و شیر خر و بنی چکانند و حمام کردن بعد از تنقیه و مالیدن روغن بنفشه یا روغن بادام یا روغن کدو و بعد از حمام مفید بود و روغن زرد را گرم کنند و در آن بنشینند و در هفته یکبار تیغ کنند و چون سبوس از بدن مجذوم جدا شود علامت صحت ست و اگر قوت قوی باشد دادن شور بای ماهی بوگوشت آن بسیار مفید بود و خوردن مار سیاه غیر انهی نیز فائده میکند و جسم الفار مجون استعمال از مجربات ست و خوردن چوب چینی نیز فائده بسیار میکند و گویند که بسیار خوردن سعد و کنند کند در جذام می اندازد و گراوویه مفرده و مرکبه یونانیه نافع جذام نوشیدن بشکر یا شربت حماض شیرین کرده برای جذام حادث از صفرای محترقه مجرب سویدی ست و کذا خوردن ورق طلا ربیع مثقال مسهل یا جلاب آمیخته تا سی روز متصل مجرب دست و هم او گوید که اگر شجره الی الکمأ هر روز بیخ شاند و بر بدن بمالند و بعد از ان مطیب سازند و شور بای او بنوشند و جرم او گاه بر روغن کنجد تازه گاهی بر روغن بادام مجرب زندتا سی روز متصل صحت تمام یابد و مجرب صحیح من ست و بگیر سعوط زهره روباه و آب کرفس هر یک را سه روز یکبار نافع ست و مداومت شرب کادی هر روز دو درم استیصال جذام کند و خوردن مخ تنفذ خشک کرده و شرب زهره او نیز نافع و آدمان اکل خردل و خلط او با بوره نیز سود مند بود و دیگر بوره پنهانی سوده بشراب سرشته بر بدن بمالند که نفطه او به مجذوم ست و کذا حقنه بصاره او تا بست مرتبه نافع بود و دیگر ادامت تناول فرنج خشک خام و پخته تا پنجاه روز جذام مزمن را متوقف سازد و حکیم راتا اکل گراند و دیگر تخم حنظل که همه نامند بر کف پای مجذوم در حمام مالیدن نفع عظیم دارد و گویند که از مالش این قی بسیاری آید و نفع می کند و بعضی روغن تخم

حنظل مالیدن با خاصیت مجرب نوشته اند و دیگر طبایه سیاه پنج درم هفته یکبار تنها چل بار خوردن جذام را دریابد او واقف کند و گاهی صحت بخشد و دیگر خوک نهری بپزند تا آنکه مهره گردد و شوربای او بنوشند که فاذزهر جذام است و چون زبیت و نمک سخته بخورند نیز برای جذام تریاق نوشته اند و دیگر پراده ماج یکدرم با آب پودینه نهری دو درم تا یکماه کامل خوردن جذام را زائل کند و دیگر مغز تخم قرطم و تخم افتیمون هر دو احد پنج درم ما را بجبن هفت درم با یکدیگر امیخته شکر سفید شیرین کرده خوردن در ابتدای جذام نافع عظیم بخشد و بعضی عسل خیار شنبر ده درم درین ترکیب افزوده و وزن مغز قرطم بست درم و ما را بجبن یکدرم نوشته اند و دیگر طبیخ دانوی سی درم تا سی روز متواتر شیرابی قلع دم سیصد ال جذام کند و دیگر بعد تنقیه بدن با دویه سهله هر روز بست درم آب پودینه نهری مروق و کنیم شقال تریاق فاروق بدهند تا ده روز بعد ازان تریاق مذکور در اب پودینه نهری حل کرده بر بدن لطوخ سازند و سه ساعت در آفتاب بنشانند تا خوب عرق آید پس پارچه بپوشانند و دیگر بگیرند تخم افتیمون کوفته در پارچه باریک صره بسته در دو ثلث رطل شراب کهنه شیرین شب بخیسانند و صبح گرم کرده صره را بمالند و یک دقیه جلاب شیرین کرده بر ناشتا بنوشند و همچنین هفت روز متواتر استعمال کنند که مجذوم رافع عظیم و هر دوا از تجارب ما بن هزار است و دیگر نوعی از پاستای تا چار شقال عسل کهنه گرفته تا مدت پنج روز متواتر هر روز یکبار خوردن نفع عجیب یابد و دیگر شراب وطلای خولان و کذا حضض کل و کذا عصاره فراسیون تا پنجاه روز متواتر و کذا احاشا بعسل و کذا جذبیه ستر و قطایون آن بروغن کنجد و کذا تخم سیاه و کذا اطخی و کذا پودینه نهری هر طبیخ بشراب و شرب گل یا تخم فرنجمشک و کذا شم حنظل کذا لطیه کاملی بدرام و کذا روغن بیدانجیر هر روز سه درم تا چهل روز و کذا طبیخ شاهسفرم و کذا نفر هزیه برگ او در سرکه پخته و کذا پوست بیخ زیتون هر روز یک شقال بجلاب تا یکماه کامل متصل و کذا پودینه نهری و کذا کاکنج ابهر روز دو درم بشیر تا یکصد روز متواتر و کذا برگ دبیخ قثاء الحمار که رفته جوشانیده و کذا تخم بادرنبویه و کذا اشیخ خیر زیره کذا خاکستر سنگ پشت سلم الفدک بشراب که نه حل کرده و ان کنی بقشر خشک مدام و کذا طاوس مطربق آهنین یا پخته و کذا شاهسفرم و کذا تخم آن در همراه کیمر تبه که آمن از صدوث او تمام عمر ست و کذا اهم ما کیانی که پانزده روز متواتر قرطم خورانیده فربه کرده باشند و از چربی آن اطراف را چرب کردن و کذا تخم بیدانجیر بعدد یاد درم تا چهل روز متواتر و کذا اسطوخودوس تازه خشک هر دو احد سفید جذام ست و گویند که طلای عاقرقرحا و پوست بیخ کبر و عسل و سرکه نافع قروح جذام ست و کذا زرد تیغ طرح و کذا پودینه بری و کذا زایوت و سنبلج هر دو باریک سوده بر بدن قروح آن را خشک کند و کذا طلق محلول اطریفل شاهتره که خارش سفعه را سود دهد و در جذام نیز معمول پوست بلیله زرد چهل درم پوست بلیله کابلی سی درم پوست بلیله آمله منقی هر دو احد بست درم شاهتره سی درم ریوند چینی دو درم گاهی نابر فرض اسهال روند چینی چهار درم کرده بشود همه را کوفته بیخته بر وزن ادویه چرب کرده باشند شربتی چهار درم تا پنج درم حب سم الفار که در جذام مجوزی مجرب و معمول ست بسیماب یکدرم سم الفار یکدرم کند بشش درم ریوند چینی سه درم صمغ عربی دو درم سیماب را در آب لیمو قتل کنند و باقی ادویه کوفته بیخته آمیزند و هر یک گو سفند یکدرم حب مقدار مونگ بندند و بگیجب صباح دیگشا نخورند پرهیز از ترشی خصوصا ست نوعی دیگر از مجربات بعضی از جماد رو قتیکه ناخن و اصابع دست و پا ساقط شوند مار سیاه کشته سر آن دور نموده گوشت آنرا از استخوان جدا کنند و سه ماشه سم الفار با گوشت مذکور کهرل نمایند تا آنکه سیاه شود پس جمیا بقدر فلفل سیاه بندند و هر روز یک حب در مسکه گاو آمیخته دهند تا سه روز متواتر غذا جو دهند دیگر پنج غذا نباید داد دوائیکه در وقت استحکام جذام بکار آید طبایه سیاه پوست بلیله زرد افتیمون هر یک پنج خرد با سونیز منقی بازده خرد سوده آمیخته هر روز یکتولا بخورند روا ین قرصها طلا کنند شیطرح هندی زاج سرخ هر یک یکنیم درم سرمه زادی سبز روناس خربق سیاه آنجوان ها هی شنبوط آطه بلال هر یکنیم درم عنصل سه درم کوفته بیخته بسرکه انگوری قرصها سازند و هر روز بسر کرده سایه طلا کنند عرق تالیف حکیم علوی خان کذ جذام بعد تنقیه معمول ست و از بیاض استاد مرحوم منقول برگ شاهتره نیم تا سر پور چربانیه چوب بجیسانند گل منشی تخم نیم تخم بکاین پوست بلیله زرد بلیله کابلی بلیله سیاه پوست بلیله آمله و همایه زرد چوب هر یک نیم پاو تخم کاسنی بیخ کاسنی پوست درخت نیم پوست بکاین نیل کنجشکی تخم نیلوفر کل نیلوفر کل نیم گل بکاین گل سرخ هر یک پاو آنار گلو سبز سه پاشیطرح هندی گل بنفشه برگ گاوزبان هر یک دو درم انجبار سنه ام برگ حنا پوست کچنال هر یک چهار درم همه را یکجا آب ورشانه زرد تر نموده عرق کشند و همه را و نیم پاو همراه این معجون بخورند گل سرخ گل بنفشه گل نیلوفر گل گاوزبان بادرنجبویه تخم شاهتره گل گاوزبان هر یک یکتوله بسفایج مستقی افتیمون تخم کاسنی مونیز منقی هر یک دو تولا عناب الاجی بادیان خطائی چای خطائی جدوار خطائی سنبل الطیب عود غرقی هر یک سه ماشه در نسخه دیگر هر چه احد یکتوله است کوفته بیخته اجزای ادویه

مرباى آمله هريک شش عدد در گلاب وکيوژه خيسانيده پخته برآورده مالیده صاف کرده مسل ودچند نبات کچيده قوام ساخته بمجون سازند شربتی ازنيم تولچه تا يک تولچه

معجون اسقيل که درين باب مجرب المنفعت است از تاليف حکيم کامل صاحب منقول از رياض الرياحين غفرالله لها بوست بليله کابلی بليله سياه آمله ونوشادر هريک سه تولچه افلفل خرمل بناسای هريک يک مثقال نولاسقيل مشوی هفت ونيم تولچه زعفران اندراتی هريک يک تولچه برادۀ دندان فيل بست وسه ماشه شهد صاف نانچه لئوس واگر بکنيم تولچه سير وادشير مغز سخت اضافه نمايند اولی ست مجون ساخته ازهفت ماشه شروع کنند وتدريج تا يک تولچه رسانند وقدرت رب شافی مشاهده کنند واگر بااين عرق مجون زنند دردی شفا يابند تحم کاسنی بکوبه برگ خاشا هريک نيم آنار بوست بيخ کاسنی برگ وشگوفۀ کاسنی هريک پاوآنار گاوزبان نيم پاو عرق کشند وبدقديم پاو بدهند وگر اوويۀ مفرده ومرکبۀ هندیه مفيد جذام بسيم مؤذی تازه بقدر دو تولچه تا هفت دانۀ مرچ سياه سايیده چهل روز بنوشند نان نخود ولبلبو بخورند مجرب ست ديگر که دربابهای جذام مفيد نگفته بابری شب درآب ترکنند وصبح آب لال آن باشد دو تولچه هفت روز بنوشند وشيرۀ آن نيز دو نسا خون معمول ست ديگر هرن کهری مغوف ساخته نبات سفيد کچيده آميخته بخورند يا در آب ياد عرق شاهتره شب ترنموده صبح آب لال باشد شيرين کرده بنوشند واگر کبد ام آن باشد دانۀ فلفل سياه درنيم پاو آب شيره برآورده بنوشند هر روز چند بار اجابت طبع شود دو قلع مادۀ جذام وغدر نمايد مدتها دوای کافی ست وغذا نان نخود وبادرنگ وغذا دیگر

دوانع جذام سموس نخود ولوبيا نيم پاو گرفته در يک سير آب تر کرده شب نگاهدارند صبح ماليده صاف نموده می نوشيده باشند وتا چهل روز بعد از بيرنج وشيرو حضرات هر چه پسنديده باشد واز ترشی ودباغی احتراز کنند ونان وگوشت وشکر نخورند واگر قدری از مرض باقی باشد چند روز ديگر نوشند ديگر دانع جذام وجوش خون پوست وفخت هنگوت کوفته پخته هر صبح بقدر يک تولچه آب نخود ونان ترشی ودباغی ونمک نهيزند در روز هفته فائده گامی ميشود ديگر آب چليدۀ نيم کوب وقت مستی سه چمچه بر بدن مجذوم مالند تا شب آن نيز مفيد ديگر نافع جذام خاسه شقال شب خيسانيده صبح آب صاف آن باقدری شکر نوشند تا چهل روز بعضی وزن خاکه رسا خشک کرده باشند ودرام دو وزن آب کنيم يا دو مقدار کرده نوشته اند که بعد خيسانيدن صبح بجوشانند چون نصف آب بماند صاف کرده شهد بدرام افزوده نوشيده باشند ديگر برگ سرس کيلو پخته بافلفل گرد کرده باشه آب سايیده هر روز نوشند تا چهل روز ديگر از مجربات وبسيج بول خر هر روز بقدر نيم پاو تا يکهفته نوشانند واگر آب افشرده سرگين خر با قدری کافور نوشند

نيز درين باب خيلی مفيد ديگر مفيد ذرام اکاس تازه دو درام در کنيم پاو آب بجوشانند چون نيمه بماند صاف کرده باضافۀ شهد خالص نوشيده باشند وتحرز است که دوای مذکور از دالای درخت نيم يا کچنال گرفته باشند واگر دو جزو آن باکچور فلفل سياه صلايه کرده جدا بقدر بندق هندی بسته خشک نمايند دو هر روز يکی بخورند چند ماه بعد آن اندوم غذا نان نخود ويا گندم بروغن زرد بخورند نيز نافع بود ديگر بوست درخت سمندر سپل کوفته چيزه هر صبح يکتولچه بخورند آب تا سه روز دو سه روز ترک نکنند وبعد باز همين سال بست ديگر روغن زرد بست وديگر روغن نافه کنند وغذا درين مدت دال مونگ کهچری جائز ست در ابتدا قی خواهد شد واگر مرض مستحکم شده باشد اول قی آيد بعد از چند روز قی نمايد وبعضی اهل جذام که در ابتدای مرض بخوردن فيون دوکوکنار عادت ميکنند در مرض تخفيف کلی ميشود حسب **جذام** از حضرت مولانا فخرالدين قدس سره بوست بيخ اگر چهار آنار کچيده در سبوچۀ پر آب انداخته گندم پاو آنار در پارچه بست بسته در سبوچه اندازند وبسنگين فيل يا اسپ آزاد نمک کنند وبعد بست ديگر روز برابر عرق گلاب باقی باشه جوش دهند که آب خشک شود بعد ازان گندم را گرفته خوب کوفته شصست وکهيب بنده روز بهر روز نکهيب باناں گندم وروغن بخورند وغذا نان گندم وتمک يار وغنی دوا ئيکه مداومت آن بعد تنقيه فائده کلی بخشد شاهتره بمقدار دو تولچه گرفته شب درآب ترکرده صبح ماليده صاف نموده نوشند مجرب ست **ايضاً** که در ابتدای جذام تجربه رسيده وبرای جميع انواع نساد خون وخارش نافع ست بوست بليله زرد آمله بوست بليله بيدانجيشه دار بليله گلبيخ بوست ودرخت نيم کتکی گلو همه مساوی جوکوب کرده هر روز بقدر يکدرام درآب ترنموده صبح جوش داده صاف نموده تا چهل روز بنخورند وتمک پرهيز مزد واگر پيه پاتره دچرائيه وسرسوکه دو بيه ودو بهايه وچال کچنال اضافه سازند غايت سريع النفع شود **ايضاً** که برای نساد خون واحتراق وجذام ادرجريان ست پوست بليله کابلی پوست بليله آمله سرسوکه بچيشه برادۀ شيشم صندل تخم صندل سفيد هر واحد دو تولچه گرفته نگاهدارند بقدر دو تولچه درآب جوش داده صاف خالص دو تولچه حل کرده نوشند ودر نسخه ديگر وزن سرسوکه پنج تولچه وشش يک تولچه پوست بليله زرد عوض بليله نوشته **ايضاً** که مردود کتاره بچيشه مست مصطگی خون بند نافع باقسام جذام ست بچيشه چهال مرجانی سرخ بدهچرائيتهم پنجسيس کتيره پاپڑ پاتر سپلهه برگ نيل کنجی پای بڑ تمک پت پاپڑ بيخ خراسانی پاپی بيخ جوانسه

چهال کزا سادی خیکوب نموده بدارند و هر روز بقدر یک مثقال گرفته در نه تولا آب جوش هندچون سوم حصه جاند صاف نموده یکفلوس شهد انداخته نوشند تا چون روز غذا نان گندم و دال مونگ بی نمک ایضاً که برای تصفیه خون فاسد مجرب ست و تخم باجکی چراته پوست بکاین صندل سفید هر یک سه ماشه گلو بلیله بلیله آمله هر یک چار ماشه کشکی های برنگ زرد چوب بیخ سونته کوتمه اندر جو بهنگره کتائی خرد بزرگن بکیسار هر یک دو ماشه همه ادویه را دو نیم آثار آب بجوشانند هر گاه شش یا هفت دام بماند صاف نموده یکتوله عسل یکتوله نبات داخل کرده بنوشند و دو سه روز دیگر که مفید جذام و خدر ست مجدیه پوست کزا چنبیه سورهری دیودار پاده ستاور چوب کمیز ملتاسی پهول فرنگ چهال مغز نکر نیم برگ اروسه پته پاپڑه سانهاتیس بیخ اندرین زیاده است و وزن هر یک سه ماشه و نوشته که در سه اول آب بجوشانند هر گاه چهارم باقی ماند صاف کرده بنوشند و اگر خواهند سفوف کرده مقدار یکدام بخورند ایضاً للجذام از بیاض دستاور مرحوم آب توری تلخ جنگلی گرفته در هشت اندافته بقوام کرده در آفتاب نشسته بر بدن بماند و همان وقت بقدر نیم فلوس گندک سفوف کرده بخورند بعونه تعالی عرق از بدن سائل شده عقد با تحلیل خواهد شد ایضاً کاز خوردن کشنجات حالت جذامی بهم رسیده باشد مجرب ست آب بیخ ترب آب بیخ چولائی دشتی کاخ دار زیاده باشد هر واحد یکتوله روز اول نوشند و هر روز دو یک تولہ افزاید و تا نیم پاو رسانند و باز بدستور بکاهند و بر بقدار روز اول آیند هر گاه سوبس از بدن جدا شود چاق گردند ایضاً که جهت اخراج هر قسم کشنه خام معمول ست بگیرند برگ سرهرکنڈا یکتوله تا سه توله بحسب ضعف و قوت مریض و از نجعبد یا هفت تا ده اندازه عدد فلفل سیاه که نوشته هر دو را شب آب تر نمایند و صبح بطور رنگ سیاه پیده صاف نموده بنوشند در سه چار روز همه کشته از راه بول خارج شود اگر خواهند که معاینه کنند بول را در پیاله چینی کرده بعد ساعتی بر بیزند زیر آن ظاهر گردد و اگر شیره سرهرکنڈا سبز نبوده زنهار چاشت برای جذام از حضرت شاه شرف قدس سره هر تال طبقی را دو اندازه پاسن و آب بهت کتائی سحق نموده در بیخ کیله کاروی بنهند و آنچه از اندرون آن کیله برآید بران زرنیخ نهند و بران سه کپڑوتی کرده دگل آلوده در یکمن یا دو بالا پاچک دشتی بسوزند بعده چهال درخت اندر هر یک آثار سوده و یکتوله ازین هر تال آمیخته یک کف دست بخورند نوع دیگر برای جذام که جاری شده باشد از بیاض الدام مرحوم زرنیخ طبقی نیاز سفید کف دریا هر یک یکماشه کشنه بیخته و دو سکوره نهاده گل حکمت نموده خشک کرده در بیخ آثار پاچک دشتی تا دو بالا نهاده آتش نهند هر گاه سرد شود برآورده بقدر یک مرغ خورده باشند نوع دیگر که اهل هند آنرا رس هر تال نامند هر تال یکدام مغز نکر نچوده پیشکری هر یک دو دام اول مغز نکر نچوده نیکو فته نصف آن در سکوره نهند و بالای آن پیشکری نچوده نیمه آن همین نمایند و بالایش قولی هر تال گذارند پس نصف باقی از مغز نکر نچوده و پیشکری بالای هر تال همین نمایند سکوره دیگر بالای آن گذاشته گل حکمت نموده در هفت پاچک دشتی آتش هند چون سرد شود برآرند و بقدر نیم مرغ در برگ پان خورند در پنجاه روز جذام بر چه طرف شود و بعضی بجای پیشکری که در یا میگیرند بعضی هر تال و دام در بست دام پیشکری کشته میکنند نوع دیگر ریای رگت قی و خنده و آتشک هر تال ورقی بگیرند مرچ سیاه نیمه هر تال را یکیک مرچ انداخته کهرل کنند تا که مرچ تمام شود و بیشل سر سه بار یکسان زنند بعده بوزن یک تی و اگر گرمی کند نیم تی در رده غن یا ده گانه و بالا نموده بخورند بعده نان نخود بی نمک را روغن گاو بسیار بخورند همین طور تا مدت بست و یکروز نهال آرند پرهیز جمله چیزها خصوصاً از روغن تخم که اگر یک قطره آن بدست رسد تمام بدن آماس کند نزدیک چراغ هم نروند بعضی وزن فلفل هر تال سهای یک یک تولہ نوشانند و بعضی بغیر فلفل صرف هر تال ایازده پاسن آب کتائی خرد کهرل کرده در برگ پان بخورانند و مفید میشود سفوف هندی جهت جذام ماوا پیکچی یه شیشم بکار آید دخت نیم کند که قریب سیال الظل گلو بارده برگ پوست تنه پوست بیخ او هر یک نیم آثار پوست بلیله آمله باچی گلو هر واحد پاو آثار کوفته بیخته سفوف سازند مقدار خوراکی زود تا یک تا چار ماشه مجیثه سه چله بخورند و اگر این ادویه عسل معجون سازند مصالیقه نداز نه گوشت و نمک و جمیع مرشیها و چیزهای گرم پرهیز خایند و نان نخود بخورند و صدقه قدری نان گندم و نمک بخورند ایضاً که مجرب نوشته اند برگ نیم برگ کتائی بارنج در برگ آن آمله آکبر آبادی نمی هلدی سرهوکه باچی همه را جدا جدا کوفته از هر واحد یکتولہ گلابی گیرند و مخلوط نموده جمله را چهل نه حصه کنند یکحصه صبح و یکشام بهند غذا دال نخود بی نمک نان نخود بی نمک و دنبار ضرورت نان سیده و کباب بی نمک باید داد ایضاً که برای جذام مجرب ست پوست بلیله رند و پوست بلیله آمله رند و هر واحد دو دام گل سرخ ست گلو رند چینی اسل السوس تقشر فرانه الاچی خرد و کلان کشنیز خشک هر یک یک دام گیرد پوست بواز خطائی و اگر نباشد عوض آن پوست بیخ کوا بیخ ساتھی پوست بیخ انجیر خشتی قسط تخم نیوار باچی سرهوکه زرد چوب هر یک نیم دام برگ نیم دام گل نیم پوست بیخ نیم پوست تنه نیم هر واحد یکدام گند

صاف کرده نیم دام همه را باریک ساییده با پنج پیمانه آب سرد نیم دام بخورند غذا بزنج ساشی دوال مونگ کم رد فن دکم تمک تا چهل روز پرهیز غذا ایضاً پوست بیخ انجیر وشتی دو دام مرچ سیاه نیم تولد هر دو را کوفته بخیته سفوف سازند و بقدر مناسب بخورند و در ایام خوردن او با بیکه دوران بیخ جهر پرهیز چوشانیده باشند غسل نمایند و از غذای سفید پرهیز نمایند **طلا** مجوب میر غلام رسول شراب دو آتشه بقدر چار فلوس پخته هلیله کلان دو عدد نیله تهوده ماشه نیل بوی ده ماشه آب لیمو دو عدد آب برگ تنبول آب کوکنار هر یک دو فلوس همه او یه کحل کرده هفت روز بر بدن مالش نمایند **عرق** معمول در مفاسد ام وغارض دبرص وآبله وشپور و قوی و قیصی قلب ست گل مرغ دو آثار برگ گاو زبان شاهتره صندل سفید دسرخ برگ نیب بغرتخم نیب گل نیلوفر برگ کاسنی گل میوتی برگ کاهو سبز خس هندی هر واحد یکسیر گل نیب برگ حنا بادیان خارخسک سرهوکه گل گاو زبان آمله بارتانگ بیخ چراته چوب چینی برواده بخشیخم کشنیز پوست سنگتره هر واحد پاو سیر پوست بیخ نیب بادرنجبویه تخم کاسنی گل گوزپل حناب خارشتر هاں گچنال گل مصطگی پوست بیخ کیوڑه پوست بیخ انجیر وشتی هر واحد نیم سیر پوست هلیله زرد دو پوست هلیله سیاه شب سفرنی تخم خیاربن نیلوفته افیمون هر واحد نیم پاو بسفایج مستقی صندل الطیب تخم خرفه دانه الایچی کلان هر واحد پنج تولد سعد کوفی چار تولد عدد از خطائی سانج هندی هر یک سه تولد برگ پان دو صد عدد زعفران شش ماشه مشک یکماشه عرق کشند شربت برای طبیب **نوع دیگر** برای نساد خون از مه یاض والد مرحوم پوست درخت نیم برگ نیم تخم نیم گل نیم برگ بکاین تخم بکاین پوست درخت بکاین گل بکاین برگ گلاب گل نیلوفر گل مرغ گل خطمی برگ شاهتره چراته سرهوکه گوه گلوکاسنی کشنیز خشک هر یک پاو آثار گل نقشه برگ گاو زبان هر یک نیم پاو افیمون بادرنجبویه اسطوخودوس بسفایج صندل سفید صندل مرغ الایچی کلان الایچی خرد بالنگو هر یک پنج تولد **پوست** هلیله زرد دو پوست هلیله کابلی پوست هلیله آمله مستقی هر یک نیم آثار عرق کشند و در نسخه مرقوم دیگر پوست مولسری مرغابی خرد بر گ بهنگره سیاه شاخ بیرگ جوانسه پوست درخت گولر برگ بید ساده مندی تخم شاهتره دیمایه بیخ کاسنی چوب بچیسا رعنا بیخ سرمندی نیل کنتھی هلیله سیاه برادره چوب جوسن اده چوب بخشیخم هر یک پاو آثار عرق کشند و گل گلاب و گل خطمی و گلوکاسنی گل بنفشه و افیمون و اسطوخودوس بسفایج هر دو بالایچی و بالنگو هر قوم بست دوزن هم مساوی ست و برای دفع مواد سودادی و جذام وغیره مفید نوشته اند **معجون نیب** دافع جذام وخدر و فساد خون و اداد آتشک و معمول پوست شاخ نیب پوست بیخ نیب برگ نیب پوست شاخ انجیر وشتی هر یک چهار دام شاهتره کشنیز چراته بیخ پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد دو پوست هلیله سیاه شب سطرنج گل سرخ بادیان شاهی کی بسفایج در بیخ هر یک دو دام کوفته بخیته بسه چند شهد بسه شده خوراک کیتولد و در خوردن این از تر شی و بادی پرهیز ند و غذا تمک کم خورند **طریق استعمال چوب چینی** برانکه مزاج چوب چینی نزد محققین مرکب القوی ست لیکن در نزد ما بودن یکی از دو کیفیت فاعله اختلاف ست در رطوبت تضمید سیاه دانه **ومنافع چوب چینی** آنست که او مقوی حرارت عزیزی و اعضای رئیسه و باه و اعضای تناسل و معده است و مخفف رطوبت غریبه و ملطف و محلل و مسهل النفوذ در عمق بدن و منقح سدد و محلل مواد غلیظه معدیول و عرق و منقی خون و روح از کثافات و ملین صلابات و تعقدات و قاطع قروح خبیثه و جروح مزمنه و نافع مرض فالج و اکله و ادرام و شور و جمیع علل سوداویه شل مزمنه و حکه و جذام و قوباء و الیخولیا و جنون و تب ربع و بواسیر و ناصور و مزمن مفاصل و مدار الفیل و مدار الثعلب و داء الحیه و سرطان و بهق سیاه و برص سیاه و نافع سائر داء جاع بارد و مادی و سداوی و ریحی و اکثر امراض بلغمی مانند نزله و زکام و استسقا و امثال آن و جهت تحسین لون و تنویم تسمین بدن و ابراز جدری و حصبه و رفع سمیت غلظ و قطع عادت افیمون می نظیر و انواع بواسیر را و غایت نفع ست بالجمله اهل تجارب اتفاق کرده اند بر آنکه اداد و بیخ مفرده چگدار در بیخ باب منفع چوب چینی نمیرسد و آنکه در بعضی از مزجه در بعضی از امراض مضر و انسته اند از عدم مراعات امزجه است چه تخفیف و محور را تعریق بدان و استعمال شیر خنی با داد و یه حاره و مفرسات و سر و در ابر مرد و کثرت آب یا قلت مقدار چوب چینی و صاحب سدهٔ احشا از جوم آن که مسدد قوی ست امتداد را کثر موا استعمال جهت شفا دوست **وخوبی چوب چینی** آنست که در ردی یعنی گلابی و کم گره و غرقی یعنی سنگین باشد و بعضی گفته اند که نیم غرقی بود یعنی چون در آب اندازند بین بین بایستد و نه نشیند و نه بر سطح آب آید لیکن بقعر مائل تر بود زیرا که افراط ثقل و ثقیل فجاجت ست و باید که در سبده و کمنه و حجری یعنی سیاه سخت که از کاره به شواری بریده شود نباشد و در ردی و بزرگی میانه باشد و اگر جامع صفات حسنه باشد بزرگی او بد نیست بلکه هر چند بزرگتر بهتر و الا کوچک بهتر ست دیگر آنکه مثل کمان بسیار کج نباشد و سطح ظاهری مستوی باشد و باید که ظاهر او مخالف باطن نبود بلکه اندکی سرخ تر باشد و در زبری و تخلخل و رنگ مستوی الاجزا بود زیرا که استواء دلیل استوای نضج و جمیع اجزاء

بوی رائحه بوی روز دیگر آنکه از عنبرات و مفسدات مثل مجاورت کافور و فلفل و جندبادستر و مشک و امثال آن و رسیدن نم باران و آب دریا و گرمی آفتاب محفوظ باشد و دیگر آنکه ریشه دار نباشد و شخصی که اراده خوردن چوب چینی نماید باید که اول تقیه کند و اگر حاجت فصد و اسهال افتد گاهی بر یکی از زمین هر دو کتفها گذرد و گاهی بشت طعام حاجت هر دو ترک نمود و می آید و یک هفته قبل از شروع عرقیات مناسبه شربا و مسلسلا بکار برد و آب انار ترک نماید و همچنین عادت کرد خوردن نمک کند تا آنکه وقت شروع خوردن قدر قلیلی از نمک باقی باشد و از ابتدای شروع غریف و برای بادرسیج مناسب بست و در گرمای گرم و سرمای سرد استعمال و ممنوعست و ایضاً بدون ضرورت علیل استعمال این دو ادویه نباید کرد و لسان خوردن چوب چینی کمولت و ابتدای شیخوخت سست و در اثنای خوردن آن از آب صرف و هوای سرد و مجومضات و بقولات و لبنیات و فواکه رطبه و تناول نمک احلومه غلیظه و کثرت اکل و جماع و حمام و حرکات سخت و جز آن هر چه منافی صحت باشد لازم دانند و شیرینی را می مفرط و ادویه بسیار گرم مهیج نزد و اگر سن و مزاج مقتضی تبرید باشد شیر و خرفه و امثال آن همراه عرق بید مشک و گلاب و دیگر شربه استعمال توان کرد و اگر دیگر عوارض مانند چشم و جز آن رو دهد او را به مناسب آنها ترک چوب چینی یا دیگر عرقیات استعمال باید کرد و تا مقدار زمانی غم و جز آن اجتناب نماید و بلغزت و بهجت مشغول دارند و اگر عادت بسکرات باشد سوای شراب موافق معتاد بوقت آن بعمل آرند و چون از خوردن چوب چینی فارغ شوند همان پرهیز که در ابتدای خوردن آن بود تا چهل روز مرعی دارند و آهسته آهسته بر جوع بعادت خود نمایند و از حمام تا هشتاد روز پرهیز باید کرد و طریق خوردن چوب چینی آنست که گیرند چوب چینی خوب یک مثقال از کاربرده ریزه ریزه کرده در ظرف نقره یا مس یا قلعی را یا گلی انداخته در عرقهای مناسبه گلاب و عرق کیوره که وزن آنها دو آتار باشد تمام شب و روز تا دو هم شب تر نمایند بعد از آن بر آتش ملایم بپزند تا که چهار یم حصه بماند پس از آن هر آهسته آهسته در هن ظرف را واکنند و پنج دام وقت صباح و پنج دام وقت شام با قدری سفیدهٔ شیر عن کرده بطریق قهوه بخورند و باقی را در ظرفی دیگر بدارند و بجای آب صرف نمایند و غذایشان گندم رجو و قلیه و شوربا و پلاو و کباب بی نمک و زرده جوله مناسبه و نقل بادام و پسته تنها یا با نبات نمایند و گوشت بچه مرغ و بره و دراج قبیه و دیگر غذاهای لطیف و سبک مناسب بوده و از پیاز بقدر یکه اصلاح گوشت کند و در روغن بقدر معتاد باید خورد و دیگر چهار مثقال چوب چینی بگیرند او را کاربرده ریزه ریزه کرده در دیگ نهاده و در وه آتار آب بطریق سابق بجوشانند تا بنصف رسد آتش را موقوف نمایند و در هن ظرف را آهسته آهسته واکنند و این آخر جوانج ضروریه مثل گوشتین و طعام پخته و استخوانها نخورند و جز آن نمایند و قدری از این گرفته جامه و دکاه و پاچیا تنگین نمایند و تا یام خوردن چوب چینی همین پارچه را در بدن دارند و مکانی را که در آن اراده خوردن چوب چینی می نمایند باید که زمین آنجا بایک کنند که تا هوا از آنجا نگذرد و درهای اورا با گیل با برگ سدر و دسا ندود و شمعی بقدر خوش آینده و از ندود گیرند و بیرون آن نیز پارچه چینی رنگین کرده باشند چوشند و پاچهای حصار خود را هم از آن رنگ کرده باشند و ستر نمایند و بقول حکیم شریف خان بعد از سه روز یک یکه باشد هر روز هر دو بار تقل سابق افزوده باشد تا بپنج رسد و بعد از پنج روز پنجم شش و پنج باشد و در روز ششم هفت و نیم باشد و در روز هفتم یازده و نیم باشد و علی هذا القیاس و از پنج چوب چینی اول نیمون و سیاه شده باشد و در چوب چینی دوم کم از برای استعمال تیار می شود افزوده باشد و بقول حکیم دیگر اللہ خان در روز اول چوب چینی و رق صدق تراشیده بوزن نه مثقال در کیم آتار آب شیرین بدستور ترکیب و تجویز تا نیم آتار آب بماند صاف کرده تقل آن نگهدارند و آب صاف آن را باز سر گیرند و کیم تولہ نبات سفید آسیخته وقت صبح و باقی آب با چهین و وزن نبات بوقت شام در خلوه معده از طعام بدستور نگهدارند و در روز دوم همین قدر چوب چینی دیگر در همین قدر آب بدستور ترکیب کرده باتقل مذکور جوشانیده بنوشند و همچنین هر چوار شود و در زمانیده باقی تقل نگاه داشته باشند و بعد هر سه روز یک مثقال چوب چینی نور تقل سابق اضافه نموده باشند تا هفت مثقال رسد بعد یه همیشه چوب چینی را باتقل سابق در روآتار آب جوشانیده شیرین کرده بدستور میخورده باشند تا سی و دو روز بعد ازان هر روز یک مثقال از چوب چینی کم میکرده باشند و کیفیت چوب چینی را علیحده و در صفت آتار آب بخوانند چون پنج آتار بماند صاف کرده آب را در ظرف طعام و وضو و استعمال دیگر خانه و معلومه تا ده تولہ رسانند و آبش بقدر ضرورت اضافه میکرده باشند و بقول حکیم علویخان بحسب ابدان تجویز و امراض صعبه مزمنه مانند آتشک و جذام و قروح خبیثه عتیقه و امثال اینها سه روز هر روز سه مثقال و سه روز دیگر هر روز پنج مثقال و سه روز دیگر هر روز شش مثقال و بعد از آنکه تا هفت روز بست دو روز هر یک پنج مثقال بر سند و باز از روز بست و سوم بدستور بکار هند که باز بیست و پنج مثقال بر سد و در مدت چهل پنج روز

مقدار خوردن چوب چینی بدین طریق سه صد و نود مثقال میشود و باید که سر پوش دیگ او از دهن گلوانده و تخمیر کند که بخار از دیگ بیرون نیاید از هر جا که بخار بیرون آغاز کند همان وقت بند نماید و آتش نرم و هم شاند و سنگی بر سر پوش بگذارند تا از قوت بخار سر پوش بلند نگردد و طریق معلوم شود این که آب بمقدار مطلوب رسیده است یا نیست که هر قدر آب که بعد از طبخ بگذارد طبخ آن منظور باشد دیگ بنهد از دو سر پوش را بر دیگ گذاشته پوشیده آب دو دیگ و سر پوش چوب چینی و غیره را وزن نمایند و سنگ وزن آغاز نگاهدارند بعد از آن مقدار آب که در طبخ فانی شدن آن منظور باشد بر آن سنجیده سر آزاد بدستور آباد مستحکم نموده آتش سیاه مالایم طبخ دهند تا انگه مجدس دریابند که بوزن مقرر رسیده آن هنگام از آتش فرو گیرند و بر داشته وزن نمایند باز دیگ سنگی که نگاهداشته اند اگر زیاده باشد قدری آتش نیز آن نمایند و ساعت بساعت وزن نمایند تا بحد مقرر رسد پس صبح دیگ فرود آورده نزد خود طلبیده بدستور نهشند و باید که چنان بنزدیک طبخ تمام باوقت صبح شود که وقت خوردن آب سرد نشود و هر روز سر دیگ را نزدیک مریض آهسته و آهسته تا بحای خفیف او نبرد و دیگ را حضار نرسده اگر حلت و رعضوی دیگر بود آن عضو را بر بخار چوب چینی بگذارند و بعد از سه روز تا پنج روز بیا هر هفته تعریض می نموده باشد و بهتر آنست که در روز نخستین تعریق نمایند و طریق تعریق آنست که مریض را بر کرسی بنشانند با دو یا بر کرسی چوبین که بقدر دو پیه سوراخ داشته باشد بنشانند و گرد کرسی را از پارچه ملفوف سازند محاف بر خود گیرند بطوریکه راه نفس گشاده باشد و دیگ را زیر کرسی در آورده بتدریج بخار رساند و صبر کنند که تمام بخار بآید پس زمان دیگ را برآورده آب صافی او گرفته یکدو پیاله از همین آب بیاشامند و تا عرق دار نداضلاع ای خود حرکت نکنند و تدریج عرق را از پارچه خشک نموده از محاف بیرون آیند و لباس خود بپوشند بالجمله بعد انقراض از خوردن چوب چینی یا سفوف چوب چینی شروع نمایند و اگر چوب چینی نوشاندن از همان چوب چینی که چهل روز باستعمال در آمده است سیاه و بوسیده باشد و کرده باشد بر بند حکیم شریف خانصاحب در چوب چینی قدیم یا و تازه انداخته ده آثار عرق همی کشیدند و نیم یا دو بالگلاب و عرق کیوره و عرق گاوزبان و معجون چوب چینی سیاوشان و عرم چوب چینی در سده و درم احشا نهایت مصلحت و باید که سفوف و معاجین یا دو یه بمناسبه هر مرض و مزاج ترکیب داده استعمال می نموده باشند و مقدار خوراک بیخ چینی در سفوف چند روز اول زیاده از دو دانگ نیم مثقال نباشد و بتدریج اضافه نموده از یک مثقال تجاوز ننمایند و در مزاج معتدل از چهار دانگ شروع باید کرد و بتدریج تا یکنیم مثقال باید رسانید و در مزاج قوی از یک مثقال شروع نمایند و تا دو مثقال بتدریج رسانند و مدت خوردن سفوف چوب چینی تا دوازده یا پانزده روز ست و گاهی کمتر از دین مدت نیز کافیست و اگر بعد ازین مدت مرض باقی باشد بهتر آنست که بدستور اول شروع از اقل نمایند و همان ترتیب بفرمایند تا بمقدار اول کمتر ازان بر سد و معجون چوب چینی تالیف حکیم شریف خان کذر در مبحث آتشک گزشت اینجا هم مفید و دچنین مفرح بارد و دواء المسک بارد که در ان چوب چینی انداخته باشند همراه عرق مذکور نافع بود و اگر در هنگام استعمال ادویه حدات گرمی نماید چند روز نماز چوب چینی نفرمایند تا رفع آن گردد پس بقدر اقتضا بها بفرمایند و اگر بدان اکتفا نشود کم نمایند بقدر ضرورت یا بعض سربات مناسبه بیاشامند و غذاهای گرم را ترک نمایند و در میان شرب چوب چینی و بعد اتمام آن تغیرات و تبدلات بسیار در احوال رو میدهد از ضعف بدن و بی رغبتی طعام و شراب و غیرها باید که مشوش و مستردد الخاطر نگردند و ترک نخایند زیرا که در اواخر و بعد انقراض تدریج طبیعت عود بصحت و تقویت می نماید و آن امور علامات نقصت آن ادویه در تمام بدن و تحریک آن اخلاط و مواد را اگر گرمی بسیار احداث نماید از کم کردن و تدارک آن بسربات مناسبه طبیعت باصلاح نیاید و دانند که حضر خواهد رسانید ترک نمایند و لحاجت دران نکنند که در چوب چینی را بمقدار مدت مقرر باید رسانید خواه مریض صحت یابد و خواه هلاک گردد بلکه باید که نظر طبیب بصحت و بقای قوت که راس المال ست باشد که دران نقصانی تازه عاید نگردد و الحاصل دوائی ست بسیار قوی و چنانکه نفع آن عظیم ست خطر آن نیز خطیر ست باید که بدون حکم طبیب حاذق و حضور حکیم مشفق مرتکب استعمال آن نگردند اقوال صداق مولف اقتباس مینویسد که جهت تنقیه اول دگهای متعدده زنده چنانچه اول رگ سر و دیگر صافن و زرگ هفت اندام و همچنین رگ باسلیق و همچنین رگ صافن بعده رگ پیشانی و صدغین و دو جبین و درین اثنا مطفیات خورده شیره کشیده شربت نیلوفر و عناب آمیخته تا هفته دهنده مانند پاک خرفه و کدو و خیار و بادرنگ و پرنده تناول و از قلیه بچه بز بچه نبان تنگ خوراند و با آش جو باشد شربت نیلوفر و با شیر بز نخ باقند و یا عناب شیر گاو و بعده تنقیه بدن نمایند مسهلات مخرج سودا و لیکن جهت نضج این بطبوخ دهند گل سرخ تخم کاهی برگ شاهتره سرخ گوکه افتیمون بسفایج کوه بنفشه هر یک هفت ماشه صرنج عقربی پنجاشه عناب آلو بخارا هر یک هفت عدد سپستان بست عدد عرق شاهتره نیلوفر کوه

گلاب هر یک نیم پاو شب خیسانیده صبح بجوشانند که بنیمه آید گاهند چهار تولد مالیده صاف نموده بنوشانند تا دو هفته و غذا قطیه پخته بسیار ساده و قرمه و پلاو ستادل فرمایند بعد از پانزده روز مطبوخ مذکور پوست بلیله زرد و کابلی بلیله سیاه هر یک شش شش عدد برگ سنا یکتوله در شیر نیم خیسانیده خیارشنبر هفت توله تخم بیخ شش شش عدد چهار توله شربت شاهتره مدبر و یا آلو مسهل چهار توله روغن بادام نخاشه لعاب نموده بنوشانند و وقت شب عب الاجرود نه ماشه بعرق شاهتره شش توله بجوشانند و وقت دلخواه شکر خوراب نوشانند و وقت شام شلغم یا نان شرید بدهند صبح الاجرود هفت ماشه در خیره گاو زبان پنج عدد ورق نقره چهار عدد بسایند بالایش شیر و تخم کاسنی خیارین و مغز تخم کدو هر یک هفت ماشه لعاب بهدانه و ریشه خطمی هر یک سه ماشه در گلاب و عرق بیدمشک و نیلوفر هر یک شش توله برآورده شربت نیلوفر سه توله سبوس اسپغول و یا تخم خربزه خشک هفت ماشه کف زده بدهند و غذا وقت دوپهر بستور دارند و همین قسط هفت هشت بلکه زیاده سهل داده همچون علویخان با عرق ایشان دهند و همچنین دیگر مرقیات صفی خون بکار برند و بعد تنقیه تا چهل روز متواتر خوردن این یابرج اندرووس قلع و قمع مادهٔ جذام میکند از مجربات ست و اکثر کبراء و مراتب جوهر آمده و گاهی تخلف نکرده و برای تنقیهٔ بدن در اعتباس صیفی چنین معمول اسطوخودوس کما فیظه مرس فلاقیون سفید غرقی سیاه فلفل سیاه فلفل سفید مازریون تخم نیلوفر تخم بیدانجیر پنج عدد مغز بادام شیرین هر یک پنج درم زعفران فرنجمون اشق هر یک هشت درم مرکی چهار درم عصارهٔ قثاء الحمار سه درم مسهل پنج طرح شربتی دو درم واگر از بین سیر نگردد باید کرچ چینی و ماء الجبن هندی اگر دست رس شود والا عوض آن آب شاهتره مدبر و یا گلوبا شربت عناب و هندبا و شربت شاهتره مدبر و باید که در هر سه صورت اسهال وقت شب عب الاجرود نه ماشه زعفران بجوش داده و سه سهل سودا در مرقوق شب خیسانیده صبح بنوشانند و همچنین مدبر تا چهل روز نگذرند پرهیز قیاسی اهمال ننمایند و نوشیدن این ماء الجبن فعلی تالیف علویخان در بین باب از مجربات ست گوشت فعلی که سر و دم بریده باشد نیکو شسته نیم آنار گوشت بره یک آنار مغز جوان سه عدد برگ ریحان برگ ترنج برگ شبت پودینه مهنه هر یک یک قبضه سانج هندی کشنیز خشک لایچی کلان قرنفل هر یک سه تولد پیاز نیم آنار در روغن زیت بریان کرده و بسفایج بادرنجبویه هر یک چهار مثقال افتیمون برگ گاوزبان هر یک دو مثقال درعرق شاهتره و عرق بیدمشک و عرق کاسنی هر یک یک آنار آب شیرین چهار آنار زعفران دو مثقال عنبر شب مشک تبتی هر یک نیم مثقال در فی بسته سه شیشه عرق کشند شربتی از ده مثقال تا بست مثقال شخصی را که تشنه افتاده و تشنج همه بدن پدید آرد و آب بدو بوی بالاید این معجون را بیاشامند چنین شاه پسند که نجی از حواشی بیل ست جواکهار هر یک سه تولد تبد الکبر آبادی بر ابر همه تمکماهوری بقدر ذائقه شربتی نه ماشه وقت شب و غذا گوشت بچه بز بریان خشکار و مدت سه ماه تمام یافت باز در ابتدای هر فصل کماه این معجون استعمال میکرد و بسیار مفید افتاد و شخصی که اکنون پست شده و آواز گرفته و تشنج در تمام بدن پدید آمده حب مسهل حب السلاطین تا چهل روز متواتر یک صبح و یکی شام داده و هر روز چار پنج نوبت اجابت طبع میشد بعد تا چهل روز اطریفل شاهتره علویخان که در بالا مذکور شد و با وقت شب نه ماشه معجون مذکور در صبح حب مذکور تا یکماه مقرر داشتم چنانچه هر روز نهصد هشت نوبت اجابت طبع میشد و مواد مختلف الالوان خارج میشد و بعد یکماه هر دو را موقوف کرده باز تا چهل روز اطریفل مذکور داده و روز چهل و یکم موقوف نموده مجامعت با شرط بر هر دو ساق و فخذین و بر هر دو دست از ذراع تا بکتف مرهم زیر کور کرده و مغز بندق هندی در روغن گل سوده و منخرین چکانیده بعد دو گهڑی خون سوسنی رنگ معفن از هر دو سوراخ بینی بقدر فلوس بیرون آمده بیهوش گشت باستعمال اضمده و نخالجه که در ریشه مغز مذکور شده بهوش آمد و آواز او کشاده و بینی بلند شده و تمامی صحت یافت مصنف خلاصه از تذکره اطباکی و غیره نقل کرده و از آغاز ظهور این علت فصد نکند از باسیلیق است هر چند که بر کثرت خون دلیل نبوده باشد بعد ازان باطیف غذا امرغ باشد بریانی چوزهٔ مرغ بانان سفید و گوشت بره بز غاله و شکر و روغن و مویز یا پسته و شیر گاو و شیر بز اقتصار ورزند و ماء الشعیر با عناب و شکر تا یکهفته همی دهند و بعد ازان مطبوخ شبت و نمک و حب لبان و کزاج قی آورد تا سه روز انگاه منضج انگاه زبان و با دخمجه به و نیلوفر هر کدام دو درم و تخم کاسنی سه درم با شکر سفید و تخمین بهندبا سفید از هفته بهگاه علامات نضج اندکی زده پدید آید مطبوخ افتیمون تنقیه نماید پس ازان کیفته یاد و هفته طبع مارا حت دهند و درین ایام باستحمام و مالش و روغن بنفشه و نیلوفر کرده و بادام شیرین مغز خربزه بشیر زنان و در روغن بادام و فانیذ به مرطبه و ترطیب بدن مشغول این شدند بعد به اگر مرض غیر مستحکم باشد این شربت در اول هفته سلام بدهند بعد آن ماء الجبن با دو مثقال ایارج لوفا و یا در تمام هفته دهند بعد به اعادهٔ شربت و در آغاز هفته چهارم کفتند آن صحت بخشد و قریب صد مرتبه تجربه رسیده و در تالیف من بست صنعت آن سر و اربد سقوطیا هر دو احد کیندم لاجورد بلیله سیاه هر احد نیم مثقال والاماء الجبن باین معجون سود دهند بلیله سیاه پوست جدا کنند

آخر ام سبح درم غاریقون سه درم سفایح اقیمون اسطوخودس هر یک سه درم بکوبند بیان هر کدام چهار درم نمک سیاه لاجورد هر کدام نیم درم کوفته بیخته سه درم الذان یاسمن درم مازالیون بدهند و روز دوم این مطبوخ مرتب سازند دو مثقال پانزده درم هلیله سیاه برگ حنا هر کدام دوازده درم بانخواه پنج درم حلتیت نیم درم همه را در سه رطل آب بپزند تا سه رطل آید صاف نوشند و پانزده درم عسل بران حل کرده تمام هفته بنوشند باین نوع که یکروز مازالیون با سفوف سودای مذکور یا روز دوم با زین مطبوخ روز سوم بابجار الجین معاودت کنند و روز چهارم مطبوخ مذکور دهند هفته گذرانند انگاه اگر وقت احتمال یابند مقدمه الذکر عین کنند و سه روز راحت داده و با سلیق چپ کشایند والا چند روز مطبوخ اقیمون نوشانند بعد ازان فصد صافن کنند و شربت مذکور بهنگام رجوع قوت دوم تره در هفته پنج نوشانند این همه بیاشامند در حال خلو معده و خوردن تریاق کبیر دایمه بروغن بادام و پیشه دام تمام بسیار نوشستن در روغن کنجد در روغن زرد خیلی گرم هر قدر که ممکن باشد و تا مقدور شرب سپیدانوق یعنی رحمه کرآن انواع مجربیست همچنین شیر گوسفند که آن صحت بخشد مجرب است بعد ازان برای ایمن از عود تا یکسال کامل تعاهد بنحوی که مرقوم شد واجب است لیکن شربت مذکور استعمال نکنند مگر دو هر دو فصل اعتدال قو گویند که انحوهل نیست که مار سیاه را در کوزه گرده اندر زیر دفن کنند تا گرم افتد بعد ازان بجوز بند که این تجربه رسیده و اکثر ثابت کرده اند که خوردن شیشه زنان جذام را متوقف نیکند و من تجربه این نکرده ام و گویند که اوهان بالشرف پانزده تخم ظل سنبر جذام را متوقف گردانند و در بن تنها اثر نیست تا انکه تلخی او در دهن بماند و ازاد و نیز مجربه بهای ایشان خصوصا ذابل هندیه نیست ابهلیه سیاه پنجاه عدد بیار درم را فلفل پنج درم بشیش سپید دو نیم درم کوفته بیخته چند روز بروغن گاو و چرب نموده بدارند بعده بعسل بسرشند و شربت او یک مثقال ست و این مایه جلی نامند و عقب او دوا المسک تجویز کند که این تریاق اوست و واجب است محافظت بر قی جذامی شود و عسل و شربت فاذهر هر روز زیادت نوشد و قرص بالش تبر یاق محلول در مسکه اگر برگ مذابعت و نیم مثقال در یکصد و پنجاه مثقال عرق گاو زبان فیسانیده بجوشانند تا نیمی آید صاف نموده یا یک اوقیه شکر سپید در بهند و بهمین نوع تا چهل روز مداومت نمایند و ازالذین عمل ازجربات مکرره ست و گویند که هر گاه باین علاج زائل نشود از سایر معالجات دست باز دارند و ازاد زیرا که نشوره نوشیدن نیم اوقیه از سپیداج یا یک اوقیه ست و در دو درم برگ منظل با عسل ساده روز بر زمین حکم دارد و در قطع بروغن تخم انگور سفید روز بر گرسنه جذامی مبتدی را ازائل میکند و تحکم را متوقف نیگرداند و تجربه شب نمرده زبرجد و ورق طلا و مروارید هر روز نیم درم تا بست روز دو عوج مطلقا تا حتی کرطلای او بعد طبخ بخورند انواع اطعمه ایشان دگوشت رباه و خارپشت بخورد ال و کلاب دیگر مطلقا و طلا هر روز نیم درم و زیت و تلوشیدن طبیخ تخم گز بموزیر سرخ عجیب و مجرب ست و کذا معده مطلقا و روبیان و گوشت کفتار اکلا و اگر تخم خطمی سرآورند دوران سه اوقیه هر دو اصداز زیره و آب انداخته بپزند تا انکه روغن بماند و ازان هر روز تا پنج درم بیک درم مجرا رضی و شش درم آب تنها بنوشند استیصال سودا نماید و همچنین بمداومت خوردن برادهٔ عاج تا پنج درم آب پودینه و کذا شیطرج مطلقا و شرب خارشنبر و خوردن تخم کرفس بریان و کندر مطلقا و کذا اگر لب بچون عصاره این بانصف وزن هر دو اصداز قطران و مسکه صبح و شام نوشند بدان راستوقف گردند و همچنین قلفه طفل مشک سوده و کذا شرب بحر البقر راستوقف کند و مجرب ست همچنین فاذهر هر روز عرفان از مجربات بعده شربت مذکور انیست که گیرند مرد و زن و علاج هر دو اصد بخربق و خارپشت نیم خرد عرفان زهره گرگس و العدر بیع خرد بمسل بسرشند و تا سه درم استعمال کنند و بطبیخ پوست بیخ کبر و درخت زیتون گز فرو برند استعمال ده قیراط برادهٔ عاج و هشت جوز مر صایده و شیر زنان سرخ نگاشیر گوسپند تازه که همان ساعت دوشیده باشد بقایت نافعست تا سه روز یا بغت روز توان داد و مبرا نداد چون این علت مزمن و متکمن شود و اقتراع بالکل دست باز دارند تا ماده ردی در بدن ازان متقاس یافته باعث هلاکت نگردد و داطبای هند درین باب ترکیب بغریب چنین مشیر هر روز چلی و امثال آن ایجاد نموده اند بعد از تنقیه بدن بجوزند و چندان استعمال نمایند که در چشم تاریکی آورد و بیندازد و بدن بالمقشر سازند و آنگاه روغنی کنند که در کوزهٔ زیرین چکد بعد از آتش برداشته نگاهدارند و بعد ازان نیم درم بابرگ تنبول بدهند و تا هفت هفته همین نوع عمل کنند و بدن نیز ازین روغن بمالند و روغن سرشته بحنظل بر آورند همین حکم دارد گفته اند که اگر بینی خوشته باشد و انداصا رخته نیکو شود و ردی اصلاح آورد گفته اند که مالیدن روغن مار سیاه بر بدن مجذومان باعث روئیدن موست و گوشت تنقد نجاستی که اندر انست بغایت سود مندست و چون نمک بار روغن زیت و شیر آبیخته نزدیک آتش ابرانداذ آنها بمالند آلام راساکن سازد و تعلیق چشم هدهد و چشم نهنگ که در حالت حیات گرفته باشند بالخاصیت مفیدست **انطاکی** در تذکره مینویسد که دوا بالفعل

باسلیق ایمن ابتدا کنند بعده مطبوخ قیمون سه دو بعد چنین ما بجین بعد آن تقمونیا بالاجود یکروز دهند بعده باسلیق اسیر کشانیده شیر تازه باشتر نر و ما
نوشانند بعده بچنین مطبوخ فواکه بعد ازان این مطبوخ اگر موجود نبود تقی سپستان هر واحد بست درم نفشه بیخ اسطوخودوس اصل السوس هر واحد دو درم عناب
گل سرخ هر واحد هفت درم کوفته بپجا رصد درم آب شیر تر بجوشانند تا چهار آب بماند و صاف کرده سی درم شربت بنفشه حل کرده استعمال نمایند و تا هفته
تکرار این کنند بعده فصد اخد عین کشانیده و بر شربت بنفشه و شربت ورد و تریاق کبیر و حمام و طلا بروغن زرد و رغن کنجد و مسکه در خانه که هوا دران نشود نباشد
هفتهٔ سوم اقتصار روز نه بعد ازان شرب خاتا یکهفته پس اگر باین علاج صحت نیابد امر بسیار خطیر بود و بتدابیر مختلف دافع نشوند و طبیع اقناعی خوش نشده
و تریاق الذهب او شربت ورد بطوس بر آخود دهند که قطعاً موقوف گردد و صحت او تمام ممتنع ست و تبدلاند که ترسیدم باین علت اصلاً ازالهٔ او نکرده باشیخ کوشیده
و طول کردا نچه در کردم آنرا بمرور دلیدو لاجورد زرد و تقمونیا فقط در کم از یکماه و در اطلیه بر مرا رسیده و بنج اقتصار کردم و غالب تدبیر یکه بدان این مرض مشتمل
عدم ترتیب علاج ست پس گاهی سهال می کنند قبل از فصد و احتراقات در بدن را نیخ میشود و یا فصد میکنند باوجود قبض میجان صفرا پس سعوط می نمایند
و اطفا میکنند و یا تریاق اولا میدهند و خاط محتبس میگردد تا آنکه عظم استیصاب میکند پس ازین خدر کنند که آن از عقبات جملهٔ مقتضی تخلیهٔ علت ست صحیح گوید که
جدا مهر گاه در ابتدای حدوث خود باشد علاج پذیرد و امام من از ستحکم علاج قبول نکنند و انچه معالجان کنند ابتدا بفصد نمایند اگر بدن تحمل او باشد بعد ازان بهر
را به تبرید و تر طبیب مائل گردانند بعده ادویهٔ سهل سود مثل افتیمون و بسفایج و بلیلهٔ سیاه و خربق و اسطوخودوس و لاجورد و حجر ارمنی استعمال کنند و اگر از احتراق مرصفرا
باشد استفراغ بهلیله زرد و تقمونیا و صبر و قنطاریون و تخم خطمی نمایند و هرگاه بدن پاک گردد بحوم اقناعی مطبوخ بنبک و شبت بجوزانند یا قرص اقناعی مقدار مثقالی بمقدار
مقدار او قیه یا تریاق کبیر بشراب دهند شیخ الرئیس میفرماید واجب ست که دران مبادرت باستفراغات و تنقیهٔ بدن از مادهٔ ردی قبل از غلظ مرض نمایند
پس گاه متحقق گردد که در انجا خون بسیار و فاسد ست لازم که مبادرت بفصد بلیغ نمایند و اگر چه از هر دو دست باشد و اگر تحقق آن نباشد فصد نکنند لیکن گاهی امر
بفصد اه تفاریق اند کماهی خرد کرده میشود و اگر خوف از فصد عروق بزرگ باشد و دانند که خون بارد و ظاهر ست که این الیق از مجامت و زلو و کتر در ضرر جاها
بود و آن مثل گ پیشانی و بینی ست و اما در اکثر فصد محتاج الیه در علاج این مرض ست و از انچه مستدعی بسوی آنست تنگی نفس و دشواری دست و گاهی قیلج
بفصد و رواج نزد اشد او بحث الصوت و خوف خنق افتد پس هرگاه فصد کنند لازم ست که کیفیت راحت دهند بعد از ان استفراغ بمثل ایارج لوغاذیا و ایارج شمحظل
کنند و بمطبوخات و جوب مرتب از افتیمون و بلیلهٔ کابلی و غیره ادویه سهل سود اکه در قول مسیحی گذشت تنقیه نمایند و مضر خود و اگر شحم حنظل و سقونیا نیز بدان مخلوط
سازند خصوصاً اگر در انجا صفرا باشد و صبر و قنطاریون مضاف سازند و شاه تره یطوس ای ایشان نیکوست و ایضاً ایارج فیقرا خصوصاً چون بسعوط و یا قوی
کنند از مسهلات جیده برای مجذومان بود الا سیما اگر شحم حنظل آمیزند و یا بادی مجوز نمی شریک سازند و در گرمالان مست که تخفیف نمایند و در مطبوخ تقویت نسازند
تا کار آن ادویه مواد را منتشر نکنند و تورا ن او نخاید مطبوخ برای مجذومان نسخه ایست همانست که در قول مصنف خلاصه گذشت و دران حلتیت نیز در مست لیکن
در انجا بلیلهٔ زرد و عوض برگ مناست و بدن او را برو غن گاو بالند و در آفتاب نشانند تا روغن بجوشد و با هفتاد قدم راه روند و بر پهلوی راست و چپ و پشت
و شکم منقلب شوند و ان مجل مجوز دو دای مذکور هفت روز نجوشند و هر روز نیمی بدین طبخ او نمایند بعد علاج کسانی که مرض آنها مستحکم نشده باشد یک استفراغ کفایت کنند
بلکه گاهی در هر ماه و در هر مرتبه یا کمتر بحسب بره و اصلاح باستفراغ افتد و آن باوه یا معتدل باید و گاهی سهال کرده میشود هر روز برفق یکبار و مجلس بچیزیکه اسهال او کند از شربات
نافعهٔ او دیه مذکوره تا چهل روز متواتر و اما او دیه قویه بسیار مثل خربق و مانند آن و او دیه کثیر الوزن در سالی یک بار و در بیخ کمیار و در خریف یا زیاده ازین
کفایت باشد و لازم ست که بدواعی ایشان به تنقیه از مثل غرغره مذکور در باب مراض سر و سعوطات معروفه توجه نمایند نسخهٔ سعوط بگیرند از غافقل و ماهیران
و شبه طرح هندی و حوف الیرج هر واحد یکدرم جوز بوا شطراشج هر واحد نیم درم آب فجاشت سه اوقیه و رغن کنجد سه اوقیه حل مهر محلوط کرده بینند تا آنگاه آب برود
و روغن بماند پس صاف کرده در شیشه بدارند و هر دو نخود یکبا نند بعده هرگاه ازین کثرت نماید عقب او سعوطات مرطبه بکار برند و دو بست گلاب هر چیز تخفیف
و محل سعوط عزیزی ایشان ما منع کنند و تعب بی غم بایشان حرام ست و از هوای حار یابس چون هوای رطب معتدل در عروب نقل کنند و بعد تنقیه رو غنهای مثل رو غن

بادوم مثل عصیر انگور بنوشند و این وقتی است که استفراغ ایشان بمرات کرده باشند و لازم ست که هر صبح بعد اندفاع فضول از معاریا ضمت کنند و بر رفع آواز بلند تکلیف دهند و بجهند و کشتی گیرند بعده مالش بلیغ نیکو پس هرگاه غرق کنند نشف آن نمایند و بعد آن روغن بمالند بر روغنهای معتدله روحرو برود مطب در اکثر امر مقوی در اول زیرا که ایشان در ابتدا محتاج بمقویات اند مثل بابونه و ایضاً مازو بسر کرده گاهی بر ایشان استعمال کرده میشود و مالش روغن مع شیر زنان بهترین دواست که بدان سعوط نمایند چون بیوست کثرت غایده و هرگاه بر ایشان نغیان بیجان نماید فی کناتده بهتر آنست که حمام کنند بعد مالش نمایند و چون حمام کنند پس مروحات ایشان مثل روغن بورد و مصطکی و روغن شکوفه گوردار شیشه‌ان و روغن قسط بر اطراف می باید بعد ازان مریض را نیم ساعت راحت داده بمدیر مرغ قی آورند بعده اندک نشستین بنوشانند و گاهی متیاع افتد بحالش ایشان و رحمایه ملطفات محلله کردن نطرون و کبریت وحب الغار و سرپش نخاران بلکه خردن صمغ و کافل و دار فلفل و عاقرقرحا و مویز و صبر و بوره نیافته و تضمید بدان بر مفاصل ایشان بلکه گاهی احتیاج بمثل فرفیون آید و این اگاه باشد که ایشان را تکلیف استعمال برادی تحلیل فضول او تعریق دهند و گاهی مالش ایشان بترياق و تلیقا و قفطار خان میکنند و گاهی احتیاج بمالش مثل این ادویه در آفتاب گرم افتد و بهتر نوع مخصوص اودر حمام آبی ست که دران حلبه و صابون خوشبو پخته باشند و دوا جست که بعد ورم از جماع اصلا اجتناب نماید و آما اشیا نکه ایشان را بخورانند از فاضل ادویه تریاق فاروق مرتب بلجوم افاعی ست و تریاق اربعه و قفطار خان و وبید کبریت و گاهی با بنها سعوط نیز میکنند و ایضاً اقراص افاعی تنها یک مثقال در یک وقیه شراب غلیظ و یا عسل و ایضاً اقراص افعی مفصل و بعد اتقدم که گوشت افعی و انچه دران قوت لحم او باشد از بزرگترین ادویه برای این مرض ست و باید که افعی سنجی و یا رفیی نی خطی نباشد که آن در اکثر اوقات قلیل النفعت بود و در رسیدن ازان ضرر تعطیش و اتلاف ست بلکه افعی کوهی اختیار نمایند لاسیما سفید رنگ و سه روز آن کیماگی قطع کنند پس اگر سیلان خون گوشت نماید و مادام مضطرب باضطراب کثیر زمانی طویل باقی نماند بهتر ست والا ترک نمایند و موافق ازان آنست که سیلان خون و اضطراب بعد زمانی کثرت نماید و بعد و پاک شنند و بیز نند چنانچه مذکور گردد و آزاد شور بای آزاد بخور نند و شرابی کردران افعی بپزند یا ازان شراب قدری بنوشند قوی بشرب آن شفا یافتند اتفاقاً یا بقصد قتل او زاغ نوشانند تا این مخدوم نمیرد و راحت یابد و یا مردم ازو راحت یابند و یا این فعل با طاعت حکم در وبا باشد و نمک افاعی نیز برای ایشان نافع ست و اما شو بای افاعی پس بگیرند افعی زنده هر دو طرف قطع کرده و شکم صاف نموده و بگذارند شب و نخورد و نمک اندک در آب بسیار بپزند تا مهرا شود پس استخوان او دور کرده گوشت او بخورند و شور بای او بنوشند و گاهی با آن سچه کبوتری بپزند تا خوشگوار دود و گاهی نفع این تدبیر در ابتدا ظاهر نشود بعده بوقتی پدید آید و گاهی پیش از نهایت چند روز زوال عقل تقدیم نماید و علامت سلامت فائده دران و وصول بوقتی که دران از استعمال او منع کردن واجب بود آنست که مجذوم در انتفاخ آغاز کند بعده منتفخ شود پس گاهی عقل او مختلط گردد بعده جلد او بیفتد پس صحت یابد و هرگاه چشم او تاریک نشود و منتفخ نگردد بار دیگر تا این تدبیر نمایند و آزاد و یکه برای این مرض متوده انداخته کنند یا کار سیاه را بکشند و دفن نمایند تا آنکه دران کرم نیفتد پس کرم از بار آوردن خشک کنند کسی که بران خدام اذا طراف نمایند روز بروز یکدیگر را کرم بشر اسپل مخرد و ایضاً مالش بروغنی که دران قوت افعی باشد نافع خدام ست مثل زیت که دران افعی پخته باشند و مثل این دوا گیر ند یا سیاه و بکشند و دو درجه گرده سرکه کرده سرکه نهشت او قیه و آب یک وقیه و شیطرج رطب بیخ لوف هر واحد دو او قیه بیاندازند و بآتش نرم بجوشانند تا مهرا گردد و آب صاف آن گرفته در ظرفی بدارند و بعد حلق راس و ریش بدان بمالند و تا سه روز بعمل آرند و ایشان را از استعمال دریا و اغتسال نسلاخ از جلد فاسد و ابدال لحم و جلد صحیح عارض میشود با وجود آنکه مالش مجذوم بمرطبات معتدل الحرارة در بعض اوقات نفع میکند چون سیوست کثرت پذیرد و همچنین سعوط او بمثل روغن بنفشه که دران اندک روغن خیری باشد و ایضاً تبخیر مجذوم در سگان و نر گاوان و پرندگان دارین بعد تنقیه باید و قبل از تنقیه مالش نشاید که تسدید مسام کند و از نشر بدات نافعه برای ایشان بزرجلی دود و السلام به است و شیر ازاد و فق چیزیاست که بدان سعالجه کنند و مقصد صانز دتنگی نفس و شواری او و گرفتگی آواز آن دور فترات مابین استفراغات و باید که بعد روشیدن فی الفور آنرا نوشند و شیر گوسپند برای آن انفع اشیاست و لازم ست که از ان آنقدر بنوشند که بضعف شود و اگر ممکن باشد دران تنها اقتصار کنند بسیار نافع بود و اگر چاره نباشد حتی الامکان چیزی سوای نان پاک و شور بای لحوم حملان و مانند آن که عنقریب مذکور گردد دران زیاده نکنند و هرگاه نفس بصلاح عود کند اولی آنست که شیر را ترک نمایند. اشیای حریفه متوده بنوشند و بدان قی کنند بنحویکه آن و بدانچه مذکور شد استفراغ نمایند بعده اگر احتیاج شود اعاده کنند شیر بحد مذکور کنند و لازم ست که از نکاح دراین بسیار

زراوند گرد گرشان دو درهم بیاشامند گاهی دو درهم

بلیله کابلی نافع

در یکسال چنبه مرتبه نماید و دانا کسانیکه مرض ایشان مستحکم باشد بقصد ایشان و اسهال بدوای قوی تر مشغول نباید شد بلکه بآهستگی با ادویه ایشان سودمی ماهانه و از خارج چیزیکه مفتح و محلل باشد بکار برند و از شربتی که بگیرند سرکه کنیم اوقیه و قطران مثل او و عصاره کرنب دشتی سه اوقیه سپر را بیامیزند و صبح و شام بنوشند و یا گیرند براده عاج ده قیراط و آنرا با سه اوقیه شراب دو رطل آمیخته مجزوء و یا گیرند حلتیت بمثل قدر جوزه و یا گیرند عنصل بقدر ده قیراط بشربت عسل مقوم مثل لعوق و یا گیرند مذریه کرمانی بوزن پنج درم و در عسل بمقدار یکه بقوام لعوق آید و آب پودنه برای ایشان بسیار نیکوست از سه قوانوس تا شش و واجب ست که گاهی ماهی شور استعمال نمایند چنانچه برای دوا استعمال میکنند و از اشیای بسیار تعریف اجتناب نمایند مگر بپای قی کردن و ایضاً قدری ببسیل مصارع طعام ایشان و گاهی معالجه ایشان بدایع متفرق بر اعضای ایشان میکنند مثل تارک سر و در زیرهای سر و بیخ سنجه و صمغ فیرق و قفاه و مفاصل و ستهاد و پایها و بعضی گفته اند که واجب ست که ایشان را ول فکنند در اول خوف از جذام بدایع در مقدم سر بنه تراز ایفوخ و دیگر اسفل ازان و نزدیک منتهای روسیدن موی پیشانی بالای ابرو و یکی در بین سر و دیگر در میان آن و یکی فملت و فوق نقره و دو نزدیک در زیر قشر سین و یکی بمقابل این دو اعنا با دو داغ خفیف و دقیق باشند و چون بر سر داغ نهند لازم ست که با ستخوان برسد حتی که استخوان متقشر گردد و اگرچه ببرات بسیار بود بعد از انکه حفظ اندصول آنها بداغ بچاره داغهای مضمد مفرح او کرده شود زیرا که جراحاتی که داغ میکنند تیزاکه دست آنها خفیف نمیباشد صحفت او و نیه هر گیه نافع برای ایشان بعضی ازان تبریدی و بعضی ست که قائم مقام گشت انفی در بین مرض ست و بعضی ازان دوا و السلاجه ست و اما نسخهای بزرگی بسیار ست اهل هند ذکر آن کرده اند و بچه به آن نموده و اصفات معروفه او نیست و آن نسخه و قول مصنف خلاصه گذشت بعد تنقیه بدن از یکمثقال دو درم باشد ال دوا المسک نخورند و از مضرات قرنفل که دوا المسک فاذ بهر است صحفت معجون سمی بنزجلی اکبر آن قدر است نافع جذام و برص و بهق و قوباء و نزداب و حکه و جرب کهنه ست و عقل را ثابت کند و نسیان را ببرد و آن نیک برای حفظ نافع نقشی ست و آن دوائی ست که علمای هند برای ملوک خود ساخته اند بگیرند هلیله بلیله آمله بشیطرج هندی هر واحد چهارده درم جوز بوا و خیر بوا و قشا کلند رده مودو فلفل دراز فلفل سفید و زا قیصر و نارشک و کندش و عصاره اثقیل و سانج هندی هر واحد بشت مثقال مثل نرنج جدید چهار مثقال با دو یه را کوفته بپخته و پیش را علمی و سوده و ساینده او بنی و روغن خود وقت سا بیدن کنند و قبل ازان بنی را بروغن گاو چرب کنند و فانیذ خرمای جدید یا شیخی دو نیم من بغدادی بقوام آورده او به بسر شسته بعد به ازان بناذق هر واحد بقدر یکمثقال بسا نده و هر روز نماز یکی را ازان با آب بیگرم یا بنیذ بخورند و صفت معجون سلاجه در قانون مذکور ست صحفت دوا نافع جذام بگیرند هلیله سیاه و پوست هلیله زرد و نخیل هر واحد ده درم نانخواه پنج درم حلتیت خشو سه درم مویز منقی نیم مثقال کم کمین و باقیه باشد و همه را در سه دو رطل آب بجوشانند و دو رق چهار رطل بغدادی ست بگاه آب سوم حصه بر رود صاف کرده عسل بقدر کفایت انداخته یکرطل ازان بنوشند بذنی الحال بر بدن مرض روغن گاو بمالند و در آفتاب نشانند تا عرق آید و دام کنند که هفتاد قدم راه رود آنگاه قدری آن باشد و یکبار بر پهلوی راست و یکبار بر پهلوی چپ و یکدم بر پشت فلطد بنان و عسل تا بهفت روز غذا سازند با وجود این برای اداره و بهر هفته یکبار صحفت طلا برای جذام و نسخه آن همانست که دران ماریاسه و سرکه کهنه ست و سابق مذکور شد و اما غذیه برای مجذومان همه سریع الاضمحلال بایدشل لحوم طیور معروفه بطریق شوربا دای طب خفیف اللحم مع مصالح بقدر ضرورت و بهترین غذای ایشان نان جودنان خندروس و مویزه مرتب ازان و بقول طب ست دگاهی اقتباس افتد با میخته مثل چغندر و ترب و گندنا با آن و واجب نیست که از استعمال مقطعات بخصوصا قبل از تنقیه مثل کبر و گندنا و بادیان غافل باشد زیرا که این غذا ایشان را از فضول پاک کنند و فضول را برای انداع آماده سازند پس چگاه اغذیه محمودهٔ استعمال نمایند این تدبیر خیلی بطول انجامد و برای شور دین باب برای ایشان بسیار نیکوست و من برین هر بیس همیشه مرتکابی کرا را دوقی و اسهال ایشان میکنم و کرنب ایشان را با نخاصیت نافع ست و نان بشیر مغسل ایشان را نفع کند و انجیر و انگور و مویزه با دام بریان و قرطم و چلغوزه و انچه از نها مرتب سازند ایشان را موافق ست و لازم ست که در روز دو مرتبه مقدار معظم غذا بخورند که یکبار خوردن ایشان را ضرر کند و شراب نزد هیجان مرض نباید نوشید بگذارند و نزد سکون علیان شراب بر قیق که کمنه نباشد اگر بقدر معتدل جائز بود و اما اگر موی بار بود و مانند آن بپرند و معالجه او بعلاج او الحق کنند صحفت طلای دیگر بگیرند مویز خ و هلیله سیاه و آمله هر واحد مجزوء در روغن زیت انفاق پخته بران موضع طلوع سازند بعد از انکه بطبیخ عوسج و گلنار شست باشد ایضاً هلیله و مازو را سوخته بسرکه طلا کنند صاحب کامل گوید که هرگاه جذام در اول ظهور او بود و قبل از انکه چهره و تجمر و تشنج ابتدا نماید اعضاء در تقرح صقوط اخذ کند سه بار در بفصد

بقیه فصول ایشان بسیار نیکوست

دواجبین دهرروز کرس پس گوش و پیشانی را حیاتا از هر دو هفت اندام در وقت بریع کنند و در لوح خون کشرت نمایند تا آنکه غشی ظاهر شود و بعد از چند روز اسهال بدهی معمول شیخ خلط و مطبوع افتیمون و غاریقون مقوی یا بارنج فیقرا و شحم حنظل آورند روزه راحت دهند پس شیر شتر و ماء الجبن مسفوف مسهل سودا دهند و تقدیر ایشان باغذیه مرطبه مثل لحوم حملان و بحدی و خنانیص و ماکیان و بطه فربه معمول باشور با و پاچه سفید حملان فربه بطریق شور با و هایی رضراضی بطبرشور با یا بریان بروغن بادام کنند و از فواکه انجیر و انگور شیرین هندوانه حلوا معمولی و فرنی بادام و بادام و شکر و پسته و حریره مرتب از مغز گندم بروغن بادام و شکر طبرزد و شیرتازه و دوشیده و در ابتدا ایشان را موافق ست و انا موافق اشیا برای ایشان غرغره بشیر گوسپند بروغن بادام شیرین مست هرگاه در حلق گرفتگی آواز باشد و هرگاه در حلق گرفتگی ابتدا کند لازم ست کار ایشان قطع شیر نخایند و چون فصل گرما باشد تی باشیای حریفه مثل ترب و تخم جرجیر و ماهی شور کنند و عقب او شربت سکنجبین و شربت پودینه بنوشند بعد از ان استعمال اسهال بادویه که دران خربق نباشد باید که بعد و کسی را که مرض مستحکم باشد خربق دادن سزاوار نیست و باید که مسکن ایشان در موضعی باشد که هوای او حار رطب بود و از هوای سرد و مواضع یابسه اجتناب نمایند و از غذیه مولد سودا مثل لحوم بقر و بچه شتر و وحشی و نمکسود و عدس و ماند آن اجتناب کنند و ریاضت معتدل قبل از غذا و بعد پاک شدن از بازبول و مالش معتدل استعمال نمایند و مالش با پیه خرس روباه یا بذک روغن بنفشه و روغن مغز تخم کدو و روغن بیضه و ماکیان نیز نیکوست و بعد از ان استحمام نمایند و آبیکه دران بابونه و اکلیل الملک پخته باشند بر بدن ریزند و بعد از ان مالش بدن با رد نخود و باقلا کنند این همه در اول مرض مفید آمد و تدبیر صاحب و باین تدبیر کنند که بدن بحالت صحت او رجوع کند و از ان این مرض زائل گردد و آنماه گاه این مرض مستحکم گردد باید که تا هفت صد و دو بیست روز ایام ربیع و خریف کنند و محاجم بلا شرط بر قمه معده و شکم کشند و بالای اصنعه و سمات و روغن بر اجوان استعمال کنند صفت آن حماما و سنبل الطیب و قرطاما و ورد افاغل سلیخه و کندر قسط تلخ و عاقرقرحا و مصطکی و مقل و مرو حب بلسان و شیح و صبر و سبیستو سیالیوس و زرنباد مجوج و سعد و اکلیل الملک و قرنفل و بیخ سوسن آسمانجونی و روغن بلسان هر واحد یک و قیه لادن دو نیم درم زعفران نیم اوقیه علک لانباط دو موم هر واحد سی درم آنچه گداختنی ست بروغن نارین آنرا گداخته و دو دیه که گفته شد بخته بدان آمیزند و بار و غن بلسان حل کنند تا هموار گردد و بعد از ان دوای مسهل در هر فصل و در تربا عنی ربیع و خریف استعمال نمایند و ایضا ماء الجبن مسفوف مسهل سودا دهند و شربت آن سفوف و قرول مصنف خلاصه گذشت سه درم ان با دو ثلث طل ماء الجبن مرتب بمغز قرطم بهندوانین دوا بنوشانند بگیرند سه رکعت نماز کنند یعنی او قیه قطران و عصاره کرنب هر واحد یک و قیه این اشیا را مخلوط کرده صبح و آخر روز نوشند و ایضا هر روز یا زده عضلا نیم مثقال با شربت عسل یا با عسل مثل لعوق ساخته بدهند و در هر سه روز یکبار حلتیت نیم درم با عسل مروغن گاو سوده بدهند و ازین همه نافعتر اقراص افاعی ست چون یک مثقال ازان با بست درم شراب بیجایی بدهند و چون قرص قیل یک مثقال با آب پودینه سبز هندوانه و بهتر ازین همه نافعتر اقراص افاعی ست چون یک مثقال آب بطبوخ افتیمون و سطوخودوس و غریق سیاه و گاوزبان بخورند و چون بدان صاحب این مرض بهتر باق طلوع کند بدان استفراغ بابند تا هنگام شام و چون بعد از انکه طعام خورد و شکم او پاک کرده و پوست او نرم شود بطریق شور با بشست و گندنا و نمک پخته باشد بدان منفعت بین یابند نه نمک و باید که صید افاعی از مواضع نیک بین کرده باشند و حذر کنند از انکه بلوطی یا عطش یا صید کرده از نواحی بحر و سنی باشد و صید او در ایام ربیع کنند و چون نمک که لحوم افاعی میسازند در طعام ایشان استعمال نمایند بدان انتفاع یابند و باید که بر بدن ایشان این طلا نمایند صفت آن نطرون و آهن و گوگرد زرد و زفتون و برگ انجیر هر واحد یکچند و باریک سایند و بسرکه بگیرند و بگیرند زنبق سرخ ده درم کبریت اصفر پانزده درم قسط هشت درم برگ صنوبر و حب الغار خشک هر واحد بست درم کوفته بیخته با آب برگ جوز یا آبیکه دران برگ جوز جوشانیده باشند بسرشند تا مثل چرک حمام گردد بدن طلا کنند و اگر فصل گرما باشد در آفتاب قیام نمایند و در سرما اندر حمام بعد از غسل با آب بطبوخ سفید و آب سپوس گندم و آب مطبوخ بنفشه و نیلوفر و حبق کوفته و ماند آن کنند و باید که در وقت این تدبیر تمام جلبری گوید که در جذام حادث از کثرت خلط سودا وی بغیر احتراق بسیار دمان اگر متحمل و در بدن خون زیاده باشد فصد باسلیق کنند و مقدار بگذشت از سه درم قرحه مجره و آن شوربای لحوم افاعی ست بسد قطع دم و سر و اخراج آدمیش شکم بطبوخ بشست بسیار و نخود و سیاه بدهند بعد از ان فصد مرو ابطلی نمایند و شوربای ماکیان فربه گوشت آهنا بخورند بعده بره و سر که شاید و لحوم حملان بطور زیر باج بخورند و حفظ قوت او نمایند بعد آن فصد و داجبین کنند و چون حیات ایشان و کبوتر بچه و بک و نر و بیضه نیم پخت خورند و نبیذ خوشی کهنه نوشند بعده فصد پشیانی او هر دو گوشه بیشتر و هر دو رگ زیر زبان نمایند و چندان خون بنیاد تا که ضعیف

شده بظاهر شود بعد ازان لزوم شربت کنجبین عنصلی وشوربای مالکیان کنند پس اگر مدة مزاج او صدت شود لزوم مارالشعیر بسکنجبین نمایند حتی که ازابتدای مرض چهل روز بدین تدبیر گذرد وبعده ازین حب سه شربت در مدت پانزده روز بخوراند فسخه آن خرق سیاه در سرکه کرده کنیم وانگ انفستین ومی مصطکی فاریقون سقونیای مشوی هریک دودانگ سنبل الطیب یکدانگ چوب رایج فیقرا هریک نیم درم همه را سابیده آب برگ بادنجبویه سرشته جمعا سازند در سایه خشک کنند وقتی دودرم وقت واز طعام بر شوربای لحوم افاعی اقتصار روز دهند فسخه آن بگیرند افعی جوان ومسرو دم او بکیارگی قطع نمایند باین طور که گرد سمار بر چوب الس شبیه بچوبی که بران اموال وزن میکنند غرز نمایند بعده افعی را برپشت او بخوابانند گردن او را از یک سمار دوم او را از سمار دیگر بندند بعد ازان دو سر بندند که کار و آنها بر شکم او باشد بعده کار روی سه انگشت از سر او وسه انگشت از دم او بنهند ودو قعه بگمارند وسر او بگیرند وآنچه در شکم او باشد خارج نمایند بعد ازان افعی را بشویند وهر کدام از افعی که ازان خون سیلان نکند البته باستعمال او نکنند واحتیاط خامند از مار افعی که صلالات او کحل نباشد بعده با شست وشخوده پنج تا آنکه لحم او سرد گردد پس لحم خالصا او گیرند ودر بادیه بکوبند تا بار یک نرم گردد وآنرا دران شور بها آمیزند پس هر گاه مریض منتفع شود وعقل او زائل گردد واعضای او متقرح شود بلی شک صحت یابد وگاهی بعد قصد واستفراغ اندک تریاق بخوراند وازین سفوف فسخه آن زراوند مدحرج فلفل سفید زنجبیل هر دو را صد یکدرم وزوج دودرم هر کدام یکدرم طرثوث خشک هلیله سیاه اهلیله چینی هر واحد پنج درم فطر اسالیون هر دو فاریقون سعد سفید صمغ فارسی نوشادر خشک هوم المجوس پنج سوسن هر واحد سه درم همه را سابیده بران مثل ربع مجموع قرص افعی سوده ومثل همه نبات سفید انداخته هر روز ازان بر نهار ودرم بخورند دو واجب است که درین مرض چیزی از لحوم افاعی نخورند مگر بعد قصد واستفراغ وتسکین مزاج واگر از تناول لحوم افاعی عطش ظاهر شود ازان چیزی نباید خورد وازاشیائی که در علاج این مرض استعمال کرده میشود اینست که بگیرند تریاق کبیر یکدانگ شعاع ودر شراب کهنه بگذارند بعده مریض درحمام داخل شود تا خوب عرق کند بعده از حمام بیرون آمده بر بدن خود این تریاق بمالد واین از نافعترین اشیاست تا وقتیکه مرض مستحکم نگردد ودوا بر گاه مستحکم شود وحس اعضا مرده شود استعمال او صحت قبول کند واز چیزیکه استفراغ این مرض بدان کنند واثر نیک نماید یکدرهم تا بیست درهم گویند آن شفا بابد نقل کردم او را بسبب حسن تاثیر او ومعروف بختار یاسس ست واهل شام مصر آنرا استعمال میکنند فسخه آن بگیرند بیاض منفصل بیهان بست درم بیخ سوسن آسمانجونی هفت درم اهلیله سیاه بست درم افستین افتیمون ریوند چینی هر یک پنج درم بسفایج پوست بیخ کبر هر یک ده درم خشیش غافث دسقولوقندیون هر واحد سه درم همه را در آب بقدر مناسب یکشبانه روز بخیسانند بعده بطور مطبوخ پخته تقدیر یکصد وبست درم آن دران صاف کنند بعده در این معجون بماند شحم حنظل دو درسیصد یندرم ادجهرد منسول دودانگ فاریقون یکدرم تمک نفطی کلیه دانگ خرق سیاه یکدانگ سابیده بسبل سرشته ومطبوخ الیده بعد بیرون آوردن ازین دوا بنوشند که تاثیر او درین مرض بسیار نیک ست گاهی آنرا مریض نوشانند وامر بپرهیز پانزده روز نکنند وغذای او دوران نخود آب نخود سیاه بود که با آن لحم حملان پخته باشند وهر روز یکبار درحمام داخل کنند پس گاه پانزده روز شود دین دوا بخورانند فسخه آن اهلیله سیاه مویز منقی هر یک بست درم افتیمون انفستین هر واحد هفت درم بخوشانند تا مرده گردد پس افشرده آب او یک قدح صاف کنند دو درمثقال لوغاذیا و نیم مثقال دوا المسک وقت باقی ماندن سوم حصه از شب بخورند وچون صبح شود مطبوخ نمکدار بنوشند این نیز از نخواجه چیزی ست که مجذوم نبوشد ولازم ست که دائم تحقنهای لینه تحقنه کنند وبر بدن لحوم افاعی مطبوخ مدقوق بشراب حوضی سرشته طلا نمایند ودرحمام هر روز یکبار تبه داخل شوند که بدین طریق صحت یابند وبسیار ذکر کرده که من در مجذومان امتحان کرده ام که هر کرا رگی در اسفل وبشکافت وبران اسهال خون افراط نمود وبار عاف بسیار آمد وبا خون آبهیج دندان او کشاد وبلاشک آن صحت یافت واما نوع دیگر جذام که از احتراق صفرا حادث شود علامتش فصد از اکثر عروق ست مع استعمال قوانین فصد واستفراغ بدن او بمطبوخ افتیمون بدقات وسایر انچه ذکر شد وحفظ مزاج او کنند تا حدت بسیار نشنید وازهوای بادیه بلاد حار یابس بسوی بلاد حار رطب که بسیار آب داشته باشد نقل کنند وآب چشمه که بگرمی نبوشند ودائم اندران نشینند ودرین نوع لحوم افاعی تریاق کبیر استعمال کنند بالجمله لازم ست که لزوم شربت کنجبین معمول بسر که عنصل نمایند چنانکه این او فوق اشیا برای ایشان ست وبعد قصد واستفراغ زلوبر اعضای قریب از مواد عفنه بچسپانند پس اگر بعد اختادن زلو میوه دوالت که بسیار کثرت فساد خلط بر آنکه جمیع اخلاط او بسیار فاسد شده واگر بعد سقوط او زنده ماند دلالت بر قرب عافیت نماید واین نوع جذام کمتر حادث شود الا باحمیات شدید صعب پس در اوقات برای تعدیل مزاج مارالشعیر بسکنجبین بنوشند وزیر باجات چون زوفا وشوربای

سلسله ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰ ۱۰۱ ۱۰۲ ۱۰۳ ۱۰۴ ۱۰۵ ۱۰۶ ۱۰۷ ۱۰۸ ۱۰۹ ۱۱۰ ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳ ۱۱۴ ۱۱۵ ۱۱۶ ۱۱۷ ۱۱۸ ۱۱۹ ۱۲۰ ۱۲۱ ۱۲۲ ۱۲۳ ۱۲۴ ۱۲۵ ۱۲۶ ۱۲۷ ۱۲۸ ۱۲۹ ۱۳۰ ۱۳۱ ۱۳۲ ۱۳۳ ۱۳۴ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰ ۱۶۱ ۱۶۲ ۱۶۳ ۱۶۴ ۱۶۵ ۱۶۶ ۱۶۷ ۱۶۸ ۱۶۹ ۱۷۰ ۱۷۱ ۱۷۲ ۱۷۳ ۱۷۴ ۱۷۵ ۱۷۶ ۱۷۷ ۱۷۸ ۱۷۹ ۱۸۰ ۱۸۱ ۱۸۲ ۱۸۳ ۱۸۴ ۱۸۵ ۱۸۶ ۱۸۷ ۱۸۸ ۱۸۹ ۱۹۰ ۱۹۱ ۱۹۲ ۱۹۳ ۱۹۴ ۱۹۵ ۱۹۶ ۱۹۷ ۱۹۸ ۱۹۹ ۲۰۰ ۲۰۱ ۲۰۲ ۲۰۳ ۲۰۴ ۲۰۵ ۲۰۶ ۲۰۷ ۲۰۸ ۲۰۹ ۲۱۰ ۲۱۱ ۲۱۲ ۲۱۳ ۲۱۴ ۲۱۵ ۲۱۶ ۲۱۷ ۲۱۸ ۲۱۹ ۲۲۰ ۲۲۱ ۲۲۲ ۲۲۳ ۲۲۴ ۲۲۵ ۲۲۶ ۲۲۷ ۲۲۸ ۲۲۹ ۲۳۰ ۲۳۱ ۲۳۲ ۲۳۳ ۲۳۴ ۲۳۵ ۲۳۶ ۲۳۷ ۲۳۸ ۲۳۹ ۲۴۰ ۲۴۱ ۲۴۲ ۲۴۳ ۲۴۴ ۲۴۵ ۲۴۶ ۲۴۷ ۲۴۸ ۲۴۹ ۲۵۰ ۲۵۱ ۲۵۲ ۲۵۳ ۲۵۴ ۲۵۵ ۲۵۶ ۲۵۷ ۲۵۸ ۲۵۹ ۲۶۰ ۲۶۱ ۲۶۲ ۲۶۳ ۲۶۴ ۲۶۵ ۲۶۶ ۲۶۷ ۲۶۸ ۲۶۹ ۲۷۰ ۲۷۱ ۲۷۲ ۲۷۳ ۲۷۴ ۲۷۵ ۲۷۶ ۲۷۷ ۲۷۸ ۲۷۹ ۲۸۰ ۲۸۱ ۲۸۲ ۲۸۳ ۲۸۴ ۲۸۵ ۲۸۶ ۲۸۷ ۲۸۸ ۲۸۹ ۲۹۰ ۲۹۱ ۲۹۲ ۲۹۳ ۲۹۴ ۲۹۵ ۲۹۶ ۲۹۷ ۲۹۸ ۲۹۹ ۳۰۰ ۳۰۱ ۳۰۲ ۳۰۳ ۳۰۴ ۳۰۵ ۳۰۶ ۳۰۷ ۳۰۸ ۳۰۹ ۳۱۰ ۳۱۱ ۳۱۲ ۳۱۳ ۳۱۴ ۳۱۵ ۳۱۶ ۳۱۷ ۳۱۸ ۳۱۹ ۳۲۰ ۳۲۱ ۳۲۲ ۳۲۳ ۳۲۴ ۳۲۵ ۳۲۶ ۳۲۷ ۳۲۸ ۳۲۹ ۳۳۰ ۳۳۱ ۳۳۲ ۳۳۳ ۳۳۴ ۳۳۵ ۳۳۶ ۳۳۷ ۳۳۸ ۳۳۹ ۳۴۰ ۳۴۱ ۳۴۲ ۳۴۳ ۳۴۴ ۳۴۵ ۳۴۶ ۳۴۷ ۳۴۸ ۳۴۹ ۳۵۰ ۳۵۱ ۳۵۲ ۳۵۳ ۳۵۴ ۳۵۵ ۳۵۶ ۳۵۷ ۳۵۸ ۳۵۹ ۳۶۰ ۳۶۱ ۳۶۲ ۳۶۳ ۳۶۴ ۳۶۵ ۳۶۶ ۳۶۷ ۳۶۸ ۳۶۹ ۳۷۰ ۳۷۱ ۳۷۲ ۳۷۳ ۳۷۴ ۳۷۵ ۳۷۶ ۳۷۷ ۳۷۸ ۳۷۹ ۳۸۰ ۳۸۱ ۳۸۲ ۳۸۳ ۳۸۴ ۳۸۵ ۳۸۶ ۳۸۷ ۳۸۸ ۳۸۹ ۳۹۰ ۳۹۱ ۳۹۲ ۳۹۳ ۳۹۴ ۳۹۵ ۳۹۶ ۳۹۷ ۳۹۸ ۳۹۹ ۴۰۰ ۴۰۱ ۴۰۲ ۴۰۳ ۴۰۴ ۴۰۵ ۴۰۶ ۴۰۷ ۴۰۸ ۴۰۹ ۴۱۰ ۴۱۱ ۴۱۲ ۴۱۳ ۴۱۴ ۴۱۵ ۴۱۶ ۴۱۷ ۴۱۸ ۴۱۹ ۴۲۰ ۴۲۱ ۴۲۲ ۴۲۳ ۴۲۴ ۴۲۵ ۴۲۶ ۴۲۷ ۴۲۸ ۴۲۹ ۴۳۰ ۴۳۱ ۴۳۲ ۴۳۳ ۴۳۴ ۴۳۵ ۴۳۶ ۴۳۷ ۴۳۸ ۴۳۹ ۴۴۰ ۴۴۱ ۴۴۲ ۴۴۳ ۴۴۴ ۴۴۵ ۴۴۶ ۴۴۷ ۴۴۸ ۴۴۹ ۴۵۰ ۴۵۱ ۴۵۲ ۴۵۳ ۴۵۴ ۴۵۵ ۴۵۶ ۴۵۷ ۴۵۸ ۴۵۹ ۴۶۰ ۴۶۱ ۴۶۲ ۴۶۳ ۴۶۴ ۴۶۵ ۴۶۶ ۴۶۷ ۴۶۸ ۴۶۹ ۴۷۰ ۴۷۱ ۴۷۲ ۴۷۳ ۴۷۴ ۴۷۵ ۴۷۶ ۴۷۷ ۴۷۸ ۴۷۹ ۴۸۰ ۴۸۱ ۴۸۲ ۴۸۳ ۴۸۴ ۴۸۵ ۴۸۶ ۴۸۷ ۴۸۸ ۴۸۹ ۴۹۰ ۴۹۱ ۴۹۲ ۴۹۳ ۴۹۴ ۴۹۵ ۴۹۶ ۴۹۷ ۴۹۸ ۴۹۹ ۵۰۰ ۵۰۱ ۵۰۲ ۵۰۳ ۵۰۴ ۵۰۵ ۵۰۶ ۵۰۷ ۵۰۸ ۵۰۹ ۵۱۰ ۵۱۱ ۵۱۲ ۵۱۳ ۵۱۴ ۵۱۵ ۵۱۶ ۵۱۷ ۵۱۸ ۵۱۹ ۵۲۰ ۵۲۱ ۵۲۲ ۵۲۳ ۵۲۴ ۵۲۵ ۵۲۶ ۵۲۷ ۵۲۸ ۵۲۹ ۵۳۰ ۵۳۱ ۵۳۲ ۵۳۳ ۵۳۴ ۵۳۵ ۵۳۶ ۵۳۷ ۵۳۸ ۵۳۹ ۵۴۰ ۵۴۱ ۵۴۲ ۵۴۳ ۵۴۴ ۵۴۵ ۵۴۶ ۵۴۷ ۵۴۸ ۵۴۹ ۵۵۰ ۵۵۱ ۵۵۲ ۵۵۳ ۵۵۴ ۵۵۵ ۵۵۶ ۵۵۷ ۵۵۸ ۵۵۹ ۵۶۰ ۵۶۱ ۵۶۲ ۵۶۳ ۵۶۴ ۵۶۵ ۵۶۶ ۵۶۷ ۵۶۸ ۵۶۹ ۵۷۰ ۵۷۱ ۵۷۲ ۵۷۳ ۵۷۴ ۵۷۵ ۵۷۶ ۵۷۷ ۵۷۸ ۵۷۹ ۵۸۰ ۵۸۱ ۵۸۲ ۵۸۳ ۵۸۴ ۵۸۵ ۵۸۶ ۵۸۷ ۵۸۸ ۵۸۹ ۵۹۰ ۵۹۱ ۵۹۲ ۵۹۳ ۵۹۴ ۵۹۵ ۵۹۶ ۵۹۷ ۵۹۸ ۵۹۹ ۶۰۰ ۶۰۱ ۶۰۲ ۶۰۳ ۶۰۴ ۶۰۵ ۶۰۶ ۶۰۷ ۶۰۸ ۶۰۹ ۶۱۰ ۶۱۱ ۶۱۲ ۶۱۳ ۶۱۴ ۶۱۵ ۶۱۶ ۶۱۷ ۶۱۸ ۶۱۹ ۶۲۰ ۶۲۱ ۶۲۲ ۶۲۳ ۶۲۴ ۶۲۵ ۶۲۶ ۶۲۷ ۶۲۸ ۶۲۹ ۶۳۰ ۶۳۱ ۶۳۲ ۶۳۳ ۶۳۴ ۶۳۵ ۶۳۶ ۶۳۷ ۶۳۸ ۶۳۹ ۶۴۰ ۶۴۱ ۶۴۲ ۶۴۳ ۶۴۴ ۶۴۵ ۶۴۶ ۶۴۷ ۶۴۸ ۶۴۹ ۶۵۰ ۶۵۱ ۶۵۲ ۶۵۳ ۶۵۴ ۶۵۵ ۶۵۶ ۶۵۷ ۶۵۸ ۶۵۹ ۶۶۰ ۶۶۱ ۶۶۲ ۶۶۳ ۶۶۴ ۶۶۵ ۶۶۶ ۶۶۷ ۶۶۸ ۶۶۹ ۶۷۰ ۶۷۱ ۶۷۲ ۶۷۳ ۶۷۴ ۶۷۵ ۶۷۶ ۶۷۷ ۶۷۸ ۶۷۹ ۶۸۰ ۶۸۱ ۶۸۲ ۶۸۳ ۶۸۴ ۶۸۵ ۶۸۶ ۶۸۷ ۶۸۸ ۶۸۹ ۶۹۰ ۶۹۱ ۶۹۲ ۶۹۳ ۶۹۴ ۶۹۵ ۶۹۶ ۶۹۷ ۶۹۸ ۶۹۹ ۷۰۰ ۷۰۱ ۷۰۲ ۷۰۳ ۷۰۴ ۷۰۵ ۷۰۶ ۷۰۷ ۷۰۸ ۷۰۹ ۷۱۰ ۷۱۱ ۷۱۲ ۷۱۳ ۷۱۴ ۷۱۵ ۷۱۶ ۷۱۷ ۷۱۸ ۷۱۹ ۷۲۰ ۷۲۱ ۷۲۲ ۷۲۳ ۷۲۴ ۷۲۵ ۷۲۶ ۷۲۷ ۷۲۸ ۷۲۹ ۷۳۰ ۷۳۱ ۷۳۲ ۷۳۳ ۷۳۴ ۷۳۵ ۷۳۶ ۷۳۷ ۷۳۸ ۷۳۹ ۷۴۰ ۷۴۱ ۷۴۲ ۷۴۳ ۷۴۴ ۷۴۵ ۷۴۶ ۷۴۷ ۷۴۸ ۷۴۹ ۷۵۰ ۷۵۱ ۷۵۲ ۷۵۳ ۷۵۴ ۷۵۵ ۷۵۶ ۷۵۷ ۷۵۸ ۷۵۹ ۷۶۰ ۷۶۱ ۷۶۲ ۷۶۳ ۷۶۴ ۷۶۵ ۷۶۶ ۷۶۷ ۷۶۸ ۷۶۹ ۷۷۰ ۷۷۱ ۷۷۲ ۷۷۳ ۷۷۴ ۷۷۵ ۷۷۶ ۷۷۷ ۷۷۸ ۷۷۹ ۷۸۰ ۷۸۱ ۷۸۲ ۷۸۳ ۷۸۴ ۷۸۵ ۷۸۶ ۷۸۷ ۷۸۸ ۷۸۹ ۷۹۰ ۷۹۱ ۷۹۲ ۷۹۳ ۷۹۴ ۷۹۵ ۷۹۶ ۷۹۷ ۷۹۸ ۷۹۹ ۸۰۰ ۸۰۱ ۸۰۲ ۸۰۳ ۸۰۴ ۸۰۵ ۸۰۶ ۸۰۷ ۸۰۸ ۸۰۹ ۸۱۰ ۸۱۱ ۸۱۲ ۸۱۳ ۸۱۴ ۸۱۵ ۸۱۶ ۸۱۷ ۸۱۸ ۸۱۹ ۸۲۰ ۸۲۱ ۸۲۲ ۸۲۳ ۸۲۴ ۸۲۵ ۸۲۶ ۸۲۷ ۸۲۸ ۸۲۹ ۸۳۰ ۸۳۱ ۸۳۲ ۸۳۳ ۸۳۴ ۸۳۵ ۸۳۶ ۸۳۷ ۸۳۸ ۸۳۹ ۸۴۰ ۸۴۱ ۸۴۲ ۸۴۳ ۸۴۴ ۸۴۵ ۸۴۶ ۸۴۷ ۸۴۸ ۸۴۹ ۸۵۰ ۸۵۱ ۸۵۲ ۸۵۳ ۸۵۴ ۸۵۵ ۸۵۶ ۸۵۷ ۸۵۸ ۸۵۹ ۸۶۰ ۸۶۱ ۸۶۲ ۸۶۳ ۸۶۴ ۸۶۵ ۸۶۶ ۸۶۷ ۸۶۸ ۸۶۹ ۸۷۰ ۸۷۱ ۸۷۲ ۸۷۳ ۸۷۴ ۸۷۵ ۸۷۶ ۸۷۷ ۸۷۸ ۸۷۹ ۸۸۰ ۸۸۱ ۸۸۲ ۸۸۳ ۸۸۴ ۸۸۵ ۸۸۶ ۸۸۷ ۸۸۸ ۸۸۹ ۸۹۰ ۸۹۱ ۸۹۲ ۸۹۳ ۸۹۴ ۸۹۵ ۸۹۶ ۸۹۷ ۸۹۸ ۸۹۹ ۹۰۰ ۹۰۱ ۹۰۲ ۹۰۳ ۹۰۴ ۹۰۵ ۹۰۶ ۹۰۷ ۹۰۸ ۹۰۹ ۹۱۰ ۹۱۱ ۹۱۲ ۹۱۳ ۹۱۴ ۹۱۵ ۹۱۶ ۹۱۷ ۹۱۸ ۹۱۹ ۹۲۰ ۹۲۱ ۹۲۲ ۹۲۳ ۹۲۴ ۹۲۵ ۹۲۶ ۹۲۷ ۹۲۸ ۹۲۹ ۹۳۰ ۹۳۱ ۹۳۲ ۹۳۳ ۹۳۴ ۹۳۵ ۹۳۶ ۹۳۷ ۹۳۸ ۹۳۹ ۹۴۰ ۹۴۱ ۹۴۲ ۹۴۳ ۹۴۴ ۹۴۵ ۹۴۶ ۹۴۷ ۹۴۸ ۹۴۹ ۹۵۰ ۹۵۱ ۹۵۲ ۹۵۳ ۹۵۴ ۹۵۵ ۹۵۶ ۹۵۷ ۹۵۸ ۹۵۹ ۹۶۰ ۹۶۱ ۹۶۲ ۹۶۳ ۹۶۴ ۹۶۵ ۹۶۶ ۹۶۷ ۹۶۸ ۹۶۹ ۹۷۰ ۹۷۱ ۹۷۲ ۹۷۳ ۹۷۴ ۹۷۵ ۹۷۶ ۹۷۷ ۹۷۸ ۹۷۹ ۹۸۰ ۹۸۱ ۹۸۲ ۹۸۳ ۹۸۴ ۹۸۵ ۹۸۶ ۹۸۷ ۹۸۸ ۹۸۹ ۹۹۰ ۹۹۱ ۹۹۲ ۹۹۳ ۹۹۴ ۹۹۵ ۹۹۶ ۹۹۷ ۹۹۸ ۹۹۹ ۱۰۰۰

ما کیان وحوم جدی شیرخوار و مانند آن مخورند و بهتر طریق معالجه ایشان نست که دران مسالک طبیب بتلطیف مع استفراغ سلوک نماید و بعد استفراغ و تعدیل مزاج بخوردن
بارلنگ خرزهره و شرب شراب ابیض صاف اجازت دهند و هر موضع که از اعضای ایشان متقرح گردد بران این مضماد نافع باید گیرند آرد جو جزو یک پخته و خیشش با میشاد سی درم هر یک
یک جزو پوست بیرون پسته و جزو و سر کرده آب عصی الراعی حل کرده مضماد کنند و گاهی مضماد گل سرخ و گلنار و گل ارمنی و مصطکی سوده و پوست بیرون پسته کوفته بسرکه سرشته
می کنند و اگر سرکه موافق عضو نباشد بگلاب سرشته بر عضو مضماد نمایند و گاهی تضمید به اصفاهانیول تخم بادتنگ با آب و سرکه بر هم زده میکنند و هر موضع که از سرکه ضرر یابد بآب گل
یا وی آمیزند و هر موضع از اعضای او که صلب گردد و زخشنده بود حتی که مثل دامل خارج شود و مضماد بر نهند و مضماد بشراب تر شن که با برگ کاسنی کوفته بر روغن بنفشه آمیخته باشند
باید کرد و گاه بگشایه و مواد رویه دران محتقن باشد خارج گردد و مضماد بول مشهور گوید که چون بینند که سفیدی چشم مخدوم مائل بکدورت شده و یا گرفتگی در آواز او
آغاز کرده و عرق او بسیار بد بو شده و چهره او شبیه بشک پر باو متنفر گردیده و سرخی او اشتداد نموده و موی ابرو پریشت و ریختن شروع گردیده باید که تدارک دنمایند اول علاج او
ابتدا بفصد هفت اندام از جانب راست و فصد راجعین کنند بعد چند روز راحت دهند و دران ایام تدابیر بنفشه سازند پس اگر هر روز بنوشیدن
او اقتصار نمایند بهتر و دوا گر نتوانند نان صاف باوی بخورند و گر از گوشت صبر کنند بر شیخوارده و حملان دشور با بخورند و شراب رقیق ممزوج بآب نوشانند و هر روز بنا شتا
و رهام و فاضل کنند حتی که خون اورقیق گردد بعد ازان از دست چپ فصد کنند و چند روز راحت داده و دران غذای مذکور دهند و رهام و فاضل نمایند و طبیخ افتیمون هر
دو هند و میان آن راحت داده و از تعب و بیداری حذر کنند و از افاقه بگله اصحاب بالکلیه یا از ان اجتناب بسبب پوست بر میکنند و لزوم ماء الجبن بشکر نمایند و تدبیری سازند تا مسکه آنکه
اراده تسمین بدن دارد حمام مالش با روغن بادام و آب چندین و آب جلبه بورق دکند بر سر که افشان و کبریت نمایند و در آب بگیرند و بسیار با فضل کنند بعد آن الشر هر روغن بنفشه گرم کرده
و بنفشه و خیتر زنان کنند و ایضا شیر زنان و مرغ بنفشه ربینی چکانند و روغن بارا سیار روغن کنجد تازه چندین و زیر شراب مائی ممزوج بآب بسیار و یا آب انگور سفید مسکن عصفی بنوشند
و دادن حلیت بقدر نقد بصل و روغن گاو و آزاد نیکوست و آنکه کسی که این مرض دران مستحکم شود علاجش بلحوم اغانی باید دارای معروف بهزبر چلی کشنده واقعی را کشته ربط کنند و قول آنان
مسطور شد و شکم او پاک کرده قطع نموده با آب نمک بشویند و با نمک مشبت و انداخ تخم انیان مخ آن زیت و اندک تخم و پخته بستور بخورند پس اگر صبر تاریک شود و بصفت کما بایه باشد
والا اعاده آن کنند تا آنکه عوارض مذکوره ظاهر شود و مرض منتفی گردد و بخورد این هر دو نخورد مگر بعد تنقیه تمام بفصد و اسهال و چالینوس ذکر کرده که اغنی در شراب مرده گذارند بدو
و آزا بخورند و مدت در حالت بهبودی بخورند پس جسم او درم کرده جلد ظاهر او افتاد و صحت یافت و ازان معرفت این علاج حاصل شد و ابهرن گوید باید که مخدوم را زیاد خود بلند و دیگر بهوای
او ازان گرم باشد نقل کنند گفته که هر چیز در مخدوم فاسد میشود حتی آنکه نطفه زیرا که پسر مخدوم از جذام سالم نمی ماند و قولی این چنین گوید که زنی را علت جذام عارض شد و علاجش مفاد
شب بالین مذکور دم و صحت یافت و آن اینست که گبر نیز بلدیه کابلی چهل عدد و با افتیمون از هر یک نیم مثقال با یک سایه با شکمش با مویز منقی یا فانیذ سرشته نگذارند
و هر روز بنا شتا چار مثقال ازان بر نهند و محمد بن زکریا گوید که جوانی را ازین علت علاج کردم که در وی اثر منجر شده و وی او را یافته بود بفصد و اسهال بطبیخ افتیمون و جوب خرج و
و داوا دمت محامه و آبدن و اغذیه مرطبه و بعد اسهال چندین روز راحت میدادم مع حسن غذا و ازاعاده اسهال میکردم تا آنکه در مدت پنج ماه چهل نوبت استفراغ طبیعی میرسید و مخدوم بازان بمداوا قوی
موی او رستن گرفت و رنگ و چهره او به نیکوئی آغاز کرد و چشم بصحت تمام گردید انگاه تدبیر زنان منقطع شد و بعضی از مفرحات یاقوتی مکرر و بعد شش ماه او را دیدم
بالکل از هر نشان نجات یافته و بحالت اصلی خود گردیده و درین مدت غیبت همین تدبیر که هر بار کرده بودم بکار بردگر دران دوای سهل سوای ماء الجبن خورده بود و چون او گوید که
بدون خصیان از جذام در امان دارد که مخدوم را در مجامعت البته اجتناب می باید کرد و هیچ علاجی قوی تر برای مخدوم از خصی کردن نباشد زیرا که با وجود طبیعی میرسد که
دیگر بدان نرسد خصر گوید که قطار بنفسه نمایند اگر خون سیاه غلیظ خارج شود و فصد راجعین در اخراج سود اقویست بالذات و اولا باصلاح مزاج خون مبادرت کنند
بنوشیدن آب شاهتره و آب کاسنی و ماء الشعیر ساده و هر یک از شکر با شربت نیلوفر با طلاب با دیا عرق گاوزبان با شکر با شربت بنفشه با شربت شاهتره و گاهی در علاج ایشان توبه
بر تطبیب مزاج و ترک اغذیه مولد سودا و هیچ مالیخولیا مشهود باید کرد و چون کلی از نهاده اقلع شود و آید که مبادرت بقی نمایند و در تنقیه معده ایشان ازان حد کنند
و در سریع و خریف مطبوخ افتیمون با جب آن با ماء الجبن بنوشانند و قبل از استعمال ماء الجبن چند روز اقدام نمایند و قصد استعمال شربت شاهتره بر بیرونه غاریقون و مجرا می کنند
و تر طبیب غذایه ایشان سازند و علازمت خوردن افتیمون با ماء الجبن خمیا نیده بر وفق بادام نمایند و از فکر و غضب و نشستن در آفتاب و هر چه مورث بیمار باشد اجتناب نمایند

بزرگ بابونه خرد گرمنه ترنجبین
زرشک پوست بیرون پسته
فضیل الفضل است
ذرت
ذرت
ذرت

دسواری کشتی و آواز بلند و قلارت و دیگر سیاحات قویه گاهی ایشان را نفع کند نزدیک شراب صرف کردند اصلا کار نکند و مزمن آب بسیار خنک کم زدن و گاه گاه استعمال نمایند و اذ مداومت معاجین حاره و ادویه قویه و استعمال خردل و طب و سبز و حلاوات عذر کنند و آستادن گفته که درین زمان فصد و حجامت استعمال مشی و بزر جلی متروک ست و تجاربها گفته که در امراض سوداوی مثل سرطان و جذام مطلقا نیست که اسهال سودا یکدفعه یا دو مرتبه کنند بکلی برات کشیده نمایند و هرگز از اولاد و احفاد ایشان غیر محدوم پیدا نشود چون بالغ گردد آزما جذام بهرسد و الله اعلم مسرجندی گوید که تجربه کردم در ابتدای جذام مواظبت بر سفوف معمول از فاکستر ریوند و زردچوب بریان مساوی با آب باران و این را یاد دادند اکثر این علی ست که تجربه بران شهادت دهد و در معالجه مذکور شده که طبیخ طرفا نافع برقان و جذام ست و تجربه صحیح یافته شده و ایضا از دو دیه مشهور و مجربه و سهل نوشیدن نقوع حسانه و صعفت و انیست که گیرند برگ دوده مثقال یا یک اوقیه و شب در پیاله آب چندانکه آب آزما بپوشد بگیسانند صبح صاف کرده بنوشند این عمل هفت روز کنند بیع جودت فذاور و زنج گشته آزما نافعست و صفت گشتاوانیست که گیرند زنجبیل طبقی چهل مثقال و دارچینی بقدر یک درم و دو درم پارچه صرمه بردیک کردران بقول ماده گاه و باشد بیاویزند زیر ایوان آتش کنند تا آنکه زنجبیل نرم و تر گردد و پس خشک کنند بعده تمام روز باشیر عشر کهرل کنند پس قرص بسته خشک نمایند چندانکه چیزی از تری دران نماند بعد ازین چنین بآب سرکه آب پنیر و آب گیلوی یک یک بار تمام روز بسایند و بعد هر روز بدین طریق خشک کنند بعد الان برگ بیخ و شاخ سرسوکه شش پنج طل گرفته کوفته بیخته نصف زیرین سوچه گل گرفته زیره و دان گل حکمی نیم دو هر هم نصف سوکه سوده فرش کنند و اقراص زنجبیل بعده اقراص از نصف باقی سرکه سوده بپوشند زیر آن سوچه آتش بسیار نرم پاچکن تنبی که بزنند تا شاکر کند بعد ازان آتش تیز یکسان کنیاسه و زنجبیل نگذارند که سوخته شود و بیار شدت و تری زمین مدت مختلف گردد و آن آتش را در سرکه سوده گرفته و گرد و بعده نگذارند تا آنقدر خورد شود پس آن زنجبیل را که سفید مائل بتیرگی خواهد شد بیرون آرند و در ظرف نقره یا شیشه دهن گشاده که بیخ بر گرد آن قبول خورد نگذارند برقانون اهل هند نان نخودی نمک یا بیخ باشیر پزند و گمان آنست که این آفرودیت

برص

دافع سفیدست که بظاهر بدن حادث شود و اگر در بعض اعضا افتد و گاهی در سازا اعضا باشد حتی که رنگ همه بدن سفید گردد و این نوع را برص منتشر گویند و سبب ا ضعف قوت مغیر ست از تمام شبیه غذا با جزای اعضا بسبب غلبه بلغم بر غوی که غذای عضو شود و سوء مزاج عضو بسوی برودت فقط و یا بسبب سوء مزاج عضو بیرودت و رطوبت بود حتی که هوا مثل بخار صعدی زیر مائل بسفیدی گردد و پس غوی که بسوی آن آید مستحیل بمزاج خود نگردد اگرچه آن غوی در جوهر خود بلغم باشد و گاهی برص در موضع مجامعت حادث شود و بر بکلا و اظفار ظاهر گردد بسبب ضعف عضو مجوع بجامعت و المزاج کمال فعل آن و بسبب نجاب رطوبت با خون نزدیک معدن بقای او نیز چنانچه در جای دافع و قرح بعد اندمال حادث شود و فرق در میان برص بهق اینقدر است که برص سفید رنگ براق الماس گاه گردد گاشت و جلد و تا استخوان تنده استحکام مرض یابد و مولی اگر در انجا برویند مائل بسفیدی بود و جلد اذ فرق نزدیک نرم تر از جلد سائر بدن باشد و نزدیک استحکام آن چون سوزن در ان بخلانند ازان خون نرمیناید بلکه رطوبت مائی سفید برآید و اگر آن موضع را بمالند مرمخ نشود و بخلاف بهق سفید که سفیدی او رقیق تنک باشد و غائر نبود و در اکثر ست بدون اشکال قشر دیوست ازدیگر جدا شود و بکلیگی ظاهر شود و باستعمال ادویه مجاله بزودی زائل گردد و مولی گاه در انجا بر دیدن مائل بسفیدی بود یا سیاه یا اشقر بود و هرگز سفید نگردد اگرچه در من شده باشد و ایضا چون سوزن در پوست خلانند خون ظاهر شود هرچند مستحکم شده باشد بالجمله این مرض متعدی و بسیار باند کننده و عسر العلاج ست بلکه قریب بیاست که بشود و خاصه مزمن ان و خصوصا اخذ کند و در ازدیاد و در برص مولودی لا علاج ست و اگر امید صحت اولیتر آنست که چون بمالند مرخ گردد و بادی خشونتی نبود و صولی که بران روید بسیار سفید نباشد و چون جلد او لبز نگشت و سیاه از گرشت بود و در ان سوزن بخلانند ازان خون یا رطوبت گلابی بیرون آید و انطاکی در تذکره گوید که فاعل برص بسود ست بسطل قوتها ست او بهاضم و مغیر صورت او بیاض ست و غایت او فوقانیه عضو ا بدن باشال او در رنگ و لمس قسب و استیلای قاسر بر غریزیت قوای غذائیه ست پس افعالی که بصحت آنها بدن صحیح بود باطل گردد و شل زمین خورناک دیا حاله آب شیرین بشوریت شود نبوی که اگر شل گوشت و زنجبیل مری خورند تحلیل خلط بارد گردد و بعد بطلان قویتر اگر تعلق بطلق قوتها باشد مرض مذکور عام بدن باشد و اگر بعضو باشد مخصوص ان بود و در شدید تر بودن حکایت ازین سه رود حکما اختلاف کرده اند پس معلوم اول و بقراط از قدماء ذکر نمیشود و بالقی از متاخرین بسوی آن رفته اند که برص عام بدن ذکر حکایت ضعیف تر از مخصوص ست و شیخ و غالب اطبا بسوی ثانی رفته اند و نزدیک من وجیه تر قول سوم ست که اصدی ذکر آن نکرده و آن اینست که اگر مرض بعضو تو اینچنین جای غذا از تمام گیرد شکم مرض اخص سهل در علاج تر باشد و اگر بعید از ان بود دشوار باشد پس اگر ستم نبود صحت او ممکن بود و الا از دعاق متعسر نبود اکثر متعذر باشد و نیچه بالجمله سببیت

مولد برص ست خوردن طعامی ست کہ آن بدہان گربہ دوش و دفنہ رسیدہ باشد پاک کردن بدن بجاہای پرکہ آنرا خورد و تناول طعام و شرابی کہ در خواب می دہد یا نشہ و این از امراض متعدیہ و متوارثہ ست و ایضاً در تنزیہ گفتہ کہ برص و بہق عبارت ست از اختلاط خون با بلغم حتی کہ عضو یا رنگ خود را عوض چنین کند و اسباب مختلفہ چیز ہست کہ چنان باشد مثل ماہی شیر و شرب آب عقب فواکہ و اشربہ بہ پیاز چوک ناک و طول عمد بحمام و استفراغ و قلت ریاضت و شدیدتر آن سفید براق شفاف ست

علاج بعد نضج از منضج بلغم تنقیہ بسہل آن کنند و میان حبا بن الحوت بطریق حب ایارج بخورند بعد از تنقیہ جہت تعدیل مزاج سابعین گرم مضعوص این مرض بخورند و اغذیہ مولد خون گرم چون گوشت دراج و حیوانات وحشی بریان بمصالح گرم تناول نمایند و از بہنبات و ماہی و بقول پارہ و طعام سرد و فواکہ ترجیح اشیای مولد بلغم اجتناب و رزند و تدبیر آنچہ در سائر ایام و بیماری نفع دارد و اطریفل گلقند عسلی و ہلیلج مربی بست و بعضی دو دیہ ہندی دریں باب عجیب بلا شرست تا اطلاع یابد گرم چندانکہ خون نماند غرول مرغ و مویز و کندش دو لورہ وزنج سرخ و بورق و شیطرج و حاقرقرحا و شونیز و مرقیش و مجنین اشیای مقرحہ چون عسل بلادر و پنجال کبوتر و فرفیون و کبیکج تنہ اب طلا نمایند و چون بادنجان را در آب بجوشانند تا مہرا شود و آن آب را صاف کردہ در روغن زیت بسوزانند و بمواره بمالند۔ بالخاصیت نافع ست و درین باب بادنجان دشتی از بستانی قوی تر یافتہ شدہ و بادنجان دشتی را قطع کردہ چند روز بر برص بمالیدن در ازالہ آن مجرب برادر عبد الرحمن خان ست و اگر اول ہر موضع برص شرط زدہ بعد ازان گوگرد را با آب زہرہ خارشیشت حل کردہ طلا نمایند در ازالہ داغہای برص تخلف نمیکند مدبر آرای برص کہ بسبب جماعت بود طلای شیطرج و فوتہ الصبغ و خبث الحدید با آب بقم بعینہ تنگ مفید بود و اگر بزائل نشود مصبغات کہ برص را رنگین کند دافع از تنفر مردم بود مینماید کند و گر او دیہ یونانیہ نافع برص اکحل کہ فرس الماء بود است و کذا اکحل خارشیشت ہلالزمت و شونیز آب طراز نازک و خت کرم ہر روز نیم جلل عراقی تا دو اوزدہ روز متواتر و کذا بہمن سرخ تا چہل روز ہر روز دو درم بعد تنقیہ بدن بمسہل و کذا تخم شقاقل النعمان ہر روز نازکیدہ تا دو درم با آب سرد تا پانزدہ روز کذا شکاعی یا افسنتین رومی و کذا تخم زنہ فرا و کذا ورس ہر روز یک مثقال بجلاب تا چہل و پنجروز متواتر و کذا خارقیقون بمرارت زیادہ از دہ روز و کذا ابورق دہ روز متواتر ہر روز دو درم بر ہا شتا و کذا تخم آطرلال کہ نیم درم با عاقرقرحا یا برگ سداب یکدرم و یا انتہا دو درم با عسل و بعد خوردن آن بر سر گرما در آفتاب دو ساعت قیام نمودن در موضع برص کہ شوف داشتن تا عرق آید و تا سہ روز یا پنجروز یا نوزدہ روز چنین بعد تنقیہ بمسہل و کذا آب برگ وساق و بیخ و ثمر الطلب کوفتہ افشردہ ہر روز چہل درم تا چہل روز متواتر کہ مجرب یکثر اطباست **وشرب وضما** وحب النیل و کذا کندش و کذا تاخواہ و کذا احریف کوفتہ بسر کہ و کذا غرول و کذا شونیز و کذا تخم بیدانجیر بعسل و کذا بورج و کذا نقاع اذخر و **ضما** و علک البطم و برادہ مس مع بورق و حبق بعد مسہل و کذا شیر ماذریون بعسل و کذا اعرب سیاہ بزرگ خشک کردہ سودہ و کذا پیاز بسر کہ و کذا اسگرین کبوتر و قطرون و سرکہ نیجوز صبح و شام و کذا غرول سیاہ و بلادر و خربق سیاہ و تخم ترب بسرکہ سرشتہ تا ہفت روز در آفتاب و کذا شونیز نیجہ درم و بلادر کمید و سودہ و کذا تخم ترب و شونیز و کندش مساوی سودہ در خرقہ دشت صبوحہ بستہ لول برص لیدان حک کردن تا خون برآید پس از خربق برآورد و ضما و کردن صبح و شام تا دہ مرتبہ کذا محمودہ بسرکہ و کذا اجاما آب پیاز و کذا ترمس تلخ بسرکہ و کذا کباش قرنفل کندش و تخم ترب بعسل آمیختہ بمرارت کشیر و کذا آب کرنب بزاج و سرکہ و کذا کبریت و شیلم بسرکہ و کذا اعضا یسوحتہ بعسل و کذا شیر انجیر و ارجوحہ و کذا پیاز مقصل بریان و کندش مساوی بسرکہ تندو کذا فرفیون کلدرم بعسل آمیختہ صبوح و شام تا ہفت مرتبہ و کذا سیر حرا بی بعسل و کذا پوست لیمون خشک و کذا نطرون و کذا پشک بز سوختہ بسرکہ و کذا لاجورد بسرکہ ہفت بار در آفتاب و کذا کبریت بسرکہ در زیت سرشتہ و کذا پوست تریج سوختہ بسرکہ کہ کذا روغن قنطاریون و روغن تخم حنظل و کذا خربق سیاہ بسرکہ مقصل و کذا مصر چوبہ بزرگ کہ در مقابر باشد بسرکہ چند بار و کذا اسفرار دون چوب خرنب زہرہ بمرارت و کذا انوزہ و کندش و تخم ترب با آب کرنب ذات و کذا سرپش بسرکہ و کذا روغن تخم بادنجان بمرارت کثیر ہر واحد نیم مثقال برص محرب حکیم علی پوست بلیلہ کابلی پوست بلیلہ آملہ مثقی افتیمون تخم خربق دشتی یعنی زود تو ہر واحد پنج درم جوز بوا عاقرقرحا شیطرج ہندی ہر واحد دو درم فلفل قرفہ ہر واحد چہار درم کہ نوکفتہ بیختہ شدہ سہ وزن ادویہ بسرشت شتری از دو درم تا سہ درم و گویند کہ در نقصان نور قمر استعمال کنند و بعضی گویند کہ تا پنج درم سہ روز متواتر استعمال کنند بعدہ پنجروز ترک نمایند و باز سہ روز بخورند کذا فی انواع برص

مجرب ست و اطریفل ہامان نیز کثیر النفع ست و کذا قرص برکی تیز اب از بیاض الدیر عرم نوشادر سیر آب لیموی کاغذی ہر ہر عضو اطلا کنند بشش دانگ ست

دیگر مغرب السلاطین خیزل ہر دو سا بید طلا نمایند برص اسود و بہق سیاہ دیگر کہ برص ناصور را سود دہد و گوشت رافانی سازد گوگرد آملہ سار شورہ قلمی پہتکری سفیدہ تیر بس ہر چہار برابر در قرع انبیق بچکانند و بہ در ان ترکردہ بگذارند بعدہ برای اندمال زخم از توتیای سبز سوختہ مصطکی روی شب یمانی موم سفیدہ ہر چہار برابر بعد چند چرخ زدن

مرهم ساخته بکار برند دیگر از مجربات حکیم علی زاج سفید دوازده جزو زاج زرد بست و چهار جزو شوره چهل و چهار جزو هر یک سایده خشک و مرفع دانیق شبیشه انداخته بقطیر کنند و در شیشه نگاهدارند دو وضع برص ابرسنگین گاو خشک مالیده تیزاب طلا کنند و در نسخه دیگر مسحوق زاج سیاه عوض هر دو زاج مذکور نوشته وزن هر سه برابر دو بار مرغ بمانند حب ابن الحرث که در دین مرض بجای حب ایارج عمل می آید و برای تپهای بلغمی و درد های بلغمی و سایج و سبق سیاه و سفید نیز مفید بود و پوست هلیله زرد هلیله سیاه صبر اژرد سکبینج مقل شحم حنظل هر یک پنج درهم دود اسفرا سی شونیز زیره کمانی نمک طبرزد عاک رومی هر یک یکونیم مقل سکبینج را در آب کند ناکنند و دو طاس مرمین کرده زیر آفتاب گذارند تا حل شود باقی ادویه را کوفته بیخته بسایند زدوجب مقدار فلفل سیاه بندنخوراک یک مثقال بعد از هضم تمام استعمال نمایند **صفوف** که بهت برص بعد از تنقیه تمام عمل آرند و عظیم النفع است جند بیدسته دو نیم ماشه عاقرقرحا یکدرم شقاقل النعمان دو درم اطریلال چهار درم که کوفته بیخته هفت حصه کنند و هر روز یک حصه آب گرم بخورند و بعد یکروز ساعت در آفتاب نشینند و فردا نان بی نمک خورند تا بست و یکروز صبیغ که برص از نگین کند تو تیای سبز بیخ حصه شبیطرج یک حصه کوفته آب سلایده طلا کنند **ضماد** که صاحب تحفه از مجربات شمرده و میگوید که در دفع برص و سبق تخلف نمیکند و در ریاض الصبیه بیخ الاثرست گیرند شیمای یعنی دارا شکند یکچو و صندل سفید سوده پنج خرد و آب بشرشه طلا کنند و دو بیخ ساعت بشویند و صندل بیخ سمت رفع سوزش آن طلا نمایند و بر اعضای رئیسه استعمال این جا نزیست و اگر داغ برص متعدد باشد یکبار گی بر هم ضماد نبا ید کرد بلکه بر یکی بعد دیگری و بعد از انکه آبله کند بر هم علاج کنند **ایضاً** که برص کمال مرتبه نفع میکند گوگرد سوخته چهار درم فرفیون سوخته سه درم بلادر سوخته دو درم خرق سیاه شبیطرج هندی شقاقل النعمان هر یک یکدرم کوفته بیخته با سرکه طلا کنند **طلا** که برای برص بسیار نافعست شبیطرج هندی تخم ترب فوه الصبغ تخم سداب تخم حرجیر کنش از درت بوزیدان پوست بیخ بهر تربیخ زرد سه مرزنجوش شب یمانی خردل سفید و سرخ فلفل سیاه زراوند طویل مس سوخته قوبال نخاس توتیا سیاه نمک اندرانی کوفته بیخته بسرکه خمر آمیخته بمانند و بکار برند **معجون** که برص مجرب ست و بهق را فوراً زائل کند مس سوخته زرنیخ زرد شبیطرج آهک زنده مساوی بار یکبار خاکستر و بول صبیان یا سرکه آمیخته سه روز در آفتاب گذارند و هر روز حرکت دهند و روز چهارم استعمال نمایند موضع بول صبیان یا سرکه الکوشی شسته دو بامانده **معجون اطریلال** نافع برص اطریلال یکدرم عاقرقرحا تربد سفید زنجبیل هر یک یک دانگ عباس صغی سه چند اوده سرشته بعد از تنقیه بسهلات بخورند و در آفتاب نشینند و موضع برص را مقابل آفتاب بکشوف دارند تا عرق کند و در روز اول نهایت تا روز سوم بر موضع برص آبله گردد و بعد خروج زرداب برص بالکل دفع شود **نوع دیگر** پوست هلیله کابلی هلیله سیاه بسفایج هر یک پنجدرم زنجبیل کندر افلفل دارچینی تخم شقاقل النعمان هر یک دو درم اطریلال سه درم شهد سفید سه چند اوده بدستور مقرر **معجون** سازند حکیم علیوخان مینویسد که اینچه کهتر من بدل اطریلال بر برص ضماد او شنیده ام هندی ست **فوائد** آنرا بامچی گویند **بامل مزه فوائد ادویه هندیه مفید** بر برص اجود تازه روز اول چهار ماشه بخورند بعد ادان یک یک ماشه یا دو بالا هر روز افزاینده تا هشت ماشه بعد آب خالص هر روز ناشتا خورده باشند دو ماه اگر نفع ظاهر نشود بیماسوم های بزرگ سه ماشه یا دو بالا در اول کرده خورند پرهیز از ترشی و بادی غذا نان بخور بی نمک اگر نصف وزن اجود گیرو گر گرفته بیخته دو سه ماشه بخورند و غذا نان بی نمک و بی روغن خورند نیز مفید بود **حب هندی** رجبت برص مجرب صاحب بقائی بامچی مدبر دبقشر پوست پنج کوهری که عبارت از انجیر و شتی نست پوست بیخ نیم پوست شاخ نیم برگ نیم هر یک یادو آثار رهبر را کوفته بیخته نگاهدارند و بگیرند دو چب کمیو ریزه ریزه کرده در هشت وزن آن آب بجوشانند هر گاه نیم وزن آب بماند صاف کرده ادویه را بآن خمیر کرده جمانند هر روز یک تا نمک تا دو نمک خورده باشند و غذا نان بی نمک و بعد چندی خشک بریخ ساطی بار و غن گاو بجوز دو تولی **تدبیر** بامچی نیست که بامچی یاد و بول ماده گاو مرغ رنگ نا زاییده تکرنند و هر گاه بول خشک شود دیگر انداز ند بعد بست دیگر و زبر اورده پوست اورا دور کنند و در سایه خشک نمایند **نوع دیگر** که در برص معمول ست بامچی نیم آثار گیرو یا دو آثار گندک که ملسا زنیم یا دو اول گیرو تاشش پاس آب شبنم بسایند بعده بامچی کوفته انداخته یکپاس دیگر بگیرند بعد ازان گندک تراشیده چهار پاس کهرل نمایند پس حب بندند یکشبانه روز در آفتاب دارند و شبنم داشته بیدارند روقت حاجت آب سایده ضماد کرده باشند **تدبیر** ادویه ماءالغفور روزان هر سه مساوی ست دو نوشته که آب ادویه مغیر کرده بقدر فوق جوشانند یک حب شب آب انداخته صبح آب صاف را بنوشند و حب ضماد نمایند و در آفتاب نشینند تا خوب عرق آید بفضل الهی برطرف شود از عوضات و بلنیات پرهیز ندارد و زنبق و دیگر روزان بامچی و گندک یک یک خرد و گیرو شش خرد و ست دو قوشته که بآب درک حب بسته بجهیزان آب سوده طلا نمایند **دوا ایکه** رحمت برص مجرب ست اسپند دو درم سماگ تولیه چهار درم زعفران آلم هر یک یک درم باید که آلم را اسپند را

آهو اول را بست آهو دوم را بست آهو سوم را بست آهو چهارم را بست آهو پنجم را بست آهو ششم را بست آهو هفتم را بست آهو هشتم را بست آهو نهم را بست آهو دهم را بست آهو یازدهم را بست آهو دوازدهم را بست آهو سیزدهم را بست آهو چهاردهم را بست آهو پانزدهم را بست آهو شانزدهم را بست آهو هفدهم را بست آهو هجدهم را بست آهو نوزدهم را بست آهو بیستم را بست

ورا اندک آب تر نماید و صباح در کهرل ہر دو را با آب مہاور خوب باریک بساید پس سہ ماگہ وزعفران وران حل کردہ طلا نماید ایضاً مثل ہمہ پوست وخت گوکرو تخم لالہ ہر دو مساوی کوفتہ بیختہ یک کف از ان با آب ہر بار دادہ بخورند تا چہل روز و مگر لور ہر قدر تواند بخورند و صبح نان بخود با بدرغن بسیار و شام ہر چہ میرآید نوشند ایضاً از عجوبات میان صابر بخش مرحوم کہ ہمواره معمول مؤلف ست با بچی چاکسو انجیر دلایتی تخم پنوار مساوی کوفتہ ہر روز یکتولہ بیاید دادہ ازان شب در آب نماید وصبح آب لال رانوشند و فضل دوبہ را سایبدہ برص را از پاچک شتی خاید و طلا کنند و تا چہل روز بجل آرند غذا نان تخود بی نمک یا نان گندم بی نمک ایضاً مجرب ۲ تم گندک آنولہ سارگیر و گلنار با بچی مساوی یک مثقال زمان شب در آب تر کردہ آب لال بنوشند و فضل را سایبدہ برداغ طلا نماید ایضاً از حکیم محمد احسن با بچی نیم تولہ نمک سہ ماشہ کوفتہ بیختہ بقدر یک کف ست وخورده باشد غذا سوای نان تخود بیچ نخورند و در اثنای خوردن دوا با بچی باوا نکنیم ہمگاہ کہ فتہ در روغن سیگاو و تر نمایند و تنگہا بارند و ہر روز مالیدہ باشند ایضاً از بیاض دوستا در حوم با بچی چہار دام ہتال طبقی سہ دام تخم چیتہ منسل گوتنگی سفید ہر یک بست ہر یک کوفتہ بیختہ با بول مادہ گاو نا بالیدہ حل کردہ بر موضع برص ضماد نماید ایضاً منہ پہن کلاین مع پوست تخم پنوار با بچی مساوی کوفتہ ہر روز با گلاب سایبدہ طلا کنند و تا چاشت از ترشی پرہیز نمایند ایضاً عنہ پوست بیخ بلیلہ پوست بیخ نیل ہر یک دو تولہ پوست بیخ انجیر دشتی گندک نوشادر ہر یک یک تولہ کوفتہ بشیر سیاہ طلا سازند ایضاً از مجربات منقول نوشادر ہلدی تخم پنوار چوب نیلکنہ سفید در آب سوندی کہرل کردہ جہاسا زند وقت حاجت در آب مکوہ سایبدہ بمالند تا چہل روز متواتر ایضاً مسلم الفقا کہ مائل بسرخی باشد یکدام سہاگہ شم دام اول سم دوسہاگہ را با ریک سایبدہ باسیماب حل کنند بعد ہ زردی بیضہ مرغ انداختہ کہرل کنند کہ مثل مرہم شود پس داغ سفید را پاچاک شتی خراشیدہ از مرہم مذکور چرب کنند و ہمچنین میکرده باشند بر وغن بر برص از بیاض مسطور پوست بیخ چیتہ سہاگہ گھونگچی سفید مساوی کوفتہ بیختہ بعد ہ در روغن کنجد و تولہ کہرل کردہ در شیشہ انداختہ مثل چوہ کشند و طلا نموده باشد اگر آبلا افتد برای خشکی فوفل سوختہ دکتہ باشند سفوف از مجربات شاہ عظیم اللہ مرحوم منڈی پاوسیر سمندر سوکہ نیم پاو ہر دو را کوفتہ بیختہ ہر روز نشستہ یارہ شیر روغن زرد بخورانند واز شیر روغن بسیار نخایند واز ان کوہیا طلا میکرده باشند کنول چیتہ مساوی ہر دو را کوفتہ بیختہ با آب لیمو خمیر کردہ جہاسا ختہ وقت حاجت با آب لیمو سایبدہ طلا کنند و اگر بیخ نی نیز درین اضافہ کنند مفید تر باشد نوع دیگر پوست بیخ انجیر دشتی یا و آنار فلفل سیاہ نیم پاو با بچی یک چہارنک ہر سہ را در بیرص سہ سایبدہ از نیم شہ شروع کنند و انک انک افزوده دہ روز تا نہ باشہ رسانند و باز بدستور کاہیدہ در دہ روز بر مقدار اول بسایند و بخورند و بچنین بیفزایند و بکاہند تا چہل روز تمام شود و درین ایام پوست بیخ انجیر دشتی دو گلاب دو آتشہ سایہ مثل وٹہ بہر روز بر داغ مالند و بعد چہار گھڑی بشویند و از ماہی و گوشت و جماع و ترشیات و دال ماش و غیر ہا اشیای بادی پرہیز نمایند قولیہ بیخود ضماد از بیخ ماں والد مرحوم انذروت رومی نمک سنگ گھونگچی سفید زرد ہر یک شش ماشہ در آب لیموی کاغذی کہرل کردہ بعد دو سہ روز خشک نموده حب نبندو قت حاجت سایبدہ لیپ نمایند اگر نمک سنگ اوشیر برگ زقوم سہ بودہ مالند عجیب ست دیگر برای برص مسق تخم پنوار گھونگچی ہر یک نیم پاو پوست بیخ کیر سفید دو تولہ با آب ادرک خوب سایبدہ حبوب نبندو قت حاجت با آب ادرک سودہ داغ را پاچاک شتی با بچا مالند و دشت خایدہ بمالند و در نسخہ دیگر با بچی عوض پوست بیخ کیر ست طلا ساز ند ایضاً سہ دام خام نیلہ تھوتھہ سہ ماشہ کات سفید یکتولہ کوفتہ بیختہ با آب لیمو کہرل کردہ حب نبندو طلا میکرده باشند ایضاً از بیاض حکیم اجمل خان پوست بیخ انجیر دشتی یکدام آمله دو عدد با بچی یکدام کوفتہ بیختہ بقدار ہر دو گل ڈاک مع سیاہی کہ شکل کلاہ بران میباشد ہمہ دام در آب پنجاہ دام جوشش دہند گاہ آب مقدار پانزده دام بماند مالیدہ صاف نموده او یند مذکور را درین آب حل کردہ مثل کنار دشتی جہاسا زند یک حب در آب سایبدہ بر موضع برص طلا کنند ایضاً اگر نیخ باد آور دو اخوا آبکہ آب او بیہ مساوی با آب شتر بچای برص طلا نماید و چون بخشکی گراید از جایہ سطر خراشیدہ دو سہ زده و با طلا سازند و بچنین ہر گاہ خشک شود بتدریج خراشیدہ طلا کنند بیخ چہار مرتبہ چہار انگشتی مثل داغ گل میشود پس آنرا بروغن کنجد چرب میکرده باشند در اندک زمان بر نگ اصلی بازمی آید ایضاً پوست بیخ چیتہ بیخ کرکٹ مساوی با آب لیمو سایبدہ طلا نمایند بعد شکستن آبلہ روغن زیت جالند ایضاً از مجربات نواب امام علی خان با بچی مغز تخم انار ترش ہر یک نیم تولہ آنار آب بھگرہ یا آب لیمو نیم ہر یک با و آنار آب گرفتہ نیم پاو سہاگہ بریان مغز حلل گوند ہر یک پنج دام ہمہ را دو بیہ رادہ آمیزہ مذکورہ حل ساختہ ہمیا بستہ نگہدارند وقت حاجت موضع برص را از پارچہ درشت مالیدہ چوب مذکور را در آب سایبدہ طلا نمایند در ہفت روز نقد آن ظاہر شود عرق کہ بہت ہر برص مجرب نوشتہ اگر ہر چہار ماہ مداومت کنند گاہ تا

سفید شده باشد بحالت اصلی باز آید زد چوبچه خادم پوست درخت نیم گل هندی تخمه سیاه هر دو احد یک من همه را در خم انداخته بقدر مناسب داخل کرده در سرگین اسپ دفن کنند بعد دو هفته برآورده عرق کشند نیم پاو صبح و نیم پاو شام بخورند واز ترشی لبنیات بادی پرهیز کنند و غذا کمک خورند **اقوال اکابر** انطاکی مذکر که مینویسد که دولاب مبارزت تجلیل ماده واجب است اگر صلب یا نفس سریا باشد بنقیعات مقطعه مجلیه بعده اخراج آن بمسهلات واعتنا بزیادتی جاذب بعد ازان نمک بمستحفات محللاو لگاجه بجاسه ازپشم دموبا شد واطلیه در آخر وادرهان مطلقا مثل اصلاح اغذیه جائز بود **صفت** منضج که در ابتدای علاج برص ابیض استعمال کرده میشود مویز خاه درم انیسون سی درم شونیز بست درم با پونه تخم کرفس سنا صعتر هر واحد ده درم گل سرخ قسط شیطرج سداب هر واحد شش درم کوفته وسرشش صد درم آب خالص بجوشانند تا سوم حصه باقی ماند صاف کرده بعسل شیرین ساخته هر روز بست و پنج درم ازان استعمال کنند و در هفت دوم هر روز یک مثقال ایارج لوفانیا بمنضج مذکور اضافه نمایند و در هفته سوم بدل لوفانیا بمثروردیطوس کنند پس اگر علامات نقاظ ظاهر شود بهتر والا این حب استعمال کنند که از مجربات من ست یکروز استعمال نمایند و یکروز ترک کنند تا دو هفته و شربت او یک مثقال ست **صفت** حب مذکور فاریقون شحم حنظل اقتیمون هر واحد یکجو و مصطکی مغز حنظل مکیت سکبینج مر واحد سوده عود هندی هر واحد نیم درم زعفران پوست بیخ کبر شیطرج هر واحد بیخ درم آب کرفس حب سازند و اگر امر بدیر کشد مر وارید را در آب تر بیخ حل کنند بدستور یکدو تر یاق الذهب گذشت و در حمام بازیت بجوز زند و بر موضع برص بمالند و از آشامیدن آب حذر فرمایند که این معجونات صحیح من ست شربا و طلاء و بالجمله اکثار تناول عسل را فائده و مشروبات و خوردن مقویه ها و مطبخات و نان خشک و تخمهای خشک مثل زیره و خوردن مثل فلاسفه نزد هضم و تقلیل بسته و جوز جلغوزه و ترک همه شیها مثل سرکه و طب بارومثل خیار بادرنگ و ترنج و همه سبزیها مگر چغندر کرنب و کرهم الا کبود گوسپند و بچه شتر نباید و اطلیه که این را نیز نافع بود در علاج برص اسود بیاید **ایضا** و نیز همه میگویند که ادلا استیصال ماده باقی نماند بعده باسهال بعد تنقیه بالقه تبدیل مزاج باد دیه و افتذیه حاره واجب ست و آنرا نیز گفتیم و اویه بعد تنقیه این دواست آطریلال دودرم عاقرقرحا بدرم سفید زنجبیل سلیخه الحیه هر واحد یکدرم بعسل سرشته در زمانه بهار انگور استعمال کنند و بر هنه در آفتاب نشینند پس از جای سفید و مثل آبله برآید و همان روز بشگافد بعده مثل قروح علاج کنند و اعاده دوا نمایند اگر مرض عود کند و بعد خوردن این دوا از تشنگی مصابرت نمایند و اگر آب بنوشند بعد آن مرض زائل نشود و از آن دویه آن مشروردیطوس دو تریاق و ایارجات واطریفلات ست وطلا بزنخین و بورق و نوشادر و تخم ترب و تخم خربزه قسط و فوه و عسل بلاذ و میعه و با سرگین کبوتر بنظرون و عسل و انواع حرف و خردل و با آرد باقلا بلفل و ترشی و ترنج و شب یمانی کنند و این مختارات اطلیه ست و گاهی برص را نگین میکنند بجاز و بقم و معوده و فوه و از مجربات اطریلال ست اگر لازم او بطریقیکه مذکور شد با برگ سداب تا بازنده مرتبه مع مصابرت بر تشنگی نماید بعون بخشد **ابو سهل** گوید که معالجه برص قابل العلاج باین طور نماید که اولا اصلاح تدبیر کنند بنحویکه همه اشیای مبرد و مرطب بغلظ ماده دفاع کنند و آن اطعمه و اشربه و حرکت و سکون و خواب بیداری فهو ترک نماید و لازم هر واحد آنچه سخن و مجفف و ملطف و منضج باشد باید کرد و بعد ازان ابتدا الا استفراغ نمی کنند باطور ملطفه و مقطعه و بعد آن او دیه کبار مثل ایارج لوفانیس و ایارج ارکاغانیس لوقاذیا و ثمادرو ریطوس عود هندی این طبوخ بنوشند بلهلیه سیاه و افتیمون و مویز خاه هندی و بسفایاج قوی ازدوم این دوا کنند تا آنکه تنقیه حاصل شود دارچینی سنبل الطیب عود بلسان مصطکی اسارون زعفران سازج هندی بودینه نهری هر واحد یکدرم شحم حنظل چهار درم صبر شسته درم کوفته بیخته بوزن یک درم بعسل نیمگرم بدهند و هر گاه بدن تنقیه یابد دائم این دوا استعمال نمایند گبر نمجون کاکلج زرد درم بلهلیه سیاه یکدرم افتیمون نیم درم و با هم آمیزند و این کبیر است و دیگر این دوا بسیار قائده میکند گبر نمجون کمیز نجم حرمل کمیز نجم اجوزه نیم درجه صبر سریع جوزدو کوفته بعسل بسرشته شربتی سه درم قرنجفین این دوا تخم زوفا زده درم مرج دو درم افتیمون چهار درم بلهلیه سیاه پنج درم مویز منقی چهل درم با هم آمیخته استعمال کنند ایضا این معجون مفتح عظیم نماید اهل مراحوش شیح قیصوم قسط جنطیانا زوفا مدیرج فلفل سیاه و سفید دارفلفل جاوشیر اشق سکبینج مقل اسقولوقندریون فراسیون کمانیطوس کمانه یوس هر دو او قوه خربق سیاه فربیون عنصل بزاقی مجموعی فاریقون سانج هندی سنبل الطیب نخجیوان فطراسالیون محاما اسطوخودوس ارجینی سلیخه عود بلسان جندبیدستر ناخواه تخم کرفس تخم گندنا پودینه کوهی نقاع انجره بسفایاج و دمانا پوست بیخ کبر بار دو هر واحد دو نیم درم ریوند بلسان صبر سریکی هر واحد پنجدرم شحم حنظل افتیمون هر واحد ده درم کوفته بیخته بعسل سرشته **معجون فریقلیا** خربق سیاه پنج درم شحم حنظل ششدرم بیخ قنطاالحمار یا عصاره آن چهار درم فاریقون ده درم تربد پانزده درم بسفایاج ده درم ایارج فیقرا بست درم تخم زوفرا نخجیوان

فصل در بیان علاج برص ابیض

فصل در بیان علاج برص اسود

فصل در بیان علاج برص احمر

خردل شونیز هر واحد پنج درم مصطکی دو درم نمک هندی هشت درم سنای مکی بست درم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه بلیله شیر آمله هر واحد هفت درم زوفای خشک صعتر بری انجدان نیسون سیسالیوس هر واحد هشت درم ناخواه ده درم کوفته بیخته بروغن بطم باجزلت کرده بسل بسرشند شربتی سه درم با آب گرم و ایضاً این دوا نفع کند هر سه فلفل دارچینی سلیخه قرفه قرنفل سعد بریخ کابلی مقشر جوز بوا هر واحد یک مثقال حب الیل شش مثقال تربد بیخ شکر سی مغز هر واحد بست درهم با شکر آمیخته بعسل بسرشند و در ابتدای مرض هر اسهال نه مثقال یا هفت یا پنج مثقال بدهند بعده فاصله سه روز دو هند بعد ازان هر روز یک مثقال تا نهار آب گرم بسیار دهند بعده بعده از خراج او دیرشد بدایل و تحلیل مثل این طلا استعمال نمایند خرق سیاه شیطرج ترمس مساوی کوفته بسرکه خمر سرشته طلا کنند و دیگر شیطرج بسایند و بسرکه سرشته طلا نمایند و یا شیطرج تیمکه نیز کوفته بروغن مورد بیزند بعده در روغن زاج سوده آمیخته بر موضع مالند و دیگر خرق سیاه مازو سوده بسرکه سرشته طلا کنند و دیگر خرد ول مازیون سیاه پنج سقمونیا فوه مساوی بخون انفی سرشته طلا نمایند و دیگر خرد ول حنا مساوی بسرکه سرشته طلا کنند و دیگر خرق سیاه گوگرد زرد شیطرج هندی عاقرقرحا بنج کبر جوشپشک موش کف اصریا مویز جوزه ابنوسی مساوی کوفته بسرکه سرشته طلا سازند و دیگر مجرب کبریت سوخته فرفیون خرق سیاه هر واحد دو درم سوده بسرکه سرشته طلا کنند و دیگر عسل بلادر پنج دهم عاقرقرحا سداب کوهی هر واحد سه درم فرفیون خرق سیاه شیطرج هر یک دو درم کوفته بسرکه سرشته طلا نمایند و دیگر عنصل بریان عاقرقرحا شاخسیا فرفیون بلادر شیطرج هر یک دو درم خرق سیاه زراوند طویل حنظیانا تخم ترب هر یک سه درم کوفته آب مازیون سرشته طلا کنند و دیگر بلادر گوگرد خرق سیاه زراوند طویل قسط هر دو به راسوخته سایبده بسرکه سرشته طلا نمایند و دیگر بادام تلخ تراس تخم ترب خردل تخم جرجیر تخم گندنا تخم هر واحد پنج درم کتیرا چهار درم زراوند طویل خرق سیاه هر واحد دو درم کوفته بسرکه سرشته در آفتاب طلا کنند و دیگر برگ انجیر خشک برگ سداب بورق مازو ازیون صمغ شیطرج خرق سیاه کندش خردل مساوی بسرکه بسرشند و طلا سازند بوعلی سینا مینویسد که در علاج بهق ابیض و سپیدی که جدید است اجتناب از قصد اگر لازم قوی آنرا واجب نکند و اتحام مگر گاه گاهی برنهار و شربت الاصرف اندک و تعرق و حمام آنرا نافع است اگر تقی البدن باشد و ایضاً استعمال قی کنند بعد ازان دو یه مستفرغ بلغم اگر بدن پاک زیاده نباشد بعده مدارات و ادهان ملطفات مثل ادویه رجات بزرگ خصوصاً ایارج شمحم حنظل و جوز هندوایارجات با طبیخ هلیله و افتیمون و بسفایج و سوزیدو نمک خورانند و حب الیل را خاصیت عجیب در استنراج خلط محدث بهق و برص هست و از سهلات موافقه برای ایشان ایارج فیقرا مرکب بشحم حنظل ست باین نسخه و اچینی سنبل ناردی همانست که در قول اوّل گذشت لیکن در سیناوزن شحم حنظل یک درم و صبر چهره درم ست شربتی از یک دو درم تا یک مثقال سکنجبین عسلی و آب گرم و ایضاً از مسهلات موافقه ایشان اینست که گیرند هلیله و آمله یک یک جزو تربد سه جزو هر خرد و یک و قیه باشد و فانیذ تر طل در آب حل کرده بقوام آورند و بدان بسرشند شربتی از سه درم تا پنج درم و من یحتاج الیه که درین تحلیل گنجد و داخل کرده شود و متعاجین را طریقه و جوار شیه باین صفت استعمال کنند هلیله سیاه یک اندر سفید هر واحد یکچوز و تحلیل بیخ جوز و بشه ره موز بسرشند و هر روز قدر جوزه بکوزند و ایضاً هلیله سیاه آمله شونیز مساوی زوفا یکنیم جزو هر روز سه درم ازین بخورند و هر گاه گرمی معلوم کنند ترک نمایند و ایضاً وج دارفلفل هلیله کابلی مصطکی کندر شونیز حب الغار بعسل مساوی بسرشند شربتی دو درم و انجه در کتابها بختصارات ذکر کرده اینست که گیرند بسویق گندم بسیار بریان کرده و اگر حاجت باعادهٔ بریان کردن او باشد بریان کنند و عقب او نیم اوقیه مری بنفشی بنوشند و تا نیم روز پرهیز تشنگی مصابرت کنند و روز فردا تخم اورا در شراب دیرین با خاصیت عجیب ست و از آب اطراف انگور هر یک چهار بنوشند کاین تشفی بحد وسع از دیاد و کنند و شرب تریاق و خوردن بلوم افاعی و ازین بسیار نافع ست و ایضاً اقراص افاعی و از معاجین داروئیه که میان اطریفلی و سهل بود نیست گرگیرند تخم زوفا دو جزو تخم انجزه نیم جزو صبر بیخ جزو با عسل آمیزند شربتی سه درم این را دائم استعمال کنند و بعضی مردم با موج و افتیمون میسازند و ایضاً کالکلج دو درم هلیله سیاه یک درم افتیمون دو دانگ تمام سال مخورند و آنچه قائم مقام این ست الاقوی تر دو درم نفط ظاهر تر دو درم حاجت بشب آن تا میسال نبود نیست بگیرند بیخ شش درم و هلیله کابلی و بسفایج و عاقرقرحا هر واحد دو درم هلیله زرد پانزده درم ایارج فیقرا تخم زوفا شحم حنظل هر واحد بست درهم هندی هفت درم تربد پنجاه درم خاکیوتن پنجدرم سقمونیا هشت درم بعسل مصفی بسرشند شربتی از یک مثقال تا دو مثقال و ازین قبیل ست این ترکیب کندی گیرند تخم حرف هشتم حصه کنجد زوفا هر یک سه حصه هر واحد سه درم این دو یه را با یکنیم رطل عسل مقوم بیامیزند شربتی ازان هر روز قبل از طعام بقدر حاجت باسویق و بعد آن سه جرعه مری نبوشند و حفظ سر بروغن بنفشه و روغن گل کنند و غذا بعد آن اسفیدباج و هندبا و جارست کدائم لوناذا و شبانه ریطوس هر روز شربتی صغیر تا هیم درم و کمتر ازان استعمال نمایند و قوی مبالغه کردن موضع بر

انتفاع و خلاص و استراحت یافته اند لیکن این مدبر بحال مدرک ممکن بود و مهرگاه بدن نقی و مزاج بدن معتدل باشد او دیه مشروبه را بگذارند بچه گاهی آشامیدن اجلب آفت نماید و گفته آفت آن نیست که تزوف الدم عارض شود و بروح گم گردد و این هر دو محتاج الیه در علاج بر صرسنت و بر علاج عضو باشیای مخصوصهٔ آن آنه طلیه و غیره اقتصار نمودن و غذای او سریع الهضم شیر بز و جت و دوسوست دران بسانند و از بقول و مهرا شرش مانند آن اجتناب نمایند و اما ادویهٔ بقیه و بر صیه و موضعیه اول درجات آشنا نیست که شدید الجاذبی الجذب برای خون شدید التسخین مزاج عضو باشند و اما بعد ازان نیست که مقرحهٔ منقشره باشند و در او دیهٔ مرکبهٔ ضمیه دواهایی ست که برای صبغ یعنی نگین کردن استعمال کرده میشوند و بهتر آنست که او دیهٔ موضعیه بعد ادلک و تحمیر استعمال کنند و ادلک بشل برگ نیچر باشد تا آنگاه قریب آن گردد که خون برآید و بعد غلانیدن سوزن در مواضع کثیره از مضعنات بر نفع او دیه نیست که لطوخات در اقتاب استعمال نمایند و افضل او دیه بر صر آنست که قرحه کنید یا آبله آرد و ماده سائل شود و به گردد و اعاده برنگ اصلی نماید و گاهی چندان بنگذارند که آبله کند بلکه ترک میکنند و بعد حصول تحمیل اعادهٔ آن می نمایند و آدویه بر صیه بحسب اطباء اول کدآن قوی ست از انچه مذکور شد مثل خرق سفید و سیاه و آبک و زنجبار و کندش و مویز و مویز فاشرا و خطمیا نا و اهیل و راتیانج و بیخ دم الاخوین و بیخ خلفی و کف دریا و انگزده پوست بیخ کبر و خردل و حوصل و تخم ترب و بیخ قثاء الحمار و تخم حرجیر و فوه و قاقلا و مازیون و زراوند و فلفله و زنگار و کبریت و قطران در حمام و بلیوس و قسط و زراوند و شقاقل و گل ارمنی و فرفیون و ملح و مرداسنگ و الیشا و کبریت بسر کرطلا به طلا و پیاز و گل انار انچه تحریر کرده شد نوشادر و روغن بیضه طلای خوب ست و بیخ لوف عجیب ست و بیخ نیلوفر برای بهق و خون مار سیاه و بیخ سقمونیا و برگ انجیر خشک و برگ خرزهره و راسن و برگ آن و اشتر خار و آماهاپس سرکه و آب نرنج و آفتابری و آب بلیوس و آب خصل خامهٔ و آب مرزنجوش و خصوصاً بر صر آنار مجاحد آب را دشن شوی بحسب اخای ست و از اطلیه جیده تریاق یا مثرد بلیوس یا لوغاذ یا آفتابری ست و ایضاً شیطرج سوده و خردل و گاهی این سائل کنند انچه در دود جلد باشد اژدها و غضاریف جید روغن مورد ست که دران شیطرج پخته بعده زاج آمیخته باشند و از طلاهای نیک ذراریح ست که بسر کرده یا بگیرند شاهتره تر یا خشک و شحم افعی نشسته شکش با کرده چنانچه نماید و زند بر یان نماید تا خوب پخته شود و پس بگیرند آن شاهتره و بر بر صر ضماد کنند که بسرعت نازل کند و یا بگیرند برگ خرزهره تازه و در زیت بجوشانند تا آنگاه برگ خشک گردد و پس زیت را صاف کرده موم یا صفی قدری دران گداخته گوگرد زرد سوده بیامیزند که مثل مرهم گردد و در آفتاب طلا کنند طلای آزاد ابل هند بگیرند قسط و شیطرج هندی زنجبار سُرخ و فلفل فرنگار و در نخل سن سرکه بسایند یکهفته بگذارند بعده بدان طلا کنند و در آفتاب قیام نماید بعق و بر صر مبتدی را باطل کنند ادویهٔ اشقاء و آهک او در بوال اعضل خوب ترکنند و هفت روز تجدید بدوال نمایند بعده پنج روز باشل عسل گردو دم استعمال کنند تا آنگاه قرحه کند پس بگیرند زفت و سوم و قطران و پوست جوز سوخته و خون کبوتر بچه در روغن جناب بپزند تا محلول گردد و بر موضع نهند تا آنگاه رنگ او بر رنگ جسم نماید و بهتر آنست که در آفتاب گرم چند بار تکرار این کنند و بدا نند که استفراغ صاحب این مرض بکدا بود یه ضعیف مستفرغ مادّه رقیق تبدیر بیع باشد و ما الاصول منضج معلق برای مزاج سلست و در آخر آن حب منتن مجوز ند بعده اعادهٔ ما الاصول تا دو هفته کنند و تولید خون او از دحام طلیه و فلیات و ترک عوارض مشور با نمایند بگرگابی زیر باج دهند و آب مضر ترین چیز ها برای وی آشامیدن ست لیکن بشراب کهنه بقدر کثیر مرا لانم ست که با لش موضع هر وقت بپارچه دشت کهنه تا خون مسوی آن مجذوب گردد و دخول حمام تا زمان مضرت و غذای غلیظ و فواکه تازه و خشک و ادام بر صر می دست گاهی بر صر بدان منبسط گردد و کثرت نماید و بر صر کرعقب داغ پدید آید عیب آن نمی کنند و همچنین حوالی جای شرط و طلای کثیر الاجزا که برای معتصم بالله مرتب شده بود در قانون مذکور ست **طلای جید** از سابهر شونیز فریق شقاقل بیخ کبر هر واحد یکجزو شیطرج حضض دامادم کآن زنجبار ست یا مزج بشری هر واحد یکجزو در آفتاب طلا کنند **طلای خفیف** جید نافع آن شقاقل و هزار چشمان بسر کاست و ایضاً فوه الصبغ کف دریا تخم ترب کندش بسر کرخمر و ایضاً بگیرند بر ابر ها شبه و خربق سیاه و صعتر سوخته و ذراریح در زنجبار سُرخ هر واحد یکدرم بقطران که در سرکه گداخته باشد سرشته طلا کنند **ایضاً** از ریاسیس خرق سفید فلفل شونیز کف دریا گوگرد زنجبار زنگار شیطرج ذراریح بسر کرسوده قرص ساخته خشک کنند و وقت حاجت بسر کسا میده بعد ادلک کآخر اسرخ کند طلا کنند و بلطوخ نمایند **و ایضاً** از کتاب الزینت قرطمون خربق سیاه فاشرا بیوست بیخ مازیون گوگرد زنجبار زنگار برادهٔ آهن کف دریا بگرکآنچه بایسر کرشل خلوق بسایند و در ظروف رصاص نگاهدارند و بعد ادلک در آفتاب طلا کنند و دیگر از جمیل گوگرد و فرفیون و خربق هر واحد یکدرم بلادر و درم عاقرقرحا شیطرج یک مثقال بسر کرطلا نمایند **ایضاً** تخم ترب کندش ثانیاً مازیون فوه الصبغ شیطرج خرد عاقرقرحا مویز با خون مار سیاه جمع کرده قرص ساخته استعمال کنند **ایضاً** بیکدیگر دران فوه الصبغ خوب جوشانیده صاف کرده باشند بعد حمام **و ایضاً** فوه شیطرج هر واحد نیم درم

بنسخه

تخم ترب نه درم کندش هشت درم سر کله حمام طلا کنند **دوای ملکی** برگ اذریون تخم اقحوان عشر عشر خرفه یک سیاه و فاغل ساوی در سرکه چند اکلیل آبوشه بسرند تا آنکه مرهم شود بعده دران اندکی زاج و فدراج بیرا ده آهن و نطرون و کف دریا انداخته بسرند تا غلیظ شود موضع را بنطرون شسته بمرهم طلا کنند و تحمل باشد و تا ممکن شود نشویند تا آبله شود پس آبله را بشکنند و بگذارند تا خشک شود باز بگیرد و باران نگذارند **طلای چیه عسل** بلادهن درم عاقرقرحا نافسیا سه درم فرفیون چهار درم شبطرج فارسی دو درم بشیر رشته طلا کنند بدانچه تجویز کرده ایم انست که گیرند مسلا و کبیکج و سرگین کبوتر و ذراریح و شبطرج و تخم ترب و خردل و فوه الصبغ و حناوه و سه زاج ابیض ساوی بسر که سرشته بدان لطوخ کنند متی کایلکنند و بشکنند و معالجه قروح کنند و اعاده نمایند تا آنکه زائل شود و تنجکه که مرض حادث اذا تا ثار محاجم را ببرد و آب قنابری و آب مرزنجوش و فوه الصبغ و شبطرج ست آب بقدر طلا کنند **واما اصباغ** که برای استعمال میکنند ممکن نیست که دران براز ان بعینه بنویسیم مطابق مطلب بسل

کرده شود بسبب اختلاف الوان بشرها بلکه دران قوانین عطا کرده اند بعد وقتیه و تقدیر و تاخیر کنند پس بعضی ازان اینست که بگیرند شوره و درد می شراب و مغره و فوه و شپ و مانند آن و ترکیب داده طلا کنند **صبغی** که تجویز آن کرده ایم گیرند پوست جوز هندوستانی نوه و زنجبیح و شبطرج هر واحد یکجو فوه الصبغ و جوز به آب پیاز جمع کنند و بحسب مشاهده استعمال کنند **صبغ دیگر** مرا سنگ نوه مازو زاج خنا جسل بسرشند و حل کنند تا سیاه شود طلای آن استعمال کنند **وایضاً** زاج قلقند مازو ساییده بسرکه بسرشند تا سیاه شود و در آفتاب عصفور ادلک کنند و بدان بدن بند یا طلا کنند و آن صبغ باقی ست **وایضاً** شبطرج سیاه و خبث الحدید و زاج کفش گران و زنگار و فوه الصبغ و الطی بسرکه خمر سایند تا سیاه شود و بدان چند نوبت طلا کنند **واخذیه** صاحب این مرض مشویات و طلایات و طنجات و کبابات انجه خفیفه مبصلا گرم ست و اقتصار بر شراب کنند و از نوشیدن آب بالکل اجتناب کنند اگر ممکن باشد و یا ازان کم کنند و آب جوش کرده و ممزوج بشراب استعمال نمایند **ابن عباس** گوید که برص چون مستحکم شود دیگر البرء بود پس هرگاه از علامتین سوزن خون برآید دران وقت علاج او صحت ازان ممکن بود و اول معالجه که صاحب این مرض را ضرار است آنست که آغاز از اخذ زنبور عسل بالبهمن مثل البان و ماهی تازه و قطر و کماة و بیوه سرتزمنج کنند و غذا البهمن تهیه و دران و کبک و دجاج و شحم و حشی تکمیل بیان با مصالح گرم سازند و محسول تناول کنند و افسر و هند و ادویه سهل بالبهمن مثل حب الایارج و معجون مرکب لترتیه و غاریقون و شحم حنظل و حب النیل و نمک بندی نوقطی و مانند آن بدهند و آنچه صفت ادویه سهل ست بگیرند تربد سفید بقدر یک مثقال حب النیل ایارج فیقرا چه واحد یکدرم شحم حنظل نمک نوقطی هر واحد نیم درم فرفیون دو دانگ همه را با یک سایید بجویرینه آب قرفنطی یا آب کندنا رشته جمع سازند و خشک کنند بترتیبی ازدو نیم درم تا سه درم آب گرم و این مقدار هر چه در هر روز یا در هر یا نزده روز یکبار بقدر استعمال کنند و ازین کمتر بعمل آرند و میان هر شربت گلقند عسلی یا بیکدران تخم کرفس یا دیان چوشانیده باشند یکدو نخود بدهند و یکدو ذرا طریفل کبیر دو مثقال آب مطبوخ تخم کرفس زیره سیاه و پودینه کوهی خورند و ایضاً این معجون بدهند که مجرب ست و نسخه و این همانست که در قول ابو سهل گذشت و دران هر یک فلفل ست لیکن بی پنجاه درم حب النیل برابر تربد ست و هرگاه دوای سهل از جنب غیره استعمال کرده باشند معجون کلکلانج سه درم یا نزدیک بمثقال تا دو درم بدهند بعد ازان اگر فصل سرما باشد نامشروط و بطوس و تریاق کبیر بقدر تحمل سن و فصل آب مطبوخ نانخواه یا بانچه یاسداب بدهند و اگر قبل تریاق ایارج جالینوس هر کدام که حاضر باشد چهار درم تا چهار مثقال آب یکجا دران مطبوخ تخم کرفس کوهی و پودینه کوهی و قنطریون و دهلیز کاباری جوشانیده باشند نخورند مفعت بین یابند و ایضاً معجون القرباذین مرکب کثیر النفع ست پس هرگاه چنانچه ذکر رفت بعمل آرند و بدن از خلط بلغمی پاک شود باید که این طلا بکار برند **صفت طلا** برای برص اولاً گاهی نقط سفید و زفت طلا کنند و گاهی زنجبیح و زفت و شنجرف و عنصل و شبطرج و گوگرد و پوست بیخ کبر و عاقرقرحا هر واحد ازین اگر حاضر باشد یک سایید بسرکه سرشته بموضع سفید بی طلا نماید که نفع بین کند و این **صفت طلای** دیگر است بگیرند برگ فلی سه وزه درم در یک طل زیت خوب جوشانیده صاف کنند و بریع طل موم دران زیت بگدازند و بران گوگرد زرد یک سوده چهار اوقیه بیندازند و بر موضع سفید بی در آفتاب یا حمام طلا کنند **صفت طلای** دیگر بگیرند عنصل و برگ خرنب هر دو در زیت جوشانیده از ان زیت مرهم سازند بگوگرد و زنجبیح سرخ و آذرقون یا در حمام بدان طلا کنند نافع بود **دیگر** بگیرند خرنیق سیاه و سفید قدر سه بیخ کبر عاقرقرحا بیض هر واحد یکجو با یک سایید بسرکه سرشته طلا نماید **طلا** که بدان بار دن موفق باشد طلا میکند و دیگر بیخ خرنیق سیاه تخم حرمل کندش و تخم ترب و شونیز و خردل ذهنام و عاقرقرحا و حنظل و پوست بیخ کبر و برسنه و فاغسیا هر واحد پنجیه بسرکه تخم کرنب و بلادام تخم و مازریون و انیسون و دردی هر واحد ده درم شبطرج و بیخ سوسن آسمانجونی و فوه و بقم هر واحد بیست درم همه را با یک سایید آب فوه و بشاسف

یزدان بخش طبیب حاذق و بیماران دوست

مصفر وخون مار سیاه وزاغ ابلق وسنگ پشت وکبوتر بچه سرشته قرص سازند وخشک کنند وبگاه ارادهٔ استعمال کنند بزفت وقند وموم گداخته وآفتاب یا حمام طلا کنند واگر خواهند که قوت او بیفزایند دران عسل بلاذر اندازند وبقط سفید وقطران بسرشند وطلای کبریت سوخته وفزیون وخربق که در قول ابوسهل گذشت مجرب ست وآبن صفت طلا برای بعض وبهق سفید ست بگیرند شپیطرج خربق سیاه شونیز خردل حضض شقاق مرکی مازدوماده شب یمانی جوخبه خاکخلفل زنجبیل سرخ اقاقیا باریک ساییده بسرکه سرشته طلا نمایند ونشش در آب پشته کبریتی وقیری برص وبهق را بسیار نافع ست **واما صبغ** یعنی انچه برص آرنگین وخضاب کند بسیار اشیاست واز انجمله است انچه این صفت اوست نیل ومردرم فوه الصباغین یکدرم باریک ساییده در سرکه خمر سه روز تخمیر کرده استعمال نماید **صفت** دیگر برای صبغ خبث الحدید ومرکی در آب پوست انار سه روز تر کرده استعمال کنند وباید که قبل استعمال دواموضع را آب مازو طلا کنند وبعد دو اآب زاج **صبغ** دیگر برای بیاض اطراف شاخهای درخت انجیر سیاه در سرکه خمر ترکنند وباریک ساییده بورق وکبریت زرد شپیطرج هندی آمیخته بر موضع طلا کنند بعد از آنکه سرکه بورق خشک باشد **ابن نوح** گوید که مریض را اولاً قی کنانند بعد ازان حب **صبغ** میخورانند ودروغن بنفشه وبیخ بالیدن یا لوفاذ یا ثاپار وبطوس بخورانند واطعمهٔ بحاره یا سه قلیان شراب اجم کمنه بدهند وتیاق یا مادری استعمال کنند واز شیر واخیه ازان سازند وخرما وسیر بقول ابقراط بپزند ودرآب نباید نوشید دیگر مطبوخ وانچه برای ادویهٔ مجونات نیکوست این معجون ست رج دارفلفل وغیر آن که در قول بوعلی گذشت لیکن درینجا زاوند عوض شونیز ست ودیگر معجون همان طرفل مجرب حکیم علی ست که در ادویهٔ یونانیه مسطور شده وانچه بدان معالجه نفض عضو نمایند این طلا ست شپیطرج یکسنج مویز خ قدر بیع اجزا مساوی ساییده بطبیخ فوه چوب کنند ودلک موضع از بلبوخ گرده طلا کنند **طلا تاتم** ترتب وشپیطرج وفوه الصبغ وکندش قسط شرین وزنگار مساوی بسرکه ساییده در آفتاب طلا نمایند **طلا دیگر قوی** شحم حنظل عرعنیثا اشنان برگ خرفه بهره روغن بادام نرمنج زرد تخم آرماک آب نادیده مساوی بپول طفل یاسر که کهنه سرشته چهار روز در آفتاب گذارند وبهرگاه خشک شود بول یاسر که دران اندازند پس طلا کنند **طلای قوی** محمد بن زکریا رازی ذکر کرده که قبا والملک بدین صفت یافته ونسخهٔ آن همان نوعی ملکی ست که در قول بوعلی سینا گذشت لیکن درینجا نوره عوض تخم مازریون ست ونوشته که موضع را بنطرون شسته پاپر طائر در آفتاب طلا کنند پس اگر آبله کند داده سیلان نماید ترک کنند حتی که اندک خشک گردد پس اعاده نمایند **طلا** کرابن ماسویه برای متصعم بالله ساخته بود وقلع برص ازان شدرو تعاون مذکور ست واگر موضع برص کوچک باشد داغ نهند پس مداوا نمایند حتی که بشود ویا گوشت راقلع کنند وبمسل ملاد طلا کنند تا آنکه قرحه کند وبحم سیه رانجوند وپس علاج کنند یا قلع لحم برص کنند وآنرا دور کنند پس علاج باشیاهی نسبت تحم کنند وبا زنگین کنند بسرنجی یاسیاهی وبرنگ جسم وصبغ که دران شوره است ودر قول بوعلی گذشت بسرکه طلا کنند بمرات کثیرتا آنکه بدان تعلق گیرد واین برنگ جسم زنگین سازد وبست روز باقی ماند **صبغ دیگر** مرمازو کف دریا بزفت سرشته طلا کنند بعد شستن موضع واین هشت روز دواه نماید واما برص حادث در موضع محاجم پس سنراوا نیست که بمبرد اسنگ سفید کرده بعد فراغ از مجامت طلا کنند بلکه فوه الصبغ بسرکه طلا نمایند وآب مزبجوش افشرده در محاجم حمل کنند بعد فراغ جبره بران ساعتی بچسپانند وبعد مجامت چند روز بفوه وشپیطرج سوده باب بقم طلا کنند پس اگر آن قوی گردد ترک مجامت نمایند وادمان طلا کنند وتا مدت گفته که اورده بسهولت علاج برص تفق ورمی حسب مزاج وقوت ترکیب استعمال باید کرد ورازی گوید که از شمعون شنیدم که میگفت نهایت عتاد سکنجبین در برص اوراز بول ودهنی از بلادری سیکند وچه او برص پیدا سیکند سعید گوید که علاج برص بتنقیه بدن از حب صبر یا حب الماج کنند ومریض را امر بریاضت شدید نمایند تا عرق بسیار آید ولزوم مرقی بعد تناول طعام کنند وگلقند عسلی یا اطریفل وهلیلهٔ مربی دهند واستفراغ مفرط نکنند واز غذیه یاد نکنند وطب اجتناب ورزند وغذا لطیف مسخن مخفف مثل گوشت طیور وغزال بتوابل حار سازند واندک تجربنیا دهند وبعد تنقیه بدن اطلیه استعمال کنند واین طلا جلای قوی کند خربق سپید وفوه مازو شپیطرج مساوی ساییده بسرکه سرشته بربدن طلا نمایند ولازم که طلا بچوبرق وسرکه وفقط سفید کنند پس اگر برص خرمن باشد علاج او دشوار ست ومنداد اجب بود که آنرا زنگین سازند یا بعد از زنگین کردن سبغ کنند راتاق شپیطرج ونیل وفوه وشب ومغره ودردی شراب خشک همه اساییده بسرکه خمر سرشته تخمیر کنند وبر موضع بطبیخ فوه طلا کنند که این زنگین کند دست رنج نکند **ابن الیاس** گوید که هر صبغ مطبوخ انیسون بادرنجبویه هر دو اصد درم بنوشانند وغذا مزیره وخوناب وانغوزه وخربق وداریچینی وانیسون وفلفل وهندباء واین همه بسرکه ظهور صبغ در قاروره بعمل آرند وبعد حصول صبغ در خلط تنقیه بدن بحب ایارج واین حب صبر کند صفت آن صبر سقوطری یک مثقال ترنجبین سفید یکدرم

این صفحه از کتاب ... وقف ... است

ماهیچه هیچ کیدم شحم حنظل کیدانگ سه انیسون نیم درم نمک سیاه یکدرم دانگ یارنج فیقرا یکدرم دانگ مقل کیدانگ مصطکی کیدانگ همه را بایک بایه بآب کرفس یا آب گندنا سرشته جمعا سه مثقال این کیفیت سه صبح بخورند وعقب آن جلاب کرم شکر سرخ ده درم نوشند و یارنج مداوم هر هفته یکدرم استعمال کنند و در روزهای میانه آن هر روز جلاب یا کلقند عسلی ده درم با یکدرم از انیسون و تخم کرفس بادیان هر واحد سه درم جوشانیده باشند بنوشند و غذا فروره نخورد اب کوشت بیه مکوب فصلح و ماکیان زرده بند و در شب پرتناول طریقل آبیره و مثقال تعاهد نمایند و معجون کلکلانج هر روز یک مثقال خورانیدن ایشان را نافع ست و آب کرفس کوهی و پودینه کوهی نفع بلیغ نماید و بعد تنقیه بدن از فضول بلغمی این طلا استعمال کنند تخم خردل شونیز برق سرخ اشق هر دو یک مثقال شیطرج هندی کوکرد پوست بیخ کبر عاقرقرحا کندش مساوی کوفته بخته بسرکه سرشته بر موضع بیاض طلا کنند طلای دیگر خردل سفید و سیاه و خردل و کندش و مویز یخ شیطرج هندی رونوره و بورق و پیاز مصل و تخم ترب و عاقرقرحا و شونیز مساوی کوفته بخته بسرکه سرشته طلا نمایند و یا ادویه مقرحه چون فرفیون و سعد کلاب و نوشادر و سرکین کبوتر و تخم ترب و شیطرج هندی و مازریون تنها و مجموع بسرکه طلا کنند و یا موضع را بصبغ نگین بسازند صفت آن نوره الصباغین کیدرم زنهار اطراف شاخ انجیر سیاه هر واحد سه درم بورق و کچر نده هر واحد هفت درم شوره سه درم مردار شراب چهار درم خبث الحدید یکدرم باریک سابیده بسرکه کرکنه آمیزند تجمیدی کویده هر صبح طبیخ بادیان و هسیوثا بخیزند با کلقند عسلی بنوشند و غذا محمصه بخورند و طبیخ فاصله مثل کبوتر و یک دو کوشت بزغاله یکساله بمصالح کرم خورند بعد ظهور آثار نضج در قاروره تنقیه بجب یارنج و یا یارنج لوغاذ یا پنج مثقال کنند و بعد آن مطبوخ محمد در ان پوست بیخ کبر و بادیان و هسیوثا و هلیله کابلی و قنطوریون دو پودینه کوهی هر یک دو درم مویزده درم کلقند عسلی اوقیه پخته باشند بنوشند و باحب صبر و هند و نسخه آن در قول ابن الیاس کذشت لیکن در نجاد زن تخم حنظل بکلنیم و انکه است و مصطکی نیم دانکه است و انیسون مطروح و مدار وست بر سه ماه در سه مرتبه کنند صفت حب اهل نافع برص ایضا یارنج فیقرا یکدرم شحم حنظل شیطرج نخبیل هر یک نیم درم شقمونیا یکدانکه سکبینج دو دانکه آب کرفس جهانسا خته صبح بخورانند صفت دوای خاص برص ای صاحبان برص زر فراوا وقتیکه انجور نیم اوقیه صبر دو درم و نیم شحم حنظل سه مرواید مطبوخ انیسون کندر زیره اکر دو فراوا ه اسارون ابهل هر خاصیت ست و طلای زنکار که نافع ست و قول ابن نوح کذشت و دیکر شیطرج کندش بیخ کبر فرفیون مرارئ بسرکه سرشته و مویز یخ ثافیا بیخ لوف کف دریا با آب کرفس و عسل طلا کنند و عظیم الفلا سفر ا سطوکفته هر کرکه بر جل کردن او لو واقف کردید تا آنکه آب کرد بعده بر سفیدی برص طلا کردن کیرتیه آنرا بیابد و دست بر طریق حل آن واقف شود او انست که مرواید را بسایند و آب رشتی ترنج لوت کنند تدریجا بشکرد که آن آب رشتی ترنج بکیفیت شیشه محکم بندد و در خمره کرکنه بیاویزند و خم را در سرکین بپوشانند چهارده روز دفن کنند پس آورند که آن حل شود بعده استعمال کنند و من را ساخته در علاج زنی سه رصد تجربه کردم و الحق بین کردد لیکن الائمه مفهوم و دوای مجرب که برص را باذن الله تعالی ببرد کیر نمک طبخ خالط که آنرا شوره بارود کویند دو جزو دارچینی کیجزو و خوب سابیده در قرع انبیق شیشه بنیز اب آن بچکانند و بر موضع برص آنرا چالند که فی الحال آبله کند و ازان آب قیح سفید جاری شده مندمل شود و ازان به شود و انچه صبغ جدید نماید و عن بادنجان است که بادنجان صفار بقدر بندقه در آب و نمک بجوشانند تا مدار اشود افشره صاف کرده سوم حصه آن روغن زیت انداخته باز آبش ملایم بجوشانند تا آب فانی شود در روغن بمانند حضرت این علی کوید که در ابتدا شروع بمعالجات قویه نکنند بلکه هر شب تخم شقاق النعمان و هر واحد ربع درم بخورند و تناول اغذیه سفید رنگ مثل لبنیه و اریزه و لیمو نیه و هر چه مولد بلغم باشد مثل ماهی رشیو کاهو و خرفه ترک نماید و در سرخ از یکم اقتصار کنند و همین جدا کانه و کوشت مرغ کوسفند از ماکیان برای ایشان بهتر ست هر آنکه خون متولد ازین مائل بسفیدی میباشد و تعهدی باصل السوس و شست نماید خصوصا بعد خوردن طعام در هر شهر دو مرتبه و هر روز اطریفل صغیر کلقند خورند و در اغذیه بر قلایا و لحم بریان کبوتر بچه و دراج طیور و لحوم وحشی اغزال ظبی بیاض تیه ابل حاره اقتصار و روزند و در بیع و خریف مطبوخ منضج انحظی و کاو زبان ریه سیاوشان و عود و روج و مویز و شیطرج و فوه استعمال کنند و ازین قدح بسلیخین عسل کلقند عسلی تا یکهفته بنوشند بعد ازان تنقیه نماید یارنج لوغاذ و یا ایارج جالینوس یا مجموع یا تربد غاریقون در نخبیل و آطریفل هر واحد یکجزو و بورق یکجزو شحم حنظل نلث جزو سه درم یا چهار درم بخورند و چند روز ترک نموده باز اعاده کنند باستعمال مطبوخ مذکور و بار دیگر تنقیه نمایند و در سر ماصابین حاره مثل معجون فلاسفه معجون نجاح و تریاق و مثروط بسیط استعمال کنند و هرگاه تنقیه بدن مستعمل و مدر دمعی کردند احتیاج باخراج فضول غلیظ از جلد و ظاهر بدن باشد و بهترین چیزیکه برای

ازین حل اندیشه

بعد از حل بطلای حل

این استعمال نمایند بحوم اقاقیا و اقراص مرتب ذکر ست و اطریفل کبیر بر شب وقت خواب استعمال کنند و ادهان استعمال شربت اصول و سکنجبین عسلی نمایند و قبل آن تخم شقائق النعمان سلمه و آطریلال هر واحد یکدرم برگ سداب خشک سوده ربع درم شقاقل نمایند برابر لطوخ بعمل آرند صفت آن شیطرج هندی و فوه و گوگرد هر واحد چهار درم شقائق النعمان تازه مثله زرنیخ یکدرم کندش یک مثقال سایبه جعل سرشته موضع را بپارچه درشت بخارند تا رنگ دشنیز گردد بران لطوخ نمایند لطوخ مازریون ستادی حمد الله شیطرج هندی و فوه الضبع و زرنیخ سرخ و خردل سفید هر واحد یک مثقال تراب فلفل و زنگار عراقی هر واحد یکدرم تخم ترب سه درم ادویه بیاورند بسرکه و عسل هر واحد یک اوقیه سرشته شب لطوخ سازند و صبح آب گرم و آردقرص بشویند و نشف کنند بعد به روغن بپسته چرب نمایند و دیگر شیطرج هندی فوه الضبع خردل سفید هر واحد سه درم تخم ترب پنج درم ودع هفت درم کوفته آب لیمو تر کرده آمیزند و بدستور استعمال کنند و اگر مقشیات ابسر که سایبه به برص طلا کنند بسبب جلاء القبض صحت بخشد و استعمال ادویه مقرحه قبل از تنقیه جائز نیست تا جذب ماده و از زیاده مرض نکند و آید که روغن بپسته بعد استعمال ادویه یابس شدید الاسفان محرقه جذاب خوش شل رفت و نفط سفید و زنجبر سرخ خوبحل بپیاز مغصان شیطرج و عاقرقرحا و شونیز و غیره که در قول بوعلی گذشت و بعد استعمال ادویه مقشره منقطه مقرحه مثل ذاریح بسرکه و عسل بلادر و قفسیا و کبیکج و سرگین کبوتر و تخم ترب و مازریون و فرفیون استعمال کنند تا اکه اصلاح آید که کند و روغن بادنجان برص اتا یکسال رنگین میکند و این از خواص عظیمه ست طلا کردنی صحت نفع کند تخم شونیز بعالنه و بران عسل بلادر طلا کنند حتی که قرحه کند و بحم برص بخور و بعد علاج قرحه نمایند و علاج مجانب برای برص انعیست که موضع برص السوزن بسیار در جمیع اجزای او نزنند و نمک بمالند و ترک نمایند تا جراحت مندمل گردد پس اگر برض ائل نگردد بار دیگر بهمین سوزن بخلانند و سه کرت بمالند چون جراحت اندمال یابد برص زائل شود باذن الله تعالی مولف اقتباس مینویسد که سه اگر داب لیمو سایبه طلا کنند و همچنین بورق جاروب و اگر زائل نشود داول تنقیه مدده بقیئات بلغم بکرات و مرات نمایند بعده منضجات بلغم بدهند تا حصول نضج پس تنقیه بدن با یارجات کبار نمایند و بعد از تنقیه بر بلیله مرتی و آمله مرتی و اطریفل قلیمون نواب علوخان مداومت نمایند و از مولدات بلغم مانند لبنیات و حمضات و بقولات و فواکه رطبه طعام شب مانده و ماهی پرهیز کنند صفت طلا نیکه در بین باب بسیار مجرب ست شیطرج هندی سرمازو سبز زاج سرخ عنفران کف دریا خبث الحدید بسر کرده گوگرد عاقرقرحا خردل تبنیل برابر ده مس حب اللیل استعمال ماهی سوخته بیخ نی مویزج زهره بز هر یک دو تولا بسر که بپزند که مثل مرهم شود بعده بکون مار سیاه و خفاش سرشته بعمل آرند تا چهل روز دوای علوخان اگر تا چهل روز متواتر استعمال کنند اصلا تخلف نمیکند و اگر در بعد استفراغ بدن کرده باشند بهتر والا بی تنقیه هم نفع دارد پوست بیخ انجیر سبز ای پوست چیته بحرانی که در سایه خشک ساخته باشند یا بچی هر یک سه تولا گیرد چهار حصه عصاره یکوفته بقدر نه ماشه وقت صبح بخورند بالای آن متصل آن سیده بنوشند سه تولا دهین قدر روغن گاو دشکر سفید بهم مالیده تناول نمایند دانکی ازین ادویه در آب سرد آمیخته بر برص ضماد کنند و فاقد قدر بیخ بز و یا چوزه مرغ بر روغن سیاه پخته بنوشند و شاه ازنی فرموده که این صبح برص ارنگین سازد و رنگ آن تا سه هفته نهایت یکماه بماند شب بمانی شوره در دردی شراب گل ارمنی شیطرج هندی خبث الحدید سمه برابر همه آمیخته بکار برند ضماد که بنابر نوشاهجهانی علیخان از مفرد والی راسپور تالیف نموده شد و بسیار مفید افتاده بود چنانچه در مدت چهل روز تمامه زائل شد گل ارمنی شیطرج هندی خبث الحدید شب بمانی حنضض کلی نیله تهوتهه گل بادنجان هر یک یکتولا مائین خرد خهلیه سیاه بروغن زرد نیم درشته برگ نیل گل هندی تخم آن که در موسم برشکال میباشد هر یک دو تولا خسته انبه تمام شش تولا پوست انبخام چهار تولا شوره سه تولا در دردی شراب دسرکه در ظرف آهنی تاروا زده پاس علی الاتصال سایبه بکار برند بایه کردن سه ماشه تخم کلاسی که آنرا آطر بلال گویند تا چهل روز قلع میکنند و در دار شکوی ست که خوردن سه ماشه باچی را بر نهایت چهل روز از تجربات ست و انطاکی فرموده که بعد انسان سوخته بسل سرشته ضماد نمودن از تجربات ست و همچنین استعمال ماهی طبری گوید که معالجه برص محتاج ست بازاله خلط و استفراغ بدن ازان و باصلاح مزاج عضوی که دران برص باشد و تقویت آن بغذای مولد خون گرم قوی و بمراعات زمان خاصه چه علاج برص در سرما دشوار ست بلکه قریب نیست که صحت یابد پس گوید اصحب ست که مریض پرهیز کند از شیر و هر انچه ازان بسازند و هر شیر که باشد و اقتصار کند بر بحور که نمکسار و قفار دکبوتر نجیه در پرواز آمده و بر بحور چلان نیاله و از حلویات انچه بعسل سازند رعایت عدم آن کند و تا نخمه و سوء هضم واقع نشود و طعام نخورد و گر وقت ظهور اشتهای شدید صحیح و بعد دو ساعت از خوردن غذا اندک شراب کهنه صاف سرخ رنگ بنوشند و در بعض اوقات امر بتقلیل سویق و بطیخ می کنند و از انچه تنقیه بدن او و ابتدای مرض بدان کنند این حب ست

نسخه آن شیطرج بندی یکدرم ماهیزهرج نیم درم حب الغار دو حب المیل هرواحد دو دانگ نخیل یعنی دو ثلث درم ایارج فیقرا یکنیم درم هندبیدستر یکنیم دانگ سنبل الطیب مصطکی هرواحد نیم درم صبر سقوطری سوای آنکه دو ایارج ست یکدرم شحم حنظل دو ثلث درم مقل ازرق یکدرم تخم کرنس یکدرم سقمونیای شوی دو دانگ و نیم همه را ساییده و آب برگ ترنج سرشته مثل ملفل جهاما سازند در سایه خشک کنند شربتی ازان سه درم و ثلث بر نهار بخورانند بعد پرهیز دو روز و بران صبر کنند و هنگام اکوهل و آب گرم کردن شکم جوشانیده باشد چند جرعه متواتر بنوشند و بعد ازین شربت سه روز صبر کنند دیگر شربت از مطبوخ افتیمون نسخه شاپور بن سهل تغییر زیادتی و کمی چیزی ازان ننوشند بعد ازان معجون الفقر با در هر نیم روز یکبار بوزن یکنیم درم بخورند و در بعض اوقات مصطکی بخایند و آب دهن بیرون اندازند و غرغره بسویق یا عاقرقرحا در خورل سوده در میخ یا مرهی بطریق حمل کردم استعمال نمایند و اگر ممکن باشد معالجه او باین طریق کنند که در ابتدای طعام ترب و نمک بخورند بعده اشنو باید کردن ترب بسیار بخورند باشند شکم سیر نخورند و بران آب شبت مطبوخ با عسل و نمک بسیار بنوشند پس سه مرغ بریان بادام آلوده استعمال کنند و بسختی قی اورند تا معده او پاک گردد و باید که این علاج در وقت نیم مرغ حاضر باشد تا در ان روز چیزی نخورد و اگر از تشنگی اندیشه باید اندک شربت سیب شیرین بنوشند و اگر بگرسنگی صبر نکنند اندک که کفاف تان خشک نخورد و بهتر آنست که چیزی نخورد و چون صحیح شود بعد از دو ساعت طعام او دوران روز چیزی ناشف مثل بیخ مرغ بریان و تخم حمل صغیر بریان باشد بعده روز دیگر همان نسخه بجز آب ترب مطبوخ بشبت قی آورند و گویند که بعد قی بسوی معده فضول بسیار از سر و سینه را صفا فرود می آید و چون روز دیگر قی کند معده او پاک گردد و باید که این علاج را بخلاط مخالط باندازه بسوی سائر اعضا نافذ نشود و اگر مشایخ را باین علاج قدرت باشد او فق و اصلح بود و در ین معالجه بهر حال واجب ست که عایت مزاج مریض نمایند پس هر وقت که مزاج او متغیر گردد از معالجه باز ایستند تا آنگه مزاج او بحال طبیعی خود رجوع کند بعده اعاده معالجه بر فق کنند و از انچه استعمال او در رجوع روز دوم واجب ست این معجون بست گیرند زراوند مدحرج دو درم و چند بیدستر دو دانگ افاقیا و فوه موه فطرا سالیون و شیطرج فارسی هرواحد بیست درم صبح یا آب کرنب بنطی ترکنند و باقی ادویه کوفته بیخته بران بسرشند بعده بهمه را بعسل کف گرفته بیامیزند پس هرگاه حمل طبیعت او خواهند تقویت بایارج و فریق بمقدار قصد آن کنند و ازان سه مثقال تا نهار استعمال و مثل استعمال معجونات نسخه منظور باشد هر روز نیم مثقال بر نهار شتا تناول کند و از انچه تخم کرنب و ازه ایج سهل ازین حبست و هر صاحب برص که امید صحت او بود چون ازا بخجر صحت تمام یافت نسخه آن بگیرند خربق سیاه و زنجبیل و دار فلفل فلفل سپید و شیطرج فارسی و عاقرقرحا هرواحد یکدرم صبر سقوطری هفت درم حنظل های رومی و فلفل سه درم سقمونیا دو درم مازریون و ایر سا هرواحد نیم درم همه را باریک ساییده با آب برگ ترنج و شراب کهنه هر دو یا یکی سرشته جهای بزرگ سازند شرتی دو مثقال در ربیع دوائم آنرا استعمال نمایند مگر دو قتیکه سرد می شنوید یا آفتاب در مقابلات باشد و آنچه جسه دیگر ابوه سرد می بیار بگریب داده و آنرا المقب بحب منبع ساخته و آن مجرب ست نسخه آن بگیرند کلکلانج یکجو دو ایارج فیقرا دو جزو خربق نیم جزو سقمونیا یکنیم جزو همه را ساییده با هم بسرشند و جهای پهن سازند شرتی سه درم و من باین حب بعد معرفت سبب مرض علاج شخصی نمودم در چهل روز صحت یافت و آین معجون را حرانیان قریبا الی العرض نامیده اند و آن در حقیقت تریاقی ست ابوماهر ذکر کرده که جابر طیفی جلن عبد الله بن سلیمان امیر مرکی او را خاطر شد باین تریاق کرده و او بمدت اندک صحت تمام یافت نسخه آن بگیرند تریاق کبیر نیم مثقال تریاق اربعه ده مثقال معجون کلکلانج ده مثقال معجون الفقر با بیخ شجر سقمونیا بیخ قنطاریون هرواحد پنج مثقال ایارج فیقرا و ایارج ارکاغانس و ایارج روفس و ایارج لوغاذیا و معجون شرود یطوس هر واحد ده مثقال این همه معجونات را بشراب کهنه حل کنند در آفتاب نهند و در شبها در آسمان بدارند و سه روز و سه نوبت حرکت دهند تا آنگه خشک گردد و ساییدن آنها ممکن شود پس یاریک بسایند و بیخته نگاه دارند و بعد ازین حبت الحدید در بسر کوبند و بیخته نگاه دارند و هم بدین طریق بسر شند و بار دو آفتاب خشک نشود و چنانکه ساییدن ممکن گردد باعسل بهمان طریق بسر شند که آن در عسل منحل شود و باز دیگر بکوبند و بیخته نگاه دارند و بار دیگر بعسل بسرش

دیگر ذکر کرده که این مرض از امثال گشت و موضع بار رنگ اصلی باز آرد اگر از نوعی نشد که صحت پذیرد و اگر از نوعی باشد که بالجمله نپذیرد و بدون اصلی تا یکسان کم یا زیاده باقی باند
بگیرند چون گرگس و خون عقاب و زهره گاو و صفراء هر یک نیم درم عفران و خبث الحدید فولاد و شیطرج فارسی یک مثقال کبر یا بیوست یا بیخ آن و شحم انار نارسیده شیرین باشد یک
و ماند و سوخته و غیر سوخته این همه را بکوبند و بیامیزند و نگه دارند و بدفعات متوالی در آفتاب بسایند تا خشک گردد و باز تسقیه بخوانند نهایت تا آنکه مقداری کثیر از اخلاط بسیار
نماید و مثل فرو گردد و بعد از بسیار کردن مقدار طلای مسحوق حل کرده طلای غلیظ نماید و قدح مسح و بغیر شستن آن وقت عشا تجدید کنند و تا سه روز بدین موالجت نمایند بعد
ازان بدست بمالند پس اگر رنگ و شدید التغیر باشد باندک روغن بنفشه چرب کنند و در حمام داخل نمایند این مجرب و در نهایت قوت ست و در بصره زنی بود که علاج
اطفال میکرد و دوای برص میداد وقتی که مردم از مواضع بسیار دوای آمدند و آنچه از دوا و طلا میدادند انتفاع می یافتند مدتی با او معرفت گرفتم از آن علاج ازوی بیاموختم
تا آنکه بیاموختم در آن این حب بود نسخه آن جعبیل و نلفل سفید و خرنق سیاه و ایارج فیقرا هر برابر کوفته بخته با باز زد محلول در شراب سرشته جهار سانند شعری الان و هم
و این طلا میکرد و شیطرج و سرمه و مازو و استخوان ماهی سوخته زراج سرخ کوفته بخته قرص سازند و این قرص قطعه گرفته بسرکه حل کرده بر برص بدان طلا کنند

بهق ابیض

و آن سفیدی رقیق تر از غیر خاکستری که بظاهر جلد حوالی شقه دود بر آید اگر مدت پیر بود و بر چهره افتد و باشد که تا سینه رسد یا کمتر از و ضخیم تر گوید و بهندی چهیپ نامند بیشتر
سبب محدث برص ست چون ضعیف باشد اما مادهٔ این تقیق و قوت دافعه قوی و مادهٔ برص غلیظ و قوت دافعه ضعیف بود و بقول شیخ سبب و بقول خاص مادهٔ
و بقول جلدی مادهٔ او رطوبت محترقه ست شبیه بغبار بیان سفید و سیاه و ایضاً طبری بمقام دیگر نوشته که این مرض از رطوبت فاسد بود که بغذا صرف نشود
و طبیعت آنرا دفع کند پس اگر رقیق و گرم گردد و بظاهر سطح بدن مندفع شود انان بهق افتد و اگر غلیظ شود و در بدن بماند بلغم محض و عظم افتد کند
ازان برص پیدا شود و این مرض عام بود و گاهی بقعهٔ از بدن مثل سینه و گردن و دست و پیشانی و چهره بدان مخصوص باشد پس مدام ازان بقعه پوست با یک
جدا شود و تا آنکه مادهٔ او فانی شود زائل نگردد و گویند که این مرض بسرعت زائل میشود بسبب اسهال مفرط و اگرچه آن اسهال از مهیضه باشد و ایضاً با طایع جالینوس زائل
گردد و فرق میان این و برص بسرعت زوال بهق نامتقشر بود و رنگ و رنگ بشره را تغیر نکند و بسوی غبرت نبوی بیاض تمام و برص شدید البیاض
بود و البته تقشر نشود و تغیر مفرط در رنگ بشره دید و بهق را مرض اسلام از برص ست و در ابتدای بلوغ مردان و زنان عامی افتد و انطاکی گوید که بهق مثل برص ست سوء مزاج
و تقسیم دین نیز از امراض متشابه است اجمالاً مادهٔ بهق را نوشته نه جعبیل ظاهر خلاف نیست و صعوبت او تغیر جلد را در رنگ طبیعی ست بسوی سفیدی گاهی غالب بود و گاهی
بهق ابیض ضعیف گردد تقلیل نیابد و بسا باشد که وضع منعی فراجان را در تابستان حادث شود و در زمستان مختفی گردد و بسبب قوت مادهٔ و میان انگشتان بتدا کند
و اکثر در بلاد مرطوب افتد و قریب نیست که در هندوستان و چین و ترکستان کثرت نیابد و سبب او خاص کثرت غسل با آب سرد ست و خوردن
ماهی شور و مثل باذنجان گویند که پوشیدن پاچهای درشت و سبب عام انچه در برص گذشت **علاج** هیکرا از علاج مرض علاج نیابند و ایضاً تقیه بسهل بلغم کنند و
و بابچی برابر وزن گرفته کوفته بخته در آب سخته مالیدن فائده میکند و دیگر ادویه جالبه طلا کنند و چون کمنه گردد و بعد اجابات برص پرورند و حکیم ازانی گوید بسیار
باشد که مادهٔ در بدن کمتر بود و باطلیه بی تنقیه نفع تمام حاصل آید و این دوا مجرب ست عاقر قرحا آطرلال پوست بیخ که شبیه بزرج هر یک دو درم جمله را کوفته بخته
بسرکه و عسل سرشته مقدار یک مثقال بدینه یک ساعت در آفتاب نشانند تا عرق کند پس همان روز یا روز دیگر بر جائیکه بهق بود آیا شود و زرداب برآید و صحت
رو نماید **ذکر ادویهٔ مفرده** نافع بهق ابیض کندش تخم ترب سادی گرفته بهق را نیز خوان شسته پس خایده چند انگ خون برآید بمده بدان طلا کردن عبرات
مجرب سویدی ست و کذا زرو غن بیضه نوشادر مخلوط کرده بار طلا کردن مجرب اوست و ضماد پوست خربزه زرد خشک کرده مثل غبار سایند بسرکه سرشته
برات و کذا گل سوسن بمفید و کذا خاکستر سرطان نهری و کذا قلب پیاز عنصل باریک سوده در حمام چند بار ضماد و اکل تمباری و ضماد و شراب کهنه و آرد قلا
و کذا سخه بسرکه و کذا نوفه بسرکه تند هر و احد مجرب نوشته **و ضماد** و قسط بعسل یا سرکه سرشته و کذا فلفل سیاه و نطرون و کذا محموده بسرکه در آفتاب یا حمام و کذا
شونیز بسرکه و کذا سداب بنطرون یا بسرکه و کذا تخم سداب و کذا تخم برابر و کذا اسپرغم سوخته و غیر سوخته بعسل آمیخته و کذا اسپرغم باریک سایده در حمام و کذا گل

باطلا و تخم و تمر هر یک دو درم و فلفل سیاه چهار درم و کذا تخم خطمی بسر که و کذا بشیر انجیر تنها یا با برجوسر که و کذا انجیر خلم بسر که قاروره گندم پخته و کذا پیاز پخته بسر که و کذا پیاز سوخته یا خیر سوخته بسر که و بلاغتاب و کذا جوز السرو و کذا خوبره سوخته و کذا کاف دریابسر که و کذا خردل بعسل و سر که و کذا خون خرگوش گرم و قدری موم آن و کذا پوست درخت دلب بسر که و کذا برگ حرف سفید سوده بسر که عنصل و حناسرشته و کذا مازو تشیشا بسر که و کذا تخم اجوزه و پیاز نرگس و کذا گوگرد بسر که و کذا عصاره حنا و الحاء و پیاز آن بسر که با لخا حسیت و کذا کهرباو سر که و کذا تخم پیاز بسر که در آفتاب بمرات و کذا حلزون سوخته و کذا تخم ترب بسر که با آب کرفس و کذا اشق بسر که و کذا نیل هندی و کذا افیون بعسل و کذا اخراف تنور و تخم ترب بسر که سرشته و کذا برق بسر که و کذا زنجبیل و هیل هر دو بعسل و کذا نبق هندی و کذا سیر صحرائی بعسل آمیخته و کذا پیاز عنصل بریان و کندر هر سه بسر که سرشته و کذا خاکستر مارگه خانه باشد آب سداب سرشته با لخا حسیت و کذا روغن گاو و عسل و سداب دو مرتبه و کذا آرد جو و انجیر باب پخته سوده و کذا شیلم و گوگرد بپخته بنفشه در آفتاب یا حمام و تخم مرتبه و کذا ابرق سفید نیجبد درم ابرق سیاه دو نیم درم با یک سوده بسر که تند و حمام چند بار و کذا پیاز با سپند سوده با نجیر صحرائی با یک آمیخته یا بسر که آمیخته و کذا جند بیدستر و تخم ترب بسر که سرشته چند مرتبه و کذا کباش قرنفل کندش و تخم ترب مساوی با یک سوده بعسل سرشته و کذا فاکستر سرطان بحری و کذا تخم موز نیجبد درم تخم ترب دو درم بعسل سرشته در حمام چند مرتبه و کذا مازو بروند بعسل آمیخته و کذا بسباسج و تخم هیدانجیر و زرنیخ زرد مساوی بعسل سرشته و کذا کندش با یک سوده بسر که سرشته و کذا زوان سفید و کذا مرتبه چند بار و کذا اموز نیخ و زرنیخ مرخ با برابر یک سوده بسر که سرشته چند بار و کذا اسگرین موش و کذا اصفت با یک سوده با فاکستر آن و کذا امیران بسر که و کذا آب برگ انجیر سیاه و کذا زهره خارپشت و کذا دوی سر که و کندش برابر بعسل آمیخته و کذا گرده بزشکنه کوهی بران پاشیده بریان کرده بزدلب آن گرفته **وطلا و شرب** وه و کذا عصفر بسر که یا عسل و کذا حرف سیاه بسر که و کذا دوغ و کذا بسر که شتران کذا مرزنگوش و کذا زراوند مدحرج و کذا زوفا آن خراست و کذا قرطم و کذا اغاریقون چندرز ترشواتر و کذا کرنب و کذا برخ سفید و کذا صبر کذا فقر الیهود و کذا شحم حنظل **واکل** شیر آمله بعسل بعادت و کذا بیل دودرم هر روز بعسل سه درم تا سی و پنج روز متواتر و کذا بلیله کابلی خشک دو درم کرده بمرات کثیره **وشرب** آب فراسیون هر روز ده درم تا ده روز و اختلاط محموده بادویه بهق و کذا سرشتن ادویه آن بعسل که بقوی فعل آنهاست و تنقیه بحب البنفسج و مالش مقرر با پوست نرنج زرد و کذا برگ ترب در حمام چند بار و غسل آب کهرتی هر واحد جالی دوالبهق ابیض ست **وبقول** طبای هند سهاگه خام در آب لیمون کاغذی حل کرده تفته ضحا و کفند و در آفتاب نشینند و اگر زرنیخ برابر سهاگه افزوده در ترشی انبه خام سوده طلا کنند نیز مفید بود و دیگر مرگ کیله را سوخته و آب آمیخته بمالند و دیگر کرچپ را دور کنند عدس در خرطه گلی بسوزند و باشیر میش سائیده طلا نمایند و حمام روز بار و قت شام باشیر مگو ر بشویند و سه چهار روز چنین عمل آرند **و دیگر** تخم ترب با برگ سائیده در روغ ترش آمیزند و طلا نموده در آفتاب نشینند تا خشک شود **و دیگر** شبنم از درخت نخود یا انگبه گرفته بمالند **و دیگر** بیخ سرکنده با سهاگه سائیده طلا کنند **و دیگر** زرنباد با سپند و مالیده باشند **و دیگر** سنگ کور بزبر روغن یاسمین سوده طلا کرده باشند **و دیگر** شیر درخت ترن جوت که بر خنبق احاطه باشد اخذ کنند **و دیگر** از استخوان ساق گوسفند نصف مغز او بر آورده گرده زرد چوب دران گذارند و سر سوراخ با آرد بند کرده هم گاه گوشت نا خوردش بپزند و بعد پختن آن گرده را از استخوان برآورده با اندک سهاگه خام در آب ساده یا آب لیمو سائیده ضماد کرده باشند که دافع بهق و کلف ست **ذکر ادویه مفرده** مفیده بهق **اطریفل** که بهق ابیض را نافعست **بلیله** کابلی بلیلهٔ آمله برگ سنا هر یک ده درم دو توتیا بست درم دو درم مصطکی سه درم افسنتین پنجدرم مویز منقی سی درم عسل قدر کفایت **حب** برای چیز انچه مجرب راقم نیلد توتیا سهم الفار سهاگه بریان هر واحد یکدانه سائیده بقدر نیم نیم مثقال حب سازند و صندل در آب لیمو سوده این حب با صندل سائیده بر بهق ابیض مالند و ضماد کنند و بعد یکساعت با آب سرد بشویند **ودوائیکه** جهت بهق نافع از بیخ اذخر و استادی جوی گذنه تا ماشه مرج سیاه پنجدانه تا شش آب خورده باشد **ایضا** منه مجرب اکلیل نیم پاو چوک پانچ تولچا گنبک سهاگه هر یک چهار دام مرج سیاه سه ماشه در بیخ کوفته در آب اکلیل حل کرده بر بهق بمالند **ایضا** عنه بیخ پرسیاوشان پوست بیخ نیل پشتی پوست بیخ انجیر صحرائی هر یک دو تولچا گنبک یک تولچا کوفته چهل تا شصت دانه مرج سیاه سه ماشه در بیخ کوفته بر موضع بهق طلا کنند **ودوائی** که بهق را از ریشه بر اندازد مذکور صندل مرخ شش ماشه سهم الفار دو مرخ هر دو را در آب سائیده سه حصه کرده هر روز یکحصه بر بهق بمالند بعد چند ساعت بشویند و قدری روغن بنفشه بمالند و در سرما استعمال کنند **نوع دیگر** جهت چپ صندل سفید چهار ماشه هر تال طبقی دو ماشه هر دو را در آب لیمو سوده بمالند و در آفتاب نشینند بعد خشک شدن

باب گرم بشویند **نوع دیگر** مجرب صندل سفید و سرخ نشاسته هر واحد یک تولچه سماق اظفار و نیم سرخ با یک سوده قدری بگلاب سرشته طلا نمایند **دوای دیگر** برنج ساتهی لاکه تخم نیلوفر با آب شبنم بکوبند طلا کنند **ایضاً** سماق گل بریان با بیخ تخم ترب مساوی با سرکه ساییده بمالند **ایضاً** برگ کرنج زرد چوبه هر واحد یک جزو سماق دو جزو ساییده طلا کنند **ایضاً** تخم ترب زرد چوبه ناگ کیسر شنف در آب جزات ساییده طلا نمایند **ایضاً** بابچی یک ساگ برنج ساتهی هر دو را با آب اورک دو روز سحق بلیغ نموده جهابلت در کنار پشتی ساخته یکی بخورند و یکی ضماد سازند و در نسخه دیگر گندنا یک آمله سار یک تولچه نیز داخل ست و صرف برای ضماد نوشته **ضماد** برای چهیپ تخم نیلوفر پاوسر شنف زرد تخم ترب اجوین بای بلنگ نمک سانبهر زرد چوب صبر تقوصی دار بلد قسط تخم گوگرد سماگل بریان هر یک هفت ماشه تو تیای سبز بریان دو ماشه ساییده بدرمنع آمیخته طلا سازند در آفتاب نشینند و بعد یک گهڑی با آب نیم گرم غسل کنند **ایضاً** مرداسنگ رال گندنا یک آمله سار سماگه تخم ترب برابر در عرق لیمو ساییده طلا کنند، **طلا بجهت بهق ابیض** شنبلید طرح نوه تخم ترب کلونجی خرذل شب یمانی نرمنج برابر بسرکه تیز سایه در آفتاب طلا کنند مکرر بهق سیاه را نیز نافع ست **طلا برای بهق سفید** زرد چوبه آب نیم بلدی آمله دانه لاکه گندنا یک آمله سار تخم نیلوفر اگندنا یک چهارچیه مساوی کوفته بیخته آب خالص سرشته طلا نمایند **طلا برای بهق پوست تخم** مرغ را در سرکه کهنه سه روز نیخیسانند کنه مصطکی شود بعد ازان نوشادر و نمک کوفته با یکدیگر آمیزند و سه روز متواتر بمالند اگر بطرف شود بهتر والا باردیگر این نسخه را بکار برند **طلای دیگر** تخم ترب تخم جرجیر و فوه کندش شبطرج شمغ حنظل و ماذیون و خردل و مقل هندی را برابر کوفته بسرکه طلا کنند این طلا سخت قویست قدری قلیل بکار برند دیگر گاه برد مدار آبکند روزی چند طلا نمایند تا سیاهی شود و پس معاودت نمایند **معجون بلاور** به نسخه هندی نافع بهق و برص و معمول مولف مفتاح بلاور کلاه دو کرده پاوآنار در شیر ماده گاو دو نیم طلاق سحق تا مانند چند انگ شیر منجمد شود بلاور را آنرا در آب چاه صاف کرده نیم طلاق کنجد سیاه سودا آبخته خوب بکوبند تا یکدیگر گردد دبس قسط تخم دارچینی جوزبویه قرنفل زاج سفید شاسخ هر یک ده درم بابچی بلیله سیاه هر یک نیم طلاق کوفته بیخته با نیم وزن اجزا عسل و پنج طلاق شکر سفید طبرزد قوام معجون بسازند شربت مثقالی تا دو درم **اقوال اطبا** اطفای گوید یک درهمی ابیض با اقل آب ترب و عسل بلوریق کنند و قبل این باهای شور نخورند بعد ازان این منضج استعمال نمایند اصل السوس ده درم نفشه تر بهر سیاه دشان تخم صعتر کرویا هر یک شش درم بادآورد فرفخ شناسا جنطیانا هر واحد سه درم تراش پوست پنج گیرهر واحد دو درم در دو چند آن آب بجوشانند حتی که ربع بماند صاف کرده هر بار در سه مرتبه نوشند و بعد دو هفته برای تنقیه ایارج کبار بهند صبح بطرفل کبیر رفت شام و هوارش فلفل اگر نفسد هر یا بابنه و علیل سر مزاج بود در الاغنا سیاه یا سنجر نیاید و مداوا را علیه فاعل بدان رو نمی آرد نخست کذر علاج بهق بیان مسطور شد و گاهی با آن کندش و شبطرج می آمیزند **ایضاً** تخم بیضه روغن شاد بسایند در سرکه یا آب لیمو بریا تا طرق و دو طلا کنند و مالیدن مکس مفید بود **ایضاً** بهق شبرنگ زنند در بران طلای مذکور بهند و گویند کراین طلا مزیل بیاض ست حتی که از مشیمه و برای مطلق بهق در هم چنین که در غریسان و همانچه در برص گفته شد دریغ از دست کام کار آید و مالعسل بزرگترین مشروب در بهق ابیض ست و از هیچ چیز باکراهت ازان در بهق سفید واجب بود و هیچ سفید مثل شیر ست و باید طیب مثل خربزه هندی مسیحی گوید که در بهق ابیض این معجون بعد تنقیه نفع کند سنبل الطیب ملکی جوزبوا اهل شنبلید مجهل پودینه نهری سلیخه قسط اساروں تخم کرفس فلفل سیاه ناشخواه هر واحد پنج درم افتیمون مویز منقی بلیله سیاه بلیله آمله هر واحد دو درم عسل بقدر حاجت شربتی چهار درم **دیگر** بجهل قسط اساروں هر واحد پنج درم افتیمون مویز منقی بلیله سیاه بلیله آمله هر واحد ده درم عسل بقدر حاجت شربت آن چهار درم **دیگر** بجهل قسط اساروں هر واحد دو درم افتیمون چهار درم کماز یوس مصطکی جوزبوا اسقولوقندریون بلیخه هر واحد دو درم صبر غاریقون هر واحد شصت درم تربد سفید و مقل هر واحد پنج درم عسل بقدر حاجت شربت چهار درم و بر بهق سفید و سیاه هر دو زبق سیاه بسرکه و بلیخه ترمس و پوست بیخ کبر بسرکه و فوه بسرکه و شبطرج بسرکه پنج سوسن بهل طلا کنند و برای بهق سفید قسط حنظیانا مر زنجوش مدبرج عاقرقرحا هر واحد یکدرم تخم ترب چهار درم کوفته بیخته بسرکه و قطران بسرشته دو طلا کنند **دیگر** کوفته چهار درم فرفیون سوخته یک درم بلاور سوخته نیم درم زبق سیاه دو درم کوفته بیخته بسرکه و قطران گرفته باشند بسرشته با قطران کهنه باشد تا آنکه سرکه فانی شود و قطران باقی ماند و طلا کنند **مجوسی** گوید که علاج بهق ابیض مثل علاج برص ست الا آنکه ادویه بهق قضیعه ضعیف تر و قوت [illegible] بیشتر باید تا قوت برص بهق بود

و از ادویهٔ اوراین دواست که آبگ آب دیده بآب حل کرده بر موضع طلا کنند و یا بتمس باریک سوده بسرکه سرشته و یا پوست بیخ کبر بسرکه طلا کنند **صفت طلا** برای بهق ابیض شیطرج و عاقرقرحا هر تخم ترب و کندش مرخوال مساوی باریک سوده بسرکهٔ خمر سرشته در آفتاب طلا کنند و یگیر زنگار بیخ و نطرون دو جزو باریک سابیده بعسل سرشته و در آفتاب یا در حمام طلا نمایند و یگیر برای بهق سفید دست سوخته و نوشادر هر واحد یکنیم اوقیه آهک دو اوقیه در سرکه تر کرده یکهفته در آفتاب نهند طلا کنند **سعید** گوید که علاج بهق ابیض نخوردن گلقند عسلی و تعرق در حمام بر نهار وقتی در هر ماه دو مرتبه و اسهال در هر فصل بحب صبر یا بحب ایارج کنند و از اغذیه بپرهیزند و مولد بلغم منع کنند و طلا بمغض مسیعه و گوگرد و مازو و خلق سیاه و کندش دفوه و تخم ترب مساوی سابیده بسرکهٔ خمر سرشته استعمال نمایند **ابو منصور** گوید که علاج بهق ابیض انیست که مریض را حب مخرج بلغم مثل این حب بخوراند بپوست هلیلهٔ کابلی دو درم تربد سفید یکدرم عسل بقدر یکه سرشته شود و شرشتی ضعه مرو یا یگیر اطریفل صغیر دو درم تربد یکدرم شحم حنظل سه یک درم و این یک شربت سنت در هر چهار یا پنجروز و یا بعضی یا رجات بدهند و از شیر و ماهی و فربه و غیره اغذیهٔ مولد بلغم پرهیز کنند و بجوز اطریفل صغیر در دخول حمام مداومت نمایند و بموضع شیطرج و فوه الضبع بسرکه طلا کنند و یا بصابون طلا بسرکه در آفتاب نمایند که آنرا ببرد و طلا بعد تنقیهٔ بدن کنند و این طلا قوی ست و نسخهٔ این همانست که در قول مجوسی گذشت لیکن در اینجا فوه عوض عاقرقرحا نوشته **ابن الیاس** گوید که هر صبح بمطبوخ اجتماع سه درم سکنجه شکری ده درم نوشند و غذا فروزه نخود و مغز بادام یا مغز حب القرطم بعد از ان تنقیهٔ بدن بمطبوخی نمایند که دران تربد و غاریقون باشد و قوی بشم حنظل بود وقتی کردن تجم ترب و تخم شبت و حصل السوس و نمک عسل ایشان را نافع بود و بخواب بالحبه یا کیان و کبک و تیهو و دراج غذا ساخته و بعد تنقیهٔ بدن این طلا کنند و نسخهٔ این سوای فرخوال همانست که در قول عیسی گذشت و در نسخهٔ دیگر فوه عوض عاقرقرحا ست و خردن فاشر اهبق و برص را زائل کنند و بگیرند حنظل و قنطریون دقیق و موضع را بخرقه درشت مالیده طلا کنند **خجندی** گوید که هر صبح طبیخ بادیان و حصل السوس و بادرنجبویه یا گلقند بنوشند و بدیگر الجب الاعظم در بهق ابیض و حصل استعمال نمایند که آن مورث برص ست و بعد تنقیهٔ بدن مسهلات بلغم کفت یا یگیر بدو درم اطریفل صغیر و تربد یکدرم شحم حنظل یکدانگ و کتیرا نیم دانگ سقمونیا و ملکی نیم دانگ اضافه کنند و این کیشربت سنت و برین در هر ماه سه چهار مرتبه مواظبت نمایند و با یارچ لوغاذیا و بعد تنقیهٔ تمار استعمال اطلیه کنند و این طلا آزانی فست شیطرج عاقرقرحا فوه الصبغ سابیده بسرکه سرشته طلا کنند **طبری** گوید علاج بهق ابیض انیست که نظر کنند بقول علیل و سن و مزاج و عادت و صناعت او و بفصل سال بینی اگر فصل خزان باشد که دران استفراغ ماده جایز نبود هیچ نیبینی استفراغ آن نکنند و از معالجه باصلاح غذا القصا نمایند و غذای او مصلح خون گردانند و از اطعمه مرطبه البته اجتناب و ورزند پس هرگاه ماده بر سد که دران استفراغ جایز باشد اینقدر کنند اگر بدن ممتلی باشد قوی باشد و بعض اوائل حمامات بهق را از فصد منع کرده اند و ما چنین نیست بلکه بهترین اشیا در معالجهٔ او استفراغ بفصد ست اگر استلاء قوی باشد پس نگاه کنند اگر بهق بر سینه و گردن باشد حقنه کنند دران بابونه و اکلیل الملک و انذک شحم حنظل باشد بعد ازان روز بعد دو سه دفعه ازاستعمال حقنه چند روز راحت دهند و غذا بدهند بعده این مطبوخ بنوشانند **نسخهٔ آن** هلیلهٔ سیاه تخم دور کرده ده درم بپوست هلیلهٔ کابلی هفت درم بپوست بلیلهٔ آمله سنای مکی اسطوخودوس قنطریون دقیق شیش شاخ فنستین ومی مقلو تندریون هر واحد سه درم با میران چینی شحم حنظل هر واحد یکنیم درم تخم کرفس انیسون بادیان هر واحد دو درم افتیمون هفت درم با یکنیم درم بریوند کوفته درصره بسته موزیر منقی بست درم همه را بدستور مطبوخ بپزند و صرهٔ افتیمون دران اندازند پس بقدر احتمال قوت مریض صاف کرده بنوشند و آنچه شربت او یکصد و بست درم ست و تقویت این شربت چنان کنند که یکدرم غاریقون و نیم درم تربد و دو دانگ ایارج فیقرا در صرهٔ حلوج سقمونیا سابیده بعسل بسرشند و قبل از تناول مطبوخ یکساعت زمانی دران بمالند و ازین مطبوخ در ردت یکماه دو شربت بنوشند بعده راحت دهند و چند روز ترک نمایند و اصلاح غذای او کنند تا قوت او باز آید بعد ازان بصورت بهق نظر کنند پس اگر کم شده باشد حاجت بطلای او نیست که آن بدخول حمام و لمش منحل و متقشر گردد و اگر کم نشود در معالجه دران اثری نکرده باشد از بغیر فروا زمویج و عاقرقرحا کنند و انچه در باب غرغره برای ذایج و قفه و استرخا ذکر کرده ایم بعده این طلا کنند بگیرند گوگرد یکنیم و نمک هندی نیم جزو جرمل مثل او تخم ترب کندش هر واحد دو ثلث جزو بیخ علیشا دو جزو بسرکه خمر حل کرده در حمام بر موضع بهق سه روز متواتر طلا نمایند و دران عرق آورند پس آب گرم بران ریزند و بپارچه پشت بمالند و ذایج تا زوال آن گلقند

عسلی و سکنجبین بسوی و دهند اگر تحمل این باشد تا آنکه ازان پاک گردد و از انچه دیده ام حماقتی ازاطبای فضلا رادیده م که علاج میکردند صاحب بهق ابیض را بطبیخ که ایشان منع میکردند از احتجام البته و انحجام و اگرچه استفراغ بوری و امر میکردند بشستن در حشیشه که بری و ایشان را قطع صبر بکلاسنی می نوشانیدند و بهق باطل نمی نائل می شد و از طلائیکه تجربه کرده ایم و اگرچه در کتب نیست خون کبوتر بچه است که بذبح خارج شود و صفع در سر کرگدا خته و مالش او در حمام و اشان سبز و مغز خربزه مالیدن ایضاً او در مقامی دیگر مینویسد که علاج بهق تنقیه بدن باین مطبوخ ست پوست هلیله کابلی چهل درم افسنتین رومی شاهتره هر واحد پنج درم افتیمون هفت درم تمطیون حشیش غافث هر واحد پنج درم خود و هر واحد سه درم مویز منقی بست درم همه را بدستور مطبوخ بجوشانند و بعد صفا کردن هفتاد تا هشتاد درهم ازان صاف کرده بران پنج درم شکر سفید و دو دانگ نمک نفطی انداخته نیمگرم بعد پرهیز نوشند و این دوا سه دفعه در یکماه بنوشند بعده از اغذیه غلیظه بالکلیه پرهیز نمایند و پرخول حمام هر روز زنگیبار را مرکنند و موضع را بسر که گرم تر ببوده باشد بمالند و دائم اطریفل صغیر استعمال کنند و بهترین چیزیکه بدان بهق را بعد تنقیه بدن طلا کنند افتیمون و برگ انجیر و تخم شبت و گاو بزان خلفل سفید سود و سر که آمیخته نیز استعمال میکنند و این مرض بسرعت زائل میشود و من خلقی را علاج کردم بریختن آب گرم کردن نمک مکرر بیت جوشانیده بود و صحت تمام یافتند و طلای هر دغن و بهتر زیت ست آنرا زائل میکند و شستن موضع با آب گرم مدام آنرا دور میکند و محنت و تعب بصوبجان و تعب بدن حتی که عرق آید آنرا زائل می نماید و مویز سوس آسمانجونی و خاکستر ایرسا سه که حل کرده نیز آن را زائل می کند

بهق اسود

و آن نشانهای سیاه بود که بر جلد حادث شود و چون آنرا جالند مانند سبوس ازان جدا شود و بعد مالیدن مُرخ نماید و چون افراط کند بر اصل اسود حادث گردد و خوشتر او از مخالطت مرّ سودا با خون و جریان او با وی بسوی جلد بود و اکثر آنست که جوانان را بسبب احتراق صفرا در ایشان و میل او بسوی سودا حادث شود و همچنین در بلاد حاره و در ایام یوست کنند گان اند یعنی فقهاء سودا و اتفاقی گویند که بهق اسود را اکثر قوابی و زاگر گویند و بعضی نیز مانند بهر آنکه از افراط عطش افتد و صورت او تغیر جلد از رنگ طبیعی بسوی سیاهی ست بسبب غلبه سودا و اغلب در تول او تقدم ضعف محال بود و بساست که تقدم عنوام باشد مگر در زنان حامله از حبس حیض ایشان سبب استناد او در ان هنگام بسوی فضلات خون بسبب خاصل او خوردن ماهی شور و مثل بادنجان بود علاج اول فصد کنند و مسهل سودا و مارالجبن دهند بالجمله علاج حذام علاج کنند و ترطیب بدن و مزاج باحتجام مفرطه با غذیه مولده خون رطب نمایند و خرق سیاه بسر که طلا کنند و طلای زرنیخ و زاج و گوگرد با آب ترب مجرب ست و همچنین مروارید با سفته با سر که نمک سحق کرده بر محل بهق سیاه و سفیده بالمیدن مجرب ست صندل سفید یکپاشه سه الفار یکچه سوده طلای رقیق ساختن و بعد چهار گهڑی شستن و بدان اله بهق سیاه از مجربات صاحب تکملهست **اقوال مهره** طبری گوید که انجیر در علاج بهق ابیض فکر کردم بعینه معالجه بهق اسود ست غیر آنکه انجیر بعد تنقیه دهند بجایش اطریفل صغیر و کبیر بدهند اگر مزاج او متحمل باشد و اگر مزاج او حدت پذیرد یا خشک گردد معالجه او بطریق مذکور ترک نمایند و تعدیل تلطیف و ترطیب کنند تا آنکه مزاج او اعتدال یابد و نقل معالجه او بفصل موافق ترش فصل ربیع یا خریف کنند و از بلاد بسوی بلاد موافق نقل نمایند **عیسی** گوید که بهق اسود را نفع میکند اسهال بهلیله سیاه و کابلی و بلیله آمله و افتیمون و سفیداج و نمک هندی و لاوجرد مغسول سه سه درهم و غاریقون و مجر ارمنی و مر هر چهار یک یک درهم بهق ابیض مذکور شد بدان طلا نمایند و خاصه برای بهق اسود این طلا تیکوست زرنیخ احمر بطرفون و گوگرد آمیخته بعد مالیدن آن بنطرون در انقاب طلا کنند و دیگر خرق سیاه زرنیخ سفید آهک مغسول پوست بیخ کبر هر شقائق النعمان بسر که طلا نمایند **شیخ** میفرماید واجب ست که ابتدا بفصد کنند اگر در انجا کثرت خون باشد با ستفراغ خلط محترق سودا دی بمثل طبیخ افتیمون و غاریقون بهلیله سیاه و سفیداج و اسطوخودوس بمویز و انجیر و مانند آن و مجر ارمنی و لاجورد چون در ادویه آن افتد بالغ النفع بود و خرق و ایارج لوغاذیا و ایارج روفس و غیر آن و از استفراغات طایم مارالجبن با فتیمونست هر روز یکدرم افتیمون در یک قدح مارالجبن با هستگی بنوشند و گاهی نفع میکند از استعمال حمامات و استعمال طریفلات افتیمونی **سفوف** نافع برای آن و برای هر اصل اسود نیز بهلیله سیاه آمله شونیز هر واحد یکجزو زوفا یکنیم جزو هر روز سه درم صبح و سه درم وقت عشا بخورند و هر گاه بدن گرم شود چند روز ترک نمایند بعد ازان اعاده کنند و لازم ست عنایت باشتغال باصلاح حال طحال اگر فاسد باشد و اجتذب سوداء ضعیف بود و بعد ازان اطلیه تا شیر قوی مجلوبه و جاذب خون

صحیح استعمال کنند و هرگاه آبله کند چند روز راحت دهند تا آنکه جلد ساقط گردد بعد معاودت کنند اگر بسوی آن حاجت افتد و گاهی نمیگذارند زیرا که شاید بلکه هرگاه دانه‌ها ظاهر شوند آنقدر نگاه میدارند تا آنکه ساکن گردد بعد ازان اعاده می نمایند و آنرا دو یا سه بار مثل شانه و غلغل و خردل و حرف و شیطرج و شبطرج و حرمل و تخم ترب و پوست بیخ کبر است و طلا کنند یا سیکبج نیز نافع و بهق و برص را بسبب شدت جذب نون و استحوان بوسیده و نوی گفته موجب بوسیده از دیوار گرفته و جمیع جالیات قویه ندکوره و باب قلقاتیا و جمیع بدان طلا کنند آب قنا بری و طبیخ خطمی ست صفت طلای جید بگیرند تخم ترب و بابونه ش سوده و بهق اسود و حمام طلا کنند و ایضا تخم ترب و تخم خردل با نخود مطبوخ در سرکه سرشته طلا نمایند ایضا طلای جید شونیز بیان شیطرج فارسی هر واحد دو درم شب یمانی نشاسته هر واحد دو درم نلج مازو هر واحد دو درم تخم حرمل بریان نخود هر بسرکه سرشته طلا کنند بعد ازان اگر عارض شود تدارک آن بشیر زنان نماید و جمیع اطلیه قویه مذکوره در باب برنش و نمش و غیره نافع بهق اسود ست صاحب کامل گوید دوای بهق اسود آنست که تنقیه بدن باده یه منتهی سوداکند و ازاغذیه مولد سودا منع نماید و برای بدن ماده معتدل باغذیه معتدله بازآرد و بعد تنقیه بدن این اطلیه بر حوض طلا کنند سرگین آدمی زرد که آنرا نرنج خورانیده باشند ساییده بسرکه آمیخته طلا نمایند و یا گیزنیز پیازد باریک ساییده در آفتاب ان طلا نمایند و یا گیزنیز باریک سوده و بعسل یا سنگبین سرشته در آفتاب یا در تنور حمام طلا کنند و یا خوق سیاه گیزنده مثل سابق بدان عمل نمایند صفت طلا برای بهق سیاه تخم زراح و کبریت ساوی باریک ساییده بسرکه سرشته طلا کنند ابن ہبتہ اللہ گوید که علاج بهق سود بفصد و اسهال تخم مرّه سودا مثل مطبوخ افتیمون و منع از اغذیه مولد سودا مثل عدس و کرنب و لحم بقر و باد نجان و استکثار از حلوا و تعدیل غذا کنند و غذا مر طب مثل لحم ماکیان و لحمان صغار و زردی بیضه و شراب قدیم اختیار نمایند و در حمام داخل شوند و بابن وا طلا سازند صفت آن تخم ترب تخم جرجیر کندش و قسط هر واحد دو درم ساییده بسرکه و عسل سرشته استعمال کنند ابن نوح گوید که علاج این اولا فصد هفت انامل دست بعد ازان طبیخ افتیمون بمرارت کثیره شوشد و مداومت تناول این معجون کنند گیزنیز بلیله سیاه و افتیمون دو کوفته با موز پنبق بسرشته و هر روز بقدر چهار نخود زنجبیل و دارچینی و سودا و اجتناب نماید غذای او لطیف سریع الانهضام مرطب سازند و ادهان حمام بالتوقف نمایند و قریب بالبخوا یا کنند و جلیه مذکوره و باب بهق ابیض طلا نماید جلا برای این شیطرج فوه هر یک دو جزو مرداسنگ نلج هر واحد یکجو زراک چهار جزو بسرکه ترش سرشته طلا کنند و بعد از آن قطعه آهن جوش کرده باشند تا آنگاه سیاه شود بسرشته و طلا کنند و آنچه مراد برای آن ایست که باب قنا بری طلا کنند و یا گیزنیز خاکستر افعی سنگین سوهار بخوزه بیخ مطبوخ ساییده طلا سازند که این هر دو نوع بهق بالتنافع و حجرب ست و طلا تخم عنب الثعلب نیز بسیار نافع بود ابن الیاس گوید که در اول امر فصد از اکحلین وجود احین کنند و اخراج خون بقدر قوت و واجب نماید و از اغذیه غلیظ منع کنند و استفراغ بدن بهر تمام تضیج مطبوخ افتیمون یا حب آن نماید و یا گیزنیز سنا هفت درم با در نجبویه تخم کاسنی بادیان هر واحد سه درم هر جوشانیده صاف نموده شکر ده درم داخل کرده معجون نجاح هفت درم افزوده بنوشند و بعد استفراغ تنجوذات و مغرغب القرطم و تخم تیموه یا کیان و کبک غذا سازند و استحمام نمایند و ترطیب نلج کنند و بعد تنقیه بدن موضع سوداوی را بین او به طلا سازند پوست بیخ کبر و شیطرج هندی و خرزل سیاه و خردل ساوی کوفته بیخته بسرکه سرشته طلا کنند فنجمندی گوید که فصد هر دو هفت انامل کنند و از اغذیه حریفه و لحوم مولد سودا مثل لحم فرس و بقر و خرگوش و لحوم شکار و بقول گرم منع کنند و هر صبح شربت نیلوفر با هفت یا پنجبیس ساده جار الجبن بنوشند غذا عصیده بغرباره با لحوم مذکوره و جو بمثل لحوم مذکوره سازند و بعد تنضیج بمطبوخات در آن سناه و اهلیلجات و اقتیمون و خیارشنبر و مانند آن باشد تنقیه کنند و استحمامات کثیره در غیر وقت خلو استعمال نماید و بعد تنقیه تامه طلیه جالیه بران طلا کنند انطاکی گوید که قی بشربت و منز خربزه رطب البان و نمک سنگبین کنند بعد ملازمت بر گلقند شکری و سفوف سودا و آب شاهتره و برو فن بادام و شکر نماید پس اگر حاجت بمطبوخ افتیمون داعی گردد هر روز از ان چهار تولچه بنوشند کذا ان بنایت نافعست خصوصا بشکر و نیم گرم رگاهی مقوی بالجوز کرده بمیشود و اصلاح اغذیه بدستوری نماید کرد برص گذشت و الا حل شروب بهق اسود مار السکرست و جماجیر یکه احتراز از ان واجبست هر چیز سیاه و باردیا بس مثل لحم بقر و ماهی ست و از شیخ جواز فصد در بهق سیاه بسبب یکیست خون نیست بلکه نابرده رواست اودیکیفیست ست هرگاه علامات دالله بران ظاهر گردد و اطلیه این نهاشت که در بهق ابیض از نشست که گیلانی گوید که کلیه عامه درآنار و جماجت لوان و خصوصا در بهق اسود آنست که لحاج عجوه با استعمال ادویه قوی الجلاء و تقشیر بیاست که موی با حوال رومی و خیم العاقبت فاحش تر از اول میگردد و زیرا که از جلد بیشتر از هر دو پوست اول پوست اولی می افتد و ماتحت او رنگین بر نگ کریه که علاج او دشوار باشد باقی می ماند و مشاهده کرده شد شخصی را که بهق اسود بر چهره او بود و علاج او بعضی با استعمال

این ادویه فوق بیان نمود و از چیزهای جلد ساقط شد موضع بسیار بیاهی قبیح فاحش تر از اول و زیاده تر و از تر گلین گردید پلوس موضع بتمامه تمام تمثال کند بعد از چهار ماه بحرست بگیرند فرمودن دهاد و قیغ بق سفید بکیلو و نیگر گردند دیگیا و قیه گاهی شخار سوخته نیز افزوده میشود و از ان لطوف سازند و بگیر بگیرند نگور روز دو بوق هر واحد نیم اوقیه قاقله شصت دانه و بسر کرطلا کنند و موضع صحیح چیزی از ان نرساند و بعد خشک شدن آب سرد بشویند و بگیر آرد کرسنه دو جزو تخم جرجیر یا دام تلخ بیخ قثاء الحمار هر واحد یکجزو مشروب و عسل سود و طلا کنند و بعد ساعتی آزمایده دور کنند و این کلف و شوش و آثار سیاه را نیز نفع کند و بگیر برگ انجیر رسایه خشک کنند و همچند آن شنبلیله آمیخته بسرکه طلا نمایند و بگیر بزیر گر انجیر نیم اوقیه و نطرون چهار اوقیه و بسرکه دو مثل مرهم طلا کنند و زنبیع شرع بروغن گاو آنرا قطع نافع نماید و این چنان کنند که موضع را خطوط نیشتر بعده اطلاع این اشیاء در آفتاب کنند **ایضاً** تمر ترب ده درم کنند شن وقسط هر واحد دو درم بسرکه سرشته طلا کنند **حکیم شریف خان** در حاشیه شرح اسباب مینویسد که حکیم قاسم سرمندی گفته که انجیر داشمال این امراض مهرات در تجربه رسیده دوای زرد چوب بیرون دریوه سوخته ست که از این امراض چیزی باقی نمیگذارد و مدت جذام طریق استعمال آن مسطور شده و هم او گفته که صاحب این مرض را نباید شیدن حنا تا چهل روز از م کردم و در کمتر مدت ازان صحت یافت گویم که من نیز تقریع برگ حنا بقدر چهار تولد را در آب استعمال کردم و در این امراض کثیر النفع یافتم **مولف اقتباس** نوشته که اول فصد باسلیق یا هر دو صاف کنند و جهت تنقیه سود امارا لمجین یا معجون فواکهی فیقرون نوشانند و بعد از ان نزاع ماء الجبن لطریق اول فیقرونی علویخان و هندبا این صفت گلقند آقتابی مویز منقی غسل هر واحد یکصد و نود مثقال گلاب کیوده و عرق گاوزبان یکسیر آب شب خیسانیده صبح جوش کرده مالیده صاف نموده بقوام آرند و پوست هلیله زرد و کابلی و آمله هلیله سیاه و زرشک بید انه هر یک بیست درم افیقرون هر گک شاهتره گلو بید بادرنجبویه هر یک شصت درم تربد سفید پانزده درم غاریقون سفید سی درم کوفته بخته بروغن بادام چرب نموده بیا میزند شیرینی از دو درم تا سه درم و اغذیه و طبخ خورشته و ادویه مناسب از مجربات شاه از ان ست طریق سیاه تخم ترب قسط تلخ کندش زنبیع تخم جرجیر هر یک برابر کوفته و عسل آمیخته یکبار بریندو مضمد و شیخ الرئیس یکدرمان شونیز بریان و خیره راست و آن در فعل شیخ گذشت بکرات در تجربه رقم آماده گاهی تخلف نکرده لیکن در نجاساتی ملی عوض نداشته توشته

برص اسود

و آن نوعی از جذام اسود ست که داغهای سیاه پدید آید و خایش در شتی باشد و جلد را مقشر سازد و فلوسها مانند فلوس ماهی جلد جدا شود و این اقوبای مقشر نامیده و شیخ الرئیس میفرماید مرضیکه مسمی بهرص اسود ست نسبت او با برص ابیض مثل نسبت جذام اسود با جذام ابیض نیست بلکه آن جنسی مخالف در معنی از برص ابیض نیست زیرا که برص اسود کران مسمی بقوبای مقشر ست آن شدید تر خوف بود که جلد را عارض شود با خشونت شدید و قلیس های و خایش آن بسبب خلط سود او بود که از اجلد او تحلل و تحصل او ست تشریب نوعی ازان نماید که در رنگ تنها اثر نکند بود آن از مقدمات جذام ست اگر کثرت و شدت نماید و آن با وجود در رادت خود و با وجود آنکه مزمن از ان زائل نشود اسلم از برص ابیض ست و آنا فرق میان جذام اسود و برص اسود تقشر و تقلس و تخرین ست که این در جذام اسود نباشد **علاج** مانند جذام اسود علاج این کنند لیکن این محتاج تبرطیب بدن شدید تر و با ستفراغ قوی تر بود بعده جالی تر تنجیار اده و ادویه جذام استعمال کنند و گاهی اتفاق افتد صاحب او را که بحجاج انتفاع یابد و اما حجامت آن اکثیر النفع ست پس اگر اشتداد یابد معالجه او بطلای جذام نماید و انتظار گوید که در علاج برص سیاه ابتدا نبوشیدن این منفعتی کنند شاهتره سنا بسفایج هر واحد شش درم پستان عناب گل نفشه ریباسوس خطمی هر واحد دوازده درم گاوزبان گل سرخ حلبه عصی الراعی بادآورد اسطوخودوس افیقرون حب البان هر واحد هشت درم کوفته بخش صد درم آب خالص بجوشانند تا سوم حصه بماند صاف کرده بعسل شیرین ساخته هر روز بست درجذام ازان استعمال کنند و در هفته هر روز بانیم مثقال مشروبطوس اگر باشد والا بحجون افیقرون یا بحاج نبوشند و در هفته سوم هر روز بادو مثقال صفوف سود او پس اگر عرض زائل نگردد یک مثقال از بن جبه بخور ندکه اختراع آن کرده ام و در تجربه جمیع یافته شد بسفایج افیقرون هر واحد یکبار سایه یک هفته در روغن بیته گذارند بعده گل سرخ صنوبر کبیر هر واحد سه مرارید یکدرم رنی یا الاجور یکدرم نیا هر واحد چهار درم کوفته بیخته بگلابی که اندران اندک عنبر حل کرده باشند جب سازند و اگر حاجت بمرارید محلول دوا می کرده دو نخیاتیز بدستور برص ابیض استعمال نمایند اما استعمال آطریلال درین نوع جایز نیست و واجب ست ترک نمایند غذای خشک که آن گرم باشد مثل عسل یاسر دانند کم بقول سایر ترشیها و ماهی مطلقاً و اکثار شکر و موز و متزات و دیگر مرغ و اسفاناخ و انگور و انجیر و هر چه مولد خون باشد و پوشیدن مثل حریر و ملاج قوبای متقشره این مکی ست و از

مجربات مدر اذاله این جلای برگ بیخ تیمم خرمر دم ربی بعسل ست اول ابعد و بعضی بلاطه زم شش درم قلفونیا سه درم کندر یکدرم بر آتش مخلوط کنند و بر بلاط اندازند و حرف وشونیز تخم شقاق آزاز ائل کنند طلقا و زهره فیل و ملح سیاه بزفت و قطران طلا و بجبنین مازو و خاکستر استخوان ماهی و نمار پشت و زرده بیضه زوفن و سرکه هر چه ازینها میسر شود و مدادست استعمال فاضل سفید و خرق سفید زنجبیل و فیقرا مجرب ست ایلاقی و جرجاهر مینویسند که نگاه کنند اگر در بدن استلای رسوی بود اول فصد نمایند بعده تنقیه کنند بادویه مخرج سودا مثل حب الصطخیقون و مطبوخ افتیمون و مانند آن و بعد تنقیه اطریفل افتیمونی و معجون سخاج استعمال کنند و استفراغ مادهٔ سوداوی بحمام و افتیمون سخت صواب بود و حمام سود دارد و هر شب پاشنه بروغن چرب کردن نفع کند و آن سفوف سه درم صبح و سه درم شب با مویز نقی کوفته بسرشند و بخورند و منجمله این همانست که در بهق سود در قول شیخ گذشت و این طلا سود مند ست بگیرند خرق سیاه و سفید و خاک شسته هر یک یا بروبآب آهسته طلا کنند

کلف و نمش و برش

کلف کآزاد هندی جهانیان گویند نشانی بود که بر رو افتد و مائل بسیاهی باشد و نمش قطعه متدیر صرف سیاه مائل سرخی بود که در جلد حادث شود و به بندی لهسن گویند و برش کآزاد هندی نقطه‌های خرد سیاه ست که اکثر بر رو عارض شود و گاهی مائل بسرخی و تیرگی بود و این همه گاهی مولودی بود و آزاد اعلاج نیست و گاهی حادث بود بعد علامات و آسبابا بنها قریب یکدیگر ست اما کلف سبب او خون سودا وی محترق ست و تجارات اخلاط سودا وی محتجز در عمده یا در سائر بدن متصاعد بسوی چهره و استکثار تناول اغذیه غلیظه مولد سودا و اما بعد یعنی عرق مزاج اکثر عارض میشود اصحاب تب ربع چون تب ایشان طول کشد بسبب احتراق اخلاط و کثرت مادهٔ سودا و ضعف طحال از جذب سودا و ایضاً بزنان حامله و زنان که حیض ایشان بسته باشد بسبب اجتماع حیض فضول ایشان و ارتفاع انجزه ازان بسوی رده گاهی بسبب مباشرت در ایام حیض و نفاس و گاهی در موسم سرما حی افتد و اما نمش و برش سبب آنها مثل کلف ست الا آنکه یاد فلانها اندک و بالای جلد در عروق باریک بود بخلاف مادهٔ کلف و فرق میان اینها و میان بهق اسود آنست که اینها صاف باشند و در بهق خشونتی بود و شیخ میفرماید که زهره بسبب خونی باشد که از کشادن دهن رگ بسبب ضربه یا غیر آن زیر جلد بند شود و موضع چنانکه رنگ و شکل او از ان متغیر گردد پس انچه مائل بسرخی باشد نمش بود و انچه مائل بسیاهی باشد برش بود و انچه ازین همه گردد آزا کلف نامند و قومی انچه مثل نقطه بود آزا کلف گویند و اکثر صاحب نمش و برش را تشقق عارض شود سبب پس مزاج او و آنرا منصور گوید که نمش دو نوع ست یکی بلونجانی رنگ سبب ش اندفاع مادهٔ سوداوی بسوی سطح جلد ست و این کمتر مائل بسرخی بود دوم مائل بسرخی که گاه زیاده شود و گاهی کم گردد سبب ش بخار فاسد سوداوی ست که از معده مرتفع شود و علاج تدبیر این همه مثل علاج جذام باشد از فصد و اسهال سودا و امثال آن و کلف که از اجتماع سودا در معده باشد و فساد معده و بودن رنگ کلف مائل بسرخی و زردی شاید بود ست درین صورت تنقیه معده و تقویت آن مناسب بود و فصد باسلیق و اسیلو نفع دارد و انچه از اجتماع سودا در سائر بدن باشد و بودن کلف سیاه یا مائل بسرخی گواه او ست تدبیر ش تنقیه تمام بدن ست از فضول سودا سودا و ما را بحین و این سفوف نفع دارد و افتیمون هفت مثقال تربد موصوف غاریقون سفید هر دو از یک مثقال بدونوبت بشربت بنفشه بین بخورند اکثر نزع مجالس عمل کند و هر چون راصاف کند و سودا را برآرد مفید بود و بالجمله بعد تنقیه ادویه که جالی و محلل باشد مانند بورق و فلفل گرد و تخم خربزه و جیر و تمر هندی و تخم ترب و کندش و دار چینی و قسط و مغز بادام تلخ و ایرسا و خاک معدن سیماب که بر نگ شنگرف میباشد طلا نمایند و باید که در ابتدای مرض دویه قابضه مانند اب مورد و گلاب آب عدس یا دویه مذکوره بیامیزند و اگر مرض مزمن بود و احاجت بمخین قابضات باطلیه نباشد و ایضاً نزدیک استعمال این ادویه اول بآب گرم آنجا را تکمید نمایند پس طلا کنند تا زود اثر کند و بعد زوال مرض تا چند روز ادویه قابضه طلا کنند تا مرض عود نکند و چون اطلیه بکار بندد احتیاط نماید که اجراحت نشود و اگر سوزش آرد زرده بیضه و روغن گل بمالند و نمش و برش محتاج باطلیه قوی تر ازین ادویه بود بیان ادویه مفرده و مرکبه که نافع این امراض اند ضماد برگ نیلوفر که در شام می روید در انا الکلف و نمش مجرب اوست و ضماد تخم خام و آرد حلبه بسرکه خوب پخته و کذا کباش قرنفل و کندش و تخم ترب باریک سابیده بعسل سرشته و کذا برگ قثاء الحمار و بیخ آن کذا زرنب نور و تخم ترب و کذا تخم خربزه با پوست بیضه شسته باریک سوده و کذا ابورق پنجبرم قسط هندی ده درم سوده بعسل سرشته و شب و کذا در مان مرخت علب

وزعفران و قسط تخم بشیر خرسرشته وکذا برگ حماض و پوست بیخ آن کوفته بسرکه تند سرشته وکذا برگ یاسمین تر و گل آن هر واحد وکذا غضا چینی سوده در ازالهٔ کلف و نمش از تجارب رازی و ابن ماسویه وغیره است و دیگر اطبا نوشته اند که ضماد او تقالیمودی بعسل وکذا تخم ترنجبین و روغن تخم او و آب او وکذا خولان هندی وکذا هلیلهٔ الطیب بشراب کهنه یا سرکه تند آمیخته و کذا ترمس تخم و قسط هندی بسرکه و عسل وکذا سرگین گنجشک بسفیدی بیضه وکذا مغز تخم خربزه با روغن گاو خرم شتر قرص سایند و خشک ساخته بسایند وکذا پوست خشک آن با ریک سوده وکذا بیخ فارسی با رد تر مس تخم وکذا تخم آن وکذا حنضل مکی وکذا قرفه بسرکه یا عسل وکذا تخم جرجیر بعسل وکذا برگ کتان و انجیر و نطرون وکذا برگ کتان و بورق وکذا پیاز نرگس بعسل و روغن آن وکذا پیاز آن با رد و شیلم وکذا ایرسا و خربق سفید بحاوی وکذا زیوند با ریک سوده بسرکه وکذا تخم شلجم سوده بسرکه سرشته وکذا ورق صبح و بنگ با خواب و مرتر وکذا شمدانج بگلوکر دا میخته وکذا لخون خلاش وکذا مرتر بعسل یا بسپیدهٔ سائل وکذا بیخ سوسن سفید بشیر تازه سرشته وکذا برگ کبیکج وکذا زنگ آهن با آب وکذا آب مزرجوش عسل وکذا فوهرهٔ سوخته و دارچینی و آرد باقلا وکذا ورق سیاه و ابر سا هر یک سه درم وکذا انکاره شیطرج بعسل کنند و حرف وکذا صابون کنند و حرف وکذا زرنیخ و گوگرد هر یک سه درم و کذا روی شراب ده درم شان بنجد درم روی با روی راسوخته با شان مساوی وکذا عناب چند آن صابون کنند وکذا بیخ سوده با آب خربزه یا سرکه سرشته وکذا آب پودینهٔ نهری وکذا زراوند مدحرج بسرکه سرشته وکذا استخوان طاوس سوخته بسرکه سرشته وکذا ترب صحرائی وکذا لخود سفید و ترمس و بیخ سرسه یا یک سوده بترمس سرشته وکذا بیخ بنجشت و درنیت بنیز و تاهرا شیر دیه کرده و آن نیت بکار برند **و شرب وضماد** جوز بوا و کذا لاله لبهن وکذا شیر آماده وکذا بسفایج وکذا شیر بز تازه و سرشتن او و نیز کلف و نمش با شیر زنان هر واحد جالی و طرد کلف و نمش ست چگونگی که مداومت خوردن بیضه مورث کلف و نمش ست و باقی ادویه مفرده که در باب بهق بیض مسطور شد نیز نافع کلف و نمش ست و نرد و طبای هندی طلای گل چغیر مع برگ و پوست او با آب ساییده رافع کلف و تیرگی چهره است و دیگر کبیکج با آب لیمون با آب ساده ساییده هر روز دو سه بار طلا نماید و آب بره و نرسانند و بعد چند روز برنج ساییده طلا نماید تا پوست سیاه جدا شود و دیگر کف دریا با آب لیمون ساییده بکاف صبح و شام با لیدن بغایت سودمند است و دیگر گوسنج مرغ شب در آب تر کرده مقشر نموده مغز آن را بسا یک تند سوده تا سه روز بمالند و بعد از نه شست پاس قدری روغن گاو شست مالیده باشند و دیگر مجرب هر سه را با آب غشنیز تر طلا سازند اگر نفع نکند تنقیه کنند و دیگر که جهت کلف و برش مجرب نوشته سرسون تر و دانهای کلان چیده بست درم نیم طل شیر ماده گاو و آتش ملایم بجوشانند تا گاو شیر جذب شود پس سرسون را خشک کنند و ساییده نگاهدارند و وقت حاجت قدری در آب حل کرده بر روی بر آثار هر جا که باشد بمالند و ساعتی نگهدارند بعد بدست مالیده دور کنند و همیان عمل آرند و اگر خواهند که بشوینند با آبیکه در ان سبوس گندم جوشانیده باشند بشویند و دیگر نافع کلف بیخ و شاخ چولائی سوخته با آب آمیخته بمالند و ساعتی در آفتاب نشینند و بعد خشک شدن آب گرم بر شویند و نهک سنگ ساییده بر روی مالند و دیگر برگ تلسی بی آب ساییده مکرر طلا سازند و دیگر سوت آب گلرونه سوده طلا کرده باشند و یا سیماب با چوک مساوی سوده طلا نمایند و دیگر بیخ تخم نیم بسرکه ساییده بمالند که نافع کلف ست یا عدس بی آب لیمون ساییده طلا میکرده باشند **و بقیه** جهت کلف تخم ترب تخم خربزه آرد باقلا بسرکه تر کرده خشک نموده مغز انار ام تشنه قسط اکلیل الملک کتیرا برابر سوده بشیر پیش آمیخته بیجای کلف بمالند **ایضاً** کنجی سیاه و زیره و پوست درخت سرو با شیر ماده گاو سوده بر کلف بمالند **ایضاً** هفته که کلف را زائل سازد و بشیر و رامز گرداند **جهت** نافع کلف کنجارهٔ سرشف پاوسیر نوشادر یکدرم چوک سه گاه هر یک دو درم را دو یه را با یک ساییده بروغن سرشف چرب سازند و بر داب مصفر جوشانیده وقت حاجت حب دو آب مصفر ساییده طلا کنند و بعد چند ساعت دست از روغن سرشف آلوده طلا را آهسته آهسته دور کنند و نایکهفته همیان عمل نمایند **و اگر** کلف را مفید ست تخم ترب سپند و آرد باقلا گل مصفر هر یک یکاشه خوب ساییده در آب حل کرده وقت شب استعمال نمایند **ایضاً** که مجرب نوشته قسط تخم بیخ نسوس خرالعصافیر برابر سرکه سرشته طلا کنند **ایضاً** تخم ترب تخم نیلوفر بابچی مساوی کوفته بیخته بمالند **ایضاً** پشکری بریان و حمام مغز بهر یک یکدرم چهنه خانه تنبولی نیم دام هر سه را در آب لیموی کاغذی بسایند تا مثل مرهم شود پس نگهدارند و بمالند در یکهفته نهایت دو هفته کلف تمام در شود و هرگاه که مجموع خشک گردد و دیگر آمیخته طلا نمایند **و کلف** زائل شود **و فلی** هر یک یک درم ساییده حصه کنند و یک حصه آب سرد ساییده بمالند و یک گهڑی در آفتاب نشینند و بآب گرم بشویند در سه روز دفع می شود **نوعی دیگر** از معمولات گل سرخ یک تولچه لفاده مرغ ساییده چهار ماشه وقت چاشت آب سوده طلا نمایند و دیگر ترکیب استعمال سوم الفاء

گردد باید که ابریشم مسطور شد بدین باب نیز رجوع دست طلا اگر جهت کلف مجرب نوشته سرسبی کافوری بکار برند بیده زرد چوب را ریزه کرده بدان بیمیزند کلف و باز کلا و بیضه بجایش نهاده تا یکهفته در جای محفوظ نگاه دارند پس سرد چوب را برآورده پانچ نخودی کمنه سایده شب طلا کنند و صبح آب گرم بشویند و یکی شب بجای دیگر بادام سرخ سایده بر کلف طلا کنند و یکی پوست ترنج زرد نباورد آب سوده طلا سازند و یکی پوست درخت سرو پوست درخت صنوبر طلا دهی دارد نا گرد تهمه اورد و چهارمی مساوی سایده طلا کنند که حاسه را نیز رفع کند **اقوال اکابر** بوسهل گوید که این دو کلف و نمش را نافع ست بوره ارمنی یکنوبه مغز بادام تلخ دو خروبه سایده طلا سازند و یکی آرد ترمس بوره بریان مساوی سرد غن نرگس آمیخته طلا کنند و یکی برای کلف دیرش کندش کبوتر زنبیخ سه دو خروبه بوره ارمنی یکنیم خروبه بطبیخ بابونه آمیخته طلا نمایند و یکی تخم ترب دو تخم کرنب آمیخته طلا کنند و یکی برادهٔ شاخ گوزن سوده تخم خربزه آرد باقلا بسرکه تر کرده خشک نموده بادام تلخ نقشر هر واحد دو جزو اکلیل الملک قسط صمغ کتیرا هر واحد یکجزو آمیخته استعمال نمایند و یکی آرد ترمس آرد نخود دشاسته پنج نخودی بسفیدی بیضه آمیخته بکار برند و یکی آرد ترمس آرد باقلا بادام مقشر قسط تخم خربزه هر یک جزو سرشته در شب طلا کنند و صبح آب بابونه دفعه شوینده **دوائیکه** قلع کلف کند مجرب المحاسب مغز بادام شیرین مغز تخم خربزه خاکستر سوخته سماق مساوی طلا کنند و یکی ترمس تخم ترب قسط بادام تلخ بورق تخم جرجیر فلفل گرد مقل مساوی مقل را در آب حلبه حل کرده اندک اندک دیگر سوده آمیخته بکار برند طلا برای برش نمش مغز بادام تلخ بورق تخم ترب بلباب حلبه آمیخته بر وطلا کنند و یکی آرد ترمس و بادام تلخ و تخم کرنب بشیره آمیخته طلا کنند و یا صابون هندی خایند و هرگاه سوزش شود بشویند مغز بادام بالمانده بیده اماده کنند و یا اشق بسرکه حل کرده طلا نمایند و یا مقل را با لعاب چلبی حل کنند و طلا سازند و هر روز که برای کلف و برش و نمش و غیلان استعمال کنند بعد خروج از حمام بعد تکمید موضع آن آب گرم سیاه یا آبیکه در آن بابونه بیخ نی و کلیل الملک جوشانیده باشند و بعد تنقیه بدین از غلط غالب و فضولات که سبب آن این آثار ظاهر شده باشد بکار برند **تنبیه** باید دانست که در علاج این همه قبل از انکه جمود خون اشتداد نماید و سیاه گردد مبادرت نمایند زیرا که بعد ازان علاج آنها دشوار گردد و اما خون میت و برش را گاهی بسر نشسته که جلد رقیق را حد کاشند خارج می نماشد پس اگر در انجا خون جامد باشد آهستگی برآنده اگر غیر جامد باشد نرمی سائل گردانند بعد ازان علاج تمام جلا بادویه نمایند و علاج برش و نمش مثل این طرق گردیده موافق آمد لیکن لازم ست که عقب آن ضماد یکه در آن قبض باشد بکار برند تا خون از جهن رگها باز نگردد و بسیلان نکند و با وجود این آمیختن ادویهٔ قابضه بادویهٔ محلله که استعمال مزبوره لابد ست تا ادویهٔ محلله را از مظر نیفکند که گاه شده جذب نکند خصوصاً در ابتدای استعمال ادویه که سوزش شدید از آن متوقع نیست و در عرض مدت واقف خواهد شد آن نیست بلکه واجب ست که بران ادویهٔ محلل لذاع بدو کردن مزه اندازد تا متواتر استعمال کنند و ایضاً در زمستان اسود بیضه غیر این هر دو ممکن ست که خون بست در ابتدا تحلیل شود در یخبندان آب گرم سیار زمانی در ان بران خصوصاً اگر در ان آب قوت محلله باشد و گاهی اولا شرط میزنند و گاهی نفع میکند از اطلای شیاف مرهم شیاف ورمدی و امثال آن چون در سوزی دو بار تکرار آن نمایند بعد از انکه موضع را مثل جلینوس اکلیل الملک بشویند بهتر است که این هر دو ادویه را بعد از تنقیه حلبه استعمال کنند و شیاف مرطب از قبل باقی از تنقیه ادویه دیگر که ضعیف تر ست میکنند و بهتر است که انچه در سر گرش تر کرده تحلیل خون میت میکنند همچنین نظرون بریان و سرگین کبوتر و برق مساوی بوسهل طلا کنند و ایضاً موضع را بنظرون بشویند بعده صمغ بطم ضماد کنند و شش سوزنسته دارند بعده بشویند بسوزن بسترند تا خون برآید پس خون را پاک کرده شش روز نگذارند بعد ازان نمک بالمانده و نیم ساعت بگذارند بعده این دوا بجوز بران نهند که همه بقیه خون خارج کند لذا نظرون نوده موم عسل موم را با عسل بگدازند و مخلوط کرده ضماد نمایند و در سه یا چهار روز تا پنج روز بتدریج بر موضع استعمال کنند که از خون میت و دشم برآید **دوائیکه** مغز دانه جیده کندش بمغز بادام ست و بادام تلخ و تخم کرنب و تخم ترب و شیر انجیر زهر مار و بقر و کنگر زده و برگ سیر مرغ بر نمش و غیره از آثار تا یکهفته مالیدن در موضع نمش بطرق نیکنامی خون میت ست و جمیع ادویه قویهٔ مجلاه که در ابواب مذکور شد و ایضاً شش قرص بادام و شانسیا و پیاز مفصل بسهل سرشته نمها دتوی میت و کذا بیخ اوخ الحیه و جالینوس و غیره مجرب کرده اند که جزیر مقشر با یک سایده یکشب بران بندند بعده اعاده آن کنند و ایضاً فاشرا و فاشرستین قشل حب البان و مومیائی و خصوصاً رطب و برادهٔ عاج و عصفر بسرکه و غربق سفید و سیاه و دارچینی در تشی تربخ نیکوست و ایضاً حنه تو قی در سرگین کبوتر و سرگین بز مشک سرگین باند یا بگیرند قشل یکجزو نمره و جزو نربخ مر سرخ وزد هر واحد دو جزو در عسل سرشته بظرف گلی بردارند و چون حاجت استعمال آن شود موضع را بنظرون بشویند بعده بر اتیاخ

بخیر فرضا کنند بعد به کشایند و موضع را بسوزن بزنند و خون صاف کرده بران نمک پاشند و اعادهٔ دوا نپذیرد و دیگر گنند و عبرات این محل نماند که دم میت و شرم را باید یا نگیرند مرد برق و کبیر اسماوی و دان اقراص ساخته بسرکه طلا کنند و بعد ابون بشویند تا یکبار و خشک بار یک سوده با ندک زعفران طلا کنند این جید و بانفع ست و ایضا گبیرند طین قرمنی و نغر نبید دانه و آب صابون آمیخته طلا کنند کلف و نمش و برص را پاک کند و همچنین در وی زیت سوخته و آرد کبسه و آرد تمر مسن اسماوی طلا کنند **واز**

ادویهٔ خفیفه که برنش نمش و جمیع آثار را نفع کند لعاب بهدانه مع زعفران ست و مغز تخم ریه و بطبیخ حلبه و آرد او یه که کلف را ببرباید تخم ترب و خردل ست چون هر دو را با نگبیر و سرکه تر کرده بهر شنبه دو دو اسعمال آن فرمل و زنبخ هر گاه بمقداری استعمال نماینه که اندک پوست جدا کنند و قرحه نکنند و ایضا این دو آنرا ببر دیگر نه قسط مع دارچینی و هر دو را در آب زنبق مبرشند و طلا کنند و یا گبیر نمکدان مدمن سیماب باقی پنهان نیز ست که در قول ابوسهل گذشت و ایضا در زیج مقل و تخم جرجیر بسرشند و ایضا مقل سرخ این دو به استعمال کنند زهر گاه موشن کنند و در کنند و اعاده نمایند و ایضا پانزده زعفران و پیازنه نرگس سود دارد و ایضا گبیر تخم جرجیر و نشاسته و مرداسنگ سفید کرده هر دو را بگیرند و غلف زعفران سرگین سوسمار آرد و با غلاآرد جوا و حلبه هر واحد دو خروار و غن بادام شیرین و روغن ناچیل بمقدار کفایت و با خایون باین صفت یک وقیه مرداسنگ در دو اوقیه زیت کهنه بیزند تا آنگاه ران حل شود بعد به لعاب حلبه و لعاب خردل اساوی یک وقیه و مقل هر هر واحد پنج درم هر دو را ساییده پس لعابات بران اندافته خوب بسایند بعد ازان بانیت جمع کنند و دان و با خایون سازند **قرص جید** با فیون چهار درم خردل سفیده دو درم اشق مقل هر یک دو درم با آب جمع کرده قرص سازند **دوای سیاه** کر کنیکوست بگیرند سنگ سوبه یکدرم بورق یکدرم تخم ترب و اشخان کمنه و حب البان و سنگ فلفل و تر مس تخم خربزه و قسط و بادام تلخ و ازان اقراص ساخته استعمال نمایند **دوای جید** بغایت نافع که کمتر نظیر او یافته شود سیماب دو درم مردار مغز بادام تلخ سوده سحق کثیر قتل کنند تا آنگاه از سیماب بنظر نیاید و بادام سوده سیاه گردد بعد ازان همچند همه مغز تخم خربزه بار یک سوده بران اندازند و یکهفته هر شب طلا کنند و صبح بشویند **و ایضا** سداب کوهی و زرنباد هر واحد یکجزو گل رخام سبز سه جزو کنند یکجزو بورق دو جزو صمغ بطم دو جزو مومیا یک جزو من گل بگدازند و بورق و گل رخام را با آب گرم حل کنند و همه را جمع کرده اندک عسل آمیزند و بچند روز استعمال کنند و گفته اند که اگر چیزی را که کلف را ببرباید فصد کنند و رگ بینی ست الا آنکه رودی را در سر خی مثل رودی مخفی میگرداند **ابو اکسن** جلیری گوید که دوا علاج کلف بر طبیعت صاحب کلف نماید و معالجهٔ او معالجات باطنی کند پس اگر مزاج او مزاج سودا وی باشد بصرف عنایت اولا باصلاح مزاج او در استفراغ اخلاط سودا وی کنند بعد به معالجهٔ کلف نمایند و اگر مزاج مرتفع صلب باشد اهتمام اولا بتنقیهٔ بدن از رطوبات کنند تا مستعمن نگردد بعد به معالجهٔ کلف مشغول شوند و بهر حال علاج کلف نکنند الا بعد تنقیهٔ بدن در پنهنهٔ مریض و اقتصار بر لطیف ترین نمایند بعد ازان باین طلا کار کند که آن میکنیم طلا نماینده و آن سه قسم ست یکی آنکه در اول آن استعمال کنند نه در آخر آن دوم آنکه در وسط معالجه استعمال نماینده و استعمال در ابتدای آن جائز نبود سوم آنکه در آخر آن استعمال کنند و استعمال و جائز نبود مگر در آخر و اما آنچه در ابتدا استعمال نمایند این طلا کنند و بعد ازانکه با اول ابتدای حدوث کلف اراده می کنیم و بوسط تزید آن و با آخر انتها و وقوف آن بر حد واحد **نسخهٔ طلا** گبیرند گل مرخ لیخ بود آرد عدس مغز تخم خربزه مویز ده درم تخم خیار شنبر یکدرم با سایه بشراب قابض یا سرکه کهنه یا هر دو حل کرده اندک آب مورد بران ریزند و بر موضع کلف ضماد کنند **طلای دیگر** برای مبدای این مرض بگیرند برگ عنب الکلب و گاو زبان و پنج سوسن و برگ آن هر واحد یکدرک کف و اکلیل الملک پنجدرم جلار با سایه و آب بادیان که اندران چیزی از این قابضات نکشانه زده باشند بسرشند پس بر کلف بدان ضماد کنند و اکثر کلف باین تدبیر بالکل ازال میشود و احتیاج بدوای دیگر نمی افتد و هرگاه استعمال این کرده و کلف متوقف شد و زیاده نگردید و دران این طلا استعمال کنند **نسخهٔ طلا** که نزد وقوف علت استعمال کرده میشود بگیرند سنگ سوبه یکدرم حجر فلفل یکدرم سهم زبخته و دو دانگ کبریت که گاهی آن آزا استعمال میکنند نیم درم همه را با یک بسایند و بخون سنگ پشت یا خون شب پره که آن بهترست حل کرده هر کلف طلا کنند و در شبانه روز آنرا نشویند و در هر دو با دو بار در شب یکدرم تجدید آن کنند و در معالجهٔ کلف چیزی بهتر ازین ندیدم همچنین در مریض دیگر بسا دیدم که این طلا استعمال کرد و صحت نیافت و دران اثر نکرد و آنرا نچه در آخر آن و نزد بقایا که ازان باقی ماند استعمال کنند این طلاست بگیرند برگ غار و حب الغار هر یک دو درم خاکستر قیصوم و خاکستر استخوان و جمیع آن خاکستر استخوان کفایت کند و روز پنج مستعمل هر واحد یکجزو برگ سداب کوهی پنج آن دو جزو زعفران یکجزو مر و خر و صبر نیم جزو همه را بسایند

وموم روغن ازروغن خام ساخته بران نصف این روغن ای سحق انداز نمد و نصف آن در سر کهل کنند و بکلف در روز اینچه بسر کرد افته طلا کنند و در شب آب گرم شسته اینچه موم بر روغن آمیخته اند طلا ساز ند دراین طلا کافی ست کلف کهنه را زائل میکند تکلیف کلف نو در بصره دیدم که عبدان در کلف کهنه این دوا استعمال میکرد بابونه واکلیل الملک واشان بایند و بلعاب اسپغول آمیخته بر کلف طلا کنند دائم تا بیکه دران بابونه واکلیل الملک جوشانیده باشند بشویند واین دوا اثر نیک میکرد وچه از اردیدم که بکلف استعمال میکرد ند کسی را از اطبا ندیدم که استعمال وی نمود دمن تجربهٔ آن کردم و از احسن التاثیر یافتم انست که گیر ندنان و آزا بانمک بسیار ساده اندک خوب بخاید بعد و بر کلف ضماد کنند و هر روز یکبر تبه بآب گرم بشویند که این کلف را بسرعت زائل میکند واین را بهر آن استعمال کردم که جالینوس نان خایند و را ذکر کرده پس اثر آن نیک یافتم و از انچه برای کلف استعمال کرده میشود شستن بسیار متواتر بآب دریای شور ست و بدان کلف زائل میشود و هم کلف طول نمیدهم بهر تقدیر در معالجهٔ اوا شیای نمیخوهم که خطا و خلل میکنند ذکر کردیم ایضاً او گویدکه در نمش حادث یعنی غیر مولودی بهترین چیزی که تجربه کرده ایم آن نمک سوخته و اشان سوخته و آهک آب نادیده و صدف سوخته و خاکستر قیصوم و مرور گیاه و صبا بالغار و خشخاش سوخته و خرا باخته سوخته همه را مجموع و مفرد بسر که و آب ضماد کنند و هر روز و شب دو مرتبه بعد استفراغ بدن و فصد گاهی دران این طلا استعمال میکنند غیر آنکه گاهی قرحه میکنند اگر طبیب باهستگی استعمال آن کند و آن نوشادر و نمک و اشنان و خاکستر قیصوم ست همه را کوفته بیخته بسول مغسل آمیخته طلا کنند که این طلای قوی کند غیر آنکه واجب ست که آنرا در هر سه روز یکبار استعمال نماید و بعد استعمال آن بر موضع روغن گل طلا کنند و گاهی دران این طلا استعمال کرده میشود و دیگر نکند ذکر در در سرکه تر کنند تا آنکه حل شود بعده تخم کرفس و قوبال مس سوده بران اندازند و حرکت دهند بعده موم و روغن ساخته بیامیزند و بر نمش طلا کنند صاحب کامل گوید که چون حدوث کلف و نمش از نجا خون محترق میباشد فلهذا می باید که در حصت او فصد سر و د و شرب دوای سهل خلط سودا وی و اخلاط محترقه مثل مطبوخ افتیمون و غاریقون و شرب ماء الجبن با سفوفی که دران هلیلهٔ سیاه و کابلی و بسفایج و نیک قطعی و مانند آن افتد استعمال نماید و پرهیز از اغذیهٔ قوی الحرارة مولدهٔ سودا کنند و بر اغذیهٔ معتدله و تدبیر معتدل اقتصار نماید و بعد تنقیه بر دوا این اطلیه گذارد صفت طلا برای کلف و نمش بگیرند تخم خربزه پوست بیخ فی هر واحد بیخ درم تخم ترب تخم جرجیر کندش هر واحد دو درم همه را باریک سوده بآب ترب بکلف و شب طلا کنند و صبح آب بسوس گنده بشویند صفت دیگر برای کلف بگیرند اشان مرمی بلیلج خربزه پوست بیخ و شنج سوخته هر واحد سه درم تخم ترب آرد رها قلا آرد عدس هر واحد بیخ درم همه را باریک سوده بآب سرشته بر روطلا کنند و یا بگیرند بابونه ارمنی بگجر و دو منزه بادام شیرین دو جزو دو باریک ساخته طلا نمایند و هر گاه کلف غلیظ باشد این طلا کنند خرا العصافیر و آرد جو مساوی ساییده بآب عنب الثعلب سرشته در سایه خشک کنند و بگلاب حل کرده بر موضع طلا کنند صفت دوای دیگر برای کلف غلیظ فزول را باریک سوده بشیر هٔ انجیر سرشته طلا کنند و هر گاه موضع را بسوزند آنرا بشویند و بران گیزبشتر تازه حل کرده بنهند و بآب بسوس بشویند و هر گاه کسکی حاصل شود اعاده دوا کنند و حذر از افتادن قرحه بروی نماید صفت دیگر حب المحلب حب البان و بادام تلخ مقشر قرنس و انزروت و تخم ترب مساوی کوفته بیخته بآب عصفر بسرشند و استعمال کنند صفت دیگر برای کلف غلیظ فلفل و قسط تلخ دخال سیاب و بادام تلخ و بورق و بیخ سوسن آسمانجونی و کندش تخم ترب هر واحد بیخ همه را باریک ساییده بسر که و آب بسرشند و شب طلا کنند و صبح آبیکه دران پرسیاوشان و بسوس گندم جوشانیده باشند بشویند و آنا اطلیهٔ نمش قریب این طلا است صفت دوا برای نمش و برش مغز بادام تلخ و عدس مساوی ساییده بآبیکه دران انجیر بخته باشند سرشته طلا نمایند پس اگر غلیظ باشد بخ دل سوده بآب انجیر سرشته طلا کنند دیگر بیخ سوسن آسمانجونی بگجر و خرا العصافیر دو جزو قسط تلخ سه جزو همه را باریک ساییده بسر که خمر ممزوج بآب سرشته در شب طلا نمایند و صبح آب بسوس بشویند صفت برای برش غلیظ زنجبر زرد و جزو کندش بگجر و کوفته بروغ گاو سرشته طلا کنند و صاحب او رای باید که دوام انکباب و جهد بر آب گرم نماید و دیگر سبب کلف مغز بادام مقشر همچند آن سیماب بسایند تا سیماب کشته شود بر روطلا نمایند ابن رهته الله گوید که علاج کلف باخراج خون کنند اگر ازان مانعی نباشد بعد تنقیه بدن از خلط سودا وی بمطبوخ فواکه و شرب ماء الجبن نمایند و اغذیهٔ محرق خون ترک سازند و تعدیل غذا کنند بعد ازان تحلیل ما بقیه که در جلد ها زان خلط حاصل شده باطلیه نمایند و باید که معالجهٔ کلف و را بتدای حدوث او با دویهٔ محلله قابضه کنند و هر گاه کهنه شود و سیاهی او قوی گردد لازم ست که او دویهٔ محلله قوی تحلیل بغیر قبض استعمال کنند صفت طلا یکه ابتدای حدوث کلف را نیکو ست حضض شیاف ماهیشاد آرد عدس و آرد باقلا و ماهیران و زراوند زرد عفران تخم خربزه

بخوف

ح ۱۰ یا کلیه قوی التحلیل
ح ۱۰ ضمن فی نمله ۱۲ منه

و پوست بیخ نی و مغز بادام تلخ هم اندازه را کوفته بیخته بعسل سرشته چندانکه بقوام موم گداخته گردد بر کلف در شب طلا کنند و صبح بآب سبوس بشویند خصوصاً طلای برای کلف کهنه تخم ترب تخم جرجیر سرگین گنجشک خردل بیخ نی بادام تلخ خاک سیماب فلفل بورق ترمس قسط اندازه یک بآب برگ ترب سرشته اقراص سازند و بچهرهٔ ازان بشیر تازه یا بکیتهٔ او آب تر کرده حل کنند و استعمال نمایند و بآب سبوس بشویند و از افتادن قرحه بر چهره حذر کنند و اگر آبله افتد راحت دهند و اگر زیاده کلف طول کند بران زلو بچسپانند که آن خونی را که اندران باشد امتصاص نماید علاج برش و نمش و خیلان قریب بیاید علاج کلف است الا آنکه اینها احتیاج بادویهٔ قوی الاسهال برای سود اندوه واجب است که طبیب استفسار نماید و در تنقیهٔ بدن از ماده سودا و بعد ازان تعاهد مواضع نقطه ها بادویهٔ قوی التحلیل کند **بصفت طلا** سیکنز تازه بابونه نیشکر تازه یا بکیتهٔ او آب تر کرده حل کنند و استعمال نمایند و بآب سبوس بشویند و از افتادن قرحه بر چهره حذر کنند و اگر آبله افتد راحت دهند و اگر زیاده کلف طول کند بران زلو بچسپانند که آن خونی را که اندران باشد امتصاص نماید علاج برش و نمش و خیلان قریب بیاید علاج کلف است الا آنکه اینها احتیاج بادویهٔ قوی الاسهال برای سود اندوه واجب است که طبیب استفسار نماید و در تنقیهٔ بدن از ماده سودا و بعد ازان تعاهد مواضع نقطه ها بادویهٔ قوی التحلیل کند **بصفت طلا** سیکنز تازه بابونه نیشکر تازه یا بکیتهٔ او آب تر کرده حل کنند و استعمال نمایند و بآب سبوس بشویند و از افتادن قرحه بر چهره حذر کنند و اگر آبله افتد راحت دهند و اگر زیاده کلف طول کند بران زلو بچسپانند که آن خونی را که اندران باشد امتصاص نماید علاج برش و نمش و خیلان قریب بیاید علاج کلف است الا آنکه اینها احتیاج بادویهٔ قوی الاسهال

گر دیوسقوریس الیاس گوید که کلف را در اول امر قصد قیفال یا سلیق و اخراج خون بقدر قوت کنند و اسهال اخلاط بمطبوخ افتیمون و فاریقون و حب ایارج و غرب مارا لجبن با بین سفوف نمایند با لیلهٔ سیاه و کابلی و بسفایج هر یک واحد ده درم نمک نفطی یکدرم افتیمون دو درم کوفته بیخته شربتی مثقال بمارا لجبن و بعد تنقیهٔ بدن از اخلاط محرقه موضع کلف را طلا بالیه حلایه عملها مثل این طلا کنند مقرحه خربزه قسط شیرین تخم جرجیر بورق فلفل حب الحلب مغز بادام تلخ مساوی کوفته بیخته بآب عصفر شب طلا کنند و صبح بشویند و دو سه نوبت دیگر همانست که در قول صاحب کامل گذشت و هرگاه کلف غلیظ است تخم باشد یک دو سه مثقال نقطه نشود بلکه احتیاج بشرب دوای قوی متواتر افتد پس حب افتیمون مطبوخ آن و مارا لجبن بسفوف مذکور هر روز بخورانند و مبالغه در طلا بادویهٔ قوی تر از سابق کنند و این طلای کلف متحکم است فلفل سیاه قسط تخم بادام تلخ بزور خربزه تخم ترب تخم جرجیر هر واحد یکدرم کندش سه درم همه را سائیده بآب ترب سرشته شب طلا کنند و صبح بآب مطبوخ سبوس بشویند و دیگر اطلیه همانست که در اقوال سابق گذشت و علاج برش و نمش و خیلان باید **ابو منصور** گوید که اگر کلف مائل بسرخی باشد فصد سر و کند بعده طبیخ افتیمون بعد ازان ایارج هر هندبا پس بر موضع آن تخم ترب مغز بادام تلخ در آرد با قلا و تخم خربزه و تخم مصطگی طلا کنند و در ایام راحت بالیلهٔ و سیاه هر واحد یکچندین نیم خردشکر همچند همه سفوف ساخته چهار درم نخورانند و اگر کلف سیاه باشد محتاج باسهال متواتر بطبیخ افتیمون و لزوم مارا لجبن بود و بالیلهٔ قویه مثل تخم جرجیر و خاک زیبق و فلفل و بلوره و زنجبار زند و زراوند و مویز بیخ و گوگرد و دارچینی و سلیخه و عاقرقرحا و آهک و قسط و تخم انجره و شکاعی اشیع و قرطمانی و زهرهٔ بقر و جزالسر و خردل و مانند آن طلا کنند و یا حب الحلب و بادام تلخ و مقل نرم سر کرده سرشته طلا کنند و یا گبر بزیندچینی و بسر کرده سرشته طلا نمایند و خون خرگوش گرم گرده طلا سازند و باقی اطلیه سابق مذکور شد و علاج نمش نیز فصد قیفال و نوشیدن طبیخ افتیمون و لزوم مارا لجبن ست و اطلیهٔ آن همانست که در قول ابو سهل گذشت **انطاکی** گوید که گاهی احتیاج بفصد افتد و الا تنقیه واجب بود و بعده اطلیه بهر دوای جالی منقی مثل خربزه و املاج و مغز خربزه و افسنتین و بادام تلخ و نوشادر مع خربزه در شی لبون کرده و تخم ترب بخور سوخته و سنا و مویز بیخ و بورق و کبریت و قفاء الحمار بکار برند هر چه ازینها بهم رسد بطریق طلا بعسل یا سرکه سرشته یا بطریق غسل بطبیخ آن و فعل این ادویه بحال انسان و اشخار قوی گردد **جیلانی** گوید که در کلف اولی آنست که فصد یا سلیق از جانب راست در زنان و فصد اسلیم در مردان کنند بعده اسهال بطبیخ بالیلهٔ و افتیمون و فاریقون و ایارج فیقرا یا مارا لجبن مع سفوف سودا و یاجب شبیار نمایند و شرب مصفیات خون مثل شربت آلو و عناب و مانند آن نفع میکند و سفوف افتیمون که در ذیل علاج مطلق مسطور شد با دوا و قیسکنجبین و مثل او آب نبات بن قرویه یا ب قوی النفع نوشته و بعد تنقیهٔ اطلیهٔ جالیه که آن در اقوال سابق گذشت بکار برند **دوای دیگر** برای کلف بگیرند بوست بیخ خربزه و آرد جو بیخ نی و پوست عدس و آرد باقلا فوفل و کف دریا و مامیران چینی مساوی همه را کوفته بیخته قدری رطابت بگیرند و بآب ترب سرشته طلا نمایند **دیگر** برای کلف بگیرند کبیر اسفرزه کندش بگجوده و سایند و شیر و خرما شیر خر سرشته بر رو طلا کنند دو ساعت بدارند بعده بآب گرم سبوس گندم جوش داده باشند بشویند و علاج برای کلف غلیظ حادث در روز است که گیرند

انگ تغلفل واندک بوره از منی وسه درم روغن بابک سایسیده بآب سرشته بر روطلا کنند و دیگر بگیرند انگ بوره از منی واندک استخوان کهنه سوخته وبسایند وبر روطلا کنند و دیگر بگیرند خرف نوه واندک حجر اخلفل کوفته بیخته بچهره طلا نمایند و دیگر بگیرند زمرد مسش با قلوا وجوهر مقشر تخم خربزه تخم خربزه هر واحد چهار درم قسط و بادام تلخ وبیخ سوسن وحب بلسان وکف دریا وزراوند مدحرج هر واحد دو درم تخم تلب و سنگ فلفل وکندش و سرگین کنجشک وانزروت هر واحد یکدرم همه را بابک سایسیده بآب سرشته هر روز بر روطلا کنند و آب بسوس بشویند و دیگر بگیرند بیضه مرغ سه عدد و در سرکه تند ترکنند تا آنکه نرم گردد بعد مع پوست آن بسایند و بدان آرد تمسن آرد جو داخته آن بقدر هر واحد دو درم مغز بادام مقشر و مغز تخم خربزه هر واحد سه درم زعفران نیم درم آمیزند و آزا دوئیه که کلف را ببرد است که گیرند دو درم سیماب مقتول در کف دست و مغز بادام مقشر بابک سایند تا مثل هم گردد و دوران سیماب مقتول خوب آمیزند بعد آنرا در گرفته بآب آمیخته بعد خروج از حمام برای هروان ودر شب با یام حیض برای زنان بر روطلا کنند که کلف را ببرد با دیگر برای کلف و نمش آرد تمسن سه درم تخم ترب و تخم خربزه مقشر و بسته و بادام تلخ و بورق و فلفل هر واحد دو درم داشتی یکدرم انشتی حل کرده با هم آمیخته بناق سازند و نزد وحاجت بگلاب سوده در شب طلای غلیظ کنند و صبح بطبیخ تخم خربزه و سوسن بنفشه خشک بشویند و تکمید موضع قبل حمام بآب گرم از پارچه پشمی سازند و با یران انکباب نمایند چنی که مرخ شود بعده عقب استعمال طلا کنند و بدانند که سیماب مقتول چون در اطلیه استعمال در کلف و نمش خیلان اکثر نفع بسیار کند حشی شرح اسباب مینویسد که حکیم عابد سرهندی گفته که چون کلف مرض قبیح ست لهذا واجب شد بر من که زاده و پنج نیز داستانه این فن بتحریر رسیده ذکر نمایم بر طبیب لازم ست که آنرا بعد تنقیه بالغه استعمال کند از انجمله این معفوف ست و آن در قول ابو منصور گذشت همواره بر نهار زخور انند و بر موضع کلف تخم ترب و مغز بادام تلخ و آرد باقلا و مغز تخم خربزه و سرگین کنجشک طلا کنند یا ایضا خون خرگوش گرم طلا نمایند صفت دوائیکه مازی تجربهٔ آن نموده سیماب دو درم بادام مقشر سه درم سیماب را بمغز بادام و انگ آب گرم بسایند تا کشته شود بعده مغز تخم خربزه برابر هر دو سوده آمیزند و طلا کنند و هر پندرروز بعد تجدید آن نمایند تا یکهفته نشویند بعده چون بشویند کلف زائل شده باشد و سه ماه این تجربه کردم و هر پندرروز یکمرتبه استعمال نمودم و کلف را قلع گردانید الا نوعی که آن بسرعت زائل میشود همچنین از عدم اعتناب از اشیای محرکه کلف بسرعت عود میکند و طلای دیگر که آنرا بسرعت قلع نماید نسخه آن همانست که در ان پوست بیضه داشتان ست و در قول گیلانی گذشت و دیگر بگیرند زیره جاموش و آزاد بنگ از هندی نکهین یافته طلا کنند که آنرا بسرد و گویند که این برص را ببرد و انچه در جمیع آثار سود او به تجربه کرده ام نوشیدن طبیخ پوست بیخ طرفا و شرکا بهمه بست روز تا چهل روز ست که آن قلع کلف نماید بغیر احتیاج بسوی چیزی دیگر از مشروبات و آن و صلابت طحال مذکور شده مصنف اقتباس نموده کلاول رگ باسلیق زنند و بعد سه چهار روز فصد اسلم کنند و بغاصله یازده روز تنقیه سودا مطبوخ افتیمون و شاهتره نمایند و اگر باقی ماند مارا بجبن نوشانند بعده مرق شیر با شربت افتیمون بدهند و این ضماد نمایند پوست خربزهٔ خشک و نارنگی و گل گز هر یک نه ماشه تخم کاسنی تخم زردیه هر یک یکنیم تولہ برروغن بادام و در روغن گل سرشته بکاربرند و تخم کاسنی در روغن گل سوده طلا کنند و مالیدن پوست نارنگی تازه همچنین شنبه که بر درخت کیلہ بود نافع و کلف را دفع موسم سرما یا در حالت حمل افتد حاجت معالجه ندارد و اگر بعد گذشتن سرما یا وضع حمل باقی ماند این ضماد نمایند تخم خربزه با پوست و مغز و گل خربزه تخم خربزه و گل بنفشه باهی هر یک سه ماشه در روغن گل آمیخته و بعد دو ساعت بآب دوغ دو باقلا شسته بر روغن یاسمین چرب نمایند حکیم کبیر علیخان علاج نواب فیض الله خان بهادر مغفور والی ریاست رامپور باین ضماد نمودند در یکهفته صحت کلی حاصل شد سحر الفاریک ماشه صندل سفید هفت ماشه بآب لیمون کاغذی سوده طلای رقیق سازند و اگر قدری مرهم داخلیون هم الند و بعد دو سه روز بآب گرم پوست بابک آشوبند و سوزش کند اول بر روغن گل چرب کرده مغز بادق هندی در شیر بیش سوده ضماد نمایند در یکهفته پوست صحیح برآید و صحت یابد و در برش و نمش که اکثر بسبب صنعتی و بخارات قوی از ضعف هضم حاصل افتد اول بحهت تنقیه معده در هفته سه مرتبه قی کنند بعده بحهت تنقیه بدن مسهلات بلغم دهند و بعد از تنقیه تقویت معده باطریقات نمایند

خیلان جمع خال ست کذا فی ابهندی تل گویند

و آن نقطه کوچک سیاه یا سرخ یا تیره رنگ بود که بر جلد حادث شود و فرق در خال و برش آنست که خال مجسم ذی حجم بلند از سطح بدن بود و سبب خال خلط سودا و دی علکر یا خون محترق ست که از هم رگها بیرون آمده زیر جلد محتبس شود و صلب نبی حجم گردد بسبب غاظ خود مثل صمغ که از شجر برآید و صلب گردد و چون صمغ افتیمون پسته و خال بیشتر مثل نمش و برش گاه گاه بود و آن لاعلاج ست و گاهی بعد ولادت عارض شود و زینت عضو بود مگر آنکه کثر نباشد علاج تدبیر این از قصد و مسهل سودا و اطلیه جالبه همانست

کرده رکلف سطوبرشد واگر ازان منقطع نگردد باید که آنرا اول سوزن برنند تاخون ازان برآید پس سرکه وگلاب بشنیده وکرین عمل نماینده تاخون تمام برآید وبعد داروی چالیه کرده باب کلف مذکور شد طلا کنند لیکن خالی کردن رنگ برنگ توت مُرخ باشد ازان تعرض نماید کرد زیرا که آن اکثر متولد در اطراف شرائین بود پس تم عرض آن با مین نماید ورنه جاده سودای بنوعی الدم وهلاکت گردد چنانچه حکایت کرده اشخصی را دیدم که بالای ساق او بر کنارهٔ شریان خال بود در اثنای قطع او شریان منقطع شد وخون بسیار برآمد وهلاک گردید بهرتقدیر بدواغ اوتمکن نداشت **ابن نوح** گوید که در خیلان گمبر بیوند نیکوست ودر ساون یا صلایه صاحب گوید که بسایند بر موضع آن طلا کنند ویا گیز بیوست که ریشهٔ آن بسر کوشو برنند وبا شاخ انگور تر بسوزند وبر طوبتی که ازان سیلان کند بران طلا نمایند وچون طلا کلا استعمال کنند بعد حمام با کمید آب گرم باید **ابن الیاس** گوید که علاج خیلان وبرش فشت فصد تیفال واخراج خون حسب قوت ست بعده سهمان مطبوخ افتیمون وغاریقون حصلهٔ ماج ولوغاذ یا دماء الجبن مقوی با فتیمون واصلاح حال خلط به تناول اغذیهٔ محمودهٔ مثل نخود وامثال آن وشعر نباید وام وحمام تمهود باکیان وحمامان ومزیده تجمم مرغ نمیرشت واداست حمامه ترطیب مزاج وبعده تنقیه بطلیخ که در کلف مذکور شد طلا نماینده وباقوی تر ازان بکار برند وباید که بعد طلا راه بدکلک موضع از آبیکه دران سوسن پرسیاوشان جوشانیده باشند باید کرد وگاهی خیلان غلیظ باشد وبا طلا تحلیل نشود ومحتاج بخلانیدن آهن سرخ واخراج خون وشستن بسرکه وتمک بعد ازان تخمید باطلیهٔ کلف باشد **ابن جنیدی** گوید که معالجهٔ فشر وبرش وخیلان باخراج خون از فصد بقدر قوت واحتیاج وفوشانیدن ماء الجبن بکنجین تمخیمین مقوی با فتیمون بکار برد واداست حمام وبا طریق مطبوخ بعد نضج پس اسهال مطبوخ افتیمون مقوی بغاریقون وبا ریاجات ومطبوخات کوران بسفایج وبلیلجات به افتیمون ومشاهیره باشد وبا طلیهٔ مذکوره در بهق اسود طلا کنند وگاهی این امراض از دفع بحرانی بود چنانچه اگر ماده او با وجود موسیت غلیظ نباشد وبا صحاجان تپ لگاهی در جمیع بدن بود گاهی مختص باطراف ایشان باشد

وشم

عبارت ست از آنکه جلد را بسوزنها بزنند وسرمه یا نیل دران بسایند ونطرون یا سیاهی یا آب گند تا مجز آن جاله بتا آنجا نقطهای کبود یا سبز پدید آید واین عمل اکثر زنان هنود بر سبیل زینت میکنند **علاج** اگر خواهند که آنرا دور کنند باید که اول بنطرون وآب گرم آنجا لله بعد ازان علک البطم بمسل نرم کرده بران نهند وسه روز بهمین نهج بعده خشک شده نمک خوب بمالند وباز علک البطم بران بندند تا آنکه سیاهی وشم تمامه مندرشود واگر امثال این موضع افتاد ونکند عسل بالا در وی گذارد ویه مقرحه بران نهند وچون عسل بالا در سوزن نزنند تا اثر بلا در خوب فرو نرود وبعد زوال آن بهمراهم سابق نهند ودو دوا نکه در باب کلف در قول شیخ گذشت نیز وشم را قلع نماید **ابو منصور** گوید که این طلا بران نمایند که خون بیست راند نیکوست چون بدان طلا کنند بگیرند زرنیخ زرد وگوزسنگ سرمه وکندر هر یکی نیم مثقال بسایند وبا سرکه بر انجی شم تاب کشیده تر بر وم بیست طلا بالای طلا مداوم کنند وزخم نمایند بعد سی روز بعده بنطرون وشع سته اعاده تدبیر کنند وسوزن بزنند وبران اشخاص دا آنکه باشیده به بندند وباز نهند اگر وی یک باشد وبا بیورق نشوند بران صمغ صنوبر بنهند وداده بر فرنگبار زده بعده بکشانند وبا بورق عسل بگیرند وبران نهند **ابن الیاس** گوید که گیرند نطرون وکندش صمغ اجاص سادی وکوفته بیخته بسه کرکه کمنه وعسل سرشند وبر موضع طلا کنند **گیلانی** گوید که این دوا قلع وشم کند گیرند صابون دود آب اشخاص حل کرده بدان بر موضع وشم کنانند نمایند که قلع کند والا دویه جاده قالعه چون دیگ بروبگ وفلفیون ودیگر آن طلا کنند بعد ازان معالجه قرحه نمایند.

خضرت وسواد

گاهی سبزی وسیاهی بسبب مرون خون زیر جلد بموضعی حادث شود واین بسبب ضربه یا سقطه بود که رگ باریک آنجا زیر جلد بشگافد وخون ازان برآید ومنجمد گردد ویا از خارج جراحتی افتد در پوست ورگ خون بفراغت نیاید وزیر پوست جمع شود چنانچه بعد از فصد عمیق مشهود میگردد **علاج** بعد سکون حرارت والم ضربه وسقطه برگ کرنب یا ترب یا پونه سبز وبا بنفشه نیخ داشق دیا نطرون مُرخ وسرکه ضماد کنند واگر این کفایت نکند آنموضع را بسوزن بزنند وخون ازان بالا کنند اگر جاده نباشد واگر جاده موجود سائل نشود جلد را از یک جانب بنوک نشتر شق کرده ازان جدا کنند پس آنرا بهمنگی از سوزن بیرون آرند بعد ازان موضع را نمک بمالند وبا نطرون وعلک البطم ضماد کنند وسبزی که بعد از فصد حادث شود از بستن خشک گردد ونان گرم زائل میگردد وبقول جرجانی انجیر بسرکه تر کرده اشخرون را که در جلد مانده باشد زائل کند **اقوال اطبا** سودی گوید که ضماد عسل مخلوط بنمک وکندر انماج محلول بآب وکندر امرنجوش وکندر انجدد وکندر آرد قرمز مسم مطبوخ وکندر آب دوقاق کندر وکندر اکمافیطوس وکندر اجریر بعسل وکندر اصبر وکندر اروغنهای خشک وکندر اپودینه وشتی وکندر آرد جاده پخته وشراب وضماد هاشا هزار احد فرمزا آنها ضرر ست

طبری گوید که علاج این بر وجوه ست انچه بعضی متاخرین انتخاب کرده اند قصد بریض و نوشانیدن این طبوخ ست آب عنب الثعلب و آب بادیان برآورده بخاک مدران بجوشانند بعد ازان بر موضع شسته بخرقه تنجیس حسب واجب دران بمالند وصاف کرده سطوح سقمونیای مشوی ربع درم با میران چینی دران حل کرده بنوشانند وامر میکنند بعد ازان بر موضع شسته مدران محاجم نهند تا کی خون محتقن برآید بعده گل رنبی وگل مختوم در سرکه حل کرده طلا نمایند و آنچه متقدمین گویند که این آثار از خلط مالش و حمام و ریختن آب گرم بران دریام بعیده زائل شود و گویند که سبز برین تا کی تحلیل کند اولی از شرطست و انچه من عالجه بدان میکنم بعضی از اختراع ست و بعض دیگر یا خوذ از کتب و دستور ایست که قصد بریض کنند و استفراغ فضول نمایند اگر غالب باشد بعده طلای موضع دائم بر وغن سوسن نمایند وگاهی طلای موضع بزنجبر مُرخ در سرکه حل کرده می نمایم وگاهی عسل با سوخته بسه کرکه طلا میکنم و از بهترین اشیا که درین آثار وغیر آن از شامه و خیلان استعمال کرده میشود اربع وغن است بگیرند سوسن آزاد و سوسن سفید هما بخوبی هر واحد دو طاقه و هزار چشمان پنجدرم موضع عرطنیثا یکدرم و این همه را در روغنی بجوشانند و بستر آنمانیت ست تا آنکه مهر آنرا دو بعده بدان موضع را طلا کنند که این تحلیل خون محتقن در مدت قلیل کند و دیدم که اهل البصره علاج این آثار باین چیزها میکنند بگیرند آرد کرسنه و آرد نخود و اشنان کبا مساوی بعده با یک شکر سفید و اندک زنجبر مُرخ و اندک سنگ فلفل و اندک سنگ سبوسید حل کرده بار یک بسایند و در سرکه که اندران اندک فلفل مع لعاب اسپغول حل شده باشد حل کرده ضماد نمایند و این خطا نمیکند و از مجربات مستحسنه گویند که برای سیاهی در چهره آید حلبه آرد جو آرد باطلا بنج سوسن آسمانجونی هر واحد پنج مثقال نوشادر و شق هر واحد دو مثقال الشق را با آب گرم حل کرده و باقی ادویه سوخته سرشته قرص سازند و قت حاجت یکی ازان در سفیده بیضه حل کرده استعمال نمایند دگاهی برای آثار در چهره استعمال میکنند آب حلبه و بدان طلای نمایند و یا مرارة الطبیع الکلیل الملک خیسانیده و دران مغز بادام سوده آمیخته طلا کنند و یا بگیرند و مغز تخم کدو و مغز خربزه سوده و در آب جایه طبوخ آمیخته طلا نمایند یا بگیرند برادهٔ عاج و آرد ترمس در آب خربزه حل کرده طلا کنند و یا بگیرند سفیداب مردار سنگ مسئول نشاسته سادی بمسل آمیخته طلا نمایند و یگر آرد باقلا آرد هر واحد چهار جزو ترمس پنج سوسن پنج نرگس هر واحد دو جزو صمغ یک جزو صمغ را با آب خربزه حل کرده با دو بیان سرشته طلا کنند و یگر بادام تشعر پنج مثقال کتیرا صمغ عربی هر واحد سه مثقال آرد باقلا پنج قوه آمیخته طلا کنند و ایضا برای قلع آثار سیاه از جلد عسل بلادر بروغن پسته حل کرده طلا نمایند و یا شرط زنند و بران رودی حاد بپاشند تا آنرا بخورد بعده معالجه بر هم نمایند **بوعلی سینا** مینویسد که آثار ضربه آثار سیاه را قلع میکند مردار سنگ سفید کرده و آرد اچیری از هر دو سه یا چهار مثقال طلا کنند و پنجمین مجر قلفل معروف چون طلا نمایند آرد انفع بین کنند و گذلک بقدا گر آرد افلفل الماء گویند و همچنین برگ کرنب و کنه رو ترب و بوره و نیلو طب و زنجبر هر واحد بشل آب کشنیز کرفس و اگر موضع را با یک دو بطون سُرخ مع سرکه تند بطوخ کنند آثار سبز زائل شود و همچنین کندر و نطرون و صبر قلع آثار بادنجانی نماید و افسنتین بمسل طلا کنند که ذلک ملک البطم و ایضا لادن و بابه که بر عضو چند روز بگذارند و ایضا مرهم دیاخیلون نیکوست طلا میکنند برای آن جیدست مغز بادام تلخ یکدرم صدف سوخته حوف سفید هر واحد دو درم ماش مقشر نیم درم نخود سفید مقشر دو درم ترمس نیم درم کف دریا یکدرم آستخوان بسیار کهنه یکدرم انزروت یکدرم سایبه بکشکاب جو شکر سرشته بزرد ابه مصفه طلا کنند **ایضا** حاکک خرف نر بر عضو طلا کنند و یکهفته بر وغن جوز **ایضا** نطرون اشق مر گلو کرد زر و مساوی ازان طلا بسرکه مکسر الحدت نماید تا قدحه کنند همچنین قیصوم لیاو سرگین کبوتر و صابون و کندر مساوی بسرکه طلا کنند **ایضا** شاخ گوزن سوخته سفیده شده و کندر و آرد ترمس آرد کرسنه و آرد باقلا مساوی اشق نوشادر بادام تلخ هر واحد ثلث جزو کتیرا صمغ هر واحد ربع جزو **ایضا** بعلک ضماد کنند بعده بگیرند نطرون و آبک و خاکستر چوب انگور و بعسل سرشته طلا کنند و این برای محو نشان و آثار قروح نیکوست وگاهی احتیاج بشرط افتد **همچو سی** گوید که برای قلع حضرت موضع را بنطرون بنشویند و بعلک الاناباط طلا نمایند و یا این همه را کنند نطرون کندش صمغ آلوسادی با ریک سایبه بعسل سرشته ضماد سازند و به بندند و هر سه روز تبدیل آن نمایند و غلایدن سوزن مسیح خون و الیدن نمک ضماد بنطرون و علک البطم قلع حضرت کند و بهترازین دوای حاد معروف بدریک ست چون نزدم طلای آن چند روز کنند تا موضع را بسوزد بعده روغن گاو دران نهند تپر هم بنسبت کم علاج کنند

آثار قروح وجدری

آنچه بر بدن بعد از قروح و آبله بماند اگر غلیظ و مختلط باشیای سمین بدن باشد و اگر ستوی بود و مردار سنگ اسفیداب کندر بروغن گل آمیخته ضماد نمایند و یا مرداسنگ سفیده با سکه بنده بگاه طلا کنند و اگر اثر قرحه ماند و شبند باقی ماند چربی بطم بمرداسفیلون آمیخته طلا کردن مفید بود و طلا پنبه کردن مر مردار سنگ را بحث جدری بر قول نجیب ستی گفت

سویدی گوید کہ ضماد فستقیہ بعسل و کذا بپودینہ نہری بشراب پختہ و کذا الادن در روغن گل یا شراب حل کردہ و کذا بادام تلخ و کذا انخواہ بعسل آمیختہ و کذا قطران کذا بیخ فی فارسی و کذا عرق و کذا بیخ قثاء الحمار خشک بسرکہ کذا آب بیخ شقاق النعمان و کذا عصارہ کرنب بشراب و کذا اقتشا کنند و کذا فاذانیا و کذا ریوند بسرکہ ہر دو حلتیت قروح نماید و ضماد گل خشخاش آشامیدنش قروح بر مرد از سنگ سفید مع روغن گل مبدلوست نمایند و ایران دیا خلیون سیچپاشند و یا ان سیوہ بخر با مر شتہ بران چسپانند و برای دور کردن آثار جدری و قروح مرد از سنگ مربی بیخ فی خشک آر روغن و استخوان کہنہ یا سوختہ آر و بزیج مفرتخم خربزہ حب البان قسط بلسان حلبہ تخم کتان آمیختہ طلا کنند **شیخ** میفرماید کہ ہمادویہ قویہ از انچہ ذکر شد ضعیف ان آثار قروح را نفع کنند و از ادویہ مذکورہ برای این مجوب پیہ خروآب بیخ فی تر یا ندک عسل و حبق بتمک طعام بسل سرشتہ است و فاشرا و روغن زیت بہتر تا غلیظ گردد و این مجرب ست و نیچنین ضماد با یہ صفت بگیر ہلیلہ سیاہ قسط مر از سنگ مسنون شبث کوفتہ سوختہ و بورق و شق ساییدہ استعمال کنند حتی کہ فش و کلف را نافع و ایضاً بگیر ند پشک شتر یا گوسفند کہنہ سفید و استخوان بوسیدہ و خرف نوشادر و نقاشا و تخم خربزہ و روغن خود ہر یک دہ جزو بیخ فی خشک بست جزو ترمس پنج جزو حب البان پانزدہ جزو بعار الشعیر سرشتہ طلا کنند و اگر دیر قسط و منورزراوند ہر دو احدہ جزو در فصل کنند بہتر باشد و معالجہ این آثار در بحث جدری اشارہ کردہ ایم **مجوسی** گوید کہ در آثار قروح و جدری مر از سنگ مربی و غیر آن کہ در قول ابو سہل گفتہ شت آب تخم خربزہ یا آب باقلا طلا کنند **دیگر** بگیر مولطلب و در زیت بہتر تا آنکہ غلیظ گردد بر موضع طلا نمایند و یا بگیر ند پیہ گوسفند خرد پیہ بط و بر موضع اثر ہبرات مالند کہ قلع آن کند و یا بگیر ند ہر غوز و بزہر و بقر و بہ اثر طلا کنند و یا بگیر ند عصارہ کرفس فراسیون و با یکدیگر بیامیزند سہل آمیختہ طلا نمایند۔

بادشنام

سرخی زشت و فاحش ست مشابہ سرخی کسی کہ از اضداد شہ و گر دد بر چہرہ و اطراف نظاہر شود و در قصہ صفادر سر ماوسرد می و گاہی با آن قرحہ بود و سبب وبا کردن سرخ ست نخاکشیر دمی را بزیر جلد و چون فاسد شود در جلد قرح پیدا کند اگر عرض این مرض بکسی باشد کہ خون او گرم سود اوی بود و اندا صلابہ او بعلل بکسی باشد کہ از خون او بارد تا بکر د و ہاشم علاج جراحات فصد بسر کند و استعمال سہل بار و یا طبیخ با یا نمایند و مدار الجلی نوشانند و یا آب شاہترہ مروق با نکبین یا قیقونی علوتیخان و بند بعدہ اطریفل شاہترہ علوتیخان خوانند و بخمر دسودہ در آب کشنیز سبز سرشتہ ضماد کنند و در تقشیع سام کوشتہ بحمار و این بجز برگ شاہترہ و تخم سبز و گاو سرو با و بان گل گز ہر یک سہ تولہ و اگر نشود تدبیر بتدبیر ابتدای جذام کنند و بر عضو بحامت نمایند و ذرلو بچپانند و عقب آن بچیزی درشت بخراشند تا از ان خون بسیار سیلان کند بعدہ خاک بحالہ تا خون باقی بگذارد و تعجیل شود و موضع خوانش قرحہ را ہر ہم ہمر و سرہم طلا کنند و نافعترین اشیا برای نجذاب خون باقی ماندہ در عضو نست کہ صابون طلا کنند و بگذارند تا خشک شود و خون را کہ بتہ بر کشد بعدہ با آب گرم بشویند و در رفع اثر ہبرات اعادہ آن نمایند تا آنکہ مادہ تمامہ بیرون آید جلد پاک بماند و مولودی ہرگز علاج نپذیرد **ابن الیاس** و نجندی بمینویسند کہ علاجش اخراج خون ست و ذرلو بہتر از حجامت ست و اما از فصد برای ازالہ امتلای عام چارہ نیست و صاحب و از نوشیدن آب سرد و تشنہ و خسہ خانہ و سکر و ہب شمال و ہوای بارد حذر کنند و ہر صبح بار بخمیر مایہ جوین ماورد یا دینار ی بنوشانند و تنقیہ بمطبوخی کنند کہ در ان بلیلجات و شاہترہ و افتیمون تربد باشد و مفرح بارد یاقوتی آنرا نفع بلیغ کند **کیمیائی** گوید کہ در مرض شدت تبرید مع تقویت نمایند خاصتہ تامع تبرید مسلس نافع است تجربہ باشد۔ و در بین مفرح بارد یاقوتی استعمال کردہ مرنفع بین نمود و فصد رگ بنی بعد فصد قیفال کثیر النفع ست و از خواص فصد ائیم ست کہ آن از الہ حمرت کریہ بحارث بروجہ نماید چون فصد این رگ نمایند کہ این سرخی آنرا نباشد این مرض وحمرت آنرا پدید شود و این از خواص ست و اما از لوکہ در این سرخی می چسپانند نباید بر دواث مادہ وحدت آن بس باید کرد اولا بصابون و انچہ طلا نمایند و ترک کنند حتی کہ امتصاص آن نماید بعدہ با آب گرم بشویند بغیر آنکہ بسوزد و در ہبرات اعادہ بران نمایند۔

غسادلون

یعنی تغیر رنگ از مجرای طبیعی بسوی آنکہ مشابہ غلط غالب باشد مثل زردی در سیاہان و غلبہ رصاحیت در بلغم و شدت سرخی در خون و تشبیہ الرئیس میفرماید کہ رنگ جلد تشکیل میشود و سیاہی بسبب آفتاب یا سردی یا ہوا یا تحمل و قلت استعمال ماء متادل طعامہای شور و گوشت نمک و یا استعمال خون بسودا و یت و تحمیل سوداء و بزردی بسبب یرقان کہ آن طول مراض عمو م و فقدان غذا کہ کثرت جماع و ادویہ ہ موار تا شد [illegible] آبہای ایستادہ ست و انیا کہ والت

ناخواه و کثرت شهید دلی و حتی که نظر بدان چنانچه گفته اند و سرکه دلمان اوزده کننده چهره است فدیره شرباً و لطوخاً بسرکه و طول مقام در دهانه که زیره بسیار دهان باشد و تشنگی بسیار تناول سرکه و خوردن گل حتی که سدود و قوبات عروق گفته اند و سیر تندی گوید که تغیر لون و کثرت یا از دفع طبیعت بود خلط مفسد لون بسیوی ظاهر جلد چنانچه در بحران است و یا از غلبه مخصوص در بدن و اختلاط او با خون مثل آنکه در بیرقان سیاه زرد عارض شود و یا از فساد خلط که اشتمال طحال چون از جنب سود از جگر ضعیف شود در مثل جگر چون از تمییز سود و یا صفرا از خون یا از دفع آنها بسوی مفارغ آنها ضعیف گردد و مثل معده چون از هضم تمام ضعیف شود و یا از سوء تدبیر یا اکل مشروب چنانچه سیاهی رنگ از کثرت خوردن پیاز و کرنب و زردی رنگ از کثرت تناول نخواه و زیره و افاویه و حارة حادث شود و از کلام مقرطط مفوم میشود که رنگ بدن تابع اخلاط بود چون متحرک بسوی عمق بدن نباشد طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که نظر کنند اگر رنگ کسی بسیاهی متغیر شده باشد باید آن اسباب قابل سودا یافته شود بسیاهی مانند بیرقان اسود باشد و الا حال طول مقام در آفتاب یا سردی یا هوای گرم یا قلت استعمال ادویه تناول ادویه حادة که گوید پیش همان باشد و هرگاه این اسباب نباشد نشود بسیاهی تناول آنچه از خون سودا دمیت باشد و اگر رنگ شخصی بزردی متغیر شده باشد باید آن اسباب بیرقان صفرا یافته شود از حال تقدم مطول مرض و غم و قصه ان غذا و کثرت جماع دادن جماع و قیام در هوای حاره و شرب آب غیر جاری و خوردن نانخواه و زیره و سرکه و گل بکثرت سوال کنند پس از اقرار هر کدام از این اسباب که نمایان بیش همان باشد و الا بحال جگر و معده نگاه کنند اگر دریکی از این هر دو عضو آفتی ضعف در افعال مخصوصه آن دریافت گردد بیش ضعف جگر یا معده باشد و اینصورت در رنگ سوء سفیدی هیئت رو دو در لون مکبود زردی اکثر باشد علاج اگر سبب فساد رنگ قبح طبیعت خلط مفسد الون را بظاهر جلد باشد تنقیه بمسهل موافق بخلط نمایند تا ذیقه جالبه چون آرد جو و اغذا و نخود و تخم تربد ایرسا و تخم خربزه و مغز بادام و نشاسته و کتیرا و بوره و مانند آن سوده باشیر آویخته طلا نمایند و بعد خشک شدن آب گرم بر شویند و یا قدری روغن گل افزوده در شب طلا کنند و صبح آرد نخود که در اراج منهل الطبیب باشد بالبه آب گرم بشویند و بر روغن با همین چرب ساز ند و بچمچین بدفعات استعمال نمایند و اگر بسبب کثرت ماده در بدن باشد تنقیه بدن از خلط فاسد موجب آن یعنی صفرا یا سودا نمایند چنانچه در بیرقان صفرا و سودا نوشته شد بعده اطلیه چالیه استعمال کنند و اگر سبب آن فساد احشا باشد بر تقویت آن که در باب ضعف معده و جگر و سپرز مسطور شد حسب حاجت بکار برند و اگر سبب طول قیام در آفتاب یا هوای گرم و سرد باشد استعمام نمایند و بآب گرم اکباب کنند و عقب آن ادویه چالیه بمالند و در گرمی هوا تبریز استعمال کنند و اگر سبب تناول اشیای متغیر لون باشد ترک آن نمایند و اگر سبب آن مقاسات مرض باشد تقویت بر دارند از خمیره مروارید و دواالمسک عرق عنبر و شربت یاقوت و اگر سبب نقصان غذا باشد تکثیر طعام مولد خون رقیق کشیده چون ماء اللحم بیضه نیم بشت دنخود و انجیر فربه بدهند و اگر از عرض باشد از آن نمایند و تفویض قلب کوشند و اگر بسبب کثرت جماع باشد ترک آن لازم دانند و اغذیه مولد خون خورانند و اگر بسبب جمع باشد تسکین الم کنند ذکر ادویه مفرده محسن لون کثرت خوردن پیاز بسرکه پرورده در تحریر وجه و تحسین لون مجرب سودیست و کثرت تناول کرفس الماء و کذا قراصیا و کذا جرجندبیدستر و کذا بابونه سیاه و کذا زنجبیل و کذا زنجبیل مسلوق و طبیب بروغن بادام و کذا زنجبیل و کذا حاشا و کذا پرسیاوشان کذا بیاز عنصل بریان و کذا حب الآس کذا حماما و کذا سرکه بتوسط بر کبریان باشد سوخته هر روز نیم مثقال تا سی روز تواتر هر دو احد محسن لون مزاج صفرت وجه است و اگر خبث الحمیه الحمرة مثل غبار سوده در صلایه دوازده باشد تسه در یک سی انداز مدبران زیت آنقدر که بگشت بالای آن باشد بریزند و جوش دهند تا ثلث آن برود و حرف با یک سوده یک وقیه آمیخته از آتش فرود آرند و هر روز یک مقعد بلیسند تحسین و تصفیه رنگ نماید و قبل از نشست که خوردن خبث الحمیه مدبر معاجین آن در شرح کردن رنگ و دفع زردی آن علیم النفعست و بتجربه راقم سیده و خلط سنبل هندی و کذا مرکز عنصل در اشیره و اغذیه و غسل جه از بیرسا و کذا بآبدر کرسنه و کذا بآبدر با اقلا و تخم تلبینه و کذا بآبدر بسبج و کذا بآبدر بتوسق طلای روغن نبق یا سوسن سوده زرد بر چهره و کذا غلی السمک بآبدر با اقلا و کذا زمیده گندم سفیده بیضه مدبرات و کذا ترمک اندرانی و آردجو با اقلا و کذا آردجو با آب غوره آمیخته و شب شیر لا سیما شیر زنان شیر بز و کذا آب بیخ خود و کذا انقوزه عذبه کذا لغر صرف هر روز بهمار و کذا اطلیه از بشیر بشک و کذا طلیه از نیلوفر سفید یک محسن لون ست مگویند که طلیدن برگ خربزه و گل آن بعدیل ست گذاشتن فرقد مطول بطبیخ شیطرج بر چهره روی مرخ کند ذکر ادویه مرکبه که تحسین رنگ نماید اشنه که برای طلای روغنی و ضعی دیر باقی آن معمول تر سنی تخم تربد تخم شاهتره چاکسو قسط شیرین حب الیلمان حسن یوسف یعنی کلی هر یک چهار ماشه مروارید نا سفته دو دانه سفیده کاشغری زرد نیم مدبرج بیخ سوسن شیطرج نوفره صعدطی زعفران آردجو آرد نخود بریان آردبیخ کندش تخم حرجیر کف دریا مغز تخم خربزه مقشر تخم کدو شیرین مغز بادام هر یک چهار ماشه کوفته

بیخته قرص سازند بکار برند ایضاً گاه جهت تصفیه تحسین لون برای خیر النساء بیگم تیار شده بود آرد جوار و باقلای مقشر کرده نشسته آرد و مساوی آرد نخود نشاسته آرد و مساوی یک ششم باقته مغز تخم خربزه یکتولا کتیرا صمغ باشد که قدری استعمال نمایند عمره مغز تخم تربز مغز بادام آرد و نیم مغز تخم خربزه چنقشده مغز تخم خیار خیشخاش سفید زیره سفید گاو گل سرخ گل بنفشه پوست نارنگی برگ بادنجان سرکاری گل بهل گل خطمی سفوف نموده بسیده صدف سوخته لعاب اسپغول لعاب بهدانه ایضاً زرد چوب برنگ کاهی بالا گیاهی مقشر ان مجموعه اشته سنبل الطیب عدد مطلب بیخ کبر سفایح بیخ فنی مامیران فوفل زنجبیل بشیر سوده دیگر پوست درخت سرس سورنجان بهیزج خودن شیر سوده دیگر پیاز عنصل تخم کنجی حسن یوسف قسط مروارید از روت ملک کف دریا سنبل الطیب گل ملتانی سفیداب قلمی اکلیل الملک ایر ساد یگر آرد عدس آرد تخود نقشر آرد شرشف آرد باقلا بادرخت برطا آرد تخم چوار آرد جوفنافاش سفید تخم مرغ آب بهوس شیر درخت انجیر روغن چنبیلی پوست تخم مرغ ایضاً بحث آثار جلدیه و تصفیه لون سفید آرد جوفنافاش مرده سنگ مغسول شماشه سرکه کهنه روغن چنبیلی هر یک دو تولا لیکه آلت کرده بر بدن جالنده غسول که جهت رفع زردی بشره بدیع فان مجرب صاحب تحفه است پیه بیاوشان شیخ ارشی مرزنجوش جمده بابونه آنجوان شبت ترشی تربچه مساوی جوشانیده بآب آن روی را مکرر بشوینند اقوال مهره شیخ میفرماید بدانکه هر چیز که تحریک خون و روح بسوی جلد میکند آن رونق و صفائی در سخ آنرا می پوشاند و بعینه آنچه جلای تخفیف می نماید جلد را رقیق تر میگرداند و علامات آنچه بر روی آن مرده باشد بلطف می زداید و خصوصاً اگر دران صنیع باشد بدان هم اختیاری می افتد بپوشیدن او از گرمی و سردی و هوا و اشیای محرک خون بسوی جلد بران همان چاره گزوده میکند یکی تبدیل خون خصوصاً رقیق دوم تنقیه خون سوم نشر خون بسطا و تبخیر یا حلبسوی خارج و تفتیح مجاری او چهارم تهذیب او بقسازه فضل بسوی خارج و اشیای محسن لون بطریق اول مثل تناول تخود و بیضه نیمبشت و ماء اللحوم و شراب ریحانی سست و تناول انجیر خون رقیق مندفع بسوی جلد پیدا میکند و بدین سبب بیش پیدا و بدن پیدا می نماید و از ناقهین کسی که رنگ او بدرگرد و دارا و ده کند رنگ او بر نگ اصلی عود کند یا نجیر خشک به پسر انتفاع باید کرد این هر دو خون لطیف و حرارت غریزی را بفزاید و از انجهت برای این مجرب ست اینست که چند روز متواتر بر ناقه شراب و نیم پخته و اشیائیکه تنقیه خون این عمل کنند مثل اطریفل صغیر و بلیله مزی ست چون بدوام استعمال نماید بلیله کابلی قوی تر از اطریفل ست و اشیائی که مبدء خون و نشر او این فعل کنند بیش حلاوت و فلفل و سعد و قرنفل ست چون بسطام افتد مثل زعفران باوجودانکه زعفران خون را رنگین نمیکند و خصوصاً در صفحه و شربت آن تا یکدرم ست و مثل نوفا گیرند دانهای خشک دو درم زعفران نیم درم و با شکر بخورند و ایضاً مزاج محسن لون ست و بعت بیوی از دو درم تا دو درم چون و سوقیصا خوب مخلوط کرده بنوشند تا مورث استعمال فاحش نگردد و آز بقول مثل ترب لبلاب و پیاز ست که رنب خاصه و ادمان اکل دو تو هم نیز و از افعال و حرکات اعتیاظ و غضب و جدال و ریاضت معتدله کشتی ست و ایضاً سرور و طرب بسطالدشایی مونس از افعال و اعمال مثل سماع خوش مجالست انظاف و ظراف و نظر بطرف اصناف مبادرت از بر بان در سبق و نظاره اسپ تاختن و اشیائیکه از خارج بجذب و نیز بحلالین فعل کنند لطوخات و سولات ست مرتبا آرد باقلای مقشور آرد جو کرسنه قارگندم و نشاسته آرد تخود خاصه و آرد عدس آرد بیخ و خری السماک ایر سا دلادن و ذخیر و کند بیضه طلائی و روغن آن و پوست بیضه گوشت صدف و مقل و مرتک و سفیداب بداده طلاج و استعمال بوسیده و محلب و فوفل طیب نیز در بن توتی تیز و بادام شیرین و تخم تخود تخم خیار و خربزه و قطف و کدو و آرد تخم ترب و تخم جرجیر و اکثر لست که چهره و رنگ را صاف و پاک میکند طلا بنشاسته و کتیرا با شیر هر روز بعصاره قنابری و زرد باوج بعصفر و شیر با که همان وقت روشیده باشند و طبیخ اطراف کوساله کردران مرا کرده باشند و طبیخ تخم صدف و سفیده بیضه و طبیخ حلبه و طبیخ اکلیل الملک غسول جید باقلائی مقشر سه ترس تخم ترب بغرتخم خربزه تخود نشاسته ازان غسول سازند عمره جید بگیرند آرد باقلا و آرد جو هر واحد یکچو و آرد تخود یکچو و ترس مقشر کتیرا نشاسته هر واحد یم درم خربزه دو درم جوز عنفران بقدر یکه رنگین کند شب طلا نمایند و صبح بطبیخ پوست خربزه بطبیخ نشفته و مانند آن بشویند و دیگر بگیرند بادام شیرین و کتیرا صمغ و آرد باقلا و ایر ساد غری السماک سادی و غری را در آب بقدر یکه همه را کافی باشد گداخته او به پیخته طلا سازند و دیگر آرد باقلا و جو و تخود و بیضه گندم بسفیدی بیضه طلا کنند و از چیزیکه تحلیه قوی کند بلیوس پیاز و بورق و نانخواه بصل ست و شق دو روغن بابونه دو بیضه سایه شدید تا تنقیه آلت و کبریت نیز و سرکس و سرکس دو سه ریخ سرکس عمره قوچه گیرند زد و اصفه و نیز تا غلیظ گردد پس ازان یک وقیه گیرند و بابن اده بیست شب سرگین گنجشک و آرد ترس آرد تخود و مغز تخم خربزه سوده با هم آمیخته طلا نمایند عمره دیگر کتیرا و انگبینه شاخی مثل غبار سوده و زعفران و ترس مغز پسته دانه هر واحد یک مثقال روغن بادام

طلا کنند چون هر شب بخورد ول سفید و زنجبل مشرح یازند و بشیر برنجبوه و طلا خایند و مصبر بشویند چوبسیار سرخ گردد لیکن باید که احتیاط باشد زیرا که زنجبل و بشیر و قرص میکنند پس مقدار او بسیار اندک و مقدار شیر زیاده کنند و ایل دریه قوی الحلاسیت را که در ابتدای جذام باشد و آنرا آشکنه و تشوز و تیمن چون بران استعمال کنند آنرا زائل کند و ابتدا از چیزیکه مختص بان است و بقوت تنقیه نماید نیست موم سفید بورق کندر گلوگرز رد مساوی بسرکه قرص سازند و خشک کرده نرم حاجت بسرکه و غسل استعمال نماید و کف بورق مدین بهتر از بورق ست و ایضاً بگیرند صابون دمشق هر واحد یکمثقال و در سه مثقال آب بگذارند و بران کنند مصطکی و فطرون مساوی نرم و قیه اندازند و شبانه و شب استعمال کنند و ایضاً آرد کرسنه و آرد خوشه و با قلا و بوتمر مساوی بسرکه یک یک جزو از صمغ و اصل سوسن نیم نیم جزو و قرص سازند و بیاشامند که چه انچه در کلف و برش و آبله و کلوروت خون نفع کند آن درین نفع قوی تر نماید و اند کی زان کفایت باشد مخجندی گوید کزردی رنگ گاه از مقاسات امراض صفراوی و غدد ان غدد اگر کثرت جماع داوجاع حادث شود بس تدبیر هر واحد ازان بچنین نماید که مناسب آن باشد از تناول الطیفه جیدالکموس از نطم مالکیان و چوزه آن و تشویه و فالی و وجدی و حبهای مفرحی و مزرده بیضه نیم پخت و تلیکه و پیاز و انگور پخته و استعمال حمام آب شیرین و اجتناب از بیداری و جماع و غضب و عقب و اند کی از شراب ریحانی نوشیدن و استعمال طلیه جالینوس بسوختی طلا تخم خربزه و خردل و مرمصطکی و کندر بشیر تازه کنند غمره مصفی رنگ دائم شیرین مقشر نشاسته کتیرا هریه آب عصفر آمیخته شب بمدد و طلا کنند و صبح آب گرم مطبوخ بفشند و بشویند گر مرد ی راسفید کند و از اغلاط فاسده پاک نماید آرد جوآرد نخود آرد باقلا نشاسته کتیرا تخم تربشیر سرشته بررد ی طلا کنند و صبح بطبیخ باقونه و بفشند و بشویند و یا گر چهره و سرخ گردانند زعفران فوته الصبح کندش مرکل مصطکی مساوی آب پیاز بلیوس سرشته شب ببرد و طلا نمایند و صبح با بگرم بشویند و گاهی احتیاج بتسویه و صیانت کردن آن بسبب مصلحت مورافتد زعفران آفتاب اهوال برغیر مشتمل گردد و طلا ایکه چهره را زرد گرداند زیره تر داب بصفر هر دو سوده بر چهره طلا کنند و در طعام زیره بسیار اندازند و دائم آنرا بپوشند و کثرت بیداری و قلت اکل از مصفرات لون ست طلا ایکه رنگ اسیاه گرداند نوره مردانگ آمیخته سرد طلا کنند که زنگ آنچنان سیاه کند که انقلاب او دشوار گردد و هر گاه اراده قلع او کنند بسرکه کهنه اندران اشنان سبز چوشانیده باشند بشویند و بصل و یا بشتر تیخ و یا بآرد جو بسرکه مکرر بمالند تا بحالت اولی عود کند ابو منصور گوید که برای سفید کردن رنگ بگیرند نشاسته و کتیرا و بشیر سرشته طلا کنند و هر گاه خشک شود بران اعاده طلا کنند تا یکهفته نمایند و یا گیرند آرد باقلا و کتیرا و بسفیدی بیضه آمیخته طلا نمایند و یا بدان هر دو روی را بشویند و آنچه از اغذیه رنگ را سفید و رقیق و صاف گرداند شیر خشخاش و اصناف ادویان و لبوب ست چون مغز بادام کهنه را زان بخورند حریره گاه رنگ را سفید کنند چون مداومت نمایند بگیرند شکر و در شیر حل کنند و ازان حریره بپزند و در روغن بادام بسازند قرص که زهبن عمل کنند بگیرند شیر و دران شکر حل کنند و دران روغن بادام و مغز اشخان اس و سفیدی بیضه خوب مخلوط سازند و بلعاب گندم سرشته بخورند و آن ماسویه گوید که مداومت خوردن کرنب تحسین لون نماید و خوردن نمک بسیار و طعام صفائی رنگ ببرد و محمد بن زکریا گفته که طلای چهره بمسل در شب و غسل او آب در روز رنگ پاک و صاف کند و آرد بن و چهره را بقصد یا کحل نطرون بریان یا سا سنبل الطیب هر یک یک وقیه بشویند صاف و نیک گرداند و آرد اغذیه که رنگ را سرخ و صاف کند نخود و آنچه خشک و تر ب و گندنا و نشاسته و بیاز و انار شیرین و گوشت و شراب سرخ و زردی بیضه خمک انگور و قوم و کرسنه و نیلوفر و زعفران ست و روغنهای خشک خاصته در تحریر لون و استحمام آب گرم شیرین رنگ را سرخ گرداند دوا ایکه رنگ را سرخ گرداند آنچه نرم نیست و تناول هر روز دو نیم درم نخود آن و تناول معجون احمر موصوف در باب علل جگر و همچنین معجون خبث الحدید و فغبوش رنگ را سرخ و صاف کند و خشخاش کوبیده را که چند روز شیر شب آمیخته بنوشند تحسین لون نماید و ایضاً خوردن خاکستر طرفا باشکر چند روز رنگ را سرخ گرداند و آنچه رنگ را زرد گرداند مقام در سوداویان حاره و شراب آب ایستاده و بیداری و ادویان خوردن سرکه است و تناول گل انگشت و زیره و انخوا خاصته تمام و اگلاند آنچه رنگ را سیاه کند آن تعرق آفتاب یا دیر تناول غذیه تکمین تعب ترک استحمام و طلای مصفره و سهر و در قول مخجندی گذشت طبری گوید که فساد بشره گاه عارض میشود برای نسان از دو سبب یکی از مرض و آن دو قسم ست یا از فساد اخلاط مثل طحال و کبد و صده و یا از رمیات طویله و الام شدیده و دوم از بدی غذا و سوء تدبیر و این همه اولا محتاج باصلاح غذا ست و اصلاح احشاء صبر باقه تا آنگه مضره او قوی گردد و خون او تازه شود و اگر بعد ازان فساد رنگ باقی ماند این مفاسد استعمال کنند بگیرند اشنان اصفهانی و آرد باسفالی و آبهره مس و آرد خوشه و مغز بادام مقشر و مغز سفرجل و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار و بادرنگ و کف دریا و گل کرد سفید یافته بشود و سادی همه بسایند بشیر تازه

دانند که عسل آمیخته شب بر روی طلا کنند و صبح بشویند گاهی این چهره شبرا بآمیخته بر روی طلا می‌آمیزند و بر پارچه طلا کرده بر روی می‌چسپانند بعد دفع کرم
آب گرم که در این سرطانات نهری جوشانیده باشند میشویند و این در تحسین لون بتغییر از اسباب مذکوره مانع النفع ست و اما تحسین لون عرائس اوان اصحاب پس گیرند
سفیداب اصفر کرازا سرب رصاص قلعی بیگیرند و روی شیر زنان حل کنند و بپنبه بدان بمالانند و روی را آب گرم شسته بحامه پاک کرده آن پنبه را بر روی او بمالند و بساعتی
روی را پوشیده بگذارند که این رنگ چهره صحیحان بسیار نیک کند و آن چیزیکه بدان تغییر رنگ بسوی سیاهی نزد حاجت او میکنند انیست که بگیرند جفت الحی را یدر شمل غبار
سوده و با عدس سوخته سوده آمیخته بر روی طلا خانید بعد در حمام داخل شوند و بران آب نیمگرم بر بدن بعد بر روی را بدست بمالند که این تغییر او سیاهی شبیه بالوان سودمیها
گردانده از آشیانیکه بدان رنگ را زر میکنند انیست که بگیرند زنیره کرمانی و بابع آن زرد چوب بسایند و آرد جواری آمیخته بر چهره طلا کنند بعد بآبیکه دران انجیر خیسانیده باشند بشویند
که این چهره را شمل رنگ مرغابان گردانده از چیزیکه بدان رنگ چهره سُرخ شبیه بشقرت گردانند انیست که بگیرند شیطرج هندی و دو سر کرچوش خفیف و هند بعد بعد خرنوب و ترنج
آلوده بدان ضرب خفیف متواتر بر چهره دهند که این روی را بسیا سُرخ کند بنحویکه معلوم شود که این سرخی از لون طبیعی اوست ابن الیاس گوید که هرگاه نگذاشت جابر بود
و اراده سفید کردن او بود در صبح جلاب انجیر سیاه ده درم و شرب سیب ده درم نهشته و غذا قلیه یا توابل از کوشت بره و گردن بز غالگذ تر یا پاژه و اطعمه
غلیظه مولده سودا و خاصه از نانخواه و کره یا روغن حذر کنند و عمره متعال تا نیکو گردد و از نخم خربزه و آرد تخم کدو و ساوی آرد جو و آرد تخم خود ساوی بشیر تازه سرشته بر چهره طلا
کنند و چون اراده سُرخ کردن روی باشد تدبیرش خوردن لحوم و حلویات و ترک تفرج شدید و ریاضت و تعب خواب زیاده و جماع ست و از سخوردن سیر و پیاز نگذرد و قاعده متوسطه
و استحمام کثیر آب گرم و دلک جهد در حمام بجوشه بدلک لین مستعمل کنند و چهره را بلک نرم اندکی سفیداب رنه طلا خانید گویند که این نسخه چهره را سفید کند و در هفته چهار روز
تخم خربزه آرد طلا آرد تخم خود بسوس جواری کثیرا هر دو اجود و جوز ترسی کجوز و بیدانه بارک سابیده بشب طلا کنند و صبح بشویند و سه روز با پنجروز این عمل کنند و بگیرند و بجا طلا دو
بادام شیرین و کثیرا آرد تخم خود با طلا سابیده عمام شیعه هر شب طلا خانید و صبح آب بسیار بشویند و بگیرند آرد جو بس و تخم خود با طلا آرد ترمس جوید با دام شیرین مقشر بسابیده
هر دو اجود کجوز کثیرا نیم خربزه بورق صناعت ربع خربزه بهر را بارک سوده بشیر تازه بسرشند و بر روی طلا کنند و بگشایند روز بدار ند بعده آبیکه دران سبوس آرد سفید جوشانیده باشند
بشویند دو سه بار اعاده آن کنند تا آنکه روی سفید گردد و بگیرند آرد جو بس و تخم خود با طلا آرد ترمس جوید با دام شیرین مقشر بسابیده
بارک سابیده آب سرشته چهره طلا کنند و قضیب بیرگ کرنب یا ترب یا پودینه تر قوی تر از انست و کسی از اینها تجربه چهره کند از مان خود بسیار شرم چهره سرخ شود و اکل فوم و سرکه مقل
و استحمام آب گرم بسیار کند چهره را دلک معتدل نماید و زنان را بوجود این تدابیر بر چهره خود بگذارند مرتبه از دلک خوب ساخته بارک سفیداب را بر روی طلا نمایند سه روز بدین گونه که
در شبانروز این مجربات جفت الحی مدبر با بیان صفت بگیرند جفت الحی دیکه در میانه یافته شود و در آتش سرخ کنند و در جل باده گاو نر ابسیده هفت بار سرخ نمایند بعده در
نقوع ترمس هفت مرتبه بعد ازان قراص بسابیده و خرطی سی نهند و بران برگ درخت پیپل پوشند و زیر و بالای او را پاچاک فتی نهاده آتش دهند تا آنکه قراص بسوزند و در آب لیمو
هفت بار پس سرکه هفت بار و همچنین در آبکامه سرد کنند بعده در آب گلیکوار اقراص ساخته به تور سابق بسوزند بعد ازان در شیر آکمه ترکنند و بدان بطوع سازند در غرفی کرده
گل حکمت نامیده در آتش پاکدشتی بپوشند و بر سر دشدان برآورده مار یک سوده بردارند و بقدر یکماشه بروغن گاو ثابت کرده بخورند دران مجرب جهت چیزهای بقعا پیر بن بیل بیست

حفظ جلد از آفتاب و باد و سردی

شیخ میفرماید لازم ست که بسفیدی بیضه یا آب صمغ یا بموم روغن طلا کنند و یا گیرند زمان بیسه و در آب تر کرده صاف نموده همچند آن سفیدی بیضه آمیخته بر چهره بمالند آنچه ذکر می کنیم
این عمل در سفر برای حفظ وجه از گرمی و سردی نافع ست کثیرا صمغ عربی را بعاب اسپغول خشک کرده لعاب بهمان مساوی بسفیده بیضه آمیخته خشک کنند بعده سوده بشیشه محکم
خرد نرم شده وقت بیرون طلا خانید و هنگام آرام بشویند و آیضا گلاب و آب تر کرده بر روی طلا کنند و این عمره با وجود منفعت مذکوره چهره را سفید نیز کند آرد تخم خود نشاسته کثیرا
بر روغن گل بانشجه کالیا آرد بیضه بشویند بعده طلا خانید نیز جابانی گویند که سفید پاکیزه و آب صمغ حل کنند با سپیده بیضه صمغ طلا کنند حکیم صادق علیمان مینویسد هر
در سفر باشند ضرور ست که رنگ روی آن تغییر نشود و باید که چیزی از نوع مثل لعاب اسپغول و کثیرا و صمغ عربی بر روی طلا خانید تا از اثر گرمی و سردی و غبار محفوظ ماند نان حقنه
و آب خیسانیده طلا نمودن نیز سفید بود و مالیدن موم روغن کم موم سفیداب روغن جنبیلی گداخته مکرر آب بشویند نیز بیان رسید مدت و بعضی طعم در بیان کیفیت اعمال میکنند بسیار خوب نمیشود

شقاق جلد واطراف ووجه

یعنی ترکیدن پوست بدن در هر موضع و دست و پا و دری سبب جمیع شقوق پوست جلد است و این پوست یا از اسباب خارجی باشد مثل گرمی مجفف یا باد منشف مذاوت یا سردی مکثف مجمد یا غسل با آب سرد یا آبهای قابض چون شبه و زاجها و امثال آن و یا از اسباب داخلی مثل سوء مزاج یابس سابق یا باده حاده و حریفه مجفف و اکثر حدوث شقوق از همین سبب است کسی را افتد که زیاده از حد اعمال حاره محلله کند بواسطه کثرت تحلیل رقیق ماده و بقول شیخ شقوق پای گاهی بسبب انجره رديه و گاهی بسبب سوء مزاج و تشف افتد و باگاهی بدان انتفاع گردد بسبب چیزی که از آن متحلل شود و بقول گیلانی حدیث این از نیوست سابق بسیار نادر بود و گاهی از حدت اغلاظ نیز حادث شود و صاحب کامل گوید که حدوث شقاق حادث در کفین از اهل قدمین بعقب از مرض سوداوی سوء مزاج یابس بهم دکه بر این مواضع غالبه آید و طبری گوید شقاق گرد عقب و دست حادث شود بسبب لازم نیست کسانرا تهاون نماید چه اگر آن بزرگ شود و مزمن گردد و از حرکت منع کند و سبب مجلد آن میس جلد و تشف اوست حتی که عضو منعطف سازد پس شق گردد و اکثر در سرما حادث شود و دوا کسی که دست و پای زردی او در گرما و سرما بهر دو تشقق گردد آن بسبب حدت خون بران و غلبه میموع آن بود و بعضی گویند که شقاق گاهی زنان را در نزدیکی یا وقات حیض و در افتادن آنها ایام مقرره حیض نابرجه فضلات باعالی دهانرا پوست مزاج هم میباشد و بسا باشد که همه بدن افرگیرد و چنانچه بعد آتشک بیشتر بود و چون کنده گردد احداث جذامی نماید و این نوع عسر العلاج میباشد و در اصحاب السقمای گفته میشود که برسا قوا و صیتین ایشان بسبب کثرت و رم و رشات تمدد جلد شقاق عارض شود از آن آب جاری گردید و این علامت ردی ست علاج آنچه از اسباب خارجی افتد تلیین مایلقه و طیات و اده ان مرطبه و شحوم نماید و هر چه برای حفظ جلد از آفتاب مسطور شد همه بخار نماید آنچه از اسباب داخلی بود تبدیل مزاج و ترطیب باو کشند و لعاب بهدانه با عرق شاهتره با شربت بنفشه و شیر زیره با عرق خاکشی و مربع افزودن معمول ست و اگر بسبب غلظ ردی باشد اول تنقیه بفصد و سهل سودا از ملینات و غیره کرده مارالجبن بدهند بعد ازان ترطیب بدن بنوشیدن شیر یا وخوردن روغنها و مالیدن مرطبات و قیر طیات باید کرد و اگر در قرب حیض افتد اول تا یکهفته نتواند استعمال فرمایند و در فصد هر روز صافی یا بض یا عرق النسا کنند و باقی تدبیر آنچه در احتباس حیض ذکر یافته بکار بندکه بحمد الله شقاق عارض از سر دی و حکه تابع آزار مجرب سودی ست و کذا اضماد و ملک ابطال مخلوط بزیت خوشبو و کذا زفت بزیت گداخته و کذا چربی بزباده گداخته بیامیزد تا سه مرتبه و کذا زیت فقیدا چراغ نهادن مجرب و دست **وضماد** سرطان در روغن کنجی پخته تا مهر شود و صاف نموده و موم دران نمرغن گداخته و کذا لک با عسل کرده و کذا اقاقیا و کذا روغن جلبه ده درم موم ده درم مرکذا لعاب جلبه بروغن گل و کذا انجیر گوفته در زیت و موم و کذا زفت زیت و موم و کذا اعصاب بریان نعسل و کذا لعاب المحلب با کذا روغن سفرجل بموم و کذا روغن بادام یا روغن گل بسندروس و کذا آب برگ انجیر سپند و روغن زیت و موم زرد و کذا باد بنجان کرد رخت زده باشد بر روغن کنان پخته تا مهر شود صاف کرده موم زرد افشانده نموده و کذا اکلیل الملک و پوست انار و عدس با پوست او و بسل پخته و کذا زعفران و مر و دقاق کند و کذا صدف سوخته بروغن کنجد و موم زرد آمیخته و یا روغن گاو مخلوط کرده که مجرب ست و کذا آب برگ گاو تازه و شحم عسل با هم پخته و کذا مصطکی در زیت گداخته و کذا صبر سوخته بزیت آمیخته و کذا سپاه کیان بجد ستر شقاق با آب گرم و کذا حدید را بریک سوده بقیر طی با زیت و موم آمیخته **ومطبوخ** عصاره چغندر یا آب مطبوخ آن و کذا طبیخ شلجم و کذا طبیخ کرفس کذا طبیخ کرنب و کذا طبیخ کرسنه و اصناف شقاق عارض از زیر دست **و یگر** برای شقاق که بسبب مادر دست و پا افتد صابون لاهوری با آب سا یده بطب و قت خواب شقاق پر کنند و صبح با آب گرم بشویند عمل کشیب کفایت میکند **و یگر** برای شقاقیکه بعد ازام مرض از آتشک دست و پا بهم برفلفل سیاه نیم پا و شب با آب گرم تر کرده نگاهدارند و صبح چرب شانیده دست و پا را دران نگاهدارند تا دو سه ساعت و عمل چند روز نا بالکل ائل شود **و یگر** حرام مغز بار و غن کنجد تازه برای شقاق مجربست و کذا شحم بوم و روغن کنجد مجرب **و یگر** برای شقاق دست و پا مجرب آنچه گرم طبیخ قسط اطراف اسباعت بدانند پس مغز بوم بماند و بجا مهر پوشند اغلب جا جت بکلی نیفتد ایشان

شیرخشت بسرای ترقید پای مفید است **و یکر** خنا با عسل کرده ضماد نمایند و بعد سه چهار گهری مرکرده و دفن بیدانجیر بجا بگذارند **ایضاً** یکه حب شقاق انجیرا یکه محمد زمان ستنج صبر سقوطری با خط سیاه بمالند و دست را تنگ بمانند **ایضاً** گاه حب شقاق مزمن بیچ بیدانجیر چند دم مرد و دفن بعین بیچ شانند تا شل قطران شود سه روز همچنان اضافه نموده طبخ دهند تا غلیظ شود پس موضع شقاق را بآب گرم نرم کرده و رنگاک شقاق بچکانند و اگر قوی تر خواهند سندروس مقدار مرکب اضافه کنند **قیروطی** برای ترقید و نرم دست و پا که از سرما بود و آب نبرد چند روغن گل یک یک تولچه موم سفید پیه گردو بزر روغن بابونه هر یک سیر طی بپزند و سخته موسخته با هم کرده **ایضاً** که شقاق دور شتی چهره و دست و پا را نافع است کتیرا در ضماد چهره موم سفید سه درم روغن بادام یا روغن گل معمولی موم سفید و پیه گداخته کتیرا ده دانه فلفل کوفته در بادیان بمالند و گزنشاسته و لعاب بهدانه و پیه مرغابی و شنگرف اضافه نمایند بعد گردد **موم روغن** برای شقاق دست و پا و خشکی آنها از **بحر الجواهر** حکیم احمد خان گل خطمی یک قبضه گل بنفشه نیم توله خشکانده در دو توله پیه گردو بزنجار توله موم سفید کهنه دو توله یا بنفشه روغن چنبیلی چهار توله **اکمل خطی** در چهار چوبه و گلاب بنفشه راشب اب ترکنند و لعاب آن بگیرند و از خشکانده و نرم نرم کوفته و شیره برآورند و موم و پیه را در روغن گداخته با دیگر مذکوره بستور مرتب سازند **مرهم شقاق بحر صاحب تحفه** و نهایت موثر در بهبودی خون و تقشر آن و شقاق لب اطراف و مقعد و جرب و نرم آتشک شقاق چیا پایان آزموده است **علک البطم** سه درم پیه بیدانجیر دوازده درم روغن گل ضاعف گداخته استوال بمانند و بعضی نرفانی طب سه درم مصطکی و مقل هر یک دو درم موم سه درم پیه سه درم روغن بیدانجیر ده درم **مرهم** دافع شقاق پاشنه و انگشتان پا که بمندی بنوایند گیرند دران روغن زرد هر واحد یک دام موم پاودام اول موم در روغن گداخته دال سوده انداخته بگذارند و پا را بر آتش ملایم تا روزی سه چهار بپزند نرم پرسازند و در نسخه دیگر و دان روغن چهار دام و موم نیم دام است **اقوال خذاق** شیخ میفرماید که در علاج عام شقوق واجب است که تنقیه نمایند اگر خلط ردی باشد و تبدیل مزاج کنند اگر مزاج پیش نشده و در دهنها نبوشند خصوصاً روغن کنجی بمقشر تا یکیوم او قیه هر روز در آب افشرده انگور و یا در نقوع سویز شیرین چند روز متواتر و همچنین طبیخ سه طامات نهری آب و شکر و مدار است مالش روغن کنند و اگر از شری باشد آزا طبیخ شبلم و برگ چغندر و طبیخ او و خصوصاً قیروطیات آزامها و اشحم مسه روغنه مغز نافع کند و اگر از گرمی باشد قیروطیات بارده رطبه ضروب بعصارات باردهٔ رطبه و اصلاح غذا و استحمام با تخم کدو و تخم خشخاش و تخم خربزه و تخم خیار سبز با بقیروطیات و شحوم و امخاخ و روغن گاو و بز و گوسفند طلا کنند و این شقوق واقع از میز از ال کند چیپا یدن اشیای باردیکه شامل بیضه و پیاز و آما از الشقوق حادث است پس از اوده ریحیه برای آن نیست که گیرند در دریای بریان و علک البطم و شحم شامل سه یا کیان و مرغابی و مسل آمیخته دیگیرند مانوخام شامل نمایند سوده بصفع بطم بر آتش گداخته آمیخته دگویند که چرب کردن نافع وقت خواب دیگذاشتن پنبه بروغن آلوده و موساران سترو بسیار نافع است **و شقوق پای** اگر ممکن بود ازاله او با دوام نهادن پای در آب گرم و مالش ابر مضفها و تحمیر کنند و خصوصاً تحم نرد بقر و حرام مغز موم اندک قوام کرده و **ایضاً** روغن بیدانجیر در روغن پایچه و روغن حسینی کهن یا یک طلا نفع است و در روغن کاز نجلی دنبه و قت مالش اوبر آتش ملایم بپزند بسیار نیکوست و خاصیت بطبیخ حرمل سرشته شیرخ اگر مکرر چند بدان علاج کنند پس اگر فائده نشود و احتیاج شود بپر کردن او دیه مغز به گداخته تا نافع شود چنانچه اطباء معالجه آن میکنند بعد استحمام و نهادن پای در آب گرم باید کرد ان کتیرا مثل غبار سوده پر کنند که این عجیب است و **ایضاً** اگر ندوم در روغن کنجی **علک البطم** و سپیدهٔ سالمه و جمع کرده پر کنند که این نیز عجیب است و **ایضاً** طرفان کنجی سوده بسیار عجیب است و کندر سوده با دبان و شحوم خیلی سود مند دارد **ایضاً** طلا بمرطان سوخته سوده بروغن زیت و ان شقاق و تهاالنفع واسرع ست دیا گیرند مغز پیاز مغصل در زیت بجوشانند و دران علک البطم بگدازند و در شقوق نهند و **ایضاً** علک البطم در دست تنها بغایت مفید ست و **ایضاً** گیرند آرد مغز تخم بیدانجیر با ندک آب سوده و در پاشنه لزوم آن نمایند و تضمید روغن بیدانجیر برای شقاق مزمن متقرح نیکوست حرا گیرند مغز مرد موم مزبور سنگ و موم مزبور مسل آمیخته از اقوام ساز مدتیا طرطان مغزی و روغن کنجد پیز ند و بران طلا کنند و **ایضاً** گیرند دو دنبی بیت پیه بط و علک البطم و علج جدید مجوف بران نشست که گیرند نرگیتا و شل غبار بسایند و بسفایج نصف وزن آن و کمر با و کندر هر دو سه برابر احد ثلث آن و علک البطم همچنین کتیرا حمد ابرو روغن بیدانجیر جمع کرده مستعمال نمایند و گویند هیچ کسی که استعمال مالش روغن بدهن هر شب بالا فاصله نماید از شقاق آزادایمن کند و علاج شقوق دست بطلاء خفیف شقوق پای نمایند و علاج شقوق بیان آن گذشتن شل آن کند و خاص برای او انیست که از بسفایج شل غبار سوده ضماد سازند **صاحب کامل** گوید که ایرج اشقاق بیچ را نافع ست موم سفید و روغن گداخته دران کتیرا سوده انداخته بچوبه طلا نمایند **و یکر** موم نیم روغن گل نیم نطافی طب پیه بط و نشاسته کتیرا و لباب بهدانه و خشک سوده موم و پیه بر روغن گداخته او به بران مانند ازند و بر اول مل کنند.

وصبح وشام بر شقاق طلا کنند بعد از انکه چهره را با آب نیم گرم بشویند و در حمام داخل شوند و با آب سبوس جواری بشویند تا انگیزه مردی زیت در دران اندک رفت بگذارند چهره طلا کنند تا بگیرد بعد از دو روز دیگر و علاک البطم و چهره اگداخته بر چهره و لب طلا نمایند هرگاه آثار شقاق عارض شده باشد تا بگیرد بر شاخ گوزن سوخته باریک سوده و با پیه زیر ران شقاق طلا کنند **بطری** گوید که علاج شقاق باشد انیست که بگیرد سبوس گندم و آنچه خرزه کوفته در آفتاب بجوشانند بعد به پای دران نهند و بشویند و بعد نرم شدن بخرقه زشت یا بکار دارد که خشک نخواهد شد حتی که شقاق دهوالی آن از جلد پاک گردد بعد به پارچه نظیف نماید و شق را باین مرهم الکبس کنند بگیرد پیه گوسفند نمک و کمی اندر ان رفت وطلا نماید تا حرکت نکند بسیار مفید است و بر ین مداومت کنند که صحت تمام بخشد و چون صحت یابد آرد اپاک کنند و بر ذفت و مازو سوده و پوست انار کهنه کنند که این قسم بیشتر حاصل کند و هر روز طلا کنند و بعد ازین بعد زوال و البته می باید که کسی که معتاد شقوق باشد در ماشه باید که در ابتدای فصل خریف فصد کنند بعد جوشانده ۱۱ و سوم روغن استعمال نمایند و پای بپالایند بقدر یکشبی بدارند و بعد ازان موزه پوشند و هر روز البته نگاهدارند که از ین امل شود و در اندک مدت متلمس گردد و گاهی باین طور علاج کرده میشود که بگیرند مغز پنبه دانه و با ریک ساییده بران پنبه زیر گداخته اندازند و هر دو را بار یکبوند و بدسته باون بمالند تا مخلوط شود و شقوق مرهم گردد پس موضع شقوق طلا نمایند که این در یکروز صحت بخشد **و اما شقاق انگشتان و پشت** پا را باین روغن علاج کنند که زفت را بر روغن بموشانند پس بگذارند تا روغن بالای آن آید چون سرد شود بعد آن روغن را بگیرند و از ان سوم روغن ساخته بر شقاق دست و انگشتان طلا کنند که این در یکروز تسکین کفایت کند چون از هیچ احتراز نماینده اگر این تر نکند باید که اول شقاق را در حمام بشویند پاک کنند بعد به از پارچه نشف کرده بموم روغن مذکور طلا کنند و از هوا محفوظ دارند بعد از پوشیدن دستانه در سانیدن دو آب مختلف بران اگر گرم و سرد و اگر برآب سرد مداومت نمایند از شقاق سالم ماند و اما کسی که دست و پای چهره او در گرما و سرما هر دو شقوق گردد و این بسبب صعبت خون و غلبه مزمن بلغم باشد و علاجش استفراغ خفیف ست بعد به نوشیدن ماء الجبن و روغن بادام شیرین و مویز تبه بیرمطب معتدل برای خون کفنده مشغول شیدن ماء الشعیر و خوردن چوزه مرغ و پاچه و غذایه مانند آن **ابن نوح** گوید که شقاق و تقشر پاشنه از یبوست غالب بود و علاجش انیست که پیه بز بگیرد زنده بران مازو سوده انداخته در هاون بمالند تا هموار گردد و در شقاق بر کنند تا بگیرد پاچه و دران اندک قند انداخته بپزند تا غلیظ گردد و بران نهند و بگیرند روغن موم بر آب مزبور بپزند و مغز شاهبلوط و کاکنج او مازو با هم آمیخته بران نهند و با موم چسبیده الش کنند اگر این فائده نکند ساعتی نیک آب گرم نهند بعده ایضا این نسخه که یکدل وقیه مرواند کاسه کرده در یکدل میت بپزند تا غلیظ شود بعد ازان یک قیه بازدو نیم اوقیه کتیرا دران انداخته در هاون بمالند و استعمال کنند و یا بگیرند روغن موم و آب مزبور بپزند و مغز شاهبلوط و مازو و کتیرا دران بمقدار لایق سه نسخه مذکور شقاق او مضمحل کنند و بعد از زدودن پیه بعد از گرفتن بدست و پای و جمیع بدن عالم گردد و علاجش انست که روغن کنجد با روغن بادام شیرین بگیرند هر یکی بقدر بست درم شیر اب تیغ مالی با آب انگور سفید رقیق بوشند بعد ازان برای تنقیه طبوخ افتیمون بوشند بعده یکهفته دیگر روغن بیاشامند و قصد استعمال مرطب بدن کنند باغذیه و استحمام با آب شیرین و مالش و غسلهای مرطب نماید و در حمام بسبوس جوشانیده باشند و با هم آمیخته باشند و دو قواصاحب کامل گذشت بمالند و بعد از حمام داخل شوند و بتیرگاه شقاق زمرگ دو کتیرا مشک سرخ سوده بران بپاشند و بعد ازان نیم بیشست **ابن الیاس** گوید که انچه از اسباب خارجی بود بگیرند سوم صاف در روغن بنفشه و مغز ساق گاو و خطمی سوده و کتیرا و صمغ آلوساوی سودنی راسوده و گداخته با هم آمیخته موضع متشقق را بدان طلا کنند و یا موضع را با گرم گرم که دران بنفشه و بابونه جوشانیده باشند بشویند و انچه از اسباب داخلی باشد تنقیه غلط مصفف بمطبوخ افتیمون بطریق مایلیه زدودن بقوی بافتیمون تردد کنند و از اطعمه غلیظه مولد سودا حذر نماینده باغذیه محمود الکیموس غذا سازند و هر روز شیر تازه یک قیه بنوشند و هر روز در حمام داخل شوند و با آب گرم که دران بنفشه و خطمی و بابونه جوشانیده باشند بر بدن بزنند و بعد از شستن روغن گل بعد خروج از حمام نمایند و بر موضع متشقق مغز ساق بقر و پیه بایکان و بط و موم زرد بیاکان و نشاسته گوساله بمهذانه طلا کنند و یا گیرند موم صاف و روغن مغز ساق گاو و روغن بادام شیرین و روغن گل بنفشه و پیه آلیمنه و اندک قلیای طلب نداخته بر چهره که جلد او شق گردد طلا نمایند و بگیرند روغن گل و روغن بنفشه و روغن پیه بط و مرغابی و روغن پیه بز دران شاخ گوزن سوخته سوده آمیزند و بر ران شق طلا کنند بر ران پوست بیفزایند و در شقاق دست و پا و عقب ضما دزفت و کذا علاک البطم که در قول صاحب کامل گذشت طلا کنند و کهنه سوده بروغن بنفشه بپزند طلا نمایند و بگیرند خشک نیک سوده هر روز دو بار طلا کنند و هر گاه شقاق بزرگ بین باشد با موم آلیشه و تنقیه بدان بعد نضج علاج بمنفعه مطبوخ افتیمون یا سب آن بمطبوخ خیلیکه کنند

دوا لحم حمام استعمال نمایند و یا غذیه مرطبه مثل پاچه گوسفند و بیدی غذا سازند و یا اخضاب پای بعضی ادویه مسهوله و حقنه بسوده سرشته باید کرد و در تشقق مقعد گیز مرغن بنفشه و منزسلق گاو و موم سفید و روغن گاو و بهره گاه افتد مرا سنگ بران انداخته بر تشقاق یا شته طلا کنند و اقطاعی گوید که در علاج تشقق بسبب خارج مثل آفتاب و سیاست مجففات مثل زرنیخ کفایت میکند صرف شحم و لعابات و روغنهای بسبب افضل کز انسداد خلط و صدت و بود تشقیه اصلاح غذا نمایند بعد ازان طلا کنند و از اشیای مختصه بتشقاق چهره روغنهای طب لعاب بهدانه سست و بتشقاق لب روغن حنا و بنفشه بتشقاق ست و دویه خشک سوده بتشقاق پای بها و روغن خاکستر بلوط و اشحم و موم و ادهان و زفت و مرهم افیون و خاکستر شاخ گوزن مرهم سنگ های مطلق تشقق ست و کذا قشف و شحوم ایلاقی گوید که اگر سفید اب از زیر و یا سرب و فن سندروس بسیار شند و در طرقیدگی پر کنند نافع بود و اگر دست و پا بای زمستا تر قیده باشد تشلج لرزیدن حالی کنند و موم و روغن زیتون نهند و بر خاکستر گرم بپزند و طلا کنند و اگر تشلج پاره کنند و در سر و چشم شانند و ضماد کنند و ابانه کیلانی گوید که در تشقق حادث داوه قبل از تنقیه مبادرت بحمام نکنند بلکه تاخیر او تاخیر تنقیه بدان نماید و مالش سکبا نافع تر و در شدن البان ایستادن بران بسیار نافع و تنطیل بطبیخ بنفشه صبح و شام خیلی سود مند و سعوط بروغن بنفشه و مالش جمیع مفاصل و اتان بموم روغن نافع ست و روغن معمول از سندروس و من بین با منفعت بین دارد و کذا تشقاق دهن غازه و رحم را که بیرون افتد و روغن کتان بیزند تا غلیظ گردد پس شقاق را بچکانند و انچه رعایت آن بعد معالجه ضرر است نیست که موزه بپوشند و پای را از غبار و خاک محفوظ دارند و گاهی بورق بصل آمیخته چند بار می چسپانند و نفع میکند و گاهی صمغ صنوبر بران الصاق می نمایند و ره رندبران میگذارند و الکرانی چیزی که شود و تیج بدان کنند بعد به موضع بپوشند

تقشف و تقشر جلد یعنی خشونت و درشتی پوست و جدا شدن پوسته های باریک از جلد

سبب تقشف جلد خلط سودا وی ست که از احتراق رطوبت و باد و یا از تبخیر آن بقوله شود و پس اگر دران حدت و تقشف نباشد و الا بای خاتش بود و سبب تقشر جلد نیز باد و سودا وی محترق ست اگر چه این هر دو نزاع باشند و اندران این بدون خانیه تعلق نبود و گاهی تقشر قدیمین از افادیت موزه پشمی و امثالی در شت بود و گاهی از جلد پیشانی تقشور یا بریک جدا شود و باد که در کمک بود و آن مرض معروف بجکاک المجبهه ست و در بحث قوا بدر قول طبری سطور شد علاج تدبیر این امراض جلد نماید یعنی تنقیه بدن مسهل سودا و ما الجبن جوارش ترنجبین و ترنجبین و ترنجبین و

تا آنکه روغن بنفشه گردد بعد ازین روغن را سرکه آنقدر جوشانند که این خارش و تقشر جلد زائل کند و لازم است که صاحب این مرض از هوای تفشت و تحمام آب یک ماه باشد یا هر چند نماید ایضاً او گوید که تقشر جلد که او را الجید جمیدن نامند قریب بتقشف جلد است و سبب فاعل هر دو قریب یکدیگر است غیر آنکه غلط موجب تقشر جلد لزاع بود بدین غلط یا خون باشد که حدت پذیرد و از آن عفونت حریفه سیانیه رویداد بطوبت بود که متعفن شود و حدت یابد یا صفرا حاد یا کیفیت لذاع باشد و یا سوداء شدید الحرارت بسبب احتراق غلط بود و هر سبب که این اسباب باشد علاج واحد است و تغییر دران اندک بود و مرض معالج بر این دو گونه که مقابل این اسباب کنند جمع میکنم پس می باید که فصد مرض از هر رود دست او کنند اگر تولد دلالت کند میان هر دو فصد فاصله کند از یکهفته و بعد فصد تنقیه باین طبوخ نمایند افسنتین مغث دو درم شاهتره تر هندی از یک دخم پاک کرده پوست اهلیله زرد هر چهار عدد بست درم پر سیاوشان دو درم تخم نیلوفر پانزده درم آلوی صد و عناب چهل عدد در دو رطل آب یک کف بر گل مطبق یک کف لک کرده بپزند چون هر چهار عدد یک رطل صفر آید صاف کرده بالای آن خبز یرم شکر و نبجبین یرم روغن بادام شیرین انداخته بنوشند و دو سه مرتبه این طبوخ تنقیه نمایند تا آنکه قوت او قریب بسقوط گردد و از غذا بر اسفیدباج مرتب بگردن بغاله و برنج دیر آن اقتصار و روز دوا ناشتن کند و از اسفاناج و هندوانه و خوردن ترتوقی امتناع کنند تا قوت او باز آید پس اگر قوت بیند دو مرض زائل نشود در فصل ربیع باشد یا الجبن مصنوع از انتیتوس اهلیله زرد و پوست بنوشانند و با تنقیه او و بسیار نماید و غذا و ادام شرب با الجبن نیز مانند مرتب پیاپی بغاله و لحم بچه مرغ باشد و این را الجبن نامند و در هفت روز دیا شانه یکبار کند اگر نه ۱۰ سال بران اصرار نماید یا کند و الا در صورت این ملازمان قطع کنند و بگسیفر حلی بنوشانند پس اگر سکنجبین معدهٔ او را قرع یا معای او را لذع کند تا آنکه مزاج او اعتدال یابد بعد اعتدال لزوم دهند حتی که شربات و تابست روز تمام شود بعد ازان قطع کنند و بمزاج او نظر نمایند اگر مزاج حدت پذیرد دم شربات و الشعیر بسحلاب کنند تا آنکه مزاج او اعتدال یابد بعد اعتدال لزوم دهند و الشعیر بدین چیزی را کرد جلد باشد خارج کند و در روغن بنفشه و روغن نیلوفر هم اندکی را طبیعت تنها مائل کردن غلط بسطح بدن یارد آنست هرگاه حاد باشد و امر بغول حمام در هر سه روز یکبار کنند و بدن او را بسپیدهٔ مرده یا آرد باقلا یا آرد ماش خود یا تخم عنزروه یا خیار و بادرنگ کوفته یا آب گل سپید و خیاره بادرنگ کوفته انشرده هم الله بپس این مرض این مریض شک اهل شود و در احیست که عنایت طبیب او را در حفظ غلیظ و حریفه و حاد و اتم باشد و بعضی او ائل نگرکرده اند اکنون آبرد گندم و باقلا یخ تقشر بسیار طبخ داده بر روغن بادام شیرین خود دن این مرض ازائل کنند اما ابو الیاس گوید که در تقشر جلد هر صبح شربت بنفشه و تربخبین هر واحده دو درم حل کرده بنوشند و غذا مرورد او ماش مغذا دام و نخود ساز ند و دشش و زبرین نبج سلوک نمایند و هرگاه نضج تام در قاروره پدید آید تنقیه بدن باین طبوخ کنند بنفشه خشک اهلیله کابلی هر دو سیاه هر واحد پنج درم سنای مکی هفت درم سپیدانج ترنجبین که گونه گل سرخ نیلوفر تخم کاسنی اصل السوس تقشر کوفته هر واحد سه درم اسطوخودوس چهار درم مویز منقی ده درم آلو سیاه و خلاب و بستان هر واحد بست عدد هیله اسه سلاب آب بجوش تا نیک طبخ آید دران طبوخ خیارشنبر تربخبین هر واحد پانزده درم بالیده صاف کرده سحرگاه بنوشند و بعد اسهال در آخر روز بزروه ماش نخود و منغز ادام و گوشت پیچ مرغ و ماکیان می طبخ نمایند غذا سازند و بعد تنقیه تام طیب بدن بما و الجبن کنند و در هر هفته دو مرتبه حمام استعمال کنند و بعد خروج از حمام الش بدن بروغن بنفشه و روغن بادام شیرین می نمودن کنند و نمایند و یا گیرند روغن بنفشه و روغن کدو و روغن مغز ساق بقرور و غن پسته بسیط و ماکیان و بزدوسم سفید و ازان قیروطی ساخته بر بدن ها لند و صاحب از اغذیه غلیظه بپرهیزد و از محرق اخلاط خورد و امراض مهل نگذارد چه گاهی مودی بجذام میگردد سعید گوید که علاج تقشر جلد و تنقیط آن با صلاح اغذیه کنند زیرا که اکثر این مرض کسی افتد که در دام ملوکات رذیه غایه و کسی که چرک بدن او کثرت نماید و کسی که از حمام کم کند و ترطیب ترک نماید و امثال شیای یابس کند پس اگر بدن مختلی از خون ردی باشد فصد مریض کنند و اگر غالب نبود خون بود اسهال او نمایند و ادام مرهل حمام کنند و تعدیل غذای او نمایند و اسفیدباج چوزهٔ مرغ دهند و بعد ازان اطلیه استعمال کنند و این علاج تقشر جلد را نافع میکند مرا شک قدوس بیخ سوسن آهنگ بخوی دیخ کرم ابیض معروف بقاتل این همه را کوفته بخته بر روغن گل طلا ساز ند بعد طلا مریض را در حمام کنند پس اگر فضلات حادث از تنقیط مملو جامیت باشد بشگافند و زرداب بیرون آرند و بر موضع مرداسنگ بگل رخام و قلعیای فضه بر روغن گل نهند تا صحت گردد

چهاجن واپرس

خشونتی ست مرخ یا سیاه رنگ که در دست و پا بهر سه و جلد تو بر تو شل قوبا تقشر شود گاهی در تمام بدن نیز حادث گردد و اکثر بعد زوال مرض آتشک از خود دران تشنجات افتد بیشتر بدو که محترقات علاج هر چیزی تعدیل تنقیه در بحث آتشک مذکور شد عسب چاجت بکار بند همابون عرانی را بگلاب سا بیده طلا نماید و بعد یکدو ساعت

آب گرم بنشویند و اعانهٔ آن کنند و دیگر او دیگر مضرره و مرکبه نافع این مرض که تعلق می آید خشت بجهت تحلیل آرند بجوز نافع چه این پوست مغیلان پوست دخت انبه هر یکه نیم آنار و در دو لیتر آب اندر دیگ سر گرفته بجوشانند بعد ساعت دو پیمانه بخار آن بدست و پا رسانند و آب گرم آن دست و پا را بشویند پس سبکدا و بمالند **نوع دیگر** کنالی خرد را بیخ در دار کرده شاخ بیزه بیزه کرده آب در آوند گلی بدستور جوشانیده دست و پای مریض بر دغن گاو چرب کرده مالیده بخار آن گیرند هر گاه آب نیم گرم بماند دست و پا بشویند **نوع دیگر** پوست درخت نیم یکدام قومطری تلخ یک عدد هر دو را کوفته در چهار لیتر آب بجوشانند تا نصف بماند دست را بخار آن بدارند و بعضی نیم دام کاهی پهن کرده اند **نوع دیگر** فلفل سیاه را در آب جوشانیده بمضمون مکوث را بخار آن بدارند بالله کنه بدان آب تر کرده بران گذارند خرقهٔ که بشکل قوما بر دست و پا بمعضی دیگر بعد از کشک حارث شود رفع گردد و **ایضاً** نافع چاهی بر سر سل قومی الارتعست تخم خشخاش سفید و شیرینش یا در آب ساییده صبح و شام هر دو وقت بمالند در ده روز صحت کامل حاصل شود **ایضاً** بالای خمیر بالا سوده آمیخته بر کف دست مالیده باشند **ایضاً** شیر بز یا گاو نیم آتا جوش دهند و سرکه انگوری نیم پاو در آن آمیزند هر گاه شیر پاره شود از پارچهٔ لک لک آب دوصاف کرده در شیشه بدارند و مهر آب بدفعات مالیده باشند **ایضاً** نوشادر و روغن تلخ بسایند و بر دست و پا بمالند **ایضاً** شیر آک یکقطره با یکقطره روغن کنجد حل کرده بر دست بمالند در یکهفته صحت یابد **ایضاً** شیر آک در ظرف گلی بگیرند و فلفل گرد ساییده در آن آمیخته بمالند **ایضاً** که چاپا یا نفع تمام دارد دیگر نوشته یعنی که قدر یکنیم پاو دوکوبنه باشد دلیه شود دو دیگچی دهن وسیع انداخته آب بقدر مطلوب بار انداز تمر بیجوشانند تا خوب شود و آب آید بعد به آتش ملایم بپزند تا آب آنقدر گرم بماند که دست دران توان نهاد پس ستاره دران درآرند و اندرون آب بدان دو استاره را بهم بمالند و آب بدستور گرم باشد همچنین کیسا پس کنند لعبه دوست برآورده تا چهار گهری روغن زرد بر دست بمالند بعد ازان بهار چه پیچیده زیر لحاف دو گهری بدارند اگر هم بماند در دو سه روز آنرا گرم کرده بهمان نهج بمالند و شب بهمان نهج بمالند و اگر بعد یکروز زیاده حاجت نمی افتد و اگر چاهن در تمام بدن باشد همان قدر قسط زیاده گیرند در دیگ کلان جوشانیده دران بدستور نشسته روغن بمالند و در ایمکه از بیاض الدم مرحوم منقول است نال کما نا رشیر بیش سایید و هر روز و شب پنج شش بار بمالند پرس اگر اسوداد سودا در دست بهم پرسد بر دو هفته درد میکند و دیگر برای پرس که در دست میشود و کپور و پوست صندل سفید صندل سرخ هر یک یک تولم را سنگ کیا شه روغن گاو ده تولم را روغن بیخ انبه دو پیمانه آب شسته او دو پیمانه ساییده آمیخته ضماد می نموده باشند **روغن جهت چاهن** بگیرد دو تولم سیندور چهار تولم سنگ ملی هشت تولم روغن کنجد نیم سیر اول روغن را بجوشانند چون کف بنشیند سیندور بیندازند بعد یکساعت بگیرند و چون از یکساعت دیگر سنگ اندر فرو دارند وقت مختفی در دست و پا بهر جا که باشد باین روغن غالیه دست و پا را گرم سازند و دو گهری چرب کرده با هم مالیده برآتش گرم کرده باشند **ضماد و بالی جهت چاهن** برگ حنا کشنیز خشک شبتانی پیه بز یا گاو ساییده ضماد غالیه و برگ هر دو تخته کرده باشد نهاده بیارچه پیچیده بنشویند و همچنین چند روز بعمل آرند **طلا** برای چاهن مجرب حکیم احمد خان بارکته اجوائین ساسانی هر یک یکدام روغن گاو چهار دام در ظرف سفالی چوب نیم سه روز تخته غالیه بعد ازان طلا کرده بآتش گرمی دهند **ایضاً** بفش سفید و هر یک یکدام زرنیخ زرد صبغه طوطری هر یک نیم دام مغز تخم تربز یکدام سریش اباقری آب بآتش حل کنند و اجزا را کوفته تخته غالیه دل غالیه تا شام هم شود قدری دران گاهی بر کپور و برص و وضح شقاق گذارند تا هفت روز **ایضاً** خاکستر قرقره خار انبه شکوفه یکدام سه روز در مسکه گاو دل کرده جمله را بسنگ مدار بر روغن دار آبی بیدیه بمالند هم برای چاهن مجرب حکیم شریف خان صاحب کلی نخشه بلیته کلطی هر چوبه بهر یک کتوله روغن جنبلی ده تولم چیزی گرده بنوم سفید آرد بوم سفید ساسان گاه هر یک یک لیه بیاورند آب آنچه بقدر مرهم دیگر برای پرس چهار تا نیم سیر خته آمیخته هر یک خرد کیلی کنند هم خرد کنند تا هم خرد شود بعد روغن تخم مرغ مصفی جا بجا

صحیح جلد یعنی خراشیدگی پوست بدن

واین گاهی در هر دو گاهی بی درم دگاهم جلد خراشیده شود و منقطع گردد و یا متعلق باشد و محتاج بالصاق گردد و بقیه اطبای صحیح جلد از سابها چار نشیده شود چنانچه از زخم چیزی شدت برخیزد یا برشت یا برسر و قوع بدن را از لغزیدن ازالی بالای سوار بلی شیء یان و یا از تنگی موزه و شرک نعلین و یا از کشیدن سیمان بر بدن و گاهی زیاب اخلاط بهم برسد **علاج** اگر بسبب ملاقات اشیای درشت و یا بسبب بلی سپ و یا بسبب تنگی موزه و مانند آن پوست بدن خراشیده و شود فصد کنند و عرقه ما بجلاب کرده بران نهند بعد ازان هر دو را نگل گل ارمنی ساییده بگلاب و روغن گل آمیخته طلا نمایند و یا روغن گل بمالند و گل سرخ در گرد مورد هر ساییده بران پاشند و یا مرهم سفید اکا فوری نهند و اگر چرم نکنه گرد نیز پاش میباشد از آنرا سوزانند و بروغن گل آمیخته طلا کنند خراشی کسب سوزه حارث شود نافع بود و همچنین الیدن کردی سوخته نیز عجیب است و عجایبات دارد برف سرکه کرده روغن بنفشه و اندکی کافور آمیخته طلا کردن برای سوختگی که کشیده بدن

ریسمان دقیق شود سفید بود و اگر بسبب تق حاد پوست کج ران و اطراف خصیه و خانه خوابیده شود باید که کمیلا و خاکستر برگ حنا در روغن حنا آمیخته ضماد کنند و با حکاک گرب و سفیده از یزد و مداسنگ در روغن حنا طلا غایت نافع بود و مرکند و مدام الاخوین مرد سنگ ابر سوده پاشیدن نیز مفید است **اقوال اطبا** سوید می گوید که در وی پوست قاقمی سوخته و کذا صنوبر صفار و کنار یه خشک سوخته و کذا گلنار و کذا سوم سوخته و مصطکا و خاکستر کاغذ که در آبیه باکیان و پیاز سوده و کذا آب انار خام و آب اشنان بجوش برای مجرح نافعست **طبری** گوید که علاج مجرح دقیق جراحات کاذتی موزه و انچه از سواری آب حادث شود قریب یکدیگرست باید که تقیه اصحاب اوزار فصد کنند بعد از انکه موضع را بآب حار و آب سرد تکرار کرده سر فرا نهند پس گاه رقت و رشح نرود آب کبر شود و علاج بقعه با بیخ کنند بگیرند مرد سنگ ابار بزغ هر دو اصد کیوز زرد چوب نیم خرد بعده سوم در روغن گل گذرانند تا کش فرود آورده او یه خشک سوده آمیخته حل سازند بعد ران اندرک اندرک بول الطفل بزنند بر موضع استعمال نمایند که این حسن تاثیر مجربست و بعضی اطبا سفیده بیضه مرغ بول الطفل می آمیزند و این بهر تسکین مجرح و حرقت بهترست غیر آنکه بدرت صحت طول می انجامد و از آنچه بمجرح طلای مغایر این مرهمست گیند زرد سه بیضه سوده یک اندک گاو قدری روغن گل اندافته این روغنها بیضه بران بریزند و الهام حرکت دهند و دران آتش باشد حتی که منقطع شود بعد و دران آمیزند و بعد از ان بر آمیزند و بعد از ان اندک سرکه کهنه و اندک روغن گل اندر افزند و حل کنند بعد از ان طلا کنند قدری بران بپوشند و بران بپیچانند و این منشف چرک قطع صدید و اجرب ست **و اما** نفاطات را باید که بسوزن بشگافند و جلد او بدیران گذارند و گیرند حب المعلم بشعر با یک سوده مغزان خطمی را بجاوری بادوی بکوبند و بران موضع بندند که نشکند و کند و جلد را بگرداگرد نشکند و جلد

خشک کند بجنبا نامع درهم بست واز لطوبات وخصوصاً چون شقاق از سلخ حادث شده باشد آب عدس مطبوخ کرسنه وعدس وآب بحر تمیم سخت تقویت بدروی خشک کرده باشد اما اگر جلد متمایل شود مفتاح بخ وعرعر وقند بجز یکه دران تخفیف ونفع قوی بود ودرین امر دشوار تر باشد ابو منصور در باب جع ومقرر میدارد که هرگاه موضعی از بدن سخت شده باید که بمبادرت هنگام تشریح قاشه بران آب سرد مقدار کشیر بریزند تا اگر گرمی او ساکن شود وکثیف نماید واگر ممکن نبود بران خرقه کتان در گلاب تر کرده سرد نموده انداز ند هر گاه گرم شود اعاده او کنند وهمچون گرمی وحدت تسکین یابد مرهم سنگ بگلاب سود دهد بران طلا کنند واگر هکه وجع وحرقت باشد علاج برهم سفید انجا بند تا از انفاطات حادث از ضغطه موزه لابشگافند پس گلاب ان ریزند بعده بعضض وقاقیا یا گل ارمنی یا جاوشیر یا یک سوده طلا کنند یا گلنار یا یک سوده بپاشند وما بقر حقت اقاقیا بسر کسوده طلا نمایند وبشش بزیا جل ضماد کنند وبعد بشش موزش خاکستر چوب زیر پاپوش کهنه بعد چوب کوچ منع بروغن گل بپاشند بر بندند ابن الیاس گوید که اگر زنجبیل جلبه چربی عظیم باخارش ودرد حادث شود علاجش فصد باسلیق واخراج خون بقدر قوت وسن فصل ست وبعد سکون درد وخارش رخه مبلول بگلاب بر سر کرده بران نهند وبا مرهم سرد سنگ محلول سفیده را زیاده سرد مرتبا تر بدچوب وموم صاف وروغن نفته وروغن گل وسفیده بیضه بران گذارند وبر سر جل حادث از تعاب بمدارند ولعاب اسپغول واعاب تخم خربق وروغن گل را وروغن بنفشه بامدک کافور قدیم وملی ساخته طلا کنند وگاهی سخ وشقیقل وکنج را زماروند مصطکی بتناسب اصباغ حق طلا نماید شود پس مصبح جلاب از عناب وعدد وبنفشه بخیر زم شکر سفیده ودرک بنوشند وضماد لعرور ماش خورند بعد از ان تنقیه بدن بمطبوخ فواکه یا جوشانده شکنند وازتناول لحوم وحلویات واغذیه وادویه حاره وحریفه حذر کنند بعده بر بدن روغن خایسیده خاکستر خایسانده یا گیزندبرگ بید خشک گل سرخ ونبفشه ومرداسنگ ساوی وکوفته بیخته بران پاشند چرجانی گوید که موضع خراش را بمرینه کنند تا سرمی هوا بدان رسد وبیخ بران بمالند وطبیخ وقنع آن سخت سود مند بود وشش سکباب کنند وبران موضع نهند وزم ودرد را بسر دو دست گرداند

امراض شعر مینی وما یمائیه که تعلق بمو دارد

حزاز که آنرا بربنیز گویند وبعضی طباقشون نامند که عفنی اودر سر پائی قریب مشابه بسوسن باشد که از جلبه سر حد الشود وبسیش بار دوات وزنج سرخ یا فساد مزاج بهم بدن بسبب غلبه اخلاط یا غیر ذالک یا سودا ویه محترقه ویا بسبب بخارات رديه تفرقه بسوی سر از بدن اخلاط وتشنج میفرماید که حزاز اعنی بسوسه که در سر پیدا میشود وقسمی از تقرحات خفیف بست که بسر اعارض گردد یا بسبب دیگر در مزاج او عارض شود تا بنیز خاص مرسطح اعلی از جلد در روی تراوانست که نوبت وتقرحه کردن وفساد نمودن وناشف رسیدن وزاده که آنرا بوریقه یا خوره سودا دی نیامند وگاهی بسبب مزاج سر بود که از بدن رسد فاسد گردد وگاهی صرف بیوست عارض مزاج سر شود پس از ان پیدا کند وعلامت شرعی بدن جید بود وگاهی بشرکت عضوی یا سائر بدن باشد وذاطاکی گوید که اطلاق اسم حزاز بر قوباکرده میشود الا اکثر استعمال اطلاق حزاز بر انست که مخصوص سر باشد وقوبا بر غیر ان واز مشاهد خلط زیر جلد سر حادث میشود پس اگر همه بدن صحیح باشد خلط مخصوص سر بود والا بشرکت باشد وسبب بادی او هر خلط ست که کیفیت او فاسد گردد وکسی که تشخیص او بیلغم خواهد آن تحکم ست وقوران او هر نیچ یکند مثل خول ردی الکیفیت واگر چه طب باشد مثل مهدوانه وغلیظ مثل قالا وهر قید حریف وسبب فاعلی حرارت محترقه ست صورت او اسم خشنه تر مایخیر وعلیتها واسلاخ جلد ومساوات شعر علامتش انست که اگر طب باشد پس اگر تر باشد افراط بود در کبار شد والا اگر غلیظ مائل بسفیدی بود از بلغم باشد ویا مائل بسرخی بود از صفرا خون باشد والا بالعکس وقول جالینوس که از جزاز حادث از صفرا رطوبات قیق مترشح میشود ظاهر امراد او صفرای ممزج بقیض رطوبات باشد واگر چه حسی بود مخالف امتست که در بین مش قطعی الدلالت بالوان چیز یکه از ان خارج شود بر ماده او بوده وسعید گوید که استدلال بر غلبه بلغم از سفیدی رنگ حزاز وجلبه سر چنانکه خواهد گفت یا صفرای محترقه بسیاهی یا شقرت یا غیرت رنگ توان کرد وسن مزاج وتدبیر سابق نیز دلالت بر ماده موجبه نماید وطبری گوید که این علامت را نخالف گویند واین از بخارات رطوبات متصعده قیقه میشود واین مسلم انواع دارد بعضی جلبه سر ست جالینوس گرده که این مرض بهمه بدن عارض میشود الا اکثر عروض آن در سر وحاجبین بیشتر باشد واکثر این علت کسی را حادث میشود که در سر مادات رطوبات ومزاج دماغ او رطب بود وگویند که این مثل اکثر دصبیان را مشایخ عارض شود علاج اگر اندک نبود سر را زاده یه حالیه مثل آب چقندر آرد نخود خطمی سوس گندم با سرکه آمیخته بشویند وروغن خشخاش وروغن کدو بخالف یا آرد گرسنه وترمس بلعاب اسپغول مخرج ساخته ویا مغز خوزینه وتخم آن وآرد بادام والا وسوس مالیده بشویند پس روغن بخالف واگر بسیار دو مزمن بود فاصل بلغم دسودا دهند بعد از ان ادویه حالیه در سر انداز ند قدری بر ان تعاهد کنند وبا دویه قوی الجلا مثل آرد نخود وبورق وبورق وحلیه ترکیب دهند وخرد ان مویز بیخ سر کنجبده بشویند وبار دیگر چیزی از زوجات مثل روغن خشخاش وخطمی وکتیرا وطباشیر ماند آن طلا کنند واگر زهره زیاده گردد بر موضع آرد نخود آب چغندر

چهل درم بابونه آمیخته طلا خایه نافع بود و ایضاً نمک بره گاو در روغن سرشته مالیدن گذاشت و شنیده آمیخته و همچنین بسنگره آمله پوست بلیله چرک آهن نخل پشکری مساوی در سرکه سوده و ایضاً نمک بار یک سوده بروغن گل آمیخته مالیدن نافع مجرب و شنگ کهکر ده بیه سرخ الله و بعد دو پاس سر بشویند نافع مجرب و رویانیدن موی بر بالای خزانه محول حکیم علوی خان ست آرد نخود چهل درم علبه بورق نان بپزش گندم زجاج سفید سوده هر یک هشت درم گل خطمی شش درم کوفته در سرکه خمر که ممزوج آب باشد سر شته سه مالند و از روغن گل ممزوج بسرکه خمر مجرب کنند اقوال حکما سودی گوید که ضماد عصاره شجره الی مالک تا خجر ذر متواتر مجرب من ست و گذاموم را برآتش نرم کرده بدان خراز اگیب نخاید و هر گاه موم سرد شود باز گرم کنند و اعاده کنند بدین فعل تا سی پنج مرتبه کنند تا آنگه خراز پوستی که بالای وست پاک گردد بعده شخصی روزه دار موم را بانخاید و بر خراز مالیده کند و همچنین تا سه فرد متصل بهم آرند بالخاصیت آن نافع و مجرب من ست و ایضاً ضماد دشاب هر یک تر یاخشک و فسل سر بطبیخ آن مجرب و گذا پاز عنصل در زیت بجوشانند که قریب قطن رسد پس باز در کنند و در زیت گوگرد زرد و موم افزوده قیروطی سازند برای خراز مجربات ست و طلای زرد روغن بادام تلخ و گذامر می آب چقندر و گذا سکستر سیاه دشان و گذا حد الامن آب چقندر سخته و گذا پیاز بلپوس سرکه گذا زعایج سوخته بروغن نبق و گذا اشق بسرکه عنصل حل کرده و تنکار آمیخته بعده خراشیدن خراز و گذا نرمل و مسل و گذا خراز آلان نفراست بروغن گل آمیخته و گذا برگ نیل و گذا برگ کبر بسرکه و گذا سپند بزفشاوی و کندر و گذا افوه الصبغ بسرکه و گذا سکستر فاخته آب تر ب سرشته چند مرتبه که مجربست و گذا خاکستر شاخ انگور سرکه مرتبی قش سرکه روغن زیت خوشبو اهم سخته و گذا آب زهره گاو و آب گندنا و نطرون و گذا شنیز بسرکه و گذا ریوند بسرکه و گذا کنار و گذا خاب سرکه سرشته تا بست مرتبه و گذا خرق سفید و آرد نخود بسرکه و گذا شبت و زفت بار یک سوده با آب جل کرده و آکل و ضماد و علبه و گذا پوست ترنج و گذا جوز هندم و گذا جوز بوا و گذا خاب العصفر سرکه بار و گذا حل سرکه بد و نطرون و گذا طبیخ نخود و مسخ و شراب و گذا آب زفتی و شراب و گذا طبیخ قنطوریون دقیق بدغات هر اداخنا نخ آزاد ابو سهل گوید که در خراز سر باید که تنقیه بدن کنند بدواسهال مگر بدن مستی باشد بعده ملوخیا استعمال نمایند و سر بران بشویند و با آب چقندر و آرد نخود و آرد ترمس خطمی و آرد باقلا آرد بلوط و مغز پنبه هر اداخنا نخ با قدری نمک که اندک سکر استعمال کنند و قوی تر ازین زهره گاو و شحم حنظل بور ق ست بو علی سینا گوید که نوعی از خراز خفیف بود و آن اعلاج خفیف کفایت کند و طلای سر بروغن گل و بنفشه و بلعابات آنرا زائل نماید و نوعی ازان آنست که شدید تر ازین بود و محتاج بدوائی باشد که دران جلاء و تحلیل قوی بود پس عقل و دوای مرطب معدل بکار برند و نوعی ازان بسیار ردی ست بتفریح مودی گردد و در علاج این اجب ست که تنقیه بدن بفصد و اسهال نمایند اگر حاجت این باشد و سب صعود و ابخره بسوی سر استطلای بدن بود بعده علاج خراز کنند و هر گاه بدوای جالی علاج کرده شود عقیب به روغنها بمالند ادویه خراز اگر بلاجر بغیر سوزش بسیار اند خراز جدید ضعیف را کفایت کند غسل سر آب چقندر و آب جلبه و تخم خربزه و آرد نخود و آرد ترمس با طلاء تخم خطمی مطبوخ در زیت و بلعاب بهدانه و خطمی و کتیرا و آب گل خبزی و قیصوم لیا و خصوصاً آب چقندر بعد از نکه یک ساعت بر سر گذارند و تخم خربزی و یکدرمس آب آن و طبیخ آزاد درخت و برگ شمد انج و برگ کنجد و این هر دو گاهی خراز قوی را باطل کنند با وجود لطافت خود با و همچنین بصاره این هر دو و بادام مقشر بسر که و آرد جلبه بسر که تا یگیرند آرد نخود با برگ کنجد سوده آب چقندر و اندک سرکه تا یگیرند آرد نخود و خطمی کوفته و بسرکه سرشته طلا کنند و سیاه بران بشویند یا بگیرند برگ ناذک توت مثل غبار سوده مثل خطمی استعمال کنند یا خطمی سا در زیت پرورده یا کنند و شراب حل کرده زیت آمیخته و تکرار این تا دو یه نفته کنند و ازا دویه لطیفه مهل غسل سر با آب برگ بید تر ست کا این جید با نخ مجرب سلیم ست و لازم ست که سر اسهر کهل را زنهار نباشد بتوشید بعده و شب بمثل روغن گل و بنفشه بمالند ادویه خراز که قوی تر ست با غسولات بورق و کبریت هر زهره گاو با شحم حنظل سا در دی شراب خراز او میزج یا تگیرند سوخته یا خرق با شحم سداب مانند آن مخلوط سازند و ایضاً گیرند زهره گاو و سرشته استعمال کنند و بعد ساعت بگذارند صاحب البان گوید اقلا مساوی آب سوخته سر ابران بشویند نوعی دیگر گیرند زردی شراب کبر مثل صابون یکبار قیه بورق چهار درخم همه را بحج کرده سر ابران طرح سازند و آب چقندر و آرد نخود و بشویند بعده روغن آس استعمال کنند و گاهی طلای سر بسرکه گاو کرده بپشوند و بسیار نفع میکند بپشت بعد و بشت طلا نمایند و غسل با بورق شتر خصوصاً اعرابی شدید النفع ست و تگیرند سوده در باب خراز زردی قوی ست و همچنین الحکمه دران قلقدس و میزج افتد و تا یگیرند زهره بورق و قلقدس مساوی بدان طلا سر بعد حلق نمایند و گاهی هر سه زیت جمع کرده بشویند و تیا میزج در زیت بسایند بعد ان چرب کنند و تا یگیرند گرد و قلقدس و بورق مساوی و بادام در روغن مصطکی گداخته آمیزند بعده سر بشویند و گاهی دران خرق داخل کرده بشویند و دوائیکه بعض متاخرین ای عامی آن کرده اند در تجربه جید یافته شد گیرند زنده فای طب نیم خروسیه بطبخ بزروغن خربزی بخود صفت سداب سیخ نود و اوقی مجز طل سر را با آب گرم و صابون بشویند بعده بگوفته خشک عاند تا سرخ گردد پس شبانه روز بدان طلا کنند بعد ازان بشویند صاحب کامل

گویند تقیه بدن صاحب آن را باید کرد و اگر ممکن باشد بمطبوخ عنوی یا بارج فیقرا و اگر بدن پاک باشد قصت تقیه مستحب است و صبح سر بر مالند آن کنند و بعد از ان باید که غسل بخطمی سفید و آب چقندر و بورق آرد نخود و اقلای کوفته و برگ کبر نما نمایند یا غسل سر با ذنب نما نمایند و نسخه آن بهمان نحو است که در علاج عطسه شد لیکن در نیجا خردل نشاید درم زیاده است و دوا بر حلق سر کنند و بر دو عنی گل اندک سرکه ضرر العامه آنرا زائل کند و یا سر بزنبور گاو و گل تخم یاسا بر کرده خرچنگ را بر زنبور مالند تعالی تمام مسئله بن هبتة الله گوید که گزارنده تا بع دلالت بارج سر باشد علاج جنس با صلاح مزاج راس بود بجهات و حمل ماغذیه غسل سر بود اینکه محل فضول متولده از سوء مزاج او باشد مثل آب شبانی مطبوخ و آب افشره و چقندر و آرد نخود و آرد تخم مرسا و اقلای آبی خطمی آمیزد اگر ضعیف باشد آبها یکی بدان بشویند و دهن سر بدو یا آب عنب الثعلب مضعف آمیزد اگر مزاج سر گرم باشد غسل و بپنبوان آبی خطمی کنند و مرغین الامر یحقن آب یکی گرم بر سر نمایند که این دو از بسیار بر دو آگزارنده حادث از دو دت مزبله بدن و فساد اخلاط او باشد لازم ست که ابتدا بتقیه بدن نمایند از خلط زائد در آن پس اگر غالب خلط دموی یا صفراوی بود فصد سر و کنند و استعمال غذیه حاره ضار کنند و اگر مره سوداء غالب باشد تقیه بدن بمطبوخ افتیمون کنند و مدار العین نخوشانند و غذا گرم و تر دهند و اگر بلغم غالب بود یا از مخوچ لنه و غذای گرم مجفف بدهند و بر سر بطلای نمایند که از بسیار واقلیمیای قضه و گل خارمرا سنگ و گوگرد و آرد نخود و سداب خشک و نمک از هر یکی سفید بهر واحد یکی و نیمه را کوفته تجریر یخته سرکه خمیر و دهن گل بران رقیقه بر سر طلا کنند بعد از انکه مشوره حلق سر را ملائم شده و مبدل علل سر آبی که خلاص طبت آب طبیخ حلبه بیخ سوسن کنند بطبری گوید که سهیل علاج این آنست که تقیه بدن بمطبوخ یا بارجات کنند اگر این ممکن نبود اصلاح غذای او نماید و در آن بقدر موافق معتدل کنند که کیفیات و مضاد کیفیات مرض ما شد و از او دیگر اند احبست علاج جلد بدان نیست که گیرنزاد کرسنه و بلعاب بپنبول بر هم زنند و بر سر طلا کنند و بگذارند تا آنگه خشک شود پس حمام بمقدر خزینه اگر وقت او باشد والا تجم خزینه سوده و آرد با قلا و سوسن شوینه کرده و با بن طریق صحت یابد و پاک گردد و در قرص گفته که در مین مرض چون سال نماینه مرض معروف بطلق گردد و آنست که نخالة الحنطه بسیار زیاده شود و براق گردد مثل صفائح طلق و صحت یابد و شوار گردد و گاهی موی را ببرد پس اگر طلق شود عالا جنس آنست که بجهت تقیه بر سر صاحب آن موی نگذارند و دائم طلای آن بسر کنایند که دران فستین و اسقولوقندریون جوشانیده باشند پس اگر در مزاج دماغ او میل ظاهر گردد بعد طلای بسیار اطلا یا زماند و ترطیب مزاج دماغ او بعقار ادسوطه مذکور در باب طبیخ ادویه دماغ کنند **ابن نوح** گوید که بعد تقیه ماده از بدن بفصد و اسهال غسل سر بآب خیازی مطبوخ و افاقیا مقصور یا بذک بورق نمایند یا آرد نخود سرکه یا آرد ترمس با قلا جمیع بیخ بلیوس طلق سر و اعم و تدبین مس شب غسل سر وقت صبح باین شیاف را بر سر غسل جدید نخود صد درم آب چقندر سوس گندم دو بوره نان آگینه سفید سوده و خردل هر یک پانزده درم خطمی دو درهم بانک آب سرکه خمیر ما هیز غسل سر و هر هفته بدان کنند و یکبار بپنبوان یا اسفیوه ربع طل جمیع عربی نیم طل کتیرا نیم طل آبگینه سوده ربع طل جمیع کرده در حمام استعمال نمایند پس اگر با وجود این تدبیر دوام کند هر شب بر سر دهن گل سرکه بمالند بدوام موی کون طبیعت سنه بی و ابن ایاس مینویسند که بعد نضج تقیه بدن اگر قتلی باشد بعمل با بارجات یا بحب یا بحب مهب یا بحب نقشه و مطبوخات که در علاج بقوی دستا و اسبطاج و افتیمون و شاهتره باشد باید کرد و بعد تقیه بدن هر روز سر را بخطمی و بیخه کرد قوصا صاحب کامل گذاشت بشویند و یا گیره نارد نخود و آرد باقلا و آرد حلبه و دهن گل سرکه بر آن هر روز ده درم خطمی سفید هشت درم همه را با ریک کوفته تجریر یخته بسر که آب هر روز بر سر بمالند و بعد تراشیدن موی سر دهن گل اندک سرکه بر سر بمالند و دهن است که در علاج این مرض احتیاج بدوائی افتد که دران جلا باشد برای توسیع مسام باشد تا مادهٔ نافذه راه یابد و با نکه دران ترطیب بود تا مسدود نشود مادهٔ نافذه بسوی جلد کمتر پس تفرق اتصال حادث نشود و گاهی احتیاج افتد بچیزیکه دران قبض باشد مثل سر دهن مورد و برگ و تخم خرزه و آرد نخود و آرد ترمس و آرد باقلا و گل خوردنی بر قمولیا چه در بعضا حبه چقندر شسته و دو ساعت بر سر نهند پس بشویند و آب با برگ خلاف آب برگ کنجد بر برگ تنبو بر برگ چون سر را بشویند و بمالند نفع دارد و دو شنبه و پنجشنبه دهن مصطکی مهور و غیر آن بچه لایق باشد طلا کنند و حزاز غایظ اکثر بمشارکت بدن باشد پس اول تنقیه کنند بعد از ده روز بچنانچه تدابیر علاج عام گذشت **اوطاکی** گوید که ریاحه طلا جلا افضل شیاف آن ست بعد کمال حدت بسکنجبین و باشعیر و تمر هندی چند روز نمایند بعد از ان اگر تجوت مرض قوی باشد و کرشنوث خصوصاً بیشانی یا عروق تلا نزدیک بالای گوش ست بشیاف کوفصلیون آنرا بر بعده بنفشه و بچه ان بسایند بدو بر بحال گاهی بسفیدات بلعابات و گاهی بصبر و حناء و لبان بیسکر سرشته باید کرد و دو ظ یا پس اسهال بجب صبر و رجاء و حب مقل اسود سکبینج سفوف الاجود در یارو و معجون قیصوم بجاج و طبیخ افتیمون و از مجربات شراب الشقرفه انگور برو غن بادام ست و این جا بمحل مناسبت بهای مطلق حزاز

و سعفه و پنج تعلق بسیار و صنعت آن عسر غالبا یقین قطعی هر واحد نجدیدم لهیلهٔ زرد گل مُرّ خ هر واحد چهار درم مقر نیا یدم آب کافی یعنی سرشته جهاسازنده شربت یک مثقال و نیم عسل نجدیه یمان نیست خاکستر خوره و کنجی بریان هر واحد نجخر و صد خشاد دانگ تاک واحد نیم خرنوبسر که و قطران هر یک چهار درم سرشته بقطران خمیر مایه بقدر فندق خرنوبه و نخود و کرسنه بقدر دو گاهانی الجمله زمین حصن شرط سر دو ضع معالجه میکنند تا آنکه ماده را پاک کنند یعنی مرهم تبخیری میکنند و بعد ازان مقیی آن مقیا که سفت طلا میکنند بعد ازان بصیر کنند و مروغفران سطلای عنا یاین علاج شواست که کلیجه بست دا الثعلب و غیر آنیست که چون خیلی رشت و در غالبی عجمن کبوتر آمیخته طلا کنند و مرارت بیر موی مجرا بدو کنند بعد حصول تقاضای طبیعی و پخته شدن مرهم

دا الثعلب و دا الحیه

دا الثعلب آن باشد که موی بریزد بطور یکه عضوی از موعاری ماند نه شاخی در جلد پدید آید و اگر پوست بار یک بزبان بحد استوا نزاد اگویند و اکثر حدوث اینها در سر و ریش و ابرو باشد و تولد اینها ماده ردی ست که در جلد و در سبت بیخ مو قرار گیرد بیخ مو بسبب خوردن اینها بعض منع غذای جدید ازان فاسد شده دوآن ماده گاه صفراوی محترق و گاه سودا وی محترق گاه خون فاسد غلیظ بود و الا اکثر ماده دا الحیه را بعضوت و فساد شدید تر از ماده دا الثعلب میباشد و لهذا دا الحیه به شدن شکل تر بوده و دا الثعلب بزوال سهل تر باشد و بفقدان بنات شعر سبب قلت بخار خالی و غیر سوا صالح خون جدید جهل بود چنانچه در آخر امراض محاله و حمیات طویله میباشد و یا بسبب کثرت رطوبت بلغمی لین او یا بسبب کثرت و سعت مسام ماده طبیعی آن خلقی و عارضی بود آنرا دا الثعلب و دا الحیه گویند بلکه سبب بین هر دو مرض فساد اوست مسام بقبض ماده ساده دران و منع نفوذ بخار غذائی و دران سبب محی آن متولد شود و ایضا جمیع انواعی ایان انسداد دا الثعلب و دا الحیه یعنی نامنه بدان که معذلک حدیث آفت دیگر در جلد نباشد بلکه بفقد ان نبات موازان مثل سعفه که در سر حادث میشود و مانند آن از قروح رديه مهيجين بر سر شعر چون بالطبع مسدر مسام باشد و فراج جلد را فاسد کند و بخچیدن انسداد آنها سام نفوذ مواد سوداوی عضو قوام جلد را ضعیف کند و بقبول اخلاط ردیه قابلیت دا الثعلب و دا الحیه دهد و بنابرین دا الثعلب و دا الحیه بسبب فقدان مواد مانع موجود چنانچه انسان حساس عاید کرا ز ارد غن مس کرده و در دا الحیه جلدی که انسان فزائل شود و خشت شبیه با صول پاهی باشد که از ظاهر کنده باشد و از دا الثعلب موضع فقدان مواد مانع موجود چنانچه انسان حساس عاید کرا ز ارد غن مس کرده و در دا الحیه جلدی که انسان فزائل شود و خشت شبیه با صول پاهی باشد که از ظاهر کنده باشد و از دا الثعلب باشد بعد ازان آنرا مرض معروف بدا لی پیدا شود موی مطرد عوکنند و کسی که دا الثعلب باشد دو الی آنرا که حادث شود سفید گردد یکه در اکثر اوقات مرض حدوث این هر دو مرض از علت بلغم محترق بود و گاهی از غلبه یرقه صفراوی محترق هر دو ای ردی حادث شود موی سیاه سفید گردد و گاهی از غلبه یرقه صفراوی ساده و از بود بلکه از صفراوی محترق محیط آن غلبه خلط سوداوی محترق بلغم کثیر بود عارض شود مزاج ظاهر گوید که ماده این هر دو مرض خلط محترق ست و فاعل آنها حرارت مفرطه و صورت آنها نقصان شعر مادر نقص آن و غایت آنها فساد و مناسبات او و دین نیا مبر آن سیاه شده آنکه هر دو جوان سطور اعارض میشوند در گاه احتراق مفرطه باشد جلد زیر مو تقشر گردد و خلط عضو بوجب این امراض مانند آن از انتشار شعر محکم منعصر در شانزده قسم میشود زیرا که سبب یکی از اخلاط اربعه بود و هر اجد از انساد خلط فی نفسه یا یکی از اغلاط مثلثه فرد یگر باشد علامات آنها در یافت گردد و سه قسم آن باشد که سبب یکی از اخلاط مفرده باشد و سه قسم آن باشد که سبب یکی از اخلاط مرکبه باشد و سه قسم آن باشد که سبب یکی از اغلاط مثلثه

آن موضع نماید مدروغن گل بمالند بعد آن گوگرد بسرکه تیز مالش نماید و اگر سود ابی احتراق باشد بسهم سود و حب الصنوبر تقیه نمایند و با آبهمن و هندوستانی بیامیزند بمالند پشگی خرس یا سرگین شیر با سرکه الیدن نافع بود و گوگرد و فلفل و زنجبیل و خاکستر پشم بز اطلا کنند مرم اگر بسبب خلط باشد فصد و تنقیه از مسهل بار کنند و آن موضع را اول بیاچه خشن بمالند بعد آن پیاز منصل سوده و خردان فرفیون طلا کنند **او ویه مفرده یونانیه** نافع داء الثعلب شیر بز بر گ حنظل بنشاسته یکسان ساخته گرد و بعسل تقیه تازه ضماد بران بعد شرط موضع بحرسی بدی ست و کذا شیر بیخ ضماد مناسبی مکی و کذا ضماد خاکستر سر دباه و مروغن بان بعد تنقیه و کذا ماشیرخ سیر دباه و پوست بیضه سوخته و کذا ضماد حجر البقر در شراب کهنه و کذا مرزنجوش و مرغ نبق کرآن و مرغ سمین سفید بست ده درم فرفیون یکدرم آمیخته بعد تقیه و کذا شراب ملیکه کابلی و کذا ضماد برگ انجیر مخلوط بقطران و کذا فاکت پیاز و فلفل و داء المجر بسرکه بست **و ضماد** نطف سفید و کذا نخاع ران گاو تازه و کذا بیخ نبات ثانیسا کذا نی تقریر ست و کذا مویز بسرکه و زیت و کذا آب تربد آورد شیلم و کذا پیاز گرمین کوبا بابشیلم و کذا پشک سوخته بکبر مرکذا پیاز منصل بریان کنند شمشاد سایی بسرکه تیز کذا زبیخ زرد ریا بیخ آبنوس و کذا زبیخ دیو برز و خاکستر بیخ نی سایی و کذا زپیاز و شان سوخته و غیر سوخته بسرکه زیت و کذا زدو مرغن بید انجیر دوره درم با یکدرم فرفیون و یا لک دریا و کذا تخم کرفس منصل کذا ملس سوخته بعسل و کذا اخوک سوخته بزفت یا بزیت و کذا خاکستر شیخ ارنبی بمخ بادام تلخ و زیت کهنه و کذا سام ابرص خشک کرده سوده بزیت و کذا کندش و مرغن بیضه و کذا آبربت بسرکه و مرغن کتان و نطرون و کذا پوست مار سوخته و کذا موم زرد و آب سداب کوبی هر بیخ آن هفت مثقال و کذا مروارید سوده بسهل آمیخته و کذا شیر خواشتر و کذا عقرب سیاه که مرکن زیر بیخ بسته تا مرده شود و کذا زبیاه چمار انگشت از طرف دم بریده زیت و آب پیاز تا مدر شود صاف کرده با نجوشانند تا زیت باقی ماند و کذا زبیخ مرزنجوش و کذا زبیخ سرو برابر و کذا زبیخ بادرشبو یا بقطران زبد البحر سوخته و کذا زخرق سفید مسر کوب و کذا زسرگین کبوتر و سرکه زیت و کذا اسحاق چهار درم خردل دو درم باریک سوده بسرکه سرشته و کذا قسط مندی بسرکه بسهل **و داء الثعلب** رقطع کرده و کذا اشاخ گوزن سوخته و غیر سوخته و کذا پیاز منصل قطعه قطعه کرده هر روز کرمجر بر قوست و کذا فلفل سیاه آرد شیلم یا نمک پیاز سوده و کذا هیل و کذا فطرون مسهم پیاز منصل سوده دو اندرم در خرقه بسته **و شرب و ضماد** فطر اسالیون از اقتل از خرنبد مسهل و کذا اسارون و کذا سقاء اطلا و کذا افسنتین کذا با دآورده و کذا اشیطرج و کذا بیخ حنظل و کذا عصاره غافث و کذا زبده و کذا سنبل الطیب کذا ناخواه **و شرب** فیون نیم درم در بیضه غیر شت و کذا زمان نمری سوخته دو متوالی و کذا از زوت مخلوط با بابرج فیقرا و کذا شیر آبادی **و ذرور** آبنوس شل غبار سوده حاک موضع و کذا سرخ گوش بحری بعد خشک طرح هر دانه نیمت شعر و دار الثعلب **ستاد ایضا** دردار الحیه ضماد مقل ازرق پیاز و نمک کذا گندر و قطران و کذا مویز بسرکه و کذا آب سیطل کرآن و بیخ سقرنیخ ست بحر سی بدی ست و کذا شیلم و فلفل بسرکه بعد شرط موضع **و شرب و ضماد** والدواج الابیض فیقرا و کذا شاهسفرم مرکذا زدغای خشک کذا شراب آب شاهترہ زیاده از یکماه هر راحت نافست **او ویه مفرده یونانیه** نافع داء الثعلب و در جرات گاو را برزمین مرا نداز تا آب آن در زمین جذب شود پس از یک روز بشسته بسرکه بست نهاده قدری تخم نیلوفر سوده آمیخته طلا غایند **و یگر** موضع موخره را دو آب آن با لیموی خوشبو بدین یک ملک ریکنده نوشادر سوده در سرکه آمیخته بمالند تا کنده شود **و یگر** مجر بست تخم آن با مداب آب نیلوفر بدین یکدیگر **و یگر** مجر بست تخم کرفس و تخم کرفسه و تخم کرنب سیاه بسوزند بنوعی که سیاه گردد و با روغن گل بمالند **و یگر** روغن تربد آمیخته طلا کنند کذا در ربا مندی دار الثعلب فاضل سدید ست **روغن** کرد یعنی موضع بحرسی بلغ جالینوس عمده ست بگیرند تخم تنج ده جزو و روغن کنجد یکجزو و آمیخته با آنقدر آب فانی شود و روغن باقی ماند پس دو لانه روغن حاجت بعد مالش موضع استعمال کنند **ضماد** مجر بست بی عدیل کنند شیطرج هر یک یکجزو زرنیخ سرخ دو جزو بر روغن بخوشی توان یافت بر روغن خاسته برهنه **ایضا** که جهت الثعلب مجرب ست موی زهر سوخته صدف سوخته گوگرد مساوی بر روغن زیتون سرشته اول موضع را به پیاز داشان یا پیاز منصل بسیار مالیده بشویند پس موی مذکور بمالند و چند دفعه چنین کنند **طلا** که جمیع انواع داء الثعلب المجرب الفعل ست زنجبی سرکه پیش خاکستر خارپشت نوشادر بر هر یک مثقال مم تلخ سوخته خرق سفید مساوی کوفته سرشته بروغن زیت طلا کنند **ایضا** کبریت زرد هم سوخته موی هر سوخته آمله پوست انار پوست خشخاش کهنه سوخته هر واحد یکتولا فلفل سیاه نیم تولا سوده در روغن سرشته طلا کنند **ایضا** بخال گوسفند و مرج سیاه و آب پیاز با او کل سوده

بمانند ایضاً ابراهیم خورد مجرب گنه گنه مگس فیل بُری برابر سوده با آب طلا کنند ایضاً مومیی مهر سوخته صدف سوخته لونگ سوخته هر یک یک دانگ بر دغن گل سیاه سوده طلا نمایند

اقوال مهره سیچ مینه بسیار دار الثعلب دار الثعلب منزاوست که او انتقیه بدن باسمال خلط غالب کنند پس اگر بلغم غالب باشد با بیخ ریوند مربی بابن جب سمال آن ورزند بتدریج بعد دو سه روز بیخ فیقراده در شحم حنظل سه درم و ثلث حب ساخته دو درم تا سه درم بجهت اند دو سه شربت یا چهار درم کیماه ازین بدهند و چون بجایند بیرایو بیخ بکار لطیف بلغم و تقطیع و تقلیل و خارج مائل سازند و اگر صفرا غالب بود بابن حب بخور اند یا طیار زرد و ثلث درم گل سُرخ نیم درم صبر یک درم مقوی نایج درم مجتث زنند و این بکشیر شربت ست و مداومت بسمال کنند و همچنین تدبیر بیخ چنی مضاد صفرا مائل گردانند تا آنکه حال بدن اعتدال یابد و اگر سودا غالب باشد ایارج روفن بهند و دران خریق سیاه یا حجر ارمنی افزایند یا طبیخ افتیمون کردن بسفاناج و طیار که کابلی و اسطوخودوس ساخته باشد و بسازند تدابیر بیخ بکار یکه تقلیل سودا باشد مائل نمایند پس آنگاه تنقیه سر و بدن بهر دو گونه دوا طلای موضع باد یه که موی بر و بنا آغاز کنند و اگر در سر بنود چیزی از فضول باقی باشد تنقیه بغرغره و مضوغ نمایند چنانچه غرغره از ایارج فیقرا و پوست بیخ کبر و مضوغ مخلوط بنفسج عنصلی کنند یا بسه گرد آوردن بود و نیز فانی مشک و راسن ساخته باشد بعد ازان طلا استعمال کنند و از اده یه مفرده که بسیار گرم کنند مثل فرفیون ست و کمتر ازان ثانیا و آن عصاره سداب کوهی ست و کمتر ازان غُل الحمار و کمتر ازینها کبریت و کف بورق و خربق سیاه و خربق سفید بنظرون و تخم جیر و بر و دغن خارو کف در باغاصه محرق که الطف بیشود و زفت رطب و قطران و بشک تلخ پیه خرس و پیه بط و پیه عجاوز هم و سیچ شحم و لطیفه که در بیخ موجود می کنند بادام مسا پست سوخته کنند سوده محلول المسر که در آفتاب یا م کشیر و شبح سوخته مایه ریز نخ سُرخ داستان سبز مسداب خشک زراوند و پیاز تیز عنصل و بیاز تیز موسیر ست و ازین ادویه بحسب حاجت استعمال نمایند علاج دار الثعلب مزمن صعب را بادویه قویه و قریبا بعد را بضعیفه کنند و هرگاه اراده نمایند که قوت ادویه حاده کم شود و قریبا طی مزمن بدان مخلوط سازند و هرگاه اراده کنند که ضعیف قوی گردد و دغن خارا یا دغن تارپین یا مومیی و طلای عام برای مریض آن نست که موضع را بخرقه خشن بمالند تا آنکه سُرخ گردد بعده بردای جا و الش نمایند تا آنکه ازان سوزش امیب محسوس گردد بعد ازان یکدو زر ترک نمایند و دو زر دیگر اعاده تدبیر کنند پس اگر آبکه پیه بط یا چربی یا کبان با لندوان آبادویه جاده چند دو زر بگذارند پس گاه روییدن مواجا کنند چند مرتبه تراشند هر مرتبه پاره پاره بمالند و دغن که دران قیصوم پر سیاوشان و بابونه یک یک اوقیه کرفته در آب بپزند تا مهرا گردد و پس آصاف کرده ازان یکبار طل بر روغن بهان کبر طل بر بزند و در آهستگی بپزند چنی کآب بسوزد بر دارند و استعمال کنند پس اگر دار الثعلب جاوث از خلط صفراوی باشد الش موضع بکلف دریا یا سیاچه و رشت کنند تا سُرخ گردد بعده بشک موش موذه مسل شسته طلا کنند و یا برگ سوسنه تمع با دام تخ با پوست سوخته بسرکه شسته طلا نمایند و یا قطران و کف دریا بسرکه آمیخته طلا یا زند و هرگاه حادث از خلط سوداوی بود اول موی موضع محق نمایند پس شرط زنند و از پیاز تیز دلک نمایند بعده دغنها بر دغن طلا کنند و یا عاقرقرحا تخم چیر و پیاز تیز و زیت مطبوخ چنانکه نصف بسوزد شسته طلا نمایند و یا کبر قیصوم سوخته بوست بیخ سرو شسته و بادام تخ سوخته و بورهٔ اوشی هر واحد علی حده بوده بعده ابر دغن یا سرشته طلا کنند و هرگاه حادث از بلغم بود او لا موضع را بعنصل یا توم بمالند بعده بفرفیون یا ثانیا و خر از ان بقطران یا دغن خارشسته طلا نمایند و یا کبر نتا ثانیا فرفیون الثعلب هر واحد را یک اوقیه کوکنار یک اوقیه خربق سفید کبنیم اوقیه سورد روغن خار روزیت کهنه بقدر حاجت صفت طلا یکه در دار الثعلب موثر باشد بقوت بروایندر دریا بعدم موجود اوشی خرذل کوکنار هر واحد دو درم مومیی دو درم بیخ هر واحد یک درم روزیت کهنه طلا نمایند بعد بالش پانزده هر گاه آبله افتد چند روز ترک نمایند بیچربی بط و بره سفید اب طلاج کنند تا آنکه تسکین یابد بعده اعاده آن کنند اگر احتیاج آن شود شیخ الرئیس میفرماید شاگرد است که صواب تر بیرایو او استفراغ خلط فاسد است داد دانی نه بیسیار حتی الکیموس بدان نچه معلوم ست و شرایط معتدل مزوج مائل بشیر خیز اندکه مع رقت و صفا کم نفع از اده مید هد مگر آنرا نافع بود قبل هر دلک بعد آن و الا تبه باستفراغ بدن از خلط فاضل یا دو یه مخرج او کنند و بایفصد اگر اده آزاد واجب کند بعد ازان بتنقیه سر ازان خلط بدانچه معلوم ست از سعوطات و نشوقات و غرغره کرد و رابتنقیه سبحسب فضول بعده توجه بجلد نمایند بتنقیه آن کنند از چیزیکه دران قرار گرفته باخراج او ازان بتحلیل او درد بر بن تعجیل نمایند تا جلد کیفیت راستقرار دیکه اکتساب نکند و شکاف نشست کرد و ادویه مستفرغه از موضع برای دُر خیشه لازم ست که مقطع طبقت محلل باشد چند انکه تحلیل و بجد تجفیف ترسد بسبب شدت تسخین کرجلد را فاژ و تجفیف نکند و در آخر سبب سقوط شعر گردد و اگر چه فی الحال دار الثعلب را ببرد باخراج ماده بسیار اگر حار قوی باشد مثل فسا و اگر اصل ست و بابای کرمان چاره نیست لیکن بران اکتفا نباید نمود که بر ان اکتفا نمودن آنها کرد ران قیق کرده شود مرارت او را بشکند و بتر بآن نوشت و آنکه بران سزال گذشته باشد ضعیف ست و قوی نباشد که مقدار او کم کند و مزاج او بشکند چون بدان طلا نمایند بزودی بر دارند و قوی ضعیف آنست که بضد این عمل کند و واجب ست که دیرانی و مدتها لطیف باشند و الا قوت آنها رغور جلد نفوذ نخواهد کرد و لازم ست که دیرانی بدهند

علاج دار الثعلب مزمن صعب را بادویه قویه و قریبا بعد را بضعیفه کنند

هرگاه اراده نمایند که قوت ادویه حاده کم شود و قریبا طی مزمن بدان مخلوط سازند و هرگاه اراده کنند که ضعیف قوی گردد و دغن خارا یا دغن تارپین یا مومیی

تقویت ومنع باشد تا سه ماه و نیز خیتقه قبول نکند و واجب نیست که همراه آن تقویت قبض بسیار باشد که ماده را از ورود بسوی موضع بعده از نفوذ در مسام و منع نماید و باید که درمان قوت جذبه بجای خود نیکو بجا آرد و نباید بود تحلیل امیرای فاسد که در ریاست تا که جامع تحلیل اعلی سه مرتبه برای جذبه بعید باشد و این بعد تنقیه باید تا هر گاه استعمال این دو کنند واجب است که رعایت تاثیر آنها نماید و ابتدا بدان بضعیف کردن آن باشد تا مزاج چیزی و تقلیل مقدار آن کنند و در اثر آن نگاه کنند پس اگر مزاج تحمل اثر سلیم باشد و قوت بعقد او افزاید و اگر تحمل نباشد و اثر عظیم گردد قوت او را بتقلیل مقاراو یا بتنزل چیز یکه آنرا صلاح دهد بر وضع کند که نماید و جهد کنند تا بقدر [illegible] و تو یم نه انجاه و خصوصا در ابدان که فرح یاسن یا جنس آنها لین باشد چون مرطبین و ضعیف و اطفال و مشایخ و زنان و مبادی صنعت مرطب ضعف و اگر تو یم و تقریح انجاه نماید مدار کرد آن بشجوم نماند و بران مثال پیه یط و مایکیان و مثل قیر و طی نرم طلا کنند پس هر گاه تسکین نماید اعاده و ابتدا را می کنند که تحمل آن باشد و اگر اثر عظیم گردد در استعمال او فتره کنند و هموار همچنین همل آرند تا آنکه ماده فاسد تحلیل شود و ماده جیده بجذب گردد و علامت تاثیر دواء آن آنست که جلد سرخ گردد و بدلک ملایم تر و مکرر عدد از دلکی که بان قبل استعمال دوائی نموده بیشتر پس اگر حال متغیر نشود بدانند که آن محتاج بدوای قوی ست و اگر آن بمالیدن پارچه خرخ نگردد و از ان شدید تر باشد حتی که خوف فاسد شدن بود بعده آنرا بمثل یاز جا لند پس اگر سرخ نشود از شرط موضع چاره نباشد و بمثل سیر طلا کنند و انچه احتیاج بدان در تنقیه جلد از ماده و ا لثعلب می افتد چیانیدن زلو و حجامه و خلانیدن سوزن بسیار ست و ایضا آبله انداختن بادویه حاده که عقریب ذکر باید و انچه بکار آبله افتد آنرا بشگافند و صدا کنند تا موادان برآید و از چیزیکه با عانت میکند در تحلیل ماده پوشیدن کلاه ست که دران بشیم بود دائم شب و روز که آن تحلیل نماید و عرق آرد و باید که در هر دو یه و ربا ستره و موتراشند و هر گاه موبرید حلق آن کنند و واجب ست که قبل استعمال اطلیه موی سر تراشند و دلک نمایند چنانچه گفتیم و نخرقه خشن یا شال پاز دو پوست تر بتا آنکه سرخ گردد و بدلک ملایم تر و مکرر عدد از دلکی که بان قبل استعمال دوائی نموده بیشتر پس اگر حال متغیر نشود بدانند که آن محتاج بدوای قوی ست و اگر آن بمالیدن پارچه خرخ نگردد و از ان شدید تر باشد حتی که خوف فاسد شدن بود بعده آنرا بمثل یاز جا لند پس اگر سرخ نشود از شرط موضع چاره نباشد و بمثل سیر طلا کنند و انچه احتیاج بدان در تنقیه جلد از ماده و ا لثعلب می افتد چیانیدن زلو و حجامه و خلانیدن سوزن بسیار ست و ایضا آبله انداختن بادویه حاده که عقریب ذکر باید و انچه بکار آبله افتد آنرا بشگافند و صدا کنند تا موادان برآید و از چیزیکه با عانت میکند در تحلیل ماده پوشیدن کلاه ست که دران بشیم بود دائم شب و روز که آن تحلیل نماید و عرق آرد و باید که در هر دو یه و ربا ستره و موتراشند و هر گاه موبرید حلق آن کنند و واجب ست که قبل استعمال اطلیه موی سر تراشند و دلک نمایند چنانچه گفتیم و نخرقه خشن یا شال پاز دو پوست تر بتا آنکه سرخ گردد و بدلک ملایم تر و مکرر عدد از دلکی که بان قبل استعمال دوائی نموده بیشتر پس اگر حال متغیر نشود بدانند که آن محتاج بدوای قوی ست و اگر آن بمالیدن پارچه خرخ نگردد و از ان شدید تر باشد حتی که خوف فاسد شدن بود بعده آنرا بمثل یاز جا لند پس اگر سرخ نشود از شرط موضع چاره نباشد و بمثل سیر طلا کنند و انچه احتیاج بدان در تنقیه جلد از ماده و ا لثعلب می افتد چیانیدن زلو و حجامه و خلانیدن سوزن بسیار ست و ایضا آبله

قریب

انداختن بادویه حاده که عقریب ذکر باید و انچه بکار آبله افتد آنرا بشگافند و صدا کنند تا موادان برآید و از چیزیکه با عانت میکند در تحلیل ماده پوشیدن کلاه ست که دران بشیم بود دائم شب و روز که آن تحلیل نماید و عرق آرد و باید که در هر دو یه و ربا ستره و موتراشند و هر گاه موبرید حلق آن کنند و واجب ست که قبل استعمال اطلیه موی سر تراشند و دلک نمایند چنانچه گفتیم و نخرقه خشن یا شال پاز دو پوست تر بتا آنکه سرخ گردد و بدلک ملایم تر و مکرر عدد از دلکی که بان قبل استعمال دوائی نموده بیشتر پس اگر حال متغیر نشود بدانند که آن محتاج بدوای قوی ست و اگر آن بمالیدن پارچه خرخ نگردد و از ان شدید تر باشد حتی که خوف فاسد شدن بود بعده آنرا بمثل یاز جا لند پس اگر سرخ نشود از شرط موضع چاره نباشد و بمثل سیر طلا کنند و انچه احتیاج بدان در تنقیه جلد از ماده و ا لثعلب می افتد چیانیدن زلو و حجامه و خلانیدن سوزن بسیار ست و ایضا آبله

و صفرا یا قیقون و خمالث فطی مانند آن کنند و اگر فصل سرما باشد لوفاذیا و ایارج جالینوس و هندو یا بزودان و میوزج و مثقال کبریت معمول الی سه گرم خصوص غرغره کنند و سداب و غرات کرمان لقوه بدان غرغره نیکند بکار استعمال نمایند و از افاقیا مولد بلغم شامی تازه و نیز و بحم به و مانند آن پرهیز نمایند و اگر حدوث او از سودا باشد بسبب سطوحه و دموی و مطبوخ قیقون و ایارج و روغن و ایارج اکاغانیه و ادویه که در بدان خوش سیاه و افتیمون و فاریقون و امثال آن از مخرجات سودا و از غذیه مولد سودا مثل لحم بقر پخته و نیمه و عدس و ترب مسافر تر بپرهیزند سودا ابتدا نجل بنمایند و اگر حدوث او از صفرا باشد تنقیه بمطبوخ بالیله زرد و سنا و شاهتره و انسنتین و صبر بتقدیم نمایند و مانند آن کنند و از تنقیه بمرود بمطبوخ عسل و خرما و امثال آن سود و مانند آن منع فرمایند و هر گاه تنقیه بدان مداومت کنند توجه بعلاج تساقط شعر غایند و اول انچه از بن بعمل آرند انست که لثش سرکه قرحه خشن کنند تا مرج کرد و اگر مرج نشود آن علی السویه سرکه و نمک سوخته شود بر موضع شعر طبیعی بمالند و بران بیندند و بران بیندند و بعد از ساعتی بگشایند و اگر موضع طلا کنند اگر موضع زایل نشود و اجتماع نخراری سوخته یا پوست بندق سوخته یا بادام تلخ یا جلبان یا حب المجلب سوخته طلا سازند و ایضا بفرمودن سوده بر روغن بان یا روغن اترج سرشته و شیخ راضی یا کبریت سوخته و آهک زنده سوده بر موضع طلا کنند بعده آب بمقدار بر و بورق بشویند و ایضا از چیزهای که در بدان تفقاء یا نبذ چربی گرگ و خربق کفتاء و شیر سرست و بیتر و یا دانست گرگ کهنه بود چون آنرا آب دهند که سوده بر سر طلا نمایند و چون گرمی متوسط زایل شد یا بیک سوده طلا کنند آنرا تا نصف دیا بد پوست بنوی یا مغز بادام تلخ درسه که غرسایده آنرا نافع بود طلا برای دار الثعلب بگیرند کف دریا بخیر دریا خاکی اجزا هانست باذران سطوحه که در آنرا قوت صحیح گذشت و هر گاه ایارج و بیتر استعمال کنند و در موضع احتراق و آبله عارض شود بپرهیز و از آبله غمن گل و سفیداب یا چربی بط و مکیان طلا نمایند و چون بسکون شود اعاده دهد و اگر موضع طلا شده باشد طلای موضع سوخته و کف دریا و نخاله موی سوخته بروغن مورد و آنرا کنجد یا بزغن بید سوده یا بد کرد و بعده سر تخطی بپوست بنه آگر موضع طلا شده باشد بعد از قرحه اعاده و نرم سوخته و کف دریا و هر گاه گرگ طلا سازند و با آب جلبه مطبوخ یا آب تخم کتان شویند و ایضا با نخاله و روغن زیتون یا سیر سرکه کنند و بیاکنند بپوست بنه سوخته بپوزه اسپ سوخته و ساوی سیاهه دود و غمخاره شسته طلا نمایند یا گویند چون گرگ مرده دار الثعلب بان بجوید یا ند صفت دوا لمیکه موی دار الثعلب و یا نگبر خود ماچ شده بعد از یکماه یا یکسایه بر روغن بان بدست بدین ترتیب مشک اذفر اختیار استعمال کنند و علاج دار الثعلب است جابری گوید که علاج نوع رطوبی دار الثعلب آنست که شش درم زنجار و بلد و فصل و نیمه قوتیا ن استفراغ دریا فته تنقیه بمرض بدین ترتیب ایارج فیقرا فاریقون هر واحد یکدرم تربد سفید دو درم نمک فطی دو درم تلخ آبکی دو درم تخم تلخ بیخ دو درم تخم بنگ سه درم سقمونیا سی درم سه درم کوفته بیخته شل فلفل گرد جمله سائیده و سه درم مخور اند بعد از آنکه سه ذریره بپرهیز خورانند و روغن بنفشه کرده باشد و قدری بپرهیز هر روز بگیرند تنقیه دهند و بعد از ان دو روز بگذرند و یکشربت حب سکبنج بخورند و دو روز دیگر همچنان بگذران

ذکر کرده ثابت در رساله خود که بسوی بعض ادبا فرستاده از حارث بن کلده حکایت کرده که آن علاج داء الثعلب ببول پلنگ ببول گرگ و خاکستر استخوان سوخته حیوانی که مزاج او گرم باشد مثل استخوان درندگان یعنی شیر و استخوان پلنگ و مانند آن می کرده من ابن نصیر را دیدم که ارباب الثعلب را بعد تنقیه طلای موضع بترباق کبیری کرد **واما** داء الثعلب که از صفرا باشد ابتدای علاج او تنقیه است اگر قوت متمکن باشد باین مطبوخ پوست هلیله زرد تمر هندی هر یک بست درم افسنتین رومی هفت درم تخم خیار پانزده درم شاهتره ده درم بنفشه سه درم آلو بخارا عناب هر یک بست عدد در شش رطل عراقی آب بجوشانند تا یک رطل آید افشره صاف کنند و دران دو مثلث درم تربد دیگر انگ سقمونیای مشوی حل کرده چند گرم هنوشت بعد ازان سکر یا عسل گرم کنند و دران اسفنج فرو برده تکمید موضع بدان نمایند تا آنکه قریب بشور گردن رسد بعده بروغن خیری یا روغن گل چرب کنند و پنجه و زنگبار بند بعد ازان تخدیر خشخاش بمالند و گوگرد سوده بزیت آمیخته یکشبانه روز متواتر طلا کنند بعده بگیرند فتدق و مع پوست او بسوزند تا خاکستر گردد و در سرکه حل کرده بر موضع طلا نمایند و انچه من درین علت که صفراوی باشد تجربه کرده ام قیر رطبی معمول بروغن خیری ست و موضع را از هوای سرد پوشیده دارند و تکمید باب گرم در حمام کنند این سه قرص از انواع این مرض در علاج ست **واما** داء الثعلب سودا وی دشوار تر در علاج ست معالجه او بنوشانیدن ماء الاصول چند روز و حریره معمول بلغز قرطم کنند و هر گاه ثابت شود که اخلاط غلیظ و رقیق گردیده مطبوخ افتیمون بنوشانند و قصد تنقیه دماغ بعد ازین مطبوخ باین حب نمایند افسنتین رومی هلیله سیاه افتیمون ایارج فیقرا هر دو احد یکنیم درم سقمونیا یکدرم لاجورد منسول دو مثلث درم نمک نطفی نیم درم خارقیون دو درم تربد نیم درم سقمونیای مشوی دو دانگ کوفته بخته بعسل سرشته مثل فلفل جهاسازند شربتی ازان سه درم و نیم سه شربت در مدت یکماه بخوراند و گاهی رطوبت بسودا مضاف شود پس سعده او کثیر الرطوبت بود و علاج صاحب آن باین حب کنند و این سی ست کدر و گرما و سرما و سیع و خریف عقب طعام تناول کنند و پرهیز دقیق نخایند بلکه از کلیه و غلیظه احتراز کنند **نسخه آن** افیسون تخم کرفس بادیان ناخواه زیره کرمانی هر واحد دو درم مصطکی هلیله سیاه هر واحد سه درم صبر سقوطری یکمثقال یعنی دو کوفته بخته باب برگ ترنج سرشته جهاسازند شربتی ازان یکدرم عقب طعام دائم آنرا بخورند که این سطوبات را از معده و از جمیع بدن خارج کند بعد آنکه ضعیف نماید زیرا که هر روز یک مجلس یا دو آورد تیسی در بلد عراق بود که آنرا داء الثعلب بسیار و غلبه اخلاط سودا وی ظاهر شده بود پس او را لزوم این حب نمودم و داء الثعلب زائل شد و بعد آن عود نکرد و اگر رطوبت با سودا در اعضای او محسوس شود این حقنه دران استعمال نمایند قنطوریون باقه خاکسک کوهی قرطم کوفته تخم کتان تخم جلبرگ سداب هر واحد یک کف چقندر اطراف کرنب هر واحد باقه همه را بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد بعده صدر درم ازان صاف کنند و بران یکدرم بورق و بست درم روغن بنفشه تازه بابید انجیر ریخته در هاون حل کنند و بدان حقنه نمایند و مضر نیست اگر در نوع رطوبی رطوبت در اعضا یا در معده یا در دماغ ثابت شود این حقنه کنند و ازین حب که تنقیه سر میکند بخورانند بعد ازان دلک موضع بسیر خام یا پیاز عنصل خوب کنند بعد بران چربی بط و چربی خرس و چربی شیر و مانند آن از شحوم که استفراغ قویتر میکند طلا سازند و بگیرند برای او خاکستر سمور گوگرد مویز کوه الصنم که در خاکستر اینها خاصیتی ست برای رویانیدن مو بهودی ذکر این کرده و تجربه او کرده ام یافتم بسوزند و این خاکستر ها را بزیت جمع کنند و بر موضع داء الثعلب نمایند که این ضرور موبر و باند اگر صعب و دشوار گردد موضع را شرط زنند و بسر کاه مالند و اصلاح غذای آن کنند تا بسوی آن نماند که در حرارت او بیفزاید و بسطا آن نماید و هر گاه موبر آید موضع را بر و غن نارد ین چرب کنند **واما** نوع دموی علاج آن بقصد با سلیق و لزوم پرهیز وصال او در تدبیر بحجامت یکه تصفیه خون او کند و دلش موضع تخدیر خشخاش و پنج و فای رطب که آن چرک دم گوسفند ست چند روز نماید تا آنکه جلبه زم گردد بعده وی لمک او بپیاز عنصل و سیر بپزاند کنند و طلای او بتا فسیا و فرفیون نمایند که دران موبر و بدیه چون این بیان کردم پیش داء الثعلب قبا محمل و وده ای مجمل و کرسی کهنه دگویم که داء الثعلب فساد شود و ذهاب آن و تملس جلبه بسبب یکی ازین اخلاط بود هر گاه بقصد افاسد گردانند و موی را از غذا کردن منع نمایند پس علاجش استفراغ اوست بحسب نوع مرض دعوای او فی الجمله نزد استفراغ تربد و غاریقون و ایارج و شحم حنظل و اسقولوقندریون و شکاعی و دیگر آنچه در دوم ذکر رفت سیاه و مانند آنست و بسیار دیدم که این سیار در نوع سودا وی طریق سیاه می نوشانید و دران نفع میکرد و اما پیرکه بران لمک نخایند آن پیاز و سیر و پیاز عنصل و تا فسیا و فرفیون و دل

حجامت

مسهل اخلاط بلغمی و سودا وی

ومانند آنست وچیزیکه بدان طلا کنند گوگرد وبندق سوخته وپیچه سوخته وکف دریا وسیروج صنمی سوخته وسم زنبور سوخته وروج سوخته وشحوم سوای چربی بزوچربی بقر واشال آنست وآنچه واجب ست که صاحب نوع سوداوی دائما استعمال نماید بلیلهٔ سیاه وکابلی هردو مرطی ست وآنچه صاحب بلغمی استعمال کند اطریفل کبیر واطریفل صغیر ومعجون الفقر ویا وجوارش بلادری ومانند آنست وآنچه صاحب نوع صفراوی استعمال نماید این مسقوف معمول بهلیلهٔ زرد ست بگیرند تخم خرفه وخیار وتخم خشخاش وگل سرخ هرواحد یکجزو بلیلهٔ سیاه وپوست بلیلهٔ زرد مثل همه شکر طبرزد برابر جمله سابیده صبح برنخاسته ووقت خواب بقدر حاجت بخورند وبلیلجات مربی وبلیلجات سوده بموزیر سرشته استعمال کنند وآنچه صاحب نوع دموی استعمال نماید اطریفل معجون بعصارهٔ عناب معقود ست واصلاح اغذیه بحسب آنکه لائق مرض باشد واین همه استعمال نمایند مع استعمال قوانین درغذا ودوا وعلاج دار الحیه علاج دار الثعلب رطوبی وسودا ویست بغیر زیادتی دران سوای آنکه جلد این را طلا نکنند مگر بحیزیکه آزار نکند بغیر آنکه استفراغ نمایند ودیدم که در بیمارستانات درین استعمال چیزی میکنند که در دار الثعلب از دلک وطلا استعمال میتمایند وگاهی درین نوعی غریب که معروف بذات العرق ست واقع میشود واز آنست که مواضعی که ازان موزائل شود دران شبیه بعرق سرخ مشابه وشبیه بحبه برجراحت مستطیل واقع میشود ظاهر میگردد وهر گاه جلد زم شود وتیز زم ومنبسط گردد وعلاجش علاج دار الحیه ست **ابن الیاس** گوید که اگر از خون غلیظ محترق باشد فصد واخراج خون بقدر قوت کنند وهر صبح جلاب از عناب ده عدد بشکر سفیده ده درم بنوشند وغذا مرورهٔ ماش بمغز بادام واسفاناخ خورند ویا گیرند شربت عناب ده درم وشربت بنفشه ده درم وبنوشند ویا گیرند آب انار بین شیرین آنها افشرده سه اوقیه بشکر سفید ده درم وغذا مرورهٔ انار دانه یا اسفاناخ ومغز بادام خورند وادویهٔ ماش موضع بیارچه درشت یا بزوفای رطب کنند ویا گیرند پیاز عنصل پنج درم سیر وجرزدل هرواحد سه درم وبسایند وبسر که کهنه سرشته طلا نمایند بعد تراشیدن موو اگر از بلغم محترق باشد هر صبح جلاب از بادیان واصل السوس هرواحد دو درم گلقند عسلی ده درم بنوشند وغذا مرورهٔ نخود وماش بمغز بادام خورند وهر گاه اثر تلفیح وقرار وره ظاهر شود تنقیهٔ بدن بحب ایارج وحب قوقایا وحب صبر یا بمطبوخ تربد مع شحم حنظل وغاریقون وصبر وشکر نفطی نمایند وغرغره بخرزدل وبیخ کبر وسنجبین عنصلی یا ایارج مع مالعسل هرات کنیر کننده واز فوالرب وغیره مولدات بلغم خدر نمایند **واگر** از مرهٔ سودا باشد هر صباح جلاب از بادرنجبویه وتخم کاسنی هرواحد سه درم وگلقند ده درم بنوشند وغذا مرورهٔ نخود مع ماش ومغز بادام بخورند وهر گاه خلط تلفیح یابد تنقیهٔ بدن بمطبوخ افتیمون وحب آن ویا ایارج فیقرا ویا ایارج لوغاذیا کنند واز اغذیه غلیظه مولد سودا مثل لحم بز گاو ونمک سود وقدید وباد نجان ولبلاب پرهیز نمایند **واگر** از صفرای حاد باشد هر صبح جلاب از تخم کاسنی سه درم بنفشه پنج درم وشکر سفید ده درم واز آلو وعناب هرواحد ده عدد وشکر سفید وترنجبین هرواحد دو درم بنوشند وغذا مرورهٔ ماش بمغز بادام خورند وهر گاه اثر تلفیح ورقاره ره پدید آید تنقیهٔ بدن بمطبوخ فواکه مقوی بسقمونیای مشوی کنند واز تناول اغذیهٔ حاره یابسه وحریفه وحلویات ومانند آن احتراز نمایند وهر گاه بدن از اخلاط محمدهٔ مرض پاک گردد صرف عنایت بمعالجه سقوط شعر فرمایند وبعد دلک بسیار بخرقهٔ خشن وزدن شرط خیر عمیق تیز سوده بروغن یاسمین بران طلا کنند واگر مادهٔ مرض بلغم محترق باشد تخم الخضر او غیره که در قول صاحب کامل گذشت آن همه او تیه را سوده بروغن بان یا روغن اترج یا روغن یاسمین یا زفت گداخته آمیزند وطلا کنند ویا گیرند شیح سوخته وبروغن زنبق آمیخته بر سر طلا کنند بعد شستن آن بآب چقندر وبورق واگر مجرب ست در انبات شعر اینست که گیرند پیه گنجشک وپیه فرس وپیه فرس پیه گرگ مساوی وبسر که کهنه سابیده طلا نمایند واگر مادهٔ این مرض صفراوی باشد هر روز سر را بآب چقندر وآب بید وآب سبوس بشویند وبمحضض وغیره که در قول صاحب کامل مسطور ست طلا سازند واگر مرض از مادهٔ سوداوی باشد بگیرند گوگرد زرد وقافیا وفرفیون وخردل وبیخ فنی وخاکستر سم زبد قیصوم سوخته مساوی کوفته بیخته بروغن زنبق دارند وبسر شند وبر سر طلا کنند بعد دلک او بسیده وبیاز تیز **صفت طلا** برای دار الثعلب ذرایح سرد ورکرده سه درم مویز خرفیون هرواحد یکدرم کف دریا پنج درم لوف خردل گوگرد زرد قافیا هرواحد چهار درم بار یک سابیده بروغن زیت یا روغن زنبق آمیخته بر سر طلا کنند **طلای دیگر** پنج فی فارسی سوخته خرما

سوخته و سمه مساوی کوفته بیخته و ظرف رصاصی بروغن زنبق بسایند و طلا کنند **واما** علاج داء الحیه علاج داء الثعلب ست و شستن سر هر روز با سپنول و گل خطمی سفید و برگ بید و بدن و سر را هر روز بروغن بنفشه و نیلوفر و روغن تخم کدو بمالند و بنفشهٔ تازه و نیلوفر ببویند و این دست و که سبب تساقط شعر اتساع مسام و نقصان غذا باشد و اما هرگاه انتشار و تساقط او بسبب ضیق مسام باشد قریب او روغن نیرد و مالش سر بروغن ذرق کنند و در حمام داخل شوند و تا دیر دران نشینند و بر سر شیح سوخته و نمک و قیصوم سوخته بمالند و بعد مالش سر را بآبیکه دران نطرون پخته جوشانیده باشند بشویند و یا بگیزدن فارسی سوخته و خشخاش سوخته و سمه هر واحد مساوی و بدستوریکه سابق مسطور شد مرتب ساخته بر موضع طلا نمایند **ابو منصور** گوید اگر از رخبت خون باشد فصد سر رود کند بعد بطبیخ خیارشنبر و بعد ازان ایارج فیقرا دهند و اگر از صفرا باشد اولا بطبیخ بلیله بعده ایارج فیقرا خوانند و اگر از سودا باشد بطبیخ افتیمون پس ایارج فیقرا دهند و اگر از بلغم باشد حب منتن بعده ایارج فیقرا خوانند و در جمیع این انواع میان هر دو روز شربتی از ایارج فیقرا دهند و هرگاه این ادویه خوانند غذایه طیفه سریع الانهضام مثل اسفیدباج چرب بلحوم طیور و غیر آن دهند و از اغذیهٔ غلیظه مثل لحوم صید و مانند آن و استای طعام و خمر پرهیز سازند و از کثرت ریاضت و تعرق و تعب منع کنند **واما** علاج نفس موضع اینست که اگر اراده معالجهٔ او باشد حلق او بنوره یا بستره کنند و نوره بهتر ست بعده بخرق خوب بمالند حتی که عرق او برآید و بعد آن باب مرزنجوش مطبوخ بشویند و بران حضض طلا کنند و یکشبانه روز بران بگذارند و هرگاه صبح شود باب مورد آزا بشویند و بران روغن بان طلا نمایند و اگر از مالیدن بدبر سرخ شود بخرق پورق یا لوست ماهی خشن یا برگ انجیر آزا دلاک نمایند حتی که سرخ گردد و پوست بخرد پس خون ازان پاک کرده بران چند بار مطبوخ بشراب و یا انجیر خشک سوخته محلول بشراب بنهند **طلا** برای آن تشور کنند سوخته بشراب مطبوخ حل کرده بدان طلا کنند و یا پیه گرگ بر آمیخته طلا نمایند و بکس در شراب سوده و یا پوست بنه و بنفشه سوخته و بیخ نی خشک طلا سازند و طلا بروغن بادام تلخ و روغن بید انجیر آزا نفع کند و اما ادویهٔ مفرده برای این برگ حنظل ست و نوشادر و مویز خاکستر کنان و خاکستر پشک بز و پیه گرگ و پیه خرس و مرد دلفلی و خیر آن که در قرابادین مسیح گذشت و هر دوا یکه مار لطیف نفاذ ست آن همه را مفرد و مجموع با سرکه یا بعض روغنهای گرم مثل زیت و روغن بید انجیر و روغن خارو مانند آن بر سر طلا نمایند نفع بلیغ کند پس اگر مکان آبله کند چربی بط یا کیان و مرهم سفیده بمالند و چند روز دلاک او ترک نمایند بقرابادین گفته که درین مرض شرب ادویهٔ حاره سزاوار نیست که آن جابه سر را مثل حالت در صلع گرداند **ابن سرجون** گوید که جالینوس ایارج فیقرا را در علاج این مرض اصل ساخته و ازان فروع جمیع علاجات او نموده و آن اینست که بادی مخلوط میکرد اگر مرض از خون و صفرا بودی سقمونیا و خاریقون و اگر از سودا بودی خربق و افتیمون و اگر از بلغم بودی شحم حنظل و در جمیع انواع ادویهٔ مزغره یاد میکرد و گفته که سقدمین شرط بر موضع میزنند بعده بسیر و سرکه و نمک و فسنتین آنرا خوب می مالیدند و این عمل مجرب ست خطا نمیکنند ثابت گوید که علاج داء الثعلب بمرات کثیر از اسهال بغیر معالجه موضع کردم و بصحت تام یافت **محمد بن زکریا** گوید که پیاز را در داء الثعلب تجربه کردم و او را مغنی از غیر او یافتم و اعتماد بران نمودم و بلیوس متاخر پیاز ست سعید گوید که اگر از صفرا مخالط خون باشد فصد سر رود کنند و بعد فصد اسهال بطبیخ بطبوخ بلیله نمایند و مریض را از استعمال اغذیهٔ حاره منع فرمایند و امر بشرب روب ترش مثل رب سیب و بنه و انار کنند و غذا بجوجهٔ مرغ و سکباج های تازه کوچک یا مزورات معمول بماش یا اسفاناخ دهند و بعد تنقیهٔ بدن و اصلاح اغذیه قصد مواضع که ازان مورسخته بدلاک شدید از خرقه پشم نمایند و بانیج فی سوخته مع پوست بادام تلخ سوخته بسرکه سرشته طلا نمایند و اگر موی عود کنند بموضع خط زنند و بلادن در روغن کنجد گداخته طلا کنند و ایضاً بشبح سوخته و کف دریا محض با روغن بید و روغن آس طلا سازند و اگر از خلط سودا وی باشد تنقیهٔ بدن بطبوخ افتیمون کنند و بعد تنقیه غذا بجوجهٔ مرغ بریان یا زردی بیضه سازند و از استعمال طعام منع کنند و موضع را بعاقرقرحا یا بانیج فصل یا بخرد دل یا ترب یا زیت کهنه یا مرزنجوش بعد حلق سر بمالند و بر مواضع شرط زنند و سر را بآب حلبه یا آب برگ تان بشویند و اگر از بلغم باشد تنقیه بدن بحب قوقایا حب صبر کنند پس اگر فصل سرما باشد گلقند عسلی دهند و عرغره بخرد دل و سکنجبین نمایند و اگر فصل گرما باشد قرص کنانند و اسهال بنفشه

حب قوقایا تحلف

آورند و باید که از استعمال ادویهٔ قوی الاسخان محرق جلد حذر کنند تا جلد محترق نشود و مورث نیاید **الطاکی** گوید که هرگاه خلط غالب متحقق گردد ابتدا باخراج او نمایند بقصد اگر خون باشد والا بسهال مثل لقوع بلیله و صبر در صفرا و مایارج در بارد مع زیادتی غاریقون و تربد در بلغم و مع الاجرود و مطبوخ افتیمون در سودا این همه مع اصلاح اغذیه و اکثار شوربای جرب و کنجبین و غرغر و معطسات و حمام باشد پس اگر صلاح ظاهر شود در مورید فبها والا اگر در موی سر نمی بسیار و یا در بلغمی سفیدی باقی ماند بر جلده شرط رند تا مواد مسائل شود و اگر حال احتمال ننماید دالا از دوم محل بیارچه گرم دا سقیس و غسل کنند بعد دلک بفر فیون یا خردل و اگر در صفرا وی و در زردی و در سودا وی مکورت باقی ماند و این هر دو بیس و قمحولت ست آنچنان باشد هم خصوصاً شحم خرس و شیر سیاه و از محبوبات در هر دو مرض مطلقاً طلای صبغ سداب گوگرد و زیت خصوصاً چون عقارب دران پخته باشند و نمک سرد و سیر ست و در هند طلای او نمک است لیف نارجیل و سرکهٔ او و دافلفل در چین بکر کم و زردی هیضه قدر مغرب بشرب لوغا فیا و طلا نمک است از طلاق و فرفیون قدر روم قی بثبت و غسل و ترب و مالش بچربی بط و آب خرزهره و غسل و دا حبست بعد آن تعاهد غسل جلد خطمی و مغز خربزه و ترمس بعد از ان مالش روغن بنفشه و روغن گل چند روز گویند که ببر و بج را در این هر دو مرض فعل عجیب ست و گویند که در سودا وی فقط بگاهی حاجت داعی گردد بنظولات وقت غلط ماده پس بهترین آنها دران هنگام آنست که از اکلیل الملک و بابونه و مویز کوهی و بورق سازند و بعد آن بر دغن زنبق که دران لادن پخته باشند طلا کنند و چون دراوت ماده معلوم شود چسپانیدن زالو مناسب می بینم زیرا که دران نفع ظاهر ست و گاهی نائب اشرط میشود پس بعد تنقیه شرط ملازمت محل بمسکات منتهات شعر نمایند و بهترین آنها مغز جوز بردغن نفط یا زیت ست و مثل او ست نمک سترهای پوست سخت جوز و سم خر و حشی و جله خار پشت و قیصوم و سم مز و پیاز و آب ترب و در دغن آن دامار گ حنظل را یا وجود نفع او بدلک نفع اشرب مر برا و بطبوریکه در مفردات گذشت نیز بهست و کذا از اوند طویل و زنجبیل و در و بج و نوشیدن عذبه تا چهل روز بر نباشتا از بهر دو چون عذبه را بسرکهٔ خرزهره و زنجبیل نرند و مویز یج و سیر و زرنیخ و غسل بطبخ قوام کرده باشند درین هر دو مرض و در همه انچه مورا بریزاند طلای مجربست و گاهی یا تنها چون ماده اشتداد نماید و فصل بارد بود خرد دل و نظر دون اضافه کرده میشود پس اگر خوف قرحه کردن آن باشد محل را بالطلق جرب کنند و اما طلای مکس و سر موش و مورد و لادن و بید انجیر نیز بارنج القفط ست و اگر چه بغیر سوختن بکار برند و کذا اهل دفتران و پیه روباه یا خرس و عصارهٔ آزاد درخت چون بصیر و مرتک آمیزند و بدان نیج قرحه دریا نزده روز طلا کنند آنرا صحت بخشد و کذا نوشادر و زاو و سیه و زفت ست و بداند که این ادویه استعمال کرده شود مفرد و مرکب مع بعض آن بشرط انکه نظر بماده و فصل کرده شود پس از ادویهٔ لذاعه در سرما و نرم و تکثیف ماده زیاده کنند و بالعکس **ایضاً** در زمستان مینوسید که فصد در موی کنند و حجامت محل و شرط او در باقی اقسام اگر دشوار باشد بعده تنقیه و اطلیه و بهترین طلا در موی اینست که مورد را در سپستان بپزند تا انگه غلیظ گردد پس طلا کنند و کذا حی العالم مع حنا بعده شرط و برگ انجیر مع قطران و در بلغمی عنصل و پیاز و انگزد و فلفل و پشک موش بسر که و غسل و در صفرا و سکه و حناو آرد جو طلا کرد و عذبه شرط و در سودا وی بنذق سوخته و سیر و حب الغار و روغن نفط طلا کرد و ترب مطلقاً و تخم آن و کذا نیل هندی و برگ حنظل **طلا کرد گیلانی** از سیاه جالینوس نقل کرده که معالجه بلغمی بتنقیه بدن اولاً فاولاً با بن مسهلات بعد نضج ماده کرده میشود اول بگیرند ایارج فیقرا لکیتا شحم حنظل نیم انگ کوفته بیخته با آب کرفس سرشته جها سازند زدگاهی زیاده و کم میکنند بحسب وقت دوم تربد سفیده دره رم ایارج فیقرا ده درم شحم حنظل مسه ثلث درم شربتی از دو درم تا سه و ثلث سوم حب قوقا یا چهارم حب صبر اگر فصل گرما باشد امر بقی کنند و اخراج بلغم نمایند باین مقی بگیرند شربت وخطمی و سرمق و تخم ترب کوفته و جوشانیده صاف نموده قدح بزرگ از ان بگیرند دده درم مسل و چهار دانگ جذ القی سوده و اندکی کنکر دران انداخته برا متلا بنوشند پس قی کنند و بعده غرغره بغرا غرند کوره در باب امراض بارد بلغمی و فالج کنند و یا بیخ کبر در آب بجوشانند و صاف کرده ایارج دران حل کرده غرغره کنند و یا خردل بسایند و در سکنجبین آمیخته بدان غرغره نمایند و تبدیل مزاج بمارالاصول و گلقند مسلی کنند خصوصاً چون فصل سرما باشد بعد از ان مالش موضع بخرقه درشت یا بعنصل یا بسیر کنند بعده بتافیا و خردل یا بسیر سوده طلا نمایند بعد شرط اگر مرض

قوی باشد واین طلا نافع ست فرفیون عاقرقرحا بزهرهٔ بقر سرشته طلا کنند وغذای ایشان شوربا بسیار وشبت ونخود کوفته وطباهجات ومطبخات بهری وخردل وگوشت کنجشک وقنابر ومانند آن انچه مسخن باشد بسیازند واز حموضات وشیر واسخاز ان مرتب کنند وجمیع نبیذ ها وسلای طعام واکل لحوم وحبوب وهرطعام که قلیل ازان غذای کثیر دهد ونفخ آرد واز ریاضت بسیار قوی واز تعرق بسیار وحمام اجتناب باید کرد واگر در وضع مرض از کثرت اطلیه قروح پیدا شود بهم مرتب از روغن وموم وآب برگ ملبوط وآب برگ سوسن وزرده بیضه طلا سازند

علت نقع

واین مرضی ست که در جلد سر حادث شود شبیه بدار الثعلب در شکل او ومشابه برص در رنگ آن ودر بقعه بقعهٔ سر متصل یا متفرق بود وگاهی بقعهٔ ازان سرخ مثل اثر قرحه دیگر سفید مثل بهق باشد وفرق میان این ودار الثعلب آنست که هرگاه دار الثعلب را لمس نمایند آزا جنبان در یابند وخیال کنند که گویا از جلد پست ست وموضع این علت را چون لمس نمایند در یابند که گویا آن از جلد بلند شده وفرق دیگر آنست که دار الثعلب فرک را قبول نکند وزیر فرک سرخ نگردد والا بقدر یکه انسان را استطاعت تامل او باشد وچون نقع را انسان بمالد سرخی او داشته آید وساعتی بران حال باقی ماند وسبب تولد این علت یکی تنگی مسام ست ودوم بخارات حریفهٔ حاده پس هرگاه بخارات حاده حریفه کثرت نماید ومسام از اخراج آن تنگ باشد او لا موجب تنگی مسام گردد پس جلد بسبب تنگی مسام از اخراج بخارات منتفخ گردد چنانچه در جلد از غلظ بخار وحدت خون مرض شرا حادث میشود واین علت از امراضیست که بدان شهری مخصوص باشد ودر هیچ بلدت علت بلدیه معروف ست چنانچه عرق مدنی در مدینه حادث شود دقوبای سیاه بعیصه ودمامیل بشهرزور وجرب بطبرستان ومانند آن **علاج** بسط جلد وتلیین او واستعمال آبزن وآب نیمگرم ومالش بروغنهای نیمگرم وتنقیه باین جب کنند ایارج فیقرا دودانگ تربد نیم درم خربق سیاه یک طسوج ماهیزهر جیم دانگ نمک سرخ یکدانگ سقمونیای مشوی درسیب یا بادک برگ ترنج یکدانگ همه را سحق کرده جهاسازند وبعد پرهیز از انخورند ودر زمانیکه قوا عد تنقیه آرام عد باشد ودو شربت یاسه شربت ازان بعمل آرند ودیدم که این مرض بشرط وغسل بسیار کم زائل شد واز چیزیکه بدان طلا نمایند هرگاه قانونی از قوانین استعمال تنقیه بفصد ومسهل مانع باشد این طلا خاکستر قیصوم وخاکستر پوست بندق ولادن همه را سا بیده بموم روغن مرتب از روغن خیری یا مانند آن آمیزند واین علت عسر الزوالیست بلکه بسرعت زائل شود وبهترین علاجش آنست که از استعمال آبهای نیمگرم ذکر کردیم بسرآنکه تفتیح مسام علاج اوست

انتثار شعر

واین عبارتست از ریختن موی ازسر ویرو وسقوط شعر یا بسبب کمی غذا وقلت بخارات جیدمنبت شعر باشد مثل آنکه ناقهین از امراض وارباب دق وسل را عارض میشود ویا بسبب تخلخل جلد والتماع مسام حتی که بخار محدث شعر چون خارج شود متفرق گردد وبرای احداث شعر مجتمع نشود ویا بسبب تنگی مسام از حبست یبوست وکثافت جلد مثل جلد پیران پس مادهٔ مودران نافذ نگردد ویا از حبست رطوبت غلیظ ولزج مسدد حتی که مسام فاسد گردد ومیان بخار خارج وداخل انقطاع رود هر بعضی بالبعض دیگر متصل نشود وآن از تولد شعر منع کند ویا بسبب حصول مواد خبیثه زیر جلد حتی که ازان بخار دخانی فاسد گردد مثل آنکه در دار الثعلب ودار الحیه میباشد ویا بسبب استیلای رطوبت بر جلد چنانچه در استسقا وغیر آن وصاحب کامل گوید که گاهی سقوط شعر عقب امراض حاده بسبب حرارت شدید ومرارت بخارات حادث شود وگاهی بسبب سعفه یا قوبا ویا جذام مشابه

طریق تشخیص اسباب مذکوره اگر آثار دار الثعلب ودار الحیه یا سعفه یا قوبا وجذام ظاهر بود سبب انتثار شعر همان مرض باشد والا نظر کنند اگر صاحب اولا غر بود وخشکی جلد وتقدم اسباب محلله ومقاسات امراض حاده ودر یافت گردد سببش قلت غذا در یابند واگر در جلد وبا ریکی مو ودر سرعت انتثار آن بود سببش تخلخل مسام باشد واگر خشکی مزاج وکثافت جلد وجمودت وغلظت وشدت سیاهی مو بود سببش تنگی مسام از یبوست باشد واگر مو باریک گردد وآثار خشکی هیچ نباشد سببش تنگی مسام از رطوبت غلیظ لزجی باشد واگر آثار غلبهٔ رطوبت بر بدن مدرک گردد

سبب‌بش استیلای رطوبت بر جلد باشد علاج اگر بسبب قلت غذا باشد غذای جید بخورند و خواب کنند و حمام نمایند و سر را بخطمی و برگ حنا و نخم مرو بشویند و روغن بنفشه در روغن نیلوفر بمالند و اگر بسبب اتساع مسام باشد باید که بلیله کابلی و مازو و اقاقیا و امثال آن از ادویهٔ قابضه در آب جوشانیده نطول نمایند و روغنهای قابض بمالند و روغن آمله بالیدن نیز فائده میکند و کذا روغن آس مع پرسیاوشان و قوتیر از این آنست که سه درم لادن در نیم اوقیه شراب قابض یا روغن آس گداخته غلاف سر بدان نمایند و اگر بسبب تنگی مسام از یبوست باشد تر طیب مزاج و مالش بروغن بابونه و بادام و مانند آن کنند و همیشه حمام نمایند و آب نیمگرم بر سر ریزند و شیخ سوخته و بادام سوخته با روغن زیت سرشته سر را بدان غلاف نمایند و الحبن و اغذیه و اضمدهٔ مرطبه بکار برند و اگر از رطوبت غلیظ باشد که مادهٔ شعر را آمدن ندهد می باید که کثرت حمام کنند و شیخ و بنج اسف و بادام تلخ را بسوزند و با بورهٔ ارمنی و زهرهٔ گاو طلا نمایند و غذای مقطع و مجفف رطوبات و قلیه بکثرت مصالح گرم خورانند و از تناول اغذیهٔ رطب و ماهی و شیر و فواکه تر حذر کنند و در بن نوع روغن بالیدن ممنوع ست و اگر بسبب ذات الشعلب یا دار الحیه یا جذام باشد علاج هر واحد مسطور شد و اگر بسبب استیلای رطوبت بود تنقیهٔ مادہ و تقویت مسام نمایند بدانچه در ذات الشعلب مذکور شد و اگر بسبب سعفه و قرحه باشد اشیای محلله چون خطمی و خبازی و لعابها و روغنها و مراہم و قیروطیات مناسبه استعمال نمایند بشرطیکه جلد اصلی منقطع نشده باشد و بعد اندمال مسام منسد و فاسد نگشته و الا علاج نپذیرد ادویهٔ مفرده و مرکبه مانع سقوط شعر عصارهٔ کرنب تنها و با نمک طعام و کذا سگین بز سوخته و کذا اقاقیا و کذا بلیله و کذا صبر بشراب قابض و کذا زوفا که آن خراست لعبل و کذا فاغیهٔ خار و روغن مورد و کذا زاج محرق بروغن نیتق و کذا برگ سدر و کذا سنبادج و کذا حب الآس مطبوخ بشراب قابض و کذا تخم چغندر بروغن آس و کذا خصیة الثعلب بزیت و کذا بهمن سفید و کذا برادهٔ چوب شمشاد با خاآمیخته و ایضاً طلای لادن و شب بسرکهٔ تند سوده مانند عسل گردد و کذا برگ انجیر بار یک سوده با آب سرشته و کذا ادویهٔ کوبی و پوست بلوط مساوی سوده و ایضاً غلاف سر بصاره کرنب که دران خاسرشته باشد و کذا پرسیاوشان پنج درم شراب کهنه ده درم لادن ده درم روغن آس سبعة درم و کذا برگ آزاد درخت کیجزو وضاد و جزو با هم سوده در سر پرکردن و کذا اسم بزسوخته و مثل او خطمی دو دو درم حرف در سر و اکل آن و کذا بنفشه خشک کرده و کذا سنا و کذا تخم بادرنجبویه و مداومت بخوردن ترب و کذا عدس بالعسل و بغیر عسل و کذا زوج بدستور و اکل و ضماد با دار و دو دو درم زاج و کذا دارچینی و مثل سر بر گ اسفاناج و خوردن بیخ آن خراشیدهٔ کوفته روغن که در منع ریختن مو که از مرض آتشک باشد و بجبت دار الثعلب از معجبات حکیم مومن ست و موی سفید که دران برآید سیاه بر باید و سه سیر مثقال برگ مورد پانزده مثقال در چهار صد مثقال آب بجوشانند تا بنصف رسد پس صاف نموده با صد و بیست مثقال روغن کنجی بجوشانند تا روغن بماند سه مثقال لادن دران حل کنند طلا کنند که در تقویت مو و منع ریختن او عجیب الاثرست کند زمانی هر یک یکدرم بمطلی بکنیم درم قرد ماما مرکبی هر یک دو درم لادن سه درم بروغن گل حل کرده در بیخ مو طلا کنند اقوال حکما ابوسهل گوید که انتشار شعر را نفع میکند تقویت جلد موضع و گرداندن آن میان تخلخل و تکاثف و این چنان باشد که با دویهٔ حاره اشیای قابضه بیامیزند و لادن و درین امر موافق ترین ادویه است پس هرگاه بروغن مخلوط سازند و بدان سر را طلا نمایند موازر یختن باز ماند و درین فعل مشابه لادن روغن شجر مصطکی ست و باید که حلق موازر موضع کنند یا دوا را رقیق سازند تا به بیخ مو برسد و اگر مریض پیر و فصل سرما و مزاج سرد باشد دران روغن نارد بن بیامیزند و گاهی موی ناقص برید و این بسبب کمی خون ایشان باشد و در علاج محتاج بچیزی بیشتر از انعاش قوت نباشند دوائیکه انتشار شعر را نیکوست لادن را در شراب عفص تر کنند و بروغن مورد بسایند و نصف لادن پرسیاوشان آمیزند و در حمام با هوای گرم بعد دلک سر تا سرخ گردد استعمال نمایند پس اگر فصل و مزاج بارد باشد و احتیاج بجذب و تنخلخل بیشتر باشد روغن نارد بن دران مخلوط کنند و دیگر بگیرند پرسیاوشان یکجزو لادن دو جزو بشراب و روغن مورد آمیخته بر سر طلا نمایند و دیگر حب الغاره عدد لادن افسنتین هر واحد سر ابر حب الغار نیکوفته در روغن بپزند و بدان روغن موی را پر نمایند و از چیزیکه قساقط شعر را نفع میکند روغن آس ست چون تعاهد آن نمایند و لادن محلول در شراب یا در روغن مورد بشب استعمال کنند و صبح بحمام داخل شوند و این دوا شعر را بسیار قساقط را محکم کند آمله و برگ مورد را در آب بجوشانند تا آنکه آب سرخ گردد بعده دران لادن محلول بشراب آمیخته

برپیچ نوشته شیخ میفرماید که ادویه حافظ شعر آنست که دران حرارت لطیفه جذابه باشد و آنکه دران خواص بود که بدان فعل نماید در اینجا ذکر نمیکنیم ادویه را که آن لائق تر باین مقام است و ادویه مفرده که برای حفظ مو و تدارک افتاد و در تساقط نیکوست و الآن در اینجا ذکر کرده میشود و جمله آنکه شرط کرده شود هنوز شروط واجبه در تدبیر او پس از امثال این مورد وجب الآس ولادن و آمله و بلیله کابلی و مرد صبر و پرسیاوشانست و گاهی زرنب داخل میشود و مازو بنابر قبض او و فیلزهر خصوصاً بشراب قابض یا روغن آس یا روغن مصطکی و آب مورد یا آب برگ آنار و درخت و ایضاً خاکستر شجره بزرگتان سوخته مع تخم آن بروغن طلا کردن و ایضاً پوست جوز سوخته چون بروغن آس و شراب قابض مخلوط ساخته بالمنه و خصوصاً برای صبیان و از مرکبات اینست که حب الآس و مازو و آمله در روغن گل یا روغن آس بروصف معلوم بیزند و استعمال کنند و ایضاً برگ مورد تر و لادن و عوسج و اطراف سرو و حب الآس کوفته بزیت حل کرده غلاف سرد بران نمایند و ایضاً حب الآس سیاه و تخم کرفس و برگ کرفس و تخم چغندر و برگ عوسج هر واحد یکجزو پرسیاوشان لادن هر واحد نیم جزو شراب سیاه نه جزو باهم بکوشانند تا شراب سوم حصه بماند بعده بران زیت خوشبو بسعد و سنبل و دو جزو انداخته سه جوش دیگر داده آب و روغن ازاد و یه خوب انشرده صاف نمایند و در مرتبان کرده وقت حاجت بجنبانند و استعمال کنند که این حافظ و مسود شعر تست و ایضاً تخم کرفس و تخم چغندر و پرسیاوشان و کندر هر واحد و واقیه جوز بانزده عدد پوست صنوبر یکطل همه را در دیگ کرده گل حکمت سنوده یکشب در تنور بگذارند تا جمله خاکستر گردد سایيده یکطل چربی خرس کرانین بهتر از چربی مرغابی ست آمیزند و بردارند و هنگام حاجت آن باشد در روغن خوشبو گداخته استعمال کنند که صلح مبتدی را نیز نافع بود و ایضاً بگیرند یکنیم رطل شراب قابض دلادن یک اوقیه و پوست صنوبر سوخته دو اوقیه پرسیاوشان سوخته مثل او بیه خرس یکطل آب عنب الثعلب چار اوقیه و نیم لادن را در شراب بیزند تا غلیظ گردد و بران ما دویه انداخته آمیزند و بردارند و وقت حاجت اندکی از ان گرفته در روغن خوشبو کرده بهترین آن روغن نارد ین ست آنیخه مطلا کنند و گاهی بغیر روغن طلا کرده میشود و از آدویه خفیفه اینست که بگیرند مرکی و لادن و روغن آس و خصوصاً آنکه از طبخ روغن خیری و آب آس گرفته باشند و شراب قابض و جوب و جوب مشاهده بیامیزند و طلا کنند و یا بگیرند برگ لالا و دشتی بروغن آس و سر مالیده یکشب بگذارند و صبح حمام کنند که این حفظ موکند و سیاه گرداند و یا بگیرند لادن و پرسیاوشان و خاکستر پوست صنوبر و بیه خرس و از شراب بعض بقدر کفایت و پشل روغن مصطکی یا آس مخلوط سازند و یا بگیرند پرسیاوشان و لادن مساوی و روغن مورد بقدر کفایت و یا بگیرند کندر سرگین بسمار سرگین خار پشت صحرائی هر واحد پنج درم سداب کوهی دو درم و بشراب قابض سایيده با پیه خرس آمیخته استعمال نمایند و دوا برای حفظ موی ابرو گل شقائق النعمان چار جزو رعی الحمام پنج آن و برگ انجیر هر واحد یکجزو لادن سه جزو پرسیاوشان دو جزو همه را سایيده بروغن مصطکی بهمچند آن استعمال کنند ایضاً پنج فاشرا و پنج اسراش و خاکستر تر شنبوز تازه هر واحد یکجزو بورق دو جزو بروغن آس خوشبو مخلوط سازند و این کلام اگرچه است لیکن اگر سبب او مبین نباشد مرجح و قلت خون باشد زناء بدن کنند و غذائی دهند که جید الغذا جرب بود و بدان میل بحرارت لطیف باشد و هر شی ترش و نمکین و نمونت و جماع و شراب کهنه ترک نمایند و ادامت حمام با آب شیرین کنند و لطوفان و اشنان و صابون نزدیک بدن نبرند بلکه بمثل آرد باقلا و تخم خربزه و اسپغول و مانند آن بشویند و اگر بسبب کثرت انسداد و مسام باشد احتیاج بدوای محلل و مفتح افتد پس واجبست که در مثل انچه مفتح بود و مثل خردل و سیر و گندنا داخل کنند و ایضاً سر جلد بمثل ثافسیا و خردل و پودینه و سداب و پیاز طلا سازند و حمام آبهای محلله استعمال نمایند و سر را ببورق و کلف در پا بشویند و واجبست که صاحب او از روغنها اجتناب نماید و انچه بسبب تخلخل باشد آنرا ادویه مذکوره که از تسهیل آن بقبض باشد و اطلیه و ادهان قابضه در خول حمام و استعمال آب سرد بگام پس باب سرد دفعةً نافع بود مجوسی گوید که از سقوط شعر دانستن آن باسخوا از تخلخل جلد و اتساع مسام و قلت غذا باشد تدبیر موافق برای او اغذیه محمودهٔ مولد خون جید مثل نان خشکار پاک لحوم مرغان و بره یکساله و ماکیان و زنده بیضه نیمه برشت و ماهی رمضانی و شراب سیحانی بمقدار معتدل و دخول حمام و غسل باب شیرین معتدل الحرارة و غسل سر بمطحی سفید و اسپغول و برگ بید بر روغن بنفشه و نیلوفر و شمیدن بنفشه تازه و نیلوفر و بید ست و اما انچه سقوط مواد جنگی مسام بسبب رطوبت مسدد و مسام باشد علاجش بدخول حمام و تادیر نشستن دران و گاه مالش سرخشک و گاهی بشیح ارمنی و قیسوم

وشستن آن بنطرون وبورق وزهرهٔ بقر بوده وتردیک روغنها نبایدشد وبتدبیر سخن پردازند وتقلیل غذا کنند ودراغذیهٔ او توابل حاره مثل کروبا ودارچینی وفلفل داخل نمایند وشراب کهنه ممزوج باندک آب دهند واما انچه سقوط او عقیب مرض حاد باشد باید که دران تدبیر مرطب بمثل زیادتی درغذا وخوردن لحوم حملان وبحری وماهی دشیر ومیوهٔ مرطب وسکون وراحت ودخول حمام بغیر درنگ دران وریختن آب شیرین بسیار استعمال کنند وروغن آس بمالند که آن مقوی شعر ست وهمچنین روغن مطبوخ بآمله وچون موی بروییدن ابتدا کند حلق او بپاکی دنوره کنند وبخرقه کتان خشن هر روز بمالند وبروغنی که دران پر سیاوشان ویابونه وآس پخته باشند چرب سازند **صفت** روغن آمله بگیرند آمله یکطل وبران چهار طل آب انداخته یک شبانه روز بگذارند بعده خوب بجوشانند وبران روغن کنجد یکطل ریخته تا آتش معتدل نرم نرم بپزند تا آنکه آب فانی شود وروغن بماند وصاف کرده دران اندک لادن گداخته وظرفی بردارند ووقت حاجت استعمال کنند واما تساقط شعر کرا نسل باشد دران حیلهٔ نیست[1] **طبری** گوید که چون تناثر شعر از بیس عارض در جلد باشد سبیل طبیب آنست که نظر کند بسوی مزاج بدن مریض وترطیب بدن او بحسب امکان نماید واستفراغ نکند[2] واگر از استلاء مسام بسبب استرخا از رطوبت باشد سبیل او آنست که بادویهٔ مسهل رطوبت استفراغ نماید واستفراغ بمرتبهٔ نرسد که مؤدی بیبس گردد یا مزاج گرم شود[3] ودواعات ایمعوی از مرض بسیار صعب ست واین درین مرض تنها نیست بلکه در جمیع امراضیکه محتاج بتغییر مزاج باشند **ایضاً** در تناثر شعر واجب گوید که اگر از فساد غذا باشد تنقیهٔ بدن از خلط غالب کنند وبا غذیهٔ مضاد سبب فاعل غذا سازند حتی که مزاج منقلب شود وخون اصلاح یابد وموی ریخته از حاجبین بروید واگر از استلاء مسام واسترخای جلد وفساد او باشد قطع سبب فاعل آن کنند واعتنا با غذیهٔ مضاد سبب فاعل این علت کنند واگر از ضیق مسام وتحلل جلد باشد تدبیر مرطب استعمال نمایند واز استفراغ مفرط منع کنند وچون تناثر شعر از فساد غذا باشد بر حاجبین این ضماد نمایند موم روغن بروغن بنفشه ساخته از آتش فرود آرند وبران اندک لادن وقدری خاکستر بندق انداخته حل کنند وبر حاجبین ضماد نمایند وهر روز یکبار بآب نیمگرم بشویند واین سعوط بکار برند روغن بنفشه روغن خیری یکساعت زمانی بآب گرم برهم زنند بعده از آب صاف کرده بقدر ربع درم از ان در سه روز یکبار سعوط کنند کرا این مع تقدم تدبیر مذکور سودمند بر یاند واگر از استرخای جلد واتساع مسام باشد بعد استفراغ بدن بر موضع این ضماد کنند موم روغن بروغن آس ودروغن لادن ساخته بران اندک اسرب سوخته واندک گوگرد سفید واندکی زعفران انداخته حل کنند پس موضع را ضماد نمایند وهر گاه که ضماد ازان جدا کنند بروغن گل چرب نمایند بعده اطلیهٔ منبته ومقویه بعمل آرند مثل روغن آمله آس ولادن وخاکستر پر سیاوشان بجوشانند وبرگ کنجد سوده وطبیخ رطبه وترب مطلقاً وسداب طلاءً ولطوله آب چقندر وخولان وعذبه بعسل مجموع یا مفرد غلاف سر بدان بر تقویت وتدهین بدان برای سبوطت وتطویل ونطول بطبیخ آنها برای تلطیف وتحلیل وآزمودهٔ این دوا ست حنا بگیرد پر سیاوشان نیم جزو برگ کنجد وخولان وآب مورد هر یک ربع جزو بآب ترب بسرشند وشب طلا کنند وصبح بآب مطبوخ خطمی بشویند واین دوا تطویل وتحسین وتقویت ومنع از تساقط شعر میکند **گیلانی** مینویسد بدانکه آس را منافع نیک ست در باب تقویت مو ومنع او از تساقط وحفظ او بر سیاهی وجودت بلکه زیادتی او ودرین هر دو در روغن آزا نسخهای مختلف باختلاف بسیار ست هر واحد ازان حکما بحسب غرض خود نوشته اند ومن نیز در زمانهٔ سابق نسخه جامع بسیاری ازادویهٔ نافعه دریین باب نوشتم وبحمد الله تعالی چنانکه باید ظاهر الفوائد بر آمد وباوجود کثرت منفعت او از روغنها

[1] نسخه روغن آس
[2] بیان اینکه در تناثر شعر از بیس عارض در جلد باشد استفراغ نباید کرد
[3] زیادتی که از استفراغ بسیار بمزاج میرسد

و نیکو بترست زیرا که خالی از شراب و از جمیع مایعات از عبارت شریفیه بهست و نسخه آن در حفظ الشعر مسطور گردد و مع دیگر نسخ روغنها که مقوی شعر اند

صلع

دانا دانست که موی مقدم سر زائل گردد و موی عجز در سر سالم بود پس اگر در غیر وقت او که آن سن پیریست عارض شود سببش یکی از اسباب انتشار شعر باشد و اگر در سن پیری افتد آن صلع طبیعی ست سببش بوست بطعیمی بود که بمزاج دماغ و جلد سر غالب شود و گاهی بسبب دوام برداشتن چیزی گران بر سر حادث گردد و قرشی گوید که سبب صلع یا فرط یبس ست پس شعر غذای خویش که آن بخار دخانی ست نیابد یا فرط رقت دماغ از انچه حماس تلطف بود پس غذا بسوی موزسد و با تحلل مسام که دران ماده محتبس نماند و با انسداد مسام پس ماده مورد ان نافذ نشود چنانچه از قروح سابقه حادث شود و صلع مختص بمقدم دماغ بسبب تحلل آن شده و شیخ میفرماید که موی ابرد و پلک چشم بزودی نریزد بهر آنکه منبت آنها صعب خضر و فی حافظ است و الدا صلع در مرد جنینی تنگی پدید افتد بسبب شدت ضبط جلد و شعر ایشان و بنا بر آن تا نما موکمتر بود لیکن حفظ موکند و بسرعت نریزد و مردم الثغ را صلع نشود بسبب کثرت رطوبت دماغ ایشان و الدا ذرب حادث از نوازل ایشان را بسیار افتد و آبن نوح گوید که صلع بسبب عدم غذای شعر حادث شود سیما چون بدان حرارت مزاج قلب منضم گردد و الدا صلع بکسی که موی سینه او بسیار و کثیف باشد بزودی افتد و خواجه سرایان و زنان و صبیان را صلع عارض نشود بسبب کثرت مادهٔ رطوبت و ضعف قلب ایشان و جالینوس گفته که مرد مرکب را صلع نیفتد و حکمی بن زین گوید که ادمان عمامه تخفیف سر نماید و مورث صلع گردد و جمعی گاذرونی میبوسند که کثرت جماع موی سر و اجفان کم کند و موی بدن بفزاید علاج اگر صلع در سن پیری باشد علاج پذیر نبود و اگر در غیر آن سن باشد بحسب سبب ماند علاج انتشار شعر نماید و آین دو اصلع مبتدی را منع کند و ازان محفوظ دارد دیگر بند پرسیاوشان و برگ آس و بوست شجر صنوبر و کندر هر واحد یکجزو و همه را بریان کرده بالادن و مرکبی هر دو احد یم جزو در شراب کهنه و روغن تربب بسایند و شب بر سر طلا کنند و صبح بشویند و مداومت برین نمایند و آین روغن منع تساقط شعر و ابتدای صلع کند و دیگر سیاه و برگ مورد در شراب بپزند تا مهر آگردد و دیگر بنفشه با روغن بادام و روغن گل زیت اتفاق و دران یک اوقیه لادن و نیم اوقیه مصطکی بپزند و این را با شراب بعد از انکه صاف کرده باشند تا انگل غلیظ گردد پس بر سر و روغن همچنان آن شراب مطبوخ انداخته بپزند تا شراب برود و روغن بماند و غلیظ گردد بعده در شب بدان لطوخ کنند و صبح بطبیخ آس بشویند و شیخ الرئیس ادویهٔ نافع صلع منبتات شعر بیان نموده و آن را بنات شعر در قول آن مسطور گردد قرشی گوید که صلع بسببی زائل نمیشود و اینچه زائل نمیشود و اینچه زائل نمیشود و اینچه

که در رحم واقع شود و مسام را زان موضع فاسد کند و منسد گرداند و یا در رحم خلط حار تیز پدران ریزد و آن موضع را زود فاسد گرداند و مسام او را مستعد سازد

علت نفاخه

و این مرضیست که در جلد سر افتد و چنان گردد که گویا پوست طائری ست که پر آن کنده اند و موی او مثل زغب گردد و در مس کردن نرم مثل ریشم باشد و بشره سر منتفخ و زرد ظاهر شود و اکثر این مرض عقب امراض حاده مثل سرسام و برسام حادث گردد لاسیما چون نجارات آنها طول کند و علت نفاخه بهر آن نامیده اند که ریختن پر و باقی ماندن زغب بمثیر مرغ حادث میشود و اطبای بصره این مرض و معالجات آن را میشناسند و این مرض مانند چنانکه دار الثعلب و دار الحیه و دار السبع را مسمی ساخته اند و سبب آن فساد مسام و تغیر مزاج بشره بنجارات فاسده ست و از نسبت عفونت این مرض

علاج حاده حادث شود تدبیرش ستردن مو دائم ست و استعمال روغن آس و روغن لادن و روغن آمله و روغن حب الغار و طریق استخراج روغن حب الغار اینست که آنرا در آب جوش خفیف دهند بعده خوب بسایند و آب نیگرم اندکی بکاهند و زیر چینی گران نشند که روغن ازان سیلان کند و طریق دیگر نیز بر می آرند و آن اینست که حب مذکور را بسایند و بر روغن کنجد بجوشانند بعده بیفشرند که همه قوت او با روغنیت کرا ید و اصلاح غذای مریض و تجدید دم او کنند چه بصلاح خون و تجدید غذا و استعمال آن بسیار مذکور از خلق دائم و تدبین این مرض ذلک اشود و چون ایام مرض طول کشود و مرض قوی باشد آن دود موی بسیار

تشقق شعر

یعنی شکافتن مو سبیش همین مزاج مست یا غدیه یا بسبه یا بلغم شور یا مادهٔ سودا وی که بر غذای شعر غالب آید و طبری مینویسد که تشقق شعر یا بسبب خلط است مثل سیر در آفتاب و غبار سباخ و اختلاف آبهای شور و شیرین و حار و بارد و ایضاً گاهی این از غلش شدید در حمام آب شور باشد و یا بسبب داخل آن فضول حاد مائل بشوریت و حرافت ست که موبدان افتتا نما یا پس همین تشقق حادث شود **علاج** او بان مایلیه معتدله مثل روغن بنفشه و روغن بادام شیرین و لعابات لزجه چون لعاب خطمی و بزرکتان و لعاب اسپغول و لعاب برگ بید بمالند و اگر تشقق بسیار باشد اول فصد و اسهال سودا بمسهل سودا و مارالعین و مسفوف لاجورد کنند و ترطیب بدن نمایند و اگر بطبیخ برگ کنجد یا برگ خشک آن سوده سر را بشویند و یا بیخ نیلوفر زرد و خشکاش سوده بر سر زرد کنند و یا بزر قطونا و روغن بنفشه اندر حمام در سر کنند و بعد دو ساعت بشویند هر واحد برای تشقق شعر مجرب سودیست و مالیدن لعاب گل بنفشه نیز نفع میکند **مسیحی** و ابو منصور مینویسند که موی را دائم بروغن مضروب باب مالش کنند و لعاب بزر قطونا و تخم کتان و برگ کنجد بشویند و او بان حمام کنند و در راحت افزایند و در غذا شیر دهند و تدبیر فربه کردن بدن نمایند و اگر این کفایت نکند نصد متواتر کنند و اسهال بلغم شور را خلاط را دیه بطبیخ بلیله نمایند **ابن الیاس** گوید که استحمام دائم و ترک اغذیهٔ یابسهٔ مولد سودا مثل عدس و باقلا و نمکسود کنند و دائم روغن بنفشه و روغن کدو بمالند و یا گیزر لعاب اسپغول و لعاب تخم کنوچه و لعاب بهدانه و آبکیه دران خایک شبانه روز تر کرده باشند آمیخته بر سر طلا نمایند اگر تشقق مفرط باشد تبقیهٔ بدن از اخلاط سودا وی بطبیخ افتیمون و حب آن کنند و ترطیب مزاج بغذیهٔ جیده الکیموس فرمایند **طبری** گوید که اگر بسبب خارج باشد چون مزاج سقیم نگردد بدواما سباب مذکوره احتراز کنند و روغن نیلوفر و بنفشه و کدو استعمال نمایند و مخطی سر مضروب بلعاب اسپغول بشویند و بعد آن روغن بمالند و ایضاً گاهی علاج این بفصل از آرد با قلا و نخود میکنند پس اگر زوال آن دشوار گردد سر موبعد خروج از حمام قطع کنند و عقب آن بر و غن بنفشه بادام چرب کنند و ایضاً این تدبیر گر از نفع کند که صفیحهٔ آهن صاف اگرم کنند بعده بران روغن بنفشه اندازند و دخان آن رسانند این سریع الزوال ست مع قطع اسباب محدثه آن و اما اگر بسبب داخل بود استفراغ صاحب آن بحسب امکان مع استعمال قوانین او نمایند و شیر خر بنوشانند و جالینوس گوید که نیطوس را تشقق شعر سر عارض شد از غلط شور که در خون او تولد شده بود پس کثرت استفراغ بر خونش نمود و تشقق مع لزوم استفراغ زیاده گردید حتی که طلب مشورت از من نمود و من در آن وقت هیجده ساله بودم پس تعدیل او با غذیهٔ سهل التغذیه مولد رطوبت شیرین در بدن نمودم بعده شیر خر نوشانید و آن مرض زائل شد و شعر او افزود و این قسم نیز سریع الزوال ست هرگاه مقابله بسبب موجب او کنند و آن بسیار گفته که این مرض بجا و حرص حاد شد

وسبیش ادمان اکل ملح مشور بود وبعد ظهور این علت مداومت تناول بلیلهٔ مربی وغسل شعر ببرگ خوخ مع خطمی نمودن زائل گردید

نموست شعر

واین علتی ست که در سر و هیئت ظاهر شود و چنان نماید که گویا تمام موی سر را بدوغن بدبو چرب کرده اند حتی که کلاه یا دستمالی که بر سر نهند تمام ملوث گردد چنانکه روغن بران ریخته ست وسبب این دو سوءت غذای شعر و کثرت اوست علاج تنقیهٔ معده و دماغ بمسهل بلغم و حب یارج نمایند و اطریفل صغیر خورند اول ادویهٔ جالی و منظف مثل نوشادر و سبوس و تخم خربزه و مغز بادام تلخ را در آب بجوشانند و سر را ازان بشویند و بعد از چند روز ادویهٔ قابض مسام و مانع خروج بخار چون آس و بلوط و جوز السرو و روغن زیتون و سرکهٔ آمیخته در سر نهند و این جهت نضج مواد مطبوخ اسطوخودوس علویخان دهند و بعد حصول نضج تنقیهٔ بدن و دماغ بایارجات کبار کرده اطریفل اسطوخودوس علویخان بدهند و سر را بادویهٔ مجلیه مانند سبوس نخود و گندم و مرکب و نمک طعام هر یک دو مثقال جوشانیده بشویند بعد بطبیخ ادویهٔ قابضه چون تخم مرد دانه بلوط و کوکنار و جوز السرو برابر پسین الطیب و ارنبار و شنه هر یکی یک درم بورق چهار درم حصه در روغن خیری آمیخته بمالند و نگذارند سر را لیدن بالیخ النفع ست ابن الیاس گوید که علاجش تنقیهٔ معده بقی از آب ترب و شبت و تخم خربزه و اصل السوس و بادیان و غسل و نمک حمت و تنقیهٔ سر تخم رانیدن حب ایارج و هر صبح اطریفل کبیر مثقال تناول کند و عقب آن گلاب ده درم بنوشند و بعد تنقیهٔ تمام آب دریای شور یا آبیکه دران نمک و پودینه پخته باشند بر سر ریزند بعد تنظیل سر آب مطبوخ آس و مازو و بلوط و جوز السرو طبری گوید که بعد رعایت قوانین استفراغ تنقیهٔ ادویا یارج و اطریفل مقوی یا یارج و مانند آن بپخته منقی معده و سر باشد باید کرد و شستن سر ببرگ حنا و برگ بنفشه و بابونه او بعد ازان بزیت مضروب بآب و ایضاً غسل او در آب نوشادر مع سدر و غسل او در فصل خربزه تخم آن و مغز آن و مغز آن و رغنیت آبیکه دران برگ مورد و جوز السرو و جفت بلوط و سبوس کشنیز جوشانیده باشند و آبن زهر گرفته که این مرض حامد بن عباس را عارض شد و معالجهٔ او بعد تنقیه غسل او از آب شب بهمانی یکبار و بآب بادام دیگر بار هر روز دو مرتبه روغن بنفشه و مرض زائل شد حتی که بعد ازان شکایت قرط میس در مزاج شعر خود میکرد و آبن سیار گوید که انسان را در شیشه بسوزند و خاکستر او را با سرکه و لعاب اسپغول آمیخته سر را بشویند که اثر نیک کند و گاهی لبث این علت طول کند چون صاحب او از اطعمهٔ علیظه پرهیز نکند

شیب

یعنی سفید شدن موی و این بسبب ضعف حرارت غریزی و کثرت بلغم بود و قرشی گوید که شیب دو قسم ست طبیعی و غیر طبیعی و سبب طبیعی تکرج غذائیست که مولد دواین رای جالینوس ست و یا استحالهٔ او برنگ بلغم و این رای ارسطاطالیس ست و سبب غیر طبیعی افراط یبس ست پس موسفید گردد چنانچه ریسیه گی بعد سبزی بسبب نیافتن آب سفید میشود و این عقب امراض حادهٔ محرقه مصحفه میباشد و شیخ میفرماید ما دام که خون بدن چرب غلیظ تر باشد موی سیاه میباشد و چون شروع بمائیت میکند مولد سفیدی میگردد و آنطائی گوید که سبب عروض شیب در غیر وقت او استیلای مائیت بر خون و قلت دسوءت غذاست و از قوا تراکار و امراض نیز عارض میشود علاج اگر پیش از چهل سال موسفید گردد تنقیهٔ بلغم لقی و مسهل کنند و اطریفل و آمله و مربای غوره و اگر سفیدی بسیار شود خضاب کنند و گیلانی گوید که هرگاه شیب قبل وقت از ظاهر شود میباید که از اغذیهٔ مولد بلغم اجتناب کنند و طعام کوم بریان و قلیه ماشف و کنجشک و شفنین و کبوتر بچه در پرواز آمده و مانند آن سازند و شراب صرف کمنه نوشند و اطریفل صغیر هر روز و کبیر در هر هفته یکبار و کلکلانج گاه گاهی تناول نمایند و دیگر تدبیر که منع از تولد بلغم کند بعمل آرند و ایضاً معالجهٔ شیب که در غیر وقت او باشد چند وجه کرده میشود یکی تنقیهٔ بدن و دماغ با یارج صغیر و مانند آن دوم استعمال قی سوم استعمال غرغره چهارم تناول معاجین هادهٔ مثل اطریفل صغیر و کبیر و بلیلهٔ مربی و استعمال شربت دیلوسی و تریاق در بسیار بزنها و دو بشرط او و قوت شباب را نگاهدارد و شیب را بطی کند صفت معجون برای کسیکه شیب او را سرعت نماید بلیلهٔ سیاه ده درم بلیلهٔ زرد پنج درم فلفل و زنجبیل و دارچینی و مغل مرنج و زنجبیل هر یک دو درم کندر و طباشیر سفید هر دو احد پنج درم صندل سفید و تخم کاسنی هر دو احد سه درم کوفته بیخته بعسل بلیلهٔ مربی بسرشند شربتی سه درم تخم تدبیر مخفف باعتدال مثل قلیها و مشویات و طبخات همه بدارچینی و زیره و کرویا و مانند آن و کواميخ و واجبست پرهیز از خصومات

وسبزات مثل لینیات وخواکر وطرطیر وسکر مستوا تر و استعمال گلاب وسکافور وکثرت استحمام شستن موبا بیکه دران حنظل وشونیز ومانند آن پخته باشند ناهفتم مالش بردوغنها که دران ادویه حارهٔ قابضه باشند وآنطالی گوید که علاجش استیصال بلغم ست خصوصًا بقی وخوردن معاجین گرم وهرغذای گرم مثل اطریفلات وپنجنوش وقلیها بزور وافاویه وطبیخ جوزالسرو بشویند واکثار خوردن اسطوخودوس وانواع بلیله ومالش بروغن پسته وجوزو قطران وزیت کنند تدابیر ابطار شیب سودی مینویسد که خوردن سفوف آمله هرروز وکذا اسطوخودوس خشک وکذا نسرین خشک سوده یکدرم با سیار روزها وکذا زنجبیل مقشر یکدرم بلیله سیاه چهارده ناشخواه ده درم بعسل کف گرفته دو وزن ادویه سرشته هرروز هفت درم وکذا بلیلهٔ کابلی یکعدد هرروز برنهار یکسال کامل واز اول تا آخر قطران دربهار وزنبیار در سرما وکذا پوست بلوط بشراب کهنه سوده وبا آبدیدن وروغن پسته وکذا زمیوان وشتی وکذا رماه زنده درآب گرم وزیت ازاشته بجوشانند تا مهراشود پس صاف کرده باز بپزند تا آب فانی شود وروغن بماند بعده صاف کرده شش ماه بدارند وبعد ازان برو مالند وشستن موبطبیخ جوزالسرو هرروز واجب مانع وسبطی شیب ست شیخ میفرماید که اشیای مبطی شیب دو نوع ست یکی تدبیر اسباب اول دوم تدبیر آنکه بنفس شعر رسانیده شود اما اول سه قسم خلط بلغمی ست هروقت وخصوصًا بقی برطعام وایضًا بحقنه وراحت داده اعاده نمایند بعد ازان معاجین وادویه مشیب که ذکر میکنیم استعمال کنند مع استعمال اغذیه حسن الکموس باعتدال از جنس آنکه ازان خون محمود متین پیدا شود وازنعم قلیها وطنجنات وکبیات ومشویات سوای شور باوشرید وجدکنند تا بقدر باشد که این اصل ست چه هرگاه هضم فاسد شود خون فساد پذیرد وواجبست که چون مزاج بسیار رطب باشد ازبرگرم مثل خردل وفلفل وتوابل وکواینج ومری وخصوصًا بارنمار وچندبیخ دل استعمال ننمایند وبرشراب اندک صرف اقتصار کنند واجتناب ازفواکه وبقول رطبه وشیرمایات وهریسه وعصیده ونوشیدن آب بسیار وفصد بسیار وکندن موی وسکر مفرط وجماع کثیر ومس کردن مثل کافور وگلاب وروغن یاسمین بشعر واجتناب از کثرت استعمال آب شیرین باستحمام واگر بحمل آرند ازبزودی خشک ونشف کنند باآنکه شستن موی حافظ قوت اوست پس اگر استحمام نمایند مثل شیخ حنظل وشونیز وبورق وزهرهٔ نرگاو وبطریق غسول استعمال کنند واما معاجین وعقاقیر که تطبیع مادهٔ بلغم والبطار شیب کنند مثل خلیدن هلیلهٔ کابلی هرروز یکعدد ویلوج آن که این گاهی حفظ شباب تا آخر عمر کند وهمچنین اطریفلات صغیر وکبیر ومجون ثبت الحدید دبسرازان آنست که دران سپب نباشد وازین قبیل ست که بگیرند هلیلهٔ سیاه وآمله هرواحد یکجزو عسل بادرازیلا دربرادرده نیم جزو بارروغن گاو بیامیزند وبعسل معجون سازند واستعمال کنند واین بسیار قوتست ودواجبست که اندک اندک بقدر یکدانه اثردی پیدا نکند استعمال کنند وانقرد یا دشرو دیطوس در تریاق هرواحد قوتست ولحوم اقاعی حافظ شباب وقوتست چون عادت خوردن آن کرده شود صفت معجون معتدل جهت بگیرند هلیلهٔ سیاه وبرنگ کابلی دوازفلفل وآمله وگاهی بدل دوفلفل وخبث الحدید میکنند وشکر وازین اطریفل سازند وازجمیع مجرب ابنست که بگیرند زنجبیل وهلیلهٔ کابلی دوازفلفل مساوی استعمال کنند وایضًا النا بگیرند هلیلهٔ کابلی بست درم خبث الحدید چهاردرم غاریقون پنج درم زنجبیل دازفلفل قرنفل هرواحد سه درم بعسل سرشته استعمال کنند ولازم ست که این مشیبات یکسال کامل تناول نمایند وهرگاه مجب شباب مثل این معاجین بخورد تا یکروز میان هرکند بعده غذا تناول نماید لطوخات مانع از شیب جمیع روغنهای گرم مقوی وهمه سیالات که مشابه این در طبع باشد حافظ خراج شعر برحرارت غریزیه ست بآنکه ازنجه غذا دران نافذ شود متکرح نگردد وآن مثل قطران ست چون بدان طلا کنند وچهار ساعت بدارند بعده درحمام داخل شوند وایضًا این علاج برای صاحب سربارد مزاج ست چنین زفت رطب سائل رقیق وکذلک روغن قسط که این بسیار قوتست وروغن بان وروغن شونیز قویتر ازهمه چیزست وروغن مرتب شیخ حنظل وروغن خردل وروغن جیده قوی ترینست که بگیرند روغن خردل وروغن شونیز بآب که دران شونیز بپزند پس دران حنظل بپزند بعد آن یاهمراه آن وزیت ازتربت بری برادرده چون ادامت مالش بدان هرروز نکنند منع شیب نماید وروغن جیده زیت اتفاق سه قسط سنبل یکنیم اوقیه الطفار الطیب نیم اوقیه فیفرج نیم اوقیه ادویه را دروغن بپزند تا سوم حصه بماند ویاداب تا آنکه آب قوت او خوب اخذ کند بعده زیت را دران آب بپزند تا آنکه آب برود وصواب درینوقت آنست که مقدار زیت کم نمایند وبرکنیم قسط اقتصار کنند بعد ازان بگیرند اقاقیا یک اوقیه دوشراب گداخته خوب بسایند ومخلوط نموده

استعمال کنند **روغن جیدیگیرند** روغن بنپنه دانه در وقتی آس و روغن آمله مساوی از جمله یکرطل پس سعد و سایند و سنبل الطیب و شونیز و تخم خطمی و قسط و عود خام و فقاح از خرد و قصب الزیره از هر یک از جمله صد درم در آب ظل گریافته شود یا در آب پوست جوز جهار رطل بجوشانند هرگاه آب نصف بماند بران روغن انداخته بجوشانند تا آنکه روغن بماند آب برود و همان کرده استعمال نمایند **لطوخ جید** که آن شیب نوار بسر دیگیرند اقاقیا و مازو و حلبه و زراوند مدحرج و تخم شبلم و سنبل و لادن و عصاره پوست جوز خشک کرده و عصاره شقاقل استعمال خشک کرده و زنگار آهن در و سنجد و شب سیاه و اقاقیا بار یک بسازند و خاکستر او در هم ماسه مرتبه با آب آسیا یا آب آس طلا کنند **غلوف جید** بگیرند بلیله سیاه آمله مازو هر واحده درهم لادن نیمست درهم برگ آس و حب آن هر یک سی درم درسه رطل زیت اندازند و دران سه روز نگذارند پس بجوشانند تا آنکه غلیظ گردد و بدان غلاف سازند و از آنچه پیش ازما و در زمانه ما از تجربه کرده اند شرب آب سرخ بلخی بونزن کبریت است که این موی سفید را زود بدل آن موی سیاه برویاند لیکن متحمل او قوی البدن مرطوب میشود و لازم است که بدان آنچه منقی بریه و مرطب او باشد استعمال کنند **ابو منصور** گوید که یکبار اراده کند که موی او زود سفید نشود او دان تناول الطرفیل صغیر هر روز بقدر جوز نماید و غذای قلیها و غیره و ترک چیزیکه از شیر بسازند و حلوا و شرب آب سرد و غیر آن که در قول شیخ گذشت بعمل آرند و بمرتبه طی سعوط کند و بنا شتا از با بونه شد و حقند بزرد چوبه بجوشد و گاه از حرارت بهر سه تسکین یابد و بسر که و انجبین نماید و از تخمه حذر کند و روغنهای مقوی شعر همالد و طریق یکسالماده لاغر کردن بدن او کند سلوک نماید و از آنچه ابطا شیب و اسقاط موی سفید کند او دان تناول بلادریست و معذا آنچه منع شیب و تقویت شعر نماید اینست که موی را بابن دوا بشویند شقاقل و پوست جوز لوان و شب و جوز السرو و سعد و سمه و خطمی و آزاد درخت آمیخته استعمال کنند و هر گاه اراده کند که موی او بسرعت سفید گردد حمام دائم استعمال نماید و موی را بصابون و گلاب و آب نسرین و بنفشه بشوید و بروغن بنفشه و یاسمین چرب دارد و سعوط بامهلکند و کبریت بخورد و بدان روم راحت و مسکن یابد و طیب نماید و بنا شتا آب سرد بنوشد و اضداد تدبیر یکه مذکور شد استعمال کند **ابن الیاس** گوید که انچه ابطا شیب و دفع حدوث او قبل زمانه اوکند تنقیه بدن از خلط بلغمی مست در هر سال یکبار یا دو بار بقی و اسهال بجب یارج و حب صبر و مطبوخ ترید مقوی بصبر و فاریقون و انا طریون مولد بلغم و کرو تعب و غم حذر نماید و چیزیکه مزاج را صفرا مائل گرداند و تغلیظ خون کند از قلیها با مصالح گرم و لحوم صید استعمال کنند و اطریفل صغیر و کبیر در هر هفته دو مرتبه بخورند و بملیله مزمن تعاهد نمایند و کلکلانج در هر ماه دو بار تناول کنند و سر را بجزل سوده بشویند و تناول کوسنج با لحه الثیان رافع دهد و روغن قسط و بان و زنبق بمالند **بعضی الطبا** از حمار ابن نقل کرده اند اگر شخصی که سر و ریش او سفید باشد زبره خطاف سعوط نماید موی او سیاه گردد **جواب** گفته اند این مجربست و از انطاکی نقل میکنند که خوردن دو جو بدفع خرگوش باد و او قیه شیر تازه هر روز تا یکهفته منع شیب میکند و همچنین استکان سعوط زیت با عسل و مداومت نماید ن دهن تغییر سفیدی مو بسیاهی بعد یکسال میکند و گیلانی مینویسد که بعضی مجربین را دیدم که عمر ایشان بنود سال رسیده بود و از موی سر و ریش یکی هم سفید نشده بود و ایشان هر صبح یک بلیله بی شسته در دهن میگرفتند و آنرا در دهن میگردانیدند و لعاب او بغیر ساییدن دندان بدان و بدون خاییدن آن فرو میبردند تا آنکه همه بلیله میگداخت بعده خسته آدمی انداختند **ذکر خضابات مخفی** نیست که نسخهای خضاب بسیاست از انجمله انچه تجربه کرده اند بعضی مجربین در آمده بمرض تسویه می در آیند بگیرند وسمه یکجزو دو خامسدس هر دو را در آبیکه اندران آمله خیسانیده باشند خمیر کنند و دو گهری در آفتاب بگذارند بعد آن استعمال کنند **ایضاً** که درد و گهری از سنگ مازو چهار حصه سنگ اسرب دو حصه نوشادر یک حصه شب یمانی نیم حصه مازو را در گلخن بریان کنند تا سوخته سیاه شود پس همه ادویه را بار یک سا بیده در ظرف آهنی نهند و آب آمله آنچنان بر سته آهنی خوب صلایه کنند اول موی را بآب طبیخ آمله بشویند بعد آن خضاب کنند و بعد از دو گهری بآب آمله پس بآب گرم بشویند **ایضاً** خضاب تیزاب فلزی بگیرند ورق نقره و در تیزاب فاره قی چندان بسایند که حل شود و باشانه اسرب بعد از نصفیه موی بمالند و طریق برآوردن تیزاب مذکور اینست که شوره هژده ماشه زاج سفید شش ماشه کسیس دو از ده ماشه همه را نیکوب کرده در قرع دانیق بآتش ملایم بچکانند و باید که دهن قرع را گل حکمت کنند و هر گاه بخار سرخ نماید آتش را موقوف نمایند **نوع دیگر** معمول مولوی غلام رسول مرحوم نیله تهوته و شوره هر یک چهار تولا به پنکی و آب چاه هر واحد تولا

ازجملهٔ تراب کشند پس درکتلهٔ این تراب برادهٔ نقره یکماشه گلاب دوماشه انداخته دوازده روز بدارند بعده ازشانه بعمل آرند نوع دیگر منسخهٔ دکانی
توتیای سبز زاج سفید شورهٔ قلمی هرواحد پاوسیر هرسه را خشک در قرع عنیق انداخته باتش ملایم عرق کشند بعد ازان سه تولهٔ ورق نقره در ظرف آلفرق
انداخته نگاهدارند تا آنکه ورق حل شود پس چهار دام ازین عرق در یک سیر گلاب حل کرده مسواک را بدان ترنموده بر موی سفید بمالند دوچند خشک شده دیگر بمالند
خضاب منقول از بیاض استاد مرحوم مرداسنگ شش ماشه چونهٔ پان چهار ماشه گل ملتانی شش ماشه اول مرداسنگ و گل را صلایه کرده بعده
چونه انداخته بآب خوب حل کنند و بر سر طلا کرده برگ بید انجیر بران بندند و بعد پنج شش گهڑی بآب گرم بشویند و روغن بمالند و در نسخهٔ معمول حکیم شرف خان
وزن هر سه را دو یه مساویست **ایضاً** سهل و عجیب بسنگ جراحت و چونهٔ سنگ مرمر هر یک دو دام مرداسنگ چهار ماشه سرمه ساکرده بقدر احتیاج در آب
حل ساخته طلا نمایند و بالایش برگ پان بندند در مدت کم از یکساعت رنگ خوب میکند و در نسخهٔ حکیم غلام امام وزن سنگ جراحت و چونه هریک نیم دام و مرداسنگ
دو دام هست **ایضاً** گیتجو بر سر سیده بگیرند مازوی سبز یکتولهٔ پاوبالا دو ظرف آهنی بروغن سیاه بریان نمایند هرگاه مازو زرد شود فرو آورده در بارچهٔ دبل
بسته اندر خاکستر دفن کنند تا سه روز پس برآورده با توتیای سبز یازده سرخ و سنگ لاجوری هفت سرخ در ظرف آهنی از سنهٔ آهن آب آمله ازدل اندر انداخته
خوب بسایند هرگاه مثل مرهم گردد خضاب سازند و بعد یکپاس بآب آمله بشویند پس اگر جائی بر جلد سیاهی بماند صابون بمالند و حاجت بستن ندارد **الایقه**
اول برگ بید انجیر پایان باید بست **روغن** از عنایات حضرت ارشاد پناهی دام برکاتهم آب پهل خام بهول چهار تولهٔ برادهٔ فولاد یکتوله کنسیس شش ماشه کالی
دوماشه روغن کنجد نیم پاو همه را دویه در روغن دوگهڑی کرل کرده در آونداز آهنی بند نموده در زیر زمین دفن کنند و بعد چهل روز برآورده روغن بکار برند **نوع دیگر**
از مجربات مولوی عبدالقادر مرحوم کبریای انبه پاوآثار مازو برادهٔ فولاد هریک سه دام اندر تریش پاوآثار روغن کنجد سیاه سه پاو ادویه کوفته بالا روغن در ظرف مطبق
کهنه انداخته در سرگین تا چهل روز دفن کنند بعده برآورده آن روغن را بمالند **جربانی** از الشیخ الرئیس نقل کرده که در کتب طب نسخهای روغن خضاب کرده
و گمان برده اند که آن موی را سیاه کند و از تجربه معلوم شده که روغن قوت ادویه را موی باز دارد و حائل گردد میان آن قوت و موی و دران نفوذ نکند مگر
دوائیکه سخت قوی بود یا آنرا خاصیتی عظیم باشد و این قوتها قوت سخت از دوائی تواند بود که رنگ او قویتر ازهمه بود و پایدارتر چون زنگار آهن و چون نگار آهن
و مثل آب پوست جوز پس همانا ممکن بست که اگر قوت این و امثال این چیزها در روغن بنگرارد هند بسایهٔ قوت ادویه که آنرا بدو قدکنند چون سرکه و خمیر و روغن دهد
وخضابها که بدان موی را رنگین سازند سه نوع ست یکی سیاه کننده دوم اشقر کننده سوم سفید کننده و اول چند خضاب بها سیاه کننده ذکر کنیم باید دانست
که اصل خضابها که بران اجماع مردم شده حنا و سه ست داشر آنها بحسب اختلاف استعدادات مویها مختلف بود و سهم چنانست که مردم اول حنا ببندند
و یکساعت یا بیشتر صبر کنند پس بشویند و دوسهم برنهند و همچنان صبر کنند و بعد چند صبر بیشتر کنند بیشتر بود و بعضی مردم حنا و دو سهم بهم برمی نهند و بعضی برخی
تنها اقتصار کنند و بر اشقر کردن موراضی شوند و بعضی دو سهم تنها بر نهند و رنگ طلائی سی کنند و دو سهم بندی زرد تر رنگ گیرد لیکن چلا و سی تر بود و رنگ دو سهمه
گرمائی مستر بود و دیر تر گیرد لیکن سیاه تر بود و نطوبس آن کمتر بود و اگر خواهند که رنگ دو سهمه بهرنگ موی کنند و شقرت باطل گردد از پس آنکه موی را از دو سهمه
شسته باشند باید که بار دیگر حنا برنهند و زود بشویند و اگر قبل دو سهم آنرا استعمال کنند منع تطویس نماید و بعضی مردم دو سهمه و حنا هر دو بیامیزند و آب سماق
یا آب انار یا آب رائب یا مصل یا آب پوست جوز بادی بیامیزند و این همه معین اند بر سیاهی و بعضی دو سهمه و حنا را آبی آمیزند که دران مرداسنگ نساخته
جوش دهند یا در آفتاب نهند تا آنکه صوف سفید کردران ترکنند سیاه شود پس نگاه دارند و این نیز نیکوست و اگر یکدرم قرنفل کوفته پخته در خضاب داخل کنند و حنا را
سیاه تر کنند و مضرت آن از دماغ باز دارد **تدارک مضرتهای خضاب** اکثر اقسام خضاب دماغ را سرد و ضعیف و فاسد کند و مستعد نزلهٔ دائم
و سکته و مانند آن گرداند پس صواب آنست که در خضاب چیزی گرم خوشبو که دماغ را قوت دهد چون مشک و قرنفل و الوه و مانند آن داخل کنند یا بعد آن استعمال
نمایند و گاهی از خضاب موی راست و درشت مثل و تر گردد و جودت او زائل شود و وضع او بدنما گردد و تدارک این چنان باید کرد که با خضاب چیزیکه موی را
باریک کند و مجعد گرداند بیامیزند و گاهی موی را خشک کند و موی شکسته گردد و تدارک او اینست که عقب خضاب مثل روغن بنفشه در روغن خیری بمالند و گاهی

از خضاب بشره سیاه شود آن سیاهی را بآرد نخود و آرد باقلا بشویند و روغن گرم آن سیاهی را زود بشوید

از احوال شعر انچه تعلق بزینت دارد

و آن حفظ شعر از انتشار و تسویه و تطویل و انبات موی غیر آنست که مسطور میگردد و اکثر ادویه حافظ شعر از سقوط در باب انتشار شعر مذکور شد و آن مثل لادن آس درپرسیاوشان و گل شقائق و سنبل و مصطکی و سعد و تخم چغندر و تخم کرفس و آمله و خاکستر پوست صنوبر و اقاقیا و مازو دست چون ازین ادویه روغن مرتب سازند و این روغن مخترع حکیم صلی در حفظ موی از سقوط و دراز و سیاه و انبوه کردن آن بی نظیر است **صفت آن** پرسیاوشان طباشیر پوست سماق زرد رگلنار مصطکی هر واحد یکجو زلادن پوست انار غوفل پوست بلیله هر یک دو جو زپوست بلیله مازوی سبز هر یک سه جو زآمله منقی پنج جو زبرگ مورد دوازده جو زادویه نیکو فته یک شب با ندروز در اب تر کرده با تش ملایم پز تا قوت ادویه در اب در آید و بدست خوب بمالند و صاف کنند بنوعیکه جرم در او همراه آب نمانده باشد بعد ازین روغن کنجد خالص پنجاه جو زروغن گل پنجاه جو زاضافه نموده با تش نرم بجوشانند و در آخر آن قرص جرم ادویه که بسته میشود اول بیرون آرند و سر کرده در ظرفی کنند بعد آن روغن گرم را خنک نموده بران ریزند و بچنان نگاهدارند و بامداد یکدو اخراصتیا طکنند که هم آب نماند و هم روغن نسوزد و ایضاً دوام مدهن بروغنهای دیگر که دران حرارت لطیف و قبض باشد چون روغن لادن و روغن مورد و امثال آن حافظ موباشد و کذا دوام استعمال شانه لیکن در وقت گرسنگی شانه نکند که در گرسنگی موی سپید فزونی آیند و باید که نخستین مویها را با آب چغندر بشویند بعد ادویه بکار برند و اگر آب چغندر قدری خردل آمیزند بهتر باشد ادویه مفرده مطول شعر و منبت آن نشستن موی لطیف درخت کنجد و کذا ابتیع کنجی غیر مقشر و کذا برگ بنفشه کهرجب سوییست و کذا برگ شمشاد و غلاف سر برگ کنجد خشک سوخته روغن بلس آمیخته و کذا برگ بطم و خلاسادی و کذا پشک شتر سوخته بروغن غار آمیخته و کذا برگ غار و برگ آس و برگ آزاد درخت هر واحد دو او قیه لادن سه درم با آب آس حل کرده و کذا برگ شاهبلوط و کذا بیخ نی فارسی سوخته و خارا بر ده سر انداخش برگ آزاد و درخت با همچند حناد و کذا زاج سبز بروغن زنبق و کذا زاگستر پرسیاوشان و روغن بلس و کذا جوت از پسیاعتی که شق کرده باشند سوخته بروغن آس آمیخته و کذا زهر خرگوش با مازو بیخ با برسا طبوخ داده بسر کرده و کذا زاغ تمام قطع موی انسان و کذا روغن بنفشه دانه و کذا مرقشیثا هر واحد منبت و مسطول شعر مت دو بیاض اول استاد موم از اهل هند منقولست که تخم سن در آب سرده بطور کملی در سر انداز ند که موی نرم و دراز نشوند و برای درازی موی مژگان و ابرو پوست نار سوخته خاکستر آن با روغن بنفشه میالند و اگر تخم کدو ی تلخ ده آنار ده آنار شیر مرش کرازسه ماه زیاده باشد تکرده نگاهدارند که همه شیر جذب شود و در سایه خشک کنند و همین طور سه مرتبه جذب شیر نمایند و خشک کنند بعده در چرخ روغن گران روغن برآرند هر وقت که روغن چنبیلی در سر انداز ند چار باشد ازین روغن هم آمیخته بکار برند موی را دراز کنند و اگر گل گوطبل بیکصد در سه حصه بپیلوی قسم اول انداخته تا چار روز در شیشه نگاهدارند بعد ازان بپیلوی مذکور بموی بمالند موی را سیاه گرداند ادویه مرکبه که موی را دراز و سیاه گرداند اشنان آمله اشنه سعد کوفی زرنباد سکاکائی هر واحد مکیدام صمغ عربی نیم دام کنجد سیاه نارجیل کهنه هر واحد دو دام ادویه را کوفته پخته نگاهدارند و بقدر دو دام گرفته در آب و روغن با سمین آمیخته برآتش گذارند و بپزند و بیخ مویها بمالند و بعد از سه گهڑی بآب نیمگرم غسل کنند که برای سیاهی و درازی موی معمول ست **ایضاً** که برای درازی و سیاهی و عجیب و غریب ست مغز تخم مرغ بقدر برگ کنار هر دو مساوی سابیده بقدر دو دام بپیچ مویها بمالند و بعد یکپاس باب نیمگرم بشویند مایا بید که آبش در چشم زرد است **ایضاً** مطبوع شعر آمله یک دام بار یک سابیده در سفیده بیضه مرغ یکعدد روغن زرد نیم دام جمله را مخلوط خمیده شب بر سر بالند و صبح با آب گرم بشویند تا دو هفته **روغن لادن** که موی را سیاه کند و در از گرداند و از افتادن نگاهدارد لادن ساذج هندی حماما حضض کی آمله هر یک پنج درم کوفته در سه رطل آب بپزند تا یکچهارم رطل آید صاف کرده یکرطل روغن کنجد بریان ریخته بجوشانند تا آب برود و روغن بماند هر روز سر را با آب برگ کنجه و برگ چغندر بشویند و این روغن بمالند **روغن شقائق** موی بالا دراکند و ریخته را بر آور د تخم مورد برگ مورد تخم کرفس تخم چغندر گل شقائق پوست جوز تر لادن پرسیاوشان هر یک پنج درم کوفته در نیم من آب آمله یکسیر بگیرانند و جوش دهند تا نیم رطل روغن مورد با زبجوشانند تا آب سوخته روغن بماند **روغن عجیب** در حفظ موی از سقوط و دراز کردن آن و سیاه میکند زود میرویاند و جعودیت میکند برگ آس و آمله هر یک ده او قیه پوست بلیله هر یک پنج او قیه مصطکی پرسیاوشان لادن هر یک یک او قیه مرباع طباشیر نیم او قیه غوفل دو نیم او قیه

کوفته بیخته در سه رطل آب بجوشانند و از بار چه مختصل صاف کنند و با دو رطل روغن گل بر آتش ملایم بپزند و قفل که باقی مانده است آنرا نیز در دو رطل آب علیحده بجوشانند پس خوب مالیده بخرقه متخلخل صاف نموده اضافه کرده بآتش ملایم جوش دهند تا که آب برود و روغن بماند پس ثفل که در روغن باشد گذاشته در شیشه دهن فراخ کنند پس روغن بران ریزند و همین قسم مع ثفل نگاهدارند و وقت حاجت استعمال کنند **طلا ئیکه** موی را در نوره انبوه گرداند ثفل سوخته رسوت مساوی بسایند و با آب حب بسته بدارند و بر موی طلا نمایند **قرص** برای درازی موی آله یک آنا سکا کائی نیم آنا صمغ دوازده دام سیر بیمش پنج آنا بهمه را در ظرف آهنی انداخته بر آتش گذارند و دو آنا شیر اول داخل کرده بپزند تا آنکه شیر خشک شود پس دو آنا شیر دیگر انداز ند باز دیگر چون شیر جذب شود باز یک آنا شیر باقی انداخته بپزند و در اثنای پختن بلفگیر آهنی میگردانیده باشند چون بسته شود قرص برابر فلوس بندند و خشک گردانند وقت حاجت قرص را در آب تر نمایند و قفیکه نرم شود باریک سایسیده نیکم طلا نمایند **قرص** که در تسوید و تطویل شعر عجیب ست آله خشک چهار دام مازوی سبز دو نیم دام خولنجان پوست انار بلیله زنگی پوست بلیله زرد برگ مورد مائین خرد زنبور هر یک یکدام لوبیا چون نیم پاو بزالبیض چهار دام اول لوبیا چون را در پوتلی بسته با پیکه دان نیله تو تیا حل ساخته باشند تر کرده بسایند باز بهمان طور تر کرده بیخته میشود پس او دیه دیگر کوفته بیخته بالوبیا چون آمیخته در آبیکه اجمود و اجوین خراسانی جوشانیده باشند هشت پاس کهرل نموده قرص ساخته نگاهدارند و در شیر میش نیز کهرل کردن مناسب ست نزد حاجت با آب بزالبیض و کرفس سایسیده بر سر بالیش طلا سازند

اقوال اکابر شیخ میفرماید که اکثر مطولات شعر چیزهائیست که در جوهر آنها لزوجت باشد و ممکن بود که از ان لزوجت موی اخذ کند و آزار دهنده خود نرم نماید و آن مثل برگ کنجد و برگ گده و روغنهائیست که در ان حرارت و قبض باشد مثل روغن سوسن محرق بوم یا آن روغن تنها و روغن حنا و روغن آس خاصته و نفع میکند این را شستن سر عقوع حنظل و آنچه درین نفع کند اینست که گیرند لادن و آزاد قدح مطین بر آتش نرم انگشته بر بدن بگذارند و بران قدری مغز خسته زرد آلوی تلخ سوخته پاشیده بر آتش خوب بمزوج سازند و استعمال کنند و برگ آزاد درخت و آب برگ آزاد درین خاصیت نیکست و برگستان سوخته بروغن کنجد استعمال کردن نافع **مرکب** گیرند برگ آزاد درخت و پرسیاوشان نورومی و مرکی و آمله و در بعض غسولات معروف بر سر غلاف نمایند و ایضاً خرول در طبیخ چقندر داخل کرده بدان سر بشویند و بعد آن بروغن مورد یا بروغن آمله چرب کنند **مرکب جید** گیرند زهره نرگاو و زهره گرگ و بلیله کابلی و بلیله آمله و سداوران و مازوی درشت هر واحد یکجزو سایسیده با آب عنب الثعلب هفت روز ترکنند بعده خشک کرده بطریق طلا با قدری نمک استعمال کنند بعد شستن سر و ریش با آب و عسل و زجاج سوده **ایضاً** جوهقشری درم آمله پنج درم هر دو را در آب بپزند چند جوش خوب بپزند تا آب قوت آنها گیرد و قریب یکطل باقی ماند پس صاف کرده درین روغن بهفتده نصف وزن آب و لادن سه درم و برگ کنجد و برگ خطمی و برگ گده ی تر یا خشک هر یک ده درم بپزند تا آنکه آب برود و روغن بماند **نسخهٔ دیگر** منسوب بکندی شیر آمله بست درم در دو رطل آب تا چار طل بپزند قبل او روغن ناریدین و جوهقشر و اندک لادن بران انداخته بپزند تا آب برود و روغن بماند **مجوسی** گوید که اشیای مقوی شعر مانع از فضا دان روغن آس و روغن که در ان آمله و بلیله و مورد تر پخته باشند و روغن لادن و روغن افسنتین و روغن شقائق ست **صفت** روغن آس بگیرند برگ آس تازه یکطل و باریک سایسیده روغن کنجد یکطل شراب ریحانی نیم طل همه را بحد شانند تا آب برود **صفت** روغن لادن که موی را سیاه و قوی گرداند گیرند روغن آس یکطل و دران لادن یک اوقیه یک شبانه روز ترکنند بعده در دیگ دو تنه بپزند تا لادن حل شود بردارند و وقت حاجت استعمال نمایند **صفت** روغن آمله بگیرند آمله منقی از خشه و آس و پوست بیخ صنوبر مساوی در آب خوب بجوشانند پس صاف کرده نیم وزن آن روغن کنجد انداخته با آتش ملایم در دیگ دو تنه بپزند تا آنکه آب فانی شود و روغن بماند **صفت** روغن افسنتین که مسهور شعر و مقوی آنست بگیرند جب الغار و لادن و افسنتین هر واحد یکجزو جوز السرو دو جزو کوفته بیخته را با چهار رقیق بسته در روغن آس یکهفته بخیسانند پس دران بالتدا تامل شود و در ظرفی برداشته وقت حاجت استعمال کنند **صفت** روغن شقائق بگیرند گل لاله سرخ در سایه خشک کنند و کوفته بجز بیخته دو اوقیه ازان بگیرند و در یکطل روغن آس انداخته بست روز در آفتاب گذارند پس در ظرفی برداشته وقت حاجت استعمال نمایند **ابن نوح** گوید که انچه تقویت شعر و تطویل آن نماید اینست که او دمان شستن آن

بسلیخه سیاه و آب ترسمق آب چقندر و آرد باقلا دیورق و آب حنظل و زهره گرگ کنند و یا صبر در آب مورد و سوده ساعتی در حمام بدان طلا کنند پس بشویند و دائم بروغن آس و بروغنهائیکه سابق مذکور شد بمالند و یا آب چقندر مطبوخ کردران مانده خرول سوده انداخته باشند بشویند **صفت** روغن آس گیرند آب برگ آس تر یا خشک جوش داده و تر بترست و با یکرطل روغن کنجد و یکرطل شراب ریحانی و نیم اوقیه لادن کهنه شب نگاهدارند پس آتش زنم در ظرف مضاعف بپزند حتی که آب برود در روغن باقی ماند **روغن دیگر** که تقویت موی و تطویل آن نماید گل لاله و برگ مورد و پرسیاوشان مسئل الطیب وسعد و تخم چقندر و تخم کرفس و آمله یکیک مشت و در سه رطل آب بپزند تا نیم رطل بماند پس صاف کرده یکرطل روغن خیری انداخته بپزند تا آنکه آب برود و دران اقاقیا و خاکستر پوست درخت صنوبر بهر واحد یک اوقیه آمیخته بدارند و هر روز بمالند **محمد بن زکریا گوید** امید ندارم که دوائی بهتر از روغن مصطکی در عالم و هر روز روغن مصطکی که دران لادن سوده باشند برای تساقط شعر بمالند و اگر شدید التساقط باشد روغن مصطکی و روغن آس در گرگ کنند و روغن نارین در سرما و گفته که از ادویان و اطالیه قوی البرد ضد کنند و خاصه در کسیکه آنرا نزله بسرعت عارض شود که آن گاهی بلای عظیم پیدا کند **ابن الیاس گوید** که تطویل شعر اولا بحفظ موجود بروغنهای قابض مثل روغن آس بود بعد ازان بادویه که دران قوت جذب و قبض معا باشد مثل گل سرخ و آس و آمله و پرسیاوشان و برگ آزاد درخت و مرجوبن موی را بدان غلاف نمایند و روغنیکه دران حرارتی و قبض باشد مثل روغن منفتین **تطویل و تقویت شعر نماید بعضی** متاخرین میگویند که این دو اور تطویل شعر در تقویت و اثبات او مجربست بگیرند آمله و برگ آزاد درخت و برگ آس هر یک پنج مثقال سه استار خطی سه استار کوفته بیخته در روغن کنجد صاف یکرطل انداخته در آفتاب بانزدیک آتش بگیفته بدارند و شب و روز بر بیخ موی بمالند و بعد یک هفته بشویند و سه هفته یا زیاده این عمل نمایند و یا موی را با آب آمله ترکنند بعد برگ آزاد درخت و پرسیاوشان و مرو آمله و لادن و گل لاله مساوی با آب حنظل صلایه کرده بران غلاف کنند و گویند که دراین باب شستن موی بمقوع برگ درخت بکاین عظیم الاثرست و کذا برگ پنبه یا غی و کذا برگ گنجد و کذا خلمی و کذا برگ چقندر بعده روغن آمله که دران سنبل الطیب داشته و زرنباد و پرسیاوشان داخل بود در سرانداز ند و شستن بمقوع برگ سنا قلی و پوست بندق هندی بسیار نافعست

انبات شعر

یعنی رویانیدن موی چون روییدن او طبعی گردد چنانچه ریش و بروت که بسیر برآید و یا موی ابرو که خفیف باشد قرشی مینویسد که موی از بخار رطوبتی لزج پیدا میشود چون در مسام معتدل در تنگی و فراخی در آید پس قلت شعر و عدم او و قصر او یا بسبب قلت بخار رطوبتی باشد بجهت نقصان حرارت و لهذا ریش زنان و خواجه سرایان نمی روید و یا بسبب کثرت رطوبت که در خانیت کم شود چنانچه در صبیان و یا بسبب فرط تنگی مسام پیاعث برودت مزاج یا بیوست کثیف مسام که برای جرم شعر وسعت نکند و یا بسبب کثرت فراخی مسام بجهت حرارت مخلخل یا رطوبت مستحفه پس مادهٔ شعر جمع نشود و یا بسبب قلت خون که آن مثل مادهٔ بت برای بخار دخانی چنانچه ناقمین را عارض میشود و یا بسبب بلغمی از تکون مثل خلط ردی محتبس در مسام چنانچه در دارا نیه بود و الثعلب بطریق تشخیص این اسباب بهانست که در انتشار شعر مسطور شد و کذا علاج هر سبب و ایضاً گاهی احتیاج افتد بتعدیل مزاج و تعدیل مزاج بتحلیل کثرت حمام اگر بسبب مسام باشد و تخفیف آن مثل تنطیل آب جوار اگر بسبب تحلیل مفرط و وسعت مسام باشد و اصلاح اخلاط و استفراغ خلط ردی و اگر مسام از سوختن یا سعفه یا قوه فاسد شده باشد علاج نپذیرد و یا بجمله جمیع ادویهٔ مذکوره در بخار الثعلب انبات شعر میکنند و از این روغنیه در روی یا نیدن موی معمول ست بیضهٔ مرغ در آب جوشانیده زردی ازان گرفته در آونداین یا مس انداخته بر آتش نهند که قریب سوختن رسد روغن را بطرشی مائل دارند و از چیزی بیفشارند پس برادهٔ عاج و پیخال بگس را دران روغن سوده بهر جا که موی نروید طلا کنند و گویند که کاسهٔ سنگ پشت سوخته و روغن بیضه یا روغن گل یا کنجد طلا کردن مجربست و متقدمین را اعتقاد آنست که چون کنش را بادویهٔ مذکوره بر همه اعضا موی روید یا نه مخی که در کف دست و گویند که ضماد مغز سر روباه بالبنی صیت عجیب الفعل ست و بقول اطبا کی انچه انبات شعر بسرعت نماید طلای بیضهٔ عنکبوت و خاکستر شپیش و قیصوم و روغن بان و مذنیت در روغن قثاء الحمار و روغن تخم ترنج و روغن بادام و سداب ست و گویند که ضماد آرد کرسنه بسر که سر شته انبات شعر بسرعت میکند و کذا جند بیدستر

وپیه وآرد گندم وکذا زهره غراب کبیر مسمی غداف وکذا زهره سلموی وکذا دماغ شتر بروغن زنبق آمیخته وکذا روغن گندم وکذا روغن بلسان وکذا روغن آجر وکذا روغن گدوی تلخ وکذا روغن اذخر واگر بگیرند سرطان نهری پنج عدد ودهم را نصف نصف قطع کرده بآب وزیت بپزند تا مهرا شود وآب بسوزد وزیت بماند پس صاف کرده بردارند بریش بمالند ودر بوایند وبالجمله صیت مجربست وطلای روغن شونیز وکذا روغن بادام تلخ درین باب مجرب سویدیست ودندان فیل سوخته قدری خاکستر آن باشیر بز آمیخته هفت روز بر جائیکه موی برنیاید بمالند موی برآید وکلوخی سوخته بروغن نرستون آمیخته طلا کردن مفید وچون بوره را مثل دندان فیل سوخته باسرکه نکنه طلا کنند در سه روز شرط کرار در هر سه ساعت یکبار در رویانیدن موی مجرب حکیم مومن ست **اقوال مجربین شیخ** میفرماید که در مثبتات شعر قویه علاج قسمی از صلع که علاج او ممکن ست وعلاج انتشار حاجب ومانند آنست وجمیع ادویه که در دار الثعلب ذکر کردیم وجمیع وجوه تدبیر از مالیدن سر وسرخ کردن او واستعمال شحوم بران پس استعمال ادویه قوی در جذب وتحلیل مخاص بدار الثعلب نافع ست در صلع وانبات شعر در مرطوبه وحواجب ودر لحیه ودر پشت هیچ غریب نیست تقویت وحفظ عجیب مع تسویه ست ولما ادویه که عزم ماند کر آنها در تیجاست واگر چه در دار الثعلب بعد از عبار چیزیکه در آخر باب حفظ شعر ذکر کردیم نیز نافعست آن اینست که بگیرند زراوند تازه که پایها وسر آنها قطع کرده در سایه خشک کرده باشند وده روغن بنفشه بسایند ودران یا در زیت بپزند تا غلیظ گردد وبقدر حاجت طلا نمایند کر آملا افگند پس موی بروياند وهمچنین عسل بلا درست چون بر مواضع تحوط شعر گذارند ویا کندش در روغن بیضه بسایند وبقدر حاجت بکر طلا کنند که موی بروياند ویا بگیرند سم خر سوخته وقرن سوخته ودر روغن کنجد طلا نمایند که این قویست واما بیضه مور چه در روغن بان از الجمله ادویه ایست که در منتبات شمار کرده اند ونزد یک عام مردم آن از ملغات نبات شعرست واگر تجربه کرده شده عضایه است که در خانها میباشد از آنرا خشک کنند وسایيده بر روغن طلا کنند وایضا زجاج فرعونی مع زنبق سوده واگر چه خفیف تر ازین بود اینست که بگیرند دسته وصلایه از رصاص ودران روغن بادرنجبویه معروف کرشعر انا فعست مثل روغن آس یا لادن ومانند آن ویا شحم که معلوم شده مثل پیه خرس ومرغکان وامثال آن انداخته بسایند تا آنکه قوت رصاص دران آید وبدان لطوخ کنند وقصیده موضع ببرگ انجیر چوبش کرده نیکوست ومائل بازرک قوتست وایضا بگیرند مغز بندق بست عدد وبریان کنند چندانکه سایيده شود در روغن تر آمیخته بکار برند وبگیرند حشیشه که آنرا خرگوش نامند وقضیب خرطحال او هر دو بریان هر واحد نیم رطل ولادن بست اوقیه همه را بسایند بعد حل کردن لادن در شراب واستعمال کنند وانچه فیلغوس ذکر کرده اینست که بگیرند پیه برگاو ونمکین نو در دشش درم واستخوان ثافسیا هر واحد شش درم مرمشت درم لادن مثل این بر سیاوشان چهل وهشت درم قضیب خرچهل وهشت درم طحال خرنود وشش درم طحال وقضیب خرا بریان کنند وسایيده همه را بشراب اسود جمع کنند وموی سر تراشیده بدان طلا کنند وپنج روز بدارند پس بشویند ودو روز راحت داده بازاعاده کنند پس اگر قرحه شود علاج آنموضع بشحم مرغابی کنند وایضا از قرطین بگیرند لطبون خرگوش شش عدد وخوب خشک کرده در ریگ گلی گل حکمت نموده بسوزند ودران برگ عوسج وبرگ مورد مثل آن وپر سیاوشان نداوقیه لذا خته بار دیگر در ظرف انگبینه بسوزند بعده سایيده بسه رطل پیه خرس ومثل این روغن تر آمیخته بردارند ووقت حاجت در روغن بنفشه استعمال کنند وحب الغار وروغن قاقل وروغن بید انجیر همه از معینات انبات شعرند وایضا چون خاکستر قیسوم بر بینی کهنه آمیخته بر موی دمش مالد اگر بدیر رویدیر ویاید وکذا خاکستر شونیز با آب وخصوصا برای موی بار دو ایضا برای بار دو جوزد ومد چندان بسوزند که سایيده شود ویکمثقال خسته خرما بدستور اندک سوخته وبانزده عدد فلفل همه را آمیخته بروغن گل طلا سازند وایضا خاکستر قیسوم وبندق سوخته دلادن وذرایح وکندش در روغن بان بسوزند تا سیاه شود وباهیچ غالیه آمیخته بر موضع بمالند وطلا کنند وایضا برسیاوشان وحب الآس نخم کرفس انذک بسوزند تا سیاه شود وباجربی خرس در روغن تر آمیزند وانسیکه موی بار دو ایاد بگیرند کنند چهار درم سرگین پلنگ وسرگین خار پشت بحری وسداب کوهی هر واحد یکدرم مشراب قابض سایيده بچربی خرس آمیزند واستعمال کنند ودیگر برای ریختن موی بار دی قدیم صعب از دار الثعلب یا غیر آن بگیرند شیخ کبیر وکف دریا هشت جزو فربیون حب الغار هر واحد سه جزو زفت رطب چهار جزو زفت را در روغن سوسن بگدازند ودران فربیون بیز کرا خته همه را دو بار آمیزند دیگر مثل آن پنج نفی سوخته هفت جزو فطاستر خوک پنج جزو تخم جرجیر چهار جزو پنج اسرائش سه جزو بر روغن غار سایيده استعمال کنند صاحب کامل گوید که هر گاه موی ریش وغیره در رویدیدن در کندو یا موی ابرو خفیف باشد

راه عضلیه اقبال بسیار دزدیدن موی ریش وغیره در کندو یا موی ابرو خفیف باشد

نسخه شونیز سوخته

باید که روغن بان و روغن ترنج بمالند وجهة الخضر اسوخته و بادام تلخ سوخته و حب الغار سابیده و بزیت سرشته طلا کنند و بافالیه طلا سازند که این در دو میدان موی تعجیل نماید و این دوا در این باب نافع ست بگیرند روغن تخم گندوی تلخ وقاقلیا و لحیة الحمار و شبح ارمنی سوخته و همه را سابیده بروغن بان یا روغن ترنج سرشته طلا کنند و آنچه این عمل کند شونیز سوخته ست چون بچربی گرگ یا چربی خرس گرفته بسرشند و بر موضعیکه اصباغ روید نمی موی دران باشد طلا کنند **ابو منصور** گوید که در موضعیکه اراده روییدن موی بران کنند حب الغار بران موضع بمالند که باین زود موی بروید خاصة چون آنرا ابر که وزیت یا بزیت تنها بسرشند و همچنین اگر بروغن ترب یا بید انجیر بسرشند و ایضاً پیه خرس چون بسر کسوده بدان طلا کنند و آزاد و یه قویه درین امنیت کند شونیز بسا بیند و بزیت طلا نمایند تا بگیرند کف دریا و خاکستر قیصوم و بزیت کهنه سرشته بر موضع بمالند و شراب صرف با عدالی بجوشند و تا ببرد بچیزی یکه اصباغ معتدل نماید مالگ گرداننده و انگبه موی را بر بیاورند زیرا که سر و بازوه و پای آنرا داده و کرده باشند بسا بیند و در روغن بان یک اوقیه یا نیم اوقیه در نظر قوی بگیرند نرم بکوبند و بروغن نیلوفر گرد بر دارند و با یک مشک و عنبر خوشبو ساخته بر موضع بمالند و اعاده آن کنند تا آنرا آید انگه پس این دوی بر و یا نه تحمد بن زکریا گفته که مجربی را خبر داد که او در انبات شعر و تطویل او چیزی بهتر از پسیا و شان نیافته و چون آنرا در شستن موی از زمان داخل کرده موی ایشان بسیار دراز شده لیکن آن نوبایدالگ گیلانی سنبوسیده که فقدان این نبات شعر بسبب فقدان چیزی از شروط مذکوره در تکوین شعر مصاب پس اگر این امر در اراده شعر که آن بخار دخانی ست باشد چیلد را زالة او تغییر مزاج و مانند آن کنند اگر ممکن بود و اگر امر در جلد باشد چیلد را بتعدیل او در لینت و صلابت کنند و اگر امر در مسام باشد از اتساع و ضیق و مانند آن چیلد را بتعدیل او نمایند و این همه از آنچه در سابق مذکور شده معلوم ست لیکن اکثر مرطوبات شعر در غالب سبب امراض عاص داد در مسام و تسدید آن میباشد پس بخار دخانی دران منع میگردد فلذا اکثر ادویه منبت شعر منزل آن مواد اند بسبب تحلیل آنها آنرا و جذب آنها آنرا بسوی خارج و درین اعانت میکنند آنکه دراغذیه چیزیکه تفتیح مسام نماید مثل خردل و سیر و مانند آن باشد و استعمال طلای حسل بلادشر وط باینست که آن چیلد را نسوزد و سبیل این آنست که با آن روغن جوز مخلوط سازند تا از آن این خاصیت رفع گردد و الا آن جلد را بسوزد و آنرا مثل جلد سوخته با تش گردانده نخواهد بران موی اصلا اعاده نگرد و حق آنست که بیضه مورچه مانع از انبات شعر ست و جالینوس نیز گفته که آن مانع از انبات شعر ست و منبت نیست **روغن** که موی را بر و یاند دوا را الثعلب را نفع کند بگیرند قیصوم و پرسیاوشان و بابونه یک یک اوقیه و در آب بپزند تا مرا شود پس آب را صاف کرده بر یک طل آن یک طل روغن بان انداخته با تش نرم بپزند تا آنکه آب برود باز دوا استعمال کنند و یکره انبات موی و منع سقوط آن نیز کند لادن را با شراب حل کنند و بمجدد آن روغن آس آمیزند و هر شب بریش بسیا بمالند و سبع و حمام بشویند با آب گرم و ایضاً روغن بیضه موی میرویاند و ریختن او منع میکند و طریق ساختن آن مسطور شده و بهتر آنست که آنرا بگذارند تا کثیر و غنها که از قبیل ادویه شد روغن از موم و در شیشه و اگر گون برآرند و طریق آن در اطلیه یاد مذکور شده و روغن بیضه را بزودی در صرف آرند تا بد بو نگردد و ایضاً لادن سه درم بازو یکدرم مرد درم مصطکی یکنیم درم قرنفل دو درم کندیکدرم در روغن گل گداخته بر بیخ مو بها طلا کنند که این عجیب است **ایضاً** ممدوح الیه از نظری نقل کرده که گاهی موی را صعوبت نبات عارض میشود حتی که انسان را در میدان موی ریش تا خر نماید و از دقتیکه دران مردان اورا جبست تجاوز کند و این بیکی از سه سبب میباشد یکی بسبب قلت غذا بان بدین و قلت فضول آن دوم بسبب زعارت جلد و فرط ضیق مسام آن حتی که در جلد او مسام نماید و بدن او عرق نکند و امراض او را کثرت نماید بنابر دشواری تحلل فضول سوم از معالجه شخصی صناعی را که جلد او را خصیف سازد و مسام آنرا تنگ نماید و فضول را از تحلل و خروج منع کند مثل شخصیکه کار در جای برف یا قلل جبال و برد اشتن برف نماید و در مواضع بسیار بارد مقام سازد و علاج آنکه بسبب قلت فضول باشد انعاش طبیعت و قوت او ست بتدبیر موافق و نقل او از اطعمه بچیزیکه ترطیب بدن او و تقویت حرارت او و تلکیس خون او گرداند و این با قتصار او بر لحوم برغاله یا بچه مرغ و شرب شراب ممزوج و قلت جماع بود و این وقتیست که معدهٔ او معتدل باشد و اگر حار بود با قتصار بالطعمه تکنند که در ان غلظ و لزوجت باشد مثل لحم گوساله و یا بچه بقر و مانند آن و شرب شراب متوسط در صدت و حرارت پس ترطیب بدن او و تقویت حرارت او موی را برآرد و طلای موضعیکه اراده روییدن موی بران باشد در مثل این مزاج باین طلا کنند بگیرند پر چربی ابط و بگدازند و بر اندک موم و قدری روغنهای طیب اندازند

نسخه که بر موضعیکه اراده روییدن موی بران باشد در مثل این مزاج باین طلا کنند بگیرند پر چربی ابط و بگدازند و بر اندک موم و قدری روغنهای طیب اندازند

و تراشش گذارند و دیگر نداند که ثانی فسیای نوه قدری فرفیون تازه و بسایند و بدان آمیزند و موضع را بدکف دست خوب بمالند تا بشره سرخ شود پس بران طلای رقیق بسیار خفیف نمایند پس اگر موضع ازان متغیر گردد طلا ازوی دور کنند و بمانند روغن گل جرب نمایند و هر گاه حرارت ساکن شود معاودت طلا کنند تا آنکه موی ظاهر گردد پس اگر موی ضعیف یا سفید رنگ برآید سر تراشند از مقراض پگیرند و دران روغن آس بلادان استعمال کنند و آما اگر قلت نبات شعر از زعارت جلد و ضیق مسام باشد اگر این مولود موی بود موی دران بدشواری و تعب و کند و بلطف در معالجه پرورید و آنچه اینست که تلیین جلد او نمند و در آن روغن نشاند و روغن بمالند و اغذیه او معارف طب را ابتدا پس ملایم پس قوی تا آخر آن باشد و هر آنچه جلد او را بخراشد و بکند دست بمالند بعده جلد او این طلا کنند بگیرند بیه بلط و سپیه مرغابی و پیه خرز و هم را در روغن یاسمین یا روغن خیری یا روغن بنفشه بسوسن بجوشانند و ازان موم روغن سازند و بعد ازان اندک زفیون و قدری صمغ سداب و قلیلی با دام تلخ کوبی بار یک سوده بران اندازند و بر موضع طلا کنند و یک شبانه روز بدارند و هر روز یکبار تجدید آن نمایند و بعضی افاضل و سعت چنین کرده اند که معروف معتصمی ست، و ذکر کرده اند که معتصم بعضی طبا را مکلف گردید که بر بدن غلامی از غلمان او در بعانهٔ آن موی بر آرد پس طبیب استخراج این دو امر نمود لنسخه آن بگیرند قیروطی معمول بر دقای رطب و آنرا بر بدن بمالند بعده امر بدخول حمام و پوشیدن جامه کردند تا آنکه عرق ابتدا نماید پس جامه جدا کنند و آب بسیار گرم متواتر بسیار بر بدن بریزند و دلمان بران نمایند تا آنکه بدن او تری حاصل کند بعده این طلا کنند فاقر طلانون و خاکستر فرفیون و خاکستر پیخ سداب کوبی هر واحد یکجزو خاکستر سم یکجزو بربت سوخته هر یک نیم جزو همه را سوده جمع کرده در سرکه داغ بدان حل کرده طلا متواتر نمایند که این موی در بر موضع که خواهند برآرد و صاحب این دوا ذکر کرده که باین تدبیر و طلا موی در کف دست بروید آنچه مستنبات نبات شعر از معالجه صناعتی باشد که ازان منع کند انتقال از سبب بسوی ضد و از اسباب و مقابلهٔ بدن با ضد او آنچه در بدن اسخان او و تلیین جلد او و غیر آن باشد باید کرد پس اگر دستوار گردد بعض اطبای مذکوره بکار برند و از فرفیون در تکثیر شعر و نبات او چون روییدن او و خاصه موی ریش تا خر نمایند این طلا را گرده بگیرند بیضه و در سرکه داغ کنند و آنچه مذکور باشد مصل کنند و بنمک و آب بشویند تا صاف گردد پس بگیرند روغن یاسمین چند انگ نیم مثقال ازان بر بشود و بران دو دانگ فرفیون و یکدانگ فیون و یکدانگ چند بیه بستر و یکنیم دانگ مغز پنبه دانه و یکدانگ مشک و مثل او لادن و دو دانگ صمغ عربی او را خته بکوبند تا باهم مخلوط شود بعده سرکرده استعمال نمایند کیفیت ارادهٔ استعمال این بر طریق تخلیف درین نمایند موی را بقوت قویه بروباند و این دوا مجرب ثبات فسیای جمیع علل جزیه که موی را عارض شود نافع ست و نسخه دیگر این همان لطوخ تویست که در دوا الثعلب در قول شیخ الرئیس مسطور شد لیکن درینجا حب الغار دو مثقال عوض روغن غار ست و نوشته که موم در روغن غار یا روغن بیه بیخ یا روغن زیت کهنه بقدر کفایت بگیرند و اگر اراده کنند که قویتر گردد حرف دو مثقال نیز داخل نمایند و این دوا جمیع امراض مزمنه شعر را نافع کند و می باید که درین مرض مالش بنطوون و سرکه قبل هر علاج استعمال کنند و دائم حلق شعر آن موضع نمایند و دیده ایم که هر کسیکه حلق و دلک دائم بغیر علاج استعمال نمود موی او بروید طبری گوید که گاهی موی بسعفه طبیب یا بیس بود پس اگر رفتن موی بسعفه یابس باشد و استفراغ بقصد و اسهال دران ممکن بود دران هر دو استعمال کنند و موضع را با شیانیکه استفراغ فضول بطرق تلیین و کشادن مسام نماید بمالند مثل آب جاذبی که بدان تسقیهٔ قیروطی کرده باشند و مثل آب عصی الراعی که قیروطی بدان سازند و ازین هر دو آب تسقیه بر آتش کنند بعده دربا وان کرده خوب بمالند و تسقیهٔ مایت آنها کنند حتی که ممزوج و نرم شود پس بر سر طلا نمایند و بهترین چیزیکه درین مرض استعمال کنند روغن بنفشه و روغن خیری مضروب بروغن گل ست و در خول حمام و شستن سر بخلی مضروب ببرگ کنار و لعاب اسپغول و جماعتی را بدین طریق علاج کرده و صحت یافته و هر گاه سعفه زائل شود موی ضرور بروید زیرا که این علاج انبات شعر در مثل این علت ست و آنجا هر گاه نبات شعر از سعفه طبیب یا شد پس سبیل طبیب آنست که بموضع رویدن موی نگاه کند اگر منقطع شود و سعفه آزا بخورد و مثل آثار جراحات یا مثل آثار سوختن آتش گردد دران حالت میدانی زیرا که مسام فاسد شده و بعضی بعض آن چسپیده و اگر جائی رویدن موی منقطع نشده باشد علاج بر تطبیب بموضع بدانچه مذکور شده اولا بادیگر و بعده بدانچه مذکور شد در دوا الثعلب مذکور شد که درین موی بروباند و جماعتی را از اطفال دیدم که اکثر نبات شعر بسعفه طب و یابس ایشان را عارض شد و هر گاه بزرگ شدند

آن موی بروید مگر در جائیکه جلد دران سوخته بود و مسام او فاسد گردیده و اما ذباب شعر از سوختن آتش سبیل او نگشت که ذکر کردیم بحیثیکه جلد او فاسد نشود بهر ورایام بعلاج بروید و این همه که ذکر کردم طریق علاج بادویه درست بود و گاهی درین تدبیر طعام و شراب نیز وقت حاجت بسوی آن داخل شود چنانچه گاهی احتیاج بتقلیل افتد و آن هر دو بمقدار قلیل استعمال کنند و بایسوی تجفیف پس اشیای مجففه تجفیف نمایند و بایسوی ترطیب پس باشیای مرطبه مانند آن ترطیب کنند حکیم شریف خان مینویسند که این دوا غالباً موی مدار بود باید سنبل الطیب کف دریا موی سوخته بسر کر ساییده طلا کنند تا آنکه موی بروید و جالینوس این دو دوا را بتجربه صحیح یافته و این طلا جهت رویانیدن موی عجیب الفعل است سم بز سیاه سوخته سر مگس سم خر سیاه سوخته بار و غن زیتون بکار برند و ایضاً درین باب پوست درخت انجیر و برگ آن کف دریا سوخته هر یک دو درم فرفیون پنج درم ساییده بآب پیاز سرشته تا دو روز طلا کنند هر گاه مرضع سرخ شود بزدایند و هفت حرج و لادن و افسنتین سوخته و مورد و حمض مساوی ساییده بآب غب الثعلب سرشته طلا کنند

منع نبات شعر

هر آنکه انبچه موی را زرویانید باز دارد یا منحدر بسر دارد یا مسد و مسام یا بانچه صیت لیکن در استعمال همه لازم ست که اول موی را بکنند یا بنوره حلق کنند بعد آن مخدرات مانند بزر البنج و افیون و شوکران ضماد نمایند و یا مسد و ادات مسام مانند سفیده و شب و یا ادویه یا بانچه صیت مثل چون سنگ پشت و یا بعضه سوره چه و یا خون و زنج کلان طلا کنند **افطاقی** گوید که گاهی احتیاج بمنع نبات شعر افتد و این بهر دو ای کثیف اتمام باید مثل چون خوک و روغن آن و روغن شبیر و بیضه سوره چه و زنج سرخ و افلیمیا و سفیداب و تخم نشتاش بسر کر و زیت بزبر بزبنوشادر بهر واحد ابطلا بعد نتف شعر و در خواص آمده که چون ریش شبیر البشر سگ بسایند تا آنکه غلیظ گردد و بر موضع نتف موی طلا کنند در اول مرتبه منع گردد **سویدی** مینویسد که ضماد با قلای بخر قشر یا بآب کدا خون حربا و کندا شبیر بتوع و برگ آن کرر و کندا آرد ترمس و کندا خروب نبطی و کندا زنج سرخ بآب برگ بنج سرشته و کندا مغز خرگوش سفت بار و کندا تخم باورنج سه درم بورق یکنیم درم بادیک سوده بروغن بلسان و بیضه سائله سرشته تا بقوام مسل آید هر واحد بعد نتف بتکرار منع نبات شعر کند **شیخ** میفرماید که مخدرات مبرده از منع کنند مثل آنکه اول نتف کنند بعد بنج و افیون و سرکه طلا کنند و شوکران با بنها و تنها در سرکه بجوشاند و بسر برود و جرم فوکس نیتانی خشک کرده از ادویات ست چون آنرا بسایند و بلعاب اسپغول یا آب بنج یا سرکه آمیزند و کمر بعجل آرند و گویند که طلای او بر روغن که دران عظایه پخته باشند منع نبات شعر کند و همچنین بر وغنیکه دران خار پشت پخته باشند و گاهی در ان ادعای ضد این کنند و آنچه درین ذکر کرده اند بگیرند قمولیا و سفیداب از ریز هر واحد یکجو و شب نیم جزو و آب بنج تر بسایند و قوتی زعم کرده که خون غوکرا جامی در خون سنگ پشت نهری منع از نبات کند و گویند که همچنین خون شبیر و دماغ و دیگر اوست و گاهی دوائی ازین مرکب میسازند و گویند که بگیرند خوک نیستانی و خشک کنند و بگیرند از خشاک آن و از خون سنگ پشت نهری خشک کرده و از بورق سرخ و از مرواسنگ و از صندروس مرواریدسوخته مساوی آب سرشته بر نتف شعر در زمان بغسل استعمال کنند و تخم انجره بروغن سوده مالیدن بقوت انتشار شعر کند مجوسی گوید که بیضه ماهی و دیگر ادویه مذکوره طلا نمایند پس اگر موی بروید لازم ست که چند بار آنرا بر کنند و بعد کندن اطلیه ادهان مسطوره بمالند **ایلاقی** و جرجانی مینویسند که زرانبیج بسر کر بسایند و طلا کنند و انچه مجرب ست اینست که بیضه مرغ بعد کندن موی طلا کنند و هر بار که بران طلا نمایند ضعیفتر گردد تا آنکه باطل شود و اسپغول بسر کر بعد کندن موی مکرر طلا کردن باطل کند **ابن نوح** گوید که بعد نتف جند بیدستر و عسل بسرات کنید طلا کنند و جالینوس گفته هر موضع از بدن که بسیار سرد شود یا خشک گردد دران موی نروید شمال مال در کف دست و بدن خمار بسرایان و انچه از مرخوک و حکم در منع نبات شعر ذکر کرده ماند رزغ گفته اند محمد بن زکریا گوید زنبیکه ریش او روید باید که او را در آتش نفتند تا ممکن بود و فصد مدام از پیها کنند و تدبیر مزاج او نمایند و بر موضع لعبه کندن موی سفیداب از ریز و قلقند و افیون سوده طلا کنند و اگر از تبر بد خوف کنند شب بران طلا نمایند و مداومت آن کنند لالبته موی نروید و گفته که چون شیر سگ قریب العهد بولادت بعد کندن موی طلا کنند موی نروید و گفته که این دوا بمعدل ست عظایه دو عدد در دوا و قیه زیت بپزند تا یک اوقیه بماند بعد که کف دریا و زنج سرخ و نطرون هر یک نیم اوقیه بران پاشند

وبیزند تا غلیظ شود وبعد روی بظروف خوب شسته بران طلا کنند وبصر کنند تا آنکه موی منقطع شود وبعد درحمام داخل شوند وآنرا بشویند وبسر که مقطر سخت ترش با نمک طلا سازند پس هرگاه ابتدا بسوزش کند بشویند وبران سوم ورغن گل یا آنکه این البته موی را باطل کند **گیلانی** گوید که افیون محلول بسرکه تریش کهنه را تجربه کردیم لیکن میباید که در لطع موضع باین ادویه کمال سرعت کنند بحیثیکه تفاوت زمان محسوس میان کندن موی وطلا نباشد فلهذا امر میکنیم که منبت شعر را بقطرة دوای محلول لطوخ نمایند پس موی بر کنند ومالش موضع بدوا کنند تا در مسام نفوذ کند بعد ازان پاک نمایند وتجدید لطخ دوا ومالش کنند حتی که از دوای اول انچه مخلوط بسایر باشد غذای شعر باشد خارج گردد پس مسام بدوای صرف پر شوند ونهایت تسدید او نمایند پس گاه این عمل مکرر کنند یعنی تکرار کندن موی وطلا کردن دوا سه مرتبه نمایند ونهایتا هفت مرتبه در انجا موی نروید وگویند که پنجره برای ابطال شعر تجربه کرده شده بعد تنقیه طلا زهره جدی هست که بدان نیم درم نوشاد آور مخته باشد ومالیدن سورنجان بعد کندن موی ابطال آن میکند وجمیع تخفیفات منع نبات میکنند **بعضی اطبا** مینویسند که انچه متبع رویدن مرکند از انجمله طلا کردن بسیر تازه افعی هست که تخلف نمیکند وکذا انغوزه مقشر وآب کاهو وکذا آب کاهو بسرکه پخته وکذا زبد البحر با شحم خرچنگ وکذا زنجبار با شحم خرچنگ وکذا زنجبار با مرداسنگ مرحوم مرقوم بست که دیوجه در نمک غلطانیده خشک کرده بابول بز بسایند ومرجا که موی کمتر بماند بگذارند بر بیاید وشیر انجیر فرفیون بسرکه سوخته وملخ تر بدن مخلوش در همه خارپشت وپیه دراج هر واحد بانبات موست بعد کندن آن طلا کنند وطلای الف دریا افیون بزالبیض بسرکه سوده بعد تنقیه نافع بست وکذا مالیدن آب پیاز با نمک سیاه وسرکه آمیخته واین دو دغن مانع رویدن موی معلوم شد حکیم علی نیخا نوشته آهک شسته پنج درم زنجبار سوده پنج درم روغن کنجد ده درم همه را مخلوط نموده سه روز در آفتاب بدارند همیشه بجنبانند بعد ازان بر طبق مسی افگنند تا روغن جدا شود بعد آرند وآنرا طلا کنند واین طلا در بین باب صاحب الکمل الصناعة جرب نوشته آب برگ انجیر بیضه دور جیر کفت در آب تریخ مساوی مخلوط کرده بعد نتف دو سه مرتبه طلا نمایند هرگز موی ازان موضع نه بر آید

حلق شعر

بدانکه بهتر ستردن موی از دو چیزی دیگر بهتر از نوره نیست امادن راحلق موی خانه بنوره ضعیف باه ست بگیر زآهک آب نادیده وزرنیخ هردو برابر کوفته بیخته در آب گرم خمیر کرده یکساعت بنهند پس طلا کنند وبعد دو سه گهڑی بشویند وبعضی اشخار وشورهٔ قلی افزوده هرچهار مساوی در آب پخته طلا میکنند واگر قبل از طلا بر جلد روغن بیمالند از سوزش دفع قرحه محفوظ ماند واگر قدری کپور کچری کافور سفیدی بیضه داخل کنند جلد خوشبو وخوش رنگ شود ویا چهار جزو چوبهٔ زنده قدری آب انداز نده تنور نرم نشود که بگیرد وبهتر مال سوده بیامیزند وخوب لت کرده استعمال نمایند **شیخ** میفرماید که از آهک دو جزو واز زرنیخ یکجزو بگیرند واندک صبر دران داخل کرده طلا نمایند که فی الحال حلق شود نماید واگر از آهک جزو بیشتر واز زرنیخ کمتر بگیرند معتدل تر باشد واگر آهک زیاده کنند در عمل لطی تر باشد لیکن عمل کند وگاهی نوره وزرنیخ یک یکجزو گرفته در آب می پزند حتی که بر طائر ابستر دوهر قدر که تکرار عمل دران آب کنند بهتر بود ودر آفتاب نهادن اولی تر باشد واین آب بگیرند ودران اندک روغن بپزند تا آنکه قوت او اخذ کند پس باین روغن طلا نمایند وگاهی باین آب بمیگذارند تا آنکه بطور نمک منعقد شود وآن نمک را در آب استعمال میکنند وخاکستر صدف عمل آهک کند باز زرنیخ واطمینه تر باشد واگر بدل آهک آب آهک کنند مطبوخ بامشمش بگیرند ودران زرنیخ سوده داخل نمایند بهتر بود وگاهی علق اخضر که زیر جزا دمیباشد استعمال میکنند واگر اراده کنند که موی باریک بروید ضعیف تر دو در نوره خاکستر چوب انگور یا بورق داخل نمایند وخوب برهم زنند وطلا کنند بعده بآرد جو وباقلا وتخم خربزه بشویند وگاهی آهک وزرنیخ را مثل آب کشک وآب برنج مرکب میسازند وگاهی دران مرد مصطکی داخل میکنند وگاهی با عانت بکف در پا مینمایند وعلاج کسیکه نوره آنرا سوخته باشد اینست که تخلیف او کم باید کرد وزود بایستست وقبل آن روغن گل بمالند وبه گاه بآب گرم بشویند بعد آن مدت دراز در آب سرد نشینند یا آب بسیار سرد بران بریزند که این علاج جیدست بعده بران عدس مقشر بگلاب سوده وصندل طلا کنند وخصوصا اگر بسوزد واگر بسیار بسوزد از مثل مرهم سفیداب ومثل طلا بمرداسنگ

[illegible] بیضه وروغن گل وکافور پاره نباشد واگر قطع بوی نوره کند اینست که بعد آن گل مربی در خوشبو دیا گل بسرکه وگلاب طلا کنند

و برگ شقاقل را در بن خاصیت عجیب ست و برگ انگور و برگ شاهسفرم سوده و حنا و کجر عصفر و گل سرخ و سعد و سنبل الطیب و اذخر و مانند آن مفرد و مجموع بکار برند **گیلانی** مینویسد که از خواص صبرست که از الکه بوی زرنیخ و آهک نماید و مقدار یک مثقال ازان داخل کنند و آن درین باب عجیب ست و عجیب تر ازین آنست که اطبا ذکر آن نکرده اند و عادت اطبا آنست که وزن زرنیخ پنج حصه از آهک میکنند و از طریق حلق شعر نموده بقول مجوسی امینست که بگیرند آهک سفیده تیز یک طل زرنیخ زرد یا ریک سوده سه اوقیه قرمانا خاکستر چوب انگور سرخ واحد دو اوقیه گل خطمی نیم اوقیه یا ریک ساییده با آب گرم حل کنند و بر ریش بروغن گل چرب کنند پس باین طلا کنند تا عمل کردن آن بران صبر نماید بعده بشویند و بروغن گل خالص بمالند پس بران گل سرخ سوده طلا کنند پس اگر ذره بسوزد و آبا یافته آب سرد بدفعات بر بدن ازینند و باز دعدس و گل سرخ بروغن گل و گلاب بر هم زده طلا کنند و اگر حرقت شدید باشد با شیا که بدان علاج حرق الناریکنند علاج باید کرد و اینچه قطع بوی نوره کند انیست که موضع را بصندل و سک بریان و گل سرخ و حنا و مانند آن طلا کنند **صفت** نوره ملوکی معتدل نافع او هاطیه و پشت و رکبه و سائر مفاصل و استرخا و کسل طاری از رطوبات بگیرند روج و رطل و جریش بسایند و در ده رطل آب با آتش نرم بپزند تا سوم حصه بماند بعده بگیرند آهک سفیده تیز آب نادیده سه رطل و زرنباد سنبل الطیب و سورنجان و عاقرقرحا و قرمانا و انیسون هر واحد یک اوقیه صبر و جندبیدستر هر واحد یک مثقال زرنیخ زرد و رق نه اوقیه یا ریک بسایند تا مثل غبار گردد بعده بران آبیکه دران روج پخته اند بقدر یکه دران سرشته شود بریزند و نرمدوی حل کنند و بران سفیدی فرزرد دو بیضه انداخته خوب مخلوط سازند و بران طلا کنند و ساعتی یکه تر بقدر یکه حلق شعر کنند نمانند و دو سه بار تجربه آن کنند پس هرگاه موی بریزد با آب بشویند بعده آبیکه دران خطمی سرخ گل جوشانیده باشند و این بهترین چیزیست که درین باب استعمال نمایند **صفت** روغن که حلق شعر نماید اشنی را بکجر و آهک دو جزو زرنیخ زرد ده جزو آب بقدر یکه آنرا بپوشد بران انداخته سه روز بگذارند پس صاف کرده آب صاف آن سه جزو روغن کنجد بگیرند و با آتش نرم بپزند تا روغن بماند استعمال نمایند و ساعتی بران صبر کرده بشویند **صفت** نوره سفید قوی تیز که موی را حلق نماید صندروس را بسوزند و با آن زرنیخ زرد و سل سرمه سود آب در صلایه بسایند و دو ساعت بگذارند بعده بران طلا کنند و بالف دریا بسوزند و با جبسین که این نیز سفید بود **صفت** دواییکه موی را باطل کند و آنرا بسرعت حلق نماید بگیرند آهک نوقوی و بران شش چند آن آب بریزند و سه روز بگذارند پس صاف کنند و دران ششم حصه آن آهک دیگر انداخته دو چندین مرتبه مذکور آنرا حل نمایند بعده دران آب سوم حصه آن زرنیخ زرد سوده طاندازند و در آفتاب نهند تا آنکه برمرغ ریستر و بعد ازان بدن را بدان بصوف بمالند که آن بسرعت موی دور کند و بعد آن روغن گل بمالند و اگر نوره جلد را بسوزد و بزدی قدری مرهم جدار یا روغن دیو دار استعمال کنند که این بسرعت آنرا زائل کند و اگر احراق قوی نماید کافور هم بر مرهم منکور یا روغن مسطور آمیخته بمالند که منفعت عجیب نماید و بهترین چیزیکه قطع بوی نوره کند صبرست خواه آنرا با نوره مخلوط سازند و یا با آب سوده بر بدن بمالند و از غرائب آنست که برگ واذار قطع بوی نوره بغایت تیز یافته آنرا با آهک برابر مرهم اوراج تمامات بنا میکنند مخلوطا کنانیده و قطع بوی آن در مدت کمتر از نیم ساعت گرد بلکه گاهی در ابتدا بوی آهک محسوس نشود

تجعید شعر

اگر خواهند که موی مجعد شود سنگ مرداسنگ ده درم مازو دو آمله و برگ سرو و کزنانج و حلبله از هر یک پنج درم بسایند و با آب مورد طلا کنند بالجمله اینچه بدین کار آید در هیچ نسخه مثل آرد حلبله و روغن کنجد و سرد و مرمازو و آهک و مرداسنگ همه مخلوط سازند و با بعض آن اقتصار کنند و بدان خلاف سر نمایند و گاهی دران نزد النبج یا روغن او داخل میکنند و گاهی پنج تنها استعمال می نمایند و آهک اندک میسوزد چون آنرا درین جمله داخل کنند خصوصا چون بدان ثلث او سدر شریک باشد و هر دو با آب سرد بسرشند و همچنین کف نمک تلخ موی را بسیار مجعد سازد و این مجعد نیکو ست بگیرند مازو و کزنانج و سنجار سوخته و برگ سرو با تخم او و بهدانه و مرداسنگ و کلنار و گل خوزی و آمله هر واحد یکجزو آهک آب نادیده نیم جزو آب سلق بسرشند و استعمال کنند که مجعد مسود ست **مجوسی** گوید هر گاه اراده تجعید شعر کنند باید که بگیرد آهک یکجزو مرداسنگ و آمله و مازو هر واحد دو جزو دو باریک ساییده با آب مورد تر کرده بموی طلا نمایند و خصوصا خصیان را بر شته محکم بپیچند و بر بندند و از قبل دو اطلا کنند و سه شبانه روز بگذارند بعده بگشایند و بسد ر بشویند و بروغن بنفشه در روغن گل چرب کنند و گویند که اینچه تجعید شعر کند دامان غلاف او برگ سداب یا آب مازو ست و یا صمغ با آب مورد و گذارند و اندک اقاقیا دران انداخته بدان

وزیر النسخ

غلاف کنند و پوست جوز سوخته بشراب ساییده طلا کردن مخشن مجدد شعر ست گیلانی گوید اطبا گفته اند که سزاوار آنست که حلق سر نمایند قبل از بعده لطوخ بیخ سفند و لیون بشراب بعرق کنند و یا خاکستر صنوبر تر و روغن آس حل کنند تا مثل عسل غلیظ گردد و بر سر بعد حلق بمالند و یا بگیرند حب الآس چقندر مساوی و آب بیخ بعده روغن اضافه کرده بجوشانند تا آب برود و روغن بماند و بر سر لعبشستن او بمالند و یا بگیرند مازو و پر سیاوشان را در آب دریای شور بسیاند تا مثل عسل گردد بعده موی را با آب خاکستر بشویند و طلا دو روز کنند پس گاه گاه موی پیچیده گیرند باید که بشویند و خشک نمایند و روغن آس بمالند که این موی را نرم و جعد سیاه گرداند

تسبیط شعر

انچه موی را راست کند در هم شدن نه دهانست که روغن کنجد با آب گرم در هم زنند و نیمگرم بر موی بمالند و بعد زمانی با آب گرم بشویند و روغن شبت نیز نفع دارد و شیخ میفرماید که علاجش علاج شقاق شعر ست و آن مذکور شد و بالجمله استعمال روغنهای مرخیه و لعابات مرطبه نمایند و فرشی گوید که سبب افراط جعودت شعر یا سودمزاج حار یا بس ست و این بعلامات او شناخته میشود و بتغیر مزاج متغیر میگردد و یا لتوای سوداوی و سمام و این بتغیر مزاج متغیر نمیشود و ادویه مبسوطه شعر جمیع لعابات لزجه مثل خطمی و بسپغول و بهدانه و روغن بنفشه ست و غذا خطیه بکله پا بچه

ترقیق شعر و تکثیف آن

یعنی باریک ساختن موی و غلیظ کردن آن پس برای ترقیق باید که در نوره خاکستر جوب انگور یا بورق آبیزند و غلو ساخته آنرا بر موی زائده معتدل بگذارند و یکچیاشاده مدارند تا پوست را نسوزند و بعده بآب بشویند و آرد جو آرد باقلا و تخم خربزه بمالند و بقول شیخ چون بورق در او در شعر داخل شود در ترقیق آن کند و فرشی گوید اگر با بورق غلاف نمایند ترقیق شعر کند و چون موی کنده بران بورق را بپاشند ترقیق بر وید و گیلانی گوید که با غسولات شعر اندک بورق بیامیزند و استعمال کنند همچنین آرد نخود یا آرد باقلا و تخم خربزه و روغن شبت صفت دوای مرقق شعر پوست درخت انجیر و پوست درخت انگور سفید دشتی و گل قبولیا هر واحد بقدر من طبی در دیگ نو کرده گل حکمت نموده در آوه کلال بسوزند بعده بر آورده با آن بورق قدیم نرم و مازوی درست سعد و سدید استعمال کنند و دیگر بگیرند بورق بیخ استار و نیم مثقال بوریان سماق و قیه شب یک استار بطریق مذکور سوخته استعمال کنند و ایضا آزاد نفع میکند بیخ سوسن خشک و برگ مورد صحرای سیاه و بیخ کرمه بیضا هر واحد نیم اوقیه آرد ترمس یک نیم قسط و بی روغن استعمال کنند و الولی طریق استعمال این آنست که اندک از آن بگیرند و با آب لیت کنند و بدست خوب بمالند بعده آب چندان افزایند که قوام او رقیق گردد و بدان موی را بشویند و بدان لطوخ و غلاف سازند و این در هر روز دو مرتبه و در شب یکمرتبه بعمل آرند طبری گوید که گاهی نرمی در سر موی پیدا پدید آید حتی که گمان شود که نصف آن باریک و نرم شده و نصف دیگر غلیظ و صلب گردیده و سبب این علت از خارج بود فقط و آن اینست که جائیکه در آن این مرض افتد یا قریب دریای شور باشد یا قریب کوره های آهن گران و جائیکه در آن آتش افروزند و اما علاج این قطع سبب ست و الا بهترین علاج آن مالیدن روغن ست و مالش روغن بنفشه از سائر ادویه مع قطع سبب غنی میسازد ابن بیطار گوید که گاهی تشکیف شعر حاجت افتد و دوای او اینست که بگیرند حلبه و بزرکتان هر واحد ده مثقال بیخ نی خشک و قرد مانا هر یک دو مثقال اقاقیا و مازو و جوز وایر سا هر یک پنج مثقال باریک سابیده بسر که بر موضع طلا کنند و دوای دیگر که ترقیق و تکثیف موی کند اینست که آرد جو با قلا و کرسنه و بورق و نطرون و کف دریا و کندش و خربق سفید و سیاه و بیخ خاد شیر و همه را بیخ جلا کنند مفرد و مرکب طلا نمایند

تشقیر و تحمیر شعر

یعنی شقر کردن و سرخ نمودن موی و اشقر رنگیست میان سرخی و زردی پس انچه موی را اشقر میسازد حناست و در دوی شراب با نیتیخ بهم سرشته و شل شب و اسپرک مخلوط کرده و زعفران تنها همین عمل دارد و شیخ الرئیس مینویسد که رطوبت سیاه انی بنطی تازه پوست دور کرده چون بران از جانب دیگر آتش روشن کنند خضاب مثل ذهب کند و همچنین زنگار آهن با آب زاج و برین چندان صبر کنند که برجا صبر نمایند و بگیرند حنا و در شراب و در اب بیخ مساوی و اندکی از خرد بران خضاب کنند و یا بگیرند حنا و بطبیخ کندش سرشته خضاب نمایند و گفته اند که خضاب بشب با سفرک

دبزغران ویا مرزنگوش شور کنند و یک شبانه روز بدارند و گاهی این را چند روز مکرر کنند و چون تکرار طلا بتر مس صرکه سرشته نمایند موی را سرخ کند و ایضاً بگیرند ترمس سوده ده درم مرزنجوش دو درم مرمردی شراب خشک کرده سوخته سه درم آب حاکستر جوانگور بقدر کفایت **محمر قوی** بگیرند سماق دو اوقیه مازو سه اوقیه آذریون زرد دو اوقیه پرسیاوشان دو باقه افسنتین یک باقه ترمس مقشر خشک دو لک کوفته در ده رطل آب چندروز تر کنند بعد ازان بیکدم بر سر ضماد کنند و گویند که سعد کوشش را از آنچه بیخته مشقر قوی ست و گویند که بگیرند مردی شراب سوخته وغیر سوخته دو در روغن بان یا روغن اذخر آمیزند

تبییض شعر

آنچه موی را سفید کند امینست که سرگین خفاش و پوست خشخاش و لفاح و کافور و تخم ترب و گلوگرد زرم سوده بزهره گاو و سرکه سرشته اول موی را بگوگرد بخورد هند بعد مطلا نمایند و چند کرت بعمل آرند تا موی سفید گردد و شیخ میفرماید که از تبییضات شعر سرگین پرستوک و نسرین و ماش و زهره یوصیفید و پوست ترب و زهره نرگاو و بخار کریت و گل کبر و گل زیتون مفرد و مجموع ست و خصوصاً البسرکه و خصوصاً بعد تبخیر آن بگوگرد و بگیرند تخم راسن و پوست ترب خشک و شب و بالنصف جزو صمغ عربی جمع کنند بعد کوفتن و ایضاً بگیرند برگ نسرین و پوست خشخاش و لفاح و اگر بدل این دو هیچ کنند فوبے باشد و آمیخته خضاب سازند و اگر دین کافور در گلاب بود بهتر باشد و گاهی موی را مبلول میکنند پس از کریت می پیچند بعد تبخیر بدان میکنند و در سب دو مرتبه بعمل می آرند **گیلانی** گوید که انچه موی را سفید کند امینست که بگیرند غنچه قلوس سفید و بسوزند و بسرکه حل کرده یا حلمی آمیزند و چیزیکه بدان موی را بشویند امینست تخم قلوس و شب و پوست ترب هر واحد یکدرم کوفته با سرکه پوست بقدر دو نیم اوقیه آمیزند **ابو منصور** گوید که از تبییضات شعر روغن بنفشه و نسرین و یاسمین ست و استعمال خوشبو و تنجر و خاصتهٔ گلاب و کافور و تعب و خوف و هم و غم و این دها موی را سفید کند بگیرند خرء الخطاطیف و راسن خشک و ماش و تخم ترب و تخم نسرین و یاسمین و گوگرد و شکوفه کبر خشک کرده سایيده بزهره بقر و سرکه آمیخته غلاف سر نمایند بعد تبخیر بکریت و اعادهٔ آن بمرات نمایند و هر گاه سفید شود تعاهد مالش او بروغن یاسمین کنند و اگر ماش را بسرکه بسایند و بر موی طلا کنند سفید کند و اگر گوگرد را بشراب کهنه سایيده طلا کنند نیز سفید نماید و بعض قدما گفته اند گاهی موی بابن سبب سفید گردد که غذا خوب هضم نشود و در نتیجه خون ناقص گردد و این دریافت شود از انکه بعضی مرض را موی سفید گردد و چون صحت یابند سیاه شود و گویند که آب گرم موی را سفید کند و آب سرد آنرا سیاه نماید چون بدان استحمام کنند محمد بن زکریا گوید که کندن موی بمرات آنرا سفید میکند و اما انچه سفیدی موی سفید افزاید امینست که ترب با آب سوده بدان غلاف سازند و صبح بشویند با آب شکر یا بشیر که دران شکر حل کرده باشند یا بشیر تنها یا آب رائب

فعل وصیبان و قمقام

فعل را بفارسی سپیش نامند و بهندی جون گویند و صیبان بفتحهٔ سپیش ست که با موی متعلق بود و آنرا بفارسی رشک[1] نامند و بهندی لیکه گویند و قمقام بتوحی اول فعل ست که تشبث بسمام و غائص دران باشد و شل بخای موی نماید که اندک درم کرده و چون گرم شوند یا آب نیگرم بدان رسد سر آنها بیرون آید و این را طبوع نیز گویند و بهندی جم جون نامند بالجمله سبب تولد این هر سه نوع فضول چار رطب ردی بود که طبیعت آنرا بسوی ظاهر جلد دفع کند و بسبب غلظ خود از مسام خارج نشود و چرک بدن بادی آمیزد گرم شود و عفونتی پذیرد پس حیوان مذکوره ازان متولد گردد و از مسام بیرون آید و لهذا اگر کسانی را حادث شود که غسل کم کنند و جلد خود را از چرک پاک نمایند و در غسل جنابت و حیض تاخیر کنند و امان اغذیهٔ ردی نمایند و بقول شیخ گاهی اعانت کند بر تولد فعل اغذیهٔ مولد کیموس جید رقیق متحرک بسوی ظاهر مثل انجیر و برین حرکات محرکه آن اعانت نماید و لاسیما چون با آن بخار متولد از بنی یار گردد بمثل حرکت جماع و گاهی اعانت کند بران ترک پاک کردن بدن و غسل و استعمال چیزیکه تفتیح مسام جلد نماید و تحریک مواد محتبسه دران بسوی تحلل کند و نسیم مانع این از استحالات عفنیه و شبیه بعفنیه بسوی آن داخل شود و گاهی فعل غلبه کند حتی که صاحب وشل صاحب برقان شود و رنگ او زرد گردد و شبیه او ساقط شود بدن او ضعیف و قوت منحل گردد و ابو منصور گوید که فعل اکثر در سفرها از تغیر آبها و کثرت تعب و عرق و درک و قلت استحمام و از دحام مکان جاید و انچ مشغول

[1] رشک بفتحتین بمعنی حسد ۱۲

وبعضی گویند که اگر از استلای اخلاط و تداخل وتناول انچه مرشیر کجا و کم شستن پارچه و خوردن گوشت سوسمار می افتد علاج هرگاه بسیار شوند بعد از نضج بمنضج بلغم از مسهل آن تنقیه کنند و برگ خرزهره و مویز ج وقسط و مغز بادام تلخ در سرکه آمیخته طلا نمایند و اگر ضرورت باشد گاه گاه سیماب در آب ترب آمیخته در سر انداخته باشند و اگر سیماب را در خاکستر یا چکدشتی و روغن کنجد چندان بمالند که کشته شود و در سر اندازند نیز قمل را بکشد و گویند که اگر زیبق را در سرکه یا آب برگ ترب سحق تلیغ نموده و سیمان را دران چند مرتبه تر نموده خشک سازند و آنرا در کمر بندند سپش را قتل نماید و شب سیمانی با آب سوده مالیدن نیز کشندهٔ قمل وصیبان ست و هر چه در کشتن کرم مذکور شد اینجا نیز مفید بود و پوسیدن حریر و کذا در روشنی مهتاب نشسته شانه کردن بالخاصیت نافع بود و پیسته جاهای سفید دنو بود شده و پاک دارند و عطرها بمالند و حمام متواتر نمایند و در آب نشستن و غسل کردن عظیم الاثر ست وچون بتدابیر مذکوره دفع نگردد و موهای تمام بدن سیاه گردد بهتر انست که بنوره سترده سیماب را در آب برگ خنا و یا شربفه و یا در آب دبن صاعکف مالش کرده برهمه تن بمالند و همچنین زرنیخ در آب برگ خنا کشته و افشیون هندی سوده و اگر سیمانی از موی شتر زبافته در سیماب بیالایند و در گلو بندند مؤثر فائدهٔ عظیم بخشد و خوردن باقلای تر و اضماع سبز و شلغم و شفتالو و زردآلو و خربزه و انگور و دیگر میوهای شیرین پر آب و مدرات عظیم الاثر ست و از تناول توت وکیل دارو دام مردود و حمار و انسی ملحف اجتناب نماید و گویند که صیبان را الش گربز سمار و نوشادر بسرکه حل کرده غسل العبد یکساعت قبل غسل نماید و علاج جمقمام مثل علاج قمل ست و غسل با بیکه دران نشسته و برگ فلی و سیعه فلفل سفید و پوست انار پخته باشند و طلا بجناد و سرکه تند و برگ خرزهره آزا کشد **اقوال حکما** سویدی گوید که دوسه قسوس گذاشته مصطکی و قسط قمل و صیبان محو میشود و آب سداب سه انداختن و یا دحمام مالیدن محو این ماجه ست و طبوخ سیر با بدن و روغن حرمل محو ماجه با لغی ست و طلای شیر ابلاب با آب آن و کذا مویز ج و زرنیخ سرخ یازرد بشراب و کذا زنجبار و گویند که سه سال مویز ج و کذا زرنیخ با و کذا قطران کذا زاوند طویل و کذا زرنیخ با و کذا شحم بز نیت و کذا اکسیلا نخطی هر یک پنج درم بعسل شسته و کذا برگ انار و مویز ج حامض سوده بزنیت و کذا زرنیخ ایرساو کذا زرنیخ با و کذا فانون بوم بسرکه و زنیت و کذا سرگین فیل و کذا زرنیخ جوز کنه و کذا زرنیخ خاکستر چوب طرفا و غسل با آب حرشف با طبیخ خشک آن و کذا آب نمام و کذا آب شاهتره با طبیخ او و کذا خربق سفید و مویز ج در آب حل کرده و کذا آب بابونهٔ تازه یا طبیخ خشک او و کذا آب نمک دراني و کذا سه گرمویز ج آب دریای شور و خشتن با پارچه با آب خاکستر و کذا آب خاکستر جفت با طوط و زرور و نخور قصب الزیره هر واحد قاتل اقسام قمل ست و آگاه خوردن ترب مؤلد آنست **بوعلی** مینویسد که در علاج قمل بسیار متولد غیر منقطع النسل اولاً به تنقیهٔ بدن و خصوصاً بفصد و اصلاح تدبیر و ترک چیزها تیکه تحریک مواد بسوی ظاهر نماید از انچه ذکر آن کردیم احتیاج افتد بعد ازان ادویهٔ موضعیه استعمال نمایند و ادامت استحمام و پاک کردن بدن نفع کند و اگر مداومت غسل آب شیرین با آب شیرین کنند بهتر بود و لازم ست که مدام تبدیل پارچها نمایند و حریر و کتان پوشند و گاهی ادویه مثل شحم طبیخ بود ینه کوبی مینوشند و قمل را قتل میکنند **واما** در ادویهٔ موضعیه احتیاج شود بسوی دوائیکه مجفف محلل جذاب بسوی خارج باشد پس اگر ازام عظیم تر بود احتیاج افتد بسوی آنکه با آن قوای ادویهٔ سمیه مخلوط سازند و ازادویهٔ موضعیه سماق بوست ست و ایضاً برگ و بیخ حماض و یا شب بزیت و یا برگ انار و یا برگ حنظل یا برگ آس یا برگ سرو و یا برگ بزرکتان و قصب الذیره در دوا پختنی و در روغن قرطم نافع مانع ست و روغن ترب عجیب ست و پوست سلیخه و زراوند و عاقرقرحا و بیخ خطمی و نمام و جعده و انیسون و مشکطر امشیع و تخم انجره و برنجاسف و قرد مانا و زنگبار و شیاف مامیثا سه درم قسط نیم درم بورق یکدرم نشاسته برابر همه اول نوره استعمال کنند پس بران طلا نمایند و از غسولات طبیخ ترمس جید و قوتست و طبیخ چقندر و طبیخ طرفا و طبیخ بود ینه کوهی و طبیخ برگ سرو و برگ صنوبر و مرارات اگر و غسولات افتد بهتر باشد و از بخورات تبخیر کنندش و مویز ج و زرنیخ و پشک خاصتهٔ دگبر بزیت ست و از ادویهٔ قویه اینست که گیرند مویز ج و زرنیخ سرخ و بورق و همه را در سرکه و زنیت سلیمه بر سر طلا کنند و یا خربق سفید و بورق و یا برگ خرزهره بزنیت و یا برگ حنظل و یا گبر نه خردل و کذا نش سوده و بران اندک سرکه انداز ند پس سیماب انداخته بسایند تا سیماب کشته شود و این قویست از همه ادویه و همچنین انچه بگوگرد و زرنیخ و زراوند و نوشادر اکسیر بلوط و قسط و مرسا زند تا یگیرند کذا پس و زرنیخ سرخ و زراوند طویل و قطران و زهرهٔ بقر بقدر یکه دران ادویه بسرشند و این طلا غیست قوی و ایضاً قطران و جغبلیا نا و زرنیخ و روغن سوسن

و ایضاً مویز و برگ خرنیره و شب یمانی و ایضاً در حمام طلا کنند بشیاف مامیثا بکجزو و بورق نیم جزوه قسط تلخ یکجزو نشاسته برابر همه بسر کرسرشته بعد استعمال پوزه بکار برند و استعمال این ادویه بعد تجخیر بشل کنه ش و مویز بهتر ست و خصوصاً چون ابتدا بصولات کنند از جنس او و یگر مذکور شده **ابو منصور** گوید که ابتدا به تنقیهٔ بدن کنند بعده بر سر بابدن یا مکانیکه دران قمل پیدا شود بصبر و بورق و مردار حمام طلا کنند و تا یکساعت بدارند پس بآبیکه دران برگ مورد و برگ صنوبر ترکوفته جوشانیده باشند بدن را بشویند و اگر قمل خاص در سر باشد بگیرند خربق سفید و بورق یک یکجزو و مویز ثلث جزو بسایند در روغن گل حل کرده بحمام طلا نمایند و بعد یکساعت بشویند و اگر صعب قوی باشد بگیرند بورق و سماق و خربق سیاه و بیرک یکایک مویز نیم درم بیخ خاص ثلث درم و کوفته بسرکه خمر سرشته بدان سر را بشویند و با سیماب مقتول بروغن گل طلا کنند و برگ آزاد درخت یا وغلی در روغن آمیخته بسالند و یا آب بنطرون سر را بشویند و یا طلای بدن بزنجبر سرخ و مویز حل کنند و بورق بسر که نمایند و ساعتی بگذارند بعده بآب گرم بشویند و بتجخیر عامه بکنند ش یا ترمس یا برگ آزاد درخت و قسط کنند و یا کنه ش را بروغن حل کرده بسالند و یا زنجبر زرد و گل سرخ بر بدن طلا کنند و ابن سرافیون گفته که صاحب این علت را می باید که اغذیهٔ غلیظهٔ حاره و اخیر خشک ترک نماید که این را خاصیتی ست در توالد قمل و ثابت گوید که سبب قمل دحکه و جرب و خراز و حصف و سعفه همه از رطوبات حادهٔ غلیظه است مگر آنکه بعض آن حاد تر از بعض دیگر بود و هر آنچه نفع بیکی از بنها از ادویه میکند نفع بدیگر مینماید و ابن ماسویه گوید که در مرض طویل قمل کثیر عارض میشود **ابن الیاس** گوید که چون قمل کثرت نماید تنقیهٔ بدن بحب ایارج یا حب صبر با نفوع آن کنند و بعد ازان اغذیهٔ محمودهٔ بخورند و صرف عنایت بپاک کردن بدن از چرک نمایند و با بیکه دران نمک و صعتر نخته باشند بمرات متواتر غسل کنند و لباس توزی و کتان پوشند و طعام شب و امتلا از اغذیه خصوصاً غلیظهٔ سوداویه ترک نمایند و از انجیر طری و بانجان حتی الوسع حذر کنند و سیماب مقتول مع مویز با نمک روغن قرطم سوده بر بدن طلا کنند و با بیکه نیز زراوند طویل و برگ صنوبر و با برگ سایسه بزیبق مقتول بروغن خسته مشمش آمیخته بسالند و با بیکه دران بسوس جوشانیده باشند بشویند و یا زهرهٔ بزگاو بر بدن طلا نمایند و یا بگیرند و آرد باقلا و بسر که تند سرشته طلا کنند و یا بگیرند شیح ارمنی و بر نجاسف و در آب بخته بدن را بشویند و یا بگیرند زنجبر سرخ و زراوند طویل مساوی و کوفته بخته بروغن بان سرشته بر بدن طلا کنند و خصیان را خاصةً سیماب مقتول مع سرگین سوسمار و نوشادر بسر که سرشته بر موی مالیدن قتل نماید و علاج قمقام تنقیهٔ بدن بمطبوخ ترمذ مقوی بغاریقون نمایند و روغن خستهٔ مشمش تلخ بسالند و یا بگیرند پوست انار و اشنان و اشنان و فلفل سفید مساوی و کوفته بخته بروغن بادام تلخ آمیخته بدن مالند و یا بگیرند برگ خرنیره و مویز و سیماب مقتول مساوی و کوفته بسر که سرشته بدن طلا کنند **ابن بیطار** گوید که اگر بدن ممتلی رودی الاخلاط باشد استفراغ بفصد کنند اگر خون زائد بود و دیدوای مسهل اگر یکی از اخلاط ثلاثه غالب باشد یا مطبوخ یا حب ایارج و بعد تنقیه در حمام داخل نمایند و امر بغسال آب شبیه و لا بعده بآب شور کنند تا جلد ایشان از فضول محو رث قمل پاک گردد و از اغذیهٔ مولد عفونت مثل شیر و ماهی و طحاله ممانعت کنند و این طلاکه منع تولد قمل کند استعمال نمایند زنجبر و مویز و خردل هر واحد یکجزو صبر و مرکل سرخ و مردار سنگ و بوره و شیح سوخته و شیاف مامیثا هر واحد دو جزو سیماب کشته و زراوند هر واحد یکجزو بیخ خاص سه جزو نشاسته همه زان جمله ادویه بسایسه بسرکه و روغن گل سرشته شب بر بدن طلا کنند و صبح در حمام داخل شوند و با بیکه دران شیح ارمنی بخته باشند با آب چقندر بشویند و بدن را بسبوس کوفته و آرد باقلا بسایند و اگر قمل در سر و ریش تنها باشد مریض را قرص بنفشه ده هند و طلای مذکور بر سر و ریش طلا کنند و سر را برگ آزاد درخت بشویند و مریض چشم را بپوشند تا چیزی از ان بچشم نرسد و رد عارض نشود و بدن روغن گل و کافور بسالند **طبری** گوید که علاج قمل استفراغ بدنست بحسب وجوب قوانین آن از سن و مزاج و بلد و فصل و عادت و صناعت و غیره تا بدن پاک گردد چه اکثر متاثر میشود قمل و منقطع میگردد تولد آن پاین استفراغ و لازم پرهیز و اشخاص طبای را بر استانات در بن مرض دوای مستفرغ استعمال میکنند این جمله ایارج فیقرا یکدرم سیسالیوس یکنیم درم خربق سیاه یکنیم دانگ فستقین شحم کرفس بریک دو درم سکبنج در شراب تر کرده سه درم دارچینی دو درم همه را سایسیده در شراب بسرشند و بر بر شریت آن یکدانگ هلیلهٔ زرد و یکدانگ سقمونیا انداخته شربتی انان نیم نیم

والطبا درین علت از اشیای مولد رطوبت و اجمیع فواکه منع میکنند سیما از انجیر و منع از انجیر نزد این سیار خطاست بهر آنکه او میگوید که واجبست صاحب اورا استکثار انجیر زیرا که از قوت انجیر اخراج چرک از عمق بدن سهل است پس اگر از باطن مندفع شود غسل او از ظاهر بدن کند و انچه گفته اند که انجیر قمل پیدا میکند بهر آنکه او اخراج چرک میکند پس لابد چون بجلد و مسام او برسد و انجا پاک نکنند ازان قمل متولد گردد و اما چون انسان پاک بغسل بدن بود و استحمام نماید و تبدیل لباس کند قمل پیدا نشود و هرگاه انسان لزوم پرهیز و استفراغ موافق کند و ادمان اکال انجیر نماید در بدن او چرک باقی نماند و بعد ازان از تولد قمل امین باشد و انچه بیان طلا میکنند اینست که بگیرند برگ خرزهره و حب الغار یکیک جزو مویز هج دو جزو چرک نفره ربع جزو سیماب مقتول شش جزو همه را با یک سایده در سرکه حل کنند و حلق سر نموده طلای رقیق یکبار نمایند و اگر حاجت او از دو بار زیاده نیفتد و گاهی در دو بار مفید نشود بسبب صعوبت غلط مولد او و ایا بسبب کثرت آن پس اعادهٔ آن بدفعات کثیره نمایند و اگر نفع نکند بگیرند کبریت طل سرکه و دران پنج درم تخم کرفس و یکدرم میعه یا یسه خوب بکوبند و آنرا بروغن گل برسه مالند و نزد استعمال این سرکه لازم ست که مکان مزاج مریض کنند پس اگر رطب باشد بغیر فکر استعمال آن نمایند و اگر مزاج دماغ او یابس باشد استعمال او با حتیاط کنند و استشناق آن بروغن بنفشه در دوغن کهنه و دامنند آن کنند و بهترین چیزیکه در طلای این استعمال میکنند آنست که در مرض دیگر معروف بقملة النسر نام کرده میگردد و آن نیز علتی ست که عام بجمیع بدن باشد غیر آنکه اگر این در سر پیدا شود صعب باشد و سبب آن همانست که مذکور شد از اختلاط رطوبت و فساد و آن غیر آنکه فساد چون عام گردد استداد نماید در خلط و سوست باشد قمل متولد ازان بزرگ بود و گاهی بنصف این قمل بسوی خارج جلد بیرون آید و نصف دیگر جلد بماند پس مریض را درین قمل النسر نزدیک است و قمل النسر مطابق قول دیگر اطبا در باب سموم مسطور گردد و علاج قمل بزرگ مذکور آن کریه هم همانست که برای قمل مذکور شد و انچه بدان بر جلد طلا میکنند حتی که قمل را هلاک مینماید و سر ازان پاک میکنند این طلاست بگیرند اقلیمیای فضی و ذهبی هر واحد یکدرم مویز هج بیست شجر آزاد درخت و برگ آن و میعه و برگ خرزهره هر واحد پنج درم کنند شش گنجیم درم همه را در سرکه بپزند تا مهرا شود و مثل حریره گردد بر سر طلا کنند با حتیاط و مراعات مزاج دماغ مریض و در هر سه روز بشویند و یکشبانه روز راحت داده باز اعادهٔ آن نمایند و حلق شعرا و در هر سه روز یکبار کنند و انچه درین و در نوع اول و در چرب نفع میکند آبهای شور و شبی و نظرونی و کبریتی ست که آنرا بنوشند و دران نشینند و علاج شخصی بشرب آب کبریتی بروغن بادام نمودم و صحت تام یافت و ابن ازرق علاج زنی در مارستان بصره باین طور یافت که شب دنظرون و نمک و کبریت در اب جوشانیده هر روز یکبار بر سر او ریخت و آن زن چاق شد و موی سر او بعد حلق کثیف تر از اول رویید و حدوث این علت در جمیع بدن ممتنع نیست لاسیما در بلاد حار رطب گیلانی مینویسد که اکثر تولد قمل از کثرت خون فاسد میباشد پس اگر قمل در جمیع بدن بود و فصد هفت اندام کند و اگر در سر بیشتر باشد فصد سر رد کنند و غذای ایشان انچه ملطف باشد بهتر ست و پرهیز از غذیهٔ غلیظه مثل باطخ و عصیده و هریسه و کرنب و نکنسود و امثال اینها واجب ست و بسا ست که قمل فرو نرود و آثار آن باطل میگردد باین تدبیر یعنی فصد و استفراغ و اصلاح غذا و ملازمت پرهیز و مویز هج یا زنجبر سرخ یا هر دو زنیت کنند سوده یا سرکه و زیت لطوخ سازند و یا فلفل با زیت و یا عصارهٔ قسوس که آن عجیج ست بعسل و یا مغره بسرکه و یا قطران و یا زفت رطب بشب و یا عصارهٔ حب الغار گاهی هر هج بسرکه سوده نفع کثیر بخشد و کبریت و زیبق قویترین ادویه برای قمل ست لیکن زیبق بسیار قویتر ست و اگر با آن اندکی کبریت باشد قویتر گردد و ایضاً بگیرند خربق سفید و حرف و ترمس و دراب پخته بدان غسل کنند و ایضاً بکنند شش کبریت و قمقام قمل کوچک ست که در پنج ابره یا پنج مرگان یافته میشود و دوای مخصوص برای او اینست که برگ غار و پوست پنج درخت انار و دیگر ادویه که در ذیل علاج بهر آن مسطور شد بپزند تا خوب شود پس خرقه بسیار پیچیده دران آب فرو برند و بر موی سر و ابروی بمرات متوالیه بمالند و تعاهد قطع آن بسوزن در آفتاب نمایند بعد چند روز نشانه یا بناخن آمز ایرون آرند که از ین تدبیر بانک سعی برزد اگر این کفایت نکند بگیرند کبیچه سرگین سوسمار و سایده بسر که آمیخته بر موضع طلا کنند بعد از ان اگر از کثرت استعمال او ویه و مالش موی ابرو بریزد بعد زوال این مرض بروغن بادام و دوغن غار استعمال کنند و بخطمی و خطمی و همام بشویند و تسلیه امر کنند موی ابرو وقت حدوث این مرض میکرد و چند روز بقطران طلا میکرد بعد او مان بر شستن آن بآب گرم و عقب او مالش بروغن غار

ورد وغن بلادن بنمود و صحت تام میشد و موی ابرو بهتر از اول می روید و گاهی در معالجهٔ این مرض و در مژگان چشم چون دران حادث میشد بعد تنقیه غرغره بمورنج و عاقرقرحا و طلا بر موضع با ذنک زهرهٔ نرگا و زیاده کرده میشود و نفع سریعتر میکند

امراض ظفر یعنی بیماریهای ناخن

داخس دم گرم ست که در بیخ ناخن حادث شود با سرخی رنگ و سوزش و درد شدید و ضربان و تمدد قوی و بساست که بسبب آن ناخن ساقط گردد و درد او مانند نیش و بن ران رسد و گاه بسبب شدت درد تب آرد و گاهی منقرح شود و دیودی بتا نگل گردد و گاهی از منقرح او ریم رقیق بدبو سیلان کند و در این انگشت را خطر باشد و این ورم را در هندی بسهاری و بس گانته و او نگل پیڑه نامند و سبب آن ریختن خون غلیظ ست بمنبت ناخن و آنطاکی نوشته که داخس لفظ یونانی ست معنی او ورم اظفار ست و سبیش یا تو فرا داده ست یا علاج بالید و گاهی از خارج بود مثل ضربه **علاج** فصد باسلیق کنند و زلو بچسپانند و بعد نضج از مسهل صفرا تنقیه نمایند و مازوی بسر و سرکه را بسا طلا کنند و همچنین اسپغول با سرکه که در برف سرد کرده باشند نافع بود و وقتیکه درد شدید باشد بند البیج و افیون بسرکه طلا نمایند و اگر این تدبیر نائده نکند روغن را بسیار گرم کنند و انگشت را دران نهند و اگر زین هم تحلیل نشود او در یه منضجه مانند تخم خوبه و تخم کتان ضماد کنند بعد آن اتنگاه فاند انچه دران باشد ببرون کشند پس مرهم مدمله را بکار برند **ادویهٔ مفرده و مرکبه** که داخس را نافع ست اگر استشنای را در آب خوب بجوشانند و از آتش فرود آورده انگشت داخس را دران فرو برند در چند مرتبه داخس را نضج دهد و در رسا کرن شود و موجب سوء بیست و کذا ضماد آب چقندر و زیت خوشبو و موم با لخاصیت مجرب و ضماد خولان بگلاب و کذا زنگ آهن بر روغن گل و موم زرد یا با آب کشنیز تر دیا بسرکه و کذا صبر بشراب حلو یا بعسل برای متقرح و کذا آس سوده و موم زرد و روغن گل و کذا ارگ زیتون بعسل و کذا ارگ السوس سوده و کذا ارگ فراسیون بعسل و کذا شب سوده با آب سرشته و کذا کندش بعسل و کذا شیر انجیر با پوست انار که مجرب ست و کذا آب انار ترش بشحم و اغشیهٔ او بعسل پخته و کذا آرد عدس و آب انار ترش بشحم آن و کذا خاکستر چوب انجیر یا جزیره پوست انار ترش و کذا زردی زیت بعسل پخته و کذا برگ انگور بستانی کوفته شب آمیخته و کذا قشه و پیاز بریان کذا آبگینه و جالنگ عنکبوت سوده بروغن کنجد آمیخته و کذا فاند و خمیر آرد گندم و کذا بیخ حماض سوده خوب پخته و فرو برده و صبر و کذا ارگ مورد خشک و پوست بید انگشتر طلائی و آب خال سرکه در ادویهٔ ضماد و شربتهای سوسن سفید یکدرم بما العسل هر واحد نافع داخس ست **ضماد** جهت رفع داخس اقاقیا حضض گل ارمنی نشاسته مامیثا صندل سفید مساوی افیون خمس مکجز و بلعاب اسپغول و سرکه ضماد نمایند **دوای هندی** برای بس گانه طبیعی و مرکبه در انگشت پیدا شود که سفید سیاه گاه الا بهی خرد نا گریان سند و هر یک دو ماشه ساییده بزانگشت بندند **اقوال حکما** شیخ الرئیس میفرماید اگر احداث قصد و استمال باشد بعسل آمیخته و ادویه تطلیف غذا و تبرید آن چاره نباشد و لازم ست که در علاج این طریق سایر ادویه جاری دارند یعنی در مراعات حال ابتدا و تزید و انتهاء و انحطاط چنانچه معلوم شده و اما ادویه یکه موضعیا و پس و بسته او جبست که انگشت را در سرکهٔ گرم فرو برند چه جالینوس بیان نموده که آن برای داخس سخت سود مند ست و مشک نیست که آن را بتدا نافع تر ست و خصوصا با سپوس یا پست جو و مرهم کافوری مرتب از کافور و جوز افیون با بلاب اسپغول که در سرکه برا ورده باشند بسیار نفع بسیار دی کند و تضمید بمازوی سوده گاهی رفع او کند و همچنین چرک گوش بخضض گاهی از ریم کردن آزاد منع کند و ایضا حضض نیک سود مند ست و کذا تک سماق و برادهٔ عاج و اقاقیا هر کدام که باشد بسکنجبین ضماد نمایند و همچنین پازهٔ بعسل سرشته منع استحکام کند و دوام در آب سرد بدارند و تسکین درد آن بافیون کنند که این عجیب ست و لعاب اسپغول جیدنافعست و تیاگیر نمازه و پوست انار ترش و قوبال مس و انجیر خشک مساوی و بعسل یا ربب انگور یا بگلاب سرشته بران بندند و زیک او روغن در رطوبت نهند چون فوت تقرح کنند و اصل السوس و کندر سوده تنها و با خمیر آن و حب الآس مطبوخ بر ب انگور گاهی رفع آن کند **دوائیکه** داخس را در کند یکی صبر و گلنار و کندر و ازبعسل آمیخته استعمال نمایند و اجب نیست که بر مبردات قیام کنند گاهی فرو بردن در روغن گرم کرده و صبر بران نجات بخشد و در زمانه وسط کندر بسایند و بران نهند و باز نگار آهن و ایضا شونیز سوده و ایضا لعابات ملینه و شحوم و همچنین قرص اندرون و موسماس و چرک گوش قبل از یکه آزار نیکو ست و هر گاه در نضج شروع کند تخم مرو بر قطونا

از شوینز و بیاز و اقاقیا و بعسل سرشته و بران بندند و همچنین قرص اندرون و موسماس و چرک گوش قبل از یکه آزار نیکو ست و هر گاه در نضج شروع کند تخم مرو بر قطونا

بشیر پختہ بران نہند و در قرب انتہا و یم کردن لازم ست کہ نمک را بسوزند و بزیت سرشتہ بران نہند کہ این تسکین درد آن نماید و ہر گاہ یم تمام گشت بنگام لطیف صغیر دہند تا اینجا ران باشد بیرون آید و ہنگام اخراج مادۂ آن بقوابض مثل عدس نم گلنار و گل سرخ و مثل پست کنار و پست سیب و پست زعرور ضماد کنند و بعد ازان آرد ترمس بعسل آمیختہ قرحہ کند صبر از افضل علاجات او بود و ہمچنین کندر بزیت و مرہم زنگار مخلوط بمرہم سفید اب دانزروت و آز انجرقہ در شراب تر کردہ بپوشند و لازم ست کہ در میوقت گوشت را از ناخن از ہر طرف جدا کنند و ناخن را کہ در گوشت بنجد قطع نمایند مرہم حمید کہ آنرا پوس ذکر کردہ بگیرند زراج سوختہ و کندر یکیک جزو زنگار نصف جزو بعسل سا میدہ استعمال کنند و ایضاً مرہم ہا بین صفت بگیرند پوست انار ترش و مازو و توبال اس وزنگار وس دو عسل آمیختہ طلا کنند و ببندند و بر موضع آب ورد و غن نرسانند و گاہی وقت خوف تاکل اصبع با ستعمال فلذیفون مرتب از زنج و زراج وزنگار و ابک افتد کہ این تخفیف آن کند و چیزی افضل ازین نیست و چون از داخس متقرح ریم سیلان کند داع دہند یا قطع کنند تا ضرر آن در تمام انگشت عام نگردد و طبری گوید کہ چون ابتدا نماید فصد و تنقیہ بمسہل و تعدیل مزاج بسار الشعیر کنند بعدہ بیخ ناخن را بموم روغن نرم سازند و ہر گاہ نرم شود و ریم خارج گردد اگر دران باشد خنار او سرکہ را مذران مازو تر کردہ باشند سرشتہ بر بندند یا مجملہ التوتیہ آنموضع یا دویہ کہ دران بروذت قرض باشد مثل باش و مازو و خرنوب کوفتہ ابسرکہ سرشتہ باید کرد و بعضی گفتہ اند ضماد از بزر البنج و اذکی افیون آز انافع میکند و ہر گاہ در زائل شود و ورم باقی ماند تحلیل آن بضماد اسپغول در سرکہ پختہ نمایند و ازین طریق تجاوز نکنند و ازد و انکہ معالجہ بدان بعد تنقیہ بفصد و مسہل میکنند ایست کہ بگیرند تخم کتان و کوفتہ در سرکہ بپزند پس آرد جو و زردی بیضہ آمیختہ با ہم بزنند تا نرم شود بر بندند کہ در زائل شود و صلابت تحلل پذیرد اگر دران باشد داخس پختہ در داخس بجز بہ کردہ ایم ایست کہ چکتی دنبہ شگافتہ بگیرند و از ان نان جو در اب تر کردہ ماند کنجد بار یک سودہ بر بندند کہ این از الۂ درد و تحلیل ورم نماید و از معالجات او ایست کہ دائم این بکار برند بگیرند برگ خبازی و برگ خطمی و برگ بنفشہ ہر واحد یکمشت و ہمہ را بچوشانند تا ہر شود و از آتش فرد آورند و بگذارند تا نیگرم بماند پس دست را دران نہند و ساعت زمانی بران صبر کنند بعدہ بگیرند ہمان برگہا ی جوشیدہ و بفشرند و بار یک سودہ بران اندک افیون و قدری بزر البنج ہا ذ افتہ بر انگشت کہ دران داخس باشد ہا دکنند کہ این نافعترین اشیا ست برای با دست پس اگر بعد زوال در د صلابت یا غلظ باقی ماند لعاب اسپغول و لعاب بزر کتان گرفتہ بران اندک خطمی انباختہ بر تمام موضع ضماد سازند کہ این تحلیل صلابت او وازالۂ الم او نماید ابن العباس گوید کہ ہر صبح جلاب از عناب دہ عدد آلوی سیاہ دہ عدد تخم کاسنی سہ درم وازشکر سفید دہ درم بنوشانند و غذا ما را بسار الشعیر دہند و شربت بنفشہ دہ درم ترنجبین دہ درم بیاشامند و اگر با آن تپ نباشد غذا بمرورۂ ماش بمخر نبادام و اسفاناخ سازند و فصد با سلیق کنند و خون بقدر قوت و حاجت بر آرند و تنقیۂ بدن بمطبوخ فواکہ و نقوع شمش کنند و دست را در برف و آب سرد بدارند تا خدر شود یا دست را زیر جرار خرفی بر از آب سرد بدارند و در ابتدا از تبک آہن و توتیا و گل ارمنی و مازوی سبز خام بسرکہ کہنہ طلا کنند و یا پیاز بر دغن پختہ بران نہند تا نضج و انفجار یابد و انچہ اندران باشد تحلل یابد و اگر بذاتہ منفجر نشود و ببینند کہ ریم جمع شدہ بشگافند و ریم بیرون آرند پس علاج بریم ہم مدمل سازند الطائی گوید کہ اولا در ع مادہ بسازد و سرکہ در زنگ آہن کنند بعدہ اگر عدہ دمی حاصل شود فصد درخور تعین کنند و شرب نقوع صبر یا ہلیلہ در صفرا و یا ترہندی بسار الشعیر دہد و ادویہ ضماد ات مع ترک تناول شل لحم و حلاوات کفایت باشد و بہر حال لطوخ او بارد اسپغول و برگ کنان با سرکہ یا چکتی دنبہ و مویز و یا بیضہ در زعفران و عصفر و اب بود تا مادہ راجع کند و اگر باین ادویہ منفجر نشود آبا شگاف دہند و ہر گاہ بشگافند با ہستگی بفشارند و بران ادویۂ جاذبہ بچسپانند کہ آن بہ شود و انچہ تبرید او ببرن گفتہ اند نیکوست اگر تحفص از حرارت باشد والا سبب مفسد گردد و داخس در پای نیز میباشد و از ضمادات جامعہ میان رزع و تحلیل بزر البنج و افیون با آب کشنیز تر ست و کذا پوست انار ترش و خاکستر چوب آن و صبر و حنا ایضاً در زنبہ مینوسد کہ اگر تپ عارض شود فصد واجب بود بسبب دلالت او بر خبث مادہ و یا سار الشعیر بسکنجبین یا بشربت ورد و نقوع آلو و عناب بنوشند و بر محل آن مازو و صبر و حنا بعسل اگر تخس نباشد و الا بسرکہ طلا کنند و زنگ آہن ایضاً و موم با آب چقندر و زیت و اگر تحلیل نشود در زوغن گرم فرو برد و یا تحلیل بموم بمنفی چکتی دنبہ

گاہی جہت خصوصیت مزاج مریض بعضی ادویہ را مقدم میدارد

وزعفران کوفته نمایند و کذا خمیر گندم بزیت و آز مجربات شحم انار بنمک در دردی شراب ضماد کردنست و رفت بروغن گل و حنا بگدازند و بطوخ کنند و بچرخ صابون را بترا شند و با اسپغول و بزدکتان سوده و آمیزند و بزیت و آب بجوشانند تا آنکه مرهم گردد و بدان بطوخ نمایند هر خراج را از داخص و غیره منفجر کند و مجلست ابن لوخ گوید که برز قطونا مضروب بسرکه ممزوج با آب طلا کنند و بران خرقه مبلول با آب بپوشند و هر گاه گرم شود تبدیل آن نمایند و اگر بدین تسکین نیابد باضطجاع آن افتد و دران وقت برگ سرو و درشیر خرسایه یا دیگر ادویه منضجه ضماد کنند و اگر پیچ همه ناخن را گیرد و ناخن بالقطع میدان بازی نگذند تا آنچه بردید کج نشود و محمد زکریا گفته که چیزی موافقتر برای داخص از مرهم سفید اب ببر داسنگ و کافور دانیون ندیدم **مصنف اقتباس** گوید که این فصد بسلیق و گرفتن خون از شریشهای آب کشنیز سبز حل کرده پنج سر دنموده ضماد کنند که درد و ضربان دورم را نافع ست خصوصا دارابتدا و چون کهنه گردد و در رشد باید باشد باید که تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون الهلیلج فوالکی علویخان کنند و یا مار الجبن بشیر خشت و ترنجبین و گلقند و شربت الهی علویخان دهند و جهت تسکین در ربز الینج و پنج تفاح و برزکتان و انیون و حب کابنج و حب الثعلب ضماد نمایند و گذاشتن انگشت در زیره بزدر یکساعت تسکین درد و تحلیل ماده نماید و از منحرعات فقیر ست و من بارها چنان کردم که در ابتدای ظهور مرهم دخیلیون بر انجا گذاشتم و بند و پلاس انگوری بیم دران طبر شد بیارچه پاکیزه و تر گوشت آب انو شانیده مدتی سپید مرتبه تکرار کردم از دو دم بهبود پذیرفت و دیگر زوال نیافت و در روز دوم محل زخم بحال خود آید

طلقیه

مرضی ست که ناخن مانند برگ سفیده براق شود و بادانی سبب بشکند بسبب بیتلایی بیوست بران و بیشتر قلت خونست بحدت ضعف جگر و یا نقصان غذا و یا فساد آن و نشف رطوبات بحرارت خارج از اعتدال و بقول اطبای سبب آن سردی و خشکی ست که کثیف و حبس کند **علاج** بعد از تنضیج تنقیه سودا بمسهل آن کنند و مار الجبن بنوشند و روغن بادام یا چربی بر بیالند و بر هر نوع مرطبات بکار برند و بقول بعض متاخرین تنضیج بلغم بماء الاصول و تنقیه بدن بابارجات کبار کنند و حب السمنه و مغز بادام تلخ و مغز جوز هر واحد یکتولد در پیه بز سه تولد موم یکنیم تولد گداخته آمیخته ضماد کنند **طبری** گوید که ماء الاصول با نزده روز بنوشانند پنج روز بگلقند و پنج روز بسکنجبین و پنج روز بروغن بادام شیرین و هر گاه درقارورده تنضیج ظاهر گردد تنقیه بمطبوخ افتیمون کند در مالیخولیا بکار آید باید کرد و لزوم تناول الطریفل کبیر و صغیر حسب مزاج و فصل کنند و طعام او را اسفیدباجات یا پیچ بزغاله یا بزباجات و پیچ ماکیان و یا مثل زیرباجات و مزورات بسماق و کدو و اسفاناخ و مانند آن سازند و گیلندز و فای رطب یکمجز و حب المحلب نیم جزو مغز بادام شیرین دو جزو و بار یک سابیده اندک چربی گردو بزباده اندا خته حل کنند تا مثل مرهم گردد بر ناخن ضماد کنند و ببندند و از آب سرد و از گل و سرکه و ترشیها احتیاط نمایند تا ده روز و در هر شبانه روز یکبار تر بکشایند و ضماد را تازه نمایند و هر قدر که ناخن دراز گردد هر ۱۵ روز بعد از انکه در آب گرم ساعتی بدارند و بعد چهل روز باین تدبیر نرم شود و بزنگ و طبیعت خود رجوع کند و طلقیه از ان زائل گردد **ابن الیاس** گوید که هر صبح مطبوخ اصل السوس و بادرنجبویه هر دو از سه درم با گلقند شکری ده درم بنوشانند و غذا مزورة سخود و مغز تخم قرطم دهند و هر گاه بتضج درقارورده پدید آید تنقیه بدن بحب صبر یا الایرج یا بمطبوخ افتیمون کنند و بعد تنقیه بزوفای رطب ضماد نمایند و یا بگیرند چربی بط و مغز بادام و بزوغن بنفشه و روغن تخم قرطم و از ان موم و روغن بسامه بر ناخن ضماد کنند و یا حب المحلب با چربی بز کوفته ضماد سازند **حجندی** گوید که علاجش نوشیدن ماء الاصول یا تمریت اصول و مطبوخات از اصل السوس و گاوزبان و بادرنجبویه بگلقندست و تغذیه بنجو داب الزموم خفیفه فاضله و تاظهور تضج برین موافقت نماید پس تنقیه بحب الایارج یا بمطبوخ افتیمون کنند بعد تنضیج بطیفه مثل پیه ماکیان و غیره سازند **انطاکی** گوید که شربت اصول بگلقند شکری صبح و شام بدهند پس همچنین طبیخ افتیمون مع ملازمت فرمودن اورد و غنهای نیگرم و قیروطی حمول الزموم در روغن کنجد و بیفزایند بعد از سپغول پس اگر سخت گردد لزوم مرهم روغن کنجد و روغن بادام بعد جلبه شیر یا دو تنبیه نمایند

برص اظفار

آنست که بر ناخن داغ سفید مانند برص ظاهر شود و بهبودش رطوبت لزج غلیظ فاسد ست که زیر ناخن باشد و این بیرون الزوال بسهل العلاج ست

علاج بعد از نضج تنقیهٔ رطوبات غلیظه از مسهل بلغم کنند و بعد آن صمغ پسته و خاکستر سم بز و بیخ نی و زنجبیل و دبق باسرکه ضماد نمایند و گویند که ضماد تخم زیتون و آرد نخود سرخ و پیگا و وکذا اقفر الیهود و کذا وردی خمر و راتینج و لکه از فت رطب و صوم زرد مساوی و کذا از بیخ زرد و زفت رطب کذا اگوگرد و علک البطم و کذا مامیران و کذا شب یمانی و برگ گردو سل و کذا حرف بسل و صوم و بزکتان سوده و کذا از فت خشک و سنبل با دوم زرد و صماد و شرب نطرا سالیون هر واحد قالع سفیدی ناخن ست **شیخ** میفرماید که بگیرند جزء السرو و کوفته بسرکه و آرد و خصوصاً آرد ترمس مساوی آمیخته ضماد کنند که قلع برص کند و همچنین بزرکتان بحرف و کذا نک دردی سوخته بزنبیخ سرخ و راتینج آمیخته و زفت رطب درین باب عجیب ست خصوصاً بزنبیخ سرخ و ماجزء السرو و هری السمک عجیب بالغ النفع ست و ایضاً بیخ حماض بسرکه طلا کردن **طبری** گوید که اگر در بدن فضول باشد سبیل او آنست که بمطبوخ موافق یا معجونی که دران یارج و غاریقون و ترید و سقمونیا افتد تنقیه کنند و امر بغرغره نمایند و مصطکی بخایند و لعاب دهن بریزند و غذا لحوم حملان بریان قلیه نا شکسته یا فروره نا شکسته مثل نان بزنیت بریان کرده و بیخ چقندر مطبخ و مری مالح و سرکه و مانند آن سازند و بگیرند زفت رطب یکجزو علک الانباط یکجزو و با هم آمیخته بران اندک خاکستر سم بز و بیخ نی کوفته بیخته اندازند و بناخن بر دفعات متواتر ضماد کنند و در هر سه روز تجدید ضماد نمایند بعد از انکه در حمام داخل کنند و از آب شوینده و گرمابی علک الانباط تنها بر و غن زیت حل کرده استعمال نمایند و ایضاً گز زیت تنها استعمال میکنند و گرمابی بیخ نی سوخته با خاکستر جو با انگور و سرکه جوش داده ضماد نمایند **صاحب کامل** گوید که بگیرند گوگرد زرد و زنجبیل سرخ مساوی و بار یک سایيده بسرکه بر سر شته بر ناخن طلا کنند و با بگیرند دبق و زنجبیل هر واحد یکجزو و زاریج ربع جزو و نافسیا نیم جزو و همه را با ریک سایيده بسرکه بر سر شته بر ناخن نهند و با بگیرند حلبه و بزرکتان و با ریک سایيده بهمین چیز بر سر شته بر ناخن طلا کنند **ابن الیاس** گوید که علاجش تنقیه بدان از اخلاط بلغمیه غلیظه بجب یا یارج یا مطبوخ تربت بعد ازان بگیرند زاریج و دبق مساوی و کوفته بیخته بسرکه بر سر شته بر ناخن ضماد کنند و با بگیرند دردی سرکه کهنه و زنجبیل و بدان ضماد نمایند و با بگیرند بیخ نی فارسی سوخته و خاکستر سم بز و نافسیا مساوی و کوفته بسرکه بر سر شته بدان ضماد سازند **حجندی** گوید که بگیرند علک البطم و زفت رطب و خاکستر سم بز هر واحد اندکی و در سرکه حمر آمیخته ضماد کنند و دیگر زنجبیل را تینج زاریج نافسیا هر یک قدری بسرکه حمر آمیخته ضماد نمایند و دیگر جزء السرو و ترمس را تینج گرفته ازان ضماد سازند **انطاکی** گوید که علاج آن مثل برص ست و مخصوص آن ضماد زنجبیل سرخ و زفت بحتاست **بعضی** گویند که زنجبیل سرخ و جزء السرو و برادر برشش آمیخته ضماد کنند و کذا زنجبیل و راتینج و زفت ترمس بر شته نفع دارد و یا زنجبیل و زرد بعسل هر بر شته طلا کنند و یا بشحم لط و ادر حلبه و صمغ بلوط ضماد نمایند و زفت رطب بدهن الیاط سازند و شب الیمن بر شته با زاریج بسرکه بر سر شته و کذا نافسیا بدبق و یا دردی سوخته و راتینج ضماد کنند

جذام اظفار و تعقف آن

جذام اظفار عبارت از غلظ و اجتماع ناخن ست و تعقف اظفار تشنج و بانگشتن و خم شدن ناخن ست و گویند که در جذام اظفار ناخن از غایت خشکی مثل استخوان بوسیده گردد و بخراشند ریزه ریزه گردد و این مرض در اکثر از انصباب سودای حرافی زیر جلد عارض شود و کم ست که این بدون ظهور توبای سودا وی در بدن حادث شود و این دلیل رد یست مذر بجذام بود بلکه آن جذام ست غیر آنکه این در جمیع اعضا و جمله بدن نباشد و شیخ میفرماید بساست که سبب این قاطی باشد که ناخن را عارض شود و هرگاه اراده رویدیدن جیکند و بدان رفق نکنند و از مس کثیر اشیای سخت حفظ آن ننمایند والم رساند پس ناخن جدید بر شکل ردی برآید و در پیدایش خود برین شکل استمرار نماید **علاج** بروغنها و غنرساق گاو و دموم و مرهم داخلیون و چربی ماکیان و لط و بزر و مانند آن بمالند و دردی لوزه نیز مفید بود و چون ملایم شود بکارد بخراشند تا بر شکل طبیعی آید و اگر این تدبیر بعد از تنقیه سودا و مار الجبن کنند نافع تر باشد و ایضاً بعد تنقیه بفصد کحل و شرب مار الجبن بکرات و مرات مرهم با سلیقون و رسل و کا فوری استعمال کنند و گویند که ضماد بزرکتان و دموم و عسل و کذا حلبه و کذا برگ کبیکج و کذا صمغ بطم نافع تشنج اظفار ست و بقول اهل هند برای درشتی و ناهمواری ناخن هر تل و موبز هر دو با ریک سایيده طلا کردن مفید ست و مالیکه بیش بناخن ضماد کنند پس چوب آلکه بسوزند دود و آن بر ناخن رسانند **اقوال مهره** شیخ الرئیس مینویسد که اینچه بیش سودا باشد

از تشقیه او چاره نباشد اگر اعمام بیدن باشند و همه ناخنها همچنان شده باشند و اصلاح غذا برای آن ازاوفق اشیاست و کسیکه بریشم ریزی نخورد
او دمان نماید اطفار او مستوی گردد و اگر سودا مختص بیک ناخن باشد و اجبست که علاج بمعالجات موضعیه کنند و از معالجات موضعیه برای آنست
که ناخن را نرم کنند و آنرا برای خراشیدن و هموار ساختن مهیا سازند مثل استعمال لبلاب و زرنیخ بران پس آنچنان گردد که بکارد خراشیده شود هر قدر که خواهند
و همچنین کثرت تقمید آن بثقل پوزه که این بر ابر کردن آن آسان کند و همچنین اگر احتمال آن کند موم بمالند و آنرا هموار سازند و صمغ سرو ضماد نیک
برای نرم کردن اوست و ایضاً بزرگتران برای تشنج آن نیکوست و چربی میش اگر چند روز بران بمالند و بگذارند آنرا نرم کند و اگر نرم نشود چند بار اعاده
او کنند تا آنکه نرم شود و آماده هموار گردد طبری گوید که علاج آن قصد باسلیق ست و استفراغ بمطبوخ افتیمون و اصلاح خون او و تسکین حرارت آن
باغذیه محمود که مثل بچه بالکیان و شوربای بالکیان و بعضیه نیمپزشت و مانند آن و کسی را که این علت ظاهر شود او را مپرهیز کردن کاسنی کثیر بسکر که و خوردن
کاهو در بعض اوقات نیکینم و از خوردن عدس و پیاز و سیر و هر انچه خون او را فاسد و متغیر گرداند اجتناب نمایند و لزوم تناول الهلیله کبیر کنند و در بعض
اوقات تناول جلنجبین هرف آنرا نفع کند و ناخن را موم روغن مشمول بمغز ساق گوزن ضماد کنند و اگر یافته نشود مغز ساق گاو گیرند و دائم بمالند آرند
پس اگر ناخن بطول ابتدا کند بدانند که علاج قبول کرد و اگر دراز نشود و دران رقت و ملاست ظاهر نگردد اعاده استفراغ نمایند و رو بمزورات صرف کنند و در بعض
اوقات جماع منع فرمایند مجوسی گوید که اندمان طلا بروغن بنفشه در موم گداخته باید کرد و بالزوم مرهم داخلیون محلول بروغن بنفشه در روغن بادام شیرین کنند
و ضماد ناخن بمصطکی در روغن بان حل کرده بموزنی سرشته بعسل آرند جرجانی و ابلاقی گویند اگر السبب خشکی بود علامات و اسباب آن بران گواهی دهد
تدابیر مرطبه باید کرد و هر صبح شیر تازه بجوشند و روغن بادام خوردن هر صبح باقدری شکر یا اندکی سکنجبین سود دارد و ناخن راست شود و نخم کتان و پیه گوسفند
گداخته نماند و چند روز بسته داشتن تشنج را ببرد و ناخن بازنم کند و اگر بسبب غلبه سودا بود اول تنقیه بدن بانواع استفراغ نمایند و تبدیل مزاج کنند
و مارالبحر بکار برند و ضماد مذکور نهند ابن الیاس گوید که فصد باسلیق کنند اگر بدن از خون سودا وی ممتلی باشد بعد از ان تنقیه بدن بمطبوخ
افتیمون یا عجب آن کنند و اغذیه محمود چون الکیموس مثل شوربای لحوم حملان و مالکیان و تیهو و دراج خورند و از اغذیه غلیظ مولد سودا
حذر کنند و دیگر نیز چربی بزجوان و پیه بط و مغز ساق گاو و موم صاف و روغن بنفشه و از ان هوم و روغن ساخته بر ناخن ضماد نمایند

تشقق اظفار و تقشر آن

یعنی شکافتن ناخنها پس انچه از تشقق اظفار در طول از طرف سرهای او بود و از ان اجزای تیز سر برآید و بگوشت بچلد و ایذا رساند آنرا از ذان الاظفار
و اسنان الظفار نامند و سبب این اعراض غلبه یبوست بر بدن و انصباب خلط سودا و ایست علاج چون مثل جذام اظفار علاج کنند و ایضاً اگر از
خوردن گل و غیره مسدودات جگر ناخنها از نهم باشیدن گیرد و تخم کاسنی گل سرخ شاهتره هر یک شش ماشه مویز منقی ده دانه چوشانیده صاف
نموده شیره مغز بادام مقشر شیره تخم خشخاش شیره خیارین هر یک چهار ماشه نبات یکمیثم تولد داخل کرده بدهند و الیدن حرام مغز بزغر بخن تازه
عجیب ست و کذا اسند روس سوده بروغن بادام بر آتش قوام نموده از نجر بالست و یا سرکه یکحصه در روغن کنجد دو حصه بجوشانند و دران قدری مرتک
انداخته بگذارند و چون مثل مرهم شود طلا نموده باشند شیخ میفرماید که درین از تنقیه بدن با استفراغ خلط سودا وی اگر غالب باشد چاره نیست دادوی
موضعیه اینست که سرشیش بنمک طعام و دردی سرکه ضماد کنند و یا پیاز مغصل بریان و خصوصاً بر روغن کنجد طلا نمایند و یا بزرگتران و حرث بسل ضماد
کنند و ببندند و حرف و نمک هر دو سوده آنرا نفع کند و اجزایی بار یک واقع نماید و یا بدبوش سرکه و یا بدبوش نمک در دی شراب طلا سازند و این جرب و تقشر را
ناخ بود و همچنین بمصطکی جریش گداخته طبری گوید که علاج تشقق اظفار در عرض تطیب بدن باغذیه مرطبه و نوشیدن مرض مارالبحر جبن
و از دم ابرین و حمام و منع او از جماع بالکل دائم با ستشناق روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن کدو دست و چیزیکه بدان ناخن را ضماد کنند آنست
که مغز بادام با تخم خطمی سوده با شیر تازه یا شیر زنان حل کرده ضماد سازند تا آنکه ناخن وا از گردد پس قطع کنند و اما تشقق اظفار نزد سر آنها که آن معروف

باسنان الفار ست و این از قلت موافقت هوا با آن و بیس مستولی بر غذای آن بود و علاجش تقشیر بجلد الیه غنم ست و حفظ او از هوا و ترطیب بدن آن و خراشیدن بسومان اندک اندک هر روز تا آنکه ازان شقاق زائل شود بعده لزوم او حب المحلب بمغز بادام شیرین و مغز پسته داده سوده بلعاب اسپغول حل کرده و تجدید او هر روز دو بار و علاج این و علاج شقاق یکی و غرض بود واحد ست و بالجمله دانستن این امر واجب ست که شقاق ناخنها و استیلای تقشف بران مثبت باشد مگر از بیس خون و غرض طبیب در علاج او اصلاح مزاج و تبدیل آن و لزوم مریض بمخمیر مدام و تنقیه بادویه مخرج سودا و رطوبت فاسده اگر بدن مریض ممتلی باشد و بعد تنقیهٔ بدن حقنه بروغنها و آب کلهٔ پاچه ملعوب بلعابات بسیار نیکوست **ابن نوح** گوید که علاجش اسهال سودا و ترطیب مزاج ست و ناخن را بنمک جریش و مصطکی بهم سرشته ضماد کنند و یا تعاهد غسل او بنمک کنند و خاصه وقت قطع کردن آن و یا بشحم و مخها و روغنها و موم ضماد کنند **ابن الیاس** گوید که تنقیهٔ بدن از اخلاط سودا وی بمطبوخ افتیمون یا بمعجون بنجاح کنند و ترطیب مزاج بدن بعد تنقیه بسمار الجبن مع سکنجبین ساده نمایند و غذا مزورهٔ ماش و نخود و مغزها بادام و اسفاناخ و لحوم ماکیان و بزغاله و حملان دهند بعده بچرانیدن بلعاب اسپغول بر ناخن ضماد کنند و یا سپرش و مسکه کنند ضماد نمایند و یا گیزه در دی سرکه رفت و میعهٔ سائله و بدان ضماد کنند

تقلع اظفار و تقصع آن

یعنی برکنده شدن ناخنها و تجرب آن اگر بسبب زیادتی رطوبت مستر خیه و حب استرخای سرانگشتان باشد و بواسطهٔ آن ناخن از جای خود جدا گردد تا متقصع شود حسب زیادتی استرخا و کمی آن علامتش آنست که باوی درد نباشد و اگر بسبب حدت خون باشد که بینهای ناخن را فاسد کند چنانچه درد داخس میشود علامتش اینست که با آن خلش و درد یا رباقلق بود و خنجدی گوید که این در اکثر از اسباب خارجی مثل ضربه و سقطه یا عقوبت عارض میشود و **انطاکی** گوید که سبب تقلص و استرخای ناخن استیلای ماده بر ناخن ست پس منقلب شود یا مسترخی و گاهی منقلع گردد **علاج** انچه از استرخا بود علاجش مانند علاج استرخای مطلق و فالج کنند به تنقیهٔ بدن از بلغم و حرآن و او ان علاج استرخا زائل کند و آنچه از حدت خون باشد علاجش بعلاج داخس کنند و فصد با سلیق و حجامت ساق و مسکنات حدت خون بعمل آرند **طبری** گوید که انچه سبب او رطوبت باشد تنقیه باین معجون کنند ایاریج فیقرا افسنتین هر یک نیم درم غاریقون تربد سفید هر واحد دو دانگ گل سرخ ربع السوس هر واحد یکدانگ کوفته بیخته سه طسوج سقمونیای مسوسی آمیخته بعسل سرشند و بعد پنج روز بآب بیخ گرم بخورند و بعد ازان امر بقی با آب مطبوخ شبت و ترنجبین و سکنجبین دو روز متواتر نمایند و چون احشا پاک گردد بموم روغن آنرا ترطیب کنند و اگر از حدت خون باشد علاجش فصد هر دو صافن و نهادن محاجم بر ساقین و لزوم شربت عناب و ماء الشعیر و تسکین حدت خون بکاسنی و سرکه و کاهو و جدی و ماهی ماریای تازه بروغن بادام بریان کرده و مانند آن باید کرد و اگر با تقلع اظفار دموی تغیر در شحمها باشد آن مندر بجذام بود و اگر این بگذرند ماریا هوام دیگر باشد علاجش همانست که در باب سموم آنها بیاید **ابن الیاس** و **خنجدی** گویند که اگر با آن ورم و درد باشد فصد با سلیق کنند و اخراج خون بقدر قوت و واجب نمایند و برگ مورد و گلنار با ریک سائیده بر ناخن ضماد کنند و یا آرد گندم بر دو من زیتون سرشته ضماد سازند و یا گیزه گورزرد و با نعناع ساق گاو و پیه بز جوان سائیده بر ناخن ضماد کنند و آبن طلا نیز نافعست آرد گندم مجرب بر بیت زر نیم جزو با جرمل بر سائیده ضماد کنند **انطاکی** گوید که علاجش تنقیه بفصد و غیره ست و بوضعیات مصلح اطراف مثل موم و زفت و صمغ و مازو

احتقان دم و موت آن تحت ظفر

یعنی بند شدن خون در مردن و منجمد گردیدن آن زیر ناخن سبیش کشادن شعبه گی زیر ناخن ست بسبب ضربه یا کثرت خون و مانند آن پس خون از آن بیرون آمده زیر ناخن محتبس و منجمد گردد **علاج** هر روز چند مرتبه آن ناخن را از ذهن بگذند و آرد باقلا و سرطان بحری و زنجبیل ضماد نمایند و یا قطر ملیون بمنفیخ ضماد کنند **شیخ** میفرماید که علاج آبارد مخلوط بزفت کنند و بدان ضماد نمایند و اگر کفایت نکند بلکه احتیاج بعمل بست افتد باید که ناخن را با بیستگی

شق مورب بالا تیز دهند تا خون از زیر آن برآید و اگر از این ناخن منقلع گردد خون را سائل کنند و ناخن را بر باعث او با هشتگ بچسپانند تا وقتیکه زرد و در رد نکند بعده رعایت تا چند روز نمایند و اگر در انجا زرداب باشد ناخن را بکشند و یا برفق شق نمایند و رد کرده برنبذند و گوشت را نخراشند که در عظیم بزرگتر از واخس هیجان نماید بلکه بدان بپوشند و بر ناخن آب ورد غن نیگرم مرتبه بریزند و در آخر مرهم با سلیقون نهند **طبری** گوید که علاجش فصد است و تضمید باین ضماد بگیرند سرطانات نهری و صاف کرده باز نیج سرخ بپزند بعده بر ناخن نهند که این خون را زائل کند و طلای آن بر زنبیج سرخ تنها این عمل کند و اگر بدن مریض ممتلی باشد استفراغ بادویه موافق مزاج او و اصلاح غذای او از انفع کند بعضی تا خیر ذکر کرده که چون شسته امید اکبر که بر ناخن طلا کنند آن خون محتبس را البته تحلیل کند **مؤلف** قیاس منع نکند که آرد کرسنه و زفت و سرطان نهری در سرکه بپزند ضماد نمایند بشرط آنکه بپول شسته تخم جرجیر در سرکه طلا نمایند که نافع است

صفرت اظفار یعنی زردی ناخن

سبب غلبت خون و استیلای صفرا آنست **علاج** تخم جرجیر در سرکه ضماد کنند و تقلیل صفرا نمایند بمسهلات آن و بعد تنقیه ضماد از طحلب و برگ بید و شنیز با زرد نافع ست و پیه بز و مسکه تنها تنها هم نافع بود **شیخ** گوید که مازو و شب سوده با پنجبری بلط و با زبره گاو سرشته ضماد کنند و تخم جرجیر را با ریک سابیده بسرکه سرشته **انطاکی** گوید که علاجش مثل درفان ست و ضماد تخم جرجیر و قطران باین مخصوص ست **غبرت** و **خضرت اظفار** علاج تیرگی و سبزی ناخنان بقول انطاکی طلای تخم کرفس زرنیخ ست مع تنقیه **باریک شدن و فروشستن ناخنها** سبب آن پیوست بود **علاج** برگ حنا در روزی هفت مرتبه بلکه زیاده ضماد نمایند و تخم حنا نه ماشه با شیر یک پیاله تا چهل روز دهند و همچنین ضماد برگ گلاب و تخم کاسنی و کذا گل سد اگلاب و برگ آن تا صحت حاصل شود و با رالبجین دهند و با لائی شیرازان بالند و دیگر اقصدی مرطبه نهند

رض اظفار

یعنی کوفته شدن ناخنان **علاج** در ابتدا برگ مورد برگ انار آرد کنند م با روغن گل ضماد کنند بعد پنجبری بزواند کرنب ضماد سازند و بهتر آنست که اول فصد کنند و برگ انار و پینه با نجی هر دو احد یکیتولا زرد چوب نیم عنفران هر یک سه ماشه آرد کنند م زد و تولا بروغن بریان کرده بریزند هماقی قدر تسکین درد نماید و همچنین برگ سرو و سنبها لو و سیدانه گندم هر واحد یکینیم تولا زرد چوب هفت ماشه بروغن گل و بقول جالینوس اگر با چه را با نیل رنگ کنند و ناخن به پیچند و بالای آن چند روز بول کنند در دفع درد و رم بسیار نافع بود **شیخ** گوید که ولا صرف برگ آس با برگ انار نرم سوده ضماد کنند بعد ازان با بینات پس اگر سرهای مصطی منتهی بسوی ناخن را انتشار حادث شود بران شحوم معروفه و قیروطیات لینه استعمال کنند **جرجانی** و **ایلاقی** گویند که در دردناخن کوفته شدن آن برگ مورد و برگ سرو تر کوفته ضماد کردن سود دارد و انار نارسیده در شراب سخته سود دارد و اگر کوفتگی قوی بود زیره و مغز خوبان بیامیزند که صواب بود و جوز السرو و اهیل کوفته سود دارد و مغز پسته سخته و کوفته نفع دارد و پیه مرغ و پیه بط و پیه گربه با سرگین بز کوفته و سرشته یا با سرگین گاو ضماد کردن نافع ست و اگر کبود شده و خون دران مرده باشد آرد گندم با زفت بسرشند و ضماد کنند **صاحب کامل** گوید که آرد گندم با زیت سرشته ضماد کنند و یا گیر با ندک زیت و با ریک سابیده بچوبی بر سرشته بناخن لزوم آن نمایند **انطاکی** گوید که هرگاه ناخن کوفته شود و از بستر اضماد آن بمغز محلب و لادن چیزی نیست و این همه با تنقیه باید

انتفاخ و حکه اظفار

یعنی بر دمیدن و خاریدن ناخنان **علاج** با آب دریای شور دائم بشویند و یا با بیکه عدس و کرسنه دران جوشانیده باشند بشویند و بلبوس و زفت و انجیر مطبوخ مفرد یا مرکب ضماد نمایند و در خارش بروغن گل چرب داشتن نیز مسود دارد **ابو منصور** گوید که در حرب و تقشر ناخن بسرکه و شونیز طلا کنند و با بنگ و ترمس و یا اردی شراب بسرکه و یا بعضل و روغن کنجد ضماد نمایند

تدبیر اقلاع ظفر

یعنی کندن ناخن اگر ناخن از قرحه حادث در اصابع و غیر آن فاسد گردد و اراده برکندن آن باشد بهم داخلیون ضماد کنند تا نرم شود بعد آن

نرنج زرد و سرخ و جاوشیر بردغن بادام تلخ سوده طلا کنند و یا نفت در زیت بگذارند و بران زرنیخ سرخ و گوگرد زرد باریک سوده انداخته ضماد نمایند تا آنکه منقلع گردد و بعد انقلاع لزوم محافظت او کنند تا ناخن که بعد آن بروید کج نروید **شیخ** میفرماید که از حیلها در قلع ظفر روی در شکل و در رنگ و در سائر عیوب آن تابمل او ظفر نیک بروید اینست که بگیرند صمغ سرو و بدان ناخن ورد ناک را چند روز ضماد کنند تا نرم شماید بعده در زیخ آن سوزنها بخلانند و دران خون بسیار سائل کنند بعد ازان بران سیر کوفته بکشایند روز دیگر بیندند پس در هر روز و شب دو مرتبه سیر تازه بندند و این ساقط گردانده و ایضاً ادامت تضمید او بموزیصیا بسقوط از ادنی تدبیر گرداند خصوصاً چون بدان جاوشیر بیامیزند یا کبریت بچربی سوده ضماد سازند و از آن دو یه قویه برای قلع ظفر کبیک بست و ایضاً دبق بلوط و نافسیا و زرنیخ و زراوند طویل بسرکه آمیخته ادامت تضمید بدان کنند و در هر چند روز یکبار بکشایند و ایضاً زرنیخ زرد و سرخ و گوگرد زرد و علک البطم بسرکه ضماد کنند و در هر هفته یکبار بکشایند **ابن نوح** گوید تدبیر یکه ناخن را بیفگند اینست که بعض او یه لینه ضماد کنند تا آنکه نرم گردد بعد ازان مرو جاوشیر موزبتساعت تا مرهم گردد ضماد نمایند و یا بگیرند زرنیخ سرخ و زرد و روغن بادام و مرو صمغ با طم مساوی و بملایمت بسحق شانند تا آنکه اوراق لازق حاصل شود بدان ضماد کنند و سه روز نگذارند و یا گیرند کنجد سیاه و قرمانا و مشونیز و خردل و ناخواه و تخم جرجیر هر یک دو درم شکم ذاریج سه درم و بسرکه بسایند بصنع بطم سرشته استعمال نمایند و یا نفت طلا کنند و بران زرنیخ سرخ و گوگرد مساوی سوده بپاشند و یا بومیزج در روغن موزبو یهی باسرکه ضماد کنند

حفظ ظفر تا نیکو بروید چون ناخن جدا شود واجبست که انگشت را پوشیده دارند از هوای سرد و گرم و از آسیب دست و جامه و غیر آن نگاهدارند تا خیر استعمال او در امور عادیه نمایند و موافق ترین تدابیر اینست که انگشت را غلافی بسازند چون کلاهی از نقره و غیر آن بشکل انگشت و دران سوراخ بود تا هوا بالکل ازان منع نگردد و اگر منع هوا بسبب گرمی یا سردی مفرط واجب گردد بپارچه بپوشند و شکل این کلاه چنان باید که انگشت از طرف ناخن از آن غلاف آزاد باشد چنانکه مماس او نباشد و از طرف های دیگر ملاقی بود و دیگر ماه بر انگشت بدارند تا وقت کشادن ناخن خوب تر برآید **تتمه** بعضی را پوستها بر اطراف ناخن بسیار خیزد و این علاج آنرا سود دارد مصطکی سه درم نمک دو درم مصطکی را در روغن جیا سیر نرم و نمک حل کنند

امراض متفرقه

و از جمله بهت کثرت عرق و آن از پنج سبب یکی سببی یا از اسباب خارجی مثل کثرت حرکت و ریاضت و ملاقات گرمی هوا یا آفتاب آتش و جز آن دوم دفع طبیعت ماده مرض را سوم استیلای بدن از طعام زیاد تا حاجت چهارم استیلای بدن از اخلاط پنجم استرخاء ضعف قوت ماسکه و اتساع مسام **طریق تشخیص** این اسباب باید که نگاه کنند اگر در مرضی بروز بحران واقع شود بسبب دفع طبیعت باشد ماده مرض او الا حال تقدم کثرت حرکت و ریاضت یا ملاقات هوای گرم و قرب آتش و خوردن دوای گرم پس سبب از بدن باشد بخلاف بوده باشد سببش همان باشد و الا اگر با صحت قوت بود سببش استلا باشد پس اگر کثرت تناول غذا فوق طاقت باشد و آمدن عرق در پی شکم بود سببش امتلاء بدن از طعام باشد و اگر با وجود خلو شکم و قلت اکل عرق بسیار آید سببش استلای بدن از اخلاط باشد و اگر از زرنیخ نباشد و فتور قوت و ضعف بدن روز بروز بود و سقوط اشتها و خفقانیت و غشی بهر لحظه پدید آید سببش ضعف قوت ماسکه و کشادن مسام باشد و الا طبای گوید که در عرق فساد و نفع از حد کثرت و قلت و اعتدال او واقع شود پس افراط در آن قوتها را ساقط و ضعیف تحلیل کند و بحرکت عنیفه و بهیجز قوتها و معده را از غذا بسبب تخلیط و کثرت باید خصوصاً اگر در خواب اشتداد نماید گاهی بسبب ضعف ماسکه و قوت دافعه یا بسبب غلبه حرارت بود پس ماده رقیق شود و عروق و مسام بگشاید و علامت اول وجود سبب ست و در باقی عرق برنگ خلط فاسد باشد و آبن بیته الدم گوید که واجب ست دانستن این امر که اسباب یا علة برای تحلیل بسیار ست یا لطافت ماده بود چون حال در ضعف یا کثرت آن چون حال در سکر یا تخلخل مسام چنانچه امر در جماع جاری میشود و یا از خارج حادث شود مانند هوای گرم و دوای جاذب یا نهوض قوت مثل عرق در تب حاده عقب شرب آب سرد و یا بسبب ضعف قوت ماسکه چنانچه استطلاق با صحاب غشی عارض شود و انچه محقق شود بسبب اضداد این اسباب مذکوره محقق گردد و گوید که هر گاه عرق در عضوی کثرت نماید آن عضو یا متحلل یا ضعیف باشد **علاج** تدبیر افراط عرق بقول شیخ و ابن عباس و جرجانی و فیثاغورس دماغ اعراض حیات ماده مسطور شد یا بعد آنکه اگر ماده وجود کثرت عرق

قوت قوی باشد حبس آن نکنند و تنقیهٔ بدن نمایند و اگر ضعف عارض شود سفیدهٔ کاشغری بروغن گل بمالند و گل ارمنی و مازو و گلنار و گل سرخ
و مرداسنگ بروغن گل و لعاب اسپغول آمیخته بر بدن مالیدن مفید بود و ایضاً اشیاء از دفع طبیعت روز بجران باشد حبس نشاید کرد که مضرست
مگر آنکه خوف ضعف گردد و آنچه بسبب فرط حرارت هوا و غیره باشد مقام در مساکن بارده و جلوس زیر ضیشات سبلول بگلاب کنند و آنچه از استلای
طعام باشد تقلیل غذا کنند و گر سنگی و ریاضت اختیار نمایند و آنچه از استلای اخلاط بود و تنقیهٔ بدن از اخلاط بمطبوخ فیلیه و مطبوخ فواکه و حب الیاج
و حب صبر و حب قوقایا بحسب مراعات ماده و مزاج نمایند و تقلیل طعام کنند و در روغن مورد بمالند و آنچه بسبب اتساع مسام بود مشروبات و اطلیهٔ
مسده مسام و حابس عرق بکار برند مثلاً برنج و سماق و کشنیز خشک و عدس و عناب خیسانیده یا جوشانیده آب او بنوشانند و شربت بنفشه اخیر
نفع دارد و در روغن گل که در آن مازو سوده آمیزند و یا در روغن مورد که در آن اندک سفیداب آمیخته باشد بر بدن بمالند و یا گل ارمنی و مرداسنگ و گل سرخ
سا ییده بگلاب یا آب مورد و یا آب رشتهٔ شاخ انگور یا آب بارتنگ بر بدن طلا کنند و یا آب لعف کرم یا مرداسنگ و مازو سوده و یا آب غوره
و صندل و کافور و یا بر روغن سفرجل طلا نمایند و ایضاً مازو و سفیداب را نیز با ریک ساخته بر روغن گل آمیخته بر بدن بمالند و یا گل ارمنی و مرداسنگ
بگلاب طلا سازند و مورد و گلنار و گل سرخ و اقاقیا و حضض و کندر و صندل سرخ هر واحد بر روغن گل یا گلاب سا ییده طلا کردن نفع دارد و جمیع لعابات
بارد چون لعاب اسپغول و بهدانه مالیدن مفید ست و قیروطی مرتب از روغن بادام و مغز سا آسیا و موم سفید و مغز ساق گاو با جربی بط و مرغ دفع
عرق مینماید و غذا که حبس عرق کند هر بیسه ست و گوشت نمکسود و گوشت گاو و اشال آن هرچه غلیظ بود و از جملهٔ جایله بازداشتن عرق آنست که جا
بسیار پوشند و بهوای خوش بنشینند و عرق پاک نکنند اقوال اطبا سو یدی گوید که طلای صندل سفید بر بدن و حبس مرور عرق محبوب من ست
و طلای تاب عنب الثعلب و مازو و کنار برگ آس تر و خشک و کنار روغن گل کرم و کذا گلاب و کذا آب حی العالم و کذا آب بید و پاشیدن مرتک کذا مسک
و کذا مازوی سبز کذا شب یمانی و کذا قاقله کندر و کذا کهربا هر واحد باریک سوده و مالیدن آب بهی و کذا زیت انفاق و کذا روغن مجر مصطکی و کذا کافور
رباحی و نوشیدن آب آهن تاب هر واحد منع درد و عرق کند سعید گوید که اگر خروج عرق اسراف نماید و قوت بکثرت تحلل ضعیف گردد بدن ابرز و روغن
یا بروغن بهی بمالند و بران سفیداب را نیز بپاشند و مازو و مورد و گل ارمنی و مرداسنگ و شب یمانی بگلاب یا آب آس تر کرده بر بدن طلا کنند
و علاج عرق پای مالش شب محلول در آب ست و بجنادر گ سومن زیر پا خضاب کنند و بآب تفم بشویند و آب مورد یا برگ آن یا برگ طرفا بمالند
انطاکی گوید که تنقیهٔ غلظ غالب و اصلاح مزاج بعد ازیل و مالش بدن بقوابض مثل مورد و گل سرخ و مازو و عدس و انواع طین و صندل بسر کند نماید
جمندی گوید که علاج نوعیکه بسبب اتساع مسام باشد مسح بدن بروغنهای قابض مثل روغن گل و روغن سفرجل و روغن مورد ست که بآن مانند
سوده و گل سرخ سوده و گل ارمنی و صندل و کافور و مانند آن آمیخته باشند صفت دوائیکه حبس عرق کند اگر کثرت نماید کشنیز خشک و تخم سماق
برنج مغسول هریک ده درم در سه رطل آب سبز تا یک رطل باقی ماند و ازان سه اوقیه بنوشند بر نهار و اما علاج نوعیکه بسبب حرارت هوا باشد هر صبح بنوشند
شربتی از نکنجبین یا شربت عناب ست یا نقوع فواکه و اشربهٔ مقویه چون شربت حماض و لیمو و شربت انار و مروارید ترش مثل زرشک
و حصرمیه در مانیه و خلیه و سماقیه بلیمو خفیفه از بیخ تا کیان و تناول کاسنی سبز غیر مغسول با سرکه و رائب و دوغ گاو و نان جو و تفل بهمو های ترش
مثل سیب و سه آلو و زعرور و مانند آن و بدن را آب برگ خلاف یا آب برگ سیب یا برگ بهی یا آب رشتهٔ شاخ انگور یا آب آس یا آب بارتنگ تا کدام
کر حاضر باشد بمالند و بر بدن صندل و گل ارمنی و گلاب طلا کنند و گاهی احتیاج بفصد و اخراج خون بقدر حاجت و قوت افتد و دران مبالغه نکنند
حکیم علی در مجربات خود مینویسد که گاهی عرق سرد مزاج قسم بحران باشد و نازقسم عرقیکه دلالت دارد بر خونهای تپ میشود و نازبسیاری مواد بلغمی در بدن بسیار
عرق سرد مزاج مردم را بسیار میشود خصوصاً نافعین را پس نزد او معجون یاقوتی و عرق چوب چینی بسیار خوبست و این دو ادویه را در دفع کثرت عرق از بحران
کر نامنج هشت جزو شب یمانی گل ارمنی هریک پنج جزو مرداسنگ مازوی سبز سفیدهٔ کاشغری هریک ده جزو روغن مورد پانزده جزو اد ویه الادویه

بالای سنگ بساینده چندانکه حل شود در ظرفی نگاهدارند و بمالند و اگر عود عرق را مانند صندل صابیه کرده با گلاب سرشته بر بدن بمالند نافع است و اگر ببرابهن را آبان تر کنند و خشک کرده بپوشند نیز مفید و مرد اسنگ عجیب نافع است و اگر برگ مورد و گل سرخ صندل گلاب بجوشانند و جامه بدان تر کرده بپوشند نیز حبس عرق کند **مولف اقتباس** نوشته که اگر از استرخای قوت ماسکه باشد علاجش خفیف از معالجهٔ استرخای مطلق نمایند با تقویت معده و بعد از حصول تنقیهٔ بدن این مارالله و هند گوشت بچهٔ بز سه آثار جوجهٔ مرغ چهار عدد کنجشک نر پنجاه عدد لوبه یانزده عدد دهمبر هیج و سفید شقاقل تودری قاقلیس پوست بیرون پسته پوست تخم هر یک پنج تولا سعد حب الآس زرنب سنبل الطیب گل گاوزبان اندرجو شیرین هر یک سه تولا نارقیصر کبابه خندان خولنجان چوب چینی هر یک چهار و نیم تولا شاهتره بادرنجبویه شونیز بسباسه جوزبوا قرنفل هر یک هفت تولا زعفران یکنیم تولا مشک عنبر اشهب هر یک سه ماشه نبات یکنیم آثار عرق صندل و عنبر و گاوزبان هر واحد یک شیشه گلاب پنج شیشه ابریشم خام برگ گاوزبان هر یک یکنیم پاؤ شب خیسانیده صبح برگ ریحان و تخم و نعناع همه سبز هر یک سه قبضه اضافه نموده چهار شیشه عرق کشند شربتی از چهار تولا تا نه تولا با پاؤ اره لولوی طلوخان هفت ماشه دهند بسیار نافع است و همچنین عرق زرد گل لحمی طلوخان با تخم شربتی مفید و نشاسته گندم در سفیدی و زردی بیضه سنگ پشت آمیخته ضماد کردن نافع این عرق است **اطبای هند** میفرمایند که این حب سنگرف برای سیت یعنی عرق آمدن در دست و پا نافع است سنگرف مغز تخم پرنده یعنی پیشه هر یک یکدرم خرمهرهٔ زرد سوخته سه درم فلفل گرد پنج درم کوفته بیخته بدو درم چوک تراش آمیخته جمله بقدر فلفل سازند و بکیجب میبج و یک شام خورند و ایضاً برای حبس عرق کف دست و پا آرد مونگ بریان و برگ ببول خشک و برگ کنار شسته بمالند و یا کلمتی بریان و خرمهرهٔ زرد سوخته جدا جدا باریک ساخته بر دست و پا بمالند و کچور ضماد نمودن و بهکر مول سایده بر کف دست و پا مالیدن نیز نافع است و یا بادنجان بادنگ کولنا نیکوفته در آب جوش داده بآن عضو را تر کرده بمالند و ایضاً تخم و مغز سیاه سوخته سایده بقدر یکماشه تا دو هفته خورند و یا پوست درخت نیل آب در دیگ بجوشانند فرود آورده بخار آن رسانند هر گاه نیمگرم شود ازان بشویند تا یکهفته و همچنین بیخ اونٹ کٹارہ در سایه خشک ساخته بسایند و نیم تولا بشهد بخورند تا هفت روز

احتباس عرق

سبب آن یا تکاثف مسام بود یا قلت رطوبات یا غلظ و لزوجت اخلاط یا ضعف قوت دافعه و تشخیص این اسباب چنان باشد که اگر مریض مقام در هوای سخت سرد یا غسل آب سرد یا آبهای قابضه کرده باشد سببش تکاثف مسام باشد و اگر بدن اولا غریو و تقدم ملاقات سمائم یعنی هوای بسیار گرم و خشک اتفاق افتد سببش قلت رطوبات باشد و اگر با هم در فاهیت و ثقل و استلا بود سببش غلظ اخلاط باشد و اگر افراط خروج فضول معتاده بوده باشد سببش ضعف قوت دافعه بود **علاج** اگر سبب تکاثف جلد باشد آب گرم که دران شبت و بابونه و اکلیل و قیصوم پخته باشند بر بدن ریزند و هر گاه جلد تر گردد بدست و پارچهٔ خشن خوب بمالند و روغن بابونه باندکی فلفل سوده یا روغن شبت یا روغن غار بمالند و مریض را از سکون در مواضع باد برده و از مقام در مکانیکه هوای او سرد باشد منع کنند و اگر سبب قلت رطوبات در بدن باشد ترطیب مزاج باشامیدن مارالشعیر بروغن بادام و حریره بشکر و شوربای لحوم فربه و شراب ممزوج آب کنند و بر بدن آب بیگرم شیرین بریزند و روغن کدو و نیلوفر و بنفشه بمالند و اگر سبب غلظ اخلاط باشد بعد تنقیهٔ بدن بمسهل بالغ و جوب مسهل با غلظ غلیظ مثل حب ایارج و حب قوقایا کنند و دام بتقلیل غذا نمایند و روغن شبت و بابونه دادمان محللهٔ مطفه مثل روغن زنبق و خیری بمالند و بابورهٔ ارنبی سود و بروغن غار یا آب قاقلی آمیخته بر بدن بمالند پس اگر خروج عرق تاخر نماید بدارچینی و شونیز و قصب الزریره بر بدن طلا نمایند و روغن بمالند **اطبای** گویند که قلت عرق تعفین و تمتن و استلا و عسر حمیات واجب میکند و آن یا بسبب غلظ خلط و غذا باشد و علامتش استلا و ثقل است و یا بسبب تکریج جلد مثل سردی بود و علامتش حصول آنست و علاج آن تنقیه و استعمال مفتحات و حمام و تنقیهٔ جرگ بود

بعد ازان تدهین بچیزیکه مرخی ومفتح باشد وعرق آورد مثل روغن بادام وماء الخیار وقصب الزبیره وشیر زنان واعتدال عرق مطلقاً ملطف ومجفف بود وبشره را پاک کند وتعدیل اخلاط نماید پس تعدیل عرق بوجه تقضی آن واجب ست وبدانند که انچه مدر فضلات مثل حیض وبول بود ادرار عرق نماید وآن مذکور شد **سویدی** گویند که چون پودینهٔ نهری در دیگ کوچک سربسته بجوشانند ونزد مریض آورده سر وا بکشایند بنوعیکه بخار آن بجلد او برسد در ادرار عرق مجرب ست وکذا اشرب انیسون وسیح او ببدن بمجرب سن ست وبخور بدن بقرنا که گل کرویا ومشی ست وکذا حب بلسان وکذا تنخم انجره وشرب پودینهٔ نهری وکذا آب بکرم در ابتدای نوبت تپ یا بعد خروج از حمام وکذا حلتیت مقدار نخود با لبش حب شنان مخلوط ببنفشه دن وکذا آب رماد مخلوط بزیت وکذا زفت بر پشت مریض لاسیما در حمام وکذا روغن یاسمین وکذا روغن تخم ترب وکذا روغن بزرسا وشرب وبخار افتحوان وپاشیدن زیرهٔ مطبوخ بر بدن وطلای عسل وآرد جو با بادام تلخ وکذا حب المحلب وآرد جو وعسل وکذا نمام وکذا آب کرفس وخوردن انجیر خشک وکذا پوست بیخ ترب وکذا پوست بیخ کرفس وشرب وطلای زیره وکذا فطر اسالیون وشرب وزدود جعدهٔ جبلی وکذا قسط تلخ وکذا اسلیخه وکذا مشک طرمشیع وکذا زنجبار سف وکذا قیصوم وکذا زراوند مدحرج وکذا حب الغار سه را حدا در ارعرق تمام **محمد اکبر** مینویسد که هر چه مفتح مسام بود عرق می آرد وازتدابیر خارجیه استحمام ست وریاضت وانکباب بآب گرم واشال آن ودایضاً آب کفر وگلاب وقدری سرکه در روغن گل بهم آمیخته بر بدن مالیدن وکذا لک روغن بابونه تنها یا بابونه ارمنی آمیخته در روغن خار وبلسان وروغن سوسن وآب ترمس بازراوند از جمله معرقاتست واز تدابیر داخلیه شرب سکنجبین ساده یا بزوری بآب کاسنی آمیخته وشربت گل ومنفشه سه من عمل دارد وتناول نخود اب وقلیهٔ زردک ازین قبیل ست وآب بغایت سرد در تابستان نه شیدن از معرقات ست

عرق الدم

واو آنست که خون صرف ازراه عرق آید واین قلیل الوقوع ست وکمتر به میشود واگر عرق مخلوط باخون آید آنرا عرق دموی گویند وسبب این مرض حدت خون ورقت آنست بمخالطت صفرا مع ضعف قوت ماسکه **علاج** مقصد بهفت التزام کنند وشربهٔ عناب ولعاب بهدانه بقدر نیلوفر بنوشند وهر چه مسکن خون بود چون نقوع عنزشک وکاسنی وکشنیز وعناب وتوت شامی وزردالوی ترشی وانار دانه وشربت آلو وعناب وسماق وانجبار واشال آن بیاشامند دازمسهل صفرا تنقیه کنند وبعد حصول تلطیف وتنقیه چیزهای قابض که در کثرت عرق مذکور شد مثل پوست انار وآس وبرگ طرفا وعوز السرو وگلنار وگل خار وگلنار وجفت بلوط با آب قمقم طلا نمایند ومالیدن مارالقمقم بر بدن نیز فائده میکند واز اغذیه انچه مغلظ ومبرد بود نخورانند **ابن الیاس** گوید که هر صبح سکنجبین ساده صادق الحموضت وگلاب هر واحد ده درم بنوشند ویا عناب ده عدد در آب جوشانیده صاف نموده سکنجبین ساده ده درم بران انداخته بیاشامند ویا هر روز نقوع شمشم یا فواکه هر واحد سباوقیه سحرگاه بخورند وغذا مزورهٔ تمرهندی یا زرشک یا انار دانه ومغز بادام شیرین واسفاناخ سازند ویا کاسنی سبز غیر مغسول با سرکه بخورند وغذا نان جو در روغن گاو یا آب رانب تر کرده خورند وابتدا بآب آلوی طری در عرق رطب تنقل نمایند وبدن را با سپند ویا آب لفنگ گرم یا آب برگ بی یا سپند بالند ویا بگیونه گل ارمنی وساییده بآب عصی الراعی یا آب طرنجبین آمیخته بر بدن طلا کنند واگر صاحب این مرض متحمل فصد باشد فصد باسلیق نمایند واخراج خون بقدر قوت وبعد فصل تنقیه

تغیر رائحهٔ بغل وکنج ران وبدبوی عرق وبول وبراز

بدبوی بغل را ضنان گویند وبفارسی گنده بغل نامند وبیشتر ظهور این علت در جاهای پوشیده مثل بغل وکنش ران وزیر خصیتین بود وباشد که از تمام بدن بوی بدآید بالجمله سبب این عفونت اخلاط یا عرق ودحدت آنها وحرکت آن بسوی جلدست واعانت میکند بران حرکات مشوشهٔ اخلاط وخاصه حرکت جماع وترک غسل جنابت وحیض وتاخیر آن وچیزیکه خاصیت او تحریک مواد حریفه بسوی ظاهر بدن باشد چون حلتیت وحلیه وسیر وپیاز وسیخ انجدان وبرگ او وخردل وترب وجرجیر وامثال آن **علاج** بعد از تنقیح تنقیهٔ خلط مستعفن کنند وبهر تسکین حدت اخلاط تبرید

وسکنجبین دهند واغذیه مناسبه مثل بچه مرغ وتیهو باسرکه پخته خورانند وازاشیای مذکوره وریاضت وتعب وجماع احتراز نمایند دهن وبغل را از آب بیگرم بشویند وشب بیانی ورگ سوسن وسنبل الطیب وصندل ومرداسنگ سایيده بمالند وبامرداسنگ گل سرخ کافور را بگلاب سایيده طلا نمایند ومداومت حمام کنند واگر این مواضع متقرح شود اول بسرکه وگلاب بشویند بعد آن دوای مذکور طلا کنند

ذکر ادویهٔ یونانیه وهندیه که بوی بد را قطع کند مرمخلوط بشب بیانی وزرورد وکذا مرآب بقناع بستانی آمیخته وضماد بدان وکذا باریان یکدرم مرشش درم سوده بشراب ریحانی سرشته خشک نمایند وبازسایيده بدان کبوس سازند وکذا گل خرشف مطبوخ بلیخ وکذا استفاف اسپل هرروز یکدرم مرکذا کبوس سک مسک وکذا خوردن بادنجان بگوشت فربه وکذا اطلای برگ نسام وکذا چرک نعره وکذا قشاء الحمار خشک کرده وکذا تخم خرمل سوده وکذا شیخ بستانی سوخته وکذا پوست بیخ توت وکذا مقل الیهود هرواحد قطع بوی بغل کنند وگویند که اگر سنگ بصری بگلاب سوده بکاسهٔ سفال نو بمالند وعود را برمجمر سوخته آن کاسه را بر بخار عود گذارند تا خوشبو گردد بعد ازان آن توتیا را بغل بمالند گنده بغل ببرد **ودیگر** برای بدبوی عرق ریوند خطائی یکدرم چوکوب نموده شب در پنج دام آب تر کرده در شبنم گذارند وصبح صاف نموده بنوشند ومتصل آن نان گندم بروغن چرب کرده تناول نمایند **وطلا** نافع صنان شب بیانی یکجزو مرداسنگ چهارجزو نرم سایيده بآب برگ شفتالو آمیخته در بغل بمالند **وبقول** الطبای هند برگ آلو سایيده در بغل بمالند بعده بآب گرم بشویند وشستن بغل بآب مطبوخ پوست درخت جاسن وبرگ آن نیز مفید بود **ودیگر** اسبند سوخته وهمچنین پوست بیخ اونط کناره سایيده در بغل مالیدن نافع ومالیدن جمیع عطرها عرق را خوشبو میکند **ودیگر** مجرب نوشته چونه که بابان بمنجرند قدری ازین بگلاب سرشته در بغل بمالند **اطیبه** که بدن را اجلا دهد ونرم کند وبوی عرق دور سازد صندل زعفران اگر نگر لوده خس همه را بار یک ساخته ابتنه سازند **دوا گل** انبه ناشگفته یعنی مورکوفته بیخته دو حصه ازین بایکحصهٔ بسباسه آمیخته نگاهدارند وصبح وشام یک کف باکم وزیاده بخورند از اعضا وعرق بوی خوش آید اگر دو هفته مداومت نمایند **ایضاً** سفیدهٔ قلعی مازو مساوی سوده در روغن گل آمیخته مالیدن واز آب جوشیدهٔ بادنجان بدن را شستن **ودیگر** مومیائی تخم سویه چربنجی سایيده مالیدن مانع بدبوی عرق ست **اقوال حکما** شیخ میفرماید که علاج فساد رائحه جلد عام اینست که اصلاح خلط باستفراغ واصلاح مزاج به تبدیل کنند وانچه بهضم او بکیفیت وکمیت جید باشد تناول نمایند ودرحمام وغیره بدن را پاک کنند وبرناشتا انچه عرق را خوشبو کند مثل سلیخه وفلفجه **وایضاً** گر قس وحرشف وهلیلون وبهدرلول منقی خون از عفونت بخورند بالجمله بعض آن مثل هلیلون بول را ببوگرداند وانچه آنرا نافع ست شرب نقوع مشمش خوشبوست وخوردن نفس مشمش وبریدن چون آب آس وآبیکه دران شب بیانی گداخته باشند ومیسوس وطبیخ نسام ولفنج ولبوسینه ومرزنجوش وبرگ سیب وبرگ بید بمالند **وایضاً** آس اسود بمالند **وایضاً** صندل خاصته وسعد وفقاح اذخر وقصب الزیره وسرو وگل سرخ خاصته ومرزنجوش وشاهسفرم واشنه وبرگ بیخ وپوست او وبرگ سیب وبرگ سوسن بسیار نافع ست **وایضاً** قرص گل سرخ بسک **وایضاً** انچه تسدید مسام ومنع عرق کند مرداسنگ وتوتیا وخاکستر برگ سوسن وشب وبانند آن ومرد وصبر وروغن مورد وروغن گل ست **واما علاج صنان** واجب ست که علاج کرده شود دران بعد تنقیه اگر احتیاج آن افتد بتوتیا وبمرداسنگ مربی واقلیمین ونجاکستر آس وبابیکه دران شب حل کرده باشند وگاهی این را مصندل سیکنند وبکافور مخلوط میسازند **قرص جید** بگیرند صندل وسلیخه وسک وسنبل الطیب وشب ومرد وسافج وگل سرخ هرواحد یکجزو توتیا ومرداسنگ سفید کرده هرواحد سه جزو کافور نیم جزو وبگلاب قرص ساخته استعمال نمایند بعد خشک کردن **ایضاً** بگیرند گل سرخ یکطل بغدادی وسک وسنبل وسعد ومرو شب هرواحد ده درم وبگلاب قرص سازند واستعمال کنند **زرور** که بوی بدن را خوشبو گرداند واریاب امزجهٔ حاره را نافع گذ بگیرند سعد وسافج وفقاح اذخر ومیعهٔ سائله هرواحد ده درم گل سرخ خشک وبرگ مورد هرواحد بست درم

سعد و فقاح از خرو ساج را بشراب ریحانی تر کرده خشک کنند و بسایند بعده بران گل سرخ و برگ مورد سوده اندازند و زعفران را بگلاب حل کرده با قی آمیزند و در سایه خشک کرده بسایند و جهت استحمام بدن بآن خوب از عرق پاک کرده با دو یه مذکوره بران باشند دیگر که قطع بوی عرق بدبو کند و اصحاب امزجه بارده را نیکوست بگیرند سنبل الطیب و قرنفل و حماما و عود بلسان و سلیخه هر واحد سه درم قسط و اظفار الطیب و سنبل هندی و دارچینی هر واحد دو درم هر گل مرزنجوش و سنبل سوری هر واحد چهار درم سیعه سالکه را در شراب حل کنند و باقی را در آب نمام بسایند و بدستور سابق استعمال کنند و دیگر که بوی عرق را قطع کند بگیرند دارچینی و سنبل هندی و اظفار الطیب و قسط هر واحد دو دانگ و قیه گل بهیره و خبث السرب سفید ابمغسول هر واحد نیم اوقیه سیح و سنبل رومی هر واحد یک اوقیه زعفران و گل سرخ خشک هر واحد سه اوقیه این دو یه خشک را با آب ورد بسایند و زعفران را بشراب ریحانی حل کنند و بستعمال آرند

شدت بدبوی بر از وریح و علاج آن

این بسبب غفونت اخلاط بسبب تناول اشیائیکه از خاصیت او اینست مثل استرغاز و سیر و جرجیر و گندنا و انجدان طبیعت میباشد و ایضاً بسبب بدی این بواسطه هضم دور میکند و تناول اشیائیکه غفونت را بسوی جلد و بول مائل میگرداند مثل جلبه ایرعی ق و بول ابد بوسیکند و بدبوی از ادرار میسازد و شراب خشونتی بدی از ادرار میسازد

در نتن بول

اسباب بدبوی بول بعینه اسباب بدبوی برازست و ایضاً مدرات مثل بابونج و مانند آن که این بوی بدن را خوشبو و ادی بول را بدبو میکند و ایضاً قروح مثانه و علاجش سهل ست بدانچه معلوم کرده اند جرجانی و ابالقی سینو لیسند کسانی را که بوی بغل و بوی عرق ناخوش آید هر وقت که خواهند در دن استلقا یابند استفراغ باید کرد و خود را بحمام پاکیزه دارند و جامهٔ پاکیزه پوشند و در روزهای خوشبو بکار برند و از طعامها مانیکه بوی عرق ناخوش کند بپرهیزند و هر صبح از جزایا نیکه بوی عرق را خوش کند مانند زنجبیل سلیخه و غیره که در قول شیخ گذشت و اگر خواهند آب بخورند از آب بخورند و از بول کنند و عرق را خوشبو گرداند و گنده بغل را زائل کند و مرد اسنگ سپید را بسایند و بگلاب تر کنند و قدری صاف کرده در میان گل سرخ تازه نهند و خشک کرده باز بسایند و بکار برند و تو تیا را با آب و نمک بشویند و خشک کرده بگلاب کافور بیرند و بکار دارند و بسبب بدبوی براز دو چیز باشد یا عفونتی از اعضا باشد و یا خوردن چیزها نیکه براز را گنده کند و علاجش آنست که امعا را بمایع فیقرا پاک باید کرد و طعام لطیف باید خورد که قوت ناضمه بران مستولی شود تا عفونت بدان راه نیابد ابن الیاس گوید که علاج تغیر رائحه مغابن و جلد و نتن عرق آنست که هر صبح جلاب از تر هندی و شکر سفید هر واحد ده درم با آب سرد بنوشند و یا سکنجبین بسرکه کرده یا شامند و یا گیرند عناب و آلو بخارا هر واحده عدد و شکر و ترنجبین هر واحده درم و صبحدم آب انار بن بشحم آنها افشرده باشکر و یا آب هندوانه هر کدام که باشد سلاوقیه بنوشند و تلیین طبیعت بمارالفواکه مع فلوس خیارشنبر و ترنجبین کنند و یا هر روز نقوع شمشش شصت درم با ترنجبین ده درم بخورند و غذا مزورهٔ انار دانه یا زرشک یا تر هندی یا نوماش و مغز بادام و اسفناخ باشد و صناع از تعب و ریاضت و تعرض آفتاب حذر کنند و هر گاه بدن از اخلاط حاده بحریفه پاک گردد بدن را با آب گرم که در آن اکس شب یمانی و گل سرخ جوشانیده باشند و بشویند یا گیرند برگ سوسن و صندل و مرد اسنگ مساوی و بدن بغل و کنج لان بمالند و یا گیرند مرد اسنگ مرمی بگلاب و با یک ساخته با آن اندام را فوربسایند و طلا کنند و یا گیرند کزبانج و تو تیای کرمانی مساوی و با گلاب نم نما نمایند و یا گیرند تو تیای کرمانی چهاردرم قرنفل یکدرم و سایند بگلاب قرص سازند در سایه خشک کرده وقت حاجت استعمال کنند و یا گیرند برگ سوسن و بسایند و بگلاب آمیخته طلا نمایند و یا گیرند تو تیای کرمانی و گل سرخ و سک و سعد و سنبل مساوی و با ریک سایيده بگلاب آمیخته بر مغابن طلا کنند و از انچه بوی بدن و عرق را خوش نماید تناول حرشف و نقوع مشمش خشک ست دگاهی متغیر میشود بوی بدن و مغابن و میان انگشتان قدم و زیر پستان مردم فربسبب عرق شور و قرح اخلاط رقیقه محریفه بحسب کیفیت بسوی آن و علاج او فصد باسلیق و اخراج خون بقدر قوت و داجب و استفراغ بمطبوع بایلیه ست و صاحب او اذا طعمه حریفه و شیرین و نقوع شمس در ایام گرم و حرکت در هوای حار حذر کنند و بدن را با آب گرم مطبوع مورد و شب یمانی بشویند و در آب سرد در آیند

وذرورا ین ادویه استعمال کنند گل ارمنی ومرتک وگلنار ودوتیا وخباز هوخته وپوست انار مساوی کوفته بیخته بر مغابن بپاشند ومایگیرند برگ سوسن وشب یمانی مساوی وبر مغابن ومیان اصابع قدم بپاشند واگر مواضع متقرح گردد هر روز بسرکه وآب اندک سرد بشویند ودران مرهم عروق استعمال کنند ومایگیرند شب یمانی وکزنابح برابر کوفته بیخته آب مورد سرشته طلا کنند وگاه باشد که بدبوی در جلد سر عارض شود واکثر حدوث این در مشایخ ویا اطفال بسبب کثرت رطوبات وضعف اعصاب ایشان میباشد وعلاجش تنقیه بدن از اخلاط بلغمیه بحب ایارج وحب بنفشه است وغذا مرقوق نخود ومقشر ب القرطم ومایگیرند برگ سوسن وتوتیا ومرداسنگ وجوز السرو سوخته ودقاق کنند اجزا مساوی وکوفته بیخته آب آس سرشته طلا کنند **محمد بندی** گوید که اکثر فساد بدبوی عرق بسبب فساد هضم ثالث ورابع عرقی وعضوی میباشد وگاهی از تاخیر غسل جنابت وحیض بود واز چیزهائیکه بدبوی عرق بدبو را قطع کنند مرداسنگ سفید کرده وتوتیا مغسول وبرگ آس وتوبال نحاس وگل سرخ سوده وصندل وکافور مخلوط بعضی آن ببعض دیگر ست هر کدام که حاضر باشد واما اکثر فساد بدبوی براز بسبب فساد عارض بر هضم اول یعنی معدی میباشد وگاهی بسبب اخلاط رديه حادثه عفنه در بدن بود یا از تناول اشیائیکه از خاصیت آنها این امر باشد وعلاجش اینست که پرهیز کنند وطعام نخورند تا آنکه انهضام تام مفهوم شود وگرسنگی غالب گردد وشراب معتدل المقدار نرقی بر از ببرد لیکن چون کثرت آن نمایند بدبوی ازیاده کند واما سبب نتن بول در اکثر سوء هضم ثانی کبدی میباشد وگاهی قروح کلیه بود وانچه بدبوی بول را بالذات خاصیت ببرد کندر وسکبینج ومصطکی وبعض صموغ وطرخونست وعلاج صنان شرب اشربه حامضه مثل شربت تمرهندی وسکنجبین ساده وشربت انار وغیره ومانند آن ببرد ت سرد کرده بهت وتلیین طبیعت بآب انارین مشحوم بن بشیر خشت وشربت ورد وفقوعات شمشیه که دران ریوند وگل سرخ باشد وبعد تنقیه غسولات وذرورات نتن عرق استعمال کنند واین اوکوآنرا نفع کنند مرداسنگ مربی بگلاب وکزنابح وتوتیا مساوی سائیده واندکی کافور اضافه کرده در غربال بقوت بمالند **قرشی** گوید که صنان را مانش بغل سعد وبرگ سوسن وبیخ آن وآس سوده خصوصاً سوخته وتوتیا ومرتک وشب وصبر ومرنفع کنند از نهابگلاب ومشک وکافور اگر با آن حرارت مفرط باشد خوشبو سازند وبچنین مشک وسنبل وگل سرخ وبرگ سیب سفرجل ومجموع **ابن بهمته الدمشقی** گوید که این ذریره بوی بدن را خوش کند سعد وسادج هندی وفقاح اذخر وگل سرخ خشک هر واحد دو جزو صندل سفید سه جزو کوفته بیخته بگلاب وکافور سرشته خشک کنند وبار دیگر سائیده ببدن بپاشند وبابیکه دران گل سرخ ومورد ومرزنجوش جوشانیده باشند بشویند وچیزی مزیل تر برای عرق بدبو از نوشیدن شراب وخوردن پالیون وحرشف نیست واز انچه قطع بوی عرق کند مرداسنگ مربی وتوتیا وصندل وبرگ سوسن بهت وبگلاب بشویند **انطاکی** گوید که در تغیر بوی تنقیه خلط بفصد یا غیر آن نمایند بعد از ان اکثار شستن جلد بسرکه ومالیدن وبمثل مازو وگلنار وکافور وجوز السرو ومرداسنگ ومرنج بگلاب وشب ومرواب مورد کنند **طبری** گوید بوئیکه در سر حادث شود بغیر جراحت از عفونت خلط دسم بود که زیر جلد سر حاصل شود ویا بخارات بسوی آن ترقی کرده پس گرم شود واز جلد سر بعد فساد وگرمی خارج شود چنانچه خلط بلغمی برآید واز ان بدبوی گردد واکثر این در اطفال بسبب کثرت رطوبت ودقت ریاضت ودر مشایخ بسبب فساد در طوبت ودقت حرارت حادث شود وعلاج این بعد استفراغ موافق استعمال این طلاست برگ سوسن یکدرم مرداسنگ یکدانگ توتیای کرمانی یکدانگ پوست شجر صنوبر دو دانگ جوز السرو سوخته یکدانگ دقاق کنند ودو دانگ همه را سائیده بشراب رمخت حل کرده بر سر طلا نمایند وبرای اطفال دیگر ست بتر ازان واین علت را مع قطع بدبوی آن زائل کند بگیرند مرصاف کنند هر واحد نیم درم سماق یکدرم ودبل سفند وبزبت یا دیگر روغنهای گرم حل کرده بر سر طلا کنند واین بزودی سه کند واز انچه در ان استعمال کنند آب مطبوخ این ادویه ست بگیرند جفت بلوط وگلنار دوپوست انار وازدی سبز ودرگ علیق وموبزج ودرگ کبر وبرگ حنا ودر آب بجوشانند تا مهار شود وبر سر ریزند وسر او را بشویند وعقب آن سر کنگر دران اندک نوشادر حل کرده باشند استعمال کنند واین الطف چیزیست که استعمال ا در ین علت دیده ام **ایضاً** گوید که گاهی **بعض مردم** را جلد وعرق ایشان بدبو گردد واین اکثر زیر بغل وزیر پا بها بود چون عرق کنند واین بدبوی بر انواع مختلف بود وهر واحد از ان مناسب خلطی موجب بدبو

پس انچه مثل بوی ادویه مالحه باشد آن از عفونت رطوبات نمسته بسیمه بود که در او رده افتد و گرم نشود پس چون ترشح کند و بعرق خارج شود بان نوعیه نمودی گردد و انچه بوی او مثل بوی ملح مالحه باشد آن از فساد خون و رطوبت و اخلاط غلیظ عفنه بود که در بدن گرم شود و انچه مثل بوی سماغ باشد آن از رطوبات مالحه بود که احتداد و عفونت یافته غیر از انکه کمتر از ان بود که مورث حمیات گردد و بوهای دیگر بسیار ست که چون این اخلاط مذکوره با یکدیگر مرکب شود ظاهر گردد پس بوی بغل معروف بصنان ست و بوی جلد بذفر و بوی قدمین بمفس و علاج این همه قریب بیکدیگر ست و ابتدای علاج این آنست که طبیب بقوت مریض و مزاج او نظر کند اگر متحمل استفراغ باشد او را الاصول تا هفت روز بنوشاند بعده استفراغ او بمطبوخ افیتمون کند و بعد از چند روز تنقیه بحب قوقایا کند و بعد ازان اخشای او را مثل جگر و طحال و معده مس کند اگر دران فسادی باشد اصلاح آن نماید و تعدیل مزاج او کند تا هضم او جید گردد که بعد جودت هضم بوی عرق و جلد خوشبو شود و عفونات زائل گردد و تدبیر او مائل گرداند در علاج او بسوی جهت مخالف مقابل اخلاط موجب این بد بوی هر خلط که باشد و چند انچه ازین بسوی تدبیر مریض در مأکل و مشرب او عود کند و از اطعمه که بقول و براز او عرق را بد بو گرداند مثل انجدان و حلتیت و مصروث و زرده بیضه و حلبه بجتناب نماید و بر اطعمه که از سرکه کمنه و شکر و زعفران و بچهٔ مرغ و تیهو و مانند آن ساخته باشند از انچه خون صحیح پدید کند و بعد از هضم گردد متوجه شود و بعد فراغ ازین جلد و بغل و قدمین او را اولا این طلا کند بگیرند برگ سوسن و برگ آن و گل سرخ و پوست عدس و تخم انار و طلع خشک و در شراب خوشبو یکشبانه روز تر کنند بعده بموزن شراب آب بران ریزند و دو جوش دهند بعده مریض را در حمام بنشانند تا عرق کند و آب بر خود نریزد و عرق او را پاک کنند پس بر بدن او آن آب بریزد و بدان بغل و زیر قدم و سمالهٔ و در خانهٔ سرد آنرا بیرون آرد و ساعتی بدارد بعده باز بسوی حمام ببرد و بران آب نیمگرم بریزد بعد ازان بر بدن او دو سه روز ازین دوا بریزد و زیر بغل او شسته هر یک دو درم پوست ترنج یک کف و بگلاب بسجوشانند تا قریب مهر شدن برسد بعده آن آب را صاف کرده در ظرف پاک انداز دو بران گلاب او اندک مشک و قدری کافور انداز د و باهم آمیزد و مریض را در حمام داخل کند و عرق آورد و بدان او را پاک نماید پس این آب بران ریزد و جمیع بدن او و زیر بغل و قدم سمالهٔ بعد آن آب نیمگرم بران بریزد که باین تدبیر بوی جلد و بغل او خوشبو گردد و آنرا که بوی بغل و زیر قدم قطع کند تو تیای کرمانی و مرداسنگ و مرصاصف و خاکستر جوز السرو و خاکستر فرنوب نبطی و خاکستر پوست انار ترش و پوست شجرهٔ کافور و انچه برای ملوک بر قطع بوی بغل و زیر قدمین بسیار نداینست که بگیرند تو تیای کرمانی و اقلیمیای فضه و مرداسنگ مرمل و خاکستر جوز السرو و پوست انار و مهرداد رشیر خرگوش اگر یافته شود و الا بگلاب و آب پوست شجرهٔ کافور سرشته تا ده روز خمیر کنند بعده بگلاب حل کنند و در قرع و انبیق بچکانند از ان آب خوشبو بچکد پس هرگاه احتیاج بقطع بد بوی بغل و قدمین افتد آنموضع را بدان آب بمالند که بد بوی را بالکل قطع کند بعض اوائل ذکر کرده اند که آن بست که از عضو و عرق بوی بد البته قطع کند بغیر خیری که عضو را لاحق شود و الوبا هر جوارشی ترکیب داده که بر که را بوی جلد او بد بو بودی بعد تنقیه و اصلاح غذا آنرا امیداد این نسخه اوست هلیلهٔ سیاه بروغن بادام بریان کرده بست درم زرنب و برگ شجر مریم هر واحد سه درم مصطکی دو قرنفل و کندر هر واحد نیم طالیسفر و نار مشک هر واحد چهار درم برگ فرنجمشک برگ بادرنجبویه هر واحد ده درم عود غرقی یکدرم همه را کوفته بیخته بعده عسل بقدر حاجت گرفته انارا بر بهم زنند تا مسحل گردد پس با تشنر هم بچشانند و کف او را بردارند تا صاف گردد بقوام آورده از اتش فرود آرند تا سرد گردد و بدان او دیهٔ مذکوره بسر شند بسر شتی رقیق اگر فصل سرما باشد و غلیظ بسر شند اگر زمانه گرما بود و وقت حاجت استعمال کنند این جوارش دوای عجیب ست بوی جلد و بغل را قطع کند

ایضاً بقای دیگر مینویسد که گاهی تعفن کنج ران و بغل و زیر پستان مردم فربه را عارض شود و این علت از فرط عرق بود و اگر آنرا مرهم فربه را حادث شود که در اعضای ایشان شکنها باشد از فربهی و سبب این عرق شود یا عرق عفن ست که از اخلاط عفنهٔ حریفه متحلل گردد پس هرگاه مردم فربه عرق کنند باستعمال ثمامیده و عرق کنند مثل این مواضع مذکوره و حرکت کنند آنموضع متعفن شوند و بخار اشند پس گاهی خشک بشه گردد که زیرا دریم شود و بوی بد آید و نکایت بزرگ گردد و سبیل علاج کسیکه از مثل این علت بترسد اینست که از حرکت کردن در تابستان منع کنند و ام پشستن در آب سرد در هر روز یکبار نمایند و فصد و استفراغ ماده کنند بعد ازان در ان موضع این فرزدا استعمال کنند بگیرند برگ سوسن خشک دو درم تو تیای بصری سه درم گلنار و گل سرخ و گل ارمنی هر واحد یکدرم و نیم

حنای سوخته وپوست انار هریک دودرم مخضض دوثلث درم کافور یکدانگ وهمه را ساییده بسر که سرشته قرص سازند ودر سایه خشک کرده بدارند وگاه ارادهٔ استعمال او باشد بسرکه وگلاب آنرا حل کنند وبر موضع طلا نمایند واگر خواهند که بطریق زور استعمال کنند قرص نسازند وبر موضع آنرا بپاشند واین زور عرقی نامند غیر آنکه ابوعمرانی موسی بن سیار اختیار کرده که قرص آن سازند تا اجزای آن مختلط گردد ودون بطریق زور وقرص آنرا تحریر کرده وقرص را نانگرفته یافتم وهرگاه موضع متقرح شود بسرکه بشویند ومرهم عروق بسرکه دران استعمال کنند ونسخهٔ آن اینست بگیرند عروق اصفر یکدرم مرداسنگ یکمثقال درم سفیداب یکدرم وثلث درم وهمه را خوب بسایند وموم روغن بروغن گل بسازند بعد بران این ادویه اندازند وآن بر آتش باشد بعد ازان فرود آرند وبگذارند تا نیکوگرم بماند پس درهاون اندازند تسقیه بسرکه دهند وبسایند وتا ممکن بود تسقیه ازان دهند واستعمال کنند **گیلانی** گوید که ادویه متعاونه کز دزغوشبور کردن بوی جلد نفع کنند گاه این فعل بسبب تخفیف مبعد بهر مواد از قبول عفونت مفسد را تحریک نمایند مثل هلیلج دگاه این فعل بتفتیح مسام کند تا دران رطوبات محتبس نگردد وبوی فاسد نشود ومثل کز فسنج گاه این فعل کند باز گردانیدن مواد عفنه از جهت جلد وآن مثل هلیون ست که این رطوبات عفنه را بسوی جهت بول حرکت میدهد وامّا ادویهٔ مستعمله از خارج اکثر انچه این فعل کنند بتشدید مسام وتکثیف جلد نمایند پس دران انچه را تحریک آنرا فاسد کند نافذ نشود فلهذا میباید که تکثیر ازین ادویه نکنند تا از تولید اوجعیات را ایمن باشند **صفت** دواء مرکب نافع بگیرند مورد خشک صندل سفید وسعد وقصب الزیره وپوست ترنج ومرزنجوش مشاهسفرم واشنه وگل سرخ وسک وسنبل وشب مساوی الاجزا کوفته بیخته بر بغل استعمال کنند وگاهی درین انمذک کافور افزوده میشود وبباید که این مرض سهل العلاج ست الا آنکه اگر علاج آن کنند استتباع اورام امراض دیگر کنند ومرداسنگ را چون درسرکه حل کنند وبر بغل طلا نمایند صنان آن بزودی زائل شود ولکن کم ست که مورث مرض نگردد خصوصاً آنکه اکثر مواد قبلی از نیجا منفرغ شود وشخصی را دیدم که این دوا استعمال کرد واین مرض زائل شد واعراض بسیار بسوی آن متوجه شد ویکی بالبصر بالکل دران مدت بغیر ظهور رمد یا ورم وموجع در چشم زائل شد وضعف او زیاده شده تا آنکه بصر ازان زائل گردید واولی آنست که برای دفع صنان اغتسال وتطیب استعمال کنند وبهمین اکتفا نمایند واگر ممکن باشد که استفراغ مادّه موجبهٔ آن کنند بعد مواد را بناحیهٔ دیگر متوجه نمایند آن اولی ست وازعلاجات این استفراغ فصول ردیه بقصد ست واسهال مسهل لطیف وتسکین اخلاط بدن وتبدیل مزاج باغذیه واشربهٔ سابه وتناول چیز نیکو بوی بدن را خوشبو گرداند مثل نوشادر وداذی فوافل مشمش وانبقول کرفس بعد ازان شستن بدن ومالش او آماس وشب وبرگ سوسن صندل وطلا آب نیلوفر ونمام ومرزنجوش وبرگ سیب کنند **بعضی** متاخرین مینویسند که درصنان بارسال زلو در سرماه لازم گیرند تا مادّه جمع نشود که باعث عفونت گردد واستعمال ادویهٔ مطیب مثل جوهر لوبان که بالخاصیت در اصلاح وتلطیف فضلات ردیه مفید ست کرده باشند ودیگاه گاهی از نضماد ات قابضه وادویهٔ مقوی جلد تا از قبول مادّه باز مانند وادویه که در ازالهٔ عفونت مخصوص اند بکار برند واغذیهٔ جیدهٔ المضم وصالح الکیموس را غذا کنند تا خلط ردی زیاده نشود واین جب خیلی سفید ست گل سرخ برگ مورد زرورد اشنه هریک نه ماشه مازو سه عدد سفیدهٔ کاشغری مرداسنگ آهک آب نادیه هریک هشت ماشه صندل سفید سنبل الطیب گل ختمی لیاهرواحد یکتولچه همه را در گلاب صلایه کرده جهار برابر فندق بندند دیهر روز سه چهار بار بآب یا گلاب سوده ضماد سازند ودرگلاب ریحان وخارشتر درسرکه وآب جوشانیده در روز چند مرتبه بغل را بدان بشویند وبگذارند بعد بوی میان انگشتان این ذرور بکار برند توتیای کرمانی مرداسنگ گل سرخ گل ارمنی پوست انار کوفته بیخته بسرکه تر کرده خشک نمایند ونرم سوده باستعمال آرند واگر بوی جلد سر بسر کودکان وپیران باشد بدین دوا پوست درخت مازو وجوزالسرو کوفته نرم کنند وبرسر مالیده باشند وگویند که درصنان بهتر آنست که اول فصد کنند بعد به جهت تعدیل مزاج سکنجبین ساده ولیمونی وشربت تفاح وکدر وانار ین وسیب وتمرهندی هرچه ازینها میسر شود در گلاب وعرق بهار نارنج وبید مشک صندل وشقاقل ونیلوفر وعنبر وعود متقبول ودارچینی وقرنفل وهندوحمام متواتر در سر مزاجان وفصل سرمایی مفید ست وهمچنین غسل بآب سرد مگرمزاجان ومحرقه گرم وضماد مرداسنگ وگل سرخ شود در گلاب آبگشته بسیار نافع ست وهمچنین خاکستر مورد در گلاب واغذیه کم فضله وخوش گوار

دهند مانند گوشت بچهٔ بز و دراج و لوه و بچهٔ مرغ بنان گندم سبوس دار و ترک خوردن چربیهای مضغه کنند

هزال مفرط

یعنی لاغری بسیار و اسباب این نگونه هست یکی قلت غذا کما و ادهٔ فربهی ست و عدم وصول بدل ما یتحلل پس بدن بکاهد دوم کثرت تناول غذای لطیف که از ان در بدن خون رقیق تولد کند و از غایت رقت زود تر و بیشتر تحلیل یابد و بدن بهره نیابد سوم اقتصار بر طعامیکه از ان خون نیک تولد کند و طبیعت آنرا جزو بدن نسازد چهارم ضعف قوت متصرفه در غذا چون قوت ماضمه یا جاذبهٔ اعضا بسبب فساد مزاج اعضا بنوعی از انواع سوء مزاج و بیشتر این بسبب سوء مزاج بارد بود یا بسبب سکون بسیار و ترک ریاضت که بدان بسبب قوت جاذبهٔ اعضا چون خفته گردد خصوصاً اگر طبیعت را عادت ریاضت و حرکت باشد که قوت جاذبه بمونت آن غذا را جذب کند چون آن عادت را ترک نماید غذا را جذب نکند بنتیجه آنکه طبیعت خون را که در بدن پیدا شود کاره باشد بسبب امریکه خون را بسوی فساد متغیر گرداند و بدا عاث آن طبیعت ازان بغض نماید و خون صفراوی کاره تر از دیگر اخلاط مائی بود و ششم آنکه دراحشا آفتی باشد چنانچه در جگر یا در ماسار یقا سده افتد و بدالسبب غذا با عضا چنانچه باید نافذ نگردد یا طحال بزرگ شود و یا جگر مزاحمت کند و خون بسیار ازان بخود کشد تا بهرهٔ اعضا بدان نرسد یا از جگر سودا جذب نماید و بدا سبب و بسبب ضدیت پسر جگر قوت جگر را نیز سست نماید و مزاج او فاسد شود و در توزیع غذا فتوری روی نماید هفتم آنکه کرم دراز دحب القرع در معده و امعا متولد شود و از طعامها هرچه خورده شود غذای خود سازد و بدا لسبب اعضا لاصیب تمام نرسد هشتم تنگی مسام و منافذ غذا بسبب اسداد آن از اخلاط و انطباق آن از اکثار ذکر سوداویگر مای مفرط این فعل کند یا دوام رباط مسد و مسام و مجاری پس غذا دران منجذب نشود و گل خوردن و غلبهٔ خشکی از اسباب آن باشد نهم کثرت تحلل پس انچه از غذا بسوی اعضا منجذب شود ثابت نماند بلکه متفرق گردد چنانچه بسبب کشادگی مسام و از ریاضات سر انجام و عموم و کثرت جماع و امراض محلله عارض شود دهم تشخیص هریک ازین اسباب مذکوره وجود آن سبب ست و بدانند ابدانی که در زمانهٔ اندک لاغر شوند فربهی بسوی ایشان در زمانهٔ اندک عود کند و آنانکه در زمانهٔ دراز لاغر شوند بمدار ایحال فربهی باز آیند و در زمانهٔ دراز بسبب ضعف قوت آنها از استعمال غذای کثیر و عدم قدرت تصرف دران و قابل ترین ابدان برای تسمین آنست که جلد آنها سست و قابلتر برای تمدید باشد و آزار انچه انسان را محتاج بمفرت از لاغری گرداند آن ضعف ست بسبب شدت انفعال از گرمی و سردی و از مصادمات و مصاکات اشیای صلب و از انفعالات نفسانی مثل غم و هم و غضب و از تعب و بیداری و از استفراغ و جماع و ایضاً غذای او در رگهای او محتبس شود و نافذ نگردد پس عفونت پذیرد و فربهی را نیز مضرتهاست که مذکور گردد و فربهی معتدل چون مفرط نگردد مذموم نیست مادام که فربهی مضر خود پیدا نکند مذکره نبود زیرا که حیات بحرارت و رطوبت ست لیکن واجبست که احتیاط این نیز کنند و طریق افراط را مکروه دارند و اگر چه آفت ظاهر نشود **الناگی** گوید که هزال در اهل اقلیم اول و ثانی غالباً جبلی بود مثل سمن در اقلیم ششم و هفتم بعده آن یا مزاجی باشد مثل آنکه نزد استیلای مرهٔ صفرا و مرهٔ سودا بود و یا یکی ازان هر دو اگر چه بلا احتراق باشد و یا عارضی باشد و اسباب موجبهٔ آن بسیار ست یا غذائی بود و آن سه قسم ست یکی قلت آن دوم لطافت آن مع وسعت عروق سوم رداءت آن که برای اخلاف و تشبیه صالح نبود و یا بدنی مثل ضعف اعضا و قصور قوای آنها از جذب غذا بسوی آنها و یا نفسانی باشد و اعظم آنها هم ست پس غم پس اهتمام بمثل سیاسات ملکیه و مناظرات علمیه و تحصیل مثل اموال و یا خارج از هر سه اسباب کوچک مثل فراط در ریاضت و مثل حمامی از ضماعات محلله و ازین قبیل ست وجود دیدان بعده هزال یا طبیعی ست و علامتش قدرت بر جماع ست و نشاط و صحت اعضا و استای عروق و بامر ضیست و علامتش سقوط قوتها و جفاف و رقت شعرست و موجبات هزال مطلقاً در بحث مفرط مذکور گردد **علاج** اول ازالهٔ سبب هزال هرچه در مقام هر واحد مسطور ست و بعد از زوال سبب اشربه و ادویه و اغذیه مسمنه استعمال نمایند بسبب حاجت و جهت جذب غذا باطراف و ظاهر بدن بحمام رفتن و با آب گرم بدن شستن نفع دارد و بعد استحمام روغنهای مرطبه قلیل القدر

لاغری ضعف طبیعی
لاغری بسبب ضعف قوت جاذبه اعضا از غذا
لاغری بسبب ضعف قوت ماضمه
لاغری بسبب سوء مزاج اعضا
لاغری بسبب سوء مزاج اعضا
لاغری بسبب سوء مزاج اعضا
لاغری بسبب سوء مزاج اعضا
لاغری بسبب سوء مزاج اعضا

بسمالند و درین باب حاجاهای گرم لطیف پوشیدن و بارام و سکون کوشیدن و عطریات بوسیدن و بعیش و بازی گذرانیدن و با معشوقه مورد بالکلی احتراز بشرط قلت جماع اگر تمام دارد و کثرت تغذیه و استعمال ماء اللحم و ماء الجبن و ماء اللحم و اکل فواکه و خواب معتدل و اختیار ریاضت قلیل بسبیل تدریج و معجون الذهب و طبوخات و شیر و برنج و شکر بسمسم ست و ازاغذیه که مخصوص باین کار ست هریسه و حلیم و کله و بانجه و گوشت طیور مسمنه چون مالیان و بلدالکبک کباب ساخته و نان سمید و اشال آن هرچه مطیب و مغلظ و جید الکیموس ست و در تناول اغذیه رعایت هضم واجب دانند در صورت گوشت بره و بزغاله بهترین اغذیه ست که ثقل ندارد و بدن فربه میسازد و تکثیر غذا بنهایت مؤثر ست بشرط هضم بالجمله چه در دوا چه در غذا رعایت معده ضروری دانند و بحسب احتمال ادویه و اغذیه استعمال فرمایند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** که بدن را فربه کند چون زرد چوبه بقدر از شش درم تا پانزده درم با شیر بجای آب و بشربت سیب هر صبح در زیادتی نور قمر قبل و فعل حمام بخورد و بعد خروج از حمام شوربای مالیان یا شوربای لحم گوسفند بنوشد تسمین نیک کند و مجرب سویدیست و شرب آبیکه تخود در ان ترکرده باشند نیز در تسمین بدن مجرب اوست و کذا نوشیدن آب آهن و کذا شیر زنان محرر خود دانسته گویند که گیرند پنج لفاح و قطعهای او جک کنند و بگیرند مویز دو در دیگ اناخته از آب پر نمایند و در ته دیگ دیگر سوراخ بار یک بسیار کرده بر دهن دیگ اول نهند و بآرد دموی هر دو را وصل کنند و بگیرند مویز دو در دیگ ثانی یعنی سوراخ دار انداخته سر آن نیز بآرد دموی بندکنند و زیر دیگ اول آتش معتدل نمایند تا آنکه آب فانی شود پس مویز گرفته خشک کرده هر روز یک مویز بخورند که در تسمین تجربه کرده ام و ایضاً از تجارب خود دانسته که دوا می مسمن اینست اول ماه تا چهارده روز در زیادت نور هلال استعمال کنند که بزودی فربه گرداند و دوا اینکه برای فربهی شخصی مرتب سازند واجب ست که در خوردن اندک اندک بسیار ازان کسی دیگر را شریک نگرداند بلکه هر کسیکه برا سم او مرتب سازند آنرا بخورد و تحیل کند که آن روبیدگی ست در مروع میروید و اکثر برگ او سه عدد میشود آنرا گرفته آب او بیفشرند و هر اردهٔ فربهی کند صد درم ازان آب با یکنیم اوقیه شکر عراقی خورده که اسهال خوب می آرد عقب آن فربهی نیک پدید آید و بوی این روبیدگی مثل بوی خیار میباشد و مجرب او ست و شیر بز تازه و لبا و شیر گوسفند و امتصاص اناشیرین بعد طعام و خوردن نان تازه و خوردن مویز و کذا پست جوشکر و کنجد مقشر بشکر برابر کثیر و اختلاط آب سبوس گندم را دو اوقیه فربهی و تحوردن بوزیدان در حریره و در سفوفات مسمنه و کذا حب قلقل و کذا مسکه و مالش آن و کذا کرسنه بریان سوده بعسل آمیخته هر روز بقدر جوزه و کذا بیخ سیر و ج تا نیم درم و کذا قمع و کذا مغز حب الحلب و کذا اسفیل هندی و کذا اصفع بادام و کذا حمی العالم بامصطکی و انیسون آمیخته و کذا فوه الصبغ و کذا تمر نجبین بدن اطفال را و کذا ازازت با خرزه بعد خروج حمام و کذا اسفاناخ طلا و کذا شقاقل و کذا سمیر گند و نشاسته بشیر تازه پخته و کذا لعبت بربری و کذا دار فلفل و کذا املوط و کذا امو نیاکوم و کذا حلبه بآرد گندم پخته و کذا سورنجان و کذا مقل مکی و کذا ابریشم و کذا قنطوریون دقیق چون استفراغ بدن بدان نمایند و کذا لحم ورل و شحم آن و کذا هلیون و کذا مویز و کذا عنبر و کذا اصفع عربی و کذا اکستیرا و کذا کرم قرمز خشک سوده سه درم با جریره آمیخته و کذا تخم شاهسفرم و کذا اسد و کذا تخم بادنجبویه و کذا طلا و کذا حریرهٔ گندم با جب الزلم سوده آمیخته و کذا لحم اسفیدباج و کذا حریرهٔ پیه بز آرد سفید و کذا نان گندم نو و کذا جیم شیر تازه و کذا اسپرغم و کذا حب البلم و کذا ارزغن خشخاش هر واحد سمن بدست و بقول ملکی وغیره اگر تودری را در اب یکشبانه روز تر کنند بعده در خرقه کتان بسته در آرد گندم نهاده نان او در قرن بپزند بعد ازان برآورده و باریک سابیده با آرد سفید و شکر کهنه بخورند فربه گرداند و بقول اسرائیلی اگر تقوع عدیه هفت روز بنوشند بعده قرص سبر و مستعمل در دق استعمال کنند بعده دوغ گاو تازه روز بنوشند بعد ازان دوغ دبان سفید خشک کوفته بست روز بخورند بدن را فربه و لون را حسین گرداند و بقول رازی بریخ بشیر تازه پخته بشکر خورد ان بدن را فربه کند و بقول ابن ماسویه آرد با قلا و آرد تخود بشیر گوسپند پخته بشکر خورد ان مسمن بدست و بقول هرمس آرد سفید بشیم یا الیه آمیخته مالیان را بخورانند تا خوب فربه شود و بعده ذبح کرده سرا و بریان کرده بخورند دیگر هیچ بر او دگذاخته بپست و شکر بدان آمیخته مالیان بخورند و روغن آن بنوشند و دیگری راشریک درین انسازند خوب فربه گرداند و بقول مارینی اگر خصیه بز نر در روغن خشک کنند تا شل سویق بهمان دسابیده آرد عدس سفید ده چند آن بیامیزند و همه را در روغن گاو بپزند و دران اندکی تانخواه آمیخته بهمرد

له زیرا که خوردن مخلفات با قصور هضم مهلک مقصود ست و از ادویه مطلوب فربه ساختن بدن ست

پنج درم بجوشند بسرعت فرو گردانند و آنگاه زرشک و تخم کاسنی کوفته هر واحد پنج درم هذه کوفته ده درم همه را در آب گرم میخسانند روز ترکنند و صبح صاف کرده با قند شکر عراقی چهل روز متواتر بنوشند فربه کند و از مجربات ابن علی ست و اگر حرمل را در آب ترکنند و دران آب گندم تر نمایند و آن گندم را بما کیان بخورانند و بعد فراغ گندم ما کیان را ذبح کرده بخورند زود فربه کند و بقول شریف اگر ما کیان را کرمی که از قز جدا شود بخورانند تا فربه شود پس آنرا ذبح کرده بخورند خوب فربه شوند و حیوان عوض کرم قز خوراینده جریان مرغابی بآرد سرشته بما کیان نوشته حریره مسمن بدان بخود سفید در شیر تر کنند تا شیر را جذب کند پس خشک سازند و بست درم پاره درم ازان بگیرند و بریخ و کشک جو و گندم هر یک دو درم و نان سپیده خشک ده درم همه را کوفته بپخته در شیر بپزند حریره مانند و بقدر شیرین کرده میل نمایند در چند روز نفع کند **دوائیکه** برای تسمین از مجربات اوستاد مرحوم ست مغز بادام نشاسته کیتر اشک سفید ساده کوفته بپخته بقدر یکتولا بخورند بعد ده شیرگاو که دران ثعلب مصری و فاربجل جوشانیده باشند بنوشند **ایضاً** از تکمله هندی اسگند کنجد سیاه مقشر هر دو برابر بکوبند و قند سیاه برابر سه رود آمیزند و قدری ادرک نیز بار کنند و تا ده درم هر روز بخورند و بعضی موصلی بجای کنجد آمیخته و با شکر سفوف کرده نه درم با شیر گاو میخورند **روغن مسمن** تالیف حکیم عماد الدین محمود بیخ بنفشه دو درم مغز پسته مغز حب الصنه مغز پنبه دانه مغز بادام شیرین هر یک سه درم مغز فندق مغز اجگاج مغز هندیانه هر یک چهار درم مغز چلغوزه و مغز حب الزلم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو کیتر اهر یک هفت درم مچیخی ده درم موم کافوری پنجاه درم روغن دنبه تازه صد درم علی الرسم مرتب سازند و بعد رفتن در حمام و کشیدن کیسهٔ آن بر بدن در زمانیکه هنوز حرارت حمام باقی بود بمالند و بدن را از پارچهٔ پشمی پوشیده دارند **سفوف** مسمن اسگند موصلی سیاه موصلی سفید هر سه مساوی درده چند شیرگاو بیزند چون شیر جذب شود خشک نمود سفوف سازند و شکر برابر آمیخته هفت درم با شیر یازده گاو خورده باشند **معجون مسمن** کبیر تسمین مجرب نوشته تودریین تخم خشخاش سفید هر یک پنج درم حب المحلب بنجمیل قرفدار یعنی شقاقل هر یک سه درم حب الصنه نوبدان جوزجندم حب القلقل مقشر هر یک یکدرم مغز انار جیل مغز بادام مغز پسته مغز فندق مغز کرگان مغز چلغوزه هر یک هفت درم ادویه کوفته بپخته با سه چند همه عسل مصفی مقوم بسر شند و در آخر اندکی عنبر اشهب و مشک تتبی اضافه نمایند و این دو اصلی باه نیز ست **مسمن عجیب الفعل** تسمین از حکیم علی بگیرند مغز بادام شیرین و جوز هندی فائق و مغز فندق و مغز پسته و جوزجندم مساوی و گاهی هموزن یک جزو نشاسته و نیم وزن کیجز و کتیرا اضافه کرده میشود همه را نرخ سایه در دو چند همه شکر سفید فائق آمیخته بار دیگر بسایند و از جمله بقدر ده درم یا کم و زیاده حسب مزاج گرفته با یک طسل شیر تازه جوش خفیف داده بنوشند سر روز یکبار یا دو مرتبه و تا چهل روز بر بین مواظبت نمایند که این هزال زائل کند و بسهولت فربه گرداند و انزال در بست روز ظاهر شود **ایضاً** بگیرند عناب و مویز و هر دو را در آب نیک بجوشانند پس افشره صاف کرده بپزند بعده مغز بادام و خشخاش سفید و مغز تخم کدو و صمغ عربی همه بریان کرده سوده اندازند و باز اندکی بجوشانند و در روغن بنفشه و روغن بادام یا کما فربه آمیزند و بجوشانند تا همچون حلوا شود پس گلاب بران پاشند و بجنبانند تا روغن جدا شود آن حلوا بخورند و آن روغن بر بدن مالند و بعضی روغن را جدا میکنند و صرف آنرا میخورانند **اقوال اکابر** شیخ مینفرماید واجب ست که نظر کنند که کدام سبب هزال مریض از اسباب هزال ست پس علاج و ازالهٔ او کرده شود مثلاً اگر غذا غیر مولد خون غلیظ قوی باشد اختیار نماید و اقتصار نکند بر غذائیکه خون محمود فقط پیدا کند چه گاهی رقیق سریع التحلل پیدا شود و اگر قوت جاذبه در اعضا کسلان باشد تحریک و تقویت او نمایند و نگاه بسوء مزاج نکنند اگر باشد تبدیل او نمایند و مالش بدن بعد بیداری از خواب از منبهات قوت جاذبه ست و گاهی احتیاج بمنع غذا از جانب دیگر و جذب او بجانب هزول افتد چون هر دو جانب مختلف باشند مثل آنکه یکدست لاغر بود و دیگر فربه پس احتیاج شود به بستن فربه مبتدی از اسفل بستنی غیر شدید الایلام بلکه بقدر یکه مجاری را تنگ کند و غذا را از نفوذ منع نماید و بموضع قسمت رجوع کند و بجانب دیگر جذب شود و جاذبه بمالش تنبیه یابد و خصوصاً بروغن مثل زیت بادنج مومگرم کرده بدلک غیر مخفف و هر گاه عضو ملتهب شود ترک نماید بعد ازان اعاده کنند هر گاه ساکن شود و اگر منافذ منسد باشد بگشایند و اگر بدن شدید الاکتناز بود و بدن السبب مسام منسد باشد بتطلیب لرخای آن نمایند و اسخان بمسخنات از تمتعات و حرکات بدنی و نفسانی کنند اگر سردی تخفیف او

کرده باشد و تبرید و تطفیه کند و کزوار باشد و بهترین چیزیکه بدان تسخین عضو غیر قابل فربهی بسبب سردی کنند آنست که دلک نمایند پس بدان دوای گرم نهند و اگر بسبب هزال طحال باشد معالجهٔ طحال کنند و اگر هزال بسبب دیدان باشد قتل و اخراج آن هم کنند بدانچه در باب آن مذکور شد و تا آسایش و تنعم و بستر نرم و سکون در سایه و نشاط و تعطیه و نوشیدن آب سرد اختیار کنند که این قوت طبیعی را بسیار قوی کند پس بتصرف او در تغذیه و دفع فضول نیک گردد و این مبدأ اسباب فربهی ست و از مسمنات خوردن شراب غلیظ و طعام جید الکیموس قوی مولد خون متین ست چون بهضم شود و مثل هر اندام و جزو ازات و بریخ بشیر و گوشت بریان بسبب آنکه در ان از قوت لحم محتبس بود گوشت سخت پیدا کند و اما لحم مطبوخ گوشت سست متفسخ غیر ثابت پیدا نماید و گوشت بط فربه و گوشت ماکیان همچنین و گوشت کبک دری همچنین باب بلیغ المنفعت ست و همچنین البوب شکر و حمام بعد طعام شدید الجذب برای غذا بسوی بدن و مسمن ست لیکن صاحب او در معرض حدوث سدد در جگر و بخصوصا چون طعام او طعام صاحبان طالب فربهی باشد و کذلک سنگ گردد و شانه کثرت نماید در هر کسیکه این سه را بود و اولی کسانیکه این سدد و سنگ ایشان را کثرت نماید کسی ست که در خلقت تنگ عروق باشد و هر کس چنین نیست و ایشان چون ثقل در جانب راست یعنی بر پهلوا حساس نمایند مفتحات سدد را که معروف بنوشند و قبل طعام ایشان را بسرکه و عسل و سکنجبین بزوری میاشامند تا آنکه ثقل زائل شود و بستر حمام نرم ست مسمن برای اکثر مردم و خصوصا کسانیکه ایشان در حال مثل ذبول باشند و باید که استحمام مرا اول هضم باشد اعنی چون طعام از معده منهضم رسیده باشد مگر در اشیاء یا عیانها و برای مزاجهای دوغ مرتب از رائب غیر ترش دهند و از حیلهای تسمین حبس خون بر عضو ست به بستن عضو که بمقابل او در جانب دیگر باشد چنانچه سابق تذکار آن کردیم و زیر عضو بهند تا جائیکه غذائی بسوی آن می آید چون فربه باشد یا فربهی او غیر مطلوب بود مثل ساعد چون لاغر بود و کف سلیم باشد پس نزدیک رسغ ببندند و یا عضد چون لاغر باشد و کف و ساعد سالم بود پس نزدیک مرفق از اعلی ساعد ببندند و از مسمنات آنست که تعلق بریاضت دارد و آن بر سه نوع ست لین بطی بست و همه این معتدل باشد بعد ازان سریع خشن قلیل معتدل در صلابت و لین و خصوصا دلک چنانچه بیان کرده شد تا آنکه جلد سرخ گردد و بعد ازان ریاضت باعتدال کنند و استحمام قصیر نمایند پس مسح بدن او کنند و مالش بدلک یا لبس نمایند بعد به استعمال لطوخات مسمنه کنند و اکثر آن روغنهای شیرین بود باندکی موم اگر احتیاج این باشد بسبب کثرت تحلیل بدن و تبدیل آب و هوا از نزدیکترین چیزیست که رعایت آن واجب بود چه گاهی هزال بسبب اینها باشد و از مسمنات لطوخات ست که بعد تحریکات اعضا و تحیرات آنها استعمال کرده میشود مثل زفت تنها اگر بسیار سائل بود یا در روغنی گداخته بقدر یکه آزار سائل گرداند برای لطخ و گاهی تنها که قریب از آتش کنند بر جلد استعمال میکنند تا آنکه بگدازد و بعده بچسپانند و دوا چون سرد شود که این جذب غذا بسوی عضو کند و در ان حبس او نماید و قوت جاذبه را تنبیه کند و سردی را زائل گرداند و اگر بسبب ضعف قوت یا انسداد مسام در جلد باشد و از زالزو جبت و تونت دهد و مسام بران مسدود سازد پس تنبیه قوت جاذبه کند و هر قدر که جزوی از عضو متحیل شود و باقی ماند تحلیل نشود و واجب ست که در تابستان یکمرتبه در روز یکه استعمال کنند استعمال نمایند و در زمستان دو مرتبه و نظر کنند در گرفتن دوا از عضو و ترک بران بسرعت که از سرسخ گرداند منفعت آن ادویا بطوی آن پس اگر درین سرعت کند در ترک او بران مبالغه نکنند بلکه بسرعت آنرا بردارند بلکه گاهی کفایت کند که آنرا بردارند هرگاه بچسپانند گرم و آن سرد گردد گاهی نفع کند تقدیم دلک سریع خشن صلب بر زفت بعده طلا کنند و یا بشبلخ خیرزان بزند مسوی و خصوصا بروغن چرب کرده بصفرات تا آنکه سرخ گردد و منتفخ شود بعد ازان توقف کنند بسرآنکه زیادتی در دلک و ضرب تحلیل کند بعده زفت بر آتش باعتدال گرم کرده بچسپانند پس هرگاه منجمد شود و سرد گردد دفعهٔ بردارند و بهتر آنست که قبل زفت بران آب سائل بحرارت و اندک لذع بریزند بعده زفت بکار برند و آبهای گرم بتی و قیری نیز جذاب غذا بسوی ظاهر ست جالینوس گفته دیدم که نحاسی با این تدبیر غلام لاغر اناث و عجز را فربه ساخت پس سیرین را در مدت اندک فربه دید و دیگر که راهبت از زفت کند بدل او روغنی از روغنهای مسدده باندک حرارت استعمال نمایند و اگر آب سرد استعمال کنند

آزموده کرمانی

واحتمال او بر همه بدن یا بر عضو کند بعمل آرند و بسترا وقات برای این وقت بدارند لیس طعوم در نجذ بست پس قریب بست که قوت احالهٔ او بخون گزارنده دو نیست که از علاج بگریزند چون طول کند و فایدهٔ نشود بلکه لازم مست که مواظبت بران نمایند بخر قما و بخیتن آب گرم پس بدلک از مست پس نرفت و گاه احتیاج بجذب خون بغیر دلک بادویهٔ محمره مثل عاقرقرحا و کبریت و مثل نانسیا افتد و از اعضا بعضی اعضائیست که در تسخین آنها احتیاج بغذا زیاده تر از معتاد افتد زیرا که بیشتر از معتاد از ان تحلیل رود و آن محتاج برای سمن بسبوی فضل باقی باشد لاسیما که دلک تحلیل کند **والکندر** دارد بسکنیم او دویهٔ متنمه را و ما او دویهٔ متنا و له پس عرض دران از قوای او دویه بهضم و حبس غذا در معده و در امعا اندک بقوت ماسکه ست و تنفیذ او در عروق و بسوی جهات کبد و این فعل مدرات معتدله کنند و خصوصًا چون در طعام و بعد آن بمدت اندک آنرا بنوشند بعد ازان احتیاج شود و باجماد او در عضو و این فعل او دویه بمبرده و مخدره که مثل بنج و مانند آن داد و یه با لنخاصیت و آن اصل قویست و از انجمله برای معتدل مزاجان اینست که بگیرند مغز بادام و فندق مقشر وحبهٔ الخضرا و پسته و شهدانج و حب الصنوبر کبار و بمسل حرشته بنا دق بقدر جوز سازند و هر روز ازان پنج حبوب تا سه عدد بنوشند و بالایش شراب بنوشند کز این تسمین و تحسین لون و تقویت باه کند **ایضًا** دوای جید مسمن و محسن لون بگیرند یک مکوک آرد سمید و پنج مثقال از زروت و بر دخن گاو هر دو را لت کنند و ازان اقراص ساخته صبح و وقت خواب بخورند و بگیرند بادام و بندق مقشر و حبهٔ الخضرا کنجد و خشخاش مساوی کسیلا نصف بکنجد و فانیذ هموزن جمله بهم صبح و وقت خواب تا بست درم بطریق سفوف بخورند **ایضًا** از کندی بگیرند پنج کیلچه از خروع مقشر و بار یک بسایند و بران دو طل شیر تازه انداخته بار دگند م بقدر حاجت بسرشند و ازان اقراص طولانی یا مثل قرص نان کشیف مدحج کوچک از پنج پر شرط زده تا سوراخ نشود بسایه نهر قرص بقدر او قیه یا نصف نان بپزند و خشک کنند و هر روز دو قرص سوده بخورند **تدبیر جید** برای هزال حادث بسبب خوردن گل و سدد نواحی جگر و زردی رنگ بگیرند مویز جید و بران چهار وزن آن آب انار ترش بپزند تا بنصف رسد و بر بر تفیر مویز دو طل خبث الحدید یک کف ناخنه و یک کف شکر و یک کف صعتر اند ازند و چون در دو سه نوبت بجوش آید صاف کنند و بر باستا مقدار نیم رطل ازان بنوشند و بعد سه ساعت نان بکامخ کبر و گند نا بخورند و بالای آن نبیذ قوی بقدر یک طل نوشند بعد ازان چون هفت ساعت بران بگذرد گوشت فربه بخورند و بنبذ سند تا سه رطل بیاشامند که این در قوی مزاجان از مهر و لان فعل عجیب کند و رنگ نیکو گرداند و بایگیرند کتیرا و تخم خشخاش و جوز جند م و بهمنین و کبر و کبر یا و زنجبار و مغاث هر دا حد سه درم و نیم و کوفته در روغن گاو بریان کنند و بوزن دو من پست گندم بریان اندازند و هر روز از جملهٔ آسی درم بگیرند و ازان حریره بشیر و روغن و شکر ساخته بنوشند و بعد آن استحمام خفیف نمایند و بایگیرند مغاث پنجاه درم و خرنوب بست درم و کتیرا چهل درم و زرنباد سی درم و کوفته بیخته بگیرند مثل ثلث همه زان سمید و نیز مثل ثلث آن بادام مقشر و البیضا مثل ثلث آن شکر سلیمانی و ازان هر روز نوزن بست درم در شیر گوسفند و افشرده انگور بر دا حد یک طل بگیرند و ازان حریره ساخته بنوشند **و مفرد مسمنات معتدله** لبوب بست و آرد نا گوزگندم و کسیلا خصوصًا بپست که ازان با وجود این نفع نفوخ بیست بشکند و حب السمنه لیکن این در معده تا دیر میماند و مغاث زرنباد و همنین جمیع ادویه محرک منی مثل بلبوس و گندنا و کرسنه و لوبیا و آزاد ویه که قریب خواص است اینست که پنج مکس عسل و خشک کرده بسایند و از ان بسویق آمیخته بنوشند و ازین قبیل برای محرورین از تدبیر جید اینست که بگیرند دوغ خیرات شیرین که جمود او بشدت نباشد و نه ترش بود و دو ساعت بگذارند تا نافذ تر و خفیف تر گردد پس مهرول آنرا نیم طل بنوشند و بران سه ساعت توقف کنند تا آن مهضم گردد بعد ازان بموزن او مرتبهٔ دیگر بنوشند تا عشا طعام نخورد و غذای او پخه یا کیان فربه باشد و اگر مستحیل شرب شراب تقیق ابیض الح بنوشند و اگر قبل عشا بر ین استحمام نماید و قدح نبیذ رقیق صاف بنوشند بعد ازان خارج شود و طعام شب بخورد بهتر باشد **و دیگر** بگیرند منخد و در شیر گاو یک بار روز بخیسانند و اگر تجدید شیر بران کنند و اکثر ازین دران ببرد و جائز بود و دیگر بگیرند پنج نشسته سفید و تخم خشخاش کوفته و گندم و جو هر یکی هر دا حدی درم فنان سیده خشک و شکر سفید هر دا حدی درم بادام مقشر پنجاه درم و همه را جمع کرده هر روز سی درم ازان بشیر تازه و یا روغن گاو و بیزند و بنوشند و بعد آن در آبزن بقدر تحمل آن استحمام نمایند و بگیرند دو رطل شیر تازه و یک رطل آب و بهم بیامیزند و بجوشانند تا آب برود و بران یک او قیه فانیذ و یک او قیه

روغن گاو یا روغن گنجد انداخته یکجا بجوش داده بنوشند و یا گیزه آرد نخود و باقلا و جو و برنج مساوی هر دو مثقال شیر خشتی شان سفید مثقال هر دو را صنیر جزو کنند کم کوفته کنجد مثقال نصف جزو شکر دو جزو جوهر بستیر گوسفند ساخته مصبر بنوشند و یا گیزه بزرالبنج در آب غرب بجوشانند و ازان آب بقوت صاف نمایند بعده در سایه خشک کنند و در میان آرد سرشته در تنور پخته نان پزند و هر گاه برنج گردازان نان برآورده آن تخم را بسایند و دو مثقال در یک طل قیمت معمول آن کنجد و خشخاش انداخته صبح و شب کف اول نخم نرش

دوای عجیب

بگیرند بزرالبنج و یکشبانه روز در آب تر کرده بشویند و خشک کرده روغن گاو خوب لت کنند و بریان کنند بمقدار یکه سایيده شود و بران چهار وزن آن آب انار مقشر و همو زن آن جوز و شل آن شکر انداز ند و ازان وقت خواب بیخ درم بخورند و ایضاً محرورین را کاکنج و عنب الثعلب گاهو قوت و گوشت بکبک فربه کند و مردم بسیار لاغر مفتقر از بمعالجه مرطبه که در باب ق و رباب بیس معده آنرا ذکر کردیم بپس بدان رجوع نمایند و ایضاً انچنین مردم را باید که طلا زفت کنند در هر سه چهار روز یکبار بطریق معلوم و منجمله آن برای هر دو این قسمیه هست بگیرند خربق سفید تودیرین تخم خشخاش هر واحد دو درم بورق حب الصنوبر هر واحد سه درم حب السمنه چهار درم سورنجان بزرالبنج عاقرقرحا خولنجان بهمن سفید هر واحد یکدرم کسیلا بیخ درم گندم سفید یک مکوک و گندم را در شیر تر کنند چند بار بالیده شود پس در سایه خشک کنند و بریان کرده سویق آن بسازند و همه را آمیخته بران روغن گاو دو قاشق بریزند و ازان هر صبح ده درم و هر شب ده درم بخورند و با لایش شیر بنوشند **دیگر معروف** حرف سفید آرد نخود آرد باقلا نا نخواه هر واحد یکجو ذکسیلا دو جزو زیره سیاه و فلفل هر واحد نیم جزو سنبوسه با آب سرشته نان و در تنور بپزند و خشک کرده با همچند آن نان سپید خشک کرده سیاه زیره و هر دو را زان جمله بشیر سازند و یا در شوربای چوزه مرغ فربه اعمل کرده قبل طعام بخورند **شراب جید** برای ایشان بگیرند کسیلا بیخ درم و دو درم و طل شراب خوشبوکه دران ترشی نباشد یکهفته بگذارند و سه قدح از ان صبح و شام دو وقت خواب هر وقت یک قدح بنوشند و اگر اتباع او سویق کنند نفع بخشد و لعبت بربری در سویق ایشان را شدید النفع ست تسخین و ترطیب آنها کند لیکن آن شدید الحرارت ست و از ایشان اصحاب بپس را معالجه بعلاج فربهی هر طبایع معلومه و تدبیر هر قوقان نمایند بعد ازان تدبیر کیکه بپس او حرارت آورده باشد بتدبیر محرورین کنند و آنکه همراه بپس او سردی باشد بتدبیر ارباب دق شیخوخت پردازند **واما حقنها** پس هر حقنه مسمن کلیه شیر گوسفند و مانند آن نافع و خصوصاً چون دران اندک بارزد حل کنند و بعضی ازان مرکب ست که در باب ضعف باه ذکر کرده ام و ازان یک نسخه ذکر میکنم بگیرند سرو غربه و آنرا یاک کنند بعده خوب بکوبند و نیم طل چکنی دنبه و دو درطل شیر بادی جمع نمایند و بگیرند کندم و برنج و نخود هر موسه هر واحد ربع طل بعد از ان که این همه را جمع کنند در آب مهراسا زند و صاف کنند و آنرا و آب آنرا نیز بر اخلاط دیگر و بیمه را بار طبیخ دهند در تموز تا آنکه سرنیز مهراشود و جمله را صاف کنند و از شور بابسه او قیه بگیرند و از سومست دو او قیه و از آرد بادام و جوز هر واحد یک او قیه و بدان حقنه کنند و بران خواب نمایند

در تسمین عضو عضو

مثل دست یا پای یا لب یا بینی یا قلفه یا قضیب پس ممکن در بن آنست که مختص بدان عضو باشد و این از جهت ماکول و مشروب نیست چه این عام ست بدن را بلکه آن از جهت جذب غذا بسوی آن عضو و حبس غذا بران و تحویل او بطبع آن بود و این چنانچه معلوم کرده اند بدلک محبر مخشونت و بادویه محبره پس بدلک که آن قویتر بود و بسختن آب نیمگرم پس طلا کردن بزفت باشد و قومی علق تریه را که آن گرم سرخ ست در قوت زفت مقرر کرده اند در ابتدای این باب کیفیت استعمال زفت معلوم کرده اند و بر بن یا عانت میکند توجه ماده بسوی آن بر بستن راه ازان بسوی غیر آن و با از بقسم غذا ی آن بسوی غیر آن و این همه دانسته اند و بعضی اعضا مختص باعمال اند از اعمال جدیده مثل لب و گوش و بینی و دو غیر این باب مذکور شد و گویند اگر لب و بینی متقلص باشد باید که وسط آنرا بشگافند و جلد را از هر دو جانب بکنند و گوشتیکه در وسط آن باشد و صلب ازان شده باشد قطع کنند تا راه شود و تقلص زائل گردد **جرجانی** میگوید که اول سبب لاغری باید جست و زائل باید کرد مثلاً اگر سبب لاغری بخوردن طعامها بود که ازان خون رقیق پیدا شود و یا خوردن طعامها بود که ازان خون بسیار تولد نکند تدبیر را بگردانند و طعامهای مخالف آن باید فرمود و اگر سبب ضعف قوت باضمه باشد تنقیه

معده و تقویت آن نمایند چنانچه در مقامش مذکور شده و اگر سبب کسلانی قوت جاذبهٔ اعضا بود حرکت و ریاضت معتدل فرمایند و هر وقت که از خواب بیدار شوند باعتدال بمالند و حمام و مالش روغن دافع گرم چنانکه معلوم شد و اگر سبب فساد خون باشد تدبیر موافق کنند و خون را بالفعل صغیر و مانند آن صاف کنند و اگر سبب زردی سپرز بود بکرم دراز حسب الوقوع علاج آن در جایگاهش مذکور شده و اگر سبب تنگی منفذها بود حمام و مالش روغن دافع نرمایند و عرق آور بدند و اگر سبب کشاده شدن مسام بود اسباب آن زائل بایدکرد و در آب سرد باید نشست و باید دانست که نشاط و خوشدلی دکامرانی و جاریه نرم و عطرهای موافق و گوشت بریان و مقرباچون مغز بادام و فندق و پسته و جوز هندی باشکر و مغز خشک همه فربه کنندهٔ و از هر بیضه و گوشت بریان و گوشت کبک گوشت سخت پیدا شود و محرور را گوشت بز غاله و مرغ خانگی فربه و بره شیر مست و جواب نان باشکر و شیر و پنیر تازه تر دودوغ خاصه کز نان دران ثرید کنند و کاهو و برنج و انگور سفید و بادام تر باشکر موافق بود و از گوشت خشک کرده و طعامهای شور و تیز و تلخ و از ترشیها پرهیز باید کرد و اگر چیزی تیز درش مشور آرزو کند آنقدر باید که طبع را خوش کند و معجون مسمن که در قول شیخ گذشت هر بامداد بخورند و اگر کسی شراب خوار باشد بعد از آن اندکی مجوز و صفت حریرهٔ معتدل بخود سفید در شیر گاو و تر کند تا شیر را جذب کند و خشک کند یکجز و از این بخود و یکجز و گوشت چرب و یکجز و نان سیده خشک کرده نیم جز و کشک گندم و سه جز و کشک اول بخود و کشک جو گندم بپزند و اندکی زیره افگنند چون پخته شود نان خشک کرده و کشک را نداز ند و مقداری شیر تازه انداخته بجوشانند تا قوام گیرد بخورند پیش از آنکه حریره خورند او را نیک بمالند چندانکه اندامها سرخ شود و اگر بخز و خشخاش و دو جز و مغز بادام مقشر کوفته افزایند صواب بود صفت جوارش فربه کننده بهمن سرخ و ازرا و نذ و کسیلا و جبة الخضرا و تودری سرخ و زرد و شمار و شونیز و پسته و پست تخود و مغز بادام مقشر و کنجد مقشر برابر بهم را بکوبند و در چند صابهٔ مفسول و بریان کرده سوده بآن بیامیزند و بر روغن چرب کنند و بمالند و بعسل پسر شند شربتی زنان را بقدر جوز با شیر تازه و مردان را بقدر بیضهٔ مرغ با آب گرم

در فربه کردن عضو واحد

این بیشتر بمالیدن و طلا کردن بود و باشد که حیله سازند که عضو فربه را لاغر نمایند یا هر دو بیک حال کنند و این چنان بود که شلاک دست فربه بود و دیگر دست لاغر آن دست فربه را اول عصابه پیچند چنانکه از سر دست آغاز کنند و تا زیر بغل همواره پیچند نه بسیار سخت لیکن چنانکه غذا بازدارد و تا زمانی دست گذرنیابد پس آنگاه بدیگر دست بمالیدن و طلا کردن خاصه بروغن زیت و باندکی موم گرم کرده و مالیدن معتدل باید و هرگاه عضو گرم شود بالش موقوف کنند و چون ساکن شود باز مالیدن شروع کنند تا بدین طریق غذا ازان بکاهد بازگردد و بدین دست آید و اگر مزاج سرد بود زفت رود طلا کنند پس از انکه عضو را بآب گرم بشویند و بمالیدن گرم کنند و غذا بدو کشند و بعضی رفتد را بر آتش دارند تا نرم شود و بر پوست تازه مالند و گرم کنند و بران موضع نهند که می باید و چون سرد شود بردارند و نگاه کنند اگر عضو زود سرخ میشود و زود تر بر دارند اگر دیر تر سرخ شود زود تر بر ندارند و باقی بهمانست که در قول شیخ مسطور شد ابن الیاس گوید که علاجش منع اسباب موجبهٔ آنست و تناول اغذیهٔ مقوی چون الکموس مرتب مثل هریسه و حمیره و عصیده و اغذیهٔ چرب و حلوای کشاله اغذا و لزوم خواب و راحت و خوابگاه بارد رطب و حمام بعد طعام و مالش بروغن بعد بخیتن آب گرم بر بدن تا غذا بسوی اطراف منجذب گردد و قبل غذا حرکت بمشی طویل آهسته و پوشیدن جامهای نرم و ترک جماع بالکل و اجتناب از حموضات و حرکات سریعه و ملاقات لهو و سرود و استماع غنای ملهی و مالش بدن هر روز و قبل طعام اسرع گردد و خوردن طعام در روز دوم رتبه از پخچه فربه کند از حبوب گندم و حمیص و باقلا چون در شیر تازه بپخته باشند با شکر و بادام و فندق و پسته چون بشکر بخورند و پخچه بدن را بسیار فربه کند لحوم حملان و اکیان و بیضهٔ جوش کرده و جوزها و اسفیدباجات کم قوابل کم کردن فصد و اسهال و قلت مصاربت بر جوع و عطش و ترک جلوس و مشی در آفتاب و تناول انگور شیرین پخته و انجیر تر سمنهٔ جید کبدان را فربه کند آرد بادام را با قلا آرد نخود کمک کوفته جمع کرده بشیر و شکر حریره ساخته هر روز بخورند و بعد آن در حمام داخل شوند سمنهٔ دیگر جید بادام مقشر خشخاش سفید مغز بلغوزه حبة الخضر روغن گاو و مساوی شکر سفید کوفته بر روغن ملت کرده بشکر مقوم آب سر شند شربت پانزده درم صبح و شب

سمنهٔ عجیبه

که بدن را بزودی فربه کند بگیرند نخود پانزده درم و در شیر تازه یکشبانه روز تر کنند و خشک نمایند بریخ مغسول و گندم و جو هر دو عشر هر واحد سیزده درم بادام مقشر تخم خشخاش آرد سیده هر واحد پانزده درم شکر سفید یکنیم رطل همه را کوفته بیخته هر روز ازان سی درم گرفته با شیر تازه بخته بنوشند **نجندی** گوید که علاج شایان غموم و هموم کثیره و ترک ریاضت بسیار و تعب و عبور دن طلاوات و سمنهٔ کثیر الغذا بنشاسته و لبوب و مالش بقیر و طیات ساذج بعد استحمام با آب گرم شیرین و کاشش اعضا قبل طعام هر روز تا آنکه سمن گردد و خوردن مسکه بشکر و ماهی تازهٔ رضاضی غیر مالحه و از خواکر خربزهٔ شیرین و نار جیل و بادام و جوز پسته و بندق باید کرد

سمنهٔ جید بادام مقشر بندق خشخاش مغز چارخربزه حب الحنضل هر واحد یکمثقال بروغن گاو تازه لت کرده بجلاب بسرشند صبح و شب پنج درم بخورند

دیگر جید تخم کدوی مقشر سوده یکمثقال آرد گندم پاک دو جزو آرد پنج دو جزو باشیر گاو خوب بسرشند و اقراص دقیق ساخته نان پزند بعده هر صبح یک اوقیه بگیرند و بسکباج یا شیر و شکر طبرزد سفوف بخورند بعده در حمام داخل شوند **سفوف مسمن** کهربا مغاث بهمن سفید زرنباد جوز جندم خشخاش سفید هر یک هفت درم کوفته بیخته بروغن گاو بریان نمایند و با خشخاش نکته قصد درم پست گندم بریان نمایند و هر روزه دو درم با شکر و بادام بخورند **معجون مسمن** گویند که بهتر ازین در بین با مشهود نگاشته تودری سرخ تخم خشخاش سفید هر یک پنج درم حب الملوک بوزیدان جوز جندم حب تلقل هر واحد یکدرم زعفران یکدرم مغز بادام مقشر مغز بندق مقشر نار جیل هر یک ده استار آرد پنج یکمن عسل کف گرفته دو من شکر سفید فاینه هر یک یکمن کتیرا یکمن روغن گنجد یکرطل آرد باقلا آرد نخود هر یک ده استار فاینه و شکر را کوفته بیخته با عسل آمیخته بر آتش نهند تا مخلوط گردد بعده او و یه کوفته بیخته بران اندازند و زعفران در گلاب حل کرده با شکر در پاتیله با تش ملایم بپزند و بران روغن اندک اندک انداخته کفچه زنند تا مثل حلوا گردد بعده با جزای دوا آمیزند و سه روز پنج درم بخورند و بعد آن استحمام نمایند و در نسخهٔ دیگر تودری سفید پنج درم حب الملوک زنجبیل قرفه دارچینی شقاقل هر یک سه درم زراوند ده درم و مغز بادام یکمن و بندق مقشر نیم من باقی بدستور نوشته که عجیب الاثر است

سمنهٔ نافع برای هر مزاج آرد باقلا یکجزو بادام مقشر یکجزو مغز تخم کدوی شیرین دو جزو دو ازان بروغن بادام و آب انار شیرین حریره سازند و اخیه بدن را فربه کند خوردن طعام با ای شراب است الا آنکه صاحب اورا خطر بود اگر تعاید بنفس خود بقصد و اسهال در ماه یکبار نکند و گذاد خول حمام هر شکم سیری **قرشی** گوید که تعدیل مزاج و استفراغ خلط حریف بقصد و غیره کند و متقابلهٔ هر سبب نماید و تقویت قوت جاذبه بسالش بعد خواب کند و خصوصا روغن و حمام عقب خوردن غذا اگرچه افراط تسمین کند لیکن ازان خوف سدد باشد پس حزر ازان بسکنجبین ساده یا زوری کنند خصوصا اگر دران خوف سدد باشد و اغذیهٔ طوالان فربهی بهم غلیظ ست و لهذا در ایشان سنگ تولد کند **دوای مسمن** تخود در شیر گاو ترکنند تا رم شود و جو و گندم و برنج و باش مقشر در آب بیارپزند تا مهرا گردد و مثل آن شیر اضافه کرده جوش دهند و پسته و بندق و شهد انج و جبة الخضرا و جوز و بادام و مغز چارخربزه و تخم خرفه و تخم خربزه و تخم خشخاش هر یک نیم جزو و نبر البیج و زیره و بهمن سفید و حب الزلم هر یک ربع جزو روغن بادام یا روغن گاو مثل ربع جمله ازین هر روز یک سکره استعمال کنند **انطاکی** در تذکره مینویسد که علاج هزال از ازالهٔ اخلاط ممروره و حریفه ست پس اگر هزال طبیعی باشد علاجش هیچ نیست که سمن و احتباس کند و اگر غیر طبیعی بود پس علاج هزال کائن از ضعف عضو علاج آنعضو ست و رد او بسوی صحت و کائن ازهم و مانند آن را حیله در راحت ازان کند و اگر چه بتاسی باشد و کائن از کرم را اخراج اوست و همچنین باقی اسباب ست **ایضا** در تزیه گوید کسیکه ارادهٔ فربهی کند اسباب او را اختیار نماید بعد دوای مسمن استعمال کند و بهترین آن از اغذیه شیر ست و انجیر و قلقاس و هر بیسه و نخود و باقلا و لوبیا بهر نوع که استعمال نمایند و ادویه ایکه تجربه او برای آن کرده ام ذکر میکنم **سمنه** برای کسیکه سن او از پنجاه سال تجاوز نکرده باشد و سبر دو بگیرند بست درم نار جیل ده درم پسته پنج درم شاه بلوط و سه درم دارچینی و گیدرم قرنفل کوفته در یکصد و پنجاه درم شیر تازه بجوشانند تا سوم حصهٔ او برود پس سی درم شکر دران انداخته گرم بعد جماع یا حمام استعمال کنند و یکعدد و اکیان تیار دارند و طبخ مهراسازند پس در پنجاه درم شوربای آن چهار قیراط خرزهٔ بقر حل کرده بعد آن بنوشند این را در هفته یکبار استعمال کنند مع ترک ترشیها و نکینها و اقسام ریاضت مثل جماع و حمام **سمنه** برای محرور مزاج و یابس سبوس گندم و مغز بادام شیرین هر یک

بست درم بهسته عذبه بخم شنجاش هر واحد پانزده درم نخود درم کوفته بیسه صد درم آب شیرین بپزند تا سوم حصه باقی ماند وبکشب بگذارند وصبح صاف کرده باشکر استعمال نمایند ودر هر هفته دو مرتبه بکذارین کنند ونقل کرده اند که عذبه تنها این عمل کند ودر خواص آمده اگر کعب بقر سوخته استفاف نمایند فربه کند وچون گندم یا خالص وحرمل سوده بپزند ومالکیان را بخورانند تا اگر پرآنها بیفتد پس فربه کرده بخورند بسیار فربه کند وتجربه صحیح یافته شد سمنه که بزی هر زمان ملتقط ست موزیکه طفل نیست جوکنجد بریخ با قلابا دام پسته جوز چلغوزه بندق شاه بلوط هر واحد نیم طل بزر البنج خشخاش سنبل فوه مازو ناریجیل آمله دار فلفل جله بصفح کتیرای هندی هر واحد سه وقیه خمیره دواوقیه چوب زرشک که در مصر بعقد وقشر بوست حب محول انزروت هر واحد واحد وقیه همه را خوب سابیده در آب سموس بپزند ودران آهن داغ کنند تا هر شود پس همچند همه شیره ونصف وزن آن روغن گاو انداخته بپزند تا شیره رود پس دو وزن آن عسل خالص اگر سرما ومیعه باشد والا شکر انداخته بقوام آرند فرود آورده بقدر جوزی مثقال شام استعمال کنند وبدانند که درخواص ثابت شده که هرگاه دوای سمن یا دیگر کس بیشتر مرده بخورند هیچ فائده نکند بلکه گفته اند که دران شخص که برای اوبسازند یا دکند والزوم نیت او بعمل نماید همچنین ساختن واستعمال کردن آن در ریاضتی نذر قرضاحته واجب بود عبد الغزیز گوید اگر راست خر با مغز بادام بغایت سمن بست وآنجر با نیسون صبح تا چهل روز خوردن عجیب ست وبیضه کنجشک عدیل خود ندارد واز مجربات کثیر آنست بادام وانشاسته وشکر ست وکذا دو حبه حجر بقر بحلاب در حمام یا بعد آن وعقب او شوربای گوشت پرند واز مجربات مکرره اینست که آرد جوبخود گندم بریخ ماش باقلا کنجد مقشر خشخاش هر واحد یکنیم جزو شکر دو جزو یک کف بشیر گوسفند بطریق سفوف بخورند وایضاً از مجربات کنجد خشخاش شکر هر واحد بکجزو بادام نیم جزو بزر البنج عشر جزو شربت یک اوقیه ست وطبیخ بمن بشکر بناشتا عظیم التمین ست وبهتر ازان حجر بقر ست سیما با بادام وشکر وانجرب عجیب اینست که از زروت سه مثقال ونیم حجر البقر قراط نار جیل هفت مثقال جامه چهار خوراک بعد حمام واکل بیضه چهار شبت واز جرب بار است سیاه دانه اینست که بچه کوچک پرنیا ورده باشد در سایه خشک کرده یکدرم گیرند واز سفید ده مثقال وشکر پنج مثقال وحریر بسازند وبیضه تیهو شبت بادنک نمک وکندر واز زروت بسیار نافع ست وتخم بریان بمغز بادام مثل اوست وبقراط گفته که هر دوای مبهی سمن ست وبالعکس وسمن بعد شصت سال اثر نمیکند مؤلف اقتباس مینویسد که اگر سبب بزرگی تولد خون در بدن باشد در تولید خون سعی بلیغ نمایند بادویه واغذیه لطیفه ومفروات لائقه واگر عدم متانت خون باشد بمتانت خون کوشند واگر کاره بودن طبیعت از تغذیه خون بواسطه ضعف او وغیره باشد ادویه واغذیه باردهٔ رطبه بسیار دهند وهمچنین ترشیها واگر ضعف قوت متصرفه در غذا بواسطه آرام بسیار باشد ریاضت کنند وبا قوتیها ومعجونات مفرحه همراه مارالملحم بدهند واگر بدین تدبیر فربهی رود بدهند پس مارالبجمن ویا چوبچینی هر چه مناسب مزاج بیمار باشد استعمال نمایند عرق شیر وعرق زردک وعرق عنبر ومارالملحم ساده بشراب ریحانی ممزوج دادن عظیم الاثر ست وباقی انواع واشکال غلبهٔ جذب بسیار خون را از جگر بسبب غلبهٔ حرارت ومثل کثرت حب القرع وغیره ومثل تحلیلات بسبب محللات خارجیه چون اعراض نفسانی وکشادگی مسام وسفتی بعض مثل هزال وضعف گرده ومثل ورم طحال وجگر وورم اذنی القلب وجمیع امراض معده هر یک را بحلابات آنها که بمجلس بیان یافته شناخته رفع امراض مذکوره رفع باید کرد وباید که تدبیری مناسب آنها که هر یک بجای خویش بیان شده بعمل آرند واستماع اغانی لذیذه ودیدن وضع خوبان ومالیدن عطرهای مناسبه وتبدیل لباس زرد ودرین باب آبی عظیم دارد وهمچنین خوردن فواکه رطبه مانند انگور وبه وسیب ومرد دانه وخرزه وموز وما شبه ایها وهمچنین گوشتهای پرقوت مانند جوجه مرغ وبزغاله وبیضه اینها وبیضه ماهی ودماغ بهمه حیوانات وحلوای بیضه مرغ وزرک وشیر همه حیوانات والبوبه بغیر

سمن مفرط یعنی فربهی بسیار

بدانکه مفرطهای فربهی مفرط بیشتر ست وامراض که بمردم فربه افتد ودر یافت نمیکرد و تنگ که مستحکم نشود وبلشدت میباشد وعلاج بدشواری پذیرد وهمچنین فربه در هر کار عاجز ومحتاج بود چنانچه شیخ الرئیس در عیوب سمن مفرط مینویسد که فربهی بسیار قید را می بدست از حرکت وبرخاستن از تصرف فا

و اعمال و فشار زیاده گرمابود بفشردن مضیق آنها پس بر روح مجال و تنگ گردد و بسیار منطفی شود و کذلک بسوی آنها نسیم هوا نرسد و به انسبب مزاج روح ایشان فاسد گردد و ایضاً ایشان را بهم آن باشد که اندک خون از ایشان بنفقد تنگ ریخته شود در حوالی دل و دماغ آن و رگی یکبار گی تنگ نفس شود و سبب هلاکت ایشان گردد و در مثل اینحال و حال که قبل او باشد ایشان را ضیق النفس و خفقان حادث شود و در ین هنگام تدارک حال ایشان بفصد کرده شود و بالجمله ایشان در معرض مرگ مفاجات باشند و موت بسوی فریهان بافراط سریعتر بود و خصوصاً کسانیکه در ابتدای سن فربه باشند و ایشان عروق باریک فشارده بود و ایشان در معرض سکته و فالج و خفقان و ذرب بسبب رطوبت ایشان و سوء تنفس و غشی و حمیات ردی باشند و بر گرسنگی و تشنگی صبر نتوانند کرد بسبب ضیق منافذ روح و شدت سردی مزاج و قلت خون و کثرت بلغم و انسان بغایت و هی نرسد الا کسیکه او با برد مزاج باشد و لهذا اولاد ایشان کمتر شود و منی ایشان اندک بود و فرزندان بسبب این ضعیف باشند و همچنین زنان فربه حامله نشوند و اگر حامله شوند اسقاط حمل کنند و ایضاً شهوات ایشان نیز ضعیف بود و جمیع فربهان چون بیمار شوند علاج ایشان صعب بود و چون مریض شوند احساس مرض خود بدیر یابند و فصد کردن ایشان را دشوار بود و دواسهال آوردن ایشان خطر باشد و اگر مسهل عمل کند ایشان را ضعیف گرداند زیرا که حرارت غریزی ایشان ضعیف و در ین اذکر کرده ایم که بهترین آدم معتدلست و خصوصاً در هر بی و اگر باشد و از حرکت ضعیف شود پس اگر همراه او از دلائل بر رطوبت بود مبشر بطول باشد **علاج** بتجفیف مسهل گرم و معدرات قوی دهند و تقلیل غذا و خواب و کثرت تعب و حمام بایس کنند و عرق آورند و روغنهای گرم محلل چون روغن شبت و قسط بمالند و اطریفلات بر سبیل دوام و همه اوقات گرم و خشک خوردن نفع دارد و خواهیدن بر زمین سخت فیلی مفید بود و هر چه در تسمین گفته شد مخالفت او ضروریست **ذکر ادویهٔ مفرده و مرکبه** بدن را لاغر کند خوردن لک دو درم هر روز بر نهار و کذا سندروس یکدرم با کنجبین چند روز متواتر و کذا نان جو برای معتادان کندم و کذا نان ذخن و کذا کرمیلوح و کذا ماهی صغار مملوح و کذا ماهی سپر مفرط و کذا پیاز با فراط و کذا کندنای خام و پخته و کذا جرجیر و کذا ماهی شور کند و کذا لیمون نمکین و کذا گوشت خشک کرده و کذا لحم وحوش قدید و پنیر کهنه و کثرت استعمال فلفل در طعام و کذا سرکه و مکیدن لیمون سبز نباشتا چند روز متواتر و تطوخ بدن مکرر بنظرون و کذا بحجر اسپیوس در حمام بتکرار بر مواضع منزل بدست و ایضاً گویند که زیر سایهٔ مغیلان نشستن و انگشتری رصاص در دست داشتن و در ظرف آب خوردن بالخاصیت هزار آور و در اک مغسول یکدرم با سرکه چند روز نباشتا بخورند بدن را لاغر کند و طلای زبد البحر با سرکه نیز منزل بدست و در ریاض او ستاد مرحوم مرقوم بست که اگر لک را با ریک سوده با بیکه دران ریوند خطائی جوشانیده باشند تر کنند و خشک کرده باز دران آب تر کرده خشک نمایند و هفت مرتبه همچنین کنند باز ساییده دو درم با آب خورده باشند بدن را لاغر کند و ایضاً اگر زیرهٔ سیاه را چهل روز نباشتا خورند لاغر سازد و آب عنطر زیره بجای آب نوشیدن فی الحال و عجیب الفصل ست و اشاید اگر نباشتا منزل قریست و تخم سداب ستانی مشائخ تازه آنرا چند روز نباشتا خورند بغایت منزل ست **سندروس** قالیونیکیر یقولون خاصة برای ملکه بادشاه که زیر بود و کثر صالحات ادویه نکرد و در ایران نافع یافتند سندروس سه مثقال لک مغسول و مثقال یا یک زرد و بلیله و آمله و بلیله سیاه و بلیله کابلی هر واحد یکمثقال زیرهٔ سیاه دو درم نمک لاهوری یکدرم کوفته بیخته با آب جهما ساز نده و صمغ مزرنجوش هند و این جب خفقان انیز نفع میکند و ایضاً گویند که دلالت کردن بدن غایت مؤثر و معجز بست لک مغسول هشت درم نانخواه با دیان زیرهٔ سیاه سداب هر یک چهار درم مزرنجوش بورهٔ ارمنی هر واحد یکدرم کوفته بیخته هر روز یکمثقال آنرا با عرق زیرهٔ سیاه بخورند و عرق زیره بجای آب بیاشامند هر وقت که تشنه شوند در اندک زمانی لاغر گرداند **ایضاً** منزل زاج زرد نوشادر هر چه هر یک یکنیم دانگ مزرنجوش نیم درم لک مغسول سندروس هر یک چهار دانگ کوفته بیخته دو دانگ بخورند **ایضاً** گویند بدن را لاغر کند زیرهٔ سیاه یکشبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده ده درم تخم کرفس مزرنجوش بورهٔ سرخ هر یک سه درم سداب دو درم نانخواه چهار درم همه را کوفته بیخته هر روز یکمثقال بدهند **سفوف منزل** از ریاض استاد مغفور نانخواه تخم کرفس سنبل الطیب لک مغسول هر یک نیم درم گل سرخ مزرنجوش هر واحد یک مثقال کوفته بیخته دو درم صبح با عرق زیرهٔ سیاه بخورند **ایضاً** منه سندروس لک مغسول مزرنجوش مساوی کوفته یکمثقال هر روز صبح

ل اگر بیمار عرق زیره سیاه نتواند خورد بسرکه خورد

اورده عرق زیره سیاه را بعضی نشناسند و بسیاری نسبه الاسکیه گویند

اگر زیره سیاه نیست زیره سفید بکار برند

ضعیف بود و بسبب ضعف ایشان

ل اگر بیمار حس ایشان ضعیف بود و بسبب ضعف ایشان

ل اگر بیمار گرسنگی را نتواند

ایشان حس ضعیف دارد و بسبب ضعف ایشان

نفقد و عروق ایشان باریک بود

ل اگر بیمار گرسنگی را نتواند

تاب بخورند واطریفل وقت شام ایضاً منزل بدن لک مغسول دودرم زیره سیاه نانخواه هریک چهاردرم خوراک دودرم باسنگبین دوتولد اقوال مهم شیخ میفرماید که تدبیر پرزال ضد تدبیر سمن ست وآن تقلیل غذاست وعقب قلت غذا یعنی وقت گرسنگی حمام محلل وریاضت شدید لیکن غذای او قلیل المقدار وقلیل التغذیه باشد مع تبعید زمان یعنی بعد ظهور جوع بزمان معتدبه استحمام نماید بعده زمانی صالح صبر کنند پس دررياضت قوی محلل شروع نماید پس زمانی صالح صبر کرده طعام مذکور بخورند وغذا را از جنسی گردانند که غذا ندهد ویا از جنسیکه غذای خشک یا حریف یا شور باشد مثل عدس وکواخ ومخ وملات ولیکن نان ایشان خشکار ونان جو بود وتوابل حاره در طبیخ آنها زیاده کنند واز آنچه بر تقلیل غذای ایشان اعانت کند آنست که غذای مذکور ایشان مع آنکه وصف اوکرده شد خوب چرب باشد تا زود میسر شوند خاصةً فربهان را که اشتهای ایشان دسومات ضعیف بود ولیکن طعام ایشان در شبانروز یک وقت باشد واعانت تحلیل مادهٔ صالح آن غذا کنند اگر در عروق ایشان جمع شود وبرین اعانت کند شدت تخلخل بدن ایشان بریاضات سخت ودرشتی ملبوس وبستر وتبدیل آب سرد بگرم وهوای باردبحار ودائم گشاده داشتن بدن در سردی شدید تا مسام بند شود ومسدود گردد وتخصیف بدن برای تشریه شود پس غذا را قبول نکند وتحلل معتدل را که آن مقدمهٔ انجذاب ماورای اوباشد منع نماید پس اگر تابستان باشد کشف برای حرارت کند تا تحلیل او بسیار نشود وزیاده از انچه بسوی عضو منجذب گردد تحلل پذیرد واستفراغات وقی اگر غیر معتدل باشد وتبدیل مزاج بسوی ضد مزاج فاعل سمن اگر سردی باشد گرم کنند واگر حرارت معتدل بود مالد او بسردی یا بگرمی مفرط کنند ودر اکثر امر از انفع اشیا برای بیشتر کسانیکه در وی افراط نماینده وشل این از سردی بود استعمال آدویهٔ ملطفه ست واین برای حار نیز نافع بود ودو احتیست که ایشان را بریاضات سخت واستفراغات کنانند بهر آنکه او در اخلاط سه فعل کند بهر فعل ازان معین برتنزیل باشد بعضی ازان اینست که ترقیق غلظ دران وابعاد او از انعقاد وتعریض او برای تحلل کند وبعضی ازان اینست که او را رسانیده وتحریک اخلاط بسوی غیر جهت عروق کند وبعضی ازان اینست که خون را افاده کیفیت حادهٔ غیر عجیب برای قوت جاذبه کند وآدویه ملطفه در اکثر امر ادویه مستعمل در اوجاع مفاصل ست وآن ادویه بسیار قوی در اربول بود نه معتدل که آن اگر مخلط شود غذا را مستوجه بعرق گرداند وبرتوجیه مواد بسوی رواضع عروق قادر نبود ونه بناحیهٔ بول آخذ از جهت عروق مگر آنکه بعد وقوع بضم ثانی بنوشند ودر جگر رقیق شده باشد ودر انجا اول فعل او ابتدا کرده باشد بلکه قوی باید که آن منتقی میز خراب اخلاط بسوی غیر جهت عرق بود پس عرق گرسنه شود وسائر افعال کند وایضاً این ادویه ادرار حیض بقوت کند پس اعانت برتنزیل در زنان نماید واین ادویه مثل جنطیانا وتخم سداب وزراوند مدحرج وفطراسالیون وجعده ست وسندروس راقوت مهزال بسیار ضد قوت کهرباست وایضاً لک را درین باب خاصیت عجیب ست وهمچنین تخم کرفس را وزاج مهزال قویست لیکن آن خطرناک ست وهمچنین مرزنجوش قویست **دوای مرکب** بگیرند زراوند مدحرج یکدرم فطوریون دقیق دوثلث درم جنطیانای رومی وجعده وفطراسالیون وملح افاعی هریک ثلث درم واین یک شربت ست **دوای قوی** بگیرند بیخ قثاء الحمار وبیخ حنظلی وبیخ جاوشیر واز جمله یکدرم استفاف نمایند **وایضاً** بگیرند ناگهان وتخم سداب وزیره هریک دوحصه مجنزوه مرزنجوش خشک وبورق هریک حصه ربع جزو لک جزو شتری هر روز یک مثقال واز آدویهٔ ملطفه سرکه آنکه ملایم ست وخصوصاً بر ناشتا نوشیدن مگر آنکه او را ضعف عصب باشد یکسی را که آفت در رحم ومثانه بود از سرکه اجتناب نماید وشراب بر نهار نیز تنزیل بدن کند بسبب تحلیل واستلای عروق بنجار اگر شراب او بسیار بود پس میز اخل عروق نرسد وبران ناخیطعام نماینده همچنین ادویه ملطفه که آن غذا را از عروق باز نمیدارد وچون بسیار استعمال نمایند قوت جاذبه کسلان گردد وعروق معتاد تخلیه شود از چیزیکه بسوی آن متوجه شود نزد اولی حرکت از اخلاط بسوی امعاء وهرگاه ادویهٔ ملطفه مدر باهم پشتی یکدیگر نمایند بسوی عروق چیزی بسیار متوجه نشود وازادویهٔ لاغر کننده تریاق ست واستعمال ملح افاعی ودوارا کرکم وکمونی وفلافل وسعتر بنیا وانفریاد ودوارا للک وانانسا یا وامرسیا واطریفل صغیر وانا طلیه ایشان واجبست که یا از جنس چیزی باشد که تبرید وتخدیر قوت جاذبه نماید ودران سمیت باشد مثل شوکران وبیخ ویا از جنس آنکه تحلیل شدید

سمن مفرط

سمن مفرط

سمن مفرط

نماید مثل ادهان و مرهمها و قوی التحلیل و لازم است که استحمام ایشان بر نباشتا باشد و هوای او معتدل بود نه مائی مرطب و اگر مائی باشد دران دوام نکنند و از پس حمام بسادت به تناول غذا نمایند بلکه صبر کنند و دران خواب نمایند و ریاحت نکنند بعده استقرار نماید بعد آن شیء لطیف از طعامیکه خون کم تولد کند بخورند و همچنین واجب است که دلک او بمحلل متواتر باشد

در تنزیل اعضای جزئیه

مثل پستان و خصیه و دست و پای و مانند آن و درین تدبیر نیز اسبوی احوال و شروط که در تنزیل مطلق گفته شد رجوع کرده شود و اعانت بمعینات مختص بدان نموده آید و درین اعانت کند مثل تسکین او و تبرید او و بستن مسالک غذا بسوی او و بستن رباط و ادامت او بران مسالک و جذب غذا بسوی مقابل او و باید که او را دیده مستعمل دران شدید القبض باشد و ادامت استعمال او کند و آن اطلیه که خصیه را از کبر و پستان را از عظم باز دارد ادامیست که بگیرند قیه لیا و سفیدآب از زیره بعصاره بیخ درو غن مورد آمیزند و بطریق مروخ استعمال کنند و ادامت طلا بحدا که حجر پستان که بعضی آن را بعضی بنامند بسر که یا بعصاره بیخ کنند و همچنین کثرت طلا بشب هر روز و یا بگیرند طین جرو مازوی سبز و هر دو سا ییده یکوزن بعسل طلا نمایند بعد آن آب سرد بشویند و این در یک ماه سه مرتبه بعمل آرند و مخصوص بپستان اینست که بران زیره بسر که سرشته ضماد کنند و بران پارچه سبلول بسر که سه روز گذارند بعد ازان بگشایند و پیاز سوخته بسفید بران بندند و سه روز دیگر نگشایند و این فعل در ماهی سه بار کنند **ایلاقی** و جرجانی مینویسد که چیزهای تلخ و شور باید خورد و در طبیخ آنها توابل گرم بیشتر باید کرد چون فلفل و خردل و زیره و کرویا و سیورغ و گرسنگی و گرسنگی بسیار صبر باید کرد چنانکه اشتهاکه پدید آمده باشد باطل شود و بستر نرم نباید خفت و در آبهای معدنی نشانند و آب گرم که دران نمک و زاج و شب و بوره و گوگرد پخته باشند بجای آب معدنی نیز باشد و سندروس چهار دانگ و نیم با نگبین ممزوج بآب سرد خوردن درین باب نافع است این را کشتی گیران استعمال میکنند تا عضلات و اعصاب ایشان قوی شود و خشک اندام و سبک شوند و نفس ایشان تنگ نشود و خفقان نباشد و در اثر کردی عضو واحد آنچه مذکور شد چون تی کردن و ادویه ملطف خوردن و مانند آن درین باب بکار برند **ابن الیاس** گوید که علاج سمن مفرط اجتناب از اغذیه کثیر الغذا و اکثر و حلویات و شیر و شراب غلیظ ست و باید که آشزار غذیه صاحب و بقول و ترشیها و اشیای حریفه باشد و همه آنچه مجفف بود از اسهال و ادرار و تعریق و تعب و حرکات سریعه قبل غذا و طول مقام در حمام بر خلو معده و مالش بادمان حاره مثل روغن زنبق و نسرین و خواب بر گرسنگی و بیداری و عموم و صوم و تفکر بسیار بخصوص و تناول اطریفل صغیر و کبیر و اغذیه و ادویه حاره و قلیهای ببزره و سکون در سکاکن حاره و تعرض بشمس و آبین دو مبدل را بزودی لاغر کند سداب نانخواه بادیان تخم کرفس زیره سیاه هر واحد پنج درم بوزه سرخ مرزنجوش هر واحد سه درم کوفته بیخته بکمثقال تا دو درم بخورند و یا هر روز نکوئی بکمثقال خورند که این بسرعت هزال آورد **حجندی** گوید که هر صبح سکنجبین بسیار ترش بنوشند و مرورات حامضه خصوصا بسر که بخورند و گویند که اکیان غیر فربه را در سرکه کنند یک شبانه روز تر کنند پس بسداب و زیره بپزند و بران مداومت نمایند که لاغر کند **دوا المیکه** بدان را لاغر کند اطریفل صغیر یکجزو اهلیج فیقرا چهار جزو آمیخته از جمله سه درم در یک مرتبه بخورند **انطاکی** در تذکره مینویسد که لزانچه هزال را واجب کند مطلقا گرسنگی ست و تناول چیزهای شور و ترش و جماع و حمام هر خلو خصوصا چون دران اقتصار بر هوا کنند و اطالت جلوس و پوشیدن ابریشم و موحدت سخت و تعب و جلوس یا خواب بر مثل ریگ و خاکستر و سردی در ریاضت بر گرسنگی و ادامت اخذ مستفرغات از اسهال و تعریق و ازدیاد مجربات در لاغر کردن بسیار خوردن پودینه بسر که ست و خوردن لک و سندروس و مرزنجوش و فخم کرفس و مالش بحریری درشت و روغن گرم مثل بالوبه و فقط و در زیر بگیرد که نوعیکه احتیاج بتسمین بود همچنین حاجت داعی بتهزیل بدن باشد پس گیکه اراده این کند اسباب خاص او استعمال نماید مثل خواب بر زمین و دخول حمام برنباشتا و لباس خشن و مشی در گرمی و ریگ و خوردن ترش و کمین و ادویه خاص بدان مانند ست و نطرون و سندروس و فلفل و پودینه و پیاز و سیر و گندنا و کالا و طلاء برنباشتا **مؤلف اقتباس** نوشته که سبب فربهی مفرط غلبه رطوبات و متانت خون بود پس اول تنقیه بدن

نسخه ۱۲۱۲ هجری

بمسهلات ملتئم نمایند بعده خون بکرات و مرات از رگهای متفرقه گلیفره و باز بکرات مسهلات دهند و همچنین فصد تا هزال پدید آید و ریاضت را در بن آب اثر عظیم دست و ندابیر خشکی افزوا اکثر بکار برند و این سفوف دهند نانخواه و لک شسته وزیره و سداب و بادیان خطائی هر یک دو مثقال شربتی دو مثقال و مخدرات خفیفه گاه گاهی استعمال کنند و در رنگ خفتن و نشستن بسیار مفید است و همچنین برزیره و سداب و نانخواه و تخم مورد و برگ سرو و سدر و همچنین تکمید بنمک هندی و نانخواه و تخم شبیت و اشباه اینها و جمله اعراض نفسانی در منزل اند

تشنج جلد راس

طبری گوید که این مرض از فرط یبوست حادث شود و پوست سر خشان نماید که گویا جمع شده حتی که میان اجزای متشنجه راه ها مثل نه ها پدید آید و بقراط ذکر کرده که این با بل مدید سماه بسیار حادث شود بسبب علل بشان دائم در آفتاب و آب الیاس گوید که سبب صدوث این با کثرت تعرض شمس در ایام گرم دست و با کثرت تناول اغذیه دادویه حارهٔ یابسه و با کثرت استفراغ رطوبات از جمیع بدن یا از سر تنها و با کثرت اغتسال با آب شور و شبی **علاج** تدبیرش بعلاج شقاقل اطراف نمایند و با هر صبح شربت بنفشه و ترنجبین هر واحده دو درم بنوشانند و غذا مزورهٔ ماش و مغز بادام و اسفاناج و گوشت ماکیان و بچهٔ آن و برغاله دهند و سر را بروغن بنفشه یا کدو یا بادام بمالند و شیر بسر دوشند و از بنفشه و خطمی سوده و لعاب اسپغول سر را بشویند و روغن بنفشه در روغن نیلوفر و شیر زنان در بینی چکانند و با آب شیرین نیم گرم کردان بنفشه و نیلوفر و تخم تشنج خشانیده باشند غسل کنند و استفراغات بالکل ترک نمایند و سر را عمامه که آنرا بر سر کنند بسته دارند **طبری** گوید که علامتش گذاشتن جمیع استفراغ است از فصد و دواء جماع وقی و غیره آن از استفراغات و لزوم تدبیر مرطب و سعوطات مرطبه و مالش بموم در روغن و تدهین بر دائم و ریختن آب نیم گرم بسیار بران و کدام وقت سر را کشاده ندارد و شیر بر روز نان بر سر دوشیدن نیز نافعست و چون جسن ذکر کرده که آب تشنج را بفشار دا استعمال کنند یا عمامه قوی بندند و دلک خفیف بدست استعمال نمایند و موی سر را وا نراشند بگذارند و بعد آن بموم در روغن طلا کنند و این علت را بجز خمالان و کسانیکه بر سر اشیای گران میدارند و یا کشتی گیران ندیدم **تجنبدی** گوید که هر صباح شربتی از اشربهٔ مبرده مرطبه مثل شربت نیلوفر و شربت بنفشه و شربت خشخاش لبشیرهٔ تخم خرفه یا تخم خیارین بنوشند و فواکه رطب بخورند و اغذیه رطبه مثل لوفیه اسفاناخیه و کشک و گوشت بزغاله و دکه و تناول کنند و گویند که سر را بسبی آب گرم و شیر داشتن نافع بود

عصون جبهه

وآن تشنج جلد پیشانیست با خارش و سرخی رنگ جلد و سبب آن امتلای مقدم دماغ از غلظ رقیق و ترشیح او نزد جبهه است و این علت اکثر در سرما حادث شود و از قسم تشنج امتلائی ست **علاج** تنقیهٔ دماغ بمسهل وجب ایارج کنند و یا بطبیخ هلیلهٔ مقوی تبرید و وجب بنفشه نمایند و بعد تنقیه تقیهٔ وطی مرتب از موم در روغن بنفشه و روغن کدو مضاد کنند و یا بزوفای رطب مع سفیدی بیضه طلا سازند و بخطمی و بعض لعابات سر را بشویند **طبری** گوید که اولا تنقیهٔ بدن بحبیر نافع مزاج مریض و شی مضاد فضول مجتمعه در بدن او نمایند بعده تنقیهٔ سر او وجب مرکب از حب قوقایا و حب صبر و حب ایارج کنند و اگر احوال مریض فصد واجب کند اگر قوامین آن اطلاق نمایند فصد کشایند بعد ازان ام مربه خول حمام و آبزن کنند و در روغن بنفشه در بینی چکانند و لتقمیع جبهه باین قیروطی کنند بگیرند موم روغن از روغن بنفشه پس کبد وراد خاکستر گرم بریان کرده اندک آب او بنفشا رند و بر موم روغن بریزند و اندک زوفای رطب و قدری سفیدی بیضه قرق بران انداخته خوب حل کنند تا جمله مختلط گردد بعده بر پیشانی ضماد نمایند و ضماد غلیظ باشد و یک شبانه روز ضماد بدارند بعده تجدید آن کنند و همچنین یفعل آرند تا آنکه جلد منبسط گردد و باین تدبیری شک جلد منبسط شود پس اگر بعد ازان خارش در ان موضع پیدا شود این دلالت کند بر بقیه خلط که متشنج گردد بعد اعادهٔ تنقیهٔ اندک نمایند و در روغن گل بران موضع بمالند پس اگر بعد ازان جلد منسلخ و متقشر گردد و بشره سرخ کریه المنظر باقی ماند این روغن بران موضع طلا کنند که اعادهٔ آن بزنگ بشره جمیع بدن کند بگیرند مخود و آزاد ریشه خوب بسوزند پس بگیرند ازان بخود و ازشیطرج هر یک مثقالی و سعتر اصفهانی یکدو جبه و بالای آن هر روغن که خواهند چندان بریزند که آنرا سپوشد و سرکه کهنه دو چندان روغن اندازند و در شیشه کرده سر او بند نمایند

در آفتاب گذارند و هر روز دیگر شیشه بلخمیا شنند و اندک روغن گرفته بر ناخن تجربه کنند پس هرگاه رنگ ناخن را اندکی متغیر گردانند روغن را صاف کرده در شیشه دیگر کنند و بر موضع اندک ازان استعمال نمایند و این روغن را چون در آفتاب بگذارند تا آنکه رنگ ناخن را تغییر بین نماید بر صوص و بق را نیکو میسازد و اما غصون که بسبب داشتن بارگران بر سر حادث شود علاجش ترک سبب جر است و اینچه از آن نمودی لطفل باشد حیله در شفای او نیست پس تعرض بعلاج او جایز نبود

قروح

بقول شیخ آن زوائد گوشتیست که بر مفاصل دست و پا بسبب شدت عمل و کثرت حرکت می روید و قرشی حکایت کرده که در زمانه ما بر سر بعضی ملوک و مشق دوزانده و عظیم شبیه بشاخهای چهارپایان روییده بود لیکن آنها بسیار بزرگ نشدند و میان صدوث آنها و میان موت او مدت قلیل بود

علاج قطع کنند مخلی آنرا انچه در دکند بعد ازان بر باقی او اد دیه شدید الحرارت ازاد دیه تآکیل استعمال کنند تا آنکه ساقط شود بعد آن روغن گاو بالمه و گیلانی میتوپسید اگر اثر این مرض تابع مزاج سوداوی بود و بشیتر در زمانه ما کسی را عارض میشود که مرض با رنگ او را عارض شده باشد و مزاج او سوداوی گردد

انتفاخ و حکه اصابع

یعنی بزرگ شدن و خاریدن انگشتان و این اکثر در سرما و خریف وقت هیج بسبب استعمال فضول ادران و استحصاف جلد بسبب ردی هوا عارض میشود و الطاکی گوید که این مرض را بیونانی عظلاس نامند و آن ورم بجگه ایست که در اصابع هنگام مس آب سرد وقت صبح در سرما و خریف بهم رسد بسبب تکثف ظاهر و غلظ محتبس و گاهی کثرت نماید پس انتفاخ طول کند

علاج از آب دریای شور گرم کرده بشویند و یا سبوس گندم و حقند را بخیر و کرنب و عدس مقشر و ثلثم و کرسنه و ترمس هر چار نیها مید آمیزد و آب خشانیده انگشتها را در ان بشویند و انجیر را در شراب سیاه پزند و ضماد کنند و اگر رنگ انگشتان مائل بسبزی و تیرگی گردد شرط نتند و بعد عدس مطبوخ ضماد سازند و آن الیاس گوید که هرچ صعب تر علاج آن سهلتر و هرچ صعب تر علاج آن سهلتر و هرچ صعب تر علاج آن سهلتر و

پنبه سینبهل فرش سازند و چند مرتبه در روزی از پهلو بپهلو بگردانند تا بزودی به گردد

فساد اطراف از شدت برد

گاه باشد که دست و پا از شدت سردی سبز گردد و متعفن و سیاه شود و بریزد بهر آنکه هرگاه سردی بر اعضا رسد جلد کثیف شود و سمام بندگردد و بدنسبب حرارت و خون و بخار محارب سوی آن متوجه شود و در آن بخارات محتقن گردد و عضو ابسوزد و بسراند و متعفن سازد و الطاف گوید که گاهی از برد اطراف و فساد آن خفقان ماده در اطراف دست و پا عارض شود پس حس گم گردد بعده رنگ متغیر شود و امر متعفن و مسقوط تدریج نماید و ایضاً در تذکره سینو لیکه برد گاهی با بهوا بود پس نکایت بنشستگرد د بسبب سریان او در اعضا و گاهی با سکون آن بود پس نکایت نیارد گاه ظاهر بدن را و آن بتکثیف اندار ساند پس اگر مزاج بار دباشد نکایت بسرعت آرد و الا اول گرم شود بعده سرگرد د بسبب انحلال حرارت غریزی چنانچه واقع میشود کسی را که مثل افیون تناول کند و در بین نوع صاحب او بحرای طبیعی عود کنند و بدانند که برد رنگ را متغیر کند و بشره را متکرج سازد و متمادی از ان شهوت را ساقط کند بسبب انطفای حرارت و وجود خون کند و موی را منع نماید یا ضعیف کند و ام اض او بسیار ست مثل تشقیق و رعده و فالج و تشنج و جود علاج هرگاه سرد از کسی کار کرده باشد جلد خود را بحار گرم بپوشاند و زود بپیش آتش نرود بلکه بتدریج رود و دست و پا را حرکت دهد و بمالد و بروغنهای گرم مانند زیت و سوسن و یاسمین چرب کند خصوصاً هرگاه فلفل گرد و عاقرقرحا و زنجبیل و جندبیدستر و حلتیت در ان آمیخته باشند و ضماد قنه و سیر حافظ از فساد است و درین باب بهتر از قطران دوائی نیست و سیر و جوز و خردل و غیره از اشیای حاره تجرد و در روغن گاو بسیار خوبست خصوصاً وقتیکه بران شراب صرف بخورد و حلتیت با شراب نیز نافع است و پا و یا را بپایتابه پشمی پیچیده بموزه فروکند و موزه چنان باید که دران پای توان جنبانیدن و اگر دست و پا بیا لبسبب سرما درم کند شلغم و کرنب و انجیر و بابونه در آب جوشانیده اطراف دران بهادن نافع بود و گفته اند بهترین علاج آنست که اطراف را اندر برف گیرند تا سرما ازان بیرون آید و اگر لبسبب سرما رنگ اطراف بگردد سیاه و بنفش شود و باید که شرابزنند و اطراف را در آب گرم نهند تا خون تمام برود و خود بخود بند شود پس گل ارمنی در سرکه و آب حل کرده طلا نماید بعد آن شراب بنیگرم یا در آب و سرکه بشویند و کرچنین کنند اگر اطراف متعفن شوند نشان بد باشد جز آنکه جدا کنند چاره نباشد تا عضو صحیح محفوظ ماند **طبری** گوید که هرگاه سنبی دست یا پا از برد سرد باید که شلیم را بجوشانند تا نیم گردد پس فرود آورده در حال یکه گرم باشد دست و پا را دران نهند تا آنکه آب سرد شود و اعاده این بدفعات متوالی کنند تا دو جز از کل گردد بعده روغن طبق و فالیه یا روغن بلسان طلا نماید و بگیزند روغن یاسمین در دران اندک جندبیدستر بجوشانند و بموضع طلا کنند و آنچه درین اطبای خراسان ذکر میکنند اینست که میگیرند مبلذ با فجه و در آب خوب گرم تر کرده بر اصابع نزد حضرت میتوشند و ذی الحال الم زائل میشود و این همه تدابیر وقتی بست که عضو متعفن و محترق نشود و هرگاه متعفن و محترق سازد پس تلیین او بمسکه و روغن گاو کنند و هرگاه نرم شود انچه باطل شده باشد آهن گیرند و آنقدر نیکه متغیر شده باشد خارج کنند و بمرهم موافقه علاج نمایند و آنچه اهل کوهستان بیان میکنند اینست که هرگاه پای ایشان از برف میسوزد از شراب طلای غلیظ مستوا تر میکنند پس درم ساکن میشود و اقتناق دم را زائل میکنند و موضع احتراق را نرم مینماید تا آنکه حس ظاهر گردد بعده بمسکه و روغن ضماد میکنند تا آنکه نرم شود بعد آن آهن میگیرند و آنرا علاج اطباطلا بهرهم ابیض معروف بهرهم کافور بست که تسقیه او بسفیدی بیضه کرده باشند تا آنکه نرم گردد و محترق ظاهر شود پس آنرا بگیرند علاج او حسب علاج اعضای محترقه کنند و آنچه بران تجربه کرده ایم اینست که پای بیمار را در خون بزه هنگام ذبح داخل کنند که این تحلیل و تلیین مواضع صلبه محترقه میکند و درین علت مجربست **ابن الیاس** گوید کیکه در سرما سفر کند و یا او را در بلاد بارد بسیار رفت باشد او را می باید که صرف عنایت بحفظ اطراف از سردی نماید باین طور پای بیمار را لفافه مرتب از نمد مرغزی و خرقه بپیچد و پای بیمار را خوب بپوشاند لاسیما که در روز شمالی باد شمالی وزد و باید که دران سیر و بیاز بسیار باشد و دران مصالح گرم مثل فلفل و زنجبیل بود تعذیه کند و دستها و پایها را بروغن بان و زنبق و زیت و روغن غار و روغن نارد ین چرب کنند و هرگاه خواسته شود موزه نمد مرغزی فرو نعلاب و پوست دوخته شود و در دستانه فرو نعلب یا سنجاب دوخته شود و هرگاه سردی رسد و اندایا بد فرو نمدو بر جلد گرم حفظ نماید بپوشند و با تش جلد قریب نشود و در حمام داخل شود و جامه را در خانه او سط بپوشند و چون از حمام بیرون آید در مسلخ استراحت کند بقدر یکی

بشرة او مجال طبیعی او عود کند بعد ازان بنجوداب و مغز خب قرطم و لحم تیهو و ماکیان و کبک و گنجشک غذا سازد و خواب طویل در پوشش جید نماید و آنها هرگاه عضو متورم شود آزاد در آب گرم که اندران بابونه و شبت و الکلیل الملک و سبوس گندم و کاه گندم و شلجم و کرنب و شبیج و نمام و مرزنجوش و برزکتان قیصوم و حلبه جوشانیده باشند بدارد و آنها هرگاه سبز یا سیاه گردد شرط زنند چنانچه مذکور شد پس گل ارمنی در سرکه و گلاب حل کرده یک شبانه روز بر موضع شرط بندد و بعد ازان بشراب بیگرم بشوید تا آنکه گوشت بروید و قرحه خشک گردد و نشاید که صاحب این علت بسکون و جع بعد ازانکه در رشد باشد مغرور شود که و نباید که در ام او اهمال نماید تا ماهر گاه را بسته اند ترک ننماید و عفونت ساری گردد و قریب باشد که انگشتها ساقط شود پس بهتر علاج او اینست که بران برگ چقندر و کرنب در روغن گاو پخته بنهد تا آنکه هر انچه متعفن و سبز یا سیاه شده ساقط شود و دیگر ان عنب الثعلب و برگ خطمی و خیازی کوفته بر روغن بنفشه آمیخته و هر روز یکبار یا دو سه مرتبه بنهند بعده معالجه بعلاج قروح نماید انطاکی گوید که انچه سردی را ازبدن دفع کند همه حاریا بس بالفعل و بالقوه هم اکلاً و شرباً و تدهیناً و ایضاً پوشیدن لباسیکه ازشان او این باشد و تحفظ ازان در هر مکان که هوای او لطیف باشد مثل مصر و بعده فعل کرهها کند عروق را برای قبول آن مثل حمام و جماع باید کرد و اولاً بیش آتش نشود که اگر عضو را ساقط کند بسبب تحلیل آن ما بقی را فاسد نشود بلکه واجب ست پوشش بفراء و جامه پشمی و موی و چیزی در گرم کردن سخت تر از سمور نیست و کسی را که الم بر رسد و در سرین که حرارت غریزی او ثابت باشد خصوصاً در سرگین اسپ نشیند و بخود بموم و عود و زیره بگیرد و آنرا منع کند و مجبر بست و خوردن سیر و جوز و کدا تدبین بزیت یا روغن گاو کذا در انجیر و سداب پخته باشند و شرب راسن و زنجبیل نافع و از انچه برای دفع برد تجربه کرده شده روغن انعام مست طلاءً و عنبر و مشک مطلقاً و هر انچه بدان علاج امراض بارده میکنند در اینجا بکار آید و ایضاً گاهی بر دل از غیر انسان دفع میکنند پس هر خواص آمده که دماغ طیر فالشجار را از سردی محفوظ دارد و کذا قشر و سرگین گبوتر و کبک سنگ پشت را بر پشت او دفن کنند در زمین ازان سردی باز ماند ایضاً در نزهه گوید که انچه در انتفاع خاصیه گذشت بدان و بگاه گندم و سرکه نطول کنند پس اگر سبز گردد در آب گرم شرط زنند بعده بروغنهای گرم مالش کنند پس اگر متعفن شود بران چقندر و کرنب پخته بنهند تا ساقط شود پس مثل قروح علاج کنند گیلانی گوید که اگر عضو بنوز فاسد نشود و ورم نیز نکند بلکه ابتدا بسبزی کرده باشد دلک نمایند و بادبان حاره مثل زنبق و دارو فنی و مانند ان بمالند و اگر ورم کند در آبیکه ریاحین حاره مذکوره مسابق و کرسنه و ترمس جوشانیده باشند بنهند و بر دهنهای گرم چرب نمایند بعده عدن جوش داده با شراب سوده ضماد کنند و بالجمله باید داشت که هرگاه آثار سرمازدگی بر اطراف و اصابع ظاهر شود اصلاح قریب آتش نرود و بهترین تدبیر یکه اولا بایکرد ما ینست که بگرمی بدن انسان آنرا گرم کنند و اگر آن انسان قوی باشد اولی بود و اگر سرینه او چندان گرم باشد که اطراف سرمازده بحرارت نواحی قلب گرم شود بهتر باشد پس اگر فائده نشود و سردی سخت تر ازان باشد که ازین تدبیر نفع کند تدبیر مذکور استعمال کنند بعضی متاخرین مینویسند فساد اطراف که در موسم سرما پدید آید چنانچه وقت صبح بسبب سردی هوا و آب سرد انتفاخ و ورم با خارشی شدید پدید آید و باتمام بدن متورم و مترهل و سیاه مانند بدن مومیائی گردد بسبب اعتباس انجار است زیرا پوست و در پیران بیشتر افتد باید که اطراف را نرم دارند و با آبیکه انخواه و نمک طعام پخته باشند بشویند و تا دیر بدان نماده دارند در دو سه روز صحت میشود و همچنین طبیخ شلجم و کذا طبیخ تخم شبت و شلجم و کرنب و طبیخ و ترمس و کرسنه و شونیز و اشنه و جاورس و ازرن و نمک طعام جمله با هر چه ازینها بهم رسد بکار برند و چون دیر کشد تنقیه بمسهلات بلغم نمایند و استحمام متواتر نافع باشد و اما در صورت بودن بدن متورم مانند موتی تدبیر خفیف از استسقای لحمی بعسل آرند

حرق النار

عضه یکه از آتش بسوزد و سفیدی تخم مرغ و سیاهی دوات را بمالند و گل ارمنی و سفیده کاشغری و مرداسنگ و خاراباب و سرکه طلا کنند و اگر بسیار بسوزد و آمیخته فصد کنند و آبزه را از سوزن بشگافند و مرهم سفیدباب کافوری استعمال نمایند و آبک آب نادیه دارد و آبجل کنند و بگذارند تا بته نشیند پس آب بالا آن سفیده خشک نمایند و بهمچنین هفت بار شوینده و خشک کنند و دو دام ازین با یکدام موم و پانزده دام روغن گل گداخته آمیزند و مرهم ساخته بکار دارند

که درین باب بی نظیر است و آنین مرهم رال نیز نافع ست کافور قیصوری رال کنه سفیده هر یک چهار مثقال کوفته بیخته مجموع بار و غن گاو تازه کرمک همه باشد در ظرف آهنی گداخته اول رال را بریخته دو سه جوش دهند پس کنه را بدستور پس کافور بریزند و یک جوش داده از آتش فرود آورده بکار برند که برای رویانیدن گوشت صالح و دفع گوشت فاسد و برای جراحات کهنه و زخم آتشک و ناصور نیز نافع ست و چون رال را در روغن کنجی دو سه جوش داده از آب سرد مکرر بشویند نیز نافع بود و ایضاً در ابتدا طلای گل سرشو و کذا گل پنبه دل و کذا برگ گلاب بنفشه و گل سرخ گلاب و کذا برگ خطمی و خبازی نافعست و اگر بسیار بسوزد و فوراً خون تازه گوسفند طلا کنند و آب انار بین بقدر نه تولا و باشکر سه تولا و یا کتیرا بین سیب لیموئی حلوا سیخان در گلاب و عرق بید مشک دهند دفعتاً شور بای بزغاله و یا چوجه مرغ که دران ترشی اینه باز مشک یا انار دانه افتاده باشد یا نان یا برنج بدهند ذکر ادویه لیه نافعه بضد حرق النار زیت خوشبو و نمک باریک سوده بر سوختگی آتش نهادن پر شکیبی او آبله آن مرهم صحیح سویدیست و کذا آب برگ بارتنگ و کذا آب برگ چقندر نهاد کردن کندله اندر و سامن که آن مان انار ست آب برگ نارنج و نهاد کردن و برگ خشک او سوده پاشیدن و کذا ابر یسا مثل غبار سوده و بروغن گل آمیخته و کذا اپوست بز تازه بسا عتی که جدا کنند و آن گرم باشد و کذا ذرور براده آبنوس و کذا اپوست غزال سوخته خاکستر او پاشیدن و کذا برگ بنبوت مثل غبار سوده ذرور کردن و کذا اسرگین کبوتر در ثرقه کتان صره بسته بآتش سوختن و خاکستر او بروغن گل ضماد کردن هر دو احد مجرب اوست و آتشفت و روفس وغیرها مینویسند که ضماد بسته آن فروزد و کذا اسرگین گاو و کذا نمک و آرد و عسل و کذا مداد مصری با آب یا سرکه حل کرده و کذا طرفا بروغن گل و کذا کمأت تر سوده و کذا اشمر خیار شنبر تازه آمیخته و کذا اپوست بیخ آن بسرکه و کذا برگ آن بسرکه و کذا ابریشم ماهی بسرکه حل کرده و برگ سوسن کوفته بیخته و کذا آب حی العالم و سویق و کذا آب مورد و زیت و موم و کذا حب الآس و روغن آن و کذا برگ آن سوخته بروغن گل آمیخته و کذا اشمد بریشم بقر یا بر تازه آمیخته و کذا اقاقیا و صفیده بیضه و کذا جلد اردیم سوخته بروغن گل و کذا اسرخ بهوم و روغن گل آمیخته و کذا برگ توت شیرین سوده زیت خوشبو آمیخته و کذا خاکستر کرب بسفیدی بیضه و کذا خاکستر جفت پای کهنه بروغن گل و کذا اگلنا قیمولیا و آب جراده کدو و روغن گل و یا عوض آب کدو گلاب و سرکه و کذا انجدر مع اپوست باریک سوده و کذا برگ خرفه بیخته کوفته یا عصاره برگ آن و کذا اسفیداب بروغن گل تنها یا مع سفیدی بیضه وصمغ عربی و کذا اسرلیش باب گرم گداخته یا سوخته بسرکه سرشته و کذا طبیخ حلبه یا لعاب آن یا آرد آن بروغن گل و کذا عصاره یا مغیلان و کذا اگلنا گل حنا و کذا اصمغ عربی و سفیدی بیضه و کذا برگ توت شامی بروغن گل آمیخته و کذا آب اپوست یا قلای سبز یا برگ او و کذا آب عنب الثعلب و سفیداب و کذا امغره عراقی بسرکه حل کرده و کذا خطمی خشک نرم بیخته آمیخته یا برگ آن کوفته بزیت مخلوط کرده و یا لعاب آن بروغن گل و کذا حنا با آب کشنیز سبز سرشته و کذا اموی انسان سوخته بروغن گل و کذا استخوان خشته بسرکه سرشته و کذا اکدوی خشک سوخته بروغن گاو آمیخته و کذا نیل هندی بعسل و کذا مرتک و روغن کنجد و سفیدهٔ بیضه و کذا پرسیاوشان و قرن گل و موم و کذا آب قرطا با طبیخ خشک آن مخلوط بسفیدی بیضه و کذا حدس باریک سوده بگلاب و روغن گل و کذا افوفل بروغن گل و کذا دم الاخوین مرزا و صمغ عربی پخته بروغن گل آمیخته و کذا آرد جو مغسول با آب جده مخلوط بسفیدهٔ بیضه و کذا آب کاکنج بسفیداب و کذا اسرق و موم و روغن گل و کذا آهک مغسول هفت مرتبه بسفیدی بیضه آمیخته و کذا قطران و ذرور خاکستر برگ سرو و کذا خاکستر چوز السرو و کذا برگ مورد خشک و کذا اردیم سوخته و کذا جلد کهنه سوخته و کذا وزغ و کذا کهربا و کذا شاهسفرم خشک و کذا اپوست شجر صنوبر کبار و کذا سنگ مرمر و کذا امغره و کذا اپوست خربزهٔ خشک کرده سوخته و کذا اپست جوسماق باریک سوده و کذا تخم خرو سوده و کذا اپوست شجر صنوبر صغار و مرداسنگ و دقاق کندر برای قروح حادث ازان و کذا اپشک نرشل غبار سوده هر واحد نافع سوختگی آتش ست دیگر از رساله مجربات حکیم علی حائیکه آتش سوخته باشد اگر آهک را هفت مرتبه شسته بار چدا با آن لطوخ کنند و بچسپانند ساعت بساعت در جراحت تازه و کهنه که از سوختگی آتش و آبگرم و غیر آن باشد و متعفن شده باشد عجیب نافع ست دیگر برگ رادر سبوچه پر کنند چون گداخته آب او خشک شود پس خاکی که زیر او بماند آنرا نرک بسایند و بر جراحت سوختگی بپاشند گوشت متعفن بالمانا کل کند و تازه بروید و در بن باب هیچ چیز زیاده نیز سد و زود گوشت بالای آرد ملاحظه کنند که زیاده نشود و باب برگ شستن آن جراحت نیز خوبست دیگر سفیده

تخم مرغ با رد جوشکا فور عجیب است وطلای سرکه بغایت مجرب وکثیر البعاب اسپغول نیز مفید وکذا اصندل ومداد وقوقل با آب عنب الثعلب وپم وغن گل وطلای روغن کنجد بعاب اسپغول نیز مجرب است **دیگر** بقول صاحب خلاصه اگر دسوختگی آتش کرم افتد شاخ سپستان تازه برگردان بپیچند که در دفع آن بغایت وسوخته با روت را هیچ دوا بهتر از ناليدن آب پیاز سفید نیست **دوای** سوختهٔ آتش از بیاض والمرجوم اول خون بر تازه بران مانند بعده سفیدی بیضه افگنند پس بازان موم را در روغن کنجد گداخته از آتش فرود آرند چون سرد شود سفیدی بیضه داخل کنند وعقب آن سفیدهٔ کاشغری حل کرده بر پارچه مالیده چسپانیده باشند **ایضاً** منه که سوزش دور کند وآبله نشدن ندهد مرد اسنگ کات سفیده هر واحد یکتولا کافور ماشه بر روغن گاو شسته آمیخته ضماد نمایند وزرد وضاء ومرد اسنگ بعد تهیه بر روغن گل منجف بست وعصارهٔ کشنیز با مرد اسنگ نیز از مجرب است **ضماد** برای سوختهٔ آتش رال کنه رسوت صندل سرخ کافور با آب ساییده ضماد نمایند **طلا** که سوختگی آتش را نفع دهد پوست انار کوفته بپخته بگفیچهٔ آهنی انداز ند وآب بر سر آن بریزند وبر آتش بجوشانند تا غلیظ شود سر دنموده در کهرل اندازند وزرد ؤ بیضهٔ مرغ یکجا بسایند وچندان بسحق نمایند که شکل مرهم شود طلا کنند **ایضاً** جهت آبله دمیدگی که از سوختگی بهم رسد بگیرند عدس مقشر وگل سرخ چندانکه خواهند وعدس را پخته با گل سرخ وسرکه خوب بسایند وطلا کنند وخرقهٔ کتان را در آب سرد تر کرده وبیخ سرد ساخته بران افگنند **ایضاً** بعد ازانکه پوست از سوختگی افتاده باشد بکار آید گل قمولیا سفیده تخم مرغ قدری سرکه بامرهم آهک ساییده طلا کنند **مرهم نوره** منسخهٔ حکیم علوی خان سوختن آتش واکله را نافع ست نوره هفت مرتبه بآب شسته موم سفید هر یک پنج مثقال مرد اسنگ خبث الفضه سفیدهٔ ارزیر شسته اقلیمیای شسته هر یک یکمثقال وروغن گل بست مثقال **نوع دیگر** نافع سوختگی آتش آهک شسته چهار جزو روغن گل یازده جزو موم سفید دو جزو سفیداب قلعی یکجزو همه را باهم آمیخته کف مال کنند وبکار برند ودر نسخهٔ دیگر مرد اسنگ مغسول وسفیدهٔ تخم مرغ ودم الاخوین عوض موم داخل ست **مرهم سفیداب** که برای دفع خارش وآبله که از بدن بجوشد وجهت سوختگی آتش بغایت مجرب از بیاض ومرجوم روغن گل بست وچهار دام موم سفیدهٔ شش دام سفیدهٔ دوازده دام سفیدهٔ مرغ شش عدد کافور قصوری دو دام اول موم در روغن گل را آتش فرو دارند ودیگر ادویه ساییده داخل نمایند بعد ازان سفیدی تخم مرغ بیامیزند **ذکر ادویهٔ** هندیه نافع سوختگی آتش وتهیل درخت برگرد دفع سایبه بمالند وآبگرگ را بالله وبرگ انار ساییده طلا کردن نیز مفید ست وگر گرفته کنار با دفع مکرر بمالند وهمچنین گرچنار با آب ساییده یا بمسکه آمیخته وکله از ال بمسکه آمیخته طلا کردن مفید ومغنی ست **دیگر** کنجد سیاه را سوخته ونرم ساییده بار وغن کنجد آمیخته ضماد نمایند وضماد برگ پوئی ساییده برحسب یک تازه سوخته باشد وهمچنین ضماد برگ وشاخ گل حمد گر در بر شکال هیرو ید مفید ومجرب ست **دیگر** از بیاض او ستاد برگ بهنگ خشک ساییده پاشند وبالای آن روغن شیرین اندازند وکذا ضماد برگ سیکوا نافع **دیگر** از تمکه یوست درخت تمرهندی سوخته خشک پاشند وبالای آن روغن کنجد اندازند یا بار وغن مذکور آمیخته طلا نمایند ودر بنشانند وموی انجا بروياند **دیگر** برای دور کردن داغ سوختگی آتش قنب را در آوند گلی بسوزند وباریک سوده در روغن کنجد آمیخته در روز دوسه مرتبه طلا کنند وکذا ضماد برگ انار وبرگ جامن مفید **دیگر** بجهت ازاله داغهای سفید که بعد از سوختگی آتش باقی ماند مالیدن بلیله وبلیله وآمله با آب ساییده بغایت سود مند ست **دیگر** بعضی مجربین مینویسند که اگرچه تمام بدن سوخته باشد هرگز آبله دیم نکند وهمچنان خشک گردانده پنبه بمنقوش بر تمامی اعضای سوخته فوراً پیچند بکثرت چنانچه در بالا پوشها می اندازند وهمچنان بگذارند هیچیک حرکت نه دهند روز دوم نظر کنند اگر پنبه از جائی جدا یکم شده باشد دیگر بران پوشند در سه روز جلد اصلی پیدا شود وپنبه مع جلد سوخته از خود جابجا جدا شده خواهد افتاد **اقوال حذاق** مسیحی گوید که حرق نار محتاج بادویه نباشد که جلا کند بعد الحال بغیر آنکه گرم یاسرد کند ونفع میکند آزا گل باک خفیف الوزن چون بسرکه ممزوج با آب بران طلا کنند وچون در ساعتی که بسوزد سفیدهٔ بیضه بروغن گل طلا کنند آبله را منع کند وایضاً نفع کند اگر گیرند برگ خطمی تر وبرگ خبازی هر واحد یکطل وبیزند تا مهر شود بعد ازان بسایند وبران مرد اسنگ مرتبی وسفیداب قلعی هر واحد دو اوقیه وبم روغن گل چهار اوقیه آب عنب الثعلب هر واحد یک اوقیه انداز ند ومخلوط کرده ضماد نمایند وچون آبله افتد نفع کند آزا عدس مقشر اگر با گل سرخ خوب بکوشانند بعده با آرد جو ودوروغن گل سلیمه طلا کنند **وایضاً** آزا نفع کند قیر قلی مرتب از موم ودوروغن گل

و بران نوره مغسول هفت مرتبه انداخته حل کنند تا هموار گردد و آنوره مغسول بروغن گل و سفیدهٔ بیضه و سفیداب ازریه آمیزند شیخ میفرماید که در علاج حرق النار دو غرض است یکی منع آبله دوم اصلاح آنکه محترق شود و در وضع آبله احتیاج افتد بادویه که تبرید نماید بغیر آنکه همراه اولذع بود و اما از جهت آنکه علاج چون کنند احتیاج افتد بادویه که دران اندک جلاء باقدری تجفیف غیر شدید بغیر آنکه لذع کند مع آنکه معتدل در حرارت و برودت باشد و اگر باهر دو تدبیر یکبارگی حاجت شود اولا بسیوم تدبیر کنند بعده اگر احتیاج بتدبیر ثانی گردد آنرا بعد آرند و اگر آنوقت برسد که آبله کند پس تدبیر ثانی واجب بود و ادویه آن مثل قمیولیا و اطیان خفیف المجوهر و عدس مطبوخ و مداد هندی و مانند آنست و اما مثل کندر و علک و دسومات این را صالح نیست **ادویه حرقیه** بحسب غرض اول بگیرند صندل یا فوفل یا خشت نوا یا خرزنوا و آب عنب الثعلب و گلاب نسخه طلا کنند و یا مرهم از زرده بیضه و روغن گل و ایضاً کاسنی و آرد جو مغسول و زرده بیضه و روغن گل نسخه روغن گل و ایضاً گل ارمنی و سنگ و ایضاً روغن گل و موم چندانکه باید پس دران نورهٔ مغسول با سفیداب و افیون و سفیدهٔ بیضه و اندک شیر داخل کنند و ایضاً بگیرند برگ خبازی و در آب شیرین بجوشانند پس بسایند و از شسته نگه دارند باشد پاک کنند بعده بادی مرداسنگ مرتی و سفیداب قلعی وغیره کذا در قرابادین مسیحی گذشت بیامیزند **ادویه حرقیه** بحسب غرض ثانی بهترین اشیا برای این مرهم نوره است بگیرند نوره و هفت بار بشویند تا همه تیزی آن دور شود بعده روغن گل و زیت و اندک موم اگر احتیاج آن افتد باهم بزنند و گاهی دریین گل قمیولیا و سفیدهٔ بیضه و اندک سرکه زیاده میکنند **مرهم نوره** منسخه دیگر نوره را بدستور معلوم بشویند و ازان با آب برگ چغندر و برگ کرنب و روغن گل و موم مرهم سازند و از انچه در بیخانیکوست و خوف بثور و آبله کردن نباشد نیست که برگ اشل سوخته و خرنوب سوخته بران باشند **مرهم** که برای قلیل الحرارت نیکوست و تجربه جیدیافته شده بگیرند سرگین گاو راعی خشک شده و پوست درخت صنوبر و شکطرا مشیع هر واحده درهم مرداسنگ سه درهم خبث الفضه دو درهم خبث الرصاص چهار درهم آهک مغسول با آب سرد بتکرار بسیار پنج درهم قیر بی دود و دارمنی و سفیداب زنیه هر واحد هفت درهم عصی الراعی کوفته شده درهم مرداد فارسی یا چینی شش درهم توتیای سبز هفت درهم پشک و سفنده درهم لبلاب و برگ آن پانزده درهم خبث الحدید و آب برگ خطمی و آب برگ خبازی هر واحده درهم سوسن آزاد و پیازان و سوسن آبی مانجونی و زعفران هر واحد پنج درهم کافور چهار درهم موم در روغن گل و مغز گوزن و پیه آن مقدار کفایت و آرد و انکه در قوت شدیدتر و صالح تست برای آنکه در حرارت کمتر بود اینست که بگیرند زاده اس و براده آهن و در گل پاک یا در گل سرخ شسته قرص سازند و در تنور یا دیگ دران سوخته نگاه دارند و بطریق فرو رفتن هنگام احتیاج بتجفیف استعمال کنند و یا بعود گل طلا نمایند و ایضاً ازین قبیل ست که سرگین کبوتر را در خرقه کتان بسته بسوزند تا خاکستر گردد و در روغن گل طلا سازند که این عجیب ست و مواضع متقرحه را نفع کند گند ناجوش داده و یا بقلهٔ خرفه با پست و برگ مورد سوده و اگر شوار گردد در برگ اشل سوخته و برگ بنفوت سوخته و اگر ازین دشوارتر نشود ادویه مدبله قروح خبیثه استعمال کنند **طبری** گوید واجبست که طبیب معالج تفقد نماید از مزاج او و جوهر عضو یکه محترق شود پس اگر جوهر عضو عصبی باشد تشنج حرق نکند و ترطیب او معدوم نشماید و اگر چه صحت او تاخیر نماید و اگر جوهر او جوهر لحمی باشد ترطیب او البته نباید کرد و علاج او نکند مگر بعد از تشنج و اگر جوهر او عضلی بود یا در جای سوختهٔ اوتار باشد لازم ست که مزاج او متوسط بود و بستن او خفیف باشد و تقرط امر کرده که جراحات حرق نار را نباید بست مگر آنکه درد و تر باشد پس ربط خفیف بربندند که ضغط و الم نیارد و حفظ مریض از تناول چیزی نماید که مزاج او آنرا گرم گرداند و امر بفصد و استفراغ بمسهل نماید و ترویح مفصل کنند اگر تابستان باشد و تعدیل نماید اگر زمستان بود و از آب سرد نگاهدارد تا آنکه خشک گردد و اما از آب گرم در اوائل مرض محفوظ دارند و در اواخر استعمال آن باعتدال بعضایقه ندارد و هر قدر که مریض تقلیل غذای خود کند بهتر و سریعتر به شدن جراحت باشد پس اگر مزاج مریض متغیر نشود و قادر و نهضت او بر اعتدال باشد نخوردن گوشت که جوهر او مشابه جوهر عضو سوخته باشد بایک نیست و جالینوس ذکر کرده کسی که در اعصاب و عضله و اوتار او جراحت بود واجب ست که غذای او لذ باشد گوشت عضله باشد و این بهتر آنست که بقراط گفته که تاخیر صحت در جراحات گاهی از قلت غذای ملایم بجوهر عضو بود زیرا که غذا نیکه مناسب عضو بود طبیعت دران عضو استعمال نماید و احیانا در بین موضع خلاف او بسیار نموده و دو درهم برای حرق نار کچون در عضوی لحمی یا عضلی و عصبی باشد ذکر میکنیم و این مرهم نسخه مرهمی ست که در عضو لحمی عند حرق نار استعمال کنند و آن بالغ النفع مجرب ست ازان زیاده و کم نمایند بقدر وقت و بقدر

مزاج علیل بگیرند پای ماکیان سوای خروس و بسوزند و خاکستر او بگیرند و با ریک بسایند و بگیرند نمک اندرانی سوخته و با ریک بسایند بعده بسفیدی بیضه و روغن بنفشه مرهمی سازند تا آنکه مثل مرهم گردد و صورت او صورت تخمیت او و چون کردن تسقیه کرا و بروغن بنفشه کنند بعد ازان بگیرند ریخ فارسی و مبرات بشویند و گذارند تا آب او خشک شود بعده با ریک کوفته بیخته سه درم ازین آرد و مثل او خاکستر پای ماکیان و نمک کرازان هم ساخته شده بگیرند درم بگیرند بعد ازان سرب محکوک یکدرم سفیداب ازریز یکدرم و شیم گبر نزد و همه را در هاون جمع کرده روغن بنفشه بران انداخته و همواره بسایند تا مرهم گردد و مثل سکه شود بعده بپخشند اگر دران شوریت باشد سفیدی بیضه رقیق انداخته حل کنند حتی که سطبر شود و شوریت او زائل گردد بعد ازان بطریق طلا بر جای سوخته استعمال کنند و نباید بست که این مرهم را در حرق نار بر اعضای لحمی تاثیر نیک هست و آنرا در اعضای عصبی همین مرهم بعینه هست و در دین لعاب اسپغول و شیر خر و مغز ساق بقدر زیاده کنند و طلا نموده بر بط خفیف ببندند و آنرا مرهمی که جالینوس در قاطاجانس در عام حرق نار استعمال کرده است کیفیت قیروطی بروغن بنفشه سازند بعده بران انک سفیداب و انک مرداسنگ انداخته و بگیرند زردی سه بیضه یا چهار با آتش بریان کرده و بران انداخته و قدری داغ ماکیان و انک اسپرغم انداخته در هاون بسایند بعده انک کنند بران پاشیده حل کنند و استعمال نمایند و ایضا این مرهم ذکر کرده بگیرند اقلیمیا می فضه یک درم مرداسنگ نیم درم توتیا دو ثلث درم قرطاس مصری سوخته یکدرم بعده رفت را در زیت گداخته این ادویه انداخته حل کنند و استعمال نمایند و ایضا این مرهم ست قیروطی بروغن زیت بسازند پس در هاون کرده بگذارند تا یکدم بماند بعده بران مرداسنگ کوفته بیخته بقدر کفایت انداخته حل کنند و انک اندک سرکه بچکانند تا سطبر با ریک گردد و علامت خوبی او آنست که سفید شود و ازان زردی مرداسنگ زائل گردد بعد ازان شیشه سطبر انداخته بالایش انفخ زیت انداز ند و شیشه را بجنبانند تا مثل لحلوخ گردد بعده سر به بالفعل کنند اگر تابستان باشد و گرم کند اگر زمستان باشد و استعمال نمایند این مرهم از مرهم ابیض در حرق نار بالغ النفع ست و آثار حرق از بود نش بزنگ برص کمتر سالم می ماند سیما چون آتش عضو را خشک کند پس واجبست که در همه مراهم مستعمل در عضو سوخته گربران خوف سفیدی رنگ باشد انک حنای سوخته و قلیلی سرمه زیاده کنند چه این هر دو تغیر رنگ میسازند پس اگر سفیدی بعد صحت ظاهر شود سبیل بازاله او نیست مگر باد و یگر علاج برص بدان کنند مثل شیطرج در سرکه جوش داده کراین را چون بران موضع طلا نمایند رنگ او را متغیر گرداند و بران تغیر تا زمانی دراز باقی ماند و بعض اوائل استعمال داغ بار دنزد تغیر جلد تجویز کرده اند و صورت داغ بار دا اینست که بگیرند انبوبه طویل آهنی و بر سوضع نهاده محکم کنند حتی که جلد بسوزد بعده بسرکه بشویند و بمرهم فضل علاج کنند که این مرهم را صاحب کامل گوید که هر گاه جائی عریان بسوزد باید که فی الفور بران بیضه بشکنند و بسیار اقاقیا بطوح سازند و با چهار حبه شراوده با ریک سابیده و با بگل ارمنی مع سرکه مروج با هم بسایند و بگیرند عدس و پست چهار و با یک سوده بسفیدی بیضه و روغن گل سرشته بران طلا نمایند و بگیرند انک سفیداب و روغن گل و مرداسنگ و سفیدی بیضه با قدری که با هم بخشند و سرد کرده بر موضع طلا کنند و هر هم نوره چون بر موضع طلا نمایند بسیار نافع بود و این صفت او ست آبک سفید سرد کرده گرفته بران آب اندازند و تا دو ساعت بگذارند بعده آب انک آب بریزند و آب دیگر اندازند و همچنین چهار مرتبه عمل نمایند و سنگ ریزه اگر زیر او بماند آنرا بدر کرده آنرا بدر اندازند تا آب صاف شود و آبک بسته نشیند پس آنرا خشک کرده بروغن گل خالص آمیزند و با هم بزنند تا مثل هم گردد استعمال نمایند **ابو منصور** گوید که چون احتراق لاحق شود در اول امر باید که گلاب سرد کنند و در ان پارچه تر کرده بر موضع نهند و هر گاه که گرم شود تبدیل آن کنند پس هر گاه که سیب سالن شود چیزی که آنرا از تقرح منع کند طلا نمایند و آن اینست که بگیرند عدس مقشر و گل سرخ و بچوشانند تا مهرا شود بعده آنرا بیاورد و سفیدی بیضه در روغن گل بگیرد آرد بسایند تا نرم شود طلا نمایند و بالایش پارچه آب برف سرد کرده نهند و دیگر منع از تقرح کند برگ خطمی سبز با آب بپزند تا مهرا شود بعده او را خیوط پاک کرده در هاون اندازند و بآن انک سفیداب و آب کشنیز تر و روغن گل آمیخته حل کنند تا هموار شود و مرهم گردد و بر پارچه طلا کرده بران نهند و اگر احتراق عظیم کثیر باشد و قوت صاحب او آنرا موافقت کند فصد کنند و ملطیف تدبیر او نمایند تا التهاب ماده بسوی آن زیاده نگردد و چون متقرح شود و بهم رسد سفیداب علاج کنند پس اگر قرحه غلیظ نشود و تسکین نیابد بهم نوره معالجه نمایند و صفت او اینست که آبک صاف سفید که آنرا در صناعت استعمال میکنند در پارچه باریک ببندند و در ظرف نیکه آب باشد آنرا بمالند تا آنکه آبک همه در آب آید و تفل آنرا

دور کنند و آن آب را بگذارند تا آنگاه که ته نشیند و آب صاف گردد پس آب را بریزند و آبک را بگذارند تا اندک خشک گردد بعد به روغن مورد معمول بروغن گل خام با هم بزنند تا هموار گردد پس استعمال نمایند و اگر در رشید باشد اندک کافور در ان داخل کنند و آنرا بچه تسکین و منع کند سفیدی بیضه مرهم چون بروغن گل آمیخته پارچه کتان آلوده بران نهند و اگر حاجت بتخفیف باشد علاج باین دو اکنند بگیرند جوسوخته شش درم و خیط سنگ غیر کلسه سوخته و گلنار سوخته هر دو درم و سا بیده یا شند بعد از انکه بروغن گل چرب کنند که این دریں علت بعید لیست و یا استخوان باکیان بسوزند و سائیده بروغن گل آمیخته بران نهند و یا بگیرند عدس بقشر و ارا مک و عصفر و پلیدز زرد و سا بیده بران سفیدی بیضه و روغن بنفشه انداخته حل کنند تا هموار گردد پس برخرقه کتان طلا کرده بران نهند **جرجانی** گوید دوا که در ابتدا برای حفظ اوازآبله کردن بکار برند سرد کننده و نا سوزاننده است چون سپیده تخم مرغ بروغن گل آمیخته آنرا بر مرغ طلا نمایند و قیمولیا و گل ارمنی که سبک بود بسرکه ممزوج سا بیده طلا کنند و برگ خطمی و آرد جو بر یخته و شسته و برگ کاهی کوفته بارد و غن گل بسایند و طلا کنند و برگ خطمی یا برگ خبازی مقدار یک طل بغدادی پخته بسایند و گاهی لیفها از وی بیرون کنند پس لیفها را دویده در قول مسیحی گه شست آمیخته طلا کنند و این طلا را اگر مرا نیز سود مند بود آنرا دویده که بعد آبلکه کردن و ریش گشتن بکار برند مرهم آبک است و نسخه آن این مسطور **ابن الیاس** گوید بگیرند سفیداب از زیر مرمر اسنگ مرمری درگل سرخ و با ریک سوده بسرکه کهنه بسرشند و ضماد کنند و یا گل ارمنی افزوده بسفیدی بیضه با هم زده سر د بر موضع طلا نمایند و اگر آبله پیدا شود و با آن درد و سوزش سخت باشد هر صبح سکنجبین ساده و گلاب هر دو اصده درم با آب انار ترش بشهم فشرده مع شکر سفید بنوشانند و تغذیه بمزورات حامضه مثل آب غوره و انار داده و زرشک نمایند و فصد سر د کنند و خون بقدر قوت و اجابت آرند و هر سه سفیداب یا مرهم نوره طلا سازند **انطاکی** گوید که قاعده در علاج این مرض تبرید محل و تخفیف اوست خاصه آنچه حرق به آبله کردن آنرا تمیز مائیت کند و آنرا از عروق جذب نماید پس دران هنگام از شرط و امتصاص ساده بمجاجم چاره نباشد و سیمین بقصد در بیخا مرا دا طباست نه فصد اسلید و این را بدانکه در بین بسیار اطبا را راه غلط کرده اند بعده اگر علامات حرارت غالب باشد تبرید از داخل واجب بود والا ادویه موضعیه کفایت باشد و آنچه حرق نادر را مخصوص ست از انجمله مرا دمحلول با آب ست[1] و قریب او ست خاکستر هو بزبرده بیضه نفیس گفته که این منسوب بجار شن کلده است و تمویر آن آرد برنج سفیداب فحاکستر پای ماکیانست بهر آنکه این قوی التخفیف ست بلکه در شرح اسبابست که استخوان قویترین مجففا تست و این قویترین آنهاست و ضماد مجمع حرق انواع طلیناست خصوصاً طین قیمولیا و مرهم سفیداب یا مرهم خل و مرهم زنره و کیتر او نشاسته و لعاب اسپغول و لکنوچه بگلاب و آب کشنیز تر بدانند که من در بیجا تبرید مطلقا مناسب نمی بینم لبسبب احتمال آنکه حرارت بتکثیف محتبس شود پس ملتهب گردد و لیکن ادلا تسکین بسوزش میکنم بعده انچه مفتح و مرخی مثل روغنها باشد استعمال مینمایم و اگر اتفاق دوائی افتد که دران تفتیح و اخراج حرارت مع تسکین الم باشد آن بغایت نافع بود و ازینجمله دوا مراسیر نشد مگر این دوا که تالیف او کردم و عجیب مجرب آمد **صنعت آن** آب حمی العالم سه قیه روغن بنفشه یکدل و قیه دنبه موم خام نیم و قیه گل ارمنی و آب را بریزند تا آب برود پس موم بگذارند تا ممزوج گردد و سر د کرده بران یکدرم کافور محلول در سفیدی دو بیضه بیندازند و مخلوط کرده بردارند **گیلانی** از و پرسش نقل کرده که اینچه صالح ست برای آنکه معالجه این بدان کنند گل قیمولیا و گل بلاد فرنطس هر یک سبک ست چون الطوخ آن کنند بسرکه که رشتی او سخت نباشد یا آب دوا که آبله منع کند بیضه خام بهمان ساعت بروضع با پشم نرم بنهند و این تبرید انه نیک نماید و تخفیف بغیر سوزش کند **خضر** گوید که اصلاح مبادرت بتر کردن در آب سرد و با شیدن بر ف بر عضو و لطخ بروشنائی معمول از ناروزراج و لطوخ آب کشنیز سبز با سفیدی بیضه و سکه تازه و شیر بز و سفیداب و کافور ست و اگر اسن احتمال کند فصد کنند و اولی حجامت ست بر ساقین ست و بران نمرقه کتان سر د کرده ساعت بساعت بنهند و بعد سر ما مطبوخ و گل ارمنی بسرکه با آب کشنیز ضماد سازند و این تدبیر ایشان تا یکهفته ست و اغذیه آنها مزورات مثل عناب و آلو بالو و خرفه و شربت البشان شربت آلو و شربت نیلوفر باید پس اگر ورم ایستاده نماید و بدان متسلی باشد تنقیه بلطیخ فواکه نماید چون از نهفته اول انجا رود نمایان شود که بنفشه و نیلوفر و جوشانده طخی و گل بنفشه و نیلوفر و جوشانده طخی و گل بنفشه و نیلوفر و جوشانده طخی و گل

حرق الماء

عضو یا از آب گرم سوخته باشد علاجش همانست که در حرق النار گذشت وخاکستر موبزردی تخم مرغ مخلوط کرده در اینجا بسیار فائده میکند وگویند که از ضماد خنا با سرکه سوده آبله نشود وجملة الطبیان باین مختص ست والقول جالینوس ومغیره ضماد طلق محلول السفیدی بیضه سرشته وگذا زردی وسفیدی بیضه خام باهم مخلوط کرده وگذا اسفیدی بیضه بپنبه مالیده وگذا پنبه یا خرقه کتان کهنه آب نمک آغشته وگذا کافور وگلاب گذا صندل اسفیدباب جل کرده وگذا اسفیداب از زیر وسفیدی بیضه ورق گل وگذا برگ سوسن سفید وگذا بیخ آن بروغن گل وموم زرد وگذا اشنگرف بروغن گل وموم زرد آمیخته وگذا تخم زیتون سبز که سیاهی در آن آغاز کرده باشد بار یک سوده وگذا مرواحد نافع سوختگی آنچه مستا قوال الطبا ابوسهل گوید اگر احتراق بآب گرم باشد نفع میکند از قبیل ازالکه آبکند آب زیتون نمکین یا مری یا آب ماهی شور وآب برگ مورد وبعد آبکردن تخم سفیداب اورا بهم نورة مغسول ابوعلی مینویسد گاهی چنان اتفاق افتد که جوشیده یا آب گرم بر عضو انسان بریزد وفصل آتش کند واصوب برای او اینست که فی الحال قبل انکه آبکند مثل صندل وگلاب وکافور بسادت کنند وگذا زند که خشک گردد بلکه هر ساعت پاره پاره آب سرد بر آن تراوش کرده نشود که این از آبکردن منع نماید وگاهی بسادت میکنند وآب زیتون یا آب خاکستر بران میریزند وبهتر آنست که هر گاه از بسادت باز مانند بسویق یا مرهم نوره بسایند وایضاً دوائی معمول از سرگین گبوتر در حرق النار نکو شد بسیار عجیب ست وقروح آنرا معالجه بگذنا جوش کرده یا خشک کرده این بهتر ست وسائر انچه در حرق النار گفتیم بکار برد طبری گوید که اجبست در حرق الماء استعمال آرد برنج مضروب بروغن بنفشه مع گل ارمنی وروغن بابونه مرهم مجرب ست قیروطی از روغن بنفشه بسازند ودران اندک سفیداب بیاندازند بر شیشه زنند ودران طلا نمایند وچه گاه آب گرم بسبب شدت حرارت خود گوشت را فاسد کند ودران آهن استعمال کنند باین طور که گوشت فاسد را زان دور کنند بعد ازان این مرهم ران استعمال نمایند بگیرند گلنار وگل سرخ وسفیداب یک یک جزو کنند ودو اتیج هر دو احد نیم جزو بعده قیروطی بروغن گل ساخته این ادویه دران حل کنند تا مخلوط گردد وحارث ابن کلده طبیب عرب ذکر کرده که جوسوخته بزرده بیضه مرغ با بهمزده بسیار تر دوا در سوختگی آب ست وما انچه اهل جران در جمیع حروق استعمال میکنند مرهم حل ست که در حرق النار مذکور شد اول آنکه عضو را سوزد آنرا بزردی سرکه مع اندک گل ارمنی طلا کنند وبگذارند تا خشک گردد وعضو تشنج کند بعده با پشم باره آنرا پاک کنند ودران مرهم ضماد استعمال نمایند گیلانی از بعض اطبا نقل کرده که قبل از حدوث آبله بر موضع زیتون بالح که با سولیق بسایند ضماد نمایند وبا شب یمانی با سرکه سوده بر موضع بطوخ سازند ویا زهرهٔ مرغ را وبا آب بسیار آمیخته بر موضع لطوخ کنند ویا آب نمک طلا نمایند وبا بیخ سوسن آسمانجونی با شراب سوده ویا زمرمس بروغن گل سابیده تا غلیظ گردد طلوخ نمایند وآنرا بر قلوس فگنده کتان دوای مرکب نیکوست بگیرند خرقه کتان ودر عسل آغشته پس بسوزند وخاکستر آن هشت درم سفیداب وموم هر واحد چهار درم روغن گاو وبید یز بر یک مثقال دوم گرفته ازین مرهم بسازند استعمال کنند وآنا انچه آبله دران افتد سماق وسویق بسر کسابیده ضماد کنند یا بگیرند خاکستر مرورد آب باکرده روغن گل ودوغ تلخ بیضه یا پاکشیده بران بمالند

حرق الدهن

انچه در سوختن آتش ذکر یافته روغن گرم نیز کفایت کند واین دوا مخصوص ست سفیدی بیضه بقدری زیت وسفیداب آمیزند ودر شیشه انداخته بجنبانند تا هموار شود طلا نمایند وبقول الطاکی خسته شقاقلوس برادهٔ عاج وسفیدهٔ بیضه باین مختص ست ویا سفیدهٔ کاشغری یکنیم تولة کافور سه ماشه سفیدی بیضهٔ مرغ دو عدد بر روغن گل سه تولة روغن یاسمین یکنیم تولة در ظرف چینی بانگشت بسایند تا یکسان شود وبکار برند

حرق الصاعقة والشمس

عضو یا از شرق وگرمی آفتاب بسوزد علاج آن نیز همانست که در حرق النار گذشت ومرهم خل نیز نافع بود ودر احتراق از آفتاب مرهم کافوری هم مفید ظبر گوید که علاج کسیکه او را هوای صاعقه برسد فصد ست وتبرید وپرهیز وخوشانیدن ماء الشعیر وشیر زنان وحقنه بماء الشعیر کردن اندک روغن بنفشه خالص دندری کافور آمیخته باشند والیضاً حقنه بماء الشعیر وشیر زنان وروغن بنفشه که همه را باهم زنند تا نرم گردد تا آنکه جمع ساکن شود وآبله ظاهر گردد پس سوزن

حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی مدظله العالی
مجموعه ارزشمند فیلم های خطی
دستگاه تکثیر و دانلود رایگان نسخ خطی
www.lib.ir

آب آید برآرند بعده علاج حرق الناد نمایند و خصوصاً مرهمیکه دران پای ماکیان سوخته و آرد برنج و روغن بنفشه می‌مالند و علاج این و حرق النار راست اما چون بکسی نار صاعقه افتد طبع در حیات او نباید داشت و معالجه او از فصد وغیره بود و اما سوختن جلد به آفتاب را لازم است که طلا بمرهم کافوری تشتیه تا جلد متقشر گردد بعده مرهم خل بران نهند و دائم عضو را بروغن چرب کنند و از خرانیان بعضی امر بشستن موضع بعد فصد و تعدیل مزاج مریض بخرقه مبلول بروغن گل میکنند یکبار این قول دیگر بار خود در سر کرده استعمال مینمایند تا آنکه در بقعه رنگ بشره او پدید آید و اگر رنگ موضع بشدت احتراق او متغیر گردد استعمال مرهمیکه در حرق ناد ذکر کردیم نفع کند و آن بسیار دائم امر متبرید موضع مینمود چون از حرق شمس میسوخت و با آب دریای شور احتراق و سبح میشد و او را مس بروغن میکرد تا آنکه موضع خدر میشد و حس او زائل میگردید مثلاً بعده آنرا راحت میداد پس باین طریق صحت میبافت و جلد او چنانکه میبود عود میکرد و هر جائیکه میسوزد یا بخراشد چون بسام او نسوزد تبرید آنرا صحت بخشد و اما هر گاه مسام بسوزد و موضع خون آید علاجش نیست مگر مرهمیکه در حرق نار ذکر کردیم

احتراق جلد از بلاد ر

اگر پوست از غسل بلاد محترق شود باید که اول حجامت با شرط کنند پس از آن مرهم خل نهند و اگر آبله افتاده باشد آب تربوز سه او قیه سکنجبین یک اوقیه عسل بیموزی علویخان سه توته و یا شیره خرفه و مغز تخم کدو و خیارین هر یک هفت ماشه و شربت آلو چارتوله نوشانند و باید که اول رگ هفت اندام فرنتا سیمت آن سرایت باعضای رئیسه نکند و بفاصله دو سه روز براین جا پاکی زده محاجم بزور بر سکنند پس مرهم سرکه بعمل آرند و آن موضع را بدوغ ترش شوشیدن و روغن گل بران مالیدن مجربست طبری گوید که علاج سوختن جلد از غسل بلاد در فصد و تبرید مزاج و نوشیدن کافورست بعده تبرید عضو بعد از ان علاج چنین شرط دو موضع محاجم و مص موضع بدان نمایند تا خون منقطع شود و زرداب ترشح کند بعده ترک کنند تا هر چه بیشتر ترشح شدنی ست ترشح کند و موضع متقرح گردد و بران اشیای مخرج جسوم منشف آن نهند پس هر گاه ترشح منقطع شود آن درم را علاج جرم جسم حل کنند و گاهی عسل بلاد در ان موضع رنگ شبیه ببرص پیدا کند و خارش نماید و ساکن نشود مگر نوشیدن سرکه کنه و استفراغات کثیره و عاقل پس آن نکند مگر بعد اصلاح آن بادویه و هر کسی که اراده استعمال آن کند طریق او آنست که اورا بسر که خوب جوشی دهند بعد از انکه مواضع آنرا بسوزن سوراخ کرده باشند **گیلانی** مینویسد که این صلاح را تقدیم بر سبوتیر اصلاح بلاد در احراق آن امیست که بر دو عن جوزیا بغیر جوز تازه آمیزند و بالجمله برای اصلاح آن چیزی بهتر از جوز نیست لیکن باید که از اول قبل استعمال بدن مخلوط سازند و نفع او بعد استعمال اندک ست با وجود انکه از غیر او بزرگتر ست **ابن الیاس** گوید که علاج حرق جلد و آبله آن از استعمال عسل بلاد ر امیست که صبح آب هندوانه یا شیره خرفه هر کدام از ینکه باشد سه اوقیه سکنجبین ساده خوب ترش ده درم و غاریقون درات ترش یکدرم تر و اسفاناخ سائیده بطریق تبرید نمایند **انطاکی** مینویسد که علاج حرق بلاد مخصوص ست بخار آب مورد و کشنیز تر و آنرا که دران خاکستر انداخته چند مرتبه صاف کرده باشند و با پیاز بسفیداب و سرکه و پنیر کهنه بر آب کنجد و عدس مقشر **حکیم شریف خان** در قوائد شرفیه مینویسند مردی را دیدم که بلاد ر جلد او سوخته بود و جریان عرق دران کثرت نمود پس بران حب السمنه مع ادویه مناسبه استعمال کرد و ازان صحت یافت و همچنین جوز و مغز ناجیل کهنه آزمانافع ست

جراحات

جراحت تفرق اتصال باشد که در گوشت حادث شود و هنوز سیم نکنده و آن یا بسیط بود و یا مرکب بسیط آنست که از عوارض دیگر چون درد مفرط و اضطراب مواد و سوء مزاج و سوء ترکیب خالی باشد و جراحت مرکب آنست که با آن مرضی دیگر مثل سوء مزاج بدن و امتلای آن و شل و رم و کسر عظم و قطع رگ عصب بود یا بالا عراض دیگر باشد مثل شدت درد و فساد لحم و تخجنی گویند که مراد از بسیط در جراحات و قروح آنست که با آن امری دیگر مقتضی علاج دیگر مقترن نباشد و از مرکب آنکه با آن مثل لحم زائد و نقصان او مقترن باشد بالجمله هر واحد از ان یا صغیر باشد یا کبیر یا مستوی الشفات یعنی هر دو لب او هموار بود که زیر لب با بهم پیوندد و یا غیر مستوی و یا غائر و یا غیر غائر و یا منفصل المضغه یعنی آنکه پاره گوشت از ان جدا شود و یا نافذ بباطن و یا غیر نافذ و جرحی گویند که جراحتها دو نوع ست یکی آنکه تنگا فی راست بود دوم آنکه منگاف گردد و سوم آنکه پهلو ها و زاویها دارد چهارم آنکه لحمی گوشت از ان رفته باشد پنجم آنکه غور دارد

ورد واندرشده باشد غوراو ظاهر نباشد ششم آنکه غوراو ظاهر بود هفتم آنکه گوشتا وگفته بود دخون دراجزای آن گردآمده باشد هشتم آنکه آماس کند نهم آنکه از ظاهرتر در باطن افتد دهم آنکه باستخوان رسیده باشد و میگویند که تفرق اتصال اگر در عضوی مالا عضای لحمی باشد آن ملتحم شود واگر در عضوی مالا عضای عصبی باشد ملتحم نشود مثل جزو عصبی از حجاب واما عای دقاق واگر در استخوان باشد بذاته التحام نپذیرد لیکن بجوهر صلب که بدان اتصال او شود ملتحم گردد و آن جوهر در طبیعت خود میان لحم و غضروف بود و آن شبیه بدست و شیخ میفرماید که ما قصد میکنیم در بعض اعضا یکه اتصال و متفرق گردد آنکه اتصال او عود کند چنانکه اوسابق بود واین در مثل لحم است و در بعض آن قصد میکنیم که تماس آن که محافظت آن نماید باقی ماند و اگرچه اتصال آن عود نکند واین در استخوانست مگر در استخوانهای اطفال و صبیان که در ایشان امید این عود هست و قومی از اطبا گفته اند که جراحت عصب و عروق بالاتصال عود نکند بلکه اکثر بران چیزی الصاق جاری شود و لبهای جراحت را فرا هم گیرد و نگاه دارد و بعضی از اطب گفته اند که اتصال در شرایین تنها نشود یعنی جراحت شرایانها ملتحم نشود و دیگران التحام پذیرند واما جالینوس ازین انکار نموده و گفته که شرایانها نیز مشابه رگ تجربه و تجویز قیاس میشود اما مشاهده اینست که شرایانها نیز باسلیق ست و شریان صغیر و شریان ساق را دیدم که ملتحم شد واما تجویز قیاس آنست که استخوان در سختی بطبر فیست که ملتحم نشود مگر اندک در اطفال و گوشت در رخوی بطرفیست که ملتحم شود و رگها و شرایانها متوسط میان استخوان و لحم ست پس واجب شد که حال آنها بین بین بود و التحام را لاجرم که تا قبول کند واز استخوان بسهل تر آنرا قبول نماید پس ملتحم نشود اگر شق اندک و کوچک باشد یا بدن رطب نرم بود و اینچه خلاف این باشد ملتحم نشود و این نوعی از حجت خطابی ست و معول بر تجربه ست و جرجانی گوید خلاف نیست که استخوان کودکان ملتحم میشود خاصه اگر گرگ لازم بود و جراحت کوچک باشد و اگر جراحت چیزی از جلد کم کند خلاف نیست که بدل آن باز نیاید لیکن بجای آن چیزی بیاید همچون جلد الممسن بی سوی و امارگهای باریک بسیار بود که شاخهای آن بالیده شود و بر وید بجای خود باز آید و در قانون و بعض شروح آن نوشته که بعضی اعضا ست که محل جراحت نکند و چون جراحتی دران افتد ضرر عظیم کند و در اکثر قتل نماید و خلاص ازان بندرت بود و آن دماغ و گرده و شانه و امعای دقاق ست و جراحت جگر نیز نازک بود لیکن بران سلامت بسیار تر ازان باشد که از جراحتهای اعضای مذکوره چون خفیف بود و اما دل بهیچ حال احتمال جراحت نکند و توقع سلامت با وجود حدوث جراحت دران نباشد و جراحت معده و امعای دقاق و حجاب اگر اندک بود صاحب او ازان شفا یابد و لیکن بدشواری و حجاب در صحت دشوار تر ست و همچنین صحت معای صائم دشوار بود و اگر جراحت آن خارق باشد بخیه کردن بسوی مقابل آن نافذ شود صاحب او کمتر صحت یابد و اما معای غلاظ در صحت سهل تر ست و در التحام سهل تر ست حتی که خردق آن بشوده گاهی انسان با وجود انخراق آن مدتی زنده ماند اگر ثفل از زه وضع خرق خارج شود بسوی انفصال زبدن راه یابد و اما دماغ اگر جراحت او بسیار اندک بود صاحب او اگر صحت یابد واگر خارق نافذ تا یکی از بطون باشد صحت ممکن نبود و اما جگر اگر خرق دران تا قطع رگ بزرگ رسد ممکن نیست که صاحب او صحت یابد و اما گرده پس التحام او مثل جگر بود لیکن التحام این دشوار تر ست و چون خارق بود ملتحم نشود و قتل کند و اما انچه ازین جراحات ریم کند و قرحه گردد آن دشوار تر صحت یابد از انچه ریم نکند و چون باجراحتی که در شکم افتد توجع یا قی یا اسهال عارض شود مریض بسرعت هلاک گردد و اگر جراحت در مواضعی بود که استدارد و جمع و درم دران واجب شود مثل سرهای عضله و اواخر آن و خصوصا جای عصبانی ازان تا وقتیکه ورم حادث فرو شود آن دلالت کند بر آفت مستبطنه که بسوی آن مواد منصرف شده و برای جراحت فاضل نمانده و محمد اکبر مینویسد که اگر دل بمرور جگر گردد مهلت نبود نشان جراحت او موت عاجل ست و دماغ نیز احتمال جراحت کمتر دارد و نشان جراحت آن اختلاط عقل ست و برآمدن بول بر جراحت مثانه و برآمدن براز بر جراحت روده دلالت کند و جراحت عصب و طرف عضله مخوف بیست از تغیر رنگ و سقوط قوت و نبض بعید تواتر و صغر غشی و اختلاط عقل و تشنج توان دانست و جراحت زائد که در پیش بود مخوف ست و خلاصی ازان کمتر متوقع و جراحت سینه که نافذ بود مخوف ست و نشان او خروج هواست از انجا و جراحت حجاب مخوف ست و ضیق النفس خاصه او ست و جراحت معده مخوف ست بر امدن طعام لازم نیست و جراحتی که در غیر این اعضا افتد امید سلامت بیشتر دارد

علاج کلی جراحت

در تعریف جراحت و اقسام آن و بعضی از علامات و نشانهای آن

باید کرد نرا بحافظت بدارند تا چیزی دران نیفتد و آنرا چنان بندند که بسکلیگر متصل نشود و اگر متصل نشود باید دوخت و اگر جراحت دو سه روز گذشته باشد باید که ازچیزی خشن آزار نخواهد تا خون ازان جاری شود بعد آن ببندند و اگر جراحت خائر باشد باید که کمتر بصبر تر دوخت بدارد و مدرم الاخوین سایده بپاشند و اگر ازان چیزی باشد اورده که مذکور العصل بسر شند استعمال کنند و پنبه که ران بر کنند و این هم از برای ازمال فی نظیر ست بگیرند زبان سگ که بسوزانند و در اندک زمانی بکوبند و آنرا بیخته بیان کنند بعد آن بر گنیم ابار یک سایده قرص ساخته در روغن کنجد بزرطرف آهنین بسوزانند و در کنند بعد ازان سوخته زبان سگ ادین روغن کنجد انداخته بچوب نیم یا سه آهنین خوب تر مخلوط کنند و در شیشه نگاه دارند در روغن بدواز نیز در بین بانچ بست و اگر با جراحت ورم و قطع عصب و عرق و کسر عظم و الم و فساد گوشت و زخم الدم باشد باید که اول علاج این امراض کنند بعد آن علاج جراحت نمایند پس اگر ورم باشد علاج آن در اوارم گفته شد و علاج قطع عصب و قطع عرق و کسر عظم جدا مسطور گردد و اگر الم باشد باید که تسکین الم از انیتون و بزرالبنج و مانند آن کنند و اگر فساد گوشت باشد برگ کاسنی سبز و برگ عنبا الثعلب سبز و خطمی بروغن گاو و روغن بنفشه نما نمایند و یا آبله در کنند و اگر زخم الدم باشد علاجش نیز جدا بیاید و صبر کنند روم الاخوین اقاقیا بکوبند و بپاشند ذکر ادویه مفرده و مرکبه التی (؟) دانه مال جراحت تازه کنند اندریان که آن قبان مقاربست زرود آن در التحام جراحات تازه مجرب سویدیست و اقماع انار برش نیز مجرب و همچنین برگ بوسیم و گل آن و کذا از در براده آبنوس مثل غبار سوده مجرب صحیح اوست و کذا خوع الما خشک آن بطریق زرور در طیب آن بطریق ضماد مجرب و کذا بیه ست خیار بوده و کذا شرب رب آن بیخ ورم مجرب اوست و نهادن ماز دبشراب قابض سرشته و کذا عصی الراعی و کذا نیل هندی و کذا انزروت و کذا پیاز نرگس کف افقر اقیدا و کذا کنه تمناه و اسوی سوخته و کذا کما فیطوس و کذا ارگل بستان افروز و کذا حی العالم و کذا امغره عراقی و کذا گل مختوم و کذا گل ارمنی و کذا برگ خیار تازه و کذا اجاصا نخل و کذا برسیاوشان و کذا سورنجان و کذا زوفرا و کذا برگ جمیز و کذا پوست انار و کذا سمک آن برگ نیل ست و کذا اشنگرف و کذا حظیا نای رومی و کذا خاکستر عنکبوت و کذا پیه تازه بی نمک و بالای آن برگ انگور یا برگ چنار یا برگ کاهو بستن و کذا خای مکی و کذا الذاق المذهب و کذا زخم سوخته و کذا اسفیج بتر شاب کهنه تر کرده و کذا تخم کشنیز و کذا موی انسان سوخته بعسل سرشته و کذا برگ انگور سوخته و کذا عصاره ام غیلان و کذا خسته خرمای سوخته و کذا مرکی و کذا الحم حلزون و کذا روغن اشنگوفه حنا و کذا چقندر سوخته و کذا خاکستر پشم سوخته و کذا برگ خیازی تر و کذا الحم صدف سوده و **پاشیدن** بیخ کانجه و کذا برگ کنار و کذا پیاز نرگس خشک کرده سوده و کذا اکافور و کذا اخوین شتر خشک کرده سوده و کذا دم الاخوین و کذا پوست درخت دلب سوخته و کذا دوغ بنفشا آسیا آسخته و کذا شیر چیز خشک کرده باریک سوده و کذا خون نرگاو خشک کرده سایده و کذا تخم فنجنگشت و برگ آن و کذا البقم و کذا ابوال الابل کرد وائی ست او در عرب می آورند و کذا تخم قرفر و کذا شقائق النعمان سوده و کذا الشد و کذا برطار سوخته و کذا الکدوی خشک سوخته و کذا برگ خیری خشک کرده سوده و کذا برگ نخود سوخته و کذا برگ امرود خشک کرده بهر واحد جراحت تازه را التحام و التصاق نماید و خشک کند **دیگر** از مجربات حکیم علی تنکابنی بسایند و بر جراحت بریزند و بر هم آورده ببندند که احتیاج بدوختن نشود و متصل شود خصوص کر زخم تازه باشد و اگر زمانی بران گذشته باشد و هنوز خون می آمده باشد نیز استعمال کنند و الا زخم آخر آخرا بعمل آرند **دیگر** برگ سبز کنار بوستانی کوفته بر جراحت نهند که زود پوست بروید و در جراحات و قروح خبیثه **دیگر** مجرب برای جراحت تازه کهنه شتر سوخته بینند و دو اکنند بلکه بر روز با تازش کرده کنند **دیگر** سنگ پشت بسوزند و خاکستر آن نگاهدارند و زخم را بروغن چرب کرده بپاشند و سه روز آرام میشود **دیگر** پیه راگ ازان بورپای با فند سوخته و کذا برگ کنیر خشک کرده سوده و کذا سنگ جراحت سایده و کذا پوست درخت سرس خشک کرده سوده و کذا پر مرغ خانگی سوخته بهر واحد بر جراحت پاشیدن زخم را خشک گرداند و **دیگر** یکه بر گاه خون زخم در شکم مانده باشد هر روز نیک قرص آب بزند و بکدرم جلاب آمیخته بنوشند **ایضا** از مجربات حکیم علی که منقی و ملحم جراحت ست برگ مغیلان را با زیره سفید بسایند و بر جراحت کهنه بندند پاک شود و ملتحم گردد **دیگر** بر جراحت کهنه پاشیدن آن برنهاد و مامیل و قطع سیف و غیره که بفساد آمده باشد و التیام نیابد در ایام قلیل اصلاح پذیرفت از روت سفید اب قلعی مرد اسنگ ده الاخوین باریک سوده اول جرک از زخم پاک نموده بران مرهم سفید اب بر پارچه مالیده چسپانند بعده دفتگ مرهم جدا سازند این در درد پاشند نافع ست و گاهی قیر وطی از روغن دیودار ساخته حوض مرهم بکار می برند و بزودی التیام می نماید مجربست **نوع دیگر** از مجربات حکیم السید

گلنار زرد و کندر مری مساوی کوفته بیخته بر زخم پاشند و در تخته صبر زرد عوض نرود و دم مرکی ست و نوشته که از سر است و در اندمال جراحات بغایت سریع الاثر و عظیم الفعل ست فرد ابراهیم
که عجیبت گوشت را سیر دیا ند و جراحت تازه را الصاق میکند و خون بند مینماید که صبر از زوت دوم الاخوین مساوی سایند و بر جراحت پاشید و ببندند ایضاً مسیح گوید که این دو دوا
تا آرد و اسم ریشهای فاسد را سود دارد و صبر مر از زوت هر یک یکجو و کندر دو جو و همه را با کاکنج سیده به بیزند و وقت حاجت بپاشند فرد ابراهیم اگر زخم ببندند بشود زرچوب دیو دار
دار بلد اصل السوس تربد مساوی کوفته بپاشند هرهم که در اقسام جراحت معمول ست رال گل هر مزی هر واحد یکدانگ موتوتیای سبز چهار سرخ
روغن شیرین بقدر جراحت او دیه را همراه روغن کهل نمایند تا بقوام مرهم آید ایضاً قوال حذاق شیخ میفرماید جراحت لحمیه خالی نیست از آنکه یا شق بسیط
مستقیم باشد یا شق مدور یا ذی اضلاع یا شق مع نقصان چیزی از لحم و گاه غائر نافذ بود و گاهی مکشوف و برای هر واحد تدبیریست و هم اقسام در
حبس خون سائل اشد اگر اوند و آزابای جدا ساخته ایم و گاهی سیلان خون اقبد و معتدل برای جراحت نافع بود و در م و بشری و حبی را منع کند و از فضول چیزیکه
در جراحات رعایت آن کنند منع کردن باز نوم ست بر آنکه اگر ورم عارض نشود علاج جراحت ممکن بود و اگر انجا ورم باشد و یا در انجا رض و منع بود در خلال او
با وجود جراحت خون مجتمع شود و اراده ورم و یم کند در بصورت معالجه جراحت تا وقتیکه تدبیر آن نکنند و علاج ورم ننمایند ممکن نبود و اگر در رض خون بند نشود
از تعجیل در تحلیل او چاره نباشد چون آزا قدر معتد به بود تحلیل او بهر چیز حالیس باشد از انچه معلوم ست و امثال او جب
آنست که اعانت سیلان خون کنند چون کم آید دگر شق بسیط مستقیم باشد و ازان چیزی ساقط نشود در تدبیر آن بستن و ازان و بنیت و ملایمت
دور داشتن و منع از افتادن چیزی و موئی و غیره دران بعد حفظ فراغ عضو و جمد در عدم اجتذاب بسوی عضو سوای خون طبیعی کفایت باشد و اگر شق عظیم
باشد و اطراف او با هم ملاقی نشود بهر آنکه مستدیر متباعد یا مختلف الشکل بود و ازان اندک لحم رفته باشد علاج آن دو ختن ست و منع اجتماع رطوبت دران
باستعمال مجففات را دعه استعمال ملطفات که نکو گردد و اگر غائر باشد بسا ست که بستن الصاق او نیز کنند و در کشادن او احتیاج نشود و گاهی بکشادن
او حاجت افتد اگر ممکن بود و این وقتی باشد که بستن او بر بالیکه آزا موثق گرداند نفع نکند و خصوصاً هنگامیکه بستن بنکو بر پیچ غور واقع نشود پس مواد
بسوی آن بریزد بسبب ضعف او و بسبب در د کازان چاره نیست و بسبب حوالیکه آزا در باب قروح ذکر کنیم و اگر حاجت بکشادن آن افتد از نهادن مینه و اندک
بر دهان او انشکاف آن کنند چاره نبود خصوصاً وقتیکه بستن بر بیخ واقع نگردد چنانچه گفتیم و یا نصب او ضبی باشد که امکان انصباب ماده رویه ازان نباشد
و یا دران استخوانی باشد و یا خوف بود که ناصور گردد و یا ازان رطوبت بسیار ردی شود و آن درین هنگام در حکم قروح باشد نه جراحات عالی گفته که جراحت محتاج
بود ربط جامع برای هر دو لب او چون اراده الزاق و التحام باشد و اما بر گاه محتاج با نبات لحم دران باشد احتیاج بدان نبود لیکن محتاج بود دیگر تدبیر با لیکه
از دهان او چرک بیرون آید و مرتبه دیگر بر بالیکه بقدر امساک دوا بران باشد و گفته ستوار ست که دهان جراح را امکانی باشد که چرک ازان دائم بطبع خود بیرون دیا
باین طور که شکاف انجا واقع شود و یا آزا باین شکل متشکل گرداننده ومن بکردم جراحت بسیاری را که نخورا و قریب زانو بود و دهان او در ان بغیر آن او راد هنی دیگر
با سفل نزد از انو سازم لیکن ران را باین طور نصب کردم که قعر بفوق بود و دهن با سفل پس بغیر شکاف در اسفل بهشد نه همچنین ساعد و کف و غیره را نیز
طور تعلیق نمودم که دهن بود بسوی اسفل و در نیست قول آن عالم و گوئیم که گاهی جراحت چنان واقع شود که ربط بیب قطع تمام و جدا کردن عضو واجب شود و اما
بر گاه جراحت چنان باشد که لحم بسیار ازان منقطع شود احتیاج بمنبتات لحم افتد و دوائیکه خشک کند و منع نماید آزا کفایت نباشد بلکه گاهی مجفف و مانع
از جهت آنکه رو ماده کند که ازان نبات لحم گردد ضرر رساند و گاهی غور بسبب نقصان استخوان باشد بنوعیکه نبات او تمام ممکن نبود پس غور باقی ماند چنانکه
گاهی اتفاق افتد که گوشت زیاده تر از واجب بروید لحم زائد شود و واجب ست که بمراد انبات لحم در جراحت ابتدای مرهم حسن الکیموس موافق
عضو مجروح باشد و دوای منبت چنان بود که آزا انبات لحم ممکن باشد و اما جلد را آن دوای منبت نرساند و دران قادر نبود و قوت او بدان وفا نکند چون بالکل
منقطع شود بلکه بمکان او لحم صلب بروید که بران موی نروید و اما عروق بسا ست که شعب آن پیدا شود و مثل گوشت بروید و از جراحات بعضی ذی خطر
مثل جراحات واقع در اعصاب و اطراف عضلات و عنقریب در باب احوال عصب کرخواهیم کرد و تابع او اعراض رویه بود و آن سابق مذکور شد تابع او

تشنج مهلک در اغلب اوقات بود وچون تشنج در مثل این جراحات عصبیه افتد وعلاج قبول نکند پس علاجش قطع عضله هست در عرض در اعضی در اون بطلان فعل عضله ولیکن تا ممکن باشد تاخیر این علاج تشنج بچیزی دیگر غیر از قطع واجب بود و مثل جراحت زانو گاهی محتاج گردد بنهادن شق صلیبی و در ادرام و قروح و جراحات آن استطمار بفصد و اسهال نباید و منع التحام کنند تا آنکه متقیحه بالغ حاصل شود بعد آن بالتحام او پردازند

تعریف قوت ادویه مبنت لحم وملحمه ومدملهٔ خاتمه واکاله

دوای مبنت لحم آنست که خون صحیح را عقد لحم نماید پس واجب بود که در آن تجفیف بسیار نبود بلکه بحد معتدل و نه جلای قوی بسیار باشد بلکه جلایی اندک بود بقدر یکچرک را غیر سوزش جلاء ۵۹۲ و محتاج بقبض معتد به نباشد و ایضاً محتاج بود بآنکه او در حرارت و برودت بحسب احتیاج جراحت و قرحه مزاج او بسوی آن باشد لاّ آن مزاج از آن زائل شود و محتاج بعضد آن بقدر زوال او بود و اگر غیر زائل بزوال معتد به باشد بشاکل برای حار بحار و برای بارد بارد بود و ایضاً رعایت تاثیر دوا در موضع کنند تا مقابلهٔ او کند اگر در اساءت مزاج افراط نماید و اما ادویه ملحمه آنست که میان او و متباعد جمع کند و محتاج بود بقبض کردن در سر و سطح و پس میان هر دو الصاق نماید بنداوتیکه در جوهر او هست و اگر خون موجود بود آن خون حاضر در جرح بکتفی چند در الصاق را تجفیف سریع قبل از یکسر کردن بخشند و از این فعل ممکن نبود اگر بآن قوت تجفیف زیاده نباشد لیکن واجب بست که حالی خود بهر آنکه در حلاوضد غرض آنست ۵۹۳ و محتاج بست بآنکه بسوی او مادهٔ سیلان کند و منع سیلان آن ماده تجفیف نکند بلکه ملحمه محتاج بتجفیف قوی تر و اندک قبض باشد و مدملهٔ خاتمه در حاجت بقبض شدید تر ازان هر دو ست زیرا که این محتاج بود بتجفیف چیزیکه بالطبع در جفاف شدید تر باشد اعنی ۵۹۴ بجفاف و اما اکاله ناقصهٔ لحم واجبست که بسیار شدید الجلا باشد

ادویهٔ ملحمهٔ جراحات

قوت این ادویه و موضع الصال آنرا بیان نمودیم و شکی نیست که در ورازان محتاج ست بآنکه قوت از دوای متحد با دمان قیر و طیات باشد و حاجت ادمان و قیر و طیات بسبب آنست که او دویه یابسه و خصوصاً انچه مثل مرداسنگ باشد و سائر معدنیات بسوی قعر غوص نکنند و در سرم نفوذ نکنند پس بر گاه ازان قیر وطی سازند آنرا بسیلان رو غن تا قعر رسانند و این ادویه ملحمه معدنیات یا نباتات یا حیوانات باشد و آن از معدنیات مثل سقیدآب بروغن مورد و موم ست و از نباتات و اوراق مثل برگ بلوط ضماد او برگ بید و برگ کنب و برگ درخت سیب و پوست بیخ آن و برگ بارتنگ و گلنار در سرکه کرده و قدری از شراب و خصوصاً چون بدان برگ شجر صنوبر ذکر دانتی و پوست بیخ آن آمیزند و برگ سرو و شاخهای آن و برگ غنطافلون بعسل و از مصوع علک البطم و خصوصاً از قرب افصان کبیر و از ثمرات و حبوب جوز تازه سوده یا بیخ یا شاب جوشیده بسرکه حماض یا برگ چقندر یا کاهو یا مرود و شتی یا وجود آنکه در این منع نزاست و جوز البره و سیب سوخته و غبار آسیا و معترضه خصوصاً برای مشایخ یا روغن گل از گلکل گل نعره درست و حشیشة ذنب الخیل خصوصاً در جراحوشا و اعظم یا الجوز و از جراحات قریبه از عضلات و از حیوانات جزء اب بسیار نرش ملصق جراحات عظیمه ست و از مرکبات دوای یارفوس و بیضه و دوای قوقاء و دوم و اخلاف بشکطراشیع و سرم کرکس

ادویهٔ مدمله و خاتمه جراحات و غیر آن

طبائع این ادویه دانستند و ایضاً باید دانند که در ورازان واجب ست که در قوت چیزی باشد که در هم افتد والاّ لازم ست دانستن این امر که استعمال ادویه نکوبد واجب نیست مرد تیکه سطح لحم صلب مع جلد مستوی شود و اما اگر لحم رطب بود واجبست استعمال آنها در اچه اگر خشک گردد مستوی شود و این چیزیست که بحدس شناخته شود پس واجبست که استعمال کنند دوای مدمل را قبل از انکه نبات لحم در جروحیکه دران لحم بر وید باین مبلغ رسد ۵۹۵ بلکه واجبست که باین نوع باشد که چون خشک کند و فعل خود نماید طبیعت مقدار محتاج الیه رویا نرا مع بلوغ مدمل بغایت در امان تا آنکه توانی هر دو فعل حاصل شود از لحم و جلد نو رسیده بقدیر بدان سطح مجروح مستوی گردد پس اگر رعایت این نکنند ممکن ست که اثر قرحه بلند تر از جلد گردد و لازم ست که خاتم را در اول زمانیکه استعمال آن نمایند در طب استعمال کنند بعد ه آنرا خشک استعمال نمایند نزدیک آنکه مقاربت ختم کند و مرورا در ابن الطرف میل کنند و آن ادویه مثل پوست بیخ هندبا بقیر وطی و روغن گل و اس و راتیج خشک و قیسور و سیر سوخته و قشور مس و دقاق کندر و مرداسنگ و قنطوریون دقیق و عروق جیدست و استخوان سوخته نیز در ازاوند

سوخته شدید الاسهال ست و شب نیز دماغ خام و برگ انجیر وا آنکه بعقرا ملکنایت ازان بر جبل صقعق کرده چنانچه گویند مشابهت ست که بدان مراد همیشه معروف بر جبل الغراب باشد و سرگین سگ خورندهٔ استخوان و سرگین پسو سمار الا آنکه این عالی تر از اول ست پس محتاج بود بانکه کسر جلای این بقوا بعض کنند و بیخ سوسن آسا بنجنی و پوست بیخ جاوشیر و توتیا و از منبتات عجیده در قروح حاره و جروح متورم رصندل و نیلوفر و صبرست و خصوصاً مقعد و ذکر و گاهی بدادویهٔ اوراج و قلقطار افتد و اگر چه این هر دو از جملهٔ اکالات کم کنندهٔ گوشت اند لیکن گاهی او مال کنند در جراحت شدید الرطوبت و خصوصاً چون بسوزند پس مدمال او کمتر از ناکل او نباشد الا سیما چون مغسول کنند پس بادمال مائل تر گردد و اما مزگلوا دویهٔ شدید الاکل صلاحیت آن ندارند مگر بتدبیر قوی در بعض جراحات و قروح شدید الرطوبت و اما مس سوخته را چون ابشویند آن را دمال خوبست و هرگاه اراده مساختن مرهم کنند احتیاج بچیزی افتد که آن قوتیر میان مدملات باشد مثل اقلیمیا و خصوصاً سوخته و قلقطار سوخته و مرتک و سفیداب و اقلیمیا را بسایند و بهتر آنست که بسوزند بعده بدان قلقطار آمیزند و تسقیهٔ روغن آس پس سرکه و شراب قابض کنند و گاهی بران زاج سوخته و گلنار و مازو می افزایند اگر جراحت و قروح شدید الرطوبت بود صفت مرهم کتان و این جمیع عجیبست بگیرند مرغزنگ کتان مغسول و بکوبند تا مثل سرگرد بعده بگیرند زیت قوی القبض یا روغن مورد و دران اندکی بازرنج انداخته بگدازند و دران خرنزنگ رفته آمیخته ازان مرهم سازند که این عجیب ست و مرهم اسود انبات لحم کند و چون اراده کنند که انبات او قوی گردد دران کندر و جاوشیر وزراوند مجموع مساوی اجزا کمثل وزن اخلاط اربعه آن باشد داخل کنند صفت فرو رخفیف گیرند سفیداب و مرداسنگ یکیک جزو جرک رصاص و مر و مازو هر واحد نصف جزو فرو رد یگر صمغ سوخته دوازده درم انار کوچک کرازرخت افتد و خشک گردد قلقد یس هر واحد بست و شش درم شلخ گوزن سوخته قیشور اقلیمیا را تباشیر صل السوس هر واحد چهار درم دقاق کنند پوست درخت صنوبر هر واحد شش درم پوست انار سفیداب شب یمانی هر واحد هشت درم مازو یکدرم فرو رد یگر فوه استخوان سوخته مرداسنگ هر واحد دو درم کندر و صبر هر واحد سه درم انزروت یکدرم مامیثا یکدرم فرو رد ساخته استعمال نمایند و یگر گل سرخ سفیداب از زیر گلنار زرورد شب یمانی مساوی ایضاً بیخ سوسن بیخ جاوشیر مساوی زراوند دو مثقال دقاق کنند یک مثقال صفت مرهم برای جراحات ابدان مشایخ جو بسوزند و ازان قیر وطی بروغن گل یا روغن مورد بسفیداب ارزیز مرتب سازند

ادویهٔ منبت لحم در جروح و قروح

خاصیت ادویهٔ منبت لحم داو چگونه باید که در مزاج خود بود دانسته اند و داجبست استعمال آن هنگامیکه موضع از حرک و غیره پاک شده باشد و اگر قاعدهٔ جراحت جز استخوان نباشد استخوان را پاک نمایند و بلغایت خشک گردانند و دران تیرگی یا فساد نگذارند مگر بعد اشتد و نه رطوبت مگر خشک کنند و خصوصاً در سر بسر آنکه ملاصق استخوان و رطوبت او یکی از اسباب منع نبات لحم بالای آنست و چون حک کنند و خشن نمایند اینچه بسوی آن آید از ناخن گوشت پیدا شود انبات لحم کند و بباید که گاهی دوای گوشت را در بدنی یا عضوی بر دیاند و در دیگر نزدیاند و این بهر آنست که گاهی در بدنی تجفیف نماید و در بدن دیگر تجفیف نکند بحسب دو مزاج و بدن و گاهی افراط جلا در بدنی کند و در بدن دیگر زیاده نکند و ایضاً اصلا جلا نکند اگر آن دوا محتاج باشد تجفیف و باندک جلا هر دو مقدار بحسب بدن غیر مطلقین باشد و تاثیر شئ مقدر مختلف بود در اشیائیکه متفق القدر در الفعال نباشند و بهر مجفف که میسر او کمتر از نیس بدنی باشد که علاج او بدان کرده شود آن نیز از انبات لحم قصر نماید بلکه داجبست که پس تر ازان باشد و لهذا اگر انبات لحم نکند در ابدان یابست که از اعتدال در پس نجاوز کرده باشد و تجربه او امنیست که بدان معلوم کرده شود انچه از جفاف و وقوف دانبات لحم بر استمرار دوا تو سیع بود پس اگر تجفیفی بینند که یا آن نخواهد رسید اندک ترطیب نمایند و اگر وسیع کنند رد دوای یابس افزایند رد دوای مستمر در انبات لحم را بر قوت او گذارند و ایضاً گاهی بعض ابدان را مناسبت بعض ادویهٔ غیر منظوق بحالت آن بود فلهذا داجبست که ادویهٔ سختی ضعیف و قوی مخلوط سازند و اما استعمال مرهم و حاجت بسوی آنها دانسته اند و داجب نیست که از دوا اقتصار کنند بتجفیف و ترطیب بلکه رعایت حرارت و برودت بحسب آنکه ذکر او سابق کرده ایم باید کرد الامع مراعات مقابلهٔ سیان حال قرحه و حال مزاج بدن زیرا گاهی بدان رطب بود و قرحه یابس و گاهی بدن یابس باشد و قرحه رطب و گاهی هر دو رطب بود و گاهی هر دو

یابس و در اول استعمال اگر کند پرخ ضعیف تر باشد مثل آن کند و آرد با قلا و آرد جو و مانند آن و اگر بدن خشک و قرحه بسیار نبود احتیاج بادویه شدید التجفیف باشد بقیاس این دو نسبت لحم مثل زراوند و بیخ جاوشیر و زاج سوخته و در باقی حاجت بمتوسطات افتد چون ارسا و آرد ترمس و گاهی چنان اتفاق افتد که در بعض ادویه چیزی از نضال باشد که بدان ادویه نسبت لحم از تجفیف و جلا محتاج بود ولیکن مفرط نباشد پس بسبب تجفیف شدید حابس حرک و مانع مادّه و بسبب فرط جلای خود اکال گردد و هرگاه با آن دیگر چیزی که مضاد آن بود مخلوط کنند آنرا بشکنند و تعدیل او نمایند پس منبت شود مثل زنگار که اگر با آن زیت و موم آمیخته دهند هر دو ترطیب عضو و نسج او کنند و مقاومت تجفیف و شدت جلای او نمایند و مدمل گردد و لازم ست که اندکی زنگار بیکجو و ازده جزو موم و روغن باشد اگر در ابتدای یابس تر استعمال کنند دیگجو از دوازده جزو اگر در ابتدای رطب تر بعمل آیند دو واجب ست که درین دو انیز امتحان مذکور نمایند و مشایخ محتاج بوده اند بادویه که دران حرارت بیشتر و جذب قویتر بود و دران مثل زفت و کندر و آرد جو و آرد با قلا و آرد کرسنه و بیخ سوسن و زراوند و اقلیمیا و حشیش جاوشیر افتد و هرگاه دوائی از نفع باز ماند بسوی دیگر مائل شوند و هرگاه دشوار گردد معالجه بچیزی نمایند که او خاص بقروح ست

بط جراحات

جالینوس گفته واجبست که شق کنند موضعی را از ان که شدید تر در نتو و رقیق تر باشد و شگاف بناحیه واجب گردد که سیلان ریم ازان بسوی اسفل ممکن باشد و در شگاف رعایت چیزها و شکنهای عضو کنند بوجیکه در باب جراح ذکر کرده ایم مگر در جائیکه استثنای او نموده شد و اما در کنج ران و بغل باید شگاف مع جلد رطبع جاری شود لبعد آن ازان جمعفات لیفزلزع باید نماد و دقاق کندر ران افضل از کندر سست زیرا که او در قبض شدید تر ست و صواب در علاج جراحات آنست که چون بشگافند آب نزدیک او نبرند و اگر چاره نباشد و مریض از غسل صبر نکند باید که جراحت را زیر مراهم موافقه در گیرند و از پارچه سهلول بروغن چنان بپوشند که میان آب غسل و میان جراحت حائل گردد و باید درین بچیزی از خیلهای ممکنه جلد سازند

کیفیت ربط جراحات

اما جرح دشق ظاهر را هرگاه اراده کنند که مثل این شق ملتحم گردد لزوم او به بستن نماند و ابتدا در ربط او از دو سر کنند نه از دیگر رو و ابط پس اگر بزرگ باشد احتیاج لزوم او بر فادای مثلث افتد و اگر موضع عملی باشد احتیاج بدو ختن نیز شود و در فائده شلته در جرح لب جرح بهتر از مرهم ست و وضع رفادای مثلث برین مثال بود که شق خط مستقیم میان دو مثلث باشد و هر دو رفاده مثلث یکی آن دیگر بود هر دو را بهنند بشکلی که مبینند و هرگاه آن موضع را بر بندند و رباط از زده واقع شود بستن رباط بر موضع شق شدید تر ازان بود که از مربع باشد و جائز نیست در بستن قروح رباط غیر دو سر این رفائد شلته و شکل بستن رفادها ست

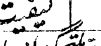

و نماد ان اوبر جراحت اینچنین باشد

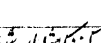

و در کتاب حیله البرء گفته که مردی را در پای جراحت بود و خواست تا قریب کنج ران کو دهن او قریب زانو بود دو آنرا بلا ربط بساختیم باین طور که زیر زانوی او تکیه نهادیم و بنوعی آنرا نصب کردیم که دهن آن منصوب بسهولت گردید و همچنین بجرو حیکه در ساق و ساعد بود عمل کردیم پس بهمه بسهولت بدشند و جراحات که بر دو لب آن جدا و متباعد باشد محتاج بود بجمع کردن بر بالیکه میان بر دو لب آن جمع کند مگر آنکه بران ازین درد شود و یا ورم باشد و بدان سبب و در کند و اگرچه برفق بود و یا عضله بود که در عرض بریده باشد پس دران هنگام جمع نکنند بلکه در وسط او فتیله نهند بسبب این خوف که جلد ملتحم گردد و عضله غیر ملتحم باقی ماند جالینوس گفته که همچنین اگر سر شق تنگ بیرون باشد و در عمق فراخ بود و هرگاه که بر دو لب او چیزیکه آنرا پاره بنهیم و گاهی جلد لبها بسوی داخل قرحه منقبض شود و درین هنگام محتاج بود بر بالیکه آنرا بسوی خارج جذب کند پس اگر جراحت در طول افتد محتاج بستن او کفایت باشد و اگر در عرض بود محتاج بدو ختن باشد و بقدر غور جرح بود غور و ختن اولی از زیادتی تشریح و گفته که گاهی مضطر میشویم بزیاده کردن وسعت جراحت چون تنگ باشد و خوف کنیم بسبب خوران که اعلای آن ملتحم شود و قعر آن التحام نیابد یا عضو مجروح در وقت جراحت بر شکلی بود که چون باستوای خود عود کند ممکن نبود که از ان ریم سیلان کند و نه دو اداران داخل شود و اگر بسوی شکل با دهنگام مجروح شدن باز آید مقعر میان کند پس مضطر شویم که شق موافق کنیم و بداند بدین جمله که انچه از جراحات در عرض عضله افتد آن اولی بود با تکه تباعد بر دو لب آن شدید تر باشد ظن استقصا

۴ بسوی

در جمیع بروا احتیاج زیاده بود دگاهی لازم نیست داستعمال رخادهای شدت چاره نباشد و خصوصاً اگر گوشت فضلهای قاتح شده و بر اسفنج واقع و طول کشیده باشد این

تدبیر جراحات ذی اورام واوجاع

مثال این جراحات محتاج بر فق بود و اعتقاد دارند که جراحت البته مندمل نشود تا درم ساکن نگردد و این حاصل نشود مگر بدو انکه در اول تخفیف و تبرید باشد ابتدا دارخا اجتناب نمایند بود و بالجمله درین علاج اورام استعمال نمایند و از پنجه بدین خاص ست مع عموم نفع او در هر عضو از سر تا قدم امینست که بگیرند ما نشیرین و دوشاب عفص تخته بر موضع بدان ضماد کنند صاحب کامل گوید که ما اوّلا ابتدا میکنیم بعلاج جراحات بسیطه پس گوئیم که هرگاه جراحت یک شق تعبیر خورد باشد و آن تازه بخون خو دیده علامتش آنست که هر دو لب او را ضم و جمع کنند و میان هر دو لب از وقوع چیزی غریب مثل غبار و مو و درد عن ضد نماینده بچار فاده آنرا برسند بایی طور که دور فاده بر سر دو بهلوی جرح از هر جانب یکی دو دور فاده از فوق و اسفل نهاده برسند پس اگر هر دو لب جرح ملسوی و راب او بشایند بایک ابتدا به بستر از هر دو طرف کنند تا بسوی وسط آزا باز آرد و اگر یک لب او بیک جانب افتد باید که ابتدا بدستن از همان جانب کنند که لب بدان سو میل کرده تا بسوی لب دیگر باز آید و اگر هر دو لب مجتمع و منضم نشوند باید که بدوزند و اکثر حاجت بدو خیتن هنگام وقوع جراحت در عرض بدن بود و در هنگام جراحت گرم شود بر رفادها صندل سوده خشک نهند و بر موضع بگل سرخ و صندلین آب کاسنی و آب کشنیز تازه و مانند آن از شیائیکه منع انصباب مواد کنند طلا نمایند و ما هنگام جراحت را در روز دوم یا سوم یا بند و آن هنوز یم نکرده باشد باید که هر دو لب او را بمسحیص عریض بخارند تا آنکه خون آید بعد آن جمع کنند و بران رفادها بطوریکه مذکور شد ببندند و گاهی این جراحت اعنی بسیطه بدستن صرف بشود از روز اول تا سه روز بغیر از آنکه احتیاج بدو شود و اگر جراحت بزرگ بغیر غور باشد باید که بران این زرور یا شند **صفت آن** عنزروت دو درم صبر یکدرم افیون دشیاف بامیثا هر دو احد یکدرم مر و دم الاخوین هر دو احد نیم درم زعفران یکدانگ این ادویه را کوفته بیخته وقت حاجت استعمال کنند و اگر جراحت غائر بود از ان چیزی از گوشت ساقط شده باشد الانضمام اجزای او بقعر ممکن نبود زیرا که ابقای فضلات لابد ست و آن فضلا محتاج بامتلای لحم بود و این بادویه باشد که با آن پنبه جلا بود تا پس او رطوبت مجتمعه در قرحه را که منع از انبات لحم میکنند خشک کند و جلای او چوگی را دارد و ان باشد پاک کند و این بر آنست که هر قرحه را لابد ست که در ان رطوبت و تری جمع شود زیرا که فضلا میگیرد در اعضا جمع میشود آن فضول غذای او ست که دائم طبیعت آنرا دفع کند و از انرا از مسام ملسوی جلد بیرون نماید پس اینچه از ان لطیف بود فاشی گردد و بخروج غیر محسوس خارج شود و اینچه غلیظ باشد از ان چرک شود که بر جلد بود و این هر دو فضلات در قرحه باقی مانند بسبب ضعف عضو از اخراج آنها و لهذا قرحه در علاج خود بادویه محتاج بود که تجفیف و جلا بر هر دو کنند اما تجفیف بسبب زرداب و اما جلا بغسل بسبب چرک و سزاوار نیست که دواشد التجفیف باشد تا قرحه را ضعیف نکند و از انبات لحم آنرا منع کند لیکن میباید که تجفیف دوا بمقداری باشد که در قرحه زرداب و چرک نماند و اینچه این فعل کند زود صبر زراوند و بیخ سوسن آسمانجونی و اقلیمیای نقره و توتیای کرمانی ست مساوی چون باریک سابیده در قرحه بپاشند و اگر رطوبت و چرک در قرحه بسیار باشد باید که این ادویه را بعسل بسرشند و مثل مرهم سازند و بر پارچه کتان طلا ساخته بر جراحات زدوم نمایند و اینچه درین باب نفع کند این دواست **صفت آن** بگیرند صبر و کندر و عنزروت دو درم الاخوین مساوی و باریک ساخته در جراحت بپاشند که این رطوبت را در قرحه فانی کند و گوشت بروید و این مرهم در انبات لحم بسیار نافع ست **صفت آن** مرداسنگ باریک سوده یک اوقیه گفته اند ربع رطل زیت اتفاق انداخته بپزند و حرکت دهند تا منحل گردد بعد به بران عنزروت و کندر و بیخ سوسن آسمانجونی هر واحد دو درم باریک سابیده انداز ند و حل کنند تا غلیظ گردد و استعمال نمایند و انچه بدان انتفاع یابند مرهم با سلیقون ست چون فصل تابستان شدید الحرارة نباشد و اگر قرحه غائر بود در هن او فراخ نباشد باید که بر دهن جراحت پنبه کهنه و روغن گاو نهند و دران عسل داخل کنند و بادران او و پنبه لحم بزراقه رسانند و اگر دهن جراحت فراخ بود و آن غائر باشد سر دو لب او باهم ضم کنند و ببرند لیکن شدید تر لفائف او و بر باط تر دعوه جراحت باشد و ارخای آن تر دهن او بود تا فضول و زرداب بسوی دهن جراحت کشد و ازان خارج شود و عضو را بر نکلی دارند که دهن جراحت با سفل مائل گردد

تا زرداب ازان سیلان کند واگر این در عضوی ممکن نبود واز جراحت زرداب بسیار آید چون آنرا از اسفل بسوی فوق فرم جرح عنر کنند پس صواب انگشت که جراحت را از اسفل موضع عضو نزدیک نهایت خور بشگافند تا ریم و زرداب ازان موضع سائل شود واگر بشگاف تا حد موضع صحیح بگشایند بعد ازان علاج گفته صواب تر باشد و همچنین امور علاج او را میکند دران ماده حاصل شود جاری میگردد چون بشگافند واخچه دران از خون فاسد و ریم و دردی و غیره بود خارج کنند و پاک نمایند پس علاجش بمرهم آنست که از پنبه که نه خوب برکنند تا آنکه در موضع خالی نگذارند این در اول روز کنند بعد صبح بسوی آن نگاه کنند اگر پاک گردد روغن گل با پنبه که نه لازم گیرند و اگر غیر پاک بود روغن گاو که نه و پنبه که نه لازم نمایند و بدان چندان پر کنند که در جمیع جراحت برسد که این تنقیه قرحه کند واخچه دران بود آنرا بخورد و آنرا نچه درین بدان انتفاع یابند میکند که جراحت را بعد شگاف بشویند و اخچه ازان باشد بیرون آرند بسرکه و شراب هر دو احد ممزوج بهم العسل که این تجفیف و تنقیه جراحت کند و دو این فعل هر قرحه که در ان زرداب باشد و تنقیه آن کند بعد ازان نظر کنند اگر قرحه از زرداب و چرک پاک شده باشد و از نیت و سایر اعراضیکه تابع قروح بود سلیم باشد یکروز لازم پنبه که نه نمایند تا نشف کند و دیگر روز مرهم اسود معروف بیاسلیقون که این بنبات لحم کند فعل نیک کند و آرا نچه گوشت را بروياند شقاقل النعمانست چون بسوزند و جراحت بدان پر کنند و فوراً سولان را چون بکوبند و بسل برشته بر جراحت مثل مرهم لزوم نمایند گوشت بروید و بسطح جلد برابر گردد پس باید که از دویه مدمل و خاتم استعمال نمایند و این از دویه باید که خشک تر از دویه باشد که بدان علاج قرحه در انبات لحم کنند و اگر از دویه مرطبه قابض بود مثل مازو و شب و پوست انار و گاهی این فعال دویه عاده کنند چون ازان ابدک استعمال کنند واز انجا لیمنست اگر بگیرند اشنان فارسی کهنه و داشتی نیم جزو زنگار نیم جزو و بار یک سایید به بر قرحه صبح و شام اندکی ازان بپاشند و بعد از یکبار پاک کنند و بران اندک دوا نهند و یا بگیرند مرداسنگ و برگ سوسن و بلید و مازو هر واحد یکجیز و پوست انار و عروق هر واحد نیم جزو و همه را بار یک ساخته بر قرحه بپاشند دیگر صبر و عروق و گلنار و مازو هر واحد یکجیز و بار یک ساییده بر قرحه بپاشند و علاج جراحات مرکبه در علاج قروح مبسوط گردد **جرجانی** گوید که اگر جراحت شگاف راست و هموار بود واز گوشت اسفنجار فته باشد آنرا زود خشک ببندند و از اطباء هاو شیشه بنهاد که خون در میان زیاده کند پرهیز باید کرد تا جراحت آماس نکند و درست شود و بجز بستن بعلاجی دیگر حاجت نیاید و تدبیرهای دیگر که بجهت بازداشتن ورم باید کرد آنست که خرقه را بگلاب گرم کرده بر گرداند و بر گرداگرد جراحت نهند و درین باب هیچ دوای نافعتر از ناز بچوبش که در شراب قابض پخته باشند نیست آنرا بگیرند و ضماد کنند آماس را باز دارد و دو ایرا که از جراحت نبود آنرا نفیر سود مند بود و منفعت این تدبیر بآنوقت ظاهر شود که نظر کنند اگر فصد واجب گردد اول فصد کنند و خون بجانب مخالف کشند و انگه که کنند و اگر مسهل مناسب بود بدهند و همه جراحتهای تازه را خشک ببندند و در روز سه روز بسته دارند تا خون نکشاید و اگر بگشاید باز ببندند یکروز یا دو روز دیگر بسته دارند تا محکم شود و هموار تر باشد و اگر جراحت ناهموار باشد و بر غرار و نبندند بیفتد باشد که حاجت آید که آنرا بشگافند پس علاج کنند و اگر اینچنین جراحت کهنه باشد علاج آن علاج قرحه باشد و باید که جراحت عظیم بود و عضو مجروح را بر بندان واجب گردد و اگر جراحت غائر بود و سر او تنگ باشد از بسته شدن سر او احتیاط کنند تا ریم در قعر او جمع نشود و این چنان بود که پارهٔ پنبه که نه بروغن گل یا بروغن زیت تر کنند و بر سر جراحت نهند و دویه را مانند دهٔ گوشت و مراهم که علاج بدان میکنند بفتیله فرو نهند و هر روز فتیله کوچک تر از سابق نهند و پنبه که نه بروغن گاو تر کرده بر سر آن نهند اما اگر جراحت بگوشت بود ادویه را ازین جنس باید کرد بزرگ صنوبر را بر سر کرمز یا در سرخاب پخته و مازوی سبز و پوست انار و اقلیمیای مغسول و بار تنگ خشک کرده و شاذنج عدسی هر یک تنها یا آمیخته جراحتهای کوچک را گوشت بروياند و در بست کنند و بر بالای این ادویه و گرداگرد جراحت برگ حماض و برگ کاهو و برگ عوسج و برگ عليق باید نهادن اگر جراحت بزرگ بود بپیچند یکه از است گرفته باشند نافع بود **گیلانی** گوید اعضائیکه قبول انجار حقیقی کند غرض در علاج او حصول اتصال حقیقی ست در اجزائی که اتصال او تفرق نماید و این بچهار امر تمام شود یکی جمع چیزیکه متفرق گردد پس اگر این بدست سهل بود احتیاج بدوختن نشود یا قطع جلد زائد یا بانبات لحم و مانند آن ازانچه در اجتماع این اجزا ازان چاره نباشد **دوم** حفظ این مجتمع تا مدتی که دران اتصال تمام شود و این بسکون و بستن بود چه حرکت مفرق ست و گاهی بستن ترک میکنند در تدبیر بعض جراحات فائده دهد بحیث آنکه بستن ضرر او بیشتر بود چون ماده بسوی آن بریزد و درین هنگام جراحت باز

ز زیرا که مجتمع تواند بدان
جراحت باز نشکافند و نوشند
تا بجای خود بر نیامده باشد

نکشوت گذارند لیکن ازنهادن پنبه وماند آن بران چاره نباشد سوم منع ازوقوع شئی غریب میان هر دو جزو آن غریب آب باشد یا دوغن یا مویا خون وماند آن که آنجا بود ولهذا در علاج جمیع جراحات قطع سیلان واجبست واین قطع گاهی دراید اواجب گردد چون خون صاف یا مرابض سخت ضعیف بود که بران ماز سیلان خون خوف سقوط قوت باشد وگاهی ازاول امر واجب نشود بلکه سائل گردانند بقدر یکه ازان ازحدوث ورم ایمن گردند اگر خوف حدوث آن باشد وقوت متحمل سیلان آنقدر باشد چهارم حفظ طبیعت آن عضو یعنی اعتدال او ازانچه در حفظ طبیعت آن عضو بدان احتیاج افتد تنقیه بدست تا درانجا فضول نشود که بسوی موضع تفرق بسبب ضعف او مندفع گردد و اما مغذا پس دران لابد ست ازاعتبار چهار امر یکی انکه قلیل التغذیه باشد مثل مزورات و دوم انکه دران قوت مقاومت برای مزاج حاصل بود و سوم انکه ملین طبع باشد و چهارم انکه کم ترشی یا بی ترشی بود در جراحات باید که ازآب محافظت نمایند همچنین از هوای سرد و گذاردن روغن حار و مرد لیکن گاهی بروغن گرم کرده حاجت افتد تا مستکین درد و تسهیل دواو ترقیق آن تا بقعر جراحت رسد و درین وقت باید که تسکین نمایند بتکمید از خرقه گرم کرده یا زیت یا بگرم و غیر آن از روغنها و دران قیروطی بزیت اتفاق یابروغن آس و روغن گل بافوهی فرفیون نهند و یاران عاکل المطبخ بادرک زیت پاشند این ست انچه اطبا گفته اند و اما روغن مکرب که بالمنسخه آن نوشته ایم و ازاربروغن دیو دار مسمی ساخته ایم آن روغنی ست که عدیل او نیست در اصلاح جراحات چه هر دو او هر هم در باب اصلاح جراحات تام المنفعت باشد منفعت این روغن بسیار زیاده ازان بود باین وجه که انچه دوای مذکور در هفته عمل کند این روغن در یک شب آن عمل کند و در خلاقی کثیر تجربه آن کرده ایم و دوائی قریب بقع او نیست مگر مرهم جدوار که در منسخه آن نیز مانوشته ایم و مفردات ادویه این هر دو قریب یکدیگر اند و بدانکه اگر طبیب را بصیرت در صناعت او باشد و برین هر دو دوای مذکور ظفر یابد محتاج بپرهیز قرب آب از جراحت و ترک استحمام نشود اما اولا بهر آنکه این هر دو موافقترین ادویه ایست که در جراحات استعمال نمایند پس میباید که بعد شگافتن جراحت نیز اینها را بنماید و مرهم موافق تر بود زیرا که باآن آب حمام ضرر نکند و برین هر دو دوا در جراحت غیر کهنه بعد یل ست واگر چه نفع او نیز بسیار ست مگر آنکه عضو مشرف نباکل باشد که دران هنگام این هر دو دوا استعمال نمایند تا آنکه گوشت بمرهم جاده شل مرهم زنگار و مثل مرهم رسل زائل شود و اما ثانیا بهر آنکه جراحات باین هر دو دوا مندمل میشود قبل ازانکه مریض بزرگ حمام جنبکند بهر آنکه این دو سه روز دوا مال جراحات میکنند و سوای ازین روغن و مرهم مذکور چون بر جراحات استعمال کنند و آن تازه بود و زمانه بسیار ران نگذشته باشد این هر دو جراحات را از تورم واز تغیر رنگ او باز دارد و اما اگر در جراحت ورم حادث شود ایضا آن هر دو نافع بود اگر گرم کنند و بران استعمال نمایند و انفع ازین هر دو دوا در جراحت مرهم جدوار کرا ز انتا لیفات ماست ازبهترین ادویه مستعمله ست برای التحام جراحات و دوا مال و ختم آنها و منع سیلان خون ازان و منع ریم و منع تورم و ازالهٔ آن و غیر ذلک درین هر دو غذا از غیر آنهاست انطاکی گوید که جراحت اگر بسیط باشد خلو عضو از عوارض مثل اورام دالتصاب مواد بود پس اگر تازه باشد در علاج او کفایت کنند باز آوردن طرفین او بنوعیکه برابر ملتقی شود و آنرا بدو یا سه رفاده ربر بندند و بر بالا دو سه متوسط ببندند و اگر خالی از عوارض مذکوره نقادم کند بر بدیر یکه مذکور شد خراشیدن جراحت افزایند تا تازه گردد و بالتحام هر دو طرف آن جهد نمایند که معقار ایز بلتحم گردد و اگر التحام و ربالا ممکن نبود چنانچه در عرض واقع شود بسوزن بدوزند و هر گاه تقعیر او از التحام بسبب غور او ممتنع گردد از اسفل ببندند و دران بخیه معد التحام باشد مثل صبر و مر داسنگ و دم الاخوین و مر و از روت و کندر باشند اگر جراحت مرکب باشد علاج عوارض با وجود آن کنند پس نزلات او را بمرور انواع صندل و آب کاسنی منع کنند و در زمانهٔ انتظار دو مال از تناول چیزیکه مولد خون بسیار باشد مثل گوشت و شیرین منع نمایند گر با بیوست و هرگاه سفیدی جراحت و سواد او غلبه کند مجروح مثل خربزه و شیر بخورد و یا مائل بتیرگی شود پس مثل باقلا خورد و اگر سرخی باشد مثل لحم بقر و یا سرخی رقیق شود مثل گوشت میش بخورد و مثل این هر وجب فضل طبیب شود و حیله کنند در انچه زرد آب و یا میر در آید بدین طور که ربالا و از اسفل محکم کنند و از زند و بدین دو

مست نمایند و تعلیق عضو کنند اگر دهن جراحت از اسفل اصالةً نباشد بحرکه منعطف سافل گردد و ازان در تنقیه بمثل شکر و زنگار جهد نمایند و درین باب دوا تجربه کردیم و آنرا جلیل الفعل سریع الانجاة یافتیم و جراحت را بپاشیدن مندمل خشک طی نگذارند حتی که پون در قرض پس افکند تقویت او بهرگ سوسن مازو و گلنار و طبنها و اشق و سندروس و اجب گردد و اگر بارد باشد تعاهد بعصاره مرسع نکوره شد باید کرد و نزد فرط مواد نکورات خشک بپاشند و الا بمثل عسل و تمر تخدیر قبض تنقیه کنند مثل زیت انفاق و روغن مورد کنند و آیاران مثل استخوان باشد بران چیزی که آنرا قوت جذب او باشد مثل روغن عطاس فرزافند مدرج کنند و اندک زاج بعسل بنهند و آنرا بچه اصلاح جراحت و انبات لحم اوکند اینست که مرداسنگ را یکبار در سرکه و دیگر بار بروغن گل خوب بسایند بعده مهم سازند پس سفیداب افزایند و استعمال کنند و آنرا بچه بسرعت صحت بخشد تنقیه مواد و اجزای غریبه و چرک بعصر بست اگر ممکن بود والا ادویه سالفة الذکر را هم در دردهای جراحت بعید بود و دیر کند و محتاج بشگافتن از اسفل غور گردد تا باک کردن آن آسان شود پس درین هنگام مبادرت بسوی آن نمایند اگر قرب مفصل و عظام باشد تا آنرا فاسد نکند و الا مهلت دهند تا آنکه نضج یابد زیرا که شگافتن درین قبل نضج مفسد عظیمست هنگامی خورد نمی باشد که شگاف آنچنان رسد پس او دیه حاده بکار برند و هنگام صحت متنع گردد و سیلان زرداب زیاده شود در جراحت استخوان فاسد باشد که کساد و او و خارید او واجب بود و امینست علاج جراحت اگر در عضو ظاهر باشد و اما در جراحت اعضای باطن استاد مسر الیه را بسبب دیگر کند مثل بود عضو عصبی یعصب بالقول برای الحام ست و یا متحرک مثل حجاب صدر چه حرکت نیز منع التیام کند و یا هم و مقرا خلاط لذا عه باشد مثل رودهٔ صائم و حاصل اینست که جروح با قلیل البرسنت و گاهی حاجت ادعا نمایند در علاج جروح بقصد جانب مخالف چنانچه اگر اده کثیره بود و رم و درد اشتداد نمایند زانزان میل کنند و تسکین او نماید سبر آنکه عنایت بدین اولی از عنایت بنجم و ادمال ست **ایضاً** مؤلف او مینویسد که در جراحت غائرهٔ حاده تا اگر غیر او مثل اعالی و بست الاتقان تمام بچیزیکه قطع خون کند مثل فرد صد و مرد و الاخوین و اقاقیا و انزروت و کذر بپاشند و گرداگرد او و میان ارفاء مرجان و گل سرخ و صندل سوده بپاشند و اگر با و رم بود با آب کشنیز و کاسنی استعمال کنند و اگر در فضای او رطوبات و بخار بسیار شود از الاء او با پنبه و زرد سابلق ممزوج بزراوند و توتیا و اقلیمیای فضه و ایرسا کنند و انچه قریب غور باشد آنرا بتدریج ببندند و جائیکه ازان زرداب سائل شود آنرا گذارند بعده علاج بمثل قروح نمایند پس باید که از پنبه کهنه پاک کنند بعد آن مرا هم بدله مثل باسلیقون و دا نحلیون نهند بعده انچه خنم آن نماید مثل مازو و جوز السرو و عروق و برگ سوس و گلنار و مرداسنگ و بلیله و سندروس و اطیان و مرتک و پشم سوخته برفت و مانند آن بکار برند و هرگاه نوعی از جراحت با چیزی از خلط در مزاج مرکب شود تعدیل بتنقیه کنند و گاهی عقب جراحت فصد واجب گردد اگر ازان مانع نبود و اگر آنچه ضربان باشد تسکین او بتکمید بمثل انار شیرین مطبوخ در شراب کنند و هرگاه چیزی متعفن شود و منع اندمال کند ازالهٔ او بمثل هم زنگار کنند پس اگر برنگ شود و آهن رو نمایند و اگر استخوان باشد بخار شند و هرگاه حبس خون متعذر گردد سر سوده کهربا بکوبند بعده نارزوی مطبوخ در شراب یا منطفی در سرکه و کذا منجنیق عنکبوت و غبار آسیا و انچه التیام جروح بزودی نماید پوست بیضه و سعد و اقاقیا رمان ترش و طباشیر و سداب سوده هست و از عجوبات اینست که شب و کافور و صبر در آب گذنا و زیت کهنه حل کنند و بدان او دیه جروح پر شسته کراین به کنند و باوجود این همه حفظ مریض از گرمی و سردی مفرط و از انچه مولد خون باشد مثل گوشت و حلوا و حدت ماده او زاید مثل پیاز و سیر باید کرد و الا بدست آید تقشه حال جراحت چون قرحه شود که آیا از سوء مزاج ست پس اصلاح او کنند چنانچه اگر تیره رصاصی نماید سوداوی شده باشد یا مرض مثل باقلا و لحم تیغ زده باشد و اگر بسیار سرخ و با التهاب بود خون غلبه کرده باشد یا بقایای ادویه او خورده باشد و علی هذا القیاس **مؤلف** زمرد گوید اگر جراحت غائر باشد انبات لحم نماینده بدل انچه در قروح گفته گذشت و اگر چرک بسیار شود حالیات مثل صبر کنند و زراوند و ایرسا و شکر بقدر صدملات از مراهم و غیره بکار برند مرهم مجرب دافع ورم جراحت و منقی آن آرد گندم را در دیگ روغن گل یا روغن گاو با هم بقدر مناسب فرو برند و عجینه مجفف جراحات و قروح و مسکن درد اسپرغم اقتر سوخته هر واحد یکجو قراط بصغارد و جزو زرد خشک که در شکستان گذاشته آن مجفف ملهم بسرعت ست و عجب و از عجوبات این روغن شیخ صغانست برای اقسام جروح سیما تازه و قروح و ناصور **صفت آن** اصل السوس دیوداد هر یو بست مغیلان زرد چوبک واحد چهار صد مثقال روغن چراغ از پنبه دانه یا تخم کتان باشد شش صد مثقال اول آبسه سه تن بزیا تش ملایم بپزند تا آب فانی شود و در وی اسیقولان

کرازسرار بجوبه بهت جراحات مزمنه را بسرعت اندمال نماید وسلع را تحلیل کند گل ارمنی گل سرخ هر واحد دو ثلث مثقالی جفت بلوط یکمثقال مرصاد یکنیم درم کندر دو درم گلنار سه مثقال مجتبر بر سر سیده که شاد نیخ گوشت زائد را بخورد و صحیح را برویاند و برای جراحت عمیقه زراوند طویل و گرسنه بعسل مخلوط و در آب قروح حار و جراحات تازه و قطع خوف تشکین در آن کافور یا دوبه مناسب مجربست و علاج جراحات اسلحه سمومه جذب سم ست یا دویه که در سموم مذکوره بیاید و منع اهوال آن و شرب فاذهر و زرد و مقاطیس عجیب ست و شستن آن با نخاله تر جو انجیر و نمک و نهادن محاجم و باهی شکافته یا ماکیان نافع ست

علاج جراحت بطن که آنرا جائفه نامند

اگر جراحت بخوف سر کرده باشد هرگاه زخم بشکم رسد و رده و ترب بیرون آمده باشد باید که بزودی اندرون سوبا زگرداننده و جلد شکم بدوزند و اگر دیر شود و از ملاقات سردی هوا رده منتفخ گردد اندر زرد باید که بشراب گرم آنرا بشویند یا برمرده بشراب گرم تر کرده بکشند و رده کنند تا نفخ او زائل شود و باک شنیر و صمغ حوالی او سر د نمایند پس دستها و پاها گرفته بردارند چنانچه پشت او خم شود و رده اندر رود و اگر خود بخود نرود از دست بسلامیت اعانت کنند و با پیاز و روغن و شهد هر سه بهم سوده بر اسعا بمالند کرازنوی آن اندرون رود و اگر مسهلها را در هر دو دست مالیده دستها تر دیک رده رده بزند نیز از بوی این اندرون سیرود و بهتر است

چرجابی گوید غشائیکه بعربی مراق البطن گویند چون بشگافته رده بیرون افتد پس اگر جراحت کوچک بود رده را بجای خود باز نرده علاجش دو گونه بود یکی تحلیل نفخ باین تدبیر که اسفیج بآب گرم تر کنند و بفشارند تا آب برود و گرمی دران بماند و بدین اسفیج تکمید کنند تا مادیان حرارت تحلیل شود و تکمید بشراب قابض گرم کرده محلل تر بود و این شراب قوی و سیاه رنگ باید دوم آنکه اگر باد باین تدبیر تحلیل نپذیرد جراحت را فراخ باید کرد و رده را بجای او باز باید پس بدوزند و دهنه چنان باید که دوری و نزدیکی زخم سوزن را معتدل بود نه بس فراخ باشد تا رده را نگاه نتوان داشت و نه بسیار تنگ تا زخم سوزن در هم نپیچد و صفاق اندرونی را با مراق البطن ملتصق ساخته تنگ بدارند و زخم سوزن اول بر لب جراحت مراق زنند و اندرون آن بگذارند پس همه لب صفاق بهم گیرند و سوزن باز گردانند و بدیگر لب مراق بگذارند چنانکه بن سوزن بسوی خویش دارند تا بهمین سان همه جراحت دوخته شود و اگر جراحت بزرگ بود کسی دیگر لبهای جراحت گرفته نگاه دارد و انگه اندک بدوزنده باز گذارد تا ورم و درد بستن جراحت را زیاده سه تو باید تر شکل سنبوسه چنانکه جراحت خطی مستقیم بود و دو رواده یکی ازین سو بود و دیگری سوی خط تا لبهای جراحت را نیک فراهم گیرد برین شکل رواده بر بن جراحت نهند

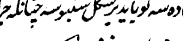

و مجروح را بر شکلی خوابانند که گرانی رده از جانب جراحت دور باشد مثلاً اگر جراحت بر جانب راست بود میل او بجانب چپ باید کرد و اگر بر جانب چپ بود میل بجانب راست باید داد و اگر جراحت باسفل شکم بود سینهٔ او پست تر باید داد و اگر بفوق باشد سینهٔ او بلند تر باید داد اگر رده را از موضع جراحت دور بود اول دوای رو یاننده گوشت بباشند پس جراحت را بربندند و چون جراحت بسته باشند پارهٔ نمد مرغزی بزیت گرم کرده تر کنند و بر بغل او بن ران او نهند و حقهٔ لین از مغاها و روغنها ساخته بعمل آرند و اگر جراحت برده رسیده باشد حقنه بشراب سیاه قابض بکنند اما اگر جراحت برده صائم افتاده باشد علاج بسود ندارد و امید درست شدن نباشد و اگر برده در سفلی افتاده باشد علاج توان کرد و اگر ترب بیرون آمده باشد در حال که هوا بدان رسد از طبیعت خویش بگردد و بمفسر دو اگر بجایش باز نشود یوسیده شود بدین سبب طبیبان چیرازان بیرون آمده باشد بر بندو جد اکنند باحتیاط تمام و بجای او باز نهند که مضر تها ازان تولد نکند **شیخ الرئیس** و گیلانی میگویند که غرض درشق باطن احشا نیست که ملتحم سازند و نگذارند که خون در باطن منجمد گردد و منع نزف الدم نمایند و دویه نافعه در هر دو غرض اول اعنی الحام جراحت و عدم ترک خون برای انجماد مثل عدس بزرگ ست چون در سر که بسرشند بهتر است که را استعمال او سبا دوت نکنند و از اشیای ترش و لا سیما از سرکه و اشیای ترش و قوت او باشد احتراز نمایند و یا قنطوریون غلیظ یکدرم بخورند و بولس گفته که قنطوریون دقیق را تجربه کرده و دوای عجیب یافتم و بعد ازین در مرتبهٔ دوائیست که آنرا سمقولون نامند پس سوخ سوسن پس آرد کرسنه ست و گل مختوم را در الحام و منع انجما د خون غنای عظیم ست و اما آنچه برای منع نزف بیاشامند مثل بکنیم دانگ بزرالبنج بیار العسل ست و سائر ادویه مذکوره در منع نزف الدم و نفث آن اما جرح دشق ظاهر پس عالی گفته که بهرگاه مراق البطن بشگافند حتی که بعض امعا بیرون آید باید که کیفیت فهم کردن آن معلوم کنند و اگر قدری از ترب بیرون آید پس احتیاج بالستن رابط ربا بط نیست یا نه

۱۲ حرارت بسیار ۱۳ بدوزند ۱۴ مصفاق ۱۵ بسیار تنگ ۱۶ بدوزند ۱۷ بگذارند ۱۸ بگذارند ۱۹ بگذارند ۲۰ بگذارند ۲۱ بگذارند ۲۲ بگذارند ۲۳ بگذارند ۲۴ بگذارند ۲۵ بگذارند ۲۶ بگذارند ۲۷ بگذارند ۲۸ بگذارند ۲۹ بگذارند ۳۰ بگذارند ۳۱ بگذارند ۳۲ بگذارند ۳۳ بگذارند ۳۴ بگذارند ۳۵ بگذارند ۳۶ بگذارند ۳۷ بگذارند ۳۸ بگذارند ۳۹ بگذارند ۴۰ بگذارند ۴۱ بگذارند ۴۲ بگذارند ۴۳ بگذارند ۴۴ بگذارند ۴۵ بگذارند ۴۶ بگذارند ۴۷ بگذارند ۴۸ بگذارند ۴۹ بگذارند ۵۰ بگذارند ۵۱ بگذارند ۵۲ بگذارند ۵۳ بگذارند ۵۴ بگذارند ۵۵ بگذارند ۵۶ بگذارند ۵۷ بگذارند ۵۸ بگذارند ۵۹ بگذارند ۶۰ بگذارند ۶۱ بگذارند ۶۲ بگذارند ۶۳ بگذارند ۶۴ بگذارند ۶۵ بگذارند ۶۶ بگذارند ۶۷ بگذارند ۶۸ بگذارند ۶۹ بگذارند ۷۰ بگذارند ۷۱ بگذارند ۷۲ بگذارند ۷۳ بگذارند ۷۴ بگذارند ۷۵ بگذارند ۷۶ بگذارند ۷۷ بگذارند ۷۸ بگذارند ۷۹ بگذارند ۸۰ بگذارند ۸۱ بگذارند ۸۲ بگذارند ۸۳ بگذارند ۸۴ بگذارند ۸۵ بگذارند ۸۶ بگذارند ۸۷ بگذارند ۸۸ بگذارند ۸۹ بگذارند ۹۰ بگذارند ۹۱ بگذارند ۹۲ بگذارند ۹۳ بگذارند ۹۴ بگذارند ۹۵ بگذارند ۹۶ بگذارند ۹۷ بگذارند ۹۸ بگذارند ۹۹ بگذارند ۱۰۰ بگذارند

و در ختن جراحت یا نه و کیفیت طریق او در ختن افتد و جالینوس در تشریح مرقق ذکر کرده که موضع خصیه اگر ریشگاه او در خطر تر از موضع بهره باشد و بهره و سط بدنست خصوص از بهره و جانب راست و حب بعد چهار انگشت از بهره پس اگر جراحت عظیم بود چند امعا بیرون آید و او خال آنها صعب تر و عسیر تر باشد و اما در جراحات صغار اگر سابدرت باد خال رود و فی الحال نکنند منفتح و مسطیر شود و از ان فرق داخل نشود و اند اسلم جراحات واقع بمراق خارج آنست که معدل العظم باشد و گفته که این جراحات محتاج بچند چیزست اول آنکه رودها بیرون آمده را بموضعیکه برای خاص ست باز گرداند و دوم آنکه بدوزند و سوم آنکه بران دوای موافق نهند و چهارم آنکه همه کنند تا کدام عضو از اعضای شریفه بسبب آن خطر بهم نرسد اگر مواد سریاشد مجوع جراحات را دوا مسلم داخل کنند و دست و پای او گرفته بردارند تا رودها داخل شود و چون بیان میکنیم برای طبیب بهتر طریق در ختن جراحت شکم پس گوئیم که هرگاه امری باشد که بسوی آن اصتباح اتصال میان صفاق و مراق بود باید که طبیب ابتدا کند و سوزن را در جلد از خارج بسوی داخل در آرد در هرگاه سوزن در جلد و در عضله که راست قامت در طول بدن رفته نافذ شود کنارهٔ صفاق را در پنجانب ترک نماید و دوان سوزن داخل نکند سوزن را در کنارهٔ دیگر از داخل بسوی خارج نافذ کند و هرگاه در ان نافذ نماید بار دیگر آنرا در نفس این کناره از مراق از خارج بسوی داخل نافذ کند و کنارهٔ صفاق که در پنجانب ست بگذارد و سوزن را در کنارهٔ دیگر از داخل بسوی خارج نافذ نماید و آنرا مع انفاذ او در صفاق در کنارهٔ مراق که در ناحیهٔ اوست نافذ کند تا در ان هم نافذ شود بعده ابتدا ایضاً از نفس اینجانب کند و مع کنارهٔ که از صفاق در جانب دیگر بسوی خارج ست بدوزد و سوزن را از جلد که قریب اوست بیرون آرد بعده سوزن را درین جلد باز گرداند و کنارهٔ صفاق که در جانب دیگرست مع این کناره از مراق بدوزد و آنرا از جلد که در ناحیهٔ اوست خارج کند پس این را مرتبا بعد اخری بعمل آرد تا آنکه بهه جراحت دوخته شود بهمین مثال و رشته را در حی سختی معتدل باشد و هرگاه رودها را در موضع طبیعی خود عود کنند پیش ازینکه بدان تدبیر جراحات ظاهری کنند باید که در هرگاه در رودها نافذ ثقل نافذ گردد تدبیر آن تعیین آن ثقل ست اگر خشک شده باشد و آن بسبب ریختن آب گرم بران و مانند آنست بعده با نگشتها از موضع دیگر آن ثقل را عنر کنند بسوی اسفل از موضع جراحت و مریض بر پشت خوابیده بود و همچنین کنند تا آنکه بعض ثقل برجوع کند بعده باب گرم نطول کرکنند و همیسان عمل نمایند تا همه آنچه خارج شده برجوع کند و اگر برجوع نکند و از احتباس او بر مریض خوف باشد از شگافتن یا فوق او و عنر چاره نباشد تا ثقل برجوع کند اگر ممکن بود و مهما امکن جراحت را وسیع نکنند الا بقدر یکه بسوی آن اضطرار بود بعده تدبیر جراحت ظاهری کنند و بالقراط گفته که چون ثرب از شکم در جراحت او خارج شود لا بد متعفن گردد انچه ازان بیرون آید و اگر چه زمانه اندک لبث کرده باشد پس بضرورت واجبست که ما فوق او از جلد قطع کنند و شق نمایند و بقدر یکه از ثرب متعفن شده قطع نمایند و انچه ازان غیر متعفن باقی ماند در جوف داخل کنند پس بدوزند و مال او نمایند و بالا دوخت مندمل سازند و موافق حال در ثرب هر سرعت تعفن شدید تر از رده و جگرست بالجمله واجبست که در دخول او تاخیر نکنند و اگر تاخیر شود و ثرب سیاه یا سبز شود واجبست که انچه ازان متعفن شده باشد قطع کنند بعد بستن اطراف عروق بابریشم یا نگیزه مورب بزرگ و بر اطراف مضمومه از هر دو جانب قطع بچسپانند بعده از مقراض بیرند بنوعیکه سر آنها انجا باقی ماند و بعد ازان انچه قطع کردن او از ثرب مناسب بود آنرا قطع نمایند و باقی را داخل کرده بدوزند چنانچه مذکور شد و تنفید او بصوف مبلول در شراب کهنه مفض نیگرم بر آتش کرده و بر روغن گل نیگرم باید کرد بعده مریض را اشربهٔ قاطع خون مثل شربت عناب و بارنگ و معمی الاعی هند و بر روغن گل نیگرم یا شراب مفض کهنه مقته کنند و زرومن او لی آنست که انچه ملطت معروفه یا بسیر مورچه بدوزند بعده حواشی جراحت بروغن بوداد و مرهم جدوار پکنند تا این هر دو آنرا در ست کنند باذن الله تعالی و اگر جراحت در بهره واقع شود در ان خطر بیشتر ست و دوختن او نیز دشوار تر و اگر از اسفل معده افتد صحت او ممکن ست و اگر در نفس آن یا واقع گردد البته صحت نیابد و اگر در زوائد کبد افتد در ستی او ممکن بود و اگر در جرم آن باشد آن نبشود و باقی همانست که سابق مسطور شد

علاج جراحت راس

جراحتی که بر سر افتد و از ان استخوان سر نیز شکسته گردد و آنرا شجه نامند و جمع او شجاج ست پس اگر استخوان شکسته نباشد در دو ملحم کرا نصیر و مرکنند و اگر قیحی و دملی خونین ساخته باشند بیاشند و اگر استخوان شکسته باشد و اصبست که ریزه های او بیرون کنند بعده بمراهم بسازند در دو زد کور باد جو

الحام جبر عظام هم مینماید مجوسی گوید که اگر جراحت در سر باشد و تازه قحف نرسیده باشد این دوا استعمال کنند بگیرند مرزنگوش گل ۵ درم موم سه درم و بگدازند و بران صبر مرداقا قیا دو درم الاخوین باریک سوده اندازند و مرهم ساخته استعمال نمایند شیخ میفرماید که تدبیر استخوان در جراحت شجاج و انچه از اعراض مخوفه از او عارض شود در باب سر عظام و جبر گفته آید و الملحمات قروح او که خارج از سحاق باشد ادنی دوای مجفف خفیف آنرا کفایت باشد پس دوای راسی مرتب از صبر و مر و کندر و دم الاخوین بران پاشند و همچنین لای دویه خفیفه از انچه در علاج جراحت مذکور شد و اگر در نیجا سیلان خون باشد علاج بادویه نمایند که در باب نزف الدم ذکر کنیم و لازم است که صاحب اورا داغ نا کیان بریان کرده انچه ممکن باشد بجوانند بهر آنکه حسب گواهی قوی او معدی دماغ و حابس نزف الدم ست و اگر چه درین را دیگر ست و همچنین آب انار میخوش و قصید بعضی الراعی کنند و از ادویه چیده برای جراحت وخون ایستن که گیرند خیر تر خشک و سابیده بران پاشند و تر تیغ و همچنین پوست جوابا پودینه کوفتگی سر انار نافع بود و سائر تدبیر از باب عظام بر گیرند گیلانی گوید که در شجه باید که اول آنرا بخیزی قابض مثل شراب و سرکه و مع بشویند بعد انگاه ادمال جراحت نمایند مثل مرهم دسمه و لسینه از مراهم ابیض استعمال کنند و این دوا منفعت عظیم کند بگیرند سفیداب یکجزو شیح یکجزو روغن مورد بقدر کفایت پس شیح را آب بسایند و با آن سفیداب آمیزند و بران روغن مورد ریخته استعمال کنند و یا خوب شسته بروغن و با آن تشوز مس آمیخته بروغن مورد سوده استعمال نمایند و گل قیمولیا و مرداسنگ بشراب ورروغن خروع و روغن آس بسایند و استعمال کنند **صفت** دوائیکه سیج و شجه و جراحات مزمنه در لحوم مشایخ و لحوم لینه را نفع کند بگیرند مرداسنگ ذهبی هشت درم موم ده درم صنع صنوبره و درم زیت بقدر قوطولی بوزیم و مرداسنگ را با زیت بپزند بعده باقی ادویه بران انداخته بیجزی عریض حرکت دهند و در صلایه بسیار بمالند پس استعمال کنند و سزاوار نیست که جلد از جراحات قطع کنند بلکه می باید که بشگافند و دوا بران نهند که آلان دران هنگام بپسبد و اگر چه سیاه شود و اما اگر لحم بشاید ماند ال او دشوار گردد زیرا که جرح را لذع عارض شود از شیا نیکه نزد تنقیه مس او کنند و هرگاه بر جراحت افتد و بنواحی دماغ و غشا رسد مبادرت بادویه مدمل و ملحم نشاید بهر آنکه اگر چنین کنند بر مریض هلاکت آرند لیکن ایران پشم پاره زیت تر کرده تا سه روز بدارند تا ازورم و تشنج ایمن گردد بعد ازان مراهم دزورات ملحمه مثل زرور معمول از مرهم صبر و کندر و مرهم اسود و مانند آن استعمال نمایند اگر زیاوند سوده بشراب و عسل بزند تا غلیظ گردد و بر جرقه مالیده بر جراحت نهند جراحات سر را نافع بود و بار تنگ خشک ریه غن مصطکی یا روغن مورد مرهم کرده نیز سود دارد **طبری** گوید که جمیع جراحات که در سر واقع شود شش نوع ست و آن در علاج امراض راس انفرده و سقطه و تفرق اتصال مذکور شد و در ینجا مع علاج هر واحد ازان مسطور میشود

اول قاشره

و آن جراحتی ست که از جلد تجاوز نکند و علامتش اینست که اگر عظیم متباعد باشد دهن او کشاده گردد و میان هر دو لب او کبر شود و بزخاد ناضم نمایند اگر این ممکن بود والا بدوزند و طریق دوختن آنست که اول نفوذ سوزن از جلد اعلی بسوی جلد اسفل بتوریب باشد و نفوذ دیگر از جلد سفلی بسوی جلد علیا مستقل برای نفوذ اولی بود و سوم نفوذ در هر دو جلد مستقیم از فوق بسوی اسفل باشد بعد ازان بران این زور پیاشند دم الاخوین اقاقیا عصاره لحیة التیس صمغ اجره صمغ صنوبر و مر و کندر مساوی الطول بران پاشند و بالایش این مرهم نهند بگیرند موم ۱ روغن بزدغن گل بعده بران برابرش اندک زفت خوشبو و مرداسنگ سوده اندازند و حرکت دهند تا بجوش آید بعده از آتش فرود آورده و همواره حرکت دهند تا آنکه سرد گردد و حالینوس این مرهم را مرهم خیاطت نامیده

دوم ملحمه

و او آنست که در جلد مع لحم افتد و دوای این همانست که گذشت غیر آنکه گاهی محتاج بدوخت نبود و چون احتیاج بدان نباشد علاج بمراهم ملحمه معمول بعد موضع سازند اگر مزاج مریض گرم نباشد و صداع بدان هیجان نکند و الا دران هوای مرهم ابیض معرون بکافوری مغسول استعمال نکنند و او آنست که سابق ذکر کردیم سوای آنکه او را با آب بشویند بعد از انکه در باون اندازند تا آنکه مغسول گردد و سفید شود و چون سفید شد و رنگ او نیک گردد و قوام مسکه شود از انگاه فوق غیر مصعد بران اندازند و بحسب تغیر جراحت تغیر علاج بود زیرا که جراحت گاهی سخت شود و دوا قبول نکند و نگدازد و گاهی رطب گردد و مراهم سیلان نماید و از آنرا قبول نکند و گاهی خشک گردد تا آنکه مثل جلد مدبوغ شود و گاهی لب جراحت متفرق گردد پس مخاج بقطع آن از آهن یا بادویه حاده شود تا آنرا بخورد

سوم موضحه

و این آنست که غشا قطع شود و استخوان رسد و استخوان مکشوف گردد تا بحس درآید و علاج این در اکثر حفاظت او از هوا است تا تشنج ردی مملک پیدا نشود و آنرا بزیت و روغن گاو کهنه و مانند آن بپوشند و واجبست که در جراحت تامل نمایند اگر موضحه باشد در رعایت آن کنند که تشنج نیفتد پس اگر تشنج شود صحت ممتنع گردد و چون تشنج شود سبیل او آنست که علاج باین مرهم نمایند بگیرند تخم انگور سوخته و مرداسنگ و سفیداب هر دو را صد درم بعده روغن بروغن زیت ساخته این را دیه بران اندازند و آتش فرو آورده مانند که عسل سفید بران ریزند و حل کنند تا مخلوط گردد و اندک ازان بسر قاشق گرفته بر کف دست ممزوج کنند تا نرم شود بعده بران جراحت که متشنج گردد بنهند که آنرا جلاء و بعده بهترین مراهم برای این جراحت چون موضحه باشد مرهم ابیض است که از شحم و مرداسنگ و سفیداب سازند و معالج جهد نماید که جراحت تخم نکند تا آنکه بر استخوان لحم قوی متدرق بعظم بروید تا ریم اسراف ننماید و قحف در جلد حاصل نشود و اگر نبات لحم ممتنع گردد لازم ست که تامل نمایند تا استخوان بسیار صلب نشود تا آنکه مثل آبگینه گردد و یا سبز و سیاه شود پس اگر چیزی ازینها باشد باید آنرا خراشیده معمول از آهن بسیار تیز بشکلی که جراحت آن شکل را واجب کند بخراشند که چون آنرا بخراشند گوشت بسهولت بروید

چهارم ما شمه

و او آنست که چون جراحت بر استخوان قحف شکسته گردد و بغشاء مضرت نرساند پس اگر اجزای استخوان متفرق نشود سبیل او اینست که اگر ممکن بود آنرا قائم و مستوی کنند پس علاجیکه در موضحه گذشت باید کرد و باید که موضع استخوان را بزاوند طویل و مرحرج بار یکسوخته آب سرشته ضماد کنند بعده علاج کنند بروغن مساوی بار یک سوده بعسل و شراب مطبوخ منعقد سرشته بقیه آلوده بعد ازان بمراهم علاج کنند

پنجم ناقله

و او آنست که استخوان از موضع خود نقل کند و خارج گردد اندک یا بسیار و سبیل این آنست که از زیر پوست استخوان نگذارند اگرچه کم و کوچک باشد و جراحت را از استخوان پاک نمایند بمراهم اگر دران قدری از زیر پوست استخوان باقی ماند التحام را منع کند بعده بمراهم روینده گوشت علاج کنند و غذای مریض کلبا و عضله لحم سازند و حفظ فراج او نمایند و مراهم را بحسب وجوب صورت جراحت و تغیر آن تبدیل کنند

ششم مامومه

و آن جراحتیست که بام الدماغ رسد و این غشای رقیق ست که بر دماغ پیچیده و لازم ست که از هوا حفاظت نمایند و معالج از رسیدن بموضع یا انگشت یا ام الدماغ را حذر کند بمراهم اگر بموضع بدان رسد بران خوف هلاکت بود و اگر هوا برسد خوف تشنج و جنون بران باشد و از افتادن چیزی از روغن در اوائل امر او اندر نفس جراحت اجتناب نمایند و علاجش بجلاج ناقد کنند باتم لطف و خیاطت و کمتر دیدم کسی را که جراحت از قحف او نجاذر کرد حتی که دماغ او گشاده شد و زنده ماند و ممتنع نیست که بهشود پس هرگاه بطبیعت بران لحم و شبه بنی تنبیح نماید و جزء و منکشف از دماغ بپوشد از صحت نزدیک باشد و ایضاً بطبیب واجبست که بالای سر دماغ او پارچه گوشت روینده بران غمز نکند بمراهم که اگر گاهی صاحب جراحت هلاک شود و این بدترین انواع جراحات مذکوره است

جراحت عصب و عضله

نجمندی گوید که تفرق واقع در عصب اگر در طول او باشد آنرا شق العدد نباشد و شخ نامند اگر همچندین باشد و اگر عرض او بود آنرا تبتر گویند گیلانی گوید که رض و فسخ یک معنی دارد و آن تفرق اتصال واقع در طول عضله بهت و مع ذلک کثیر الاجزا و قاشی و غائر بود و بدانند که عصب را بسبب کثرت حس و شدت اتصال بدماغ از تفرق و جراحات او جاع شدید و آلام عظیم واقع شود و گاهی با آن اختلاط عقل و تشنج بود و جراحت واقع در طول عصب سالمتر ازان باشد که در عرض او افتد و تشنج میفرماید که چون عضله را فسخ عارض شود بدان سبب میان اجزای او تمدد بسیار از تفرق اتصال عارض گردد و لامحاله بسوی آن خون بسیار رود و این ضرور و مرم پیدا کند و کمتر احوال او اینست که دران خون مجتمع شود و متعفن گردد بمرآنکه اکثر آنچه رجای تحلل او کرده شود از سا قصی بود که بضغط و اتصال فسخ

در خارج و بضغط واقع از ورم در داخل تنگ شده و اند اگر تدارک این امر دران کرده نشود مؤدی بفساد عضو گردد و گاهی تابع فسخ و سقط و صدمه عضو گردد پس مبادرت بعلاج او واجب بود تا سرطان نشود و لازم نیست که در تشنج اطراف عضله باعادهٔ اتصال لیف منقطع مشغول شوند بلکه بتسکین درد پرداخته و چنانچه گوید در جراحت عصب بسیار باشد که بدون تقدم الم تشنج افتد بسبب ظهور ورم عظیم در عصب یا در عضله و ورم عصب از تپ خالی نباشد و گاه باشد که در غیر موضع جراحت آماس پدید آید و تشنگی غالب شود و دهان خشک گردد و بیخوابی رنج دهد و حال جراحت تا که برابر تا بود در عضله افتد همین باشد خاصه اگر بر تر بالا که عضله پیوسته است افتاده باشد و باید دانست که عصب زود عفونت پذیرد بهر آنکه جوهر عصب مخلوق از رطوبت جامدست که بر دوت آنرا منعقد ساخته و بهر جوهر یکه برین حال بود بهر حرارتی و رطوبتی غریب که بدو رسد بسرعت عفن گردد بنا بر آنکه بدان پخته شود و همین سبب آب سرد و گرم آنرا ضرر دارد از آب سرد تشنج کند و از آب گرم عفن گردد و در دغن هم زیان دارد لیکن گاه باشد که بر دغن گرم کرده حاجت آید از بهر دو گاه یکی آنکه در بنشاند دوم آنکه او دیه را رقیق کند و بقعر جراحت رساند لیکن چون پوست او دیه بار طوبت روغن برابری کند مضرت روغن ظاهر شود و گاهی عصب مجروح و ورمی کند که ظهور او بطی تر باشد همچنین نضج او و قبول او برای علاج بطی بود و گاهی عصب متقرح گردد بقدر حیکه التحام و نضج او بطی باشد و بهر جراحتیکه در عصب افتد یا تخدیر بود یا شق و شق یا انکشاف عصب باشد یا غیر انکشاف و بهر واحد ازین در طول بود یا در عرض پس لیف صحیح از مجاورت منقطع متالم شود و بران مستادی شود و آن مودی بدماغ گردد و در تشنج و امراض عظیم اندازد و ایضا درین هنگام بدان متمسک گردند که عضوی مجروح را ازین جدا باید کرد تا از آفتها خلاص باید و در جراحت عشا سلیم تر از جراحت او تار و اعصاب بود بهر آنکه عشا طاقت دو ختن دارد و بدانند که جراحت اوتار و عصبها و آماس در دو آنرا ادویهٔ لطیف باید و گرم و خشک و معتدل در گرمی و خشکی تا گرمی آنرا نسوزد و در خشکی آن ادرا خشک کند و باید که دران قوت جاذبه باشد و از قوت قابضه باید که خالی بود خاصه در اول علاج و در آخر دوای قابض که دران قوت جلا باشد چون زوی سوخته و توبال مس و مانند آن استعمال کردن روا باشد و روی سوخته دوائیست که چون هر او با قلیل ست و لطافت دران بسیار آید اگر آنرا درین بسایند و سرکه حراقی لطیف را که در چون هر چربهای غلیظ بود ظاهر کند و از لطیف گرداند و قوت آنرا بموضع مرض رساند و اگر چیزی سخت گرم بود گرمی آنرا بشکند و معتدل گرداند تا گرم کردن آن باعتدال بود و خشک کردن آن تمام بود و اگر عصب بر بینه شده باشد هیچ چیز یکه دران تیزی باشد تحمل آن نکند و مقطوع او دران بزرگ بود و همچنین او دیه یکه بالفعل سرد بود متحمل آن نگردد نیگرم کرده باید چنانکه بگرمی گراید علاج در قطع عصب و عضله باید که از هوای سرد و آب گرم محفوظ دارند و دو سه روز آن عضو را در روغن زیت نیگرم غرق کنند تا از حدوث ورم ایمن ماند بعد آن بر روغن گل بر روغن مورد بهانک فرفیون بمالند و اگر روغن زیتون بدست آید بهتر بود و از شرب آب سرد حذر کنند و اگر تشنج حادث شود عصب را قطع کنند و بر روغن داغ دهند صاحب کامل گوید که هر گاه جراحت بعصب یا قریب ازان واقع شود باید که بالمحام او نپردازند تا آنکه بران چند روز نگذرد و از حدوث ورم ایمن گردد چه هر گاه بعصب ورم حادث شود از تشنج ایمن نباشد و آن تشنج تا دماغ رسد و مریض هلاک شود و انچه در امر آن بتعجل آوردن سزاوار بود اینست که بران ادویه یافته نشده و عضو را بر روغن بنفشه نیگرم دور روز غرق دارند و از پشم پاره در زیت گرم تر کرده دو یا سه روز تکمید نمایند و چیزی از آب یا دوائیکه در آب حل کرده باشند قریب عضو نبرند و اگر برای تکمید زیت را بانگی سرکه آمیزند بهتر بود و هر گاه دو یا سه روز بگذرد و درد ساکن شود و از حدوث ورم ایمن گردد دران هنگام علاج بدوای ملحم کنند و اما هر گاه بعصب نخس از چیزی تیز یا ریک مثل جوال دوز واقع شود در علاج او با دویهٔ قوی تیز و شدید تر در حدت احتیاج افتد تا قوت او ضعیف و نفوذ او در جلد و مصیر او بموضع عصب نشود و دوائیکه این فعل کند مرهم فرفیون ست **صفت آن** زیت انفاق ده درم موم سرخ دو درم و نیم بگدازند و بران فرفیون نو یکدرم انداخته مرهم سازند و اگر فرفیون کهنه باشد باید که در مقدار او بجسب کهنگی او افزایند و فرفیون بسیار کهنه استعمال نباید کرد این دوا جیدست و هر گاه در عضو یکه دران عصب نیست ورم حار قوی الحرارت عارض شود باید که او را

معمول بسر که مثل این دوا استعمال کنند صفت آن قلقند یس چهار درهم زاج چهار درهم قوبال مس دوازده درهم قلقند پنج درهم وسیم قشار کندر هشت درهم موم سی وهفت درهم وسیم زفت مثل این سرکه کنند یکرطل دو دوا وقیه ادویه را در سرکه چندروز متواتر بسایند وگرا غشی را گداخته در باون سنگین یا ناخته حل کنند تا هموار گردد ووقت حاجت بر عضو طلا کنند وبالایش پشم بسرکه وزیت تر کرده نهند وستر از نیست که قریب الصابیکه دران جراحت باشد چیزی ما زادویه بارد نکنند وهرگاه تشنج از جراحت عصب عارض شود مبادرت بقطع عصب متشنج کنند تا تشنج او بسوی دماغ نرسد ومریض هلاک شود پس فقار پشت بروغن بنفشه مع پیه بط یا ماکیان گداخته بهالند شیخ الرئیس میفرماید که در اکثر احوال از قصد چاره نباشد بلکه ارباب صناعت مبادرت بدان میکنند واگرچه بدن تهی باشد وبعد فصد مبادرت باضمده مانعه وادویه مقوی عضو کنند ومنع اورده وقبض بود وبا بیکی ازین هر دو اگر امر غیر قوی باشد وما اگر دران تاخیر شود وخون بتحلل تفرق مبادرت کند وخوف آفات مذکوره باشد در علاج او از استخراج آن خون چاره نباشد تا عود اتصال را بسوی حال اورافع نگردد پس اگر ممکن بود که تحلیل یابد بمستحفیف مسام از لطوبات بآبهای گرم ومانند آن وازچیزیکه بر صاحب ضربها استعمال کرده میشود از آنچه مذکور گردد وایضاً بادویه مفتشی خون مرده ورفع نهای محلله اعیا وباشامیدن اشیای معین بتحلل میل نماید وبران اقتصار ورزند واین مفتشیات معین بران مثل مقل الیهود وقسط وقنطوریون غلیظ بسکنجبین بست تا بسکنجبین نیز بتقطیع بران اعانت کند واما ادویه مفتشی خون مرده مثل مازریون وهای طیب وسمید باب سرشته بهت وقوتیر ازین پودینه تکوبی با سوس تمت وخصوصاً چون در سر واقع شود وبالجمله دوائیکه آنرا از خارجاً بحرارت لطیف بود که تحلیل لطیف تحلیل نماید وگاهی تخفیف کند تخفیف لطیف[1] پس اینقدر اکثر برای کار کافی بود در آنچه تفرق اتصالات او قریب بجلد وظاهر او غیر غائص باشد واگر چنین نباشد وتفرقات بسیار وغائص بعید از ظاهر بود از شرط چاره نباشد وبرجائی بود که بران دارد ادرام وقروح رد نیابد وحال او حالی مضروب نباشد[2] الذاعت کنند پس از استعمال جاذبات بقوت از مجامع وشرط چاره نیست وگاهی امر ازین بزرگتر بود وعضو آماده ورم عظیم چاره دادن کردن در دریں هنگام واجب است که مبادرت بریم کردن واحالهٔ مادهٔ مجتمعه دران بریم کنند تا در دچیزیکه بریم کند ساکن شود وماده بتقیح تحلل یابد بهر آنکه این بهر حال ریم کند وچون معونت علاج ریم سریعتر نماید آن سلیم تر باشد وگاهی ادویهٔ ریم کننده ماده را بغیر ریم کردن تحلیل نماید خصوصاً چون اعانت آن حرارت غریزی ورقت منافس کند بعده ادویه مذکوره در باب سقطه وصدمه را تامل نمایند واما باطیکه بر نسبتها استعمال کرده میشود در صفت او گفته اند که چون رض یا فسخ حادث شود در بر بند نرود لیکن بندش بر نفس موضع بسیار سخت باشد وباید که مبادرت بر بستن نمایند تا توجه مواد را بسوی مواضع رض بسبب تنگ کردن آن منافذ را منع کند وبهترین بندش آنست که بخرقه قوی باشد وبسوی فوق بسیار بر بندد وباسفل اکتد وباید که بهمان خرقه اقتصار کنند وجابر ورفاید بران زیاده نکنند ونه بران طلا بسیار کنند بهر آنکه احتیاج بتحلیل خون مرده واحتیاج بامعان در ناب رباط بسوی فوق باشد تا بسوی آن چیزی ماده نریزد ورباط که بسوی فوق رود شست تر باشد لیکن خرقه باریک سخت بود تا متحمل بندش باشد واتصال او بدین سریعتر گردد واین علاج را عنی بندش باید که قبل از ورم کردن عضو باشد بهر آنکه عضو چون ورم کند احتمال سوای رباط معتدل ننماید چه جای شدت غمز واما در دین هنگام علاج ما ضده وبریختن آب گرم بران کرده میشود واما غذا که تا بع فسخها بود علاجش بر بستن اسرب بران نمایند تا زده در بزرگ نشود وگاهی آنرا میشکنند وبیکرینه ایضاً شیخ وجرجانی واپلاقی مینویسند که جراحت عصب را بزودی علاج رویانیدن گوشت نکنند که بعد تسکین درد بخرقها ورو غنهای گرم کرده خاصه زیت اتفاق وگرم کردن چنان باید که سخت سوزان نباشد ونیکرم نیز نباشد بهر آنکه نیکرم بقیاس طبیعت عصب سرد بود ونیکرم چنان باید که میل بگرمی داشته باشد واگر با جراحت در دریا آماس یابند تا هر دو زائل نشود علاج خاص جراحت نشاید کرد صفت ضماد یکه در عصب بشناند نگیرند آرد باقلا یا آرد جو یا آرد خردل یا آرد ترمس تلخ یا پست جو آنرا بسکنجبین عسلی که میل بشیرینی دارد یا آب خاکستر پشته بگارند بلکه این ضماد را قبل از ورم کردن نیز استعمال کنند وگاهی باستعمال خفیف انتفاع یابند پس هرگاه این تدبیر بعمل آمد واز انصباب فضول باستعمال قصد استفراغ ایمان حاصل شود بالجمله پرهیزاند وتسکین درد بآب گرم البته نشاید بلکه بروغن لطیف الاجزا کرد ران قبض نباشد وگرم بحد خیر مفرط بود

[1] یکی از تخفیف لطیف تحلیل نکند
[2] یکی از تحلیل نکند
[3] تخفیف خود وسیله یکی
[4] نیز تخفیف خود وسیله یکی
[5] نیز بخلاف
[6] هر آنکه آماده ضرب
[7] بسوی باید بجنب شود
[8] بدین طرق تفرق اتصال
[9] در دین تفرق بسیار است
[10] خاصه خاصه است
[11] سنه

چه حار مفرط و بارد هر دو آنرا موافق نیست و بسیار باشد که جراحت قریب عافیت بود و سردی ضرر کند و درد باشد و نمایند و اذیت معاودت کند پس احتیاج تدارک فی الحال بمشکین و بتمطیل ریفهای مسخن افتد و اگر جراحت در طول بود و عصب برهنه باشد آنرا اول بگوشت پوشند بعده دوا نهند و ربندند چنانکه لبهای جراحت فراهم گردد و اگر جراحت در عرض باشد و عصب آن ضرور بود پس اگر جراحت با درد بود و خوف آن باشد که جراحت عصب که در عرض بود از دو طرف بپوسیده گردد آنرا در عرض تمام قطع کنند و جهد کنند تا آماس نگیرد و عضو نشود از بهر آنکه اگر ورم کند تشنج نماید و اگر عفن گردد عضو بیکار شود و بدین سبب تباید گذاشت که جراحت زود بسته شود و اگر جراحت تنگ بود آنرا فراخ تر باید کرد تا رنج و اب و ریح جمع نشود و خود نکند و موذی نبغوند جراحت نگردد و مع ذلک در وشدت کند پس واجب نیست الحام او البته مگر بعد جفاف محکم و امن از ورم و عفونت و بدین سبب در شب و روز آنرا سه بار یا چهار بار باید گشاد کمتر آن بود که صبح و شام بگشایند و اگر جراحت فراخ بود و عصب برهنه باشد ادویه سخت گرم چون فرفیون و مانند آن احتمال نکند بلکه آنرا دویه خشک کننده مثل توتیای منفول استعمال کنند و مرهم از آماک شسته بکار برند در روغن که در قیه و طیات و لطوخات این استعمال کنند مثل روغن گل و روغن مورد باشد و اگر علک بکار برند هم شسته بعمل آرند و اگر عصب برهنه نباشد ادویه گرم فرفیونی را اول بر ساق دیار عضوی دیگر گاسخه و مزاج مانند آن بود امتحان باید کرد تا اگر جراحت آید حرارت آزاید دوای دیگر بشکنند و ما عتدال بیارند و اگر گرم زیاده گردد گرم نکنند بالجمله اگر دوا برای خشک کردن یا از بهر پاک کردن یا بهر گرم کردن ساخته باشند ترکیب آن در خور مزاج باید کرد و اگر یکبار جراحت او بیازماید دوا ترآن بنگذرد و ابا شد و اعتماد بران کنند و او بید اچنانچه واجب بود بحسب مشاهده زیاده و کم کنند و واجب نیست که در ادویه چیزی از حدت و لذع باشد و اگرچه در ان قبض اندکی باشد در علاج عصب برهنه شده جائز بود مع قوت محلل بالذع و خصوصاً چون مریض ضعیف المزاج باشد دوا و اولی اعصاب که از ان سردی و مائیت دور نماند آن دور باید داشت آنست که برهنه باشد و اگر عصب مجروح در خلقت قوی بود در ان باکی نیست اگر اقراص بولید اس و اقراص قلقطار و اقراص اندرون و اذاسیدون استعمال کنند بمیفج و یا بروغن اما در سرما زیت لطیف و در گرما روغن گل و کندر و علک البطم و یا زبد و بوزن کمتر از ادویه عصب برهنه بهت و جراحت بهر حال که بود در هر هفته که باشد صواب آنست که بالای دوا اندک زرم بر روغن زیت تر کرده بر نهند و پیچانکه عصب برهنه اولی اعصاب است که بدان رفق و نرمی بکار برند و احتمال دوای قوی نکنند ایضاً را بطا که بسر سنخ انها پیوسته بهت اولی بدانست که احتمال دوای قوی کنند و بر باطنیکه بعضلها پیوسته میان این و آن جراحات که ازان در دراشتن آن و اجب تر بست آن جراحت عصب بست و همچنین سردی و اگرچه کم باشد مضرترین اشیا برای آنست و ایضاً زیت مضر و بسوی آن حاجت نیست مگر زیت مشکین و جوج گرم کرده بکار برند و لازم نیست که جراحت عصب را بآب و یا روغن بشویند بلکه آنرا بخرقه نرم و پنبه نرم و پشم نرم پاک باید کرد و ایضاً بمیفج نباید شست مگر آنکه از ضرر تطیب ایمن باشد و اگر ببسبی از اسباب بنهادن روغن حاجت آید و خصوصاً عصب برهنه باید اول بمیفج آلوده کنند پس روغن بان رسانند جالینوس میگوید که مردی را از آهن بار یک جراحت بعصب رسید طبیبی بران جراحت مرهم دل نهاد جراحت آماس کرد پس دوای فرحی چون ضماد آرد گندم و آب ورد و روغن بنهاد دست آنرا بپوسیده شد و بدان سبب بلاک گردید و مثل این بلا تفاوت کثیر مشاهده کردیم و چون تشنج از قروح دران عارض شود واجب بست که اگر شق جلد بسند گرد آنرا بگشایند و ادویه نافعه این قروح مجفف اولیه لطیف استعمال کنند و جهد دران نمایند که بفور آن برسد و اگر جراحت و خرو خش باشد و ورم نبود علاجش علاج رضیعیست و لازم ست که در حرارت و قوت تجفیف قویتر از دوای مستعمل بر حق باشد بهر آنکه نفوذ آن بمرض سهلتر بود و واجب ست که تدبیر غذای مجروح عصب لطیف در غایت لطافت باشد پس اگر جراحت آماس گیرد و در رکند هیچ چیز مضرتر از تناول طعام نیست و خصوصاً اگر جراحت در عرض باشد بهر آنکه در انجا بفصد و استفراغ حاجت بود بلا خوف از غشی مثلاً و اگر تنقیه نکنند مضرت افزاید و باید که مجروح را بر بستر نرم بخوابانند و در غایت اعتصای قریب از جراحت بدتر بین کنند بجوز تشنج و همچنین بر گردن مشغول او بروغن چرب دارند خصوصاً اگر جراحت در اعالی بدن باشد و همچنین جائیکه وطن و تنج بران پیوسته باشد خصوصاً اگر جراحت اساغل نهاده باشد

ادویه جراحت عصب و قروح آن

علاک البطم از جزیره خیو و بیخ جراحت عصب و امثال عصبیان مزمن را که مزاج ایشان شدید الرطوبت بود ملاک البطم تنها نافع و کفتا بادی زیت چندانکه آبزارزم گردد نرم کند و تحت بخشد اگر خشک باشد بکار برند مطابق مزاج بدان ایشان خشک تر بود و گوشت سخت تر باشد قدری فرفیون مانند او با آن باید آمیخت کند بشد یا نواند که باشد با اسپاریج بجنب مطابق مزاج بدان سخت او اگر فیون قوی تازه بود کمتر کجوز کنند و در دوازده جزو از علاک البطم و بیشتر ثلث آن و گاهی بدان غیر فرفیون نشیر توقع کرد که تسجار از زانست و عجب بست و از خلقیت و اکسیخ و از جاذب شیر مخلوط سپارند این همه در دو سه سنخ و قویست و اگر ضعیف ترست بورق درخه او و اگر سنخ زیت در دیگ و چرک حمام و زهره جمار سیوس ست و هر دوای جاذب بطوبت بسوی خارج دزاج نیز و خاصتر از مسگ ساخته جدا شود و در انتیخ و اوراق الذهب و گاهی در ادویه جراحات عصب یافته نمی شود گر خیر را استعمال میکنند و بدان انتفاع می یابند و از عرق جذب نیک مینماید و بسیار باشد که اگر فرفیون حاضر نباشد بدل آن چرگنا که مکس عسل کنند و بدان انتفاع یابند و آزموده ست و یا ضماد آرد شیلم با آبک کستر را استعمال علاک البطم اول چیزیست که بدان ابتدا کنند و بعد ازان بهم یا سلیقون و قوی هیچ چیز که جراحت بثقوبت آن بود از ادویه ندکوره بکار بندکه نافع آید گاهی بتغیر و طیات آمیک بنا بر تسخین او مخلوط میکنند و باید که مفسول بود و بستر مفسول آن با آب باران یا ی شور ست که آن آب را در آفتاب گرم کرده باشند و هر قدر که آنرا غسل بیشتر دهند نافعتر گردد و ازادویه جیده دوای جالینوس ست مرکب از سوم در انتیخ و فرفیون و فرفت هر دو را نصف نصف و زیت غلیظ یکجزو در روغن بلسان یا وجود لطافت و بسیار گرم نیست گویم که لیسب سرعت تحلل او اگر جراحت و خیم باشد از چیزی تیز یا دیر یک مثل مسل سیلی و مانند آن نباشد و نه عفونت بود و احبست که مرهم فرفیون یا سرگین کبوتر استعمال کنند و در بدل لطیفتر قرفیون و در کثیفتر سرگین کبوتر کنند و زیاده و کم حسب مشاهده حال بدن و سنه و مزاج او نماید و مع ذلک اجتنبست که دهن و حنجر گدارند تا ملتحم شود و اگر تنگ باشد وسیع کنند و بدانکه زده احتماج الیه در وقت یا بدکه قویتر از محتاج الیه در نباشد و نیگاه در جراحات عفونت عارض شود سکبینج و آرد کرسنه نیکوست و آما هرگاه او ارم عارض گردد آرد جوارد با قلوا آرد کرسنه نیز با آب خاکستر بآب آمیخته که در اقراص سکبینج بود و پخته ضماد کنند و چون بهبود که جراحت بصلاح آمده دران هنگام از استعمال مفتح بران عزم نکنند پس احبست که ادویه را دران گداخته استعمال کنند اما در ابدان قوی قراص بولیدس دران بگدازند بقدر یک مثقال گرم کرده او را جز قرنفل نرم نفوش گرفته بران بنهند و ایضاً ورم عارض عصب مجروح اگر ملتهب قوی ملتهب باشد در علاج او ادویه مرتب بسرکه و اسجاد معدنیه استعمال کنند و از انجمله این دو است بگیرند قلقدیس یکدرم با پاد بالاژ جا پاوکم ده درم تلقطا مثل این توبال مس دو او قیه دو نیم درم عقاقیر کنند یکنیم او قیه سیاب او قیه سیاب او قیه سیاب

سرکه بطل نزف جرب بکوبطل جاوشیر سرا وقیه جاوشیر را با سرکه خوب بسایند و زفت را بگیرند بعده مخلوط ساخته بهر ندکه این دوا موافق عصب مشنج است
و این هر نخس را نگذارد که مسدل شود و همچنین جراحت حادث از گزیدن سگ دیوانه و این در ابدان سخت فقط استعمال کنند و اگر اراده کنند که آنرا در عصیان
یا زنان و کسیکه بدن او نرم باشد استعمال کنند باید که آنرا بروغنهای محلله مثل روغن اقحوان یا روغن بلسان یا بزیت کنند بگدازند و ایضاً در این مرهم سلیقون
نفع کند بعد از انکه دران نظر وزن آهک یا فرفیون یا گوگرد زرد زیاده کنند و یا سگبن کبوتر صحرائی یا جاوشیر یا سگبنج یا حلیت یا جندبیدستر افزایند و باید که
بگیرند مرهم با سلیقون یکبطل و از سر دو اصل این ادویه مذکوره یک اوقیه که این دوا نافع ست کسی را در عصب جراحت عارض شود سیما اگر از نخس عارض شود و باید که
استعمال ضمده نماید که بسکنجبین یا بخی کاسنی و مع آردیا قلا و کرسنه یا مع پست نخود یا آرد ترمس یا جوبا مع پست آن بسازند و باید که این تدبیر در ابتدای مرض
در همان ساعت بعمل آرند و اما از ضمده که از خامها باید که در کسانیکه ایشان را جراحت در عصب عارض شده باشد احتناب نمایند و اگر عصب با نخس عارض نشود بلکه جرح
بود و بلده یکه بالای او ست بسیار شق گردد حتی که عصب بسهنه دائم باشد در شق او در عرض نباشد دران هنگام چیزی از ادویه که بفرفیون تب سازند و سائر اشیا که منقی
او باشد استعمال نباید کرد لیکن اگر بک که بمرارت آغشته باشد و گرنه استعمال کنند و ایضاً ضماد بعسل بعد از انکه بروغن گل بسیار حل کرده باشند نفع بخشد
و روغن مناسب جهت عصب مجروح ست لیکن روغنهای مستعمله در ابدان مقویه باید دانچه گویند که روغن را قریب بموضع جراحت نبرند بلکه از ان دور باشند زیرا که
موضع را آماده بعفونت میسازد این سخن را بنا بایستی بسر آنکه خوف از رسانیدن روغن در قروح و جراحات نکنند ست که ریم کرده باشد آن بعید الصدور بود
و کلام ما در جراحات نوست و چون روغن دیود ارکه ما ترکیب داده ایم بر مثال این جراحات استعمال کنند از ان منافعی مشاهده نمایند که از وجه تعجب آید اول منافع آن منع
ورم ست دوم تسکین درد و منع آن اگر در ابتدای حدوث جراحت استعمال نمایند و سوم منع تغیر رنگ بشره و چهارم جبر تفرق اتصال کند بنوعیکه در موضع جراحت
اثر آن محسوس نگردد علاوه از انکه بدان گمان نکنند که ماده دیگی محتبس شده و پنجم آنکه ضرر رسیدن آب بجراحت باز دارد و پس اگر جراحت را بسر روز بآب بشویند بدان
خوف نباشد با وجود این دران امید آنست که در دو سه روز شفا حاصل گردد اگر از رسانیدن سرکه و سائر تر شیها بجراحات خوف کلی نمایند و تا حال حاجت بدان نشده
ایضاً او گوید که تفرق واقع در عضله و خصوصاً در عضله او در رشید آرد پس واجبست که اولا بتسکین آن مشغول شوند بعده بمادهٔ اتصال و این هر دو امر
گاهی حاصل شوند و در بعضی واحد و مجتمع شوند و در دوای واحد پس روغن دیود ارو مرهم جدوار بر دو جامع این هر دو منفعت ست اعنی تسکین و جمع و مادهٔ اتصال
بلکه منع ورم و منع تغیر رنگ و فساد و غیر آن کند و در رساله مجربات خود گوید که در همه اقسام جراحات از کرک باید اندیشید و کرک عبارتست از دشمنی که در دماغ بهم رسد
بسبب این بیت عصب تفرق اتصال و چون خواهند که کرک در جراحات حادث مشود و نه گوسفند که تازه باشد بران جراحت بندند و تریاق فاروق خورند که نافعست
و مجرب از سر دی هوا و ترشی و از جنرات پرهیز کنند و در همه جراحات یاد دارند که اگر چرک بسیار باشد اول مرهم تیر بما لکند که مسخ دور شود و چون جراحت تنزیح شود و دوای ملحم
مؤلف گوید که در سه کس از ایام که از خضر پرسیدند ایشان سیده و بعد چند روز از سه سیدن دو کس گردیدن در شب مهتاب کار از عارض شد و علاج ایشان بنشاندن در مکان
گرم و ترک طعام و خمار از نفشاندن ما را الاصل عوض آب و غذا و بعده شرب ما والاصول و غیره ما ایضاً علاج ایشان خواهد آمد و بعون الله تعالی مطلق صحت کلی یافتند

جراحت عرق و نزف الدم

گاه باشد که زخم بر رگ افتد و سیلان خون از حد افزون شود و دوای عروق را برای سیلان خون چون راه یابد بشریان ست و بستن او مشکل بود و اگر چه ممکن ست که جراحت شریان
ملتحم شود لیکن التحام او دشوار بود و بسا ست که شریان ملتحم نشود و انچه محیط شریانست ملتحم گردد چنانچه در انورسما مسطور گردد و اگر اعضا حال آماس دارد خون مختلف
بود از بعضی خون بسیار آید چون بشگافد مثل جگر و شش و از بعضی خون اندک بر آید مثل ماننده و رحم و گرده بلکه گاهی بطول مدت کثرت نماید پس مدعی بعاقبت محمود
گردد و در هر واحد از این دو قسم باحتیاط پردازد یا غیر خطیر انچه از شش گرده و مانند آید خطرناک ست و انچه از بینی آید غیر خطرناک بود و انچه از جگر آید خطرناکست که
از شش آید حال سیلان خون از شریانیکه مختلف بود انچه از شریانهای بزرگ آید چون شریان دست و پا و گردن خطرناک بود و بوشیدن نشود و مثل کند و انچه از
شریانهای کوچک آید چون مختلف جنس او سهل ست و بی خطر بود و بسیار باشد که سیلان خون از شاخهای کوچک شریان بود خون از خود باز ایستد و فرق میان

شریانی غیر آن نیست اگر رنگ خون سیاه خوانی بود و رقیق و گرم و سفر باشد و جهنده بیرون آید از شریان بود و اگر هوا آید و رنگ مائل بسیاهی اقتمیت باشد از ورید بود و بدانند هر کسی را که استفراغ واقع شود و خصوصاً صداع موی و سیاهی فواق نماید و از تشنج حادث شود آن ردی ست و همچنین اگر از فواق پیدا شود و قاتل باشد اگر عشی یا فواق بود بسیار ست ماجل ست و هذیان و اختلاط عقل بود بسیار ست و اگر مقارن تشنج کرد و آن دراکثر قتال بود علاج باید پسر له و گلاب تر کرده در جراحت کنند تا خون بند شود و گر در جراحت پرداوات قوی طلا کنند و مرهم قابض و صبر و قشار کنند بار یک سوده بسفیدی بیضه آلوده با پشم خرگوش مانند آن بران نهند و ببندند و تا هفت روز نه فاده را ه اکنند و برگ حنا و کاه فرسوده با آب سرد تمیر کرده گرد جراحت ضماد کردن نیز در بسی عن معمول ست و چون بردار بار یک تراشیده جراحت بستن و کذا نرطلین خشک سایيده بستن و کذا سرگین تازه خر گرم بستن نیز معمول ست و یا گرد قنب بریان کنند و مانند سرمه بسایند و بر پارچه بار یک بسته برجائیکه خون برآید نهاده برببندند و اگر شش چون خشک ساخته بسوزند و خاکستر او بر جراحت نشسته خون بند کند و کذا مصطکی رومی بار یک سوده با آب آمیخته تا پر غ بار یک در زخم مخلوط کرده بر زخم بستن و اگر گل ارمنی بکچوبر پوست بیخ نفاح با فیون هر یک نیم جزو کوفته بیخته با آب سرشته بنادق سازند و قدری حاجت بگلاب و قدری سرکه انگوری بسایيده طلا کنند و بالای آن خرقه مبلول بآب بر زند نهند و اگر خشک شود تبدیل خرقه نمایند خون از مواضع جراحت زائل باز دارد و گویند که زرور سند و روس کرکذا نیل هندی و کذا سویق و پوست انار ترش سوده و کذا روبیان سوده و کذا خاکستر ضفدع سوخته و کذا طلق و کذا خاکستر کتان سوخته و کذا برگ بید سوخته و کذا بقم سوده و کذا اسفنج سوخته و کذا ارسن کبود سوخته و کذا پوست بیضه مثل غبار سوده و کذا موی شتر سوخته و کذا زخام سوخته هر واحد حابس خون از جراحت ست و تعلیق عقیق و طلای سرکه در مازوی بریان و کذا خاکستر چوب انگور بدل انسان هر سرشته و شرب پنیر با خیروت با آب سل کرده و کذا صمغ عربی بمثقال در روغن گاو بار یک قیه و کذا گل مغره در بیضه و شرب و ذرور و تعلیق کهربا و ذرور هنی و تعلیق آن در خرقه صوف مع بست بر سر مریض نیز حابس خون نماید **مجوسی** گوید اگر رگی قطع شود و خون منقطع نشود کبس موضع بخرقه مبلول در سرکه و گلاب دو ضع خرقه مبلول بدان عضو که بالای عضو علیل باشد و تبدیل آن بمرات کثیر نمایند و اگر خروج خون از دست یا پای باشد باید که مواضعیکه فوق عضو مریض ست بر بندند که بدین منفعت بین باشد و رباط به بسیار محکم و نه سست باشد و اگر بدین تدبیر خون بند نشود کبس موضع بصنع بلاط یا بخاک جراحان کار ازنگیدان برآید و یا کبس بمانتیج و آنگاه داغ کرده نمایند و اگر رگ ظاهر باشد و احتمال کند که انگشت بران نهند و ساعتی نگهدارند بعد از آن بکنجد و صبر نیم جزو بسفیدی بیضه سرشته بپشم خرگوش بدان آلوده بر دهن رگ نهند و رباط نیک بلفائف بسیار بندند و سه روز نگذارند بعد از آن بکشایند پس اگر دواجراحت الازم نمود داند که دیگر داغ کند و اگر داغ نکند و اگر داغ منقطع شده باشد از انگشت بتری بران نهند و یا ستگی دوار از ان جدا کرده دوای مذکور دیگر بران نهند و نیک ببندند و بران چهار یا پنج پیچ عصابه بپیچند و همواره چنین کنند تا انگه گوشت بروید ان گاه و یا اگر قطع خون کند بسیار کم بران یا رباط بسایند و بر جراحت بپاشند و همچنین یا چون بغایت آسیا مخلوط کنند و بسفیدی بیضه بر شته در ان پشم خرگوش بسایند و بر موضع لازم نهایند خون بند کند **بوعلی** مینویسد که در علاج عروق الیه و اجب ست که ابتدا بحابس کند و آن علاج قرحه کند اگر نباشد ممکن نیست اعتماس او در انچه سبب او ثابت باشد مگر آنکه سبب او زائل کرده شود و اگر حال حاصل شده سبب بود باحتیاج حبس هم بحال او افتد و آن بسبب یکی از نه سبب مقطع شود و آن اسباب را ربوجه استظهار ذکر میکنیم و گوئیم که این اسباب یا گردانند و بسوی غیر جهت مخرج بود و یا حابس کننده بدون جهت مخرج قبل و صول بسوی مخرج و یا مانع دران مخرج از خروج و یا جامع دو امر یا مرازین باشد و قسم اول که آن گرداننده باطرف دیگر ست یا بجذب بسوی خلاف آن غیر ایجاد مخرج دیگر یا نه چنانچه مجامع بر جگر می افتد و در عاف از مخرج است سالک می شود و یا بایجاد مخرج دیگر چنانچه فصد باریک صاحب عاف از دست محاذی تخریک کند و اما حابس مون مخرج بچیزی باشد که حرکت خون دلفوذ او منع کند و این یا بسبب منخر و یا بسبب منخر بود و منخر یا دوا باشد و یا حال برای بدن مثل غشی که این اکثر خون ها بند کند و اما سبب حابس در موضع آن بند کند مخرج باشد یا بر بطرف و یا بمساک اقلام یا بمساک غیر اقلام و یا بتشکر لیشه مدار غ باید دوای کاوی و یا مجبود و علقه و با تبزیه و یا بتجفیف و الحام و یا بالفتق دن اد گهر گرداگرد عرق پس آنرا بند کرند و اطباق سخت نمایند و بباید دانست که هرگاه با جراحت و رم باشد اگر ازین اعمال متعذر گردد پس بستن بر شته در هل گران فتد و بستن سخت ممکن نبود و دران هنگام استعمال تغریه و قبض و تخدیر و تخشیر دم ممکن باشد و اگر چه علاج بالبستن مشق با تقریب

نیز کار دوای مذکور بدون ضماد جراحت
بعضی از نسخ بعد از مرهم بجای

دوا باشد چون در آن درد نیست و بهر تقدیر جامع دوا مرد و یکی فقدان درد دوم ارتفاع جهت سیل دوم پس اعانت بتدبیر و تعلیق کردن شود که فروچون سهل گردد دیگر گاه تمانع هر دو فرض باشد بسوی وفق بحسب مشاهده و اقرب انست احتمال فی الحال سیل کند و اکنون احتیاج بود که وجه بجذب گردد شود و نبود که سیل کرده شود بدانند که اول انچه واجب بود انست که تفقد نمایند تا آنکه بدانند که آیا رگ شریانست یا ورید بجمله امارات مذکوره پس شریان را جمع کنند و بند و زند برای امر تدبیر او و مدان الی عنقا بیشتر ازان نماید که آن بود بدیگند بعد ازین گوئیم که اما جذب بخلاف نه بسوی مقرح از انجمله الام عضو ست بملک یا برباط و شد یا بجماجم دو واجب ست که عضو مجروح الیه عضو مشارک موضع عام موضع موفر و وضع برطرف خط واصل بود که میان هر دو در طول یا عرض فاصل شود و اختیار نماید از مخالف در موضع ازدوی طول مرض هر کدام زان هر دو که بعید باشد و انچه قریب باشد ترک نماید مثل آنکه در دو جانب دست بود پس بعید میان این هر دو قریب تر از انست که ازان توقع صرف تمام واجب گردد و این چیزیست که محتاج بیاد کردن آنست که در کتاب اول در قوانین استدراج گفته ایم و واجب ست که بستن و مالش و مانند آن متادی بود از انچه و اقرب بسوی عضو ائی باشد بعده ازان فرود آرند و لازم ست که در رگ شاهی تین بستن و مانند آن توقع ندارند که این صنعت خون کافی بود بلکه معین باشد و همچنین حکم در قصد جانب مشارک مبا عدست و اما یکی باز دو جهت ستم نافی که آن سبب مختر ست مثل خوراندن اغذیه غلیظ اللیموس تخم جوان عدس و عناب و مانند آنست بکسیکه او را رعاف یافیر آن کثرت نماید و اما دیگر جهت ثانی مثل خوردن مخدرات و آب سرد و تعرض بدن بآسردی و خوابست و گاهی نشئی افتد و نزف بند شود و اما وجوه مذکوره قسم ثالث دران رعایت یک امر واجب بود و آن اینست که گاهی شریان چنان نباشد که بقبول از یک جانب منجمد در دو جانب آن متصل بود چنانکه چون او را تنها بمیند نه امن شود بلکه گاهی بجانب دیگر شعبه شریان دیگر که دران خوض کند متصل گردد و خون بسوی او از غیر طریق بگیرد پس باید احتیاج بپیوستن دو جا افتد و قبل این لازم ست که جستی را که آن سبب ای رگ ست بشناسند چه در بعضی مواضع از اسفل بود چنانچه در گردن و در بعضی از فوق چنانچه دران و پای پس هرگاه بجست معلوم شود ربط و شد دران استعمال کنند و از بعضی تدبیر دیگر آنست که وصل کنند با خارج رگ از ضماده گاه چه بگاه افتن انرک نوشتی بود که آنرا پوشیده و مخفی کرده باشد پس گیرند بعده او دویه که مذکور گردد استعمال نمایند و اگر شریان باشد اولی آنست که آنرا بشته کنان بر بندند و همچنین اگر غیر شریان باشد لیکن بزرگ بود که خون او با زنایستد و چون این فعل کنند لزوم او دویه ایران کنند و تا روز سوم و چهارم بسته دارند و دران هنگام اگر دوای مخری را بموضع او لازم بینند آنرا البته جدا کنند لیکن چوالی آن از جنس او چیزیکه آنرا اندک ترکنند بنهند گاه از خود جدا شود انچه بالای اوست و وقت کشادن باید که قریب بموضع طریق مجرای رگ با نگشت بگیرند و چنان نگه دارند که از جستن خون این گردد و انچه از ان جدا شود آنرا دور کنند و تبدیل او بدیگر نمایند و نصب عضو در بن وقت بر شکلی باشد که نرم آوار و آن اینست که در بن رگ بلند تر از بدای آن باشد حتی که اگر شلا در اسافل پرده و ورم باشد فرشی نمایند که اسافل بلند بود و اعالی پست باشد و بر بعید تر بود انچه از وجع باشد بعد ازان سه روز ترک نمایند و لزوم این و تیره کنند تا آنکه خون بند شود و اما امساک بالقام در شریان عظیم ممکن بود و این چنان باشد که بگیرند فتیله از پشم خرگوش یا پنبه بانسج عنکبوت یا پنبه باریک یا خرقه کتان کهنه بسیار نبعده بران ادویه مقرحه و قابض خون بپاشند و در نفس شریان مثل لقمه اندر کنند بعده بران رباط بندند و گاهی فتیله از مثل پشم خرگوش تنها استعمال کرده میشود و کفایت میکند و واجبست که لزوم بندش نماید که جدا نشود تا آنکه ملتحم گردد و اما فتیله پس طبیعت تدبیر امراد در اخراج او اندک اندک در دفع او و غیر آن کند و اما امساک بالقام چنان باشد که مثل آن چیز در دهن نهند و بران بندش نمایند بعد فاصل کردن او در رگ جنس او کنند مثل رفاده ها و خصوصا رفاده ها اسفنجی و بعصابهای قوی الشد و بستن او بعکس بستن برای جذب بود پس در بستن اول واجبست که قریب دهن باشد بعده بسوی خلف بپیچند و بتدریج بستن کم کنند و انچنان خلاف این باشد و بدانند که بستن رفاده ها و عصابها چون ضعیف بود ازان مضرت بستن پدید آید و آن جذب بست و ازان نفعت بستن بظهور نیاید و آن جنس و امساک ست پس در بعضی صورت واجب بود که در بن او بتلطف نماید و چون بندش نیک کنند ایضا از جانب مخالف بندند تا ماده میل کند و مقاومت جذب این بندش نماید و واجبست که بستن نوبت منبع رسد نه ایلام مگر آنکه اولا احتیاج بسوی این باشد بعد ازان اندک اندک آزاسست کنند و بسیار ست که احتیاج افتد بدوختن شق لحم و ضم کردن هر دو لب آن و بستن و مباست که ضم هر دو لب و وضع رفائد حافظ دهن که معلوم شده کفایت کند بعده ببینند برادویه منشره ملتحمه و چون مثل دوا بیضی گردد الام

که از آن نزدیک ابتدای او با انگشتهای دیگر دست بخش کنند بعده ادویه مرقومه را بدست دیگر از دور نماید و آنرا مسک لجلقه پس علقه حاصل شود و با بستن مسک در روی دهن که همواره امساک نماید تا خون منجمد گردد پس بند شود و یا بمجیری سیار سرد کننده که در خون اثر کند و آنرا بر دهن منجمد گرداند اما ضغط از لحم موضع مثل آنست که گرگاه در عرض قطع کنند پس از هر دو جانب اول مرتبه متقلص شود پس لحم از جانبی که از ان خون سیلان کند منطبق گردد و این در موضع لحیم باشد و بسیار اتفاق افتد که اصتاج بقطع شعبه از طرف رگ شود تا دخول او در غور شدید بر نگردد بعده بران ادویه مرقومه بند و بسیار باشد که التحام لحمی بغیر من خون واقع شود و اما بستن بخشکریشه بنفس آتش بود چون کار بزرگ گردد و با دویه کاویه بود مثل آهک و زنگار و زاجات و زرنیخ و زیره و مانند آن اگر لحم ضعیف تر باشد چون بر موضع بپاشند و همچنین کف دریا بسیاست که بر موضع بپاشند و بر بندند و خون بند شود لیکن خطر این خشکریشه سریع الانقلاع از ذات خود و از ادنی مقاومت از انقباض خون و ادنی سبب از اسباب دیگر ست پس هرگاه خشکریشه ساقط شود کار بشدت عود کند و لهذا امر کرده اند که داغ با تش آهن بسیار گرم قوی باشد تا خشکریشه عمیق غلیظ کند که سقوط او سهل نباشد در مدت دراز ساقط شود که در مثل آن گوشت بر روید و از کلیات جنیه معتدل التدبیر اینست که بگیرند سفیدی بیضه و با آب نادیده آمیخته پشم خرگوش و مانند آن بدان آلوده بر موضع نهند و بر بندند و اما ادویه جیده بالغه کثیر اینست که بگیرند زیره و آهک و بر موضع نهند و بر بندند و گاهی بر بن قلطفا را فزوده میشود و زاجات ازین جمله و ذی قبض مع داغ اندر دنوره داغ هست و دران قبض تمده نیست و خشکریشات متولد بداغیکه آنرا قبض باشد در ثبات دراز تر و عمیق تر بود و آب گوگرد خر و جوهر گوگرد آن از انجمله است که با داغ بحدت تقریر جمع شود و اما ادویه حابسه بتبریه مثل حبسین مغسول ست و علک مطبوخ و نشاسته و غبار آسیا و صوف و کندر و ارتیانج و الیوفا سمونیا و انگوزه و نفسه و ضفدع ازین قبیل گفته اند و ایضاً کوکب شامو سکی اما ادویه حابسه بتجفیف و الحام مثل صبر و قشار کندر و مثل تخم مویز بسیار باریک سوده و با زور و غن چرب کرده سوخته و بعد اتمام شعله او سرکرده و بردی سوخته و ارتیانج بریان و زنگ آهن و گوگرد اسپ و خربر و دسوخته غیر سوخته و خاکستر استخوان و خاکستر صدف هر دو غیر سوخته تریاک مغسول از قبیل مغربست و اسفنج در رفت رطب یا شراب تر کرده سوخته و جوسوخته **در صفت ادویه مرکبه** از اصناف مختلف قوی در رفع نزف الدم و آنرا چه جالینوس ذکر کرده و خوب توده و بعد آن اطبا تجربه کرده و کثیر النفع یافته اند اینست که بگیرند قلطفار بست جزو و وقاق کندر شاذه جزو صبر و فلفل و علک خشک هشت هشت جزو زرنیخ چهار جزو جبسین بسیار باریک سوده بیخته بست جزو بدین علاج مذرور فتیله و پاشیدن بر موضع کنند که این عجیب ست و بگیرند عفر وت و صبر و مصطکی دوم الاخوین فتیله ساخته بهند و یا صبر و کندر تنها با بشم بطریقیکه معلوم شده و ایضاً اسفنج سوخته چنانچه مذکور شد بگیرند سحیق او دخبث الرصاص تو تیا و صبر و یا بگیرند کندر و صبر و کبریت و یا بگیرند کندر و کبریت و زرور مرتبا ساز نرم فتیله بسفیده بیضه استعمال کنند و یا بگیرند قلطفار بست جزو و کندر یا وقاق او هشت جزو رانیج هشت جزو جبسین سوخته هشت جزو و یا بگیرند قلطفار و مس سوخته و قلقدیس و زاج بریان برابر او ادویه جیده برای نزف الدم و خصوصاً از سر اینست که بگیرند صبر کبخز و در بدن سخت یا نیم جزو در بدن نرم و قشار کندر در بدن سخت کبخز و نفس کندر چرب در بدن نرم کبخز و درین هر دو اقتصار نمایند و یا با این هر دو دم الاخوین و انزروت آمیخته همه را بسفیده بیضه بسرشند و بر پشم خرگوش بکار برند و یا خشک بپاشند حسب موضع **گیلانی** گوید که همه اشیای موجعه درین مقام ردیست و خاصه اگر آن وجع قریب از مخرج خون باشد و وجع اگر در جهت مقابل آن مخرج بود نفع کند و لهذا نصب بعض بطوریکه ایلام جهت قابل مخرج دم آنرا لازم گردد نافع بود و جذب بسوی خلاف بغیر اصلاح مخرج وقتی باید که بدن غیر شدید الامتلا بود و الاخوف اضرار عضو مجذوب الیه باشد و باید که جذب بعد تسکین درد باشد اگر ذو اضیه مخرج بود و اگر جراحت در عضوی باشد که بستن و ممکن نبود پس صواب آنست که تجصیص حوالی جراحت کنند تا مسالک خون مسدود گردد و این وقتی باید که مرکب از جبسین و آرد ماش و امثال صمغ باشد تا بر بستن قادر گردد و مع ذالک جبسین را نسوزد و بهتر چنانکه مشاهده شده از حوالیش خون از جروح و قروح بر امتناع نشسته با آن برادة آبنوس ست که آنرا باریک بسایند و بالای آتش در سفال نو گداخته بران نهاده گرم کنند و بر موضع بسیار پاشیده بر بندند و من از بین دو امور عجیبه مشاهده کردم دام مراوشک میکنم که آیا این حبس خون قوتیست یا مرهم جدوار و روغن دیو دار و اما در سائر امور جروح این هر دو مرکب را

سنان و دیگر است که چیزی از اینها نمی‌رسد **دوائیکه** بلیغ النفع ست در جلیش ف الدم از جراحت یا شریان که منقطع شده باشد بگیرند آهک و قلقطار و دم الاخوین و صبر و جبسین مثل سر سوده و بگیرند پنبهٔ باریک و او لاد در سفیدهٔ بیضهٔ آلوده پس در روای مذکور آغشته در جراحت داخل کنند و بران دوای مسطور بسیار پاشیده بر بندند و اما در شریان باید که گیرند تاک و زاج سپید و در اسا بیده در جراحت پر کنند و پاشیم خرگوش در سفیدهٔ بیضه تر کرده در صبر و کندر و دم الاخوین سر سا سوده آلوده در جراحت نهند و ببندند و اگر پاشیم خرگوش نباشد پنبهٔ باریک قطع یا پشم گنجشک استعمال نمایند و بدانند که ادویه مرهم جدوار و روغن دیو دار چون خشک بسایند چندانکه مثل غبار گردد بعده آنرا بر موضع نزف الدم بپاشند نفع بسیار بخشد و خصوصاً ادویه که آن اصول آنهاست و آن از روچوب و چوب دیودار و چوب درخت زرشک و اصل السوس و غبار زهانهٔ کسیله نخود بریان کنند و مانند آنست

ابورسما

که بعضی اطبا ورسما بنون خوانند معنی او سیلان خونست و آنرا ام الدم نیز گویند و او آنست که شریانی زیر جلد بشگافد بسبب عروض ضربه یعنی عضل اعضا یا وقوع جراحت در جلد و شریان در بعد از التیام جلد گشاده ماندن جراحت شریان پس خون در ریح هوائی گردان شریان بود بیرون آید و در فضائیکه میان جلد و شریانست جمع شود چنانچه شیخ الرئیس در فصل نزف الدم مینویسد که چون بر شریان بعد تفرق اتصال او مکان تنگ نگردد و خلایا بامر مولی بانور سما گردد که مسمی بام الدم است و بسیار باشد که شریان ملتئم نشود و اینچه محیط شریانست التیام پذیرد و بران جای تنگ شود پس خون بر سیلان فاحش قدرت نیابد بلکه چیزی از ان بناحیه جلد بیرون آید بقدار یکه موسعت یابد و چون بران نگهر کنند بسبوی شریان خود کند در میان طن رود چنانچه در تفرق عارض میشود و گاه باشد که این حال شریان را از باطن عارض شود پس بشگافی بغیر بشگافتن جلد و زیر جلد انور سما حاصل شود و این اکثر در گردن و کتج ران و نابض خود نجود عارض شود و بسیار باشد که از سبب خارج و از فصد عارض گردد و اکثر اطبا گمان کرده اند که هر فتق شریان که مؤدی بام الدم گردد آن ملتئم نشود بلکه اکثر اینچه گرداگرد او باشد ملتئم شود و انور سما گردد و اما نفس شریان ملتئم نشود و امر چنین نیست و الطاکی گوید که ابورسما نتوسیست زیر جلد که ملمس زائل شود و بسیاهی ظاهر گردد و میان او و خراج سرخی او و تغیر رنگ جلد دران فرق کرده میشود و سبیش انشقاق رگ ست و اگرچه دریده باشد بسیبی دگر که از خارج بود جلد بشگافد پس خون زیر او جمع شود و فرا آنکه اگر از شریان باشد بسرعت نمو یابد و رنگ او مائل بسرخی خالص بود زیرا که خون شریان اینچنین ست و اگر از ورده باشد بعکس بود و اول ذی خطر ست و ثانی سهل

بالجمله نشان این مرض آنست خصوصاً اگر از انفتاح شریان باشد که آنموضع متحرک بود بحرکت انبساطی و انقباضی تابع حرکت شریان و هنگام انبساط شریان آنموضع بیست شود و عند انقباض بلند گردد و ایضاً چون بدست غمز کنند تو آنموضع کمتر شود و باشد که از ان آواز حرکت خون شنیده شود و در رنگ آنحل در اکثر اوقات بخانی و منفسخی باشد **علاج** چون شاهبلوط و مازو و اقاقیا و جز آن ضماد کنند و از مس کردن او چیزیکه آنرا بشگافد حذر نمایند و بقول ابن الیاس هر صبح گل ارمنی و سخم بارتنگ و نشاسته هر دا حد یکدرم بریان کرده بر سب بهی یا رب آس آمیخته بخورند غذا مزورهٔ سماق با گوشت ماکیان و تیهو سازند و بر موضع باقاقیا و راک و صندلین و گل ارمنی و گل سرخ مساوی کوفته بپیچند آب مورد تر یا آب کشنیز تر یا آب حی العالم یا آب عصی الراعی ضماد نمایند تا آنموضع سلب گردد و محکم شود و از شگافتن ایمن گردد **الطاکی** گوید که علاج این تر و سیلان خونست اگر امن از غائله باشد والا بقوابض ملطفه نرم گرداننده و اینچه در علاجش تجربه رسیده ماین ضمادست بسفیدهٔ تخم آرد جو مساوی با سپغول نصف بکبوز و زعفران عشر آن همه را در سرکه و عسل سرشته ببرات بچسپانند و این از تالیف ماست و ضماد بشونیز نیز نیکوست و بچسبین جلبه و آم الدم از قسم اوست الا اطبا غالباً اطلاق او بران کنند دائماً الشرف باشد و گاهی بخصاص ایم هم راپیچند نزف و شریان کنده شود و امر دین سهل ست و در رعاف انچه قطع دم و تحلیل او را صالح بود نذکور ست

نسوب شوک و فصل وسطی و غیر آن

یعنی علیدن خار و پیکان و سنان و مانند آن بانکه استدلال کرده میشود بر دخول سنان و سهام مادیه یا خلاط عفن و مانند آن و سینه مجروح بود قرقلب یعنی و موت سریع و تار یه مجروح خون کف ناک و ماحی یضیق النفس و تعویه مجروح فخذ او تامانه مجروح بود او تا شریان نزف و تا اصلاح مجروح ذی القل

علاج اگر خار و پیکان و مانند آن در عضوی خلد باید که از سوزن یا منقاش یا زنبور بیرون کنند و مرهم کند سیاسیه دران پر نمایند و اگر از آله بیرون نتواند کرد باید که از اشق پیاز نرگس بیخ نی زرفت علک البطم رتیج زراوند بعسل آمیخته طلا کنند و اگر بطان نهری خوب کوفته بر جائیکه پیکان خلیده باشد صبح و شام بهند در حدت دا خراج او مجرب سویدیست و بیخ انگور که در زمین باشد اگر بر پیکان و خول پیکان بیاویزند در جذب ادویا لطیف خاصیت مجرب و کذا طریوسوخته بر موضع و قوع پیکان ضماد کردن مجربست و اگر ساق جلبک آن شعر الغول ست تازه گرفته سوده بر موضع مقابل موضعیکه دران پیکان باشد ضماد کنند در طرد و اخراج آن مجرب اوست و ضماد سلور که آن جربست مملوح و کذا اگر ک خانه گس عسل و کذا آرد ژسیلیه پخته و کذا پنیر یا به مخلوط بخطمی و زیت و کذا سرگین گاو بسرکه پخته و بیخ مرو و کذا لحم صدف یا بهر دو کوفته و کذا پیاز نرگس با روغن بسیار و کذا سرجربا و لحم آن کوفته و کذا پیاز بلبوس کوفته بعسل آمیخته و کذا لحم ورل و کذا نیل هندی و کذا جرک ابدان کرم را سریع آید و کذا مازوی مع لحم او کوفته و کذا لحم گربه و خشک کرده آن کوفته که مجرب این با به ست و کذا از هر یک سماق نخودی مرهم منصور بن طیفور یا وکم دو درم باریک سوده بعسل سرشته و کذا کندر و شراب و ایرسا و کذا انجیر خام پخته سوده برگ خشخاش آمیخته و کذا گندم خایه دهن روزه دار و کذا زبد البقر و آشق و کذا مرسین و کذا سقطه امشیع و کذا بیخ بابنه شتر و مخچن زیت کنند بر موضع پیکان و سنان هر واحد ضرب آن کنند و بقول اطبای هند جینگ پخته مالیده بیستن پیکان بنیروی برآرد و اگر محله کوفته بخته در بول مادهٔ گاو نازاییده تکلیسته بر زخم نهند در حال بیرون آرد **انطاکی** گوید که مجرب درین باب سیر و تشمیله و روغن عطاس ست مطلقاً و مفتاطیس بسای آهن خاصه ده درجای شکم گاه گاه و موش گرم وقت شق او و کذا و زغ و سام ابرص و صدف تازه و اشق و حاشا نی فارسی و زفت و پیاز نرگس سعید گوید که چون ارجه و سلی و شوک و غیره در بعض اعضا داخل شود و در موضعی باشد که اخراج او بآهن ازان ممکن نبود تضمید موضع بادویه مرخیه کرارحای عضو نماید باید که رگ و اجسام نامشبه دران منضج گردد و انچه این فعل کند اشق و غیره ادویه ست که مذکور شد هر واحد یا عسل سرشته پدان بدن ادویه تکمید بر موضع نماید شی ناشب را خارج کند پس اگر ناشب زج باشد و قریب بود حجر مقناطیس نزدیک او کند که این ادرا بکشد و یا آنرا بزنبور برآرند و اگر بسیب تنگی دهن جراحت زنبور را داخل نشود و بشتر آنرا فرو گرداند و بقوت آنرا بکشند پس اگر زج در راستخوان فلیده باشد آنرا حرکت دهند و بقوت برکشند و اگر در پیکان زوائد باشد و خوف ایذا عند خروج او باشد جراحت او وسیع کنند و زنبور را بر زوائد خوب قبض کنند تا منعصر گردد پس بیرون آرند و اگر خوف انفتاح شریان یا انقطاع عصب ممکن نبود آنرا بگذارند بهر آنکه جراحت چون متفتح شود خروج او سهل گردد و قهر گاه پیکان بیرون آید و جراحت بزرگ باشد و مرهم نبود لب جراحت بدو زند و دوای خشک بران نهند و بعد آن علاج بما یلائمه کنند و اگر تایج جراحت ورم باشد فصد مریض کنایند و خون بسبب جاذبه برآرند حوالی ورم بضماد آب بی الحاصل طلا کنند و اگر پیکان مهم باشد گوشتی را که آن پیکان رسیده قطع کنند اگر ممکن باشد و آن گوشت شناخته میشود از رنگ او سیاهی و تیرگی یا بسبزی و تغیر او از گوشت صحیح و بعده جراحت را بترتاب بشویند و ادویه جالیه استعمال نمایند پس هر گاه جراحت پاک گردد ادمال او نمایند و اگر پیکان در عضو شریف یا شدید الخط داخل شود و علامات موت ظاهر بینند یا خروج آن تعرض نکنند و اگر ازین چیزی ظاهر نباشد حیله در اخراج آن کنند تا از حدوث آفات و عفونت ایمن گردد **جرجانی** گوید که در خرخرق هر دو جراحتی را گویند که از آهن یا از خار و مانند آن در بدن نفوذ کند و لیکن در خرآنرا گویند که از چیزی که دو کنار دارد افتد چون سر خار و سوزن و مانند آن و خرق برای هیچ جراحتی را گویند که غور او کمتر از اجم عظم باشد اما خرسلیم تر بود و آسانتر العلاج حاجت نبود که آنرا خرخ خوانند مجروح گوشت اوردی بود و آماس صریان پدید آید خاصه اگر خار از پوست فرو گذرد و بگوشت رسد و اگر علاج آن پیش ازان نباشد که ورم و وجع او ساکن شود و محتاج بتدبیر جراحت نشود و اما خرق را هم احتیاج بتدبیر آماس و درد نشاندن بود و هم علاج جراحت کردن و تدبیر جراحت و تدبیر او ازم بسبب کفایت گفته شد و انچه از ذکر آن پیش الزم خرق و خرابست آن تدبیر ست در اخراج چیزیکه بدان نگذارشتی و اخره خانق قصار باشد یا پیکان مانند آن فی الجمله اخراج گاه بالا بود که آسانتر بود اخراج را بگیرند و بیرون کشند گاه بادویه جاذبه بود تا هر چه بفشاردن و بالا بیرون نتواند آن را در دن بخلاصیه بیرون آرند و گاه بفشاردن جراحت تا خارج پیکان بیرون آید گاهی ظاهر بود جراحت را و انچه بالا بیرون آرند اول باید که منفذ جراحت بگذند تا بیرون آورد ن پیکان و غیره هم از انجانب که داخل شده مناسبت ست یا از جانب دیگر بگذرانیدن این چنان بود که جراحت تنگ باشد و پیکان در گذشته باشد یا چنان بود که پیکان شاخ دار باشد اگر آنرا بکشند الم عظیم و جراحت دیگر کند مواب آن باشد که اگر ممکن بود ما

وسایل نسخه

وخوف بریدن شریان وعصب نباشد برآن جایگاه بشگافند و پیکان بدانجانب بیرون آرند و در جمله اجتناب باید کرد تا پیکان وغیره شکسته نشود و آنرا بیازمایند و باهستگی بجنبانند تا اندازهٔ عزز دران وتشبث وتعلقل او اندران دریافت گردد و بجنبند پس باستقامت برکشند و سر آنرا برکشید نرخشن چون سوهان باشد تا پیکان وغیر آنرا سخت بگیرد و نگذارد و بسیار باشد که پیکان وغیر آنرا روزی چند بگذارند تا جنبان شود پس برکشند و اگر پیکان در استخوان خلیده سخت شده باشد و برکشیدن آن نتوانند گرد آنرا و بمثقب ثقبه کنند تا آسان برآید و اگر پیکان در اندامی شریف نشسته باشد چون دماغ و دل و جگر وخشن امعا و مثانه و رحم و علامات بنظاهر شده باشد دست بدان نباید برد و نباید جنبانید و طبیب باید که نومیدترین را از علاج آن صیانت کند تا از جهالت بدو زیرا خصوص چون دانند که مجروح خلاص نخواهد یافت پس اگر علامتهای بدظاهر نشود گمان افتد که مجروح خلاص خواهد یافت خطر علاج او را اولیای او باید گفت پس علاج کند از بهر آنکه بسیار دیده اند کسانی را که چنین چیزهای باخطر افتاده است و امید خلاص نبوده و علاج کرده بفرمان حق تعالی خلاص یافته

اما ادویهٔ جاذبه که بخاصیت خارو پیکان را برآرد اینست که اشق را حل کنند و بران موضع نهند که این جاذب قویست و اگر با عسل بسرشند قویتر بود و بیخ نی فارسی رطب بکوبند و ضماد سازند تنها و با عسل سرشته و ایضاً برگ خشخاش سیاه و برگ درخت انجیر با پست جو دو بار بزالبیخ خصوصاً با قلقدیس و کنار بک ثمرهٔ بیخ بنجاله و ایضاً انواع خیری و زرآوند و پیازنرگس این همه ادویه جاذبست و از ادویه بصیوانیه بسیار است از انجمله صفیه مسلوق سخت عجیب است که دندان را برآرند و ایضاً سرطان پخته و ارمیان و جمیع بیخ پایهٔ جانوران و گویند که عظایه سخت جاذبست و از مرکبات سرعظایه سخت بزرآوند طویل و بیخ نی و پیازنرگس شیخ دلیلا و مینویسند خلق کثیر آرادیم که گاهی پیکان در اندام می ماند و جراحت ایشان مندمل میشود در سالها و ناصور عارض میشود و بعد ازان بر می آید پس مبایدکه در اخراج پیکانها بقطع لحم بسیار و استخوان و مانند آن سختی نکنند که در بقای آنها ضرری چنان نیست که متحمل بآن سختی گردانند در اخراج بسهام مبایدکه قبل آن انواع سهام را معلوم کنند چه بعضی ازان از چوب و بعضی منصب باشد و از چکا آنها از آهن بود و از مس و از رصاص و از شاخ جانوران و از استخوان آنها و از سنگها و از نی و از چوب و بعضی ازان مستدیر باشد و بعضی راست چهار زاویه بود و بعضی را یک زبان یا دو سه باشد و بعضی را زایج مائل منحنف بود تا هر گاه بسوی خارج بکشند در جسم متعلق گردد و دور بعضی مائل بقدام ممنوع گردد و سوای اینها نیز اقسام او بسیارست و گذاطریق برآوردن هر یک بحسب آن باشد و اگر بعید برآورند پیکان جراحت را رم حار عارض شود علاجش بتطیل و اضعه کنند و بقصد لازم موضع نیز و صندلین و آب کاسنی و آب کشنیز فرمانند آن کنند و بر ضماد صندل خشک نهند و باقی بساست که در اقوال سابق مذکور شود

قروح

بدانکه قروح متولد میشود از جراحات منفجره و از جراحات منفرجه پس تفرق اتصال که در گوشت افتد چون ریم کند آنرا قرحه نامند و قرحه گاهی از بثور ساکله و گاهی از انفجار اورام و گاهی از تقادم جراحات حادث شود و ریم کردن آنرا لازم بود و سبب ریم کردن آنست که غذا یکه بسوی آن آید مستحیل بفساد گردد یا بسبب ضعف آنعضو یا بسبب ضعف او فضول اعضای مجاور یا بسوی آن رود و اینچه از ریم رقیق باشد آنرا صدید نامند و بفارسی زرداب گویند و اینچه معتدل و هموار و سفید باشد آنرا قیح گویند و مدهٔ نیز خوانند و اینچه غلیظ تر باشد آنرا وسخ گویند و بفارسی چرک نامند و ازین وسخ بعضی سفید باشد و بعضی مائل بسیاهی و بعضی چون دردی تیرهٔ بود و اختلاف الوان آن دلیل بر احوال قروح بود فلذا تیرگی و زردی آن دال بر مرارت قرحه و قرب موت بود و وسخ سفید دال بر نضج از مائل بسیاهی باشد و صدید ازاده گرم و رقیق و مائیت آن تولد کند و وسخ ازاده غلیظ و تباه و قیح ازاده که نزدیک باعتدال بود و صدید تولید و رم بیشتر کند و قرحه که ازان صدید آید محتاج بچیزهای خشک و سرد بود و قرحه که با وسخ بود با دویه لطیف و جالی و از قروح بعضی بر جلد در ظاهر بدن بود و بعضی با جوف بدن و اینچه با عور باشد دو گونه بود یکی آنکه گود گردد و آن صلب گشته و چیل روز بران گذشته و لبهای قرحه مطبر شده باشد و آنرا ناصور گویند و آن جدا مسطور گردد دوم آنکه گرد آورد و صلب نباشد و آنرا کهف و فجاج گویند بعضی اطبا سخن آنرا گویند که زیر جلد نفوذ کرده باشد و ریم او میان پوست و گوشت بود و کهف آنرا نامند که در گوشت خانه کرده عطفی نیز گوشت نموده یعنی بجانبی بسیل کرده باشد چنانکه گذرا و راست نباشد و اندرون او فراخ بود و گاه بود که گوشت خانه کرده باشد و اندرون او فراخ نبود آنرا کهف گویند و آنرا که اندرون او تنگ بود و عمیق باشد ناصور گویند و هر گاه صلابت بر قرحه ظاهر بود آنرا قرحه مخرفیه نامند **و ایضاً** قروح منقسم میشود باصناف بسیار چنانچه بعضی سوداوی بود

و بعضی بی درد باشد و بعضی متورم بود و بعضی بی ورم و بعضی نقی یعنی پاکیزه و بعضی غیر نقی یعنی چرک آلوده و بعضی هم‌رنگ بدن بود و بعضی مخالف رنگ و بعضی صلب تر و بعضی نرم تر و بعضی گرم تر و بعضی سرد تر و بعضی عفن باشد و بعضی غیر عفن و بعضی متاکل بود و بعضی ساعی و بعضی ریل بود یا رو باشد یا ماده و قروح اهل سنجملهٔ قروح موجب اسقاط شعراز قریب آن بود و بعضی از قروح مزاجه بود کازان صدید زرد گرم محرق هوالی او ترشح کند و آن ردی مهلک ست و بعضی علی الابدان بود و قرحهٔ متعفن غیر متاکل بود بر آنکه متعفن آنست که برای رطوبت او فساد عارض شود و بدین سبب صالح برای غذائیت نباشد و متاکل آنکه گوشتی که اندران بمیرد و بلعد اما متاکل ردی ترست و اگرچه بهر دو ساعی بود یعنی بهن باز شود اما اگر ماده این سخت تیز باشد و گوشت درست را بسوزد آنرا بعربی قروح ساعیه و متاکله گویند و اگر ماده بدان تیزی نباشد لیکن بسبب عفونت بهن باز شود این را نیز ساعی گویند بلکه ساعیهٔ متعفنه نامند اما انچه ساعی متاکل باشد بغیر عفونت و بی تب بود و ساعی عفن با تب باشد و ازان مفارقت نکند و جالینوس امثال ناز فارسی و نملهٔ ساعیه را قروح متاکلهٔ نامیده و قرحهٔ متعفنه را از قرحهٔ مرکبه شمارکرده چه مرکب از قرحه و از مرض عفن بود و قروح سرد با بهن باشد و سفید بود و خارش اندکی بود و با دویه مسخنه استرخت یابد و بدیر ریم کند و قرحهٔ گرم را زود تر شود و بیخ او سرخ بود و بهن نباشد و با خارش و سوزش بود و از سردی راحت یابد و زود پخته شود و قروح صلبه باشد و بسبزی و سیاهی میل کند ردی باشد و قروح ردیه را چون رنگ مخالف رنگ بدن مثل سفید و رصاصی و زرد و سبز و سیاه همراه گرد در دی بود و مضرتر چیزها قروح بد و متعفن را باد جنوبی و هوای گرم و ترست و قروح متواری عقب امراض ردیست و قروح ریزانندهٔ مواد گرد خود ردی بود و انچه از جمله گرداگرد او بد بود ردی تر باشد و ردی تر ازین آنست که گوشت از گرد آن بد بو شود و در علامات موت سریع گفته که چون انسان را دام و قروح لینه باشد و عقل و ذائل شود هلاک گردد و قروح خبیثه گاهی سبب او جراحتی باشد که مصادف فضول خبیثه از بدن بود و یا تدبیر مفسد و گاهی تابع بثور ردیه باشد و بد بثور کردن ازان بسرعت قرحه کرد و دلالت کند بر خبث قرحه لیکن قرحهٔ متعفنه و سرطانیه و خبیثه و متاکله و مانند اینها از قروح خبیثه کم‌تر آن رجای نجات کمتر بود از آنها ریم تواند نکند بلکه چون در قرحه ولاسیما در امثال قروح مذکوره ریم پاورم ظاهر گردد آن علامت خیرست و هر قرحه که الماس گیرد و ریم کند و سر او کشاده شود اگر بعصب نزدیک باشد ازان خوف تشنج و اختلاط عقل نباید کرد لیکن اگر امر قرحه عظیم باشد و از حد تجاوز کند و آماس نیابت شود و باندرون خانه گردد و سنگند و چیزی ازان پنالاید نزدیک اعضای عصبیه باشد مثل قروح پشت و قروح واقع در مقدم ران و زانو اما مراد مؤدی تشنج و نیز اختلاط عقل گردد و هر قرحه که در اعضای عرقیه یعنی آنکه گاهی بسیار بدان پیوسته باشد و واقع شود و اکثر در مقدم تنور بدن بود خاصه اگر بر پهلو یا دشکم باشد و آماس او باندرون باگرد و سنگند و چیزی بنالاید و با این حالات نذکوره اگر بر نصف اسفل از تنورهٔ بدن باشد دران خوف بسیار خون بود و همچنین گاهی ازان خوف اختلاط عقل یا خوف وقوع ذات الجنب دریم کردن بعد ازان و یا تفث الدم باشد اگر در نصف اعلی از تنور بدن افتد و از علامات جیده برای قروح اینست که موئیکه از حوالی او ریخته باشد باز بروید و قابل ترین ابدان بعلاج قروح آنست که او در مزاج بهتر و رطوبت فضلیه او کمتر بود مع وجود خون نیک دران پس هرگاه مزاج همه بدن و مزاج جگر معتدل بود قروح و جروح زود درست گردد و هرگاه که مزاج آن از اعتدال بیرون بود و خشک باشد یا بسیار تر علاج بدشواری و دیر پذیرد لیکن مزاجیکه میل بتری دارد چون مزاج کودکان آن علاج را قابل تر از مزاج خشک بود چون مزاج پیران و خصوصاً هرگاه مزاج اصلی خشک بوده باشد و مزاج عرضی رطب متهزل چنانچه در مشایخ نیز بدو بود و بدین سبب قروح پیران و صاحبان استسقا علاج پذیرد و دیر پذیرد و اقبح قروح مزمنان حامله بسبب احتباس فضول بنابر بند شدن خوج حیض ایشان و اما قروح پیران بد و سبب علاج پذیرد یکی آنکه مذکور شد دیگر آنکه بدن ایشان خون نیک کمتر تولید کند و بسیار باشد که قروح پیران بپوشود و باز سر قرحه شکافته شود و در بعضی قروح اصلاً گوشت زاید بسبب رداءت جوهر او و خبث مادهٔ او و در بعضی لحم بروید و این قابل اصلاح بود و بد و قسم منقسم شود یکی آنکه دران گوشت زاید قبل از تنقیه بروید دیگر آنکه دران لحم نامنتظم

بعد تنقیه بروید و هر قرحه که مدت آن دراز گردد و متاکل و عفن شود و چیزی بسیار از جوهر آن جایگاه زائل گردد هرگاه درست شود معالی دران بماند و بی معالجه بماند و خاصه اگر قدیم بود و مدت یکسال باقی ماند قروح سودا وی درست نشود مگر بعد از آنکه بدن جمیع فساد او بدارند نا گوشت و استخوان پاکیزه ظاهر شود و بعد از آن علاج کنند و بدانند اسبابیکه چون عارض شوند قروح فاسد گردند آن ضعف عضو است پس هر ماده را قبول کند و در دارت مزاج عضو و در دارت خوی یا کیفیت یا در کیفیت یا در کمیت آما در کیفیت اکثر آن بسبب رداءت مزاج جگر بود و ران رنگ مائل سفیدی یا صافی یا زردی باشد و یا بسبب رداءت مزاج طحال پس رنگ مائل بسیاهی بود و بشش پدید آید و با آن رداءت جمیع اخلاط بدن بود و از تمثل این با وجود آنکه مستفاد و عیشود انچه مستحیل بلحم گردد مستفاد نمیشود از ان ضرر بدانچه جوهر مستحیل میگردد آما در کمیت یا بین طور بود که زیاده شود بر طاقت قوت عضو و ضرر گردد و یا کم شود پس انچه خلط شود بر وی یافته نشود و قرحه صاف پاک باشد و بسبب رداءت شکل قرحه زشت و خارج نشود و همواره نسازد اگر بدن پاک تقلیل الدم باشد و یا تخرف که کنار های آن عارض شود بسبب التساع عروق که بسوی قرحه آمده و یا بسبب فساد انچه قریب او باشد از استخوان و بسبب فساد او که مثل تیرگی و سبزی و سیاهی میل کند و یا بسبب مجاورت عضوی ردی المزاج و قروح صعب العلاج مثل قرحه مستدیر و مانند آن قاتل بعیدانست احتمال شدت درد او نکنند و زود عسر علاج او و صعوبت آن تا اینجا قول شیخ الرئیس و جرجانی و گیلانی تمام شد الکلام بدانکه بقول صاحب کامل قرحه نیز ماند جراحت یا بسیط بود و او آنست که خالی باشد از عوارض یکه مانع اندمال بود و یا مرکب باشد و او آنست که مرکب باشد بود یا یا به مرض یا با عرض و ترکیب او یا بسبب چنان باشد که در انجماد ماده بود که بسوی قرحه ریزد و آما مرض گاه از سوء مزاج بود و گاه از مرض آلی اما انچه از سوء مزاج باشد یا از سوء مزاج حار بود یا مادر یا رطب یا یابس و آما مرض آلی پس بعضی ازان مرض نقصان بود و آن نقصان لحم در قرحه هست و سقوط جزوی از عضو و بعضی ازان مرض عظیم بود و آن مثل ورم حادث مع قرحه هست و بعضی ازان تفرق اتصال بود مثل قطع عصب و کسر عظم و اما ترکیب قرحه مع عرض مثل درد دست که با آن باشد و علامت و علاج این همه اقسام در علاج قروح عسر الاندمال بیاید

علاج کلی قرحه

اگر در قرحه ریم و چرک اندک باشد از سکه و شراب و ماء العسل قرحه را بشویند و پنبه که نه را بروغن گل تر کرده اندرون آن نهند و اگر بسیار باشد اراده و یه جالبه و مراهم مدمله علاج کنند و اگر دهن قرحه تنگ باشد بقدیله مرهم بدان رسانند و اگر دهن او بغایت تنگ باشد قدری سهم الفار سوده بعسل یا روغن سرشته پنبه که بدان آلوده در دهن جراحت نهند که زود فراخ تر سازد و در ین امر بهتر از ین دوائی نیست و نهادن چوب چوک که کند ش نامند بر دهن قرحه همین عمل دارد و کذا پشکی خام سوده با آب برگ نیم آمیخته و همچنین مهم زنگار و اگر پوست نیم یا پوست سرس یا پوست بهول یا چوب چینی هر چه بدست آید بوشانیده با آب آن قرحه را بشویند از ریم او فساد بدنواحی متعدی نگردد ادویه مفرده و مرکبه که نافع قروح هست آبک راهفت بار شسته چون بازیت خوشبو آمیزند و بکار برند قروح را خشک گرداند و کذا باشیدن خاکستر طرفا و چون گل سوسن بعسل پخته بر سائر قروح نهند ادمال آن نماید و زود برنگ کنار شل فبار سوده تجفیف قروح کند و کذا برگ بهی خشک کرده و کذا برگ ناشپاتی و کذا برگ شفتالو و کذا پوست بیضه سوخته بر قروح نهادن و زود سندروس مر را خشک کند و کذا بیخ نیلوفر و تخم آن و کذا رصاص سوخته تجفیف و التیام نماید و کذا سفیداب و کذا ذرور مرد خشک و گویند که آرد جوار با عسل قروح پشت را مجروحه و شاهتره قروح عارض در ظاهر بدن را شرپا و ضماد ارازی مفید گفته و بقول اهل هند برگ کنگی را بر زخم بستن و زبان سگ سیاه خشک ساخته باریک سابیده تا یکهفته با شیدن و برگ گیا توری تر با خشک با آب سابیده بر زخم بستن زود فراهم آرد و با شیدن برگ کنیر خشک کرده سابیده و کذا پوست درخت سرس خشک کرده و کذا پر مرغ خانگی سوخته و کذا کاسه سنگ پشت سوخته و کذا اسگند ناگوری و کذا برگ سرو سوخته و کذا زدچوب و کذا مازوی سوخته هر دا حد تجفیف قروح پست و **دوائیکه** قروح و حرق نار و زخم آتشک را نافع پوست انار سوخته در روغن گاو یکصد و یکبار شسته آمیخته و قدری کافور سوده انداخته خوب حل کنند و بر موضع بمالند **ایضاً** که زخم مزمن را فراهم آرد استخوان سر آدمی ده تولہ کنند کرباس میخ زده تولہ نیله سوخته یکتولہ هر سه باریک ساخته قدری ازان بر دهن هر زخم بزنند مجرب است **ذرور** که هر زخم خشک کردن هر قرحه و تسکین درد عجیب الا ثر است سندروس سه گانه بریان هر واحد یکجزو دانه الائچی کلان دو جزو سایه پنج

روغن حکیم علیخان که جراحات را در اندک زمانی باصلاح آرد بگیرند جدوار تراشیده برگ نیم پیچ انجبار پوست مغیلان هر یک پنج مثقال در سه رطل آب بجوشانند تا سوم حصه بماند مالیده صاف نمایند و روغن کنجد تازه یک رطل در آن داخل کرده بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند پس بگیرند مومیائی دارابجردی و قند السود و صطکی هر یک چهار دانگ و دران روغن بگدازند بعد ازان مغاث زاج سفید سنگ سرمه کاغذی مصری سوخته سنگ جراحت کاشت هندی از هر یک یکمثقال کوفته بیخته داخل کرده کهرل سازند و در شیشه انداخته یک هفته در آفتاب گذارند و هر روز دو سه بار بهم زنند و پس برداشته نگاه دارند **روغن** ابی حکیم اجملی خان که جهت پرنمودن زخم و برآوردن گوئی و صلقهای زرده و استخوان شکسته که در زخم مانده باشد نظیر ندارد برگ سنبها لوبرگ فراش برگ دمبتوره برگ چنبیلی هر یک یکدرم همه را باریک ساییده در روغن کنجد نیم سیر انداخته بر آتش گذارند و بگیرند چندانکه همه دواسوخته ته نشین گردد بعد ازان فرود آورده صاف کنند چندانکه همه یکسان شود پس در ظرفی نگاه دارند تا کدورته ته نشین گردد پس روغن خالص گرفته بکار برند **روغن قنبیل** که در پر کردن زخم و کشتن کرم مجرب ولی عدیل ندارد روغن نصف هر یک ده درم هر دو را خوب کهرل کنند بعده صاف کرده باز کهرل نموده پارچه پر کنند و بهمین قسم سه بار عمل نمایند تا آنکه خوب بسایند نگاه دارند وقت حاجت پنبه تر کرده بر سر زخم گذارند و در سوراخ چند قطره چکانند **روغن مجرب** راقم که جمیع اقسام جروح و قروح را بصلاح آرد و گوشت فاسد را دور نماید و گوشت تازه بروياند اصل السوس تر بسفید دیودار یا هر دو زرد چوبه دودهٔ سقف کسیکه نخود دران بریان بیساز د هر یک چهار نیم درم برگ خای تازه برگ نیم سیر هر یک شصت درم ادویه را در پنج آثار آب تر کنند و برگها را کوفته قرص بسته در دو طل روغن کنجد بریان نمایند و ادویه نیز در روغن نارکور انداخته بآتش ملایم بجوشانند تا آب همه سوخته روغن بماند پس صاف نموده بکار برند و اگر بعد صاف نمودن روغن سنگ جراحت را لکته سفید هر یک یکتولا کهربا سند روس مرکی شب یمانی سوخته هر یک شش ماشه باریک ساییده آمیزند قوی تر گردد **روغن بلادر** که برای اندمال زخم بی نظیر و مجربست بلادر شش عدد دیگه مالی دو درم سنجه سند و لوتیای سبز را ل موم هر واحد یکماشه روغن شیرین نیم پاو اول بلادر را در روغن و موم آنقدر بسوزند که دو آن موقوف شود بعده دیگه مالی انداخته بسوزند و حل نمایند بعده ادویه دیگر انداخته حل کنند پس از پارچه صاف کرده بدارند بعمل آرند **نوع دیگر** که برای اندمال زخم نظیر ندارد دوا فع زخمهای آتشک مجرب النفع ست بلادر تخم لونج هر واحد یکدرم اجوائن خراسانی مرداسنگ هر یک سه ماشه توتیای سبز دو ماشه روغن کنجد نیم پاو اول روغن بآتش گرم نموده بلادر انداز ند چون سوخته شود اجوائن انداز ند چون بسوزد تخم لونج دران بسوزانند بعده توتیای سبز و مرداسنگ انداز ند داغ آتش فرود آورده خوب حل کرده نگهدارند اگر جای نازک بود روغن صاف بی درد انداز ند والا مع درد بکانند و اگر روغن کم شود روغن دیگر انداز ند حتی که نباصور هم فائده میکند **مرهم جدوار** مخترع حکیم علی گوید که منافع این مرهم مثل خود اوست بلکه در التحام قروح ازان قوی تر و باین در منافع برای التیام واندمال جراحات دوائی نمیرسد و نه مرهمی جدوار فائق مجرب یکمثقال بهروزه نیم اوقیه زرد چوب دیودار اصل السوس برگ خای خشک دودهٔ سقف خانه کسیکه نخود بریان کند هر یک یک اوقیه پوست درخت نیم سبز هر چوبه هر یک دو اوقیه چوبها و پوست را کوفته خوب در کهرل بسایند پس بادویهٔ دیگر سوای بهروزه بکجا کرده در دو نیم من آب آتش ملایم بجوشانند تا ثلث آب بماند ثفل را خوب افشرده دور کنند در روغن کنجد بست اوقیه داخل کرده باز بآتش ملایم بجوشانند که آب قریب بجذب شدن رسد واندکی بماند پس اندکی ازین روغن گرم گرم گرفته بهروزه را دران بگدازند و بهروزه گداخته را با دو اوقیه موم زرد مضاف روغن اول ساخته بجوشانند تا آب طلق خشک شود و مثل مرهم گردد **مرهم عجیب** مؤلف حکیم ازراقی گوید که این مرهم عدیل مدار و باد وجود این بهر هم دیگر جاجت نیفتد جهت زخم شمشیر و بند وق و مانند آن و هر گونه جراحت عسر البرء و ناصور و قروح خبیثه و سوداویه را که بهیچ دوا انتفاع نیافته باشد عجیب الاثر و بدیع النفع ست شب یمانی توتیای هندی هر یک یکتولا و سه ماشه کات سرخ لال روغن کنجد آب چاه شیرین تازه هر یک پنج تولا اول آب و روغن را یکجا کرده ظرف را کاسنی بدست کف مالی کنند تا مثل دوغ شود پس او ویه دیگر بار یک سوده دران آمیزند دیگر پس دیگر بلکه دو پاس بکف دست بهمالند تا جمله یکذات شود و بقوام مرهم آید پس در ظرف چینی یا نقره نگاه دارند و استعمال نمایند و وقت شب از نمک نمیدهند اطراف قرحه و جراحت میکرده باشند **مرهم سفینه** بجهت هر قسم زخم از مجربات و از جمله عجائبات اول پنبه کهنه را در ظرفی بسوزند و خاکستر آن پرچه پنبه کهنه و بقدر شش یک بهلوی

بگیرند پس روغن گاو پیچ بهلوی در ظرفی گرم کنند و موم سفید سه بهلوی در آن انداخته بگذارند بعد ازان خاکستر پنبه و پیچ خراسانی سه بهلوی سوده انداز ند وفیله تهوته دوسرخ سوخته سوده نیز داخل کنند و بعد ازان بچوبی ادویه را حل نموده فرود آرند و وقت حاجت بکار برند **مرهم شلجم** برای پرنمودن زخم نظیر انار و مجموعست و تحلیل اورام و صلابات نماید و برای جمیع زخمهای خرنه و دملها و زخم آتشک و سوختگی آتش نی عدیل اول **شلجم** یکعدد تازه عدد را پاره پاره نموده در روغن گل نیم پاو خوب بریان کرده دور نمایند و از آتش فرود آورده سند و رسه دام انداخته از چوب پنبه حل نمایند تا خوب حل شود پس کاغذ سه اشه انداخته حل کنند و نگاهدارند و در بعضی نسخه کافور نیست **مرهم رال** که جهت جراحات مزمنه و اندمال زخم مجرب و معمول است کات مرداسنگ سنگ راحت هر یک یکدام رال شش دام پارچه کمل اشمی سوخته ربع درعدد روغن زرد هفت دام ادویه باریک ساییده در روغن مرهم سازند **نوع دیگر** مجرب برای اندمال زخم رال روغن گنجد هر یک چهار تولا موم سه اشه کافور سفیدهٔ کاشغری شسته نیله تهوته مرداسنگ هر یک دو اشه الایچی خرد هفت عدد اول الایچی را مع پوست در روغن سوخته مرداسنگ ساییده دران انداز ند بعده نیله تهوته را انداخته بسوزند من بعد رال سوده بستر سفیده و موم انداز ند پس آوند را از آتش فرود آورده کافور سوده انداز ند و از دسته آهن خوب حل کنند و نگهدارند **مرهم سیماب** که برای قروح بشور و دمل و آتشک و بثور اطفال معمولست سند و مرداسنگ سیماب هر یک دو اشه سکبور سفیدهٔ کاشغری کنکه سفید هر یک یکماشه نیله تهوته چهار سرخ همه را دویه را یکایک ساییده در مسکه گاو یکعدد مرتبه در آب شسته باشند حل سازند و بکار برند **مرهم سعید خانی** که در جمیع اقسام قروح و جروح عدیل ندارد مرکبی سیاه مرکبی سرخ نگارکات سفید صبر هر واحد یک مثقال مرداسنگ دو مثقال موم سفید پنج مثقال روغن کنجد سی مثقال روغن را داغ کنند و پیاز سی مثقال دران بسوزانند پس دور کرده موم انداز ند دادویه کوفته بیخته داخل کرده با چوب نیم حل کنند **مرهم سند ور** که جمیع اقسام جروح و قروح را نافع ست سند ور مرداسنگ هر یک سه اشه فوفل یکعدد سنبله دو گره موم سفید یکدام روغن گاو شش دام اول روغن را در ظرف آهنی گداخته بر آتش داغ کنند پس شاخ نیم که بالای آن برگ میباشد هفت عدد دران بسوزند هر دو گره سنبله انداز ند تا سوخته شود دور کنند پس فوفل دران سیاه کرده برآرند و با ادویهٔ دیگر سوده موم را در روغن گداخته ادویه مسحوقه آمیزند **مرهم تنکار** نافع اقسام جروح و قروح و جراحت تنکار بریان فوفل سوخته موم کات سفید را هر یک یکدام روغن زرد دو دام تو تیای متبر سوخته سه ماشه بدستور مرهم سازند **مرهم** که **مجیحت** که برای اندمال زخم سریع الاثرست **مجیحت** سوخته سپیداری سوخته تخم هلیله زرد سوخته تخم بلیله سوخته بودنی آک سوخته سفیدهٔ کاشغری شسته کات مرداسنگ هر یک نیم دام کوفته بیخته در روغن مادهٔ گاو گرم کرده حل نمایند و بکار برند **اقوال اکابر** شیخ الرئیس قانون علاج قروح نوشته بدانکه جمیع قروح محتاج بتجفیف اند سوای آنکه از کوفتن عصب و فسخ آن حادث شود پس لابد این اولا محتاج بارخاء و تلطیف ست و قرحیکه در غالب احوال محتاج بتجفیف بود محتاج جا جوال میگردد تقیه و جلاء غیر آن باشد بسبب اجماع الیه لاحق قروح گردد غیر نفس قروح و هر قدر که قرحه بزرگتر و عمیقتر بود احتیاج بتجفیف او شدیدتر و مجمع لهبای او با استقصا سخت تر باشد و گاهی حاجت بخیاطت آید و اعتبار کنند از احوال حاجت باستقصا درین و امثال این بدانچه در باب جراحات گفتیم و بدانند که گاهی قروح در علاج خود محتاج باستعمال ادویه سیاله نافذهٔ مبدد قویهٔ خالصه بود و دران هنگام از بودن مراهم و مانند آن چاره نباشد پس واجبست که در ظاهر رطب و در باطن خشک باشند خصوصا در قروح ناصور واجب بود که بپوست قوت آنها بر رطوبت حرم آنها سخت غالب باشد و ایضا گاهی احتیاج افتد بخلط ادویه آن بدانچه سائل باشد و بدیگر و آن بیست که لایق شوند این را نیز دران بدانند و بدانکه قروح محتاج بریاطات و بستن اند بسه وجه بود یکی برای سائل کردن چرک پس واجب بود که قوت بستن آن نزدیک خیر قرحه باشد و سست بستن آن نزدیک بهبود و تمامی افشردن او نیک باشد دوم برای حفظ دوای ملهم و منبت لحم بر قرحه و این محتاج بسبتن شدید نیست و سوم برای باهم پیوستن هر دو لب قرحه است که درین بستن سست نزدیک هر دو لب نباشد بلکه نیک ضم کننده بود و لازم نیست که از بستن درد بدان حد رسد که درم کند و باید که معین برضع درم باشد بهر آنکه با درم علاج قرحه ممکن نبود پس اگر امکان منع او نباشد و درم ظاهر گردد مشغول بدرم شوند علاج هر دو سیکه باشد مع مراعات نفس قرحه کنند تا آنکه از علاج درم فارغ شوند پس مراعات قرحه خالص بمانند و همچنین اگر احوال قرحه سیاه یا سبز گردد علاج او بشرط داخراج خون کنند اگرچه بحجم باشد بعده لازم اسفیج خشک پس ادویه مجففه نمایند و چون قرحه فارغ شود یا قرحه سازج یابند واجبست که اول تامل نمایند که

آیا بسوی قرحه از بدن چیزی میریزد یا نمیریزد بلکه منقطع شده پس اگر چیزی بسوی آن نریزد قصد بعلاج نفسر قرحه کنند و اگر بسوی آن چیزی بریزد مشغول منع چیزیکه بسوی آن میریزد از فصد یا اسهال یا قی کنندرا گاهی قی نیز درین منفعه میکند بقرائن مذکوره داده و اگر در قروح ریزهای استخوان یا غیر آن باشد استعمال درخذب او نکنند بلکه عمل بر انچه در رباب عظام خواهم گفت باید کرد و اول چیزیکه تدبیر او در امر قرحه واجب بود آن تنقیه است پس تنقیه یا بدویه اوپس انبات لحم او مال اگر قرحه اپاک مستوی یا غور یا بند صرف او مال بدوائی نمایند که در ان سوزش نبود و اما در جرک دار از جمالی لازم چاره نباشد در ابتدای علاج احتیاج بلاذع افتد بعده تدریج بدوائی نمایند که در لذع خفیف تر باشد تا انکه وقت رسیدن گوشت بر سد آنوقت در ین همه آنست که تا ممکن باشد درد نیاورد بسبب جذب مواد را و خصوصا چون انجا حرارت والتهاب باشد و واجبست که اسباب مانع اندمال را معلوم کنند و آن سبا بیست که شما آن را ده گفتیم که او دانست که بدان قرحه میل بردارت کند پس اگر او لاعلاج آنها نکنند بعلاج قروح که مانعی قرارگرفت نیابند بلکه ممکن نبود و بسیار باشد که اصلاح مزاج عضو او در اصلاح قرحه کفایت کند و بسا سست که قرحه متربل و نرم بود بران گوشت بدروید و آن فی نفسه بسرخی و گرمی باقی ماند علاج باطلیه مبرد لحم گرد اگرد آن کند و قبل آن عنب الثعلب یا گیل ارمنی و سرکه و اطلیه صندلیه دکاظ فوریه بر بدن سرد کرده و هموارد تنین کنند تا انکه جرح مندمل و تنگ گردد در قروح شدید الوجع باید کرد اولا مشغول مسکین و پوشیدن این لاعمال بر خیالی بود مثل رو غنها و غیره که معلوم ست و اگر چه انها مضاد بقروح اند بهر انکه چون در رسالگی نشود طبیب را قدرت علاج نباشد چون لیکن درد کنند ناگزیر قرحه نمایند فروح وضوء یعنی چرک ناک محتاج بپاک کردن بود و انست که رطوبات او و انچه از ان سیلان کند مختلف الالوان باشد و گزیر نماید گاهی بتسهیل و گاهی بفرد و رات و مرهم پاک کرده میشود و چون پاک نکنند ملاقات دوای صرف تا حد امکن نباشد و خصوصا فرد و رات پس واجبست که پاک کنند پس گوشت بروياننده و در دوای منقی جلا بسیار بود و جلای منبت لحم اندک بود چنانچه در السنه اند و گاهی گوشت روی بروید پس احتیاج تا کل آن بدوای حاد افتد و از خارج بمفرد رات طلا کنند بعد از ان قلع او بدوائی کنند که بدان قلع خشک ریشه گرده میشود پس علاج کنند و ایضا این طریق علاج مارا ان صورت بسیار ست که گوشت در انها محتاج بقلع خرف آنها پس یا لجمله آنها میشمریم در دوای واصد حسب بعض ابدان منبت لحم و حسب بعض آن اکال شدید الجلا بود چون آن بدن بسیار نرم باشد و حسب بعض آن غیر چالی و غیر منبت بود و لهذا احتیاج دو ادر بدنی بسوی تقویت افتد یا بزیاده کردن وزن او یا کم کردن رو غن او یا باضافه دوای دیگر که در ان تخفیف و جلا باشد و در بدن دیگر بقیاس آن اکال بود پس احتیاج شود بکم نمودن از وزن ما و یا زیاده کردن در رو غن او یا اضافه کردن بعض قوابض اولی قرحیکه دوا که قوی سازند آنست که اندمال او سهل بود و دوا حبیست که در وا قرحه تا سه روز بیندازند بعده بکشایند چه اگر قبل این دور کنند عمل خود نکند و لازم ست که رو غن از قرحه دور دارند و اگر چاره نباشد رو غن بید انجیر و رو غن مرد رو غن مصطکی بکار برند و چون قرحه صرف باقی باشد و عضو حامل آن قرحه حساس بود لازم ست که زمی در علاج و وضع او و بدن ان و استعمال بندش و غیره بعمل آرند و از درد نمودن او بدوای قوی حذر کنند و ابدا مادر عضو بلید الحس از علاج واجب تقیف نباید کرد و عضو طبن و شریف الخطر و کثیر النفع و قابل آفات بسرعت از قبیل عضو حساس در حکم اوست و اضداد آنها از رباب غیر حساس یا ضعیف الست و از نیجاست که قروح باطنی متحمل نمیشوند مثل زنگار و مانند آن و خصوصا انچه نوشیده شود و اگر بمخربات مثل کیتر او صنع محتاج بود در انچه بدان تعلق کرده شود محتاج میان هر دو امر باشد و از تدبیر صواب در علاج قروح ساکن داشتن اعضای آنهاست و تحرک و حرکت آهسته و در ابتدا مضرت کمتر دارد از انکه بعد از ابتدا حرکت سخت کنند و خصوصا در بدن ردی الاخلاط و واجبست که در علاج قروح احتیاج بمنعی کنند که از تجاوز او التیام میان دو عضو متحاورین واقع شود مثل لصق که واقع شود میان یک چشم و میان بر دو یک میان دو انگشت و گلوت و منخابی بسرطان الاستحاله مبتوا سیرست و قروح مجاور شرایین و اورده بزرگ بودی بود مخصوص جوکه مجاور او باشد مثل کنج ران و بغل و پس گوش گردد چنانچه جرب مانند آن از انچه مذکور شد و بعینه بدین سبب بودی میگردد و خصوصا چون بدن ردی مملو و بفضول باشد و درین هنگام رد استدعا نماید و بودی بقرحه گردد پس واجبست که علاج آن اولا بتنقیه بدن کنند بدانچه در باب او مذکور شود تا تنقیه در هم حادث در لحوم نکند امید علاج قرحه نباید داشت و احتیاج بیافتد در مثل این بحفظ قرحه از اذیت بباسلیقون دانند آن اگر بدن پاک باشد و میان آن و میان عضو حاجز مانع از نفاذ بسوی قرحه در هر حال سازند و واجبست که وصیت جامع بشنوند و آن اینست که از دو اجباتست که انچه بدان معالجه قرحه کنند یا موافق بود یا غیر موافق پس موافق

اگر فی الحال نفع نکند هر اما دمضرت نباشد و غیر موافق یا مخالف بود بنحوی که ضعیف تر باشد و دلالت کند بران زیادتی چیزیکه آن ضد متوقع از انست از تجفیف یا تنقیه و یا غیر آن از غیر فساد دیگر پس واجب بود که در قوت او افزاید و یا مخالف بود بوجوه دیگر مثل آنکه تسخین او فوق آن بود که بسوی آن احتیاج باشد پس سرخی و التهاب حادث شود و محتاج شود بکم کردن قوت آن گردد و تسکین الملتهب بود در نوقت بر هم بر کند و بامدادان میل بسیاری و تیزگی نماید پس بتدریج آن تدریج او بکند و یا تسخین او بقدر محتاج الیه نباشد پس احتیاج زیاده کردن در قوت سخت نماید و یا تر هل او نماید پس حاجت زیاده کردن در قوت قوابض و محفقات مثل گلنار و مازو مانند آن افتد و یا تجفیف نماید پس احتیاج بتدارک تجفیف آن گردد بدانچه ذکر کرده شود و یا آنرا بخورد و یا گرمابه رود چنانچه بیان کرده شد پس حاجت بشکستن قوت جلای او شود و بسیار باشد که دوا موافقت نکند بدرآنکه مزاج مریض مفرط در کدام باب باشد پس احتیاج افتد بدوائیکه در ضد آن باب قوی باشد حتی اگر اعادهٔ ایکه مزاج او نماید و یا ضعیف در باب موافقت او باشد ابو سهل گوید که جمیع قروح خالی ازان نیست که یا بآن چیزی از جوهر اعضا رود و قرحه که همچنین باشد آن شق مفرد صرف باشد و آن محتاج بجمع و جهیک جزو او بدیگری نباشد فقط و اگر شق عظیم باشد مع ذلک محتاج بدوا مجفف بود و یا بآن قرحه چیزی از جوهر اعضا رود و دران چیزی هر خالی ازان نیست که یا جلد تنها باشد و یا جلد و لحم هر دو اما رفتن جلد تنها محتاج باشیائی باشد که ادمال و تخم قرحه نماید یعنی چیزیکه سطح ظاهر را از لحم بسوی صلابت تغیر دهد حتی که قائم مقام جلد گردد و اشیائیکه این فعل کنند بعضی ازان بنفسه این فعل نمایند مثل ادویه قابضه چون مازو پوست انار و بعضی ازان باین فعل بطریق عرض کنند بمنزلهٔ ادویه حاده چون زنگار و قلقطار و آمارفتن گوشت تنها در ابتدای امر محتاج باد ویه باشد که گوشت را بر دباند بعد ازان باد ویه که گوشت را بجلد الصاق نماید و آمارفتن گوشت و جلد بر دو اما لا محتاج بعلاج از اشیائی باشد که گوشت بر دو اند بعد ازان بچیزیکه ادمال نماید و دوای حادمثل زنگار را اگر اندک استعمال نمایند ادمال و تخم قروح کند و اگر ازان بسیار بکار برند گوشت را بخورد و قرحه را عاجز گرداند و پیدا شدن گوشت محتاج بماده و فاعل بود و ماده ادخون جید ست و لمدامی باید که صاحب قرحه را بغذیه مولد خون محمود غذا دهند و مقدار آن بحسب تمکن قوت بهضم آن باشد و فاعل او طبیعت عضو بود و لمدانسزاوار است که تقویت طبیعت عضوی نمایند که دران احتیاج بر دیدن گوشت بود و این بعد تعدیل مزاج او باشد و بهر دوائیکه بدان علاج قرحه کنند آن مجفف بود مگر آنکه اگر ازان باراده رویانیدن گوشت باشد باید که ادویه که بدان علاج قرحه کنند در تجفیف او بیشتر از تجفیف دوائی باشد که گوشت را بر ویاند بهر آنکه بر ویانیدن گوشت احتیاج نیست بلکه تجفیف فقط و اگر احتیاج باین افتد بقدر اندک باشد و باید که جالی و فاعل تیز نباشد بلکه قابض بود و اگر دوائیکه بدان علاج قرحه کنند از ادویه باشد که بدان اراده ادمال و ختم بود باید که ادویه قروح شدید در تجفیف باشد و این بهر سخت کردن لحم و گردانیدن او مثل جلد بود و ادویه که گوشت بر ویاند باید که پس آنها قریب درجهٔ اول باشد پس اگر هیچ بدان یا عضو یکه دران قرحه است در مزاج رطب تر باشد و قرحه در رطوبت کم بود باید که علاج از ادویه نمایند که دران بیس کمتر بود مثل آرد جو و آرد باقلا و کندر و اگر بدان یا عضو خشک باشد و قرحه تر بود یا خلاف این باشد یعنی قرحه خشک و بدان یا عضو هر دو رطب بود باید که از ادویه متوسط الحال در بیس باشد مانند آرد جو و جو بیخ سوس آسمانجونی و اگر بدان یا عضو در یبس شدیدتر و قرحه رطب تر باشد باید که از ادویه شدید الیبس مثل زراوند و شجرهٔ جاوشیر بود و قرحهٔ غائر اگر در عضوی معتدل المزاج میان حرارت و برودت باشد باید که علاج بدوائی نمایند که تجفیف بغیر تسخین یا تبرید کند مثل کندر چون بآرد جو یا آرد باقلا آمیزند و اگر قرحه در عضوی باشد که آنرا حرارت بسیار بود باید که علاج بادویه مجفف و مبرد نمایند مثل آرد جو یا آرد باقلا و اگر در عضوی باشد که برودت بسیار بود باید که علاج بادویه کنند که تسخین و تجفیف بحسب مقدار برودت او باشد پس اگر برودت او اندک بود بیخ سوسن آسمانجونی و آرد کندر سنه استعمال کنند و اگر برودت او بسیار باشد زراوند و شجرهٔ جاوشیر بکار برند همچو سی گوید که قروح منقذه را ادمال نمیکند و بلکه بر دو اصلاح جز و زنگار سدس جز و همه را باریک سایده موم و روغن گل گداخته آمیزند تا مرهم شود در موضع طلا کنند که این دوا قوی الادماست و گاهی در ابدان نرم مثل زنان و صبیان و خواصهر ایشان دوای مجفف بغیر لذع کفایت کند مثل مرداسنگ و شنج سوخته چون باریک سوده بر موضع بپاشند

وگاهی درین کفایت کند نماد ون بلکه مهند برقرحه و مقدار سنبله هر روز اندک اندک بکاهند تا بجنری دیگر حاجت نیفتد و قرحه خشک شود و گوشت او سخت گردد واما ابدان سخت جلد دادمال قروح آنها حاجت بادویه قوی التجفیف افتد تا بحال طبیعی او بگرداند مثل دوائیکه دران مازو و گلنار و صبر و برگ سوس و عرق و انار زنگار داخل شود و هر قدر که ابدان صلب تر باشند باید که ادویه مجففه قوی تر بود مثل ابدان دباغین و صیادین صحرا و غیر آنها از ارباب محنت و شقت و مرتاض در آفتاب و علی هذا القیاس باید کرد تبخیر قروح و جراحات همچنین باشد چون مفرد سلیم از اعراض بود

علاج قروح صدیدیه

یعنی قرحه که از ان زرداب بسیار تراود وسخ میفرماید کرد درین قروح باحتیاج باستعمال ادویه مجففه بود تا صدید را پاک کند بعد ازان بروئیدن گوشت مشغول شوند پس اگر قروح متزلزل باشد بران ادویه روئیدن گوشت استعمال نکنند چه اگر استعمال آن نمایند غائر و عفن قرحه را مذبب ضعف اجسام این قروح بلکه واجب است که اول تجفیف نمایند یعنی ادویه منقی صدید را و بعد از استعمال کردن قرحه ازان ادویه روئیدن گوشت استعمال نمایند و اگر ادویه مجففه استعمال کنند و بعد پاک شدن قرحه ازان ادویه روئیدن گوشت استعمال نمایند و اگر ادویه مجففه استعمال کنند و در رطوبت کمی یافته نشود و یا زیادتی او معاینه گردد بدانند که دوا بحسب آن بدن مجفف نیست پس در تقویت و تجفیف او افزایند و اعانت او بجالینوس مثل عسل و مادویه قابضه مثل گلنار و شب یمانی کنند و قوت روغن کم نمایند و روغنی بگیرند که در ان تجفیف باشد و ایضاً اگر قرحه را ببینند که در جفاف افراط نمود پس از نواحی همه اعنی تجفیف و جلا و قبض کم کنند و این وصیت در ادویه منبت لحم قروح یاد دارند و یک چیز غلط نکنند و آن اینست که دوا جائی تر باشد از پنجه می باید پس از حضور او بخور دو گوشت او را برطوبت سائله بجنس همدیگر تحویل گرداند و باد فرحت جلا زیاده بود در قرحه را غائر و گرد قرحه را ببیند که در جفاف افراط گرداند و مریض سوزش ظاهر احساس نماید و بداند که ادویه مجففه قروح یعنی آنست که آن شدید التبرید باشد مثل مزر البنج و افیون و برنج لفاح و بعضی از ان آنست که شدید التسخین باشد مثل مرتیانج و زفت پس طبیب را میباید که تعدیل یکی بدیگر نماید بحسب مقابله مزاج الاعز بجزئیه و ادویه منقی صدید آن ادویه مجففه مثل شب یمانی مازو زرد پوست انار قشار کندرو مرداسنگ و آرد جو بپست او و شقائق النعمان و برگ شجر الحوض و اگر ببرگ جوز تازه و ثمر او همچنان با سطوخ بشراب ضماد کنند نفع بسیار کند و نشف رطوبت بغیر از دنیت نماید هر هم حمید برای این بگیرند مرداسنگ و یک ترتیب بسر که و مر تبه دیگر بزنیت تسقیه نمایند تا آنکه سفید گردد بعده بگیرند سرمه و روسنج و زرد چوب و مازو و گلنار و دوم الاخوین و شب یمانی و اقلیمیای فضه اجزا مساوی و بار یک بسایند و هر دو اجزا دارین اجزا بقدر مسدس انمرو بهنگ مذکور باشد و همه را آمیخته بکار برند و بسیار باشد که اصباغ بشستن زرداب بسیالات افتد ضایع در قروح غائره آرد ذکر ضایع در قروح و انواع آب دریای شور دست و اما آب شب غسل و روح و تجفیف میکند و این همه ادویه مذکوره ضرر کنند اگر با قرحه دورم باشد و آنکه دران سعد جوش داده باشند تجفیف نیک کنند و طبیخ بلیله و بلیله و آمله و طبیخ آزاد درخت و برگ کنار نیز درین باب نیکوست **گیلانی** مینویسد که این هر دو تجفیف قروح رطبه کنند جهت بلوط پنج درم زراوند چهار درم اصل السوس یکدرم شب یمانی یکدرم گلنار دو درم سفیداب دو درم همه ساییده بر قرحه پاشیده بندند **والکسیر** این قروح را خشک کند و خون جراحات باز دارد دستنجه آن سوای زعفران همانست که در نواصر گذشت **فرور** نافع قروح رطبه مرداسنگ برگ سوس پوست انار زرد چوب همه برابر یک ساییده بر قروح پاشند **فرور** که قرحه را از ریم پاک کند و قروح رطبه را خشک گرداند و گوشت برویاند و خون از جراحات هر موضع باز دارد و فربه روست بست درم دم الاخوین کند هر دو را صد و ده درم **فرور** که قرحه را ببرد و خشک کند صبر زرد چوب گلنار مرداسنگ مازو یک ساییده بر قرحه پاشند که این بسیار نافع است

علاج قروح وسخه

یعنی ریشهای چرکین ناک گویند که برگرد اهل بعسل آمیخته نهادن قروح وسخه را پاک کنند و کذا ماذریون بعسل و کذا ماذریون بعسل و کذا یارزگس بگرسنه و عسل و کذا لبن بلسان برنیت دو درم و کذا زنگار مطبوخ بعسل و کذا شستن باب کبریتی و کذا مس سوخته بعسل و کذا گوگرد بقطران سرشته و کذا مسکه و کذا بسار المجبن شستن و کذا زرد چوبه تجزیه و کذا حجر اسیوس کذا اقلیمیای نحاسی و کذا خاکستر چوب انجیر و کذا طراثیث هر دواحد قرحه و سخه را پاک و بسازد و آب برگ نیم بعسل و اندکی شب یمانی یا نمک آمیخته یا چه بدان آلوده قرحه نهادن نیز برای پاک کردن قرحه پاک کند نشاسته ریم مازو ترب هر یکی سپیده هر یک شش درم تنها یا بسفیدی بیضه حل کرده یا بشیاف بیضه شیاف

مخلوط کرده استعمال نمایند واگر ازنروت وعسل هردو برابر باهم بسایند وبا عسل راجوش دهند تاآنکه غلیظ گردد پس ازنروت سوده آمیزند جهت تنقیه جراحت وسخه واستحصاص ریم تمام مجرب است **مرهم زرد** که بجهت پاک کردن چرک وگوشت مردار برگردن زخم قمر از مجربات است اجود سنگ بصری کات سفید کیله نیله تهوته سوخته مرداسنگ هرپک پنج ماشه موم زرد دو وام روغن کنجد چهار وام سبوتور مقرر مرهم سازند وشش مرتبه درآب بشویند پس بکار برند **شیخ** میفرماید کرر قروح وسخه واجب است کرادویهٔ جالیه استعمال کنند واز اول ابتدا بدوائی نمایند که آن قویتر ولاذع تر باشد چنانچه درقانون علاج قروح گفتیم چه ازان تدریج بمثل شیطرج وزراوند بعسل وانذک سرکه کنند وایضاً علک الابطم بمثل روغن گل یا روغن گاو وایضاً بیخ سوسن بعسل وایضاً اگر سنه وشیشه جاوشیر واز مرکبات مرهم هندی ومرهم سبز هندی زنگاری مفرد یا مخلوط باشق ومانند آن ومراهم قیسوریه ومرهم مرتب باگرد سنه ومرهم ملح وقرص السود وقرص اخضر معروف بقرلو جانیس واز ادویهٔ نافذه جفاف ایشست که بگیرند زردی زیت عسل وشب یمانی مساوی ویا بگیرند سفیداب وجعده مساوی وچون جرکا لشتا دنیا بدرگ فراسیون با عسل نفع کند واز ضمادهٔ جیده زیتون ملح ست وگاهی درینجا نیز حاجت افتد باستعمال چیزیکه ازسیالات بشوینند چنانچه درعلاج قروح غائره خواهیم گفت واین همه مضروط اگر دردم باشد **ابن الیاس** میگوید که چون درقرحه جرک وریم بسیار باشد محتاج باستفراغ بدان بطبوخ هلیله یا بطبوخ فواکه یا شربت وردیا قرص بنفشه باشد بحسب چیزیکه بسوی قرحه درکیفیت وکیفیت سیلان کند وبحسب احتمال قوت مریض ضعف او واز اغذیهٔ مرطبه واستکشار غذا حذر نمایند واغذیهٔ لطیفهٔ مجففه مثل کبک ودراج وتیهو بریان غذا سازند ولباست که حاجت بمراهم جالیه مجففه افتد مثل ومرهم مرتبانی مرداسنگ زرد وبورق مربی بسرکه وزیت واگر سیلان درطوبت بسیار باشد مازو وگلنار وشب یمانی واقاقیا میای فضه مرهم واحد بقدر حاجت بسوی تجفیف دران زیاده کنند وهلیلهٔ سیاه ذکر کرده که عسل تنها درین کافی ست بتنقیه قرحه ومرهم زنگار بزراوند درین باب نافع ست ویا این مرهم بسازند که ادمال قروح وتجفیف آن نماید مرداسنگ وبرگ سوسن مازو بهرواحده درم پوست انار وزرد چوبه بهرواحد پنج درم همه را بار یک سابیده برقرحه پاشند ویا بگیرند مازو وگلنار ومرمساوی وبار یک کوفته بیخته استعمال کنند **جندی** گوید که اگر ریم بسیار باشد حاجت بحقنهای لینه ودقائل بابطبوخ فواکه یا بطبوخ که دران خیارشنبر وسنا وگلقند باشد یا بحلبی از جهت افتد بحسب قوت مریض وضعف او واجزای مرهم مدمل مجفف که درقول ابن الیاس گذشت بقدر وطی روغن گل واندک موم مخلوط ساخته مرهم سازند وغیر مخلوط بقدر وطی پاشیدن قویتر در تجفیف باشد **نثور** مجفف قرحه مازو وگلنار مرشح سوخته بار یک سابیده برقرحه پاشند **نثور قوی التجفیف** که در اطبای صابنه نافع ست مازو وگلنار وقلیمیای فضه شب یمانی برگ سوسن مساوی واندکی زنگار سابیده استعمال کنند **گیلانی** گوید که این دوا قرحه پرچرک را نافع بگیرند پنج سوسن وفرا سیون خشک وزراوند بهرواحد بیست درم آرد کرسنه بهفتده درم این دوا را خشک ویا بعسل استعمال کنند وایضاً در مجربات خود نوشته که این مرهم زنگار نهایت نافع ست هرگاه خواهند که جراحت را از چرک پاک کنند بگیرند انذکی ازین مرهم وموم روغن مخلوط کرده برجراحت بگذارند تا پاک کند واگر بست کردن احتیاج افتد وخواهند که بهمین مرهم علاج کنند هر روز قدری ازمرهم بگیرانند وموم روغن کمتر کنند تا تیز گردد وگوشت فاسد را بخورد وچون صاف شود موم روغن بیفزایند واز مقدار مرهم چیزی کم کنند تا جراحت زود نیک شود بگیرند روغن گل یا روغن کنجد هرکدام که باشد بست مثقال وموم پنج مثقال بر آتش بگدازند وبهم زنند چون گرمی آن کمتر شود چهار مثقال زنگار بار یک سوده بیخته آمیزند وبهم زنند تا مخلوط شود وقت حاجت اندکی ازین مرهم با قدری موم روغن مخلوط کرده برجراحت گذارند مجرب است **بعضی** متاخرین مینویسند که این مرهم زنگار جراحت با صلاح آرد وقرحه پاک کند زنگار کرده هر واحد یکنیم درم آمنده بهر دوزده درم موم سفید روغن کنجد هریک بوزن چهار فلوس اول موم وکنده بهر دو بگدازند وصاف نموده برگ نیم تا سه قرص ساخته در روغن مذکور سوخته صاف کرده زنگار وکندر سابیده آمیزند **ایضاً** که زخم را از چرک پاک کند نیله تهوته نیم درم زاج یکدرم قند نیم درم زنگار پانزده ماشه روغن کنجد دو نیم درم موم سفید یکدرم نیله تهوته وزاج وزنگار را سه یک ساده روغن وموم وبهر دوزه را بر آتش بگدازند بس دو یه مسوحه اندک اندک انداخته بچوب حرکت دهند که خوب باهم مخلوط گردد وبر پارچه بالیده بر زخم گذارند زخم را از چرک پاک کرده به سازد **مرهم مجرب** که چرک دور کند وگوشت بر دباند سهاگه دو نیم ماشه رال شش ماشه موم سه درم روغن کنجد چهار وام نیله تهوته سه ماشه روغن را گرم نموده نیله را دران

سوخته دور کنند وموم وران اندازند پس رال پس سهاگه را برشته بینداز ند واز آتش فرو گرفته نیله توتیا انداخته بکار برند

علاج قروح غائره وکموف ومخابی

شیخ الرئیس وجالینوس میفرمایند که در علاج این قروح احتیاج بسرگردون گوشت آن افتد واین حاصل نشود مگر بتکثیر غذا وخون وباید که در ین علاج آن رعایت حال هضم کنند فلذا سزاوار آنست که مقدار ماکول بقدر هضم باشد ودر اکثر امر مقدار آن کمتر از مقدار زیادهٔ صحت باشد چه هضم لابد بمرض ضعیف شود پس طبیب محتاج شود برای هضم بتقلیل مقدار غذا وبرای تولید لحم بتکثیر غذا واین بطریقی ممکن بود که اعتدا بچیزی نمایند که مقدار قلیل اما غذای کثیر دهد تا بسبب قلت مقدار او هضم جید باشد وبسبب کثرت تغذیه او خون زیاده پیدا شود وهمچنین غذا مانند لحوم خفیفه ست ودر ین قروح احتیاج بادویهٔ شدید التجفیف وتنقیه هزدوافتد پس دوا با وجود بودن او منبت لحم جائی منقی نیز باشد ودواجب ست که وضع این قروح وضعی باشد که دران صدید محتبس نگردد بلکه ازان سیلان کند پس اگر اتفاقا این وضع یابند دوران بیخ قروح از عضو بسوی فوق ودران او بسوی اسفل باشد بهتر ست واگر بخلاف این باشد وانسان را تغییر وضع قعر بتکلف نصب غیر طبیعی ممکن بود بعمل آرد واگر این ممکن نباشد لابد ست ازشق قرحه بسوی بیخ او شق مستقصی که کیف باقی نماند یا ازاحداث سیل ومنقد در بیخ او غیر دهان او بعمل دست ودر ین حال عضو را تامل نمایند که آیا ازین عمل خطر بدان حادث شود یا نه پس هرگاه این کار کنند قرحه را رباط ببندند باین طور که ابتدا از دهان او کنند وانتها بسوی بیخ که آنرا گشاده کرده اند ودر اول بخلاف این دبستن محکم در طرف بلند در هر دو وجه کنند وبندش چنان نشاید که بحد درد آورد ان عضو ودرم کردن آن رسد وسزاوار ست که شگاف با سفل از جانب صحیح دیگر کنند ومادهٔ را بفشارند ودر اخراج آن مبالغه کنند ومیباید که در شمل این وقت عنایت بتغذیه مریض نمایند باین طور که اغذیهٔ اولطیف صالح الجوهر باشد ودران جلا بود وایضا اغذیه بقوت جگر او نمایند که آن محیل غذا بخون ست بعده پس از شگاف بالای قرحه تا موضع شگاف ببندند بعد ازان اگر بینند که در قرحه رطوبات باقیمانده چیزی که دران جلا وتقویت باشد مثل عسل در شراب غض گداخته یا بآب انار وشراب مذکور یا بآب دریای شور وشراب مذکور دران بریزنمایند واگر بسوی آن مادهٔ مرد آید اولا تنقیهٔ بدن ازان مادهٔ کنند بعد ازان باصلاح غذای علیل نمایند بطریقیکه مذکور شد پس دران آبیکه شب پیمای انداز ان گداخته باشند وتلخ غض دران اضافه کنند بزراقه رسانند وحوالی قرحه بچیزیکه دران تقویت وتکثیف باشد طلا نمایند تا انصباب مادهٔ بسوی آن کم گردد واگر طبیب را شگافتن آن ممکن نبود ونشستن دواخال فتیلها بادویهٔ منبتهٔ منقیه که بتنقیهٔ خود انبات اورا بسبب قبت یکدیگر باطل نکنند مشتغال نمایند ومن مرهم رسل را تجربه کردم وچیز بالغ النفع فائق بمدارات نجاح می بخشد وچون قنطوریون را سوده بر نمایند بسیار عجیب ست پس سوتقوطون پس ارسا پس آردر کرسنه وچون تدارک مخابی نکنند دران جلد نیک ملتصق نشود ولیکن ممکن ست که جلد خشک گردد ولزوم مشایعه جلد صحیح نماید وقروح غائره وکموف ومخابی را ادویه تنقیه بالغ نمیکنند ودران گوشت میرویند مگر آنکه دران سیالات عسل از بدایات یا بقائل رسانند وخصوصا چون شکل او چنان بود که در تنقیه آن نصب وحصار بندش کفایت کند چنانچه بیان او کردیم وعسل از عسالا ست وخصوصا ممزوج بشراب وآب خاکستر عسال قویست قروح قلیل الوضر متحمل آن نشوند وآب دریای شور غریب آنست که آن غسل وتجفیف نماید وآب شبی غسال ست ومع ذلک مانع بیختن مواد بسوی عضو ست پس گرورم باشد چیزی از بنها صلاحیت ندارد ودر نه شراب ودرین قروح واجبست که بران بالای ادویه در رباط او خرقهٔ مقطوع بچیزیکه عضو محتاج بسوی آن در صلاح واعتدال مزاج خود باشد واحتیاج بسوی آن در مقادمت گرمی وتیزی مراهم مستعمله از داخل بود ببندند تا بردهان قرحه خرقهٔ دیگر مطلی بدوائی باشد که واجب بود وبدلیل بر التصاق قرحه تلف سیلان مادهٔ ولحمانیت اسافل ست وگاهی ازان ببندش وقوت دوا رطوبات بسیار یکبارگی بانحصار برآید پس شگاف دهد بچسپد مسیحی گوید که قرحهٔ غائره اگر واسع باشد آنرا عور وکموف نامند واگر تنگ صلب کثیر النسج باشد ناصور گویند وقرحه که آنرا عور وکموف خوانند باید که علاج آن باشیای منبت لحم کنند ودران براقه ریزند واز مراهم انچه منقی قروح ومنبت لحم باشد بروغن گل گداخته استعمال نمایند مثل مرهم مرتب بکاغذ سوخته بعد ازان چون گوشت بمقدار معتدل دران بروید باشیای منقی آن علاج کنند تا بدان اصلاح یابد ومستعد اندمال گردد ودر ین قرحه زراقه نمازالعسل بعمل آرند که آن تنقیه وعسل نمذ واب کنند ودران راه کنند تا ازان

صدید مجتمع در قرحه ساکن شود بعد ازان در آخر مرباشیا نیکه لحم را بجلد الصاق نماید علاج کنند بعد ازانکه اولا بشراب معتدل بشویند بعده انرا بمرهم کندر در شدیدتر و در اخر الطبقه باشد گرداگرد آن بهنند تا بسوی باطن آن غوص کند بغیر آنکه او را سوزش باشد پس گرد کهف خرقه زرگر که بران مشتمل گردد طلای کنند از مرهم به پیچند و بر دهان کهف همان خرقه بدان مرهم طلا کرده بگذارند بعده چون مرهم بنهند بالایش اسفنج نرم بشراب یا سکنجبین تر کرده بگذارند و موضع را بربالیکه ابتدای اطراف قصی کهف وقعر او باشد ببندند و در انجا ببندش محکم بود و منتهای او نزدیک دهان کهف باشد و در بخیا بندش سست بود تا صدید مجتمع در قرحه را از سیلان منع نکند و میباید که چون علاج قرحه کهفه بدینوجه بسط کنند مرهم بطوریکه مذکور شد از گرد موضع متکهف قلع کنند تا آنکه کهف پر گردد جلد با گوشت بچسپد و علامت دال بر پرشدن کهف و الصاق جلد آنست که اسفنج از قرحه ساکل شود بسیار نباشد و غیر تضیح باشد بلکه قلیل التضیح بود و بآن درد و ورم نباشد و نه ضامر بود و در دهان قرحه صدید نیک ظاهر شود و رباط باید که در هر سه روز یکبار تبه بکشایند و اسفنج و خرقه صغیر که بر دهان قرحه بود تبدیل نمایند تا انجا رصد بدیدان جمع شود سیلان کند و لهذا سزاوار نیست که آن خرقه چسبیده بمقدم قرحه نباشد بلکه بران معلق باشد و چون بر قرحه متکهفه دوای مایل نهند نظر کنند بعد صدیدی که از قرحه سیلان کند و تضیح یابد پس اگر در روز اول ساکل شود التحام قرحه بعید شود و هر آنگاه سیلان او اندک بود کدار گوشت رطوبت زیاده پیشاروا گر در روز سوم یا چهارم ساکل شود قرحه متکهفه متحکم نگردد ابن الیاس و نجیندی گویند که اگر قرحه غور باشد احتیاج بتجفیف قویتر و زور بالغ در تجفیف و مرا بهم بلحمه مدمله افتد مثل زور معمول از صبر و مر و کندر و دم الاخوین و مر بهم مرتب از مر و اسنگ باین طور که بگیرند مر و اسنگ هر دو را و بارنگ بسایند و بران بالغ طل روغن زیتون انداخته بیزند و حرکت دهند تا مخلل و غلیظ گردد بعده بران دم الاخوین و قنه انرود کنند و بیخ سوسن آبی سا بجوی هر واحد دو درم بارنگ سابیده انداز ند و حرکت دهند تا غلیظ گردد و اگر دهان قرحه تنگ باشد و را بهم الفتیله دران داخل کنند و واجب است که دهان او ملتحم نشود و هنوز غور باقی بود و بران بپنبه روغن آلوده نهند **صفت** مرهم قوی التجفیف نافع قرحه غائره مر و اسنگ سوده بزیت و سرکه در هاون بسایند تا بسطبر و سفید گردد بعده بران گلنار و مازو زرد چوب و مس سوخته و دم الاخوین و اسرنج و شب یمانی و اقلیمیای فضه مساوی جمله بقدر ربع مر و اسنگ انداخته بسایند تا هموار گردد و بر قرحه و جراحت از صبح تا آخر روز لزوم نمایند **سویدی** گوید که کندر او مال قروح عمیقه کنند و طلای زراوند بعسل گوشت در قروح عمیقه بروياند و کذا با بیخ سوسن و کذا ازو را تنها و کذا عسل و زفت رطب پخته تا آنکه قوام او غلیظ گردد قروح خائره را نفع کند و کذا زور دار شیشعان و کذا زور دار سداب و کذا اکال او که مجربست و کلگلنار و کذا مصطکی و شراب طبیخ او و کذا زور اشمد و لذا اقاقیا و کذا اسفیذج سوخته بعسل و کذا سورنجان و کذا نیل هندی و کذا بایزر گس سوده بعسل بر شته و کذا قیشور سوخته و کذا زیتیخ و کذا ابهل و کذا برادهٔ آبنوس و کذا توبال مس کذا گل سرخ و کذا از زوت و کذا اشنه و طول طبیخ برگ مصطکی و زراوند مری شعیر نیز نافع قروح عمیقه است **ذکاء الدین خان** مینویسند که این روغن بلادر زخم قعر دار حتی که زخم را سبب و شتر رفع کند بلادر هفت دانه را در نیم پاو روغن کنجد بسوزند پس دور کرده دو درم سنگ جراحت سابیده آمیخته نگاهدارند و اگر قدری بو دارد داخل ساز زند نافع تر و سریع الفعل گردد باید که وقت حاجت با پر مرغ گرفته بآهستگی بر زخم تقطیر نمایند

علاج قروح دیدانی

گاهی در قروح حرکم کوچک سفید یکه سر آنها سیاه بود پیدا شود و سبب تولد این کرم عفونتی ست که در رطوبت باشد و استعداد او از مزاج برای قبول حیات پس آن کرم با فضای رطوبت بنابر اغتذای خود ازان قرحه را نفع کند و ازان کرم اکال و حکه عارض شود و از قرحه زرد اب و خون سیلان نماید گاهی از نشستن مگس بر قرحه کرم متولد شود **بالجمله** بهر شکل کرم هر چه در علاج صداع دودی مسطور شد بکار برند و بعد استعمال دو اچند ساعت زخم را چنان بندند که هوا کرم نرسد و جائی گوید قرحه که تر بود و عفونت پذیرفته و گنده شده باشد در ان کرم افتد بدین سبب علاج او بچیزهای خشک کننده باید کرد چون خاکستر الحیه سبز کرده یا بسکنجبین سوده و اول بشراب یا بعسل بشویند و بر گ سرو و جوز آن و خاکستر کردوی خشک و خاکستر پوست خیار و خاکستر شبت و تخم چرک آلود شوند و با تنگ با پست جو همه خشک کنند و هست و آدویه که کرم را بکشد و تولد آن منع کند طبیخ افسنتین ست و طبیخ قطونا و طبیخ فراسیون بدین طبوخها

وافسنتین بسایند و با نمک آمیخته زرور کنند و اگر این در زور بشراب تر کنند و طلا سازند صواب بود و آب بود ینه نهری و آب برگ کبر با شراب یا با سقمونیا کرم را بکشد و اگر باین آبها زراوند و قنطوریون غلیظ و بیخ درخت جاوشیر بیامیزند سخت موافق بود و تشنیع میفرماید که از اشیای نافعه برای کرم قروح عصارهٔ فوذنج نهریست و او دیگر که در باب کرم گوش گفتیم و انبعض متاخرین مینویسند که شستن زخم بطبوخ افتیمون و پاشیدن فراسیون و قنطوریون و نمک کشندهٔ کرم ست و چکانیدن عصارهٔ تهنایا زنبح دران سوده در گوشتن کرم مجرب ست و این مرهم مفجر اورام و کشندهٔ کرم زخم ست جدوار تکار چوب بازد و توتیای سبز مساوی همه را بروغن بید کرم انداخته بسایند تا بقوام مرهم آید و اگر خواهند که قوتیر شود قدری سم الفار اضافه کنند و این مرهم دیگر مالی زخم آدمی و اسب زده را بسازد و کرم بکشد و گوشت مرده را بخشند

گوگرد بینسیه صابون رال مایین فرد ۵ دیکامالی موم سفید ۲ روغن کنجد هر یک مقداری مناسب بگیرند و مرهم سازند

انبات لحم در قروح

شیخ الرئیس مینویسد واجبست که بروبمالند تا آنکه قرحه پاک شود و غد البسوی آن جذب نماید اگر باشد بدان متصل نشود پس گاه پاک شود هر دوای لذاع و جالی بقوت دور دارند قروح مزبوره و هر کجا که باشد و لازم ست که در استعمال ادویهٔ رماینده لحم رعایت وصایای مذکوره بعد از آنکه از افراط رطوبت یا از فرونی خشکی ظاهر شود باید کرد پس انبخه در باب قروح صدیده گفتیم بعمل آرند از انبخه که تنقیهٔ قروح رطب کند یا خشک شدید الجفاف گردد بلکه از نبخیت که گوشتیکه بروید اگر شدید الرطوبت یا اندک خشک باشد و از انچه خشکی او کم کند سائل کردن او بزیادتی در روغن موم او ست اگر مرهم باشد و از انچه در تجفیف او زیاده کند نیست که غلیظ و خاشر گرداند و دهنیت او کم کرده شود و دران ادویه مثل عسل زیاده کنند و انبات لحم دران هر هم موافق تر و بطی تر باشد و بنده روات مشکلهٔ قوسر تعیر زود و گاهی گوشت سخت شود پس صواب آن باشد که در زور بپاشند و هر هم پوشند و شراب خصوصاً قابض و دوای چیدهٔ تبع تر ست بسبب آنکه غسل و تنقیه و تجفیف و تقویت نماید و ادویه رماینده را بجا یا جای آنها از کردیم و از خیار آنها از کنیم و آن اولی باین موضع ست و اسرع سوخته بهست و از نرو غرغری السمک و حلزون سود دهد و قوبال شالوقان و اباسوخته و وج و بنجا سف اولی و سعد و خصوصاً برای فروجهٔ بسیار قوت دهنیت طریون نافع ست و زاج سوخته سخت در تجفیف او مال آن

علاج قروح متاکله

قصد کنند و مسهل بارد دهند و بر تعدیل سکنجبین ساده یا آب انارین نوشانند و زلوکرا اگر قرحه چسپانند و عضو را در آب سرد گذارند یا بادیه تا آب مورد و گلاب تر ساخته بر بر ف سرد کرده بران نهند و شراب بسر کهٔ ممزوج نفع دارد و این ضماد مفیدست عدس مقشر پوست انار ترش تخم گل برگ مورد برگ چماض گل ارمنی کوفته بیخته بسر کهٔ ضماد نمایند و برگ مازو تنگ و آرد جو و برگ زیتون بارک سوده بگلاب طلا کردن سود مندست و اگر بنشود قطع نمایند مشیخ و گیلانی مینویسند که قانون کلی در علاج قروح متاکله و خبیثه اینست که تنقیهٔ بدن کنند و یا تنقیهٔ عضو اگر بدن پاک باشد بحجامت و چسپانیدن زلو بران و تبدیل مزاج او باطلیه و اصلاح غذا نمایند و اگر بدن پاک نباشد اولا بفصد تنقیه کنند بعد ازان تنقیهٔ صفرا بمسهل آن و نوشیدن ماء الفواکه یا آب انارین هر صبح یا ماء الشعیر و بر سینه صندل بگلاب سوده مع قدری کافور طلا کنند بعد ازان قرحه را بدردی شراب کهنه طلا نمایند بعد ازان بمرهم سفید اب و یا بسنگ بصری و مرداسنگ و کاغذ سوخته و مامیران و خاکستر مس کروقت گداختن آن بالایش می آید و خاکستر توتیا مس بسر کهٔ سرشته طلا کنند و غذا حصرمیه و سماقیه و ریباسیه و رمانیه و انبار باریسیه و اجاصیه و عدسیه و کشکینه و حمیضه و اسفاناخیه بگذشت بچه از ماکیان یا زغاله یا ماهی کوچک سازند و میباید که اقدام باین همه تدابیر بغیر تاخیر و بدون مدافعت کنند و تنقیهٔ بدن و عضو اولی بوجوب تقدیم از اصلاح غذا زیرا که غذا در ان از انجمله است که در روایت او افزاید و گاهی فراخی ناکل لقطع عضو محتاج گردانیده که فساد قرحه بعضو دیگر و بقلب متعدی نشود و قرحه متاکله را که با آن عفونت نباشد تنقیع میکنند تطیل باب سرد و آب مورد و گلاب و آب عصلی الراعی و نشادر قابض اگر حرارت نباشد و سکر ممزوج بگلاب یا با آب ساده بسایند اگر حرارت باشد و مانند اینها از آبهای مبردهٔ مجففه و اگر آنجا عفونت باشد آب دریای شور و غیر آن که عفریب در علاج قروح متعفنه گوئیم استعمال کنند بعد ازان بهتر علاج آن استعمال قوابض مجففهٔ مبرده ست مثل پوست انار دعدس مقشر و برگ شجر مصطکی و تخم گل ارمنی که مصریه خوانند و اطریفلات

که دران باید و باشد و امثال این را باید دانست و آن چنان باشد که آن دوا را بسنگ چین یا سنگ حاض و شاذ اوبشر یا سنگ یا سنگ یا سنگ

ازاده یی سبرده و مدره هست و بلیس گفته که چون اکله را داغ دهند بنقره و مس دهند ابن الیاس و غیر آن مینویسند که قرحهٔ اکله که آنرا بفارسی خوره گویند نوعی از سقاقلوس ست و عبارتست از تاکل و تعفن و فساد که در اعضا عارض شود و سببش فساد روح حیوانی یا امتناع او از وصول بسوی اعضا باسبابیکه در سقاقلوس مسطور شد گویند که گاهی اکله حادث شود در ظنموئی بزرگ حجم و بشره و قرحه سیاه یا سبز روی المادهٔ کثیر السمیت و مبادرت کند بسوی واتساع و گاهی باز الاضباب غلظ اکال سمی الجوهر حادث شود که روح را بسبب سمیت و مضادت جوهر خود با وی فاسد کند و موضع را متعفن گرداند و بپوسند و علامت اکلهٔ آنست که بعد از قرحه یا بثره سیاه یا خضرت یا تلوین عارض شود و بسرعت فراخ تر گردد و گوشت گرد خود را بخورد چنانکه گفته اند که در عضوی افتد از شب تا صبح مقدار فلوس خیار شنبر گوشت آنعضو را بخورد و صعب ترین زخمهاست و زود هلاک کند و علامتش اینست که بهر گاه عضو در زوال انصار و تغیر رنگ خود آغاز کند و آن در طریق تعفن باشد باید که مبادرت کنند بتضمید او از ادویه که منع عفونت کند مثل گل ارمنی و گل مختوم و گل سرخ و اقاقیا و فوفل و صندل و هر صنف جلاب از عناب ده عدد و نیلوفر سه درم و شکر سفیده دو درم و یا شربت این هر دو و شربت حماض و سکنجبین و امثال آن بنوشانند و غذا مزوره ماش یا عدس با آب انار ترش یا آب غوره یا بسرکه ترش کرده بدهند و تنقل بکاهو و کاسنی و خرفه سازند پس اگر فائدهٔ نشود از شرط غائر و چسپانیدن زلو بران و فصد عروق صفار مقابل آن برای جذب خون روی جلده نباشد و بر نفس موضع انچه مانع عفونت باشد باید نهاد مثل ضماد آرد کرسنه کنجبین و یا آرد یا قالبدان و باید که مسکن صاحب او سرد او بود و بستر او مصندل و زیر بادکش سیلوں گلاب اگر فصل گرما باشد و نزدیک و حوالی او صندل و گلاب کافور دریا حین سر بر مثل بنفشه و نیلوفر و گل سیب و بهی و کد و برگ خیار روبید دارند و موضع را که سیاه و سبز شده باشد بروغن گاو و برگ کاسنی و خلی و خب الشعلب بار یک سوده باید کرد بروغن بنفشه در روغن گل ضماد کنند تا مرض باز ایست و فراخ نگردد و علامت ایستادن او آنست که سرخی و نرمگرد و در آن وقت بروغن گاو و مرهم سپیدباج یا بذکی از روت ضماد کنند تا آنکه سیاهی ساقط شود و گوشت سرخ ظاهر گردد بعد ازان علاج ببنتات لحم کنند و چون ببینند که قرحه فراخ میشود و نمی ایستد علاجش داغ ست با تش باید داغ کرد نیک و بعایت نباشد مثل زاج و زنگار و زراوند مدحرج و قلقطار بسرکه و عسل و چون عفونت ظاهر شود و مستدفع نگردد و خط عظیم باشد پس عضو یکه متعفن شده بمنشار قطع کنند و بعد ازان گرد آن داغ دهند تا فساد بعضو صحیح مجاور سرایت نکند خصوصا در اعضای شریفه سریع القبول برای عفونت بسبب حرارت آنها و اگر اکله تا استخوان منتهی گردد از قطع یا داغ دیدن او چاره نباشد اگر فساد در جزو آن باشد **الاطاکی** در تذکره گوید که اکله قرحه ایست چون ظاهر شود گوشت حوالی خود را بخورد و استخوان که قریب او باشد آنرا سقه شر سازد و بسبب تیزی مادهٔ وگاهی عضو را باطل کند و گاهی حاجت بقطع ما فوق آن داعی گردد و بنا بر سلامت باقی بدن و بسبب اکله غفلت از تنقیهٔ ابدان در علاج بست و تواتر تخمها و سردی معده پس فساد غذا کثرت تناول مثل خردل و سیر از اشیای تیز و لحم بقر و بز خصوصا در ابدان یابسه و گاهی از محنت بود که دفعهٔ حاد شود و چیزی خورده باشد که فساد او سرعت نماید یا بسبب لطافت او مثل انار و شیر یا بسبب غلظ او مثل بادنجان یا بسبب سرعت سریان او مثل روغن زرد پس از حرکت حرارت غریزیه بسوی مادهٔ سوداء که اگر زنگار یا گر مفرط گردد و الا کراثیه مستحیل گرداند پس اگر غلبهٔ حرارت غریزی نباشد و نماید آنرا لقی خارج کند و عفونت آن تب شبیهای یوم ظاهر شود و الا اگر در جمیع بدن احتراق لطیف گردد حکه تولد کند و اگر کثیف شود جذام یا آبلهٔ فارسی افتد و اگر بعضو بدن شود ماسع یونانیان شهد یا واقف بود پس اگر آبله کند مثل نقاطات باشد و یا منبسط شود پس مطلق احتراق باشد و یا مستدیر شود پس اگر بر جلده اقتصار کند مثل جاوسیه و دامیل باشد و یا بغیر تا کل غائر شود پس حمره باشد و یا تا کل بود پس اگر اکله باشد و علامت این ثقل عضو ست و در ناخس و احساس مثل خلیدن سوزن و فاره و حکه محل و تغیر رنگ جلده با قتمیت پس هر گاه بکشایند حرارت شبیه بآتش پیدا کند و در اغلب کشادن او مستدیر باشد و اگر ذی زوایا باشد امید صحت آن بود و گاهی مادهٔ امراض مذکوره از تناول سموم که سمی مطلق یا سمی قصیر الفعل مثل بیج باشد حادث شود و در اغلب از صفرا یا سوداء بود و نادر باشد تولد او از خون و استحالهٔ او و از بلغم بسبب منافات سبب و باده دار نمیشود و بودن او از احتراق بلغم بسبب خلع او صورت بلغمی را در ان هنگام و علاج آن اینست که ابتدا بفصد کنند بسبب دانستن کیفیت خون از گاهای مناسب و اخراج خون چندان نمایند که رنگ خون مارا از احتراق متغیر شود اگر قوتها احتمال کند و الا تکرار فصد نمایند هر وقت که قوت ثابت شود بعد از ان

منسوخ زنگار

اصلاح افتد یه تنقیه بدن باسهال خلط غالب کنند و پنجه درین باب تجربه کرده ایم منست که سقمونیا نیم درم برای ضعیف القوی و تا دو درم برای قوی قوت و متانت الاجزا یا حجر ارمنی مغسول نیم مثقال مروارید محلول نار یقون هر دا حد ربع درم جمله یکشربت کنند و در هر سه روز یا زیاده بحسب قوت تکرار این نمایند و میان دو این تقویه استعمال تمامند انجیر غاب پیستان هر دا حد شش مثقال افتیمون سنتای کی هر دو سوده بردم بادام سرشته تخم کنوچه تخم ریحان هر دا حد چهار درم هم را در پارچه سفت بسته در آب ترکنند و در روز و شب بدفعات استعمال نمایند بعده پارچه را مالیده تبدیل او دیه کنند و از علاج ناجب درین معجون لوزی بهار الشعیر و قرص تست و کثرت تناول صموغ لازمه مثل کتیرا و ترک هم حریف و مالح و حامض و انچه کثیف باشد مثل بادنجان و لحم بقر و کثرت تناول بیضه و شوربای بچه مرغ و کدو و ترنج و خیار و خربزه و ماست راحت و میاه و شم اشیای رطب مثل گل سرخ و بنفشه نه عکس این مثل مشک و پوشیدن کتان و حریر درین نیکوست و مالیدن بدن خصوصاً محل قرحه بادهنی رطب مثل روغن گل و بنفشه **واز وضعیات** مجربه برای این اولا از اختراع ماست که بمبر و مردار سنگ مساوی بروغن گاو سرشته طلا کنند رسن گاو ماده خشک شود مرواریدو صنع صنوبر هر دو سوده بپاشند تا آنگه گوشت سیاه باقی نماند و اگر باقی ماند درین هر دو شکر اضافه کنند اگر تعفن اندک باشد والا دیگ درین پاشند و از اطلیه فقه گل ارمنی و مرو صندل سرخ و نیل هند بست همدر آب حی العالم بسرشند و آرد زنگار ربع جزو بعسل بسرشند و کذا شب یمانی و مازو هر دو سرکه کذا زاج و سنگ بصری و شنگرف بدان یا بتر شی تریخ و چون مازو بعدس و پوست انار در آب دریای شور بپزند تا شل مربع گردد نیکو باشد و سنجاب اطلا بلاجور و لبد شستن او بسرکه پاشیدن مجربست خصوصاً سنجاب کستر سنجیب و نجیل و سداب و برازخشک آکلا ز امراضیست که مخصوص بعضوی نیست و اکثر مواضع بموت گردد چون در پشت برآید و وجود او در بلاد یکه حرارت ضعیفه آن برغیر زیه مع رطوبات سریع التعفن غالب باشد کثرت نماید مثل اعمال خبوبه و انجبه و اطراف هند و کم ست که در زنج یافته شود پس اگر در انجا یابند علاجش غرق داشتن در شل روغن کنجد و روغن گاو و روغن بان ست و چنین در بلاد بسیار نادر افتد مثل دیار ما بسبب تحلیل حرارت در اغوار عرق از عفونات بسبب اتقان آن بسردی مکلف از خارج و گاهی علاج او بهنادن چیزیکه جذب سمیات بسوی خود کند مثل حمام و نهادن ماکیان در حال شق کردن آن کرده میشود و این علاج ضعیف ست و همه انچه در علاج قروح باید در علاج این نیز نیکوست و اطبا اجماع نموده اند بر آنکه داغ از انجب چیزیست که از علاج او باشد و موضع آن ذکر نکرده اند و انرا بدو امینست اگر گرد اکله مثل دائره نهند و این هنگامیست که در سعی شروع کنند تا ازان باز دارد بداغ زخشک کرشید پدید اکند و استعمال او نشاید مگر وقتیکه سیاهی استخوان اشتداد نماید و احتباس روح حیوانی ازان گردد گوشت مرده او بچوبی کثرت پذیرد کذا دو یه آزاحل نکند **ایضاً** در زبه سینوسیه که اکله شود ایست که ابتدا بورم و نخس شدید کند زیاده شود و حوالی او سیاه گردد و آبله کند و بشگافد گوشت و استخوان را بخورد و فراغ گردد و گاه از سور علاج قروح و برات حادث شود و علاجش اینست که اگر عضو را فاسد کرده باشد آنرا قطع نمایند والا بعده مبالغه در تنقیه دوائی نمند که گوشت را بخورد و مثل سلاقه چقندر در آب بروغن گاو و شکر و بشل زنگار و هرگاه پاک گردد زبر و رانع از سعی علاج کنند مثل عسل خام چوب انگور و مازو و مورد نیل و سعد و شیح و ترمس و جوز کهنه و تخم کهنه بزفت و شب یمانی بعسل و آرد جاقلا بعسل نافع و مع ذلک بسرکه هر روز بشویند **طبری** گوید که اکله خبث ست که در جراحت واقع شود از انصباب خلط عفن حریف اکال بکیفیت سم که موضع را متعفن و محترق گرداند و هر عضو که دران واقع شود مهلت استفراغ و فصد و سائر معالجات ندهد و آن خلط مرکب از خون فاسد گرم و رطوبت عفنه و صفرای محترقه بسیار حاد بود پس واجبست که ابتدا بحفظ موضع نمایند بنظول کردن این آب بگیرند شاخ انگور و برگ غلیق و مورد تر بیر واحد شت بزرگ و همچنین عصی الراعی و حشیشه امیشا و پوست انار و جفت بلوط و بمدار در آفتاب بجوشانند تا اهرگرد پس موضع را بسرکه و شراب خفص بدفعات بشویند بعده این آب بر موضع و بر اعضائیکه قریب دست نظول کنند و همین عمل نمایند تا آنکه مرض بایستد بعده فصد کنند و تنقیه بمطبوخ افتیمون نمایند و عطسه آورند دائم بینی را افشانند بعده بگیرند سرکه کهنه تند و دران نمک حل کرده و پنبه کهنه آلوده در موضع خوب برنمایند و هر وقت که پنبه را بیرون آرند موضع را بسرکه و شراب عفص بشویند و بران آب دریکه نمکسود شده نظول نمایند و اصعب چیزیکه بدان علاج اکله کنند در هر موضع که باشد این فرو رست بگیرند تا یک آب نادیده و زنجبیل سرخ و زرد و اقاقیا و مرو نمک سرخ و شب یمانی و همه را سوده بسرکه کهنه بآمیخته پنبه بدان آلوده در موضع برنمایند کراین جمله گوشت فاسد را که در انجا باشد زائل کند گوشت تازه را نمرض صاف کند و بنابر حسن تاثیر این عقاقیر

بتطویل نیفتد و هم‌گاه جراحت محتاج بمرهم گردد این قرص بر مرهم اندازند و اگرچه بقیهٔ فاسد در جرح باقی ماند و اگر این مریض در مفاصل افتد در آن حکایت افزاید از فساد عضو این نماید پس بر طبیب واجب است که بفصل و فصول که مسطور شد بپردازد و مریض را بر حصر و رب حمامض و هر آنچه تسکین عفونت خون نماید و تلطیف دهد آنرا بدهد تا ظاهر شود که در بدن فضول ردی بسیار است و مریض قوی باشد از تنقیهٔ آن غافل نشوند در هر سر روز یکرتبه تنقیه کنند و اگر مریض رخصت ندهد باشد لازم است که عضو را از موضعیکه بدان عفونت و فساد رسیده باشد قطع کنند و سبب موجب این انحطاط خوردنی‌های شور بسیار و صحنا و بادنجان خام و بیار و سیر و امثال آنست

علاج قروح متعفنه ردیه

مسیح میفرماید که اصل علاج این قروح ردیه تنقیهٔ بدنست با نفس عضو اگر بدن پاک باشد بدانچه اندران تنقیه نهاده باشد از حجامت و زلو و اطلیه مصلح مزاج بدانچه یاد کرده ایم و تجویز غذا و لازم نیست که در علاج آن تهمل نمایند چه اگر تا خیر کنند شر آن زیاده گردد و واجبست که ازان و ارام حاره باز دارند و ایضاً از انچه تسکین اورام کند بزر البنج بسیوق بست و ایضاً امثال این قروح چون در افتاد افراط کنند بساست که محتاج باستیصال گردانند بداغ از آتش یا دوای تیز یا بقطع آنکه بمشرط الصحیح معروف بجودت خون او دو رنگ او و استخوان صحیح سفید پاک باقی نماند و در دیگر ازان تولد کند تدارک او بروغن گاو کنند باین طور که هر ساعت تازه تازه بران بنهند و اگرچه بنوا صیر دو تمخوذ نباشد ردی خبیث بود و گاه احتیاج شود بقطع عضو تا از عفونت سالم ماند و ظولات که آنرا نیکوست مثل آب دریای شور بست و امثال مذکور در باب اصول واجبست که پرین قروح و غیر آن چون او دیه استعمال کنند باید که چندروز بگذارند و نگشایند و آن دویه که استعمال آنها در پی واجب بود مثل آرد جو با نمک شب یمانی نرم با گوشت ماهی شور خشک کرده باندک مغز نان و زراوند و بیخ کرنب و بیخ چتمه و بیخ قثاء الحمار و برزکتان بقلقند بسیس سوده یا حاشا بمویز یا انجیر یا برگ درخت انجیر یا نطرون یا زیره و آرد کرسنه یا جو بعسل سرشته یا اضمده بپیاز عنصل مطبوخ بعسل و یا کرنب بعسل و یا کدوی خشک سوخته و برگ زیتون تازه

دوای مرکب بگیرند زراوند و آب برگ بید انجیر یکیک جزو زنگار نیم جزو مازلان لطوخ آب در قوام غسل سازند و گاهی باصطناع بقوی کردن این افزایند بعصارهٔ قثاء الحمار و سوری و بران خرقه خشک نهند و ایضاً زراوند و مازو و زیت بدر ابزان لطوخ برقرحه و حوالی آن سازند و یا آنکه قلقطار یکیک جزو زنجبار نیم جزو و ایضاً زاج سوری دوازده جزو قلقطار ده جزو زاج چار جزو ازین لطوخ بسازند باین طور که در سرکه کهنه نیم قوطولی بپزند تا سر کسبوزد بعده آنرا بمرود بگیرند و بر قروح لطوخ نمایند و ایضاً بگیرند قلقطار و زاج هر واحد بست جزو قشور آهن شانزده جزو مازو یی سوراخ نپیچیده جزو نمک یکجزو شب یمانی سوخته نیم جزو مر مکی جدید عنبروت و رو سنجد و مازو و زنگار و زراوند باندک ملک بیامیزند تا دران اثر وجود آید بعد پاک کردن قرحه استعمال نمایند و اینکه بغایت محرق بست زاج سبز بست و چهار جزو آهک زنده شانزده جزو پوست انار شب یمانی هر یک چهارده جزو کندر و مازو هر واحدی دو جزو مومیائی صد بست جزو زرنیخ کهنه یک قوطولی و دیگر جدید رصاص بگوگرد سوخته و مسوخته و مسفیداب از یزد کندر و مر و اسنگ و مر و اقلیمیا و جاوشیر و مصطکی هر یک دو درم پیگرد راسایخ علک الابناط رغن مورد مومیائی هر یک سه درم انچه گداختنی ست در سر کند بمقدار یکه بدان داده بیاشند سوده شود بگذارند و باقی او دویه سوده مجموع بدان بسرشند

دوای منجح که بالینوس و غیر آن جمع کرده بگیرند تو بال مس او قیه زنگار محکوک او قیه مومیائی نیم رطل صمغ ارکس یکنیم او قیه سریم آنرا بسایند زنگار انجنه را بگدازند و بسایند دقیق را بسایند و مومیائی زیاده یا کم بقدر حاجت کنند و بهتر دانسته اند که بدان دقیق رعایس بیامیزند و بالینوس درین کلام طویل کرده و اگر این قروح بر شش ذکر باشد درمان درمای قرطاس محرق و دوای اندرون و کدوی خشک سوخته با پشم چرک آلود سوخته و یا ضماد برگ سرو یا برگ دلب سوخته استعمال کنند **جرجانی** و الطاقی مینویسند که طریق معالجات ریشهای متعفن آن باشد که اول بدن را از خلط غالب پاک کنند و مزاج جمله تر و مزاج عضو سلعی باز آورند و اگر حاجت آید بران عضو مجمه نهند و خون بیرون کنند و دیوچه بر انگلنند و طلاها و ضمادهای موافق بکار برند و غذا موافق باندازه معتدل فرمایند و اهل علاج ریشهای عفن آنست که چرک ازان پاک کنند چنانکه در علاج قروح و سخه مذکور شده و مدام آب دریا دهند آن بشویند بعد ازان علاج روا بینند گوشت بایکردتا انچه از جوهر گوشت ازان موضع کم شده باشد بجای خود باز آید و این دو دویه بود که خشکی و جلای آن معتدل بود چون کندر و آرد جو و آرد کرسنه و بیخ سوسن آسا انجوبنی و زراوند و بیخ نبات جاوشیر و اقلیمیا و توتیا و مانند آن و چون گوشت بر دید روشن موضع

نسخه قدیمی از این کتاب در کتابخانه ملی ملک موجود است

مستوی شود تدبیر اندمال قرحه باید کرد و اگر سطح آن موضع بهموار نگردد و رطوبت ازان همی سائل شود بداند که دوای مجفف تر باید داد و دیگر بعد از حصول قوت باید کرد و بعسل مدر کنند و اگر سخت خشک شود هیچ تری دران ننماند دوا جای و خشک نباید و قیروطی سازند و دران روغن زیاده کنند و بسیار باشد که ادویهٔ قوی المجلا گوشت را بگداز اند و زرداب گرداند و سبب زیاده شدن تری قرحه این باشد و نشان این آن بود که خورش قرحه زیاده شود و لبهای آن غیر مستوی و صلب و سرخ بود و میده شود هر گاه حال این بود قوت جلای دوا کمتر باید کرد و نشان زوال تر آنکه قوت جلا کمتر میباید آنست که مریض بغیر دوا آسوده تر باشد و هو صحیح و شقائق النعمان و پوست صنوبر جوشانیده با قیروطی آمیخته درین حال نافع بود **صفت** دوای اندرون که در قروح متعفنهٔ ذاکیر و غیره بکار آید بگیرند قلقدیس ده مثقال شب یمانی چهار مثقال قلقدیس دوازده مثقال در نسخه سرافیون زماونه مرجع هم داخل است همه را کوفته بپیچند بر شنه **صفت** اقراص فولاد اندرس که هم در قروح عفن را نافع باشد بگیرند پوست انار ده مثقال مرو صبر هر یک هشت مثقال شب یمانی پنج مثقال کندر چهار مثقال قلقدیس شش مثقال زهره گاو شش مثقال همه را ساییده بشراب شیرین سرشته قرص سازند و اگر قرحه گرم باشد با فصل تابستان بود مرهمهای سرد بکار برند و بوقت استعمال او دویه روینده او دویه سرد چون بیهوج و برگ بیخ و او دویه بسیار گرم چون زفت و راتیانج دور دارند مگر آنکه مزاج از اعتدال بسیار بعید باشد **صفت** مرهم روینده مرداسنگ یک اوقیه سوده در روغن زیت یک اوقیه بپزند تا حل شود پس دم الاخوین کندر انزروت بازرزفت هر یک یکدرم ساییده بپیشند تا قوام مرهم گردد **صفت** مرهم دیگر که در تابستان بکار برند مرداسنگ پنج درم بسرکه بسایند چندانکه حل شود پس روغن گل چکانند و بسایند تا خلیط شود مثل مرهم پس سفیداب پنج درم و اندکی کافور دران سرشته بکار برند و گاهی درین مرهم اندکی مبر و کندر و دم الاخوین و عنبر روت می آمیزند **صفت** در ورویا نشنده و قروح طرب را نیز نافع بود بگیرند کندر صبر دم الاخوین عنبر روت نوشادر زراوند طویل هر برابر بسایند و در روغن گاو گوشت قرحه افزودن گیرد اشان نرم سوده بپاشند و اگر چیزی قوتیه باید اشنخار یا زنگار در روغن کندر و مرهم زنگار گوشت فزونی را ببرد و زنگار کاز نوشادر بسازند بس تیز بود آنرا در دارند **سویدی** گویند که ضماد بهوفا یقوی قرحه گل محتوم و کذا عصارهٔ حسک و کذا طراثیث که مجوز بنست و کذا افسنتین بعسل کهنه از چرک کست و زرد سوز نجان و کذا زعفران هر دو را حد نافع قروح عفنه است

علاج قروح عسر الاندمال وقرحهٔ خبیثه

بدانکه بقول شیخ قروح عسر الاندمال مطلقاً غیر قروح متاکله و غیر قروح متعفنه است بلکه این عام تر ازان هر دو بود چنانکه عام غیر خاص میباشد و آن هر دو ساعی باشند و بدانکه سعی نبود و مدتی بر حال خود متوقف بود و ایضاً این غیر ناصور باشد بر آنکه واجب نیست که متخرق بود بالجمله متاکله و متعفنه و ناصور الجمله قروح عسر الاندمال اند بدون عکس و اما قرحهٔ خبیثه و فساد و در بعد از اندمال بدرجهٔ غایت ست و این منسوب بخبر و ن طبیب ست که آن در علاج الحی این مشهور بود و چون اسباب و شوای اندمال قرحه و دیری صحت او بسیار ست لهذا در ینجا هر واحد ازان مع علامات و معالجات جدا جدا مسطور میشود یکی آنکه بسبب کثرت خون بود و علامتش ظهور گرما و سائر آثار غلبهٔ خونست و علاجش تنقیه بفصد و مسهل و تقلیل غذاست **دوم** آنکه بسبب قلت خون در بدن باشد و از نخبت در اعضای غیر رئیسه و در بدن پیران قرحه بدیر مندمل گردد و علامتش سلامت قرحه و حوالی آن از درم سرخی و خشکی و کمی سرخی آن و لاغری بدن و زردی بدن و چهره و علاجش تکثیر غذای جید مولد خون صالح است و گر قرحه آهسته آهسته بدست مالیدن و مدام آب گرم تنها یا سبوس گندم دران جوشانیده تکمید کردن تا آنکه سرخی و انتفاخ در عضو حوالی قرحه پدید آید زیاده ازین تکمید نباید کرد تا ماده دیگر آنجا کشیده نشود و گاهی بستن خرقه بآب گرم مکرر قرحه نافع بود بعده مرا هم مدل چون مرهم اسود و غیره نهند **صفت** مرهم اسود موم و روغن زیتون و عاک الاناط و زفت را بر بایهم گداخته بکار برند **سوم** آنکه بسبب رداءت و فساد خون باشد و علامتش فساد رنگ بدن و سمنه ست پس اگر موجب فساد خون تغیر مزاج جگر بود رنگ بدن سفید مصفر یا زرد بود بحسب برودت و حرارت مزاج جگر و اگر موجب آن تغیر مزاج طحال باشد رنگ بدن مائل بسیاهی بود و دواع نشش بر بدن پدید آید و چرا جانی گوید که فساد خون از دو گونه بود یکی آنکه رطوبت بد باخون آمیخته باشد و در پیش بدان سبب تری افراید و متزیل شود دوم آنکه غلظ تیز سوزانده و گداز انده باآن آمیخته باشد باید که بعد علاج اول فصد ست و اخراج خون فاسد بحسب واجب پس مسهل مستوجی حال بعده اصلاح حال مزاج جگر و طحال بدانچه در باب هر یک مذکور شد و استعمال غذا مثل دل خون نیک مضاف

آن مزاج پس تر جهت علاج قرحه و بقول جرجانی اگر سبب فساد خون بود اول خلط غالب و بعد از بدن پاک کند اما اگر بدی خون از رطوبات بد بود که با خون آمیخته باشد علاج آن پس از تنقیه علاج قرحه ایست چنانچه سابق مذکور شد بالجمله اورده نیز و خشک کننده باید نهاد تا قرحه خشک شود پس روغن گاو و نگاو گوشت گنده دور شود پس تر میر رویانیدن گوشت کنند و گاه باشد که داغ کردن سود دارد و اگر بدی خون از خلطی تیز و سوزاننده و گداز نده بود که بادی آمیخته باشد علاج آن بعد از تنقیه نهادن مجمر بر جوالی قرحه بود و خون بدو بریدن کردن پس نداری آن بادویه خشک کننده که در ابواب سابق مذکور شده **چهارم آنکه** سبب ضعف عضو از انواع سوء مزاج بود که بر همه بدن یا بر آن عضو غالب شود و شیخ میفرماید که این سبب سوء مزاج بر چهار نمط افتاد نبود دیگر از سوء مزاج مفرط بعید از اعتدال که سبب ابطاء حرارت و برودت بود و انچه علاج او مزید انضجی مفرط یا مکافیف شدید باشد و او دال بر کثرت حرارت و طوبت و یا طوبت بود و ثانی تابع برودت و یبوست و یابسه یبوست فقط پس اوجب است که علاج هر موجب او بضد و یا انچه ضد و اجب بسیار باشد که سبب بر حرارت جذاب باده و مرسل اورد انچه بود و در علاج آن احتیاج بادویه مبرده قابضه افتد بالجمله اگر غلبه حرارت باشد علامتش سرخی و سوزش قرحه و شدت درد ست و علاجش فصد مریض از جانب قرحه و از رگ موافق آنست و خوابجب تعمل قوت و بحسب وجع مریض مسن و فصل بیرون آرند و تدبیر بسیر و مسکن مثل آش جو و آبنارد و تمر هندی و مانند آن استعمال کنند و غذا روز فصد بچه مرغ دهند بعده مزورات و بلوا را گرد انجا تب باشد و اگر تب نباشد بچه مرغ با آب غوره و آب انار و سیب ینجوش و شفتالو و آلو و قوت بخورانند و علاج قرحه چنانچه مرسوم شد مثل مرهم مرداسنگ معمول بسکر و زرد چوبه و مرهم سفیداب سازند و بر داده صندل خشک نسوده و حوالی قرحه بچیزیکه بدان اورام حاره را طلا میکنند از ضمادین و کاسنی و کشنیز و خرفه طلا نمایند و یا مرهم سفیدباج شیر و سکنجبین ساده یا شربت انار ده و مرهم بنفشه و غذا مزورات ماش مغز بادام و اسفاناخ یا مزورات تمر هندی یا الوی کوبی مغز بادام و اسفاناخ دهند و اگر بدرد غالب باشد علامتش کبودی رنگ عدم آثار حرارت ست و علاجش مرهم آشامیدن طبوخ اصل السوس گاو زبان با گلقند و شکری ده و مرهم ست و ترک تدبیر با شیای بارد و تغذیه بخوراب و شوربا بتوابل حار و تنقل بمویز و انجیر خشک و انار شراب نوشند و شراب آب سرد نکنند و نکعید قرصه با آب بیگرم مطبوخ بنفشه هر روز چند مرتبه نمایند و مرهم با سلیقون و این مرهم اسود استعمال کنند **صفت آن** بگیرند نیم رطل زیت و مرداسنگ یک اوقیه سوده آمیخته بجوشانند و حرکت دهند تا آنکه سیاه شود پس بران کنند و دم الاخوین و عنبر روت هر دو اصد و دو دم انداخته حل کنند تا هموار گردد و در ظرفی برداشته وقت حاجت استعمال کنند و اگر کثرت رطوبت باشد علامتش کثرت زرداب و بریم و چرک و سستی گوشت قرحه ست و علاجش هر صبح نوشیدن طبوخ بادیان و اصل السوس و بادرنجبویه با گلقند عسلی ده درم ست و غذا مزورات مغز قلم و دیگر اغذیه ناشفه چون تهوی مشوی و مطبخی بعده تنقیه بمطبوخ هلیله بقوی تبرید و منع از شرب آب بسیار و استعمال مراهم قوی التجفیف مثل مرهم معمول مازگلنار و مازو زرد چوبه و سماق سوخته و اسپرغم و شب و اقلیمیا و مانند آن که در علاج قروح صدیده و قروح رسخه مسطور شد و یک نخود مرهم قوی التجفیف در علاج قرح غائره در قول ابن الیاس گذشت از اول صبح تا شام لازم گیرند و بعد شام مرهم راجد اکرده بپزند کنند بندند و صبح باز اعاده مرهم تا شام کنند پس اگر تجفیف جسد را حاصل نشود این مرهم استعمال کنند کندر آرد جو بیخ سوسن آسمانجونی زراوند اقلیمیا فی فضه توتیای کرمانی مساوی باریک سوده بعسل کف گرفته بر سر زخم و جرح پرچرک وصدید استعمال نمایند و اگر ازین هم مقصد حاصل نشود مرهم زنگار مقدار معتدل بکار برند و الکاء را زنکند و نه لبث او را بر ایشان طول دهند تا قرحه از خود بلکه یکروز آن مرهم دیگر روز مرهم دیگر بپزند و بعد نشف قرحه و تنقیه او را زچرک نقل مرهم با سلیقون کنند پس اگر گوشت قرحه متعفن و فاسد گردد باید که دوای حاد استعمال کنند که آن خشک کند و بعد رسیدن خشک ریشه ازان روغن گاو و پنبه بران نهند تا خشک ریشه بیفتد و اگر از نیم تجفیف بعد احتیاج بهم نرسد دواء نهند نگوشت ردی بسوزد و بلحم صحیح سرخ برسد پس علاج بروغن گاو کنند تا خشک ریشه ساقط گردد بعده علاج بادویه رویانندهٔ گوشت کنند و اگر غلبه یبوست باشد علامتش نحافت بدن و خشکی قرحه ست و علاجش تکمید قرحه با بیگرم و روغن بنفشه و انچه بر روغن گاو صبح و شام ست و یا آب مطبوخ خطمی و بنفشه و روغن بادام و روغن بنفشه و هر صبح نوشیدن اشربهٔ مرطبه مثل شربت بنفشه و نیلوفر و شربت خشخاش هر کدام که باشد و ده درم و تناول اغذیهٔ مرطبه مثل مسکه لبشکر و یا ماش مغز بادام و اسفاناخ و روغن بادام یا حریرهای چرب مثل حریرهٔ معمول بروغن بادام و شکر و یا زرده بیضه بنیمبرشت و شوربا های چرب و در مقدار فحد بحسب تحمل او میفزایند و علاج قرحه بر هم قلیل التجفیف کنند مثل دوائی معمول بآرد جو و آرد کرسنه و باقلا

و عدس بچربی مرغ یا بادبه و بخیه و شیخ میسازید که اگر بسبب او جفاف مفرط باشد و بنوزن صوبشده باشد علاج بترطیب معتدل کنند و اندک بیرجیده در بن باب تا نفوذ آب گرم ست تا انکه عضو غرق شود و مرخ و منتفع آرد و بعده موقوف سازند ازین قدر تجاوز نکنند که بدان جذب ماده بسیار گردد و آفت عظیم بعضو رسد و بعد ازین دوا را کمتر تجفیف کنند و گاهی نهادن فرقه و مبلول بآب نیمگرم سود دهد و گاهی احتیاج بخاریدن قرحه و برآمدن خون آن و دلک عضو آن و استعمال مراهم جاذب رفیقه افتد پنجم آنکه بسبب بودن گوشت بدیا سخت بر لب قرحه یا داخل آن باشد پس اگر گوشت سخت قریب دهان قرحه بود بنظر درآید و اگر در غور قرحه باشد باید خنت میل در قرحه و الحاس چیزی سخت اندرون قرحه دریافت گردد و علاجش قطع آن لحم ست اگر ظاهر باشد تا بهن بخراشند یا قطع نمایند و اگر در باطن بود باید دوئیه حاده کالمه مثل فلد فیون و زنگبیر بر دیگ فانی سازند بعد ازان علاج بروغن گاو کنند تا انکه خشکریشه ساقط شود بعده مرهم رویانیده گوشت بنهند و شیخ مینویسد اگر بسبب رداءت حلال لحم محیط قرحه باشد معالجه آن از شرط و اخراج خون که معلوم شده باید کرد پس تدارک بحفظات نماید **ششم** آنکه بسبب بودن استخوان فاسد در قعر قرحه باشد علامتش گاهی صلاح قرحه در ظاهر ست و بعد چندی باز خود کردن آن و سیلان ریم وزرداب بدبو ازان و بعد ازدخال میل در قرحه رسیدن او تا باستخوان و استماع آواز قرحه میل بر استخوان اگر غشای محیط استخوان فاسد شده باشد و علاجش شکافتن آنموضع و کشادن استخوانست و گذاشتن دوئیه حاده برآن و بعده بهرا را گر گوشت گنده نهادن روغن گاو و نیگرم مرهان و بعد ازال آن ظهور استخوان بر آمیدن یا قطع استخوان بعد ازان جهت رویانیدن گوشت پایه ترین مرد صبر و انزروت و مانند آن **هفتم** آنکه بسبب عفونت و رداءت دخنت نفس قرحه بود علاجش سیاهی قرحه ست و استماع آن و سرعت سرایت فساد و عفونت او با عضای مجاوره و علاجش تنقیه بدانست بحسب خلط فاسد مثلا اگر در قرحه سوزش و حرارت بود و حوالی او زرد و طوبت زرد ازان سائل باشد مسهل صفرا دهند و اگر حوالی قرحه سیاه و سخت باشد و حرارت شدید بنود مسهل سودا و اگر مائل بسفیدی بود و ریم سفید سائل باشد مسهل بلغم و اگر باردر و سرخی بود فصد باید کرد و فصد در همه حال سود دارد و در جمله بتعدیل مزاج کوشند بدانچه مناسب خلط ردی باشد و ضماد مناسب نهایند و بعد سقوط گوشت مرتبل مرهم رنگار و مسکه استعمال نمایند پس اگر گاه گوشت سرخ ظاهر گردد مرهم منبت لحم نهند و دیر چه در علاج قروح متعفنه مسطور شد حسب حاجت بکار برند و شیخ الرئیس مینویسد باید که چون قروح عفن شود و کهنه گردد نه بر صواب باشد که ازان خون بقدر لائق آن مجرحه سائل نشود و مجروحی گوید که هرگاه قرحه سیاه شود آن عفن و خبیثت گردد و باید که مبادرت بفصد رگ موافق عضو کنند اگر فوت فصل و نحو مساعدت کند و مریض را مدار القوه کار با آب لیمو باشد بفلوس خیار شنبر بنوشانند و تدبیر بر طفرا زاغذیه و غیر آن کنند و مسکن سهر دارد شلا سیما اگر فصل نرفته باشد و صداع و گلاب کافور در پاچین بار زند نیز دیک دارند و غذا بمزورات معمول بکند و قطف و ماش و عدس بآب انار و آب غوره یا سرکه دهند و کاهو و کاسنی و خرفه خورانند و اگر قوت ضعیف باشد پخچ مرغ دهند و موضع سیاه را بروغن گاو و برگ کاسنی بر گ خطمی و عنب الثعلب یا برگ سایده یا بادکه روغن بنفشه یا روغن گل ضماد کنند تا مرض بایستد و مستر خی و نرم گردد لازم ست روغن گاو و مرهم شنجار یا بادکه انزروت باریک باید کرد تا انکه سیاهی بساقط شود و تا گوشت سرخ برسد بعده معالجه بدوائی مینماید که گفتیم **هشتم** آنکه بسبب قوع قرحه در رگ گوشت نرم بود بچون ابدان صاحبان استعداد علاجش استعمال ادویه اکاله و مسکه بر قرحه ست و بعد ازال گوشت سرخ ظاهر گوشت صحیح بعد ملات علاج کنند **نهم** آنکه بسبب رگ بزرگ بالاتر از عضو متقرحه بود و بیوسته تراشتن او و قرحه را بانصباب خون یا مادهٔ دیگر از عضوی بآن موضع و علاجش فصد و تنقیه سود امبطوع افتیون و تعدیل غذاست و بعد تنقیه فصد رگ مذکور یا قطع آن و سائل کردن خون ازان بعده معالجه بجراحت آن پس علاج قرحه دهم آنکه بسبب عدم موافقت مزاج ادویه و مراهم مستعمله بمزاج قرحه بود پس اگر افراط در گرمی کرده باشند علامتش زیادتی حمرت و التهاب و درم ست باستعمال ادویه و علاجش ترک آن ادویه و استعمال مرهم سرد ست و اگر افراط در سردی شده باشد علامتش سیلان قرحه بکبودی و سیاهی و سختی ست و علاجش استعمال مراهم گرم مثل مرهم اسود ست و اگر از قصور در جلای واجب باشد علامتش کثرت چرک در قرحه و نرمی گوشت آنست و علاجش نهادن ادویه قوی الجلا چون مرهم رنگار ست و اگر از قصور در تجفیف قرحه بود علاجش بودن قرحه رطب مرتبل و کثیر الصدید ست و علاجش استعمال مراهم مدمله قوی القبض ست کالرنگ و مانند و امثال آن ساخته باشند و اگر از استعمال ادویه گدازنده گوشت و جلد بلذع و حدت او باشد علامتش خروج چیزی رقیق و سرخ از قرحه ست بار در دسوزش و درم و سهر و زفیر ترشدن قرحه و علاجش نهادن مراهم نرم ست که دران هیچ حدت و سوزش نباشد **یازدهم** آنکه بسبب ملای بدن باشد علامتش

کثرت رطوبت در قرحه و سیلان او دست و این نوع را قرحه دمعه گویند و علاجش اول تنقیه بدن بطبیخ هلیله ست و تلطیف غذا و بعد از تنقیه تمام معالجه قرحه بادویه قوی التجفیف نمایند و هرچه در علاج قروح سخنه مذکور شد عمل آرند **دوازدهم آنکه بسبب ورم عضوی فوق قرحه بود** و مادهٔ آن بدین قرحه بالاید چنانچه از زیر گرسیر و سیر زاماسی بود و بر ساق قرحه باشد آن قرحه مندمل نشود تا اول آماس جگر یا سپرز را کسب عسر الاندمال قرحه ست زائل نشود پس اول علاج آن ورم باید کرد و پس علاج قرحه **سیزدهم آنکه بسبب بصور شدن** باشد و علاجش بعلاج ناصور کنند چنانچه عنقریب بیاید **ذکر بعض ادویه** که بقروح عسر الاندمال نافع ست شیخ الرئیس مینویسد که ادویه مفیده برای قروح عسر الاندمال در غالب اعمال مثل توتیا مس ست و زنگار سوخته و غیر سوخته و توتیا فان و توتیا سائر حدید و لذاق و سب ازین قبیل طیات بسازند قلقطار و زاج و مانند آن مع اشیای نافع تجلیب سواد بسوی عضو اگر آنجا تجلب باشد مثل شب و مازو و ازادویه که بیان علاج عسر الاندمال کرده میشود و امینند رگیزند اقلیمیا و ذهب و شب هر یک بهشت جزو زنگار پوست انار یکیک جزو صمغ سرو چهار جزو موم و روغن بقدر حاجت **ایضاً** بگیرند موم ده جزو صمغ صنوبر نه جزو اقلیمیا سه جزو قلقطار شش جزو روغن مورد بقدر کفایت **ایضاً** قلقطار و اقلیمیا را در آب دریای شور آبگوره یا آب مطبوخ اشنان و آبک بماند که طبخ تا قوام بر نشان خوب تربیت نمایند بعد ازان صاف کنند بغیر آبگوره آب دریا یا آب اشنان را بر مثل نمک منعقد گردد **ایضاً** مس سوخته در اتیانج و نمک اندرانی هر واحد دو اوقیه موم و روغن آس مقدار کفایت و ادویه نا مصور یاز انفع کنند چون خشک کنند و بسایند و از انجا آرد کرسنه و ابر سا و مانند سوخته و مس خاک کنند رست با اختلاف و استحقاق هر یک از ترکیب **دوای جید** بگیرند برادهٔ مس برادهٔ آهن و آب شب یاسر کرده شسته و طین مرتخ گل حکمت کرده و تتوتیا بسوزند بعده برآورده بسایند و بطریق دزو استعمال کنند یا ازان و زر مرداسنگ مرهم ذهبی جید بگیرند مرداسنگ ذهبی کهن موم و مازو یون هر یک سی و شش مثقال زنگار بیجده مثقال براده طلا سوده بحکمت از اربجده و مرداسنگ چهل مثقال روغن کنه سه رطل او الا ران مرداسنگ و طلا و زنگار اندازند بعده سائر ادویه **ایضاً** بگیرند خرزن تتوتیا و خاکستر دوغ و از زیر سوخته شسته ازان هم هر یک بر روغن مورد بسازند باید که ربع عنبر یا ربع مرداسنگ قوام نمایند تا بطریق گیرند مرداسنگ مثلا بقدر یکیک اوقیه و سرکه بسیار تا سه چندان روغن و زیت یا بر روغنیکه باشد دو اوقیه و برآتش ملایم نهاده آهسته حرکت دهند تا آنکه مرداسنگ حل شود و نیلوفر گردد و سوخته نشود **ایضاً** برای خیر ونیه قشور مسن زنگار آبک مغسول بلا استقصا در سازند و شب یمانی سوده زرد کنند و با زفت چهار جزو نطرون و جزو سوده بپاشند و با اول قرحه را بالجمله طبخ کنند بعده بران لبنی و با پاشند بگیرند قشور مسن سبع جزو شب یمانی و قیر و طی هر یک جزو زرد آفتاب یکاله و ستعمل کنند و یا سفیداب هشت اوقیه قشور زنگار نه اوقیه قشور نمک اندرانی کنند زنگار پوست انار هر واحد دو اوقیه آبک یکیک قیه موم کرطل روغن زیتون یکنیم رطل الا گاه ادویه خشک را بسایند بیخته بر روغن موم آمیزند وقت حاجت استعمال کنند و گاه خواهند که روغن را فزایند وقت استعمال و افزایند کنند مقدار کفایت **ایضاً** مرداسنگ یکرطل نیت دو رطل نرداونه دارو بی سوراخ یکیک اوقیه اشق لاجورد قاق کنند هر یک دو اوقیه ازین بطوخ بر آتش بسازند و ازین قصد بطب حرکت دهند و استعمال کنند **بولس** گفته که سزاوار است که در علاج خیر ونیه تفقد حال جمیع بدن کنند و نظر کنند که آیا از بدن بسوی قرحه رطوبات رویه بسبب سوء مزاج بدن سیلان یکند یا نه پس اگر باشد باید که تنقیه بدن انگیموس ردی بادویه مفرح آن کنند و اگر قریب جراحت خراج مسمی فوسوس باشد و ازان رطوبت بسوی جراحت سیلان نماید باید که اولا معالجه آن خراج کنند و تنقیه بفصد رگ و اخراج خون بسیار نمایند بعد ازان ادویه نافع جرح استعمال کنند و او بهانست که در قول شیخ گذشت **صفت** دوای منقول از حجاجی که در جراحات مسمی خیر ونیه و آنکه بر ساقین و دستها باشد و در خازیر و اسخد بر بیخ گوش باشد نافع بود بگیرند پیه بقسه رطل عاک البطم بیخ او قیه قاق کنند بهفت او قیه طین مسمی سرو پس اگر آنرا ذران استعمال یکنند بیخ او قیه پیه را گداخته با دویه خشک مخلوط کرده استعمال کنند و دیگر از حجاجی انست بگیرند موم و دقاق کنند و قشور مس مردار سنگ هر واحد چهار او قیه زیت اندک یکرطل ادویه خشک را در سر که بسایند تا مثل عسل گردد بعد ازان موم و زیت گداخته آمیزند و بر زقه طوخ کرده استعمال نمایند دیگر برای جراحات رویه که زنان و کسانی را که جلد ایشان نرم رطب باشد عارض شود بگیرند موم بهشت درم شیخ نوره عاک البطم از زیر خته شسته هر واحد چهار درم بر روغن گل یا بر روغن آس آمیخته بر پارچه طلا کرده استعمال نمایند

علاج قروح ساعیه یعنی ریشهائیکه وسیع شوند

بقول شیخ قروح متاکله وقروح متعفنه هردو قروح ساعیه اند وعلاج هردو مذکور شد وطبری گوید که اطبا دارام قروح ساعیه غلطی میکنند ازین طریق که جالینوس نیز ذکر
او رام حمره ونمله را ذکر کرده وبیان نموده که نمله چون از صفرا وخون بود در بدن ساعی گردد وآریباسوس گفته که قروح ساعیه نمله خبیث المجره ست وجالینوس در قروح عمیقه
کلامی کرده که از استنباط کرده میشود که نمله را انتشار در بدن واتساع او شبیه بانتشار قروح ساعیه ست غیر آنکه میان هردو فرق ست باین طریق که قروح ساعیه قروح
املس بزرگ ست که دائم ترشح کند وساعی گردد ونمله بثور کوچک شبیه بشکل جاورس ست وفرق دیگر اینست که نمله بادرد شدید بود وقروح ساعیه قروح منبسط املس بود
که ترشح وعرق وسعی کند وبسبب فاعل این رطوبتی ست که عفن نشود وحدت پذیرد ونوست گیرد وهمگاه بعضی از جلد برسد بشیتر از انچه واجب بود ترطیب آن کند
پس آنرا متعفن سازد باین طریق وام نمله چنین نیست بهر آنکه او سعی باحراق کند نه بتعفین وبسبب فاعل آن صفرای مخالط خون بود وبمباست که ریم این قرحه بوضع
صحیح اندین رسد پس بثور آرد وقرحه مثل قرحه اولی پیدا کند پس این قرحه در عضوی ظاهر نشود تا آنکه همه عضو را فراگیرد ودر اندک مدت منتشر گردد وتمله چنین نیست
وسمّ قندی گوید که قروح ساعیه قروح الماست که مجتمع نبود وخشکر تیشه بزرگ نیارد واز ان طوبت صدیدیه حاده دائم ترشح کند واین طوبت بسوزاند متعفن
گرداند چون بجلد صحیح رسد وبا آن تماس لازم آید بسبب عفونت واین قروح عسر الاندمال ست وگیلانی مینویسد که از علامات مختصه قروح ساعیه اینست که دائم مترشح
باشد ودرهم برهم بران زمانی معتد به نماند ولهذا احتیاج بتجدید مرهم بران هر روز چند مرتبه افتد والبته اگر شرایط عصب وفحشا چنین باشد بالجمله در قرحه ساعیه فصد باسلیق
از جانب قرحه گیرند ولعاب بهدانه واسپغول شیرهٔ مغز تخم کدوی شیرین شیرهٔ تخم خیارین در عرق شاهتره برآورده شربت نیلوفر خاکشی داخل کرده بهندبا وعناب
هفت عدد تخم کاسنی هفت ماشه شکر سفید دو تولا بهندوانه دیگر اشیرهٔ ترش فابض بوشانند وغذا مرغ بریان یا دام یا دوات حامضه بخورانند وبعد ظهور نضج در
قاروره بمطبوخ هلیله وترید یا عجب بفشته تنقیه بدن کنند وگیر وسوت صندل کافور با آب کشنیز سبز ضماد کنند باز گل ارمنی محض یکی صندل سفید صندل سرخ
کافور مساوی با آب عنب الثعلب تازه ضماد کنند ودر آخر مرهم سفید اب برقرحه نهند ویا بوضع دردی شراب بمرارت کثیر طلا کنند بعد ازان بخاک مس که وقت گداختن
بران ظاهر میشود ومرداسنگ وکاغذ سوخته واقاقیای فصده یا میران مساوی کوفته بیخته بسرکه سرشته طلا نماید ویا رحیل کهنه سوخته برگ برگ سوخته هردو کاغذ
را بر درد رغن تلخ آمیخته بچکانیدن وطلا کردن برای قروح ساعیه از تجربات اطبای هند ست وبقول سویدی ضماد کنند دو روز سعد وکذا اهیل وکذا ضماد کشنیز
بعسل وکذا پوست طلع وکذا حی العالم کبیر وکذا برگ شجر مصطکی وشاخ نرم آن خوب پخته وکذا خسته خرمای سوخته در شراب سرد کرده وکذا سکر العنبر وکذا الاجوار بسکر
هر دو اعد قروح خبیثه را ازسعی باز دارد وطبری گوید که علاج این قرحه فصد هفت اندام ست وتنقیه بدن بطبوخ افتیمون وپرهیز مرفیوس واقتصار بشوربا زیرباج مزوزه
ولزوم حمام در هر سه روز یکبار تبه وصبر دران تا انکه همه بدن او عرق کند وطلای این قرحه آنست که شمش مع مغز او بسایند وبا ریک سایبده بر آن مرداسنگ چهارم
حصه آن خاک سیماب واندکی بسیار رشل را بحه مایران چینی بسرکه حل کرده طلا کنند واین قرحه طلا را کم قبول کند بهر آنکه مدام ترشح کند ولازم ست که اول بسرکه مدهمات
بشویند پس بتوتیای کرمانی طلا کنند بعده بدوای مذکور وانچه بدان طلای این قرحه کنند در دی شدید ست بدان چند روز متواتر طلا کنند بعده بگیرند توتیا یکجو ومرداسنگ
یکجو کاغذ مصری سوخته دو جزو اقاقیای فضه یکجو وخاک بوته گر دران مس گداز ند یکجو وانچه بر مس بعد گداختن شبیه بخاکستر بایستد وآنرا شیشه گران باستعمال میکنند
یکجو زد همه را باریک سایبده بر قرحه طلا کنند واهل بصره درین قرحه ملح کشیف کهنه استعمال میکنند وبهترین چیزیکه علاج او انسان ازان کند نشستن در چشمه گبریتی وشبی
ونطرون ست اگر مانعی ازان نباشد وگاهی معالجهٔ این قرحه بعد تنقیه وفصد وبعد یقین این امر که در بدن او فضول نیست بچسپانیدن زلو بران کنند وزلو را در تن باید گذاشت
دیدم ایضاً در مقامی دیگر گوید که قرحهٔ معروف بساعیه آنست که شبرهٔ در موضع سر ظاهر شود وبهر موضع که صدید او بر سد شبره وقرحه کند پس اگر ازیم او بر چهره وپیشانی
افتد قرحه کند وسبب او آنست که از خلط فاسد لذاع اکال پیدا شود پس هرگاه بموضع سر رسد آزار بسوزاند چنانچه سر کراین عمل کند چون بزنین افتد واین مرض شبیه
بنماست بر آنکه خلط لذاع اکال از صفرا وخون حادمیباشد واکثر این کسی را پیدا شود که گشت شیرینی وجوز وبقول حریفه وماهی شور کهنه نماید وعلاجش تنقیه بسبب
امکان از فصد دو سه سال ست وطلای موضع باین دوا واو باین دوا در یکدیگر نفع یابد ودو دفعه زائل شود بگیرند خسته شمش وبا مغز او بسوزند وزرد چوب ومرداسنگ
وگل حنا وحنای سوخته وپیچ کبر وهمه را سایبده بر رغن جاندک میفته سائله بیامیزند وبشره را بخارند تا ازان خون سائل شود پس بدان طلا کنند وچند روز بدارند

دو دیدم این قرص را که چون بران طلا کردم و گذاشتم دو ابران خشک شد و خشکی ریشه گشت و بعد قلع آن طلا بر شد گویا آزار آتش سوخته است بعده بران مومیائی و روغن قرص نرمس و روغن بنفشه است یکی انکه ذکر او کردیم دوم دیگر انکه از برای آن خشکی ریشه منقلع شود پس دریچه‌ای آن قرحه الملس طلا بر شود و آب زردا زان ترشح کند و این نوع بسیار دردی بطی الزوال ستد یکه دوا را قبول نکند و بهر قدر که طلا نمایند از نفس خود بر شح و دور کند و علاج او شرط است ناخن و نمادن مجمعه بران بسر کرده نوشادر است و اگر فائده نشود بران زلو انداز ند بعد تقدیم تنقیه و لزوم پرهیز و اقتصار در غذا بر اشیای نا شفه مثل تیهو و کبک و فلیه محرقه پس اگر کفایت نکند بدیگ بر و یگ یا با آتش دافع نهند

علاج قروح خبیثه

قانون علاج این بقول شیخ در علاج قروح متاکله مسطور شد و در اینجا بعض ادویه نافع آن مع ادویه مفیده که گفته آن بقول اهل هند نوعی از قروح خبیثه است که بتدریج افتد و بدشواری علاج پذیرد و مرقوم میشود چنانچه ضماد حاوی العالم کبیر و زراوند آب آن در قرحه‌های قروح خبیثه مجرب سویدست و کذا زرور حجر الدرر برای ادمال قروح خبیثه عسل الاندمال مجرب است و ضماد بارتنگ کذا عصاره لحیة التیس و کذا عصاره عصی الراعی و کذا زفت طرب و دقاق کندر و کذا العسلی مقوم اسفیدج ترکرده و کذا زرده بیضه و کذا گل ارمنی بعسل و کذا شیلم با آب ترب و کذا انجیر خام بسرکه و عسل پخته و کذا و سمه و کذا پوست ترب بعسل و کذا موم و اشق و زفت و کذا ترمس تلخ و کذا زهره بز نگاو بعسل و کذا استخوان بوسیده موجود در دیوار باریک سوده بگلاب سرشته و کذا آب چقندر و کذا سماق و آب بارتنگ و کذا آب توت سیاه و ظرف مسی را قلعی با آفتاب داشته ناغلیظ گردد و کذا توتیای کرمانی و کذا انزروت بعسل و کذا برگ اجاص و کذا صمغ آن و کذا مغز زیتون سیاه سوده با بیکدران خولان هندی حل کرده با شند سرشته و کذا بیخ سوسن سفید و کذا اقلیمیای ذهبی و کذا آب برگ انجیر و کذا زهره کلنگ و دور و بستان فروز و کذا از سیاوشان و کذا زنگار و کذا آرد نخود سرخ و کذا خبث الفضه و کذا ابهل و کذا پوست بیخ کبر یا برگ او و کذا سوریجان و کذا سرطان بحری سوخته و کذا مرکی و کذا اصل السوس و کذا پوست درخت عناب و سفیدا ب مساوی و کذا اشخار و کذا قیشور سوخته و کذا شادنج و کذا اسفنج سوخته و کذا زعفران و مرد و قاق کهنه و کذا زهرة النحاس و کذا گل سرخ و کذا خاکستر صدف فرفیر و کذا برگ نیلو و اصفر خشک کرده و کذا سرطین سوخته هر واحد نافع قروح خبیثه است دیگر حکیم علی در مجربات خود مینویسد که قروح خبیثه را زبان سگ لیسیدن بغایت نافع ست چند روز و بعد ازان زبان سگ مرهم ساخته بمالند که مجرب است و موی بال خر موی سرزان بسوزانند و زیر قروح خبیثه بپاشند و بعد ازان منقیات چرک از مراهم و غیره مالیدن نافع ست و یونه چینی را در تنقیه ادویه مسلح و اندمال دخلی عظیم است دیگر برای قروح خبیثه عدس سوخته بیست پیش آهیخته طلا سازند دیگر اگر کونته و چاجن را سود و بدر باریک ساخته در لیمون پرکنند و شب بدارند و صباح بمالند بعد ازا نکه در شتی کونته را بپاچک و شتی خراشیده باشند و چوه گندم گرگاهم مالیدن نیز نافع ست و کذا مالیدن دوسه عدد آمله مربی کونته سه دیار کرت برای کونته محرب نوشته دیگر برای کونته پشک بز سوخته خاکستر آن بروغن سرشف طلا کرده باشند حب کونته مردانگ پوست هیله زرد کبک آب نارسیده کات سفید هر یک یکتولا نیله توتیه نیم تولا به آب جها سازند وقت حاجت بروغن زرد سا سیده طلا نمایند و دوائیکه برای کونته مجرب است بهلانوه در روغن کنجد بسوزند و بچوب بمالند و قدری نیله توتیه بریان کرده و خاکستر استخوان سر مرده بار یک ساخته زان آمیخته طلا نمایند ایضاً که سازد قروح خبیثه را چون کونته و جزان سود دارد روغن کنجد یک آثار لوده سفید پشکری هر یک دو دام نیله توتیه نیم دام برگ نیم یا و سیر جمله را دو به را کونته قرص ساخته در روغن بسوزند و صاف کرده بدارند و وقت حاجت پنبه کونته بدان آلوده برنهند ایضاً که برای کونته مجرب ست سپیاری چمالیده چهار عدد استخوان سر آدمی یک قطعه سه چهار انگشت بر سه را در سرگین خر جدا جدا بسوزند و باریک ساخته دو نیم پاو روغن گاو خالص بیامیزند و نیله توتیه یکماشه کتیرا سفید یم دام سود و داخل کنند و بر کونته بمالند اگر از هیچ دوا به نشود ازین برود ایضاً برای کونته کهنه سوخته بفت نیم درم پشکری سه نیم درم بار و غن گاو درهم سازند ایضاً که کونته صعب را نافع ست سپیاری سوخته زرد چوب سوخته تا بیخی سوخته هر یک یکدرم زال خاکسته پاپڑ یا سگاه بریان ایلوه پشکری بریان هر یک نیم دانگ سوخته سه دام فلفل گرد سوخته ربع دام یعنی سه نیم ماشه جمله باریک ساخته در روغن سرشف آمیزند پس بیارند برگ ڈاک و گرم کرده از طرف پشت برا کونته بندند صبح و بعد هشت پاس بکشایند و باز برگ ڈاک بندند و بعد سه روز روغن مذکور استعمال نمایند مجرب ست دُرور تالیف والد علوی خان که مخفف جمیع قروح

خبیث غدهٔ بیت و مجرب سفید اب ازریز مغسول شنگرف شسته اسرنج شسته روسنج شسته دم الاخوین مرداسنگ توتیای گرانی گلنار هر یو ست گدوی سوخته گل قیولیا گل شاموس حضض هندی توتیای هندی بریان قنبیل گل مغره همه ابرابر کوفته بیخته اول مرتبه موضع را بشتر بیکه برگ حنا و بعده دوا نرا جوشانیده باشند شسته پس زرد ریا شند روغن اعجاز که فروح خبیثه و ناصور کنه و سعفه و قوبا را عجیب الاثر ست روغن سرشف یکنیم یا برگ نو نیم نیم کوبنج بلادر هریک دو تولهٔ اول برگ نیب را در روغن سوخته دور نمایند پس تخم کوبنج پس بلادر را بدستور سوخته دور کنند بعده نمک سانبهر یکتوله سوده توتیای سبز دو تولهٔ سوده انداخته کرنجال زده سته چوب نیم خوب حل کرده نگاه دارند در قرحه بچکانند ضماد برای اکونته مجرب سپیدهٔ ازریز کته سندور مرداسنگ یکیکی نو توله سفید مساوی بار یک بساینده بعده باسرکه یا آب لیمو تا مک گلڑی کهرل کنند تا کیات شود بعده قدری روغن زیت و عسل بسرشند و طلا کرده باشند دا گر دین دوا خاکستر سرمرده نیز آمیزند بتر عمل کند دا گر قدری باچی سوخته و سهاگه و سنگ جراحت بیامیزند مناسب ست ایضاً برای اکونته مجرب ست صابون و چونه بهم بساینده و طلا نمایند ضماد اکونته پشکری بریان نیلهٔ توتیه مرداسنگ هریک پنج ماشه کیلهٔ باچی تخم پنوار سیماب گیرو هریک دو نیم ماشه مرچ سیاه سوخته کچلهٔ سوخته هریک پنج عدد بار یک سائیده بروغن زرد نیم پاو کهرل کرده بعمل آرند قرص مطلی قرحه صلب سودای راکه در سن یکهزار و نود و در ملک هندوستان بسیار پیدا شده بود و بقرحهٔ عالم گیری شهرت یافته سودا در نیلهٔ توتیه بریان و مغز نیل و لته هر سه برابر کوفته بیخته قرصها بسازند مثلث و آب سوده طلا نمایند زود نفع دهد و ایضاً برای قرحه اورنگ زیبی که دران سودا خامیباشد طلای برگ فلفل سرخ آب سائیده و گلنار گشنیز خشک دشتی با قدری نمک سائیده و گلنار گرد راسن با ندک نمک سائیده و گلنار گرد اندها موای سائیده و گلنار و سمهٔ سبز سائیده نافع ست مرهم برای قروح خبیثه ازغنی منی از روت و روسنج و مازو و زنگار وزراوند با قدری عسل بیامیزند تا دران متانت آید و بعد پاک کردن قرحه بران لزوم نمایند و هر سه روز یکبار بکشانند مرهم اسود منسخه حکیم علوخان نافع قروح مزمنه خبیثه و ریه رطبه مرداسنگ مغسول شنگرف مغسول سفیده ازریز مغسول توتیای هندی هر واحد یکتولهٔ روغن کنجد هشتاد مثقال اول دو به روغن حل کرده بجوشانند تا سیاه شود و غلیظ گردد از آتش فرود آورده نگهدارند وقت حاجت گرم کرده بر پارچه مالیده بر زخم نهند دوم نسخهٔ دیگر اسرنج عوض شنگرف ست مرهم سیاه بیجت اکونته مرچ سیاه پیل هلدی روست یکمیله هر واحد یکدام سپیدهٔ گندم دو دام پیاز دو دام مسکه روغن سرشف هر یکدو دام اول دو به بار یک ساخته مسکا سوخته در روغن مزیج کرده طلا نمایند ایضاً برای اکونته کوڑی سوخته کته پاپڑیا سوخته نیله توتیه سوخته زرد چوبه سگاکول سوخته اجزا برابر در آب لیمو می کافی حل کرده طلا نمایند مرهم مجرب برای فروح خبیثه که در پا باشد فائز اکونته نیز نامند آزموده شده پشکری نیلهٔ توتیه مرداسنگ سهاگه هر واحد پنج ماشه کیلها خا باچی تخم پنوار سیماب گیرو هر واحد نه ماشه مرچ سیاه سه ماشه کچلهٔ بریان پنج عدد اول دو به کوفته بیخته با روغن زرد نیم پاو دو ناس کهرل نمایند و خوب حل سازند و استعمال نمایند مرهم برای اندمال فروح خبیثه مثل قروح آتشکی و جذامی مرداسنگ شش ماشه کیلکته سفیده هر یک سه ماشه کچلهٔ سوخته سه عدد بار یک سائیده موم صاف روغن زرد هر واحد یکتوله بر آتش گداخته اول دو به سائیده بیامیزند مرهم برای قرحهٔ اورنگ زیبی اشخاص سیاه و زرد چوبه هریک سه ماشه توتیای سبز یکنیم ماشه هر سه را بار یک سائیده صابون نه ماشه در کهرل انداخته چندان بساینند که مثل مرهم شود بر پارچه مالیده بر قرحه گذارند

وچند روز سچنان بگذارند زخم را خشک کرده از خود جدا خواهد شد مجرب ست

ناصور

قرحه کنه باشد که اندمال نپذیرد و همیشه ازان رطوبت بیرون آید بقول شیخ وجه جانی قرحه غائر را گوشت گرد آن سخت شود و لبهای قرحه سطبر گردد و ناصور نامند آن مثل انبوبه نافذ در غور باشد و بعضی گفته اند که قرحه تنگ عمیق ناسور و ناصور آنست که محسوس نشود و بقدار دو انگشت از پوست دارد باشد و آنرا ناصور بعضی راست و بعضی کج بود و هر ناصور که نهایت او بعصب سدد رد شدید کند و خصوصاً چون قعر او بمیل مس کنند و گاهی فعل آنه فضه شوار گردد و رطوبت او رقیق لطیف باشد چنانچه در ناصور که بسخوان رسد میباشد لیکن بطوبت این مائل تر بسفیدی بود و چون ناصور بر باط منتهی گردد و آنچه سیلان کند قیح رقیق مصفا لیکن در هر تنحیانی در ساعتی زیاده شود و ناصور یکه نهایت او بسخوان رسد رطوبت او رقیق تر و مائل تر بزردی بود و چون سیل اندر کند صلابت در یابند و ناصور که بود بسد خون بسیار

وغلیظ سائل شود و آنچه بشریان رسد چون قیح استقر یابد و آنچه در گوشت بود از ان رطوبت لزج غلیظ سرخ کدر سائل باشد و بسیار باشد که یک ناصور را چند متعدد باشد و مرشناخت او دشوار بود و آیا یک ناصوست که چند جا سر کرده یا هر واحد ناصور علیحده هست و فرق فیما بین آنست که اگر رطوبت خارج از دهنهای متعدد در رنگ متفق باشد باید دانست که ناصور واحدست و اگر در رنگ مختلف باشد مثلا از دهنی زرد و از دیگر سفید برآید تواند آنست که هر واحد ناصور جداست و گاه ناصور مختلف بود سفید و کبود و مرمخ و مانند آن و بعضه گویند که ناصور منجمله قروح عسر الاندمال است و آن از قرح متقادمه هست که از روز انقضی چهل روز بران بگذرد و آنرا غور عمیق و دهن او تنگ باشد و قعر او وسیع و دران گوشت سخت سفید رجوانب او بود و با آن درد بسیار نبود و گاه باشد که از سیلان بایستد و خشک شود و گاه بود که دهن بر فراهم آید و بسته گردد و باز سر کند و سیلان نماید بالجمله این مرض مست در عضوی که افتد آنرا فاسد سازد علاج پنبه که کهنه بشراب تمام و بشیاف غرب آلوده دران نهند و یا گلاب یک خاکستر حریف انگور دران آمیخته باشند بشویند و یا آب دریای شور یا آبی که بون که دران انار ترش نرسیده و نوشادر آمیخته باشد بشویند و علاج غرب کنند و یا بعد شستشو پنبه که بشراب تر کرده و بیذر و را صفر کنانا نارزدت و صبر و مر کلی و دم الاخوین و کندر و افیون و زعفران ساخته باشند آلوده در قرحه نهند تا انکه بشود و چ سوسن در آب سایسیده در ناصور گذاشتن آنرا مندمل کند و اگر سفید نشود بشگافند و گوشت فاسد را دور کنند و با هم بیاد و ترکیب کنند و با مراهم بدارند **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** که ناصور را نافع ست عسل فنگار مخلوط و کندر یا سعبسل و کذا شب و نمک مساوی و کذا زرنیخ زرد و روغن گل و کذا جرکن نقره و زر و برگ علیق و بیار ظفل خشک سایسیده تا سی مرتبه استعمال کردن و نهادن چوب خرمن سیاه تا سه روز در ناصور و کذا آب بارنگ تازه تنها یا بنمک نزاقه و زر و زرخشک آن و کذا نهادن چوب ضیان یکپاره روز در ناصور و پر کردن ناصور بصبر در شراب کهنه پنجه زر قمه آن آب بارنگ و کذا پر کردن سگین کنجشک بزیت سرشته و کذا پرسیاوشان مثل خبار سوده با آب آن یا خاکستر آن و کذا السرب سوخته و کذا قلقند و کذا قلقطا و کذا زاج سبز و قرمانا مساوی و کذا آب غوره در ظروف مسی بی قلعی در گریانا فتاده تا مانند گردد و کذا زهره خرس و کذا پیه آن و کذا چرم کهنه پا پوش سوخته و کذا بول انسان بستور آب غوره منعقد ساخته و کذا ابوال ابل کذا زعرب نی آورند و کذا خار پشت تمام سوخته و کذا خیازی خشک خایسیده و کذا خون عجل خشک کرده و کذا مقل ازرق و زهره گاو یفتیل آلوده و فتیله از صمغ زیتون یا صابا دو فتیله از سندروس و بخور آن و فتیله از نگار مخلوط با شق محلی و سرکه و کذا زاج و کذا قطونا و

و ناصور افشانند و دیگر گوید نیکی سرخ سایيده فتيله بدان آلوده در ناصور نهند و دیگر گويد ناصور کنهد را دور کنند و تخم را بالتيا دام آرد از بياض والد مرحوم برگ بالماس سايده قدری سهاگه خام دران آميخته بر وقت ضماد سازند و دیگر بيخ پيوٹن در آب سايده بر ناصور گذارند يا فتيله بدان آلوده در ناصور نهند خدورد و دیگر گنبل کهنه سوخته تو تيای سبز سايده در رو ساز ند و يا هزار پايه را سوخته خاکستر آن بر ناصور نهند و دیگر تخم تره هندی در آب تر کرده مقشر ساخته بآب بسايند و بر فتيله آغشته در ناصور رسانند و بعضی خرمهرهٔ زرد سوخته سايده نيز می آميزند و دیگر نافع ناصور و بهکندر در شير گوار سايده تر کرده بر زخم چسپانند مدتی برين عمل نمايند و يا سمندر سوخته در ناصور پر کنند و طلای کوپل پيدا نجير آب بسوده نيز نافع و دیگر کوپل کريل بکماشه مرداسنگ يک سرخ شير درخت بڑ يک قطره برسنگ سوده طلا نمايند باريک قطرهٔ شير بڑ بالای رو ا نداز ند و دیگر سنگ ٹی خرد کوفته بيخته آب تر کرده بر پارچه اليه بر ناصور بندند و يا در آب برگ چرچيه فتيله کرده بر ناصور نهند و اندک آب مذکور بر ناصور بچکانند و دیگر برای ناسور گلگل بهيليه بربول مادهٔ گاو حل کرده فتيله ساخته در ناصور نهند و اگر قضيب ميس بآب سوده در فتيله يا صوف آلوده در زخم ناسور گذارند مجربست و دیگر مجرب خرمهرهٔ زرد سوخته يکعدد در تهالی پهول انداخته چند قطره روغن بيد انجير بران انداز ند و انجير سه دسته چوبنيب که فلوس برش چسپانيده باشند چندان بسايند که رنگ و خاکستری گردد پس در فتيله يا صوف آلوده بوغن سازند و چندی باستعمال آرند و دیگر برای اندمال ناسور برگ نيل سايده بزخم گذارند مجربست و خصوصاً برای غرب روغن ناصور که برای ناصور نفع تمام دارد و از برای خنازير مرمن خيلی مفيد خاکستر سم مادهٔ گاو و خاکستر چرم کرزکفش کهنه باشد هر دو مساوی دیکعدد چپکلے هر سه را در روغن سرشف بسوزند پس بسايند و قطرهٔ چند در ناصور بچکانند مجربست و اگر لقهٔ حيض سايه خشک کرده بسوزند و خاکستر او اضافه نمايند قوی تر و سريع العمل گردد دو نوع دیگر جهت ناصور جريکعدد در دو تولهٔ روغن کنجد بسوزند بيخه صاف کرده يکتولهٔ شنگرف صلايه کرده حل نمايند و قدری در زخم چکانند بعد از پنجاه روز به شود و روغن کرد را لتيام ناسور عديل ندارد عدس مقشر کافور هر دو مساوی گرفته صلايه نمايند که سرمه سا گردد بعده روغن گاو شد هالص هر دو مساوی مخلوط کرده اندک اندک انداخته صلايه نمايند و جهابرابر کنار رشتی بسته در سايه خشک سازند و در شيشهٔ آتشی بطريق بالو جنبر روغن برآرند وقت حاجت در ناسور بچکانند بعونه تعالی ناسور کهنه و جديد و نواصير را به سازد نهايت مجربست صدها مريض باستعمال اين صحت يافته اند ايضاً نافع زخم ناسور بيخ بسکپر و برگ حنا برگ فراش برگ نيب برگ نربه برگ بيت برگ کنار برگ انڈ رال هر يک دو دام روغن کنجد آثار بايد که بسکپر و را ريزه ريزه کرده در روغن انداز ند چون سياه شود از آتش بر گيرند و بسوزند و پارچه پنبه نموده رال انداخته حل کرده بکار برند مرهم مطبوب حکيم شريف خان مرداسنگ نيله توتيا هر واحد يک تولهٔ کوفته بيخته در روغن بزوا گر باشد پنبه پنج چهار وزن احجار انداخته آلتش نرم مجوشانند آثار روغن سرخ شود وقت حاجت بر زخم ماليده آتش نزد زخم دو سه گهڑی دارند تا گرمی آتش بآن رسد وه وقت خواب نيز گرمی آتش برسانند مرهم کافوری برای زخمی تجربه شده که چند جا ناصور داشت واز زانو تا انگشت پای تمام سوراخ بود دو طرف وجع داشت واز مدت چهار سال بود موم سفيد چهار جزو در روغن سرشف چهار جزو بر آتش گداخته کافور يکجزو سفيد اب قلعی چهار جزو باريک سوده داخل کرده خوب حل نمايند و بعد دور شدن گرمی مرهم سفيده تخم مرغ چهار جزو انداخته خوب بر هم زنند و استعمال کنند مرهم جهت ناصور و قروح مزمنه مجرب و دریای شاهجهان بادشاه قرحه خبيثه از پنج سال بود از ين مرهم در چند روز رفع مصطکے سه مثقال کندر لکف دريا هر يک دو مثقال سفيد اب يک مثقال صمغ عربی يکنيم مثقال همه را باريک ساخته بروغن گل و موم و سفيد هر يضه مرهم ساخته استعمال نمايند مرهم اعلی برای ناصور کهنه و زخم آتشک و سرطان و بدو رسولی و دیگر زخمها و ملهای مهلک نفع کثير دارد و سياب توتيای سبز شنگرف رال مرداسنگ پياز برگ نيم سبز صدر دن سوخته موم سفيد هر يک چهار ماشه روغن مادهٔ گاو يا پنج تولهٔ اول روغن را خوب گرم کرده موم و رال را بعد بريزند بعد ديگر ادويه انداخته خوب حل کنند مرهم لسان الکلب جهت ناصور مجرب حکيم ذکا الدين خان زبان سگ در ظرف سفال سوخته يکعدد کتهٔ فوفل سوخته هر واحد دو درم خرمهرهٔ زرد سوخته چهار درم سايده بروغن گاو کهنه و موم سفيد مرهم سازند و اگر درين ادويهٔ خيص سوخته اضافه کنند قوی تر ميشود و گاهی باضافهٔ نمودن چرم فيل سوخته ام نموده و بسيار نافع ديده مرهم ناصور که مکرر بتجربه رسيده حکيم مسطور رسيده کات سفيد يکدرم تو تيای سبز چهار درم کافور نيم درم موم سفيد هشت درم روغن کنجد پانزده مثقال بيضهٔ مرغ يکعدد اول برگ انجير چهار عدد در روغن سوخته و در سازند پس موم در ان بگدازند پس ادويهٔ ديگر سايده بياميزند

وزردی بیضه حل کرده مرهم سازند ایضاً مجرب برای ناصور وزخم دل بسند وزگنده بیرزه برگ نیلیب هر دو را صد برگ ادام موم سفید دو دام روغن کنجد ده دام اول شلجم و پیاز هر دو را صد پاره دام در روغن بسوزند پس برگ نیلیب سوده بسوزند و صاف کرده باقی را دو بیه را در روغن اندازند برگها سیاه شود و فرود آورده نگه دارند اقوال حذاق مسیحی گوید که علاج ناصور مثل قرحه منکفه باید کرد پس اول علاج بدوائی کنند که صلابت را بقوت قلع نماید و تنقیه و تحلل جرگ کند مثل آب خاکستر بعده بدوای منبت لحم بعد ازان بدوای ملحق جلد لحم و مدمل و این شیائیست که نه صلب باشند و نه رطب تا جلد را صلب نکنند پس گوشت ملتحم نشود و این دوا مرکب از پیه خنزیر کهنه و مرداسنگ و قلقطار و زیت کهنه چون ببزند جلد را صلب نکنند و نه رطوبت افزاید و ایضاً ازادویه که مثل اینست عسل مطبوخ سه چون تنها و یا دوای مجفف مثل صبر و مر و کندر و قنطوریون دقیق و بیخ سوسن آسا نجوفی و آرد کرسنه با آن آمیخته استعمال کنند شیخ صیغرا میگوید که علاج ناصور یا جلد تا نیکه ملتحم نشود اینست که احکام و اصناف ناصورها سابق مذکور شد دوا را انچه تدبیر سائل کردن زرداب و رطوبات فاسده ازاین نصب یا بشگاف واجب بود آن نیز قبل ازان گفته شد دوا علاج خاص بناصورها آن نیز مختلف بود چه نواصیر یا تازه سهل ست و یا کهنه که بخوف خود در گوشت سخت غوص کرده باشد و این عسر العلاج ست پس تدبیر یکه ازان درین چاره نیست آن گرفتن جلد تخوف او بقطع متاصل از گرداگرد ست تا آنجراش یا هیزان یا بدل خاز آتش یا بدوا و این صعب شاق ست و خصوصاً چون در قرب عصب یا عضو شریف باشد و گاه مرفیض مائل تر باین باشد که آن باوی باقی ماند و ازان مدار الله بسوی تکلیف علاج او دگاهی تمکن تر باشد بتجفیف و تاکل گوشت خبیث در داخل او و تجفیف باقی گوشت مزبور او دوا مال و بقای ساکن تا مدت طویل بغیر آنکه ازمال تمام باشد و سکید این اراده کند واجبست که تنقیه ناصور کند از گوشت خبیث که اندانست بدین دران او دیه مجففه بکنند و بگذارند که آن تنقیه کنند تا وقتیکه خطا و استلا یا طوبت مزاج یا وصول آب بلا ضطباع مولم بران یا صدمه یا ضربه یا سفر یا رعده واقع نشود و اما علاج قلع و استیصال او اینست که خوض بحبیث عضو قدیم باشد آنرا دوائی نیست مگر قطع تخوف یا داغ او آتش چنانچه مذکور شد مع شگاف ناصور کج ملتوی از سنا قدا و تا نه بسب داغ و منقدا و دریافت گردد مع تحرز و حذر تا داغ داده شود و قلع کنند یا داغ او دیه بر جاده مثل نوشادر و زنجبار و گوگرد و زنگار و سیماب را بر نجعلا این همه سیماب را قتل کنند و بهمچند آن برادر آهن و نصف آن اشخار و نصف آن آهک نیز بدوده و ریگ که بران دیگ دیگر و صل کرده باشند تصعید آن نمایند یا در شیشه طین کرده در آتش نهند بطریقیکه اهل اشتغال باین باب آنرا میدانند پس مثل نمک مصعود کنند چون ازاد ناصور نهند الشهاب آرد و بسوزد و گوشت جدا شود پس آنرا بموچینه گیرند و بیرون کنند و داست پر کردن عضو بروغن گاو ساعت بساعت نمایند برای تسکین درد بعد ازان میعالجه او بعلاج قرح کنند و اما در ناصور تازه سهل و اجبست که اولا باد و یه قویه آنرا بنشویند چون قطران و آب خاکستر ها و آب دریای شور و آب صابون که زنجبار و نوشادر بدان آمیخته باشند و آب مصعد از روی بخ و نوشادر بسرد و خشک در قرح انبیق یا میل و در تغیر سیلان و آنیکه دران اشخار و کلس پوست بیضه لک جوشانیده باشند پس هرگاه پاک شود بران دوای تخم سپید اشخیر بندند و مرهم زنجبار مذکور در مغرب عجیب النفع ست و دوای قرطاسی جالینوس و او دیه مرکبه از تریاق و قلقدس و مس سوخته و زنگار و مانند آن و از قنطوریون چون ناصور را پر کنند به سازند و همچنین از خرق چون ناصور را پر کنند و ماسه روی گذارند که بندند همچنین تریاق سودی و لذا عصاره قثاء الحمار یعنی الابلم یا عصاره بیخ بحوث یا زنگار و اشق یا اشق و قلقدس و زاج و قلقطار و صمغ بسر کرده یا گیرند بول طفل ذکر و مادون ازنه بخ پاره بسایند تا آنکه غلیظ گردد و خشک شود پس استعمال کنند و دوائیکه اهل اسکندریه استعمال آن میکنند بیخ سرسو و زاج بریان و قلقطار و زنگار و شب هر دو را خاکستر در اریج بیخ جزو ازین هر دو را مرهم سازند و با بسر که آمیزند که دران اریج بخته باشند و گاهی دو اریج را بسنخه حذف کرده میشود و گاهی بالآن عسل می آمیزند و ایضاً بگیرند صبر و زنگار و مرداسنگ و پوست بیضه اگر مکلس باشد قوتیه بود و با هم مخلوط سازند و ایضاً او دیه قویه که در علاج قروح عسر الانمال ذکر کردیم پس سرگاه گوشت نیکو ظاهر شود او دیه سنت لحم استعمال کنند و اگر قریب باستخوان فاسد باشد و اجبست که اصلاح و معالجه بعلاج او کنند و چون بهتر کردن طوبات صدیده کم شود یا هیچ عود کرد علاج نفع کند گیلانی از بولس نقل کرده که اگر ناصور باستخوان منتهی گردد صحت او ممکن نیست بغیر استعمال آهن مگر آنکه زمانه بدان طول کرده باشد پس استخوان ازان بیرون آرند یا فشراده در کنند و اگر انتهای ناصور باستخوان نرسد علاج آن بادویه کنند که غلظ آن ببرد و الصاق نماید و انچه غلظ را دور کند

سنج سفند و لیمون بست اگر جوز را و ارزم کنند و در ناصور داخل نمایند تا آنکه غلظ او را ببرد و ایضاً خربق سیاه چون در ناصور بقدر دو یا سه روز بدارند غلظ او قطع کند و همچنین اگر دردی نیست بپزند و در ناصور بریزند یا سوری موخته تنها چون با مذک شراب ممزوج بریزند یا سوری بدو انیکه قرقوحا گویند مع آب و عسل و یا گیزند یا قلمیا و از ذقلقدیس و مس موخته و صمغ هر واحد چهار درم قلقطار سه درم در بول طفل سرشته از ان فتیله سازند و چون فتیله در ناصور نهند بران از خارج مغز نان مبلول در آب تخم و تبدیل آن کنند تا حرارت دوم ازان برود و گوشت که موخته باشد ساقط گردد دوا نیکه ناصور گوش را نیز اصلاح نماید و هر قرحه پر کرناک را پاک کند و گوشت فاسد را بخورد زنگار یک اوقیه ازروت و اشق هر واحد نیم اوقیه همه را سابیده بسر کرسرشته استعمال کنند و دیگر رتم آزاول موم زیت و زنگار سوده آمیخته استعمال کنند مرهم عجیب ملحم هر قرحه که اطبا از الحام او عاجز آیند از فیلغوس بگیرند آب زبیب ده درم خاکستر صنوبر هفت درم توتیا آهن و مس سنج درم مر دو درم و مداد شیم دو درم زراوند و کندر هر یک هفت درم اشق پنج درم همه را بار یک بسایند و اشق بجاو شیر حل کنند و همه را بسایند تا این ناصور را الحام نماید عجیب است و دانگی بگیرند قلقدیس دو درم قلقطار و زنگار هر واحد یکدرم مصطکی و یا اشق آمیخته استعمال کنند تا آنکه غلظ ناصور منقطع گردد پس علاج او بزنگار سوخته و عسل دو چند آن فتیله ساخته باید کرد پس هرگاه غلظ دور شود و ناصور پاک گردد در انوقت فتیله بمنبت لحم استعمال کنند بگیرند صبر و مر دو سنگ و خاکستر پوست بیضه شوشه مساوی دو آب سرشته فتیله سازند و در ناصور نهند و دیگر بگیرند مر و صبر و کندر و پوست اندر مساوی دو آب یا زیره بسرشند و ایضاً رب غوره گوشت بروباند چون ناصور بدان بشویند رازی گوید که این دوا ناصور را ملحم سازد و دران گوشت بروباند عنزروت ده درم اشق دو درم کندر بار زنگار هر واحد یکدرم باریک بسایند و بعسل استعمال کنند که عجیب بست و گفته که فواصیر و قروح عسر الاندمال را و آنکه در زوال او امید نبود با این دوا علاج کردم و در زمانی قلیل آنرا بساخت و چیزی درین باب عدیل او نیست پس صواب آنست که بران اقتصار نمایند و از رطب و بابس که گفته اند تکلیف نکنند الطاکی گوید در قروح و ناصور و قرحه ساعیه ملاک امر درین همه شستن آنها بسرکه و عسل و شراب بست و پر کردن جای کستر سوی انسان و چوب انگور و کرنب و طرفا و بادام تلخ و سحیق بارتنگ و قطور یون و دقیق

قروح معروف بحراق

سبب شن خون غلیظ مختلط بسودای محترق بست که بطبیعت آنرا از هر عضوی بسوی ظاهر بدن دفع کند بنابر صدت و ایذای او عروق را و آخر اعراض او اینست که اولاً بثور بزرگ پیدا شود بعده ریکند و بنسبط شود و منفجر گردد و خشکی شبیه سیاه و فاکستری مثل شکر شبیه داغ شود و اکثر صدوث آن در رخسار بود و بیشتر در جوانان و گاهی که او را بحمه و علو یا بحمه قرحی کند عارض شود علاج فصد سر و کند و اخراج خون بقدر قوت و احتیاج نماید و هر صبح جلاب با عناب و آلوی سیاه هر یک ده عدد و شکر سفید یا نبخبین ده درم یا شربت عناب با شربت اجاص یا شربت ترنجبنی یا شاهتره و غذا ماش و مغز بادام و نخود و اسفانخ خورند بعد از آن تقیه بدن کنند بطبوخ نضیج قدارو به مطبوخ فتیون و غاریقون با این مطبوخ سنای مکی نیم بلیله زرد و سیاه و کابلی هر یک هفت درم مویز سرخ ده درم بنفشه تخم کاسنی هر واحد سه درم عناب پنجاه عدد همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید و در آن شکر و ترنجبنی هر واحد ده درم بالیده صاف کرده غاریقون نیم درم سقمونیای مشوی نیم درانگ برای ناخته صبح بنوشند و در آخر وزن ماش مقشر مغز بادام و اسفانخ و شاهتره مرغ یا کیان غذا سازند و بعد تقیه هر روز ماء الجبن سه اوقیه با شکر یا ترنجبین یا بشربت دینار و سفوف سودا بنوشند و بعد تقیه نامه بران لوچیا پنند تا خون محترق که در زیر جلد باقی بود آنرا امتصاص نماید بعده مرهم سرخ معمول بر دانگ و زرد چوب سرکه و زیت طلا کنند و برخی از علاج این بثور شیلم مرسطور

قروح مولمه

گه در جلد سر حادث شود و از شدت الم قرار و خواب را منع کند و آن در ابتدا بثور سرخ مفرط مولم بود و بطی البرء بست سپس بثرات دموی غلیظ محترق ست که در یک حجاب مجلل یا لای قحف استقرار نماید و حجاب و جلد سر را بسوزد پس الم مفرط آرد علاج هر صبح سکنجبین ساده ده درم و تمر هندی و شکر سفید هر واحد ده درم یا آب فواکه یا نقوع شمشم هر کدام که باشد ساده و یا شربت تمر هندی یا نیلوفر و شربت عناب و سکنجبین ساده یا شیره تخم خرفه بنوشند و باشیر یا پاشاهتره و بادام و اسفانخ غذا سازند و فصد سر کنند و خون بقدر حاجت برانند و تلیین بطبیعت بمطبوخ فواکه نمایند و از رگ کاسنی کوفته بروغن کنجد پخته آرد و خطمی کوفته آمیخته بر سر نهاد سازند و اگر ازین فائده نشود بر هم کافوری علاج کنند و طبری گوید که گاهی بران هم ابخس معمول بسفیدی و سفیدی مفید باشد

و بصفت او امینست که گیرند موم و روغن بر وفق گیل وارآتش فرو آورده مانند کف سفید آب ارزیز مفسول بران انداز ند و حرکت دهند تا منجمد گردد بعده در ماون انداخته سفیدی بیضه داخل کرده حل نمایند تا مخلوط گردد و هرگاه سرد شود بر سر و جای بثور طلا کنند تا آنکه بثور زائل گردد در وقتیکه آن تفتیح باید و ریم او باهسته خارج شود و اگر تفتیح نباید و جلد او سخت شود بشگافند تا بدان داخل او بگشاید و اگر فصل زمستان باشد از هوا محفوظ دارند بخوف تشنج و گاز دو خواص این هر دو آنست که در حجاب موضوع بر قروح خارج شده و اهل شام علاج این قروح و بثور قفا بمراهم و استعمال میکنند و از علامات مختصه او اینست که چون بگشاید مدام تشنج کند و هر طبیب قبول نکند مگر بعد از مدتها در میکند بتجربه و هم بران دو زدیر خطاب سیاه و چیز چرخ که در عضو غشا باشد دائم تشنج کند و از اعراض این قروح دست که چون مندمل شود ختم زبان کند و آواز

لحم زائد بر جراحات و قروح

و این بسبب افراط در انبات لحم باشد و این انبات یا از فعل طبیعت بود و بدون اعانت او از ادویه و تدابیر دیگر یا از دفع مع اعانت فعل او بدویه مبنیه و تدابیر و این افراط لامحاله فی نفسه مضرست پس احتیاج افتد در علاج این بادویه جالیه محفظه اگر لحم زائد در مسلک نکوئن بود و نبات قریب العهد تنکون باشد و اما اگر عهد تکوین او بعید بود گوشت خشک شود و بالای آن جسم صفاقی بجای جلد بروید ادویه مذکوره کفایت نکند بلکه میباید که قوت آن قویتر از انها باشد حتی که لحم زائد را تجرد و نحو سوده کند و آنرا در گرداند و هر دو اگر کمتر در سوزش باشد آن بهتر بود و اجب است که در اینجا توقع معونت طبیعت ندارند چنانکه در انبات لحم امید میدارند زیرا که افعل طبیعی ست و خوردن گوشتیکه طبیعت آنرا پیدا کرده بمعونت دوا بود فلهذا واجبست اگر اشد تعویل بر دوا باشد دوا باید که غلیظ تر و قابلت تر بود آن در دین باید که افتر باشد نه از جهت قوت که گاهی لطیف قویتر بود بلکه ازین جهت که انفعال از هوا و از اخلاط مزاج کم باشد و ثبات او بحاله بیشتر بود و آن ادویه مثل قشور رمان و قشور سوخته و بیرد و نوع خار پشت بگوشت آنها سوخته لیکن خار پشتها تنقیه اندک کنند و قبض لحم بیشتر نمایند از انچه سنز اوارست و قویترین چیز با لیکه مذکور شد زنجار مسمی باسیوس ست و قویتر از ین زاج سوری و غری الذنب و قلقطار و زاج ست و سوختن انها قوت و لذع بر دو کم کند و لطافت آنها زیاده کند و زهره مس قویست و مثل زنگار نیست و از چیزها یکه گوشت زائد را خوب بخورد اشخار و زنگارست و بسیار باشد که گوشت زائد را تحلیل و لا غر کند اگر بران بارند بدل در آب دریای شور یا آبیکه در ان نمک تلخ حل کرده باشند بهنند و بگیرند اشخار و آهک آب نارسیده و در هفت چندان آب حل کرده آفتاب نا یکیفته بدارند و در هر روز هر وقت بچوب برهم کنند تا آنکه غلیظ مثل گل گردد و از ان اقراص ساخته استعمال کنند و همچنین قرص بنفشه فرنس و مهم اخضر عجیب ست و دوای مرتب از قشور مس و دقاق کندر و جمیع ادویه معموله برای ازبیان در امراض بینی **صفت** دوای خشک مجفف گوشت زائد بگیرند مرداسنگ و زنگار و قلقطار و چرکی نقره مساوی طلا کرده گوشت افزون را بخورد بلا سوزش زرنیخ سرخ خرد یک سیاه هر یک پنج درم قوتبال مس ده درم همه را بر وغن گل سایند طلا کنند اقصا که بحمت خوردن گوشت زائد مکرر بحجره نرسیده و در کتاب آرد مغرب السلاطین چهار جزو زنگار دو جزو هر دو را خوب سایند بر موضع چسپانند و بالای آن مرهم دیگر بگذارند

سقطه و ضربه

سقطه آنست که شخصی بر چیزی بیفتد و ضربه آنکه چیزی دیگر بران شخص افتد و این هر دو بفسخ و رض الم و اینها را رسانند و اتصال استخوان را خشونت و اعصاب و گاهی متفرق گردانند و بهر قدر که جسم بزرگتر باشد خطر شدیدتر بود و لهذا اطفال و کذا مردم نحیف را ضرر و اذیت در سقطه چنان عارض نشود که بالغان و نیز بالغان عارض گردد یا وجود زمی اعضای اطفال و قبول او برای انفصال و بریدگی اعضای نحیفان و بسیار مردم از بلندی عظیم افتند و ایشان را زیان ضرر معتد بها نشود و گاهی زیان متناسب از بول عارض شود بسبب القرابی که با خروج بعض اجزا دارد و بسبب آنکه عارض بعضلات حابس بول اتصال فسخ و الم مانع از حرکتهای آن گردد و گاهی از زیان خروج بول و برازیعنی اراده عارض شود اما خروج بول بسبب القطاع عضلات حابس بول یا عصب او و استرخای آن بود و اما خروج براز بسبب استرخای عضله و ضعف قوت او یا سقوط آن و مجرد از مسالک بود و گاهی از ان نفخ شکم و شدت نفس و انقطاع آواز و کلام عارض شود بسبب این جمع و خون شکم ست و چه بگاه انقطاع بعض عروق باطنی حاصل شود و گاهی از ان سقوط قوت عارض گردد و این از موت لازم شود و علامت این انقطاع کلام ست و سرنگون کردن ذی هول نفس و عرق پیشانی و زردی یا سبزی چهره زیرا که این هم آفات تابع سقوط قوت بود و گاهی قی الدم یا البینت طبیع عارض شود و این قاتل ست مگر انکه با خون طعام قی کند یا ظاهر بدن او ورم کند لیکن اگر آن

بسیار بودن زیان ضرر
زیادت بودن زیان ضرر
بسیار بودن زیان ضرر
بسیار بودن زیان ضرر

درم بباطن رجوع کند بسرعت بلاک نماید واگر باوجود این چیزی نکند فی الفور بسیرد وکسیکه بر صماخ او بیفتد واز ان خون بسیار سائل شود این مهلک بود وهمچنین اگر آن از ضربه بران موضع عارض شود وشخصیکه بر پیشخود ساقط گردد در اکثر آزار سکته عارض شود وافضل تر ببراید درین هنگام حقنه است ووضع سقطه را الا بست کربسوی آن خون بسیار دفع شود واین راسرخی موضع اولازم بود پس اگر این عارض نشود سبب عسر نفوذ مواد ازان عضو سبب شدت استصاف ودبوداع عضو عصبی باشد علاج اگر باسقطه یا ضربه چیزی از جراحت ونزف الدم وغیره نباشد باید که فصد از جانب مخالف کنند وحجامت نمایند واز ادویه رادعه مثل خاک وگل ارمنی واقاقیا وبرگ سرو وصبر ومانند مقشر که گفته بحقنه باب مورد ضماد کنند واگر بسبب درد ورم گرم وتپ پیدا شود بعد از فصد نیم ماشه موسیائی با آب گرم نخورند وبا روغن بهینی وغیره الصبغ وگل مختوم ولک مغسول همراه آب تفوح نخورند وبگاوزبان با شربت سیب وقناب وعرق گاوزبان نافع بود واگر مزاج گرم باشد موسیائی بکیسرج پیچند واگر ازان تب آید موقوف کرده گلقند وعرق غب الثعلب بالیده شربت بزوری حل کرده خاکشی با شیشه بدهند وبا دانگ گرم یا بیدادو وگل سرخ عدس مقشر گل ارمنی یا مینا صندل فوفل کوفته بحقنه درروغن گل سرشته ضماد کنند وداش ومیخ وخوده عدس ونرمدی بیفتگیر غذا سازند واز گوشت وشراب پرهیز نمایند اگر آنقوت ضعف باشد آلوقت شوربای چوجه مرغ پاش مناسب بود واگر سقطه یا ضربه بسر رسد بعد از قصد تنقیه صفرا کنند بمسهل محلل معمول از بابونه واکلیل وبزرکتان وزوفای خشک شبت وبرگ خطمی وبودینه ومرزنجوش وضماد مرتب از ارزه جوزوفای رطب ومثل بودینه کوبیده بالست جمع کنند واگر عصب واقع شود وآنرا ارض عارض گردد یا دویه مسکن از دوخرمی محلل مثل خطمی بنفشه اکلیل مانند آن ضماد کنند وازبنفشه وخطمی یا بابونه واکلیل وشبت نطرون آنید ودر غنهای گرم مثل دهن بنفشه وزنبق واقحوان ونارد ین بمالند واگر بر عضله واقع شود وازان وهن وتشنج عارض گردد روغن گل بمالند ودران برگ مورد سوده بپاشند وبندش کنند که نرود آرد وده مسترخی بود ومهل آرند ودیران چکیتی ونبه وخربا بر دو کوفته نهاده بربندند واگر ازان التوای عصبت صلابت حادث شود واطلیون یا مقل آب گداخته وبیخ خطمی ضماد کنند وگاهی ضماد آرند ودیران چکیتی ونبه وخربا بر دو کوفته نهاده بربندند واگر ازان التوای عصبت صلابت حادث شود واطلیون یا مقل آب گداخته وبیخ خطمی ضماد کنند واگر درد بعد از ضربه وسقطه مرتفع شود قدری چوبه قلعی یا مسل در روغن کنجد خالص کهنه تازه کشیده باشند حل کرده بران موضع ضماد کنند ودر آفتاب خشک سازند که مکرر عمل ازالۀ درد میکند ومالیدن روغن دیو دارا ثری تمام دارد **ذکر ادویۀ مفرده** نافع ضربه وسقطه لک خام درخت پیپل یا هموزن شکر سفید آمیخته هردو را مفید وصاحب تکمله نوشته که لک مذکور سه درم شب تر کرده صبح صاف نموده نوشند ین مزمل درد وآماس ضربه بست دیگر برای ضربه که گل سفید کرطلطا مدان کتابت میکنند وآنرا کاری گویند دو درم در ربع طل آب حل کرده بگذارند که ته نشین شود آب صاف را بیاشامند دیگر برای کوفت اعضا یا زخمان خام باشکر سرخ آمیخته بخورند وبیخ آن قدری سابیده نوشیدن همین عمل کنند وبقول اهل هنگاله یا دنجان درست رز زیر آتش نهند که نیم پخته گردد پس برآورده بفشارند ومقدار دو سه تولا آب آنرا گرفته تکتولا قند سیاه داخل کرده بنوشند نیمگرم وتا دو سه روز بعمل آرند جهت ضربه وسقطه که بر سینه وپشت وسائر اعضا رسد حکم تریاق دارد ودیگر شب یمانی بریان سه درم سوده باشکر دوازده درم آمیخته سه خوراک سازند که حکم موسیائی دارد وگویند که قصب طباشیر مصمت گرفته موخته بقدر دو ماشه باشکر وصورت حرارت وباعمل مسهل خوردن انفع از موسیائیست وفقر الیهود از نیم ماشه تا یکماشه خوردن کار موسیائی میکند دیگر شاخ گوزن باب سوده قدری بنوشانند واگر ضربه کنه باشد بسیار یکدانگ نیمکوفته در هفت دام آب شب بخیسانند صبح صاف نموده بنوشند غذایان گندم جرب بی تاسه روز بعمل آرند دیگر نافع ضربه وسقطه برگ پیپل بست یکبعد سابیده با هیجده قند سیاه آمیخته جهاسازند وهفت خوراک نمایند دیگر گرفتۀ غلیم دیم دوردا بالکل زائل گرداند سماک شش ماشه سوده شکر سفید مساوی آمیخته بخورانند ودیگر مجرب حکیم علی خانی سوده را بارو غن بر تنش نرم نهاده بمالند که شل مرهم شود بر ضربه وسقطه گرم گرم بربندند که الم بر طرف میشود ودیگر از ریاض استاد مرحوم گوشت تازه که بعد ذبح فی الفور گرفته باشند نیمکوفته زرد چوب آمیخته بتابه آهنی از یکطرف نیم بریان کرده از طرف خام بالای ضربه بندند روز دوم وسوم از آرد مونگ حلوا پخته نیمگرم بندند وگویند که لحم بقر بگاو سفند راقیمه کرده در پارچه باریک دو پیاز نیم نیم باو بسته بتابه گرم گذارند وتکیه سازند که در تشکین بود مجرب است دیگر نمک ساتهر باو آمیخته نیمکوفته در خرقه

متعاقبا بندند و روغن مذکور یک چهارنک در ظرف مسی کرده بر آتش زغال گذارند و خربق سفید نمک را دران گرم کرده بکوبند سازند نهایت نافعست و در دفع اوجاع ریحی و تحلیل اورام بادی سریع النفع ست و اگر باش مثل مصایه پخته بدان بکوبند و بمالند نیز مفیدست دیگر که ضربه و موچ و کجی ستخوان را اگرچه کهنه باشد نفع دهد کهل نیل باریک سوده در آب بپزند تا بقوام شهد آید بر پارچه سفت طلا کرده بخصوصه بپیچند ذکر ادویه مرکبه که مفید سقطه و ضربه ست بخور که برای ضربه و موچ تازه و کهنه بی نظیر و حکم اکسیر دارد و معمول زنجبیل و کچلا هر واحد دو عدد در یزه زده کوفته با یک آنار آب هن از سر جوش بندکرده جوشش دهند چون سوم حصه آب بماند از آتش بگیرند بعد از ان آب شسته ثقل دو اسایه بگیرم بندند در سه روز شفای کلی حاصل شود حب که آنرا چورکوئی گویند در دفع درد ضربه و سقطه تحمل سارقانست یکسر مول بیخ خراسانی زرد چوب یا لون لوته سبحی سپید ملکرئی هر یک یکدرم قند سیاه شش درم مقدار کفاف دستی حب بسته یکی بخورند و یکی بر ضربه کبود طلا کنند و در نسخه حکیم عابد قسط تلخ قرفه لوده عوض بیخ زنجبیلی و سپیده الکرئی ست وزن همه مساویست و قند سیاه کهنه برابر همه و لفته اگر اگر بعد ضماد آن کشید برمان موضع بیاچک پشتی کهنه قوی الاثر و سریع العمل گردد من در آلام و اوجاع این را آزموده ام و دران زیاتی یافتم و بعضی گویند که اگر لوده پٹهانی مال کنکنی گیرد سلیخه صابون هر دو احد یکدرم صبر یکنیم درم در نسخه اول افزوده وقت حاجت سایده بگیرم ضماد سازند نافعتر باشد نوع دیگر که بجهت ضربه و سقطه آب حیات نالون هلدی دار بلد سیکر مول ملیٹھی لوده پٹهانی هر یک یکدام نسوت نیم دام کوفته بیخته با آب جهلیله بقدر کفایت رقتی سازند بکعب صبح در حلوا پیچیده بخورند و یکعب وقت شام همین دستور بخورند وقت شب کچلا را در آب ترنموده بسایند و همان حب را آن سوده ضماد نمایند شفای کلی حاصل شود حب که برای ضربه و اب هم بسیار مفیدست گندم را چندان بسوزند که خاکستر شود و ضماد هم نمایند و برابر آن قند سیاه آمیخته خوب کوبند و اندکی روغن زرد آمیزند خوراک از یکتوله تا یکنیم تولد در خوردن دو سه روز درد کوفت بالکل در میشود و این دوا را آزموده ام هندی نامند و صاحب تحفه نوشته که قدری زنجبیل و هلدی در زیاده کنند که حکم مومیائی دارد ایضاً که ضربه و سقطه در کمر و بند گاه را مجربست گوند سفید را در روغن گاو بریان ساخته قدری سونٹھ و هلدی افزوده با قند سیاه کوفته سه چهار روم بخورند دوائیکه برای ضربه معمول ست اک مغسول مصطکی فوه ریوند چینی هر یک دو ماشه کوفته بیخته نیم بریان نیم پخته آمیخته بخورند ایضاً مومیائی کافی یکماشه در قدری شکر و روغن زرد آمیخته بلیسند و بعد ان را بچا مه پوشیده دارند و در مکان گرم بخوابند عرق آمده زوال درد ضربه بتمامه خواهد شد و بجای ضرب زرد چوب بروغن شیرین حل کرده بمالند و آب سرد نباید داد و اگر در ضربه کهنه تقاطر بول باشد اطریفل بخورند و ادرار شی بدهند نمایند و زرد چوب مغاث بعد ادای آرد مونگ بشیر گاو بیخته ضماد کنند و گاهی در ضربه مفصل صبر زرد بجای زرد چوب کرده میشود ایضاً برای ضربه و فتور مفاصل بیدانجیر بشکری یکماشه سوده بروغن زرد چهار تولد بریان نمایند چون بشکری در تر روغن بیخته شود روغن بالاگرفته سیده و شکر آمیخته حلوا سازند و بخورند و ازان حلوا یک حب بسته بشکری مذکور دران نهاده بخورند تا سه روز بهتر از مومیائی نوشته اند دوائیکه از مجربات حکیم علی ست ریوند چینی خاطفی زرد چوب مثل غبار سوده بر عضو یکه کوفت یافته باشد بریند بسیار نافع ست و اگر بر جراحات رطبه بریند نه بزودی خشک کند ایضاً که برای تسکین درد ضربه مجرب قند سیاه و سفیدی بیضه یا قدری آبک ضماد کنند و اگر فت رومی گل خیر و فلفل سیاه آب سایده ضماد سازند در ضربه و موچ راهم فرو نشاند ایضاً گرد سینه و پهلو و دیگر جاکه لب بیضه به سقطه باشد از مجربات والد مرحوم ست کچلا را آب بر سنگ بسایند و بر کنار کٹورہ جمع نموده باشند و بر ان آبله و سایده آمیخته بر آتش ملیم چون مثل حریره شود انکی سرکه آمیخته بگیرم طلا کنند ایضاً برای درد ستخوان فوه تیج موسلی سیاه میده الکرئی هر چهار برابر کوفته بیخته وقت حاجت در آب حل کرده بگرم لیپ کنند و اگر هلدی و صابون برابر بآب بخته لیپ کنند و با سبحی نیز فرو نشاند در ضربه رانافع بود ایضاً که ضربه و سقطه را مفید و عضو خشک شده را بمثابت اصلی باز آرد مغز تخم بید انجیر کنجد سیاه هر دا حد سایده پس روغن آمیخته ضماد کنند و در نسخه دیگر برگ سهجنه عوض تخم بید انجیر ست و نوشته که هر دو برابر سایده طلا کرده در آفتاب نشینند ایضاً زرد چوب آبک سرکه سوده بگیرم ضماد کنند روغن دیودار که اطبای هند پیلا تیل گویند تالیف حکیم علی برای ضربه و سقطه و فالج و انواع اخلاط جراحات بی نظیر ست بگیرند زرد چوب چوبک دیودار دو اصل الاسوس دارابلد دودک سقف کسیکه خواهند بریان بکنند هر یک سه تولد و با هم آمیخته با آب سرکه کهنه مخلص شود بعد ازان روغن مذکور یکسیر نیم رطل آب آنقدر بجوشانند تا سوم حصه آب بماند بعد ازان بگیرند و بهمان دیگ بیفزایند روغن مذکور را و بپارچه سوده بهمان دیگ بیفشارند چون هیچ ماهیت

در فصل نمانند و دود کنند پس روغن کنجد بشنا دقله داخل کرده بآتش ملایم که تیز از اول باشد بجوشانند تا آب جذب شود و روغن بماند و آخر احتیاط کنند که روغن نسوزد
واگر اندکی آب بماند و جای سوء گذاشته روغن صاف از بالا بردارند و آب که در ته دیگ ماند دور کنند صواب باشد و قوت این روغن تا یکسال ماند و برای مفاصل
و دردهای کهنه اگر پانزده مثقال هو جوبه و پنج مثقال بیروزه بو اجزای خسته مذکوره اضافه کنند بهتر بود **سفوف** برای ضربات بیاض الدم مرحوم گندم بریان
وهلیله هر دو سوده شکر تری برابر بر دو آمیخته چند روز نهار بخورند **ضماد** جهت ورم حار التهب که در مفاصل بسبب ضربه وسقطه بهم رسد و بحران نماید آرد جو
پانزده جزو کوکنار مربع تخم خطمی هفت جزو بنفشه مونگ گل سرخ اصل السوس نیلوفر هر دو احد پنج جزو عدس مقشر سه جزو طباشیر دو جزو زعفران نیم جزو کوفته
بیخته با روغن گل آمیخته ضماد نمایند **ایضاً** مجرب حکیم علی جهت ضربه وسقط بعد از فصد بکار آید سیده جو گل ارمنی زرد جو دیوار گل خطمی آرد مونگ کاخا
ریوند خطائی هر یک دو تولا کوفته بیخته با آب ورد روغن گل یا کنجد بپزند هرگاه مانند حلوا شود بدان نکیه نموده ضماد کنند و ببندند **ضماد** که برای ضربه کهنه آید
زرد جو هفت ماشه سیده لکڑی شش ماشه مغاث بغدادی پنج ماشه کوفته بیخته در روغن کنجد حل نموده بگیرم ضماد نمایند و گاهی صبر و هالون و مصطکی نیز اضافه
نموده میشود **ایضاً** مسکن درد ضربه وسقطه سیده لکڑی آمله منقی زرد جو سه هر یک یکتولا نیل بڑی مصطکی هر یک شش ماشه افیون سه ماشه او دیکوفته
بیخته آب ادرک سرشته گرم نموده ضماد نمایند و اگر ضربه باستخوان رسیده باشد قدری سفیدی تخم مرغ اضافه نموده بر پارچه کرباس پهن کرده عضو مکسور
بپیچند و بر اطراف آن چوبهای راست باریک مستحکم بندند و بهفته یکبار روا کنند و تجدید نمایند و در سائر اوقات روغن کنجد عضو میکانیده باشند اگر
درد شدید باشد قدری دودهٔ سقف مطبخ یا خانهٔ طبرپوند بیخته نیز اضافه نمایند **ایضاً** که همان نفع دارد سیده لکڑی هالون زرد جو سیجی قند سیاه دیگر یک
درمی نرم بآب سوده گرم کرده ضماد نمایند و گاهی درین بیخ فی که بهندی چور مونڈا نامند قدری صلابیت که عرق الجبال ست داخل کرده میشود و در سنسخه دیگر
کنجد سیاه عوض قند سیاه ست و زنجبیل زیاده **ضماد** که بحیث ضربه وسقطه از بیاض حکیم نافع خان منقول گل سفشه گل خطمی سفید گل بابونه اکلیل الملک
گل سرخ عنب الثعلب مامیران چینی مومیائی کافی جلبه تخم کتان شحم قاوندی هر یک دو تولا برشش کاهی چهار تولا بیخ تفاح نه ماشه زرد جو سیده چون آرد نمونک
آرد با قلا هر یک نیم پاو زردهٔ تخم مرغ ده عدد **ایضاً** نفت رومی آنه بابدی زرد جو سیده لکڑی کنجد سیاه هر یک دو تولا **ایضاً** آرد مونگ آرد با قلا هر یک
نیم پاو سیده لکڑی چار تولا زرد جو دو تولا سونٹھ یکدرم مومیائی کافی دو ماشه گل خطمی سفید دو درم مرغ روغن گل چهار تولا زردهٔ تخم مرغ ده عدد **ضماد** جهت
ضربه وسقطه صبر مصطکی کندر مر کی هر یک یکدرم صابون ولایتی نیم پاو صابون زرد شراب دو آتشه سیزند تا مثل مرهم شود پس لوبیه سوده انداخته ضماد نمایند
ایضاً سیده آمله زرد جو تخم بیوار هالون ایلوه صابون خشت کهنه برابر کوفته در آب سایه در روغن کنجد آمیخته بگیرم نموده ضماد نمایند **طلا** مغاث گل ارمنی
هر یک ده درم صبر مر کی هر یک یکنیم درم کوفته بیخته آب سرشته ضماد کنند و در سنسخه دیگر باش مقشر عوض مغاث ست و اقاقیا سه درم بجای مر کی و در ان
صبر نیز سه درم و آب مورد ضماد کردن **ضماد** معمول برای درد و ورم کهنه ضربه بهم رسده و مثل گرہ بسته باشد مغز بادام جیل کهنه یکبندو چهارم حصهٔ آن زرد جو
باریک سوده آمیزند و برابر بره و موم بگیرند دو پوٹلی بسته در ظرفی بر آتش گرم کرده تا دو سه گھڑی مسینک دهند بعده پوٹلی را داکرده بگیرم بالای آماس بربندند
و فردا دور کنند در عمل دو سه روز صحت کلی میشود و راقم درین کماد تخم تاتوره سایه بر ابر نارجیل آمیخته در رفع درد بی نظیر یافته و گاهی درین کنجد سیاه یکتولا
افیون یکماشه عوض تخم تاتوره آمیخته میشود **نوع دیگر** برای درد ضربه کهنه و نرم کردن عضو مضروب کهنه که سخت شده باشد مجرب ست زرد جو دارطلا
سیده جو هر دو احد یکدرام سیده گندم سه درام سیجی یکماشه روغن کنجد چهار درام در سنسخه دیگر وزن هلیلهٔ سیده جو سیده گندم هر یک چهار درام
و روغن کنجد نیم پاو ست و دارهلد مطروح سیدهٔ گندم را در روغن کنند دو دیگر او دویه جدا جدا باریک ساخته اول سیجی بعده سیده جو و عقب آن هلیله
اندا خته آب اندازند و بپزند تا آب جذب شود و روغن بگذازد پس گرما گرم مسینک دهند پس ببندند و دو تکمهٔ هندی هالون عوض سیجی مرقوم ست **نوع دیگر**
دارهلد جو بنیسه سیجی هر یک دو جزو سایه سیده گندم سه جزو قند سیاه یکجزو سفیدی تخم مرغ و روغن کنجد آن آمیخته لوئی ساخته تکمید کنند **نوع دیگر**
نافع ضربه وسقطه و موچ موم زرد ریزه ریزه کرده کنجد سیاه نیکوفته مال کنگنی برابر همه خشت زرد نارجیل کنند سیده جو بآب باریک سایه بیرو احد قطره لوئی شود

شش تولد در پارچهٔ باریک پوستی بسته بر تابهٔ گرم کرده تکمید نمایند مطبوخ کرصاحب ضربه وسقطه را مناسب ست ریوند چینی نیم درم دال خبوشاش یکمدم غنب الثعلب گاوزبان هرکدام سه درم مجوشانند وبقدر سفید شیرین ساخته بدهند معجون هندی بحیت ضربهٔ قدیم وجدید مفید ست زرد چوبه دو دام بجیسار نیم دام شکر سرخ چهار دام شیر یاده گاو یک آثار یا دو یا سه شیر را بجوشانند چند آنکه غلیظ شود ادویه را کوفته بیخته بیامیزند خورا کنیم دام ودر نسخهٔ دیگر اشخار عوض بجیسار ست اقوال حکما ابن الیاس گوید که اگر یاضربه ورم باشد بعد فصد واخراج خون بسجستن قیقت وسن فصل صبح جلاب غناب ده عدد باشکر سفید ده درم بنوشند ویا موسیائی نیم درم باب گرم بخورند ویا فوه گل مختوم ولک سنقی هر واحد نیم درم در لقوع نخود بدهند واگر سقطه وضربه بر سر افتد فصد سر وکنند وصبح جلاب بنفشه پنج درم غناب ده عدد شکر سفید یا ترنجبین ده درم بدهند وغذا مزورهٔ ماش مقشر بغر نباد ام واسفاناخ وتلبینهٔ طبیعت بمطبوخ فواکه یا بنقوع مشمش مع فلوس خیار شنبر یا شیر خشت وترنجبین هر واحد ده درم نمایند وقصب الزیره ورگ مورد سوده بشراب قابض آمیخته بر سر ضماد کنند واگر ضربه بر سینه وشکم واقع شود ونزف الدم ونفث آن حادث گردد قرص کهربا یا قرص گلنار یا قرص طباشیر قابض هرکدام که باشد بکیفیتی سوده بشربت حب الآس یا ربب سفرجل هرچه حاضر بوده درم آمیخته بدهند ویا بگیرند گلنار ودرم الاخوین وگل ارمنی هر واحد یکدرم دکوفته بجریرهٔ بیخه یا بنقوع عدس دهند واگر به مفصل واقع شود واز اعیان یا دنی عارض گردد صبح جلاب اصل السوس مقشر کوفته سه درم وگلقند شکری ده درم بنوشانند وغذا مزورهٔ نخود ومغز بادام دهند هندی گوید که اگر یاضربه وسقطه ورم باشد فصد کنند وشربت عناب با نیم درم موسیائی معدنی بدهند واین سفوف از انفع کتهٔ موسیائی معدنی فوه گل مختوم لک مغسول هر یک نیم درم بانقوع نخود بخورند ودیگر ریوند چینی موسیائی هر یک نیم درم گاوزبان یکدرم سایبده باجلاب بدهند اگر قبض باشد تلیین طبیعت نمایند گیلانی گوید که در تدبیر ضربه وسقطه استعمال چهار امر واجبست یکی مالزاده بازان بسوی جهت دیگر یا باستفراغ چنانچه فصد وحجامت بشرط تلیین طبیعت بحقنهای لینه یا بشرب دوای مسهل و یا بغیر استفراغ مثل محاجم بغیر شرط دوم استعمال چیزیکه تسکین سوء مزاج کند بدانچه مخصوص او بود بشرط وصفا واسهوم تخفیف غذا واجتناب از گوشت مگر بضرورت خون ضعف وشراب شیرین تا درم نیارد چهارم کشیدن مادهٔ باقی نفس عضو یا بتوسل یا باستعمال محللات بعده اگر مانعی از فصد باشد مثل نزف الدم وغیره بر نقره یا قفا وکاهل وساقین حجامت نمایند واگر از اخراج خون مانعی باشد محاجم جهت مقابل موضع الم برای جذب ماده نهند وشرط نزنند واگر طبع قبض باشد تلیین بسیار بالفواکه مثل ترنجبین وبنفشه وآلو بخارا وخیار شنبر وغیره کنند ویا حقنهٔ لین بعمل آرند خاصةً اگر الم معده یا بموضعی دیگر قریب شکم واقع شود وانچه مطفی ومقوی باشد بنوشانند اگر حرارت والتهاب نباشد هر روز چهار وقیه آب بقول مثل کاسنی وعنب الثعلب وکاکنج بفلوس خیار شنبر نیم درم دو درم قاصد وزعفران بنوشند واگر حرارت شدید باشد برآب عنب الثعلب وخیار شنبر اقتصار نمایند وغذا آش جو با اسفاناخ وچغندر وکدو وعنبر باد ام سازند وبهترین چیزها که برای تسکین درد ضربه وسقطه داده میشود تریاق فاروق ست قولنجور بهند اگر استطاعت بود ومانعی ازان نباشد پس گرتریاق دهند وخصوصاً در گلاب حل کرده وجای ضربه بنوازگرم لوبد سر فشده باشد الم ووجع اصلا یافته نشود خصوصاً اگر بعد آن روغن دیو دار ومرهم جدوار بمالند واین عمل را بکار برد یم چون اکبر پادشاه را سپ بر زمین بسیار سنگریزه افتاد ودر چهره وسر انشقاق عظیم شد وبعد تدبیر متکور درد وورم یافته نشد ونه رنگ متغیر گردید واین تدبیر را در ضربهٔ خفیفه وغیر آن تجربه کرده ایم وروغن گل یا مغاث مسخن مشمد وعضو مسکن مرجح ست واهل هند را عادتی ست که بدان انتفاع بین می یابند وآن اینست که چون شل ضربه وسقطه بر جائی از بدن واقع شود فی الفور انوضع رابلا توقف بچرقهٔ محکم چی بندند وآب سرد بران میریزند وآن عضو را در آب سرد می نشانند وهر قدر که آب سرد باشد واین عمل را طول دهند بهتر باشد واین عمل از زود وجوع بالکل ایشان را نگاه میدارد ومن بااین عمل نوشانیدن اندکی از تریاق فاروق در گلاب با آب سرد حل کرده اضافه می نمایم شیخ مینویسد که چون عصب کوفته شود وبجا گردد وبآن جراحت وآماس منوز نباشد بچیزیکه جراحت را بکشاید مثل آب خاکستر واند ران بنه علاج نشاید کرد بلکه علاج او مسکنات در دادن باید کرد ولهذا واجبست که بر عضو رغنهای محلل ومرخی گرم کرده متصل بریزند یا خرقه بدان آلوده بر نهند واز رغنهای فاضله درین روغن شبت در روغن انجوان در روغن سداب ست وهمچنین ضمادات موافقه برای آن فضلی را چون بکوبند وبر عصب کوفته نهند عجیب ست وگوشت صدف نمادن نیز عجیب النفع ست وگاهی از ملبوس مهرا علاج میکنند واگر با کوفتگی ورم باشد پس تدبیر در تسکین درد وایست که عقید الگور بشراب داند کی سرکه ورم بیت

بقدر حاجت آمیزند و باعتدال گرم کرده دران پشم پارچه چرک آلود و خصوصاً صوف و دفعای رطب تر کرده بران موضع نهند و اگر این الم در مفاصل باشد آن تسکین درد والم بود و دوار تقویر گرداند و بجزیکه تفتیح و تحلیل نماید مرکب سازند لیکن با قبض متعدل تا بدان مقابله دهم کنند و دران زیادتی نکنند و در وجع مورم منگاه کنند و باید که در اتهام شدید تر باشد قصد آن نمایند و اگر درد نباشد بتنگا فند و ادویه قویه مثل آب خاکستر و سرکه و شراب نیز استعمال کنند و اگر درد باشد و ادویه قوی سازند و تحلیل او شدید تر باشد و دران البته قبض نباشد مثل دوای قوی مرتب بآب خاکستر یا انچه از چرک حمام سازند و اما اگر در جلد جراحت نیز باشد احتیاج بدوائی افتد که دران تجفیف قوی و جمع و تشدید بود که بدان جزای کوفته را ضم نماید و جراحت را نفع کند و اگر جلد را چیزی از کوفتگی و جراحت نرسد اضدهٔ مرتب از مثل آرد باقلا و سرکه و عسل استعمال کنند و این دو انیکو ست و اگر اراده کنند که در تجفیف قوی تر گردد اندران آرد کرسنه داخل کنند و اگر قوی تر ازین خواهند دران بیخ سوسن افزایند و اگر جراحت قابل التفات نباشد علاج عصب بدوای بالغ و رم او کنند و بدان اشتغال نماید کرد و گوشت صدف عجیب ست و گاهی علاج بقیروطی از مکنند و ضماد یکدرو مر عام النفع در هر دو حال ست و اگر باهر دو امر در شدید باشد باید که با دویه رقت مخلوط سازند و گرم کرده ضماد کنند و واجب ست که در بهی باشد تا عصب از آب حذر کنند و نه گرم و نه سرد نزدیک او برند بلکه روغنها یکه دران قوت ریاحین لطیفهٔ قابضه باشد و افادویه که باین حال بود استعمال کنند و اگر اصلاً عصب والتوای او عارض شود و این اکثر اضرب یا سقطه حادث گردد و چون غمز کنند بآن خدر محسوس گردد و علاج صلابت عصب قریب ست از علاج او ارم صلبه و دیلا تست و در ادویهٔ مفرده در قرابادین ادویه بقدر احتیاج ذکر کرده شد و انچه دریخاند کور میشود ادویه مجرب درین باب ست از انجمله خفیف مثل انیسون کرفس مقل الیهود ده درم و در آب تر کرده حل نمایند و بر اندران بیخ خطمی باریک سوده بسر شند و ضماد کنند و همچنین بیخ سوسن بعقیدهٔ انگور سرشته و ایضاً اشق و بارزد و فرفیون بدر دی زیت سرشته و ایضاً تخم کنوچ گرفته بسفیدهٔ ضماد کنند و ایضاً داخلیون با نیم وزن آن سرگین بز سرشته بغایت نافع ست سیویدی گوید که ضماد روغن زنبق و موم زرد و کذا روغن نرگس و موم زرد و کذا روغن گل حنا با موم زرد برای درد عصب مجرب من ست و ضماد پیاز نرگس و کذا حب الغار بشراب و کذا قنطوریون غلیظ و کذا قصب فارسی بسرکه سرشته و کذا اکفری که آن پوست طبع نخل ست و کذا اصابع صفرد و کذا زرد ی زیت و کذا روغن نسترن و موم زرد و کذا افتاح او خرزهره روغن آن و کذا خطمی بشراب پخته و کذا از نبّ و الیدن و خوردن روغن کنجد و آکل و ضماد صعتر و کذا روغن بیخ و کذا اریقون و کذا قردمانا و کذا قنطوریون دقیق و کذا اسطوخودوس و کذا مغز حب صنوبر کبار هر واحد نافع در عصب بارد ست **ایضاً** او گوید که الیه را شگفته بر آتش گرم کرده بر عصب صلب دو ساعت بر بندند بعده بگشایند و بر آتش گرم کرده باز ببندند تا دو ساعت همچنین در روز و شب بتکرار عمل نمایند روز متواتر این عمل کنند پس صلابت عصب را به کند و مجرب منست و کذا زوفای رطب و رم عصب را مجرب و ضماد کنجد مع پوست و کذا طبیخ شجره و کذا حب البان و کذا تخم سپیدار بر روغن آن و کذا خانهٔ زنبور عسل و کذا اکلیل الملک و کذا پیاز نرگس و کذا روغن زنبق و موم و کذا گل سوسن بر روغن آن سرشته و کذا روغن سوسن سفید و کذا بیخ آن و کذا اشق و کذا روغن قثاء الحمار و کذا پیه بز و فاسیون سوده آمیخته و کذا روغن تخم قنب و کذا مغاث و کذا افرفیون مخلوط بموم و روغن و کذا مقل ازرق و کذا روغن خیری زرد و موم زرد و کذا روغن جوزکهنه و کذا زوفای رطب و کذا صدف مع لحم او کوفته و مرد کنند و کذا نیل هندی بعسل و کذا غبار آسیا و کذا جاوشیر و آکل و ضماد مخ و کذا مسکه و کذا جوز بوا هر واحد نافع صلابت عصب ست **وضماد** نمک و آرد گندم و عسل و کذا ابورق و زیت و موم و کذا تخم انجره بنمک و کذا بسفایج و کذا برگ فنجنگشت یا تخم آن و کذا مز بخوش و موم و روغن بان و کذا پیاز بلبوس و کذا اسپغول کوفته و کذا روغن قسط و کذا ابزرکتان و کذا بنفشه و کذا قصب الذریره بسرکه و کذا القحوان و سُتر ب و ضماد تخم انجره و کذا مغز جوز و عسل و کذا مغاث و سُتر ب خطمی با شراب خوشبو و بستن صفحه از بیخ سخته چیده هر واحد نافع بالتوای عصب ست **و شرب وضماد** راسن بعسل و کذا کمادریوس و کذا زراوند مدحرج و کذا السان العصافیر و کذا اقرحا و کذا سیر و کذا مقل ازرق و کذا اهلیله و ضماد برگ نیلم و کذا مرج کوفته بیخته و کذا ابرونه و کذا آب فاسیون و پیه کیان و کذا انبوبر و کذا خاکستر چوب با انگور و کذا زراوند مدحرج بیخته بمیبست و کذا خطمی با و کذا هرو و کذا قاقلیا سکر حل کرده و کذا مصطکی بروغن گل و کذا مغاث و کذا زبیخ خطمی با تخم آن بشراب پخته و کذا آرد ماش آب مورد سرشته و کذا شونیز و کذا ایرسا کوفته و پخته و کذا قصب الذریره و کذا قسط و کذا برگ کبر و چربی ماهی و کذا قطران و شرب طبیخ بابونه و نعنا و کذا حلتیت با آب خاکستر چوب انگور و کذا قیصوم مطبوخ با آب کذا اخرس و مرد م بیخته میبست

تا سه روز و کذا کاسنی و تخم تنها یا با چند آن دو قوه کذا بیخ اخرد و منقال با یکدرم ملفوف کذا تمر هر روز ده در لبنراب هر واحد نافع شوخ عضلد و رض آنست

علاج مسیوط یعنی مضروب بسیاط

اگر کسی را اتانیانه با سیوب زده باشند باید که اعضای او را با مالند و خرقه کتان بگلاب آب سرد تر کرده بپیچند و هر گاه گرم شود تبدیل آن کنند و مرهم سفید اب بمالند و بهتر آنست که پوست گوسفند و قتیکه باز کرده باشند گرم گرم بر موضع ضربه بپیچند و بگذارند تا خشک شود و نارو دیگر بر اندازند و اگر سفال نو گرفته سخته یا نمک سنگی را بول باشند بسیار بهست و بر پوشند بهتر بود و طعام نخوابانخورد مقشر نخورند و اگر فصل گرما بود و مزاج گرم باشد طعام قلیه کرده باشد مقشر کرده چغندر و کاهو و بزر نخجیل و ریوند چینی برابر هر دو انیکدرم تا یکمثقال با جلاب بپزند و چون خون زیر پوست منفرق شود و بیضه و ترب بمغز مان بپزند و گرم کرده و ضماد نمایند

کسر عظم

یعنی شکستن استخوان و شکستگی آن بنظر در آید اگر عظیم متفرق باشد یعنی که بعض اجزای او بسوی داخل رود و بعضی بسوی خارج بر آید و اگر کسر عظیم نباشد چنانکه ابتر استخوان از یکدیگر جدا شده باشد آن بلمس در یافت گردد چون دست بر انجا مالند بلندی و پستی در استخوان معلوم شود و ایضاً از الم تشخیص وقت لمس یا تحریک عضو شنیده شود و کسر که در یکموضع باشد سهل بود و باید دانست که استخوانها بعضی در طول شکسته شود و بعضی در عرض و بعضی خرد شکسته شود انچه در طول شکسته شود بعربی آنرا صدع گویند و بعضی باشد که باطول لختی از عرض شکسته شود آنرا هلالی گویند و انچه در عرض شکسته باشد گاه بود که گردو تمام شکسته شود آنرا قشوی و فجلی و قضبی گویند و گاه بود که در زدی بر عرض افتاده باشد از یک روی و باشد که بعضی بر عرض لختی در طول شکسته شود و هیچو قلم آنرا مشطب گویند و باشد که شکستگی شاخ شاخ شود آنرا مفتقت گویند و شظی نیز خوانند و گاه باشد که استخوان ریزه شود آنرا رضی گویند و اگر بسیار ریزه بود سویقی گویند و جریشی نامند و فتشی نیز خوانند و هر گاه که استخوان تمام پاره و ریزه گردد جایگاه شکستگی از برابر یکدیگر دور هم افتد و باشد که بعضی پاره یا خشاشیکه بر استخوان پوشیده بهست و در گرد شکستگی بر حوالی او سست بخلد و بلند نسبب درد او آماس پدید آید و اکثر شکستگیهای ناهموار از فرجه خالی نباشد و هر عضو که استخوان او تمام شکسته شود دو تو گردد بقراط گوید اگر بسوی خارج باز گردد دو میل ازان سوکند بازان بود که میل بسوی داخل باشد و هر شکستگی که بر بندگاه افتد و لب مغاکها که سر استخوان دیگر دران نشیند بشکند انگاه که درشت شود آن بندگاه صلب شود و شکستگی که بر بندگاه افتد صلب تر گردد و همچنین اینچه در بندگاهی افتد که مجاورت استخوانها بیکدیگر نزدیکتر بود دو کشادگی و پنهانی اکثر چون بندگاه شانه لگنگاه هر گاه که درشت گردد صلب تر بود و صعب ترین شکستگی آنست که استخوان گردن شکسته شود و آماسی با جراحتی با آن بود خون بسیار رود و گوشت که حوالی آن استخوان بود کوفته شود و بیرکی را ازین عراض علاج باید کرد و کوفتگی گوشت از غفوت نگاه باید داشت و بباید آزرد تا لختی خون ازان برود والا متاکل شود و تباه گردد و هر استخوان که محکم تر بود شکستگی آن دیر تر درست گردد و از استخوانهای شکسته جز استخوان الملقال باز نروید بجهت قرب ایشان بمبدا و تری و نرمی عضاو استخوان پیران و جوانان اگرچه بسته شود باز نروید لیکن لحامی چون غضروف بر حوالی آن جایگاه پدید آید و آن شکستگی را سخت بگیرد و محکم کند و آن لحام را اطباء شدید گویند و آنرا استخوانهای تن مردم استخوان بازدو شنوار تر بسته شود پس استخوان ساعد پس تر قوده که شکستگی آن از اندرون بود و اما استخوان ران و ساق زود تر بسته شود و مدت بسته شدن هر عضوی چنان بتجربه یافته اند که اکثر غضروف یعنی در ده روز بسته گردد و استخوان پهلو در بیست روز و استخوان ساعد از سی تا چهل روز و استخوان ران در مدت پنجاه روز و در بعضی تا سه ماه یا چهار ماه بسته شود و استخوان فک در سه هفته بسته گردد و صبر کردن در یکماه و استخوان باز و در چهل روز و استخوان ساق همچون استخوان ران بود و این در سن شباب و توسط عمر و صحت غلط ست و مدت مذکوره در صبیان عشرات کم شود و در کهول خمسات و در شایخ دو چندان زیاده گردد بسبب قلت تولید غذا در ایشان و بطلان و افتدیدا در ین فصل بزرگست و اسباب در پیوستن استخوان بسیار ست یکی آب بسیار بر جایگاه شکسته ریختن دوم بند آن زود و کشادن سوم شتابی کردن در حرکتها چهارم طعامهای لطیف که خون لطیف کنند خوردن پنجم قلت خون در بدن ششم کثرت مائیت در خون هفتم سودمزاج هشتم کثرت غضب و صفرا و مانند آن نهم شدت حرارت هوا و هم بدی بستن بندها

یا زنجبیل کثرت عصائب و رقائد و استخوان مردم صفراوی و خشک مزاج دیر تر بسته گردد حبت قلت رطوبت و خون ایشان از نخبت صاحب استخوان شکسته را طعامهای غلیظ لزج چون هریسه و پاچه میدهند و استخوان کم مغز هم دیر بسته گردد و علامت بسته شدن استخوان آنست که رنگ خون بظاهر پوست آنجا که پدید آید و کسیط طریق بستن استخوان شکسته داند آنرا مجبر گویند **علاج** اول آنحضور ایملامیت بکشند و استخوان را برابر کنند و از عصابه موضع کسر را تا بعلای او بندند و از عصابه دیگر از موضع کسر تا بسفل آن و بالای آن جبائر بربندند بعد آن فصد و اسهال کنند و شوربای مرغ بدهند و یک مثقال گل ارمنی و نیم مثقال موسیائی با جلاب بدهند و اگر موسیائی نیافته نشود عوض او استعمال قفر البوم و نیز عجب بست عصابه را تا سه روز دانکنند مگر آنکه از بستن آن درد شدید و خارش پیدا شود بگشایند و آب گرم بران ریزند و بعد از یکساعت باز عصابه را در گلاب و سرکه و روغن گل تر کرده بربندند و عدس و مغاث و گل ارمنی و اقاقیا در آب مورد ضماد کنند که مجبر بست و گاهی تخم ترمس افزوده میشود و غذای لزج مانند هریسه و پاچه و تخم مرغ خورانند و اگر با کسر و رم هم باشد صندل با آب کشنیز سرخ و آب کاسنی سبز و طلای نرد طلا کنند و اگر خون از ان جاری باشد رم الاخوین و کندر سائیده بران بپاشند و تعقد و صلابت که بعد بسته شدن استخوان باشد اگر تازه باشد باید که قطعهٔ اسرب را بران نهند و از عصابه محکم بندند و اگر کهنه باشد باید که از شحم و امنخ و اد بان و قیر و طیبات ملایم کنند و کرا دویه نافع کسر عظم شرب موسیائی بقدر نخود با جلاب و کذا ستاب صیادی درم بگلاب که مجبر بست سویدیست و کذا بندق هندی و سنبر و ضماد مغاث و کذا مرکی و کذا ماش و کذا گل ارمنی و کذا رم الاخوین و کذا آهن ربا و کذا انجبار و کذا اسفناج و تعلیق مجبر مقنطیس بعظم مکسور و ضماد مصطکی و کذا روغن شجر آن و کذا اصفع عربی و کذا راسن و کذا روغن گل حنا و کذا برگ حنا و کذا اقاقیا و کذا حب الآس و برگ آن و کذا اسفیدی بیضه و کذا زیت خوشبو و شمع کذا خراطین و غبار آسیا و کذا برگ گاو زبان و پوست بیخ آن و نطول طبیخ حلبه و کذا برگ مورد و کذا قوبر عضو مکسور هر واحد مجبر عظم است و دیگر ریفاد بروغن تر کرده بران عضو بپیچند و بعصابه و تختها تا دو روز بسته دارند و روز سوم آهسته بگشایند و چوب سیده باریک سوده در سفیدی بیضه حل کنند و بالای پارچه یافته طلا ساخته بر عضو بپیچند و باز بعصابه و تختها ببندند و همچنین روز سوم بگشایند و تجدید دوا کنند تا آنکه به شود **طلا** برای کسر و وتی آزموده هست از قانون مغاث و ماش مقشر هر یک ده درم مرو صبر و خطمی سفید و اقاقیا هر یک پنج درم گل ارمنی بست درم سفیدی بیضه طلا کنند اگر ورم حار باشد **ایضاً** برگ اثل و سرو مورد و بید کوفته بیفشارند بگیرند سماق و گل سرخ و بازد گس و مرمافیلون و صندل سرخ و گل ارمنی و لادن و فوفل و حکاکیوجب اثل و خطمی و ماش و اقاقیا و اکلیل الملک و مرزنجوش و راسن و سرو بیامیزند **ایضاً** برای کسر و وتی مع درم حار باشد مقشر بست درم مغاث گلنار و اقاقیا ضماد کنند و این بسیار قوتست و از ادویه او برگ مورد و سماق و لادن و زعفران ست **ایضاً** برای رض و وهن نیکوست و برای کسر و وتی و قلع نیز نافع مغاث ماش اقاقیا خطمی طین صبر مرداب آس طلا نمایند **اقوال حذاق** جرجانی و بهاء الدین از شیخ و غیره نقل کرده اند که هر شکستگی که در ان زخمی و قصور عصبی و عضله نبود قلع و وتی با آن نباشد از آنرا باید کشید باحتیاط و کشیدن چندان باید که هر دو سر استخوان شکسته از جای بیرون آمده باشد یکدیگر را برابر آید پس او مجبر آنرا بدست بمالد و هموار و راست بدارد و بنظام خود باز برد و با هم باز نهد انگاه ضماد و نرفاده و غیره بربندد و بعد آن کشیدن باعتدال و بمقدار حاجت باید و اگر زیاده از مقدار ضرورت کشند و زوری قاعده کنند باشد که مشیخ مؤدی گردد و در صعب مهلک پدید آید و اما سر دست و استخوان خای عصب پیدا شود و مضرت کشیدن در اعضای نرم کمتر بود و اگر کمتر از مقدار حاجت کشند استخوانها بحال خود مقابل نشود و بنظام خود باز نتوانند رفت و هموار نگردد و مقصود حاصل نشود و ایمنعی در استخوان شکسته و از جایگاه خویش بیرون آمده یکسانست و در جبر شکستگی تعجیل باید کرد و پیش از انکه محل آن صلب شود و مانع آن بستن خود یا آماس پدید آید و طبیعت عضو فاسد گردد و تدارک نپذیرد و عضو شکسته را بعد بستن چندانکه ممکن بود بسته دارند و بندها را زود زود نگشایند که بسیار رسیدن هوا و شدت احکم شدن ندهد لیکن چون آماسی دالمی و جراحتی بود بوقت حاجت باز گشایند و الا زود نباید لیکن گاه گاه اندک حرکتی باید کرد چندانکه احتمال کند تا طبیعت آن عضو کسلاء و پژمرده نشود و وقت بستن استخوان شکسته یا از جای بیرون آمده جهد باید کرد تا در سخت تولد نکند چه بسیار باشد که آنعضو را سخت ببندند و بندان دیر تر گشایند عضو بمیرد و بو سیده شود و آن هنگام خبر بدان آن عضو

وارتین جدا کردن چاره نباشد والا آبهر چیز که خون را لطیف کند و یا ماده را بشنبد را تحلیل کند چون طلاهای گرم و تبخیر و حمام و آب گرم و حرکتهای قوی جماع و خشم و هوای گرم و مانند آن پرهیز باید کرد و مسکن جایی خوش و خنک باید و داشت و ضماد های قابض و مقری که اندران حوالی تر و نبهند مثل آرد و تخم که در علاج فتق مذکور شده خاصه که دران اهبل جو نرم و کثیرا باشد و آسایش و آرام و هوای خوش و طعامهای مقری و غلیظ چون برشیه و کله پاچه و شربه چرب و حلیم جو و گندم و برنج و شکنبه و بریان بزغاله و مانند آن تهیا کرده و گفته اند که جهین که دران قوت تبخیر یا غائط نباشد اندک اندک ازین ماده صالح را بصوف آوند کشد و بر بسته شدن یاری دهد و خوردن فاوانیا و هر چه بانی و مومیائی درین با ادویه سخت نافع بود و موجب بستگی کرایه شدن استخوان از مقری که آنرا باید بگذرد و بر بسته و محکم نشود و بیاید دانست که آنجا ماده بیست که ازان روئیده شود تولد نکند پس آنچه موضع اتصال قروح عسر الاتصال برفق تمام پاک شود و کفایت بدان باید با لید چند انگه آنموضع را گرم کند و ماده بدخون ضعیف نابکار تحلیل پذیرد و خون تبین بدانجا میل نماید و روئیده شود همکرد و بسیار باشد که رنگ استخوان بگردد و پوستها ازان برخیزد و بدان سبب حاجت آید که بدان بکشاینده و هرگاه که حال این بود آنرا تخته نشاید بست و فایده اکتفا نماید نمود و اگر با شکستگی استخوان جراحتی و قروحی عمیق یا غلیظ و یا فوقی افتاده باشد طریق جراحی و مجرمی جمله مرعی باید داشت و در راست کردن استخوان بستن آن تاخیر نشاید کرد و راست نتوان کرد و نتوان بست مگر بکشیدن صعب که ازان کشیدن درد عظیم تولد کند و با این همه هرگاه که اندران دردی عظیم و خطای بزرگ خواهد بود راست ناکرده و نابستن و نکشیدن و در نیفزودن اولی تر از راست کردن بود پس صواب آن باشد که در حال شکستگی و اعوان آن نگاه کنند و آنرا که توان کشید بکشند و راست کنند و مبالغه نکنند و اگر بعضی راست نشده بماند چنان بگذارند تا مظری بزرگ هم نباشد و اگر شکسته باراست کرده باشند و بسته و نگاه دردی عظیم تولد کند آنرا بباید کشاد و تسکین در و کنند پس در گرداگرد بهر دو سر شکسته بندها بر بندند و نگاه باشد که استخوان راست کرده را از جای خود بیرون نبرد و بر جای خود بدارد و بر سیاستها آنرا نیک بباید کشید تا شطاب را برابر یکدیگر شود و هر یک بجای خویش بیست او باز نشیند و درین هنگام بر بست نیک باید مالید و راست باید کرد تا گوشه عضو را اگر کشیدن باهستگی رها کنند پس به بندند چنانکه عضو را بران هیئت نگاه دارد و نگذارد که شطاب دیگر با هیئت خود بگردد و لیکن بران سختی نشاید بست که در دی عظیم افزاید و اگر پاره استخوان از اصل جدا شده باشد و غشا و عضله را بخلد و در زیاده شود آنموضع را بتیغ تیز و آنرا بیرون کنند و الا رفاید آنرا بیاید برید و اگر شکاف را فراخ باید ساخت عضلها و عصبها و شریانین آنرا نگاه باید داشت و اگر دانند که آفتی تولد خواهد کرد حمل باید گذاشت و اگر استخوان نیک ریزه شده باشد جمله را اگر ممکن بود بیرون باید آورد و اگر ریزها بسیار باشد چون آواز خشخاش آواز دهد لیکن از بهند امر خود بیرون نرفته باشد امید دار بود که چون بهند بر جوالی آماده شد بسته گردد و جمله را ازا گیرد و طریق بر بدین شطبه آنست که ندی نرم را سوراخ کنند باندازه شطبه و بر محل خلیدن سر شطبه نهند و سر شطبه را ازان سوراخ بیرون آورند پس بپیچند بر ان شکل بر زیر بندند و شطبه را بر آن زیر پوست بیرون آرند و دست بر پوست و بند فرو فشارند طرف اصل شطبه چندانکه فشاریدن حمل نشنید و آنرا از اصل بردارند و مشار الیه کار بقیه باریک و تیز لطیف تر از نشار شانه گران می باید و طریق بستن بر فاده و تخته و خیره آنست که چون عضو راکشیدند و بدست بموارد و نظام اصلی نهوند ادویه رفاده های کتان نرم و پاکیزه بر تمام محل شکسته نهند و بعصابه بپیچند پس بندی مضبوط بران بندند و تا چهار روز همچنین بدارند و بعد ازان چهار تخته نرم و هموار از هر چهار طرف آن بر بالا گرفاده نهند اگر آن عضو را اطراف اربعه باشد و بعصابه بپیچند بندهای عصابه را چنان بندند که نختی بر جایگاه درست افتد آنرا و حوالی و باقی بر جایگاه شکستگی راست تر از حوالی باید بست و در نختی افراط نشاید کرد و بندها را بر حوالی تر نگذارد و بر بهنائی عصابه که بپیچند بر خور شکستگی هر عضو باید چنانچه عرض عصابه سه بند و قریب یک بالشت باید و عرض عصابه ساعد ساق از شش انگشت تا چهار انگشت بود و عصابه انگشتان کمتر و بر بن قیاس و باقی و اگر تبند که لباس گیرد و قرطاس میغه باید که قریب طی از زنبیل موم صاف طلا باید کرد و گاهی اصلاح به تبدیل بطاقات

بالفعل بود یا باب سوداوی نباشد که بسر کسر ممزوج تر باید کرد و گاهی حاجت بتسکین درد هم مثل روغن بابونه و مثل شراب قابض آید کذا این تحلیل درد و تقویت عضو نماید و گاهی حاجت افتد بهیچ یک ازین تقویت و تحلیل باشد مثل بیضه مصطکی و اشق و پشم شکستگیها که مخالف و نا هموار افتد از قرحه خالی نباشد و انجا که قرحه باشد قیروطی نزدیک آن نباید بود روا نهاده بشراب قابض تر کرده بر نشاند و ادویه که در علاج شکستگی بکار آید چنانکه گردد و شکستگی بزرگ را بسه عصابه باید بست یکی بر فاده باید تا آنرا تنگ فراگیرد و جایگاه را سخت تر دوم بر تخته تا محکم گاه دارد و فضول را از جایگاه شکستگی باندازد سوم بر مجموع جهت استحکام جمله و بند عصابه اول را از فرو سوی بطرف بالا باید پیچید و بند عصابه دوم را بعکس و بند عصابه سوم را سه دو نوع چنانچه جمله را فراهم آرد و تخته از پنجم روز باید نهاد مگر آنکه خوف کجی عضو باشد و تخته از چوب نرم باید مثل چوب انار و بید و فلی و قنی و مانند آن و تخته هموار باید لیکن از جائیکه بر موضع شکستگی نشیند اگر اندکی غلیظ بود میشاید و هر چند که عضو شکسته بزرگ تر بود تخته درشت تر باید بست لیکن فاده ها بیشتر باید نهاد و خیال دارند تا عضو آویخته و جنبان نباشد و اگر تر بندند که عضو کج شود و آفت آن بزرگ گردد زود تخته باید بست و اگرچه روز اول باشد و بعد بستن هم زیر زیر باید کشاد در فاده تخته بند هم بیشتر باید و بقدر لزوم گوید که بسته را روزی میباید کشاد و روزی نه تا بیاد و ضجر نشود و خارش رنج ندهد و هر بار که بکشایند بر همان طور که بسته بود ندباز باید بست و شکل بندها و فاده ها و تختها نقشاید گرداند تا انچه بسته میگردد تباه نشود و عضو از شکل خویش نگردد و پیچیده نشود و در تخته دو چون هفته بگذرد در هر چهار روز یکبار باید کشاد و باید هر پنج روز دو بند را نیز از اندک اندک سست ترکنند تا غذا بدان محل بیشتر را باید داد و در کردن تخته شتابی نباید کرد اگرچه گمان شود که بسته شده است و بسیار بسته کرده روزیا بست روز تخته بسته دارند و نکشایند و بهیچ مضرت نباشد لیکن صواب آن بود که از جهت احتیاط در هر پنجه روز بکشایند و فاده که کنند تا اگر رنگ پوست و حال گوشت متغیر شده باشد بتدارک آن مشغول شوند و بعضی چنان هر گاه که بند میکشایند باب بیگرم مفطول میکنند تا ماده و خشونت را انجا بیشتر آید و بعضی دیگر و آبگرم هیچ از انگه بندند مفطول کنند و عصبها را نرم کنند و الم کشیدن کمتر شود و لیکن در وقت بستن تجویز نکنند زیرا که نگذارد که درشت محکم شود و انجا که ضماد یا طلا بران خشک شده باشد و در وی خیزد و خواهند که بکشایند اندکی روغن طلا کردن جایز بود خصوصاً کسانی را که مزاج تر بود و انجا که با شکستگی جراحتی رسیده باشد فاده و تخته از جایگاه جراحت دور باید داشت و این چنان بود که جایگاه جراحت را بر بگذارند و بر حوالی آن فاده ها و تختها بر بندند و بند بر شکل مواضع جراحت بر بینه نرم بندند و فاده که گرد جراحت را بپیچند یا انکه مغز آماس کنند یا اثر قابض تر کنند و انجا که محل کوفتگی را روغن چراحت بیم آماس باشد هم فاده آن محل را بموانع آماس ببالایند و بعضی مجربان فاده را بر حوالی جراحت نهند و تخته را بر بندند چنانکه مرهم بدانجا فرو شود و بیرون آید و عصابه بالای جراحت بند بدانگه بجراحت نرسد و لته بر روی آن پیچند تا مگس و هوای سرد و گرم بجراحت نرسد و باشد که بدان حاجت آید که زاده را بسر کرد گلان کنند و حوالی جراحت نهند تا آماس نزاید و قیروطی در روغن از خوالی جراحت دور باید داشت خاصه تا در سینه جراحت که بیم تعفن بود و در جملهٔ احوال زخم و شکستگی را از سردی و گرمی مفرط نگاه باید داشت و از عطسه و سرفه و بلند کردن آواز پر چند بودن و اگر تعفن گاه در گوشت آن محل پدید آید در اصلاح آن مبادرت باید کرد چنانچه در جراحات معلوم شده لیکن اینجا احتیاط زیاده باید و در طلا و ضماد و تریاقات و مصلحات عفونت آن باید تدبیر استخوان که کج بسته باشد و حاجت بشکستن آید هر گاه که استخوان کج بسته شود و حاجت آید که آنرا دیگر بار بشکنند و راست کنند اگر شبنشت صلب بود اول آنرا نرم باید کرد با دویه که در دم صلب و سقر دوس را نرم کنند و خرا و حکتی و نبه و دردی روغن کنجد با هم سرشته ضماد باید کرد و حکتی و نبه گلنار و مغز پسته و مغز بادام و مغز نبه دانه بر شبند را نرم کنند و با مغز تخم بید انجیر کوفته با هم وزن آن روغن گاو دو چندان آن عسل سرشته ضماد کنند و بعضی در حالت احساس بر درد ت مزاج سیکنج یا جاوشیر یا جاوشیر با چند بید مشک با هم اضافه میکنند و با حلبه در شیر پخته و در دردی روغن کنجد و در روغن دنبه با هم سرشته طلا کنند و بعضی این را نیکو میدانند و با شق بهتر آید و در آزبن نشستن و آب نیکو گرم بسیار بر عضو نهتن سود دارد و چون از ین قرار بسر نرم شنود گوشت اشق نماید و در شبند را بچنان بند پس استخوان را بشکنند و راست کرده باز بندند و رعایت جراحت نیز کنند چنانکه سابق گفته شد و بسیار باشد که در شبند بدین تدبیر راست نرم شود و آن کجی را بدون شکستن بدفع و جبر راست توان کرد و باز بستن باز دیگر بار شکستن حاجت نیاید و خصوصاً در ابدان نرم این علاج ممکن ست اطلیه که کسر فاسد آن کند در مجبری بکار آید بعضی از اطلیه برای منع آماس و اصلاح خارش بود و بعضی در شبند راست کند

وتقویت او نماید وبعضی دشنیز را نرم کند وبعضی زائد اصلابت مفاصل کند که بعد چیر حادث شود وبعضی برای ازالهٔ استرخا بود اگر در مفاصل واقع شود اما آنچه آماس را باز دارد وخارش را اصلاح نماید قیروطی ست ونطول شراب قابض وزراوند کستان بسرکه وگلاب یا آب سرد ویا همچنان بهوا سرد کرده وروغن بابونه بنشلوشه قاطون آمیخته ونطول آب گرم خارش را ببرد وباید دانست که آب گرم وقیروطیات هر کجا که جراحت بود ویا اجزای مستخوان بسیار شکسته گردد استعمال نباید کرد که باندک سببی متعفن شود وادویه که دشنیز را سخت کنند آن نطولات قابضهٔ لطیفه ست واضدهٔ که مانند آنست مثل طبیخ آس ورد وروغن آن اگر حاجت بروغن باشد وروغن خناو طلا با آب برگ آس وحب آن وطبیخ شجرهٔ قرط وطبیخ بیخ درد ارو طبیخ برگ آن وایضاً ضماد مرتب از ماش خصوصاً چون دران زعفران ومرداصل کنند وبشراب ریحانی بنشنند بسیار جیده ست وایضاً پوست طلع نیکوست وعمده در سخت کردن دشنیز همین ادویه ست ومع دانگ بنفش رطوبات زائد که اندانست اصتیاج افتد ولمذا واحبست که با وجود قبض آن محلل باشد بود و اینکه درین باب نافعست گل ارمنی ومغاث وماش مقشر هریک ده درم صبر اقاقیا هریک دو درم آب سورد تر سرشته طلا کنند وادویه که دشنیز را نرم کنند در تدبیر استخوان که کج بسته باشد عنقریب مسطور شد وبا بتدا بطول از آب گرم کنند پس بران ضمده ومرهمات ملینهٔ مرتب از الیه ومصنوع وشحوم وادهان استعمال نمایند وایضاً بیخ خطمی وبیخ قنار الحمار واشق وجاوشیر بسرکه کهنه سرشته طلا کنند دوای جید برای نرم کردن دشنیز لعاب حلبه ولعاب تخم کتان ولعاب قنار الحمار واشق ولادن ورزفای رطب وپیه بط ومخ وبهروزه ومغز گوساله وروغن سوسن در روغن حل کرده مرهم بسیار نافع دیگر قوی زیست کهنه دو طل روغن سوسن نیم طل میعه سائله ربع طل موم زرد نیم طل علک البطم دواوقیه فربیون دواوقیه مغز ساق گوزن چهار اوقیه مرهم سازند مرهم جید برای صلابت مفاصل که از حوادث شود دیگر نداشق تیجز مقل الیهود نیم جزو لادن نیم جزو روغن چنار پیه بط هر واحد ربع جزو صمغ عربی آگاهته همه را جمع کنند ایضاً بابونه بنشن دوم زرد هر یک سی وشش درم صمغ بطم مقل بازد هر واحد بیست اوقیه صمغ را در سرکه گداخته حل کنند و در ادهان بروغن سوسن چرب کرده جمع نمایند و برای تعهد که شل شده عارض شود مرهم مذکوره استعمال کنند و باید بعد بیست روز قسط دوم گرفته دران ضماد نمایند که بغایت بلین بوده مفاصل ست مرهم جید دیگر نیز در دی روغن سوسن دی روغن بزرکتان هر یک ده اوقیه میعه سائله دو باز ده اوقیه مقل یک اوقیه پیه خرس دو گرم باشد پیه بط یا کیان در دا اوقیه صمغ را در ادهان باندک شیه حل کنند پس باقی ادویه اذا خته بیامیزند تا هموار گردد ضماد نمایند وچون بسترخا در مفاصل از کشیدن بیقاعده افتاده باشد اعتماد در معالجهٔ او بر قابض لطیفه مثل اسپل وجوز السرو وامثال آن باید داشت وابهل وجوز السرو زعفران در مرداسنج وارجینی اقاقیا وطبیخ بیخ سرشته ضماد آزموده ست وخاکستر چوب انگور با پیه کهنه وپوست طلع وهمه ادویه که دشنیز ومفاصل را سخت کنند درین باب نافع ست وگاه باشد که در کسر وجبر الی بعده یا جگر رسد وتدارک آن بقویات ومصلحات لازم می آید پس بعلاج درد وضعف معده وجگر بحل آن بیان کرده شده وضماد یکه در الم یافتن معده از برای اهل مجر بست اینست سیب پخته وپاک کرده پنجاه درم گل سرخ ده درم اقاقیا مصطکی برگ مورد سنبل هر یک پنج درم زعفران جوز السرو هر یک یکدرم همه را کوفته بآب باد تنگ تر شنند وضماد کنند یکنجبین سفر جلی وبند یا کنجبین ساده با بسد کهربا وضماد یکه در الم یافتن جگر مجرب ست انیست صندل سرخ وسفید وگل سرخ وبنفشه هر یک پنج درم آرد جوسه درم زعفران یکدرم کافور نیم درم همه را کوفته بگلاب در روغن گل سرشته ضماد نمایند یکنجبین ساده با سفوف ریوند چینی صفت آن ریوند چینی ده درم روناس ده درم لک مغسول پنج درم طباشیر پنج درم شربتی یکدرم با سکنجبین وعصاره گل امیخته واگر حرارتی نباشد ضماد ازینگونه سازند یکدرم گل سرخ پنج درم سنبل الطیب مصطکی دارچینی برگ مورد لادن رابر روغن خیری حل کنند وادویه بدان بیامیزند ومشروط بیلوس با ریوند یا زنجبیل بدهند صفت ضماد دیگر جگر را و دیگر اعضا را سود دارد مغاث وگل ارمنی وبرگ مورد جملهٔ برابر کوفته بگلاب در روغن گل سرشته بکار برند و بدانکه بر گاه مریض را از کوفت ولتک سرد وجه حرارت وتب ظاهر شود آنچه مراعات الم وکسر بیشتر باید کرد چه آن حرارت عرضی مرد اگر بر عایت آن ادویه سرد داده شود کوفت والم را زیاده سازد و ممکن ست که چون زخم بپیوندد آن زخم خراب شود خصوصاً از آب سرد خوردن وغذای لطیف بدهند بدانند که آب گرم در روغن پیش از انکه استخوان بسته شود سود دارد لیکن در زمان بستگی زیان دارد وانگذارد که ماده دشنیز بخته گردد

استخوان که بد بسته باشد و بعد از آن شکسته شود و بعد از آن بسته شود

۱ بجهت بعضی وجوه

وبعد ازانکه آشخوان بسته شده باشد سود دارد صلاب مغز گاو مفاصل را نرم کنند و نرم که انجا باقی بود تحلیل نماید و خشکی گیاه و عصبها را که از بستن تولد کند زایل نماید چه با آن حرکت سهل شود پس اگر آب گرم دادمان و شحوم و امخاخ استعمال کنند تدارک آن آفات کند و اما اگر ضماد خشک شده باشد و در زیر جفت برخاسته و خوابیده که بکشایند اما کی روغن طلا کردن را بود تا در زایل شود و خاصه در کودکان و کسانیکه مزاج ایشان تر بود و بعد از نالیدن اندکی روغن بیرون و چون رفاده نهاده بر بندند اگر درد نباشد و نزدیک آن هیچ وجه روغن طلا کردن نشاید و بعضی طبیبان وقت کشادن بند آب گرم فرو کنند تا ماده دشخوار بیاید لیکن آن آب معتدل باشد که بیمار اعتدال آن شناسد و سخت گرم نباشد تا زیاده از انچه جذب نماید تحلیل کند خصوصا چون زمانه بختن طول کند و از بدن مقداری زیاده از انچه واجب بود بکشد و زمانه پختن او بمقداری باید که انتفاخ و تری در پوست عضو و گرما پدید آید و بسیار و تا زمانیکه عضو و ضعف شروع کند نباید پختن تا تحلیل کند و نزد من بهتر آنست که اگر درد انجا درد نباشد قریب عضو روغن و آب گرم البته نباید بردالا انچه مذکور شد و اول امر برای احتیاط دور آخر بعد بسته شدن و چند

انچه بر مفاصل که سخت شده باشد نبشتند آن خرما و چقتی و نبه است	

تغذیه وتسقیه مجبور

لازم است که غذای او مولد خون غلیظ باشد لیکن غلیظ یا بس نبود بلکه غلیظ از انچ باشد تا وقت شدن قوی پیدا شود و نخشک ضعیف شکننده و آن مثل فربهی است وهر بریه بطبون و ترتوس و جلدبز غاله و حمل مطبوخ و گوشت حملان و گوسالهٔ دیاسی تازه که دران اندک غلظ باشد و پیرتر و پخ باشیر و مانند آن و شراب غلیظ قابض و از متقل شاه بلوط و لبوب که دران حدت نباشد و از هر انچه خون را رقیق و گرم کند و از انعقاد آزاد بود مثل شراب قیس و اشیای پر صالح اجتناب نماید و بالجمله تدبیر او تغلیظ خون است مگر انکه انچه مانع از جراحت بود و که مقتضی تلطیف غذاست و نزد خوف الم و دا اگر امر میان باشد توسیع در غذا و در شراب کنند و کسیکه احتیاط را دوست دارد ابتدا بتدبیر تلطیف کند تا از ضرر و الم ایمن گردد و این مثل آنست که گاهی حاجت بفصد نه اسهال نیز افتد و بعد چند روز استعمال کنند و ایضا گاهی با وجود این تدبیر حاجت آید چون در شدند و استخوان افراط نماید و هیچ منع آن نشود و بقول سیحی در ابتدا بر قول بارد و مزورات لحم طیور و بزغاله اقتصار نمایند و نزدیک شراب نگردند **ابن الیاس** گوید که بر بط معتدل بر بندند و هر صبح جلاب از تمر هندی با شکر یا انگبین ساده هر کدام که باشد و درم بر هند و فصد با سلیق کنند و اخراج خون بحسب قوت نمایند و تلیین طبیعت بفلوس خیار شنبر و تربخبین کنند و قبض طبع نباید گذاشت و غذا ماش مقشر پخته مرغ ساز ند و ما را کثار غذا و تناول گوشت و شیربزی حذر کنند تا بدین تدبیر از حدوث درم این گردند و گل ارمنی با مومیائی محلول در جلاب گرم شکر بر بندند و هر گاه چند روز بگذرد و درم حاوث نشود و وجع حرارت غریبه باقی نماند بند شدید تر از اول بر بندند و هر هفته یکبار بگشایند و بران مشاء و آس و گل ارمنی و اقاقیا زنند و اقاقیا را اگر با درم باشد بصندلین و آب جی العالم و آب خرفه طلا کنند و بند بر بزی بر بندند و صبح بگشایند و بدین طلا بکار برند و اگر با کسر گوشت کوفته شود بر موضع کوفته شود طرا زنند تا امر بالکلیه دانحصر موکول نگردد و باقی در قول سابق گذشت **انطاکی** گوید که اگر انجا جراحت نباشد بر عضو از زفت و موم وضع و اقاقیا و کرسنه ملصوق کنند عبده بمزاج او نظر کنند و از آله اخلاط حاده مانع از جبر مقصد و از سهلات نمایند لیکن قصد بر نظر محاذات در جانب صحیح کنند و گاهی از ان حاجت بسبب خروج خون بسیار باز نماند پس اگر خون بحد طول کند حتی که خون تیز گردد و قصد مکرر جایز بود و تا خون جلایا بد صحیح گردد این همه مع صلاح غذیه و اشربه و منع همه نکمین و تیز و ترش و انچه دران خون بنا شد مثل باقلا مبل آرند و واجب است اکثار از شیربزی و گوشت نرم مثل بچه مرغ و طیور که قریب پیر و از باشد و مطبوخ بر مومیائی فارسی و تدهین بدان و اگر میسر نشود گل مختوم و مانند روی خطائی که آن گلی است و قص ساخته طبیبان می آرند و داخل آن صورت شیر میبا شد بدل مومیائی ست و اگر بدست نیاید گل ارمنی بخوانند و در هر سه روز یکبار بگشایند برای تقیه بر طوبات آب گرم و فطر و عضو و انچه دران متغیر گردد پس اگر عضو نت یا تغیر دران یافته شود اصلاح آن کنند و اگر علامات غلیه خون ظاهر گردد فرا باز دارند و بر مثل ماش و برنج قناعت ورزند و همچنان او در سرکه که اندران مورد و جوز السرو جوشانیده باشند و در گلاب و دهن گل تر کنند که این تقویت و منع فضول نازله نماید و هر مرتبه دهنی بندش افزایند و این همه قسمت که چون سرخی و درم و درد ظاهر نگردد و الا هر گاه چیزی ازین ابتدا نماید بگشایند و اگرچه بعد ساعتی باشد و عضو را بگشاده داشتن راحت دهند

بعده بنویسند و بعضی حذاق از اهل این صناعت لصوق مثل زفت و کرسنه و مغاث و خوردن چیزیکه مولد خون باشد و قوت بستن بیند قبل از دو روز منع کرده اند و گویند که این بعد آن بعمل آرند که آن وقت انعقاد دست این همه در کرسنا و مغاث و کلام در انچه همراه او غیر آن باشد باقی ماند پس اگر درم مجبرت باشد بعلاج آن که مذکور شد معالجه نمایند مؤلف گوید که چون جبر استخوان از قسم دستکاری پرخطرست و البته از استاد ماهری باید آموخت بنابر آن تفصیل در کسر عضو نکردم و در قانون کلی آن اقتصار نمودم تا اگر استاد حاضر نباشد و ضرورتی اقتضا نماید الجمله تدارک توان کرد

خلع ووثی و وهن

خلع آنست که مفصل از جای خود بتمامه بیرون آید و وثی آنست که مفصل از جای خود رود و بجانبی میل کند لیکن تمام بیرون نیاید و وهن وهی آنست که از درست والم عارض استخوان شود از ضربه یا سقطه بی آنکه تفرق اتصال حادث شود و گاهی مفصل را امری دیگر عارض شود و آن اینست که در اثر آن رود و بطول طبیعی از جای خود شود و نوبت بانخلاع نرسد مگر سهل الانخلاع شود و این اکثر در بازو و ران عارض گردد و این بسبب سترخای ماحاط محیط آن که کثرت ترطیب او بود و بعضی مردم را برای خلع مفاصل مستعد بسیار میسازد بهر آنکه حفر مفاصل ایشان غیر عمیق بود و لقمتها یکه اندران باشد غیر ملاصل بود و در بطیکه بدان انتظام او نبود و محکم نباشد بلکه نحیف و در خلقت رقیق یا رطب قابل تمدد بود و گاهی بران رطوبات زیاده بر لقه بریزند و یا کناره ظرفهای استخوان که دران عظام مفاصل داخل نشسته باشد و بعضی مفاصل سهل الانخلاع و بعضی صعب الانخلاع و بعضی متوسط الانخلاع اند پس سهل مثل مفصل کرکی یعنی زانوست بسبب سلاست رباط او و ایضاً سهل الارتداد بود بسلامت[1] و مفصل منکب قریب آنست در درم لاغر نه فربه و اما صعب الانخلاع مثل مفاصل انگشت انست که این بعید الانخلاع ست و مثل مفصل مرفق ست و لهذا را دو اینها صعب ست و اما متوسط مثل مفصل سرین ست و مفصل که عسر الانخلاع بود در آن سهل نباشد و عام ست که آن عسر سلاست بالطبع بود یا عارضی و گاهی انچه مفصل را عسر الانخلاع گرداند مثل یبوست سخت کننده رباط یا طبا بود و مثل کثرت گوشت گرداگرد آن و لهذا مردم لاغر اسهل انخلاع و ایضاً در آن شود و گاهی انخلاع سهل الخبر سهل الانخلاع عارض گردد بسببی از اسباب پس سهل الارتداد نیز گردد چنانچه حق ورک را استلای رطوبت عارض شود و انخلاع او سهل گردد و مع ذلک ارتداد آن سهل بود چنانچه صاحب عرق النسا را عارض گردد پس زهر از مدت سرین او منخلع شود و مادتی سعی رگرد و دیگر انخلاع نپذیرد و بازارتداد آید و این محتاج ببذاغ بود نه غیر آن و صعب ترین خلع آنست که بالای سرین باشد و عام ست که استخوان دیگر را قطع میکند منقطع شود و این کمتر بحالت طبیعی رجوع کند و این اکثر در سر بازو و در زندین قدمین نزد کعبین و خلع قبیح تر از کسر بود

علامات خلع

آنست که شکل عضو متغیر شود و در مفصل مخالک و گودی غیر معهود پیدا شود و حرکت مفاصل باطل گردد و چون خلع بعضو دیگر که بجانب منتهای او باشد قیاس کنند تفاوت در درازی و کوتاهی و راستی و کجی و تمکن حرکات پیدا باشد و این در خلع سر بازو مع کتف عارض شود بهر آنکه چون منخلع شود در سر بازو دهشتی انخفاض و غور غیر معهود عارض گردد و در زیر غل نتوء سر بازو ظاهر شود مثل آنکه عروض ظاهر در عظم کتف و در خلع مفصل پای عارض شود و ظاهرتر ازین در مفصل گردن بود و چون بینند که مفاصل حرکت نمیکند بدانند که خلع است بالجمله در خلع فک که بفارسی منه گویند دهان کشاده مانند دندانها برابر یکدیگر نباشند و در خلع ترقوه یعنی چنگردن آنجا مخالک ظاهر شود و دست بر سر نرسد و در خلع منکب یعنی دوش که برآمدن دیگری باز فتن او آسان بود در بغل نتوء بلندی مستدیر پیدا شود اگر بانگشت تفحص نمایند و سر دوش کج بود و مخالف دوش دیگر نماید و موافق آن دست از پهلو دور نشیند و بهیچ حال دست بر پهلو نرسد مگر بسختی و در وهن دست بالا نتوان برد و حرکت دشوار توان کرد و در خلع مفصل ورک یعنی سرین اگر بسوی داخل منخلع شود پای موافق نسبت بپای دیگر دراز شود و اگر بسوی خارج بود کوتاه شود و مفصل بن ران دو تو نگردد و بیغوله ران برامده و اما سیه نماید و اگر انخلاع بطرف خارج بود پای مذکور کوتاه شود نسبت بپای دیگر و بیغوله ران در مخالک رود و در محاذی او از غلبه نتوء و ورم و انتفاخ ظاهر گردد و زانو بسوی داخل میل نماید و اگر بسوی قدام منخلع شود و مفرط بر بسیط ساق خود قادر بود و انثنای او ممکن نبود مگر الم شدید و اگر اراده مشی کند بران قادر نبود و گاهی پای این بعمل بسته گردد و اگر بسوی خارج منخلع گردد پای او کوتاه شود

[1] بسلامت

صح

صحیح نسخه

وبران بسط وقبض هردو متعذر بود وسرران درموضع قریب متعذر ظاهر شود ودران نتوء پیدا آید ودر کتف بالای سترخا حادث شود وخلع ورک مزمن البته بنشود

علامات وتی ودماغ

علامت وتی آنست که درمفصل بموضع بلند اندک کاواکی ظاهر شود واز جانب محاذی او که پست بود نتوء وبلندی اندک محسوس گردد وجمیع حرکات با آن معدوم نشود چنانچه درخلع بلکه آنواع حرکات در بعض جوانب ممکن بود وعلامت دماغ آنست که دران عضو درد وکوفتگی پیدا بود ومع ذلک جمیع حرکات ممکن باشد درهر جانب لیکن بعضی حرکات آسان بود وبعضی دشوار

علامات استرخای مفصل

آنست که عضو گران نماید وچون آنرا از دست بردارند یا بیمار خود آنرا بچیزی قائم کند بوضع طبیعی خود باز گردد وبغیر تکلیف وباز چون بگذارند بمقدار معارضی رجوع نماید وایضاً خاصهٔ اوست که درمفصل نزدعو کاواکی پیدا شود وبافشردن این کاواک چندان بود که انگشت دران توان درآورد علاج باید که مفصل را بسلامیت برجای آورند بعد ازان بتسکین درد وروزالهٔ ورم کنند ودروتی ودماغ وبهن عضو را برفق بمالند ومدر ودمغاث وخطمی بسایده بازرده تخم مرغ طلا کنند وگر باآن ورم باشد فصد کنند وضماد یکه درعلاج ضربه گذشت طلا نمایند ادویهٔ نافع خلع ووتی ودماغ وبهن شربت مغاث وکذا فوهٔ الصبغ یکدرم راوند دودرم باقدح جلاب بنیگرم وکذا فاریقون بجلاب وکذا فاوانیا وکذا جنطیانا وضماد مومیائی محلول بآب که مجوب سوده بست وکذا مامیثا سوده بشراب سترشته وکذا راسن وکذا زیره وآرد گندم وعسل که مجرب است وکذا انزروت تنها وبا روغن زرد کذا سرگین گاو گرم وکذا آرد جو وآب گرگ بیخ وکذا چغندر جوشیده گذارند آس مجب آن وکذا خاکستر چوب انجیر وکذا برگ ریحان وکذا برادهٔ چوب شمشاد بسفیدی بیضه وغبار آسیا سرشته وکذا زیت وسنگ وکذا زعفران بادام شیرین وتلخ وکذا خاکستر چوب انگور وکذا زوفای رطب سرکه وکذا آب شورگران وآرد جو بنیگرم وکذا صبر با آب مورد سرشته کذا سوی انسان سوخته بعسل آمیخته وکذا باقلا بسرکه وعسل پخته وکذا نان بریخ خشک کرده سوده باس سوده آمیخته وکذا پیاز بزنگس قرطول با آب مطبوخ سماق کوفته هرواحد مسکن الم ومفید ورم خلع ووتی ورض ست **دیگر** که دردورم ووتی یعنی موج دور کند آرد مونگ درسرکه سرشته نان بزیلطرف بپزند وبطرف خام روغن گل مالیده بنیگرم ببندند وضماد برگ مورد وبیخ نی سوده بعسل سرشته نیز نافع **دیگر** جزالقی بسایده باسرکه ببندی آمیخته بنیگرم ببینند که برای موج مفیدست وکذا کملی تل کوفته درآب پخته برپارچه مالیده بعضو مؤوف بستن نافع ووتی ودماغ وبهن ست **دیگر** که موج را درکور با صلاح آرد اول آب گرم بسیار بعضو مؤوف ریزند پس گل آرد بسفیدی بیضه مرغ سرشته لیپ کنند وبر آتش عضو را گرم نمایند تا دو میل بخشکی آرد واگر عوض آن گیرو وزرده تخم مرغ ضماد کنند نیز مفید افتد **دوائیکه** برای دردموج ودرنبه نافع ازبیاض تخم مرغ سرشته ضماد کنند **ایضاً** که روغن زرد دودرام همه را بطبق علوا پخته تا لون مسلم شش باشد درلقمه حلوا نهاده بخورند وسه روز بعمل آرند **ایضاً** که بهن ووتی دکسر را بغایت سود مند ست مغز تخم بید انجیر مالی کنگنی آنبه بلدی کنجد سیاه پیه گردهٔ بز مساوی کوفته دربارچه بسته گرم نموده تا دوسه ساعت تکمید کنند بعده همین را بزغیر گرم ببندند وروز سوم کشاده تجدید آن کنند ودرایام تابستان هر روز باید ساخت **ضماد** که بعد باز آوردن عضو بشکل طبیعی درخلع بکار آید ماش گل ارمنی مرکی گل خطمی سفید گل سرخ هرکدام سه درم برگ مورد پنج درم باریک سوده بسفیده تخم مرغ سرشته ضماد کنند **ایضاً** برای آماس موج از بیاض مذکور سفیدهٔ بیضهٔ مرغ ونمک سنگ ونرد چوب ولوبیجی سوده باهم آمیخته بنیگرم لیپ کنند **ایضاً** کنجد سیاه دودرام گندم نیم درام سوده درشیر گاو پخته بروضع لیپ کنند **ایضاً** که درخلع ووتی وکسر وضربه وسقطه تسکین درد فوراً نماید کندر یکدرام زرد چوب دودرام آرد میده چهار وام مخلوط نموده روغن کنجد یکدرام داخل کرده بپزند چون بقوام طلوا آید درظرفی روغن کنجد داخل کرده دوا را در دوصره بسته دران گذاشته سرانرا گذارند تا گرم شود پس تکمید کنند تا یک گهڑی پس همین دوا بر عضو مؤوف ضماد کرده ببندند اغلب که دردوسه روز بالکل آرام شود **اقوال حکما** مسیحی گوید که اگر با وتی حرارت شدید باشد بصندل سفید وگل سرخ وبنفشه خشک هرواحد پنج درم آرد جوسه درم زعفران یکدرم کافور نیم درم بگلاب وروغن گل سرشته ضماد کنند واگر حرارت شدید نباشد این ضماد کنند ماش بست درم لاوند

ده درم گل ارمنی ده درم صبر چار درم زعفران سه درم سک سه درم با آب مورد و گلاب و آب برگ سر و حل کنند و اگر موضع عصبی باشد با آن روغن نرگس و بنفشه آمیخته و دیگر مغاث گل ارمنی هر واحد دو جزو مورد خیجو و بگلاب طلا نمایند و خلع و کسر التواء محتاج بکشیدن و قائم کردن بغایت ملائمت و قلت درد بود و چون آنکه سختی درین درد پیدا کند و درد درم آرد دوائی محتاج بمخدر و کشیدن نیست بلکه میباید که بدوای مصلح او ضماد کنند و بملایمت بر بندند تا درد زیاده و مانش بروغن گل کنند و بران مرد سوده بیاشند و ملایم ببندند و تا روز سوم نگشایند جرجانی از شیخ و صاحب کامل نقل کرده که علاج همه انواع کسر و خلع و وثی و خیره آنست که اول فصد رگی کنند که بدان عضو پیوسته باشد پس یک مثقال گل ارمنی با جلاب مرتب از گلاب هر بهند و نیلوفرین طبع بنفوس خیار شنبر و تخم خربزه هندی یا آب لبلاب یا تخم هندی و بنفشه کنند و آب فواکه مسهلی لطیف ست و موافق بود و غذا فرموده بروغن بادام و چون از تب و آماس ایمن شوند نظر کنند اگر خلع باندک کشیدن و راست کردن درست شود راست کنند و اگر با آن جراحت یا ورم یا قرحه بود اول جراحت و دوم قرحه را علاج کنند پس خلع را خاصة اگر خلع در مفصل بزرگ افتاده باشد علاج آن در دمند بود و بیم باید که تشنج ادا کند و اصل علاج آنست که امتحان کنند اگر بآسانی بجا میش توان برد بنیروی عظیم بجای آن باز برند و بجراحت و آماس التفات نکنند و اگر در دی عظیم کنند دست از علاج خلع باز دارند و اگر از بستن نیز ورم عظیم شود بگشایند و بهر گاه بسهولت داخل شود ضماد ملاج ورم و قرحه کنند و اگر کسر و خلع هر دو باشد و کشیدن در جانب واحد بود و تدبیر هر دو ام ممکن بود بعمل آرند و بعضی عالم از متقدمین حکایت کرده اند که بر دوش مردی سنگی گران فتاد و گوشت و پوست ازان بازشد حتی که استخوان طرف بازو بر هنه پدید آمد و از زیر او سر چنبر گردن از جای خود بیرون آمد بعضی از مهبران جاهل استخوان را بجای خویش برد و گوشت و پوست را بجای او باز نهاد و ضماد کرده ببست آن گوشت کنده شد بجای درت او استخوان فاسد گشت و سبز شد و ندانست که مثل این گوشت را بباید برید و آن جای بریده را بروغن زیت گرم کرده دافع کردن و تا ماده تبرید را صلاح خلع مفرد ساز چنان باشد که آن موضع را باهستگی اندک اندک از چپ و راست بجنبانند پس راست بکشند تا بجای خویش باز آید و بسیار باشد که از نشنیدن آواز او معلوم شود که استخوان بجای خویش باز آمد پس ببندند تا باز نیرون نشود و آماس باز دارد و بخرقه خشک بستن نشاید که آن موضع را گرم کند و بیم باشد که آماس پدید آید بلکه اولی تر آن باشد که از مغاث و گل ارمنی و آب برگ مورد تر ضماد ساخته خرقه بدان تر کنند و ببندند و آرد و بنوماش با آب مورد ضماد نیک ست و سخت محکم نهاید بست و بعضا آنکه بدان ببندند از سه یا چهار بار زیاده نباید پیچید و ضماد یکبار را در زوال مفصل کنند مقوی عضو باید چون مازو و گلنار و اقاقیا و اندکی از شنه و قسط و حبه الخضرا آمیخته و اگر جوز السرو و اسپل هادویه فتق ضماد سازند زود بود و آیضا در طول مفاصل واجب ست که استخوان مستقر را بسوی داخل مستقر آورد که از ان زائل شده باز گردانند و با دویه قابضه مخلوط باد ویه مسخنه ضماد کنند چنانچه مذکور شد و اگر طول بسبب استرخای رطوبی باشد از اخراج رطوبت تحلیل و تلیین مع تنقیه بدن ازان رطوبت چاره نباشد و اگر خلع فک باشد مبادرت بردآن نمایند که در تاخیر آن آفتهای بزرگ پدید آید پس یکی را الفر مایند تا سر بیمار گیرد و راست دارد و بیمار را بالفر مایند که دهن را چندان که تواند زیاده بکشاید و نرانگشت دو دهن او اندازند و بکوبند که فک راست نرخی بدارد پس فک را گرفته تا هستگی سوی چپ و راست بجنبانند و بکبار گی با هستگی سوی پیش کشیده بجای خویش باز برند بدبه و باده بقدر وطی موم و روغن گل اندوده نهاده ببندند و مریض را بر پشت خوابانند و زیر سرش نرم نهند و نگاه دارند که سر بالش نگرداند اگر دیر باز بدان این سرعت کنند و سختی پدید آید آب گرم و روغن بنفشه بسیار بر سر ریزند تا نرم شود بعد ه پس پشت بیمار نشینند و فک را بسوی خلف بطرف خویش کشند و اگر خلع چنبر گردن باشد او را بدست راست کنند و بر فاد با بسیار ببندند و اگر خلع دوش باشد بیک دست بازوی او بگیرند و انگشت وسطی دیگر دست در بغل او کنند و مهره استخوان بازو بدان برد ارند اگر دست زیاده شود و صلابت دهد آنرا گرم و روغن گرم بران ریزند تا نرم شود پس پشت خوابانیده و کروبه که بسیار سخت و نه بسیار نرم باشد در بغل او نهاده پاشته خویش در بغل او بران کروبه نهند و زور کنند و دست او را بطرف خویش کشند تا بجای خود باز آید بعد ه کروبه مستدل را از بالشم پانیه ساخته در بغل او نهاده بازوی او بر پهلو باز نهند و ساعد بر بازو نهند و ببندند عصابه دیگر بغل او انداخته بدان دست باز آرند و صلیب دارند و هفت روز دیگر بدین بسته دارند و اگر خلع مرفق باشد مریض را الفر مایند تا لف دست کشاده دارد

فصل
علاج خلع مرفق و قرحه و
سر بریدن و خلع انگشت و
انتقال مفاصل و کسر
و خلع ترقوه

وشخصی راگویند تا ساعد او را بگیرد و بخلاف کشیده آن بکشد تا بجا کشیده نشود و طبیب دست بر مفصل دارد چون بیند که تمام کشیده شد استخوان ساعد بجایش باز برد و بقراط گوید اگر خلع از طرف پیش باشد دست را دور تا باید کرد یعنی ساعد را برباز و باید تا تمام دست بسر دوش رسد و مفصل بجای خود باشد و اگر باز پس گردیده باشد و منخلع شده و کشیدن بجایش باز باید برد و اگر خلع ساعد و انگشتان دست باشد آهسته یکدیگر را تا شکل مفصل و انگشتان راست گردد و استخوان بجایش باز آید پس ببندند و اگر خلع فقار پشت باشد بیخ بدا خل نمایل شود در اصلاح آن امید اندک است و اگر بخارج بیرون آید او را بر دو زانو بقوت ضبط نمایند چنانچه خادم حمام کند پشت آن زیر زانو نهند و او را یک زمان بدارند و بجنبانند و طریق دیگر آنکه او را بشکم خوابانند و پاشنه خویش را مهره نهند و بران بایستند و اگر خلع خصص باشد انگشت وسطی در مقعره بسیار کنند و مصرخ عصص را بچینند و قوت کنند تا بجایش باز رود و پس ضماد مقوی برنهند و ببندند و بسیار اطعام اندک دهند و مع ذلک طبع نرم دارند و اگر خلع سرین باشد واجب است که آنرا بزودی بجایش برند چه در تاخیر خوف تعفن وفساد عضوست اما تدبیر خلع ران بسوی اسفل اینست کرپای راکه شده بسوی راست و چپ بجنبانند پس بجایش باز برند و ضماد نهاده بر ببندند پس نوار نرم گیرند و یکسو نوار بهمچون رکاب سازند پای او در ان رکاب کنند و آن نوار را بر ساق و ران او ببندند و سر دیگر بر سر دوش او نهند و بسوی پشت بگذارند و فرو آرند و بسینه او برگردانند و ببندند تا پای نتواند کشید و اگر بسوی اندرون منخلع شود بسیار را دو تو بدارند چنانچه کسی در نماز در رکوع ایستاده باشد و مروی خود را از جانب پیغمبران او را گرفته دارد پس سر ران او نزدیک زانو گیرند و بکشند و بجنبانند چنانچه سر ران بجانب اندرون که بعربی طرف النسی گویند بگشتند باین طور کر ران بسوی بیرون که جانب وحشی ست باز آید پس آن پرنیان را بالا برآرند برابر جای خویش آید بجایش باز برند و ببندند و اگر بسوی بیرون منخلع شده باشد همین طریق بجایش باز برند لیکن کشیدن ران و جنبانیدن برخلاف این باید و اگر بسوی پیش باز پس افتاده باشد ران او ببنوار ببندند و مروی قوی آن نوار بر دوش بردارد تا بدان پای آویخته شود و محرران بجایش باز رود پس ضماد کنند و ببندند و اگر مفصل زانو از جای خویش بیرون آید بیمار را بر کرسی نشانند و مردی قوی ران او را بگماید و دو دیگری دست در بغلهای او کند و دو دیگری استخوان ساق او بگیرد و بکشد و آن دو مرد آنرا نگاه میدارند بالا برکشند و استوار تر او دست بر مفصل دارد تا استخوان برا بجای خویش آید و چون بجای خویش باز نشود و در هال ضماد بر نهند و ببندند و اگر آهسته زانو بلغزد از جای خویش بیرون شود پای بیمار را راست فرو کشند و آهسته زانو را بجنبانند و بجایش باز برند و آنجانب که بغزیده باشد قدری باز برند تا او را بگماید و از جای خویش بجانب باز دارد و ضماد کرده ببندند تا پای دو تو نتواند کرد و چون بند بگشایند زانو تا هفته گی دو تو کند و اگر مفصل شتالنگ از جای خویش بیرون آید علاجش هم بکشیدن باید کرد و چون بند گاه زانو لیکن اگر تمام از جای بیرون آمده باشد و زود بجایش باز نرود باید که ستونی در زمین فرو برند محکم و بیمار را بقطا بخوابانند چنانکه این چوب ستون در میان هر دو ران او باشد و پارچه بران چوب پیچند تا وقت کشیدن پای بن ران را از چوب اذیت نرسد پس مردی بقوت ساق و دگر مادر دو دیگری پای را بقوت بکشد و طبیب دست بر مفصل دارد تا چون هر سه بطور کشیده بند گاه بجایش باز شود و بعده ضماد بر نهند و ببندند چنان باید که بکف پای فرو دارند و برگردانند و بالای شتالنگ بندند و صب باشد تا رنگها بازنیاید تا از بین بند درد مند نشود و بیمار را چهل روز از رفتن باز دارند و اگر پیش از آنکه مفصل محکم شود حرکتی کنند بند گاه ضعیف شود و باز بیرون آید و مفصل انگشتان پای بمکشیدن بجایش باز شود بعده همچون مفصل انگشتان دست و همه بندها که بجایش باز بر بند و راست کنند اگر سختی و ناهمواری آنجا بماند از زیاده ملینه که در علاج اورام صلب گذشت علاج کنند سمر قندی گوید که در جمیع خلع واقع در سائر اعضا سزاوار آنست که تا هفته گی آنرا بکشند نه سخت و بموضع او باز آرند تا اشکال او همواگردد بعده بضماد مقوی مثل مغات و اقاقیا و گل ارمنی و صبر و مر و ماش مقشر با آب مورد ضماد کنند و بر باطات موافق آن بر بندند و شاید که در رد عضو منخلع درنگ سازند بلکه قبل حدوث ورم مبادرت بدان نمایند و قوی اگر قویتر باشد بر گ اثل و سرو و بید و سک گل سرخ و گل ارمنی و اقاقیا و خطمی و ماش و اکلیل الملک و صندل سرخ ضماد کنند تا عضو را سخت و محکم کنند و اگر با آن ورم حار بود بماش و مغات و گلنار و اقاقیا و غرغل بسفیدهٔ بیضه ضماد نمایند و هر گاه درد و تب خوف حدوث ورم باشد باید که بزودی فصد کنند بعده بعلاج او بردازند این الیاس

وخبیثی گویند که اگر باد وی درم باشد فصد واخراج خون بقدر واجب کنند واز گوشت وشیر بزی حذر نمایند وهر صبح سکنجبین ساده یا تمرهندی با شکر سفید هر واحد دو درم بنوشند وغذا مزوره ماش مقشر مغز بادام واسفناخ خورند وبگیرند فاقیا وصندلین مساوی دوکوفته بیخته بگلاب سرشته بر موضع ورم طلا کنند ودیگر فوفل فاقیا تخم ترمس هندی مازو مورد وشونیز کندر جوز سرو دیگر سنبل الطیب قسط گلنار اشنه مصطکی آرد جوخاکستر چوب انگور مساوی بسفیدهٔ بیضه سرشته بران نهند واگر قبض باشد تلیین طبیخ بحقنهٔ لین وفتیله یا بمسهل بقدر احتیاج کنند واز اشیای نافعه ترب مومیائی است وآن در جوف جلع ودوشی دانند آن عجیب ست انطاکی گوید که جلع بعد رد وربط مختص ست بلصوق مثل مازو واقاقیا ومورد ومغاث وعرعر السماک وارد کرسنه وعدس وشونیز وگل سرخ خشک ورونغن گل در جرو ثی کفایت میکند مجرر رد وربط وگاهی ضمادات کفایت باشد ودر وهن تغیر باد هان وخرفگرم براحت کافی بود وگاهی درین درد باقی ماند بسبب انحلال مواد وضعف عضو پس بسهولت آنرا قبول کند درین صورت بعد جبر علاج بمستفرغات ودلک باختلاف انواع آن هرد و کنند وگاهی حاجت بشرط عضو داعی گردد بسبب تصلب چنانچه نزد پیران که دوا آنرا تحلیل کرده باشد بالای جلد

اعیا

یعنی ماندگی وآن عام بود یا خاص وحقیقت او عجز بدن یا عضو ست از فعل او بسبب کلال او بواسطهٔ انصباب خلط رطوبتست واگرچه فراجی بود که بر غیر وجه طبیعی سیلان کند یا بسبب فرط حرارت که خلط را سائل گرداند ویا معالجهٔ شاق بر بدن مثل برداشتن بارگران ولعب چوگان وافراط ریاضت واستحمام در راه رفتن بسیار وغیر آن که ازان بستگی اعضا پدید آید چنانکه حرکت بدشواری تواند کرد خصوصاً در مرطوبین وفصل معاون رطوبات مثل زمستان وربیع وخوردن چیزیکه مولد رطوبت باشد چون شیر وخربزه پس اگر بر جمیع مفاصل سیلان نماید آن عام بود والاخاص وفرق میان این دو جمع مفاصل بعدم ضربان وتخس ربیجا وجواز بودن این از خلط صحیح بخلاف وجع مفاصل توان کرد وعلامتش ثقل وکسل وتمدد ست پس اگر با آن تپ بود دموی باشد والا بلغمی ونبض دران عظیم وشاهق سریع در حار یطی در بارد باشد علاج اگر دموی باشد فصد کنند از باسلیق در عام واز عضد وبقابل در خاص بعد ازان مار الشعیر وآلو بخارا وصندل وورد شک وسفرجل امثال آن بنوشند ومسهل وغیر آن بدستور وجع مفاصل دموی بعجل آرند وتبرید مزاج بنوشیدن ریاحین بارده مثل مورد ونفشه وتناول مثل عدس وباقلا وچندر وکاهو وتدهین بمثل روغن بنفشه وروغن گل وروغن نیلوفر واستحمام بآب سرد کنند واگر بلغمی باشد اولا بمشیت وترب وحسل وآب گرم ویوره قی کنند پس استعمال مسهلات بلغم مثل حب ایارج وتناول قایه بمبز یا فاویه وپوشیدن جامهٔ پشمی واستعمال روغنهای گرم مثل روغن قسط وبابونه وذراریح که در هر دو نوع از افتال اجتناب نمایند وادویهٔ انطاکی خواب کردن بر سبوس گندم وشونیز هر دو گرم کرده یا بستن آنها بر عضو موف ست وخوردن این حبوب تا یکمثقال هر روز بآب گرم تربد سفید غاریقون هلیلهٔ زرد هر واحد یکجو ومصطکی کبیر اهر واحد ربع جزو کوفته بیخته بآب بادیان سرشته جهار سازند بعده استعمال این روغن برگ مورد مازوی سرو مجلب سیعه یا بسه هر واحد نیم جزو اشق حب الغار پوست خشخاش هر واحد ربع جزو در سرکه بجوشانند تا هیچ مرهم گردد وبدان طلا کنند وگاهی دران روغن کنجد داخل کرده می پزند تا آنکه روغن بماند پس صاف کرده استعمال میکنند وبهترین ادویه بسیارست بهترین آن نوشیدن شیر گاو ست در ساعتی که بدوشند ومالش بهر وزه بزیت گداخته وخوردن کرنب بنجزو سیر وکندنیل هندی با نیسون واگر ثوم را همچنان درست بدون آنکه چیزی ازان جدا کنند در دگ تر ست باب ورد روغن زیت چندان بجوشانند که مهرا شود وانجرم آن صورتی باقی نماند انگاه صاف نموده بردارند مالیدن این روغن برای اعیا ومفاصل وزمانها نافع برخاستن ودر آمدن کودکان بر فرار از ذ حائر صونه سهت وهمه اسپچه در علاج وجع مفاصل گذشت درینجا نیکوست وتقول سویدی شمر ست ونطول بابونه وتمریخ بنگ مخلوط بزیت ودلکذار روغن خارو دلکذار روغن ابرسا ودلکذار روغن یاسمین ودلکذار روغن بطم ودلکذار بیخ انجدان مخلوط بروغن بابونه وروغن شمر شراب کهنهٔ خوشبو ونطول مطبوخ بیخ رجل الغراب وبخور قنه هر واحد نافع اعیاست واگر بسبب راه رفتن مانده شوند خود را بمشت مال نمایند وعضلها بالا بروغن گل یا بابونه ویا روغن بنفشه بمالند وتقبول رازی انچه بسبب ریاضت باشد ناخمار بهر روغن که میسر شود چرب کنند واگر تابستان باشد

در آب سرد اگر زمستان باشد اندر آب گرم در آیند و یا از پای تا زانو بایستند بدون ریختن آب بر بدن و روغن خانها بالند و دگاهی اعیا از استفراغ حادث شود و در اعیای استفراغی تقویت باغذیه و ادویه مقویه باید کرد و اعیای مادی مندرج مرض ست

سموم

یعنی زهرها بدانکه سموم یا مشروبه ست یا ملدوغه یا ملسوعه یا منهوشه و سموم مشروبه یا معدنیه یا نباتیه یا حیوانیه بود و این هر سه افساد بدن یا بحدت و لذع کند و یا باز اخراج خروج در حرارت و برودت و گویند که جمله سموم سه قسم ست یکی فاعل بکیفیت دوم فاعل بصورت نوعیه و جمله جوهر او سوم فاعل باین هر دو پس انچه بکیفیت خود فعل کند تاثیر او در بدن یا بطریق احراق و تلهب باشد چون فرفیون یا باجماد و تخدیر چون افیون یا بتسدید مجاری نفس چون مرداسنگ یا بتقطیع چون زنگار یا بتعفین چون بیش و این بدترین انواع ست و انچه بصورت نوعیه و جمله جوهر خود فعل کند چون سموم ملاهل ست و انچه بکیفیت و صورت نوعیه هر دو فعل کند مثل سم مار و عقرب ست و سموم که بسرعت تمام قتل کند آنست که مضاد بدن انسان بصورت نوعیه و جمله جوهر خود باشد پس اگر انسان از زهر شربت سم مثل لذع و تقطیع و منغص اکال حادث شود در بابنده سم از قبیل ادویه حاره حاد و حریفه ست مثل زرنیخ و شنگرف و سیماب کشته و اگر التهاب شدید و در ورعروق و عرق و سرخی چشم و کرب و قلق و عطش پدید آید دلالت کند بر انکه سم قاتل بحرارت اوست مثل فرفیون و اگر سبات و خدر و سردی دست و پا حادث شود دلالت کند بر انکه سم از قبیل مخدر است مثل افیون و بیخ و بر و ج و اگر غیر از ذبول سقوط نفس و انحلال قوت و عرق سرد و غشی ظاهر شود آن از سموی باشد که مضاد بدن بجمله جوهر او بود و آن بردی تین سموم ست و هرگاه سموم را غشی و تقلب حدقه و سرخی چشم و اخراج زبان و سقوط نبض و عرق سرد ظاهر شود امید حیات او نیست و اگر سموم را بر اقران حادث شود دلالت بر مضرت او بجگر کند و اگر آزا غشی حادث گردد بر اضرار او بقلب دلالت نماید و اگر آزا اختلاط عقل و تشنج پیدا شود دلالت بر اضرار او بدماغ کند و گاهی از بویدن دهن مسموم و نظر کردن بتی که او کند نیز سم را کول شناخته میشود و گویند اول چیزیکه مسموم را عارض شود احساس حرکت مورچه در زبان و دهان و حلق مثل حرکت مورچه ست پس اگر سم قوی باشد مع ذلک بیمس و حرقت و خشونت در دهان و صلابت در زبان و احتراق محسوس گردد بعد ازان غثیان و الم در فم معده و انفصار معده در باید

تحرز از سموم

کسی را که خوف از سم باشد باید که از خوردن طعام و شراب از دست غیر خصوصاً چیزیا که طعم آنها غالب باشد چون نمکین و شیرین و تیز و ترش یا چیزیکه بوی آن غالب بود احتراز نماید و چیزیکه حقیقت آن معلوم نباشد نباید که در دهن بگیرد یا ببوید و یا در بدن بمالد و دوا آمیخته که بر مکان خصومت در حالت گرسنگی و تشنگی شدید حاضر نشود بلکه طعام و آب خورده برود و ایضاً لازم ست که عادت تناول ادویه دافع مضرت سموم و مقوی قلب و اعضای رئیسه نماید و اشربت و اقوی آنها در بن باب شرود بطوس ست که منفعت او تجربه کرده شده و تریاق الطین و همچنین بگیرند زرگ سداب خشک ده درم مغز جوز یکدرم نمک جرنیش دو نیم درم و باریک بسایند که این را در دفع مضرت سموم فعل عجیب ست و یا بگیرند جوز مقشر یکجوز و نمک نیم درم و سداب خشک هر دو احد سدس جزو و انجیر سفید بقدر یکه بدان دوا سرشته شود و جدوار در دفع مضرت جمله سموم عجیب ست و ایضاً تخم شبلم کوچک یکدرم بمطبوخ سداب بنوشند و همچنین نمک و سداب و یا انجیر یا فندق و جوز و یا فندق و انجیر خشک با نمک خوردن و پودینه نهری و برگ سداب با شراب و بغیر شراب خوردن سود دارد و خواتیم بچیره و در شراب نافع گویند که اگر کسی هر روز شونیز کوفته بخورد از چیزی از سموم ضرر نکند و کذا اجوان یک مثقال با شراب یا بشیر و کذا اکل انجیر و نهار قبل خوردن طعام مضر طعام مسموم دفع کند و لازم ست بر محترز که جمله تحرز او صرف ازان نباشد که کسی او را زهر خوراند بلکه از خوردن آن بنفسه نیز باشد چه گاهی امری غریب او را چنان عارض شود که اجتناب نکند بر انکه اتفاق افتد که چیزی خبیث مثل عظایه و رتیلا و عقرب و مار در ظرف پختن طعام یا در ظرف فیکه دران شراب باشد بیفتد از بهر انکه بسیار جانوران بوی شراب و شیر را دوست دارند

وقصد مسوی آن کنند و بداند که در جمیع شراب بمیرد و بداند که از آن شراب نخورد و دران قی کند درین باب نیز احتیاط باید کرد و از اطعمه و اشربه که بدان رغبت گذاشته باشد اجتناب نماید در زیر درختان بزرگ و میان گیاه بلند و نزدیک آشیانهٔ لقلق و کلاغ و هوام بدون بخور شاخ گاو کوهی و امثال آن نخسپد و در شب چراغ نزدیک خود ندارد و باید که حمایت بر صید حیوان ذی سم نکند و آنرا بدست نگیرد و آشیانهٔ غراب و لقلق در خانه نگذارد و نگاهداشتن طیور و حیوانات که طعمهٔ حشرات کند چون طاؤس و کبوتر و مرغ خانگی و را سود گرچه و امثال آن در خانه نیکوست و نزدیک داشتن ادویهٔ تریاقیه از ضروریات است و الطاف گوید کسی را که خوف از سم باشد باید که سبقت نماید بر چیزیکه حفظ او نماید مثل دوا المسک و تریاق و پنج مرکب از گل مختوم و حب الغار و زنجبیل یا شکر و آنچه را خوردنی و نوشیدنی و شجر بری چون هر دو باسه چندانچه بیفزاید بسیاید و این همه حافظ ارواح و قوتهاست چون خائف سم آنرا استعمال کند و کذا بودینهٔ مطبوخ بشراب **ذکر ادویهٔ نافع جمیع سموم** بدانکه ادویهٔ تریاقیه که در جمیع اقسام زهرها نافع خاصیت است از انجمله فاذهر معدنی یعنی زهر مهرهٔ خطائی ست و قدر شربت آن از سه نخود تا دو دانگ ست و فاذزهر حیوانی و مقدار شربت این از یک قیراط تا دو از ده قیراط ست باید که هر کدام از ینها بر روی سنگ بگلاب یا عرق کیوتره یا عرق بیدمشک ساییده بدهند و تا رجیل دریائی یک قیراط دهند و تا نیک مکرر باید دوا گر قی نکند علامت خلاص از سم بود و وجود او یعنی زنبوری قدر شربت آن تا چهار دانگ بود و تریاق فاروق و تریاق طین مختوم و مترود لیطوس بدهند و علامت جودت تریاق آنست که نیم درم خروس را بخورانند و مار یا دیگری از هوام قتال بران مسلط کنند اگر خروس نمیرد تریاق نیک است و باقوت و درین زمان بهم رسیدن اجزای تریاق فاروق و مثرود لیطوس متعذر است مگر مردم کار از اطراف می آرند آنهم فائده میکند قدر شربت تریاق فاروق درگزیدن مار و سگ دیوانه یک مثقال ست و در گزیدن عقرب نیم درم و در گزیدن زنبور دانگی و نیم با سرکه و قدر شربت مثرود لیطوس قدری زیاده از تریاق فاروق ست **صفت** تریاق گل مختوم یکبرند گل مختوم و حب الغار و ابر سماسای و کوفته و بیخته بروغن گاو چرب کنند و بعسل سوزن ادویه بسرشند قدر شربت یکدرم و خاصیت اینست که چون مسموم بخورد قی آورد و اگر قی نیارد دلیل آن باشد که سم نخورده ست و سودمندی ذخیره مطبوخ که شرب مغز پستهٔ کوفته تنها و با شراب و کذا شرب طبیخ کرفس مع بیخ او و کذا برگ آزاد درخت و کذا گل مختوم نیم درم تنها و بشراب و کذا زیت گرم و کذا زمرد نه شنیعه و کذا طبیخ جمله اجزای خبازی و قدر شربت از تخم آن تا بیخ درم و از آب آن تا پنجاه درم ست و کذا جاوشیر یکدرم بعسل و کذا سنا و کذا اسقنتین رومی از یک مثقال تا دو مثقال در مطبوخ او از بیخ درم تا ده درم و کذا صمغ بشراب و کذا الین بلسان و کذا زراوند مدحرج و فلفل و کذا اپوست بیخ کبر تا سه درم بشراب و کذا احتای را سوخته کرده دو مثقال و کذا تخم ترنج دو مثقال و کذا باد اورد و کذا زیره بشراب و کذا ابر سا بسرکه و کذا اعصل بریان و کذا اترنج بیخ و کذا گل ارمنی یک مثقال و کذا شربت حماض و کذا زنبار که نزد حکما بدل جدوار ست و کذا سکبینج و کذا قردمانا بشراب و کذا اسارون و کذا اورگ و کذا دماغ ماکیان بریان و کذا شور بای بط فربه و کذا فلفل سیاه یا سفید یکمثقال و کذا اشنه بشراب پخته و کذا عاقرقرحا بشراب پخته و کذا اسوده و کذا سلیخه و کذا عسل تا پانزده مثقال و کذا ریوند و کذا الحیة التیس و کذا برگ و شاخ نرم فرنجمشک و تخم او کوفته مع زعفران بشراب پخته و کذا دقیقه و شرب وضمادزراوند طویل دو درم بهر دو اصناف جمیع سموم قتالست و بقول قرشی علاج مشترک بجمیع سموم مفرحات یاقوتیه و تریاق اربعه و غیره بهست و از ادویهٔ بیحد اینست که بگیرند تخم انجدان و بیخ آن هر یک یکدرم شیح ارمنی دو درم و بعسل سرشته با آب سیب بخورانند و گوشت خشک کرده ابن عرس بری در دفع سموم از قویترین ادویه ست و شیخ میفرماید که ادویه مشترکه برای دفع مضرت سموم آنست که با زهر برابری کند و نگذارد که اثر او بدل رسد مثل تریاق و مثرود لیطوس و فادزهرها که مجرب باشد و گل مختوم و تریاق آن و تریاق اربعه و گفته اند اهل درین باب عجیب دنی نظیرست دوای مرتبه ازان بغایت سودمند بود و بیخ نخود بریم چون بشراب بخورند و ایضاً پودینه و تخم شلجم و ایضاً فلیقون دو درم بشراب و پر سیاوشان و خبازی و برگ او و آب مطبوخ او و ایضاً دارچینی و مغز سرخ گوش با سرکه دوا و قیه و یا جند بیدستر یک مثقال با روغن بزیت دوا و قیه و ایضاً قیصوم سه درم با آب حسک کوفته افشرده بنوشند و تخم گندر و خصوصاً اقلیطی و حلیتیت و طبیخ جعده و سیسالیوس و تخم درخت سکبینج عجیب ست **صفت**

نسخهٔ ترتیاق الطین

دوای مرکب بگیرند تخم درخت سکبینج بری وجند بید سترو برگ نی هر واحد یکجزو شحم حنظل سه چند همه بقدر سنبدقه بزرگ ازان بخورانند ودوای تخم انجدان گوشتدار عرس درقول قرشی گذشت وابن الیاس گوید که آب برگ سیب سا وقیه بدهند که آزاد درین باب خاصیت عجیب ست بگیرند آب برگ سیب سا وقیه وگل ارمنی یکمثقال وشیم ارمنی یکدرم وآب سیب بخورند که درین باب بغایت نافع ست وتخم شنبلیله وپرسیاوشان وخبازی وخارخسک ومغز خربوش مساوی کوفته بیخته بشراب ریحانی یا بابست درم سرکه بخورند **تعلیم** سموم مشروبه ولدوغه که مشهور نباشد یا انچه مرض اظهار آن ننماید علاج آن ازعلاج کلی آن کنند وبرگاه قسمی ازان معلوم شود بعلاج خاص آن پردازند ودرینجا اولا علاج کلی سموم مشروبه مرقوم میشود وبعد آن علاج خاص هریک ازسموم مشروبه بعد نسبه ونبانیه وحیوانیه وسپس علاج کلی سموم ملدوغه وبعد آن علاج خاص هریک ازسموم ملدوغه ومنهوشه وملسوعه مسطور گردد

علاج کلی سموم مشروبه

اگر سم از جمله سموم مشروبه باشد درحالتیکه اندک تغیر محسوس شود میباید که بزودی ازآب نیمگرم ودرروغن انجدکه مکرر قی کنند بعد ازان شیر گاو ودرروغن گاو خورند واگر ازشیر دروغن قی کنند نیز مناسب ست ومنع ازخواب تاپکروز لازم بود پس اگر سم گرم باشد واین ازگرمی معده وامعا وخشکی دهن معلوم میشود درینصورت لعاب اسپغول وشیر تازه ودوغ گاو وروغن بادام وصندل وگلاب وبهندانه ومانند آن هرکدام که باشد بربرف سرد کرده بدهند وهمچنین قرص کافور ومفرح بارد وآش جو بیاشامند وحوالی دل وجگر اضمده بارده ضماد کنند وباچوبه گلاب وصندل ترکرده برسینه گذارند واگر سم بارد باشد واین ازنبی حسی اعضا وسردی بدن ودعرق سرد وثقل اعضا معلوم میشود درینصورت نیز بمجرد دریافت این عوارض مکرر قی کنانیده شراب کهنه که ازیکسال تا دوسال برآن گذشته باشد بحسب مزاج مریض ومشروب لیطوس وترياق اربعه وترياق فاروق ودواء المسک حار ومفرح جاروپیاز وسیر وجد وار وحنظیا ناکیمثقال وحلتیت یعنی انگوزه تانیم مثقال ومانند آن باید داد واگر اثر سم بهرعضو یکه زیاده باشد اصلاح آن عضو بیشتر منظور دارند مثلا اگر اثر ضرر بجگر محسوس شود ادویه مدره بکار برند واگر بمثانه شود مسهل نرم بعسل آرند وعلی هذا القیاس وشوربای مرغ خورند دروغن یاسمین ودروغن نرگس ودروغن گل ومانند آن بردل وجگر طلا کنند **صفت** ترياق اربعه مرکبی حنظیا ناحب الغار زراوند طویل همه مساوی الوزن کوفته بیخته بروغن گاو چرب کنند وبعسل سه وزن ادویه بسرشند قدر شربت یکمثقال بآب گرم **شیخ الرئیس** قانون علاج کسی که زهر خورده باشد چنین نوشته واجبست که مدافعت نکنند بلکه هرگاه معلوم شود که زهر داده اند پیش ازانکه قوت او دربدن پراکنده شود مبادرت بنوشیدن آب نیمگرم ودروغن کنجد وزیت نمایند وقی کنند ودران مبالغه نمایند چندانکه توانند وبهتر آنست که درین روغن طبیخ شبت وانذک بوره آمیزند وگاهی بزیت حنضض وبیه مرغابی مخلوط کرده بنوشند وبهتر آنست که انچه برای قی ازین ادویه واز غیر او نوشیده شود آن آب وروغن بسیار بود اگر اغذیه نیز همچنین بسیار باشد بهتر آنکه اگر ادویه قی نشود قوت سم را بشکنند ودران غلبه نماید وچون قی حتی الامکان کرده باشند شیر بسیار بنوشند که این تیزی سم را بشکنند واگر از شیر نیز قی شود نیک باشد وایضا اگر طبیخ تخم انجره بارو غن گاو وبخورند زهر را بقی یا اسهال دفع کند بعده شیر بسیار بنوشند ومسکه از شیر بسیار بود وایضا طبیخ بزرکتان وکدو شراب شیرین باپیه لبط گداخته سود دارد وهمچنین آب خاکستر چوب انگور ودوا حلیت که بعد قی حقنه کنند وخصوصا چون معلوم کنند که مضرت زهر بامعاو اسافل فرود آمده واگر اضطراب زیاده ازین باشد هم تدبیر قی وهم تدبیر اسهال باید کرد ودرمیان آن ازام نوشیدن شیر غافل نباشند واگر حاجت بخوردن مثل ترياق گل مختوم افتد بکار برند بهر انگله او بهتر مرد برد فع سم کند وخصوصا چون آنرا در ابتدای امر بخورند که آن سم را لقی دفع کند وایضا حب بلسان زوفای خشک تخم شلجم بری فلفل سفید وسیاه دارفلفل وج انیسون فطراسالیون اسارون زیره سیاه بزرالبنج هر واحد چهار درم سنبل الطیب فقاح اذخر هر واحد پنج درم سلیخه نیم زده درم حماما زعفران هر دانگ شش درم بعسل بسرشند وبا شراب بقدر بادقلای رومی بخورند وخوردن گل مختوم بشراب

همین فعل کند و قوی گفته که چون سرگین خروس بخورانند در حال زهر را بقی آرد و ایضاً انچه بخورانند عصارهٔ فراسیون و برگ نی و نار دین و تخم کدو
زجمد بیکدستر و انچه خشک و بندق و سداب ست و انچه درین باب ستوده ست اینست که بار زد و چهار درم و مرمکی یکدرم بشراب شیرین بخورند
و چون بعد قی التهاب شدید عارض شود آب یخ و روغن گل بنوشند و بدان قی کنند و لازم ست که خواب نکنند البته و نگذارند که تخیر کند بلکه
واجبست که بیدار کنند و قریب او آواز بزرگ دهند و چون گاه بصورت ظاهر شود دسم معلوم گردد هر سم را بدانچه در باب او مذکور ست علاج کنند
و این ظاهر شدن بر دو وجه بود یکی آنکه معلوم شود که آن زهر از کدام جنس ست دوم آنکه معلوم شود که آن از کدام نوع ست مثال اول اینست
که دریافت نمایند که آن سم از مقطعات حاده ست پس علاجش بمثل شیر و مسکه و فالودهٔ سیال مرتب بروغن بادام یا بروغن گاو و هر چه
تیزی آن بشکنند باید کرد و باید دانست که آن زهر از جملهٔ سموم ملتهبه ست تبرید او بکافور و گلاب و آب کشنیز و مانند آن همه بیخ سرد کرده باید کرد
و اعضای رئیسهٔ او را بمثل ملحلب و غیره ضماد کنند و هر وقت آزار سر کنند و انچه مثل این را بسیار نفع کند دوغ گاو سرد کرده ست و اگر حاجت
فصد افتد باید کرد و باید معلوم کنند که آن زهر از مخدر الاست پس تریاق کبیر و دوا المسک و دوا الحلتیت در شراب صرف استعمال کنند و همچنین سیر سوده
بشراب آمیخته و باید دریابند که آن سم مضاد جوهر آدمی ست علاج آن بمثل سرو دیطوس و تریاق و دوا المسک و فاذزهر کنند و دوا اللحم و شراب
استعمال کنند و مریض مسکن او را خوشبو نمایند و جامهٔ خوشبو بپوشانند و عطسه آورند و فم معدهٔ او بمالند و در دهان او باد بدمند و موی او
برکنند و هرگاه نوع سم دریافت گردد علاج خاص آن کنند بدانچه مذکور گردد و بالجمله ادویه که سبب سموم مینوشانند یا بدان اراده شکستن تیزی
زهر و تغیر جوهر او میکنند مثل شیر و فاذزهر و یا بدان اراده اخراج جوهر سم میکنند مثل گل مختوم و یا بدان اراده مقابلهٔ کیفیت او میکنند
مثل خوردن سیر در شراب برای عقرب گزیده ابن الیاس و صاحب کامل و غیرهما گویند کسیکه زهر خورده باشد میباید که دران تساهل
نکند و صبر نماید تا آنکه معلوم شود که آن از کدام قسم سموم خورده ست بلکه واجب ست که همگی مبادرت بنوشیدن آب نیمگرم بسیار در غلغد
کنند و در دهن او انگشت یا پر مرغ مبلول بروغن کنجد داخل کنند و بدان قی نمایند و معده را پاک سازند قبل از انکه قوت زهر در معده و بدان
قرار گیرد و مبالغهٔ تمام در تنقیهٔ معده کنند و اگر قی بران دشوار گردد آبیکه دران شبت و بورق یا نمک و جوزالقی جوشانیده باشند نوشیده
قی کنند بعد ازان شیر بسیار و روغن گاو بنوشند و نوشیدن شیر با مسکه بهتر از نوشیدن شیر بار روغن ست پس اگر در معده و امعا
سوزش و التهاب و تشنگی و کرب و خشکی دهن دریابند یقین کنند که دوای سمی حادست میباید که روغن گل و روغن بنفشه بگلاب و لعاب
اسپغول و لعاب بدانه و تخم کتان و شیر تازه و ماء الشعیر بروغن بادام بنوشانند و غذا شوربای ماکیان فربه یا حریرهٔ معمول از نشاسته
بروغن بادام و روغن بنفشه و شکر بدهند و انار مینجوش یا شیرین یا سیب و بهی بمکند و کاهو و خیار و بادرنگ و شفتالو و آلو و هندوانه و بطیخ
مبارک و کاسنی بخورند و بر جگر بصندلین و گلاب و کافور ضماد کنند و بر سینه دشکم پارچهٔ کتان مبلول بگلاب و صندل بدارند و تریاق گل مختوم
یکمثقال در اول مرتبه بدهند و شصت آن مسطور شد لیکن درینجا وزن جب الغار و گل مختوم هر دو احد عشر درم و دانیر سه دو درم ست و نوشانند
کر زیت بسر شند و اگر مرقت و لعیب شدید باشد بدین تدبیر ساکن نشود و این حقنهٔ لینه مسکن لذع بعمل آرند بنفشهٔ خشک و نیلوفر هر دو احد
سه درم عناب سپستان هر دو احد سی عدد بسوس گندم یکمشت جو کوفته دو کف همه را در دو رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف کرده
روغن بنفشه و روغن نیلوفر هر دو احد بست درم بران انداخته نیمگرم حقنه کنند و هرگاه معلوم شود که سم از ملبات ست آب یخ و پست بروغ
سرد کرده و روغن گل و قرص کافور در دوغ گاو و آب فواکه بارده مثل آب انار بن و آب خیار و تربز و مانند آن بنوشانند و بر اعضای رئیسه ضماد
ملحلب و صندلین سازند و اگر جمود و سبات و گرانی در دست و پا و زبان حادث شود بدانند که آن از مخدرات ست پس شراب کنه صرف و سداب
و یا آب سداب با بورنیه کوهی و قسط و فلفل و عاقرقرحا و قرطمانا مساوی بیاشامند و اگر تریاق و سرو دیطوس حاضر نباشد این دوا الحلتیت بخورانند

صفت آن مرصاف قسط برگ سداب پودینه فلفل عاقرقرحا قرنا هر واحده درم حلتیت برابر همه باریک سابیده بعسل گرفته بسرشند شربتی ازان یکمثقال دیا یانیم مثقال دیا این دوا دهند بگیرند مرصاف یکدرم قشه دودرم مرر اسوده با قدری شراب تر کرده بخورند دیا برگ سداب وجوز وانجیر ونمک بخورانند وتکمید معده وامعا آبیکه دران سداب وپودینه ونمام پخته باشند یا بدکرد وبدن او بمالند تا سرخ شود وبخوراب معمول بها کیان فربه وشبت دوا چینی وخولنجان وفلفل وزیره وروغن زیت غذا سازند واگر حاجت بود این حقنه عاده بعمل آرند بگیرند سنای مکی هفت درم قطور یون دقیق وانظرون وجاوشیر وسکبنج هر واحد سه درم همه را در دو رطل آب بجوشانند تا بیک آید صاف کرده بران روغن زیت وروغن زنبق هر واحده درم انداخته حقنه کنند واگر ذبول وسقوط نفس وغشی وانحلال قوت یافته شود کار بزرگ باشد وکمتر ازان نجات یابد زیرا که این از سموم مضاد بدن انسان بجمله جوهر خود باشد علاجش انیست که بعد قی ببالغه وتنقیهٔ تام معده تریاق کبیر وقرص افاعی ودواء المسک حلوه مروهند وتقویت مزاج بسازالله مع شراب کنند واگر چیزی ازین یافته نشود بگیرند گل مختوم وسکنجبین ارمنی وغاریقون وبیخ سوسن وپودینه کوهی وجندبیدستر وتخم انجره وناردین وعصاره فراسیون ازین ادویه مفرد ومرکب بقدر یکمثقال کوفته بیخته بشراب ریحانی بخورانند وفندق وانجیر وسداب دهند ویا آب خارخسک افشرده بنوشانند ویا انجدان یکدرم شیح ارمنی دودرم کوفته بعسل سرشته با آب سیب وشراب کنند بدهند وصندل وگلاب وکافور کردران اذک مشک حل کرده باشند بموبانند وبعود وعنبر بخور سازند وسینه وفم معده را بمالند تا گرم شود وغذا لقیمهٔ معمول از گوشت ماکیان بزیت فسیل که بران شراب ریحانی وگلاب چکانیده باشند باید داد پس اگر صلاح نیابد وغشی وسقوط نبض طول کند وچشم غائر شود وعرق سرد آید طمع بحیات او نباید داشت وبدانند که بعض سموم مزاج وعضوی از اعضا میکنند پس میباید که تفقد آن نمایند تا آن عضو از اویت او محفوظ ماند مثل آنکه اگر اضطراب در اسفل شکم حادث شود شیاف نرم بردارند یا حقنهٔ لینه بعمل آرند یا اسهال بدوای ملین کنند واگر بعده حادث شود باب نیگرم ومانند آن قی کنند وچون برقان حادث گردد انچه مخصوص بجگر باشد از ادویه واشربه بخورانند وبرگاه خفقان وغشی پدید آید قصد تقویت قلب نمایند واگر تشنج ظاهر شود بعلاج دماغ متوجه شوند واگر در جائی از بدن لسیب وسرخی حادث گردد بطلب وصندل ومانند آن آنرا سرد نمایند تا آنکه خدر شود وبستر طبیکه آنموضع از اعضای رئیسه دورتر باشد وآنجا که از تناول ادویه گرمی زیاده پدید آید مسکه وروغن باید داد وقی باید فرمود واگر از شرب زبرسردی در عضوی ظاهر شود آنرا گرم سازند واگر غشی افتد بعلاج غشی مشغول شوند وتقویت اعضای رئیسه نمایند الطاکی گوید سم که لذع وحرقت پیدا کند حادث باشد در علاج او تکثیر از هنیات وشیرین ولزج نمایند واگر حرارت وظلمت وسدر وحکه وتلیش واختلاط آرد حار باشد دران مثل العبه وگل ارمنی وکافور زیاده نمایند واگر سبات وثقل حادث کند بارد باشد دران دوای حار مثل دواء الحلتیت که دران حلتیت بقدر ربع همه ادویه باشد ومثل شراب وسیر مؤثر ست بالجمله در علاج هر سم واجب ست که اولاً ابتدا بقی کنند بطبخ شبت وترب وبورق وروغن کنجد وروغن گاو وشیر وعسل مجموع یا انچه میسر آید تا آنکه تقیه حاصل شود بعد ازان منعشات قلبیه وغیره وآبهای فواکه اگر چه از رگ آشامانه باشد وربوب وروغنها دهند وزراوند مع تخم ترنج مجربست بعده اگر قوت متحمل باشد فصد کنند در حار والا برتلیین اقتصار کنند واگر قی دشوار باشد انچه آنرا خارج کند مثل قثاء الحمار دهند بهر انکه قی نافعترین علاج ست در بیخا بعده اگر سموم در شیر یا روغن داده باشد آنرا این دوا مخصوص داشته اند کندر زنجبیل زنهره آهوی زنهره واحد دودرم زنهرهٔ خروس یکنیم درم شراب کهنه شیر دختران هر واحد دو اوقیه باهم آمیخته سه درم بخورند واگر در شیرین آمیخته باشد مزید قی وفاذزهر وتریاق الطین بکربت باید داد اگر باترشی داده باشد در حفظ عصب جهد نمایند وشارب سم در ترشی اکثر از نسل رباه معطل میشود وواجب ست اگر سموم از خارج بطریق خوراک بعمل آمده باشد مزید عنایت باطلیه بدانچه بهر آن مقرر ست مثل آب برگ آلو وآب کاهو وطیموت وآرد جو وبا قلا وصندل وگلاب وآب ورد

وآب سداب وخون خروس وسفیدی مرغ دکاهو ونشاسته بعصفر وخطمی مجموع یا یکی از ان میسر آید ودر سرم کلطریق استنجا مستعمل بود حمول بگل علیق وبابونک مع نصف یکی ازین هر دو داوی سدس آن کندر وروغن گل زیاده کنند وکذا خون جدی بوقت ذبح کردن برای سم مشموم استنشاق بروغن گل وبنفشه وبنشا وحضض کنند وحکم سم عبوس قریب ازغسول است وزیاده کنند غسل بشیر وروغن گل پس آب پس سفیدهٔ بیضه وآبیخ از اطلیه وعصارات برگ آشجار گرشت وروغن سوسن وسم کهار وغن مالیده باشند مالش صبر وحضض وزنجبیل وصندل وکباب مع ربع یکی از انها افزایند واگر بطریق کحل مستعمل باشد الکتحال کنند مع چهارم حصه یکی از انها کافور هشتم حصه مشک کنند وکذا امیه سمالک بالیا بآب برگ بیتون سودیدی مینویسد که شربت طبیخ کرفس کذا بیخ انجدان کذا حنظل یا مثقال کل دارچینی یازده درم وکذا بیخ درم تابیخ درم وکذا بول انسان مثقال وکذا خون گوزن وکذا افسنتین وکذا تخم سداب بشراب وکذا پوست ترنج زرد بدار یک وکذا مروارید سوده سه درم باشیر اده گاو تازه دیا بروغن گاو دهر واحد نافع سموم مشروبه است **اطبای هند** گویند که شیره کسوندی کیا برگ بیخ وشاخ اوساییده گرفته باشند بقدر یک ماشه ادن بجهت اکثر سموم مشروبه سود مند است وهمچنین مثیل اساییده نوشانیدن وایضاً بیخ کسوندی بیخ موتهه برابر بآب ساییده زهر خورده رانبوشانند وکذا مرچ سیاه یکتانک سوده بروغن مادهٔ گاو یکتولهٔ آمیخته بخورانند واگر کتول یکماشه نیله توتیه دوسیخ باهم ساییده بآب گرم نوشانند وکذا بقی هیندارز دواگر اسغرپنبه دانه کوفته بشیر گاو وجوش داده بنوشانند نافع اکثر انواع سم مشروبه است وخوردن کسیر ومفیده سم حارست وهمچنین بیخ چولائی اگر تازه باشد یکتولهٔ واگر خشک باشد نیم تولهٔ بآب ساییده بروغن گاو خوردن برای جمیع انواع سم گرم نافع ست واگر گیائی خرد ساییده بخورند دافع زهر ست

معالجات سموم معدنیه

اطبای گویند که سمیات معدنیه در ضرر وکایت شدید تر اند از نباتیه وحیوانیه کالوله **سم الفار** که از بالفارسی گ مونگ گویند از خوردن آن اکثر قی واسهال بسیار افتد وقولنج وخناق وخشکی دهان وگرانی وسیاهی زبان وسوزش سینه وخفقان پدید آید وچشمها سرخ وبدن گرم شود وبقی الدم واسهال کهنه ی هلاک سازد واگر کسی سنگ بهمان دست وپا خدر گردد وآماس بدن وبشور یا جذام یا سل پیدا کند **علاج** اول قی کنانند بشیر گاو یک آثار دروغن زرد نیم پاو وبابورق سه ماشه در مسکه گاو یکتوله بلیسانند وبالایش سکنجبین ساده وگلاب یا آب خیارین بکرات ومرات بنوشانند تا قی بفراغت آید بعد ازان مقوی‌یابی مثنوی ربع درم بسه العسل یا سکنجبین بدهند وتا چهار پاس عناب کردن ندهند که دراین وقت هلاکت ست وادویهٔ مزلقه باره نیسازند ومسکه ونبات بسیار لیسانند ودر منع خشکی اشیر وروغن ومسکه مبالغه نماید وجمیع مرطبات آنرا تفقد دهد واگر سجع عارض شود سفوف طین وروغن گل وشیر گاو دافع کرده خوانند واگر غشی وخفقان ودیگر امراض پدید آید بمعالجهٔ آنها پردازند وغذا شیر وبیخ یافیرنی یا شوربای برغاله یا مان دهند ونزدیک اهل هند کات هندی بقدر دوسه تولهٔ در آب جل کرده نوشانیدن رافع زهر سم الفار ست وفوراً فائده میکند وتجربه رسیده وهمچنین بعد قی سفوف پوست درخت گولر خوراندن وآب بیخ کیکر وکافور نوشانیدن نافع بود وگویند که اگر مغز تخم کنار دو تانک بار یک ساخته بآب بخوراند سم الفا خورده را مفید ست وهرچه در علاج سیماب مقتول ومصعد مذکور آید بکار برند

سیماب مصعد ومقتول وشنگرف

خوردن اینها در تکم ومغص شدید واسهال خونی وگرانی زبان وثقل معده وحبس بول ودورم بدن آرد وگاهی احتراق خون وامراض آن حادث شود **علاج** بطبیخ بهمنیت وشراب وعسل وبورق قی کنند ویابورق هفت ماشه در عسل سه تولهٔ بدهند وقی فرمایند بکرات ومرات وبالایش شراب کهنه نوشانیده بازقی کنانند وبارالعسل بورق هر دو آمیخته حقنه بسه چهار تبه کنند تا تنقیه خوب حاصل آید پس شیر گاو وشکم سیر وبند ولعابات باره نوشانند وشوربای چرب بهند وانچه در علاج مرارسنگ گفته آید نفع دهد وصاحب کامل وحاوی مینویسند که بعسل وشبت وتخم ترب وبورق قی کنند واگر این علاج نشود حقنه بآب چقندر ورو روغن کنجد ومری خطمی کنند وبعد گاه معده وامعاء پاک گردد وسجع عارض شود سفوف الطین بروغن گل وشیر سنگ تاب یا آهن تاب یا آهن گیلانی گویند که از علاج جیدا ویانیست که بعد قی دوم مرتبه شربت عسل کرده یا بارالعسل چند کرت بدهند وتقویت دل بادویه واغذیه مناسبه کنند بعده حریرهای چرب وشحوم ولینه استعمال کنند واز عادات اهل هند ست که چون انسانی از خوردن سیماب مصعد ضرر یابد امر بخوردن پیٹه ودرهای آن میکنند ودرتناول اواز افراط مینمایند ودران صحت می یابند ومدام دست بخوردن او هر روز خرند

میکنند تا تکرار آن صحت ظاهر شود و بعضی اطبای هند میگویند که برای دفع مضرت سیماب تنگرف جوانسه و یا شنبلیله خشک در آب شیره برآورده چند روز بنوشند و یا دو درهم بیدانجیر پنج ماشه در شیر گاو کنیم پاوصل کرده هفت روز بنوشند و ایضاً برای دفع مضرت تشنجات مثل سیماب تنگرف و مس و فولاد برگ نرسته جامن بقدر دو تولہ هر روز بطور رنگ سابیده نوشیده باشند که باستعمال این بسیار کسان صحت یافته اند و امعاء لاتست و دو نسخه معمولی در اخراج تشنجات بار در بول داده ظلم مسطور شد و ایضاً شخصیکه کشته سیماب خام خورده باشد باید که تا بست و یکروز برگ لیموی کاغذی مثل بنگ سابیده بنوشد تمام سیماب از بدن دفع شود و ایضاً اگر بدن ترقیده باشد و جابجا سوراخ شده برگ کرنجوه بطور بنگ سابیده صاف کرده روزه مویک پیاله بنوشند و نان نخود با گند مکم نمک با روغن بسیار مخلوط در چهل روز صحت شود و حکیم شریف خان در تالیف شریفی مینویسد که برای کسیکه سیماب تیم خام خورده باشد داوا را آباد و بشورد حالت چندانی پیدا نشده باشد یکدرهم تخم مسلم ازینج برآورده قطعه قطعه کرده در ظرف کلان در آب بسیار خوب بجوشانند بعده صاف نموده یک پیاله از آب آشامیدن بخورد بعد از نیم گهڑی باز یک پیاله آبجوش قدیم تمام خورده باشد غذا دران روز بهیچ نخورد همه سیماب را به بول برآید و یک روز کفایت کند و اگر حاجت افتد روز دوم استعمال نماید و بول را در ظرف برنجی یا سفالی یا شیشه بگذارد و ته آن را سیماب بنظر در آید بعضی عزائم که بسبب استعمال نموده اند و منافع آن مشاهده کرده اند

مرداسنگ و رصاص و سفیداب و جیسین

از خوردن مرداسنگ و برادهٔ رصاص و رم هدن و ندد سخت و نفخ پدید آید و نفس تنگی کند و دگاهی بآن اعراض ایلاوس ظاهر شود و رنگ بدن مثل رنگ اسرب شود و قولنج و چیض بعل و خشکی دهان و ثقل زبان و معده و امعا ظهور نماید و گاه باشد که اسهال یا فواق آید که منجر بهیچ معاگردد و خوردن سفیداب سفیدی زبان و استرخای اعضا و سرفه و فواق شدید و خشونت و خشکی حلق و زبان و درد فم معده و تمدد و اختلاط عقل آرد و گاهی بول سیاه یا دموی گردد و از خوردن جیسین قولنج و احتناق و خشکی دهان عارض شود علاج مفتحات مثل تخم شبت و ترب و پوست سیاه اصل السوس یک ماشا انجیر زرده عدد و کنیم آب آلو شور بجوشانند که بهخته آید جزالقی دو ماشه بورق سه ماشه سوده سردار و ساخته عسل سه تولا اضافه نموده بدهند که قی بسیار افتد و جهت اسهال مغز فلوس و آب کاسنی مایده صاف کرده روغن بادام یا گاو آمیخته بدهند و یا جوارش سفرجلی مسهل با شربت دینار دهند و یا حقنه محاد بعسل آرند بعده بهر تعدیل مزاج بتجویل مربی خوراند و همام برند که عرق آید و داد و دیه معرقه دهند و غذا نخود آب یخنی با شوربای مرغ بانان بهدند و بقول ابن الیاس قی بسیاری کنند که دران تفتیح باشد مثل تخم کرفس و شبت و انجیر و بورق و مارالعسل و اسهال بجوارش شهریاران نمایند و جوارش فلافلی خوانند و خردل و یا شراب با آب طبوخ کرفس و انیسون بنوشانند و دو جیست که داد با سفیداب باج مرتزالحوم خرفان سازند و علامت صحت اسهال شکم دار دا بول است و بالجمله محتاج بمفتحات مرده معرقه مسهل بود و در خوردن سفیداب قی بسیار العسل و شبت و نسک کنند و یکدانگ سقونیا با مارالعسل خورند و یا گیرند تخم کرفس و انیسون و بادیان هر واحد سه درم در آب جوشانیده بقدر سه لوقیه ازان بنوشند تا دار بول کند و یا حقنه قوی بکار برند و گند ازند که خواب کند و انچنین را نفع کند آنست که کنجد بخورند و بجانبه و بران شراب بنوشند و در خوردن جیسین با مارالعسل و لعابات از جزو هریک لیسه بنوشانند تا خشونت حلق زایل شود و احتیاج باسهال نبود و گیرند سقونیای شتوی نیم دانگ و در جلاب شکر سفیده دم بدهند و معاودت اسهال بمرات نمایند و اگر سرج حادث شود علاج آن نمایند و شیخ مینویسد و اجبست که مرسه درم شراب جلل کرده بنوشانند و یا سنبل رومی بسر کهین کوبته صحیح ازان بشراب بدهند

فرفیون نسنه

که این علاج بلیغ النفع ست و یا افستین و زوفا و تخم کرفس و یا فلفل خامه هر واحد بشراب خورانند و یا یکدرم مرتبانیم درم فلفل بدهند تا عرق آید و باش قیراط سقونیا با مارالعسل دهند و در سفیداب دانگ بها در وده و انیکه بدان قی کنند در دهن اقحوان و روغن بوسن و روغن نرگس داخل سکنجه و دارو دیه او صنع الوی افتد و در جیسین خاکستر اطراف انگور بسحاشا سفید گفته اند و گوگرد مانی و غیره نوشته اند که در مرداسنگ بعده قی سه درم مرده و در رم سنبل بعسل یا شراب بچار نوبت دادن مفید ست و تخم کرفس و افستین و مرسا وی بقدر دو مثقال با آب کرفس یا شراب یک لوقیه دار بول نماید و در سفیداب بشربت افستین و امرا بول نماید و خوردن سکنجه نفع دارد و عصارهٔ افستین یکمثقال با مارالعسل چند بار دهند تا بول بیارد و در جیسین شیای لعابیه و عصارهٔ خطمی رطب و بلوکیه دهند بعده ربع درم سقونیا در جلاب بدهند و اگر اعراض ساکن نشود اعادهٔ اسهال کنند و صاحب کامل گوید که علاج شرب سفیداب رصاص قی با مارالعسل و شبت و اندکه نمک گرم ست

وزنیم مثقال شبهم یکدرم حب النیل پنج دانه و آبکده دان تخم کرفس انیسون و بادیان و فستین وسی جوشانیده باشند یا شنبیا شامند تا او را بول نماید و سودیمی گوید که شرب طبیخ انجبر بماء العسل کسی را که سفید اب خورده باشد نفع کند و کذا الوی بخارا و اصل السوس کوفته جوشانیده بدان قی کردن و کذا صمغ آلو مشراب خورده قی کردن و شرب خاکستر چوب انجبر و یا انگور را بخار پیسین نافعست و سرسندی مینویسد که در سفید اب خوردن جوارین مسلم صبح و شام خیلی مفید یافتم

زرنیخ و نوره و زنجار و صابون

خوردن هرتال و آهک و صابون سحج و قروح امعا و حرقت معده و درد شدید شکم و خشکی دهان و اسهال دموی و عسر البول و سرفه و سرد سی و غشی آرد و از خوردن زنگار محض شدید و سوزش حلق و شکم و جراحت معده و قی حادث گردد علاج بزرگستان و جرجیر و خبازی و شهد قی کنند بعده آب برنج و آتش جو و شیر و مسکه و روغن و لعابات خورند و شوربای چرب تناول نمایند و کسیکه در حلق او غبار آهک بسیار رود العیه والبان آنرا کفایت کند و بقول شیخ ابتدا کنند بدانچه تناول او در کمر حدت آنها واجب بود مثل فالوذجات مرتب بشیر چرب و مارالشعیر بروغن بادام و مانند آن بعد از آب گرم بحلاب یا بروغن نوشیده قی کنند و عصاره ملوکیه بعسل دهند و همواره شیر و لعابات و لزوجات و دسومات و شوربای شحمی و خصوصا بخاری بیاشامند و اگر سرفه حادث شود سلیمانات مغربه معالجه نمایند و علاج نوره نیز قی و حقنه و تدسیم و تلیین ست و علاج آن قریب از علاج زرنیخ بود و گفته اند کبول خرزهره آهو بقدر دو دانگ در آب گرم بنوشانند بوصاحب کامل گوید که صاحب او روغن کنجد و آب گرم و یا روغن زرد و مسک نوشیده قی کند بعده شوربای مالکیان فربه و روغن بادام یا لعاب اسپغول و روغن تخم کدو بنوشد و ایضا حقنه بماء الشعیر و روغن بنفشه که دران عناب و سپستان پخته باشند مع لعاب اسپغول و لعاب تخم کتان و شفتالو بعمل آرند

زاج و شب

خوردن اینها سرفه شدیده که مؤدی بسل گردد پیدا کند علاج شیر تازه و مسکه باشکر دهند و شربت بنفشه باش جو و روغن بادام خوراند و حریره چرب با شکر و روغن بادام دهند و زردی تخم مرغ نیم پخت و شوربای مرغ فربه تعلیه و اسفاناخ غذا سازند و اشربه زوفائیه و مانند آن بنوشند

برادهٔ آهن و خبث الحدید

خوردن اکلاء دهن و درد سر و خشکی آرد علاج شیر تازه مع بعض مسهلات قویه بنوشانند تا اسهال آید و مسهل قوی منقول از حکیم عامر بن سعد اینست که بگیرند حب النیل غاریقون بسفایج تربد برگ سنا افتیمون زنجبیل بنفشه مساوی حب النیل را در روغن زرد بریان نمایند این سه ادویه کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده ارسه درم تا چهار درم بحلاب استعمال کنند و تکرار نمایند و همچنین با العسل کردان مقدوم نیز حاصل کرده تا آنرا نفع دهد بعد ازان روغن و مسکه دهند و مدام روغن گل و سرکه و گلاب بر سر نهند و قدری سنگ مقناطیس غیر بار یکی فته بخورند و عقب آن مسهلات لینه بنوشند و گاهی حاجت افتد که هر روز یک درم مقناطیس خوراننده بعد شوربای چرب و حریره مفرق بروغن گاو دهند تا اسهال کند و چون معلوم شود که آهن بینور در معده باقیست بدین شیاف آورند الماس سیم قاتل محرق معتدل علاج فی الفور با آب گرم در روغن فی کنانند بعد از ان شیر تازه بنوشانند

معالجات سموم نباتیه

بدانکه ردی ترین سموم نباتیه قاتل بجمله جوهر خود بیش ست و گویند که زهر هلایل عصاره برگ وساق اوست و از خوردن بیش ورم لب و زبان و حجوظ چشم و التهاب و خشکی و سقوط قوت و تواتر نفس و بدبوی دهن و غشی متواتر و دوار و صرع و ضعف ساقین از منشی عارض شود و هر کدام ازان علامتی یابد در دق یا سل افتد علاج لازمست که مبادرت بقی نمایند بطبیخ تخم شلجم و قی بمرات کنند و طلا و روغن گاو متواتر بنوشانند و قی کنانند و همچنین هر ساعت طبیخ پوست بلوط بشراب دهند بعده علاج اصلی او فالوذج زهر دود و المسک و جدوار و تریاق کبیر ست و از بهترین اشیا برای آن خوردن مشک ست بحاک فادزهر و یا مقدار یکدرم دوار المسک با یک قیراط مشک و قومی گفته که بیخ کبر فادزهر بیش ست و حیوانیکه آنرا بیش موش گویند خوردن او سریع النفع ست و بقول مؤلف اقتباس آب چقندر و یا قطف و یا مالک سبز نیم آثار

وشیر گاو و یا بز یک آثار در دوغن گاو چهار درنیم تولہ نیگرم نوشانیده بکرات قی فرمایند و از خارج بپر مرغ هم تحریک نمایند کہ قی خوب آید بعده زهر خرزهره یکماشه سوده و در خمیره صندل ترش کنیتولہ آمیخته بلیسانند بعده شربت انار کوهی ترش و شربت لیمو هر یک دو نیم تولہ در عرق زرشک و بهیدمشک و صندل و نیلوفر و کاسنی هر یک چهار تولہ تخم تربچه سه ماشه خوانیده بنوشانند و بفاصلهٔ دو یا سه ساعت رگ هفت اندام زنند خون بسیار گیرند کہ غشی افتد پس گلاب و عرق بید مشک و آب شیرین بر برف سرد کرده بر رو و سینه زنند و پارچه بصندل سفید کہ بگلاب و بید مشک و عرق بهار نارنج سوده باشند آغشته بر سینه گذارند و لحظه آنرا بعرقهای مذکوره تر دارند تا بهوش آید و باز تکرار قی و دوای اول نمایند تا هفت پاس غذا ندهند و عوض آب گلاب و عرقهای مذکوره نوشانند و از پاس نیم آش جو با شربت نیلوفر دهند و یا خشکه بدوغ گاو و مربای گردنده و تمر هندی و افشرهٔ فالسه و زرشک و خرمای هندی و راحت جان درین باب نفع عظیم دارد و تنقیهٔ بدن بمسهلات صفرا و مطفیات خون بکرات نمایند بعده قرص کافور با دوغ گاو دهند و غذا بدستور دارند و لیکن روغن زرد و مسکه دران بسیار بود و جفرات کاو میش و دوغ ترش بسیار دهند کہ در رفع سمیت این عظیم الاثر است و همچنین ترشیها و خصوصًا اچار لیمو و غیره کہ در مقطر افتاده باشد و تریاق کبیر بسیار مفید است و اگر بهم رسد عوض آن مثرودیطوس کنند و تریاق اربعه نیز نفع دارد و صاحب کامل گوید کہ بزودی قی کنند بروغن زرد یا زیت یا روغن کنجد و آب گرم کہ دران تخم شلجم و شلیم جوش داده باشند بعده تریاق فاروق نیم مثقال با ندک آب مطبوخ تخم شلجم و یا آب سداب داشته کہ دران قدری مثرودیطوس مالیده باشند بروغن گاو دهند و فاذزهر خالص با آب سوده و پوست بیخ کبر باریک سوده با آب سداب دهند و گرانی گوید کہ چهار اوقیه طبیخ شاه بلوط با یکدرم دوا المسک و یا نیم دانگ مشک فقط سود مند است و از جمله تریاقات عظیم الاثر پوست بیخ کبر در روغن گاو

قرون السنبل

قسمی از میش ست و آنرا بهندی سینگیا نامند از خوردن او علامات سرسام و سیاهی زبان و بول الدم ظاهر شود علاج بعد علاج کلی سموم مشروبه ازقی وغیره و ایضًا فی بحار الشعیر در روغن گل نیگرم و مانند آن کافور کماشه با چند تولہ گلاب بخوراند بر برف سرد کرده و قرص کافور بدوغ گاو دهند و آب سیب سه اوقیه ببرف و یا پست سیب ترش و یا پست جو با آب برف و جلاب و یا آب انارین و یا آب خیار و یا آب عنب الثعلب و یا آب هندوانه تسله اوقیه بشکرده درم و یا بحار الشعیر آب انار و یا جلاب بلعاب اسپغول و لعاب بهدانه ببرف سرد کرده و یا شربت تخم خرفه بروغن بادام در روغن گل ببرد بیخ و یا دوغ ترش ببرف و یا شربت تازه و یا شربت صندل بنوشانند و بر جگر و معده و دل صندل و گلاب و کافور ضماد کنند و یا قرطی معمول از گلاب و آب خرفه و آب کاهو و آب جی العالم بروغن گل و موم سفید ببرف سرد کرده بخرقهٔ کتان آلوده بر سینه و معده و جگر نهند

قرفیون و کرمدانه

از خوردن قرفیون کرب شدید و لمیب و سوزش در شکم و فواق عارض شود و گاهی اسهال با فواق گردد و گاهی خون با سهال آید و از کرمدانه حکه و ورم عارض شود علاج بآب شبت و روغن بادام فی کنند بعده تبرید با شیای مبرده تقویه نمایند و پست جو با برف بخورند و در آب سرد نشینند و گلاب ببرف سرد کرده بجرع نمایند و روغن گاو و مسکه بسیار خورند و آب انار بمخوش و آب سیب بمخوش و دوغ ببرف سرد کرده بنوشند پس معالجه بعلاج قرون السنبل نمایند و خوردن حریره ببرف سرد کرده سود دارد

البان متنوعات

مثل شیر شتر م و شیر عشر و شیر انجیر و مانند آن و سقمونیا از خوردن اینها سوزش شدید و اسهال مفرط و عسر بول عارض شود علاج کسر حدت و قوت او بروغن گاو و مسکه و شیر و دوغ کنند بعده علاج بر یوب قابضه چون رب بهی و ریباس و قرص طباشیر قابض و قرص کهربا و رب آس و پست سیب و بهی کنند و استحمام با آب شیرین معتدل در گرمی و سردی نمایند

دهنیم شربتی آب برف بر بدن نیز فائده دارد و عرض حادث ازان جوان اسهال الدم و بول الدم را بدانچه در باب آنها معلوم شد علاج نماید

دفلی یعنی خرزهره

کثیرالوانسان و دواب و سائر حیوانات را قتل کند و قلیل را اگر سریع شدید و اسهال عظیم و تقیع شنگرف آرد علاج مبادرت بقی نمایند پس تسهیل بروغن خرزهره متواتر کنند و لعاب اسپغول و بهدانه هریک ماشه در عرق بیدمشک و گلاب یک هفت توله شربت نیلوفر چهار توله بنوشانند و بمسهل صفرا تنقیه بدن کنند و مطفیات خون بسیار دهند در روغن گاو و مسکه هر قدر که خورده شود بسیار مفیدست و لعاب اسپغول و لعاب کتیرا و بهدانه و لعاب اسپغول و لعاب کتیرا و روغن بادام سودمند بود و طبیخ خرفا و حلیله بسیار نافع ست و شوربا های چرب خصوصا فالوذجات معمول بروغن گاو و مسکه در روغن بادام غرانند و با تخم خشخاش در آب جوشانند کراین را تریاق او گفته اند با نجیر بعسل نفع کند و شکر و جلاب شیر نیز مها آنرا نافع ست و بر لنگور نیکوست و حقنه لبن مرطب آنرا نافع تر و غذا آش جو و مهلبیه که در هریک شیر شکر کوبیده

بلادر و کیکچ

از خوردن آن تقطیع در حلق و شکم و التهاب و حرقت شدید در رحم و معده و سوزش امعاء و شور و آبادر لب و دهن و تب حاد و سرسام حادث شود و گاهی از راه تنفس آن و سوداوی بسبب احتراق اخلاط عارض شود و بعضی را بسبب موافقت نقصان نکند علاج مداوای خاص این قی کردن و روغن کنجد و آب سنگرم مست بقی کنند پس تسهیل بروغن بنفشه در روغن بادام بکار برند و کنجد و ماء الجبن ایرانی نیز مفید بود و گویند فاذزهر آن مخرج جوزبست و شیر زنان سر المیدان و لعاب اسپغول و بهدانه بآب شیرین کرده نوشانیدن نافعست و بقول شیخ روغن بادام و روغن کنجد و مسکه در روغن گاو و شیر تازه و سومات از شوربا ها و مانند آن بنوشند تا سوزش سکن شود و دوغ گاو و برف سرد کرده و ماء الشعیر سرد کرده و آب قمقاسکه مکرر خورند و در آب دوغ بنشینند و بعلاج سرسام معالجه نمایند و از اشیائیکه بدان علاج کنند مخرج حلوزه است و مجوسی گوید که مبادرت بقی کنند از مسکه و روغن گاو و دوغ گاو و روغن گل و بعده شیر تازه و جمرات بشیره تخم خرفه در روغن بادام بنوشانند و ماء الشعیر و ماش و روغن بادام بهند و هرگاه سوزش در حلق یا بینه غرغره بروغن بادام یا روغن تخم کدو مرخ یا خیار بیته انه فرمایند و از ماء الشعیر بروغن بادام هندی روز قطع نکنند و غذا بمرورات از نرگ و بالک و قطف و عالش بروغن بادام بسیار سازند و مغز خیار و بادرنگ دهند و گوید تقیاس منیوسید که اول فصد هفت اندام یا سلیق کنند و خون بسیار گیرند و آب اسفاناخ نیم آثار و سکباج طعام بلغمیه تر آویخته نوشانیده قی بکرات و مرات نمایند و از ماست گاو اغتسال فرمایند بعده رد آب سرد نشانند تا بگلو و شیره گاه سنی و خیار بن و مغز تخم ترنج و بنفشه هریک یک ماشه تخم کاهو هفت ماشه لعاب اسپغول و بهدانه هریک یک ماشه در عرق کوه و کاسنی نیلوفر و بید سادج گلاب یک پنج توله بر آورده شربت نیلوفر و لیموی هریک دو توله و گلقند دو ماشه اول طباشیر دو ماشه جواهر مهره یکماشه در ورق طلا یکدد و بشربت سیب دو توله آویخته بلیسانند و الا طباشیر زنگ صندل سفید سوده هریک یکماشه در شربت لیمو دو توله اول خورانیده بنوشانند و اگر بچه ای شیر نیلوفر شربت انار بین کنند بهتر باشد و ضماد از کشنیز تخم خرفه و کاهو گل ارمنی همه را برابر صندل سفید نیم حصه جمله در گلاب سوده بکار برند و چون خشک شود بساعت گاه و شست تجدید ضماد نمایند در روزی سه چهار مرتبه و غذا بریخ همراه جمرات و یا بالک و قطف سازند و گویند که روغن بنفشه و نیلوفر کدو مرخ پیهی چکانند و آب انار سیخ شل امتصاص نمایند انتباه گاه باشد که از رسیدن عسل بلا دریابد و آن بسیدن ورم و ضارش و بشور عارض شود پس آنجا بدوغ تر تش شویند و روغن نارجیل بسا لند و مغز ارگان و مغز نارجیل و حب السمنه و کنجد سیاه باریک سابیده ضماد کنند و بعد چند ساعت بدوغ بشویند و بعد زمانی باز ضماد تازه کنند و اگر تمرهندی در آب کرده صاف نموده و دران آب مغز نارجیل همچو صندل سابیده طلا نمایند سوزش و گرمی فی الفور زائل شود و صندل سفید و سرخ طلا کردن نیز سود دارد و ایضا آبنیه بلدی و برنج ساطی دوب با آب شیشه سوده مالیدن و یا کنجد سیاه با شیر گاو سوده یا در سکه آویخته طلا کردن فعست و قدری کنجد با مغز جوز یا حب السمنه خوردن نافع و همچنین ازرگ تمرهندی شیره برآورده یا تخم تمرهندی سوده و یا چوبچی با کنجد در شیر سوده خوردن و ضماد کنجد و وصل السوس با شیر اراده گاو هم مفید ست و کلاه ها سنگ سابیده ضماد کردن و آنرا نجا کردن مثلی و آماس قوی را بعد باید که فصد کنند و مسهل صفرا دهند و فصد زود از اله ورم آن می نماید

عنصل ردی

از خوردن آن قروح امعاء و مقعد و شکم و تقطیع و اسهال خون عارض شود علاج قی با آب شبت و روغن کنجد نمایند بعده شیر آهن تاب و زرده بیضه

در سرکه جوشانده و مسقوف بزرد و مقلیاتا دهند و اشربهٔ سرکه و آب فواکه بارده قابضه منوشانند و شیرهٔ خرفه و لعاب بهدانه نفع مارد و صاحب کامل گوید که اگر سبح عارض شود و شیر و مسقوف الطین دهند و اگر سبح نباشد سفیدهٔ بیضه و لعاب بهدانه کردان صمغ عربی حل کرده باشند بدهند و غرغره بام الورد و مخیلهٔ بابونج و بنفشه و بابونج

حب السلاطین

یعنی جمال گوید از خوردن ادویهٔ اسهال بسیار اگر عظیم دامیه حرقت شدید عارض شود علاج ازشیر و روغن زردی کنند بعد ازان دفع دانه‌ای بارده قابضه مثل شیر و تخم خرفه و لعاب بسیدانه و صمغ عربی و کتیرا و نشاسته و فالوده بدهند و خوردن نارنگی و آب لیمو و انار ترش هم مفید است و بقول شیخ کسر حدت او بنوشیدن شیر و مسکه متوانر نماید و صمغ اسهال مشغول گردند گاهی مضرت و منع اسهال او را تریاق کفایت باشد گویند که ریسیدن بوی دود آب خسل کردن سر سخت و غمناک و مغز خوردن سود مند است

کندش و حریق سفید و عرطنیثا و قتار الحمار و غار یقون سیاه و ترمد زرد و سیاه

کندش و غیان بسیار آرد و گاهی خنق نماید و همچنین حریق سفید و عرطنیثا و گاهی تحریک اسهال کنند و خفقان و در دشکم و حرقت بول آرند و همه سودی بقوی و سقوط قوت و عرق سرد و تشنج گردند و حریق سفید و غار یقون سیاه تاثیر بسیار مشابه اند علاج در جمله مبادرت بقی نماید بنوشیدن آب گرم مرسیار و عرق بنفشه و حقنهٔ قدیمه مثل شحم حنظل کنند بعده معالجهٔ خنق او نمایند بدانچه در علاج فطر بیاید و چون تشنج عارض شود شیر و روغن گاو و بسیار نوشند مفاصل او بقدر طبیعت لینه بمالند و لزوم آبزن معتدل کنند و بعلاج تشنج مالیس علاج نمایند و در ترمد زرد یا سیاه باد خال آب شبت دری و کثرت شیر شیره و روغن بادام بریرون سر کرده بزیر مرغزه مانند

حریق سیاه

از خوردن ادویهٔ اسهال بسیار خنق و خفقان و حرقت زبان و فم بسیار و نفخ عارض شود بعده تشنج دارتعاش و هلاکت رو نماید علاج کسر حدت او بنوشیدن شیر در روغن گاو کنند و مبادرت بقی نمایند و پنیر تازه و مسکه و روغن گاو تازه و شوربا های چرب بدهند بعده علاج اسهال بر وجوب قابلیت و اقتراح عارض کنند و چون اسهال افراط نماید در آب سرد نشانند و اگر تشنج حادث شود علاج آن نمایند و تشنج سیفر باید که بعد کسر قوت او نستین بشراب خوراند و یا بگیرند زیره و انیسون و جعده بیسته و سنبل مساوی هر یک بقدر درهم بشراب بدهند و بر نفخ خرقه گرم کرده کمادات مفتشه بعده پنیر تازه بعسل و روغن و شوربا و شراب شیرین بدهند و چون آب بسیار نوشند

شراب صرف

بر نهار اگر ازان خفقان و اوجاع مفاصل و انتهاب و صداع و حرقت معده بخلاط سوداوی حادث شود و خصوصاً بعد صیاح تب خصوصاً اگر شراب غلیظ شیرین باشد علاج تا ممکن باشد قی نمایند بعد آن بهترین علاج فصد است اگر در بدایت و بعد ازان بمایل مزاج آب سرد یا آب سرد با آب تخم خربزه و خرفه و مغز کدو و بیدمشک و بنفشه و کاسنی و گاو زبان و نیلوفر و مرزنجوش و سکنجبین ساده و عرق بنفشه و گلاب و سرکه و آب انار و آب غوره و بریرو سرکه و آب سیب ترش و آب ترنج و آب لیمو و آب نارنج و آب سماق و آب سیب و آب به و آب انگور و آب گوجه و آب آلو بخارا و آب آلو بالو و آب زالزالک و آب بادرنجبویه و آب گاو زبان و آب کاسنی و آب بیدمشک و آب نیلوفر و آب بنفشه و آب کدو و آب خربزه و آب خیار و آب بادرنجبویه

در آب گرم با آب دو بیه تقشیه شیر خورد و غرغره کند و نوشاند و چون کیدام کوبیده بیخ ریاسا بیده بنوشند مضر سمیات افیون و مسکنه و قی هم می آرد و چون نوشاسفند و بیخ بیدانجیر ساییده بقدر یک پیاله قهوه خوری نیم گرم مقوی دماغ مضر گوست و کذا نوشیدن فاذزهر فائده عظیم دهد پس شراب کهنه کردان جند بیدسته و دارچینی انداخته باشند نفیه بوی وطعمیت و تریاق فاروق و ملتان آن که در علاج کلی برای سموم بکار گذشت مفید بود و ناجیل هریلی کیرانگ سوده آب خالص دادن و دوده دفعه استعمال کردن تا کرمها فیون برآید بسا مجرب ست و کذا بند کافند سفید با آب حل کرده نوشاندن همه افیون یا کاقدری برمی آید و مکرر آزموده ست و جندبادیقدر سه ماشه برای رفع سمیت افیون جمیع سموم مفید ست چوب پیاز الگا ۵ ماشه و پیتاوه ناجیل دهبائی و زهر مهره خطائی و قدری فلفل سیاه در گلاب ساییده از نبات شیرین کرده نوشاندن بغایت مفید ست و جمیت اکثر سموم مجرب و اگر چوب حیات اضافه نماید بهتر ست و نوشانیدن آب زرد معصفر نیز مجرب نوشته اند و تبدقی حلتیت بقدر دو ماشه در دو سه دفع خوراندن برای رفع زهر افیون معمول ست و آشامیدن جندبیدستر بقدر یکه افیون خورده باشد مجرب ست و بیلگاگ در محلی که مقدار آن معلوم نباشد بعسل و یا مسکه دادن معمول و آشامیدن مغز پسته دانه سه دام سوده دافع ضرر افیون ست و نوشیدن روب سبز شیر و کشیده از مجربات حکیم علی ست و بقول اطبای هند از طبیع فلوس سمی بدبرگ کناند و برگ ارهر با برگ گوجه بنوشانند و مغز تخم بیدانجیر بخورانند و همچنین پیاز فائده بیند و بقول بعضی کوکنار سمی ست و کسوندی جهت دفع سمیت افیون و اکثر سموم مشروبی عدیل ست و گویند تعجیل کردولی معروف ست ساییده لیسانیدن در ازالهٔ زهر افیون اگر چه بارها بدون تجربه خورده باشد مجرب ست و زنجبیل و تخم ترب هر دو را برابر کوفته هفته بار کرآمیخته خوراندن کیف افیون فوراً زائل کند و گل ارمنی را چهار باشه با شکر ساییده نوشیدن دافع سم افیون و دوره ست و اگر برگ ناژبی کردتا لا بهاسم برشکال میوه و از انبطور تره پخته سیخورند در آسایسیده بنوشانند تریاق افیون ست و بقول اهل تجربه اگر آب برگ آن در هفته افیون انداز دو بعد سه روز لا یعلم افیون هر قدر که خواهند بخورند مطلق اثر او باقی نماند اقوال حکما ابوعلی سینا مینویسد که درین قوانین مستقر عند مشترکه از قی کردن بروغن و آب و نمک و بورق پس سکنجبین استعمال کنند و آب عسل بنوشانند بعد ازان حقنه قوی بعسل آن روز دارا دویه کانجبین فتیله و یا انفستین و شراب ست و حلتیت تریاق اوست و کذا کک اچینی خاصه مقرر کرده سکنجبین شیرین همچنین جندبیدستر خاصه و فلفل شراب با سکنجبین جمعتر و سداب و نمک مکذا را روغن گل سرکه گرم کرده بعسل و سیر و عنبر جندم و گاهی شاربارا تریاق خاصه او میخوراند آن نیست که گیرند حلتیت داهل و جندبیدستر فلفل مساوی بعسل مسترشته شتری از نبه قدر تا جوزه و بسیار باشد که شرب یکمثقال حلتیت در نبست و پنجم شراب یحیای ازان خلاص یابند و شراب کهنه کثیر للقدار نوشانیدن آذا و حمیت ست خصوصاً اگر قریب یحیای بود و متحمل آب بسیار باشد و باد چینی باشد و مثل تریاق و مجر غیبا و شروزبطوس شراب چیزی نیست و واجب ست که دافع [illegible] کند و نمی ماندان حرکت دهند که این علاج برای دفع سبات او نیکوست و لازم ست که موی او بر کنند و گذارند که کوتاه کنند بدن او را برو غنهای گرم [illegible] ن بمالند و بماند جندبیدستر و مثل مشک بیویند و باید که در آبزن گرم نشاند تا تشنج نشود و دارش اشتد از نماند و شوربای چرب و امعای خاصته شوم [illegible] گوید که مبارت بقی کنند بآب گرم کردن شبت و ترب و نمک جوشانیده باشند مع عسل ازان دو سه دفعه قی افتد و بعد ازان هفته که دران قتا را بحار و شبت و سکنجبین و جارشیر عسل و روغن بید انجیر و روغن بادیان و نیره و بوق و تخم خطمی اکثر کرده باشند بکار برند و اندک عاقرقرحا بشراب کهنه و یا اندک جندبیدستر شراب بنوشانند و تریاق فاروق یا تریاق اربعه یا مثر و طوس با ندک آب سداب بدهند و اگر ازین هیچ چون مثل بندقه در دهن نفع کند و نشیند او همان تریاق ست که در قول بوعلی گذشت ازاجزای مذکوره هر دو اجزا بگیرند و در فریون ربع جزو دیگر بعسل کف گرفته بدهند و شتری ازان انیم مثقال تا یکمثقال بشراب صرف یا با آب تمام بقدر قوت مراض و ضعف آن بجز نبیاد برین باب نافع ست و سیر و پیاز و عسل و جوز بنجز ندو شراب کهنه صرف بنوشند و بدن را در حمام خوب بمالند و بروغن یاسمین مع اندک جندبیدستر بمالند و در آبزن آب گرم مطبوخ سداب و خام و مرزنجوش و شبت و بنجاسف باشد بنشانند سویدی از بهمل و غیره طلق کرده که خوردن تمام کنجبین کنند بیخ ایرسا و کذا نا نخواه و دود مرد آب خوب جوشانده یکدو روز بروغن بلسان دران حل کرده و کذا اسطیخودوس یا سفیخ یا شراب کهنه و کذا دارچینی بسکه و کذا تخم سداب شتی و فلفل بسکر شراب کهنه بدهند شراب افیون الف کند نجمندی گوید شراب کهنه بندجندبیدستر سوده اندازند بنوشانند و سرا بگلابات گرم کنند و معاجین حاره و دوا المسک هندانطاکی مینویسد که هم افیون بدارچینی و سداب و مرعسل و روغن گل و شراب کهنه بروغن گاو و قی کردن بشبت مخصوص ست بهاء الدین گوید که زعفران و مشک اندافه نیده و شربه دهند تریاق الطین و جوارد و حلاب مفید آید و جوز السرو و انجیر و خرزل همه موافق بود جز آنرا

حاشیه

که بعوشی بسیار باشد عطسه آرد و دهن و دیده مرقه را دور کند و قی بر سر و میشانی و کفهای دست و پا مالیدن نافع بود **مولف** گوید که چون طبیب در زمان مرض بر سد بطبیخ تخم شبت و تخم ترب و تخم شلجم و نمک هر یک مقدار نوشانیده قی کناند و یا بشربرگ عرعر یک پیاله یا چلیت سه ماشه و یا بشیر گاو دو ورق و یا بجز القی که فی الفور نفع میدهد و چون در پرشاه باشد و بیهوشی زیاده بود هفت حادهٔ علو بخان که در سبات مذکور شده بکار برد و چون بهوش آید قی فرمایند بطبیخ مذکور و یا بشیر و مغز نیم دانه خفیف از معالجه ایشان بعمل آرند و تریاق را بعد بسی امید ست و چنین عنبر خوردن و بوییدن و غذا شوربای مرغ چرب بار و غن گاو پخته با برنج خوردانند

جوز ماثل

که بقا بسی تاثوره و بهندی دهتوره گویند از خوردن آن دوار و سدر و سرخی چشم و سکدیه سبات و عرق سرد و صفر غیض و نفس و جنون و هذیان و خنده و خیالات باطله عارض شود و شارب او رکات مجنونانه کند چون خواهد که راه رود و بیفتد و مرتوش و هوش در نظر بسیار آید و اراده گرفتن آن کند و در اصل انسان هیچ نباشد و گاهی دست بخارد و گاهی بر دو فخش و خاشاک بچیند و چون غالب شود زوال عقل گردد و دشفایی از دکشنده بود **علاج** مثل علاج افیون کنند و انچه در علاج بیرچ بیاید بکار برند و مسکه در روغن سرد در دهن چکانیدن و شوربای چرب نوشانیدن فائده کلی دارد و ایضاً مغز پنبه دانه دو دام در آب سایده بنوشند و از تجربات مصنف دانا شکوهی ست که اگر تخم دهتوره با برگ پانج یگ او خورده باشد مطابق هر دو اعدال از تخم پنبه با برگ و پانج یا گل آن با آب سایده بقدر یک کاسه آبخوری بدهند که درخت پنبه فاذهر هر درخت دهتوره است و اگر باد بیان بزیره گرم کنند و با آب سایده بخوراند دهتوره خورده را انیخودی با فاقت آرد و اگر باد بیان هم نرسد برگ یا بیخ آن با آب صلایه کرده دهند و یا تنک ملعام با آب حل کرده بدهند **شیخ الرئیس** میفرماید که **علاج عظم** علاج این قی کردن بنظر دون و آب روغن ست در روغن گاو تریاق است و با آن شراب بسیار بخلاف و عاقر قرحا و انجار و ادا چنین و چند بیدستر نوشانند و نفع کند اقرا نامادن دست و پا و آب گرم تخمین مدان تخم قدر سخنه و اشل او بر و غن بان در روغن قسط تا ممکن باشد حرکت کنند و ریاضت نمایند و بعد ازان باغذ یرچرب و شراب شیرین نان اسانی

بیروج

بیخ نقاح ست اعراض و مثل اعراض جوز ماثل و معالجهٔ مثل سرسام لمغی بود و کنار و کری گوش حکه و سبات شدید لازم اوست **علاج** بقول شیخ علاجش قریب علاج جوز ماثل و افیون ست و لازم ست که افیون در شراب بنوشانند و ایضاً فلفل و مغز بیدستر و سداب و خردل و سرکه ایشان و جمیع مخدرین را نافع ست و ایضاً با مثال این دو عطسه آرند و زفت و دخان فتیلهٔ نامموش کرده بیوباند و واجب ست که بر سر ایشان سرکه در روغن گل نهند و نگذارند که خواب کند **بلکه** کندن موی و تعطیس و غمز بیخ تر انگشت بینی دارند **صاحب کامل** مینویسد که از قی با آب گرم و عسل شبت و نمک و ترب علاج کنند و بقدر حاجت بعد از آن [illegible] صعتر و انجدان و پودینه کوهی جوشانیده باشند بنوشانند پس هرگاه سرخی چهره و چشم ساکن شود تدبیر کند در علاج افیون خورده مذکور شد باید کرد [illegible] ب و بقی از آب گرم و عسل و مطبوخ صعتر و نمک و شیر باید کرد و سرکه کهنه که در آن صعتر و افسنتین جوشانیده باشند بنوشند و خوردن صعتر با بیخ بقول سویدی نافع

بنج

که بهندی اجواین خراسانی گویند خوردن او استرخای اعضا و ورم زبان و کف دهان و سرخی چشم و دوار و سدر و تیرگی بصر و تنگی نفس و کری و حکه بدن و لقه و سکه و اختلاط عقل آرد و گاهی صرع کند و گاهی آواز مختلف و هیئت واسع و استرخای بزیر از انها **علاج** مثل افیون علاج کنند و ایضاً قی با آب گرم در روغن زرد و عسل کنند و تیزاده دهند و یا آبکیه دران انجیر خشک جوشانیده باشند مع پیه یا کیان در روغن بنفشه دهند و لذک تخم بیخ با تخم انجره سوده بدهند و بسیار تدبیر سام سموم را در پرداز ند و شوربای مالیان در گوشت بره فربه بنوشانند و بقول شیخ بزدوی آب عسل دهند و شیر گاو و شیر بز دوشیر میش بعسل و بدون عسل بنوشانند و روغن زرد و روغن حلبوزه و مطبوخ زیت و گل صندوبه و ایضاً طبیخ انجیر و ایضاً شراب شیرین بسیار و ایضاً پیاز بریان دهند و تخم ترب و خردل و حرف و تخم انجره و هر چیز مرطیب قطع بخور انند و پیاز و سیر ترب و تخم انها بدهند و باید که هر دو اعدا زینها بشراب خوراند و مثل مشروبلیوس و تریاق کبیر و بجز بنیا و اشال آن و تریاق افیون چیزی نیست و علاج او قی کردن ست و بقول انطاکی قی کردن بطبیخ بابونه و فوشیدن شیر بز مخصوص بز ایلنج ست و سویدی گوید که طبیخ ایرسا با انجیر و کذا روغن سوسن در کار است که نوشیدن نافع بز ست و بعضی متاخرین مینویسند که علاج بز ایلنج نفیست تا علاج بلا باید کرد و بعد قی شیر مرده روغن بادام و مسکه و دوغ شیرین دهند

شوکران

اعراض او قریب باعراض شراب افیون است مع تیرگی بصر و سردی دست و پا و تعدد و شدید و ثقل بدن و زبونی تشنج و اختناق آرد و هلاک کند علاج بعلاج افیون علاج کنند وقی باب مطبوخ شبت و نمک و عسل نمایند و حقنه بعسل آرند بعده شراب صرف اندک اندک ساعت بساعت نوشانند که عظیم النفع است بعد ازان شیر گاو و انسنتین بنوشانند و فلفل شراب خوراند و انچه آزار نفس کند تنجم انجره و انجدان دقردمانا و میعه مست هر واحد ازین بشراب هندبه و بر بخار آرند گنه و بشراب کهنه ضماد کنند و ایضا بیدستر و سداب و دفناع و حلتیت و برگ فار و حب الغار و رسا بلوتر خراسند و تریاق افیون آزار انافعست و همچنین طبیخ پوست بیخ توت شامی در وقوف بیلسان بشیر و شراب سفرجل تنها نهایت عظیم دارد و سویدای گوید که انسنتین و فلفل و کندر انبیر مایه گاومیش یا بحری و کذا سرکه گرم کرده و کذا صاحب البان هر واحد نافع تشنج کوران است

قنب

یعنی بنگ از بسیار نوشیدن آن همه حالات بزرالبنج پدید آید علاج برای دفع غشی و زیادتی کیفیت آن ادرک و نمک سنگ آب لیمو و سنجد را بند و بنجاوان خام طبرزد ون نفع دارد و بهترین تدبیر قی کردن ست باب و روغن گاو و اگر ادرک و چندانکه سینه آسینه بگوید با سرکه آمینه بخورانند کیفیت بنگ ادرد رکند بالجمله نوشیدن آبلیمو و خوردن بنبه غلم سهل کردن هر چه در علاج افیون گذشت نافع بود و کسی که از کشت ملتعال آن تقصال مصروبه داشته ازهار اعراض بایستی تا بوی خیره پدید آید مادام که آن رائحه عظیم نبخشد

عنب الثعلب روی که گلوی و سیاه و درگل و مشل حریر خرفه بود از خوردن او خدر و تیرگی رنگ و خشکی زبان و فواق و قی الدم و اسهال حجی عارض شود و تشنج مودی گردد و بقه دهن مثل طعم شیر گردد علاج معده را قی پاک کنند بعده شیر بعسل نوشانند و ایضا شیر بز دهند و فخر دن با دام تلخ و ایضا سینه با کیان بطبخ منجو و نافع بود و کذا لاسون بعسل

گزبره رطبه یعنی کشنیز سبز گویند که چون کثرت آن نخورند و با آب و سرکه و قریب نیم مثل خورند و با آب و سرکه و قریب یکدرهم نوشند از ان دوا و با سداب و اختلاط عقل و گفتگی آواز و نسیان بسبب وحال مثل سکر در فحش کلام و غیر آن حادث شود و از دهن بوی کشنیز آید و غشی آرد و هلاک کند علاج بطبیخ شبت و زیت و بورق کرمانی کنند بعده بدوا المسک عنبر بخ شه ورق طلا یکدرهم بسیمه بهمراه الطلم و عرق زردک هندبه و شوربای بچه مرغ بنان سمید خورانند و تشنج میفرماید که بعد قی بروغن بسوسن و غیره که گوشت بره بنبه نوشت نمک فلفل شونیز و زنجبیل و نمک بسیار و فلفل خوراند و بچه مرغ بریان شوربای بطبخ و مرغابی هندبه و شراب قدیمی صرف ندکه ان هر دو شانند و بچه مرغ بریان فلفل بسیار و شراب صرف نوشانند و بچه مرغ بریان یعنی با فلفل و شراب آنرا نافع ست آب نمک میفرماید که بیشتر ازین نهایت مفید و سویدای گوید که شراب سپغول و کذا آب لیمو و انسنتین بعسل هر واحد خوردن کشنیز نافع بود و بقول مجوسی چند عدد علاج با سپغول بسیار نافع بود

بزرقطونا بدانکه اسپغول سالم سردست و تعدیل قوت بسیار آن مقصود است و بعد سردی جمیع بدن ضیق النفس و تهوع و قلق و ضعف بعده غشی عارض شود و نفس سرد و لفاح کنند و اسپغول کوفته بسبب فرط حرارت و اگر قی کردن ضعف قوت و ضعف نبض و غشی عارض گردد علاج بدانند که اسپغول بهست بعلاج کزبره خانیده و علاج اسپغول کوفته قی کردن ست باب بگرم و شنبد و شبت و نمک و بوره و انیسون سپغول زردی بیفته بنبیشت با فلفل و نمک و بنبد و شراب صرف نوشانند و حلتیت و شراب انسنتین نیز مفید بود و غذا شوربای چوب و بنبد و همچنین گوید کسی که کثرت شراب اسپغول کند یا اورا کوفته بخورد و بدای مذکور قی آورند و اندک سنجد بنیاد و دوا المسک یا قدری فلفل و حلتیت بشوربای اسفیدباج خورانند و گویند که تریاق و جادوار بدبنبد و شیره خرفه با چهار تخم سود دارد

فطر

یعنی کمات که بعضی کمهی گویند انواع سیاه و سبز و طاوسی و سرخ ازان همه سردی ست از خوردن آن خناق و ضیق النفس و نفخ شکم و قی و فواق و غصص و زردی رنگ و صفر نبض و تشنج و غشی و عرق سرد عارض شود و هلاک کند علاج بدانکه علاج خاص آن قی کردن ست باب تر ب و پودینه و کنجین بعد ازان شراب صرف خوردن و تناول معاجین چهارمانند کمونی مفید بود و تریاق اربعه نیز نافعست و جدوار هم نفع دارد و ایضا صندل و مطلقه بسعده نهند و از دن و نمک سوده گرم کرده نمک سعده و شراب سیف نند و بقول مولف اقتباس اول باب برگ ترب یک پیاله و سماق کبیر نیم سود ده آمیخته قی فرمایند بعده چون قلاقی نه ماشه با شراب کهنه بنبد و بطبیخ انسنتین و صعتر و سداب و بابونه و مکوه هر واحد یکتولد بود شانه گاو انداخته تنبگاه را تمکید کنند و اول و عن بابونه نیم گرم با لنه شیخ میفرماید که قی نمایند بدانچه معلوم کرده اند و خصوصا با آب بسیار فی بعده مقاکسر عرب انگور و سنجبین خورند و کفه ی تریاق با وست و خصوصا برگ شجر شتی آن و ایضا مری تریاق درست و باید که بعد قی کردن مری نطولی اندک نبشد

وایضاً بورق بصل تریاق اوست وسرگین مالیان آنرا عظیم النفع ست چنانکه بعین خورند وایضاً بورق ونمک هندی وآب پودینه بسکنجبین وبورق وصابین گرم مثل فلانیا وبکونی وشراب کهنه قوی وزراوند وبیخ جاوشیر ودردی شراب بخرول وحرف وایضاً النستین وصعتر کوهی وطبیخ انیما یا طبیخ انجیر وراجب ست که تمیذیر شراسیعنا کنند صاحب کامل گوید که عبارت ازین آنست که گرم مطبوخ ترب وشبت ونمک مخلوط بعسل بسکنجبین عسلی کنند بعد ازان فضله یا کبان سوده یکدرم بانمک سرکه عسل بهند وشراب صرف نوشانند وبایگیزه خاکستر شجر گرم یا خاکستر درخت انجیر بانمک سرکه ونمک با آب گرم دهند یا اندک جغر نیا بشراب یا اندک تریاق اربعه با آب سداب بدهند وبقدری بسالوم وافسنتین بشربت عسل بدهند یا قلیلی از جاوشیر شراب دهند وقرب بسیار تیز بخورانند ومعده وانواحی آنرا با آب مطبوخ بابونه وصعتر وبنجاسف تکمید کنند وایضاً گاهی بزن حقنه بایکیا ازان النستین وبنجاسف وسداب جوشانیده باشند بعسل وبورق ودروغن زنبق یا بعض روغنهای گرم بانمک جاوشیر وسکبینج استعمال کنند سویدی گوید که شراب بطبوخ افسنتین ورمی بسرکه دهند وکذا نمک اندرانی بسرکه وعسل وکذا سرگین کبوتر وکذا عسل بروغن گل وکذا باد رنجبویه مخلوط بنطرون وکذا زعفران مساوی کذا سرکه تند گبرده تنها با نمک وکذا خاکستر چوب کشمش دکذا زروغن بلسان از نیم درم تا یکدرم وکذا پنیر بایه نیم درم هر واحد ازین مضرز فطر قتال ست

معالجات سموم مشروبه حیوانیه

ازین جمله زنبار سیح ست که بغباری جلی کوچک وبهندی تیلین گویند وآن حار حریف سفن محرق قتال ست از خوردن آن انفصل وتقطیع ودرد شدید از دهن تا شانه ونیز درد سر نهاو کلیتین وشراسیف وریش مثانه وحرقت بول واحتباس او ودرم قضیب وعانه ونواحی اوسع التهاب شدید عارض شود وبربول کردن قادر نباشد واگر بول کند خون صرف یا پارچهای گوشت بادر وشدید بیرون آید وگاهی باین حالات اسهال سحجی وغشیان واختلاط عقل وافتادن وقت برخاستن وغشی وتب حاد افتد پس بلاک کند علاج آب بیگرم ورروغن بنجه بکرات فی کنانند پس بقاصلاند پاس فصد هفت اندام وبایا سلیق کنند وشیره کرنبزر بادره ولعابات بارده نوشانند وتنقیه بدن بسل صفرا نمایند وروغن گل وسفیدی بیضه مرغ دراجلیل بزراقد رسانند ویا العبد بارده در شیر بز وضاد آرد جو وعدس وصندل سفید بهر یک هفت ماشه سوده وروغن گل آمیخته بر قضیب وخصیتین وعانه نمایند وبالیدن روغن کدو وخفته وسفر چل بسیار مفید ست وهرگاه بعد خوردن آن کرب ودرم حلق وغشی عارض شود محجمه بکشند وآب سرد بر رو وسینه زنند واگر فصد نکرده باشند زرگ هفت اندام زنند وجوارکیا شه در گلاب سوده دهند وانذکی دراجلیل چکانند ودوغ ترش ویرنج فنداد دهند وازماست ترش غسل سازند ومحلمه بدان مضمضه کنانند شیخ میفرماید واجب ست که قی دهنده نمایند بدانچه مبدانند ولازم ست که در روای قی دهنده نطرون وطبیخ انجیر نیز داخل کنند وقی متواتر وپی در پی کنانند واگر مناسب اند فصد یا سلیق برای حفظ مثانه کشانیده بعده شیره تخم خرفه ولعابات یا سپغول وشیره خرفه ودسکه بسیار نوشانیده بعد ازان حقنه جاوالشعیر وخطمی وسفیدی بیضه ولعاب بزرکتان یا جاوالشعیر وآب برنج یا طبیخ خبازی یا طبیخ خرفه وشیره بزرهای چرب دروغن بادام پرسیاوشی وزردی بیضه نیم پخت وروغن گاو وعسل وجلاب وروغن بادام ودوغ گاو آنرا نیکوست ومالعسل ومغز چلغوزه بزرگ وکوچک وسپنج یا پیه بز غالی وشیر بعسل مطبوخ بتمر ودمرده مثل تخم خربزه وخیار ودخیار وطبیخ انجیر بشربت بنفشه آنرا نافع ست وگویند که نوشیدن روغن سخر خیل تریاق آنست وکذا روغن بهوسن وکذا گل شاموس ومالعسل بشربت انار ومالاشیان نیز نافع بود ولازم ست که دراجلیل روغن گل چکانند نه بزراقد بلکه بانبوبه بلایم تر وآبزن نیمگرم استعمال کنند مجوسی گوید که عبارت بقی آنست گرم وروغن دهند وبعد از بقی انجیر کنند وبعد تنقیه بقی شیر کردن اسپغول آمیخته باشند نوشانند ولعاب اسپغول وشیره تخم خرفه بجلاب که در روغن بادام یا گل وبران چکانیده باشند بدهند وسکنجه خوراننده وشوربای برهٔ خربزه نوشانند انجیر با مغز بادام خوراننده یا مغز خیار ویا دنگ وهندوبه جاوالشعیر کرانه ران جغاب وسپستان ونفشه پخته باشند بروغن گل وروغن بنفشه حقنه کنند ودراجلیل او سفیدی بیضه وشیاف بابیض وروغن گل شیر وخرخیر چکانند هرگاه کوزش بدهند شاهتره باید کرد لعاب وروغن بادام وروغن گل بجلاب وشیر تازه بروغن بادام نوشانند چرجانی گوید هر دو درم کازان پیدا شود آرد جو جاوالعسل سرشته ضماد کنند واگر حمام فرمایند بعد حمام حریره چرب خورانده عقب آن قی کنند تا باقی قوت بسمیت ساکن شود وصواب بود وطعام شوربای مرغ خربزه ونرغاله باشد ابن الیاس گوید که بعد قی کردن بسیار لعاب بهدانه بسکنه بسیار نوشانند یا گیزنه لعاب تخم کتان وجاوالشعیر آمیخته بنوشند وهر صبح شربت بنفشه ده درم یا شاهتره کیمیانی از بولس نقل کرده که شرب قیمولیا بقدر نیم اوقیه بشربت عسل ازانا فع ست دیگر نیز مغز چلغوزه ومغز تخم خیار وکوفته بقدر پنجدرم بخورند وشیر خامین هر روز نیز فائده کند وفاغیجری

نماید که از افراط حسیت نفض اندرین باب مثل طعامی که در آن بسیار خلفل یا تخم ساخته باشند و شراب بسیار خورده باشند و یا گوشت غلیظ بسیار خورده باشند و یا حلوه تشار کرده باشند بقدر نیم اوقیه خورند و باید که بعد طعام حقنه کنند یا بتا بلکه در قول شیخ گذشت بعد از آن بعد از قات آب گرم مرد را مطروق غسل استعمال نمایند و ایضاً باید که روغنها مثل روغن سوسن و روغن گل بنوشانند

وزغه وحربا

گوشت وزغه که بفارسی چلپاسه و هندی چهپکلی گویند قاتل ست از خوردن آن قی و مرجع الفواد شدید عارض شود و حربا یعنی آفتاب پرست که هندی گرگٹ گویند نیز قتال و قریب بآنست و بعضه آن نیز سم بود علاج آب گرم مطبوخ شبت و روغن کنجدی آورند و باقی علاج و اعلاج کلی و مثل علاج تارانج کنند و ایضاً از علاج مختص بحربا بعد معالجه مشترک انیست که بگیرند کنجد و روغن بطی و شکر مساوی می برد روغن گاو بگیرند و باید که شیر خوشند و بروغن مالش کنند و استحمام نمایند و علاج بعضه حربا انیست که پوست خال بازند و طلا کرده بنوشانند و قی کنانند و بدن را روغن زرد بمالند و تکمید سرکه نمایند و انجیر و سکه و خطمی نوشانند

سالامندر او این حیوانی ست شبیه بوزغه و عریض تر از سام ابرص با ریک گردن و از خوردن آن اورام شدید در معده و روده شکم مثل استسقا و کزاز و اختناق بول و درم زبان و بستر خاذ و ال عارض شود علاج بعلاج کلی پردازند و ایضاً قی کنند بجوز القی سه ماشه کرد و غسل و قوله نمک طعام یکنیم ماشه آمیخته بلیسانند و حقنه بعسل آمیخته بعد و تریاق و شربت خولنجان و بطوس خوراننده و جب صنوبر و برگ آن سه چهار ماشه با روغن زیت لیسانیدن عظیم الاثر ست و غذا اجزات کاوهر اوبنج خوراننده و گویند که ملاج خاصل و انیست که راتیانج و علک البطم هر واحد یا هر دو با میعه و جنطیانا و سنبل بخورانند و خوردن بیضه سنگ پشت صحرائی مسلوق خوشفوع بطبوخ بپودینه نافع و گویند

علاج افیون علاج اوست و اطیوس گوید علاج او علاج زراریح ست و گویند طبیخ کمافیطوس مع اصل الصنوبر بضماده برگ سر و برگ بخوه با روغن زیت سودمند فعست

ضفادع

یعنی غوکان سبز بری و سبز بحری از خوردن آنها تهوع در سر دن و تیرگی رنگ مائل بزردی و سوزش حلق و دهن و عسر نفس و تاریکی چشم و دوار و دبلوی دهن عارض گردد و گاه مهی بغیر اراده خارج شود و گاهی تشنج و تمدد و اسهال خونی و قی و اختلاط عقل و غشی حادث گردد و کسی کاز ان خلاص یابد دندان او بفته و موی او بریزد و نوعی از ان نخوک زرد ست از خوردن او اشتهای طعام ساقط شود و آروغ بدبو و ترش آید و رنگ فاسد گردد و شکم و ساق و رحم کند و غشیان و قی و رفوا د حادث شود علاج آب گرم و زیت و نمک و یا بشراب بسیار قی کنند و بعد قی و سهل صفرا کثرت ریاضت نمایند و در حمام و آبزن گرم عرق آورند و روغن گرم بمالند و دوا الکرم و دوا الک هر هر یه استقا مفید بود بجز زندو شراب با بصه سم یخ می آزا نافع بود و بجیبین هند قصب الریره بقدر دو مثقال در شراب بفضه و صاحب کامل مینویسد که بسا بت بقی و تهیئه صعبه بآب گرم عنبال و نمک کنند و بعد عضا لا یسیا نوعی دیگر را مالند و در حمام کمکث طویل نماید و بعد خروج از حمام کبجبین و شنبلیله و شونیز و پاپی گوشت حمل فربه بشبت بخولنجان و اسپینی غذا سازند و دوا المسک خوراننده تا قطعی سمک بارد و ماهی سرد نده و خصوصاً سنگ پشت بی مکان دنناک گذاشت باشد از خوردن آن اعراض خوردن فطر عارض شود و گریب و بهضه آرد و باشد که کشنده گاهی حضرت او بعد یکدو روز ظاهر شود علاج آب گرم بپودینه و کبجبین قی کنند پس شراب صرف خورند و بعد از قی معاجین گرم مانند کموني سودا و دوگل مختوم سکنجبین نیک شنبلیله و رازیانه و صعتر بفیده بود و میبه و شراب با عصاره بهی هندی و سائر علاج که در فطر گذشت بعمل آرند و بقول مجوسی سلامت قی از عمل و نمک آب گرم کنند و از نمک شراب صرف با فلفل و یا زنجبیل زاوند بنوشانند و یا مجز نیلوفر و یا دوا المسک بقدر حاجت آب مطبوخ زیره یا پودینه نیکوئی بدهند

شوای معمومه

یعنی کباب و گوشتهای پخته که در عین گرمی مفرط آن پوشیده و بخارات آن دفع نشده سرد گردد و سم شود از خوردن آن علامات هیضه از کرب و اسهال خونی عارض شود و گاهی عقل یکدو روز مفقود گردد و گاهی سبات افتد گاهی قتل نماید علاج آب نیمگرم و نمک سکنجبین قی آورند بعد از ان کبجبین سفرجلی و مفرحات معده و دوا المسک بخورند و قول شیخ بعد قی میبه و مسهوس در شراب ریحانی آب بهی سیب بنوشند و گل مختوم آنرا بعد قی نیکوست و علاج بعضه هیضه بطلا بعضه نمایند و مجوسی گوید که بعد تنقیه معده بقی قدری میبه و مسک یا شربت سیب نوشیده و در حمام داخل کنند و آب گرم بشکم متواتر بریزند و ابن الیاس گوید که آب گرم در روغن کنجد و عسل و یا آب مطبوخ شبت و بورق یا نمک قی کنند و از خواب و حمام منع کنند بطوریکه مذکور شد و در قول شیخ بنهند

مرارة کلب الماء

خوردن زهر سگ آبی بقدر عدس بعد از هفت روز قاتل باشد علاج روغن گاو یا آبچین و حنظل ماچ و می هر واحد یک مثقال بنیم پاو خوش هم مثقال سخر بندو بخورند و بشوند بالذات طبیعت بیرون کند

ارنب بحری

سم قاتل ست از خوردن او در معده و نواحی صدر وقی مفرط و بول الدم و ضیق النفس و سرخی چشم و سرفه و خشک و نفث الدم و یرقان و کرب و درد گرده عارض شود و در ازدحمی رنگ سگ پیدا از خوردن طعام و دیدن ماهی کراهت کند و عرق بدبو آید و کلستر ازین نجات یابد و اگر یابد در سل افتد و موورزدان ساقط شود علاج شیر بز بدشیر خر و شیر زنان و آب برگ خطمی و مغیازی و آب خیار و سرطان نهری بخته بدهند و اگر خانه نشیت بریان کرده بخورند مفید بود و ایضاً قرص طباشیر کافوری سائده در شربت بهلیوک تولید سیده شربت بنفشه اش شربت عناب هر یک دو قوله در عرق کلوه و عرق شاهتره هر یک شش توله حل کرده بنوشند و غذا کله پاچه بزبان سمید خورند و بعد از تسکین عوارض فرق سیاه غالیقون کتیرا ارابسوس برابر سابیده بقدر یکدرم با قند اب سخر بندو بقول شیخ از ادویه قویه بود بدیه نهری تازه و خون مرغابی گرم تازه نیز و بول انسان بالغ مع سخر بندو یم پیه یا سپوس شراب یا قطران بشراب لک بشراب یا روغن طلا و خریق اندک و شراب ست و علامت صحت و انیست که از دیدن ماهی کراهت نکند بلکه بخورد و هرگاه در سل افتد علاج سل کند تنگیلانی از خطری نقل کرده که بسیار در بقا نمانند و دیگر تدابیر بعمل آرند بخوبی کاید علاج مضافاع و قروح صاحب کلال نکرد شد و شیر خر یا شیخ شیر بز نافع شود و یکی دران مع بخ بخاری و بز کران جوشانیده باشند بنوشند و خریق سیاه و سقونیا بقدر یکنیم درم شراب بعسل سخر بندو تنقیه معده بقی و اسهال بوسکون بحث موافق کنند و فصد کشانید اگر اقلیطن ازان باشد

شعر اسد

اگر کسی اموی شیر خورانند وقت خشتن شکم در کندو اگر بیرگ بید انجیر بول کند برگ بیدرا پاره پاره شود علاج جگر خاه حلوان اپاره کرده بخورانند و بعد یکپاس کنجکی دو درم سابیده با یک آب بیگمه بخورانند تا قی کند و اگر زود قی نیاید شاخ بید انجیر در حلق انداخته قی آورند که موی با جگر حلوان بیرون آید و اگر برگ کسوندی کوفته شیره او بقدر یک جام تا سه روز بنوشند موی آب گردد و همچنین تخم کسوندی با گل ارمنی سابیده چند فلوس ساخته فرو برند بعده قی نمایند اگر موی با فلوه برآید صحت شود و کدو بیخ کسوندی با بیخ ساتهی سابیده بنوشند که موی شیر اثر نکند و اگر ماهی همینگه سه چهار عدد فرو برند موی هر چه که باشد در معده یا در امعا با همینگه چسبیده در رازبیرون آید گویند که تخم سرس آب سابیده بخورانند موی شیر دق و اسهال سپرون آید و بعضی تخم سرس تکر هر یک یکتوله سابیده میدهند اگر خصیه خرگوش خام فرو برند موی شیر بین جامیده بیرون آید تا حصول صحت کلی یکدو خصیه فرو برده باشند

لبن فاسد گاه باشد که شیر در معده فاسد شود و ترش عفن گردد و ازان دمار و مشی و قراقر و ریح و درد نم معده پیدا شود و گاهی ازان هیضه و قتال عارض گردد علاج آب بیگمه و روغن کنجد تازه کنند پس جوارش مصطکی و جوارش عود یا شراب صرف خورند و بقول شیخ بعد قی با العسل شراب صرف بقدر افی دهند و تکمید معده بروغن نارد بین کنند و گویند که روغن بادام و مصطکی بر معده مالیدن و گلقند و گلاب خوردن نفع دارد

دم جامد

گاه باشد که خون صرف در معده یا سینه یا رده یا شانه بسته شود و دم گردد و ازان اعراض بد عارض شود پس اگر در سینه بسته شود رنگ متغیر گردد و نبض صغیر و ضعیف و روی بتولقه شود و مریض ستر خی گردد و بتشی انجامد و اگر در معده جمود و بیرون سرد شود و انقطاع صوت و شی متواتر عارض گردد و اگر در شانه جامد گردد اعراض قریبا عین عارض شود و همچنین در امعا علاج خاکستر چوب انجیر و مغز خرگوش یا بقدر یکدرم نیم پاو خرگوش در شراب حل کرده بدهند پس اگر جمود در سینه و معده بود قی فرماید و اگر در رده و بود حقنه نمایند و اگر در شانه بود ادویه مخصوص بسنگ شانه بکار برند و تشنج سفید مایه که در ادویه عامه میباشد این اقسام سفیدست خاصه و سرخ تیز و مثل و حاشا و انواع فلفل ابوال و سنگ و خصوصاً انظوه زنبور سرکه تیز مالیدن و آب خاکستر چوب انجیر مکرر و انچه گفته اند و آن عجیب ست شیر زنست گویند که این خون جامد در حمام جوف را بگذارد و بیاگیزد انجا بدان و کبریت مساوی در سرکه بنوشانند و این دوای عجیب ست و جمود دم در معده و شانه در مقام آنها نیز مذکور شده و انجا ملاحظه نمایند و گوئیم که لازم ست قی کردن اگر ممکن باشد بعسل یا آب کرفس و این اتیاق طین مختوم نفع کند و اگر شیره قرطم در آب گرم برآورده بدهند بسیار نافع بود و این دو انسخه آن گل مختوم هشت درم نیم پاو خرگوش سی شش درم نیم پاو غزال سی و دو درم حنظل نازراوند هر جز تخم سداب شتی مر مکی حلتیت هر یک چهار درم عسل سرشته شربتی

ازان بقدر جوزه در آب گرم یا در سکنجبین و دیگر خاکستر چوب انجیر دودرم مع مغز مستحوان خرد کوش یک مثقال و من گمان میکنم که بجای آن پنیر پایه و گوشتاشد هر دو را در سرکه گداخته بنوشند ایضاً نمک اندرانی مع پنیر پایه بزغاله و یک مثقال سرگین سگ دوغی که در شانه منعقد گردد از انحصوص انست که آب برگ زرین درخت بدهند که آن را درین باب خاصیت عجیب است و مداومت شرب سکنجبین و تریاق و مثروبیطوس و مدرات قویه کنند و برگ بنجاسف و حلتیت و آب کرفس و تخم تربلین همه در سکنجبین و نیز در سرکه حل کرده دهند هر آنکه سرکه دوای جید برای نیست و همچنین مثقالی از قرد ماتا با آب گرم و یا نیم مثقال از حلتیت و یا شوخی از عاریقون و یا سیسالیوس یا دیگر ادرار نافع و یا دو درم حب بلسان و یا دو درم اظفار الطیب یا دو درم عود و فاو انیا و ادویه مفتت حصات شر با و حقنه و طلا استعمال کنند و در شانه بقدر نواة نمک دوده و راب حل کرده بزراقه رسانند و یا آب خاکستر چوب انگور استعمال کنند پس اگر این فائده نکند از شق دراستخراج خون از شانه مثل استخراج حصات چاره جوید

جمود لبن در معده

گاهی شیر در معده بسته گردد بسببی از اسباب مجمده یا استعداد قوی در شیر مثل فاطن آن و از ان عرق سرد و غشی و تب لرزه و غیره اعراض ردیه که در امراض معده در جمود و مرولبن مسطور شد عارض شود **علاج** چه یک مثقال از پنیر پایه حیوانات باسرکه خورانند خصوصاً پنیر پایه مگر گوش یا بچه درم بود و دینه بدهند و بقول شیخ واجب شد که صاحب انچنین برای شیر پستان دیر آلیشوری آنرا بسته تر گرداند بکلابه مست که سرکه تنها یا ممزوج با آب نوشانند و دوینه خشک بخورد مخورانند که این عجب است آنرا در ساعتی بگدازد و سبب قوتی که اندر انست شیر را جمود داده و آنرا رقیق گرداند و از انافع تحلیل کند آنرا تحلیل کند یا بقی یا اسهال خارج نماید و ایضاً ادویه مذکوره برای جمود لبن در معده و خصوصاً دوائیکه از طین مختوم میسازند مذکور شد و دوای انجدان و کمیرت مساوی در سرکه چون انند و ایضاً آب خاکستر چوب انجیر چون تکرار خاکستر دران نماید و مجموع گوید که از علاجش انیست که سکنجبین عسلی با آب گرم و شبت دهند و امر بقی نماید و معده را از ان پاک کنند و پنیر پایه بوزن یک دانگ با ندک سرکه بنوشانند و بهترین آن پنیر پایه خرگوش ست و یا برگ پودینه با سرکه و اندک سداب یا خاکستر چوب انگور بخورانند و عسل لفلف خورانند که این شیر جامد را بگداز د و ملطف و کند

علاج کلی سموم ملدونه

هر گاه جانوری ذی سم گزد هما نوقت قدری بالا تر فاصله چهار پنج انگشت از جائیکه گزیده باشد سخت بر بندند تا مانع نفوذ سمیت شود و اگر دو جا بندند یکی بالا و دیگر پایین بهتر است و اگر حیوان رد ی السم بود و ممکن باشد قطع عضو کنند یا داغ دهند یا جامت باشرط کنند یا زلو چسپانند و باید که محل زخم را بکند بعد از انکه ادویه تریاقیه مضغ نموده باشند یا مضمضه بسرکه و روغن گل کرده باشند و نیز مجمه کنند دایم بهتر ست و باید که اشخاص که دی سک را نشانا نشان دوز خم را مندمل شدن ندهند و خروس بریان نموده همچنان گرم بشگافند و بر موضع زخم بندند جذب سم میکند و ادویه مدره السم مثل بیخ کبوتر خاکستر چوب انجیر و پشک بز سیر و پیاز و گوگرد با سرکه و عسل آمیخته ضماد کنند و در وشقال تخم تارنج تقشر گرفته و تخم لیمو و تخم تربنج بنایت مفید ست و ادویه که در جمیع اقسام سموم بالخاصیت نافع ست و سابق مذکور شد و نیز انچه ذکر باید بشر با و طلا ذکر کنند و ادویه قابضه بر موضع لسع ضماد کنند مگر آنکه باقبض محلل شده و از خواب منع کنند بعده نظر کنند بسوی عوارض حادثه تا معلوم شود که فلان حیوان گزیده است پس تر یاقات مخصوصه آن استعمال نمایند و باید که باغذا قدری از فلفل و سیر و هند و شراب قوی کهنه بنوشانند **الحاصل** قانون علاج سموم ملدونه منحصر در هفت امور ست **یکی** تقویت حرارت غریزی برا خراج سم از بدن و تحلیل او و تسهیم او بسوی مدافعت و تقویت اعضا د این شان تریاق و مثروبیطوس و غیرانها زمرکبات و بعبث بر بری و فاذ زهر و عنبر و مشک و زراوند از مفردات ست **دوم** تقلیل رطوبات از بدن خاصة اگر بدن ممتلی باشد یکبار بن سالبه نکنند و تقلیل بقی با اسهال و قصد بود و باید که منع تقلیل رطوبت تقویت حرارت غریزی نیز کنند و قی جامع الملفم در جمله اقسام سموم ست بخلاف قصد که هر جا نتوان کرد مگر کسی را که بدن او ممتلی از خون باشد و بهترین اوقات قصد انست که سم در بدن منتشر شده باشد و بعضی اطبا از قصد مطلقاً منع کرده اند **سوم** دادن تریاقات و فاذ زهرات کلیه مثل تریاق کبیر یا خاصه بآن هم مثل بیخ هنگ در گزیدن نهنگ و گوشت فنی در لسع افعی **چهارم** استعمال دوای مضاد مزاج سم مثل حلتیت مضاد سم عقرب **پنجم** استعمال ادویه بیخر که سم بسوی جلد مستعمله از خارج و مشروبات مقرحه **ششم** تبعید اخلاط از اعضای رئیسه و تنجیه از وجه سم و این هر دو با دویه مدره و تعدیه مسهلها بود **هفتم** تدبیر مانع نفوذ و انتشار سم در بدن مثل قطع عضو مسموم بجز د و لسع و داغ در لسع و جامت و زلو و کیدان آن **ذکر ادویه مفرده و مرکبه** نافع گزیدن جمله حیوانات بقول شیخ الادویه جیده خورانیدن تخم خندقوتی در آب خار است

وطبیخ انواع هر سه پودینه و جندبیدستر عجیب ست و شیر لاغیه که تریاق معروف بقوشجی دفزادی ست لسع جمیع هوام خصوصاً افعی را شدید النفع ست و عدد وارد و چاودشی موش و آذریون و تخم بادآورد و حرف و ایضاً نزیه که مشابه پشونیز ست و کاشم و سیر و پوست برگ سنگر کوهی با فلفل و فلفل تمام جالینوس گفته شرابی که در آن فنی افته و بمیرد نافع لدغ هوام ست فکیف تریاق و تخم تربنج مضاد جمله سموم ست و شربت او و دنتقال بود و بیخ انجدان نافع جمیع سموم ست و تخم فنجشت و روغن بلسان و فنجشت و جوز با انجیر و فندق و حنظل یانا و جاودشیر سه زراوند گل و فلفل هر یک دو درم را و دو درم تا و لب تازه عجیب ست درین باب و دار چینی و پشک بز مضاد آو شربا ایضاً کمازریون کاشم و سرطان نهری بشیر و ناشنواه و سکبینج و رسته بشراب و پودینه و طبیخ او شربا و مضاد آو در اسن بقیصوم و قردمانا و غاریقون و بیخ خشخاش سه درم هر یک ازین شکم اعی س و معده او چون بکشنیز بر کرده خشک کنند و وقت حاجت بخورانند و طبیخ فنجاری بستانی و تخم خطمی و دماغ ماکیان خصوصاً مع قند و شوربای اعی س نکرده و شوربای حره که نوعی از موش ست چون بشراب بنوشند و رق که نوعی از سلحفات عظیم الجثه ست نمکسود کرده و طبیخ سرطانات نهریه و خون سنگ پشت و قند عجیب و حنظل یانا نیز عجیب ست و تخم گندر شتی نافع بود و انچه از او دیده بارد و درین مفید بود و بیخ لفاح ست مضاد آو بسل و کاسنی تلخی درین باب عجیب ست و پرسیاوشان برای همه عوام النفع ست و گاهی فاریقون با یک مثقال نزاوند طویل مرکب میسازند ایضاً تریاق عجیب انیون مر هر واحد یکدرم فلفل یکمیه درم بیخ نزاوند طویل و بدرچ سه سه درم سپند و زیره هندی هر واحد یکدرم شونیز پنجدرم حنظل یانا سه درم سداب دو درم بعسل آب جرجیر بسرشند شربتی یک مثقال بالطبع جید ایضاً دوای طین مختوم بگیرند حب الغار دو مثقال گل مختوم دو مثقال و ابولوسان بزیت بخورانند شربتی یک بندقه در سه اوقیه ماء العسل ایضاً تریاق عام النفع برای هوام سموم و شربه فلفل دو درم سنبل دو درم نزاوند بیخ خزامی هر واحد یکدرم با ب خربوز سرشته چهل روز در اقاب نهند و هر روز یکدرمه حرکت دهند و هرگاه که خشک شود ترکنند و باب گرم بخورند و قوی گفته که این بطریق کحل نیز نفع کند دوای نافع برای هر گزیدگی شونیز تخم حرمل زیره هر واحد دو درم حنظل یانا زراوند مدحرج هر واحد یکدرم فلفل سفید مرسداب هر واحد نیم درم بعسل بسرشند شربتی از ان بقدر باقلای دوی شراب دیگر حنظل یانا دو درم فلفل سداب هر واحد دو درم بعسل بسرشند و این یکشربت ست بشرب بخورند دیگر حماحب بلسان هر واحد سه درم تخم جرجیر تخم گندنا هر واحد یکدرم زراوند بیخ انجدان سیاه هر یک دو درم مر زعفران هر واحد یکدرم طین بحیره چهار درم بعسل کف گرفته بسرشند شربتی بقدر باقلا ایضاً حب بلسان نافع خشک تخم خلنج دشتی فلفل سیاه و سفید دارفلفل مرج انیسون فطراسالیون اسارون زیره سیاه بزرالبنج هر واحد چهار درم سنبل فقاح از خر هر واحد شش درم بعسل بسرشند شربتی بقدر باقلای دو میه اطلیه که بر گزیدگی طلا کنند از انجمله نفط سفید یا ازرق ست یا سیه خام با دو درم زعفران جوش کرده و جندبیدستر زیت و یا آب کندنا بدون آب افشرده و پودینه نهری هر یک جذاب هم ست و گوگرد بیول و یا ماکیان و خروس زنده شکافته بر موضع گزیدگی بندند و هر ساعت تبدیل نمایند قومی گفته که ماکیان شدید الحرارة ست و لهذا مسن ریگ بوشگر زنده خورده را بیگداز د و میتواند که این حوصله و گرش او باشد نه غیر آن و از چیزهایکه بران ضماد خانیه نمک سرکه است یا زهره گاو یا نام و برگ خطمی یا خاکستر و سرکه و خصوصاً خاکستر چوب بنیه را نگو و خصوصاً در ابتدا و زفت و نمک هر دو پخته و گویند که ضماد و سیر و نمک با پشک بز نافع هر گزیدگی ست مگر لسع مار اصله را و ضماد با پاک عسل درست نافع ست حتی که لدغ اصله را و ایضاً بگیرند خرزهره و سرکه و اشنار و اب ماهیان یا قطران ضماد کنند و زیت جوش کرده در ریختن بالای لسع حتی که لسع افعی را نیکوست و این از معالجات اهل مصر ست و این دانع نیکوست و پیاز مسوق و هر هم معول با نمک و مرهم نطرون و از نطولات جیده آب دریای شور گرم تنها و یا دوا در طبیخ جرد زنده و این عرس ست صاحب کامل گوید که موضع را باشاییکا زشان آنها سخن لدغ جلد ست مثل پیاز عنصل و سیر خشتی ضماد کنند و یا گنبد غاکستر و رخت انگور و نا کستر و رخت انجیر با سرکه و مری ضماد کنند و پیاز مسوق یا نان و گندنا و آبزه و خنا کا قطران با پشک بز بکار برند و تنطیل سرکه کاذران پودینه یا سکبینج جوشانده با شند نیکوست و مراهم معوله بقا قلا استعمال کنند و ایضاً کاسنی و مرو با کعب خنثر بر یا ریک سوده با سرکه و پیاز بخورند و یا گوشت را سونگ سود سه درم بشراب خورانند و یا خون سنگ پشت بحری و یا جند بیدستر کنیم درم بشراب مزوج بخورانند و یا بخور مریم و یا قنطار الحار کنیم درم بشراب و سرکه مزوج و یا تخم شلیم و یا عصب الغار و یا سرطان نهری بریان و یا گبر بندزراوند مدحرج کیدرم با ب گندنا ده درم و شراب همچند آن و چون بیخ حرمل نیم مثقال بشراب بخورند درین باب بسیار نافع بود و ایشان باین معجون انتفاع می یابند صفت آن حب الغار و جاودشیر و بیخ سوسن آسمانجونی و زنجبیل و زراوند مدحرج هر واحد چهار درم فاوانیا و کندر و سنبله سه درم هر یک سه درم بشراب بسرشند و نیم مثقال بخورند و ایضاً تریاق بره با ب سداب بخورند و الا تریاق کبیر نیم درم تا یکمثقال

بدهند **ابن الیاس** گوید بعضی ادویه محموده جداگانه سم شل چنال بازرد کبوتر و پودینه و کبریت دیول وفاکستر درخت انجیر بسرکه و نطرون و سیر صحرائی و سرگین بز بضماد کنند و یا گیرند هم از سرگین کبوتر و شکر طرشیح و حنظل و پودینه مساوی کوفته بخته بزیت و قدری سرشته بر موضع لسع طلا کنند و جراحت را اندک باز دارند تا وقت بشدن مریض را تریاق کبیر و شربت و بیطوس تریاق ابریشم بخورانند **ابو سهل** گوید که چند بیدستر و مثقال حب الغار بشراب قوی بخورانند و یا دوا را الحلیت بقدر شش ماجوزه بدهند و یا این دوا جزر مقشر از هر دو قشر کیچوز و نمک برگ سداب خشک هر یک دو جزو عسل سفید بقدر یک ادویه بدان سرشته شود و شربت مقدار جوزه تا یازده و مجاهد و شبیه بیخ سوسن آسیا نجوئی مرسداب بنجمیل زراوند بجریج کندر مساوی یک مثقال بشراب بخورند و بر بدن ادویه مدر عرق جالسه.

گزیدن مار

و اقسام آن بسیار ست و مار سیاه و سمیت از نسبت دیگر قوی ست و علامت مگزیده مار گزیده مار التهاب و لرزه و خشی و عرق سرد و زردی چشم و درم یا آبله بحل گزیده عارض میشود و علاج جمیع اقسام آن بدستور علاج کلی سموم ملدوغه که مسطور شد باید کرد پس خردمند بستن و ادویه جذابه ضماد کردن و تریاق فاروق و مانند آن تناول نمودن و حلیت با غلاب خوردن و همچنین بیرا با شراب بسیار نوشیدن و بدستور کندنا و پیاز با غلاب و روغن زرد کهنه بسیار نوشیدن مفید بود و بستن مار همره بر موضع گزیده نیز نافع ست باید که مار را بر موضع گزیده مار بگذارند که بچسبد و هنگام جدا شدن دو شیر اندازد تا شیر را بمانچه گفته همچنین تکرار عمل نمایند و چون جذب تمام سم کرده باشد دیگر بچسبد و در حین جذب سم رنگ او متغیر گردد بعد از انکه دو شیر اندازد بحال آید و اگر این سیر نشود و بزودی تمام نکند دلیل آن گرفته پرهای گرد اگرد مقعد آزادرد کند و بر موضع گزیده چند شربت زنند که زخم را شرح شود پس مقعد آزار غ بران موضع بچسپانند که بچسبد و بعد جذب سم از غ جدا شود و مرغ بر و مار گزیده مضفایا بدستور همچنین بستن عمل کنند تا آن دو پاره کرده باشند نیز نافع ست و در میان شیر نشستن مفید بود و پیه مار گزیده را بر گوشت دیگر حیوانات مگزیده باشد بسرکه و مزوم با آب بخورند و خوردن آب پنبل بقدر یک طل بستن جزء آن از محبرات ست و شوی های ضعیف نافع ست و کذا تخم لیمون کاغذی هفت عدد در آب سائیده نوشیدن و طلا کردن مجرب استعمال حب الملوک دریان باب عجیب الاثر ست باید که آنرا از پوست سخت بیرونی و پوست نازک که منزل متصل بود جدا کنند و منز را کرده پاره می باشد هر چند کنند و پرده که در میان هر دو پاره است دور کنند و هر قسمی را جداگانه بآب صلایه کرده و در هر یک چشم کشند آب بسیار از چشم ملدوغ بر دان شود و از هلاکت ایمن گردد و لیکن هم رود در چشم احداث میکند و بسیار سرخ میشود و به از صحت پنبه را بگلاب آغشته چشمها را بندند و بر سرخ را ملایم چنبه بر فاده نهاده سر کرده بستن همین حکم دارد و یا اندک روغن زرد در چشم کشند و خوراندن گیده عدد آن نیز مجرب ست و اگر مار سیاه قتال بود از پنج شش عدد کمتر ندهند و این حب آن نیز مجرب النفع ست مغز بحال گوژ فلفل سیاه هر یک هشت مثانک کافور سیمین سنبل زعفران هر یک یک مثانک کوفته آب پنبه کهل کرده بصد و ده حب سازند و مار گزیده را در حب خورانند و اگر بهوش باشد یک حب با آب پنبه سائیده در چشم کشند و گویند که اگر مار گزیده بهوش شود و مثل مرده بود تا سه روز این حب عمل میکند باید که بر کام مار گزیده شرطزنند و آب گرم بریزند و چون خون آمدن گیرد حب سائیده طلا نمایند هر گاه بهوش آید یکدو حب بخورانند و در محبرات نوشته که اگر مار گزیده بهوش نشده باشد بشکم او بالای ناف شرط زنند بنهجی که پوست بخراشد و خون نه برآید پس مغز چنال گوید سائیده آب در انجا مالند اگر فی الحال قی آغاز کند و بهوش آید موده نیست و همچنین کچلد را در آب پنبه سائیده محلق او ریختن در سر و بدن مالیدن بهوش می آرد و تنها گوتریاق سم را ست اگر خشک نرا نرم کوفته یا سوده با آب حل کرده بنوشانند یا ازتنبا کوی کشیدنی که تازه بیاض مسازند بقدر دو سه توله حب ساخته با آب گرم بلع کنانند و یا در آب حل کرده بنوشانند و یا چرک قلیان در سه قی آرد و سمیت دفع نماید و همچنین پل مالکیان در قند سیاه و چیره خوراندن و بین باب مجرب ست و هر گاه بخشی کند تجاست در جوز منعشات سیما مشک عجیب ست و فلفوع روح را نگوید نافع مفید و مار گزیده را خواب بیدن ندهند و آواز آسیا بگوش او نرسد **ذکر ادویه یونانیه و هندیه** نافع زهر مار بدانکه ادویه تریاقیه نافع بجمیع اقسام سموم و ادویه نافع سموم ملدوغه مذکور شده و انچه در اقوال حذاق بیاید همه زهر مار را مفید بود و در برخی ازان در بعضی مسطور میشود چنانچه فاوزهر جرجوانی که از کوهستان شیراز می آرند و بیخ نیم درم ازان بشیر یا بزیت خوشبو یا شراب یکبار خوشبو بخورانند در رسع حیات مجرب سوریزی ست **وشرب** وارشیشان که از آب نام شراب و کذا اسپغول هندی بشراب کهنه و کذا اهو و ملبان و کذا الخوان و کذا قرفه و کذا قاقله باریز و کذا انجره خار شربت بستانی و کذا انجار گرگ خشک کرده بشراب و کذا اسکوکذا قنه و کذا اسطوخودس نهری نخودی کوفته و شربت داده و یاد و آب جوشانده و کذا کل مختوم آب طبیخ خطاشیث و کذا الجوز الیابس و کذا زهر مهره سنگ پشت نهری و کذا اطلیخ فودکذا آب هر گ خوت سیاه

وکذا سوسنجان بشراب وکذا فربیون وکذا صابون القاف وکذا شیر بز وکذا برگ ناشپاتی وکذا برگ عرعر خشخاش سفته **وشرب وضماد** پودینه نهری بشراب پخته وکذا روغن گاو وکذا سیر وسداب وکذا روغن بلسان وکذا ناخواه وکذا زیره بستانی وکذا پیاز خام وکذا سکبینج بشراب یکساله وکذا مشراب کهنه زیره پخته **وضماد** وبیخ کاسنی پخته وکذا آب کرنب بآرد گندم وسرکه وکذا گلوگرده بدریق وآب هن هن روزه دارکه عجیب مجرب است وکذا بیخ سوسن سفید وکذا انجیر خام وکذا زوفای خشک نمک پودینه نهری **وعسل والکتمان** هر یکه رخمه در چشم مخالف جانب گزیده وفاذزهر معدنی در دست وشتن هر دو اعضا دافع ضرر سم مار **ویگر** یک تشنگ کاغذ سفید در آب حل کرده فی الفور خوراندن فائده تمام دارد واگر دران حال که مار گزیده باشد بر جایگاه نیش خود بول کند زهر اثر نکند **ویگر** خرا ایلان تازه ومانده با آب سابیده نوشانند **ویگر** از مجربات صاحب گنج بادآورد پنبه دانه نیم پا و یا کمپا و بکوبند در قدری آب انداخته خوب بدست بمالند وصاف کرده بنوشانند مار گزیده وزهر خورده را اگرچه بیهوش باشد سود دهد واگر تشنگی بسیار بود بجای آب همین آب نوله سپید داده باشند **ویگر** صد دانه نیم مثقال بگلاب حل کرده نوشانیدن دافع زهر مار وعقرب است **ویگر** زهره طاؤس هر سه سو فلفل سیاه باهم بسائیده هر گاه خشک شود باز سوده یک یک میل در چشم کشند زهر مار رفع شود **ویگر** روغن گاو یک سیر فلفل سیاه پنجدرم سوده آمیزند در حلق مار گزیده اندازند **ویگر** مغز تمر هندی پخته پوست آنرا در قدری آب بمالند وبی صاف کردن بمار گزیده بنوشانند مکرر بنوشانند **ویگر** چوب شب یمانی نه ماشه سوده سه خوراک نماید یک یک حصه باندک آب پخته بعد دو روز گرمی بنوشانند **ویگر** خانه عنکبوت یازده عدد دیگر نیم وزن بیخ عنکبوت صاف کرده بقدری قند سیاه آمیخته از هر یک جدا جدا بخورانند وطفل ده دوازده ساله را تا هفت حب بدرقات وبعضی یابند **ویگر** برگ کسوندی زیره سفید وروغن گاو هر یک ده درم آب خوب مخلوط کرده بخورانند **ویگر** انگبه پوست درخت آلوچه یکدرم خایسیده لعاب آن بلع نماید وبا بیخ چنچه ویرگ آن یکماشه بدرقات بخایند نافع بود **ویگر** سه عدد کوپل نهایت مختصر برگ آک در قند سیاه چیده خورانند بالای آن روغن زرد نوشانند وبعضی شرب چهار عدد کوپل نیز آمده هفت عدد فلفل گرد و یکماشه مغز اندران سابیده نافع نوشته اند **ویگر** روغن سرشف هر قدر که نوشند بنوشانند ونهایت این تا یک ثارست واگر قی شود باز بنوشانند مار گزیده نمی میرد **ویگر** بعید یکماگه تیله بوزن یک بهلوی بریان کرده در روغن یا آب آمیخته مار گزیده را نوشانند **ویگر** مغز سمندر سپهل با تخم کسوندی یکدیگ سابیده هر دو چشم کشند **ویگر** یکه شت ریده را آب بمالند اگر یک پیاله شود هر دو از ان آب هر دو چشم کشند وقطره بر زخم چاند وباقی آب بنوشانند **ویگر** بهر گاه مار بگزد بر موضع گزیده شرطزده شیر عشر بمالند از انجا زود آب جاری شود مار گزیده به گردد یا موضع گزیده را بسته از بار دو انگبیزی بسوزانند بنجایند بر گ نیم مرغ فرو ماند نماز مانی که تلخی بر گ محسوس نشود میسوخته باشد مجرب ست **ویگر** پوست درخت سرو بیخ او وتخم او وگل او هر چهار یکدرم با یک قاشق بول ماده گاو در روز سه حصه کرده بخورانند زهر مار اثر نکند ودرخت سرو کنه که پوست او سیاه شده باشد در خواص قی تیز ست **ویگر** کپوتل که نوشته بیخته در آب بمالند وبنوشانند قی خواهد آمد زهر بار دفع خواهد شد **ویگر** گلگن بهول سابیده سوطه کنند **ویگر** بیخ کسوندی یکدرم فلفل نیم درم سابیده بنوشانند **ویگر** مهوه کچله سابیده ضماد نمایند حب برای مار گزیده از بیاض الدالهد سیر خشک سافیون مرچ سیاه متقارب ریطه هر چهار برابر وآب لیمو کمل کرده حب بندزده حاجت آب سابیده اگر یک چشم کشند گویا شود هر گاه در چشم دیگر کشند بر گردد **ایضاً** فلفل سیاه مغز مهال گوژ هر دو احد هفت ماشه لیمون کاغذی سه عدد آب لیمو سابیده حب مقدار فلفل بندند ودر آب سابیده بچشم مار گزیده کشند ودو عدد بیخ خورانند **اقوال حذاق** گیلانی گوید که از عجائب ادویه در باب خلاص از سموم مار دی توی اکسیر که تجربه کرده ام تریاق فاروق بلیدالصنعت ست وایضاً گوید که کبک انجیر ودر آب لیمو سابیده در هر دو چشم مار گزیده بکشند وقدری ازان بعد شرط زدن تیک تا خون برآید بر موضع گزیده بمالند وقدری ازان بخورانند واگر زهر چنان اثر کرده باشد که مار خوردن آن نباشد واز شرط خون برآید کشیدن او در چشم ومالیدن او بر موضع کفایت باشد ودر بدن بهواضع دیگر مثل سر واس کتف ودر فرق شرط نزنند تا انگاه که خون از ان برآید آنرا در انجا خوب بمالند عوض خوراندن آن که سمر اتی کنند در باندن الله تعالی صحت یابد واین دوا را در چند جا تجربه کرده ام واز ان نجاح حاصل شده وشکر خدا بجا آورده لیکن بدین وقت انتها اقتصار نکرده بخوف تلف ملسوع بلکه معدنک یا قوت وفاذزهر معدنی پیش کردن نیز دریں باب قوی ست خوراندم الا گمان میکنم که تنها شود وای بذکر دیگر بیشتر وغالب ست والله اعلم **الانطاکی** گوید که چون مار گزنده گزیده باشد بشل بلوطیه وغیره از بقه اولا قطع عضو واجب بود بعده علاج دیگر کنند عالا اگر زود از بر طرف کردن سیلان کند شرط مص بعمل آرند واولا اعتنا بوضعیات واجب ست اگر بدن قوی وعقل صحیح باشد واللا اعتنا بعلاج او بشل قرص کرسنه عمول از کرسنه از سداب قمری

ومرطوبیت بشرب وسیر وتریاق کنند پس اگر دوا اثر نکند بزیرک نشود وحتی که سم منتشر گردد فصد کنند والا از فصد جستہ نماند وطبیب ترین چیزیکہ متبادران کنند دو قیہ است
واگر بانعناع روح مخصوص بست مثل عنبر وغالیہ زہر نوزادہ جرح وہمچنین ملازمت عسل وروغن زرد نوشیدن وبدان قی کردن وخوردن کرنب وضماد کردن بمیدہ سالمہ
وقطران وبستن کبوتر پر دوش شگافتہ گرم گرم وکذا قسط وسرگین کبوتر وکسی کہ گیرد زنزاوند جرح وتخم جندقوقا کرسنہ وسداب شتی مساوی مجموع بسر کہ سرشتہ تا یک مثقال
بشراب بخورد خلاص بدہ مسیحی گوید کہ ہرگاہ مافعی بگزد باید کہ علاج کلی سموم بلدوفرنداوند کوروبھل آرند ومعدلک تریاق افاعی بشراب قوی خورانند وسیر بخورانند وشراب صرف بنوشانند
وگندنا وپیاز بخایند ویا این دوا بدہند تخم جندقوقا وفیرہ اجزای این ہا نست کہ عقریب در قول انطاکی گذشت باید کہ وزنی بسیط نباشد کہ بخورانند ویا این دوا بدہند انیسون یک مثقال
غلفل چہار مثقال زراوند مدرج جندبیدستر تخم شبت ہر واحد دو مثقال یفلج سایید مقدار باقلا بدہند ویا دو مثقال حلتیت با یک اوقیہ شراب بخورانند وطعام معمول
بروغن زرد وعسل فسیر وجوزہند شراب قوی بخورانند در موضع گزیدہ مجمد بزرگ نہند وہ شرط در تندیدن ضمادات کہ در علاج کلی سموم ملدوفہ مذکور شد ضماد کنند پس اگر انموذج معجون دہند
برجای معجون او دیہ محرقہ نہند وحوالی معجون بگل رشی وعدس مقشر وسرکہ طلا کنند شیخ میفرماید در علاج لسع افاعی کہ آن مثل قاتون ست باید کہ رعایت اصول ہشتگانہ کنند بعد ازان قوی تر علاج مبادرت باید نمود تریاق افاعی ست وچون تاخیر کنند ممکن ست کہ تریاق اکثر فائدہ کند وگاہی نفع نماید واگر استکثار شود وشراب ممکن بود بہتر است
گاہ مبہم علاج مستغنی سازد وہمچنین گندنا وپیاز بشراب اگر توم یافتہ نشود وذکر کردہ اند کہ نگریستن بریان چون بخورند فی الحال نفع کند ومرمال ازدو دیہ خلاص کنندہ است
وہمچنین مغز تخم تربز وآز تریاق خاص قوی آن انیست کہ انیسون اکسون افن غلفل ہر یک چہار درم بوست زراوند مدرج جندبیدستر ہر واحد یکدرم بطلا بسر شدہ شتری تقدیر
جوزہ ایضاً مرجندبیدستر غلفل زنجبیل سرخ ہر واحد یکدرم تخم شبت دو اوقیہ در طلا بسر شدہ وایضاً تخم جندقوقا زراوند مدرج وسداب شتی وہواجب ست کہ بروغن زرد
بسیار وخصوصاً کہنہ بدہند کہ اکثر روغن زرد کہنہ تنہا خلاص بخشد ودر آبزن شیر نشانند وتکلیف بیداری اختیار نماید وشی کنند ودر بعض اوقات قحام معرق نماید بنیر بالما
وماند آن عقب این بخورند وبستر بن آن بنیر بایدنا زہ خوگرش ست کہ آن خوشترست چون با چہار اوقیہ شراب ممزوج باعتدال بخورند وبنیر بالما ایل نیز خیبست وقوی گفتہ
کہ اگر انسان پیاز وشی بخاید وآب او از ملق فرو برد وتقبل آن ضماد برجای گزیدہ کند البتہ ہلاک نشود وقوی شور ہای خوک تجربہ کردند ونافع مخلص افتند چون خورانند
وگوشت رہسو مملح مخلل وسرطانات بحری ودخون سنگ پشت بحری نافعست وقوی گفتہ کہ جگر الجیہ ایچون تعلیق نمایند دران عافیت ست مشروبات محمودہ در لسع
افاعی گویند کہ کرفس صحرائی برائی این جیدست ومیخ ومیخ وبرگ زراوند ومیخ مرمیخ فاشرہ وفاشر سیتین وبارتیون ہر کدام ازین کہ باشد آزاد وشراب علو بخورانند
مقدار یکدرم وہمچنین آب انانا خالص یعنی ازان افشار وکذلک زیرہ لاسیما کوہی وآب کرنب یا قسط دو درم مع مثلہا بوسات غلفل مرمیخ مجوز مرمیم ویا تخم کاشم وبابنج او دنجم
حرمل باآب گندنا یا آب حرشف وایضاً بنیر بالما وگوشت آرد کرسنہ خامتہ ورنجبیل وشیر زنان وطراثیث بخورانند وحریل کہ بنواحی یزد میرویست وآن اشد الیقطعت ست
ومپوست زراوند مدرج جندقوقا بدہند کہ اندکی از بدن چون شیر نازہ بنوشند بسیار نفع کند وشیر الاغ کہ آثار تریاق فراوری دقوقی گویند کہ سکنجبین ایضاً لسع افاعی وجمیع ہوام ملدغہ
بود ویماء شیر دو درم مسکر وایضاً بگیرند قسط ہشتمثقال باخطیا یا وایضاً پشک بزدر شراب حل کردہ نوشیدن از ادویہ پسندیدہ است وجمیع مقطعات حارہ وخصوصاً سیر
وپیاز وگندنا وتربواب وآب انہا جمیع محللات خصوصاً جوف ابن عرس وعقرب بریان وزہر خوردس وسایر طیور واز عصارات شدید النفع آب سداب وآب برگ سیب
وآب مرزنجوش ست وسرکہ تنہا چہار اوقیہ جوشانیدہ نوشیدن وآب برگ کرنب بنطی یا بدل انسان ازخارج این جمادات جذابہ قبل از درد کردن استعمال
کنند وآن معمول از اسہل حب الغار واز بابونہ وحنصل بریان خامتہ وآرد کرسنہ ست ازین جملہ مقرر درمرکب شراب استعمال نمایند وتضمید بنان کہ شبیہ بانانع ست
وبستن باکیان شگافتہ نہایت نیکوست وہمچنین گوشت افاعی خوک شگافتہ واز روغنہا روغن خارست بارد وفنی کہ دران برگ خار جوشانیدہ باشند مجوسی گوید
کسی کہ افعی لاسیما افاعی معلقہ وبلوطیہ گزیدہ باشد باید کہ عضو گزیدہ را قطع کنند اگر ممکن باشد والا ربط عضو از بالای عضو گزیدہ وفصد مریض کنند وسیر وپیاز
وگندنا بخورانند وشور باہای خوک مطبوخ خوردن نفع کند وبنیر کہنہ وگوشت آرد کرسنہ وطراثیث نہری بریان کہ بران اندکی موبنج بار یک سودہ پاشیدہ باشند متکاثف کنند
وبر موضع گزیدہ ہایر ہنہا کنند بگیزند سر طرانات نہری بخوب کوفتہ آرد کنند مہ درم بوبنیر فنک ہر یک چہار درم سودہ اندافتہ بشیر تازہ بسرشند گاہی نافعست ایضاً
با برگ سیب شش درآب پخستہ بار یک سودہ شور باہای خوک مطبوخ خوردن نفع کند وبنیر کہنہ کوفتہ آب سرشتہ ضماد کردن نافع بود وگاہی مجموع مرغ تنہا وگوسپند شتی کردہ بہندبدان

استفراغ یابند و اگر ان کرخون سنگ پشت بحری خشک باقدری زیره و سداب خشک بخورند نفع کند و یا پنیر یا پنوگوش از نیم درم تا یم مثقال بخورانند و یا گرزالی خشک یا ریک سوده یکدرم شیراب بدهند و اگر آب سداب و گندنا هر واحد یکنیم اوقیه با نیم مثقال زرنباد مدحرج باریک سوده بنوشند نفع کند و چون عقارب باریک سوده آب مزنجوش و آب سداب مالیده بنوشند منفعت بین نماید و اگر تریاق اربعا زنیم درم تا یک مثقال با آب سداب بخورانند هر لدغ را نافع بود و تریاق کبیر اگر حاضر باشد در نفث بیشتر از همه اشیا باشد لاسیما نوشانیده او و اگر حاضر نباشد مشروط بطبوس استعمال کنند که آن قائم مقام تریاق ست و شربتی از این هر دو هر کدام که حاضر باشد از یک مثقال تا دو مثقال و این معجون نافع و مجرب ست برای هر لدغ بگیرند فلفل و دارچینی دو درم انیسون دو درم نانخواه و جندبیدستر هر واحد یکنیم درم همه را باریک سوده معجون بسرشند و بقدر یا قلا بخورند یا زیاده و که باند که آب سداب مع سیتوج و آب برگ جندبیدستر و کمون و زراوند مدحرج هر واحد یکدرم انیسون و فلفل هر واحد چهار درم هر همه را باریک سوده معجون بسرشند و مقدار باقلا یا زیاده و کم بحسب قبت بدهند این اشیا در اول امر استعمال کنند و بعد از آنکه سموم ریدن سرایت کند باید که از اشیاء بسیار طانات نهری بنوشانند و ایضاً شیر تازه بنوشانند و مضمضه کرده را در شیر تازه نهند پس اگر عضو گزیده ورم نکند عضو نفث پیدا پدوای حمادی مثل فلفل نیون در خیره صمغ او گلنده و حوالی عضو را بگل ارمنی و قبرسی و عدس مقشور و سرکه خمر طلا نمایند و تریاق کبیر و غیره از معجونات و ادویه جوشانیده چون برص را غشی و ذبول ضعف عرق سرد عارض شود و اما هرگاه این اعراض زایل شود آنش جوبه طانات و شیر تازه استعمال کنند و معالجه موضع گزیده باضمده مذکوره نمایند طبری گوید که بعد مبادرت بستن عضو و شرط بلیغ و موضع محجر نار ی دوغ ترش استعمال کنند چه از خاصیت دوغ ست که سم را بیرون کند چون بنوشند و یا عضو دران نهند و گاهی بر جای وسیع بعد فراخ کردن آن جاو شیر و با سرکه و رفت روی دفرفیون تو تیا و پیاز برای خراج سم ضماد میکنند و جرایان تریاقی ترکیب داده اند آنرا بضماد وسیعی ساخته بگیرند مغز پیاز و کوفته در زیت بجوشانند تا مرهم شود بعده دران جاو شیر و سکبینج و جندبیدستر بگیرند دران اندک فرفیون و برگ سداب پشتی سوده آمیزند پس سر کرده چند آن وقطعه زراوند مدحرج و قطعه زراوند طویل و قطعه حنظل یا کوفته بینه مخلوط ساز ند بعد ازان صدفه گرفته ازدان پر نمایند و بر جای گزیده بزنند و بدهند و بکشانه زند جرا که زود تحدید آن نماید که این بآسانی جذب سم کند گاهی بر موضع لسع شاهبلوط با مغز بادام و بندق و پسته باریک سابیده و مغز پیاز با لبوس یا عسل سابیده با هم سرشته ضماد میکنند که این زهر را از موضع گزیده خارج می نماید و یا گیرند شراب کهنه و دران بیخ لوف جعده و پیاز عسل و حنظل یا بجوشانند بعده اندک زیت بران انداخته حل کنند و دران اسفنج تازه یا مغسول بآب و خاکستر آغشته بر جای گزیده نهند که این نیز استفراغ سم نماید گاهی اخراج سم از موضع لسع بایں طور میکنند که بعد شربت پنیر تریاق الافاعی نهاده بر موضع گزیده نهند و گاهی بچسپانیدن آن لوبیا ربساعت بساعت استفراغ سم از جای گزیده میکنند و در فصل این رساله علاج ملسوع دانسته و گاهی اخراج سم بقی دائم نمی ماند و اگر چه بعضی اوائل آنرا کرده و نوشته اند بخوف جذب سم بسوی فوق و قرب قلب اهل حران مرقوه ترتیب داده اند که آنرا سم ملسوع و مرقوه مضفادع نیز گویند گفته اند که آن را لسع صل خلاص دادن خلیف غیر آن بگیرند عوک نهری ده عدد سرطانات نهری ده عدد وابن عرس محم تازه آن یا خشک کرده پنجاه درم پوست بیخ کبر بخ هر پوست زراوند طویل هفت درم پوست بینه نهری یا قرطم بگیر برگ سداب کوهی یا قرطم یا کف از برگ خشک و انجیر سفید پانزده عدد جمله اجمع کنند و بسیا کیان نیم طل سرکه کهنه بمقدار یکه لسته گشت بالای آن باشد انداخته در دیگ مس کرده سر او را گل حکمت نموده در تنور نهند تا آنکه معلوم شود که لحوم مرا شده بعد ازان از تنور بیاورند و سلدم گرفته پنج درم آرد کرسنه دران حل کرده نوشند و چون این شوربار معدهٔ ملسوع لبث کند بلی شک صحت یابد بعضی از ایشان ملسوع را یک مثقال تریاق فاخی بدهند و شوربای مذکور نوشانند و هرگاه این شوربا نوشیده سدر پس غشی کند حکم کنند که صحت یافت و اگر قی کند دانیم که قراص نیز از ترکیب ایشان ست که بار گزیده را بتراب مخلوط میباشد چون تریاق حاضر نباشد گیرند اقاقیا جوان دانه چشم و سرو دم آن یکبار گی قطع نمایند بعده جوف او پاک کرده بشویند و در دیگ مسی کرده سر او بسته در تنور نهند و شب بگذارند بعده بر آورند و آن خاکستر را سوده ازان پنجدرم بگیرند دارچینی [illegible] هر واحد پنج درم پوست بیخ کبر سه درم عاقرقرحا دو درم عروق ذرا وند هر واحد یکدرم سنبل رومی مرزنجوش هر یک سه درم همه را باریک بکوبند پنجدرم همه را باریک بسایند بعده بگیرند زبل اطفال خشک کرده سوده پنجدرم و آمیخته مرزنجوش سرشته قرص سازند هر یک بمقدار دو درم و خشک کرده یک قرص ازان صبح بر نهار و یک قرص شام با بست درم شراب معروف بشراب ملیکه بخورند و آن عصاره انگور باینج راسی مطبوخ ست که بگذارند تا کهنه گردد و اگر این کهنه نیافته شود شراب کهنه گرفته دران انبیج شانند که این قائم مقام آنست و طعام ملسوع واجب ست که شوربای

لسع صل خلاص دادن خلیف غیر آن بگیرند عوک نهری ده عدد سرطانات نهری ده عدد وابن عرس محم تازه آن یا خشک کرده پنجاه درم پوست بیخ کبر بخ هر پوست زراوند طویل هفت درم پوست بینه نهری یا قرطم بگیر برگ سداب کوهی یا قرطم یا کف از برگ خشک و انجیر سفید پانزده عدد جمله اجمع کنند و بسیا کیان نیم طل سرکه کهنه بمقدار یکه لسته گشت بالای آن باشد انداخته در دیگ مس کرده سر او را گل حکمت نموده در تنور نهند تا آنکه معلوم شود که لحوم مرا شده بعد ازان از تنور بیاورند و سلدم گرفته پنج درم آرد کرسنه دران حل کرده نوشند و چون این شوربار معدهٔ ملسوع لبث کند بلی شک صحت یابد بعضی از ایشان ملسوع را یک مثقال تریاق فاخی بدهند و شوربای مذکور نوشانند و هرگاه این شوربا نوشیده سدر پس غشی کند حکم کنند که صحت یافت و اگر قی کند دانیم که قراص نیز از ترکیب ایشان ست که بار گزیده را بتراب مخلوط میباشد چون تریاق حاضر نباشد گیرند اقاقیا جوان دانه چشم و سرو دم آن یکبار گی قطع نمایند بعده جوف او پاک کرده بشویند و در دیگ مسی کرده سر او بسته در تنور نهند و شب بگذارند بعده بر آورند و آن خاکستر را سوده ازان پنجدرم بگیرند [illegible] هر واحد پنج درم پوست بیخ کبر سه درم عاقرقرحا دو درم عروق ذرا وند هر واحد یکدرم سنبل رومی مرزنجوش هر یک سه درم همه را باریک بسایند پنجدرم همه را باریک بسایند بعده بگیرند زبل اطفال خشک کرده سوده پنجدرم و آمیخته مرزنجوش سرشته قرص سازند هر یک بمقدار دو درم و خشک کرده یک قرص ازان صبح بر نهار و یک قرص شام با بست درم شراب معروف بشراب ملیکه بخورند و آن عصاره انگور باینج راسی مطبوخ ست که بگذارند تا کهنه گردد و اگر این کهنه نیافته شود شراب کهنه گرفته دران انبیج شانند که این قائم مقام آنست و طعام ملسوع واجب ست که شوربای

ماکیان باشد و شیر بزی آن انجیر و جوزه سرابک کب بود و از غرائب چیزیکه بمسوع او دهند مجر الجمه در شراب حل کرده است و مجر القیصوفاذ زهر حجری محلوک در شراب یا آب زراوند خوشانده و آنچه جمیع معالجه مذکوره او فق و اقرب بر جاطای حضور چیزی از اقاقیا و خوردن آن دو مثقال در سه مرتبه بشیر خر یا شیر زنان کار این استفراغ سم کند و از عجائب چیزیکه در گزیدن ماسه عال کنند چون از صحت رفیق تجاوز کند و در ابتدا بتخم رانیده باشند انیست که بگیرند تخم تربخ مقشر و شاهبلوط قلدر کرنه هریکی درهم و سفوف کرده بخورند و بالایش شراب کهنه نوشانند تا بدن در رفع سوم نهایت نافع است و از آنچه بملسوع را بخورانند تریاق بخاطر است که بقول اهل جبال آن در یکروز مار گزیده را بکند و آن چیزی ست کلاچشم گوزن گیرند و بشیره بحرکچشم با شد و نزدیکتین منفعت شود از آنرا گرفته نگاه میدارند و بخورانند و همچنین بعضو عضای گوزن خاصیت نفع برای سم ست لاسیما در قضیب فخصیه او و گذارند بر بعضو اعضای او مثل لحم او چون بپزند بیاریان کنند و مار گزیده آن شوربا و آن گوشت را بخورد از ضرر گزیدگی خلاص یابد

گزیدن عقرب

بدانکه گزدم نیز اقسام ست و گزیدن گزدم نرسالم تر از گزیدن مادهٔ او و در خطر کمتر بود و بخلاف مار گاهی از گزیدن او ورم طلب نرخ در عضو و درد و هذیان عارض شود و در بدن گاه سری شدید گاهی امیب تخلص مثل غلیدن سوزن محسوس شود و تاب او عرق سرد و اختلاج جمله و قی چیزی ازنج و تشنج ریه و ارتعاد سر دی دست و پا و خفقان در فم معده و استرخای جمیع بدن بود و عقرب که بحدت زردی باشد عارض مذکوره مفرط و بسیار زردی بود و انطاکی گوید که سم عقرب بار و دست تخمیر قتل کند و تبهر بد و تشنج زیاد و تکیر عرق نماید و جالینوس گوید که اگر زخم او بر شریان افتد شی آرد و اگر بر عصب افتد تشنج آرد و اگر بر رباط افتد عفونت آرد علاج بعد از علاج کاسوم مذکور شد و شراب بخورانند و سیر بضماد کنند و عقرب را در آب پیاز سوده بنشانند و یا انگوزه و سیر و گوگرد و نمک سوده طلا نمایند و گویند که اگر مگوک و موش زنده شق کرده بر انوعه بندند عفید و تریاق اربعه نیم مثقال با گلاب عرق گاو زبان و شربت انار بخورند و قدری بر موضع گزیده نهند و ضماد نارجیل در یابی رافع السم ست و بنبات نیز هذیانی را در دهن خایسیده ضماد کردن مفید بود و تخم سوم بعضو گزیده را با آب گرم کردن انار نخواهد تنها یا با اشنان با تخم خرفه ش داده باشند بطول کردن و بعضو را اندران داشتن نافع ست و بهترین تدابیر انیست که از موضع گزیدگی بنوک سوزن یا نشتر دو سه قطره خون برآرند بعد پاره کاغذ سفید آب دهن بر کرده بچسپانند و ذکر بعض ادویه نافع سم عقرب شرب قرطاس بسرکه و کذا فیزه سوده و کذا تخم راسنی کذا در و تخم با انجره و کذا افاقیا بهر و کذا مویائی یکه تاگ شراب کهنه و کذا زراوند مجرب نوشته و کذا افیون و کذا قرطاس مکتوب شقاقل و کذا راشیشعان در درم و کذا ابرسا یکمثقال شراب کهنه و کذا اسنبل رومی یا بهندی شراب و کذا پنیر مایه نیم درم شراب کهنه و کذا اسلیون سرخ و کذا مغز چاهوزه بچوا و یا انجیر و کذا شقاقل و شرب ضماد تخم غنم سوخته و کذا سیر سداب و کذا اشنج کوهی و کذا صعتر دشتی و کذا زراوند طویل و کذا دفن البسان و کذا زعفران و کذا جعده گوهی و کذا مر مجرب بسرکه و کذا انجوبکا هو و کذا افسنتین و کذا زیوند و کذا خاکستر سرطان نهری با آب یا درچ هو کذا قیصوم و کذا احاما با آب یا درچ و کذا تخم شکاعی یکمثقال ربع مثقال فلفل و کذا هم و کذا آقاقیا هو و کذا دارچینی و انجیر کوفته و کذا تخم سیر سفید و کذا شیطرنجی و کذا تخم نارنج مقشر و کذا سیاوشان و کذا اسکنک کذا قاشه شراب و کذا جاوشیر بکدرهم نصف کذا مر شراب کهنه و کذا سیاه شاهی شیرین کهنجرب سودیمی ست و کذا زراوند مدحرج و کذا فراسیون و کذا پیازه کذا اصناع خایسیده و ضماد سیر و جندبیدستر و نیت کهنه و کذا تخم نارنج و سبوس گندم خوب سخته و کذا زوف و کذا ناخواه و کذا کرسنه و افسنتین بسرکه سرشته و کذا پیاز عنصل بسرکه سرخته و کذا سرطان نهری کوفته و کذا مویائی بر روغن گاو قاتل کرده و کذا از هر یک سنگ بشت و کذا سبوس گندم شراب کهنه سخته و کذا صعتر قوقا و کذا گل کنار سفید آب کذا مرمل و کذا اظاهره خایسیده صمائر و کذا انجیر و آرد حلبه بسرکه و کذا انجیر با تخم گندنای شامی و کذا انجیر کاسنی و کذا ارطن خوردن کذا برگ سورنجان عقربست و بقول اطبای هند ضماد تخم سن با شیر نرقوم سوده و کذا شیر اکره عیسی الحوکذا برگ پنبه بروغن گاو سیاهیده و کذا انجیر خام با سیاهیده و کذا اسفیوس پهل آب سوده و کذا چونه با آب یا بزرقه تخم مرغ آبستنه و کذا سم الفار شیلگون بقدر دانه عدس آب سوده و بعده تمیمه باتش کهکا کن مجرب ست و کذا انجیر آدها جار اطرمس با آب سیاهیده و خشک شده چوب سیاهیده و کذا ناخن پشتی با آب سیاهیده و کذا انجیر کسوندی سوده و کذا سگ گدن مرتبش کذا پلاس را پاره آب سیاهیده و کذا زنبور انگوزه با آب بزنبور ساطی سوده حب بسته و کذا پیاز چیچه با چیچه بسکبیره یا چیچه و کذا کرمی کرد رسرگین پیدا میشود در سندی گبر و لکه گویند سیاهیده و کذا زنبور مرغ هر دو احد نافع زهر کردم ست و تجربه حال ابا اندکی آب بر سنگ سوده بموضع گزیده از دست بکرات دمالند و سم کردن و کذا بیخ کمائی بزرگ اندکی خوردن سیاهیده محل نیش سیاهیده مالیدن و کذا تخم بنگ کوفته با سوم آبستنه سوخته دود آن بر جای گزدم گزیده و سیاهیدن مفید است و اگر تخم کونج تر اشیده بر موضع نیش عقرب نهند بچسبد و زهر بکشد

وبیعہ کشیدن تمام زہر خود بخود جدا شود و مجرب ست و اگر سہ تولہ آب بعضی سہ تولہ عسل فی الحال خوراند و اندک مترجال کوٹہ با سایہ دہ در حشم گزیدگی بمالند نافع بود و اگر نوشادر سہاگہ چونہ آہک دیسہ ہا مساوی بکوفتہ دست مالیدہ بہ بوند مفید و مجرب صاحب دار الشفا ہی ست و ہمچنین موم بر الکدار تہ و قطور بر موضع گزیدگی چکاند کہ مسکن الم ست و اگر پیکلی را شگافتہ بر موضع گزیدگی بندند یا آنرا در سرکہ و روغن تلخ سوختہ سایندہ طلا کنند نافع بود و اگر قدری تمباکو نہ با جمل کردہ بمالند و بگوشہ مخالف چکاند اندک مجرب ست

مشفقی میرزا محمود یگ صاحب ست و پرطاوس چلم ماندہ بطور تنبا کو کشند سیخ موند ست تو گویچ کہ طلائی سفید و یا سیخ آگ کہ گرد او سفیدی زند خشک کردہ بار یک سودہ در گوش کزدم گزیدہ بدمند موضع درد آن کمتر شود مجربات مرقوم ست اگر پوست بیخ آگ گل آگ بر گ سونذ بی مصفی و بجال طاوس تازہ زرچوبہ لہ بر کنای خرسادی سایندہ حب انار بسازند در سایہ خشک کردہ بدارند وقت حاجت حب مذکور را از یکطرف آب کہ کردہ بر محل نیش گذارند بر طرف شود مجرب ست اگر گفتہ بدارند بہتر است اقوال کابر انفعالی گویند کہ علاج آن بستن عضو ست و شرط زدن و مکیدن نجاجم و مالیدن نمک سیر و سرکہ و قطران و گوگرد ہر کدام را نیز نہ اند کہ بسیر آید و گذارگر کردہ و ادویہ مجربات نوشتن زیادت کہ دران اندک افیون حل کردہ باشند و چون موی طفلی کہ عمرا و چہل روز تا سالہ و باشد یکسر بند با تک خار یقون و حب بندق و رخ قدہ بہ تعلیق نمایند یا دام کہ با وی باشد نافع از الم عقرب بود و کسی کہ کاسنی تخمی و کشنیز خشک بر گ بیدستر خشک سادی بخورد فی الحال الم او ساکن گردد ابو سہل گوید کہ در لسع عقرب باید کہ یکی از شقال حلتیت یا یک اوقیہ شراب بنوشانند و بالای موضع لدغ بہ بندند و تگیند موضع آب گرم کنند و موضع نیش کہ دران جند بیدستر و فرفیون حل کردہ باشند طلا نمایند بدان حرارت کثیر خوب لک سازند و تریاق الفاروقی ارسہ درم و مجون یا مجون حلتیت و این مجون نخورانند خطیا نا زاوند مدحرج مرحب الغار قسط جند بیدستر بورینہ نہری سداب بری خشک اقرحا

کزدم گزیدہ را نافع ست

تنجبیل فلفل شونیز حلتیت عاصل آنچہ تخمہ مقدار چونہ بشربت بیخ ہندوانہ شنبلید ہندوانہ شنبلید ہندوانہ شنبلید

و بیضا قرص ماکیدم بشراب دسعد وحب الآس با مربع وتخم آن وتخم حاض وشتی وکاسنی وشکنبیخ شربا وطلاء وبپوشیده نهری جوسه طلان نهری اگر شیر خر بخورند دافل عرب ملدوغ عقرب را دور مرسیخ خنظل سوده بخورانند نفع بین کند وقوی نک طعام انچه بر کرده اند چون آنرا سوده کف دست بخورند وقوی زعکر کرده کبوتر انسان سبز را کوفته چیزی بروغن گاو سرشته قریب بمثقال بخورند نفع عظیم کند وکسی که ترتیب دبا دریرخ خرد وزهر عقرب حضر نیابد وچراکه بازوی آن نبود ودیدن او بزرگ شده وحرکوک گویند چون خشک کرده بشراب بخورند نفع بخشد ودر مردی نقطه گفته که اگر برای لدغ آن افیون وبزرالبنج مساوی عسل سرشته بخورند نفع کند وتبعضی زعکر کرده اند که مداومت هندی شرًا نافع است چنانچه طلاًا نفع میکند وغاریقون عجیب المنفعت ست وشاخی وگل آن وحب الغار خاصه تخم حنظل قوتی در گ ترب وکاخ خراد ایضًا ازراوند شونیز بیخ جاوشیر تخم حرمل مساوی شربتی دودرم شراب ایضًا عاقرقرحا زاوند یک یک بزوفاضل نیم جزو مجموع ربع جزو شربتی مثل باقلا وایضًا زراوند طویل عاقرقرحا برابر مسل سرشته شربتی دودرم شراب وایضًا وجا وشیر افیون مساوی فاشرا چیرا خرد وزان اقراص سازند وایضًا بپوست بیخ زراوند طویل عاقرقرحا هرواحد یک جزو بقدر واحب تخم زرنه قوی گفته که گیزدرد وی شراب شش درم گوزرد سه هشت درم تخم سداب مصلح سم جند بیدستر تخم مرجیر هر واحد دو درم بخون سگ یا پشت بحری بسرشند شربتی یکدرم یا پنج اوقیه شراب طلایه اصحه عقرب تنها از ضمده جیده برای گزیدگی عقرب ست وبروی عاقرقرحا نیز وایضًا بناتی که از نبات العقرب گویند ومشابه آن بود وموشش نده را پچون بشگافند بر گزیدگی عقرب بندند نفع کند یا جاج ومیخین خوک ایضًا طلای مداومت هندی تجربه کرده ام نفع کرده ودر ساکن شده وهمچنین شیر انجیر خام وجند بیدستر وبلادر گویند که درین باب بجیب ست مسکن درد وشخار بسرکه نیکوست وگوگرد زنده برابر ایتار بخ یا مکه تخم دلجاهای نمکسود سیر مطبوخ مدرد من زند گرم نمند وایضًا تخم کتان وتخم خطمی یا هر دو نمک ایضًا آرد جو آب راب یا طبیخ او وایضًا سبوس گندم مطبوخ بسرکه بپوشند وبا بورچ از اطلیه جیده مسکن وجع فی الحال ست وهمچنین بیخ خطمی وکاسنی وشتی وحما یا با برچ طلای جیدست ودر خوش خشک ایضًا نمک لل ازاده یه نافع ست واز انچه از انفع نکنه انیست که موضع لسع را بجز سرکه بدا ندکه بر سنگ گرم بکاهنده باشند واز فضولات او طبیخ سبوس وطبیخ انجوره وطبیخ باپونه عجیب ست وآب دریای شور گرم کرده وآب حمه قوتی وطبیخ او عجیب ست وبکاهنده لفظ سفید گرم کرده عجیب ست وزیت که دران وزغه پخته باشند چون بر گزیدگی گرم گرم بمچکانند عجیب النفع ست صاحب کامل گوید که بالای موضع گزیده بمصابه قوی باید بست وعقرب را کوفته ضماد کنند واین ضماد نیز همان کار کند وچند بن گوید که یک سر دردم بملک البطم وده درم سرشته بمل آمیزند واگر تریاق اربعه بشراب خورند نفع کند واگر تریاق کبیر حاضر باشد شربا وضماد او بر بیضه ماست وانچه مسهل ست واز جند بیدستر دو دانگ سیر کدیدم یا ریک سوده بشراب مطبوخ بخورند ویا بگیرند واز ند مرجح سه سه درم پوست بیخ کبر دو درم جند قوتی یکدرم با ریک سایده دو درم بشراب کهنه یا نبیذ موبز بخورند وتریاق لدغ عقرب بقدر بندقه بشراب بدهند ونسخه آن همان معجون ست که در قول ابو سهل گذشت لیکن در بنجا قدمه عوض قسط ست باقی بدستور ویا سیر را با ریک سوده بشراب بچه بنوشانند ودر موضع گزیده آبیکه دران باپونه وبرنجاسف وسداب وسبوس گندم جوشانیده باشند گرم بریزند ویا بروغن زیت یا بروغن بان بالند کنند فرضیون یا جند بیدستر طلا کنند ودبدن عقرب گزیده خوب بمالند ودروغن گاو دوعسل بخورانند حصفت تریاق گزیدن عقرب را نافع ست فاضل پنج درم سنبل وه درم زراوند پنج خرا هر واحد سه درم آبسا سیده بشراب سرشته جهار سا زند شربتی نیم درم جابری گوید که بطبیب واجب ست کداین موصوف بداند وآن فی الفور ازالاده ودیسکند زراوند مدحرج زراوند طویل حنظیانا هر واحد یک انگ جند بیدستر وجاوشیر وقته هر واحد یکدرم دانگ همه را ساییده وهمچند همه خرنبن را برابر جمله سکر العشر آمیخته یکدرم یا یک مثقال بشراب کهنه بخورند وچالینوس وصمف بندق هندی نموده ودر تسکین وجع آنرا شاخیر محمود یافته ومختار اهل عراق انست که پانزده سیر بخورانند انجیر در آب شراب یا اندک نمک جوش داده عضو را دران نهند ومختار اهل شام ست که کهنه سفوف کرده بمالند بعسل خورانند تسکین موضع کنند واهل سواد نمک اهوش کرده موضع گزیده را بدان تکمید کنند وگاهی سرگین گاو بر که سوده وبجاذر آمیخته طلا می نمایند ودر دساکن میشود واهل مکه مغضه عضو گزیده را در دیگ گرم ساعتی وفن میکنند بعد ازان برمی آرند ودر زائل میشود واز عجایب چیزیکه برای تسکین وجع مشاهده کرده ام تناول سخر نبیا وطلای او بر موضع گزیده ست واهل سواحل موضع لدغ را بنفط سفید طلا میکنند ودر بلد یکه خوف نگزیدن عقارب باشد از خوردن کرنس وادام وپیشه عسل وجمیع مخدرات سد واجتناب کنند واهل حران تریاقی برای گزیدگی عقرب کبیر ساخته اند ومن آنرا دیده ام

در ربع عقرب یا خشم و خشمی را عقرب گزیده بود در آبگیاه آنرا هر چیز خرچنگ نظری می‌آمد و این تریاق او را داده و صبح او را عاف مفرط حادث شد و صحت یافت مسخ آن زوفای خشک صعتر و برگ سداب کوهی هر یک دو درم کندر یک درم جاوشیر و علیت هر یک دو درم خربق سفید ده درم خربق سیاه چوبند و جنطیانا دایرسا و عنصل و جعده و سعد سیاه هر یک پنج درم بندق مقشر سی درم همه را اسا بیده بغربال سرشته و اندکی رقیق دارند و درم مثقال بدان را دو درم بدهند و بحسب الامکان زیاده و کم کنند و طلای او به موضع گزیده نیز فائده میکند کیلانی مینویسد که پودینه باریک سوده و آرد جو با آب سداب سرشته ضماد کنند و یا چوبی و موم و مهر زوفا هر یک پنج درم سرب مفسول عنزروت دو درم همه را در زیت که داغته مرهم سازند و بر موضع طلا کنند که سخت بخشد و تسمین موضع لدوغ در خربق سیاه کمتر کنند و بهتر آنست که ایشان مخلوط

گزیدن جراره

و آن نوعی است از گزدم خبیث که وقت راه رفتن دنبالۀ خود را بر زمین میکشد و لهذا جراره نامند و در هر او گرمست و در خوزستان عسکر مکرم و معدن انجدان بسیار بود و گزیدن او کمتر از گزیدن گزدم سخت نباشد بلکه بعد یک و نیم روز و دو شبانه روز که حادث شود در رنگ تغیر کردد و گویند که بچه گزیدن او از سه روز خون جاری شود و لرزه بر بدن افتد و باشد که بر تان پدید آید و زبان درم کند و جای گزیدگی او ریش گردد و خون بیاکند و گاه شکم قبض شود و گاهی اسهال و بهلاکت انجامد اول خفقان و غشی پدید آید و بسبب خفت در او و ابتدا تا دان در علاج او شاید کرد بهر آنکه زهر او سخت باست **علاج** بقول شیخ و جرجانی بعد علاج کلی و جذب هم افضل معالجات آنست که داغ نهند و آب کاهو و آب کاسنی صحرائی و آش جو و سائر مطفیات نوشانند خصوصاً چون التهاب نشاند و نماید و بهترین علاجات مجرب پست سیب با آب سرشت و قومی گفته که بیخ جعده چون با آب بخورند نفع کند و راشن ایمی آن و آب او هر دو سدیست و این تریاق عسکری جیدست پوست بیخ بن جرطیانا و افسنتین رومی زراوند مدحرج کاسنی صحرائی مساوی سائیده دو درم بخورانند و تریاق دیگر اینست که کاسنی صحرائی خشک برگ سیب تر ش و کشنیز خشک برابر سوده ملعقه ازان بخورند و هر گاه التهاب شدید عارض شود آب فواکه و عصارات سرد آنها تسکین او نماید که دوا گر خفقان پدید آید شربت سیب شامی و شربت سیب و دوغ ترش قرص کافور سود دهد و هر گاه کرب شدت کند آب خواکه بره و غن گل سرد کرده بدهند که قبض شود حقنه کنند و اگر خون بول کند فصد نمایند و علاج بول الدم بعمل آرند و اگر زبان بیالماسد فصد رگ زیر زبان کشایند و با آب کاسنی که مذکور شد سیب ترش و دوغ ترش و شربت سیب شامی دهند و اگر جایگاه گزیدگی اکلة عارض شود بدوای حاد علاج نمایند و حوالی او بگل ارمنی و سرکه طلا کنند و علاج قروح خبیثه باید کرد **مجوسی** گوید که اطبای قدیم معرفت علاج این ندانشتند و اطبای متاخرین الحال عسکر مکرم فصد استعمال میکنند و بحسب احتمال قوت خون حجامت آنند و فی الفور شیر تازه می نوشانند و مجامع بران موضع می نهند و خوب متصاص می نماید و داوئیه حاده مثل قرفیون و جندبیدستر آن موضع میکنند و حوالی آن بگل ارمنی و سرکه طلا می سازند و مار الشعیر و دوغ می نوشانند و سیب و کاسنی صحرائی و دوغ ترش و پست سیب تر ش بخورانند و غذا بجوجۀ مرغ و کبوتر صحرا و کبوتر معمول با آب انار سیاه زند و تریاق عسکری و تریاق دیگر که هر دو مذکور شد سیدهند لیکن می بیچارد تریاق عسکری بیخ خطمی و خرا زیاده است و گفته که با شراب بخورند و در تریاق دیگر گل سیب تر ش عوض گل سیب ست و ایضاً بیخ خرنوب یک مثقال با یک اوقیه شراب بخورانند و بدان نفع می یابند **جلبری** گفته که علاج این همه معالجه عقرب ست و آن اینست که فصد کنند و در سه روزی ده مرتبه سب حامض در سب بیاس بنوشانند و سیب تر ش بخورانند و موضع گزیدگی را بسرکه مخلص طلا کنند و مار الشعیر یا کافور با نوشادر و کاسنی بستانی بخورانند و در معالجه طریق تلطیف تسکین نخواهند سلوک نمایند لیکن عاقبت به اضلال مبدل آرد و اگر اسهال شود و هلاک گردد و اربع صوف نیز سیدهند کاسنی دشتی دو درم خوزنجبین دو درم کندر یکی دو بیخ درم خطاطا پوست بیخ کبر بیخ درم جاوشیر هر دو احد هفت درم همه را اسا بیده بمجمد همه پشت سیب تر ش بر گ آن فاضل کنند و صبح و شام یکدرم سرب سیب و یا سرب بیاس و یا سرب خوره بدهند و اهل جراره گزیده را نان بدوغ بیخور انند و مادام که حرکت می نماید و گاه قی میکنانند و از مجربات اینست که بیخ لوف با آب کاسنی بیخورانند و زنان پیر انسال را دیدم که علاجش بطبیخ تخم حلبه و سداب و خرما و انجیر میکردند و آنرا بجلد دوغ خوراندند و بر عضو گزیده نهادند و در رسا کن شد **علاء یخان** در عشره کامله مینویسد که تخست آبجار انجاجم بکلند و لیکن باید که میان آب مجمد بنپیچند و بسیار نهانند بکلند و اگر چنین نکنند که در فی الفور میرود و بعد از مجمد دماغ دهند و پنج و هفت اندام کردن بهتر باشد و گل ارمنی و طباشیر و کافور بگلاب سوده طلا نمایند و قرص کافور ساخته در شربت لعبو بلیسانده و شیره کاسنی و خیارین و خرنجک که دو تر زبر ساخته و شربت بنفوشه تر و برگ سیب تر ش و کشنیز خشک هر دو برابر دو مثقال با آب انجار

ده عدد بخورانند در حالت درم زبان اول چهار رگ زده بشیر جانور بزنند باده بیکنجبین هماره لحقه لحقه غرغره کنند

گزیدن زنبور و نحل و مگس و مورچه

بدانکه زنبور از نحل یعنی مگس عسل سخت‌تر شدید تر است و از گزیدن آن ورم سرخی و درد سخت عارض می‌شود و گاه بر قان نیز واقعه و باشد که بتبا دچار آن شود و دلتوی ست از زنبور بزرگ که سر او سیاه و بر بدن او وی دراز بسیار بود و آن مثال ست و گاهی لسع او به تشنج و ضعف زانو انجامد و نوع دیگر آنرا ناری گویند و آن نیز روی ست اگر گزیدن او در سخت و تا کل کم عارض شود و از جمله خواص او ست که چون بر بوش مرده نشیند بعده انسانی را گزد بر یکروز هلاک گرداند و مگس عسل سلیم و گزیدن ست و نیش خود در جای گزیدگی میگذارد و مگس مور بیرد از قریب الحال از مگس عسل ست بلکه از ان سلیم تر ست علاج آب خطمی و عنب الثعلب و گل رمانی و کافور در سرکه ضماد کنند و گل سرکه بن گاو بمالند و یا برگ کنی طلا کنند و او دیه یا روغن بنفشه ن و ضماد کردن نافع بود و ضماد ناچیل و یا نی دافع اوست در ساعت و چون گس اسر کنده باقی را بموضع گزیده بمالند در دراقی الحال ساکن کند و یا آب عنوه با گل سرشوه بمالند و ضماد ترشی اینه تنها و مع بادیان مجوز ست و تمر هندی نوره و کذا روغن زرد بست و یکبار شست و کذا سفیده کاشنی و کذا صندل سفید بگلاب سوده و کذا آرد جو با آب دوغ و کذا افیون با آب برگ خرفه تنها ضماد کردن نافع بود و طلای زیت خوشبو و کذا آب عنب الثعلب کذا گل رمانی و سرکه هر واحد عجب سودیدی ست و گویند که اکل و ضماد حب الغار و کذا حماز نخل و کذا حب الآس سفیده شرب نخام دود رم سنجبین و کذا فاذ زهر دوازده شعیره و کذا طین خطمی بسرکه مزوج و ضماد جوز بسرکه سوده و کذا نمک و سرکه و عسل و کذا توت شیر من خایسه و کذا گل لاله و کنجی سوده و کذا از جوز السرو نافع ست و بقول اطای هر یک خصوصاً افیون و کافور و برف و یخ اکلاً و دلکاً و حمولاً نافع هستند گزیده را بگل و آب کشنیز سبز خوب سر دوازند **صاحب کامل** گوید که موضع لدغ را بسوزن یا بسر نشتر بگشایند و موضع را خوب بمکند و بران گل رمانی بسرکه خشک یا بشوریج دیوار یا بسرکه دیا گل کرشت بسرکه سرشته طلا کنند و گل خاکه زنبور چون بسرکه سرشته طلا فایده نفع بخشد و یا بطلاء خیازی خوب بچنبه ضماد کنند و بر موضع گزیده آب سرد بریزند و یا باران بروف نهند **جرجانی** شیخ می نویسند که در حال سر کف کشنیز خشک بخورده که در دساکن شود و گویند یکدرم تخم سرخوش در حال در نشاند و مصادات بارد سود دارد و آب خیازی خاصیتی عجیب دارد و همچنین آب بادرنج و آب خطمی و بقاید یمانی و عنب الثعلب و کنجد کوفته ضماد کردن نیک باشد و آب عنوه بزمین پاکیزه بریزند و طلا کنند و سرکه بن گاو یا سرکه و خام سوده بسرکه نفع دارد و افیون و تخم شوکران و کافور بمصارهٔ بار و طلا کنند و یا چه آب سرد تر کرده بران پوشند و حوالی آن بگل سرکه طلا کنند و **ملحب** یا سرکه طلا کردن عجیب ست و آن موضع را در آب گرم ساعتی داشتن پس کیمار گی آب بیرون و سرکه در آورده و بران سا سا کن شود و آزموده اند **ابن الیاس** گوید که بران خرقه کتان در آب بیرون تر کرده ساعت مباعت نهند و بران آب بیرون بریزند تا که ضرر گزد و آب حصرم یا شربت عنوه یا شربت انارین یا شربت لیمو هر کدام که باشد وده درم بگلاب بنوشند و یا آب خیار کده و دهند و انه یا آب انارین یا آب سیب ترش یا شاهتره و یا جرعه سرکه آب سرد بنوشند و اگر زنبور بزرگ گزیده باشد باید دن مثلی بود فصد کنند **طبری** گوید که علاج نوع زنبور بزرگ که آنرا ناری نامند اینست که چون بگزد فصد بریض قیفال نشتار سر و قبال زنور موضع کنند بخلاف گزیدن افعی که دران بعد انتشار سر دیدن فصد میکنند بعد ازان اگر ضرر نهند تخم کاسنی صحرائی در پرگان ذا حده وده درم برگ سداب کوهی چیدرم جوزقشر از هر دو پوست او ده درم عدده و دو درم بیخ خرنبل سه درم کندر و روم گوشت انجیر بدون تخم آن پنجدرم هریک را بکوبند سوده بآب کاسنی صحرائی تریا بسرکه بسرشنده هر قرص نوزن دو درم سازند هر روز یکی صرازان با بابست و درم ربیه یا سه با رب حماض بخورانند و غذا مرورات مقبول بسرکه و شکر سازند و بخورند ران کاسنی اگر سنبل بر موضع گزیدگی اسپغول اسرکه ضرب نهند و گاهی زفت بسرکه گرد اخته می نهند و اگر ران هماجم ناری بعد شرط موضع نهند مضایقه نیست بعده بسرکه و گل پاکیزه طلا کنند بعد ازان مجمره بزرگ یکپاره زیر آن قطعه کاغذ نهاده دران آتش افروزند پنجره ابر موضع بچسپانند و انچه بدان تضمید این موضع کنند خیر ترش سرکه سرشته است و این سخت سودمند بود پس اگر درد زیاده شود باند کی افیون درسرکه حل کرده بران طلا کردن کم نیست و اگر حال مسوع بدگردد باید که تریاق اغاغ بشراب خورانند و اما علاج نوع کوچانی نبود که زود ضعیف بود و در آخر گرما ظاهر شود و گزیدن او ضعیف باشد و البته قتل نکند موضع را بالقوت بفشارند و موضع گزیدگی را بگل کاک سرکه گدا خته طلا کنند و گاهی اندک علک الانباط بسرکه پخته سرکرده دران اسفنج تر کرده بران

دنسنب کوهی

و بر موضع می نهند کہ این فی الفور در دراساکن میکند و بعضی دوا نوشتہ اند کہ مگس ازرق را چون بسر کہ سحق کنند لا سیما سر نہا و بر موضع بالند در دساکن شود و ایضاً حرانیان گفتہ اند کہ سرہای مگس ہر نوع کہ باشد چون بر موضع متواتر بمالند و نگذارند کہ خشک گردد و تسکین می دہد و ازالہ او کند و اما علاج نوع سوم کہ آن زنبور دراز سیاہ کوچک باشد در ایام بیبع ظاہر شود و بہ کنارۂ نہرہا باشد و گزیدن این نوع خفیف تر از جملہ انواع آنست باید کہ آنرا بگیرند و سایید ہ بر موضع بندند کہ در حال در دراز ائل کند و جمیع انواع زنبور را نوشیدن روغن و خوردن کاسنی صحرائی و بستانی بسر کہ نفع کند و اما علاج گزیدن نحل بزرگ طلای موضع بگل لیلاب سودہ است و ایضاً بخاکستر چوب انگور در سرکہ حل کردہ طلا نمایند و گاہی سخت بیفشارند و از موضع اندک رطوبت بیرون شود و از سایر معالجہ بخنی اسکندہ و گاہی سخ طین سودہ بسر کہ سرشتہ طلا کردہ می شود و در دراقی الحال رد میکند و چون گیزند طفلی را اگر نتوانند کہ آنرا بخایند و بدہان طلا کنند و گاہی بگل مختوم در سر کہ گداختہ طلا میکنند و علاج نوع کوچک نحل آنست کہ اسپغول در اب خوب لت کردہ بران موضع چسپانند و نگذارند تا خشک گردد و چون آنرا دور کنند نیش او بیرون آید و بعد خروج نیش بیفشارند و موضع را بسرکہ سیب تلخ طلا کنند و گاہی موضع گزیدگی مگس عسل این طلا میکنند بگیرند خون گوسالہ دا سرب بدان حک نمایند و طلا سازند کہ در ساعت در دساکن میکند و گاہی بر موضع نان نہاک خایند بدہ می نہند و نیش بعد ساعتی برمی آید و اما ادویہ عربیہ کہ بر موضع لسع زنبور و سایر ہوام غیر قتالہ می مالند بیچ نفوذ جدیت چون بران طلا کنند کہ در ساعت در دراساکن کند و مجرب التیس اب آب بادیان سودہ بر موضع گزیدگی ہوام طلا کنند کہ در ساکن شود و در حال مجربست **گیلانی از شیخ و ذخیرہ نقل کرد** کہ مصارات بسرد و معروفہ و اشربہ بمبردہ معروفہ و نبوشانند و قطع مجرع مثل شافہ بر داشتن نفع کند و طلای انجیر و سرکہ و ایضاً برگ خام و برگ خار تازہ و کذ سبزی کہ بر آب پیدا شود نافع و بعضی نمک کردہ اند کہ با آب نمک نگہ میدارند و بشیر انجیر طلا کنند و یا کافور بسرکہ بہ و یا آب کشنیز تر بسرکہ و یا آب کرک نور طلا سازند و بالای طلا و ضماد خرقہ مبلول بسرکہ بر برف سرد کردہ نہند تا آنکہ خدر گردد و بسرکہ در مزج بمالند و روبہ شن اسپغول و کہ بیخ بین تر شن آب کاسنی و کاہو نبوشند و سفوف کشنیز خشک باب سرد و شکر خورند و علاج مور طیار ذی نیش فصد و شرب با الشعیرہ طلای موضع باشیای بارد مثل گل ارمنی بسرکہ و کافور و کلاب بالند

گزیدن پتیلا

گویند کہ پتیلا دابہ ایست شبیہ بہ عنکبوتی کہ آنرا فدد گویند و آن صیاد مگس ست و بعضی گویند کہ آن نوعی از عنکبوت بری ست بزرگ تر شکم کوچک یا بالجملہ انواع آن بسیار ست چنانچہ جالینوس گفتہ کہ آن دوازدہ نوع ست و بدترین اقسام آن عصری بزرگ شکم و سرست کہ مشابہ بمگس شدہ گہ گہ بر چراغ پرواز میکند و از گزیدن ہم اقسام آن در دم عارض شود و بموضع گزیدگی در کمتر اوقات مرخ در اکثر آن کبود و سبز مورد و غثیان و قی آرد و گاہی سہال افتد و گزیدن ہر نوع او را اعراض خاص ست چنانچہ از گزیدن مرخ ہو سفید آن در دانک در دش اختلاف شکم عارض گردد و از گزیدہ کہ بر پشت او خطوط طرلق بود ضد داستر خای بدن و از گزیدن زرد سیاہ درد شدید و دری بدان عشے و قوی و عرق و انتفاخ شکم عارض شود و گاہی از شدت درد ہلاک کند و از گزیدن انواع دیگر اعراض قریب این بود **علاج** در جمیع اقسام متصاص مالک بمطلق ادویان و اب گرم کنند و ضماد بر گ مورد و تخم آن و سداب شونیز شعر با و ضماد آنا نافع ست و بقول شیخ علاج کلی ہموم ملد و غذا از مجرب ہموم است و اب دوص موضع و نطول آن باب گرم نمک دادن تریاق مذکور در علاج گزیدن عقرب استعمال نمایند و حمام و آبزن در تسکین در سریعترین چیز ہاست ہرگاہ در آبزن تسکین نمیند در ساکن شود و چون ازان خارج شوند رد عود کند پس لازم ست کہ ہر ساعت استحمام نمایند و اندفان در بریک گرم و خاکستر گرم نیز نافع ست و موضع گزیدگی را بمرو نمک با آب و یا خاکستر چوب انگور و چوب انجیر و آبک اشنان با آب گرم سرشتہ ضماد کنند و خوردن سفوف شونیز و تخم کرفس و تناول دو ا الحلتیت و تریاق اربعہ و سجنجبین نیز سود دارد و این تریاق مخصوص بر پتیلا بدہند خلفل سفید زراوند بیخ سوسن آسمانجونی نارین عاقرقرحادد تو خربق سیاہ زیرہ سیاہ نطرون پوست انار بیخ بادرنجبویہ دارصینی سنبلان مہرہ عصارۂ خشخاش حب بلسان ہر دراھد درم سایسہ بعصارۂ کبر سرشتہ قرص سازند و بقدر یکدرم بشراب نخورانند و در بعض نسخ برگ بنفشہ و بیخ سوسن سفید و عود بلسان و تخم خردق قوی و جوز السرو و تخم کرفس تخم ذراریح ست و سایر مشروبات حب منور بزیرہ حبشی و برگ ولب و پوست آن و تخم خندقوقی نیز نوشند سیاہ و خصوصاً شتی و حب الآس کہ بسیار جویدہ ست و تخم قیسوم و تخم شبت و نرراوند و شرطرفا و عصارۂ حی العالم و شیر گاہوی در شتی ست و شربت ہر کدام از نہا کہ باشد و منقال بشراب ست و ایضاً شراب کہ در ان جوز السرو پختہ باشند خصوصاً بدار صینی و شورہای سرطانات و شورہای مرغابی و طبیخ بیخ بلیون بشراب از تجربہ کہ جمیع

شربت ریباس

کرایشان را بنوشانند زراوند مدحرجه مساوی ست شرق مصرم در آب گرم **تریاق** مجرب بنابر آن شونیز دوهم درقوزیه هر واحد پنجدرم اسهل جوالسوم و بیرواحد بزرگ المطیب حب الغار زراوند مدحرجه حب بلسان اگر چینی حنظل یا تخم حنظل قوقی تخم کرفس هر واحد دودرم درعسل بسرشته شرق بقدر جوزه بشراب کهنه واز اطلیه جیره خاکستر درخت انجیر بشراب سرشته وخاک قلقدیس ست وسفنج درسرکه تر کرده افشرده در زراوند یا برجوبسر که سرشته دربرگ مرشف وگذند یا عصی الراعی وزراوند بخاکستر چوب انجیر **ضماد** جیم گیرند پوست انار وزراوند وآرد جوبسر که بسرشند وبکشتن جراحت با بی نمک استعمال نمایند وآنرا درمواضعات روغن جندقوتی گرم کرده ست واز نطولات آب دریای شور گرم کرده وبرآب نمک طبیخ مرشف وطبیخ جوزالسروست **مویدی** گوید که خوردن کفاره بنای برای گزیدن رتیلا مجرب ست وشرب ضماد مفرز سرکه وفلفل وکذا حلتیت بشراب کهنه وکذا در وبخ وانجدان وکذا شیح رومی وکذا نطرون سرکه سرشته وکذا سداب بوشرب شیح جبلی وکذا برگ بادنجبویه بشراب یا بکذا آب توت شیرین یا کینه او قیه عراقی وکذا الحوان دودرم مثقال بشراب مجرب کذا دو قوکذا برسیاوشان وکذا کفاکم یا هوی بستانی وکذا فاخر خاکستر کذا دارچینی با انجیر وکذا سیر وکذا زعرور شعیره وکذا انیسون دودرم بشراب کهنه هر واحد نافع گزیدگی رتیلاست **مسیحی** گوید که درنوشش رتیلا وعنکبوت اندر آب گرم نشانند تادرد ساکن شود وبعد خروج از آن بخاکستر چوب انجیر واشخار آب گرم سرشته ضماد کنند ودودرم شونیز بخورانند ودایم وهاپند وشونیز آن همان باقی مجرب ست که قول شیخ گذشت **طبری** گوید که علاجش وضع محاجم بموضع لسع وفصد اوودلک ودرهر ساعت بعد بعد ست بعد ازان تضمید او بابرهنه او کنند بگیرند صبر سقوطری خالص کبکوبند مرد درجوزه فرنجیون ریزه جزو ودرسرکه حل کرده بران نهند وبرقع یمانی وکنکرز وماند آن قی آورد نمیدهند نه نوشانند وکمتر هلاک کند اگر در ابتدا علاج کنند واهل عراق این دوا برای خود تجویز کرده اند بگیرند حنظل وانجیر درجوف او باشد بسیرون آرند پس بپیشتر ازآنکه برگردد درآفتاب گذارند وآن شیر را بنوشند که قی می آرد ودیگر نمیخشد

گزیدن عنکبوت

بدانکه عنکبوت معروف بفتح عنکبوت کوچک پاوسفید یا نقطهای سیاه بود که برگس بهمدوآزار شکا کند بنوعی که پلنگ بزشکار می جهد پس هرگاه گزدرهمه بدن خارش وحرق سرخطا پیشود واز گزیدن بعضی ازان اعراض ردی مثل امتلای شکم از ریاح مع قرقره وسردی دست وپا واقشعرار بدن وانتصاب قضیب عارض شود **علاج** تریاق فاروق خوارند یا شونیز مثقالی تا دودرم بشراب صرف کنند وبدست ودرغن گل ودیابیخ کرفس سرکه جوشش اداده ودیانیزه سفید بنجبیل سایسیده میاچونیز برگ بتنبول درآب لیمون صلایزکرده ویاصندلین ودرارسنگ باآب سایسیده طلا نمایند وبقول شیخ علاج رتیلاست ونوشیدن شراب اندک تمام روز وسعد بشراب وتفریق درحمام ومصدر خشک تنها واسعد سوده دودرم بشراب نطول موضع لدغ آب گرم نافع وطبرگی بدیکه عنکبوت معروف بلند عنکبوت سیاه کوتاه پای باشد ازگزیدن او خارش موضع دیباچ وتب مطبقه عارض شود وهم او گرمست بنجلاف سائر عناکب وعلاجش مفصد بفصات وحمل طبیعت بمطبوخ فواکه ولزوم مارالشعیر ومزورات ست ومحرم خاصه انه موضع لسع آهن برداشد بعد بهرهم موافق مثل مرهم کافور ومرهم خلی ماند آن علاج کنند وچندیرمرهم رادیدم که این عنکبوت گزیده حال ایشان بسرسام سودی گزیدکه کسی که این عنکبوت بگزد در ابتدا برموضع لسع شط بسیار زنند وبران محاجم گذارند وصاحب دبیه عت فی الحال خلاص یابد واز تعفن موضع نیز بامی یابد وبعض فاضل ازمن گفتست که گزیدن عنکبوت بگزد وفی الفور فصد کنند از تعفن موضع خلاص یابند **الملیاه** گاه باشد که از مالیدن عنکبوت بربدن شورزرد ومرخ برمی آید درین صورت تشنج امعه ومرداسنگ پوست درخت نیب درگلاب سایسیده طلا کردن ودروغن چراغ مالیدن سود مند ست باقی ادویه ماند آن ودحت بزورغر بسیط طور شد

گزیدن قمله النسر

وآن جانوریست همچون پشه یا کنه سخت کوچک جالینوس گوید که بسبب کوچکی ازان پرهیز نتوان کرد ولب اندر انتوان دید لیکن مضرت گزیدن او بزرگست از شقاقیل وانیسون وراحت مقصد وازبن دندان واز معده بقی دارند صدر دیه بسرفه خون برآید باشد که کار بزرگ گردد وعلاج قبول نکند وبعض متقدمین ذکر کرده اند که آن پشه ست که از نگرگس انسان افتد ودر مواضع لحیه سرایت کند وصورت او شل صورت عقرب لوبغیر آنکه دم او شل نیش زنبور باشد **علاج** بقول صاحب کامل باید که بسلورت بنوشیدن شیر تازه بزکنند وبموضع گزیدگی فاویه سوده طلا نمایند وبعضل سرخ در آب کاهو وخرفه وحی العالم وملحاً ضماد سازند وبقیه مار الشعیر وگل قبرسی مع بعقول بمار الخیار یا بمار القرع بنوشانند وتشنج سفیر باید که علاجش مثل علاج جراره ست وشیر ومسکه وگل مختوم وجدوار وخرفه وعصاره او ولعاب اسبغول

وسائر سفیدیات مثل آب کاسنی و آب کاهو کدو و خیار بنوشانند و قطری مینویسد که فصد کنند زیرا که سم او در بدن بسرعت منتشر میشود و اعضای رئیسه را مثل جگر و قلب ربو یاسمن سیب خورده بنوشند و پنج خربزه تخم خطمی و تخم خیار و تخم کاهو و کاسنی صحرائی بخورانند و تریاق کدر گزیدن جرارهٔ گزیدهٔ دم تناول کنند و مالالشعیر مقشا و درم بکافور و درم شعیره مدام بنوشانند و هرگاه خون منقطع گردد شاخ انگور و عصی الراعی بقدر یا قدکبیر گرفته بکوبند و آب آنها برآورده و دران آرد جو آمیخته بر همه بدن طلا کنند و گاهی هفت فلس بین آنها حل کرده طلا کرده میشود و چون گاه بدن بتقشر آغاز کند و دلالت بصحت و نقای بدن از ان کند و اگر قی یا اسهال بهمرسد بر مریض خوف باشد و از این الیاس گوید که علاجش شرب پست سیب با سرمایا سیب با بهی شربت لیموی هم بر بروت مقرر کرده است و غذا آش جو و هندوانه و آب انار و ماء الشعیر و ماء الرمان و ماء الکشنیز و ماء الخیار و ماء الکاسنی و ماء الهندبا و ماء الخس و ماء الحصرم و ماء الاترج

ضماد میکنند و مجرب اند و همچنین پیه سنگ پشت بحری و بری مطبوخ نافع ست و باقی مانند علاج ضفدع

گزیدن ضفدع تهری و بری

گزیدن اسلیم ست از ان عرضی که از گزیدن جانوران سمی ظاهر شود و عارض نگردد مگر ورم خفیف گزیده و علاجش علاج سموم مادست یعنی بتریاقات حار محلل و ادرام

گزیدن ضفدع بحری که آن مُرغ بود گویند که بر جهد و بر پرد افتد و اگر تواند میان شخص ببرد و بضرب رساند و از گزیدن او ورم عظیم و هلاکت سریع عارض شود

علاج تریاق کبیر و مثروذیطوس خورند و موضع زخم را بانمک و خاکستر چوب انجیر و آبک ضماد کنند و باقی علاجش علاج حیّه و تریاق اوست

گزیدن مار دریائی علاج آن بعد از علاج کلی بر موضع گزیده آن سرکه و گوگرد طلا کنند و ضماد کنند و ضماد یکه در گزیدن ضفدع بحری گذشت نیز با هم مفید ست و نوع دیگر از مار دریا میباشد که از گزیدن او در وقت پیدا میشود و سریع تر ضرر میرساند و علاجش مانند سموم مار دست و بسرکه و نمک و روغن عاقرقرحا طلا کردن و روغن حنا و فلفل سیاه با شراب خوردن

گزیدن کژدم دریائی عوضیکه بحری از گزیدن آن منافع شگرف و حالت شبیه بستقا عارض شود و گاهی با آن خروج ریح بی اراده حادث گردد و علاج آن مانند از علاج کلی شامل ضفدع بحری باشد

گزیدن سگ آبی و نهنگ و ماهی سیاه

موضع گزیده را بنیم از عسل و نمک و بورهٔ ارمنی طلا کنند پس نمک و سرکه بران مالند و بشویند و پیه سگ آبی و پیه گاو کوهی و روغن گاو نهند و پیه نهنگ درین باب قوی ست خصوصاً گزیدهٔ نهنگ اما همچنین گوشت آن تریاق گزیدن آنست و مسافرین دریا میگویند که هیچ دوا برای گزیدن سگ آبی نیست بلکه هر چند که گزیدهٔ آن گذاشته میشود فاسد میگردد پس بهتر اینست که موضع گزیدهٔ او را هر روز از آب گوشت بشویند تدریج صحت یابد و بعضی گویند که موضع گزیدهٔ او بول کنند و دشمنان تر را بگویند و بران موضع نهند و اهل مصر شخص نهنگ گزیده را در روغن کنجد غرق می نمایند و میگویند وقتیکه متساع گزیده باشد در هر سال موضع گزیدهٔ او هما وقت شگافته میشود مگر آنکه جراحی جراحت را واقع کنند و هرگاه انسان چربی شیر بر بدن خود بمالد یا دامیکه بوی چربی در بدن بود قریب آن نمی آید

گزیدن انسان و چهارپایان

بدترین گزیدن انسان یا نوع انسان آنست که گزنده باشد و خصوصاً چون حار مزاج بود و اگر جوف بسته ضماد خصوصاً عرس خورده باشد حالت ردی عارض شود و گاهی هلاک کند **علاج** آرد ماقلاء سرکه و پیاز پوست پیچ بادیان و شهد و پیاز و عسل و یا خاکستر چوب انگور و مرد سنگ و گذاردم کندر مر و اسنگ و روغن گل و پیه و موم مرهم ساخته ضماد کنند و صاحب جامع صغیر از شیخ نقل کرده که بعضو با پیه در زیت ترکرده نهند یا زیت بمالند و بر مرد سنگ طلا کنند و تعضید بار کرسنه عجیب ست یا کبخ سوسن آسیا نجونی باریک سوده بسرکه سرشته ضماد خایند و ضماد را در روزی چند بار تبدیل کنند و استخوان گوسالهٔ سوخته بعسل یا خاکستر کرنب ان نهند و بهترین مراهم درینجا مرهم اسود ست و اگر دران فساد بیند اولا بمجمکند یا بدوای جاذب پاک نماید دیگذارند تا منفتح شود پس اگر دریم او عفونت باشد معلوم کنند که تنقیه و جذب قوی و بالغه نکنده پس معالجهٔ جذب توبه کرد و باید که بسوخ مذکور شد باید کرد و اگر در عضو فساد نبود نرم و الحاح جمع خایند بمرهم اسود استعمال کنند یا بران مرهم معمول از پیه و موم و زیت و بهوزه نهند که این بهتر ضماد و مرهم ست و همچنین خاکستر بسرکه و عسل پیاز سرشته و گویند که ضماد و تاق کنند بشراب و فربت و کذا نمک مسحوده و یا مرهم صفع مظم نافع و جراحت را بشب سوخته پرکرده بهند و بران خاکستر کرنب طلا کنند و اگر عفونت شدید افتد پیاز و نمک و عسل یکشبانه روز بران نهند بعده بمرهم که مذکور شد علاج کنند و اگر معلوم شود که در مزاج انسان گزنده کیفیت سمیه یا مرض متعدیه خبیث ست بر طبیب واجب ست که از گزیدگی آن غافل نشود و در ان تهاون ننماید و بران شخص زهره دهد و جراحت بکشاید بدران دوا که منفعت سمیت و مخرج او باشد نهند و لحم حوالی او فی الحال آهن بر گیرند یا بسته و دیگر زخم را خشک شدن نهند بعده بمرهم موافق علاج کنند و حفظ تام قلمی شخص گزیده نمایند و دام بر تناول تریاق کبیر که در گزیدن سگ آبی والد باید و بشرب سرطانات نهری و تریاق الاخوی در اکثر اوقات کنند و بنان جوز مجانید و با لعاب بزرکتان و تخم حلبه بر هم نرم نهند و انگ سرکه آمیخته ضماد کنند و گاهی بچربی بزه و بادام که فته مثل مرهم ساخته ضماد کرده میشود و در هر ساعت تجدید ان نمایند و ادامه بر انست که گفتیم و اسرب محکوک گیرند و با سرکه بگیرند و با سرکه بگیرند و هر روز خلط کنند و موم و روغن بافته تنقیه لعاب تخم کتان بر آتش نرم بعده بران سریع و اسرب نداخته از آتش فرو نشانند و بعد سرد شدن در ان روغن بافته تنقیه زیت و سرکه و نمک آنکه اجزای او با هم آمیخته شود گرد و بعده استعمال کنند و استعمال ان وقتی

نمایند که در گزیدگی لعس بود و شخص گزیده از اعراض سوء سالم باشد و بگاه جراحت اندمال یابد این مرهم را بتیغ استعمال نمایند بگذارده و قاق کنند در راتیغ و مرهم سفید اب و هواسنگ مساوی بر هم ریخته بر زخم بحول نربت اندافته از آتش فرو آرند تا مخلوط گردد و مستعمل کنند

گزیدن درندگان

در دفع مضرت شبث چگال آنها بقول طبری اگر قوت احتمال کند از هر رود دست فصد کشایند و اندکی خون بمقدار قوت کنند بعد مار الشعیر را شربت سفوف هند دو موضع گزیده را بسر که کاندران پودینه حل شانیده باشند بدفعات کثیر بشویند و از اقدام ان خاک محفوظ دارند و بهترین چیزیکه در ابتدای گزیدن آنها بدان علاج کنند تا از ضرر او سالم ماند اینست که گیزنده را بای مملح و باریک سوده موضع گزیده را بران کنند و اکثر مردم در علاج گزیدن زنده تقصیر میکنند بر بای شوره سوده و تایش او بسیار می نمایند

گزیدن شیر و پلنگ و بوزینه

جراحت چگال این حیوانات را بزر راوند طلا کنند بعد از ان بسرکه بشویند و اگر طبیخ چای خطائی نخورد را بشویند و راز الا بسیست آهنین محرب ست بعد از نگاه در چرک نقره و تو تیا سس مدر و غن کل بحال و قصاب کامل گویند که معالجه این گزیدگی با عضاء جانور بایکه و مثل عضاء معمول از زراوند و بیخ سوسن آسیائی و عضاء مذکور مذاق پیاز نرگس کوفته نیز نافع ست بعد از ان بسرکه در آب بشویند و ایضاً با مرهم که در گزیدن سگ خواهد آمد علاج کنند و جرجانی مینویسد که در گزیدن بوزینه عضاء مذکوب کنند و بر نهند چون عضاء یکبار خشک شود و پیاز و عسل و سرکه و بادام تلخ و انجیر سازند خاصه از انجیر خام و مرداسنگ و نمک عضاء مذکور و عضاء بادیان و انگبین سود دارد و مرداسنگ در اب حل کرده آماس را بنشاند و بشوئیز و عسل جراحت را گشاده دارد و گویند که عضاء سرگین بوزنه در دفع زهر آن مجرب ست

گزیدن گرگ و سگ غیر دیوانه

بر آن موضع سرکه بمالند و بورهٔ ارمنی با سرکه طلا کنند و یا پیاز و نمک با قلا و بادام تلخ بکوبند و با عسل طلا کنند و جرجانی گوید که انچه در گزیدن انسان گذشت طلا نمایند و سداب و با قلا و بادام تلخ با عسل بر گ سداب محل بر گ خیار و خیار باد نگ پودینه کوفته با بیخ ضاء مذکور و مرداسنگ طلا کردن سود دارد خاصه اگر آماس کرده باشد و آرد کرسنه با عسل و صعتر و شتی با نمک و عسل و آب کامه مزوج با سرکه بیا سرکه اگر نمک ان گداخته باشد و چند روز نهاده طلا کردن سود دارد

گزیدن گربه

بسیار باشد که از ان موضع تولد کند و آن موضع سبز شود و الا علاج کابی و ضب بسمیت او کنند و پودینه یا شونیز و کنجد ضماد سازند و اگر پودینه خشک آب پودینه بسازند و بر موضع نهند ضماد کنند و از خوردن

گزیدن راسو

نهند و بدن نهند و بدن پراگنده شود باید که سیر و پیاز خورند و ضماد سازند و یا کرسنه و انچه خام ضماد نمایند و شراب خورند و اگر پوست راسو بکنند و بران موضع نهند در زمان شود و طبری گوید که چون ماده راسو گزیده آن حامله باشد گزیده را و نبیشود و دگر نخورد و از گزیدن او تشنگی و تشاوب و ثقلت خواب و سرسام و قلق عارض شود و دگاهی بول شیرداری آید و علاجش فصد و اسهال یکبار و دفعات است و موضع مجامع پرشستن او بسر که کهران پیاز خلص پخته باشد و تطلیه او باین طلا کنند و از خوردن و بیخ مرخ ساداب دیگر بپرهیزد و غلیظ گردد بر موضع طلا کنند پس اگر تفرق شدید باشد دوای حادثل مگیک و یک آن نهند تا که جمع صلب و متفرق را بخورد و بعده مرهم مرداسنگ سرکه و زیت ساخته بکار برند و اگر خوانک گزیدن بن عرس تورم جمیع ضرد بدان مثل پس گوشتش زیر بغل زیر خشک تب ست پس مار الشعیر سبز طامات نهری بنوشانند و هر گاه تب زائل شود بدان او بدر فن غرق نمایند و بهترین ان نهاد رغن نفط است و پرهیز کامل کنند و بعضی متاخرین علاج او گفته اند که سیر و زیره در آب جوشانیده آبش بر موضع ریزند و آب نمک بشوئیند و بر هم علاج کنند و دوائی موضع گزیده را بزجت مالند و در خوزستان علاج گزیده او بر موضع مجامع بران بدفعات پس نهادن موافق می کنند

گزیدن کور موش

گویند که از گزیدن ان فواق افتد و اگر متصل فواق عطاس افتد تب نیاید و الا تب بلطبقه آید پس قصد علاج کنند و قرص کافور خورانند بر موضع مغز بیاز با زیره باریک سوده کنند و از نمک خود دارند و ایضاً بآبی آکه بدفعات تنقیه کنند و طعام او در مرورات تنها دهند تا آنکه تب زائل شود و دندان گردد و گاهی بران موی سوخته با زیره سوده بشنند

گزیدن سگ دیوانه

شیخ نبیه فرماید که سگ بدیوانگی عارض شود در آن استحاله در طبع او بسوداویت نمیشه بسوداویت و این استحاله یا از جهت هوا یا از غذا به واشتهاء او را عارض گردد اما از جهت هوا یا حرارت شدیدان خلط او را محترق سازد و پس شریف دیوانه شود و یا برودت شدید آن خون او را بسوی سوداویت منجمد گرداند پس زود دیوانه شود اما از غذا به واشتهاء چنان باشد که خوردنی ها جانوران و گوشت مردار و امثال آن خورد و اخلاط او بسوداوی عفنی مبدل شود و اخلاط او بسوداوی عفنی مبدل شود و طبیعت او را بسوی سوداویت میل دهد و بلاد بسیار سرد و بلاد بسیار گرم دیوانه شود اما در بلاد گرم بجهت آنکه حرارت بهم رسد بدان سبب اخلاط را شل گرداند و اعضای او خشک گردد و چیزی نماند سوداوی گردد و اما در بلاد سرد بجهت آنکه برودت اعضای او را خشک گرداند و بدین سبب اعضای او را خشکی و استیلای خشکی بر او می در اصل مزاج او برودت و یبوست پس بسیگاه رطوبات او فانی شود و خشک گردد و دیوانه شود و گویند که اکثر سگان در سرما دیوانه شوند و پس شوند اگر در گرما هلاک نشوند و اکثر سگ ها زخم ها می شوند دیوانه گردد و اما آنچه جالینوس ما بعد او ذکر کرده انست که سگ اگر در وقت اشتداد حرارت دیوانه شود و در تشدید بدین سبب دیوانگی او اختلاف کرده اند قومی گویند که دیوانه شود چون همه طبوبت او فانی گردد و دیگران گویند که دیوانگی در سگ جنون نیست مثل مالیخولیا در انسان و در لغت او تسمیت پیدا میشود و بالجمله شناختن او از شربت آب که سگ دیوانه آب کم مینوشد بسبب آنکه در اصل مزاج او برودت بود پس گاه مجنون شود و بدین سبب آب کمتر نوشد و گویند چون گرفته سگ باطراف دیوانه شود چون قسمی از مالیخولیا بجز دیوانگی شود و قسمی مالیخولیا متحد آن گربه و یا مگس زنان سیر می فی النور مجنون شود و دیگران گفته اند که سگ دیوانه شود چون بجز طعام نیابد و از هر طرف که بیند ایذا می رساند و قطع کند مجنون شود یا میرد و بعضی از ایشان گویند که تخم پیدا نیچه چون بیابد کوبند و بدو باز نجیر استوار بر الحان میبرد و چون سگ گشنه روی الفور دیوانه شود و هیچ قول قریب بگیرد و قصد کند تا کل را بدرد سگ دیوانه خشک و ضعیف شود و اکثر مضرت او بدرباغ بود و اما از ان آب که تشنیع و خوف از آن عارض شود و آن سگ گاه انسان را گزیده باشد و آن عارض در اعضای رئیسه شود پس اگر حذاقت شخص در معالجه از و نکند هلاک گردد و اما علامات سگ دیوانه بشناسند تا از ان پرهیز و حذر غایند چنانکه گزیدن او کمتر گزیده شود و دیوانه نشود پس گوییم که علامات آن از سه حال خالی نباشد

علامات سگ دیوانه

آنست که گردنه تشنه باشد و از آب ترسد و گریزد و چشم آن سرخ بود و گوشش و آونخته باشد و از آن اکثر حرکت دهد و بر آمدگی پشت و گردنگی آواز باشد چون ستایی او بر دود و هر که را سد حمله کند و سگان را زیان گیرند و نظر او تیز بود و زبان از دهن بیرون بود و آب از دهن همی سیل باشد و سر پیش افگنده دوم میان راه تاکشیده دارد و گاهی قرار نگیرد ظاهر شود و موی بر پشت و دنبش گفته گردد این عارض سگ از غلبه مره سودا پدید آید و این عارض خود فساد آب باشد و دیوانگی از آن پدید آید و این عارض گاهی بسگان افتد و گاهی بشتران و اکثر اوقات بسگان عارض گردد و گاهی بشتران و گاهی بمردمان عارض شود پس اگر تدارک شخص در معالجه او نکند هلاک گردد و اما علامات سگ دیوانه بشناسند تا از ان پرهیز و حذر غایند چنانکه گزیدن او کمتر گزیده شود و دیوانه نشود پس گوییم که علامات آن از سه حال خالی نباشد

علامات سگ دیوانه

آنست که گردنه تشنه باشد و از آب ترسد و گریزد و چشم آن سرخ بود و گوشش و آونخته باشد و از آن اکثر حرکت دهد و بر آمدگی پشت و گردنگی آواز باشد چون ستایی او بر دود و هر که را سد حمله کند و سگان را زیان گیرند و نظر او تیز بود و زبان از دهن بیرون بود و آب از دهن همی سیل باشد و سر پیش افگنده دوم میان راه تاکشیده دارد و گاهی قرار نگیرد ظاهر شود و موی بر پشت و دنبش گفته گردد این عارض سگ از غلبه مره سودا پدید آید و این عارض خود فساد آب باشد و دیوانگی از آن پدید آید و این عارض گاهی بسگان افتد و گاهی بشتران و اکثر اوقات بسگان عارض گردد و گاهی بشتران و گاهی بمردمان عارض شود پس اگر تدارک شخص در معالجه او نکند هلاک گردد و اما علامات سگ دیوانه بشناسند تا از ان پرهیز و حذر غایند چنانکه گزیدن او کمتر گزیده شود و دیوانه نشود پس گوییم که علامات آن از سه حال خالی نباشد

احوال کسی که او را سگ دیوانه بگزد و هر گاه سگ دیوانه انسانی را بگزد و اعراض آن در ابتدا خفی بود و بخوبی جراحت شفی وجع مثل سائر جراحات بهیچ ظاهر نشود و بعد از یکهفته یا چهل روز و بعضی بعد از شش ماه و بقولی بعضی بعد هفت سال الم شفی عارض شود یعنی فکر فاسد و خواهای بد و حالتی مثل غضب و سواس اختلاط عقل و بترسیدن از آب و از جمیع اشیا که به بیند و توحش از اقارب و اولاد و حمایل را می گزیدن ایشان کند و تشنیع در آنها شان و دست و پا زدن یابد و از روشنی بگریزد و اختلاج جراحت و خواب و تشنگی و خشکی دهن و حبس البول و تحدر و سرخی در جمیع بدن و خصوصا در چهره و تقرح آن و کثرت درد آن و گریه و گاه حب غلیظ من خال گاهی تن نمی بلا شهرت عارض شود و علامات مودی تشنیع و کراز و بعرق بارد و عشی و موت گردد و گاهی قبول این حالات از تشنگی بگیرد روگاهای آب طلب کند چون آب بیند فریاد کند و اگر بحیله از آب جرعه بنوشاند در حلق بماند و هلاک شود و گاهی مثل سگان آواز از کند و گاه آواز منقطع شود و مثل صاحب سکته گردد و گاهی چیزی بول کند که در ان اشیای عجمی مثل حبه انبات و مثل سگان کوچک ظاهر شود و در اکثر احوال الم عمیق باشد گاه سیاه بود و گاهی الم و مجنبش شود و بر بول کردن قدرت نباشد و در اکثر شکم قبض بود و از مجموع احوال او ثابت گردد که گزیدن انسان حریص باشد پس اگر بعد پیمان خود انسانی را بگزد و آن انسان از حالت عارض شود بهیچ نحو اگر کسی را نه آب طعام و بخور دادن و نیز تمام حالت حادث شود و هر که از ایشان از آب ترسد بعلاج خلاص نیابد خصوصا چون می خورد و در آینه بیند و خود را در انشاء صورت سگ خیال کند و اما قبل از سیدن از آب قابل علاج بود و سالم تر و حال گزیده سگ دیوانه کمی ست کاز گزیدگی او خون بسیار سیلان کند و بعد از گزیدن بیک گاه بعد خوردن او دو یه تر یاقیه خون بول کند اما از ترسیدن از آب ایمن گردد

فرق میان گزیدن سگ دیوانه وغیر دیوانه

گاه باشد که انسانی را سگ بگزد و در اثبات صورت و تحقق احوال او که سگ گزنده دیوانه بود یا غیر آن اشتباه افتد پس امر علاج او تعلل ورزد و از حال خود بسبب

تریاق اعظم فوکه عنقریب خواهم کرد و اهل طبرستان نهری بنجر را نشد و تجربه کرده شده است که اگر یک مثقال سنگ سفید یا مثقال سوخته شود و زخم را خال خطیطا با آب بسته شود و هر دو با برسر سر سانموده بقدر چهار مثقال آن با شش آب بجوشانند و با این نسخه بگیرانیده شود که اگر یک مثقال گشنیز طالبان نهری در وقتی که آفتاب اسد باشد شکار کرده در کوزه مسی نو تنور با عتدال سوخته که زنده آن بیضه جوزه لنداران انداخته باشند و خطیطا با پنج جزو کنند بگذارند و شتری را با مام اول یک مثقال با آب بعد گذشتن چند روز فرو ملطفه و چهین تا چهار ملطفه افزایند و از او دیوصوف که الشان اسم بالغ النفع ست و عنقریب ذکر کنیم و دوا را لسلطان و دراقد اخوانند مذکر آنکه هر گاه با وی خلوت از آب بشاشد و گاهی نسخه آن خطیطا با نیم وزن طالبان سوخته میکنند و چون بعد دو سه روز چهار بر سد باید که از انچه از دوای هر دو فاکستر فکور بخورند و چند لان باشد که در روز اول مرض او زنند و بچهین حال دو یه دیگر ست که عنقریب ذکر کنیم و اگر بعد بفت روز بر سد در اضعاف آن نماند تلخیر نماید و اگر در مثل این ایام مرض را دریابند بقدر اصلاح جراحت خبط عمیق زنند معجونی بدهند که نشده و چون بعد ایام که از زمین آن گذشته باشد بر دران بنگام در فراخ کردن جراحت نفع بالغ نیست و افراط کردن جراحت را در ایام مرض مست بلا فایده کشیدن بلکه در اسبع تا که گشاده جماند سبب آنکه در تعریف غنای بسیار رایحی نیست اگر رسد زوال او انچه قریب ست که زفته باشد بدهد آنکه سم منتشر شده پس ان بنگام گشاده ندن جراحت قضا وجع نیست زیرا که از خوردن قی بقات آن استعمال استفراغات آن بسوی اعضا عت نیاز نده میتواند که سم تا چار روز منتشر گردد اگر قوی باشد و در کمتر ازین نیز و اکثر دیگ هفته هلاک کند و لا اصحاب تجربه از انچه ذکر شد زدودی منتشر شود و در جواز چیزی مثل طاق نیست حتی اگر بودت در کمتر ازان باشد و خوف موقع ترسیدن نباشد بسوی انواع علاج بعد بردت کنند بهست که نجات یابد چه جذب دفع و افساد او برابی جوهر سم مثل جذب و افساد غیر او نیست پس اگر ازین عاقی مانع باشد او دوا که قائم مقام دفع است استعمال کنند مثل مرهم ملح و ادویه مجوفه چون صعود خرول مانند آن و در مثل این وقت تنگ تامل کنند البته و گمنند که اشتن بر آنرا زن نفع سکنند گمان آن نیست که این دوا بعد اجابت که از بدن بیرون آید و گاهی این وقت بدان دوا نفصد نمایی حاجت باشد پس فصد کنند و از آن از نظر کردن بسوی خون ابی ندارند و چون بینند که او بسوداوی نزدیک توجه نموده بر ریاست معتدل آنرا گرم کنند و باعتدال حمام یا جذب بسیار رنند و در آن حالت بدن را مقدار نیم ساعت چرب کنند و او را

بسته تر تا بین مثل مغز دو در سایه خشک کنند و با عسل معجون سازند شربتی از ان دو دانگ بشراب یا آب بیمکرم و هر گاه این نخورند حتی الامکان قی آورند یا بمشیش پس گرم آب دوا یا آب سکرجه زیت یا روغن رصنو شاشند و از ان استعمال کنند و در ان بول نمایند پس هر گاه خون بول کند از فرع از آب ایمن گردد و گاهی بعد خوردن دوا الدرار بسیج کنند پس بعد چند مثقال سکان کوچک بول کند **ضماد اوات** و مانند آن برای جذب و توسیع حلقیت ضماد نیک ست و قوی بدان شهادت داده و سیر ضماد او شیر با نافع و اگر سیر اگیرد و بدیه بروغن رود سر کرده سبز شنبد و سر موضع جراحت نهند نفع کند و گوشت ماهی شوجیده بالنفع ست و از انچه جذب بهم از ان بقوت نماید نیست کبر گزیدگی بول انسان بالغ نهند خصوصا بانضاف ان خاکستر حرقا گفته سر کوه تنماد و بسر کوه پونه بنگ جاوشیر سیاه عجیب ست و برگ قثای بستانی برای آن شدید النفع ست و حج اردان گویند که منفعت عجیب نماید اگر طلای موضع نهرا بسماک کنند تبکر دوا لیه کلنجبین سوده ضماد کنند و ایضا از نکار و نمک را حد چها رجزو پسه گیوسا له دوازده جزو از بن مهم بسا زند و ایضا البلاب درم بورق درم کف دریا یکدرم نمک جا یدرم پیه مرغابی ده درم و دو ثلث در روغن چنا بقدر حاجت **حیله کردن در آشامیدن آب** مثل فیلغر بوس فرکرده که چون از آب بترسد آنرا در ظرف جلقین پر از آب و غیر او گفته که یار ظرف فیکه از پوست کفتار پوشیده باشد خصوصا اگر ظرف او از چوب یا از جلد یگ یوا باشد و بعضی گفته اند که زیر ظرف یا بالای او ورقه از خرما بنهند و غیرانها گفته اند که چیزی از بن غنی نیکنند و بعضی طبا حیله میکنند که لنبوبه دراز در حلق او تا بعید داخل می نمایند و در ان آب پوشیده میریزند و میکطرف او در حلق کرده آب میریزند و لنبوبه خاصه از طلا سازند دراز جدا و در نور شاشند ان آب نیست که اشیای مجوفه از عقیده عسل یا از موم گرفته در ان آب اندازند بفور بروان و از حلق او فرو کشد

صاحب کامل مینویسد که او دلا موضع گزیده را تشق کنند و بران محاجم نهاده خوب بمکند تا که خون بسیار بیرون آید بعده بر جراحت لزوم مراهم محرقه تا کالشی مرتفع گردد و فلد فیون و مرهم بلادری نماید **صفت** مرهم بلادری فت ثلث حل سه گرانه تند یکی طحل جاوشیر یکی قیه فرفیون نیم اوقیه مسموغ سه درم سرکه حل کرده بر هم بزنند که منفعت اندمال جراحت و جذب سم کند و این ضماد نیز بسیار نافعست نمک اندرانی ده درم قلقطار بشت و درم سداب تر سه درم زنگار دو درم فرفیون یکدرم بار یک سوده جراحت باشته تا انگه بسوزد و بخورد و بعده با آن روغن زرد آمیخته بر موضع لزوم نماید تا گوشت سوخته بیفتد و اگر سیر بار یک سوده بروغن گاو و سرکه آمیخته بر موضع جراحت منفعت کند و این دو جذب سم و توسیع جرح کند و اجزای آن سم اوزان همانست که در قول مسیحی گذشت جاوشیر را با سرکه بار یک بسایند و فرفت اگر داخته آمیزند و بپزند تا نوب غلیظ گردد و استعمال نمایند و لیان و میه ابدان سخت انیکوست و اگر بدن سگ گزیده نرم باشد باید که تضمید موضع بچقندر و حجر جیر و پیاز در روغن گرد و زیت مفسوای سخته نماید و ایضا بسیر و پیاز و نمک بار یک سوده خاکستر چوب انگور آمیخته بزیت لت کرده بر موضع لزوم نمایند که این همه را دوده میهان قرصه انجور دو فراخ کنند و خشک نمایند از ان جذب سم کند و مجوارده ایران و میه از دوا زدل گزیدگی ایام متواتر از قبل عروض خوف از آب جلیل استعمال کنند چه هر گاه از آب خوف نماید یا دو گاهی توقع خوف از آب بعد هفت روز یا بعد چهل و دو روز گذشته شود و پس مبا شد که دوال جرح ناگشته در چهل و دو روز نکنند و با وجود استعمال مراهم و ضماد و دوا و الطاف حکمت **صفت آن** گیند بطلمات زده دو درخت سی نماده زیره آتش افروز ندتا خاکستر گردد پس از بن خاکستره درم کندر یکدرم بار یک سوده را تا یکدرم بخورانند و اگر چند روز گذشته باشد دو درم بشراب مفرح یا آب سرو و سرکه عسل یا سنبد حالینوس گفته که این دوا را دو درم و نافع یافته و ندیده ام کسی را که از این دوا خوف دانرا بخوف آنرا خوف ادراج عارض شده و گاه صاحبان این علت بتناول این دوا از خوف فارغ شده اند و در چهل و دو روز نخواهد گذشت مگر صاحب دوا را و دو سه سهل سودا مشل مطبوخ فاقیمون و جب اسطوخودوس صاحب **صفت** فاقیمون سرکنبین بخورانند و چون این همه بیرون آرند در حال بروض آب تر سد برین عرض شود و جراحت را ضرر ندهد شدن ندهند غیر از کمال بخورد کنند که گیرند جوز بار یک سوده و جراحت یکشبانه روز نهند بعده بر و شته پیش خرد سن تا کیان دهند از ند پس اگر از ما بخورد و بترسد که مریض شود از خوف از آب ایمن گردد و درین هنگام لا بدال جرح بر دارند و اگر کیان یا خرد سن دو باید که معاودت نکنند تریاق و غیره داده بیرون آرند و اگر ندهند و سودا زیاده شود و از اخذ بیرون آرند و بشوربا کلوم

حمالان وجدری و کیان باشد و از خوف اکراه انجیر و جوز و انگور و میوه بزیتون بادام دهند و از شیرینی فالوده خبیص معمول مشکر و روغن بادام و از نقول بادرنجبویه و نعناع و پودنه بدهند و بسا ترید سیر موافق ارباب مروت پرداز ند تا آنکه معاوم کنند که بدل و از سم پاک گردیده و از خوف آب عارض گردد و از این علت خلاص شاید پس معلوم شود که در شخص که در این عارض شود تبدیل صحاب سواس سودا وی کنند و آب در نهرها و دریا نبویه ریزند و بعض قدما گفته اند که اگر آب در ظرف چوب که بران جا یگفتا نهاده باشد بیش از بیست روز نشود و باید که گاه گاه شیر و سعابات و اقراص مسکن عطش خورانند **صفت** قرص مکوره مترحم کرده و مترحم بادرنگ مغز تخم خیار مغز تخم خربزه مغز

هر واحد یکدرم و صمغ عربی نشاسته کتیرا الحبا شیر هر واحد نیم درم ابار یک سوده بلعاب اسپغول سرشته قرص ساز تند در سایه خشک کرده یک مثقال آب سرد مرد رحلق او ریخته طویل ریزند و همچنین آبهای دیگر بنوبه بنوشانند و بعض حمل اذکر کرده اند جگر سگ دیوانه بریان کرده خوراندن منفعت بین نماید **طبری** گوید واجب است که موضع گزیده را بکشایند بر هر عضوی که باشد مگر آنکه بر قریا شد که در آن لازم ست تثقیب بسوی او از موضع لحم او از دو تر تعرض نکنند بعد ازان بر دهن گزیدگی او ضماد نهند بگیرند مغز پیاز یکجزو دنشت یکجزو و جاوشیر دو جزو و فرفیون تازه عشر جزو و باهم ساییده ضماد کنند بعد ازان تنقیه مرطوبات نمایند بگیرند بلیله سیاه بست درم اسقولقندریون بست درم افتیمون ده درم سپغلیچ کوفته پنج درم شیشم غافث قنطریون وعصاره فستقیون یونانی هر واحد پنج درم کاوزبان ده درم فوذنج دواحد سه درم فانیقون دو درم تربد یکدو درم این هر دو کوفته درصبوحی خراوخرنبج واحد سه درم کرسنه کف کبیر جزو اعدی درم کوفته همه بر طریق مطبوخ بجوشانند بعده یکشربت قوی ازان گرفته دران نیم درم ابار یخ فیقرا فخم بعسل حل کرده بنوشانند یکجرعه میان شربت تا سه فصد در مدت هفت روز اگر قوت متحمل باشد تنقیه نمایند بعد ازان هر روز یکبار تنقیه بر منهار دوای جالینوس و هندوان سرطانات نهری ست که در تالبستان شکار کنند و در ظروف سبی مثل عقارب بسوزند و سرا و گل حکمت کرده در تنور بسوزند و بعد سوختن برآورده باریک بسایند دوده درم ازان بگیرند و بنطیانای دمی خالط دو درم لپوست پنج کبسه درم مصاف سه نیم درم بباریک سوده هر روز بقدر یکمثقال برآب یا بر شراب یا بر مارالشعیر یا شیره بنوشند و یاسفوف مذکور خورده بران شراب بنوشند و بعضی متاخرین بجای سرا آنچه سداری بهی و برگ او افزوده اند و این اقبل استحکام علت تناول کنند که صحت تام آیند و تریاق الفاروق خواب بمقدار ربع درم بهنبه در فرزی خلنجان شکر کنند و در ظروف سبی مثل عقارب بسوزند و سرا و گل حکمت کرده در تنور بسوزند و بعد سوختن برآورده باریک بسایند دوده درم ازان بگیرند و بنطیانای دمی خالط دو درم لپوست پنج کبسه درم مصاف سه نیم درم باریک سوده هر روز بقدر یکمثقال برآب یا بر شراب یا بر مارالشعیر یا شیره بنوشند و یاسفوف مذکور خورده بران شراب بنوشند و بعضی متاخرین بجای سرا آنچه سداری بهی و برگ او افزوده اند و این اقبل استحکام علت تناول کنند که صحت تام آیند و تریاق الفاروق خواب بمقدار ربع درم بهنبه در فرزی خلنجان شکر کنند و در ظروف سبی مثل عقارب بسوزند و سرا و گل حکمت کرده در تنور بسوزند و بعد عارض نشود و این آنگاست که گزیده در اول امر بسیار و طعام نان در آب تر برید کرده بدهند پس اگر بایشان محکام علت بر سد از شر آب که اهرت کند همین نان بخوراند و سه مرطانات نهری بریان با بسیار مطبوخ خوراند و بدان آب جو رغانیده و بر سینه او خرقه مبلول آب نهند و اگر امر او در امتناع زیاده گردد یکمرتبه بمطبوخ افتیمون مجور کنند بعد از ظن قوی که آن مطبوخ افتیمون باشد بیشتر آرند تا آنرا به بیند بعده مناخر او بدان ملوث نمایند و چشم او به بندند و دو کس او را بجر و جهد او بیکسند و دو جور آب کنند و اگر حقنه این معالج نیز او را دوا هم نشود بر نیست و اگر از جمله امتناع باشد که راه او بر دوا او فق ست و بعض متاخرین از اهل حران ذکر کرده اند که با مال و در کنند و در باران ایستاده نمایند تا تر گردد و بعده در حمام داخل کنند و بران آب بسیار بریزند بعد ازان از حمام بیرون آورده دست و طانات بر بالین بخوراند که ازین خوف از آب اهل میشود و طعامی رساله در گزیدن سگ یوانه نوشته و در ان گفته که جگر سگ چون بریان کرده بخوراند خوف از آب بر دو چون از آب ممتنع گردد حیله کنند تا آب بنوشد و حیله ها بسیار ذکر کرده از ان بنجمله اینست که از فواکه مثل انجیر و انگور و میز و غیره انچه در حوف او باشد بیرون کنند و آنی نماید بعد ازان از انواع این فواکه پیش مریض آورده او انچه دران آب پر کرده اند بخوراند و از انچه بدهند گرانی ازان نباشد پنیر پایه خرگوش ست و پنیر پایه بز خاله کرانین هر دو حس ان الاثیر ست **ابن الیاس** گوید که چون از یک هفته تجاوز کرد باید که تنقیه بدن بمطبوخ افتیمون یا بمطبوخ هلیله کنند و یا بانچه سابقا ذکر کرده ایم و در نسخای ملی پنج درم هلیله کابلی هرفت و درم افتیمون بگیرند شمال نمک هندی نیم درم سپغلیچ بحجر هر واحد یکمثقال غالیقون نیم درم باریک سوده آب باد رنجبویه سرشته جهار سا زند شربتی ازان دو مثقال و یا اسمال بماء الجبن مع افتیمون کنند باقی اکثر شیخ همانست که در قول شیخ گذشت **النطاکی** گوید که در مفتوح ماندن جرح او سنجی نماید و جمله دو یه که منقی غلظ سوداوی باشد معالجه کنند و جگر سگ بیان اکلاوه خوراج شیر او بنا ناب تعلیقا و لحم بیکر وزغ او آب جو سوده استعمال کردن همه مجرب ست و خوردن چهار قیراط خولان هر روز تا چهل روز خلاص کننده ست و گذاشتن نیز در دو روز تریج نمیر مسموم میکند و قرص باشل او نوشادر و مثل او با دیان حل کرده بخوراند پس قطع خون مختلف باول بیرون آید و خلاص یابد **جیلانی** و غیره مینویسند که چون خفاش سوخته و سوده در بینی رمنداز سگ گزیده خوف از آب از اهل شود و از جالینوس منقول ست که قریب چهل کس از سگ یوانه گزیده بعضی از ان که جگر آن سگ یان کرده خورد ند سالم ماندند و بعضی از ان انکار نمودند و دوای جالینوس انواع تدبیرات دیگر مفید نیفتاد و هلاک شدند لیکن کسانی که جگر او خورده بودند بران تنها اقتصار نکردند بلکه ادویه دیگر نیز خوردند و علاج بانواع علاجات نمودند و جگر گزیدن سگ دیوانه بیمار را پیاده یا سوار دیدن نا عرق کند نیز مفید بوده گویند که تا استخوان آن سگ بآب تر نشود زهر او اثر نکند و انداتا کید کرده اند که چون سگ دیوانه بگزد او را زنده بگذارند و در گلی محکم کرده زمین را عمیق بکاوند و آن مرد را در ان نهاده بخاک بپوشند تا آنکه بدن آن سگ بعضی گوید که بعد گزیدن مجرب باشد طاق را کشند و بفاصله یک گهڑی زلو بران چسپانند پس دو یه مقرحه نفعه را تازه دارند هر روز تریاقات که در گزیدن مازندگریا فته استعمال کنند

ریوند

و سهل سود دارد بهر سر درد و بهند و بعد هر هفته قصد صافن می یابا سلیق کنند و اگر بهانوقت جانی نخم را بقفیلد یافته داغ بهند بغایت نافعست وداغ سر پیشانی قریب بچشم و بوم و دم نافع بود و چون حیوانی را بگزد و میان آن و داغ نیکو نهند از دیوانه شدن ایمن شود و مجرب ست و نیز پایه ساگ سخت سود بهند ست و باید که بهیچ حال آب و دیگر مایعات و آیینه و دیگر چیزهای روشن که در آن رونما یدپیش نظر سگ گزیده نیارند آورد و گویند که هر گاه سگ گزیده از آب و آیینه بترسد سگ بچه در بول سیر و مانی نشنید آواز تشنگی هر وقت کنند برای گزیدن پس مردم بدرد و نیز در آن وقت چادر کبود و رنگ آب سرد کرده از سر تا پا بپوشانند فی الحال یا بصد و سه ساعت بسیر و بهمچنین از پوشیدن بازنمی ایستد و خوشتر

گزیدن کرگ دیوانه و شغال و پلنگ و اسود و روباه و کفتار و استر و خر

و غیر آن که دیوانه گردد تشخیص میفرماید که کرگ دیوانگی از سگ دیوانه تر ست و همچنین کفتار و شغال گویند که شغال چون مجنون شود این خاصیت دارد و بسیار عجبت که گزیده او را اصلا خوف نشود و بعد سه روز عقب شهوت کرا را بهمرسد شغال بگیگان سگ و شغال کردن حرکت نباشد بر بول او برآید و کام شخص گزیده خشک شود و عرب البول از او بهم و بعضی گفته اند که استری دیوانه شد و صاحب خود را گزید و او مجنون گردید و بطبری گوید دیوانه را اعراض مشهود مجنون گردید و طبری گوید دیدم خری را که دیوانه مجنون شد و هر کسی را بود می ملاقی میشد و نیز خود را می گزید و رایگزید یا بهمله اسباب و علامات دیوانگی آن جانوران نیز همانست که در گزیدن سگ دیوانه مذکور شد و این جمله حیوانات هر گاه بگزند و نیز مردان بلا مبتلا گردد و اگر کسی را گزیده باشد گزیده او را بهمراه خود گرفته بگورستان برد و بر سر گور هر یک از ایشان سگ گزیده را بگزد و نیز

خاتمه کتاب مشتمل بر دو فائده قاعده اول درمیان اوزان ادویه که درین کتاب مسطور است بترتیب حروف تهجی و این جدول متکفل ایراد است

اوزان	معانی	اوزان	معانی	اوزان	معانی
اوقیه	هفت و نیم مثقال است و دو درم قریب دو درم	ثلاثک	چهار و نیم باشه	ذره	مقدار جاروسی است که اسکندر آن تا عدس کوچک
استار	چهار مثقال و نیم و بقول شیخ شش درم و نیم	ترمسه	دو قیراط و بشیر هشت شعیرات	رطل	
اسکرجه	شش استار است	جوزه			
اطرانوس	یکنیم اوقیه است				
ابریق	دو من ست و گویند که نه رطل	جو	چهار برنج ست	سیر شاهی	عبارت از دام پخته است
ایاسیل	دو رطل نیز گویند که دو من ست	جوسقا	سه رطل ست	سیر اکبری	سی دام پخته
ایارج و بن	یکنیم من ست	حبه	دو شعیر و است	سیر شاهجهانی	چهل دام پخته
ابولو	سه قیراط	حمصه	سی و دو گویند که ثلث درم ست	سیر عالمگیری	چهل و چهار دام پخته
ابونس	سدس مثقال	خزمه		سیر فرخ شاهی	چهل و هشت دام پخته
اول	یک وقیه و هر واحد ازان هفت مثقال است			مرخ	بعد سوی روی گویند هشت برنج ست
اکسونافن	هیزده درهمی			سکرجه	
اطالیطون	یکصد و بست و نیم رطل ست از رطلی که دو و ازده اوقیه باشد	خردله	سدس شعیر و است		
اخلاط	از زیت نه رطل از شراب دو رطل از عسل بست و سه رطل نیم ست	خرنوبه شامیه	یک قیراط ست	سامونا	سه قیراط و نزد بعضی دو من و نیم ست
برنج	چار غرول ست	دانق	معرب دانگ چار طسوج ست	سونونس	دو نیم قسط
بندقه	یکدرم ست و گویند یک مثقال	درهم	در نار سی و دو درم ست سه نیم باشه	شعیر	چهار برنج ست و گویند دو ازده غرول و نزد بعضی شش غرول
پل	لفظ هندی است چهل باشه	درهمی	یک مثقال ست و بقول شیخ شش ابولو	صاع	نزد اهل مدینه طیبه چار بار و نزد ملل کوفه هشت رطل
بهلولی	گویند که مراد از دام بهلول شاهی ست که دوازده باقلا نه باقلا بیهاکنه	دام	چهارده باشه	صدف نیمه	سه درم و نیم و بقول شیخ هفت سامونا
باقلات نیوزنجا	شش قیراط ست و باقلات مصریه دوازده قیراط و باقلات اسکندریه نه قیراط	دام پخته	بست و یکباشه	صدف کبیره	شش درم و نزد شیخ چهارده سامونا
توله	دوازده باشه	دورق	هشت رطل ست و نزد بعضی چار رطل	طسوج	درجه میانه است یا نیم قیراط

اوزان	معانی	اوزان	معانی	اوزان	معانی
فرق	شانزده رطل ست	قوطیل	هفتاد و دو مثقال	من هندی	چهل سیر
فل	معرب پل هندی ست پنج مثقال و دو دانگ و دو دانگ و دو دانگ مثقال	قولون	از زیت نه اوقیه و از شراب سه و اوقیه و از عسل پنج و نیم اوقیه	من شاهی	یکهزار و دو صد مثقال ست
فلس	شش فتیل مفتل نقیرات	قوانوس	سه اوقیه و بقول شیخ یکنیم اوقیه	من رومی	بست اوقیه
فومایوس	سه اوقیه	قیراط	دو طسوج ست	من انطاکی و صیدانی	شانزده اوقیه
فلنجار	یک مثقال ست و گویند کنیم مثقال	کُر	یکصد و بست قفیز	من ملکی	در صد و شصت درم
قانوس	شش مثقال	کیل	شصت و شش من و نزد بعضی سی و شش من ست	من اسکندرانی	سی اوقیه
قسط		کیله	سه صد درم و بکسری	مکوک	هفت و نیم من و در کتاب تنویر سه کیلجه و گویند یکنیم صاع
قوطولی	هفت مثقال	کیلجه	پنج سدس من ست و در قرابادین چهار طاق	مسطر و صغیر	شش درمی و کبیر سه اوقیه
قطیر	دوازده دره است	کسونانی	هشت قیراط	ملعقه	ملعقه گسس ای مجلی پنج مثقال ملعقه دوای خشک یک مثقال و گویند دو مثقال
قفیز	بست و نیم من بزرگ ست و آن شصت کوزه	کور	شش قسط	مد	
قنطار	یکصد و بست رطل	کوب	سه طل و گویند سه قسط	نوات	مثقال الا چهار درم و گویند دو دانگ و گویند نیم درم
قله		کرسنه	ربع درم تا ربع مثقال و در بعض کتابها شش درم و نیم	نیاطلن کبیر	هفت درم و گویند اوقیه و گویند دو درم ستار
		کزمه	جمع او کرات ست ربع درم تا ربع مثقال	نسطون	نسطون کبیر از ان سه اوقیه و صغیر شش دانگ
		ماشه	هشت مُرخ	نقیر	هشت قطیرات
		مثقال	چهار نیم ماشه	هوطل	سه اوقیه است
		من طبی	دو رطل ست و بقول شیخ چهل استار	یکهاریک	عبارت از ربع من ست
		من تبریزی	شش صد مثقال		

قاعدهٔ دوم در بیان فهرست ادویهٔ مرکبهٔ ذی اسما تا وقت تحریر نسخه از ان طبیب سهولت باشد و حاجت قرابادین نباشد و این هم ترتیب حروف تهجی سطوریست و این چند کامل ست

ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج
ایارج فیقرا	استرخا و فالج	ایارج جالینوس	استرخا و فالج	ایارج روفس	استرخا و فالج
ایارج لوغادیا	ایضاً	ایارج هارکانایس	ایضاً	ایارج خفیف	امراض صدره از سوداوی و بلغمی

ادویهٔ مرکبه	در علاج
ایارج اندرونوس	جذام
ایارج جرکشی مع حنظل	برص
اطریفل اطلوخودوس	نسیان باردرطب مع مرارتی
اطریفل زمانی	مالیخولیای مراقی
اطریفل ملین	زکام وتزلهٔ حار
اطریفل کشنیزی	صداع صفراوی مع حرارت وعطش حار
اطریفل کشنیزی مخثر	خفقان حار
اطریفل قنبیلی	هیدان
اطریفل مقل ملین مقابض	بواسیر
اطریفل مقل بامغیث الحیه	استرخای معده
اطریفل غدری	خنازیر
اطریفل شاهتره	جذام
اطرحما طیقون	سدهٔ حارهٔ موی مع صفراوی
اغبر لولوی	ضعف بصر
انوشداروی ساده	ضعف معده
انوشداروی لولوی	ضعف معده واسهال سوداوی
انوشداروی قابض	اسهال معدی بارد
آب ستمقم	خروج مقعده
اکسیر عین	نواصیر
بنادق کندری	اسهال معدی بارد
بنادق البزور	حرقت البول
بادمجی	قولنج ریحی
بنجر نافع بواسیر	آبله درزنگ

ادویهٔ مرکبه	در علاج
پاشویهٔ بارد	امراض دماغی حار وصداع حار
پاشویهٔ حار	امراض دماغی بلغمی
برود کافوری	سدهٔ موی مع صفراوی
برود وقیع	ایضاً
برود یوما	ایضاً
برود حصرم	بیاض چشم
برود واسود	ایضاً
برود جالینوسی	ضعف بصر
برود پارسی	ایضاً
باسلیقون کبیر	نزول الماء
برشعثا	زکام ونزله
تفاحهٔ علویخان	امراض دماغی از ضعف دماغ وخفقان حار
تریاق الاذهب	مالیخولیای بلغمی وسوداوی
تریاق ثمانیه	استرخاء فالج
تریاق النزله	سرفهٔ نزلی حار
تریاق المعده	امراض معده از سوء هضم یا سوء مزاج
تریاق الافاعی	هیضهٔ وبائی
تریاق الذرب	اسهال معدی بارد
تریاق الطین	واده یه نافع جمیع سموم
تریاق اربعه	علاج کلی سموم مشروبه
ترکیب ماء العسل	امراض عصبی بلغمی
ترکیب موبز	زکام ونزلهٔ حار
تنزوی خطائی	قلنمونی

ادویهٔ مرکبه	در علاج
تیتراقاروقی	سشیب
ثیادریطوس اکبر	استرخاء وفالج
جلاب	فالج ضعف باه از قلت منی
جلاب جالینوس	مراق بارد مزاج
جلنجبین مسهل	درهم سوداوی معده
جواهر معده	خفقان از ضعف قلب
جوارش شونیز	نسیان بارد رطب
جوارش طباشیر	لرزه ریزی بلاسهال زنوی مع ضعف قوی معده سبب ضعف قوی
جوارش اترج	فالج
جوارش شاهی	خفقان حار
جوارش صندلین	خفقان از ضعف قلب
جوارش آملوی	خفقان بارد وضعف معده
جوارش کمندر	اورام معده از برد وضعف معده از اسهال معدی بارد وتراکم اخلاط غلیظه
جوارش کمونی کبیر	درد معدهٔ ریحی
جوارش کمونی اکبر	ایضاً
جوارش کمونی مسهل	ایضاً
جوارش پودینه	ایضاً
جوارش فلاذیطون	ایضاً
جوارش انجدان	درد معده از ریاح وتنفیخ وقراقر وتراطم
جوارش خربقی	ضعف معده

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
جوارش عود بارد وحار	ضعف معدہ
جوارش عود ترش	ضعف معدہ وضعف ہضم وضعف استہا
جوارش عنبر	ضعف معدہ وضعف ہضم واسہال بلغمی
جوارش مصطکی ساذج وکبیر	ضعف ہضم
جوارش مہ لنجان	ایضاً
جوارش نارمشک	ضعف ہضم وتولید بلغمی
جوارش مسہل	فساد ہضم بسبب معدہ
جوارش کافوری	ایضاً
جوارش تفاح	ایضاً
جوارش سنبل	ایضاً
جوارش زرشک	ضعف معدہ وضعف اشتہا از حرارت وصفرا وہمچنین اسہال صفراوی
جوارش انارین	ضعف اشتہا از حرارت
جوارش آملہ	ضعف معدہ وضعف اشتہا واسہال صفراوی وقے صفراوی وہمچنین اسہال صفراوی
جوارش عود شیرین	فساد ہضم بسبب معدہ وضعف اشتہا از برودت
جوارش عود کبریتی	ضعف اشتہا از برودت
جوارش عود دلین	ایضاً
جوارش فواکہ	جوع البقری وقی وتہوع وغثیان صفراوی واسہال صفراوی
جوارش فنجنبوش	استرخای معدہ وتہلل نسیج آن
جوارش قاقصہ	اسہال صفراوی بارد وزحیر
جوارش خربوب	اسہال صفراوی بارد
جوارش خوزی	ایضاً

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
جوارش تمر ہندی وغیلان	اسہال صفراوی بارد
جوارش زنجبیل	ایضاً
جوارش مسک	ایضاً
جوارش سماق	اسہال صفراوی صفراوی
جوارش تخم مویز	اسہال صفراوی طوبی
جوارش بو علی سینا	ایضاً
جوارش کمونی صغیر	تفتیح وتقرار بلغم
جوارش مقلیاثا	زحیر بلغمی
جوارش تمری	تولید بلغمی
جوارش شہریاران	ایضاً
جوارش سفرجلی مسہل	ایضاً
جوارش اسقف	ایضاً
جوارش قصر	ایضاً
جوارش سکبک	ایضاً
جوارش تیواج	لواسیر
جوارش مقل	شقاق مقعد
جوارش ماسک الہول	کثرت بول
جوارش جندبہ	ضعف باہ از ضعف اعضای تناسلیہ
جوارش فلافلی	صرع بلغمی
جوگراج گوگل	فالج وادجاع مفاصل بلغمی
چٹنی	ضعف اشتہا از برودت
حب بنفشہ	صداع حار وسوداوی وصرع وخفقان حار وجنون وہذیان حار وسوداوی وسہر حار وسوداوی

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
حب صبر	صداع بلغمی وسوداوی وصرع وسہر وجنون وسوداوی وسدد ورطوبات بلغمی وسوداوی وصفرا وسوداوی وسدد کبد وطحال وسدد رحم وقولنج وحبس طمث وسدد مثانہ وقولنج وحصاۃ وسدد کلیہ وحصاۃ وسدد مقعد وبواسیر
حب ایارج	صداع بلغمی وبلغمی وبلغمی ومشترکی معدی وسدد وسدد طحال وسدد رطوبات بلغمی وسوداوی وسدد کبد وطحال وسدد رحم وقولنج بلغمی وفالج وتشنج واسترخا وضعف ہضم وضعف جگر
حب مطبخی یقون	صداع بلغمی وشقیقہ بارد وسدد رطوبات بلغمی
حب قوقایا	صداع بلغمی وسوداوی وسدد رطوبات بلغمی وسوداوی وسدد کبد وطحال وسدد رحم وقولنج بلغمی
حب اسطوخودوس	صداع مشترکی معدی وجوع البقر
حب افتیمون	صداع سوداوی ومالیخولیای بلغمی وسوداوی
حب ہلیلہ	صداع بلغمی وسوداوی ومالیخولیای بلغمی وسوداوی وصفراوی
حب شبیار	علاج کلی اقسام جنون وسدد رطوبات بلغمی فالج وطرش بارد وخفقان بارد
حب اسکندر	صرع دماغی بلغمی
حب فاوانیا	ایضاً
حب غاریقون	صرع دماغی بلغمی ورعشہ بلغمی واستسقای زقی وحصر
حب جیپال	استرخا وفالج وقولنج بلغمی
حب سنتن	ایضاً
حب فربیون	فالج وادجاع مفاصل بلغمی
حب شیطرج	ایضاً
حب بیش	استرخا وفالج

ادویۂ مرکبہ	در علاج
حب سماب	استرخاء فالج
حب کچلہ	ایضاً
حب آبنوس بیرون	ایضاً
حب سیاہ	ایضاً
حب سمّ الفار	ایضاً
حب تخم سنی	ایضاً
حب ایجیاس	تمدد وکزاز
حب سُرخ وسبز	رمد دموی وصفراوی
حب رہ	ایضاً
حب کنعانی	نزول الماء
حب کوتوالی	ایضاً
حب چاشنی جنائی	زکام ونزلہ بارد
حب مومیائی	ایضاً
حب شنگرف	ایضاً
حب مصطکی	ایضاً
حب تاتورہ	ایضاً
حب سماب	ایضاً
حب کچلہ	ایضاً
حب بلاور	ایضاً
حب سہل	[illegible]
حب نزلہ	زکام بنزلہ حار ویارد ورمز نزلہ حار
حب السمال	سرخی حار وسوزش از کثرت قصبۂ ریہ وسل

ادویۂ مرکبہ	در علاج
حب صدوار	[illegible]
حب سلارس	سرفہ نزلی بارد
حب عطائی	ایضاً
حب میعہ	ایضاً
حب حابس دم	علاج کلی نفث الدم ومواسیر
حب غربی السمک	سل
حب مسہل صفرا	امراض معدہ از زیادۂ صفراوی
حب مسہل بلغم	امراض معدہ از سوء مزاج سوداوی وحب بلغمی
حب سکبینج	درد معدہ از ریاح واستسقای زقی وتوجیع بلغمی وتوجیع ظہر
حب تنکار	درد معدہ از ریاح
حب مبارک	ایضاً
حب جالینوس	ایضاً
حب نارمشک	ایضاً
حب ہندی	ایضاً
حب حلتیت	[illegible]
حب مصطکی	ضعف معدہ وکثرت جشا
حب نمک	ضعف ہضم
حب چلونہ	ضعف ہضم وضعف اشتہا از برودت
حب ترش	ضعف ہضم وضعف اشتہا از حرارت
حب مخ سودا	فساد ہضم بسبب معدہ

ادویۂ مرکبہ	در علاج
حب ناریجیل	ہیضۂ وبائی
حب بیخ عشر	ایضاً
حب کبریت	ضعف اشتہا از برودت وجرب
حب پچناک	ضعف اشتہا از برودت
حب افاویہ	فساد شہوت ونقص مجی ولزوم تخمیر
حب فہب	[illegible]
حب شبرم	استسقای لحمی وتوجیع بلغمی
حب ریوند باذبرونی	استسقای زقی
حب فیلغربوس	ایضاً
حب ماذریون	ایضاً
حب کبر	ورم طحال
حب بوعلی سینا	علاج کلی اسہال
حب آملہ	اسہال معدی بارد
حب اذراقی	ایضاً
حب سرخ وسیاہ	ایضاً
حب یاقوت	اسہال معدی صفراوی
حب صندل	ایضاً
حب عنصل	اسہال معوی وطحالی
حب زنجبیر	ایضاً
حب نخبۃ الحدید	اسہال معوی وطحالی ومرض ابوالہوم
حب بقراط	اسہال معوی صفراوی

ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج
حب مسک	اسہال سودی صفراوی	حب اوج اورام	فلغونی	خمیرۂ یاقوت	خفقان از ضعف قلب
حب السلاطین	قولنج بلغمی	حب محلل اورام	ایضاً	خمیرۂ طلا	ایضاً
حب اسرائیل	ایضاً	حب سم الفار	آبلہ فرنگ	خمیرۂ گاؤزبان حار	ایضاً
حب شجم حنظل	ایضاً	حب شاہترہ	جرب	خمیرۂ گاؤزبان عنبری	ایضاً
حب الملوک	قولنج بلغمی	حب کرامات	ثبور غریبہ	خمیرۂ عودترش	ضعف ہضم
حب ملین	حصر	حلوای سمن بن	خفقان از ضعف قلب	خمیرۂ صندل	ذوبیطس حار
حب سندروس	بواسیر	حلوای تخم انجیر	قولنج بلغمی	خرزم کبیر	بیاض چشم
حب تیعاج	ایضاً	حبیرۂ قوی دماغ	یرقان از بلغم و از کام و زلہ حار و ضعف باہ	خرزم صغیر	ایضاً
حب مقل	بواسیر و ریح البواسیر شقاق مقعد	حقنۂ محلل	امراض معدہ از سوداوی و بلغمی و قلب	خرزم معسل	ایضاً
حب فاوزیر	ضعف باہ	حقنۂ کلین	صداع شرکی معدی و سدد کبدی و طحال و یرقان و ضعف باہ و ضعف مثانہ و ضعف رحم و ضعف کلیہ و ضعف مقعد و ضعف قلب و ضعف ہضم و ضعف جگر و ضعف کبد و ضعف معدہ و ضعف امعاء و ضعف ہضم و ضعف جگر و ضعف کبد و ضعف معدہ و ضعف امعاء	دیاقوذا	سرفہ نزلی حار و بارد
حب خوش کیف	سرعت نزال			دواء المسک یاسو	مالیخولیای بلغمی و صفراوی خفقان از ضعف قلب
حب غشط	ایضاً	حقنۂ ساوہ	صداع شرکی معدی و سدد کبدی و مالیخولیای بلغمی و استرخاء فالج	دواء المسک حلو	مالیخولیای بلغمی و سوداوی
حب نقاط	ایضاً	خمیرۂ ابریشم	مالیخولیای بلغمی و صفراوی و خفقان از ضعف قلب	دواء المسک حار	استرخاء فالج
حب موہیائی	قولنج بلغمی	خمیرۂ بنفشہ اس ساوہ	زکام و نزلۂ حار	دواء المسک معتدل	خفقان بارد
حب سورنجان	صداع بلغمی و سوداوی و سدد کبدی و طحال و یرقان و مفاصل و ورم مفاصل و ورم مفاصل و ورم

ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج
دوای جالینوس	امراض معدهٔ صفراوی علاج کلی نی	فرورکافوری	رمد دموی وصفراوی	روغن وهتوره	استرخاء فالج
دوای عصارهٔ ریوند	درد معده از ریاح	فرورملکایا	ایضاً	روغن هرتال	ایضاً
دوا الفرس	ضعف معده	فرورِاصفر	ایضاً	روغن بیش	ایضاً
دوای قاتل کرم	شهوت کلبی از بیدان	فرورِهندی	سیل و بیاض چشم	روغن ره وباه	ایضاً
دوای چیچانس	علاج کلی نی	فرورِرمادی	سفیدی چشم	روغن چنه و شونیز	ایضاً
دوای الفافانیا	بیضهٔ دبائی	فرورانزروت	قروح چشم	روغن سداب	ایضاً
دوا الاکم صغیر	ورم سوداوی معده	فرورِمیران	ضعف بصر	روغن سوسن	ایضاً
دوا الاکم صغیر	ایضاً	فرورِسرقولون	سلع	روغن حوصل	فالج واوجاع مفاصل بلغمی
وبید الورد	ایضاً	روغن شائی	ضعف بصر	روغن هفت برگه	فالج وعرق النسا ورجع الورکین و
دوای عنصل	ورم بلغمی جگر	روغن لبوب سبعه	مالیخولیا	روغن مجموعه	تشنج نیسی
دوای ثوم	ایضاً	روغن اسقیل	سکتهٔ بلغمی	روغن آجر	نزول الماء
دوای اسقلیدس	ورم سوداوی جگر	روغن فرفیون	ایضاً	روغن خل	دردگوش حار سانج
دوا التوتیا	اسهال معدی بارد	روغن بهارک	ایضاً	روغن محلل	درد معده از ریاح
دوای ابقر	حصات مثانه	روغن قسط	استرخاء فالج وطنین بلغمی ودرد مفاصل وریاح الاورک	روغن مصطکی	ایضاً
دوا التنجبین	ضعف باه از قلت منی	روغن فرفیون	استرخاء فالج	روغن مسهل	قولنج بلغمی
دوا التودرین	ایضاً	روغن بید نجیر سیاه	ایضاً	روغن زیره	ریح البواسیر
دوا البصل	ایضاً	روغن بید نجیر مرکب	ایضاً	روغن مقل	ریح البواسیر وبواسیر رحم
دوا التربد	تپ بلغمی	روغن اسقیل	ایضاً	روغن عقرب	حصات کلیه
دوا الحلتیت	علاج کلی سموم مشروبه	روغن قاقولندی مرکب	ایضاً	روغن عاقرقرحا	ضعف باه از استرخای قضیب
دوا القطاس	سعفه	روغن کلان	ایضاً	روغن گندنا	بواسیر رحم
دوا البهرهٔ گبیکوار	ورم صلب طحال	روغن بوم	ایضاً	روغن اوراق	اوجاع مفاصل بلغمی
فرورِابیض	رمد دموی وصفراوی	روغن حکیم مرزا سلیمان	ایضاً	روغن نی رود وسرخ	ایضاً
فرورِشنجانم	ایضاً	روغن حکیم اکمل خان	ایضاً	روغن حنا	ادجاع مفاصل مرکب

ادویهٔ مرکبه	در علاج
روغن مفاصل	اوجاع مفاصل مزمن
روغن نخجیل	اوجاع مفاصل بحی
روغن حنظل	نقرس بادی مزمن
روغن سفرجل	حمی یوم تخمیه
روغن گندم	قوبا
روغن پاچکشتی	ایضاً
روغن آس	دار الثعلب
روغن آمله	دار الثعلب و انتشار شعر و قطع شعر
روغن حب الغار	علت نعاسه
روغن صندان	جراحات
روغن بیودار	ضربه و سقطه
رب خشخاش	زکام و نزلهٔ حاده
رب انار ترش منفع	ضعف معده و اشتها
رب انارین	هیضهٔ صفراوی
رب انار ترش	قی و تنوع و غثیان از مشارکت اعضا
رب قابض	اسهال معدی صفراوی
رب عناب	حمیات دموی
رب هلیله	جرب
راناک	اسهال معدی صفراوی
زرغونی	ضعف باه از قلت منی
سعوط طباشیر	صداع حار سانج
سنوان احمر	نمور حلق و قرحهٔ آن
سوریجان	جنبش دندان از ضعف لثه

ادویهٔ مرکبه	در علاج
سفوف نعنعیه	صداع صفراوی
سفوف حب النیل	صداع بلغمی و قابلهٔ فرنگ
سفوف خمار	صداع خماری
سفوف سودا	مالیخولیا و ورم صلابی از بدنم
سفوف لاجورد	مالیخولیا
سفوف سبعه	ایضاً
سفوف تالیف حکیم اکمل خان	صرع دماغی بلغمی
سفوف اترج	استرخا و فالج
سفوف آمله	ضعف بصر
سفوف بادیان	ایضاً
سفوف هندی	ربو بلغمی و ورد معده از ریاح
سفوف نفت الدم	نفث الدم از جرم ریه
سفوف سرطان	سل
سفوف خشخاش	ایضاً
سفوف ست گلو	ایضاً
سفوف غرقی السمک	ایضاً
سفوف مروارید	خفقان حار و بارد
سفوف طباشیر	خفقان حار و اسهال معوی و شوری و صدری
سفوف زهر مهره	خفقان بارد
سفوف عنبر	ایضاً
سفوف عماق	امراض معده از صفرا و خلط حاد و اسهال الدم
سفوف نانخواه	ورد معده از ریاح
سفوف سنا	ایضاً

ادویهٔ مرکبه	در علاج
سفوف انار دانه	ورد معده از ریاح و قی و غثیان از مشارکت اعضا
سفوف نمک	ضعف معده از خلط صفراوی و اسهال صفراوی و ورد معده از صفرا و اسهال معدی صفراوی
سفوف عود	ورد معده از ریاح و اسهال معدی بارد
سفوف قرنفل	ضعف معده
سفوف پچاونه	ضعف هضم
سفوف حیات	ایضاً
سفوف نمک سلیمانی	ایضاً
سفوف سورنجان	فساد هضم سبب سده
سفوف هاضم	ایضاً
سفوف مخ سودا	ایضاً
سفوف خستهٔ کنار	هیضهٔ صفراوی
سفوف مسکن اسهال	ایضاً
سفوف تنقیه	ضعف اشتها از برودت
سفوف بینائی	ایضاً
سفوف اذخر	ضعف اشتها از ادمام تبخر
سفوف مدر بول	فساد شهوت و هضم و قنطا
سفوف البزور	قبض و قراقر از برودت معده و تحریک بقی
سفوف حب الآس	قی صفراوی و اسهال معدی صفراوی و دموی صفراوی
سفوف زرشک	سوء مزاج حار محال
سفوف اسطاطیرا	اسهال معدی بارد طربی
سفوف شاهجهانی	ایضاً

ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج
سفوف سنگدانہ	اسہال معدی باردہ طوبی	سفوف خطمی	اسہال الدم	سکنجبین عسلی	علاج کلی انسداد صرع
سفوف شیرہ بہ	ایضاً	سفوف بلوط	ایضاً	سکنجبین استعلی	ایضاً
سفوف قنب	اسہال معدی باردہ و اسہال معوی رطوبتے	سفوف شاہ بح	اسہال الدم و بول الدم	سکنجبین عنصلی	علاج کلی انسداد صرع و دماغی و کثرت بلغم
سفوف تقلیا نا	اسہال معدی بارد و اسہال معوی رطوبتے و صرع بقرینہ	سفوف یہودی	زحیر بلغمی	سکنجبین صندلی	خفقان حار۔
		سفوف انیسون	قطع قراقر و بلغم	سکنجبین سفرجلی	امراض معدہ و امعاء و صرع مادی بلغمی و ضعف معدہ
سفوف قرظ	اسہال معدی بارد	سفوف نعناع	ایضاً	سکنجبین سفرجلی لیمونی	ضعف معدہ
سفوف سنبر و سیاہ	ایضاً	سفوف طین	حصر	سکنجبین گلقندی	ضعف ہضم
سفوف حب الہبان	اسہال مادہ صفراوی و اسہال معدی باردہ و اسہال معوی رطوبتے و صرع بقرینہ و اسہال حار	سفوف تیواج	بواسیر	سکنجبین سادہ	ہیضہ صفراوی و حمی عفنی و کلی حمیات خلطی
		سفوف ہیل	سح البواسیر	سکنجبین تفاحی	ضعف و اشتہا از مرارت
سفوف حب الغب	اسہال معدی صفراوی	سفوف صندل	قروح کلیہ	سکنجبین فواکہ	ایضاً
سفوف ترنوب	ایضاً	سفوف مامیران	ایضاً	سکنجبین تمر ہندی	قی و تہوع و غثیان صفراوی
سفوف ورب	ایضاً	سفوف کاکنج	قروح کلیہ و بول الدم	سکنجبین بزوری	استسقای لحمی و تب بلغمی صرع بلغمی
سفوف مجموع	ایضاً	سفوف بحر الیہود	حصات کلیہ	سکنجبین بزوری بارد	استسقای نفخی
سفوف قشر الرمان	اسہال معدی از ادویۂ سہلہ	سفوف ماسکا لبول	تقطیر البول و کثرت بول	سکنجبین بزوری لیمونی	ایضاً
سفوف بلیلہ	اسہال معوی رطوبتی و یرقان اسود و زحیر بلغمی	سفوف کیمیای عشرت	ضعف باہ	سکنجبین بزوری اصولی	سودا و مزاج بارد و طحال
سفوف بڑہل	اسہال معوی رطوبتی	سفوف قلمی	سیلان منی و قرحہ مجاری قضیب	سکنجبین شبی	مسہل بول
سفوف الطین	اسہال معدی و اسہال معوی رطوبتی و زحیر بلغمی و قروح کلیہ و حصر	سفوف حجر الیہود	کثرت حیض	سکنجبین بزوری معتدل	رافع لازمہ و حمیات مرکبہ
		سفوف سوزنجان	اوجاع مفاصل معوی و بلغمی مرکب	سفرجلی مسہل	قوی بلغمی
سفوف نشاستہ	اسہال معوی صفراوی	سفوف عشبہ	آبلہ و زنگ	سنجد نیا	حصات ثانہ
سفوف گل	ایضاً	سفوف سہل سیاہ	ایضاً	شربت عطفی خون	صداع رسوی
سفوف قابض حکیم علی	ایضاً	سفوف ریوند	کسر عظم	شربت آلو	صداع صفراوی
سفوف طراثیث	اسہال الدم	سکنجبین صبری	صداع شرکی معدی	شربت آلو سہل	ایضاً
سفوف لولوی	ایضاً	سکنجبین افتیمونی	ماہیزج اسہال معدی و رطب طحال و ربو فضلی	شربت بنفشہ خوردین منضج	نسیان بارد و طب صرع دماغی بلغمی

ادویهٔ مرکبه	در علاج	ادویهٔ مرکبه	در علاج	ادویهٔ مرکبه	در علاج
شربت عسل	استرخا خانج	شربت سهل	خفقان بارد و رجوع القلب و دم بلغمی	شربت حاضر	قی و تهوع و غثیان صفراوی
شربت افتیمون	مالیخولیا	شربت ابریشم	فالج و خفقان بارد و خفقان بسبب ضعف قلب	شربت لیمو	ایضاً
شربت مخرج سودا	اقسام مالیخولیا	شربت رنگنره	خفقان و ضعف قلب	شربت فستق	ایضاً
شربت دینار کبیر	مالیخولیای حراقی	شربت اناناس	ایضاً	شربت بلیله	یرقان اسود
شربت افسنتین	مزاق بارد مزلق و غب غیر خالصه	شربت گاوزبان عنب	ایضاً	شربت بیلگری	اسهال معدی بارد
شربت مثلثی	ضعف بصر	شربت انغزار	ایضاً	شربت آمله	اسهال الدم
شربت بنفشه	زکام و نزلهٔ حاره	شربت یاقوت	ایضاً	شربت جامن	ایضاً
شربت گولر	ایضاً	شربت سیبه	امراض معده از سوء مزاج بارد و سوء مزاج آن قی و تهوع بلغمی	شربت نانخواه	نفخ و قراقر از برودت معده
شربت زوفا	ربو بلغمی و سرفهٔ نزلی بارد	شربت مسهل	امراض معده از سوء مزاج مادی بلغمی	شربت بسفاناج	قولنج بلغمی
شربت فراسیون	ربو بلغمی	شربت عود	ضعف معده و فساد هضم بسبب معده	شربت انجیر	ایضاً
شربت عنصل	ایضاً	شربت عودترش	ضعف معده	شربت عناب مرکب	صداع رمدی که بسبب شربت عنصلی خوان ست و در رمد حاره کرده
شربت حلبه	ایضاً	شربت زرشک	ایضاً	شربت آلوبالو	حصات کلیه
شربت خشخاش	سرفهٔ نزلی حاره	شراب چوبچینی	فساد هضم بسبب معده و قی و تهوع از ضعف معده	شربت بلیون	ایضاً
شربت انجبار	کلی نفث الدم	شربت انار ترش منعنع	هیضهٔ صفراوی و قی و تهوع صفراوی	شربت برگ انگور	ایضاً
شربت فرياورس	سل	شربت نارین منعنع	ایضاً	شربت حسک	ایضاً
شربت ملین	ذات الجنب خالص و دموی و صفراوی در حصه	شربت حب الآس	هیضهٔ صفراوی بسبب سوء مزاج صفراوی و سوء مزاج صفراوی	شربت حب القلت	ایضاً
شربت سیب لیمونی	خفقان حاره			شربت اصول	حدیه در ربع الاخیر
شربت فالسه	ایضاً	شربت سفرجلی مائی	هیضهٔ صفراوی	شربت ورد	ادجاع مفاصل صفراوی
شربت صندل	ایضاً	شربت ورد تربدی	هیضهٔ بلغمی	شربت مفاصل	ادجاع مفاصل بلغمی
شربت صندل مرکب	ایضاً	شربت انبر باریس	ضعف انتشاء از حرارت	شربت منضج	ادجاع مفاصل مرکب
شراب الصالحین	ایضاً	شربت مجموعه	عطش از شرب شراب	شربت آلوم مرکب	حمیات دموی
شربت گاوزبان	خفقان حاره و بارد	شربت انار منعنع	علاج کلی قی	شربت صعتر	تپ بلغمی
شربت فواکه	خفقان حاره و بارد و ضعف هضم و هیضه و اسهال معدی و قی و تهوع صفراوی و اسهال معدی و قی و تهوع بلغمی و یرقان	شربت تمر هندی	قی و تهوع و غثیان صفراوی	شربت مرزنجوش	ایضاً

ادویهٔ مرکبه	در علاج
شربت گل	تب انفیلوس
شربت کشوث	حیات مرکبه
شربت بنور	ایضاً
شربت بنور مثقل	ایضاً
شربت کدر	حمی دق جدری
شربت یاموسات	آبلهٔ فرنگ
شربت چوب چینی	ایضاً
شربت شاهتره بدر	جرب
شیاف ابیض	رمد حار دموی وصفراوی وحرقت عین
شیاف ابیض افیونی	ایضاً
شیاف ابیض انیسونی	ایضاً
شیاف برد لویا	ایضاً
شیاف سماق	ایضاً
شیاف شب	ایضاً
شیاف حنا	ایضاً
شیاف دم الاخوین	ایضاً
شیاف ناسخ	ایضاً
شیاف وردی	ایضاً
شیاف جالب النوم	ایضاً
شیاف منیج	ایضاً
شیاف اصفر	ایضاً
شیاف کافوری	ایضاً
شیاف احمرلین	ایضاً

ادویهٔ مرکبه	در علاج
شیاف اسود	سیل وسفیدی چشم
شیاف احمر حاد	سفیدی که بسیاهی جنبد اندکه
شیاف زنگار	ایضاً
شیاف بهمولی	ایضاً
شیاف اخضر	ایضاً
شیاف عجیب	ایضاً
شیاف مرارات	نزول الماء
شیاف جلا	ایضاً
شیاف بهنه فرنگ	ایضاً
شیاف یاسمین	ضعف بصر
شیاف نرنجبین	حصر
شیاف مخ چنین زنده	رجا
طبیخ غاریقون	سرسام بلغمی
طبیخ ضبعهٔ عرجا	[illegible]
طبیخ زوفا	اوجاع صدر از ریاح وتقطیع صحیح مدره وصفد
طبیخ افسنتین	امراض معده از سوء مزاج بارد صفراوی
طبیخ شاهتره	ایضاً
طبیخ انجدان	هیضهٔ بلغمی
طبیخ چای	جمع البقر
طبیخ طرفا	ورم صلب طحال
طبیخ اصول	تب بلغمی
طریق ماراجین	مالیخولیا

ادویهٔ مرکبه	در علاج
طریق داذن	سل
طریق نوشیدن روغن بید بحیر	قولنج بلغمی
طریق کشتهٔ مجر بهوذ	حصات کلیه
طریق کشتهٔ مرجان	ایضاً
طریق خاکستر کزنم	حصات کلیه مثانه
طریق خاکستر آبگینه	ایضاً
طریق چوبهٔ منذی وقرن آن	ضعف باه
طریق نخته مالشعیر	علاج کلی جیات غلیظه
طریق مدبر کردن خاکستری	حمی دق
طریق گرفتن آب خاکستری ابریز	سلعه
طریق سفید کردن شیک	جدری
طریق خوردن عشبه	آبلهٔ فرنگ
طریق ست لیان	قوبا
طریق استعمال [illegible]	جذام
طریق کشتهٔ سیماب	ایضاً
طریق حل مروارید	برص
طلای زرد	اوجاع مفاصل حمی قولنجی وغیره
عرق بلیله	مالیخولیای مراقی
عرق گاو زبان تخمی	مالیخولیای مراقی وخفقان یارد
عرق صعتر مرکب	صرع بلغمی
عرق منذی مرکب	ایضاً
عرق تنباکو	استرخاء خلج

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
عرق چوب چینی	استرخاء فالج
عرق شبر	
عرق کزبرۃ البر	ربو بلغمی
عرق زوفا	ایضاً
عرق کشنیز	علاج کلی خفقان
عرق گندر	خفقان بارد
عرق صندل کب	ایضاً
عرق دارچینی کب	ایضاً
عرق بہارہ	ایضاً
عرق تنبول	فالج وخفقان از ضعف ہضم
عرق زروک	خفقان سدی وریح لازم
عرق کیتکی	فالج وخفقان از ضعف قلب
عرق قندی	خفقان از ضعف قلب
عرق نگکترہ	ایضاً
عرق سیوتی	ایضاً
عرق فواکہ	ایضاً
عرق عنبر	ایضاً
عرق ابریشم	خفقان از ضعف قلب ودرد معدہ از ریاح
عرق حیات	درد معدہ از ریح
عرق دانخواہ	ایضاً
عرق دارچینی	ایضاً

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
عرق پان	
عرق چوب چینی	
عرق بادیان مرکب	ضعف ہضم
عرق بنفشہ	ہیضۂ صفراوی
عرق انبر باریس	ضعف اشتہا از حرارت
عرق محلل ریاح	نفخ وقراقر از بلغم
عرق آسنو	درد سودا وی معدہ
عرق گیکوار	ایضاً
عرق گل صد برگ	بواسیر وشرا
عرق مسیحی	اسہلیس حار
عرق گڑہل	ضعف باہ
عرق منشی	ایضاً
عرق دواتش	ایضاً
عرق ماہ فرفین	اوجاع مفاصل بلغمی
عرق کافور	حمی دق
عرق مصفی خون	شرا وجذام
عرق گل نیب	آبلۂ فرنگ
عرق شاہترہ مرکب	ایضاً
عرق چوب چینی	ایضاً
عرق منڈی	بثور عربہ
عصارۂ آملہ	رمد صفوی وصفراوی

ادویۂ مرکبہ	درعلاج
غالیہ	خفقان از ضعف قلب
فلونیای وحشی	زکام ونزلۂ بارد
فلونیای فارسی	ایضاً
قرص کافور	
قرص عنبر	صداع وصفراوی بخور القرنفل نافع
قرص نزلہ نبہ	زکام ونزلۂ حار
قرص کہربا	
قرص گلنار	
قرص سرطان	سل
قرص سرطان کافوری	ایضاً
قرص کافور قابض	ایضاً
قرص ورد	
قرص عود	ضعف معدہ وہیضۂ بلغمی
قرص مرشک	
قرص حب الآس	ہیضۂ صفراوی واسہال صفوی صفراوی

ادویۂ مرکبہ	در علاج
قرص الطین	ہیضۂ صفراوی
قرص کندر	ہیضۂ بلغمی
قرص گل	ورم معدہ صفراوی اسہال صفراوی و قے بلغمی
قرص سنبل	ورم سودا وی معدہ
قرص مشک کبیر	ایضاً
قرص طباشیر قابض	
قرص مصطکی	قی و قیوح صفراوی
قرص عاقر قرحا	ایضاً
قرص پستہ	قی و قیوح بلغمی
قرص کحل	قی الدم
قرص افیمک	سوء مزاج ارد جگر
قرص ریوند	
قرص انبہ بابونہ	ورم سودی جگر و استسقای زقی
قرص مقل	ورم سودا وی جگر
قرص مازریون	استسقای زقی و نب غیر خالصہ
قرص شبرم	استسقای زقی
قرص ابدی	یرقان سدی
قرص کافور مروارید	سوء مزاج حار طحال
قرص فتیلہ کشت	سوء مزاج بارد طحال و ورم طحال مع تموج طحال
قرص کبر	ورم صلب طحال و ورم طحال

ادویۂ مرکبہ	در علاج
قرص فوہ	ورم صلب طحال
قرص خشخاش	اسہال بلغمی و اسہال الدم و قروح کلیہ
قرص خرب	اسہال معدی صفراوی
قرص قابض حکیم علی	اسہال معوی صفراوی
قرص شاذنج	اسہال الدم
قرص انجبار	ایضاً
قرص قاطع الدم	ایضاً
قرص زنجبیل	سیج و قروح امعاء و اسہال الدم
قرص کاکنج	قروح کلیہ
قرص شب	قروح کلیہ و بول الدم
قرص مسک البول	کثرت بول
قرص طباشیر مسہل	علاج کلی حیات خلطیہ
قرص طباشیر	
قرص طباشیر ملین	علاج کلی حیات صفراوی و عجب دائرہ و عجب غیر خالصہ
قرص طباشیر کافوری ملین	حمی محرقہ
قرص نفشہ	صداع دموی و عجب غیر خالصہ و حیات مرکب
قرص غافث	تنجیح خالصہ عجب بلغمی و ربع بلغمی
قرص افسنتین	تب بلغمی
قرص انیسون	ایضاً
قرص اندرون	جدری
قیر طی	قاطع تنجیح خالص دموی و صفراوی
قہوہ	خفقان بارد و ضعف ہضم

ادویۂ مرکبہ	در علاج
کلاہ علویجان	صداع ضعف دماغی
گلقند عسلی	استرخاء فالج
گہرۂ معمول	رمد دموی و صفراوی
کحل معمول علی ابن جان	ایضاً
کحل تشمیز ج	ایضاً
کحل ملکایا	ایضاً
کحل یاسمین	سفیدی چشم
کحل بقراطی	ایضاً
کحل فلفل	ایضاً
کحل صابون	ایضاً
کاجل	ایضاً
کحل مقوی	نزول الماء
کحل صابون	ایضاً
کحل مبارک	ضعف بصر
کحل بازو	ایضاً
کحل بجواہر	ایضاً
گلاب قرنفلی	علاج کای معدہ
گلاب معدہ	تحریر ابطلان ہضم
کلکلان منج بارد	
نخالہ بارد	امراض دماغی حار
لازق	شقیقۂ حار

ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج	ادویهٔ مرکبه	درعلاج
لعوق معتدل	ربو بلغمی	ماء الفواکه	مصلح دموی و حیات دموی	مطبوخ خیارشنبر	رمد دموی و صفراوی و سل خفقان
لعوق شمعون	سرفه نزلی حار	ماء اللحم		مطبوخ بسفایج	نافع الجنب مالخولیا بلغمی سوداوی
لعوق ابن ماسویه	ایضاً			مطبوخ شاهتره	آزمایش معده از سوء مزاج مادی صفه اوی دموی و دموی
لعوق کتیرا	ایضاً			مطبوخ مخ سودا	فساد هضم بسبب معده
لعوق خشخاش		ماء الزوفا	سرفه نزلی بارد و ذات الجنب حمی الغب دموی	مطبوخ اکلیل	ورم بلغمی معده
		ماء القنطریون	کثرت حیض	مطبوخ انار وانه	قی متموع و غثیان صفراوی
لعوق خیارشنبر	سرفه نزلی حار یابس ذات الریه دوم بلغمی گردد	ماء المند باء الیابس	حیات مرکبه	مطبوخ افسنتین	
لعوق بزرالبنج	سرفه نزلی بارد	ماء النقیع	محی دق	مطبوخ ریوند	سده و ضعف جگر
لعوق کتان	ایضاً	ماء الخیار	ایضاً	مطبوخ کرفس	یرقان سدی
لعوق حب القطن	سرفه از خشونت قصبه ریه ضعف با از استرخاء اعضاء قضیب	ماء البطیخ الهندی	ایضاً	مطبوخ سعد اصفرا	ورم صلب طحال
لعوق نفث الدم	نفث الدم			مطبوخ اسقولوفندریون	احتباس حیض
لعوق جمیز	ایضاً			مطبوخ مستطیرین	مصلح مسهل
لعوق بنفشه صدر	تنقیح و جمع معده و صدر	مطبوخ بنفشه	مصلح صفراوی		
لعوق انار وانه	قی و تموع صفراوی	مطبوخ قنطوریون	مصلح بلغمی و بلغمی و ذوب الماء		
لعوق بنفشه	قولنج بلغمی	مطبوخ اطوخه وبا	مصلح عودی		
لعوق عنصل	عسر البول	مطبوخ هلیله		مطبوخ فواکه الهلیجی	مصلح دموی
لعوق حسک	ضعف باه			مطبوخ آلو	مصلح صفراوی یرقان حاره
لبوب کبیر	ایضاً			مطبوخ سورنجان	ابدال مفاصل بلغمی امراض سرد و مجلس و مزاج آورک حار
لبوب صغیر	ایضاً	مطبوخ افتیمون	مالیخولیای بلغمی رسوداوی دق یرقان سوداوی و اوجاع مفاصل سوداوی	مطبوخ هندی	ایضاً
ماء الاصول				مطبوخ فواکه	عرق النسا و وجع الورک حار
		مطبوخ منضج سودا	امراض مالیخولی سوداوی	مربی الکلیتین	فالج
		مطبوخ زوفا	بلغمی و سرفه نزلی بارد و دم سوداوی جگر	معجون لبان	نسیان بارد رطب
		مطبوخ هلیلین	نافع الریه	معجون فرج	ایضاً

ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج
معجون جدوار	نسیان باردرطب	معجون قفی	ربو بلغمی	معجون غرغرل	ضعف معدہ
معجون زبیب	ایضا	معجون کبریت	ایضا	معجون عود	ضعف اشتہا از صفرا
معجون لیوب	ایضا	معجون اسقیل	ایضا	معجون مرجان	ضعف اشتہا از اخلاط عفن
معجون نخاح	مالیخولیای بلغمی	معجون زوفا	ربو بلغمی وسرفۂ نزلی بارد	معجون مجتبی شیخ الرئیس	فساد شہوت
معجون جنون	مالیخولیای بلغمی وسوداوی	معجون خفقان	ربو دخانی	معجون فاطمہ شہوت زیبہ	ایضا
معجون افتیمون	مالیخولیای مراقی	معجون منقی سینہ	سرفۂ بارد	معجون نارمشک	ایضا
معجون مفرح	ایضا	معجون سعال	سرفۂ رطوبی	معجون گل	ورم سوداوی معدہ
معجون عنصل	صرع دماغی	معجون صنمل	خفقان حار	معجون ابن ہبل	وجع الفواد باردبلغمی وتریحی
معجون قیصر	ایضا	معجون نقرہ	ایضا	معجون کرکم	سدۂ مقعر جگر
معجون سیسالیوس	ایضا	معجون طلا	خفقان از ضعف قلب	معجون جنطیانا	ایضا
معجون زبیب	ایضا	معجون منغنی	علاج کلی معدہ	معجون سنکدلان	اسہال معدی باردرطوبی
معجون سہل	[illegible]	معجون فنجنوش	امراض معدہ از سوداوی مزاج بارد	معجون خستہ انبہ	اسہال معدی بارد
معجون مبدل المزاج	فالج	معجون خبث الحدید	[illegible]	معجون تربا شہ	قولنج بلغمی
معجون بلاور کیسہ	ایضا			معجون تربدی	ایضا
معجون سیر	ایضا	معجون مسہی تریاق المعدہ	امراض معدہ از سوداوی مزاج باردرطب سانیج	معجون سنا	ایضا
معجون چوب حنینے	ایضا	معجون مسہی بفلاسفہ ہندی	ایضا	معجون تربد	ایضا
معجون فلاسفہ	ایضا	معجون اسود	امراض معدہ از سوداوی مزاج باردرطب سانیج واسہال سوی رطوبی	معجون بنفشہ	ایضا
معجون ہرمس	ایضا	معجون ابن سیار	امراض معدہ از سوداوی مزاج مادی وسوء آن	معجون سکبینج	ایضا
معجون ماذراقی	ایضا	معجون کاسر ریاح	دردمعدہ از ریاح وضعف معدہ ونفخ وقولنج بلغمی	معجون خیار شنبر	ایضا
معجون حکیم اکمل خان	ایضا	معجون حب الغار	دردمعدہ از ریاح	معجون احب مسہل	ایضا
معجون منڈی	ریدد موی وصفراوی	معجون ابہل	ایضا	معجون سقمونیا	ایلاوس
معجون مجلل ریاح	ریدد موی	معجون ملین جگر	ضعف معدہ	معجون ملین	حصر
معجون مروح	نزول الماء	معجون ملوکی	ایضا	معجون انجیر	ایضا
معجون اسہل	ربو بلغمی	معجون آملہ	ایضا	معجون مقل	سیع ابوالسیر وشقاق مقعد

ادویهٔ مرکبه	در علاج
ماسک البول	[illegible]
معجون حجرالیهود	حصات کلیه
معجون سنگ سرطانی	ایضاً
معجون عقرب	حصات کلیه ودشانه
معجون لبوب	سلس البول وضعف باه
معجون ماسک البول	بول فی الفراش
معجون بلوط	کثرت بول
معجون قسط	ایضاً
معجون بقراط	ضعف باه
معجون تال کمانه	ایضاً
معجون پیثه	ایضاً
معجون پستان	ایضاً
معجون کشمش	ایضاً
معجون سقمقور	ایضاً
معجون جوز مجفف	ایضاً
معجون سپیدار مگ	ضعف باه وکثرت حیض
معجون جلالی	سرعت انزال
معجون ریگ ماهی	سیلان منی
معجون بسد	کثرت حیض
معجون سورنجان	اوجاع مفاصل بلغمی وسوداوی
معجون سنا	ایضاً

ادویهٔ مرکبه	در علاج
معجون عشبه	اوجاع مفاصل بلغمی وسوداوی
معجون چوب چینی	ایضاً
معجون راحت	حمی یوم تخمیه
معجون جلتیت	ریح بلغمی
معجون شاهتره	جرب
معجون عشبه	آبله فرنگ
معجون چوب چینی	ایضاً
معجون نیب	جذام
معجون نرجلی	ایضاً
معجون بلادر	نسیان ورطوبت ابیض
مفرح ابریشم	نسیان بارد رطب
مفرح زمردی	مالیخولیای موسی وصفراوی
مفرح کندری	مالیخولیای بلغمی وسوداوی
مفرح حار	[illegible]
مفرح بارد کافوری	مالیخولیای حراقی
مفرح بارد	[illegible]
مفرح انطاکی	علاج کلی خفقان
مفرح یاقوتی بارد	خفقان از ضعف قلب
مفرح یاقوتی معتدل	ایضاً
مفرح دلکشا	ایضاً

ادویهٔ مرکبه	در علاج
مفرح معتدل	خفقان از ضعف قلب
مفرح ابریشم	ایضاً
مفرح طرب المجالس	ضعف باه
مفرح مسیحی	ایضاً
مفرح طرب افزا	ایضاً
مربای تمرهندی	فساد هضم
مربای موج	نسیان بارد رطب
مربای بیلگری	اسهال معدی بارد
مرهم اسنج	صداع ضربی وسقطی وسایه
مرهم زنگار	[illegible]
مرهم سفیداب	قرحه گوش ودرد مقعد ودمل آبله زنگ وحرق النار
مرهم مصری	قرحهٔ گوش
مرهم اسود	ایضاً
مرهم حب السفرجل	قرحهٔ یابس الف
مرهم مقل	ورم سوداوی معده وخفقان معده
مرهم سفیداکلیل فوزی	بواسیر
مرهم رسوت	فلغمونی
مرهم خل	ایضاً
مرهم دخلیون	سلع
مرهم بابیلقون	ایضاً
مرهم جالینوس	فشاریه
مرهم رسل	ایضاً

ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج	ادویۂ مرکبہ	درعلاج
مرہم اشق	ورم صلب	مرہم زرد	قروح وسخہ	نقوع فواکہ حامض	حدری وصبہ
مرہم ثمانیہ	دمل	مرہم اسود	قروح عسر الاندمال	نقوع فواکہ حلو	ایضاً
مہیری منضج اورام	ایضاً	نقوع ہلیلہ	صداع وشقیقہ وسدر وحمیات وقروح	نطول سموم	مالیخولیای سودوی وصفراوی
مرہم سیماب	دمل وقروح	نقوع صبر		نزلہ بند	زکام ونزلہ حار وبارد
مرہم رال	آبلہ وزنگ وقروح			ناس محسن خانی وغیرہ	زکام ونزلہ وبارد
مرہم فرنگ	آبلہ فرنگ			نفوخ	ایضاً
مرہم سنگ پلتیہ	ایضاً			یاقوتی بارد	خفقان حار وخفقان اضعف، قلب عمومی وقی
مرہم احمر	سعفہ	نقوع الایرج	صداع بلغمی وقبالقیلوس	یاقوتی حارہ	خفقان بارد
مرہم نورہ	حرق النار	نقوع مقوی	علاج کلی امراض عین	یاقوتی معتدل	خفقان از ضعف قلب
مرہم جدوار	قروح	نقوع شمش	فواق از لذع خلط حار وحمی محرقہ	یاقوتی مجرب	ضعف باہ

تمت بالخیر الحمد للہ اولاً وآخراً وظاہراً وباطناً وصلی اللہ علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ وسلم تسلیماً کثیراً بعد ازیں التماس ہمچند دست شتربان این کتاب آبدست از تحریر مؤلف بسبب قلت فرصت وشدت تقاضای بعض احباب بہر طبع کتاب فک کریہ بعض ادویہ مرکبہ در چند مقامات از جلد اول ودر یک یک مقام از جلد ثانی وثالث باقی ماندہ بود چون دراوفال آنہا موجب بیدافادت متصور بود لہذا بعد انطباع جلد رابع طبع اوراق آنہا نمودہ در آخر جلد مذکور نہادہ شد مشتریان شتری خصال آبا یکہ ہنگام تیاری جلد کتاب اوراق مسطورہ احسب شان جلد ومہر صفحہ بجا یش نہند وہر جا کہ در فی الفور مطبوعہ اول دریابند آنرا از کتاب جدا سازند الآن ختم عالی السلام ومہ خیر الکلام واللہ تعالی رب الانام وعمیم الانعام

خاتمۃ الطبع

بمیامن تائید ایزد حکیم مطلق ومدد واہب فیاض بحق ذریعہ بن زمام سمت قوامان مجلہ چہارم اخیر ازام اضر ظہور واطراف تا مساعی جمیلہ مبذول فہرست تحقیقات معانی اوراق آن مرکبہ کہ در علاج کدام مزمنہ مستعمل گردد نجیلہ کتاب بکمال انتصاب چاپ بجارت مطبع منظم سمی بہ کریمہ اعظم کہ چنین منبع جامع حقائق کلیات معالجات ومخازن مفردات ومرکبات ازدہ ہوا تاثیر پیشم فلک ندیدہ ودیدہ گوش فلک نشنیدہ از تولفات واقف فنون طبابت وعارف رموز حذاقت سقراط بوعلی نام نقش تقراط غلاطون ہنیش ملک الحکما سند الاطبا جناب حکیم محمد اعظم خان المخلص بناظم جہان میر منشی ریاست، مدوراد امہ اللہ بالکمال الکوریا بہتمام مبتلای مرض عصیان، متعطش شربت غفران محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان وقریبت یافتہ قدرت بمظہر محمد مصطفی خان تغمدہما اللہ فی بحار الغفران در مطبع نظامی واقع کانپور اواخر ربیع الآخر سنہ ۱۲۹۲ ہجری زیور استعباب طبع پوشید وحلیۂ اختتام ارتسام در بر کشید

وجہ مہر ودستخط بر خاتمہ

برای رفع شبہہ الیمعنی کہ کتاب ہذا مطبع مطبوعہ یا غیر آن مہر ودستخط مہتمم مطبع در آخر شامل فرمودہ شد

اشتہار اینکہ مصنف علام حق تصنیف این کتاب را بموجب قانون ستمبر سنہ ۱۸۴۷ عیسوی داخل بجسٹر سرکار گورنمنٹ گذرانیدہ پس کدامی صاحب بدون اجازت عاجز قصد طبع این کتاب نفرمایند

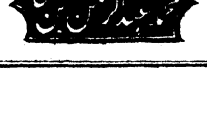

تجنیہ المقصود فوائد کیمیای مجسم فہرست جلد رابع اکسیر اعظم

امراض ظہر واطراف

۲۰ بیان ظہر یعنی درد پشت
۶ بیان وجاع مفاصل
۱۳ بیان علاج اوجاع مفاصل صفراوی
۲۵ علاج اوجاع مفاصل بلغمی
۴۶ علاج اوجاع مفاصل دموی
۴۶ بیان علاج اوجاع مفاصل مرکب
۵۲ بیان عرق النسا و وجع الورک
۶۳ بیان علاج وجع الساقین
۶۷ بیان ضعف رجل و ابطوی مشی الاطفال

حمیات

۶۴ بیان ادویات حمیات
۶۶ بیان اسباب حمیات یوم
۷۱ بیان اعراض حمیات یوم
۷۳ بیان تمتعات حمیات یوم بطریق کلی
۷۳ بیان علاج حمی یوم غضبیہ
۷۳ بیان علاج حمی یوم تعبیہ
۷۴ بیان علاج حمی یوم عرضیہ
۸۴ بیان علاج حمی یوم وریہ
۸۸ بیان علاج حمی یوم شرابیہ
۸۹ بیان حمیات خلطیہ
۹۳ بیان دلائل اعراض حمیات
۱۰۲ بیان تدبیر حواب
۱۰۶ بیان تدبیر استفراغ خلط متعفن
۱۱۷ بیان علاج تب دموی
۱۴۱ بیان علاج عنب لازمہ
۱۵۸ بیان علاج حمای سوائطیہ
۱۷۶ بیان علاج لیفوریا
۱۸۳ بیان علاج حمیات سوداوی
۱۸۷ بیان علاج ربع بلغمی
۱۹۹ بیان علاج ربع مکوس
۲۱۶ بیان علاج حمیات مختلطہ
۲۲۴ بیان تدبیر اصلاح ہوا و حفظ از وبا
۲۲۳ بیان تدارک احوال تابع دق

۹ بیان وجع خاصرہ و مثانہ و درد تہیگاہ
۱۶ بیان علاج کلی اوجاع مفاصل
۲۸ بیان علاج اوجاع مفاصل بلغمی
۳۳ بیان علاج نقرس مفاصل
۵۳ بیان عرق النسا و وجع الورک بحار
۳۳ بیان علاج ریح الشوکہ

۶۹ بیان تدبیر کلی حمیات
۳۳ بیان اسباب انتقال حمی یوم
۷۵ بیان علاج حمی یوم غمیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم سہریہ
۷۸ بیان علاج حمی یوم استفراغیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم غشیہ
۸۵ بیان علاج حمی یوم غشیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم ندائریہ و ورمیہ
۹۳ بیان قول کلی در علامات حمیات عفنیہ
۹۵ بیان نافض برد و تشریر رو
۱۰۳ بیان تدبیر کحبین
۱۱۰ بیان تدبیر تفقد بیمار حمیات مختلطہ
۱۲۵ بیان حمیات مفرداوی
۱۴۲ بیان علاج حمای محرقہ
۱۷۰ بیان علاج حمای لشقہ
۱۷۷ بیان علاج حمای غشیہ بلغمیہ
۱۸۱ بیان علاج کلی حمی ربع
۱۸۹ بیان علاج ربع سوداوی
۳۳ بیان حمیات دیگر از انواع حمیات سوداوی
۲۱۷ بیان علاج حمیات وریمیہ
۲۲۸ بیان علاج حمیات اطفال
۲۵۰ بیان علاج دق السیوخوخہ

۳۳ بیان علاج دوالمے
۱۸ بیان علاج اوجاع مفاصل حادہ
۴۰ بیان علاج اوجاع مفاصل سوداوی
۴۹ بیان علاج نقرس حار
۵۵ بیان علاج عرق النسا و وجع الورک بارد و مرکب
۳۳ بیان علاج وجع العقب

۶۷ بیان تدبیر مرضی مخصوصہ مشتبہ
۷۵ بیان اسباب انتقال حمی یوم
۳۳ بیان علاج حمی یوم بطریق کلی
۳۳ بیان علاج حمی یوم غضبیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم تعبیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم عرضیہ
۸۵ بیان علاج حمی یوم غشیہ
۳۳ بیان علاج حمی یوم ورمیہ
۹۳ بیان علاج حمی یوم شرابیہ
۹۵ بیان حمیات خلطیہ
۱۰۳ بیان تدبیر حواب
۱۱۰ بیان تدبیر استفراغ خلط متعفن
۱۲۵ بیان علاج تب دموی
۱۴۲ بیان علاج عنب لازمہ
۱۷۰ بیان علاج حمای سوائطیہ
۱۷۷ بیان علاج لیفوریا
۱۸۱ بیان علاج حمیات سوداوی
۱۸۹ بیان علاج ربع بلغمی
۳۳ بیان علاج ربع مکوس
۲۱۷ بیان علاج حمیات مختلطہ
۲۲۸ بیان تدبیر اصلاح ہوا و حفظ از وبا
۲۵۰ بیان علاج دق السیوخوخہ

۲ بیان تعدیہ و ریاح الاقرحہ
۱۱ بیان علاج دار الفیل
۱۸ بیان علاج اوجاع مفاصل دموی
۴۳ بیان علاج اوجاع مفاصل مرکب
۵۱ بیان علاج نقرس بارد و مرکب
۶۲ بیان علاج وجع الرکبہ

۶۵ بیان مستعدین حمیات
۷۰ بیان حمیات یومیہ
۷۲ بیان علامات انتقال حمی یوم بسیاخصیہ
۷۵ بیان علاج حمی یوم ہمیہ
۷۷ بیان علاج حمی یوم بتدبیر ادویہ قرحیہ
۷۸ بیان علاج حمی یوم دمویہ
۷۹ بیان علاج حمی یوم سعدیہ
۸۶ بیان علاج حمی یوم حریہ
۸۸ بیان علاج حمی یوم کامریہ نزلیہ
۹۴ بیان علامات لازمہ
۹۷ بیان طرق تشخیص حمیات خلطیہ
۱۰۴ بیان تدبیر جلاب ماء العسل
۱۱۵ بیان معالجات حمیات حادہ
۱۲۷ بیان علاج کلی حمیات صفراوی
۱۴۹ بیان علاج عنب غیر خالصہ
۱۷۳ بیان حمیات کہ اکثر از قسم بلغمیات بود
۱۷۹ بیان علاج حمای غشیہ صفراویہ
۱۸۴ بیان علاج ربع دموی
۱۹۳ بیان تعذیہ ارباب ربع
۲۰۱ بیان علاج حمیات مرکبہ
۲۱۸ بیان علاج حمیات وبائی
۲۲۹ بیان علاج حمای دقیہ

۲۳۲ بیان علاج اصحاب دق
۲۴۲ بیان علامات دبا
۲۴۲ بیان تعذیہ اصحاب دق

اعراض ہفتگانہ حمیات

تدبیر ناقص وقصیر وبرد ۲۵۲
تدبیر اسہال ۲۵۴
تدبیر سم ۲۵۵
تدبیر وجع معدہ ۲۵۶
تدبیر شہوت کلبی ۲۵۷
تدبیر عسر الازدراد ۲۵۸
ناقض بلاحمی ۲۵۹
تغذیۂ ناقہ ۲۶۱
ایام بحران ۲۶۶
علامات بحران انتقالی ۲۶۸
بثور ۲۷۰
اسہاب قلعونے ۲۷۴
علاج حمرۂ اطفال ۲۸۶
مدد وہ جعدہ ۲۹۶
علاج سرطان ۳۰۸
احکام رسم ۳۱۸
مغرات ظاہرے ۳۲۰
علاج جدرے ۳۳۴
علامات ردیۂ خراج صالحہ ۳۴۱
تدبیر بعد از بروز جدری ۳۴۸
حفظ چشم ۳۵۷
حفظ ریہ ۳۵۹
تدبیر قلع آثار جدری ۳۶۰
علاج شرای وموی ۳۶۷
علاج جاورسیہ ۳۷۵
طریق بحردن عشبہ ۳۸۳
تصفد کہ آنرا بہندی بھوری کہتند ۳۸۶
تبخر فوہ ۳۸۶
علاج فوہ ۳۸۸
علاج سیلہ ۳۹۵
تدبیر بعد ذہاب جدری ۲۵۱
تدبیر افراط عرق وحمیات ۲۵۳
تدبیر عطش مفرط ۲۵۴
تدبیر عطاس شدید ۲۵۵
تدبیر تہیس طبیعت ۲۵۶
تدبیر تشنجی ۲۵۷
تدبیر برد اطراف ۲۵۸
احکام تحس ۲۶۴
بحران ۲۶۷
ایام واقع فی الوسط ۲۶۷
علامات ادبار بحران جید ۲۶۸
تدبیر عاف مفرط ۲۵۵
تدبیر خفقان مع لزوجت وسواد زبان ۲۵۵
تدبیر صداع وثقل راس ۲۵۸
تدبیر اطلان اشتہا ۲۵۸
تدبیر ضیق النفس ۲۶۰
تدبیر کثرت احتلام ۲۶۰
احوال ناقہین ۲۶۶
تقسیم ایام مرض ۲۶۶
ایام انذار ۲۶۷
علامات دالہ بر بحران ردی ۲۶۸
تدبیر بعد ذہاب حمیات
تدبیر برنی مفرط ۲۵۴
تدبیر سبات ۲۵۶
تدبیر سعال ۲۵۷
تدبیر بولیموس ۲۵۷
تدبیر شدت کرب ۲۵۹
تدبیر تشنج یابس ۲۵۹
تدبیر ناقہ ۲۶۱
ایام سہل ۲۶۶
علامات بحران ۲۶۸
تدبیر بروز بحران ۲۶۹

اورام وبثور ظاہریہ

اورام وبثور ظاہریہ ۲۷۰
انتباہ بعلامات اورام وبثور ۲۷۲
علامات قلعونی ۲۷۴
علاج سکسرا ۲۸۷
علاج خنازیر ۲۹۸
علاج اورام ریحی ونفاخات عضلات ۳۱۳
تدبیر اضبح جراحات ظاہری ۳۱۹
علاج دمل ۳۲۲
انواع صالح وردی جدرے ۳۳۷
علاج جدرے ۳۴۲
تدبیر منع تحشف کردن جدری وتیزان ۳۵۳
حفظ گوش ۳۵۸
حفظ قلب ۳۶۱
علاج حمیقا ۳۶۱
علاج شرای لبنی ۳۷۰
علاج حمرہ ۳۷۶
علاج حرب ۳۷۶
علاج نباتا لیل ۳۹۷
معالجات موضعیہ ۴۲۲
نفاطات ونفاخات ۴۲۹
علاج بلیہ ۴۳۹
تشابہ اورام وبثور ۲۷۲
علاج شقاقلوس ۲۸۲
علاج ورم رخو ۲۸۹
علاج ورم صلب ۳۰۴
علاج دبیلہ ۳۱۰۷
تدبیر جراحات ظاہری بعد نضج ۳۲۰
علاج طاعون ۳۲۷
علامات ظہور جدرے ۳۳۹
تدبیر منع خروج جدرے ۳۴۰
تدبیر ازالۂ خشک ریشہ ۳۵۷
حفظ مغز مینی ۳۵۹
حفظ اسعا ۳۶۲
علاج حصبہ ۳۶۲
علاج شرای سوداوی ۳۷۲
علاج نار فارسی ۳۷۹
خاتمۂ باب ۴۱۴
علاج عرق مدنی ۴۲۳
علاج بثور صفار ۴۲۴
علاج بطم ۴۲۹
علاج قلعونے ۲۷۴
جمرۂ وجمرۂ قلعونی وقلعونی جمرۂ ۲۸۳
سلع ۲۹۲
علاج مسامیر ۳۰۸
علاج خراج ۳۱۷
تشکل بحسب خراج ۳۲۰
علاج اورام مغابن ۳۳۱
علامات محمودۂ صالحہ ۳۴۰
تدبیر قبیل از ظہور جدرے ۳۴۴
تدبیر حفظ اشنار آنکہ جدرے ۳۵۷
حفظ فم وحلق ۳۵۹
حفظ مفاصل ۳۶۰
علاج خنزا ۳۶۶
علاج غلہ ۳۷۲
علاج آبلۂ فرنگ ۳۸۰
علاج حکہ ۴۱۶
علاج سعفہ ۴۲۸
علاج عدسیہ وحنطیہ ۴۳۷
علاج بثور لبنیہ ۴۴۵
علاج بثور احمر داغ ۴۴۵

۴۵۴ بیان علاج بثور قضا
۴۵۷ بیان علاج بثور بیضا و محرون
۴۵۷ بیان علاج بثور یرقانی و بیضا و اسود
۴۵۷ بیان علاج بثور سنجابیه

امراض جلد

۴۵۷ بیان اسباب جذام
۴۵۸ بیان انواع جذام و علامات آنها
۴۶۵ برص
۴۶۷ بیان علاج بهق ابیض
۴۹۴ بیان علاج کلف و نمش و پرسن
۵۰۰ بیان علاج خلال و جرب حال که آنرا جرب گویند
۵۰۲ بیان انکار فروج و جدری
۵۰۳ بیان علاج بادسنام
۵۰۸ بیان علاج شقاق جلد و اطراف و وجه
۵۱۱ بیان علاج نمش و نقشه و غیره
۵۱۵ بیان علاج حزاز

امراض شعر

۵۱۵ بیان علاج حزاز
۵۱۸ بیان علاج داء الثعلب و داء الحیه
۵۳۱ بیان علاج صلع
۵۳۲ بیان علاج علت لذاعه
۵۳۳ بیان علاج شیب
۵۳۴ بیان تدابیر ابقای شعر شیب
۵۳۷ بیان اخوال شعر آنچه تعلق بزینت دارد
۵۳۷ بیان ادویه مفرده مقبول شعر
۵۴۴ بیان حلق شعر
۵۴۵ بیان تجعید شعر
۵۴۶ بیان تبییض شعر و تغییر شعر

امراض ظفر

۵۵۱ بیان احکام
۵۵۱ بیان داء الفیل
۵۵۳ بیان طاعیه
۵۵۵ بیان تشقق اظفار و تقشر آن
۵۵۶ بیان قطع اظفار و اصلاح آن
۵۵۷ بیان علاج رنق اظفار
۵۵۷ بیان علاج انتفاخ و حدة اظفار

امراض متفرقه

۵۶۰ بیان احتباس عرق
۵۶۱ بیان عرق الدم
۵۶۳ بیان ورم بن بول
۵۶۷ بیان علاج ہزال مفرط
۵۷۳ بیان فربه گردن غضو واحد
۵۷۴ بیان سمنه عجیبه
۵۷۹ بیان علاج تشنج جلد و اس
۵۸۰ بیان علاج لحم فاسد
۵۸۰ بیان علاج تقبض باعین اصابع تدین
۵۸۸ بیان علاج حرق الماء
۵۸۹ بیان جراحات
۵۹۳ بیان ادویه مدمله و خاتمه جراحات
۵۹۶ بیان تدبیر جراحات دوی اورام و اوجاع
۶۰۲ بیان دوم لحمه
۶۰۳ بیان ششم ماسور
۶۱۲ بیان ابور سما
۶۲۱ بیان علاج فروج صدیدیه

۴۵۹ بیان علامات جذام مطلقا
۴۹۱ بیان علاج بهق اسود
۵۰۱ بیان علاج وسنم
۵۰۱ بیان علاج فساد لون
۵۱۲ بیان علاج جهاد و ابرص
۵۲۷ بیان علاج علت نقع
۵۳۵ بیان تشقق شعر
۵۳۹ بیان انبات شعر
۵۴۶ بیان تسبیط شعر
۵۵۴ بیان جذام اظفار و تقب آن
۵۵۷ بیان صفرت اظفار یعنی زردی ناخن
۵۵۸ بیان حفظ ظفر
۵۶۲ بیان حکت بلوی برازدیاد و علاج آن
۵۶۴ بیان درشتین عضو عضو
۵۷۸ بیان تزهل اعضای جزیله
۵۸۲ بیان علاج انتفاخ و حکه اصابع
۵۸۹ بیان علاج حرق النار
۵۹۰ بیان علاج احتراق جلد از بلادر
۵۹۴ بیان ادویه طرد جراحات
۶۰۰ بیان کیفیت ربط جراحات
۶۰۳ بیان اول قاشره
۶۰۶ بیان پنجم ناقله
۶۱۴ بیان جراحت عرق و نزف الدم
۶۱۶ بیان علاج کلی قرحه
۶۲۳ بیان علاج فروج غائره مکوف و مخاطی

۶۲۵ بیان انبات لحم در قروح
۶۳۰ علاج قروح عسر الاندمال قرحه خبیثه
۶۴۰ قروح صعوف بحراق
۶۴۷ علاج مسیوط یعنی مضروب بسیاط
۶۵۳ علامات خلع
۶۵۸ سموم
۶۵۸ بیان محرز از سموم
۶۶۳ معالجات سموم معدنیه
۶۶۳ بیان سیماب مصعد و مقتول و شنگرف
۶۶۵ بیان زاج و شب
۶۶۵ معالجات سموم نباتیه
۶۶۶ بیان قرون السنبل
۶۶۷ بیان بلادر و کبیکج
۶۶۸ بیان خربق سیاه
۶۷۰ بیان سرو ج
۶۷۱ بیان بیخ
۶۷۲ معالجات سموم مشروبهٔ حیوانیه وغیره
۶۷۳ بیان وزغه و حربا
۶۷۴ بیان ارنب بحری
۶۷۵ علاج کلی سموم ملدوغه
۶۷۷ بیان گزیدن مار
۶۸۶ بیان گزیدن رتیلا
۶۸۸ بیان گزیدن سام ابرص
۶۸۹ بیان گزیدن سگ آبی و هاری سیاه
۶۹۰ بیان گزیدن گرگ سگ غیر دیوانه
۶۹۱ بیان گزیدن سگ دیوانه
۶۹۷ طرد هوام و قتل انها
۶۹۷ بیان پشه و سار و موش
۶۹۸ خاتمه کتاب در جدول مشتمل بر دو قاعده
۶۹۸ قاعدهٔ اول
۶۹۸ فهرست ادویه و اوزان ادویه
۷۱۴ خاتمة الطبع
۶۲۶ بیان تعلیم حکما در قرحهٔ اکله
۶۳۵ بیان علاج قروح خبیثه
۶۴۱ بیان گزیدن جراحات و قروح
۶۵۲ بیان تقدیه و تنقیهٔ مجبور
۶۵۴ بیان علامات دق و وهن
۶۶۰ بیان علاج کلی سموم مشروبه
۶۶۴ بیان نیخ و نوره و زنجار و صابون
۶۶۵ براده آهن و محبث الحدید
۶۶۶ بیان تحریق و کرمانه
۶۶۸ بیان عصفل ردی
۶۶۸ بیان شراب صرف تنها کو
۶۷۱ بیان شوکران
۶۷۲ بیان ضفادع
۶۷۵ بیان شعر اسد
۶۸۴ بیان گزیدن عقرب
۶۸۷ بیان گزیدن عنکبوت
۶۸۹ بیان گزیدن غطایه
۶۹۰ بیان گزیدن انسان و چهار پایان
۶۹۱ بیان گزیدن گربه
۶۹۱ بیان علامات سگ دیوانه
۶۹۷ بیان پشه و سار و موش
۶۹۸ بیان مور چه و مگس و زنبور
۶۹۹ قاعدهٔ دوم
۶۹۹ فهرست ادویه که بر سر یک دیگر علاج که امی مرض مستعمل میشود
۶۲۹ بیان علاج قروح متعفنه و ردیه
۶۳۶ بیان علاج ناصور
۶۴۱ بیان علاج سقطه وضربه
۶۵۳ بیان خلع دوبی و دوهن
۶۵۷ بیان بعلاج اعیا

جدول مزیل اغلاط جلد رابع اکسیر اعظم مرتب فرمودہ جناب مصنف معظم

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰	۱	کرب	کرنب
۵	۰	مالیان	ماکیان
〃	〃	مغشیہ	مفشیہ
〃	۲۵	بہرمحلل	محلل
〃	۷	حنہ قوقا	حنہ قوقا
۱۰	۲۱	ہمہ خون	وہمہ خون
۱۱	۲۰	بگذارند	بگدازند
۳	۲۲	بزلحم	برلحم
۷	۱۰	نفوذ	نفوذ
۱	۲۷	مبنی	منی
۱۵	۴	انگشت	انکشت
〃	۲۰	باخون	یاخون
۱۰	۲۴	قسبیل	قسبیل
۱۸	۲۷	بیخ	بنج
۱۱	۱۳	بلیلہ زرد	بلیلہ زرد
〃	۲۸	غذبہ	غذبہ
〃	〃	برگ بیخ	برگ بنج
〃	۲۹	تف گرم	اصلا
۲۰	۱۹	فصد	قصد
〃	۲۰	خدر	حذر
۲۱	۳	وبلطف	یابلطف
۲۱	۲۴	بیخ	بنج
۲۷	۱۸	یاہمچندان	باہمچندان
۳	۱۴	باسکر	باشکر
۴	۴	پوست بلیلہ	پوست
۳۰	۲۵	بزرگ	بزرگ
۱۴	۲۶	یانخود	بانخود
۴۰	۲۰	حصف	حنف
۴۹	۱۰	نبسہ	نسر
〃	۱۱	وقرس	فقرس

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۵۰	۲	واتحاد	واخاد
〃	۲۱	بیخ	بنج
〃	۲۷	حل زیت	خل زیت
۵۱	۴	کنبطرون	بنطرون
۵۲	۴	بزازین	بمازین
۵۵	۳	بیخ	بنج
〃	۲۱	کبر محلل	کبر محلل
۵۶	۱۹	کوفتہ	کوفتہ
〃	۲۰	در آب مطبوخ	در آب مطبوخ ارین اودیہ
〃	۲۱	بادویہ	باب ادویہ
۵۷	۲۵	اسبوس	اسپوس
۵۸	۱۶	حب شیطیرج	حب شیطیرج
۵۹	۲۶	باکشیر	یاکشیر
۶۴	۱۹	وبغایرت	بغایرت
〃	۲۹	وازجی عرض	وازجی عرض
۶۵	۲	متشبث	متشبث
〃	۲	اولی گردد	اولی
〃	۱۶	ووقریب	وقریب
〃	۲۹	داگر	اگر
۶۶	۴	طبیعت	طبیب
۶۷	۸	عطاش	عطاس
۶۸	۱۳	میشود	نمی شود
۷۷	۲	لیزدرہ	یامزورہ
۸۰	۱۲	لبدہ	لبد
〃	۲۳	جزای آن	خبر آن
۸۲	۲	بپوشیدن	پوشیدہ
۸۴	۱	نرم شود	نرم باشد
〃	۲۹	ازحمیات	ازین حمیات
۸۵	۱۵	چند	وچند
۹۱	۴	وسیدہ	رسیدہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۱	۲۶	واخر	واحر
۹۳	۱۸	ناقص	نافض
۹۴	۱۱	ہفتہ	ہفت
۹۵	۹	ومعتدل	معتدل
۱۰۰	۲۴	حاد	حار
۱۰۲	۴	ممتد	محتد
۱۰۳	۲۸	ملی اثر	ملاحضرت
۱۰۹	۵	شخامی	بخامی
۱۱۰	۲۴	ویابچہ پرہ	وبابچہ پرہ
۱۱۲	۰۰	مرضیکہ	مرضی کہ
۱۱۳	۲۸	شیبا	اشیا
۱۱۶	۲۱	حمی میباسد	حماهی باشد
۱۱۷	۵	فوت	قوت
۱۱۹	۱۰	اعراض	اغراض
〃	۲۶	عارض	عارض بالغ
۱۲۴	۹	بزوزی	بروزی
۱۲۷	۲	ودرنیصورت	ودرنیصورت
〃	۶	وتکلین	وتسکین
〃	۲۲	درعنالتلب	درعنالتلب
〃	۲۸	عرض	عرضی
۱۲۹	۲۱	شائیہ	شاہیہ
〃	۲۹	سرجبوزہ	مرجبخوزند
۱۳۶	۵	بزور	بزحمہ بارد
۱۳۹	۱۴	نفوع	تفوع آلو
۱۵۴	۱۷	مازو	اماروز
۱۵۷	۱۶	جامض	حامض
۱۵۸	۸	او	روی
۱۶۱	۷	وبیخ	وبنج
〃	۲۳	مثل ہب مصطکی	مثل حب مصطکی
۱۶۷	۱	وغاذیا	لوغاذیا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۶۷	۷	سادہ ورم	سادہ دہ ورم
〃	۲۵	نسخہ	نسخہ آن
۱۶۸	۵	سورمزاج	سوءمزاج بیندکے
۱۶۹	۱۰	یاشربت	باشربت
۱۷۷	۲۱	یکدوم	یکدرم
۱۹۶	۱۴	رشایش	آسایش
۲۰۰	۱۸	الفاظ باشد	لفاظ بیباشد
۲۰۲	۱۹	تاسهی	سنی
۲۰۳	۱۶	مخارجت	ممازجت
۱۱۳	۸	سطوخ	مطبوخ
〃	۹	سکنبین	سکنجبین
〃	۱۰	قت	قوت
〃	۱۴	کنند	کند
〃	۲۳	سراوار	سزاوار
〃	۲۶	ازبزبونیت	ازہزبونیت
۲۱۴	۱۱	قرص	مرض
۱۱۵	۷	سہ شنہ	سہ ماشہ
〃	۱۲	بنوش	بہوش
۲۱۶	۴	وجبت	وجبت
〃	۲۹	تااقران	تااحتراق
۲۱۷	۱۰	راست	راست
۲۱۸	۲۳	ورتپ	وتپ
۲۲۰	۸	نیازک	نیازک
۲۲۲	۲۶	گل	کل
۲۲۳	۱۱	آبہا	رہبا
۲۳۰	۲	نفقاد	انفقاد
〃	۱۰	قارلیوس	فارسیوس
۲۳۲	۵	اداگرد	اداکرد
〃	۲۲	تپ	وتپ
〃	۲۳	اورامیاشد	اورامی باشد

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۳۳	۳	گردون	وگردون
″	۴	تنگ	تنگ
۲۳۶	۷	ہمہ شیر	ہمہ ببر
۲۴۰	۹	یلبس	یلبس
۲۴۱	۷	بالعاب	لعاب
۲۴۶	۴	خود	خودسری
″	۹	ابہام	آبہا
″	۱۵	توقیر	توفیر
″	۲۵	باقرص	ماقرص
۲۵۷	۹	نوشانیدن	ونوشانیدن
″	۲۳	اگر دردق	دردق
″	۲۷	والااجزا	والاّ اخبر
۲۵۸	۱	قوی باشد	قوی باشد
۲۶۰	۷	ملحال	ادخال
۲۶۹	۲۹	واخراج	دراخراج
۲۷۰	۱۷	شرابہ بلغمی	شرابی بلغمی
۲۷۲	۲۶	مقوات	مقویات
″	۱۵	بذلک	بدلک
″	″	محمرہ	محمرہ
″	۱۷	جد	حد
۲۸۳	۵	زنکا	زنکار
۲۸۴	۱۰	جلاوہ	حلاوہ
″	۲۷	انگشت	انگشت
۲۸۷	۱۴	سوراتیخ	سوراتیخ
۲۹۵	۱۷	سفیدی نماند	باقی نماند
۳۰۵	۷	گرہ	کرہ
۳۰۶	۹	تعریق	تفریق
۳۱۴	۲۸	شیاہ	سیاہ
″	۲۹	اسیا	اشیا
۳۱۷	۷	انتقاص	انتقاض
″	۲۲	مخاطبہ وجمیعہ	مخاطبہ وجمیعہ
۳۲۲	۲۰	یاسیلان	باسیلان
۳۲۳	۱۹	چہاردام	چہاردرم
۳۲۴	۲	آہن کہنہ	آہک کہنہ
۳۲۶	۱۹	راوع	روع
۳۲۸	۲۰	متوا شود	متول شود
۳۳۳	۲۱	باہیج کیلہ	یا ہیج کیلہ
۳۴۰	۱۲	زود بمحافظت	رو بمحافظت
″	۲۰	یا اخلاط	با اخلاط
۳۴۱	۱۱	غنائی	عنانی
۳۵۵	۱۱	نشدہ باشد	شدہ باشد
۳۵۸	۲۹	آب	در آب
۳۶۰	۲۸	تبریہ	بتربہ
۳۷۷	۱۴	درجمرہ	درحمرہ
۳۸۰	۱۹	بادی	مادی
۳۹۳	۱۰	ذکر لم	وکر کم
۴۱۴	۱۲	ہلیلہ	بلیلہ
۴۱۷	۲۷	یاسرکہ	باسرکہ
۴۱۸	۷	الابست	رالابست
۴۲۲	۶	خفیف	حصف
۴۳۲	۲	دودرم	سہ درم
۴۳۴	۱	اسویہ	ادویہ
″	۲۱	الیہ	اگر
۴۳۷	۱۲	کرو	کرویا
۴۴۴	۶	ضغط	ضغط
۴۴۷	۲۹	ربود	بود
۴۵۲	۲۹	انسان	انسان
۴۵۸	۲۳	بروج	برموج
۴۶۰	۱۵	اصطلاح	اصلا
۴۶۳	۲	موٹھہ	موتھہ
۴۶۸	۸	گرم	کرم
۴۷۱	۲	محلہ	صالحہ
″	۳	ہم	باہم
۴۷۳	۲۸	ہرانکہ	وہرانکہ
۴۷۵	۲۹	درعلاج تر	سہل تر درعلاج
۴۸۰	۱۴	مدارات	مدرات
۴۸۵	۱۱	بسوزن	سوزن
۴۹۱	۱۰	تعب	لعب
۴۹۳	۲	بگیرند	وبگیرند
″	۱۶	خارشش	باخارش
۴۹۶	۲۷	قفل د	وثقل
۵۰۵	۸	تحریک	تحریک
۵۰۶	۱۸	بلعاب	بلباب
۵۰۹	۱۶	چسپانیدن	وچسپانیدن
″	۲۸	وجع	وجعہ
۵۱۰	۶	کیس	کبس
″	۷	ولپای براجورہ	ولپای براجورد
″	۲۹	بمطبوخ ہلیلہ	یا بمطبوخ ہلیلہ
۵۱۱	۱۰	واگرانان	واگرازان
۵۱۴	۱۷	مشفقہ	مشققہ
۵۱۵	۱۴	برای	اجزای
۵۱۶	۱۰	کاگاو	گاو
۵۱۸	۲۳	بعد طائر	جلد طائر
۵۳۹	۲۹	درروغن	وروغن
۵۴۲	۲۲	استفاغ	استفراغ
۵۴۷	۱۷	مرض	مرضی
″	۲۳	چار	حار
۵۴۸	۱۰	ناطف	ناطف
″	۱۳	ثمد	اثمد
″	۲۶	پشک	بشک
۵۵۳	۸	تفاح	لفاح
۵۵۴	۱۱	سوختہ	کوفتہ
۵۷۰	۱	اگرو	اگرحر
۵۷۱	۱۷	مہرولان	مہرولان
۵۷۴	۷	رقیق	دقیق
۵۸۸	۱۹	کردہ	گردد
۵۹۲	۲۰	جراح	جرح
۵۹۵	۲۱	گوزہن	روہن
۵۹۹	۱۳	اعیذکم اللہ	عذاو
۶۰۸	۵	کسی را	ی راکہ
۶۰۹	۲۶	گادی	کوی
۶۱۰	۱	سیل	مس
۶۱۲	۲۷	نسوب	نشوء
۶۱۴	۱۴	ازچہ	ازرہ
″	۲۳	رال	دال
۶۱۶	۷	تخجرف	تجخرف
۶۲۹	۱	مریض	مرض
۶۳۴	۳	ازا	ازان
۶۳۹	۴	خون	چون
″	۱۵	خدر	حذر
۶۵۰	۱۹	تادر بستان	دستابستان
۶۵۳	۱۸	ورگ	ورک
۶۵۸	۲	سقوط	وسقوط
۶۶۳	۴	کہربا روغن	اگر بارو غن
۶۷۱	۱۳	دوا	دوار
۶۷۲	۴	شجرگرم	شجرکرم
۶۷۴	۲۶	بگذارد	بگدازد
۶۷۶	۱۰	جید	جند
۶۸۳	۱۱	نجیب	عجیب
۶۸۷	۱۸	تعزیق	تعریق
۶۸۹	۵	طاکستر	خاکستر
۶۹۷	۸	کسی را	کسی راکہ
۷۰۰	۷	برود حصر صہ ایشا	برود حصر صہ ایشا
″	۸	برود سود ایشا	برود سود ایشا
۷۰۲	۷	حب تخم سنی	حب تخم سنی

سمہ شد